HANS H. ØRBERG

LINGVA LATINA

PER SE ILLVSTRATA

PARS I

FAMILIA ROMANA

VOCABULAIRE

LATIN-FRANÇAIS

I

DOMVS LATINA
MMVII

LINGVA LATINA PER SE ILLVSTRATA
PARS I: FAMILIA ROMANA
VOCABULAIRE LATIN-FRANÇAIS I

www.lingua-latina.dk

Document mis en page avec LaTeX à partir du fichier Word disponible sur la page http://focusbookstore.com/LLdownloads.aspx, avec des modifications mineures.

A

ā/ab/abs *prp +abl*	de, dès, depuis, par
ab-dūcere	emmener, enlever
ab-errāre	s'égarer
ab-esse ā-fuisse	être absent/éloigné
ab-icere -iō -iēcisse -iectum	jeter, rejeter
ab-īre -eō -iisse	s'en aller
abs *v.* ā/ab/abs	
absēns -entis *adi*	absent
abs-tinēre	tenir éloigné, écarter
ac *v.* atque/ac	
ac-cēdere	s'approcher (de)
accendere -disse -ēnsum	allumer, enflammer
ac-cidere -disse	arriver, se passer
ac-cipere	recevoir, accueillir
ac-cubāre	être couché à table
ac-cumbere -cubuisse	se mettre à table
ac-currere -rrisse	accourir
accūsāre	accuser
ācer -cris -cre	vif, actif, énergique
acerbus -a -um	aigre, amer, acerbe
aciēs -ēī *f*	ordre de bataille
acūtus -a -um	aigu
ad *prp +acc*	à, vers, jusqu'à, auprès de
ad-dere -didisse -ditum	ajouter
ad-esse af-fuisse (+*dat*)	être présent, assister
ad-hūc	jusqu'à présent, encore
ad-icere -iō -iēcisse -iectum	ajouter
ad-īre -eō -iisse -itum	aller vers, approcher
ad-iungere	attacher, ajouter
ad-iuvāre	aider
ad-mīrārī	admirer, s'étonner de
admīrātiō -ōnis *f*	étonnement, admiration
ad-mittere	admettre, laisser entrer
ad-nectere -xuisse -xum	attacher, réunir
ad-ōrāre	adorer
adulēscēns -entis *m*	adolescent, jeune homme
ad-vehere	amener, apporter
ad-venīre	arriver
adversus/-um *prp +acc*	vers, contre
adversus -a -um	contraire, défavorable
aedificāre	bâtir, construire
aedificium -ī *n*	édifice, bâtiment
aeger -gra -grum	malade
aegrōtāre	être malade
aegrōtus -a -um	malade
aequē	également, autant
aequinoctium -ī *n*	équinoxe
aequus -a -um	égal, calme
āēr -eris *m*	air
aestās -ātis *f*	été
aestimāre	évaluer, estimer
aetās -ātis *f*	âge
affectus -ūs *m*	état d'âme, sentiment
af-ferre at-tulisse al-lātum	apporter, rapporter, annoncer, causer
af-ficere	affecter, frapper
af-fīrmāre	affirmer
age -ite +*imp*	allons ! eh bien ! … donc !
ager -grī *m*	champ, territoire
agere ēgisse āctum	faire marcher, agir, faire
agmen -inis *n*	armée en marche, colonne
agnus -ī *m*	agneau
agricola -ae *m*	cultivateur, paysan
ain'	vraiment ?
āiō ais ait āiunt	dire
āla -ae *f*	aile
albus -a -um	blanc
alere -uisse altum	nourrir
aliēnus -a -um	d'un autre, d'autrui
ali-quandō	une fois
ali-quantum	assez
ali-quī -qua -quod	quelque
ali-quis -quid	quelqu'un, quelque chose
ali-quot *indēcl*	quelques, plusieurs
aliter	autrement
alius -a -ud	autre
aliī… aliī	les uns… les autres
allicere -iō -ēxisse -ectum	attirer
alter -era -erum	l'un/l'autre (des deux), second
altum -ī *n*	la haute mer, le large
altus -a -um	haut, profond
amāns -antis *m*	amant
amāre	aimer
ambulāre	marcher, se promener
amīca -ae *f*	amie
amīcitia -ae *f*	amitié
amīcus -ī *m*	ami
amīcus -a -um	ami, bienveillant
ā-mittere	perdre
amnis -is *m*	fleuve
amoenus -a -um	beau, plaisant
amor -ōris *m*	amour
amphitheātrum -ī *n*	amphithéâtre
an	ou
ancilla -ae *f*	esclave, servante
angustus -a -um	étroit
anima -ae *f*	souffle, air, vie, âme
anim-ad-vertere	s'apercevoir de
animal -ālis *n*	animal, être animé
animus -ī *m*	esprit, âme
annus -ī *m*	an, année
ante *prp +acc*, *adv*	devant, avant
anteā	auparavant
ante-hāc	auparavant
ante-quam	avant que, avant de
antīquus -a -um	ancien, d'autrefois
ānulus -ī *m*	anneau, bague
anus -ūs *f*	vieille femme
aperīre -uisse -rtum	ouvrir, découvrir
apertus -a -um	ouvert
apis -is *f*	abeille
ap-pārēre	apparaître
appellāre	appeler, s'adresser à
ap-pōnere	mettre (sur), servir
ap-portāre	apporter
ap-prehendere	saisir
ap-propinquāre (+*dat*)	s'approcher (de)
Aprīlis -is (mēnsis)	avril

apud *prp +acc*	auprès de, chez
aqua -ae *f*	eau
aquila -ae *f*	aigle
arānea -ae *f*	(toile d')araignée
arāre	labourer
arātor -ōris *m*	laboureur
arātrum -ī *n*	charrue
arbitrārī	penser, croire
arbor -oris *f*	arbre
arcessere -īvisse -ītum	aller chercher
arcus -ūs *m*	arc
arduus -a -um	escarpé
argenteus -a -um	d'argent
argentum -ī *n*	argent
arma -ōrum *n pl*	armes
armāre	armer, équiper
armātus -a -um	armé
ars artis *f*	art, habileté
as assis *m*	as (monnaie de cuivre)
a-scendere -disse	monter
asinīnus -a -um	d'âne
asinus -ī *m*	âne
a-spergere -sisse -sum	saupoudrer (de), verser
a-spicere	regarder
at	mais
āter -tra -trum	noir, sombre
atque/ac	et, que
ātrium -ī *n*	salle (de réception)
attentus -a -um	attentif
audācia -ae *f*	audace, hardiesse
audāx -ācis *adi*	audacieux, hardi
audēre ausum esse	oser
audīre	entendre, écouter
au-ferre abs-tulisse ab-lātum	emporter, enlever
au-fugere	s'enfuir, s'échapper
augēre -xisse -ctum	augmenter, agrandir
Augustus -ī (mēnsis)	août
aureus -a -um	d'or; *m* pièce d'or
aurīga -ae *m*	conducteur de char
auris -is *f*	oreille
aurum -ī *n*	or
aut	ou
aut… aut	ou… ou
autem	mais, cependant
autumnus -ī *m*	automne
auxilium -ī *n*	aide, secours
auxilia -ōrum *n pl*	troupes auxiliaires
avārus -a -um	avide, avare
ā-vertere	détourner
avis -is *f*	oiseau
avunculus -ī *m*	oncle (maternel)

B

baculum -ī *n*	bâton
bālāre	bêler
balneum -ī *n*	bain, salle de bain
barbarus -a -um	étranger, barbare
bāsium -ī *n*	baiser
beātus -a -um	heureux
bellum -ī *n*	guerre
bellus -a -um	joli
bene	bien
beneficium -ī *n*	bienfait
bēstia -ae *f*	bête, animal
bēstiola -ae *f*	petit animal, insecte
bibere -bisse	boire
bīnī -ae -a	(chacun) deux
bis	deux fois
bonum -ī *n*	bien
bonus -a -um	bon
bōs bovis *m/f*	bœuf
bracchium -ī *n*	bras
brevī *adv*	bientôt
brevis -e	court, bref

C

cachinnus -ī *m*	éclat de rire
cadere cecidisse	tomber
caecus -a -um	aveugle
caedere cecīdisse caesum	battre, abattre, tuer
caedēs -is *f*	massacre, tuerie
caelum -ī *n*	ciel
calamus -ī *m*	roseau à écrire
calceus -ī *m*	chaussure, soulier
calidus -a -um	chaud; *f* eau chaude
calor -ōris *m*	chaleur
campus -ī *m*	plaine
candidus -a -um	blanc, éclatant
canere cecinisse	chanter, sonner, jouer
canis -is *m/f*	chien, chienne
cantāre	chanter
cantus -ūs *m*	chant, musique
capere -iō cēpisse captum	prendre, attraper
capillus -ī *m*	cheveu, chevelure
capitulum -ī *n*	chapitre
caput -itis *n*	tête, chef, capitale
carcer -eris *m*	prison
cardō -inis *m*	gond
carēre *+abl*	manquer de, ne pas avoir
carmen -inis *n*	chant, poème
carō carnis *f*	chair, viande
carpere -psisse -ptum	cueillir, brouter
cārus -a -um	cher
castra -ōrum *n pl*	camp
cāsus -ūs *m*	chute, cas
catēna -ae *f*	chaîne
cauda -ae *f*	queue
causa -ae *f*	cause, raison
gen (/meā) + causā	dans l'intérêt de, à cause de
cautus -a -um	prudent
cavēre cāvisse cautum	prendre garde (de)
cēdere cessisse	aller, se retirer
celer -eris -ere	rapide
celsus -a -um	haut, élevé
cēna -ae *f*	dîner
cēnāre	dîner
cēnsēre -uisse -sum	estimer, penser
centēsimus -a -um	centième
centum	cent
cēra -ae *f*	cire

cerebrum -ī *n*	cerveau
cernere crēvisse	distinguer, voir
certāmen -inis *n*	concours, combat
certāre	rivaliser, combattre
certē	certainement, du moins
certō *adv*	d'une façon certaine
certus -a -um	certain, sûr
cessāre	tarder, cesser
cēterī -ae -a	les autres, le reste
cēterum *adv*	d'ailleurs, mais
cēterus -a -um	restant
charta -ae *f*	papier
cibus -ī *m*	nourriture
cingere -īnxisse -īnctum	entourer
-cipere -iō -cēpisse -ceptum	
circā *prp +acc*	autour de
circēnsēs -ium *m pl*	jeux du cirque
circēnsis -e	du cirque
circiter	environ
circum *prp +acc*	autour de
circum-dare	entourer
circum-silīre	sauter autour
circus -ī *m*	cercle, cirque
cis *prp +acc*	en deçà de
citerior -ius *comp*	plus rapproché, de ce côté
citrā *prp +acc*	en deçà de
cīvis -is *m/f*	citoyen, concitoyen
clāmāre	crier
clāmor -ōris *m*	cri, clameur
clārus -a -um	clair, brillant
classis -is *f*	flotte
claudere -sisse -sum	fermer
claudus -a -um	boiteux
clausus -a -um	fermé, clos
clāvis -is *f*	clef
clēmēns -entis *adi*	clément, indulgent
cocus -ī *m*	cuisinier
coep- *v.* incipere	
cōgere co-ēgisse -āctum	contraindre, forcer
cōgitāre	penser, réfléchir
cognōmen -inis *n*	surnom
cognōscere -ōvisse -itum	apprendre, reconnaître
cohors -rtis *f*	cohorte
colere -uisse cultum	cultiver
collis -is *m*	colline
col-loquī	parler, s'entretenir
colloquium -ī *n*	conversation
collum -ī *n*	cou
colōnus -ī *m*	fermier
color -ōris *m*	couleur
columna -ae *f*	colonne
comes -itis *m*	compagnon
comitārī	accompagner
com-memorāre	rappeler, faire mention de
commūnis -e	commun
cōmoedia -ae *f*	comédie
com-parāre	comparer
com-plectī -exum	embrasser
com-plēre -ēvisse -ētum	remplir, compléter
com-plūrēs -a	plusieurs
com-putāre	calculer, compter
cōnārī	tenter
condiciō -ōnis *f*	condition
cōn-ficere	faire, achever
cōn-fīdere *+dat*	avoir confiance (en)
cōn-fitērī -fessum	avouer, confesser
con-iungere	réunir, relier
coniūnx -iugis *m/f*	époux, épouse
cōn-scendere -disse	monter sur
cōn-sequī	suivre, atteindre
cōn-sīdere -sēdisse	s'asseoir
cōnsilium -ī *n*	conseil, décision, intention, parti, plan
cōn-sistere -stitisse	s'arrêter
cōn-sōlārī	consoler
cōnsonāns -antis *f*	consonne
cōnspectus -ūs *m*	vue, regard
cōn-spicere	voir, apercevoir
cōnstāns -antis *adi*	tranquille, ferme
cōn-stāre -stitisse	être arrêté, coûter
cōnstāre ex	se composer de
cōn-stituere -uisse -ūtum	établir, décider
cōn-sūmere	consommer, passer
con-temnere -mpsisse -mptum	mépriser
con-tinēre -uisse -tentum	contenir
continuō *adv*	immédiatement
contrā *prp +acc*	contre
con-trahere	contracter, froncer
contrārius -a -um	opposé, contraire
con-turbāre	embrouiller, confondre
con-venīre	se réunir
convenīre (ad/+*dat*)	convenir, aller bien (à)
con-vertere	tourner
convīva -ae *m/f*	convive, invité
convīvium -ī *n*	festin, banquet
con-vocāre	convoquer
cōpia -ae *f*	abondance, quantité
cōpulāre	relier
coquere -xisse -ctum	cuire
cor cordis *n*	cœur
cōram *prp +abl*	devant, en présence de
cornū -ūs *n*	corne
corpus -oris *n*	corps
cor-rigere -rēxisse -rēctum	corriger
cotīdiē	tous les jours
crās	demain
crassus -a -um	gros, gras
crēdere -didisse *+dat*	croire, se fier à, confier
crēscere -ēvisse	croître
cruciāre	torturer, tourmenter
crūdēlis -e	cruel
cruentus -a -um	ensanglanté
cruor -ōris *m*	sang
crūs -ūris *n*	jambe
crux -ucis *f*	croix
cubāre -uisse -itum	être couché
cubiculum -ī *n*	chambre à coucher
culīna -ae *f*	cuisine
culter -trī *m*	couteau

cum *prp +abl*	avec
cum *coniūnctiō*	quand, comme, puisque
cum prīmum *+perf*	dès que
cūnae -ārum *f pl*	berceau
cūnctus -a -um	tout, entier; *pl* tous
cupere -iō -īvisse	désirer
cupiditās -ātis *f*	désir
cupidus -a -um (+*gen*)	désireux, avide (de)
cūr	pourquoi
cūra -ae *f*	soin, souci
cūrāre	soigner, se soucier de, prendre soin
currere cucurrisse	courir
currus -ūs *m*	char
cursus -ūs *m*	course, trajet, cours
cūstōdīre	garder

D

dare dedisse datum	donner
dē *prp +abl*	de, du haut de
dea -ae *f*	déesse
dēbēre	devoir
dēbilis -e	faible
decem	dix
December -bris (mēnsis)	décembre
decēre	convenir, aller bien à
deciēs	dix fois
decimus -a -um	dixième
dēclīnāre	décliner
de-esse dē-fuisse (+*dat*)	manquer
dē-fendere -disse -ēnsum	défendre
de-inde/dein	ensuite, puis
dēlectāre	faire plaisir à
dēlēre -ēvisse -ētum	effacer, détruire
dēliciae -ārum *f pl*	délices, objet chéri
delphīnus -ī *m*	dauphin
dēmere -mpsisse -mptum	enlever
dē-mōnstrāre	montrer, démontrer
dēmum *adv*	enfin
dēnārius -ī *m*	denier (monnaie d'argent)
dēnī -ae -a	(chacun) dix
dēnique	enfin
dēns dentis *m*	dent
dē-nuō	de nouveau
deorsum *adv*	en bas
dē-rīdēre	se moquer de
dē-scendere -disse	descendre
dē-serere -uisse -rtum	quitter, abandonner
dēsīderāre	regretter
dē-silīre -uisse	sauter (en bas)
dē-sinere -siisse	cesser, finir
dē-sistere -stitisse	renoncer à, cesser
dē-spērāre	désespérer (de)
dē-spicere	regarder (du haut), mépriser
dē-tergēre	essuyer
dē-terrēre	détourner
dē-trahere	enlever, ôter
deus -ī *m*, *pl* deī/diī/dī	dieu
dē-vorāre	avaler, dévorer
dexter -tra -trum	droit; *f* la droite
dīcere -xisse dictum	dire, appeler, parler
dictāre	dicter
dictum -ī *n*	parole
diēs -ēī *m (f)*	jour, journée, date
dif-ficilis -e, *sup* -illimus	difficile
digitus -ī *m*	doigt
dignus -a -um	digne
dīligēns -entis *adi*	soigneux, diligent
dīligere -ēxisse -ēctum	aimer, chérir
dīmidius -a -um	demi
dī-mittere	renvoyer, congédier
dīrus -a -um	affreux
dis-cēdere	s'en aller, partir
discere didicisse	apprendre
discipulus -ī *m*	élève, écolier, disciple
dis-iungere	séparer
dis-suādēre	dissuader, déconseiller
diū, *comp* diūtius	longtemps
dīves -itis *adi*	riche
dīvidere -vīsisse -vīsum	séparer, diviser
dīvitiae -ārum *f pl*	richesses
docēre -uisse doctum	enseigner, instruire
doctus -a -um	instruit, savant
dolēre	faire mal, souffrir
dolor -ōris *m*	douleur
domī *loc*	à la maison, chez soi
domina -ae *f*	maîtresse
dominus -ī *m*	maître
domum *adv*	à la maison
domus -ūs *f*, *abl* -ō	maison
dōnāre	donner, faire cadeau de
dōnec	tant que
dōnum -ī *n*	don, cadeau
dormīre	dormir
dorsum -ī *n*	dos
dubitāre	douter
dubius -a -um	irrésolu, douteux
du-centī -ae -a	deux cents
dūcere -xisse ductum	conduire, tirer, tracer
uxōrem dūcere	se marier, épouser
dulcis -e	doux
dum	pendant que, jusqu'à ce que
dum-modo	pourvu que
dumtaxat	seulement
duo -ae -o	deux
duo-decim	douze
duo-decimus -a -um	douzième
duo-dē-trīgintā	vingt-huit
duo-dē-vīgintī	dix-huit
dūrus -a -um	dur
dux ducis *m*	chef, général

E

ē *v.* ex/ē	
ēbrius -a -um	ivre
ecce	voici, voilà
ēducāre	élever
ē-dūcere	faire sortir, tirer
ef-ficere	faire, produire, causer
ef-fugere	s'enfuir, s'échapper

ef-fundere	verser
ego mē mihi/mī	je, moi, me
ē-gredī -ior -gressum	sortir
ēgregius -a -um	éminent, excellent
ē-icere -iō - iēcisse -iectum	jeter, chasser
ē-līdere -sisse -sum	élider
ē-ligere -lēgisse -lēctum	choisir, élire
emere ēmisse ēmptum	acheter
ēn	voici
enim	car, en effet
ēnsis -is *m*	épée
eō *adv*	là, y, jusque-là
epigramma -atis *n*	épigramme
epistula -ae *f*	lettre
eques -itis *m*	cavalier
equidem	certes, pour moi
equitātus -ūs *m*	cavalerie
equus -ī *m*	cheval
ergā *prp +acc*	envers, pour
ergō	donc
ē-ripere -iō -uisse -reptum	arracher, priver de
errāre	errer, s'égarer
ē-rubēscere -buisse	rougir
ē-rumpere	faire une sortie
erus -ī *m*	maître
esse sum fuisse futūrum esse/fore	être
ēsse edō ēdisse ēsum	manger
et	et, aussi
et… et	et… et, à la fois… et
et-enim	en effet, car
etiam	aussi, même, encore
etiam atque etiam	à plusieurs reprises
etiam-nunc	encore
et-sī	quoique, bien que
ē-volāre	s'envoler
ē-volvere -visse -volūtum	dérouler
ex/ē *prp +abl*	de, hors de, depuis
ex-audīre	entendre
ex-citāre	éveiller
ex-clāmāre	s'écrier
ex-cōgitāre	imaginer, inventer
ex-cruciāre	torturer, tourmenter
ex-currere -rrisse -rsum	sortir en courant
ex-cūsāre	excuser
exemplum -ī *n*	exemple, modèle
exercitus -ūs *m*	armée
ex-haurīre	épuiser, vider
exiguus -a -um	petit, exigu
ex-īre -eō -iisse -itum	sortir
ex-īstimāre	juger, penser
exitus -ūs *m*	sortie, issue, fin
ex-ōrnāre	orner
ex-plānāre	expliquer
ex-pōnere	exposer, mettre à terre
ex-pugnāre	conquérir
ex-pugnātiō -ōnis *f*	conquête
ex-spectāre	attendre
ex-tendere -disse -tum	étendre
extrā *prp +acc*	hors de, dehors

F

faber -brī *m*	artisan, forgeron
fābula -ae *f*	conte, fable, pièce
fābulārī	parler, bavarder
facere -iō fēcisse factum	faire, causer
faciēs -ēī *f*	figure, visage, face
facile *adv*	facilement
facilis -e, *sup* -illimus	facile
factum -ī *n*	fait, action
fallāx -ācis *adi*	trompeur, faux
fallere fefellisse falsum	tromper
falsus -a -um	faux
falx -cis *f*	faux
fāma -ae *f*	bruit, réputation
famēs -is *f*	faim, famine
familia -ae *f*	famille, esclaves
fārī	parler
fatērī fassum	avouer, confesser
fatīgāre	fatiguer
fātum -ī *n*	destinée, destin, mort
favēre fāvisse *+dat*	favoriser, seconder
Februārius -ī (mēnsis)	février
fēlīcitās -ātis *f*	bonheur, chance
fēlīx -īcis *adi*	heureux
fēmina -ae *f*	femme
fenestra -ae *f*	fenêtre
fera -ae *f*	bête sauvage
ferē	environ, à peu près
ferōx -ōcis *adi*	violent, féroce
ferre tulisse lātum	porter, supporter
ferreus -a -um	de fer
ferrum -ī *n*	fer
fertilis -e	fertile
ferus -a -um	sauvage
fessus -a -um	fatigué
-ficere -iō -fēcisse -fectum	
fīdere fīsum esse *+dat*	avoir confiance en
fidēs -eī *f*	confiance, foi, loyauté
fidēs -ium *f pl*	lyre
fidicen -inis *m*	joueur de lyre
fīdus -a -um	fidèle
fierī factum esse	être fait, se faire, devenir, arriver
fīgere -xisse -xum	fixer, attacher
fīlia -ae *f*	fille
fīliola -ae *f*	fille (en bas âge)
fīliolus -ī *m*	fils (en bas âge)
fīlius -ī *m*	fils
fīlum -ī *n*	fil
fīnīre	limiter, terminer
fīnis -is *m*	limite, fin
flāre	souffler
flectere -xisse -xum	fléchir, tourner
flēre -ēvisse	pleurer
flōs -ōris *m*	fleur
flūctus -ūs *m*	flot, vague
fluere -ūxisse	couler
flūmen -inis *n*	fleuve, rivière
fluvius -ī *m*	fleuve, rivière
foedus -a -um	laid, affreux

folium -ī *n*	feuille
forās *adv*	dehors
foris -is *f*	battant de porte, porte
forīs *adv*	dehors
fōrma -ae *f*	forme, figure
fōrmōsus -a -um	beau
forsitan	peut-être
fortasse	peut-être
forte *adv*	par hasard
fortis -e	fort, vaillant
fortūna -ae *f*	sort, destin, fortune
forum -ī *n*	place publique
fossa -ae *f*	fossé
frangere frēgisse frāctum	briser, casser
frāter -tris *m*	frère
fremere -uisse	gronder
frequēns -entis *adi*	nombreux, fréquent
fretum -ī *n*	détroit
frīgēre	avoir froid
frīgidus -a -um	froid, frais
frīgus -oris *n*	froid
frōns -ontis *f*	front
frūgēs -um *f pl*	fruits
fruī +*abl*	jouir de
frūmentum -ī *n*	blé
frūstrā	en vain
fuga -ae *f*	fuite
fugere -iō fūgisse	fuir, s'enfuir
fugitīvus -a -um	fugitif
fulgur -uris *n*	éclair
fundere fūdisse fūsum	verser
funditus *adv*	au fond, complètement
fundus -ī *m*	fond
fūr -is *m*	voleur
fūrtum -ī *n*	vol
futūrus -a -um (*v.* esse)	futur
tempus futūrum	avenir

G

gallus -ī *m*	coq
gaudēre gavīsum esse	se réjouir
gaudium -ī *n*	joie
geminus -a -um	jumeau
gemma -ae *f*	pierre précieuse, gemme
gemmātus -a -um	orné d'une pierre précieuse
gena -ae *f*	joue
gēns gentis *f*	nation, peuple
genū -ūs *n*	genou
genus -eris *n*	genre, espèce
gerere gessisse gestum	porter, faire
glaciēs -ēī *f*	glace
gladiātor -ōris *m*	gladiateur
gladiātōrius -a -um	de gladiateurs
gladius -ī *m*	épée
glōria -ae *f*	gloire
glōriōsus -a -um	glorieux, fanfaron
gracilis -e	mince, grêle
gradus -ūs *m*	pas, marche, degré
Graecus -a -um	grec
grammatica -ae *f*	grammaire
grātia -ae *f*	faveur, reconnaissance
gen (/meā) + grātiā	pour, en vue de
grātiam habēre	savoir gré
grātiās agere	remercier
grātus -a -um	agréable, reconnaissant
gravida *adi f*	enceinte
gravis -e	lourd, grave
gremium -ī *n*	giron
grex -egis *m*	troupeau, troupe
gubernāre	gouverner
gubernātor -ōris *m*	pilote, timonier
gustāre	goûter

H

habēre	avoir, tenir, regarder
habitāre	habiter
hasta -ae *f*	lance
haud	ne… pas, non
haurīre -sisse -stum	puiser
herba -ae *f*	herbe, gazon
herī	hier
heu	ah ! hélas !
heus	hé ! holà !
hic haec hoc	ce (…-ci), celui-ci
hīc	ici
hiems -mis *f*	hiver
hinc	d'ici
hodiē	aujourd'hui
holus -eris *n*	légume
homō -inis *m*	être humain, homme
hōra -ae *f*	heure
horrendus -a -um	effroyable
horrēre	être hérissé, frissonner, avoir horreur de
hortārī	encourager, exhorter
hortus -ī *m*	jardin
hospes -itis *m*	hôte
hostis -is *m*	ennemi
hūc	ici
hūmānus -a -um	humain
humī *loc*	à terre
humilis -e	peu élevé, bas
humus -ī *f*	terre, sol

I

iacere -iō iēcisse iactum	jeter, lancer
iacēre	être couché
iactāre	ballotter
iactūra -ae *f*	action de jeter, perte
iam	maintenant, déjà
iānitor -ōris *m*	portier
iānua -ae *f*	porte
Iānuārius -ī (mēnsis)	janvier
ibi	là, y
-icere -iō -iēcisse -iectum	
īdem eadem idem	le même
id-eō	pour cette raison
idōneus -a -um	apte, propre
īdūs -uum *f pl*	le 13 ou 15 (du mois)
iecur -oris *n*	foie

igitur	donc
ignārus -a -um	ignorant
ignis -is *m*	feu
ignōrāre	ignorer, ne pas savoir
ignōscere -ōvisse +*dat*	pardonner
ignōtus -a -um	inconnu
ille -a -ud	ce (…-là), celui-là
illīc	là, y
illinc	de là
illūc	là
illūstrāre	éclairer, éclaircir
imāgō -inis *f*	image
imber -bris *m*	pluie
imitārī	imiter
im-mātūrus -a -um	qui n'est pas mûr
immō	au contraire, mais non
im-mortālis -e	immortel
im-pār -aris *adi*	inégal
im-patiēns -entis *adi*	impatient
im-pendēre +*dat*	menacer
imperāre +*dat*	ordonner, commander
imperātor -ōris *m*	général (en chef)
imperium -ī *n*	commandement, empire
impetus -ūs *m*	attaque, assaut
im-piger -gra -grum	actif, diligent
im-plēre -ēvisse -ētum	remplir, compléter
im-plicāre -uisse -itum	enlacer
impluvium -ī *n*	bassin d'eau
im-pōnere	placer (sur/dans), mettre
im-primere -pressisse -pressum	presser, imprimer
im-probus -a -um	méchant, malhonnête
īmus -a -um *sup*	le plus bas, inférieur
in *prp* +*abl*	dans, en, sur, à
prp +*acc*	dans, sur, vers, contre
in-certus -a -um	incertain
in-cipere -iō coepisse coeptum	commencer
in-clūdere -sisse -sum	enfermer
incola -ae *m/f*	habitant
in-colere	habiter
incolumis -e	sain et sauf
inconditus -a -um	désordonné, grossier
inde	de là, en
index -icis *m*	index, liste, catalogue
in-dignus -a -um	indigne, révoltant
in-doctus -a -um	ignorant
induere -uisse -ūtum	mettre (un vêtement)
indūtus +*abl*	vêtu de
industrius -a -um	actif, laborieux
in-ermis -e	sans armes
in-esse	être (dans), y avoir
in-exspectātus -a -um	inattendu
īnfāns -antis *m/f*	petit enfant
īn-fēlīx -īcis *adi*	malheureux, infortuné
īnferior -ius *comp*	plus bas, inférieur
īnferus -a -um	situé au-dessous
īnferī -ōrum *m pl*	les enfers
īnfēstus -a -um	exposé, infesté
īn-fīdus -a -um	infidèle
īnfimus -a -um *sup*	le plus bas
īn-fluere	couler dans, se jeter dans
īnfrā *prp* +*acc*	au dessous de
ingenium -ī *n*	nature, caractère
ingēns -entis *adi*	très grand, énorme
in-hūmānus -a -um	inhumain
in-imīcus -ī *m*	ennemi (personnel)
in-imīcus -a -um	hostile
initium -ī *n*	commencement, début
iniūria -ae *f*	injustice, tort
in-iūstus -a -um	injuste
inopia -ae *f*	manque
inquit -iunt	dit(-il/elle)
inquam	dis-je
īn-scrībere	inscrire, graver sur
īnscrīptiō -ōnis *f*	inscription
īn-struere -ūxisse -ūctum	ranger
īnstrūmentum -ī *n*	outil, instrument
īnsula -ae *f*	île
integer -gra -grum	intact, entier
intellegere -ēxisse -ēctum	comprendre
inter *prp* +*acc*	entre, parmi, pendant
inter sē	l'un (à) l'autre, s'entre-, se
inter-dum	parfois
inter-eā	dans l'entretemps
inter-esse	être entre
inter-ficere	tuer
interim	en attendant
internus -a -um	intérieur
inter-pellāre	interrompre
inter-rogāre	demander, interroger
intrā *prp* +*acc*	à l'intérieur de, avant
intrāre	entrer (dans)
intuērī	regarder
intus *adv*	à l'intérieur
in-validus -a -um	infirme, faible
in-vehere	importer
in-venīre	trouver
in-vidēre +*dat*	envier, être jaloux de
invidia -ae *f*	envie, jalousie
in-vocāre	appeler, invoquer
iocōsus -a -um	plaisant, drôle
ipse -a -um	lui-même, même
īra -ae *f*	colère
īrātus -a -um	fâché, irrité
īre eō iisse itum	aller, passer
is ea id	il, elle, lui, ce, celui
iste -a -ud	ce (…-ci), celui-ci
ita	ainsi, de cette manière
ita-que	c'est pourquoi, donc
item	de même, aussi
iter itineris *n*	voyage, marche, route
iterum	de nouveau, une seconde fois
iubēre iussisse iussum	ordonner
iūcundus -a -um	agréable
Iūlius -ī (mēnsis)	juillet
iungere iūnxisse iūnctum	joindre, réunir
Iūnius -ī (mēnsis)	juin
iūs iūris *n*	droit, justice
iūre	à bon droit

iūstus -a -um	juste
iuvāre iūvisse iūtum	aider, faire plaisir à
iuvenis -is *m*	jeune homme
iūxtā *prp +acc*	à côté de, auprès de

K

kalendae -ārum *f pl*	le 1er (du mois)
kalendārium -ī *n*	calendrier

L

lābī lāpsum	glisser, tomber
labor -ōris *m*	travail, peine
labōrāre	travailler, s'efforcer
labrum -ī *n*	lèvre
labyrinthus -ī *m*	labyrinthe
lac lactis *n*	lait
lacertus -ī *m*	(haut du) bras
lacrima -ae *f*	larme
lacrimāre	pleurer
lacus -ūs *m*	lac
laedere -sisse -sum	froisser, blesser
laetārī	se réjouir
laetitia -ae *f*	joie
laetus -a -um	joyeux, content
laevus -a -um	gauche
lāna -ae *f*	laine
largīrī	donner libéralement
largus -a -um	libéral, généreux
latēre	être caché, se tenir caché
Latīnus -a -um	latin
lātrāre	aboyer
latus -eris *n*	côté, flanc
lātus -a -um	large
laudāre	louer, vanter
laus laudis *f*	éloge, louange
lavāre lāvisse lautum	laver, (se) baigner
lectīca -ae *f*	litière, chaise
lectulus -ī *m*	(petit) lit
lectus -ī *m*	lit
lēgātus -ī *m*	envoyé, ambassadeur
legere lēgisse lēctum	lire
legiō -ōnis *f*	légion
legiōnārius -a -um	légionnaire
leō -ōnis *m*	lion
levāre	lever, soulever
levis -e	léger
lēx lēgis *f*	loi
libellus -ī *m*	petit livre
libenter	volontiers
liber -brī *m*	livre
līber -era -erum	libre
līberāre	affranchir, délivrer
libēre: libet *+dat*	il plaît, on trouve bon
līberī -ōrum *m pl*	enfants
lībertās -ātis *f*	liberté
lībertīnus -ī *m*	affranchi
licēre: licet *+dat*	il est permis
ligneus -a -um	de bois, en bois
lignum -ī *n*	bois
līlium -ī *n*	lis
līmen -inis *n*	seuil
līnea -ae *f*	fil, ligne
lingua -ae *f*	langue
littera -ae *f*	lettre
lītus -oris *n*	bord de la mer, rivage
locus -ī *m*	lieu, endroit, place
loca -ōrum *n pl*	lieux, localités
longē	loin, bien, de beaucoup
longus -a -um	long
loquī locūtum	parler
lūcēre lūxisse	luire, briller
lucerna -ae *f*	lampe
lucrum -ī *n*	profit, gain, bénéfice
luctārī	lutter
lūdere -sisse -sum	jouer
lūdus -ī *m*	jeu, école
lūgēre -xisse	être en deuil
lūna -ae *f*	lune
lupus -ī *m*	loup
lūx lūcis *f*	lumière, jour

M

maerēre	être triste/affligé
maestus -a -um	triste, affligé
magis	plus
magister -trī *m*	maître d'école
magnificus -a -um	magnifique, splendide
magnus -a -um	grand
māior -ius *comp*	plus grand, plus âgé
Māius -ī (mēnsis)	mai
male *adv*	mal
maleficium -ī *n*	mauvaise action, méfait
mālle māluisse	aimer mieux, préférer
malum -ī *n*	mal, malheur
mālum -ī *n*	pomme
malus -a -um	mauvais, méchant
mamma -ae *f*	maman
māne *indēcl n*, *adv*	matin; *adv* le matin
manēre mānsisse	rester, demeurer
manus -ūs *f*	main
mare -is *n*	mer
margarīta -ae *f*	perle
maritimus -a -um	de la mer, maritime
marītus -ī *m*	mari
Mārtius -ī (mēnsis)	mars
māter -tris *f*	mère
māteria -ae *f*	matière
mātrōna -ae *f*	matrone
mātūrus -a -um	mûr
māximē	le plus, surtout
māximus -a -um	le plus grand, le plus âgé
medicus -ī *m*	médecin
medium -ī *n*	milieu, centre
medius -a -um	du milieu, central
mel mellis *n*	miel
melior -ius *comp*	meilleur
mellītus -a -um	doux, cher
membrum -ī *n*	membre
meminisse *+gen/acc*	se souvenir de
memorāre	rappeler, mentionner

memoria -ae *f*	mémoire, souvenir
mendum -ī *n*	faute, erreur
mēns mentis *f*	esprit
mēnsa -ae *f*	table
mēnsa secunda	dessert
mēnsis -is *m*	mois
mentiō -ōnis *f*	mention
mentīrī	mentir
mercātor -ōris *m*	marchand
mercātōrius -a -um	de commerce
mercēs -ēdis *f*	salaire, rente
merēre	gagner, mériter
mergere -sisse -sum	plonger, enfoncer
merīdiēs -eī *m*	midi, sud
merum -ī *n*	vin pur
merus -a -um	pur, sans mélange
merx -rcis *f*	marchandise
metere	moissonner
metuere -uisse	craindre
metus -ūs *m*	crainte
meus -a -um, *voc* mī	mon, le mien
mīles -itis *m*	soldat
mīlitāre	être soldat
mīlitāris -e	militaire
mīlle, *pl* mīlia -ium *n*	mille
minārī +*dat*	menacer (de)
minimē	nullement, pas du tout
minimus -a -um *sup*	le plus petit, le plus jeune
minister -trī *m*	serviteur
minor -us *comp*	plus petit, plus jeune
minuere -uisse -ūtum	diminuer, réduire
minus -ōris *n*, *adv*	moins
mīrābilis -e	merveilleux, admirable
mīrārī	s'étonner (de), être supris
mīrus -a -um	étonnant, étrange
miscēre -uisse mixtum	mêler, mélanger
misellus -a -um	pauvre, malheureux
miser -era -erum	malheureux, misérable
mittere mīsisse missum	envoyer, lancer
modo	seulement, récemment
modo… modo	tantôt… tantôt
modus -ī *m*	manière, mode
nūllō modō	nullement
moenia -ium *n pl*	murs
molestus -a -um	désagréable, ennuyeux
mollīre	amollir
mollis -e	mou
monēre	avertir, rappeler
mōns montis *m*	montagne
mōnstrāre	montrer, indiquer
mōnstrum -ī *n*	monstre
mora -ae *f*	délai, retard
mordēre momordisse -sum	mordre
morī mortuum	mourir
mors mortis *f*	mort
mortālis -e	mortel
mortuus -a -um (< morī)	mort
mōs mōris *m*	coutume, usage
movēre mōvisse mōtum	mouvoir, agiter
mox	bientôt
mulier -eris *f*	femme
multī -ae -a	beaucoup (de), bien des
multitūdō -inis *f*	grand nombre, multitude
multō +*comp*	beaucoup, de beaucoup
multum -ī *n*, *adv*	beaucoup
mundus -ī *m*	monde, univers
mundus -a -um	propre, net
mūnīre	fortifier
mūnus -eris *n*	cadeau
mūrus -ī *m*	mur
Mūsa -ae *f*	muse
mūtāre	changer (de), échanger
mūtus -a -um	muet
mūtuus -a -um	prêté, emprunté
mūtuum dare/sūmere	prêter/emprunter

N

nam	car
-nam	… donc ?
namque	car
nārrāre	raconter
nārrātiō -ōnis *f*	narration, récit
nāscī nātum	naître
nāsus -ī *m*	nez
natāre	nager
nātūra -ae *f*	nature
nātus -a -um (< nāscī)	né
XX annōs nātus	âgé de 20 ans
nauta -ae *m*	marin
nāvicula -ae *f*	barque
nāvigāre	naviguer, voyager par mer
nāvigātiō -ōnis *f*	navigation, voyage
nāvis -is *f*	navire, bateau
-ne	est-ce que… ? si
nē	afin que/de ne… pas, que
nē… quidem	(ne) pas même
nec *v.* ne-que/nec	
necāre	tuer
necessārius -a -um	nécessaire
necesse est	il est nécessaire, il faut
negāre	nier, dire que… ne pas
neglegēns -entis *adi*	négligent
neglegere -ēxisse -ēctum	négliger
negōtium -ī *n*	affaire, activité
nēmō -inem -inī	(ne) personne
nēquam *adi indēcl*, *sup* nēquissimus	vaurien, scélérat
ne-que/nec	et/mais… ne pas, ni, ne pas
n.… n.	ni… ni
ne-scīre	ne pas savoir, ignorer
neu *v.* nē-ve/neu	
neuter -tra -trum	aucun des deux
nē-ve/neu	et (que) ne pas
nex necis *f*	mort violente, meurtre
nīdus -ī *m*	nid
niger -gra -grum	noir
nihil/nīl	(ne) rien
nimis	trop
nimium	trop
nimius -a -um	trop grand

nisi	si… ne pas, sinon
niveus -a -um	blanc comme la neige
nix nivis *f*	neige
nōbilis -e	connu, célèbre
nocēre +*dat*	nuire, faire du mal
nōlī -īte +*īnf*	ne… pas !
nōlle nōluisse	ne pas vouloir
nōmen -inis *n*	nom
nōmināre	nommer, appeler
nōn	ne… pas, non
nōnae -ārum *f pl*	le 5/7 (du mois)
nōnāgēsimus -a -um	quatre-vingt-dixième
nōnāgintā	quatre-vingt-dix
nōn-dum	ne… pas encore
nōn-gentī -ae -a	neuf cents
nōn-ne	(est-ce que) ne… pas ?
nōn-nūllī -ae -a	quelques, plusieurs
nōn-numquam	quelquefois
nōnus -a -um	neuvième
nōs nōbīs	nous
nōscere nōvisse	(apprendre à) connaître
noster -tra -trum	notre, le nôtre
nostrum *gen*	de nous
nota -ae *f*	marque, signe
nōtus -a -um	connu
novem	neuf
November -bris (mēnsis)	novembre
nōvisse (< nōscere)	connaître
novus -a -um	nouveau, neuf
nox noctis *f*	nuit
nūbere -psisse +*dat*	se marier (à)
nūbēs -is *f*	nuage
nūbilus -a -um	nuageux
nūdus -a -um	nu
nūgae -ārum *f pl*	sornettes
nūllus -a -um	(ne) aucun, pas de
num	est-ce que… ? si
numerāre	compter
numerus -ī *m*	nombre
nummus -ī *m*	monnaie, sesterce
numquam	(ne) jamais
nunc	maintenant
nūntiāre	annoncer, faire savoir
nūntius -ī *m*	messager, message
nūper	naguère, récemment
nūtrīx -īcis *f*	nourrice
nux nucis *f*	noix

O

ō	ô !
ob *prp* +*acc*	à cause de
oblīvīscī -lītum +*gen*/*acc*	oublier
ob-oedīre +*dat*	obéir
obscūrus -a -um	obscur
occidēns -entis *m*	couchant, ouest
oc-cidere -disse	tomber, se coucher
oc-cīdere -disse -sum	tuer
occultāre	cacher
oc-currere -rrisse +*dat*	rencontrer
ōceanus -ī *m*	océan
ocellus -ī *m*	(petit) œil
octāvus -a -um	huitième
octin-gentī -ae -a	huit cents
octō	huit
Octōber -bris (mēnsis)	octobre
octōgintā	quatre-vingts
oculus -ī *m*	œil
ōdisse	haïr
odium -ī *n*	haine
of-ferre ob-tulisse -lātum	offrir
officium -ī *n*	devoir, charge
ōlim	autrefois, jadis
omnis -e	tout, chaque; *pl* tous
opera -ae *f*	travail, peine, soin
operīre -uisse -ertum	couvrir
opēs -um *f pl*	ressources, richesses
oportēre: oportet	il faut, il importe
opperīrī -ertum	attendre
oppidum -ī *n*	ville
op-pugnāre	attaquer
optāre	souhaiter
optimus -a -um *sup*	le meilleur, très bon
opus -eris *n*	travail, ouvrage
opus est	il faut, il est besoin
ōra -ae *f*	bord de la mer, côte
ōrāre	prier
ōrātiō -ōnis *f*	discours
orbis -is *m*	rond, cercle, orbite
orbis terrārum	le monde
ōrdināre	ranger, régler
ōrdō -inis *m*	rang, ordre
oriēns -entis *m*	levant, orient, est
orīrī ortum	se lever, paraître
ōrnāmentum -ī *n*	ornement, parure
ōrnāre	orner, équiper
os ossis *n*	os
ōs ōris *n*	bouche
ōscitāre	bâiller
ōsculārī	embrasser, baiser
ōsculum -ī *n*	baiser
ostendere -disse	montrer, faire voir
ōstiārius -ī *m*	portier
ōstium -ī *n*	porte, entrée
ōtiōsus -a -um	oisif, oiseux
ōtium -ī *n*	loisir
ovis -is *f*	brebis, mouton
ōvum -ī *n*	œuf

P

pābulum -ī *n*	fourrage
paene	presque, à peu près
paen-īnsula -ae *f*	presqu'île, péninsule
pāgina -ae *f*	page
pallēre	être pâle, pâlir
pallidus -a -um	pâle
pallium -ī *n*	manteau
palma -ae *f*	palme
palpitāre	palpiter, battre
pānis -is *m*	pain
papȳrus -ī *f*	papyrus

pār paris *adi*	pareil, égal
parāre	préparer
parātus -a -um	prêt
parcere pepercisse +*dat*	épargner
parentēs -um *m pl*	parents
parere -iō peperisse	mettre au monde, pondre
pārēre (+*dat*)	obéir
parricīda -ae *m*	parricide
pars -rtis *f*	partie, part, direction
partīrī	partager, diviser
parum	trop peu, peu
parvulus -a -um	tout petit, en bas âge
parvus -a -um	petit
pāscere pāvisse pāstum	faire paître, repaître
passer -eris *m*	moineau
passus -ūs *m*	pas (1,48 m)
pāstor -ōris *m*	berger
pater -tris *m*	père
patēre	être ouvert
patī passum	souffrir, éprouver
patiēns -entis *adi*	patient
patientia -ae *f*	complaisance, patience
patria -ae *f*	patrie, ville natale
paucī -ae -a	peu de, peu nombreux
paulisper	peu de temps, un instant
paulō +*comp*, ante/post	un peu, de peu
paulum	un peu, peu
pauper -eris *adi*	pauvre
pāx pācis *f*	paix
pectus -oris *n*	poitrine
pecūlium -ī *n*	pécule
pecūnia -ae *f*	argent
pecūniōsus -a -um	riche
pecus -oris *n*	bétail
pedes -itis *m*	fantassin
pēior -ius *comp*	plus mauvais, pire
pellere pepulisse pulsum	chasser, repousser
penna -ae *f*	plume
pēnsum -ī *n*	tâche, devoir
per *prp* +*acc*	à travers, par, pendant
per-currere -rrisse -rsum	parcourir
per-cutere -iō -cussisse -cussum	frapper
per-dere -didisse -ditum	détruire, gaspiller, perdre
per-ferre	porter, supporter
per-ficere	achever, accomplir
pergere per-rēxisse	continuer
perīculōsus -a -um	dangereux, périlleux
perīculum -ī *n*	danger, péril
per-īre -eō -iisse	être perdu, périr
peristȳlum -ī *n*	péristyle
per-mittere	permettre
per-movēre	remuer, émouvoir
perpetuus -a -um	continu, perpétuel
per-sequī	suivre, poursuivre
persōna -ae *f*	rôle, personnage, personne
per-suādēre -sisse +*dat*	persuader, convaincre
per-territus -a -um	épouvanté
per-turbāre	troubler, bouleverser
per-venīre	arriver, parvenir
pēs pedis *m*	pied
pessimus -a -um *sup*	le plus mauvais, le pire
petasus -ī *m*	pétase (coiffure)
petere -īvisse -ītum	se diriger vers, chercher, attaquer, demander
phantasma -atis *n*	fantôme, apparition
piger -gra -grum	paresseux
pila -ae *f*	balle
pīlum -ī *n*	javelot
pīpiāre	piauler
pīrāta -ae *m*	pirate
pirum -ī *n*	poire
piscātor -ōris *m*	pêcheur
piscis -is *m*	poisson
placēre +*dat*	plaire
plānē	clairement, nettement
plānus -a -um	clair, évident
plaudere -sisse (+*dat*)	applaudir
plēnus -a -um (+*gen/abl*)	plein (de)
plērī-que plērae- plēra-	la plupart
plērumque *adv*	le plus souvent
plōrāre	pleurer
plūrēs -a *comp*	plus (de)
plūrimī -ae -a *sup*	le plus grand nombre de
plūs plūris *n*, *adv*	plus, davantage
pōculum -ī *n*	coupe, verre
poena -ae *f*	punition, peine
poēta -ae *m*	poète
poēticus -a -um	poétique
pollicērī	promettre
pōnere posuisse positum	mettre, placer, poser
populus -ī *m*	peuple
porcus -ī *m*	porc, cochon
porta -ae *f*	porte (de ville)
portāre	porter
portus -ūs *m*	port
poscere poposcisse	demander, réclamer
posse potuisse	pouvoir, être capable de
possidēre -sēdisse	posséder
post *prp* +*acc*, *adv*	derrière, après
post-eā	ensuite
posterior -ius *comp*	de derrière, postérieur
posterus -a -um	suivant
posthāc	désormais
post-quam	après que, depuis que
postrēmō *adv*	enfin
postrēmus -a -um *sup*	dernier
postulāre	demander, réclamer
pōtāre	boire
potestās -ātis *f*	pouvoir, puissance
pōtiō -ōnis *f*	boisson
potius	plutôt
prae *prp* +*abl*	devant, avant, à cause de
praecipuē	surtout, notamment
praedium -ī *n*	bien-fonds, domaine
praedō -ōnis *m*	brigand, pirate
prae-esse (+*dat*)	être à la tête (de)
prae-ferre	préférer, aimer mieux
praemium -ī *n*	récompense
prae-nōmen -inis *n*	prénom

prae-pōnere +*dat*	mettre avant/à la tête de
praesēns -entis *adi*	présent
prae-stāre -stitisse	fournir, accomplir
praeter *prp* +*acc*	en passant, excepté, outre
praeter-eā	en outre
praeteritus -a -um	passé
prāvus -a -um	faux
precārī	prier
precēs -um *f pl*	prières
prehendere -disse -ēnsum	saisir
premere pressisse pressum	presser
pretiōsus -a -um	précieux, coûteux
pretium -ī *n*	prix, valeur
prīdem	depuis longtemps
prī-diē	la veille
prīmō *adv*	d'abord
prīmum *adv*	d'abord, en premier lieu
prīmus -a -um	premier
prīnceps -ipis *m*	premier, chef
prīncipium -ī *n*	commencement
prior -ius	premier, de devant
prius *adv*	auparavant, d'abord
prius-quam	avant que, avant de
prīvātus -a -um	privé, particulier
prō *prp* +*abl*	pour, au lieu de
probus -a -um	bon, honnête, véritable
prō-cēdere	s'avancer, avancer
procul	loin (de), au loin
prō-currere -rrisse -rsum	s'élancer en avant
prōd-esse prō-fuisse +*dat*	être utile, servir
proelium -ī *n*	bataille
profectō	certainement, vraiment
prō-ferre	sortir, produire
proficīscī -fectum	partir
prō-gredī -ior -gressum	aller en avant, avancer
pro-hibēre	écarter, empêcher
prō-icere -iō -iēcisse -iectum	jeter (en avant)
prōmere -mpsisse -mptum	tirer, sortir
prōmissum -ī *n*	promesse
prō-mittere	promettre
prope *prp* +*acc*, *adv*	près de, près, presque
properāre	se hâter
propinquus -a -um	rapproché, voisin
proprius -a -um	propre
propter *prp* +*acc*	à cause de
propter-eā	c'est pourquoi
prō-silīre -uisse	s'élancer, jaillir
prō-spicere	regarder au loin
prōtinus	aussitôt
prōvincia -ae *f*	province
proximus -a -um *sup*	le plus proche
prūdēns -entis *adi*	prudent, sage
pūblicus -a -um	publique, de l'État
pudēre: pudet mē (+*gen*)	j'ai honte (de)
pudor -ōris *m*	honte
puella -ae *f*	fillette, fille
puer -erī *m*	garçon
pugna -ae *f*	combat
pugnāre	combattre, se battre
pugnus -ī *m*	poing
pulcher -chra -chrum	beau, joli
pulchritūdō -inis *f*	beauté
pullus -ī *m*	petit (d'un animal)
pulmō -ōnis *m*	poumon
pulsāre	frapper (à)
pūnīre	punir
puppis -is *f*	poupe
pūrus -a -um	pur, propre
putāre	penser, croire

Q

quadrāgēsimus -a -um	quarantième
quadrāgintā	quarante
quadrin-gentī -ae -a	quatre cents
quaerere -sīvisse -sītum	chercher, demander
quālis -e	de quelle sorte, (tel) que
quālitās -ātis *f*	qualité
quam	que, combien
quam +*sup*	le plus… possible
quam-diū	combien de temps, (tant) que
quam-ob-rem	pourquoi
quamquam	quoique, bien que
quandō	quand, puisque
quantitās -ātis *f*	quantité
quantum -ī *n*	combien, (autant) que
quantus -a -um	quel, (aussi grand) que
quā-propter	pourquoi
quā-rē	pourquoi
quārtus -a -um	quatrième
quārta pars	quart
quasi	comme, comme si
quater	quatre fois
quatere -iō	secouer
quaternī -ae -a	(chacun) quatre
quattuor	quatre
quattuor-decim	quatorze
-que	et
querī questum	se plaindre
quī quae quod	qui, celui qui
quī quae quod (…?)	quel
quia	parce que
quid *n* (*v.* quis)	que, quoi, quelque chose
quid *adv*	pourquoi
quī-dam quae- quod-	un certain
quidem	certainement, du moins
nē quidem	pas même
quidnī	pourquoi ne pas
quid-quam	quelque chose
neque/nec quidquam	et (ne) rien
quid-quid	tout ce qui, tout
quiēscere -ēvisse	se reposer
quiētus -a -um	tranquille
quīn	pourquoi ne pas, … donc !
quīn-decim	quinze
quīn-gentī -ae -a	cinq cents
quīnī -ae -a	(chacun) cinq
quīnquāgintā	cinquante
quīnque	cinq
quīnquiēs	cinq fois
Quīntīlis -is (mēnsis)	juillet

quīntus -a -um	cinquième
quis quae quid	qui, que, quoi
quis quid (sī/num/nē...)	quelqu'un, quelque chose
quis-nam quid-nam	qui/quoi donc ?
quis-quam	quelqu'un
neque/nec quisquam	et (ne) personne
quis-que quae- quod-	chaque, chacun
quis-quis	qui que ce soit qui
quō *adv*	où
quod (= quia)	parce que, que
quod *n* (*v.* quī)	qui, que, quel, ce qui
quō-modo	comment
quoniam	puisque, comme
quoque	aussi
quot *indēcl*	combien (de), (autant) que
quot-annīs	tous les ans
quotiēs	combien de fois

R

rāmus -ī *m*	branche, rameau
rapere -iō -uisse -ptum	entraîner, enlever
rapidus -a -um	rapide
rārō *adv*	rarement
rārus -a -um	rare
ratiō -ōnis *f*	raison
ratis -is *f*	radeau
re-cēdere	reculer, se retirer
re-cipere	recevoir, accueillir
recitāre	lire à haute voix
re-cognōscere	reconnaître
rēctus -a -um	droit, juste, correct
rēctā (viā)	tout droit
re-cumbere -cubuisse	se coucher
red-dere -didisse -ditum	rendre
red-imere -ēmisse -ēmptum	racheter
red-īre -eō -iisse -itum	revenir, retourner
re-dūcere	ramener
re-ferre rettulisse re-lātum	rapporter, rendre
regere rēxisse rēctum	diriger, gouverner
regiō -ōnis *f*	région
rēgnāre	régner, être roi
rēgula -ae *f*	règle
re-linquere -līquisse -lictum	laisser, quitter
reliquus -a -um	restant; *pl* les autres
re-manēre	rester
rēmigāre	ramer
re-minīscī +*gen*/*acc*	se rappeler
re-mittere	renvoyer
re-movēre	écarter, éloigner
rēmus -ī *m*	rame
repente	tout à coup
reperīre repperisse -rtum	trouver
re-pōnere	remettre
re-prehendere	blâmer, réprimander
re-pugnāre	résister
re-quiēscere	se reposer
re-quīrere -sīvisse -sītum	chercher, demander
rēs reī *f*	chose, fait, affaire
re-sistere -stitisse +*dat*	s'arrêter, résister
re-spondēre -disse -ōnsum	répondre
respōnsum -ī *n*	réponse
rēte -is *n*	filet
re-tinēre -uisse -tentum	retenir
re-trahere	retirer, ramener
re-venīre	revenir
revertī -tisse -sum	revenir, retourner
re-vocāre	rappeler, révoquer
rēx rēgis *m*	roi
rīdēre -sisse -sum	rire, se moquer de
rīdiculus -a -um	ridicule
rigāre	arroser
rīpa -ae *f*	rive, bord
rīsus -ūs *m*	rire
rīvus -ī *m*	ruisseau
rogāre	demander, prier
rogitāre	demander (souvent)
Rōmānus -a -um	romain
rosa -ae *f*	rose
ruber -bra -brum	rouge
rubēre	être rouge, rougir
rudis -e	brut, inculte, ignorant
rūmor -ōris *m*	bruit, rumeur
rumpere rūpisse ruptum	rompre, briser
rūrī *loc*	à la campagne
rūrsus	de nouveau
rūs rūris *n*	la campagne
rūsticus -a -um	rustique, de la campagne

S

sacculus -ī *m*	bourse
saccus -ī *m*	sac
sacerdōs -ōtis *m/f*	prêtre, prêtresse
saeculum -ī *n*	siècle
saepe	souvent
saevus -a -um	féroce, cruel
sagitta -ae *f*	flèche
sāl salis *m*	sel, esprit
salīre -uisse	sauter
salūs -ūtis *f*	salut, santé
salūtem dīcere +*dat*	saluer
salūtāre	saluer
salvāre	sauver
salvē -ēte	bonjour
salvēre iubēre	saluer
salvus -a -um	sain et sauf
sānāre	guérir
sānē	certainement, tout à fait
sanguis -inis *m*	sang
sānus -a -um	sain, bien portant
sapere -iō -iisse	être raisonnable, être sensé
sapiēns -entis *adi*	sage, prudent
satis	assez
saxum -ī *n*	roche, rocher
scaena -ae *f*	scène
scaenicus -a -um	de la scène, de théâtre
scalpellum -ī *n*	scalpel, lancette
scamnum -ī *n*	escabeau, tabouret
scelestus -a -um	criminel
scelus -eris *n*	crime
scīlicet	bien entendu

scindere -idisse -issum	déchirer
scīre	savoir
scrībere -psisse -ptum	écrire
scūtum -ī *n*	bouclier
sē sibi	se, soi(-même)
secāre -uisse -ctum	couper
secundum *prp +acc*	le long de
secundus -a -um	second, favorable
sed	mais
sē-decim	seize
sedēre sēdisse	être assis
sella -ae *f*	tabouret, chaise
semel	une fois
sēmen -inis *n*	semence, graine
semper	toujours
senex senis *m*	vieillard
sēnī -ae -a	(chacun) six
sententia -ae *f*	avis, sens, phrase
sentīre sēnsisse sēnsum	sentir, penser, juger
septem	sept
September -bris (mēnsis)	septembre
septen-decim	dix-sept
septentriōnēs -um *m pl*	nord
septimus -a -um	septième
septin-gentī -ae -a	sept cents
septuāgintā	soixante-dix
sequī secūtum	suivre
serēnus -a -um	clair, sans nuages
serere sēvisse satum	semer, planter
sērius -a -um	sérieux, grave
sermō -ōnis *m*	conversation, langage
servāre	conserver, sauver
servīre +*dat*	être esclave, servir
servitūs -ūtis *f*	esclavage
servus -ī *m*	esclave, serviteur
ses-centī -ae -a	six cents
sēsē	se, soi
sēstertius -ī *m*	sesterce (monnaie)
seu *v.* sī-ve/seu	
sevērus -a -um	sévère
sex	six
sexāgintā	soixante
sexiēs	six fois
Sextīlis -is (mēnsis)	août
sextus -a -um	sixième
sī	si
sīc	de cette façon, ainsi
siccus -a -um	sec, desséché
sīc-ut	comme
signāre	marquer, cacheter
significāre	indiquer, signifier
significātiō -ōnis *f*	signification
signum -ī *n*	signe, cachet, statue
silentium -ī *n*	silence
silēre	se taire
silva -ae *f*	bois, forêt
similis -e	semblable
simul	en même temps, ensemble
simul atque +*perf*	dès que
sīn	mais si
sine *prp +abl*	sans
sinere sīvisse situm	laisser, permettre
singulī -ae -a	(chacun) un, chaque
sinister -tra -trum	gauche; *f* la gauche
sinus -ūs *m*	pli (de la toge)
sī-quidem	puisque
sitis -is *f*	soif
situs -a -um	situé, placé
sī-ve/seu	ou, ou si
s.... s.	soit que... soit que
sōl -is *m*	soleil
solēre -itum esse	avoir l'habitude
solum -ī *n*	sol, terre, plancher
sōlum *adv*	seulement
sōlus -a -um	seul, solitaire
solvere -visse solūtum	délier, s'acquitter de, payer
nāvem solvere	lever l'ancre, partir
somnus -ī *m*	sommeil
sonus -ī *m*	son
sordēs -ium *f pl*	saleté
sordidus -a -um	sale, bas, vil
soror -ōris *f*	sœur
spargere -sisse -sum	répandre, disperser
speciēs -ēī *f*	aspect, espèce
spectāre	regarder
spectātor -ōris *m*	spectateur
speculum -ī *n*	miroir
spērāre	espérer
spēs -eī *f*	espoir
-spicere -iō -exisse -ectum	
spīrāre	respirer
stāre stetisse	être debout
statim	aussitôt
statuere -uisse -ūtum	fixer, déterminer
stēlla -ae *f*	étoile
sternere strāvisse strātum	étendre
stilus -ī *m*	stylet
stipendium -ī *n*	solde, service militaire
strepitus -ūs *m*	bruit, vacarme
studēre +*dat*	s'appliquer à
studiōsus -a -um (+*gen*)	appliqué (à)
studium -ī *n*	intérêt, goût, étude
stultus -a -um	sot, stupide
stupēre	être étourdi
suādēre -sisse +*dat*	conseiller
sub *prp +abl/acc*	sous, près de
sub-īre -eō -iisse	venir sous
subitō *adv*	tout à coup
subitus -a -um	soudain, imprévu
sub-mergere	submerger, couler
sub-urbānus -a -um	situé près de la ville
sūmere -mpsisse -mptum	prendre
summus -a -um *sup*	le plus haut/grand
super *prp +acc*	sur, au-dessus de
prp +abl	au sujet de, de
superbus -a -um	orgueilleux, hautain
super-esse	rester, être de trop
superior -ius *comp*	supérieur, plus élevé
superus -a -um	qui est au-dessus
supplicium -ī *n*	punition, supplice

suprā *prp +acc, adv*	au-dessus de, sur, ci-dessus
surdus -a -um	sourd
surgere sur-rēxisse	se lever
sur-ripere -iō -uisse -reptum	voler
sūrsum	en haut, vers le haut
suscitāre	réveiller
su-spicere	regarder (en haut)
sus-tinēre	soutenir, supporter
suus -a -um	son/leur (propre)
syllaba -ae *f*	syllabe

T

tabella -ae *f*	tablette (à écrire)
tabellārius -ī *m*	porteur de lettres
taberna -ae *f*	boutique
tabernārius -ī *m*	boutiquier
tabula -ae *f*	tablette (à écrire)
tacēre	se taire
tacitus -a -um	silencieux
talentum -ī *n*	talent
tālis -e	tel, pareil
tam	si, aussi, autant
tam-diū	aussi longtemps
tamen	pourtant, cependant
tam-quam	comme
tandem	enfin
tangere tetigisse tāctum	toucher
tantum -ī *n*	autant, tant (de)
alterum tantum	deux fois autant
tantum *adv*	autant, seulement
tantun-dem	autant
tantus -a -um	si grand, aussi grand
tardus -a -um	lent, tardif
tata -ae *m*	papa
taurus -ī *m*	taureau
tēctum -ī *n*	toit
temerārius -a -um	irréfléchi, téméraire
tempestās -ātis *f*	tempête, orage
templum -ī *n*	temple
tempus -oris *n*	temps
tenebrae -ārum *f pl*	ténèbres, obscurité
tenebricōsus -a -um	ténébreux, obscur
tenēre -uisse -ntum	tenir, retenir
tenuis -e	mince
ter	trois fois
tergēre -sisse -sum	essuyer
tergum -ī *n*	dos
ternī -ae -a	(chacun) trois
terra -ae *f*	terre, pays
terrēre	terrifier, effrayer
terribilis -e	terrible
tertius -a -um	troisième
testis -is *m/f*	témoin
theātrum -ī *n*	théâtre
tībiae -ārum *f pl*	flûte
tībīcen -inis *m*	joueur de flûte
timēre	craindre, avoir peur (de)
timidus -a -um	craintif, timide
timor -ōris *m*	crainte
titulus -ī *m*	titre
toga -ae *f*	toge
togātus -a -um	qui porte la toge
tollere sus-tulisse sub-lātum	lever, élever, enlever
tonitrus -ūs *m*	tonnerre
tot *indēcl*	tant de
totiēs	tant de fois
tōtus -a -um	tout, entier
trā-dere -didisse -ditum	livrer, remettre
trahere -āxisse -actum	traîner, tirer
tranquillitās -ātis *f*	tranquillité, calme
tranquillus -a -um	calme, tranquille
trāns *prp +acc*	au-delà de
trāns-ferre	transporter
trāns-īre -eō -iisse -itum	franchir, traverser
tre-centī -ae -a	trois cents
trē-decim	treize
tremere -uisse	trembler
trēs tria	trois
trīcēsimus -a -um	trentième
trīclīnium -ī *n*	salle à manger
trīgintā	trente
trīnī -ae -a	trois
trīstis -e	triste
trīstitia -ae *f*	tristesse
tū tē tibi	tu, toi, te
tuērī tūtum	protéger, garder
tum	alors, puis, ensuite
tumultuārī	s'agiter, faire du bruit
tumultus -ūs *m*	fracas, tumulte
tunc	alors
tunica -ae *f*	tunique
turba -ae *f*	foule
turbāre	troubler, agiter
turbidus -a -um	agité, orageux
turgid(ul)us -a -um	enflé, gonflé
turpis -e	laid, hideux
tūtus -a -um	sûr, protégé
tuus -a -um	ton, le tien
tyrannus -ī *m*	tyran

U

ubi	où
ubi prīmum *+perf*	dès que
ubī-que	partout
ūllus -a -um	aucun
nec/neque ūllus	et (ne) aucun
ulterior -ius *comp*	qui est au delà, opposé
ultimus -a -um *sup*	le plus éloigné, dernier
ultrā *prp +acc*	au delà de
ululāre	hurler
umbra -a *f*	ombre
umerus -ī *m*	épaule
ūmidus -a -um	humide, mouillé
umquam	jamais
nec/neque umquam	et (ne) jamais
ūnā *adv*	ensemble
unde	d'où
ūn-dē-centum	quatre-vingt-dix-neuf
ūn-decim	onze
ūndecimus -a -um	onzième

ūn-dē-trīgintā	vingt-neuf
ūn-dē-vīgintī	dix-neuf
ūnī -ae -a	un
ūniversus -a -um	tout entier
ūnus -a -um	un, seul
urbānus -a -um	de la ville, urbain
urbs -bis *f*	ville
ūrere ussisse ustum	brûler
ūsque	jusque, sans cesse
ut	comme
ut +*coni*	que, de, pour (que)
uter utra utrum	lequel (des deux)
uter-que utra- utrum-	l'un et l'autre, tous les deux
ūtī ūsum +*abl*	se servir de, jouir de
utinam	plaise aux dieux que… !
utrum… an	… ou… ? si… ou
ūva -ae *f*	raisin, grappe
uxor -ōris *f*	épouse, femme

V

vacuus -a -um	vide
vāgīre	vagir
valdē	fort, beaucoup, très
valē -ēte	adieu, au revoir
valēre	être fort, être bien portant
valētūdō -inis *f*	état de santé, santé
validus -a -um	fort, vigoureux
vallis -is *f*	vallée
vāllum -ī *n*	rempart
varius -a -um	varié, divers
vās vāsis *n*, *pl* -a -ōrum	vase, coupe
-ve	ou
vehere vēxisse vectum	transporter; *pass* aller (à cheval, en voiture, en bateau)
vel	ou, ou bien
velle volō voluisse	vouloir, désirer
vēlōx -ōcis *adi*	rapide
vēlum -ī *n*	voile
vel-ut	comme
vēna -ae *f*	veine
vēn-dere -didisse	vendre
venīre vēnisse ventum	venir
venter -tris *m*	ventre
ventus -ī *m*	vent
venustus -a -um	charmant
vēr vēris *n*	printemps
verbera -um *n pl*	coups (de verges)
verberāre	frapper, battre
verbum -ī *n*	mot, parole, verbe
verērī	craindre
vērō	vraiment, or, mais
neque/nec vērō	mais ne… pas
versārī	se trouver, demeurer
versiculus -ī *m*	petit vers
versus -ūs *m*	ligne, vers
versus: ad… versus	vers
vertere -tisse -sum	tourner
vērum	mais
vērus -a -um	vrai; *n* vérité
vesper -erī *m*	soir
vesperī *adv*	le soir
vester -tra -trum	votre, le vôtre
vestīgium -ī *n*	trace
vestīmentum -ī *n*	vêtement
vestīre	vêtir, habiller
vestis -is *f*	vêtements, couverture
vestrum *gen*	de vous
vetāre	défendre, interdire
vetus -eris *adi*	vieux, ancien
via -ae *f*	route, chemin, rue
vīcēsimus -a -um	vingtième
victor -ōris *m*, *adi*	vainqueur, victorieux
victōria -ae *f*	victoire
vidēre vīdisse vīsum	voir; *pass* sembler
vigilāre	veiller, être éveillé
vigilia -ae *f*	veille (I-IV)
vīgintī	vingt
vīlis -e	bon marché
vīlla -ae *f*	maison de campagne
vincere vīcisse victum	vaincre
vincīre vīnxisse vīnctum	lier, attacher
vīnea -ae *f*	vignoble
vīnum -ī *n*	vin
vir -ī *m*	homme, mari
vīrēs -ium *f pl*	forces
virga -ae *f*	verge
virgō -inis *f*	vierge, jeune fille
virtūs -ūtis *f*	bravoure, courage
vīs, *acc* vim, *abl* vī	force, violence, puissance
viscera -um *n pl*	viscères, entrailles
vīsere -sisse	aller voir
vīta -ae *f*	vie
vītāre	éviter
vītis -is *f*	vigne
vīvere vīxisse	vivre, être en vie
vīvus -a -um	vivant
vix	à peine
vocābulum -ī *n*	mot, vocable
vōcālis -is *f*	voyelle
vocāre	appeler, inviter
volāre	voler
voluntās -ātis *f*	volonté
vorāgō -inis *f*	gouffre, abîme
vorāre	avaler, dévorer
vōs vōbīs	vous
vōx vōcis *f*	voix
vulnerāre	blesser
vulnus -eris *n*	blessure
vultus -ūs *m*	visage, mine

Z

zephyrus -ī *m*	vent d'ouest

TERMES DE GRAMMAIRE

LATIN	ABRÉVIATIONS	FRANÇAIS
ablātīvus (cāsus)	*abl*	ablatif
accūsātīvus (cāsus)	*acc*	accusatif
āctīvum (genus)	*āct*	actif
adiectīvum (nōmen)	*adi*	adjectif
adverbium -ī *n*	*adv*	adverbe
appellātīvum (nōmen)		appellatif
cāsus -ūs *m*		cas
comparātiō -ōnis *f*		comparaison
comparātīvus (gradus)	*comp*	comparatif
coniugātiō -ōnis *f*		conjugaison
coniūnctiō -ōnis *f*	*coni*	conjonction
coniūnctīvus (modus)	*coni*	subjonctif
datīvus (cāsus)	*dat*	datif
dēclīnātiō -ōnis *f*	*dēcl*	déclinaison
dēmōnstrātīvum (prōnōmen)		démonstratif
dēpōnentia (verba)	*dēp*	déponent
fēminīnum (genus)	*f*, *fēm*	féminin
futūrum (tempus)	*fut*	futur
futūrum perfectum (tempus)	*fut perf*	futur antérieur
genetīvus (cāsus)	*gen*	génitif
genus (nōminis/verbī)		genre/voix
gerundium -ī *n*		gérondif
gerundīvum -ī *n*		adjectif verbal
imperātīvus (modus)	*imp*, *imper*	impératif
imperfectum (tempus praeteritum)	*imperf*	imparfait
indēclinābile (vocābulum)	*indēcl*	indéclinable
indēfīnītum (prōnōmen)		indéfini
indicātīvus (modus)	*ind*	indicatif
īnfīnītīvus (modus)	*īnf*	infinitif
interiectiō -ōnis *f*		interjection
interrogātīvum (prōnōmen)		interrogatif
locātīvus (cāsus)	*loc*	locatif
masculīnum (genus)	*m*, *masc*	masculin
modus (verbī)		mode
neutrum (genus)	*n*, *neutr*	neutre
nōminātīvus (cāsus)	*nōm*	nominatif
optātīvus (modus)		optatif
pars ōrātiōnis		partie du discours
participium -ī *n*	*part*	participe
passīvum (genus)	*pass*	passif
perfectum (tempus praeteritum)	*perf*	parfait
persōna -ae *f*	*pers*	personne
persōnāle (prōnōmen)		personnel
plūrālis (numerus)	*pl*, *plūr*	pluriel
plūsquamperfectum (tempus praet.)	*plūsqu*	plus-que-parfait
positīvus (gradus)	*pos*	positif
possessīvum (prōnōmen)		possessif
praepositiō -ōnis *f*	*prp*	préposition
praesēns (tempus)	*praes*	présent
praeteritum (tempus)	*praet*	préterit, passé
prōnōmen -inis *n*	*prōn*	pronom
proprium (nōmen)		nom propre
relātīvum (prōnōmen)	*rel*	relatif
singulāris (numerus)	*sg*, *sing*	singulier
superlātīvus (gradus)	*sup*	superlatif
supīnum		supin
tempus (verbī)		temps
verbum	*vb*	verbe
vocātīvus (cāsus)	*voc*	vocatif

HANS H. ØRBERG

LINGVA LATINA

PER SE ILLVSTRATA

PARS I

FAMILIA ROMANA

VOCABULARIO
LATINO-ESPAÑOL
I

DOMVS LATINA
MMI

LINGVA LATINA
PER SE ILLVSTRATA
by Hans H. Ørberg
PARS I: FAMILIA ROMANA
PARS II: ROMA AETERNA
INDICES
COLLOQVIA PERSONARVM
GRAMMATICA LATINA
EXERCITIA LATINA
PLAVTVS: AMPHITRYO
PETRONIVS: CENA TRIMALCHIONIS

Domus Latina, Hans H. Ørberg
Skovvangen 7, DK-8500 Grenaa, Dinamarca
www.lingua-latina.dk

Focus Publishing, Ron Pullins
P.O.Box 369, Newburyport, MA 01950, USA
www.pullins.com

A

ā/ab/abs *prp +abl*	de, desde, después, por
ab-dūcere	retirar
ab-errāre	alejarse, extraviarse
ab-esse ā-fuisse	estar ausente/alejado
ab-icere	echar de sí
ab-īre -eō -iisse	alejarse, partir
abs *v.* ā/ab/abs	
absēns -entis *adi*	ausente
abs-tinēre	mantener lejos
ac *v.* atque/ac	
ac-cēdere	acercarse (a)
accendere -disse -ēnsum	encender
ac-cidere -disse	suceder, acaecer
ac-cipere	recibir
ac-cubāre	estar echado a la mesa
ac-cumbere -cubuisse	echarse a la mesa
ac-currere -rrisse	acudir, llegar corriendo
ac-cūsāre	acusar
ācer -cris -cre	ardiente, fugoso
acerbus -a -um	acre, agrio
aciēs -ēī *f*	orden de batalla
acūtus -a -um	afilado, agudo
ad *prp +acc*	a, hacia, hasta, junto a
ad-dere -didisse -ditum	añadir
ad-esse af-fuisse	estar presente, asistir
ad-hūc	todavía, aún
ad-icere	añadir
ad-īre -eō -iisse -itum	dirigirse, ir (a)
ad-iungere	agregar
ad-iuvāre	ayudar
ad-mīrārī	admirar, maravillarse
admīrātiō -ōnis *f*	admiración
ad-mittere	admitir, dar entrada
ad-nectere -xuisse -xum	unir, pegar
ad-ōrāre	adorar
adulēscēns -entis *m*	adolescente, joven
ad-vehere	transportar, importar
ad-venīre	llegar
adversus/-um *prp +acc*	en dirección a, contra
adversus -a -um	opuesto, desfavorable
aedificāre	edificar, construir
aedificium -ī *n*	edificio
aeger -gra -grum	enfermo
aegrōtāre	estar enfermo
aegrōtus -a -um	enfermo
aequē	igualmente
aequinoctium -ī *n*	equinoccio
aequus -a -um	igual, tranquilo
āēr -eris *m*	aire
aestās -ātis *f*	estío, verano
aestimāre	estimar, valorar
aetās -ātis *f*	edad
affectus -ūs *m*	estado de ánimo
af-ferre at-tulisse al-lātum	traer, llevar, causar
af-ficere	afectar
af-firmāre	afirmar
age -ite *+imp*	¡ea! ¡vamos!
ager -grī *m*	campo, territorio

agere ēgisse āctum	llevar, hacer, ocuparse (de)
agmen -inis *n*	ejército en marcha
agnus -ī *m*	cordero
agricola -ae *m*	agricultor
ain'	¿es posible?
āiō ais ait āiunt	decir
āla -ae *f*	ala
albus -a -um	blanco
alere -uisse altum	nutrir, sustentar
aliēnus -a -um	ajeno, de otro
ali-quandō	alguna vez
ali-quantum	bastante
ali-quī -qua -quod	algún
ali-quid	algo
ali-quis -quid	alguno, alguien
ali-quot *indēcl*	algunos
aliter	de otro modo
alius -a -ud	otro
aliī... aliī	unos... otros
allicere -iō -ēxisse -ectum	atraer
alter -era -erum	uno, el otro (de dos)
altum -ī *n*	alta mar
altus -a -um	alto, elevado
amāns -antis *m*	amante
amāre	amar
ambulāre	ir a pie, pasear
amīca -ae *f*	amiga
amīcitia -ae *f*	amistad
amīcus -ī *m*	amigo
amīcus -a -um	amigo, amistoso
ā-mittere	perder
amnis -is *m*	río
amoenus -a -um	ameno
amor -ōris *m*	amor
amphitheātrum -ī *n*	anfiteatro
an	o, o bien
ancilla -ae *f*	esclava, criada
angustus -a -um	angosto, estrecho
anima -ae *f*	soplo, aire, vida, alma
anim-ad-vertere	prestar atención a
animal -ālis *n*	ser viviente, animal
animus -ī *m*	espíritu, alma
annus -ī *m*	año
ante *prp +acc, adv*	delante de, antes (de)
anteā	ante
ante-hāc	antes, hasta ahora
ante-quam	antes de, antes que
antīquus -a -um	antiguo, viejo
ānulus -ī *m*	anillo, sortija
anus -ūs *f*	vieja
aperīre -uisse -rtum	abrir
apertus -a -um	abierto
apis -is *f*	abeja
ap-pārēre	aparecer
appellāre	llamar, hablar a
ap-pōnere	poner encima, servir
ap-portāre	llevar, traer, aportar
ap-prehendere	prender, asir
ap-propinquāre (*+dat*)	acercarse (a)

Aprīlis -is (mēnsis)	abril
apud *prp +acc*	junto a, con
aqua -ae *f*	agua
aquila -ae *f*	águila
arānea -ae *f*	araña, telaraña
arāre	arar, labrar
arātor -ōris *m*	labrador
arātrum -ī *n*	arado
arbitrārī	pensar, juzgar, creer
arbor -oris *f*	árbol
arcessere -īvisse -ītum	llamar, hacer venir
arcus -ūs *m*	arco
arduus -a -um	escarpado
argenteus -a -um	de plata
argentum -ī *n*	plata
arma -ōrum *n pl*	armas
armāre	armar, aparejar
armātus -a -um	armado
ars artis *f*	habilidad, arte
as assis *m*	as (moneda de cobre)
a-scendere -disse	subir (a), trepar
asinīnus -a -um	de asno
asinus -ī *m*	asno, burro
a-spergere -sisse -sum	esparcir, añadir
a-spicere	mirar
at	pero
āter -tra -trum	negro, oscuro
atque/ac	y, que, como
ātrium -ī *n*	atrio, sala
attentus -a -um	atento
audācia -ae *f*	audacia, osadia
audāx -ācis *adi*	audaz, osado
audēre ausum esse	osar
audīre	oír, escuchar
au-ferre abs-tulisse ab-lātum	llevar consigo, quitar
au-fugere	huir, escaparse
augēre -xisse -ctum	acrecentar, aumentar
Augustus -ī (mēnsis)	agosto
aureus -a -um	áureo, de oro
aurīga -ae *m*	cochero
auris -is *f*	oreja
aurum -ī *n*	oro
aut	o
aut... aut	o... o
autem	pero, en cambio
autumnus -ī *m*	otoño
auxilium -ī *n*	auxilio, socorro
auxilia -ōrum *n pl*	tropas auxiliares
avārus -a -um	ávido, codicioso, avaro
ā-vertere	alejar
avis -is *f*	ave, pájaro
avunculus -ī *m*	tío materno

B

baculum -ī *n*	bastón
bālāre	balar
balneum -ī *n*	baño
barbarus -a -um	bárbaro, extranjero
bāsium -ī *n*	beso
beātus -a -um	feliz, dichoso
bellum -ī *n*	guerra
bellus -a -um	gracioso, bonito
bene	bien
beneficium -ī *n*	beneficio, favor
bēstia -ae *f*	animal, bestia
bēstiola -ae *f*	animal pequeño, insecto
bibere -bisse	beber
bīnī -ae -a	dos (cada uno)
bis	dos veces
bonum -ī *n*	el bien, lo bueno
bonus -a -um	bueno
bōs bovis *m/f*	buey
bracchium -ī *n*	brazo
brevī *adv*	en breve
brevis -e	breve, corto

C

cachinnus -ī *m*	carcajada
cadere cecidisse	caer
caecus -a -um	ciego
caedere cecīdisse caesum	golpear, herir, matar
caedēs -is *f*	matanza, carnicería
caelum-ī *n*	cielo
calamus -ī *m*	caña (para escribir)
calceus -ī *m*	calzado, zapato
calidus -a -um	caliente
calor -ōris *m*	calor
campus -ī *m*	llanura, campo
candidus -a -um	blanco brillante
canere cecinisse	canter, sonar
canis -is *m/f*	perro, perra
cantāre	cantar
cantus -ūs *m*	canto, sonido
capere -iō cēpisse captum	coger, tomer, capturar
capillus -ī *m*	cabello
capitulum -ī *n*	capítulo
caput -itis *n*	cabeza
carcer -eris *m*	cárcel, prisión
cardō -inis *m*	quicio, gozne
carēre *+abl*	carecer de
carmen -inis *n*	canto, poema
carō carnis *f*	carne
carpere -psisse -ptum	coger, pacer
cārus -a -um	caro
castra -ōrum *n pl*	campamento
cāsus -ūs *m*	caída, caso
catēna -ae *f*	cadena
cauda -ae *f*	cola
causa -ae *f*	causa, motivo
gen (/meā) + causā	a causa de, por razón de
cautus -a -um	cauto, prudente
cavēre cāvisse cautum	guardarse de
cēdere cessisse	irse, retirarse
celer -eris -ere	rápido, veloz
celsus -a -um	alto, elevado
cēna -ae *f*	comida, cena
cēnāre	comer

cēnsēre -uisse -sum	juzgar, pensar
centēsimus -a -um	centésimo
centum	cien
cēra -ae *f*	cera
cerebrum -ī *n*	cerebro
cernere crēvisse	distinguir, discernir
certāmen -inis *n*	combate, contienda
certāre	combatir, disputar
certē	seguramente, al menos
certō *adv*	seguramente, sin duda
certus -a -um	cierto, seguro
cessāre	tardar, cesar
cēterī -ae -a	los otros, los demás
cēterum *adv*	por lo demás, pero
cēterus -a -um	restante, lo otro
charta -ae *f*	papel
cibus -ī *m*	comida, cebo
cingere -nxisse -nctum	circumdar, ceñir
-cipere -iō -cēpisse -ceptum	
circā *prp +acc*	alrededor de, cerca de
circēnsēs -ium *m pl*	juegos de circo
circēnsis -e	del circo
circiter	alrededor, cerca de
circum *prp +acc*	alrededor de, cerca de
circum-dare	circundar, cercar
circum-silīre -uisse	saltar alrededor
circus -ī *m*	circo
cis *prp +acc*	de lado de acá
citerior -ius	que está más acá
citrā *prp +acc*	del lado de acá
cīvis -is *m/f*	ciudadano, conciudadano
clāmāre	gritar
clāmor -ōris *m*	clamor, griterío
clārus -a -um	claro, brillante
classis -is *f*	flota
claudere -sisse -sum	cerrar
claudus -a -um	cojo
clausus -a -um	cerrado
clāvls -is *f*	llave
clēmēns -entis *adi*	dulce, clemente
cocus -ī *m*	cocinero
coep- *v.* incipere	
cōgere co-ēgisse -āctum	forzar, obligar
cōgitāre	pensar
cognōmen -inis *n*	sobrenombre
cognōscere -ōvisse -itum	conocer, reconocer
cohors -rtis *f*	cohorte
colere -uisse cultum	cultivar
collis -is *m*	collado, colina
col-loquī	conversar
colloquium -ī *n*	conversación, coloquio
collum -ī *n*	cuello
colōnus -ī *m*	campesino, colono
color -ōris *m*	color
columna -ae *f*	columna
comes -itis *m*	compañero
comitārī	acompañar
com-memorāre	hacer mención de
commūnis -e	común

cōmoedia -ae *f*	comedia
com-parāre	comparar
com-plectī -exum	abrazar
com-plēre -ēvisse -ētum	llenar, comnpletar
com-plūrēs -a	varios, muchos
com-putāre	calcular, contar
cōnārī	intentar, esforzarse
condiciō -ōnis *f*	condición
cōn-ficere	hacer, acabar
cōn-fīdere *+dat*	confiar en
cōn-fitērī -fessum	confesar
con-iungere	juntar, reunir
coniūnx -iugis *m/f*	cónyuge, marido o mujer
cōn-scendere -disse	subir (a), montar a
cōn-sequī	seguir, alcanzar
cōn-sīdere -sēdisse	sentarse
cōnsilium -ī *n*	consejo, decisión, propósito, plan
cōn-sistere -stitisse	ponerse, detenerse
cōn-sōlārī	consolar
cōnsonāns -antis *f*	consonante
cōnspectus -ūs *m*	vista
cōn-spicere	ver, observar
cōnstāns -antis *adi*	constante, firme
cōn-stāre -stitisse	costar
cōnstāre ex	costar de
cōn-stituere -uisse -ūtum	determinar, decidir
cōn-sūmere	consumir, agotar, pasar
con-temnere -mpsisse -mptum	despreciar
con-tinēre -uisse -tentum	contener
continuō *adv*	en seguida
contrā *prp +acc*	contra
con-trahere	contraer, fruncir
contrārius -a -um	contrario
con-turbāre	turbar, desordenar
con-venīre	reunirse, convenir, ir bien
convenīre (ad/*+dat*)	
con-vertere	volver
convīva -ae *m/f*	comensal, convidado
convīvium -ī *n*	festln, banquete
con-vocāre	llamar, convocar
cōpia -ae *f*	abundancia, cantidad
cōpulāre	atar, unir
coquere -xisse -ctum	cocer, guisar
cor cordis *n*	corazón
cōram *prp +abl*	en presencia de
cornū -ūs *n*	cuerno
corpus -oris *n*	cuerpo
cor-rigere -rēxisse -rēctum	corregir, emendar
cotīdiē	doaroamente, cada día
crās	mañana
crassus -a -um	gordo, grueso
crēdere -didisse (*+dat*)	creer (en), confiar (a)
crēscere -ēvisse	crecer
cruciāre	atormentar, torturar
crūdēlis -e	cruel
cruentus -a -um	ensangrentado
cruor -ōris *m*	sangre

crūs -ūris *n*	pierna
crux -ucis *f*	cruz
cubāre -uisse -itum	estar echado/tendido
cubiculum -ī *n*	dormitoria, alcoba
culīna -ae *f*	cocina
culter -trī *m*	cuchillo
cum *prp +abl*	con
cum *coniūnctiō*	cuando, pues, como
cum prīmum *+perf*	tan pronto como
cūnae -ārum *f pl*	cuna
cūnctus -a -um	todo, entero, *pl* todos
cupere -iō -īvisse	desear
cupiditās -ātis *f*	deseo
cupidus -a -um (*+gen*)	deseoso, ávido
cūr	¿por qué?
cūra -ae *f*	cuidado
cūrāre	cuidar, preocuparse de
currere cucurrisse	correr
currus -ūs *m*	carro, coche
cursus -ūs *m*	carrera, curso, rumbo
cūstōdīre	custodiar, guardar

D

dare dedisse datum	dar
dē *prp +abl*	de, desde arriba
dea -ae *f*	diosa
dēbēre	deber
dēbilis -e	débil, inválido
decem	diez
December -bris (mēnsis)	diciembre
decēre	estar bien a, convenir
deciēs	diez veces
decimus -a -um	décimo
dēclīnāre	declinar
de-esse dē-sum dē-fuisse	faltar, no ayudar
dē-fendere -disse -ēnsum	defender
de-inde/dein	después, luego
dēlectāre	deleiar, complacer
dēlēre -ēvisse -ētum	borrar, destruir
dēliciae -ārum *f pl*	delicia
delphīnus -ī *m*	delfín
dēmere -mpsisse -mptum	quitar
dē-mōnstrāre	mostrar, demostrar
dēmum *adv*	sólo, por fin
dēnārius -ī *m*	denario (moneda de plata)
dēnī -ae -a	diez (cada uno)
dēnique	en fin, finalmente
dēns dentis *m*	diente
dē-nuō	de nuevo
deorsum *adv*	abajo
dē-rīdēre	burlarse de
dē-scendere -disse	descender
dē-serere -uisse -rtum	abandonar, dejar
dēsīderāre	echar de menos
dē-silīre -uisse	saltar abajo
dē-sinere -siisse	dejar, terminar
dē-sistere -stitisse	desistir de, cesar de
dē-spērāre	desesperar
dē-spicere	mirar abajo, desdeñar
dē-tergēre	enjugar
dē-terrēre	apartar
dē-trahere	sacar, quitar
deus -ī *m, pl* deī/diī/dī	dios
dē-vorāre	tragar, engullir
dexter -tra -trum	derecho
dīcere -xisse dictum	decir, llamar, hablar
dictāre	dictar
dictum -ī *n*	palabra
diēs -ēī *m (f)*	día
dif-ficilis -e	difícil
digitus -ī *m*	dedo
dignus -a -um	digno
dīligēns -entis *adi*	diligente, cuidadoso
dīligere -ēxisse -ēctum	amar
dīmidius -a -um	medio
dī-mittere	despedir
dīrus -a -um	horroroso
dis-cēdere	alejarse de, irse
discere didicisse	aprender
discipulus -ī *m*	discípulo
dis-iungere	desunir, separar
dis-suādēre	disuadir, desaconsejar
diū, *comp* diūtius	largo tiempo
dīves -itis *adi*	rico
dīvidere -īsisse -īsum	separar, dividir
dīvitiae -ārum *f pl*	riquezas
docēre -uisse doctum	enseñar, instruir
doctus -a -um	instruido, docto
dolēre	doler, afligirse
dolor -ōris *m*	dolor
domī *loc*	en casa
domina -ae *f*	dueña, señora
dominus -ī *m*	dueño, señor
domum *adv*	a casa
domus -ūs *f, abl* -ō	casa
dōnāre	dar, regalar
dōnec	mientras, en tanto que
dōnum -ī *n*	don, regalo
dormīre	dormir
dorsum -ī *n*	dorso, lomo
dubitāre	dudar
dubius -a -um	indeciso, dudoso
du-centī -ae -a	doscientos
dūcere -xisse ductum	conducir, guiar, dirigir
uxōrem dūcere	casarse (con)
dulcis -e	dulce
dum	mientras, en tanto que
dum-modo	con tal que
dumtaxat	sólo
duo -ae -o	dos
duo-decim	doce
duo-decimus -a -um	duodécimo
duo-dē-trīgintā	veintiocho
duo-dē-vīgintī	dieciocho
dūrus -a -um	duro
dux ducis *m*	guía, general

E

ē *v.* ex/ē	
ēbrius -a -um	ebrio, borracho
ecce	he aquí, aquí está
ēducāre	educar
ē-dūcere	hacer salir
ef-ficere	producir, lograr
ef-fugere	huir, escapar
ef-fundere	verter, derramar
ego mē mihi/mī	yo, mí, me
ē-gredī -ior -gressum	salir
ēgregius -a -um	egregio, eminente
ē-icere	echar fuera
ē-līdere -sisse -sum	elidir
ē-ligere -lēgisse -lēctum	elegir
emere ēmisse ēmptum	comprar
ēn	he aquí
enim	en efecto, pues
ēnsis -is *m*	espada
eō *adv*	(hacia) allí
epigramma -atis *n*	epigrama
epistula -ae *f*	carta, misiva
eques -itis *m*	jinete
equidem	ciertamente
equitātus -ūs *m*	caballería
equus -ī *m*	caballo
ergā *prp +acc*	hacia, para con
ergō	así pues
ē-ripere -iō -uisse -reptum	arrebatar, robar
errāre	errar, vagar
ē-rubēscere -buisse	enrojecer
ē-rumpere	precipitarse fuera
erus -ī *m*	dueño, señor
esse sum fuisse futūrum esse/fore	estar, ser
ēsse edō ēdisse ēsum	comer
et	y, también
et... et	tanto... como
et-enim	y en efecto
etiam	además, también, aún
etiam atque etiam	varias veces
etiam-nunc	todavía
et-sī	aunque
ē-volāre	volar, salir volando
ē-volvere -visse -lūtum	desplegar, abrir
ex/ē *prp +abl*	de, desde
ex-audīre	oír
ex-citāre	desåertar, excitar
ex-clāmāre	gritar, exclamar
ex-cōgitāre	excogitar, inventar
ex-cruciāre	torturar
ex-currere -rrisse -rsum	salir corriendo
ex-cūsāre	excusar, disculpar
exemplum -ī *n*	ejemplo, modelo
exercitus -ūs *m*	ejército
ex-haurīre	vaciar, apurar
exiguus -a -um	pequeño, exiguo
ex-īre -eō -iisse	salir
ex-īstimāre	juzgar, pensar
exitus -ūs *m*	salida, fin
ex-ōrnāre	adornar
ex-plānāre	explanar, explicar
ex-pōnere	exponer, desembarcar
ex-pugnāre	conquistar, expugnar
ex-pugnātiō -ōnis *f*	conquista, expugnación
ex-spectāre	esperar, aguardar
ex-tendere -disse -tum	extender
extrā *prp +acc*	fuera de

F

faber -brī *m*	obrero, artesano
fābula -ae *f*	cuento, fábula
fābulārī	hablar, charlar
facere -iō fēcisse factum	hacer
faciēs -ēī *f*	rostro, cara
facile *adv*	fácilmente
facilis -e, *sup* -illimus	fácil
factum -ī *n*	hecho, acción
fallāx -ācis *adi*	falaz, engañador
fallere fefellisse falsum	engañar
falsus -a -um	falso, engañoso
falx -cis *f*	hoz, falce
fāma -ae *f*	fama
famēs -is *f*	hambre
familia -ae *f*	familia, esclavos
fārī	hablar
fatērī fassum	confesar
fatīgāre	fatigar
fātum -ī *n*	hado, destino, muerte
favēre fāvisse *+dat*	serv favorable, favorecer
Februārius -ī (mēnsis)	febrero
fēlīcitās -ātis *f*	felicidad, dicha
fēlīx -īcis *adi*	feliz, dichoso
fēmina -ae *f*	mujer
fenestra -ae *f*	ventana
fera -ae *f*	fiera
ferē	casi, unos
ferōx -ōcis *adi*	fogoso, salvaje, feroz
ferre tulisse lātum	llevar, soportar
ferreus -a -um	férreo, de hierro
ferrum -ī *n*	hierro
fertilis -e	fértil
ferus -a -um	salvaje
fessus -a -um	fatigado, cansade
-**ficere** -iō -fēcisse -fectum	
fīdere fīsum esse *+dat*	confiarse
fidēs -eī *f*	confianza, fe, lealtad
fidēs -ium *f pl*	lira
fidicen -inis *m*	tocador de lira
fīdus -a -um	fiel, leal
fierī factum esse	ser hecho, hacerse, suceder
fīgere -xisse -xum	fijar
fīlia -ae *f*	hija
fīliola -ae *f*	hijita
fīliolus -ī *m*	hijito
fīlius -ī *m*	hijo
fīlum -ī *n*	hilo
fīnīre	limitar, poner fin

fīnis -is *m*	límite, fin
flāre	soplar
flectere -xisse -xum	doblar
flēre -ēvisse	llorar
flōs -ōris *m*	flor
flūctus -ūs *m*	ola
fluere -ūxisse	fluir
flūmen -inis *n*	río
fluvius -ī *m*	río
foedus -a -um	feo
folium -ī *n*	hoja
forās *adv*	afuera
foris -is *f*	puerta
forīs *adv*	fuera
fōrma -ae *f*	forma
fōrmōsus -a -um	hermoso
forsitan	quizá, acaso
fortasse	quizá, acaso
forte *adv*	por casualidad
fortis -e	fuerte, valiente
fortūna -ae *f*	fortuna, suerte
forum -ī *n*	plaza pública, foro
fossa -ae *f*	foso
frangere -ēgisse -āctum	romper, quebrar
frāter -tris *m*	hermano
fremere -uisse	gruñir
frequēns -entis *adj*	numeroso, frecuente
fretum -ī *n*	estrecho, freo
frīgēre	tener frío
frīgidus -a -um	frío
frīgus -oris *n*	frío
frōns -ontis *f*	frente
frūgēs -um *f pl*	frutos
fruī *+abl*	gozar, disfrutar (de)
frūmentum -ī *n*	grano
frūstrā	en vano
fuga -ae *f*	fuga
fugere -iō fūgisse	huir
fugitīvus -a -um	esclavo fugitivo
fulgur -uris *n*	relámpago
fundere fūdisse fūsum	verter
funditus *adv*	hasta el fondo, a fondo
fundus -ī *m*	fondo
fūr -is *m*	ladrón
fūrtum -ī *n*	robo, hurto
futūrus -a -um (*v.* esse)	futuro, venidero

G

gallus -ī *m*	gallo
gaudēre gavīsum esse	gozarse, alegrarse
gaudium -ī *n*	gozo, alegría
geminus -a -um	gemelo
gemma -ae *f*	piedra preciosa, gema
gemmātus -a -um	con piedra preciosa
gena -ae *f*	mejilla
gēns gentis *f*	raza, nación, pueblo
genū -ūs *n*	rodilla
genus -eris *n*	género, clase
gerere gessisse gestum	llevar, tener, hacer
glaciēs -ēī *f*	hielo
gladiātor -ōris *m*	gladiador
gladiātōrius -a -um	de gladiador
gladius -ī *m*	espada
glōria -ae *f*	gloria
glōriōsus -a -um	glorioso
gracilis -e	grácil, esbelto
gradus -ūs *m*	paso
Graecus -a -um	griego
grammatica -ae *f*	gramática
grammaticus -a -um	gramatical, de gramática
grātia -ae *f*	favor, agradecimiento
gen (/meā) + grātiā	por (amor de)
grātiam habēre	estar agradecido
grātiās agere	dar las gracias
grātus -a -um	grato, agradecido
gravida *adj f*	embarazada
gravis -e	pesado
gremium -ī *n*	regazo
grex -egis *m*	grey, rebaño
gubernāre	pilotar, gobernar
gubernātor -ōris *m*	timonel
gustāre	gustar

H

habēre	tener
habitāre	habitar
hasta -ae *f*	asta, lanza
haud	no
haurīre -sisse -stum	sacar
herba -ae *f*	hierba
herī	ayer
heu	¡ah! ¡ay!
heus	¡eh! ¡hola!
hic haec hoc	este, éste
hīc	aquí
hiems -mis *f*	invierno
hinc	de aquí
hodiē	hoy
holus -eris *n*	hortaliza, verdura
homō -inis *m*	hombre
hōra -ae *f*	hora
horrendus -a -um	horrendo, espantoso
horrēre	estar erizado, temblar, tener horror a
hortārī	animar, exhortar
hortus -ī *m*	jardín, huerto
hospes -itis *m*	huésped
hostis -is *m*	enemigo
hūc	acá, (hacia) aquí
hūmānus -a -um	humano
humī *loc*	a tierra, en tierra
humilis -e	bajo
humus -ī *f*	tierra, suelo

I

iacere -iō iēcisse iactum	echar, arrojar
iacēre	yacer, estar echado
iactāre	arrojar, agitar

iactūra -ae *f*	alijo, pérdida
iam	ya, ahora
iānitor -ōris *m*	portero
iānua -ae *f*	puerta
Iānuārius -ī (mēnsis)	enero
ibi	allí
-icere -iō -iēcisse -iectum	
īdem eadem idem	el mismo
id-eō	por esto
idōneus -a -um	apropiado, idóneo
īdūs -uum *f pl*	el 13 o 15 (del mes)
iecur -oris *n*	hígado
igitur	así pues, pues
ignārus -a -um	ignorante
ignis -is *m*	fuego
ignōrāre	ignorar, desconocer
ignōscere -ōvisse *+dat*	perdonar
ignōtus -a -um	desconocido
ille -a -ud	aquel
illīc	allí, en aquel lugar
illinc	de allí
illūc	(hacia) allí, allá
illūstrāre	alumbrar, iluminar
imāgō -inis *f*	imagen
imber -bris *m*	lluvia
imitārī	imitar
im-mātūrus -a -um	no maduro
immō	no, por el contrario
im-mortālis -e	inmortal
im-pār -aris *adi*	desigual
im-patiēns -entis *adi*	impaciente
im-pendēre *+dat*	amenazar
imperāre *+dat*	mandar
imperātor -ōris *m*	general (en jefe)
imperium -ī *n*	mando, orden, imperio
impetus -ūs *m*	embestida, ataque
im-piger -gra -grum	activo, diligente
im-plēre -ēvisse -ētum	llenar
im-plicāre -uisse -itum	enredar
impluvium -ī *n*	impluvio
im-pōnere	poner, colocar (en)
im-primere -pressisse -pressum	apretar, apoyar sobre, imprimir
im-probus -a -um	malo, malvado
īmus -a -um *sup*	el más bajo, ínfimo
in *prp +abl*	en, entre
prp +acc	a, en, hasta, contra
in-certus -a -um	incierto
in-cipere -iō coepisse coeptum	empezar, comenzar
in-clūdere -sisse -sum	encerrar
incola -ae *m/f*	habitante
in-colere	habitar
incolumis -e	incólume, sano y salvo
inconditus -a -um	confuso, desordenado
inde	de allí
index -icis *m*	lista, índice
in-dignus -a -um	indigno, vergonzoso
in-doctus -a -um	ignorante, indocto
induere -uisse -ūtum	poner
indūtus *+abl*	vestido
industrius -a -um	activo, laborioso
in-ermis -e	inerme
in-esse	estar en
in-exspectātus -a -um	inesperado
īnfāns -antis *m/f*	niño, niña
īn-fēlīx -īcis *adi*	desgraciado, infeliz
īnferior -ius *comp*	más bajo, inferior
īnferus -a -um	de abajo, inferior
Īnferī -ōrum *m pl*	los infiernos
īnfēstus -a -um	expuesto, amenazado
īn-fīdus -a -um	infiel, desleal
īnfimus -a -um *sup*	el más bajo, ínfimo
īn-flectere	doblar, declinar
īn-fluere	desembocar
īnfrā *prp +acc*	debajo de, abajo
ingenium -ī *n*	naturaleza, carácter
ingēns -entis *adi*	ingente, enorme
in-hūmānus -a -um	inhumano
in-imīcus -ī *m*	enemigo (particular)
in-inimīcus -a -um	enemigo, hostil
initium -ī *n*	principio, comienzo
iniūria -ae *f*	injusticia
in-iūstus -a -um	injusto
inopia -ae *f*	escasez, inopia
inquit -iunt	dice
inquam	digo
īn-scrībere	escribir sobre
īnscrīptiō -ōnis *f*	inscripción
īn-struere -ūxisse -ūctum	colocar, alinear
īnstrūmentum -ī *n*	instrumento, utensilio
īnsula -ae *f*	isla
integer -gra -grum	intacto, entero
intellegere -ēxisse -ēctum	comprender
inter *prp +acc*	entre, durante
inter sē	uno a otro, se
inter-dum	alguna vez, a veces
inter-eā	entretanto
inter-esse	estar en medio de
inter-ficere	matar
interim	entretanto
internus -a -um	interno, interior
inter-pellāre	interrumpir
inter-rogāre	preguntar, interrogar
intrā *prp +acc*	dentro de
intrāre	entrar (en)
intuērī	mirar, contemplar
intus *adv*	dentro
in-validus -a -um	inválido, débil
in-vehere	llevar, importar
in-venīre	encontrar, hallar
in-vidēre *+dat*	envidiar
invidia -ae *f*	envidia
in-vocāre	invocar
iocōsus -a -um	jocoso, festivo
ipse -a -um	mismo, en persona
īra -ae *f*	ira, cólera

īrātus -a -um	irritado, indignado
īre eō iisse itum	ir, pasar
is ea id	él, éste, este
iste -a -ud	ese, esa, eso
ita	así, de este modo
ita-que	por eso
item	igualmente, asimismo
iter itineris *n*	viaje, marcha
iterum	una vez más, de nuevo
iubēre iussisse iussum	mandar, ordenar
iūcundus -a -um	agradable
Iūlius -ī (mēnsis)	julio
iungere iūnxisse iūnctum	unir, juntar
Iūnius -ī (mēnsis)	junio
iūs iūris *n*	derecho, justicia
iūre	con derecho, con razón
iūstus -a -um	justo
iuvāre iūvisse iūtum	ayudar, complacer
iuvenis -is *m*	jovene
iūxtā *prp +acc*	junto, cerca

K

kalendae -ārum *f pl*	el primero (del mes)
kalendārium -ī *n*	calendario

L

lābī lāpsum	caer (resbalando)
labor -ōris *m*	trabajo, fatiga
labōrāre	trabajar, esfuerzarse
labrum -ī *n*	labio
labyrinthus -ī *m*	laberinto
lac lactis *n*	leche
lacertus -ī *m*	brazo
lacrima -ae *f*	lágrima
lacrimāre	llorar
lacus -ūs *m*	lago
laedere -sisse -sum	herir, hacer daño
laetārī	alegrarse, regocijarse
laetitia -ae *f*	alegría, gozo
laetus -a -um	contento, alegre
laevus -a -um	izquierdo
lāna -ae *f*	lana
largīrī	dar copiosamente
largus -a -um	liberal, generoso
latēre	estar escondido
Latīnus -a -um	latino
lātrāre	ladrar
latus -eris *n*	costado, flanco
lātus -a -um	ancho
laudāre	loar, alabar, elogiar
laus laudis *f*	alabanza, elogio
lavāre lāvisse lautum	lavar, bañar
lectīca -ae *f*	litera, silla de manos
lectulus -ī *m*	cama
lectus -ī *m*	cama, lecho
lēgātus -ī *m*	embajador, legado
legere lēgisse lēctum	leer
legiō -ōnis *f*	legión
legiōnārius -a -um	legionario
leō -ōnis *m*	león
levāre	alzar, levantar
levis -e	ligero, leve
lēx lēgis *f*	ley
libellus -ī *m*	libro
libenter	de buena gana
liber -brī *m*	libro
līber -era -erum	libre
līberāre	liberar
libēre: libet *+dat*	placer, agradar, gustar
līberī -ōrum *m pl*	hijos
lībertās -ātis *f*	libertad
lībertīnus -ī *m*	liberto
licēre: licet *+dat*	estar permitido
ligneus -a -um	de madera
lignum -ī *n*	madera, leño
līlium -ī *n*	lirio
līmen -inis *n*	umbral
līnea -ae *f*	cuerda, cordel, línea
lingua -ae *f*	lengua
littera -ae *f*	letra
lītus -oris *n*	litoral, playa
locus -ī *m, pl* -ī/-a *m/n*	lugar, sitio
longē	lejos, con mucho
longus -a -um	largo
loquī locūtum	hablar
lūcēre lūxisse	brillar
lucerna -ae *f*	lámpara
lucrum -ī *n*	ganancia, lucro
luctārī	luchar
lūdere -sisse -sum	jugar
lūdus -ī *m*	juego, escuela
lūgēre -xisse	afligirse, estar de luto
lūna -ae *f*	luna
lupus -ī *m*	lobo
lūx lūcis *f*	luz, día

M

maerēre	estar triste, afligirse
maestus -a -um	triste, afligido
magis	más
magister -trī *m*	maestro de escuela
magnificus -a -um	magnífico, espléndido
magnus -a -um	grande
māior -ius *comp*	mayor, más grande
Māius -ī (mēnsis)	mayo
male *adv*	mal
maleficium -ī *n*	mala acción, crimen
mālle māluisse	querer más, preferir
malum -ī *n*	mal, calamidad
mālum -ī *n*	manzana
malus -a -um	malo, malvado
mamma -ae *f*	mamá
māne *indēcl n, adv*	mañana, por la mañana
manēre mānsisse	permanecer, quedar(se)
manus -ūs *f*	mano
mare -is *n*	mar
margarīta -ae *f*	perla
maritimus -a -um	de mar, marítimo

marītus -ī *m*	marido, esposo
Mārtius -ī (mēnsis)	marzo
māter -tris *f*	madre
māteria -ae *f*	materia
mātrōna -ae *f*	matrona
mātūrus -a -um	maduro
māximē	sobre todo
māximus -a -um	el mayor, el más grande
medicus -ī *m*	médico
medium -ī *n*	medio, centro
medius -a -um	del medio, central
mel mellis *n*	miel
melior -ius *comp*	mejor
mellītus -a -um	de miel, dulce
membrum -ī *n*	miembro
meminisse +*gen/acc*	recordar, acordarse
memorāre	moncionar
memoria -ae *f*	memoria, recuerdo
mendum -ī *n*	falta, error
mēns mentis *f*	mente, alma, espíritu
mēnsa -ae *f*	mesa
mēnsa secunda	postres
mēnsis -is *m*	mes
mentiō -ōnis *f*	mención
mentīrī	mentir
mercātor -ōris *m*	mercador, comerciante
mercātōrius -a -um	mercante
mercēs -ēdis *f*	salario, alquiler
merēre	merecer, ganar
mergere -sisse -sum	sumergir, anegar
merīdiēs -ēī *m*	mediodía, sur
merum -ī *n*	vino puro
merus -a -um	puro, sin mezcla
merx -rcis *f*	mercancía
metere	recolectar, cosechar
metuere -uisse	temer
metus -ūs *m*	miedo, temor
meus -a -um, *voc* mī	mío, mi
mīles -itis *m*	soldado
mīlitāre	ser soldado
mīlitāris -e	militar
mīlle, *pl* mīlia -ium *n*	mil
minārī +*dat*	amenazar
minimē	de ningún modo
minimus -a -um *sup*	mínimo, el más pequeño
minister -trī *m*	servidor, criado
minor -us *comp*	menor, más pequeño
minuere -uisse -ūtum	disminuir, reducir
minus -ōris *n, adv*	menos
mīrābilis -e	maravilloso
mīrārī	asombrarse (de)
mīrus -a -um	asombrose, sorprendente
miscēre -uisse mixtum	mezclar
misellus -a -um	pobre, pobrecillo
miser -era -erum	mísero, miserable
mittere mīsisse missum	enviar, arrojar
modo	sólo, hace poco
modo... modo	ora... ora
modus -ī *m*	modo, manera
nūllō modō	de ninguna manera
moenia -ium *n pl*	murallas
molestus -a -um	molesto, desagradable
mollīre	ablandar
mollis -e	blando, tierno
monēre	advertir, recordar
mōns montis *m*	monte, montaña
mōnstrāre	indicar, señalar
mōnstrum -ī *n*	monstruo
mora -ae *f*	tardanza, demora
mordēre momordisse -sum	morder
morī mortuum	morir
mors mortis *f*	muerte
mortālis -e	mortal
mortuus -a -um (< morī)	muerto
mōs mōris *m*	costumbre
movēre mōvisse mōtum	mover
mox	pronto, luego
mulier -eris *f*	mujer
multī -ae -a	muchos
multitūdō -inis *f*	multitud, gran número
multō +*comp*	mucho, muy
multum -ī *n, adv*	mucho
mundus -ī *m*	mundo, universo
mundus -a -um	limpio, nítido
mūnīre	fortificar
mūnus -eris *n*	regalo
mūrus -ī *m*	muralla, muro
Mūsa -ae *f*	Musa
mūtāre	cambiar, trocar
mūtus -a -um	mudo
mūtuus -a -um	prestado
mūtuum dare/sūmere	prestar/tomar prestado

N

nam	pues, porque
-nam	¿... pues?
namque	pues, porque
nārrāre	narrar, contar
nārrātiō -ōnis *f*	narración
nāscī nātum	nacer
nāsus -ī *m*	nariz
natāre	nadar
nātūra -ae *f*	naturaleza
nātus -a -um (< nāscī)	nacido
XX annōs nātus	de 20 años de edad
nauta -ae *m*	marinero
nāvicula -ae *f*	barca, bote
nāvigāre	navegar
nāvigātiō -ōnis *f*	navegación
nāvis -is *f*	nave, embarcación
-ne	¿...? si
nē	(para) que no, que
nē... quidem	ni siquiera, tampoco
nec v. ne-que/nec	
necāre	matar
necessārius -a -um	necesario
necesse est	es necesario
negāre	negar, decir que no

neglegēns -entis *adi*	negligente, descuidado
neglegere -ēxisse -ēctum	descuidar
negōtium -ī *n*	ocupación, negocio
nēmō -inem -inī	nadie, ningún
nēquam *adi indēcl, sup* nēquissimus	qua nada vale, malo
ne-que/nec	y no, ni
n. ... n.	ni... ni
ne-scīre	no saber
neu *v.* nē-ve/neu	
neuter -tra -trum	ninguno de los dos
nē-ve/neu	y no, o no
nex necis *f*	muerte violenta, matanza
nīdus -ī *m*	nido
niger -gra -grum	negro
nihil/nīl	nada
nimis	demasiado
nimium	demasiado
nimius -a -um	demasiado grande
nisi	si no, excepto
niveus -a -um	níveo
nix nivis *f*	nieve
nōbilis -e	conocido, célebre
nocēre *+dat*	dañar
nōlī -īte *+īnf*	¡no ...!
nōlle nōluisse	ne querer
nōmen -inis *n*	nombre
nōmināre	nombrar, llamar
nōn	no
nōnae -ārum *f pl*	el 5 o 7 (del mes)
nōnāgēsimus -a -um	nonagésimo
nōnāgintā	noventa
nōn-dum	aún no, todavía no
nōn-gentī -ae -a	novecientos
nōn-ne	¿(acaso) no...?
nōn-nūllī -ae -a	algunos
nōn-numquam	aægima vez, a veces
nōnus -a -um	nono, noveno
nōs nōbīs	nosotros
nōscere nōvisse	(aprender a) conocer
noster -tra -trum	nuestro
nostrum *gen*	de nosostros
nota -ae *f*	señal, signo
nōtus -a -um	conocido
novem	nueve
November -bris (mēnsis)	noviembre
nōvisse (< nōscere)	conocer
novus -a -um	nuevo
nox noctis *f*	noche
nūbere -psisse *+dat*	casarse (con)
nūbēs -is *f*	nube
nūbilus -a -um	nuboso
nūdus -a -um	desnudo
nūgae -ārum *f pl*	semplezas, niñerías
nūllus -a -um	ninguno
num	¿(acaso) ...? si
numerāre	contar
numerus -ī *m*	número
nummus -ī *m*	moneda, sestercio
numquam	nunca
nunc	ahora
nūntiāre	anunciar, dar a conocer
nūntius -ī *m*	mensajero, mensaje
nūper	hace poco
nūtrīx -īcis *f*	nodriza
nux nucis *f*	nuez

O

ō	¡oh!
ob *prp +acc*	por, a causa de
oblīvīscī -lītum *+gen/acc*	olvidar
ob-oedīre *+dat*	obedecer
obscūrus -a -um	oscuro
occidēns -entis *m*	occidente, oeste
oc-cidere -disse	ponerse
oc-cīdere -disse -sum	matar
occultāre	ocultar, esconder
oc-currere -currisse *+dat*	encontrar
ōceanus -ī *m*	océano
ocellus -ī *m*	ojito
octāvus -a -um	octavo
octin-gentī -ae -a	ochocientos
octō	ocho
Octōber -bris (mēnsis)	octubre
octōgintā	ochenta
oculus -ī *m*	ojo
ōdisse	odiar
odium -ī *n*	odio
of-ferre ob-tulisse -lātum	ofrecer
officium -ī *n*	deber
ōlim	en otro tiempo, una vez
omnis -e	todo, cada, *pl* todos
opera -ae *f*	trabajo, cuidado
operīre -uisse -ertum	cubrir
opēs -um *f pl*	medios, riquezas
oportēre: oportet	conviene, es necesario
opperīrī -ertum	esperar
oppidum -ī *n*	ciudad
op-pugnāre	atacar
optāre	desear
optimus -a -um *sup*	óptimo, el mejor
opus -eris *n*	trabajo, obra
opus est	es necesario
ōra -ae *f*	borde, costa
ōrāre	rogar
ōrātiō -ōnis *f*	discurso, oración
orbis -is *m*	círculo, órbita
orbis terrārum	la tierra, el mundo
ōrdināre	ordenar, regular
ōrdō -inis *m*	fila, orden
oriēns -entis *m*	oriente, este
orīrī ortum	levantarse, salir
ōrnāmentum -ī *n*	ornato, adorno
ōrnāre	adornar, equipar
os ossis *n*	hueso
ōs ōris *n*	boca
ōscitāre	bostezar
ōsculārī	besar

ōsculum -ī *n*	beso
ostendere -disse	presentar, mostrar
ōstiārius -ī *m*	portero
ōstium -ī *n*	puerta, entrada
ōtiōsus -a -um	ocioso, desocupado
ōtium -ī *n*	ocio, descanso
ovis -is *f*	oveja
ōvum -ī *n*	huevo

P

pābulum -ī *n*	pasto, forraje
paene	casi
paen-īnsula -ae *f*	península
pāgina -ae *f*	página
pallēre	estar pálido, palidecer
pallidus -a -um	pálido
pallium -ī *n*	manto
palma -ae *f*	palma
palpitāre	palpitar
pānis -is *m*	pan
papȳrus -ī *f*	papiro
pār paris *adi*	igual
parāre	preparar
parātus -a -um	pronto, dispuesto
parcere pepercisse *+dat*	perdonar, respetar
parentēs -um *m pl*	padres (padre y madre)
parere -iō peperisse	dar a luz, parir, poner
pārēre (*+dat*)	obedecer
parricīda -ae *m*	parricida
pars -rtis *f*	parte, dirección
partīrī	dividir
parum	pocom no bastante
parvulus -a -um	muy pequeño, párvulo
parvus -a -um	pequeño
pāscere pāvisse pāstum	apacentar, satisfacer
passer -eris *m*	gorrión
passus -ūs *m*	paso (1,48 m.)
pāstor -ōris *m*	pastor
pater -tris *m*	padre
patēre	estar abierto
patī passum	sufrir, soportar
patiēns -entis *adi*	paciente
patientia -ae *f*	paciencia
patria -ae *f*	patria, país natal
paucī -ae -a	pocos
paulisper	poco tiempo, un momento
paulō *+comp,* ante/post	poco, un poco
paulum	poco, un poco
pauper -eris *adi*	pobre
pāx pācis *f*	paz
pectus -oris *n*	pecho
pecūlium -ī *n*	peculio
pecūnia -ae *f*	dinero
pecūniōsus -a -um	rico, dinerado
pecus -oris *n*	ganado
pedes -itis *m*	soldado de infantería
pēior -ius *comp*	peor
pellere pepulisse pulsum	rechazar, expulsar
penna -ae *f*	pluma
pēnsum -ī *n*	tarea
per *prp +acc*	a través, por
per-currere -rrisse -rsum	atravesar (corriendo)
per-cutere -iō -cussisse -cussum	golpear, batir
per-dere -didisse -ditum	arruinar, disipar, gastar
per-ferre	soportar
per-ficere	acabar
pergere per-rēxisse	continuar, proseguir
perīculōsus -a -um	arriesgado, peligroso
perīculum -ī *n*	peligro, riesgo
per-īre -eō -iisse	perecer, pederse
peristȳlum -ī *n*	peristilio
per-mittere	permitir
per-movēre	agitar, conmover
perpetuus -a -um	constante, perpetuo
per-sequī	perseguir
persōna -ae *f*	personaje, persona
per-suādēre -sisse *+dat*	persuadir, convencer
per-territus -a -um	aterrado, espantado
per-turbāre	perturbar, alterar
per-venīre	arribar, llegar
pēs pedis *m*	pie
pessimus -a -um *sup*	el peor
petasus -ī *m*	petaso (sombrero)
petere -īvisse -ītum	dirigirse a, atacar, buscar, ped
phantasma -atis *n*	fantasma, espectro
piger -gra -grum	perezoso
pila -ae *f*	pelota
pīlum -ī *n*	venablo, dardo
pīpiāre	piar, pipiar
pīrāta -ae *m*	pirata
pirum -ī *n*	pera
piscātor -ōris *m*	pescador
piscis -is *m*	pez
placēre *+dat*	dar placer, agradar
plānē	claramente, enteramente
plānus -a -um	claro, evidente
plaudere -sisse (*+dat*)	aplaudir
plēnus -a -um (*+gen/abl*)	lleno
plērī-que plērae- plēra-	la mayor parte, los más
plērumque	generalmente
plōrāre	llorar
plūrēs -a *comp*	más, mayor número
plūrimī -ae -a *sup*	el mayor número
plūs plūris *n, adv*	más
pōculum -ī *n*	copa
poena -ae *f*	castigo, pena
poēta -ae *m/f*	poeta
poēticus -a -um	poético
pollicērī	prometer
pōnere posuisse positum	poner, colocar
populus -ī *m*	pueblo
porcus -ī *m*	puerco, cochino
porta -ae *f*	puerta (de ciudad)
portāre	llevar, portear
portus -ūs *m*	puerto
poscere poposcisse	pedir, reclamar
posse potuisse	poder, ser capaz de

possidēre -sēdisse	poseer, tener
post *prp +acc, adv*	detrás de, después de
post-eā	em segioda. después
posterior -ius *comp*	posterior
posterus -a -um	siguiente
posthāc	en adelante
post-quam	desåiés que, desde que
postrēmō *adv*	em fom. fomaæ,emte
postrēmus -a -um	último
postulāre	pedir, demandar
pōtāre	beber
potestās -ātis *f*	peder, potestad
pōtiō -ōnis *f*	bebida
potius	más bien
prae *prp +abl*	delante de, por
praecipuē	principalmente
praedium -ī *n*	predio, hacienda
praedō -ōnis *m*	ladrón, pirata
prae-esse (*+dat*)	estar delante de
prae-ferre	preferir
praemium -ī *n*	premio, recompensa
prae-nōmen -inis *n*	prenombre
prae-pōnere *+dat*	poner al frente de
praesēns -entis *adi*	presente
prae-stāre -stitisse	cumplir
praeter *prp +acc*	por delante de, excepto
praeter-eā	además
praeteritus -a -um	pasado
prāvus -a -um	falso, malo
precārī	rogar, suplicar
precēs -um *f pl*	súplicas
prehendere -disse -ēnsum	coger
premere pressisse -ssum	apretar
pretiōsus -a -um	precioso
pretium -ī *n*	precio, valor
prīdem	hace mucho tiempo
prī-diē	el día antes
prīmō *adv*	al principio
prīmum *adv*	primeramente
prīmus -a -um	primero
prīnceps -ipis *m*	el primero, jefe
prīncipium -ī *n*	comienzo, principio
prior -ius	anterior, primero
prius *adv*	antes
prius-quam	antes que, antes de
prīvātus -a -um	privado, particular
prō *prp +abl*	por, en lugar de
probus -a -um	bueno, probo
prō-cēdere	adelantarse, avanzar
procul	lejos
prō-currere -rrisse -rsum	avanzar corriendo
prōd-esse prō-fuisse *+dat*	aprovechar, ser útil
proelium -ī *n*	batalla, combate
profectō	ciertamente
prō-ferre	sacar
proficīscī -fectum	partir
prō-gredī -ior -gressum	avanzar
pro-hibēre	alejar, impedir
prō-icere	arrojar

prōmere -mpsisse -mptum	sacar
prōmissum -ī *n*	promesa
prō-mittere	prometer
prope *prp +acc, adv*	cerca de, cerca, casi
properāre	apresurarse
propinquus -a -um	cercano
proprius -a -um	propio
propter *prp +acc*	por, por causa de
propter-eā	por esto
prō-silīre -uisse	saltar fuera
prō-spicere	mirar adelante
prōtinus	en seguida
prōvincia -ae *f*	provincia
proximus -a -um *sup*	el más cercano, próximo
prūdēns -entis *adi*	prudente, sagaz
pūblicus -a -um	público, del Estado
pudēre: pudet mē (*+gen*)	me avergüenzo (de)
pudor -ōris *m*	vergüenza
puella -ae *f*	muchacha
puer -erī *m*	muchacho
pugna -ae *f*	pugna, pelea, combate
pugnāre	combatir, luchar
pugnus -ī *m*	puño
pulcher -chra -chrum	bello, hermoso
pulchritūdō -inis *f*	belleza
pullus -ī *m*	pollo, cachorro
pulmō -ōnis *m*	pulmón
pulsāre	golpear, batir
pūnīre	castigar
puppis -is *f*	popa
pūrus -a -um	limpio, puro
putāre	pensar, creer

Q

quadrāgēsimus -a -um	cuadragésimo
quadrāgintā	cuarenta
quadrin-gentī -ae -a	cuatrocientos
quaerere -sīvisse -sītum	buscar, preguntar
quālis -e	¿cuál? ¿de qué modo?
quālitās -ātis *f*	cualidad
quam	que, como, cuán
quam *+sup*	lo más ... posible
quam-diū	¿cuánto tiempo? como
quam-ob-rem	¿por qué?
quamquam	aunque
quandō	¿cuándo? cuando, ya que
quantitās -ātis *f*	cantidad
quantum -ī *n*	¿cuánto? cuanto, como
quantus -a -um	¿cuán grande? cuanto, como
quā-propter	¿por qué?
quā-rē	¿por qué?
quārtus -a -um	cuarto
quasi	como, como si
quater	cuatro veces
quatere -iō	agitar, sacudir
quaternī -ae -a	cuatro (cada uno)
quattuor	cuatro
quattuor-decim	catorce
-que	y

querī questum	quejarse
quī quae quod	que, el que
quī quae quod (...?)	¿qué...?
quia	porque
quid *n* (*v.* quis)	¿qué? algo
quid *adv*	¿por qué?
quī-dam quae- quod-	un cierto, uno
quidem	sin duda, por lo menos
nē quidem	ni siquiera
quidnī	¿por qué no?
quid-quam	algo
neque/nec quidquam	y nada
quid-quid	cualquier cosa que
quiēscere -ēvisse	descansar, reposar
quiētus -a -um	quieto, tranquilo
quīn	¿por qué no?
quīn-decim	quince
quīn-gentī -ae -a	quinientos
quīnī -ae -a	cinco (cada uno)
quīnquāgintā	cincuenta
quīnque	cinco
quīnquiēs	cinco veces
Quīntīlis -is (mēnsis)	julio
quīntus -a -um	quinto
quis quae quid	¿quién? ¿qué?
quis quid (sī/num/nē...)	alguien, alguno, algo
quis-nam quid-nam	¿quién (pues)?
quis-quam	alguien, alguno
nec/neque quisquam	y nadie, y ninguno
quis-que quae- quod-	cada, cada uno
quis-quis	cualquiera que
quō *adv*	a dónde
quod (= quia)	porque
quod *n* (*v.* quī)	que, lo que
quō-modo	¿cómo?
quoniam	puesto que, porque
quoque	también
quot *indēcl*	cuántos, como
quot-annīs	todos los años
quotiēs	¿cuántas veces?

R

rāmus -ī *m*	ramo
rapere -iō -uisse -ptum	arrastrar, arrebatar
rapidus -a -um	rápido
rārō *adv*	raramente
rārus -a -um	raro, poco numeroso
ratiō -ōnis *f*	razón
ratis -is *f*	balsa
re-cēdere	retroceder, retirarse
re-cipere	recibir, acoger
recitāre	leer a voz alta
re-cognōscere	reconocer
rēctus -a -um	recto, justo, correcto
rēctā (viā)	en línea recta
re-cumbere -cubuisse	acostarse
red-dere -didisse -ditum	devolver, restituir
red-imere -ēmisse -ēmptum	rescatar, redimir
red-īre -eō -iisse -itum	volver
re-dūcere	hacer volver
re-ferre rettulisse	volver a traer, devolver
regere rēxisse rēctum	gobernar, dirigir
regiō -ōnis *f*	región
rēgnāre	reinar, ser rey
rēgula -ae *f*	regla
re-linquere -līquisse -lictum	dejar
reliquus -a -um	restante, *pl* los otros
re-manēre	quedarse, permanecer
rēmigāre	remar
re-minīscī +*gen/acc*	recordar
re-mittere	hacer volver, devolver
re-movēre	alejar
rēmus -ī *m*	remo
repente	subitamente, de repente
reperīre repperisse repertum	hallar
re-pōnere	volver a poner
re-prehendere	reprender
re-pugnāre	resistir
re-quiēscere	descansar
re-quīrere -sīvisse -sītum	buscar, preguntar
rēs reī *f*	cosa, hecho, asonto
re-sistere -stitisse +*dat*	quedarse, resistir
re-spondēre -disse -ōnsum	responder
respōnsum -ī *n*	respuesta
rēte -is *n*	red
re-tinēre -uisse -tentum	retener
re-trahere	hacer volver
re-venīre	volver
revertī -tisse -sum	volver
re-vocāre	hacer volver
rēx rēgis *m*	rey
rīdēre -sisse -sum	reir
rīdiculus -a -um	ridlculo, cómoco
rigāre	regar, irrigar
rīpa -ae *f*	ribera, orilla
rīsus -ūs *m*	risa
rīvus -ī *m*	arroyo
rogāre	rogar
rogitāre	preguntar
Rōmānus -a -um	romano
rosa -ae *f*	rosa
ruber -bra -brum	rojo
rubēre	ser rojo, enrojecer
rudis -e	rudo, bruto, inculto
rūmor -ōris *m*	rumor
rumpere rūpisse ruptum	romper
rūrī *loc*	en el campo
rūrsus	nuevamente, otra vez
rūs rūris *n*	el campo
rūsticus -a -um	rústico, del campo

S

sacculus -ī *m*	bolsa
saccus -ī *m*	saco
sacerdōs -ōtis *m/f*	sacerdote, sacerdotisa

saeculum -ī *n*	siglo
saepe	a menudo, muchas veces
saevus -a -um	rabioso, cruel
sagitta -ae *f*	flecha, saeta
sāl salis *m*	sal
salīre -uisse	saltar
salūs -ūtis *f*	salud, salvación
salūtem dīcere *+dat*	saludar
salūtāre	saludar
salvāre	salvar
salvē -ēte	¡salud! buenos días
salvēre iubēre	saludar
salvus -a -um	salvo, sano
sānāre	curar
sānē	verdaderamente
sanguis -inis *m*	sangre
sānus -a -um	sano
sapere -iō -iisse	tener juicio
sapiēns -entis *adi*	sabio
satis	bastante
saxum -ī *n*	roca
scaena -ae *f*	escena
scaenicus -a -um	teatral
scalpellum -ī *n*	escalpelo, lanceta
scamnum -ī *n*	banquillo
scelestus -a -um	malvado, criminal
scelus -eris *n*	crimen
scīlicet	naturalmente
scindere -idisse -issum	desgarrar, rasgar
scīre	saber
scrībere -psisse -ptum	escribir
scūtum -ī *n*	escudo
sē sibi	se, sí
secāre -uisse -ctum	cortar
secundum *prp +acc*	a lo largo de
secundus -a -um	segundo, favorable
sed	sino, pero
sē-decim	dieciséis
sedēre sēdisse	estar sentado
sella -ae *f*	silla
semel	una vez
sēmen -inis *n*	grano, simiente
semper	siempre
senex senis *m*	hombre viejo
sēnī -ae -a	seis (cada uno)
sententia -ae *f*	opinión, sentencia
sentīre sēnsisse sēnsum	sentir
septem	siete
September -bris (mēnsis)	septiembre
septen-decim	diecisiete
septentriōnēs -um *m pl*	norte
septimus -a -um	séptimo
septin-gentī -ae -a	setecientos
septuāgintā	setenta
sequī secūtum	seguir
serēnus -a -um	sereno, sin nubes
serere sēvisse satum	sembrar, plantar
sērius -a -um	serio
sermō -ōnis *m*	conversación
servāre	conservar, salvar
servīre *+dat*	servir, ser esclavo
servitūs -ūtis *f*	servidumbre, esclavitud
servus -ī *m*	esclavo, siervo
ses-centī -ae -a	seiscientos
sēsē	se, sí
sēstertius -ī *m*	sestercio (moneda)
seu *v.* sī-ve/seu	
sevērus -a -um	severo
sex	seis
sexāgintā	sesenta
sexiēs	seis veces
Sextīlis -is (mēnsis)	agosto
sextus -a -um	sexto
sī	si
sīc	así, de este modo
siccus -a -um	seco
sīc-ut	como, así como
signāre	marcar, sellar
significāre	indicar, significar
significātiō -ōnis *f*	significación
signum -ī *n*	estatua, sello, bandera
silentium -ī *n*	silencio
silēre	callarse
silva -ae *f*	bosque, selva
similis -e	parecido, semejante
simul	al mismo tiempo
simul atque *+perf*	en cuanto
sīn	pero si
sine *prp +abl*	sin
sinere sīvisse situm	permitir, dejar
singulī -ae -a	imp (cada uno), cada
sinister -tra -trum	izquierdo
sinus -ūs *m*	pliegue de la toga
sī-quidem	puesto que
sitis -is *f*	sed
situs -a -um	situado
sī-ve/seu	os si, o
s. ... s.	o... o, ya sea... ya sea
sōl -is *m*	sol
solēre -itum esse	soler
solum -ī *n*	suelo
sōlum *adv*	sólo
sōlus -a -um	solo
solvere -visse solūtum	soltar, pagar, cumplir
nāvem solvere	levar anclas, zarpar
somnus -ī *m*	sueño
sonus -ī *m*	sonido
sordēs -ium *f pl*	suciedad
sordidus -a -um	sucio, sórdido
soror -ōris *f*	hermana
spargere -sisse -sum	esparcir, dispersar
speciēs -ēī *f*	aspecto, especie
spectāre	contemplar, mirar
spectātor -ōris *m*	espectador
speculum -ī *n*	espejo
spērāre	esperar
spēs -eī *f*	esperanza
-spicere -iō -exisse -ectum	

spīrāre respirar
stāre stetisse estar de pie
statim en seguida, al punto
statuere -uisse -ūtum determinar, fijar
stēlla -ae *f* estrella
sternere strāvisse strātum tender, cubrir
stilus -ī *m* estilo
stipendium -ī *n* paga, servicio militar
stipendia merēre ser soldado
strepitus -ūs *m* ruido
studēre *+dat* afanarse, dedicarse
studiōsus -a -um (*+gen*) aficionado
studium -ī *n* empeño, afición, afán
stultus -a -um necio, tonto
stupēre qudarse atónito
suādēre -sisse *+dat* aconsejar
sub *prp +abl/acc* bajo, debajo, al pie de
sub-īre -eō -iisse ponerse bajo,
subitus -a -um, *adv* -ō súbito
sub-mergere sumergir, hundir
sub-urbānus -a -um vecino a Roma
sūmere -mpsisse -mptum tomar
summus -a -um *sup* el más alto/elevado
super *prp +acc* sobre, encima de
prp +abl acerca de, sobre
superbus -a -um soberbio, orgulloso
super-esse quedar, sobrar
superior -ius *comp* más alto, superior
superus -a -um de arriba, superior
supplicium -ī *n* castigo, suplicio
suprā *prp +acc, adv* incima de, sobre, arriba
surdus -a -um sordo
surgere sur-rēxisse levantarse
sur-ripere -iō -uisse -reptum llevarse a escondidas, robar
sūrsum arriba, hacia arriba
suscitāre despertar, resucitar
su-spicere lavantar la vista (a)
sus-tinēre sostener, soportar
suus -a -um su, suyo
syllaba -ae *f* sílaba

T

tabella -ae *f* tableta
tabellārius -ī *m* portador de cartas
taberna -ae *f* tienda
tabernārius -ī *m* tendero
tabula -ae *f* tabla, tableta
tacēre callarse
tacitus -a -um callado, silencioso
talentum -ī *n* talento
tālis -e tal
tam tan, tanto
tam-diū por tanto tiempo
tamen sin embargo, con todo
tam-quam como
tandem en fin, por fin
tangere tetigisse tāctum tocar
tantum -ī *n* tanta cantitad
tantum *adv* tanto, sólo
tantun-dem tanto, lo mismo
tantus -a -um tan grande
tardus -a -um lento, tardo, tardío
tata -ae *m* papá
taurus -ī *m* toro
tēctum -ī *n* techo
temerārius -a -um irreflexivo, imprudente
tempestās -ātis *f* tempestad
templum -ī *n* templo
tempus -oris *n* tiempo
tenebrae -ārum *f pl* oscuridad, tinieblas
tenebricōsus -a -um tenebroso
tenēre -uisse -ntum tener, retener
tenuis -e delgado
ter tres veces
tergēre -sisse -sum enjugar
tergum -ī *n* espalda
ternī -ae -a tres (cada uno)
terra -ae *f* tierra, país
terrēre asustar, espantar
terribilis -e terrible, espantoso
tertius -a -um tercero
testis -is *m/f* testigo
theātrum -ī *n* teatro
tībiae -ārum *f pl* flauta
tībīcen -inis *m* tocador de flauta
timēre temer
timidus -a -um medroso
timor -ōris *m* miedo, temor
titulus -ī *m* título
toga -ae *f* toga
togātus -a -um togado, vestido de toga
tollere sus-tulisse sub-lātum lavantar, quitar
tonitrus -ūs *m* trueno
tot *indēcl* tantos
totiēs tamtas veces
tōtus -a -um todo, entero
trā-dere -didisse -ditum entregar, dar
trahere -āxisse -actum arrastrar, tirar
tranquillitās -ātis *f* calma, tranquilidad
tranquillus -a -um tranquilo, en calma
trāns *prp +acc* por encima de
trāns-ferre llevar (a otro sitio)
trāns-īre -eō -iisse -itum pasar (por encima de)
tre-centī -ae -a trescientos
trē-decim trece
tremere -uisse temblar
trēs tria tres
trīcēsimus -a -um trigésimo
trīclīnium -ī *n* triclinio, comedor
trīgintā treinta
trīnī -ae -a tres
trīstis -e triste
trīstitia -ae *f* tristeza
tū tē tibi tú, ti, te
tuērī tūtum proteger
tum entonces, después

tumultuārī	meter ruído
tumultus -ūs *m*	tumulto
tunc	entonces
tunica -ae *f*	túnica
turba -ae *f*	muchedumbre, turba
turbāre	agitar, revolver
turbidus -a -um	agitado, tempestuoso
turgid(ul)us -a -um	hinchado
turpis -e	feo
tūtus -a -um	seguro, protegido
tuus -a -um	tu, tuyo
tyrannus -ī *m*	tirano

U

ubi	¿dónde? donde
ubi prīmum *+perf*	tan pronto que
ubī-que	en todas partes
ūllus -a -um	algún, un
neque/nec ūllus	y ningún
ulterior -ius	ulterior, más alejado
ultimus -a -um	último
ultrā *prp +acc*	al otro lado de, allende
ululāre	aullar
umbra -a *f*	sobra
umerus -ī *m*	hombro
ūmidus -a -um	húmedo, mojado
umquam	alguna vez
ūnā *adv*	junto
unde	¿de dónde? de donde
ūn-dē-centum	noventa y nueve
ūn-decim	once
ūndecimus -a -um	onceno
ūn-dē-trīgintā	veintinueve
ūn-dē-vīgintī	diecinueve
ūnī -ae -a	un, uno
ūniversus -a -um	entero
ūnus -a -um	un, uno
urbānus -a -um	de la ciudad, urbano
urbs -bis *f*	ciudad
ūrere ussisse ustum	quemar, abrasar
ūsque	hasta, desde
ut	como
ut +coni	que, para (que)
uter utra utrum	¿cuál de los dos?
uter-que utra- utrum-	(cada uno de) los dos
ūtī ūsum *+abl*	servirse de, usar, tener
utinam	ojalá
utrum... an	¿...o ...? si... o
ūva -ae *f*	uva
uxor -ōris *f*	esposa, mujer

V

vacuus -a -um	vacío
vāgīre	dar vagidos, gemir
valdē	mucho, muy
valē -ēte	adiós
valēre	ser fuerte, estar bien
valētūdō -inis *f*	salud
validus -a -um	fuerte
vallis -is *f*	valle
vāllum -ī *n*	empalizada, vallado
varius -a -um	vario, diverso
vās vāsis *n, pl* -a -ōrum	vaso, vasija
-ve	o
vehere vēxisse vectum	llevar, transportar
vel	o, o bien
velle volō voluisse	querer, desear
vēlōx -ōcis *adi*	veloz, rápido
vēlum -ī *n*	vela
vel-ut	como
vēna -ae *f*	vena
vēn-dere -didisse	vender
venīre vēnisse ventum	venir
venter -tris *m*	vientre
ventus -ī *m*	viento
venustus -a -um	gracioso, amable
vēr vēris *n*	primavera
verbera -um *n pl*	latigazo, palos
verberāre	azotar, golpear
verbum -ī *n*	palabra
verērī	temer
vērō	en verdad, mas, pero
neque/nec vērō	pero no
versārī	girar, hallarse, estar
versiculus -ī *m*	verso corto
versus -ūs *m*	linea, verso
versus: ad... versus	en la dirección de
vertere -tisse -sum	hacer girar, volver
vērum	pero, sino
vērus -a -um	verdadero, *n* verdad
vesper -erī *m*	tarde
vesperī *adv*	por la tarde
vester -tra -trum	vuestro
vestīgium -ī *n*	huella
vestīmentum -ī *n*	vestido
vestīre	vestir
vestis -is *f*	vestido
vestrum *gen*	de vosotros
vetāre	prohibir
vetus -eris	viejo, anciano
via -ae *f*	camino, via, calle
vīcēsimus -a -um	vigésimo
victor -ōris *m, adi*	vencedor
victōria -ae *f*	victoria
vidēre vīdisse vīsum	ver, *pass* parecer
vigilāre	velar, estar despierto
vigilia -ae *f*	vigilia
vīgintī	veinte
vīlis -e	barato
vīlla -ae *f*	casa de campo, villa
vincere vīcisse victum	vencer
vincīre -nxisse -nctum	atar, encadenar
vīnea -ae *f*	viña
vīnum -ī *n*	vino
vir -ī *m*	hombre
vīrēs -ium *f pl*	fuerza
virga -ae *f*	bastón, vara
virgō -inis *f*	virgen, muchacha

virtūs -ūtis *f*	valor, valentía
vīs, *acc* vim, *abl* vī	violencia, vigor, poder
viscera -um *n pl*	vísceras, entrañas
vīsere -sisse	ir a ver, visitar
vīta -ae *f*	vida
vītāre	evitar
vītis -is *f*	vid
vīvere vīxisse	vivir
vīvus -a -um	vivo
vix	apenas
vocābulum -ī *n*	vocablo, palabra
vōcālis -is *f*	vocal
vocāre	llamar, invitar
volāre	volar
voluntās -ātis *f*	voluntad
vorāgō -inis *f*	remolino, vorágine
vorāre	devorar, engullir
vōs vōbīs	vosotros
vōx vōcis *f*	voz
vulnerāre	herir
vulnus -eris *n*	herida
vultus -ūs *m*	rostro, cara

Z

zephyrus -ī *m*	céfiro, viento del oeste

TÉRMINOS GRAMMATICALES

LATINO	ABREVIATURAS	ESPAÑOL
ablātīvus (cāsus)	*abl*	ablativo
accūsātīvus (cāsus)	*acc*	acusativo
āctīvum (genus)	*āct*	activo
adiectīvum (nōmen)	*adi*	adjetivo
adverbium -ī *n*	*adv*	adverbio
appellātīvum (nōmen)		apelativo
cāsus -ūs *m*		caso
comparātiō -ōnis *f*		comparación
comparātīvus (gradus)	*comp*	comparativo
coniugātiō -ōnis *f*		conjugación
coniūnctiō -ōnis *f*	*coni*	conjunción
coniūnctīvus (modus)	*coni*	subjuntivo
datīvus (cāsus)	*dat*	dativo
dēclīnātiō -ōnis *f*	*dēcl*	declinación
dēmōnstrātīvum (prōnōmen)		demostrativo
dēpōnēns (verbum)	*dēp*	deponente
fēminīnum (genus)	*f/fēm*	femenino
futūrum (tempus)	*fut*	futuro
genetīvus (cāsus)	*gen*	genitivo
genus (nōminis/verbī)		género
gerundium -ī *n*, **gerundīvum** -ī *n*		gerundio
imperātīvus (modus)	*imp*	imperativo
imperfectum (tempus praeteritum)	*imperf*	imperfecto
indēclīnābile (vocābulum)	*indēcl*	indeclinable
indēfīnītum (prōnōmen)		indefinido
indicātīvus (modus)	*ind*	indicativo
īnfīnītīvus (modus)	*īnf*	infinitivo
interiectiō -ōnis *f*		interjección
interrogātīvum (prōnōmen)		interrogativo
locātīvus (cāsus)	*loc*	locativo
masculīnum (genus)	*m/masc*	masculino
modus (verbī)		modo
neutrum (genus)	*n/neutr*	neutro
nōminātīvus (cāsus)	*nōm*	nominativo
optātīvus (modus)		optativo
pars ōrātiōnis		parte de la oración
participium -ī *n*	*part*	participio
passīvum (genus)	*pass*	pasivo
perfectum (tempus praeteritum)	*perf*	perfecto
persōna -ae *f*	*pers*	persona
persōnāle (prōnōmen)		personal
plūrālis (numerus)	*pl/plūr*	plural
plūsquamperfectum (tempus praet.)	*plūsqu*	pluscuamperfecto
positīvus (gradus)	*pos*	positivo
possessīvum (prōnōmen)		posesivo
praepositiō -ōnis *f*	*prp*	preposición
praesēns (tempus)	*praes*	presente
praeteritum (tempus)	*praet*	pretérito
prōnōmen -inis *n*	*prōn*	pronombre
proprium (nōmen)		propio
relātīvum (prōnōmen)	*rel*	relativo
singulāris (numerus)	*sg/sing*	singular
superlātīvus (gradus)	*sup*	superlativo
supīnum		supino
verbum	*vb*	verbo
vocātīvus (cāsus)	*voc*	vocativo

Hans H. Ørberg

LINGVA LATINA

PER SE ILLVSTRATA

Pars I

FAMILIA ROMANA

EXERCITIA LATINA

I

Hans H. Ørberg

LINGVA LATINA

PER SE ILLVSTRATA

Pars I

FAMILIA ROMANA

EXERCITIA LATINA

I

Hans Ørberg

Focus Publishing
R. Pullins Co.
Newburyport, MA

LINGVA LATINA
PER SE ILLVSTRATA

Pars I:
Familia Romana (978-1-58510-201-3); hard cover (978-1-58510-238-5)
Latine Disco: Student's Manual (978-1-58510-050-7)
Grammatica Latina (978-1-58510-223-5)
Exercitia Latina I (978-1-58510-212-9)
Latin-English Vocabulary (978-1-58510-049-1)
Lingva Latina: Familia Romana CD-ROM for PC (87-90696-08-5)
Exercitia Latina I CD-ROM for PC (978-87-90696-10-8)

Pars II:
Roma Aeterna (978-1-58510-233-4); hardcover (978-1-58510-314-0)
Exercitia Latina II (978-1-58510-067-5)
Indices (87-997016-9-3)
Instructions for Part II (978-1-58510-055-2)
Latin-English Vocabulary (978-1-58510-052-1)
Lingva Latina: Roma Aeterna CD-ROM For PC (87-90696-09-3)
Exercitia Latina II CD-ROM for PC (978-87-90696-12-2)

Ancillaries:
CD-ROM for Mac, contains Familia Romana, Roma Aeterna, Exercitia Latina I & II (978-87-90696-13-9)
Caesaris: Commentarii De Bello Gallico (87-90696-06-9)
Colloqvia Personarvm (978-1-58510-156-6)
Menaechmi ex Plavti Comoedia (1-58510-051-X)
P. Vergilii Maronis: Aeneis, Libros I et IV (978-87-90696-17-7)
Petronivs: Cena Trimalchionis (87-90696-04-2)
Plavtus: Amphitryo (87-997016-7-7)
Sallustius & Cicero: Catilina (87-90696-11-5)
Sermones Romani (97-90696-07-7)

For College Students:
Lingva Latina: A College Companion (978-1-58510-191-7)

For further information on the complete series and new titles, visit www.pullins.com.

ISBN 10: 1-58510-212-1
ISBN 13: 978-1-58510-212-9

15 14 13 12 11 10 9 8 7 6

0310BB

INDEX LECTIONVM

In omni disciplina informa est artis praeceptio
sine summa assiduitate exercitationis

(*Rhetorica ad Herennium* III.40)

NOTAE

abl.	ablātīvus
acc.	accūsātīvus
āct.	āctīvum
adi.	adiectīvum
adv.	adverbium
cēt.	cēterī -ae -a
comp.	comparātīvus
coni.	coniūnctīvus
dat.	datīvus
dēcl.	dēclīnātiō
dēp.	dēponens
ex.	exercitium
f., fēm.	fēminīnum
fut.	futūrum
gen.	genetīvus
imp.	imperātīvus
imperf.	imperfectum
ind.	indicātīvus
inf.	īnfinītīvus
m., masc.	masculīnum
n., neutr.	neutrum
nōm.	nōminātīvus
p.	pāgina
part.	participium
pass.	passīvum
perf.	perfectum
pers.	persōna
plūr., pl.	plūrālis
plūsquamperf.	plūsquamperfectum
pos.	positīvus
praes.	praesēns
sing., sg.	singulāris
sup.	superlātīvus
voc.	vocātivus
[1, 2, 3, 4]	coniugātiō I, II, III, IV
1, 2, 3	persōna I, II, III
–	thema praesentis
~	thema perfectī
≈	thema supīnī
|	finis thematis
/	sīve
<	factum ex

EXERCITIA LATINA

CAPITVLVM PRIMVM

Cap. I

Lēctiō prīma (versūs 1–21)

Lēctiō I

Exercitium 1

1. Italia in Eurōpā ______ .
2. Gallia in Eurōpā ______ .
3. Italia et Gallia in Eurōpā ______ .
4. Arabia in Eurōpā nōn ______ .
5. Arabia in Asiā ______ .
6. Syria quoque in Asiā ______ .
7. Syria et Arabia in Asiā ______ .
8. Hispānia in Asiā nōn ______ .
9. Hispānia et Gallia et Italia in Eurōpā ______ .

est
sunt

Exercitium 2

1. Italia ______ Eurōpā est; Graecia ______ in Eurōpā est.
2. Italia ______ Graecia in Eurōpā sunt.
3. Est ______ Arabia in Eurōpā? Arabia in Eurōpā ______ est.
4. ______ est Arabia? In Asiā est Arabia.
5. Arabia nōn est in Eurōpā, ______ in Asiā.
6. Germānia ______ in Asiā, ______ in Eurōpā est.
7. Rhēnus est in Germāniā. Rhēnus ______ est.

et
fluvius
in
-ne
nōn
quoque
sed
ubi

Exercitium 3

1. Ubi est Rōma? ...
2. Ubi est Italia? ...
3. Estne Graecia in Eurōpā? ...
4. Ubi est Aegyptus? ...
5. Estne Hispānia in Eurōpā? ...
6. Estne Syria in Eurōpā? ...
7. Ubi est Syria? ...
8. Estne Gallia in Asiā? ...
9. Ubi est Gallia? ...
10. Estne Germānia in Eurōpā? ...

ubi? in ...
nōn est

Lēctiō secunda (versūs 22–61)

Lēctiō II

Exercitium 4

1. Corsica īnsul ____ est. Corsica et Sardinia īnsul ____ sunt.
2. Rhēnus fluvi ____ est. Rhēnus et Dānuvius fluvi ____ sunt.
3. Brundisium oppid ____ est. Brundisium et Tūsculum oppid ____ sunt.
4. Sicilia īnsula magn ____ est.
5. Nīlus est fluvius magn ____ .
6. Brundisium oppidum magn ____ est.
7. Tūsculum nōn oppid ____ magn ____ , sed oppid ____ parv ____ est.
8. Melita nōn est īnsul ____ magn ____ , sed īnsul ____ parv ____ .
9. Tiberis nōn fluvi ____ magn ____ , sed fluvi ____ parv ____ est.
10. Rhēnus et Nīlus fluviī magn ____ sunt
11. Sicilia et Sardinia īnsulae magn ____ sunt.
12. Brundisium et Sparta oppida magn ____ sunt.

-us -ī
-a -ae
-um -a
fluvius fluviī
magnus magnī
īnsula īnsulae
magna magnae
oppidum oppida
magnum magna

fluvius est
fluviī sunt
īnsula est
īnsulae sunt
oppidum est
oppida sunt

Exercitium 5

1. Sicilia īnsula est. Sicilia et Sardinia ________ sunt.
2. Rhēnus fluvius est. Rhēnus et Dānuvius ________ .
3. Tūsculum oppidum est. Tūsculum et Brundisium ________ .
4. Corsica et Sardinia īnsulae sunt. Sicilia quoque ________ est.
5. Nīlus et Tiberis fluviī sunt. Dānuvius quoque ________ .
6. Sparta et Delphī oppida sunt. Brundisium quoque ________ .

Graecus
imperium
multī
num
paucī
prōvincia
quid
Rōmānus

Exercitium 6

1. Tūsculum nōn oppidum Graecum, sed oppidum ________ est.
2. Sparta est oppidum ________ .
3. ________ Nīlus oppidum est? Nīlus nōn est oppidum.
4. ________ est Nīlus? Nīlus fluvius est.
5. In Arabiā nōn multī, sed ________ fluviī sunt.
6. Quid est Gallia? Gallia est ________ Rōmāna.
7. In imperiō Rōmānō nōn paucae, sed ________ prōvinciae sunt.
8. Magnum est ________ Rōmānum.

est-ne...?	est nōn est
<u>num</u>... est?	<u>nōn</u> est

Exercitium 7

1. Estne Aegyptus in Āfricā? ...
2. Estne Hispānia in Āfricā? ...
3. Ubi est Hispānia? ...
4. Num Arabia in Eurōpā est? ...
5. Ubi est Arabia? ...
6. Ubi est Sparta? ...
7. Num Sparta īnsula est? ...
8. Quid est Sparta? ...
9. Num Euboea oppidum est? ...
10. Quid est Euboea? ...
11. Quid est Tūsculum? ...
12. Num Tūsculum oppidum Graecum est? ...
13. Num Nīlus fluvius parvus est? ...
14. Estne Crēta īnsula Graeca? ...
15. Suntne Rhodus et Naxus īnsulae Graecae? ...
16. Suntne multae īnsulae in Graeciā? ...
17. Suntne multī fluviī in Arabiā? ...
18. Quid est Tiberis? ...

Lēctiō III

Lēctiō tertia (versūs 62–83)

duo
Latīnus
littera
mīlle
numerus
prīmus
secundus
sex
syllaba
tertius
trēs
ūnus
vocābulum

Exercitium 8

1. III ________ Rōmānus est. I et II ________ sunt.
2. *Nōn* ________ Latīnum est. *Nōn* et *sed* ________ sunt.
3. Γ ________ Graeca est. Γ et Δ ________ sunt.
4. A et B litterae ________ sunt. C quoque ________ est.
5. *In* et *num* ________ Latīna sunt. *Et* quoque ________ est.
6. ______ [I] et ______ [II] numerī sunt. ______ [III] quoque ______ est.
7. In vocābulō *Latīna* sunt ______ [VI] litterae et ______ [III] ______ : syllaba ______ *La-*, ______ *-tī-*, ______ *-na.*
8. In capitulō prīmō sunt ________ [M] vocābula.

Exercitium 9

1. Quid est B? ...
2. Quid est II? ...
3. Quid est *fluvius*? ...
4. Num C littera Graeca est? ...
5. Num *fluvius* vocābulum Graecum est? ...
6. Estne D littera Latīna? ...
7. Quid est Δ? ...
8. Suntne A et B litterae Latīnae? ...
9. Num Γ et Δ litterae Latīnae sunt? ...
10. Num C littera prīma est? ...
11. Num A littera secunda est? ...
12. Estne B littera secunda? ...

Exercitium 10

1. Itali ____ in Eurōpā est.
2. Rōma in Itali ____ est.
3. Itali ____ et Graeci ____ in Eurōp ____ sunt.
4. Rōma nōn in Graeci ____, sed in Itali ____ est.
5. Imperi ____ Rōmān ____ magnum est.
6. In imperi ____ Rōmān ____ multae prōvinciae sunt.
7. Gallia est prōvinci ____ Rōmāna.
8. In prōvinci ____ Galliā sunt multī fluviī.
9. *Ubi* est vocābul ____ Latīnum.
10. In vocābul ____ *ubi* sunt trēs litterae.
11. Capitul ____ prīmum: IMPERIVM ROMANVM.
12. In capitul ____ prīm ____ multa vocābula sunt.

-a
in -ā
-um
in -ō

Lēctiō grammatica (versūs 84–106)

Lēctiō grammatica

Exercitium 11

1. *Fluvius* singulāris est. *Fluviī* ____________ est.
2. *Īnsulae* plūrālis est. *Īnsula* ____________ est.
3. *Oppidum* ____________ est. *Oppida* ____________ est.
4. Singulāris: *fluvius;* plūrālis: ____________.
5. Plūrālis: *īnsulae;* singulāris: ____________.
6. Singulāris: *oppidum;* plūrālis: ____________.
7. Plūrālis: *numerī;* singulāris: ____________.
8. Singulāris: *littera;* plūrālis: ____________.
9. Plūrālis: *vocābula;* singulāris: ____________.
10. Singulāris: *īnsula magna;* plūrālis: ____________ ____________.
11. Plūrālis: *oppida magna;* singulāris: ____________ ____________.
12. Singulāris: *numerus Rōmānus;* plūrālis: ____________ ____________.
13. Plūrālis: *litterae Graecae;* singulāris: ____________ ____________.
14. Singulāris: *vocābulum Latīnum;* plūrālis: ____________ ____________.
15. Plūrālis: *exempla;* singulāris: ____________.

singulāris (sing.)
plūrālis (plūr.)

sing.	plūr.
-us	*-ī*
-a	-ae
-um	-a

Cap. II

Lēctiō I

CAPITVLVM SECVNDVM

Lēctiō prīma (versūs 1–24)

vir virī
fēmina fēminae
puer puerī
puella puellae

Exercitium 1

1. Mārcus puer Rōmānus est; Iūlia est ________ Rōmāna.
2. Iūlius est vir Rōmānus; Aemilia ________ Rōmāna est.
3. Mārcus nōn puella, sed ________ est.
4. Mārcus et Quīntus sunt ________ , nōn puellae.
5. Iūlius et Mēdus nōn puerī, sed ________ sunt; Dāvus quoque ________ est.
6. Nōn virī, sed ________ sunt Aemilia et Dēlia; Syra quoque ________ est.

pater
māter
fīlius
fīlia
līberī
Mārcus
pater Mārcī
Iūlia
pater Iūliae
Iūlius
fīlius Iūliī
Aemilia
fīlius Aemiliae

Exercitium 2

1. Iūlius pater est. Aemilia est ________ .
2. Iūlia fīlia est. Mārcus et Quīntus sunt ________ .
3. Mārcus et Quīntus et Iūlia sunt trēs ________ .
4. Iūlia nōn māter, sed ________ est.
5. Nōn pater, sed ________ est Mārcus.
6. Mārcus fīlius Iūliī est: Iūlius est pater Mārc ________ .
7. Quīntus fīlius Iūliī est: Iūlius est pater Quīnt ________ .
8. Iūlia fīlia Iūliī est: Iūlius est pater Iūli ________ .
9. Mārcus et Quīntus fīliī Aemiliae sunt: Aemilia est māter Mārc ________ et Quīnt ________ .
10. Iūlia fīlia Aemiliae est: Aemilia est māter Iūli ________ .
11. Iūlia est fīlia Iūli ________ et Aemili ________ .
12. Iūlius est pater Mārc ________ et Quīnt ________ et Iūli ________ .
13. Māter Mārc ________ et Quīnt ________ et Iūli ________ est Aemilia.

quis?
quae?
quid?
quī?

Exercitium 3

1. ________ est Quīntus? Quīntus puer Rōmānus est.
2. ________ est pater Quīntī? Pater Quīntī est Iūlius.
3. ________ est māter Quīntī? Aemilia est māter Quīntī.
4. ________ est fīlia Iūliī et Aemiliae? Fīlia Iūliī et Aemiliae Iūlia est.
5. ________ sunt fīliī? Fīliī sunt Mārcus et Quīntus.
6. ________ est Tūsculum? Tūsculum oppidum est.
7. ________ est Γ? Γ est littera Graeca.

...que = et ...

Exercitium 4

Exemplum: fīliī et fīliae = fīliī fīliaeque.

1. Litterae et numerī = ________ ________ .
2. Mārcus et Quīntus = ________ ________ .
3. Puerī et puellae = ________ ________ .
4. Fēminae puerīque = ________ ________ ________ .
5. Servī ancillaeque = ________ ________ ________ .
6. Ūna fīlia duoque fīliī = ________ ________ ________ ________ ________ .

Lēctiō II

Lēctiō secunda (versūs 25–61)

dominus
domina
servus servī
servī servōrum
ancilla ancillae
ancillae ancillārum
līberī
līberōrum

Exercitium 5

1. Mēdus nōn est fīlius Iūliī, Mēdus ________ Iūliī est.
2. Dēlia nōn est fīlia Aemiliae, Dēlia ________ Aemiliae est.
3. Iūlius ________ Mēdī est. Aemilia ________ Dēliae est.
4. Dāvus et Mēdus nōn sunt dominī, sed ________ .
5. Syra et Dēlia nōn sunt dominae, sed ________ .
6. Iūlius dominus Dāvī est: Iūlius est dominus serv ________ .
7. Iūlius dominus Dāvī et Mēdī est: Iūlius est dominus serv ________ .
8. Aemilia domina Syrae est: Aemilia est domina ancill ________ .

9. Aemilia domina Syrae et Dēliae est: Aemilia est domina ancill ________ .
10. Mārcus, Quīntus Iūliaque nōn servī, sed ________ sunt.
11. Iūlius dominus serv ________ est et pater līber ________ .

Exercitium 6

1. Quis est pater Mārcī? ...
2. Quae est māter Mārcī? ...
3. Quae est fīlia Iūliī et Aemiliae? ...
4. Quī sunt fīliī Iūliī et Aemiliae? ...
5. Quis est Mēdus? ...
6. Quī sunt Mēdus et Dāvus? ...
7. Quae est Dēlia? ...
8. Quis est dominus servōrum? ...
9. Quae est domina ancillārum? ...
10. Cuius servus est Mēdus? ...
11. Cuius fīlius est Mārcus? ...

quis est...?
quae est...?
quī sunt...?
cuius? –ī
–ae

Exercitium 7

1. Iūlius est dominus mult ________ serv ________ .
2. Numerus serv ________ est centum.
3. Aemilia est domina mult ________ ancill ________ .
4. Numerus serv ________ et ancill ________ magnus est.
5. In familia est magnus numerus serv ________ et ancill ________ .
6. Numerus līber ________ est trēs.
7. In familiā Iūliī est parvus numerus līber ________ .
8. In Graeciā est magnus numerus īnsul ________ .
9. In Arabiā est parvus numerus fluvi ________ .
10. In Italiā est magnus numerus oppid ________ .

-ōrum
-ārum

Exercitium 8

Exemplum:
Multī/paucī servī = magnus/parvus numerus servōrum.

1. Multae īnsulae = ________ ________ ________ .
2. Paucī fluviī = ________ ________ ________ .
3. Multa oppida = ________ ________ ________ .
4. Paucī līberī = ________ ________ ________ .
5. Magnus numerus vocābulōrum = ________ ________ .
6. Magnus numerus litterārum = ________ ________ .
7. Parvus numerus exemplōrum = ________ ________ .

magnus numerus –ōrum
= multī –ī / multa –a

magnus numerus –ārum
= multae –ae

parvus numerus –ōrum
= paucī –ī / pauca –a

parvus numerus –ārum
= paucae –ae

Exercitium 9

1. ________ servī sunt in familiā Iūliī? ________ [C] servī.
2. Mēdus et Dāvus ________ [II] servī sunt.
3. Syra et Dēlia sunt ________ [II] ancillae.
4. Tūsculum et Brundisium ________ [II] oppida sunt.
5. ________ līberī in familiā sunt? ________ [III] līberī.
6. In familiā nōn ________ [II] fīliae, sed ________ [I] fīlia est.
7. In familiā nōn ________ [I] fīlius, sed ________ [II] fīliī sunt.
8. *Vir, puer, puella* ________ [III] vocābula sunt.
9. Rhēnus et Dānuvius et Tiberis ________ [III] fluviī sunt: ________ [II] fluviī magnī et ________ [I] fluvius parvus.
10. Brundisium et Sparta et Delphī ________ [III] oppida sunt: ________ [II] oppida magna et ________ [I] oppidum parvum.

quot?
ūnus -a -um
duo duae duo
trēs tria
centum
mīlle

11. Sardinia et Sicilia et Melita sunt ______ [III] īnsulae: ______ [II] īnsulae magnae et ______ [I] īnsula parva.
12. In Graeciā ______ īnsulae sunt? In Graeciā sunt ______ [M] īnsulae parvae magnaeque.

Lēctiō III

Lēctiō tertia (versūs 62–92)

Exercitium 10

me|us -a -um...
tu|us -a -um...

1. Cornēlius: "Estne Mēdus fīlius ________ ?"
2. Iūlius: "Mēdus nōn est fīlius ________ ."
3. Cornēlius: "Estne Dēlia fīlia ________ ?"
4. Iūlius: "Dēlia nōn est fīlia ________ ."
5. Cornēlius: "Suntne ancillae ________ Dēlia et Syra?"
6. Iūlius: "Dēlia et Syra sunt ancillae ________ ."
7. Cornēlius: "Quī sunt fīliī ________ ?"
8. Iūlius: "Fīliī ________ sunt Mārcus et Quīntus."
9. Cornēlius: "Quot servī sunt in familiā ________ ?"
10. Iūlius: "In familiā ________ sunt centum servī. Numerus servōrum ________ est centum. Familia ________ magna est."
11. Cornēlius: "Centum servī! Magnus est numerus servōrum ________ !"

Exercitium 11

antīquus
cēterī -ae -a
ecce
novus
pāgina
titulus
liber librī
librī librōrum
capitulum capitula
capitulī capitulōrum
R = 'er'

1. ______ duo lib ______ Latīnī: liber ________ [↔ novus] et liber ________ .
2. Numerus lib ________ Latīnōrum magnus est.
3. 'LINGVA LATINA' est ________ lib________ tuī Latīnī.
4. In LINGVA LATINA sunt multae ________ (pāg. 1, 2, 3, cēterae) et multa capitul______ (cap. I et II et III et ________).
5. Numerus capitulest magnus.
6. IMPERIVM ROMANVM est capitul______ prīmum.
7. Titulus capitul______ prīmī est 'IMPERIVM ROMANVM'.
8. In capitulō prīmō mult______ vocābul______ sunt.
9. Numerus vocābul______ magnus est.
10. Rōma est vocābul______ prīmum capitul______ prīm______ .
11. R est littera prīma vocābul______ prīmī.

Lēctiō grammatica

Lēctiō grammatica (versūs 93–121)

Exercitium 12

masculīnum (masc., m.)
fēminīnum (fēm., f.)
neutrum (neutr., n.)
masc. *-us (-r)*
fēm. *-a*
neutr. *-um*

1. *Servus* vocābulum masculīnum est. *Ancilla* vocābulum ____________ est. Oppidum vocābulum ____________ est.
2. *Puer* nōn est vocābulum fēminīnum, sed ____________ .
3. *Servus* et *dominus* vocābula ____________ sunt; *fluvius* quoque ____________ ____________ est.
4. *Ancilla* et *domina* vocābula ____________ sunt; *īnsula* quoque ____________ ____________ est.
5. *Oppidum* et *imperium* vocābula ____________ sunt; *exemplum* quoque ____________ ____________ est.
6. Masculīnum: *vir* Rōmān______ .
7. Fēminīnum: *fēmin______ Rōmān______* .
8. Neutrum: *imperi______ Rōmān______* .

Exercitium 13

1. *Iūlius* pater *Mārcī* est: *Mārcī* ________ est.
2. *Iūlius* pater *Iūliae* est: *Iuliae* quoque ________ est.
3. *Iūlius dominus servī est: servī* ________ singulāris est.
4. *Iūlius dominus servōrum est: servōrum* est ________ ________ .
5. *Aemilia domina ancillae est: ancillae* ________ ________ est.
6. *Aemilia domina ancillārum est:ancillārum* est ________ ________ .
7. *Titulus capitulī est* FAMILIA ROMANA : *capitulī* ________ ________ est.
8. *Numerus capitulōrum magnus est: capitulōrum* est ________ ________ .
9. Genetīvus: singulāris *serv*________ , plūrālis *serv*________ .
10. Genetīvus: singulāris *ancill*________ , plūrālis *ancill*________ .
11. Genetīvus: singulāris *capitul*________ , plūrālis *capitul*________ .

genetīvus (gen.)

	sing.	plūr.
masc.	*-ī*	*-ōrum*
fēm.	*-ae*	*-ārum*
neutr.	*-ī*	*-ōrum*

CAPITVLVM TERTIVM

Cap. III

Lēctiō prīma (versūs 1–21)

Lēctiō I

Exercitium 1

1. In ________ prīmā sunt trēs ________ : Iūlia, Mārcus, Quīntus.
2. Iūlia ________ : "Lalla, lalla!" Iūlia ________ est.
3. Mārcus laetus nōn est, Mārcus ________ est.
4. Mārcus Iūliam ________ .
5. ________ Iūlia nōn cantat, sed ________ .
6. Mārcus ________ : "Hahahae!"
7. Iūlia: "Ubi est māter?" Iūlia Aemiliam nōn ________ .
8. Iūlia Aemiliam ________ : "Mamma!"
9. Aemilia ________ .

cantat
iam
īrātus
laetus
persōna
plōrat
pulsat
rīdet
scaena
venit
videt
vocat

Exercitium 2

1. Mārcus Iūli________ pulsat.
2. Mārcus Quīnt________ nōn videt, sed Quīntus Mārc________ videt.
3. Quīntus: "Quid? Mārcus puell________ pulsat?"
4. Quīntus Mārc________ pulsat, et Mārcus pulsat Quīnt________ .
5. Iūlia nōn videt Aemili________ .
6. Iūlia Aemili________ vocat: "Mamma!"
7. Mārcus īrātus Iūli________ pulsat.
8. Iūlia: "Mamma! Mārcus ________ pulsat!"

-um
-am
mē

Lēctiō secunda (versūs 22–48)

Lēctiō II

Exercitium 3

1. Iūlia cant____ , et Mārcus eam puls____ !
2. Iam Iūlia nōn cant____ , sed plōr____ .
3. Iūlia Aemiliam nōn vid____ ; Iūlia Aemiliam voc____ .
4. Aemilia ven____ et interrog____ : "Ubi est Iūlius?"
5. Mārcus respond____ : "Pater dorm____ ."
6. Quīntus Iūlium voc____ .
7. Iūlius dorm____ neque Quīntum aud____ .
8. Mārcus rīd____ , quia Iūlius nōn ven____ .
9. Aemilia Mārcum verber____ .

-at
-et
-it

audit
cūr
dormit
eam
eum
hīc
improbus
interrogat
neque
probus
quia
respondet
tē
verberat

cūr? quia

Exercitium 4

1. Aemilia Quīntum ____________ : "Quis mē vocat?"
2. Quīntus ____________ : "Iūlia ___ vocat."
3. Aemilia ____________ : "_____ Iūlia plōrat?"
4. Quīntus ____________ : "Iūlia plōrat, ________ Mārcus ________ pulsat."
5. Aemilia: "Mārcus puer ____________ est! Ubi est Iūlius?"
6. Quīntus: "Pater nōn ____________ est, sed Mārcus ____________ est."
7. Quīntus Iūlium vocat; Iūlius ____________ [: Quīntum] nōn ____________ .
8. Mārcus: "Pater ____________ neque tē audit."
9. Iūlius Quīntum nōn audit ____________ venit.
10. Aemilia Mārcum ____________ : tuxtax!
11. Mārcus plōrat. Iūlius Mārcum ____________ ; iam Iūlius nōn ____________ .
12. Mārcus nōn puer ____________ , sed puer improbus est.

Exercitium 5

Exemplum: Cūr Iūlia cantat? Iūlia cantat quia laeta est.

1. Cūr Mārcus Iūliam pulsat? ...
2. Cūr Iūlia plōrat? ...
3. Cūr Mārcus rīdet? ...
4. Cūr Iūlia nōn pulsat Mārcum? ...
5. Cūr Aemilia venit? ...
6. Cūr Iūlius Quīntum nōn audit? ...
7. Cūr Mārcum verberat Aemilia? ...
8. Cūr Mārcus plōrat? ...
9. Cūr venit Iūlius? ...

Lēctiō III

Lēctiō tertia (versūs 49–82)

-us	-um	-at
-a	-am	-et
	eum	-it
	eam	
	mē	
	tē	

Exercitium 6

1. Mārc______ Iūli______ pulsat, quia Iūli______ cantat.
2. Iūli______ plōrat, quia Mārcus e______ pulsat.
3. Iūlia Aemili______ vocat. Aemili______ venit.
4. Aemili______ Quīnt______ videt et e______ interrogat: "Quis ____ vocat?"
5. Quīnt______ respondet: "Iūli______ ______ vocat."
6. Aemilia: "Ubi est Iūlius?" Aemili______ Iūli______ nōn videt.
7. Quīnt______ Iūli______ vocat: "Pater!"
8. Iūli______ Quīnt______ nōn audit.
9. Aemili______ īrāta Mārc______ verberat.
10. Mārc______ plōrat, quia Aemili______ e______ verberat.
11. Iūli______ Mārc______ audit, et venit.
12. Iūlius Aemili______ et Mārc______ et Quīnt______ et Iūli______ videt.
13. Aemilia: "Mārc______ puer improb______ est."
14. Quīntus: "Mārc______ parv______ puell______ pulsat!"
15. Iūli______ īrāt______ puer______ improb______ verberat.
16. Iūli______ est puell______ prob______ .

-us quī	-um	-at
-a quae	-am	-et
	-it	

-us quem	-us	-at
-a quam	-a	-et
		-it

Exercitium 7

1. Puella ______ cantat laeta est.
2. Puer ______ puellam pulsat improbus est.
3. Iūlia, ______ cantat, puella proba est.
4. Mārcus, ______ puer improbus est, puellam et puerum pulsat.
5. Puella ______ Mārcus pulsat est Iūlia.
6. Puer ______ Mārcus pulsat est Quīntus.

7. Iūlia, ______ parva puella est, Aemiliam vocat.
8. Aemilia, ______ Iūlia vocat, venit.
9. Aemilia, ______ māter est līberōrum, fīlium improbum verberat.
10. Fīlius ______ Aemilia verberat est Mārcus.
11. Quīntus, ______ fīlius probus est, Iūlium vocat.
12. Iūlius, ______ Quīntus vocat, nōn venit.
13. Mārcus, ______ Aemilia verberat, plōrat.
14. Iūlius, ______ iam nōn dormit, puerum audit.
15. Puer ______ Iūlius audit est Mārcus.

Exercitium 8

1. Quis Iūliam pulsat? ...
2. Quis plōrat? ...
3. Quis rīdet? ...
4. Quem Quīntus videt? ...
5. Quem Iūlia vocat? ...
6. Quis venit? ...
7. Quem Aemilia interrogat? ...
8. Quis vocat Iūlium? ...
9. Quem Aemilia verberat? ...
10. Quis iam plōrat? ...
11. Quem audit Iūlius? ...
12. Quem Iūlius verberat? ...

quis? -us
-a
quem? -um
-am

Exercitium 9

1. ______ Iūliam pulsat? Mārcus Iūliam pulsat.
2. ______ Mārcum videt? Quīntus Mārcum videt.
3. ______ Quīntus pulsat? Mārcum Quīntus pulsat.
4. ______ Aemiliam vocat? Iūlia Aemiliam vocat.
5. ______ Aemilia interrogat? Quīntum Aemilia interrogat.
6. ______ respondet? Quīntus respondet.
7. ______ vocat Quīntus? Iūlium vocat Quīntus.
8. ______ verberat Iūlius? Mārcum verberat Iūlius.

quis?
quem?

Lēctiō grammatica (versūs 83–118)

Lēctiō grammatica

Exercitium 10

Exempla: *Quīntus Mārcum videt. Mārcus Quīntum nōn videt.*
Iūlia Aemiliam vocat. Aemilia Iūliam audit.

1. *Quīntus* nōminātīvus est. *Mārcum* est ____________ .
2. *Quīntum* accūsātīvus est. *Quīntus* est ____________ .
3. *Iūlia* ____________ est. *Aemiliam* ____________ : est.
4. *Iūliam* ____________ est. *Aemilia* ____________ est.
5. Nōminātīvus: *Mārcus*. Accūsātīvus: *Mārc*________ .
6. Nōminātīvus: *Aemilia*. Accūsātīvus: *Aemili*________ .
7. Accūsātīvus: *Iūlium*. Nōminātīvus: *Iūli*________ .
8. Accūsātīvus: *Iūliam*. Nōminātīvus: *Iūli*________ .
9. Nōminātīvus: *puer improbus*. Accūsātīvus: *puer*________ *improb*________ .
10. Nōminātīvus: *parva puella*. Accūsātīvus: *parv*________ *puell*________ .

nōminātīvus (nōm.)
accūsātīvus (acc.)

masc.
nōm. -us (-r)
acc. -um

fēm.
nōm. -a
acc. -am

Cap. IV

Lēctiō I

CAPITVLVM QVARTVM

Lēctiō prīma (versūs 1–43)

decem
duo
novem
octō
quattuor
quīnque
septem
sex
trēs
ūnus

Exercitium 1

1. I = ______ .
2. II = ______ .
3. III = ______ .
4. IV = ______ .
5. V = ______ .
6. VI = ______ .
7. VII = ______ .
8. VIII = ______ .
9. IX = ______ .
10. X = ______ .

2 + 2 = 4
3 + 3 = 6
4 + 4 = 8
5 + 5 = 10
2 + 3 = 5
3 + 4 = 7
4 + 5 = 9

Exercitium 2

1. Quot sunt II et II? II et II sunt ______ .
2. Quot sunt III et III? ...
3. Quot sunt IV et IV? ...
4. Quot sunt V et V? ...
5. Quot sunt II et III? ...
6. Quot sunt III et IV? ...
7. Quot sunt IV et V? ...

abest absunt
adest adsunt
eius
habet
numerat
nummus
pecūnia
rūrsus
sacculus
salūtat
salvē
suus
tacet
tantum

Exercitium 3

1. In sacculō Iūliī ______ est.
2. Iūlius pecūniam in sacculō ______ .
3. In sacculō ______ [: Iūliī] multī ______ sunt.
4. Iūlius pecūniam ______ : "I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX, X."
5. Iūlius: "Quid? Decem ______ ?"
6. Iūlius ______ pecūniam suam numerat: "I, II, III..... X."
7. In ______ Iūliī nōn centum, sed ______ decem nummī sunt.
8. Iūlius: "Ubi est servus meus?" Iūlius servum ______ Dāvum nōn videt. Dāvus ______ .
9. Mēdus nōn abest; Mēdus ______ .
10. Dāvus venit. Iam duo servī ______ ; cēterī servī ______ .
11. Dāvus dominum ______ : "Salvē, domine!"
12. Iūlius Dāvum salūtat: " ______ , Dāve! Ubi est pecūnia mea?"
13. Davus nōn respondet: Dāvus ______ .

Exercitium 4

1. Quot persōnae adsunt in scaenā prīmā? ...
2. Quot virī et quot fēminae adsunt? ...
3. Quid Iūlius in sacculō habet? ...
4. Centumne nummī in sacculō sunt? ...
5. Adestne Dāvus? ...
6. Quot servī adsunt? ...
7. Quis est servus quī adest? ...
8. Quem vocat Mēdus? ...
9. Quem Dāvus salūtat? ...
10. Quot servī iam adsunt? ...

Lēctiō secunda (versūs 44–98)

Lēctiō II

Exercitium 5

Exempla: Iūlius pecūniam suam numerat.
Mēdus pecūniam eius [: Iūliī] habet.

1. Ubi est pecūnia Iūliī? Pecūnia ________ in sacculō est.
2. Iūlius pecūniam ________ in mēnsā pōnit.
3. Aemilia pecūniam ________ [: Iūliī] videt.
4. Adestne servus Iūliī? Servus ________ adest.
5. Iūlius servum ________ videt.
6. Dāvus venit et dominum ________ salūtat.
7. Dāvus sacculum ________ in mēnsā pōnit.
8. In sacculō ________ pecūnia nōn est: sacculus ________ vacuus est.
9. Dāvus nūllam pecūniam in sacculō ________ habet.
10. Iūlius ūnum nummum in sacculō ________ [: Dāvī] pōnit.
11. Iūlius: "Sūme sacculum tuum!" Dāvus sacculum ________ sūmit.
12. Mēdus nōn ________ pecūniam, sed Iūliī in sacculō ________ habet.

eius
suum -am -ō
pecūnia eius
pecūniam eius
sacculus eius
sacculum eius
in sacculō eius
pecūniam suam
sacculum suum
in sacculō suō

Exercitium 6

1. Mēdus Dāvum vocat: "Dāv____!"
2. Dāvus Mēdum interrogat: "Quid est, Mēd____?"
3. Mēdus: "St! Tacē, Dāv____! Dominus adest."
4. Servus dominum salūtat: "Salvē, domin____!"
5. Dominus servum salūtat: "Salvē, serv____!"
6. Iūlius: "Ubi est pecūnia mea, Dāv____?"
7. Dāvus: "Ecce sacculus meus, domin____."
8. Iūlius: "Discēde, bon____ serv____!"
9. Iūlius Mēdum vocat: "Mēd____! Venī, improb____ serv____!"

-e

Exercitium 7

1. Iūlius Mēdum interrogat: "Ubi sunt nummī meī?" Mēdus ________ verbum respondet.
2. Mēdus Dāvum ________: "In sacculō Dāvī sunt nummī tuī!"
3. Dāvus: "________ sacculus meus." Dāvus sacculum suum in ________ pōnit.
4. In sacculō Dāvī nūlla pecūnia est: sacculus ________ est.
5. Dāvus servus ________ [= probus] est.
6. Iūlius ūnum nummum in sacculō Dāvī ________.
7. Dāvus laetus sacculum suum ________ et ________.
8. Quid Mēdus videt in mēnsā? Mēdus ________ Iūliī videt.
9. Mēdus baculum, ________ in mēnsā est, videt et discēdit.
10. Mēdus discēdit, quia ________ pecūniam dominī habet.

accūsat
baculum
bonus
discēdit
ecce
is
mēnsa
nūllus
pōnit
quod
sūmit
vacuus

Exercitium 8

1. Iūlius: "Dāvum voc____, Mēde!"
2. Mēdus Dāvum voc____: "Dāve, ven____!" Dāvus ven____.
3. Mēdus: "Salūt____ dominum!" Dāvus dominum salut____.
4. Dominus: "Tac____ et aud____, serve!" Servus tac____ et aud____.
5. Dominus: "Respond____, serve!" Servus respond____.
6. Dominus: "Sacculum tuum in mēnsā pōn____!" Servus sacculum suum in mēnsā pōn____.
7. Servus: "Vid____, domine: sacculus meus vacuus est." Dominus sacculum vacuum vid____.
8. Dominus: "Sūm____ sacculum tuum et discēd____!" Servus sacculum suum sūm____ et discēd____.

[1] -ā -at
[2] -ē -et
[3] -e -it
[4] -ī -it

Exercitium 9

1. Quot persōnae adsunt in scaenā secundā? ...
2. Quem Mēdus accūsat? ...
3. Quid Dāvus in mēnsā pōnit? ...
4. Quot nummī in sacculō Dāvī sunt? ...
5. Estne Dāvus servus improbus? ...
6. Cūr Dāvus laetus discēdit? ...
7. Quid Mēdus videt in mēnsā? ...
8. Adestne Mēdus in scaenā tertiā? ...
9. Cūr Mēdus abest? ...
10. Num Mēdus servus probus est? ...

Lēctiō grammatica

Lēctiō grammatica (versūs 99–122)

Exercitium 10

Exempla: *Mēdus Dāvum vocat: "Dāve!"*
Servus dominum salūtat: "Salvē, domine!"

vocātīvus (voc.)
nōm. -us
voc. -e

1. *Dāve* nōn nōminātīvus, sed ________ est.
2. *Domine* quoque ________ est.
3. Nōminātīvus: *Dāvus*. Vocātīvus: *Dāv*____.
4. Nōminātīvus: *dominus*. Vocātīvus: *domin*____.
5. Vocātīvus: *Mēde*. Nōminātīvus: *Mēd*____.
6. Nōminātīvus: *servus*. Vocātīvus: *serv*____.
7. Nōminātīvus: *Mārcus*. Vocātīvus: *Mārc*____.
8. Vocātīvus: *Quīnte*. Nōminātīvus: *Quīnt*____.
9. Nōminātīvus: -*us*. Vocātīvus: -____.

Exercitium 11

Exempla: *Dominus: "Salūtā mē!" Servus dominum salūtat.*
Dominus: "Tacē et audī!" Servus tacet et audit.
Dominus: "Discēde, serve!" Servus discēdit.

imperātīvus (imp.)
indicātīvus (ind.)
[1] imp. -*ā* ind. -*at*
[2] imp. -*ē* ind. -*et*
[3] imp. -*e* ind. -*it*
[4] imp. -*ī* ind. -*it*

1. *Salūtat* indicātīvus est. *Salūtā* est ________.
2. *Tacet* et *audit* nōn imperātīvus, sed ________ est.
3. *Tacē* et *audī* nōn indicātīvus, sed ________ est.
4. *Discēde* quoque ________ est. *Discēdit* ________ est.
5. Indicātīvus: *vocat*. Imperātīvus: *voc*____.
6. Indicātīvus: *videt*. Imperātīvus: *vid*____.
7. Imperātīvus: *pōne*. Indicātīvus: *pōn*____.
8. Imperātīvus: *venī*. Indicātīvus: *ven*____.
9. Indicātīvus: *audit*. Imperātīvus: *aud*____.
10. Indicātīvus: *sūmit*. Imperātīvus: *sūm*____.
11. Indicātīvus: -*at*. Imperātīvus: -____.
12. Indicātīvus: -*et*. Imperātīvus: -____.
13. Imperātīvus: -*e*. Indicātīvus: -____.
14. Imperātīvus. -*ī*. Indicātīvus: -____.

CAPITVLVM QVINTVM

Cap. V

Lēctiō prīma (versūs 1–46)

Lēctiō I

Exercitium 1

-us -ī
-um -ōs
-a -ae
-am -ās
-um -a

1. Serv_____ abest; dominus serv_____ vocat.
2. Serv_____ absunt; dominus serv_____ vocat.
3. Ancill_____ abest; domina ancill_____ vocat.
4. Ancill_____ absunt; domina ancill_____ vocat.
5. Mārc_____ et Quīnt_____ fīli_____ Iūliī sunt.
6. Iūlius nōn ūn_____ fīli_____, sed duōs fīli_____ habet.
7. Iūlia fīli_____ Iūliī est.
8. Iūlius nōn duās fīli_____, sed ūn_____ fīli_____ habet.
9. Iūlius numm_____ su_____ numerat: in sacculō sunt decem numm_____.
10. Iūlius ūn_____ numm_____ in sacculō Dāvī pōnit.
11. Iam ūn_____ numm_____ in sacculō Dāvī est.
12. Dāvus ūn_____ numm_____ habet. Iūlius mult_____ numm_____ habet.
13. Bacul_____ Iūliī in mēnsā est; Mēdus bacul_____ videt.
14. Iūlius interrogat. Mēdus nūll_____ verb_____ respondet.
15. In hortō sunt mult_____ ros_____ et mult_____ līli_____.
16. Iūlia mult_____ ros_____ et mult_____ līli_____ videt in hortō.

Exercitium 2

amat, aqua, ātrium, cubiculum, cum, ea, etiam, fenestra, foedus, habitat, hortus, līlium, nāsus, ōstium, peristylum, pulcher, rosa, sōlus, vīlla

1. Iūlius in magnā __________ habitat.
2. Iūlius magnam vīllam cum magnō __________ habet.
3. Iūlius __________ familiā suā in vīllā __________.
4. In hortō sunt multae __________ et multa __________.
5. Hortus Iūliī est magnus et __________.
6. Nāsus Syrae nōn pulcher, sed __________ est.
7. Syra fēmina __________ nōn est, quia __________ magnum et foedum habet.
8. Iūlius Aemiliam __________, quia __________ pulchra et proba fēmina est.
9. Iūlius nōn __________, sed cum magnā familiā in vīllā habitat.
10. In vīllā duo __________ et multae fenestrae sunt.
11. In ātriō nūllae __________ sunt.
12. Impluvium in __________ est. In impluviō __________ est.
13. In __________ est parvus hortus.
14. Iūlia in parvō __________ dormit; __________ Mārcus [= M. quoque] in parvō cubiculō dormit.

Exercitium 3

[1] -at -ant
[2] -et -ent
[4] -it -iunt

1. Iūlius in vīllā habit_____.
2. Iūlius et Aemilia in vīllā habit_____.
3. Aemilia trēs līberōs hab_____.
4. Iūlius et Aemilia trēs līberōs hab_____.
5. Aemilia Iūlium am_____ et Iūlius Aemiliam am_____.
6. Iūlius et Aemilia līberōs suōs am_____.
7. Servī dominum salūt_____ et dominus servōs salūt_____.
8. Dominus imper_____; servī pār_____.
9. Puella cant_____. Puerī nōn cant_____, sed rīd_____.
10. Mārcus in parvō cubiculō dorm_____.
11. Iūlius et Aemilia in magnō cubiculō dorm_____.

Exercitium 4

-ō -īs
-ā

1. Iūlius in magn___ vīll___ habitat cum Aemili___ et cum līber___ et serv___ .
2. Iūlius et Aemilia cum Mārc___ et Quīnt___ et Iūli___ in vīll___ habitant.
3. Iūlius vīllam cum magn___ hort___ habet.
4. In hort___ multae rosae sunt.
5. Iūlius hortum habet cum mult___ ros___ .
6. In Itali___ multae vīllae cum magn___ hort___ sunt.
7. In hort___ vīllārum sunt rosae.
8. In vīll___ Italiae magna ātria sunt.
9. Iūlius vīllam cum magn___ ātri___ habet.
10. In ātri___ impluvium est; in impluvi___ est aqua.
11. Iūlius cum Aemili___ in magn___ cubicul___ dormit.
12. Mārcus et Quīntus in parv___ cubicul___ dormiunt.

Exercitium 5

1. Ubi habitat Iūlius? ...
2. Num Iūlius sōlus habitat? ...
3. Quot fīliōs et quot fīliās habet Iūlius? ...
4. Quot servōs habet? ...
5. Ubi sunt rosae et līlia? ...
6. Ubi est impluvium? ...
7. Quot fenestrae in ātriō sunt? ...
8. Ubi dormit Quīntus? ...
9. Servī ubi dormiunt? ...
10. Estne Iūlius in vīllā? ...
11. Estne Aemilia in oppidō cum virō suō? ...
12. Sōlane est Aemilia in peristȳlō? ...

Lēctiō II

Lēctiō secunda (versūs 47–105)

Exercitium 6

is	iī
ea	eae
id	ea
eum	eōs
eam	eās
eius	eōrum
	eārum
eō	iīs
eā	

1. Mēdus servus est; dominus _____ est Iūlius.
2. Mēdus et Dāvus servī sunt; dominus _______ est Iūlius.
3. Servī dominum suum vident et _____ salūtant.
4. Dominus servōs suōs videt et ____ salūtat.
5. Syra ancilla est; domina _____ est Aemilia.
6. Syra et Dēlia ancillae sunt; domina _______ est Aemilia.
7. Ancillae dominam suam vident et _____ salūtant.
8. Domina ancillās suās videt et ____ salūtat.
9. Estne sōla Aemilia? ___ sōla nōn est, līberī cum ___ sunt.
10. Estne sōlus Iūlius? Neque ___ sōlus est, servī cum ___ sunt.
11. Suntne ancillae cum Aemiliā? ____ cum dominā nōn sunt.
12. Iūlia in peristȳlō est; māter _____ cum ___ est.
13. Ubi sunt puerī? ___ quoque in peristȳlō sunt.
14. Līberī sōlī nōn sunt: māter _______ cum ____ est neque ___ ab ____ discēdit.
15. Hortus pulcher est, in ___ sunt multae rosae.
16. Estne pulchrum peristȳlum? ___ quoque pulchrum est; in ___ parvus hortus est.
17. Vīlla magna est; in ___ sunt multa cubicula.
18. Servī in cubiculīs dormiunt; cubicula _______ nōn magna sunt.
19. Suntne parva cubicula līberōrum? ___ quoque parva sunt.

Exercitium 7

1. Iūlia ab Aemiliā discēd____ ; puerī nōn discēd____ .
2. Aemilia imperat: "Iūliam voc____ , puerī!"
3. Puerī Iūliam voc____ : "Iūlia! Ven____ !"
4. Iūlia eōs nōn aud____ neque ven____ .
5. Iūlia puerōs voc____ : "Mārce et Quīnte! Ven____ !"
6. Puerī Iūliam aud____ neque ab Aemiliā discēd____ .
7. Quīntus: "Carp____ rosās, Iūlia!" Iūlia rosās carp____ et ex hortō ven____ cum quīnque rosīs.
8. Iūlia: "Vid____ rosās meās, mamma! Vid____ , puerī!"
9. Puerī rosās vid____ . Aemilia: "Ecce puella pulchra!"
10. Iūlia: "Aud____ , Mārce et Quīnte!"
11. Mārcus: "Māter nāsum tuum foedum nōn vid____ !"
12. Iūlia plōr____ . Mārcus rīd____ . Aemilia: "Tac____ , Mārce!"
13. Mārcus nōn tac____ . Mārcus et Quīntus rīd____ .
14. Aemilia: "Tac____ , puerī improbī!" Puerī tac____ .
15. Iūlia: "Sūm____ rosās, mamma, eāsque in aquā pōn____ !"
16. Quid ag____ Iūlia? Ea ūnam rosam sūm____ et discēd____ .
17. Aemilia: "Discēd____ , puerī! Ag____ ! Sūm____ cēterās rosās eāsque in aquā pōn____ !"
18. Puerī rosās sūm____ , discēd____ , et rosās in aquā pōn____ .
19. Aemilia: "Ven____ , ancillae!" Ancillae ven____ .
20. Aemilia: "Quid ag____ puerī? Ag____ , Dēlia! Discēd____ et interrog____ eōs!"

[1]	-ā	-āte
	-at	-ant
[2]	-ē	-ēte
	-et	-ent
[3]	-e	-ite
	-it	-unt
[4]	-ī	-īte
	-it	-iunt

Exercitium 8

1. Aemilia ____ peristȳl____ est ____ līber____ , sed ____ vir____ su____ .
2. Iūlia rosās ____ hort____ videt et ____ Aemili____ discēdit.
3. Puerī ____ Aemili____ sunt neque ____ e____ discēdunt.
4. Iūlia ____ hort____ venit ____ quīnque ros____ .
5. Rīdent puerī. Iūlia ____ ūn____ ros____ ____ i____ discēdit.
6. ____ vīll____ magnum ātrium est ____ impluvi____ .
7. ____ ātri____ puerī aquam sūmunt ____ impluvi____ rosāsque ____ aqu____ pōnunt.
8. Iūlius ____ oppid____ est ____ quattuor serv____ , sed____ Aemili____ .

ab	-ō
cum	-ā
ex	-īs
in	
sine	

Lēctiō grammatica (versūs 106–156)

Lēctiō grammatica

Exercitium 9

Exempla: *Iūlius nōn ūnum servum, sed multōs servōs habet.*
Aemilia nōn ūnam ancillam, sed multās ancillās habet.
Vīlla nōn ūnum cubiculum, sed multa cubicula habet.

1. *Servum* nōn nōminātīvus, sed ____________ est. *Servōs* quoque ____________ est.
2. *Servōs* nōn accūsātīvus singulāris, sed ____________ ____________ est.
3. *Servum* est accūsātīvus ____________ .
4. *Ancillam* accūsātīvus est. *Ancillās* quoque ____________ est.
5. *Ancillam* ____________ ____________ est; *ancillās* est ____________ ____________ .
6. *Cubiculum* nōminātīvus et ____________ est. *Cubicula* quoque ____________ et ____________ est.
7. *Cubiculum* nōminātīvus et accūsātīvus ____________ est.
8. *Cubicula* est ____________ et ____________ ____________ .
9. Singulāris: nōminātīvus *servus*, accūsātīvus *serv*____ .

accūsātīvus singulāris et plūrālis

accūsātīvus

		sing.	plūr.
m.	nōm.	*-us*	*-ī*
	acc.	*-um*	*-ōs*
f.	nōm.	*-a*	*-ae*
	acc.	*-am*	*-ās*
n.	nōm.	*-um*	*-a*
	acc.	*-um*	*-a*

10. Plūrālis: nōminātīvus *servī*, accūsātīvus *serv*____ .
11. Singulāris: nōminātīvus *ancilla*, accūsātīvus *ancill*____ .
12. Plūrālis: nōminātīvus *ancillae*, accūsātīvus *ancill*____ .
13. Singulāris: nōminātīvus et accūsātīvus *cubicul*____ .
14. Plūrālis: nōminātīvus et accusātīvus *cubicul*____ .

ablātīvus (abl.)

	sing.	plūr.
m. nōm.	*-us*	*-ī*
abl.	*-ō*	*-īs*
f. nōm.	*-a*	*-ae*
abl.	*-ā*	*-īs*
n. nōm.	*-um*	*-a*
abl.	*-ō*	*-īs*

Exercitium 10

Exempla: *Cum ūnō servō. Cum multīs servīs.*
Cum ūnā ancillā. Cum multīs ancillīs.
Cum ūnō cubiculō. Cum multīs cubiculīs.

1. *Servō* nōn nōminātīvus, sed ________ est.
2. *Servō* ________ singulāris est; *servīs* ________ ________ est.
3. *Ancillā* ablātīvus ________ est; *ancillīs* ________ ________ est.
4. *Cubiculō* ________ ________ est; *cubiculīs* est ________ ________ .
5. Singulāris: nōminātīvus *servus*, ablātīvus *serv*____ .
6. Plūrālis: nōminātīvus *servī*, ablātīvus *serv*____ .
7. Singulāris: nōminātīvus *ancilla*, ablātīvus *ancill*____ .
8. Plūrālis: nōminātīvus *ancillae*, ablātīvus *ancill*____ .
9. Singulāris: nōminātīvus *cubiculum*, ablātīvus *cubicul*____ .
10. Plūrālis: nōminātīvus cubicula, ablātīvus *cubicul*____ .

imperātīvus et indicātīvus singulāris et plūrālis

		sing.	plūr
[1]	imp.	*-ā*	*-āte*
	ind.	*-at*	*-ant*
[2]	imp.	*-ē*	*-ēte*
	ind.	*-et*	*-ent*
[3]	imp.	*-e*	*-ite*
	ind.	*-it*	*-unt*
[4]	imp.	*-ī*	*-īte*
	ind.	*-it*	*-iunt*

Exercitium 11

1. *Vocā* imperātīvus singulāris est; *vocāte* ________ ________ est.
2. *Vocat* indicātīvus ________ est; *vocant* est ________ plūrālis.
3. *Vidē, pōne, venī* ________ ________ est; *vidēte, pōnite, venīte* ________ ________ est.
4. *Videt, pōnit, venit* ________ ________ est; *vident, pōnunt, veniunt* ________ ________ est.
5. Imperātīvus singulāris: *cantā, tac*____ , *ag*____ , *aud*____ .
6. Imperātīvus plūrālis: *cant*____ , *tac*____ , *ag*____ , *aud*____ .
7. Indicātīvus singulāris: *cantat, tac*____ , *ag*____ , *aud*____ .
8. Indicātīvus plūrālis: *cant*____ , *tac*____ , *ag*____ , *aud*____ .

Cap. VI

CAPITVLVM SEXTVM

Lēctiō I

Lēctiō prīma (versūs 1–45)

ad
ambulat
amīcus
ante
apud
autem
circum
duodecim
inimīcus
inter
it eunt
itaque
lectīca

Exercitium 1

1. ________ Flāminia est ________ Rōmam et Arīminum.
2. Vīlla Iūliī ________ Tūsculum est, neque ________ ā Rōmā.
3. Ab oppidō ________ vīllam nōn longa via est.
4. Iūlius ab oppidō ad vīllam ________ .
5. Vīlla est ________ eum, oppidum ________ eum est.
6. Dominus et quattuor servī ad vīllam ________ .
7. Servī in viā ________ ; dominus in ________ est neque ambulat.
8. Duo servī lectīcam cum dominō ________ .
9. Syrus et Lēander duōs ________ in ________ portant.
10. ________ venit Iūlius? Ab oppidō venit.
11. ________ it Iūlius? Ad vīllam it.
12. Duo servī dominum ab oppidō ad vīllam ________ [= portant].
13. Dominus sōlus nōn est, ________ quattuor servī ________ eum sunt.

14. Mēdus nummōs Iūliī habet; ______ is nōn est cum dominō.
15. Mēdus dominum īrātum ______ .
16. Mēdus servus ______ est. Dāvus ______ [= sed D.] servus bonus est.
17. Dāvus Mēdum nōn amat: Dāvus ______ Mēdī nōn est.
18. Dāvus et Mēdus nōn amīcī, sed ______ sunt.
19. Via Latīna nōn tam ______ est quam via Appia.
20. In ______ Rōmānō antīquō sunt ______ [XII] ______ .
21. ______ Tūsculum mūrus nōn ______ longus est ______ circum Rōmam.

longus
malus
mūrus
nam
porta
portat
post
procul
prope
quam
quō
saccus
tam
timet
umerus
unde
vehit
via

Exercitium 2

1. Ubi est via Latīna? ...
2. Quid est Capua? ...
3. Num fluvius Tiberis tam longus est quam Nīlus? ...
4. Estne Tūsculum procul ā Rōmā? ...
5. Ubi est vīlla Iūliī? ...
6. Ubi est Iūlius? ...
7. Ambulatne Iūlius? ...
8. Quot servī apud dominum sunt? ...
9. Quī lectīcam portant? ...
10. Quid portant Syrus et Lēander? ...
11. Quō it Iūlius? ...
12. Unde venit Iūlius? ...
13. Cūr Mēdus apud dominum nōn est? ...
14. Suntne amīcī Mēdus et Dāvus? ...

Exercitium 3

1. Iūlius nōn ____ vīllā, sed ____ oppidō venit.
2. Iūlia ____ Aemiliā et ____ puerīs discēdit.
3. Iūlius ____ ūnō ad decem numerat, neque ____ decem ad centum.
4. Mēdus ____ dominō discēdit, Dāvus ____ eō nōn discēdit.
5. Britannia est procul ____ Italiā et ____ Rōmā.
6. Imperium Rōmānum est ____ Hispāniā ad Arabiam et ____ Britanniā ad Āfricam.

ab *ante* a- e- i- o- u- h-
ā/ab *ante cēterās litterās*

Exercitium 4

1. Via Appia est inter Rōm____ et Brundisi____ .
2. Inter oppid____ sunt viae. Circum multa oppid____ sunt mūrī.
3. Vīlla Iūliī est prope oppid____ Tūscul____ .
4. Inter oppid____ et vīll____ nōn longa via est.
5. Iūlius ab oppid____ Tūscul____ ad vīll____ su____ it.
6. Dominus in lectīc____ est inter du____ serv____ .
7. Ursus est ante domin____ , Dāvus post e____ est.
8. Quattuor servī apud domin____ (= cum domin____) sunt.
9. Aemilia in vīll____ est sine vir____ su____ Iūli____ .
10. Puerī apud Aemili____ sunt neque ab e____ discēdunt.
11. Iūlia ex hort____ ad Aemili____ venit cum quīnque ros____ .
12. *Ab*, nōn *ā*, ante litter____ *a-*, *e-*, *i-*, *o-*, *u-*, *h-!*

ad	-um	ab/ā	-ō
ante	-am	ex	-ā
post	-ōs	in	-īs
inter	-ās	cum	
prope	-a	sine	
circum			
apud			

Exercitium 5

1. Servī ______ saccōs portant sunt Syrus et Lēander.
2. Saccī ______ servī portant nōn parvī sunt.
3. Saccus ______ Lēander portat est magnus.
4. Servus ______ magnum saccum portat laetus nōn est.
5. Dominus ______ servī vehunt est Iūlius.

quī	quī
quem	quōs

6. Servī ________ Iūlium vehunt sunt Ursus et Dāvus.
7. Servī ________ dominus vocat ad eum veniunt.
8. Dominus verberat servōs ________ nōn pārent.
9. Servī ________ dominus verberat improbī sunt.
10. Nummī ________ Mēdus in sacculō suō habet Iūliī sunt.

Lēctiō II

Lēctiō secunda (versūs 46–95)

Exercitium 6

quō? -um / -am
unde? -ō / -ā
ubi? -ī / -ae

1. Quō it Mēdus? Mēdus Rōm____ it, nam amīca eius Rōm____ habitat.
2. Unde venit Cornēlius? Cornēlius Rōm____ venit.
3. Quō it Cornēlius? Cornēlius Tūscul____ it, nam is Tūscul____ habitat.
4. Unde venit Mēdus? Mēdus Tūscul____ venit.
5. Mēdus Tūscul____ Rōm____ it.
6. Cornēlius Rōm____ Tūscul____ it.
7. Iam Mēdus Rōm____ apud amīcam suam est.
8. Ubi est Cornēlius? Tūscul____ est apud familiam suam.

Exercitium 7

[1] -at -ant / -ātur -antur
[2] -et -ent / -ētur -entur
[3] -it -unt / -itur -untur
[4] -it -iunt / -ītur -iuntur

1. Dominus nōn ambul______, sed ā servīs port______.
2. Iūlius Aemiliam am______ et ab Aemiliā am______.
3. Iūlius et Aemilia līberōs suōs am______ et ab iīs am______.
4. Servī malī dominum tim______ neque ā dominō tim______.
5. Quīntus Mārcum vid______ neque ab eō vid______.
6. Quīntus Mārcum puls______ et ab eō puls______.
7. Quīntus Iūlium voc______ neque ab eō aud______.
8. Puerī Iūliam voc______ neque ab eā aud______.
9. Equus Cornēlium veh______; Iūlius nōn equō, sed lectīcā veh______.
10. Dominī veh______, servī ambul______.
11. Fēminae rosīs dēlect______.
12. Iūlius nummōs in mēnsā pōn______ et numer______.
13. Nummī ā Iūliō in mēnsā pōn______ et numer______.

Exercitium 8

-us	-um	-t
-a	-am	
-ī	-ōs	-nt
-ae	-ās	

-us	ab/ā -ō	-tur
-a	-ā	
-ī	-īs	-ntur
-ae		

Exemplum: Domin<u>us</u> serv<u>um</u> voca<u>t</u> = Serv<u>us</u> <u>ā</u> domin<u>ō</u> vocā<u>tur</u>.
1. Ancilla dominum salūtat = Dominus ...
2. Dominus ā servīs salūtātur = Servī ...
3. Dominus servōs interrogat = ...
4. Dāvus accūsātur ā Mēdō = ...
5. Dāvus sacculum in mēnsā pōnit = ...
6. Iūlius ā Mēdō timētur = ...
7. Iūlius Mēdum vocat = ...
8. Iūlia ā puerīs vocātur = ...
9. Iūlia puerōs nōn audit = ...
10. Puerī vocantur ā Iūliā = ...
11. Servī improbī dominum īrātum timent = ...
12. Servī improbī ā dominō īrātō verberantur = ...

Exercitium 9

-ō
-ā
-īs

1. Cornēlius equ____ vehitur.
2. Iūlius lectīc____ vehitur.
3. Iūlia verb____ Aemiliae dēlectātur.
4. Dominus servum improbum bacul____ verberat.
5. Servī saccōs umer____ portant.

6. Servī dominum lectīc____ vehunt.
7. Mēdus vi____ Latīn____ Tūsculō Rōmam it.

Exercitium 10

1. Cornēlius nōn ambulat, sed ________ vehitur.
2. Tūsculum, ________ Cornēlius habitat, prope Rōmam est.
3. Servī quī magnam lectīcam portant ________ sunt.
4. Lȳdia est ________ Mēdī, quae Rōmae habitat.
5. Mēdus ōstium Lȳdiae ________. Lȳdia: " ________!"
6. Mēdus ________ ōstium intrat et amīcam suam salūtat.

amīca
equus
fessus
intrat
per
pulsat
ubi

Exercitium 11

1. Ubi habitat Cornēlius? ...
2. Unde Cornēlius venit et quō it? ...
3. Ambulatne Cornēlius? ...
4. Cūr Mēdus equō nōn vehitur? ...
5. Cūr laetus est Mēdus? ...
6. Quae est Lȳdia? ...
7. Ubi Lȳdia habitat? ...
8. Cūr Ursus et Dāvus fessī sunt? ...
9. Cūr Iūlius fessus nōn est? ...
10. Quī Iūlium salūtant? ...

Lēctiō grammatica (versūs 96–139)

Lēctiō grammatica

Exercitium 12

1. *Amātur, amantur* nōn verbum āctīvum, sed ________ est.
2. *Amat, amant* nōn verbum passīvum, sed ________ est.
3. *Videt, vident* quoque verbum ________ est; *vidētur, videntur* est verbum ________.
4. *Pōnit, pōnunt* āctīvum est; *pōnitur, pōnuntur* ________ est.
5. *Audit, audiunt* ________ est; *audītur, audiuntur* est ________.
6. Āctīvum: singulāris *voc____, tim____, veh____, aud____*; plūrālis *voc____, tim____, veh____, aud____*.
7. Passīvum: singulāris *voc____, tim____, veh____, aud____*; plūrālis *voc____, tim____, veh____, aud____*.

āctīvum (āct.)
passīvum (pass.)

		sing.	plūr.
[1]	āct.	*-at*	*-ant*
	pass.	*-ātur*	*-antur*
[2]	āct.	*-et*	*-ent*
	pass.	*-ētur*	*-entur*
[3]	āct.	*-it*	*-unt*
	pass.	*-itur*	*-untur*
[4]	āct.	*-it*	*-iunt*
	pass.	*-ītur*	*-iuntur*

CAPITVLVM SEPTIMVM

Cap. VII

Lēctiō prīma (versūs 1–29)

Lēctiō I

Exercitium 1

1. In peristȳlō Aemilia virum suum ________.
2. Iūlia in cubiculō suō rosam ante nāsum ________.
3. Iūlia nōn rīdet, sed ________: in ________ eius sunt ________.
4. Iūlia ________ ante oculōs tenet et ________ in speculō videt.
5. Syra ōstium pulsat. Iūlia: "Intrā!" Syra ōstium ________ et in cubiculum intrat.
6. Syra ōstium post sē ________.
7. Iūlia: "Num nāsus meus foedus est?" Syra: " ________ nāsus tuus ________ est."
8. Iūlia sē ________ et Syra lacrimās eius videt.
9. Syra: " ________ oculōs! ________ laeta!"

aperit
claudit
es
exspectat
fōrmōsus
immō
lacrima
lacrimat
oculus
sē
speculum
tenet
terget
vertit

Exercitium 2

1. Quid agunt Mārcus et Quīntus? ...
2. Estne Aemilia apud fīliōs? ...
3. Cūr Aemilia laeta nōn est? ...
4. Ubi est Iūlia? ...
5. Quid Iūlia ante nāsum tenet? ...
6. Rīdetne Iūlia? ...
7. Cūr Iūlia lacrimat? ...
8. Quid Iūlia in speculō videt? ...
9. Estne fōrmōsus nāsus Iūliae? ...
10. Quis in cubiculum eius intrat? ...
11. Cūr Syra lacrimās Iūliae nōn videt? ...
12. Quid Iūlia ante Syram tenet? ...
13. Cūr Syra oculōs claudit et tacet? ...

Exercitium 3

sē
eum
eam

1. Iūlia in cubiculō suō est; ante ______ est speculum.
2. Iūlia speculum ante ______ tenet et ______ in speculō videt.
3. Iūlia ______ interrogat: "Estne foedus nāsus meus?"
4. Syra intrat; Iūlia ______ post ______ in speculō videt.
5. Syra Iūliam ante ______ videt; Iūlia ante ______ est.
6. Iūlia ______ vertit, et Syra ______ interrogat: "Quid est, Iūlia?"
7. Iūlius intrat neque ōstium post ______ claudit.
8. Iūlius intrat et ōstiārius ōstium post ______ claudit.
9. Dominus servum ad ______ vocat et ______ interrogat.

Lēctiō II

Lēctiō secunda (versūs 30–60)

Exercitium 4

in vīllā — in vīllam
in hortō — in hortum
in ātriō — in ātrium

1. Iūlia in cubicul____ su____ est.
2. Syra in cubicul____ Iūliae intrat.
3. Syra: "Venī in hort____, Iūlia! In hort____ sunt rosae."
4. In vīll____ Aemilia virum suum exspectat.
5. Iūlius in vīll____ intrat; iam Iūlius in ātri____ est.
6. Aemilia in ātri____ intrat.

Exercitium 5

1. Unde venit Iūlius? ...
2. Ubi servī lectīcam pōnunt? ...
3. Quī Iūlium salūtant ante ōstium? ...
4. Quō Iūlius et puerī intrant? ...
5. Quis ōstium post eōs claudit? ...
6. Ubi Lēander saccum pōnit? ...
7. Estne vacuus saccus Lēandrī? ...
8. Quid Iūlius ē saccō sūmit? ...
9. Quid Iūlius Mārcō et Quīntō dat? ...
10. Quid inest in saccō Syrī? ...
11. Fīliīsne tantum Iūlius māla et pira dat? ...
12. Adestne Iūlia? ...

Exercitium 6

nōn sōlum... sed etiam...
et... et...
neque... neque...

1. Iūlius nōn ______ [= tantum] Mārcō, sed ______ Quīntō mālum dat.
2. Iūlius ______ Mārcō ______ Quīntō mālum dat.
3. Pater fīliīs nōn sōlum māla, ______ ______ pira dat.
4. Iam puerī ____ māla ____ pira habent, sed servī ____ māla ____ pira habent.

5. ______ Syrus ______ Lēander mālum habet.
6. Iūlius ______ ______ Syrō, sed etiam Lēandrō mālum dat.
7. Iam ______ servī ______ fīliī māla habent.
8. Nōn sōlum Iūlia, ______ ______ Syra abest.
9. ______ Iūlia ______ Syra absunt: ______ Iūlia ______ Syra adest.
10. Iūlia ______ in ātriō ______ in hortō est.

Lēctiō tertia (versūs 61–104)

Lēctiō III

Exercitium 7

1. Iūlius: "Ecce mālum tuum, Mārce." Iūlius Mārc____ mālum dat: pater fīli____ mālum dat.
2. Iūlius Mārcō et Quīntō māla dat: pater fīli____ māla dat.
3. Dominus servum vocat et e____ mālum dat.
4. Iūlius Syr____ serv____ su____ mālum dat.
5. Dominus servōs vocat et i____ māla dat.
6. Dominus Syr____ et Lēandr____ serv____ su____ māla dat.
7. Iūlius Aemiliam salūtat et e____ ōsculum dat.
8. Aemilia Iūli____ vir____ su____ ōsculum dat.
9. Iūlius nōn sōlum Aemili____ ōsculum dat, sed etiam Iūli____ fīli____ su____ ōsculum et mālum dat.
10. Iūlia māl____ su____ ōsculum dat!
11. Domina ancillam vocat et e____ mālum dat.
12. Aemilia Dēli____ ancill____ su____ mālum dat.
13. Domina ancillās vocat et i____ māla dat.
14. Aemilia Dēli____ et Syr____ ancill____ su____ māla dat.
15. Iūlius: "Ecce nummus tuus, Dāve." Dominus serv____ nummum dat.
16. C____ Iūlius nummum dat? Servus c____ Iūlius nummum dat est Dāvus.
17. C____ Iūlius ōsculum dat? Fēmina c____ Iūlius ōsculum dat est Aemilia.

-ō -īs
-ae
eī -iīs
cui

-us	-ō	-um	dat
-a	-ae	-am	
-ī	-īs	-ōs	dant
-ae	eī	-ās	
i	īs	-a	

Exercitium 8

1. Saccus quī hīc est = h____ saccus.
2. Rosa quae hīc est = h____ rosa.
3. Mālum quod hīc est = h____ mālum.
4. Puella qu____ hīc est = h____ puella.
5. Speculum qu____ hīc est = h____ speculum.
6. Equus qu____ hīc est = h____ equus.

hic quī
haec quae
hoc quod

Exercitium 9

1. Iūlius ad vīllam ______ et fīliōs salūtat: " ______ , fīliī!"
2. Ōstium aperītur ab ______ .
3. In saccīs quōs servī portant ______ et ______ sunt.
4. Saccī nōn vacuī, sed ______ sunt.
5. Quid ______ in saccīs? In saccō Lēandrī māla ______ .
6. Iūlius Mārcō mālum ______ : "Ecce mālum tuum, Mārce."
7. Aemilia ad Iūlium ______ et eī ______ dat.
8. Dēlia: "Venī in ātrium, Iūlia! ______ pater tuus tē exspectat."
9. Iūlia ______ [= ex] cubiculō ______ ; ancillae quoque ______ .
10. Iūlia in ātrium ______ , nōn ambulat.
11. Iūlia: "Ecce rosa. ______ pulchra est haec rosa?"

adit
advenit
currit
dat
ē
exit exeunt
illīc
inest īnsunt
mālum
nōnne
ōsculum
ōstiārius
pirum
plēnus
salvēte

Exercitium 10

1. Cui Iūlius ōsculum dat? ...
2. Unde venit Aemilia? ...
3. Cūr Iūlia nōn adest? ...
4. Quō puerī currunt? ...
5. Estne Iūlia in hortō? ...
6. Quō it Dēlia? ...
7. Estne sōla Iūlia in cubiculō suō? ...
8. Quō Iūlia currit? ...
9. Quī sunt in ātriō? ...
10. Cui Iūlia ōsculum dat? ...
11. Quid Iūlius fīliae suae dat? ...

Lēctiō grammatica

Lēctiō grammatica (versūs 105–121)

datīvus (dat.)

		sing.	plūr
m.	nōm.	*-us*	*-ī*
	dat.	*-ō*	*-īs*
f.	nōm.	*-a*	*-ae*
	dat.	*-ae*	*-īs*
n.	nōm.	*-um*	*-a*
	dat.	*-ō*	*-īs*

prōnōmen

nōm.	m.	*is*	*iī*
	f.	*ea*	*eae*
dat.	m./f.	*eī*	*iīs*

Exercitium 11

Exempla: *Dominus servō mālum dat: dominus eī mālum dat.*
Dominus ancillae mālum dat: dominus eī mālum dat.
Fluvius oppidō aquam dat.
Dominus servīs et ancillīs māla dat: dominus iīs māla dat.
Fluviī oppidīs aquam dant.

1. *Servō, ancillae, oppidō, eī* nōn nōminātīvus, sed __________ est. Etiam *servīs, ancillīs, oppidīs, iīs* __________ est.
2. *Servō, ancillae, oppidō, eī* est datīvus __________ .
3. *Servīs, ancillīs, oppidīs, iīs* nōn __________ singulāris, sed __________ __________ est.
4. Singulāris: nōminātīvus *servus,* datīvus *serv*______ .
5. Plūrālis: nōminātīvus *servī,* datīvus *serv*______ .
6. Singulāris: nōminātīvus *ancilla,* datīvus *ancill*______ .
7. Plūrālis: nōminātīvus *ancillae,* datīvus *ancill*______ .
8. Singulāris: nōminātīvus *oppidum,* datīvus *oppid*______ .
9. Plūrālis: nōminātīvus *oppida,* datīvus *oppid*______ .
10. Singulāris: nōminātīvus *is ea,* datīvus *e*______ .
11. Plūrālis: nōminātīvus *iī eae,* datīvus *i*______ .

Cap. VIII

CAPITVLVM OCTAVVM

Lēctiō I

Lēctiō prīma (versūs 1–35)

abit abeunt
accipit
alius
ānulus
aspicit
collum
cōnsistit
digitus
emit
gemma
margarīta
ōrnāmentum
ōrnat
pecūniōsus

Exercitium 1

1. In __________ Albīnī sunt multae __________ et __________ et alia __________ .
2. Albīnus est tabernārius quī ōrnāmenta __________ .
3. __________ tabernāriī māla et pira vēndunt.
4. __________ tabernam habet __________ est.
5. Multae fēminae ante tabernam Albīnī __________ .
6. Eae quae pecūniam habent ōrnāmenta __________ .
7. ______ pecūniam nōn habent ōrnāmenta __________ et rūrsus __________ .
8. Aemilia multa ōrnāmenta ā virō suō __________ .
9. Aemilia __________ in digitō et margarītās in __________ habet.
10. Margarītae collum Aemiliae __________ .
11. __________ Aemiliae ānulō ōrnātur.
12. Quī magnam pecūniam habet __________ est.

Exercitium 2

1. Quis est Albīnus? ...
2. Quid vēndit Albīnus? ...
3. Aliī tabernāriī quid vēndunt? ...
4. Cūr fēminae ōrnāmenta emunt? ...
5. Num ōrnāmentum est līnea sine margarītīs? ...
6. Cūr Aemilia multa ōrnāmenta habet? ...
7. Ubi sunt margarītae Aemiliae? ...
8. Quid digitum Aemiliae ōrnat? ...
9. Estne Mēdus cum dominō suō? ...
10. Quod ōrnāmentum habet Lȳdia? ...
11. Cūr Lȳdia nūlla alia ōrnāmenta habet? ...

quī
quae
taberna
tabernārius
vēndit

Exercitium 3

Exemplum: Iūlia Iūliō rosam dat = Iūlius rosam accipit ā Iūliā.

1. Iūlius Dāvō nummum dat = Dāvus...
2. Aemilia ānulum accipit ā Iūliō = ...
3. Virī fēminīs ōrnāmenta dant = ...
4. Servus mālum accipit ā dominō = ...
5. Mēdus Lȳdiae rosam dat = ...
6. Servī nummōs accipiunt ā dominō = ...

accipit accipiunt

Exercitium 4

1. Iūlius ad vīllam ________ ; quattuor servī cum eō ________ .
2. Aemilia ē peristȳlō ________ et in ātrium intrat.
3. Aemilia ad virum suum ________ .
4. Iūlia ab Aemiliā ________ ; etiam puerī ________ .
5. Servī in ātrium intrant et rūrsus ________ .
6. Multae fēminae ad tabernam ________ et rūrsus ________ .
7. Quid ________ in sacculō? In sacculō nummī ________ .
8. Quot servī sunt in ātriō? Duo servī ________ , cēterī ________ .
9. Mēdus nōn ________ , Mēdus ________ .

ad-venit ad-veniunt
ad-it ad-eunt
ab-it ab-eunt
ex-it ex-eunt
ad-est ad-sunt
ab-est ab-sunt
in-est īn-sunt

Lēctiō secunda (versūs 36–82)

Lēctiō II

Exercitium 5

1. Iūlia: " ________ nāsus meus foedus est?"
2. Syra: "Quid? ________ fōrmōsus est nāsus meus?"
3. Iūlius: "Ubi est Iūlia? ________ mē exspectat?"
4. Iūlia: " ________ haec rosa pulchra est?"
5. Aemilia: " ________ hīc centum nummī sunt?"
6. Albīnus: " ________ pulchrī sunt hī ānulī?"
7. Mēdus: " ________ ānulus sine gemmā vīgintī sēstertiīs cōnstat?"
8. ________ Hispānia īnsula est?
9. ________ magnum est imperium Rōmānum?

num...?
nōn-ne...?

Exercitium 6

1. Albīnus ________ : "Ōr-nā-men-ta!"
2. Lȳdia: "Aspice ________ tabernam, Mēde!"
3. Lȳdia tabernam Albīnī digitō ________ .
4. Lȳdia: "Ō, ________ pulchra sunt ________ ōrnāmenta!"
5. Albīnus Lȳdiae et Mēdō ānulōs ________ : "Aspicite hōs ānulōs!"
6. Mēdus: "Quot nummīs ________ ānulus ________ ?" [< gemma].

clāmat
cōnstat
convenit
gemmātus
ille
mōnstrat
octōgintā

ostendit
pretium
quam
sēstertius
tantus

7. Albīnus: "__________ huius ānulī est centum __________ [= nummī]. Haec gemma sōla __________ [LXXX] sēstertiīs cōnstat."
8. Mēdus: "__________ [= tam magna] gemma ad tam parvum ānulum nōn __________."

Exercitium 7

1. Cūr Lȳdia cōnsistit? ...
2. Quid aspicit Lȳdia? ...
3. Quō eunt Mēdus et Lȳdia? ...
4. Quae ōrnāmenta Albīnus iīs ostendit? ...
5. Cūr Mēdus ōrnāmenta nōn emit? ...
6. Quid est ānulus gemmātus? ...
7. Quot sēstertiīs cōnstat ānulus gemmātus? ...
8. Quot sēstertiīs cōnstat gemma sōla? ...
9. Quid Mēdus videt post Albīnum? ...
10. Quid Lȳdia ante oculōs tenet? ...

Lēctiō III

Lēctiō tertia (versūs 83–133)

-e	-ite
-it	-iunt
accipe	accipite
accipit	accipiunt
aspice	aspicite
aspicit	aspiciunt

Exercitium 8

1. Lȳdia: "Aspic______ illam tabernam, Mēde!" Mēdus tabernam aspic______.
2. Mēdus et Lȳdia ōrnāmenta aspic______.
3. Albīnus iīs ānulum ostendit: "Aspic______ hunc ānulum!"
4. Iūlia Iūliō rosam ostendit: "Aspic______ hanc rosam, pater!" Iūlius rosam aspic______.
5. Iūlia: "Accip______ rosam, pater!" Pater rosam accip______ ā fīliā suā.
6. Iūlius: "Accip______ māla, servī!" Servī māla accip______ ā dominō.

aut
medius
nimis
nōnāgintā
quantus
quārtus
satis
tantus quantus
vīgintī

Exercitium 9

1. __________ pecūnia est in sacculō Mēdī? __________ [XC] sēstertiī.
2. Albīnus: "Id nōn __________ est. Pretium ānulī est sēstertiī centum."
3. Mēdus: "Id est __________ magnum pretium. Accipe nōnāgintā sēstertiōs __________ nūllōs!"
4. Ānulus nōn in digitō __________, sed in digitō __________ pōnitur.
5. Digitus quārtus nōn __________ [= tam magnus] est __________ digitus medius.
6. Decem et decem sunt __________ [XX].

-ō -īs
(ablātīvus pretiī)

Exercitium 10

1. Mēdus: "Quot numm______ cōnstat ānulus gemmātus?"
2. Albīnus: "Hic ānulus centum sēsterti______ cōnstat."
3. Mēdus: "Aliī ānulum gemmātum octōgintā sēsterti______ vēndunt."
4. Quant______ preti______ Mēdus ānulum emit?
5. Mēdus ānulum emit sēsterti______ nōnāgintā.
6. Albīnus Mēdō ānulum vēndit sēsterti______ nōnāgintā.
7. Nōn magn______ preti______ Mēdus ānulum emit.

Exercitium 11

1. Quid Lȳdia Mēdō ostendit? ...
2. Cūr lacrimat Lȳdia? ...
3. Quid Mēdus in mēnsā pōnit? ...
4. Estne vacuus sacculus Mēdī? ...
5. Quantō pretiō Mēdus ānulum emit? ...
6. Cūr Mēdus Albīnō centum sēstertiōs nōn dat? ...

7. Cui Mēdus ānulum novum dat? ...
8. In quō digitō Mēdus ānulum pōnit? ...
9. Cūr ānulus ad digitum medium nōn convenit? ...
10. Ad quem digitum ānulus convenit? ...
11. Cūr laeta est Lȳdia? ...
12. Mēdusne Lȳdiae viam mōnstrat? ...

Lēctiō grammatica (versūs 134–223)

Exercitium 12

1. Qu____ Rōmam it? Servus Rōmam it. Qu____ servus? Servus qu____ Rōmam it est Mēdus, servus improbus. Is servus Rōmam it.
2. C____ servus est Mēdus? Mēdus est servus Iūliī. Dominus c____ servus Rōmam it est Iūlius. Iūlius est dominus e____ servī.
3. Qu____ servum Iūlius vocat? Mēdus est servus qu____ Iūlius vocat. E____ servum vocat dominus.
4. C____ servō Iūlius nummum dat? Dāvus est servus c____ Iūlius nummum dat. E____ servō dominus nummum dat.
5. Ā qu____ servō amātur Lȳdia? Servus ā qu____ Lȳdia amātur est Mēdus. Ab e____ servō amātur Lȳdia.
6. Qu____ servī Iūlium vehunt? Servī qu____ Iūlium vehunt sunt Ursus et Dāvus. I____ servī Iūlium vehunt.
7. Qu____ servōrum Iūlius dominus est? Servī qu____ dominus est Iūlius sunt Mēdus, Dāvus, Ursus, Syrus, cēterī. Iūlius est dominus e____ servōrum.
8. Qu____ servōs vocat Iūlius? Servī qu____ Iūlius vocat sunt Dāvus et Syrus. E____ servōs vocat dominus.
9. Qu____ servīs Iūlius nummōs dat? Dāvus et Syrus sunt servī qu____ Iūlius nummōs dat. I____ servīs dominus nummōs dat.
10. Ā qu____ servīs Iūlius vehitur? Ursus et Dāvus sunt servī ā qu____ Iūlius vehitur. Ab i____ servīs dominus vehitur.

Lēctiō grammatica

prōnōmina
masculīnum:

nōm.	*quis/quī*	*quī*
acc.	*quem*	*quōs*
gen.	*cuius*	*quōrum*
dat.	*cui*	*quibus*
abl.	*quō*	*quibus*
nōm.	*is*	*iī*
acc.	*eum*	*eōs*
gen.	*eius*	*eōrum*
dat.	*eī*	*iīs*
abl.	*eō*	*iīs*

Exercitium 13

1. Qu____ fēmina cum Mēdō ambulat? Fēmina qu____ cum Mēdō ambulat est Lȳdia. E____ fēmina ambulat cum Mēdō.
2. C____ fēminae amīcus est Mēdus? Lȳdia est fēmina c____ amīcus est Mēdus. Mēdus e____ fēminae amīcus est.
3. Qu____ fēminam amat Mēdus? Fēmina qu____ Mēdus amat est Lȳdia. E____ fēminam amat Mēdus.
4. C____ fēminae Mēdus ānulum dat? Fēmina c____ Mēdus ānulum dat est Lȳdia. E____ fēminae Mēdus ānulum dat.
5. Ā qu____ fēminā Mēdus amātur? Fēmina ā qu____ Mēdus amātur est Lȳdia. Ab e____ fēminā amātur Mēdus.
6. Qu____ ancillae absunt? Ancillae qu____ absunt sunt Dēlia et Syra. E____ ancillae absunt.
7. Qu____ ancillārum Aemilia domina est? Dēlia et Syra sunt ancillae qu____ domina est Aemilia. Ea domina e____ ancillārum est.
8. Qu____ ancillās vocat Aemilia? Ancillae qu____ Aemilia vocat sunt Dēlia et Syra. E____ ancillās vocat domina.
9. Qu____ ancillīs Aemilia māla dat? Ancillae qu____ Aemilia māla dat sunt Dēlia et Syra. I____ ancillīs domina māla dat.
10. Ā qu____ ancillīs domina salūtātur? Ancillae ā qu____ salūtātur domina sunt Dēlia et Syra. Ab i____ ancillīs domina salūtātur.

fēminīnum:

	sing.	plūr.
nōm.	*quae*	*quae*
acc.	*quam*	*quās*
gen.	*cuius*	*quārum*
dat.	*cui*	*quibus*
abl.	*quā*	*quibus*
nōm.	*ea*	*eae*
acc.	*eam*	*eās*
gen.	*eius*	*eārum*
dat.	*eī*	*iīs*
abl.	*eā*	*iīs*

neutrum:

	sing.	plūr.
nōm.	*quid/quod*	*quae*
acc.	*quid/quod*	*quae*
gen.	*cuius*	*quōrum*
dat.	*cui*	*quibus*
abl.	*quō*	*quibus*
nōm.	*id*	*ea*
acc.	*id*	*ea*
gen.	*eius*	*eōrum*
dat.	*eī*	*iīs*
abl.	*eō*	*iīs*

Exercitium 14

1. Qu____ est Capua? Capua est oppidum. Qu____ oppidum prope vīllam Iūliī est? Tūsculum est oppidum qu____ prope vīllam est. I____ oppidum est prope vīllam.
2. Qu____ emit Mēdus? Ōrnāmentum emit. Qu____ ōrnāmentum emit Mēdus? Ōrnāmentum qu____ Mēdus emit est ānulus gemmātus. I____ ōrnāmentum emit Mēdus.
3. FAMILIA ROMANA est titulus capitulī. C______ capitulī? Capitulum c______ titulus est FAMILIA ROMANA est capitulum secundum. Titulus e______ capitulī est FAMILIA ROMANA.
4. C______ capitulō titulus datur IMPERIVM ROMANVM? Capitulum c____ hic titulus datur est capitulum prīmum. E____ capitulō datur hic titulus.
5. Lȳdia ōrnāmentō suō dēlectātur. Qu____ ōrnāmentō? Ōrnāmentum qu____ Lȳdia dēlectātur est ānulus. E____ ōrnāmentō dēlectātur Lȳdia.
6. Qu____ vocābula neutra sunt? Neutra sunt vocābula qu____ -um habent. E____ vocābula neutra sunt.
7. Qu____ ōrnāmenta vēndit Albīnus? Ōrnāmenta qu____ Albīnus vēndit sunt ānulī et margarītae. E____ ōrnāmenta vēndit Albīnus.
8. Qu______ vocābulōrum plūrālis -a habet? Vocābula qu______ plūrālis -a habet neutra sunt. Plūrālis e______ vocābulōrum -a habet.
9. Qu______ oppidīs fluviī Padus et Tiberis aquam dant? Oppida qu______ iī fluviī aquam dant sunt Placentia et Ōstia et cētera multa. I____ oppidīs fluviī Padus et Tiberis aquam dant.
10. Qu______ verbīs dēlectātur Iūlia? Verba qu______ Iūlia dēlectātur sunt "Ecce puella pulchra!" I____ verbīs dēlectātur puella.

m.	f.	n.
hic	*haec*	*hoc*
hunc	*hanc*	*hoc*
huius	*huius*	*huius*
huic	*huic*	*huic*
hōc	*hāc*	*hōc*
hī	*hae*	*haec*
hōs	*hās*	*haec*
hōrum	*hārum*	*hōrum*
hīs	*hīs*	*hīs*
ille	*illa*	*illud*
illum	*illam*	*illud*
illīus	*illīus*	*illīus*
illī	*illī*	*illī*
illō	*illā*	*illō*
illī	*illae*	*illa*
illōs	*illās*	*illa*
illōrum	*illārum*	*illōrum*
illīs	*illīs*	*illīs*

Exercitium 15

1. H____ servus est Lēander, ill____ servus est Syrus.
2. Lēander h____ saccum portat, ill____ saccum portat Syrus.
3. H____ saccus portātur ab h____ servō, ill____ ab ill____ .
4. Saccus h____ servī magnus est, ill____ est parvus.
5. In h____ saccō māla sunt, in ill____ pira.
6. Iūlius h____ servō mālum dat, ill____ dat pirum.
7. H____ fēmina est Lȳdia, ill____ fēmina est Dōrippa.
8. Mēdus h____ fēminam amat, nōn ill____ .
9. Ab h____ fēminā Mēdus amātur, nōn ab ill____ .
10. Mēdus amīcus h____ fēminae est, nōn ill____ .
11. Mēdus h____ fēminae ānulum dat, nōn ill____ .
12. H____ cubiculum magnum est, ill____ est parvum.
13. Fenestra h____ cubiculī nōn tam parva est quam ill____ .
14. Iūlius et Aemilia in h____ cubiculō dormiunt, nōn in ill____ .
15. Lȳdia: "Aspice ill____ ōrnāmenta, Mēde, ill____ ānulōs et ill____ gemmās! Nōnne pulchrī sunt ill____ ānulī et ill____ gemmae?"
16. Albīnus: "Aspicite h____ ōrnāmenta, h____ ānulōs et h____ gemmās! Nōnne pulchrī sunt h____ ānulī et h____ gemmae?"
17. Lȳdia: "Quantum est pretium h____ ānulōrum et h____ gemmārum?"
18. Mēdus: "Nec in h____ ānulīs nec in ill____ gemmae sunt."

CAPITVLVM NONVM

Lēctiō prīma (versūs 1–38)

Cap. IX

Lēctiō I

Exercitium 1

1. Ecce pāstor cum can_____ et centum ov_____ .
2. Pāstor ūnum can_____ et centum ov_____ habet.
3. Pāstor est dominus can_____ et ov_____ .
4. Pāstor can_____ et ov_____ cibum dat.
5. Can_____ et ov_____ ā pāstōr_____ cibum accipiunt.
6. Dominus huius pāstōr_____ est Iūlius.
7. Iūlius pāstōr_____ suō pānem dat.
8. Iūlius nōn ūnum pāstōr_____ , sed multōs pāstōr_____ habet.
9. Iūlius est dominus multōrum pāstōr_____ .
10. Iūlius pāstōr_____ suīs pānem dat.
11. Pāstōr_____ pānem accipiunt ā dominō suō.
12. Ovēs ā pāstōr_____ suīs nōn abeunt.

-is -ēs
-em -ēs
-is -ium
-ī -ibus
-e -ibus
- -ēs
-em -ēs
-is -um
-ī -ibus
-e -ibus

Exercitium 2

1. Pāstor in __________ est cum __________ et centum __________ .
2. Ūna ovis __________ est, cēterae sunt __________ .
3. __________ ovibus suīs aquam et __________ dat.
4. Cibus ovium est ________ ; ovēs herbam ________ , et aquam ________ ē __________ .
5. Cibus pāstōris est __________ ; pāstor pānem __________ .
6. Post campum __________ sunt; inter montēs sunt __________ .
7. In campō est parvus __________ , in quō ūna __________ est.
8. In __________ multae arborēs sunt.
9. In silvīs et in montibus sunt __________ , quī ovēs edunt.
10. __________ lūcet; nūlla nūbēs in __________ est.
11. Caelum est __________ terram.
12. In __________ sunt campī et silvae, montēs et vallēs.
13. Sōl __________ ; nūlla __________ ante sōlem est.
14. __________ arbore nōn sōl, sed __________ est.
15. Pāstor ad arborem it: pāstor umbram __________ .
16. Pāstor ovēs suās ad arborem __________ .
17. Iam pāstor et ovēs sub arbore __________ .

albus
arbor
bibit
caelum
campus
canis
cibus
collis
dūcit
ēst edunt
herba
iacet
lūcet
lupus
mōns
niger
nūbēs
ovis
pānis
pāstor
petit
rīvus
silva
sōl
sub
suprā
terra
umbra
vallis

Exercitium 3

1. Ubi est pāstor? ...
2. Quot ovēs apud eum sunt? ...
3. Quid inest in saccō pāstōris? ...
4. Ovēsne pānem edunt? ...
5. Cūr canis pāstōrem amat? ...
6. Quis est dominus pāstōris? ...
7. Quid vidētur post campum? ...
8. Inter montēs quid est? ...
9. Quot arborēs in colle sunt? ...
10. Cūr pāstor et ovēs in silvam nōn intrant? ...
11. Quid est in caelō? ...
12. Quō pāstor ovēs dūcit? ...
13. Cūr pāstor umbram petit? ...
14. Ubi iacet pāstor? ...

pāstor bonus (*m.*)
ovis alba (*f.*)

-(is)	-us/-a
-em	-um/-am
-is	-ī/-ae
-ī	-ō/-ae
-e	-ō/-ā
-ēs	-ī/-ae
-ēs	-ōs/-ās
-(i)um	-ōrum/-ārum
-ibus	-īs

Exercitium 4

1. Pāstor bon____ ab ovibus nōn abit.
2. Ovēs pāstōrem bon____ amant.
3. Iūlius est dominus pāstōris bon____.
4. Iūlius pāstōrī bon____ pānem dat
5. Ovēs ā pāstōre bon____ nōn abeunt.
6. Pāstōrēs bon____ ab ovibus su____ nōn abeunt.
7. Iūlius mult____ pāstōrēs habet.
8. Iūlius est dominus mult____ pāstōrum.
9. Iūlius pāstōribus su____ pānem dat.
10. Ovēs ā pāstōribus su____ nōn abeunt.
11. In campō sunt mult____ ovēs alb____ et ūn____ ovis nigr____.
12. Pāstor mult____ ovēs alb____ et ūn____ ovem nigr____ habet.
13. Pāstor est dominus ovium alb____ et ovis nigr____.
14. Pāstor ovibus alb____ et ovī nigr____ cibum dat.
15. Pāstor in campō est cum mult____ ovibus alb____ et ūn____ ove nigr____.

ūna nūbēs
duae nūbēs

vallis | nūbēs | arbor — magna

pānis | collis | canis | mōns — magnus

Exercitium 5

1. In caelō nūllae nūb____ sunt.
2. Nūll____ nūb____ ante sōlem est.
3. Pāstor nūll____ nūbem in caelō videt.
4. In campō est coll____ parv____ cum magn____ arbor____.
5. Coll____ est mōns parv____.
6. Post campum sunt magn____ mont____.
7. In parv____ coll____ ūn____ arbor est.
8. In magnā silvā mult____ arbor____ sunt.
9. Pāstor ov____ su____ ad parv____ coll____ dūcit.
10. Pāstor fess____ cum ov____ su____ in umbrā magn____ arbor____ iacet.
11. Arbor pāstōr____ fess____ et ov____ fess____ umbram dat.

Lēctiō II

Lēctiō secunda (versūs 39–86)

eum relinquit
= ab eō abit

Exercitium 6

Exemplum: Mēdus ā Iūliō abit = Mēdus Iūlium relinquit.

1. Servus improbus ā dominō suō abit = Servus improbus...
2. Servī probī dominōs suōs nōn relinquunt = Servī probī...
3. Mēdus et Lȳdia ā tabernā abeunt = Mēdus et Lȳdia...
4. Iūlia ab Aemiliā et puerīs abit = Iūlia...
5. Ovis nigra pāstōrem suum relinquit = Ovis nigra...
6. Canis ā pāstōre nōn abit = Canis...
7. Pāstor ovēs albās relinquit = Pāstor...
8. Lupus ab ove et cane abit = Lupus...

accurrit
bālat
clāmor
dēns
dum
errat
impōnit
ipse
lātrat

Exercitium 7

1. ________ pāstor dormit, ovis nigra abit.
2. Canis ovem videt et ________: "Baubau!"
3. Pāstor ovēs ________ et silvam petit.
4. Ovis nigra in magnā silvā ________.
5. In terrā sunt ________ lupī; lupus ________ nōn procul abest.
6. Lupus in silvā cibum ________.
7. Pāstor ovem quaerit, neque eam ________.
8. Lupus ________: "Uhuhū!" Ovis ________: "Bābā!"
9. Ovis cōnsistit et exspectat ________ lupus venit.

10. Oculī lupī in umbrā lūcent __________ gemmae.
11. Lupus __________ suōs albōs ostendit!
12. Sed ecce canis __________ et sine __________ [< timēre] lupum petit!
13. Pāstor clāmat; canis __________ eius audit.
14. Pāstor parvam ovem in umerōs __________.

petit
quaerit
relinquit
reperit
timor
ululat
ut
vestīgium

Exercitium 8

1. Quō abit ovis nigra? ...
2. Dormitne canis? ...
3. Quid agit pāstor? ...
4. Ubi ovis nigra errat? ...
5. Quid ovis videt in terrā? ...
6. Quid lupus in silvā quaerit? ...
7. Quid pāstor et canis quaerunt? ...
8. Ululatne canis? ...
9. Quid ovis ante sē in umbrā videt? ...
10. Cūr lupus ovem relinquit? ...
11. Quō pāstor ovem nigram portat? ...
12. Cēterae ovēs quid agunt? ...

Lēctiō grammatica (versūs 87–127)

Lēctiō grammatica

Exercitium 9

Dēclīnātiō prīma

Exemplum: vīll|a, gen. sing. -ae, f.

		Sing.	Plūr.
1.	Nōm.	*vīll*______	*vīll*______
2.	Acc.	*vīll*______	*vīll*______
3.	Gen.	*vīll*______	*vīll*______
4.	Dat.	*vīll*______	*vīll*______
5.	Abl.	*vīll*______	*vīll*______

6. *Vīlla* __________ singulāris est.
7. *Vīllā* __________ singulāris est.
8. *Vīllae* __________ aut __________ singulāris est aut __________ plūrālis.
9. *Vīllam* __________ __________ est.
10. *Vīllārum* __________ __________ est.
11. *Vīllās* __________ __________ *est.*
12. *Vīllīs* __________ aut __________ __________ est.

dēclīnātiō I (dēcl. I)
(gen. sing. -ae)

	sing.	plūr.
nōm.	*-a*	*-ae*
acc.	*-am*	*-ās*
gen.	*-ae*	*-ārum*
dat.	*-ae*	*-īs*
abl.	*-ā*	*-īs*

Exercitium 10

Dēclīnātiō secunda

Exempla: domin|us, gen. sing. *-ī,* m.
verb|um, gen. sing. *-ī,* n.

		Sing.	Plūr.	Sing.	Plūr.
1.	Nōm.	*domin*____	*domin*____	*verb*____	*verb*____
2.	Acc.	*domin*____	*domin*____	*verb*____	*verb*____
3.	Gen.	*domin*____	*domin*____	*verb*____	*verb*____
4.	Dat.	*domin*____	*domin*____	*verb*____	*verb*____
5.	Abl.	*domin*____	*domin*____	*verb*____	*verb*____
6.	Voc.	*domin*____			

dēclīnātiō II
(gen. sing. *-ī*)
masc.

	sing.	plūr.
nōm.	*-us*	*-ī*
acc.	*-um*	*-ōs*
gen.	*-ī*	*-ōrum*
dat.	*-ō*	*-īs*
abl.	*-ō*	*-īs*
voc.	*-e*	

dēclīnātiō II
(gen. sing. -ī)
neutr.

	sing.	plūr
nōm.	*-um*	*-a*
acc.	*-um*	*-a*
gen.	*-ī*	*-ōrum*
dat.	*-ō*	*-īs*
abl.	*-ō*	*-īs*

7. *Domine* ______ singulāris est.
8. *Dominī* ______ singulāris est aut ______ plūrālis.
9. *Dominīs* et *verbīs* ______ aut ______ plūrālis est.
10. *Dominō* et *verbō* ______ aut ______ singulāris est.
11. *Dominōrum* et *verbōrum* ______ ______ *est.*
12. Dominōs ______ ______ est.
13. Dominum ______ ______ est.
14. *Dominus* ______ ______ est.
15. *Verba* ______ aut ______ plūrālis est.
16. *Verbī* ______ singulāris est.
17. *Verbum* ______ aut ______ ______ est.

Exercitium 11

dēclīnātiō III
(gen. sing. -is)
masc./fēm.

	sing.	plūr.
nōm.	-	*-ēs*
acc.	*-em*	*-ēs*
gen.	*-is*	*-um*
dat.	*-ī*	*-ibus*
abl.	*-e*	*-ibus*
nōm.	*-is*	*-ēs*
acc.	*-em*	*-ēs*
gen.	*-is*	*-ium*
dat.	*-ī*	*-ibus*
abl.	*-e*	*-ibus*

Dēclīnātiō tertia

Exempla: pāstor, gen. sing. *-ōr|is, m.*
ov|is, gen. sing. *-is*, f.

		Sing.	Plūr.	Sing.	Plūr.
1.	Nōm.	*pāstor*	*pāstōr*___	*ov*___	*ov*___
2.	Acc.	*pāstōr*___	*pāstōr*___	*ov*___	*ov*___
3.	Gen.	*pāstōr*___	*pāstōr*___	*ov*___	*ov*___
4.	Dat.	*pāstōr*___	*pāstōr*___	*ov*___	*ov*___
5.	Abl.	*pāstōr*___	*pāstōr*___	*ov*___	*ov*___

6. *Pāstor* ______ singulāris est.
7. *Pāstōre* et *ove* ______ ______ est.
8. *Pāstōrem* et *ovem* ______ ______ est.
9. *Pāstōrēs* et *ovēs* ______ aut ______ plūrālis est.
10. *Pāstōrī* et *ovī* ______ ______ est.
11. *Pāstōribus* et *ovibus* ______ aut ______ plūrālis est.
12. *Pāstōris* ______ ______ est.
13. *Ovis* ______ aut ______ singulāris est.
14. *Pāstōrum* et *ovium* ______ ______ est.

Cap. X

CAPITVLVM DECIMVM

Lēctiō I

Lēctiō prīma (versūs 1–34)

Exercitium 1

āēr
āla
aquila
asinus
avis
bēstia
capit
cauda
cum
deus
facit
fera
ferus
homō
leō
mercātor

1. Lupus et canis et ovis ______ sunt.
2. Virī et fēminae ______ sunt.
3. Lupus est bēstia ______; etiam ______ bestia fera est.
4. In Āfricā sunt multī leōnēs et aliae ______ [= bēstiae ferae].
5. ______ sunt bēstiae quae in aquā ______.
6. ______ sunt bēstiae quae in āere ______.
7. ______ est magna avis fera quae parvās avēs ______ et ēst.
8. Avis quae volat ālās ______; piscis quī natat ______ movet.
9. Homō quī ambulat ______ movet.
10. ______ homō ambulat, pedēs moventur.
11. Cum avis in ______ volat, ______ moventur.
12. Avis ālās habet, itaque avis volāre ______.
13. Leō volāre nōn potest, ______ [= quia] ālās nōn habet.
14. Hominēs, quī pedēs habent, ambulāre ______.
15. Quī ambulat vestīgia in terrā ______.
16. Nōn sōlum equus, sed etiam ______ hominem vehere potest.

17. Mercurius est __________ mercātōrum et __________ deōrum.
18. __________ est homō quī emit et vēndit.

movet
natat
nūntius
pēs
piscis
potest possunt
quod
volat

Exercitium 2

1. Quid est leō? ...
2. Quid bēstiae ferae edunt? ...
3. Cūr leōnēs ab hominibus timentur? ...
4. Quae bēstiae in aquā natant? ...
5. Quae bēstiae volant? ...
6. Quid movētur cum avis volat? ...
7. Quot pedēs habet homō? ...
8. Equus quot pedēs habet? ...
9. Cūr equus volāre nōn potest? ...
10. Cūr piscēs ambulāre nōn possunt? ...
11. Hominēsne natāre possunt? ...
12. Quis est Mercurius? ...
13. In pedibus et in petasō Mercuriī quid est? ...
14. Quōrum deus est Mercurius? ...
15. Quid est mercātor? ...

Exercitium 3

leō leōn|is
homō homin|is

1. In Āfricā sunt multī leō______ .
2. In Āfricā magnus numerus leō______ est.
3. Multī hom______ Rōmae habitant.
4. Rōmae habitat magnus numerus hom______ .
5. Leō nōn est amīcus hom______ , neque homō amīcus leō______ est.
6. Homō leō______ timet, et hom______ timet leō.
7. Leō ab hom______ timētur, et hom______ timētur ā leō______ .
8. Leō______ timentur ab hom______ , et hom______ ā leō______ timentur.

Lēctiō secunda (versūs 35–73)

Lēctiō II

Exercitium 4

-re
[1] -āre
[2] -ēre
[3] -ere
[4] -īre

1. Avēs vol______ possunt; piscēs nat______ possunt.
2. Equus ambul______ et curr______ potest.
3. Ovēs lupum aud______ possunt, neque eum vid______ possunt.
4. Iūlia centum numer______ nōn potest.
5. Homō mortuus sē mov______ nōn potest.
6. Sub aquā homō nōn potest spīr______ .
7. Sine animā nēmō potest vīv______ .
8. Animam dūc______ necesse est hominī.
9. Necesse nōn est gemmās hab______ .
10. Quī gemmās vēndit pecūniam fac______ potest.

Exercitium 5

-re -rī/-ī
[1] -āre -ārī
[2] -ēre -ērī
[3] -ere -ī
[4] -īre -īrī

Exempla: Iūlius Iūliam portāre/vehere potest.
Iūlia ā Iūliō portārī/vehī potest.

1. Iūlia magnum saccum port______ nōn potest.
2. Magnus saccus ā parvā puellā port______ nōn potest.
3. Hominēs deōs neque vid______ neque aud______ possunt.
4. Deī neque vid______ neque aud______ possunt ab hominibus.
5. Nēmō piscēs numer______ potest: piscēs numer______ nōn possunt.
6. Quī pecūniam habet cibum em______ potest.

7. Sine pecūniā cibus em______ nōn potest.
8. Mārcus et Quīntus nōn possunt lectīcam veh______ .
9. Ā parvīs puerīs lectīca veh______ nōn potest.
10. Canis ōstium neque aper______ neque claud______ potest.
11. Ōstium ā cane neque aper______ neque claud______ potest.

anima
animal
flūmen
folium
mare
mortuus
necesse
nēmō
nīdus
ōvum
parere
pullus
pulmō
rāmus
spīrāre
vīvere
vīvus
volunt

Exercitium 6

1. Magnum ______ est Nīlus.
2. Ōceanus Atlanticus magnum ______ est.
3. Piscēs nōn in terrā, sed in aquā ______ .
4. Cum homō ______ , anima in ______ intrat et rūrsus exit.
5. ______ est āēr quī in pulmōnēs dūcitur.
6. Quī spīrat ______ est, quī nōn spīrat est ______ .
7. Sine animā et cibō ______ vīvere potest.
8. Spīrāre et ēsse hominibus ______ est.
9. Hominēs et bēstiae ______ sunt.
10. Avēs in arboribus ______ faciunt.
11. Nīdī sunt inter ______ et ______ arborum.
12. In nīdīs sunt ______ aut pullī.
13. Avēs ōva ______ , ex quibus ______ exeunt.
14. Ovis nōn ōva, sed pullōs vīvōs ______ .
15. Fēminae quae pecūniam facere ______ ōrnāmenta sua vēndunt.

flūmen	flūmin|a
flūmin|is	flūmin|um
flūmin|ī	flūmin|ibus
flūmin|e	flūmin|ibus
mar|e	mar|ia
mar|is	mar|ium
mar|ī	mar|ibus
animal	animāl|ia
animāl|is	animāl|ium
animāl|ī	animāl|ibus

Exercitium 7

1. Nīlus magn______ flūm______ est.
2. Nīlus et Rhēnus magn______ flūm______ sunt.
3. Mārcus et Quīntus in parvō flūm______ natant.
4. Puerī in aquā flūm______ natant.
5. Parva flūm______ magnō flūm______ aquam dant.
6. Ōceanus magn______ mar______ est.
7. Inter Eurōpam et Āfricam mult______ mar______ sunt.
8. In Ōceanō et in cēterīs mar______ multī sunt piscēs.
9. In flūm______ quoque magnus numerus piscium est.
10. Nēmō piscēs mar______ et flūm______ numerāre potest.
11. Piscēs sunt animāl______ quae vīvunt in mar______ .
12. Leō est animal qu______ in terrā vīvit.
13. Magnus numerus animāl______ in terrā vīvunt.
14. Parv______ animāl______ ā magnīs animāl______ eduntur.

Lēctiō III

Lēctiō tertia (versūs 74–131)

ascendere
audēre
cadere
canere
crassus
enim
ergō
esse
lectus
lūdere
occultāre
perterritus

Exercitium 8

1. Iūlia cum puerīs lūdere ______ , neque iī cum puellā ______ volunt.
2. Puerī Iūliam ______ [= cantāre] audiunt.
3. Iūlia ______ pulchram habet: ______ Iūliae pulchra est.
4. Avēs ______ sunt neque canunt; puerī ______ [= nam puerī] nīdōs quaerunt.
5. Avēs perterritae inter folia arborum sē ______ .
6. Quīntus in arborem ______ ; Mārcus eum aspicit neque ipse in arborem ascendere ______ .
7. Nōn ______ , sed tenuis est rāmus quō nīdus ______ .
8. Rāmus ______ puerum crassum sustinēre nōn potest.
9. Quīntus ad terram ______ .

10. Puer spīrat; __________ vīvit, nam quī spīrat mortuus __________ nōn potest.
11. Pater fīlium in vīllam portat et in __________ pōnit.

sustinēre
tenuis
vōx
vult

Exercitium 9

Exempla: Albīnus clāmat. Lȳdia Albīnum clāmāre audit.
Saccus ā Syrō aperītur. Puer saccum ā Syrō aperīrī videt.
Saccus plēnus est. Puer saccum plēnum esse videt.

1. Iūlia canit. Puerī Iūli______ can______ audiunt.
2. Iūlia ā Mārcō pulsātur. Quīntus Iūli______ ā Mārcō puls______ videt.
3. Iūlia plōrat et Mārcus rīdet. Quīntus Iūli______ plōr______ et Mārc______ rīd______ audit.
4. Aemilia venit. Puerī Aemili______ ven______ vident.
5. Aemilia īrāta est. Mārcus Aemili______ īrāt______ es______ videt.
6. Pullī mortuī sunt. Iūlia pull______ mortu______ es______ videt.
7. Dāvus ā Iūliō interrogātur et ā Mēdō accūsātur. Aemilia Dāv______ ā Iūliō interrog______ et ā Mēdō accūs______ audit.
8. Mēdus ā Iūliō vocātur neque venit. Aemilia Mēd______ ā Iūliō voc______ audit neque e______ ven______ videt.

-us	-um	-re	videt
-a	-am	-rī	audit
-is	-em	-ī	
-	-		
-ī	-ōs		vident
-ae	-ās		audiunt
-ēs	-ēs		
	-a		

Exercitium 10

1. Quid puerī in hortō agunt? ...
2. Quid agit Iūlia? ...
3. Cūr avēs hortī nōn canunt? ...
4. Cūr Mārcus Quīntum vocat? ...
5. Mārcusne in arborem ascendit? ...
6. Quid est in nīdō ad quem Quīntus ascendit? ...
7. Cūr rāmus tenuis Quīntum sustinēre nōn potest? ...
8. Quid Mārcus perterritus videt? ...
9. Estne mortuus Quīntus? ...
10. Pullīne mortuī sunt? ...
11. Quid facit Mārcus? ...
12. Quō pater currit et quid videt? ...
13. Quō Iūlius fīlium suum portat? ...
14. Quid videt Aemilia? ...

Lēctiō grammatica (versūs 132–183)

Lēctiō grammatica

Exercitium 11

1. *Vocā* imperātīvus est. *Vocā|re* est __________.
2. *Vidē|re, pōn|ere, audī|re* nōn imperātīvus, sed __________ est.
3. Imperātīvus: *intrā*. Īnfīnītīvus: *intr*______.
4. Imperātīvus: *tacē*. Īnfīnītīvus: *tac*______.
5. Imperātīvus: *discēde*. Īnfīnītīvus: *discēd*______.
6. Imperātīvus: *venī*. Īnfīnītīvus: *ven*______.
7. *Vocā|re* est īnfīnītīvus āctīvī. *Vocā|rī* __________ passīvī est.
8. *Vidē|rī, pōn|ī, audī|rī* nōn īnfīnītīvus āctīvī, sed __________ __________ est.
9. Īnfīnītīvus: āctīvum *voc*______, passīvum *voc*______.
10. Īnfīnītīvus: āctīvum *vid*______, passīvum *vid*______.
11. Īnfīnītīvus: āctīvum *pōn*______, passīvum *pōn*______.
12. Īnfīnītīvus: āctīvum *aud*______, passīvum *aud*______.

īnfīnītīvus (īnf.)

	imp.	īnf.
[1]	*-ā*	*-āre*
[2]	*-ē*	*-ēre*
[3]	*-e*	*-ere*
[4]	*-ī*	*-īre*

īnfīnītīvus

	āct.	pass.
[1]	*-āre*	*-ārī*
[2]	*-ēre*	*-ērī*
[3]	*-ere*	*-ī*
[4]	*-īre*	*-īrī*

Cap. XI

Lēctiō I

CAPITVLVM VNDECIMVM

Lēctiō prīma (versūs 1–41)

ōs ōr|is
crūs crūr|is
corpus corpor|is
caput capit|is

Exercitium 1

1. In corp___ hūmānō nōn ūn___ crūs, sed duo crūr___ sunt.
2. Corp___ hūmān___ duo bracchia et duo crūr___ habet.
3. In crūr___ pedēs sunt.
4. In corp___ hūmānō ūn___ caput est, nōn duo capit___.
5. In capit___ est ūn___ ōs, nōn duo ōr___.
6. Quot capit___ et quot ōr___ habent duo corp___?

aeger
atque
auris
bene
bracchium
capillus
caput
color
cor
corpus
crūs
fluere
frōns
gena
iecur
īnfrā
labrum
lingua
male
manus
medicus
membrum
ōs
pectus
pōculum
ruber
sānāre
sanguis
sānus
sedēre
stāre
super
vēna
venter
viscera

Exercitium 2

1. In ________ hūmānō sunt quattuor ________: duo ________ et duo ________.
2. In bracchiō ________ est, in crūre pēs.
3. In ________ sunt duo oculī, duae ________, ūnus nāsus, ūnum ________.
4. Ōs est inter duo ________; in ōre sunt dentēs et ________.
5. Lingua et labra ________ sunt ut rosae.
6. Suprā oculōs ________ est, ________ oculōs sunt ________.
7. ________ caput capillus est.
8. ________ virōrum nōn tam longus est quam fēminārum.
9. Quī oculōs bonōs habet ________ videt.
10. Quī oculōs malōs habet ________ videt.
11. Īnfrā collum est ________, in quō ________ et pulmōnēs sunt.
12. In corde est ________, cuius ________ ruber est.
13. Sanguis per ________ ad cor ________.
14. Īnfrā pulmōnēs est ________, in quō cibus est.
15. Cor, pulmōnēs, ________, venter sunt ________ hūmāna.
16. Quī ventrem malum habet nōn est ________, sed ________.
17. ________ est vir quī hominēs aegrōs ________ [= sānōs facit].
18. Aemilia apud lectum Quīntī ________.
19. Syra quoque adest, neque ea sedet, sed ________.
20. Māter fīliō suō aquam in ________ dat ________ [= et] fīlius aquam bibit.

Exercitium 3

1. Quot membra sunt in corpore hūmānō? ...
2. Quid est in bracchiō? ...
3. In crūre quid est? ...
4. Quot aurēs et quot oculī sunt in capite? ...
5. Quid est in ōre? ...
6. Cūr Syra male audit? ...
7. Ubi sunt pulmōnēs? ...
8. In corde et in vēnīs quid est? ...
9. Quī color est sanguinis? ...
10. In ventre quid est?
11. Quid est medicus? ...
12. Estne sānus Quīntus? ...
13. Estne sōlus in cubiculō suō? ...
14. Ubi sedet Aemilia? ...
15. Sedetne Syra?
16. Quid māter fīliō aegrō dat? ...
17. Cūr Quīntus mālum nōn ēst? ...

Exercitium 4

1. Syra pulch____ nōn est neque nāsus eius pulch____ est.
2. Ūna ovis nig____ est, cēterae sunt albae.
3. Canis pāstōris nōn est albus, sed nig____.
4. Quīntus aeg____ est, Iūlia aeg____ nōn est.
5. Māter fīliō aeg____ mālum rub____ dat.
6. Quīntus dentem nig____ habet.
7. Dēns nig____ nōn est sānus, sed aeg____.
8. Capillus Mēdī nōn rub____, sed nig____ est.

-er -ra -rum

pulcher	aeger
pulchr|a	aegr|a
pulchr|um	aegr|um
niger	ruber
nigr|a	rubr|a
nigr|um	rubr|um

Lēctiō secunda (versūs 42–91)

Lēctiō II

Exercitium 5

Exempla: Dominus: "Tacē, serve!" Dominus servum tacēre iubet.
Dominus: "Tacēte, servī!" Dominus servōs tacēre iubet.

1. Medicus: "Ōs aper____, puer, et linguam ostend____!" Medicus puer____ ōs aper____ et linguam ostend____ iubet.
2. Lȳdia: "Cōnsist____, Mēde! Aspic____ tabernam!" Lȳdia Mēd____ cōnsist____ et tabernam aspic____ iubet.
3. Iūlius: "Curr____ in hortum, puerī!" Iūlius puer____ in hortum curr____ iubet.
4. Iūlius: "Curr____, Mārce!" Iūlius Mārc____ curr____ iubet.
5. Domina: "Aper____ fenestrās, ancillae!" Domina ancill____ fenestrās aper____ iubet.
6. Aemilia: "Claud____ oculōs atque dorm____, Quīnte!" Aemilia Quīnt____ oculōs claud____ atque dorm____ iubet.
7. Syra: "Terg____ oculōs, Iūlia! Es laeta!" Syra Iūli____ oculōs terg____ et laetam es____ iubet.

-us	-um	-re	iubet
-a	-am		
-	-em		
-is	-ōs		
-ī	-ās		iubent
-ae	-ēs		
-ēs			

Exercitium 6

Exempla: Iūlia canit. Mārcus Iūliam canere audit.
Mārcus: "Iūlia canit." Mārcus 'Iūliam canere' dīcit.

1. Puer dorm____. Medicus puer____ dorm____ videt.
2. Medicus: "Puer dorm____." Medicus 'puer____ dorm____' dīcit.
3. Lingu____ puerī rubr____ est. Medicus lingu____ eius rubr____ es____ videt.
4. Medicus: "Lingu____ eius rubr____ est." Medicus 'lingu____ eius rubr____ es____' dīcit.
5. Pēs dol____. Quīntus ped____ dol____ sentit.
6. Quīntus: "Pēs dol____!" Quīntus 'ped____ dol____' dīcit.
7. Servī clām____ et rīd____. Aemilia serv____ clām____ et rīd____ audit.
8. Aemilia: "Servī clām____ et rīd____!" Aemilia 'serv____ clām____ et rīd____' dīcit.
9. Saccul____ Dāvī vacu____ est. Iūlius saccul____ vacu____ es____ videt.
10. Iūlius: "Saccul____ Dāvī vacu____ est." Iūlius dīcit 'saccul____ Dāvī vacu____ es____'.

-us	-um	-re	dīcit
-a	-am		
-	-em		
-is	-		
-ī	-ōs		dīcunt
-ae	-ās		
-ēs	-a		

Exercitium 7

1. Ubi habitat medicus? ...
2. Quō Iūlius servum suum īre iubet? ...
3. Ambulatne servus quī medicum arcessit? ...
4. Quō it Iūlius cum medicō? ...
5. Quid medicus videt? ...
6. Quid dīcit medicus? ...

7. Cūr Syra verba medicī audīre nōn potest? ...
8. Quid medicus Quīntum facere iubet? ...
9. Quī color est linguae? ...
10. Quid dīcit medicus? ...
11. Quid medicus videt inter dentēs albōs? ...
12. Suntne sānī dentēs Quīntī? ...
13. Quid dīcit Quīntus? ...
14. Quid medicus tangit? ...
15. Quid sentit Quīntus et quid dīcit? ...

Lēctiō III

Lēctiō tertia (versūs 92–139)

Exercitium 8

1. Iūlia bene can____, sed Mārcus e____ male can____ putat.
2. Quīnt____ mortu____ nōn est, sed Syra putat Quīnt____ mortu____ esse.
3. Iūlius et Aemilia medic____ stult____ es____ putant.
4. Quīnt____ oculōs claud____ neque dorm____; Aemilia Quīnt____ oculōs claud____ videt et e____ dorm____ putat.
5. Dāvus Mēd____ putat nummōs Iūliī hab____.
6. Mēdus preti____ ānulī nimis magn____ es____ putat.
7. Lȳdia putat ānul____ gemmāt____ pulchr____ es____.
8. Puerī nās____ Iūliae foed____ es____ putant atque dīcunt!
9. Vi____ long____ nōn est, sed servī quī lectīcam portant vi____ long____ es____ putant.
10. Rōmānī de____ Neptūn____ in marī vīv____ putant; Mercuri____ autem putant inter caelum et terram vol____.

aegrōtāre
appōnere
arcessere
culter
dē
dētergēre
dīcere
dolēre
gaudēre
horrēre
modo
nec
noster
palpitāre
putāre
quiētus
revenīre
sentīre
spectāre
tangere

Exercitium 9

1. Servus Iūliī Tūsculum it atque medicum ________.
2. Servus cum medicō ad vīllam ________ [= rūrsus venit].
3. Medicus interrogat: "Quis ________ [= aeger est]?"
4. Medicus linguam Quīntī ________ [= aspicit].
5. Medicus digitum in pedem puerī impōnit: medicus pedem eius ________.
6. Quīntus digitum medicī in pede suō ________.
7. Quīntus: "Ei! Pēs ________!" Quīntus 'pedem dolēre' ________.
8. Medicus puerum oculōs claudere iubet, et ________ sūmit.
9. Medicus cultrum ad bracchium Quīntī ________.
10. Puer sanguinem ________ bracchiō fluere sentit; capillī ________, cor ________.
11. Quīntus ________ iacet ________ [= neque] oculōs aperit; itaque Syra eum mortuum esse ________.
12. Māter ________ [= laeta est] quod fīlius vīvit.
13. Aemilia sanguinem dē bracchiō Quīntī ________.
14. Iūlius: "Iam fīlius ________ [= meus et tuus] nōn ________ [= sōlum] pede, sed etiam bracchiō aeger est."

Exercitium 10

Exemplum: Māter gaudet quod fīlius vīvit = Māter fīli<u>um</u> vīv<u>ere</u> gaudet.

1. Quīntus gaudet quod medicus abest = Quīntus medic____ ab____ gaudet.
2. Lȳdia gaudet quod Mēdus Rōmam venit = Lȳdia Mēd____ Rōmam ven____ gaudet.

3. Iūlius gaudet quod Dāvus servus probus est = Iūlius Dav____ serv____ prob____ es____ gaudet.
4. Lȳdia gaudet quod Mēdus pecūniam habet = Lȳdia Mēd____ pecūniam hab____ gaudet.
5. Aemilia gaudet quod Iūlius adest = Aemilia Iūli____ ad____ gaudet.
6. Pāstor gaudet quod ovis nigra vīvit = Pāstor ov____ nigr____ viv____ gaudet.

Exercitium 11

1. Cūr medicus Quīntum oculōs claudere iubet? ...
2. Quid Aemilia tenet sub bracchiō Quīntī? ...
3. Quid facit medicus? ...
4. Cūr Quīntus horret? ...
5. Cūr nōn potest movēre bracchium? ...
6. Quid dē bracchiō in pōculum fluit? ...
7. Cūr Syra putat Quīntum esse mortuum? ...
8. Quō medicus manum appōnit et quid sentit? ...
9. Quid dīcit medicus? ...
10. Cūr Syra gaudet? ...
11. Quid Aemilia dē bracchiō Quīntī dēterget? ...
12. Quid dīcit Quīntus? ...
13. Quid Aemilia Syram arcessere iubet? ...
14. Cui Aemilia aquam dat? ...
15. Cūr Quīntus medicum abesse gaudet? ...

Lēctiō grammatica (versūs 140–179)

Lēctiō grammatica

Exercitium 12

Dēclīnātiō tertia: neutrum.

Exempla: *corpus, corpor|is; mar|e, mar|is.*

		Sing.	Plūr.	Sing.	Plūr.
1.	Nōm.	*corpus*	*corpor____*	*mar____*	*mar____*
2.	Acc.	*corpus*	*corpor____*	*mar____*	*mar____*
3.	Gen.	*corpor____*	*corpor____*	*mar____*	*mar____*
4.	Dat.	*corpor____*	*corpor____*	*mar____*	*mar____*
5.	Abl.	*corpor____*	*corpor____*	*mar____*	*mar____*

6. *Corpora* et *maria* ____________ aut ____________ plūrālis est.
7. *Corpore* est ____________ ____________.
8. *Corporī* est ____________ ____________.
9. *Corporibus* et *maribus* est ____________ aut ____________ plūrālis.
10. *Corporis* et *maris* ____________ ____________ est.
11. *Corporum* et *marium* est ____________ ____________.
12. *Corpus* et *mare* ____________ *aut* ____________ *singulāris est.*
13. *Marī* est ____________ aut ____________ singulāris.

dēclīnātiō III neutrum

	sing.	plūr.
nōm.	-	*-a*
acc.	-	*-a*
gen.	*-is*	*-um*
dat.	*-ī*	*-ibus*
abl.	*-e*	*-ibus*

	sing.	plūr.
nōm.	*-e*	*-ia*
acc.	*-e*	*-ia*
gen.	*-is*	*-ium*
dat.	*-ī*	*-ibus*
abl.	*-ī*	*-ibus*

Exercitium 13

Exemplum: Medicus 'Quīntum dormīre' dīcit: "Quīntus dormit."

1. *Quīntum* nōn nōminātīvus, sed ______________ est; *dormīre* nōn indicātīvus, sed ______________ est.
2. *Quīntum* dormīre est ______________ cum ______________.
3. Accūsātīvus cum īnfīnītīvō pōnitur apud haec verba: *iubēre,* __________, __________, __________, __________, __________, __________, __________ *est,* cētera. Exempla:

accūsātīvus cum īnfīnītīvō (acc. + īnf.)

4. *Mārcus Quīntum in arborem ascendere __________ :"In arborem ascende, Quīnte!"*
5. *Quīntus in terrā iacet nec sē movet; itaque Mārcus eum mortuum esse __________ .*
6. *Mārcus clāmat. Iūlius Mārcum clāmāre __________ et accurrere __________ .*
7. *Mārcus: "Quīntus mortuus est." Mārcus __________ 'Quīntum mortuum esse.'*
8. *Pater manum in pectus fīliī impōnit et cor eius palpitāre __________ .*
9. *Iūlius laetus est: pater fīlium vīvere __________ .*
10. *Quīntus ambulāre nōn potest, ergō __________ est eum ā Iūliō portārī.*

Cap. XII

CAPITVLVM DVODECIMVM

Lēctiō I

Lēctiō prīma (versūs 1–35)

dat+nōm+est/sunt = *nōm+acc*+habe(n)t

Exercitium 1

Exemplum: Mārcus ūnam sorōrem habet = Mārcō (*dat*) ūna soror est.

1. Iūlius trēs līberōs habet = Iūliō...
2. Aemiliae ūnus frāter est = ...
3. Dāvus multōs amīcōs habet = ...
4. Hominī improbō paucī sunt amīcī = ...
5. Homō duōs oculōs et duās aurēs habet = ...
6. Corporī hūmānō quattuor membra sunt = ...
7. Hominēs ālās nōn habent = ...
8. Mercuriō ālae in pedibus sunt = ...
9. Vir Rōmānus tria nōmina habet = ...
10. Rōmānīs multī deī sunt = ...

pater patr|is
māter mātr|is
frāter frātr|is

Exercitium 2

1. Mārcō pat______ et māt______ , frāt______ et soror sunt.
2. Mārcus pat______ et māt______ , frāt______ et sorōrem habet.
3. Iūliae duo frāt______ sunt: Iūlia duōs frāt______ habet.
4. Nōmina frāt______ sunt Mārcus et Quīntus.
5. Iūlia māt______ et frāt______ suīs rosās ostendit.
6. Iūlia ā māt______ et ā frāt______ suīs discēdit.
7. Iūlia rosam dat pat______ , pat______ fīliae ōsculum dat.
8. Iūlia pat______ suum amat et ā pat______ suō amātur.
9. Avunculus nōn est frāt______ pat______ , sed māt______ .
10. Puerī Rōmānī nōn ā māt______ , sed ā pat______ suīs nōmina habent.

arma
armātus
avunculus
cognōmen
fert
frāter
gladius
mīles
nōmen
pīlum
praenōmen
scūtum

Exerctium 3

1. Mārcō et Quīntō ūna __________ est: Iūlia.
2. Iūliae duo __________ sunt: Mārcus et Quīntus.
3. Frāter Aemiliae, cui __________ est Aemilius, __________ līberōrum est.
4. *Pūblius* __________ est; alia __________ sunt *Mārcus, Quīntus, Titus.*
5. *Paulus* nōn praenōmen, sed __________ est.
6. Aemilia __________ est quod frāter eius procul ab eā abest.
7. Līberī: "Ubi est avunculus noster?" Iūlius: "Avunculus __________ est in Germāniā."
8. __________ Rōmānus pīlum et __________ et scūtum __________ [= portat].

9. ________ et gladius et ________ sunt ________ mīlitis Rōmānī.
10. Mīles est vir ________ [= quī arma fert].

soror
trīstis
vester

Exercitium 4

1. Quis est frāter Mārcī? ...
2. Quae soror Mārcī est? ...
3. Quot frātrēs sunt Iūliae? ...
4. Mārcō quot sorōrēs sunt? ...
5. Quot fīliī et quot fīliae Iūliō sunt? ...
6. Quod nōmen est fīliae? ...
7. Fīliīs quae nōmina sunt? ...
8. Quod nōmen mātrī est? ...
9. Quod cognōmen est Iūliō? ...
10. Num 'Quīntus' cognōmen est? ...
11. Quot nōmina virō Rōmānō sunt? ...
12. Quid est praenōmen? ...
13. Quis est avunculus Mārcī? ...
14. Quot frātrēs sunt Aemiliae? ...
15. Cūr Aemilia trīstis est? ...
16. Ubi est frāter Aemiliae? ...
17. Estne Aemilius mercātor Rōmānus? ...
18. Quid mīles Rōmānus fert? ...

Lēctiō secunda (versūs 36–91)

Lēctiō II

Exercitium 5

1. Mīl____ Rōmānus bona arma fert.
2. Bona arma ā mīl____ Rōmānō feruntur.
3. Arma mīl____ Rōmānī sunt gladius, scūtum, pīlum.
4. In Germāniā multī mīl____ sunt, et ped____ et equ____ .
5. In Germānia magnus numerus mīl____ est, et ped____ et equ____ .
6. Equ____ est mīl____ quī equō vehitur; quī pedibus it ped____ est.
7. Pīlum ped____ Rōmānī nōn tam longum est quam hasta equ____ .
8. Pīlum ā ped____ Rōmānō fertur, hasta ab equ____ fertur.

mīl<u>es</u> mīl<u>it</u>|is
ped<u>es</u> ped<u>it</u>|is
equ<u>es</u> equ<u>it</u>|is

Exercitium 6

Exempla: Gladius long<u>us</u>. Gladius brev<u>is</u>.
Hasta long<u>a</u>. Hasta brev<u>is</u>.

-us -us -us -is
-a -a -a -is

1. Gladius long____ nōn tam lev____ est quam gladius brev____ .
2. Hasta brev____ nōn tam grav____ est quam hasta long____ .
3. Saccus Lēandrī magn____ et grav____ est, saccus Syrī est parv____ et lev____ .
4. Quīntus est puer crass____ , Mārcus puer tenu____ est.
5. Aemilia nōn laet____ , sed trīst____ est.
6. Capillus Aemiliae nōn brev____ , sed long____ est.
7. Haec līnea long____ et tenu____ est: [————————].
8. Haec līnea est brev____ et crass____ : [-].

A nōn tam -us/-a/-is est quam *B* = *B* -ior est quam *A*

Exercitium 7

Exemplum: Mārcus nōn tam crassus nec tam gravis est quam Quīntus = Quīntus crassior et gravior est quam Mārcus.

1. Via Latīna nōn tam longa est quam via Appia = ...
2. Cornēlius nōn tam pecūniōsus est quam Iūlius = ...
3. Syra nōn tam fōrmōsa est quam Aemilia = ...
4. Quīntus nōn tam levis est quam Mārcus = ...
5. Saccus Syrī nōn tam gravis est quam Lēandrī = ...
6. Capillus Iūliae nōn tam brevis est quam Mārcī = ...
7. Mēdus nōn tam probus est quam Dāvus = ...
8. Digitus quārtus nōn tam longus neque tam crassus est quam digitus medius = ...

genetīvus partītīvus (< pars)

Exercitium 8

Exemplum: Prōvincia est pars imperiī Rōmānī.

1. Littera est pars vocābul____ .
2. Umerī et pectus partēs corpor____ hūmān____ sunt.
3. Manus pars bracchi____ est ut pēs pars crūr____ est.
4. Ātrium et peristȳlum partēs vīll____ Rōmān____ sunt.
5. Praenōmen est pars prīma nōmin____ Rōmān____ .
6. Aegyptus pars Āfric____ est.
7. Magna pars Eurōp____ est in imperiō Rōmānō.

imperāre/pārēre + *dat*

Exercitium 9

Exempla: Pater fīliō et fīliae imperat; līberī patrī suō pārent.

1. Dominus serv____ suō imperat; servus domin____ su____ pāret.
2. Domina ancill____ suae imperat; ancilla domin____ su____ pāret.
3. Iūlius Mēd____ imperat: "Venī!" nec Mēdus e____ pāret.
4. Mārcus sorōr____ su____ imperat: "Tacē, Iūlia!" neque ea frātr____ su____ pāret.
5. Dux mīlit____ imperat, mīlitēs duc____ su____ pārent.
6. Rōmānī Gall____ imperant, Gallī Rōmān____ pārent.
7. C____ dominō Dāvus pāret? Dominus c____ Dāvus pāret est Iūlius.

-us	-ūs
-um	-ūs
-ūs	-uum
-uī	-ibus
-ū	-ibus

Exercitium 10

1. In Germāniā magnus exercit____ Rōmānus est.
2. In exercit____ Rōmānō multī mīlitēs sunt.
3. Dux exercit____ est quī exercit____ dūcit.
4. Dux Rōmānus magnō exercit____ imperat.
5. In Germāniā et in Britanniā magnī exercit____ Rōmānī sunt, quī contrā magnōs hostium exercit____ pugnant.
6. Graecī et Gallī iam exercit____ Rōmānīs pārent.
7. Multī Graecī et Gallī in exercit____ Rōmānīs mīlitant.
8. Ducēs exercit____ Rōmānōrum ā mīlitibus suīs nōn discēdunt.

ac
arcus
barbarus
bellum
brevis
contrā
dīvidere
dux

Exercitium 11

1. Mīlitēs pīlīs et gladiīs ____________ .
2. Puerī nōn armīs, sed ____________ pugnant.
3. ____________ est mīles quī ex equō pugnat.
4. Aemilius nōn eques, sed ____________ est.
5. Gladius quī ā pedite ____________ nōn est longus et ____________ , sed ____________ et levis.
6. Gladius brevis nōn gravis, sedsed ____________ est.

7. Pedes hastam longam et gravem __________ [= portāre] nōn potest.
8. Graecī et Rōmānī nōn sunt hominēs __________ ut Germānī ______ [= at-que] Britannī, quī Germāniam et Britanniam __________.
9. Prōvincia est __________ imperiī Rōmānī.
10. Dānuvius flūmen Germāniam ab imperiō Rōmānō __________.
11. Dānuvius est __________ imperiī Rōmānī.
12. Graecia __________ Graecōrum est.
13. Rōmānī __________ Germānōs pugnant; Germānī enim __________ Rōmānōrum sunt, ac __________ est inter Rōmānōs et Germānōs.
14. Hostēs exercitum Rōmānum __________ [= timent].
15. Quī exercituī imperat __________ exercitūs est.
16. Hispānī, quī in __________ Rōmānō __________ [= mīlitēs sunt], nōn modo gladiōs et pīla, sed etiam __________ __________que ferunt.

eques
exercitus
ferre fertur
fīnis
gravis
hostis
incolere
levis
metuere
mīlitāre
pars
patria
pedes
pugnāre
pugnus
sagitta

Exercitium 12

1. Quid agunt mīlitēs Rōmānī in Germāniā? ...
2. Quibus armīs mīlitēs Rōmānī pugnant? ...
3. Quid est eques? ...
4. Aemiliusne eques est? ...
5. Quam longum est pīlum Aemiliī? ...
6. Estne longus gladius eius? ...
7. Suntne Graecī hominēs barbarī? ...
8. Estne Germānia prōvincia Rōmāna? ...
9. Quid est prōvincia? ...
10. Quam prōvinciam Gallī incolunt? ...
11. Quod flūmen Germāniam ā Galliā dīvidit? ...
12. Quae flūmina fīnēs sunt imperiī Rōmānī? ...
13. Quae est patria Germānōrum? ...
14. Cūr Rōmānī contrā Germānōs pugnant? ...
15. Cui exercitus Rōmānus pāret? ...

Lēctiō tertia (versūs 92–142)

Lēctiō III

Exercitium 13

1. Aemilius, quī mīles fort____ est, gladium brev____ et lev____ fert.
2. Mīlitī fort____ Rōmān____ est gladius brev____ et lev____.
3. Mīles Rōmān____ gladiō brev____ et lev____ armātus est.
4. Rōmānī, mīlitēs fort____, gladiōs brev____ et lev____ ferunt.
5. Mīlitibus fort____ Rōmān____ sunt gladiī brev____ et lev____.
6. Mīlitēs Rōmān____ gladiīs brev____ et lev____ armātī sunt.
7. In ānulō Aemiliae est gemma magn____ et grav____.
8. Aemilia gemmam habet magn____ et grav____.
9. Aemilia gemmā magn____ et grav____ ōrnātur.
10. Pretium gemmae magn____ et grav____ est sēstertiī centum.
11. Aemilia mult____ gemmās grav____ habet.
12. Magnum est pretium gemmārum grav____.
13. *Ōs* vocābulum nōn long____, sed brev____ est; in hōc vocābulō brev____ duae litterae sunt.
14. *Ōs* et *pēs* vocābula nōn long____, sed brev____ sunt.

gladius/hasta grav<u>is</u>
scūtum grave

-us/-a	-is
-um/-am	-em
-ī/-ae	-is
-ō/-ae	-ī
-ō/-ā	-ī
-um	-e
-ī/-ae	-ēs
-ōs/-ās	-ēs
-ōrum/-ārum	-ium
-īs	-ibus
-a	-ia

gladius/hasta grav<u>ior</u>
scūtum grav<u>ius</u>

-ior	-iōrēs
-iōrem	-iōrēs
-iōris	-iōrum
-iōrī	-iōribus
-iōre	-iōribus
-ius	-iōra

Exercitium 14

1. Via Appia long______ et lāt______ est quam via Latīna.
2. Multae viae long______ et lāt______ sunt quam via Latīna.
3. Saccus Syrī lev______ est quam saccus Lēandrī.
4. Syrus saccum lev______ portat quam Lēander.
5. In saccō lev______ sunt pira.
6. *Iūlius* nōmen brev______ est quam *Cornēlius*.
7. Litterae Graecae nōmina long______ habent quam Latīnae.
8. Rōmānī pīlīs brev______ et lev______ pugnant quam Germānī.
9. Mīlitēs Rōmānī fort______ sunt quam Germānī et ducī fort______ pārent quam illī.
10. Dux Rōmānus fort______ est quam dux Germānōrum et mīlitibus fort______ imperat quam ille.
11. Cornēlius equum fōrmōs______ habet quam Iūlius; Cornēlius dominus equī fōrmōs______ est.
12. Ōrnāmenta fēminam pulchram pulchr______ facere possunt.
13. Quod ōrnāmentum pulchr______ est quam ānulus gemmātus?

altus
castra
dēfendere
dīvidere
equitātus
expugnāre
fortis
fossa
fugere
iacere
impetus
lātus

metus
mīlia
oppugnāre
passus
vāllum

Exercitium 15

1. Mīlitēs Rōmānī in ______ habitant.
2. Circum castra vāllum et ______ est.
3. Vāllum prope x pedēs ______ est et duo ______ [MM] ______ longum.
4. Via quae castra in duās partēs ______ centum pedēs ______ est.
5. Cum hostēs castra ______ , Rōmānī ______ ascendunt.
6. Hostēs castra ______ nōn possunt, quia Rōmānī castra ______ .
7. Hostēs pīla in castra ______ nōn possunt.
8. ______ [= equitēs] in hostēs ______ facit.
9. Hostēs arma ad terram iaciunt ac ______ .
10. Mīles ______ nōn fugit et sine ______ [= timōre] hostēs oppugnat.
11. Rhēnus est flūmen longum et lātum et ______ .

Exercitium 16

1. Ubi habitant mīlitēs Rōmānī? ...
2. Ubi sunt castra in quibus Aemilius habitat? ...
3. Cūr nūllī puerī in castrīs habitant? ...
4. Quid est circum castra Rōmāna? ...
5. Quam altum et quam longum est vāllum castrōrum? ...
6. Quot portae in castra dūcunt? ...
7. Quam lāta via est inter duās portās? ...
8. Cum castra oppugnantur, quid agunt Rōmānī? ...
9. Quibus armīs vāllum dēfenditur? ...
10. Quid facit mīles fortis quī ab hoste petitur? ...
11. Quō fugiunt Germānī? ...
12. Cūr pīla Germānōrum procul iacī nōn possunt? ...
13. Cūr Germānia ā Rōmānīs nōn expugnātur? ...
14. Num Rōma ab hostibus expugnārī potest? ...

Lēctiō grammatica (versūs 143–225)

Lēctiō grammatica

Exercitium 17

Dēclīnātiō quārta
Exemplum: *man|us*, gen. sing. *-ūs*, f.

		Sing.	Plūr.
1.	Nōm.	*man*_____	*man*_____
2.	Acc.	*man*_____	*man*_____
3.	Gen.	*man*_____	*man*_____
4.	Dat.	*man*_____	*man*_____
5.	Abl.	*man*_____	*man*_____

6. *Manibus* est __________ aut __________ plūrālis.
7. *Manū* __________ *singulāris est.*
8. *Manuī* __________ __________ est.
9. *Manum* __________ __________ est.
10. *Manus* __________ __________ est.
11. *Manūs* est __________ singulāris aut __________ aut __________ plūrālis.
12. *Manuum* __________ __________ est.

dēclīnātiō IV
(gen. sing. -ūs)

	sing.	plūr.
nōm.	*-us*	*-ūs*
acc.	*-um*	*-ūs*
gen.	*-ūs*	*-uum*
dat.	*-uī*	*-ibus*
abl.	*-ū*	*-ibus*

Exercitium 18

Exemplum: *Mūrus altus. Porta alta. Vāllum altum.*

1. *Alt|us -a -um* est __________ prīmae et secundae dēclīnātiōnis.

		Singulāris			Plūrālis		
		Masc.	Fēm.	Neutr.	Masc.	Fēm.	Neutr.
2.	Nōm.	*alt*____	*alt*____	*alt*____	*alt*____	*alt*____	*alt*____
3.	Acc.	*alt*____	*alt*____	*alt*____	*alt*____	*alt*____	*alt*____
4.	Gen.	*alt*____	*alt*____	*alt*____	*alt*____	*alt*____	*alt*____
5.	Dat	*alt*____	*alt*____	*alt*____	*alt*____	*alt*____	*alt*____
6.	Abl.	*alt*____	*alt*____	*alt*____	*alt*____	*alt*____	*alt*____
7.	Voc.	*alt*____					

8. Masculīnum: *altus* est __________ __________, *altum* __________ __________, *altōs* __________ plūrālis, *altī* __________ singulāris aut __________ plūrālis, *alte* __________ __________.
9. Fēminīnum: *alta* est __________ singulāris, *altam* __________ __________, *altās* __________ __________, *altae* __________ aut __________ singulāris aut __________ plūrālis, *altā* __________ __________, *altārum* __________ __________.
10. Neutrum: *altum* est __________ aut __________ singulāris, *alta* __________ aut __________ plūrālis.
11. Masculīnum et neutrum: *altī* est __________ singulāris, *altō* __________ aut __________ singulāris, *altōrum* __________ __________.
12. *Altīs* __________ aut __________ plūrālis est.

adiectīvum
dēcl. I et II

masc.	sing.	plūr.
nōm.	*-us*	*-ī*
acc.	*-um*	*-ōs*
gen.	*-ī*	*-ōrum*
dat.	*-ō*	*-īs*
abl.	*-ō*	*-īs*
voc.	*-e*	
fēm.		
nōm.	*-a*	*-ae*
acc.	*-am*	*-ās*
gen.	*-ae*	*-ārum*
dat.	*-ae*	*-īs*
abl.	*-ā*	*-īs*
neutr.		
nōm.	*-um*	*-a*
acc.	*-um*	*-a*
gen.	*-ī*	*-ōrum*
dat.	*-ō*	*-īs*
abl.	*-ō*	*-īs*

adiectīvum
dēcl. III
masc./fēm.

	sing.	plūr.
nōm.	*-is*	*-ēs*
acc.	*-em*	*-ēs*
gen.	*-is*	*-ium*
dat.	*-ī*	*-ibus*
abl.	*-ī*	*-ibus*
neutr.		
nōm.	*-e*	*-ia*
acc.	*-e*	*-ia*
gen.	*-is*	*-ium*
dat.	*-ī*	*-ibus*
abl.	*-ī*	*-ibus*

Exercitium 19

Exemplum: *Saccus gravis. Gemma gravis. Scūtum grave.*

1. *Grav|is -e* est adiectīvum ____________ dēclīnātiōnis.

		Singulāris		Plūrālis	
		Masc./Fēm.	Neutr.	Masc./Fēm.	Neutr.
2.	Nōm.	*grav____*	*grav____*	*grav____*	*grav____*
3.	Acc.	*grav____*	*grav____*	*grav____*	*grav____*
4.	Gen.	*grav____*	*grav____*	*grav____*	*grav____*
5.	Dat.	*grav____*	*grav____*	*grav____*	*grav____*
6.	Abl.	*grav____*	*grav____*	*grav____*	*grav____*

7. Masculīnum et fēminīnum: *gravis* est ____________ aut ____________ singulāris, *gravem* ____________ ____________, *gravēs* ____________ aut ____________ plūrālis.
8. Neutrum: *grave* est ____________ aut ____________ singulāris, *gravia* ____________ aut ____________ plūrālis, *gravis* ____________ singulāris.
9. *Gravī* ____________ aut ____________ singulāris est.
10. *Gravibus* ____________ aut ____________ plūrālis est.
11. *Gravium* ____________ ____________ est.

comparātīvus (comp.)
masc./fēm.

	sing.	plūr.
nōm.	*-ior*	*-iōrēs*
acc.	*-iōrem*	*-iōrēs*
gen.	*-iōris*	*-iōrum*
dat.	*-iōrī*	*-iōribus*
abl.	*-iōre*	*-iōribus*
neutr.		
nōm.	*-ius*	*-iōra*
acc.	*-ius*	*-iōra*
gen.	*-iōris*	*-iōrum*
dat.	*-iōrī*	*-iōribus*
abl.	*-iōre*	*-iōribus*

Exercitium 20

Comparātīvus

Exemplum: *Gladius longior. Via longior. Pīlum longius.*

1. *Longior -ius -iōr|is* est ____________ adiectīvī.

		Singulāris		Plūrālis	
		Masc./Fēm.	Neutr.	Masc./Fēm.	Neutr.
2.	Nōm.	*longior*	*longius*	*longiōr____*	*longiōr____*
3.	Acc.	*longiōr____*	*longius*	*longiōr____*	*longiōr____*
4.	Gen.	*longiōr____*	*longiōr____*	*longiōr____*	*longiōr____*
5.	Dat.	*longiōr____*	*longiōr____*	*longiōr____*	*longiōr____*
6.	Abl.	*longiōr____*	*longiōr____*	*longiōr____*	*longiōr____*

7. Masculīnum et fēminīnum: *longior* est ____________ singulāris, *longiōrem* ____________ ____________, *longiōrēs* ____________ aut ____________ plūrālis.
8. Neutrum: *longius* est ____________ aut ____________ singulāris, *longiōra* ____________ aut ____________ plūrālis.
9. *Longiōre* ____________ singulāris est.
10. *Longiōrī* ____________ ____________ est.
11. *Longiōribus* est ____________ aut ____________ plūrālis.
12. *Longiōris* ____________ ____________ est.
13. *Longiōrum* est ____________ ____________.

Cap. XIII

CAPITVLVM TERTIVM DECIMVM

Lēctiō I

Lēctiō prīma (versūs 1–45)

decimus
duodecimus
nōnus
octāvus
prīmus
quārtus
quīntus

Exercitium 1

1. ____________ mēnsis ____________ [I] est.
2. ____________ mēnsis ____________ [II].
3. ____________ mēnsis ____________ [III].
4. ____________ mēnsis ____________ [IV].
5. ____________ mēnsis ____________ [V].
6. ____________ mēnsis ____________ [VI].

7. __________ mēnsis __________ [VII].
8. __________ mēnsis __________ [VIII].
9. __________ mēnsis __________ [IX].
10. __________ mēnsis __________ [X].
11. __________ mēnsis __________ [XI].
12. __________ mēnsis __________ [XII].

Exercitium 2

1. __________ dīviditur in duodecim mēnsēs.
2. Iānuārius __________ annī prīmus est.
3. December est mēnsis annī __________ .
4. In annō sunt __________ __________ quīnque [CCCLXV] __________ .
5. __________ est centum annī; duo saecula sunt __________ [CC] annī.
6. Centum annī __________ saeculum est longum __________ .
7. Mēnsis Iānuārius ā deō Iānō __________ [= nōmen habet].
8. Iānus est deus Rōmānus cui duae __________ sunt.
9. Tempore antīquō Mārtius mēnsis prīmus __________ .
10. __________ [= illō tempore] Octōber mēnsis octāvus erat.
11. __________ autem Iānuārius est mēnsis prīmus; Octōber __________ [= ergō Octōber] mēnsis decimus est.
12. Februārius __________ [XXVIII] aut __________ [XXIX] diēs habet.
13. Cēterī __________ [XI] mēnsēs longiōrēs sunt.
14. Aprīlis __________ [XXX] diēs habet; __________ Iūnius XXX diēs habet.
15. Sex mēnsēs sunt __________ pars annī.
16. Prīma pars diēī est __________ .
17. Diēs est tempus ā māne ad __________ .
18. __________ est tempus ā vesperō ad māne.
19. Māne est __________ diēī, vesper __________ diēī est.
20. Diēs in duodecim __________ dīviditur.
21. Hōra sexta, quae __________ nōminātur, diem dīvidit in duās __________ partēs.

Exercitium 3

1. Quot mēnsēs sunt in annō? ...
2. Quī mēnsis annī prīmus est? ...
3. Quis est mēnsis annī postrēmus? ...
4. Quot diēs habet annus? ...
5. Num homō ducentōs annōs vīvere potest? ...
6. Ā quō nōminātur mēnsis Iānuārius? ...
7. Quot oculōs et quot ōra habet deus Iānus? ...
8. Cūr mēnsis nōnus September nōminātur? ...
9. Quot diēs habet mēnsis September? ...
10. Quam longus est mēnsis Octōber? ...
11. Estne mēnsis Februārius longior quam Mārtius? ...
12. Quae est pars diēī postrēma? ...
13. In quot hōrās dīviditur diēs? ...
14. Quot mēnsēs sunt dīmidia pars annī? ...

secundus
septimus
sextus
tertius
ūndecimus

aequus
annus
diēs
dīmidius
ducentī
duodētrīgintā
erat
faciēs
fīnis
hōra
igitur
initium
item
māne
mēnsis
merīdiēs
nōmināre
nunc
nox
postrēmus
saeculum
sexāgintā
tempus
trecentī
trīgintā
tunc
ūndecim
ūndētrīgintā
vel
vesper

accūsātīvus temporis

Exercitium 4

Exemplum: Iūlia duās hōrās dormit.

1. Homō sānus centum ann____ vīvere potest.
2. Nēmō ducent____ ann____ vīvit.
3. Canis duodecim ann____ vīvere potest.
4. Mēdus mult____ hōr____ in sōle ambulat.
5. Aemilius sex mēns____ mīlitat in Germāniā.
6. Quīntus trēs di____ et trēs noct____ in lectō iacet.
7. Mīlitēs pauc____ hōr____ dormiunt.

Lēctiō II

Lēctiō secunda (versūs 46–101)

-ior	-issimus
	-issima
-ius	-issimum
-iōrēs	-issimī
	-issimae
-iōra	-issima

Exercitium 5

1. Nūllus mēnsis brev________ est quam Februārius: is mēnsis annī brev________ est.
2. Sōl est stēlla clār________ quam cēterae stēllae: sōl stēlla caelī clār________ est.
3. Nīlus flūmen long________ et lāt________ est quam cētera flūmina Āfricae: id flūmen Āfricae long________ et lāt________ est.
4. Nūllī mīlitēs fort________ sunt quam Rōmānī: Rōmānī mīlitēs fort________ sunt.
5. *Tiberius* praenōmen long________ est quam cētera praenōmina: id praenōmen Latīnum long________ est.
6. Verba *īre* et *dare* brev________ sunt quam cētera verba Latīna: ea verba Latīna brev________ sunt.
7. Merīdiē sōl alt________ in caelō est quam ante et post merīdiem: merīdiē sōl alt________ est in caelō.
8. Mēdus: "Nūlla fēmina tam fōrmōsa aut tam proba est quam Lȳdia: ea fēmina fōrmōs________ ac prob________ est!"

-ēs	-ēs
-em	-ēs
-ēī	-ērum
-ēī	-ēbus
-ē	-ēbus

Exercitium 6

1. Di______ est tempus ā māne ad vesperum.
2. Hōra sexta di______ dīvidit in duās aequās partēs.
3. Vesper est fīnis di______ .
4. Di______ prīmō mēnsis Septembris nōmen est kalendae Septembrēs.
5. Di______ quīntō decimō post lūnam novam lūna plēna est.
6. Aestāte di______ longiōrēs sunt quam noctēs.
7. Annus CCCLXV di______ habet; numerus di______ magnus est.
8. Prīmīs mēnsium di______ nōmina sunt *kalendae Iānuāriae, Februāriae, Mārtiae, Aprīlēs*, cētera.
9. Mēnsēs incipiunt ab iīs di______ quī *kalendae* dīcuntur.

aequinoctium
aestās
atque
autumnus
calidus
clārus
exiguus
fōrma
frīgidus
glaciēs

Exercitium 7

1. Nōn sōl, sed __________ et __________ lūcent nocte.
2. ________ lūnae ā sōle venit; itaque lūna nōn tam __________ est quam sōl.
3. Sōl terram et lūnam lūce suā __________ .
4. Nōn ________ lūna lūce sōlis illūstrātur; ea pars lūnae quae nōn illūstrātur __________ est.
5. Cum lūna nova est, __________ [= parva] pars eius vidētur.
6. Lūna dīmidia __________ habet litterae D.
7. Diēs mēnsis I dīcitur ________ , V aut VII ________ , XIII aut XV ________ .
8. A. d. VIII kal. Apr. et a. d. VIII kal. Oct. __________ dīcuntur, nam iīs diēbus nox aequa est __________ diēs.

9. Tempora annī sunt vēr, ________, autumnus, ________.
10. ________ ā Mārtiō, ________ ā Septembrī ________ [= initium facit].
11. Aestās nōn tempus ________, sed tempus ________ est.
12. Eō tempore multī Rōmānī ________ [: Rōmam] relinquunt.
13. Hieme nōn sōlum ________, sed etiam ________ dē nūbibus cadit.
14. Hieme ________ Germāniae glaciē ________.
15. Germānī puerī super ________ lacuum lūdunt.

Exercitium 8

1. Unde venit lūx lūnae? ...
2. Num tōta lūna sōle illūstrātur? ...
3. Quis dīcitur diēs tertius decimus mēnsis Aprīlis? ...
4. Quō mēnse longissimī sunt diēs? ...
5. Quae sunt quattuor tempora annī? ...
6. Ā quō mēnse incipit annus? ...
7. Quod annī tempus incipit ā mēnse Decembrī? ...
8. Quī mēnsis annī frīgidissimus est? ...
9. Cūr multī hominēs urbem relinquunt aestāte? ...
10. Quandō folia dē arboribus cadunt? ...
11. Quandō arborēs novīs foliīs ōrnantur? ...
12. Quī diēs annī brevissimus est? ...

hiems
īdūs
illūstrāre
imber
incipere
kalendae
lacus
lūna
lūx
nix
nōnae
obscūrus
operīre
stēlla
tōtus
urbs
vēr

Lēctiō tertia (versūs 102–149)

Lēctiō III

Exercitium 9

1. Antīquīs temporibus Mārtius mēnsis prīmus ________.
2. September, quī nunc mēnsis nōnus ________, tunc mēnsis septimus ________.
3. Tunc Rōma urbs nōn tam pulchra ________ quam nunc ________.
4. Tunc Rōmānī pauciōrēs ________ quam nunc ________.
5. Ante tempus Caesaris mēnsī septimō nōmen ________ Quīntīlis.

(nunc) est sunt
(tunc) erat erant

Exercitium 10

ablātīvus temporis

1. Aestāt____ diēs longiōrēs sunt quam hiem____.
2. Mēns____ Mārti____ et mēns____ Septembr____ diēs aequī sunt ac noctēs.
3. Hōr____ sext____ vel merīdi____ sōl altissimus est.
4. Quandō lūcet lūna? Lūna noct____ lūcet.
5. Di____ octāv____ post lūnam novam lūna dīmidia est.
6. Vēr____ arborēs novīs foliīs ōrnantur.
7. E____ tempor____ avēs nīdōs faciunt.

Exercitium 11

1. Estne Quīntus in cubiculō suō? ...
2. Estne obscūrum cubiculum Quīntī? ...
3. Cūr Aemilia fenestram claudit? ...
4. Cūr Quīntus hōrās longās esse putat? ...
5. Quod tempus est annī? ...
6. Ā quō nōminātur mēnsis Iūlius? ...
7. Quod nōmen eī mēnsī erat ante tempus Caesaris? ...
8. Num Iūlius vel Quīntīlis mēnsis quīntus est? ...
9. Cūr Quīntus dormīre nōn potest? ...
10. Ubi sōl lūcet cum nox est in Italiā? ...
11. Quandō hominēs dormiunt? ...
12. Quae urbs est caput imperiī Rōmānī? ...

Lēctiō grammatica

dēclīnātiō v
(gen. sing. *-ēī*)

	sing.	plūr.
nōm.	*-ēs*	*-ēs*
acc.	*-em*	*-ēs*
gen.	*-ēī*	*-ērum*
dat.	*-ēī*	*-ēbus*
abl.	*-ē*	*-ēbus*

Lēctiō grammatica (versūs 150–176)

Exercitium 12

Dēclīnātiō quīnta
Exemplum: *di|ēs*, gen. sing. *-ēī*, m.

		Sing.	Plūr.
1.	Nōm.	*di*_____	*di*_____
2.	Acc.	*di*_____	*di*_____
3.	Gen.	*di*_____	*di*_____
4.	Dat.	*di*_____	*di*_____
5.	Abl.	*di*_____	*di*_____

6. *Diē* est _____________ singulāris.
7. *Diēbus* _____________ aut _____________ plūrālis est.
8. *Diēī* est _____________ aut _____________ singulāris.
9. *Diem* _____________ _____________ est.
10. *Diērum* _____________ _____________ est.
11. *Diēs est* _____________ *singulāris aut* _____________ *aut* _____________ plūrālis.

positīvus (pos.)
comparātīvus (comp.)
superlātīvus (sup.)

pos. *-us -a -um / -is -e*
comp. *-ior -ius*
sup. *-issim|us -a -um*

Exercitium 13

Exempla: *Februārius mēnsis brevis est, brevior quam cēterī mēnsēs: Februārius mēnsis annī brevissimus est.*

1. *Brev|is -e* positīvus est; *brevior -ius* _____________ est; *brevissim|us -a -um* est _____________ .

		Masc.	Fēm.	Neutr.
2.	Pos.	*alt*_____	*alt*_____	*alt*_____
3.	Comp.	*alt*_____	*alt*_____	*alt*_____
4.	Sup.	*alt*_____	*alt*_____	*alt*_____
5.	Pos.	*brev*_____	*brev*_____	*brev*_____
6.	Comp.	*brev*_____	*brev*_____	*brev*_____
7.	Sup.	*brev*_____	*brev*_____	*brev*_____

Cap. XIV

CAPITVLVM QVARTVM DECIMVM

Lēctiō I

Lēctiō prīma (versūs 1–32)

uter utra utrum?
A-ne an *B*?
alter -era -erum:
aut *A* aut *B*
uter- utra- utrum-que:
et *A* et *B*
neuter -tra -trum:
nec *A* nec *B*

Exercitium 1

Exempla:
Uter servus, Dāvusne an Mēdus?
Uterque servus: et Dāvus et Mēdus.
Alter servus: aut Dāvus aut Mēdus.
Neuter servus: nec Dāvus nec Mēdus.

1. Duo puerī in hortum eunt, __________ puer ambulat, __________ currit.
2. __________ ē duōbus puerīs currit? Quīntus currit. __________ ambulat? Mārcus ambulat.
3. Iūlius: "Curre, Mārce!" Iam __________ puer currit, et Mārcus et Quīntus; __________ puer ambulat, nec Mārcus nec Quīntus.
4. Aemilia et Lӯdia sunt duae fēminae: __________ fēmina Rōmāna est, __________ Graeca.
5. __________ ē duābus fēminīs est Graeca? Lӯdia est Graeca.
6. __________ fēmina pulchra est, et Aemilia et Lӯdia; __________ fēmina foeda est, nec Aemilia nec Lӯdia.

7. Nīlus et Rhēnus sunt duo flūmina: ________ flūmen in Āfricā est, ________ in Eurōpā.
8. ________ ē duōbus flūminibus in Āfricā est, Nīlusne an Rhēnus? Nīlus in Āfricā est.
9. ________ flūmen magnum est, et Nīlus et Rhēnus; ________ flūmen parvum est, nec Nīlus nec Rhēnus.

Exercitium 2

1. Uterque puer in lectō ________ [= iacet].
2. Uter puer dormit, Mārcusne ________ Quīntus?
3. Mārcus dormit, sed Quīntus ________ .
4. Mārcus nōn aegrōtat, sed ________ .
5. Āēr frīgidus per fenestram ________ intrat.
6. Fenestra Quīntī nōn aperta, sed ________ est.
7. Puer vigilāns ________ canere audit: "Cucurrū!"
8. Dāvus: " ________ pēs tuus sē habet ________ [= hōc diē]?"
9. Quīntus: "Pēs male sē ________ . Dā ________ aquam, Dāve!" Dāvus eī aquam dat.

an
apertus
clausus
cubāre
gallus
habēre, sē h.
hodiē
mihi
quōmodo
valēre
vigilāre

Exercitium 3

1. Cūr Mārcus quiētus in lectō suō cubat? ...
2. Cūr alter puer vigilat nec dormīre potest? ...
3. Uter ē duōbus puerīs aegrōtat? ...
4. Pēsne sōlum dolet Quīntō? ...
5. Suntne magna cubicula puerōrum? ...
6. Uter puer fenestrā apertā dormit? ...
7. Quid per fenestram apertam intrat? ...
8. Cūr fenestra Quīntī clausa est? ...
9. Quid audit Quīntus? ...
10. Cūr Mārcus gallum nōn audit? ...
11. Quid gallus canēns salūtat? ...
12. Quem vocat Quīntus? ...
13. Quōmodo sē habet pēs Quīntī hodiē? ...
14. Cūr Quīntus noctem longam esse putat? ...
15. Quid Dāvus puerō aegrō dat? ...

Lēctiō secunda (versūs 33–74)

Lēctiō II

Exercitium 4

Exempla:

Servus ambulāns = servus quī ambulat; servī ambulantēs = servī quī ambulant.

Membrum dolēns = membrum quod dolet; membra dolentia = membra quae dolent.

Puella canēns = puella quae canit; puellae canentēs = puellae quae canunt.

Puer dormiēns = puer quī dormit; puerī dormientēs = puerī quī dormiunt.

1. Puella plōr________ [= quae plōrat]; puellae plōr________ [= quae plōrant].
2. Puer rīd________ [= quī rīdet]; puerī rīd________ [= quī rīdent].
3. Cor palpit________ [= quod palpitat]; corda palpit________ [= quae palpitant].
4. Equus curr________ [= quī currit]; equī curr________ [= quī currunt].
5. Pāstor dorm________ [= quī dormit]; pāstōrēs dorm________ [= quī dormiunt].
6. Ovis err________ [= quae errat]; ovēs err________ [= quae errant].
7. Canis lātr________ [= quī lātrat]; canēs lātr________ [= quī lātrant].

[1]	-āns	-antēs
		-antia
[2]	-ēns	-entēs
		-entia
[3]	-ēns	-entēs
		-entia
[4]	-iēns	-ientēs
		-ientia

8. Animal vol________ [= quod volat]; animālia vol________ [= quae volant].
9. Stēlla lūc________ [= quae lūcet]; stēllae lūc________ [= quae lūcent].

adhūc
afferre
deinde
excitāre
frīgēre
induere
inquit
lavāre
māne
mergere
nūdus
poscere
prīmum
pūrus
solēre
sordidus
surgere
tibi
toga
tunica
vestīmenta
vestīre

Exercitium 5

1. Iam hōra prīma est, sed Mārcus ________ dormit.
2. Servus clāmāns puerum dormientem ________ .
3. Mārcus ē lectō ________ ac servum aquam ________ iubet.
4. Servus eī aquam ________ et Mārcus manūs ________ .
5. Iam manūs eius nōn ________ , sed ________ sunt.
6. Mārcus prīmum manūs, ________ faciem lavat.
7. Dāvus eum caput tōtum in aquam ________ iubet.
8. ________ [= hōrā prīmā] puer manūs et faciem aquā frīgidā lavat.
9. Quīntus, quī ante Mārcum surgere ________ , hodiē nōn surgit, quod pēs et caput eī dolet.
10. "Mihi quoque caput dolet" ________ Mārcus, et Dāvus " ________ caput nōn dolet!" inquit.
11. Mārcus ________ , quia āēr frīgidus est et corpus eius ________ est.
12. Tunica et toga sunt ________ Mārcī.
13. Mārcus vestīmenta sua ā servō ________ : "Dā mihi ________ et ________ , Dāve! ________ mē!"
14. Mārcus ________ tunicam, deinde togam ________ .

Exercitium 6

1. Quō it Dāvus Quīntum relinquēns? ...
2. Vigilatne Mārcus? ...
3. Quōmodo Dāvus puerum excitat? ...
4. Quid Mārcus Dāvum afferre iubet? ...
5. Estne calida aqua quam Dāvus affert? ...
6. Quid Mārcus prīmum lavat? ...
7. Tōtumne corpus lavat Mārcus? ...
8. Estne frīgida aqua quā Rōmānī post merīdiem lavantur? ...
9. Cūr nōn surgit Quīntus? ...
10. Doletne caput Mārcō? ...
11. Cūr Mārcus frīget? ...
12. Quid Mārcus ā Dāvō poscit? ...
13. Quae sunt vestīmenta Mārcī? ...
14. Num Dāvus Mārcum vestit? ...

Lēctiō III

Lēctiō tertia (versūs 75–132)

-āns	-antēs
-antem	
-antis	-antium
-antī	-antibus
-ante/-antī	
-āns	-antia
-ēns	-entēs
-entem	
-entis	-entium
-entī	-entibus
-ente/-entī	
-ēns	-entia

Exercitium 7

1. Ancilla can________ et rīd________ ā puellā dormi________ nōn audītur.
2. Puella dormi________ ancillam can________ et rīd________ nōn audit, sed servum clām________ audit.
3. Servus clām________ puellam dormi________ excitat.
4. Puella dormi________ nōn ab ancillā can________ et rīd________ , sed ā servō clām________ excitātur.
5. Puella vōcem ancillae can________ et rīd________ nōn audit, sed vōcem servī clām________ audit.
6. Ancillae can________ et rīd________ ā puellīs dormi________ nōn audiuntur.
7. Puellae dormi________ ancillās can________ et rīd________ nōn audiunt, sed servōs clām________ audiunt.

8. Servī clām________ puellās dormi________ excitant.
9. Puellae dormi________ nōn ab ancillīs can________ et rīd________, sed ā servīs clām________ excitantur.
10. Puellae vōcēs ancillārum can________ et rīd________ nōn audiunt, sed vōcēs servōrum clām________ audiunt.
11. Dāvus nōn puerō val________, sed puerō aegrōt________ aquam dat.
12. Servus dominō imper________ pāret. Servī dominīs imper________ pārent.
13. Quīntus nec crūs dol________ nec bracchium dol________ movet.
14. Puer aegrōt________ membra dol________ nōn movet.
15. Avēs animālia vol________ sunt; ovis nōn est animal vol________.

Exercitium 8

1. Virī Rōmānī togam ________.
2. Mīles gladium gerit manū ________, scūtum manū ________.
3. Vir ________ [= togam gerēns] mīlitāre nōn potest.
4. Mārcus, cui pedēs frīgent, ________ induit.
5. Dāvus puerum ________ cum venīre iubet: "Venī mē ________!"
6. In ātriō ________ līberōs suōs exspectant.
7. Quīntus, quī ________ ēsse solet, hodiē ________ ēsse potest.
8. Dāvus Mārcō librum et ________ et ________ et rēgulam affert.
9. Iūlius: "Hodiē Mēdus ________ cum īre nōn potest, Mārce."
10. Mēdus librum et tabulam et cēterās ________ Mārcī ferre solet.
11. Mārcus ipse nihil ferre solet ________ mālum.
12. Fīlius discēdēns "________, pater!" inquit.

calceus
dexter
gerere
mēcum
multum
nihil
parentēs
praeter
rēs
sēcum
sinister
stilus
tabula
tēcum
togātus
valē

Exercitium 9

1. Sine pecūniā nūlla r________ [= nihil] emī potest.
2. Mēdus Lȳdiae r________ pulchram emit.
3. Pretium eius r________ est centum sēstertiī.
4. Eī r________ nōmen est 'ānulus gemmātus'.
5. Eā r________ ōrnātur digitus.
6. In tabernīs Rōmānīs multae r________ emī possunt.
7. Quī magnam pecūniam habet multās r________ emere potest.
8. Magnus est numerus eārum r________ quae Rōmae emī possunt.
9. Vīlla Iūliī multīs r________ pulchrīs ōrnātur.

rēs	rēs
rem	rēs
reī	rērum
reī	rēbus
rē	rēbus

Exercitium 10

1. Quid est toga? ...
2. Utrum bracchium virō togātō nūdum est? ...
3. Cūr mīles Rōmānus togam nōn gerit? ...
4. Quid mīles manū sinistrā gerit? ...
5. Cūr Mārcus calceōs poscit? ...
6. Quō eunt Dāvus et Mārcus? ...
7. Quī sunt in ātriō? ...
8. Quid est ante parentēs? ...
9. Quō it Aemilia? ...
10. Quid māter fīliō aegrōtantī dat? ...
11. Quid pater dat fīliō valentī? ...
12. Quās rēs Mārcus sēcum fert? ...
13. Quis cum puerīs īre solet? ...
14. Quid dīcit puer discēdēns? ...
15. Quid pater respondet? ...

Lēctiō grammatica

participium (part.)

[1] *-ā|ns -a|nt|is*
[2] *-ē|ns e|nt|is*
[3] *-ēns -ent|is*
(-i|ēns -i|ent|is)
[4] *-i|ēns -i|ent|is*

masc./fēm.

	sing.	plūr.
nōm.	*-ns*	*-nt|ēs*
acc.	*-nt|em*	*-nt|ēs*
gen.	*-nt|is*	*-nt|ium*
dat.	*-nt|ī*	*-nt|ibus*
abl.	*-nt|e/ī*	*-nt|ibus*

neutr.

	sing.	plūr.
nōm.	*-ns*	*-nt|ia*
acc.	*-ns*	*-nt|ia*
gen.	*-nt|is*	*-nt|ium*
dat.	*-nt|-ī*	*-nt|ibus*
abl.	*-nt|e/ī*	*-nt|ibus*

Lēctiō grammatica (versūs 133–150)

Exercitium 11

1. *Vocā|re* īnfīnītīvus est. *Vocā|ns* est ________ .
2. *Vidē|ns, pōn|ēns, audi|ēns* ________ sunt.
3. Īnfīnītīvus *volāre*, participium *vol*____ .
4. Īnfīnītīvus *sedēre*, participium *sed*____ .
5. Participium *dūcēns*, īnfīnītīvus *dūc*____ .
6. Participium *veniēns*, īnfīnītīvus *ven*____ .
7. Participium *faciēns*, īnfīnītīvus *fac*____ ; item participium *capiēns, iaciēns, fugiēns, pariēns, accipiēns, aspiciēns*, īnfīnītīvus *cap*____ , *iac*____ , *fug*____ , *par*____ , *accip*____ , *aspic*____ .

		Singulāris Masc./Fēm.	Singulāris Neutr.	Plūrālis Masc./Fēm.	Plūrālis Neutr.
8.	Nōm.	*volāns*	*vol*____	*vol*____	*vol*____
9.	Acc.	*vol*____	*vol*____	*vol*____	*vol*____
10.	Gen.	*vol*____	*vol*____	*vol*____	*vol*____
11.	Dat.	*vol*____	*vol*____	*vol*____	*vol*____
12.	Abl.	*vol*____/__	*vol*____/__	*vol*____	*vol*____
13.	Nōm.	*canēns*	*can*____	*can*____	*can*____
14.	Acc.	*can*____	*can*____	*can*____	*can*____
15.	Gen.	*can*____	*can*____	*can*____	*can*____
16.	Dat.	*can*____	*can*____	*can*____	*can*____
17.	Abl.	*can*____/__	*can*____/__	*can*____	*can*____

18. Masculīnum et fēminīnum: *volāns, canēns* est ________ singulāris, *volantem, canentem* ________ ________ , *volantēs, canentēs* ________ aut ________ plūrālis.
19. Neutrum: *volāns, canēns* ________ aut ________ singulāris est, *volantia, canentia* ________ aut ________ plūrālis.
20. *Volante, canente* ________ ________ est.
21. *Volantī* ________ aut ________ singulāris est, *volantibus* ________ aut ________ ________ .
22. *Volantis, canentis* est ________ ________ , *volantium, canentium* ________ plūrālis.

Cap. XV

Lēctiō I

ego	sum	habeō
tū	es	habēs
is/ea	est	habet

CAPITVLVM QVINTVM DECIMVM

Lēctiō prīma (versūs 1–40)

Exercitium 1

1. Dēlia: "Ego laeta ____ . Nōnne tū laeta ____ , Syra?"
2. Syra: " ____ laeta nōn ____ . Cūr tū laeta ____ , Dēlia?"
3. Dēlia: "Laeta ____ , quia Lēander mē amat: ____ amīcus meus ____ ; ____ amīca eius ____ ."
4. Dēlia amīcum habe____ , itaque ____ laeta ____ .
5. Dēlia: "Nōnne tū amīcum habē____ , Syra?"
6. Syra: "Ego amīcum nōn habe____ ."
7. Dēlia: "Cūr amīcum nōn habē____ ?"
8. Syra: "Amīcum nōn habe____ , quia fōrmōsa nōn ____ . ____ amīcum habē____ , quia fēmina fōrmōsa ____ ."

Exercitium 2

1. Diodōrus ________ Mārcī est; Mārcus ________ Diodōrī est.
2. Diodōrus puerōs ________ verberat; eō modō magister discipulōs improbōs ________ solet.
3. Diodōrus enim magister ________ est.
4. Sextus prīmus ad ________ advenit.
5. Magister intrāns discipulum salūtat eumque ________ iubet: "Salvē, Sexte! ________ !"
6. ________ [= deinde] Sextus in ________ suā cōnsīdit.
7. Discipulus ________ [= tacēns] ante magistrum sedet.
8. Sextus iam adest, ________ [= sed] cēterī discipulī ________ adsunt.
9. Magister īrātus ________ : "Ō, discipulōs improbōs...!"
10. Titus ________ [= ōstium] pulsat ________ lūdum intrat.
11. Titus nōn ________ intrat, sed prīmum iānuam pulsat.

antequam
at
cōnsīdere
discipulus
exclāmāre
iānua
lūdus
magister
nōndum
pūnīre
sella
sevērus
statim
tacitus
tum
virga

Exercitium 3

1. Quō it Mārcus? ...
2. Quis est Diodōrus? ...
3. Cūr Mārcus magistrum suum metuit? ...
4. Quōmodo magister discipulōs improbōs pūnit? ...
5. Cui discipulī pārent? ...
6. Quis discipulus prīmus ad lūdum advenit? ...
7. Quid facit Sextus cum magister intrat? ...
8. Cūr īrātus est magister? ...
9. Estne Sextus discipulus improbus? ...
10. Quid facit Titus antequam lūdum intrat? ...
11. Quid magister eum facere iubet? ...
12. Cūr Titus librum suum nōn habet? ...
13. Tūne magister/magistra an discipulus/discipula es? ..

Lēctiō secunda (versūs 41–95)

Lēctiō II

Exercitium 4

1. Lēander saccum port____ ; item Syrus saccum port____ .
2. Dāvus et Ursus lectīcam cum dominō port____ .
3. Lēander: "Saccus quem tū port____ , Syre, levior est quam is quem ego port____ ."
4. Dāvus: "Saccī quōs vōs port____ , Syre et Lēander, leviōrēs sunt quam lectīca quam nōs port____ ."
5. Iūlia can____ . Puerī nōn can____ , sed rīd____ , quod Iūliam canere aud____ , nam puerī eam male canere put____ .
6. Iūlia: "Cūr vōs rīd____ , puerī, cum mē canere aud____ ? Nōnne mē bene canere put____ ?"
7. Mārcus: "Nōs rīd____ cum tē canere aud____ , Iūlia, quia tē male canere put____ !"
8. Quīntus: "Ego nōn rīd____ cum tē canere aud____ ."
9. Iūlia: "Aud____ ne, Mārce? Quīntus nōn rīd____ cum mē canere aud____ . Cūr tū nōn rīd____ , Quīnte? Tūne mē bene canere put____ ?"
10. Quīntus: "Ego put____ tē vōcem satis pulchram habēre. Nōn male can____ , ut parva puella."
11. Iūlia: "Ego bene can____ , at vōs male can____ !"
12. Quīntus: "Nōn male can____ , ut magnī puerī!"

[1]	-ō	-āmus
	-ās	-ātis
	-at	-ant
[2]	-eō	-ēmus
	-ēs	-ētis
	-et	-ent
[3]	-ō	-imus
	-is	-itis
	-it	-unt
[4]	-iō	-īmus
	-īs	-ītis
	-it	-iunt

convenīre
dēsinere
domī
īnferior
nisi
nōs
posterior
quid
quod
reddere
redīre
sē
sī
tergum
vērum
vōs

Exercitium 5

1. Mārcus (ad Sextum et Titum): " _____ magistrum nōn salūtātis..."
2. Sextus et Titus: "Id _____ nōn est: _____ magistrum salūtāmus."
3. Magister: "Vērum dīcitis. _____ Mārcus dīcit vērum nōn est."
4. Magister īrātus _____ Mārcī verberat.
5. Tergum est pars corporis _____ .
6. Mārcus nōn lacrimat, neque enim lacrimāre puerō Rōmānō _____ .
7. Magister eum verberāre _____ , atque puer ad sellam suam _____ .
8. _____ [= cūr] Mārcus nōn cōnsīdit? Nōn cōnsīdit, quia pars tergī _____ eī dolet.
9. Quīntus nōn in ludō, sed _____ est.
10. Mārcus: "Quīntus dīcit ' _____ aegrum esse'."
11. Magister: " _____ frāter tuus aeger est, in lūdum īre nōn potest."
12. Magister Mārcum Titō tabulam _____ iubet.
13. Magister: "Necesse est tē pūnīre, _____ tabulam nunc reddis Titō!"

Exercitium 6

1. Quis discipulus postrēmus advenit? ...
2. Mārcusne magistrum salūtat? ...
3. Cūr magister Mārcum verberat? ...
4. Cūr Mārcus nōn lacrimat? ...
5. Quō magister puerum redīre iubet? ...
6. Cūr Mārcus nōn cōnsīdit? ...
7. Quid est tergum? ...
8. Ubi est frāter Mārcī? ...
9. Cūr Quīntus in lūdum īre nōn potest? ...
10. Quid magister puerōs iubet? ...
11. Cūr Mārcus librum Titī habet? ...
12. Cūr Titus nōn potest mālum reddere Mārcō? ...

Lēctiō III

Lēctiō tertia (versūs 96–128)

ego	nōs
tū	vōs
is	iī

sum	sumus
es	estis
est	sunt

possum	possumus
potes	potestis
potest	possunt

Exercitium 7

1. Dāvus et Ursus, quī dominum vehunt, iam fessī _____ .
2. Syrus et Lēander saccōs vehunt; _____ nōndum fessī _____ .
3. Dāvus: "Nōs fessī _____ . Nōnne vōs fessī _____ , Syre et Lēander?"
4. Syrus: " _____ fessī nōn _____ . Cūr _____ fessī _____ , Dāve et Urse?"
5. Ursus: "Nōs fessī _____ , quia dominus gravis _____ ."
6. Dāvus: "St! Dominus dormit; _____ quoque fessus _____ ."
7. Ursus: " _____ quī vehitur fessus esse nōn pot_____ ."
8. Servī, quī dominum portāre iam nōn pos_____ , lectīcam in viā pōnunt. Dominus excitātur.
9. Iūlius: "Cūr hīc consistimus? Ubi _____ ?"
10. Dāvus: "In monte _____ . Iam tē portāre nōn pos_____ , domine."
11. Iūlius: "Quid mē portāre nōn pot_____ ?"
12. Dāvus: "Tē portāre nōn pos_____ , quia nimis gravis _____ ."
13. Iūlius: "Ego gravis nōn _____ , nec lectīca gravis _____ ."
14. Ursus: "Sine tē lectīca gravis nōn _____ . Tūne apud lectīcam ambulāre pot_____ ?"
15. Iūlius: "Fessus _____ : ambulāre nōn pos_____ ."
16. Dāvus: " _____ nōn tam fessus _____ quam nōs _____ ."
17. Iūlius: "Vērum dīcis: ego nōn tam fessus _____ quam vōs _____ , sed _____ dominus _____ , _____ servī _____ !"

Exercitium 8

1. Magister librum aperit ac ______ incipit.
2. Dum magister recitat, ______ discipulī dormiunt [= nūllus discipulus vigilat].
3. Discipulī tam bene dormiunt quam domī in ______ [= parvīs lectīs].
4. Ergō posteriōrem librī partem nōn audiunt, sed tantum ______ partem.
5. Magister eōs verberat. Discipulī: "Cūr ______ verberās?"
6. Magister: "______ verberō, quod aliō modō ______ excitāre nōn possum."
7. In lūdō dormīre nōn ______ .

lectulus
licēre
nōs (acc)
omnēs
prior
recitāre
vōs (acc)

Exercitium 9

1. Quid facit magister antequam recitāre incipit? ...
2. Tōtumne librum audiunt discipulī? ...
3. Cūr nōn audiunt posteriōrem librī partem? ...
4. Cūr magister recitāre dēsinit? ...
5. Quōmodo magister discipulōs excitat? ...
6. Quid Mārcus dīcit magistrō īrātō? ...
7. Quōmodo magister discipulōs pūnit? ...
8. Cūr discipulī nōn cōnsīdunt? ...
9. Cūr magister eōs ante sellās stāre iubet? ...
10. Quid recitat magister sedēns? ...
11. Num in lūdō dormīre licet? ...
12. Quid est lectulus? ...
13. Tūne stāns dormīre potes? ...
14. Ubi vōs dormīre solētis, discipulī? ...

Lēctiō grammatica (versūs 129–170)

Lēctiō grammatica

Exercitium 10

1. *Voc|ō, vocā|mus* ______ prīma est.
2. *Vocā|s, vocā|tis* ______ ______ est.
3. *Voca|t, voca|nt* ______ ______ est.
4. *Voc|ō* persōna ______ singulāris est; *vocā|mus* est ______ ______ plūrālis.
5. *Vocā|s* ______ secunda ______ est; *vocā|tis* est ______ ______ ______ .
6. *Voca|t* persōna ______ ______ est; *voca|nt* est ______ ______ ______ .

	Sing.	Plūr.	Sing.	Plūr.	Sing.	Plūr.
7. Pers. 1	*am*___	*am*___	*vid*___	*vid*___	*aud*___	*aud*___
8. Pers. 2	*am*___	*am*___	*vid*___	*vid*___	*aud*___	*aud*___
9. Pers. 3	*am*___	*am*___	*vid*___	*vid*___	*aud*___	*aud*___
10. Pers. 1	*dūc*___	*dūc*___	*fac*___	*fac*___	*s*___	*s*___
11. Pers. 2	*dūc*___	*dūc*___	*fac*___	*fac*___	*es*	*es*___
12. Pers. 3	*dūc*___	*dūc*___	*fac*___	*fac*___	*es*___	*s*___

persōna (pers.)

		sing.	plūr
pers. 1		*-ō*	*-mus*
pers. 2		*-s*	*-tis*
pers. 3		*-t*	*-nt*
[1]	1	*-ō*	*-ā|mus*
	2	*-ā|s*	*-ā|tis*
	3	*-a|t*	*-a|nt*
[2]	1	*-e|ō*	*-ē|mus*
	2	*-ē|s*	*-ē|tis*
	3	*-e|t*	*-e|nt*
[3]	1	*-(i)ō*	*-imus*
	2	*-is*	*-itis*
	3	*-it*	*-(i)unt*
[4]	1	*-i|ō*	*-ī|mus*
	2	*-ī|s*	*-ī|tis*
	3	*-i|t*	*-i|unt*

Cap. XVI

Lēctiō I

appellāre
ēgredī
flāre
flūctus
implēre
īnferus
īnfluere
interesse
locus
maritimus
mergere
merx
nauta
nāvigāre
nāvis
opperīrī
ōra
paulum
portus
secundus
situs
sīve
superus
tempestās
tranquillus
turbāre
turbidus
vēlum
ventus

CAPITVLVM SEXTVM DECIMVM

Lēctiō prīma (versūs 1–40)

Exercitium 1

1. Italia inter duo maria ________ .
2. Id mare quod suprā Italiam ________ est 'mare ________ ' ________ [= vel] 'mare Hadriāticum' ________ [= nōminātur].
3. Īnfrā Italiam situm est mare ________ sīve Tūscum.
4. In Tiberī flūmine nōn multum, sed ________ aquae est.
5. Itaque magnae ________ Rōmam adīre nōn possunt.
6. Ōstia est oppidum ________ quod magnum ________ habet.
7. In ________ maritimā multī sunt portūs.
8. Ōs flūminis est ________ quō flūmen in mare ________ .
9. Rēs quās mercātōrēs emunt ac vēndunt ________ dīcuntur.
10. Cum nūllus ________ flat, mare ________ est.
11. Cum magnus ventus ________ , mare ________ est.
12. ________ est magnus ventus.
13. Tempestās mare ________ atque altōs ________ facit, quī nāvem aquā ________ possunt.
14. Nāvis quae aquā implētur in mare ________ cum nautīs.
15. Itaque ________ tempestātēs metuunt nec marī turbidō ________ volunt.
16. Is quī nāvigāre vult ventum secundum ________ [= exspectat].
17. Ventus ________ est ventus quī ā tergō flat.
18. Ventō secundō nāvēs ē portū ________ [= exeunt].
19. ________ nāvium ventō implentur.

Exercitium 2

1. Inter quae maria sita est Italia? ...
2. Cūr magnae nāvēs Rōmam adīre nōn possunt? ...
3. Ubi sita est Ōstia? ...
4. Quid dīcitur locus quō flūmen in mare īnfluit? ...
5. In quod mare Tiberis īnfluit? ...
6. Ubi sita sunt oppida Brundisium, Puteolī, Genua? ...
7. Quid est portus? ...
8. Quōmodo mercēs ex Āfricā in Italiam vehuntur? ...
9. Num mercēs tantum vehuntur nāvibus? ...
10. Quid facit is quī nāvigāre vult? ...
11. Quandō tranquillum est mare? ...
12. Quid est tempestās? ...
13. Cūr nautae tempestātēs metuunt? ...
14. Quid nautae in portū opperiuntur? ...

ablātīvus <u>absolūtus</u>
I: cum adiectīvō

Exercitium 3

1. Vent____ secund____ nāvēs ē portū ēgrediuntur.
2. Nāvēs plēn____ vēl____ per mare vehuntur.
3. Nautae neque mar____ tranquill____ neque mar____ turbid____ nāvigāre volunt.
4. Mārcus fenestr____ apert____ dormit, Quīntus fenestr____ claus____ cubat.
5. Puer ocul____ claus____ in lectō cubat.
6. Mārcus surgit ac ped____ nūd____ ante lectum stat.
7. Mārcus manūs lavat atque man____ pūrīs ē cubiculō exit.
8. Quīnt____ aegr____ trēs tantum discipulī adsunt.

9. Patr____ vīv____ fīlius pecūniōsus nōn est.
10. Lūn____ plēn____ nox obscūra nōn est.

Lēctiō secunda (versūs 41–95)

Lēctiō II

Exercitium 4

Exempla: verērī = timēre
verētur = timet, verentur = timent
verēns = timēns

1. In portū necesse est ventum opper______.
2. Nautae ventum secundum opper______.
3. Mēdus, quī dominum sevērum ver______, ex Italiā in Graeciam proficīsc______ vult.
4. Ventō secundō nāvis ē portū ēgred______.
5. Sōl or______; Mēdus et Lȳdia sōlem or______ intu______.
6. Mēdus laet______ quia cum amīcā suā proficīsc______.
7. Lȳdia Rōmā proficīsc______ laet______ nōn potest; dē oculīs eius lacrimae lāb______.
8. Mēdus amīcam suam trīstem complect______ atque cōnsōl______.
9. Quīntus oculīs clausīs cultrum medicī opper______.
10. Parentēs fīlium vīvere laet______.
11. Ovēs pāstōrem suum sequ______; canis ovēs sequ______.
12. Omnēs nautae Neptūnum, deum maris, ver______.
13. Oculī hūmānī sōlem intu______ nōn possunt.

[1] -ārī
-ātur -antur
-āns
[2] -ērī
-ētur -entur
-ēns
[3] -ī
-itur -untur
-ēns
[4] -īrī
-ītur -iuntur
-iēns
(oritur)

Exercitium 5

Exemplum: Iūlius nummōs suōs numerat Aemiliā spectante (= dum Aemilia spectat).

1. Sōl____ orient____ nāvis proficīscitur mult____ homin____ spectant____.
2. Magistr____ recitant____ discipulī dormiunt.
3. Mārcus rīdet plōrant____ sorōr____!
4. Sōl____ lūcent____ pāstor umbram petit.
5. Pāstor____ dormient____ ovis abit, sed pāstor lātrant____ can____ excitātur.
6. Cēter____ tacent____ et audient____ medicus Quīntum oculōs claudere iubet.
7. Gall____ canent____ excitātur puer.

ablātīvus absolūtus
II: cum participiō
(-nte -ntibus)

Exercitium 6

1. __________ est pars nāvis posterior.
2. Illīc sedet __________, is est nauta quī nāvem __________.
3. __________ est ea pars caelī unde sōl hōrā prīmā __________.
4. __________ est ea caelī pars quō sōl hōrā duodecimā __________.
5. Oriēns et occidēns partēs caelī __________ sunt.
6. Ea caelī pars ubi sōl merīdiē stat appellātur __________.
7. Pars contrāria dīcitur __________ ā septem stēllīs quae __________ in eā parte caelī stant.
8. Nautae ad occidentem nāvigantī merīdiēs ā __________ est, ā __________ septentriōnēs, oriēns ā tergō.
9. Ventō secundō atque caelō __________ multae nāvēs __________ [= ūnō tempore] ē portū ēgrediuntur.
10. Mēdus et Lȳdia nāvem __________ et ex Italiā __________.
11. Lȳdia Mēdum in puppim ascendentem __________.

cernere
complectī
cōnscendere
cōnsōlārī
contrārius
dextra
gubernāre
gubernātor
intuērī
lābī
laetārī
merīdiēs
occidēns
occidere
oriēns
orīrī

proficīscī
puppis
semper
septentriōnēs
sequī
serēnus
simul
sinistra
verērī

12. Lȳdia trīstis est, sed Mēdus __________ [= gaudet] nec iam dominum __________ .
13. Mēdus faciem Lȳdiae __________ [= spectat]: dē oculīs eius lacrimae __________ .
14. Mēdus amīcam suam __________ eamque multīs verbīs __________ .
15. Parvae rēs quae procul absunt oculīs __________ nōn possunt.

Exercitium 7

1. Ubi sedet gubernātor et quid agit? ...
2. Quid est puppis? ...
3. Quae sunt quattuor partēs caelī? ...
4. Quae dīcitur ea caelī pars unde sōl oritur? ...
5. Pars contrāria quae est? ...
6. Unde Mēdus et Lydia nāvem cōnscendunt? ...
7. Quō proficīscuntur? ...
8. Cūr in Graeciam īre volunt? ...
9. Quid sēcum ferunt in nāve? ...
10. Quid Mēdus et Lydia ē nāve spectant? ...
11. Cūr hominēs in portū vix cernī possunt? ...
12. Num trīstis est Mēdus? ...
13. Cūr Lydia nōn laetātur? ...
14. Quōmodo Mēdus amīcam suam cōnsōlātur? ...
15. Quam in partem nāvigant? ...

Lēctiō III

Lēctiō tertia (versūs 96–150)

multum | -ī
paulum | -ae
| -is

Exercitium 8

Exemplum: Puer aeger multum aquae bibit et paulum cibī ēst.

1. In Tiberī nōn multum, sed paulum aqu_____ est.
2. Iūlius multum pecūni_____ habet.
3. Ovēs multum herb_____ edunt.
4. Pāstor nōn paulum pān_____ sēcum fert.
5. In corde et in vēnīs multum sanguin_____ est.
6. Post paulum tempor_____ discipulī dormiunt.

multum
paulum
multō | -ior -ius
paulō | post
| ante

Exercitium 9

1. Quīntus, quī mult_____ ēsse solet, hodiē paul_____ ēst.
2. Quīntus mult___ crassior est quam Mārcus et paul____ crassior quam Iūlia.
3. Nāvis proficīscitur; paul_____ post terra cernī nōn potest.
4. Nūbēs oriuntur, nec mult_____ post tempestās oritur.
5. Iam flūctūs mult_____ altiōrēs sunt quam paul_____ ante.
6. Nautae mult_____ aquae ē nāve hauriunt.
7. Nāvis paul_____ levior fit.
8. Dānuvius flūmen mult_____ longius est quam Tiberis et paul_____ longius quam Rhēnus.

āter
cōnārī
fierī fit
fulgur
haurīre
iactāre

Exercitium 10

1. Dum gubernātor __________ [↔ tacet], Mēdus caelum spectat.
2. Ab occidente nūbēs oriuntur nōn albae, sed __________ .
3. Nauta deum Neptūnum __________ : “Ō Neptūne!”
4. Paulō post __________ caelum et mare illūstrat, et statim magnus __________ audītur.
5. Simul tempestās oritur; mare turbidum __________ [= esse incipit].

6. Nāvis flūctibus __________ ac __________ [= prope nōn] gubernārī potest.
7. Necesse est aquam __________ et mercēs iacere.
8. Gubernātor Neptūnum invocat __________ timōrem [= quia timet].
9. Lydia Chrīstum invocat: "Ō Chrīste! __________ nōs!"
10. Mēdus Lydiam lābentem sustinēre __________, nec __________ [= sed nōn] ipse stāre potest.
11. Lydia __________ [= rūrsus] Chrīstum invocat: "Ō Chrīste! Iubē mare tranquillum __________!"

invocāre
iterum
loquī
propter
servāre
tonitrus
vērō
vix

Exercitium 11

1. Quid Mēdus in occidente videt? ...
2. Quid gubernātor opperītur? ...
3. Cūr Neptūnum invocant nautae? ...
4. Cūr nāvis gubernārī vix potest? ...
5. Quid nautae ē nāve hauriunt? ...
6. Cūr mercēs in mare iaciuntur? ...
7. Ubi est mercātor cuius mercēs iaciuntur? ...
8. Quem dominum Lydia invocat? ...
9. Quid tum agit Mēdus? ...
10. Cūr Mēdus loquī nōn potest? ...
11. Cūr nautae aquam haurīre dēsinunt? ...
12. Mergiturne nāvis? ...

Lēctiō grammatica (versūs 151–165)

Lēctiō grammatica

Exercitium 12

1. *Timē|re* verbum āctīvum est; *timē|rī* verbum __________ est.
2. *Verē|rī* est verbum __________; *verē|rī* et *lāb|ī* verba __________ sunt.
3. Īnfīnītīvus verbī dēpōnentis nōn in *-re* dēsinit, sed in *-rī/-ī* ut īnfīnītīvus verbī __________.
4. Īnfīnītīvus: *cōn*_____, *intu*_____, *loqu*_____, *opper*_____.
5. Persōna tertia verbī dēpōnentis nōn in *-t, -nt* dēsinit, sed in *-tur, -ntur* ut persōna tertia verbī __________.
6. Persōna tertia: singulāris: *cōn*_____, *intu*_____, *loqu*_____, *opper*_____; plūrālis: *cōn*_____, *intu*_____, *loqu*_____, *opper*_____.
7. Participium verbī dēpōnentis dēsinit in *-ns* ut participium verbī __________.
8. Participium: nōm. sing. *cōn*_____, *intu*_____, *loqu*_____, *opper*_____.

verbum dēpōnēns
verbum āctīvum:
īnf. *-re*
pers.3 *-t -nt*
verbum passīvum et dēpōnēns:
īnf. *-rī -ī*
pers. 3 *-tur -ntur*
verbum āctīvum et dēpōnēns:
part. *-ns -ntis*

CAPITVLVM SEPTIMVM DECIMVM

Cap. XVII

Lēctiō prīma (versūs 1–41)

Lēctiō I

Exercitium 1

1. Quot sunt X et III? ...
2. Quot sunt X et IV? ...
3. Quot sunt X et V? ...
4. Quot sunt X et VI? ...
5. Quot sunt X et VII? ...
6. Quot sunt X et VIII? ...
7. Quot sunt X et IX? ...
8. Quot sunt XX et VIII? ...
9. Quot sunt XX et IX? ...
10. Quot sunt XX et X? ...

duodētrīgintā
duodēvīgintī
quattuordecim
quīndecim
sēdecim
septendecim
trēdecim
trīgintā
ūndētrīgintā
ūndēvīgintī

centēsimus
discere
docēre
doctus
indoctus
industrius
interpellāre
nescīre
nōngentī
octingentī
piger
postrēmō
prāvē
prāvus
prūdēns
quadrāgintā
quadringentī
quīngentī
quīnquāgintā
quisque quemque
rēctē
rēctus
respōnsum
scīre

sescentī
septingentī
septuāgintā
tollere
tot
ūsque

Exercitium 2

1. Discipulus est puer quī ________ .
2. Quī discipulōs ________ magister est.
3. Magister est vir ________ , quī multās rēs ________ .
4. Discipulī sunt puerī ________ , quī multās rēs ________ [= nōn sciunt].
5. Discipulus quī nihil discere vult ________ est.
6. Sextus nec stultus nec piger est, sed ________ atque ________ .
7. Magister: "Dīc numerōs ā decem ________ ad centum!"
8. ________ discipulus manum ________ , prīmum Sextus, deinde Titus, ________ Mārcus.
9. Titus numerōs dīcit ā X ad XXII, tum magister eum ________ .
10. Titus decimum ________ numerum dīcit ā XX ad C: "Vīgintī, trīgintā, ________ , ________ , sexāgintā, ________ , octōgintā, nōnāgintā, centum."
11. Sextus, quī numerōs ā C ad M dīcere iubētur, ________ [= tam multōs] numerōs dīcere nōn vult.
12. Sextus ________ [C] quemque numerum tantum dīcit: "Centum, ducentī, trecentī, ________ , ________ , ________ , ________ , ________ , ________ , mīlle."
13. Magister: "Quot sunt ________ [XL] et decem?" Sextus: "________ [L]." Mārcus: "Sexāgintā."
14. Quod Sextus respondet ________ est.
15. ________ Mārcī nōn rēctum, sed ________ est.
16. Sextus ________ respondet; Mārcus ________ respondet.

Exercitium 3

1. Quid magister puerōs docet? ...
2. Num doctī sunt discipulī? ...
3. Quī discipulus multās rēs discit? ...
4. Sedentne discipulī magistrō recitante? ...
5. Quid faciunt discipulī antequam respondent? ...
6. Omnēsne simul manum tollunt? ...
7. Quōs numerōs dīcit Titus? ...
8. Num Sextus omnēs numerōs dīcit ā centum ad mīlle? ...
9. Estne Sextus puer stultus? ...
10. Omnēsne discipulī rēctē respondent? ...
11. Cūr Mārcus prāvē respondet? ...

Lēctiō II

Lēctiō secunda (versūs 42–87)

-ō	-mus
-s	-tis
-t	-nt
-or	-mur
-ris	-minī
-tur	-ntur

Exercitium 4

1. Bonus discipulus magistrum salūta____ cum eum vide____ et ā magistrō salūtā____ cum ab eō vidē____ .
2. Sextus: "Ego magistrum salūt____ cum eum vide____ et ā magistrō salūt____ cum ab eō vide____ ."
3. Mārcus: "Ego numquam ā magistrō salūt____ ."
4. Sextus: "Tū nōn salūtā____ ā magistrō cum ab eō vidē____ , quia ipse magistrum nōn salūtā____ cum eum vidē____ ."
5. Bonī discipulī magistrum salūta____ cum eum vide____ et ā magistrō salūta____ cum ab eō vide____ .

6. Sextus et Titus: "Nōs magistrum salūtā_____ cum eum vidē_____ et ā magistrō salūtā_____ cum ab eō vidē_____."
7. Mārcus: "Vērum dīcitis: vōs magistrum salūtā_____ cum eum vidē_____ et ā magistrō salūtā_____ cum ab eō vidē_____, quia magister amīcus patribus vestrīs est!"

Exercitium 5

1. Syra Iūliam vocat = Iūlia ā Syrā voc_____.
2. Syra Iūliam quaerit nec eam reperit = _____ ____ _____ _________ _____ _________.
3. Iūlia: "Syra mē vocat" = "(Ego) ____ _____ _________."
4. Iūlia: "Syra mē quaerit nec mē reperit" = "(Ego) ____ _____ _________ nec _________."
5. Mārcus: "Syra tē vocat" = "(Tū) ____ _____ _________."
6. Mārcus: "Syra tē quaerit nec tē reperit" = "(Tū) ____ _____ _________ nec _________."
7. Syra puerōs vocat = _____ ____ _____ _________.
8. Syra puerōs quaerit nec eōs reperit = _____ ____ _____ _________ nec _________.
9. Puerī: "Syra nōs vocat" = "(Nōs) ____ _____ _________."
10. Puerī: "Syra nōs quaerit nec nōs reperit" = "(Nōs) ____ _____ _________ nec _________."
11. Iūlia: "Syra vōs vocat" = "(Vōs) ____ _____ _________."
12. Iūlia: "Syra vōs quaerit nec vōs reperit" = "(Vōs) ____ _____ _________ nec _________."

[1]	-or	-āmur
	-āris	-āminī
	-ātur	-antur
[2]	-eor	-ēmur
	-ēris	-ēminī
	-ētur	-entur
[3]	-or	-imur
	-eris	-iminī
	-itur	-untur
[4]	-ior	-īmur
	-īris	-īminī
	-ītur	-iuntur

Exercitium 6

1. Magister Sextum _________: "Bonus es discipulus, Sexte. Semper rēctē, _________ prāvē respondēs."
2. Mārcus nōn laudātur, sed _________.
3. Quod magister interrogat nōn difficile, sed _________ est.
4. Mārcus vērō semper prāvē respondet, _________ facile est quod interrogātur; neque enim _________ antequam respondet.
5. Mārcus: "Quod ego interrogor nimis _________ est, neque aliī discipulī tam _________ interrogantur quam ego."
6. XXX et VIII sunt _________, XXX et IX _________.

cōgitāre
difficilis
duodēquadrāgintā
facilis
laudāre
numquam
quamquam
reprehendere
saepe
ūndēquadrāgintā

Exercitium 7

1. Cūr Sextus et Titus laudantur ā magistrō? ...
2. Estne difficile quod magister interrogat? ...
3. Quem magister reprehendit? ...
4. Cūr Mārcus numquam laudātur?
5. Num Mārcus semper interrogātur? ...
6. Estne magister amīcus patribus discipulōrum? ...
7. Quīntusne ā magistrō reprehenditur? ...
8. Quot sunt quadrāgintā et octō? ...
9. Estne facile quod vōs interrogāminī, discipulī? ...
10. Tūne saepe ā magistrō/magistrā laudāris? ...
11. Tūne Mārcum stultum esse putās? ...

Lēctiō III

[1]	-or	-āmur
	-āris	-āminī
	-ātur	-antur
[2]	-eor	-ēmur
	-ēris	-ēminī
	-ētur	-entur
[3]	-or	-imur
	-eris	-iminī
	-itur	-untur
[4]	-ior	-īmur
	-īris	-īminī
	-ītur	-iuntur

Lēctiō tertia (versūs 88–152)

Exercitium 8

Exempla: vereor = timeō verēmur = timēmus
verēris = timēs verēminī = timētis
verētur = timet verentur = timent

1. Nauta nōn proficīsc_____, quia ventum secundum opper_____.
2. Mēdus: "Cūr nōn proficīsc_____, nauta? Quid opper_____?"
3. Nauta: "Nōn proficīsc_____, quia ventum secundum opper_____."
4. Nautae nōn proficīsc_____, quia ventum secundum opper_____.
5. Mēdus: "Cūr nōn proficīsc_____, nautae? Quid opper_____?"
6. Nautae: "Nōn proficīsc_____, quia ventum secundum opper_____."
7. Mēdus laet_____ nec iam dominum ver_____.
8. Mēdus: "Ego laet_____ nec iam dominum ver_____. Cūr tū nōn laet_____, Lȳdia? Quid ver_____?"
9. Nautae nōn laet_____, quia tempestātem ver_____.
10. Mēdus: "Nōnne ventō secundō laet_____, nautae? Cūr caelum intu_____? Quid ver_____?"
11. Nautae: "Nōn laet_____, quia tempestātem ver_____. Nūbēs ātrās procul in caelō intu_____."

A: "(ego) -ō"
AA: "(nōs) -mus"

A dīcit | 'sē -re'
AA dīcunt |

Exercitium 9

Exempla:
Magister: "Ego bene recitō." Magister dīcit 'sē bene recitāre.'
Discipulī: "Nōs bene recitāmus." Discipulī dīcunt 'sē bene recitāre.'
Iūlius: "Servus meus abest." Iūlius dīcit 'servum suum abesse.'
Iūlius: "Servum meum quaerō." Iūlius dīcit 'sē servum suum quaerere.'
Discipulī: "Probī sumus ac magistrō nostrō pārēmus." Discipulī dīcunt 'sē probōs esse ac magistrō suō pārēre.'

1. Iūlia: "Ego bene canō." Iūlia dīcit '_____ bene can_____.'
2. Albīnus: "Ōrnāmenta vēndō." Albīnus dīcit _____ ōrnāmenta vēnd_____.'
3. Servus: "Fessus sum." Servus dīcit '_____ fess_____ es_____.'
4. Servī: "Fessī sumus." Servī dīcunt '_____ fess_____ es_____.'
5. Nauta: "Ventum secundum opperior." Nauta dīcit '_____ ventum secundum opper_____.'
6. Nautae: "Neptūnum verēmur." Nautae dīcunt '_____ Neptūnum ver_____.'
7. Iūlius: "Fīlius meus aegrōtat." Iūlius dīcit 'Fīli_____ _____ aegrōt_____.'
8. Titus: "Ego librum meum nōn habeō." Titus dīcit '_____ librum _____ nōn hab_____.'
9. Sextus: "Laudor ā magistrō meō." Sextus dīcit '_____ laud_____ ā magistrō _____.'
10. Servus: "Dominō meō pāreō." Servus dīcit '_____ dominō _____ pār_____.'
11. Lydia: "Cum amīcō meō proficīscor." Lydia dīcit '___ cum amīcō ____ proficīsc_____.'
12. Mīlitēs: "Nōs patriam nostram dēfendimus." Mīlitēs dīcunt '_____ patriam _____ dēfend_____.'

absēns
as
certus
computāre

Exercitium 10

1. Quīntus, quī hodiē abest, etiam _____ ā magistrō laudātur.
2. Magistrō suō pārēre _____.
3. Magister ē sacculō suō _____ duōs nummōs, _____ et _____.

4. Magister: "Quot sēstertiī sunt sex dēnāriī?" Titus digitīs __________ : "...quattuor, ...octō, ...duodecim..."
5. Titus: "Sunt sēstertiī... vīgintī? an trīgintā?" Titus nōn __________ , sed __________ est. Sextus autem rēctē respondet.
6. Magister Sextō assem dat, et dēnārium in sacculō __________ .
7. Magister __________ nōn est neque pecūniam suam discipulīs __________ .
8. Mārcus: " __________ [= cūr] nōs computāre docēs, magister?"
9. Magister: "Id exemplō __________ possum: Sī sēdecim assēs cum amīcō tuō __________ [= dīvidis]..."

dēmōnstrāre
dēnārius
incertus
largīrī
largus
oportēre
partīrī
prōmere
quārē
repōnere

Exercitium 11

1. Quid magister ē sacculō suō prōmit? ...
2. Quot assēs est ūnus sēstertius et quot sēstertiī ūnus dēnārius? ...
3. Quōmodo parvī discipulī computant? ...
4. Cūr Titus magistrō interrogantī nōn statim respondet? ...
5. Quid dīcit Sextus manum tollēns? ...
6. Cūr incertum est respōnsum Titī? ...
7. Sextusne incertus est? ...
8. Quid magister Sextō dat? ...
9. Estne largus magister Diodōrus? ...
10. Quārē puerī computāre discunt? ...
11. Cūr Mārcus decem assēs nōn habet? ...
12. Cūr magister Mārcum nihil docēre potest? ...
13. Tūne pecūniam tuam partīris cum amīcīs? ...

Lēctiō grammatica (versūs 153–193)

Lēctiō grammatica

Exercitium 12

1. *Laud|or, laudā|mur* est persōna __________ verbī passīvī.
2. *Laudā|ris, laudā|minī* est persōna __________ verbī passīvī.
3. *Laudā|tur, lauda|ntur* est persōna __________ verbī passīvī.
4. Persōnae verbī passīvī: persōna tertia *-tur, -ntur;* persōna secunda -______ , -______ ; persōna prīma -______ , -______ .

		Sing.	Plūr.	Sing.	Plūr.
5.	Pers. 1	*vocor*	*voc*_____	*vid*_____	*vid*_____
6.	Pers. 2	*voc*_____	*voc*_____	*vid*_____	*vid*_____
7.	Pers. 3	*voc*_____	*voc*_____	*vid*_____	*vid*_____
8.	Pers. 1	*dūc*_____	*dūc*_____	*aud*_____	*aud*_____
9.	Pers. 2	*dūc*_____	*dūc*_____	*aud*_____	*aud*_____
10.	Pers. 3	*dūc*_____	*dūc*_____	*aud*_____	*aud*_____

11. *Laet|or, laetā|mur* est persōna __________ verbī dēpōnentis.
12. *Laetā|ris, laetā|minī* est persōna __________ verbī dēpōnentis.
13. *Laetā|tur, laeta|ntur* est persōna __________ verbī dēpōnentis.

		Sing.	Plūr.	Sing.	Plūr.
14.	Pers. 1	*cōnor*	*cōn*_____	*ver*_____	*ver*_____
15.	Pers. 2	*cōn*_____	*cōn*_____	*ver*_____	*ver*_____
16.	Pers. 3	*cōn*_____	*cōn*_____	*ver*_____	*ver*_____
17.	Pers. 1	*loqu*_____	*loqu*_____	*part*_____	*part*_____
18.	Pers. 2	*loqu*_____	*loqu*_____	*part*_____	*part*_____
19.	Pers. 3	*loqu*_____	*loqu*_____	*part*_____	*part*_____

Persōnae verbī passīvī et dēpōnentis

		sing.	plūr.
pers. 1		*-or*	*-mur*
pers. 2		*-ris*	*-minī*
pers. 3		*-tur*	*-ntur*
[1]	1	*-or*	*-ā|mur*
	2	*-ā|ris*	*-ā|minī*
	3	*-ā|tur*	*-a|ntur*
[2]	1	*-e|or*	*-ē|mur*
	2	*-ē|ris*	*-ē|minī*
	3	*-ē|tur*	*-e|ntur*
[3]	1	*-or*	*-imur*
	2	*-eris*	*-iminī*
	3	*-itur*	*-untur*
[4]	1	*-i|or*	*-ī|mur*
	2	*-ī|ris*	*-ī|minī*
	3	*-ī|tur*	*-i|untur*

Cap. XVIII

Lēctiō I

īdem eadem idem
eundem eandem idem
eiusdem
eīdem
eōdem eādem eōdem

CAPITVLVM DVODEVICESIMVM

Lēctiō prīma (versūs 1–61)

Exercitium 1

1. Dāvus et Ursus sunt servī ____dem dominī.
2. Dāvus et Ursus ____dem dominum habent.
3. Dāvō et Ursō ____dem dominus est.
4. Dāvus et Ursus ____dem dominō pārent.
5. Dāvus et Ursus cum ____dem dominō habitant.
6. Dēlia et Syra sunt ancillae ____dem dominae.
7. Dēlia et Syra ____dem dominam habent.
8. Dēliae et Syrae ____dem domina est.
9. Dēlia et Syra ____dem dominae pārent.
10. Dēlia et Syra cum ____dem dominā habitant.
11. Patrī et fīliō ____dem cognōmen est.
12. Pater et fīlius ____dem cognōmen habent.
13. Mare Īnferum et Tūscum sunt duo nōmina ____dem maris.
14. ____dem marī duo nōmina sunt.
15. Pater et māter in ____dem cubiculō dormiunt.

coniungere
cōnsonāns
dictāre
erus
frequēns
intellegere
ita
iungere
legere
lingua
rārus
scrībere
sententia
sīc
significāre
varius
vōcālis

Exercitium 2

1. Ex litterīs Latīnīs sex __________ sunt, cēterae sunt __________ .
2. In __________ Latīnā *k* littera nōn __________ , sed __________ est.
3. Cōnsonāns semper cum vōcālī __________ .
4. Cum vocābula __________ [= iunguntur], __________ fīunt.
5. Haec vocābula *dominus* et __________ eundem hominem __________ .
6. Magister librōs et Graecōs et Latīnōs __________ potest.
7. Mārcus vocābula Graeca nōn __________ .
8. Discipulī in tabulīs __________ id quod magister iīs __________ .
9. __________ [= eō modō] puerī scrībere discunt.
10. Mārcus vocābulum *homō* scrībit __________ [= hōc modō]: OMO.
11. Barbarīs nōn eadem lingua, sed __________ linguae sunt.

Exercitium 3

1. Quot sunt litterae Latīnae? ...
2. Quot sunt vōcālēs et quot cōnsonantēs? ...
3. Estne *b* vōcālis an cōnsonāns? ...
4. Suntne vōcālēs an cōnsonantēs litterae *e* et *o*? ...
5. In quibus vocābulīs reperiuntur litterae *y* et *z*? ...
6. Quid est zephyrus? ...
7. Num *k* littera frequēns est in linguā Latīnā? ...
8. Quid est *Kaesō*? ...
9. In vocābulō *familia* quot litterae et quot syllabae sunt? ...
10. Utrum vocābulum rārius est *dominus* an *erus*? ...
11. Quōs librōs magister legere potest? ...
12. Quōmodo parvus discipulus legit? ...
13. Quid scrībunt discipulī? ...
14. Omnēsne discipulī rēctē scrībunt? ...

facere
facit faciunt

Exercitium 4

1. Vōcālis per sē syllabam __________ potest.
2. Sine vōcālī syllaba __________ nōn potest.
3. Cōnsonāns per sē syllabam nōn __________ .

4. Sī cōnsonāns cum vōcālī iungitur, syllaba ____________ .
5. Cum syllabae coniunguntur, vocābula ____________ .
6. Ōrnāmenta fēminam pulchram etiam pulchriōrem ____________ .
7. Ōrnāmentīs fēmina pulchra etiam pulchrior ____________ .

fierī
fit fīunt

Exercitium 5

1. In tabulā suā ____________ que discipulus eandem sententiam scrībit.
2. Magister ____________ que discipulum ad sē vocat, prīmum Sextum, tum Titum, postrēmō Mārcum.
3. Magister tabulam ____________ que discipulī aspicit.
4. Magister suam ____________ que discipulō tabulam reddit.
5. Parvus discipulus cum legit ________ que litteram ________ que syllabae et ____________ que syllabam ____________ que vocābulī dīcit.
6. Ita ____________ que vocābulum ā ____________ que discipulō legitur.
7. In vocābulō *September* ________ que syllaba vōcālem habet: in ________ que syllabā eadem vōcālis est.
8. In linguā Graecā suum __________ que litterae nōmen est, ut Α *alpha*, Β *bēta*, Γ *gamma*, Δ *delta*, cēt.

quis- quae- quod -que
quem- quam- quod -que
cuius-que
cui-que
quō- quā- quō -que

Lēctiō secunda (versūs 62–118)

Lēctiō II

Exercitium 6

1. Titus nōn tam stultus nec tam pig________ est quam Mārcus.
2. Mārcus stultior et pig________ est quam cēterī discipulī.
3. Mārcus discipulus stultissimus et pig________ est.
4. Ānulus sine gemmā nōn tam pulch________ est quam ānulus gemmātus.
5. Ānulus quem Mēdus emit pulch________ est quam cēterī ānulī Albīnī.
6. Mēdus ānulum Albīnī pulch________ emit.
7. Capillus Sextī et Titī nōn tam nig________ est quam Mārcī.
8. Capillus Mārcī nig________ est quam cēterōrum puerōrum.
9. Capillus Mārcī nig________ est.

-er
-rior
-errimus

Exercitium 7

Exempla: Quālis mīles est Aemilius? Mīles probus et fortis est.
Quōmodo pugnat? Aemilius probē et fortiter pugnat.

1. Quālis discipulus est Mārcus? Mārcus discipulus stult________ est.
2. Quōmodo Mārcus respondet? Mārcus stult________ respondet.
3. Quāle est respōnsum Sextī? Respōnsum eius rēct________ est.
4. Quōmodo Sextus respondet? Sextus rēct________ respondet.
5. Quālēs sunt litterae Mārcī? Litterae eius nōn pulchr________ sunt, sed foed________ (= turp________).
6. Quōmodo scrībit Mārcus? Mārcus nōn pulchr________ , sed foed________ (= turp________) scrībit.
7. Magister librōs Latīn________ et Graec________ legere potest.
8. Magister et Latīn________ et Graec________ legere potest.
9. Mārcus lev________ manū scrībit: Mārcus lev________ scrībit.
10. Mīlitēs fort________ nōn fugiunt, sed fort________ pugnant.
11. Aemilius long________ abest ā sorōre suā.
12. Pater pecūniam suam aequ________ partītur inter fīliōs.
13. Cert________ Aemilia fēmina pulchrior est quam Syra.
14. Mēnsēs annī nōn aequ________ longī sunt.
15. Syra mal________ aurēs habet: Syra________ audit.
16. Aquila bon________ oculōs habet: aquila________ videt.

-us -a -um
-ē
-is -e
-iter
bonus -a -um
bene
malus -a -um
male

A nōn tam -ē/-iter -t quam *B* = *B* -ius -t quam *A*

Exercitium 8

Exemplum:

Sextus nōn tam prāvē nec tam turpiter scrībit quam Mārcus = Mārcus prāvius et turpius scrībit quam Sextus.

1. Lūna nōn tam clār____ lūcet quam sōl = Sōl clār____ lūcet quam lūna.
2. Hostēs nōn tam fort____ pugnant quam Rōmānī = Rōmānī fort____ pugnant quam hostēs.
3. Manus fēminae nōn tam grav____ pulsat quam virī = Manus virī grav____ pulsat quam fēminae.
4. Mārcus nōn tam pulchr____ scrībit quam Sextus = Sextus pulchr____ scrībit quam Mārcus.
5. Titus nōn tam stult______ respondet quam Mārcus nec tam sevēr______ reprehenditur = Mārcus stult______ respondet quam Titus et sevēr______ reprehenditur.
6. Titus nōn tam foed____ nec tam lev______ scrībit quam Mārcus = Mārcus foed______ et lev______ scrībit quam Titus.

-ior -ius
-ius
-issimus -a -um (-rimus -a -um)
-issimē (-rimē)

Exercitium 9

1. Nūlla stēlla clār______ est quam sōl: sōl stēlla clār______ est.
2. Nūlla stēlla clār______ lūcet quam sōl: sōl clār______ lūcet.
3. Mārcus stult______ est quam cēterī discipulī: Mārcus discipulus stult______ est.
4. Nēmō stult______ respondet quam Mārcus: Mārcus stult______ respondet.
5. Nūllī mīlitēs fort______ sunt quam Rōmānī; Rōmānī mīlitēs fort______ sunt.
6. Nūllī mīlitēs fort______ pugnant quam Rōmānī; mīlitēs Rōmānī fort______ pugnant.
7. Nēmō rēct______ aut pulchr______ scrībit quam Sextus: is rēct______ ac pulcher______ scrībit.
8. Mārcus turp______ et prāv______ scrībit quam cēterī discipulī: is turp______ et prāv______ scrībit.

addere
apis
bēstiola
cēra
comparāre
corrigere
deesse
dūrus
efficere
exaudīre
ferrum
māteria
mendum
mollis
premere
quālis
tālis
turpis

Exercitium 10

1. Magister litterās Mārcī cum litterīs Titī ____________ .
2. ____________ sunt litterae eōrum? Aequē ____________ [= foedae] sunt.
3. ____________ litterae VIX legī possunt.
4. Id quod Mārcus parvā vōce dīcit ā magistrō ____________ .
5. In tabulā Mārcī IV ____________ sunt, nam IV litterae ____________ .
6. Magister litterās quae dēsunt ____________ ; ita menda ____________ .
7. Tabulae operiuntur ____________ , id est ____________ mollī quam ____________ , ____________ [= parvae bēstiae] industriae, faciunt.
8. Cēra nōn est māteria ____________ , sed ____________ .
9. ____________ est māteria dūra ex quā gladiī ____________ .
10. Sī cēra nimis dūra est, necesse est stilum ____________ .

Exercitium 11

1. Quālēs sunt litterae Sextī? ...
2. Cūr difficile est litterās Titī et Mārcī legere? ...
3. Titusne pulchrius scrībit quam Mārcus? ...
4. Cūr facile est rēctius quam Mārcus scrībere? ...
5. Cum quō discipulō sē comparat Titus? ...
6. Uter sevērius reprehenditur, Titusne an Mārcus? ...

7. Cūr Mārcus OMO ABET scrībit? ...
8. Quae littera in iīs vocābulīs deest? ...
9. Quot menda sunt in sententiā Mārcī? ...
10. Quōmodo magister menda Mārcī corrigit? ...
11. Cūr tenuēs sunt līneae quās Mārcus scrībit? ...
12. Quā māteriā tabulae operiuntur? ...
13. Quae animālia cēram faciunt? ...
14. Cūr Mārcus aliam tabulam poscit? ...
15. Quid est ferrum? ...

Lēctiō tertia (versūs 119–192)

Lēctiō III

Exercitium 12

Iūlia cantat: "La-la-la..." Estne *la* vocābulum Latīnum? La nōn est vocābulum, sed syllaba nihil significāns quam puella laeta iterum atque iterum cantat.

1. Quot______ Iūlia la cantat? Iūlia *la* cantat
   quīnqu______: "La-la-la-la-la."
   sex______: "La-la-la-la-la-la."
   sept______: "La-la-la-la-la-la-la."
   oct______: "La-la-la-la-la-la-la-la."
   nov______: "La-la-la-la-la-la-la-la-la."
   dec______: "La-la-la-la-la-la-la-la-la-la."
2. Mārcus, quī eandem syllabam tot______ audīre nōn vult, puellam cantantem pulsat.
3. Tum Quīntus Mārcum pulsat. Quot______ ? ______ [1×] tantum, nam Mārcus item Quīntum ______ pulsat.
4. Quot______ Iūliam pulsat Mārcus? Mārcus Iūliam ______ [2×] pulsat.
5. Iūlia ______ [3×] mātrem vocat: "Mamma! Mam-ma! Ma-am-ma!"
6. Magister Mārcum interrogat ______ [4×]: "Quot sunt XXX et X? XXX et VII? XXX et VIII? XXX et IX?"
7. Mārcus ______ [1×] rēctē et ______ [3×] prāvē respondet.

-iēs
quotiēs?
semel (1×)
bis (2×)
ter (3×)
quater (4×)
quīnquiēs (5×)
sexiēs (6×)
septiēs (7×)
octiēs (8×)
noviēs (9×)
deciēs (10×)
totiēs

Exercitium 13

1. In vocābulō HOCVLVS H littera ______ .
2. Titus stilum vertēns eam litteram ______ .
3. Magister id quod Titus agit nōn ______ .
4. Sextus multās ______ ad patrem suum absentem scrībit.
5. Sextus est discipulus ______ [= industrius].
6. Magister nōn stilō in cērā, sed ______ in ______ scrībit.
7. Ea herba ex quā charta efficitur ______ appellātur.
8. Kalendīs discipulī magistrō suō ______ afferunt.
9. Magister ānulum suum in cēram ______: ita epistulam ______

animadvertere
calamus
charta
dēlēre
epistula
impiger
imprimere
mercēs
papyrus
signāre
superesse

Exercitium 14

1. Quotiēs Mārcus eandem litteram scrībit? ...
2. Quotiēs scrībit tōtam sententiam? ...
3. Quid Titus in tabulā Mārcī animadvertit? ...
4. Cūr Titus nūllum verbum facit? ...
5. Quōmodo Mārcus vocābulum HOCVLOS corrigit? ...
6. Semperne domī est pater Mārcī? ...
7. Stilōne in cērā scrībit magister? ...
8. Ubi papyrus reperītur? ...

9. Ad quem magister epistulam scrībit? ...
10. Quid magister in epistulā suā scrībit? ...
11. Quid magister poscit ā discipulīs? ...
12. Quid est mercēs? ...
13. Quandō discipulī mercēdem afferre solent? ...
14. Quid magister addit antequam epistulam signat? ...

Lēctiō grammatica

Lēctiō grammatica (versūs 193–212)

Exercitium 15

adiectīvum (adi.)
adverbium (adv.)

adi. *-us -a -um*
adv. -ē

adi. *-is -e*
adv. -iter

Exempla: *Discipulus stultus stultē respondet.*
Manus levis leviter scrībit.

1. *Stultus* adiectīvum est; *stultē* __________ est.
2. *Stultus* et levis nōn adverbia, sed __________ sunt.
3. *Stultē* et leviter nōn sunt __________ , sed __________ .
4. Adiectīvum: *rēct|us -a -um*; adverbium: *rēct*____ .
5. Adiectīvum: *fort|is -e*; adverbium: *fort*____ .
6. Adverbium: *longē*; adiectīvum: *long*____ - ____ - ____
7. Adverbium: *graviter*; adiectīvum: *grav*____ - ____ .
8. Adiectīvum: *pulcher -chr|a -chr|um*; adverbium: *pulchr*____ .

Exercitium 16

comparātīvus et superlātīvus adverbiī
pos. *-ē/-iter*
comp. *-ius*
sup. *-issimē (-rimē)*

Exempla: *Mārcus prāvē et turpiter scrībit.*
Nēmō prāvius aut turpius scrībit quam Mārcus.
Mārcus prāvissimē et turpissimē scrībit.

1. *Prāvē* et *turpiter* positīvus adverbiī est; *prāvius* et *turpius* est __________ , *prāvissimē* et *turpissimē* __________ adverbiī.
2. Positīvus: *rēctē;* comparātīvus: *rēct*____ ; superlātīvus: *rēct*________ .
3. Positīvus: *leviter;* comparātīvus: *lev*____ ; superlātīvus: *lev*________ .
4. Positīvus: *pulchrē;* comparātīvus: *pulchr*____ ; superlātīvus: *pulcher*________ .

Cap. XIX

CAPITVLVM VNDEVICESIMVM

Lēctiō I

Lēctiō prīma (versūs 1–58)

Exercitium 1

bonus -a -um
melior -ius
optimus -a -um

malus -a -um
pēior -ius
pessimus -a -um

magnus -a -um
māior -ius
māximus -a -um

parvus -a -um
minor minus
minimus -a -um

multī -ae -a
plūrēs -a
plūrimī -ae -a

1. Magister: "Sextus bonus discipulus est; nēmō discipulōrum meōrum __________ est quam ille: Sextus discipulus meus __________ est."
2. Magister: "Mārcus malus discipulus est; nēmō discipulōrum meōrum __________ est quam ille: Mārcus discipulus meus __________ est."
3. Sicilia īnsula magna est, __________ quam Corsica et Sardinia; Sicilia __________ hārum īnsulārum est.
4. Melita īnsula parva est, multō __________ quam Sicilia et Sardinia; Melita __________ hārum īnsulārum est.
5. Digitus quārtus __________ est quam digitus medius et __________ quam digitus quīntus, quī __________ est ex quīnque digitīs.
6. Ōstia est magnum oppidum, __________ quam Tūsculum, sed __________ quam Rōma.
7. Iūlius multōs servōs habet, __________ quam Cornēlius aut Fabius; ex tribus dominīs Iūlius __________ servōs habet.

Exercitium 2

1. Aemilia ________ Iūliī est; Iūlius ________ Aemiliae est.
2. Marītus et uxor sub eōdem ________ habitant.
3. Inter altās ________, quae tēctum sustinent, tria ________ stant.
4. Iūnō, ________ [= uxor] Iovis, est ________ mātrōnārum.
5. Venus dea ________ ac ________ est, neque ________ alia dea pulchrior est quam illa; ________ Veneris ab omnibus laudātur.
6. Venus et Cupīdō ab ________ invocantur.
7. Ante decem annōs Aemilia nōn ________, sed ________ erat, quae apud parentēs suōs in ________ Rōmānā habitābat.
8. Tunc Iūlius ________ vīgintī duōrum annōrum erat.
9. Iuppiter 'Optimus Māximus' ________ [= appellātur].
10. In Capitōliō est ________ Iovis Optimī Māximī.
11. In Palātiō sunt domūs ________ [= magnae et pulchrae].
12. In ________ Rōmānum multī hominēs ________.

adulēscēns
amantēs
amor
columna
coniūnx
convenīre
dea
domus
forum
magnificus
marītus
mātrōna
pulchritūdō
signum
tēctum
templum
ūllus
uxor
virgō
vocāre

Exercitium 3

1. Cuius marītus est Iūlius? ...
2. Ubi sunt marītus et uxor et quid agunt? ...
3. Quōmodo sustinētur tēctum peristӯlī? ...
4. Quibus signīs peristӯlum ōrnātur? ...
5. Quae sunt Venus et Iūnō? ...
6. Cuius uxor est Iūnō? ...
7. Num Iuppiter bonus marītus est? ...
8. Cūr amantēs Venerem et Cupīdinem invocant? ...
9. Quot līberōs habent Iūlius et Aemilia? ...
10. Uter fīlius minor est, Mārcusne an Quīntus? ...
11. Quis est māximus līberōrum? ...
12. Quot annōs habet Iūlia? ...
13. Ante decem annōs ubi habitābat Aemilia? ...
14. Ubi est templum Iovis Optimī Māximī? ...
15. Estne Tūsculum oppidum māius quam Ōstia? ...
16. Quae est urbs māxima imperiī Rōmānī? ...

Exercitium 4

1. Iūlius nōn du_____ fīliās, sed ūn_____ fīliam habet.
2. Cornēlius nōn du_____ fīliōs, sed ūn_____ fīlium habet.
3. Cornēliō ūn_____ fīlius est, nōn du_____, neque eī du_____ fīliae sunt, sed ūn_____ tantum.
4. Iūliō sunt tr_____ līberī: du_____ fīliī et ūn_____ fīlia.
5. Iūlius est pater tr_____ līberōrum: du_____ fīliōrum et ūn_____ fīliae.
6. Māter in ātriō est cum tr_____ līberīs et du_____ ancillīs.
7. Iūlius ā du_____ servīs vehitur.
8. In peristӯlō sunt tr_____ signa: ūn_____ Cupīdinis, du_____ altera Iūnōnis et Veneris.
9. In peristӯlō sunt signa du_____ deārum et ūn_____ deī.
10. Signum Cupīdinis est minimum hōrum tr_____ signōrum (= ex hīs tr_____ signīs).
11. Via Aurēlia, Flāminia, Appia sunt tr_____ viae Italiae.
12. Via Appia longissima est hārum tr_____ viārum (= ex hīs tr_____ viīs).

ūnus -a -um
ūnum -am -um
ūnīus
ūnō -ā -ō

duo -ae -o
duōs -ās -o
duōrum -ārum -ōrum
duōbus -ābus -ōbus

trēs tria
trium
tribus

Lēctiō II

	(nunc)	(tunc)
	est	erat
	sunt	erant
[1]	-at	-ābat
	-ant	-ābant
[2]	-et	-ēbat
	-ent	-ēbant
[3]	-it	-ēbat
	-unt	-ēbant
[4]	-it	-iēbat
	-iunt	-iēbant
[1]	-ātur	-ābātur
	-antur	-ābantur
[2]	-ētur	-ēbātur
	-entur	-ēbantur
[3]	-itur	-ēbātur
	-untur	-ēbantur
[4]	-ītur	-iēbātur
	-iuntur	-iēbantur

Lēctiō secunda (versūs 59–88)

Exercitium 5

1. Sextus, fīlius Cornēliī, est discipulus probus, quī magistrō pār____, bene comput____, pulchrē scrīb____neque in lūdō dorm____.
2. Itaque Sextus saepe ā magistrō laud____, numquam reprehend____.
3. Ante vīgintī annōs Cornēlius, pater Sextī, ipse puer ____, quī Rōmae habit____.
4. Tunc is discipulus tam probus ____ quam fīlius eius nunc ____.
5. Cornēlius magistrō pār____, bene comput____, pulchrē scrīb____ neque in lūdō dorm____.
6. Omnia verba magistrī ā discipulō industriō aud____.
7. Itaque Cornēlius saepe ā magistrō laud____, numquam reprehend____.
8. Mārcus et Titus discipulī improbī sunt, quī in lūdō dorm____, male comput____, foedē scrīb____ nec magistrō pār____.
9. Itaque saepe ā magistrō reprehend____ ac verber____.
10. Ante vīgintī annōs Iūlius, pater Mārcī, et Fabius, pater Titī, ipsī puerī ____, quī Rōmae habit____.
11. Tunc iī discipulī tam improbī ____ quam fīliī eōrum nunc ____.
12. Iūlius et Fabius male comput____, foedē scrīb____, nec magistrō pār____.
13. In lūdō Iūlius et Fabius aut dorm____ aut clām____ et rīd____.
14. Vōx magistrī ab illīs discipulīs nōn aud____.
15. Iūlius et Fabius magistrum suum nōn tim____, quamquam saepe ab eō reprehend____ ac verber____.
16. In illō lūdō magister ā discipulīs nōn tim____, sed discipulī improbissimī ā magistrō tim____!

Exercitium 6

beātus
cotīdiē
dīves
dōnum
flōs
miser
mittere
pauper
possidēre
remittere
tamen

1. Pater Iūliī homō ____ [= pecūniōsus] erat.
2. Pater Aemiliae homō ____ erat, quī ūnam domum exiguam ____.
3. Aemilia Iūlium nōn amābat, sed ____ Iūlius multa ____ eī dabat et ____ [= omnī diē] epistulās ad eam scrībēbat.
4. Aemilia dōna eius nōn accipiēbat, sed omnia ____.
5. Quī fēminam amat nec ab eā amātur nōn ____, sed ____ est.
6. Virī epistulās et rosās aliōsque ____ ad amīcās suās ____ solent.

Exercitium 7

1. Vīvitne pater Iūliī? ...
2. Ubi habitābat pater Aemiliae? ...
3. Num Iūlius propter pecūniam Aemiliam amābat? ...
4. Cūr tunc miser erat Iūlius? ...
5. Quem virum Aemilia amābat? ...
6. Cūr misera erat Aemilia? ...
7. Cūr Crassus Aemiliam nōn amābat? ...
8. Quid Iūlius ad Aemiliam mittēbat? ...
9. Omniane dōna Iūliī ab Aemiliā remittēbantur? ...
10. Cūr Iūlius et Aemilia hodiē beātī sunt? ...

Lēctiō tertia (versūs 89–153)

Exercitium 8

1. Ante XX annōs Iūlius ipse malus discipulus erat, quī in lūdō aut dormi______ aut clāmā______ et rīdē______ et aliās rēs ag______ .
2. Ergō Iūlius ā magistrō nōn laudā______ , sed reprehend______ ac pūni______ .
3. Iūlius nihil disc______ , quamquam ā bonō magistrō docē______ .
4. Mārcus: "Num tū melior discipulus ______ , pater, quam ego sum?"
5. Iūlius: "Ego discipulus multō melior ______ quam tū nunc es!"
6. Mārcus: "Nōnne tū in lūdō dormi______ aut clāmā______ et rīdē______ et aliās rēs ag______ ?"
7. Iūlius: "Ego numquam in lūdō dormi______ aut clāmā______ et rīdē______ aut aliās rēs ag______ ."
8. Iūlius: "Ego multum disc______ , quia ā bonō magistrō docē______ , neque ab eō reprehend______ aut pūni______ , sed semper laudā______ ."
9. Mārcus: "Sī numquam reprehend______ aut pūni______ , sed semper laudā______ , certē ā malō magistrō docē______ !"
10. Ante XX annōs Iūlius et Fabius malī discipulī ______ , quī in lūdō dormi______ aut clāmā______ et rīdē______ et aliās rēs ag______ .
11. Itaque Iūlius et Fabius ā magistrō suō nōn laudā______ , sed reprehend______ ac pūni______ .
12. Iī discipulī nihil disc______ , quamquam ā bonō magistrō docē______ .
13. Quīntus: "Num vōs meliōrēs discipulī ______ quam nōs sumus?"
14. Iūlius: "Nōs discipulī multō meliōrēs ______ quam vōs nunc estis!"
15. Quīntus: "Nōnne vōs in lūdō dormi______ aut clāmā______ et rīdē______ et aliās rēs ag______ ?"
16. Iūlius: "Nōs numquam in lūdō dormi______ aut clāmā______ et rīdē______ aut aliās rēs ag______ ."
17. Iūlius: "Nōs multum disc______ , quia ā bonō magistrō docē______ , neque ab eō reprehend______ aut pūni______ , sed semper laudā______ ."
18. Quīntus: "Sī vōs numquam reprehend______ aut pūni______ , sed semper laudā______ , certē ā malō magistrō docē______ !"

Exercitium 9

Exemplum: Fabius suum Lūcium fīlium vocat: "Venī, Lūcī, fīlī mī!"

1. Iūlius Cornēlium salūtat: "Salvē, Cornēl____ !"
2. Aemilia virō suō "Ō Iūl____ " inquit, "m____ optime vir!"
3. Aemilia, cum frātrī Aemiliō epistulam scrībit, sīc fīnem facit: "Valē, Aemil____ , m____ frāter optime!"
4. Aemilia: "Ō Quīnte, m____ fīl____ , doletne pēs?"

Exercitium 10

1. Iūlius Aemiliae ōsculum dat = Iūlius Aemiliam ______ .
2. Aemilia: "Amor meus ______ tē tempore nōn ______ [= minor fit], immō vērō ______ ."
3. Iūlius semper ______ Aemiliā cōgitābat.
4. Aemilia: "Tū sōlus amōre meō ______ es, Iūlī."
5. Aemilia mātrōna ______ ______ [= tenuis] est quam virgō erat.
6. Aemilia nec minus nec ______ est quam ______ est [= necesse est].

Lēctiō III

eram	erāmus
erās	erātis
erat	erant
[1, 2]	
-bam	-bāmus
-bās	-bātis
-bat	-bant
[3, 4]	
-ēbam	-ēbāmus
-ēbās	-ēbātis
-ēbat	-ēbant
[1, 2]	
-bar	-bāmur
-bāris	-bāminī
-bātur	-bantur
[3, 4]	
-ēbar	-ēbāmur
-ēbāris	-ēbāminī
-ēbātur	-ēbantur

-ius
-ī! (*voc*)
fīlius
fīlī!
meus
mī!

augēre
dē
dignus
ergā
gracilis
minuere
minus
opus esse
ōsculārī
plūs

Exercitium 11

1. Amorne coniugum tempore minuitur? ...
2. Quid Aemilia dīcit? ...
3. Cūr rīdet Iūlius? ...
4. Cūr Crassus amōre Aemiliae dignus nōn erat? ...
5. Cūr Aemilia hodiē fēmina beāta est? ...
6. Quibus rēbus Aemilia cotīdiē dēlectātur? ...
7. Quōmodo Iūlius pulchritūdinem Aemiliae laudat? ...
8. Cūr Aemilia signum Veneris aspicit? ...
9. Estne Aemilia tam gracilis quam Venus? ...
10. Cūr Aemilia Iūlium virum stultum vocat? ...

Lēctiō grammatica

Lēctiō grammatica (versūs 154–208)

Exercitium 12

tempus praesēns
tempus praeteritum
praeteritum

āctīvum
[1, 2] sing. plūr.
1 -*ba|m* -*bā|mus*
2 -*bā|s* -*bā|tis*
3 -*ba|t* -*ba|nt*
[3, 4]
1 -*ēba|m* -*ēbā|mus*
2 -*ēbā|s* -*ēbā|tis*
3 -*ēba|t* -*ēba|nt*

Āctīvum

1. *Voca|t, vide|t, dīc|it, audi|t* tempus __________ est.
2. *Vocā|bat, vidē|bat, dīc|ēbat, audi|ēbat* est tempus __________ .
3. Praeteritum: persōna tertia: [1, 2] *-bat, -bant,* [3, 4] *-ēbat, -ēbant;* per sōna secunda: [1, 2] -______ , -______ , [3, 4] -______ , -______ ; persōna prīma: [1, 2] -______ , -______ , [3, 4] -______ , -______ .

		Sing.	Plūr.	Sing.	Plūr.
4.	Pers. 1	*vocā*	*vocā______*	*vidē______*	*vidē______*
5.	Pers. 2	*vocā______*	*vocā______*	*vidē______*	*vidē______*
6.	Pers. 3	*vocā______*	*vocā______*	*vidē______*	*vidē______*
7.	Pers. 1	*dūc______*	*dūc______*	*audi______*	*audi______*
8.	Pers. 2	*dūc______*	*dūc______*	*audi______*	*audi______*
9.	Pers. 3	*dūc______*	*dūc______*	*audi______*	*audi______*

10. Praeteritum verbī esse: singulāris: pers. 1 *eram*, 2 *er*____, 3 *er*____; plūrālis: pers. 1 *er*______ , 2 *er*______ , 3 *er*______ .

passīvum
[1,2] sing. plūr.
1 -*ba|r* -*bā|mur*
2 -*bā|ris* -*bā|minī*
3 -*bā|tur* -*ba|ntur*
[3,4]
1 -*ēba|r* -*ēbā|mur*
2 -*ēbā|ris* -*ēbā|minī*
3 -*ēbā|tur* -*ēba|ntur*

Passīvum

11. *Vocā|bātur, vidē|bātur, dūc|ēbātur, audi|ēbātur* tempus __________ passīvī est.
12. Praeteritum passīvī: persōna tertia: [1, 2] *-bātur, -bantur,* [3, 4] *-ēbātur, -ēbantur;* persōna secunda: [1, 2] -______ , -______ , [3, 4] -______ , -__________ ; persōna prīma: [1, 2] -______ , -______ , [3, 4] -______ , -__________ .

		Sing.	Plūr.	Sing.	Plūr.
13.	Pers. 1	*vocā______*	*vocā______*	*vidē______*	*vidē______*
14.	Pers. 2	*vocā______*	*vocā______*	*vidē______*	*vidē______*
15.	Pers. 3	*vocā______*	*vocā______*	*vidē______*	*vidē______*
16.	Pers. 1	*dūc______*	*dūc______*	*audi______*	*audi______*
17.	Pers. 2	*dūc______*	*dūc______*	*audi______*	*audi______*
18.	Pers. 3	*dūc______*	*dūc______*	*audi______*	*audi______*

CAPITVLVM VICESIMVM

Lēctiō prīma (versūs 1–46)

Exercitium 1

1. In Italiā Mēdus miser er_____, quia dominum timē_____ ac procul ab amīcā suā habitā_____.
2. In Graeciā Mēdus beātus er_____, quia cum amīcā suā habitā_____ nec dominum timē_____.
3. In Italiā Mēdus et Lȳdia miserī er_____, quia dominum Mēdī timē_____ nec in eādem urbe habitā_____.
4. In Graeciā Mēdus et Lȳdia beātī er_____, quia in eādem domō habitā_____ nec dominum Rōmānum timē_____.

Exercitium 2

1. Crās Mārcus rūrsus in lūdō pugnā_____ nec magistrō pārē_____, aut dormi_____ nec verba magistrī audi_____.
2. Crās Mārcus tam male computā_____ ac scrīb_____ quam hodiē.
3. Ergō Mārcus rūrsus ā magistrō reprehend_____ ac verberā_____ aut aliō modō pūni_____.
4. Crās discipulī pigrī rūrsus in lūdō pugnā_____ nec magistrō pārē_____, aut dormi_____ nec verba magistrī audi_____.
5. Crās discipulī tam male computā_____ ac scrīb_____ quam hodiē.
6. Ergō discipulī rūrsus ā magistrō reprehend_____ ac verberā_____ aut aliō modō pūni_____.

Exercitium 3

1. Puer quī nōndum _____ [= loquī] potest _____ dīcitur.
2. Īnfāns quī ambulāre nōndum potest in _____ iacet.
3. _____ [= parvus] īnfāns multās hōrās dormit; _____ enim īnfantī nōn minus _____ est quam cibus.
4. Īnfāns quī cibō _____ magnā vōce _____; ita parvulus īnfāns cibum _____ [= poscit].
5. Parvulus īnfāns nōn pāne, sed _____ vīvit.
6. Nōn omnēs mātrēs īnfantēs suōs ipsae _____ volunt.
7. Multī īnfantēs nōn ā mātribus suīs, sed ā _____ aluntur.
8. Nūtrīx est _____ [= fēmina] quae nōn suum, sed _____ īnfantem alit.
9. Īnfāns prīma verba discit antequam prīmōs _____ facere potest.
10. Iūlius et Aemilia _____ novum īnfantem habēbunt.

Exercitium 4

1. Quid est īnfāns? ...
2. Estne Quīntus īnfāns? ...
3. Num īnfāns in magnō lectō dormit? ...
4. Quōmodo parvulus īnfāns cibum postulat? ...
5. Quid tum facit māter? ...
6. Quō cibō alitur īnfāns parvulus? ...
7. Quid est nūtrīx? ...
8. Cūr tot īnfantēs Rōmānī ā nūtrīcibus aluntur? ...
9. Iūliane parvula īnfāns est? ...
10. Cūr vacuae sunt cūnae Aemiliae? ...
11. Quandō Aemilia rūrsus īnfantem habēbit? ...
12. Quot līberī tum erunt Iūliō et Aemiliae? ...
13. Quae verba īnfāns prīmum dīcere solet? ...

Cap. XX

Lēctiō I

erat erant
-bat -bant
erit erunt
-bit -bunt

crās = diē post hunc diem
[1, 2]
-bit -bunt
-bitur -buntur
[3, 4]
-et -ent
-ētur -entur

alere
aliēnus
carēre
cūnae
fārī
gradus
īnfāns
lac
mox
mulier
necessārius
nūtrīx
parvulus
postulāre
somnus
vāgīre

Lēctiō II

erō	erimus
eris	eritis
erit	erunt
[1, 2]	
-bō	-bimus
-bis	-bitis
-bit	-bunt
[3, 4]	
-am	-ēmus
-ēs	-ētis
-et	-ent
[1, 2]	
-bor	-bimur
-beris	-biminī
-bitur	-buntur
[3, 4]	
-ar	-ēmur
-ēris	-ēminī
-ētur	-entur

Lēctiō secunda (versūs 47–102)

Exercitium 5

1. Post decem annōs Mārcus mīles er____ et arma ger____ ut avunculus eius.
2. Tum Mārcus fortiter pugnā____, hostem nōn timē____ nec ab eō fugi____.
3. Mārcus cum magnō exercitū in Italiam reveni______.
4. Mārcus: "Ego mīles er____ ut avunculus meus; bona arma ger____, fortiter pugnā______, hostem nōn timē______ nec ab eō fugi______; cum magnō exercitū in Italiam reveni______."
5. Mārcus: "At tū numquam mīles fortis er______, Sexte. Etiam sī bona arma ger____, nōn fortiter pugnā____, nam hostem timē____ atque ab eō fugi______ et ad mātrem tuam reveni______!"
6. Mārcus et Quīntus mīlitēs er______ et arma ger______ ut avunculus eōrum: fortiter pugnā______, hostem nōn timē______ nec ab eō fugi______; cum magnō exercitū in Italiam reveni________.
7. Mārcus: "Ego et frāter meus mīlitēs er________ ut avunculus noster; bona arma ger________, fortiter pugnā________, hostem nōn timē________ nec ab eō fugi________; cum magnō exercitū in Italiam reveni________."
8. Mārcus: "At vōs numquam mīlitēs fortēs er______ Sexte et Tite! Etiam sī bona arma ger______, nōn fortiter pugnā______, nam hostem timē______ atque ab eō fugi______ et ad mātrēs vestrās reveni______!"
9. Lȳdia: "Nōlī timēre, Mēde! Dominus nōs servā____ et in portum veh____."
10. Mēdus: "Egone quoque ā dominō tuō servā____ et in portum veh____?"
11. Lȳdia: "Certē tū quoque servā__________, Mēde, et mēcum in portum veh__________. Nautae quoque servā__________."
12. Nautae: "Nōs ā Neptūnō servā__________; ab illō deō in portum veh__________."
13. Lȳdia: "Nōn ā Neptūnō, sed ā Dominō nostrō servā__________, nautae, et in portum veh__________."

adversus
colloquī
colloquium
cūrāre
dēbēre
fīliola
futūrus
magis
manēre
nōlī
officium
pergere
profectō
rārō
sermō

Exercitium 6

1. Iūlius et Aemilia iam nōn dē rēbus praeteritīs __________, sed dē rēbus __________.
2. Iūlius: " __________ [= certē] parvulam fīliam amābō."
3. Aemilia: "Sed tuam Iūliam __________ [= parvam fīliam] minus amās quam fīliōs."
4. Iūlius: "Ego nēminem __________ amō quam fīliam meam."
5. Aemilia: "Fīliōs saepe laudās, Iūliam __________ laudās."
6. Aemilia, quae abīre vult, gradum __________ ōstium facit.
7. Iūlius: " __________ abīre, Aemilia!"
8. Aemilia ā Iūliō nōn abit neque cum eō colloquī dēsinit: apud marītum __________ atque cum eō colloquī __________.
9. __________ [< colloquī] est __________ inter duōs.
10. Aemilia: "Māter īnfantem suum alere __________: id est mātris __________."
11. Nēmō īnfantem melius __________ potest quam māter.

Exercitium 7

1. Estne sermō parentum dē tempore praeteritō? ...
2. Cūr parentēs iam dē rēbus futūrīs colloquuntur? ...
3. Fīliumne an fīliam vult Aemilia? ...
4. Cūr Aemilia gradum adversus ōstium facit? ...
5. Discēditne Aemilia? ...

6. Num īnfāns Aemiliae ā nūtrīce alētur? ...
7. Cūr Aemilia ipsa īnfantem suum cūrāre vult? ...
8. Quid Aemilia officium mātris esse dīcit? ...
9. In quō cubiculō novus īnfāns nocte dormiet? ...
10. Cūr Iūlius in eōdem cubiculō dormīre nōn vult? ...
11. Quid Iūlius officium patris esse dīcit? ...

Lēctiō tertia (versūs 103–164)

Lēctiō III

Exercitium 8

1. Iūlius et Aemilia in viā ante tabernam cōnsistunt, quia flōrēs emere __________ .
2. Tabernārius rosās et līlia aliōsque flōrēs iīs ostendit et "Quōs flōrēs __________ ?" inquit.
3. Iūlius: "Nōn rōsās, sed līlia __________ ."
4. Tabernārius: "Cūr vōs rosās nōn __________ ?"
5. Iūlius: "Nōs rosās tuās emere __________ , quia in hortō nostrō multae sunt rosae."
6. Aemilia: "Sed hae rosae pulchriōrēs sunt. Ego rosās __________ , līlia __________ ." Aemilia dīcit 'sē rosās __________ , līlia __________ .'
7. Iūlius: "Sī tū līlia nōn __________ , ego nec rosās nec līlia emere __________ ."
8. Iūlius, quī nūllōs flōrēs emere __________ , ā tabernā abit.
9. Aemilia " __________ mē relinquere" inquit eumque sequitur.
10. Tabernārius: "Manēte! __________ abīre!"
11. Hominēs quī flōrēs emere __________ ad tabernam adeunt, quī flōrēs emere __________ ā tabernā abeunt.

velle	
volō	volumus
vīs	vultis
vult	volunt
nōlle	
nōlō	nōlumus
nōn vīs	nōn vultis
nōn vult	nōlunt
nōlī	nōlīte

Exercitium 9

1. Aemilia, quae exīre vult, Syrae in ōstiō __________ .
2. Syra __________ cum Iūliā ex hortō venit.
3. Iūlius et Aemilia __________ [= tacent]; Iūlia __________ parentum animadvertit et "Cūr silētis?" inquit.
4. Iūlius __________ Rōmam ībit et mox __________ [= ad domum suam] __________ [= redībit].
5. Parentēs līberōs suōs __________ [= amant].
6. Sermō īnfantium Iūliam nōn __________ .
7. Quī per imbrem ambulat __________ fit.
8. Nautae mercēs ex terrīs aliēnīs in Italiam __________ .

advehere
crās
decēre
dīligere
domum
occurrere
revertī
silentium
silēre
ūmidus
ūnā

Exercitium 10

1. Cui Aemilia in ōstiō occurrit? ...
2. Cūr Syra et Iūlia ex hortō exeunt? ...
3. Estne caelum serēnum? ...
4. Quō tum it Iūlius? ...
5. Sōlusne Iūlius in ātrium it? ...
6. In ātriōne colloquuntur coniugēs? ...
7. Quid silentēs aspiciunt? ...
8. Quis silentium eōrum animadvertit? ...
9. Quid Aemilia Iūliae interrogantī respondet? ...
10. Cūr miserī sunt līberī nautārum? ...
11. Quandō Iūlius ā vīllā proficīscētur? ...
12. Quam saepe Iūlius Rōmā ad vīllam revertētur? ..
13. Cūr Iūlia patre suō carēre nōn vult? ...
14. Utrum Iūlia vult, frātrem an sorōrem? ...

Lēctiō grammatica

Lēctiō grammatica (versūs 165–207)

Exercitium 11

Āctīvum

tempus praesēns
tempus praeteritum
tempus futūrum

1. *Voca|t, vide|t, dūc|it, audi|t* tempus ________ est.
2. *Vocā|bat, vidē|bat, dūc|ēbat, audi|ēbat* tempus ________ est.
3. *Vocā|bit, vidē|bit, dūc|et, audi|et est* tempus ________ .
4. Futūrum: persōna tertia: [1, 2] *-bit, -bunt,* [3, 4] *-et, -ent*; persōna secunda: [1, 2] -______ , -______ , [3, 4] -______ , -______ ; persōna prīma: [1, 2] -______ , -______ , [3, 4] -______ , -______ .

futūrum

āct.	sing.	plūr.
[1, 2] 1	*-b|ō*	*-b|imus*
2	*-b|is*	*-b|itis*
3	*-b|it*	*-b|unt*
[3, 4] 1	*-a|m*	*-ē|mus*
2	*-ē|s*	*-ē|tis*
3	*-e|t*	*-e|nt*
pass.	sing.	plūr.
[1, 2] 1	*-b|or*	*-b|imur*
2	*-b|eris*	*-b|iminī*
3	*-b|itur*	*-b|untur*
[3, 4] 1	*-a|r*	*-ē|mur*
2	*-ē|ris*	*-ē|minī*
3	*-ē|tur*	*-e|ntur*

		Sing.	Plūr.	Sing.	Plūr.
5.	Pers. 1	*vocā*______	*vocā*______	*vidē*______	*vidē*______
6.	Pers. 2	*vocā*______	*vocā*______	*vidē*______	*vidē*______
7.	Pers. 3	*vocā*______	*vocā*______	*vidē*______	*vidē*______
8.	Pers. 1	*dūc*______	*dūc*______	*audi*______	*audi*______
9.	Pers. 2	*dūc*______	*dūc*______	*audi*______	*audi*______
10.	Pers. 3	*dūc*______	*dūc*______	*audi*______	*audi*______

11. Futūrum verbī *esse*: singulāris: pers. 1 *erō*, 2 *er*______ , 3 *er*______ ; plūrālis: pers. 1 *er*______ , 2 *er*______ , 3 *er*______ .

Passīvum

12. *Vocā|bitur, vidē|bitur, dūc|ētur, audi|ētur* est tempus ________ passīvī.
13. Futūrum passīvī: persōna tertia: [1, 2] *-bitur, -buntur,* [3, 4] *-ētur, -entur*; persōna secunda: [1, 2] -______ , -______ , [3, 4] -______ , -______ ; persōna prīma: [1, 2] -______ , -______ , [3, 4] -______ , -______ .

		Sing.	Plūr.	Sing.	Plūr.
14.	Pers. 1	*vocā*______	*vocā*______	*vidē*______	*vidē*______
15.	Pers. 2	*vocā*______	*vocā*______	*vidē*______	*vidē*______
16.	Pers. 3	*vocā*______	*vocā*______	*vidē*______	*vidē*______
17.	Pers. 1	*dūc*______	*dūc*______	*audi*______	*audi*______
18.	Pers. 2	*dūc*______	*dūc*______	*audi*______	*audi*______
19.	Pers. 3	*dūc*______	*dūc*______	*audi*______	*audi*______

Cap. XXI

CAPITVLVM VNVM ET VICESIMVM

Lēctiō I

Lēctiō prīma (versūs 1–26)

Exercitium 1

-it -ērunt
[1] -āre
-āvit -āvērunt
[2] -ēre
-uit -uērunt
[4] -īre
-īvit -īvērunt

1. Tergum Mārcō dolet: magister eum bis verber______ .
2. Oculī puellae rubrī sunt: puella lacrim______ .
3. Oculī puellārum rubrī sunt: puellae lacrim______ .
4. Sextus ūmidus est, quod per imbrem ambul______ .
5. Sextus sordidus est, quod humī iac______ ; Titus et Mārcus eum ten______ , alter bracchium eius ten______ , alter crūra.
6. Puerī ūmidī sunt, quod per imbrem ambul______ , et sordidī, quod humī iac______ .
7. Puella iam nōn dormit: ancilla eam excit______ .
8. Neque puerī iam dormiunt: servī eōs excit______ .
9. Puella fessa nōn est, nam bene dorm______ .
10. Item puerī bene dorm______ neque fessī sunt.
11. Iūlia, quae puerōs iam voc______ , iterum eōs vocat, nec enim puerī eam aud______ .

12. Puerī, quī Iūliam iam voc______, iterum eam vocant, nec enim Iūlia eōs aud______.
13. Syra litterās nescit: nēmō eam litterās doc______.

Exercitium 2

Exempla: Pater fīlium vocāvit = Fīlius ā patre vocātus est.
Pater fīliam vocāvit = Fīlia ā patre vocāta est.
Pater fīliōs vocāvit = Fīliī ā patre vocātī sunt.
Pater fīliās vocāvit = Fīliae ā patre vocātae sunt.
Ventus mare turbāvit = Mare ventō turbātum est.
Ventī maria turbāvērunt = Maria ventīs turbāta sunt.
Fīlius ā patre vocātus est nec eum audīvit = Pater fīlium vocāvit nec ab eō audītus est.

1. Servus puerum excitāvit = ...
2. Mārcus Iūliam pulsāvit = ...
3. Domina ancillās vocāvit = ...
4. Dominus servōs interrogāvit = ...
5. Mēdus Dāvum accūsāvit = ...
6. Mēdus vōcem dominī nōn audīvit = ...
7. Magister litterās Sextī laudāvit = ...
8. Magister discipulum pigrum pūnīvit = ...
9. Rōmānī oppidum hostium expugnāvērunt = ...
10. Hostēs castra Rōmāna oppugnāvērunt = ...
11. Verba Iūliī Aemiliam dēlectāvērunt = ...
12. Fulgur caelum illūstrāvit = ...
13. Puerī Iūliam vocāvērunt nec ab eā audītī sunt = ...
14. Puerī ā Iūliā vocātī sunt nec eam audīvērunt = ...

[1] -ārī
-ātus / -āta / -ātum | est
-ātī / -ātae / -āta | sunt

[4]
-ītus / -īta / -ītum | est
-ītī / -ītae / -īta | sunt

Exercitium 3

1. Hodiē māne Mārcus nōn sordidus, sed ______ [= pūrus] erat.
2. Vestīmenta eius tam ______ erant quam nix nova.
3. Nunc vērō ______ eius sordida est.
4. Nōn modo vestis Mārcī, sed etiam faciēs et manūs et ______ sordida sunt, Mārcus enim ______ iacuit.
5. ______ [= terra] propter imbrem ūmida est.
6. Pater fīlium suum sordidum nōn statim ______.
7. Via quae ad vīllam ______ [= dūcit] nōn lāta, sed ______ est.

angustus
candidus
cognōscere
ferre
genū
humī
humus
mundus
vestis

Exercitium 4

1. Unde Mārcus revertitur? ...
2. Estne facile Mārcum cognōscere? ...
3. Cūr vestis eius ūmida est? ...
4. Quid dē nāsō Mārcī fluit? ...
5. Quis nāsum eius pulsāvit? ...
6. Nōnne Sextus ā Mārcō pulsātus est? ...
7. Quis est māximus ex tribus discipulīs? ...
8. Ubi puerī pugnāvērunt? ...
9. Cūr tam sordidus est Mārcus? ...
10. Quis Mārcum humī iacentem tenuit? ...
11. Quem Mārcus vocāvit? ...
12. Ā quō Sextus oppugnātus est? ...
13. Quōs vocāvit Sextus? ...
14. Ā quibus vōx Sextī audīta est? ...

Lēctiō II

Lēctiō secunda (versūs 27–78)

cornū cornua
genū genua
-ū -ua
-ūs -uum
-ū -ibus

Exercitium 5

1. In fronte bovis nōn ūnum corn______, sed duo corn______ sunt.
2. Bōs duo corn______ in fronte gerit.
3. Bōs est animal duōrum corn______.
4. Animal ūnīus corn______ rārissimum est.
5. Ex corn______ bovis pōculum efficī potest.
6. Hominēs barbarī ē magnīs corn______ bibunt.
7. Gen______ est pars crūris.
8. Gen______ Mārcī sordida sunt: in gen______ eius sunt sordēs.
9. Mārcus gen____ lavat, prīmum gen____ dextrum, tum gen____ sinistrum.
10. Color gen______ sordidōrum est āter.

-ī -imus
-istī -istis
-it -ērunt

-us	sum	-ī	sumus
-a	es	-ae	estis
	est		sunt

Exercitium 6

1. Aemilia: "Vocā puerōs, Syra!" Iūlia: "Ego eōs iam vocāv______."
2. Aemilia: "Tūne puerōs iam vocāv______, Iūlia? Ego tē nōn audīv______ nec puerī tē audīv______."
3. Puerī veniunt, quia Iūlia eōs vocāv______.
4. Iūlia: "Nōnne vōs mē vocāre audīv______, puerī?"
5. Puerī: "Certē tē audīv______. Cūr nōs vocāv______?"
6. Aemilia: "Vocā Iūliam, Syra!" Puerī: "Nōs eam iam vocāv______."
7. Aemilia: "Vōsne eam iam vocāv______? Ego vōs nōn audīv____, nec Iūlia vōs audīv______."
8. Iūlia venit, quia puerī eam vocāv______.
9. Puerī: "Nōnne tū nōs vocāre audīv______, Iūlia?"
10. Iūlia: "Certē vōs audīv______. Cūr mē vocāv______?"
11. Sextus Mārcum pulsāv______ et ipse ā Mārcō et Titō pulsāt______, neque iī deinde ā Sextō pulsāt______.
12. Titus: "Ego et Mārcus Sextum pulsāv______, nec nōs deinde ab eō pulsāt______ ______."
13. Quīntus: "Vōsne Sextum pulsāv______ nec ab eō pulsāt______?"
14. Titus: "Ego sōlus pulsāt______ nōn______."
15. Quīntus: "Cūr tū pulsāt______ nōn______, Tite?"
16. Puella plōrat, quia ā puerō improbō pulsāt______.
17. Māter fīliam interrogat: "Ā quō pulsāt______?"
18. Fīlia respondet: "Ā puerō improbō pulsāt______."
19. Puellae plōrant, quia ā puerīs improbīs pulsāt______.
20. Māter fīliās interrogat: "Ā quibus pulsāt______?"
21. Fīliae respondent: "Ā puerīs improbīs pulsāt______."

ain'
āiō ais ait
aliquis
bōs
causa
cōnspicere
cornū
cruor
excūsāre
indignus
interim

Exercitium 7

1. Pater __________ [= sanguinem] in faciē fīliī __________ [= videt].
2. Nōn sine __________ Sextus Mārcum pulsāvit.
3. Sextus, quī tam __________ est quam bōs, ā duōbus puerīs pulsātus est; neque enim Mārcus sōlus puerum validiōrem __________ potest.
4. Mārcus sē __________ cōnātur: "Sextus est puer māior et validior."
5. __________ est animal quod __________ gerit in fronte.
6. Mārcus tam sordidus est quam __________.
7. Iūlius iam satis audīvit dē __________ puerōrum.
8. Iūlius: "Nōlī mihi plūs __________ dē illā pugnā __________!"
9. In cubiculō suō Mārcus vestem sordidam __________ et aliam vestem pūram induit: Mārcus vestīmenta __________.

10. ________ [= dum haec aguntur] Aemilia ātrium intrat.
11 Solum ātriī sordidum est; māter ________ in solō cōnspicit.
12. Aemilia: " ________ pedibus sordidīs in ________ mundō ambulāvit!"
13. Iūlius 'porcum ātrium intrāvisse' ________ [= dīcit].
14. Aemilia: "Quid ________ ?" Iūlius: "Porcum intrāvisse ________ ."
15. Aemilia: " ________ tū?"

mūtāre
nārrāre
pōnere
porcus
pugna
solum
sordēs
validus
vincere

Exercitium 8

1. Quid Iūlius in faciē fīliī cōnspicit? ...
2. Num bōs Mārcum pulsāvit? ...
3. Cūr Mārcus sōlus Sextum vincere nōn potest? ...
4. Quī Sextum humī iacentem tenuērunt? ...
5. Cūr Iūlius pugnam puerōrum 'indignam' dīcit? ...
6. Quō Iūlius Mārcum īre iubet? ...
7. Quid agit Mārcus in cubiculō suō? ...
8. Quis puerō novam vestem dat? ...
9. Quid Aemilia in solō cōnspicit? ...
10. Quid tum ait Iūlius? ...
11. Cūr Iūlius fīlium suum 'porcum' appellat? ...
12. Tūne hāc nocte bene dormīvistī? ...

Lēctiō tertia (versūs 79–149)

Lēctiō III

Exercitium 9

Exempla: Dāvus:	Dāvus dīcit
"Fīlius/a dormīvit"	'fīlium/am dormīvisse'
"Fīliī/ae dormīvērunt"	'fīliōs/ās
"Fīlius vocātus est"	'fīlium vocātum esse'
"Fīlia vocāta	'fīliam vocātam
"Fīliī vocātī sunt"	'fīliōs vocātōs
"Fīliae vocātae	'fīliās vocātās

1. Iūlius: "Mārcus intrāvit." Iūlius 'Mārc______ intr______ ' dīcit.
2. Iūlius: "Puerī in viā pugnāvērunt et humī iacuērunt." Iūlius dīcit 'puer______ in viā pugn______ et humī iac______.'
3. Syra: "Iūlia ā Mārcō pulsāta est." Syra dīcit 'Iūli______ ā Mārcō puls______ ______.'
4. Sextus: "Magistrō pāruī." Sextus dīcit '______ magistrō pār______.'
5. Sextus: "Ā magistrō laudātus sum." Sextus '______ ā magistrō laud______ ______ ' dīcit.
6. Dāvus: "Quīntus tōtam noctem vigilāvit nec hōram dormīvit." Dāvus dīcit 'Quīnt______ tōtam noctem vigil______ nec hōram dorm______.'
7. Mārcus: "Ego bene dormīvī, sed ā Dāvō excitātus sum." Mārcus dīcit '______ bene dorm______, sed a Dāvō excit______ ______.'
8. Iūlia. "Ā Syrā excitāta sum." Iūlia dīcit '______ ā Syrā excit______ ______.'
9. Aemilia: "Discipulī ā magistrō laudātī sunt." Aemilia dīcit 'discipul______ ā magistrō laud______ ______.'
10. Iūlius: "Mārcus nōn laudātus, sed pūnītus est ā magistrō." Iūlius dīcit 'Mārc______ nōn laud______, sed pūn______ ______ ā magistrō.'
11. Aemilia: "Mārcus pulchrē scrīpsit." Aemilia 'Mārc______ pulchrē scrīps______ ' dīcit.
12. Iūlius: "Eae litterae nōn ā Mārcō scrīptae sunt." Iūlius dīcit 'e______ litter______ nōn ā Mārcō scrīpt______.'

A:
"is | pugnāvit"
"ea |
"iī | pugnāvērunt"
"eae |
"ego pugnāvī"

A dīcit
'eum | pugnāvisse'
'eam
'eōs
'eās
'sē

A:
"is vocātus | est"
"ea vocāta |
"iī vocātī | sunt"
"eae vocātae |
"ego vocātus/a sum"

A dīcit
'eum vocātum | esse'
'eam vocātam
'eōs vocātōs
'eās vocātās
'sē vocātum/am

13. Iūlius: "Mārcus puer improbus fuit." Iūlius 'Mārc______ puer______ improb______ fu______ ' dīcit.
14. Magister: "Epistula mea iam scrīpta et signāta est." Magister dīcit 'epistul______ su______ iam scrīpt______ et sign______ esse.'

Exercitium 10

[1] numerā|re, numerāv|isse
[2] pārē|re, pāru|isse
[3] scrīb|ere, scrīps|isse
[4] audī|re, audīv|isse
es|se, fu|isse

-ī	-imus
-istī	-istis
-it	-ērunt

1. Magister: "Scrībe M deciēs, Mārce!" Mārcus, postquam M M M M M M M M M scrīps______ : "Iam tibi pār______ : deciēs M scrīps______ ."
2. Magister, postquam litterās numer______ : "Nōn pār______ , puer pigerrime! Noviēs tantum M scrīps______ , ego litterās numer______ . Nōnne aud______ quod dīx______ ?"
3. Mārcus: "Certē aud______ quod dīx______ . At tū prāvē numer______ !"
4. Magister: "Vōs numerāte litterās, Tite et Sexte! ... Quid agitis? Nōn mē aud______ ?"
5. Titus et Sextus "Certē tē aud______ " inquiunt, et postquam litterās numer______ : "Litterās numer______ : decem sunt."
6. Magister: "Prāvē numer______ ! Ipsī M deciēs scrībite!"
7. Uterque puer M M M M M scrībit. Titus: "Iam tibi pār______ ."
8. Magister: "Nōn pār______ , puerī pigerrimī! Quīnquiēs tantum M scrīps______ ."
9. Titus: "At quīnque et quīnque sunt decem: ergō deciēs M scrīps______ ."
10. Titus et Sextus magistrō pār______ , quod bis quīnquiēs M scrīps______ , nam bis quīnquiēs sunt deciēs.
11. Mārcus vērō magistrō nōn pār______ , quod noviēs tantum M scrīps______ .
12. Sed tamen Mārcus dīcit 'sē magistrō pār______ et deciēs M scrīps______ , at magistrum prāvē numer______ !'
13. Magister discipulōs verba sua nōn aud______ putat, sed Titus et Sextus omnia aud______ .
14. Iūlius: "Hodiēne probus discipulus fu______ , Mārce?"
15. Mārcus: "Certē probus fu______ . Nōs omnēs probī discipulī fu______ ."
16. Iūlius: "Id nōn crēdō! Vōs omnēs discipulī improbī fu______ !"
17. Iūlius 'omnēs discipulōs improbōs fu______ ' dīcit, sed Mārcus sōlus improbus fu______ , cēterī probī fu______ .

Exercitium 11

aliquid
crēdere
dubitāre
fallere
falsum
inter
mentīrī
multa
nōbīs
omnia
postquam
tabella
vōbīs

1. Mārcus in ātrium redit, ______ vestem mūtāvit.
2. Mārcus: "Magister ______ [= multās rēs] nōs docuit; prīmum ______ recitāvit, nesciō quid."
3. Mārcus parentibus ______ [= parvam tabulam] ostendit, quam 'suam esse' dīcit.
4. Tabella vērō Sextī est, Mārcus enim tabellās mūtāvit ______ pugnam.
5. Nōn vērum, sed ______ est id quod Mārcus dīcit: puer ______ .
6. Māter fīliō suō ______ , sed pater dē verbīs eius ______ .
7. Mārcus patrem suum ______ nōn potest.
8. Iūlius: "Falsa sunt ______ [= omnēs rēs] quae ______ nārrāvistī!"
9. Mārcus: "Omnia quae ______ nārrāvī, pater et māter, vēra sunt!"

Exercitium 12

1. Quō it Mārcus postquam vestem mūtāvit? ...
2. Quem Mārcus in ātriō salūtat? ...
3. Cūr Aemilia fīlium suum laudat? ...
4. Num Mārcus dīcit 'sē malum discipulum fuisse'? ...
5. Estne vērum id quod dīcit Mārcus? ...

6. Cūr puerī magistrum recitantem nōn audīvērunt? ...
7. Cūr tergum dolet Mārcō? ...
8. Quōmodo Mārcus mātrem fallit? ...
9. Cuius est tabella quam Mārcus ostendit? ...
10. Quis eās litterās pulcherrimās scrīpsit? ...
11. Quid Mārcus dīcit mātrī? ...
12. Num magister litterās Mārcī laudāvit? ...
13. Quid Mārcus dīcit dē cēterīs discipulīs? ...
14. Iūliusne fīliō suō crēdit? ...
15. Cūr Iūlius Aemiliae interrogantī nōn respondet? ...

Lēctiō grammatica (versūs 150–206)

Lēctiō grammatica

Exercitium 13

Exempla:

Lȳdia trīstis domī sedēbat nec Mēdum exspectābat. Tum Mēdus ōstium pulsāvit et intrāvit. Lȳdia laeta amīcum salūtāvit et ab eō salūtāta est. Iūlius adulēscēns saepe Aemiliam salūtābat nec ab eā salūtābātur.

praeteritum perfectum et imperfectum

1. Salūtābat nōn tempus praesēns, sed tempus ____________ est; salūtāvit quoque tempus ____________ est.
2. Sedēbat, exspectābat, salūtābat, salūtābātur nōn est praeteritum perfectum, sed ____________ .
3. Pulsāvit, intrāvit, salūtāvit, salūtāta est nōn praeteritum imperfectum, sed ____________ est.

Exercitium 14

Āctīvum

1. Īnfīnītīvus: praesēns: *vocā|re*, perfectum: ________|*isse*; praesēns: *pārē|re*, perfectum: ________|*isse*; praesēns: *scrīb|ere*, perfectum: ________|*isse*; praesēns: *audī|re*, perfectum: ________|*isse.*
2. Persōnae perfectī: singulāris: pers. 1 *~ī*, 2 ~________ , 3 ~________ ; plūrālis: pers. 1 ~________ , 2 ~________ , 3 ~________ .

		Sing.	Plūr.	Sing.	Plūr.
3.	Pers. 1	*vocāv*____	*vocāv*____	*pāru*____	*pāru*____
4.	Pers. 2	*vocāv*____	*vocāv*____	*pāru*____	*pāru*____
5.	Pers. 3	*vocāv*____	*vocāv*____	*pāru*____	*pāru*____
6.	Pers. 1	*scrīps*____	*scrīps*____	*audīv*____	*audīv*____
7.	Pers. 2	*scrīps*____	*scrīps*____	*audīv*____	*audīv*____
8.	Pers. 3	*scrīps*____	*scrīps*____	*audīv*____	*audīv*____

Passīvum

9. Īnfīnītīvus: praesēns: *vocā|rī*, perfectum: ________*um esse*; praesēns: *audī|rī*, perfectum: ________*um esse.*

		Sing.	Plūr.	Sing.	Plūr.
10.	Pers.1	*vocātus* ____	*vocāt*____	*audītus*____	*audīt*____
11.	Pers.2	*vocāt*____	*vocāt*____	*audīt*____	*audīt*____
12.	Pers.3	*vocāt*____	*vocāt*____	*audīt*____	*audīt*____

13. Participium perfectī: nōm. sing.: masc. *voc*________ , *aud*________ , fēm. *voc*________ , *aud*________ , neutr. *voc*________ , *aud*________ .

perfectum
āct.
īnf. *~isse*
[1] *vocāv|isse*
[2] *pāru|isse*
[3] *scrīps|isse*
[4] *audīv|isse*

ind.	sing.	plūr.
1	*~ī*	*~imus*
2	*~istī*	*~istis*
3	*~it*	*~ērunt*

pass.
īnf. *≈um/am/ōs/ās/a esse*
[1] *vocāt|um esse*
[4] *audīt|um esse*

ind.	sing.	plūr.
	≈us/a	*≈ī/ae*
1	*sum*	*sumus*
2	*es*	*estis*
3	*est*	*sunt*

participium perfectī
[1] *vocāt|us -a -um*
[4] *audīt|us -a -um*

Cap. XXII

Lēctiō I

CAPITVLVM ALTERVM ET VICESIMVM

Lēctiō prīma (versūs 1–55)

-eus
-ea
-eum

Exercitium 1

1. Ānulus ex aurō factus = ānulus aur______.
2. Baculum ē lignō factum = baculum lign______.
3. Catēna ex ferrō facta = catēna ferr______.
4. Nummī ex aurō factī = nummī aur______.
5. Stilus ferreus = stilus ______ ______ ______.
6. Pōculum aureum = pōculum ______ ______ ______.
7. Forēs ligneae = forēs ______ ______ ______.

admittere
anteā
aurum
cardō
catēna
cōnstāre
cūstōdīre
extrā
faber
ferōx
foris
heus
iānitor
inter sē
intrā
lignum
līmen
posteā
pretium
prius
quīn
(num) quis
rogitāre
sīcut
tabellārius
tandem
vincīre

Exercitium 2

1. Magna iānua ______ ē duābus ______, quae in ______ vertuntur.
2. Sub foribus est ______.
3. ______ [= ōstiārius] dīcitur servus quī hominēs advenientēs in ātrium ______.
4. Iānitor cum cane suō vīllam dominī ______.
5. Canis, quī prope tam ______ est quam lupus, catēnā ______.
6. ______ nōn modo canēs, sed etiam iānitōrēs vinciēbantur.
7. ______ cōnstat ē multīs ānulīs ferreīs quī ______ coniunguntur.
8. Ānulus Lȳdiae nōn ex ferrō, sed ex ______ factus est.
9. Ānulus aureus magnī ______ est.
10. Iānua ē ______ facta est ______ [= ut] baculum Iūliī.
11. Servus quī epistulās fert ______ appellātur.
12. Tabellārius clāmat: "______ iānitor! ______ aperīs? Num ______ [= aliquis] hīc est?"
13. ______ iānitor surgit et tabellārium ______ [= multa interrogat].
14. Tabellārius: "______ admitte mē! ______ [= deinde] respondēbō."
15. Hostēs nōn sunt ______ vāllum, sed ______ vāllum.
16. Vulcānus est deus ______.

Exercitium 3

1. Ex quibus partibus cōnstat iānua vīllae? ...
2. Quid scrīptum est in līmine? ...
3. Quis dīcitur servus quī iānuam cūstōdit? ...
4. Quid facit is quī vīllam intrāre vult? ...
5. Ubi sedet iānitor? ...
6. Cūr canis iānitōris catēnā vincītur? ...
7. Ex quā māteriā catēna facta est? ...
8. Num ānulus Lȳdiae ex ferrō factus est? ...
9. Utrum dūrius est, lignumne an ferrum? ...
10. Quis dīcitur vir quī rēs ferreās efficit? ...
11. Cūr 'tabellāriī' dīcuntur servī quī epistulās ferunt? ...
12. Quōmodo iānitor ē somnō excitātur? ...
13. Cūr tabellārius nōn statim iānitōrī respondet? ...
14. Quid huic tabellāriō nōmen est? ...
15. Unde Tlēpolemus sē venīre dīcit? ...
16. Quid Iūlius post merīdiem agere solet? ...

Exercitium 4

1. Post merīdiem Iūlius ambulā____ īre solet.
2. Postquam ambulāvit, lavā____ it.
3. Vesperī hominēs dormī____ eunt.
4. Māne amīcī ad vīllam veniunt dominum salūtā____.
5. Mēdus et Lȳdia in Graeciam eunt habitā____.
6. Hostēs castra oppugnā____ veniunt.
7. Tabellārius nōn mittitur pecūniam postulā____.
8. Facile est vōcem magistrī audīre = Vōx magistrī est facilis audī____.
9. Difficile est nōmina barbara dīcere = Nōmina barbara difficilia sunt dic____.
10. Quae est dea pulcherrima? Id difficile scī____ est.

-tum
-tū

Lēctiō secunda (versūs 56–121)

Lēctiō II

Exercitium 5

1. Mēdus, quī rēs Mārcī fer________ solet, hodiē abest.
2. Itaque Mārcus ad lūdum ambulāns rēs suās ipse fer________.
3. Titus et Sextus semper rēs suās ipsī fer________.
4. Titus: "Cūr tū ipse rēs tuās fer________ hodiē, Mārce?"
5. Mārcus: "Ipse rēs meās fer________, quia Mēdus abest; sed cūr vōs semper rēs vestrās ipsī fer________?"
6. Titus: "Nōs rēs nostrās ipsī fer________, quia in ipsō oppidō Tūsculō habitāmus, nōn procul ab oppidō."
7. Mārcus: "Venīte mēcum ac rēs meās fer________!"
8. Sextus: "Rēs tuās fer________ nōlumus. Ipse rēs tuās________, Mārce!"
9. Tabula, quae ā Mēdō fer________ solet, hodiē ā Mārcō fer________.
10. Epistulae ā tabellāriīs fer________.

ferre	
ferō	ferimus
fers	fertis
fert	ferunt
fer!	ferte!
ferrī	
fertur	feruntur

Exercitium 6

1. Canis, quī tabellārium ________ stantem videt, dentēs ostendit ac ________: "Rrrr..."
2. Canis tabellārium ________ vult, sed catēnā ________.
3. Iānitor eum dē cane ferōcī ________: " ________! Canis tē mordēbit."
4. Tabellārius nōn intrat, sed in līmine ________.
5. "Nōlī canem tuum ________!" inquit.
6. In solō intrā līmen est ________ canis ferōcis.
7. Tabellārius propius ad canem ________ [= adīre] audet; neque imāgō canis neque canis vērus eum ________.
8. Canis catēnam ________ et vestem tabellāriī dentibus ________.
9. ________ novum, quod Tlēpolemus ________ [= paulō ante] ēmit, ā cane ferōcī ________.
10. Tabellārius ex ōstiō ________ nōn potest, quia canis eum tenet.
11. Homō territus nec ________ nec ________ audet.
12. Canis eum locō sē movēre nōn ________.
13. Iānitor virum territum ________: "Hahahae! Quīn intrās?"
14. Tlēpolemus intrāre cōnātur, sed canis īrātus eum ex ōstiō ________.
15. "Vincī ________ [= illum tuum] canem!" inquit tabellārius tōtō corpore ________.
16. Iānitor: "Nōlī ________ [= putāre] mē canem solvisse!"
17. Iānitor catēnam prehendit et canem ā Tlēpolemō ________.
18. Tlēpolemus: " ________ mē intrāre! Nōlī mē ________ in imbrem pellere!"

accēdere
arbitrārī
cavēre
cēdere
dērīdēre
forās
forīs
fremere
imāgō
iste
monēre
mordēre
nūper
pallium
pellere
prehendere
prōcēdere
recēdere
removēre
resistere
retinēre
rumpere
scindere
sinere
solvere
terrēre
tremere

Exercitium 7

1. Cūr tabellārius in līmine resistit? ...
2. Quae imāgō in solō intrā līmen vidētur? ...
3. Quae verba īnfrā imāginem scrīpta sunt? ...
4. Num Tlēpolemus imāgine canis terrētur? ...
5. Quid agit canis cum Tlēpolemus ad eum accēdit? ...
6. Cūr canis excurrēns catēnā nōn retinētur? ...
7. Cūr tabellārius nōn audet locō sē movēre? ...
8. Quōmodo canis eum forās pellit? ...
9. Cūr tremit Tlēpolemus? ...
10. Cūr tabellārius iānitōrī pallium suum ostendit? ...
11. Quid tabellārius sēcum fert? ...
12. Quis epistulam in ātrium ad Iūlium fert? ...

Lēctiō grammatica

Lēctiō grammatica (versūs 122–135)

Exercitium 8

Exempla: *Dominus cotīdiē ambulātum it.*
Vōx tabellāriī difficilis audītū est.

supīnum I
supīnum II
I ≈ *um*
II ≈ *ū*

1. Ambulāt|um __________ est. Audīt|ū quoque __________ est.
2. Supīnum alterum in ≈ __________ dēsinit, alterum in ≈ __________.
3. Supīnum in ≈um dēsinēns pōnitur apud verba ______, venīre, mittere, cēt.
4. Alterum supīnum, quod in ≈ū dēsinit, apud adiectīva __________ et difficilis et pauca alia pōnitur.

Exercitium 9

Themata verbī

thema -atis *n*
terminātiō -ōnis f

Thema dīcitur prior verbī pars ad quam adduntur variae litterae vel syllabae (terminātiōnēs quae vocantur), ut *-re, -ō, -isse, -ī, -istī, -us, -a, -um,* cēt.

Verbī themata sunt tria:

thema praesentis [–]
thema perfectī [~]
thema supīnī [≈]

(1) thema praesentis (= īnfīnītīvus praesentis āctīvī sine *-re, -ere*), ut *amā-, monē-, scrīb-, audī-;*
(2) thema perfectī (= īnfīnītīvus perfectī āctīvī sine *-isse*), ut *amāv-, monu-, scrīps-, audīv-;*
(3) thema supīnī (= supīnum sine *-um* sīve participium perfectī sine *-us -a -um*), ut *amāt-, monit-, scrīpt-, audīt-.*

īnfīnītīvus:
praes. āct.: *-re/-ere*
perf. āct.: *~isse*
perf. pass.: *≈um esse*

1. Īnfīnītīvī: *vocā|re, vocāv|isse, vocāt|um esse: vocā-* thema __________ est, *vocāv-* thema __________, *vocāt-* __________ __________.
2. Īnfīnītīvī: *terrē|re, terru|isse, territ|um esse*: thema praesentis: __________ -, thema perfectī: __________ -, thema supīnī: __________ -.
3. Īnfīnītīvī: *dīc|ere, dīx|isse, dict|um esse*: thema praesentis: ______-, thema perfectī: ______-, thema supīnī: ______-.
4. Īnfīnītīvī: *pūnī|re, pūnīv|isse, pūnīt|um esse*: thema praesentis: ______-, thema perfectī: ______-, thema supīnī: ______-.

Exercitium 10

Īnfīnītīvī (adde themata perfectī et supīnī):

1. *aperīre,* ______*isse,* ______*um esse*
2. *claudere,* ______*isse,* ______*um esse*
3. *emere,* ______*isse,* ______*um esse*
4. *pellere,* ______*isse,* ______*um esse*
5. *posse,* ______*isse*
6. *rumpere,* ______*isse,* ______*um esse*

7. *scindere, ______isse, ______um esse*
8. *solvere, ______isse, ______um esse*
9. *vincīre, ______isse, ______um esse*
10. *venīre, ______isse*

CAPITVLVM VICESIMVM TERTIVM

Cap. XXIII

Lēctiō prīma (versūs 1–40)

Lēctiō I

Exercitium 1

Mūtā tempus praesēns [...] in perfectum. Exemplum:
Iānitor ōstium [claudit] clausit = Ōstium [clauditur] clausum est ā iānitōre.

1. Magister epistulam [scrībit] ______ = Epistula ā magistrō [scrībitur] ______ est.
2. Magister tabellārium ad Iūlium [mittit] ______ = Tabellārius ad Iūlium [mittitur] ______ est ā magistrō.
3. Tabellārius epistulam ad Iūlium [fert] ______ = Epistula ad Iūlium [fertur] ______ est ā tabellāriō.
4. Canis iānitōris pallium tabellāriī [scindit] ______ = Pallium tabellāriī ā cane iānitōris [scinditur] ______ est.
5. Iūlius signum [rumpit] ______ = Signum ā Iūliō [rumpitur] ______ est.
6. Iūlius litterās [legit] ______ = Litterae ā Iūliō [leguntur] ______ sunt.
7. Iūlius nūllum verbum [dīcit] ______ = Nūllum verbum ā Iūliō [dīcitur] ______ est.
8. Aemilia epistulam [sūmit] ______ = Epistula ab Aemiliā [sūmitur] ______ est.
9. Culter medicī puerum [terret] ______ = Puer cultrō medicī [terrētur] ______ est.

dīc|ere, dīx|isse, dict|um esse
fer|re, tul|isse, lāt|um esse
leg|ere, lēg|isse, lēct|um esse
mitt|ere, mīs|isse, miss|um esse
rump|ere, rūp|isse, rupt|um esse
scrīb|ere, scrīps|isse, scrīpt|um esse
scind|ere, scid|isse, sciss|um esse
sūm|ere, sūmps|isse, sūmpt|um esse
terrē|re, terru|isse, territ|um esse

Exercitium 2

1. "Tabellārius Tūsculō vēnit; ecce epistula quam ______ [: Tūsculō] ad tē tulit" inquit iānitor epistulamque dominō suō ______ .
2. Iūlius: "Quid ______ hoc est? Quis ______ epistulam ad mē mīsit?"
3. Iūlius iānitōrī imperat: "Recēde ______ ad canem tuum!" Hīs verbīs iānitōrem ______ [= ā sē mittit].
4. Iūlius ______ magistrī cognōscit.
5. Signum nōn ruptum, sed ______ est.
6. "Certē magister postulat pecūniam quam eī ______ " inquit Iūlius, sed Aemilia epistulam aliās rēs ______ putat.
7. Aemilia: "Quis scit? ______ magister aliquid scrīpsit dē Mārcō?"
8. Epistula sīc incipit: "Diodōrus Iūliō ______ dīcit."
9. Diodōrus scrībit 'Mārcum male recitāre neque ______ [= et numquam] rēctē respondēre.'
10. Iūliō legente, ______ [= faciēs] Mārcī colōrem mūtat.
11. Iam Mārcus vultum ______ gerit [: habet].
12. Mārcus ______ et tremit ______ [= propter] timōrem.

continēre
dēbēre
dīmittere
fortasse
hinc
illinc
integer
-nam
ob
pallēre
pallidus
salūtem dīcere
signum
trādere
umquam
vultus

Exercitium 3

1. Quid iānitor Iūliō trādit? ...
2. Quid dīcit iānitor? ...
3. Quōmodo Iūlius scit litterās ā Diodōrō missās esse? ...
4. Quid est signum magistrī? ...
5. Cūr Iūlius litterās magistrī legere nōn vult? ...

6. Quid Iūlius magistrō dēbet? ...
7. Quid Aemilia magistrum scrīpsisse arbitrātur? ...
8. Quōmodo Iūlius epistulam aperit? ...
9. Quid magister dē Mārcō scrīpsit? ...
10. Quō diē epistula scrīpta est? ...
11. Dē quā rē hic diēs magistrum monuit? ...
12. Cūr Mārcus patrem aspiciēns pallet? ...

Lēctiō II

Lēctiō secunda (versūs 41–83)

Exercitium 4

nōn – neque
nūllus – neque ūllus
numquam – neque umquam

Exempla:
Puer rubet / ...nōn respondet = Puer rubet neque respondet.
Puer rubet / ...nūllum verbum respondet = Puer rubet neque ūllum verbum respondet.
Puer rīdet / ...numquam plōrat = Puer rīdet neque umquam plōrat.

1. Puella plōrat / ...nōn rīdet = Puella plōrat ________ rīdet.
2. Aemilia Iūlium / ...nūllum alium virum amat = Aemilia Iūlium ________ ________ alium virum amat.
3. Mēdus ex Italiā proficīscitur / ...numquam revertētur = Mēdus ex Italiā proficīscitur ________ ________ revertētur.
4. Syra nūllam pecūniam /...nūlla ōrnāmenta habet = Syra nūllam pecūniam ________ ________ ōrnāmenta habet.
5. Puer vigilat / ...dormīre nōn potest = Puer vigilat ________ dormīre potest.
6. Māter īnfantem suum bene cūrat / ...numquam eum relinquit = Māter īnfantem suum bene cūrat ________ ________ eum relinquit.

Exercitium 5

āvertere
factum
fatērī
īnscrībere
laus
litterae
merēre
negāre
perdere
plānē
plānus
pudēre
pudor
rubēre
solvere
superior

1. Mārcus ________ [= epistulā] magistrī nōn laudātur.
2. Epistula magistrī tōtam rem ________ facit.
3. Iam Iūlius ________ intellegit Mārcum falsum dīxisse.
4. Puer piger atque improbus nūllam ________ meret.
5. Mārcus vultum ā patre ________ .
6. Nōmen 'Sextī' ________ est in parte tabulae ________ .
7. Iam Mārcus nihil ________ , sed omnia ________ .
8. Mārcus ipse ________ suum indignum esse intellegit.
9. Iam Mārcus nōn ob timōrem pallet, sed ________ ob ________ .
10. Mārcum factī suī ________ .
11. Iūlius Diodōrō mercēdem ________ nōn vult, quia is male docet nec mercēdem suam ________ .
12. Magna tempestās et nāvēs et mercēs ________ [↔ servāre] potest.

Exercitium 6

1. Estne tōta epistula dē pecūniā quam Iūlius dēbet? ...
2. Cūr Aemilia magistrum mercēdem merēre putat? ...
3. Num magister Mārcum litterīs suīs laudat? ...
4. Cūr Mārcus laudem nōn meret? ...
5. Quālis discipulus laudem meret? ...
6. Quid Iūlius dīcit dē Mārcō? ...
7. Quōmodo pater intellegit tabulam Sextī esse? ...
8. Num Mārcus hoc negat? ...
9. Quid Mārcus fatētur? ...
10. Cūr māter nescit puerōs in viā pugnāvisse? ...

11. Quid pater Sextī putābit? ...
12. Cūr Mārcus iam rubet? ...

Lēctiō tertia (versūs 84–155)

Lēctiō III

Exercitium 7

1. Iūlius baculum sūmēns "Ō Mārce!" inquit, "iam tē verberāt_____ sum [= verberābō]!"
2. Iūlius dīcit 'sē Mārcum verberāt_____ esse.'
3. Mārcus: "Nōlī mē verberāre! Iam bonus puer fut_____ sum [= erō] nec umquam sorōrem meam pulsābō."
4. Mārcus prōmittit 'sē iam bonum puerum fut_____ esse nec umquam sorōrem suam pulsāt_____ esse.'
5. Iūlius nōn crēdit eum prōmissum fact_____ esse.
6. Magister virgam prōmit ac discipulōs verberāt_____ est [= verberābit].
7. Discipulī: "Nōlī nōs verberāre, magister! Iam tibi pārit_____ sumus [= pārēbimus]."
8. Discipulī prōmittunt 'sē iam magistrō pārit_____ esse.'
9. Magister nōn crēdit eōs prōmissum fact_____ esse.
10. Magister calamum prōmit quia scrīpt_____ est [= scrībet].
11. Mārcus interrogat: "Quid tū scrīpt_____ es, magister?"
12. Magister respondet 'sē litterās ad patrem Mārcī scrīpt_____ esse': "Litterās ad patrem tuum scrīpt_____ sum."
13. Tandem Iūlius intellegit uxōrem suam rūrsus mātrem fut_____ esse.
14. Aemilia dīcit 'sē semper īnfantem sēcum habit_____ esse.'
15. Syra: "Quīntus numquam ab eō medicō sānābitur." Syra dīcit 'Quīntum numquam ab eō medicō sānāt_____ īrī.'

≈ūrus	sum		
≈ūra	es		
	est		
		≈ūrī	sumus
		≈ūrae	estis
			sunt

≈ūrum esse

eum ≈ūrum	esse
eam ≈ūram	
id ≈ūrum	
eōs ≈ūrōs	
eās ≈ūrās	
ea ≈ūra	

sē	≈ūrum	esse
	≈ūram	
	≈ūrōs	
	≈ūrās	

≈um īrī

Exercitium 8

Exempla: Cane vīnctō tabellārius intrat (= Postquam canis vīnctus est...)
Mārcus veste mūtātā in ātrium redit (= postquam vestis mūtāta est [ab eō]: postquam vestem mūtāvit).

ablātīvus absolūtus III: cum participiō perfectī

1. Epistul_____ trādit_____ discēdit tabellārius.
2. Iānitōr_____ dīmiss_____ Iūlius signum rumpit.
3. Sign_____ rupt_____ epistula legitur.
4. Mārcus pallet nōmin_____ magistrī audīt_____.
5. Mārc_____ in cubiculum duct_____ et inclūs_____, Dāvus in ātrium redit.
6. Aemilia, litter_____ magistrī lēct_____, Mārcum nōn laudat.
7. Iūlius: "Mercēdem solvere nōlō!" H_____ dict_____ Iūlius epistulam magistrī scindit.

Exercitium 9

1. Pater fīlium suum vērum dīcere iubet: "Vērum _____, mī fīlī!" dīc!
2. Pāstor canem sē ad ovem dūcere iubet: "_____ mē ad ovem, canis!" dūc!
3. Dominus servum officium facere iubet: "_____ officium tuum!" fac!
4. Iūlius Mārcum alterum mālum tunc ēsse, alterum sēcum ferre iubet: "Alterum mālum nunc _____, alterum tēcum _____, Mārce!" fer! ēs!
5. Syra Iūliam laetam esse iubet: "_____ laeta, Iūlia!" es!

antehāc
clāvis
comes
comitārī
herī
inclūdere
nōlle
perdere
posthāc
prōmissum
prōmittere
verbera

Exercitium 10

1. Mārcus: "________ semper bonus puer erō. Hoc vōbīs ________."
2. Iūlius vērō nōn crēdit Mārcum ________ factūrum esse.
3. Mārcus enim hoc idem saepe ________ prōmīsit.
4. Iūlius: "Profectō [verberāre <] ________ meruistī, Mārce!"
5. Dāvus puerum in cubiculum dūcit eumque ________.
6. Mārcō inclūsō, Dāvus ________ cubiculī Iūliō reddit.
7. Hodiē Mēdus Mārcum ad lūdum ________ nōn potuit, quia ________ domō fūgit; hodiē Mārcus sine ________ ambulāvit.
8. Iūlius magistrō respondēbit 'sē mercēdem solvere ________.'
9. Iūlius pecūniam suam ________ nōn vult.

Exercitium 11

1. Quid Mārcus parentibus suīs prōmittit? ...
2. Cūr pater nōn crēdit eum prōmissum factūrum esse? ...
3. Verberatne Iūlius Mārcum? ...
4. Quid Iūlius Dāvum facere iubet? ...
5. Cūr Mēdus hodiē Mārcum comitārī nōn potuit? ...
6. Quis Mārcum comitābitur crās? ...
7. Quid Aemilia Iūlium factūrum esse putat? ...
8. Num Iūlius crēdit Mārcum iam mūtātum esse? ...
9. Ad quem Iūlius epistulam scrīptūrus est? ...
10. Ā quō epistula Iūliī trādētur magistrō? ...
11. Quid Iūlius magistrō respondēbit? ...
12. Cūr Iūlius magistrō mercēdem negat? ...
13. Cūr magister Mārcum nihil docēre potest? ...

Lēctiō grammatica

Lēctiō grammatica (versūs 156–178)

Exercitium 12

participium futūrī
≈ūr|us -a -um

futūrum in praesentī

≈ūrus	*sum*		
≈ūra	*es*		
	est		
		≈ūrī	*sumus*
		≈ūrae	*estis*
			sunt

īnfīnītīvus futūrī
āct.
≈ūr|um esse
pass.
≈um īrī

Āctīvum

1. *Scrīb|ēns* participium praesentis est; *scrīpt|ūrus* est participium ________.
2. Participium futūrī dēsinit in *≈ūr|us -a -um*, quod ad thema supīnī additur: *amāt*______, *monit*______, *lēct*______, *audīt*______.
3. Participium futūrī verbī *esse: fut*______.
4. Cum participium futūrī coniungitur cum tempore praesentī verbī *esse*, fit futūrum alterum ('futūrum in praesentī' quod vocātur): ______ *ūr|us sum = scrībam*, ________ ______ *= scrībēs*, ________ ______ *= scrībet.*
5. Cum participium futūrī cum īnfīnītīvō *esse* coniungitur, ________ futūrī fit: *scrīptūr|um esse.*
6. Īnfīnītīvus praesentis: *vocāre*; īnfīnītīvus futūrī: ________ *ūrum esse.*

Passīvum

7. Cum supīnum I cum *īrī* (īnf. praes. pass. verbī *īre*) iungitur, ________ futūrī passīvī fit: *scrīptum īrī.*
8. *Scrībī* īnfīnītīvus praesentis passīvī est; *scrīptum īrī* est ________ ________ passīvī
9. Īnfīnītīvus praesentis passīvī: *mūtārī*; īnfīnītīvus futūrī passīvī: ________ *um* ________.

Exercitium 13

Īnfīnītīvī:

1. afferre, ______ isse, ______ um esse.
2. dūcere ______ isse, ______ um esse.
3. ferre, ______ isse, ______ um esse.
4. facere, ______ isse, ______ um esse.
5. fugere, ______ isse.
6. inclūdere, in ______ isse, in ______ um esse.
7. legere, ______ isse, ______ um esse.
8. mittere, ______ isse, ______ um esse.
9. ostendere, ______ isse.
10. perdere, ______ isse.
11. trādere, ______ isse, ______ um esse.

faciō -iunt
fugiō -iunt

CAPITVLVM VICESIMVM QVARTVM

Cap. XXIV

Lēctiō prīma (versūs 1–51)

Lēctiō I

Exercitium 1

1. Mārcus: "Ecce tabula mea. ______ ipse hoc scrīpsī. Nōnne litterae meae pulchrae v____ dēlectant? Cūr nōn laudor ā v____ ?"
2. Iūlius: "N____ t____ nōn crēdimus, Mārce. T____ hoc nōn scrīpsistī."
3. Mārcus: "Cūr v____ m____ nōn crēditis? Nōnne m____ pulchrē scrībere putātis?"
4. Iūlius: "Scīmus t____ foedē scrībere! Hae litterae pulchrae ā t____ scrīptae esse nōn possunt."
5. Mārcus: "Certē ā m____ scrīptae sunt!" Mārcus 'litterās ā sscrīptās esse' dīcit.
6. Iūlius: "N____ fallere nōn potes. Num t____ Sextus nōmen est?"
7. Tandem Mārcus fatētur 's____ tabulās mūtāvisse' neque s____ excūsāre cōnātur.
8. Iūlius: "Nōnne t____ pudet ita fēcisse?"
9. Mārcus: "Nōlī m____ verberāre, pater! Magister m____ iam bis verberāvit: tergum adhūc m____ dolet."
10. Mārcus dīcit 'tergum adhūc s____ dolēre.'
11. Mārcus: "Posthāc v____ pārēbō, pater et māter; id v____ prōmittō."
12. Iūlius: "Id saepe antehāc n____ prōmīsistī. Nōn crēdimus t____ n____ pāritūrum esse. Discēde ā n____, puer!"

ego	nōs
mē	nōs
mihi	nōbīs
(ā) mē	(ā) nōbīs
tū	vōs
tē	vōs
tibi	vōbīs
(ā) tē	(ā) vōbīs
–	
sē	
sibi	
(ā) sē	

Exercitium 2

1. Puer ______ [= aeger] in lectō sē ______ nec dormīre potest sīve in ______ dextrō cubat sīve in latere ______ [= sinistrō].
2. Puer surgere cōnātur, sed ______ [= statim] in lectō ______ .
3. Pēs ______ [= rūrsus] dolēre incipit: propter ______ puer surgere nōn potest.
4. Quīntus ______ quod pedēs nōn ______ [= aequī], sed ______ sunt.
5. Omnia quiēta sunt, nūllus ______ audītur, avēs nōn canunt, quia tempestāte magnā et ______ territae sunt.
6. At ______ silentium clāmōre et ______ māximō rumpitur!
7. Mārcus enim clāmāre ac forem ______ [= pulsāre] incipit.
8. Cūr Mārcus ita clāmat foremque tam ______ percutit?

aegrōtus
aliter
continuō
convertere
cupere
dēnuō
dolor
etsī
flēre
frangere
ignōrāre
impār

intus
iūxtā
laevus
latus
mīrārī
nōscere
os ossa
pār
patī
percutere
recumbere
sonus
strepitus
subitō
subitus
valdē

9. Ita Mārcus inclūsus forem __________ cōnātur, neque enim __________ [= aliō modō] ē cubiculō exīre potest.
10. Cubiculum Mārcī __________ cubiculum Quīntī situm est.
11. Quīntus __________ crūris frāctum esse putat, sed Syra dīcit 'omnia ______ eius integra esse.'
12. Nōn decet puerum Rōmānum __________ [= lacrimāre], __________ [= quam-quam] gravem dolōrem __________ .
13. Quīntus __________ [= nescit] Mārcum ā Sextō pulsātum esse.
14. Quīntus enim __________ [↔ forīs] in lectō cubāns nihil __________ potest, etsī omnia scīre __________ [= vult].

Exercitium 3

1. Quiētēne iacet Quīntus in lectō? ...
2. Cūr dormīre nōn potest? ...
3. Quid puer facere cōnātur? ...
4. Quid mīrātur Quīntus? ...
5. Uter pēs māior est? ...
6. Cūr avēs in hortō silent? ...
7. Quō sonō silentium rumpitur? ...
8. Unde venit ille strepitus? ...
9. Quem vocat Quīntus? ...
10. Quid dīcit Quīntus dē pede suō aegrō? ...
11. Estne frāctum crūs eius? ...
12. Quārē Quīntus flēre incipit? ...
13. Quid agunt aliī puerī, dum Quīntus intus cubat? ...
14. Mārcusne cum aliīs puerīs lūdit? ...
15. Cūr Quīntus ignōrat Mārcum inclūsum esse? ...

Exercitium 4

	inf.	*imp.*
	-rī/-ī	-re/-ere
[1]	-ārī	-āre!
[2]	-ērī	-ēre!
[3]	-ī	-ere!
[4]	-īrī	-īre!

Exemplum: Iūlius servum sē opperīrī iubet: "Opperīre mē, serve!"
Iūlius servum sē sequī iubet: "Sequere mē, serve!"

1. Syra Quīntum laetārī iubet: "Laet______ , Quīnte!"
2. Quīntus Syram sē cōnsōl______ et sēcum loqu______ iubet: "Cōnsōl______ mē, Syra! Loqu______ mēcum!"
3. Mēdus Lȳdiam sē comit______ iubet: "Comit______ mē, Lȳdia!"
4. Nauta Mēdum caelum intu______ iubet: "Intu______ caelum!"
5. Mēdus nautam ventum secundum opper______ iubet: "Ventum secundum opper______ , nauta!"

Lēctiō II

Lēctiō secunda (versūs 52–117)

Exercitium 5

~erat		~erant	
≈us	erat	≈ī	erant
≈a		≈ae	
≈um		≈a	

1. Mārcus ē lūdō rediēns ūmidus erat, quod per imbrem ambul________ et sordidus quod humī iac________ .
2. Puerī enim pugn________ , et Mārcus et Sextus humī iac________ .
3. Sextus Mārcum puls________ et ā Mārcō et Titō puls________ erat.
4. Puerī ā magistrō verber________ erant, quod in lūdō dorm________ .
5. Māter Mārcum discipulum improbum fuisse nesciēbat, neque enim lēg________ litterās quās magister scrīps________ .
6. Aemilia virgō remittēbat flōrēs quōs Iūlius eī mīs________ .
7. Ancilla gaudēbat quod ā dominō laud________ erat.
8. Ancillae gaudēbant quod ā dominō laud________ erant.
9. Etsī pēs dolēbat, os frāct________ nōn erat.

Exercitium 6

1. Herī Mēdus Mārcum ad lūdum comit______ est.
2. Tabellārius canem iānitōris ver______ est [= timuit].
3. Mēdus Lȳdiam ōscul______ est et Lȳdia Mēdum ōscul______ est.
4. Syra Quīntum mortuum esse arbitr______ est [= putāvit].
5. Parentēs fīliam lacrimantem cōnsōl______ sunt.
6. Syra: "Tūne ē lectō surgere cōn______ es, Quīnte?"
7. Quīntus fatētur 'sē surgere cōn______ esse': "Surgere cōn______ sum."
8. Mārcus tabulam Sextī 'suam esse' dīxit: ita puer ment______ est.
9. Falsa sunt omnia quae Mārcus locūt______ est.
10. Tandem Mārcus 'sē ment______ esse' fass______ est: "Ment______ sum, pater. Falsa sunt omnia quae locūt______ sum."
11. Servī: "Semper vērum locūt______ sumus: numquam ment______ sumus."
12. Servī dīcunt 'sē semper vērum locūt____ esse nec umquam ment______ esse.'

≈us	sum	≈ī	sumus
≈a	es	≈ae	estis
	est		sunt

≈um	esse
≈am	
≈ōs	
≈ās	

Exercitium 7

1. Mārcus ā patre verberātus nōn est, quia iam verberāt____ ______ ā magistrō, sed in cubiculum inclūsus est.
2. Puer enim nōn modo malus discipulus fu______ et in lūdō dormīv______, sed etiam in viā pugnāv______ et falsum dīx______ (= mentīt____ ______).
3. Mārcus: "Tū mē in cubiculum inclūsistī, pater, etsī iam ā magistrō verberāt____ ______! Nōnne satis pūnīt____ ______ ā magistrō?"
4. Iūlius: "Ego tē inclūsī, etsī iam ā magistrō verberāt____ ______, quia nōn modo malus discipulus fu______ et in lūdō dormīv______, sed etiam in viā pugnāv______ ac falsum dīx______. Certē nōn satis pūnīt____ ______ ā magistrō!"
5. Mārcus (ad Quīntum): "Pater mē in cubiculum inclūsit, quia nōn sōlum malus discipulus fu______ et in lūdō dormīv______, sed etiam in viā pugnāv______ ac falsum dīx______."
6. Herī magister puerōs verberāvit, quia malī discipulī fu______ et in lūdō dormīv______.
7. Malī discipulī bonīs: "Herī magister nōs verberāvit, quia malī discipulī fu______ et in lūdō dormīv______; at vōs laudāvit, quia bonī discipulī fu______ atque omnia verba eius audīv______."
8. Mārcus et Titus Sextum pulsāvērunt, quia ab eō 'barbarī' appellāt______.
9. Iūlius: "Cūr Sextum pulsāvistis? Vōsne ab eō pulsāt____ ______?"
10. Mārcus: "Sextum pulsāvimus, quod ab eō 'barbarī' appellāt____ ______."

~eram	~erāmus
~erās	~erātis
~erat	~erant

≈us	eram	≈ī	erāmus
≈a	erās	≈ae	erātis
	erat		erant

Exercitium 8

Exempla: Pater prūdentior est fīliō = Pater prūdentior est quam fīlius.
Leōne fortior = fortior quam leō.

1. Digitus quārtus minor est digit____ medi____ [= quam digitus medius].
2. Mōns Aetna altior est mont____ Vesuvi____ [= quam mōns Vesuvius].
3. Via Appia cēter____ vi____ longior est [= longior est quam cēterae viae].
4. Quae dea Vener____ pulchrior est [= pulchrior est quam Venus]?
5. Quod ōrnāmentum pulchrius est ānul____ gemmāt____ ?
6. Nūllus discipulus Mārc____ pigrior est.
7. Canis iānitōris lup____ ferōcior est.
8. Toga Mārcī niv____ candidior erat.
9. Nūllum mare māius est ōcean____.
10. Nūlla stēlla sōl____ clārior est.

ablātīvus comparātiōnis
(comparātiō -ōnis f < comparāre)

Lēctiō grammatica

Lēctiō grammatica (versūs 118–162)

Exercitium 9

Āctīvum

1. *Vocāv|it* est praeteritum ______________, *vocāv|erat* praeteritum ______________________.
2. Plūsquamperfectum (pers. 3 sing.) dēsinit in *~erat*, quod ad thema ____________ additur, ut *dīx|erat.*

plūsquamperfectum āct.

	sing.	plūr
1	*~era|m*	*~erā|mus*
2	*~erā|s*	*~erā|tis*
3	*~era|t*	*~era|nt*

3. Plūsquamperfectum: singulāris: pers. 1 *~eram*, 2 ~______, 3 ~______; plūrālis: pers. 1 ~______, 2 ~______, 3 ~______.

		Sing.	Plūr.	Sing.	Plūr.
4.	Pers. 1	*amāv*______	*amāv*______	*monu*______	*monu*______
5.	Pers. 2	*amāv*______	*amāv*______	*monu*______	*monu*______
6.	Pers. 3	*amāv*______	*amāv*______	*monu*______	*monu*______
7.	Pers. 1	*dīx*______	*dīx*______	*audīv*______	*audīv*______
8.	Pers. 2	*dīx*______	*dīx*______	*audīv*______	*audīv*______
9.	Pers. 3	*dīx*______	*dīx*______	*audīv*______	*audīv*______

10. Plūsquamperfectum verbī esse: singulāris: pers. 1 *fu*______, 2 *fu*______, 3 *fu*______; plūrālis: pers. 1 *fu*______, 2 *fu*______, 3 *fu*______.

Passīvum

pass.

	sing.	plūr.
	≈us -a -um	*≈ī -ae -a*
1	*eram*	*erāmus*
2	*erās*	*erātis*
3	*erat*	*erant*

11. *Vocāt|us* est praeteritum perfectum passīvī est; *vocāt|us erat* est praeteritum ______________________ passīvī.
12. Plūsquamperfectum passīvī cōnstat ex ______________ perfectī et praeteritō ____________ verbī *esse* (*eram, erās, erat...*).

		Sing.	Plūr.
13.	Pers. 1	*vocātus* ________	*vocāt*____ ________
14.	Pers. 2	*vocāt*__________	*vocāt*____ ________
15.	Pers. 3	*vocāt*__________	*vocāt*____ ________

Exercitium 10

1. *cadere,* ________*isse*
2. *cognōscere,* ________*isse,* ________*um esse*
3. *cupere,* ________*isse* (*cupiō -iunt*)
4. *dare,* ________*isse,* ________*um esse*
5. *fatērī,* ________*um esse*
6. *frangere,* ________*isse,* ________*um esse*
7. *īre,* ________*isse* (*eō eunt*)
8. *lavāre,* ________*isse,* ________*um esse*
9. *loquī,* ________*um esse*
10. *lūdere,* ________*isse*
11. *mordēre,* ________*isse,* ________*um esse*
12. *nōscere,* ________*isse*
13. *redīre, red*________*isse* (*red-eō -eunt*)
14. *reprehendere, re*________*isse, re*________*um esse*
15. *velle,* ________*isse*
16. *vidēre,* ________*isse,* ________*um esse*

CAPITVLVM VICESIMVM QVINTVM

Cap. XXV

Lēctiō prīma (versūs 1–41)

Lēctiō I

Exercitium 1

1. ________ et lupus ________ [= sine causā] ad eundem rīvum vēnērunt.
2. Quattuor equī currum Sōlis ________ ; nec facile est equōs Sōlis ________ .
3. Achillēs corpus Hectoris post ________ suum trāxit.
4. Rōmulus prīma ________ Rōmāna aedificāvit et frātrem ________ .
5. Moenia, quae Rōmulus ________ , nōn alta, sed ________ erant.
6. Quīntus ________ dē Rōmulō et Remō iam audīvit.
7. Nunc fābulam dē ________ ferōcī quod hominēs vīvōs ________ audīre cupit.
8. Tāle mōnstrum ________ [= ferōx] Quīntum nōn terrēbit, neque enim is puer ________ est.
9. In Crētā ________ [= tempore antīquō] vīvēbat ________ mōnstrum, nōmine Mīnōtaurus, cui corpus virī, sed caput ________ erat.
10. ________ [= plūrēs quam duo] adulēscentēs virginēsque Athēniēnsēs ________ [= omnī annō] ad Mīnōtaurum mittēbantur.
11. Labyrinthus est magnum ________ , unde nēmō potest exīre, quamquam iānua ________ .
12. Daedalus complūrēs rēs ________ [< mīrārī] effēcerat praeter labyrinthum.

aedificāre
aedificium
agnus
complūrēs
currus
fābula
forte
humilis
interficere
mīrābilis
moenia
mōnstrum
ōlim
patēre
quotannīs
regere
saevus
taurus
terribilis
timidus
trahere
vorāre

Exercitium 2

1. Quid Quīntus Syram sibi nārrāre iubet? ...
2. Quid fēcit Achillēs? ...
3. Quis prīmōs mūrōs Rōmānōs aedificāvit? ...
4. Quem Rōmulus interfēcit?
5. Cūr Quīntus fābulam dē Rōmulō audīre nōn vult? ...
6. Quālem fābulam Quīntus audīre cupit? ...
7. Quam fābulam Syra puerō nārrat? ...
8. Quāle mōnstrum erat Mīnōtaurus? ...
9. Ubi illud mōnstrum habitābat? ...
10. Quid est labyrinthus? ...
11. Clausane erat iānua labyrinthī? ...
12. Quis illum labyrinthum aedificāverat? ...
13. Unde veniēbant hominēs quōs edēbat Mīnōtaurus? ...
14. Quālia vēla gerēbat nāvis eōrum? ...

Lēctiō secunda (versūs 42–88)

Lēctiō II

Exercitium 3

1. Iūlia: "Manē h____ apud nōs, pater! Nōlī h____ abīre!"
2. Iūlius: "Crās necesse erit mē h____ Rōmam proficīscī, sed brevī h____ ad vōs redībō."
3. Iūlia: "Quārē rūrsus Rōmam ībis? Necesse nōn est totiēs ill____ īre nec tot diēs ill____ manēre."
4. Iūlius: "Rōmae vīvere mē nōn dēlectat; itaque post paucōs diēs ill____ discēdam atque h____ revertar."
5. Iūlia: "Quod dōnum mihi ill____ afferēs?"

(ubi?)	hīc	illīc
(unde?)	hinc	illinc
(quō?)	hūc	illūc

auxilium
brevī
cīvis
cōnstituere
cupidus
exitus
expugnātiō
fīlum
glōria
mora
mors
necāre
occīdere
parātus
pollicērī
rēx

Exercitium 4

1. Mīnōs, ______ Crētae, Athēnās expugnāverat.
2. Post ______ urbis rēx et pecūniam et hominēs postulāvit.
3. Itaque quotannīs complūrēs Athēniēnsēs ad ______ certam mittēbantur.
4. Mīnōs enim et pecūniae et sanguinis ______ erat.
5. Thēseus, vir ______ cupidus, Mīnōtaurum ______ [= interficere] atque ______ suōs servāre ______ .
6. Thēseus, quī gladium gerēbat, ad pugnam ______ erat.
7. Ariadna Thēseō ______ longum dedit; ita fīlia rēgis eī ______ tulit.
8. Thēseus: " ______ [= mox] hūc redībō, nec posteā tē relinquam, Ariadna: hoc tibi ______ [= prōmittō]."
9. Tum Thēseus sine ______ [= continuō] labyrinthum intrāvit atque Mīnōtaurum ______ [= necāvit/interfēcit].
10. Posteā fīlum Ariadnae secūtus ______ labyrinthī facile repperit.

Exercitium 5

1. Cūr Athēniēnsēs in Crētam mittēbantur? ...
2. Cūr Mīnōs Athēniēnsibus inimīcus erat? ...
3. Ubi Thēseus vīvēbat? ...
4. Quam bēstiam Thēseus iam necāverat? ...
5. Quid Thēseus tum agere cōnstituit? ...
6. Sōlusne Thēseus in Crētam profectus est? ...
7. Quō rēx Mīnōs Thēseum dūcī iussit? ...
8. Quae fuit Ariadna? ...
9. Cūr ea Thēseum servāre cōnstituit? ...
10. Quōmodo Ariadna Thēseō auxilium tulit? ...
11. Quid Thēseus Ariadnae prōmīsit? ...
12. Quid fēcit Thēseus in labyrinthō? ...
13. Quōmodo exitum labyrinthī repperit? ...

Lēctiō III

Lēctiō tertia (versūs 89–144)

-re -minī
[1] -āre -āminī
[2] -ēre -ēminī
[3] -ere -iminī
[4] -īre -īminī

Exercitium 6

1. Iūlius: "Nōlō sōlus ambulāre. Comit______ mē, Syre et Lēander! Opper______ mē ante portam!"
2. Lȳdia: "Nōlī mē dēserere, Mēde! Hoc mihi pollic______ !"
3. Mēdus: "Proficīsc______ mēcum, Lȳdia! Comit______ mē in Graeciam!"
4. Mēdus: "Nāvem solvite, nautae! Intu______ caelum! Proficīsc______ !"
5. Dāvus: "Sequ______ mē in cubiculum tuum, Mārce!"
6. Dux: "Laet______ , mīlitēs! Hostēs fugiunt. Sequ______ eōs, sed brevī hūc revert______ !"
7. Lȳdia: "Nōlī deōs Rōmānōs verērī, Mēde! Ūnum sōlum Deum ver______ ! Eius auxilium opper______ !"

cōnspectus
dēscendere
dēserere
ibi
lītus
maerēre

Exercitium 7

1. Post ______ [> necāre] Mīnōtaurī Thēseus nāvem ______ atque cum Ariadnā profectus est.
2. Naxī Thēseus Ariadnam ______ [= relīquit].
3. Prīmō Ariadna amīcum in ______ quaesīvit.
4. Deinde in altum ______ ascendit, unde ______ nāvem Thēseī procul in marī vīdit.

5. Postquam nāvis ē ______ eius abiit, Ariadna dē saxō in lītus ______.
6. ______ [= illīc] puella misera capillum et vestem scindēbat, sīcut agunt hominēs quī ______.
7. Post mortem Aegeī Thēseus multōs annōs Athēnās ______.
8. Hīc Syra fīnem ______ facit.
9. Syra virum improbum amāvit, neque tamen illīus virī ______ potest.

nārrātiō
nex
oblīvīscī
prōspicere
regere
saxum
(nāvem) solvere

Exercitium 8

acc./gen.

Exempla: Fābulās nārrāre mē dēlectat = Nārrātiō fābulārum mē dēlectat.
Vir quī pecūniam cupit = vir pecūniae cupidus.

1. Difficile fuit urb______ expugnāre: Expugnātiō urb______ difficilis fuit.
2. Vocābul______ Latīn______ dēclīnāre dēbēmus: Dēclīnātiō vocābul______ Latīn______ facilis nōn est.
3. Thēseus patri______ amābat atque glōri______ cupiēbat: ille vir patri______ amāns atque glōri______ cupidus in Crētam profectus est.
4. Thēseus mort______ nōn timēbat. Sine timōre mort______ labyrinthum intrāvit.
5. Thēseus ob amōrem patri______ atque glōri______ cupiditātem Mīnōtaur______ necāvit.
6. Post necem Mīnōtaur______ Thēseus in patriam revertit.
7. Magister Mārc______ nōn laudat: in epistulā eius nūlla laus Mārc______ est.

Exercitium 9

1. Quid Thēseus cīvibus suīs ostendit? ...
2. Num Thēseus sōlus ē Crētā profectus est? ...
3. Ubi Ariadnam relīquit Thēseus? ...
4. Ubi amīcum suum Ariadna quaesīvit? ...
5. Quid puella ē saxō prōspiciēns vīdit? ...
6. Quid facere solent hominēs quī maerent? ...
7. Cūr Syra virīs nōn crēdit? ...
8. Quō Thēseus Nāxō profectus est? ...
9. Unde Aegeus rēx in mare prōspiciēbat? ...
10. Cūr Aegeus fīlium suum mortuum esse arbitrābātur? ...
11. Quid tum fēcit Aegeus? ...
12. Quod mare ab Aegeō rēge appellātum est? ...
13. Ubi situm est mare Aegaeum? ...
14. Quis rēx Athēniēnsium factus est post Aegeum? ...

Lēctiō grammatica (versūs 145–154)

Lēctiō grammatica

Exercitium 10

imperātīvus verbī dēpōnentis
[1] -*ā|re* -*ā|minī*
[2] -*ē|re* -*ē|minī*
[3] –|*ere* –|*iminī*
[4] -*ī|re* -*ī|minī*

Exempla: *Dominus servum sē comitārī iubet: "Comitāre mē, serve!"*
Dominus servōs sē comitārī iubet: "Comitāminī mē, servī!"

1. *Comitā|rī* īnfīnītīvus verbī dēpōnentis est. *Comitā|re* nōn est īnfīnītīvus, sed ______ verbī dēpōnentis.
2. *Comitā|re* est ______ singulāris; *comitā|minī* imperātīvus ______ est.
3. Īnfīnītīvus: *cōnārī*; imperātīvus: sing. *cōn*______, plūr. *cōn*______.
4. Īnfīnītīvus: *verērī*; imperātīvus: sing. *ver*______, plūr. *ver*______.
5. Īnfīnītīvus: *loquī*; imperātīvus: sing. *loqu*______, plūr. *loqu*______.
6. Īnfīnītīvus: *partīrī*; imperātīvus: sing. *part*______, plūr. *part*______.

a- dē-scendere
cōn-spiciō -iunt
iaciō -iunt
in-cipiō -iunt
inter-ficiō -iunt

Exercitium 11

1. *accēdere, ac______isse*
2. *cōnscendere, cōn______isse*
3. *cōnspicere, cōn______isse, cōn______um esse*
4. *cōnstituere, cōn______isse, cōn______um esse*
5. *dēserere, dē______isse, dē______um esse*
6. *gerere, ______isse, ______um esse*
7. *iacere, ______isse, ______um esse*
8. *incipere, ______isse, ______um esse*
9. *interficere, inter______isse, inter______um esse*
10. *iubēre, ______isse, ______um esse*
11. *oblīvīscī, ob______um esse*
12. *occīdere, oc______isse, oc______um esse*
13. *petere, ______isse, ______um esse*
14. *proficīscī, pro______um* esse
15. *quaerere, ______isse, ______um esse*
16. *reddere, red______isse, red______um esse*
17. *regere, ______isse, ______um esse*
18. *relinquere, re______isse, re______um esse*
19. *reperīre, ______isse, ______um esse*
20. *sequī, ______um esse*
21. *trahere, ______isse, ______um esse*

Cap. XXVI

CAPITVLVM VICESIMVM SEXTVM

Lēctiō I

Lēctiō prīma (versūs 1–31)

celer -eris -ere
equus cel<u>er</u> (*m*)
nāvis cel<u>eris</u> (*f*)
pīlum cel<u>ere</u> (*n*)

Exercitium 1

1. Asinus nōn tam cel______ est quam equus.
2. Aquila est avis magna et cel______.
3. Nūllus deus tam cel______ est quam Mercurius.
4. Fuga cel______ hostēs perterritōs servāvit.
5. Ventus cel______ et subitus mare turbāvit.
6. Nihil tam cel______ est quam fulgur.

audāx
carcer
celer
cōnficere
cōnsequī
cōnsilium
cōnsūmere
effugere
fuga
haud
invenīre
iuvāre
paene
persequī
quisquam
quoniam
reliquus
vērum

Exercitium 2

1. Rēx Mīnōs Thēseum fugientem ________ est.
2. Nāvis Mīnōis nōn tam ________ fuit quam Thēseī.
3. Itaque rēx Thēseum ________ nōn potuit.
4. Daedalus, quī fīlum ________ et Ariadnae dederat, ā rēge in labyrinthum inclūsus est sīcut in ________.
5. Hīc Syra, quae ________ [= nōn] paulum temporis iam ________ in nārrandō, fīnem facere vult.
6. ________ [= sed] Quīntus, quī magnam fābulae partem iam audīvit, partem ________ quoque audīre cupit.
7. Syra igitur dē ________ Daedalī et Īcarī nārrat.
8. Daedalus exitum labyrinthī ________ [= reperīre] nōn potuit, neque ________ [= et nēmō] eum ________ [= eī auxilium tulit].
9. ________ igitur aliā viā exīre nōn potuit, vir ________ [= audēns] per āera ________ cōnstituit.
10. Hoc ________ adhūc ab Īcarō ignōrābātur.
11. Puer fessus 'sē ________ [= prope] mortuum esse' dīxit.

Exercitium 3

1. Cūr rēx Thēseum fugientem cōnsequī nōn potuit? ...
2. Quō Mīnōs Daedalum inclūdī iussit? ...
3. Quid Daedalus cōnfēcerat et Ariadnae dederat? ...
4. Quis cum Daedalō in labyrinthum inclūsus est? ...
5. Cūr Syra hīc fīnem facere vult? ...
6. Quā viā Daedalus effugere cōnstituit? ...
7. Cūr Īcarus labyrinthum 'carcerem' appellāvit? ...
8. Quārē fessus erat Īcarus? ...
9. Multumne cibī iīs reliquum erat? ...
10. Quōrum auxilium Īcarus opperiēbātur? ...

Lēctiō secunda (versūs 32–82)

Lēctiō II

Exercitium 4

-nd|um -ī -ō
[1] -andum -ī -ō
[2] -endum -ī -ō
[3] -endum -ī -ō
[4] -iendum -ī -ō

nārrāre
ad nārrandum
... nārrandī
(in/dē) nārrandō

1. Nautae parātī sunt ad nāvig__________ .
2. Syra fīnem nārr__________ facit quia fessa est nārr__________ .
3. Puer autem cupidus est aud__________ neque parātus ad dorm__________ .
4. Stilus necessārius est ad scrīb__________ .
5. Sextus industrius est in scrīb________ et in leg________ et in comput________ ; is enim cupidus disc__________ est.
6. Puerī scrībere discunt scrīb________ ; ars scrīb________ haud facilis est.
7. Capitulum XVI est dē marī et dē nāvig__________ .
8. Iūlia dēlectātur in hortō ambul__________ et flōrēs aspici__________ .
9. Mēdus cōnsilium ā dominō fugi__________ excōgitāverat.
10. Daedalus fīlium, quī vol________ studiōsus erat, artem vol________ docuit.
11. Paulum satis est ad beātē vīv__________ .
12. Quōmodo loquī discimus? Loquī discimus aliōs loquentēs aud__________ et imit__________ .

Exercitium 5

ars
cautus
deorsum
ēvolāre
excōgitāre
fīgere
ignis
imitārī
īnfimus
ingēns
lacertus
levāre
līber
mollīre
nātūra
opus
orbis
penna
perficere
quidem
studiōsus
summus
sūrsum
tamquam
trāns
ūrere

1. Quī in carcere inclūsus est nōn est __________ .
2. Avis __________ montēs et flūmina volāre potest.
3. Aquila circum labyrinthum in magnum __________ volābat.
4. Daedalus cōnsilium fugae iam __________ : ālās facere cōnstituerat atque ē labyrinthō __________ .
5. Ālās cōnficere __________ difficile est, sed Daedalus ālās __________ [= māximās] cōnfēcit ex __________ , quās cērā in lacertīs __________ .
6. Ille __________ [= certē] deus nōn erat, sed tamen arte suā ipsam __________ mūtāre poterat.
7. "Opus iam __________ est" inquit Daedalus, "Ecce exemplum __________ meae novissimum. Iam avēs in volandō __________ possumus."
8. Puer, etsī __________ erat volandī, sē suprā humum __________ nōn potuit.
9. Pater fīlium ālās __________ __________ movēre docuit __________ [= sīcut] avis.
10. Tum fīlium sīc monuit: "Nōlī volāre in __________ āere prope mare neque in __________ āere prope sōlem, nam __________ sōlis cēram __________ ac pennās __________ poterit. __________ estō!"
11. __________ est pars bracchiī superior.

Exercitium 6

1. Quid Daedalus excōgitāverat? ...
2. Quae via sōla iīs patēbat ad fugiendum? ...
3. Quid Daedalus suprā sē vīdit? ...
4. Quae animālia nātūrā volāre possunt? ...
5. Cūr homō volāre nōn potest? ...
6. Quās rēs mīrābilēs Daedalus iam cōnfēcerat? ...
7. Quōmodo Daedalus ālās cōnfēcit? ...
8. Ubi fīxae sunt ālae? ...
9. Cūr Īcarus nōn statim volāre potuit? ...
10. Quid Daedalus fīlium suum docuit? ...
11. Ubi pater Īcarum volāre iussit? ...
12. Cūr eī nōn licēbat in summum caelum ascendere? ...

Lēctiō III

Lēctiō tertia (versūs 83–145)

Exercitium 7

cultrum veritus : cultrum verēns

Exempla: Thēseus, postquam ē Crētā profectus est, Naxum vēnit
= Thēseus ē Crētā profectus Naxum vēnit.
Quīntus, quī cultrum medicī verēbātur, oculōs clausit
= Quīntus cultrum medicī veritus oculōs clausit.

1. Mīnōs Thēseum ______ [= postquam Thēseum persecūtus est] domum revertit.
2. Daedalus fīlium ______ [= postquam fīlium ōsculātus est] "Iam sequere mē!" inquit.
3. Ita ______ [= Postquam ita locūtus est] Daedalus cum fīliō ēvolāvit.
4. Fīlum Ariadnae ______ [= Postquam fīlum Ariadnae secūtus est] Thēseus exitum labyrinthī repperit.
5. Tabellārius canem ______ [= quī canem verēbātur] intrāre nōluit.
6. Aegeus fīlium mortuum esse ______ [= quī fīlium mortuum esse arbitrābātur] in mare sē iēcit.

Exercitium 8

aberrāre
accidere
cāsus
dēspicere
causā (-ndī)
lībertās
māximē
multitūdō
orbis (terrārum)
paenīnsula
propinquus
quatere
revocāre
sīn
suspicere
temerārius
vērum (etiam)
vidērī

1. Peloponnēsus nōn īnsula, sed ______ est.
2. Daedalus et Īcarus ē labyrinthō ēvolantēs novā ______ gaudēbant ac ______ [= magnum numerum] īnsulārum mīrābantur.
3. Īcarus ______ [= deorsum aspiciēns] paene tōtum ______ terrārum vidēre poterat, ______ [= sūrsum aspiciēns] sōlem lūcentem vīdit.
4. Puer ______ [= nimis audāx] in summum caelum ascendit.
5. Tum ______ [= factum est] id quod pater timuerat: sōl ______ [< prope] cēram mollīvit et pennās ussit.
6. Puer, lacertōs nūdōs ______ , in mare cecidit.
7. Haec fābula nōn sōlum dēlectandī, ______ [= sed] etiam monendī ______ nārrātur.
8. Ex omnibus fābulīs haec dē ______ [< cadere] Īcarī Quīntum ______ dēlectat.
9. Puer fessus Syram abeuntem nōn ______ .
10. Rēs quae procul absunt parvae esse ______ .
11. In somnīs Quīntus volāre sibi ______ [= sē volāre putat].
12. Sī industrius es, multum discis, ______ [= sī autem] piger es, nihil discis.
13. Nōlī ā rēctā viā ______ !

Exercitium 9

1. Quis fugam Daedalī et Īcarī animadvertit? ...
2. Quid arbitrātus est pāstor quī eōs volāre vīdit? ...
3. Cūr pater et fīlius nōn rēctā viā Athēnās volāvērunt? ...
4. Quid volantēs sub sē vīdērunt? ...
5. Quid est Peloponnēsus? ...
6. Quōmodo Peloponnēsus cum reliquā Graeciā coniungitur? ...
7. Quid est Corinthus? ...
8. Quārē Īcarus ad sōlem ascendit? ...
9. Quid tum puerō temerāriō accidit? ...
10. Quid appellātur id mare quō Īcarus cecidit? ...
11. In quā īnsulā inventum est corpus puerī? ...
12. Cūr Quīntus fessus nōn est fābulās audiendō? ...
13. Quārē nārrātur haec fābula? ...

Lēctiō grammatica (versūs 146–162)

Lēctiō grammatica

Exercitium 10

Exempla: *Nāvigāre necesse est. Nautae nāvigāre cupiunt.*
Nāvēs necessāriae sunt ad nāvigandum.
Nautae cupidī sunt nāvigandī.
Nautae pecūniam faciunt nāvigandō.

1. *Nāvigāre* īnfīnītīvus est. *Nāvigandum* nōn īnfīnītīvus, sed ______ est.
2. *Nāvigandum* accūsātīvus gerundiī est; *nāvigandī* est ______, *nāvigandō* ______ gerundiī.
3. Īnfīnītīvus: *vocāre*. Gerundium: accūsātīvus *voca*______, genetīvus *voca*______, ablātīvus *voca*______.
4. Īnfīnītīvus: *vidēre*. Gerundium: accūsātīvus *vide*______, genetīvus *vide*______, ablātīvus *vide*______.
5. Īnfīnītīvus: *legere*. Gerundium: accūsātīvus *leg*______, genetīvus *leg*______, ablātīvus *leg*______.
6. Īnfīnītīvus: *audīre*. Gerundium: accūsātīvus *audi*______, genetīvus *audi*______, ablātīvus *audi*______.

gerundium

	[1, 2]	[3, 4]
acc.	*-ndum*	*-endum*
gen.	*-ndī*	*-endī*
abl.	*-ndō*	*-endō*

Exercitium 11

1. *accidere, ac______isse*
2. *capere, ______isse, ______um esse*
3. *cōnsīdere, cōn______isse*
4. *-ficere, -______isse, -______um esse*
5. *fīgere, ______isse, ______um esse*
6. *invenīre, in______isse, in______um esse*
7. *iungere, ______isse, ______um esse*
8. *iuvāre, ______isse, ______um esse*
9. *mergere, ______isse, ______um esse*
10. *movēre, ______isse, ______um esse*
11. *-spicere, -______isse, -______um esse*
12. *ūrere, ______isse, ______um esse*

capiō -iunt

-ficiō -iunt

-spiciō -iunt

Cap. XXVII

Lēctiō I

CAPITVLVM VICESIMVM SEPTIMVM

Lēctiō prīma (versūs 1–49)

Exercitium 1

ablātīvus īnstrūmentī

Exempla: Quō īnstrūmentō agricola metit? Falce metit.
Quī metit falce ūtitur.

1. Discipulus stil____ in tabulā scrībit.
2. Discipulus quī scrībit stil____ et tabul____ ūtitur.
3. Mīles gladi____ et scūt____ et ali____ arm____ pugnat.
4. Mīles pugnāns gladi____ et scūt____ et ali____ arm____ ūtitur.
5. Quī in aliam terram it aut nāv____ aut curr____ aut equ____ vehitur.
6. Avis volāns āl____ ūtitur; homō ambulāns ūtitur ped____.
7. In loquendō lingu____ ūtimur, aur____ ūtimur in audiendō.

Exercitium 2

ager
agere
agricola
amoenus
arāre
arātor
arātrum
cingere
colere
cōpia
crēscere
dēnique
falx
fertilis
frūgēs
frūmentum
īnstrūmentum
invehere
mātūrus
metere
negōtium
parum
pāscere
pecus
prae
regiō
rudis
sēmen
serere
spargere
ūtī
ūva
-ve
vīnum
vītis

1. Hortus Iūliī ________ [= pulcher] agrīs ________ .
2. Mēnse Augustō ________ metitur; deinde ________ arantur.
3. Vir cuius ________ est agrōs colere ________ dīcitur.
4. Agricola quī ________ arātrō ________ .
5. Arātrum est ________ quō agricola arat.
6. ________ [= quī arat] duōs bovēs, quī ________ trahunt, ________ [= ante] sē ________ .
7. Agricola quī serit sēmen manū ________ .
8. Novum frūmentum ________ ex parvīs ________ .
9. Agricolae mēnse Augustō frūmentum ________ solent, quia eō mēnse frūmentum ________ est.
10. ________ est īnstrūmentum quō frūmentum metitur.
11. Agricolae prīmum arant, deinde ________ , ________ [= postrēmō] metunt: ita agricolae agrōs suōs ________ .
12. Agrī Iūliī, quī magnās ________ ferunt, ________ sunt.
13. In campīs quī nōn arantur ovēs, porcī, bovēs ________ .
14. Facilius est ________ pāscere quam agrōs colere.
15. In Italiā ________ [= nōn satis] frūmentī metitur; itaque magna ________ frūmentī ex Āfricā in Italiam ________ .
16. Aegyptiī bis ter________ [= bis vel ter] in annō metunt.
17. Latium dīcitur ea ________ in quā urbs Rōma sita est.
18. Antīquī Latīnī hominēs ________ [= indoctī] ac barbarī erant.
19. Vīneae sunt agrī quī ________ ferunt.
20. ________ efficitur ex frūgibus vītium, quae ________ dīcuntur.

Exercitium 3

1. Quid Iūlius post merīdiem facere solet? ...
2. Quid crēscit in agrīs quī hortum cingunt? ...
3. Quō mēnse metitur frūmentum? ...
4. Quid est agricolae negōtium? ...
5. Quid est arātrum?
6. Quae bēstiae arātrum trahunt? ...
7. Quōmodo serit agricola? ...
8. Quō īnstrūmentō ūtitur agricola quī metit? ...
9. Cuius pater est Sāturnus? ...
10. Quid fēcit Sāturnus postquam ē caelō pulsus est? ...
11. Cūr magna Italiae pars nōn arātur? ...

12. Quid est negōtium pāstōris? ...
13. Unde frūmentum Rōmam invehitur? ...
14. Cūr necesse est solum Āfricae rigāre? ...
15. Quotiēs in annō Aegyptiī metere possunt? ...

Lēctiō secunda (versūs 50–114)

Lēctiō II

Exercitium 4

Exempla: Pater fīlium surgere et stāre, tacēre et audīre iubet =
Pater fīliō imperat ut surgat et stet, taceat et audiat.

1. Magister discipulōs cōnsīdere et tacēre iubet = Magister discipulīs imperat ut.....
2. Magister Mārcum surgere et respondēre iubet = ...
3. Domina ancillam intrāre iubet = ...
4. Gubernātor nautās aquam haurīre iubet = ...
5. Dominus servōs industriē labōrāre iubet = ...
6. Iūlius iānitōrem vigilāre et domum bene cūstōdīre iubet =..........
7. Dux mīlitēs oppidum hostium oppugnāre iubet = ...
8. Iūlius servum medicum arcessere iubet = ...
9. Medicus Quīntum ōs aperīre et linguam ostendere iubet = ...
10. Medicus Iūlium bracchium puerī tenēre iubet = ...
11. Iūlius servōs cōnsistere et manēre iubet = ...

[1] -et -ent
[2, 3, 4,] -at -ant
[1] -āre
-et -ent
[2] -ēre
-eat -eant
[3] -ere
-at -ant
[4] -īre
-iat -iant

Exercitium 5

1. Iūlius ______ [= vīllam cum agrīs] habet sub monte Albānō.
2. Multī dominī Rōmānī, quī ipsī in agrīs nōn ______ , ______ [= opus] agricolārum indignum esse ______ [= putant].
3. Iūlius in praediō suō ______ [= sub urbe sitō] nōn labōrat, sed ______ .
4. Itaque sē ______ agricolīs beātum esse ______ [= exīstimat].
5. Rōmae Iūlius multa negōtia ______ [< urbs] cūrāre dēbet, neque ūllum ______ eī est.
6. Post merīdiem dominus ______ [= circum] agrōs et vīneās ambulat.
7. Nōn urbs, sed ______ amoenum et quiētum Iūlium dēlectat.
8. ______ est agricola quī aliēnōs agrōs ______ dominō colit.
9. ______ colōnus DCCC sēstertiōs Iūliō dēbet.
10. Iūlius colōnō imperat ______ mercēdem solvat: "Solve mercēdem, quam iam saepe ______ tē [= ā tē] poposcī!"
11. Colōnus pauperrimus, quī ______ nummum ______ possidet, sē ad pedēs dominī ______ ; miser colōnus dominum ______ ut patientiam habeat.
12. Iūlius: "Vir ______ sum, sed hic fīnis est patientiae meae!"
13. Colōnus: "Nōlī mē ab uxōre gravidā ______ ! Per omnēs deōs tē ōrō."
14. Iūlius ______ colōnī movētur: colōnō imperat ut uxōrem ______ cūret ac mercēdem intrā ______ [xxx] diem solvat.
15. ______ īnfantium multum temporis magnamque ______ postulat.
16. Bona māter īnfantēs suōs nōn ______ , sed bene cūrat.

Exercitium 6

1. Ubi ambulat Iūlius? ...
2. Quālēs sunt vīllae quibus lacus Albānus cingitur? ...
3. In quā Italiae regiōne plūrimae sunt vīllae? ...
4. Quōs Iūlius ambulāns aspicit in agrīs? ...
5. Cūr Iūlius sē prae agricolīs beātum esse cēnset? ...

abs
cūra
cēnsēre
circā
colōnus
exīstimāre
gravida
labor
labōrāre
nē... quidem
neglegere
ōrāre
ōtium
patiēns
patientia
prae
praedium
precēs
prō
prōicere
quīdam
quiēscere
rapere
rūs
suburbānus
trīcēsimus
urbānus
ut

6. Quid est colōnus? ...
7. Omnēsne colōnī mercēdem ad diem solvērunt? ...
8. Quot sēstertiōs quīdam colōnus Iūliō dēbet? ...
9. Quid Iūlius illī colōnō imperat? ...
10. Quid colōnus Iūlium ōrat? ...
11. Cūr colōnus mercēdem statim solvere nōn potest? ...
12. Quot līberī illī colōnō sunt? ...
13. Cūr uxor colōnī līberōs cūrāre nōn potest? ...
14. Quid Iūlius colōnum monet? ...

Lēctiō III

Lēctiō tertia (versūs 115–180)

Exercitium 7

[1]
-em -ēmus
-ēs -ētis
-et -ent

[2, 3, 4]
-am -āmus
-ās -ātis
-at -ant

sim sīmus
sīs sītis
sit sint

Exempla:

Dominus servum monet ut industrius sit: ut labōret nēve quiēscat: "Moneō tē ut industrius sīs: ut labōrēs nēve quiēscās!" Servus: "Opus nōn est mē monēre ut industrius sim: ut labōrem nēve quiēscam."

Dominus servōs monet ut industriī sint: ut labōrent nēve quiēscant: "Moneō vōs ut industriī sītis: ut labōrētis nēve quiēscātis." Servī: "Opus nōn est nōs monēre ut industriī sīmus: ut labōrēmus nēve quiēscāmus."

1. Iūlius colōnō imperat ut mercēdem solv____ : "Imperō tibi ut mercēdem solv____ !"
2. Iūlius: "Hīs litterīs magister mē monet ut mercēdem solv____ ."
3. Dux mīlitēs monet ut fortiter pugn____ et hostēs vinc____ : "Moneō vōs ut fortiter pugn____ et hostēs vinc____ !"
4. Mīles fortissimus: "Audīte, amīcī: dux nos monet ut fortiter pugn____ et hostēs vinc____ ."
5. Iūlius ad amīcum absentem scrībit: "Tē ōrō ut ad mē scrīb____ aut ipse veni____ . Cūrā ut vale____ et mē am____ !"
6. Iūlia: "Māter semper mē monet ut cauta s____ , nec umquam monet vōs, puerī, ut cautī s____ ."
7. Mārcus: "Māter tē monet ut cauta s____ quia tū cauta nōn es; nōs vērō cautī sumus: itaque opus nōn est nōs monēre ut cautī s____ ."

Exercitium 8

[1]
-er -ēmur
-ēris -ēminī
-ētur -entur

[2, 3, 4]
-ar -āmur
-āris -āminī
-ātur -antur

Exempla:

Dominus imperat ut servus verberētur et inclūdātur (= Dominus servum verberārī et inclūdī iubet). Servus: "Cūr imperās ut ego verberer et inclūdar?" (= "Cūr mē verberārī et inclūdī iubēs?") Dominus: "Mē rīdēs! Itaque imperō ut verberēris et inclūdāris!" (= "Itaque tē verberārī et inclūdī iubeō!")

Dominus imperat ut servī verberentur et inclūdantur (= D. servōs verberārī et inclūdī iubet). Servī: "Cūr imperās ut nōs verberēmur et inclūdāmur?" (= "Cūr nōs verberārī et inclūdī iubēs?") Dominus: "Mē rīdētis! Itaque imperō ut verberēminī et inclūdāminī!" (= "Itaque vōs verberārī et inclūdī iubeō!")

1. Dominus imperat ut servus voc____ et interrog____ (= Dominus servum voc____ et interrog____ iubet).
2. Iūlius imperat ut pāstor prehend____ et tene____ (= Iūlius pāstōrem prehend____ et ten____ iubet).
3. Colōnus: "Cūrā ut ovēs tuae ab agrīs prohibe____ !"
4. Dux nūntium monet ut cautē ex castrīs ēgredi____ et ōret ut sine morā sibi auxilium mitt____ .

5. Dux: "Cavē nē vide______ nēve audi______ ab hostibus!"
6. Māter fīlium monet ut bene lav______ : "Cūrā ut bene lav______ , Mārce, nēve sordidīs manibus proficīsc______ !"
7. Mārcus: "Dāvus semper cūrat ut ego bene lav______ nēve sordidīs manibus proficīsc______ ."
8. Māter fīliōs monet ut bene lav______ : "Cūrāte ut bene lav______ , fīliī, nēve sordidīs manibus proficīsc______ ."
9. Mārcus: "Dāvus semper cūrat ut nōs bene lav______ nēve sordidīs manibus proficīsc______ ."

Exercitium 9

1. Iūlius agricolās interrogat dē rēbus __________ [< rūs].
2. __________ sōlis efficit ut vīnum bonum fīat.
3. Nihil vīneīs magis __________ quam sōl et calor, neque __________ [= ūlla rēs] iīs magis __________ quam imber et __________ .
4. Solum nōn ūmidum, sed __________ est.
5. __________ est magnus numerus bēstiārum quae simul pāscuntur.
6. Pāstor cūrat ______ ovēs ē grege aberrent __________ ā lupō rapiantur.
7. Servus quī officium suum neglegit __________ [= improbus] est.
8. Pāstor ovēs, quae frūmentum __________ [↔ mātūrum] carpere volunt, ab agrīs __________ dēbet.
9. Canis cavet ________ ūlla ovis ē grege aberret.
10. Iūlius, quamquam sevērus exīstimātur, tamen __________ nōn est.

calor
frīgus
grex
immātūrus
inhūmānus
nē
nēquam
nēve
nocēre
prōdesse
prohibēre
quidquam
rūsticus
siccus

Exercitium 10

1. Dē quibus rēbus Iūlius agricolās interrogat? ...
2. Cūr agricola cēnset vīnum bonum futūrum esse? ...
3. Quid vīneīs māximē prōdest? ...
4. Quid Iūlius agricolās monet? ...
5. Cūr agrī Iūliī arte rigārī nōn possunt? ...
6. Quid est officium pāstōris? ...
7. Cūr ovis nigra ē grege aberrāvit? ...
8. Quōmodo servāta est ovis? ...
9. Quid Iūlius dē illō pāstōre exīstimat? ...
10. Cūr necesse nōn est pāstōrem arcessere? ...
11. Quid pāstor dominum ōrat? ...
12. Quid Iūlius duōbus agricolīs imperat? ....
13. Quid faciunt ovēs dum pāstor ita tenētur? ...
14. Agricolae hoc videntēs quid agunt? ...
15. Tūne Iūlium dominum sevērum esse cēnsēs? ...

Lēctiō grammatica (versūs 181–235)

Lēctiō grammatica

Exercitium 11

Āctīvum

indicātīvus et coniūnctīvus

coniūnctīvus praesentis

1. *Intrat* est tempus praesēns; *intret* quoque tempus __________ est.
2. *Intra|t* est indicātīvus praesentis; *intr|et* nōn indicātīvus, sed __________ praesentis est.
3. *Tace|t, claud|it, dormi|t* est indicātīvus praesentis; *tace|at, claud|at, dormi|at* __________ __________ est.
4. Coniūnctīvus praesentis: persōna tertia: [1] -*et*, -*ent*, [2, 3, 4] -*at*, -*ant*; persona secunda: [1] -______, -______, [2, 3, 4] -______, -______; persōna prīma: [1] -______, -______, [2, 3, 4] -______, -______.

āct.	sing.	plūr.
[1]	-e|m	-ē|mus
	-ē|s	-ē|tis
	-e|t	-e|nt
[2, 3, 4]	-a|m	-ā|mus
	-ā|s	-ā|tis
	-a|t	-a|nt

		Sing.	Plūr.	Sing.	Plūr.
5.	Pers. 1	*voc*______	*voc*______	*vide*______	*vide*______
6.	Pers. 2	*voc*______	*voc*______	*vide*______	*vide*______
7.	Pers. 3	*voc*______	*voc*______	*vide*______	*vide*______
8.	Pers. 1	*dūc*______	*dūc*______	*audi*______	*audi*______
9.	Pers. 2	*dūc*______	*dūc*______	*audi*______	*audi*______
10.	Pers. 3	*dūc*______	*dūc*______	*audi*______	*audi*______

11. Coniūnctīvus praesentis verbī *esse*: singulāris: pers. 1 *sim*, 2 *s*______, 3 *s*______, plūrālis: pers. 1 *s*______, 2 *s*______, 3 *s*______.

Passīvum

12. *Amā|tur* est indicātīvus praesentis passīvī; *am|ētur* __________ praesentis passīvī est.
13. *Tenē|tur, scrīb|itur, pūnī|tur* est indicātīvus praesentis passīvī; *tene|ātur, scrīb|ātur, pūni|ātur* __________ __________ __________ est.
14. Coniūnctīvus praesentis passīvī: persōna tertia: [1] -*ētur*, -*entur*, [2, 3, 4] -*ātur*, -*antur*; persōna secunda: [1] -______, -______, [2, 3, 4] -______, -______; persōna prīma: [1] -______, -______, [2, 3, 4] -______, -______.

pass.	sing.	plūr.
[1]	-e|r	-ē|mur
	-ē|ris	-ē|minī
	-ē|tur	-e|ntur
[2, 3, 4]	-a|r	-ā|mur
	-ā|ris	-ā|minī
	-ā|tur	-a|ntur

		Sing.	Plūr.	Sing.	Plūr.
15.	Pers. 1	*voc*______	*voc*______	*vide*______	*vide*______
16.	Pers. 2	*voc*______	*voc*______	*vide*______	*vide*______
17.	Pers. 3	*voc*______	*voc*______	*vide*______	*vide*______
18.	Pers. 1	*dūc*______	*dūc*______	*audi*______	*audi*______
19.	Pers. 2	*dūc*______	*dūc*______	*audi*______	*audi*______
20.	Pers. 3	*dūc*______	*dūc*______	*audi*______	*audi*______

Exercitium 12

prō-sum -sumus -sunt
-sim -sīs -sit...
rapiō -iunt

1. *crēscere,* ________*isse.*
2. *dēsinere, dē*________*isse.*
3. *neglegere,* ________*isse,* ________*um esse.*
4. *poscere,* ________*isse.*
5. *prōdesse,* ________*isse.*
6. *quiēscere,* ________*isse.*
7. *rapere,* ________*isse,* ________*um esse.*
8. *spargere,* ________*isse,* ________*um esse.*

Cap. XXVIII

CAPITVLVM DVODETRICESIMVM

Lēctiō I

Lēctiō prīma (versūs 1–55)

Exercitium 1

-ēsim|us -a -um
40, 50, 60, 70, 80, 90:
-gintā
-gēsim|us -a -um
200, 300, 600:
-cent|ī -ae -a
-centēsim|us -a -um
400, 500, 700, 800, 900:
-gent|ī -ae -a
-gentēsim|us -a -um

Exemplum: vīgintī annīs post = vīcēsimō annō post.

20.	vīcēsimus -a -um	80.	octōgēsimus	500.	quīngentēsimus
30.	trīcēsimus	90.	nōnāgēsimus	600.	sescentēsimus
40.	quadrāgēsimus	100.	centēsimus	700.	septingentēsimus
50.	quīnquāgēsimus	200.	ducentēsimus	800.	octingentēsimus
60.	sexāgēsimus	300.	trecentēsimus	900.	nōngentēsimus
70.	septuāgēsimus	400.	quadringentēsimus	1000.	mīllēsimus

1. ____________ [XXX] annīs post = ____________ annō post.
2. ____________ [XL] annīs post = ____________ annō post.
3. ____________ [L] annīs post = ____________ annō post.
4. ____________ [LX] annīs post = ____________ annō post.
5. ____________ [LXX] annīs post = ____________ annō post.
6. ____________ [LXXX] annīs post = ____________ annō post.

7. ______________ [XC] annīs post = ______________ annō post.
8. ______________ [C] annīs post = ______________ annō post.
9. ______________ [CC] annīs post = ______________ annō post.
10. ______________ [CCC] annīs post = ______________ annō post.
11. ______________ [CCCC] annīs post = ______________ annō post.
12. ______________ [D] annīs post = ______________ annō post
13. ______________ [DC] annīs post = ______________ annō post.
14. ______________ [DCC] annīs post = ______________ annō post.
15. ______________ [DCCC] annīs post = ______________ annō post.
16. ______________ [CM] annīs post = ______________ annō post.
17. ______________ [M] annīs post = ______________ annō post.

Exercitium 2

1. ____________ angustum Siciliam ab Italiā ____________ [= dīvidit].
2. Tempestāte māximā necesse fuit mercēs ē nāve ____________ .
3. ____________ Mēdī verbīs Lȳdiae turbātus est.
4. Mēdus: " ____________ deus an homō est iste dominus tuus, cui ventī ____________ [= pārēre] videntur?"
5. Iēsūs Chrīstus ________ est in oppidō Bethlehem; ______ [= illūc] vēnērunt rēgēs ex oriente, quī īnfantem ________ [= sīcut] deum ____________ .
6. Magna ____________ hominum Chrīstum docentem sequēbātur.
7. Ex ____________ [= tōtā] Iūdaeā hominēs aegrī, quī ____________ dē factīs eius mīrābilibus audīverant, ad Chrīstum conveniēbant.
8. Deus, quī semper vīvit, nōn ____________ , sed ____________ est.
9. Hominēs, quī ____________ ac ____________ , mortālēs sunt.
10. ____________ est quī vidēre nōn potest, ____________ quī audīre nōn potest, ____________ quī loquī nōn potest, ____________ quī ambulāre nōn potest.
11. Mēdus manum ____________ et ____________ [= parvum librum] Lȳdiae ____________ .
12. Matthaeus facta et ____________ Chrīstī ____________ [= nārrat].

adōrāre
animus
apprehendere
caecus
claudus
dictum
disiungere
ēicere
eō
extendere
fāma
fretum
immortālis
libellus
memorāre
morī
mortālis
mūtus
nāscī
nātus
oboedīre
surdus
turba
ūniversus
utrum
velut

Exercitium 3

1. Quō nāvigant Mēdus et Lȳdia? ...
2. Estne mare adhūc turbidum? ...
3. Ubi est fretum Siculum? ...
4. Quā dē causā gaudent nautae? ...
5. Cūr nōn gaudet mercātor? ...
6. Dē quibus rēbus cōgitat Mēdus? ...
7. Cūr Lȳdia Mēdum aegrōtāre putat? ...
8. Ubi nātus est Chrīstus? ...
9. Ubi sita est Iūdaea? ...
10. Quī Chrīstum parvulum adōrāvērunt? ...
11. Cūr hominēs aegrī ad Chrīstum conveniēbant? ...
12. Quid Lȳdia Mēdō ostendit? ...

Lēctiō II

Lēctiō secunda (versūs 56–108)

	-ret	-rent
	-rētur	-rentur
[1]	-āret	-ārent
	-ārētur	-ārentur
[2]	-ēret	-ērent
	-ērētur	-ērentur
[3]	-eret	-erent
	-erētur	-erentur
[4]	-īret	-īrent
	-īrētur	-īrentur
	esset	essent

Exercitium 4

Exempla:

Dominus servō imperāvit ut tacēret et audīret, tum eum monuit ut labōrāret nēve quiēsceret: ut industrius esset.

Dominus servīs imperāvit ut tacērent et audīrent, tum eōs monuit ut labōrārent nēve quiēscerent: ut industriī essent.

Dominus imperāvit ut servus improbus vocārētur, prehenderētur, tenērētur, pūnīrētur.

Dominus imperāvit ut servī improbī vocārentur, prehenderentur, tenērentur, pūnīrentur.

1. Iēsūs virō claudō imperāvit ut surg______ et ambul______.
2. Medicus Quīntō imperāvit ut ōs aper______ et linguam ostend______.
3. Dux mīlitēs monuit ut fortiter pugn______ nēve hostēs tim______.
4. Mīnōs postulāvit ut Athēniēnsēs ad Mīnōtaurum mitt______.
5. Ariadna Thēseum monuit ut cav______ nē ā mōnstrō occīd______.
6. Thēseus Ariadnam rogāvit ut sē ante iānuam opper______.
7. Mīnōs imperāvit ut Daedalus in labyrinthum inclūd______.
8. Daedalus fīlium suum monuit ut cautus es______ in volandō.
9. Chrīstus efficere poterat ut hominēs caecī vid______, surdī aud______, mūtī loqu______, atque ut aegrī sānī es______.

anima
cessāre
cōnstāre
ēvolvere
habērī
Īnferī
mundus
nāvicula
per
potestās
prīnceps
rēgnāre
rogāre
salvus
suscitāre
versārī
vigilia

Exercitium 5

1. Mēdus Lȳdiam ______ [= ōrat] ut aliquid sibi legat.
2. Lȳdia librum ______ [= aperit] et legit dē Iaīrō, ______ Iūdaeōrum, cuius fīliam mortuam Iēsūs ______ [= excitāvit].
3. Mēdus: "______ deōs immortālēs! Deus tuus māximam ______ habēre vidētur!"
4. Trēs diī ūniversum ______ inter sē dīvisisse dīcuntur.
5. Iuppiter deus māximus ______ [= exīstimātur].
6. Plūtō ______ [= rēx est] apud ______, ubi ______ mortuōrum velut umbrae ______ dīcuntur.
7. Quārtā ______ noctis discipulī, quī in ______ [= parvā nāve] erant, Iēsum super mare ambulantem vīdērunt.
8. Discipulīs turbātīs Chrīstus "______ estōte!" ait.
9. Incipiēns mergī Petrus clāmāvit: "Domine, ______ mē fac!"
10. Paulō post ventus ______.

Exercitium 6

1. Cūr Mēdus Lȳdiae libellum reddit neque ipse legit? ...
2. Quid Iēsūs virō claudō imperāvit? ...
3. Quid Iaīrus rogāvit Iēsum? ...
4. Quid fēcit Iēsūs in domō Iaīrī? ...
5. Potestne Iuppiter hominēs mortuōs suscitāre? ...
6. Quī diī mundum inter sē dīvīsērunt? ...
7. Quis deus rēx maris est? ...
8. Quis apud Īnferōs rēgnat? ...
9. Quōmodo Iēsūs ad nāviculam discipulōrum vēnit? ...
10. Cūr turbātī sunt quī in nāviculā erant? ...
11. Quid Iēsūs Petrum facere iussit? ...
12. Num Petrus mersus est? ...
13. Quid dīxērunt discipulī postquam Iēsūs in nāviculam ascendit? ...

Lēctiō tertia (versūs 109–189)

Lēctiō III

Exercitium 7

Exempla:

Māter fīliam monuit ut cavēret nē in fluvium caderet ac mergerētur; nec vērō opus erat monēre fīliōs ut cavērent nē in fluvium caderent ac mergerentur.

Fīlia: "Māter mē monuit ut cavērem nē in fluvium caderem ac mergerer; sed cūr nōn monuit vōs, puerī, ut cavērētis nē in fluvium caderētis ac mergerēminī?"

Fīliī: "Māter tē monuit ut cavērēs nē in fluvium caderēs ac mergerēris, quia cauta nōn es; nec vērō opus erat nōs monēre ut cavērēmus nē in fluvium caderēmus ac mergerēmur."

[1, 2, 4]

-rem	-rēmus
-rēs	-rētis
-ret	-rent

[3]

-erem	-erēmus
-erēs	-erētis
-eret	-erent

[1, 2, 4]

-rer	-rēmur
-rēris	-rēminī
-rētur	-rentur

[3]

-erer	-erēmur
-erēris	-erēminī
-erētur	-erentur

essem	essēmus
essēs	essētis
esset	essent

1. Mēdus: "Dominus ā mē postulābat ut semper industrius es______."
2. Lȳdia: "Amīcae meae mē ōrābant ut Rōmae sēcum manē______, sed tū mihi persuāsistī ut tēcum venī______."
3. Mēdus: "Gaudeō quod amīcae tuae tibi persuādēre nōn potuērunt ut Rōmae manē______ nēve mēcum venī______."
4. Iūlius: "Nōnne vōs monueram, fīliī, nē arborem ascend______?"
5. Quīntus: "Certē nōs monuerās ut cautī es______ nēve arborem ascend______, sed Mārcus mihi persuāsit ut arborem ascend______."
6. Iūlius: "Quōmodo Mārcus tibi persuādēre potuit ut arborem ascend______, sī ego tē monueram ut cautus es______ nēve id fac______?"
7. Lȳdia: "Laetāminī, nautae! Chrīstus cūrāvit ut vōs salvī es______ atque ē māximō perīculō servā______."
8. Nauta: "Fortasse Chrīstus cūrāvit ut tū servā______, at certē Neptūnus cūrāvit ut ego servā______!"
9. Lȳdia: "Chrīstus cūrāvit ut nōs omnēs servā______."

Exercitium 8

Exempla:

coniūnctīvus post ut, nē *fīnāle* (< fīnis : id quod petitur)

Quārē Mēdus Rōmam venit? Rōmam venit, ut amīcam suam videat [= ...quia amīcam suam vidēre vult].

Quārē Mēdus fugit? Mēdus fugit, nē serviat [= ...quia servīre nōn vult].

Quārē Mēdus Rōmam vēnit? Rōmam vēnit, ut amīcam suam vidēret [= ...quia amīcam suam vidēre volēbat].

Quārē Mēdus fūgit? Mēdus fūgit, nē servīret [= ...quia servīre nōlēbat].

1. Magister calamum prōmit, ______ scrīb______ [= quia scrībere vult].
2. Mercātōrēs mercēs vēndunt, ______ pecūniam faci______ [= quia pecūniam facere volunt].
3. Pāstor umbram petit, ______ in sōle ambul______ [= quia in sōle ambulāre nōn vult].
4. Hominēs vestīmenta gerunt, ______ frīg______ [= quia frīgēre nōlunt].
5. Ariadna Thēseō fīlum dedit, ______ eum serv______ [= quia eum servāre volēbat].
6. Daedalus ālās cōnfēcit, ______ ē labyrinthō ēvol______ [= quia ē labyrinthō ēvolāre volēbat].
7. Lȳdia oculōs clausit, ____ fulgura vid______ [= quia fulgura vidēre nōlēbat].
8. Multī hominēs aegrī ad Chrīstum conveniēbant, ______ ab eō sān______ [= quia ab eō sānārī volēbant]

admīrārī
attentus
eundī
impendēre
mālle mālō māvult
pecūlium
perīculōsus
perīculum
perīre
persuādēre
pervenīre
potius
praedō
salvāre
servīre
spērāre
tranquillitās
tūtus
vītāre
vorāgō

Exercitium 9

1. Discipulī ad Iēsum accessērunt dīcentēs: "Domine, ______ [= salvōs fac] nōs! ______ !"
2. Iēsūs ventīs imperāvit et facta est ______ [< tranquillus] magna.
3. Nōn sōlum tempestātēs, sed multa alia ______ nautīs ______ .
4. ______ maritimī nāvēs persequuntur ut mercēs rapiant.
5. Nūllum mare ______ est ā praedōnibus.
6. Scylla dīcitur saxum ______ [< perīculum] quō nāvēs franguntur.
7. ______ est locus quō nāvēs flūctibus vorantur.
8. Difficile est omnia maris perīcula ______ .
9. Mēdus ______ sē salvum in Graeciam perventūrum esse.
10. Is enim in Graeciā līber vīvere ______ quam in Italiā dominō sevērō ______ ; itaque cupidus est in Graeciam ______ [< īre].
11. Gubernātor dīcit 'sē morī ______ quam servīre': "Ego morī ______ quam servīre."
12. Intrā sex vel ______ octō diēs amīcī nostrī in Graeciam ______ .
13. Haud facile fuit Lȳdiae ______ ut Rōmā proficīscerētur.
14. Gubernātor pulchritūdinem ānulī ______ [= mīrātur].
15. Discipulus ______ est quī studiōsē audit.
16. ______ est pecūnia dominī quae servō datur.

Exercitium 10

1. Quem gubernātor putat potestātem maris habēre? ...
2. Iamne nāvis extrā perīculum est? ...
3. Quārē praedōnēs maritimī nāvēs persequuntur? ...
4. Quae perīcula in fretō Siculō nautīs impendent? ...
5. Cūr Mēdus in Graeciā vīvere māvult quam in Italiā? ...
6. Cui dominō Mēdus serviēbat? ...
7. Quid dominus Rōmānus ā Mēdō postulābat? ...
8. Quārē Mēdus ē vīllā dominī Rōmam fūgit? ...
9. Quōmodo Mēdus Lȳdiae persuāsit ut sēcum venīret? ...
10. Quid Lȳdia gubernātōrī ostendit? ...
11. Cūr gubernātor Mēdum ānulum ēmisse mīrātur? ...
12. Cūr Mēdus rubet neque respondet? ...

Lēctiō grammatica

Lēctiō grammatica (versūs 190–232)

Exercitium 11

coniūnctīvus imperfectī

Āctīvum

1. *Amā|bat* est indicātīvus imperfectī; *amā|ret* nōn indicātīvus, sed ______ imperfectī est.
2. *Tacē|bat, leg|ēbat, dormi|ēbat* est indicātīvus imperfectī: *tacē|ret, leg|eret, dormī|ret* ______ ______ est.
3. Coniūnctīvus imperfectī: singulāris: pers. 1 -*rem*, 2 -______, 3 -______; plūrālis: 1 -______, 2 -______, 3 -______.

āct.

sing. plūr.
[1,2,4] -*re|m* -*rē|mus*
-*rē|s* -*rē|tis*
-*re|t* -*re|nt*
[3] -*ere|m* -*erē|mus*
-*erē|s* -*erē|tis*
-*ere|t* -*ere|nt*

		Sing.	Plūr.	Sing.	Plūr.
4.	Pers. 1	*vocā*______	*vocā*______	*vidē*______	*vidē*______
5.	Pers. 2	*vocā*______	*vocā*______	*vidē*______	*vidē*______
6.	Pers. 3	*vocā*______	*vocā*______	*vidē*______	*vidē*______
7.	Pers. 1	*dūc*______	*dūc*______	*audī*______	*audī*______
8.	Pers. 2	*dūc*______	*dūc*______	*audī*______	*audī*______
9.	Pers. 3	*dūc*______	*dūc*______	*audī*______	*audī*______

10. Coniūnctīvus imperfectī verbī *esse*: singulāris: pers. 1 *essem*, 2 *es*______, 3. *es*______; plūrālis: pers. 1 *es*______, 2 *es*______, 3 *es*______.

Passīvum

11. *Amā|bātur* est indicātīvus imperfectī passīvī; *amā|rētur* ____________ imperfectī passīvī est.
12. *Tenē|bātur, leg|ēbātur, pūni|ēbātur* est indicātīvus imperfectī passīvī; *tenē|rētur, leg|erētur, pūnī|rētur* ____________ ____________ ____________ est.
13. Coniūnctīvus imperfectī passīvī: singulāris: pers. 1 *-rer*, 2 -______, 3 -______; plūrālis: pers. 1 -______, 2 -______, 3 -______.

		Sing.	Plūr.	Sing.	Plūr.
14.	Pers. 1	*vocā*______	*vocā*______	*vidē*______	*vidē*______
15.	Pers. 2	*vocā*______	*vocā*______	*vidē*______	*vidē*______
16.	Pers. 3	*vocā*______	*vocā*______	*vidē*______	*vidē*______
17.	Pers. 1	*dūc*______	*dūc*______	*audī*______	*audī*______
18.	Pers. 2	*dūc*______	*dūc*______	*audī*______	*audī*______
19.	Pers. 3	*dūc*______	*dūc*______	*audī*______	*audī*______

pass.

	sing.	plūr.
[1,2]	*-re|r*	*-rē|mur*
[4]	*-rē|ris*	*-rē|minī*
	-rē|tur	*-re|ntur*
[3]	*-ere|r*	*-erē|mur*
	-erē|ris	*-erē|minī*
	-erē|tur	*-ere|ntur*

Exercitium 12

1. *discere*, ________*isse*
2. *dīvidere*, ________*isse*, ________*um esse*
3. *ēicere, ē*________*isse, ē*________*um esse*
4. *morī*, ________*um esse*
5. *nāscī*, ________*um esse*
6. *persuādēre, per*________*isse*
7. *prōmere*, ________*isse*, ________*um esse*
8. *surgere*, ________*isse*
9. *vīvere*, ________*isse*

ē-iciō -iunt
morior -iuntur

CAPITVLVM VNDETRICESIMVM

Cap. XXIX

Lēctiō prīma (versūs 1–59)

Lēctiō I

Exercitium 1

Exempla: Vir turbātus exclāmat: "Quid faci<u>am</u>? Quid spēr<u>em</u>?"
Vir turbātus nescit quid faci<u>at</u> aut quid spēr<u>et</u>.

coniūnctīvus <u>*dubitātīvus*</u> (< dubitāre)

1. Mercātor queritur: "Quid faci______? Quōmodo uxōrem et līberōs al______? Quōmodo nōs vīv______ sine pecūniā?"
2. Mēdus sē interrogat: "Quid Lȳdiae responde______? Utrum vērum dīc______ an tace______? Quōmodo mē excūs______?"
3. Mēdus nescit quid Lȳdiae responde______.
4. Ariadna: "Quid nunc ag______? Nesciō quō mē vert______. Unde auxilium pet______? Quem deum invoc______?"
5. Īcarus: "Inclūsī sumus, pater. Quid faci______? Quōmodo exitum inveni______? Ā quō auxilium pet______?"
6. Lȳdia: "Utrum Rōmae mane______ an proficīsc______? Utrum rīde______ an plōr______?" Lȳdia sē interrogat utrum rīde______ an plōr______.

Exercitium 2

1. Multae nāvēs mersae in ____________ maris iacent.
2. Nautae, quamquam ____________ [= haud paucī] in marī pereunt, ā nāvigandō nōn ____________.
3. Mercātōrēs perīcula maris adīre nōlunt, sed domī ____________.

adicere
aestimāre
afficere
āmittere

dēterrēre
dīvitiae
fēlīx
frūstrā
fundus
iactūra
laetitia
lucrum
maestus
mīrus
nōnnūllī
nostrum
perturbāre
precārī
querī
remanēre
spēs
trīstitia
vestrum
vīta

4. Nōn decet mercēs plūris ______ quam vītam nautārum.
5. Mercēs vēndendō mercātor magnum ______ sē factūrum esse spērābat, sed ea ______ iam periit, postquam mercēs ēiectae sunt.
6. Mercātor sīc ______ : "Heu, mē miserum! Omnēs mercēs meās ______ !"
7. Gubernātor: "Hominēs ______ sumus quod adhūc vīvimus: nēmō ______ [= ē nōbīs] ______ āmīsit."
8. Ita nauta mercātōrem ______ [= trīstem] cōnsōlārī cōnātur, sed ______ .
9. ______ [< iacere] mercium mercātor māximās ______ [< dīves] āmīsit.
10. Mercātor: "Nēmō ______ [= ē vōbīs] assem āmīsit. ______ nōn est vōs laetārī."
11. ______ [< laetus] nautārum mercātōrem nōn ______ , neque ______ [< trīstis] mercātōris nautās afficit.
12. Vir ______ [= valdē turbātus] deōs ______ [= ōrat] ut mercēs sibi reddant.
13. Adverbium ad verbum ______ [= additur].

Exercitium 3

1. Ubi sunt eae nāvēs quae in mare mersae sunt? ...
2. Cūr mercātōrēs domī remanēre solent? ...
3. Quōmodo lucrum faciunt mercātōrēs? ...
4. Quid mercātor Ōstiā proficīscēns spērābat? ...
5. Quōmodo mercātor iam pauper factus est? ...
6. Quā dē causā queritur mercātor? ...
7. Quōs mercātor alere dēbet? ...
8. Quōmodo gubernātor mercātōrem cōnsōlātur? ...
9. Quem accūsat mercātor? ...
10. Cūr nautae sē fēlīcēs esse cēnsent? ...
11. Quid mercātor deōs precātur? ...
12. Quid sē interrogat miser mercātor? ...

Lēctiō II

Lēctiō secunda (versūs 60–126)

Exercitium 4

coniūnctīvus post ut *cōnsecūtīvum* (< cōn-sequī)

Exempla: Nēmō tam stultus est ut haec nōn intellegat.
Īnfāns ita vāgit ut māter excitētur.
Tanta erat potestās rēgis ut omnēs eum metuerent.

1. Sōl tam clārus est ut omnēs terrās lūce suā illūstr______ .
2. Mārcus tam piger est ut nihil disc______ .
3. Sextus tam industrius est ut cotīdiē laud______ ā magistrō.
4. Mārcus ita sē laudat ut pater eī nōn crēd______ .
5. Canis tantus ac tam ferōx est ut omnēs eum time______ .
6. Mārcus tam sordidus erat ut pater eum vix cognōsc______ .
7. Orpheus tantā arte canēbat ut ferae ad eum accēd______ .
8. Arīōn tam pulchrē canēbat ut alter Orpheus appellā______ .
9. Tantus erat numerus hostium ut Rōmānī in castrīs remanē______ .
10. Magna tempestās facta est, ita ut nāvis operī______ flūctibus.

Exercitium 5

1. Orpheus omnibus __________ est: nēmō tam __________ est ut eum ignōret.
2. Arīōn quoque fidicen __________ [= multīs nōtus] fuit.
3. Mēdō Arīōn __________ est [= Mēdus Arīonem nōn nōvit].
4. Tam pulchrē canēbat Orpheus ut fluviī __________ [= celerrimī] cōnsisterent, nē __________ eius turbārent.
5. Arīōn nautās precātus est ut sibi __________ : "Nōlīte mē necāre! __________ mihi [= sinite mē] in patriam revertī!"
6. Nautae precibus eius ita __________ sunt ut manūs ab eō __________ .
7. Antequam in mare __________ , Arīōn __________ cēpit et in __________ [= altā] puppī stāns __________ cecinit.
8. Delphīnus, quī cantū __________ erat, Arīonem natantem __________ eumque in __________ suō sedentem vēxit et in lītus Graeciae __________ .
9. __________ [= illinc] Arīōn __________ [= statim] Corinthum iit.
10. Rēx Arīonem __________ [= tamquam] virum __________ [< fallere] cūstōdīrī iussit.
11. Dum rēx nautās interrogat, Arīōn __________ [= subitō] iīs __________ .
12. Tum nautae __________ suum __________ sunt [= fassī sunt].
13. Haec est fābula dē mīrābilī __________ Arīonis.
14. Nōlī __________ ! Spēs est, dum anima est.

abstinēre
allicere
appārēre
cantus
carmen
celsus
cōnfitērī
dēsilīre
dēspērāre
dorsum
expōnere
fallāx
fidēs
ignārus
ignōtus
inde
maleficium
nōbilis
nōtus
parcere
permittere
permovēre
prōtinus
quasi
rapidus
repente
salūs
subīre

Exercitium 6

1. Quid Orpheus cantū suō efficiēbat? ...
2. Quārē Orpheus ad Īnferōs dēscendit? ...
3. Quam fābulam nārrat gubernātor? ...
4. Cūr nautae Arīonī invidēbant? ...
5. Quid Arīōn nautās precātus est? ...
6. Quid nautae Arīonī imperāvērunt? ...
7. Quid fēcit Arīōn antequam in mare dēsiluit? ...
8. Quōmodo servātus est Arīōn? ...
9. Cui Arīōn dē salūte suā nārrāvit? ...
10. Num rēx Periander Arīonī crēdidit? ...
11. Quid rēx nautās interrogāvit? ...
12. Vērumne iī respondērunt? ...
13. Cūr nautae maleficium suum confessī sunt? ...
14. Quid nōs monet haec fābula? ...

Lēctiō tertia (versūs 127–202)

Lēctiō III

Exercitium 7

coniūnctīvus post
(1) cum *nārrātīvum* (< nārrāre)

1. Cum Arīōn in patriam suam nāvig______ magnāsque dīvitiās sēcum hab______ , nautae eum necāre cōnstituērunt.
2. Cum Ariadna nocte dorm______ , Thēseus eam dēseruit.
3. Aegeus, cum vēla ātra vid______ , in mare sē iēcit.
4. Cum Īcarus sōlī appropinqu______ , pennae ustae sunt.
5. Ariadna, cum Thēseum abiisse intelleg______ , vestem scindēbat.
6. Aemilia virgō Iūlium salūtāre nōlēbat, cum alium virum am______ [=quia alium virum amābat].
7. Lȳdia Rōmā proficīscēns et gaudēbat, cum amīcum sēcum hab______ , et trīstis erat, cum amīcās relinqu______ .
8. Cum nāvis flūctibus iact______ , nautae mercēs ēiēcērunt.
9. Perturbātī sunt discipulī, cum Iēsum super mare ambulantem vid______ .

(2) cum *causāle* (< causa)

10. Polycratēs, cum nimis fēlīx es______ et invidiam deōrum metu______, ānulum suum abiēcit.
11. Volāre nōn possum, cum ālās nōn hab______ [= quia ālās nōn habeō].

Exercitium 8

Exempla: Iūlius: "Ubi est Mēdus? Rōmaene est?"
Iūlius interrogat/nescit ubi Mēdus sit: num Rōmae/Rōmaene sit.
Iūlius interrogāvit/nesciēbat ubi Mēdus esset: num Rōmae/Rōmaene esset.

1. Aemilia: "Cūr Iūlia plōrat?" Aemilia interrogat cūr Iūlia plōr______.
2. Mercātor: "Quis est Arīōn?" Mercātor nescit quis Arīōn ______.
3. Medicus: "Doletne pēs?" Medicus interrogāvit num pēs dol______.
4. Syra: "Quid dīcit medicus?" Syra interrogābat quid medicus dīc______.
5. Aemilia: "Medicus interrogat num pēs dol______."
6. Magister Titum interrogat cūr librum nōn hab______.
7. Sextus: "Audī, Tite: Magister tē interrogat cūr librum nōn hab______."
8. Mēdus Lȳdiam iam interrogāverat quis es______ dominus eius.
9. Rēx nautās interrogāvit num scī______ ubi es______ Arīōn et quid fac______.
10. Syra dubitābat num Quīntus vīv______.

abicere
appropinquāre
beneficium
dētrahere
dōnāre
fēlīcitās
fīnīre
fortūna
fūr
fūrtum
invidēre
invidia
nōnnumquam
pretiōsus
rēmus
secāre
sēsē
suādēre
surripere
vēlōx

Exercitium 9

1. Lȳdia Mēdum ______ appellat, quia is nummōs dominī ______.
2. Mēdus ______ [< fūr] fēcit, ut Lȳdiae ānulum ______ [= daret].
3. Lȳdia ānulum dē digitō ______, ut eum in mare ______.
4. Tanta fuit ______ [< fēlīx] rēgis ut dī immortālēs eī ______.
5. Polycratēs ānulum ______ [= magnī pretiī] abiēcit, ut ______ deōrum ā ______ [= sē] āverteret.
6. Ānulus autem inventus est ā servō quī piscem ______.
7. ______ [= haud rārō] vīta beāta morte miserrimā ______.
8. Vir prūdēns bonam et malam ______ aequō animō fert.
9. Mēdus, quī nāvem ______ [= celerem] ______ [= propius venīre] videt, gubernātōrī ______ ut negōtium suum cūret.
10. Tum gubernātor imperat ut nāvis ______ agātur.
11. Mīnōtaurum occīdere nōn maleficium, sed ______ fuit.

Exercitium 10

1. Quid Lȳdia Mēdum interrogāverat? ...
2. Quid nunc respondet Mēdus? ...
3. Quid Mēdus appellātur ā Lȳdiā? ...
4. Quōmodo Mēdus sē excūsat? ...
5. Quārē Mēdus fūrtum fēcit? ...
6. Cūr Lȳdia ānulum suum abicere vult? ...
7. Cūr Polycratēs ānulum suum abiēcit? ...
8. Ubi inventus est ānulus Polycratis? ...
9. Quōmodo mortuus est ille tyrannus? ...
10. Quid nōs docet fortūna eius? ...
11. Cūr Mēdus gubernātōrem prōspicere iubet? ...
12. Cūr pallet gubernātor? ...
13. Quōmodo nāvis celerrimē vehī potest? ...
14. Cūr altera nāvis celerius vehitur? ...

Lēctiō grammatica (versūs 203–218)

Exercitium 11

1. *allicere, ________isse, ________um esse*
2. *āmittere, ā________isse, ā________um esse*
3. *canere, ________isse*
4. *cōnfitērī, cōn________um esse*
5. *crēdere, ________isse*
6. *dēsilīre, dē________isse*
7. *ēripere, ē________isse, ē________um esse*
8. *lābī, ________um esse*
9. *pōnere, ________isse, ________um esse*
10. *secāre, ________isse, ________um esse*
11. *suādēre, ________isse*
12. *vehere, ________isse, ________um esse*

Lēctiō grammatica

alliciō -iunt

ēripiō -iunt

CAPITVLVM TRICESIMVM

Cap. XXX

Lēctiō prīma (versūs 1–38)

Lēctiō I

Exercitium 1

1. Vir prūdēns negōtia sua prūd________ agit.
2. Agricola dīligēns agrōs dīlig________ colit.
3. Pāstor neglegēns ovēs suās negleg________ cūrat.
4. Sextus nōn rārō, sed frequ________ laudātur.
5. Homō cōnstāns et patiēns dolōrēs cōnst________ ac pati________ fert.

-ēns -entis
-enter (*adv*)
-āns -antis
-anter (*adv*)

Exercitium 2

1. ________ dīcitur cibus quī ________ hōrā decimā sūmitur.
2. Cornēlius et Orontēs, amīcī et ________ Iūliī, ab Aemiliā ________ [= accipiuntur], dum Iūlius in ________ lavātur.
3. Aemilia marītum suum ________ excūsat: “Iūlius tardē revertit ex agrīs, quod nimis ________ ambulāvit.”
4. Tum ________ [= dēnique] Iūlius intrat et amīcōs ________ iubet: “Salvēte, amīcī!”
5. Cornēlius Iūlium prius ________ nōn potuit prae negōtiīs urbānīs.
6. In vīllā suā dominus ōtiō ________ [= dēlectātur] atque post negōtia ________ .
7. Iūlius, quī ipse in agrīs nōn labōrat, vītam rūsticam nōn ________ , sed ________ esse exīstimat.
8. Quī ex longō ________ revertit, rēs novās ________ [< nūntius] potest.
9. Quī omnia negōtia sua bene cūrat homō ________ est.
10. Dux magnī exercitūs multīs mīlitibus ________ .
11. Quī īrātus est frontem ________ .

balneum
cēna
circiter
contrahere
dēmum
dīligēns
diū
fruī
hospes
iter
iūcundus
molestus
nūntiāre
praeesse
recipere
requiēscere
salvēre
tardus
vīsere

Exercitium 3

1. Quid agit Iūlius ex agrīs reversus? ...
2. Lavāturne Iūlius aquā frīgidā tantum? ...
3. Quī adveniunt dum Iūlius vestem novam induit? ...
4. Quī sunt Cornēlius et Orontēs? ...
5. Fabia et Paula quae sunt? ...
6. Quārē hospitēs eā hōrā adveniunt? ...
7. Quis hospitēs advenientēs recipit? ...
8. Quōmodo Aemilia marītum suum tardum excūsat? ...

9. Quid Iūlius intrāns Cornēlium interrogat? ...
10. Quid respondet Cornēlius? ...
11. Quandō Orontēs ex itinere revertit? ...
12. Quid Iūlius audīre cupit? ...
13. Num Iūlius ipse in agrīs labōrat? ...
14. Tūne vītam rūsticam molestam esse cēnsēs? ...
15. Utrum rūrī an in urbe vīvere māvīs? ...

Lēctiō II

Lēctiō secunda (versūs 39–85)

Exercitium 4

Exempla: Discipulus scrībit id quod magister dictāvit.
Discipulus scrībēbat id quod magister dictāverat.
Discipulus scrībet id quod magister dictāverit.

~it ~ērunt
~erat ~erant
~erit ~erint

1. Dominus servum laudat quod industriē labōrāv______ .
2. Herī servus laudātus est quod industriē labōrāv______ .
3. Crās rūrsus laudābitur sī industriē labōrāv______ .
4. Dominus servōs laudat quod industriē labōrāv______ .
5. Herī servī laudātī sunt quod industriē labōrāv______ .
6. Crās rūrsus laudābuntur sī industriē labōrāv______ .

Exercitium 5

~erit ~erint

≈us	erit	≈ī	erunt
≈a		≈ae	
≈um		≈a	

1. Cēnābimus, cum prīmum cocus cēnam parāv______ et servī triclīnium exōrnāv______ .
2. Cēnābimus, cum prīmum triclīnium exōrnāt__ ______ .
3. Puerī ūmidī erunt, sī per imbrem ambulāv______ .
4. Puellae plōrābunt, sī ā puerīs pulsāt__ ______ .
5. Cum Iūlius ūnam hōram dormīv______ , ambulābit, cum satis diū ambulāv______ , lavātum ībit.
6. Mīlitēs ā duce laudābuntur, sī fortiter pugnāv______ .
7. Pater gaudēbit, sī fīlius industrius fu______ et ā magistrō laudāt__ ______ .

Exercitium 6

accubāre
bīnī
bonum
cēnāre
cocus
convīva
convīvium
coquere
culīna
ēligere
equidem
exōrnāre
famēs
īmus
minister
parāre
paulisper
prīdem
singulī
sitis
sternere

1. Rōmānī circiter hōrā decimā __________ [= cēnam sūmunt].
2. Sī quis nihil ēst nec bibit, __________ et __________ patitur.
3. Sine aquā __________ [= paulum temporis] vīvere possumus.
4. Orontēs: " __________ [= ego quidem] sine vīnō vīvere nōn possum. Magnum __________ est vīnum."
5. Ex malīs minimum __________ oportet.
6. __________ est locus ubi cibus __________ et cēna parātur.
7. Quī cibum coquit et cēnam __________ in culīnā, __________ dīcitur.
8. __________ vocantur servī quī cibum et vīnum in triclīnium ferunt.
9. Ante __________ triclīnium flōribus __________ [= ōrnātur] et vestis pretiōsa super lectōs __________ .
10. In __________ sunt trēs lectī: lectus summus, medius, __________ .
11. Quot __________ in singulīs lectīs __________ ? __________ aut __________ aut __________ .
12. Iūlius: "Cēnam iam __________ parātam esse oportuit!"

Exercitium 7

1. Utrum malum māius est, famēsne an sitis? ...
2. Quid Orontēs bibere māvult quam aquam? ...
3. Quārē hominēs edunt et bibunt? ...
4. Ubi coquitur cibus? ...

5. Cuius negōtium est cibum coquere? ...
6. Quot lectī et quot mēnsae sunt in triclīniō? ...
7. Quibus rēbus exōrnātur triclīnium? ...
8. Num convīvae in sellīs sedentēs cēnant? ...
9. Quot convīvae in singulīs lectīs accubant? ...
10. Quandō convīvae in triclīnium intrābunt? ...
11. Quot sunt bis bīna? ...

ternī
triclīnium

Lēctiō tertia (versūs 86–158)

Lēctiō III

Exercitium 8

1. Discipulus verberābitur, sī piger fu_____ : sī male computāv_____ , foedē scrīps_____ atque in lūdō dormīv_____ .
2. Magister: "Tē verberābō, sī piger fu_____ ac dormīv_____ !"
3. Discipulus: "Quid mihi dabis, sī industrius fu_____ ? sī bene comutāv_____ , pulchrē scrīps_____ nec in lūdō dormīv_____ ?"
4. Magister: "Nihil tibi dabō, sed laudābō tē, sī bene computāv_____ et pulchrē scrīps_____ ."
5. Discipulī verberābuntur, sī pigrī fu_____ : sī male computāv_____ , foedē scrīps_____ atque in lūdō dormīv_____ .
6. Magister: "Vōs verberābō, sī pigrī fu_____ ac dormīv_____ !"
7. Discipulī: "Quid nōbīs dabis, sī industriī fu_____ ? sī bene computāv_____ et pulchrē scrīps_____ ?"
8. Magister: "Nihil vōbīs dabō, sed laudābō vōs, sī bene computāv_____ et pulchrē scrips_____ ."
9. Quīntus: "Quid tū faciēs, Mārce, sī ab aliō puerō pulsāt_____ _____ ?"
10. Mārcus: "Sī ego ab aliō puerō pulsāt_____ _____ ,ipse eum puerum pulsābō."
11. Quīntus: "Quid vōs faciētis, Mārce et Tite, sī ab aliīs puerīs pulsāt_____ _____ ?"
12. Mārcus: "Sī ab aliīs puerīs pulsāt_____ _____ , ipsī eōs pulsābimus."

~erō ~erimus
~eris ~eritis
~erit ~erint

≈us	erit	≈ī	erimus
≈a	eris	≈ae	eritis
	erit		erunt

Exercitium 9

Exemplum: Discēd<u>āmus</u>! = Quīn discēdimus?

1. "Quīn ambulāmus?" = "Ambul_____ !"
2. "Quīn gaudēmus?" = "Gaud_____ !"
3. "Quīn bibimus atque canimus?" = "Bib_____ atque can_____ !"
4. "Quīn pōcula exhaurīmus?" = "Pōcula exhaur_____ !"
5. "Quīn equōs cōnscendimus ac proficīscimur?" = "Equōs cōnscend_____ ac ~~cōn~~profiscīsc_____ !"

coniūnctīvus hortātīvus (< hortārī)

Exercitium 10

1. Convīvae triclīnium intrant atque in lectīs _____ .
2. In mēnsā sunt _____ et pōcula _____ (= ex _____ facta).
3. Ministrī optimum cibum _____ .
4. Ōva, piscēs cum _____ , _____ porcī, varia _____ mālōrum convīvīs _____ .
5. Servus carnem secat cultrō _____ .
6. Orontēs, cum prīmum carnem _____ , salem _____ ; nec enim carō sine _____ Orontī _____ .
7. Rōmānī vīnum cum aquā _____ solent; Orontēs vērō vīnum _____ [= sine aquā] _____ [= bibit].
8. _____ est vir quī servus fuit et _____ [= līber factus] est.
9. _____ est quod apēs ex flōribus quaerunt.
10. Vīnum cum melle mixtum nōn _____ , sed _____ est.

accumbere
acerbus
acūtus
appōnere
apportāre
argenteus
argentum
aspergere
carō
complēre
dulcis
exhaurīre
fundere
genus

glōriōsus
gustāre
holus
līberāre
lībertīnus
mel
merus
miscēre
placēre
pōtāre
prōferre
sāl
sānē
sententia
vās

11. Iūlius ministrum Falernum __________ et in pōcula __________ iubet.
12. Orontēs iam prīdem pōculum suum __________.
13. Iam pōcula Falernō __________ [= implentur].
14. Omnēs sentiunt vīnum Falernum __________ [= certē] melius esse Albānō, nec quisquam __________ suam dīcere audet.
15. Quī dīvitiās suās ostendit et ipse sē laudat __________ est.

Exercitium 11

1. Utrum pretiōsius est, aurumne an argentum? ...
2. Num convīvae Iūliī ē vāsīs aureīs cēnant? ...
3. In quō lectō accumbit dominus convīviī? ...
4. Quid convīvīs Iūliī appōnitur? ...
5. Quid est caput cēnae? ...
6. Quārē Orontēs salem carnī aspergit? ...
7. Quid ministrī in pōcula fundunt? ...
8. Quid pōtat Orontēs? ...
9. In quō lectō accubant lībertīnī? ...
10. Quid est Falernum? ...
11. Quōmodo Paula vīnum suum dulce facit? ...
12. Quid Iūlius Orontem interrogat? ...
13. Cūr Orontēs sententiam suam dīcere nōn vult? ...
14. Quid tum Iūlius prōferrī iubet? ...
15. Utrum vīnum convīvīs magis placet? ...

Lēctiō grammatica

Lēctiō grammatica (versūs 159–201)

Exercitium 12

futūrum perfectum

Āctīvum

1. *Laudā|bit* tempus __________ est; *laudāv|erit* est tempus futūrum __________.
2. Futūrum perfectum (pers. 3 sing.) dēsinit in *~erit*, quod ad thema __________ adicitur, ut *scrīps|erit*.

āctīvum

	sing.	plūr.
1	*~er|ō*	*~eri|mus*
2	*~eri|s*	*~eri|tis*
3	*~eri|t*	*~eri|nt*

3. Futūrum perfectum: singulāris: pers. 1 *~erō*, 2 ~______, 3 ~______; plūrālis: pers. 1 ~______, 2 ~______, 3 ~______.

		Sing.	Plūr.	Sing.	Plūr.
4.	Pers. 1	*amāv*_____	*amāv*_____	*monu*_____	*monu*_____
5.	Pers. 2	*amāv*_____	*amāv*_____	*monu*_____	*mou*_____
6.	Pers. 3	*amāv*_____	*amāv*_____	*monu*_____	*monu*_____
7.	Pers. 1	*dūx*_____	*dūx*_____	*audīv*_____	*audīv*_____
8.	Pers. 2	*dūx*_____	*dūx*_____	*audīv*_____	*audīv*_____
9.	Pers. 3	*dūx*_____	*dūx*_____	*audīv*_____	*audīv*_____

10. Futūrum perfectum verbī esse: singulāris: pers. 1 *fu|erō*, 2 *fu*_____, 3 *fu*_____, plūrālis: pers. 1 *fu*_____, 2 *fu*_____, 3 *fu*_____.

Passīvum

passīvum

	sing.	plūr.
	≈us/a/um	*≈ī/ae/a*
1	*erō*	*erimus*
2	*eris*	*eritis*
3	*erit*	*erunt*

11. *Laudā|bitur* __________ passīvī est; *laudāt|us* erit est futūrum __________ __________.
12. Futūrum perfectum passīvī cōnstat ex __________ perfectī et tempore __________ verbī *esse* (*erō, eris, erit...*).

		Sing.	Plūr.
13.	Pers. 1	*vocātus* ______	*vocāt*____ ______
14.	Pers. 2	*vocāt*____ ______	*vocāt*____ ______
15.	Pers. 3	*vocāt*____ ______	*vocāt*____ ______

Exercitium 13

1. *coquere, ______isse, ______um esse*
2. *ēligere, ______isse, ______um esse*
3. *exhaurīre, ex______isse, ex______um esse*
4. *fundere, ______isse, ______um esse*
5. *induere, ______isse, ______um esse*
6. *miscēre, ______isse, ______um esse*
7. *revertī, re______isse/re______um esse*
8. *sternere, ______isse, ______um esse*
9. *ūtī, ______um esse*

CAPITVLVM VNVM ET TRICESIMVM

Lēctiō prīma (versūs 1–58)

Exercitium 1

1. In ______dam urbe Asiae vīvēbat rēx ______dam.
2. ______dam īnsula Graeca ab Īcarō appellāta esse dīcitur.
3. Graecī putant ______dam īnsulam ab Īcarō appellātam esse.
4. Etiam mare ______dam ab Īcarō appellātum est.
5. Īcarus ______dam marī et ______dam īnsulae nōmen dedit.
6. Syra ōlim virum ______dam īnfīdum amāvit.
7. Polycratēs est nōmen ______dam tyrannī, quī ā ______dam amīcō suō monitus est ut rem pretiōsissimam abiceret.
8. Chrīstus in ______dam oppidō Iūdaeae nātus est.
9. ______dam mēnsēs ā ______dam diīs Rōmānīs nōminantur.
10. ______dam mēnsibus ā diīs nōmina sunt.
11. Rōmānī ______dam stēllās 'errantēs' appellant.
12. In ______dam vocābulīs cōnsonantēs dēsunt, ut ā, ē, iī, eō.
13. ______dam verba 'dēpōnentia' dīcuntur.
14. Nōmina ______dam oppidōrum et ______dam īnsulārum plūrālia sunt, ut Athēnae, Delphī, Pompēiī, Capreae.

Exercitium 2

1. Cornēlius, cui mala __________ est, nōmen Mēdī oblītus est.
2. Homō __________ nihil magis __________ [= cupit] quam dīvitiās.
3. __________ ā rēge tāctum erat in aurum mūtābātur.
4. Hoc __________ [= dōnum] mīrābile eī dederat deus Bacchus.
5. Etiam cibus et __________ ā rēge tācta aurum fīēbat.
6. Iūlius __________ [↔ patiēns], quia plūra dē Mēdō cognōscere cupit, Orontem dē Midae auribus __________ nārrantem interpellat.
7. Mēdus, quī herī domō __________, __________ pecūniae sēcum __________.
8. __________ [= quam multum] pecūniae abstulit Mēdus? XC sēstertiōs.
9. Iūlius, quī frūstrā Mēdō __________ [= crēdēbat], 'ūnum sibi servum __________ esse' dīcit, 'cēterōs omnēs __________ nec __________ suā dignōs!'
10. Posthāc Iūlius nūllī servō Graecō __________ [= fīdet].
11. Dominus servum __________ [= quī adest] laudāre nōn vult.
12. __________ Mēdus pecūniam dominī surripuit? Ob amōrem Lȳdiae.
13. __________ __________ mīlitēs Rōmānī appāruērunt, hostēs fūgērunt.
14. Quī malā fortūnā afficitur __________ [↔ fēlīx] est.

Cap. XXXI

Lēctiō I

quīdam	quīdam
quendam	quōsdam
cuiusdam	quōrundam
cuidam	quibusdam
quōdam	quibusdam
quaedam	quaedam
quandam	quāsdam
cuiusdam	quārundam
cuidam	quibusdam
quādam	quibusdam
quoddam	quaedam
cuiusdam	quōrundam
cuidam	quibusdam
quōdam	quibusdam

aliquantum
asinīnus
auferre
aufugere
avārus
cōnfīdere
fīdere
fidēs
fīdus
impatiēns
īnfēlīx
īnfīdus
memoria
mūnus
optāre
pōtiō
praesēns
quamobrem
quantum
quidquid
simul atque

Exercitium 3

1. Dē quibus rēbus est sermō convīvārum? ...
2. Quid Iūlius hospitēs suōs interrogat? ...
3. Cūr paucās epistulās accipit Iūlius? ...
4. Quem Cornēlius in viā Latīnā vīdit? ...
5. Quam fābulam nārrat Orontēs? ...
6. Cūr Iūlius Orontem interpellat? ...
7. Quōmodo Midās rēs in aurum mūtāre poterat? ...
8. Quis rēgī hoc mūnus dederat? ...
9. Num Midās illō mūnere mīrābilī dēlectābātur? ...
10. Quid Bacchus rēgī suāsit? ...
11. Quid accidit cum rēx in flūmine lavārētur? ...
12. Quid Iūlius Mēdum fēcisse nārrat? ...
13. Omnēsne servī Iūliī īnfīdī sunt? ...

Lēctiō II

Lēctiō secunda (versūs 59–131)

Exercitium 4

tam ... quam [tam valdē ... quam]
tantus ... quantus [tam magnus ... quam]
tantum ... quantum [tam multum ... quam]
tot ... quot [tam multī ... quam]
tālis ... quālis [tam (bonus/malus) ... quam]

Exempla: Bonus sermō mē tam dēlectat quam bonum vīnum.
Numerus hostium tantus erat quantus Rōmānōrum.
Cornēlius nōn tantum bibit quantum Orontēs.
Tot ancillae sunt quot servī: quot servī, tot ancillae.
Tālis est fīlia quālis māter: quālis māter, tālis fīlia.

1. Pater fīliam suam tam amat __________ māter.
2. Aemilia tot ānulōs habet __________ digitōs.
3. Vīlla Cornēliī nōn tanta est __________ Iūliī.
4. Iūlius tantum pecūniae prōmittit __________ Mēdus abstulit.
5. Tot sententiae sunt ______ hominēs: ______ hominēs, ______ sententiae.
6. __________ dux, tālēs mīlitēs.
7. __________ caelum stēllās, __________ habet tua Rōma puellās.

Exercitium 5

clēmēns
cōram
cruciāre
crūdēlis
crux
fugitīvus
ideō
ignōscere
iniūria
iniūstus
iūs
iūstus
iuvenis
latēre
lēx
nimius
ōdisse
poena
praemium
priusquam
retrahere

1. Facile est Rōmae __________ [= occultārī].
2. Iūlius magnum __________ dabit eī quī Mēdum ē fugā __________ , __________ [= antequam] Italiam relīquerit.
3. Servus __________ [< fugere] sevērē pūnītur: in __________ fīgitur vel aliō modō __________ ; __________ [= ob eam rem] paucī servī aufugiunt.
4. Nōn sevērus, sed __________ est dominus quī servō improbō __________ .
5. Dominus __________ est quī numquam sine causā servum pūnit.
6. __________ [↔ iūstus] est quī __________ facit.
7. Servī dominum iniūstum nōn amant, sed __________ .
8. Nex hominis est __________ quod sevērē pūnītur, sed servum suum scelestum __________ [= poenā capitis] afficere est __________ dominī Rōmānī.
9. Necesse est hominēs __________ [< scelus] sevērē pūnīre.
10. Solō, vir __________ , quī Athēniēnsibus __________ scrīpsit, nūllam __________ in parricīdās __________ .
11. Pater __________ fuit Mānlius, quī fīlium __________ exercitū necārī iussit.
12. Iūlius servōs clāmāre __________ : "Nōlīte clāmāre, servī!"
13. Mēdus C sēstertiōs __________ [= nimis māgnum] pretium esse cēnsēbat.
14. Vir quadrāgintā annōrum adhūc __________ est.

Exercitium 6

1. Quid Iūlius faciet Mēdō sī eum invēnerit? ...
2. Ubi Cornēlius Mēdum latēre putat? ...
3. Estne facile servum fugitīvum Rōmae reperīre? ...
4. Quid Iūlius dabit eī quī Mēdum retrāxerit? ...
5. Quid Aemilia virō suō suādet? ...
6. Utrum clēmēns an sevērus dominus est Iūlius? ...
7. Cūr dominō sevērō tot hostēs sunt quot servī? ...
8. Cūr Iūlius sē dominum iūstum esse cēnset? ...
9. Quārē servī fugitīvī sevērē pūniuntur? ...
10. Cūr Solō nūllam poenam statuit in parricīdās? ...
11. Quid fēcit Titus Mānlius Torquātus? ...

sapiēns
scelestus
scelus
statuere
supplicium
vetāre

Lēctiō tertia (versūs 132–204)

Lēctiō III

Exercitium 7

1. Servī probī laud________ sunt, improbī sunt pūn________.
2. Vir quī accūsātur dīligenter interrog________ est.
3. Omnia menda corrig________ sunt: stilus saepe vert________ est.
4. Dēl________ sunt omnēs litterae quae supersunt.
5. Dē mortuīs nihil nisi bene dīc________ est.
6. Dolōrēs gravēs aequō animō fer________ sunt.
7. Ad amīcum absentem frequentēs epistulae scrīb________ sunt.
8. Dāvus 'manūs sordidās lav________ esse' dīcit.
9. Orontēs Chrīstiānōs ad bēstiās mitt________ esse cēnset.
10. Aemilia putat pecūniam dēbitam ad diem solv________ esse.
11. Nunc est bib________, dorm________ nōn est!
12. Tac________ est cum dominus loquitur.
13. Puella plōrāns cōnsōl________ est.
14. Malum exemplum sequ________ nōn est.
15. Semper vērum dīc________ est, numquam ment________ est.

-nd|us -a -um
[1] -andus
[2] -endus
[3] -endus
[4] -iendus

-ndus	est	-ndī	sunt
-nda		-ndae	
-ndum		-nda	

-ndum	esse	-ndōs	esse
-ndam		-ndās	
-ndum		-nda	

Exercitium 8

Exempla: Ovēs pāstōrī [= ā pāstōre] cūstōdiendae sunt.
"Cum dominus loquitur, tacendum est tibi, serve!"

1. Vīlla iānitōr______ cūstōdienda est.
2. Quidquid dominus imperāvit serv______ faciendum est.
3. Multa nova vocābula n______ discenda sunt.
4. Iūlius: "Laetor quod m______ in agrīs labōrandum nōn est."
5. Mārcus: "Quid m______ scrībendum est?" Magister: "Littera H t______ scrībenda est deciēs."
6. Servī: "Quid n______ agendum est?" Dominus: "V______ in hortō labōrandum est."
7. Agricola est vir c______ agrī colendī sunt.
8. Discipulus piger cēter______ imitandus nōn est.
9. Omn______ moriendum est.

datīvus agentis apud gerundīvum

(agēns -entis *m* = is quī agit)

Exercitium 9

1. Īnfantēs ____________ [= invalidōs] expōnere ____________ inhūmānus erat.
2. Quod ____________ [= dē] convīviīs Chrīstiānōrum nārrātur ____________ falsus est.
3. Paris īnfāns inventus ā pāstōribus cum līberīs eōrum ____________ est.

abdūcere
dēbilis
ēbrius
ēducāre

fābulārī
funditus
invalidus
mōs
namque
nimium
nōnāgēsimus
nūgae
quidquid
quisquis
rūmor
senex
super
vetus

4. Paris iuvenis Helenam ā marītō ________ , ________ [= nam] ea fēmina erat omnium pulcherrima.
5. Nestor ________ [↔ adulēscēns] ad ________ [xc] annum vīxit.
6. Orontēs pōculum suum ________ [= ā fundō] exhausit.
7. " ________ amat valeat!" cantat Orontēs.
8. Orontēs ________ est, quia ________ [= nimis multum] vīnī bibit.
9. Itaque ab ōvō ūsque ad māla ________ [= loquitur].
10. Aemilia tālēs ________ [= rēs stultās] audīre nōn vult.
11. Vīnum novum nōn tam bonum est quam vīnum ________ .
12. ________ dux imperāvit mīlitibus faciendum est.
13. Senex ________ [↔ validus] pugnāre nōn potest.

Exercitium 10

1. Quālēs īnfantēs ōlim ad bēstiās expōnēbantur? ...
2. Quī hominēs ad bēstiās mittuntur? ...
3. Num omnēs īnfantēs expositī perībant? ...
4. Cuius fīlius fuit Paris? ...
5. Quōmodo Paris īnfāns servātus est? ...
6. Quid fēcit Paris iuvenis? ...
7. Nestor quis fuit? ...
8. Cūr cēterī convīvae Orontem tacēre iubent? ...
9. Quid Orontēs dīcit Aemiliae? ...
10. Quid Aemilia respondet? ...
11. Quid cantat Orontēs? ...
12. Cūr Orontēs carminis fīnem nōn facit? ...

Lēctiō grammatica

Lēctiō grammatica (versūs 205–219)

gerundīvum
[1, 2]
–nd|us -a -um
[3, 4]
–end|us -a -um

Exercitium 11

1. *Laudandus -a -um* est ________ , quod est adiectīvum prīmae et secundae dēclīnātiōnis.
2. Gerundīvum (nōm. sing. masc.) dēsinit in *-nd|us* [1, 2] aut *-end|us* [3, 4], quod ad thema praesentis adicitur: *lauda*______ , *mone*______ , *leg*______ , *audi*______ .
3. Gerundīvum cum verbō *esse* coniūnctum significat id quod fierī oportet: *epistula scrīb*______ ______ = *epistulam scrībī oportet.*

Exercitium 12

1. *accipere, ac*______*isse, ac*______*um esse*
2. *audēre,* ______*um esse*
3. *auferre,* ______*isse,* ______*um esse*
4. *bibere,* ______*isse*
5. *statuere,* ______*isse,* ______*um esse*
6. *tangere,* ______*isse,* ______*um esse*

CAPITVLVM ALTERVM ET TRICESIMVM

Cap. XXXII

Lēctiō prīma (versūs 1–59)

Lēctiō I

adversus
aliquot
audācia
cārus
classis
commūnis
contemnere
cūnctus
ēgregius
gēns
grātus
incola
īnfēstus
inopia
mercātōrius
nūbilus
percurrere
populus
praepōnere
proximus
rēmigāre
servitūs
tuērī
ubīque
victor
victōria
vīlis
vīrēs
vīs

Exercitium 1

1. Ōlim ________ [= omnia] maria ________ erant praedōnibus.
2. Quī nāvigābant mortem aut ________ [< servus] metuēbant.
3. Multae īnsulae ab ________ perterritīs dēserēbantur.
4. Tanta erat ________ [= potestās] et ________ [< audāx] praedōnum ut etiam classem Rōmānam ________ [= nōn timērent] .
5. Tum classī Rōmānae ________ est Pompēius, dux ________ [= optimus], quī praedōnēs ________ [= omnibus locīs] vīcit.
6. Nūntius dē ________ Pompēiī ēgregiā cūnctō ________ Rōmānō [= omnibus cīvibus Rōmānīs] ________ fuit [= placuit].
7. Frūmentum, quod tam ________ fuerat ut ________ [= complūrēs] hominēs pauperēs ________ cibī perīrent, rūrsus ________ [↔ cārum] fuit.
8. Populus Pompēium ________ [= quī vīcerat] māximīs laudibus affēcit.
9. Mare Tūscum est mare Rōmae ________ .
10. ________ Rōmāna, quae cūncta maria ________ , nāvēs ________ [< mercātor] ā praedōnibus ________ .
11. Gallī, Hispānī, Graecī, Iūdaeī sunt ________ imperiī Rōmānī.
12. Maria omnium gentium ________ sunt.
13. Caelum ________ [< nūbēs] et ventus ________ [↔ secundus] est.
14. Iam necesse est omnibus ________ [< vīs] ________ [= rēmīs ūtī].

Exercitium 2

1. Cūr praedōnēs ā nautīs timentur? ...
2. Quōmodo Caesar ā praedōnibus līberātus est? ...
3. Cūr nōnnūllae īnsulae ab incolīs dēserēbantur? ...
4. Quamobrem inopia frūmentī facta est Rōmae? ...
5. Quid tum populus Rōmānus postulāvit? ...
6. Quis classī Rōmānae praepositus est? ...
7. Unde praedōnēs prīmum pulsī sunt ā Pompēiō? ...
8. Quid victōriā Pompēiī effectum est Rōmae? ...
9. Quārē classis Rōmāna cūncta maria percurrit? ...
10. Quid mare Internum appellātur ā Rōmānīs? ...
11. Quamobrem perturbātī sunt amīcī nostrī? ...

Lēctiō secunda (versūs 60–129)

Lēctiō II

ab aliquō quaerere = aliquem interrogāre

ab aliquō petere = aliquem ōrāre/rogāre

Exercitium 3

Exempla: Iūlius Cornēlium interrogat quid sentiat =
Iūlius ā Cornēliō quaerit quid sentiat.
Iūlia frātrem ōrat/rogat ut sē adiuvet =
Iūlia ā frātre petit ut sē adiuvet (= Iūlia ā frātre auxilium petit).

1. Iūlius ____ ________ ________ [= servōs interrogat] ubi nummī sint.
2. Rēx ____ ________ ________ [= nautās interrogāvit] ubi esset Arīōn.
3. Syra ____ ________ ________ [= Aemiliam interrogābat] quid medicus dīceret.
4. Quīntus ____ ________ ________ [= Syram rogat] ut sibi fābulam nārret.
5. Mēdus ____ ________ ________ [= amīcam ōrāvit] ut sēcum venīret.
6. "Sī nihil ____ ________ [= ā mē petis], nihil tibi negō!"

~erim ~erimus
~eris ~eritis
~erit ~erint

≈us	sim	≈ī	īmus
≈a	sīs	≈ae	sītis
	sit		sint

Exercitium 4

1. Pater ā fīliō quaerit cūr verberāt____ ______ ā magistrō: "Dīc mihi, fīlī, cūr tū ā magistrō verberāt____ ______?"
2. Fīlius respondet: "Nesciō cūr verberāt____ ______, ego enim bonus discipulus fuī."
3. Pater dubitat num fīlius vērum dīx______ eumque interrogat num vērē bonus fu______ ac magistrō pāru______. Fīlius nōn respondet.
4. Pater: "Quīn respondēs? Quaerō ā tē num bonus discipulus fu______ ac magistrō pāru______."
5. Fīlius: "Cūr ā mē quaeris num bonus discipulus fu______ ac magistrō pāru______? Iam tibi dīxī 'mē bonum discipulum fuisse'."
6. Pater: "Id quaerō quia dubitō num vērum dīx______."
7. Fīlius: "Tūne dubitās num vērum dīx______? Nōnne fīliō tuō crēdis?"
8. Pater ā fīliīs quaerit cūr verberāt____ ______ ā magistrō: "Dīcite mihi, fīliī, cūr vōs ā magistrō verberāt____ ______?"
9. Fīliī respondent: "Nescīmus cūr verberāt____ ______, nōs enim bonī discipulī fuimus."
10. Pater dubitat num fīliī vērum dīx______ eōsque interrogat num vērē bonī fu______ ac magistrō pāru______. Fīliī nōn respondent.
11. Pater: "Quīn respondētis? Quaerō ā vōbīs num bonī discipulī fu______ ac magistrō pāru______."
12. Fīliī: "Cūr ā nōbīs quaeris num bonī discipulī fu______ ac magistrō pāru______? Iam tibi dīximus 'nōs bonōs discipulōs fuisse'."
13. Pater: "Id quaerō quia dubitō num vērum dīx______."
14. Fīliī: "Quid? Tūne dubitās num nōs vērum dix______?"

amīcitia
deesse
dissuādēre
dōnec
ēdūcere
flectere
grātia
grātiās agere
grātiam habēre
grātiam referre
inermis
intereā
meminisse
neu
offerre
poēta
praeferre
redimere
reminīscī
resistere
voluntās

Exercitium 5

1. Dominus servōs monet ut labōrent ________ [= nēve] quiēscant.
2. Mēdus gladium ________, nē ________ [= sine armīs] occīdātur, sed gubernātor eī ________ [↔ persuādet] nē praedōnibus ________.
3. Mēdus: "________ ego vīvam, nēmō tibi nocēbit, Lȳdia!"
4. ________ [= interim] Lȳdia, genibus ________, Deum precātur: "Pater noster, quī es in caelīs! Fīat ________ tua!"
5. Gubernātor praedōnibus magnam pecūniam ________ vult, namque is lībertātem omnibus rēbus ________.
6. Sī ipse satis pecūniae nōn habet, amīcī eum ē servitūte ________ possunt; hanc ________ [= beneficium] ab amīcīs suīs petet.
7. Hoc audiēns mercātor duōs versūs ________ quōs scrīpsit ________ quīdam Rōmānus.
8. Gubernātor nōmen poētae oblītus est, sed mercātor nōmen eius ________ [= memoriā tenet].
9. Vērus amīcus numquam amīcō suō ________, sed vēra ________ rēs rāra est.
10. Quī tibi ________ habet [= grātus est] prō beneficiō, nōn sōlum tibi grātiās ________, sed etiam grātiam ________ dēbet.

Exercitium 6

1. Quid agit Lȳdia cum nāvem appropinquāre videat? ...
2. Quōmodo Mēdus praedōnibus resistere potest? ...
3. Cūr Lȳdia ā Mēdō auxilium petere nōn vult? ...
4. Cūr gubernātor Mēdō dissuādet nē gladiō ūtātur? ...
5. Quōmodo gubernātor sē servātum īrī spērat? ...

6. Cūr Mēdus nūllam sibi spem esse arbitrātur? ...
7. Num mercātor amīcīs suīs cōnfīdit? ...
8. Quid Ovidius dē amīcīs exīstimābat? ...
9. Cūr gubernātor putat amīcōs sibi grātiam habēre? ...
10. Quandō vērus amīcus cognōscitur? ...

Lēctiō tertia (versūs 130–224)

Lēctiō III

Exercitium 7

Exempla: Nōlī dēspērāre! = Nē dēspērāveris!
Nōlīte dēspērāre! = Nē dēspērāveritis!

nōlī –re = nē ~eris
nōlīte –re = nē ~eritis

1. Nōlī plōrāre! = ______ __________!
2. Nōlīte clāmāre! = ______ __________!
3. Nōlīte timēre! = ______ __________!
4. Nōlī fūrtum facere! = __________ fūrtum __________!
5. Nē fūgeritis! = __________ __________!
6. Nē mē relīqueris! = __________ mē __________!

Exercitium 8

1. Mēdus __________ [= aliquō tempore] amīcum captum redēmit.
2. Pecūniam quam ipse nōn habēbat __________ sūmpsit eā __________ ut annō post omnis pecūnia redderētur.
3. Mēdus optat ut patriam videat: "__________ patriam videam!"
4. __________ [= praedōnēs maritimī] vīgintī __________ ā Caesare postulāvērunt.
5. Caesar, vir __________, quīnquāgintā talenta pīrātīs obtulit, ac simul iīs supplicium __________ est.
6. Redēmptus Caesar nāvēs __________ [< arma] et ipse pīrātās cēpit.
7. Nautae rēmigāre __________ [= dēsinunt] ac rēmōs tollunt.
8. Servus fugitīvus timet __________ ā mīlitibus capiātur, ut ad bēstiās mittātur in __________ Rōmānō.
9. In magnā tempestāte difficile est __________ [< currere] tenēre.
10. Mēnsis decimus __________ [= adhūc] Octōber appellātur.

aliquandō
amphitheātrum
armāre
condiciō
cursus
dēsistere
etiamnunc
minārī
mūtuus
nē
pīrāta
superbus
talentum
utinam

Exercitium 9

Exempla: Diī nōs servent!
Utinam pīrātae nōbīs parcant!
Utinam nē ā pīrātīs interficiāmur!

coniūnctīvus optātīvus (< optāre)

1. Quisquis amat vale______! Pere______ quī nescit amāre!
2. Utinam dī omnia bona tibi d______!
3. Vale______ cīvēs meī! Beātī s______ omnēs!
4. Iuppiter tē perd______, homō scelestissime!
5. Bene ambulā, amīce! Utinam nē err______!
6. Utinam ego salvus in patriam revert______!
7. Utinam nē nāvis merg______! Quod dī prohibe______!

Exercitium 10

Exemplum: Nauta: "Utinam nē peream!" Nauta timet nē pereat.

nē + *coni. post verba timendī*

1. Pāstor: "Utinam nē ovēs aberrent!" Pāstor timet ______ ovēs aberr______.
2. Parentēs timent ______ quid (: aliquid) malī līberīs suīs accid______.
3. Ariadna timēbat ______ Thēseus ā Mīnōtaurō occīd______.
4. Daedalus metuēbat ______ Īcarus sōlī appropinquā______.
5. Vidēns ventum validum Petrus timuit ______ merg______.

6. Nautae: "Utinam perīcula vītēmus!" Nautae verentur ______ perīcula nōn vīt______ (= ut perīcula vītent).

Exercitium 11

1. Quōmodo Mēdus servus factus est? ...
2. Cūr nōn anteā id nārrāvit? ...
3. Quid optat Mēdus? ...
4. Quantum pretium pīrātae ā Caesare postulāvērunt? ...
5. Quantum pecūniae Caesar pīrātīs obtulit? ...
6. Quōmodo Caesar pīrātās pūnīvit? ...
7. Cūr Mēdus ānulum reddit Lȳdiae? ...
8. Quid tum Lȳdia intellegit? ...
9. Quae sunt nāvēs persequentēs? ...
10. Quōmodo nautae nāvēs longās salūtant? ...
11. Quid Mēdus ā mīlitibus timet? ...
12. Quōmodo Lȳdia eum cōnsōlātur? ...
13. Quō classis cursum flectit? ...
14. Quid amīcīs nostrīs optāmus? ...

Lēctiō grammatica

Lēctiō grammatica (versūs 225–273)

Exercitium 12

Āctīvum

coniūnctīvus perfectī

āctīvum

	sing.	plūr.
1	*~eri|m*	*~eri|mus*
2	*~eri|s*	*~eri|tis*
3	*~eri|t*	*~eri|nt*

1. *Laudāv|it* est indicātīvus perfectī; *laudāv|erit* nōn indicātīvus, sed ____________ perfectī est.
2. Coniūnctīvus perfectī (pers. 3 sing.) dēsinit in *~erit*, quod ad thema ____________ adicitur, ut *scrīps|erit*.
3. Coniūnctīvus perfectī: singulāris: pers. 1 *~erim*, 2 ~______, 3 ~______; plūrālis: pers. 1 ~________, 2 ~________, 3 ~________.

		Sing.	Plūr.	Sing.	Plūr.
4.	Pers. 1	*amāv*______	*amāv*______	*monu*______	*monu*______
5.	Pers. 2	*amāv*______	*amāv*______	*monu*______	*monu*______
6.	Pers. 3	*amāv*______	*amāv*______	*monu*______	*monu*______
7.	Pers. 1	*dūx*______	*dūx*______	*audīv*______	*audīv*______
8.	Pers. 2	*dūx*______	*dūx*______	*audīv*______	*audīv*______
9.	Pers. 3	*dūx*______	*dūx*______	*audīv*______	*audīv*______

10. Coniūnctīvus perfectī verbī esse: singulāris: pers. 1 *fu|erim*, 2 *fu*______. 3 *fu*______; plūrālis: pers. 1 *fu*______, 2 *fu*______, 3 *fu*______.

Passīvum

passīvum

	sing.	plūr.
	≈us/a/um	*≈ī/ae/a*
1	*sim*	*sīmus*
2	*sīs*	*sītis*
3	*sit*	*sint*

11. *Laudāt|us* est indicātīvus perfectī passīvī est; *laudāt|us sit* est __________ __________ passīvī.
12. Coniūnctīvus perfectī passīvī cōnstat ex __________ perfectī et ____________ praesentis verbī *esse* (*sim, sīs, sit...*).

		Sing.	Plūr.
13.	Pers. 1	*vocātus* ______	*vocāt*____ ______
14.	Pers. 2	*vocāt*____ ______	*vocāt*____ ______
15.	Pers. 3	*vocāt*____ ______	*vocāt*____ ______

Exercitium 13

1. *adesse,* ______*isse*
2. *agere,* ______*isse,* ______*um esse*
3. *flectere,* ______*isse,* ______*um esse*
4. *offerre,* ______*isse,* ______*um esse*

5. *redimere, red______isse, red______um esse*
6. *tollere, ______isse, ______um esse*
7. *vincere, ______isse, ______um esse*

CAPITVLVM TRICESIMVM TERTIVM

Cap. XXXIII

Lēctiō prīma (versūs 1–47)

Lēctiō I

Exercitium 1

1. Bis __________ sunt quattuor [2 × 2 = 4].
2. Bis __________ sunt sex [2 × 3 = 6].
3. Ter __________ sunt duodecim [3 × 4 = 12].
4. Quater __________ sunt vīgintī [4 × 5 = 20].
5. Quīnquiēs __________ sunt trīgintā [5 × 6 = 30].
6. Deciēs __________ sunt centum [10 × 10 = 100].
7. Legiōnēs Rōmānae in __________ [x] cohortēs dīviduntur.
8. In singulīs legiōnibus sunt ________ [iv] vel ________ [v] vel ________ [vi] mīlia mīlitum.
9. In __________ lectīs __________ [i] aut __________ [ii] aut __________ [iii] convīvae accubant.
10. Hominēs _________ digitōs habent, nam in utrāque manū _________ digitī sunt.
11. Hominibus __________ manūs sunt et __________ pedēs.

singulī -ae -a (i)
bīnī -ae -a (ii)
ternī -ae -a (iii)
quaternī -ae -a (iv)
quīnī -ae -a (v)
sēnī -ae -a (vi)
.....
dēnī -ae -a (x)

Exercitium 2

1. __________ Rōmāna in decem __________ dīviditur.
2. Exercituī Rōmānō __________ [= adiciuntur] __________ ex prōvinciīs.
3. In itinere cohortēs alia post aliam in longō __________ prōcēdunt.
4. Exercitus quī ita __________ [= prōcēdit] __________ dīcitur.
5. Ante agmen fertur __________ legiōnis, aquila __________ .
6. Cum tempus __________ est ad pugnandum, cohortēs in trēs ōrdinēs __________ .
7. Exercitus ad __________ [= pugnam] īnstrūctus __________ dīcitur.
8. Ante proelium dux mīlitēs __________ ut fortiter pugnent.
9. Tum peditēs __________ et pīla in hostēs mittunt, tum eōs gladiīs __________ [= occīdunt].
10. Dux quī hostēs magnō proeliō vīcit __________ nōminātur.
11. Castra, quae fossā et vāllō __________ [= cinguntur], bene __________ sunt.
12. Aemilius, quī in capitulō xii __________ , est mīles fortissimus, cuius __________ ēgregia ab omnibus laudātur.
13. Iam puer septem annōs __________ Aemilius cum aliīs puerīs eiusdem __________ proelia lūdēbat.
14. Adulēscēns nihil nisi rem __________ discere volēbat, neque pater, quī ipse litterīs __________ , fīlium ad __________ litterārum __________ potuit.
15. Ergō fīlius ad exercitum missus est, ut __________ merēret.
16. Epistulae quās pater ad fīlium dat sunt __________ [= māximē] dē rēbus __________ , sed Aemilia scrībit dē rēbus __________ .
17. __________ [= diē ante] kalendās Iūniās Aemilia litterās accēpit, quās __________ diē [= diē post] in convīviō recitāvit.
18. Bonus mīles longō itinere nōn __________ [= fessus fit].

aciēs
adiungere
aetās
agmen
argenteus
auxilia
caedere
circumdare
cōgere
cohors
commemorāre
fatīgāre
hortārī
idōneus
imperātor
īnstruere
legiō
mīlitāris
mūnīre
nātus
ōrdō
posterus
praecipuē
prīdiē
prīvātus
prōcurrere
proelium
prōgredī

pūblicus
signum
stipendium
studēre
studium
virtūs

Exercitium 3

1. Quot cohortēs sunt in singulīs legiōnibus? ...
2. Quae sunt arma auxiliōrum? ...
3. Quod signum ante legiōnem fertur? ...
4. Quid vocātur exercitus quī in itinere est? ...
5. Quōmodo legiō ad proelium īnstruitur? ...
6. Quid agit dux ante proelium? ...
7. Quō nōmine appellātur dux post magnam victōriam? ...
8. Quōmodo castra Rōmāna mūniuntur? ...
9. Quārē Aemilius puer gladiōs ligneōs sibi faciēbat? ...
10. Cui reī studēbat Aemilius adulēscēns? ...
11. Ad quod studium pater fīlium hortābātur? ...
12. Quō Aemilius ā patre missus est? ...
13. Quālis mīles est Aemilius? ...
14. Dē quibus rēbus Aemilia ad frātrem scrībere solet? ...
15. Quid appāret ex epistulīs Aemiliī novissimīs? ...

Lēctiō II

Lēctiō secunda (versūs 48–104)

Exercitium 4

Exempla: parātus ad scrībendum: parātus ad epistulam scrībendam
cupidus scrībendī: cupidus epistulae scrībendae
(= cupidus epistulam scrībendī)
fessus scrībendō: fessus epistulā scrībendā
(= fessus epistulam scrībendō)

1. Quīntus Syram hortātur ad nārrand______ : Quīntus Syram hortātur ad fābul______ nārrand______ .
2. Syra fīnem nārrand_____ facit quia fessa est nārrand_____ : Syra fīnem facit fābul_____ nārrand_____ (= fābulam nārrandī) quia fessa est fābul_____ nārrand______ (= fābulam nārrandō).
3. Aemilius tempus ad scrībend______ nōn habet: Aemilius nūllum tempus habet ad epistulās scrībend______ .
4. Aemilia industria est in scrībend______ : Aemilia industria est in epistulīs scrībend______ .
5. Exercitia necessāria sunt ad discend______ : exercitia necessāria sunt nōn modo ad grammaticam discend_____ , sed etiam ad vocābula discend_____ .
6. Sextus studiōsus est legend______ : Sextus studiōsus est librōrum legend______ (= librōs legendī).
7. Pāstor canem sēcum habet ovium cūstōdiend______ causā (= ovēs cūstōdiendī causā).
8. Canis necessārius est ad ovēs cūstōdiend______ .
9. Pāstor ipse neglegēns est in ovibus cūstōdiend______ .
10. Equitēs mittuntur ad hostēs persequend______ .
11. Mēdus cupidus est patri______ vidend______ .

amnis
arduus
citrā
dēsīderāre
effundere
ferē
gaudium

Exercitium 5

1. Alpēs sunt montēs celsī et ____________ .
2. xv ____________ [= circiter] diēbus tabellārius pūblicus Rōmā in Germāniam ____________ [= celeriter īre] potest.
3. Difficile est exercitum ex Italiā in Germāniam ____________ .
4. Aemilius patriam et amīcōs, quī ____________ [= procul] absunt, ____________ .
5. Aemilius scrībit: “Magnō cum ____________ ex epistulā tuā cognōvī vōs omnēs bonā ____________ fruī [= bene valēre].”

6. Lacrimās ________ mīlitem nōn decet.
7. Mīlitēs Rōmānī ________ Dānuvium sunt, hostēs sunt ________ Dānuvium neque ________ [= flūmen] ________ possunt.
8. Exercitus Rōmānus ________ in Germāniā remanēbit ________ hostēs armātī ibi erunt.
9. Aemilius officium suum ergā patriam ________ [= facere] cupit.
10. Aemilia ________ litterās [= trēs epistulās] ad frātrem mīsit et ________ litterās [= ūnam epistulam] ab eō accēpit.
11. 'Vīvimus ut bibāmus' est dictum ________ [< rīdēre].

longē
praestāre
properāre
quamdiū
rīdiculus
tamdiū
trānsferre
trānsīre
trīnī
ultrā
ūnī
valētūdō

Exercitium 6

1. Ubi sunt Alpēs? ...
2. Quid Aemilius cognōvit ex epistulā sorōris? ...
3. Cūr Aemilius permovētur epistulīs legendīs? ...
4. Quod flūmen praeter castra Aemiliī fluit? ...
5. Quis deus trāns montēs amnēsque volāre potest? ...
6. Quārē legiōnēs Rōmānae in Germāniā sunt? ...
7. Quamdiū legiōnēs in Germāniā remanēbunt? ...
8. Quot litterās Aemilius ā sorōre accēpit? ...
9. Cūr ipse neglegēns fuit in scrībendō? ...
10. Cūr iam nūllus hostis armātus citrā flūmen est? ...
11. Estne tibi ōtium ad multās epistulās scrībendās? ...

Lēctiō tertia (versūs 105–192)

Lēctiō III

Exercitium 7

1. Herī magister epistulam ad Iūlium scrīpsit, cum fīlius eius in lūdō dormīv____, prāvē scrīps____ nec magistrō pāru____.
2. Iūlius, cum epistulam magistrī accēp____ et lēg____, ā fīliō quaesīvit cūr malus discipulus fu____.
3. Cum Mārcus sē malum discipulum fuisse negāv____, pater "Profectō" inquit "malus discipulus fuistī! Nam sī bonus discipulus fu____ ac magistrō pāru____, haec epistula ā magistrō tuō scrīpt____ nōn ____." Fīlius tacet.
4. Pater: "Sī attentē audīv____ et rēctē scrīps____, tū ā magistrō laudāt____ ____ neque ego hanc epistulam accēp____."
5. Fīlius: "Etiam sī bonus discipulus fu____ ac magistrō pāru____, laudāt____ nōn ____. Sī attentē audīv____ et rēctē scrīps____, tū eandem epistulam ā magistrō accēp____!"
6. Aliquandō, cum puerī in lūdō dormīv____, prāvē scrīps____ nec magistrō pāru____, magister litterās ad parentēs eōrum scrīpsit.
7. Parentēs, cum litterās magistrī accēp____ et lēg____, ā fīliīs quaesīvērunt cūr malī discipulī fu____.
8. Cum fīliī sē malōs discipulōs fuisse negāv____, parentēs "Profectō" inquiunt "malī discipulī fuistis! Nam sī bonī discipulī fu____ ac magistrō pāru____, hae litterae ā magistrō vestrō scrīpt____ nōn ____." Fīliī tacent.
9. Parentēs: "Sī attentē audīv____ et rēctē scrīps____, vōs ā magistrō laudāt____ ____ neque nōs hās litterās accēp____."
10. Fīliī: "Etiam sī bonī discipulī fu____ ac magistrō pāru____, laudāt____ nōn ____. Sī attentē audīv____ et rēctē scrīps____, vōs eāsdem litterās ā magistrō accēp____."

-issem	-issēmus
-issēs	-issētis
-isset	-issent

≈us	essem
≈a	essēs
≈um	esset

≈ī	essēmus
≈ae	essētis
≈a	essent

11. Rōmulus, cum mūrōs aedificāv______ [= postquam... aedificāvit], frātrem suum necāvit. Cum frātrem necāv______ , sōlus rēgnāvit.

coniūnctīvus irreālis
[nunc]
[tunc]

Exercitium 8

Exempla: Aquam bibō quia vīnum nōn habeō. Utinam vīnum habērem!
Sī vīnum habērem, aquam nōn biberem.
Aquam bibī quia vīnum nōn habēbam. Utinam vīnum habuissem!
Sī vīnum habuissem, aquam nōn bibissem!

1. Cornēlius: "Utinam ego tot servōs habē______ quot Iūlius habet. Sī tot servōs habē______ , numquam sōlus ambulā______ ."
2. Sextus: "Utinam ego linguam Graecam scī______ ac doctus es______ ut magister; multōs librōs Graecōs leg______ , sī eam linguam scī______ ."
3. Dominus: "Ēbrius es!" Servus: "Nōn sum, sed utinam ita es______ !"
4. Daedalus: "Nisi ego illās ālās fēc______ , Īcarus etiamnunc vīv______ . Utinam nē ālās fēc______ ! Utinam fīlius meus vīv______ !"
5. Lēander: "Utinam ego līber es______ et tū lībera es______ , Dēlia! Sī nōs līberī es______ , in Graeciam ī______ ."
6. Quīntus: "Doleō quia arborem ascendī. Nisi arborem ascend______ , nunc sānus es______ neque hīc cubā______ . Utinam nē eam arborem ascend______ ! Utinam sānus es______ !"

caedēs
citerior
convocāre
cōpulāre
dīrus
diūtius
ēnsis
ērumpere
etenim
excurrere
fore
horrendus
incolumis
lēgātus
lūx
ōtiōsus
pāx
plērīque
ratis
rīpa
ulterior
secundum
vulnerāre
vulnus

Exercitium 9

1. Germānī, cum nāviculīs et ______ ______ [= coniūnctīs] flūmen trānsiissent, celeriter ______ flūmen ad castra prōgressī sunt.
2. Rōmānī, quī statim ______ sunt, hostēs ē silvīs ______ vīdērunt.
3. Equitēs portā dextrā ______ atque hostēs perturbāvērunt.
4. Cum diū pugnāvissent, Germānī impetum Rōmānōrum ______ sustinēre nōn potuērunt; ______ [= namque] omnēs fūgērunt.
5. Multī in flūmen sē prōiēcērunt, ut ad ______ ______ [< ultrā] natārent, aliī in rīpā ______ ab equitibus nostrīs caesī sunt.
6. Aemilius tantam ______ hostium aspicere horruit.
7. Ipse sagittā in bracchiō ______ erat, nec grave erat ______ .
8. ______ [= prope omnēs] Rōmānī ______ [= salvī] erant.
9. Germānī ______ in castra mīsērunt ut ______ peterent.
10. Post longum bellum omnēs spērant pācem ______ [= futūram esse].
11. Tibullus mortem ' ______ ' et ______ [= gladiōs] ' ______ ' vocat.
12. Is quī semper ōtiō fruitur ______ esse dīcitur.

[1, 2, 4]
–tō –tōte
[3]
–itō –itōte
estō estōte

Exercitium 10

1. Industrius es______ , discipule! Semper magistrō pārē______ !
2. Industriī es______ , discipulī! Semper magistrō pārē______ !
3. Respondē______ ad id quod tē interrogāverō! Vērum dīc______ !
4. Fac______ quidquid dominus imperāverit, servī!
5. Cum tē vocāverō, statim venī______ !
6. Sī quid novī audīveris, mihi nūntiā______ !
7. Posthāc plūrēs litterās ad mē scrīb______ , mī frāter!

Exercitium 11

1. Quid mediā nocte in castra nūntiātum est?
2. Cūr mīlitēs Rōmānī dubitābant an vērum dīxisset nūntius? ...
3. Quid factum est paulō ante lūcem? ...
4. Num Germānī vāllum ascendere potuērunt? ...

Exercitium 14

1. *caedere, ______isse, ______um esse*
2. *cōgere, ______isse, ______um esse*
3. *dēsistere, dē______isse*
4. *effundere, ef______isse, ef______um esse*
5. *īnstruere, īn______isse, īn______um esse*
6. *percutere, per______isse, per______um esse* — *percutiō -iunt*
7. *intellegere, intel______isse, intel______um esse*
8. *prōcurrere, prō______isse*
9. *prōgredī, prō______um esse* — *-gredior -iuntur*

Cap. XXXIV CAPITVLVM TRICESIMVM QVARTVM

Lēctiō I — *Lēctiō prīma (versūs 1–58)*

Exercitium 1

fore = futūrum -am -ōs -ās -a esse

1. Mārcus prōmittit 'sē bonum puerum ______ ' (= futūr______ esse).
2. Omnēs patriam salvam ______ (= futūr______ esse) spērāmus.
3. Nautae ventōs secundōs ______ (= futūr______ esse) spērant.
4. Mēdus id ______ (= futūrum esse) spērābat ut salvus in patriam reverterētur. — = M. spērābat sē salvum reversūrum esse
5. Ariadna spērābat ______ (= futūrum esse) ut Mīnōtaurus ā Thēseō occīderētur. — = spērābat Mīnotaurum ā Thēseō occīsum īrī

Exercitium 2

ācer, aurīga, certāmen, certāre, circēnsis, circus, cōmoedia, dummodo, favēre, geminī, gladiātor, implicāre, ingenium, iuvāre, laedere, libēre, lūdus, lūgēre, misellus, opera, palma, plaudere, plērumque, ratiō, rēte, scaenicus, scalpellum

1. Quī hominī surdō fābulam nārrat, ____________ suam perdit.
2. Medicus ____________ suō ____________ [= miserum] puerum ____________ [= vulnerāvit], cum eī sanguinem mitteret.
3. Puerīs lūdentibus paulum interest inter ____________ et ____________ [= pugnam].
4. Sextus facile vincit, ____________ cum singulīs ____________ [= pugnet].
5. In amphitheātrō ____________ armātī pugnant, dum ____________ dēlectātī clāmant et manibus ____________ .
6. Quīdam gladiātōrēs ____________ gerunt tamquam piscātōrēs.
7. Alter gladiātor alterum in rēte ____________ cōnātur.
8. Gladiātor victus ____________ [= prope semper] occīditur, nisi spectātōrēs eī ____________ [= bene volunt]; victor ____________ accipit.
9. Iūliō nōn ____________ [= placet] gladiātōrēs spectāre; cursūs equōrum in ____________ aut lūdōs ____________ in ____________ spectāre māvult.
10. ____________ est vir quī lūdīs ____________ [< circus] equōs regit.
11. Fīliō mortuō, parentēs ____________ [= maerent].
12. Fabia spectāvit Plautī ____________ dē Amphitryōne, duce ____________ [= impigrō] et fortī, cuius uxor ____________ peperit.
13. Ovidius, quī ____________ mulierum bene nōverat, ____________ [= causam] reddit cūr mulierēs ____________ [= dēlectet] spectātum īre.

Exercitium 3

1. Quid Aemilia Fabiae nārrat? ...
2. Num Aemilia medicum prūdentem esse cēnset? ...
3. Quid Fabia nārrat Aemiliae? ...
4. Cum quibus puerīs pugnāvit Sextus? ...
5. Quōmodo Sextus, puer validus, vincī potuit? ...
6. Iīsdemne rēbus student Mārcus et Sextus? ...

7. Dē quā rē Cornēlius loquī incipit? ...
8. Quid Aemilia quaerit ā Cornēliō? ...
9. Semperne occīditur gladiātor victus? ...
10. Quid Rōmānī in circum spectātum eunt? ...
11. Quid Fabia spectāre māvult? ...
12. Quis est Plautus? ...

spectātor
theātrum

Lēctiō secunda (versūs 59–154)

Lēctiō II

Exercitium 4

1. Syra: "Nesciō quōmodo Mēdus fēminam Rōmānam nōscere potuerit; tantum sciō eum fēminam Rōmānam nōv______."
2. Quīntus dīcit 'sē fābulam dē Rōmulō iam nōv______': "Illam fābulam iam nōv______."
3. Canis Quīntum bene nōv______, tabellārium ignōrat.
4. Ovidius ingenium mulierum bene nōv______.
5. "Ōd______ et amō!" incipit versus Catullī.
6. Quōmodo poēta eandem fēminam amāre et ōd______ poterat?
7. Iūlius: "Servī mē metuunt, nec vērō ōd______."
8. Mēdus dominum nōn modo timēbat, sed etiam ōd______.
9. Gubernātor: "Tūne nōmen eius poētae memin______?"
10. Virī versūs Ovidiī memin______ et ē memoriā dīcunt.
11. Difficile est beneficia aliōrum memin______.

nōscere nōvisse
nōvisse ↔ ignōrāre
nōvī ↔ ignōrō
nōveram ↔ ignōrābam
ōdisse ↔ amāre
ōdī ↔ amō
ōderam ↔ amābam
meminisse ↔ oblītus esse
meminī ↔ oblītus sum
memineram ↔ oblītus eram

Exercitium 5

1. Iūlius, quī artis ______ studiōsus est, ______ [= initium] carminis Ovidiī ______ [= cum gaudiō] recitat.
2. Ovidius carmen scrīpsit dē puellā ______ [= bellā] quae in ______ poētae sedēns mīlle ______ [= ōscula] eī dedit.
3. Puella eum prohibēbat carmen scrībere dē ______ rēgis Priamī.
4. Vesperī, postquam ______ factae sunt, servī lucernās ______.
5. ______ accēnsīs, Iūlius carmen recitat dē ______ Lesbiae: "Passer mortuus est meae puellae, passer, ______ meae puellae."
6. Catullus dīcit 'Orcum omnia ______ ______ [= vorāre].'
7. Versūs ______ [= postrēmī] sunt dē ______ [= oculīs] Lesbiae ______ rubentibusque.
8. Catullus, quī 'amōrem suum ______ fore' ______, Lesbiam uxōrem ______ cupiēbat, illa vērō nōlēbat Catullō ______.
9. "Ōdī et amō!" Hīs verbīs dēmōnstrātur ______ [= animus] poētae ______ [= incerta] inter amōrem et ______.
10. Catullus carmina scrīpsit et ______ et iocōsa, ut carmen illud ad Fabullum dē sacculō suō plēnō ______.

accendere
affīrmāre
arānea
bāsium
bellus
dēliciae
dēvorāre
dubius
fātum
gremium
libenter
lucerna
mēns
nūbere
ocellus
odium
passer
perpetuus
poēticus
prīncipium
sērius
tenebrae
turgidus
ultimus
uxōrem dūcere
venustus

Exercitium 6

1. Quārē Ovidius in circum vēnerat? ...
2. Cūr equōs nōn spectābat? ...
3. Num Ovidius bellum Trōiānum cecinit? ...
4. Cuius poētae carmina Fabia audīre cupit? ...
5. Quod carmen Iūlius prīmum recitat? ...
6. Quamobrem ocellī Lesbiae turgidī rubēbant? ...
7. In Catullī carmine quid significat 'nox perpetua'? ...
8. Cūr Catullus Lesbiam uxōrem nōn dūxit? ...
9. Quālis fēmina erat Lesbia? ...

10. Versibus recitātīs quid faciunt convīvae? ...
11. Quālēs versūs Paula audīre māvult? ...
12. Quōmodo Catullus Fabullum ad cēnam vocāvit? ...
13. Cūr hospitem suum rogāvit ut ipse cēnam afferret? ...

Lēctiō III

Lēctiō tertia (versūs 155–217)

datīvus ad verba:

appropinquāre, adesse, cōnfīdere, crēdere, deesse, favēre, fīdere, ignōscere, impendēre, imperāre, invidēre, libēre, licēre, minārī, nocēre, nūbere, oboedīre, parcere, pārēre, permittere, persuādēre, placēre, plaudere, praeesse, prōdesse, resistere, servīre, suādēre

Exercitium 7

1. Dominus mult____ serv____ imperat, servī domin____ su____ pārent.
2. Mēdus domin____ sevēr____ serviēbat neque e____ oboediēbat.
3. Operā suā medicus puer____ nōn prōfuit, sed potius e____ nocuit.
4. Mēdus Lȳdi____ persuāsit ut sēcum proficīscerētur.
5. Sī perīcula naut____ impendent, Neptūnus i____ adest.
6. Nautae Arīon____invidēbant e____que mortem minātī sunt, sed Arīōn ōrāvit ut s____ parcerent: "Parcite m____! Permittite m____ domum redīre!"
7. Hostēs castr____ Rōmān____ appropinquant, sed dux quī castr____ praeest mīlit____ su____ (cōn)fīdit.
8. Difficile est amīc____, quī t____ dēfuit, ignōscere.
9. Gubernātor Mēd____ suāsit nē praedōn____ resisteret.
10. Spectātōrēs gladiātōr____ qu____ favent plaudunt.
11. Iūlius litter____ studet neque e____ libet gladiātōrēs spectāre.
12. Idem nōn omn____ placet, neque idem omn____ licet.
13. Lesbia dīxit 'sē Catull____ nūbere velle', neque Catullus amīc____ su____ crēdidit.

anus, epigramma, ērubēscere, iocōsus, nīl, niveus, opēs, ōscitāre, prōsilīre, rīsus, sapere, sinus, testis, versiculus

Exercitium 8

1. Versūs ____________ sunt quī ____________ [< rīdēre] movent.
2. Mārtiālis versūs iocōsōs, ____________ quae vocantur, scrīpsit.
3. Cornēlius semper libellōs Mārtiālis in ____________ fert.
4. Quī fessus est audiendō, ____________ incipit.
5. Nēmō ____________ [= parvōs versūs] Cinnae legit.
6. "Quod petō ____________ [= nihil] est" inquit Cinna.
7. ____________ dīcitur rēs quae tam candida est quam nix.
8. Paula, quae nūbere cupiēbat, nōn puella, sed ____________ erat.
9. Ille ____________ [= sapiēns est] cui paulum satis est.
10. Versibus dē Bassā recitātīs, Paula ____________ [= rubēre incipit].
11. Sine ____________ Gellia patrem mortuum nōn flet; sī quis adest, lacrimae ____________ .
12. Poētae pauperī ____________ [= dīvitiae] nōn dantur

Exercitium 9

1. Quālēs versūs scrīpsit Mārtiālis? ...
2. Num omnēs Rōmānī libellōs eius laudābant? ...
3. Cūr Mārtiālis Pontiliānō libellōs suōs nōn mīsit? ...
4. Cūr nēmō carmina Cinnae legēbat? ...
5. Num Sabidius amīcus Mārtiālis erat? ...
6. Quid tū Faustum puellīs scrībere putās? ...
7. Cūr dentēs niveōs, nōn nigrōs habēbat Laecānia? ...
8. Cūr Prīscus Paulam uxōrem dūcere nōlēbat? ...
9. Quālis fēmina 'sē fōrmōsam et puellam esse' dīcit? ...
10. Num Gellia patrem mortuum vērē lūgēbat? ...
11. Quamobrem vir pauper numquam dīves erit? ...
12. Quot epigrammata recitat Cornēlius? ...

Lēctiō grammatica (versūs 218–287)

Exercitium 10

1. Nōn amo tē, Sabidī, nec possum dīcere quārē.
Hic versus ex xv __________ cōnstat: nō-n⁀a-mo- tē- sa-bi-dī- nec- pos-sum- dī-ce-re- quā-rē. Syllabae sunt aut __________ [◡] aut longae [—].
2. Syllaba brevis est quae in __________ brevem (a, e, i, o, u, y) dēsinit.
3. Syllaba __________ est quae dēsinit in vōcālem longam (ā, ē, ī, ō, ū, ȳ) aut in __________ (ae, oe, au, eu, ei, ui) aut in __________.
4. Ex quīndecim syllabīs nō-na-mo-tē-sa-bi-dī-nec-pos-sum-dī-ce-re-quā-rē brevēs sunt sex: ____, ____, ____, ____, ____, ____, longae novem: ____, ____, ____, ____, ____, ____, ____, ____, ____.
5. Dīvide hunc versum in syllabās brevēs et longās appositīs notīs [◡ et —]:
Implicuitque suōs circum mea colla lacertōs
im-pli-cu-it-.....
— ◡ ◡ —
6. Eōdem modō dīvide hunc versum in syllabās brevēs et longās iungendō cōnsonantēs vocābulōrum ultimās cum vōcālibus sequentibus [⁀]:
Quisquis amat valeat! Pereat quī nescit amāre!
quis-qui-s⁀a-.....
— ◡ ◡
7. Item hunc versum dīvide in syllabās brevēs et longās dēlētīs vōcālibus quae ēlīduntur [']:
Ōdī et amō! Quārē id faciam, fortasse requīris?
Ō-d'e-t⁀a-mō-.....
— ◡ ◡ —
8. Nōn amo tē, Sabidī, nec possum dīcere quārē.
Īdem versus in sex __________ dīviditur hōc modō:
nō-n⁀a-mo| tē sa-bi|dī nec| pos-sum| dī-ce-re| quā-rē
9. Ex hīs pedibus trēs sunt dactylī [— ◡◡]: ____-____-____, ____-____-____, ____-____-____, trēs spondēī [— —]: ____-____, ____-____, ____-____.
10. Pēs __________ cōnstat ex syllabā longā et duābus brevibus [— ◡◡].
11. Pēs quī ē duābus syllabīs longīs [— —] cōnstat dīcitur __________.
12. Quī cōnstat ex syllabā longā et brevī [— ◡] dīcitur pēs __________.
13. Versus __________ cōnstat ex sex pedibus, quōrum quattuor sunt dactylī aut __________, quīntus __________, sextus __________ aut trochaeus:
— ◡◡| — ◡◡| — ◡◡| — ◡◡| — ◡◡| — ◡
Exemplum: Quot cae|lum stēl|lās to t⁀ha|bet tua| Rōma pu|ellās
14. Versus ūnō pede brevior quī hexametrum sequitur __________ vocātur; utraque versūs pars cōnstat ē bīnīs pedibus et dīmidiō:
— ◡◡ | — ◡◡ | — || — ◡◡ | — ◡◡ | —
Exemplum: sī nīl,| Cinna, pe|tis ||nīl tibi,| Cinna, ne|gō
15. Versus ūndecim syllabārum __________ appellātur:
Sōlēs occidere et redīre possunt
sō-lē-s⁀oc-ci-de-r'et-re-dī-re pos-sunt
— — — ◡ ◡ — ◡ — ◡ — —

Lēctiō grammatica

littera: cōnsonāns, vōcālis, diphthongus

syllaba: brevis [◡], longa [—]

dēlē|re -ēv|isse -ēt|um

pēs: trochaeus [— ◡], dactylus [— ◡◡], spondēus [— —]

versus: hexameter, pentameter, hendecasyllabus

16. Versūs quī sequuntur dīvidendī sunt in pedēs dactylōs et spondēōs appositīs notīs:

 Nīl mihi | dās vī vus, dī cis 'post fāta da tūrum.'
 — ∪ ∪ | —

 Lauda t,⌒amat, can tat nos trōs mea Rōma li bellōs.

 Cui lē gisse sa tis nō n⌒est epi grammata centum,

 nīl illī sati s⌒est, Caediciāne, malī!

Exercitium 11

1. accendere, ________isse, ________um esse.
2. dēlēre, ________isse, ________um esse.
3. implicāre, ________isse, ________um esse.
4. laedere, ________isse, ________um esse.
5. parere, ________isse, ________um esse. *(pariō -iunt)*
6. plaudere, ________isse.
7. retinēre, re________isse, re________um esse.
8. sapere, ________isse. *(sapiō -iunt)*
9. sedēre, ________isse.

Cap. XXXV

CAPITVLVM TRICESIMVM QVINTVM

Lēctiō I

Lēctiō prīma (versūs 1–56)

appellātīvum
cāsus
comparāre
coniūnctiō
dēmōnstrātīvum
genus
gradus
īnflectere
interiectiō
interrogātīvum
ōrātiō
persōnāle
positīvus
possessīvum
proprium
quālitās
relātīvum
sacerdōs

Exercitium 1

1. Partēs ____________ sunt: nōmen, prōnōmen, verbum, adverbium, ____________ [< coniungere], praepositiō, ____________ .
2. Cornēlius, Capua, Aetna sunt nōmina ____________ , vir, oppidum, mōns nōmina ____________ sunt.
3. ____________ est vir quī – aut fēmina quae – diīs servit.
4. Adiectīva quae ____________ [< quālis] significant nōn modo dēclīnārī, sed etiam ____________ possunt, ut celer, celerior, celerrimus
5. ____________ comparātiōnis sunt: ____________ , comparātīvus, superlātīvus.
6. ____________ nōminum sunt masculīnum, fēminīnum, neutrum.
7. Nōminātīvus, accūsātīvus, genetīvus, cēt. sunt ____________ nōminum.
8. Ego, tū, nōs, vōs sunt prōnōmina ____________ .
9. Meus, tuus, suus, noster, vester prōnōmina ____________ sunt.
10. Hic, iste, ille, ipse prōnōmina ____________ sunt.
11. ...quī quae quod est prōnōmen ____________ .
12. Quis? et uter? sunt prōnōmina ____________ .
13. Difficile est prōnōmen hic haec hoc ____________ [= dēclīnāre].

Lēctiō II

Lēctiō secunda (versūs 57–221)

admīrātiō
affectus
causālis
cōpulātīvus
dēmere
disiūnctīvus
explānāre
īra
mentiōnem facere
modus

Exercitum 2

1. ________ verbōrum sunt indicātīvus, coniūnctīvus, imperātīvus, īnfīnītīvus.
2. Loquor est ____________ prīma singulāris praesentis indicātīvī verbī dēpōnentis; sī -r ____________ [↔ additur], hoc verbum Latīnum nōn est.
3. Adverbium verbō adicitur et ____________ [< significāre] eius ____________ [= plānum facit].
4. Et coniūnctiō est ____________ [< cōpulāre], aut ____________ [< disiungere], quia ____________ [< causa].
5. Ab, cum, dē, ex, prae, prō, sine sunt ____________ casūs ablātīvī.

6. In iungitur accūsātīvō ____________ [= cum] 'nōs in locum īre' dīcimus.
7. Cornēlius ____________ Solōnis facit [= Solōnem memorat].
8. Odium et amor sunt mentis __________ contrāriī; ________ est affectus eius quī īrātus est, ____________ eius quī admīrātur.
9. Numerō plūrālī cāsibus datīvō et ablātīvō fōrmae ____________ sunt.

persōna
praepositiō
quandō
significātiō
similis

Lēctiō grammatica (versūs 222–237)

Lēctiō grammatica

Exercitium 3

1. Nōmina dīviduntur in v ____________, quārum genetīvus singulāris dēsinit in [1] -______, [2] -______, [3] -______, [4] -______, [5] -______.
2. Dēclīnā haec nōmina: via, annus, ōvum, leō, pars, opus, lacus, rēs! .....
3. Verba in IV ____________ dīviduntur, quārum īnfīnītīvus (praes. āct.) dēsinit in [1] -________, [2] -________, [3] -________, [4] -________.
4. Dēclīnā haec verba: laudō, claudō, audeō, audiō, nūntiō, rapiō! .....
5. Adverbia, praepositiōnēs, coniūnctiōnēs, interiectiōnēs sunt partēs ōrātiōnis ____________ [= quae nōn dēclīnantur]; sed multa adverbia comparantur, ut celeriter, celer________, celer________.
6. Vocābula quae idem significant ____________ vocantur, ut fēmina et mulier, gladius et ēnsis, ōrāre et rogāre, fortasse et ____________.
7. Verba anōmala [= quae exemplīs nōn conveniunt]: dēmere, ________isse, ________um esse; adicere, ad________isse, ad________um esse.

dēclīnātiōnēs I–V
coniugātiōnēs I–IV
in-dēclīnābilis -e
synōnymum -ī n
anōmalus -a -um
ad-iciō -iciunt

INDEX GRAMMATICVS

This is the Focus edition of *Exercitia Latina I*, designed to accompany *Lingua Latina I Familia Romana*, the outstanding international book by Hans Ørberg which uses the Natural Method to provide an introduction to the Latin language. This edition is identical to the most current edition published in Denmark and is the version available for sale in North America, South America, Australia and New Zealand and other English speaking countries throughout the world.

Further information on the complete series can be found at www.pullins.com.

ISBN 10: 1-58510-212-1
ISBN 978-1-58510-212-9
9 781585 102129

Focus Publishing
R. Pullins Company
PO Box 369
Newburyport, MA 01950
www.pullins.com

Hans H. Ørberg

LINGVA LATINA

PER SE ILLVSTRATA

Pars I

FAMILIA ROMANA

LINGVA LATINA PER SE ILLVSTRATA I
FAMILIA ROMANA

HANS H. ØRBERG

LINGVA LATINA

PER SE ILLVSTRATA

PARS I

FAMILIA ROMANA

DOMVS LATINA

ANNO MMIII

LINGVA LATINA PER SE ILLVSTRATA
PARS I: FAMILIA ROMANA

Ex officina typographica *Special-Trykkeriet Viborg*
anno 1991 et, paucis correctis, 1996, 1997, 1998, 1999, 2001, 2002, 2003
Imagines delineavit *Peer Lauritzen*
ISBN 87-997016-5-0

LINGVA LATINA
PER SE ILLVSTRATA

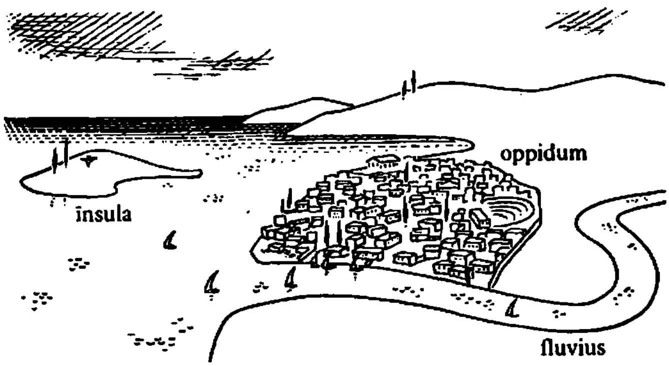
PARS I: FAMILIA ROMANA
PARS II: ROMA AETERNA
INDICES
COLLOQVIA PERSONARVM
EXERCITIA LATINA I & II
GRAMMATICA LATINA
PLAVTVS: AMPHITRYO
CAESAR: DE BELLO GALLICO
PETRONIVS: CENA TRIMALCHIONIS

Domus Latina, *Skovvangen 7*
DK-8500 Grenaa, Dania
orberg@lingua-latina.dk

INDEX CAPITVLORVM

IMPERIVM
ROMANVM
Oceanus
Atlanticus
Britannia
Gallia
Rhenus
Germania
Danuvius
EVROPA
Hispania
Corsica
Sardinia
Roma
Tusculum
Tiberis
Italia
Brundisium
Sicilia
Melita
Lemnos
Lesbos
Chios
Samos
Naxus
Rhodus
Delphi
Graecia
Sparta
Creta
ASIA
Syria
Arabia
Aegyptus
Nilus
AFRICA

IMPERIVM ROMANVM

1 Rōma in Italiā est. Italia in Eurōpā est. Graecia in Eurōpā est. Italia et Graecia in Eurōpā sunt. Hispānia quoque in Eurōpā est. Hispānia et Italia et Graecia in Eurōpā sunt.

-a -ā:
Itali*a*...
in Itali*ā*
est sunt:
Italia in Eurōpā *est;*
Italia et Graecia in Eurōpā *sunt*

Aegyptus in Eurōpā nōn est, Aegyptus in Āfricā est. Gallia nōn in Āfricā est, Gallia est in Eurōpā. Syria nōn est in Eurōpā, sed in Asiā. Arabia quoque in Asiā est. Syria et Arabia in Asiā sunt. Germānia nōn in Asiā, sed in Eurōpā est. Britannia quoque in Eurōpā est. Germānia et Britannia sunt in Eurōpā.

Estne Gallia in Eurōpā? Gallia in Eurōpā est. Estne Rōma in Galliā? Rōma in Galliā nōn est. Ubi est Rōma? Rōma est in Italiā. Ubi est Italia? Italia in Eurōpā est. Ubi sunt Gallia et Hispānia? Gallia et Hispānia in Eurōpā sunt.

est-ne...?
–ne = ...?

Estne Nīlus in Eurōpā? Nīlus in Eurōpā nōn est. Ubi est Nīlus? Nīlus in Āfricā est. Rhēnus ubi est? Rhēnus est in Germāniā. Nīlus fluvius est. Rhēnus fluvius est.

-us -ī:
Nīlus fluvi*us* est;
Nīlus et Rhēnus fluvi*ī* sunt

Nīlus et Rhēnus fluviī sunt. Dānuvius quoque fluvius est. Rhēnus et Dānuvius sunt fluviī in Germāniā. Tiberis fluvius in Italiā est.

parvus ↔ magnus

fluvi*us* magn*us*/parv*us*
fluvi*ī* magn*ī*/parv*ī*

Nīlus fluvius magnus est. Tiberis nōn est fluvius II
magnus, Tiberis fluvius parvus est. Rhēnus nōn est fluvius parvus, sed fluvius magnus. Nīlus et Rhēnus nōn fluviī parvī, sed fluviī magnī sunt. Dānuvius quoque fluvius magnus est.

-a -ae:
Corsica īnsul*a* est;
Corsica et Sardinia īnsul*ae* sunt

īnsul*a* magn*a*/parv*a*
īnsul*ae* magn*ae*/parv*ae*

Corsica īnsula est. Corsica et Sardinia et Sicilia īnsulae sunt. Britannia quoque īnsula est. Italia īnsula nōn est. Sicilia īnsula magna est. Melita est īnsula parva. Britannia nōn īnsula parva, sed īnsula magna est. Sicilia et Sardinia nōn īnsulae parvae, sed īnsulae magnae sunt.

-um -a:
Brundisium oppid*um* est;
Brundisium et Tūsculum oppid*a* sunt

oppid*um* magn*um*/parv*um*
oppid*a* magn*a*/parv*a*

Brundisium oppidum est. Brundisium et Tūsculum oppida sunt. Sparta quoque oppidum est. Brundisium est oppidum magnum. Tūsculum oppidum parvum est. Delphī quoque oppidum parvum est. Tūsculum et Delphī nōn oppida magna, sed oppida parva sunt.

Graecus -a -um

Rōmānus -a -um
< Rōma

Ubi est Sparta? Sparta est in Graeciā. Sparta est oppidum Graecum. Sparta et Delphī oppida Graeca sunt. Tūsculum nōn oppidum Graecum, sed oppidum Rōmānum est. Tūsculum et Brundisium sunt oppida Rōmāna. Sardinia īnsula Rōmāna est. Crēta, Rhodus, Naxus, Samos, Chios, Lesbos, Lēmnos, Euboea sunt īnsulae Graecae. In Graeciā multae īnsulae sunt. In Italiā et in Graeciā sunt multa oppida. In Galliā et in Ger-

māniā multī sunt fluviī. Suntne multī fluviī et multa oppida in Arabiā? In Arabiā nōn multī, sed paucī fluviī sunt et pauca oppida.

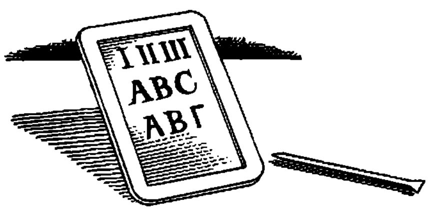
sunt-ne...?
paucī -ae -a ↔ multī -ae -a: mult*ī*/pauc*ī* fluvi*ī*, mult*ae*/pauc*ae* īnsul*ae*, mult*a*/pauc*a* oppid*a*

Num Crēta oppidum est? Crēta oppidum nōn est! Quid est Crēta? Crēta īnsula est. Num Sparta īnsula est? Sparta nōn est īnsula! Quid est Sparta? Sparta oppidum est. Rhēnus quid est? Rhēnus est magnus fluvius. Num ōceanus Atlanticus parvus est? Nōn parvus, sed magnus est ōceanus.

num Crēta...est? = est-*ne* Crēta...?
num...? ... *nōn*...: *num* Rōma in Graeciā est? Rōma in Graeciā *nōn* est

Ubi est imperium Rōmānum? Imperium Rōmānum est in Eurōpā, in Asiā, in Āfricā. Hispānia et Syria et Aegyptus prōvinciae Rōmānae sunt. Germānia nōn est prōvincia Rōmāna: Germānia in imperiō Rōmānō nōn est. Sed Gallia et Britannia sunt prōvinciae Rōmānae. In imperiō Rōmānō multae sunt prōvinciae. Magnum est imperium Rōmānum!

-um -ō:
imperi*um* Rōmān*um*
in imperi*ō* Rōmān*ō*

III LITTERAE ET NVMERI

I et II numerī sunt. III quoque numerus est. I, II, III numerī Rōmānī sunt. I et II sunt parvī numerī. CIↃ magnus numerus est.

I = ūnus (1)
II = duo (2)
III = trēs (3)
CIↃ (M) = mīlle (1000)

A et B litterae sunt. C quoque littera est. A, B, C sunt trēs litterae. A est littera prīma (I), B littera secunda (II),

A = 'ā'
B = 'bē'
C = 'cē'
trēs = III (3)

Γ = 'gamma'
Latīnus -a -um = Rōmānus
D = 'dē'
Δ = 'delta'

C littera tertia (III). Γ littera Graeca est. C est littera Latīna. C et D litterae Latīnae sunt. Γ et Δ sunt litterae Graecae.

vocābul*um*: *in* vocābul*ō*
capitul*um* prīm*um* (cap. I): *in* capitul*ō* prīm*ō*
mīlle = CIↃ/M (1000)
sex = VI (6)

Fluvius et *oppidum* vocābula Latīna sunt. *Ubi* quoque vocābulum Latīnum est. In vocābulō *ubi* sunt trēs litterae. In capitulō prīmō mīlle vocābula sunt.

In vocābulō *īnsula* sex litterae et trēs syllabae sunt: syllaba prīma *īn-*, secunda *-su-*, tertia *-la*. In vocābulō *nōn* sunt trēs litterae et ūna syllaba.

ūnus -a -um = I (I)

Quid est III? III numerus Rōmānus est. Γ quid est? Γ littera Graeca est. Num C littera Graeca est? Nōn littera Graeca, sed littera Latīna est C. Estne B littera prīma? B nōn littera prīma, sed secunda est. Quid est *nōn*? *Nōn* est vocābulum Latīnum. *Nōn*, *sed*, *magnus*, *numerus* vocābula Latīna sunt. *Vocābulum* quoque vocābulum Latīnum est!

(numerus) singulāris: I; plūrālis: II, III...

GRAMMATICA LATINA

Singulāris et plūrālis

fluvi*us* magn*us*
fluvi*ī* magn*ī*

[A] Nīlus fluvi*us* magn*us* est.

Nīlus et Rhēnus fluvi*ī* magn*ī* sunt.

'Fluvi*us*' singulāris est. 'Fluvi*ī*' plūrālis est. Singulāris: *-us*. Plūrālis: *-ī*.

-us -ī

exemplum
exempla

Exemplum: numerus, numerī.

I parv*us* numer*us* est. I et II parv*ī* numer*ī* sunt.

īnsul*a* magn*a*
īnsul*ae* magn*ae*

[B] Corsica īnsul*a* magn*a* est

Corsica et Sardinia īnsul*ae* magn*ae* sunt.

'Īnsul*a*' singulāris est. 'Īnsul*ae*' plūrālis est. Singulāris: *-a*. Plūrālis: *-ae*.

-a -ae

Exempla: littera, litterae; prōvincia, prōvinciae.

A litter*a* Latīn*a* est. A et B litter*ae* Latīn*ae* sunt. Gallia est prōvinci*a* Rōmān*a*. Gallia et Hispānia prōvinci*ae* Rōmān*ae* sunt.

[C] Brundisium oppid*um* magn*um* est.

Brundisium et Sparta oppid*a* magn*a* sunt.

oppid*um* magn*um*
oppid*a* magn*a*

'Oppid*um*' singulāris est. 'Oppid*a*' plūrālis est. Singulāris: -*um*. Plūrālis: -*a*.

-*um* -*a*

Exempla: vocābulum, vocābula; exemplum, exempla.

Littera est vocābul*um* Latīn*um*, nōn Graec*um*. *Littera* et *numerus* nōn vocābul*a* Graec*a*, sed Latīn*a* sunt.

PENSVM A

pēnsum
pēnsa

Nīlus fluvi– est. Nīlus et Rhēnus fluvi– —. Crēta īnsul– —. Crēta et Rhodus īnsul– sunt. Brundisium oppid– —. Brundisium et Tūsculum oppid– —.

Rhēnus fluvi– magn– est. Tiberis est fluvi– parv–. Rhēnus et Dānuvius nōn fluvi– parv–, sed fluvi– magn– sunt. Sardinia īnsul– magn– est. Melita īnsul– parv– est. Sardinia et Sicilia nōn īnsul– parv–, sed īnsul– magn– sunt. Brundisium nōn oppid– parv–, sed oppid– magn– est. Tūsculum et Delphī nōn oppid– magn–, sed oppid– parv– sunt.

Crēta īnsul– Graec– est. Lesbos et Chios et Naxus sunt īnsul– Graec–. In Graeciā mult– īnsul– sunt. In Galliā sunt mult– fluvi–. In Italiā mult– oppid– sunt. In Arabiā sunt pauc– fluvi– et pauc– oppid–.

A et B litter– Latīn– sunt. C quoque litter– Latīn– est. *Multī* et *paucī* vocābul– Latīn– sunt. *Ubi* quoque vocābul– Latīn– est. I et II numer– Rōmān– sunt. III quoque numer– Rōmān– est.

Vocābula:
fluvius
īnsula
oppidum
ōceanus
imperium
prōvincia
numerus
littera
vocābulum

PENSVM B

Sicilia — est. Italia īnsula — est. Rhēnus — est. Brundisium — est. Sicilia et Sardinia — magnae sunt. Melita īnsula — est. Britannia nōn — parva, sed — — est. Brundisium nōn —

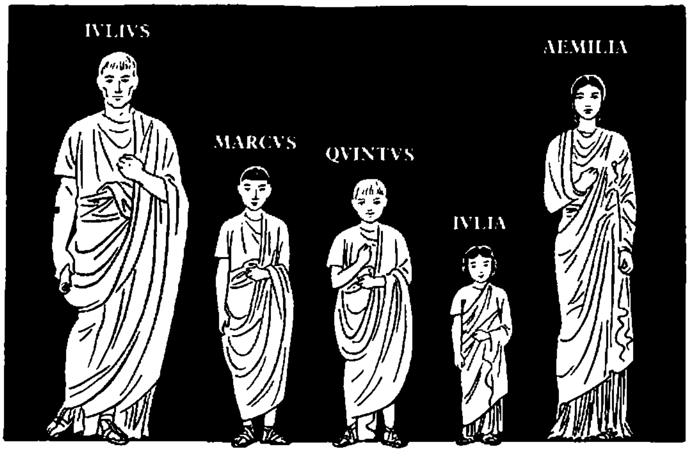
capitulum
syllaba
exemplum
pēnsum
magnus
parvus
Graecus
Rōmānus
Latīnus
multī
paucī
ūnus
duo
trēs
sex
mīlle
prīmus
secundus
tertius
est
sunt
in
et
sed
nōn
quoque
-ne?
ubi?
num?
quid?
grammatica
singulāris
plūrālis

—, sed — magnum est. Est— Brundisium in Graeciā? Brundisium — est in Graeciā, — in Italiā. — est Sparta? Sparta est in Graeciā: Sparta oppidum — est. Delphī — oppidum Graecum est. Euboea, Naxus, Lesbos, Chios — Graecae sunt. In Graeciā sunt — īnsulae.

Quid est III? III — est. — est A? A littera est. A, B, C — Latīnae sunt. — Γ littera Latīna est? Γ — littera —, sed littera — est. *Īnsula* — Latīnum est.

PENSVM C

Ubi est Rōma?
Estne Sparta in Italiā?
Ubi est Italia?
Ubi sunt Syria et Arabia?
Estne Aegyptus in Asiā?
Ubi sunt Sparta et Delphī?
Ubi est Brundisium?
Quid est Brundisium?
Num Crēta oppidum est?
Estne Britannia īnsula parva?
Quid est Tiberis?
Quid est D?
Num Δ littera Latīna est?
Estne II magnus numerus?

FAMILIA ROMANA

Iūlius vir Rōmānus est. Aemilia fēmina Rōmāna est. Mārcus est puer Rōmānus. Quīntus quoque puer Rōmānus est. Iūlia est puella Rōmāna.

ūnus (I) vir
duo (II) virī

ūnus puer
duo puerī

Mārcus et Quīntus nōn virī, sed puerī sunt. Virī sunt Iūlius et Mēdus et Dāvus. Aemilia et Dēlia et Syra sunt fēminae. Estne fēmina Iūlia? Nōn fēmina, sed parva puella est Iūlia.

Iūlius, Aemilia, Mārcus, Quīntus, Iūlia, Syra, Dāvus, Dēlia Mēdusque sunt familia Rōmāna. Iūlius pater est. Aemilia est māter. Iūlius pater Mārcī et Quīntī est. Iūlius pater Iūliae quoque est. Aemilia est māter Mārcī et Quīntī et Iūliae. Mārcus fīlius Iūliī est. Mārcus fīlius Aemiliae est. Quīntus quoque fīlius Iūliī et Aemiliae est. Iūlia est fīlia Iūliī et Aemiliae.

-que = et —: Mēdus-*que* = *et* Mēdus

Iūlius ∞ Aemilia
pater | *māter*

Mārcus *fīlius* — Quīntus *fīlius* — Iūlia *fīlia*

Quis est Mārcus? Mārcus puer Rōmānus est. Quis pater Mārcī est? Iūlius pater Mārcī est. Quae est māter

quis? quae?
quis est Mārcus?
quae est Iūlia?
quis est pater Mārcī?
quae est māter Mārcī?

Mārcī? Māter Mārcī est Aemilia. Quae est Iūlia? Iūlia est puella Rōmāna. Quae māter Iūliae est? Aemilia māter Iūliae est. Pater Iūliae est Iūlius. Iūlia fīlia Iūliī est.

qui?
quī sunt fīliī?

Iūlia-que

fīliae-que

duo = II (2)

Quī sunt fīliī Iūliī? Fīliī Iūliī sunt Mārcus et Quīntus. Mārcus, Quīntus Iūliaque sunt trēs līberī. Līberī sunt fīliī fīliaeque. Mārcus et Quīntus et Iūlia sunt līberī Iūliī et Aemiliae. In familiā Iūliī sunt trēs līberī: duo fīliī et ūna fīlia.

II

Estne Mēdus fīlius Iūliī? Mēdus fīlius Iūliī nōn est, Mēdus est servus Iūliī. Iūlius dominus Mēdī est. Iūlius dominus servī est. Dāvus quoque servus est. Mēdus et Dāvus duo servī sunt. Iūlius est dominus Mēdī et Dāvī. Iūlius dominus servōrum est et pater līberōrum.

duo duae duo:
du*o* serv*ī*
du*ae* ancill*ae*
du*o* oppid*a*

Estne Dēlia fīlia Aemiliae? Dēlia nōn est fīlia Aemiliae, Dēlia ancilla Aemiliae est. Aemilia domina Dēliae est. Aemilia domina ancillae est. Syra quoque ancilla est. Dēlia et Syra duae ancillae sunt. Aemilia domina ancillārum est.

cuius? Iūli*ī*, Aemili*ae*

Cuius servus est Dāvus? Dāvus servus Iūliī est. Cuius ancilla est Syra? Syra est ancilla Aemiliae.

quot? I, II, III...
quot fīliī?
quot fīliae?
quot oppida?
centum = C (100)

Quot līberī sunt in familiā? In familiā Iūliī sunt trēs līberī. Quot fīliī et quot fīliae? Duo fīliī et ūna fīlia. Quot servī sunt in familiā? In familiā sunt centum servī. In familiā Iūliī sunt multī servī, paucī līberī. Iūlius est dominus multōrum servōrum.

'Duo' et 'trēs' numerī sunt. 'Centum' quoque numerus est. Numerus servōrum est centum. Numerus lībe-

rōrum est trēs. Centum est magnus numerus. Trēs parvus numerus est. Numerus servōrum est magnus. Numerus līberōrum parvus est. In familiā Iūliī magnus numerus servōrum, parvus numerus līberōrum est.

magnus numerus servōrum = multī servī
parvus numerus līberōrum = paucī līberī

Mēdus servus Graecus est. Dēlia est ancilla Graeca. In familiā Iūliī sunt multī servī Graecī multaeque ancillae Graecae. Estne Aemilia fēmina Graeca? Aemilia nōn est fēmina Graeca, sed Rōmāna. Iūlius nōn vir Graecus, sed Rōmānus est.

multae-que

Sparta oppidum Graecum est. Sparta, Delphī Tūsculumque tria oppida sunt: duo oppida Graeca et ūnum oppidum Rōmānum. In Graeciā et in Italiā magnus numerus oppidōrum est. In Galliā est magnus numerus fluviōrum. Fluviī Galliae magnī sunt. Māgnīne sunt fluviī Āfricae? In Āfricā ūnus fluvius magnus est: Nīlus; cēterī fluviī Āfricae parvī sunt. Suntne magnae īnsulae Graecae? Crēta et Euboea duae īnsulae magnae sunt; cēterae īnsulae Graecae sunt parvae. —

trēs tria:
trēs līberī
trēs litter*ae*
tria oppid*a*

magnus numerus oppidōrum = multa oppida
magnus numerus fluviōrum = multī fluviī
magnī-ne

cēterī -ae -a

III Quis est Cornēlius? Cornēlius dominus Rōmānus est. Iūlius et Cornēlius duo dominī Rōmānī sunt. Mēdus nōn est servus Cornēliī. Mēdus servus Iūliī est.

Cornēlius

Cornēlius: "Cuius servus est Mēdus?"

Iūlius: "Mēdus servus meus est."

Cornēlius: "Estne Dāvus servus tuus?"

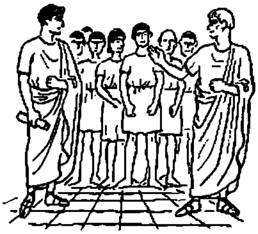
Iūlius: "Dāvus quoque servus meus est. Servī meī sunt Mēdus et Dāvus et cēterī multī..."

meus -a -um

tuus -a -um

Cornēlius: "Estne Dēlia ancilla tua?"

Iūlius: "Dēlia est ancilla mea, et Syra quoque ancilla mea est. Ancillae meae sunt Dēlia et Syra et cēterae multae. Familia mea magna est."

Cornēlius: "Quot servī sunt in familiā tuā?"

Iūlius: "In familiā meā sunt centum servī."

Cornēlius: "Quid?"

Iūlius: "Numerus servōrum meōrum est centum."

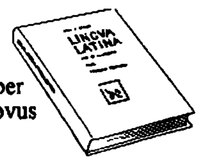
Cornēlius: "Centum servī! Magnus est numerus servōrum tuōrum!"

ecce duo librī →

liber antīquus

liber novus

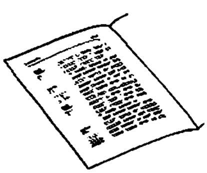

ūnus liber
duo librī

novus -a -um ↔ antīquus -a -um

LIBER TVVS LATINVS

Ecce duo librī Latīnī: liber antīquus et liber novus. LINGVA LATINA est prīmus liber tuus Latīnus. Titulus librī tuī est 'LINGVA LATINA'. Liber tuus nōn antīquus, sed novus est.

pāgina

In LINGVA LATINA sunt multae pāginae et multa capitula: capitulum prīmum, secundum, tertium, cētera. 'IMPERIVM ROMANVM' est titulus capitulī prīmī. Titulus capitulī secundī est 'FAMILIA ROMANA'. In capitulō secundō sunt sex pāginae. In pāginā prīmā capitulī secundī multa vocābula nova sunt: *vir*, *fēmina*, *puer*, *puella*, *familia*, cētera. Numerus vocābulōrum Latīnōrum magnus est!

GRAMMATICA LATINA

Masculīnum, fēminīnum, neutrum

masculīnum (*m*) < *masculus* = vir
fēminīnum (*f*) < fēmina
neutrum (*n*) = nōn *m*, nōn *f*

[A] 'Serv*us*' est vocābulum masculīnum.
[B] 'Ancill*a*' est vocābulum fēminīnum.
[C] 'Oppid*um*' est vocābulum neutrum.

Exempla:

[A] Vocābula masculīna: fīlius, dominus, puer, vir; fluvius, ōceanus, numerus, liber, titulus. Masculīnum: *-us (-r)*.

-us

[B] Vocābula fēminīna: fēmina, puella, fīlia, domina; īnsula, prōvincia, littera, familia, pāgina. Fēminīnum: *-a*.

-a

[C] Vocābula neutra: oppidum, imperium, vocābulum, capitulum, exemplum, pēnsum. Neutrum: *-um*.

-um

Genetīvus

genetīvus (*gen*)

[A] Masculīnum:

Iūlius dominus serv*ī* (Dāv*ī*) est.
Iūlius dominus serv*ōrum* (Dāv*ī* et Mēd*ī*) est.

serv*ī*
serv*ōrum*

'Serv*ī*' genetīvus est. 'Serv*ōrum*' quoque genetīvus est. 'Serv*ī*' genetīvus singulāris est. 'Serv*ōrum*' est genetīvus plūrālis. Genetīvus: singulāris *-ī*, plūrālis *-ōrum*.

-ī -ōrum

[B] Fēminīnum:

Aemilia domina ancill*ae* (Syr*ae*) est.
Aemilia domina ancill*ārum* (Syr*ae* et Dēli*ae*) est.

ancill*ae*
ancill*ārum*

'Ancill*ae*' genetīvus singulāris est. 'Ancill*ārum*' est genetīvus plūrālis. Genetīvus: singulāris *-ae*, plūrālis *-ārum*.

-ae -ārum

[C] Neutrum:

D est prīma littera vocābul*ī* 'dominus'.
Numerus vocābul*ōrum* magnus est.

vocābul*ī*
vocābul*ōrum*

'Vocābul*ī*' genetīvus singulāris est. 'Vocābul*ōrum*' est genetīvus plūrālis. Genetīvus: singulāris *-ī*, plūrālis *-ōrum*.

-ī -ōrum

PENSVM A

Mārcus fīli– Iūliī est. Iūlia fīli– Iūliī est. Iūlius est vir Rōmān–. Aemilia fēmin– Rōmān– est. Iūlius domin–, Aemilia domin– est. Mēdus serv– Graec– est, Dēlia est ancill–

Vocābula nova:
vir
fēmina
puer
puella
familia
pater
māter
fīlius
fīlia
līberī
servus
dominus
ancilla
domina
liber
titulus
pāgina
antīquus
novus
cēterī
meus
tuus
centum
duae
tria
-que
quis?
quae?
quī?
cuius?
quot?
masculīnum
fēminīnum
neutrum
genetīvus

Graec–. Sparta oppid– Graec– est.

Iūlius pater Mārc– est. Mārcus est fīlius Iūli– et Aemili–. Mēdus servus Iūli– est: Iūlius est dominus serv–. Iūlius dominus Mēd– et Dāv– est: Iūlius dominus serv– est. Numerus serv– magnus est. Dēlia est ancilla Aemili–: Aemilia domina ancill– est. Aemilia domina Dēli– et Syr– est: Aemilia domina ancill– est. In familiā Iūli– est magnus numerus serv– et ancill–. Aemilia māter Mārc– et Quīnt– et Iūli– est. Mārcus, Quīntus Iūliaque sunt līberī Iūli– et Aemili–. Numerus līber– est trēs. Numerus serv– est centum.

In pāginā prīmā capitul– secund– multa vocābula nova sunt. Numerus capitul– nōn parvus est.

PENSVM B

Mārcus — Rōmānus est. Iūlius — Rōmānus est. Aemilia est — Rōmāna. Iūlius est — Mārcī et Quīntī et Iūliae. In — Iūliī sunt trēs —: duo — et ūna —. — līberōrum est Aemilia.

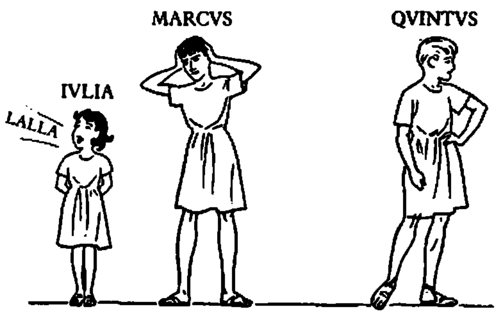
— est Dāvus? Dāvus est — Iūliī. Iūlius — Dāvī est. — est Syra? Syra — Aemiliae est. Aemilia est — Syrae.

Cornēlius: "— servī sunt in familiā tuā?" Iūlius: "In familiā — sunt — (C) servī." Cornēlius: "Familia — magna est!"

'LINGVA LATINA' est titulus — tuī Latīnī.

PENSVM C

Quis est Quīntus?
Quī sunt Mēdus et Dāvus?
Mārcusne quoque servus Iūliī est?
Cuius fīlia est Iūlia?
Quot līberī sunt in familiā Iūliī?
Quot servī in familiā sunt?
Num Syra domina est?
Quae est domina ancillārum?
Estne Cornēlius vir Graecus?
Num 'puella' vocābulum masculīnum est?

PVER IMPROBVS

SCAENA PRIMA

Persōnae: Iūlia, Mārcus, Quīntus.

Iūlia cantat: "Lalla." Iūlia laeta est.

Mārcus: "St!" Mārcus laetus nōn est.

Iūlia cantat: "Lalla, lalla."

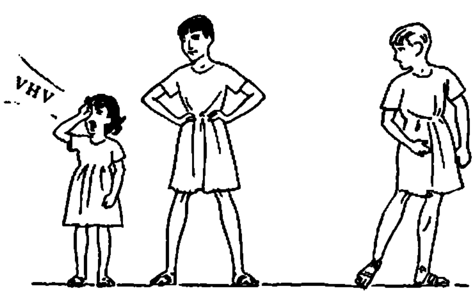
Mārcus: "Ssst!" Mārcus īrātus est.

Iūlia cantat: "Lalla, lalla, lalla."

Mārcus Iūliam pulsat.

Iam Iūlia nōn cantat, sed plōrat: "Uhuhū!"

Mārcus rīdet: "Hahahae!"

Quīntus Mārcum videt. Mārcus nōn videt Quīntum.

Quīntus: "Quid? Mārcus puellam pulsat — et rīdet!"

scaena

persōna

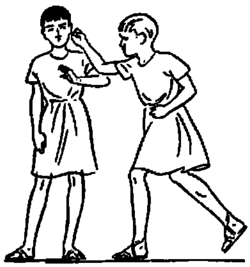
Mārcus Iūli*am* pulsat

Iūlia plōrat

Mārcus rīdet

Quīntus Mārc*um* videt

Mārcus Quīnt*um* nōn videt

Quīntus Mārc*um* pulsat

mamma = māter

Quīntus īrātus est et Mārcum pulsat! Iam nōn rīdet Mārcus. Mārcus īrātus pulsat Quīntum.

Iūlia: "Ubi est māter?" Iūlia Aemiliam nōn videt.

Iūlia Aemiliam vocat: "Māter! Mārcus Quīntum pulsat!"

Mārcus (īrātus): "St!" Mārcus Iūliam pulsat.

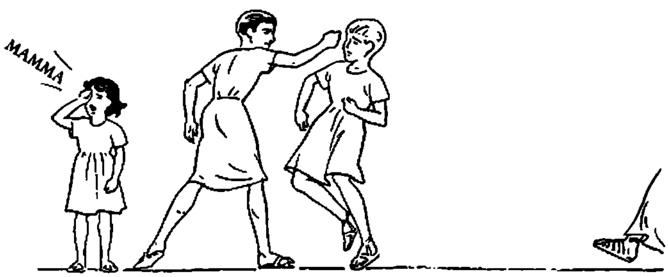
Iūlia plōrat et Aemiliam vocat: "Mamma! Mam-ma! Mārcus mē pulsat!"

Aemilia venit.

Mārcus Quīnt*um* pulsat

Iūlia Aemili*am* vocat

Aemilia venit

SCAENA SECVNDA *II*

Persōnae: Aemilia, Iūlia, Mārcus, Quīntus.

Aemilia interrogat: "Quis mē vocat?"

interrogat ↔ respondet

Quīntus respondet: "Iūlia tē vocat."

cūr...? ... quia ...

Aemilia Quīntum interrogat: "Cūr Iūlia plōrat?"

eam : Iūli*am*

Quīntus respondet: "Iūlia plōrat, quia Mārcus eam pulsat."

Aemilia: "Quid? Puer parvam puellam pulsat? Fū! Cūr Mārcus Iūliam pulsat?"

Quīntus: "Quia Iūlia cantat."

Aemilia: "Ō Iūlia, mea parva fīlia! Mārcus puer probus nōn est; Mārcus est puer improbus!"

im-probus -a -um
↔ probus -a -um

Quīntus: "Iūlia puella proba est."

Aemilia Quīntum interrogat: "Ubi est Iūlius? Cūr nōn venit?" Aemilia Iūlium nōn videt.

cūr *Iūlius* nōn venit?

Respondet Mārcus: "Pater dormit."

Quīntus: "Māter nōn tē, sed mē interrogat!"

Aemilia: "St, puerī! Ubi est pater?"

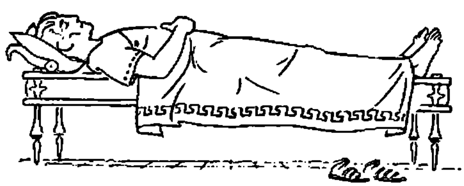
Quīntus: "Pater nōn hīc est, sed Mārcus hīc est."

Quīntus Iūlium vocat: "Pater! Pa-ter!"

Quīntus Iūli*um* vocat

Iūlius dormit

Iūlius Quīntum nōn audit neque venit. Cūr Iūlius Quīntum nōn audit? Iūlius eum nōn audit, quia dormit.

ne-que = et nōn
(ne- = nōn)
eum : Quīnt*um*
Iūlius dormit

Mārcus: "Hahae! Pater dormit neque tē audit."

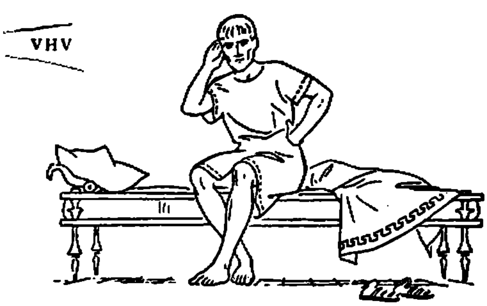
Aemilia: "Fū, puer!" Aemilia īrāta est. Māter fīlium verberat: tuxtax, tuxtax...

verberat = pulsat et pulsat ('tux-tax')

Mārcus plōrat: "Uhuhū!"

Iūlius eum audit. Iam nōn dormit pater.

eum : Mārc*um*

SCAENA TERTIA *III*

Persōnae: Iūlius, Aemilia, Iūlia, Mārcus, Quīntus.

Quīntus: "Pater venit."

Aemilia Quīntum nōn audit, quia Mārcus plōrat.

eum-que = et eum (: Quīntum)

Iūlius Quīntum videt eumque interrogat: "Cūr Mārcus plōrat?"

eum : Mārc*um*

Quīntus respondet: "Mārcus plōrat, quia māter eum verberat."

Iūlius: "Sed cūr māter Mārcum verberat?"

māter Mārcum verberat, quia *Mārcus* puer improbus est

Quīntus: "Mārcum verberat, quia puer improbus est. Mārcus parvam puellam pulsat!"

Iūlia: "Mamma! Pater hīc est." Aemilia Iūlium videt.

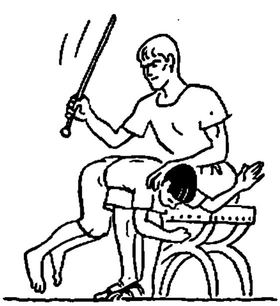
Aemilia: "Tuus Mārcus fīlius improbus est!"

Iūlius: "Fū, puer! Puer probus nōn pulsat puellam. Puer quī parvam puellam pulsat improbus est!"

Iūlius īrātus puerum improbum verberat: tuxtax, tuxtax, tuxtax...

Iūlia nōn laeta est

Mārcus plōrat. Quīntus laetus est et rīdet. Iūlia laeta nōn est neque rīdet. Cūr nōn laeta est Iūlia? Nōn laeta est, quia Mārcus plōrat. Iūlia est puella proba!

Puer rīdet. Puella plōrat. Quis est puer quī rīdet? Puer quī rīdet est Mārcus. Quae est puella quae plōrat? Puella quae plōrat est Iūlia.

quī
quae
puer *quī* rīdet
puella *quae* plōrat

Mārcus, quī puellam pulsat, puer improbus est. Puella quam Mārcus pulsat est Iūlia. Iūlia Aemiliam vocat. Aemilia, quam Iūlia vocat, māter līberōrum est. Aemilia puerum verberat. Puer quem Aemilia verberat est Mārcus.

quem
quam
puer *quem* Aemilia verberat
puella *quam* Mārcus pulsat

Quem vocat Quīntus? Quīntus Iūlium vocat. Iūlius, quem Quīntus vocat, pater līberōrum est. Iūlius Quīntum nōn audit. Quem audit Iūlius? Iūlius Mārcum audit. Puer quem Iūlius audit est Mārcus.

quem? Iūli*um* Quīnt*um*

Puella quae cantat laeta est. Puella quae plōrat nōn est laeta. Puer quī puellam pulsat improbus est!

GRAMMATICA LATINA

Nōminātīvus et accūsātīvus

nōminātīvus (*nōm*)
accūsātīvus (*acc*)

[A] Masculīnum.

Mārc*us* rīdet. Quīntus Mārc*um* pulsat.
Mārcus Quīnt*um* pulsat. Quīnt*us* plōrat.

Mārc*us* Quīnt*us*
Mārc*um* Quīnt*um*

'Mārc*us*' nōminātīvus est. 'Mārc*um*' accūsātīvus est. 'Quīnt*um*' est accūsātīvus, 'Quīnt*us*' nōminātīvus. Nōminātīvus: *-us (-r)*. Accūsātīvus: *-um*.

-us
-um

Exempla: Iūli*us*, Iūli*um;* fīli*us*, fīli*um;* puer, puer*um;* e*um*.

[B] Fēminīnum.

Iūli*a* cantat. Mārcus Iūli*am* pulsat.
Iūlia Aemili*am* vocat. Aemili*a* venit.

Iūli*a* Aemili*a*
Iūli*am* Aemili*am*

'Iūli*a*, Aemili*a*' nōminātīvus est. 'Iūli*am*, Aemili*am*' accūsātīvus est. Nōminātīvus: *-a*. Accūsātīvus: *-am*.

-a
-am

Exempla: puell*a*, puell*am;* parv*a*, parv*am;* e*am*.

cant*at*
rīd*et*
dorm*it*

-at
-et
-it

	-um	
	-am	
-us	eum	-at
-a	eam	-et
	mē	-it
	tē	

Verbum

Iūlia *cantat*. Mārcus *rīdet*. Iūlius *dormit*.

'Cantat' verbum est. 'Cantat', 'rīdet', 'dormit' tria verba sunt.

Exempla: cant*at*, puls*at*, plōr*at*, voc*at*, interrog*at*, verber*at* (*-at*); rīd*et*, vid*et*, respond*et* (*-et*); dorm*it*, ven*it*, aud*it* (*-it*).

Nōminātīvus:	*Accūsātīvus:*	*Verbum:*
Mārcus	Iūliam	pulsat.
Quīntus	Mārcum	videt.
Iūlia	Aemiliam	vocat.
Aemilia	Quīntum	interrogat:
"Quis	mē	vocat?"
Quīntus		respondet:
"Iūlia	tē	vocat.
Mārcus	eam	pulsat."
Aemilia	puerum	verberat.
Mārcus		plōrat.
Iūlius	eum	audit.
Iūlius		venit.
"Puer probus	parvam puellam	nōn pulsat!"
Iūlius īrātus	puerum improbum	verberat.

PENSVM A

Cūr Mārc– Iūliam pulsat? Mārcus Iūli– pulsat, quia Iūli– cantat. Iūlia plōr–, quia Mārcus e– pulsat. Iūlia: "Mamma! Mārcus — pulsat." Aemilia puell– aud– et ven–. Māter Quīnt– videt et e– interrog–: "Quis mē voc–?" Quīnt– respond–: "Iūlia — vocat."

Iūlius dorm–. Quīntus Iūli– voc–: "Pater!" Mārcus rīd–, quia Iūli– nōn venit. Aemilia Mārc– verber–. Iūlius ven–, quia Mārc– plōrat. Iūlius Aemili– et Mārc– et Quīnt– et Iūli– videt. Iūlius: "Puer quī parv– puell– pulsat improbus est." Iūlius puer– improb– verberat. Quem Iūli– verberat? Puer qu– Iūlius verberat est Mārcus. Mārcus plōr–. Puer qu– plōrat laet– nōn est. Puella qu– cantat laet– est.

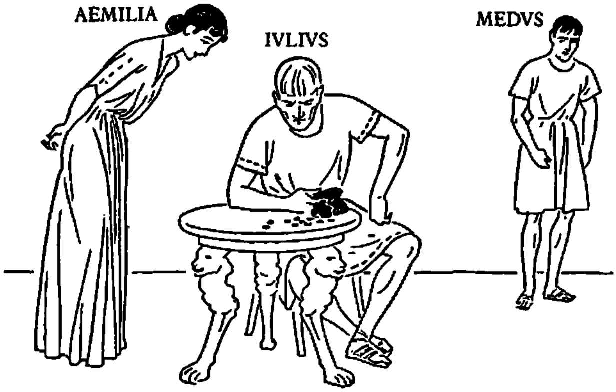
PENSVM B

Puella —: "Lalla." Puella — cantat est Iūlia. Iūlia — est. Puer improbus puellam —. Puella —: "Uhuhū!" Puer —: "Hahahae!" Puer — rīdet est Mārcus. Iūlia Aemiliam —: "Mamma!" Aemilia —, et Quīntum —: "Cūr Iūlia plōrat?" Quīntus —: "Iūlia plōrat, — Mārcus eam pulsat." Aemilia: "Mārcus puer — nōn est, puer — est! Ubi est pater?" Aemilia Iūlium nōn —. Quīntus: "Pater nōn — est." Quīntus Iūlium —: "Pater!" Iūlius Quīntum nōn —. — Iūlius Quīntum nōn audit? Iūlius eum nōn audit, quia —. Mārcus plōrat, — Aemilia eum verberat. Iūlius Mārcum audit; — Iūlius nōn dormit. — Aemilia verberat? Aemilia Mārcum —. Puer — Aemilia verberat improbus est. Iūlia laeta nōn est — rīdet.

PENSVM C

Quis Iūliam pulsat?
Cūr Iūlia plōrat?
Quīntusne quoque Iūliam pulsat?
Quem Quīntus pulsat?
Cūr Aemilia venit?
Quis Iūlium vocat?
Cūr Iūlius Quīntum nōn audit?
Quem audit Iūlius?
Cūr Mārcus plōrat?
Rīdetne Iūlia?
Num 'Mārcus' accūsātīvus est?
Num 'Iūliam' nōminātīvus est?
Quid est 'dormit'?

Vocābula nova:
scaena
persōna
mamma
laetus
īrātus
probus
improbus
cantat
pulsat
plōrat
rīdet
videt
vocat
venit
interrogat
respondet
dormit
audit
verberat
mē
tē
eum
eam
neque
iam
cūr?
quia
ō!
hīc
quī
quae
quem
quam
nōminātīvus
accūsātīvus
verbum

DOMINVS ET SERVI

sacculus

pecūnia

sacculus: *in* sacculō
eius : Iūliī

nummus

numerat < numerus

I	ūnus
II	duo
III	trēs
IV	quattuor
V	quīnque
VI	sex
VII	septem
VIII	octō
IX	novem
X	decem

SCAENA PRIMA

Persōnae: Iūlius, Aemilia, Mēdus.

Sacculus Iūliī nōn parvus est. In sacculō eius est pecūnia. Iūlius pecūniam in sacculō habet.

Aemilia sacculum videt Iūliumque interrogat: "Quot nummī sunt in sacculō tuō?"

Iūlius respondet: "Centum."

Aemilia: "Num hīc centum nummī sunt?"

Iūlius pecūniam numerat: "Ūnus, duo, trēs, quattuor, quīnque, sex, septem, octō, novem, decem. Quid? Decem tantum?"

Iūlius rūrsus pecūniam numerat: "Ūnus, duo, trēs, quattuor... novem, decem." Numerus nummōrum nōn est centum, sed decem tantum.

Iūlius: "Quid? In sacculō meō nōn centum, sed tantum decem nummī sunt! Ubi sunt cēterī nummī? Servī meī ubi sunt?"

Mēdus: "Servus tuus Mēdus hīc est."

Iūlius servum suum Mēdum videt, Dāvum nōn videt. Mēdus adest. Dāvus nōn adest, sed abest. Iūlius et Aemilia et Mēdus adsunt. Dāvus cēterīque servī absunt.

ad-est = hīc est
ab-est ↔ ad-est
ad-sunt = hīc sunt
ab-sunt ↔ ad-sunt

Iūlius: "Quid? Ūnus servus tantum adest! Ubi est Dāvus? Dāvum vocā!"

Mēdus Dāvum vocat: "Dāve!" sed Dāvus Mēdum nōn audit neque venit.

Mēdus rūrsus Dāvum vocat: "Da-ā-ve! Venī!"

Dāvus venit. Iam duo servī adsunt.

servus dominum salūtat

SCAENA SECVNDA

Persōnae: Iūlius, Aemilia, Mēdus, Dāvus.

Dāvus, quī dominum suum nōn videt, Mēdum interrogat: "Quid est, Mēde?"

Mēdus: "St! Dominus adest. Salūtā dominum!"

Servus dominum salūtat: "Salvē, domine!"

Dominus servum salūtat: "Salvē, serve!"

Dāvus: "Quid est, domine?"

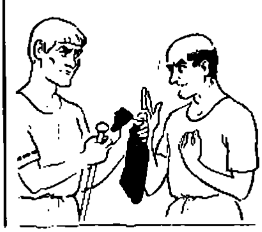
Iūlius: "St! Tacē, serve! Tacē et audī!" Servus tacet.

Iūlius: "In sacculō meō sunt decem tantum nummī. Ubi sunt cēterī nummī meī?"

Dāvus tacet, neque respondet.

Aemilia: "Respondē, Dāve! Dominus tē interrogat."

Dāvus respondet: "Pecūnia tua hīc nōn est. Interrogā Mēdum!"

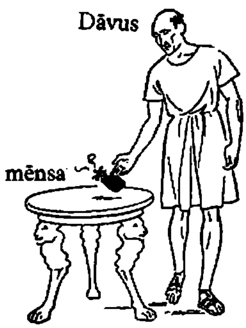
Iūlius Mēdum interrogat: "Ubi sunt nummī meī, Mēde?" Mēdus nūllum verbum respondet. *II*

nūllum : nōn ūnum
verbum = vocābulum

Iūlius rūrsus eum interrogat: "Ubi est pecūnia mea? Respondē, serve!"

Mēdus Dāvum accūsat: "Pecūnia tua in sacculō Dāvī est. Dāvus pecūniam tuam habet."

Aemilia: "Audī, Dāve! Mēdus tē accūsat."

Dāvus sacculum in mēnsā pōnit

Dāvus: "Quem Mēdus accūsat? mē?"

Iūlius: "Tacē, Mēde! Servus quī servum accūsat improbus est!" Mēdus tacet.

Iūlius Dāvum nōn accūsat, sed interrogat eum: "Estne pecūnia mea in sacculō tuō, Dāve?"

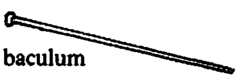
Dāvus: "In sacculō meō nōn est pecūnia tua, domine."

Iūlius: "Ubi est sacculus tuus?"

ecce sacculus = vidē: hīc est sacculus

Dāvus: "Hīc est. Ecce sacculus meus."

Iūlius: "Sacculum tuum in mēnsā pōne!"

eius : Dāvī

Dāvus sacculum suum in mēnsā pōnit. Iam sacculus eius in mēnsā est. Iūlius baculum suum in mēnsā pōnit. Baculum dominī in mēnsā est.

baculum et sacculus in mēnsā

Dāvus: "Vidē: in sacculō meō nūlla pecūnia est."

Iūlius nūllam pecūniam videt in sacculō. In sacculō Dāvī nūllī nummī sunt. Sacculus eius vacuus est. Dāvus pecūniam dominī nōn habet.

bonus -a -um = probus

Iūlius: "Ō! Dāvus bonus servus est: pecūniam meam nōn habet. Ecce nummus tuus, Dāve!" Iūlius ūnum nummum pōnit in sacculō Dāvī. Iam sacculus Dāvī nōn

est vacuus: in sacculō eius est ūnus nummus. Dāvus laetus est.

Iūlius: "Sūme sacculum tuum et discēde, bone serve!" Dāvus sacculum suum sūmit et discēdit.

sūmit ↔ pōnit
discēdit ↔ venit

Mēdus baculum, quod in mēnsā est, videt. Mēdus quoque discēdit! Cūr discēdit Mēdus? Mēdus discēdit, quia is pecūniam dominī in sacculō suō habet!

quī quae quod:
puer *quī* ...
puella *quae* ...
baculum *quod*...
is : Mēd*us*

Dāvus et Mēdus absunt.

SCAENA TERTIA

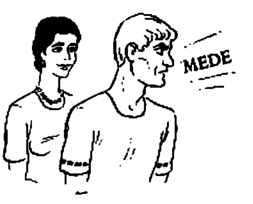
Persōnae: Iūlius, Aemilia.

Iūlius: "Dāvus bonus servus est. Is nōn habet pecūniam meam. — Sed ubi est pecūnia mea, Mēde? Quis pecūniam meam habet?" Mēdus nōn respondet.

is : Dāv*us*

Iūlius: "Ubi est Mēdus? Cūr nōn respondet?"

Aemilia: "Mēdus nōn respondet, quia abest. Nūllus servus adest."

Iūlius Mēdum vocat: "Mēde! Venī!" sed Mēdus, quī abest, eum nōn audit neque venit.

Iūlius rūrsus vocat: "Mē-de! Venī, improbe serve!" Mēdus nōn venit.

Iūlius: "Cūr nōn venit Mēdus?"

Aemilia: "Mēdus nōn venit, quia is habet pecūniam tuam! Eius sacculus nōn est vacuus!" Aemilia rīdet. Iūlius īrātus est — is nōn rīdet!

Iūlius: "Ubi est baculum meum?" Iūlius baculum, quod in mēnsā est, nōn videt.

Aemilia: "Ecce baculum in mēnsā."

Iūlius baculum suum sūmit et discēdit.

GRAMMATICA LATINA

vocātīvus (*voc*) < vocat

Dāv*e*

-*e*

Vocātīvus

Mēdus Dāvum vocat: "Dāv*e!*"

'Dāv*e*' vocātīvus est. Vocātīvus: -*e* (nōminātīvus: -*us*).

Exempla: Mēd*e*, domin*e*, serv*e*, improb*e*.

Servus: "Salvē, domin*e!*" Iūlius Mēdum vocat: "Mēd*e!* Venī, improb*e* serv*e!*"

voc*ā*	voc*at*
tac*ē*	tac*et*
discēd*e*	discēd*it*
aud*ī*	aud*it*

imperat ↔ pāret

imperātīvus (*imp*) < imperat

[1] -*ā*	-*at*
[2] -*ē*	-*et*
[3] -*e*	-*it*
[4] -*ī*	-*it*

Imperātīvus et indicātīvus

Dominus: "Voc*ā* Dāvum!" Servus Dāvum voc*at*.

Dominus: "Tac*ē* et aud*ī!*" Servus tac*et* et aud*it*.

Dominus: "Discēd*e*, serve!" Servus discēd*it*.

Dominus imperat. Servus pāret.

'Voc*ā*' imperātīvus est. 'Voc*at*' indicātīvus est. 'Tac*ē*', 'aud*ī*', 'discēd*e*' est imperātīvus. 'Tac*et*', 'aud*it*', 'discēd*it*' indicātīvus est. Imperātīvus: -*ā*, -*ē*, -*e*, -*ī*. Indicātīvus: -*at*, -*et*, -*it*, -*it*.

Exempla: [1] salūt*ā*, salūt*at;* [2] respond*ē*, respond*et;* [3] sūm*e*, sūm*it;* [4] ven*ī*, ven*it*.

Mēdus: "Salūt*ā* dominum!" Dāvus dominum salūt*at*.

Iūlius: "Respond*ē*, serve!" Servus respond*et*.

Iūlius imperat: "Sūm*e* sacculum tuum et discēd*e!*" Dāvus sacculum suum sūm*it* et discēd*it*.

Iūlius: "Mēde! Ven*ī!*" Mēdus nōn ven*it*.

Iūlius imperat. Dāvus pāret; Mēdus nōn pāret.

PENSVM A

Mēdus ad–. Dāvus ab–. Iūlius imper–: "Voc– Dāvum, Mēd–!" Mēdus Dāvum voc–: "Dāv–! Ven–!" Dāvus ven– neque Iūlium vid–. Mēdus: "Salūt– dominum!" Dāvus dominum salūt–: "Salvē, domin–! Quid est?" Dominus: "Tac–,

serv–! Nummī meī ubi sunt?" Servus tac– neque respond–. Iūlius: "Respond–!" Dāvus: "Interrog– Mēdum!" Iūlius Mēdum interrog–: "Ubi est pecūnia mea, Mēd–?" Mēdus: "Dāvus pecūniam tuam hab–." Iūlius: "Pōn– sacculum tuum in mēnsā, Dāv–!" Dāvus pār–: sacculum suum in mēnsā pōn–. Dāvus: "Vid–, domin–: sacculus meus vacuus est." Iūlius: "Sūm– sacculum tuum et discēd–, bon– serv–!" Dāvus sacculum suum sūm– et discēd–.

PENSVM B

In sacculō Iūliī — est. Iūlius pecūniam —: "Ūnus, duo, trēs, —, —, sex, —, —, —, —." In — nōn centum, sed — decem nummī sunt.

Dāvus dominum —: "Salvē, domine!" Iūlius —: "Pōne sacculum tuum in —!" Dāvus sacculum — in mēnsā —. Sacculus Dāvī — est, in sacculō — [: Dāvī] — pecūnia est. Dāvus sacculum suum — et discēdit.

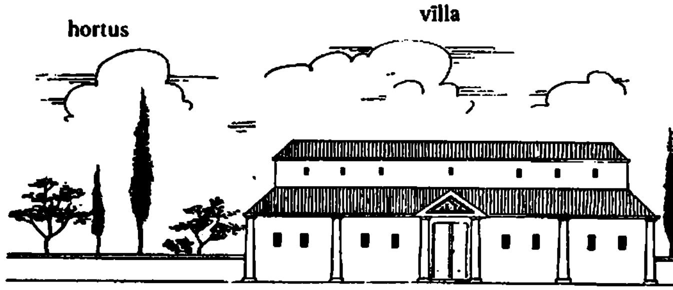
Iūlius: "Mēde! Venī!" Mēdus nōn venit, quia — [: Mēdus] pecūniam Iūliī —. Iūlius baculum, — in mēnsā est, sūmit et —.

Dominus imperat, bonus servus —.

PENSVM C

Quot nummī sunt in sacculō Iūliī?
Adestne Dāvus in scaenā prīmā?
Quis Dāvum vocat?
Suntne nummī Iūliī in sacculō Dāvī?
Quid Iūlius pōnit in sacculō Dāvī?
Quot nummī iam in sacculō Iūliī sunt?
Estne vacuus sacculus Mēdī?
Cūr Mēdus discēdit?
Quem Iūlius vocat?
Cūr Mēdus Iūlium nōn audit?

Vocābula nova:
sacculus
pecūnia
nummus
mēnsa
baculum
vacuus
bonus
quattuor
quīnque
septem
octō
novem
decem
habet
numerat
adest
abest
salūtat
tacet
accūsat
pōnit
sūmit
discēdit
imperat
pāret
nūllus
eius
suus
is
quod
rūrsus
tantum
salvē
vocātīvus
imperātīvus
indicātīvus

VILLA ET HORTVS

Ecce vīlla et hortus Iūliī. Iūlius in magnā vīllā habitat. Pater et māter et trēs līberī in vīllā habitant. Iūlius et Aemilia trēs līberōs habent: duōs fīliōs et ūnam fīliam — nōn duās fīliās.

eōrum : serv*ōrum*

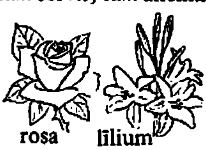
is : Iūli*us*

eārum : ancill*ārum*
ea : Aemili*a*

In vīllā multī servī habitant. Dominus eōrum est Iūlius: is multōs servōs habet. Ancillae quoque multae in vīllā habitant. Domina eārum est Aemilia: ea multās ancillās habet.

-ō -ā:
in hort*ō*, *in* vīll*ā*
cum Mārc*ō*, *cum* Iūli*ā*
-īs:
in hort*īs*, *in* vīll*īs*
cum serv*īs*, *cum* ancill*īs*

Iūlius in vīllā suā habitat cum magnā familiā. Pater et māter habitant cum Mārcō et Quīntō et Iūliā. Iūlius et Aemilia in vīllā habitant cum līberīs et servīs et ancillīs.

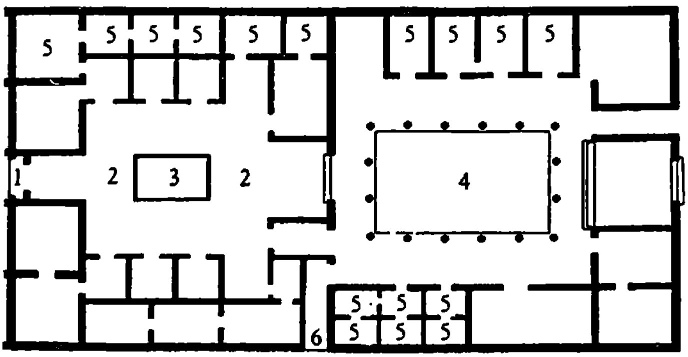

eō : hort*ō*
pulcher -chra -chrum:
hortus pulch*er* (*m*)
rosa pulch*ra* (*f*)
līlium pulch*rum* (*n*)

Vīlla Iūliī in magnō hortō est. In Italiā sunt multae vīllae cum magnīs hortīs. In hortīs sunt rosae et līlia. Iūlius multās rosās et multa līlia in hortō suō habet. Hortus Iūliī pulcher est, quia in eō sunt multae et pulchrae rosae līliaque.

eius : Syr*ae*
foedus -a -um ↔ pulcher

Aemilia fēmina pulchra est. Syra nōn est fēmina pulchra, neque pulcher est nāsus eius, sed foedus est.

1. ōstium
2. ātrium
3. impluvium
4. peristȳlum
5. cubicula
6. ōstium

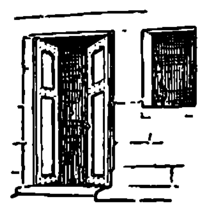
Syra, quae bona ancilla est, nāsum magnum et foedum habet. Iūlius est vir Aemiliae, fēminae pulchrae. Iūlius Aemiliam amat, quia ea pulchra et bona fēmina est. Aemilia Iūlium virum suum amat et cum eō habitat. Pater et māter līberōs suōs amant. Iūlius nōn sōlus, sed cum Aemiliā et cum magnā familiā in vīllā habitat.

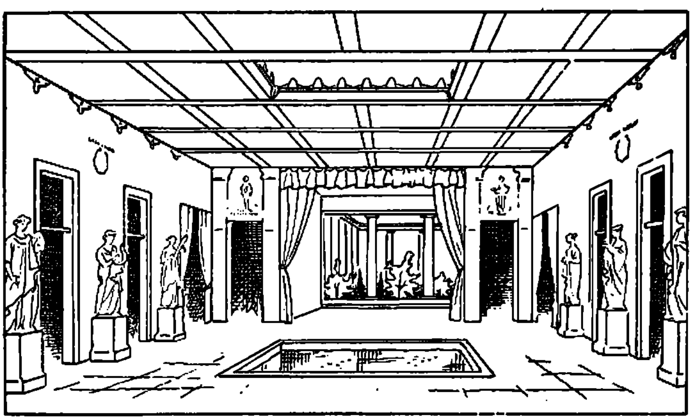

eō : Iūli*ō*

sōlus -a -um

In vīllā sunt duo ōstia: ōstium magnum et ōstium parvum. Vīlla duo ōstia et multās fenestrās habet.

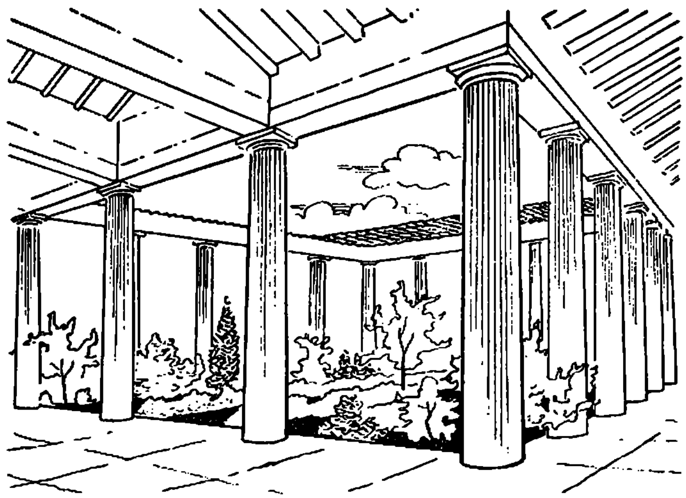

ōstium et fenestra

ātrium

In vīllā Iūliī magnum ātrium est cum impluviō. Quid est in impluviō? In eō est aqua. In ātriō nūllae fenestrae sunt.

eō : impluvi*ō*

peristȳlum

etiam = quoque: etiam peristȳlum = p. quoque

id : impluvi*um*

Etiam peristȳlum magnum et pulchrum in vīllā est. 'Peristȳlum' est vocābulum Graecum. In vīllīs Graecīs et Rōmānīs magna et pulchra peristȳla sunt. Estne impluvium in peristȳlō? Id nōn in peristȳlō, sed in ātriō est. In peristȳlō parvus hortus est.

iī (= eī) : servī

ea : cubicul*a*

eae : ancill*ae*

In vīllā sunt multa cubicula. Quīntus in cubiculō parvō dormit. Estne magnum cubiculum Mārcī? Id quoque parvum est. Iūlius et Aemilia in cubiculō magnō dormiunt. Ubi dormiunt servī? Iī quoque in cubiculīs dormiunt. Suntne magna eōrum cubicula? Ea nōn magna sunt, et multī servī in ūnō cubiculō dormiunt. Etiam ancillae multae in ūnō cubiculō dormiunt, neque eae magna cubicula habent. —

eā : Aemili*ā*

sine ↔ cum

Aemilia in peristȳlō est. Estne sōla? Aemilia sōla nōn est: līberī cum eā in peristȳlō adsunt. Iūlius abest. Aemilia sine virō suō Iūliō in vīllā est. Ubi est Iūlius? In oppidō Tūsculō est sine Aemiliā, sed cum servīs quattuor.

II Aemilia cum Mārcō, Quīntō Iūliāque in peristȳlō est. Iūlia rosās pulchrās in hortō videt et ab Aemiliā discēdit. Iam ea cum Aemiliā nōn est. Aemilia eam nōn videt. Puella in hortō est.

Iūlia *cum* Aemiliā est

Iūlia *ab* Aemiliā discēdit

Aemilia imperat: "Mārce et Quīnte! Iūliam vocāte!"

Mārcus et Quīntus Iūliam vocant: "Iūlia! Venī!" sed Iūlia eōs nōn audit neque venit.

eōs : puer*ōs*

Iūlia puerōs vocat: "Mārce et Quīnte! Venīte! Hīc multae rosae sunt."

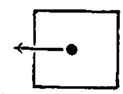

Iūlia in hortō est

Puerī Iūliam audiunt, neque iī ab Aemiliā discēdunt.

Quīntus: "Carpe rosās, Iūlia!"

Iūlia rosās carpit et cum quīnque rosīs ex hortō venit.

Iūlia *ex* hortō venit

Iūlia rosās carpit

Iūlia: "Vidē, māter! Vidēte, puerī! Vidēte rosās meās!" Iūlia laeta est, rosae eam dēlectant.

Aemilia: "Ecce puella pulchra cum rosīs pulchrīs!" Verba Aemiliae Iūliam dēlectant.

Mārcus: "Rosae pulchrae sunt; puella sine rosīs pulchra nōn est!" Verba Mārcī Iūliam nōn dēlectant!

Aemilia (īrāta): "Tacē, puer improbe! Iūlia puella pulchra est — cum rosīs et sine rosīs."

Iūlia: "Audīte, Mārce et Quīnte!"

Mārcus: "Māter nōn videt nāsum tuum foedum!"

Mārcus et Quīntus rīdent: "Hahahae!"

Iūlia: "Audī, mamma: puerī etiam mē rīdent!"

iīs (= eīs) : puer*īs*

Iūlia plōrat et cum ūnā rosā ab iīs discēdit.

Aemilia: "Tacēte, puerī improbī! Nāsus Iūliae foedus nōn est. Discēdite ex peristȳlō! Sūmite cēterās rosās eāsque in aquā pōnite!"

eās : rosās

iīs : ros*īs*

Puerī cēterās quattuor rosās sūmunt et cum iīs discēdunt.

Aemilia, quae iam sōla est in peristȳlō, ancillās vocat: "Dēlia et Syra! Venīte!"

eās : ancill*ās*

Dēlia et Syra ex ātriō veniunt. Aemilia eās interrogat: "Suntne puerī in ātriō?"

Dēlia respondet: "In ātriō sunt."

Aemilia: "Quid agunt Mārcus et Quīntus?"

Dēlia: "Puerī aquam sūmunt ex impluviō..."

Syra: "...et rosās in aquā pōnunt."

Hīc domina et ancillae puerōs audiunt ex ātriō: Quīntus plōrat et Mārcus rīdet.

eōs : puer*ōs*

Aemilia: "Quid iam agunt puerī? Age, Dēlia! discēde et interrogā eōs!" Dēlia ab Aemiliā et Syrā discēdit.

Aemilia Syram interrogat: "Ubi est Dāvus?"

Syra respondet: "In oppidō est cum dominō."

Dēlia ex ātriō venit et dominam vocat: "Venī, ō domina! Venī!"

Aemilia: "Quid est, Dēlia?"

Dēlia: "Quīntus est in impluviō!"

Aemilia: "In impluviō? Quid agit puer in impluviō?"

Dēlia: "Aquam pulsat et tē vocat."

Aemilia: "Quid agit Mārcus?"

Dēlia: "Is rīdet, quia Quīntus in aquā est!"

Aemilia: "Ō, puer improbus est Mārcus! Agite! Iūlium vocāte, ancillae!"

Syra: "Sed dominus in oppidō est."

Aemilia: "Ō, iam rūrsus abest Iūlius!"

Dēlia: "Age! Venī, domina, et Mārcum verberā!"

Quid agit domina? Domina īrāta cum ancillīs ex peristȳlō discēdit.

GRAMMATICA LATINA

Accūsātīvus

[A] Masculīnum.

Iūlius nōn ūnum fīl*ium*, sed duōs fīl*iōs* habet

'Fīl*ium*' est accūsātīvus singulāris (vidē cap. III). 'Fīl*iōs*' accūsātīvus plūrālis est. Accūsātīvus: singulāris *-um* (nōminātīvus *-us*), plūrālis *-ōs* (nōminātīvus *-ī*).

fīl*ium*
fīl*iōs*

-um -ōs

[B] Fēminīnum.

Iūlius nōn duās fīl*iās*, sed ūnam fīl*iam* habet.

'Fīl*iam*' est accūsātīvus singulāris (vidē cap. III). 'Fīl*iās*' accūsātīvus plūrālis est. Accūsātīvus: singulāris *-am* (nōminātīvus *-a*), plūrālis *-ās* (nōminātīvus *-ae*).

fīl*iam*
fīl*iās*

-am -ās

[C] Neutrum.

Vīlla nōn ūnum cubicul*um*, sed multa cubicul*a* habet.

'Cubicul*um*' accūsātīvus singulāris est. 'Cubicul*a*' accūsātīvus plūrālis est. Accūsātīvus: singulāris *-um* (= nōminātīvus), plūrālis *-a* (= nōminātīvus).

cubicul*um*
cubicul*a*

-um -a

ablātīvus (*abl*)

hortō
hortīs

-*ō* -*īs*

vīllā
vīllīs

-*ā* -*īs*

oppidō
oppidīs

-*ō* -*īs*

in, *ex*, *cum*, *ab*, *sine* | -*ō* -*ā* -*īs*

Ablātīvus

[A] Masculīnum.

In hort*ō* Iūliī. In hort*īs* Italiae.

'Hort*ō*' ablātīvus singulāris est. 'Hort*īs*' ablātīvus plūrālis est. Ablātīvus: singulāris -*ō*, plūrālis -*īs*.

[B] Fēminīnum.

In vīll*ā* Iūliī. In vīll*īs* Rōmānīs.

'Vīll*ā*' ablātīvus singulāris est. 'Vīll*īs*' ablātīvus plūrālis est. Ablātīvus: singulāris -*ā*, plūrālis -*īs*.

[C] Neutrum.

In oppidō Tūsculō. In oppid*īs* Graecīs.

'Oppid*ō*' ablātīvus singulāris est. 'Oppid*īs*' est ablātīvus plūrālis. Ablātīvus: singulāris -*ō*, plūrālis -*īs*.

In, *ex*, *ab*, *cum*, *sine* cum ablātīvō: *in* ātriō, *in* cubiculīs, *ex* hortō, *ex* Italiā, *ab* Aemiliā, *ab* oppidō, *cum* servō, *cum* līberīs, *sine* pecūniā, *sine* rosīs.

indicātīvus (*ind*)

vocā	voca*t*
vocā*te*	voca*nt*

Imperātīvus et indicātīvus

"Dāvum vocā, serve!" Servus Dāvum voca*t*.

"Iūliam vocā*te*, puerī!" Puerī Iūliam voca*nt*.

'Vocā' est imperātīvus singulāris, 'voca*t*' indicātīvus singulāris (vidē cap. IV). 'Vocā*te*' imperātīvus plūrālis est, 'voca*nt*' indicātīvus plūrālis. Imperātīvus: singulāris -, plūrālis -*te*. Indicātīvus: singulāris -*t*, plūrālis -*nt*.

	sing.	plūr.
[1]	-*ā*	-*āte*
	-*at*	-*ant*
[2]	-*ē*	-*ēte*
	-*et*	-*ent*
[3]	-*e*	-*ite*
	-*it*	-*unt*
[4]	-*ī*	-*īte*
	-*it*	-*iunt*

Exempla:

[1] -*ā*, -*āte*; -*at*, -*ant*:

Salūt*ā* dominum, serve!	Salūt*āte* dominum, servī!
Servus dominum salūt*at*.	Servī dominum salūt*ant*.

[2] -*ē*, -*ēte*; -*et*, -*ent*:

Tac*ē*, puer! Puer tac*et*.	Tac*ēte*, puerī! Puerī tac*ent*.

[3] -*e*, -*ite*; -*it*, -*unt*:

Discēd*e*, serve!	Discēd*ite*, servī!
Servus discēd*it*.	Servī discēd*unt*.

[4] -*ī*, -*īte*; -*it*, -*iunt*:

Ven*ī*, Iūlia! Iūlia ven*it*.	Ven*īte*, puerī! Puerī ven*iunt*.

PENSVM A

Iūlius et Aemilia in vīll– habit– cum līber– et serv–. Dominus mult– serv– et mult– ancill– habet.

Aemilia in peristȳl– est cum Mārc– et Quīnt– et Iūli–. Iūlia mult– ros– in hort– vid– et ab Aemili– discēd–. Iam Aemilia puell– nōn vid–, neque puerī eam vid–. Aemilia: "Mārce et Quīnte! Voc– Iūliam!" Puerī Iūli– voc–: "Iūlia! Ven–!" et Iūlia puer– voc–: "Mārce et Quīnte, ven–!" Iūlia puerōs nōn aud–, sed puerī Iūli– aud–. Iūlia: "Cūr puerī nōn ven–?" Iūlia ex hort– ven– cum v ros– pulchr–. Iūlia: "Vid– ros– meās, māter! Vid–, puerī!" Mārcus: "Rosae pulchrae sunt, puella sine ros– pulchra nōn est!" Iūlia cum ūn– ros– discēd–. Puerī rīd–. Aemilia: "Tac–, puerī! Sūm– ros– et discēd–!" Puerī ros– sūm– et discēd–; in ātri– aqu– sūm– ex impluvi– et ros– in aquā pōn–.

PENSVM B

Iūlius in magnā — —. Aemilia cum — [: Iūliō] habitat. Iūlius Aemiliam —, quia — [: Aemilia] bona et — fēmina est.

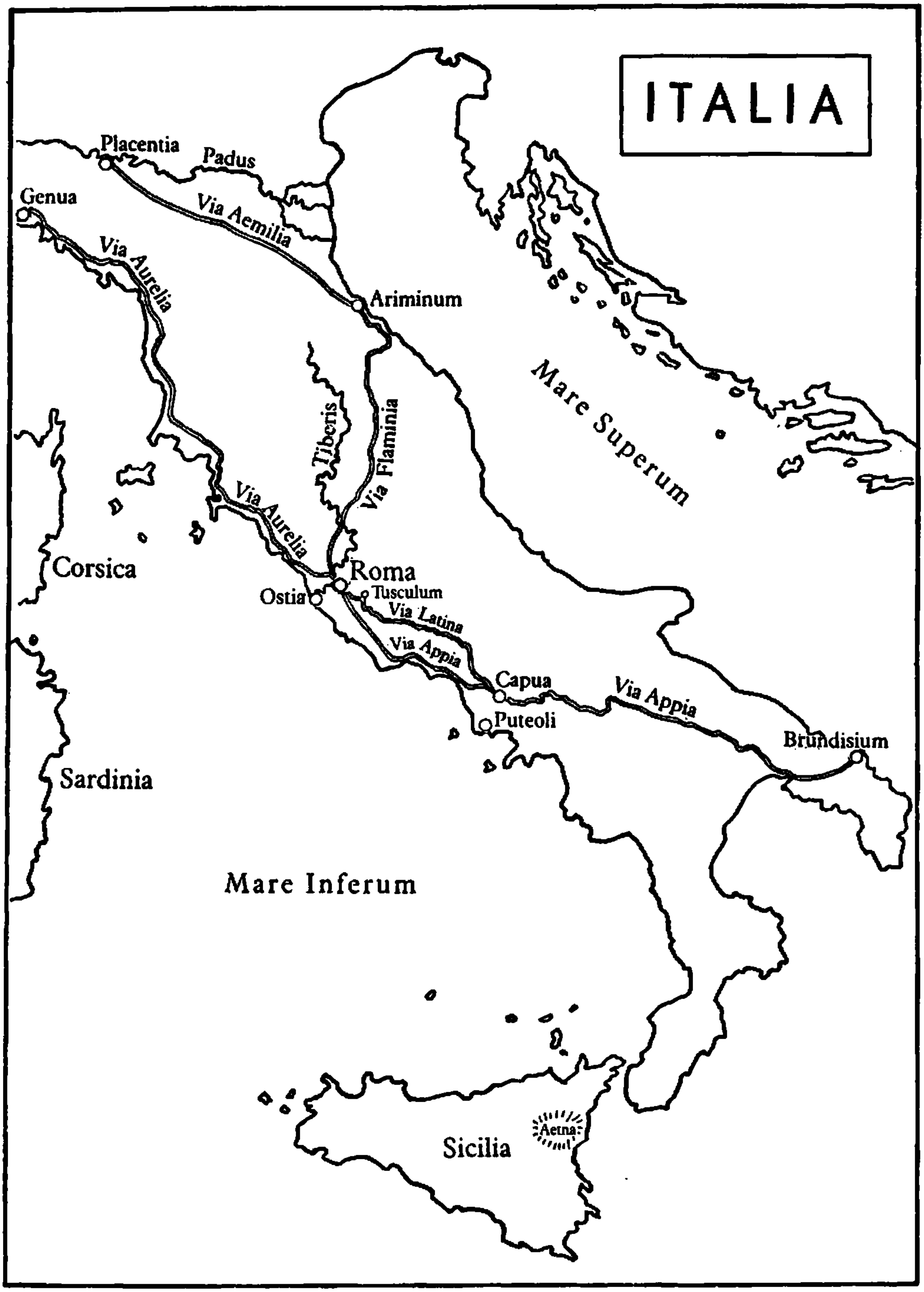
Aemilia in peristȳlō est — līberīs suīs, sed — virō suō. Iūlia — Aemiliā discēdit; iam puella in — est. Iūlia rosās — et — hortō venit cum v —. Puella laeta est: rosae eam —.

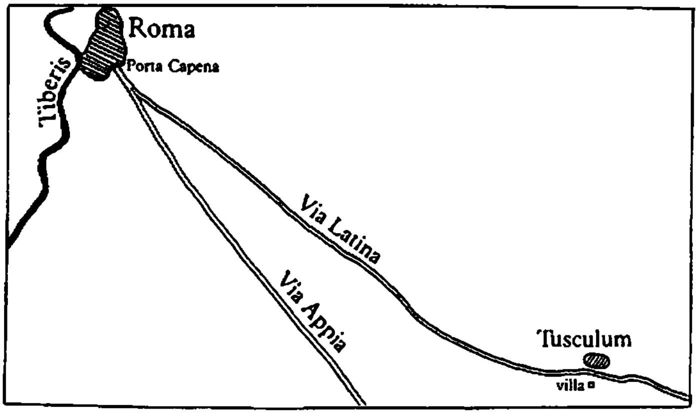
Ubi est impluvium? — [: impluvium] est in —. In impluviō — est. In ātriō nūllae — sunt.

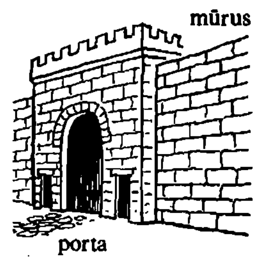
PENSVM C

Num Iūlius sōlus in vīllā habitat?
Quot fīliōs et quot fīliās habent Iūlius et Aemilia?
Ubi est impluvium?
Ubi dormiunt servī?
Adestne Iūlius in peristȳlō cum Aemiliā?
Ubi est Iūlius?
Estne Aemilia sōla in peristȳlō?
Quid Iūlia agit in hortō?
Cūr puerī Iūliam rīdent?

Vocābula nova:
vīlla
hortus
rosa
līlium
nāsus
ōstium
fenestra
ātrium
impluvium
aqua
peristȳlum
cubiculum
pulcher
foedus
sōlus
habitat
amat
carpit
dēlectat
agit
etiam
cum
sine
ab
ex
ea
id
eō
eā
iī
eae
ea
eōs
eās
eōrum
eārum
iīs
ablātīvus

ITALIA
Placentia
Padus
Genua
Via Aemilia
Via Aurelia
Ariminum
Mare Superum
Tiberis
Via Flaminia
Via Aurelia
Corsica
Roma
Ostia
Tusculum
Via Latina
Via Appia
Capua
Via Appia
Puteoli
Brundisium
Sardinia
Mare Inferum
Aetna
Sicilia

VIA LATINA

In Italiā multae et magnae viae sunt: via Appia, via Latīna, via Flāminia, via Aurēlia, via Aemilia. Via Appia est inter Rōmam et Brundisium; via Latīna inter Rōmam et Capuam; via Flāminia inter Rōmam et Arīminum; via Aurēlia inter Rōmam et Genuam; via Aemilia inter Arīminum et Placentiam. Brundisium, Capua, Arīminum, Genua, Placentia, Ōstia magna oppida sunt. Ubi est Ōstia? Ōstia est prope Rōmam. Tūsculum quoque prope Rōmam est. Brundisium nōn est prope Rōmam, sed procul ab Rōmā: via Appia longa est. Via Latīna nōn tam longa est quam via Appia. Quam longa est via Flāminia? Neque ea tam longa est quam via Appia. Tiberis fluvius nōn tam longus est quam fluvius Padus.

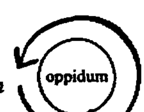
inter Rōm*am* et Brundisi*um* (*acc*)

prope Rōm*am* ↔ procul ab Rōmā

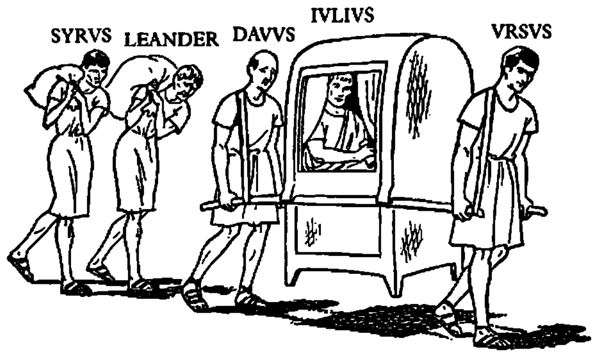
longus -a -um

Circum oppida mūrī sunt. Circum Rōmam est mūrus antīquus. In mūrō Rōmānō duodecim portae sunt. Porta prīma Rōmāna est porta Capēna. Circum oppidum Tūsculum mūrus nōn tam longus est quam circum Rōmam.

circum oppid*um* (*acc*)

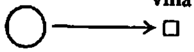
duo-decim = XII (12)
porta = magnum ōstium

lectīca

oppidum

vīlla

ab oppidō *ad* vīllam

ad (+ *acc*) ↔ ab (+ *abl*)

Iūlius *it* (*sing*)
servī *eunt* (*plūr*)

umerus

quī quōs:
servī *quī* saccōs portant
saccī *quōs* servī portant

Lēander -drī (*gen*)

vehunt = portant (ab... ad...)

ante ↔ post

ā = ab
ab ante *a, e, i, o, u, h*
ā/ab ante cēterās litterās

quō? ↔ unde?

Vīlla Iūliī est prope Tūsculum. Ab oppidō Tūsculō ad vīllam Iūliī nōn longa via est. Ecce Iūlius et quattuor servī in viā. Iūlius ab oppidō ad vīllam suam it. Dominus et servī ab oppidō ad vīllam eunt. Dominus in lectīcā est. Duo servī lectīcam cum dominō portant. Servī quī lectīcam portant sunt Ursus et Dāvus. Iūlius nōn in viā ambulat, servī eum portant. Syrus et Lēander ambulant. Syrus saccum portat et Lēander quoque saccum portat: Syrus et Lēander duōs saccōs in umerīs portant. Saccī quōs Syrus et Lēander portant magnī sunt, sed saccus quem Syrus portat nōn tam magnus est quam saccus Lēandrī. Quattuor servī dominum et duōs saccōs ab oppidō ad vīllam vehunt.

Iūlius in lectīcā est inter Ursum et Dāvum. Ursus est ante Iūlium, Dāvus post eum est. Syrus et Lēander nōn ante lectīcam, sed post lectīcam ambulant. Venitne Iūlius ā vīllā? Nōn ā vīllā venit. Unde venit Iūlius? Ab oppidō venit. Quō it Iūlius? Ad vīllam it. Post eum Tūsculum est, ante eum est vīlla.

Iūlius sōlus nōn est, nam quattuor servī apud eum sunt. Mēdus nōn est apud dominum, nam is dominum īrātum timet. Mēdus est malus servus quī nummōs dominī in sacculō suō habet. Dominus servōs malōs baculō verberat; itaque servī malī dominum et baculum eius timent. Dāvus autem bonus servus est, neque is Mēdum amat. Dāvus amīcus Mēdī nōn est, nam servus bonus et servus malus nōn amīcī, sed inimīcī sunt. Mēdus est inimīcus Dāvī. Ursus autem amīcus Dāvī est.

II Mēdus abest ā dominō suō. Estne in oppidō Tūsculō? Mēdus Tūsculī nōn est; neque Rōmae est Mēdus, sed in viā Latīnā inter Rōmam et Tūsculum. Unde venit Mēdus? Tūsculō venit, neque is ad vīllam Iūliī it. Quō it Mēdus? Rōmam it. Tūsculum post eum est, ante eum est Rōma. Mēdus viā Latīnā Tūsculō Rōmam ambulat.

Etiam Cornēlius, amīcus Iūliī, in viā Latīnā est inter Rōmam et Tūsculum. Unde venit Cornēlius? Is nōn Tūsculō, sed Rōmā venit. Quō it? Cornēlius nōn Rōmam, sed Tūsculum it. Rōma post eum, ante eum Tūsculum est. Cornēlius in equō est. Equus quī Cornēlium vehit pulcher est. Iūlius et Cornēlius ad vīllās suās eunt. Vīlla ubi Iūlius habitat prope Tūsculum est. Ubi habitat Cornēlius? Is Tūsculī habitat.

Iam Iūlius prope vīllam suam est. Servī quī lectīcam portant fessī sunt. Dominus autem fessus nōn est, nam is nōn ambulat. Iūlius ab Ursō et Dāvō portātur, itaque is fessus nōn est. Fessī sunt Syrus et Lēander, nam iī

apud *eum* sunt = cum *eō* sunt

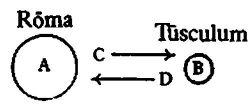
malus -a -um ↔ bonus

...autem = sed...: Dāvus autem = sed Dāvus

in-imīcus ↔ amīcus

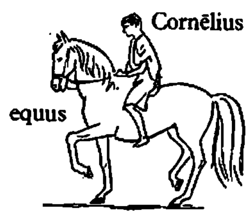
Tūscul*ī* = *in* oppidō Tūsculō

Tūscul*ō* = *ab* oppidō Tūsculō

A Rōm*ae* est
B Tūscul*ī* est
C Rōm*ā* Tūscul*um* it
D Rōm*am* Tūscul*ō* it

Tūscul*um* = *ad* oppidum Tūsculum

fessus -a -um

Iūlius ab Ursō et Dāvō portā*tur* = Ursus et Dāvus Iūlium portant

saccī quī ā Syrō et Lēandrō port*antur* = saccī quōs Syrus et Lēander portant

saccus quī ā Lēandrō portā*tur* = saccus quem Lēander portat

is equō vehi*tur* = equus eum vehit

porta

per portam →

amīc*us* (*m*): amīc*a* (*f*)

Mēdus ab eā amā*tur* = ea Mēdum amat

amīca mea

id ā Lȳdiā nōn audī*tur* = Lȳdia id nōn audit

duōs magnōs saccōs umerīs portant, neque vacuī sunt saccī! Saccī quī ā Syrō et Lēandrō portantur magnī sunt, sed saccus quem Syrus portat nōn tam magnus est quam saccus quī ā Lēandrō portātur. Itaque Syrus nōn tam fessus est quam Lēander. Cornēlius nōn est fessus, nam is equō vehitur. Iūlius lectīcā vehitur. Servī ambulant. Dominī vehuntur. Mēdus ambulat, nam is servus est neque equum habet.

Iūlius prope vīllam suam est. Mēdus autem, quī dominum īrātum timet, procul ā vīllā Iūliī abest. Dominus ā servō malō timētur. Mēdus prope Rōmam est; iam mūrī Rōmānī ab eō videntur et porta Capēna. (Is quī viā Latīnā venit per portam Capēnam Rōmam intrat.) Cūr Rōmam it Mēdus? Rōmam it, quia Lȳdia Rōmae habitat, nam Lȳdia amīca eius est: Mēdus Lȳdiam amat et ab eā amātur. Mēdus Rōmam vocātur ab amīcā suā, quae fēmina est pulchra et proba. Itaque is fessus nōn est et laetus cantat:

Nōn via longa est Rōmam, ubi amīca habitat mea pulchra.

Sed id quod Mēdus cantat ā Lȳdiā nōn audītur!

Iam Iūlius in vīllā est et ab Aemiliā līberīsque laetīs salūtātur. Cornēlius Tūsculī est. Mēdus autem Rōmae est ante ōstium Lȳdiae. Mēdus ōstium pulsat.

Lȳdia imperat: "Intrā!"

Mēdus per ōstium intrat et amīcam suam salūtat: "Salvē, mea Lȳdia! Ecce amīcus tuus quī sōlus Rōmam ad tē venit."

Lȳdia verbīs Mēdī dēlectātur eumque salūtat: "Ō amīce, salvē! Ubi est dominus tuus?"

Mēdus: "Iūlius in vīllā est apud servōs suōs – neque is iam meus dominus est!"

Verba Mēdī ā Lȳdiā laetā audiuntur.

Lȳdia verbīs Mēdī dēlectātur = verba Mēdī Lȳdiam dēlectant

GRAMMATICA LATINA

Praepositiōnēs

Iūlius *ad* vīll*am* it; ad oppid*um;* ad ancill*ās.*

Ursus *ante* Iūl*ium* est; ante *eum;* ante vīll*am.*

Dāvus *post* Iūl*ium* est; post *eum;* post vīll*am.*

Via *inter* Rōm*am* et Capu*am;* inter serv*ōs.*

Ōstia est *prope* Rōm*am;* prope vīll*am;* prope e*am.*

Circum oppid*um* mūrus est; circum mēns*am.*

Mēdus est *apud* amīc*am* su*am,* nōn apud domin*am.*

Mēdus *per* port*am* Capēn*am* Rōmam intrat; per ōst*iam.*

ūna praepositiō (*prp*)
duae praepositiōnēs

ad	*-um*
ante	*-am*
post	*-ōs*
inter	*-ās*
prope	*-a*
circum	*mē*
apud	*tē*
per	

Ab, ad, ex, cēt. sunt praepositiōnēs. Praepositiōnēs cum accūsātīvō: *ad, ante, post, inter, prope, circum, apud, per,* cēt.; praepositiōnēs cum ablātīvō: *ab/ā, cum, ex, in, sine,* cēt. (vidē cap. v).

ad, ante, apud, circum, inter, per, post, prope + acc.
ab/ā, cum, ex, in, sine + abl.

Quō it Mēdus? Mēdus Rōm*am* it. Quō it Cornēlius? Is Tūscul*am* it.

quō? Rōm*am*/Tūscul*um*

Unde venit Cornēlius? Cornēlius Rōm*ā* venit. Unde venit Mēdus? Is Tūscul*ō* venit.

unde? Rōm*ā*/Tūscul*ō*

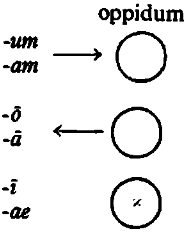
Ubi habitat Lȳdia? Lȳdia Rōm*ae* habitat. Ubi habitat Cornēlius? Is Tūscul*ī* habitat.

ubi? Rōm*ae*/Tūscul*ī*

Accūsātīvus: Rōm*am,* Tūscul*um,* Capu*am,* Brundisi*um,* Ōsti*am* = *ad* oppidum -am/-um.

Ablātīvus: Rōm*ā,* Tūscul*ō,* Capu*ā,* Brundisi*ō,* Ōsti*ā* = *ab* oppidō -ā/-ō.

Locātīvus (= genetīvus): Rōm*ae,* Tūscul*ī,* Capu*ae,* Brundisi*ī,* Ōsti*ae* = *in* oppidō -ā/-ō.

-us	*-um*	*-t*
-a	*-am*	
	-ōs	
-ī	*-ās*	*-nt*
-ae	*-a*	

-us		
-a	*ab/ā -ō*	*-tur*
-um	*-ā*	
	-īs	
-ī		
-ae		*-ntur*
-a		

-t	*-nt*
-tur	*-ntur*

	sing.	plūr.
[1]	*-ātur*	*-antur*
[2]	*-ētur*	*-entur*
[3]	*-itur*	*-untur*
[4]	*-ītur*	*-iuntur*

Verbum āctīvum et passīvum

Serv*us* sacc*um* porta*t*
= Sacc*us* portā*tur ā* serv*ō*

Serv*ī* sacc*ōs* porta*nt*
= Sacc*ī* porta*ntur ā* serv*īs*

'Porta*t* porta*nt*' verbum āctīvum est. 'Portā*tur* porta*ntur*' est verbum passīvum. Āctīvum: *-t -nt*. Passīvum: *-tur -ntur*.

Exempla:

[1] *-ātur -antur:* Aemilia Iūlium am*at* et ab eō am*ātur*. Pater et māter līberōs am*ant* et ab iīs am*antur*. Lȳdia verbīs Mēdī dēlect*ātur*.

[2] *-ētur -entur:* Iūlia puerōs nōn vid*et* neque ab iīs vid*ētur*. Puerī Iūliam nōn vid*ent* neque ab eā vid*entur*.

[3] *-itur -untur:* Dāvus sacculum in mēnsā pōn*it* = sacculus in mēnsā pōn*itur* ā Dāvō. Puerī rosās in aquā pōn*unt* = rosae ā puerīs in aquā pōn*untur*. Cornēlius equō veh*itur*.

[4] *-ītur -iuntur:* Iūlia puerōs aud*it* neque ab iīs aud*ītur* = puerī ā Iūliā aud*iuntur* neque eam aud*iunt*.

PENSVM A

Iūlius ab oppid– Tūsculō ad vīll– su– it. Vīlla eius prope Tūscul– est. Iūlius in lectīcā est inter Urs– et Dāv–. Dominus ā servīs port–. Ursus et Dāvus nōn saccōs port–, sacc– ā Syrō et Lēandrō port–. Saccus quem Lēander port– nōn tam parvus est quam saccus quī ā Syr– port–.

Mēdus nōn est apud domin–, nam servus malus dominum tim–. Dominus ā serv– mal– tim–. Dominus serv– mal– voc– neque ab eō aud–. Serv– mal– ā domin– voc– neque eum aud–.

Quō it Mēdus? Rōm– it. Unde venit? Mēdus Tūscul– venit. Ante Mēd– est Rōma, Tūsculum post e– est. Cornēlius

nōn Tūsculō Rōmam, sed Rōm– Tūscul– it, nam is Tūscul– habitat. Cornēlius nōn ambulat, sed equ– veh–.

Lȳdia, amīca Mēdī, Rōm– habitat. Iam Mēdus Rōm– apud Lȳdi– est. Mēdus amīc– su– salūt– et ab amīc– su– salūt–, nam Lȳdia Mēd– am– et ab e– am–.

PENSVM B

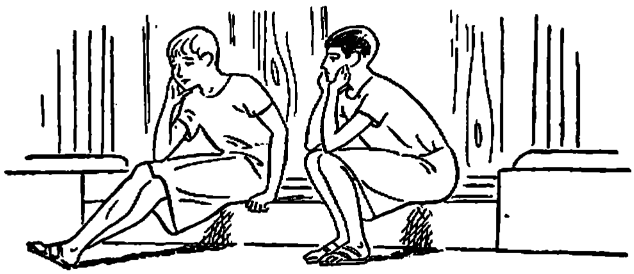
Ōstia nōn — ā Rōmā, sed — Rōmam est. — venit Iūlius? Tūsculō venit et — vīllam it. Duo servī eum —. Syrus et Lēander, quī — lectīcam ambulant, duōs — portant. Saccus Syrī nōn — magnus est — saccus quī — Lēandrō portātur; — Syrus nōn tam — est quam Lēander.

Mēdus — dominum nōn est, nam Mēdus dominum īrātum —. Mēdus servus — [= improbus] est; — Mēdus et Iūlius nōn —, sed inimīcī sunt. Via Latīna, quae est — Rōmam et Capuam, nōn tam — est quam — Appia. — ambulat Mēdus? Is Rōmam ambulat, — amīca eius Rōmae habitat. Cornēlius — [= sed C.] Rōmā Tūsculum —. Tūsculum est — eum, — eum est Rōma. Cornēlius equō —, is nōn —. Iūlius et Cornēlius ad vīllās suās —.

PENSVM C

Ambulatne Iūlius?
Quī Iūlium portant?
Quid portant Syrus et Lēander?
Unde venit Iūlius et quō it?
Quō it Mēdus?
Etiamne Cornēlius Tūsculō Rōmam it?
Ubi habitat Cornēlius?
Cūr Mēdus laetus est?
Quae est Lȳdia?
Quid habet Mēdus in sacculō suō?
Suntne amīcī Iūlius et Mēdus?
Num *portat* verbum passīvum est?

Vocābula nova:
via
mūrus
porta
lectīca
saccus
umerus
amīcus
inimīcus
equus
amīca
longus
malus
fessus
duodecim
it eunt
portat
ambulat
vehit
timet
intrat
tam
quam
inter
prope
procul ab
circum
ad
ante
post
ā
apud
per
nam
itaque
autem
unde?
quō?
praepositiō
locātīvus
āctīvum
passīvum

Iūlia rosam ante nāsum tenet

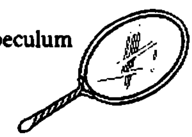
illīc : in peristȳlō

oculus

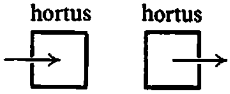
lacrimat ↔ rīdet

speculum

fōrmōsus -a -um = pulcher

in cubicul*um* (*acc*) ↔ *ex* cubicul*ō*
claudit ↔ aperit

in hort*um* ↔ *ex* hort*ō*

PVELLA ET ROSA

Ecce Mārcus et Quīntus ante ōstium vīllae. Puerī Iūlium exspectant. Māter nōn est apud fīliōs, ea in peristȳlō est; illīc virum suum exspectat. Aemilia laeta nōn est, quia Iūlius abest; nam Aemilia virum suum amat.

Ubi est Iūlia? In cubiculō suō est. Iūlia, quae sōla est illīc, rosam ante nāsum tenet. Puella lacrimat: in oculīs eius sunt lacrimae.

Iūlia speculum sūmit et ante oculōs tenet. Puella sē in speculō videt et sē interrogat: "Estne foedus nāsus meus?" Nāsus eius autem fōrmōsus nōn est. Iūlia rūrsus lacrimat.

Syra ōstium cubiculī pulsat.

Iūlia: "Intrā!"

Syra ōstium aperit et in cubiculum intrat, neque ōstium post sē claudit. Iūlia Syram post sē in speculō videt. Syra nōn videt lacrimās Iūliae, nam puella sē nōn vertit.

Syra: "Ō, hīc est mea puella. Venī in hortum, Iūlia!"

Iūlia imperat: "Claude ōstium!"

Ancilla pāret.

Iūlia: "Num nāsus meus foedus est, Syra?"

Syra: "Foedus? Immō fōrmōsus est nāsus tuus."

immō fōrmōsus : nōn foedus sed fōrmōsus

Iūlia sē vertit. Iam Syra lacrimās videt.

Syra: "Quid est, mea Iūlia? Tergē oculōs! Es laeta! Nāsus tuus tam fōrmōsus est quam meus."

est sunt
es! este! (*imp*)

Iūlia: "Sed nāsus tuus nōn fōrmōsus est!"

Syra: "Quid? Nōnne fōrmōsus est nāsus meus?"

nōn-ne

Iūlia: "Immō foedus est! Ecce speculum, Syra."

Iūlia speculum tenet ante Syram, quae nāsum suum in speculō videt. Ancilla oculōs claudit et tacet. —

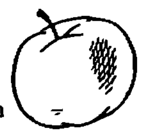

II Ecce Iūlius ad vīllam advenit. Servī lectīcam ante ōstium pōnunt. Pater fīliōs salūtat: "Salvēte, fīliī!" et ā fīliīs salūtātur: "Salvē, pater!"

ad-venit = ad ... venit
salv*ē!* salv*ēte!*
salv*ē*, pater! (*sing*)
salv*ēte*, fīliī! (*plūr*)

Iūlius ambulat ad ōstium, quod ab ōstiāriō aperītur. Dominus per ōstium in vīllam intrat. Post eum veniunt Syrus et Lēander, quī duōs saccōs portant. Ōstiārius post eōs ōstium claudit. Ursus et Dāvus cum lectīcā vacuā discēdunt.

ōstiārius = servus quī ōstium aperit et claudit
in vīll*am* ↔ *ex* vīll*ā*

mālum

Puerī saccōs plēnōs quī ā servīs portantur vident et interrogant: "Quid inest in saccīs?"

plēnus -a -um ↔ vacuus

in-est = in... est

Iūlius respondet: "In saccō quem Lēander portat māla īnsunt. Hīc saccum pōne, Lēander!"

īn-sunt = in... sunt

Lēander saccum pōnit ante Iūlium, quī aperit eum.

eum : saccum

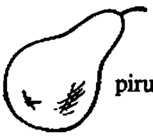
Iūlius: "Vidēte, puerī: hic saccus plēnus mālōrum est."

hic saccus = saccus quī hīc (apud mē) est

ē = ex
ex ante *a, e, i, o, u, h*
ē/ex ante cēterās litterās

Iūlius mālum ē saccō sūmit et sē vertit ad Mārcum: “Ecce mālum tuum, Mārce.” Iūlius Mārcō mālum dat. Pater fīliō suō magnum mālum dat. Iam Mārcus mālum habet, neque Quīntus mālum habet. Iūlius Quīntum ad sē vocat et eī mālum dat. Iūlius Quīntō mālum dat. Iam et Mārcus et Quīntus māla habent.

eī : Quīnt*ō*

pirum

Mārcus: “Quid inest in saccō Syrī?”

Iūlius: “In saccō eius pira īnsunt. Aperī saccum, Syre! Vidēte, puerī: hic saccus plēnus est pirōrum.” Iūlius duo pira ē saccō sūmit: “Ecce pirum tuum, Mārce, et tuum, Quīnte.” Pater fīliīs suīs pira dat. Fīliī, quī iam nōn sōlum māla, sed etiam pira habent, laetī sunt. Servī autem neque māla neque pira habent.

sōlum = tantum

neque...neque ↔ et...et

dat dant
dā! date! (imp)

iīs (= eīs) : serv*īs*

Quīntus: “Etiam servīs dā māla et pira, pater!”

Iūlius Syrum et Lēandrum servōs ad sē vocat et iīs māla et pira dat. Dominus servīs māla et pira dat.

III

Aemilia cum Dēliā ē peristȳlō in ātrium intrat, laeta ad Iūlium adit eumque salūtat. Aemilia virō suō ōsculum dat. Iūlius Aemiliae ōsculum dat.

ad-it = ad... it

Aemilia Iūliō ōsculum dat

Iūlius: “Quid agit Iūlia?”

Aemilia: “Rosās carpit in hortō.”

Iūlius: “Currite in hortum, puerī, et vocāte eam!”

Quīntus currit. Mārcus nōn currit, sed ambulat.

Iūlius imperat: “Age! Curre, Mārce!”

Etiam Mārcus currit. Puerī per peristȳlum in hortum currunt. Illīc autem puella nōn est. Puerī ex hortō per peristȳlum in ātrium ambulant.

Mārcus ambulat — Quīntus currit

Mārcus: "Iūlia neque in hortō neque in peristȳlō est."

Aemilia: "Estne Syra in hortō?"

Quīntus: "Nōn est. Nūlla ancilla illīc est."

Aemilia: "Nōn sōlum Iūlia, sed etiam Syra abest! Dēlia, ī ad cubiculum Iūliae!"

it eunt
ī! īte! (*imp*)

Dēlia ad cubiculum Iūliae it, ōstium pulsat, aperit, in cubiculum intrat. Illīc nōn sōlum Iūlia, sed etiam Syra est. Oculī Iūliae plēnī sunt lacrimārum.

Dēlia: "Venī in ātrium, Iūlia! Illīc pater tuus tē exspectat."

Iūlia oculōs et nāsum terget, rosam sūmit, ē cubiculō exit. Syra et Dēlia post eam exeunt. Iūlia in ātrium ad Iūlium currit eīque ōsculum dat.

ex-it ↔ intrat
ex-*it* ex-*eunt*
eī-que

Iūlia: "Ecce rosa. Nōnne pulchra est haec rosa?"

haec rosa = rosa quae hīc (apud mē) est

Iūlius: "Nūlla rosa tam pulchra est quam fīlia mea!" Iūlius fīliae suae ōsculum dat. Iamne lacrimat Iūlia? Immō laeta est et rīdet.

iam-ne

Iūlia: "Num nāsus meus foedus est?"

Iūlius: "Foedus? Immō tam fōrmōsus est quam—hoc mālum! Ecce mālum tuum, Iūlia." Pater fīliae mālum magnum et fōrmōsum dat. Iūlia mālum terget et ante oculōs tenet.

hoc mālum = mālum quod hīc (apud mē) est
hic haec hoc:
hic saccus (*m*)
haec rosa (*f*)
hoc mālum (*n*)

Iūlia: "Ō, quam fōrmōsum est hoc mālum!" Puella laeta mālō suō ōsculum dat!

Iūlius: "Hoc pirum etiam tuum est, Iūlia." Iūlius eī pirum dat. Iam puella et mālum et pirum habet.

eī : Iūli*ae*

Aemilia: "Etiam ancillīs meīs māla et pira dā!"

iīs (= eīs) : ancillīs

Iūlius ancillās ad sē vocat et iīs quoque māla et pira dat. Ancillae laetae ex ātriō exeunt. —

cui? puer*ō*
puell*ae*

Cui Iūlius mālum dat? Puerō mālum dat. Puer cui Iūlius mālum dat est fīlius eius.

Cui Iūlius ōsculum dat? Puellae ōsculum dat. Puella cui Iūlius ōsculum dat fīlia eius est.

GRAMMATICA LATINA

datīvus (*dat*) < dat

Datīvus

[A] Masculīnum.

serv*ō*
serv*īs*

Iūlius serv*ō* (Syrō) mālum dat.
Iūlius serv*īs* (Syrō et Lēandrō) māla dat.
'Serv*ō*' datīvus singulāris est. 'Serv*īs*' est datīvus plūrālis. Datīvus: singulāris *-ō*, plūrālis *-īs*.

-ō *-īs*

[B] Fēminīnum.

ancill*ae*
ancill*īs*

Iūlius ancill*ae* (Syrae) mālum dat.
Iūlius ancill*īs* (Syrae et Dēliae) māla dat.
'Ancill*ae*' est datīvus singulāris. 'Ancill*īs*' datīvus plūrālis est. Datīvus: singulāris *-ae*, plūrālis *-īs*.

-ae *-īs*

[C] Neutrum.

oppid*ō*
oppid*īs*

Fluvius oppid*ō* aquam dat.
Fluviī oppid*īs* aquam dant.
'Oppid*ō*' datīvus singulāris est. 'Oppid*īs*' est datīvus plūrālis. Datīvus: singulāris *-ō*, plūrālis *-īs*.

-ō *-īs*

PENSVM A

Iūlius Mārc–, fīli– su–, mālum dat. Iūlius Mārc– et Quīnt–, fīli– su–, māla dat. Iūlius etiam serv– su–, Syr– et Lēandr–, māla dat.

C– Aemilia ōsculum dat? Aemilia vir– su– Iūli– ōsculum dat. Iūlius Aemili– ōsculum dat. Iūlius Iūli–, fīli– su–, mālum dat, neque sōlum Iūliae, sed etiam Syr– et Deli–, ancill– su–. Iūlia māl– su– ōsculum dat!

PENSVM B

Iūlius ad vīllam —. Ōstiārius ōstium — et post eum —.

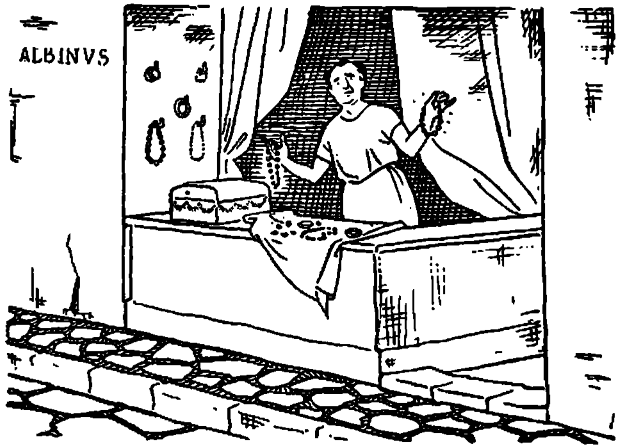
Saccī nōn vacuī, sed — sunt. Iūlius: "Vidēte, puerī: — saccus plēnus — est. Ecce mālum tuum, Mārce." Iūlius Mārcō mālum —. Iūlius fīliīs nōn — māla, sed etiam pira dat. Iam puerī — māla — pira habent, sed servī — māla — pira habent. Dominus servōs ad — vocat et — quoque māla et — dat.

Aemilia ad Iūlium — et eī — dat. Iūlia abest. Puerī nōn ambulant, sed — in hortum. — [: in hortō] Iūlia nōn est, ea in cubiculō suō est. Iūlia nōn rīdet, sed —: in — eius sunt —. Dēlia: "In ātriō pater tuus tē —, Iūlia." Iūlia — [= ex] cubiculō —, ad Iūlium currit et — [: Iūliō] ōsculum dat. Iūlia rosam ante Iūlium —. Iūlia: "Nōnne — rosa — [= pulchra] est?"

PENSVM C

Quem puerī exspectant?
Venitne Iūlius Rōmā?
Quis ōstium aperit et claudit?
Quid inest in saccīs?
Cui Iūlius mālum prīmum dat?
Cui Aemilia ōsculum dat?
Estne Iūlia in hortō?
Quō it Dēlia?
Estne Iūlia sōla in cubiculō suō?
Rīdetne Iūlia?
Quō Iūlia currit?
Quid Iūlius dat fīliae suae?

Vocābula nova:
oculus
lacrima
speculum
ōstiārius
mālum
pirum
ōsculum
fōrmōsus
plēnus
exspectat
tenet
lacrimat
aperit
claudit
vertit
tergei
advenit
inest
dat
adit
currit
exit
es
sē
hic
haec
hoc
immō
nōnne?
et... et
neque... neque
sōlum
illīc
ē
eī
iīs
cui
datīvus

TABERNA ROMANA

gemma margarīta

haec taberna, *acc* hanc tabernam
quī = is quī

ānulus cum gemmā

līnea cum margarītīs = līnea margarītārum

Ecce taberna Rōmāna, in quā gemmae et margarītae multae sunt. Cuius est haec taberna? Albīnī est. Albīnus hanc tabernam habet. Quī tabernam habet tabernārius est. Albīnus est tabernārius Rōmānus quī gemmās et margarītās vēndit. Aliī tabernāriī librōs vēndunt, aliī māla et pira, aliī rosās et līlia.

Gemmae et margarītae sunt ōrnāmenta. Ānulus cum gemmā ōrnāmentum pulchrum est. Etiam līnea cum margarītīs ōrnāmentum est. Līnea sine margarītīs nōn est ōrnāmentum!

haec via, *abl* hāc viā

emit ↔ vēndit
quae = eae quae

quī = iī quī

Multae fēminae quae in hāc viā ambulant ante tabernam Albīnī cōnsistunt, nam fēminae ōrnāmentīs dēlectantur. Eae quae magnam pecūniam habent multa ōrnāmenta emunt. Quae nūllam aut parvam pecūniam habent ōrnāmenta aspiciunt tantum, nōn emunt. Etiam virī multī ad hanc tabernam adeunt. Quī magnam pecū-

niam habent ōrnāmenta emunt et fēminīs dant; cēterī rūrsus abeunt. Fēminae quārum virī magnam pecūniam habent multa ōrnāmenta ā virīs suīs accipiunt.

ab-it ↔ ad-it
ab-*it* ab-*eunt*

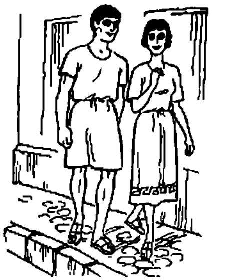
pecūniōsus -a -um: p. est = magnam pecūniam habet

Aemilia, cuius vir pecūniōsus est, multa ōrnāmenta ab eō accipit. Aemilia ānulum in digitō et margarītās in collō multaque alia ōrnāmenta habet. Ānulus digitum Aemiliae ōrnat, margarītae collum eius ōrnant. Fēminae gemmīs et margarītīs ānulīsque ōrnantur.

In viā prope tabernam Albīnī vir et fēmina ambulant. Quī vir et quae fēmina? Est Mēdus, quī cum Lȳdiā, amīcā suā, ambulat. Mēdus est servus Iūliī, sed dominus eius Rōmae nōn est. Mēdus sine dominō suō cum fēminā fōrmōsā in viīs Rōmae ambulat.

qu*is*? qu*is*/qu*ī* vir?
qu*id*? qu*od* ōrnāmentum?

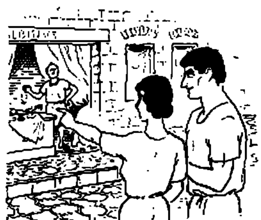

Lȳdia ōrnāmentum pulchrum in collō habet. Quod ōrnāmentum? Ōrnāmentum quod Lȳdia habet est līnea margarītārum. Collum Lȳdiae margarītīs pulchrīs ōrnātur; Lȳdia autem nūllum aliud ōrnāmentum habet, quia pecūniōsa nōn est, neque pecūniōsus est amīcus eius. (Pecūniōsus est quī magnam pecūniam habet.)

alius -a -*ud* (*n*)

quī = is quī

II Albīnus clāmat: "Ōrnāmenta! Ōrnāmenta fēminārum! Ōr-nā-men-ta! Emite ōrnāmenta!"

Lȳdia cōnsistit oculōsque ad tabernam Albīnī vertit: Lȳdia tabernam aspicit. Mēdus nōn cōnsistit neque tabernam aspicit.

Lȳdia: "Cōnsiste, Mēde! Aspice illam tabernam! Ō, quam pulchra sunt illa ōrnāmenta!" Lȳdia tabernam Albīnī digitō mōnstrat. Mēdus sē vertit, tabernam vi-

illa taberna = taberna quae illīc est

det, cum Lȳdiā ad tabernam adit. Mēdus et Lȳdia ante tabernam cōnsistunt. Albīnus eōs salūtat et margarītās in līneā ante oculōs Lȳdiae tenet: Albīnus Lȳdiae margarītās ostendit.

Albīnus Lȳdi*ae* (*dat*) margarītās ostendit

hoc, *abl* hōc
vīgintī = xx (20)

sing hic haec hoc
plūr hī hae haec

Albīnus: "In hōc ōrnāmentō vīgintī margarītae magnae sunt. Nōnne pulchrae sunt hae margarītae?"

Mēdus: "Amīca mea multās margarītās habet."

Lȳdia: "In hāc tabernā multa alia ōrnāmenta sunt."

aspic*e*! aspic*ite*!
aspic*it* aspic*iunt*
hī, *acc* hōs

Albīnus iīs trēs ānulōs sine gemmīs ostendit: "Aspicite hōs ānulōs! Nōnne hī ānulī pulchrī sunt?"

Mēdus et Lȳdia ānulōs aspiciunt.

hī hae haec, *abl* hīs

Lȳdia: "In hīs ānulīs gemmae nūllae sunt!"

Mēdus Albīnum interrogat: "Quot nummīs cōnstat ānulus in quō gemma est?"

quī, *abl* quō

ānulus gemmātus = ānulus cum gemmā

Albīnus Mēdō ānulum gemmātum ostendit.

Albīnus: "Hic ānulus centum nummīs cōnstat."

Mēdus: "Quid?"

hic haec hoc, *gen* huius
sēstertius = nummus

Albīnus: "Pretium huius ānulī est centum sēstertiī."

Mēdus: "Centum sēstertiī? Id magnum pretium est!"

hic ānulus, *acc* hunc ā.um, *abl* hōc ā.ō
tantus -a -um = tam magnus
octōgintā = LXXX (80)

Albīnus: "Immō parvum pretium est! Aspice hunc ānulum: in hōc ānulō magna gemma est. Tanta gemma sōla octōgintā sēstertiīs cōnstat."

Mēdus: "Num ānulus sine gemmā vīgintī tantum sēstertiīs cōnstat?" Albīnus nōn respondet.

hic ānulus = ānulus quī hīc est
ille ānulus = ānulus quī illīc est

Mēdus, quī alium ānulum gemmātum post Albīnum videt: "Hic ānulus pulcher nōn est. Quot sēstertiīs cōnstat ille ānulus?"

Albīnus: "Quī ānulus?"

Mēdus: "Ille post tē. Quantum est pretium illīus ānulī?" Mēdus ānulum post Albīnum digitō mōnstrat.

Albīnus: "Ille quoque ānulus centum sēstertiīs cōnstat. Pretium illīus ānulī tantum est quantum huius; sed amīca tua hunc ānulum amat, nōn illum."

Lȳdia ānulum gemmātum ante oculōs tenet.

Lȳdia: "Ō, quam pulchrum hoc ōrnāmentum est! Illud ōrnāmentum nōn tam pulchrum est quam hoc, neque illa gemma tanta est quanta haec."

Mēdus: "Tanta gemma ad tam parvum ānulum nōn convenit."

III Lȳdia, quae haec verba nōn audit, Mēdō digitōs suōs ostendit, in quibus nūllī ānulī sunt.

Lȳdia: "Aspice, Mēde! In digitīs meīs nūllī sunt ānulī. Aliae fēminae digitōs ānulōrum plēnōs habent — meī digitī vacuī sunt!"

Mēdus: "Sacculus quoque meus vacuus est!"

Lȳdia ānulum in mēnsā pōnit. In oculīs eius lacrimae sunt. Mēdus, quī lacrimās videt, sacculum suum in mēnsā pōnit — neque vacuus est sacculus, sed plēnus nummōrum! Quanta pecūnia est in sacculō Mēdī? In eō nōnāgintā sēstertiī īnsunt.

Mēdus: "Ecce sēstertiī nōnāgintā."

Albīnus: "Sed nōnāgintā nōn satis est. Pretium ānulī est sēstertiī centum!"

Lȳdia: "Dā huic tabernāriō centum sēstertiōs!"

quantus -a -um = quam magnus
ille, *gen* ill*īus*, *acc* ill*um*

tantus...quantus = tam magnus...quam

ille -a -ud:
ill*e* ānulus (*m*)
ill*a* gemma (*f*)
ill*ud* ōrnāmentum (*n*)

quī, *abl plūr* quibus

nōnāgintā = XC (90)

sēstertiī nōnāgintā: HS XC

hic haec hoc, *dat* huic

Mēdus: "Id nimis magnum pretium est! Aliī tabernāriī ānulum gemmātum octōgintā sēstertiīs vēndunt."

Albīnus: "Quī sunt illī tabernāriī?"

quī = iī quī

Mēdus: "Quī in aliīs viīs tabernās habent."

sing ille illa illud
plūr illī illae illa

Albīnus: "Quae sunt illae viae in quibus illae tabernae sunt? Et quae sunt illa ōrnāmenta quae in illīs tabernīs parvō pretiō emuntur? Nōn sunt ōrnāmenta! Sed aspicite haec ōrnāmenta: hōs ānulōs, hās gemmās, hās margarītās! Haec ōrnāmenta proba sunt! Neque pretium hōrum ōrnāmentōrum nimis magnum est!"

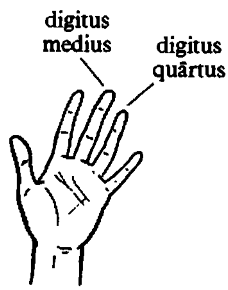
accip*e!* accip*ite!*
accip*it* accip*iunt*

Mēdus: "Accipe nummōs nōnāgintā — aut nūllōs!"

Albīnus: "Num hīc nōnāgintā sēstertiī sunt?"

Mēdus: "Numerā eōs!"

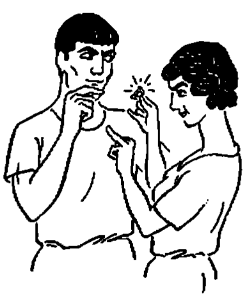
Albīnus numerat sēstertiōs, quōrum numerus est nōnāgintā.

Albīnus: "Sunt nōnāgintā."

Mēdus: "Satisne est?"

Albīnus nōn respondet, sed nummōs sūmit Mēdōque ānulum dat. Albīnus pecūniam accipit et Mēdō ānulum vēndit sēstertiīs nōnāgintā.

Mēdus sē ad Lȳdiam vertit: "Accipe hunc ānulum ab amīcō tuō..." Mēdus ānulum in digitō Lȳdiae pōnit. In quō digitō? In digitō mediō.

Mēdus: "Hic ānulus ad digitum tuum nōn convenit. Ānulus nimis parvus est aut digitus nimis magnus!"

Lȳdia: "Ō Mēde! Digitus medius nimis magnus est. Pōne ānulum in digitō quārtō!"

quārtus -a -um = IV (4.)

Mēdus ānulum in digitō Lȳdiae quārtō pōnit. Ānulus satis magnus est et ad digitum convenit, nam digitus quārtus nōn tantus est quantus digitus medius. Lȳdia laeta digitum suum aspicit et amīcō suō ōsculum dat.

Mēdus et Lȳdia ā tabernā abeunt. Lȳdia, quae Rōmae habitat, Mēdō viam mōnstrat.

Albīnus rūrsus clāmat: "Ōrnāmenta! Ōr-nā-men-ta!" et aliōs virōs pecūniōsōs, quōrum amīcae nūlla aut pauca ōrnāmenta habent, exspectat.

GRAMMATICA LATINA

Prōnōmina 'quis', 'quī', 'is', 'ille'

ūnum prōnōmen (*prōn*)
duo prōnōmina

[A] Masculīnum.

Quis saccum portat? Serv*us* saccum portat. *Quī* servus? Servus *quī* saccum portat est Syrus. *Is*/*ille* servus saccum portat.

Singulāris:
nōminātīvus
quis/*quī is ille*
quī...?
is servus = *ille* servus

Iūlius serv*um* vocat. *Quem* servum? Servus *quem* Iūlius vocat est Syrus. Iūlius *eum*/*illum* servum vocat.

accūsātīvus
quem eum illum

Iūlius dominus serv*ī* est. *Cuius* servī? Syrus est servus *cuius* dominus Iūlius est. Iūlius dominus *eius*/*illīus* servī est.

genetīvus
cuius eius illīus

Iūlius serv*ō* mālum dat. *Cui* servō? Servus *cui* Iūlius mālum dat est Syrus. Iūlius *eī*/*illī* servō mālum dat.

datīvus
cui eī illī

Saccus ā serv*ō* portātur. Ā *quō* servō? Servus ā *quō* saccus portātur est Syrus. Saccus ab *eō*/*illō* servō portātur.

ablātīvus
quō eō illō

Serv*ī* saccōs portant. *Quī* servī? Servī *quī* saccōs portant sunt Syrus et Lēander. *Iī*/*illī* servī saccōs portant.

Plūrālis:
nōminātīvus
quī iī illī

Iūlius serv*ōs* vocat. *Quōs* servōs? Servī *quōs* Iūlius vocat sunt Syrus et Lēander. Iūlius *eōs*/*illōs* servōs vocat.

accūsātīvus
quōs eōs illōs

Iūlius dominus serv*ōrum* est. *Quōrum* servōrum? Servī *quōrum* dominus est Iūlius sunt Syrus et Lēander. Iūlius dominus *eōrum*/*illōrum* servōrum est.

genetīvus
quōrum eōrum illōrum

datīvus
quibus iīs illīs

Iūlius serv*īs* māla dat. *Quibus* servīs? Servī *quibus* Iūlius māla dat sunt Syrus et Lēander. I. *iīs/illīs* servīs māla dat.

ablātīvus
quibus iīs illīs

Saccī ā serv*īs* portantur. Ā *quibus* servīs? Servī ā *quibus* saccī portantur sunt Syrus et Lēander. Ab *iīs/illīs* servīs saccī portantur.

Singulāris:
nōminātīvus
quae ea illa

[B] Fēminīnum.

Ancill*a* abest. *Quae* ancilla? Ancilla *quae* abest est Syra. *Ea/illa* ancilla abest.

accūsātīvus
quam eam illam

Iūlius ancill*am* vocat. *Quam* ancillam? Ancilla *quam* Iūlius vocat est Syra. Iūlius *eam/illam* ancillam vocat.

genetīvus
cuius eius illīus

Iūlius dominus ancill*ae* est. *Cuius* ancillae? Syra est ancilla *cuius* dominus Iūlius est. I. dominus *eius/illīus* ancillae est.

datīvus
cui eī illī

Iūlius ancill*ae* mālum dat. *Cui* ancillae? Ancilla *cui* Iūlius mālum dat est Syra. Iūlius *eī/illī* ancillae mālum dat.

ablātīvus
quā eā illā

Iūlius ab ancill*ā* salūtātur. Ā *quā* ancillā? Ancilla ā *quā* Iūlius salūtātur est Syra. Iūlius ab *eā/illā* ancillā salūtātur.

Plūrālis:
nōminātīvus
quae eae illae

Ancill*ae* absunt. *Quae* ancillae? Ancillae *quae* absunt sunt Syra et Dēlia. *Eae/illae* ancillae absunt.

accūsātīvus
quās eās illās

Iūlius ancill*ās* vocat. *Quās* ancillās? Ancillae *quās* Iūlius vocat sunt Syra et Dēlia. Iūlius *eās/illās* ancillās vocat.

genetīvus
quārum eārum illārum

Iūlius dominus ancill*ārum* est. *Quārum* ancillārum? Ancillae *quārum* dominus est Iūlius sunt Syra et Dēlia. Iūlius dominus *eārum/illārum* ancillārum est.

datīvus
quibus iīs illīs

Iūlius ancill*īs* māla dat. *Quibus* ancillīs? Ancillae *quibus* Iūlius māla dat sunt Syra et Dēlia. I. *iīs/illīs* ancillīs māla dat.

ablātīvus
quibus iīs illīs

Iūlius ab ancill*īs* salūtātur. Ā *quibus* ancillīs? Ancillae ā *quibus* Iūlius salūtātur sunt Syra et Dēlia. Ab *iīs/illīs* ancillīs Iūlius salūtātur.

Singulāris:
nōminātīvus
quid/quod id illud
quod…?

[C] Neutrum.

Quid est ānulus? Ānulus est ōrnāment*um*. *Quod* ōrnāmentum? Ānulus est ōrnāmentum *quod* digitum ōrnat. *Id/illud* ōrnāmentum pulchrum est.

accūsātīvus
quid/quod id illud
quod…?

Quid Lȳdia in collō habet? Ōrnāment*um* habet. *Quod* ōrnāmentum? Ōrnāmentum *quod* Lȳdia in collō habet est līnea margarītārum. Lȳdia *id/illud* ōrnāmentum amat.

Pretium ōrnāmentī est HS (= sēstertiī) C. *Cuius* ōrnāmentī? Ōrnāmentum *cuius* pretium est HS C est ānulus. Pretium *eius /illīus* ōrnāmentī est HS C.

genetīvus
cuius eius illīus

Fluvius oppidō aquam dat. *Cui* oppidō? Oppidum *cui* fluvius aquam dat est Capua. Fluvius *eī/illī* oppidō aquam dat.

datīvus
cui eī illī

Cornēlius in parvō oppidō habitat. In *quō* oppidō? Oppidum in *quō* Cornēlius habitat est Tūsculum. In *eō/illō* oppidō habitat Cornēlius.

ablātīvus
quō eō illō

Quae oppid*a* prope Rōmam sunt? Ōstia et Tūsculum sunt oppida *quae* prope Rōmam sunt. *Ea/illa* oppida prope Rōmam sunt.

Plurālis:
nōminātīvus
quae ea illa

Albīnus ōrnāment*a* vēndit. *Quae* ōrnāmenta? Ōrnāmenta *quae* A. vēndit sunt ānulī. *Ea/illa* ōrnāmenta vēndit A.

accūsātīvus
quae ea illa

Pretium ōrnāment*ōrum* est HS C. *Quōrum* ōrnāmentōrum? Ōrnāmenta *quōrum* pretium est HS C ānulī sunt. Pretium *eōrum/illōrum* ōrnāmentōrum est HS C.

genetīvus
quōrum eōrum illōrum

Fluviī oppid*īs* aquam dant. *Quibus* oppidīs? Oppida *quibus* fluviī aquam dant sunt Capua et Brundisium. Fluviī *iīs/illīs* oppidīs aquam dant.

datīvus
quibus iīs illīs

Fēminae ōrnāment*īs* dēlectantur. *Quibus* ōrnāmentīs? Ōrnāmenta *quibus* fēminae dēlectantur sunt margarītae et gemmae. *Iīs/illīs* ōrnāmentīs dēlectantur fēminae.

ablātīvus
quibus iīs illīs

Prōnōmen 'hic'

		Masculīnum	*Fēminīnum*	*Neutrum*
Sing.	*Nōm.*	hic mūrus	haec via	hoc verbum
	Acc.	hunc mūrum	hanc viam	hoc verbum
	Gen.	huius mūrī	huius viae	huius verbī
	Dat.	huic mūrō	huic viae	huic verbō
	Abl.	hōc mūrō	hāc viā	hōc verbō
Plūr.	*Nōm.*	hī mūrī	hae viae	haec verba
	Acc.	hōs mūrōs	hās viās	haec verba
	Gen.	hōrum mūrōrum	hārum viārum	hōrum verbōrum
	Dat.	hīs mūrīs	hīs viīs	hīs verbīs
	Abl.	hīs mūrīs	hīs viīs	hīs verbīs

sing.

m.	f.	n.
hic	*haec*	*hoc*
hunc	*hanc*	*hoc*
	huius	
	huic	
hōc	*hāc*	*hōc*

plūr.

m.	f.	n.
hī	*hae*	*haec*
hōs	*hās*	*haec*
hōrum	*hārum*	*hōrum*
	hīs	
	hīs	

Vocābula nova:
taberna
gemma
margarīta
tabernārius
ōrnāmentum
ānulus
līnea
digitus
collum
pretium
sēstertius
pecūniōsus
gemmātus
medius
quārtus
vīgintī
octōgintā
nōnāgintā
vēndit
cōnsistit
emit
aspicit
abit
accipit
ōrnat
clāmat
mōnstrat
ostendit
cōnstat
convenit
alius
ille
tantus
quantus
satis
nimis
aut
prōnōmen

PENSVM A

Qu– est Albīnus? Est tabernārius qu– ōrnāmenta vēndit. Qu– ōrnāmenta? Ōrnāmenta qu– Albīnus vēndit sunt gemmae et margarītae. Qu– emit Mēdus? Ōrnāmentum emit. Qu– ōrnāmentum? Ōrnāmentum qu– Mēdus emit est ānulus c– pretium est HS C. Digitus in qu– ānulus pōnitur est digitus quārtus.

H– servus Mēdus, ill– Dāvus est. Lȳdia h– servum amat, nōn ill–. Lȳdia amīca h– servī est, nōn ill–. Lȳdia h– servō ōsculum dat, nōn ill–. Lȳdia ab h– servō amātur, nōn ab ill–.

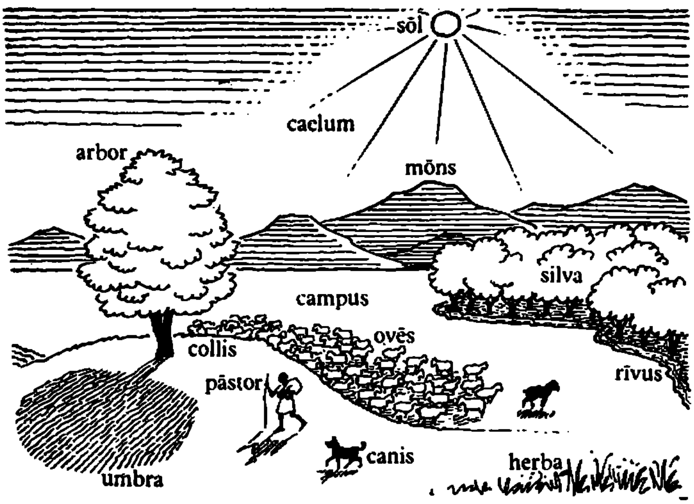
H– oppidum est Tūsculum, ill– est Brundisium. Cornēlius in h– oppidō habitat, nōn in ill–. Viae h– oppidī parvae sunt.

PENSVM B

Gemmae et margarītae — pulchra sunt. Aemilia multa ōrnāmenta ā Iūliō —. Aemilia — in collō et ānulum in — habet. Multae fēminae ante tabernam Albīnī — et ōrnāmenta eius aspiciunt. Virī ōrnāmenta — et fēminīs dant. — gemmātus centum sēstertiīs —. — ānulī est centum sēstertiī, sed Mēdus — (XC) tantum habet. Albīnus: "Nōnāgintā nōn — est!" Mēdus: "Accipe nōnāgintā sēstertiōs — nūllōs!" Ānulus ad digitum medium nōn —: digitus medius — magnus est. Sed ānulus convenit ad digitum — (IV), quī nōn — est quantus digitus —. Lȳdia laeta digitum suum — et cum Mēdō ā tabernā —. Lȳdia Mēdō viam —.

PENSVM C

Quid Albīnus vēndit?
Ā quō Aemilia ōrnāmenta accipit?
Ambulatne Mēdus cum dominō suō?
Ubi Mēdus et Lȳdia cōnsistunt?
Cūr Mēdus margarītās nōn emit?
Cūr Lȳdia nūllum ānulum habet?
Estne vacuus sacculus Mēdī?
Quot sēstertiīs cōnstat ānulus gemmātus?
Ad quem digitum ānulus convenit?

PASTOR ET OVES

Hic vir, quī in campō ambulat, pāstor Iūliī est. Pāstor nōn sōlus est in campō, nam canis niger cum eō est et centum ovēs: ūna ovis nigra et ūndēcentum ovēs albae. Pāstor ūnam ovem nigram et multās ovēs albās habet. Is est dominus ovis nigrae et ovium albārum. Pāstor ovī nigrae et ovibus albīs aquam et cibum dat. Cum ūnā ove nigrā et ūndēcentum ovibus albīs pāstor in campō est.

Cibus ovium est herba, quae in campō est. In rīvō est aqua. Ovēs in campō herbam edunt, et aquam bibunt ē rīvō, quī inter campum et silvam est. Canis herbam nōn ēst, neque pāstor herbam ēst. Cibus pāstōris est pānis, quī inest in saccō. Iūlius pāstōrī suō pānem dat. Pāstor canī suō cibum dat: canis ā pāstōre cibum accipit. Itaque canis pāstōrem amat.

ūn-dē-centum = IC (99)

albus -a -um ↔ niger -gra -grum

	sing	*plūr*
nōm	ovis	ovēs
acc	ov*em*	ov*ēs*
gen	ov*is*	ov*ium*
dat	ov*ī*	ov*ibus*
abl	ov*e*	ov*ibus*

rīvus = parvus fluvius

pānis

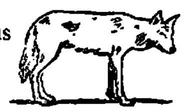
ēst edunt
vir pānem *ēst*
virī pānem *edunt*

	sing	*plūr*
nōm	pāstor	pāstōr*ēs*
acc	pāstōr*em*	pāstōr*ēs*
gen	pāstōr*is*	pāstōr*um*
dat	pāstōr*ī*	pāstōr*ibus*
abl	pāstōr*e*	pāstōr*ibus*

ūnus mōn*s* (< monts)
duo mont*ēs*

vallis ↔ mōns

ūna arbor
duae arbor*ēs*

lupus

suprā *prp+acc*

nūbēs

ūna nūb*ēs*
duae nūb*ēs*

sub *prp+abl* ↔ suprā
umbra ↔ sōl

umbram petit = ad umbram adit

pāstor in umbrā iacet

ovēs albās relinquit = ab ovibus albīs abit

In Italiā sunt multī pāstōrēs. Quī viā Appiā Rōmā Brundisium it multōs pāstōrēs videt in campīs. Numerus pāstōrum magnus est. Dominī pāstōribus suīs cibum dant. Canēs ā pāstōribus cibum accipiunt.

Post campum montēs sunt. Inter montēs sunt vallēs. In campō est collis. (Collis est mōns parvus.) In colle arbor est. In silvā multae arborēs sunt. Ovēs nōn in silvā neque in monte, sed in campō sunt. In silvā est lupus. Pāstor et ovēs lupum timent, nam lupus ovēs ēst. In silvīs et in montibus lupī sunt, in vallibus nūllī sunt lupī.

Sōl in caelō est suprā campum. In caelō nūlla nūbēs vidētur. Caelum est suprā terram. Montēs et vallēs, campī silvaeque sunt in terrā. In caelō sōl et nūbēs sunt, sed suprā hunc campum caelum sine nūbibus est. Itaque sōl lūcet in campō.

Pāstor in sōle ambulat. Sub arbore autem umbra est. Pāstor, quī nūllam nūbem videt in caelō, cum cane et ovibus ad arborem adit. Pāstor umbram petit. Etiam ovēs umbram petunt: post pāstōrem ad arborem adeunt. Pāstor ovēs suās ad arborem dūcit.

Ecce pāstor in umbrā arboris iacet cum cane et ovibus. Arbor pāstōrī et canī et ovibus umbram dat; sed ovis nigra cum paucīs aliīs in sōle iacet. Pāstor, quī fessus est, oculōs claudit et dormit. Canis nōn dormit.

Dum pāstor in herbā dormit, ovis nigra ab ovibus albīs *II*
abit et ad rīvum currit. Ovis nigra ovēs albās relinquit et rīvum petit; aquam bibit ē rīvō, et in silvam intrat!

Canis lātrat: "Baubau!" Pāstor oculōs aperit, ovēs aspicit, ovem nigram nōn videt. Pāstor ovēs numerat: "Ūna, duae, trēs, quattuor, quīnque..... ūndēcentum." Numerus ovium est ūndēcentum, nōn centum. Nūllae ovēs albae absunt, sed abest ovis nigra. Pāstor et canis ovēs albās relinquunt et silvam petunt. Pāstor saccum cum pāne in colle relinquit.

Dum cēterae ovēs ā pāstōre numerantur, ovis nigra in magnā silvā, ubi via nūlla est, errat. Ovis, quae iam procul ā pāstōre cēterīsque ovibus abest, neque caelum neque sōlem suprā sē videt. Sub arboribus sōl nōn lūcet. Ovis nigra in umbrā est.

vestīgium

In terrā inter arborēs sunt vestīgia lupī. Ubi est lupus ipse? Nōn procul abest. Ovis vestīgia lupī in terrā videt, neque lupum ipsum videt. Itaque ovis lupum nōn timet. Parva ovis sine timōre inter arborēs errat.

lup*us* ips*e*, *acc* lup*um* ips*um*

timor -ōris (*gen*) *m* < timet

Lupus autem prope ovem est. Pāstor et canis procul ab eā sunt. Lupus, quī cibum nōn habet, per silvam errat. Lupus in silvā cibum quaerit, dum pāstor et canis ovem nigram quaerunt.

Pāstor: "Ubi est ovis nigra? Age! quaere ovem, canis, et reperī eam!" Canis ovem quaerit et vestīgia eius in terrā reperit, neque ovem ipsam reperit. Canis lātrat.

ovis ips*a*, *acc* ovem ips*am*

Pāstor: "Ecce vestīgia ovis. Ubi est ovis ipsa? Dūc mē ad eam, canis!" Canis dominum suum per silvam dūcit ad ovem, sed ovis procul abest.

dūcit dūcunt
dūc! dūcite! (*imp*)

Lupus ululat: "Uhū!" Et ovis et canis lupum audiunt.

dēns

ūnus dēns (< dents) duo dentēs

ac-currit < ad-currit

prope ↔ procul

clāmor -ōris (*gen*) *m* < clāmat

pāstor ovem in umerōs im-pōnit (< in-pōnit)

dēclīnātiō -ōnis *f* (*dēcl*) < dēclīnat

modus -ī *m*: modō *abl*

Canis currit. Ovis cōnsistit et exspectat dum lupus venit. Ovis bālat: "Bābā!"

Ecce lupus quī ante ovem est! Iam ovis lupum ipsum ante sē videt. Oculī lupī in umbrā lūcent ut gemmae et dentēs ut margarītae. Parva ovis oculōs claudit et dentēs lupī exspectat. Lupus collum ovis petit dentibus...

Sed ecce canis accurrit! Lupus sē ab ove vertit ad canem, quī ante lupum cōnsistit et dentēs ostendit. Lupus ululat. Canis lātrat. Ovis bālat.

Pāstor, quī iam prope est, clāmat: "Pete lupum!" Canis clāmōrem pāstōris audit, et sine timōre lupum petit. Lupus autem ovem relinquit et montēs petit.

Pāstor quoque accurrit et ovem suam, quae in terrā iacet, aspicit. In collō eius sunt vestīgia dentium lupī! Ovis oculōs aperit et ad pāstōrem suum bālat.

Pāstor laetus ovem in umerōs impōnit eamque portat ad cēterās ovēs, quae sine pāstōre in campō errant.

Procul in monte lupus ululat.

GRAMMATICA LATINA

Dēclīnātiō vocābulōrum

[I] Dēclīnātiō prīma.

Vocābulum 'īnsula' dēclīnātur hōc modō:

			Singulāris	*Plūrālis*
-a	*-ae*	*Nōminātīvus*	īnsul|*a*	īnsul|*ae*
-am	*-ās*	*Accūsātīvus*	īnsul|*am*	īnsul|*ās*
-ae	*-ārum*	*Genetīvus*	īnsul|*ae*	īnsul|*ārum*
-ae	*-īs*	*Datīvus*	īnsul|*ae*	īnsul|*īs*
-ā	*-īs*	*Ablātīvus*	īnsul|*ā*	īnsul|*īs*

Hōc modō dēclīnantur multa vocābula fēminīna. Exempla: fēmina, puella, fīlia, domina, ancilla, familia, littera, pecūnia, mēnsa, vīlla, aqua, via, silva, terra, cēt.

hōc modō : ut 'īnsula'

[II] Dēclīnātiō secunda.

<table>
<tr><td></td><td></td><td>Sing.</td><td>Plūr.</td><td></td><td>Sing.</td><td>Plūr.</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>Nōm.</td><td>[A]</td><td>serv|us</td><td>serv|ī</td><td>[B]</td><td>verb|um</td><td>verb|a</td><td>-us/-um</td><td>-ī/-a</td></tr>
<tr><td>Acc.</td><td></td><td>serv|um</td><td>serv|ōs</td><td></td><td>verb|um</td><td>verb|a</td><td>-um</td><td>-ōs/-a</td></tr>
<tr><td>Gen.</td><td></td><td>serv|ī</td><td>serv|ōrum</td><td></td><td>verb|ī</td><td>verb|ōrum</td><td>-ī</td><td>-ōrum</td></tr>
<tr><td>Dat.</td><td></td><td>serv|ō</td><td>serv|īs</td><td></td><td>verb|ō</td><td>verb|īs</td><td>-ō</td><td>-īs</td></tr>
<tr><td>Abl.</td><td></td><td>serv|ō</td><td>serv|īs</td><td></td><td>verb|ō</td><td>verb|īs</td><td>-ō</td><td>-īs</td></tr>
</table>

[A] Ut 'servus' dēclīnantur vocābula masculīna: fīlius, dominus, fluvius, numerus, nummus, hortus, nāsus, mūrus, equus, saccus, umerus, amīcus, oculus, campus, rīvus, lupus, cēt.; puer, vir, liber (nōm. sing. sine *-us*).

[B] Ut 'verbum' dēclīnantur vocābula neutra: oppidum, exemplum, baculum, ōstium, cubiculum, speculum, mālum, ōrnāmentum, collum, pretium, caelum, vestīgium, cēt.

[III] Dēclīnātiō tertia.

<table>
<tr><td></td><td></td><td>Sing.</td><td>Plūr.</td><td></td><td>Sing.</td><td>Plūr.</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>Nōm.</td><td>[A]</td><td>pāstor</td><td>pāstōr|ēs</td><td>[B]</td><td>ov|is</td><td>ov|ēs</td><td>-/-is</td><td>-ēs</td></tr>
<tr><td>Acc.</td><td></td><td>pāstōr|em</td><td>pāstōr|ēs</td><td></td><td>ov|em</td><td>ov|ēs</td><td>-em</td><td>-ēs</td></tr>
<tr><td>Gen.</td><td></td><td>pāstōr|is</td><td>pāstōr|um</td><td></td><td>ov|is</td><td>ov|ium</td><td>-is</td><td>-um/-ium</td></tr>
<tr><td>Dat.</td><td></td><td>pāstōr|ī</td><td>pāstōr|ibus</td><td></td><td>ov|ī</td><td>ov|ibus</td><td>-ī</td><td>-ibus</td></tr>
<tr><td>Abl.</td><td></td><td>pāstōr|e</td><td>pāstōr|ibus</td><td></td><td>ov|e</td><td>ov|ibus</td><td>-e</td><td>-ibus</td></tr>
</table>

[A] Ut 'pāstor' dēclīnantur haec vocābula: sōl sōlis, timor -ōris, clāmor -ōris (masc.); arbor -oris (fēm.); cēt.

[B] Ut 'ovis' dēclīnantur haec vocābula: pānis, collis, vallis, canis (gen. plūr. can*um*); nūbēs -is (nōm. sing. *-ēs*); mōns montis, dēns dentis (nōm. sing. *-s* < *-ts*); et alia multa. Fēminīna sunt: ovis, vallis, nūbēs; masculīna: pānis, collis, mōns, dēns.

PENSVM A

In Italiā sunt multī pāstōr–. Numerus pāstōr– magnus est. Pāstor Iūliī ūnum can– et multās ov– habet. Pāstor est domi-

Vocābula nova:
campus
pāstor
canis
ovis
cibus
herba
rīvus
pānis
mōns
vallis
collis
arbor
silva
lupus
sōl
caelum
terra
nūbēs
umbra
vestīgium
timor
dēns
clāmor
modus
niger
albus
ūndēcentum
ēst edunt
bibit
lūcet
petit
dūcit
iacet
relinquit
lātrat
errat
quaerit
reperit
ululat
bālat
accurrit
impōnit
ipse
procul
suprā
sub
dum
ut
dēclīnātiō
dēclīnat

nus can– et ov–. Can– et ov– pāstōr– amant. Cibus ov– est herba, cibus pāstōr– est pān–. Pāstor pān– ēst.

In coll– ūna arbor est. Pāstor cum can– et ov– ad arbor– it. Iam pāstor in umbrā arbor– iacet. Arbor pāstōr– et can– et ov– umbram dat, sed ov– nigra in sōl– iacet. Nūllae nūb– ante sōl– sunt. In silvā multae arbor– sunt, sub arbor– umbra est. Ov– nigra ā pāstōr– cēterīsque ov– discēdit. Canis ov– videt.

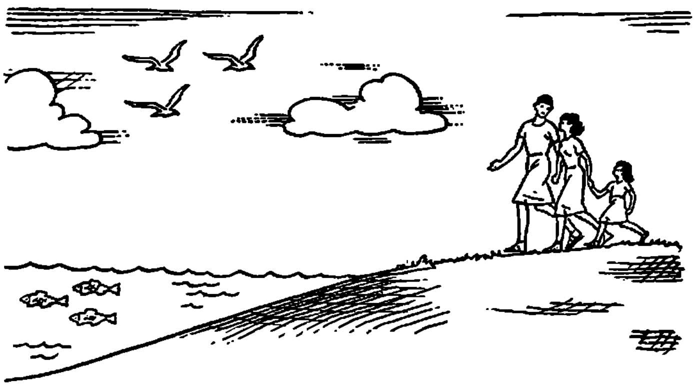
PENSVM B

Pāstor et centum — in — sunt. Pāstor ovibus aquam et — dat. Cibus ovium est —, cibus pāstōris est —. Pāstor pānem —. Ovēs herbam — et aquam — ē —.

Sōl —, nūlla — in caelō — hunc campum vidētur. In colle ūna — est, in — multae arborēs sunt. — arboribus umbra est. Pāstor ovēs suās ad arborem —. — pāstor in — arboris iacet, ovis nigra cēterās ovēs — et silvam —. In terrā sunt — lupī; lupus — nōn procul abest. Lupus in silvā cibum —, dum pāstor et — ovem quaerunt.

PENSVM C

Num pāstor sōlus in campō est?
Quot ovēs habet pāstor?
Ā quō canis cibum accipit?
Suntne montēs prope pāstōrem?
Ubi sunt vallēs?
Quid est collis?
Quō it pāstor?
Cūr pāstor umbram petit?
Quō it ovis nigra?
Quid ovis in terrā videt?
Cūr lupus ovem nigram nōn ēst?

BESTIAE ET HOMINES

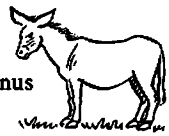
Equus et asinus, leō et lupus, canis et ovis bēstiae sunt. Leō et lupus sunt bēstiae ferae, quae aliās bēstiās capiunt et edunt. In Āfricā sunt multī leōnēs. Pāstōrēs Āfricae leōnēs timent, nam leōnēs nōn sōlum ovēs pāstōrum edunt, sed etiam pāstōrēs ipsōs! Nōn bēstia, sed homō est pāstor; leōnēs autem nōn sōlum aliās bēstiās, sed etiam hominēs edunt. Ferae et hominēs amīcī nōn sunt. Canis amīcus hominis est, ea bēstia fera nōn est.

Aliae bēstiae sunt avēs, aliae piscēs. Aquila est magna avis fera, quae parvās avēs capit et ēst. Avēs in āere volant. Piscēs in aquā natant. Hominēs in terrā ambulant. Avis duās ālās habet. Homō duōs pedēs habet. Piscis neque ālās neque pedēs habet. Avis quae volat ālās movet. Homō quī ambulat pedēs movet. Piscis quī natat caudam movet. Cum avis volat, ālae moventur. Cum homō ambulat, pedēs moventur. Cum piscis na-

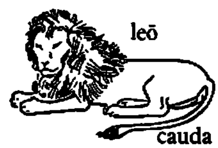
avēs in āere volant

hominēs in terrā ambulant

piscēs in aquā natant

leō *-ōnis m, pl* leōnēs -ōnum
ferus -a -um

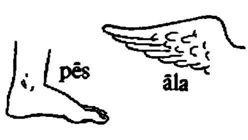

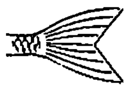
homō *-inis m, pl* hominēs -inum
fera = bēstia fera

āēr āeris *m*

pēs *pedis m, pl* pedēs -um

quī ambulat vestīgia in terrā facit

pot-est pos-sunt

quod = quia

Mercurius

mercātor -ōris *m*
imperium = id quod imperātur
...enim = nam...: is enim = nam is
nūntius = is quī verba portat (inter hominēs)

Neptūnus

mare -is *n*, *pl* maria -ium
Rōmānī = hominēs Rōmānī
Graecī = hominēs Graecī

flūmen = fluvius

flūmen -inis *n*, *pl* -ina -inum

tat, cauda movētur. Quī ambulat vestīgia in terrā facit. Quī volat aut natat vestīgia nōn facit.

In hortō et in silvā multae avēs sunt. Canis avēs, quae inter arborēs volant, aspicit. Canis ipse nōn volat, nam canis ālās nōn habet. Canis volāre nōn potest. Neque pāstor volāre potest. Pāstor duōs pedēs habet, itaque pāstor ambulāre potest. Hominēs ambulāre possunt, quod pedēs habent, neque volāre possunt, quod ālās nōn habent.

Mercurius autem ut avis volāre potest, nam in pedibus et in petasō eius ālae sunt. Mercurius nōn homō, sed deus est. Mercurius est deus mercātōrum. (Mercātor est homō quī emit et vēndit.) Mercurius imperia deōrum ad hominēs portat, is enim nūntius deōrum est.

Piscēs neque volāre neque ambulāre possunt. Piscēs in aquā natāre possunt. Etiamne hominēs natāre possunt? Aliī hominēs natāre possunt, aliī nōn possunt. Mārcus et Quīntus natāre possunt, Iūlia nōn potest.

Neptūnus natāre potest; is enim deus maris est. (Ōceanus est magnum mare.) Mercurius et Neptūnus deī Rōmānī sunt. Rōmānī et Graecī deōs multōs habent. Hominēs deōs neque vidēre neque audīre possunt. Deī ab hominibus neque vidērī neque audīrī possunt. *II*

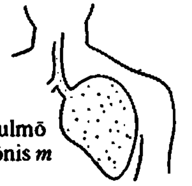
Padus magnum flūmen est. In eō flūmine multī sunt piscēs. Piscēs in aquā flūminis natant. In flūminibus et in maribus magnus numerus piscium est. Flūmina et maria plēna sunt piscium. Hominēs multōs piscēs capi-

unt. Nēmō piscēs flūminum et marium numerāre potest. Piscēs numerārī nōn possunt.

nēmō (< ne- + homō) = nūllus homō

Piscēs in aquā vīvunt, neque in terrā vīvere possunt, nam piscēs in āere spīrāre nōn possunt. Homō sub aquā spīrāre nōn potest. Homō vīvit, dum spīrat. Quī spīrat vīvus est, quī nōn spīrat est mortuus. Homō mortuus neque vidēre neque audīre, neque ambulāre neque currere potest. Homō mortuus sē movēre nōn potest. Cum homō spīrat, anima in pulmōnēs intrat et rūrsus ex pulmōnibus exit. Anima est āēr quī in pulmōnēs dūcitur. Quī animam dūcit animal est. Nōn sōlum hominēs, sed etiam bēstiae animālia sunt. Alia animālia in terrā vīvunt, alia in marī.

vīvus -a -um = quī vīvit (v. est = vīvit)
mortuus -a -um ↔ vīvus

pulmō -ōnis *m*

animam dūcere = spīrāre

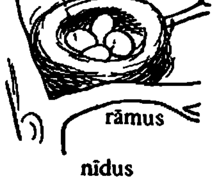
animal -ālis *n*, *pl* -ālia -ālium
mare -is *n*, *abl* -ī

Sine animā nēmō potest vīvere. Homō quī animam nōn dūcit vīvere nōn potest. Spīrāre necesse est hominī. Ēsse quoque hominī necesse est, nēmō enim sine cibō vīvere potest. Necesse est cibum habēre. Pecūniam habēre necesse est, nam quī pecūniam nōn habet cibum emere nōn potest. Sine pecūniā cibus emī nōn potest. Necesse nōn est gemmās habēre, nēmō enim gemmās ēsse potest. Gemmae edī nōn possunt; sed quī gemmās suās vēndit pecūniam facere et cibum emere potest. Mercātor quī ōrnāmenta vēndit magnam pecūniam facit. Fēminae quae pecūniam facere volunt ōrnāmenta sua vēndunt.

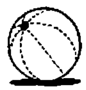
necesse est (+*dat*)

ēst edunt: *ēsse* (= edere)
nēmō enim = nam nēmō

Avēs nīdōs faciunt in arboribus; nīdī eārum inter rāmōs et folia arborum sunt. Aquilae in montibus nīdōs

facere -it -iunt
parere -it -iunt

pila

vult volunt:
Iūlia *vult* (= volt)
puerī *volunt*

capere -it -iunt
imp cape! capite!

canere = cantāre

vōx vōcis *f*

nōn audent : timent

occultāre ↔ ostendere

faciunt. In nīdīs sunt ōva. Avēs ōva pariunt, ex quibus parvī pullī exeunt. Canis nōn ōva, sed pullōs vīvōs parit. Fēminae līberōs pariunt. —

Mārcus et Quīntus et Iūlia in hortō sunt. Iūlia pilam *III*
tenet et cum puerīs pilā lūdere vult, neque iī cum puellā lūdere volunt; puerī enim nīdōs quaerunt in arboribus. Itaque puella lūdit cum cane suā Margarītā.

Iūlia: "Cape pilam, Margarīta!"

Canis pilam capit et caudam movet. Puella laeta rīdet et canit. Puerī puellam canere audiunt.

Quīntus: "Audī: Iūlia vōcem pulchram habet."

Mārcus: "Vōx eius nōn pulchra est!"

Canis avem suprā sē volāre videt eamque capere vult, neque potest. Canis īrātus lātrat: "Baubau!" Eius vōx pulchra nōn est, canis canere nōn potest! Avēs canere possunt, piscēs nōn possunt: piscēs vōcēs nōn habent.

Cum aquila suprā hortum volat et cibum quaerit, parvae avēs canere nōn audent, et inter folia arborum sē occultant. Itaque aquila eās reperīre nōn potest. Neque avēs neque nīdī avium ab aquilā reperīrī possunt, quod rāmīs et foliīs occultantur.

Mārcus autem nīdum reperit et Quīntum vocat: "Venī, Quīnte! In hāc arbore nīdus est." Accurrit Quīntus.

Mārcus: "Age! Ascende in arborem, Quīnte!"

Quīntus in arborem ascendit; iam is suprā Mārcum in arbore est. Mārcus ipse in arborem ascendere nōn audet!

Mārcus interrogat: "Quot sunt ōva in nīdō?"

Quīntus: "Nūlla ōva, sed quattuor pullī.'

Nīdus est in parvō rāmō. Rāmus quī nīdum sustinet nōn crassus, sed tenuis est. Rāmus tenuis Quīntum sustinēre nōn potest, is enim puer crassus est. Ecce rāmus cum puerō et nīdō et pullīs ad terram cadit!

Mārcus Quīntum ad terram cadere videt. Rīdetne Mārcus? Nōn rīdet. Mārcus enim perterritus est. Iam Quīntus et pullī quattuor sub arbore iacent. Neque puer neque pullī sē movent. Pullī mortuī sunt. Quīntusne mortuus est? Nōn est. Quīntus enim spīrat. Quī spīrat mortuus esse nōn potest. Sed Mārcus eum spīrāre nōn videt, neque enim anima vidērī potest.

Quid facit Mārcus? Mārcus perterritus ad vīllam currit et magnā vōce clāmat: "Age! Venī, pater!"

Iūlius puerum vocāre audit et exit in hortum. Pater fīlium perterritum ad sē accurrere videt eumque interrogat: "Quid est, Mārce?"

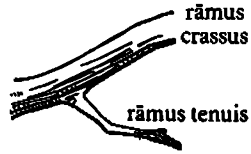
Mārcus: "Quīntus...est...mortuus!"

Iūlius: "Quid? mortuus? Ō deī bonī!"

Pater, ipse perterritus, cum Mārcō ad Quīntum currit. Iūlia quoque accurrit cum cane suā. Quīntus oculōs aperit. Iūlius eum oculōs aperīre videt.

Iūlius: "Ecce oculōs aperit: ergō vīvus est."

Mārcus et Iūlia Quīntum vīvum esse vident. Puer autem ambulāre nōn potest, neque enim pedēs eum sustinēre possunt; ergō necesse est eum portāre.

crassus -a -um ↔ tenuis

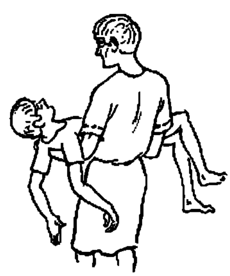
est sunt: *esse*

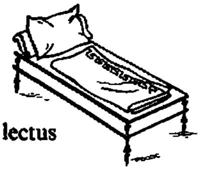
neque enim = nōn enim

facere = agere

Mārcus perterritus est

lectus

Quīntus ā Iūliō in vīllam portātur et in lectō pōnitur.

Aemilia fīlium suum ā Iūliō portārī videt, et interrogat: "Cūr puer ipse ambulāre nōn potest?"

Iūlius: "Quīntus ambulāre nōn potest, quod nōn est avis neque ālās habet! Quī volāre vult neque potest, ad terram cadit!"

Aemilia Quīntum ā Iūliō in lectō pōnī aspicit.

Quīnt*us* ā Iūliō portā*tur*
Aemilia Quīnt*um* ā Iūliō portā*rī* videt

Quīnt*us* in lectō pōni*tur*
Aemilia Quīnt*um* in lectō pōn*ī* aspicit

GRAMMATICA LATINA

Īnfīnītīvus

īnfīnītīvus - ī *m* (*īnf*)

[A] Āctīvum.

vocā*re*
vidē*re*
accurr*ere*
audī*re*

Iūlius Mārcum nōn vidē*re*, sed audī*re* potest. Pater fīlium vocā*re* audit, et accurr*ere* videt.

'Vocā|*re*', 'vidē|*re*', 'accurr|*ere*', 'audī|*re*' īnfīnītīvus est.

-re

Īnfīnītīvus: *-re*.

[1] *-āre*

[1] *-āre:* cantāre, pulsāre, plōrāre, interrogāre, verberāre, numerāre, salūtāre, imperāre, habitāre, amāre, dēlectāre, portāre, ambulāre, exspectāre, intrāre, ōrnāre, clāmāre, mōnstrāre, errāre, volāre, natāre, spīrāre; dare; cēt.

[2] *-ēre*

[2] *-ēre:* rīdēre, vidēre, respondēre, habēre, tacēre, pārēre, timēre, tenēre, iacēre, movēre, cēt.

[3] *-ere*

[3] *-ere:* pōnere, sūmere, discēdere, carpere, agere, vehere, claudere, vertere, currere, vēndere, emere, cōnsistere, ostendere, bibere, petere, dūcere, relinquere, quaerere, vīvere, lūdere, canere, ascendere, cadere; capere, facere, aspicere, accipere, parere; cēt.

[4] *-īre*

[4] *-īre:* venīre, audīre, dormīre, aperīre, reperīre; īre (ad-īre, ab-īre, ex-īre); cēt.

esse *ēsse*

Mēdus servus *esse* nōn vult. Nēmō gemmās *ēsse* potest.

'Esse' quoque et 'ēsse' īnfīnītīvus est.

[A] Passīvum.

portā*rī*
vidē*rī*
pōn*ī*
audī*rī*

Mārcus ā Iūliō nōn vidē*rī*, sed audī*rī* potest. Mārcus Quīntum ā Iūliō portā*rī* et in lectō pōn*ī* videt.

'Portā|*rī*', 'vidē|*rī*', 'pōn|*ī*', 'audī|*rī*' īnfīnītīvus passīvī est.

-rī/-ī

Īnfīnītīvus passīvī: *-rī/-ī*.
[1] *-ārī:* portārī, numerārī, vocārī.
[2] *-ērī:* vidērī, tenērī.
[3] *-ī:* pōnī, emī, edī, claudī.
[4] *-īrī:* audīrī, reperīrī, aperīrī.

[1] *-ārī*
[2] *-ērī*
[3] *-ī*
[4] *-īrī*

Piscēs numer*ārī* nōn possunt. Syra rosam ā Iūliā ten*ērī* videt. Gemmae ed*ī* nōn possunt. Magnum ōstium ā parvā puellā neque aper*īrī* neque claud*ī* potest.

= Syra Iūliam rosam tenēre videt
= parva puella magnum ōstium neque aperīre neque claudere potest

Dēclīnātiō tertia

'Avis' (*f*) et 'piscis' (*m*) dēclīnantur ut 'ovis'. Ut 'pāstor' dēclīnātur 'mercātor' (*m*).

'Leō' (*m*) et 'homō' (*m*) dēclīnantur hōc modō:

	Sing.	*Plūr.*	*Sing.*	*Plūr.*
Nōm.	leō	leōn|*ēs*	homō	homin|*ēs*
Acc.	leōn|*em*	leōn|*ēs*	homin|*em*	homin|*ēs*
Gen.	leōn|*is*	leōn|*um*	homin|*is*	homin|*um*
Dat.	leōn|*ī*	leōn|*ibus*	homin|*ī*	homin|*ibus*
Abl.	leōn|*e*	leōn|*ibus*	homin|*e*	homin|*ibus*

leō < le*ōn*

'Vōx' (*f*) et 'pēs' (*m*) dēclīnantur hōc modō:

	Sing.	*Plūr.*	*Sing.*	*Plūr.*
Nōm.	vōx	vōc|*ēs*	pēs	ped|*ēs*
Acc.	vōc|*em*	vōc|*ēs*	ped|*em*	ped|*ēs*
Gen.	vōc|*is*	vōc|*um*	ped|*is*	ped|*um*
Dat.	vōc|*ī*	vōc|*ibus*	ped|*ī*	ped|*ibus*
Abl.	vōc|*e*	vōc|*ibus*	ped|*e*	ped|*ibus*

vōx < vō*cs*
pēs < pe*ds*

'Flūmen', 'mare', 'animal' (*n*): vidē cap. XI.

PENSVM A

Av– in āer– volant. Pisc– in aquā natant. Iūlia neque vol– neque nat– potest. Homō duōs ped– habet, itaque homō ambul– potest. Homō mortuus sē mov– nōn potest. Spīr– necesse est hominī, nam sine animā nēmō vīv– potest. Cum homō spīrat, anima in pulmōn– intrat et ex pulmōn– exit. Homō

Vocābula nova:
asinus
leō
bēstia
homō
fera
avis
piscis
aquila

āēr
āla
pēs
cauda
petasus
deus
mercātor
nūntius
mare
flūmen
anima
pulmō
animal
nīdus
rāmus
folium
ōvum
pullus
pila
vōx
lectus
ferus
vīvus
mortuus
crassus
tenuis
perterritus
capere
volāre
natāre
movēre
facere
vīvere
spīrāre
parere
lūdere
canere
audēre
occultāre
ascendere
sustinēre
cadere
potest possunt
vult volunt
necesse est
nēmō
cum
quod
enim
ergō
īnfīnītīvus

quī spīrat mortuus es– nōn potest. Homin– deōs vid– nōn possunt. Deī ab homin– vid– nōn possunt. Nēmō piscēs numer– potest. Piscēs numer– nōn possunt. Sine pecūniā cibus em– nōn potest.

Puerī Iūliam can– audiunt. Mārcus Quīntum ad terram cad– videt. Iūlius Mārcum clām– audit. Aemilia saccum ā Iūliō in mēnsā pōn– et aper– videt.

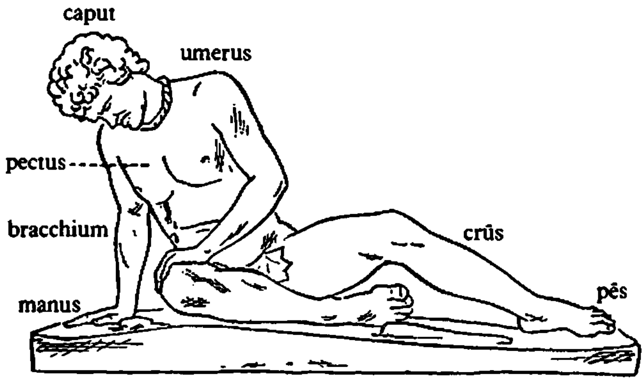
PENSVM B

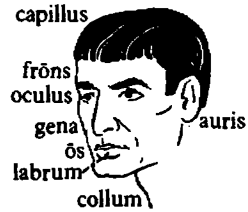
Leō et aquila — sunt. Virī et fēminae — sunt. Mercurius nōn homō, sed — est. In aquā sunt —. In āere sunt —. Quid agunt piscēs et avēs? Piscēs in aquā —, avēs in āere —. Avis duās — habet, itaque avis volāre —. Avis quae volat ālās —. Cum homō ambulat, — moventur. Cum homō —, anima in — intrat. Homō quī spīrat — est, quī nōn spīrat — est. Nam sine animā — vīvere potest. Spīrāre hominī — est.

Iūlia — [= cantat]. Iūlia — pulchram habet. Puerī — quaerunt. Nīdī sunt inter — et folia arborum. In nīdīs avium sunt — aut pullī. Avēs nōn pullōs vīvōs, sed ōva —. Quīntus in arborem — et IV — videt in nīdō. Rāmus quī nīdum — tenuis est. Rāmus tenuis puerum — sustinēre nōn potest: Quīntus ad terram —. Mārcus eum cadere videt et — est.

PENSVM C

Num Neptūnus homō est?
Quis est Mercurius?
Quid agunt mercātōrēs?
Num necesse est margarītās habēre?
Quid est ōceanus Atlanticus?
Cūr aquila ā parvīs avibus timētur?
Ubi sunt nīdī avium?
Quid est in nīdīs?
Quae bēstiae ōva pariunt?
Quid agunt puerī in hortō?
Cūr rāmus Quīntum sustinēre nōn potest?

CORPVS HVMANVM

Corpus hūmānum quattuor membra habet: duo bracchia et duo crūra. Bracchium membrum est et crūs membrum est. In bracchiō est manus, in crūre pēs. Duae manūs et duo pedēs in corpore hūmānō sunt.

In corpore ūnum caput est, nōn duo capita. In capite sunt oculī et aurēs, nāsus et ōs. Super caput capillus est. Capillus virōrum nōn tam longus est quam fēminārum. Suprā oculōs frōns est. Īnfrā oculōs genae sunt. Post frontem est cerebrum. Quī cerebrum parvum habet stultus est. Ōs est inter duo labra. In ōre lingua et dentēs īnsunt. Dentēs sunt albī ut margarītae. Lingua et labra rubra sunt ut rosae.

Hominēs oculīs vident et auribus audiunt. Homō quī oculōs bonōs habet bene videt, quī oculōs malōs habet male videt. Quī aurēs bonās habet bene audit, quī aurēs malās habet male audit. Syra male audit, ea enim aurēs malās habet.

hūmānus -a -um < homō
corp*us* -*oris* *n*, *pl* -ora -orum
crū*s* crū*ris* *n*, *pl* crūra -rum
ūna man*us*, duae man*ūs*

cap*ut* -*itis* *n*, *pl* capita -itum
ōs ōris *n*, *pl* ōra -um
super *prp+acc* ↔ sub

frōns -ontis *f*
īnfrā *prp+acc* ↔ suprā

stultus -a -um

ruber -bra -brum

bene ↔ male

pectus -oris *n*
cor cordis *n*
sanguis -inis *m*
fluere
color -ōris *m*
iecur -oris *n*
venter -tris *m*
viscera -um *n pl*

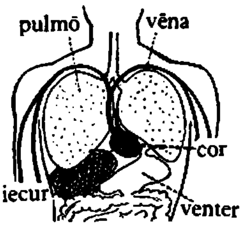
Caput est super collum. Sub collō est pectus. In pectore cor et pulmōnēs sunt. In corde est sanguis, quī per vēnās ad cor fluit. Color sanguinis est ruber. Īnfrā pulmōnēs est iecur et venter. In ventre cibus est. Cor, pulmōnēs, iecur, venter sunt viscera hūmāna.

cibum sūmere = ēsse
sānus -a -um ↔ aeger -gra -grum

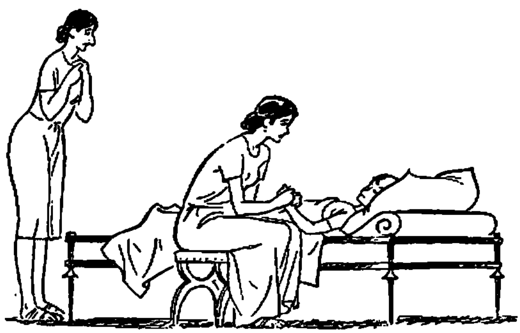
Homō quī ventrem malum habet cibum sūmere nōn potest, neque is sānus, sed aeger est. Homō sānus ventrem bonum, pulmōnēs bonōs, cor bonum habet.

sānāre = sānum facere

Medicus ad hominem aegrum venit eumque sānum facit. Medicus est vir quī hominēs aegrōs sānat, sed multī aegrī ā medicō sānārī nōn possunt.

viscera hūmāna

Estne sānus Quīntus? Nōn est: pēs eius aeger est. Puer super lectum iacet. Aemilia et Syra apud puerum aegrum sunt. Māter apud eum sedet manumque eius tenet. Syra nōn sedet, sed apud lectum stat. Quīntus iacet. Aemilia sedet. Syra stat.

Aemilia: "Ecce mālum, Quīnte."

Aemilia puerō aegrō mālum rubrum dat, neque is mālum ēsse potest. Māter eī pōculum aquae dat.

Aemilia: "Bibe aquam modo!"

pōculum

pōculum aquae = pōculum cum aquā
modo = tantum, sōlum

Māter caput Quīntī sustinet, dum puer aquam bibit.

Aemilia: "Iam dormī, Quīnte! Dormī bene!"

Māter manum pōnit in fronte fīliī: frontem eius tangit. Quīntus oculōs claudit atque dormit.

tangere
atque = et

II Iūlius, quī cum Syrō servō in ātriō est, imperat: "Ī ad oppidum, Syre, atque medicum arcesse!"

Medicus Tūsculī habitat. Iūlius servum suum Tūsculum īre iubet atque medicum arcessere. Syrus equum ascendit, ad oppidum it, medicum arcessit. Servus cum medicō ad vīllam revenit.

iubēre = imperāre
equum ascendere = in equum ascendere
re-venīre = rūrsus venīre

Medicus interrogat: "Quis aegrōtat?"

aegrōtāre = aeger esse

Iūlius: "Meus Quīntus fīlius aegrōtat; ambulāre nōn potest."

Medicus: "Cūr ambulāre nōn potest?"

Iūlius: "Quia pēs eius aeger est. Puer stultus est, medice: nīdum in arbore reperit, arborem ascendit, dē arbore cadit! Itaque pedem aegrum habet nec ambulāre potest. Nec modo pede, sed etiam capite aeger est."

dē *prp+abl* = ab [↓]
nec = neque
ped*e* aeger est = pedem aegrum habet

Iūlius medicum ad cubiculum Quīntī dūcit. Medicus cubiculum intrat, ad lectum adit atque puerum aspicit. Quīntus quiētus super lectum iacet nec oculōs aperit. Medicus puerum dormīre videt.

cubiculum intrāre = in cubiculum intrāre
quiētus -a -um = quī sē nōn movet

Medicus dīcit: "Puer dormit."

dīcere

Syra, quae male audit, id quod medicus dīcit audīre nōn potest; itaque interrogat: "Quid dīcit medicus?"

id quod medicus dīcit = verba medicī

Aemilia (in aurem Syrae): "Medicus 'puerum dormīre' dīcit."

ad-esse

verbum facere = verbum dīcere

Quīntus oculōs aperit atque medicum adesse videt. Puer, quī medicum timet, nūllum verbum facere audet.

Medicus: "Ōs aperī, puer! Linguam ostende!"

Syra: "Quid dīcit medicus?"

Aemilia: "Medicus Quīntum ōs aperīre atque linguam ostendere iubet."

Quīntus ōs aperit atque medicō linguam ostendit. Medicus linguam eius rubram esse videt.

Medicus: "Lingua eius rubra est."

Syra: "Quid dīcit?"

Aemilia: "Dīcit 'linguam eius rubram esse'."

spectāre = aspicere

Medicus etiam dentēs Quīntī spectat et inter dentēs albōs ūnum nigrum videt. Nōn sānus est dēns quī colōrem nigrum habet.

Medicus: "Puer dentem aegrum habet."

Quīntus: "Sed dēns nōn dolet; ergō dēns aeger nōn est. Pēs dolet — et caput."

Syra: "Quid dīcunt?"

Aemilia: "Medicus dīcit 'Quīntum dentem aegrum habēre', et Quīntus dīcit 'pedem et caput dolēre, nōn dentem'."

Iūlius: "Nōn dentem, sed pedem modo sānā, medice!"

ap-pōnere < ad-pōnere

sentīre

Medicus pedem Quīntī spectat atque digitum ad pedem appōnit: medicus pedem eius tangit. Puer digitum medicī in pede suō sentit.

Quīntus: "Ei, ei! Pēs dolet!"

III Medicus (ad Iūlium): "Tenē bracchium puerī!" (ad Aemiliam:) "Tenē pōculum sub bracchiō!" (ad Quīntum:) "Claude oculōs, puer!" Medicus Quīntum oculōs claudere iubet, quod puer cultrum medicī timet.

Ecce medicus cultrum ad bracchium puerī appōnit. Perterritus Quīntus cultrum medicī sentit in bracchiō, nec oculōs aperīre audet. Capillī horrent. Cor palpitat. Medicus vēnam aperit. Ruber sanguis dē bracchiō in pōculum fluit. Quīntus sanguinem dē bracchiō fluere sentit atque horret. Frōns et genae albae sunt ut līlia...

Medicus puerum oculōs aperīre iubet: "Aperī oculōs, puer!" neque Quīntus oculōs aperit. Puer quiētus super lectum iacet ut mortuus.

Syra: "Cūr Quīntus oculōs nōn aperit? — Ō deī bonī! Puer mortuus est!"

Quīntus autem spīrat, ergō mortuus nōn est. Sed Syra eum mortuum esse putat, quod eum spīrāre nōn audit. Iūlius et Aemilia fīlium suum quiētum spectant — atque tacent.

Medicus manum super pectus puerī impōnit eumque spīrāre et cor eius palpitāre sentit.

Medicus: "Puer spīrat et cor eius palpitat."

Aemilia gaudet quod fīlius vīvit.

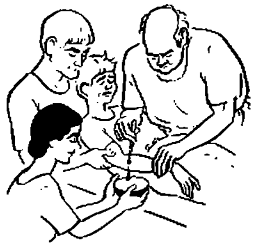
Syra: "Quid dīcit medicus?"

Aemilia: "Medicus dīcit 'Quīntum spīrāre et cor eius palpitāre.' Ergō Quīntus vīvit."

Syra Quīntum vīvere gaudet.

culter -trī *m*

horrēre: capillī horrent = capillī stant

horrēre = perterritus esse

gaudēre = laetus esse

Syra Quīnt*um* vīv*ere* gaudet = Syra gaudet quod Quīntus vīvit

dē-tergēre

Aemilia sanguinem dē bracchiō fīliī dēterget. Iam puer oculōs aperit.

Quīntus: "Ei! Dolet bracchium!"

Māter fīlium vīvum esse videt et audit.

Aemilia imperat: "Aquam arcesse, Syra!" neque ancilla verba dominae audit.

Iūlius: "Domina tē aquam arcessere iubet, Syra!"

Syra abit, atque revenit cum aliō pōculō aquae plēnō. Aemilia pōculum tenet, dum Quīntus bibit.

Medicus: "Iam necesse est puerum dormīre."

horrēre = timēre

ab-esse

Exit medicus. Quīntus, quī medicum horret, eum abesse gaudet.

noster -tra -trum = meus et tuus

Iūlius: "Iam fīlius noster nōn modo pede, sed etiam bracchiō aeger est."

est	potest
sunt	possunt
esse	*posse* (*īnf*)

Aemilia: "Ille medicus crassus fīlium nostrum sānāre nōn potest." Aemilia nōn putat medicum puerum aegrum sānāre posse.

Syra: "Stultus est medicus! Neque cor neque cerebrum habet!"

Syra 'medicum stultum esse' dīcit. Iūlius et Aemilia eum stultum esse putant, nōn dīcunt.

GRAMMATICA LATINA

Dēclīnātiō tertia

[A/B] Masculīnum et fēminīnum.

Vocābula masculīna: pāstor, mercātor, clāmor, timor, color, sōl, āēr, venter, leō, pulmō, homō, pēs, sanguis; pānis, collis, piscis, mōns, dēns, cēt.

Vocābula fēminīna: ovis, vallis, avis, auris, nūbēs, frōns; arbor, vōx, praepositiō, dēclīnātiō, cēt.

[C] Neutrum.

Vocābula neutra: flūmen, ōs, crūs, corpus, pectus, iecur, caput, cor; viscera (*pl*); mare, animal, cēt.

Plūrālis: *-a*. Accūsātīvus = nōminātīvus.

neutrum: acc. = nōm.

'Corpus' et 'flūmen' dēclīnantur hōc modō:

	Sing.	*Plūr.*	*Sing.*	*Plūr.*		
Nōm.	corpus	corpor|*a*	flūmen	flūmin|*a*	-	*-a*
Acc.	corpus	corpor|*a*	flūmen	flūmin|*a*	-	*-a*
Gen.	corpor|*is*	corpor|*um*	flūmin|*is*	flūmin|*um*	*-is*	*-um*
Dat.	corpor|*ī*	corpor|*ibus*	flūmin|*ī*	flūmin|*ibus*	*-ī*	*-ibus*
Abl.	corpor|*e*	corpor|*ibus*	flūmin|*e*	flūmin|*ibus*	*-e*	*-ibus*

Ut 'corpus' dēclīnantur: pectus -or|is, ōs ōr|is, crūs crūr|is, iecur -or|is (cor cord|is, caput -it|is); plūrālis: viscer|a -um.

'Mare' et 'animal' hōc modō dēclīnantur:

	Sing.	*Plūr.*	*Sing.*	*Plūr.*		
Nōm.	mar|*e*	mar|*ia*	animal	animāl|*ia*	*-e/-*	*-ia*
Acc.	mar|*e*	mar|*ia*	animal	animāl|*ia*	*-e/-*	*-ia*
Gen.	mar|*is*	mar|*ium*	animāl|*is*	animāl|*ium*	*-is*	*-ium*
Dat.	mar|*ī*	mar|*ibus*	animāl|*ī*	animāl|*ibus*	*-ī*	*-ibus*
Abl.	mar|*ī*	mar|*ibus*	animāl|*ī*	animāl|*ibus*	*-ī*	*-ibus*

Accūsātīvus cum īnfīnītīvō

Iūlia dormit. Syra Iūli*am* dorm*īre* videt.

Syra: "Iūlia dormit." Syra 'Iūli*am* dorm*īre*' dīcit.

Iūli*a* dorm*it*
Iūli*am* dorm*īre*

'Iūliam dormīre' est accūsātīvus cum īnfīnītīvō. Accūsātīvus cum īnfīnītīvō pōnitur apud multa verba:

[1] *vidēre, audīre, sentīre:* Puer medic*um* ad*esse* videt. Puerī Iūli*am* can*ere* audiunt. Medicus puer*um* spīr*āre* sentit.

[2] *iubēre:* Dominus serv*um* discēd*ere* iubet.

[3] *dīcere:* Quīntus 'ped*em* dol*ēre*' dīcit.

[4] *putāre:* Syra Quīnt*um* mortu*um esse* putat.

[5] *gaudēre:* Aemilia fīli*um* vīv*ere* gaudet.

[6] *necesse esse:* Puer*um* dorm*īre* necesse est.

Vocābula nova:
corpus
membrum
bracchium
crūs
manus
caput
auris

ōs
capillus
frōns
gena
cerebrum
labrum
lingua
pectus
cor
sanguis
vēna
color
iecur
venter
viscera
medicus
pōculum
culter
hūmānus
stultus
ruber
sānus
aeger
noster
bene
male
fluere
sānāre
sedēre
stāre
tangere
arcessere
iubēre
revenīre
aegrōtāre
dīcere
spectāre
dolēre
appōnere
sentīre
horrēre
palpitāre
putāre
gaudēre
dētergēre
posse
modo
super
īnfrā
dē
atque
nec

PENSVM A

Membra corpor– hūmānī sunt duo bracchia et duo crūr–. In corpor– hūmānō ūn– caput est, nōn duo capit–. In capit– sunt duae aur– et ūn– ōs. In ōr– sunt dent–. In pector– ūn– cor et duo pulmōn– sunt.

Medicus Quīnt– super lectum iac– videt; medicus puer– dorm– videt. Medicus: "Quīnt– dorm–." Medicus 'Quīnt– dorm–' dīcit. Medicus puer– linguam ostend– iubet, et 'lingu– eius rubr– es–' dīcit. Puer dīcit 'ped– et caput dol–.' Medicus Aemili– pōculum ten– iubet. Syra Quīnt– spīr– nōn audit, itaque Syra e– mortu– es– putat. Sed Quīnt– vīv–. Māter fīli– vīv– gaudet. Necesse est puer– aegr– dorm–.

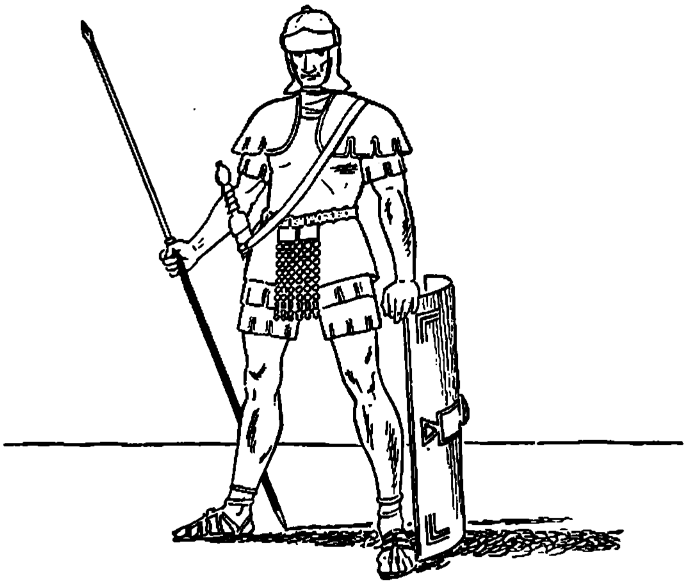
PENSVM B

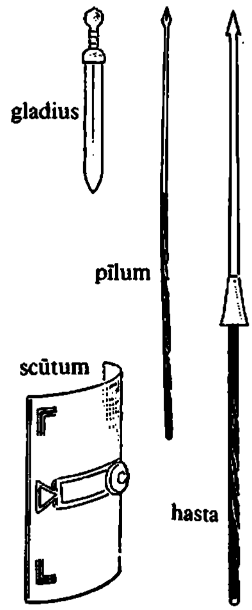
— hūmānum habet quattuor —: duo — et duo —. In bracchiīs duae — sunt, in crūribus duo —. Super collum est —. In capite sunt duo oculī, duae —, ūnus nāsus, ūnum —. In ōre sunt dentēs et —. Sub collō est —. In pectore sunt pulmōnēs et —. In corde et in vēnīs — est. Sanguis per — ad cor —.

Aemilia apud lectum Quīntī —, Syra apud lectum —. Quīntus nōn —, sed aeger est. Syrus medicum ex oppidō —. Medicus digitum ad pedem puerī —: medicus pedem eius —. Quīntus, quī digitum medicī in pede —: "Ei! Pēs —!"

PENSVM C

Quae sunt membra corporis hūmānī?
Ubi est cerebrum?
Quid est in pectore?
Ubi est venter?
Cūr Quīntus cibum sūmere nōn potest?
Estne Quīntus sōlus in cubiculō suō?
Unde medicus arcessitur?
Quid videt medicus in ōre Quīntī?
Quid Quīntus in bracchiō sentit?
Cūr Syra Quīntum mortuum esse putat?

arma Rōmāna

MILES ROMANVS

Quīntus est frāter Mārcī. Iūlia soror eius est. Mārcus et Quīntus frātrēs Iūliae sunt. Mārcus patrem et mātrem, frātrem et sorōrem habet. Nōmen patris est 'Iūlius', mātris 'Aemilia'; 'Quīntus' est nōmen frātris, 'Iūlia' sorōris.

frāter -tris *m*
soror -ōris *f*
pater -tris *m*
māter -tris *f*
nōmen -inis *n*

Mārcō ūna soror est. Iūliae duo frātrēs sunt. Nōmina frātrum sunt 'Mārcus' et 'Quīntus'. Patrī et mātrī ūna fīlia et duo fīliī sunt.

Mārcō (*dat*) ūna soror est = Mārcus ūnam sorōrem habet

Mātrī 'Aemilia' nōmen est. Quod nōmen est patrī? Eī nōmen est 'Lūcius Iūlius Balbus'. Virō Rōmānō tria nōmina sunt. 'Lūcius' est praenōmen, id est nōmen prīmum; 'Balbus' cognōmen est. Fīliīs nōmina sunt 'Mārcus Iūlius Balbus' et 'Quīntus Iūlius Balbus'. 'Mārcus'

prae-nōmen -inis *n*
cognōmen -inis *n*

praenōmina Latīna:
A. = Aulus
C. = Gāius
D. = Decimus
L. = Lūcius
M. = Mārcus
P. = Pūblius
Q. = Quīntus
Sex. = Sextus
T. = Titus

avunculus -ī *m* = frāter mātris
trīstis ↔ laetus

et 'Quīntus' praenōmina sunt fīliōrum. Alia praenōmina Latīna sunt 'Aulus', 'Decimus', 'Gāius', 'Pūblius', 'Sextus', 'Titus'.

Aemiliae est ūnus frāter, cui 'Aemilius' nōmen est (praenōmen 'Pūblius', cognōmen 'Paulus'). Frāter Aemiliae est avunculus līberōrum. Aemilius autem procul ā sorōre suā abest. Itaque trīstis est Aemilia, quae frātrem suum amat.

Mārcus et Iūlia mātrem suam trīstem in hortum exīre vident et patrem interrogant: "Cūr māter nostra trīstis est?"

vester -tra -trum (= tuus et tuus)

Iūlius: "Māter vestra trīstis est, quod Aemilius procul ab eā abest. Aemilius avunculus vester est, id est frāter mātris. Māter trīstis est, quod frātrem suum vidēre nōn potest."

Mārcus: "Ubi est avunculus noster?"

mīles -itis *m*

Iūlius: "Avunculus vester est in Germāniā. Aemilius mīles est. In Germāniā multī sunt mīlitēs Rōmānī."

Iūlia: "Quid est mīles?"

fert = portat
fert ferunt
armātus -a -um = quī arma fert

Iūlius: "Mīles est vir quī scūtum et gladium et pīlum fert. Scūtum et gladius et pīlum sunt arma mīlitis Rōmānī. Mīles est vir armātus."

Iūlia: "Quid agunt mīlitēs Rōmānī in Germāniā?" *II*

Iūlius: "Mīlitēs nostrī in Germāniā pugnant."

Iūlia: "Meī quoque frātrēs pugnant."

pugnus -ī *m*

Iūlius: "Puerī pugnīs, nōn armīs pugnant. Mīlitēs pugnant gladiīs, pīlīs, hastīs."

Mārcus: "Num Aemilius et hastam et pīlum fert?"

Iūlius: "Aemilius pīlum tantum fert, is enim pedes est, nōn eques. Eques est mīles quī ex equō pugnat; quī pedibus pugnat pedes est. Equitēs hastās, peditēs pīla ferunt. Pīlum nōn tam longum est quam hasta, neque gladius peditis tam longus est quam gladius equitis. Pīlum Aemiliī sex pedēs longum est."

Mārcus: "Quam longus est gladius eius?"

Iūlius: "Duōs pedēs longus est."

Mārcus: "Duōs pedēs tantum? Cūr tam brevis est gladius?"

Iūlius: "Quod gladius brevis nōn tam gravis est quam gladius longus. Gladius equitis longior et gravior est quam peditis. Pedes, quī pedibus it multaque alia arma fert, gladium longum et gravem ferre nōn potest; itaque gladius eius brevis et levis est — brevior et levior quam is quī ab equite fertur. Etiam gladiī quī ā Germānīs feruntur longiōrēs et graviōrēs sunt quam Rōmānōrum ac pīla eōrum longiōra et graviōra quam nostra sunt."

Iūlia: "Quī sunt Germānī?"

Iūlius: "Germānī sunt hominēs barbarī quī Germāniam incolunt. Germānia est magna terra nōn procul ā Galliā; Gallia autem prōvincia Rōmāna est, ut Hispānia, Syria, Aegyptus. Prōvincia est pars imperiī Rōmānī, ut membrum pars corporis est; Rōma enim caput imperiī est, prōvinciae membra sunt. Germānia nōn est prōvincia Rōmāna. Flūmen Rhēnus Germāniam ā Galliā prō-

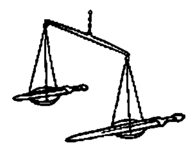
pedes -itis *m*

eques -itis *m*

I pēs
[= *29,6 cm*]

brevis ↔ longus

gladius brevis nōn tam gravis est quam gladius longus

ferre (*īnf*) = portāre

levis ↔ gravis

fertur feruntur

Germānī -ōrum *m pl*

ac = atque

atque ante *a,e,i,o,u,h*

ac/*atque* ante cēterās litterās

barbarus -a -um = nec Rōmānus nec Graecus

incolere: terram i. = in terrā habitāre

pars (< parts) partis *f*

dīvidere

patria -ae *f*: p. nostra = terra/oppidum patrum nostrōrum

contrā *prp+acc*

pārēre/imperāre + *dat*

hostis -is *m* ↔ amīcus
bellum -ī *n*

op-pugnāre = pugnāre contrā

exercitus -ūs *m*:

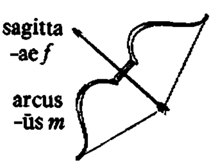
sing	*nōm*	exercit*us*
	acc	exercit*um*
	gen	exercit*ūs*
	dat	exercit*uī*
	abl	exercit*ū*

dux ducis *m*
metuere = timēre

plūr	*nōm*	exercit*ūs*
	acc	exercit*ūs*
	gen	exercit*uum*
	dat	exercit*ibus*
	abl	exercit*ibus*

Hispānī -ōrum *m pl*
Gallī -ōrum *m pl*

mīlitāre = mīles esse

castra -ōrum *n pl* (vocābulum *plūrāle tantum*)

vinciā dīvidit. Rhēnus ac Dānuvius flūmina, quae Germāniam ab imperiō Rōmānō dīvidunt, fīnēs imperiī nostrī sunt. Germānia est patria Germānōrum, ut Rōma nostra patria est.”

Iūlia: “Cūr mīlitēs Rōmānī contrā Germānōs pugnant? Suntne Germānī hominēs improbī?”

Iūlius: “Mīlitēs nostrī contrā Germānōs pugnant, quod Germānī amīcī Rōmānōrum nōn sunt nec Rōmānīs pārent. Germānī hostēs Rōmānōrum sunt, ac bellum est inter Germānōs et Rōmānōs. Germānī exercitum nostrum oppugnant.”

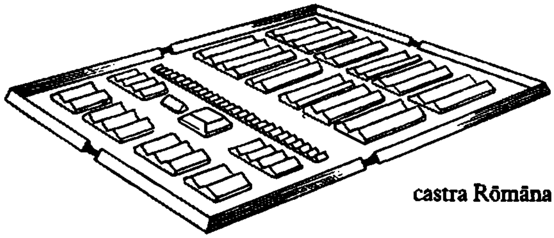
Iūlia: “Quid est ‘exercitus’?”

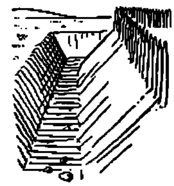
Iūlius: “Exercitus est magnus numerus mīlitum quī contrā hostēs dūcitur. Quī exercitum dūcit dux exercitūs est. Dux exercituī imperat, exercitus ducī suō pāret, nam dux ab exercitū metuitur.

“In Germāniā et in Britanniā sunt magnī exercitūs Rōmānī quī contrā exercitūs hostium pugnant. Mīlitēs et ducēs exercituum Rōmānōrum ab hostibus metuuntur. In Hispāniā et in Galliā nōn multī sunt mīlitēs Rōmānī, nam Hispānī et Gallī, quī eās prōvinciās incolunt, iam exercitibus nostrīs pārent. In exercitibus Rōmānīs etiam Hispānī et Gallī multī mīlitant, quī et alia arma et arcūs sagittāsque ferunt.”

Iūlia: “Ubi habitat Aemilius?” *III*

Iūlius: “Aemilius in castrīs habitat mīlle passūs ā fīne imperiī. Castra sunt mīlitum oppidum.”

vāllum -ī *n*

fossa -ae *f*

Mārcus: "Quam longus est passus?"

Iūlius: "Ūnus passus est quīnque pedēs, ergō mīlle passūs sunt quīnque mīlia pedum. In castrīs Aemiliī sex mīlia mīlitum habitant. Nūllae fēminae aut puerī illīc habitant, nec enim fēminae puerīque mīlitāre possunt. Circum castra fossa et vāllum longum et altum est."

Mārcus: "Quam altum est vāllum castrōrum."

Iūlius: "Prope decem pedēs altum est, et duo mīlia passuum longum. Quattuor portae per vāllum in castra dūcunt. Inter duās portās est via lāta, quae castra in duās partēs dīvidit; ea via centum pedēs lāta est.

"In bellō portae castrōrum clauduntur. Cum exercitus Germānōrum castra oppugnat, Rōmānī castra dēfendunt: vāllum ascendunt ac pīla in Germānōs iaciunt. Illī autem nec pīla in castra iacere possunt, quod fossa nimis lāta et vāllum nimis altum est, nec vāllum ascendere, quod Rōmānī pīlīs et gladiīs vāllum dēfendunt. Hostēs castra nostra expugnāre nōn possunt.

"Ecce portae aperiuntur atque equitātus noster in hostēs impetum facit. Barbarī perterritī, quī impetum equitātūs sustinēre nōn possunt, arma ad terram iaciunt atque in magnās silvās fugiunt.

passus -ūs *m*: I passus = V pedēs [*1,48 m*]

mīlia -ium *n pl* (+ *gen pl*): mīlle (M) hominēs; duo *mīlia* (MM/ĪĪ) homin*um*

puerī = puerī et puellae

altus -a -um

lātus -a -um

in bellō = cum bellum est

dēfendere ↔ oppugnāre

iacere -it -iunt

in (+ *acc*) = contrā

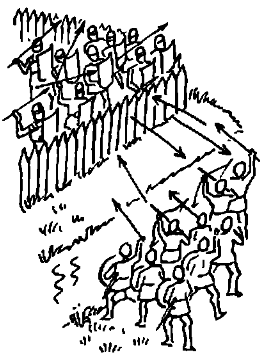
ex-pugnāre

equitātus -ūs *m* = equitum numerus (pars exercitūs)

impetus -ūs *m*: impetum facere in hostem = hostem armīs petere, oppugnāre

fugere -it -iunt

metus -ūs *m* = timor

impetus hostium

"Mīles Rōmānus, quī hostem armātum accurrere videt, nōn ab eō fugit, sed armīs sē dēfendit. Mīlitēs Rōmānī fortēs sunt. Mīles fortis hostem nōn metuit, sed sine metū impetum in hostem facit. Aemilius, avunculus vester, mīles fortis est.

"Circum imperium Rōmānum multī sunt hostēs. Castra et oppida nostra ab hostibus oppugnantur neque expugnantur, nam mīlitēs nostrī prōvinciās ac patriam nostram ā Germānīs et ab aliīs hostibus dēfendunt."

Mārcus: "Etiam Germānī suam patriam dēfendunt."

Iūlius: "Sed patria nostra pulchrior est quam illōrum! Atque Germānī hominēs barbarī sunt."

Mārcus: "Nōnne fortēs sunt Germānī?"

Iūlius: "Fortēs sunt illī, sed Rōmānī fortiōrēs sunt, nec arma Germānōrum tam bona sunt quam nostra. Scūtum eōrum nimis parvum est, pīlum nimis longum et grave; nec enim pīlum tam grave procul iacī potest. Itaque pīlum nostrum breve et leve est — brevius et levius quam pīlum Germānōrum. Mīlitēs Rōmānī bene pugnant, quod pīla eōrum brevia et levia sunt, nōn longa et gravia ut Germānōrum. Patria nostra bonīs armīs dēfenditur. Nūllus hostis Rōmam expugnāre potest."

Mārcus: "Cūr Rōmānī Germāniam nōn expugnant?"

Iūlius: "Germānia nōn sōlum armīs dēfenditur, sed etiam altīs montibus, magnīs silvīs atque lātīs et altīs flūminibus."

GRAMMATICA LATINA

Dēclīnātiō quārta

'Exercitus' (*m*) dēclīnātur hōc modō (vidē exempla in versibus 80–89 huius capitulī):

versus -ūs *m*: cap. XII 142 versūs habet

	Singulāris	*Plūrālis*
Nōminātīvus	exercit|*us*	exercit|*ūs*
Accūsātīvus	exercit|*um*	exercit|*ūs*
Genetīvus	exercit|*ūs*	exercit|*uum*
Datīvus	exercit|*uī*	exercit|*ibus*
Ablātīvus	exercit|*ū*	exercit|*ibus*

-us	*-ūs*
-um	*-ūs*
-ūs	*-uum*
-uī	*-ibus*
-ū	*-ibus*

Ut 'exercitus' dēclīnantur masculīna: arcus, passus, equitātus, impetus, metus, versus, cēt.; fēminīnum: manus.

Adiectīvum

ad-iectīvum -ī *n* (*adi*)

[I/II] Dēclīnātiō prīma et secunda.

Mōns alt*us*. Arbor alt*a*. Vāllum alt*um*.

alt*us*
alt*a*
alt*um*

'Alt|*us* *-a* *-um*' est a d i e c t ī v u m prīmae et secundae dēclīnātiōnis. Masculīnum 'alt*us*' dēclīnātur ut 'servus', fēminīnum 'alt*a*' ut 'fēmina', neutrum 'alt*um*' ut 'oppidum'.

	Singulāris			*Plūrālis*		
	Masc.	Fēm.	Neutr.	Masc.	Fēm.	Neutr.
Nōm.	alt|*us*	alt|*a*	alt|*um*	alt|*ī*	alt|*ae*	alt|*a*
Acc.	alt|*um*	alt|*am*	alt|*um*	alt|*ōs*	alt|*ās*	alt|*a*
Gen.	alt|*ī*	alt|*ae*	alt|*ī*	alt|*ōrum*	alt|*ārum*	alt|*ōrum*
Dat.	alt|*ō*	alt|*ae*	alt|*ō*	alt|*īs*	alt|*īs*	alt|*īs*
Abl.	alt|*ō*	alt|*ā*	alt|*ō*	alt|*īs*	alt|*īs*	alt|*īs*

-us	*-a*	*-um*
-um	*-am*	*-um*
-ī	*-ae*	*-ī*
-ō	*-ae*	*-ō*
-ō	*-ā*	*-ō*

-ī	*-ae*	*-a*
-ōs	*-ās*	*-a*
-ōrum	*-ārum*	*-ōrum*
-īs	*-īs*	*-īs*
-īs	*-īs*	*-īs*

Hōc modō dēclīnantur haec adiectīva: albus, bonus, fessus, foedus, īrātus, laetus, lātus, longus, magnus, malus, meus, novus, plēnus, prīmus, sānus, tuus, cēt.; (-er -ra -rum:) pulcher, aeger, niger, ruber, noster, vester, cēt.

-er *-ra* *-rum*

[III] Dēclīnātiō tertia.

Gladius brev*is*. Via brev*is*. Pīlum brev*e*.

brev*is*
brev*e*

'Brev*is* *-e*' est adiectīvum tertiae dēclīnātiōnis. Masculīnum et fēminīnum 'brev*is*' dēclīnātur ut 'ovis' (sed abl. sing. *-ī*), neutrum 'brev*e*' ut 'mare'.

dēcl. III: fēm. = masc.

-is	-e	-ēs	-ia
-em	-e	-ēs	-ia
-is	-is	-ium	-ium
-ī	-ī	-ibus	-ibus
-ī	-ī	-ibus	-ibus

	Singulāris		*Plūrālis*	
	Masc./Fēm.	*Neutr.*	*Masc./Fēm.*	*Neutr.*
Nōm.	brev|*is*	brev|*e*	brev|*ēs*	brev|*ia*
Acc.	brev|*em*	brev|*e*	brev|*ēs*	brev|*ia*
Gen.	brev|*is*	brev|*is*	brev|*ium*	brev|*ium*
Dat.	brev|*ī*	brev|*ī*	brev|*ibus*	brev|*ibus*
Abl.	brev|*ī*	brev|*ī*	brev|*ibus*	brev|*ibus*

Hōc modō dēclīnantur haec adiectīva: brevis, fortis, gravis, levis, tenuis, trīstis, cēt.

Exempla:

Pedes fort*is* Rōmān*us* gladium brev*em* et lev*em*, scūtum magn*um* et grav*e* fert; eques hastam fert long*am* et grav*em*. Peditī fort*ī* Rōmān*ō* est gladius brev*is* et lev*is*, scūtum magn*um* et grav*e*; equitī hasta long*a* et grav*is* est. Pedes gladiō brev*ī* et lev*ī*, scūtō magn*ō* et grav*ī* armātus est; eques hast*ā* long*ā* et grav*ī* pugnat.

Peditēs fort*ēs* Rōmān*ī* gladiōs brev*ēs* et lev*ēs*, scūta magn*a* et grav*ia* ferunt; equitēs hastās ferunt long*ās* et grav*ēs*. Peditibus fort*ibus* Rōmān*īs* sunt gladiī brev*ēs* et lev*ēs*, scūta magn*a* et grav*ia*; equitibus hastae long*ae* et grav*ēs* sunt. Peditēs gladiīs brev*ibus* et lev*ibus*, scūtīs magn*īs* et grav*ibus* armātī sunt; equitēs hastīs long*īs* et grav*ibus* pugnant.

comparātīvus (*comp*)

Comparātīvus

Hic mūrus alt*ior* est quam ille.

Hoc vāllum alt*ius* est quam illud.

alt*ior*
alt*ius*

'Alt*ior* -*ius*' comparātīvus est. Comparātīvus est adiectīvum dēclīnātiōnis tertiae:

-*ior*	-*ius*
-*iōrem*	-*ius*
-*iōris*	-*iōris*
-*iōrī*	-*iōrī*
-*iōre*	-*iōre*
-*iōrēs*	-*iōra*
-*iōrēs*	-*iōra*
-*iōrum*	-*iōrum*
-*iōribus*	-*iōribus*
-*iōribus*	-*iōribus*

	Singulāris:		*Plūrālis:*	
	Masc./Fēm.	*Neutr.*	*Masc./Fēm.*	*Neutr.*
Nōm.	alt*ior*	alt*ius*	alt*iōr*|*ēs*	alt*iōr*|*a*
Acc.	alt*iōr*|*em*	alt*ius*	alt*iōr*|*ēs*	alt*iōr*|*a*
Gen.	alt*iōr*|*is*	alt*iōr*|*is*	alt*iōr*|*um*	alt*iōr*|*um*
Dat.	alt*iōr*|*ī*	alt*iōr*|*ī*	alt*iōr*|*ibus*	alt*iōr*|*ibus*
Abl.	alt*iōr*|*e*	alt*iōr*|*e*	alt*iōr*|*ibus*	alt*iōr*|*ibus*

Exempla: brevior, fortior, gravior, levior, longior, pulchrior.

Gladius equitis long*ior* et grav*ior* est quam peditis. Eques gladium long*iōrem* et grav*iōrem* fert quam pedes. Eques gladiō long*iōre* et grav*iōre* pugnat.

Gladiī equitum long*iōrēs* et grav*iōrēs* sunt quam peditum. Equitēs gladiīs long*iōribus* et grav*iōribus* pugnant.

Pīlum brev*ius* et lev*ius* est quam hasta. Pīla brev*iōra* et lev*iōra* sunt quam hastae.

Dēlia ancilla pulchr*ior* est quam Syra. Lēander, quī ancillae pulchr*iōris* amīcus est, ancillae pulchr*iōrī* rosam dat. Quid pulchr*ius* est quam rosa?

Mīlitēs Rōmānī fort*iōrēs* sunt quam hostēs. Dux Rōmānus mīlitibus fort*iōribus* imperat quam dux hostium. Ille dux mīlitum fort*iōrum* est.

PENSVM A

Pīlum ē man– iacitur, sagitta ex arc–. In exercit– Rōmānīs multī Gallī mīlitant, quī arc– ferunt. Equitāt– sine met– impet– in hostēs facit, neque hostēs impet– equitāt– sustinēre possunt. Mīlle pass– sunt quīnque mīlia pedum. Via Latīna CL [150: centum quīnquāgintā] mīlia pass– long– est.

Rāmus tenu– puerum crass– sustinēre nōn potest, nam puer crass– grav– est. Ūnum mālum grav– nōn est, nec duo māla grav– sunt, sed saccus plēn– mālōrum grav– est. Lēander saccum magn– et grav– portat. In saccō grav– sunt māla. Servī saccōs grav– portant. In saccīs grav– sunt māla et pira.

Saccus Lēandrī grav– est quam Syrī, nam māla grav– sunt quam pira. Via Appia long– est quam via Latīna. Via Appia et via Aurēlia long– sunt quam via Latīna. Quīntus crass– est quam Mārcus. Lēander saccum grav– quam Syrus portat. In saccō grav– māla sunt.

Hoc pīlum long– et grav– est quam illud. Haec pīla long– et grav– sunt quam illa.

Vocābula nova:
frāter
soror
nōmen
praenōmen
cognōmen
avunculus
mīles
scūtum
gladius
pīlum
arma
arcus
sagitta
pugnus
hasta
pedes
eques
pars
fīnis
patria
hostis
bellum
exercitus
dux
castra
passus
fossa
vāllum

equitātus
impetus
metus
versus
mīlia
trīstis
armātus
brevis
gravis
levis
barbarus
altus
lātus
fortis
vester
ferre
pugnāre
incolere
dīvidere
oppugnāre
metuere
mīlitāre
dēfendere
iacere
expugnāre
fugere
contrā
ac
adiectīvum
comparātīvus

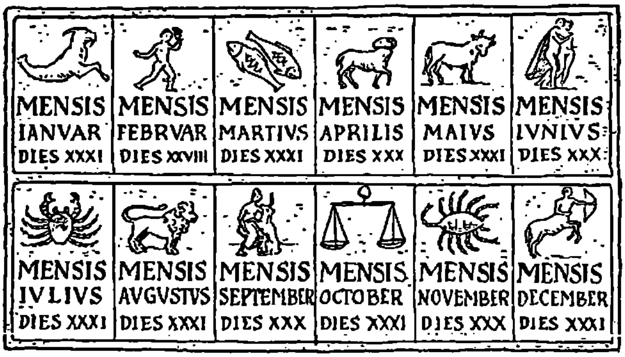
PENSVM B

Mārcus — Quīntī est. Quīntus ūnum frātrem et ūnam — habet. 'Iūlia' — sorōris est. Frāter Aemiliae est — līberōrum. Quīntus: "Ubi est avunculus noster?" Iūlius: "Avunculus — est in Germāniā."

Prōvincia est — imperiī Rōmānī. Rhēnus Germāniam ab imperiō Rōmānō —; Rhēnus — imperiī est. In Germāniā multī — Rōmānī sunt, quī contrā Germānōs —; Germānī enim — Rōmānōrum sunt. Mīlitēs Rōmānī scūta et — et pīla —. Mīlitēs in — habitant. Circum castra est — et —, quod x pedēs — est. Mīlitēs patriam ab hostibus —.

PENSVM C

Num 'Mārcus' cognōmen est?
Quot frātrēs habet Aemilia?
Quid agit Aemilius in Germāniā?
Quae arma pedes Rōmānus fert?
Quam longum est pīlum Aemiliī?
Ubi habitant mīlitēs Rōmānī?
Quī sunt Germānī et Gallī?
Estne Germānia prōvincia Rōmāna?
Quod flūmen Germāniam ā Galliā dīvidit?
Cūr hostēs castra expugnāre nōn possunt?
Num mīles fortis ab hoste fugit?
Cūr hasta procul iacī nōn potest?

kalendārium -ī *n*

Iān.	Capricornus
Febr	Aquārius
Mārt.	Piscēs
Apr.	Ariēs
Māi.	Taurus
Iūn.	Geminī
Iūl.	Cancer
Aug.	Leō
Sept.	Virgō
Oct.	Lībra
Nov.	Scorpiō
Dec.	Sagittārius

ANNVS ET MENSES

I Annus in duodecim mēnsēs dīviditur, quibus haec sunt nōmina: Iānuārius, mēnsis prīmus; Februārius, secundus; Mārtius, tertius; Aprīlis, quārtus; Māius, quīntus; Iūnius, sextus; Iūlius, septimus; Augustus, octāvus; September, nōnus; Octōber, decimus; November, ūndecimus; December, mēnsis duodecimus ac postrēmus.

Ūnus annus duodecim mēnsēs vel trecentōs sexāgintā quīnque diēs habet. Saeculum est centum annī. Centum annī vel saeculum est longum tempus. Duo saecula sunt ducentī annī. Homō sānus nōnāgintā vel etiam centum annōs vīvere potest; ducentōs annōs vīvere nēmō potest.

Mēnsī prīmō et mēnsī tertiō ā deīs nōmina sunt: Iānuāriō ā deō Iānō, Mārtiō ā deō Mārte. Iānus et Mārs sunt deī Rōmānī. Iānus est deus cui duae faciēs sunt. Mārs deus bellī est.

Mēnsis September nōminātur ā numerō *septem*, Octōber, November, December ab *octō*, *novem*, *decem*. Nam

mēnsis -is *m*

v quīntus -a -um
vi sextus -a -um
vii septimus -a -um
viii octāvus -a -um
ix nōnus -a -um
x decimus -a -um
xi ūndecimus -a -um
xii duodecimus -a -um
postrēmus -a -um ↔ prīmus
tre-centī -ae -a = ccc (300)
sexāgintā = lx (60)

tempus -oris *n*
du-centī -ae -a = cc (200)

Iānus -ī *m*

Mārs -rtis *m*

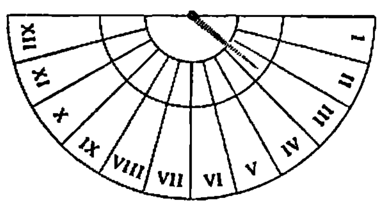
nōmināre < nōmen; nōminātur=nōmen habet

antīquus < ante
tunc = illō tempore
nunc = hōc tempore
...igitur = ergō
trīgintā = XXX (30)
ūnus et trīgintā = XXXI (31)
duo-dē-trīgintā = XXVIII (28)
ūn-dē-trīgintā = XXIX (29)
ūn-decim = XI (11)
item = etiam (: ut Mārtius)
dīmidia pars = ½
quārta pars = ¼
diēs -ēī *m*
vesper -erī *m* ↔ māne *n*
nox noctis *f* ↔ diēs
initium -ī *n* ↔ fīnis
fīnis = pars postrēma
initium = pars prīma
hōra -ae *f*

tempore antīquō Mārtius mēnsis prīmus erat. Tunc September mēnsis septimus erat, Octōber, November, December mēnsēs octāvus, nōnus, decimus erant. Nunc autem mēnsis prīmus est Iānuārius, September igitur mēnsis nōnus est, Octōber decimus, November ūndecimus, December duodecimus.

Quam longus est mēnsis November? November trīgintā diēs longus est. December ūnum et trīgintā diēs habet. Iānuārius tam longus est quam December, sed Februārius brevior est: duodētrīgintā aut ūndētrīgintā diēs tantum habet. Februārius brevior est quam cēterī ūndecim mēnsēs: is mēnsis annī brevissimus est. Mārtius ūnum et trīgintā diēs longus est (et item Māius, Iūlius, Augustus, Octōber). Aprīlis trīgintā diēs habet (item Iūnius et September). Sex mēnsēs sunt dīmidia pars annī, trēs mēnsēs quārta pars annī.

Diēs est dum sōl in caelō est. Prīma pars diēī est māne, pars postrēma vesper. Diēs est tempus ā māne ad vesperum. Nox est tempus ā vesperō ad māne. Vesper est fīnis diēī atque initium noctis. Māne fīnis noctis est atque initium diēī.

Diēs in duodecim hōrās dīviditur. Ab hōrā prīmā diēs initium facit. Hōra sexta, quae hōra media est inter

hōram prīmam et duodecimam, 'merīdiēs' nōminātur. Hōra sexta vel merīdiēs diem dīvidit in duās aequās partēs: 'ante merīdiem' et 'post merīdiem'. Merīdiē sōl altissimus in caelō est. Sex hōrae sunt dīmidia pars diēī.

II Nocte sōl nōn lūcet, sed lūna et stēllae lūcent. Lūna ipsa suam lūcem nōn habet, lūx lūnae ā sōle venit; itaque lūna nōn tam clāra est quam sōl. Sōl est stēlla clārissima, quae lūce suā et terram et lūnam illūstrat. Neque tōta lūna sōle illūstrātur, sed tantum ea pars quae vertitur ad sōlem; cētera pars obscūra est. Cum exigua pars lūnae tantum vidētur, lūna 'nova' esse dīcitur. Diē septimō vel octāvō post lūnam novam lūna dīmidia vidētur, quae fōrmam habet litterae D. Diē quīntō decimō post lūnam novam lūna plēna est et fōrmam habet litterae O. Cum lūna nōn lūcet, nox obscūra est.

Diēs mēnsis prīmus 'kalendae' nōminātur. Diēs prīmus mēnsis Iānuāriī dīcitur 'kalendae Iānuāriae'; is diēs annī prīmus est atque initium annī novī. Diēī prīmō mēnsis Iūliī 'kalendae Iūliae' nōmen est; is est diēs annī medius.

Diēs tertius decimus post kalendās 'īdūs' nōminātur. 'Īdūs Iānuāriae' diēs tertius decimus est post kalendās Iānuāriās. Item 'īdūs Februāriae' dīcitur diēs tertius decimus mēnsis Februāriī. Sed 'īdūs Mārtiae' diēs est quīntus decimus mēnsis Mārtiī, nam mēnse Mārtiō (item Māiō, Iūliō, Octōbrī) īdūs nōn diēs tertius decimus, sed quīntus decimus post kalendās est. Diēs nō-

merī-diēs (< medi-)
: medius diēs
aequus -a -um

lūna -ae *f* stēlla -ae *f*

lūx lūcis *f*
clārus -a -um

terra

tōtus -a -um: tōta lūna ↔ pars lūnae
cēterus -a -um
obscūrus -a -um ↔ clārus
exiguus -a -um = parvus

lūna nova dīmidia plēna

quīntus decimus
= XV (15.)

kalendae -ārum *f pl*

dīcitur = nōminātur

tertius decimus
= XIII (13.)
īdūs -uum *f pl*

(mēnsis) -ber -bris *m*, *abl* -brī

nōnae -ārum *f pl*

nus ante īdūs dīcitur 'nōnae' (nōnae Iānuāriae: diēs quīntus Iānuāriī; nōnae Februāriae: diēs quīntus Februāriī; nōnae Mārtiae: diēs septimus Mārtiī; cēt.)

ante diem octāvum kalendās Iūliās (a. d. VIII kal. Iūl.) = diēs octāvus ante kalendās Iūliās

Diēs octāvus ante kalendās Iānuāriās, quī dīcitur 'ante diem octāvum kalendās Iānuāriās', est diēs annī brevissimus. Ante diem octāvum kalendās Iūliās diēs annī longissimus est. Ante diem octāvum kalendās Aprīlēs (id est diē octāvō ante kalendās Aprīlēs) nox atque diēs aequī sunt; is diēs 'aequinoctium' dīcitur. Item ante diem octāvum kalendās Octōbrēs aequinoctium dīcitur, nam eō quoque diē nox aequa est atque diēs.

aestās -ātis *f* ↔ hiems hiemis *f*
vēr vēris *n*
autumnus -ī *m*

Tempora annī sunt quattuor: aestās et hiems, vēr et autumnus. Aestās est tempus ā mēnse Iūniō ad Augustum, hiems ā mēnse Decembrī ad Februārium. Mēnsis Iūnius initium aestātis, December initium hiemis est. Tempus ā Mārtiō ad Māium vēr dīcitur, ā mēnse Septembrī ad Novembrem autumnus. Vēr ā mēnse Mārtiō initium facit. Autumnus ā Septembrī incipit.

incipere -it -iunt = initium facere

calidus -a -um ↔ frīgidus -a -um

imber -bris *m*
nix nivis *f*

operīre

Aestāte diēs longī sunt, sōl lūcet, āēr calidus est. Aestās est tempus calidum. Hiems tempus frīgidum est. Hieme nōn sōlum imber, sed etiam nix dē caelō cadit. Imber est aqua quae dē nūbibus cadit. Nix frīgidior est quam imber. Hieme montēs et campī nive operiuntur. Vēre campī novā herbā operiuntur, arborēs novīs foliīs ōrnantur, avēs, quae hieme tacent, rūrsus canere incipiunt. Autumnō folia dē arboribus cadunt et terram operiunt. In Germāniā hiemēs frīgidiōrēs sunt quam in Ita-

hieme montēs nive operiuntur

liā: altā nive operītur tōta terra et lacūs glaciē operiuntur; hieme Germānī puerī super glaciem lacuum lūdere possunt. Iānuārius mēnsis annī frīgidissimus est. Mēnsēs calidissimī sunt Iūlius et Augustus. Eō tempore multī Rōmānī urbem relinquunt et vīllās suās petunt, neque enim tōtam aestātem in urbe vīvere volunt. —

III Hōra nōna est. Aemilia apud fīlium aegrum sedet. Cubiculum lūce sōlis illūstrātur. Aemilia ad fenestram it caelumque spectat.

Aemilia: "Hōra nōna est. Sōl altus in caelō est nec nūbibus operītur."

Quīntus: "Quandō sōl altissimus est?"

Aemilia: "Hōrā sextā vel merīdiē. Sed post merīdiem āēr calidior est quam ante merīdiem."

Aemilia fenestram claudit. Iam satis obscūrum est cubiculum.

Quīntus: "Ō, quam longae sunt hōrae, cum necesse est tōtum diem in lectō iacēre!"

Aemilia: "Vēr est. Diēs atque hōrae longiōrēs sunt vēre quam hieme."

Quīntus: "Quandō longissimī sunt diēs?"

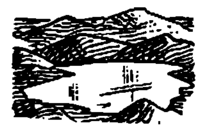
Aemilia: "Mēnse Iūniō."

Quīntus: "Iamne mēnsis Iūnius est?"

Aemilia: "Māius est: hic diēs est mēnsis Māiī postrēmus. Hōc annī tempore diēs nōn tam calidī sunt quam aestāte et noctēs frīgidiōrēs sunt."

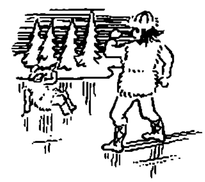
Quīntus: "Quī mēnsis annī calidissimus est?"

glaciēs -ēī *f*

lacus -ūs *m*

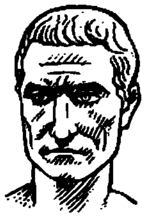
urbs urbis *f* = oppidum magnum (: Rōma)

puerī super glaciem lacūs lūdunt

quandō? = quō tempore?

iam-ne

Iūlius Caesar -aris *m*

(mēnsis) Quīntīlis -is *m* = Iūlius

Caesar Augustus

(mēnsis) Sextīlis -is *m* = Augustus

faciēs -ēī *f*

vult volunt, *īnf* velle

Aemilia: "Iūlius."

Quīntus: "Cūr ille mēnsis patris nōmen habet?"

Aemilia rīdet et respondet: "Mēnsis Iūlius nōn ā patre tuō nōmen habet — nōn tantus vir est ille! — sed ā Iūliō Caesare. Ante tempora Caesaris eī mēnsī erat nōmen 'Quīntīlis' ā 'quīntō' numerō — nōn ā nōmine tuō!"

Quīntus: "Estne Iūlius mēnsis quīntus?" Puer digitīs numerāre incipit: "Mēnsis prīmus Iānuārius, secundus Februārius, tertius Mārtius, quārtus..."

Aemilia: "Antīquīs temporibus Mārtius nōn tertius, sed prīmus mēnsis erat; tunc igitur Quīntīlis, quī nunc Iūlius nōminātur, mēnsis quīntus erat, nōn septimus, ut nunc est. Item mēnsī Augustō nōmen erat 'Sextīlis', quia sextus erat, nunc Augustus nōminātur ā Caesare Augustō. — Sed hoc satis est. Iam necesse est tē dormīre." Māter enim faciem fīliī aspicit eumque oculōs claudere videt. Aemilia puerum dormīre velle putat.

Quīntus: "Sed diēs est. Sōl lūcet. Nocte iubē mē dormīre, cum sōl in caelō nōn est! Ubi sōl est nocte, cum hīc nōn lūcet?"

Aemilia: "Cum hīc nox est, sōl lūcet in aliīs terrīs procul ab Italiā et ab urbe Rōmā. Cum nox est illīc, hīc in Italiā diēs est."

Quīntus: "Ergō nunc in aliīs terrīs et urbibus nox est atque hominēs dormiunt. Hīc diēs est, nec tempus est dormīre!"

GRAMMATICA LATINA

Dēclīnātiō quīnta

Di*ēs* brevissimus est ante di*em* VIII kalendās Iānuāriās. Māne initium di*ēī* est. Di*ēī* prīmō Iānuāriī nōmen est kalendae Iānuāriae; ab eō di*ē* incipit novus annus. Mēnse Iūniō di*ēs* longī sunt. Iūnius XXX di*ēs* habet: numerus di*ērum* est XXX. Di*ēbus* prīmīs mēnsium nōmina sunt: kalendae Iānuāriae, Februāriae, Mārtiae, Aprīlēs, cēt. Ab iīs di*ēbus* mēnsēs incipiunt.

di*ēs*
di*em*
di*ēī*
di*ēī*
di*ē*

di*ēs*
di*ēs*
di*ērum*
di*ēbus*
di*ēbus*

	Singulāris	*Plūrālis*
Nōminātīvus	di|*ēs*	di|*ēs*
Accūsātīvus	di|*em*	di|*ēs*
Genetīvus	di|*ēī*	di|*ērum*
Datīvus	di|*ēī*	di|*ēbus*
Ablātīvus	di|*ē*	di|*ēbus*

-ēs	*-ēs*
-em	*-ēs*
-ēī	*-ērum*
-ēī	*-ēbus*
-ē	*-ēbus*

Ut 'diēs' *m* dēclīnātur 'merīdiēs' *m*, item 'faciēs' *f*, 'glaciēs' *f*, et pauca alia vocābula fēminīna.

— 'Māne' est vocābulum neutrum i n d ē c l ī n ā b i l e.

in-dēclīnābilis -e (*in-dēcl*) = quī dēclīnārī nōn potest

Superlātīvus

superlātīvus (*sup*)

Aetna mōns altus est, alt*ior* quam cēterī montēs Siciliae: is mōns Siciliae alt*issimus* est.

alt*issimus -a -um*

Via Appia longa est, long*ior* quam cēterae viae Italiae: ea via Italiae long*issima* est.

long*issimus -a -um*

'Īre' verbum breve est, brev*ius* quam cētera verba Latīna: id verbum Latīnum brev*issimum* est.

brev*issimus -a -um*

'Alt*ior*, long*ior*, brev*ius*' comparātīvus est. 'Alt*issimus*, long*issima*, brev*issimum*' s u p e r l ā t ī v u s est. Superlātīvus est adiectīvum dēclīnātiōnis I et II: *-issim|us -a -um*.

-issim|us -a -um

PENSVM A

Hōrae di– sunt XII. Hōra sexta di– dīvidit in duās partēs: ante merīdi– et post merīdi–. Sex hōrae sunt dīmidia pars di–. Mēnsis Iūnius XXX di– habet: numerus di– est XXX. Novus annus incipit ab eō di– quī dīcitur kalendae Iānuāriae.

Iūlius mēnsis annī calid– est; Iānuārius est mēnsis annī

Vocābula nova:
annus
mēnsis
diēs
saeculum
tempus
faciēs
māne
vesper
nox
initium
hōra
merīdiēs

lūna
stēlla
lūx
fōrma
kalendae
īdūs
nōnae
aequinoctium
aestās
hiems
vēr
autumnus
imber
nix
lacus
glaciēs
urbs
postrēmus
dīmidius
aequus
clārus
tōtus
obscūrus
exiguus
calidus
frīgidus
indēclīnābilis
ūndecim
trīgintā
sexāgintā
ducentī
trecentī
quīntus
sextus
septimus
octāvus
nōnus
decimus
ūndecimus
duodecimus
nōmināre
illūstrāre
incipere
operīre
velle
erat erant
vel
tunc
nunc
igitur
item
quandō?
superlātīvus

frīgid–. Mēnsis annī brev– est Februārius. Padus est flūmen Italiae long– et lāt–. Sōl stēlla clār– est.

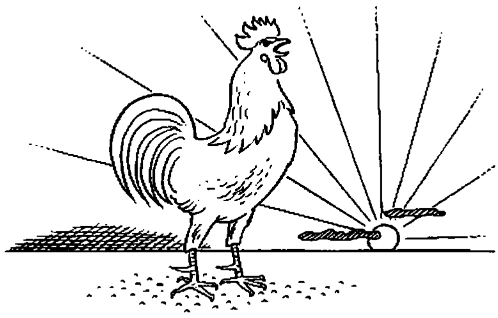
PENSVM B

Iānuārius — prīmus est. December est mēnsis — ac —. Tempore antīquō September mēnsis septimus —, nam — mēnsis prīmus erat Mārtius. Nunc September mēnsis — est. Diēs est tempus ā — ad —. Māne est — diēī, vesper — diēī est et initium —. Diēs in XII — dīviditur. Nocte — et — lūcent, neque eae tam — sunt quam sōl. Sōl lūnam — suā —. Ea lūnae pars quae sōle nōn illūstrātur — est.

Vēr et —, aestās et — sunt quattuor — annī. — ā mēnse Iūniō —. Hieme nōn sōlum —, sed etiam — dē nūbibus cadit: montēs et campī nive —. Aqua nōn tam — est quam nix.

PENSVM C

Quot sunt mēnsēs annī?
Ā quō Iānuārius nōmen habet?
Quam longus est mēnsis Aprīlis?
Ā quō mēnsis Iūlius nōmen habet?
Cūr mēnsis decimus Octōber nōminātur?
Cūr lūna nōn tam clāra est quam sōl?
Quī diēs annī brevissimus est?
Quī diēs aequinoctia dīcuntur?
Quod tempus annī calidissimum est?
Quandō nix dē nūbibus cadit?
Quid est imber?
Ā quō diē incipit annus novus?

gallus canēns

NOVVS DIES

Nox est. Familia dormit. Vīlla Iūliī obscūra et quiēta est. Mārcus quiētus in lectō suō cubat; is bene dormit. Quīntus dormīre nōn potest, quod et caput et pēs eī dolet. Bracchium quoque dolet Quīntō; itaque is nōn dormit, sed vigilat.

cubāre = iacēre (in lectō)
dolēre + *dat:* pēs *eī* /Quīnt*ō* dolet
vigilāre ↔ dormīre

Cubiculum in quō Quīntus cubat nōn magnum est, nec magnum est cubiculum Mārcī. Utrumque cubiculum parvum est. Uterque puer cubat in cubiculō parvō, neuter in cubiculō magnō. Neutrum cubiculum magnum est. Uterque puer quiētus est, neuter puer sē movet. Alter puer dormit, alter vigilat. Alter ē duōbus puerīs valet, alter aegrōtat. Uter puer aegrōtat, Mārcusne an Quīntus? Quīntus aegrōtat, Mārcus valet.

uter- utra- utrum-que: uterque puer : et M. et Q.; utrumque cubiculum : et cubiculum M.ī et Q.ī
neuter -tra -trum: neuter puer : nec M. nec Q.
alter -era -erum
du*o*, *abl* du*ōbus*
valēre ↔ aegrōtāre
uter -tra -trum: uter puer? : M.ne *an* Q.?

Āēr frīgidus cubiculum Mārcī intrat, fenestra enim aperta est. Mārcus fenestrā apertā dormit. Fenestra Quīntī aperta nōn est. Altera ē duābus fenestrīs est aperta, altera clausa. Utra fenestra clausa est? Fenestra Quīntī. Is fenestrā clausā dormit, quia aeger est.

du*ae*, *abl* du*ābus*
clausus -a -um↔apertus -a -um

can*ēns* -*entis* = quī canit (-ns < -nts)

gall*us* can*ēns*
gall*um* can*entem*

Ecce gallus canit: "Cucurrū! Cucucurrū!" Gallus canēns novum diem salūtat.

dormi*ēns* -*entis* = quī dormit
vigil*āns* -*antis* = quī vigilat

Mārcus oculōs nōn aperit neque sē movet. Quīntus, quī oculīs apertīs iacet, super lectum sē vertit. Puer dormiēns gallum canentem nōn audit. Puer vigilāns gallum audit, et Dāvum vocat.

quō-modo? < quō modō?
ho-diē = hōc diē

Dāvus cubiculum intrāns interrogat: "Quōmodo sē habet pēs tuus hodiē?"

mē (*acc*): mihi (*dat*)

Quīntus respondet: "Pēs male sē habet, nec pēs tantum, sed etiam caput et bracchium dolet. Ō, quam longa nox est! Sed iam māne est, nam gallus canit. Dā mihi aquam, Dāve!"

Dāvus Quīntō aquam in pōculō dat. Puer aquam bibit. Servus puerum bibentem aspicit.

II

ad-hūc = ad hoc tempus, etiam nunc

Dāvus Quīntum in lectō iacentem relinquit et cubiculum Mārcī intrat. Mārcus adhūc dormit. Dāvus ad puerum dormientem adit eumque excitat. Quōmodo servus puerum excitat? In aurem puerī dormientis magnā vōce clāmat: "Mārce! Māne est!" Eō modō excitātur Mārcus, et oculōs aperiēns servum apud lectum stantem videt. Iam neuter ē duōbus puerīs dormit.

inquit = dīcit
surgere

"Hōra prīma est" inquit Dāvus, "Surge ē lectō!"

af-ferre < ad-ferre

af-fer! (*imp*)

Mārcus ē lectō surgit. Iam nōn cubat in lectō, sed ante lectum stat. Mārcus Dāvum aquam afferre iubet: "Affer mihi aquam ad manūs!"

lavāre
sordidus -a -um

Servus Mārcō aquam affert et "Ecce aqua" inquit, "Lavā faciem et manūs! Manūs tuae sordidae sunt."

Mārcus prīmum manūs lavat, deinde faciem.

Dāvus: "Aurēs quoque lavā!"

"Sed aurēs" inquit Mārcus "in faciē nōn sunt!"

Dāvus: "Tacē, puer! Nōn modo faciem, sed tōtum caput lavā! Merge caput in aquam!"

Mārcus faciem lavat

Mārcus caput tōtum in aquam mergit atque etiam aurēs et capillum lavat. Iam tōtum caput eius pūrum est. Aqua nōn est pūra, sed sordida.

pūrus -a -um ↔ sordidus

Aqua quā Mārcus lavātur frīgida est; itaque puer manūs et caput sōlum lavat, nōn tōtum corpus. Māne Rōmānī faciem et manūs aquā frīgidā lavant; post merīdiem tōtum corpus lavant aquā calidā.

māne *adv* (: hōrā prīmā)

Mārcus caput et manūs tergēns Dāvum interrogat: "Cūr frāter meus tam quiētus est?"

Dāvus respondet: "Quīntus adhūc in lectō est."

toga -ae *f*

vir togātus

Mārcus: "In lectō? Quīntus, quī ante mē surgere solet, adhūc dormit! Excitā eum!"

"Nōn dormit" inquit Dāvus, "Frāter tuus vigilat, nec surgere potest, quod pēs et caput eī dolet."

Mārcus: "Mihi quoque caput dolet!"

Dāvus: "Tibi nec caput nec pēs dolet! Caput valēns nōn dolet nec membra valentia."

tē (*acc*): tibi (*dat*)

tunica -ae *f*

Per fenestram apertam intrat āēr frīgidus. Mārcus frīget, quod corpus eius nūdum est (id est sine vestīmentīs); itaque Mārcus vestīmenta sua ā servō poscit: "Dā mihi tunicam et togam! Vestī mē!" Dāvus puerō frīgentī tunicam et togam dat, neque eum vestit: necesse est

frīgēre = frīgidus esse
nūdus -a -um
vestīmentum -ī *n*
poscere = darī iubēre
vestīre

induere

gerere = (in corpore) ferre, habēre
togātus -a -um = togam gerēns
praeter *prp*+*acc*

dexter -tra -trum ↔ sinister -tra -trum

calceus -ī *m*

mē-cum (= cum mē)
tē-cum (= cum tē)
sē-cum (= cum sē)
abl: mē, tē, sē (= *acc*)

parentēs -um *m pl* = pater et māter

puerum ipsum sē vestīre. Mārcus prīmum tunicam induit, deinde togam. Puer iam nūdus nōn est.

(Toga est vestīmentum album, quod virī et puerī Rōmānī gerunt. Graecī et barbarī togam nōn gerunt. Multīs barbarīs magna corporis pars nūda est. Virō togātō nūlla pars corporis est nūda praeter bracchium alterum. Utrum bracchium virō togātō nūdum est, dextrumne an sinistrum? Bracchium dextrum est nūdum, bracchium sinistrum togā operītur. Mīlitēs togam nōn gerunt, nēmō enim togātus gladiō et scūtō pugnāre potest. Utrā manū mīles gladium gerit? Manū dextrā gladium gerit, scūtum gerit manū sinistrā.) III

Mārcus, quī pedibus nūdīs ante lectum stat, calceōs poscit: "Dā mihi calceōs! Pedēs frīgent mihi." Dāvus eī calceōs dat, et eum sēcum venīre iubet: "Venī mēcum! Dominus et domina tē exspectant."

Mārcus cum servō ātrium intrat, ubi parentēs sedent līberōs exspectantēs. Ante eōs in parvā mēnsā pānis et māla sunt. Parentēs ā fīliō intrante salūtantur: "Salvēte, pater et māter!" et ipsī fīlium intrantem salūtant: "Salvē, Mārce!"

Māter alterum fīlium nōn vidēns Dāvum interrogat: "Quīntus quōmodo sē habet hodiē?"

Dāvus: "Quīntus dīcit 'nōn modo pedem, sed etiam caput dolēre'."

Aemilia surgit et ad fīlium aegrōtantem abit. Māter fīliō suō aegrōtantī pānem et mālum dat, sed ille, quī

multum ēsse solet, hodiē nec pānem nec mālum ēst. Puer aegrōtāns nihil ēsse potest.

Mārcus autem magnum mālum ā patre poscit: "Dā mihi illud mālum, pater! Venter vacuus est mihi."

Iūlius Mārcō pānem dāns "Prīmum ēs pānem" inquit, "deinde mālum!"

Mārcus pānem suum ēst. Deinde pater eī in utramque manum mālum dat, et "Alterum mālum nunc ēs" inquit, "alterum tēcum fer!"

Dāvus Mārcō librum et tabulam et stilum et rēgulam affert.

Iūlius: "Ecce Dāvus tibi librum et cēterās rēs tuās affert. Sūme rēs tuās atque abī!"

"Sed cūr nōn venit Mēdus?" inquit Mārcus, quī Mēdum adhūc in familiā esse putat. Is servus cum puerīs īre solet omnēs rēs eōrum portāns. Mārcus ipse nūllam rem portāre solet praeter mālum.

Iūlius: "Mēdus tēcum īre nōn potest. Hodiē necesse est tē sōlum ambulāre."

Mārcus: "...atque mē ipsum omnēs rēs meās portāre? Cūr ille servus mēcum venīre nōn potest ut solet? Etiamne Mēdō caput dolet?"

Iūlius: "Immō bene valet Mēdus, sed hodiē aliās rēs agit."

Mārcus: "Quae sunt illae rēs?"

Iūlius nihil ad hoc respondet et "Iam" inquit "tempus est discēdere, Mārce."

multum -ī *n*

ēsse, *imp* ēs! ēste!

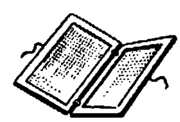
utr*a*-que manus
utr*am*-que manum

tē-cum = cum tē
ferre, *imp* fer! ferte!

rēs reī *f*

	sing	*plūr*
nōm	rēs	rēs
acc	rem	rēs
gen	reī	rērum
dat	reī	rēbus
abl	rē	rēbus

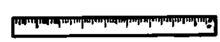
omnis -e ↔ nūllus

tabula -ae *f*

stilus -ī *m*

rēgula -ae *f*

salvē!
valē!
"salvē!" dīcit quī advenit
"valē!" dīcit quī discēdit

Mārcus mālum, librum, tabulam, stilum rēgulamque sēcum ferēns ē vīllā abit. Fīlius ā patre discēdēns "Valē, pater!" inquit.

"Valē, Mārce!" respondet pater, "Bene ambulā!"

Quō it Mārcus cum rēbus suīs? Vidē capitulum quīntum decimum!

GRAMMATICA LATINA

participium -ī *n* (*part*)

/*Puella* vigilāns...

Participium

Puer vigil*āns* in lectō iac*ēns* gallum can*entem* audit. Gallus can*ēns* nōn audītur ā puerō dormi*ente*. Puer dormi*ēns* servum clām*antem* audit, nec ā gallō can*ente*, sed ā servō clām*ante* excitātur. Nōn vōx gallī can*entis*, sed vōx servī clām*antis* puerum dormi*entem* excitat.

Puerī vigil*antēs* gallōs can*entēs* audiunt. Gallī can*entēs* ā puerīs dormi*entibus* nōn audiuntur. Puerī dormi*entēs* servōs clām*antēs* audiunt, nec ā gallīs can*entibus*, sed ā servīs clām*antibus* excitantur. Nōn vōcēs gallōrum can*entium*, sed vōcēs servōrum clām*antium* puerōs dormi*entēs* excitant.

masc./fēm.

	sing.		plūr.	
nōm.	*-ns*		*-nt*	*ēs*
acc.	*-nt*	*em*	*-nt*	*ēs*
gen.	*-nt*	*is*	*-nt*	*ium*
dat.	*-nt*	*ī*	*-nt*	*ibus*
abl.	*-nt*	*e/-ī*	*-nt*	*ibus*

neutr.

	sing.		plūr.	
nōm.	*-ns*		*-nt*	*ia*
acc.	*-ns*		*-nt*	*ia*
gen.	*-nt*	*is*	*-nt*	*ium*
dat.	*-nt*	*ī*	*-nt*	*ibus*
abl.	*-nt*	*e/-ī*	*-nt*	*ibus*

Caput val*ēns* nōn dolet nec membra val*entia*. Canis animal vol*āns* nōn est; animālia vol*antia* sunt avēs. Mīlitēs inter pīla vol*antia* pugnant.

[1] *-āns -antis*
[2] *-ēns -entis*
[3] *-ēns -entis*
[4] *-iēns -ientis*

'Vigil*āns*', 'iac*ēns*', 'can*ēns*', 'dormi*ēns*' participia sunt. Participium est adiectīvum dēclīnātiōnis III: gen. sing. *-ant|is*, *-ent|is* (abl. sing. *-e* vel *-ī*).

Vocābula nova:
gallus
vestīmentum
tunica
toga
calceus
parentēs
tabula
stilus
rēgula

PENSVM A

Puer dorm– nihil audit. Dāvus puerum dorm– excitat: in aurem puerī dorm– clāmat: "Mārce!" Mārcus oculōs aper– servum apud lectum st– videt. Servus puerō frīg– vestīmenta dat. Parentēs fīlium intr– salūtant et ā fīliō intr– salūtantur. Fīlius discēd– "Valē!" inquit.

Corpus val– nōn dolet. Medicus caput dol– sānāre nōn potest. Piscēs sunt animālia nat–.

PENSVM B

Puerī in lectīs — [= iacent]. — puer dormit, alter —; alter —, alter aegrōtat. — puer aegrōtat, Mārcusne — Quīntus? Quīntus aegrōtat.

Servus puerum dormientem — et eī aquam —. Mārcus ē lectō — et prīmum manūs —, — faciem. Puer vestīmenta ā servō —, et prīmum tunicam —, deinde —. Iam puer — nōn est. Virō — [= togam gerentī] bracchium — nūdum est. Dāvus Mārcum sēcum venīre iubet: "Venī —!"

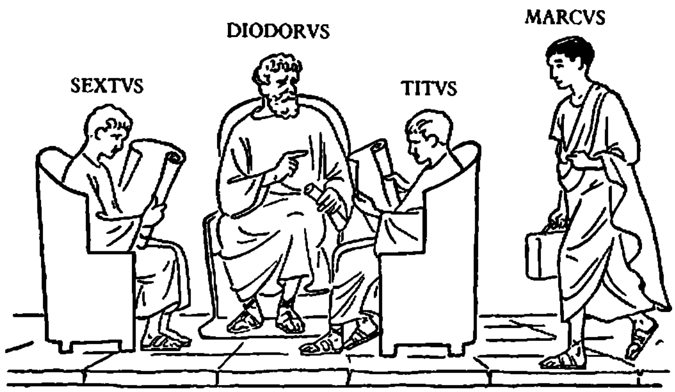
Mārcus Mēdum, quī cum eō īre —, nōn videt. Mēdus librōs et cēterās — Mārcī portāre solet, Mārcus ipse — portāre solet — mālum. "Hodiē" — Iūlius "Mēdus — īre nōn potest." Mārcus sōlus abit librum et — et stilum — ferēns.

PENSVM C

Quīntusne bene dormit?
Uter puer aegrōtat?
Estne clausa fenestra Mārcī?
Uter ē duōbus puerīs gallum canentem audit?
Quōmodo servus Mārcum excitat?
Tōtumne corpus lavat Mārcus?
Cūr Mārcus frīget?
Quid Mārcus ā servō poscit?
Utrum bracchium togā operītur?
Utrā manū mīles scūtum gerit?
Quās rēs Mārcus sēcum fert?

rēs
apertus
clausus
sordidus
pūrus
nūdus
togātus
dexter
sinister
omnis
cubāre
vigilāre
valēre
excitāre
surgere
afferre
lavāre
mergere
solēre
frīgēre
poscere
vestīre
induere
gerere
inquit
uterque
neuter
alter
uter?
mihi
tibi
mēcum
tēcum
sēcum
nihil
quōmodo
hodiē
adhūc
prīmum
deinde
praeter
an
valē
participium

lūdus

MAGISTER ET DISCIPVLI

lūdus -ī *m*

Mārcus librum et tabulam et cēterās rēs ferēns Tūsculum ambulat. Illīc est lūdus puerōrum. Multī puerī māne in lūdum eunt.

magister -trī *m*

severus -a -um

discipulus -ī *m*

Magister lūdī est vir Graecus, cui nōmen est Diodōrus. Mārcus magistrum metuit, Diodōrus enim magister sevērus est, quī discipulōs suōs virgā verberat; eō modō magister sevērus discipulōs improbōs pūnīre solet. Discipulī sunt puerī quī in lūdum eunt. Mārcus et Quīntus sunt duo discipulī. Aliī discipulī sunt Titus et Sextus.

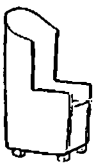
virga -ae *f*

Sextus, quī ante Mārcum et Titum ad lūdum advenit, prīmus lūdum intrat. Sextus sōlus est, nam cēterī discipulī nōndum adsunt.

nōn-dum = adhūc nōn

sella -ae *f*

Magister intrāns Sextum sōlum in sellā sedentem videt. Sextus dē sellā surgēns magistrum salūtat: "Salvē, magister!"

Magister: "Salvē, Sexte! Cōnsīde!"

cōn-sīdere = sedēre incipere (↔ surgere)

Sextus in sellā cōnsīdit. Discipulus tacitus ante magistrum sedet.

tacitus -a -um = tacēns

Magister interrogat: "Cūr tū sōlus es, Sexte?"

"Ego sōlus sum, quod cēterī discipulī omnēs absunt" respondet Sextus.

Exclāmat magister: "Ō, discipulōs improbōs...!"

ex-clāmāre

Sextus: "Num ego discipulus improbus sum?"

Magister: "Immō tū probus es discipulus, Sexte, at Mārcus et Quīntus et Titus improbī sunt!"

at = sed

Hīc Titus ad lūdum advenit et iānuam pulsat antequam intrat: discipulus nōn statim intrat, sed prīmum iānuam pulsat; tum lūdum intrat et magistrum salūtat: "Salvē, magister!"

iānua -ae *f* = ōstium

tum = deinde

Magister: "Ō Tite! Sextus iam adest..."

iam ↔ nōndum

Titus: "At Mārcus et Quīntus nōndum adsunt!"

Magister: "Tacē, puer! Claude iānuam et cōnsīde! Aperīte librōs, puerī!"

Sextus statim librum suum aperit, sed Titus, quī librum nōn habet, "Ego" inquit "librum nōn habeō."

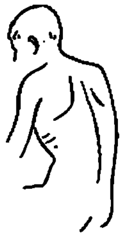
Magister: "Quid? Sextus librum suum habet, tū librum tuum nōn habēs? Cūr librum nōn habēs?"

Titus: "Librum nōn habeō, quod Mārcus meum librum habet."

II Post Titum Mārcus ad lūdum advenit, neque is iānuam pulsat antequam intrat. Mārcus statim intrat, nec magistrum salūtat.

"Ō Mārce!" inquit Diodōrus, "Cūr tū iānuam nōn

pulsās cum ad lūdum venīs, nec mē salūtās cum mē vidēs?"

tergum -ī *n*

At Mārcus "Ego" inquit "iānuam nōn pulsō cum ad lūdum veniō, nec tē salūtō cum tē videō, quia nec Sextus nec Titus id facit."

Sextus et Titus: "Quid?"

> audītis-ne

Mārcus (ad Sextum et Titum): "Vōs iānuam nōn pulsātis cum ad lūdum venītis, nec magistrum salūtātis cum eum vidētis. Audītisne id quod dīcō?"

> vērus -a -um

Tum Sextus et Titus "Id quod dīcis" inquiunt "vērum nōn est: nōs iānuam pulsāmus cum ad lūdum venīmus, et magistrum salūtāmus cum eum vidēmus. Nōnne vērum dīcimus, magister?"

> vērum -ī *n* = id quod vērum est
> quod = id quod

Magister: "Vōs vērum dīcitis. Quod Mārcus dīcit nōn est vērum. Discipulus improbus es, Mārce! Necesse est tē pūnīre. Statim ad mē venī!"

> posterior -ius *comp* < post
> lacrimāre puerō (*dat*) nōn convenit = lacrimae puerō nōn conveniunt

Diodōrus, magister sevērus, tergum puerī virgā verberat. (Tergum est posterior pars corporis.) Tergum dolet Mārcō, neque ille lacrimat, nam lacrimāre puerō Rōmānō nōn convenit.

> dēsinere ↔ incipere

Mārcus clāmat: "Ei! Iam satis est! Dēsine, magister!"

> red-īre = rūrsus īre (red- = re-)

Magister puerum verberāre dēsinit et "Ad sellam tuam redī" inquit, "atque cōnsīde!"

Mārcus ad sellam suam redit, neque cōnsīdit, sed tacitus ante sellam stat.

> audīs-ne

"Audīsne, Mārce? Ego tē cōnsīdere iubeō. Cūr nōn cōnsīdis?" interrogat magister.

Mārcus: "Nōn cōnsīdō, quod sedēre nōn possum."

pos-sum
pot-es
pot-est

Diodōrus: "Cūr sedēre nōn potes?"

Mārcus: "Sedēre nōn possum, quod mihi dolet... pars tergī īnferior in quā sedēre soleō."

īnferior -ius *comp* < īnfrā

Haec verba audientēs Titus et Sextus rīdent.

Diodōrus: "Quid rīdētis, Tite et Sexte?"

quid? = cūr?

Titus: "Rīdēmus, quod Mārcō dolet..."

Diodōrus: "Tacēte! Eam corporis partem nōmināre nōn convenit! — Sed ubi est frāter tuus, Mārce?"

Mārcus: "Is domī est apud mātrem suam. Quīntus dīcit 'sē aegrum esse'."

domī ↔ in lūdō

Q.: "*Ego* aeger *sum*"
Q. dīcit '*sē* aegr*um esse*'

Diodōrus: "Sī aeger est, in lūdum īre nōn potest. At vōs bene valētis. Iam aperīte librōs!"

Titus: "Mārcus meum librum habet."

Diodōrus: "Quid tū librum Titī habēs, Mārce?"

Mārcus: "Ego eius librum habeō, quod is meum mālum habet. Redde mihi mālum meum, Tite!"

red-dere = rūrsus dare

Titus rīdēns "Mālum" inquit "tibi reddere nōn possum, id enim iam in ventre meō est!"

Mārcus īrātus Titum pulsāre incipit, sed magister "Dēsine, Mārce!" inquit, "Titus tibi mālum dare nōn potest, at ego tibi *malum* dare possum, nisi hīc et nunc Titō librum reddis!"

malum -ī *n* = mala rēs; m. dare tibi : tē pūnīre
nisi = sī nōn

Mārcus Titō librum reddit.

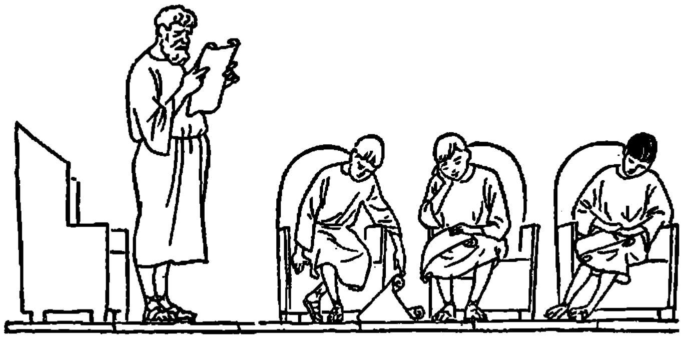
III Discipulī librōs aperiunt. Item librum suum aperit magister ac recitāre incipit. Puerī autem priōrem librī partem tantum audiunt, nam antequam magister par-

prior -ius ↔ posterior; prior pars : initium

pars posterior : finis

tem librī posteriōrem recitāre incipit, omnēs puerī dormiunt!

magister recitat
discipulī dormiunt

quod = id quod

Magister recitāre dēsinit et exclāmat: "Ō improbī discipulī! Dormītis! Quod recitō nōn audītis!"

Mārcus magistrō īrātō "Ego" inquit "nōn dormiō. Immō vigilō et tē audiō, magister."

Item Sextus et Titus "Neque nōs dormīmus" inquiunt, "Vigilāmus et omnia verba tua audīmus. Bene recitās, Diodōre! Bonus es magister!"

Magister laetus "Vērum est quod dīcitis" inquit, "ego bene recitō ac bonus sum magister — at vōs male recitātis ac malī discipulī estis!"

Discipulī: "Immō bonī discipulī sumus! Bene recitāmus!"

Diodōrus: "Tacēte! Ubi estis, puerī?"

Discipulī: "In lūdō sumus."

lectulus = parvus lectus

Diodōrus: "Vērum dīcitis: in lūdō estis — nōn domī in lectulīs! In lectulō dormīre licet, hīc in lūdō nōn licet dormīre!"

Magister īrātus discipulōs virgā verberat.

Discipulī: "Ei, ei! Quid nōs verberās, magister?"

Diodōrus: "Vōs verberō, quod aliō modō vōs excitāre nōn possum. Ad sellās vestrās redīte atque cōnsīdite!"

Discipulī ad sellās suās redeunt, neque cōnsīdunt.

Magister: "Quid nōn cōnsīditis?"

Discipulī: "Nōn cōnsīdimus, quod sedēre nōn possumus."

Diodōrus: "Quid? Sedēre nōn potestis? Ergō vōs hōram tōtam tacitī stāte, dum ego sedēns partem librī posteriōrem recitō! Nec enim stantēs dormīre potestis!"

nōs *acc* (= *nōm*)
vōs *acc* (= *nōm*)

red-īre -it -eunt

pos-sumus
pot-estis
pos-sunt

GRAMMATICA LATINA

Persōnae verbī

Puerī rīd*ent*. Puella nōn rīd*et*.

Puerī: "Cūr *tū* nōn rīdē*s*, cum *nōs* rīdē*mus?*"

Puella: *"Ego* nōn rīde*ō*, quia *vōs* mē rīdē*tis!*"

'Rīde*ō* rīdē*mus*' dīcitur persōna prīma, 'rīdē*s* rīdē*tis*' persōna secunda, 'rīde*t* rīde*nt*' persōna tertia.

	Singulāris	*Plūrālis*
Persōna prīma	rīde|*ō*	rīdē|*mus*
Persōna secunda	rīdē|*s*	rīdē|*tis*
Persōna tertia	rīde|*t*	rīde|*nt*

Exempla: [1] clām|*ō* clāmā|*mus;* [2] rīde|*ō* rīdē|*mus;* [3] dīc|*ō* dīc|*imus;* faci|*ō* faci|*mus;* [4] audi|*ō* audī|*mus.*

Malus discipulus in lūdō clām*at* et rīd*et*. Quī id nōn fac*it*, et omnia verba magistrī aud*it*, bonus *est* discipulus.

Bonus discipulus malō dīc*it:* "Ego bonus discipulus *sum:* in lūdō nec clām*ō* nec rīde*ō*, et omnia verba magistrī aud*iō*. At tū malus discipulus *es:* in lūdō clām*ās* et rīd*ēs* nec verba magistrī aud*īs! *Vērum dīc*ō!* Nōnne hoc fac*is?*" Malus discipulus: "Quod dīc*is* vērum nōn est: ego hoc nōn fac*iō!*"

persōna (*pers*)

ego	*nōs*
tū	*vōs*
rīde*ō*	rīdē*mus*
rīdē*s*	rīdē*tis*
rīde*t*	rīde*nt*

	sing.	plūr.
I	*-ō*	*-mus*
II	*-s*	*-tis*
III	*-t*	*-nt*

[1] clāmā|re	
clām|*ō*	clāmā|*mus*
clāmā|*s*	clāmā|*tis*
clāma|*t*	clāma|*nt*
[2] rīdē|re	
rīde|*ō*	rīdē|*mus*
rīdē|*s*	rīdē|*tis*
rīde|*t*	rīde|*nt*
[3] dīc|ere	
dīc|*ō*	dīc|*imus*
dīc|*is*	dīc|*itis*
dīc|*it*	dīc|*unt*

face|re

faci|*ō*	faci|*mus*
faci|*s*	faci|*tis*
faci|*t*	faci|*unt*

[4] audī|re

audi|*ō*	audī|*mus*
audī|*s*	audī|*tis*
audi|*t*	audi|*unt*

esse

sum	*sumus*
es	*estis*
est	*sunt*

[1]	*-ō*	*-āmus*
	-ās	*-ātis*
	-at	*-ant*
[2]	*-eō*	*-ēmus*
	-ēs	*-ētis*
	-et	*-ent*
[3]	*-ō*	*-imus*
	-is	*-itis*
	-it	*-unt*
	-iō	*-imus*
	-is	*-itis*
	-it	*-iunt*
[4]	*-iō*	*-īmus*
	-īs	*-ītis*
	-it	*-iunt*

īre

eō	*īmus*
īs	*ītis*
it	*eunt*

posse

pos-sum	*pos-sumus*
pot-es	*pot-estis*
pot-est	*pos-sunt*

Malī discipulī in lūdō clām*ant* et rīd*ent*. Quī id nōn fac*iunt*, et omnia verba magistrī aud*iunt*, bonī *sunt* discipulī.

Bonī discipulī malīs dīc*unt:* "Nōs bonī discipulī *sumus:* in lūdō nec clām*āmus* nec rīd*ēmus*, et omnia verba magistrī audī*mus*. At vōs malī discipulī *estis:* in lūdō clām*ātis* et rīd*ētis* nec verba magistrī aud*ītis!* Vērum dīc*imus!* Nōnne hoc fac*itis?*" Malī discipulī: "Quod dīc*itis* vērum nōn est: nōs hoc nōn fac*imus!*"

[1] Ut 'clām*ō* clām*āmus*' dēclīnantur verba quōrum īnfīnītīvus dēsinit in *-āre*.

[2] Ut 'rīd*eō* rīd*ēmus*' dēclīnantur verba quōrum īnfīnītīvus dēsinit in *-ēre*.

[3] Ut 'dīc*ō* dīc*imus*' dēclīnantur verba quōrum īnfīnītīvus dēsinit in *-ere*, praeter ea quae *-i-* habent ante *-ō* et *-unt*, ut 'fac*iō* fac*iunt*': accipere, aspicere, capere, facere, fugere, iacere, incipere, parere, cēt.

[4] Ut 'aud*iō* aud*īmus*' dēclīnantur verba quōrum īnfīnītīvus dēsinit in *-īre*, praeter verbum *īre* (pers. I sing. *eō*, pers. III plūr. *eunt*), item ab-īre, ad-īre, ex-īre, red-īre, cēt.

Ut 'sum sumus' dēclīnantur verba quōrum īnfīnītīvus dēsinit in *-esse*, ut ab-esse, ad-esse, in-esse, cēt., et *posse* (pers. I pos-sum pos-sumus, II pot-es pot-estis, III pot-est pos-sunt).

PENSVM A

Mārcus ad lūdum ven– nec iānuam puls–. Magister: "Cūr tū iānuam nōn puls–, cum ad lūdum ven–?" Mārcus: "Ego iānuam nōn puls– cum ad lūdum ven–, quod nec Sextus nec Titus id facit. Audīte, Sexte et Tite: vōs iānuam nōn puls– cum ad lūdum ven–!" Sextus et Titus: "Nōs iānuam puls– cum ad lūdum ven–!" Magister: "Tacēte! Aperīte librōs!" Titus: "Ego librum nōn hab–." Magister: "Cūr librum nōn hab–, Tite?" Titus: "Librum nōn hab–, quod Mārcus meum librum hab–!" Mārcus: "Sed vōs meās rēs hab–!" Titus et Sextus: "Nōs rēs tuās nōn hab–!"

Magister discipulōs dormīre vidēns exclāmat: "Ō puerī!

Dorm–! Ego recit–, vōs nōn aud–!" Mārcus: "Ego tē recitāre aud–. Nōn dorm–." Titus et Sextus: "Nec nōs dorm–. Tē recitāre aud–. Bene recit–, magister." Magister: "Ego bene recit–, at vōs male recit–! Malī discipulī es–!" Discipulī: "Vērum nōn dīc–, magister. Bonī discipulī s–: in lūdō nec clām– nec rīd–, et tē aud–!"

PENSVM B

Māne puerī in — eunt. Puerī quī in lūdum eunt — sunt. Quī lūdum habet — est. Mārcus magistrum metuit, nam Diodōrus magister — est quī puerōs improbōs — verberat.

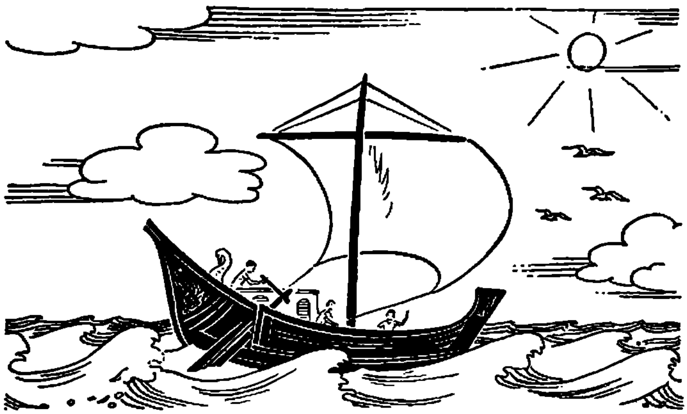
Intrat magister. Sextus dē — surgit. Cēterī discipulī — adsunt. Magister —: "Ō, discipulōs improbōs!" Sextus: "Num ego improbus —?" Magister: "— discipulus improbus nōn es, — [= sed] cēterī discipulī improbī sunt!"

Post Sextum venit Titus, — [= deinde] Mārcus. Mārcus — [= ōstium] nōn pulsat, — lūdum intrat, nec magistrum salūtat. Magister: "Discipulus improbus —, Mārce! — ad mē venī!" Magister — Mārcī verberat. Tergum est — pars corporis. Magister puerum verberāre —. Mārcus ad sellam suam — neque —. Magister: "— [= cūr] nōn cōnsīdis?" Mārcus: "Sedēre nōn —, quod pars tergī — mihi dolet!"

PENSVM C

Quō puerī māne eunt?
Quis est Diodōrus?
Cūr puerī magistrum metuunt?
Quis discipulus prīmus ad lūdum advenit?
Quid facit Titus antequam lūdum intrat?
Cūr Titus librum suum nōn habet?
Quis est discipulus improbissimus?
Cūr Quīntus in lūdum īre nōn potest?
Cūr magister recitāre dēsinit?
Tūne magister an discipulus es?
Num tū iānuam pulsās antequam cubiculum tuum intrās?

Vocābula nova:
lūdus
magister
discipulus
virga
sella
iānua
vērum
tergum
malum
lectulus
sevērus
tacitus
vērus
posterior
īnferior
prior
pūnīre
cōnsīdere
exclāmāre
dēsinere
redīre
reddere
recitāre
licēre
sum
es
sumus
estis
ego
tū
nōs
vōs
nōndum
statim
tum
quid?
domī
antequam
at
sī
nisi

nāvis Rōmāna

TEMPESTAS

inter-esse
quōrum : ex quibus
situs -a -um: situm est = est (ubi?)
sīve = vel
appellāre = nōmināre
īnferus -a -um ↔ superus -a -um

Italia inter duo maria interest, quōrum alterum, quod suprā Italiam situm est, 'mare Superum' sīve 'Hadriāticum' appellātur, alterum, īnfrā Italiam situm, 'mare Īnferum' sīve 'Tūscum'. Tōtum illud mare longum et lātum quod inter Eurōpam et Āfricam interest 'mare nostrum' appellātur ā Rōmānīs.

ad = apud
Tiberis -is *m* (*acc* -im, *abl* -ī)
paulum ↔ multum
nāvis -is *f*
nāvigāre < nāvis

Urbs Rōma nōn ad mare, sed ad Tiberim flūmen sita est vīgintī mīlia passuum ā marī. Quod autem paulum aquae est in Tiberī, magnae nāvēs in eō flūmine nāvigāre nōn possunt. Itaque parvae tantum nāvēs Rōmam adeunt.

maritimus -a -um = ad mare situs
portus -ūs *m*
locus -ī *m*
īn-fluere
eō locō (*abl*) = in eō locō, illīc

Ōstiam omnēs nāvēs adīre possunt, id enim est oppidum maritimum quod magnum portum habet. Ad ōstium Tiberis sita est Ōstia. ('Ōstium' sīve 'ōs' flūminis dīcitur is locus quō flūmen in mare īnfluit; Ōstia sita est eō locō quō Tiberis in mare Īnferum īnfluit.)

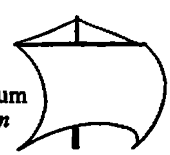
Alia oppida maritima quae magnōs portūs habent sunt Brundisium, Arīminum, Genua, Puteolī. Haec omnia oppida in ōrā maritimā sita sunt. (Ōra maritima est fīnis terrae, unde mare incipit. Portus est locus in ōrā maritimā quō nāvēs ad terram adīre possunt.) In ōrā Italiae multī portūs sunt. Ex omnibus terrīs in portūs Italiae veniunt nāvēs, quae mercēs in Italiam vehunt. (Mercēs sunt rēs quās mercātōrēs emunt ac vēndunt.)

Nōn modo mercēs, sed etiam hominēs nāvibus vehuntur. Portus Ōstiēnsis semper plēnus est hominum quī in aliās terrās nāvigāre volunt. Is quī nāvigāre vult adit nautam quī bonam nāvem habet. Sī āēr tranquillus est, necesse est ventum opperīrī. (Ventus est āēr quī movētur.) Cum nūllus ventus super mare flat, tranquillum est mare; cum magnus ventus flat, mare turbidum est. Tempestās est magnus ventus quī mare turbat ac flūctūs facit quī altiōrēs sunt quam nāvēs. Nautae tempestātēs metuunt, nam magnī flūctūs nāvēs aquā implēre possunt. Tum nāvēs et nautae in mare merguntur.

Puteolī -ōrum *m pl*
ōra -ae *f*
ōra = ōra maritima
merx mercis *f*
Ōstiēnsis -e < Ōstia
semper = omnī tempore
nauta -ae *m*
tranquillus -a -um = quiētus
opperīrī = exspectāre
ventus -ī *m*
flāre: ventus flat (= movētur)
turbidus -a -um: (mare) t.um ↔ tranquillum
tempestās -ātis *f*
turbāre = turbidum facere
flūctus -ūs *m*
im-plēre = plēnum facere

nāvis et nautae in mare merguntur

vēlum -ī *n*

marī turbidō (*abl*) = dum mare turbidum est
opperiu*ntur* = exspectant

ventō secundō (*abl*) = dum ventus secundus est
ē-gredī = exīre; ēgredi*untur* = exeunt

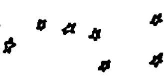
Nautae nec marī turbidō nec marī tranquillō nāvigāre volunt; itaque in portū ventum secundum opperiuntur (id est ventus quī ā tergō flat). Ventō secundō nāvēs ē portū ēgrediuntur: vēla ventō implentur ac nāvēs plēnīs vēlīs per mare vehuntur.

puppis -is *f* (*acc* -im, *abl* -ī)
medium mare = media maris pars
gubernātor -ōris *m* = is quī nāvem gubernat

orīrī: sōl oritur = sōl in caelum ascendit
oriēns -entis *m* ↔ occidēns -entis *m*

sōl oriēns

sōl occidēns

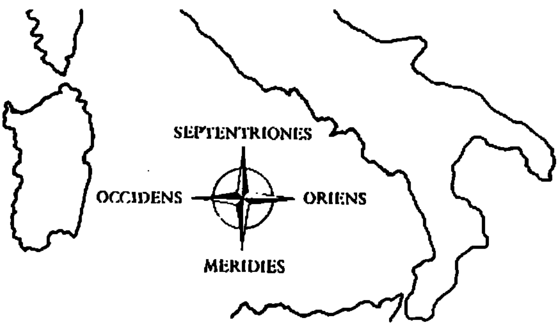

'septem triōnēs'

septen-triōnēs -um *m pl* ↔ merīdiēs
occidere ↔ orīrī

contrārius -a -um < contrā

dextra -ae *f* = manus d.
sinistra -ae *f* = manus s.

Pars nāvis posterior puppis dīcitur. In puppī sedet II nauta quī nāvem gubernat. Quōmodo nāvis in mediō marī gubernārī potest, cum terra nūlla vidētur? Gubernātor caelum spectat: in altō marī sōl aut stēllae eī ducēs sunt. Ea pars caelī unde sōl oritur dīcitur oriēns. Partēs caelī sunt quattuor: oriēns et occidēns, merīdiēs et

septentriōnēs. Occidēns est pars caelī quō sōl occidit. Merīdiēs dīcitur ea caelī pars ubi sōl merīdiē vidētur; pars contrāria septentriōnēs appellātur ā septem stēllīs quae semper in eā caelī parte stant. Iīs quī ad septentriōnēs nāvigant, oriēns ā dextrā est, ā sinistrā occidēns, merīdiēs ā tergō. Oriēns et occidēns partēs contrāriae sunt, ut merīdiēs et septentriōnēs. —

serēnus -a -um: (caelum) s. um = sine nūbibus
simul = ūnō tempore

Hodiē caelum serēnum et ventus secundus est. Nāvēs multae simul ē portū Ōstiēnsī ēgrediuntur. Inter eōs

hominēs quī nāvēs cōnscendunt est Mēdus, quī ex Italiā proficīscitur cum amīcā suā Lȳdiā. Mēdus, quī Graecus est, in patriam suam redīre vult. Graecia nōn modo ipsīus patria est, sed etiam Lȳdiae.

Mēdus et Lȳdia ex Italiā proficīscentēs omnēs rēs suās sēcum ferunt: pauca vestīmenta, paulum cibī nec multum pecūniae. Praetereā Lȳdia parvum librum fert, quem sub vestīmentīs occultat.

Sōle oriente nāvis eōrum ē portū ēgreditur multīs hominibus spectantibus. Nāvis plēnīs vēlīs altum petit. Aliae nāvēs eam sequuntur.

Mēdus in puppim ascendit. Lȳdia eum sequitur. Ex altā puppī sōlem orientem spectant. Iam procul abest Ōstia, hominēs quī in portū sunt vix oculīs cernī possunt. Mēdus montem Albānum, quī prope vīllam Iūliī situs est, cernit et "Valē, Italia!" inquit, "Valēte montēs et vallēs, campī silvaeque! Ego in terram eō multō pulchriōrem, in patriam meam Graeciam!" Mēdus laetātur neque iam dominum suum sevērum verētur.

Lȳdia collēs in quibus Rōma sita est procul cernit et "Valē, Rōma!" inquit, "Nōn sine lacrimīs tē relinquō, nam tū altera patria es mihi." Lȳdia vix lacrimās tenēre potest.

Mēdus faciem Lȳdiae intuētur et "Nōnne gaudēs" inquit, "mea Lȳdia, quod nōs simul in patriam nostram redīmus?"

Lȳdia Mēdum intuēns "Gaudeō" inquit "quod mihi

cōn-scendere = ascendere
proficīscī = abīre

ipse -a -um, *gen* -īus

multum pecūniae = magna pecūnia
praeter-eā = praeter eās rēs
sōl*e* orient*e* = dum sōl oritur
mult*īs* spectant*ibus* = dum multī spectant
altum -ī *n* = altum mare
sequī = venīre post; eam sequuntur = post eam veniunt

vix = prope nōn
cernere = vidēre (id quod procul abest)

īre:		
	eō	īmus
	īs	ītis
	it	*eunt*

laetārī = laetus esse, gaudēre
verērī = timēre

intuērī = spectāre

licet (+ *dat*)

lābī = cadere

licet tēcum venīre. At nōn possum laetārī quod omnēs amīcās meās Rōmānās relinquō. Sine lacrimīs Rōmā proficīscī nōn possum." Dē oculīs Lȳdiae lacrimae lābuntur.

complectī: eam complectitur = bracchia circum corpus eius pōnit

Mēdus eam complectitur et "Terge oculōs!" inquit, "Ego, amīcus tuus, quī tē amō, tēcum sum. In patriam nostram īmus, ubi multī amīcī nōs opperiuntur." Hīs verbīs Mēdus amīcam suam trīstem cōnsōlātur.

paulō post = post paulum (temporis)
quam in partem? = in quam partem?

sōl*e* duc*e* = dum sōl dux est, sōle dūcente

Paulō post nihil ā nāve cernitur praeter mare et caelum. Mēdus gubernātōrem interrogat: "Quam in partem nāvigāmus?" Ille respondet: "In merīdiem. Ecce sōl oriēns mihi ā sinistrā est. Sōle duce nāvem gubernō. Bene nāvigāmus ventō secundō atque caelō serēnō."

loquī = verba facere (dīcere); ↔ tacēre
āter -tra -trum = niger

fit = esse incipit

III

Dum ille loquitur, Mēdus occidentem spectat et nūbēs ātrās procul suprā mare orīrī videt; simul mare tranquillum fit. "Nōn serēnum est caelum" inquit, "Ecce nūbēs ātrae..."

fulgur -uris *n*

Gubernātor statim loquī dēsinit et nūbēs spectat; tum vēla aspiciēns exclāmat: "Quid (malum!) hoc est? Nūbēs ātrae ab occidente oriuntur et ventus simul cadit! Ō Neptūne! Dēfende nōs ā tempestāte!" Nauta Neptūnum, deum maris, verētur.

in-vocāre

"Cūr Neptūnum invocās?" inquit Mēdus, "Prope tranquillum est mare."

paulum = paulum temporis
tonitrus -ūs *m* = quod audītur post fulgur

Gubernātor: "Adhūc tranquillum est, sed exspectā paulum: simul cum illīs nūbibus ātrīs tempestās orīrī solet cum tonitrū et fulguribus. Neptūnum invocō,

quod ille dominus maris ac tempestātum est." Nauta perterritus tempestātem venientem opperītur.

Paulō post tōtum caelum ātrum fit, ac fulgur ūnum et alterum, tum multa fulgura caelum et mare illūstrant. Statim sequitur tonitrus cum imbre, et simul magnus ventus flāre incipit. Mare tempestāte turbātur, ac nāvis, quae et hominēs et mercēs multās vehit, flūctibus iactātur et vix gubernārī potest. Nautae multum aquae ē nāve hauriunt, sed nāvis nimis gravis est propter mercēs. Hoc vidēns gubernātor "Iacite mercēs!" inquit nautīs, quī statim mercēs gravēs in mare iacere incipiunt, spectante mercātōre, quī ipse quoque nāve vehitur. Ille trīstis mercēs suās dē nāve lābī et in mare mergī videt. Nēmō eum cōnsōlātur! Nāvis paulō levior fit, simul vērō tempestās multō turbidior et flūctūs multō altiōrēs fiunt.

iactāre = iacere atque iacere
haurīre
propter *prp+acc*
spectant*e* mercātōr*e* = dum mercātor spectat
...vērō = sed...: simul vērō = sed simul
fit fiunt

Mēdus perterritus exclāmat: "Ō Neptūne! Servā mē!" sed vōx eius vix audītur propter tonitrum. Nāvis aquā implērī incipit, neque enim nautae satis multum aquae haurīre possunt.

servāre

Cēterīs perterritīs, Lȳdia caelum intuētur et clāmat: "Servā nōs, domine!"

cēter*īs* perterrit*īs* = dum cēterī perterritī sunt

Mēdus: "Quis est ille dominus quem tū invocās?"

Lȳdia: "Est dominus noster Iēsūs Chrīstus, quī nōn modo hominibus, sed etiam ventīs et marī imperāre potest."

Mēdus: "Meus dominus nōn est ille! Ego iam nūllīus dominī servus sum. Nēmō mihi imperāre potest!"

nūllus -a -um, *gen* -īus

nec vērō = sed nōn
locō (*abl*) movēre = ē locō movēre

Hīc magnus flūctus nāvem pulsat. Mēdus Lȳdiam lābentem complectitur ac sustinēre cōnātur, nec vērō ipse pedibus stāre potest. Mēdus et Lȳdia simul lābuntur. Mēdus surgere cōnātur, nec vērō sē locō movēre potest, quod Lȳdia perterrita corpus eius complectitur.

iterum = rūrsus
fit fīunt, *inf* fierī

Lȳdia iterum magnā vōce Chrīstum invocat: "Ō Chrīste! Iubē mare tranquillum fierī! Servā nōs, domine!"

Mēdus ōs aperit ac Neptūnum iterum invocāre vult, sed magnus flūctus ōs eius aquā implet. Mēdus loquī cōnātur neque potest.

Tum vērō ventus cadere incipit! Iam flūctūs nōn tantī sunt quantī paulō ante. Nautae fessī aquam haurīre dēsinunt ac laetantēs mare iterum tranquillum fierī aspiciunt.

dēpōnēns -entis (*dēp*)

[1] *-ārī*: *-ātur -antur*
[2] *-ērī*: *-ētur -entur*
[3] *-ī*: *-itur -untur*
[4] *-īrī*: *-ītur -iuntur*
ēgredī ēgred*i*untur
orīrī or*i*tur

Vocābula nova:
nāvis
portus
locus
ōra
merx
nauta
ventus
tempestās
flūctus
vēlum
puppis
gubernātor

GRAMMATICA LATINA

Verba dēpōnentia

Mēdus laetā*tur* (= gaudet) nec dominum verē*tur* (= timet). Nauta nōn proficīsci*tur* (= abit), sed ventum secundum opperī*tur* (= exspectat).

'Lāet*ārī*', 'ver*ērī*', 'proficīsc*ī*', 'opper*īrī*' verba dēpōnentia sunt. Verbum dēpōnēns est verbum quod semper fōrmam verbī passīvī habet (praeter participium: laetā*ns*, verē*ns*, proficīscē*ns*, opperi*ēns*) atque in locō verbī āctīvī pōnitur.

Alia exempla verbōrum dēpōnentium: cōnsōlārī, cōnārī, intuērī, sequī, loquī, lābī, complectī, ēgredī, orīrī.

Mēdus ex Italiā proficīscē*ns* sōlem ori*entem* intu*ētur*. Nāvis ē portū ēgredi*tur*; aliae nāvēs eam sequ*untur*. Dum Lȳdia loqu*itur*, lacrimae dē oculīs eius lāb*untur*. Mēdus eam complect*itur* et cōnsōl*ārī* cōn*ātur*.

PENSVM A

Nautae, quī Neptūnum ver–, tempestātem opper–. Mēdus et Lȳdia ex Italiā proficīsc–. Lȳdia Mēdum in puppim ascendentem sequ–. Dum nauta loqu–, Mēdus occidentem intu–, unde nūbēs ātrae ori–. Simul tempestās or–. Mercātor trīstis mercēs suās in mare lāb– videt; nēmō eum cōnsōl– potest.

Quī ab amīcīs proficīsc– laet– nōn potest.

PENSVM B

Brundisium est oppidum — (in — maritimā situm) quod magnum — habet. Portus est — quō — ad terram adīre possunt.

Cum nūllus — flat, mare — est. — est magnus ventus quī mare — et altōs — facit. Gubernātor est — quī in — nāvis sedēns nāvem —. Partēs caelī sunt — et —, — et merīdiēs. Oriēns est ea caelī pars unde sōl —, occidēns est ea pars quō sōl —.

Mēdus et Lȳdia nāvem — atque ex Italiā —. Ventus — est, nāvis plēnīs — ex portū —; sed in altō marī tempestās —: magnus ventus — incipit et tōtum mare turbidum —. Nautae aquam ē nāve — et — in mare iaciunt. Mēdus Neptūnum —: "Ō Neptūne! — mē!" Nāvis flūctibus — nec — [= sed nōn] mergitur.

PENSVM C

Quae nāvēs Rōmam adīre possunt?
Quid est 'ōstium' flūminis?
Num Tiberis in mare Superum īnfluit?
Quandō nāvēs ē portū ēgrediuntur?
Ubi sedet gubernātor et quid agit?
Quae sunt quattuor partēs caelī?
Quās rēs Mēdus et Lȳdia sēcum ferunt?
Quō Mēdus cum amīcā suā īre vult?
Cūr trīstis est Lȳdia?
Quem deum invocant nautae?
Cūr mercēs in mare iaciuntur?
Num nāvis eōrum mergitur?

oriēns
occidēns
septentriōnēs
altum
tonitrus
fulgur
situs
superus
īnferus
maritimus
tranquillus
turbidus
contrārius
serēnus
āter
interesse
appellāre
nāvigāre
īnfluere
opperīrī
flāre
turbāre
implēre
ēgredī
gubernāre
orīrī
occidere
cōnscendere
proficīscī
sequī
cernere
laetārī
verērī
intuērī
lābī
complectī
cōnsōlārī
loquī
invocāre
iactāre
haurīre
servāre
cōnārī
fierī fit fīunt
paulum
semper
simul
vix
praetereā
iterum
sīve
vērō
propter
dēpōnēns

discipulus digitīs computat

NVMERI DIFFICILES

discere: discipulus discit
docēre: magister docet

ne-scīre = nōn scīre
doctus -a -um
in-doctus = nōn doctus

In lūdō puerī numerōs et litterās discunt. Magister puerōs numerōs et litterās docet. Magister puerōs multās rēs docēre potest, nam is multās rēs scit quās puerī nesciunt. Magister est vir doctus. Puerī adhūc indoctī sunt.

Sextus manum tollit

prūdēns -entis ↔ stultus
industrius -a -um ↔ piger -gra -grum

Quī paulum aut nihil discere potest, stultus esse dīcitur. Quī discere nōn vult atque in lūdō dormit, piger esse dīcitur. Discipulus quī nec stultus nec piger est, sed prūdēns atque industrius, multās rēs ā magistrō discere potest. —

quis-que = et ūnus et alter et tertius...; *acc* quem-que
quisque ante suam sellam
nēmō eōrum = nēmō ex iīs

Magister Diodōrus recitāre dēsinit et puerōs aspicit, quī tacitī stant ante suam quisque sellam; nēmō eōrum dormit. Magister discipulum quemque cōnsīdere iubet, prīmum Sextum, deinde Titum, postrēmō Mārcum.

dīcere, *imp* dīc! dīcite!

Magister: "Nunc tempus est numerōs discere. Prīmum dīc numerōs ā decem ūsque ad centum!"

tollere

Quisque puer manum tollit, prīmum Sextus, tum Titus, postrēmō Mārcus. Magister Titum interrogat.

Titus: "Decem, ūndecim, duodecim, trēdecim, quattuordecim, quīndecim, sēdecim, septendecim, duodēvīgintī, ūndēvīgintī, vīgintī, vīgintī ūnus, vīgintī duo..."

Hīc magister eum interpellat: "Necesse nōn est omnēs numerōs dīcere; ā vīgintī dīc decimum quemque numerum tantum, Tite!"

Titus: "Vīgintī, trīgintā, quadrāgintā, quīnquāgintā, sexāgintā, septuāgintā, octōgintā, nōnāgintā, centum."

Magister: "Bene numerās, Tite. Iam tū, Sexte, dīc numerōs ā centum ad mīlle!"

Sextus: "Longum est tot numerōs dīcere!"

Magister: "At satis est decem numerōs dīcere, id est centēsimum quemque."

Sextus: "Centum, ducentī, trecentī, quadringentī, quīngentī, sescentī, septingentī, octingentī, nōngentī, mīlle."

Magister: "Quot sunt trīgintā et decem?"

Omnēs puerī simul respondent, nēmō eōrum manum tollit. Titus et Sextus ūnō ōre dīcunt: "Quadrāgintā." Mārcus vērō dīcit: "Quīnquāgintā." Quod Mārcus dīcit rēctum nōn est. Respōnsum Titī et Sextī rēctum est: iī rēctē respondent. Respōnsum Mārcī est prāvum: is prāvē respondet.

II Magister Titum et Sextum laudat: "Vōs rēctē respondētis, Tite et Sexte. Discipulī prūdentēs atque industriī estis." Deinde Mārcum interrogat: "Quot sunt trīgintā et septem?"

X	decem
XI	ūn-decim
XII	duo-decim
XIII	trē-decim
XIV	quattuor-decim
XV	quīn-decim
XVI	sē-decim
XVII	septen-decim
XVIII	duo-dē-vīgintī
XIX	ūn-dē-vīgintī
XX	vīgintī
XXX	trīgintā
XL	quadrāgintā
L	quīnquāgintā
LX	sexāgintā
LXX	septuāgintā
LXXX	octōgintā
XC	nōnāgintā
C	centum

tot (*indēcl*) = tam multī -ae -a

centēsimus -a -um = C (100.)

C	centum
CC	du-centī -ae -a
CCC	tre-centī -ae -a
CCCC	quadringentī -ae -a
D	quīn-gentī -ae -a
DC	ses-centī -ae -a
DCC	septin-gentī -ae -a
DCCC	octin-gentī -ae -a
DCCCC	nōn-gentī -ae -a
M/CIↃ	mīlle

rēctus -a -um
respōnsum -ī *n* = quod respondētur
prāvus -a -um ↔ rēctus
prāvē ↔ rēctē

laudāre

trīgintā septem = XXXVII (37)
facilis -e
duo-dē-quadrāgintā = XXXVIII (38)
ūn-dē-quadrāgintā = XXXIX (39)
cōgitāre
stultus es
stultē respondēs
reprehendere ↔ laudāre
numquam = nūllō tempore
numquam ↔ semper
dif-ficilis -e ↔ facilis
saepe = multīs temporibus

Mārcus: "Ad hoc rēctē respondēre possum: trīgintā et septem sunt trīgintā septem."

"Rēctē respondēs, Mārce" inquit magister, "Quot sunt trīgintā et octō?"

Mārcus: "Facile est ad hoc respondēre."

Magister: "Nōn tam facile quam tū putās!"

Mārcus: "Trīgintā et octō sunt trīgintā octō."

Magister: "Prāvē dīcis! Trīgintā et octō sunt duodēquadrāgintā. Quot sunt trīgintā et novem?"

Mārcus: "Trīgintā novem."

Magister: "Ō Mārce! Id quoque prāvum est. Trīgintā et novem sunt ūndēquadrāgintā. Cūr nōn cōgitās antequam respondēs?"

Mārcus: "Semper cōgitō antequam respondeō."

Magister: "Ergō puer stultus es, Mārce! Cōgitāre nōn potes! Nam stultē et pravē respondēs!" Magister Mārcum nōn laudat, sed reprehendit.

Mārcus: "Cūr ego semper ā tē reprehendor, numquam laudor? Titus et Sextus semper laudantur, numquam reprehenduntur."

Magister: "Tū ā mē nōn laudāris, Mārce, quia numquam rēctē respondēs. Semper prāvē respondēs, ergō reprehenderis!"

Mārcus: "At id quod ego interrogor nimis difficile est. Atque ego semper interrogor!"

Magister: "Tū nōn semper interrogāris, Mārce. Titus et Sextus saepe interrogantur."

Mārcus: "Nōn tam saepe quam ego."

Titus: "Nōs quoque saepe interrogāmur, nec vērō prāvē respondēmus. Itaque nōs ā magistrō laudāmur, nōn reprehendimur."

Mārcus: "Et cūr vōs semper laudāminī? Quia id quod vōs interrogāminī facile est — ego quoque ad id rēctē respondēre possum. Praetereā magister amīcus est patribus vestrīs, patrī meō inimīcus. Itaque vōs numquam reprehendiminī, quamquam saepe prāvē respondētis; ego vērō numquam laudor, quamquam saepe rēctē respondeō!"

quamquam ↔ quia

Sextus: "At frāter tuus saepe laudātur, Mārce."

Magister: "Rēctē dīcis, Sexte: Quīntus bonus discipulus est, et industrius et prūdēns." Quīntus ā magistrō laudātur, quamquam abest.

III Sextus: "Nōnne tū laetāris, Mārce, quod frāter tuus etiam absēns ā magistrō laudātur?"

absēns -entis = quī abest

as

Mārcus: "Ego nōn laetor cum frāter meus laudātur! Et cūr ille laudātur hodiē? Quia discipulum absentem reprehendere nōn convenit!"

Magister īrātus virgam tollēns "Tacēte, puerī!" inquit, "Nōnne virgam meam verēminī?"

Mārcus: "Nōs nec tē nec virgam tuam verēmur!"

dēnārius

Magister, quī verba Mārcī nōn audit, ex sacculō suō duōs nummōs prōmit, assem et dēnārium, et "Ecce" inquit nummōs ostendēns "as et dēnārius. Ut scītis, ūnus sēstertius est quattuor assēs et ūnus dēnārius quat-

prōmere = sūmere (ē locō)
as assis *m*
dēnārius -ī *m*
I sēstertius = IV assēs
I dēnārius = IV sēstertiī

tuor sēstertiī. Quot assēs sunt quattuor sēstertiī, Tite?"

Titus digitīs computat: "...quattuor...octō...duodecim...sēdecim: quattuor sēstertiī sunt sēdecim assēs."

Magister: "Et decem dēnāriī quot sēstertiī sunt?"

Titus: "Quadrāgintā."

duo-dē-quīnquāgintā = XLVIII (48)

Magister: "Quot dēnāriī sunt duodēquīnquāgintā sēstertiī?"

Titus magistrō interrogantī nihil respondet.

Magister: "Respōnsum tuum opperior, Tite. Cūr mihi nōn respondēs?"

oportēre: oportet = necesse est, convenit

Titus: "Nōndum tibi respondeō, quod prīmum cōgitāre oportet. Duodēquīnquāgintā est numerus difficilis!"

Sextus: "*Ego* respōnsum sciō"
Sextus dīcit '*sē* respōnsum scī*re*'

Sextus manum tollēns "Ego respōnsum sciō" inquit.

Magister: "Audī, Tite: Sextus dīcit 'sē respōnsum scīre.' Sed exspectā, Sexte! Nōn oportet respondēre antequam interrogāris."

certus -a -um

in-certus = nōn certus

Titus: "Duodēquīnquāgintā sēstertiī sunt dēnāriī... quattuordecim? an quīndecim? Nōn certus sum!" Titus nōn certus, sed incertus est, et respōnsum incertum dat magistrō.

Magister: "Respōnsum certum magistrō dare oportet. Respōnsum incertum nūllum respōnsum est. Nunc tibi licet respondēre, Sexte."

Quamquam difficilis est numerus, Sextus statim rēctē respondet: "Duodēquīnquāgintā sēstertiī sunt duodecim dēnāriī."

Magister iterum Sextum laudat: "Bene computās, Sexte! Semper rēctē respondēs. Ecce tibi assem dō." Diodōrus assem dat Sextō, et dēnārium in sacculō repōnit.

dare: dō damus / dās datis / dat dant

re-pōnere = rūrsus pōnere

Mārcus: "Discipulō tam industriō dēnārium dare oportet. Largus nōn es, magister. Pecūniam tuam nōn largīris."

largus -a -um = quī multum dat

largīrī = multum dare

Diodōrus: "Nōn oportet pecūniam largīrī discipulīs."

Mārcus: "Quārē igitur tot numerōs difficilēs discimus?"

quā-rē? = cūr?

Magister: "Quia necesse est computāre scīre, ut multīs exemplīs tibi dēmōnstrāre possum. Sī tria māla ūnō asse cōnstant et tū decem assēs habēs, quot māla emere potes?"

dē-mōnstrāre = mōnstrāre (verbīs)

Mārcus: "Tot assēs nōn habeō — nōn tam largus est pater meus; nec mihi licet tot māla emere."

Magister: "Id nōn dīcō. Ecce aliud exemplum: Sī tū sex assēs cum frātre tuō partīris, quot sunt tibi?"

partīrī = dīvidere (in partēs)

Mārcus: "Quīnque!"

Magister: "In aequās partēs pecūniam partīrī oportet. Sī vōs sex assēs aequē partīminī, quot tibi sunt?"

aequē partīrī = in aequās partēs dīvidere

Mārcus: "Pecūniam meam exiguam nōn largior nec partior cum aliīs!"

Postrēmō magister "Ō Mārce!" inquit, "hōc modō nihil tē docēre possum! Tam stultus ac tam piger es quam asinus!"

GRAMMATICA LATINA

Persōnae verbī passīvī

-or
-ris
-mur
-minī

Ego ā magistrō laud*or* = magister mē laudat.
Tū ā magistrō laudā*ris* = magister tē laudat.
Nōs ā magistrō laudā*mur* = magister nōs laudat.
Vōs ā magistrō laudā*minī* = magister vōs laudat.

	sing.	plūr.
I	*-or*	*-mur*
II	*-ris*	*-minī*
III	*-tur*	*-ntur*

	Singulāris	*Plūrālis*
Persōna prīma	laud|*or*	laudā|*mur*
Persōna secunda	laudā|*ris*	laudā|*minī*
Persōna tertia	laudā|*tur*	lauda|*ntur*

Exempla: [1] iact|*or* iactā|*mur;* [2] vide|*or* vidē|*mur;* [3] merg|*or* merg|i*mur;* [4] audi|*or* audī|*mur.*

[1] iactār|ī	
iact|*or*	iactā|*mur*
iactā|*ris*	iactā|*minī*
iactā|*tur*	iacta|*ntur*
[2] vidē|rī	
vide|*or*	vidē|*mur*
vidē|*ris*	vidē|*minī*
vidē|*tur*	vide|*ntur*
[3] merg|ī	
merg|*or*	merg|*imur*
merg|*eris*	merg|*iminī*
merg|*itur*	merg|*untur*
[4] audī|rī	
audi|*or*	audī|*mur*
audī|*ris*	audī|*minī*
audī|*tur*	audi|*untur*

Nauta, quī flūctibus iact*ātur* ac merg*itur:* "Flūctibus iact*or* ac merg*or!* Servā mē, Neptūne, quī prope ades, quamquam nec vid*ēris* nec aud*īris* ab hominibus." Neptūnus: "Flūctibus iact*āris,* nauta, nec vērō merg*eris!* Nam ego adsum, quamquam nec vid*eor* nec aud*ior.*" Deus ab hominibus nec vid*ētur* nec aud*ītur.*

Nautae, quī flūctibus iact*antur* ac merg*untur:* "Flūctibus iact*āmur* ac merg*imur!* Servāte nōs, ō deī bonī, quī prope adestis, quamquam nec vid*ēminī* nec aud*īminī* ab hominibus." Deī: "Flūctibus iact*āminī,* nautae, nec vērō merg*iminī!* Nam nōs adsumus, quamquam nec vid*ēmur* nec aud*īmur.*" Deī ab hominibus nec vid*entur* nec aud*iuntur.*

[1]	*-or*	*-āmur*
	-āris	*-āminī*
	-ātur	*-antur*
[2]	*-eor*	*-ēmur*
	-ēris	*-ēminī*
	-ētur	*-entur*
[3]	*-or*	*-imur*
	-eris	*-iminī*
	-itur	*-untur*
	-ior	*-imur*
	-eris	*-iminī*
	-itur	*-iuntur*
[4]	*-ior*	*-īmur*
	-īris	*-īminī*
	-ītur	*-iuntur*

[1] Ut 'laud*or* laud*āmur*' dēclīnantur verba passīva et dēpōnentia quōrum īnfīnītīvus dēsinit in *-ārī.*

[2] Ut 'vid*eor* vid*ēmur*' dēclīnantur verba passīva et dēpōnentia quōrum īnfīnītīvus dēsinit in *-ērī.*

[3] Ut 'merg*or* merg*imur*' dēclīnantur verba passīva et dēpōnentia quōrum īnfīnītīvus dēsinit in *-ī* (praeter ea quae *-i-* habent ante *-or* et *-untur,* ut 'cap*ior* cap*iuntur*', 'ēgred*ior* ēgred*iuntur*').

[4] Ut 'aud*ior* aud*īmur*' dēclīnantur verba passīva et dēpōnentia quōrum īnfīnītīvus dēsinit in *-īrī* (sed 'or*īrī* or*itur*').

Exempla verbōrum dēpōnentium: [1] laet|*or* laetā|*mur;*

[2] vere|*or* verē|*mur;* [3] sequ|*or* sequ|*imur;* [4] parti|*or* partī|*mur.*

Lȳdia: "Ego Neptūnum nōn vere*or*. Tūne eum verē*ris*, nauta?" Nauta: "Omnēs nautae deum maris verē*mur*." Lȳdia: "Cūr Neptūnum verē*minī*?"

Nautae Neptūnum vere*ntur*, Lȳdia eum nōn verē*tur*.

vere*or* = time*ō*	verē*mur* = timē*mus*
verē*ris* = timē*s*	verē*minī* = timē*tis*
verē*tur* = time*t*	vere*ntur* = time*nt*

PENSVM A

Mārcus ā magistrō nōn laud–, sed reprehend–. Mārcus: "Cūr ego semper reprehend–, numquam laud–? Titus et Sextus semper laud–, numquam reprehend–." Magister: "Tū nōn laud–, sed reprehend–, quia prāvē respondēs." Mārcus: "Sed ego semper interrog–!" Sextus: "Tū nōn semper interrog–; nōs saepe interrog– nec prāvē respondēmus: itaque ā magistrō laud–, nōn reprehend–." Mārcus: "At facile est id quod vōs interrog–: itaque rēctē respondētis ac laud–!" Titus: "Nōs magistrum ver–. Nōnne tū eum ver–?" Mārcus: "Ego magistrum nōn ver–. Cūr vōs eum ver–?"

PENSVM B

Discipulus est puer quī —. Vir quī puerōs — magister est. Magister est vir — quī multās rēs — quās puerī —. Sextus nec stultus nec piger, sed — atque — est. Magister interrogat, discipulus quī respondēre potest manum —. Nōn — respondēre antequam magister interrogat. Magister: "— numerōs ā decem — ad centum!" — puer manum tollit, prīmum Sextus, deinde Titus, — Mārcus. Sextus numerōs dīcit: "X, XI, XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVII, XVIII, XIX, XX, XXX, XL, L, LX, LXX, LXXX, XC, C." Sextus bonus discipulus est, quī semper — respondet; itaque magister eum —. Mārcus, quī semper — respondet, ā magistrō —: "— rēctē respondēs, Mārce! Cūr nōn — antequam respondēs?" Mārcus: "Cūr Titum nōn interrogās? Is nōn tam — interrogātur quam ego." Magister: "Iam eum interrogō: quot sunt XXI et LXVIII?" Titus: "LXXXVII? an LXXXVIII?" Titus nōn —, sed — est ac

Vocābula nova:
respōnsum
as
dēnārius
doctus
indoctus
piger
prūdēns
industrius
rēctus
prāvus
facilis
difficilis
absēns
certus
incertus
largus
centēsimus
trēdecim
quattuordecim
quīndecim
sēdecim
septendecim
duodēvīgintī
ūndēvīgintī
quadrāgintā
quīnquāgintā
septuāgintā
quadringentī
quīngentī
sescentī
septingentī
octingentī
nōngentī
discere
docēre

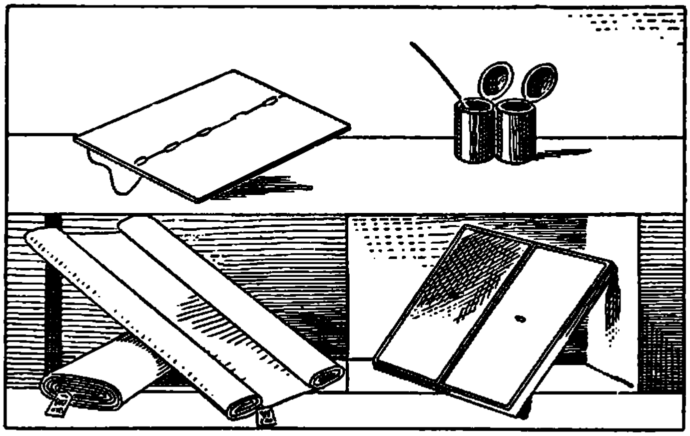
scīre
nescīre
tollere
interpellāre
laudāre
cōgitāre
reprehendere
prōmere
oportēre
computāre
repōnere
largīrī
dēmōnstrāre
partīrī
quisque
tot
postrēmō
rēctē
prāvē
aequē
ūsque
numquam
saepe
quamquam
quārē

magistrō — incertum dat. Sextus vērō rēctē respondet, — difficile est id quod interrogātur. Quod Mārcus interrogātur nōn difficile, sed — est.

Ūnus — est IV sēstertiī, ūnus sēstertius IV —.

PENSVM C

Quid puerī discunt in lūdō?
Cūr Sextus ā magistrō laudātur?
Cūr Mārcus reprehenditur?
Estne facile id quod Titus interrogātur?
Cūr Titus nōn statim respondet?
Uter rēctē respondet, Titusne an Sextus?
Quot sunt ūndētrīgintā et novem?
Trēs sēstertiī quot sunt assēs?
Quot dēnāriī sunt octōgintā sēstertiī?
Num facilēs sunt numerī Rōmānī?
Tūne ā magistrō tuō laudāris?

LITTERAE LATINAE

I Discipulī nōn modo numerōs, sed etiam litterās discunt. Parvī discipulī, ut Mārcus et Titus et Sextus, litterās Latīnās discunt. Magnī discipulī litterās Graecās et linguam Graecam discunt. Lingua Graeca difficilis est.

Ecce omnēs litterae Latīnae, quārum numerus est vīgintī trēs, ab A ūsque ad Z: A, B, C, D, E, F, G, H, I, K, L, M, N, O, P, Q, R, S, T, V, X, Y, Z. Litterae sunt aut vōcālēs aut cōnsonantēs: vōcālēs sunt A, E, I, O, V, Y; cēterae sunt cōnsonantēs. (Etiam I et V cōnsonantēs sunt in vocābulīs IAM, VEL, VOS, QVAM, cēt.)

Litterae Y et Z in vocābulīs Graecīs modo reperiuntur (ut in hōc vocābulō *zephyrus*, id est nōmen ventī quī ab occidente flat). Y et Z igitur litterae rārae sunt in linguā Latīnā, in linguā Graecā frequentēs. K littera, quae frequēns est in linguā Graecā, littera Latīna rārissima est,

litterae dīcuntur

A 'ā'	N 'en'
B 'bē'	O 'ō'
C 'cē'	P 'pē'
D 'dē'	Q 'cū'
E 'ē'	R 'er'
F 'ef'	S 'es'
G 'gē'	T 'tē'
H 'hā'	V 'ū'
I 'ī'	X 'ix'
K 'kā'	Y 'ypsīlon'
L 'el'	Z 'zēta'
M 'em'	

(littera) vōcālis -is *f*
(littera) cōnsonāns -antis *f*
[in hōc librō U u = v vōcālis (cōnsonāns V v)]

zephyrus -ī *m*

rārus -a -um

frequēns -entis ↔ rārus

nam K in ūnō vocābulō Latīnō tantum reperītur, id est *kalendae* (itemque in praenōmine *Kaesō*, quod praenōmen Rōmānōrum rārissimum est).

Hoc vocābulum *amīca* quīnque litterās habet et trēs syllabās: *a-mī-ca*. Quaeque syllaba vōcālem habet, ergō numerus syllabārum et vōcālium īdem est. In prīmā et in postrēmā syllabā huius vocābulī eadem vōcālis est: *a*. Vōcālis est littera quae per sē syllabam facere potest, ut *a* syllabam prīmam facit in vocābulō *amīca*. Sine vōcālī syllaba fierī nōn potest. Cōnsonāns per sē syllabam nōn facit, sed semper cum vōcālī in eādem syllabā iungitur. In exemplō nostrō *m* cum *ī* iungitur in syllabā secundā *mī*, et *c* cum *a* in syllabā tertiā *ca*.

Cum syllabae iunguntur, vocābula fīunt. Cum vocābula coniunguntur, sententiae fīunt. Ecce duae sententiae: *Lingua in ōre inest* et *Lingua Latīna difficilis est*. Vocābulum prīmum utrīusque sententiae idem est, sed hoc idem vocābulum duās rēs variās significat. Item varia vocābula eandem rem vel eundem hominem significāre possunt, ut *ōstium* et *iānua*, *dominus* et *erus* (sed *erus* est vocābulum multō rārius quam *dominus*).

Quī litterās nescit legere nōn potest. Magister, quī puerōs legere docet, ipse et librōs Latīnōs et Graecōs legere potest, nam is utramque linguam scit. Quōmodo parvus discipulus hanc sententiam legit: *Mīles Rōmānus fortiter pugnat*? Discipulus quamque litteram cuiusque vocābulī sīc legit: "M-I mī, L-E-S les: mī-les, R-O Rō, M-A

Kaesō -ōnis *m*

quae-que syllaba : et prīma et secunda et tertia syllaba
īdem ea-dem idem (< is ea id + -dem): *īdem* numerus (*m*), *eadem* littera (*f*), *idem* vocābulum (*n*)
per sē : sōla

facere/fierī (*āct/pass*): vōcālis syllabam *facere* potest; sine vōcālī syllaba *fierī* nōn potest

iungere ↔ dīvidere

con-iungere = iungere

uter- utra- utrum-que, *gen* utrīus-que

varius -a -um ↔ īdem

īdem ea-dem idem, *acc* eu*n*-dem ea*n*-dem idem (< eum- eam-dem)
erus -ī *m* = dominus

utraque lingua : lingua Graeca et Latīna

quis- quae- quod-que, *acc* quem- quam- quod-que, *gen* cuius-que
sīc = hōc modō

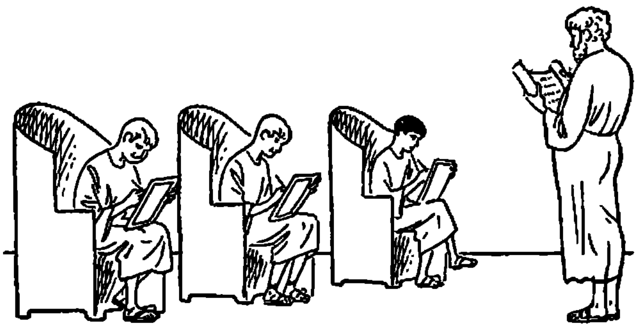
mā, Rō-mā-, N-V-S nus: Rō-mā-nus..." Ita quodque vocābulum cuiusque sententiae ā discipulō legitur. (In hāc sententiā vocābulum *fortiter* novum est, sed quī vocābulum *fortis* scit, hoc vocābulum quoque intellegit, nam mīles fortis est mīles quī fortiter pugnat.)

ita = eō modō

intellegere

fort*is* fort*iter*: mīles fort*is* fort*iter* pugnat

In lūdō puerī nōn modo legere, sed etiam scrībere discunt. Quisque discipulus in tabulā suā scrībit eās sententiās quās magister eī dictat. Ita puerī scrībere discunt.

discipulī scrībunt magistrō dictante

Magister discipulīs imperat: "Prōmite rēgulās vestrās et līneās rēctās dūcite in tabulīs. Tum scrībite hanc sententiam: *Homō oculōs et nāsum habet.*"

līnea rēcta

Quisque puer stilum et rēgulam prōmit et dūcit līneam rēctam in tabulā suā; tum scrībere incipit. Discipulī eandem sententiam nōn eōdem modō, sed variīs modīs scrībunt. Sextus ūnus ex tribus puerīs rēctē scrībit: HOMO OCVLOS ET NASVM HABET. Titus sīc scrībit: HOMO HOCVLOS ET NASVM HABET. Mārcus vērō sīc: OMO OCLOS ET NASV ABET.

ūnus : sōlus
trēs tria, *abl* tribus

II Magister: "Date mihi tabulās, puerī!"

dare, *imp* dā! date!

Discipulī magistrō tabulās suās dant. Is tabulam cuiusque puerī in manūs sūmit litterāsque eōrum aspicit. Quālēs sunt litterae Sextī? Pulchrae sunt. Quālēs sunt litterae Mārcī et Titī? Litterae eōrum foedae sunt ac vix legī possunt. Magister suam cuique discipulō tabulam reddit, prīmum Sextō, tum Titō, postrēmō Mārcō, atque "Pulchrē et rēctē scrībis, Sexte" inquit, "Facile est tālēs litterās legere. At litterae vestrae, Tite et Mārce, legī nōn possunt! Foedē scrībitis, pigrī discipulī!" Magister Titum et Mārcum sevērē reprehendit.

quālis -e

tālis -e (= quī ita est)

Titus: "Certē pulcherrimae sunt litterae Sextī, sed meae litterae pulchriōrēs sunt quam Mārcī."

pulch*er*, *comp* pulchrior, *sup* pulch*errimus* -a -um

Magister: "Reddite mihi tabulās, Tite et Mārce!"

Titus et Mārcus tabulās suās reddunt magistrō, quī eās simul aspicit. Magister litterās Titī comparat cum litterīs Mārcī, et "Litterae vestrae" inquit "aequē foedae sunt: tū, Tite, neque pulchrius neque foedius scrībis quam Mārcus."

simul = eōdem tempore

Titus: "At certē rēctius scrībō quam Mārcus."

Magister: "Facile est rēctius quam Mārcus scrībere, nēmō enim prāvius scrībit quam ille! Nōn oportet sē comparāre cum discipulō pigerrimō ac stultissimō! Comparā tē cum Sextō, quī rēctissimē et pulcherrimē scrībit." Tum sē vertēns ad Mārcum: "Tū nōn modo foedissimē, sed etiam prāvissimē scrībis, Mārce! Nescīs Latīnē scrībere! Puer pigerrimus es atque stultissimus!" Iam Mārcus multō sevērius reprehenditur quam Titus.

pig*er*, *comp* pigrior, *sup* pig*errimus* -a -um

Mārcus (parvā vōce ad Titum): "Magister dīcit 'mē prāvē scrībere': ergō litterās meās legere potest."

At magister, quī verba Mārcī exaudit, "Litterās tuās turpēs" inquit "legere nōn possum, sed numerāre possum: quattuor litterās deesse cernō. Aspice: in vocābulō prīmō et in vocābulō postrēmō eadem littera H deest."

Mārcus: "At semper dīcō 'omō abet'."

Magister: "Nōn semper idem dīcimus atque scrībimus. In vocābulō secundō V deest, in quārtō M. Quid significant haec vocābula turpia *oclōs* et *nāsu*? Tālia verba Latīna nōn sunt! Nūllum rēctum est vocābulum praeter ūnum *et*, atque id vocābulum est frequentissimum et facillimum! Quattuor menda in quīnque vocābulīs! Nēmō alter in tam brevī sententiā tot menda facit!"

Magister stilō suō addit litterās quae dēsunt; ita menda corrigit. Tum vērō "Nec sōlum" inquit "prāvē et turpiter, sed etiam nimis leviter scrībis. Hās līneās tenuēs vix cernere possum. Necesse est tē stilum gravius in cēram premere." (Discipulī in cērā scrībunt, nam tabulae eōrum cērā operiuntur. Cēra est māteria mollis quam apēs, bēstiolae industriae, faciunt.)

Mārcus: "Stilum graviter premō, sed cēra nimis dūra est. Aliam tabulam dā mihi! Haec cēra prope tam dūra est quam ferrum." (Ferrum est māteria dūra ex quā cultrī, gladiī, stilī aliaeque rēs multae efficiuntur.)

Magister Mārcō eandem tabulam reddit et "Cēra tua" inquit "tam mollis est quam Sextī, et facile est eius

ex-audīre = audīre (quod parvā vōce dīcitur)

turpis -e = foedus

de-esse (: ab-esse) de-est dē-sunt

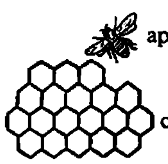
facilis, *comp* facilior, *sup* facil*limus* -a -um

mendum -ī *n*: m. facere = prāvē scrībere

ad-dere < ad + dare

corrigere = rēctum facere

leviter scrībere = levī manū scrībere

bēsti*ola* -ae *f* = parva bēstia

dūrus -a -um ↔ mollis -e

ferrum -ī *n*

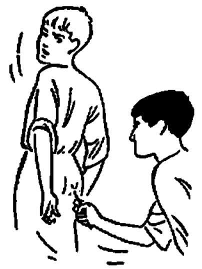
ef-ficere -iō = facere (< ex + facere)

litterās legere. Sūme tabulam tuam et scrībe H litteram deciēs!"

deci*ēs* = 10×

-iēs [×]:
quoti*ēs*? toti*ēs*:
deci*ēs* = 10×
novi*ēs* = 9×
octi*ēs* = 8×
septi*ēs* = 7×
sexi*ēs* = 6×
quīnqui*ēs* = 5×
quater = 4×
ter = 3×
bis = 2×
semel = 1×

Mārcus deciēs H scrībit: H H H H H H H H H H. Tum *III* magister eum V sexiēs scrībere iubet, et Mārcus, quī eandem litteram totiēs scrībere nōn vult, V V V V scrībit. Quotiēs Mārcus V scrībit? Mārcus, ut piger discipulus, quater tantum V scrībit. Deinde magister eum tōtum vocābulum NASVM quīnquiēs scrībere iubet, et Mārcus scrībit NASVM NASVM NASVM NASV NASV. Mārcus ter rēctē et bis prāvē scrībit.

animadvertere = vidēre vel audīre

Tum Titus, quī duās litterās deesse videt, sīc incipit: "Magister! Mārcus bis..." — cum Mārcus stilum dūrum in partem corporis eius mollissimam premit! Titus tacet nec fīnem sententiae facere audet. Magister vērō hoc nōn animadvertit.

Magister: "Iam tōtam sententiam rēctē scrībe!"

Mārcus interrogat: "Quotiēs?"

semel = 1×

Magister breviter respondet: "Semel."

Mārcus tōtam sententiam iterum ab initiō scrībere incipit: HOMO HOCVLOS...

Magister: "Quid significat *hoculōs*? Illud vocābulum turpe nōn intellegō!"

Mārcus: "Num hīc quoque littera deest?"

super-esse ↔ de-esse

Magister: "Immō vērō nōn deest, at superest H littera! Num tū *hoculōs* dīcis?"

Mārcus, ut puer improbus, magistrō verba sua reddit: "Nōn semper dīcimus idem atque scrībimus!"

Magister: "Tacē, improbe! Dēlē illam litteram!" Mārcus stilum vertit et litteram H dēlet. Simul Titus idem mendum eōdem modō corrigit in suā tabulā, neque vērō magister hoc animadvertit.

Postrēmō Mārcus "Quārē" inquit "nōs scrībere docēs, magister? Mihi necesse nōn est scrībere posse. Numquam domī scrībō."

Magister: "Num pater tuus semper domī est?"

Mārcus: "Nōn semper. Saepe abest pater meus."

Magister: "Cum pater tuus abest, oportet tē epistulās ad eum scrībere."

Sextus: "Ego frequentēs epistulās ad patrem meum absentem scrībō." Sextus puer probus est ac tam impiger quam apis.

Mārcus: "Ego ipse nōn scrībō, sed Zēnōnī dictō. Zēnō est servus doctus quī et Latīnē et Graecē scit. Īdem servus mihi recitāre solet."

Magister calamum et chartam prōmit et ipse scrībere incipit; is enim calamō in chartā scrībit, nōn stilō in cērā ut discipulī. (Charta ex papӯrō efficitur, id est ex altā herbā quae in Aegyptō apud Nīlum flūmen reperītur. *Charta* et *papӯrus* vocābula Graeca sunt.)

Mārcus magistrum scrībere animadvertit eumque interrogat: "Quid tū scrībis, magister?"

"Epistulam" inquit ille "ad patrem tuum scrībō. Breviter scrībō 'tē esse discipulum improbum'."

Magistrō scrībente, Mārcus "Prāvē scrībis" inquit,

dēlēre ↔ addere

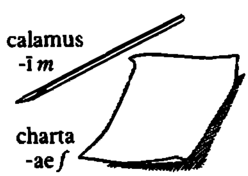
Zēnō

frequentēs : multās

im-piger = industrius (↔ piger)
im- (ante *p, m, b*) = in-

Zēnō -ōnis *m*

Latīnē scīre = linguam Latīnam scīre
īdem servus : is quoque servus

papӯrus -ī *f*

"syllaba *im* superest. Dēlē illam syllabam et scrībe 'discipulum *probum*'!"

Magister: "Tacē, puer improbissime! Nihil dēleō, immō vērō vocābulum addō: 'tē discipulum improbum atque *pigrum* esse' scrībō!"

"Scrībe '*probum* atque *impigrum*'!" inquit Mārcus, nec vērō haec verba ā magistrō audiuntur.

epistul*ae* (*dat*) addere = ad epistulam addere

Diodōrus, quī diem epistulae addere vult, discipulōs interrogat: "Quī diēs est hodiē?"

kalendae Iūniae = diēs prīmus mēnsis Iūniī

Titus: "Hodiē kalendae Iūniae sunt."

mercēs -ēdis *f*

Magister: "Rēctē dīcis. Kalendae sunt hodiē. Ergō date mihi mercēdem!" (Mercēs est pecūnia quam magister quōque mēnse ā patribus discipulōrum accipit. Discipulī kalendīs cuiusque mēnsis mercēdem magistrō suō afferre solent.)

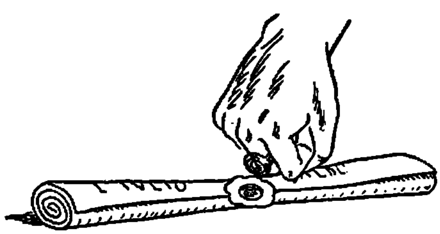
Sextus et Titus statim magistrō mercēdem dant. Mārcus vērō mercēdem sēcum nōn fert. Magister, antequam epistulam signat, pauca verba addit.

signāre (epistulam) = cērā claudere

"Quid nunc scrībis?" interrogat Mārcus.

"Scrībō 'tē mercēdem ad diem nōn afferre'" respondet magister, atque epistulam signat ānulum suum in cēram imprimēns.

im-primere < in + premere

magister epistulam signat

GRAMMATICA LATINA

Adverbium

Discipulus stult*us* est quī stult*ē* respondet.

Mīles fort*is* est quī fort*iter* pugnat.

'Stult*us*' et 'fort*is*' adiectīva sunt. 'Stult*ē*' et 'fort*iter*' sunt adverbia.

Adiectīvum: *-us -a -um* (dēcl. I/II). Adverbium: *-ē*.

Adiectīvum: *-is -e* (dēcl. III). Adverbium: *-iter*.

Exempla:

Sextus rēct*ē* et pulchr*ē* scrībit, Titus et Mārcus prāv*ē* et turp*iter* scrībunt ac sevēr*ē* reprehenduntur. Magister Latīn*ē* et Graec*ē* scit. Sōl clār*ē* lūcet. Magister brev*iter* respondet. Puer crassus nōn lev*iter*, sed grav*iter* cadit.

Cert*ē* Titus rēct*ius* et pulchr*ius* scrībit quam Mārcus, nēmō prāv*ius* aut turp*ius* scrībit quam ille; Mārcus prāv*issimē* et turp*issimē* scrībit, Sextus rēct*issimē* et pulcher*rimē*. Nēmō fort*ius* pugnat quam Rōmānī: Rōmānī fort*issimē* pugnant.

'Rēct*ius*', 'fort*ius*' est comparātīvus adverbiī, 'rēct*issimē*', 'fort*issimē*' superlātīvus est. Comparātīvus: *-ius*. Superlātīvus: *-issimē*.

stult*ē* < stultus -a -um
fort*iter* < fortis -e

adverbium -ī *n* (*adv*) < ad + verbum

-ē
-iter

rēct*ē*
rēct*ius*
rēct*issimē*

fort*iter*
fort*ius*
fort*issimē*

-ius
-issimē

PENSVM A

Sextus rēct– respondet, Mārcus prāv– respondet et sevēr– reprehenditur. Nēmō rēct– aut pulchr– scrībit quam Sextus; is rēctissim– et pulcherrim– scrībit. Lūna plēna clār– lūcet, sed sōl clār– lūcet quam lūna et cēterae stēllae; sōl clārissim– lūcet.

Hostēs nōn tam fort– pugnant quam Rōmānī. Mīlitēs nostrī fort– pugnant quam hostēs. Nostrī fortissim– pugnant. Mārcus nimis lev– scrībit. Magister brev– scrībit 'Mārcum improbum esse.'

PENSVM B

Ex XXIII litterīs Latīnīs VI — sunt: A E I O V Y; cēterae sunt —. Cōnsonāns semper cum vōcālī —. K, Y, Z litterae — sunt in

Vocābula nova:
vōcālis
cōnsonāns
zephyrus
sententia
erus
mendum
cēra
māteria
apis
ferrum
epistula
calamus
charta
papȳrus
mercēs
rārus
frequēns
varius
turpis

mollis
dūrus
quālis
tālis
impiger
iungere
coniungere
significāre
legere
intellegere
scrībere
dictāre
comparāre
exaudīre
deesse
addere
corrigere
premere
efficere
animadvertere
superesse
dēlēre
signāre
imprimere
īdem
eadem
idem
quaeque
quodque
sīc
ita
quotiēs
totiēs
semel
bis
ter
quater
quīnquiēs
sexiēs
deciēs
adverbium

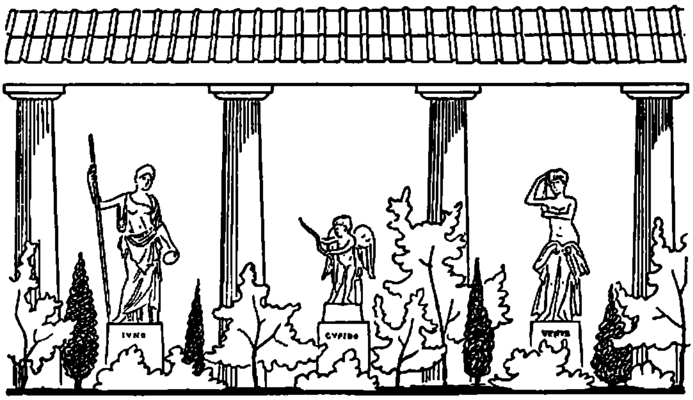
— Latīnā, in linguā Graecā —. Vocābula *ōstium* et *iānua* — rem significant; *lingua* duās rēs — significat. Magister librōs Latīnōs et Graecōs — potest.

Discipulī hanc — in tabulīs suīs —: *Homō oculōs et nāsum habet*. Magister tabulam — puerī aspicit, et Sextī et Titī et Mārcī. In tabulā Mārcī IV litterae —. Magister litterās quae dēsunt —; — [= eō modō] magister menda Mārcī —. Tum Mārcus scrībit — [= hōc modō]: HOMO HOCVLOS... Magister: "Ō Mārce! Hīc nōn —, immō — littera H!" Mārcus stilum vertēns H litteram —. Tum magister calamum et — sūmit et — ad patrem Mārcī scrībit.

Cēra est — mollis. Ferrum est māteria —.

PENSVM C

Quot sunt litterae Latīnae?
Estne D vōcālis an cōnsonāns?
Quot syllabās habet vocābulum 'apis'?
Quōmodo parvus discipulus legit?
Quis discipulus rēctissimē scrībit?
Quālēs sunt litterae quās Titus scrībit?
Quālis discipulus est Mārcus?
Cūr Mārcus nōn HOMO, sed OMO scrībit?
Quotiēs Mārcus litteram H scrībit?
Stilōne in tabulā scrībit magister?
Quid magister scrībit?
Estne facilis grammatica Latīna?
Tūne rēctius scrībis quam Mārcus?

tēctum

columnae

signa

MARITVS ET VXOR

Iūlius cum uxōre suā in peristȳlō ambulat. Uxor eius est Aemilia. Iūlius marītus Aemiliae est. Marītus et uxor inter columnās et signa ambulant. Tēctum peristȳlī altīs columnīs sustinētur, inter quās tria pulchra signa stant: ūnum Iūnōnis, alterum Cupīdinis, tertium Veneris. Iūnō et Venus deae sunt. Cupīdō est fīlius Veneris et Mārtis, quamquam Venus Mārtis coniūnx nōn est, sed alterīus deī, cui nōmen est Vulcānus. Venus enim mala uxor est, quae aliōs deōs amat praeter coniugem suum Vulcānum. Mārs et Vulcānus sunt fīliī Iūnōnis et Iovis; Iūnō enim coniūnx Iovis est. Sed Iuppiter malus marītus est, quī multās aliās deās amat praeter Iūnōnem, coniugem suam. Nēmō deōrum pēior marītus est quam Iuppiter, neque ūlla dea pēior uxor est quam Venus. Inter omnēs deōs deāsque Iuppiter pessimus marītus est ac Venus pessima uxor.

uxor -ōris *f*
marītus Aemiliae = vir Aemiliae
columna -ae *f*
signum -ī *n*
tēctum -ī *n*
Iūnō -ōnis *f*
Cupīdō -inis *m*
Venus -eris *f*
deus -ī *m*; dea -ae *f*
con-iūnx -iugis *f/m* = uxor/marītus
alter -era -erum, *gen* -erīus
Vulcānus -ī *m*
Iuppiter Iovis *m*
malus, *comp* pēior -ius, *sup* pessimus -a -um
ūllus -a -um: neque ūllus = et nūllus

māter familiās = māter (domina) famili*ae*
mātrōna -ae *f* = fēmina quae marītum habet
amor -ōris *m* < amāre

Mātrēs familiās Iūnōnem invocant, ea enim dea est mātrōnārum. Venerem et Cupīdinem invocant amantēs, nam Venus et Cupīdō amōrem in cordibus hominum excitāre possunt. Cupīdō enim est deus amōris, et Venus, pulcherrima omnium deārum, dea amōris ac pulchritūdinis est. Pulchritūdō Veneris ab omnibus laudātur.

pulchritūdō -inis *f* < pulcher
omnēs -ium *m pl* ↔ nēmō

bonus, *comp* melior -ius, *sup* optimus -a -um
Aemilia: "Iūlius *bonus* vir est, *melior* quam ūllus alius vir: Iūlius est *optimus* omnium virōrum!"
vocāre = appellāre

Iūlius est bonus marītus quī uxōrem suam neque ūllam aliam fēminam amat. Certē Iūlius marītus melior quam Iuppiter est! Item Aemilia bona uxor est quae marītum suum neque ūllum alium virum amat. Certē Aemilia uxor melior est quam Venus! Aemilia Iūlium 'virum optimum' appellat. Item Iūlius uxōrem suam 'optimam omnium fēminārum' vocat.

trēs tria, *gen* trium
duo -ae -o, *gen* duōrum -ārum -ōrum
ūnus -a -um, *gen* -īus
pater *ūnīus* fīliī/fīliae; *duōrum* fīliōrum/*duārum* fīliārum; *trium* fīliōrum /fīliārum
magnus, *comp* māior -ius, *sup* māximus -a -um
parvus, *comp* minor -us, *sup* minimus -a -um

Iūlius et Aemilia sunt parentēs trium līberōrum: duōrum fīliōrum et ūnīus fīliae. Līberī adhūc parvī sunt. Mārcus octō annōs habet. Quīntus est puer septem annōrum. Iūlia quīnque annōs habet. Quīntus nōn tantus est quantus Mārcus nec tam parvus quam Iūlia. Quīntus māior est quam Iūlia et minor quam Mārcus. Māximus līberōrum est Mārcus, minima est Iūlia.

pater familiās = pater (dominus) famili*ae*
adulēscēns -entis *m* = vir quī nōndum XXX annōs habet
virgō -inis *f* = fēmina quae marītum nōndum habet
ab-erat
domus -ūs *f*, *abl* -ō, *pl acc* -ōs

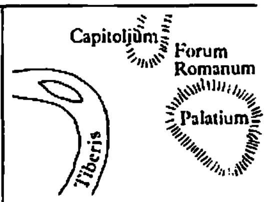
Ante decem annōs Iūlius pater familiās nōn erat, tunc enim nec uxōrem nec līberōs habēbat. Iūlius adulēscēns vīgintī duōrum annōrum erat. Aemilia mātrōna nōn erat, sed virgō septendecim annōrum, quae Rōmae apud parentēs suōs habitābat. Domus eōrum nōn procul aberat ab aliā domō, in quā Iūlius cum parentibus

suīs habitābat. Iūlius et Aemilia in eādem urbe habitābant, nōn in eādem domō.

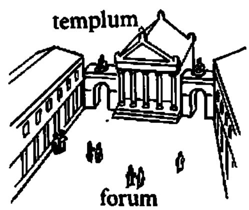
In urbe Rōmā multae domūs sunt et multa templa deōrum. In mediā urbe inter collēs Capitōlium et Palātium est forum Rōmānum, quō hominēs ex tōtā Italiā atque ex omnibus prōvinciīs Rōmānīs conveniunt. In Capitōliō est templum Iovis Optimī Māximī; circum forum Rōmānum sunt alia multa templa deōrum. In Palātiō sunt domūs magnificae. Rōmae plūrēs hominēs habitant quam in ūllā aliā urbe imperiī Rōmānī. Urbs Rōma plūrimōs hominēs et plūrimās domōs habet. Arīminum, Capua, Ōstia magna sunt oppida, sed minōra quam Rōma. Ōstia est oppidum minus quam Rōma, sed māius quam Tūsculum. Rōma urbs māxima atque pulcherrima est tōtīus imperiī Rōmānī.

II Pater Iūliī, quī iam mortuus est, magnam pecūniam habēbat multāsque vīllās magnificās possidēbat praeter domum Rōmānam: is homō dīves erat. Pater Aemiliae erat homō pauper, quī ūnam domum exiguam possidēbat. Aemilia igitur virgō pauper erat, sed tamen Iūlius eam amābat. Cūr Iūlius, adulēscēns dīves, virginem pauperem amābat? Quia ea virgō proba ac fōrmōsa erat. Nec Iūlius amōrem suum occultābat, nam Aemiliam 'amīcam' appellābat et multa dōna eī dabat. Sed tamen Aemilia nōn Iūlium amābat, sed alium virum Rōmānum. Ergō Iūlius miser erat et nocte male dormiēbat.

Vir quī ab Aemiliā amābātur Crassus Dīves nōminā-

templum -ī *n* = domus deī
forum -ī *n* = locus in urbe apertus quō multī conveniunt
con-venīre = in eundem locum venīre
Optimus Māximus: Iovis cognōmen
magnificus -a -um = magnus et pulcher
multī, *comp* plūrēs -a, *sup* plūrimī -ae -a

tōtus -a -um, *gen* -īus

possidēre = habēre

dīves -itis = pecūniōsus

pauper -eris ↔ dīves

tamen : quamquam ea pauper erat
tamen ↔ itaque

dōnum -ī *n* = rēs quae datur

miser -era -erum

bātur. Aemilia Crassum amābat, neque vērō ab eō amābātur, quod parentēs Aemiliae pauperēs erant. Itaque ea quoque misera erat.

cotīdiē = omnī diē, quōque diē

flōs flōris *m*: rosa flōs est; rosae et līlia flōrēs sunt

re-mittere

Aemilia numquam Iūlium salūtābat, cum eum in forō Rōmānō vidēbat, quamquam ipsa ā Iūliō salūtābātur. Iūlius cotīdiē epistulās ad Aemiliam scrībēbat, in quibus pulchritūdō eius laudābātur verbīs magnificīs, ac simul cum epistulīs rosās aliōsque flōrēs pulcherrimōs ad eam mittere solēbat. Initiō Aemilia epistulās Iūliī nōn legēbat nec dōna eius accipiēbat, sed omnia ad eum remittēbat; sed post paucōs diēs neque epistulae neque flōrēs remittēbantur...

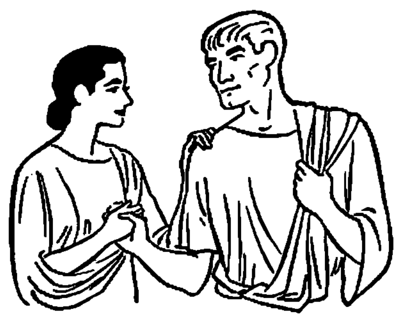
annō (*abl*) post = post annum

coniugēs -um *m pl* = marītus et uxor

Annō post Iūlius et Aemilia coniugēs erant sub eōdem tēctō habitantēs. Iūlius uxōrem suam amābat et ab eā amābātur.

beātus -a -um ↔ miser

Etiam nunc, decem annīs post, beātī sunt coniugēs. Iūlius Aemiliam amat et ab eā amātur, neque amor coniugum hodiē minor est quam tunc.

ōsculārī (eam) = ōsculum dare (eī)

III Iūlius uxōrem ōsculātur et "Ō Aemilia" inquit, "mea optima uxor! Decem annī longum est tempus, sed amor

meus tempore nōn minuitur. Ut tunc tē amābam, ita etiam nunc tē amō."

minuere = minōrem facere

Tum Aemilia, quae verbīs Iūliī dēlectātur, "Ō Iūlī" inquit, "mī optime vir! Meus amor ergā tē multō māior est hodiē quam tunc! Tempus amōrem meum nōn minuit, immō vērō auget!"

Iūlius, meus, *voc* Iūlī! mī!: "Ō Iūlī, *mī* vir!"
ergā *prp* + *acc*

augēre = māiōrem facere; ↔ minuere

Ad hoc Iūlius rīdēns "Ita est ut dīcis" inquit, "nam tunc ego tē amābam, tū mē nōn amābās! Ego miserrimus eram omnium adulēscentium, quod tū numquam mē salūtābās, cum mē vidēbās, quamquam ego semper tē salūtābam, cum tē vidēbam. Neque epistulās, quās cotīdiē tibi scrībēbam, legēbās, neque flōrēs, quōs tibi multōs mittēbam, accipiēbās, sed omnēs ad mē remittēbās! Propter amōrem nocte vix dormiēbam — semper dē tē cōgitābam..."

miser, *comp* miserior, *sup* miserrimus

Aemilia item dē illō tempore cōgitāns "Ego quoque" inquit "tunc miserrima eram. Amābam enim alium virum Rōmānum, quī mē nōn amābat, quod virgō pauper eram."

Iūlius: "Ille vir pessimus tē dignus nōn erat!"

dignus -a -um (+ *abl:* tē/amōre tuō d.)

Aemilia: "Rēctē dīcis, mī Iūlī. Tū sōlus amōre meō dignus erās, tū enim mē amābās, mihi epistulās scrībēbās ac flōrēs mittēbās, quamquam pecūniam nūllam habēbam. Certē nōn propter pecūniam mē amābās, Iūlī! At nunc tē sōlum nec ūllum alium virum amō. Fēmina beāta sum, quod marītum bonum habeō, et quia nōs trēs līberōs habēmus et cum magnā familiā in hāc vīllā

magnificā habitāmus, quae familiā nostrā digna est. Hoc peristȳlum magnificum, hae columnae, haec signa, hī flōrēs — haec omnia cotīdiē mē dēlectant! Ō, quam beātī hīc sumus, Iūlī! Quantus est deōrum ergā nōs amor!"

haec (*n pl*) = hae rēs

x annīs (*abl*) ante = ante x annōs

Iūlius: "Est ut dīcis, Aemilia. Decem annīs ante apud parentēs nostrōs habitābāmus, ipsī parentēs nōndum erāmus nec familiam habēbāmus. Tū et parentēs tuī pauperēs erātis, in exiguā domō habitābātis nec ūllam vīllam habēbātis, sed tamen ego tē amābam..."

pauper, *comp* -erior, *sup* -errimus
dīves, *comp* dīvitior, *sup* dīvitissimus

Aemilia: "Quārē ego, virgō pauperrima, ā tē, adulēscente dīvitissimō, amābar?"

Iūlius iterum Aemiliam ōsculāns "Tū ā mē amābāris" inquit, "quod pulcherrima erās omnium virginum Rōmānārum, prope tam pulchra quam ipsa Venus!"

minus pulcher (↔ pulchrior) = nōn tam pulcher

Aemilia: "Num hodiē minus pulchra sum quam tunc eram?"

Iūlius faciem uxōris intuēns "Certē" inquit "mātrōna tam pulchra es quam virgō erās, mea Aemilia. Omnēs pulchritūdinem tuam laudant." Tum vērō fōrmam eius spectāns: "At minus gracilis es quam tunc: eō enim tempore gracilior erās quam hoc signum Veneris."

gracilis -e = tenuis

Aemilia signum Veneris aspicit, cuius corpus gracilius ac minus est quam ipsīus. "Certē tam gracilis hodiē nōn sum" inquit, "sed quārē mē crassiōrem fierī putās?"

Iūlius rīdēns respondet: "Quia nunc cibum meliōrem ēs quam tunc edēbās!"

ēsse:		
	edō	edimus
	ēs	ēstis
	ēst	edunt

Aemilia: "Id quod nunc edō nec melius nec pēius est quam quod apud parentēs meōs edēbam."

Iūlius: "Ergō plūs ēs quam tunc, Aemilia."

Postrēmō Aemilia "Certē plūs edō quam solēbam" inquit, "sed nec plūs nec minus quam opus est. Nimis stultus vir es, Iūlī! Nōnne intellegis nōn modo amōrem nostrum, sed etiam familiam tempore augērī? Num opus est mē plūs dīcere?"

multum, *comp* plūs plūris, *sup* plūrimum -ī
paulum, *comp* minus -ōris, *sup* minimum -ī
opus est = necesse est /oportet

Amor dōnum est Veneris. Līberī dōna Iūnōnis sunt.

GRAMMATICA LATINA

Verbī tempora

Tempus praesēns et praeteritum

praesēns -entis (*praes*)
praeteritus -a -um

Tempus praesēns (nunc): Māne *est*. Sōl lūce*t*. Omnēs vigila*nt*, nēmō dormi*t*. Avēs canu*nt*.

Tempus praeteritum (tunc): Ante trēs hōrās nox *erat*. Stēllae lūcē*bant*, sōl nōn lūcē*bat*. Nēmō vigilā*bat*, omnēs dormi*ēbant*. Avēs nōn can*ēbant*.

Praeteritum (pers. III): singulāris *-bat -ēbat*, plūrālis *-bant -ēbant*.

praeteritum -ī *n* = tempus praeteritum
-bat *-bant*
-ēbat *-ēbant*

Praeteritum

[A] Āctīvum.

Exempla: [1] computā|re: computā|*bat*; [2] pārē|re: pārē|*bat*; [3] scrīb|ere: scrīb|*ēbat*; [4] dormī|re: dormi|*ēbat*.

Ante vīgintī annōs Iūlius discipulus tam improbus *erat* quam Mārcus nunc est: in lūdō dormi*ēbat*, male computā*bat*, foedē scrīb*ēbat*, neque magistrō suō pārē*bat*.

Mārcus: "Num tū melior discipulus *erās*, pater, quam ego sum? Nōnne tū in lūdō dormi*ēbās*? Num semper magistrō pārē*bās*, bene computā*bās* et pulchrē scrīb*ēbās*?" Iūlius: "Ego

[1] computā|*ba*|*m*
computā|*bā*|*s*
computā|*ba*|*t*
computā|*bā*|*mus*
computā|*bā*|*tis*
computā|*ba*|*nt*
[2] pārē|*ba*|*m*
pārē|*bā*|*s*
pārē|*ba*|*t*
pārē|*bā*|*mus*
pārē|*bā*|*tis*
pārē|*ba*|*nt*

[3] scrīb|*ēba*|*m*
scrīb|*ēbā*|*s*
scrīb|*ēba*|*t*
scrīb|*ēbā*|*mus*
scrīb|*ēbā*|*tis*
scrīb|*ēba*|*nt*
[4] dormi|*ēba*|*m*
dormi|*ēbā*|*s*
dormi|*ēba*|*t*
dormi|*ēbā*|*mus*
dormi|*ēbā*|*tis*
dormi|*ēba*|*nt*
esse *era*|*m* *erā*|*mus*
erā|*s* *erā*|*tis*
era|*t* *era*|*nt*

[1,2] -*ba*|*m* -*bā*|*mus*
-*bā*|*s* -*bā*|*tis*
-*ba*|*t* -*ba*|*nt*
[3,4] -*ēba*|*m* -*ēbā*|*mus*
-*ēbā*|*s* -*ēbā*|*tis*
-*ēba*|*t* -*ēba*|*nt*

[1] laudā|*ba*|*r*
laudā|*bā*|*ris*
laudā|*bā*|*tur*
laudā|*bā*|*mur*
laudā|*bā*|*minī*
laudā|*ba*|*ntur*
[2] timē|*ba*|*r*
timē|*bā*|*ris*
timē|*bā*|*tur*
timē|*bā*|*mur*
timē|*bā*|*minī*
timē|*ba*|*ntur*
[3] reprehend|*ēba*|*r*
reprehend|*ēbā*|*ris*
reprehend|*ēbā*|*tur*
reprehend|*ēbā*|*mur*
reprehend|*ēbā*|*minī*
reprehend|*ēba*|*ntur*
[4] pūni|*ēba*|*r*
pūni|*ēbā*|*ris*
pūni|*ēbā*|*tur*
pūni|*ēbā*|*mur*
pūni|*ēbā*|*minī*
pūni|*ēba*|*ntur*

[1,2] -*ba*|*r* -*bā*|*mur*
-*bā*|*ris* -*bā*|*minī*
-*bā*|*tur* -*ba*|*ntur*
[3,4] -*ēba*|*r* -*ēbā*|*mur*
-*ēbā*|*ris* -*ēbā*|*minī*
-*ēbā*|*tur* -*ēba*|*ntur*

numquam in lūdō dormi*ēbam*, semper magistrō pār*ēbam*, bene computā*bam* et pulchrē scrīb*ēbam*! Certē ego discipulus multō melior *eram* quam tū nunc es!"

Quīntus: "Quid? Num vōs meliōrēs discipulī *erātis* quam nōs sumus? Nōnne vōs in lūdō dormi*ēbātis*? Num semper magistrō pārē*bātis*, bene computā*bātis* et pulchrē scrīb*ēbātis*?" Iūlius: "Nōs numquam in lūdō dormi*ēbāmus*, semper magistrō pārē*bāmus*, bene computā*bāmus* et pulchrē scrīb*ēbāmus*! Certē nōs discipulī multō meliōrēs *erāmus* quam vōs nunc estis!"

Iūlius vērum nōn dīcit: ante vīgintī annōs discipulī tam malī *erant* quam nunc sunt: in lūdō dormi*ēbant*, male computā*bant*, foedē scrīb*ēbant*, neque magistrō suō pārē*bant*!

	Sing.	*Plūr.*	*Sing.*	*Plūr.*
Persōna prīma	-bam	-bāmus	-ēbam	-ēbāmus
Persōna secunda	-bās	-bātis	-ēbās	-ēbātis
Persōna tertia	-bat	-bant	-ēbat	-ēbant

[B] Passīvum.

Iūlius magistrum suum nōn timēbat, sed ipse ā magistrō timē*bātur*! Itaque nōn reprehend*ēbātur* nec pūni*ēbātur*, sed laudā*bātur* ā magistrō.

Mārcus: "Num tū semper ā magistrō tuō laudā*bāris*? Nōnne reprehend*ēbāris* ac pūni*ēbāris*?" Iūlius: "Ego ā magistrō meō saepe laudā*bar*, numquam reprehend*ēbar* aut pūni*ēbar*. Ego magistrum nōn timēbam, sed ipse ab eō timē*bar*!" Mārcus: "Tūne ā magistrō timē*bāris*?" Iūlius: "Nōs omnēs ā magistrō timē*bāmur*. Itaque nōn reprehend*ēbāmur* nec pūni*ēbāmur*, sed semper laudā*bāmur*!" Mārcus: "Nōn vērum dīcis! Vōs nōn timē*bāminī* ā magistrō nec semper laudā*bāminī*, sed reprehend*ēbāminī* ac pūni*ēbāminī*!"

In illō lūdō discipulī ā magistrō timē*bantur*! Itaque nōn reprehend*ēbantur* nec pūni*ēbantur*, sed semper laudā*bantur*.

	Sing.	*Plūr.*	*Sing.*	*Plūr.*
Persōna prīma	-bar	-bāmur	-ēbar	-ēbāmur
Persōna secunda	-bāris	-bāminī	-ēbāris	-ēbāminī
Persōna tertia	-bātur	-bantur	-ēbātur	-ēbantur

PENSVM A

Ante X annōs Iūlius apud parentēs suōs habit– nec uxōrem hab–. Iūlius et Aemilia Rōmae habit–. Iūlius Aemiliam am– nec ab eā am–. Ea numquam Iūlium salūt– cum eum vid–, quamquam ipsa ab eō salūt–. Aemilia epistulās Iūliī nōn leg– nec dōna eius accipi–, sed omnia remitt–.

Iūlius: "Tunc ego tē am– nec ā tē am–, nam tū alium virum am– nec ab eō am–. Ego miser er– et tū misera er–. Tunc apud parentēs nostrōs habit–. Tū et parentēs tuī in parvā domō habit–. Vōs ā mē salūt–, quamquam pauperēs er–."

PENSVM B

Iūlius, quī — Aemiliae est, — suam nec — aliam fēminam amat. Quīntus — quam Mārcus et — quam Iūlia est.

— peristȳlī XVI altīs — sustinētur. Inter columnās III — stant. Iūnō, — [= uxor] Iovis, — mātrōnārum est. Nēmō deōrum — marītus est quam Iuppiter. Inter omnēs deōs Iūppiter — marītus est.

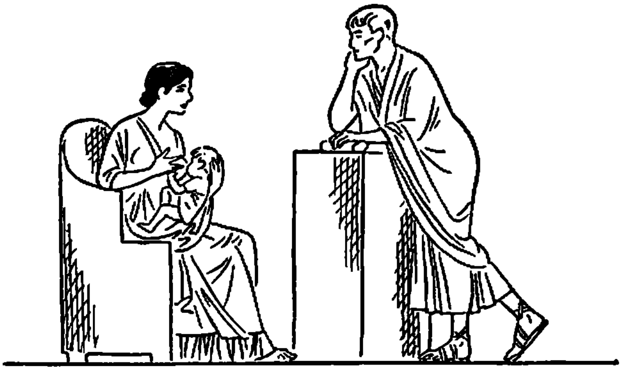
Ante X annōs Aemilia nōn mātrōna, sed — erat. Tunc Iūlius — XXII annōrum erat. Pater Iūliī vir — [= pecūniōsus] erat. Quī nōn dīves, sed — est, in parvā — habitat. Rōmae multī hominēs habitant, — quam in ūllā aliā urbe. Rōma est urbs — imperiī Rōmānī.

PENSVM C

Quae est coniūnx Iovis?
Num Iuppiter bonus marītus est?
Cuius fīlius est Cupīdō?
Estne Quīntus māior quam Mārcus?
Ubi parentēs Iūliī habitābant?
Cūr Iūlius tunc miser erat?
Cūr Aemilia Iūlium nōn amābat?
Num Iūlius Aemiliam propter pecūniam amābat?
Cūr Aemilia nunc beāta est?
Hodiēne Aemilia minus pulchra est quam tunc?

Vocābula nova:
uxor
marītus
columna
signum
tēctum
dea
coniūnx
mātrōna
amor
pulchritūdō
adulēscēns
virgō
domus
templum
forum
dōnum
flōs
melior
pēior
optimus
pessimus
māior
minor
māximus
minimus
magnificus
plūrēs
plūrimī
dīves
pauper
miser
beātus
dignus
gracilis
convenīre
possidēre
mittere
remittere
ōsculārī
minuere
augēre
opus esse
mī
ūllus
tamen
cotīdiē
minus
plūs
ergā
praesēns
praeteritum

vīcēsimus -a -um = xx (20.)

cūnae

PARENTES

Puerī parvulī quī nōndum fārī possunt īnfantēs dīcuntur. Parvulus īnfāns in cūnīs cubāre solet. Cūnae sunt lectulus īnfantis. Īnfāns multās hōrās dormit nōn sōlum nocte, sed etiam diē; nam longus somnus īnfantī tam necessārius est quam cibus. Īnfāns neque somnō neque cibō carēre potest. Quōmodo īnfāns, quī fārī nōn potest, cibum postulat? Īnfāns quī cibō caret magnā vōce vāgit. Ita parvulus īnfāns cibum postulat. Tum māter accurrit atque īnfantem ad pectus suum appōnit. Īnfāns lac mātris bibit. Parvulus īnfāns, cui dentēs nūllī sunt, nōn pāne, sed lacte vīvit.

Sī māter īnfantem suum ipsa alere nōn potest sīve nōn vult, īnfāns ab aliā muliere alitur, quae eī in locō mātris est. Mulier quae aliēnum īnfantem alit nūtrīx vocātur. Multī īnfantēs Rōmānī nōn ā mātribus suīs, sed ā nūtrīcibus aluntur. Multae mātrēs īnfantēs suōs ipsae alere nōlunt.

parvulus -a -um = parvus
fārī = loquī
īn-fāns -antis *m/f*
cūnae -ārum *f pl*

somnus -ī *m*

necessārius -a -um < necesse
carēre + *abl*: cibō c. = sine cibō esse
postulāre = poscere
vāgīre = 'vā' facere, plōrāre (ut īnfāns)

lac lactis *n*

alere (īnfantem) = cibum dare (īnfantī)
sī-ve = vel sī
mulier -eris *f* = fēmina

aliēnus -a -um = nōn suus, alterīus
nūtrīx -īcis *f*

nōlunt (< ne-volunt) = nōn volunt

Ante quīnque annōs Iūlia parvula īnfāns erat. Tunc īnfantem in cūnīs habēbat Aemilia. Nunc ea parvulō īnfante caret: cūnae vacuae sunt.

Sed post paucōs mēnsēs novus īnfāns in cūnīs erit. Aemilia rūrsus parvulum īnfantem habēbit neque cūnae vacuae erunt. Tum Iūlius et Aemilia quattuor līberōs habēbunt. Aemilia laeta cūnās movēbit et parvā vōce cantābit: "Lalla". Pater īnfantem suum in manibus portābit eumque nōn minus amābit quam māter. Pater et māter īnfantem suum aequē amābunt.

Annō post pater et māter ab īnfante suō appellābuntur. Aemilia autem 'mamma' appellābitur, nōn 'māter', neque Iūlius 'pater', sed 'tata' appellābitur; neque enim īnfāns ipsa nōmina 'patris' et 'mātris' dīcere poterit. Īnfāns igitur parentibus suīs dīcet: "Mamma! Tata!" Neque sōlum prīma verba, sed etiam prīmōs gradūs faciet īnfāns. Initiō pater eum sustinēbit ac manū dūcet, mox vērō īnfāns sōlus ambulāre incipiet neque ā parentibus sustinēbitur neque manū dūcētur. Īnfāns ambulāns ā parentibus laetīs laudābitur. Simul īnfāns plūra verba discet et mox rēctē loquī sciet.

pot-erit

gradus -ūs *m*

mox = brevī tempore post

prīmī gradūs īnfantis

Utra īnfantem Aemiliae alet, māterne an nūtrīx? Īnfāns ā mātre alētur. Aemilia ipsa īnfantem vāgientem ad pectus suum appōnet. Īnfāns lac mātris bibet, nōn nūtrīcis. Tum māter īnfantem in cūnās impōnet. Vesperī duae ancillae cūnās in cubiculum parentum portābunt atque ante lectum eōrum ponent. Sī īnfāns bene dor-

vesperī (*adv*) ↔ māne

miet nec vāgiet, parentēs quoque bene dormient neque ab īnfante vāgiente ē somnō excitābuntur. —

Iūlius adhūc in peristӯlō cum uxōre colloquitur. Aemilia fessa in sellā cōnsīdit. Marītus et uxor iam nōn dē tempore praeteritō colloquuntur, sed dē tempore futūrō. Sermō eōrum est dē rēbus futūrīs. II

Iūlius, quī iam intellegit Aemiliam novum īnfantem exspectāre, "Ō Aemilia!" inquit, "Mox parvulum fīlium habēbimus."

Aemilia: "Fīlium? Iam duōs fīliōs habēmus. Ego alteram fīliam habēre volō, plūrēs quam duōs fīliōs nōlō! Cūr tū fīlium habēre vīs, Iūlī? Nōnne laetus eris, sī fīliolam habēbis? Num parvulam fīliam minus amābis quam fīlium?"

Iūlius: "Profectō laetus erō, sī alteram fīliam habēbō. Nēminem magis amābō quam parvulam fīliam."

Aemilia: "Iam fīliōs tuōs magis amās quam tuam Iūliam fīliolam: Mārcum et Quīntum saepe laudās, sed Iūliam rārō laudās, quamquam proba est puella. Vōs virī fīliōs modo habēre vultis, fīliās nōn amātis!" Aemilia surgit atque gradum adversus ōstium facit.

Iūlius: "Manē hīc apud mē, Aemilia!"

Aemilia alterum gradum ad ōstium versus facit, tum incerta cōnsistit.

Iūlius: "Nōlī abīre! Tēcum colloquī volō."

Aemilia nōn abit, sed apud marītum manet. Coniugēs colloquī pergunt. Ecce colloquium eōrum:

col-loquī (< cum + loquī) = inter sē loquī

futūrus -a -um: (tempus) futūrum ↔ praeteritum

sermō -ōnis *m* = id quod dīcitur, verba

(ego) volō, (tū) vīs, (is) vult

nōlō (< ne-volō) = nōn volō

fīli*ola* -ae *f* = parva fīlia

profectō = certē

nēmō, *acc* nēminem

magis ↔ minus

rārō (*adv*) ↔ saepe

velle: volō volumus
vīs vultis
vult volunt

adversus *prp*+*acc*

manēre (= nōn abīre)

⟶ ōstium

ad ōstium versus = adversus ōstium

nōlī abīre! = manē!

pergere (= nōn dēsinere)

colloquium -ī *n* < colloquī

Iūlius: "Nōs virī nōn fīliōs tantum, sed etiam fīliās habēre volumus, nec fīliās minus amāmus quam fīliōs. Certē mulierēs rārius ā līberīs suīs discēdunt..."

rārō *adv*, *comp* rārius, *sup* rārissimē

Aemilia: "Multae mātrēs īnfantēs suōs apud nūtrīcēs relinquunt, ego vērō manēbō apud īnfantem meum: numquam ab eō discēdam! Sī aeger erit, ipsa eum cūrābō tōtamque noctem apud eum vigilābō; nēmō īnfantem aegrum tam bene cūrāre potest quam māter ipsa."

Iūlius: "Nōnne ab īnfante sānō discēdēs?"

Aemilia: "Minimē! Bona māter semper apud īnfantem suum manēre dēbet. Sīve īnfāns valet sīve aegrōtat, māter ipsa eum cūrāre et alere dēbet — hoc est mātris officium!"

minimē = certē nōn (discēdam)
sī-ve ... sī-ve = sī ... vel sī
dēbēre
officium -ī *n*: mātris officium est = māter dēbet

Iūlius: "Tūne ipsa īnfantem tuum lacte tuō alēs?"

Aemilia: "Profectō īnfantem meum ipsa alam. Ego faciam officium meum! Neque sōlum diē, sed etiam nocte apud īnfantem erō: semper cum eō dormiam."

Iūlius: "Quid? Nōs et īnfāns in eōdem cubiculō dormiēmus? Vix ūnam hōram dormīre poterimus, sī īnfāns vāgiet. Sī tū et īnfāns tuus in cubiculō nostrō dormiētis, ego profectō in aliō cubiculō dormiam, ubi ab īnfante vāgiente nōn excitābor!"

pot-erimus

Aemilia: "Ō Iūlī! Ita loquitur homō quī officium suum nescit!"

Iūlius: "Meum officium est pecūniam facere ac magnam familiam alere, nōn cum īnfante vāgiente cubāre! Somnus virō industriō necessārius est!"

pergere : loquī pergere
plūra : plūra verba

Aemilia īrāta "Nōlī pergere!" inquit, "Plūra ā tē audīre nōlō!" atque iterum ad ōstium versus īre incipit.

"Manē, Aemilia!" inquit Iūlius, "Nōlī ita mē relinquere!" sed illa adversus ōstium īre pergit.

ūnā cum = simul cum
occurrere + *dat*:

Syra Aemiliae in ōstiō occurrit

III Tum vērō Syra, quae eō ipsō tempore peristȳlum intrat ūnā cum Iūliā, dominae in ōstiō occurrit.

Aemilia ante Syram et Iūliam cōnsistēns "Quid vultis?" inquit, "Cūr nōn manētis in hortō?"

Syra: "Quia mox imbrem habēbimus: ecce caelum nūbibus ātrīs operītur. Sī in hortō manēbimus, ūmidae erimus. Vōs quoque ūmidī eritis, dominī, sī hīc in peristȳlō manēbitis."

Iūlius caelum spectāns "Rēctē dīcis" inquit, "Illae nūbēs imbrem afferent. Venīte mēcum in ātrium! Mox sōl rūrsus lūcēbit."

silēre = tacēre

silentium -ī *n* (< silēns) ↔ sermō

Iūlius ātrium intrat; Aemilia eum sequitur ūnā cum Iūliā et Syrā. In ātriō Iūlius et Aemilia silentēs imbrem in impluvium cadentem aspiciunt. Iūlia silentium parentum animadvertit, et "Quid silētis?" inquit, "Estisne trīstēs? Ego vōs cōnsōlābor!"

ad-vehere

domum = ad domum suam
re-vertī = red-īre

Aemilia: "Cōgitāmus dē... miserīs nautīs, quōrum officium est nāvigāre, sīve mare tranquillum sīve turbidum est. Multī nautae nunc in mare merguntur, dum rēs necessāriās ex terrīs aliēnīs in Italiam advehere cōnantur. Ō, miserōs nautās, quī numquam domum revertentur! Ō, miserōs līberōs nautārum, quī post hanc tempestātem patrēs suōs nōn vidēbunt!"

Iūlia: "Ego laetor quod pater meus nauta nōn est et domī apud nōs manēre potest."

domī = in domō suā

Iūlius, quī crās Rōmam ībit, "Nōn semper" inquit "mihi licet apud vōs manēre, Iūlia. Necesse est mihi crās rūrsus ā vōbīs discēdere, nec vērō in terrās aliēnās ībō, ut nauta."

crās = diē post hunc diem

vōs, *abl* vōbīs: ā *vōbīs*

īre: ībō ībimus
ībis ībitis
ībit ībunt

Iūlia: "Quō ībis, tata? Quandō revertēris? Ego et mamma tē sequēmur!"

Iūlius: "Quārē mē sequēminī? Rōmam proficīscar, unde tertiō quōque diē revertar, sī poterō."

pot-erō

Iūlia: "Nōlī ā nōbīs discēdere! Vel sī necesse erit domō abīre, nōn modo tertiō quōque diē, sed cotīdiē ad nōs revertī dēbēs. Hoc postulō ā tē! Nōlō tē carēre, tata. Cotīdiē tibi occurram."

nōs, *abl* nōbīs: ā *nōbīs*

domō = ā domō suā

Iūlius: "Audīsne, Aemilia? Iūlia dīcit 'sē patre suō carēre nōlle', ergō mē nōn minus dīligit quam tē. Atque ego profectō fīliam meam aequē dīligō ac fīliōs. Nec alteram fīliam minus dīligam."

nōlle *īnf* (< ne- + velle) = nōn velle
dīligere = amāre (ut parentēs līberōs suōs)
aequē (ac) = nec magis nec minus (quam)

Iūlia: "Quam 'alteram fīliam' dīcis? Mihi soror nōn est."

Iūliō silente, Aemilia "Nōnne gaudēbis, Iūliola" inquit, "sī parvulam sorōrem habēbis?"

Iūliō silente = dum Iūlius silet
Iūli*ola* = parva Iūlia

Iūlia: "Sorōrem habēre nōlō! Nam sī sorōrem habēbō, ea sōla ā vōbīs amābitur, ego nōn amābor!"

Aemilia: "Certē tū nōn minus ā nōbīs amāberis: tū et parvula soror aequē amābiminī."

Iūlia: "Sī aequē amābimur, laeta erō. Sed multō ma-

gis laetābor, sī frātrem habēbō, mamma! Nōnne tū quoque laetāberis, tata, sī fīliolum habēbis?"

fīli*olus* -ī *m* = parvus fīlius

Iūlius silet. Aemilia vērō, antequam Iūlia silentium patris animadvertit, "Nōlī dīcere 'tatam' et 'mammam', Iūliola!" inquit, "Ea nōmina ā tē audīre nōlumus. Ita loquuntur parvulī īnfantēs, nec sermō īnfantium tē decet. 'Patrem' et 'mātrem' dīcere oportet."

nōlumus (< ne-volumus) = nōn volumus

decēre = dignus esse; eam decet = eā dignus est, eī convenit

nōlī! (*sg*) nōlīte! (*pl*)

Iūlia: "Sī īnfāns nōn sum, nōlīte mē 'Iūliolam' vocāre! Id nōmen mē nōn decet. Mihi nōmen est 'Iūlia'."

Aemilia: "Rēctē dīcis, Iūlia. Tū igitur ā nōbīs 'Iūlia' vocāberis, et nōs ā tē 'pater' et 'māter' vocābimur."

Iūlia: "Ita semper ā mē vocābiminī, tata et mamma!"

GRAMMATICA LATINA

Verbī tempora

Tempus futūrum

futūrum (*fut*)

Tempus praesēns: Diēs est. Sōl lūcet. Omnēs vigilant. Nēmō dormit. Avēs canunt.

Tempus futūrum: Mox nox *erit*. Sōl nōn lūcē*bit*, sed stēllae lūcē*bunt*. Omnēs dormi*ent*. Nēmō vigilā*bit*. Nūlla avis can*et*.

Futūrum (pers. III): singulāris *-bit -et*, plūrālis *-bunt -ent*.

[A] Āctīvum.

Exempla: [1] computā|re: computā|*bit*; [2] pārē|re: pārē|*bit*; [3] scrīb|ere: scrīb|*et*; [4] dormī|re: dormi|*et*.

[1] computā|*b*|*ō*, computā|*b*|*is*, computā|*b*|*it*, computā|*b*|*imus*, computā|*b*|*itis*, computā|*b*|*unt*

[2] pārē|*b*|*ō*, pārē|*b*|*is*, pārē|*b*|*it*, pārē|*b*|*imus*, pārē|*b*|*itis*, pārē|*b*|*unt*

[3] scrīb|*a*|*m*, scrīb|*ē*|*s*, scrīb|*e*|*t*, scrīb|*ē*|*mus*, scrīb|*ē*|*tis*, scrīb|*e*|*nt*

Malus discipulus: "Ab hōc diē bonus discipulus *erō*, magister: numquam in lūdō dormi*am*, semper tibi pārē*bō*, bene computā*bō* et pulchrē scrīb*am!*" Magister: "Quid? Tūne bonus discipulus *eris?* Id fierī nōn potest! Crās rūrsus in lūdō dormi*ēs*, male computā*bis*, foedē scrīb*ēs*, nec mihi pārē*bis!*" Crās discipulus tam malus *erit* quam hodiē est: in lūdō dormi*et*, male computā*bit*, foedē scrīb*et*, nec magistrō pārē*bit*.

Malī discipulī: "Ab hōc diē bonī discipulī *erimus*, magister: numquam in lūdō dormi*ēmus*, semper tibi pārē*bimus*, bene computā*bimus* et pulchrē scrīb*ēmus!*" Magister: "Quid? Vōsne bonī discipulī *eritis?* Id fierī nōn potest! Crās rūrsus in lūdō dormi*ētis*, male computā*bitis*, foedē scrīb*ētis*, nec mihi pārē*bitis!*" Crās discipulī tam improbī *erunt* quam hodiē sunt: in lūdō dormi*ent*, male computā*bunt*, foedē scrīb*ent*, nec magistrō pārē*bunt*.

[4] dormi|a|*m*
dormi|*ē*|*s*
dormi|*e*|*t*
dormi|*ē*|*mus*
dormi|*ē*|*tis*
dormi|*e*|*nt*

esse *erō* *erimus*
eris *eritis*
erit *erunt*

	Sing.	*Plūr.*	*Sing.*	*Plūr.*
Persōna prīma	-bō	-bimus	-am	-ēmus
Persōna secunda	-bis	-bitis	-ēs	-ētis
Persōna tertia	-bit	-bunt	-et	-ent

[1,2] -*b*|*ō* -*b*|*imus*
-*b*|*is* -*b*|*itis*
-*b*|*it* -*b*|*unt*
[3,4] -*a*|*m* -*ē*|*mus*
-*ē*|*s* -*ē*|*tis*
-*e*|*t* -*e*|*nt*

[B] Passīvum.

Fīlius: "Ab hōc diē bonus discipulus erō. Ergō ā magistrō laudā*bor*, nōn reprehend*ar*." Pater: "Tū nōn laudā*beris*, sed reprehend*ēris* ā magistrō!" Crās discipulus rūrsus ā magistrō reprehend*ētur*, nōn laudā*bitur*.

Fīliī: "Ab hōc diē bonī discipulī erimus. Ergō ā magistrō laudā*bimur*, nōn reprehend*ēmur*." Pater: "Vōs nōn laudā*biminī*, sed reprehend*ēminī* ā magistrō!" Crās discipulī rūrsus ā magistrō reprehend*entur*, nōn laudā*buntur*.

laudā|*b*|*or*
laudā|*b*|*eris*
laudā|*b*|*itur*
laudā|*b*|*imur*
laudā|*b*|*iminī*
laudā|*b*|*untur*
reprehend|*a*|*r*
reprehend|*ē*|*ris*
reprehend|*ē*|*tur*
reprehend|*ē*|*mur*
reprehend|*ē*|*minī*
reprehend|*e*|*ntur*

	Sing.	*Plūr.*	*Sing.*	*Plūr.*
Persōna prīma	-bor	-bimur	-ar	-ēmur
Persōna secunda	-beris	-biminī	-ēris	-ēminī
Persōna tertia	-bitur	-buntur	-ētur	-entur

[1,2] -*b*|*or* -*b*|*imur*
-*b*|*eris* -*b*|*iminī*
-*b*|*itur* -*b*|*untur*
[3,4] -*a*|*r* -*ē*|*mur*
-*ē*|*ris* -*ē*|*minī*
-*ē*|*tur* -*e*|*ntur*

PENSVM A

Mox novus īnfāns in cūnīs Aemiliae er–. Aemilia rūrsus īnfantem hab–. Tum quattuor līberī in familiā er–. Iūlius et Aemilia quattuor līberōs hab–. Aemilia īnfantem suum am–. Iūlius et Aemilia īnfantem suum aequē am–. Annō post īnfāns prīma verba disc– et prīmōs gradūs faci–. Īnfāns ambulāns ā parentibus laud–.

Aemilia: "Ego īnfantem meum bene cūr–: semper apud eum man–, numquam ab eō discēd–." Iūlius: "Certē bona

Vocābula nova:
īnfāns
cūnae
somnus
lac
mulier
nūtrīx
gradus
sermō
fīliola
fīliolus
colloquium
officium
silentium
parvulus
necessārius
aliēnus
futūrus
ūmidus
fārī
carēre
postulāre
vāgīre
alere
colloquī
volō
vīs
volumus
vultis
manēre
pergere
cūrāre
dēbēre
occurrere
silēre
advehere
revertī
dīligere
decēre
nōlle
domō
mox
magis
rārō
crās
adversus
ad... versus
nōlī nōlīte
sīve... sīve
profectō
minimē
ūnā cum

māter er–, Aemilia: īnfantem tuum ipsa cūr– nec eum apud nūtrīcem relinqu–." Aemilia: "Etiam nocte apud īnfantem er–, semper cum eō dorm–. Nōs et īnfāns in eōdem cubiculō dorm–." Iūlius: "Nōn dormiēmus, sed vigil–! Nam certē ab īnfante vāgiente excit–!" Aemilia: "Ego excit–, tū bene dormi– nec excit–!"

PENSVM B

Parvulus puer quī in — iacet — appellātur. Īnfāns quī cibō — magnā vōce —. Nōn pānis, sed — cibus īnfantium est. Nūtrīx est — [= fēmina] quae nōn suum, sed — īnfantem —. Multae mātrēs īnfantēs suōs ipsae alere —.

Marītus et uxor iam nōn dē tempore praeteritō —, sed dē tempore —. Aemilia: "Cūr tū fīlium habēre —, Iūlī? Ego alteram fīliam habēre —, plūrēs quam duōs fīliōs — [= nōn volō]. Vōs virī fīliōs tantum —! Fīliōs — dīligitis quam fīliās!" Iūlius — [= tacet]. Aemilia īrāta — adversus ōstium facit, sed Iūlius "— hīc apud mē!" inquit, "— discēdere!" Aemilia manet ac loquī —: "Bona māter apud īnfantem suum manēre —, hoc mātris — est. Nēmō enim īnfantem melius — potest quam māter ipsa."

PENSVM C

Ubi parvulus īnfāns cubat?
Quid facit īnfāns quī cibō caret?
Quid est cibus īnfantium parvulōrum?
Num omnēs īnfantēs ā mātribus suīs aluntur?
Quae sunt prīma verba īnfantis?
Quandō Aemilia novum īnfantem habēbit?
Cūr Aemilia ā marītō suō discēdere vult?
Cūr Iūlius in aliō cubiculō dormīre vult?
Quid Aemilia officium mātris esse dīcit?
Cūr Syra et Iūlia in hortō nōn manent?
Cūr Iūlia sorōrem habēre nōn vult?

PVGNA DISCIPVLORVM

Ecce puer quī ē lūdō domum revertitur. Quis est hic puer? Mārcus est, sed difficile est eum cognōscere, nam sordidus est et sanguis dē nāsō eius fluit. Hodiē māne vestīmenta Mārcī munda erant atque tam candida quam nix nova, nunc vērō sordida et ūmida sunt. Cūr vestis Mārcī ūmida est? Vestis ūmida est, quod Mārcus per imbrem ambulāvit. Nec modo Mārcus, sed etiam Titus et Sextus per imbrem ambulāvērunt. Omnēs discipulī vestīmentīs ūmidīs domum revertuntur.

mundus -a -um = pūrus
candidus -a -um = albus (ut nix)
vestis -is *f* = vestīmenta

Sed cūr sanguis dē nāsō fluit Mārcō? Sanguis eī dē nāsō fluit, quod Mārcus ā Sextō pulsātus est. Nōnne Mārcus Sextum pulsāvit? Prīmum Sextus ōs Mārcī pugnō pulsāvit, deinde Mārcus et Titus Sextum pulsāvērunt. Sextus, quī māior est quam cēterī discipulī, cum Mārcō et Titō pugnāvit et ab iīs pulsātus est. Puerī pugnāvērunt in viā angustā quae Tūsculō ad vīllam Iūliī fert.

Mārcus ā Sextō pulsātus est (*pass*) = Sextus Mārcum pulsāvit (*āct*)

pugnāre cum = pugnāre contrā
angustus -a -um ↔ lātus
via fert = via dūcit (ad)

genū -ūs *n*, *pl* genua -uum

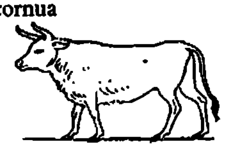
humus -ī *f* = terra; humī (*loc*) = in humō

genū

cruor -ōris *m* = sanguis
cōn-spicere -iō = vidēre
meus fīlius, *voc* mī fīlī!

cornua

bōs bovis *m/f*

cornū -ūs *n* (*dēcl IV*):

	sing	*plūr*
nōm	cornū	corn*ua*
acc	cornū	corn*ua*
gen	cornūs	corn*uum*
dat	cornū	corn*ibus*
abl	cornū	corn*ibus*

Nōn modo vestis, sed etiam faciēs et manūs et genua Mārcī sordida sunt. Cūr tam sordidus est puer? Sordidus est quod humī iacuit; humus enim propter imbrem ūmida et sordida est. Et Mārcus et Sextus humī iacuērunt. Prīmum Mārcus iacuit sub Sextō. Titus vērō Mārcum vocāre audīvit ac Sextum oppugnāvit. Mox Sextus ipse humī iacēns ā duōbus puerīs pulsātus est; magnā vōce patrem et mātrem vocāvit, nec vērō parentēs eum audīvērunt: vōx Sextī ā nūllō praeter puerōs audīta est.

Mārcus ātrium intrāns nōn statim ā patre suō cognōs- *II* citur, sed cum prīmum fīlius patrem salūtāvit, Iūlius vōcem fīliī cognōscit. Tum cruōrem in faciē eius cōnspiciēns exclāmat pater: "Ō mī fīlī! Quis tē pulsāvit?"

Mārcus: "Bōs īrātus cornū mē pulsāvit!"

Iūlius: "Id vērum nōn est! Is quī tē pulsāvit cornua nōn gerit. Ā quō pulsātus es?"

Mārcus: "Ā Sextō pulsātus sum."

Iūlius: "Intellegēbam tē nōn cornibus, sed pugnīs pulsātum esse. At cūr tū pulsātus es? Certē nōn sine causā Sextus tē pulsāvit. Incipe ab initiō: ille prīmum ā tē pulsātus est!"

Mārcus: "Minimē! Prīmum ille mē pugnō pulsāvit sine causā, deinde ego illum pulsāvī!"

Iūlius: "Tūne sōlus Sextum pulsāvistī?"

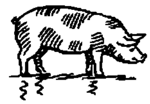
Mārcus: "Ego et Titus eum pulsāvimus."

Iūlius: "Quid? Vōs duo ūnum pulsāvistis? Duo cum ūnō pugnāvistis?"

Mārcus sē et Titum excūsāre cōnātur: "At pugnāvimus cum puerō māiōre. Sōlus Sextum vincere nōn possum, nam is multō māior ac validior est quam ego. Sextus tam validus est quam bōs!"

ex-cūsāre ↔ accūsāre

Iūlius: "Et tū tam sordidus es quam porcus! Cūr sordida est vestis tua nova? Humīne iacuistī?"

porcus -ī *m*

humī-ne

Mārcus: "Humī iacuī: Sextus mē tenuit. Sed is quoque humī iacuit: nōs eum tenuimus!"

Iūlius: "Iam satis audīvī dē pugnā vestrā indignā. Nam certē nōn decet pulsāre puerum minōrem, sed duōs puerōs cum ūnō pugnāre indignissimum est — hoc nūllō modō excūsārī potest! Nōlī mihi plūs nārrāre dē hāc rē! Age, ī in cubiculum tuum ac mūtā vestīmenta! Dāvus tibi alia vestīmenta dabit."

pugna -ae *f* < pugnāre
in-dignus -a -um = nōn dignus
nōn decet = indignum est

Mārcus Dāvum sequitur in cubiculum, ubi cruōrem et sordēs ē faciē, manibus, genibus lavat ac vestīmenta mūtat. Puer vestem sordidam pōnit aliamque vestem mundam et candidam induit.

sordēs -ium *f pl*

(vestem) pōnere ↔ induere

Interim Aemilia ātrium intrat. Māter familiās statim sordēs et vestīgia Mārcī in solō cōnspicit et "Sordidum est hoc solum!" inquit, "Aliquis pedibus sordidīs in solō mundō ambulāvit! Quis per ōstium intrāvit? aliquis ē familiā nostrā?"

interim = dum haec aguntur
solum -ī *n*
ali-quis (: nesciō quis)
ali-quid (: nesciō quid)

"Porcus intrāvit!" ait Iūlius.

Aemilia: "Quid ais?"

Iūlius: "'Porcum intrāvisse' āiō."

Aemilia: "Ain' tū? Porcusne ātrium intrāvit?"

ait = dīcit
āiō —
ais —
ait āiunt

ain'? = ais-ne?

Iūlius: "'Porcus' quī intrāvit est tuus Mārcus fīlius!" Iūlius 'Mārcum intrāvisse' dīcit, at nōn dīcit 'eum ā Sextō pulsātum esse et humī iacuisse.'

Aemilia, quae iam intellegit puerum sordidum ā patre 'porcum' appellātum esse, "Ubi est Mārcus?" inquit, "Cūr nōndum mē salūtāvit?"

Iūlius: "Mārcus lavātur et vestem mūtat."

post-quam ↔ ante-quam

Mārcus, postquam vestem mūtāvit, mundus redit et III
mātrem salūtat.

lūdō-ne

sum fuī
es fuistī
est fuit

esse fuisse

"Salvē, mī fīlī!" inquit māter, "Bonus es puer, quod statim vestem mūtāvistī. In lūdōne quoque bonus puer fuistī?"

Mārcus: "Profectō bonus puer fuī, māter. Laudātus sum ā magistrō." Mārcus dīcit 'sē bonum puerum fuisse et laudātum esse', quamquam puer improbus fuit et ā magistrō verberātus est. Quod dīcit nōn vērum, sed falsum est: Mārcus mentītur.

falsus -a -um ↔ vērus
mentīrī = falsum dīcere

Iūlius: "Quid magister vōs docuit hodiē?"

multa (*n pl*) = multae rēs
cētera (*n pl*) = cēterae rēs
nōs, *dat* nōbīs

Mārcus: "Multa nōs docuit: legere et scrībere et computāre et cētera. Prīmum magister nōbīs aliquid recitāvit, nesciō quid: nihil enim audīvī praeter initium!" Mārcus dīcit 'sē nihil audīvisse praeter initium', id quod vērum est.

quā dē causā? = dē quā causā? = cūr?
omnia (*n pl*) = omnēs rēs (↔ nihil)

Aemilia: "Quā dē causā nōn omnia audīvistī?"

Iūlius: "Hahae! Magistrō recitante, Mārcus dormīvit!" Iūlius 'Mārcum dormīvisse' dīcit, nec vērō māter id crēdit.

crēdere = vērum esse putāre

Aemilia: "Audīsne, Mārce? Pater dīcit 'tē in lūdō dormīvisse'! Nōnne falsum est quod dīcit pater? Num tū vērē in lūdō dormīvistī?"

Mārcus: "Ita est ut dīcit pater. Nec vērō ego sōlus dormīvī: omnēs dormīvimus!"

Aemilia: "Ain' vērō? In lūdō dormīvistis? Malī discipulī fuistis! Nōnne pūnītī estis ā magistrō?"

Mārcus: "Certē malī discipulī fuimus ac pūnītī sumus: omnēs verberātī sumus ā magistrō. Adhūc mihi dolet tergum. Sed paulō post magister litterās meās laudāvit. Tabellam vōbīs ostendam. Ecce tabella mea."

Mārcus parentibus nōn suam, sed aliēnam tabellam ostendit. Cuius est ea tabella? Sextī est: Mārcus enim tabellās eōrum mūtāvit inter pugnam! Nōn Mārcus, sed Sextus scrīpsit litterās quae in eā tabellā leguntur. Aemilia vērō, quae tabellam Mārcī esse crēdit, ā fīliō suō improbō fallitur. Nōn difficile est mātrem Mārcī fallere!

Aemilia: "Tūne ipse hās litterās pulcherrimās scrīpsistī?"

Mārcus: "Ipse scrīpsī profectō. Mihi crēde!"

Mārcus mentītur; nam id quod Mārcus 'sē ipsum scrīpsisse' dīcit, ā Sextō scrīptum est. Sed Aemilia, quae litterās ā Mārcō scrīptās esse crēdit, "Aspice, Iūlī!" inquit, "Mārcus ipse haec scrīpsit et ā magistrō laudātus est. Quid dīxit magister, Mārce? Nārrā nōbīs omnia!"

tabella -ae *f* = parva tabula
vōs, *dat* vōbīs

scrī*ps*- < scrī*bs*-

crēdere + *dat*: mihi crēde! = crēde id quod dīcō!

scrī*pt*- < scrī*bt*-

haec (*n pl*) = hae rēs

dī*x*- < dī*cs*-

Mārcus iterum mentītur: "Dīxit 'mē pulcherrimē et rēctissimē scrīpsisse'." (Nōs vērō scīmus magistrum aliud dīxisse!)

dubitāre = incertus esse; dubitāre (dē) ↔ crēdere

Iūlius, quī Mārcum discipulum pigerrimum esse scit, iam dē verbīs eius dubitāre incipit. Aemilia vērō nihil dubitat, sed omnia crēdit!

Aemilia: "Cēterī discipulī nōnne rēctē scrīpsērunt?"

Mārcus: "Minimē! Titus et Sextus prāvē scrīpsērunt et malī discipulī fuērunt, nec ā magistrō laudātī sunt. Ego sōlus laudātus sum!"

Iūlius: "Vōsne omnēs eadem vocābula scrīpsistis?"

Mārcus: "Omnēs eadem scrīpsimus, sed ego sōlus rēctē scrīpsī — ut iam vōbīs dīxī."

sūm*ps*- < sūm*s*-

Iam Iūlius, quī Sextum discipulum industrium ac prūdentem esse scit, Mārcō nōn crēdit. Mārcus patrem suum fallere nōn potest. Ergō Iūlius, quī interim tabellam in manūs sūmpsit, "Mentīris, Mārce!" inquit, "Hoc tuā manū scrīptum nōn est. Falsa sunt omnia quae nōbīs nārrāvistī!"

falsa (*n pl*) = rēs falsae

Aemilia vērō "Quā dē causā" inquit "eum falsa dīxisse putās? Cūr nōn crēdis fīliō tuō?"

Sed antequam Iūlius ad haec respondēre potest, aliquis iānuam pulsat. Quis pulsat? Vidē capitulum quod sequitur!

GRAMMATICA LATINA

Verbī tempora

Praeteritum perfectum et imperfectum

perfectum (*perf*)
im-perfectum (*imperf*)

Nox obscūra erat: nūlla lūna caelum illūstrā*bat;* caelum neque lūnā neque stēllīs illūstrā*bātur.*

Tum fulgur caelum illūstrā*vit;* caelum obscūrum fulgure clārissimō illūstrā*tum est.*

'Illūstrā*bat,* illūstrā*bātur*' est praeteritum imperfectum. 'Illūstrā*vit,* illūstrā*tum est*' praeteritum perfectum est.

Perfectum

[A] Āctīvum.

pulsāv*isse*

pulsāv*ī*	pulsāv*imus*
pulsāv*istī*	pulsāv*istis*
pulsāv*it*	pulsāv*ērunt*

Mārcus dīcit 'sē Sextum pulsāv*isse*': "Ego Sextum pulsāv*ī*." Iūlius: "Tūne sōlus eum pulsāv*istī*?" Mārcus: "Ego et Titus eum pulsāv*imus*." Iūlius: "Vōsne ūnum pulsāv*istis*?" Prīmum Mārcum pulsāv*it* Sextus, tum Mārcus et Titus eum pulsāv*ērunt.*

-*isse*

Īnfīnītīvus perfectī: pulsāv|*isse.*

	Singulāris	*Plūrālis*
Persōna prīma	pulsāv|*ī*	pulsāv|*imus*
Persōna secunda	pulsāv|*istī*	pulsāv|*istis*
Persōna tertia	pulsāv|*it*	pulsāv|*ērunt*

I	-*ī*	-*imus*
II	-*istī*	-*istis*
III	-*it*	-*ērunt*

[1] recit*ā*-: recit*āv*-
[2] pār*ē*-: pār*u*-
[3] scrī*b*-: scrī*ps*-
[4] dormī- dormī*v*-

Exempla: [1] recit*ā*|re: recit*āv*|isse; [2] pār*ē*|re: pār*u*|isse; [3] scrī*b*|ere: scrī*ps*|isse; [4] audī|re: audī*v*|isse.

Mārcus malus discipulus *fuit:* male recit*āvit,* foedē scrī*psit,* in lūdō dormī*vit,* nec magistrō pār*uit.* Sed Mārcus dīcit 'sē bonum discipulum *fuisse,* bene recit*āvisse,* pulchrē scrī*psisse,* magistrō pār*uisse,* nec in lūdō dormī*visse*': "Ego bonus discipulus *fuī,* bene recit*āvī,* pulchrē scrī*psī,* magistrō pār*uī,* nec in lūdō dormī*vī!*" Iūlius: "Mentīris, Mārce! Tū malus discipulus *fuistī,* male recit*āvistī,* foedē scrī*psistī,* in lūdō dormī*vistī,* nec magistrō pār*uistī!*"

Mārcus et Titus malī discipulī *fuērunt,* male recit*āvērunt,* foedē scrī*psērunt,* in lūdō dormī*vērunt,* nec magistrō pār*uērunt.* Mārcus et Titus: "Nōs bonī discipulī *fuimus,* bene reci-

[1] recit*āv*|*isse*

recit*āv*|*ī*	-*āv*|*imus*
recit*āv*|*istī*	-*āv*|*istis*
recit*āv*|*it*	-*āv*|*ērunt*

[2] pār*u*|*isse*

pār*u*|*ī*	pār*u*|*imus*
pār*u*|*istī*	pār*u*|*istis*
pār*u*|*it*	pār*u*|*ērunt*

[3] scrī*ps*|*isse*

scrī*ps*|*ī*	scrī*ps*|*imus*
scrī*ps*|*istī*	scrī*ps*|*istis*
scrī*ps*|*it*	scrī*ps*|*ērunt*

[4] dormī*v*|*isse*

dormī*v*|*ī*	dormī*v*|*imus*
dormī*v*|*istī*	dormī*v*|*istis*
dormī*v*|*it*	dormī*v*|*ērunt*

fu|isse
fu|ī *fu|imus*
fu|istī *fu|istis*
fu|it *fu|ērunt*

tāvimus, pulchrē scrī*psimus*, magistrō pā*ruimus*, nec in lūdō dormī*vimus*!" Iūlius: "Mentīminī, puerī! Vōs malī discipulī *fuistis*, male recit*āvistis*, foedē scrī*psistis*, in lūdō dormī*vistis*, nec magistrō pā*ruistis*!"

laudāt|*us est*
laudāt|*us* = quī laudātus est
laudāt|*ī sunt*
laudāt|*ī* = quī laudātī sunt
laudāt|*us* -a -um

[B] Passīvum.

Pater fīlium/fīliam laudāvit = fīlius laud*ātus est*/fīlia laud*āta est* ā patre. Fīlius laudā*tus*/fīlia laudā*ta* gaudet.

Pater fīliōs/fīliās laudāvit = fīliī laud*ātī sunt*/fīliae laud*ātae sunt* ā patre. Fīliī laudā*tī*/fīliae laudā*tae* gaudent.

'Laudāt|*us -a -um*' est participium perfectī. Participium perfectī est adiectīvum dēclīnātiōnis I/II. Alia participia perfectī: pulsāt|*us*, appellāt|*us*, verberāt|*us*, scrīpt|*us*, audīt|*us*, pūnīt|*us*. Cum participium perfectī cum tempore praesentī verbī 'esse' coniungitur, fit perfectum passīvī.

laudāt|*us sum*
laudāt|*us es*
laudāt|*us est*
laudāt|*ī sumus*
laudāt|*ī estis*
laudāt|*ī sunt*

Discipulus dīcit 'sē laudā*tum esse*': "Ā magistrō laudā*tus sum*." Pater: "Tūne laudā*tus es*?"

Discipulī dīcunt 'sē laudā*tōs esse*': "Ā magistrō laudā*tī sumus*." Pater: "Vōsne laudā*tī estis*?"

-t|um esse

Īnfīnītīvus: laudā*tum esse*

laudāt|*um esse*

-tus	sum	-tī	sumus
-ta	es	-tae	estis
	est		sunt
-tum est		-ta sunt	

	Singulāris	*Plūrālis*
Persōna prīma	laudā*tus sum*	laudā*tī sumus*
Persōna secunda	laudā*tus es*	laudā*tī estis*
Persōna tertia	laudā*tus est*	laudā*tī sunt*

PENSVM A

Mārcus ūmidus est, quod per imbrem ambul–, ac sordidus, quod humī iac–. Discipulī ūmidī sunt, quod per imbrem ambul–, ac sordidī, quod humī iac–.

Mārcus: "Ā Sextō puls– sum." Iūlius: "Nōnne tū Sextum puls–?" Mārcus: "Prīmum Sextus mē puls–, tum ego illum puls–. Ego et Titus Sextum puls–." Iūlius: "Quid? Vōs duo ūnum puls–? Et cūr sordida est vestis tua? Humīne iac–?" Mārcus: "Humī iac–: Sextus mē ten–."

Aemilia: "Quid magister vōs doc– hodiē?" Mārcus: "Magister aliquid recit–, sed ego initium tantum aud–." Aemilia:

"Cūr nōn omnia aud–?" Iūlius: "Mārcus in lūdō dorm–!" Aemilia: "Audīsne? Pater dīcit 'tē in lūdō dorm–.' Tūne vērē dorm–?" Mārcus: "Certē dorm–, māter. Omnēs dorm–! Sed paulō post magister laud– litterās meās." Mārcus mātrī litterās quās Sextus scrīps– ostendit. Aemilia: "Tūne ipse hoc scrīps–?" Mārcus: "Ipse scrīps–. Cēterī puerī prāvē scrīps–."

PENSVM B

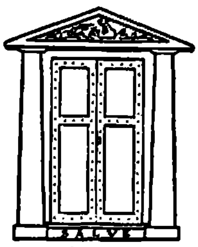
Hodiē māne Mārcus — erat, vestīmenta eius tam — erant quam nix. Nunc nōn modo — [= vestīmenta], sed etiam faciēs et manūs et — sordida sunt, atque — [= sanguis] eī dē nāsō fluit. Nam Sextus, quī tam — est quam bōs, Mārcum pulsāvit sine — (ut ait Mārcus). Mārcus, quī — iacuit, tam sordidus est quam —. Difficile est eum —.

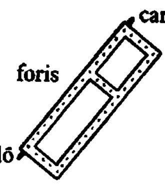
In cubiculō suō Mārcus lavātur et vestem —. — [= dum haec aguntur] Aemilia ātrium intrat et vestīgia puerī —. Aemilia: "Quid hoc est? — pedibus sordidīs in — mundō ambulāvit!" Mārcus, — vestem mūtāvit, in ātrium redit. Puer mātrī — [= parvam tabulam] Sextī ostendit et 'sē ipsum eās litterās —' dīcit. Id quod Mārcus dīcit nōn vērum, sed — est; Mārcus —, sed Aemilia fīliō suō —. Iūlius vērō dē verbīs eius —; Mārcus patrem suum — nōn potest.

PENSVM C

Cūr Mārcus rediēns ūmidus et sordidus est?
Ā quō pulsātus est?
Cūr Mārcus sōlus Sextum vincere nōn potest?
Quōmodo Mārcus sē excūsāre cōnātur?
Quid agit Mārcus in cubiculō suō?
Quid Aemilia in solō cōnspicit?
Quid tum Iūlius dīcit uxōrī?
Quid Mārcus parentibus suīs ostendit?
Quis litterās quae in eā tabulā sunt scrīpsit?
Cūr Iūlius fīlium suum nōn laudat?

Vocābula nova:
vestis
genū
humus
cruor
bōs
cornū
causa
porcus
pugna
sordēs
solum
tabella
mundus
candidus
angustus
validus
indignus
falsus
cognōscere
cōnspicere
excūsāre
vincere
nārrāre
mūtāre
mentīrī
crēdere
fallere
dubitāre
fuisse
āiō ais ait
ain'
aliquis
aliquid
humī
interim
postquam
perfectum
imperfectum

CAVE CANEM

Iānua vīllae ē duābus foribus cōnstat. Sub foribus est līmen, in quō SALVE scrīptum est. Foris duōs cardinēs habet, in quibus vertī potest; cum foris in cardinibus vertitur, iānua aperītur aut clauditur. Servus cuius officium est forēs aperīre et claudere ac vīllam dominī cūstōdīre, ōstiārius vel iānitor appellātur.

Sī quis vīllam intrāre vult, iānuam pulsat et extrā iānuam exspectat, dum iānitor forēs aperit eumque in vīllam admittit. Iānitor intrā iānuam sedet cum cane suō, quī prope tam ferōx est quam lupus; itaque necesse est eum catēnā vincīre. Anteā dominī sevērī nōn sōlum canēs, sed etiam iānitōrēs suōs catēnīs vinciēbant.

Catēna quā canis vincītur ex ferrō facta est. Catēna cōnstat ē multīs ānulīs ferreīs quī inter sē coniunguntur. Ānulī quibus digitī ōrnantur nōn ex ferrō, sed ex aurō

foris -is *f*
līmen -inis *n*
cardō -inis *m*
vertī = circum movērī

iānitor -ōris *m* = ōstiārius
sī quis = sī aliquis
extrā *prp+acc*

ad-mittere
intrā *prp+acc* ↔ extrā
ferōx -ōcis = ferus
anteā = ante hoc tempus, antīquīs temporibus

catēna -ae *f*

ferreus -a -um = ex ferrō factus
aurum -ī *n*

factī sunt. Aurum est magnī pretiī sīcut gemmae. Ānulus aureus multō pulchrior est quam ānulus ferreus.

Forēs ē lignō factae sunt sīcut tabulae. Lignum est māteria dūra, sed minus dūra quam ferrum. Quī rēs ferreās vel ligneās facit, faber appellātur. Deus fabrōrum est Vulcānus. —

Iānua clausa est. Iānitor, quī forēs clausit postquam Mārcus intrāvit, iam rūrsus dormit! Iānitōre dormiente, canis vigilāns iānuam cūstōdit. Extrā forēs stat tabellārius (sīc appellātur servus quī epistulās fert, nam anteā in tabellīs scrībēbantur epistulae). Is baculō ligneō forēs pulsat atque clāmat: "Heus! Aperī hanc iānuam! Num quis hīc est? Num quis hanc aperit iānuam? Heus tū, iānitor! Quīn aperīs? Dormīsne?"

Cane lātrante iānitor ē somnō excitātur.

Tabellārius iterum forēs pulsat magnā vōce clāmāns: "Heus, iānitor! Quīn mē admittis? Putāsne mē hostem esse? Ego nōn veniō vīllam oppugnātum sīcut hostis, nec pecūniam postulātum veniō."

Tandem surgit iānitor. "Quis forēs nostrās sīc pulsat?" inquit.

Tabellārius (extrā iānuam): "Ego pulsō."

Iānitor (intrā iānuam): "Quis 'ego'? Quid est tibi nōmen? Unde venīs? Quid vīs aut quem quaeris?"

Tabellārius: "Multa simul rogitās. Admitte mē! Posteā respondēbō ad omnia."

Iānitor: "Respondē prius! Posteā admittēris."

sīc-ut = ut

aureus -a -um = ex aurō factus

ligneus -a -um = ex lignō factus
faber -brī *m*

claudere clausisse clausum (esse)

heus! : audī!

num quis = num aliquis

quīn? = cūr nōn?
quīn aperīs? = cūr nōn aperīs? aperī!

-*tum*: vīllam oppugnā*tum* = quia vīllam oppugnāre volō

tandem = postrēmō (post longum tempus)

rogitāre = interrogāre (multa)
post-eā = deinde

prius *adv* ↔ posteā

-*tū*: nōmen facile dic*tū* est = facile est nōmen dīcere; vōx difficilis audī*tū* est = difficile est vōcem audīre

Tabellārius: "Nōmen meum nōn est facile dictū: Tlēpolemus nōminor."

Iānitor: "Quid dīcis? Cleopolimus? Vōx tua difficilis est audītū, quod forēs intersunt."

dīcere dīxisse dictum (esse)
erus -ī *m* = dominus

Tabellārius: "Mihi nōmen est Tlēpolemus, sīcut iam dictum est. Tūsculō veniō. Erum tuum quaerō."

dormītum īre = ad somnum īre

Iānitor: "Sī erum salūtātum venīs, melius est aliō tempore venīre, nam hāc hōrā erus meus dormītum īre solet, post brevem somnum ambulātum exībit, deinde lavātum ībit."

Tlēpolemus: "Sī quis per hunc imbrem ambulat, nōn opus est posteā lavātum īre! At nōn veniō salūtātum. Tabellārius sum."

forīs *adv* = extrā forēs
fremere = 'rrr' facere ut canis īrātus
re-tinēre < re- + tenēre

Tandem iānitor forēs aperit et Tlēpolemum forīs in imbre stantem videt. Canis īrātus dentēs ostendit ac fremit: "Rrrr...!" nec vērō tabellārium mordēre potest, quod catēnā retinētur. *II*

cavēre

Iānitor: "Cavē! Canis tē mordēbit!" Sīc iānitor hominem intrantem dē cane ferōcī monet.

re-sistere = cōnsistere et manēre
solvere ↔ vincīre

imāgō -inis *f*

terrēre = timentem facere
propius *comp* < prope
ac-cēdere = ad-īre

Tlēpolemus in līmine resistēns "Retinē canem!" inquit, "Nōlī eum solvere! Nec vērō opus est mē monēre dē cane, ego enim legere sciō." Tabellārius solum intrā līmen aspicit, ubi CAVE CANEM scrīptum est īnfrā imāginem canis ferōcis. "Neque haec imāgō neque canis vērus mē terret!" inquit, et propius ad canem accēdit.

monēre -uisse -itum

"Manē forīs!" inquit iānitor, "Nōlī ad hunc canem accēdere! Iam tē monuī!"

Tabellārius vērō, quamquam sīc ā iānitōre monitus est, alterum gradum ad canem versus facit — sed ecce canis in eum salit catēnam rumpēns! Homō territus ex ōstiō cēdere cōnātur, sed canis īrātus pallium eius dentibus prehendit et tenet.

salīre
rumpere
terrēre -uisse -itum
cēdere = īre
pallium -ī *n*
prehendere

canis saliēns catēnam rumpit et pallium Tlēpolemī dentibus prehendit

"Ei! Canis mē mordet!" exclāmat tabellārius, quī iam neque recēdere neque prōcēdere audet: canis fremēns eum locō sē movēre nōn sinit.

Iānitor rīdēns "Quīn prōcēdis?" inquit, "Nōlī resistere! Ego tē intrāre sinō. Iānuam aperuī. Prōcēde in vīllam!" Sīc iānitor virum territum dērīdet.

prō- [→] ↔ re- [←]
prō-cēdere ↔ re-cēdere

sinere

aperīre -uisse -rtum
dē-rīdēre

"Id facilius est dictū quam factū" inquit tabellārius, atque alterum gradum facere audet, sed canis statim in pedēs posteriōrēs surgit atque pedēs priōrēs in pectore eius pōnit! Tabellārius, tōtō corpore tremēns, ex ōstiō cēdit: sīc canis eum ē vīllā pellit. "Removē canem!" inquit ille, "Iste canis ferōx mē intrāre nōn sinit."

re-movēre
iste -a -ud: iste canis = ille canis apud tē

Iānitor eum tremere animadvertit iterumque dērīdet: "Quid tremis? Hicine canis tē terruit?"

hicine = hic-ne

Tlēpolemus: "Nōlī putāre mē ab istō cane territum esse! Sī tremō, nōn propter canem ferōcem, sed propter imbrem frīgidum tremō. Admitte mē sub tēctum, iānitor — amābō tē! Vincī istum canem ferōcem! Cūr eum solvistī?" Tabellārius enim canem ā iānitōre solūtum esse arbitrātur.

Iānitor catēnam manū prehendit canemque paulum ā tabellāriō removet. "Nōlī arbitrārī" inquit "mē canem solvisse. Canis ipse catēnam suam rūpit. Ecce catēna rupta."

Tlēpolemus: "Num canis catēnam ferream rumpere potest? Id nōn crēdō. At certē vestem scindere potuit: vidēsne pallium meum novum, quod nūper magnō pretiō ēmī, scissum esse ā cane tuō?"

Iānitor: "Istud pallium nōn est magnī pretiī, neque id nūper ēmptum esse crēdō. Sed quid tū vēnistī? Num quid tēcum fers?"

Tlēpolemus: "Stultē rogitās, iānitor, nam iam tibi dīxī 'tabellārium mē esse'. Quid tabellāriōs ferre arbitrāris? aureōsne iānitōribus? Profectō nōs aurum nōn ferimus."

Iānitor: "Vōs scīlicet epistulās fertis."

Tlēpolemus: "Rēctē dīcis. Epistulam afferō ad Lūcium Iūlium Balbum. Hocine erō tuō nōmen est?"

Iānitor. "Est. Quīn mihi istam epistulam dās?"

Tlēpolemus: "Prius vincī canem et sine mē intrāre! Nōlī iterum mē forās in imbrem pellere!"

- sub + *abl/acc*: sub tēct*ō* esse, sub tēct*um* īre
- solvere -visse solūtum
- arbitrārī = putāre
- rumpere rūpisse ruptum
- posse potuisse
- nūper = paulō ante
- emere ēmisse ēmptum
- scindere scidisse scissum
- iste -a -*ud*
- venīre vēnisse
- num quid = num aliquid
- ferre: ferō ferimus / fers fertis / fert ferunt
- aureus -ī *m* = nummus aureus (I aureus = XXV dēnāriī = C sēstertiī)
- scī-licet = ut sciunt omnēs
- hic haec hoc + -ne: hicine? haecine? hocine?
- forās *adv* = ē foribus, ē domō

Iānitor, postquam canem vīnxit, "Nōn ego" inquit, "sed hic canis tē forās pepulit. Nōlī nārrāre 'tē ā iānitōre forās pulsum esse'!"

vincīre vīnxisse vīnctum
pellere pepulisse pulsum

Cane vīnctō, tabellārius tandem intrat epistulamque ostendit iānitōrī; quī statim epistulam prehendit et in ātrium ad dominum suum fert.

can*e* vīnct*ō* = postquam canis vīnctus est

GRAMMATICA LATINA

Supīnum

[I] Amīcī salūtā*tum* veniunt (= quia salūtāre volunt).

'Salūtā*tum*' supīnum vocātur. Supīnum in *-tum* dēsinēns significat id quod aliquis agere vult et pōnitur apud verba 'īre', 'venīre', 'mittere' et alia.

salūtā*tum*
-tum

Exempla: Rōmānī cotīdiē lavā*tum* eunt. Mīlitēs oppidum oppugnā*tum* mittuntur. Vesperī omnēs dormī*tum* eunt. Mēdus et Lȳdia ad tabernam eunt ānulum ēmp*tum*.

[II] Id est facile dic*tū* = facile est id dīcere.

'Dic*tū*' est alterum supīnum in *-tū* dēsinēns, quod apud adiectīva 'facilis' et 'difficilis' et pauca alia reperītur.

dic*tū*
-tū

Exempla: Multa sunt faciliōra dic*tū* quam fac*tū*. Vōx difficilis audī*tū* est.

PENSVM A

Hōrā nōnā erus ambulā– īre solet. Tabellāriī nōn mittuntur pecūniam postulā–. Hostēs castra expugnā– veniunt. Multī barbarī Rōmam veniunt habitā–.

Syra: "Verba medicī difficilia sunt audī–." Ea rēs est fac– facilis. Nōmen barbarum difficile dic– est.

Verba: terrēre –isse –um; claudere –isse –um; dīcere –isse –um; solvere –isse –um; emere –isse –um; rumpere –isse –um; aperīre –isse –um; vincīre –isse –um; pellere –isse –um; scindere –isse –um; venīre –isse; posse –isse.

Vocābula nova:
foris
līmen
cardō
iānitor
catēna
aurum
lignum
faber
tabellārius
imāgō
pallium
aureus

PENSVM B

Iānua cōnstat ē duābus —, quae in — vertuntur. Ōstiārius vel — dīcitur servus quī hominēs in vīllam —. Canis eius prope tam — quam lupus est; itaque necesse est eum catēnā — [<ferrum] —. Ānulus Lȳdiae nōn ex ferrō, sed ex — factus est. Servus quī epistulās fert — dīcitur, nam — epistulae in tabellīs scrībēbantur.

Tabellārius — ianuam stat. Iānitor, quī — iānuam sedet, tabellārium dē cane ferōcī —: "Cavē! Canis tē —!" In solō intrā — scrīptum est '— canem' īnfrā — canis. "Nec haec — nec canis vērus mē —" inquit tabellārius, ac propius ad canem —. Canis catēnam — et vestem eius dentibus —. Tabellārius neque — neque — audet. Iānitor: "— prōcēdis? Ego tē intrāre —!" Sīc iānitor hominem territum —. Ille alterum gradum facit, sed canis eum ex ōstiō —. Tlēpolemus tōtō corpore — ex ōstiō —. — [= postrēmō] iānitor canem vincit.

PENSVM C

Quid est iānitōris officium?

Cūr necesse est canem eius vincīre?

Ex quā māteriā cōnstat iānua?

Vulcānus quis est?

Quid in solō intrā līmen vidētur?

Quid tabellārius sēcum fert?

Unde venit Tlēpolemus et quem quaerit?

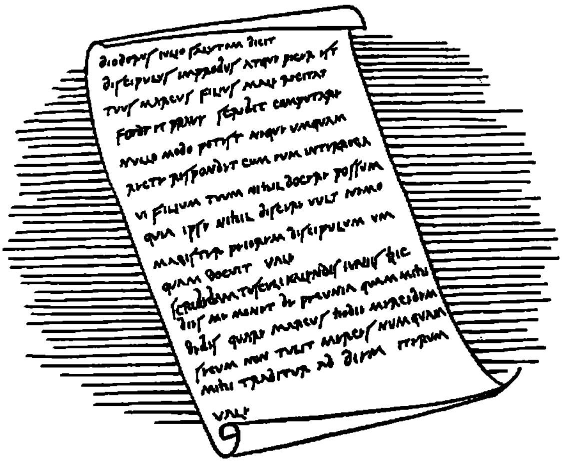
Quōmodo iānitor ē somnō excitātur?

Quid agit Iūlius post merīdiem?

Cūr canis saliēns catēnā nōn retinētur?

Quid facit iānitor antequam tabellārius intrat?

ferōx
ferreus
aureus
ligneus
cūstōdīre
admittere
vincīre
rogitāre
fremere
mordēre
retinēre
cavēre
monēre
resistere
solvere
terrēre
accēdere
salīre
rumpere
cēdere
prehendere
recēdere
prōcēdere
sinere
dērīdēre
tremere
pellere
removēre
arbitrārī
scindere
iste
scīlicet
anteā
posteā
prius
tandem
nūper
forīs
forās
sīcut
quīn
extrā
intrā
supīnum

EPISTVLA MAGISTRI

1 Iūlius, quī canem lātrāre audīvit, iānitōrem ātrium intrantem interrogat: "Quis advēnit?"

Iānitor: "Tabellārius advēnit Tūsculō. Ecce epistula quam illinc ad tē tulit." Hoc dīcēns iānitor epistulam dominō suō trādit.

Iūlius: "Quidnam hoc est? Quisnam Tūsculō epistulam ad mē mīsit?"

Iānitor: "Nesciō. Tantum sciō epistulam Tūsculō missam et ā tabellāriō ad tē lātam esse."

Iūlius: "Nōn opus est idem bis dīcere. Ego id quod semel dictum est bene intellegō. Recēde hinc ad canem tuum!" Sīc Iūlius iānitōrem dīmittit.

Dominus cēram aspiciēns signum magistrī cognōscit (est enim parva eius imāgō) et "Missa est" inquit "ā magistrō Diodōrō. Nōlō hās litterās legere, nam certē

ad-venīre -vēnisse

illinc = ab illō locō
ferre tulisse lātum
trā-dere = dare (dē manū in manum)
quid-nam? = quid?
quis-nam? = quis?
mittere mīsisse missum

signum magistrī

hinc = ab hōc locō

dī-mittere = ā sē mittere, iubēre discēdere

litterae -ārum *f pl* = epistula

dēbēre + *dat:* eī dēbeō : eī dare dēbeō

magister poscit pecūniam quam eī dēbeō. Duōrum mēnsium mercēdem magistrō dēbeō."

con-tinēre = in sē habēre
integer -gra -grum: (signum) i.um = nōn ruptum
signō integrō (*abl*) = dum signum integrum est
ea (*n pl*) = eae rēs

Aemilia: "At fortasse epistula aliās rēs continet. Quis scit? Fortasse magister aliquid scrīpsit dē Mārcō? Signō integrō, nēmō scit."

Iūlius signum rumpit et epistulam aperit. Ecce ea quae in epistulā magistrī scrīpta sunt:

salūs -ūtis *f*: (eī) salūtem dīcere = (eum) salūtāre

Diodōrus Iūliō salūtem dīcit.

umquam = ūllō tempore (neque umquam = et numquam)
nēmō magister = nūllus magister

Discipulus improbus atque piger est tuus Mārcus fīlius. Male recitat, foedē et prāvē scrībit, computāre nūllō modō potest, neque umquam rēctē respondet cum eum interrogāvī. Fīlium tuum nihil docēre possum quia ipse nihil discere vult. Nēmō magister pēiōrem discipulum umquam docuit. Valē.

kalendīs Iūniīs = diē prīmō mēnsis Iūniī

Scrībēbam Tūsculī kalendīs Iūniīs. Hic diēs mē monet dē pecūniā quam mihi dēbēs. Quārē Mārcus hodiē mercēdem sēcum nōn tulit? Mercēs numquam mihi trāditur ad diem. Iterum valē.

vultus -ūs *m* = faciēs
pallidus -a -um = albus (dē colōre vultūs dīcitur)
pallēre = pallidus esse
ob *prp+acc* = propter

Interim Mārcus, cuius vultus ad nōmen magistrī colōrem mūtāvit, pallidus et tremēns patrem legentem spectat. Cūr pallet puer? Pallet ob timōrem. (Quī timet pallēre solet.)

legere lēgisse lēctum

Item Aemilia vultum Iūliī sevērum intuētur. Postquam ille epistulam lēgit ūsque ad fīnem, uxor eum interrogat: "Quid scrīpsit magister?"

Iūlius: "Prior epistulae pars dē aliā rē est; in parte pos- *II*
teriōre magister mē monet dē pecūniā quam eī dēbeō."

Aemilia: "Cūr nōn solvis pecūniam quae magistrō dēbētur? Certē magister, quī fīliōs nostrōs tam bene scrībere et legere docet, mercēdem suam meret. Sed quidnam scrīptum est in priōre epistulae parte? Nōnne magister Mārcum laudat?"

Iūlius: "Hāc epistulā nūlla laus continētur, nec enim puer piger atque improbus laudem meret! Tūne putās tē hīs litterīs laudārī, Mārce?"

Mārcus vultum ā patre āvertit nec ūllum verbum respondet, at genua trementia et vultus pallidus respōnsum plānum est, quod pater facile intellegit. Saepe silentium est respōnsum plānissimum.

Tacente Mārcō, Aemilia "Quid fēcit Mārcus?" inquit, "Dīc mihi omnia!"

Iūlius: "Mārcus prope omnia fēcit quae facere nōn dēbuit! Haec epistula omnem rem plānam facit. — Ō Mārce! Iam plānē intellegō falsa esse omnia quae nōbīs nārrāvistī: magister plānīs verbīs scrībit 'tē discipulum improbissimum fuisse ac foedē et prāvē scrīpsisse'!"

Mārcus: "At tabulam vōbīs ostendī..."

Iūlius: "Aspice hanc tabulam: vidēsne nōmen 'Sextī' litterīs plānīs in parte superiōre īnscrīptum? Tūne solēs nōmina aliēna īnscrībere in tabulā tuā? Haec nōn tua, sed Sextī tabula est. Hocine negāre audēs?"

Mārcus, quī iam nōn audet mentīrī, nihil negat, sed omnia fatētur: "Rēctē dīcis, pater. Tabula Sextī est. Tabulās mūtāvī inter pugnam."

solvere pecūniam = dare pecūniam quae dēbētur

merēre -uisse -itum

laus laudis *f* = verba laudantia

rēs epistulā continētur = epistula rem continet

ā-vertere

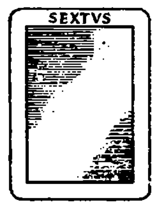
plānus -a -um = quī facile intellegitur

facile *adv*

facere -iō fēcisse factum

dēbēre -uisse -itum

omnis -e = tōtus

ostendere -disse

superior -ius *comp* ↔ īnferior

īn-scrībere

negāre = dīcere 'nōn vērum esse'

fatērī ↔ negāre

Aemilia: "Pugnam? Quam pugnam nārrās?"

- per-dere ↔ servāre
- per-dere -didisse

Iūlius: "Mārcus mihi iam nārrāvit 'sē cum Sextō pugnāvisse.' — Nōnne tibi satis fuit vestem tuam novam perdere? Etiamne tabulam aliēnam...?"

Mārcus: "Tabulam Sextī nōn perdidī, pater. Vidē: integra est tabula."

- factum -ī *n* = id quod factum est
- pudēre: mē pudet = intellegō mē indignē fēcisse /indignē factum esse

Iūlius: "At certē pater Sextī putābit eum perdidisse tabulam suam. Fortasse Sextus ā patre suō pūniētur ob hanc rem. Intellegisne factum tuum indignum esse? Nōnne tē pudet hoc fēcisse? Profectō mē pudet hoc ā meō fīliō factum esse!"

- rubēre = ruber esse
- pudor -ōris *m* < pudēre
- pudēre + *gen*: factī suī : ob factum suum

Mārcus, quī paulō ante ob timōrem pallēbat, iam rubet propter pudōrem. Puerum pudet factī suī. (Is quem factōrum suōrum pudet rubēre solet.)

- post-hāc = post hoc tempus
- futūrus sum = erō
- pāritūrus sum = pārēbō
- pugnātūrus sum = pugnābō
- dormītūrus sum = dormiam
- prō-mittere -mīsisse -missum

Mārcus: "Certē malus puer fuī, sed posthāc bonus *III*
puer futūrus sum: semper vōbīs pāritūrus sum, numquam pugnātūrus sum in viā nec umquam in lūdō dormītūrus sum. Hoc vōbīs prōmittō, pater et māter! Mihi crēdite!"

- pugnātūrum *esse*
- ante-hāc = ante hoc tempus; ↔ post-hāc

Mārcus 'sē malum puerum fuisse' fatētur ac simul prōmittit 'sē posthāc bonum puerum futūrum esse, semper sē parentibus pāritūrum esse nec umquam in viā pugnātūrum nec in lūdō dormītūrum esse' — id quod saepe antehāc prōmīsit!

- facere, *imp* fac! facite!
- prōmissum -ī *n* = quod prōmissum est

Iūlius: "Prīmum fac quod prōmīsistī, tum tibi crēdēmus!" Iūlius nōn crēdit Mārcum prōmissum factūrum esse.

Mārcus: "Omnia quae prōmīsī factūrus sum. Nōlī mē verberāre! Iam bis verberātus sum ā magistrō."

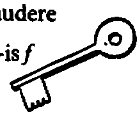
factūrus sum = faciam

"Ergō verbera magistrī nōn satis fuērunt!" inquit Iūlius, "Profectō verbera meruistī!" Tum oculōs ā fīliō āvertēns: "Abī hinc ab oculīs meīs! Dūc eum in cubiculum eius, Dāve, atque inclūde eum! Posteā fer mihi clāvem cubiculī!"

verbera -um *n pl*

in-clūdere < in + claudere

clāvis -is *f*

Postquam Dāvus puerum ex ātriō dūxit, dominus "Haec omnia" inquit "facta sunt, quod Mēdus herī domō fūgit nec hodiē Mārcum in lūdum euntem et illinc redeuntem comitārī potuit. Posthāc Mārcum sine comite ambulāre nōn sinam. Crās Dāvus eum comitābitur; is certē bonus comes erit."

dūcere dūxisse ductum

herī = diē ante hunc diem (↔ crās)
fugere -iō fūgisse
īre, *part* iēns *eu*ntis
comitārī: eum c. = cum eō īre
comes -itis *m* = is quī comitātur

Mārcō in cubiculum ductō atque inclūsō, Dāvus redit et "Mārcus" inquit "inclūsus est. Ecce clāvis cubiculī."

in-clūdere -sisse -sum
Mārc*ō*...duct*ō*/inclūs*ō* = postquam Mārcus ... ductus/inclūsus est

Iūlius clāvem sūmit ac surgit. Aemilia, quae putat eum ad Mārcum īre, "Quō īs, Iūlī?" inquit, "Mārcumne verberātum īs?" Aemilia Mārcum ā patre verberātum īrī putat. "Nōlī eum verberāre! Nōn putō eum posthāc in viā pugnātūrum neque in lūdō dormītūrum esse."

māter putat fīlium ā patre verberā*tum īrī* = māter putat patrem fīlium verberātūrum esse

Iūlius: "Putāsne iam mūtātum esse istum puerum? Ego eum nec mūtātum esse nec posthāc mūtātum īrī crēdō! Quamquam herī ā mē semel verberātus est atque hodiē bis ā magistrō, nec verbera patris nec magistrī eum meliōrem fēcērunt."

Aemilia: "Ergō nōn opus est iterum eum verberāre. Nec laudibus nec verberibus melior fierī potest."

scrīptūrus sum = scrībam

cui-nam? = cui?

trā-dere -didisse -ditum

'respōnsum ā Mārcō trā-ditum īrī' = 'Mārcum respōnsum trāditūrum esse'

dēbitus -a -um = quī dēbētur

"mercēdem solvere nōlō"

negāre + *dat* = dare nōlle

quam ob rem? = ob quam rem? quārē?

af-ferre at-tulisse al-lātum (< ad-)

quō-nam? = quō?

quae-nam? = quae?

epistul*ā* lēct*ā* = postquam epistula lēcta est (ab eā)

Iūlius: "Nōlī timēre, Aemilia! Mārcum in cubiculō relinquam. Iam epistulam scrīptūrus sum." Iūlius dīcit 'sē epistulam scrīptūrum esse.'

Aemilia: "Cuinam scrīptūrus es?"

Iūlius: "Magistrō scīlicet. Crās Dāvus, Mārcī comes, epistulam meam sēcum feret, quae ā Mārcō ipsō trādētur magistrō. Tabellārius, quī epistulam magistrī trādidit, tempus perdit, sī forīs respōnsum meum opperītur. Dīmitte eum, Dāve! Dīc eī 'respōnsum meum crās ā Mārcō trāditum īrī'."

Aemilia: "Nōnne Mārcus simul cum epistulā tuā mercēdem dēbitam trādet magistrō?"

Iūlius: "Minimē! Ego enim plānē respondēbō 'mē mercēdem solvere nōlle'!"

Aemilia: "Quid ais? Nōnne tē pudet pauperī magistrō mercēdem negāre? Quam ob rem mercēdem dēbitam solvere nōn vīs? Causam afferre oportet."

Iūlius: "Magister ipse mihi causam attulit."

Aemilia: "Quōnam modō? Quaenam causa allāta est ā magistrō?"

Iūlius: "In hīs litterīs magister ipse fatētur 'sē fīlium meum nihil docēre posse': ergō mercēdem nōn meruit. Pecūniam quae merita nōn est nōn solvam. Nōlō pecūniam meam perdere!"

Epistulam sūmēns Aemilia "Itane scrībit magister?" inquit; tum, epistulā lēctā, "Hoc tē nōn excūsat, nam plānē scrībit 'Mārcum ipsum nihil discere velle', et quī

nihil discere vult, nihil discere potest. Nōn modo posse, sed etiam velle opus est: quod nōn vīs, nōn potes."

Iūlius rīdēns "Rēctē dīcis" inquit, "Ego enim pecūniam solvere nōlō: ergō solvere nōn possum!"

Hoc dīcēns Iūlius epistulam magistrī scindit.

Iūlius epistulam scindit

GRAMMATICA LATINA

Participium et īnfīnītīvus futūrī

[A] Āctīvum.

Mīles: "Fortiter pugnā*tūrus* sum." Mīles dīcit 'sē fortiter pugnā*tūrum esse*.'

pugnā*tūr|us sum* = pugnābō
pugnā*tūr|um esse*

'Pugnā*tūrus -a -um*' est participium futūrī. Participium futūrī est adiectīvum dēclīnātiōnis I/II. 'Pugnā*tūrum esse*' est īnfīnītīvus futūrī, quī cōnstat ex participiō futūrī et 'esse'.

-*tūr|us* -a -um
-*tūr|um esse*

Exempla: pāritūrus, dormītūrus, factūrus, scrīptūrus, futūrus.

Mārcus: "Posthāc bonus discipulus *futūrus* sum..." Mārcus dīcit 'sē posthāc bonum discipulum *futūrum esse*, semper magistrō pāri*tūrum esse* nec umquam in lūdō dormī*tūrum esse*.' Magister nōn crēdit eum prōmissum fac*tūrum esse*.

[1] pugnā*tūr|um esse*
[2] pāri*tūr|um esse*
[3] fac*tūr|um esse*
[4] dormī*tūr|um esse*
futūr|um esse

Puerī: "Posthāc bonī discipulī *futūrī* sumus..." Puerī dīcunt 'sē posthāc bonōs discipulōs *futūrōs esse*, semper magistrō pāri*tūrōs esse* nec umquam in lūdō dormī*tūrōs esse*.' Magister nōn crēdit eōs prōmissum fac*tūrōs esse*.

[B] Passīvum.

Iūlius: "Sextus ā magistrō laudābitur." Iūlius dīcit 'Sextum ā magistrō laudā*tum īrī*.'

laudā*tum īrī*

'Laudā*tum īrī*' est īnfīnītīvus futūrī passīvī, quī ex supīnō et 'īrī' cōnstat.

-*tum īrī*

PENSVM A

Mārcus: "Posthāc bonus puer fu– sum et vōbīs pāri– sum." Mārcus prōmittit 'sē bonum puerum fu– esse et sē parentibus

Vocābula nova:
signum
litterae
vultus
laus
factum
pudor
prōmissum
verbera
clāvis
comes
integer
pallidus
plānus
superior
trādere
dīmittere
dēbēre
continēre
salūtem dīcere
pallēre
solvere
merēre
āvertere
īnscrībere
negāre
fatērī
perdere
pudēre
rubēre
prōmittere
inclūdere
comitārī
illinc
hinc
quidnam?
quisnam?
fortasse
umquam
posthāc
antehāc
herī
ob

pāri– esse.' Aemilia putat Mārcum ā Iūliō verberā– īrī, sed Iūlius 'sē epistulam scrīp– esse' dīcit.

Verba: dūcere –isse –um; legere –isse –um; mittere –isse –um; inclūdere –isse –um; facere –isse –um; ferre –isse –um; afferre –isse –um; trādere –isse –um; perdere –isse; ostendere –isse; fugere –isse.

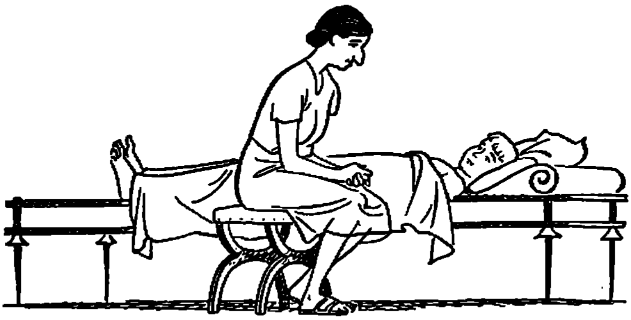
PENSVM B

Iānitor dominō epistulam — [= dat]. Iūlius — rumpit; iam signum — nōn est. Mārcus — et tremēns — patris legentis aspicit. Epistula magistrī omnem rem — facit. Iūlius: "Sextī est haec tabula; num hoc — audēs?" Puer nihil negat, sed omnia —. Iūlius: "Indignum est — tuum. Nōnne tē — factī tuī?" Mārcus, quī paulō ante — timōrem pallēbat, iam — ob —. Mārcus: "— semper bonus puer erō, hoc vōbīs —!"

Hodiē Mēdus Mārcum ad lūdum — nōn potuit, nam — domō fūgit; itaque Mārcus sine — ambulāvit. Magister pecūniam quam Iūlius eī — postulat. Iūlius: "Magistrō pecūniam — nōlō, neque enim is mercēdem —. Pecūniam meam — nōlō."

PENSVM C

Ā quō epistula missa est?
Quōmodo Iūlius epistulam aperit?
Quid magister scrīpsit dē Mārcō?
Cuius nōmen in tabulā īnscrīptum est?
Quam ob rem rubet Mārcus?
Negatne Mārcus sē malum discipulum fuisse?
Quid Mārcus parentibus suīs prōmittit?
Quō Dāvus puerum dūcit?
Quārē Iūlius surgit?
Quid Iūlius magistrō respondēbit?
Cūr mercēdem solvere nōn vult?

PVER AEGROTVS

Interim Quīntus lectō tenētur. Puer aegrōtus iterum iterumque super lectum sē convertit nec dormīre potest sīve in latere dextrō cubat sīve in latere sinistrō. Itaque ē lectō surgere cōnātur, sed pēs dēnuō dolēre incipit. Puer territus pedēs nūdōs aspicit et "Quid hoc est?" inquit, "Pēs dexter multō māior est quam pēs laevus!" Quīntus mīrātur quod pedēs, quī herī parēs erant, hodiē tam imparēs sunt. Tum puer aegrōtus in lectō recumbit. Vīlla quiēta est: nūllus sonus audītur ab ūllā parte; etiam avēs, tempestāte subitā territae, in hortō silent.

At subitō silentium clāmōre et strepitū māximō rumpitur, nam Mārcus in cubiculō suō, quod iūxtā cubiculum Quīntī est, magnā vōce clāmat et forem manibus pedibusque percutit. Quīntus, quī tantum strepitum mīrātur, Syram vocat; quae continuō accurrit.

Syra: "Quid est, Quīnte? Putāvī tē dormīre."

Quīntus: "Mēne dormīre per tantum strepitum?

aegrōtus -a -um = aeger
con-vertere = vertere
latus -eris *n*
dē-nuō (< dē novō) = rūrsus
laevus -a -um = sinister
pār paris = aequus
im-pār ↔ pār
re-cumbere ↔ surgere (ē lectō)
subitus -a -um = nōn exspectātus
subitō *adv*
strepitus -ūs *m* = sonus magnus
iūxtā *prp+acc* = apud
per-cutere -iō = pulsāre
continuō = statim
mē-ne dormīre *putāvistī?*

quid agitur? = quid fit?
valdē < validē
frangere = rumpere (rem dūram)
aliter = aliō modō
sē, *dat* sibi
dolor -ōris *m* < dolēre
cōnārī -ātum esse
dolēre -uisse
intuērī, *imp* -re: intuē*re!* = aspice!
cadere cecidisse
māior ped*e* laev*ō*=māior *quam* pēs laevus
frangere frēgisse frāctum
os ossis *n*

flēre = lacrimāre
patī -ior: dolōrem p. = dolōrem ferre
et-sī = quamquam
dolor gravis=d. magnus
intus ↔ forīs
cōnsōlārī, loquī, *imp* -re: Q. imperat: "Cōnsōlā*re* mē! loque*re* mēcum!"
laetārī, *imp* -re: laetā*re*! = gaudē!

Quid agitur, Syra? Quam ob rem Mārcus sīc clāmat ac forem tam valdē percutit?"

Syra: "Nōlī hoc mīrārī: Mārcus forem frangere cōnātur, quod aliter exīre nōn potest. Sed tū quid agis? Doletne tibi pēs adhūc?"

Puer 'pedem sibi dolēre' ait: "Valdē mihi dolet pēs, ob dolōrem ē lectō surgere nōn possum."

Syra: "Tūne ē lectō surgere cōnātus es?"

Quīntus: "Certē surgere cōnātus sum, at necesse fuit mē continuō recumbere, ita pēs doluit. Intuēre pedēs meōs, Syra! Comparā eōs! Antequam dē arbore cecidī, parēs erant, nunc pēs dexter māior est pede laevō."

Syra: "Ego nōn mīror pedem tuum aegrum esse, quod dē tam altā arbore cecidistī; at mīror tē crūs nōn frēgisse. Facile os frangere potuistī."

Quīntus: "Quis scit? Fortasse os frāctum est, nam pedem vix movēre possum sine dolōribus."

Syra: "Ossa tua integra sunt omnia. Nōlī flēre! Puerum Rōmānum sine lacrimīs dolōrem patī decet."

Quīntus: "Nōn fleō, etsī dolōrem gravem patior. Trīstis sum, quod mihi necesse est intus cubāre, dum aliī puerī forīs lūdunt. Cōnsōlāre mē, Syra! Cōnsīde hīc iūxtā lectum et loquere mēcum!"

Syra iūxtā lectum ad latus puerī laevum cōnsīdit eumque sīc cōnsōlātur: "Nōlī trīstis esse quod hīc intus cubās: immō laetāre tē nōn inclūsum esse in cubiculō ut frātrem tuum! Nec Mārcō licet cum aliīs puerīs lūdere."

Quīntus: "Is nōn aegrōtat nec dolōrēs patitur."

Syra: "Etsī valet, certē tergī dolōrēs passus est."

Quīntus: "Estne verberātus Mārcus? Cūr eī nōn licet exīre? Quid factum est postquam frāter meus domum rediit? Omnia ignōrō. Dum hīc sōlus cubō, nihil nōscere possum, etsī omnia scīre cupiō."

II Syra: "Iam nārrābō tibi omnia quae facta sunt: Frāter tuus hodiē sine comite in lūdum iit..."

Quīntus: "Nōnne Mēdus eum comitātus est?"

Syra: "Mēdus herī domō fūgit — putō quia amīcam suam, quae Rōmae habitat, vidēre cupīvit."

Quīntus: "Quōmodo Mēdus, quī vix umquam Rōmae fuit, puellam Rōmānam nōscere potuit?"

Syra: "Nesciō quōmodo, sed certō sciō eum aliquam fēminam nōvisse, nam saepe dē eā locūtus est. Nihil difficile est amantī, ut āiunt.

"Mēdus igitur hodiē Mārcum comitārī nōn potuit. Nūper Mārcus sōlus rediit, sed pater fīlium suum redeuntem vix cognōvit neque eum ōsculātus est ut solet, nam Mārcus nōn modo ūmidus erat quod per imbrem ambulāverat, sed etiam sordidus atque cruentus quod humī iacuerat et ā Sextō pulsātus erat. Puerī enim in viā pugnāverant: prīmum Mārcum pulsāverat Sextus, tum Mārcus et Titus Sextum pulsāverant. Hōc audītō, dominus Mārcum sevērē reprehendit."

Quīntus: "Māter quid dīxit?"

Syra: "Māter tua nōn aderat, sed paulō post intrāvit.

patī passum esse

fierī factum esse

red-īre -iisse

ignōrāre = nescīre

cupere -iō = velle

iam (+ *fut*) = continuō

īre iisse (< īvisse)

comitārī -ātum esse

cupere -īvisse

vix umquam = prope numquam

certō *adv*

ali-qua fēmina, *acc* aliquam fēminam

nōscere nōvisse

loquī locūtum esse

ut *hominēs* āiunt

cognōscere cognōvisse cognitum

cruentus -a -um < cruor

reprehendere -disse -ēnsum

ad-erat

lavāre lāvisse lautum (= lavātum)
vidēre vīdisse vīsum

cēterum = praetereā, sed

pēior cēterīs (*abl*) = pēior *quam* cēterī

mentīrī mentītum esse

ali-quis, *acc* ali-quem

tumultus -ūs *m* = clāmor et strepitus
verērī veritum esse

mordēre momordisse morsum
lupō ferōcior = ferōcior *quam* lupus

saepe, *comp* saepius, *sup* saepissimē
nōvisse ↔ ignōrāre

dare dedisse datum
lūdere lūsisse

Tunc Mārcus iam lautus erat et vestem mūtāverat, domina eum sordidum atque cruentum nōn vīdit. Mārcus vērō 'sē bonum discipulum fuisse' dīxit, etsī in lūdō dormīverat nec magistrum recitantem audīverat — cēterum in hāc rē is nōn pēior fuerat cēterīs, nam omnēs dormīverant! Postrēmō litterās pulchrās quās Sextus scrīpserat mātrī ostendit atque dīxit 'sē ipsum eās litterās scrīpsisse.' Tam turpiter frāter tuus mentītus est!"

Quīntus: "Quōmodo scīs Mārcum mentītum esse et eās litterās ā Sextō scrīptās esse?"

Syra: "Quia nōmen 'Sextī' in tabellā scrīptum erat. Et paulō post tabellārius advēnit..."

Quīntus: "Nūper aliquem iānuam pulsāre et canem valdē lātrāre audīvī. Tum subitō magnā vōce clāmāvit aliquis. Quidnam tantus ille tumultus significāvit?"

Syra: "Tabellārius clāmāvit quod canem veritus est, nec sine causā, nam canis eum momordit et vestem eius scidit. Is canis lupō ferōcior est!"

Quīntus: "Ego canem iānitōris nōn vereor neque umquam ab eō morsus sum."

Syra: "Id nōn mīror, nam canis saepissimē tē vīdit. Canis tē nōvit, ignōrat illum."

Quīntus: "Canis mē nōn modo nōvit, sed etiam dīligit, nam multa eī ossa dedī et saepe cum eō lūsī. Cēterum quid attulit tabellārius?"

Syra: "Epistulam attulit in quā magister scrīpserat 'Mārcum discipulum pigerrimum fuisse atque foedē et

prāvē scrīpsisse.' Tum Mārcus, quī prīmō omnia negāverat, 'sē mentītum esse' fassus est."

prīmō *adv* = initiō
fatērī fassum esse

Quīntus: "Profectō verbera meruit!"

Syra: "Magister eum iam bis verberāverat, nec igitur pater eum dēnuō verberāre voluit, sed in cubiculum inclūsit. Cēterum facile tibi est frātrem tuum reprehendere, dum ipse hīc in mollī lectulō cubās. Tūne ipse semper bonus discipulus es?"

velle voluisse

Quīntus: "Melior sum frātre meō! Herī laudātus sum, quia pulchrē scrīpseram et recitāveram."

melior frātr*e* me*ō* = m. *quam* frāter meus

Syra: "Tūne sōlus pulchrē scrīpserās et recitāverās?"

Quīntus: "Immō omnēs praeter Mārcum laudātī sumus, quod pulchrē scrīpserāmus et recitāverāmus."

Syra: "Sī vōs laudātī estis, quod pulchrius scrīpserātis et recitāverātis quam Mārcus, nōnne ille tam rēctē scrīpserat quam vōs? Ego Mārcum bene nōvī, nec putō eum vōbīs stultiōrem esse."

stultior *vōbīs* (*abl*) = stultior quam vōs

Quīntus: "At certē pigrior est nōbīs!"

GRAMMATICA LATINA

Verbī tempora

Plūsquamperfectum

[A] Āctīvum.

Puer ūmidus est quod per imbrem ambulāv*it*.

Puer ūmidus erat quod per imbrem ambulāv*erat*

ambulāv*erat*

'Ambulāvit' praeteritum perfectum est. 'Ambulāv*erat*' est tempus praeteritum plūsquamperfectum. Plūsquamperfectum dēsinit in *-erat* (pers. III sing.), quod ad īnfīnītīvum perfectī sine *-isse* additur.

plūs-quam-perfectum
-erat

[1] recitāv|era|m
recitāv|erā|s
recitāv|era|t
recitāv|erā|mus
recitāv|erā|tis
recitāv|era|nt
[2] pāru|era|m
pāru|erā|s
pāru|era|t
pāru|erā|mus
pāru|erā|tis
pāru|era|nt
[3] scrīps|era|m
scrīps|erā|s
scrīps|era|t
scrīps|erā|mus
scrīps|erā|tis
scrīps|era|nt
[4] dormīv|era|m
dormīv|erā|s
dormīv|era|t
dormīv|erā|mus
dormīv|erā|tis
dormīv|era|nt

fu|era|m	*fu|erā|mus*
fu|erā|s	*fu|erā|tis*
fu|era|t	*fu|era|nt*

Exempla: [1] recitāv|*erat;* [2] pāru|*erat;* [3] scrīps|*erat;* [4] dormīv|*erat.*

Herī magister puerum laudāvit, quia bonus discipulus *fuerat:* bene recit*āverat* et scrī*pserat,* magistrō pār*uerat,* nec in lūdō dormī*verat.*

Bonus discipulus malō: "Herī magister mē laudāvit, quia bonus discipulus *fueram:* bene recit*āveram* et scrī*pseram,* magistrō pār*ueram,* nec in lūdō dormī*veram.* At tē verberāvit magister, quia malus discipulus *fuerās:* male recit*āverās* et scrī*pserās,* in lūdō dormī*verās,* nec magistrō pār*uerās.*"

Herī magister puerōs laudāvit, quia bonī discipulī *fuerant:* bene recit*āverant* et scrī*pserant,* magistrō pār*uerant,* nec in lūdō dormī*verant.*

Bonī discipulī malīs: "Herī magister nōs laudāvit, quia bonī discipulī *fuerāmus:* bene recit*āverāmus* et scrī*pserāmus,* magistrō pār*uerāmus,* nec in lūdō dormī*verāmus.* At vōs verberāvit magister, quia malī discipulī *fuerātis:* male recit*āverātis* et scrī*pserātis,* in lūdō dormī*verātis,* nec magistrō pār*uerātis.*"

-era|m	*-erā|mus*
-erā|s	*-erā|tis*
-era|t	*-era|nt*

	Singulāris	*Plūrālis*
Persōna prīma	-eram	-erāmus
Persōna secunda	-erās	-erātis
Persōna tertia	-erat	-erant

[B] Passīvum.

verberāt|*us erat*

verberāt|*ī erant*

Magister Mārcum verberāverat = Mārcus verberāt*us erat* ā magistrō. Magister puerōs verberāverat = puerī verberāt*ī erant* ā magistrō.

verberāt|*us eram*
verberāt|*us erās*
verberāt|*us erat*
verberāt|*ī erāmus*
verberāt|*ī erātis*
verberāt|*ī erant*

Fīlius: "Pater mē verberāvit, etsī iam ā magistrō verberāt*us eram.*" Māter: "Cūr verberāt*us erās?*"

Fīliī: "Pater nōs verberāvit, etsī iam ā magistrō verberāt*ī erāmus.*" Māter: "Cūr verberāt*ī erātis?*"

-tus	*eram*	*-tī*	*erāmus*
-ta	*erās*	*-tae*	*erātis*
	erat		*erant*
-tum erat		*-ta erant*	

	Singulāris	*Plūrālis*
Persōna prīma	verberāt*us eram*	verberāt*ī erāmus*
Persōna secunda	verberāt*us erās*	verberāt*ī erātis*
Persōna tertia	verberāt*us erat*	verberāt*ī erant*

PENSVM A

Mārcus rediēns sordidus erat quod humī iac– et cruentus quod Sextus eum puls–. Puerī in viā pugn–. Tergum Mārcō dolēbat quod magister eum verber–. Mārcus ā magistrō verber– — quod in lūdō dorm– nec magistrum recitantem aud–. Mārcus: "Magister mē verberāvit quod in lūdō dorm– nec eum recitantem aud–, sed mē laudāvit quod bene comput– et scrīps–."

Verba: lavāre –isse –um; vidēre –isse –um; mordēre –isse –um; dare –isse –um; reprehendere –isse –um; frangere –isse –um; cognōscere –isse –um; nōscere –isse; lūdere –isse; cadere –isse; īre –isse; cupere –isse; velle –isse; patī –um esse; loquī –um esse; fatērī –um esse.

PENSVM B

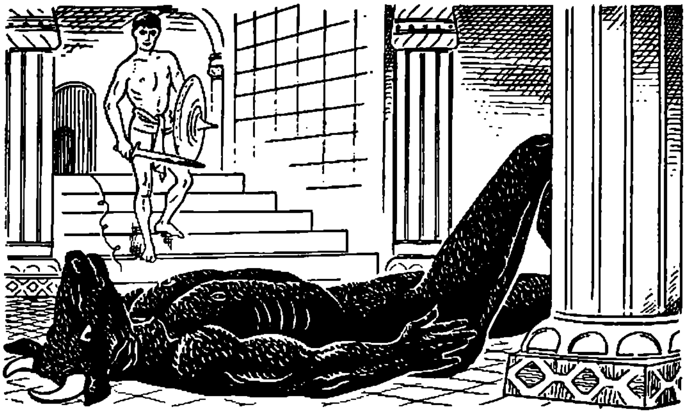
Puer — [= aeger] dormīre nōn potest sīve in — dextrō iacet sīve in — [= sinistrō]. Itaque surgere cōnātur, sed in lectō —, nam pēs — [= rūrsus] dolēre incipit. Mārcus clāmat et forem valdē — [=pulsat], ita puer inclūsus forem — cōnātur. Quīntus clāmōrem et — audit et Syram vocat; quae — accurrit. Puer dīcit 'pedem — dolēre': "Pēs mihi dolet, ob — dormīre nōn possum. Fortasse — crūris frāctum est." Syra: "Nōlī —!" Quīntus: "Nōn fleō, — [= quamquam] dolōrem gravem —."

PENSVM C

Cūr Quīntus mīrātur pedēs suōs aspiciēns?
Quam ob rem pēs eius aegrōtat?
Estne frāctum os crūris?
Quārē Mārcus forem frangere cōnātur?
Quid Syra Quīntō nārrat dē Mārcō?
Cūr Mārcus rediēns cruentus erat?
Quārē Mēdus ē vīllā fūgit?
Quid Syra dē cane iānitōris putat?
Cūr canis Quīntum dīligit?
Cūr Iūlius Mārcum nōn verberāvit?

Vocābula nova:
latus
sonus
strepitus
dolor
os
tumultus
aegrōtus
laevus
pār
impār
subitus
cruentus
convertere
mīrārī
recumbere
percutere
frangere
flēre
patī
ignōrāre
nōscere
cupere
iūxtā
dēnuō
subitō
continuō
certō
prīmō
valdē
aliter
intus
etsī
cēterum
plūsquamperfectum

GRAECIA
Lemnos
Troia
Lesbos
ASIA
Chios
Euboea
Delphi
Mare
Aegaeum
Corinthus
Athenae
Samos
Peloponnesus
Icaria
Naxus
Sparta
Melos
Rhodus
Creta

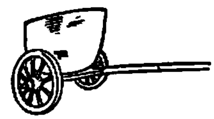
THESEVS ET MINOTAVRVS

Syra, postquam facta Mārcī nārrāvit, abīre vult, sed Quīntus "Nōlī" inquit "mē relinquere! Tē hīc manēre volō. Nārrā mihi aliquam fābulam!"

Syra: "Quam fābulam mē tibi nārrāre vīs? Fābulamne dē lupō et agnō quī forte ad eundem rīvum vēnērunt? an fābulam dē puerō quī cupīvit regere equōs quī currum Sōlis per caelum trahunt?"

Tacente Quīntō, Syra pergit: "An cupis audīre fābulam dē Achille, duce Graecōrum, quī Hectorem, ducem Trōiānum, interfēcit atque corpus eius mortuum post currum suum trāxit circum moenia urbis Trōiae? an fābulam dē Rōmulō, quī prīma moenia Rōmāna aedificāvit..."

Quīntus: "...et Remum frātrem interfēcit quia moenia humilia dērīdēbat! Omnēs istās fābulās antīquās saepe audīvī. Iam vērō nec dē hominibus nec dē bēstiīs

currus -ūs *m*

fābula -ae *f* (< fārī)

agnus -ī *m* = parvula ovis
forte = nesciō cūr, sine causā
regere = gubernāre
Sōl : deus sōlis
trahere trāxisse tractum

Achillēs -is *m*
Hector -oris *m*
Trōiānus -a -um < Trōia -ae *f*, urbs Asiae
inter-ficere -iō -fēcisse -fectum = mortuum facere
moenia -ium *n pl* = mūrī

Rōmulus -ī *m*

Remus -ī *m*

humilis -e ↔ altus

audīre cupiō. Nārrā mihi fābulam dē aliquō ferōcī mōnstrō, cui caput bēstiae et corpus hominis est et quod hominēs vīvōs vorat! Tālem fābulam audīre cupiō."

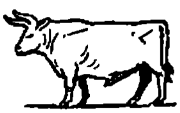
Syra: "At tāle mōnstrum tē terrēbit, Quīnte."

Quīntus: "Nōlī putāre mē puerum timidum esse! Timor mōnstrōrum puerum Rōmānum nōn decet!"

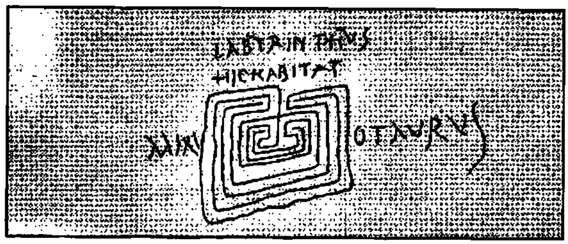
"Nārrābō tibi fābulam dē Thēseō et Mīnōtaurō" inquit Syra, et sīc nārrāre incipit:

"In īnsulā Crētā ōlim vīvēbat mōnstrum terribile, nōmine Mīnōtaurus, cui caput taurī, corpus virī erat. Mīnōtaurus in magnō labyrinthō habitābat."

mōnstrum -ī *n*
vorāre = tōtum ēsse
timidus -a -um = quī timet
Thēseus -ī *m*
Mīnōtaurus -ī *m*
ōlim = aliquō tempore, tempore antīquō
terribilis -e < terrēre
taurus -ī *m* = bōs masculus
labyrinthus -ī *m*

taurus

Quīntus: "Quid est labyrinthus?"

Syra: "Est magnum aedificium quod frequentibus mūrīs in plūrimās partēs dīviditur. Nēmō quī tāle aedificium semel intrāvit rūrsus illinc exīre potest, etsī iānua patet. Labyrinthus ille in quō Mīnōtaurus inclūsus tenēbātur, ā Daedalō, virō Athēniēnsī, aedificātus erat. Quī iam antequam ex urbe Athēnīs in Crētam vēnit, complūrēs rēs mīrābilēs fēcerat.

"Mīnōtaurus nihil praeter hominēs vīvōs edēbat. Itaque complūrēs adulēscentēs virginēsque quotannīs

aedificium -ī *n* < aedificāre
patēre = apertus esse
Daedalus -ī *m*
Athēniēnsis -e < Athēnae -ārum *f pl*, urbs Graeciae
quī : Daedalus
com-plūrēs -a = plūrēs quam duo
mīrābilis -e < mīrārī
quot-annīs = omnī annō, quōque annō

Athēnīs in Crētam mittēbantur, quī omnēs in labyrinthō ā mōnstrō illō saevō vorābantur. Nāvis quā Athēniēnsēs illūc vehēbantur vēla ātra gerēbat, nam eō colōre significātur mors."

II Quīntus: "Quam ob rem tot Athēniēnsēs ad mortem certam mittēbantur?"

Syra: "Rēx Mīnōs, quī tunc Crētam regēbat, paucīs annīs ante urbem Athēnās bellō expugnāverat. Post expugnātiōnem urbis Mīnōs, cupidus aurī atque sanguinis, nōn modo magnam pecūniam, sed etiam hominēs vīvōs ab Athēniēnsibus postulāverat. Rēx enim Athēniēnsibus male volēbat, quod fīlius eius paulō ante ab iīs necātus erat.

"Eō tempore Thēseus, vir patriae amāns atque glōriae cupidus, Athēnīs vīvēbat. Quī nūper Athēnās vēnerat neque ibi fuerat cum urbs ā rēge Mīnōe expugnāta est. Thēseus, quī patrem Mīnōtaurī, taurum album, iam necāverat, novam glōriam quaerēns Mīnōtaurum ipsum quoque interficere cōnstituit. Itaque ūnā cum cēterīs Athēniēnsibus nāvem vēlīs ātrīs ōrnātam cōnscendit et in Crētam profectus est. Ibi continuō rēgem Mīnōem adiit, quī eum ā mīlitibus in labyrinthum dūcī iussit.

"Mīnōs autem fīliam virginem habēbat, cui nōmen erat Ariadna. Quae cum prīmum Thēseum cōnspexit, eum amāre coepit cōnstituitque eum servāre.

"Ariadna igitur, antequam Thēseus labyrinthum intrāvit, ad eum accessit et sīc loquī coepit: "Contrā Mī-

Athēnīs (*abl*) = *ab*/*ex* urbe Athēnīs
saevus -a -um = ferōcissimus
illūc = ad illum locum
mors mortis *f*

rēx rēgis *m*: vir quī terram/urbem regit
Mīnōs -ōis *m*: rēx Crētae
expugnātiō -ōnis *f* < expugnāre
cupidus -a -um < cupere; aurī cupidus = quī aur*um* cupit

velle: volēbat (*imperf*)
bene/male velle + *dat* = amīcus/inimīcus esse
necāre = interficere
patri*ae* amāns = quī patri*am* amat
glōria -ae *f* = magna laus
Athēn*īs*=*in* urbe Athēnīs
Athēn*ās* = *ad*/*in* urbem Athēnās
ibi = illīc

cōn-stituere -uisse -ūtum
vēlīs ōrnātus = vēla gerēns
cōnscendere -disse
proficīscī -fectum esse

iubēre iussisse iussum
eum ā mīlitibus dūcī iussit = mīlitēs eum dūc*ere* iussit
cōn-spicere -iō -spexisse -spectum
incipere -iō coepisse coeptum

ac-cēdere -cessisse

auxilium -ī *n*

occīdere -disse -sum = interficere (gladiō)
cīvis -is *m/f* = quī/quae in eādem urbe habitat

parātus -a -um

exitus -ūs *m* < exīre

reperīre repperisse repertum
fīlum -ī *n* = līnea tenuis

hūc = ad hunc locum
haec locūta = postquam haec locūta est
opperīre! = exspectā!

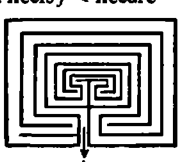
brevī *adv* = brevī tempore, mox

pollicērī = prōmittere

mora -ae *f*: sine morā = continuō
petere -īvisse -ītum

Mīnōtaurō occīsō = postquam M.us occīsus est
sequī secūtum esse
fīlum secūtus : postquam fīlum secūtus est, fīlum sequēns

nex necis *f* < necāre

exitus

nōtaurum ego tibi auxilium ferre nōn possum…" "Deī" inquit Thēseus "mihi auxilium ferent contrā illum. Hodiē certē Mīnōtaurum occīdam atque cīvēs meōs ā mōnstrō illō terribilī servābō. Bonum gladium gerō. Ad pugnam parātus sum." Tum Ariadna "Hoc nōn dubitō" inquit, "sed quōmodo exitum labyrinthī posteā reperiēs? Nēmō adhūc per sē viam ē labyrinthō ferentem repperit. Ego vērō tibi auxilium feram: ecce fīlum ā Daedalō factum quod tibi viam mōnstrābit. Auxiliō huius fīlī hūc ad mē redībis." Haec locūta, Ariadna Thēseō fīlum longum dedit; atque ille "Opperīre mē" inquit "hīc ad iānuam! Nōlī timēre! Ego mortem nōn timeō. Sine timōre mortis contrā hostem eō. Brevī hūc redībō, neque sine tē, Ariadna, in patriam revertar. Illūc tē mēcum dūcam neque umquam tē relinquam. Hoc tibi polliceor."

"Tum Thēseus, fīlum Ariadnae post sē trahēns, labyrinthum intrāvit ac sine morā Mīnōtaurum in mediō labyrinthō exspectantem petīvit, quem post brevem pugnam gladiō occīdit. Mīnōtaurō occīsō, Thēseus fīlum Ariadnae secūtus exitum labyrinthī facile repperit. Ita Thēseus ob amōrem patriae cīvēs suōs ā mōnstrō saevissimō servāvit.

"Haec sunt quae nārrantur dē nece Mīnōtaurī."

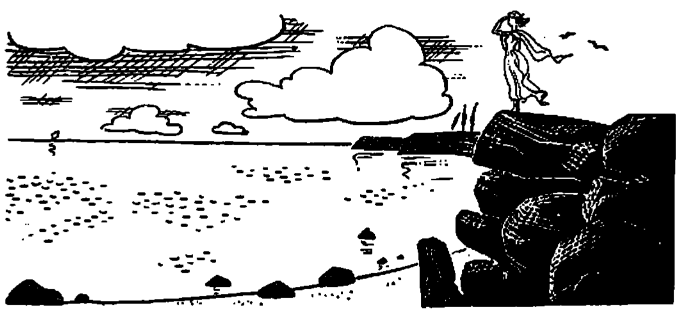
III

Hīc Quīntus "Perge" inquit "nārrāre dē Thēseō et Ariadnā! Nōnne illa Thēseum secūta est?"

Syra: "Thēseus ē labyrinthō exiēns "Mīnōtaurus ne-

cātus est" inquit, "Laetāminī, cīvēs meī! Intuēminī gladium meum cruentum! Sequiminī mē ad portum! Ibi nāvis mea parāta est ad nāvigandum." Tum Ariadnam cōnspiciēns "Et tū" inquit "sequere mē! Proficīscere mēcum Athēnās!" Ariadna, quae nihil magis cupiēbat, "Parāta sum ad fugiendum" inquit, atque sine morā nāvem Thēseī cōnscendit. Thēseus nāvem solvit et cum fīliā rēgis nāvigāvit Naxum; ibi vērō nocte silentī Ariadnam dormientem relīquit atque ipse Naxō profectus est. Māne Ariadna ē somnō excitāta amīcum in lītore quaesīvit neque eum repperit. Puella misera ab humilī lītore

laetā*minī!* = gaudēte!
intuē*minī!* = spectāte!
sequi*minī* mē! = venīte mēcum!
nāvigāre: *ad* nāviga*ndum*
et = etiam; et tū = etiam tū
fugere: *ad* fugi*endum*
Naxus -ī *f*
Nax*um* = *ad* īnsulam Naxum
Nax*ō* = *ab* īnsulā Naxō
relinquere -līquisse -lictum
lītus -oris *n*
quaerere -sīvisse -sītum

in altum saxum ascendit, unde prōspiciēns nāvem Thēseī procul in marī vīdit. Tum, etsī vōx eius ā nūllō audīrī poterat, Ariadna amīcum suum fugientem vocāvit: "Thēseu! Thēseu! Revertere ad mē!" neque ūllum respōnsum eī redditum est praeter vōcem ipsīus quam dūra saxa reddidērunt. Brevī nāvis ē cōnspectū eius abiit neque iam ūllum vēlum in marī cernēbātur. Ariadna igitur in lītus dēscendit atque hūc et illūc currēns

saxum -ī *n*
prō-spicere -iō = ante sē aspicere
ascendere -disse
Thēseus, *voc* Thēseu!
revertere! = redī!
red-dere -didisse -ditum
cōnspectus -ūs *m* < cōnspicere; ē cōnspectū = ab oculīs
dē-scendere -disse [↓] ↔ ascendere [↑]

multīs cum lacrimīs capillum et vestem scindēbat, ut hominēs quī maerent agere solent — ita maerēbat virgō miserrima, quae ā virō quem ante omnēs amābat sōla relicta erat inter ferās īnsulae sīcut agnus timidus inter saevōs lupōs."

Quīntus: "Cūr Thēseus amīcam suam ita dēseruit?"

Syra: "Tālēs sunt virī, mī puer. Montēs aurī fēminīs pollicentur, tum prōmissa oblīvīscuntur ac fēminās sine nummō dēserunt! Quis tam facile prōmissum oblīvīscitur quam vir quī fēminam amāvit? Ego quoque ōlim dēserta sum ab amīcō pecūniōsō quī mihi magnās rēs pollicitus erat. Nōlī vērō putāre mē ob cupiditātem pecūniae amāvisse eum, ego eum amābam quia eum probum virum esse crēdēbam. Etiam nunc maereō ob amōrem illīus virī."

Quīntus: "Oblīvīscere illīus virī improbī quī tē tam turpiter dēseruit!"

Syra: "Nōn facile est amōris antīquī oblīvīscī. Sed hoc tū nōndum intellegis, mī Quīnte. Redeō ad nārrātiōnem fābulae, quam prope oblīta sum, dum dē aliīs rēbus loquor.

"Ariadnā Naxī relictā, Thēseus ad patriam suam nāvigābat. Interim pater eius Aegeus, rēx Athēniēnsium, ab altō saxō in mare prōspiciēbat. Brevī nāvis fīliī in cōnspectum vēnit, sed nāvis rediēns eadem vēla ātra gerēbat quae abiēns gesserat: Thēseus enim post necem Mīnōtaurī vēla mūtāre oblītus erat! Itaque Aegeus, ar-

maerēre ↔ gaudēre

ante omnēs : magis quam omnēs aliōs

dēserere -uisse -rtum = relinquere

oblīvīscī -lītum esse

quis...? : nēmō...!

pollicērī -itum esse

cupiditās -ātis *f* < cupidus

ob amōrem virī : quia virum amō/amāvī

oblīvīscī + *gen/acc:* o. homin*is*, o. re*ī*/re*m*

nārrātiō -ōnis *f* < nārrāre

Nax*ī* = in īnsulā Nāxō

Aegeus -ī *m*

gerere gessisse gestum

arbitrātus = quī arbitrātus est

bitrātus mortem fīliī eō colōre significārī, sine morā dē saxō sē iēcit in mare, quod ā nōmine eius etiam nunc 'mare Aegaeum' vocātur.

iacere -iō iēcisse iactum

"Post mortem rēgis Aegeī fīlius eius Thēseus rēx Athēniēnsium factus est. Quī multōs annōs Athēnās magnā cum glōriā rēxit."

regere rēxisse rēctum

Hīs verbīs Syra fīnem nārrātiōnis facit.

fīnem nārrātiōnis facit = nārrāre dēsinit

GRAMMATICA LATINA

Verba dēpōnentia

Imperātīvus.

Laetā|*re!* = gaudē!	Laetā|*minī!* = gaudēte!
Intuē|*re!* = spectā!	Intuē|*minī!* = spectāte!
Revert|*ere!* = redī!	Revert|*iminī!* = redīte!
Partī|*re!* = dīvide!	Partī|*minī!* = dīvidite!

'Laetā*re* laetā*minī*' et cētera sunt imperātīvī verbōrum dēpōnentium. Imperātīvus verbī dēpōnentis: singulāris *-re*, plūrālis *-minī*.

[1] laetā|rī
lāetā|*re* laetā|*minī*
[2] intuē|rī
intuē|*re* intuē|*minī*
[3] revert|ī
revert|*ere* revert|*iminī*
[4] partī|rī
partī|*re* partī|*minī*

-re *-minī*

PENSVM A

Mēdus (ad Lȳdiam): "In Graeciam ībō. Comit– mē! Proficīsc– mēcum! Hoc mihi pollic–! Oblīvīsc– Rōmae! Ōscul– mē!"

Mēdus (ad nautās): "Iam proficīsc–, nautae! Ventus secundus est: intu– caelum! Laet–!"

Verba: trahere –isse –um; petere –isse –um; quaerere –isse –um; occīdere –isse –um; relinquere –isse –um; interficere –isse –um; cōnstituere –isse –um; dēserere –isse –um; cōnspicere –isse –um; incipere –isse –um; reddere –isse –um; reperīre –isse –um; iubēre –isse –um; gerere –isse –um; iacere –isse –um; regere –isse –um; accēdere –isse; ascendere –isse; proficīscī –um esse; sequī –um esse; oblīvīscī –um esse.

Vocābula nova:
fābula
agnus
currus
moenia
mōnstrum
taurus
labyrinthus
aedificium
mors

rēx
expugnātiō
glōria
auxilium
cīvis
exitus
fīlum
mora
nex
lītus
saxum
cōnspectus
cupiditās
nārrātiō
humilis
timidus
terribilis
mīrābilis
saevus
cupidus
parātus
regere
trahere
interficere
aedificāre
vorāre
patēre
necāre
cōnstituere
occīdere
pollicērī
prōspicere
dēscendere
maerēre
dēserere
oblīvīscī
coepisse
complūrēs
forte
quotannīs
ōlim
ibi
illūc
hūc
brevī

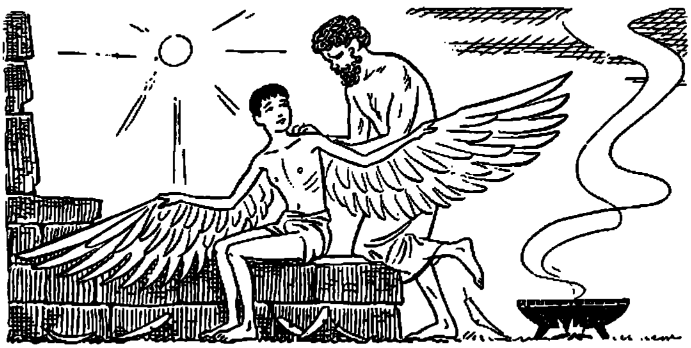
PENSVM B

Quīntus — dē lupō et — audīre nōn vult nec fābulam dē Achille, quī Hectorem — et corpus eius mortuum post — suum circum — [= mūrōs] Trōiae —.

Labyrinthus est magnum — unde nēmō exīre potest, etsī iānua —. Thēseus, quī patrem Mīnōtaurī, — album, iam necāverat, Mīnōtaurum ipsum quoque — [= interficere] —. Antequam Thēseus, ad pugnam —, labyrinthum intrāvit, Ariadna, fīlia —, eī — longum dedit. Ita Ariadna Thēseō — tulit, nam ille fīlum sequēns — labyrinthī repperit. Post — Mīnōtaurī Thēseus cum Ariadnā Naxum nāvigāvit atque — [= illīc] eam — [= relīquit]. Ariadna ab altō — prōspiciēbat, sed — [= mox] nāvis Thēseī ē — eius abiit. Puella misera in — dēscendit, ubi — et — currēns capillum scindēbat, ut faciunt eae quae —. Thēseus post — patris multōs annōs Athēnās —.

PENSVM C

Quid fēcit Achillēs?
Quid fēcit Rōmulus?
Quālem fābulam Quīntus audīre cupit?
Ubi habitābat Mīnōtaurus?
Quid est labyrinthus?
Quid Mīnōtaurus edēbat?
Cūr tot Athēniēnsēs ad eum mittēbantur?
Quis Athēniēnsēs ā Mīnōtaurō servāvit?
Quōmodo Thēseus exitum labyrinthī repperit?
Sōlusne Thēseus ē Crētā profectus est?
Ubi Thēseus Ariadnam relīquit?
Ā quō mare Aegaeum nōmen habet?

DAEDALVS ET ICARVS

I Quīntus: "Nōnne rēx Mīnōs Thēseum cum Ariadnā fugientem persecūtus est?"

Syra: "Certē rēx eōs persequī coepit, sed nāvis Thēseī nimis celeris fuit. Mīnōs, quamquam celeriter nāvigāvit, nōn tam celer fuit quam Thēseus neque eum cōnsequī potuit. Tum rēx īrātus cēpit Daedalum, quī fīlum cōnfēcerat et Ariadnae dederat, eumque in labyrinthum inclūdī iussit ūnā cum eius Īcarō fīliō; vērum pater et fīlius mīrābilī modō ē labyrinthō fūgērunt. Crās tibi nārrabō dē fugā eōrum, hodiē plūs temporis ad nārrandum nōn habeō: iam hōram cōnsūmpsī in nārrandō."

Quīntus: "Neque tempus melius cōnsūmere potuistī! Nōn oportet in mediā fābulā fīnem nārrandī facere. Quoniam māiōrem fābulae partem iam nārrāvistī, partem reliquam quoque nārrāre dēbēs. Ego parātus sum ad audiendum."

Ad hoc Syra "Ergō" inquit, "quoniam tam cupidus es audiendī, reliquam fābulam tibi nārrābō:

per-sequī = (fugientem) sequī

celer -eris -ere: equus celer (*m*) nāvis celer*is* (*f*) pīlum celere (*n*)
capere -iō cēpisse captum

cōn-ficere -iō -fēcisse -fectum = facere
vērum = sed
Īcarus -ī *m*

fuga -ae *f* < fugere
ad nārra*ndum* = ad nārrātiōnem
cōn-sūmere
in nārra*ndō* = in nārrātiōne

fīnis nārra*ndī* = fīnis nārrātiōnis
quoniam = quia

reliquus -a -um = cēterus

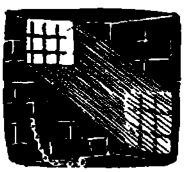
cupidus audi*endī* = quī audīre cupit
reliqua fābula = reliqua fābulae pars

in-venīre = reperīre

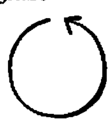
audāx -ācis = audēns
āer*a acc* (= āerem)
ef-fugere < ex + fugere
cōnsilium -ī *n*: c. eius = quod facere cōnstituit
cōnsīdere -sēdisse

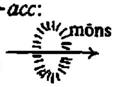
carcer -eris *m*
per nōs : sine auxiliō
quis-quam = ūllus homō (neque q. = et nēmō)
iuvāre iūvisse: eum i. = eī auxilium ferre
haud = nōn

paene = prope
diī = deī

carcer

ex-cōgitāre

orbis -is *m*

līber -era -erum
trāns *prp+acc*:
trāns montem

imitārī: avēs i. = facere ut avēs
ē-volāre

quidem = certē
studiōsus -a -um = cupidus discendī

“Daedalus in labyrinthō inclūsus cum fīliō suō intrā mūrōs errābat nec exitum invenīre poterat, etsī ipse labyrinthum aedificāverat. Quoniam igitur aliae viae clausae erant, ille vir audāx per āera effugere cōnstituit. Īcarus autem, quī cōnsilium patris ignōrābat, humī cōnsēdit et “Fessus sum” inquit “ambulandō in hōc carcere, quem ipse nōbīs aedificāvistī, pater. Ipsī per nōs hinc effugere nōn possumus, neque quisquam nōs in fugiendō iuvāre poterit, ut Thēseum iūvit Ariadna. Haud longum tempus nōbīs reliquum est ad vīvendum, nam cibus noster paene cōnsūmptus est. Ego iam paene mortuus sum. Nisi diī nōs iuvābunt, numquam vīvī hinc ēgrediēmur. Ō diī bonī, auxilium ferte nōbīs!”

II “Daedalus vērō “Quid iuvat deōs invocāre” inquit, “dum hīc quiētus sedēs? Quī ipse sē iuvāre nōn vult, auxilium deōrum nōn meret. At nōlī timēre! Ego cōnsilium fugae iam excōgitāvī. Etsī clausae sunt aliae viae, ūna via nōbīs patet ad fugiendum. Intuēre illam aquilam quae in magnum orbem circum carcerem nostrum volat! Quis est tam līber quam avis quae trāns montēs, vallēs, flūmina, maria volāre potest. Quīn avēs caelī imitāmur? Mīnōs, quī terrae marīque imperat, dominus āeris nōn est: per āera hinc ēvolābimus! Hoc est cōnsilium meum. Nēmō nōs volantēs persequī poterit.” “Ego quidem studiōsus sum volandī” inquit Īcarus, “sed ālae necessāriae sunt ad volandum. Quoniam diī nōbīs ālās nōn dedērunt, volāre nōn possumus. Hominēs sumus,

nōn avēs. Nēmō nisi deus nātūram suam mūtāre potest. Avēs nātūrā volāre possunt, hominēs nōn item." Tum Daedalus "Quid ego facere nōn possum?" inquit, "Profectō arte meā ipsa nātūra mūtārī potest. Multās rēs mīrābilēs iam cōnfēcī, quae artem meam omnibus dēmōnstrant, nōn sōlum aedificia magnifica, ut hunc labyrinthum, vērum etiam signa quae sē ipsa movēre possunt tamquam hominēs vīvī. Ālās quoque cōnficere possum, quamquam opus haud facile est." "Audāx quidem est cōnsilium tuum" inquit Īcarus, "sed omne cōnsilium fugiendī mē dēlectat, ac tū id quod semel excōgitāvistī perficere solēs." "Certē cōnsilium meum perficiam" inquit pater, "Ecce omnia habeō quae necessāria sunt ad hoc opus: pennās, cēram, ignem. Igne cēram molliam, cērā mollī pennās iungam et in lacertīs fīgam."

"Daedalus igitur arte mīrābilī sibi et fīliō suō ālās ingentēs cōnfēcit ex pennīs, quās cērā iūnxit et in lacertīs fīxit. Postquam fīnem operis fēcit, "Opus iam perfectum est" inquit, "ecce exemplum artis meae novissimum. Avēs quidem nōn sumus, sed avēs imitābimur in volandō. Ventō celerius trāns mare volābimus, nūlla avis nōs cōnsequī poterit."

"Īcarus studiōsus volandī ālās hūc illūc mōvit, nec sē suprā humum levāre potuit. "Ālae mē sustinēre nōn possunt" inquit, "Tū docē mē volāre!" Statim Daedalus sē ālīs levāvit et "Nisi ālās rēctē movēs" inquit, "volāre nōn potes. Imitāre mē! Haud difficilis est ars volandī.

nisi deus : praeter deum
nōn item : nōn possunt
ars artis *f*: ars mea = id quod facere possum

ignis -is *m*
tam-quam = sīcut
opus -eris *n*
cōnsilium fugiendī = cōnsilium fugae
per-ficere -iō -fēcisse -fectum < per + facere

penna -ae *f*
mollīre = mollem facere
lacertus -ī *m* = bracchium superius
ingēns -entis = valdē magnus
iungere iūnxisse iūnctum
fīgere fīxisse fīxum
movēre mōvisse mōtum
levāre (< levis) = tollere

sūrsum[↑]↔deorsum[↓]

puerum ōsculātus = postquam puerum ōsculātus est

īnfimus -a -um *sup* < īnferus, *comp* īnferior
sīn = sī autem

summus -a -um *sup* ↔ īnfimus; *comp* superior
ūrere ussisse ustum = igne cōnsūmere
cautus -a -um ↔ audāx
estō! estōte! = es! este! (*imp*)

ali*quis* : ali*quī* vir
su-spicere -iō = sūrsum aspicere

lībertās -ātis *f* < līber

dē-spicere (↔ suspicere) = deorsum aspicere
multitūdō -inis *f* (<multī) = magnus numerus

tibi vidētur : tū putās

rēs magna esse mihi vidētur = rem magnam esse putō

paen-īnsula -ae *f* < paene īnsula
Isthmus -ī *m*

Movē ālās sūrsum deorsum hōc modō!" Ita pater fīlium suum artem volandī docuit tamquam avis pullōs suōs. Tum puerum ōsculātus "Parātī sumus ad volandum" inquit, "sed prius hoc tē moneō: volā post mē in mediō āere inter caelum et terram, nam sī in īnfimō āere prope mare volābis, pennae ūmidae fient, sīn volābis in summō āere prope caelum, ignis sōlis cēram molliet atque pennās ūret. Nōlī nimis audāx esse in volandō! Cautus estō, mī fīlī! Iam sequere mē! Carcerem nostrum effugimus — līberī sumus!"

III "Haec verba locūtus Daedalus cum fīliō sūrsum ē labyrinthō ēvolāvit, neque quisquam fugam eōrum animadvertit nisi aliquī pāstor, quī forte suspiciēns eōs tamquam magnās avēs volantēs vīdit ac deōs esse arbitrātus est. Mox pater et fīlius Crētam relīquērunt, neque vērō rēctā viā Athēnās in patriam suam volāvērunt, sed novā lībertāte dēlectātī in magnum orbem suprā mare Aegaeum volāre coepērunt. Īcarus dēspiciēns multitūdinem īnsulārum mīrātus est: "Ō, quot parvae īnsulae in marī ingentī sunt!" Daedalus vērō "Illae īnsulae" inquit "haud parvae sunt, quamquam parvae esse videntur. Certē Mēlos īnsula, quae īnfrā nōs est, nōn tam parva est quam tibi vidētur." Īcarus: "Sed illa īnsula quae nōbīs ā sinistrā est multō māior esse mihi vidētur. Quae est illa īnsula?" Daedalus: "Peloponnēsus est, Graeciae pars, nec vērō īnsula est, sed paenīnsula, nam Peloponnēsus terrā angustā, quae Isthmus vocā-

tur, cum reliquā Graeciā coniungitur. Prope Isthmum sita est Corinthus, urbs pulcherrima, nec procul absunt Athēnae, patria nostra." "Sī altius volābimus, nōn sōlum Graeciam, sed paene tōtum orbem terrārum spectābimus" inquit puer temerārius atque etiam altius sē levāvit. Illinc nōn sōlum magnās Eurōpae et Asiae partēs dēspiciēbat mīrāns, vērum etiam ōram Āfricae procul cernēbat, deinde suprā sē sōlem in caelō serēnō lūcentem suspexit. Statim puer, cupidus sōlem propius aspiciendī, quamquam pater eum monuerat, in summum caelum ascendit..."

Hīc Quīntus, quī exitum fābulae studiōsē exspectat, interrogat: "Quid tum accidit?"

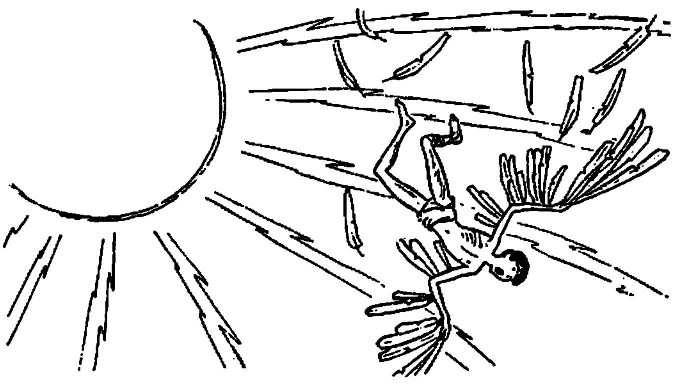
Corinthus -ī *f*

orbis terrārum = omnēs terrae (Eurōpa, Asia, Āfrica)
temerārius -a -um = nimis audāx

-spicere -iō -spexisse -spectum

exitus = fīnis

accidere -disse = fierī: accidit = fit/factum est

orbis terrārum

Syra: "Tum factum est id quod necesse erat accidere: ignis sōlis propinquī cēram, quā pennae iūnctae et fīxae erant, mollīvit et pennās ussit. Puer territus, lacertōs nūdōs quatiēns, in mare cecidit ac mersus est, neque pater eī auxilium ferre potuit. Ea maris Aegaeī pars in quā Īcarus mersus est ā nōmine eius 'mare Īcarium'

propinquus -a -um = quī prope est

quatere -iō = celeriter hūc illūc movēre
mergere mersisse mersum

Īcarius -a -um < Īcarus

invenīre -vēnisse -ventum

omnis -e = tōtus

tempus dormiendī est = tempus est dormīre

cāsus -ūs *m* < cadere

valdē, *comp* magis, *sup* māximē

ab-errāre

quārē nārrātur fābula? mone*ndī causā* nārrātur

re-vocāre

volāre sibi vidētur = sē volāre videt/putat

appellātur. Item īnsula propinqua, in cuius lītore corpus puerī inventum est, etiam nunc 'Īcaria' vocātur.

"Ecce omnem fābulam habēs dē puerō temerāriō quī lībertātem quaerēns mortem invēnit. Iam tempus dormiendī est. Nōnne fessus es longās fābulās audiendō?"

Quīntus caput quatit et "Nōn sum fessus, nec illa fābula longa esse mihi vidētur. Ex omnibus fābulīs haec dē cāsū Īcarī mē māximē dēlectat, etiam magis quam illa dē fīliō Sōlis, quī currum patris regere cōnātus item dē summō caelō cecidit, quod ab orbe sōlis stultē aberrāverat. Semper valdē dēlector tālēs fābulās audiendō."

Syra: "Ego nōn minus dēlector nārrandō illās fābulās, nōn modo quod ipsae per sē pulcherrimae esse mihi videntur, sed etiam quia exitūs fābulārum hominēs temerāriōs optimē monent. Tālis enim est hominum nātūra, et quidem māximē puerōrum. Nōn sōlum dēlectandī causā, vērum etiam monendī causā nārrātur fābula dē fīliō Daedalī, nam quod illī puerō accidit, idem omnī puerō accidere poterit, nisi patrī suō pāret. Nōlī Īcarum imitārī, mī Quīnte! Semper cautus estō! Vērum haud necesse est tē ā mē monērī post id quod herī tibi accidit. Certē ille cāsus tuus melius tē monet quam ūlla fābula!"

Hīs verbīs puerō monitō, Syra tandem nārrandī fīnem facit. Neque Quīntus eam abeuntem revocat, sed in lectō recumbit oculōsque claudit. Mox puer in somnīs sibi vidētur ālīs ōrnātus trāns montēs et flūmina volāre.

GRAMMATICA LATINA

Gerundium

Hōrā in nārrandō cōnsūmptā, Syra plūs temporis ad nārrandum nōn habet et fīnem facit nārrandī.

'Nārr*andum*' est gerundium; quod pōnitur in locō īnfīnītīvī et sīc dēclīnātur: accūsātīvus *-ndum*, genetīvus *-ndī*, ablātīvus (et datīvus) *-ndō*.

Exempla:

Ovidius, semper parātus ad am*andum*, librum dē am*andō* scrīpsit, quī appellātur 'Ars am*andī*.'

Magister, quī artem doc*endī* scit, parātus est ad doc*endum*. Magister ipse discit aliōs doc*endō*.

Industriī estōte in scrīb*endō*, discipulī! Tempus scrīb*endī* est. Estisne parātī ad scrīb*endum*?

Iam tempus dormi*endī* est, sed Quīntus nōn est fessus audi*endō* neque parātus ad dormi*endum*.

Scrībere scrīb*endō*, dīc*endō* dīcere discēs.

nārr*andum*
nārr*andī*
nārr*andō*

-ndum -ndī -ndō

[1] amā|re
ama|*nd*|*um*
ama|*nd*|*ī*
ama|*nd*|*ō*
[2] docē|re
doce|*nd*|*um*
doce|*nd*|*ī*
doce|*nd*|*ō*
[3] scrīb|ere
scrīb|*end*|*um*
scrīb|*end*|*ī*
scrīb|*end*|*ō*
[4] dormī|re
dormi|*end*|*um*
dormi|*end*|*ī*
dormi|*end*|*ō*

dīcere = loquī

PENSVM A

Nāvēs necessāriae sunt ad nāvig–. Iūlia dēlectātur in hortō ambul– et flōrēs carp–. Mēdus cōnsilium fugi– excōgitāvit; Lȳdia eum iūvit in fugi–. Paulum satis est ad beātē vīv–.

Verba: iungere –isse –um; fīgere –isse –um; mergere –isse –um; ūrere –isse –um; movēre –isse –um; capere –isse –um; invenīre –isse –um; cōnsīdere –isse; iuvāre –isse; accidere –isse.

PENSVM B

Daedalus exitum labyrinthī — [= reperīre] nōn poterat nec — [= ūllus homō] eum in fugiendō — poterat. — igitur aliae viae clausae erant, vir — [= audēns] per āera — cōnstituit. — patris fīlium dēlectāvit. Tum Daedalus ālās cōnfēcit ex — quās cērā iūnxit et in lacertīs —. Postquam hoc — perfēcit, Daedalus fīlium suum — volandī docuit: "— mē! Movē ālās — — hōc modō! Ars volandī — [= nōn] difficilis est. Sed antequam hinc —, hoc tē moneō: nōlī volāre in — āere prope

Vocābula nova:
fuga
cōnsilium
carcer
orbis
nātūra
ars
opus
penna
ignis
lacertus
lībertās
multitūdō
paenīnsula
cāsus
celer
reliquus
audāx
līber
studiōsus
ingēns
īnfimus
summus
cautus

temerārius
propinquus
persequī
cōnsequī
cōnficere
cōnsūmere
invenīre
effugere
iuvāre
excōgitāre
imitārī
ēvolāre
perficere
mollīre
fīgere
levāre
ūrere
suspicere
dēspicere
accidere
quatere
aberrāre
revocāre
vidērī
estō
quisquam
sūrsum
deorsum
haud
paene
quidem
tamquam
quoniam
vērum
sīn
trāns
gerundium

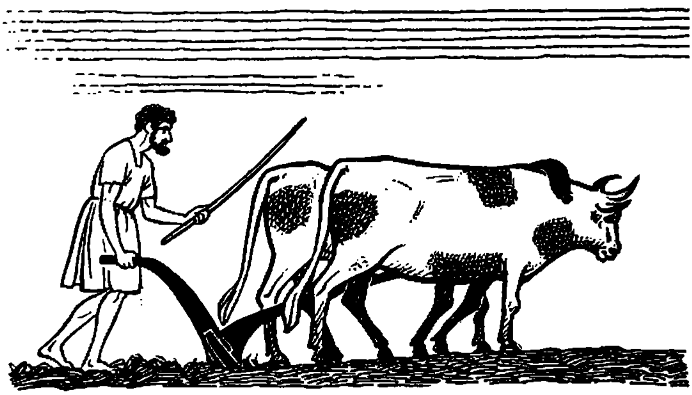
mare nec in — āere prope sōlem. Iam sequere mē! — nostrum relinquimus, — sumus!"

Īcarus in summum caelum ascendēns nōn sōlum Graeciam, — [= sed] etiam Asiam ac — [= prope] tōtum — terrārum dēspiciēbat. Tum vērō id quod pater timuerat — [= factum est]: — sōlis propinquī cēram — atque pennās —.

Ecce fābula mīrābilis dē puerō — quī — quaerēns mortem invēnit.

PENSVM C

Quis Daedalum in labyrinthum inclūdī iussit?
Quōmodo Daedalus effugere cōnstituit?
Cūr hominēs volāre nōn possunt?
Ex quibus rēbus Daedalus ālās cōnfēcit?
Cūr ālae Īcarum sustinēre nōn poterant?
Quid pater et fīlius volantēs vīdērunt?
Estne Peloponnēsus magna īnsula?
Quārē Īcarus in summum caelum ascendit?
Quid tum puerō accidit?
Ubi corpus puerī inventum est?
Num haec fābula dēlectandī causā modo nārrātur?

RES RVSTICAE

Quid agit pater familiās post merīdiem? Prīmum quiēscit, tum ambulat, dēnique lavātur. Iūlius igitur, postquam paulum quiēvit, ambulātum exit. Iam dēsiit imber, avēs rūrsus in hortō canunt. Dominus hūc illūc in hortō suō amoenō ambulat, deinde exit in agrōs, quī hortum cingunt.

In agrīs frūmentum crēscit vēre et aestāte. Mēnse Augustō frūmentum metitur et ex agrīs vehitur. Deinde agrī arantur et novum frūmentum seritur. Quī agrōs arant ac frūmentum serunt et metunt, agricolae appellantur. Agricola est vir cuius negōtium est agrōs colere.

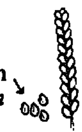
Agricola arāns post arātrum ambulat. Arātrum est īnstrūmentum quō agrī arantur. Arātor duōs validōs bovēs quī arātrum trahunt prae sē agit. Quōmodo frūmentum seritur? Agricola sēmen manū spargit. Ex parvīs sēminibus quae in agrōs sparsa sunt frūmentum crēscit. Mēnse Augustō frūmentum mātūrum est. Quō-

arātrum -ī *n*

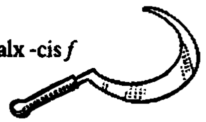
frūmentum -ī *n*

sēmen -inis *n*

quiēscere -ēvisse = nihil agere, quiētus esse, dormīre
dēnique = postrēmō
dēsinere -siisse
amoenus -a -um = pulcher
ager -grī *m*
cingere: locum cingere = circum locum esse
crēscere crēvisse = māior fierī
serere ↔ metere
agricola -ae *m*
negōtium -ī *n* = officium, opus
īnstrūmentum -ī *n*
arātor -ōris *m* = quī arat
prae *prp+abl* = ante
agere = euntem facere
spargere -sisse -sum
mātūrus -a -um

falx -cis *f*

ūtī ūsum esse (+ *abl*)

modo metitur frūmentum? Falce metitur. Falx est īnstrūmentum quō agricola metit. Quō īnstrūmentō serit agricola? Quī serit nūllō īnstrūmentō ūtitur praeter manum. Quī arat arātrō ūtitur; quī metit falce ūtitur; quī serit manū suā ūtitur.

regiō -ōnis *f* = pars terrae
Latīnī -ōrum *m* = quī Latium incolunt
rudis -e = indoctus

Deus agricolārum est Sāturnus, quī ōlim rēx caelī fuit, sed ā fīliō suō Iove ē caelō pulsus in Italiam vēnit, ubi eam regiōnem quae Latium appellātur optimē rēxit Latīnōsque, hominēs ut tunc erant rudēs ac barbarōs, agrōs colere docuit. In forō Rōmānō est templum Sāturnī.

-ve = vel: aliās-ve = vel aliās
frūgēs -um *f pl*
fertilis -e (< ferre) = quī frūgēs fert
loca -ōrum *n pl* = regiō

pāscere = herbā alere
pecus -oris *n* = ovēs, porcī, bovēs
pābulum -ī *n* = cibus pecoris et equōrum
lāna -ae *f*

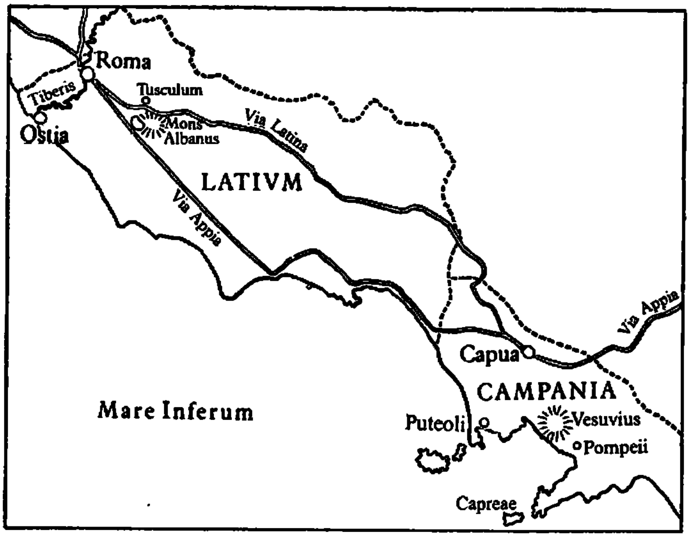
Ager quī multum frūmentī aliāsve frūgēs ferre potest, fertilis esse dīcitur. Italia est terra fertilis, sed multa loca Italiae nōn arantur nec ūllās frūgēs ferunt praeter herbam. Iīs locīs ovēs, porcī, bovēs pāscuntur, nam herba est pecoris pābulum, et facilius est pecus pāscere quam agrōs colere. Praetereā lānā ovium ūtuntur hominēs, nam ē lānā vestēs efficiuntur. Itaque pecus māiōris pretiī est quam frūmentum, et quī pecus pāscit plūs pecūniae facit quam quī agrōs colit.

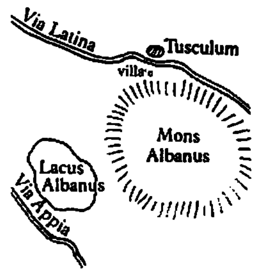
cōpia -ae *f*: magna cōpia = multum
in-vehere
solum = terra, humus
parum = nōn satis

bis ter-ve = bis vel ter

Aegyptus -ī *f*

Frūmentum minōris pretiī est, quia magna cōpia frūmentī ex Āfricā in Italiam invehitur. Solum Āfricae fertile est, nisi aquā caret, sed multīs locīs Āfricae parum aquae est. Ergō necesse est agrōs aquā flūminum rigāre. Agricolae quī agrōs prope Nīlum flūmen colunt bis terve in annō metere possunt, Aegyptus enim terra fertilissima est, quia solum eius aquā Nīlī rigātur.

Agrī Iūliī, quī sub monte Albānō sitī sunt, nōn sōlum frūmentum, sed etiam vītēs ferunt. Iī agrī in quibus vītēs crēscunt vīneae dīcuntur. Frūgēs vīneārum sunt ūvae, quae mēnse Septembrī mātūrae sunt. Ex ūvīs mātūrīs vīnum efficitur.

II Iūlius, quī nūper ex urbe in praedium suum Albānum vēnit, circā agrōs et vīneās suās ambulat. Suprā eum est mōns Albānus, post montem lacus Albānus, quī vīllīs magnificīs cingitur. Nūllā in parte Italiae tot et tantae vīllae sitae sunt quam in Latiō et māximē circā lacum illum amoenum. Nē in Campāniā quidem plūrēs vīllae sunt, quamquam multī Rōmānī in ōrā maritimā eius regiōnis vīllās possident; nam plūrimī Rōmānī sub urbe Rōmā habitāre volunt in vīllīs suburbānīs.

Iūlius aspicit agricolās quī in agrīs et in vīneīs opus faciunt, gaudēns quod ipsī, ut dominō dīvitī, nōn

praedium -ī *n* = vīlla cum agrīs
circā *prp+acc* = circum

nē = nōn; nē... quidem = etiam nōn

sub urbe = prope urbem

sub-urbānus -a -um = sub urbe situs

ipse -a -um, *dat* -ī

labōrāre = opus facere; ↔ quiēscere
labor -ōris *m* = opus
exīstimāre = cēnsēre = putāre
prae agricolīs beātus = beātior quam agricolae

rūs rūris *n* (↔ urbs) = agrī, silvae, campī...
rūrī (*loc*) ↔ in urbe
ōtium -ī *n* ↔ negōtium (neg-ōtium < nec + ōtium)
urbānus -a -um < urbs

necesse est in agrīs labōrāre. Quamquam nūllō modō labōrem agricolārum sordidum indignumve esse exīstimat, tamen sē prae agricolīs beātum esse cēnset. Neque enim labōrat dominus, sed quiēscit, cum in praediō suō est. Rūs quiētum et amoenum eum dēlectat. In urbe Iūlius semper in negōtiō est, sed rūrī in ōtiō cōgitat dē negōtiīs urbānīs. Itaque Iūlius, quī ōtium rūris valdē amat, cum prīmum cōnfecta sunt negōtia urbāna, in praedium suum suburbānum proficīscitur.

colōnus -ī *m* < colere

prō *prp+abl*: prō dominō = in locō dominī

Agrī Iūliī nōn ā dominō ipsō coluntur, sed ā colōnīs. Colōnus est agricola quī nōn suōs, sed aliēnōs agrōs prō dominō absentī colit et mercēdem dominō solvit prō frūgibus agrōrum.

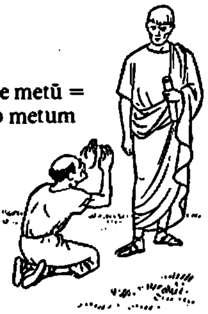
quī- quae- quod-dam: quī-dam colōnus = ūnus ex colōnīs

dominus imperat *ut* colōnus accēd*at* = dominus colōnum accēdere iubet

abs = ā: abs tē = ā tē
poscere poposcisse

Colōnī Iūliī sunt agricolae validī quī industriē labōrant omnēsque mercēdem ad diem solvere solent. At hōc annō quīdam colōnus mercēdem nōndum solvit. Iūlius eum colōnum in agrō cōnspicit et "Hūc accēde, colōne!" inquit. Dominus imperat ut colōnus accēdat, tum interrogat: "Cūr nōndum solvistī mercēdem quam ter quaterve iam abs tē poposcī? Octingentōs sēstertiōs mihi dēbēs. Solve eōs!" Iūlius colōnō imperat ut mercēdem solvat.

prae metū = ob metum

Colōnus pallidus prae metū loquī nōn potest.

Iūlius: "Audīsne? Imperō tibi ut mercēdem solvās. Quīn respondēs?"

Colōnus: "Nūlla est mihi pecūnia. Nē assem quidem habeō."

Iūlius: "Nisi hīc et nunc solvis mercēdem dēbitam, servīs meīs imperābō ut tē agrīs meīs pellant. Iam trēs mēnsēs exspectō ut ea pecūnia mihi solvātur. Etsī vir patiēns sum, hic fīnis est patientiae meae!"

Colōnus ad pedēs dominī sē prōicit eumque ōrat ut patientiam habeat: "Patientiam habē, domine! Nōlī ā mē postulāre ut tantum pecūniae statim solvam! Intrā duōs trēsve mēnsēs omnia accipiēs. Nōlī mē ē domō meā rapere! Octō līberī mihi sunt, quōs ipse cūrāre dēbeō. Cūra īnfantium multum temporis magnamque patientiam postulat, itaque parum temporis habeō ad opus rūsticum."

Iūlius: "Quid? Num uxor abs tē postulat ut tū prō mātre īnfantēs cūrēs? Itane īnfantēs suōs neglegit? Mātris officium est īnfantēs cūrāre. Tū vērō cūrā ut agrī bene colantur et mercēs ad diem solvātur!"

Colōnus: "Uxor mea officium suum nōn neglegit nec postulat ut ego īnfantēs cūrem; sed nunc nec īnfantēs cūrāre nec quidquam aliud agere potest, quia aegrōtat: intrā paucōs diēs novum īnfantem exspectat. Nōlī mē ab uxōre gravidā rapere! Per omnēs deōs tē ōrō!"

Hīs precibus dominus sevērus tandem movētur. Colōnō imperat ut taceat atque surgat, tum "Quoniam" inquit "uxor tua gravida est, abī domum! Prīmum cūrā ut uxor et līberī valeant, tum vērō labōrā ut pecūniam omnem solvās intrā fīnem huius mēnsis, id est intrā trīcēsimum diem!"

agrīs : ex agrīs

patiēns -entis < patī
patientia -ae *f* < patiēns

prō-icere (-iicere) -iō < prō- + iacere

tantum -ī *n* = tam multum

rapere -iō -uisse raptum

cūra -ae *f*

rūsticus -a -um < rūs

neglegere -ēxisse -ēctum ↔ cūrāre

quid-quam = ūlla rēs (neque q. = et nihil)

gravidus -a -um: (fēmina) gravida = quae īnfantem exspectat

precēs -um *f pl* = verba ōrantia, quod ōrātur

trīcēsimus -a -um = XXX (30.)

dī-mittere -mīsisse -missum

Colōnō dīmissō, Iūlius alium agricolam vocat eumque dē rēbus rūsticīs rogitat, ac prīmum dē vīneīs: "Quōmodo vīneae sē habent hōc annō?"

prōd-esse prō-fuisse (+ *dat*) = bonum esse
calor -ōris *m* = āēr calidus, tempus calidum
nocēre -uisse ↔ prōdesse
frīgus -oris *n* ↔ calor

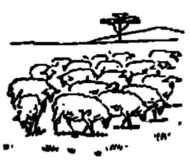
"Optimē" inquit agricola, "Aspice hanc vītem: tot et tantae ūvae magnam vīnī cōpiam prōmittunt, ac vīnum bonum futūrum esse exīstimō, nam sōl duōs iam mēnsēs prope cotīdiē lūcet ūsque ā māne ad vesperum. Nihil enim vīneīs magis prōdest quam sōl et calor, nec quidquam iīs magis nocet quam imber et frīgus."

vīnum bonum *est*: calor efficit ut v. bonum *sit*
satis dē vīneīs *dictum est*

Iūlius: "Calor sōlis nōn ipse per sē efficit ut vīnum bonum sit. Vītēs probē cūrāre oportet. Itaque vōs moneō ut industriē in vīneīs labōrētis. Sed satis dē vīneīs. Frūmentum quāle erit?"

siccus -a -um ↔ ūmidus

"Nōn ita bonum" inquit alter agricola, "Solum nimis siccum est nec rigārī possunt agrī quod procul absunt ā rīvō. Imber brevis quem hodiē habuimus frūmentō prōfuit quidem, sed parum fuit. Item sicca est herba, pecus parum pābulī invenit. Sed scīsne ovem herī paene raptam esse ā lupō?"

grex gregis *m* = multitūdō bēstiārum

Iūlius: "Quid? Lupusne ovem ē grege rapuit?"

Agricola: "Ovis ipsa ē grege aberrāverat. Nec vērō lupus ovī nocuit, nam pāstor eam in silvā repperit atque ē dentibus lupī servāvit!"

nē = ut nē
nē-ve = vel nē, et nē

Iūlius: "Ō, pāstōrem pigerrimum, quī officium suum ita neglēxit! Pāstōris officium est cūrāre nē ovēs aberrent nēve silvam petant. Ego vērō cūrābō nē ille pāstor posthāc officium neglegat!"

Agricola: "Nōlī nimis sevērus esse! Nōn cēnseō illum pāstōrem prae cēterīs pigrum esse."

prae cēterīs piger = cēterīs pigrior

Iūlius: "Rēctē dīcis: nam pigrī ac neglegentēs sunt omnēs! At ego faciam ut industriī sint!"

neglegēns -entis = quī officium neglegit

Agricola: "Certē pāstōrēs minus labōrant quam agricolae. Nōbīs nūllum est ōtium, nec opus est nōs monēre ut industriī sīmus nēve quiēscāmus."

Iūlius: "Nōlī cēnsēre opus pāstōrum facilius esse. Cūra pecoris magnum est negōtium, nōn ōtium, ut pāstōrēs nēquam in mollī herbā dormientēs putant. Ego vērō cūrābō nē ille pāstor neglegēns sit nēve dormiat! Faciam ut tergum eī doleat! Arcesse eum!"

nē-quam *indēcl* = improbus

Sed eō ipsō tempore pāstor gregem prae sē agēns ē campīs revertitur. Cum prīmum is prope vēnit, "Optimē advenīs" inquit dominus īrātus baculum prae sē tenēns, "nam verbera meruistī!"

optimē: optimō tempore

Pāstor humī sē prōiciēns dominum ōrat nē sē verberet: "Nōlī mē verberāre, ere! Nihil fēcī!"

"At propter hoc ipsum" inquit Iūlius "tē verberābō, homō nēquam, quod nihil fēcistī! Officium tuum est cūrāre nē ovēs aberrent nēve ā lupō rapiantur. Precēs tibi nōn prōsunt. Prehendite eum, agricolae, et tenēte!" Iūlius duōbus agricolīs imperat ut pāstōrem prehendant et teneant.

prōd-est prō-sunt

Tum vērō, dum pāstor territus verbera exspectat, ovēs sine pāstōre relictae dē viā in agrōs aberrant ac frūmentum immātūrum carpere incipiunt. Agricolae

im-mātūrus -a -um < in-mātūrus

pro-hibēre = retinēre

mittere ↔ prehendere

hoc videntēs clāmant: "Prohibē ovēs tuās ab agrīs nostrīs, pāstor!" — tum pāstōrem mittunt atque celeriter ovēs in agrīs sparsās persequuntur.

modo = nūper

officiō (*abl*) prohibēre = ab officiō prohibēre

Pāstor sōlus cum dominō relictus "Modo dīxistī" inquit "meum officium esse cavēre nē ovēs aberrent. Nōlī mē officiō meō prohibēre!"

Iūlius: "Ego tē nōn prohibēbō officium facere. Fac ut ovēs ex agrīs agantur! Age, curre, pāstor!"

quam celerrimē potest = tam celeriter quam māximē fierī potest

severus *esse*

in-hūmānus -a -um

Vix haec dīxerat Iūlius, cum pāstor quam celerrimē potest ad ovēs suās currit. Dominus rīdēns eum currentem aspicit, tum ad vīllam revertitur. Etsī dominus sevērus exīstimātur, tamen inhūmānus nōn est.

coniūnctīvus -ī *m (coni)*

GRAMMATICA LATINA

Coniūnctīvus

Tempus praesēns.

[A] Āctīvum.

[1] intr*et*
[2] tace*at*
[3] claud*at*
[4] audi*at*

Dominus: "Intrā, serve! Claude forem! Tacē et audī!" Dominus servō imperat ut intr*et*, forem claud*at*, tace*at* et audi*at*. Servus intrat, forem claudit, tacet et audit.

-et
-at

'Intrat', 'tacet', 'claudit', 'audit' est indicātīvus. 'Intr*et*', 'tace*at*', 'claud*at*', 'audi*at*' coniūnctīvus est. Coniūnctīvus praesentis (pers. III sing.) [1] *-et,* [2, 3, 4] *-at.*

Exempla: [1] cōgitā|re: cōgit|*et;* [2] respondē|re: responde|*at;* [3] scrīb|ere: scrīb|*at;* [4] audī|re: audi|*at.*

[1] cōgit|*e*|*m*
cōgit|*ē*|*s*
cōgit|*e*|*t*
cōgit|*ē*|*mus*
cōgit|*ē*|*tis*
cōgit|*e*|*nt*

Magister: "Studiōsus estō, discipule! Prīmum audī quod interrogō, tum cōgitā, dēnique surge et respondē!" Magister discipulum monet ut studiōsus *sit:* prīmum audi*at*, tum cōgit*et*, dēnique surg*at* et responde*at*. Discipulus silet. Magister:

"Audīsne, puer? Moneō tē ut studiōsus *sīs:* prīmum audi*ās*, tum cōgit*ēs*, dēnique surg*ās* et responde*ās*." Discipulus: "Nōn opus est mē monēre ut audi*am* et cōgit*em* atque ut studiōsus *sim*. Sed respondēre nesciō. Nōlī igitur ā mē postulāre ut surg*am* et responde*am!*"

Magister: "Studiōsī estōte, discipulī! Prīmum audīte quod interrogō, tum cōgitāte, dēnique surgite et respondēte!" Magister discipulōs monet ut studiōsī *sint:* prīmum audi*ant*, tum cōgit*ent*, dēnique surg*ant* et responde*ant*. Discipulī silent. Magister: "Audītisne, puerī? Moneō vōs ut studiōsī *sītis:* prīmum audi*ātis*, tum cōgit*ētis*, dēnique surg*ātis* et responde*ātis*." Discipulī: "Nōn opus est nōs monēre ut audi*āmus* et cōgit*ēmus* atque ut studiōsī *sīmus*. Sed respondēre nescīmus. Nōlī igitur ā nōbīs postulāre ut surg*āmus* et responde*āmus!*"

	Sing.	*Plūr.*	*Sing.*	*Plūr.*
Persōna prīma	-em	-ēmus	-am	-āmus
Persōna secunda	-ēs	-ētis	-ās	-ātis
Persōna tertia	-et	-ent	-at	-ant

[B] Passīvum.

Dominus imperat ut servus improbus tene*ātur* et verber*ētur*, deinde ut vinci*ātur* et inclūd*ātur*.

Dominus imperat ut servī improbī tene*antur* et verber*entur*, deinde ut vinci*antur* et inclūd*antur*.

Iānitor tabellārium monet ut caveat nē ā cane morde*ātur:* "Cavē nē ā cane morde*āris!*" Tabellārius: "Tuum negōtium est cūrāre nē ego morde*ar*. Vincī canem! Ego cūrābō ut tū vinci*āris* et inclūd*āris* et verber*ēris* ab erō tuō!" Iānitor: "Num tuum negōtium est cūrāre ut ego vinci*ar* et inclūd*ar* et verber*er?*"

Iānitōrēs tabellāriōs monent ut caveant nē ā cane morde*antur:* "Cavēte nē ā cane morde*āminī!*" Tabellāriī: "Vestrum negōtium est cūrāre nē nōs morde*āmur*. Vincīte canem! Nōs cūrābimus ut vōs vinci*āminī* et inclūd*āminī* et verber*ēminī* ab erō vestrō!" Iānitōrēs: "Num vestrum negōtium est cūrāre ut nōs vinci*āmur* et inclūd*āmur* et verber*ēmur?*"

[2] responde|*a*|*m*
responde|*ā*|*s*
responde|*a*|*t*
responde|*ā*|*mus*
responde|*ā*|*tis*
responde|*a*|*nt*

[3] surg|*a*|*m*
surg|*ā*|*s*
surg|*a*|*t*
surg|*ā*|*mus*
surg|*ā*|*tis*
surg|*a*|*nt*

[4] audi|*a*|*m*
audi|*ā*|*s*
audi|*a*|*t*
audi|*ā*|*mus*
audi|*ā*|*tis*
audi|*a*|*nt*

esse *si*|*m* *sī*|*mus*
sī|*s* *sī*|*tis*
si|*t* *si*|*nt*

[1] -*e*|*m* -*ē*|*mus*
-*ē*|*s* -*ē*|*tis*
-*e*|*t* -*e*|*nt*

[2,3,4] -*a*|*m* -*ā*|*mus*
-*ā*|*s* -*ā*|*tis*
-*a*|*t* -*a*|*nt*

[1] verber|*e*|*r*
verber|*ē*|*ris*
verber|*ē*|*tur*
verber|*ē*|*mur*
verber|*ē*|*minī*
verber|*e*|*ntur*

[2] morde|*a*|*r*
morde|*ā*|*ris*
morde|*ā*|*tur*
morde|*ā*|*mur*
morde|*ā*|*minī*
morde|*a*|*ntur*

[3] inclūd|*a*|*r*
inclūd|*ā*|*ris*
inclūd|*ā*|*tur*
inclūd|*ā*|*mur*
inclūd|*ā*|*minī*
inclūd|*a*|*ntur*

[4] vinci|*a*|*r*
vinci|*ā*|*ris*
vinci|*ā*|*tur*
vinci|*ā*|*mur*
vinci|*ā*|*minī*
vinci|*a*|*ntur*

[1] *-e|r* *-ē|mur*
-ē|ris *-ē|minī*
-ē|tur *-e|ntur*
[2,3,4] *-a|r* *-ā|mur*
-ā|ris *-ā|minī*
-ā|tur *-a|ntur*

Vocābula nova:
ager
frūmentum
agricola
negōtium
arātrum
īnstrūmentum
sēmen
falx
regiō
frūgēs
pecus
pābulum
lāna
cōpia
vītis
vīnea
ūva
vīnum
praedium
labor
rūs
ōtium
colōnus
patientia
cūra
precēs
calor
frīgus
grex
amoenus
mātūrus
rudis
fertilis
suburbānus
urbānus
patiēns
rūsticus
gravidus
siccus
neglegēns
nēquam
immātūrus
inhūmānus

	Sing.	*Plūr.*	*Sing.*	*Plūr.*
Persōna prīma	-er	-ēmur	-ar	-āmur
Persōna secunda	-ēris	-ēminī	-āris	-āminī
Persōna tertia	-ētur	-entur	-ātur	-antur

PENSVM A

Iūlius colōnō imperat ut mercēdem solv–. Ille dominum ōrat ut patientiam habe–: "Nōlī postulāre ut tantam pecūniam statim solv–!" Dominus colōnō imperat ut tace– et surg–, tum "Prīmum cūrā" inquit "ut uxor et līberī vale–, tum vērō cūrā ut agrōs bene col– et mercēdem solv–!"

Dominus colōnōs monet ut labōr– nēve quiēsc–: "Moneō vōs ut labōr– nēve quiēsc–!"

Māter fīliam monet ut cauta s–: "Moneō tē ut cauta s–!" Fābula nōs monet nē temerāriī s–.

Verba: spargere –isse –um; rapere –isse –um; neglegere –isse –um; dēsinere –isse; quiēscere –isse; crēscere –isse; poscere –isse; prōdesse –isse.

PENSVM B

Mēnse Augustō — metitur, deinde — arantur et novum frūmentum —. Agricola quī — post arātrum ambulat duōs bovēs — [= ante] sē agēns; arātrum est — quō agrī arantur. Agricola quī serit nūllō īnstrūmentō — et sēmen manū —. Quī — falce ūtitur. Agricola est vir cuius — est agrōs —. Ex Aegyptō, quae terra — est, magna — frūmentī in Italiam —. Frūgēs vīneārum sunt —, ex quibus — efficitur. — sōlis vīneīs —, — [↔ calor] vīneīs —.

Iūlius in — suō Albānō nōn labōrat, sed —. — quiētum et — [= pulchrum] eum dēlectat. Colōnus aliēnōs agrōs — dominō absentī colit.

Pāstor est vir quī pecus — et cūrat. — pecoris magnum negōtium est, nōn —, ut pigrī pāstōrēs — [= cēnsent]. Pāstōrēs nōn tam industriē — quam agricolae. Pāstōris officium est cūrāre — ovēs aberrent — [= et nē] ā lupō rapiantur.

PENSVM C

Quid est negōtium agricolae?
Quandō frūmentum metitur?
Num arātor ipse arātrum trahit?
Quid est pābulum pecoris?
Unde frūmentum in Italiam invehitur?
Quae regiō Āfricae fertilissima est?
Cūr necesse est agrōs rigāre?
Quae sunt frūgēs vīneārum?
Num Iūlius ipse in agrīs labōrat?
Omnēsne colōnī mercēdem solvērunt?
Quot sēstertiōs colōnus Iūliō dēbet?
Num uxor colōnī officium suum neglegit?
Quid est officium pāstōris?
Estne Iūlius dominus inhūmānus?

trīcēsimus
quiēscere
cingere
crēscere
metere
arāre
serere
colere
spargere
ūtī
pāscere
invehere
rigāre
labōrāre
exīstimāre
cēnsēre
prōicere
ōrāre
rapere
neglegere
prōdesse
nocēre
prohibēre
quīdam
parum
tantum
dēnique
circā
prae
prō
abs
-ve
nē
coniūnctīvus

PERICVLA MARIS

Interim Mēdus et Lȳdia ventō secundō per mare Īnferum nāvigāre pergunt ad fretum Siculum (id est fretum angustum quō Sicilia ab Italiā disiungitur). Gaudent omnēs quī eā nāve vehuntur praeter mercātōrem cuius mercēs necesse fuit ē nāve ēicere.

Mēdus vērō multum cōgitat dē verbīs Lȳdiae et dē tempestāte quae tam subitō cessāvit, postquam Lȳdia dominum suum invocāvit. Ut tempestās mare tranquillum turbāvit, ita verba Lȳdiae animum Mēdī turbāvērunt.

Lȳdia amīcum suum colōrem mūtāvisse animadvertit et "Quid pallēs?" inquit, "Utrum aegrōtās an territus es?"

"Nōn aegrōtō" inquit Mēdus, "Corpus quidem sānum est mihi, animus vērō turbātus. Quis est ille dominus tuus cui mare et ventī oboedīre videntur?"

fretum -ī *n*
Siculus -a -um = Siciliae
dis-iungere (↔ con-iungere) = dīvidere

ē-icere (-iicere) -iō -iēcisse -iectum < ē + iacere

cessāre = opus neglegere, minus agere; ventus cessat : v. minuitur

animus -ī *m* ↔ corpus

utrum... an = -ne... an

ob-oedīre (< -audīre) (+ *dat*) = pārēre

Lȳdia: "Nōn meus tantum, sed omnium hominum est dominus, et Rōmānōrum et Graecōrum et barbarōrum."

Mēdus: "Utrum homō an deus est?"

Lȳdia: "Chrīstus est Deī fīlius quī homō factus est. In oppidō Bethlehem nātus est in Iūdaeā, patriā Iūdaeōrum, quae inter Syriam et Aegyptum sita est. Eō vēnērunt rēgēs, quī stēllam eius vīderant in oriente, et invēnērunt puerum cum Mariā, mātre eius, et adōrāvērunt eum velut deum. Posteā Chrīstus ipse plānē dēmōnstrāvit sē esse fīlium Deī, nam discipulōs docēbat, quōrum magna turba eum sequēbātur, aegrōs sānābat..."

Mēdus: "Omnis medicus id facit."

Lȳdia: "Quī medicus verbīs sōlīs potest facere ut hominēs caecī videant, surdī audiant, mūtī loquantur, claudī ambulent?"

Mēdus: "Potestne dominus tuus haec facere?"

Lȳdia: "Profectō potest. In Iūdaeā Iēsūs nōn sōlum faciēbat ut caecī vidērent, surdī audīrent, mūtī loquerentur, vērum etiam verbīs efficiēbat ut mortuī surgerent et ambulārent. Ex ūniversā Iūdaeā hominēs aegrī, quī fāmam dē factīs eius mīrābilibus audīverant, ad eum conveniēbant. Postrēmō tamen Iēsūs Chrīstus ab improbīs hominibus necātus est."

Mēdus: "Quid? Nōn vīvit dominus tuus?"

Lȳdia: "Immō vērō vīvit, nam tertiō diē Iēsūs surrēxit ā mortuīs et quadrāgēsimō diē post in caelum

Bethlehem *n indēcl*
Iūdaea -ae *f*
Iūdaeī -ōrum *m pl*
eō *adv* = illūc

ad-ōrāre

vel-ut = tamquam, sīcut

turba -ae *f* = multitūdō hominum

caecus -a -um = quī vidēre nōn potest
surdus -a -um = quī audīre nōn potest
mūtus -a -um = quī loquī nōn potest
claudus -a -um = quī ambulāre nōn potest
Iēsūs -ū *m* (*acc* -um)

ūniversus -a -um = tōtus

fāma -ae *f* = quod nārrātur dē aliquō

surgere surrēxisse

quadrāgēsimus -a -um = XL (40.)

im-mortālis -e ↔ mortālis -e (< mors)
nāscī nātum esse ↔ morī -ior mortuum esse
libellus -ī *m* = parvus liber
ex-tendere
ap-prehendere = prehendere (manū)
quī-dam, *abl* quō-dam
Matthaeus -ī *m*
vīvere vīxisse
dictum -ī *n* = quod dictum est, verbum
memorāre = nārrāre, dīcere
discere didicisse
rogāre = ōrāre
ē-volvere: librum ē. = librum aperīre
tollere = sūmere et sēcum ferre
prīnceps -ipis *m* = vir inter aliōs prīmus (quī aliīs imperat)
sus-citāre = excitāre
[*Matth. 9.18–19,23–26*]
ūnus = quīdam

ascendit. Immortālis est fīlius Deī sīcut pater eius, Deus vīvus. Hominēs mortālēs nāscuntur ac moriuntur, Deus immortālis semper vīvit. Sed ipsa male nārrō: ex hōc libellō recitābō tibi aliquid."

Lȳdia libellum, quem adhūc intrā vestem occultāvit, prōmit et Mēdō ostendit. Quī manum extendēns libellum apprehendit et "Quī liber est iste?" inquit.

Lȳdia: "Scrīptus est ā quōdam Iūdaeō, nōmine Matthaeō, quī simul cum Chrīstō vīxit et discipulus eius fuit. In hōc librō Matthaeus, quī suīs oculīs auribusque dominum nostrum vīderat et audīverat, dicta et facta eius memorat."

Mēdus, quī legere nōn didicit, Lȳdiae librum reddit *II*
eamque rogat ut aliquid sibi legat; quae continuō librum ēvolvit et "Legam tibi" inquit "dē virō claudō cui Iēsūs imperāvit ut surgeret et tolleret lectum suum et domum ambulāret."

Mēdus: "Modo dīxistī 'Chrīstum etiam mortuīs imperāvisse ut surgerent et ambulārent.' Plūra de eā rē audīre cupiō."

Lȳdia: "Audī igitur quod scrīptum est dē Iairō, prīncipe quōdam Iūdaeōrum, quī Iēsum rogāvit ut fīliam suam mortuam suscitāret:

Ecce prīnceps ūnus accessit, nōmine Iaīrus, et adōrābat eum dīcēns: "Fīlia mea modo mortua est, sed venī, impōne manum tuam super illam, et vīvet." Et surgēns Iēsūs sequēbātur eum cum discipulīs suīs. — Et veniēns Iēsūs in do-

mum prīncipis, vidēns tībīcinēs et turbam tumultuantem, dīcēbat: "Discēdite! Nōn enim mortua est puella, sed dormit." Et dērīdēbant eum. Et, ēiectā turbā, intrāvit et tenuit manum eius et dīxit: "Puella, surge!" Et surrēxit puella. Et exiit fāma haec in ūniversam terram illam.

Mēdus: "Per deōs immortālēs! Sī hoc vērum est, prīnceps omnium deōrum est deus tuus; neque enim ūllus deus Rōmānus hominem mortālem ab Īnferīs suscitāre potest — nē Iuppiter quidem tantam potestātem habet, etsī ille deus māximus habētur."

Lȳdia: "Est ut dīcis; nec sōlum deus prīnceps, sed Deus ūnus et sōlus est ille. Tōtus mundus in potestāte Deī est, et caelum et terra et mare."

Hīc gubernātor, quī sermōnem eōrum exaudīvit, "Tanta" inquit, "ūnīus deī potestās nōn est. Nam trēs diī, Neptūnus, Iuppiter, Plūtō, mundum ūniversum ita inter sē dīvīsērunt, ut Iuppiter rēx caelī esset, rēx maris esset Neptūnus, Plūtō autem rēgnāret apud Īnferōs, ubi animae mortuōrum velut umbrae versārī dīcuntur."

Mēdus: "Num quis tam stultus est ut ista vēra esse crēdat? Perge legere ē libellō tuō, Lȳdia!"

Lȳdia iterum librum ēvolvit et "Ecce" inquit "quod nārrātur dē Chrīstō super mare ambulante:

Nāvicula autem in mediō marī iactābātur flūctibus, erat enim ventus contrārius. Quārtā autem vigiliā noctis vēnit ad eōs Iēsūs ambulāns super mare. Discipulī autem videntēs eum super mare ambulantem turbātī sunt dīcentēs: "Phan-

tumultuārī = tumultum facere

tībiae -ārum *f pl*

tībīcen -cinis *m*

Īnferī -ōrum *m* = mortuī, quī loca īnfera (sub terrā) incolere dīcuntur

potestās -ātis *f*

habērī = exīstimārī

mundus -ī *m* = caelum et terra et mare

Plūtō -ōnis *m*: deus, rēx Īnferōrum

dīvidere -vīsisse -vīsum

rēgnāre = rēx esse

anima: fōrma hominis mortuī ut ex animā facta

versārī = hūc et illūc movērī, errāre

[*Matth. 14.24–33*]

nāvicula -ae *f* = parva nāvis

(ventus) contrārius ↔ secundus

vigilia -ae *f*: quārta v. = nōna hōra noctis (nox in IV vigiliās dīviditur)

tasma est!" et prae timōre clāmāvērunt. Statimque Iēsūs locūtus est eīs dīcēns: "Cōnstantēs estōte! Ego sum. Nōlīte timēre!" Respondēns autem eī Petrus dīxit: "Domine, sī tū es, iubē mē ad tē venīre super aquam!" At ipse ait: "Venī!" Et dēscendēns Petrus dē nāviculā ambulābat super aquam, ut venīret ad Iēsum. Vidēns vērō ventum validum timuit, et incipiēns mergī clāmāvit dīcēns: "Domine! Salvum mē fac!" Et continuō Iēsūs extendēns manum apprehendit eum, et ait illī: "Quārē dubitāstī?" Et ascendentibus eīs in nāviculam, cessāvit ventus. Quī autem in nāviculā erant vēnērunt et adōrāvērunt eum dīcentēs: "Vērē fīlius Deī es."

Gubernātor, quī Mēdum attentum videt, "Num tū" *III*
inquit "tam stultus es ut haec crēdās? Mihi nēmō persuādēbit hominem super mare ambulāre posse!"

Lȳdia: "Chrīstus nōn est homō, sed fīlius Deī, quī omnia facere potest. Ipse dīxit: *"Data est mihi omnis potestās in caelō et in terrā."* Modo nōs ē tempestāte servāvit, nōnne id tibi persuāsit eum habēre potestātem maris et ventōrum? Audī igitur quod in eōdem librō nārrātur dē potestāte Chrīstī:

Et ascendente eō in nāviculam, secūtī sunt eum discipulī eius. Et ecce tempestās magna facta est in marī, ita ut nāvicula operīrētur flūctibus — ipse vērō dormiēbat! Et accessērunt ad eum discipulī eius et suscitāvērunt eum dīcentēs: "Domine, salvā nōs! Perīmus!" Ait illīs Iēsūs: "Quid timidī estis?" Tunc surgēns imperāvit ventīs et marī, et facta est tranquillitās magna. Hominēs autem mīrātī sunt

phantasma -atis *n* = anima quae ambulāre vidētur
eīs = iīs
cōnstāns -antis ↔ turbātus
Petrus -ī *m*: Chrīstī discipulus
ipse : ille
ut venīr*et* = quia venīre volēbat
salvus -a -um = servātus; salvum facere = servāre
-*āstī* = -*āvistī*
ascendentibus eīs = dum ascendunt
attentus -a -um = quī studiōsē audit
per-suādēre -suāsisse (+ *dat*): p. hominī = facere ut homō crēdat
[*Matth. 28.18*]
[*Matth. 8.23–27*]
= et eum in nāviculam ascendentem secūtī sunt discipulī eius
salvāre = salvum facere
per-īre -eō -iisse = perdī, morī (↔ servārī)
tunc = tum
tranquillitās -ātis *f* (< tranquillus) ↔ tempestās

dīcentēs: "Quālis est hic, quod ventī et mare oboediunt eī?"

Gubernātor: "Mare et ventī nēminī oboediunt nisi Neptūnō. Ille cūrāvit ut nōs ē tempestāte servārēmur nēve mergerēmur—vel potius nōs ipsī quī mercēs ēiēcimus. Nōlīte vērō cēnsēre nōs iam extrā perīculum esse. Tempestās quidem dēsiit, sed multa alia perīcula nōbīs impendent, ut saxa quibus nāvēs franguntur, vorāginēs in quās nāvēs merguntur, praedōnēs maritimī quī nāvēs persequuntur, ut mercēs et pecūniam rapiant nautāsque occīdant. Semper in perīculō versāmur."

Mēdus: "Sed hīc tūtī sumus ā praedōnibus."

Gubernātor: "Nūllum mare tūtum est ā praedōnibus, nē mare Īnferum quidem, quamquam rārī hūc perveniunt. Nec tūtī sumus ā cēterīs perīculīs quae modo memorāvī. Brevī nāvigābimus per fretum Siculum, ubi ab utrāque parte magnum perīculum impendet nautīs: ab ōrā Italiae saxa perīculōsa quibus Scylla nōmen est, ab ōrā Siciliae vorāgō terribilis quae Charybdis vocātur. Multae nāvēs quae Scyllam iam vītāverant, deinde in Charybdim mersae sunt. At bonum animum habēte! Ego, ut gubernātor cōnstāns, cūrābō ut omnia perīcula vītēmus ac salvī in Graeciam eāmus."

Mēdus: "Omnēs id futūrum esse spērāmus. Quandō eō perveniēmus?"

Gubernātor: "Intrā sex diēs, ut spērō, vel potius octō. Sed cūr tam cupidus es in Graeciam eundī? Ego Rōmae vīvere mālō quam in Graeciā."

nēmō, *dat* nēminī

perīculum -ī *n*

impendēre (+*dat*)
vorāgō -inis *f* = locus quō nāvēs flūctibus vorantur (: merguntur)
praedō -ōnis *m*
ut ... rapi*ant* = quia ... rapere volunt

tūtus -a -um = sine perīculō

per-venīre

perīculōsus -a -um < perīculum
Scylla -ae *f*
Charybdis -is *f* (*acc* -im)
(perīculum) vītāre = nōn adīre, effugere
(bonus) animus ↔ timor

īre, *coni praes:*

eam	eāmus
eās	eātis
eat	eant

spērāre = rem bonam futūram esse putāre
eō : in Graeciam

īre: *eundī* (*gerundium*); cupidus es eundī = īre cupis
mālō = magis volō

mā-vīs = magis vīs
servīre (+ *dat*) = servus esse

Mēdus: "Num Rōmae māvīs servīre quam līber esse in Graeciā?"

mālumus = magis volumus

Gubernātor: "Nōs cīvēs Rōmānī morī mālumus quam servīre!"

mālle = magis velle:

mālō	*mālumus*
māvīs	*māvultis*
māvult	*mālunt*

pecūlium -ī *n* = pecūnia dominī quae servō datur
sī quid = sī aliquid

Mēdus: "Nōlī putāre mē servīre mālle, nam ego quoque līber nātus sum, nec quisquam quī līber fuit lībertātem spērāre dēsinit. In Italiā dominō sevērō serviēbam, quī ā mē postulābat ut opus sordidum facerem nec mihi pecūlium dabat. Sī quid prāvē fēceram, dominus imperābat ut ego ab aliīs servīs tenērer et verberārer. Sed herī ē vīllā fūgī, ut verbera vītārem, atque ut amīcam meam vidērem ac semper cum eā essem. Multīs prōmissīs eī persuāsī ut mēcum ex Italiā proficīscerētur, Lȳdia enim Rōmae vīvere māvult quam in Graeciā. Ōstiā igitur hanc nāvem cōnscendimus, ut in Graeciam nāvigārēmus."

persuādēre ut = verbīs efficere ut
mā-vult = magis vult

Gubernātor Lȳdiam interrogat: "Tūne quoque dominō Rōmānō serviēbās?"

in caelīs = in caelō

Lȳdia: "Minimē vērō. Ego nēminī serviō nisi dominō nostrō quī est in caelīs. Nēmō potest duōbus dominīs servīre. Certē nōn laetō animō Rōmā profecta sum, et difficile fuit mihi persuādēre ut amīcās meās Rōmānās dēsererem. Nec prōmissīs sōlīs Mēdus mihi persuāsit ut sēcum venīrem, sed etiam dōnō pulcherrimō. Ecce ānulus aureus gemmātus quem amīcus meus prope centum sēstertiīs ēmit mihi." Lȳdia manum extendēns digitum ānulō aureō ōrnātum gubernātōrī ostendit.

Gubernātor ānulum tam pulchrum admīrātur, tum conversus ad Mēdum "Profectō" inquit "dīves esse vidēris, ut servus! Num dominus ille sevērus, quī tibi imperābat ut opus sordidum facerēs, tantum pecūlium tibi dabat prō opere sordidō?"

ad-mīrārī = mīrārī (rem magnificam)

Mēdus rubēns nescit quid respondeat, et velut homō surdus mūtusque ante eōs stat.

Lȳdia: "Quīn respondēs? Sacculum prōmpsistī pecūniae plēnum — nōnne tua erat ista pecūnia?"

prōmere -mpsisse -mptum

Mēdus turbātus, dum oculōs Lȳdiae vītāre cōnātur, mercātōrem celeriter accēdere videt.

GRAMMATICA LATINA

Coniūnctīvus

Tempus imperfectum

[A] Āctīvum.

Dominus servum monet ut sibi pāre*at*.

Dominus servum monēbat/monuit ut sibi pārē*ret*.

pārē*ret*

'Pāre*at*' est coniūnctīvus praesentis. 'Pārē*ret*' coniūnctīvus imperfectī est. Coniūnctīvus imperfectī (pers. III sing.) *-ret*.

Exempla: [1] recitā|re: recitā|*ret;* [2] tacē|re: tacē|*ret;* [3] scrīb|ere: scrīb|*eret;* [4] audī|re: audī|*ret*.

Magister discipulum monuit ut tacē*ret* et audī*ret* et studiōsus *esset*. Tum eī imperāvit ut scrībe*ret* et recitā*ret*.

Pater: "Nōnne magister tibi imperāvit, fīlī, ut scrībe*rēs* et recitā*rēs?*" Fīlius: "Prīmum mē monuit ut tacē*rem* et audī*rem* et studiōsus *essem*, tum mihi imperāvit ut scrībe*rem* et recitā*rem*." Pater: "Num necesse erat tē monēre ut tacē*rēs* et audī*rēs* et studiōsus *essēs?*"

Magister discipulōs monuit ut tacē*rent* et audī*rent* et studiōsī *essent*. Tum imperāvit ut scrībe*rent* et recitā*rent*.

[1] recitā|*re*|*m*
recitā|*rē*|*s*
recitā|*re*|*t*
recitā|*rē*|*mus*
recitā|*rē*|*tis*
recitā|*re*|*nt*

[2] tacē|*re*|*m*
tacē|*rē*|*s*
tacē|*re*|*t*
tacē|*rē*|*mus*
tacē|*rē*|*tis*
tacē|*re*|*nt*

[3] scrīb|*ere*|*m*
scrīb|*erē*|*s*
scrīb|*ere*|*t*
scrīb|*erē*|*mus*
scrīb|*erē*|*tis*
scrīb|*ere*|*nt*

[4] audī|re|m
audī|rē|s
audī|re|t
audī|rē|mus
audī|rē|tis
audī|re|nt
esse esse|m esse|mus
essē|s essē|tis
esse|t esse|nt

-re|m *-rē|mus*
-rē|s *-rē|tis*
-re|t *-re|nt*

Pater: "Nōnne magister vōbīs imperāvit, fīliī, ut scrīber*ētis* et recitār*ētis*?" Fīliī: "Prīmum nōs monuit ut tacē*rēmus* et audī*rēmus* et studiōsī *essēmus*, tum nōbīs imperāvit ut scrībe*rēmus* et recitā*rēmus*." Pater: "Num necesse erat vōs monēre ut tacē*rētis* et audī*rētis* et studiōsī *essētis*?"

	Singulāris	*Plūrālis*
Persōna prīma	-rem	-rēmus
Persōna secunda	-rēs	-rētis
Persōna tertia	-ret	-rent

[B] Passīvum.

[1] servā|re|r
servā|rē|ris
servā|rē|tur
servā|rē|mur
servā|rē|minī
servā|re|ntur
[3] merg|ere|r
merg|erē|ris
merg|erē|tur
merg|erē|mur
merg|erē|minī
merg|ere|ntur

-re|r *-rē|mur*
-rē|ris *-rē|minī*
-rē|tur *-re|ntur*

Dominus imperāvit ut servus tenē*rētur* et verberā*rētur*, deinde ut vincī*rētur* et inclūde*rētur*.

Dominus imperāvit ut servī tenē*rentur* et verberā*rentur*, deinde ut vincī*rentur* et inclūde*rentur*.

Mēdus: "Salvus sum. Neptūnus cūrāvit ut ego ē perīculō servā*rer* nēve in mare merge*rer*." Lȳdia: "Nōlī putāre Neptūnum cūrāvisse ut tū servā*rēris* nēve merge*rēris*. Nēmō nisi Chrīstus cūrāvit ut nōs ē perīculō servā*rēmur* nēve in mare merge*rēmur*." Gubernātor: "Ego bene gubernandō cūrāvī ut vōs servā*rēminī* nēve merge*rēminī*!"

	Singulāris	*Plūrālis*
Persōna prīma	-rer	-rēmur
Persōna secunda	-rēris	-rēminī
Persōna tertia	-rētur	-rentur

PENSVM A

Servus dominum ōrābat nē sē verberā–, sed dominus imperāvit ut tacē– et surg–, tum aliīs servīs imperāvit ut eum prehend– et tenē–.

Mēdus ā dominō fūgit, ut amīcam suam vidē– et semper cum eā es–. Mēdus: "Ā dominō fūgī, ut amīcam meam vidē– et semper cum eā es–."

Mīnōs imperāvit ut Daedalus et Īcarus in labyrinthum inclūd–. Īcarus: "Quis imperāvit ut nōs inclūd–?" Daedalus: "Mīnōs imperāvit ut ego inclūd– et ut tū mēcum inclūd–."

Vocābula nova:
fretum
animus
turba
fāma
libellus
dictum
prīnceps
tībīcen
potestās
mundus
nāvicula
vigilia

Verba: dīvidere –isse –um; ēicere –isse –um; prōmere –isse –um; vīvere –isse; discere –isse; persuādēre –isse; surgere –isse.

PENSVM B

Lȳdia Rōmae vīvere — quam in Graeciā, sed Mēdus multīs prōmissīs eī — ut sēcum proficīscerētur. In Italiā Mēdus dominō sevērō —.

Nāvis nōndum extrā — est. Multa perīcula nautīs —. — maritimī nāvēs persequuntur; nūllum mare — est ā praedōnibus.

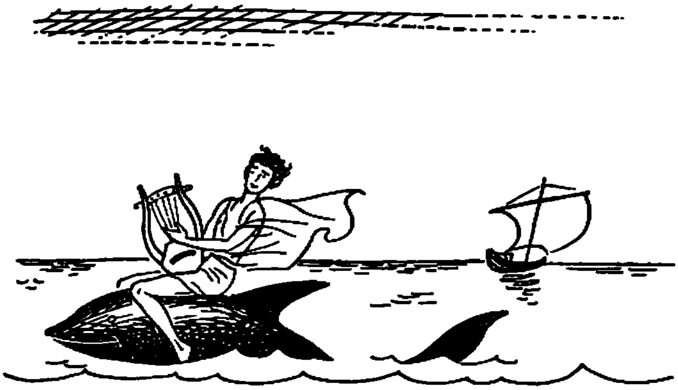
Hominēs mortālēs nāscuntur et —, diī vērō — sunt. Nūllus deus Rōmānus hominem mortuum ab Īnferīs — [= excitāre] potest, nē Iuppiter quidem tantam — habet, etsī ille deus māximus — [= exīstimātur]. Trēs diī ūniversum — inter sē dīvīsērunt.

Chrīstus in oppidō Bethlehem — est. Ille verbīs sōlīs efficiēbat ut hominēs — vidērent, — audīrent, — loquerentur, — ambulārent.

PENSVM C

Fretum Siculum quid est?
Ubi nātus est Chrīstus?
Quid Iaīrus Chrīstum rogāvit?
Quae perīcula nautīs impendent?
Cūr nautae praedōnēs maritimōs metuunt?
Quālī dominō Mēdus in Italiā serviēbat?
Quārē Mēdus ā dominō suō fūgit?
Num Lȳdia laetō animō Rōmā profecta est?
Quōmodo Mēdus eī persuāsit ut sēcum venīret?
Cūr Mēdus nescit quid respondeat?
Quem Mēdus accēdere videt?
Tūne in Graeciā vīvere māvīs quam in patriā tuā?

phantasma
tranquillitās
vorāgō
perīculum
praedō
pecūlium
caecus
surdus
mūtus
claudus
ūniversus
mortālis
immortālis
cōnstāns
salvus
attentus
tūtus
perīculōsus
quadrāgēsimus
disiungere
ēicere
cessāre
oboedīre
adōrāre
nāscī
morī
extendere
apprehendere
memorāre
rogāre
ēvolvere
suscitāre
tumultuārī
habērī
rēgnāre
versārī
persuādēre
salvāre
perīre
impendēre
pervenīre
vītāre
spērāre
servīre
mālle
admīrārī
potius
utrum
velut

NAVIGARE NECESSE EST

Multae nāvēs multīque nautae quotannīs in marī pereunt. In fundō maris plūrimae nāvēs mersae iacent. Nec tamen ūllīs perīculīs ā nāvigandō dēterrentur nautae. "Nāvigāre necesse est" āiunt, et mercātōrēs, quī ipsī perīcula maris adīre nōn audent, haec adiciunt: "Vīvere nōn est necesse!" Mercātōrēs mercēs suās magnī aestimant, vītam nautārum parvī aestimant!

Nec vērō omnēs mercātōrēs domī remanent, cum mercēs eōrum nāvibus vehuntur. Nōnnūllī in terrās aliēnās nāvigant, quod mercēs pretiōsās nautīs crēdere nōlunt, sīcut mercātor ille Rōmānus quī eādem nāve vehitur quā Mēdus et Lȳdia. Is laetus Ōstiā profectus est cum mercibus pretiōsīs quās omnī pecūniā suā in Italiā ēmerat eō cōnsiliō ut eās māiōre pretiō in Graeciā vēnderet. Ita spērābat sē magnum lucrum factūrum esse. Iam vērō ea spēs omnis periit, nam flūctibus mersae

dē-terrēre

ad-icere (-iicere) -iō = addere
aestimāre: magnī ae. = magnī pretiī esse cēnsēre
vīta -ae *f* < vīvere

re-manēre = manēre

nōn-nūllī -ae -a = haud paucī, complūrēs
pretiōsus -a -um = magnī pretiī

lucrum -ī *n*: l. facere = pecūniam suam augēre
spēs -eī *f* = id quod spērātur

sunt mercēs in quibus omnem spem posuerat. Subitō mercātor ē dīvitissimō pauperrimus factus est. Nōn mīrum est eum maestum esse.

Mercātor ad gubernātōrem accēdēns multīs cum lacrimīs queritur: "Heu, mē miserum! Omnia quae possidēbam in fundō maris sunt. Quid faciam? Quid spērem? Quōmodo uxōrem et līberōs alam? Nē as quidem mihi reliquus est: omnia āmīsī. Heu!"

"Dēsine querī!" inquit gubernātor, "Nōn enim omnia āmīsistī sī uxor et līberī tuī salvī sunt. Nōnne līberōs plūris aestimās quam mercēs istās? Dīvitiās āmittere miserum est, at multō miserius līberōs āmittere."

Tālibus verbīs nauta mercātōrem maestum cōnsōlārī cōnātur, sed frūstrā, nam ille prōtinus "Nōlī tū mē cōnsōlārī" inquit, "quī ipse imperāvistī ut mercēs meae iacerentur!"

Gubernātor: "Iactūrā mercium nāvis servāta est."

Mercātor: "Rēctē dīcis: meae mercēs ēiectae sunt, ut nāvis tua salva esset!"

Gubernātor: "Mercēs iēcimus ut nōs omnēs salvī essēmus. Iactūrā mercium nōn modo nāvis, sed etiam vīta omnium nostrum servāta est. Mercēs quidem periērunt, sed nēmō nostrum periit. Ergō bonum animum habē! Laetāre ūnā nōbīscum tē vītam nōn āmīsisse simul cum mercibus! Hominēs fēlīcēs sumus."

Mercātor: "Vōs quidem fēlīcēs estis, nēmō enim vestrum assem āmīsit. Mīrum nōn est vōs laetārī. At

pōnere posuisse positum

mīrus -a -um: mīrum = quod mīrantem facit

maestus -a -um = maerēns, trīstis

heu! (dolōrem animī significat)

ā-mittere -mīsisse -missum ↔ accipere

plūris aestimāre = māiōris pretiī esse cēnsēre

dīvitiae -ārum *f* (<dīves) = magna pecūnia

prōtinus = statim

iactūra -ae *f* < iacere

omnēs nōs, *gen* omnium *nostrum*

nēmō nostrum = nēmō ex nōbīs

nōbīs-cum = cum nōbīs

fēlīx -īcis = cui rēs bona accidit

nēmō vestrum = nēmō ex vōbīs

nōlīte mē monēre ut laetus sim, postquam omnia mihi ēripuistis! Laetitia vestra mē nōn afficit."

Gubernātor: "Nec quisquam nostrum trīstitiā tuā afficitur. Semper gaudeō cum dē līberīs meīs cōgitō, quī māximā laetitiā afficiuntur cum patrem suum ē nāvigātiōne perīculōsā salvum redīre vident."

Mercātor: "Ego quoque līberōs meōs amō nec eōs dolōre afficere volō. Sed quōmodo vīvāmus sine pecūniā? Quōmodo cibum et vestem emam īnfantibus meīs? Ō dī immortālēs! Reddite mihi mercēs!"

Gubernātor: "Quid iuvat deōs precārī ut rēs āmissae tibi reddantur? Frūstrā hoc precāris."

Mercātor: "Quid ergō faciam? Ipse dē nāve saliam, an in eādem nāve maneam vōbīscum?" Vir ita perturbātus est ut sē interroget, utrum in mare saliat an in nāve remaneat.

II

"Salī modo!" inquit gubernātor, "Nēmō nostrum tē prohibēbit. At certē nōn tam fēlīx eris quam Arīōn, quī delphīnō servātus est."

Mercātor, quī Arīonem ignōrat, "Quisnam est Arīōn?" inquit, "Nē nōmen quidem mihi nōtum est."

Gubernātor: "Ignārus quidem es sī illum ignōrās. Arīōn, vir nōbilis Lesbī nātus, tam pulchrē fidibus canēbat ut alter Orpheus appellārētur. An tam ignārus es ut etiam Orpheus tibi ignōtus sit?"

Mercātor: "Minimē vērō. Orpheus quidem omnibus nōtus est. Is fidicen nōbilissimus fuit quī tam pulchrē

ē-ripere -iō -ripuisse -reptum < ē + rapere
laetitia -ae *f* < laetus
af-ficere -iō -fēcisse -fectum
trīstitia -ae *f* < trīstis; t.ā afficere = trīstem facere; t.ā afficī = trīstis fierī
nāvigātiō -ōnis *f* < nāvigāre

dolor (animī) ↔ laetitia
dolōre afficere = dolentem (: maestum) facere

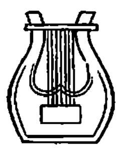
dī = diī

precārī (< precēs) = ōrāre

vōbīs-cum = cum vōbīs
per-turbāre = valdē turbāre

delphīnus -ī *m*

Arīōn -onis *m*

fidēs -ium *f pl*

nōtus -a -um: is mihi nōtus est = eum nōvī
ignārus -a -um = ignōrāns, rudis
nōbilis -e = multīs nōtus
Lesbos -ī *f*
Orpheus -ī *m*
an = num
ignōtus -a -um ↔ nōtus

fidicen -inis *m* = quī fidibus canit

canēbat ut bēstiae ferae, nātūram suam oblītae, accēderent, ut eum canentem audīrent, ac rapidī fluviī cōnsisterent, nē strepitū cantum eius turbārent. Orpheus etiam ad Īnferōs dēscendit ut uxōrem suam mortuam inde redūceret... Sed perge nārrāre dē Arīone."

Gubernātor, cum omnēs attentōs videat, hanc fābulam nārrat:

"Cum Arīōn, nōbilissimus suī temporis fidicen, ex Italiā in Graeciam nāvigāret magnāsque dīvitiās sēcum habēret, nautae pauperēs, quī hominī dīvitī invidēbant, eum necāre cōnstituērunt. Ille vērō, cōnsiliō eōrum cognitō, pecūniam cēteraque sua nautīs dedit, hoc sōlum ōrāns ut sibi ipsī parcerent. "Ecce" inquit "omnia quae possideō iam vestra sunt. Dīvitiās meās habēte, parcite vītae! Permittite mihi in patriam revertī! Hoc sōlum precor." Nautae precibus eius ita permōtī sunt ut manūs quidem ab eō abstinērent; sed tamen imperāvērunt ut statim in mare dēsilīret! Ibi homō territus, cum iam vītam dēspērāret, id ūnum ōrāvit ut sibi licēret vestem ōrnātam induere et fidēs capere et ante mortem carmen canere. Id nautae, studiōsī cantum eius audiendī, eī permīsērunt. Ille igitur, pulchrē vestītus et ōrnātus, in celsā puppī stāns carmen clārā vōce ad fidēs cecinit. Ut Orpheus cantū suō ferās ad sē alliciēbat, ita tunc Arīōn canendō piscēs allēxit ad nāvem. Postrēmō autem cum fidibus ōrnāmentīsque, sīcut stābat canēbatque, in mare dēsiluit.

oblītae : cum oblīvīscerentur
rapidus -a -um (< rapere) = celerrimus
nē = ut nē (: quia... turbāre nōlēbant)
cantus -ūs *m* < canere
inde = illinc
re-dūcere
cum vide*at* = vidēns, quia videt
cum... nāvigā*ret* = dum nāvigat
in-vidēre (+ *dat*) = inimīcus esse ob bonum aliēnum
parcere (+ *dat*) = nōn necāre, salvum esse sinere
per-mittere (eī) = sinere (eum)
per-movēre: permōtī sunt : animī eōrum p. sunt
abs-tinēre < abs + tenēre
dē-silīre -uisse < dē + salīre
dē-spērāre ↔ spērāre
carmen -inis *n* = verba quae canuntur
celsus -a -um = altus
canere cecinisse
al-licere -iō -lēxisse -lectum

"Tum vērō nova et mīra rēs accidit: delphīnus, cantū allectus, repente hominem natantem subiit eumque in dorsō suō sedentem vēxit et in lītore Graeciae salvum exposuit. Inde Arīōn prōtinus Corinthum petīvit, ubi rēgem Periandrum, amīcum suum, adiit eīque rem sīcut acciderat nārrāvit. Rēx haec parum crēdidit, et Arīonem quasi virum fallācem cūstōdīrī iussit. Sed postquam nautae Corinthum vēnērunt, rēx eōs interrogāvit 'num scīrent ubi esset Arīōn et quid faceret?' Respondērunt 'hominem, cum inde abīrent, in terrā Italiā fuisse eumque illīc bene vīvere, aurēs animōsque hominum cantū suō dēlectāre atque magnum lucrum facere.' Cum haec falsa nārrārent, Arīōn repente cum fidibus ōrnāmentīsque cum quibus sē in mare iēcerat appāruit. Nautae stupentēs, cum eum quem mersum esse putābant ita vīvum appārēre vidērent, prōtinus maleficium suum cōnfessī sunt."

Hīc Mēdus "Etsī nōtum est" inquit "nōnnūllōs hominēs delphīnīs vectōs esse, tamen dubitō num haec fābula vēra sit."

Gubernātor: "Sīve vēra sīve falsa est, valdē mē dēlectat fābula dē fēlīcī salūte Arīonis, nam sīcut ille mīrum in modum servātus est, cum iam dē salūte dēspērāret, ita hominēs nōnnumquam contrā spem ē māximīs perīculīs ēripiuntur. Hāc fābulā monēmur ut semper bonō animō sīmus nēve umquam dē salūte dēspērēmus. Dum anima est, spēs est."

repente = subitō
sub-īre eum = sub eum īre
dorsum -ī *n* = tergum bēstiae
vehere vēxisse vectum
ex-pōnere
Periander -drī *m*

parum : haud
crēdere -didisse
quasi = tamquam
fallāx -ācis = quī fallit

inde : ex Italiā

appārēre -uisse = in cōnspectum venīre
stupēre = valdē mīrārī

maleficium -ī *n* = malum factum
cōn-fitērī -fessum esse = fatērī

dubitō num fābula vēra *sit* = nōn crēdō fābulam vēram esse

sī-ve... sī-ve

salūs -ūtis *f* < salvus
in modum = modō (*abl*)
dē salūte dēspērāre = salūtem d.
nōn-numquam = haud rārō, satis saepe

bonō animō (*abl*) esse = bonum animum habēre

anima : vīta

Haec verba tandem mercātōrem perturbātum aliquid cōnsōlārī videntur.

III Tum vērō Lydia ad Mēdum versa "Modo tē interrogāvī" inquit "tuane esset pecūnia quā hunc ānulum ēmistī. Cūr nōndum mihi respondistī?"

Ita repente interrogātus Mēdus 'sē pecūniam ē sacculō dominī surripuisse' cōnfitētur.

sur-ripere -iō -ripuisse -reptum <sub+rapere

"Ō Mēde!" exclāmat Lȳdia, "Fūr es! Iam mē pudet tē, fūrem nēquissimum, amāvisse!"

fūr fūris *m*

nēquam, *comp* nēquior, *sup* nēquissimus

At Mēdus "Nōlī" inquit "mē fūrem appellāre, mea Lȳdia! Dominus enim aliquid pecūliī mihi dēbēbat. Pecūlium dēbitum sūmere fūrtum nōn est."

fūrtum -ī *n* = maleficium fūris

Sed Lȳdia pergit eum fūrtī accūsāre: "Fūrtum fēcistī, Mēde! Frūstrā tē excūsāre cōnāris."

accūsāre + *gen*: fūrtī accūsāre = dē fūrtō a.

Mēdus: "Sī fūrtum fēcī, tuā causā id fēcī. Eō enim cōnsiliō nummōs surripuī ut dōnum pretiōsum tibi emerem. Nōnne hoc beneficium potius quam maleficium esse tibi vidētur?"

bene-ficium -ī *n* ↔ maleficium

Lȳdia: "Facile est aliēnā pecūniā dōna pretiōsa emere. Tāle dōnum mē nōn dēlectat. Hunc ānulum iam gerere nōlō: in mare eum abiciam!" Hoc dīcēns Lȳdia ānulum dē digitō dētrahit, sed gubernātor prōtinus bracchium eius prehendit. Simul Mēdus ānulum ē manū Lȳdiae lāpsum capit.

ab-icere (-iicere) -iō -iēcisse -iectum < ab + iacere

dē-trahere

lābī lāpsum esse

Lȳdia īrāta exclāmat: "Abstinē manum, nauta!" at ille "Nōlī stultē agere!" inquit, "Nēmō tibi ānulum ita abiectum reddet — nisi forte tam fēlīx eris quam Poly-

Polycratēs -is *m*

cratēs, tyrannus Samius, cuius ānulus, quem ipse in mare abiēcerat, mīrum in modum inventus est nōn in fundō maris, sed in ventre piscis!"

Lȳdia: "Cūr ille tyrannus ānulum suum abiēcit?"

Gubernātor: "Ānulum abiēcit, cum sēsē nimis fēlīcem esse cēnsēret. Nihil malī umquam eī acciderat ac tanta erat potestās eius, tanta glōria tantaeque dīvitiae, ut nōn sōlum aliī tyrannī, sed etiam dī immortālēs eī invidērent. Tum amīcus eius, rēx Aegyptī, cum fēlīcitātem atque glōriam eius ingentem vidēret, tyrannō suāsit, ut iactūram faceret eius reī quā māximē omnium dēlectābātur: ita deōrum invidiam āvertī posse spērābat. Polycratēs igitur nāvem cōnscendit et ānulum quem pretiōsissimum habēbat in mare abiēcit.

"Paucīs post diēbus aliquī piscātor in eōdem marī piscem cēpit quī tam fōrmōsus erat ut piscātor eum nōn vēnderet, sed tyrannō dōnāret. Vērum antequam piscis ad mēnsam tyrannī allātus est, servus quī piscem secābat eī ānulum attulit 'quem in ventre piscis inventum esse' dīxit. Polycratēs, cum ānulum suum recognōsceret, māximā laetitiā affectus est."

Mēdus: "Nēmō umquam eō tyrannō beātior fuit!"

Gubernātor: "Nōlī quemquam ante mortem beātum dīcere! Hoc nōs docet fortūna illīus tyrannī. Polycratēs enim paulō post ā quōdam virō fallācī, quī eum falsīs prōmissīs Samō in Asiam allēxerat, terribilem in modum necātus est. Ita nōnnumquam vita beāta morte

tyrannus -ī *m* = rēx sevērissimus
Samius -a -um < Samos -ī *f*
sē-sē = sē
fēlīcitās -ātis *f* < fēlīx
suādēre -sisse (+ *dat*) = persuādēre cōnārī
iactūram facere reī = rem abicere/āmittere
invidia -ae *f* < invidēre
ā-vertere : prohibēre
piscātor -ōris *m* = quī piscēs capit
dōnāre (< dōnum) = dare
secāre -uisse sectum = cultrō dīvidere
re-cognōscere
quis-quam, *acc* quemquam = ūllum hominem
fortūna -ae *f*: f. hominis = quod forte hominī accidit

miserrimā fīnītur. Varia quidem est hominum fortūna, sed homō prūdēns bonam et malam fortūnam aequō animō fert nec alterīus fortūnae invidet."

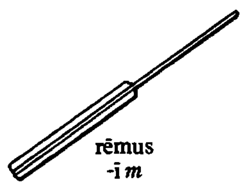
fīnīre (< fīnis): rem f. = fīnem facere reī
varius = quī mūtātur
aequus animus = animus cōnstāns
ferre = patī

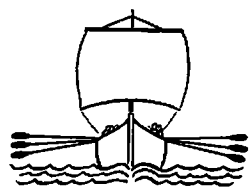
Dum gubernātor loquitur, altera nāvis procul in marī appāret. Mēdus eum apprehendit et "Dēsine loquī!" inquit, "Cūrā negōtium tuum! Quīn prōspicis? Vidēsne nāvem illam vēlōcem quae ā septentriōnibus nōbīs appropinquat?"

vēlōx -ōcis = celer
ap-propinquāre (+ *dat*) = prope venīre

"Per deōs immortālēs!" inquit gubernātor, cum prīmum nāvem appropinquantem prōspexit, "Illa nāvis vēlōx nōs persequitur. Certē nāvis praedōnum est. Omnia vēla date, nautae!"

Nāvis autem vēlīs sōlīs nōn tam vēlōciter vehitur quam ante tempestātem, nam vēla ventō rapidō scissa sunt. Itaque gubernātor imperat ut nāvis rēmīs agātur. Mox rēmīs vēlīsque vehitur nāvis quam vēlōcissimē potest, sed tamen altera nāvis, cuius rēmī quasi ālae ingentēs sūrsum deorsum moventur, magis magisque appropinquat.

rēmus -ī *m*

Gubernātor perterritus exclāmat: "Ō dī bonī! Quid faciāmus? Brevī praedōnēs hīc erunt."

Tum mercātor, cum gubernātōrem pallidum videat, "Bonō animō es!" inquit, "Nōlī dēspērāre! Spēs est, dum anima est."

= D. clāmat quia puerum excitāre vult
= S. tacet quia puellam excitāre nōn vult

GRAMMATICA LATINA

'Ut', 'nē' cum coniūnctīvō

[A] Tempus praesēns.

Iūlius Dāvō imperat *ut* puerum excit*et*. Aemilia Syram monet *nē* puellam excit*et*.

Dāvus clāmat, *ut* puerum excit*et*. Syra tacet, *nē* puellam excit*et*.

Dāvus *ita* (*tam* clārē, *tantā* vōce) clāmat *ut* puerum excit*et*. Syra *tam* quiēta est *ut* puellam *nōn* excit*et*.

[B] Tempus praeteritum.

Iūlius Dāvō imperāvit *ut* puerum excitā*ret*. Aemilia Syram monuit *nē* puellam excitā*ret*.

Dāvus clāmāvit, *ut* puerum excitā*ret*. Syra tacēbat, *nē* puellam excitā*ret*.

Dāvus *ita* clāmāvit *ut* puerum excitā*ret*. Syra *tam* quiēta erat *ut* puellam *nōn* excitā*ret*.

Vocābula nova:
fundus
vīta
lucrum
spēs
dīvitiae
iactūra
laetitia
trīstitia
nāvigātiō
delphīnus
fidēs
fidicen
cantus
carmen
dorsum
maleficium
salūs
fūr
fūrtum
beneficium
tyrannus
fēlīcitās
invidia
piscātor
fortūna
rēmus

PENSVM A

Magister puerōs monet — pulchrē scrīb–. Sextus tam pulchrē scrībit — magister eum laud–. Magister ipse calamum sūmit, — litterās scrīb–.

Daedalus ālās cōnfēcit — ē labyrinthō ēvol–. Īcarus tam altē volāvit — sōlī appropinqu–, quamquam pater eum monuerat — temerārius es–.

Herī Quīntus arborem ascendit, — nīdum quaer–, etsī pater eum monuerat — cautus es–. Medicus Quīntō imperāvit — oculōs claud–, — cultrum medicī vid–. Quīntus tam pallidus erat — Syra eum mortuum esse put–.

Sōl ita lūcēbat — pāstor umbram pet–, — in sōle ambul–.

Tantus atque tālis deus est Iuppiter — Optimus Māximus appell—.

Verba: vehere –isse –um; pōnere –isse –um; āmittere –isse –um; allicere –isse –um; ēripere –isse –um; secāre –isse –um; suādēre –isse; dēsilīre –isse; canere –isse; crēdere –isse; cōnfitērī –um esse; lābī –um esse.

PENSVM B

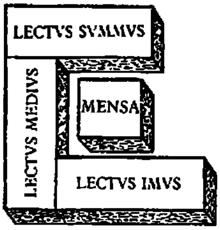
Orpheus, fidicen —, tam pulchrē canēbat ut ferae — [= prope venīrent] ac fluviī — cōnsisterent. Etiam ad — dēscendit, ut — [= illinc] uxōrem suam —. Nēmō tam — est ut Orpheum ignōret.

Arīōn quoque omnibus — est. Cum ille magnās — sēcum in nāve habēret, nautae pauperēs hominī dīvitī — eumque necāre cōnstituērunt. Arīōn, cum — suam in perīculō esse sentīret, pecūniam nautīs — [= dedit] eōsque ōrāvit ut sibi —. Precibus — nautae eī permīsērunt ut ante mortem — caneret. Hōc factō, Arīōn in mare —; sed delphīnus eum in — sedentem ad lītus vēxit. Ita ille servātus est, cum iam salūtem —. Nautae, cum Arīonem — [= in cōnspectum venīre] vidērent, — [= statim] — suum cōnfessī sunt.

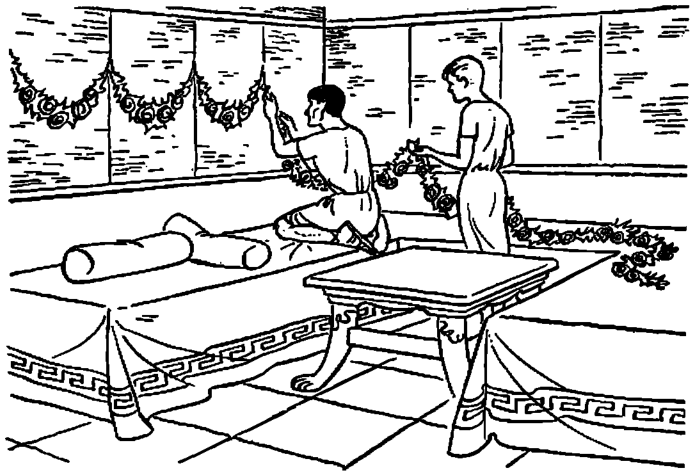
PENSVM C

Quōmodo mercātōrēs lucrum faciunt?
Cūr mercātor Rōmānus trīstis est?
Quārē mercēs ēiectae sunt?
Quid mercātor deōs precātur?
Quārē ad Īnferōs dēscendit Orpheus?
Num nautae Arīonem gladiīs interfēcērunt?
Quōmodo Arīōn servātus est?
Quid nōs monet haec fābula?
Cūr Polycratēs ānulum suum abiēcit?
Ubi ānulus eius inventus est?

pretiōsus
mīrus
maestus
fēlīx
nōtus
ignārus
nōbilis
ignōtus
rapidus
celsus
fallāx
vēlōx
dēterrēre
adicere
aestimāre
remanēre
querī
āmittere
ēripere
afficere
precārī
perturbāre
redūcere
invidēre
parcere
permittere
permovēre
abstinēre
dēsilīre
dēspērāre
allicere
subīre
expōnere
appārēre
stupēre
cōnfitērī
surripere
abicere
dētrahere
suādēre
dōnāre
secāre
recognōscere
fīnīre
appropinquāre
nōnnūllī
sēsē
frūstrā
inde
prōtinus
repente
quasi
nōnnumquam

triclīnium -ī *n*

CONVIVIVM

Ex agrīs reversus Iūlius continuō balneum petit, atque prīmum aquā calidā, tum frīgidā lavātur. Dum ille post balneum vestem novam induit, Cornēlius et Orontēs, amīcī et hospitēs eius, cum uxōribus Fabiā et Paulā adveniunt. (Hospitēs sunt amīcī quōrum alter alterum semper bene recipit domum suam, etiam sī inexspectātus venit.)

Hodiē autem hospitēs Iūliī exspectātī veniunt, nam Iūlius eōs vocāvit ad cēnam. (Cēna est cibus quem Rōmānī circiter hōrā nōnā vel decimā sūmunt.)

Aemilia ātrium intrāns hospitēs salūtat et marītum suum tardum excūsat: "Iūlius tardē ex agrīs revertit hodiē, quod nimis diū ambulāvit. Ergō nōndum exiit ē balneō. Sed brevī lautus erit."

Tum Iūlius lautus et novā veste indūtus intrat et amī-

revertī -tisse/-sum esse
balneum -ī *n* = locus ubi corpus lavātur

hospes -itis *m*

re-cipere -iō = accipere, admittere
in-exspectātus -a -um = nōn exspectātus

cēna -ae *f*

circiter *adv* < circum: c. IX = plūs minus IX [±9]

tardus -a -um = quī ad tempus nōn venit
diū = per longum tempus

induere -uisse -ūtum; indūtus = vestītus

cōs salvēre iubet: "Salvēte, amīcī! Gaudeō vōs omnēs iam adesse. Quam ob rem tam rārō tē videō, mī Cornēlī?"

Cornēlius: "Nōnnumquam tē vīsere voluī, nec prius urbem relinquere potuī prae multīs et magnīs negōtiīs meīs. Nunc dēmum, postquam herī ad vīllam Tūsculānam rediī, paulum requiēscere possum et amīcōs vīsere. Post tanta negōtia magis quam umquam ōtiō fruor."

Iūlius: "Tūne quoque Rōmā venīs, Orontēs?"

Orontēs: "Nūper longum iter fēcī in Graeciam. Īdibus Māiīs dēmum ex itinere Rōmam revertī, unde hodiē veniō."

Iūlius: "Ergō vōs mihi aliquid dē rēbus urbānīs novissimīs nūntiābitis."

Cornēlius: "Et tū nōs docēbis dē rēbus rūsticīs, ut agricola studiōsus et dīligēns."

Iūlius frontem contrahit et "Agricola" inquit "ipse nōn sum, sed multīs agricolīs praesum ac dīligenter cūrō ut colōnī agrōs meōs bene colant."

Orontēs, quī vītā rūsticā nōn fruitur, "Prūdenter facis" inquit "quod agrōs ipse nōn colis. Sī necesse est in agrīs labōrāre, vīta rūstica nōn iūcunda, sed molesta est. Ego numquam īnstrūmentō rūsticō ūsus sum."

II Iūlius: "Dē rēbus rūsticīs et urbānīs colloquēmur inter cēnam. Prīmum omnium cēnābimus. Sex hōrae iam sunt cum cibum nōn sūmpsī. Venter mihi contrahitur propter famem."

salvēre iubēre = salūtāre

vīsere = vīsum īre

dēmum = dēnique, tandem

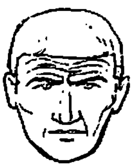
Tūsculānus -a -um < Tūsculum

re-quiēscere

fruī (+ *abl*) = dēlectārī

iter itineris *n* < īre

Iūlius frontem contrahit

nūntiāre (< nūntius) = (verba) afferre

dīligēns -entis ↔ neglegēns

con-trahere

prae-esse (+ *dat*) = dominus esse, imperāre

-ēns -entis, *adv* -enter (< -ent|iter): dīligēns, *adv* dīlig*enter*; prūdēns, *adv* prūd*enter*

iūcundus -a -um = quī dēlectat

molestus -a -um ↔ iūcundus

ūtī ūsum esse

cēnāre = cēnam sūmere

famēs -is *f*

Cornēlius: "Sex hōrae nihil est. Homō sex diēs cibō carēre potest, nec tamen fame moritur."

Iūlius: "Dubitō num ego tam diū famem ferre possim. Sex hōrās cibō caruisse iam molestum est. Magnum malum est famēs."

Cornēlius: "Id nōn negō, sed multō molestior est sitis. Sine cibō diū vīvere possumus, sine aquā paulisper tantum."

Orontēs rīdēns "Equidem" inquit "sine aquā iūcundē vīvere possum, sine vīnō nōn item! Magnum bonum est vīnum."

Cornēlius: "Nēmō negat vīnum aquā iūcundius esse, sed tamen aquam bibere mālō quam sitim patī. Num tū sitim perferre māvīs quam aquam bibere?"

Orontēs: "Melius quidem est aquam bibere quam sitī perīre. Ex malīs minimum ēligere oportet. Nec vērō iūcundē vīvō nisi cotīdiē bonō vīnō fruor. Vīnum vīta est."

Cornēlius: "Nōn vīvimus, ut bibāmus, sed bibimus, ut vīvāmus."

Hīc Aemilia "Necesse est" inquit "paulisper famem et sitim ferre, dum cibus coquitur et triclīnium exōrnātur."

(Servus cuius negōtium est cibum coquere atque cēnam parāre in culīnā, cocus appellātur. Aliī servī, ministrī quī vocantur, cibum parātum ē cūlīnā in triclīnium portant. In triclīniō sunt trēs lectī, lectus summus, me-

pos-sim

carēre -uisse

sitis -is *f*, *acc* -im, *abl* -ī

paulis-per ↔ diū

equidem = ego quidem

bonum -ī *n* (↔ malum) = bona rēs

per-ferre = ferre (ūsque ad fīnem), diū patī

ē-ligere -lēgisse -lēctum

cocus -ī *m*

coquere coxisse coctum

ex-ōrnāre = ōrnāre

parāre = parātum facere

culīna -ae *f* = locus ubi cibus coquitur

minister -trī *m*

dius, īmus, et mēnsa in mediō. Ante convīvium triclīnium flōribus exōrnātur et vestis pretiōsa super lectōs sternitur. Neque enim sedentēs cēnant Rōmānī, sed in lectīs cubantēs. Quot convīvae in singulīs lectīs accubant? In singulīs lectīs aut singulī aut bīnī aut ternī convīvae accubāre solent. Cum igitur paucissimī sunt convīvae, nōn pauciōrēs sunt quam trēs, cum plūrimī, nōn plūrēs quam novem — nam ter ternī sunt novem.)

Iūlius: "Hōra decima est. Cēnam iam prīdem parātam esse oportuit! Nimis tardus est iste cocus!"

Aemilia: "Tuumne hoc negōtium est an meum? Uter nostrum in culīnā praeest? Nōndum hōra decima est. Patienter exspectā, dum servī lectōs sternunt. Cēnābimus cum prīmum cocus cēnam parāverit et servī triclīnium ōrnāverint. Brevī cēna parāta et triclīnium ōrnātum erit."

III Tandem puer 'cēnam parātam esse' nūntiat. "Triclīnium intrēmus!" inquit Iūlius, atque convīvae laetī triclīnium flōribus exōrnātum et veste pulcherrimā strātum intrant. Rosae et līlia et alia multa flōrum genera in mēnsā sparsa sunt inter vāsa et pōcula argentea; nec enim quidquam nisi argentum mēnsam decet virī nōbilis. (Argentum quidem minōris pretiī est quam aurum, nec vērō quisquam ex vāsīs aureīs cēnat nisi hominēs dīvitissimī atque glōriōsī, ut rēgēs Orientis.)

Iūlius, dominus convīviī, cum Aemiliā in lectō mediō accumbit; in aliīs duōbus lectīs bīnī convīvae accum-

īmus -a -um = īnfimus
medium -ī *n* = medius locus
convīvium -ī *n* = cēna quae amīcīs datur
sternere strāvisse strātum
convīva -ae *m/f* = quī/quae in convīviō adest
ac-cubāre = ad mēnsam cubāre
singulī -ae -a = I et I...
bīnī -ae -a = II et II...
ternī -ae -a = III et III...

ter ternī = 3×3

prīdem = multō ante

tardus ↔ celer

lectum sternere = vestem super lectum sternere

vāsa argentea

puer = servus
intrēmus! = quīn intrāmus?

genus -eris *n*
vās vāsis *n*; *pl* vāsa -ōrum
argenteus -a -um = ex argentō factus
argentum -ī *n*: ex argentō fiunt dēnāriī

glōriōsus -a -um = nimis glōriae cupidus

ac-cumbere = accubantem sē pōnere

bunt: Cornēlius et Fabia in lectō summō ad sinistram Iūliī, Orontēs et Paula ad dextram Aemiliae in lectō īmō. Tum dēmum incipit cēna.

Prīmum ōva convīvīs appōnuntur; deinde piscēs cum holeribus; sequitur caput cēnae: porcus quem Iūlius ipse ē grege ēlēgit; postrēmō mēnsa secunda: nucēs, ūvae, varia genera mālōrum. Cibus optimus est atque convīvīs placet, māximē vērō laudātur carō porcī, quam minister cultrō acūtō secat convīvīs spectantibus.

"Haec carō valdē mihi placet" inquit Fabia cum prīmum carnem gustāvit, "Cocus iste sānē negōtium suum scit."

"Ego cocum nōn laudō" inquit Orontēs et salem carnī aspergit, "quī sale nōn ūtitur! Optima quidem est carō, sed sale caret." Orontēs cibum sale aspergere solet, ut sitim augeat! (Sāl est māteria alba quae in marī et sub terrā invenītur.)

Iam ministrī vīnum et calidam in pōcula fundunt. Rōmānī vīnum cum aquā miscent neque vīnum merum bibere solent. Sōlus Orontēs, cui nōn placet vīnum mixtum, merum pōtat, sed is Graecus est atque lībertīnus. (Lībertīnus est quī servus fuit et līberātus est; in lectō īmō accubant lībertīnī.)

Iūlius pōculum tollēns "Ergō bibāmus!" inquit, "Hoc vīnum factum est ex optimīs ūvīs meārum vīneārum. Nec vīnum meum pēius esse mihi vidētur quam vīnum illud Falernum quod vīnum Italiae optimum habētur."

holus -eris *n* = herba quam edunt hominēs

nux nucis *f*

placēre (+ *dat*) = iūcundus esse

carō carnis *f*

acūtus -a -um: (culter) a. = quī bene secat

sānē = certē

sāl salis *m*

carnī : in carnem

a-spergere < ad + spargere

cibum sale aspergere = cibō salem aspergere

calida -ae *f* = aqua calida

fundere fūdisse fūsum

merus -a -um: (vīnum) merum = vīnum sine aquā

miscēre -uisse mixtum

pōtāre = bibere

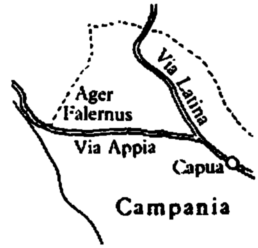
līberāre = līberum facere

bib*āmus!* = quīn bibimus?

Falernus -a -um

(Falernum est vīnum ex agrō Falernō, regiōne Campāniae.)

Falernum -ī *n* = vīnum F.
ager = terra, regiō

Statim Cornēlius "Sānē optimum" inquit "vīnum est tuum, etiam melius quam Falernum", itemque Fabia "Sānē ita est" inquit, nam ea omnibus dē rēbus idem sentit quod marītus.

At Paula vīnum gustāns "Hoc vīnum" inquit "nimis acerbum est: ōs mihi contrahitur. Ego vīnum dulce amō; semper mel vīnō misceō." Statim minister mel apportat, quod Paula in pōculum suum fundit. (Mel est quod apēs ex flōribus quaerunt; nihil melle dulcius est.)

acerbus -a -um ↔ dulcis -e
mel mellis *n*
vīnō (*dat*) : in vīnum
ap-portāre < ad-portāre

Iūlius: "Idem nōn omnibus placet. Sed quidnam tū sentīs, Orontēs? Utrum vīnī genus melius esse tibi vidētur, Falernum an Albānum?"

"Equidem" inquit Orontēs "sententiam meam nōn ante dīcam quam utrumque gustāverō."

sententia mea = id quod sentiō
ante ... quam = antequam

Ad hoc Iūlius "Rēctē mē monēs" inquit "ūnum vīnī genus parum esse in bonā mēnsā. Profectō utrumque gustābis. Age, puer, prōfer Falernum quod optimum habeō! Tum dēmum hoc vīnum cum illō comparāre poterimus, cum utrumque gustāverimus. Ergō pōcula exhaurīte, amīcī! Cum prīmum meum vīnum pōtāveritis, Falernum pōtābitis!"

prō-ferre = prōmere
ex-haurīre -sisse -stum ↔ implēre

Pōculum Orontis prīmum Falernō complētur, nam is iam prīdem pōculum suum exhausit. Deinde ministrī Falernum in cētera pōcula fundunt. Omnēs, postquam vīnum gustāvērunt, idem sentiunt: vīnum Falernum

com-plēre = implēre

multō melius esse vīnō Albānō! Cornēlius et Orontēs inter sē aspiciunt. Neuter eōrum sententiam suam apertē dīcere audet.

inter sē aspiciunt = alter alterum aspicit

Tum Orontēs sīc incipit: "Nesciō equidem utrum melius sit. Dulcius quidem est Falernum, nec vērō tuum vīnum nimis acerbum esse cēnseō..."

At Cornēlius prūdenter "Utrumque" inquit "aequē bonum est. Neutrum melius esse mihi vidētur."

GRAMMATICA LATINA

Verbī tempora

Futūrum perfectum

[A] Āctīvum.

pugnāv*erit*

Dux mīlitem laudābit, sī fortiter pugnāv*erit*.

-*erit*

'Laudābit' tempus futūrum est. 'Pugnāv*erit*' est tempus futūrum perfectum. Futūrum perfectum dēsinit in -*erit* (pers. III sing.), quod ad īnfīnītīvum perfectī sine -*isse* adicitur.

[1] recit*āv*|*er*|*ō*
recit*āv*|*eri*|*s*
recit*āv*|*eri*|*t*
recit*āv*|*eri*|*mus*
recit*āv*|*eri*|*tis*
recit*āv*|*eri*|*nt*

[2] pāru|*er*|*ō*
pāru|*eri*|*s*
pāru|*eri*|*t*
pāru|*eri*|*mus*
pāru|*eri*|*tis*
pāru|*eri*|*nt*

[3] scrīps|*er*|*ō*
scrīps|*eri*|*s*
scrīps|*eri*|*t*
scrīps|*eri*|*mus*
scrīps|*eri*|*tis*
scrīps|*eri*|*nt*

[4] aud*īv*|*er*|*ō*
aud*īv*|*eri*|*s*
aud*īv*|*eri*|*t*
aud*īv*|*eri*|*mus*
aud*īv*|*eri*|*tis*
aud*īv*|*eri*|*nt*

Exempla: [1] recitāv|*erit;* [2] pāru|*erit;* [3] scrīps|*erit;* [4] audīv|*erit.*

Discipulus laudābitur sī magistrō pār*uerit* et industrius *fuerit:* sī rēctē scrī*pserit*, bene recit*āverit* et attentē aud*īverit*.

Magister: "Tē laudābō sī mihi pār*ueris* et industrius *fueris*." Discipulus: "Quid mihi faciēs sī piger *fuerō* nec tibi pār*uerō?*" Magister: "Sī prāvē scrī*pseris* et male recit*āveris* nec attentē aud*īveris*, tē verberābō!" Discipulus: "Ergō mē laudābis sī rēctē scrī*pserō*, bene recit*āverō* et attentē aud*īverō*."

Discipulī laudābuntur sī magistrō pār*uerint* et industriī *fuerint:* sī rēctē scrī*pserint*, bene recit*āverint* et attentē aud*īverint*.

Magister: "Vōs laudābō sī mihi pār*ueritis* et industriī *fueritis*." Discipulī: "Quid nōbīs faciēs sī pigrī *fuerimus* nec tibi pār*uerimus?*" Magister: "Sī prāvē scrī*pseritis* et male recit*āve-*

ritis nec attentē aud*īveritis*, vōs verberābō!" Discipulī: "Ergō nōs laudābis sī rēctē scrī*pserimus*, bene recit*āverimus* et attentē aud*īverimus*."

fu|er|ō fu|eri|mus
fu|eri|s fu|eri|tis
fu|eri|t fu|eri|nt

	Singulāris	*Plūrālis*
Persōna prīma	-erō	-erimus
Persōna secunda	-eris	-eritis
Persōna tertia	-erit	-erint

-er|ō -eri|mus
-eri|s -eri|tis
-eri|t -eri|nt

[B] Passīvum.

Pater gaudēbit sī fīlius ā magistrō laud*ātus erit* (= sī magister fīlium laudāverit).

laudāt|*us erit*

Pater gaudēbit sī fīliī ā magistrō laud*ātī erunt* (= sī magister fīliōs laudāverit).

laudāt|*ī erunt*

-tus | erō   -tī | erimus
-ta | eris   -tae | eritis
| erit | erunt
-tum erit   -ta erunt

Pater: "Gaudēbō, fīli mī, sī laud*ātus eris*." Fīlius: "Quid mihi dabis sī laud*ātus erō*?"

Pater: "Gaudēbō, fīliī meī, sī laud*ātī eritis*." Fīliī: "Quid nōbīs dabis sī laud*ātī erimus*?"

laud*āt*|*us erō*
laud*āt*|*us eris*
laud*āt*|*us erit*
laud*āt*|*ī erimus*
laud*āt*|*ī eritis*
laud*āt*|*ī erunt*

	Singulāris	*Plūrālis*
Persōna prīma	laudā*tus erō*	laud*ātī erimus*
Persōna secunda	laudā*tus eris*	laud*ātī eritis*
Persōna tertia	laudā*tus erit*	laud*ātī erunt*

PENSVM A

Syra: "Iam dormī, Quīnte! Cum bene dormīv–, valēbis." Quīntus: "Nōn dormiam antequam tū mihi fābulam nārrāv–. Cum fābulam audīv–, bene dormiam. Cum bene dormīv–, brevī sānus erō, nisi medicus mē necāv–!"

Patria salva erit sī mīlitēs nostrī fortiter pugnāv–. Dux: "Nisi vōs fortiter pugnāv–, mīlitēs, hostēs castra nostra expugnābunt." Mīlitēs: "Num quid nōbīs dabitur, sī fortiter pugnāv–?"

Verba: induere –isse –um; ēligere –isse –um; coquere –isse –um; sternere –isse –um; fundere –isse –um; miscēre –isse –um; exhaurīre –isse –um; revertī –isse/–um esse; ūtī –um esse.

Vocābula nova:
balneum
hospes
cēna
iter
famēs
sitis
bonum
triclīnium
culīna
cocus
minister
medium
convīvium
convīva
genus
vās
argentum
holus
nux
carō
sāl
calida

merum
lībertīnus
mel
inexspectātus
tardus
dīligēns
iūcundus
molestus
īmus
argenteus
glōriōsus
acūtus
merus
acerbus
dulcis
recipere
salvēre iubēre
vīsere
requiēscere
fruī
nūntiāre
contrahere
praeesse
cēnāre
perferre
ēligere
coquere
exōrnāre
parāre
sternere
accubāre
accumbere
placēre
gustāre
aspergere
fundere
miscēre
pōtāre
līberāre
apportāre
prōferre
exhaurīre
complēre
singulī
bīnī
ternī
circiter
diū
paulisper
dēmum
prīdem
equidem
sānē

PENSVM B

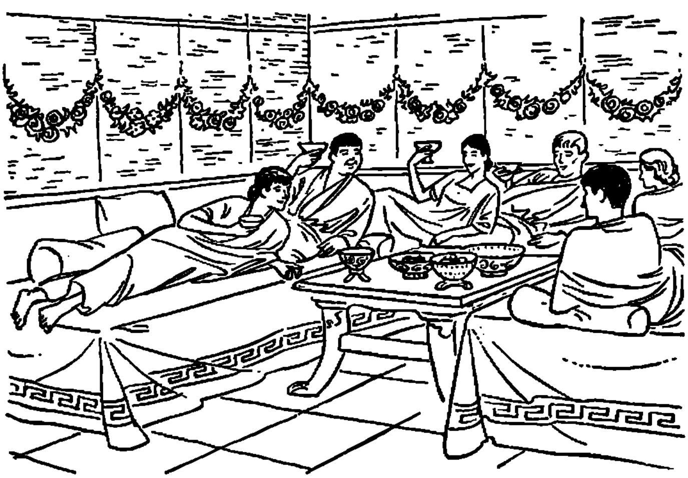
Iūlius Cornēlium et Orontem, amīcōs et — suōs, cum uxōribus ad — vocāvit. Cum hospitēs veniunt, Iūlius in — lavātur. Aemilia eōs — iubet [= salūtat] et marītum suum — excūsat. Cornēlius ad vīllam suam reversus ōtiō —. Orontēs, quī ex longō — revertit, vītam rūsticam nōn —, sed — esse cēnset. Hospitēs in ātriō exspectant, dum cibus —. Servus quī in — cibum coquit, — appellātur. In — sunt trēs lectī: lectus summus, medius, —; in singulīs lectīs — aut — aut ternī — accubant. Rōmānī in lectīs cubantēs —.

Tandem puer 'cēnam parātam esse' —. In mēnsā sunt — et pōcula ex — facta. Cibus omnibus —, māximē autem — laudātur. — [= servī] vīnum in pōcula —. Orontēs vīnum merum — [=bibit], cēterī convīvae aquam vīnō —.

Sine cibō homō — vīvere potest, sine aquā — tantum. — mala rēs est, sed multō pēior est —. Ex malīs minimum — oportet.

PENSVM C

Quī sunt Cornēlius et Orontēs?
Ubi est Iūlius cum hospitēs adveniunt?
Quid est balneum?
Nōnne iūcunda est vīta rūstica?
Quid est cocī negōtium?
Num Rōmānī in sellīs sedentēs cēnant?
Quot lectī sunt in triclīniō?
Quot convīvae in singulīs lectīs accubant?
Ex quā māteriā pōcula et vāsa facta sunt?
Tūne vīnum aquā calidā mixtum bibis?

INTER POCVLA

I Nōn sōlum dē cibō et pōtiōne est sermō convīvārum. Iūlius hospitēs suōs dē rēbus urbānīs interrogat: "Quid novī ex urbe? Octō diēs iam sunt cum Rōmae nōn fuī, nec quisquam interim mihi litterās inde mīsit. Quam ob rem nec ipse praesēns nec absēns per litterās quidquam cognōvī dē eō quod nūper Rōmae factum est."

Aemilia: "Nēmō tibi quidquam scrībet dē rēbus urbānīs, nisi prius ipse epistulam scrīpseris."

Orontēs: "Opus nōn est epistulās exspectāre, nam facile aliquid novī per nūntiōs cognōscere potes. Cūr nōn servum aliquem Rōmam mittis?"

Iūlius: "Servī sunt malī nūntiī: saepe falsōs rūmōrēs nūntiant. Numquam servōs meōs Rōmam mittō."

Cornēlius: "Quid? Herī quendam servum tuum vīdī in viā Latīnā. Faciem recognōvī, saepe eum hīc vīdī."

pōtiō -ōnis *f* = quod pōtātur

praesēns -entis ↔ absēns

nūntius -ī *m* = is quī nūntiat

rūmor -ōris *m* = rēs ex aliīs audīta quae nārrātur

quī-dam, *acc* quen-dam (< que*m*-dam)

ab aliquō quaerere = aliquem interrogāre
ali-quī -qua -quod

Iūlius ā Cornēliō quaerit 'quod nōmen eī sit?'

Cornēlius: "Aliquod nōmen Graecum, putō. 'Midās' fortasse, nec vērō certus sum. Semper nōmina oblīvīscor, nam mala memoria mihi est."

Midās -ae *m*
quī- quae- quod-dam, *abl* quō- quā- quō-dam, *gen* cuius-dam
avārus -a -um = cupidus pecūniae
optāre = cupere

Orontēs: "Midās est nōmen rēgis, dē quō haec fābula nārrātur: In quādam urbe Asiae ōlim vīvēbat rēx quīdam avārus, nōmine Midās, quī nihil magis optābat quam dīvitiās..."

Iūlius, quī fābulam audīre nōn vult, Orontem interpellat: "Nōn Midās" inquit, "sed Mēdus est nōmen cuiusdam servī meī, quī herī..."

minimē = nūllō modō
Bacchus -ī *m*: deus vīnī
quid-quid = omnis rēs quae
tangere tetigisse tāctum
mūnus -eris *n* = dōnum

Orontēs vērō, minimē turbātus, nārrāre pergit: "Tum Bacchus deus, quī ob quoddam beneficium rēgī bene volēbat, "Dabō tibi" inquit "quidquid optāveris." Statim Midās "Ergō dā mihi" inquit "potestātem quidquid tetigerō in aurum mūtandī. Hoc sōlum mihi optō." Bacchus, etsī rēgem avārum mūnus pessimum optāvisse cēnsēbat, tamen prōmissum solvit."

im-patiēns -entis < in-patiēns

Iūlius impatiēns "Tacē, Orontēs!" inquit, "Omnēs illam fābulam nōvimus."

quam-ob-rem = cūr

At Aemilia, quae fābulam ignōrat, ab Oronte quaerit 'quamobrem id mūnus pessimum sit?'

cui: Aemiliae
simul atque = eōdem tempore quō, cum prīmum

Cui Orontēs "Stultē id quaeris" inquit, "Midās enim, quamquam terram, lignum, ferrum manū tangendō in aurum mūtāre poterat, fame et sitī moriēbātur, cum cibus quoque et pōtiō, simul atque ā rēge tācta erat, aurum fieret. Postrēmō rēx miser deum ōrāvit ut mūnus

illud īnfēlīx revocāret. Bacchus igitur eī suāsit ut in quōdam flūmine lavārētur; cuius flūminis aqua, simul atque corpore rēgis tācta est, colōrem aureum accēpit."

īn-fēlīx -īcis ↔ fēlīx
ac-cipere -iō -cēpisse -ceptum

Iūlius: "Hicine fīnis fābulae est?"

Orontēs: "Huius quidem fābulae fīnis est, sed aliam fābulam dē eōdem rēge nōvī. Deus Apollō effēcerat ut Midās aurēs asinīnās habēret..."

Apollō -inis *m*
asinīnus -a -um < asinus

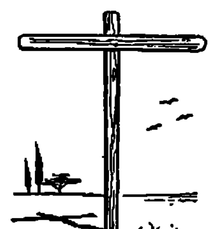
Iūlius: "Satis est! Fābulās tuās Graecās audīre nōlumus. Redeāmus ad meum Mēdum servum, quī herī aufūgit aliquantum pecūniae sēcum auferēns."

Cornēlius: "Quantum pecūniae abstulit?"

Iūlius: "Centum circiter sēstertiōs. Atque ego illī servō praeter cēterōs fīdēbam! Posthāc servō Graecō nūllī cōnfīdam, neque enim fidē meā dignī sunt: īnfīdī et nēquam sunt omnēs! In familiā meā ūnum sōlum servum fīdum esse crēdō."

au- < ab-: au-fugere, auferre
ali-quantum = haud paulum (nesciō quantum)
quantum = quam multum
au-ferre abs-tulisse ablātum
fīdere (+ *dat/abl*) = crēdere
cōn-fīdere = fīdere
fidēs -eī *f* = animus fīdēns
fīdus -a -um ↔ īn-fīdus

II Hīc Aemilia marītum interpellat et "St, Iūlī!" inquit, "Nōlī servum praesentem laudāre!"

crux

Iūlius Dāvum cōnspiciēns "Sed is servus adest" inquit, "Nōlō eum laudāre praesentem. Mēdus vērō plānē īnfīdissimus omnium est. Profectō eum verberābō atque omnibus modīs cruciābō, sī eum invēnerō priusquam Italiam relīquerit. Nisi pecūniam mihi reddiderit, in cruce fīgētur!"

cruciāre = dolōribus afficere
prius-quam = antequam
crux -ucis *f*

Cornēlius: "Etiam sī adhūc Rōmae latet, difficile erit servum fugitīvum in tantā urbe reperīre. Rōmae enim tot servī sunt quot hominēs līberī."

latēre = sē occultāre, occultārī
fugitīvus -a -um = quī aufūgit
tot... quot = tam multī ... quam

iuvenis -is *m* = vir circiter XXX annōrum
crēdere = putāre
Ovidius -ī *m*
[*I*.59]
tot puellās... quot
praemium -ī *n* = mūnus quod datur prō beneficiō
re-trahere
statuere -uisse -ūtum
tantum quantum = tam multum quam
nimius -a -um = nimis magnum
clēmēns -entis ↔ sevērus
ignōscere (+ *dat*): alicui i. = maleficia alicuius oblīvīscī/nōn pūnīre
ōdisse (*perf*) ↔ amāre
nec enim umquam = numquam enim

Aemilia: "Fortasse Rōmam abiit ob amōrem alicuius mulieris. Iuvenis est Mēdus: quid nōn faciunt iuvenēs amōris causā? Crēdō eum apud puellam Rōmānam latēre."

Orontēs: "Ergō numquam reperiētur, nam vērum est quod scrīpsit Ovidius in librō quī vocātur 'Ars amandī': *Quot caelum stēllās, tot habet tua Rōma puellās*."

Iūlius: "Profectō magnum praemium dabō eī quī servum meum fugitīvum hūc retrāxerit."

Cornēlius: "Quantum pecūniae dabis? Certum praemium statuere oportet."

Iūlius: "Tantum quantum ille surripuit."

Orontēs: "Centum tantum sēstertiōs? Sānē nōn nimium praemium prōmittis!"

Aemilia autem marītō suō suādet ut clēmēns sit: "Nōlī Mēdum cruciāre, sī eum invēneris. Clēmēns estō, mī Iūlī! Centum sēstertiī haud magna pecūnia est, ut ait Orontēs, nec aliud quidquam surripuit Mēdus."

Iūlius: "An cēnsēs eum praemium meruisse quod manūs abstinuit ā gemmīs tuīs? Nimis clēmentēs sunt mulierēs: quam facile virīs nēquissimīs ignōscunt! At nostra melior est memoria!"

Aemilia: "Nōvistīne hoc dictum: 'Dominō sevērō tot esse hostēs quot servōs'? Servī enim dominum clēmentem amant, sevērum ōdērunt."

Iūlius: "Servī mē metuunt quidem, nec vērō ōdērunt. Nec enim umquam sine causā servum pūnīvī. Sum do-

minus iūstus. Servus dominum iniūstum ōdit, iūstum et sevērum metuit, nōn ōdit. Nē servō quidem iniūriam facere oportet, sed necesse est servōs īnfīdōs aut fugitīvōs sevērē pūnīre, nec enim quidquam nisi poena sevēra eius generis servōs ā maleficiīs dēterrēre atque in officiō tenēre potest. Neque quisquam mē accūsābit sī servum meum cruciāverō aut interfēcerō, id enim est iūs dominī Rōmānī. Servum aliēnum necāre nōn licet, ut scrīptum est in lēgibus, nec vērō ūlla lēx dominum vetat servum suum improbum interficere."

Cornēlius: "Nec ūlla lēx id permittit. Nōn idem est permittere ac nōn vetāre. Solō, vir sapiēns et iūstus, quī Athēniēnsibus lēgēs scrīpsit, nūllam poenam statuit in parricīdās. Num ideō cēnsēs cīvī Athēniēnsī licuisse patrem suum necāre?"

Iūlius: "Ita sānē nōn cēnseō. At quamobrem Solō nūllam poenam in parricīdās statuit? Quia nēmō Athēniēnsis umquam post hominum memoriam patrem suum occīderat, nec ille vir sapientissimus arbitrābātur quemquam posteā tam inhūmānum scelus factūrum esse. At profectō aliud est patrem suum necāre, longē aliud servum scelestum capite pūnīre, illud enim turpissimum scelus, hoc supplicium iūstum est. Ōlim iūs erat patrī familiās nōn modo servōs, sed etiam līberōs suōs interficere. Eius reī exemplum memorātur Titus Mānlius Torquātus, quī fīlium suum cōram exercitū necārī iussit quia contrā imperium patris cum hoste pugnāve-

iūstus -a -um ↔ in-iūstus

in-iūria -ae *f* = factum iniūstum

nec enim quidquam = nihil enim

pūnīre < poena -ae *f*

eius generis servī = tālēs servī

iūs iūris *n* (↔ iniūria) = quod licet et iūstum est

lēx lēgis *f*

vetāre ↔ permittere

Solō -ōnis *m*

sapiēns -entis = prūdēns et doctus

parricīda -ae *m* = quī patrem suum occīdit

id-eō = ob eam rem

scelus -eris *n* = grave maleficium

scelestus -a -um < scelus

capite pūnīre = pūniendī causā interficere

supplicium -ī *n* = poena sevērissima, poena capitis (: vītae)

cōram *prp+abl:* c. aliquō = ante oculōs alicuius

crūdēlis -e = saevus atque inhūmānus

rat! Sānē pater crūdēlis fuit Mānlius, sed illō suppliciō sevērissimō cēterī mīlitēs dēterrēbantur nē officium dēsererent."

vetus -eris = antīquus

Aemilia: "Nōtum est veterēs Rōmānōs etiam ergā līberōs suōs crūdēlēs fuisse, nec vērō quisquam hodiē exemplum sūmit ab illō patre crūdēlissimō."

in-validus -a -um

Orontēs: "At etiam nunc patrī licet īnfantem suum invalidum in montibus expōnere."

necan*dus*/pūni*endus* -a -um: vir necandus/pūniendus est = virum necārī/pūnīrī oportet

III

Aemilia: "Pater quī īnfantem exposuit ipse necandus est! Nōnne tālis pater tibi vidētur cruce dignus esse?"

nam-que = nam

mōs mōris *m* = id quod fierī solet

crucī : in cruce

Iūlius: "Certē pater tam inhūmānus sevērē pūniendus est, namque īnfantēs invalidōs expōnere est mōs antīquus atque crūdēlis. Aliī nunc sunt mōrēs. Vērum hominem līberum crucī fīgere nōn est mōs Rōmānōrum; id supplicium in servōs statūtum est."

dēbilis -e ↔ validus

Aemilia: "Ergō quī īnfantem suum dēbilem ad ferās expōnī iussit, ipse ad bēstiās mittendus est cum aliīs hominibus scelestīs!"

Chrīstiānus -a -um < Chrīstus; *m pl* quī Chrīstum adōrant

Orontēs: "...et cum Chrīstiānīs istīs quī quendam hominem Iūdaeum tamquam novum deum adōrant, deōs veterēs Rōmānōs dērīdent. In convīviīs suīs sanguinem hūmānum bibere solent, ut rūmor est."

super + *abl* = dē

Aemilia: "Nōn omnēs vērī sunt rūmōrēs quī afferuntur super Chrīstiānīs."

ēducāre = (līberōs) alere, cūrāre, docēre

Fabia: "Nec omnēs īnfantēs expositī pereunt. Aliī in silvīs ab ipsīs ferīs aluntur, aliī inveniuntur ā pāstōribus, quī eōs cum līberīs suīs ēducant."

Orontēs: "Sīcut Paris, rēgis Priamī fīlius dēbilis, quī ā servō rēgis fīdō in quōdam monte prope urbem Trōiam expositus..."

At Cornēlius "Opus nōn est" inquit "vetus exemplum Graecum afferre, cum complūres fābulae nārrentur dē Rōmānīs puerīs quī ita servātī sunt. Cēterum fābulam male intellēxistī, nec enim dēbilis fuit Paris nec fīdus servus Priamī, nam rēx eī imperāverat ut Paridem interficeret, et quidquid dominus imperāvit, servō faciendum est."

Orontēs: "Ille servus nōn pūniendus, sed potius laudandus fuit: namque ita Paridem servāvit — eum quī posteā Helenam, fēminam omnium pulcherrimam, ā marītō Menelāō abdūxit."

Paula: "Num tantam iniūriam laudandam esse cēnsēs?"

Orontēs: "Quod Venus suādet iniūria nōn est! Sānē laudandus est ille iuvenis quī nōn modo fēminam illam pulcherrimam abdūcere ausus est, sed etiam mīles fortissimus fuit quī et multōs aliōs hostēs et ipsum Achillem occīdit." Hīc pōculum tollit Orontēs et exclāmat: "Vīvat fortissimus quisque! Vīvant omnēs fēminae amandae! Gaudeāmus atque amēmus! Iuvenēs sumus ut Paris, nōn senēs ut Priamus, rēx Trōiānōrum, aut Nestor, dux Graecōrum senex, quī ad nōnāgēsimum annum vīxit. Quisquis fēminās amat, pōculum tollat et bibat mēcum! Nunc merum bibendum est!"

Paris -idis *m*
Priamus -ī *m*: rēx Trōiae

vetus *m/f/n* (*nōm sg*):
liber vet*us*
fābula vet*us*
vīnum vet*us*

intellegere -lēxisse -lēctum

servō (*dat*) : ā servō

Menelāus -ī *m*: rēx Spartae
ab-dūcere

senex

audēre ausum esse

fortissimus quisque = omnēs virī fortēs

senex senis *m* = vir annōrum plūs quam LX
Nestor -oris *m*
nōnāgēsimus -a -um = XC (90.)
quis-quis = omnis homō quī

nimium = nimis multum
bibere bibisse
alterum tantum = bis tantum

Cornēlius: "Tacendum est, nōn bibendum! Iam nimium bibistī. Cēnseō tē ūnum tantum vīnī bibisse quantum nōs omnēs, vel potius alterum tantum!"

Orontēs: "Vōs igitur parum bibistis. Numquam nimium huius vīnī bibere possum. Valeat quisquis vīnum bonum amat! Vīvat Bacchus, deus vīnī! Vīvāmus omnēs et bibāmus! Pōcula funditus exhauriāmus!"

funditus (*adv*) = ā fundō
ab ōvō ūsque ad māla = ab initiō cēnae ūsque ad fīnem
fābulārī = loquī

Paula: "Iam tacē! Satis est. Nōnne tē pudet ita ab ōvō ūsque ad māla fābulārī? Sānē pudendum est!"

Orontēs autem, simul atque pōculum suum funditus exhausit, ā Paulā ad Aemiliam versus "Omnēs m-mē interpellant" inquit, "praeter t-tē Aemilia. Tū t-tam p-pulchra es quam Helena..."

ēbrius -a -um = quī nimium vīnī pōtāvit

Aemilia: "...et tū tam rūsticus quam Paris, quī inter rudēs pāstōrēs ēducātus erat! Numquam mōrēs urbānōs didicistī, rūstice! Nimium pōtāvistī, ēbrius es. Abstinē manum ā mē!"

per-īre, *coni* -eat
bis tantō = bis tantō magis
nūgae -ārum *f pl* = rēs stultae
negat 'sē esse' = dīcit 'sē nōn esse'
falsus = quī fallit, fallāx

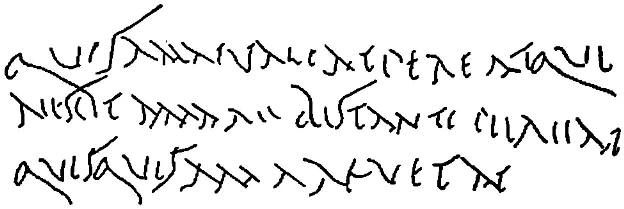
Orontēs iterum pōculum tollēns haec cantat:

"Quisquis amat valeat! Pereat quī nescit amāre!
Bis tantō pereat quisquis amāre vetat!"

Aemilia: "Nōlumus istās nūgās audīre. Ēbrius es!"

Orontēs negat 'sē esse ēbrium' atque in lectō surgēns aliud carmen super fēminā falsā et īnfīdā cantāre incipit, sed priusquam fīnem facit, sub mēnsam lābitur!

Duo servī eum ē triclīniō auferunt atque in cubiculō pōnunt. Tum vestem super eum iam dormientem sternunt.

[QVIS]QVIS AMAT VALEAT PEREAT QVI
NESCIT AMARE BIS TANTO PEREAT
QVISQVIS AMARE VETAT

Haec īnscrīptiō inventa est Pompēiīs in oppidō Campāniae (item imāgō canis in pāg. 172 et labyrinthī in pāg. 196 et palmae in pāg. 285)

īnscrīptiō -ōnis *f* = quod īnscrīptum est

GRAMMATICA LATINA

Gerundīvum

Vir laud*andus*. Fēmina laud*anda*. Factum laud*andum*.

laud*and*|*us -a -um*

'Laud*andus -a -um*' gerundīvum appellātur. Gerundīvum est adiectīvum dēclīnātiōnis I/II. Cum verbō *esse* coniūnctum gerundīvum significat id quod fierī oportet; is ā quō aliquid fierī oportet apud gerundīvum significātur *datīvō*.

Exempla:

Discipulus industrius magistrō laud*andus* est. Discipulus piger reprehend*endus* et pūni*endus* est. Tac*endum* est.

magistrō (*dat*) = ā magistrō

Lingua Latīna *vōbīs* disc*enda* est. Vocābula dīligenter scrīb*enda* sunt. Omnia menda corrig*enda* sunt: add*endae* sunt litterae quae dēsunt, quae supersunt stilō versō dēl*endae* sunt. Quidquid magister imperāvit discipulō faci*endum* est.

Dominus dīcit 'ovēs bene cūr*andās* esse.'

[1] lauda|*nd*|*us*

[2] dēle|*nd*|*us*

[3] scrīb|*end*|*us*

[4] pūni|*end*|*us*

PENSVM A

In hīs exemplīs syllabae quae dēsunt add– sunt:

Mercēs ad diem solv– est. Quī fūrtum fēcit pūn– est. Quidquid dux imperāvit mīlitibus faci– est. Quid magis opt– est quam vīta beāta? Ē malīs minimum ēlig– est. In perīculīs dēspēr– nōn est. Pater dīcit 'fīlium pūn– esse, nōn laud–.'

Verba: tangere –isse –um; accipere –isse –um; auferre –isse –um; statuere –isse –um; intellegere –isse –um; bibere –isse; audēre –um esse.

In exemplīs quae sequuntur vocābula add– sunt.

Vocābula nova:
pōtiō
rūmor
memoria
mūnus
fidēs
crux
iuvenis
praemium
poena
iūs
lēx
parricīda
scelus
supplicium
mōs

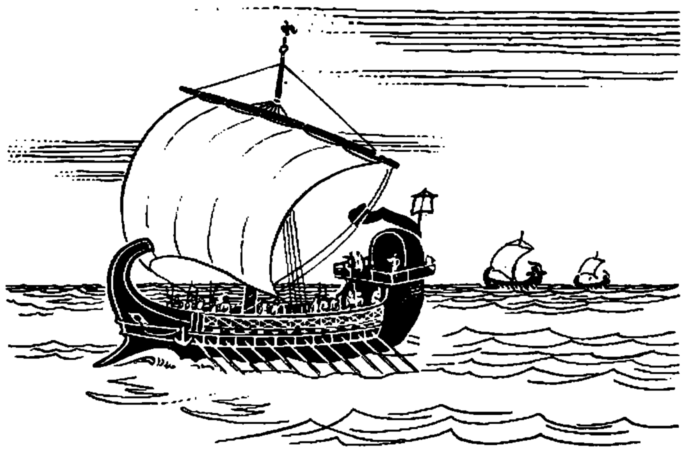
iniūria
senex
nūgae
praesēns
avārus
impatiēns
īnfēlīx
asinīnus
fīdus
īnfīdus
fugitīvus
nimius
clēmēns
iūstus
iniūstus
sapiēns
scelestus
crūdēlis
vetus
invalidus
dēbilis
ēbrius
nōnāgēsimus
optāre
interpellāre
aufugere
auferre
fīdere
cōnfīdere
cruciāre
latēre
retrahere
statuere
ignōscere
ōdisse
vetāre
ēducāre
abdūcere
fābulārī
quidquid
quisquis
quantum
aliquantum
nimium
quamobrem
ideō
funditus
priusquam
namque
cōram

PENSVM B

Herī Mēdus ā dominō — aliquantum pecūniae sēcum —. Mēdus dominum suum nōn amat, sed —. Iūlius, quī eum Rōmae — [= occultārī] putat, magnum praemium dabit eī quī eum invēnerit — [= antequam] Italiam relīquerit. Iūlius dīcit 'mulierēs nimis — esse ac facile virīs nēquissimīs —.' — dominus imperāvit servō faciendum est. Solō, vir —, Athēniēnsibus — optimās scrīpsit. Patrem suum necāre — inhūmānum est. Iūlius nōndum — est ut Nestor, sed adhūc — ut Paris ille quī Helenam ā marītō —. "— amat valeat!" cantat Orontēs, quī — est quod — [= nimis multum] vīnī pōtāvit.

PENSVM C

Quis fuit Midās?
Quamobrem Midās fame et sitī cruciābātur?
Cūr Iūlius illam fābulam audīre nōn vult?
Ubi Cornēlius servum Iūliī vīdit?
Quantum pecūniae Mēdus sēcum abstulit?
Estne Mēdus adhūc Rōmae?
Quid faciet Iūlius sī Mēdum invēnerit?
Quōmodo hominēs ā maleficiīs dēterrentur?
Quam fēminam Paris abdūxit?
Quī hominēs ad bēstiās mittuntur?
Cūr Orontēs pedibus stāre nōn potest?

nāvēs longae

CLASSIS ROMANA

Ōlim cūncta maria tam īnfēsta erant praedōnibus ut nēmō nāvigāret sine māximō perīculō mortis aut servitūtis. Multī nautae et mercātōrēs, mercibus ēreptīs nāvibusque submersīs, ā praedōnibus aut interficiēbantur aut in servitūtem abdūcēbantur. Iī sōlī quī magnam pecūniam solvere potuerant servitūte līberābantur. Ipse Gāius Iūlius Caesar, cum adulēscēns ex Italiā Rhodum nāvigāret, ā praedōnibus captus est nec prius līberātus quam ingēns pretium solvit.

cūnctus -a -um = omnis, tōtus; *pl* = omnēs
īnfēstus -a -um: (locus) īnfēstus ↔ tūtus
servitūs -ūtis *f* (<servus) ↔ lībertās
sub-mergere = mergere (sub aquam)
līberāre + *abl* = l. ab/ex

Nec sōlum nautae, sed etiam incolae ōrae maritimae īnsulārumque in metū erant. Nōnnūllae īnsulae ab incolīs dēsertae erant, multa oppida maritima ā praedōnibus capta. Tanta enim erat vīs et audācia eōrum, ut vim Rōmānōrum contemnentēs etiam portūs Italiae oppugnārent.

incola -ae *m/f* = quī/quae incolit
(oppidum) capere = expugnāre
vīs *f*, *acc* vim, *abl* vī = potestās
audācia -ae *f* < audāx
contemnere = parvī aestimāre, nōn timēre

mare Tūscum = mare Īnferum
in-opia -ae *f* ↔ cōpia
crēscere = augērī
cārus -a -um = magnī pretiī
populus -ī *m* = cūnctī cīvēs
classis -is *f* = nāvium numerus
adversus = contrā
ēgregius -a -um = melior cēterīs, optimus
prae-pōnere (+ *dat*)
proximus -a -um *sup* (*comp* propior -ius) < prope; + *dat:* p. Rōmae
ali-quot *indēcl* = complūrēs (nesciō quot)
vincere vīcisse victum
victōria -ae *f* < vincere
gēns gentis *f*
Aegyptiī -ōrum *m pl*
commūnis -e = nōn ūnīus sed omnium
grātus -a -um = quī placet, optātus
nūntius = quod nūntiātur
minuī coeptum est = minuī coepit
summus : māximus
vīlis -e ↔ cārus
victor -ōris *m* = quī vīcit
fit = accidit

Quoniam igitur propter vim atque multitūdinem praedōnum nē mare Tūscum quidem tūtum erat, parum frūmentī ex Siciliā et ex Āfricā Rōmam advehēbātur. Ita māxima inopia frūmentī facta est, quam ob rem pretium frūmentī semper crēscēbat. Postrēmō, cum iam tam cārum esset frūmentum ac pānis ut multī pauperēs inopiā cibī necessāriī perīrent, populus Rōmānus ūnō ōre postulāvit ut ūniversa classis Rōmāna adversus hostēs illōs audācissimōs mitterētur. Ergō Gnaeus Pompēius, dux ēgregius, classī praepositus est. Quī prīmum ē marī Tūscō, quod mare proximum Rōmae est, et ex Siciliā, īnsulā Italiae proximā, praedōnēs pepulit, tum eōs in Āfricam persecūtus est. Dēnique, aliquot nāvibus in Hispāniam missīs, ipse cum classe in Asiam profectus praedōnēs quōs ibi invēnit brevī tempore omnēs vīcit. Hāc victōriā ēgregiā omnēs gentēs, ab Hispānīs ūsque ad Aegyptiōs Iūdaeōsque, commūnī perīculō līberātae sunt. Simul atque grātus nūntius dē eā victōriā grātissimā Rōmam pervēnit, pretium frūmentī minuī coeptum est; victīs enim praedōnibus, nautae sine metū per maria, quae omnium gentium commūnia sunt, nāvigābant. Rōmae igitur ex summā inopiā repente māxima frūmentī cōpia facta est ac pānis tam vīlis fuit quam anteā fuerat — id quod populō Rōmānō grātissimum fuit. Pompēium victōrem cūnctus populus Rōmānus summīs laudibus affēcit.

Ex eō tempore rārō fit ut nāvis praedōnum in marī

Internō appāreat, nam classēs Rōmānae, quae cūncta maria percurrunt, nāvēs mercātōriās atque ōram maritimam dīligenter tuentur. Mare Internum iterum 'nostrum mare' iūre appellātur ā Rōmānīs. Neque tamen classis Rōmāna omnēs nautās quī ubīque nāvigant tuērī potest. Adhūc supersunt aliquot praedōnēs maritimī, quī tantā audāciā sunt ut nē armīs quidem Rōmānōrum dēterreantur.

Amīcī nostrī in marī Tūscō nāvigantēs tālēs praedōnēs audācissimōs nāvem suam persequī arbitrantur. Cūnctī perturbātī sunt. Etsī nautae omnibus vīribus rēmigant, tamen illa nāvis, ventō secundō adiuvante, magis magisque appropinquat.

Caelum nūbilum suspiciēns gubernātor optat ut ventus in adversum vertātur. Is enim nautās suōs tam validōs esse crēdit ut nūlla alia nāvis rēmīs sōlīs ācta nāvem suam cōnsequī possit.

II Intereā Lȳdia genua flectit et Deum precātur ut sē adiuvet: "Pater noster quī es in caelīs! Fīat voluntās tua! Sed līberā nōs ā malō!"

Mēdus autem gladium brevem, quem adhūc sub veste occultāvit, ēdūcit et "Equidem" inquit "nōn inermis occīdar. Sī praedōnēs mē armīs petīverint, omnibus vīribus repugnābō! Fortēs fortūna adiuvat, ut āiunt."

Tum vērō Lȳdia "Converte gladium tuum" inquit "in locum suum! Omnēs enim quī cēperint gladium, gladiō perībunt, ut ait Chrīstus."

internus -a -um < intrā; mare I.um (intrā fretum ōceanī) = mare nostrum
per-currere
mercātōrius -a -um < mercātor
tuērī = tūtum facere, cūstōdīre
iūre : rēctē, vērē
ubī-que = omnī locō

super-esse = reliquus esse
tantā audāciā esse = tam audāx esse

vīrēs -ium *f pl* < vīs
rēmigāre = nāvem rēmīs agere
ad-iuvāre = iuvāre

nūbilus -a -um ↔ serēnus
adversus -a -um: (ventus) a. ↔ secundus
agere ēgisse āctum

inter-eā = interim
flectere -xisse -xum
voluntās -ātis *f* < velle; v. tua = quod tū vīs
[*Matth.* *6.9,10,13*]

ē-dūcere
in-ermis -e ↔ armātus

re-pugnāre = contrā pugnāre

[*Matth. 26.52*]

"Sed tē quoque" inquit Mēdus "gladiō meō dēfendam. Nōlō tē ā praedōnibus occīdī spectāre inermis. Dōnec ego vīvam, nēmō tibi nocēbit!"

Sed Lȳdia, quae Mēdum ut fūrem contemnit, "Nōn ā tē" inquit, "sed ā Deō auxilium petō. Is sōlus nōs tuērī potest."

Item gubernātor multīs verbīs Mēdō dissuādēre cōnātur nē gladium ēdūcat neu praedōnibus vī et armīs resistat: "Quid opus est armīs? Tanta est vīs praedōnum ut nūllō modō iīs resistere possīmus. Neque praedōnēs nautās inermēs occīdunt, cum eōs magnō pretiō servōs vēndere possint."

Mēdus: "Iamne oblītus es quid modo dīxeris? Dīxistī enim 'tē mortem servitūtī praeferre'."

Gubernātor: "Haud sciō an ego ita dīxerim, sed profectō lībertās mihi vītā cārior est. Nihil lībertātī praeferō. Quam ob rem omnem pecūniam meam praedōnibus dabō, sī lībertātem mihi reddent. Hanc grātiam sōlam ab iīs petam."

Mēdus: "Certē praedōnēs pecūniam tibi ēripient, sed fēlīx eris sī pecūniae grātiā vītae tuae parcent."

Gubernātor: "Sī necesse erit, decem mīlia sēstertium praedōnibus offerre possum. Quod ipse nōn possideō amīcī meī prō mē solvent."

Mēdus: "Ergō nūlla spēs est mihi, quī nec ipse pecūniam habeō nec amīcum tam pecūniōsum, ut mē ē servitūte redimere possit aut velit."

dōnec = dum, tam diū quam

ab aliquō petere = aliquem rogāre

dis-suādēre ↔ persuādēre
neu = nē-ve
re-sistere (+ *dat*) = repugnāre
opus esse + *abl*

prae-ferre: mortem servitūtī p. = morī mālle quam servīre
haud sciō an dīxerim = fortasse dīxī
cārus = quī dīligitur

grātia -ae *f* = rēs grāta, beneficium

pecūniae grātiā = ob grātiam pecūniae, pecūniae causā
sēstert*ium* = sēstert*iōrum*
of-ferre ob-tulisse oblātum = sē datūrum esse dīcere/ostendere

red-imere -ēmisse -ēmptum <red- + emere

Tum mercātor "Mihi quidem" inquit "multī sunt amīcī pecūniōsī, sed valdē dubitō num pecūniā suā mē redimere velint. Fortūnā adversā amīcīs fīdendum nōn est! Namque amīcī, quōs in rēbus secundīs multōs habēre vidēmur, temporibus adversīs nōbīs dēsunt. Duōs versūs reminīscor ē carmine quod dē hāc rē scrīpsit poēta quīdam:

Dōnec eris fēlīx, multōs numerābis amīcōs.
Tempora sī fuerint nūbila, sōlus eris!"

Gubernātor: "Nesciō quī poēta ista scrīpserit. Tūne nōmen eius meministī?"

Mercātor: "Illōs versūs scrīpsit Ovidius, poēta ēgregius, nisi memoria mē fallit. Quī ipse, cum fortūnā adversā premerētur, ab amīcīs suīs dēsertus erat."

Gubernātor: "Nōn vērum est quod dīxit Ovidius. Nam etsī rāra est vēra amīcitia ac fidēs, nōn omnēs amīcī sunt falsī seu īnfīdī. Multō melius Ennius poēta:

Amīcus certus in rē incertā cernitur.

Certus ac vērus amīcus est quī numquam amīcō suō deest seu secunda seu adversa fortūna est. Mihi vērō multī sunt tālēs amīcī, quī semper mihi aderunt in rēbus adversīs, seu pecūniā seu aliā rē mihi opus erit. Ipse enim saepe amīcīs meīs affuī, nēmō amīcus umquam frūstrā auxilium ā mē petīvit. Ergō omnēs mihi grātī sunt prō beneficiīs."

Mercātor: "Aliud est grātiam habēre, aliud grātiam referre. Nōn omnēs quī tibi prō beneficiīs grātiās agunt,

velle, *coni praes*:
velim velīmus
velīs velītis
velit velint
adversa fortūna = mala fortuna
dē-esse (+*dat*) = auxilium nōn ferre
re-minīscī ↔ oblīvīscī
poēta -ae *m/f* = quī/quae carmina scrībit
(multōs) numerāre: habēre
nūbila : adversa
[*Ovidius: Trīstia I.9.5-6*]
meminisse (*perf*) = memoriā tenēre (↔ oblītus esse)
premere : malā rē afficere
amīcitia -ae *f* < amīcus
fidēs = animus fīdus
seu = sīve
(amīcus) certus : fīdus
ad-esse (+ *dat*) = auxilium ferre (↔ deesse)
ad-esse af-fuisse (< ad-fuisse)
mihi grātus = quī mihi bene vult prō beneficiō; g. esse = grātiam (: animum grātum) habēre
grātiam re-ferre = g.am prō grātiā reddere
grātiās agere = dīcere 'sē grātiam habēre'

ipsī posteā, sī opus fuerit, grātiam tibi referent. Facile est grātiās agere prō beneficiīs, nec vērō quidquam difficilius esse vidētur quam beneficiōrum meminisse."

meminisse + *gen/acc:* m. homin*is*, m. *reī/rem*

Gubernātor: "Sed ego ipse soleō amīcīs meīs grātiam referre. Numquam beneficiī oblītus sum, semper pecūniam acceptam reddidī."

Hīc Mēdus "Ergō" inquit "melior es amīcus quam ille quem ego aliquandō ē servitūte redēmī."

ali-quandō = aliquō tempore (nesciō quandō)

Gubernātor: "Mīror unde pecūniam sūmpseris ut aliōs redimerēs, cum tē ipse redimere nōn possīs."

Lȳdia: "Ego mīror cūr id mihi nōn nārrāveris."

Mēdus: "Nihil cuiquam nārrāvī dē eā rē, nē quis mē glōriōsum exīstimāret. Sed quoniam omnēs mē quasi servum scelestum contemnitis, nārrābō vōbīs breviter quōmodo amīcum ē servitūte redēmerim atque ipse ob eam grātiam servus factus sim:

nē quis = nē aliquis, nē quisquam

"Cum homō līber Athēnīs vīverem, ā quōdam amīcō epistulam accēpī quā ille mihi nūntiāvit 'sē ā pīrātīs captum esse' ac mē per amīcitiam nostram ōrāvit ut sē ē servitūte redimerem magnum pretium solvendō. Cum autem tantum pecūniae nōn habērem, necesse fuit pecūniam mūtuam sūmere. Ergō virum dīvitem adiī, quī mihi omnem pecūniam mūtuam dedit hāc condiciōne, ut annō post ad certam diem omnia sibi redderentur. Pecūniā solūtā, amīcus meus ā pīrātīs līberātus grātiās mihi ēgit prō beneficiō, ac simul mihi prōmīsit 'sē intrā annum omnem pecūniam redditūrum esse' — sed annō

pīrāta -ae *m* = praedō maritimus

mūtuus -a -um: pecūnia mūtua = pecūnia quae reddenda est

condiciō -ōnis *f* = lēx inter duōs statūta

diēs *f* = tempus statūtum

post nē assem quidem ab eō accēperam! Diē ad solvendum cōnstitūtā, cum pecūniam dēbitam solvere nōn possem, homō ille dīves mē in carcerem mīsit et aliquot diēbus post servum vēndidit. — Sed nesciō cūr hoc vōbīs nārrāverim, nec enim sine māximō dolōre eius temporis reminīscor cum in patriā līber inter cīvēs līberōs versārer. Utinam aliquandō līber patriam videam! Sed frūstrā hoc optō, nam iam illī pīrātae eam spem mihi ēripient, idque eōdem diē quō ab amīcā meā dēsertus sum!" Hoc dīcēns Mēdus ānulum quem Lȳdia abicere voluit prae sē fert.

Gubernātor: "Nē dēspērāveris! Fortasse ānulō istō aureō tē redimere poteris. Namque avārī atque aurī cupidī sunt omnēs pīrātae. Magna est vīs aurī."

Mēdus ānulum parvum aspiciēns "Putāsne" inquit "mē tam parvī aestimārī ā pīrātīs?"

Gubernātor: "Nōn omnēs hominēs parī pretiō aestimantur. Scīsne quantum pīrātae ā Iūliō Caesare captō postulāverint? Vīgintī talenta postulāvērunt, id est prope quīngenta mīlia sēstertium. At Caesar, vir superbus, cum id parum esse cēnsēret, quīnquāgintā talenta pīrātīs obtulit, simul vērō supplicium iīs minātus est! Tum praedōnibus quasi servīs suīs imperāvit ut tacērent neu somnum suum turbārent — ita Caesar praedōnēs contemnēbat, cum in eōrum potestāte esset. Ubi prīmum redēmptus est, ipse nāvēs armāvit et captōs praedōnēs in crucem tollī iussit."

cōn-stituere = statuere

reminīscī + *gen/acc:* r. hominis, r. reī/rem

utinam (+ *coni*) = optō ut

prae sē ferre = ante sē tenēre, ostendere

nē dēspērāveris! = nōlī dēspērāre!

talentum -ī *n* (pecūnia Graeca) = XXIV mīlia sēstertium

superbus -a -um = quī aliōs contemnit

minārī (+*dat*) = poenam prōmittere

cum ... esset : quamquam ... erat

ubi prīmum + *perf* = cum prīmum

armāre = armīs parāre

utinam nē = optō nē

nē abiēceris! = nōlī abicere!

Mēdus: "Nōn sum tam superbus ut mē cum Caesare comparandum esse putem. Utinam nē pīrātae mē ut servum fugitīvum occīdant! Vērum hōc ānulō sī quis servārī potest, nōn ego, sed amīca mea servanda est. Ecce ānulum reddō tibi, Lȳdia. Nē eum abiēceris! Utinam ille ānulus vītam tuam servet!"

Lȳdia ānulum oblātum accipit et "Grātiās tibi agō" inquit, "sed quōmodo tua vīta servābitur?"

"Id nōn cūrō" inquit Mēdus, "nec enim mortem metuō, sī tē salvam esse sciō."

meā grātiā = meā causā

Tum Lȳdia "Ō Mēde!" inquit, "Nunc dēmum intellegō mē tibi vītā cāriōrem esse. Ignōsce mihi quod tē accūsāvī! Omnia meā grātiā fēcistī. Quōmodo tibi grātiam referam?"

hōc nihil grātius = nihil grātius quam hoc

Mēdus: "Nihil rogō, nisi ut mē amēs ita ut mē amābās. Hōc nihil grātius mihi fierī potest."

Lȳdia nihil respondet, sed Mēdum complectitur atque ōsculātur. Quid verbīs opus est?

nāvis longa = nāvis armāta (ē classe Rōmānā)

nē timueritis! = nōlīte timēre!

Intereā gubernātor in mare prōspicit et "Quid hoc?" inquit, "Aliae nāvēs illam sequuntur. Tot nāvēs praedōnēs nōn habent. Nāvēs longae sunt, quae mare percurrunt, ut nōs ā pīrātīs tueantur. Nē timueritis, amīcī!"

Mercātor: "Sed cūr illae nōs persequuntur?"

Gubernātor: "Quia tamquam praedōnēs ab iīs fugimus. Rēmōs tollite, nautae!"

dē-sistere = dēsinere

tollere sus-tulisse sub-lātum

Nautae statim rēmigāre dēsistunt ac rēmīs sublātīs nāvēs longās salūtant. Classis celeriter appropinquat.

Iam mīlitēs armātī in nāve proximā cernuntur. Lȳdia magnā cum laetitiā classem appropinquantem spectat, sed Mēdus etiamnunc perterritus esse vidētur.

etiam-nunc = adhūc

"Nōnne laetāris, Mēde" inquit Lȳdia, "quod nōs omnēs ē commūnī perīculō servātī sumus?"

Mēdus: "Laetor sānē quod vōs servātī estis; sed ego mīlitēs aequē timeō atque pīrātās. Nē oblīta sīs mē servum fugitīvum esse. Timeō nē mīlitēs mē captum Rōmam abdūcant, ut cōram populō ad bēstiās mittar in amphitheātrō. Hoc dominus mihi minārī solēbat."

nē oblīta sīs! = nōlī oblīvīscī!

amphitheātrum -ī *n*

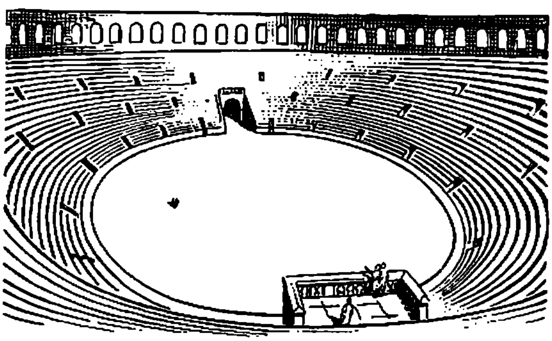
"Nē timueris!" inquit Lȳdia, "Mīlitēs ignōrant quī homō sīs et quid anteā fēceris. Iam nēmō nōs prohibēbit simul in patriam nostram commūnem redīre."

nē timueris! = nōlī timēre!

Intereā nāvēs longae tam prope vēnērunt ut mīlitēs cognōscant nāvem mercātōriam esse. Itaque persequī dēsistunt atque cursum ad orientem flectunt. Brevī cūncta classis ē cōnspectū abit.

cursus -ūs *m* < currere

— Hīc amīcōs nostrōs in mediō cursū relinquimus. Utinam salvī in Graeciam perveniant! Omnia bona iīs optāmus.

amphitheātrum

GRAMMATICA LATINA

Coniūnctīvus

Tempus perfectum

[A] Āctīvum.

laudā*verit*

Iūlius dubitat num magister Mārcum laudā*verit*.

-erit

'Laudā*verit*' est coniūnctīvus temporis praeteritī perfectī. Coniūnctīvus perfectī dēsinit in *-erit* (pers. III sing.), quod ad īnfīnītīvum perfectī sine *-isse* adicitur.

Exempla: [1] recitāv|*erit;* [2] pāru|*erit;* [3] scrīps|*erit;* [4] audīv|*erit.*

[1] recitā*v*|*eri*|*m*
recitā*v*|*eri*|*s*
recitā*v*|*eri*|*t*
recitā*v*|*eri*|*mus*
recitā*v*|*eri*|*tis*
recitā*v*|*eri*|*nt*
[2] pār*u*|*eri*|*m*
pār*u*|*eri*|*s*
pār*u*|*eri*|*t*
pār*u*|*eri*|*mus*
pār*u*|*eri*|*tis*
pār*u*|*eri*|*nt*
[3] scrī*ps*|*eri*|*m*
scrī*ps*|*eri*|*s*
scrī*ps*|*eri*|*t*
scrī*ps*|*eri*|*mus*
scrī*ps*|*eri*|*tis*
scrī*ps*|*eri*|*nt*
[4] audī*v*|*eri*|*m*
audī*v*|*eri*|*s*
audī*v*|*eri*|*t*
audī*v*|*eri*|*mus*
audī*v*|*eri*|*tis*
audī*v*|*eri*|*nt*

fu|*eri*|*m* *fu*|*eri*|*mus*
fu|*eri*|*s* *fu*|*eri*|*tis*
fu|*eri*|*t* *fu*|*eri*|*nt*

Pater fīlium interrogat 'num bonus discipulus *fuerit:* num magistrō pār*uerit*, attentē aud*īverit*, rēctē scrī*pserit* et pulchrē recit*āverit*.'

Pater: "Audīsne? Interrogō tē 'num bonus discipulus *fueris*, num magistrō pār*ueris*, attentē aud*īveris*, rēctē scrī*pseris* et pulchrē recit*āveris*'." Fīlius: "Iam tibi dīxī 'mē industrium fuisse.' Quārē igitur mē interrogās 'num bonus discipulus *fuerim*, num magistrō pār*uerim*, attentē aud*īverim*, rēctē scrī*pserim* et pulchrē recit*āverim*'? Crēde mihi! Nē dubit*āveris* dē verbīs meīs!"

Parentēs fīliōs interrogant 'num bonī discipulī *fuerint:* num magistrō pār*uerint*, attentē aud*īverint*, rēctē scrī*pserint* et pulchrē recit*āverint*.'

nē dubit*āveris!* = nōlī dubitāre!
nē dubit*āveritis!* = nōlīte dubitāre!

Parentēs: "Audītisne? Interrogāmus vōs 'num bonī discipulī *fueritis*, num magistrō pār*ueritis*, attentē aud*īveritis*, rēctē scrī*pseritis* et pulchrē recit*āveritis*'." Fīliī: "Iam vōbīs dīximus 'nōs industriōs fuisse.' Quārē igitur nōs interrogātis 'num bonī discipulī *fuerimus*, num magistrō pār*uerimus*, attentē aud*īverimus*, rēctē scrī*pserimus* et pulchrē recit*āverimus*'? Crēdite nōbīs! Nē dubit*āveritis* dē verbīs nostrīs!"

-eri|*m* *-eri*|*mus*
-eri|*s* *-eri*|*tis*
-eri|*t* *-eri*|*nt*

	Singulāris	*Plūrālis*
Persōna prīma	-erim	-erimus
Persōna secunda	-eris	-eritis
Persōna tertia	-erit	-erint

[B] Passīvum.

Pater dubitat num fīlius ā magistrō laud*ātus sit*.

Pater: "Tūne ā magistrō laudātus es?" Fīlius: "Nesciō num laud*ātus sim!*" Pater: "Quōmodo nescīs num laud*ātus sīs* ā magistrō?" Fīlius: "Nesciō quid ab eō dic*tum sit*, nam in lūdō dormīvī!"

Pater dubitat num fīliī ā magistrō laud*ātī sint*.

Pater: "Vōsne ā magistrō laudātī estis?" Fīliī: "Nescīmus num laud*ātī sīmus!*" Pater: "Quōmodo nescītis num laud*ātī sītis?*" Fīliī: "Nescīmus quid magister dīxerit, nam in lūdō dormīvimus!"

	Singulāris	*Plūrālis*
Persōna prīma	laudāt*us sim*	laudāt*ī sīmus*
Persōna secunda	laudāt*us sīs*	laudāt*ī sītis*
Persōna tertia	laudāt*us sit*	laudāt*ī sint*

laudāt|*us sim*
laudāt|*us sīs*
laudāt|*us sit*
laudāt|*ī sīmus*
laudāt|*ī sītis*
laudāt|*ī sint*

-tus	*sim*	*-tī*	*sīmus*
-ta	*sīs*	*-tae*	*sītis*
	sit		*sint*
-tum sit		*-ta sint*	

PENSVM A

Dominus dubitat num pāstor ovēs bene cūrāv–. Dominus: "Dīc mihi, pāstor, utrum in campō dormīv– an vigilāv–." Pāstor: "Mīror cūr mē interrogēs utrum dormīv– an vigilāv–. Semper officium meum faciō." Dominus: "Ergō dīc mihi cūr herī ovis ē grege aberrāv– ac paene ā lupō capta s–." Pāstor mīrātur unde dominus hoc audīv–.

Iūlius servōs interrogat num Mēdum vīd–. Servī: "Nescīmus quō fūg–, ut tibi dīximus. Cūr nōs interrogās num eum vīd–?" Iūlius: "Id interrogō, quia dubitō vērumne dīx–!"

Verba: vincere –isse –um; agere –isse –um; flectere –isse –um; offerre –isse –um; redimere –isse –um; tollere –isse –um; adesse –isse.

PENSVM B

Priusquam Pompēius, dux — [= optimus], — Rōmānae praepositus est, — [= omnia] maria — erant praedōnibus, quī Rōmānōs ita — ut etiam portūs Italiae oppugnārent. Tanta erat — praedōnum ut nēmō iīs — posset. Nēmō sine metū

Vocābula nova:
servitūs
incola
vīs
vīrēs
audācia
inopia
populus
classis
victōria
gēns
victor
vīrēs
voluntās
grātia
poēta
amīcitia
pīrāta
condiciō
talentum
amphitheātrum
cursus
cūnctus
īnfēstus
cārus
ēgregius
proximus
commūnis

grātus
vīlis
internus
mercātōrius
nūbilus
adversus
inermis
mūtuus
superbus
submergere
contemnere
praepōnere
percurrere
tuērī
rēmigāre
adiuvāre
flectere
ēdūcere
repugnāre
dissuādēre
praeferre
offerre
redimere
reminīscī
meminisse
referre
minārī
armāre
dēsistere
aliquot
ubīque
aliquandō
intereā
etiamnunc
dōnec
neu
seu
utinam

mortis aut — nāvigābat. — [= complūrēs] īnsulae ab — relinquēbantur. Rōmae frūmentum tam — erat ut multī pauperēs fame (= — cibī) perīrent.

Pīrātae, quī — [= aliquō tempore] Caesarem cēperant, XX talenta — [= sīve] D mīlia sēstertium ab eō postulāvērunt, sed Caesar, vir —, L talenta iīs —. Tantō pretiō Caesar — est.

Omnēs amīcī prō beneficiīs — agunt, sed paucī posteā — referre volunt. Vēra — rāra est. Difficile est beneficiōrum —. Fortēs fortūna —.

PENSVM C

Cūr Pompēius classī Rōmānae praepositus est?
Cūr amīcī nostrī ab alterā nāve fugiunt?
Utrum ventus secundus an adversus est?
Quantum gubernātor pīrātīs offerre potest?
Num ipse tantum pecūniae possidet?
Quandō vērus amīcus cognōscitur?
Quōmodo Mēdus servus factus est?
Cūr Mēdus adhūc nihil nārrāvit de eā rē?
Suntne praedōnēs quī eōs persequuntur?
Cūr Mēdus etiamnunc perterritus est?
Quō nāvēs longae cursum flectunt?

EXERCITVS ROMANVS

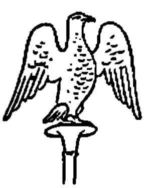
Exercitus Rōmānus ūniversus cōnstat ex legiōnibus duodētrīgintā, quae in dēnās cohortēs dīviduntur. In singulīs legiōnibus sunt sēna vel quīna vel quaterna mīlia mīlitum, quī omnēs cīvēs Rōmānī sunt. Praetereā magna auxilia exercituī adiunguntur. Auxilia sunt peditēs equitēsque ex prōvinciīs, quī arma leviōra, sīcut arcūs sagittāsque, ferunt. Legiōnāriī sunt peditēs scūtīs, gladiīs pīlīsque armātī.

Signum legiōnis est aquila argentea, quae in itinere ante agmen fertur. In itinere cohortēs alia post aliam in longō ōrdine prōgrediuntur. Tālis ōrdō mīlitum prōgredientium dīcitur agmen. Cum agmen ad hostēs pervēnit, sī tempus et locus idōneus est ad pugnandum, cohortēs in trēs ōrdinēs īnstruuntur. Exercitus ita īnstrūctus aciēs appellātur. Ante proelium dux exercitūs mīlitēs suōs hortātur ut fortiter pugnent. Tum peditēs prō-

agmen -inis *n*

legiō -ōnis *f*
cohors -rtis *f*
dēnī -ae -a = X et X...
sēnī -ae -a = VI et VI...
quīnī -ae -a = V et V...
quaternī -ae -a = IV et IV...
auxilia -ōrum *n pl*
ad-iungere = addere
legiōnārius -a -um < legiō; *m* = mīles l.

aquila

ōrdō -inis *m*
prō-gredī -ior = prōcēdere
idōneus -a -um = conveniēns
īnstruere -ūxisse -ūctum
aciēs -ēī *f*
proelium -ī *n* = pugna exercituum
hortārī = monēre
prō-currere -currisse

currunt et prīmum pīla in hostēs mittunt, deinde eōs gladiīs caedunt. Hostibus proeliō victīs, dux ā mīlitibus 'imperātor' salūtātur. Vesperī exercitus locō ad dēfendendum idōneō castra pōnit, quae vāllō et fossā circumdantur. Ita mūniuntur castra Rōmāna.

Aemilius, frāter Aemiliae minor, quem suprā commemorāvimus, ā prīmā aetāte studiōsus fuit reī mīlitāris. Iam puer septem annōs nātus gladiōs ligneōs et arcūs sagittāsque sibi faciēbat, ut cum aliīs puerīs eiusdem aetātis proelia lūderet. Septendecim annōs nātus ā patre interrogātus 'quid tum discere vellet?' fīlius statim respondit 'sē nihil nisi rem mīlitārem discere velle.' Voluntās fīliī patrī haud placēbat, cum ipse litterīs studēret neque ūllum aliud studium fīliō suō dignum esse arbitrārētur. Cum vērō fīlius nūllō modō contrā voluntātem ad studium litterārum cōgī posset, pater eum ūnā cum Pūbliō Valeriō, adulēscente eiusdem aetātis, in Germāniam ad exercitum Rōmānum mīsit, ut apud ducem quendam ēgregium stipendia merēret. Ibi Aemilius prō patriā pugnāns iam magnam glōriam mīlitārem sibi quaesīvit. Virtūs eius ēgregia ab omnibus laudātur.

Et pater et soror Aemiliī frequentēs epistulās ad fīlium et frātrem suum mittunt. Pater māximē dē rēbus pūblicīs scrībit, sed Aemilia dē rēbus prīvātīs, ut dē līberīs suīs et dē convīviīs, scrībere solet. Epistulae quās Aemilius ad patrem dat praecipuē dē glōriā et virtūte mīlitārī sunt, sed ex iīs litterīs prīvātīs quās Aemilia

mittere = iacere

caedere = pulsāre; (gladiō) c. = occīdere
imperātor -ōris *m* = quī imperat (titulus ducis)
circum-dare = cingere
(locum) mūnīre = vāllō /mūrō circumdare
suprā (*adv*): in cap. XII
com-memorāre = memorāre
aetās -ātis *f* = annī quōs aliquis vīxit
mīlitāris -e < mīles
puer VII annōs nātus = puer VII annōrum

velle, *coni imperf*:
vellem vellēmus
vellēs vellētis
vellet vellent

studēre (+ *dat*): litterīs s. = studiōsus esse litterārum (: legendī)
studium -ī *n* < studēre

cōgere co-ēgisse -āctum (< co- + agere) = vī persuādēre

stipendium -ī *n* = mercēs mīlitis; s. merēre = mīlitāre
prō ↔ contrā

virtūs -ūtis *f* < vir; (mīlitis) v. = animus fortis

pūblicus -a -um (< populus) ↔ prīvātus -a -um

(epistulam) dare = mittere
praecipuē = prae cēterīs rēbus, māximē

nūper ā frātre suō accēpit plānē appāret eum iam vītā mīlitārī fatīgātum esse. Ecce litterae novissimae, quās Aemilia prīdiē kalendās Iūniās ā frātre accēpit et posterō diē in convīviō recitāvit:

II “Aemilius sorōrī suae cārissimae s. d.

Hodiē dēmum mihi allāta est epistula tua quae a. d. VII kal. Māi. scrīpta est, id est ante vīgintī diēs. Quam tardus est iste tabellārius! Celsī sānē et arduī montēs Germāniam ab Italiā disiungunt, ac difficillimae sunt viae quae trāns Alpēs ferunt, sed tamen celer tabellārius idem iter quīndecim ferē diēbus cōnficere potest, ut tabellāriī pūblicī quibus ūtitur dux noster. Ego vērō istum tabellārium properāre docēbō, cum meās litterās ad tē referet.

Sed quamquam tardē advēnit, grātissima mihi fuit tua epistula magnōque cum gaudiō ex eā cognōvī tē et Iūlium et līberōs vestrōs, quōs valdē dīligō, bonā valētūdine fruī. Cum epistulās tuās legō, apud vōs in Albānō esse mihi videor, neque in hāc terrā frīgidā inter hominēs barbarōs. Tum, nesciō quōmodo, ita permoveor ut lacrimās vix teneam — ita patriam et amīcōs meōs dēsīderō.

Ō, quam longē absum ab Italiā et ab iīs omnibus quōs praecipuē dīligō! Utinam ego Rōmae essem aut tū apud mē essēs! Cum Dānuvium flūmen aspiciō, quod praeter castra nostra fluit, dē Tiberī cōgitō atque dē Rōmā. Quandō tē aspiciam, urbs pulcherrima? Utinam hic am-

appāret = plānum est, intellegitur
fatīgāre = fessum facere
prī-diē = diē ante
posterus -a -um (< post) = sequēns
s. d. = salūtem dīcit
a. d. VII kal. Māi. = ante diem septimum kalendās Māiās
arduus -a -um:

Alpēs -ium *f pl*: montēs Eurōpae altissimī
ferē = circiter
properāre = celeriter īre/agere
re-ferre
gaudium -ī *n* (< gaudēre) = laetitia
valētūdō -inis *f* < valēre
Albānum -ī *n* = praedium Albānum
dēsīderāre: amīcōs d. = dolēre sē abesse ab amīcīs

castra □ ⟶ praeter castra

amnis -is *m* = flūmen

nis Tiberis esset et haec castra essent Rōma!

Sed frūstrā haec optō, cum nēmō nisi deus ita subitō in alium locum trānsferrī possit. Sī Mercurius essem ālāsque habērem, ventō celerius trāns montēs amnēsque in Italiam volārem, ubi Venus, soror mea pulcherrima, frātrem rīdēns reciperet.

Rīdēbis certē, mea soror, nec sine causā, nam rīdiculum est tālēs rēs optāre, nec lacrimās effundere mīlitem decet, cuius officium est sanguinem effundere prō patriā. Ego vērō, etsī cupidus sum patriae videndae, officium meum praestābō sīcut cēterī mīlitēs Rōmānī, quōrum magnus numerus in Germāniā est. Nisi nōs hīc essēmus fīnēsque imperiī dēfenderēmus, hostēs celeriter Dānuvium et Alpēs trānsīrent atque ūsque in Italiam pervenīrent, nec vōs in Latiō tūtī essētis. Nē hoc fīat, legiōnēs Rōmānae hīc sunt ac tamdiū remanēbunt quamdiū hostis armātus seu citrā seu ultrā Dānuvium flūmen reliquus erit.

Quoniam igitur ipse ad tē properāre nōn possum, litterās ad tē scrībere properō. Quaeris ā mē cūr tibi ūnās tantum litterās scrīpserim, cum interim trīnās quaternāsve litterās ā tē accēperim. Haud difficile est mē excūsāre, quod neglegēns fuerim in scrībendō. Sī mihi tantum esset ōtiī quantum est tibi, in epistulīs scrībendīs nōn minus dīligēns essem quam tū. Sed cum per complūrēs mēnsēs vix tempus habuerim ad dormiendum, facile intellegēs nūllum mihi ōtium fuisse ad epis-

trāns-ferre

Venus est Mercuriī soror (pater utrīusque Iuppiter)

rīdiculus -a -um = rīdendus

ef-fundere < ex + fundere

cupidus patri*ae* vidend*ae* = cupidus patri*am* vidend*ī*

prae-stāre: officium p. = officium facere

trāns-īre -iisse

tam-diū ... quam-diū = tam diū ... quam

citrā ↔ ultrā *prp+acc:*

ūnī -ae -a: ūnae litterae = ūna epistula

trīnī -ae -a: trīnae litterae = trēs epistulae

quaternae litterae = quattuor epistulae

in scrībend*ō*
in epistulī*s* scrībend*īs*

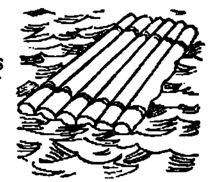
ad scrībend*um*
ad epistul*am* scrībend*am*

tulam scrībendam. Prope cotīdiē aut Germānī castra nostra oppugnāvērunt aut nōs impetūs fēcimus in illōs. Hodiē vērō nūllum hostem armātum citrā flūmen vidēmus. Magnus numerus eōrum aut caesus aut captus est ā nostrīs, reliquī ultrā flūmen in magnīs silvīs latent. Herī enim exercitum Germānōrum proeliō vīcimus. Quod sīc factum est:

Mediā nocte in castra nūntiātum est 'magnum hostium numerum nāviculīs ratibusque cōpulātīs flūmen trānsiisse celeriterque secundum flūmen adversus castra nostra prōgredī.' Hōc nūntiō allātō, mīlitēs statim convocātī sunt. Quī cum arma cēpissent et vāllum ascendissent, prīmō mīrābantur quamobrem mediā nocte ē somnō excitātī essent, cum extrā vāllum omnia tranquilla esse vidērentur. Ego quoque dubitāre coeperam num nūntius vērum dīxisset, cum subitō paulō ante lūcem magnus numerus Germānōrum ē silvīs proximīs excurrēns castra nostra oppugnāvit. Nostrī, cum parātī essent ad castra dēfendenda, illum prīmum impetum facile sustinuērunt. Nec tamen hostēs castra oppugnāre dēstitērunt, sed aliī ex aliīs partibus etiam atque etiam sub vāllum prōcurrērunt. Cum complūrēs hōrās ita fortissimē ā nostrīs, ab hostibus cōnstanter ac nōn timidē pugnātum esset, equitātus noster repente portā dextrā ērumpēns impetum in latus hostium apertum fēcit. Paulō post, cum plērīque hostēs sē ad equitēs convertissent, peditēs nostrī portā sinistrā ērūpērunt. Hostēs hāc

caedere cecīdisse caesum

ratis -is *f*

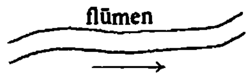

cōpulāre = coniungere

secundum *prp+acc:* s. flūmen = flūmen sequēns

con-vocāre = in eundem locum vocāre

cum... cēp*issent* = postquam cēpērunt

ante lūcem = ante diem

ex-currere

ad dēfendend*um*
ad castr*a* dēfendend*a*

dē-sistere -stitisse

etiam atque etiam = iterum atque iterum

cōnstāns, *adv* cōnstanter

pugnātur ā nostrīs = nostrī pugnant

ē-rumpere = subitō excurrere

plērī- plērae- plēra-que = prope omnēs

convertere -tisse -sum

diū, *comp* diūtius, *sup* diūtissimē

tergum vertere : fugere

rīpa -ae *f* = lītus flūminis

ulterior -ius *comp* < ultrā; *sup* ultimus

citerior -ius *comp* < citrā; *sup* citimus

caedēs -is *f* < caedere

dēsīderantur : āmissī sunt

vulnerāre < vulnus -eris *n*

incolumis -e = salvus, integer

numerō superiōrēs : plūrēs

pāx pācis *f* ↔ bellum

lēgātus -ī *m* = nūntius pūblicus

rē perturbātī, cum iam longā pugnā fatīgātī essent, impetum Rōmānōrum ab utrāque parte venientium diūtius sustinēre nōn potuērunt, ac post brevem pugnam terga vertērunt. Cum ad rīpam flūminis fugientēs pervēnissent, aliī nāviculīs ratibusque sē servāvērunt, aliī armīs abiectīs in flūmen sē prōiēcērunt, ut natandō ad rīpam ulteriōrem pervenīrent, reliquī omnēs ab equitibus, quī ad eōs persequendōs missī erant, in rīpā citeriōre caesī aut captī sunt. Tanta ibi caedēs hostium facta est ut meminisse horream.

Duo ferē mīlia hominum magnamque armōrum cōpiam hostēs eō proeliō āmīsērunt. Ē nostrīs haud multī dēsīderantur. Ipse sagittā in bracchiō laevō vulnerātus sum, sed vulnus meum leve est, multī graviōra vulnera accēpērunt. Nec vērō ūllus mīles legiōnārius ā tergō vulnerātus est. Plērīque autem mīlitēs nostrī ex tantō proeliō incolumēs sunt.

Hōc proeliō factō, dux victor, cum ā mīlitibus imperātor salūtātus esset, virtūtem nostram laudāvit 'quod contrā hostēs numerō superiōrēs fortissimē pugnāvissēmus'; 'tot hominibus ūnō proeliō āmissīs, hostēs brevī arma positūrōs esse' dīxit. Hīs verbīs māximō gaudiō affectī sumus, nam post longum bellum omnēs pācem dēsīderāmus. Hodiē lēgātī ā Germānīs missī ad castra vēnērunt, ut cum imperātōre colloquerentur. Nesciō an lēgātī pācem petītum vēnerint, sed certō sciō imperātōrem nostrum cum hoste armātō colloquī nōlle.

Ego cum cēterīs hāc victōriā glōriōsā gaudeō quidem, sed multō magis gaudērem sī amīcus meus Pūblius Valerius, quōcum prīmum stipendium meruī, incolumis esset et mēcum gaudēre posset. Quī cum mihi in hostēs prōgressō auxilium ferre vellet, ipse ex aciē excurrēns pīlō percussus cecidit. Graviter vulnerātus in castra portātus est, ubi in manibus meīs ex vulnere mortuus est, postquam mē ōrāvit ut per litterās parentēs suōs dē morte fīliī cōnsōlārer. Sed quōmodo aliōs cōnsōler, cum ipse mē cōnsōlārī nōn possim? Fateor mē lacrimās effūdisse cum oculōs eius clausissem, sed illae lacrimae et mīlitem et amīcum decēbant, etenim malus amīcus fuissem, nisi lacrimās effūdissem super corpus amīcī mortuī, cum ille sanguinem suum prō mē effūdisset.

Utinam patrem audīvissem, cum mē ad studium litterārum hortārētur! Sed tum litterās et studiōsōs litterārum dēspiciēbam. Poētās ut hominēs ōtiōsōs ōderam, praecipuē Tibullum, quī vītam rūsticam atque ōtiōsam laudābat, vītam mīlitārem dēspiciēbat. Mīrābar cūr ille poēta mortem glōriōsam prō patriā 'dīram' vocāret et ēnsēs quibus patria dēfenditur 'horrendōs', ut in hīs versibus, quōs senex magister etiam atque etiam nōbīs recitābat:

Quis fuit horrendōs prīmus quī prōtulit ēnsēs?
Quam ferus et vērē ferreus ille fuit!
Tum caedēs hominum generī, tum proelia nāta,
tum brevior dīrae mortis aperta via est!

glōriōsus: (rēs) glōriōsa = quae glōriam affert

quō-cum = cum quō

prō-gredī -ior -gressum esse

percutere -iō -cussisse -cussum

ex vulnere = propter vulnus

ef-fundere -fūdisse -fūsum

et-enim = namque

tum = tunc

dēspicere = contemnere

ōtiōsus -a -um < ōtium

ōderam ↔ amābam

Tibullus -ī *m*

dīrus -a -um = terribilis

ēnsis -is *m* = gladius

horrendus -a -um = dīrus

[*Tibullus I.10.1-4*]

prō-ferre = in lūcem p., prīmum facere

genus hominum = cūnctī hominēs

proelia nāta *sunt*

: brevior via ad dīram mortem aperta est

Rīdiculī mihi puerō vidēbantur iī versūs, cum nōndum caedem vīdissem. At hodiē Tibullum vērum dīxisse intellegō. Sī iam tum hoc intellēxissem, certē patrem audīvissem nec ad bellum profectus essem, ut tot caedēs et tot vulnera vidērem.

fore (*īnf fut*) = futūrum /-am... esse

exspectā*tō*! = exspectā (posthāc)!
scrībi*tō*! = scrībe!
monē*tō*! = monē!

nārrā*tōte*! = nārrāte!

At iam satis dē caede scrīpsī. Nōlō tē fatīgāre nārrandō dē bellō cruentō, cum brevī pācem fore spērēmus. Nisi ea spēs mē fallit, posthāc plūrēs epistulās ā mē exspectātō, atque plūrēs etiam ipsa scrībitō! Etiam aliōs monētō ut ad mē litterās dent. Et dē rē pūblicā et dē rē prīvātā nārrātōte mihi! Scītōte mē omnia quae apud vōs fīunt cognōscere velle.

Īdūs Māiae: diēs XV mēnsis Māiī

Valētūdinem tuam cūrā dīligenter! Datum prīdiē Īdūs Māiās ex castrīs."

GRAMMATICA LATINA

Coniūnctīvus

Tempus plūsquamperfectum

[A] Āctīvum.

laudāv*isset*

Iūlius dubitābat num magister Mārcum laudāv*isset*.

-*isset*

'Laudāv*isset*' coniūnctīvus est temporis praeteritī plūsquamperfectī. Coniūnctīvus plūsquamperfectī dēsinit in -*isset* (pers. III sing.), quod ad īnfīnītīvum perfectī sine -*isse* adicitur.

[1] recit*āv*|*isset*
[2] pār*u*|*isset*
[3] scrī*ps*|*isset*
[4] aud*īv*|*isset*

Exempla: [1] recitāv|*isset;* [2] pāru|*isset;* [3] scrīps|*isset;* [4] audīv|*isset*.

[1] recit*āv*|*isse*|*m*
recit*āv*|*issē*|*s*
recit*āv*|*isse*|*t*
recit*āv*|*issē*|*mus*
recit*āv*|*issē*|*tis*
recit*āv*|*isse*|*nt*

Pater fīlium interrogāvit 'num bonus discipulus *fuisset:* num magistrō pār*uisset*, attentē aud*īvisset*, rēctē scrī*psisset* et pulchrē recit*āvisset*.' Fīlius nōn respondit. Tum pater ab eō quaesīvit 'num ā magistrō laud*ātus esset*.' Cum fīlius id negā-

visset, "Ergō" inquit pater "malus discipulus fuistī; nam sī bonus discipulus *fuissēs*, magister tē laud*āvisset*. Sī magistrō pār*uissēs*, attentē aud*īvissēs*, rēctē scrīp*sissēs* et pulchrē recit*āvissēs*, ā magistrō laud*ātus essēs*." Fīlius: "Etiam sī industrius *fuissem*, magister mē nōn laud*āvisset*." Pater: "Quid?" Fīlius: "Etiam sī magistrō pār*uissem*, attentē aud*īvissem*, rēctē scrīp*sissem* et pulchrē recit*āvissem*, laud*ātus* nōn *essem* ab illō magistrō iniūstō!"

Pater fīliōs interrogāvit 'num bonī discipulī *fuissent*: num magistrō pār*uissent*, attentē aud*īvissent*, rēctē scrīp*sissent* et pulchrē recit*āvissent*.' Fīliī nōn respondērunt. Tum pater ab iīs quaesīvit 'num ā magistrō laud*ātī essent*.' Cum fīliī id neg*āvissent*, "Ergō" inquit pater "malī discipulī fuistis; nam sī bonī discipulī *fuissētis*, magister vōs laud*āvisset*. Sī magistrō pār*uissētis*, attentē aud*īvissētis*, rēctē scrīp*sissētis* et pulchrē recit*āvissētis*, ā magistrō laud*ātī essētis*." Fīliī: "Etiam sī magistrō pār*uissēmus*, attentē aud*īvissēmus*, rēctē scrīp*sissēmus* et pulchrē recit*āvissēmus*, laud*ātī* nōn *essēmus* ab illō magistrō iniūstō!"

	Singulāris	*Plūrālis*
Persōna prīma	-issem	-issēmus
Persōna secunda	-issēs	-issētis
Persōna tertia	-isset	-issent

[B] Passīvum.

Exempla: vidē suprā!

	Singulāris	*Plūrālis*
Persōna prīma	laud*ātus essem*	laud*ātī essēmus*
Persōna secunda	laud*ātus essēs*	laud*ātī essētis*
Persōna tertia	laud*ātus esset*	laud*ātī essent*

Imperātīvus futūrī

Pugnā*tō*, mīles! Pugnā*tōte*, mīlitēs!

'Pugnā*tō*, pugnā*tōte*' imperātīvus futūrī est. Imperātīvus futūrī dēsinit in *-tō* (sing.) et *-tōte* (plūr.); idem ferē significat atque imperātīvus praesentis ('pugnā, pugnāte').

[2] pāru|*isse*|*m*
pāru|*issē*|*s*
pāru|*isse*|*t*
pāru|*issē*|*mus*
pāru|*issē*|*tis*
pāru|*isse*|*nt*

[3] scrīp*s*|*isse*|*m*
scrīp*s*|*issē*|*s*
scrīp*s*|*isse*|*t*
scrīp*s*|*issē*|*mus*
scrīp*s*|*issē*|*tis*
scrīp*s*|*isse*|*nt*

[4] audī*v*|*isse*|*m*
audī*v*|*issē*|*s*
audī*v*|*isse*|*t*
audī*v*|*issē*|*mus*
audī*v*|*issē*|*tis*
audī*v*|*isse*|*nt*

fu|*isse*|*m* *fu*|*issē*|*mus*
fu|*issē*|*s* *fu*|*issē*|*tis*
fu|*isse*|*t* *fu*|*isse*|*nt*

-isse|*m* *-issē*|*mus*
-issē|*s* *-issē*|*tis*
-isse|*t* *-isse*|*nt*

-tus | *essem* *-tī* | *essēmus*
-ta | *essēs* *-tae* | *essētis*
| *esset* | *essent*
-tum esset *-ta essent*

pugnā*tō* pugnā*tōte*

-tō *-tōte*

[1]	pugnā|*tō*	pugnā|*tōte*
[2]	pārē|*tō*	pārē|*tōte*
[3]	scrīb|*itō*	scrīb|*itōte*
[4]	audī|*tō*	audī|*tōte*
	es|*tō*	es|*tōte*

Exempla:

Magister: "Posthāc bonus discipulus *estō*, puer! Semper mihi pār*ētō*! Dīligenter aud*ītō*! Pulchrē recit*ātō* et rēctē scrī*bitō*!"

Magister: "Posthāc bonī discipulī *estōte*, puerī! Semper mihi pār*ētōte*! Dīligenter aud*ītōte*! Pulchrē recit*ātōte* et rēctē scrīb*itōte*!"

Vocābula nova:
legiō
cohors
agmen
ōrdō
aciēs
proelium
imperātor
aetās
studium
stipendium
virtūs
gaudium
valētūdō
amnis
ratis
rīpa
caedēs
vulnus
pāx
lēgātus
ēnsis
legiōnārius
idōneus
mīlitāris
pūblicus
prīvātus
posterus
arduus
rīdiculus
ulterior
citerior
incolumis
ōtiōsus
dīrus
horrendus
dēnī
sēnī
quīnī
quaternī

PENSVM A

Magister epistulam ad Iūlium scrīpsit, cum Mārcus in lūdō dormīv– nec magistrō pāru–. Sī Mārcus bonus discipulus fu–, magister eum laudāv– nec epistulam scrīps–.

Mārcus: "Herī in cubiculō inclūsus sum, cum pater epistulam tuam lēg–. Nisi tū eam epistulam scrīps–, ā patre laudātus es–." Magister: "Epistulam scrīpsī cum in lūdō dormīv– nec mihi pāru–. Sī industrius fu–, tē laudāv– nec epistulam scrīps–." Mārcus: "Etiam sī industrius fu– et tibi pāru–, mē nōn laudāv–!"

Clēmēns es–, domine! Patientiam habē–! Servōs probōs laudā–, sed improbōs pūnī–!

Industriī es–, servī! Cum dominus loquitur, tacē– et audī–! Semper officium faci–!

Verba: īnstruere –isse –um; cōgere –isse –um; caedere –isse –um; convertere –isse –um; percutere –isse –um; prōcurrere –isse; dēsistere –isse; prōgredī –um esse.

PENSVM B

Ūna — cōnstat ex V vel VI mīlibus hominum, quī in X — dīviduntur. Exercitus prōcēdēns — dīcitur. Exercitus ad — [= pugnam] īnstrūctus — appellātur. Post victōriam dux ā mīlitibus — nōminātur. Sī mīlitēs fortiter pugnāvērunt, — eōrum ab imperātōre laudātur. Officium mīlitis est sanguinem — prō patriā.

Aemilius, quī in capitulō XII — est, ūnā cum Valeriō, adulēscente eiusdem —, in Germāniā — meruit. Tabellārius

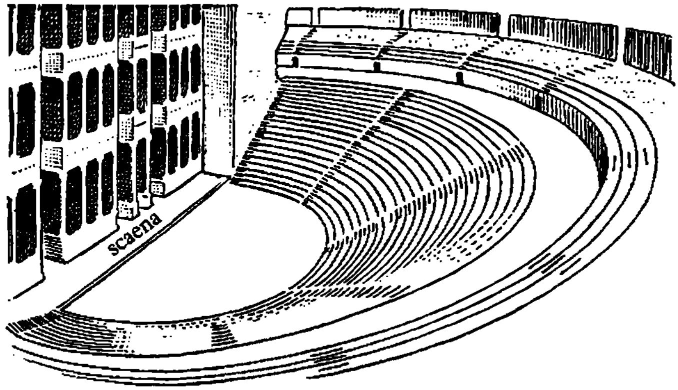
pūblicus xv — [= circiter] diēbus Rōmā in Germāniam — [= celeriter īre] potest. Difficile est Alpēs —. Mīlitēs Rōmānī — Dānuvium sunt, hostēs sunt — Dānuvium.

PENSVM C

Quae arma gerunt auxilia?
Quid est signum legiōnis?
Quōmodo mīlitēs in aciem īnstruuntur?
Ad quod studium pater Aemilium hortābātur?
Quō Aemilius adulēscēns missus est?
Cūr Aemilius epistulās legēns permovētur?
Quamobrem ipse paucās epistulās scrīpsit?
Quī nūntius nocte in castra allātus est?
Cūr hostēs castra Rōmāna nōn expugnāvērunt?
Num Tibullus vītam mīlitārem laudat?

ūnī
trīnī
adiungere
prōgredī
īnstruere
hortārī
caedere
circumdare
mūnīre
commemorāre
studēre
cōgere
fatīgāre
properāre
dēsīderāre
trānsferre
effundere
praestāre
trānsīre
cōpulāre
convocāre
excurrere
prōcurrere
ērumpere
vulnerāre
fore
plērīque
prīdiē
praecipuē
tamdiū
quamdiū
diūtius
ferē
etenim
citrā
ultrā
secundum

theātrum -ī *n*

DE ARTE POETICA

Epistulā Aemiliī convīvīs recitātā, "Ergō" inquit Aemilia "nōn modo fīliō, sed etiam frātrī meō bracchium vulnerātum est."

Fabia: "Quisnam vulnerāvit fīlium tuum?"

Aemilia: "Medicus bracchium eius scalpellō suō acūtō secuit! Quī, cum Quīntus herī dē altā arbore cecidisset, pedem eius turgidum vix tetigit, sed misellō puerō sanguinem mīsit! Profectō fīlius meus nōn operā medicī sānābitur, sed diīs iuvantibus spērō eum brevī sānum fore. Līberīne tuī bonā valētūdine ūtuntur?"

Fabia: "Sextus quidem hodiē nāsō turgidō atque cruentō ē lūdō rediit, cum certāvisset cum quibusdam puerīs quī eum laeserant."

Aemilia: "Cum puerī lūdunt, haud multum interest inter lūdum et certāmen. Mārcus vērō, sī quis eum laedere vult, ipse sē dēfendere potest."

Fabia: "Item Sextus scit sē dēfendere, dummodo

pēs turgidus

scalpellum -ī *n* = parvus culter medicī

turgidus -a -um

misellus -a -um = miser

sanguinem mittere = vēnam aperīre

opera -ae *f*: o. alicuius = quod aliquis agit

diīs = deīs (*abl/dat*)

certāre = pugnāre

laedere -sisse -sum = pulsandō vulnerāre, nocēre (eī)

inter-esse

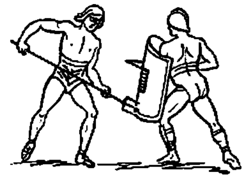
lūdus -ī *m* < lūdere

certāmen -inis *n* (< certāre) = pugna

dum-modo (+ *coni*) = sī modo

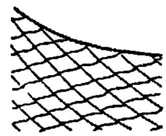
cum singulīs certet. Nēmō sōlus eum vincere potest. Sed fīlius meus studiōsior est legendī quam pugnandī."

Aemilia: "Id dē Mārcō dīcī nōn potest. Is nōn tam litterīs studet quam lūdīs et certāminibus!"

gladiātōrēs

Hīc Cornēlius mulierēs interpellat: "Ego quoque lūdīs et certāminibus studeō, dummodo aliōs certantēs spectem! Modo in amphitheātrō certāmen magnificum spectāvī: plūs trecentī gladiātōrēs certābant. Plērīque gladiīs et scūtīs armātī erant, aliī rētia gerēbant."

rēte -is *n*

plūs C = plūs quam C

gladiātor -ōris *m* = vir quī populō spectante cum alterō pugnat

gladiātōrius -a -um < gladiātor

Aemilia, quae certāmen gladiātōrium nōn spectāvit, ā Cornēliō quaerit 'quōmodo gladiātōrēs rētibus certent?'

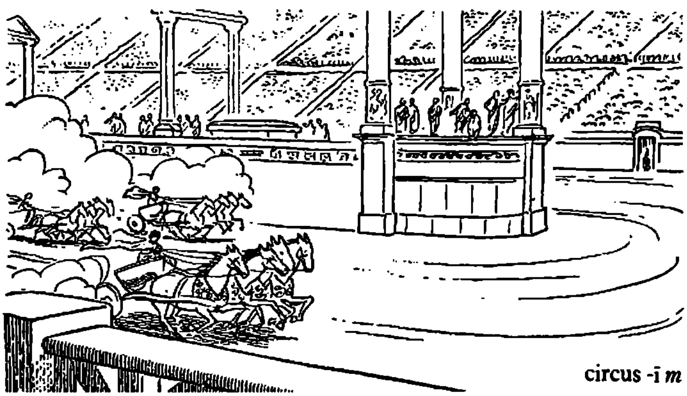
Cornēlius: "Alter alterum in rēte implicāre cōnātur, nam quī rētī implicitus est nōn potest sē dēfendere et sine morā interficitur, nisi tam fortiter pugnāvit ut spectātōrēs eum vīvere velint. Sed plērumque is quī victus est occīditur, victor vērō palmam accipit, dum spectātōrēs dēlectātī clāmant ac manibus plaudunt."

im-plicāre -āvisse/-uisse -ātum/-itum

spectātor -ōris *m* = quī spectat

plērum-que = prope semper

plaudere -sisse -sum

circus -ī *m*

palma -ae *f*

Iūlius: "Mihi nōn libet spectāre lūdōs istōs ferōcēs. Mālō cursūs equōrum spectāre in circō."

libēre: libet = grātum est, placet

circēnsis -e < circus; *m pl* = lūdī circēnsēs
iuvāre = dēlectāre
modo... modo = tum... tum

aurīga -ae *m* = quī currum regit
favēre (+ *dat*) = bene velle

lūgēre = maerēre (ob alicuius mortem)

scaenicus -a -um < scaena
cōmoedia -ae *f* = fābula scaenica dē rēbus levibus et rīdiculīs
Plautus -ī *m*: poēta quī cōmoediās scrīpsit
Amphitryōn -ōnis *m*
ācer ācris ācre = cupidus agendī, impiger
gerere = agere

geminus -a -um: (fīliī) geminī = duo eōdem diē nātī
parere peperisse partum
Herculēs -is *m*

ingenium -ī *n* = nātūra animī
ratiō -ōnis *f* = causa quae rem plānam facit
reddere : dare
[*Ovidius: Ars am. I.99*]

ut ipsae spectentur

bellus -a -um = pulcher

poēticus -a -um < poēta

prīncipium -ī *n* = prīma pars, initium
[*Ovidius: Amōrēs III.2*]

nōbilium equōrum
tamen precor ut vincat ille *aurīga* cui *tū* ipsa favēs

Cornēlius: "Lūdī circēnsēs mē nōn minus iuvant quam gladiātōriī: modo in amphitheātrum, modo in circum eō. Sed ex novissimīs circēnsibus maestus abiī, cum ille aurīga cui plērīque spectātōrēs favēbant ex currū lāpsus equīs prōcurrentibus occīsus esset. Illō occīsō spectātōrēs plaudere dēsiērunt ac lūgēre coepērunt."

Fabia: "Ego lūdōs scaenicōs praeferō: mālō fābulās spectāre in theātrō. Nūper spectāvī cōmoediam Plautī dē Amphitryōne, duce Graecōrum, cuius uxor Alcmēna ab ipsō Iove amābātur. Dum dux ille ācer et fortis procul ā domō bellum gerit, Iuppiter sē in fōrmam eius mūtāvit, ut Alcmēnam vīseret; quae, cum putāret coniugem suum esse, eum in cubiculum recēpit..."

Cornēlius: "...et decimō post mēnse fīliōs geminōs peperit, quōrum alter fuit Herculēs. Illa fābula omnibus nōta est. Sed scītisne cūr fēminīs libeat in theātrum īre? Ovidius poēta, quī ingenium mulierum tam bene nōverat quam ipsae mulierēs, ratiōnem reddit hōc versū:

Spectātum veniunt, veniunt spectentur ut ipsae!"

Fabia: "Et virī veniunt ut bellās fēminās spectent!"

II

Tum Iūlius, quī artis poēticae studiōsus est, "Ovidius ipse" inquit "id dīcit. Ecce prīncipium carminis quod scrīpsit ad amīcam sēcum in circō sedentem:

Nōn ego nōbilium sedeō studiōsus equōrum;
cui tamen ipsa favēs vincat ut ille precor.

Ut loquerer tēcum vēnī tēcumque sedērem,
nē tibi nōn nōtus quem facis esset amor.
Tū cursūs spectās, ego tē — spectēmus uterque
quod iuvat, atque oculōs pāscat uterque suōs!"

Cornēlius: "Ego memoriā teneō versūs Ovidiī dē puellā quae poētam industrium prohibēbat bellum Trōiānum canere et fātum rēgis Priamī:

Saepe meae "Tandem" dīxī "discēde!" puellae
— in gremiō sēdit prōtinus illa meō!
Saepe "Pudet" dīxī. Lacrimīs vix illa retentīs
"Mē miseram! Iam tē" dīxit "amāre pudet?"
Implicuitque suōs circum mea colla lacertōs
et, quae mē perdunt, ōscula mīlle dedit!
Vincor, et ingenium sūmptīs revocātur ab armīs,
rēsque domī gestās et mea bella canō."

Fabia: "Iste poēta virīs sōlīs placet. Mē vērō magis iuvant carmina bella quae Catullus scrīpsit ad Lesbiam amīcam. Sī tibi libet, Iūlī, recitā nōbīs ē librō Catullī."

"Libenter faciam" inquit Iūlius, "sed iam nimis obscūrum est hoc triclīnium; in tenebrīs legere nōn possum. Lucernās accendite, servī!"

Lucernīs accēnsīs, Iūlius librum Catullī prōferrī iubet, tum "Incipiam" inquit "ā carmine dē morte passeris quem Lesbia in dēliciīs habuerat:

Lūgēte, ō Venerēs Cupīdinēsque
et quantum est hominum venustiōrum!
Passer mortuus est meae puellae,

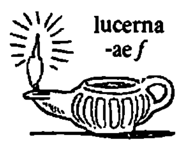
nōn nōtus : ignōtus
amor quem facis (: excitās)

pāscere : dēlectāre

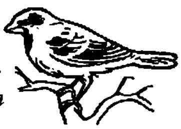
[*Ovidius: Amōrēs II.18.*]
bellum canere = dē bellō c. (: carmen scrībere)
fātum -ī *n* = quod necesse est accidere, mors
meae puellae dīxī
tandem (+ *imp*) = age!
gremium -ī *n* = genua sedentis; in gremiō meō sedēre sēdisse
mē pudet
retinēre -uisse -tentum

suōs lacertōs
coll*a* : coll*um*
mihi dedit

ingenium *meum*
ab sūmptīs armīs
mea bella : meōs amōrēs

lucerna -ae *f*

libenter (*adv* < libēns) = cum gaudiō
tenebrae -ārum *f* ↔ lūx
accendere -disse -ēnsum

passer -eris *m*

dēliciae -ārum *f* = id quod dēlectat
Venerēs, Cupīdinēs *pl* : Venus, Cupīdō
quantum est hominum = quot sunt hominēs
venustus -a -um = bellus, amandus

[*Catullus 3*]

mellītus -a -um (< mel) = dulcis (ut mel)
nōrat = nō*ve*rat
ipse *m* = dominus; ipsa *f* = domina: suam ipsam

circum-silīre < -salīre
ūsque = semper
pīpiāre = 'pīpī' facere (ut avis)
tenebricōsus -a -um (<te-nebrae) = obscūrus
negant redīre quemquam = dīcunt 'nēminem redīre'

Orcus -ī *m* = Plūtō : Īnferī
dē-vorāre = vorāre

male factum = maleficium
tuā operā = tuā causā
turgid*ul*us = turgidus
ocellus -ī *m* = (parvus) oculus
ultimus -a -um (*sup* < ultrā) = postrēmus

perpetuus -a -um = quī numquam fīniētur, sine fīne
mēns mentis *f* = animus (cōgitāns)
[*Catullus 5*]

ūnīus assis aestimāre : minimī aestimāre, nihil cūrāre

lūx : diēs (: vīta)
: nōbīs dormiendum est ūnam noctem perpetuam

passer, dēliciae meae puellae,
quem plūs illa oculīs suīs amābat;
nam mellītus erat suamque nōrat
ipsam tam bene quam puella mātrem,
nec sēsē ā gremiō illīus movēbat,
sed circumsiliēns modo hūc modo illūc
ad sōlam dominam ūsque pīpiābat.
Quī nunc it per iter tenebricōsum
illūc unde negant redīre quemquam.
At vōbīs male sit, malae tenebrae
Orcī, quae omnia bella dēvorātis:
tam bellum mihi passerem abstulistis.
Ō factum male! Ō miselle passer!
Tuā nunc operā meae puellae
flendō turgidulī rubent ocellī!

"Hīs versibus ultimīs poēta vēram ratiōnem dolōris suī reddit: quod oculī Lesbiae lacrimīs turgidī erant ac rubentēs! Tunc enim Catullus Lesbiam sōlam amābat atque amōrem suum perpetuum fore crēdēbat. Ecce aliud carmen quō mēns poētae amōre accēnsa dēmōnstrātur:

Vīvāmus, mea Lesbia, atque amēmus,
rūmōrēsque senum sevēriōrum
omnēs ūnīus aestimēmus assis!
Sōlēs occidere et redīre possunt —
nōbīs, cum semel occidit brevis lūx,
nox est perpetua ūna dormienda.

Dā mī bāsia mīlle, deinde centum,
dein mīlle altera, dein secunda centum,
deinde ūsque altera mīlle, deinde centum!
Dein, cum mīlia multa fēcerīmus,
conturbābimus illa, nē sciāmus,
aut nē quis malus invidēre possit,
cum tantum sciat esse bāsiōrum.

"Catullus Lesbiam uxōrem dūcere cupiēbat, nec vērō illa Catullō nūpsit, etsī affirmābat 'sē nūllī aliī virō nūbere mālle.' Mox vērō poēta dē verbīs eius dubitāre coepit:

'Nūllī sē' dīcit mulier mea 'nūbere mālle
quam mihi, nōn sī sē Iuppiter ipse petat!'
Dīcit. Sed mulier cupidō quod dīcit amantī
in ventō et rapidā scrībere oportet aquā!

"Postrēmō poēta intellēxit Lesbiam īnfīdam et amōre suō indignam esse, neque tamen dēsiit eam amāre. Ecce duo versūs quī mentem poētae dolentem ac dubiam inter amōrem et odium dēmōnstrant:

Ōdī et amō! Quārē id faciam, fortasse requīris?
Nesciō; sed fierī sentiō — et excrucior!"

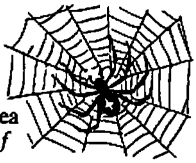
Hīs versibus recitātīs convīvae diū plaudunt.

Tum Paula "Iam satis" inquit "audīvimus dē amandō et dē dolendō. Ego rīdēre mālō, neque iste poēta rīsum excitat. Quīn versūs iocōsōs recitās nōbīs?"

Cui Iūlius "At Catullus" inquit "nōn tantum carmina sēria, sed etiam iocōsa scrīpsit. Ecce versūs quibus po-

mī = mihi
bāsium -ī *n* = ōsculum
dein = deinde
ūsque = sine fīne
= fēcerimus
con-turbāre = turbāre (↔ numerāre)
nē *numerum* sciāmus
nōbīs invidēre
tantum bāsiōrum = tot bāsia
uxōrem dūcere = uxōrem suam facere
affirmāre = certō dīcere
nūbere -psisse (+ *dat*): alicui n. = alicuius uxor fierī
[*Catullus 70*]
uxōrem petat
id quod mulier dīcit amantī cupidō
dolēre (animō)↔gaudēre
dubius -a -um = incertus, dubitāns
odium -ī *n* ↔ amor
[*Catullus 85*]
re-quīrere = quaerere
ex-cruciāre = valdē cruciāre
rīsus -ūs *m* < rīdēre
iocōsus -a -um = quī rīsum excitat, rīdiculus
sērius -a -um ↔ iocōsus

[*Catullus 13.1–8*]

arānea -ae *f*

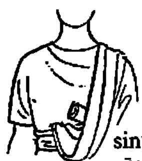
nōn sine : cum
candidā : pulchrā
sāl : sermō iocōsus et urbānus
cachinnus -ī *m* = rīsus
inquam (*pers 1*) = dīcō
venuste noster : mī amīce

ēta pauper quendam amīcum dīvitem, nōmine Fabullum, ad cēnam vocāvit:

Cēnābis bene, mī Fabulle, apud mē
paucīs, sī tibi dī favent, diēbus
— sī tēcum attuleris bonam atque magnam
cēnam, nōn sine candidā puellā
et vīnō et sale et omnibus cachinnīs.
Haec sī, inquam, attuleris, venuste noster,
cēnābis bene — nam tuī Catullī
plēnus sacculus est arāneārum!"

(rīsum) movēre : excitāre

epigramma -atis *n* (*pl abl* -atīs)
Mārtiālis -is *m*: poēta Rōmānus quī XII librōs epigrammatum scrīpsit

sinus -ūs *m*

III Hī versūs magnum rīsum movent. Tum vērō Cornēlius "Bene quidem" inquit "et iocōsē scrīpsit Catullus, nec tamen versūs eius comparandī sunt cum epigrammatīs sale plēnīs quae Mārtiālis in inimīcōs scrīpsit. Semper librōs Mārtiālis mēcum in sinū ferō."

[*VI.61*]
nostrōs (: meōs) libellōs

Ab omnibus rogātus ut epigrammata recitet, Cornēlius libellum ēvolvit et "Incipiam" inquit "ā versibus quōs poēta dē suīs libellīs scrīpsit:

Laudat, amat, cantat nostrōs mea Rōma libellōs,
mēque sinūs omnēs, mē manus omnis habet.
Ecce rubet quīdam, pallet, stupet, ōscitat, ōdit.
Hoc volō: nunc nōbīs carmina nostra placent."

ōscitāre = ōs aperīre (ob dormiendī cupiditātem)
nōbīs, nostra : mihi, mea

[*VII.3; III.9; II.88*]

poētās: Pontiliānum, Cinnam, Māmercum

Post hoc prīncipium Cornēlius aliquot epigrammata Mārtiālis recitat, in iīs haec quae scrīpta sunt in aliōs poētās:

Cūr nōn mittō meōs tibi, Pontiliāne, libellōs?
Nē mihi tū mittās, Pontiliāne, tuōs! —

Versiculōs in mē nārrātur scrībere Cinna.
Nōn scrībit, cuius carmina nēmŏ legit! —
Nīl recitās — et vīs, Māmerce, poēta vidērī.
Quidquid vīs, estō — dummodo nīl recitēs!

Ecce alia epigrammata Mārtiālis quae Cornēlius convīvīs attentīs atque dēlectātīs recitat:

Nōn amŏ tē, Sabidī, nec possum dīcere quārē.
Hoc tantum possum dīcere: nōn amŏ tē! —
Nīl mihi dās vīvus, dīcis 'post fāta datūrum.'
Sī nōn es stultus, scīs, Marŏ, quid cupiam! —
'Esse nihil' dīcis, quidquid petis, improbe Cinna.
Sī nīl, Cinna, petis, nīl tibi, Cinna, negō! —
Nesciŏ tam multīs quid scrībās, Fauste, puellīs.
Hoc sciŏ: quod scrībit nūlla puella tibī!

Sequuntur epigrammata quibus dērīdentur fēminae, praecipuē anūs, ut Laecānia et Paula:

Thāis habet nigrōs, niveōs Laecānia dentēs.
Quae ratiō est? Ēmptōs haec habet, illa suōs! —
Nūbere vīs Prīscō; nōn mīror, Paula, sapīstī.
Dūcere tē nōn vult Prīscus: et ille sapit! —
Nūbere Paula cupit nōbīs, ego dūcere Paulam
nōlō: anus est; vellem sī magis esset anus!

Cēterīs rīdentibus "Quid rīdētis?" inquit Paula, "Num haec in mē, uxōrem fōrmōsam atque puellam, scrīpta esse putātis?"

Cornēlius: "Minimē, Paula. Nec scīlicet in tē, sed in Bassam scrīptum est hoc:

versiculus -ī *m* = versus (parvus)
nōn scrībit *is*
nīl = nihil
[*I.32; XI.67; III.61; XI.64*]
Sabidius -ī *m*
tē datūrum *esse*
fāt*a* : fāt*um* (: mortem)
Marō -ōnis *m*
ā mē petis (= mē rogās)
Cinna -ae *m*
Faustus -ī *m*
tam multīs puellīs (= tot puellīs)
: "tē amō"!
[*V.43; IX.5; X.8*]
anus -ūs *f* = fēmina vetus
Thāis -idis *f*
niveus -a -um (< nix) = candidus ut nix
haec : Laecānia
illa : Thāis
sapere -iō -iisse = sapiēns esse; -īstī = -iistī
dūcere = uxōrem dūcere
nōbīs : mihi
magis anus (: brevī moritūra!)
puella ↔ anus
[*V.45*]

Dīcis 'fōrmōsam', dīcis tē, Bassa, 'puellam'.
Istud quae nōn est, dīcere, Bassa, solet!"

Hoc audiēns ērubēscit Paula atque cēterī convīvae rīsum vix tenent. Cornēlius vērō prūdenter "Nōn omnia" inquit "iocōsa sunt carmina Mārtiālis. Ecce duo versūs dē fātō virī pauperis, et quattuor in Gelliam, quae cōram testibus lacrimās effundit super patrem mortuum:

Semper pauper eris, sī pauper es, Aemiliāne.
Dantur opēs nūllīs nunc nisi dīvitibus. —

Āmissum nōn flet, cum sōla est, Gellia patrem;
sī quis adest, iussae prōsiliunt lacrimae!
Nōn lūget quisquis laudārī, Gellia, quaerit:
ille dolet vērē quī sine teste dolet."

Centum ferē epigrammatīs recitātīs, Cornēlius cum hōc fīnem facit recitandī:

Cui lēgisse satis nōn est epigrammata centum,
nīl illī satis est, Caediciāne, malī!

Rīdent omnēs et Cornēliō valdē et diū plaudunt.

dīcis '*tē esse* fōrmōsam'
ea quae *fōrmōsa* nōn est
ē-rubēscere = rubēre incipere, rubēns fierī
[*V.81; I.33*]
testis -is *m* = quī adest et videt
opēs -um *f pl* = dīvitiae
G. patrem āmissum (: dē patre āmissō/mortuō) nōn flet
prō-silīre < -salīre
quisquis : is quī
quaerit : cupit
[*I.118*]
nīl malī
plaudere + *dat*

GRAMMATICA LATINA

Dē versibus

[I] Syllabae brevēs et longae.

Nōn ego nōbilium sedeō studiōsus equōrum.

Hic versus cōnstat ex hīs syllabīs: *nō-n͡e-go- nō-bi-li-um- se-de-ō- stu-di-ō-su-s͡e-quō-rum.*

Syllaba brevis est quae in vōcālem brevem (*a, e, i, o, u, y*) dēsinit; quae dēsinit in vōcālem longam (*ā, ē, ī, ō, ū, ȳ*) aut in

diphthongum (*ae, oe, au, eu, ei, ui*) aut in cōnsonantem (*b, c, d, f, g, l, m, n, p, r, s, t, x*) syllaba longa est.

Syllabae brevēs: *ne, go, bi, li, se, de, stu, di, su, se;* syllabae longae: *nō, um, ō, quō, rum.*

diphthongus -ī *f* = duae vōcālēs in ūnā syllabā coniūnctae

Haec nota [⏑] syllabam brevem significat, haec [—] syllabam longam: nōn͡ego nōbilium sedeō...

notae:
⏑ syllaba brevis
— syllaba longa

Cōnsonantēs *br, gr, cr, tr,* quae initium syllabae facere solent (ut *li-brī*), interdum dīviduntur: *nig-rōs, pat-rem.*

inter-dum = nōnnumquam

Vōcālis *-ō* ultima interdum fit brevis: *vo-lŏ, nē-mŏ.*

[II] Syllabae coniūnctae.

Litterae vocābulōrum ultimae cum vōcālibus sequentibus coniunguntur hīs modīs:

[A] Cōnsonāns ultima cum vōcālī prīmā (vel *h-*) vocābulī sequentis ita coniungitur ut initium syllabae faciat: *a-nu-s͡est; vin-ca-t͡u-t͡il-le.*

haec nota [⌒] significat litterās in syllabā coniungendās

[B] Vōcālis ultima (item *-am, -em, -um, -im*) ante vōcālem prīmam (vel *h-*) vocābulī sequentis ēlīditur:

Vīvāmus, mea Lesbia, atque amēmus: Lesbi'atqu'amēmus

Ōdī et amō. Quārē id faciam: Ōd'et... Quār'id...

ē-līdere -sisse -sum (< ē + laedere) = ēicere (↔ addere)

In *est* et *es* ēlīditur *e*: *sōla est: sōla'st, vērum est: vērum'st, bella es: bella's.*

[III] Pedēs.

Singulī versūs dīviduntur in pedēs, quī bīnās aut ternās syllabās continent. Pedēs frequentissimī sunt trochaeī, iambī, dactylī, spondēī. Trochaeus cōnstat ex syllabā longā et brevī, ut *lū-na,* iambus ex brevī et longā, ut *vi-rī,* dactylus ex longā et duābus brevibus, ut *fē-mi-na,* spondēus ex duābus longīs, ut *nē-mō.*

trochaeus — ⏑

iambus ⏑ —

dactylus — ⏑ ⏑

spondēus — —

[IV] Versus hexameter.

Nōn͡ego| nōbili|um sede|ō studi|ōsus͡e|quōrum.

haec nota [|] inter pedēs pōnitur

Hic versus hexameter vocātur ā numerō pedum, nam *sex* Graecē dīcitur *hex.* Hexameter cōnstat ex quīnque pedibus dactylīs et ūnō spondēō (vel trochaeō); prō dactylīs saepe spondēī inveniuntur, sed pēs quīntus semper dactylus est:

— ⏕ | — ⏕ | — ⏕ | — ⏕ | — ⏑⏑ | — ⏓

Dōnec‿e|ris fē|līx mul|tōs nume|rābis‿a|mīcōs.

[*Horātius: Ars poētica 333, Epistulae I.11.27*]

Aut prō|desse vo|lunt aut| dēlec|tāre po|ētae.
Caelum,| nōn‿ani|mum mū|tant quī| trāns mare| currunt.

[V] Versus pentameter.

cui tame|n‿ipsa fa|vēs || vinca‿tu|‿ille pre|cor.

2½ + 2½ = 5

Hic versus dīviditur in duās partēs, quārum utraque bīnōs pedēs et dīmidium continet. Ita versus tōtus ex quīnque pedibus cōnstat et vocātur pentameter: *quīnque* enim Graecē dīcitur *pente*. Utraque pars est ut initium hexametrī, sed pars posterior spondēōs nōn admittit:

— ⏖ | — ⏖ | — || — ⏑⏑ | — ⏑⏑ | —

Tempora| sī fue|rint || nūbila| sōlus‿e|ris.
In gremi|ō sē|dit || prōtinu|s‿illa me|ō.

Versus pentameter semper hexametrum sequitur:

Nōn‿amō| tē, Sabi|dī, nec| possum| dīcere| quārē.
Hoc tan|tum pos|sum || dīcere| nōn‿amō| tē.

[VI] Versus hendecasyllabus.

Passer mortuus‿est meae puellae.

Hic versus, quī ūndecim syllabās habet, vocātur hendecasyllabus, nam *ūndecim* Graecē *hendeca* dīcitur. Versus hendecasyllabus in quīnque pedēs dīvidī potest: spondēum, dactylum, duōs trochaeōs, spondēum aut trochaeum (pēs prīmus rārius iambus aut trochaeus est).

— — | — ⏑⏑ | — ⏑ | — ⏑ | — ⏓

Vīvā|mus mea| Lesbi’|atqu’a|mēmus.
Cēnā|bis bene| mī Fa|bull’a|pud mē
paucīs| sī tibi| dī fa|vent di|ēbus.

Vocābula nova:
scalpellum
opera
lūdus
certāmen
gladiātor
rēte
spectātor
palma
circus
aurīga
theātrum
cōmoedia
ingenium
ratiō
prīncipium
fātum
gremium
tenebrae
lucerna
passer
dēliciae
ocellus
mēns
bāsium
odium
rīsus
cachinnus
arānea
epigramma
sinus
versiculus
anus
testis
opēs
diphthongus

PENSVM A

Hī versūs in syllabās brevēs et longās et in pedēs dīvidendī sunt notīs appositīs:

Scrībere mē quereris, Vēlōx, epigrammata longa.
Ipse nihil scrībis: tū breviōra facis! [*Mārtiālis I.110*]
Dās numquam, semper prōmittis, Galla, rogantī.
Sī semper fallis, iam rogō, Galla, negā! [*II.25*]

Quem recitās meus est, ō Fīdentīne, libellus.
Sed male cum recitās, incipit esse tuus! [*I.38*]
Bella es, nōvimus, et puella, vērum est,
et dīves, quis enim potest negāre?
Sed cum tē nimium, Fabulla, laudās,
nec dīves neque bella nec puella es! [*I.64*]

PENSVM B

Dum gladiātōrēs — [= pugnant], — dēlectātī manibus —. Fēminīs nōn — gladiātōrēs spectāre.

Ovidius in — sedēns ōrābat ut vinceret ille cui amica eius —. Hoc nārrātur in — [=initiō] carminis. Cum poēta — [= fortūnam] Priamī canere vellet, puella in — eius sēdit eīque mīlle — dedit. Ovidius — mulierum bene nōverat.

Lucernīs —, Iūlius recitat carmen — [= pulchrum] dē — Lesbiae mortuō: "—, ō Venerēs...!" Versibus — [= postrēmīs] dēmōnstrātur — [= causa] dolōris. Catullus Lesbiam uxōrem — cupiēbat, at illa Catullō — nōluit. — poētae inter amōrem et — dīvidēbātur.

PENSVM C

Quid Rōmānī in amphitheātrō spectant?
Quid Fabia in theātrō spectāvit?
Quis fuit Ovidius?
Quārē Ovidius in circum vēnerat?
Quae carmina recitat Iūlius?
Cūr ocellī Lesbiae turgidī rubēbant?
Cūr poēta Lesbiam et amābat et ōderat?
Num sacculus Catullī plēnus erat nummōrum?
Quid scrīpsit Mārtiālis?
Cūr librōs suōs nōn mīsit Pontiliānō?
Tūne Cinnam bonum poētam fuisse putās?
Cūr Laecāniae dentēs niveī erant?
Ex quibus syllabīs cōnstat pēs dactylus?
Ex quibus pedibus cōnstat hexameter?

nota
turgidus
misellus
gladiātōrius
circēnsis
scaenicus
ācer
geminus
bellus
poēticus
venustus
mellītus
tenebricōsus
ultimus
perpetuus
dubius
iocōsus
sērius
niveus
certāre
laedere
implicāre
plaudere
libēre
favēre
lūgēre
accendere
circumsilīre
pīpiāre
dēvorāre
conturbāre
nūbere
affīrmāre
requīrere
excruciāre
ōscitāre
sapere
ērubēscere
prōsilīre
ēlīdere
libenter
plērumque
interdum
dummodo
dein
nīl
trochaeus
iambus
dactylus
spondēus
hexameter
pentameter
hendecasyllabus

ARS GRAMMATICA

[*Ex Dōnātī 'Arte grammaticā minōre'*]

grammaticus -a -um: ars g.a = grammatica
Dōnātus (-ī *m*) vīxit saeculō IV post Chrīstum nātum
ōrātiō -ōnis *f* = sermō

Dē partibus ōrātiōnis

[*Magister:*] Partēs ōrātiōnis quot sunt?

[*Discipulus:*] Octō.

[*M.:*] Quae?

[*D.:*] Nōmen, prōnōmen, verbum, adverbium, participium, coniūnctiō, praepositiō, interiectiō.

coniūnctiō, interiectiō: *v. īnfrā*

Dē nōmine

[*M.:*] Nōmen quid est?

cāsus (nōminis): *v. īnfrā*
proprius -a -um ↔ commūnis
nōmina propria, ut *Rōma, Tiberis*
appellātīvus -a -um < appellāre; nōmina appellātīva, ut *urbs, flūmen*

[*D.:*] Pars ōrātiōnis cum cāsū, corpus aut rem propriē commūniterve significāns...; aut enim ūnīus nōmen est et 'proprium' dīcitur, aut multōrum et 'appellātīvum'.

...

[*M.:*] Genera nōminum quot sunt?

[*D.:*] Quattuor.

[*M.:*] Quae?

Mūsa -ae *f*; Mūsae: novem deae quae singulīs artibus praesunt
scamnum -ī *n* = sella
sacerdōs -ōtis *m/f* = vir /fēmina cuius negōtium est dīis servīre

[*D.:*] Masculīnum, ut *hic magister*, fēminīnum, ut *haec Mūsa*, neutrum, ut *hoc scamnum*, commūne, ut *hic* et *haec sacerdōs*.

[*M.:*] Numerī nōminum quot sunt?

[*D.*:] Duo.

[*M.*:] Quī?

[*D.*:] Singulāris, ut *hic magister*, plūrālis, ut *hī magistrī*.

...

[*M.*:] Cāsūs nōminum quot sunt?

[*D.*:] Sex.

[*M.*:] Quī?

[*D.*:] Nōminātīvus, genetīvus, datīvus, accūsātīvus, vocātīvus, ablātīvus. Per hōs omnium generum nōmina, prōnōmina, participia dēclīnantur...

[*M.*:] Comparātiōnis gradūs quot sunt?

comparātiō -ōnis *f* < comparāre

[*D.*:] Trēs.

[*M.*:] Quī?

[*D.*:] Positīvus, ut *doctus*, comparātīvus, ut *doctior*, superlātīvus, ut *doctissimus*.

[*M.*:] Quae nōmina comparantur?

[*D.*:] Appellātīva dumtaxat quālitātem aut quantitātem significantia. ...

appellātīva: scīlicet adiectīva
dumtaxat = tantum
quālitās -ātis *f* < quālis
quantitās -ātis *f* < quantus

Dē prōnōmine

[*M.*:] Prōnōmen quid est?

[*D.*:] Pars ōrātiōnis quae prō nōmine posita tantundem paene significat persōnamque interdum recipit. ...

tantun-dem (< tantum-dem) = idem

[*M.*:] Genera prōnōminum quae sunt?

[*D.*:] Eadem ferē quae et nōminum: masculīnum, ut *quis*, fēminīnum, ut *quae*, neutrum, ut *quod*, commūne, ut *quālis, tālis*, trium generum, ut *ego, tū*.

et = etiam

Prōnōmina sunt
[1] persōnālia: *ego, tū, nōs, vōs, sē*
[2] possessīva: *meus, tuus, suus, noster, vester*
[3] dēmōnstrātīva: *hic, iste, ille, is, īdem, ipse*
[4] relātīvum: ...*quī*
[5] interrogātīva: *quis/quī, uter*
[6] indēfīnīta: *aliquis/-quī, quis, quisquam, quisque, uterque, quīdam, nēmō, nihil, neuter*

[*M*.:] Numerī prōnōminum quot sunt?

[*D*.:] Duo.

[*M*.:] Quī?

[*D*.:] Singulāris, ut *hic*, plūrālis, ut *hī*.

[*M*.:] Persōnae prōnōminum quot sunt?

[*D*.:] Trēs.

[*M*.:] Quae?

[*D*.:] Prīma, ut *ego*, secunda, ut *tū*, tertia, ut *ille*.

[*M*.:] Cāsūs item prōnōminum quot sunt?

quem ad modum = sīcut

īn-flectere = dēclīnāre

[*D*.:] Sex, quem ad modum et nōminum, per quōs omnium generum prōnōmina īnflectuntur...

Dē verbō *II*

[*M*.:] Verbum quid est?

neutrum : nec agere nec patī

[*D*.:] Pars ōrātiōnis cum tempore et persōnā, sine cāsū, aut agere aliquid aut patī aut neutrum significāns. ...

[*M*.:] Modī verbōrum quī sunt?

optātīvus -a -um < optāre

[*D*.:] Indicātīvus, ut *legō*, imperātīvus, ut *lege*, optātīvus, ut *utinam legerem*, coniūnctīvus, ut *cum legam*, īnfīnītīvus, ut *legere*.

[*M*.:] Genera verbōrum quot sunt?

[*D*.:] Quattuor.

[*M*.:] Quae?

[*D*.:] Āctīva, passīva, neutra, dēpōnentia.

[*M*.:] Āctīva quae sunt?

acceptā : additā
faciunt ex sē passīva : fīunt p.

[*D*.:] Quae in *-ō* dēsinunt et acceptā *-r* litterā faciunt ex sē passīva, ut *legō: legor*.

[*M*.:] Passīva quae sunt?

[*D*.:] Quae in *-r* dēsinunt et eā dēmptā redeunt in āctīva, ut *legor: legō*.

dēmere -mpsisse -mptum ↔ addere

[*M*.:] Neutra quae sunt?

[*D*.:] Quae in *-ō* dēsinunt ut āctīva, sed acceptā *-r* litterā Latīna nōn sunt, ut *stō, currō* ("*stor, curror*" nōn dīcimus!).

Latīna : rēcta

[*M*.:] Dēpōnentia quae sunt?

[*D*.:] Quae in *-r* dēsinunt ut passīva, sed eā dēmptā Latīna nōn sunt, ut *luctor, loquor.*

luctārī = certāre complectendīs corporibus

certāmen luctantium

[*M*.:] Numerī verbōrum quot sunt?

[*D*.:] Duo.

[*M*.:] Quī?

[*D*.:] Singulāris, ut *legō*, plūrālis, ut *legimus*.

[*M*.:] Tempora verbōrum quot sunt?

[*D*.:] Tria.

[*M*.:] Quae?

[*D*.:] Praesēns, ut *legō*, praeteritum, ut *lēgī*, futūrum, ut *legam*.

[*M*.:] Quot sunt tempora in dēclīnātiōne verbōrum?

[*D*.:] Quīnque.

[*M*.:] Quae?

[*D*.:] Praesēns, ut *legō*, praeteritum imperfectum, ut *legēbam*, praeteritum perfectum, ut *lēgī*, praeteritum plūsquamperfectum, ut *lēgeram*, futūrum, ut *legam*.

[*M*.:] Persōnae verbōrum quot sunt?

[*D*.:] Trēs.

[*M*.:] Quae?

[*D*.:] Prīma, ut *legō,* secunda, ut *legis,* tertia, ut *legit.*

[*M*.:] Dā dēclīnātiōnem verbī āctīvī! ...

Dē adverbiō

[*M*.:] Adverbium quid est?

ad-icere -iēcisse -iectum
significātiō -ōnis *f*
< significāre
ex-plānāre = plānum facere

[*D*.:] Pars ōrātiōnis quae adiecta verbō significātiōnem eius explānat atque implet. ...

[*M*.:] Significātiō adverbiōrum in quō est?

[*D*.:] Sunt aut locī adverbia aut temporis aut numerī aut negandī aut affīrmandī aut dēmōnstrandī aut optandī aut hortandī aut ōrdinis aut interrogandī aut quālitātis aut quantitātis aut dubitandī...

[*M*.:] Dā adverbia locī!

[*D*.:] Ut *hīc* vel *ibi, intus* vel *forīs, illūc* vel *inde.*

[*M*.:] Dā temporis!

quid-nī = quīn, certē
ēn = ecce
eia! = age!
forsitan = fortasse

[*D*.:] Ut *hodiē, nunc, nūper, crās, aliquandō;* numerī, ut *semel, bis, ter;* negandī, ut *nōn;* affīrmandī, ut *etiam, quidnī;* dēmōnstrandī, ut *ēn, ecce;* optandī, ut *utinam;* hortandī, ut *eia;* ōrdinis, ut *deinde;* interrogandī, ut *cūr, quārē, quamobrem;* quālitātis, ut *doctē, pulchrē, fortiter;* quantitātis, ut *multum, parum;* dubitandī, ut *forsitan, fortasse...*

[*M*.:] Comparātiō adverbiōrum in quō est?

[*D*.:] In tribus gradibus comparātiōnis: positīvō, comparātīvō, superlātīvō.

[*M*.:] Dā adverbium positīvī gradūs!

[*D.*:] Ut *doctē;* comparātīvī, ut *doctius;* superlātīvī, ut *doctissimē*. ...

Dē participiō

[*M.*:] Participium quid est?

[*D.*:] Pars ōrātiōnis partem capiēns nōminis, partem verbī: nōminis genera et cāsūs, verbī tempora et significātiōnēs, utrīusque numerum...

parti-cipium < pars + capere

[*M.*:] Genera participiōrum quot sunt?

[*D.*:] Quattuor.

[*M.*:] Quae?

[*D.*:] Masculīnum, ut *hic lēctus*, fēminīnum, ut *haec lēcta*, neutrum, ut *hoc lēctum*, commūne tribus generibus, ut *hic* et *haec* et *hoc legēns*.

lēctus -a -um *part perf* < legere

[*M.*:] Cāsūs participiōrum quot sunt?

[*D.*:] Sex.

[*M.*:] Quī?

[*D.*:] Nōminātīvus, ut *hic legēns*, genetīvus, ut *huius legentis*, datīvus, ut *huic legentī*, accūsātīvus, ut *hunc legentem*, vocātīvus, ut *ō legēns*, ablātīvus, ut *ab hōc legente*.

[*M.*:] Tempora participiōrum quot sunt?

[*D.*:] Tria.

[*M.*:] Quae?

[*D.*:] Praesēns, ut *legēns*, praeteritum, ut *lēctus*, futūrum, ut *lēctūrus* et *legendus*. ...

legendus dīcitur 'gerundīvum' vel 'participium futūrī passīvī'

[*M.*:] Numerī participiōrum quot sunt?

[*D*.:] Duo.

[*M*.:] Quī?

[*D*.:] Singulāris, ut *hic legēns*, plūrālis, ut *hī legentēs*. ...

[*M*.:] Dā dēclīnātiōnem participiī! ...

Dē coniūnctiōne

[*M*.:] Coniūnctiō quid est?

[*D*.:] Pars ōrātiōnis adnectēns ōrdinānsque sententiam. ...

[*M*.:] Potestās coniūnctiōnum quot speciēs habet?

[*D*.:] Quīnque.

[*M*.:] Quās?

[*D*.:] Cōpulātīvās, disiūnctīvās, explētīvās, causālēs, ratiōnālēs.

[*M*.:] Dā cōpulātīvās!

[*D*.:] *Et, -que, atque, ac.*

[*M*.:] Dā disiūnctīvās!

[*D*.:] *Aut, -ve, vel, nec, neque.*

[*M*.:] Dā explētīvās!

[*D*.:] *Quidem, equidem, quoque, autem, tamen.*

[*M*.:] Dā causālēs!

[*D*.:] *Sī, etsī, sīquidem, quandō, nam, namque, etenim, quamobrem...*

[*M*.:] Dā ratiōnālēs!

[*D*.:] *Itaque, enim, quia, quāpropter, quoniam, ergō, ideō, igitur, scīlicet, proptereā.* ...

con-iūnctiō -ōnis *f* < coniungere
ad-nectere = adiungere, coniungere
ōrdināre = in ōrdine pōnere
potestās = significātiō
speciēs -ēī *f* = fōrma, genus
cōpulātīvās, cēt., *v. īnfrā*
cōpulātīvus -a -um < cōpulāre
disiūnctīvus -a -um < disiungere
explētīvus -a -um < *explēre* = vacuum implēre
causālis -e < causa
sī-quidem = quoniam
quandō = quoniam
ratiōnālis -e < ratiō
quā-propter = quamobrem
propter-eā = ideō

Dē praepositiōne

praepositiō -ōnis *f* < prae-pōnere

[*M*.:] Praepositiō quid est?

[*D*.:] Pars ōrātiōnis quae praeposita aliīs partibus ōrātiōnis significātiōnem eārum aut complet aut mūtat aut minuit. ...

[*M*.:] Dā praepositiōnēs cāsūs accūsātīvī!

[*D*.:] *Ad, apud, ante, adversum, cis, citrā, circum, circā, contrā, ergā, extrā, inter, intrā, īnfrā, iūxtā, ob, per, prope, secundum, post, trāns, ultrā, praeter, propter, suprā...*

adversum = adversus
cis = citrā

[*M*.:] Quō modō?

[*D*.:] Dīcimus enim *ad patrem, apud vīllam, ante domum, adversum inimīcōs, cis Rhēnum, citrā forum, circum oppidum, circā templum, contrā hostem, ergā parentēs, extrā vāllum, inter nāvēs, intrā moenia, īnfrā tēctum, iūxtā viam, ob īram, per portam, prope fenestram, secundum rīpam, post tergum, trāns flūmen, ultrā fīnēs, praeter officium, propter rem, suprā caelum.* ...

īra -ae *f* = animus īrātus

[*M*.:] Dā praepositiōnēs cāsūs ablātīvī!

[*D*.:] *Ā, ab, cum, cōram, dē, ē, ex, prō, prae, sine...*

[*M*.:] Quō modō?

[*D*.:] Dīcimus enim *ā domō, ab homine, cum exercitū, cōram testibus, dē forō, ē iūre, ex prōvinciā, prō patriā, prae timōre, sine labōre...*

iūs = locus ubi iūs dīcitur

[*M*.:] Dā utrīusque cāsūs praepositiōnēs!

[*D*.:] *In, sub, super.*

[*M*.:] *In* et *sub* quandō accūsātīvō cāsuī iunguntur?

[*D*.:] Quandō 'nōs in locum īre/iisse/itūrōs esse' significāmus.

[*M*.:] Quandō ablātīvō?

[*D*.:] Quandō 'nōs in locō esse/fuisse/futūrōs esse' significāmus. ...

[*M*.:] *Super* quam vim habet?

[*D*.:] Ubi locum significat, magis accūsātīvō cāsuī servit quam ablātīvō; ubi mentiōnem alicuius facimus, ablātīvō tantum, ut

*multa super Priamō rogitāns, super Hectore multa**

hoc est *dē Priamō, dē Hectore*. ...

Dē interiectiōne

[*M*.:] Interiectiō quid est?

[*D*.:] Pars ōrātiōnis significāns mentis affectum vōce inconditā. ...

[*M*.:] Significātiō interiectiōnis in quō est?

[*D*.:] Aut laetitiam significāmus, ut *euax!* aut dolōrem, ut *heu!* aut admīrātiōnem, ut *papae!* aut metum, ut *attat!* et sī qua sunt similia.

quandō = cum
significāre = verbīs ostendere

vīs = potestās, significātiō
magis A quam B = nōn B sed A
mentiō -ōnis *f*: mentiōnem facere alicuius = loquī dē aliquō

[*Vergilius: Aenēis I.750*]

inter-iectiō -ōnis *f*

affectus -ūs *m* = id quō afficitur animus (ut laetitia, īra, timor, cēt.)
inconditus -a -um = nōn ōrdinātus, rudis, sine arte

admīrātiō -ōnis *f* < admīrārī
sī (ali)qua (*n pl*) sunt
similis -e = quī īdem esse vidētur, eiusdem generis
similia: ut *ō! ei! heus!*

Aenēis -idis *f*
Aenēās -ae *m*
Carthāgō -inis *f*: urbs Āfricae
Dīdō -ōnis *f*
rēgīna -ae *f* = fēmina rēgnāns

*Versus sūmptus ē librō prīmō illīus carminis cui titulus est *Aenēis*. In hōc carmine Vergilius poēta nārrat dē Aenēā Trōiānō, quī ē patriā fugiēns Carthāginem vēnit, ubi ā Dīdōne rēgīnā receptus est. Ā rēgīnā interrogātus Aenēās nārrat dē bellō Trōiānō et dē fugā suā (v. cap. XXXVII et XXXVIII in alterā *LINGVAE LATINAE* parte).

GRAMMATICA LATINA

Dē dēclīnātiōne

Nōmina, prōnōmina, verba dēclīnantur. Cēterae partēs ōrātiōnis sunt indēclīnābilēs.

Dēclīnātiōnēs nōminum sunt quīnque:
Dēclīnātiō prīma: gen. sing. *-ae*, ut *terr|a -ae*.
Dēclīnātiō secunda: gen. sing. *-ī*, ut *ann|us -ī*, *verb|um -ī*.
Dēclīnātiō tertia: gen. sing. *-is*, ut *sōl -is*, *urb|s -is*.
Dēclīnātiō quārta: gen. sing. *-ūs*, ut *port|us -ūs*, *gen|ū -ūs*.
Dēclīnātiō quīnta: gen. sing. *-ēī/-eī*, ut *di|ēs -ēī*, *rēs reī*.

Dēclīnātiōnēs:
1. gen. *-ae*
2. gen. *-ī*
3. gen. *-is*
4. gen. *-ūs*
5. gen. *-ēī*

Dēclīnātiōnēs verbōrum sunt quattuor, 'coniugātiōnēs' quae vocantur:
Coniugātiō prīma: īnf. *-āre/-ārī*, ut *amā|re*, *-rī*.
Coniugātiō secunda: īnf. *-ēre/-ērī*, ut *monē|re*, *-rī*.
Coniugātiō tertia: īnf. *-ere/-ī*, ut *leg|ere*, *-ī*.
Coniugātiō quārta: īnf. *-īre/-īrī*, ut *audī|re*, *-rī*.

con-iugātiō -ōnis *f*

Coniugātiōnēs:
1. *-āre*
2. *-ēre*
3. *-ere*
4. *-īre*

PENSVM A

Dēclīnā haec vocābula:

[1] *āla*, nōmen fēminīnum I dēclīnātiōnis:
Singulāris: nōm. *haec āl–*, acc. *h– āl–*, gen. *h– āl–*, dat. *h– āl–*, abl. *h– āl–*. Plūrālis: nōm. *h– āl–*, acc. *h– āl–*, gen. *h– āl–*, dat. *h– āl–*, abl. *h– āl–*.

[2] *pēs*, nōmen masculīnum III dēclīnātiōnis:
Singulāris: nōm. *h– pēs*, acc. *h– ped–*, gen. *h– ped–*, dat. *h– ped–*, abl. *h– ped–*. Plūrālis: nōm. *h– ped–*, acc. *h– ped–*, gen. *h– ped–*, dat. *h– ped–*, abl. *h– ped–*.

[3] *ōrāre*, verbum āctīvum I coniugātiōnis (pers. 1 sing.):
Indicātīvus: praes. *ōr–*, imperf. *ōr–*, fut. *ōr–*, perf. *ōrāv–*, plūsquamperf. *ōrāv–*, fut. perf. *ōrāv–*. Coniūnctīvus: praes. *ōr–*, imperf. *ōr–*, perf. *ōrāv–*, plūsquamperf. *ōrāv–*.

[4] *dīcere*, verbum āctīvum III coniugātiōnis (pers. I sing.):
Indicātīvus: praes. *dīc–*, imperf. *dīc–*, fut. *dīc–*, perf. *dīx–*, plūsquamperf. *dīx–*, fut. perf. *dīx–*. Coniūnctīvus: praes. *dīc–*, imperf. *dīc–*, perf. *dīx–*, plūsquamperf. *dīx–*.

Vocābula nova:
ōrātiō
coniūnctiō
interiectiō
Mūsa
scamnum
sacerdōs
cāsus
comparātiō
quālitās
quantitās
significātiō
speciēs
īra
affectus
admīrātiō
coniugātiō
proprius
appellātīvus
positīvus
optātīvus
cōpulātīvus
disiūnctīvus
explētīvus
causālis
ratiōnālis
inconditus
similis
īnflectere
dēmere
luctārī
explānāre
adnectere
ōrdināre
mentiōnem facere
dumtaxat
tantundem
quidnī
forsitan
sīquidem
quāpropter
proptereā
adversum
cis
ēn
eia
euax
papae
attat
coniugātiō
synōnymum

Verba: laedere –isse –um; implicāre –isse –um; plaudere –isse –um; parere –isse –um; retinēre –isse –um; accendere –isse –um; sedēre –isse; nūbere –isse; sapere –isse; dēmere –isse –um; adicere –isse –um.

PENSVM B

Nōmen est pars — quae corpus aut rem significat. *Aemilia* et *Iūlia* nōmina — sunt, *māter* et *fīlia* sunt nōmina —. — nōminum sunt nōminātīvus, genetīvus, cēt. Gradūs — sunt trēs: —, comparātīvus, superlātīvus. Adiectīva quae comparantur — aut quantitātem significant. *Amāre* est verbum prīmae —. Interiectiō mentis —, ut laetitiam vel dolōrem, significat. — est affectus eius quī īrātus est.

Frātrēs geminī tam — sunt quam ōva.

Synōnyma (vocābula quae idem ferē significant): plānum facere et —, fortasse et —, ideō et —, citrā et —, ecce et —.

Contrāria (vocābula quae rēs contrāriās significant): commūnis et —, addere et —.

PENSVM C

Quae sunt partēs ōrātiōnis?
Estne *discipulus* nōmen proprium?
Cāsūs nōminum quī sunt?
Quī sunt gradūs comparātiōnis?
Prōnōmen quid est?
Quot sunt coniugātiōnēs verbōrum?
Num *intus* et *forīs* adverbia temporis sunt?
Cui cāsuī iungitur *inter* praepositiō?
Quae praepositiōnēs ablātīvō iunguntur?
Quibus cāsibus iungitur *in* praepositiō?
Interiectiō quid significat?

TABVLA DECLINATIONVM

NOMINA

Dēclīnātiō I — *Dēclīnātiō II*

	sing	*plūr*	*sing*	*plūr*	*sing*	*plūr*	*sing*	*plūr*
nōm	hōr|a	hōr|ae	serv|us	serv|ī	liber	libr|ī	verb|um	verb|a
acc	hōr|am	hōr|ās	serv|um	serv|ōs	libr|um	libr|ōs	verb|um	verb|a
gen	hōr|ae	hōr|ārum	serv|ī	serv|ōrum	libr|ī	libr|ōrum	verb|ī	verb|ōrum
dat	hōr|ae	hōr|īs	serv|ō	serv|īs	libr|ō	libr|īs	verb|ō	verb|īs
abl	hōr|ā	hōr|īs	serv|ō	serv|īs	libr|ō	libr|īs	verb|ō	verb|īs

Dēclīnātiō III

nōm	sōl	sōl|ēs	leō	leōn|ēs	vōx	vōc|ēs	nōmen	nōmin|a
acc	sōl|em	sōl|ēs	leōn|em	leōn|ēs	vōc|em	vōc|ēs	nōmen	nōmin|a
gen	sōl|is	sōl|um	leōn|is	leōn|um	vōc|is	vōc|um	nōmin|is	nōmin|um
dat	sōl|ī	sōl|ibus	leōn|ī	leōn|ibus	vōc|ī	vōc|ibus	nōmin|ī	nōmin|ibus
abl	sōl|e	sōl|ibus	leōn|e	leōn|ibus	vōc|e	vōc|ibus	nōmin|e	nōmin|ibus

nōm	nāv|is	nāv|ēs	urb|s	urb|ēs	mōns	mont|ēs	mar|e	mar|ia
acc	nāv|em	nāv|ēs	urb|em	urb|ēs	mont|em	mont|ēs	mar|e	mar|ia
gen	nāv|is	nāv|ium	urb|is	urb|ium	mont|is	mont|ium	mar|is	mar|ium
dat	nāv|ī	nāv|ibus	urb|ī	urb|ibus	mont|ī	mont|ibus	mar|ī	mar|ibus
abl	nāv|e	nāv|ibus	urb|e	urb|ibus	mont|e	mont|ibus	mar|ī	mar|ibus

Dēclīnātiō IV — *Dēclīnātiō V*

nōm	cās|us	cās|ūs	corn|ū	corn|ua	di|ēs	di|ēs	r|ēs	r|ēs
acc	cās|um	cās|ūs	corn|ū	corn|ua	di|em	di|ēs	r|em	r|ēs
gen	cās|ūs	cās|uum	corn|ūs	corn|uum	di|ēī	di|ērum	r|eī	r|ērum
dat	cās|uī	cās|ibus	corn|ū	corn|ibus	di|ēī	di|ēbus	r|eī	r|ēbus
abl	cās|ū	cās|ibus	corn|ū	corn|ibus	di|ē	di|ēbus	r|ē	r|ēbus

Dēclīnātiō I et II: adiectīva

		m	*f*	*n*	*m*	*f*	*n*
sing	*nōm*	magn|us	magn|a	magn|um	nūll|us	nūll|a	nūll|um
	acc	magn|um	magn|am	magn|um	nūll|um	nūll|am	nūll|um
	gen	magn|ī	magn|ae	magn|ī	nūll|īus	nūll|īus	nūll|īus
	dat	magn|ō	magn|ae	magn|ō	nūll|ī	nūll|ī	nūll|ī
	abl	magn|ō	magn|ā	magn|ō	nūll|ō	nūll|ā	nūll|ō
plūr	*nōm*	magn|ī	magn|ae	magn|a	nūll|ī	nūll|ae	nūll|a
	acc	magn|ōs	magn|ās	magn|a	nūll|ōs	nūll|ās	nūll|a
	gen	magn|ōrum	magn|ārum	magn|ōrum	nūll|ōrum	nūll|ārum	nūll|ōrum
	dat	magn|īs	magn|īs	magn|īs	nūll|īs	nūll|īs	nūll|īs
	abl	magn|īs	magn|īs	magn|īs	nūll|īs	nūll|īs	nūll|īs

Dēclīnātiō III: adiectīva

		m/f	*n*	*m/f*	*n*	*m/f*	*n*
sing	*nōm*	grav|is	grav|e	ingēns	ingēns	melior	melius
	acc	grav|em	grav|e	ingent|em	ingēns	meliōr|em	melius
	gen	grav|is	grav|is	ingent|is	ingent|is	meliōr|is	meliōr|is
	dat	grav|ī	grav|ī	ingent|ī	ingent|ī	meliōr|ī	meliōr|ī
	abl	grav|ī	grav|ī	ingent|ī	ingent|ī	meliōr|e	meliōr|e
plūr	*nōm*	grav|ēs	grav|ia	ingent|ēs	ingent|ia	meliōr|ēs	meliōr|a
	acc	grav|ēs	grav|ia	ingent|ēs	ingent|ia	meliōr|ēs	meliōr|a
	gen	grav|ium	grav|ium	ingent|ium	ingent|ium	meliōr|um	meliōr|um
	dat	grav|ibus	grav|ibus	ingent|ibus	ingent|ibus	meliōr|ibus	meliōr|ibus
	abl	grav|ibus	grav|ibus	ingent|ibus	ingent|ibus	meliōr|ibus	meliōr|ibus

Comparātiō

<table>
<tr><td>positīvus</td><td>long|us</td><td>brev|is</td><td>audāx -āc|is</td><td>aeger -gr|a -gr|um</td></tr>
<tr><td>comparātīvus</td><td>long|ior -ius</td><td>brev|ior -ius</td><td>audāc|ior -ius</td><td>aegr|ior -ius</td></tr>
<tr><td>superlātīvus</td><td>long|issim|us</td><td>brev|issim|us</td><td>audāc|issim|us</td><td>aeger|rim|us</td></tr>
</table>

NVMERI

<table>
<tr><td>1 ūn|us</td><td>10 decem</td><td>100 centum</td><td>1000 mīlle</td><td>11 ūndecim</td></tr>
<tr><td>2 du|o -ae -o</td><td>20 vīgintī</td><td>200 ducent|ī</td><td>2000 du|o mīl|ia</td><td>12 duodecim</td></tr>
<tr><td>3 tr|ēs -ia</td><td>30 trīgintā</td><td>300 trecent|ī</td><td>3000 tr|ia mīl|ia</td><td>13 trēdecim</td></tr>
<tr><td>4 quattuor</td><td>40 quadrāgintā</td><td>400 quadringent|ī</td><td>cēt.</td><td>14 quattuordecim</td></tr>
<tr><td>5 quīnque</td><td>50 quīnquāgintā</td><td>500 quīngent|ī</td><td></td><td>15 quīndecim</td></tr>
<tr><td>6 sex</td><td>60 sexāgintā</td><td>600 sescent|ī</td><td>9745 novem mīlia</td><td>16 sēdecim</td></tr>
<tr><td>7 septem</td><td>70 septuāgintā</td><td>700 septingent|ī</td><td>septingentī</td><td>17 septendecim</td></tr>
<tr><td>8 octō</td><td>80 octōgintā</td><td>800 octingent|ī</td><td>quadrāgintā</td><td>18 duodēvīgintī</td></tr>
<tr><td>9 novem</td><td>90 nōnāgintā</td><td>900 nōngent|ī</td><td>quīnque</td><td>19 ūndēvīgintī</td></tr>
</table>

<table>
<tr><td>1 prīm|us</td><td>10 decim|us</td><td>100 centēsim|us</td><td>1000 mīllēsim|us</td></tr>
<tr><td>2 secund|us</td><td>20 vīcēsim|us</td><td>200 ducentēsim|us</td><td>2000 bis mīllēsim|us</td></tr>
<tr><td>3 terti|us</td><td>30 trīcēsim|us</td><td>300 trecentēsim|us</td><td>cēt.</td></tr>
<tr><td>4 quārt|us</td><td>40 quadrāgēsim|us</td><td>400 quadringentēsim|us</td><td>11 ūndecim|us</td></tr>
<tr><td>5 quīnt|us</td><td>50 quīnquāgēsim|us</td><td>500 quīngentēsim|us</td><td>12 duodecim|us</td></tr>
<tr><td>6 sext|us</td><td>60 sexāgēsim|us</td><td>600 sescentēsim|us</td><td>13 terti|us decim|us</td></tr>
<tr><td>7 septim|us</td><td>70 septuāgēsim|us</td><td>700 septingentēsim|us</td><td>cēt.</td></tr>
<tr><td>8 octāv|us</td><td>80 octōgēsim|us</td><td>800 octingentēsim|us</td><td>18 duodēvīcēsim|us</td></tr>
<tr><td>9 nōn|us</td><td>90 nōnāgēsim|us</td><td>900 nōngentēsim|us</td><td>19 ūndēvīcēsim|us</td></tr>
</table>

PRONOMINA

Persōnālia

<table>
<tr><td>nōm</td><td>ego</td><td>tū</td><td>—</td><td>nōs</td><td>vōs</td></tr>
<tr><td>acc</td><td>mē</td><td>tē</td><td>sē</td><td>nōs</td><td>vōs</td></tr>
<tr><td>dat</td><td>mihi</td><td>tibi</td><td>sibi</td><td>nōbīs</td><td>vōbīs</td></tr>
<tr><td>abl</td><td>mē</td><td>tē</td><td>sē</td><td>nōbīs</td><td>vōbīs</td></tr>
</table>

Possessīva

<table>
<tr><td>me|us -a -um</td><td>noster -tr|a -tr|um</td></tr>
<tr><td>tu|us -a -um</td><td>vester -tr|a -tr|um</td></tr>
<tr><td>su|us -a -um</td><td></td></tr>
</table>

Dēmōnstrātīva

<table>
<tr><td></td><td></td><td>m</td><td>f</td><td>n</td><td>m</td><td>f</td><td>n</td><td>m</td><td>f</td><td>n</td></tr>
<tr><td>sing</td><td>nōm</td><td>i|s</td><td>e|a</td><td>i|d</td><td>hic</td><td>haec</td><td>hoc</td><td>ill|e</td><td>ill|a</td><td>ill|ud</td></tr>
<tr><td></td><td>acc</td><td>e|um</td><td>e|am</td><td>i|d</td><td>hunc</td><td>hanc</td><td>hoc</td><td>ill|um</td><td>ill|am</td><td>ill|ud</td></tr>
<tr><td></td><td>gen</td><td>e|ius</td><td>e|ius</td><td>e|ius</td><td>huius</td><td>huius</td><td>huius</td><td>ill|īus</td><td>ill|īus</td><td>ill|īus</td></tr>
<tr><td></td><td>dat</td><td>e|ī</td><td>e|ī</td><td>e|ī</td><td>huic</td><td>huic</td><td>huic</td><td>ill|ī</td><td>ill|ī</td><td>ill|ī</td></tr>
<tr><td></td><td>abl</td><td>e|ō</td><td>e|ā</td><td>e|ō</td><td>hōc</td><td>hāc</td><td>hōc</td><td>ill|ō</td><td>ill|ā</td><td>ill|ō</td></tr>
<tr><td>plūr</td><td>nōm</td><td>i|ī</td><td>e|ae</td><td>e|a</td><td>hī</td><td>hae</td><td>haec</td><td>ill|ī</td><td>ill|ae</td><td>ill|a</td></tr>
<tr><td></td><td>acc</td><td>e|ōs</td><td>e|ās</td><td>e|a</td><td>hōs</td><td>hās</td><td>haec</td><td>ill|ōs</td><td>ill|ās</td><td>ill|a</td></tr>
<tr><td></td><td>gen</td><td>e|ōrum</td><td>e|ārum</td><td>e|ōrum</td><td>hōrum</td><td>hārum</td><td>hōrum</td><td>ill|ōrum</td><td>ill|ārum</td><td>ill|ōrum</td></tr>
<tr><td></td><td>dat</td><td>i|īs</td><td>i|īs</td><td>i|īs</td><td>hīs</td><td>hīs</td><td>hīs</td><td>ill|īs</td><td>ill|īs</td><td>ill|īs</td></tr>
<tr><td></td><td>abl</td><td>i|īs</td><td>i|īs</td><td>i|īs</td><td>hīs</td><td>hīs</td><td>hīs</td><td>ill|īs</td><td>ill|īs</td><td>ill|īs</td></tr>
</table>

Interrogātīvum/relātīvum

<table>
<tr><td></td><td colspan="3">singulāris</td><td colspan="3">plūrālis</td></tr>
<tr><td></td><td>m</td><td>f</td><td>n</td><td>m</td><td>f</td><td>n</td></tr>
<tr><td>nōm</td><td>qu|is/qu|ī</td><td>qu|ae</td><td>qu|id/qu|od</td><td>qu|ī</td><td>qu|ae</td><td>qu|ae</td></tr>
<tr><td>acc</td><td>qu|em</td><td>qu|am</td><td>qu|id/qu|od</td><td>qu|ōs</td><td>qu|ās</td><td>qu|ae</td></tr>
<tr><td>gen</td><td>cu|ius</td><td>cu|ius</td><td>cu|ius</td><td>qu|ōrum</td><td>qu|ārum</td><td>qu|ōrum</td></tr>
<tr><td>dat</td><td>cu|i</td><td>cu|i</td><td>cu|i</td><td>qu|ibus</td><td>qu|ibus</td><td>qu|ibus</td></tr>
<tr><td>abl</td><td>qu|ō</td><td>qu|ā</td><td>qu|ō</td><td>qu|ibus</td><td>qu|ibus</td><td>qu|ibus</td></tr>
</table>

VERBA

[A] *Āctīvum*

<table>
<tr><td colspan="7">Īnfīnītīvus</td></tr>
<tr><td>praes</td><td></td><td>amā|re</td><td>monē|re</td><td>leg|ere</td><td>audī|re</td><td>es|se</td></tr>
<tr><td>perf</td><td></td><td>amāv|isse</td><td>monu|isse</td><td>lēg|isse</td><td>audīv|isse</td><td>fu|isse</td></tr>
<tr><td>fut</td><td></td><td>amāt|ūr|um esse</td><td>monit|ūr|um esse</td><td>lēct|ūr|um esse</td><td>audīt|ūr|um esse</td><td>fut|ūr|um esse</td></tr>
<tr><td colspan="7">Imperātīvus</td></tr>
<tr><td>sing</td><td></td><td>amā</td><td>monē</td><td>leg|e</td><td>audī</td><td>es</td></tr>
<tr><td>plūr</td><td></td><td>amā|te</td><td>monē|te</td><td>leg|ite</td><td>audī|te</td><td>es|te</td></tr>
<tr><td colspan="7">Indicātīvus</td></tr>
<tr><td colspan="7">praesēns</td></tr>
<tr><td>sing</td><td>1</td><td>amō</td><td>mone|ō</td><td>leg|ō</td><td>audi|ō</td><td>s|um</td></tr>
<tr><td></td><td>2</td><td>amā|s</td><td>monē|s</td><td>leg|is</td><td>audī|s</td><td>es</td></tr>
<tr><td></td><td>3</td><td>ama|t</td><td>mone|t</td><td>leg|it</td><td>audi|t</td><td>es|t</td></tr>
<tr><td>plūr</td><td>1</td><td>amā|mus</td><td>monē|mus</td><td>leg|imus</td><td>audī|mus</td><td>s|umus</td></tr>
<tr><td></td><td>2</td><td>amā|tis</td><td>monē|tis</td><td>leg|itis</td><td>audī|tis</td><td>es|tis</td></tr>
<tr><td></td><td>3</td><td>ama|nt</td><td>mone|nt</td><td>leg|unt</td><td>audi|unt</td><td>s|unt</td></tr>
<tr><td colspan="7">imperfectum</td></tr>
<tr><td>sing</td><td>1</td><td>amā|ba|m</td><td>monē|ba|m</td><td>leg|ēba|m</td><td>audi|ēba|m</td><td>era|m</td></tr>
<tr><td></td><td>2</td><td>amā|bā|s</td><td>monē|bā|s</td><td>leg|ēbā|s</td><td>audi|ēbā|s</td><td>erā|s</td></tr>
<tr><td></td><td>3</td><td>amā|ba|t</td><td>monē|ba|t</td><td>leg|ēba|t</td><td>audi|ēba|t</td><td>era|t</td></tr>
<tr><td>plūr</td><td>1</td><td>amā|bā|mus</td><td>monē|bā|mus</td><td>leg|ēbā|mus</td><td>audi|ēbā|mus</td><td>erā|mus</td></tr>
<tr><td></td><td>2</td><td>amā|bā|tis</td><td>monē|bā|tis</td><td>leg|ēbā|tis</td><td>audi|ēbā|tis</td><td>erā|tis</td></tr>
<tr><td></td><td>3</td><td>amā|ba|nt</td><td>monē|ba|nt</td><td>leg|ēba|nt</td><td>audi|ēba|nt</td><td>era|nt</td></tr>
<tr><td colspan="7">futūrum</td></tr>
<tr><td>sing</td><td>1</td><td>amā|b|ō</td><td>monē|b|ō</td><td>leg|a|m</td><td>audi|a|m</td><td>er|ō</td></tr>
<tr><td></td><td>2</td><td>amā|b|is</td><td>monē|b|is</td><td>leg|ē|s</td><td>audi|ē|s</td><td>er|is</td></tr>
<tr><td></td><td>3</td><td>amā|b|it</td><td>monē|b|it</td><td>leg|e|t</td><td>audi|e|t</td><td>er|it</td></tr>
<tr><td>plūr</td><td>1</td><td>amā|b|imus</td><td>monē|b|imus</td><td>leg|ē|mus</td><td>audi|ē|mus</td><td>er|imus</td></tr>
<tr><td></td><td>2</td><td>amā|b|itis</td><td>monē|b|itis</td><td>leg|ē|tis</td><td>audi|ē|tis</td><td>er|itis</td></tr>
<tr><td></td><td>3</td><td>amā|b|unt</td><td>monē|b|unt</td><td>leg|e|nt</td><td>audi|e|nt</td><td>er|unt</td></tr>
<tr><td colspan="7">perfectum</td></tr>
<tr><td>sing</td><td>1</td><td>amāv|ī</td><td>monu|ī</td><td>lēg|ī</td><td>audīv|ī</td><td>fu|ī</td></tr>
<tr><td></td><td>2</td><td>amāv|istī</td><td>monu|istī</td><td>lēg|istī</td><td>audīv|istī</td><td>fu|istī</td></tr>
<tr><td></td><td>3</td><td>amāv|it</td><td>monu|it</td><td>lēg|it</td><td>audīv|it</td><td>fu|it</td></tr>
<tr><td>plūr</td><td>1</td><td>amāv|imus</td><td>monu|imus</td><td>lēg|imus</td><td>audīv|imus</td><td>fu|imus</td></tr>
<tr><td></td><td>2</td><td>amāv|istis</td><td>monu|istis</td><td>lēg|istis</td><td>audīv|istis</td><td>fu|istis</td></tr>
<tr><td></td><td>3</td><td>amāv|ērunt</td><td>monu|ērunt</td><td>lēg|ērunt</td><td>audīv|ērunt</td><td>fu|ērunt</td></tr>
<tr><td colspan="7">plūsquamperfectum</td></tr>
<tr><td>sing</td><td>1</td><td>amāv|era|m</td><td>monu|era|m</td><td>lēg|era|m</td><td>audīv|era|m</td><td>fu|era|m</td></tr>
<tr><td></td><td>2</td><td>amāv|erā|s</td><td>monu|erā|s</td><td>lēg|erā|s</td><td>audīv|erā|s</td><td>fu|erā|s</td></tr>
<tr><td></td><td>3</td><td>amāv|era|t</td><td>monu|era|t</td><td>lēg|era|t</td><td>audīv|era|t</td><td>fu|era|t</td></tr>
<tr><td>plūr</td><td>1</td><td>amāv|erā|mus</td><td>monu|erā|mus</td><td>lēg|erā|mus</td><td>audīv|erā|mus</td><td>fu|erā|mus</td></tr>
<tr><td></td><td>2</td><td>amāv|erā|tis</td><td>monu|erā|tis</td><td>lēg|erā|tis</td><td>audīv|erā|tis</td><td>fu|erā|tis</td></tr>
<tr><td></td><td>3</td><td>amāv|era|nt</td><td>monu|era|nt</td><td>lēg|era|nt</td><td>audīv|era|nt</td><td>fu|era|nt</td></tr>
<tr><td colspan="7">futūrum perfectum</td></tr>
<tr><td>sing</td><td>1</td><td>amāv|er|ō</td><td>monu|er|ō</td><td>lēg|er|ō</td><td>audīv|er|ō</td><td>fu|er|ō</td></tr>
<tr><td></td><td>2</td><td>amāv|eri|s</td><td>monu|eri|s</td><td>lēg|eri|s</td><td>audīv|eri|s</td><td>fu|eri|s</td></tr>
<tr><td></td><td>3</td><td>amāv|eri|t</td><td>monu|eri|t</td><td>lēg|eri|t</td><td>audīv|eri|t</td><td>fu|eri|t</td></tr>
<tr><td>plūr</td><td>1</td><td>amāv|eri|mus</td><td>monu|eri|mus</td><td>lēg|eri|mus</td><td>audīv|eri|mus</td><td>fu|eri|mus</td></tr>
<tr><td></td><td>2</td><td>amāv|eri|tis</td><td>monu|eri|tis</td><td>lēg|eri|tis</td><td>audīv|eri|tis</td><td>fu|eri|tis</td></tr>
<tr><td></td><td>3</td><td>amāv|eri|nt</td><td>monu|eri|nt</td><td>lēg|eri|nt</td><td>audīv|eri|nt</td><td>fu|eri|nt</td></tr>
</table>

<table>
<tr><td colspan="7">Coniūnctīvus</td></tr>
<tr><td colspan="7">praesēns</td></tr>
<tr><td>sing</td><td>1</td><td>am|e|m</td><td>mone|a|m</td><td>leg|a|m</td><td>audi|a|m</td><td>s|i|m</td></tr>
<tr><td></td><td>2</td><td>am|ē|s</td><td>mone|ā|s</td><td>leg|ā|s</td><td>audi|ā|s</td><td>s|ī|s</td></tr>
<tr><td></td><td>3</td><td>am|e|t</td><td>mone|a|t</td><td>leg|a|t</td><td>audi|a|t</td><td>s|i|t</td></tr>
<tr><td>plūr</td><td>1</td><td>am|ē|mus</td><td>mone|ā|mus</td><td>leg|ā|mus</td><td>audi|ā|mus</td><td>s|ī|mus</td></tr>
<tr><td></td><td>2</td><td>am|ē|tis</td><td>mone|ā|tis</td><td>leg|ā|tis</td><td>audi|ā|tis</td><td>s|ī|tis</td></tr>
<tr><td></td><td>3</td><td>am|e|nt</td><td>mone|a|nt</td><td>leg|a|nt</td><td>audi|a|nt</td><td>s|i|nt</td></tr>
<tr><td colspan="7">imperfectum</td></tr>
<tr><td>sing</td><td>1</td><td>amā|re|m</td><td>monē|re|m</td><td>leg|ere|m</td><td>audī|re|m</td><td>es|se|m</td></tr>
<tr><td></td><td>2</td><td>amā|rē|s</td><td>monē|rē|s</td><td>leg|erē|s</td><td>audī|rē|s</td><td>es|sē|s</td></tr>
<tr><td></td><td>3</td><td>amā|re|t</td><td>monē|re|t</td><td>leg|ere|t</td><td>audī|re|t</td><td>es|se|t</td></tr>
<tr><td>plūr</td><td>1</td><td>amā|rē|mus</td><td>monē|rē|mus</td><td>leg|erē|mus</td><td>audī|rē|mus</td><td>es|sē|mus</td></tr>
<tr><td></td><td>2</td><td>amā|rē|tis</td><td>monē|rē|tis</td><td>leg|erē|tis</td><td>audī|rē|tis</td><td>es|sē|tis</td></tr>
<tr><td></td><td>3</td><td>amā|re|nt</td><td>monē|re|nt</td><td>leg|ere|nt</td><td>audī|re|nt</td><td>es|se|nt</td></tr>
<tr><td colspan="7">perfectum</td></tr>
<tr><td>sing</td><td>1</td><td>amāv|eri|m</td><td>monu|eri|m</td><td>lēg|eri|m</td><td>audīv|eri|m</td><td>fu|eri|m</td></tr>
<tr><td></td><td>2</td><td>amāv|eri|s</td><td>monu|eri|s</td><td>lēg|eri|s</td><td>audīv|eri|s</td><td>fu|eri|s</td></tr>
<tr><td></td><td>3</td><td>amāv|eri|t</td><td>monu|eri|t</td><td>lēg|eri|t</td><td>audīv|eri|t</td><td>fu|eri|t</td></tr>
<tr><td>plūr</td><td>1</td><td>amāv|eri|mus</td><td>monu|eri|mus</td><td>lēg|eri|mus</td><td>audīv|eri|mus</td><td>fu|eri|mus</td></tr>
<tr><td></td><td>2</td><td>amāv|eri|tis</td><td>monu|eri|tis</td><td>lēg|eri|tis</td><td>audīv|eri|tis</td><td>fu|eri|tis</td></tr>
<tr><td></td><td>3</td><td>amāv|eri|nt</td><td>monu|eri|nt</td><td>lēg|eri|nt</td><td>audīv|eri|nt</td><td>fu|eri|nt</td></tr>
<tr><td colspan="7">plūsquamperfectum</td></tr>
<tr><td>sing</td><td>1</td><td>amāv|isse|m</td><td>monu|isse|m</td><td>lēg|isse|m</td><td>audīv|isse|m</td><td>fu|isse|m</td></tr>
<tr><td></td><td>2</td><td>amāv|issē|s</td><td>monu|issē|s</td><td>lēg|issē|s</td><td>audīv|issē|s</td><td>fu|issē|s</td></tr>
<tr><td></td><td>3</td><td>amāv|isse|t</td><td>monu|isse|t</td><td>lēg|isse|t</td><td>audīv|isse|t</td><td>fu|isse|t</td></tr>
<tr><td>plūr</td><td>1</td><td>amāv|issē|mus</td><td>monu|issē|mus</td><td>lēg|issē|mus</td><td>audīv|issē|mus</td><td>fu|issē|mus</td></tr>
<tr><td></td><td>2</td><td>amāv|issē|tis</td><td>monu|issē|tis</td><td>lēg|issē|tis</td><td>audīv|issē|tis</td><td>fu|issē|tis</td></tr>
<tr><td></td><td>3</td><td>amāv|isse|nt</td><td>monu|isse|nt</td><td>lēg|isse|nt</td><td>audīv|isse|nt</td><td>fu|isse|nt</td></tr>
<tr><td colspan="7">Participium</td></tr>
<tr><td>praes</td><td></td><td>amā|ns -ant|is</td><td>monē|ns -ent|is</td><td>leg|ēns -ent|is</td><td>audi|ēns -ent|is</td><td>—</td></tr>
<tr><td>fut</td><td></td><td>amāt|ūr|us</td><td>monit|ūr|us</td><td>lēct|ūr|us</td><td>audīt|ūr|us</td><td>fut|ūr|us</td></tr>
<tr><td>Supīna</td><td></td><td>amāt|um -ū</td><td>monit|um -ū</td><td>lēct|um -ū</td><td>audīt|um -ū</td><td></td></tr>
</table>

[B] *Passīvum*

<table>
<tr><td colspan="6">Īnfīnītīvus</td></tr>
<tr><td>praes</td><td></td><td>amā|rī</td><td>monē|rī</td><td>leg|ī</td><td>audī|rī</td></tr>
<tr><td>perf</td><td></td><td>amāt|um esse</td><td>monit|um esse</td><td>lēct|um esse</td><td>audīt|um esse</td></tr>
<tr><td>fut</td><td></td><td>amātum īrī</td><td>monitum īrī</td><td>lēctum īrī</td><td>audītum īrī</td></tr>
<tr><td colspan="6">Indicātīvus</td></tr>
<tr><td colspan="6">praesēns</td></tr>
<tr><td>sing</td><td>1</td><td>am|or</td><td>mone|or</td><td>leg|or</td><td>audi|or</td></tr>
<tr><td></td><td>2</td><td>amā|ris</td><td>monē|ris</td><td>leg|eris</td><td>audī|ris</td></tr>
<tr><td></td><td>3</td><td>amā|tur</td><td>monē|tur</td><td>leg|itur</td><td>audī|tur</td></tr>
<tr><td>plūr</td><td>1</td><td>amā|mur</td><td>monē|mur</td><td>leg|imur</td><td>audī|mur</td></tr>
<tr><td></td><td>2</td><td>amā|minī</td><td>monē|minī</td><td>leg|iminī</td><td>audī|minī</td></tr>
<tr><td></td><td>3</td><td>ama|ntur</td><td>mone|ntur</td><td>leg|untur</td><td>audi|untur</td></tr>
<tr><td colspan="6">imperfectum</td></tr>
<tr><td>sing</td><td>1</td><td>amā|ba|r</td><td>monē|ba|r</td><td>leg|ēba|r</td><td>audi|ēba|r</td></tr>
<tr><td></td><td>2</td><td>amā|bā|ris</td><td>monē|bā|ris</td><td>leg|ēbā|ris</td><td>audi|ēbā|ris</td></tr>
<tr><td></td><td>3</td><td>amā|bā|tur</td><td>monē|bā|tur</td><td>leg|ēbā|tur</td><td>audi|ēbā|tur</td></tr>
<tr><td>plūr</td><td>1</td><td>amā|bā|mur</td><td>monē|bā|mur</td><td>leg|ēbā|mur</td><td>audi|ēbā|mur</td></tr>
<tr><td></td><td>2</td><td>amā|bā|minī</td><td>monē|bā|minī</td><td>leg|ēbā|minī</td><td>audi|ēbā|minī</td></tr>
<tr><td></td><td>3</td><td>amā|ba|ntur</td><td>monē|ba|ntur</td><td>lēg|ēba|ntur</td><td>audi|ēba|ntur</td></tr>
</table>

futūrum					
sing	*1*	amā|b|or	monē|b|or	leg|a|r	audi|a|r
	2	amā|b|*e*ris	monē|b|*e*ris	leg|ē|ris	audi|ē|ris
	3	amā|b|*i*tur	monē|b|*i*tur	leg|ē|tur	audi|ē|tur
plūr	*1*	amā|b|*i*mur	monē|b|*i*mur	leg|ē|mur	audi|ē|mur
	2	amā|b|*i*minī	monē|b|*i*minī	leg|ē|minī	audi|ē|minī
	3	amā|b|*u*ntur	monē|b|*u*ntur	leg|e|ntur	audi|e|ntur
perfectum					
sing	*1*	amāt|us sum	monit|us sum	lēct|us sum	audīt|us sum
2	*3*	es est	es est	es est	es est
plūr	*1*	amāt|ī sumus	moni|tī sumus	lēct|ī sumus	audīt|ī sumus
2	*3*	estis sunt	estis sunt	estis sunt	estis sunt
plūsquamperfectum					
sing	*1*	amāt|us eram	monit|us eram	lēct|us eram	audīt|us eram
2	*3*	erās erat	erās erat	erās erat	erās erat
plūr	*1*	amāt|ī erāmus	monit|ī erāmus	lēct|ī erāmus	audīt|ī erāmus
2	*3*	erātis erant	erātis erant	erātis erant	erātis erant
futūrum perfectum					
sing	*1*	amāt|us erō	monit|us erō	lēct|us erō	audīt|us erō
2	*3*	eris erit	eris erit	eris erit	eris erit
plūr	*1*	amāt|ī erimus	monit|ī erimus	lēct|ī erimus	audīt|ī erimus
2	*3*	eritis erunt	eritis erunt	eritis erunt	eritis erunt
Coniūnctīvus					
praesēns					
sing	*1*	am|e|r	mone|a|r	leg|a|r	audi|a|r
	2	am|ē|ris	mone|ā|ris	leg|ā|ris	audi|ā|ris
	3	am|ē|tur	mone|ā|tur	leg|ā|tur	audi|ā|tur
plūr	*1*	am|ē|mur	mone|ā|mur	leg|ā|mur	audi|ā|mur
	2	am|ē|minī	mone|ā|minī	leg|ā|minī	audi|ā|minī
	3	am|e|ntur	mone|a|ntur	leg|a|ntur	audi|a|ntur
imperfectum					
sing	*1*	amā|re|r	monē|re|r	leg|*ere*|r	audī|re|r
	2	amā|rē|ris	monē|rē|ris	leg|*erē*|ris	audī|rē|ris
	3	amā|rē|tur	monē|rē|tur	leg|*erē*|tur	audī|rē|tur
plūr	*1*	amā|rē|mur	monē|rē|mur	leg|*erē*|mur	audī|rē|mur
	2	amā|rē|minī	monē|rē|minī	leg|*erē*|minī	audī|rē|minī
	3	amā|re|ntur	monē|re|ntur	leg|*ere*|ntur	audī|re|ntur
perfectum					
sing	*1*	amāt|us sim	monit|us sim	lēct|us sim	audīt|us sim
2	*3*	sīs sit	sīs sit	sīs sit	sīs sit
plūr	*1*	amāt|ī sīmus	monit|ī sīmus	lēct|ī sīmus	audīt|ī sīmus
2	*3*	sītis sint	sītis sint	sītis sint	sītis sint
plūsquamperfectum					
sing	*1*	amāt|us essem	monit|us essem	lēct|us essem	audīt|us essem
2	*3*	essēs esset	essēs esset	essēs esset	essēs esset
plūr	*1*	amāt|ī essēmus	monit|ī essēmus	lēct|ī essēmus	audīt|ī essēmus
2	*3*	essētis essent	essētis essent	essētis essent	essētis essent
Participium					
perf		amāt|us	monit|us	lēct|us	audīt|us
Gerundīvum					
		ama|nd|us	mone|nd|us	leg|end|us	audi|end|us

KALENDARIVM ROMANVM

	Iānuārius *Augustus* *December* (diēs XXXI)	*Aprīlis* *Iūnius* *September* *November* (diēs XXX)	*Februārius* (diēs XXVIII)	*Mārtius* *Māius* *Iūlius* *Octōber* (diēs XXXI)
1.	kalendae	kalendae	kalendae	kalendae
2.		a.d. IV nōn.		a.d. VI nōn.
3.		a.d. III nōn.		a.d. V nōn.
4.		prīdiē nōn.		a.d. IV nōn.
5.		nōnae		a.d. III nōn.
6.		a.d. VIII īd.		prīdiē nōn.
7.		a.d. VII īd.		nōnae
8.		a.d. VI īd.		a.d. VIII īd.
9.		a.d. V īd.		a.d. VII īd.
10.		a.d. IV īd.		a.d. VI īd.
11.		a.d. III īd.		a.d. V īd.
12.		prīdiē īd.		a.d. IV īd.
13.	īdūs	īdūs	īdūs	a.d. III īd.
14.	a.d. XIX kal.	a.d. XVIII kal.	a.d. XVI kal.	prīdiē īd.
15.	a.d. XVIII kal.	a.d. XVII kal.	a.d. XV kal.	īdūs
16.	a.d. XVII kal.	a.d. XVI kal.	a.d. XIV kal.	a.d. XVII kal.
17.	a d. XVI kal.	a.d. XV kal.	a.d. XIII kal.	a.d. XVI kal.
18.	a.d. XV kal.	a.d. XIV kal.	a.d. XII kal.	a.d. XV kal.
19.	a.d. XIV kal.	a.d. XIII kal.	a.d. XI kal.	a.d. XIV kal.
20.	a.d. XIII kal.	a.d. XII kal.	a.d. X kal.	a.d. XIII kal.
21.	a.d. XII kal.	a.d. XI kal.	a.d. IX kal.	a.d. XII kal.
22.	a.d. XI kal.	a.d. X kal.	a.d. VIII kal.	a.d. XI kal.
23.	a.d. X kal.	a.d. IX kal.	a.d. VII kal.	a.d. X kal.
24.	a.d. IX kal.	a.d. VIII kal.	a.d. VI kal.	a.d. IX kal.
25.	a.d. VIII kal.	a.d. VII kal.	a.d. V kal.	a.d. VIII kal.
26.	a.d. VII kal.	a.d. VI kal.	a.d. IV kal.	a.d. VII kal.
27.	a.d. VI kal.	a.d. V kal.	a.d. III kal.	a.d. VI kal.
28.	a.d. V kal.	a.d. IV kal.	prīdiē kal. Mārtiās	a.d. V kal.
29.	a.d. IV kal.	a.d. III kal.		a.d. IV kal.
30.	a.d. III kal.	prīdiē kal. Māiās Iūliās Octōbrēs Decembrēs		a.d. III kal.
31.	prīdiē kal. Februāriās Septembrēs Iānuāriās			prīdiē kal. Aprīlēs Iūniās Augustās Novembrēs

INDEX VOCABVLORVM

[*Numerī crassī* **1.2.3**... *capitula, numerī tenuēs* 1,2,3... *versūs significant*]

NOTAE

=	idem atque (pōnitur inter vocābula quae eandem ferē rem significant)
↔	contrārium (pōnitur inter vocābula quae rēs contrāriās significant)
<	factum ex (pōnitur inter vocābula quōrum alterum ex alterō factum est)
|	haec nota pōnitur ante litterās quae in dēclīnātiōne adduntur

abl	ablātīvus	*īnf*	īnfīnītīvus
acc	accūsātīvus	kal.	kalendae
āct	āctīvum	*loc*	locātīvus
a. d.	ante diem	*m, masc*	masculīnum
adi	adiectīvum	*n, neutr*	neutrum
adv	adverbium	*nōm*	nōminātīvus
cap.	capitulum	nōn.	nōnae
cēt.	cēterī -ae -a	pāg.	pāgina
comp	comparātīvus	*part*	participium
coni	coniūnctīvus	*pass*	passīvum
dat	datīvus	*perf*	perfectum
dēcl	dēclīnātiō	*pers*	persōna
dēp	dēpōnēns	*pl, plūr*	plūrālis
f, fēm	fēminīnum	*praes*	praesēns
fut	futūrum	*prōn*	prōnōmen
gen	genetīvus	*prp*	praepositiō
īd.	īdūs	s. d.	salūtem dīcit
imp	imperātīvus	*sg, sing*	singulāris
imperf	imperfectum	*sup*	superlātīvus
indēcl	indēclīnābile	*voc*	vocātīvus

FORMAE MVTATAE

A
ab-lāt-abs-tul- < au-ferre
āct- < agere
al-lāt- at-tul- < af-ferre
C
cecid- < cadere
cecin- < canere
cēp- < capere
cruc- < crux
D
ded- < dare
dī diī diīs dīs < deus
didic- < discere
dīx- < dīcere
dō < dare
duā- duae < duo
duc- < dux
dūx- < dūcere
E
ea eā eae < is
ea- eandem < īdem
eam eārum eās < is
eam eās eat... eant < īre
ed- ēd- < ēsse
ēg- < agere
eī eius(-dem) < is īdem
eō eōrum eōs eum < is
eō eunt eunt- < īre
eō- eun-dem < īdem
er- < esse
F
fēc- < facere
fit fīunt < fierī
fīx- < fīgere
frāct- frēg- < frangere
fu- < esse
G
gener- < genus
gess- gest- < gerere
H
ha- hīs ho- hu- < hic
I
ī īb- < īre
iēc- < iacere
iī iīs < is
iī iistī iit... iērunt < īre
iuss- < iubēre
L
lāt- < ferre
later- < latus
lēct- < legere
lēg- < lēx
libr- < liber
locūt- < loquī
lūc- < lūx
M
mā-vīs -vult < mālle
merc- < merx
mī < meus
mīs- miss- < mittere
mixt- < miscēre
mōr- < mōs
N
nec- < nex
noct- < nox
O
ob-lāt- -tul- < of-ferre
oper- < opus
ōr- < ōs
P
pāc- < pāx
ped- < pēs
pepul- < pellere
posit- posu- < pōnere
pot- potu- < posse
prō-fu- -su- < prōd-esse
Q
qua- quo- < quī/quis
quan- quen-dam < quīdam
R
rē rēbus < rēs
rēg- < rēx
reī rem rērum < rēs
rūp- rupt- < rumpere
S
scid- sciss- < scindere
secūt- < sequī
sim sīs sit... sint < esse
strāt- strāv- < sternere
sum sumus sunt < esse
T
tetig- < tangere
tract- trāx- < trahere
tria tribus trium < trēs
tul- < ferre
V
vect- vēx- < vehere
vī vim < vīs
vīc- vict- < vincere
vīs < velle
vīx- < vīvere
vōc- < vōx
vol- vult vultis < velle

Hans H. Ørberg

LINGVA LATINA

PER SE ILLVSTRATA

Grammatica Latina

Hans H. Ørberg

LINGVA LATINA

PER SE ILLVSTRATA

Grammatica Latina

LINGVA LATINA
PER SE ILLVSTRATA

Pars I:
Familia Romana (1-58510-201-6; hard cover 1-58510-238-5)
Latine Disco: Student's Manual (1-58510-050-1)
Grammatica Latina (1-58510-223-7)
Exercitia Latina I (1-58510-212-1)
Latin-English Vocabulary (1-58510-049-8)
Lingva Latina: Familia Romana CD-ROM for PC (87-90696-08-5)

Pars II:
Roma Aeterna (87-997016-8-5)
Exercitia Latina II (978-1-58510-067-5)
Indices (87-997016-9-3)
Instructions for Part II (1-58510-055-2)
Latin-English Vocabulary (1-58510-052-8)
Lingva Latina: Roma Aeterna CD-ROM For PC (87-90696-09-3)

Ancillaries:
Caesaris: Commentarii De Bello Gallico (87-90696-06-9)
Colloqvia Personarvm (1-58510-156-7)
Menaechmi ex Plavti Comoedia (1-58510-051-X)
Petronivs: Cena Trimalchionis (87-90696-04-2)
Plavtus: Amphitryo (87-997016-7-7)
Sallustius & Cicero: Catilina (87-90696-11-5)
Sermones Romani (97-90696-07-7)
Transparency Masters & CD w/ images (Mac/PC) (1-58510-239-3)

Instructor's Materials:
Latine Doceo: Companion for Instructors (1-58510-093-5)
Lingua Latina Set for Instructors: Teacher's Materials & Answer Keys for I&II (1-58510-074-9)

For College Students:
Lingva Latina: A College Companion (978-1-58510-191-7)

For further information on the complete series and new titles, visit www.pullins.com.

ISBN 10: 1-58510-223-7
ISBN 13: 978-1-58510-223-5

Distributed by Focus Publishing / R Pullins Company, PO Box 369, Newburyport, MA 01950 (www.pullins.com) with permission of Domus Latina.

1207S

INDEX CAPITVLORVM

Nomina declinare et verba in primis pueri sciant, neque enim aliter pervenire ad intellectum sequentium possunt.

QVINTILIANVS, *Institutio oratoria* I.4.22

PARTES ORATIONIS

1 Partēs ōrātiōnis hae sunt:

[1] **Nōmen**, ut *Mārcus, Rōma, puer, oppidum leō, aqua, color, pugna, mors, Rōmānus, bonus, pulcher, brevis,* cēt.

[2] **Prōnōmen**, ut *tū, nōs, is, hic, ille, quis, quī, nēmō,* cēt.

[3] **Verbum**, ut *amāre, habēre, venīre, emere, īre, esse,* cēt.

[4] **Adverbium**, ut *bene, rēctē, fortiter, ita, nōn, hīc,* cēt.

[5] **Coniūnctiō**, ut *et, neque, sed, aut, quia, dum, sī, ut,* cēt.

[6] **Praepositiō**, ut *in, ab, ad, post, inter, sine, dē,* cēt.

[7] **Interiectiō**, ut *ō, ei, heu, heus, ecce,* cēt.

Nōmen est aut **substantīvum**, ut *Mārcus, fīlius, mōns, aqua, diēs,* aut **adiectīvum**, ut *magnus, bonus, niger, levis.* **Numerāle** dīcitur nōmen quō numerus significātur, ut *trēs, tertius, ternī.*

Adverbia, coniūnctiōnēs, praepositiōnēs, interiectiōnēs sunt partēs ōrātiōnis indēclīnābilēs (**particulae** quae dīcuntur).

partēs ōrātiōnis: nōmina, prōnōmina, verba, adverbia, coniūnctiōnēs, praepositiōnēs, interiectiōnēs

substantīva
adiectīva
numerālia (cardinālia, ōrdinālia, distribūtīva)

particulae

NOMINA

2 **Genus, numerus, cāsus**

Genera nōminum sunt tria: **masculīnum**, ut *servus,* **fēminīnum**, ut *ancilla,* **neutrum**, ut *oppidum.*

Numerī nōminum sunt duo: **singulāris**, ut *servus,* **plūrālis**, ut *servī.* Nōmina quibus deest singulāris **plūrālia tantum** dīcuntur.

Cāsūs nōminum sunt sex: **nōminātīvus**, ut *servus,* **accūsātīvus**, ut *servum,* **genetīvus**, ut *servī,* **datīvus**, ut *servō,* ablātīvus, ut *(ā) servō,* **vocātīvus**, ut *serve.*

genera: masc. (m.), fēm. (f.), neutr. (n.)
numerī: sing., plūr.
cāsūs: nōm., acc., gen., dat., abl., voc.

Thema et terminātiō

Thema dīcitur ea nōminis pars quae nōn mūtātur in dēclīnātiōne, ut *serv-, ancill-, oppid-, magn-, brev-.*

Litterae quae in nōmine dēclīnandō ad thema adiciuntur, ut *-um, -ī, -am, -ae, -ō, -ēs, -ibus,* **terminātiōnēs** dīcuntur.

In exemplīs huius librī thema ā terminātiōne dīviditur tenuī līneā [|], ut *serv|us, serv|ī.*

thema -atis *n*
terminātiō -ōnis *f*
themata: *serv-, ancill-, oppid-,* cēt.
terminātiōnēs: *-um, -ī, -am, -ae,* cēt.

Dēclīnātiōnēs

Dēclīnātiōnēs nōminum sunt quīnque:

[1] Dēclīnātiō **prīma**: gen. sing. *-ae,* ut *īnsul|a -ae.*

[2] Dēclīnātiō **secunda**: gen. sing. *-ī,* ut *serv|us -ī, oppid|um -ī.*

[3] Dēclīnātiō **tertia**: gen. sing. *-is,* ut *sōl sōl|is, urb|s -is.*

[4] Dēclīnātiō **quārta**: gen. sing. *-ūs,* ut *man|us -ūs.*

[5] Dēclīnātiō **quīnta**: gen. sing. *-ēī/-eī,* ut *di|ēs -ēī, r|ēs -eī.*

dēclīnātiō -ōnis *f* (dēcl.)
I. gen. *-ae*
II. gen. *-ī*
III. gen. *-is*
IV. gen. *-ūs*
V. gen. *-ēī/-eī*

NOMINA SVBSTANTIVA

Dēclīnātiō prīma 3

Genetīvus: sing. *-ae*, plūr. *-ārum*.

Exemplum: ***īnsul|a** -ae* f.

			sing.	plūr.
-a	*-ae*	nōm.	*īnsul|a*	*īnsul|ae*
-am	*-ās*	acc.	*īnsul|am*	*īnsul|ās*
-ae	*-ārum*	gen.	*īnsul|ae*	*īnsul|ārum*
-ae	*-īs*	dat.	*īnsul|ae*	*īnsul|īs*
-ā	*-īs*	abl.	*īnsul|ā*	*īnsul|īs*

Dēclīnātiō secunda 4

Genetīvus: sing. *-ī*, plūr. *-ōrum*.

1. Nōmina masculīna

Exempla: ***equ|us** -ī, **liber** libr|ī, **puer** puer|ī*.

			sing.	plūr.	sing.	plūr.	sing.	plūr.
-us/-	*-ī*	nōm.	*equ|us*	*equ|ī*	*liber*	*libr|ī*	*puer*	*puer|ī*
-um	*-ōs*	acc.	*equ|um*	*equ|ōs*	*libr|um*	*libr|ōs*	*puer|um*	*puer|ōs*
-ī	*-ōrum*	gen.	*equ|ī*	*equ|ōrum*	*libr|ī*	*libr|ōrum*	*puer|ī*	*puer|ōrum*
-ō	*-īs*	dat.	*equ|ō*	*equ|īs*	*libr|ō*	*libr|īs*	*puer|ō*	*puer|īs*
-ō	*-īs*	abl.	*equ|ō*	*equ|īs*	*libr|ō*	*libr|īs*	*puer|ō*	*puer|īs*
-e		voc.	*equ|e*					

Fēminīna sunt paucissima, ut *hum|us -ī, papȳr|us -ī, Aegypt|us -ī, Rhod|us -ī*.

Nōm. sing. *-ius*, voc. *-ī*: *fīlius, fīlī! Iūlius, Iūlī!*

2. Nōmina neutra.

Exemplum: *verb|um -ī*.

			sing.	plūr.
-um	*-a*	nōm.	*verb|um*	*verb|a*
-um	*-a*	acc.	*verb|um*	*verb|a*
-ī	*-ōrum*	gen.	*verb|ī*	*verb|ōrum*
-ō	*-īs*	dat.	*verb|ō*	*verb|īs*
-ō	*-īs*	abl.	*verb|ō*	*verb|īs*

Dēclīnātiō tertia 5

Genetīvus: sing. *-is*, plūr. *-um/-ium*.

[A] Genetīvus plūrālis: *-um*.

1. Nōmina masculīna et fēminīna.

Exempla: *sōl sōl|is* m., ***leō** leōn|is* m., ***vōx** vōc|is* f.

			sing.	plūr.	sing.	plūr.	sing.	plūr.
-/-s	*-ēs*	nōm.	*sōl*	*sōl|ēs*	*leō*	*leōn|ēs*	*vōx*	*vōc|ēs*
-em	*-ēs*	acc.	*sōl|em*	*sōl|ēs*	*leōn|em*	*leōn|ēs*	*vōc|em*	*vōc|ēs*
-is	*-um*	gen.	*sōl|is*	*sōl|um*	*leōn|is*	*leōn|um*	*vōc|is*	*vōc|um*
-ī	*-ibus*	dat.	*sōl|ī*	*sōl|ibus*	*leōn|ī*	*leōn|ibus*	*vōc|ī*	*vōc|ibus*
-e	*-ibus*	abl.	*sōl|e*	*sōl|ibus*	*leōn|e*	*leōn|ibus*	*vōc|e*	*vōc|ibus*

-er -r|is	[1] Nōm. *-er*, gen. *-r|is*: *pater patr|is* m., *māter mātr|is* f.
-or -ōr|is	[2] Nōm. *-or*, gen. *-ōr|is*: *pāstor -ōr|is* m.
-ōs -ōr|is	[3] Nōm. *-ōs*, gen. *-ōr|is*: *flōs flōr|is* m.
-ō -in|is	[4] Nōm. *-ō*, gen. *-in|is*: *virgō -in|is* f., *homō -in|is* m.
-x -g|is	[5] Nōm. *-x*, gen. *-g|is*: *lēx lēg|is* f., *rēx rēg|is* m.
-ex -ic|is	[6] Nōm. *-ex*, gen. *-ic|is*: *index -ic|is* m.

[7] Nōm. *-s*, gen. *-t|is*: ***aetās -āt|is*** f., ***mīles -it|is*** m. — *-s -t|is*
[8] Nōm. *-s*, gen. *-d|is*: *laus laud|is* f., *pēs ped|is* m. — *-s -d|is*
[9] Nōmina anōmala: *sanguis -in|is* m.; ***coniūnx -iug|is*** m./f.; ***senex sen|is*** m.; *bōs bov|is* m./f., pl. *bov|ēs boum*, dat./abl. *bōbus/būbus*. — anōmalus -a -um = quī exemplīs nōn convenit

2. Nōmina neutra.
Exempla: *ōs ōr|is*, ***corpus corpor|is***, ***opus -er|is***, ***nōmen nōmin|is***.

<table>
<tr><td></td><td>sing.</td><td>plūr.</td><td>sing.</td><td>plūr.</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>nōm.</td><td>ōs</td><td>ōr|a</td><td>corpus</td><td>corpor|a</td><td>-</td><td>-a</td></tr>
<tr><td>acc.</td><td>ōs</td><td>ōr|a</td><td>corpus</td><td>corpor|a</td><td>-</td><td>-a</td></tr>
<tr><td>gen.</td><td>ōr|is</td><td>ōr|um</td><td>corpor|is</td><td>corpor|um</td><td>-is</td><td>-um</td></tr>
<tr><td>dat.</td><td>ōr|ī</td><td>ōr|ibus</td><td>corpor|ī</td><td>corpor|ibus</td><td>-ī</td><td>-ibus</td></tr>
<tr><td>abl.</td><td>ōr|e</td><td>ōr|ibus</td><td>corpor|e</td><td>corpor|ibus</td><td>-e</td><td>-ibus</td></tr>
<tr><td>nōm.</td><td>opus</td><td>oper|a</td><td>nōmen</td><td>nōmin|a</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>acc.</td><td>opus</td><td>oper|a</td><td>nōmen</td><td>nōmin|a</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>gen.</td><td>oper|is</td><td>oper|um</td><td>nōmin|is</td><td>nōmin|um</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>dat.</td><td>oper|ī</td><td>oper|ibus</td><td>nōmin|ī</td><td>nōmin|ibus</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>abl.</td><td>oper|e</td><td>oper|ibus</td><td>nōmin|e</td><td>nōmin|ibus</td><td></td><td></td></tr>
</table>

Nōmina anōmala: ***cor cord|is***; ***caput capit|is***; *lac lact|is*; *os oss|is* (gen. pl. *-ium*); ***mel mell|is***; ***iter itiner|is***; ***vās** vās|is*, pl. *vās|a -ōrum* (dēcl. II); ***thema -at|is***. — *-ma -mat|is*

6 [B] Genetīvus plūrālis: *-ium*.
1. Nōmina masculīna et fēminīna.
Exempla: ***nāv|is -is*** f., ***urb|s -is*** f., ***mōns mont|is*** m.

<table>
<tr><td></td><td>sing.</td><td>plūr.</td><td>sing.</td><td>plūr.</td><td>sing.</td><td>plūr.</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>nōm.</td><td>nāv|is</td><td>nāv|ēs</td><td>urb|s</td><td>urb|ēs</td><td>mōns</td><td>mont|ēs</td><td>-(i)s</td><td>-ēs</td></tr>
<tr><td>acc.</td><td>nāv|em</td><td>nāv|ēs</td><td>urb|em</td><td>urb|ēs</td><td>mont|em</td><td>mont|ēs</td><td>-em</td><td>-ēs</td></tr>
<tr><td>gen.</td><td>nāv|is</td><td>nāv|ium</td><td>urb|is</td><td>urb|ium</td><td>mont|is</td><td>mont|ium</td><td>-is</td><td>-ium</td></tr>
<tr><td>dat.</td><td>nāv|ī</td><td>nāv|ibus</td><td>urb|ī</td><td>urb|ibus</td><td>mont|ī</td><td>mont|ibus</td><td>-ī</td><td>-ibus</td></tr>
<tr><td>abl.</td><td>nāv|e</td><td>nāv|ibus</td><td>urb|e</td><td>urb|ibus</td><td>mont|e</td><td>mont|ibus</td><td>-e</td><td>-ibus</td></tr>
</table>

[1] Nōm. *-is*, acc. *-im* (pl. *-īs*), abl. *-ī*: *pupp|is -is* f., ***Tiber|is -is*** m. — *-is*, acc. *-im*, abl. *-ī*
[2] Nōm. *-ēs*, gen. *-is*: ***nūb|ēs -is*** f. — *-ēs -is*
[3] Nōm. *-x*, gen. *-c|is*: *falx falc|is* f. — *-x -c|is*
[4] Nōmina anōmala: ***nox noct|is*** f.; ***nix niv|is*** f.; *carō* ***carn|is*** f.; *as ass|is* m.; ***vīs***, acc. *vim*, abl. *vī*, pl. ***vīr|ēs*** *-ium* f.

2. Nōmina neutra.
Exempla: ***mar|e -is***, ***animal -āl|is***.

<table>
<tr><td></td><td>sing.</td><td>plūr.</td><td>sing.</td><td>plūr.</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>nōm.</td><td>mar|e</td><td>mar|ia</td><td>animal</td><td>animāl|ia</td><td>-e/-</td><td>-ia</td></tr>
<tr><td>acc.</td><td>mar|e</td><td>mar|ia</td><td>animal</td><td>animāl|ia</td><td>-e/-</td><td>-ia</td></tr>
<tr><td>gen.</td><td>mar|is</td><td>mar|ium</td><td>animāl|is</td><td>animāl|ium</td><td>-is</td><td>-ium</td></tr>
<tr><td>dat.</td><td>mar|ī</td><td>mar|ibus</td><td>animāl|ī</td><td>animāl|ibus</td><td>-ī</td><td>-ibus</td></tr>
<tr><td>abl.</td><td>mar|ī</td><td>mar|ibus</td><td>animāl|ī</td><td>animāl|ibus</td><td>-ī</td><td>-ibus</td></tr>
</table>

7 **Dēclīnātiō quārta**

Genetīvus: sing. *-ūs*, plūr. *-uum*.
Exempla: ***port|us -ūs*** m., ***corn|ū -ūs*** n.

<table>
<tr><td></td><td>sing.</td><td>plūr.</td><td>sing.</td><td>plūr.</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>nōm.</td><td>port|us</td><td>port|ūs</td><td>corn|ū</td><td>corn|ua</td><td>-us</td><td>-ūs</td><td>-ū</td><td>-ua</td></tr>
<tr><td>acc.</td><td>port|um</td><td>port|ūs</td><td>corn|ū</td><td>corn|ua</td><td>-um</td><td>-ūs</td><td>-ū</td><td>-ua</td></tr>
<tr><td>gen.</td><td>port|ūs</td><td>port|uum</td><td>corn|ūs</td><td>corn|uum</td><td>-ūs</td><td>-uum</td><td>-ūs</td><td>-uum</td></tr>
<tr><td>dat.</td><td>port|uī</td><td>port|ibus</td><td>corn|ū</td><td>corn|ibus</td><td>-uī</td><td>-ibus</td><td>-ū</td><td>-ibus</td></tr>
<tr><td>abl.</td><td>port|ū</td><td>port|ibus</td><td>corn|ū</td><td>corn|ibus</td><td>-ū</td><td>-ibus</td><td>-ū</td><td>-ibus</td></tr>
</table>

dom|us ***-ūs*** f., abl. *-ō*, pl. *dom|ūs* ***-ōrum*** *(-uum)*, acc. ***-ōs***.

Dēclīnātiō quīnta 8

Genetīvus: sing. *-ēī/-eī*, plūr. *-ērum*.

Exempla: ***di|ēs*** *-ēī* m. (f.), ***rēs*** *reī* f.

<table>
<tr><td></td><td></td><td></td><td>sing.</td><td>plūr.</td><td>sing.</td><td>plūr.</td></tr>
<tr><td>-ēs</td><td>-ēs</td><td>nōm.</td><td>di|ēs</td><td>di|ēs</td><td>rēs</td><td>rēs</td></tr>
<tr><td>-em</td><td>-ēs</td><td>acc.</td><td>di|em</td><td>di|ēs</td><td>rem</td><td>rēs</td></tr>
<tr><td>-ēī/-eī</td><td>-ērum</td><td>gen.</td><td>di|ēī</td><td>di|ērum</td><td>reī</td><td>rērum</td></tr>
<tr><td>-ēī/-eī</td><td>-ēbus</td><td>dat.</td><td>di|ēī</td><td>di|ēbus</td><td>reī</td><td>rēbus</td></tr>
<tr><td>-ē</td><td>-ēbus</td><td>abl.</td><td>di|ē</td><td>di|ēbus</td><td>rē</td><td>rēbus</td></tr>
</table>

NOMINA ADIECTIVA 9

Dēclīnātiō prīma et secunda

[A] Genetīvus singulāris *-ī -ae -ī*.

Exemplum: ***bon|us*** *-a -um*.

<table>
<tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td>singulāris</td><td></td><td></td><td>plūrālis</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td>masc.</td><td>fēm.</td><td>neutr.</td><td>masc.</td><td>fēm.</td><td>neutr.</td></tr>
<tr><td>-us</td><td>-a</td><td>-um</td><td>nōm.</td><td>bon|us</td><td>bon|a</td><td>bon|um</td><td>bon|ī</td><td>bon|ae</td><td>bon|a</td></tr>
<tr><td>-um</td><td>-am</td><td>-um</td><td>acc.</td><td>bon|um</td><td>bon|am</td><td>bon|um</td><td>bon|ōs</td><td>bon|ās</td><td>bon|a</td></tr>
<tr><td>-ī</td><td>-ae</td><td>-ī</td><td>gen.</td><td>bon|ī</td><td>bon|ae</td><td>bon|ī</td><td>bon|ōrum</td><td>bon|ārum</td><td>bon|ōrum</td></tr>
<tr><td>-ō</td><td>-ae</td><td>-ō</td><td>dat.</td><td>bon|ō</td><td>bon|ae</td><td>bon|ō</td><td>bon|īs</td><td>bon|īs</td><td>bon|īs</td></tr>
<tr><td>-ō</td><td>-ā</td><td>-ō</td><td>abl.</td><td>bon|ō</td><td>bon|ā</td><td>bon|ō</td><td>bon|īs</td><td>bon|īs</td><td>bon|īs</td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td>voc.</td><td>bon|e</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
</table>

Plural endings (margin):

<table>
<tr><td>-ī</td><td>-ae</td><td>-a</td></tr>
<tr><td>-ōs</td><td>-ās</td><td>-a</td></tr>
<tr><td>-ōrum</td><td>-ārum</td><td>-ōrum</td></tr>
<tr><td>-īs</td><td>-īs</td><td>-īs</td></tr>
<tr><td>-īs</td><td>-īs</td><td>-īs</td></tr>
</table>

Exempla: ***niger*** *-gr|a -gr|um*, ***līber*** *-er|a -er|um*

<table>
<tr><td></td><td></td><td></td><td>sing.</td><td>masc.</td><td>fēm.</td><td>neutr.</td><td>masc.</td><td>fēm.</td><td>neutr.</td></tr>
<tr><td>-er</td><td>-(e)r|a</td><td>-(e)r|um</td><td>nōm.</td><td>niger</td><td>nigr|a</td><td>nigr|um</td><td>līber</td><td>līber|a</td><td>līber|um</td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td>acc.</td><td>nigr|um</td><td>nigr|am</td><td>nigr|um</td><td>līber|um</td><td>līber|am</td><td>līber|um</td></tr>
</table>

cēt. (ut suprā, sed voc. = nōm. *-er*)

[B] Genetīvus singulāris *-īus*.

Exemplum: ***sōl|us*** *-a -um*, gen. *-īus*, dat. *-ī*.

<table>
<tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td>masc.</td><td>fēm.</td><td>neutr.</td><td></td></tr>
<tr><td>-us</td><td>-a</td><td>-um</td><td>sing.</td><td>nōm.</td><td>sōl|us</td><td>sōl|a</td><td>sōl|um</td><td>plūr. (ut bon|ī -ae -a)</td></tr>
<tr><td>-um</td><td>-am</td><td>-um</td><td></td><td>acc.</td><td>sōl|um</td><td>sōl|am</td><td>sōl|um</td><td></td></tr>
<tr><td>-īus</td><td>-īus</td><td>-īus</td><td></td><td>gen.</td><td>sōl|īus</td><td>sōl|īus</td><td>sōl|īus</td><td></td></tr>
<tr><td>-ī</td><td>-ī</td><td>-ī</td><td></td><td>dat.</td><td>sōl|ī</td><td>sōl|ī</td><td>sōl|ī</td><td></td></tr>
<tr><td>-ō</td><td>-ā</td><td>-ō</td><td></td><td>abl.</td><td>sōl|ō</td><td>sōl|ā</td><td>sōl|ō</td><td></td></tr>
</table>

Dēclīnātiō tertia 10

[A] Genetīvus plūrālis *-ium* (abl. sing. *-ī*).

Exemplum: ***brev|is*** *-e*.

<table>
<tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td>singulāris</td><td></td><td>plūrālis</td><td></td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td>masc./fēm.</td><td>neutr.</td><td>masc./fēm.</td><td>neutr.</td></tr>
<tr><td>-is</td><td>-e</td><td>-ēs</td><td>-ia</td><td>nōm.</td><td>brev|is</td><td>brev|e</td><td>brev|ēs</td><td>brev|ia</td></tr>
<tr><td>-em</td><td>-e</td><td>-ēs</td><td>-ia</td><td>acc.</td><td>brev|em</td><td>brev|e</td><td>brev|ēs</td><td>brev|ia</td></tr>
<tr><td>-is</td><td>-is</td><td>-ium</td><td>-ium</td><td>gen.</td><td>brev|is</td><td>brev|is</td><td>brev|ium</td><td>brev|ium</td></tr>
<tr><td>-ī</td><td>-ī</td><td>-ibus</td><td>-ibus</td><td>dat.</td><td>brev|ī</td><td>brev|ī</td><td>brev|ibus</td><td>brev|ibus</td></tr>
<tr><td>-ī</td><td>-ī</td><td>-ibus</td><td>-ibus</td><td>abl.</td><td>brev|ī</td><td>brev|ī</td><td>brev|ibus</td><td>brev|ibus</td></tr>
</table>

Exempla: ***ācer*** *ācr|is ācr|e*, ***celer*** *-er|is -er|e*

<table>
<tr><td></td><td></td><td></td><td>sing.</td><td>masc.</td><td>fēm.</td><td>neutr.</td><td>masc.</td><td>fēm.</td><td>neutr.</td></tr>
<tr><td>-er</td><td>-(e)r|is</td><td>-(e)r|e</td><td>nōm.</td><td>ācer</td><td>ācr|is</td><td>ācr|e</td><td>celer</td><td>celer|is</td><td>celer|e</td></tr>
<tr><td></td><td>-(e)r|em</td><td>-(e)r|e</td><td>acc.</td><td></td><td>ācr|em</td><td>ācr|e</td><td></td><td>celer|em</td><td>celer|e</td></tr>
</table>

cēt. (ut suprā) cēt. (ut suprā)

Exempla: ***fēlīx***, gen. *-īc|is;* ***ingēns***, gen. *-ent|is.*

<table>
<tr><td></td><td></td><td>masc./fēm.</td><td>neutr.</td><td>masc./fēm.</td><td>neutr.</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>sing.</td><td>nōm.</td><td>fēlīx</td><td>fēlīx</td><td>ingēns</td><td>ingēns</td><td>-s</td><td>-s</td></tr>
<tr><td></td><td>acc.</td><td>fēlīc|em</td><td>fēlīx</td><td>ingent|em</td><td>ingēns</td><td>-em</td><td>-s</td></tr>
<tr><td></td><td>gen.</td><td>fēlīc|is</td><td>fēlīc|is</td><td>ingent|is</td><td>ingent|is</td><td>-is</td><td>-is</td></tr>
<tr><td></td><td></td><td colspan="2">cēt. (ut suprā)</td><td colspan="2">cēt. (ut suprā)</td><td></td><td></td></tr>
</table>

[B] Genetīvus plūrālis *-um* (abl. sing. *-e*).
Exempla: ***prior*** *prius,* gen. ***priōr|is;*** ***vetus,*** gen. ***veter|is.***

<table>
<tr><td></td><td></td><td>masc./fēm.</td><td>neutr.</td><td>masc./fēm.</td><td>neutr.</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>sing.</td><td>nōm.</td><td>prior</td><td>prius</td><td>vetus</td><td>vetus</td><td>-</td><td>-</td></tr>
<tr><td></td><td>acc.</td><td>priōr|em</td><td>prius</td><td>veter|em</td><td>vetus</td><td>-em</td><td>-</td></tr>
<tr><td></td><td>gen.</td><td>priōr|is</td><td>priōr|is</td><td>veter|is</td><td>veter|is</td><td>-is</td><td>-is</td></tr>
<tr><td></td><td>dat.</td><td>priōr|ī</td><td>priōr|ī</td><td>veter|ī</td><td>veter|ī</td><td>-ī</td><td>-ī</td></tr>
<tr><td></td><td>abl.</td><td>priōr|e</td><td>priōr|e</td><td>veter|e</td><td>veter|e</td><td>-e</td><td>-e</td></tr>
<tr><td>plūr.</td><td>nōm.</td><td>priōr|ēs</td><td>priōr|a</td><td>veter|ēs</td><td>veter|a</td><td>-ēs</td><td>-a</td></tr>
<tr><td></td><td>acc.</td><td>priōr|ēs</td><td>priōr|a</td><td>veter|ēs</td><td>veter|a</td><td>-ēs</td><td>-a</td></tr>
<tr><td></td><td>gen.</td><td>priōr|um</td><td>priōr|um</td><td>veter|um</td><td>veter|um</td><td>-ium</td><td>-ium</td></tr>
<tr><td></td><td>dat.</td><td>priōr|ibus</td><td>priōr|ibus</td><td>veter|ibus</td><td>veter|ibus</td><td>-ibus</td><td>-ibus</td></tr>
<tr><td></td><td>abl.</td><td>priōr|ibus</td><td>priōr|ibus</td><td>veter|ibus</td><td>veter|ibus</td><td>-ibus</td><td>-ibus</td></tr>
</table>

Item *pauper* (m./f.), gen. *-er|is; dīves,* gen. *dīvit|is.*

11 Comparātiō

Gradūs comparātiōnis sunt trēs: **positīvus**, ut *longus,* **comparātīvus**, ut *longior,* **superlātīvus**, ut *longissimus.*
Comparātīvus dēsinit in *-ior* et dēclīnātur ut *prior.* Superlātīvus dēsinit in *-issim|us (-im|us)* et dēclīnātur ut *bon|us.*

gradūs:
positīvus (pos.)
comparātīvus (comp.)
superlātīvus (sup.)

[A] Superlātīvus *-issim|us.*

<table>
<tr><td>pos.</td><td>long|us -a -um</td><td>brev|is -e</td><td>fēlīx -īc|is</td><td>-us -a -um / -(i)s (-e)</td></tr>
<tr><td>comp.</td><td>long|ior -ius -iōr|is</td><td>brev|ior -ius -iōr|is</td><td>fēlīc|ior -ius -iōr|is</td><td>-ior -ius -iōr|is</td></tr>
<tr><td>sup.</td><td>long|issim|us -a -um</td><td>brev|issim|us -a -um</td><td>fēlīc|issim|us -a -um</td><td>-issim|us -a -um</td></tr>
</table>

[B] Superlātīvus *-rim|us, -lim|us.*

<table>
<tr><td>pos.</td><td>piger -gr|a -gr|um</td><td>celer -er|is -er|e</td><td>facil|is -e</td><td>-er</td><td>-il|is</td></tr>
<tr><td>comp.</td><td>pigr|ior -ius -iōr|is</td><td>celer|ior -ius -iōr|is</td><td>facil|ior -ius -iōr|is</td><td>-(e)rior</td><td>-ilior</td></tr>
<tr><td>sup.</td><td>piger|rim|us -a -um</td><td>celer|rim|us -a -um</td><td>facil|lim|us -a -um</td><td>-errim|us</td><td>-illim|us</td></tr>
</table>

[C] Comparātiō anōmala.

<table>
<tr><td>positīvus</td><td>comparātīvus</td><td>superlātīvus</td></tr>
<tr><td>bon|us -a -um</td><td>melior -ius -iōr|is</td><td>optim|us -a -um</td></tr>
<tr><td>mal|us -a -um</td><td>pēior -ius -iōr|is</td><td>pessim|us -a -um</td></tr>
<tr><td>magn|us -a -um</td><td>māior -ius -iōr|is</td><td>māxim|us -a -um</td></tr>
<tr><td>parv|us -a -um</td><td>minor minus -ōr|is</td><td>minim|us -a -um</td></tr>
<tr><td>mult|um -ī</td><td>plūs plūr|is</td><td>plūrim|um -ī</td></tr>
<tr><td>mult|ī -ae -a</td><td>plūr|ēs -a -ium</td><td>plūrim|ī -ae -a</td></tr>
<tr><td>(īnfrā) īnfer|us</td><td>īnferior -ius -iōr|is</td><td>īnfim|us/īm|us -a -um</td></tr>
<tr><td>(suprā) super|us</td><td>superior -ius -iōr|is</td><td>suprēm|us/summ|us -a -um</td></tr>
<tr><td>(intrā)</td><td>interior -ius -iōr|is</td><td>intim|us -a -um</td></tr>
<tr><td>(extrā)</td><td>exterior -ius -iōr|is</td><td>extrēm|us -a -um</td></tr>
<tr><td>(citrā)</td><td>citerior -ius -iōr|is</td><td>citim|us -a -um</td></tr>
<tr><td>(ultrā)</td><td>ulterior -ius -iōr|is</td><td>ultim|us -a -um</td></tr>
<tr><td>(prae)</td><td>prior -ius -iōr|is</td><td>prīm|us -a -um</td></tr>
<tr><td>(post)</td><td>posterior -ius -iōr|is</td><td>postrēm|us -a -um</td></tr>
<tr><td>(prope)</td><td>propior -ius -iōr|is</td><td>proxim|us -a -um</td></tr>
<tr><td>vetus -er|is</td><td>vetustior -ius -iōr|is</td><td>veterrim|us -a -um</td></tr>
</table>

ADIECTIVA ET ADVERBIA 12

Adiectīva dēclīnātiōnis I/II faciunt adverbia dēsinentia in *-ē*, ut
-ē *rēct|us* > *rēct|ē*.

Adiectīva dēclīnātiōnis III faciunt adverbia dēsinentia in *-iter*, ut
-iter *fort|is* > *fort|iter*.

-ius Comparātīvus adverbiī dēsinit in *-ius* (= neutrum adiectīvī), ut
-issimē *rēct|ius*, superlātīvus in *-issimē (-imē)*, ut *rēct|issimē*.

<table>
<tr><td colspan="2">Adiectīvum</td><td colspan="3">Adverbium</td></tr>
<tr><td colspan="2">dēcl.</td><td>pos.</td><td>comp.</td><td>sup.</td></tr>
<tr><td>I/II</td><td>rēct|us -a -um</td><td>rēctē</td><td>rēctius</td><td>rēctissimē</td></tr>
<tr><td></td><td>pulcher -chr|a -um</td><td>pulchrē</td><td>pulchrius</td><td>pulcherrimē</td></tr>
<tr><td></td><td>miser -er|a -er|um</td><td>miserē</td><td>miserius</td><td>miserrimē</td></tr>
<tr><td>III</td><td>fort|is -e</td><td>fortiter</td><td>fortius</td><td>fortissimē</td></tr>
<tr><td></td><td>ācer ācr|is ācr|e</td><td>ācriter</td><td>ācrius</td><td>ācerrimē</td></tr>
<tr><td></td><td>celer -er|is -er|e</td><td>celeriter</td><td>celerius</td><td>celerrimē</td></tr>
<tr><td></td><td>fēlīx</td><td>fēlīciter</td><td>fēlīcius</td><td>fēlīcissimē</td></tr>
</table>

-nter < *-ntiter* Nōm. sing. *-ns*, adverbium *-nter*: *prūdēns -ent|is*, adv. *prūdenter*.

Quaedam adiectīva dēclīnātiōnis I/II faciunt adverbia dēsinentia in
-ō *-ō*, ut *certō, falsō, necessāriō, rārō, subitō, tūtō, prīmō, postrēmō* (adiectīva: *cert|us, fals|us, necessāri|us*, cēt.).

Adverbia anōmala: *bene* < *bon|us*, *male* < *mal|us*, *valdē* < *valid|us*, *facile* < *facil|is*, *difficulter* < *difficil|is*, *audācter* < *audāx*.

13 NOMINA NVMERALIA

<table>
<tr><th>Cardinālia</th><th>Ōrdinālia</th><th>Distribūtīva</th></tr>
<tr><td>ūn|us -a -um</td><td>prīm|us -a -um</td><td>singul|ī -ae -a</td></tr>
<tr><td>du|o -ae -o</td><td>secund|us</td><td>bīn|ī</td></tr>
<tr><td>tr|ēs -ia</td><td>terti|us</td><td>tern|ī (trīn|ī)</td></tr>
<tr><td>quattuor</td><td>quārt|us</td><td>quatern|ī</td></tr>
<tr><td>quīnque</td><td>quīnt|us</td><td>quīn|ī</td></tr>
<tr><td>sex</td><td>sext|us</td><td>sēn|ī</td></tr>
<tr><td>septem</td><td>septim|us</td><td>septēn|ī</td></tr>
<tr><td>octō</td><td>octāv|us</td><td>octōn|ī</td></tr>
<tr><td>novem</td><td>nōn|us</td><td>novēn|ī</td></tr>
<tr><td>decem</td><td>decim|us</td><td>dēn|ī</td></tr>
<tr><td>ūn-decim</td><td>ūn-decim|us</td><td>ūn-dēn|ī</td></tr>
<tr><td>duo-decim</td><td>duo-decim|us</td><td>duo-dēn|ī</td></tr>
<tr><td>trē-decim</td><td>terti|us decim|us</td><td>tern|ī dēn|ī</td></tr>
<tr><td>quattuor-decim</td><td>quārt|us decim|us</td><td>quatern|ī dēn|ī</td></tr>
<tr><td>quīn-decim</td><td>quīnt|us decim|us</td><td>quīn|ī dēn|ī</td></tr>
<tr><td>sē-decim</td><td>sext|us decim|us</td><td>sēn|ī dēn|ī</td></tr>
<tr><td>septen-decim</td><td>septim|us decim|us</td><td>septēn|ī dēn|ī</td></tr>
<tr><td>duo-dē-vīgintī</td><td>duo-dē-vīcēsim|us</td><td>duo-dē-vīcēn|ī</td></tr>
<tr><td>ūn-dē-vīgintī</td><td>ūn-dē-vīcēsim|us</td><td>ūn-dē-vīcēn|ī</td></tr>
<tr><td>vīgintī</td><td>vīcēsim|us</td><td>vīcēn|ī</td></tr>
<tr><td>vīgintī ūn|us
/ūn|us et vīgintī</td><td>vīcēsim|us prīm|us
/ūn|us et vīcēsim|us</td><td>vīcēn|ī singul|ī
/singul|ī et vīcēn|ī</td></tr>
<tr><td>trīgintā</td><td>trīcēsim|us</td><td>trīcēn|ī</td></tr>
<tr><td>quadrāgintā</td><td>quadrāgēsim|us</td><td>quadrāgēn|ī</td></tr>
<tr><td>quīnquāgintā</td><td>quīnquāgēsim|us</td><td>quīnquāgēn|ī</td></tr>
<tr><td>sexāgintā</td><td>sexāgēsim|us</td><td>sexāgēn|ī</td></tr>
<tr><td>septuāgintā</td><td>septuāgēsim|us</td><td>septuāgēn|ī</td></tr>
<tr><td>octōgintā</td><td>octōgēsim|us</td><td>octōgēn|ī</td></tr>
<tr><td>nōnāgintā</td><td>nōnāgēsim|us</td><td>nōnāgēn|ī</td></tr>
<tr><td>centum</td><td>centēsim|us</td><td>centēn|ī</td></tr>
<tr><td>ducent|ī -ae -a</td><td>ducentēsim|us</td><td>ducēn|ī</td></tr>
<tr><td>trecent|ī</td><td>trecentēsim|us</td><td>trecēn|ī</td></tr>
<tr><td>quadringent|ī</td><td>quadringentēsim|us</td><td>quadringēn|ī</td></tr>
<tr><td>quīngent|ī</td><td>quīngentēsim|us</td><td>quīngēn|ī</td></tr>
<tr><td>sescent|ī</td><td>sescentēsim|us</td><td>sescēn|ī</td></tr>
<tr><td>septingent|ī</td><td>septingentēsim|us</td><td>septingēn|ī</td></tr>
<tr><td>octingent|ī</td><td>octingentēsim|us</td><td>octingēn|ī</td></tr>
<tr><td>nōngent|ī</td><td>nōngentēsim|us</td><td>nōngēn|ī</td></tr>
<tr><td>mīlle</td><td>mīllēsim|us</td><td>singula mīlia</td></tr>
<tr><td>duo mīlia</td><td>bis mīllēsim|us</td><td>bīna mīlia</td></tr>
</table>

I	1
II	2
III	3
IV	4
V	5
VI	6
VII	7
VIII	8
IX	9
X	10
XI	11
XII	12
XIII	13
XIV	14
XV	15
XVI	16
XVII	17
XVIII	18
XIX	19
XX	20
XXI	21
XXX	30
XL	40
L	50
LX	60
LXX	70
LXXX	80
XC	90
C	100
CC	200
CCC	300
CCCC	400
D	500
DC	600
DCC	700
DCCC	800
DCCCC	900
M	1000
MM	2000

[1] *ūn|us -a -um* dēclīnātur ut *sōl|us*: gen. *-īus*, dat. *-ī*.

[2] *du|o -ae -o* et *tr|ēs -ia* dēclīnantur sīc:

<table>
<tr><th></th><th>masc.</th><th>fēm.</th><th>neutr.</th><th>masc./fēm.</th><th>neutr.</th></tr>
<tr><td>nōm.</td><td>du|o</td><td>du|ae</td><td>du|o</td><td>tr|ēs</td><td>tr|ia</td></tr>
<tr><td>acc.</td><td>du|ōs/o</td><td>du|ās</td><td>du|o</td><td>tr|ēs</td><td>tr|ia</td></tr>
<tr><td>gen.</td><td>du|ōrum</td><td>du|ārum</td><td>du|ōrum</td><td>tr|ium</td><td>tr|ium</td></tr>
<tr><td>dat.</td><td>du|ōbus</td><td>du|ābus</td><td>du|ōbus</td><td>tr|ibus</td><td>tr|ibus</td></tr>
<tr><td>abl.</td><td>du|ōbus</td><td>du|ābus</td><td>du|ōbus</td><td>tr|ibus</td><td>tr|ibus</td></tr>
</table>

[3] *mīl|ia -ium* (n. pl.) dēclīnātur ut *mar|ia* (dēcl. III).

PRONOMINA

Prōnōmina persōnālia 14

gen. partītīvus: *nostrum, vestrum*

mī = mihi

	Persōna prīma sing.	plūr.	Persōna secunda sing.	plūr.
nōm.	*ego*	*nōs*	*tū*	*vōs*
acc.	*mē*	*nōs*	*tē*	*vōs*
dat.	*mihi*	*nōbīs*	*tibi*	*vōbīs*
abl.	*mē*	*nōbīs*	*tē*	*vōbīs*

Persōna tertia (et prōnōmen dēmōnstrātīvum)

e|ī = i|ī

sēsē = sē

e|īs = i|īs

	singulāris masc.	fēm.	neutr.	plūrālis masc.	fēm.	neutr.	prōnōmen reflexīvum
nōm.	*i|s*	*e|a*	*i|d*	*i|ī*	*e|ae*	*e|a*	
acc.	*e|um*	*e|am*	*i|d*	*e|ōs*	*e|ās*	*e|a*	*sē*
gen.	*e|ius*	*e|ius*	*e|ius*	*e|ōrum*	*e|ārum*	*e|ōrum*	
dat.	*e|ī*	*e|ī*	*e|ī*	*i|īs*	*i|īs*	*i|īs*	*sibi*
abl.	*e|ō*	*e|ā*	*e|ō*	*i|īs*	*i|īs*	*i|īs*	*sē*

Prōnōmina possessīva

me|us, voc. sing. *mī*

eius, eōrum, eārum (gen. prōn. *is*)

	singulāris	plūrālis
pers. 1	*me|us -a -um*	*noster -tr|a -tr|um*
pers. 2	*tu|us -a -um*	*vester -tr|a -tr|um*
pers. 3	*su|us -a -um* (reflexīvum)	

Prōnōmina dēmōnstrātīva 15

[1]

	singulāris masc.	fēm.	neutr.	plūrālis masc.	fēm.	neutr.
nōm.	*hic*	*haec*	*hoc*	*hī*	*hae*	*haec*
acc.	*hunc*	*hanc*	*hoc*	*hōs*	*hās*	*haec*
gen.	*huius*	*huius*	*huius*	*hōrum*	*hārum*	*hōrum*
dat.	*huic*	*huic*	*huic*	*hīs*	*hīs*	*hīs*
abl.	*hōc*	*hāc*	*hōc*	*hīs*	*hīs*	*hīs*

[2]

	masc.	fēm.	neutr.	masc.	fēm.	neutr.
nōm.	*ill|e*	*ill|a*	*ill|ud*	*ill|ī*	*ill|ae*	*ill|a*
acc.	*ill|um*	*ill|am*	*ill|ud*	*ill|ōs*	*ill|ās*	*ill|a*
gen.	*ill|īus*	*ill|īus*	*ill|īus*	*ill|ōrum*	*ill|ārum*	*ill|ōrum*
dat.	*ill|ī*	*ill|ī*	*ill|ī*	*ill|īs*	*ill|īs*	*ill|īs*
abl.	*ill|ō*	*ill|ā*	*ill|ō*	*ill|īs*	*ill|īs*	*ill|īs*

[3] *ist|e -a -ud* dēclīnātur ut *ill|e -a -ud*.

[4] *ips|e -a -um* dēclīnātur ut *ill|e* praeter neutrum sing. *ips|um*.

[5] *is ea id*, dēmōnstrātīvum et persōnāle: vidē suprā!

[6] *ī-dem ea-dem idem* (< *is ea id* + *-dem*):

īdem < is-dem

-n-dem < -m-dem

eīdem = iīdem

eīsdem = iīsdem

	singulāris masc.	fēm.	neutr.	plūrālis masc.	fēm.	neutr.
nōm.	*īdem*	*eadem*	*idem*	*iīdem*	*eaedem*	*eadem*
acc.	*eundem*	*eandem*	*idem*	*eōsdem*	*eāsdem*	*eadem*
gen.	*eiusdem*	*eiusdem*	*eiusdem*	*eōrundem*	*eārundem*	*eōrundem*
dat.	*eīdem*	*eīdem*	*eīdem*	*iīsdem*	*iīsdem*	*iīsdem*
abl.	*eōdem*	*eādem*	*eōdem*	*iīsdem*	*iīsdem*	*iīsdem*

16 Prōnōmina interrogātīva

[1] *quis quae quid* (subst.); *quī/quis… quae… quod…* (adi.).

quid subst.
quī, quod adi.
quis, quae subst. et adi.

	singulāris			plūrālis		
	masc.	fēm.	neutr.	masc.	fēm.	neutr.
nōm.	*quis/quī*	*quae*	*quid/quod*	*quī*	*quae*	*quae*
acc.	*quem*	*quam*	*quid/quod*	*quōs*	*quās*	*quae*
gen.	*cuius*	*cuius*	*cuius*	*quōrum*	*quārum*	*quōrum*
dat.	*cui*	*cui*	*cui*	*quibus*	*quibus*	*quibus*
abl.	*quō*	*quā*	*quō*	*quibus*	*quibus*	*quibus*

[2] *uter utr|a utr|um*, gen. *utr|īus*, dat. *utr|ī* (ut *sōl|us* praeter *uter*).

Prōnōmen relātīvum

[1] *quī quae quod*

	singulāris			plūrālis		
	masc.	fēm.	neutr.	masc.	fēm.	neutr.
nōm.	*quī*	*quae*	*quod*	*quī*	*quae*	*quae*
acc.	*quem*	*quam*	*quod*	*quōs*	*quās*	*quae*
gen.	*cuius*	*cuius*	*cuius*	*quōrum*	*quārum*	*quōrum*
dat.	*cui*	*cui*	*cui*	*quibus*	*quibus*	*quibus*
abl.	*quō*	*quā*	*quō*	*quibus*	*quibus*	*quibus*

[2] *quī- quae- quod-cumque* (indēfinītum relātīvum) = *quis-quis quid-quid/quic-quid* (subst. indēcl.).

17 Prōnōmina indēfinīta

[1] *nēmō*, acc. *nēmin|em*, dat. *nēmin|ī*.

nēmō < ne- + homō

[2] *nihil*, neutrum indēclīnābile.

nīl = nihil

[3] *ūll|us -a -um* et *nūll|us -a -um* dēclīnantur ut *sōl|us*.

[4] *neuter -tr|a -tr|um* et *uter-que utr|a-que utr|um-que* dēclīnantur ut *uter*: gen. *neutr|īus, utr|īus-que*.

neuter < ne- + uter

[5] *alter -er|a -er|um*, gen. *-er|īus*, dat. *-er|ī*.

[6] *ali|us -a -ud*, dat. *ali|ī* (gen. *alter|īus*).

Ut *quis/quī* dēclīnantur haec:

[7] *ali-quis/-quī -qua -quid/-quod* et (*sī, nisi, nē, num*) *quis/quī qua quid/quod*.

n. pl. *(ali-)qua*

[8] *quis-quam quid-quam/quic-quam*.

[9] *quī-dam quae-dam quid-dam/quod-dam*, acc. sing. m. *quen-dam*, f. *quan-dam*, gen. plūr. m./n. *quōrun-dam*, f. *quārun-dam*.

-n-dam < -m-dam

[10] *quis-que quae-que quid-que/quod-que*.

[11] *quī- quae- quid-/quod-vīs = quī- quae- quid-/quod-libet*.

VERBA

Genus et modus 1

genera: āct.
pass.

Genera verbōrum sunt duo: **āctīvum**, ut *amat*, **passīvum**, ut *amātur*. Verba quibus deest genus āctīvum (praeter participia et gerundium), ut *cōnārī, loquī*, **dēpōnentia** dīcuntur.

modī: īnf. ind.
imp. coni.

Modī verbōrum sunt quattuor: **īnfīnītīvus**, ut *amāre*, **imperātīvus**, ut *amā*, **indicātīvus**, ut *amat*, **coniūnctīvus**, ut *amet*.

Tempus, numerus, persōna

tempora: praes.
imperf.
fut.
perf.
plūsqu.
fut. perf.

Tempora verbī sunt sex: **praesēns**, ut *amat*, **futūrum**, ut *amābit*, **praeteritum imperfectum**, ut *amābat*, **praeteritum perfectum**, ut *amāvit*, **praeteritum plūsquamperfectum**, ut *amāverat*, **futūrum perfectum**, ut *amāverit*.

numerī: sing.
plūr.

Numerī verbōrum sunt duo: **singulāris**, ut *amat*, **plūrālis**, ut *amant*.

persōnae: 1
2
3

Persōnae verbōrum sunt trēs: **prīma**, ut *amō*, **secunda**, ut *amās*, **tertia**, ut *amat*. Verba quibus dēsunt persōnae (praeter tertiam singulāris), ut *licēre, pudēre*, **impersōnālia** dīcuntur.

Coniugātiōnēs

coniugātiōnēs:
[1] *-āre/-ārī*
[2] *-ēre/-ērī*
[3] *-ere/-ī*
[4] *-īre/-īrī*

Coniugātiōnēs verbōrum sunt quattuor:

[1] Coniugātiō **prīma**: īnf. *-āre, -ārī* ut *amāre, cōnārī*.

[2] Coniugātiō **secunda**: īnf. *-ēre, -ērī* ut *monēre, verērī*.

[3] Coniugātiō **tertia**: īnf. *-ere, -ī* ut *legere, ūtī*.

[4] Coniugātiō **quārta**: īnf. *-īre, -īrī* ut *audīre, partīrī*.

Themata

themata:
thema praesentis [–]
thema perfectī [~]
thema supīnī [≈]

Themata verbōrum sunt tria:

[1] Thema **praesentis**, ut *amā-, monē-, leg-, audī-*.

[2] Thema **perfectī**, ut *amāv-, monu-, lēg-, audīv-*.

[3] Thema **supīnī**, ut *amāt-, monit-, lēct-, audīt-*.

Terminātiōnēs persōnālēs

post cōnsonantem
-ō -imus -or -imur
-is -itis -eris -iminī
-it -unt -itur -untur

[1]	Āctīvum		Passīvum	
	sing.	plūr.	sing.	plūr.
pers. 1	*-m/-ō*	*-mus*	*-r/-or*	*-mur*
pers. 2	*-s*	*-tis*	*-ris*	*-minī*
pers. 3	*-t*	*-nt*	*-tur*	*-ntur*

[2] Terminātiōnēs perfectī indicātīvī āctīvī:

	sing.	plūr.
pers. 1	*~ī*	*~imus*
pers. 2	*~istī*	*~istis*
pers. 3	*~it*	*~ērunt (~ēre)*

19 **Coniugātiō verbōrum**

[A] **Āctīvum**

Īnfīnītīvus

<table>
<tr><td colspan="2">praesēns</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td>[1, 2, 4]</td><td>[3]</td></tr>
<tr><td colspan="2">[1] amā|re</td><td>[2] monē|re</td><td>[3] leg|ere</td><td>[4] audī|re</td><td></td><td>–re</td><td>–ere</td></tr>
<tr><td colspan="2">perfectum</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td colspan="2">amāv|isse</td><td>monu|isse</td><td>lēg|isse</td><td>audīv|isse</td><td></td><td>~isse</td><td></td></tr>
<tr><td colspan="2">futūrum</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td colspan="2">amāt|ūr|um esse</td><td>monit|ūr|um esse</td><td>lēct|ūr|um esse</td><td>audīt|ūr|um esse</td><td></td><td colspan="2">≈ūr|us -a -um esse</td></tr>
</table>

Indicātīvus

<table>
<tr><td colspan="2">praesēns</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td>[1, 2, 4]</td><td>[3]</td></tr>
<tr><td>sing.</td><td>1</td><td>am|ō</td><td>mone|ō</td><td>leg|ō</td><td>audi|ō</td><td>–ō</td><td>–ō</td></tr>
<tr><td></td><td>2</td><td>amā|s</td><td>monē|s</td><td>leg|is</td><td>audī|s</td><td>–s</td><td>–is</td></tr>
<tr><td></td><td>3</td><td>ama|t</td><td>mone|t</td><td>leg|it</td><td>audi|t</td><td>–t</td><td>–it</td></tr>
<tr><td>plūr.</td><td>1</td><td>amā|mus</td><td>monē|mus</td><td>leg|imus</td><td>audī|mus</td><td>–mus</td><td>–imus</td></tr>
<tr><td></td><td>2</td><td>amā|tis</td><td>monē|tis</td><td>leg|itis</td><td>audī|tis</td><td>–tis</td><td>–itis</td></tr>
<tr><td></td><td>3</td><td>ama|nt</td><td>mone|nt</td><td>leg|unt</td><td>audi|unt</td><td>–(u)nt</td><td>–unt</td></tr>
<tr><td colspan="2">imperfectum</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td>[1, 2]</td><td>[3, 4]</td></tr>
<tr><td>sing.</td><td>1</td><td>amā|ba|m</td><td>monē|ba|m</td><td>leg|ēba|m</td><td>audi|ēba|m</td><td>–ba|m</td><td>–ēba|m</td></tr>
<tr><td></td><td>2</td><td>amā|bā|s</td><td>monē|bā|s</td><td>leg|ēbā|s</td><td>audi|ēbā|s</td><td>–bā|s</td><td>–ēbā|s</td></tr>
<tr><td></td><td>3</td><td>amā|ba|t</td><td>monē|ba|t</td><td>leg|ēba|t</td><td>audi|ēba|t</td><td>–ba|t</td><td>–ēba|t</td></tr>
<tr><td>plūr.</td><td>1</td><td>amā|bā|mus</td><td>monē|bā|mus</td><td>leg|ēbā|mus</td><td>audi|ēbā|mus</td><td>–bā|mus</td><td>–ēbā|mus</td></tr>
<tr><td></td><td>2</td><td>amā|bā|tis</td><td>monē|bā|tis</td><td>leg|ēbā|tis</td><td>audi|ēbā|tis</td><td>–bā|tis</td><td>–ēbā|tis</td></tr>
<tr><td></td><td>3</td><td>amā|ba|nt</td><td>monē|ba|nt</td><td>leg|ēba|nt</td><td>audi|ēba|nt</td><td>–ba|nt</td><td>–ēba|nt</td></tr>
<tr><td colspan="2">futūrum</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td>[1, 2]</td><td>[3, 4]</td></tr>
<tr><td>sing.</td><td>1</td><td>amā|b|ō</td><td>monē|b|ō</td><td>leg|a|m</td><td>audi|a|m</td><td>–b|ō</td><td>–a|m</td></tr>
<tr><td></td><td>2</td><td>amā|b|is</td><td>monē|b|is</td><td>leg|ē|s</td><td>audi|ē|s</td><td>–b|is</td><td>–ē|s</td></tr>
<tr><td></td><td>3</td><td>amā|b|it</td><td>monē|b|it</td><td>leg|e|t</td><td>audi|e|t</td><td>–b|it</td><td>–e|t</td></tr>
<tr><td>plūr.</td><td>1</td><td>amā|b|imus</td><td>monē|b|imus</td><td>leg|ē|mus</td><td>audi|ē|mus</td><td>–b|imus</td><td>–ē|mus</td></tr>
<tr><td></td><td>2</td><td>amā|b|itis</td><td>monē|b|itis</td><td>leg|ē|tis</td><td>audi|ē|tis</td><td>–b|itis</td><td>–ē|tis</td></tr>
<tr><td></td><td>3</td><td>amā|b|unt</td><td>monē|b|unt</td><td>leg|e|nt</td><td>audi|e|nt</td><td>–b|unt</td><td>–e|nt</td></tr>
<tr><td colspan="2">perfectum</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>sing.</td><td>1</td><td>amāv|ī</td><td>monu|ī</td><td>lēg|ī</td><td>audīv|ī</td><td>~ī</td><td></td></tr>
<tr><td></td><td>2</td><td>amāv|istī</td><td>monu|istī</td><td>lēg|istī</td><td>audīv|istī</td><td>~istī</td><td></td></tr>
<tr><td></td><td>3</td><td>amāv|it</td><td>monu|it</td><td>lēg|it</td><td>audīv|it</td><td>~it</td><td></td></tr>
<tr><td>plūr.</td><td>1</td><td>amāv|imus</td><td>monu|imus</td><td>lēg|imus</td><td>audīv|imus</td><td>~imus</td><td></td></tr>
<tr><td></td><td>2</td><td>amāv|istis</td><td>monu|istis</td><td>lēg|istis</td><td>audīv|istis</td><td>~istis</td><td></td></tr>
<tr><td></td><td>3</td><td>amāv|ērunt</td><td>monu|ērunt</td><td>lēg|ērunt</td><td>audīv|ērunt</td><td>~ērunt</td><td></td></tr>
<tr><td colspan="2">plūsquamperfectum</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>sing.</td><td>1</td><td>amāv|era|m</td><td>monu|era|m</td><td>lēg|era|m</td><td>audīv|era|m</td><td>~era|m</td><td></td></tr>
<tr><td></td><td>2</td><td>amāv|erā|s</td><td>monu|erā|s</td><td>lēg|erā|s</td><td>audīv|erā|s</td><td>~erā|s</td><td></td></tr>
<tr><td></td><td>3</td><td>amāv|era|t</td><td>monu|era|t</td><td>lēg|era|t</td><td>audīv|era|t</td><td>~era|t</td><td></td></tr>
<tr><td>plūr.</td><td>1</td><td>amāv|erā|mus</td><td>monu|erā|mus</td><td>lēg|erā|mus</td><td>audīv|erā|mus</td><td>~erā|mus</td><td></td></tr>
<tr><td></td><td>2</td><td>amāv|erā|tis</td><td>monu|erā|tis</td><td>lēg|erā|tis</td><td>audīv|erā|tis</td><td>~erā|tis</td><td></td></tr>
<tr><td></td><td>3</td><td>amāv|era|nt</td><td>monu|era|nt</td><td>lēg|era|nt</td><td>audīv|era|nt</td><td>~era|nt</td><td></td></tr>
<tr><td colspan="2">futūrum perfectum</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>sing.</td><td>1</td><td>amāv|er|ō</td><td>monu|er|ō</td><td>lēg|er|ō</td><td>audīv|er|ō</td><td>~er|ō</td><td></td></tr>
<tr><td></td><td>2</td><td>amāv|eri|s</td><td>monu|eri|s</td><td>lēg|eri|s</td><td>audīv|eri|s</td><td>~eri|s</td><td></td></tr>
<tr><td></td><td>3</td><td>amāv|eri|t</td><td>monu|eri|t</td><td>lēg|eri|t</td><td>audīv|eri|t</td><td>~eri|t</td><td></td></tr>
<tr><td>plūr.</td><td>1</td><td>amāv|eri|mus</td><td>monu|eri|mus</td><td>lēg|eri|mus</td><td>audīv|eri|mus</td><td>~eri|mus</td><td></td></tr>
<tr><td></td><td>2</td><td>amāv|eri|tis</td><td>monu|eri|tis</td><td>lēg|eri|tis</td><td>audīv|eri|tis</td><td>~eri|tis</td><td></td></tr>
<tr><td></td><td>3</td><td>amāv|eri|nt</td><td>monu|eri|nt</td><td>lēg|eri|nt</td><td>audīv|eri|nt</td><td>~eri|nt</td><td></td></tr>
</table>

<table>
<tr><td></td><td></td><td colspan="5">Coniūnctīvus</td></tr>
<tr><td>[1]</td><td>[2, 3, 4]</td><td colspan="5">praesēns</td></tr>
<tr><td>(–)e|m</td><td>–a|m</td><td>sing. 1</td><td>am|e|m</td><td>mone|a|m</td><td>leg|a|m</td><td>audi|a|m</td></tr>
<tr><td>(–)ē|s</td><td>–ā|s</td><td>2</td><td>am|ē|s</td><td>mone|ā|s</td><td>leg|ā|s</td><td>audi|ā|s</td></tr>
<tr><td>(–)e|t</td><td>–a|t</td><td>3</td><td>am|e|t</td><td>mone|a|t</td><td>leg|a|t</td><td>audi|a|t</td></tr>
<tr><td>(–)ē|mus</td><td>–ā|mus</td><td>plūr. 1</td><td>am|ē|mus</td><td>mone|ā|mus</td><td>leg|ā|mus</td><td>audi|ā|mus</td></tr>
<tr><td>(–)ē|tis</td><td>–ā|tis</td><td>2</td><td>am|ē|tis</td><td>mone|ā|tis</td><td>leg|ā|tis</td><td>audi|ā|tis</td></tr>
<tr><td>(–)e|nt</td><td>–a|nt</td><td>3</td><td>am|e|nt</td><td>mone|a|nt</td><td>leg|a|nt</td><td>audi|a|nt</td></tr>
<tr><td>[1, 2, 4]</td><td>[3]</td><td colspan="5">imperfectum</td></tr>
<tr><td>–re|m</td><td>–ere|m</td><td>sing. 1</td><td>amā|re|m</td><td>monē|re|m</td><td>leg|ere|m</td><td>audī|re|m</td></tr>
<tr><td>–rē|s</td><td>–erē|s</td><td>2</td><td>amā|rē|s</td><td>monē|rē|s</td><td>leg|erē|s</td><td>audī|rē|s</td></tr>
<tr><td>–re|t</td><td>–ere|t</td><td>3</td><td>amā|re|t</td><td>monē|re|t</td><td>leg|ere|t</td><td>audī|re|t</td></tr>
<tr><td>–rē|mus</td><td>–erē|mus</td><td>plūr. 1</td><td>amā|rē|mus</td><td>monē|rē|mus</td><td>leg|erē|mus</td><td>audī|rē|mus</td></tr>
<tr><td>–rē|tis</td><td>–erē|tis</td><td>2</td><td>amā|rē|tis</td><td>monē|rē|tis</td><td>leg|erē|tis</td><td>audī|rē|tis</td></tr>
<tr><td>–re|nt</td><td>–ere|nt</td><td>3</td><td>amā|re|nt</td><td>monē|re|nt</td><td>leg|ere|nt</td><td>audī|re|nt</td></tr>
<tr><td></td><td></td><td colspan="5">perfectum</td></tr>
<tr><td>~eri|m</td><td></td><td>sing. 1</td><td>amāv|eri|m</td><td>monu|eri|m</td><td>lēg|eri|m</td><td>audīv|eri|m</td></tr>
<tr><td>~eri|s</td><td></td><td>2</td><td>amāv|eri|s</td><td>monu|eri|s</td><td>lēg|eri|s</td><td>audīv|eri|s</td></tr>
<tr><td>~eri|t</td><td></td><td>3</td><td>amāv|eri|t</td><td>monu|eri|t</td><td>lēg|eri|t</td><td>audīv|eri|t</td></tr>
<tr><td>~eri|mus</td><td></td><td>plūr. 1</td><td>amāv|eri|mus</td><td>monu|eri|mus</td><td>lēg|eri|mus</td><td>audīv|eri|mus</td></tr>
<tr><td>~eri|tis</td><td></td><td>2</td><td>amāv|eri|tis</td><td>monu|eri|tis</td><td>lēg|eri|tis</td><td>audīv|eri|tis</td></tr>
<tr><td>~eri|nt</td><td></td><td>3</td><td>amāv|eri|nt</td><td>monu|eri|nt</td><td>lēg|eri|nt</td><td>audīv|eri|nt</td></tr>
<tr><td></td><td></td><td colspan="5">plūsquamperfectum</td></tr>
<tr><td>~isse|m</td><td></td><td>sing. 1</td><td>amāv|isse|m</td><td>monu|isse|m</td><td>lēg|isse|m</td><td>audīv|isse|m</td></tr>
<tr><td>~issē|s</td><td></td><td>2</td><td>amāv|issē|s</td><td>monu|issē|s</td><td>lēg|issē|s</td><td>audīv|issē|s</td></tr>
<tr><td>~isse|t</td><td></td><td>3</td><td>amāv|isse|t</td><td>monu|isse|t</td><td>lēg|isse|t</td><td>audīv|isse|t</td></tr>
<tr><td>~issē|mus</td><td></td><td>plūr. 1</td><td>amāv|issē|mus</td><td>monu|issē|mus</td><td>lēg|issē|mus</td><td>audīv|issē|mus</td></tr>
<tr><td>~issē|tis</td><td></td><td>2</td><td>amāv|issē|tis</td><td>monu|issē|tis</td><td>lēg|issē|tis</td><td>audīv|issē|tis</td></tr>
<tr><td>~isse|nt</td><td></td><td>3</td><td>amāv|isse|nt</td><td>monu|isse|nt</td><td>lēg|isse|nt</td><td>audīv|isse|nt</td></tr>
<tr><td></td><td></td><td colspan="5">Imperātīvus</td></tr>
<tr><td>[1, 2, 4]</td><td>[3]</td><td colspan="5">praesēns</td></tr>
<tr><td>–</td><td>–e</td><td>sing.</td><td>amā</td><td>monē</td><td>leg|e</td><td>audī</td></tr>
<tr><td>–te</td><td>–ite</td><td>plūr.</td><td>amā|te</td><td>monē|te</td><td>leg|ite</td><td>audī|te</td></tr>
<tr><td></td><td></td><td colspan="5">futūrum</td></tr>
<tr><td>–tō</td><td>–itō</td><td>sing.</td><td>amā|tō</td><td>monē|tō</td><td>leg|itō</td><td>audī|tō</td></tr>
<tr><td>–tōte</td><td>–itōte</td><td>plūr.</td><td>amā|tōte</td><td>monē|tōte</td><td>leg|itōte</td><td>audī|tōte</td></tr>
<tr><td></td><td></td><td colspan="5">Participia</td></tr>
<tr><td>[1, 2]</td><td>[3, 4]</td><td colspan="5">praesēns</td></tr>
<tr><td>–ns
–nt|is</td><td>–ēns
–ent|is</td><td></td><td>amā|ns -ant|is</td><td>monē|ns -ent|is</td><td>leg|ēns -ent|is</td><td>audi|ēns -ent|is</td></tr>
<tr><td></td><td></td><td colspan="5">futūrum</td></tr>
<tr><td>≈ūr|us -a -um</td><td></td><td></td><td>amāt|ūr|us
-a -um</td><td>monit|ūr|us
-a -um</td><td>lēct|ūr|us
-a -um</td><td>audīt|ūr|us
-a -um</td></tr>
<tr><td></td><td></td><td colspan="5">Supīna</td></tr>
<tr><td>≈um</td><td></td><td>I</td><td>amāt|um</td><td>monit|um</td><td>lēct|um</td><td>audīt|um</td></tr>
<tr><td>≈ū</td><td></td><td>II</td><td>amāt|ū</td><td>monit|ū</td><td>lēct|ū</td><td>audīt|ū</td></tr>
<tr><td>[1, 2]</td><td>[3, 4]</td><td colspan="5">Gerundium</td></tr>
<tr><td>–nd|um</td><td>–end|um</td><td>acc.</td><td>ama|nd|um</td><td>mone|nd|um</td><td>leg|end|um</td><td>audi|end|um</td></tr>
<tr><td>–nd|ī</td><td>–end|ī</td><td>gen.</td><td>ama|nd|ī</td><td>mone|nd|ī</td><td>leg|end|ī</td><td>audi|end|ī</td></tr>
<tr><td>–nd|ō</td><td>–end|ō</td><td>abl.</td><td>ama|nd|ō</td><td>mone|nd|ō</td><td>leg|end|ō</td><td>audi|end|ō</td></tr>
</table>

[B] **Passīvum**

Īnfīnītīvus

	[1]	[2]	[3]	[4]	[1, 2, 4]	[3]
praesēns	*amā|rī*	*monē|rī*	*leg|ī*	*audī|rī*	*–rī*	*–ī*
perfectum	*amāt|um esse*	*monit|um esse*	*lēct|um esse*	*audīt|um esse*	*≈us -a -um esse*	
futūrum	*amāt|um īrī*	*monit|um īrī*	*lēct|um īrī*	*audīt|um īrī*	*≈um īrī*	

Indicātīvus

praesēns

					[1, 2, 4]	[3]
sing. 1	*am|or*	*mone|or*	*leg|or*	*audi|or*	*–or*	*–or*
2	*amā|ris*	*monē|ris*	*leg|eris*	*audī|ris*	*–ris*	*–eris*
3	*amā|tur*	*monē|tur*	*leg|itur*	*audī|tur*	*–tur*	*–itur*
plūr. 1	*amā|mur*	*monē|mur*	*leg|imur*	*audī|mur*	*–mur*	*–imur*
2	*amā|minī*	*monē|minī*	*leg|iminī*	*audī|minī*	*–minī*	*–iminī*
3	*ama|ntur*	*mone|ntur*	*leg|untur*	*audi|untur*	*–(u)ntur*	*–untur*

imperfectum

					[1, 2]	[3, 4]
sing. 1	*amā|ba|r*	*monē|ba|r*	*leg|ēba|r*	*audi|ēba|r*	*–ba|r*	*–ēba|r*
2	*amā|bā|ris*	*monē|bā|ris*	*leg|ēbā|ris*	*audi|ēbā|ris*	*–bā|ris*	*–ēbā|ris*
3	*amā|bā|tur*	*monē|bā|tur*	*leg|ēbā|tur*	*audi|ēbā|tur*	*–bā|tur*	*–ēbā|tur*
plūr. 1	*amā|bā|mur*	*monē|bā|mur*	*leg|ēbā|mur*	*audi|ēbā|mur*	*–bā|mur*	*–ēbā|mur*
2	*amā|bā|minī*	*monē|bā|minī*	*leg|ēbā|minī*	*audi|ēbā|minī*	*–bā|minī*	*–ēbā|minī*
3	*amā|ba|ntur*	*monē|ba|ntur*	*leg|ēba|ntur*	*audi|ēba|ntur*	*–ba|ntur*	*–ēba|ntur*

futūrum

					[1, 2]	[3, 4]
sing. 1	*amā|b|or*	*monē|b|or*	*leg|a|r*	*audi|a|r*	*–b|or*	*–a|r*
2	*amā|b|eris*	*monē|b|eris*	*leg|ē|ris*	*audi|ē|ris*	*–b|eris*	*–ē|ris*
3	*amā|b|itur*	*monē|b|itur*	*leg|ē|tur*	*audi|ē|tur*	*–b|itur*	*–ē|tur*
plūr. 1	*amā|b|imur*	*monē|b|imur*	*leg|ē|mur*	*audi|ē|mur*	*–b|imur*	*–ē|mur*
2	*amā|b|iminī*	*monē|b|iminī*	*leg|ē|minī*	*audi|ē|minī*	*–b|iminī*	*–ē|minī*
3	*amā|b|untur*	*monē|b|untur*	*leg|e|ntur*	*audi|e|ntur*	*–b|untur*	*–e|ntur*

perfectum

sing.	*amāt|us*	*monit|us*	*lēct|us*	*audīt|us*	*≈us -a (-um)*
1	*sum*	*sum*	*sum*	*sum*	*sum*
2	*es*	*es*	*es*	*es*	*es*
3	*est*	*est*	*est*	*est*	*est*
plūr.	*amāt|ī*	*monit|ī*	*lēct|ī*	*audīt|ī*	*≈ī -ae (-a)*
1	*sumus*	*sumus*	*sumus*	*sumus*	*sumus*
2	*estis*	*estis*	*estis*	*estis*	*estis*
3	*sunt*	*sunt*	*sunt*	*sunt*	*sunt*

plūsquamperfectum

sing.	*amāt|us*	*monit|us*	*lēct|us*	*audīt|us*	*≈us -a (-um)*
1	*eram*	*eram*	*eram*	*eram*	*eram*
2	*erās*	*erās*	*erās*	*erās*	*erās*
3	*erat*	*erat*	*erat*	*erat*	*erat*
plūr.	*amāt|ī*	*monit|ī*	*lēct|ī*	*audīt|ī*	*≈ī -ae (-a)*
1	*erāmus*	*erāmus*	*erāmus*	*erāmus*	*erāmus*
2	*erātis*	*erātis*	*erātis*	*erātis*	*erātis*
3	*erant*	*erant*	*erant*	*erant*	*erant*

futūrum perfectum

≈us -a (-um)		sing.	*amāt|us*	*monit|us*	*lēct|us*	*audīt|us*
erō		1	*erō*	*erō*	*erō*	*erō*
eris		2	*eris*	*eris*	*eris*	*eris*
erit		3	*erit*	*erit*	*erit*	*erit*
≈ī -ae (-a)		plūr.	*amāt|ī*	*monit|ī*	*lēct|ī*	*audīt|ī*
erimus		1	*erimus*	*erimus*	*erimus*	*erimus*
eritis		2	*eritis*	*eritis*	*eritis*	*eritis*
erunt		3	*erunt*	*erunt*	*erunt*	*erunt*

Coniūnctīvus

praesēns

[1]	[2, 3, 4]					
(–)e|r	*–a|r*	sing. 1	*am|e|r*	*mone|a|r*	*leg|a|r*	*audi|a|r*
(–)ē|ris	*–ā|ris*	2	*am|ē|ris*	*mone|ā|ris*	*leg|ā|ris*	*audi|ā|ris*
(–)ē|tur	*–ā|tur*	3	*am|ē|tur*	*mone|ā|tur*	*leg|ā|tur*	*audi|ā|tur*
(–)ē|mur	*–ā|mur*	plūr. 1	*am|ē|mur*	*mone|ā|mur*	*leg|ā|mur*	*audi|ā|mur*
(–)ē|minī	*–ā|minī*	2	*am|ē|minī*	*mone|ā|minī*	*leg|ā|minī*	*audi|ā|minī*
(–)e|ntur	*–a|ntur*	3	*am|e|ntur*	*mone|a|ntur*	*leg|a|ntur*	*audi|a|ntur*

imperfectum

[1, 2, 4]	[3]					
–re|r	*–ere|r*	sing. 1	*amā|re|r*	*monē|re|r*	*leg|ere|r*	*audī|re|r*
–rē|ris	*–erē|ris*	2	*amā|rē|ris*	*monē|rē|ris*	*leg|erē|ris*	*audī|rē|ris*
–rē|tur	*–erē|tur*	3	*amā|rē|tur*	*monē|rē|tur*	*leg|erē|tur*	*audī|rē|tur*
–rē|mur	*–erē|mur*	plūr. 1	*amā|rē|mur*	*monē|rē|mur*	*leg|erē|mur*	*audī|rē|mur*
–rē|minī	*–erē|minī*	2	*amā|rē|minī*	*monē|rē|minī*	*leg|erē|minī*	*audī|rē|minī*
–re|ntur	*–ere|ntur*	3	*amā|re|ntur*	*monē|re|ntur*	*leg|ere|ntur*	*audī|re|ntur*

perfectum

≈us -a (-um)		sing.	*amāt|us*	*monit|us*	*lēct|us*	*audīt|us*
sim		1	*sim*	*sim*	*sim*	*sim*
sīs		2	*sīs*	*sīs*	*sīs*	*sīs*
sit		3	*sit*	*sit*	*sit*	*sit*
≈ī -ae (-a)		plūr.	*amāt|ī*	*monit|ī*	*lēct|ī*	*audīt|ī*
sīmus		1	*sīmus*	*sīmus*	*sīmus*	*sīmus*
sītis		2	*sītis*	*sītis*	*sītis*	*sītis*
sint		3	*sint*	*sint*	*sint*	*sint*

plūsquamperfectum

≈us -a (-um)		sing.	*amāt|us*	*monit|us*	*lēct|us*	*audīt|us*
essem		1	*essem*	*essem*	*essem*	*essem*
essēs		2	*essēs*	*essēs*	*essēs*	*essēs*
esset		3	*esset*	*esset*	*esset*	*esset*
≈ī -ae (-a)		plūr.	*amāt|ī*	*monit|ī*	*lēct|ī*	*audīt|ī*
essēmus		1	*essēmus*	*essēmus*	*essēmus*	*essēmus*
essētis		2	*essētis*	*essētis*	*essētis*	*essētis*
essent		3	*essent*	*essent*	*essent*	*essent*

Participium

perfectum

≈us -a -um			*amāt|us*	*monit|us*	*lēct|us*	*audīt|us*
			-a -um	*-a -um*	*-a -um*	*-a -um*

Gerundīvum

[1, 2]	[3, 4]					
–nd|us -a	*–end|us -a*		*ama|nd|us*	*mone|nd|us*	*leg|end|us*	*audi|end|us*
-um	*-um*		*-a -um*	*-a -um*	*-a -um*	*-a -um*

20 Verba dēpōnentia

Īnfīnītīvus

					[1, 2, 4]	[3]
praes.	*cōnā|rī*	*verē|rī*	*ūt|ī*	*partī|rī*	*–rī*	*–ī*
perf.	*cōnāt|um esse*	*verit|um esse*	*ūs|um esse*	*partīt|um esse*	*≈us -a -um esse*	
fut.	*cōnāt|ūr|um esse*	*verit|ūr|um esse*	*ūs|ūr|um esse*	*partīt|ūr|um esse*	*≈ūr|us -a -um esse*	

Indicātīvus

praes.	*cōnā|tur*	*verē|tur*	*ūt|itur*	*partī|tur*	*–(i)tur*	
imperf.	*cōnā|bā|tur*	*verē|bā|tur*	*ūt|ēbā|tur*	*parti|ēbā|tur*	*–(ē)bā|tur*	
fut.	*cōnā|b|itur*	*verē|b|itur*	*ūt|ē|tur*	*parti|ē|tur*	*–b|itur*	*–ē|tur*
perf.	*cōnāt|us est*	*verit|us est*	*ūs|us est*	*partīt|us est*	*≈us -a -um est*	
plūsqu.	*cōnāt|us erat*	*verit|us erat*	*ūs|us erat*	*partīt|us erat*	*≈us -a -um erat*	
fut. perf.	*cōnāt|us erit*	*verit|us erit*	*ūs|us erit*	*partīt|us erit*	*≈us -a -um erit*	

Coniūnctīvus

praes.	*cōn|ē|tur*	*vere|ā|tur*	*ūt|ā|tur*	*parti|ā|tur*	*(–)ē|tur*	*–ā|tur*
imperf.	*cōnā|rē|tur*	*verē|rē|tur*	*ūt|erē|tur*	*partī|rē|tur*	*–(e)rē|tur*	
perf.	*cōnāt|us sit*	*verit|us sit*	*ūs|us sit*	*partīt|us sit*	*≈us -a -um sit*	
plūsqu.	*cōnāt|us esset*	*verit|us esset*	*ūs|us esset*	*partīt|us esset*	*≈us -a -um esset*	

Imperātīvus

					[1, 2, 4]	[3]
sing.	*cōnā|re*	*verē|re*	*ūt|ere*	*partī|re*	*–re*	*–ere*
plūr.	*cōnā|minī*	*verē|minī*	*ūt|iminī*	*partī|minī*	*–minī*	*–iminī*

Participia

					[1, 2]	[3, 4]
praes.	*cōnā|ns*	*verē|ns*	*ūt|ēns*	*parti|ēns*	*–ns*	*–ēns*
perf.	*cōnāt|us*	*verit|us*	*ūs|us*	*partīt|us*	*≈us -a -um*	
fut.	*cōnāt|ūr|us*	*verit|ūr|us*	*ūs|ūr|us*	*partīt|ūr|us*	*≈ūr|us -a -um*	

Supīna	*cōnāt|um -ū*	*verit|um -ū*	*ūs|um -ū*	*partīt|um -ū*	*≈um ≈ū*	

Gerundium

				[1, 2]	[3, 4]
cōna|nd|um	*vere|nd|um*	*ūt|end|um*	*parti|end|um*	*–nd|um*	*–end|um*

Gerundīvum

cōna|nd|us	*vere|nd|us*	*ūt|end|us*	*parti|end|us*	*–nd|us -a -um*	*–end|us -a -um*

21 Coniugātiō tertia: thema praesentis *-i*

Exempla: ***capere, patī*** (thema praesentis: *capi-, pati-*).

i > e ante *r*

Īnfīnītīvus

	āct.	pass.	dēp.
praesēns	*cape|re*	*cap|ī*	*pat|ī*

*cape\|re < *capi\|re*
*capī < *capi\|ī*
*patī < *pati\|ī*

Indicātīvus

praesēns				
sing.	1	*capi|ō*	*capi|or*	*pati|or*
	2	*capi|s*	*cape|ris*	*pate|ris*
	3	*capi|t*	*capi|tur*	*pati|tur*
plūr.	1	*capi|mus*	*capi|mur*	*pati|mur*
	2	*capi|tis*	*capi|minī*	*pati|minī*
	3	*capi|unt*	*capi|untur*	*pati|untur*
imperfectum				
sing.	1	*capi|ēba|m*	*capi|ēba|r*	*pati|ēba|r*
	2	*capi|ēbā|s*	*capi|ēbā|ris*	*pati|ēbā|ris*
	3	*capi|ēba|t*	*capi|ēbā|tur*	*pati|ēbā|tur*
plūr.	1	*capi|ēbā|mus*	*capi|ēbā|mur*	*pati|ēbā|mur*
	2	*capi|ēbā|tis*	*capi|ēbā|minī*	*pati|ēbā|minī*
	3	*capi|ēba|nt*	*capi|ēba|ntur*	*pati|ēba|ntur*

*cape\|ris < *capi\|ris*
*pate\|ris < *pati\|ris*

<table>
<tr><td colspan="2">futūrum</td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>sing.</td><td>1</td><td>capi|a|m</td><td>capi|a|r</td><td>pati|a|r</td></tr>
<tr><td></td><td>2</td><td>capi|ē|s</td><td>capi|ē|ris</td><td>pati|ē|ris</td></tr>
<tr><td></td><td>3</td><td>capi|e|t</td><td>capi|ē|tur</td><td>pati|ē|tur</td></tr>
<tr><td>plūr.</td><td>1</td><td>capi|ē|mus</td><td>capi|ē|mur</td><td>pati|ē|mur</td></tr>
<tr><td></td><td>2</td><td>capi|ē|tis</td><td>capi|ē|minī</td><td>pati|ē|minī</td></tr>
<tr><td></td><td>3</td><td>capi|e|nt</td><td>capi|e|ntur</td><td>pati|e|ntur</td></tr>
</table>

Coniūnctīvus

<table>
<tr><td colspan="2">praesēns</td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>sing.</td><td>1</td><td>capi|a|m</td><td>capi|a|r</td><td>pati|a|r</td></tr>
<tr><td></td><td>2</td><td>capi|ā|s</td><td>capi|ā|ris</td><td>pati|ā|ris</td></tr>
<tr><td></td><td>3</td><td>capi|a|t</td><td>capi|ā|tur</td><td>pati|ā|tur</td></tr>
<tr><td>plūr.</td><td>1</td><td>capi|ā|mus</td><td>capi|ā|mur</td><td>pati|ā|mur</td></tr>
<tr><td></td><td>2</td><td>capi|ā|tis</td><td>capi|ā|minī</td><td>pati|ā|minī</td></tr>
<tr><td></td><td>3</td><td>capi|a|nt</td><td>capi|a|ntur</td><td>pati|a|ntur</td></tr>
</table>

*cape|rem < *capi|rem*

<table>
<tr><td colspan="2">imperfectum</td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>sing.</td><td>1</td><td>cape|re|m</td><td>cape|re|r</td><td>pate|re|r</td></tr>
<tr><td></td><td>2</td><td>cape|rē|s</td><td>cape|rē|ris</td><td>pate|rē|ris</td></tr>
<tr><td></td><td>3</td><td>cape|re|t</td><td>cape|rē|tur</td><td>pate|rē|tur</td></tr>
<tr><td>plūr.</td><td>1</td><td>cape|rē|mus</td><td>cape|rē|mur</td><td>pate|rē|mur</td></tr>
<tr><td></td><td>2</td><td>cape|rē|tis</td><td>cape|rē|minī</td><td>pate|rē|minī</td></tr>
<tr><td></td><td>3</td><td>cape|re|nt</td><td>cape|re|ntur</td><td>pate|re|ntur</td></tr>
</table>

*cape < *capi*

<table>
<tr><td>Imperātīvus</td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>sing.</td><td>cape</td><td></td><td>pate|re</td></tr>
<tr><td>plūr.</td><td>capi|te</td><td></td><td>pati|minī</td></tr>
<tr><td>Participium praesēns</td><td>capi|ēns -ent|is</td><td></td><td>pati|ēns -ent|is</td></tr>
<tr><td>Gerundium</td><td>capi|end|um</td><td></td><td>pati|end|um</td></tr>
<tr><td>Gerundīvum</td><td></td><td>capi|end|us</td><td>pati|end|us</td></tr>
</table>

Verba anōmala I: thema praesentis 22

er- ante vōcālem

1. Īnfīnītīvus ***es|se*** (thema *es-*, *er-*, *s-*).

item: *ab- ad- de- in- inter- prae- prōd- super-esse*

prōd-est prō-sunt
prōd-e... prō-s...
dē-est dē-sunt
in-est īn-sunt

<table>
<tr><td colspan="3">Indicātīvus</td><td colspan="2">Coniūnctīvus</td><td colspan="2">Imperātīvus</td></tr>
<tr><td>praes.</td><td>imperf.</td><td>fut.</td><td>praes.</td><td>imperf.</td><td>praes.</td><td>fut.</td></tr>
<tr><td>s|um</td><td>er|a|m</td><td>er|ō</td><td>s|i|m</td><td>es|se|m</td><td>es</td><td>es|tō</td></tr>
<tr><td>es</td><td>er|ā|s</td><td>er|is</td><td>s|ī|s</td><td>es|sē|s</td><td>es|te</td><td>es|tōte</td></tr>
<tr><td>es|t</td><td>er|a|t</td><td>er|it</td><td>s|i|t</td><td>es|se|t</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>s|umus</td><td>er|ā|mus</td><td>er|imus</td><td>s|ī|mus</td><td>es|sē|mus</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>es|tis</td><td>er|ā|tis</td><td>er|itis</td><td>s|ī|tis</td><td>es|sē|tis</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>s|unt</td><td>er|a|nt</td><td>er|unt</td><td>s|i|nt</td><td>es|se|nt</td><td></td><td></td></tr>
</table>

2. Īnfīnītīvus ***posse***.

pot-e...
pos-s...

<table>
<tr><td colspan="3">Indicātīvus</td><td colspan="2">Coniūnctīvus</td></tr>
<tr><td>praes.</td><td>imperf.</td><td>fut.</td><td>praes.</td><td>imperf.</td></tr>
<tr><td>pos-sum</td><td>pot-eram</td><td>pot-erō</td><td>pos-sim</td><td>possem</td></tr>
<tr><td>pot-es</td><td>pot-erās</td><td>pot-eris</td><td>pos-sīs</td><td>possēs</td></tr>
<tr><td>pot-est</td><td>pot-erat</td><td>pot-erit</td><td>pos-sit</td><td>posset</td></tr>
<tr><td>pos-sumus</td><td>pot-erāmus</td><td>pot-erimus</td><td>pos-sīmus</td><td>possēmus</td></tr>
<tr><td>pot-estis</td><td>pot-erātis</td><td>pot-eritis</td><td>pos-sītis</td><td>possētis</td></tr>
<tr><td>pos-sunt</td><td>pot-erant</td><td>pot-erunt</td><td>pos-sint</td><td>possent</td></tr>
</table>

3. Īnfīnītīvus *velle, nōlle, mālle.*

nōlle < *ne-* + *velle*
mālle < *magis* + *velle*

Indicātīvus

praes.	*vol|ō*	*nōl|ō*	*māl|ō*
	vīs	*nōn vīs*	*māvīs*
	vul|t	*nōn vult*	*māvult*
	vol|umus	*nōl|umus*	*māl|umus*
	vul|tis	*nōn vultis*	*māvultis*
	vol|unt	*nōl|unt*	*māl|unt*
imperf.	*vol|ēba|m*	*nōl|ēba|m*	*māl|ēba|m*
	vol|ēbā|s	*nōl|ēbā|s*	*māl|ēbā|s*
fut.	*vol|a|m*	*nōl|a|m*	*māl|a|m*
	vol|ē|s	*nōl|ē|s*	*māl|ē|s*

Coniūnctīvus

praes.	*vel|i|m*	*nōl|i|m*	*māl|i|m*
	vel|ī|s	*nōl|ī|s*	*māl|ī|s*
	vel|i|t	*nōl|i|t*	*māl|i|t*
	vel|ī|mus	*nōl|ī|mus*	*māl|ī|mus*
	vel|ī|tis	*nōl|ī|tis*	*māl|ī|tis*
	vel|i|nt	*nōl|i|nt*	*māl|i|nt*
imperf.	*velle|m*	*nōlle|m*	*mālle|m*
	vellē|s	*nōllē|s*	*māllē|s*
	velle|t	*nōlle|t*	*mālle|t*
	vellē|mus	*nōllē|mus*	*māllē|mus*
	vellē|tis	*nōllē|tis*	*māllē|tis*
	velle|nt	*nōlle|nt*	*mālle|nt*

Participium

praes.	*vol|ēns*	*nōl|ēns*

Imperātīvus

sing.	*nōl|ī*
plūr.	*nōl|īte*

nōl\|ī -īte + īnf.

4. Īnfīnītīvus *ī\|re.*

Indicātīvus			Coniūnctīvus		Imperātīvus	
praes.	imperf.	fut.	praes.	imperf.	praes.	fut.
e|ō	*ī|ba|m*	*ī|b|ō*	*e|a|m*	*ī|re|m*	*ī*	*ī|tō*
ī|s	*ī|bā|s*	*ī|b|is*	*e|ā|s*	*ī|rē|s*	*ī|te*	*ī|tōte*
i|t	*ī|ba|t*	*ī|b|it*	*e|a|t*	*ī|re|t*	Participium	
ī|mus	*ī|bā|mus*	*ī|b|imus*	*e|ā|mus*	*ī|rē|mus*	*i|ēns e|unt|is*	
ī|tis	*ī|bā|tis*	*ī|b|itis*	*e|ā|tis*	*ī|rē|tis*	Gerundium	
e|unt	*ī|ba|nt*	*ī|b|unt*	*e|a|nt*	*ī|re|nt*	*e|und|um*	

pass. (impersōnāle)
ī\|rī
ī\|tur ī\|bā\|tur ī\|b\|itur
e\|ā\|tur ī\|rē\|tur
gerundīvum:
e\|und\|um (est)

5. Īnfīnītīvus *fi\|erī.*

Indicātīvus			Coniūnctīvus	
praes.	imperf.	fut.	praes.	imperf.
fī|ō	*fī|ēba|m*	*fī|a|m*	*fī|a|m*	*fi|ere|m*
fī|s	*fī|ēbā|s*	*fī|ē|s*	*fī|ā|s*	*fi|erē|s*
fi|t	*fī|ēba|t*	*fī|e|t*	*fī|a|t*	*fi|ere|t*
fī|mus	*fī|ēbā|mus*	*fī|ē|mus*	*fī|ā|mus*	*fi|erē|mus*
fī|tis	*fī|ēbā|tis*	*fī|ē|tis*	*fī|ā|tis*	*fi|erē|tis*
fī|unt	*fī|ēba|nt*	*fī|e|nt*	*fī|a|nt*	*fi|ere|nt*

6. Īnfīnītīvus: āct. ***fer|re***, pass. *fer|rī*.

Indicātīvus

<table>
<tr><td></td><td>āct.</td><td>pass.</td><td></td><td>āct.</td><td>pass.</td></tr>
<tr><td>praes.</td><td>*fer|ō*</td><td>*fer|or*</td><td>imperf.</td><td>*fer|ēba|m*</td><td>*fer|ēba|r*</td></tr>
<tr><td></td><td>*fer|s*</td><td>*fer|ris*</td><td></td><td>*fer|ēbā|s*</td><td>*fer|ēbā|ris*</td></tr>
<tr><td></td><td>*fer|t*</td><td>*fer|tur*</td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td></td><td>*fer|imus*</td><td>*fer|imur*</td><td>fut.</td><td>*fer|a|m*</td><td>*fer|a|r*</td></tr>
<tr><td></td><td>*fer|tis*</td><td>*fer|iminī*</td><td></td><td>*fer|ē|s*</td><td>*fer|ē|ris*</td></tr>
<tr><td></td><td>*fer|unt*</td><td>*fer|untur*</td><td></td><td>*fer|e|t*</td><td>*fer|ē|tur*</td></tr>
</table>

Coniūnctīvus

<table>
<tr><td>praes.</td><td>*fer|a|m*</td><td>*fer|a|r*</td><td>imperf.</td><td>*fer|re|m*</td><td>*fer|re|r*</td></tr>
<tr><td></td><td>*fer|ā|s*</td><td>*fer|ā|ris*</td><td></td><td>*fer|rē|s*</td><td>*fer|rē|ris*</td></tr>
<tr><td></td><td>*fer|a|t*</td><td>*fer|ā|tur*</td><td></td><td>*fer|re|t*</td><td>*fer|rē|tur*</td></tr>
<tr><td></td><td>*fer|ā|mus*</td><td>*fer|ā|mur*</td><td></td><td>*fer|rē|mus*</td><td>*fer|rē|mur*</td></tr>
<tr><td></td><td>*fer|ā|tis*</td><td>*fer|ā|minī*</td><td></td><td>*fer|rē|tis*</td><td>*fer|rē|minī*</td></tr>
<tr><td></td><td>*fer|a|nt*</td><td>*fer|a|ntur*</td><td></td><td>*fer|re|nt*</td><td>*fer|re|ntur*</td></tr>
</table>

<table>
<tr><td>Imperātīvus</td><td>Participium</td><td>Gerundium</td><td>Gerundīvum</td></tr>
<tr><td>praes. *fer fer|te*</td><td>*fer|ēns*</td><td>*fer|end|um*</td><td>*fer|end|us*</td></tr>
<tr><td>fut. *fer|tō -tōte*</td><td></td><td></td><td></td></tr>
</table>

7. Īnfīnītīvus: āct. ***ēs|se***, pass. *ed|ī*.

pass. ind. praes. 3 *ēs|tur ed|untur*

<table>
<tr><td colspan="3">Indicātīvus</td><td colspan="2">Coniūnctīvus</td></tr>
<tr><td>praes.</td><td>imperf.</td><td>fut.</td><td>praes.</td><td>imperf.</td></tr>
<tr><td>*ed|ō*</td><td>*ed|ēba|m*</td><td>*ed|a|m*</td><td>*ed|i|m (-a|m)*</td><td>*ēs|se|m*</td></tr>
<tr><td>*ēs*</td><td>*ed|ēbā|s*</td><td>*ed|ē|s*</td><td>*ed|ī|s (-ā|s)*</td><td>*ēs|sē|s*</td></tr>
<tr><td>*ēs|t*</td><td>*ed|ēba|t*</td><td>*ed|e|t*</td><td>*ed|i|t (-a|t)*</td><td>*ēs|se|t*</td></tr>
<tr><td>*ed|imus*</td><td>*ed|ēbā|mus*</td><td>*ed|ē|mus*</td><td>*ed|ī|mus (-ā|mus)*</td><td>*ēs|sē|mus*</td></tr>
<tr><td>*ēs|tis*</td><td>*ed|ēbā|tis*</td><td>*ed|ē|tis*</td><td>*ed|ī|tis (-ā|tis)*</td><td>*ēs|sē|tis*</td></tr>
<tr><td>*ed|unt*</td><td>*ed|ēba|nt*</td><td>*ed|e|nt*</td><td>*ed|i|nt (-a|nt)*</td><td>*ēs|se|nt*</td></tr>
</table>

<table>
<tr><td>Imperātīvus</td><td>Participium</td><td>Gerundium</td><td>Gerundīvum</td></tr>
<tr><td>praes. *ēs ēs|te*</td><td>*ed|ēns*</td><td>*ed|end|um*</td><td>*ed|end|us*</td></tr>
<tr><td>fut. *ēs|tō -tōte*</td><td></td><td></td><td></td></tr>
</table>

8. Īnfīnītīvus ***da|re***.
Thema praesentis *da-* (*a* breve): *da|re, da|mus, da|ba|m, da|b|ō, da|re|m*, cēt., praeter *dā* (imp.), *dā|s* (ind. praes. 2 sing.), *dā|ns* (part.).

Verba dēfectīva

dēfectīvus -a -um ↔ integer; verbum dēfectīvum: cui dēsunt quaedam modī et tempora

ain' = *ais-ne*

9. *ait*

Indicātīvus

<table>
<tr><td>praes.</td><td>*āi|ō*</td><td>--</td><td>imperf.</td><td>*āi|ēba|m*</td><td>*āi|ēbā|mus*</td></tr>
<tr><td></td><td>*ai|s*</td><td>--</td><td></td><td>*āi|ēbā|s*</td><td>*āi|ēbā|tis*</td></tr>
<tr><td></td><td>*ai|t*</td><td>*āi|unt*</td><td></td><td>*āi|ēba|t*</td><td>*āi|ēba|nt*</td></tr>
</table>

10. *inquit*

Indicātīvus

<table>
<tr><td>praes.</td><td>*inquam*</td><td>--</td><td>fut.</td><td>--</td></tr>
<tr><td></td><td>*inquis*</td><td>--</td><td></td><td>*inquiēs*</td></tr>
<tr><td></td><td>*inquit*</td><td>*inquiunt*</td><td></td><td>*inquiet*</td></tr>
</table>

11. Verba quibus deest thema praesentis:
memin|isse (imperātīvus: *memen|tō -tōte*)
ōd|isse

Verba anōmala II: thema perfectī et supīnī

Coniugātiō prīma

	īnf. praes.	īnf. perf.	part. perf./supīnum	item:
1.	*cubā|re*	*cubu|isse*	*cubit|um*	*ac-cubāre*
2.	*vetā|re*	*vetu|isse*	*vetit|um*	
3.	*im-plicā|re*	*-plicu|isse*	*-plicit|um*	
4.	*secā|re*	*secu|isse*	*sect|um*	
5.	*iuvā|re*	*iūv|isse*	*iūt|um*	*ad-iuvāre*
6.	*lavā|re*	*lāv|isse*	*laut|um/lavāt|um*	
7.	*stā|re*	*stet|isse*		
8.	*cōn-stā|re*	*-stit|isse*		*prae-stāre*
9.	*da|re*	*ded|isse*	*dat|um*	*circum-dare*

Coniugātiō secunda

10.	*docē|re*	*docu|isse*	*doct|um*	
11.	*miscē|re*	*miscu|isse*	*mixt|um*	
12.	*tenē|re*	*tenu|isse*	*tent|um*	
13.	*con-tinē|re*	*-tinu|isse*	*-tent|um*	*abs- re- sus-tinēre*
14.	*cēnsē|re*	*cēnsu|isse*	*cēns|um*	
15.	*dēlē|re*	*dēlēv|isse*	*dēlēt|um*	
16.	*flē|re*	*flēv|isse*	*flēt|um*	
17.	*im-plē|re*	*-plēv|isse*	*-plēt|um*	*com- ex-plēre*
18.	*cavē|re*	*cāv|isse*	*caut|um*	
19.	*favē|re*	*fāv|isse*	*faut|um*	
20.	*movē|re*	*mōv|isse*	*mōt|um*	*per- re-movēre*
21.	*sedē|re*	*sēd|isse*	*sess|um*	
22.	*possidē|re*	*possēd|isse*	*possess|um*	
23.	*vidē|re*	*vīd|isse*	*vīs|um*	*in-vidēre*
24.	*augē|re*	*aux|isse*	*auct|um*	
25.	*lūcē|re*	*lūx|isse*		
26.	*lūgē|re*	*lūx|isse*		
27.	*iubē|re*	*iuss|isse*	*iuss|um*	
28.	*rīdē|re*	*rīs|isse*	*rīs|um*	*dē-rīdēre*
29.	*suādē|re*	*suās|isse*	*suās|um*	*dis- per-suādēre*
30.	*tergē|re*	*ters|isse*	*ters|um*	*dē-tergēre*
31.	*manē|re*	*māns|isse*	*māns|um*	*re-manēre*
32.	*re-spondē|re*	*-spond|isse*	*-spōns|um*	
33.	*mordē|re*	*momord|isse*	*mors|um*	
34.	*fatē|rī*	*fass|um esse*		
35.	*cōn-fitē|rī*	*-fess|um esse*		
36.	*solē|re*	*solit|um esse*		
37.	*audē|re*	*aus|um esse*		
38.	*gaudē|re*	*gavīs|um esse*		

Coniugātiō tertia

39.	*leg|ere*	*lēg|isse*	*lēct|um*	
40.	*ē-lig|ere*	*-lēg|isse*	*-lēct|um*	
41.	*em|ere*	*ēm|isse*	*ēmpt|um*	
42.	*red-im|ere*	*-ēm|isse*	*-ēmpt|um*	
43.	*cōn-sīd|ere*	*-sēd|isse*		
44.	*ēs|se ed|ō*	*ēd|isse*	*ēs|um*	
45.	*ag|ere*	*ēg|isse*	*āct|um*	
46.	*cōg|ere*	*co-ēg|isse*	*co-āct|um*	
47.	*cap|ere -iō*	*cēp|isse*	*capt|um*	
48.	*ac-cip|ere -iō*	*-cēp|isse*	*-cept|um*	*re-cipere*

<table>
<tr><td>imp. fac!</td><td>49.</td><td>fac|ere -iō</td><td>fēc|isse</td><td>fact|um</td></tr>
<tr><td>cōn- ef- inter- per-ficere</td><td>50.</td><td>af-fic|ere -iō</td><td>-fēc|isse</td><td>-fect|um</td></tr>
<tr><td></td><td>51.</td><td>iac|ere -iō</td><td>iēc|isse</td><td>iact|um</td></tr>
<tr><td>ad- ē- prō-icere</td><td>52.</td><td>ab-ic|ere -iō</td><td>-iēc|isse</td><td>-iect|um</td></tr>
<tr><td>au- ef-fugere</td><td>53.</td><td>fug|ere -iō</td><td>fūg|isse</td><td></td></tr>
<tr><td></td><td>54.</td><td>vinc|ere</td><td>vīc|isse</td><td>vict|um</td></tr>
<tr><td>ef-fundere</td><td>55.</td><td>fund|ere</td><td>fūd|isse</td><td>fūs|um</td></tr>
<tr><td></td><td>56.</td><td>re-linqu|ere</td><td>-līqu|isse</td><td>-lict|um</td></tr>
<tr><td>ē-rumpere</td><td>57.</td><td>rump|ere</td><td>rūp|isse</td><td>rupt|um</td></tr>
<tr><td></td><td>58.</td><td>frang|ere</td><td>frēg|isse</td><td>frāct|um</td></tr>
<tr><td></td><td>59.</td><td>carp|ere</td><td>carps|isse</td><td>carpt|um</td></tr>
<tr><td>imp. dīc! dūc!</td><td>60.</td><td>dīc|ere</td><td>dīx|isse</td><td>dict|um</td></tr>
<tr><td>ab- ē- re-dūcere</td><td>61.</td><td>dūc|ere</td><td>dūx|isse</td><td>duct|um</td></tr>
<tr><td>īn-scrībere</td><td>62.</td><td>scrīb|ere</td><td>scrīps|isse</td><td>scrīpt|um</td></tr>
<tr><td></td><td>63.</td><td>nūb|ere</td><td>nūps|isse</td><td>nupt|um</td></tr>
<tr><td>cōn- dē- prō- su-spicere</td><td>64.</td><td>a-spic|ere -iō</td><td>-spex|isse</td><td>-spect|um</td></tr>
<tr><td></td><td>65.</td><td>al-lic|ere -iō</td><td>-lēx|isse</td><td>-lect|um</td></tr>
<tr><td></td><td>66.</td><td>reg|ere</td><td>rēx|isse</td><td>rēct|um</td></tr>
<tr><td></td><td>67.</td><td>cor-rig|ere</td><td>-rēx|isse</td><td>-rēct|um</td></tr>
<tr><td></td><td>68.</td><td>perg|ere</td><td>per-rēx|isse</td><td></td></tr>
<tr><td></td><td>69.</td><td>surg|ere</td><td>sur-rēx|isse</td><td></td></tr>
<tr><td></td><td>70.</td><td>dīlig|ere</td><td>dīlēx|isse</td><td>dīlēct|um</td></tr>
<tr><td></td><td>71.</td><td>intelleg|ere</td><td>intellēx|isse</td><td>intellēct|um</td></tr>
<tr><td></td><td>72.</td><td>negleg|ere</td><td>neglēx|isse</td><td>neglēct|um</td></tr>
<tr><td></td><td>73.</td><td>cing|ere</td><td>cīnx|isse</td><td>cīnct|um</td></tr>
<tr><td>ad- con- dis-iungere</td><td>74.</td><td>iung|ere</td><td>iūnx|isse</td><td>iūnct|um</td></tr>
<tr><td></td><td>75.</td><td>coqu|ere</td><td>cox|isse</td><td>coct|um</td></tr>
<tr><td>con- dē- re-trahere</td><td>76.</td><td>trah|ere</td><td>trāx|isse</td><td>tract|um</td></tr>
<tr><td>ad- in-vehere</td><td>77.</td><td>veh|ere</td><td>vēx|isse</td><td>vect|um</td></tr>
<tr><td></td><td>78.</td><td>īn-stru|ere</td><td>-strūx|isse</td><td>-strūct|um</td></tr>
<tr><td>īn-fluere</td><td>79.</td><td>flu|ere</td><td>flūx|isse</td><td></td></tr>
<tr><td>part. fut. vīct|ūr|us</td><td>80.</td><td>vīv|ere</td><td>vīx|isse</td><td></td></tr>
<tr><td>cōn-sūmere</td><td>81.</td><td>sūm|ere</td><td>sūmps|isse</td><td>sūmpt|um</td></tr>
<tr><td></td><td>82.</td><td>prōm|ere</td><td>prōmps|isse</td><td>prōmpt|um</td></tr>
<tr><td></td><td>83.</td><td>dēm|ere</td><td>dēmps|isse</td><td>dēmpt|um</td></tr>
<tr><td></td><td>84.</td><td>ger|ere</td><td>gess|isse</td><td>gest|um</td></tr>
<tr><td></td><td>85.</td><td>ūr|ere</td><td>uss|isse</td><td>ust|um</td></tr>
<tr><td></td><td>86.</td><td>fīg|ere</td><td>fīx|isse</td><td>fīx|um</td></tr>
<tr><td>īn-flectere</td><td>87.</td><td>flect|ere</td><td>flex|isse</td><td>flex|um</td></tr>
<tr><td>ac- dis- prō- re-cēdere</td><td>88.</td><td>cēd|ere</td><td>cess|isse</td><td>cess|um</td></tr>
<tr><td></td><td>89.</td><td>claud|ere</td><td>claus|isse</td><td>claus|um</td></tr>
<tr><td></td><td>90.</td><td>in-clūd|ere</td><td>-clūs|isse</td><td>-clūs|um</td></tr>
<tr><td></td><td>91.</td><td>dīvid|ere</td><td>dīvīs|isse</td><td>dīvīs|um</td></tr>
<tr><td></td><td>92.</td><td>lūd|ere</td><td>lūs|isse</td><td>lūs|um</td></tr>
<tr><td></td><td>93.</td><td>laed|ere</td><td>laes|isse</td><td>laes|um</td></tr>
<tr><td></td><td>94.</td><td>ē-līd|ere</td><td>-līs|isse</td><td>-līs|um</td></tr>
<tr><td></td><td>95.</td><td>plaud|ere</td><td>plaus|isse</td><td>plaus|um</td></tr>
<tr><td>ā- ad- dī- per- prō- re-mittere</td><td>96.</td><td>mitt|ere</td><td>mīs|isse</td><td>miss|um</td></tr>
<tr><td></td><td>97.</td><td>quat|ere -iō</td><td>--</td><td>quass|um</td></tr>
<tr><td></td><td>98.</td><td>per-cut|ere -iō</td><td>-cuss|isse</td><td>-cuss|um</td></tr>
<tr><td>sub-mergere</td><td>99.</td><td>merg|ere</td><td>mers|isse</td><td>mers|um</td></tr>
<tr><td></td><td>100.</td><td>sparg|ere</td><td>spars|isse</td><td>spars|um</td></tr>
<tr><td></td><td>101.</td><td>a-sperg|ere</td><td>-spers|isse</td><td>-spers|um</td></tr>
<tr><td></td><td>102.</td><td>prem|ere</td><td>press|isse</td><td>press|um</td></tr>
<tr><td></td><td>103.</td><td>im-prim|ere</td><td>-press|isse</td><td>-press|um</td></tr>
</table>

104. *contemn|ere*	*contemps|isse*	*contempt|um*	
105. *stern|ere*	*strāv|isse*	*strāt|um*	
106. *cern|ere*	*crēv|isse*	*crēt|um*	
107. *ser|ere*	*sēv|isse*	*sat|um*	
108. *arcess|ere*	*arcessīv|isse*	*arcessīt|um*	
109. *cup|ere -iō*	*cupīv|isse*	*cupīt|um*	
110. *sap|ere -iō*	*sapi|isse*		
111. *pet|ere*	*petīv|isse*	*petīt|um*	
112. *quaer|ere*	*quaesīv|isse*	*quaesīt|um*	
113. *re-quīr|ere*	*-quīsīv|isse*	*-quīsīt|um*	
114. *sin|ere*	*sīv|isse*	*sit|um*	
115. *dēsin|ere*	*dēsi|isse*	*dēsit|um*	
116. *pōn|ere*	*posu|isse*	*posit|um*	*ap- dē- ex- im- prae- re-pōnere*
117. *al|ere*	*alu|isse*	*alt|um*	
118. *col|ere*	*colu|isse*	*cult|um*	*in-colere*
119. *dēser|ere*	*dēseru|isse*	*dēsert|um*	
120. *rap|ere -iō*	*rapu|isse*	*rapt|um*	
121. *ē-rip|ere -iō*	*-ripu|isse*	*-rept|um*	*sur-ripere*
122. *trem|ere*	*tremu|isse*		
123. *frem|ere*	*fremu|isse*		
124. *ac-cumb|ere*	*-cubu|isse*		*re-cumbere*
125. *tang|ere*	*tetig|isse*	*tāct|um*	
126. *cad|ere*	*cecid|isse*		
127. *ac-cid|ere*	*-cid|isse*		*oc-cidere*
128. *caed|ere*	*cecīd|isse*	*caes|um*	
129. *oc-cīd|ere*	*-cīd|isse*	*-cīs|um*	
130. *curr|ere*	*cucurr|isse*	*curs|um*	
131. *ac-curr|ere*	*-curr|isse*	*-curs|um*	*ex- oc- per- prō-currere*
132. *par|ere -iō*	*peper|isse*	*part|um*	
133. *pell|ere*	*pepul|isse*	*puls|um*	
134. *parc|ere*	*peperc|isse*		
135. *can|ere*	*cecin|isse*		
136. *fall|ere*	*fefell|isse*		
137. *ad-d|ere*	*-did|isse*	*-dit|um*	*per- red- trā-dere*
138. *crēd|ere*	*crēdid|isse*	*crēdit|um*	
139. *vēnd|ere*	*vēndid|isse*		
140. *cōn-sist|ere*	*-stit|isse*		*dē- re-sistere*
141. *scind|ere*	*scid|isse*	*sciss|um*	
142. *bib|ere*	*bib|isse*		
143. *dēfend|ere*	*dēfend|isse*	*dēfēns|um*	
144. *prehend|ere*	*prehend|isse*	*prehēns|um*	*ap- re-prehendere*
145. *a-scend|ere*	*-scend|isse*	*-scēns|um*	*cōn- dē-scendere*
146. *ac-cend|ere*	*-cend|isse*	*-cēns|um*	
147. *ostend|ere*	*ostend|isse*	*ostent|um*	
148. *vert|ere*	*vert|isse*	*vers|um*	*ā- con-vertere*
149. *minu|ere*	*minu|isse*	*minūt|um*	
150. *statu|ere*	*statu|isse*	*statūt|um*	
151. *cōn-stitu|ere*	*-stitu|isse*	*-stitūt|um*	
152. *indu|ere*	*indu|isse*	*indūt|um*	
153. *metu|ere*	*metu|isse*		
154. *solv|ere*	*solv|isse*	*solūt|um*	
155. *volv|ere*	*volv|isse*	*volūt|um*	*ē-volvere*
156. *quiēsc|ere*	*quiēv|isse*		*re-quiēscere*
157. *crēsc|ere*	*crēv|isse*		
158. *ērubēsc|ere*	*ērubu|isse*		

159. *nōsc|ere* *nōv|isse*
160. *ignōsc|ere* *ignōv|isse* *ignōt|um*
161. *cognōsc|ere* *cognōv|isse* *cognit|um*
162. *pāsc|ere* *pāv|isse* *pāst|um*
163. *posc|ere* *poposc|isse*
164. *disc|ere* *didic|isse*
165. *fer|re* *tul|isse* *lāt|um* — *per- prae- prō- trāns-ferre*
166. *af-fer|re* *at-tul|isse* *al-lāt|um*
167. *au-fer|re* *abs-tul|isse* *ab-lāt|um*
168. *ef-fer|re* *ex-tul|isse* *ē-lāt|um*
169. *of-fer|re* *ob-tul|isse* *ob-lāt|um*
170. *re-fer|re* *rettul|isse* *re-lāt|um*
171. *toll|ere* *sustul|isse* *sublāt|um*
172. *in-cip|ere -iō* *coep|isse* *coept|um*
173. *fīd|ere* *fīs|um esse* — *cōn-fīdere*
174. *revert|ī* *revert|isse* *revers|um*
175. *loqu|ī* *locūt|um esse* — *col-loquī*
176. *sequ|ī* *secūt|um esse* — *cōn- per-sequī*
177. *quer|ī* *quest|um esse*
178. *mor|ī -ior* *mortu|um esse*
179. *pat|ī -ior* *pass|um esse*
180. *ē-gred|ī -ior* *-gress|um esse* — *prō-gredī*
181. *ūt|ī* *ūs|um esse*
182. *complect|ī* *complex|um esse*
183. *lāb|ī* *lāps|um esse*
184. *nāsc|ī* *nāt|um esse*
185. *proficīsc|ī* *profect|um esse*
186. *oblīvīsc|ī* *oblīt|um esse*

Coniugātiō quārta

187. *aperī|re* *aperu|isse* *apert|um*
188. *operī|re* *operu|isse* *opert|um*
189. *salī|re* *salu|isse*
190. *dē-silī|re* *-silu|isse* — *circum- prō-silīre*
191. *haurī|re* *haus|isse* *haust|um* — *ex-haurīre*
192. *vincī|re* *vīnx|isse* *vīnct|um*
193. *sentī|re* *sēns|isse* *sēns|um*
194. *venī|re* *vēn|isse* *vent|um* — *ad- con- in- per- re-venīre*
195. *reperī|re* *repper|isse* *repert|um*
196. *ī|re e|ō* *i|isse* *it|um* — *ab- ad- ex- per- red- sub- trāns-īre*
197. *opperī|rī* *oppert|um esse*
198. *orī|rī ori|tur* *ort|um esse* — thema praes. *orī-/ori-*

Verba anōmala III 24

īnf. praes. — īnf. perf.

199. *vel|le vol|ō* *volu|isse*
200. *nōl|le* *nōlu|isse*
201. *māl|le* *mālu|isse*
202. *es|se sum* *fu|isse* — *inter- prae- super-esse*
203. *posse pos-sum* *potu|isse*
204. *ab-esse* *ā-fu|isse* — fut. part. *futūr|us*
205. *ad-esse ad-/as-sum* *af-fu|isse* — fut. īnf. *futūr|um esse, fore*
206. *de-esse dē-sum* *dē-fu|isse*
207. *prōd-esse prō-sum* *prō-fu|isse*
208. *fi|erī fi|ō* *fact|um esse*

INDEX VERBORVM (CAP. 23)

NOMINA

Dēclīnātiō prīma

Gen. sing. *-ae*, plūr. *-ārum*

Fēminīna

āla	*fenestra*	*littera*	*puella*
amīca	*fera*	*lucerna*	*pugna*
amīcitia	*fīlia*	*lūna*	*rēgula*
ancilla	*fōrma*	*mamma*	*rīpa*
anima	*fortūna*	*margarīta*	*rosa*
aqua	*fossa*	*māteria*	*sagitta*
aquila	*fuga*	*mātrōna*	*scaena*
arānea	*gemma*	*memoria*	*sella*
audācia	*gena*	*mēnsa*	*sententia*
bēstia	*glōria*	*mora*	*silva*
catēna	*grammatica*	*Mūsa*	*stēlla*
cauda	*grātia*	*nātūra*	*syllaba*
causa	*hasta*	*nāvicula*	*tabella*
cēna	*herba*	*nota*	*tabula*
cēra	*hōra*	*opera*	*terra*
charta	*iactūra*	*ōra*	*toga*
columna	*iānua*	*paenīnsula*	*tunica*
cōmoedia	*iniūria*	*pāgina*	*turba*
cōpia	*inopia*	*palma*	*umbra*
culīna	*īnsula*	*patientia*	*ūva*
cūra	*invidia*	*patria*	*vēna*
dea	*īra*	*pecūnia*	*via*
domina	*lacrima*	*penna*	*victōria*
epistula	*laetitia*	*persōna*	*vigilia*
fābula	*lāna*	*pila*	*vīlla*
fāma	*lectīca*	*poena*	*vīnea*
familia	*līnea*	*porta*	*virga*
fēmina	*lingua*	*prōvincia*	*vīta*

(plūr.)

cūnae	*dīvitiae*	*nōnae*	*tenebrae*
dēliciae	*kalendae*	*nūgae*	*tībiae*

Masculīna (/fēminīna)

agricola	*convīva*	*nauta*	*poēta*
aurīga	*incola*	*parricīda*	*pīrāta*

Dēclīnātiō secunda

Gen. sing. *-ī*, plūr. *-ōrum*

1. Nōm. sing. *-us (-r)*

Masculīna

agnus	*cibus*	*fluvius*	*lūdus*
amīcus	*circus*	*fundus*	*lupus*
animus	*cocus*	*gallus*	*marītus*
annus	*colōnus*	*gladius*	*medicus*
ānulus	*delphīnus*	*hortus*	*modus*
asinus	*dēnārius*	*inimīcus*	*mundus*
avunculus	*deus*	*labyrinthus*	*mūrus*
barbarus	*digitus*	*lacertus*	*nāsus*
cachinnus	*discipulus*	*lectus*	*nīdus*
calamus	*dominus*	*lēgātus*	*numerus*
calceus	*equus*	*libellus*	*nummus*
campus	*erus*	*lībertīnus*	*nūntius*
capillus	*fīlius*	*locus*	*ōceanus*
ocellus	*pullus*	*servus*	*taurus*
oculus	*rāmus*	*sēstertius*	*titulus*
ōstiārius	*rēmus*	*somnus*	*tyrannus*
petasus	*rīvus*	*sonus*	*umerus*
populus	*sacculus*	*stilus*	*ventus*
pugnus	*saccus*	*tabernārius*	*zephyrus*

(nōm. sing. *-er*)

ager agrī	*faber -brī*	*magister -trī*	*puer -erī*
culter -trī	*liber -brī*	*minister -trī*	*vesper -erī*

(plūr.)
līberī

Fēminīna

humus	*papyrus*	*Aegyptus*	*Rhodus*

2. Nōm. sing. *-um*, plūr *-a*

Neutra

aedificium	*exemplum*	*mōnstrum*	*scamnum*
aequinoctium	*factum*	*negōtium*	*scūtum*
arātrum	*fātum*	*odium*	*saeculum*
argentum	*ferrum*	*officium*	*saxum*
ātrium	*fīlum*	*oppidum*	*scalpellum*
aurum	*folium*	*ōrnāmentum*	*signum*
auxilium	*forum*	*ōsculum*	*silentium*
baculum	*fretum*	*ōstium*	*solum*
balneum	*frūmentum*	*ōtium*	*speculum*
bāsium	*fūrtum*	*ōvum*	*stipendium*
bellum	*gaudium*	*pābulum*	*studium*
beneficium	*gremium*	*pallium*	*supplicium*
bonum	*imperium*	*pecūlium*	*talentum*
bracchium	*impluvium*	*pēnsum*	*tēctum*
caelum	*ingenium*	*perīculum*	*templum*
capitulum	*initium*	*peristȳlum*	*tergum*
cerebrum	*īnstrūmentum*	*pīlum*	*theātrum*
colloquium	*labrum*	*pirum*	*triclīnium*
collum	*lignum*	*pōculum*	*vāllum*
cōnsilium	*līlium*	*praedium*	*vēlum*
convīvium	*lucrum*	*praemium*	*verbum*
cubiculum	*maleficium*	*pretium*	*vestīgium*
dictum	*malum*	*prīncipium*	*vestīmentum*
dōnum	*mālum*	*prōmissum*	*vīnum*
dorsum	*mendum*	*respōnsum*	*vocābulum*

(plūr.)

arma -ōrum	*castra -ōrum*	*loca -ōrum*	*vāsa -ōrum*

Dēclīnātiō tertia

Gen. sing. *-is*

1. Gen. plūr. *-um*

Masculīna

āēr āeris	*coniūnx -iugis*	*grex -egis*
amor -ōris	*cruor -ōris*	*gubernātor -ōris*
arātor -ōris	*dolor -ōris*	*homō -inis*
bōs bovis	*dux ducis*	*hospes -itis*
calor -ōris	*eques -itis*	*iānitor -ōris*
carcer -eris	*fidicen -inis*	*imperātor -ōris*
cardō -inis	*flōs -ōris*	*iuvenis -is*
clāmor -ōris	*frāter -tris*	*labor -ōris*
color -ōris	*fūr fūris*	*leō -ōnis*
comes -itis	*gladiātor -ōris*	*mercātor -ōris*

mīles -itis	praedō -ōnis	senex senis
mōs mōris	prīnceps -ipis	sermō -ōnis
ōrdō -inis	pudor -ōris	sōl sōlis
passer -eris	pulmō -ōnis	spectātor -ōris
pāstor -ōris	rēx rēgis	tībīcen -inis
pater -tris	rūmor -ōris	timor -ōris
pedes -itis	sacerdōs -ōtis	victor -ōris
pēs pedis	sāl salis	
piscātor -ōris	sanguis -inis	

(plūr.)

parentēs -um	septentriōnēs -um

Fēminīna

aestās -ātis	māter -tris	quālitās -ātis
aetās -ātis	mentiō -ōnis	ratiō -ōnis
arbor -oris	mercēs -ēdis	salūs -ūtis
condiciō -ōnis	mulier -eris	servitūs -ūtis
crux -ucis	multitūdō -inis	significātiō -ōnis
cupiditās -ātis	nārrātiō -ōnis	soror -ōris
expugnātiō -ōnis	nāvigātiō -ōnis	tempestās -ātis
fēlīcitās -ātis	nex necis	tranquillitās -ātis
hiems -mis	nūtrīx -īcis	uxor -ōris
imāgō -inis	nux nucis	valētūdō -inis
laus laudis	ōrātiō -ōnis	virgō -inis
legiō -ōnis	pāx pācis	virtūs -ūtis
lēx lēgis	potestās -ātis	voluntās -ātis
lībertās -ātis	pōtiō -ōnis	vorāgō -inis
lūx lūcis	pulchritūdō -inis	vōx vōcis

(plūr.)

frūgēs -um	opēs -um	precēs -um

Neutra (plūr. nōm./acc. -a)

agmen -inis	holus -eris	pectus -oris
caput -itis	iecur -oris	pecus -oris
carmen -inis	iter itineris	phantasma -atis
certāmen -inis	iūs iūris	praenōmen -inis
cognōmen -inis	lac lactis	rūs rūris
cor cordis	latus -eris	scelus -eris
corpus -oris	līmen -inis	sēmen -inis
crūs -ūris	lītus -oris	tempus -oris
epigramma -atis	mel mellis	thema -atis
flūmen -inis	mūnus -eris	vās vāsis
frīgus -oris	nōmen -inis	vēr vēris
fulgur -uris	opus -eris	vulnus -eris
genus -eris	ōs ōris	

(plūr.)

verbera -um	viscera -um

2. Gen. plūr. -ium

Masculīna

amnis	hostis	oriēns -entis
as assis	ignis	orbis
cīvis	imber -bris	pānis
collis	īnfāns -antis	piscis
dēns dentis	mēnsis	pōns pontis
ēnsis	mōns montis	testis
fīnis	occidēns -entis	venter -tris

Fēminīna

apis	avis	classis
ars artis	caedēs -is	clāvis
auris	carō carnis	cohors -rtis
cōnsonāns -antis	mors -rtis	ratis
falx -cis	nāvis	sitis
famēs -is	nix nivis	urbs -bis
foris	nox noctis	vallis
frōns -ontis	nūbēs -is	vestis
gēns gentis	ovis	vītis
mēns mentis	pars partis	vōcālis
merx -rcis	puppis	

(plūr.)

fidēs -ium	sordēs -ium	vīrēs -ium

Neutra

animal -ālis	mare -is	rēte -is

(plūr.)

mīlia -ium	moenia -ium

Dēclīnātiō quārta

Gen. sing. -ūs, plūr. -uum

Masculīna

affectus	cursus	impetus	sinus
arcus	equitātus	lacus	strepitus
cantus	exercitus	metus	tonitrus
cāsus	exitus	passus	tumultus
cōnspectus	flūctus	portus	versus
currus	gradus	rīsus	vultus

Fēminīna

anus	domus	manus

(plūr.)

īdūs -uum

Neutra

cornū	genū

Dēclīnātio quīnta

Gen. sing. -ēī/-eī (plūr. -ērum)

Fēminīna

aciēs -ēī	glaciēs -ēī	fidēs -eī	spēs -eī
faciēs -ēī	speciēs -ēī	rēs reī	

Masculīna

diēs -ēī	merīdiēs -ēī

ADIECTIVA

Dēclīnātiō I/II

Nōm. sing. m. -us, f. -a, n. -um

acerbus	armātus	centēsimus	doctus
acūtus	asinīnus	certus	dubius
adversus	attentus	cēterus	dūrus
aegrōtus	aureus	clārus	ēbrius
aequus	avārus	claudus	ēgregius
albus	barbarus	clausus	exiguus
aliēnus	beātus	contrārius	falsus
altus	bellus	crassus	ferreus
amīcus	bonus	cruentus	ferus
amoenus	caecus	cūnctus	fessus
angustus	calidus	cupidus	fīdus
antīquus	candidus	decimus	foedus
apertus	cārus	dignus	fōrmōsus
arduus	cautus	dīmidius	frīgidus
argenteus	celsus	dīrus	fugitīvus

futūrus	maestus	perpetuus	sextus
gemmātus	magnificus	perterritus	siccus
gladiātōrius	magnus	pessimus	situs
glōriōsus	malus	plānus	sordidus
grātus	maritimus	plēnus	studiōsus
gravidus	mātūrus	poēticus	stultus
horrendus	māximus	postrēmus	summus
ignārus	medius	praeteritus	superbus
ignōtus	mellītus	prāvus	superus
immātūrus	mercātōrius	pretiōsus	surdus
improbus	merus	prīmus	suus
īmus	meus	prīvātus	tacitus
incertus	minimus	propinquus	tantus
inconditus	mīrus	proprius	tardus
indignus	misellus	proximus	temerārius
indoctus	molestus	pūblicus	tenebricōsus
industrius	mortuus	pūrus	timidus
īnferus	mundus	quantus	tertius
īnfēstus	mūtus	quārtus	togātus
īnfīdus	mūtuus	quiētus	tranquillus
īnfimus	necessārius	quīntus	turbidus
inhūmānus	nimius	rapidus	turgidus
inimīcus	niveus	rārus	tūtus
iniūstus	nōnus	rēctus	tuus
internus	nōtus	reliquus	ultimus
invalidus	novus	rīdiculus	ūmidus
iocōsus	nūbilus	Rōmānus	ūniversus
īrātus	nūdus	rūsticus	urbānus
iūcundus	obscūrus	saevus	vacuus
iūstus	octāvus	salvus	validus
laetus	optimus	sānus	varius
laevus	ōtiōsus	scaenicus	venustus
largus	pallidus	scelestus	vērus
Latīnus	parātus	secundus	vīvus
lātus	parvulus	septimus	-issimus
legiōnārius	parvus	serēnus	sup.
ligneus	pecūniōsus	sērius	-ēsimus
longus	perīculōsus	sevērus	num.
(plūr.)			
cēterī	paucī	singulī	ducentī
multī	plērī-que	bīnī	trecentī
nōnnūllī	plūrimī	cēt.	cēt.

Nom. sing. -er -(e)ra -(e)rum

aeger -gra -grum	niger -gra -grum	ruber -bra -brum
āter -tra -trum	noster -tra -trum	sinister -tra -trum
dexter -tra -trum	piger -gra -grum	vester -tra -trum
impiger -gra -grum	pulcher -chra	līber -era -erum
integer -gra -grum	-chrum	miser -era -erum

Dēclīnātiō III

Nōm. sing. m./f. -is, n. -e

brevis	fertilis	levis	rudis
circēnsis	fortis	mīlitāris	similis
commūnis	gracilis	mīrābilis	tālis
crūdēlis	gravis	mollis	tenuis
dēbilis	humilis	mortālis	terribilis
difficilis	immortālis	nōbilis	trīstis
dulcis	incolumis	omnis	turpis
facilis	inermis	quālis	vīlis

Nōm. sing. m./f./n. -ns, gen. -ntis

absēns	dēpōnēns	ingēns	prūdēns
amāns	dīligēns	neglegēns	sapiēns
clēmēns	frequēns	patiēns	-ns part.
cōnstāns	impatiēns	praesēns	praes.

Nōm. sing. m./f./n. -x, gen. -cis

audāx	fēlīx	īnfēlīx
fallāx	ferōx	vēlōx

Nom. sing. m. -er, f. -(e)ris, n. -(e)re

ācer ācris celer -eris

VERBA

Coniugātiō I

Īnf. praes. āct. -āre, pass. -ārī

aberrāre	dare	iuvāre	properāre
accubāre	dēlectāre	labōrāre	pugnāre
accūsāre	dēmōnstrāre	lacrimāre	pulsāre
adiuvāre	dēsīderāre	lātrāre	putāre
adōrāre	dēspērāre	laudāre	recitāre
aedificāre	dēvorāre	lavāre	rēgnāre
aegrōtāre	dictāre	levāre	rēmigāre
aestimāre	dōnāre	līberāre	repugnāre
affirmāre	dubitāre	memorāre	revocāre
amāre	ēducāre	mīlitāre	rigāre
ambulāre	errāre	mōnstrāre	rogāre
appellāre	ēvolāre	mūtāre	rogitāre
apportāre	excitāre	nārrāre	salūtāre
appropin-	exclāmāre	natāre	salvāre
quāre	excōgitāre	nāvigāre	sānāre
arāre	excruciāre	necāre	secāre
armāre	excūsāre	negāre	servāre
bālāre	exīstimāre	nōmināre	signāre
cantāre	exōrnāre	numerāre	significāre
cēnāre	explānāre	nūntiāre	spectāre
certāre	expugnāre	occultāre	spērāre
cessāre	exspectāre	oppugnāre	spīrāre
circumdare	fatīgāre	optāre	stāre
clāmāre	flāre	ōrāre	suscitāre
cōgitāre	gubernāre	ōrdināre	turbāre
commemo-	gustāre	ōrnāre	ululāre
rāre	habitāre	ōscitāre	verberāre
comparāre	iactāre	palpitāre	vetāre
computāre	ignōrāre	parāre	vigilāre
cōnstāre	illūstrāre	perturbāre	vītāre
conturbāre	imperāre	pīpiāre	vocāre
convocāre	implicāre	plōrāre	volāre
cōpulāre	interpellāre	portāre	vorāre
cruciāre	interrogāre	postulāre	vulnerāre
cubāre	intrāre	pōtāre	
cūrāre	invocāre	praestāre	

Dēpōnentia

admīrārī	fābulārī	luctārī	tumultuārī
arbitrārī	fārī	minārī	versārī
comitārī	hortārī	mīrārī	
cōnārī	imitārī	ōsculārī	
cōnsōlārī	laetārī	precārī	

Coniugātiō II

Īnf. praes. āct. *-ēre*, pass. *-ērī*

abstinēre	*favēre*	*merēre*	*retinēre*
appārēre	*flēre*	*miscēre*	*rīdēre*
audēre	*frīgēre*	*monēre*	*rubēre*
augēre	*gaudēre*	*mordēre*	*salvēre*
carēre	*habēre*	*movēre*	*sedēre*
cavēre	*horrēre*	*nocēre*	*silēre*
cēnsēre	*iacēre*	*oportēre*	*solēre*
complēre	*impendēre*	*pallēre*	*studēre*
continēre	*implēre*	*pārēre*	*stupēre*
dēbēre	*invidēre*	*patēre*	*suādēre*
decēre	*iubēre*	*permovēre*	*sustinēre*
dēlēre	*latēre*	*persuādēre*	*tacēre*
dērīdēre	*libēre*	*placēre*	*tenēre*
dētergēre	*licēre*	*possidēre*	*tergēre*
dēterrēre	*lūcēre*	*pudēre*	*terrēre*
dissuādēre	*lūgēre*	*remanēre*	*timēre*
docēre	*maerēre*	*removēre*	*valēre*
dolēre	*manēre*	*respondēre*	*vidēre*

Dēpōnentia

cōnfitērī	*fatērī*	*intuērī*	*tuērī*
verērī			

Coniugātiō III

Īnf. praes. āct. *-ere*, pass. *-ī*

1. Ind. praes. pers. 1 sing. *-ō*, *-or*

abdūcere	*canere*	*dēfendere*	*expōnere*
accēdere	*carpere*	*dēmere*	*extendere*
accendere	*cēdere*	*dēscendere*	*fallere*
accidere	*cernere*	*dēserere*	*fīdere*
accumbere	*cingere*	*dēsinere*	*fīgere*
accurrere	*claudere*	*dēsistere*	*flectere*
addere	*cōgere*	*dētrahere*	*fluere*
adiungere	*cognōscere*	*dīcere*	*frangere*
admittere	*colere*	*dīligere*	*fremere*
adnectere	*cōnfīdere*	*dīmittere*	*fundere*
advehere	*coniungere*	*discēdere*	*gerere*
agere	*cōnscendere*	*discere*	*ignōscere*
alere	*cōnsīdere*	*disiungere*	*impōnere*
animadvertere	*cōnsistere*	*dīvidere*	*imprimere*
āmittere	*cōnstituere*	*dūcere*	*inclūdere*
appōnere	*cōnsūmere*	*ēdūcere*	*incolere*
apprehendere	*contemnere*	*effundere*	*induere*
arcessere	*contrahere*	*ēlīdere*	*īnflectere*
ascendere	*convertere*	*ēligere*	*īnfluere*
aspergere	*coquere*	*emere*	*īnscrībere*
āvertere	*corrigere*	*ērubēscere*	*īnstruere*
bibere	*crēdere*	*ērumpere*	*intellegere*
cadere	*crēscere*	*ēvolvere*	*invehere*
caedere	*currere*	*excurrere*	*iungere*
laedere	*perdere*	*reddere*	*statuere*
legere	*pergere*	*redimere*	*sternere*
lūdere	*permittere*	*redūcere*	*submergere*
mergere	*petere*	*regere*	*sūmere*
metere	*plaudere*	*relinquere*	*surgere*
metuere	*pōnere*	*remittere*	*tangere*
minuere	*poscere*	*repōnere*	*tollere*
mittere	*praepōnere*	*reprehendere*	*trādere*
neglegere	*prehendere*	*requiēscere*	*trahere*
nōscere	*premere*	*requīrere*	*tremere*
nūbere	*prōcēdere*	*resistere*	*ūrere*
occidere	*prōcurrere*	*retrahere*	*vehere*
occīdere	*prōmere*	*rumpere*	*vēndere*
occurrere	*prōmittere*	*scindere*	*vertere*
ostendere	*quaerere*	*scrībere*	*vincere*
parcere	*quiēscere*	*serere*	*vīsere*
pāscere	*recēdere*	*sinere*	*vīvere*
pellere	*recognōscere*	*solvere*	
percurrere	*recumbere*	*spargere*	

Dēpōnentia

colloquī	*lābī*	*persequī*	*revertī*
complectī	*loquī*	*proficīscī*	*sequī*
cōnsequī	*nāscī*	*querī*	*ūtī*
fruī	*oblīvīscī*	*reminīscī*	

2. Ind. praes. pers. 1 sing. *-iō*, *-ior*

abicere	*cōnspicere*	*iacere*	*rapere*
accipere	*cupere*	*incipere*	*recipere*
adicere	*dēspicere*	*interficere*	*sapere*
afficere	*efficere*	*parere*	*surripere*
allicere	*effugere*	*percutere*	*suscipere*
aspicere	*ēicere*	*perficere*	*suspicere*
aufugere	*ēripere*	*prōicere*	
capere	*facere*	*prōspicere*	
cōnficere	*fugere*	*quatere*	

Dēpōnentia

ēgredī	*morī*	*patī*	*prōgredī*

Coniugātiō IV

Īnf. praes. āct. *-īre*, pass. *-īrī*

advenīre	*exaudīre*	*oboedīre*	*scīre*
aperīre	*exhaurīre*	*operīre*	*sentīre*
audīre	*fīnīre*	*pervenīre*	*servīre*
circumsilīre	*haurīre*	*prōsilīre*	*vāgīre*
convenīre	*invenīre*	*pūnīre*	*venīre*
cūstōdīre	*mollīre*	*reperīre*	*vestīre*
dēsilīre	*mūnīre*	*revenīre*	*vincīre*
dormīre	*nescīre*	*salīre*	

Dēpōnentia

largīrī	*mentīrī*	*opperīrī*	*orīrī*
partīrī			

NOTAE

abl.	ablātīvus
acc.	accūsātīvus
āct.	āctīvum
adi.	adiectīvum
adv.	adverbium
cēt.	cēterī -ae -a
comp.	comparātīvus
coni.	coniūnctīvus
dat.	datīvus
dēcl.	dēclīnātiō
dēp.	dēpōnēns
f., fēm.	fēminīnum
fut.	futūrum
gen.	genetīvus
imp.	imperātīvus
imperf.	imperfectum
ind.	indicātīvus
indēcl.	indēclīnābile
īnf.	īnfīnītīvus
m., masc.	masculīnum
n., neutr.	neutrum
nōm.	nōminātīvus
p.	pāgina
part.	participium
pass.	passīvum
perf.	perfectum
pers.	persōna
plūr., pl.	plūrālis
plūsqu.	plūsquamperfectum
pos.	positīvus
praes.	praesēns
prōn.	prōnōmen
sing., sg.	singulāris
subst.	substantīvum
sup.	superlātīvus
voc.	vocātīvus
[1, 2, 3, 4]	coniugātiō I, II, III, IV
1, 2, 3	persōna I, II, III
–	thema praesentis
~	thema perfectī
≈	thema supīnī
|	fīnis thematis
/	sīve
<	factum ex
*	scrīptum nōn reperītur

Lingua Latina is a complete, universal series that allows students to read and understand Latin immediately. All words and forms are made clear in the context of reading, illustrations, or marginal notes.

The series itself consists of a first year book, *Part I: Familia Romana* covering the essentials of Latin grammar and 1500 vocabulary words through a story of a Latin family in the 2nd Century A.D. The second book, *Part II, Roma Aeterna*, covers Roman History and the city of Rome, including a prose version of Vergil's *Aeneid I-IV*, adapted texts from Livy, and unadapted texts from Livy, Aulus Gellius, Nepos, Sallust, Cicero and Horace. Further information can be found on this widely adopted series at www.pullins.com/txt/LinguaLatina.htm.

ISBN 10: 1-58510-223-7
ISBN 978-1-58510-223-5
9 781585 102235

Focus Publishing
R. Pullins Company
PO Box 369
Newburyport, MA 01950
www.pullins.com

Hans H. Ørberg

LINGVA LATINA

PER SE ILLVSTRATA

Latine Disco
Student's Manual

Hans H. Ørberg

LINGVA LATINA

PER SE ILLVSTRATA

Latine Disco

Student's Manual

LINGVA LATINA
PER SE ILLVSTRATA

Pars I:
Familia Romana (978-1-58510-201-3); hard cover (978-1-58510-238-5)
Latine Disco: Student's Manual (978-1-58510-050-7)
Grammatica Latina (978-1-58510-223-5)
Exercitia Latina I (978-1-58510-212-9)
Latin-English Vocabulary (978-1-58510-049-1)
Lingva Latina: Familia Romana CD-ROM for PC (87-90696-08-5)
Exercitia Latina I CD-ROM for PC (978-87-90696-10-8)

Pars II:
Roma Aeterna (978-1-58510-233-4); hardcover (978-1-58510-314-0)
Exercitia Latina II (978-1-58510-067-5)
Indices (87-997016-9-3)
Instructions for Part II (978-1-58510-055-2)
Latin-English Vocabulary (978-1-58510-052-1)
Lingva Latina: Roma Aeterna CD-ROM For PC (87-90696-09-3)
Exercitia Latina II CD-ROM for PC (978-87-90696-12-2)

Ancillaries:
CD-ROM for Mac. contains Familia Romana, Roma Aeterna, Exercitia Latina I & II (978-87-90696-13-9)
Caesaris: Commentarii De Bello Gallico (87-90696-06-9)
Colloqvia Personarvm (978-1-58510-156-6)
Menaechmi ex Plavti Comoedia (1-58510-051-X)
P. Vergilii Maronis: Aeneis, Libros I et IV (978-87-90696-17-7)
Petronivs: Cena Trimalchionis (87-90696-04-2)
Plavtus: Amphitryo (87-997016-7-7)
Sallustius & Cicero: Catilina (87-90696-11-5)
Sermones Romani (97-90696-07-7)

For College Students:
Lingva Latina: A College Companion (978-1-58510-191-7)

For further information on the complete series and new titles, visit www.pullins.com.

ISBN 978-1-58510-050-7
ISBN 10: 1-58510-050-1

Distributed by Focus Publishing / R Pullins Company, PO Box 369, Newburyport, MA 01950 (www.pullins.com) with permission of Domus Latina.

0908S

CONTENTS

INTRODUCTION

LINGVA LATINA, the Latin Language

The Latin language, *lingua Latīna,* was the language of the *Latīnī,* the inhabitants of *Latium,* a region of central Italy, including the city of Rome (*Rōma*), which according to tradition had been founded by *Rōmulus* in 753 B.C. In the following centuries the dominion of Rome, *imperium Rōmānum,* spread over the whole of Italy, and from there over the Western and Eastern Mediterranean. By the 2nd century A.D. the Roman emperor ruled most of Europe, North Africa, and the Near and Middle East. In the Western European provinces, *Hispānia, Gallia, Britannia, Germānia* (Southern Germany), and in the Balkans, e.g. in *Dācia* (Romania), the Latin language spread rapidly. In Greece and in the Eastern provinces Greek maintained its dominant position, so that the ancients had two world languages, Greek and Latin.

Latin, the language of *Latium*

the language of the *Roman Empire*

After the fall of the Western Empire Latin was supplanted as a spoken language in some of the border provinces, e.g. Britain and Africa; in the other provinces spoken Latin developed into the *Romance* languages, e.g. Italian, French, Spanish, Portuguese, and Romanian.

the *Romance languages*

Today Latin is nobody's mother tongue. That is why it is called a 'dead' language. However, this is rather a misleading term. For centuries Latin was just as much a living language in the vast Roman empire as English is today in the English-speaking world. And this 'dead' language had such vitality that throughout the Middle Ages it remained unchallenged as the common language of the educated classes of Europe. Up to the 18th century Latin retained its leadership as the medium of international scholarship. In our own day the classical language survives in the Roman Catholic Church, and most scientific terms are still Latin.

the cultural language of *Europe*

As a result of the position of Latin as the international cultural language, the national European languages have been enriched with large numbers of Latin words. Apart from the Romance languages, where non-Latin words are exceptions, English is the language which has absorbed by far the greatest number of Latin words. Indeed more than half of the English vocabulary is directly or indirectly derived from Latin.

Latin words in English

Orthography and Pronunciation

the Latin alphabet

The Latin alphabet had 23 letters: A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z (K was hardly used, Y and Z only in Greek words). The small letters are a later development of these capital letters. The characters J, U and W were unknown: I and V denoted the vowels *i* and *u* as well as the consonants *j* and *v* (pronounced like English *y* and *w*). Not until the 16th century was the distinction between the characters *I i and J j* and between *V v* and *U u* observed. In our Latin books we do not use *J j*, but we distinguish the consonants *V v* from the vowels *U u*, except in titles that are written in capital letters, e.g. CAPITVLVM, IVLIVS.

J, U not used (until the 16th century)

IVLIVS = JULIUS

It is possible to determine, with a high degree of accuracy, how the Latin words were pronounced in ancient times. The main types of evidence are the following:

(1) Latin orthography, especially variations form the norm.

(2) The pronunciation of the Romance languages, which represent the later development of spoken Latin.

(3) Statements about the pronunciation found in the writings of ancient Latin grammarians and other authors.

(4) The representation of Latin words in other languages.

the *Classical* pronunciation

On the basis of such sources of information we can lay down the main rules governing the pronunciation of Latin in the Classical period (the first century B.C.) as follows:

Vowels

vowels:
short: *a e i o u y*
long: *ā ē ī ō ū ȳ*

A clear distinction was made in pronunciation, but not in writing, between long and short vowels. In LINGVA LATINA every long vowel is marked with a macron [¯]: *ā, ē, ī, ō, ū, ȳ;* consequently the absence of a macron shows that the vowel is short: *a, e, i, o, u, y.*

Short vowels	Long vowels
a as the first *a* in 'aha': *amat*	*ā* as in 'father': *ālā, pānis*
e as in 'let': *et, bene*	*ē* as in Scottish 'late' (no diphthong!): *mē*
i as in 'fit: *in, nimis*	*ī* as *ee* in 'feet': *hīc, līberī*
o as in 'hot': *post, modo*	*ō* as in Scottish 'go' (no diphthong!): *pōnō*
u as in 'full': *num, sumus*	*ū* as in 'fool': *ūna, tū*
y as French *u* in 'lune': *Syria*	*ȳ* as French *u* in 'pur': *Lȳdia*

Diphthongs

diphthongs:
ae oe au eu ui

A diphthong is a combination of two vowels in one syllable. The Latin diphthongs are: *ae, oe, au, eu, ui.*

ae as *ie* in 'die': *Graecia, laetus, paene.*
oe as *oi* in 'boil': *foedus, poena.*
au as *ou* in 'loud': *aut, nauta.*
eu as *e+u* combined into one syllable: *Eurōpa, heu, heus, neu, seu.* (But the endings *-us, -um, -unt* form separate syllables after *e: de|us, me|us, e|um, e|unt, aure|us.*)
ui in *cui, huic, cuius, huius* as *u+i* combined into one syllable.

Consonants

consonants: *b c d f g h k l m n p q r s t x z i v (u)*

b as in English: ***bibit, ab.*** (But *bs* and *bt* as *ps* and *pt:* ***absunt, obtulīt***).
c always hard as in 'cat' (= *k*, without aspiration): ***canis, centum, circus, nec.***
ch, ph, th as *k, p, t* with aspiration: ***pulcher, amphitheātrum.***
d as in English: ***dē, dedit, ad.***
f as in English: ***forum, flūmen.***
g as in English 'get' (never as in 'gem'): ***gallus, gemma, agit.***
gn as *ngn* in 'willi*ngn*ess': ***signum, pugna, magnus.***
h as in English [tending to disappear]: ***hīc, homō, nihil.***
l as in English: ***lūna, gladius, male, vel.***
m as in English: ***mē, domus, tam.*** [In the unstressed endings *-am, -em, -um* it tended to disappear.]
n as in English: ***nōn, ūnus;*** before *c, g, q* as in 'i*n*k': ***incola, longus, quīnque.*** [Before *s* it tended to disappear: ***mēnsa, īnsula.***]
p as in English (without aspiration): ***pēs, populus, prope.***
ph as English *p* with aspiration: see above under *ch*.
qu as English *qu* in '*qu*ick': ***quis, aqua, equus.***
r rolled (as in Scottish and in Italian and Spanish): ***rēs, ōra, arbor, cūr.***
s as in English 'ga*s*' (never voiced as in 'ha*s*'): ***sē, rosa, is.***
t as in English (without aspiration): ***tē, ita, et.***
th as English *t* with aspiration: see above under *ch*.
v as English *w*: ***vōs, vīvus.***
x as in English (= *cs*): ***ex, saxum.***
z as English *z* in '*z*one': ***zōna***
i consonant, as English *y* in '*y*et', before a vowel at the beginning of a word (or preceded by a prefix) and between vowels: ***iam, iubēre, con-iungere, eius.***
u consonant, as English *w*, in the combination *ngu* before a vowel and sometimes in the combination *su* before *ā* and *ē*: ***lingua, sanguis, suādēre, suāvis, cōnsuētūdō.***

double consonants

Double consonants were held longer than single consonants (as in 'thi*nn*ess', 'roo*mm*ate', 'ra*tt*ail'): ***ille, annus, nummus, terra, ecce, littera, oppidum.*** [The *i* consonant between vowels was pronounced double: ***eius*** as ***eiius***, ***maior*** as ***maiior***, in LINGVA LATINA written ***māior***.]

Late Latin pronunciation

Late Latin pronunciation

The Classical Latin pronunciation described above was that of educated Romans in the first century B.C. In imperial times (1st–5th centuries A.D.) the pronunciation of Latin underwent considerable changes. The most conspicuous are the following:

(1) The dipthongs *ae* and *oe* were simplified into long *ē* (an open vowel).

(2) *v* was pronounced like English *v*.

(3) *ph* was pronounced like *f*, *th* like *t*, and *ch* like *c* (= *k*).

(4) *ti* before a vowel became *tsi* (except after *s, t, x*).

(5) The distinction between long and short vowels was obscured, as short vowels at the end of a stressed syllable became long (open vowels), and long vowels in unstressed syllables became short.

(6) Finally (in the 5th century) the pronunciation of *c* and *g* changed before the front vowels *e, i, y, ae, oe*: *c* came to be pronounced like English *ch* in '*ch*in' (*sc*, however, like *sh*) and *g* (and *i* consonant) like English *g* in '*g*in' or *j* in '*j*am'. Outside of Italy *c* in this position was pronounced *ts*.

the *Italian* or *Ecclesiastical* pronunciation

The main features of this Late Latin pronunciation survive in the pronunciation of Latin still used in Italy. This 'Italian' pronunciation of Latin is widely used in the Roman Catholic Church and in church singing.

the *traditional English* pronunciation

The Classical Latin pronunciation is now generally taught in British and American schools; but this dates only from the beginning of the 20th century. Before then most English-speaking people pronounced Latin words as if they were English. This traditional English pronunciation of Latin is still alive: it is used in the English forms of Latin names (*Plautus, Cicero, Scipio, Caesar, Augustus,* etc.) and in a great many Latin words and phrases in current use in English (e.g. *radius, medium, area, status quo, et cetera, ad infinitum, bona fide, vice versa,* etc.).

Syllabic division

division into syllables

Words are divided into syllables in Latin according to the following simple rules:

(1) A single consonant goes with the following vowel: *do-mi-nus, o-cu-lus, cu-bi-cu-lum, pe-te-re.*

(2) When two or more consonants follow a vowel, the last consonant is carried over to the next syllable: *Sep-tem-ber, tem-pes-tās, pis-cis. con-iūnc-tus.* Exception: *b, d, g, p, t, c* and *f* are not separated from a following *r* or *l* (except sometimes in poetry): *li-brī, sa-cra, pa-tri-a, cas-tra, tem-plum in-te-gra, ce-re-brum.*

Note: The digraphs *ch, ph, th* and *qu* count as single consonants and are not separated: *pul-cher, am-phi-the-ā-trum, a-li-quis;* and *x,* as representing two consonants (*cs*), is not separated from the preceding vowel: *sax-um, dīx-it.* Compounds should be divided into components: *ad-est, ab-est, trāns-it.*

Accentuation

accent or stress

In words of two syllables the accent (stress) is always on the first syllable: *'ubi, 'multī, 'valē, 'erant, 'leō.*

two possibilities:
(1) the *penultimate,* or
(2) the *antepenultimate*

In words of more than two syllables there are two possibilities: the accent falls on (1) the last syllable but one, the *penultimate,* or (2) the last syllable but two, the *antepenultimate.* The basic rule is this:

The *penultimate* is accented unless it ends in a *short vowel,* in which case the *antepenultimate* is accented.

look at the *penultimate* (last but one) syllable!

Accordingly, to determine the position of the accent in a Latin word, look at the *penultimate* (the last but one syllable):

The penultimate is *accented* when it ends
(a) in a *long vowel* or *diphthong: La'tīna, vi'dēre, a'mīca, Rō'mānus, ō'rātor, per'sōna, a'moena;* or
(b) in a *consonant: se'cunda, vī'gintī, lī'bertās, co'lumna, ma'gister.*

If it ends (c) in a *short vowel,* the penultimate is *unaccented* and the accent falls on the preceding syllable, the *antepenultimate: 'īnsula, 'fēmina, 'patria, 'oppidum, 'improbus, dī'videre, in'terrogat, ō'ceanus, 'persequī, 'cerebrum.*

LINGVA LATINA, the Latin course

LINGVA LATINA
PER SE ILLVSTRATA
I. FAMILIA ROMANA

The Latin course LINGVA LATINA PER SE ILLVSTRATA ('The Latin language illustrated by itself') consists of two parts, PARS I and II. The first part, FAMILIA ROMANA, is the fundamental course. The 35 chapters form a sequence of scenes and incidents from the life of a Roman family in the 2nd century A.D. The book is written entirely in Latin, but from beginning to end the text is so graded that every sentence is intelligible *per se,* because the meaning or function of all new words and forms is made clear by the context, or, if necessary, by pictures or marginal notes using vocabulary already learned. Thus there is no need to look up words, to analyze, or to translate in order to understand the meaning. Vocabulary and grammar are learned by the observation of a large number of illustrative examples which are part of the coherent text.

pictures

The *pictures* are used not only to explain words denoting material things, but also to illustrate happenings and situations. In making the pictures ancient models have been followed scrupulously: clothing, buildings, furniture etc. are reproduced as we know them to have been from archaeological finds. In this way much of the information given in the text about the conditions under which the ancient Romans lived is illustrated.

marginal notes
signs:
[=] 'the same as'
[↔] 'the opposite of'
[:] 'that is', 'here:'
[<] 'derived from'

In the *marginal notes* the following signs are used:
(1) sign of equation [=] between *synonyms,* words with the same meaning, e.g. *-que = et;*
(2) sign of opposition [↔] between *antonyms,* words of opposite meanings, e.g. *sine ↔ cum;*
(3) colon [:] to show the meaning of a word in a given context, e.g. *eam : Iūliam;*
(4) sign of derivation [<] to show from what known word a new word is derived, e.g. *amor < amāre.*

lēctiōnēs: I, II, III

The text of each chapter is divided into two or three lessons (*lēctiōnēs*, marked by Roman numerals *I, II, III* in the margin) and followed by a section on grammar, GRAMMATICA LATINA. In this section new grammatical points introduced in the main text are recapitulated and illustrated by systematically arranged examples with the Latin grammatical terms. A survey of inflections, TABVLA DECLINATIONVM, is found on pages 307–311. A more detailed morphology is published separately (see p. 8).

exercises:
PENSVM A: words
PENSVM B: endings
PENSVM C: sentences

The three exercises, PENSVM A, B and C, at the end of each chapter serve to secure the learning of grammar and vocabulary and the understanding of the text. PENSVM A is a grammatical exercise, where the missing *endings* are to be filled in. In PENSVM B you are supposed to fill the blanks with new *words* introduced in the chapter (there is a list of the new words in the margin). PENSVM C consists of questions to be answered with short Latin *sentences.*

INDEX VOCABVLORVM

As you progress with your reading, you will come across some words whose meaning you have forgotten. Such words should be looked up in the alphabetical word-list INDEX VOCABVLORVM at the end of the book. Here you will find a precise reference to the chapter (in bold figures) and the line of the chapter where the words occur for the first time. A reference to more than one place means that the same word occurs in more than one sense. In most cases the reading of the sentence in which the word appears is enough to help you recall the meaning. The INDEX GRAMMATICVS on pages 326-327 refers to the presentation of the grammatical forms.

Latin-English Vocabulary I

Students who have doubts about their own ability to arrive at the exact meaning of every new word can get a *Latin-English Vocabulary I*. But this vocabulary is intended solely as a key to check the meaning of words – the careful student will not need it at all.

supplements: GRAMMATICA LATINA, COLLOQVIA PERSONARVM EXERCITIA LATINA I

The fundamental course has three supplements:
(1) GRAMMATICA LATINA, a Latin morphology.
(2) COLLOQVIA PERSONARVM, a collection of supplementary texts, mostly dialogue.
(3) EXERCITIA LATINA I, an extensive collection of additional exercises for each of the 133 *lēctiōnēs* in FAMILIA ROMANA.

LINGVA LATINA II: ROMA AETERNA

LINGVA LATINA PER SE ILLVSTRATA II. ROMA AETERNA

Part II of LINGVA LATINA, with the subtitle ROMA AETERNA ('Eternal Rome'), is the advanced course. It can be studied immediately after Part I, but it makes much heavier demands on the student. The main subject is Roman history as told by the Romans themselves, i.e. authors like Vergil, Ovid, Livy. Sallust, Cornelius Nepos, Cicero, and others. As in Part I each chapter is followed by three PENSA, which serve to recapitulate and extend grammatical knowledge, rehearse new words, and practice the rules of derivation.

INDICES

EXERCITIA LATINA II

Lat.-Engl. Vocabulary II

The INDICES volume belonging to this part contains lists of Roman consuls and their triumphs (FASTI CONSVLARES & TRIVMPHALES), a name index (INDEX NOMINVM) with short explanations in Latin, and an index of all the words used in both parts of the course. There is also a volume of EXERCITIA LATINA II for Part II, and a *Latin-English Vocabulary II* covering both parts.

follow-up editions: *Sermōnēs Rōmānī* Plautus: *Amphitryō* Caesar: *Dē bellō Gallicō* Petrōnius: *Cēna Trimalchiōnis* *Catilīna*. Sallust & Cicero

After finishing Part I of LINGVA LATINA you can also go on to read the follow-up editions of Latin authors: (1) *Sermōnēs Rōmānī*, an anthology of classical texts, (2) Plautus: *Amphitryō*, and (3) Caesar: *Dē bellō Gallicō*. These abridged but otherwise unadapted editions are provided with marginal notes explaining all words not found in Part I. (4) A similar illustrated edition of Petronius: *Cēna Trimalchiōnis*, can be read by students who are halfway through Part II. (5) *Catilīna*, an edition of most of Sallust's *Dē coniūrātiōne Catilīnae* and Cicero's speeches *In Catilinam I* and *III*, is annotated so as to be within the reach of students who have finished Part II.

LINGVA LATINA on CD

LINGVA LATINA on CD

LINGVA LATINA Parts I and II are available on CD-ROMs with the complete text, audio-recordings, and interactive editions of the *Pensa*. The CD *Latine audio* contains a recording of chapters I–X of FAMILIA ROMANA in the restored classical pronunciation of Latin.

Instructons

The following *Instructions* provide information on key points to be noted in each chapter of Part I. It is advisable to put off reading these instructions till you have read the chapter in question, for the Latin text is designed to train you to make your own linguistic observations. The explanations given in the instructions are meant to call your attention to facts that you have already ascertained and to formulate rules of grammar that you have seen illustrated by numerous examples in the text. The instructions also teach you the international grammatical terminology, which is derived from Latin.

Instructions for Part II are published in a separate volume: LATINE DISCO II.

INSTRUCTIONS

Chapter 1

In the first chapter we take you almost 2000 years back into the past, to the time when the Roman Empire was at the height of its power, extending from the Atlantic Ocean to the Caspian Sea and from Scotland to the Sahara. We give you a few geographical facts as background for the sketches from life in ancient Rome which follow. the Roman Empire

On the map of the Roman Empire facing the first page you will find all the geographical names occurring in the chapter. After locating the names *Rōma, Italia, Eurōpa, Graecia,* etc., you will understand what is said about the situation of the city of *Rōma* in the first sentence: *Rōma in Italiā est,* and about *Italia* and *Graecia* in the next two: *Italia in Eurōpā est. Graecia in Eurōpā est.* This is said once more in a single sentence: *Italia et Graecia in Eurōpā sunt.* The meaning of *et* should be quite clear, but can you tell why it is now *sunt* instead of *est?* If not, look in the margin, and read the next two sentences as well. Have you discovered when it is *est* and when *sunt?* If so, you have learned the first rule of grammar. You will gradually learn the whole of Latin grammar in this way – that is, by working out grammatical rules from your own observation of the text. et ('......')

Did you also notice the slight difference between *Italia* and *Italiā,* and what little word produces the long *-ā?* This is pointed out in the first marginal note. – Another thing worth noticing: *est* and *sunt* come at the end of the sentence; but you will see that it is not always so, *Rōma est in Italiā* is also correct: the word order is less rigid in Latin than in English. *Itali<u>a</u>* <u>in</u> *Itali<u>ā</u>* flexible word order

Is it really possible, you may ask, to understand everything by just reading the text? It certainly is, provided that you concentrate your attention on the meaning and content of what you are reading. It is sufficient to know where *Aegyptus* is, to understand the statements *Aegyptus in Eurōpā nōn est, Aegyptus in Āfricā est* (l. 5). There can be no doubt about the meaning of *nōn* (a so-called <u>negation</u>). But often a sentence is understood only when seen together with other sentences. In the sentence *Hispānia quoque in Eurōpā est* (ll. 2-3) you will not understand *quoque* until you read in context: *Italia et Graecia in Eurōpā sunt. Hispānia <u>quoque</u> in Eurōpā est.* (The two preceding sentences might have been: *Italia in Eurōpā est. Graecia <u>quoque</u> in Eurōpā est.*) If you are still in doubt, just go on reading till the word recurs: *Syria nōn est in Eurōpā, sed in Asiā. Arabia <u>quoque</u> in Asiā est* (l. 7). Now you will certainly understand *quoque* – and in the meantime you have learned the word *sed* almost without noticing it. the <u>negation</u> *nōn* ('......') quoque ('........') sed ('......')

In the next paragraph a number of questions are asked, and each question is followed by an answer. It is often necessary to read the answer before you can be quite sure of the meaning of the question. The first question is: *Est<u>ne</u> Gallia in Eurōpā?* The *-ne* attached to *est* marks the sentence as a question (our question mark [?] was unknown to the ancient Romans). The answer is *Gallia in Eurōpā est.* The next question *Estne Rōma in Galliā?* is answered in the negative: *Rōma in Galliā <u>nōn</u> est.* (Latin has no single word for 'yes' or 'no', the sentence – or part of it – must be repeated with or without *nōn*). *-ne...?* (question)

ubi ('..........')

In the question *Ubi est Rōma?* the word *ubi* is intelligible only when you get the answer: *Rōma est in Italiā*.

fluvius ('...........')
īnsula ('............')
oppidum ('...........')

After the short survey of the location of the principal Roman provinces, you are told about various localities: *Rhēnus* and *Nīlus, Corsica* and *Sardinia, Tūsculum* and *Brundisium*. You will find these names on the map, and the text will tell you what they represent. If you are still in doubt about the meaning of the words *fluvius, īnsula* and *oppidum,* turn back to the picture heading the chapter.

singular	plural
fluvius	*fluviī*
īnsula	*īnsulae*
oppidum	*oppida*

Note that these words occur in two different forms: *Nīlus* alone is called *fluvius,* but *Nīlus* and *Rhēnus* together are called *fluviī*. In similar circumstances you will notice the use of the forms *īnsula* and *īnsulae,* and *oppidum* and *oppida*. In the section GRAMMATICA LATINA you learn that the forms *fluvius, īnsula* and *oppidum* are called *singulāris,* while *fluviī, īnsulae* and *oppida* are called *plūrālis* – in English singular and plural.

magnus ('......')
parvus ('...........')

sing. *fluvius magnus*
īnsula magna
oppidum magnum
plur. *fluviī magnī*
īnsulae magnae
oppida magna

As you read on you will see that *Nīlus* is referred to not only as *fluvius,* but as *fluvius magnus,* unlike *Tiberis,* which is described as *fluvius parvus*. In the same way *Sicilia* is referred to as *īnsula magna* as opposed to *Melita* (the modern Malta), which is called *īnsula parva*. In the margin *magnus* and *parvus* are represented as opposites (sign [↔], 'the opposite of'); this will help you to understand the meaning of the words, but note the changing endings. Further examples are seen when *Brundisium* is called *oppidum magnum* and *Tūsculum oppidum parvum,* and when the same words occur in the plural: *fluviī magnī, īnsulae magnae, oppida magna*.

nouns (substantives):
fluvius, īnsula, oppidum, etc.
adjectives:
magnus -a -um
parvus -a -um
multī -ae -a
etc.

A word which shows this variation between the endings *-us, -a, -um* in the singular and *-ī, -ae, -a* in the plural is called an adjective (Latin *adiectīvum,* 'added word') because it is added to a noun (substantive), which it qualifies. Other nouns occurring in this chapter are *prōvincia, imperium, numerus, littera, vocābulum*. Adjectives are, besides *magnus -a -um* and *parvus -a -um,* e.g. *Graecus -a -um, Rōmānus -a -um, Latīnus -a -um, prīmus -a -um,* and in the plural *multī -ae -a* and *paucī -ae -a*. The endings of the adjectives depend on the nouns that they qualify.

question: *num ...?*
answer: *... nōn*

...quid ('.........')

The question *Num Crēta oppidum est?* (l. 49) must of course be answered in the negative: *Crēta oppidum nōn est. Num* is an interrogative (i.e. asking) particle, like *-ne,* but a question beginning with *num* implies a negative answer. The next question is *Quid est Crēta?* Here, again, only the answer, *Crēta īnsula est,* makes the meaning of the question quite plain.

imperium Rōmānum
in imperiō Rōmānō

We have seen a final *-a* modified to *-ā* after *in: in Italiā, in Eurōpā, in Āfricā*. We now see that *in* also makes *-um* change to *-ō: in imperiō Rōmānō; in vocābulō; in capitulō prīmō* (ll. 58, 72, 73). These forms in *-ā* and *-ō* are dealt with in cap. 5.

CIↃ = M = *mīlle* (1000)

As a numerical sign for 'a thousand', *mīlle,* the Romans took the Greek letter Φ(ph), which was rendered CIↃ and later changed into M under the influence of MILLE.

Latin is a concise language. It can often express in a few words what demands several words in other languages. One of the reasons is that Latin has fewer particles (small uninflected words) than most modern languages; thus you will find nothing corresponding to the English articles 'a' and 'the' as in 'a river', 'the river', etc.

Chapter 2

We now introduce you to the people whose daily lives you are going to read about. The picture shows them dressed in their best clothes, except for the four who are relegated to the margin – clearly they are not on the same level as the rest of the family. Be sure to remember the names, for you will soon become so well acquainted with these persons that you will almost feel like a friend visiting a real Roman family 2000 years ago. And the remarkable thing about it is that you can understand their language!

the Roman family

Note that the names of these people end in either *-us* or *-a*, none of them end in *-um*. You will see that the ending *-us* is characteristic of male persons (*Iūlius, Mārcus, Quīntus, Dāvus, Mēdus*) and *-a* of female persons (*Aemilia, Iūlia, Syra, Dēlia*). This also applies to nouns that denote persons. Nouns referring to males generally end in *-us*: *fīlius, dominus, servus* (but *-us* is dropped in some nouns in *-r*, e.g. *vir, puer*), while nouns denoting females end mostly in *-a* (*fēmina, puella, fīlia, domina, ancilla*); but no persons are denoted by words ending in *-um*. We say therefore that nouns ending in *-um*, e.g. *oppidum, vocābulum, imperium*, are neuter (Latin *neutrum*, 'neither', i.e. neither masculine nor feminine), while most words in *-us* are masculine (Latin *masculīnum*), and most words in *-a* are feminine (Latin *fēminīnum*, from *fēmina*). But as grammatical terms 'masculine' and 'feminine' are not restricted to living beings: the words *fluvius, numerus, titulus, liber* are grammatically masculine, while *īnsula, littera, prōvincia, familia* are feminine. The grammatical term, therefore, is not 'sex', but gender (Latin *genus*). The abbreviations used for the three genders are *m, f* and *n*.

males: *-us*
females: *-a*

genders:
masculine (m.): *-us*
feminine (f.): *-a*
neuter (n.): *-um*

The word *familia* refers to the whole household, including all the slaves, *servī* and *ancillae*, who belong to the head of the family as his property. *Iūlius* is the father, *pater*, of *Mārcus, Quīntus* and *Iūlia*, and the master, *dominus*, of *Mēdus, Dāvus, Syra, Dēlia*, etc. To express these relationships we need the genitive (Latin *genetīvus*), a form of the noun ending in *-ī* or *-ae* in the singular: *Iūlius est pater Mārcī et Quīntī et Iūliae*; in the plural you find the long endings *-ōrum* and *-ārum*: *Iūlius est dominus multōrum servōrum et multārum ancillārum*. So the genitive endings are *-ae* and *-ārum* in the feminine, and *-ī* and *-ōrum* in the masculine – and in the neuter (see ll. 56, 87). In the section GRAMMATICA LATINA you find examples of all these forms. (English has the ending *-s* or 'of': 'Julia*'s* mother' or 'the mother *of* Julia'.)

genitive:

	m./n.	f.
sing.	*-ī*	*-ae*
plur.	*-ōrum*	*-ārum*

Particles like *et* and *sed* are called conjunctions (Latin *coniūnctiōnēs*, from *con-iungere*, 'join') because they join words and sentences. Instead of *et* you often find the conjunction *-que* attached after the second word: *Dēlia Mēdusque* stands for *Dēlia et Mēdus* and *fīliī fīliaeque* for *fīliī et fīliae* (ll. 9 and 22).

conjunctions

...-que = et ...

Among the new words in cap. 2 are the interrogative words *quis* and *quae*, which are used to ask questions about persons (English 'who'): *Quis est Mārcus?* and *Quae est Iūlia?* i.e. masculine *quis* (plural *quī*), feminine *quae* – and neuter *quid*, as you have seen in cap. 1 (English 'what'). The genitive of the interrogative for all genders is *cuius* (English 'whose'): *Cuius servus est Dāvus? Dāvus servus Iūliī est* (l. 35).

m.	f.	n.
quis?	*quae?*	*quid?*
gen. *cuius?*		

The invariable interrogative particle *quot* asks questions about number: *Quot līberī sunt in familiā? In familiā Iūliī sunt trēs līberī. Quot fīliī et quot fīliae? Duo fīliī et ūna fīlia. Quot servī...? ... centum servī* (ll. 37–39). Like most numerals *centum* is invariable; but *ūnus* has the familiar endings *-us -a -um*, the feminine of *duo* is *duae* (*duae fīliae*), and the neuter of *trēs* is *tria* (*tria oppida*).

quot? 1, 2, 3 .

m.	f.	n.
ūnus	*ūna*	*ūnum*
duo	*duae*	*duo*
trēs	*trēs*	*tria*

magnus numerus -ōrum = multī -ī / multa -a
magnus numerus -ārum = multae -ae

The number can also be indicated by the noun *numerus* combined with the genitive plural: *Numerus līberōrum est trēs. Numerus servōrum est centum* (ll. 43-44). As *centum* must be said to be *magnus numerus,* the following sentences are easily understood: *Numerus servōrum est magnus* and *In familiā magnus numerus servōrum est.* It appears that *magnus numerus servōrum* is equivalent to *multī servī.* In the same way *parvus numerus līberōrum* has the same meaning as *paucī līberī.* Besides you will find the expressions *magnus numerus oppidōrum* and *fluviōrum* meaning *multa oppida* and *multī fluviī.*

cēterī -ae -a

The Romans only knew the northern part of the continent of Africa, where there is only one big river, the Nile: *In Āfricā ūnus fluvius magnus est: Nīlus* (l. 58). It goes on: *Cēterī fluviī Āfricae parvī sunt.* The adjective *cēterī -ae -a,* 'the other(s)', recurs several times, thus the enumeration of the first three of the 35 *capitula* (l. 86) is concluded with *cētera* (it might have been *et cētera,* the Latin expression which gives us the abbreviation 'etc.').

enumeration:
(1) *A et B et C*
(2) *A, B, C*
(3) *A, B C-que*

The following rule applies to enumerations in Latin: (1) *et* put between all items: *Mārcus et Quīntus et Iūlia;* or (2) no conjunction used at all: *Mārcus, Quīntus, Iūlia;* or (3) *-que* added to the last item: *Mārcus, Quīntus Iūliaque.*

meus -a -um
tuus -a -um

The conversation at the end of the chapter shows that instead of the genitive the adjectives *meus -a -um* and *tuus -a -um* are used to refer to what belongs to the person speaking or the person spoken to respectively (like English 'my' and 'your').

ecce. ⟶

On page 16 you come across the word *ecce* (illustrated with an arrow in the margin). It is used when you point to or call attention to something, in this case to the picture of the two books. Notice the form of an ancient book: a scroll with the text written in columns, and the Latin word for such a scroll: *liber* (another masculine noun in *-er* without *-us*), plural *librī.*

sing. plur.
liber librī

Chapter 3

Now that you have been introduced to the family, you are going to watch some of their doings. We begin with the children – they were very much the same in ancient times as they are today. So we are not surprised to learn that Julius and Aemilia's children cannot always get on together. Here little Julia is the first to suffer, because she is annoying her big brother. Peace is not restored until Mother and Father step in.

verbs:
-at: cantat, pulsat, plōrat
-et: rīdet, videt, respondet
-it: venit, audit, dormit

Several of the new words in this chapter are verbs. A verb (Latin *verbum*) is a word that expresses an action or a state: that someone does something or that something exists or takes place. The first Latin verb you come across is *cantat* in the opening sentence: *Iūlia cantat.* Other verbs are *pulsat, plōrat, rīdet, videt, vocat, venit,* etc. They all end in *-t* – like *est,* which is also a verb – and mostly come at the end of the sentence.

Mārcus Iūliam pulsat

The first of the two words in the sentence *Iūlia cantat* denotes the person who performs the action. Other sentences of the same kind are: *Iūlia plōrat; Mārcus rīdet; Aemilia venit; pater dormit* (ll. 9, 10, 21, 37). But it is not always as simple as this. Take for instance the sentence that is illustrated by the little drawing in the margin: *Mārcus Iūliam pulsat* (l. 8). Here we are told not only who performs the action, but also who the action is aimed at. The same pattern is seen in the following sentences, also illustrated by pictures: *Quīntus Mārcum videt; Quīntus Mārcum pulsat; Mārcus Quīntum pulsat; Iūlia Aemiliam vocat.*

Quīntus Mārcum videt
Iūlia Aemiliam vocat

As you see, the name of the person who performs the action, the so-called subject of the verb, has one of the well-known endings *-us* and *-a*, whereas the name of the person toward whom the action is directed, the object, takes the ending *-um* or *-am*. In other words: *Iūlia* is changed to *Iūliam* when we are told that Marcus hits her, just as *Mārcus* becomes *Mārcum* when he is the victim. In similar circumstances *puella* changes to *puellam*, and *puer* to *puerum*, and qualifying adjectives get the same ending: *Mārcus parvam puellam pulsat; Iūlius puerum improbum verberat.*

1. *-us* *-a*
2. *-um* *-am*

Thus with the help of the endings we distinguish in Latin between the subject and the object of the verb. The forms in *-us* and *-a*, which characterize the subject, are called nominative (Latin *nōminātīvus*), and the forms in *-um* and *-am*, which denote the object, are called accusative (Latin *accūsātīvus*). Verbs like *pulsat, videt, vocat,* which are used with an object in the accusative, are called transitive, and verbs without an object, e.g. *plōrat, venit, dormit,* are intransitive verbs.

subject	object	verb
Mārcus	*Iūliam*	*pulsat*

	m.	f.
nominative:	*-us*	*-a*
accusative:	*-um*	*-am*

transitive & intransitive verbs

Instead of accusatives in *-am* and *-um* you sometimes find *eam* and *eum*, e.g. *Iūlia plōrat quia Mārcus eam pulsat* and *Cūr Iūlius Quīntum nōn audit? Iūlius eum nōn audit, quia dormit* (ll. 27, 43; the colon in the marginal note *eam* : *Iūliam* means that here *eam* stands for *Iūliam*). A word of this kind, which takes the place of a name or noun, is called a pronoun (Latin *prōnōmen*, from *prō* 'instead of' and *nōmen* 'name' or 'noun'). Corresponding to *eum* and *eam* the pronoun *mē* is used when a person is speaking about him- or herself, and *tē* is used about the person spoken to (in English 'me' and 'you'): *Aemilia: "Quis mē vocat?" Quīntus: "Iūlia tē vocat"* (ll. 24-25).

eam : *Iūliam*
eum : *Quīntum*

pronoun

	m.	f.
acc.	*eum*	*eam*
	mē	
	tē	

The interrogative particle *cūr* is used to ask about the cause (Latin *causa*). A question introduced by *cūr* calls for an answer with the causal conjunction *quia* (English 'because'): *Cūr Iūlia plōrat? Iūlia plōrat, quia Mārcus eam pulsat. Cūr Mārcus Iūliam pulsat? Quia Iūlia cantat* (ll. 26-27, 30-31).

question: *cūr ...?*
answer: ... *quia* .

When the identity of the subject is known, because the context shows who it is, it need not be repeated (or replaced by a pronoun) in a following sentence: *"Ubi est Iūlius? Cūr non venit?"* (l. 36); *Iūlius eum nōn audit, quia dormit* (l. 43); *"Cūr māter Mārcum verberat?" "Mārcum verberat, quia puer improbus est"* (l. 58). (In English we use the pronouns 'he' and 'she'.)

subject implied

The conjunctions *et* and *sed* are not combined with a negation; instead of *et nōn* and *sed nōn* the conjunction *neque (ne-que)* is used, i.e. *-que* attached to the original negation *ne* (= *nōn*): *Iūlius dormit neque Quīntum audit. Iūlius venit, neque Aemilia eum videt* (in English 'and not', 'but not').

ne-que = *et nōn (sed nōn)*

In the sentence *Puer quī parvam puellam pulsat improbus est* (l. 63) *quī* is the relative pronoun, which refers to *puer*. At the end of the chapter (p. 23) you find sentences with both the interrogative and the relative pronoun, e. g. *Quis est puer quī rīdet?* In the feminine the two pronouns are identical: *Quae est puella quae plōrat?* (the relative *quae* refers to *puella*). The interrogative pronoun *quis* is *quem* in the accusative: *Quem vocat Quīntus? Quīntus Iūlium vocat.* As a relative pronoun *quem* is used in the masculine and *quam* in the feminine: *Puer quem Aemilia verberat est Mārcus. Puella quam Mārcus pulsat est Iūlia.* The examples show that *quī* and *quem* (m.) refer to a masculine noun, and *quae* and *quam* (f.) to a feminine noun. In cap. 4 (l. 75) you will meet *quod*, which refers to a neuter noun: *baculum, quod in mēnsā est.*

relative pronoun
puer quī ...
puella quae...

interrogative pronoun
nom. *quis*
acc. *quem*

relative pronoun

	m.	f.	n.
nom.	*quī*	*quae*	*quod*
acc.	*quem*	*quam*	*quod*

Chapter 4

We now leave the children for a while and turn to the grown-ups. There is a worried look on Julius's face; it turns out that a sum of money is missing. Who is the thief? The problem is not solved until the end of the chapter, of course – and by then the culprit has already decamped! Later (in cap. 6 and 8) you will find out where he is hiding and what he does with the money. But right now you must set to work to discover who is the thief.

nominative *-us*
vocative *-e*

In addressing a man in Latin the nominative in *-us* is replaced by a special form, the vocative (Latin *vocātīvus,* from *vocat*), ending in *-e*. Medus calls Davus crying: *"Dāve!"* (l. 25) and when Davus greets his master he says: *"Salvē, domine!"* and Julius answers: *"Salvē, serve!"* (ll. 34-35).

imperative
vocā! vidē! venī! pōne!

The form of the verb used to give orders is called the imperative (Latin *imperātīvus,* from *imperat*). The Latin imperative consists of the shortest form of the verb, without any ending, the so-called stem, e.g. *vocā! tacē! venī!* or a short *-e* is added when the stem ends in a consonant, as in *pōne!* (the stem is *pōn-*). Examples: ll. 24, 27, 37, 60, etc.

the verbal stem
-ā, -ē, -ī, cons.

conjugations
1. *ā*-stems: *vocā-*
2. *ē*-stems: *vidē-*
3. cons.-stems: *pōn-*
4. *ī*-stems: *venī-*

The stem of a Latin verb ends in one of the long vowels *-ā, -ē, -ī,* or in a consonant. The verbs are therefore divided into four classes, so-called conjugations:

1st conjugation: *ā*-verbs, with stems ending in *-ā: vocā-, cantā-, pulsā-*.
2nd conjugation: *ē*-verbs, with stems ending in *-ē: tacē-, vidē-, habē-*.
3rd conjugation: consonant-verbs, with stems ending in a consonant: *pōn-, sūm-, discēd-*.
4th conjugation: *ī*-verbs, with stems ending in *-ī: venī-, audī-, dormī-*.

imperative	indicative
1. *vocā*	*voca|t*
2. *vidē*	*vide|t*
3. *pōn|e*	*pōn|it*
4. *audī*	*audi|t*

To these stems the different verbal endings are added (a vertical stroke [|] is here used to mark the division between stem and ending). When *-t* is added the last vowel of the stem becomes short: *voca|t, vide|t, veni|t,* and in the consonant-verbs a short *-i-* is inserted before the *-t: pōn|it, sūm|it, discēd|it.* This verbal form is called the indicative (Latin *indicātīvus,* 'stating', 'declaring').

pronoun
nom. *is*
acc. *eum*
gen. *eius*

In the second of the two sentences *Mēdus discēdit, quia is pecūniam dominī habet* (l. 77) the nominative *Mēdus* is replaced by the pronoun *is,* which is the nominative corresponding to the accusative *eum* (English 'he' and 'him'). But the nominative of this pronoun is only used when it carries a certain emphasis (here Medus is contrasted with Davus). When the subject is not emphasized, the verb is used with no pronoun, e.g. *Mēdus nōn respondet, quia abest* (l. 85: in English we cannot do without the pronoun.)

suus -a -um / eius:
Iūlius servum suum vocat
Servus eius abest

The genitive of *is* is *eius* (cf. English 'his'): *In sacculō eius (: Iūliī) est pecūnia* (l. 1). However, referring to something that belongs to the subject of the sentence, the adjective *suus -a -um* is used instead of *eius.* Compare the two examples: *Dāvus sacculum suum in mēnsā pōnit* and *Iam sacculus eius in mēnsā est* (ll. 61-62). (In English the word 'own' is sometimes added to make the meaning plain: 'his/ her own').

sacculus
in sacculō

After *in* not only *-um* but also *-us* becomes *-ō: Sacculus Iūliī nōn parvus est. In sacculō eius est pecūnia* (l. 3). This form will be treated in cap. 5.

possessive pronouns
meus, tuus, suus

The adjectives *meus -a -um, tuus -a -um* and *suus -a -um* are called possessive pronouns. The possesive pronouns serve to replace the genitive.

Chapter 5

We have made the acquaintance of what is evidently a prosperous Roman family, to judge from the splendid villa in which they live. The plan on page 33 and the pictures of various parts of the house will give you an impression of the layout of this typical Roman villa. Characteristic features are the atrium with its opening in the roof and pool for rainwater, and the peristyle, the inner courtyard lined with rows of columns.

the Roman villa

The first new grammatical point to be learned is the accusative plural. Corresponding to the accusative singular in *-um* and *-am*, which was introduced in cap. 3, you now find plural forms ending in *-ōs* and *-ās* respectively: the plural *fīliī* becomes *fīliōs* when it is the object of the verb: *Iūlius duōs fīliōs habet;* similarly *fīliae* changes to *fīliās* (see ll. 3-4). The accusative of masculine and feminine nouns always ends in *-m* in the singular and in *-s* in the plural. Neuter nouns have the same ending in the accusative as in the nominative (sing. *-um*, plur. *-a*).

accusative sing. & plur.

	m.	f.	n.
sing.	*-um*	*-am*	*-um*
plur.	*-ōs*	*-ās*	*-a*

Secondly, you will see that the particles *ab, cum, ex, in* and *sine* cause the following nouns to take the ending *-ō* (m./n.) or *-ā* (f.) and in the plural *-īs*: *ex hortō, ab Aemiliā, in ātriō, cum līberīs, sine rosīs.* Such prefixed words are called prepositions (Latin *praepositiōnēs*, 'placing in front'). You have already seen examples of the preposition *in*: *in Italiā, in imperiō Rōmānō, in sacculō*. The forms in *-ō, -ā* and *-īs* are called ablative (Latin *ablātīvus*). The prepositions *ab, cum, ex, in, sine* are said to 'take' the ablative.

prepositions
ab, cum, ex, in, sine
+ *-ō/-ā/-īs*

ablative

	m./n.	f.
sing.	*-ō*	*-ā*
plur.	*-īs*	

New forms of the pronoun *is* are now introduced: feminine *ea*, neuter *id;* plural *iī* (= *eī*), *eae, ea.* In the accusative and ablative this pronoun shows the same endings as the noun it represents; remembering the accusatives *eum* and *eam* you will identify forms like *eō, eā* (abl. sing.), *eōs, eās* (acc. plur.) and *iīs* (= *eīs*, abl. plur.). The genitive plural is *eōrum, eārum* (thus for *dominus servōrum* you find *dominus eōrum*), but the genitive singular has a special form *eius*, which is the same for all three genders: you have already had *sacculus eius* (: *Iūliī*), now you find *nāsus eius* (: *Syrae*, l. 18). (These genitives correspond to the English possessive pronouns 'his/her/its/their'.)

pronoun *is ea id*

sing.	m.	f.	n.
nom.	*is*	*ea*	*id*
acc.	*eum*	*eam*	*id*
gen.	*eius*	*eius*	*eius*
abl.	*eō*	*eā*	*eō*
plur.			
nom.	*iī*	*eae*	*ea*
acc.	*eōs*	*eās*	*ea*
gen.	*eōrum*	*eārum*	*eōrum*
abl.	*iīs*	*iīs*	*iīs*

Lastly, you learn plural forms of verbs: (1) when the subject is in the plural or more than one person, the verb ends, not in *-t* only, but in *-nt* (cf. *est* and *sunt*): *Mārcus et Quīntus Iūliam vocant. Puerī rīdent;* and (2) when two or more people are ordered to do something, the plural form of the imperative ending in *-te* is used: *Mārce et Quīnte! Iūliam vocāte! Tacēte, puerī! Audīte!* In the consonant-verbs (3rd conjugation) a short vowel is inserted before these plural endings: *-i-* before *-te* and *-u-* before *-nt: Discēdite, puerī! Puerī discēdunt.* Even in the *ī*-verbs (4th conjugation) *-u-* is inserted before *-nt: Puerī veniunt.*

imperative & indicative

		sing.	plur.
1.	imp.	*vocā*	*vocā|te*
	ind.	*voca|t*	*voca|nt*
2.	imp.	*vidē*	*vidē|te*
	ind.	*vide|t*	*vide|nt*
3.	imp.	*pōn|e*	*pōn|ite*
	ind.	*pōn|it*	*pōn|unt*
4.	imp.	*audī*	*audī|te*
	ind.	*audi|t*	*audi|unt*

Julia's remark *"puerī mē rīdent"* (l. 70) shows that *rīdet*, which is usually an intransitive verb, can take an object in the sense 'laugh at': *puerī Iūliam rīdent.*

rīdet + acc.

The consonant-verb *agit agunt* denotes action in general: *Quid agit Mārcus? Quid agunt puerī?* (English 'do'). The imperative of this verb is often put before another imperative to emphasize the command, e.g. *Age! venī, serve! Agite! venīte, servī!*

age! agite! + imp.

Chapter 6

Roman roads

Road communications were highly developed in the ancient Roman world. The different parts of the Roman Empire were connected by an excellent network of highways. On the map on page 40 you see the most important Roman roads in Italy, among them the famous Via Appia, running southward from Rome and continuing all the way to Brundisium.

Running almost parallel to the Via Appia is the Via Latina, which passes the town of Tusculum mentioned in the first chapter. Julius's villa stands in the neighborhood of this town, so that anyone going from there to Rome must follow the Via Latina. Therefore it is not surprising to find Medus walking along this road. You will soon discover what it is that attracts him to the city.

prep. + acc.:
ad, ante, apud, circum, inter, per, post, prope

quō? ad + acc.
unde? ab + abl.

ab + vowel & *h-*
ā/ab + cons. (except *h-*)

In cap. 5 you met some common prepositions that take the ablative. Most other prepositions take the accusative, e.g. *ad, ante, apud, circum, inter, per, post, prope,* which are now introduced. *Ad* indicates motion to a place – it is the opposite of *ab* (followed by the ablative!) which indicates motion away from a place. The corresponding interrogative particles are *quō* and *unde: Quō it Iūlius? Ad vīllam it. Unde venit? Ab oppidō.* – Instead of *ab* we often find the shortened form *ā* before a consonant, but never before a vowel or *h-: ā vīllā, ā dominō, ab ancillā, ab oppidō.*

quō? Tūsculum
Rōmam
unde? Tūsculō
Rōmā

ablative of separation

Motion to or from a town mentioned by name is expressed by the name of the town in the accusative or ablative respectively without a preposition. In Latin therefore we speak of traveling *Rōmā–Brundisium,* or, if going in the opposite direction, *Brundisiō–Rōmam.* It is the fundamental function of the ablative (with or without a preposition) to denote 'place from which'. In this function it is called ablative of separation (*ablātīvus* means 'taking away').

ubi? Tūsculī
Rōmae

locative (= genitive)
-ī, -ae

To indicate where something or somebody is, the preposition *in* followed by the ablative is most often used: *in Italiā, in oppidō, in hortō.* The examples *Cornēlius Tūsculī habitat* and *Mēdus Rōmae est* show, however, that *in* is no more used with names of towns than *ad* and *ab;* instead the name takes the ending *-ī* or *-ae* according as the nominative ends in *-um/-us* or *-a.* This form, which here coincides with the genitive, is called locative (Latin *locātīvus,* from *locus,* 'place'). Examples: ll. 47, 59, 77, 85.

Mārcus Iūliam pulsat = *Iūlia pulsātur ā Mārcō*

	active	passive
1.	*voca|t*	*vocā|tur*
	voca|nt	*voca|ntur*
2.	*vide|t*	*vidē|tur*
	vide|nt	*vide|ntur*
3.	*pōn|it*	*pōn|itur*
	pōn|unt	*pōn|untur*
4.	*audi|t*	*audī|tur*
	audi|unt	*audi|untur*

The Latin sentence *Mārcus Iūliam pulsat* can be turned into *Iūlia pulsātur ā Mārcō* (as in English 'Marcus hits Julia' and 'Julia is hit by Marcus'). The action is the same, but in the second sentence, where the verb ends in *-tur,* the active person, who performs the action, steps into the background, while the passive person, the 'sufferer', comes to the front: she appears no longer as object in the accusative *(Iūliam),* but as subject in the nominative *(Iūlia),* and the name of the person by whom the action is performed, the agent, is in the ablative preceded by *ab* or *ā (ā Mārcō).* On page 44 you find several examples of the two constructions, which are called active and passive respectively (Latin *āctīvum* and *passīvum*). In the sentence *Mēdus Lȳdiam amat et ab eā amātur* (ll. 78-79) the two constructions are combined.

Cornēlius equō vehitur = *equus Cornēlium vehit*

ablative of instrument or ablative of means

In the passive, as we have seen, the personal agent is expressed by *ab/ā* and the ablative. When no person is involved, the ablative is used without *ab/ā,* e.g. *Cornēlius equō vehitur; Lȳdia verbīs Mēdī dēlectātur.* The simple ablative here indicates means or cause. This is very common both in passive and active sentences: *Iūlius lectīcā vehitur. Dominus servum baculō verberat. Servī saccōs umerīs portant. Mēdus viā Latīnā Rōmam ambulat.* This use of the ablative is called ablative of instrument (Latin *ablātīvus īnstrūmentī*) or ablative of means.

Chapter 7

When Father comes back from town, he usually brings something with him for the family. So in this chapter you find out what there is in the two sacks that Syrus and Leander have been carrying.

When we are told that Julius gives something to a member of the family, the name of this person ends in *-ō (Mārcō, Quīntō, Syrō, Lēandrō)* or in *-ae (Aemiliae, Iūliae, Syrae, Dēliae)*. This form, ending in *-ō* in the masculine (and neuter) and in *-ae* in the feminine, is called dative (Latin *datīvus*, from *dat*, 'gives'). Examples: *Iūlius Mārcō/fīliō suō mālum dat* (ll. 45-47); *Iūlius Aemiliae ōsculum dat* (l. 63). Instead of *Iūlius Syrō et Lēandrō māla dat* we find *Iūlius servīs māla dat*, and in the sentence *Iūlius ancillīs māla dat* Syra and Delia are referred to. In the plural the dative ends in *-īs* like the ablative.

dative

	m./n.	f.
sing.	*-ō*	*-ae*
plur.	*-īs*	

The dative of the pronoun *is ea id* is *eī* in the singular and *iīs* (or *eīs*) in the plural: *Iūlius eī (: Quīntō/Iūliae) mālum dat. Iūlius iīs (: servīs/ancillīs) māla dat.* The forms are the same for all three genders. The dative (sing.) of the interrogative and relative pronoun is *cui: Cui Iūlius mālum dat? Puer/puella cui Iūlius mālum dat est fīlius/fīlia eius* (see ll. 101-104).

pronoun *is ea id*
dative: sing. *eī*, plur. *iīs*
interrog. & rel. pronoun
dative sing. *cui*

The examples *Puella sē in speculō videt et sē interrogat* (ll. 8-9) show that the pronoun *sē* (acc.) is used when referring to the subject in the same sentence; *sē* is called the reflexive pronoun (English 'himself/herself/themselves').

the reflexive pronoun
sē (acc.)

Compare the sentences *Iūlius in vīllā est* and *Iūlius in vīllam intrat.* In the first sentece *in* takes the ablative *(vīllā)*, as we have seen so often; in the second it is followed by the accusative *(vīllam)*. The examples show that *in* takes the accusative when there is motion into a place. Therefore we read: *Syra in cubiculum intrat*, and she says: *"Venī in hortum, Iūlia!"* (ll. 14, 17).

in + abl./acc.
ubi? in vīllā
quō? in vīllam

A question introduced with *num* calls for a negative answer; therefore Julia asks: *"Num nāsus meus foedus est?"* (l. 20). The opposite effect is obtained by *nōnne:* when Syra asks *"Nōnne fōrmōsus est nāsus meus?"* (l. 26) she certainly expects the answer to be 'yes'. Nevertheless Julia says: *"Immō foedus est!"* The word *immō* serves to stress a denial (English 'no', 'on the contrary').

question:	answer:
nōnne... est?	*..t. est*
num... est?	*... nōn est*

The imperative of *est* is *es!* (i.e. the stem without an ending; plural *este!*): *"Tergē oculōs! Es laeta!"* (l. 23). – The greeting *Salvē!* expresses a wish for good health. It was understood as an imperative, so it has a plural form in *-te: "Salvēte, fīliī!"* (l. 31).

es|t: imp. *es! es|te!*

sing. *salvē!*
plur. *salvē|te!*

Note the repetition of the conjunctions *et* and *neque* (ll. 50, 57): *et Mārcus et Quīntus māla habent* and *Servī neque māla neque pira habent* (English 'both ... and' and 'neither... nor'). Instead of *et... et* we often find *nōn sōlum... sed etiam: nōn sōlum māla, sed etiam pira* (l. 56).

et. . et
neque. . neque
nōn sōlum... sed etiam

Referring to things close to him, Julius says e.g. *hic saccus* and *hoc mālum*, and Julia says *haec rosa* of the rose that she is holding (ll. 43, 90, 85). The demonstrative pronoun *hic haec hoc* (Englsh 'this') is treated in cap. 8. – *Hic saccus plēnus mālōrum est* (l. 43): note the genitive after *plēnus* ('full of...').

hic haec hoc

plēnus + gen.

Compound verbs have often prepositions as their first element, like *ad-est* and *ab-est.* In this chapter you find *in-est, ad-venit, ad-it, ex-it,* in the next *ab-it.* Often the same preposition is put before a noun in the same sentence: *Quid inest in saccīs? Iūlius ad vīllam advenit. Iūlia ē cubiculō exit.*

compounds with prepositions:
ad-, ab-, ex-, in-

The last example shows the shorter form *ē* of the preposition *ex*. The same rule applies to the use of *ex* and *ē* as to *ab* and *ā:* before vowels and *h-* only *ex* and *ab* are used; *ē* and *ā* are only used before consonants, never before vowels or *h-*. Examples with *ex* and *ē: ē/ex vīllā,* but only *ex ātriō, ex hortō.*

ex + vowel & *h-*
ē/ex + cons. (except *h-*)

Chapter 8

In the ancient world people did their shopping over open counters lining the streets. Passers-by could simply stand on the sidewalk in front of a shop and buy what they wanted. We can be sure that the shopkeepers, with Mediterranean eloquence, gave their customers every encouragement.

ponouns:
interrogative pronoun *quis? quae? quid?*
relative pronoun *...quī ...quae ...quod*
demonstrative pronouns *is ea id*
hic haec hoc
ille -a -ud

In this chapter we pay particular attention to some important pronouns: the interrogative pronoun *quis quae quid,* the relative pronoun *quī quae quod,* and the demonstrative pronouns *is ea id, hic haec hoc* and *ille illa illud.* Of the last two *hic haec hoc* refers to something that is here *(hīc),* i.e. near the speaker, while *ille illa illud* refers to something that is further away from the speaker (English 'this' and 'that'). These demonstrative pronouns are mostly used as adjectives qualifying nouns: *hic vir, haec fēmina, hoc oppidum* and *ille vir, illa fēmina, illud oppidum.* Of *hic haec hoc* the invariable stem is just *h-,* cf. the plural *hī hae, hōs hās, hōrum hārum, hīs,* but in the singular (and in the neuter plural nom./acc.) a *-c* is added (see the survey on p. 61).

interrogative pronoun
subst.: *quis?*
quid?
adj.: *quī/quis ...us?*
quod ...um?

quī... = is/iī quī...
quae... = ea/eae quae...

The forms of the other pronouns are shown in systematically arranged examples in the section GRAMMATICA LATINA. Here not only *ille -a -ud,* but also *is ea id* is used as an adjective: *is servus, ea ancilla, id ōrnāmentum* (English 'that'). The interrogative pronoun is also used before nouns as an adjective: *quī servus? quae ancilla? quod oppidum?* Note that in the masculine and neuter the adjectival forms used before nouns are *quī* and *quod* respectively, while *quis* and *quid* are used alone (however, *quis* is also used before a noun in questions of identity: *quis servus? Mēdus*). – When the relative pronoun is used without an antecedent to refer to, as in *Quī tabernam habet, tabernārius est* and *Quī magnam pecūniam habent ōrnāmenta emunt* (ll. 3, 16), a demonstrative pronoun may be understood: *is quī..., iī quī...* (cf. ll. 14, 35, 101)

ille -a -ud
gen. *-īus*
dat. *-ī*

Like *ille -a -ud* most pronouns have the endings *-īus* in the genitive and *-ī* in the dative in all three genders (but the *i* is short or consonantal in *eius, cuius, huius, cui, huic*). The neuter ending *-ud* is also found in *alius -a -ud* (l. 33).

	sing.	plur.
ind.	*accipit*	*accipiunt*
	aspicit	*aspiciunt*
imp.	*accipe*	*accipite*
	aspice	*aspicite*

The verbs *accipit* and *aspicit* have plural forms in *-iunt: accipiunt, aspiciunt,* and imperatives in *-e -ite: accipe! accipite!* and *aspice! aspicite!* They seem to follow a pattern which is neither that of the consonant-verbs nor that of the *ī*-verbs. This is because the stem of these verbs ends in a short *i: accipi-, aspici-;* but this *i* appears only before an ending beginning with a vowel, such as *-unt: accipiunt, aspiciunt;* otherwise these verbs behave like consonant-verbs and are regarded as belonging to the 3rd conjugation.

tantus = tam magnus
quantus = quam magnus, quam

Instead of *tam magnus* and *quam magnus* the adjectives *tantus* and *quantus* (ll. 64, 72) are used, and *tantus quantus* stands for *tam magnus quam: Pretium illīus ānulī tantum est quantum huius* (l. 75). – *Quam* is used in exclamations: *"Ō, quam pulchra sunt illa ōrnāmenta!"* (l. 42).

ablātīvus pretiī

Note the ablative of instrument (without prepositions): *fēminae ōrnāmentīs dēlectantur* (l. 12); *gemmīs et margarītīs ānulīsque ōrnantur* (l. 24); *Lȳdia tabernam Albīnī digitō mōnstrat* (l. 43, i.e. 'points to'). With the verbs *emit, vēndit* and *cōnstat* (verbs of buying and selling, etc.) the price is in the ablative, so-called *ablātīvus pretiī* ('ablative of price'). Examples: *Hic ānulus centum nummīs cōnstat* (l. 59); *Albīnus... Mēdō ānulum vēndit sēstertiīs nōnāgintā* (ll. 116-117).

direct object: accusative
indirect object: dative

In the last example *Mēdō* is dative with *vēndit.* The dative now occurs also with *ostendit* (ll. 46, 52, 58, 83) and *mōnstrat* (l. 130). Being transitive these verbs have an object in the accusative, which is often called the direct object to distinguish it from the dative, which is called the indirect object.

Chapter 9

By studying the landscape above the chapter you will learn a great many new Latin nouns. In the words *campus, herba, rīvus, umbra, silva, caelum* you see the familiar endings *-us, -a, -um;* but the remaining words, *collis, pāstor, canis, mōns, sōl,* etc., have quite different endings, not only in the nominative, but also in the other cases (acc., gen., dat., abl.): in the singular they have the ending *-em* in the accusative, *-is* in the genitive, *-ī* in the dative, and *-e* in the ablative; in the plural they have *-ēs* in the nominative and accusative, *-um* or *-ium* in the genitive, and *-ibus* in the dative and ablative. Examples of all these endings are shown with the nouns *ovis* and *pāstor* (ll. 3–7, 11–18). Words declined (i.e. inflected) in this way are said to belong to the 3rd declension (Latin *dēclīnātiō tertia*), whereas the 1st declension *(dēclīnātiō prīma)* comprises words in *-a*, like *fēmina*, and the 2nd declension *(dēclīnātiō secunda)* words in *-us (-er)* and *-um*, like *servus (liber)* and *oppidum*.

cases:
nom., acc., gen., dat., abl.

1st declension
nom. *-a*, gen. *-ae*

2nd declension
nom. *-us/-um*, gen. *-ī*

3rd declension

	sing.	plur.
nom.	*-/-(i)s*	*-ēs*
acc.	*-em*	*-ēs*
gen.	*-is*	*-(i)um*
dat.	*-ī*	*-ibus*
abl.	*-e*	*-ibus*

In the nominative singular 3rd declension nouns have either no ending (e.g. *pāstor, sōl, arbor*) or *-is* (e.g. *ovis, canis, pānis, collis*), *-ēs* (e.g. *nūbēs*), or just *-s:* this *-s* causes changes in the stem, e.g. the loss of *t* in *mōns* and *dēns* < *mont|s, dent|s*, gen. *mont|is, dent|is*. The nouns with no ending in the nominative are consonant-stems, the nouns in *-is* (or *-s*) were originally *i*-stems, but the endings have come to agree with the consonant-stems (only in the genitive plural in *-ium* the *i* appears clearly).

consonant-stems:
gen. plur. *-um*
i-stems:
gen. plur. *-ium*

The 3rd declension nouns in this chapter are masculine or feminine, but the endings being the same for the two genders you cannot determine the gender of such nouns until they are combined with adjectives of the 1st and 2nd declensions (like *magnus -a -um*): the combinations *pāstor fessus, parvus collis, magnus mōns* and *ovis alba, magna vallis, multae arborēs* show that *pāstor, collis* and *mōns* are masculine and that *ovis, vallis* and *arbor* are feminine. In the margin and in the vocabulary gender is indicated by *m, f* and *n*.

In the GRAMMATICA LATINA section you will find examples of these three declensions. Take advantage of this opportunity to review the case-forms of *īnsula* (1st declension), *servus* and *verbum* (2nd declension), and then study the new 3rd declension (examples: *pāstor* and *ovis*).

The verb in the sentence *Ovēs herbam edunt* (l. 9) is a consonant-verb, as shown by the plural ending *-unt;* but the singular is irregular: *Pāstor pānem ēst* (only in Late Latin does the "regular" form *edit* appear). Also note the short imperative *dūc!* (l. 65, without *-e*) of the consonant-verb *dūc|it dūc|unt*.

sing. *ēst*
plur. *edunt*

dūcit:
imp. *dūc! dūc|ite!*

The temporal conjunction *dum* expresses simultaneousness (English 'while'): *Dum pāstor in herbā dormit, ovis nigra... abit* (l. 39). After *exspectat* it comes to mean 'until': *Ovis cōnsistit et exspectat dum lupus venit* (l. 69).

New prepositions are *suprā*, which takes the accusative, and *sub*, which takes the ablative (when motion is implied *sub* takes the accusative).

suprā + acc.
sub + abl. (acc.)

The demonstrative pronoun *ipse* is used for emphasis like English 'himself /herself/itself': *Ubi est lupus ipse?* (l. 55). It is declined like *ille* apart from the neuter in *-um* (not *-ud*): *ipse -a -um*.

ipse -a -um

When *ad* and *in* enter into compounds with *currit* and *pōnit* they change to *ac-* and *im-*: *ac-currit, im-pōnit*. Such a change, which makes one consonant like or similar to another (*m* is a labial consonant like *p*), is called assimilation (from Latin *similis*, 'similar', 'like').

assimilation:
ad-c... > *ac-c...*
in-p... > *im-p...*

Chapter 10

3rd declension m./f.
leō leōn|is m.
homō homin|is m.
vōx vōc|is f.
pēs ped|is m.

In this chapter several new 3rd declension nouns are introduced. Some of them have peculiar forms in the nominative singular: in *leō* an *-n* is dropped: gen. *leōn|is*. In *homō* this is combined with a vowel change: gen. *homin|is*. The *-s* ending produces the spelling *-x* for *-cs* in *vōx:* gen. *vōc|is,* and the loss of *d* in *pēs:* gen. *ped|is.* From now on the nominative and genitive of new nouns will be found in the margin. – *Homō* combined with the negation *nē* forms the pronoun *nēmō* (< *nē* + *homō,* 'nobody').

nēmō < *nē* + *homō*

3rd declension n.
flūmen flūmin|is
mar|e mar|is
animal animāl|is

You also meet the first neuter nouns of the 3rd declension: *flūmen, mare, animal,* which in the plural (nom./acc.) end in *-a: flūmina, maria, animālia.* The declension of these nouns will be taken up in the next chapter

conjunctions:
cum, temporal
quod, causal (= *quia*)

In *Cum avis volat, ālae moventur* (l. 15) *cum* is a temporal conjunction (English 'when'; cf. ll. 16, 51, 87). And in *Hominēs ambulāre possunt, quod pedēs habent* (l. 24) *quod* is a causal conjunction (= *quia;* cf. ll. 90, 128).

sing. *pot-est*
plur. *pos-sunt*

The verb *potest,* which first appears in the sentence *Canis volāre nōn potest* (l. 21), denotes ability (English 'is able to', 'can'). It is a compound with *est: pot-est;* the first element *pot-* (meaning 'able') is changed before *s* by assimilation to *pos-: Hominēs ambulāre pos-sunt* (l. 23).

infinitive: *-re*

Volāre and *ambulāre* are the first examples of the basic verb form which is called the infinitive (Latin *īnfīnītīvus*) and ends in *-re.* In *ā-, ē-* and *ī*-verbs (1st, 2nd and 4th conjugations) this ending is added directly to the stem: *volā|re, vidē|re, audī|re.* In consonant-verbs (3rd conjugation) a short *e* is inserted before the ending: *pōn|ere.* From now on the infinitive will be the form of new verbs shown in the margin, so that you can always tell which of the four conjugations the verb belongs to: 1. *-āre;* 2. *-ēre;* 3. *-ere;* 4. *-īre.*

infinitive	
active	passive
vocā|re	*vocā|rī*
vidē|re	*vidē|rī*
pōn|ere	*pōn|ī*
audī|re	*audī|rī*

The sentence *Hominēs deōs vidēre nōn possunt* becomes in the passive: *Deī ab hominibus vidērī nōn possunt. Vidērī* is the passive infinitive corresponding to the active *vidēre.* In the passive, *ā-, ē-* and *ī*-verbs have the ending *-rī* in the infinitive, e.g. *vidē|rī, audī|rī, numerā|rī* (ll. 39, 45), but consonant-verbs have only *-ī,* e.g. *em|ī: Sine pecūniā cibus emī nōn potest* (l. 62).

sing. *vult*
plur. *volunt*

impersonal:
necesse est (+ dat.)

In this chapter the infinitive occurs as object of *potest possunt,* of *vult volunt,* the verb that denotes will (*Iūlia cum puerīs lūdere vult, neque iī cum puellā lūdere volunt,* ll.75-76), and of the verb *audet audent,* which denotes courage (*avēs canere nōn audent,* l. 88). It occurs also as subject of the impersonal expression *necesse est;* here the person for whom it is necessary to do something is in the dative (dative of interest): *spīrāre necesse est hominī* (l. 58).

The object of verbs of perception, like *vidēre* and *audīre,* can be combined with an infinitive to express what someone is seen or heard to be doing (active infinitive) or what is being done to someone (passive infinitive): *Puerī puellam canere audiunt* (l. 80); *Aemilia fīlium suum ā Iūliō portārī videt* (l. 126); *Aemilia Quīntum ā Iūliō in lectō pōnī aspicit* (l. 131).

amāre (< *amā|se*)

infinitive *-se:*
es|se
ēs|se (< *ed|se*)

The original ending of the infinitive was *-se;* but an intervocalic *-s-,* i.e. an *-s-* between vowels, was changed to *-r-,* so *-se* became *-re* after a vowel. Only in the infinitives *esse* (to *est sunt*) and *ēsse* (to *ēst edunt*) was the ending *-se* kept, because it was added directly to the stems *es-* and *ed-: es|se* and (with assimilation *ds* > *ss*) *ēs|se.* Examples: *Quī spīrat mortuus esse nōn potest* (l. 109); *Ēsse quoque hominī necesse est* (l. 59); *nēmō gemmās ēsse potest* (l. 64, where you also find the passive infinitive *edī* of *ēsse: Gemmae edī nōn possunt*).

ablātīvus modī

Besides means and cause the simple ablative can also denote manner *(ablātīvus modī),* e.g. *magnā vōce clāmat* (l. 112); *'leō' dēclīnātur hōc modō...*

Chapter 11

The art of healing was naturally far more primitive in the ancient world than it is today, although not all the doctors of antiquity were so incompetent as the zealous physician who treats poor Quintus.

Among the names of parts of the body there are a number of neuter nouns of the 3rd declension, e.g. *ōs, crūs, corpus, pectus, cor, iecur.* Like all neuters these nouns have the same form in the nominative and accusative, with the plural ending in *-a.* In the other cases they have the well-known endings of the 3rd declension. Note that a final *-s* is changed into *r* when endings are added: *ōs ōr|is, crūs crūr|is, corpus corpor|is, pectus pector|is* (in the last two, and in *iecur iecor|is,* the preceding vowel is changed from *u* to *o*). Irregular forms are *caput capit|is* and *cor cord|is; viscer|a -um* is only used in the plural. These nouns are all consonant-stems, like *flūmen -in|is,* and in the plural they have *-a* (nom./acc.) and *-um* (gen.). Examples of *i*-stems are *mar|e mar|is* and *animal -āl|is,* which in the plural have *-ia* (nom./acc.) and *-ium* (gen.) and in the ablative singular *-ī.* The complete declension patterns, or paradigms, are shown on page 83.

3rd decl. neuter

	sing.	plur.
nom.	-	*-a*
acc.	-	*-a*
gen.	*-is*	*-um*
dat.	*-ī*	*-ibus*
abl.	*-e*	*-ibus*

plural (nom./acc., gen.)
cons.-stems: *-a, -um*
i-stems: *-ia, -ium*

abl. sing.
cons.-stems: *-e*
i-stems: *-ī*

In sentences like *Iūlius puerum videt* and *Iūlius puerum audit* we have seen that an infinitive may be added to the accusative *puerum* to describe what the boy is doing or what is happening to him, e.g. *Iūlius puerum vocāre audit* and *Iūlius puerum perterritum esse videt.* Such an accusative and infinitive (Latin *accūsātīvus cum īnfīnītīvō*), where the accusative is logically the subject of the infinitive ('subject accusative'), is used in Latin not only with verbs of perceiving, like *vidēre, audīre* and *sentīre,* but with many other verbs, e.g. *iubēre (dominus servum venīre iubet),* and with *dīcere* and *putāre* (and other verbs of saying and thinking) to report a person's words or thoughts as an indirect statement. Thus the doctor's words *"Puer dormit"* are rendered by Aemilia: *Medicus 'puerum dormīre' dīcit* (ll. 63-64, single quotation marks '...' denote reported or indirect speech); and the terrible thought that strikes Syra when she sees the unconscious Quintus is reported in this way: *Syra eum mortuum esse putat* (l. 108). The accusative and infinitive (acc. + inf.) is also found with *gaudēre* (and with other verbs expressing mood): *Syra Quīntum vīvere gaudet* (l. 118, = *Syra gaudet quod Quīntus vīvit),* and with *necesse est* (and other impersonal expressions): *Necesse est puerum aegrum dormīre* (l. 128). (In English indirect statement is generally expressed by a clause beginning with 'that': 'says/thinks/believes that...').

accusative & infinitive
(acc. + inf.) with
(1) *vidēre, audīre, sentīre*
(2) *iubēre*
(3) *dīcere*
(4) *putāre*
(5) *gaudēre*
(6) *necesse est*

M.: "Puer dormit"
M. 'puerum dormīre' dīcit
"..." = direct speech
'...' = indirect speech (reported speech)

The conjunction *atque* (< *ad-que,* 'and... too') has the same function as *et* and *-que;* before consonants, but not before vowels or *h-*, the shortened form *ac* is often found (see cap. 12, l. 59). In this chapter (l. 54) you meet the shortened form *nec* of *neque;* it is used before consonants as well as vowels.

atque (< *ad-que*) = *et*
ac (+ cons.) = *atque*

nec = *neque*

Like *ab* the preposition *dē* expresses motion 'from' (mostly 'down from') and takes the ablative: *dē arbore, dē bracchiō* (ll. 53, 99).

dē prep. + abl. (↓)

The ablatives *pede* and *capite* in *Nec modo pede, sed etiam capite aeger est* (l. 55, cf. ll. 131-132) specifies the application of the term *aeger.* It is called ablative of respect, as it answers the question 'in what respect?'

ablative of respect:
pede aeger

The infinitive of *potest possunt* is *posse,* as appears from the acc. + inf. stating Aemilia's low opinion of the doctor's competence: *Aemilia nōn putat medicum puerum aegrum sānāre posse* (ll. 134-135).

ind. *potest possunt*
inf. *posse*

Speaking of her and Julius's son Aemilia says *fīlius noster* (l. 131); in cap. 12 you will find several examples of the possessive pronouns *noster -tra -trum* and *vester -tra -trum* referring to more than one owner (English 'our', 'your').

possessive pronouns
noster -tra -trum
vester -tra -trum

Chapter 12

The military played an important part in the Roman world. Above this chapter you find a picture of a *mīles Rōmānus*. The word 'military' is derived from *mīles*, whose stem ends in *-t*: gen. *mīlit|is* (so also *pedes -it|is* and *eques -i|tis*). Here you read about the equipment of a Roman soldier and the layout of a Roman army camp: *castra*. This noun is neuter plural; accordingly you read *castra sunt, vāllum castrōrum, in castrīs* (ll. 93, 94, 101) though only one camp is meant. Like *līberī -ōrum, viscera -um* and *arma -ōrum* the noun *castra -ōrum* is a so-called *plūrāle tantum* ('plural only', cf. 'barracks', 'entrails', 'arms').

plurale tantum:
castra -ōrum n. pl.

possessive dative
+ *esse*

In the sentence *Mārcō ūna soror est* (l. 6) *Mārcō* is dative. This could also be expressed *Mārcus ūnam sorōrem habet;* but *ūna soror* is nominative, and the dative *Mārcō* tells us 'to whom' or 'for whom' there is a sister. Such a possessive dative with *esse* is used to express to whom something belongs; cf. *Quod nōmen est patrī? Eī nōmen est Lūcius Iūlius Balbus* (ll. 9-10).

Roman names:
praenōmen
nōmen
cognōmen

Iūlius is a family name: male members of this family are called *Iūlius* and female members *Iūlia*. Besides the family name in *-ius* Roman men have a first or personal name, *praenōmen* (see the list in the margin of p. 86), and a surname, *cognōmen*, which is common to a branch of the family. The *cognōmen* is often descriptive of the founder of the family, e.g. *Longus, Pulcher, Crassus; Paulus* means 'small' and *Balbus* 'stammering'.

4th declension

	sing.	plur.
nom.	*-us*	*-ūs*
acc.	*-um*	*-ūs*
gen.	*-ūs*	*-uum*
dat.	*-uī*	*-ibus*
abl.	*-ū*	*-ibus*

The noun *exercitus* here represents the 4th declension (*dēclīnātiō quārta*). All the forms are shown in ll. 80–89: in the singular the accusative has *-um*, the genitive *-ūs*, the dative *-uī*, and the ablative *-ū*; in the plural the nominative and accusative end in *-ūs*, the genitive in *-uum*, the dative and ablative in *-ibus*. 4th declension nouns are regularly masculine, e.g. *arcus, equitātus, exercitus, impetus, metus, passus, versus; manus* is feminine (*duae manūs*). This declension does not comprise nearly so many words as the first three.

imperāre, pārēre + dat.

In the sentences *Dux exercituī imperat* and *Exercitus ducī suō pāret* (l. 82) *exercituī* and *ducī* are datives. This shows that the verbs *imperāre* and *pārēre* take the dative (persons whom you command and whom you obey are in the dative). You will soon find more verbs that take the dative.

3rd decl. adjectives

sing.	m./f.	n.
nom.	*-is*	*-e*
acc.	*-em*	*-e*
gen.	*-is*	
dat./abl.	*-ī*	
plur.		
nom./acc.	*-ēs*	*-ia*
gen.	*-ium*	
dat./abl.	*-ibus*	

All the adjectives learned so far, e.g. *alb|us -a -um*, follow the 1st and 2nd declensions: the 1st in the feminine *(alb|a)* and the 2nd in the masculine and neuter *(alb|us, alb|um)* – a few, like *niger -gr|a -gr|um*, have *-er*, not *-us*, in the nom. sing. m., thus *aeger, pulcher, ruber* and *noster, vester* (cf. nouns like *liber -br|ī, culter -tr|ī*). Now you meet adjectives of the 3rd declension, namely *brevis, gravis, levis, trīstis, fortis; tenuis* already appeared in cap. 10. In the masculine and feminine they are declined like *ovis*, except that in the ablative they take *-ī* (not *-e*); in the neuter they are declined like *mare* (i.e. in the nom./acc. they have *-e* in the singular and *-ia* in the plural). So in the nominative singular we have *gladius brevis, hasta brevis* and *pīlum breve*.

comparative

sing.	m./f.	n.
nom.	*-ior*	*-ius*
acc.	*-iōrem*	*-ius*
gen.	*-iōris*	
dat.	*-iōrī*	
abl.	*-iōre*	
plur.		
nom./acc.	*-iōrēs*	*-iōra*
gen.	*-iōrum*	
dat./abl.	*-iōribus*	

A comparison like *Via Latīna nōn tam longa est quam via Appia* can also be expressed: *Via Appia longior est quam via Latīna. Longior* is a comparative (*comparātīvus*, from *comparāre*, 'compare'). The comparative ends in *-ior* in the masculine and feminine and in *-ius* in the neuter (*gladius/hasta longior, pīlum longius*) and follows the 3rd declension: gen. *-iōr|is*, plur. nom./acc. *-iōr|ēs* (m./f.) and *-iōr|a* (n.); abl. sing. *-e* (not *-ī*): *-iōr|e*. Examples: ll. 53, 58-59, 127, 130, 134-135, and in the section GRAMMATICA LATINA ll. 200–225.

partitive genitive

The genitives in *Prōvincia est pars imperiī Rōmānī, ut membrum pars corporis est* (ll. 64-65) indicate the whole of which a part (*pars part|is* f.) is taken. It is called partitive genitive. Cf. the genitive in *magnus numerus mīlitum*.

The common Roman linear measures were *pēs*, 'foot' (29.6 cm), and *passus* = 5 *pedēs* (1.48 m); *mīlle passūs* (4th decl.), a 'Roman mile' of 1.48 km, is a little less than an English mile. The plural of *mīlle* is *mīlia -ium* n., e.g. *duo mīlia* (2000), which is followed by a partitive genitive: *duo mīlia pass<u>uum</u>; sex mīlia mīlit<u>um</u>*. Long distances were given in *mīlia passuum* ('Roman miles', 'mile' is derived from *mīlia*). The accusative is used to indicate extent ('how long?' 'how high?'), e.g. *Gladius du<u>ōs</u> ped<u>ēs</u> longus est.*

5 *pedēs* = 1 *passus*

mīlia + gen. plur.

Besides consonant-stems (like *pōn|ere, sūm|ere, dīc|ere*) the 3rd conjugation comprises some verbs whose stems end in short *u* or *i*. The inflection of *u*-stems, e.g. *flu|ere* and *metu|ere*, does not differ from that of consonant-stems. In the *i*-stems *i* changes into *e* before *r*, e.g. in the infinitive: *cap<u>e</u>|re, iac<u>e</u>|re, fug<u>e</u>|re*, stem *cap<u>i</u>-, iac<u>i</u>-, fug<u>i</u>-*, and in final position: *cap<u>e</u>! iac<u>e</u>! fug<u>e</u>!* (imperative); so *i*-stems, too, largely agree with consonant-stems, but they are characterized by having *i* before vowel endings, e.g. *-unt: cap<u>i</u>|unt, iac<u>i</u>|unt, fug<u>i</u>|unt* (cf. *accip<u>i</u>unt* and *aspic<u>i</u>unt* in cap. 8, inf. *accip<u>e</u>re, aspic<u>e</u>re*).

verbal *u*- and *i*-stems

In the verb *fer|re* (l. 55) the infinitive ending *-re* is added directly to the consonant-stem *fer-*; so are the endings *-t* and *-tur: fer|t, fer|tur* (ll. 34, 57, plur. *fer|unt, fer|untur*) and the imperative has no *-e: fer!* (plur. *fer|te!*). Cf. the short imperatives *es!* of *esse* (plur. *es|te!*) and *dūc!* of *dūcere* (plur. *dūc|ite!*). Two more 3rd conjugation verbs, *dīcere* and *facere*, have no *-e* in the imperative singular: *dīc! fac!* (plur. *dīc|ite! faci|te!* – *facere* is an *i*-stem: *faci|unt*).

inf.	*fer|re*	
ind.	*fer|t*	*fer|unt*
	fer|tur	*fer|untur*
imp.	*fer!*	*fer|te!*

imp. *dīc! dūc! fac! fer!*

Chapter 13

Today we still use the Roman calendar, as it was reformed by Julius Caesar in 46 B.C., with twelve months and 365 days (366 in leap years). Before this reform, only four months – March, May, July and October – had 31 days, while February had 28, and the other months only 29. This made a total of 355 days. It was therefore necessary at intervals to put in an extra month!

the Roman calendar

The noun *di<u>ēs</u>*, gen. *di<u>ēī</u>*, here represents the <u>5th declension</u> (Latin *dēclīnātiō quīnta*). The complete paradigm is shown on page 101. 5th declension nouns have stems in *ē*, which is kept before all endings (but shortened in *-<u>e</u>m*). The number of these nouns is very small; most of them have *-iēs* in the nominative, like *diēs, merīdiēs, faciēs, glaciēs:* a few have a consonant before *-ēs* (and short *e* in gen./dat. sing. *-<u>e</u>ī*), e.g. the common word *rēs*, gen. *reī* ('thing', 'matter'), which turns up in the next chapter. The nouns of this declension are feminine except *diēs* (and *merī-diēs*) which is masculine (in special senses and in Late Latin it is feminine).

<u>5th declension</u>

	sing.	plur.
nom.	*-ēs*	*-ēs*
acc.	*-em*	*-ēs*
gen	*-ēī/-eī*	*-ērum*
dat.	*-ēī/-eī*	*-ēbus*
abl.	*-ē*	*-ēbus*

mer<u>ī</u>-diē < *me<u>d</u>i-diē* (*mediō diē*)

You have now learned all <u>five declensions</u>. The classification is based on the (original) final stem-vowel:

<u>1st declension</u>: *a*-stems, e.g. *āla*, gen. sing. *-ae*
<u>2nd declension</u>: *o*-stems, e.g. *equus, ōvum* < *equ<u>o</u>|s, ōv<u>o</u>|m*, gen. sing. *-ī* (< *-oi*)
<u>3rd declension</u>: consonant-stems and *i*-stems, e.g. *sōl, ov<u>i</u>|s*, gen. sing. *-is*
<u>4th declension</u>: *u*-stems, e.g. *lac<u>u</u>|s*, gen. sing. *-ūs*
<u>5th declension</u>: *ē*-stems, e.g. *di<u>ē</u>|s, r<u>ē</u>|s*, gen. sing. *-ēī, -eī*.

1st decl.: *a*-stems gen. *-ae*
2nd decl.: *o*-stems gen. *-ī*
3rd decl.: cons./*i*-stems gen. *-is*
4th decl.: *u*-stems gen. *-ūs*
5th decl.: *ē*-stems gen. *-ēī/-eī*

The neuter noun *māne* is <u>indeclinable</u> (ll. 36, 37; cf. cap. 14, l. 55).

The names of the months are adjectives: *mēnsis Iānuārius*, etc., but they are often used alone without *mēnsis*. *Aprīlis* and *September, Octōber, November, December* are 3rd declension adjectives, so they have ablative in *-ī: (mense) Aprīlī, Septembrī, Octōbrī*, etc. Note: nom. m. *-ber* (without *-is*), gen. *-br|is*.

question:	answer:
'when?'	abl.
'how long?'	acc.

To express 'time when' the ablative *(ablātīvus temporis)* is used: *mēnse Decembrī, illō tempore, hōrā prīmā, merīdiē, hieme*. 'Time how long' (duration) is expressed by the accusative: *centum annōs vīvere* (l. 11).

cardinals:
ūnus, duo, trēs...
ordinals:
prīmus, secundus, tertius..

Of the Latin numerals you know the cardinals 1–10 *(ūnus, duo... decem)* and the ordinals 1st–4th: *prīmus, secundus, tertius, quārtus*. In numbering the months the first twelve ordinals are needed: *prīmus... duodecimus* (ll. 2–6). The ordinals are combined with *pars* to form fractions: 1/3 *tertia pars*, 1/4 *quārta pars*, 1/5 *quīnta pars* etc., but 1/2 *dīmidia pars* (ll. 33-34).

In the oldest Roman calendar March was the first month of the year. This explains the names *September, Octōber, November* and *December* (< *septem, octō, novem, decem*). The fifth month in the old calendar was called *Quīntīlis* (< *quīntus*), but after the death of Julius Caesar it was named *Iūlius* in memory of him. In the year 8 B.C. the following month, which until then had been called *Sextīlis* (< *sextus*), was given the name of the Roman emperor *Augustus*.

present tense: *est sunt*
past tense: *erat erant*

The forms *erat erant* are used instead of *est sunt* when the past is concerned. Compare the sentences: *tempore antīquō Mārtius mēnsis prīmus erat. Tunc (= illō tempore) September mēnsis septimus erat* (ll. 19-20) and *Nunc (= hōc tempore) mēnsis prīmus est Iānuārius* (l. 22). *Erat erant* is called the past tense or preterite, while *est sunt* is the present tense ('tense' comes from Latin *tempus*). The past tense of other verbs comes later (from cap. 19).

superlative

In the example *Februārius brevior est quam Iānuārius* a comparison is made between the two months: *brevior* is the comparative of *brevis*. In the sentence *Februārius mēnsis annī brevissimus est* (l. 30) February is compared with all the other months of the year, none of which is as short as February: *brevissimus* is the superlative (Latin *superlātīvus*) of *brevis*.

comparison (degrees)
1. pos.: *-us -a -um* / *-is -e*
2. comp.: *-ior -ius -iōr|is*
3. sup.: *-issim|us -a -um*

You have now learned the three degrees of comparison:
1. Positive: *-us -a -um, -is -e*, e.g. *longus -a -um, brevis -e*.
2. Comparative ('higher degree'): *-ior -ius*, e.g. *longior -ius*.
3. Superlative ('highest degree'): *-issimus -a -um*, e.g. *longissimus -a -um*.

	March May July Oct.	all the other months
1st	*kalendae*	*kalendae*
5th		*nōnae*
7th	*nōnae*	
13th		*īdūs*
15th	*īdūs*	

Three days in each month had special names: *kalendae* the 1st, *īdūs* the 13th, and *nōnae* the 5th (the 9th day before *īdūs*: inclusive reckoning); but in March, May, July and October (the four months that originally had 31 days) *īdūs* was the 15th and *nōnae* consequently the 7th. To these names, which are feminine plurals (*īdūs -uum* 4th decl.), the names of the months are added as adjectives. Thus January 1st is *kalendae Iānuāriae*, January 5th *nōnae Iānuāriae*, and January 13th *īdūs Iānuāriae*. Dates are given in the *ablātīvus temporis*, e.g. *kalendīs Iānuāriīs* 'on January 1st' and *īdibus Mārtiīs* 'on March 15th'.

Other dates were indicated by stating the number of days before the following *kalendae, nōnae* or *īdūs*. April 21st (Rome's birthday) is the 11th day before *kalendae Māiae* (inclusive reckoning!), it should therefore be *diēs ūndecimus ante kalendās Māiās*, but *ante* being illogically put first it became

a. d. = ante diem

ante diem ūndecimum kalendās Māiās (shortened *a. d. XI kal. Māi.*).

nom.+ inf.+ *dīcitur*

Note the passive *dīcitur* with an infinitive: *lūna 'nova' esse dīcitur* (l. 52, nom. + inf., 'is said to be..'; cf. *(hominēs) lūnam 'novam' esse dīcunt*: acc.+ inf.). Elsewhere *dīcitur* = *nōminātur* ('is called', e.g. ll. 58, 64, 69, 72, 77...).

ind. *vult volunt*
inf. *velle*

The infinitive of *vult volunt* has the irregular form *velle*, as appears from the acc. + inf. in *Aemilia puerum dormīre velle putat* (l. 140). The conjunction *vel* is originally the imperative of *velle*; it implies a free choice between two

the conjunctions *vel* and *aut*

expressions or possibilities: *XII mēnsēs vel CCCLXV diēs; centum annī vel saeculum; hōra sexta vel merīdiēs* (ll. 7, 9, 43) – as distinct from *aut*, which is put between mutually exclusive alternatives: *XXVIII aut XXIX diēs* (l. 28).

Chapter 14

At dawn Marcus is roused from his morning slumbers by Davus, who also sees to it that he washes properly before putting on his *tunica* and *toga*, the clothes that were the mark of freeborn Roman men and boys.

Among the new words in this chapter you should pay particular attention to *uter, neuter, alter* and *uterque.* These pronouns are used only when two persons or things are concerned. *Uter utra utrum* is the interrogative pronoun used when there are only two alternatives ('which of the two?'), e.g. *Uter puer, Mārcusne an Quīntus?* (the conjunction *an,* not *aut,* is put between the two in question). The answer may be:
(1) *neuter -tra -trum* ('neither'), e.g. *neuter puer, nec Mārcus nec Quīntus;*
(2) *alter -era -erum* ('one'/'the other'), e.g. *alter puer, aut M. aut Q.;*
(3) *uter- utra- utrum-que* ('each of the two'), e.g. *uterque puer, et M. et Q.*

question:
uter utra utrum?
A-ne an B?
answer:
neuter -tra -trum:
nec A nec B
alter -era -erum:
aut A aut B
uter- utra- utrum-que:
et A et B

Where English prefers 'both' followed by the plural ('both boys'), Latin has the singular *uterque.* Even if there are two subjects separated by *neque... neque, aut... aut* or *et... et* the verb is in the singular, as in *et caput et pēs eī dolet* (ll. 3-4) and *nec caput nec pēs dolet* (l. 66). The general rule is that two or more subjects take a verb in the plural if they denote persons, but if the subjects are things the verb agrees with the nearest subject, as in *pēs et caput eī dolet* (l. 64). – Note here the dative *eī,* which is called dative of interest (*datīvus commodī*); it denotes the person concerned, benefited or harmed; cf. the sentence *Multīs barbarīs magna corporis pars nūda est* (l. 77).

uterque sing.

dative of interest

The ablative of *duo duae duo* is: masculine and neuter *duōbus (ē duōbus puerīs; in duōbus cubiculīs)* and feminine *duābus (ē duābus fenestrīs).*

	m./n.	f.
nom.	*duo*	*duae*
abl.	*duōbus*	*duābus*

On page 104 a new form of the *verb* is introduced, the so-called participle (Latin *participium*) ending in *-(ē)ns: puer dormiēns = puer quī dormit, puer vigilāns = puer quī vigilat.* The participle is a 3rd declension adjective: *vigilāns,* gen. *-ant|is, dormiēns,* gen. *-ent|is* (*-ns* also neuter nom./acc. sing.: *caput dolēns*), but it keeps verbal functions, e. g. it may take an object in the accusative: *Dāvus cubiculum intrāns interrogat...* (l. 25). This form, being part verb and part adjective, was called *participium* (< *pars partis*). As a verb form the participle usually has *-e* in the ablative singular, e. g. *Parentēs ā fīliō intrante salūtantur* (l. 91) – only when used as a pure adjective has it *-ī.*

participle

	m./f.	n.
nom	*-ns*	*-ns*
acc.	*-ntem*	*-ns*
gen.	*-ntis*	
dat.	*-ntī*	
abl.	*-nte/-ntī*	
plur.		
nom./acc.	*-ntēs*	*-ntia*
gen.	*-ntium*	
dat./abl.	*-ntibus*	

The datives corresponding to the accusatives *mē, tē* are *mihi, tibi: "Affer mihi aquam...!"* and *"Dā mihi tunicam...!"* says Quintus (ll. 43, 71); when Marcus says: *"Mihi quoque caput dolet!"* he is told by Davus: *"Tibi nec caput nec pēs dolet!"* (ll. 65-66, dative of interest, cf. ll. 64, 86, 103). The ablative of these pronouns is identical with the accusative: *mē, tē.* The preposition *cum* is suffixed to these forms: *mē-cum, tē-cum;* similarly *sē-cum: Dāvus... eum sēcum venīre iubet: "Venī mēcum!"* (ll. 86-87); *"Mēdus tēcum īre nōn potest"* (l. 117, cf. ll. 108, 120, 128).

acc.	*mē*	*tē*
dat.	*mihi*	*tibi*
abl.	*mē*	*tē*

mē-cum
tē-cum
sē-cum

The verb *inquit,* '(he/she) says', is inserted after one or more words of direct speech: *"Hōra prīma est" inquit Dāvus. "Surge ē lectō!"* (l. 40); *Servus Mārcō aquam affert et "Ecce aqua" inquit* (l. 44). It is a defective verb: only *inquit inquiunt* and a few other forms of the indicative occur.

"... " inquit "....

The opposite of *nūllus* is *omnis -e* ('every', 'all'), which more often appears in the plural *omnēs -ia* (see ll. 115, 119). Used without a noun the plural *omnēs* ('everybody') is the opposite of *nēmō* ('nobody') and the neuter plural *omnia* ('everything') is the opposite of *nihil* ('nothing').

omnis ↔ nūllus
omnēs ↔ nēmō
omnia ↔ nihil

Chapter 15

Roman schools

Rome had no public school system. Parents who could afford it sent their young children to an elementary school, *lūdus*. It was run as a private enterprise by a *lūdī magister*, who taught the children reading, writing and arithmetic. We now follow Marcus to school. His teacher tries his best to maintain discipline, but he has some difficulty in keeping these boys in hand.

1st person (1.)
2nd person (2.)
3rd person (3.)

personal endings

	sing.	plur.
1.	*-ō*	*-mus*
2.	*-s*	*-tis*
3.	*-t*	*-nt* (*-unt*)

3rd conjugation

	sing.	plur.
1.	*-ō*	*-imus*
2.	*-is*	*-itis*
3.	*-it*	*-unt*

From the conversation between the teacher and his pupils you learn that the verbs have different endings according as one speaks about oneself (1st person), adresses another person (2nd person), or speaks about someone else (3rd person). When Titus says: *"Mārcus meum librum habet"*, the teacher asks Marcus: *"Quid (= cūr) tū librum Titī habēs?"* and he answers: *"Ego eius librum habeō, quod is meum mālum habet"* (ll. 85–88). It appears from this that in the singular the 1st person of the verb ends in *-ō* (*habe|ō*), the 2nd in *-s* (*habē|s*), and the 3rd, as you know, in *-t* (*habe|t*). In the plural the 1st person ends in *-mus*, the 2nd in *-tis*, the 3rd in *-nt*. Addressing Sextus and Titus Marcus says: *"Vōs iānuam nōn pulsātis, cum ad lūdum venītis"* (ll. 51-52) and they answer: *"Nōs iānuam pulsāmus, cum ad lūdum venīmus"* (l. 55). So *pulsā|mus, venī|mus* is the 1st person plural, and *pulsā|tis, venī|tis* the 2nd person plural. The examples on page 112 (ll. 45–58) and in the section GRAMMATICA LATINA show how these personal endings are added to the various stems in the present tense. Note that *ā* is dropped, and *ē* and *ī* shortened, before *-ō: puls|ō, habe|ō, veni|ō* (stems *pulsā-, habē-, venī-*) and that in consonant-stems a short *i* is inserted before *-s, -mus* and *-tis* just as before *-t: dīc|is, dīc|imus, dīc|itis* (stem *dīc-*). Under the 3rd conjugation the verb *facere* is included as an example of a verb whose stem ends in a short *i*, which appears before the endings *-ō* and *-unt: faci|ō, faci|unt*. Other verbs of this kind are *accipere, aspicere, capere, fugere, iacere, incipere, parere*.

faci|ō faci|unt

personal pronouns
nominative

	sing.	plur.
1.	*ego*	*nōs*
2.	*tū*	*vōs*

possessive pronouns

	sing.	plur.
1.	*meus*	*noster*
2.	*tuus*	*vester*

The verbs in the above examples are preceded by personal pronouns in the nominative: *ego, tū* (1st and 2nd pers. sing.) and *nōs, vōs* (1st and 2nd pers. plur.). But these pronouns are only used when the subject is emphasized; normally the personal ending is sufficient to show which person is meant, as in the teacher's question to Titus: *"Cūr librum nōn habēs?"* and Titus's answer: *"Librum nōn habeō, quod..."* (ll. 38-39). The accusative of *ego* and *tū* is *mē* and *tē*, but *nōs* and *vōs* are the same in the accusative: *"Quid nōs verberās, magister?" "Vōs verberō, quod..."* (ll. 119-120). – The missing genitive of the personal pronouns is replaced by the possessive pronouns: *meus, tuus* (1st and 2nd pers. sing.), *noster, vester* (1st and 2nd pers. plur.).

esse

	sing.	plur.
1.	*sum*	*sumus*
2.	*es*	*estis*
3.	*est*	*sunt*

posse

1.	*pos-sum*	*pos-sumus*
2.	*pot-es*	*pot-estis*
3.	*pot-est*	*pos-sunt*

The verb *esse* is irregular. Corresponding to the 3rd person *est* and *sunt* the 1st person is *sum* and *sumus*, the 2nd *es* and *estis*: *"Cūr tū sōlus es, Sexte?" "Ego sōlus sum, quod..."* (ll. 20-21); *"Ubi estis, puerī?" "In lūdō sumus"* (ll. 113-114). The verb *posse* and other compounds of *esse* show the same irregular forms: *pos-sum, pot-es, pos-sumus, pot-estis* (*pot-* > *pos-* before *s*).

Q.: "(Ego) aeger sum"
Q. 'sē aegrum esse' dīcit

Quīntus's words: *"(Ego) aeger sum"* are reported by Marcus: *Quīntus dīcit 'sē aegrum esse'* (l. 82). When reporting in acc. + inf. (indirect speech) what a person says in the 1st person, the subject accusative is the reflexive *sē*. Cf. *Dāvus... eum sēcum venīre iubet: "Venī mēcum!"* (cap. 14, l. 87).

acc. of exclamation

The accusative is used in exclamations like the teacher's *"Ō, discipulōs improbōs...!"* (l. 23). In exclamations addressed to persons present the vocative is used: *"Ō improbī discipulī!"* (l. 101; in the plural voc. = nom.).

impersonal verb: *licet* (+ dat.)

The verb *licet* ('it is allowed', 'one may') is impersonal, i.e. only found in the 3rd person singular. It is often combined with a dative: *mihi licet* ('I may').

Chapter 16

When sailing on the high seas the Roman sailor had to set his course by the sun in the daytime and by the stars at night. So east and west are named in Latin after the rising and the setting sun, *oriēns* and *occidēns,* and the word for 'midday', *merīdiēs,* also means 'south', while the word for 'north' is the name of the constellation *septentriōnēs* (*septem triōnēs*), 'the seven plow-oxen', i.e. 'the Great Bear'.

Many of the new words in this chapter are found only in the passive (infinitive *-rī, -ī,* 3rd person *-tur, -ntur*), e.g. *laetārī, verērī, sequī, opperīrī.* These verbs have no active form (apart from forms not found in the passive, like the participle in *-ns*) and are called deponent verbs (*verba dēpōnentia*), i.e. verbs which 'lay down' the active form (Latin *dēpōnere,* 'lay down'). In meaning they conform to active verbs; they are said to be passive in form, but active in meaning: *laetārī = gaudēre; opperīrī = exspectāre; nauta Neptūnum verētur = timet; ventō secundō nāvēs ē portū ēgrediuntur = exeunt.*

deponent verbs
passive form:
inf. *-rī, -ī*
3rd pers.: *-tur, -ntur*
active meaning:
laetārī = gaudēre
verērī = timēre
ēgredī = exīre
opperīrī = exspectāre

In the last example (ll. 38-39) the ablative *ventō secundō* tells us under what circumstances the ships put out ('with a fair wind', 'when the wind is favorable'). The ablatives in l. 36 have a similar function: *Nautae nec marī turbidō nec marī tranquillō nāvigāre volunt;* cf. *plēnīs vēlīs* (ll. 39-40), and *fenestrā apertā* and *pedibus nūdīs* (cap. 14, ll. 15, 85). This use of the ablative, which may often be translated with an English temporal clause, is called ablative absolute (Latin *ablātīvus absolūtus,* 'set free', because it is grammatically independent of the rest of the sentence). It often occurs with a participle: *Sōle oriente nāvis ē portū ēgreditur multīs hominibus spectantibus* (ll. 64-65; 'when the sun is rising', 'at sunrise' ... 'while many people are looking on'). Even two nouns can form an ablative absolute: *Sōle duce nāvem gubernō* (l. 94; 'the sun being my guide', 'with the sun as a guide').

ablative absolute: 'under what circumstances'
noun + adjective
noun + participle
noun + noun

The chapter begins: *Italia inter duo maria interest, quōrum alterum... 'mare Superum'... appellātur; quōrum* (= *ex quibus*) is the partitive genitive of the relative pronoun; cf. *nēmō eōrum* (= *ex iīs,* cap. 17, l. 12). Quantity terms like *multum* and *paulum* are often followed by a partitive genitive to express 'that of which' there is a large or small quantity, e.g. *paulum/multum aquae* (ll. 8-9, 117), *paulum cibī nec multum pecūniae* (ll. 61-62), *paulum temporis* (l. 108 margin). Cf. the partitive genitive with *(magnus/parvus) numerus* and *mīlia.*

partitive genitive
multum, paulum + partitive gen.

The ablative of *multum* and *paulum* serves to strengthen or weaken a comparative: *Nāvis paulō levior fit, simul verō flūctūs multō altiōrēs fiunt* (ll. 123-124). This ablative is used with *ante* and *post* (as adverbs) to state the time difference: *paulō ante; paulō post* (ll. 91,148); cf. the ablative in *annō post; decem annīs post/ante* (cap. 19, ll. 83,86,123); it is called ablative of difference.

multō | *-ior -ius*
paulō | *ante*
| *post*
ablative of difference

The ablative (locative) of *locus* may be used without *in* to denote location: *eō locō* (l. 16) = *in eō locō.* In the expression *locō movēre* (l. 140) the ablative without a preposition denotes motion 'from' (= *ē locō*): ablative of separation.

ablative of separation:
locō movēre

The noun *puppis -is* (f.) is a pure *i*-stem, which has *-im* in the accusative and *-ī* in the ablative singular (instead of *-em* and *-e:* see ll. 41, 67). Very few *i*-stems are declined in this way, e.g. the river name *Tiberis -is* m. (ll. 7, 9).

nom. *puppis*
acc. *puppim*
abl. *puppī*

1st declension nouns (in *-a -ae*) are feminine, except for a few which denote male persons and are therefore masculine, e.g. *nauta: nauta Rōmānus.*

nauta -ae m.

Irregular verb forms are the 1st person *eō* of *īre* (l. 72; cf. *eunt*) and the infinitive *fi|erī* (3rd person *fi|t fi|unt*). This verb functions as the passive of *facere* (see cap. 18); in connection with an adjective it comes to mean 'become': *mare tranquillum fit* (l. 98); *flūctūs multō altiōrēs fiunt* (l. 124).

ī|re: e|ō, e|unt
fi|erī: fi|t, fi|unt

Chapter 17

Roman coins
***as assis* m.**
sēstertius* (HS) = 4 *assēs
dēnārius* = 4 *sēstertiī
aureus* = 25 *dēnāriī

sēmis -issis m. *(sēs-)* = ½ *as*

To teach his pupils arithmetic the teacher has recourse to coins. The current Roman coins were the ***as*** (***assis*** m.), copper, the ***sēstertius***, brass, the ***dēnārius***, silver – and the ***aureus***, gold (cap. 22, l. 108). The value of 1 *sēstertius* was 4 ***assēs***, of 1 ***dēnārius*** 4 ***sēstertiī***, and of 1 ***aureus*** 25 *dēnāriī*. Until 217 B.C. the ***sēs-tertius*** was a small silver coin worth 2½ ***assēs***, hence the abbreviation IIS (S = *sēmis* ½), which became HS; the change to 4 ***assēs*** was due to a fall in the copper value of the ***as*** (originally 1 'pound', 327 g, of copper).

cardinals:
30–90 *-gintā*

To be able to count up to a hundred you must learn the multiples of ten. With the exception of 10 ***decem*** and 20 *vīgintī* they all end in *-gintā:* 30 ***trīgintā***, 40 ***quadrāgintā***, 50 ***quīnquāgintā***, etc. The numbers in between are formed by combining multiples of ten and smaller numbers with or without ***et***, e.g. 21 ***vīgintī ūnus*** or ***ūnus et vīgintī***, 22 *vīgintī duo* or ***duo et vīgintī***, etc.

11–17 *-decim*
18/19: *duo-/ūn-dē-XX*
28/29: *duo-/ūn-dē-XXX*
38/39: *duo-/ūn-dē-XL*
etc.

The cardinals 11–17 end in ***-decim***, a weakened form of ***decem:*** 11 ***ūn-decim***, 12 ***duo-decim***, 13 ***trē-decim*** up to 17 ***septen-decim;*** but 18 is ***duo-dē-vīgintī*** and 19 ***ūn-dē-vīgintī*** ('two-from-twenty' and 'one-from-twenty'); in the same way 28 is ***duo-dē-trīgintā*** and 29 ***ūn-dē-trīgintā***. Thus the last two numbers before each multiple of ten are expressed by subtracting 2 and 1 respectively from the multiple of ten in question.

Most Latin <u>cardinals</u> are indeclinable – like *quot*, the interrogative which asks the number ('how many?'), and *tot*, the demonstrative which refers to the number ('so many'). Of the cardinals 1–100 only ***ūn|us -a -um, du|o -ae -o*** and ***tr|ēs tr|ia*** are declined. You have met most forms of these numbers (the genitive, ***ūn|īus, du|ōrum -ārum -ōrum*** and ***tr|ium***, is introduced in cap. 19).

200, 300, 600: *-cent|ī*
400, 500, 700, 800, 900: *-gent|ī*

Multiples of 100 *centum* end in *-centī* (200, 300, 600) or *-gentī* (400, 500, 700, 800, 900) and are declined like adjectives of the 1st/2nd declension: 200 ***du-cent|ī -ae -a***, 300 ***tre-cent|ī -ae -a***, 400 ***quadrin-gent|ī -ae -a***, etc.

ordinals:
20th–90th, 100th–1000th: *-ēsim|us*

The <u>ordinals</u> are adjectives of the 1st/2nd declension; from the multiples of ten, 20–90, and of one hundred, 100–1000, they are formed with the suffix *-ēsim|us -a -um:* 20th ***vīcēsimus***, 30th ***trīcēsimus***, 40th ***quadrāgēsimus***. 50th *quīnquāgēsimus*, etc., and 100th ***centēsimus***, 200th ***ducentēsimus***, 300th ***trecentēsimus***, etc. up to 1000th ***mīllēsimus***. A survey is given on page 308.

passive personal endings

	sing.	plur.
1.	-or	-mur
2.	-ris	-minī
3.	-tur	-ntur

3rd conjugation

	sing.	plur.
1.	-or	-imur
2.	-eris	-iminī
3.	-itur	-untur

The active sentence *Magister Mārcum nōn laudat, sed reprehendit* becomes in the passive *Mārcus ā magistrō nōn laudātur, sed reprehenditur*. Marcus now asks his teacher: *"Cūr ego semper ā tē reprehend<u>or</u>, numquam laud<u>or</u>?"* and the teacher answers: *"Tū ā mē nōn laudā<u>ris</u>, quia numquam rēctē respondēs. Semper prāvē respondēs, ergō reprehend<u>eris</u>!"* (ll. 63–68). ***Laud|<u>or</u>***, *reprehend|<u>or</u>* and ***laudā|<u>ris</u>***, ***reprehend|<u>eris</u>*** are the passive forms of the 1st and 2nd persons singular; in the plural the 1st person is *laudā|<u>mur</u>, reprehend|<u>imur</u>* (Sextus says about himself and Titus: ***"Nōs ā magistrō laudā<u>mur</u>, nōn reprehend<u>imur</u>"***) and the 2nd person *laudā|<u>minī</u>, reprehend|<u>iminī</u>*. The examples in the section GRAMMATICA LATINA show how the <u>passive personal endings</u> *-or, -mur* (1st pers.), *-ris, -minī* (2nd pers.) and *-tur, -ntur* (3rd pers.) are added to the various verbal stems. In consonant-stems *-i-* is inserted before *-mur* and *-minī (merg|<u>imur</u>, merg|<u>iminī</u>), -e-* before *-ris (merg|<u>eris</u>)*, and *-u-* before *-ntur (merg|<u>untur</u>;* so also in *-ī*-stems: *audi|<u>untur</u>)*.

docēre + double acc.

Note the <u>two accusatives</u> with *docēre: Magister puer<u>ōs</u> numer<u>ōs</u> docet* (l. 2).

The forms *rēctē, prāvē, stultē, aequē* are formed from the adjectives *rēctus, prāvus, stultus, aequus;* this formation will be dealt with in the next chapter.

da|re: stem ***da-***

The stem of the verb *da|re* ends in a short *a: da|mus, da|tis, da|tur, da|te!* etc., except in *dā! dā|s* and *dā|ns* (before *ns* all vowels are lengthened).

Chapter 18

Latin orthography

In the Classical period Latin spelling gave a fairly reliable representation of the pronunciation. In some cases, however, letters continued to be written where they were no longer pronounced in colloquial Latin, e.g. *h-*, *-m* in the unstressed endings *-am, -em, -um* and *n* before *s*. An indication of this is the occurrence of "misspellings" in ancient inscriptions written by people without literary education, e.g. ORA for HORAM, SEPTE for SEPTEM and MESES for MENSES. In his short exercise Marcus makes several errors of this kind.

īdem < *is-dem*
eundem < *eum-dem*
eandem < *eam-dem*

The demonstrative pronoun *īdem eadem idem* ('the same', cf. 'identical') is a compound, the first element of which is the pronoun *is ea id;* the addition of the suffix *-dem* causes the change of *is-dem* to *īdem* and *eum-dem, eam-dem* to *eundem, eandem* (by assimilation, *n* being a dental consonant like *d*, cf. *septendecim* and *septentriōnēs*). The pronoun *quis-que quae-que quod-que* ('each') is declined like the interrogative pronoun with the addition of *-que*.

adj *-er*, sup. *-errim|us*

Adjectives in *-er*, e.g. *pulcher* and *piger*, form superlatives in *-errim|us -a -um*. (istead of *-issimus*). In this chapter you find *pulcherrim|us* and *pigerrim|us* (ll. 73, 84), in the next (ll. 98, 128) *miserrim|us* and *pauperrim|us* from *miser* and *pauper*. The superlative of *facilis* is *facillim|us* (l. 102).

facil|is, sup. *-illim|us*

In the sentence *puer stultus est, stultus* is an adjective qualifying the noun *puer* (it answers the question *quālis est puer?*). In the sentence *puer stultē agit* the word *stultē* belongs to the verb *agit* which it qualifies (question: *quōmodo agit puer?*); such a word is called an adverb (Latin *adverbium*, from *ad verbum*). Similarly, in the sentence *mīles fortis est quī fortiter pugnat, fortis* is an adjective (qualifying *mīles*) and *fortiter* an adverb (qualifying *pugnat*). Adjectives of the 1st/2nd declension, e.g. *stult|us -a -um, rēct|us -a -um, pulcher -chr|a -chr|um*, form adverbs in *-ē: stultē, rēctē, pulchrē* (*bene* and *male* are irregular formations from *bonus* and *malus*). 3rd declension adjectives, e.g. *fort|is -e, brev|is -e, turp|is -e,* form adverbs in *-iter: fortiter, breviter, turpiter*. Examples: *Pulchrē et rēctē scrībis; Nec sōlum prāvē et turpiter, sed etiam nimis leviter scrībis; Magister breviter respondet* (ll. 69, 105-106, 134).

adverb

adjective	adverb
-us -a -um	*-ē*
-is -e	*-iter*

Some adverbs, e.g. *certē*, modify a whole phrase, like *Certē pulcherrimae sunt litterae Sextī* (l. 73). Others may belong to an adjective, like *aequē* in the teacher's remark to the two boys: *"Litterae vestrae aequē foedae sunt"* (l. 78).

adverb
comparative: *-ius*
superlative: *-issimē*
-(err)imē

The teacher goes on: *"Tū, Tite, neque pulchrius neque foedius scrībis quam Mārcus"*, and Titus retorts: *"At certē rēctius scrībō quam Mārcus."* The examples show the comparative of the adverb ending in *-ius: pulchrius, foedius, rēctius* (i.e. the neuter of the comparative of the adjective used as an adverb). The teacher then exhorts: *"Comparā tē cum Sextō, quī rēctissimē et pulcherrimē scrībit."* The superlative of the adverb ending in *-issimē (-errimē)* is formed regularly from the superlative of the adjective.

numeral adverbs: *-iēs* [×]
(question: *quotiēs?*)

Numeral adverbs are formed with *-iēs: quīnquiēs* 5×, *sexiēs* 6×, *septiēs* 7×, etc.; only the first four have special forms: *semel* 1×, *bis* 2×, *ter* 3×, *quater* 4×. From *quot* and *tot* are formed *quotiēs* and *totiēs* (see ll. 118–126, 133, 134).

active: *facere*
facit, faciunt
passive: *fierī*
fit, fiunt

The verb *facere* has no passive form, but *fierī* functions as the passive of *facere: Vōcālis est littera quae per sē syllabam facere potest... Sine vōcālī syllaba fierī nōn potest* (ll. 23–25). Compounds of *facere* ending in *-ficere*, e.g. *ef-ficere*, are used in the passive: *stilus ex ferrō efficitur* (= *fit*).

The conjunction *cum* may serve to introduce a sudden occurrence, as in this example: *Titus sīc incipit: "Magister! Mārcus bis..." – cum Mārcus stilum in partem corporis eius mollissimam premit!* (ll 128-129).

Chapter 19

Undisturbed by their noisy children Julius and Aemilia are walking up and down in the beautiful peristyle, which is adorned with statues of gods and goddesses.

Iuppiter Iov|is (= *Zeus*)

Among the names of the gods notice the name of the supreme god *Iuppiter Iov|is;* the stem is *Iov-* (meaning 'sky'), and the long nominative form is due to the addition of *pater* weakened to *-piter.* The Roman gods were identified with the Greek, e.g. *Iuppiter* with *Zeus*, his wife *Iūnō -ōnis* with *Hēra*, *Venus -eris,* the goddess of love, with *Aphrodītē*, and her son *Cupīdō -inis* ('desire') with *Eros.*

Iūnō -ōnis (= *Hēra*)
Venus -eris (=*Aphrodītē*)
Cupīdō -inis (= *Eros*)

irregular comparison:
magnus māior māximus
parvus minor minimus
bonus melior optimus
malus pēior pessimus
multī plūrēs plūrimī

Iuppiter has the honorific title *Optimus Māximus,* which is the superlative of *bonus* and *magnus.* The comparison of these adjectives and their opposites *malus* and *parvus* is quite irregular: see ll. 13–16, 25–30, 36–37. So is the comparison of *multī:* comp. *plūrēs,* sup. *plūrimī* (ll. 52, 54).

superlative + partitive genitive

absolute superlative

The superlative is often linked with a partitive genitive. Julius calls his wife *optimam omnium fēminārum* (l. 30). Venus is described as *pulcherrima omnium deārum* (l. 21) and Rome as *urbs māxima et pulcherrima tōtīus imperiī Rōmānī* (ll.57-58). Without such a genitive the superlative often denotes a very high degree (so-called absolute superlative): Julius and Aemilia address one another as *mea optima uxor!* and *mī optime vir!* (ll. 90, 94), and Julius, who sent *flōrēs pulcherrimōs* to Aemilia (l. 78), calls his former rival *vir pessimus* (l. 110; cf. ll. 107, 128, 129).

neque ūllus ('and no...')

nūllus, ūllus, tōtus, sōlus, ūnus: gen. *-īus*, dat. *-ī*

As you know, *et* is not placed before *nōn;* nor is it placed before *nūllus:* instead of *'et nūllus'* we find *neque ūllus* (see ll. 14, 24, 27). The pronoun *ūll|us -a -um* ('any') is declined like *nūll|us:* genitive *-īus* and dative *-ī* in the singular; *tōt|us, sōl|us* and *ūn|us* are declined in the same way (see ll. 32, 58).

genitive of description: *puer septem annōrum*

How old are the children? *Mārcus octō annōs habet; Quīntus est puer septem annōrum* (l. 33). Such a genitive, which serves to describe the quality of a noun, is called 'genitive of description' (Latin *genetīvus quālitātis*). Of young Julius we are told: *adulēscēns vīgintī duōrum annōrum erat* (l. 40).

The last example has *erat,* not *est,* because this was ten years ago (he is no longer *adulēscēns*). Thus, by taking you back in time we teach you the verb form used when things of the past are described. Compare the two sentences *Nunc Iūlius Aemiliam amat* and *Tunc Iūlius Aemiliam amābat.* The form *amā|bat* is the past tense or preterite (Latin *tempus praeteritum*) of the verb *amā|re,* as distinct from *ama|t,* which is the present tense (Latin *tempus praesēns*). The preterite or past tense occurring in this chapter denotes a past state of things or an action going on (not completed) or repeated; this preterite is called the imperfect (Latin *praeteritum imperfectum,* 'uncompleted past').

past tense or preterite
present and past tense

imperfect
active
sing. 1. *-(ē)ba|m*
2. *-(ē)bā|s*
3. *-(ē)ba|t*
plur. 1. *-(ē)bā|mus*
2. *-(ē)bā|tis*
3. *-(ē)ba|nt*
passive
sing. 1. *-(ē)ba|r*
2. *-(ē)bā|ris*
3. *-(ē)bā|tur*
plur. 1. *-(ē)bā|mur*
2. *-(ē)bā|minī*
3. *-(ē)ba|ntur*

In the 3rd person the imperfect ends in *-ba|t* in the singular and *-ba|nt* in the plural; the consonant- and *ī*-stems have *-ēba|t* and *-ēba|nt: Iūlius et Aemilia Rōmae habitābant; Iūlius cotīdiē epistulās ad Aemiliam scrībēbat; Iūlius male dormiēbat.* During the couple's talk of their early love the 1st and 2nd persons are turned to account, as when Julius says: *"tunc ego tē amābam, tū mē nōn amābās..."* (l. 98); *"Neque epistulās, quās cotīdiē tibi scrībēbam, legēbās"* (ll. 101-102). The plural forms end in *-mus* and *-tis* preceded by *-bā-* or *-ēbā-*, e.g. *(nōs) amābāmus, (vōs) amābātis* (see ll. 124–127).

The imperfect is formed by inserting *-bā-* (1st and 2nd conjugations) or *-ēbā-* (3rd and 4th conjugations) between the stem and the personal endings: in the active *-m, -mus* (1st pers.), *-s, -tis* (2nd pers.) and *-t, -nt* (3rd pers.); and in the passive *-r, -mur* (1st pers.), *-ris, -minī* (2nd pers.) and *-tur, -ntur* (3rd

pers.). Note that the 1st person ends in *-m* and *-r* (not *-ō* and *-or*) and that *ā* is shortened before *-m, -r, -t, -nt* and *-ntur* (*amā|ba|m, amā|ba|r,* etc.). In the GRAMMATICA LATINA section you will find examples of all the forms.

You have already met the 3rd person of the imperfect of the irregular verb *esse: era|t, era|nt* (cap. 13). Now you learn the 1st and 2nd persons: *era|m, erā|mus* and *erā|s, erā|tis.* Compounds of *esse,* e.g. *ab-esse,* show the same forms: *ab-era|m, ab-erā|s,* etc., and so does *posse: pot-era|m, pot-erā|s,* etc.

imperfect of *esse*

	sing.	plur.
1.	*era|m*	*erā|mus*
2.	*erā|s*	*erā|tis*
3.	*era|t*	*era|nt*

The noun *domus -ūs* is a 4th declension feminine, but it has some 2nd declension endings: ablative singular *domō (in magnā domō),* and in the plural accusative *domōs* and genitive *domōrum* (or *domuum*). The form *domī* (cap. 15, l. 81) is locative; for this form and acc. *domum* and abl. *domō* used as adverbs without a preposition, see the next chapter.

domus -ūs f., abl. *-ō*
pl. acc. *-ōs,* gen. *-ōrum*

In cap. 4 you learned that 2nd declension words in *-us* have a special form used when addressing a person, the vocative, ending in *-e,* e.g. *domine.* When Aemilia addresses her husband by name she uses the vocative *Iūlī: "Ō Iūlī!"* and she adds *"mī optime vir!"* (ll. 93-94). The vocative of personal names in *-ius,* e.g. *Iūlius, Cornēlius, Lūcius,* ends in *-ī* (a contraction of *-ie*): *Iūlī, Cornēlī, Lūcī,* and the vocative of *meus* is *mī.* Even *fīlius* has *-ī* in the vocative: Julius says *"Ō mī fīlī!"* to his son (cap. 21, l. 30).

personal names in *-ius* and *fīlius:* voc. *-ī*
meus: voc. *mī*

The ending *-ās* in *māter familiās* and *pater familiās* (ll. 17, 38) is an old genitive ending of the 1st declension (= *-ae*).

Chapter 20

A happy event is in store for our Roman family. This gives the parents occasion for thoughts about the future, which in turn gives you a chance to get acquainted with the future tense (Latin *tempus futūrum*) of Latin verbs.

The first regular verbs to appear in the future tense are *ā-* and *ē-*stems (1st and 2nd conjugations) with the endings *-bit* and *-bunt* in the 3rd person, e.g. *habē|bit, habē|bunt; amā|bit, amā|bunt* (ll. 22–27). But when you come to consonant- and *ī*-stems (3rd and 4th conjugations) you find the future endings *-et, -ent,* e.g. *dīc|et, pōn|ent* and *dormi|et, dormi|ent* (ll. 32, 44-45). The corresponding passive endings are *-bitur, -buntur* and *-ētur, -entur* (ll. 28-29, 36). You also find examples of the future of *esse:* 3rd pers. sing. *erit,* plur. *erunt* (ll. 21, 23; even in compounds, e.g. l. 31 *pot-erit* of *posse*).

future
1st & 2nd conjugations

		active	passive
sing.	1.	*-b|ō*	*-b|or*
	2.	*-b|is*	*-b|eris*
	3.	*-b|it*	*-b|itur*
plur.	1.	*-b|imus*	*-b|imur*
	2.	*-b|itis*	*-b|iminī*
	3.	*-b|unt*	*-b|untur*

3rd & 4th conjugations

		active	passive
sing.	1.	*-a|m*	*-a|r*
	2.	*-ē|s*	*-ē|ris*
	3.	*-e|t*	*-ē|tur*
plur.	1.	*-ē|mus*	*-ē|mur*
	2.	*-ē|tis*	*-ē|minī*
	3.	*-e|nt*	*-e|ntur*

The 1st and 2nd persons of the future are put to use in the parents' conversation. You will find the endings (1) *-bō, -bimus* and *-bis, -bitis* added to *ā-* and *ē*-stems, e.g. *amā|bō, habē|bō,* etc., and (2) *-am, -ēmus* and *-ēs -ētis* added to consonant- and *ī*-stems, e.g. *discēd|am, discēd|ēs, dormi|am, dormi|ēmus,* etc. The passive endings are (1) *-bor, -bimur; -beris, -biminī;* (2) *-ar, -ēmur; -ēris, -ēminī.* The future of *esse:* 1st person *erō, erimus;* 2nd person *eris, eritis.*

The future is formed by the insertion between the stem and personal ending of (1) *-b-* in the 1st and 2nd conjugations, e.g. *amā|b|ō, habē|b|ō;* before the consonants in the endings *-s, -t, -mus, -tis, -nt, -ris, -tur, -minī, -ntur* a short vowel is inserted, mostly *-i- (amā|bi|s, amā|bi|t, amā|bi|mus,* etc.), but *-u-* before *-nt, -ntur (amā|bu|nt, amā|bu|ntur)* and *-e-* before *-ris (amā|be|ris);* even *ī|re* has *-b-* in the future tense: *(ab-, ad-, ex-, red-)ī|b|ō, ī|bi|s, ī|b|it,* etc. (ll. 131-132).
(2) *-ē-* (but 1st pers. sing. *-a-*) in the 3rd and 4th conjugations, e.g. *dīc|a|m, dīc|ē|s,* etc.; *audi|a|m, audi|ē|s,* etc. (*-ē-* is shortened before *-t, -nt, -ntur*: *dīc|e|t, dīc|e|nt, dīc|e|ntur*).

esse

	sing.	plur.
1.	*erō*	*erimus*
2.	*eris*	*eritis*
3.	*erit*	*erunt*

present of *velle*

	sing.	plur.
1.	*volō*	*volumus*
2.	*vīs*	*vultis*
3.	*vult*	*volunt*

You already know the 3rd person present of the irregular verb *velle: vult, volunt*. The 1st and 2nd persons are: *volō, volumus* and *vīs, vultis* respectively (ll. 55, 56, 64, 73). The negation *nōn* is not placed before *volō, volumus, volunt* and *velle;* instead we find the forms *nōlō, nōlumus, nōlunt* and *nōlle* (ll. 17, 55, 141, 157), which are contracted from *nē* + *volō* etc. The imperative *nōlī, nōlīte* is used with an infinitive to express a prohibition ('don't...!'), e.g. *"Nōlī abīre!"* (l. 69); *"nōlīte mē 'Iūliolam' vocāre!"* (l. 160).

domum acc. ('home')
domō abl. ('from home')
domī loc. ('at home')

The accusative and ablative of *domus, domum* and *domō*, are used without a preposition to express motion to or from one's home, e.g. *domum revertī* and *domō abīre* (see ll. 123, 137); the form *domī*, e.g. *domī manēre* (l. 127) is locative ('at home'). Cf. the rule applying to the names of towns: *Tūsculum, Tūsculō, Tūsculī. Domō*, like *Tusculō*, is the ablative of separation; so is the ablative with *carēre* ('be without', 'lack'), e.g. *cibō carēre* (l. 6; cf. *sine* + abl.: *sine cibō esse*).

carēre + abl.

nom./acc. *nōs* *vōs*
dat./abl. *nōbīs* *vōbīs*

The personal pronouns *nōs* and *vōs* become *nōbīs* and *vōbīs* in the ablative and dative: *ā vōbīs, ā nōbīs* (ll. 130, 136; dative: cap. 21, ll. 91, 109).

Chapter 21

The chapter opens with Marcus coming home from school. He seems to be in a bad way: he is wet and dirty, and his nose is bleeding. Whatever can have happened on his way home? This is what you find out reading the chapter. You are reading Marcus's version of the story, and whether it is true or not, you can use it to learn the verb forms that are used when you talk about an event that has taken place.

perfect & imperfect

First of all you find the form *ambulāvit* of the verb *ambulāre* in the explanation given for the wet clothes: *Mārcus per imbrem ambulāvit* (l. 7). This tense is called the perfect, in Latin *tempus praeteritum perfectum*, 'past completed', as distinct from the imperfect tense or *praeteritum imperfectum*, 'past not completed'. The difference is that the imperfect, as we know, describes a state of affairs or an ongoing or repeated (habitual) action in the past, while the perfect tense tells about what once happened and is now finished. Compare the two preterites in the sentences: *Iūlia cantābat... Tum Mārcus eam pulsāvit!* The perfect often occurs in connection with the present tense, when the present result of a past action is described ('the present perfect'), e.g. *Iam Iūlia plōrat, quia Mārcus eam pulsāvit* (English 'has hit').

perfect
personal endings

	sing.	plur.
1.	*-ī*	*-imus*
2.	*-istī*	*-istis*
3.	*-it*	*-ērunt*

The plural of *ambulāv|it* and *pulsāv|it* is *ambulāv|ērunt* and *pulsāv|ērunt: Puerī per imbrem ambulāvērunt; Mārcus et Titus Sextum pulsāvērunt* (l. 13). The 3rd person perfect ends in *-it* in the singular and *-ērunt* in the plural. You find the same personal endings in the perfect forms *iacu|it* and *iacu|ērunt* of *iacēre* (ll. 20, 21) and *audīv|it* and *audīv|ērunt* of *audīre* (ll. 23, 26). The endings of the 1st and 2nd persons, too, are different from the ones you know from the other tenses, as appears from this conversation between father and son (ll. 40–43): *Mārcus: "...ego illum pulsāvī!" Iūlius: "Tūne sōlus ūnum pulsāvistī?" Mārcus: "Ego et Titus eum pulsāvimus." Iūlius: "Quid? Vōs duo ūnum pulsāvistis?"* As you see, the 1st person has the endings *-ī, -imus (pulsāv|ī, pulsāv|imus)* and the 2nd *-istī, -istis (pulsāv|istī, pulsāv|istis)* in the singular and plural respectively. The parallel forms of *iacēre* are *iacu|ī, iacu|imus* (1st pers.) and *iacu|istī, iacu|istis* (2nd pers.), and of *audīre: audīv|ī, audīv|imus* (1st pers.) and *audīv|istī, audīv|istis* (2nd pers.).

As shown by the examples, the personal endings of the perfect are not added directly to the verbal stems *pulsā-*, *iacē-* and *audī-*, but to the expanded or changed stems *pulsāv-*, *iacu-* and *audīv-*. The consonant-stems undergo even greater changes in the perfect tense: thus the perfect of *scrībere* is *scrīps|it* and of *dīc|ere dīx|it* (ll. 113, 124), the stems being changed to *scrīps-* and *dīx-*. This special form of the verbal stem, to which are added the personal endings of the perfect, is called the perfect stem, whereas the basic stem of the verb is called its present stem.

	present stem	perfect stem
1.	*pulsā-*	*pulsāv-*
2.	*iacē-*	*iacu-*
3.	*scrīb-*	*scrīps-*
4.	*audī-*	*audīv-*

From present stems ending in *ā* or *ī* (1st and 4th conjugations) perfect stems are regularly formed by the addition of *v*, e.g. *pulsā-: pulsāv-*, *audī-: audīv-*, and from present stems in *-ē* (2nd conjugation) by changing *ē* to *u*: *iacē-: iacu-*. The perfect stem of 3rd conjugation verbs (with present stems ending in a consonant) is formed in various ways, e.g. by adding *s* to the present stem. In *scrīb-: scrīps-* voiced *b* changes to voiceless *p*, in *dīc-: dīx-* only the spelling changes (*x* = *cs*). The verb *esse* has a separate perfect stem *fu-: fu|ī, fu|istī, fu|it*, etc. (see ll. 83–86, 105, 106).

scrīps- < *scrībs-*
dīx- < *dīcs-*

perf. stem of *esse*: *fu-*

In cap. 11 the doctor's remark *"Puer dormit"* was reported: *Medicus 'puerum dormīre' dīcit*, i.e. in the accusative and infinitive (acc. + inf.). *Dormi|t* is the present tense and the corresponding infinitive *dormī|re* is called the present infinitive (Latin *īnfīnītīvus praesentis*). In this chapter Julius says: *"Mārcus dormīvit"* and this remark is rendered in the acc. + inf.: *Iūlius 'Mārcum dormīvisse' dīcit* (l. 97). *Dormīv|it* is the perfect tense and the corresponding infinitive *dormīv|isse* is called the perfect infinitive (Latin *īnfīnītīvus perfectī*); it is formed by the addition of *-isse* to the perfect stem. Other examples are *intrāv|isse, iacu|isse, fu|isse: Iūlius 'Mārcum intrāvisse' dīcit, at nōn dīcit 'eum... humī iacuisse'; Mārcus dīcit 'sē bonum puerum fuisse'* (ll.73-74, 85).

present infinitive: *-re*

perfect infinitive: *-isse*

The sentence *Sextus Mārcum pulsāvit* becomes *Mārcus ā Sextō pulsātus est* in the passive (l. 11). The form *pulsātus -a -um*, an adjective of the 1st/2nd declension, is called the perfect participle (Latin *participium perfectī*). This participle is regularly formed by adding *t* to the present stem, followed by the various adjective endings *-us -a -um* etc., e.g. *laudāt|us -a -um, audīt|us -a -um, scrīpt|us -a -um* (here, too, change from *b* to *p*). In combination with the present of *esse* (*sum, es, est*, etc.) the perfect participle is used to form the passive of the perfect, as in the above example; the ending of the participle then agrees with the subject, e.g. *Iūlia ā Mārcō pulsāta est; puerī laudātī sunt; litterae ā Sextō scrīptae sunt.* When combined with the infinitive *esse* the perfect participle forms the perfect infinitive passive, e.g. *laudātum esse: Mārcus 'sē ā magistrō laudātum esse' dīcit* (in the acc. + inf. the participle agrees with the subject accusative, cf. *Aemilia... litterās ā Mārcō scrīptās esse crēdit*, l. 122). The perfect participle is also used as an attributive adjective: *puer laudātus* (= *puer quī laudātus est*). It is passive in meaning, as opposed to the present participle in *-ns*, which is active.

perfect participle
-t|us -a -um

perfect passive

1.	*-t|us -a*	*sum*
2.		*es*
3.	*...-um*	*est*
1.	*-t|ī -ae*	*sumus*
2.		*estis*
3.	*...-a*	*sunt*

perf. inf. passive
laudāt|um esse
-t|us -a -um -am / *-ī -ae -ōs -ās* | esse

The nouns *cornū -ūs* and *genū -ūs* are 4th declension neuters (acc. = nom., plur. *-a*: *cornua, genua*). See the paradigm in the margin of page 164.

4th declension neuter
cornū -ūs, pl. *-ua -uum*

Ali-quis -quid is an indefinite pronoun, which is used about an undetermined person or thing (ll. 65, 91; English 'someone', 'something').

indefinite pronoun
ali-quis ali-quid

The neuter plural of adjectives and pronouns is often used as a noun (substantively) in a general sense, e.g. *multa* (l. 90, 'a great deal'), *omnia* (l. 95, 'everything'), *haec* (l. 123, 'this'), etc. (= *et cētera*).

With the verb *crēdere* the person whom you trust or whose words you believe is put in the dative: *"Mihi crēde!"* (l. 119; cf. ll. 140, 146).

crēdere + dative

Chapter 22

The picture over the chapter represents an ancient mosaic found inside the front door of a house in *Pompēiī*. The picture and the warning inscription *Cavē canem!* are evidence of the way the Romans tried to safeguard their houses against intruders. Every house was guarded by a doorkeeper (*ōstiārius* or *iānitor*), who had often a watchdog to help him.

1st supine: *-tum*

So it is not easy for a stranger to be admitted to Julius's villa. First he must wake the doorkeeper and then he has to convince him that his intentions are not hostile. In this chapter the letter-carrier *(tabellārius)* tries to do this with the words: *"Ego nōn veniō vīllam oppugnātum sīcut hostis, nec pecūniam postulātum veniō"* (ll. 33-34). *Oppugnātum* and *postulātum* are the first examples of a verb form called supine (Latin *supīnum*), which is found with verbs of motion, e.g. *īre* and *venīre,* to express purpose. Other examples are *salūtātum venīre, dormītum īre, ambulātum exīre, lavātum īre* (see ll. 49–54).

2nd supine: *-tū*

Before the messenger reveals his intricate name *Tlēpolemus,* he says: *"Nōmen meum nōn est facile dictū"*(l. 43) and the doorkeeper, who has trouble catching the name, says: *"Vōx tua difficilis est audītū"* (l. 46). The forms *dictū* and *audītū* are called the second supine – as distinct from the forms in *-tum,* the first supine. The 2nd supine is a rare form used to qualify certain adjectives, particularly *facilis* and *difficilis;* the above example, where the subject is *vōx*, could be paraphrased like this: *Difficile est vōcem tuam audīre.*

the supine stem

The supine endings *-um* and *-ū* are added to a modified stem-form, the so-called supine stem, which is also used to form the perfect participle – and the future participle, as you learn in the next chapter. The supine stem is regularly formed by the addition of *t* to the present stem, e.g. *salūtā-: salūtāt-; audī-: audīt-; dīc-: dict-;* in *ē*-stems *ē* is changed to *i,* e.g. *terrē-: territ-;* and there are several other irregularities, especially in 3rd conjugation verbs, where the addition of *t* may cause changes by assimilation, e.g. *scrīb-: scrīpt-* (*p* is voiceless like *t*), *claud-: claus-* (*dt* > *tt* >*ss* >*s*).

verbal stems
1. the present stem [–]
2. the perfect stem [~]
3. the supine stem [≈]

principal parts
1. pres. inf.
2. perf. inf. act.
3. perf. inf. pass.

When you know the three verbal stems, (1) the present stem, (2) the perfect stem, and (3) the supine stem, you can derive all forms of the verb from them. Consequently, to be able to conjugate (i.e. inflect) a Latin verb it is sufficient to know three forms, or 'principal parts', in which these stems are contained. Most useful are the three infinitives:

1. The present infinitive active, e.g. *scrīb|ere*
2. The perfect infinitive active, e.g. *scrīps|isse*
3. The perfect infinitive passive, e.g. *scrīpt|um esse*

symbols:
[~] perfect stem
[≈] supine stem

These are the forms of irregular verbs that will be given in the margin whenever needed (the 3rd form will be without *esse,* or missing if the verb has no passive, e.g. *posse potuisse;* of irregular deponent verbs you will find the passive present and perfect infinitives, e.g. *loquī locūtum esse*). The forms show various stem mutations, e.g. vowel lengthening *(emere ēmisse ēmptum; venīre vēnisse);* loss of *n* and *m (scindere scidisse scissum, rumpere rūpisse ruptum);* reduplication (doubling) of syllables in the perfect *(pellere pepulisse pulsum);* occasionally an unchanged perfect stem *(solvere solvisse solūtum).* To learn such irregularities a new exercise is now introduced in PENSVM A, where the missing perfect and supine stems are to be inserted in the verbs listed. – Symbols used: [~] for perfect stem and [≈] for supine stem.

quis quid indef pron. after *sī* & *num*

In the sentence *Sī quis vīllam intrāre vult...* (l. 7) the pronoun *quis* is not interrogative, but indefinite (= *aliquis*); the question *Num quis hīc est?* (ll. 27-28) does not ask 'who' is there, but whether 'anyone' is there, just as *quid* in

the question *Num quid tēcum fers?* (l. 105) means 'anything' or 'something'. After *sī* and *num* the pronoun *quis quid* is indefinite (= *aliquis aliquid*).

sī quis/quid...
num quis/quid ..?

The demonstrative pronoun *iste -a -ud* (declined like *ille -a -ud*) refers to something connected with the person addressed (2nd person): Tlepolemus says *iste canis* about the doorkeeper's dog (l. 86, 'that dog of yours') and talking about Tlepolemus's cloak the doorkeeper says *istud pallium* (l. 103).

demonstrative pron.
iste -a -ud

Compare the sentences *Iānitōre dormiente, canis vigilāns iānuam cūstōdit* (l. 23) and *Cane vīnctō, tabellārius intrat* (l. 119). *Iānitōre dormiente* is the ablative absolute with the present participle, which expresses what is happening now, i.e. at the same time (= *dum iānitor dormit...*, 'while...'). *Cane vīnctō* is the ablative absolute with the perfect participle, which expresses what has been done (= *postquam canis vīnctus est...*, 'after...').

ablative absolute +
(1) pres. part. (act.)0
/2) perf. part. (pass.)

Chapter 23

You will remember that at the end of cap. 18 the angry schoolmaster wrote a letter to Marcus's father. In this chapter you find out what is in that letter. The reproduction heading the chapter shows the kind of handwriting the ancient Romans used. Compare this with the text on page 180, and you will have no difficulty in deciphering the script.

Julius has to answer the letter. So after putting Marcus in his place, he says, *"Iam epistulam scrīptūrus sum"* (l. 125). He could have said, *"Iam epistulam scrībam"* using the ordinary future tense *scrībam*, for *scrīptūrus sum* is merely an extended form of the future which serves to express what someone intends to do or is on the point of doing; it is composed of the present of *esse* and *scrīptūrus*, which is the future participle (Latin *participium futūrī*) of *scrībere*. This participle is formed by adding *≈ūr|us -a -um* to the supine stem, e.g. *pugnāt|ūr|us, pārit|ūr|us, dormīt|ūr|us* from *pugnāre, pārēre, dormīre*. You see these participles utilized when Marcus promises to turn over a new leaf (ll. 85–87). The future participle of *esse* is *futūr|us*, a form you know already from the expression *tempus futūrum*.

future participle
≈ūr|us -a -um

futūr|us -a -um

Julius's remark *"Epistulam scrīptūrus sum"* is rendered in acc. + inf.: *Iūlius dīcit 'sē epistulam scrīptūrum esse.' Scrīptūrum esse* is the future infinitive (*īnfīnītīvus futūrī*), which is composed of the future participle and *esse*. Other examples are *futūrum esse, pāritūrum esse, pugnātūrum esse, dormītūrum esse*: see the report of Marcus's promises ll. 90–92.

future infinitive
≈ūr|um/-am/-ōs/-ās/-a esse

When Julius gets up to go, Aemilia suspects mischief and asks. *"Mārcumne verberātum īs?"* (ll. 113-114) using the supine with *īre* to express purpose. Her misgivings could be expressed in the acc. + inf.: *Aemilia Iūlium Mārcum verberātum īre putat*, but to avoid the ambiguity of two accusatives the passive form is preferred: *Aemilia Mārcum ā Iūliō verberātum īrī putat* (l. 114). The combination *verberātum īrī*, i.e. the supine + the passive infinitive *īrī* of *īre*, functions as future infinitive passive. Other examples are: *Ego eum nec mūtātum esse nec posthāc mūtātum īrī crēdō* (l. 118), and: *Dīc eī 'respōnsum meum crās ā Mārcō trāditum īrī'* (l. 133).

future infinitive passive
≈um īrī (supine + *īrī*)

When Marcus has been caught cheating, his father says, *"Nōnne tē pudet hoc fēcisse?"* (l. 79). The impersonal verb *pudet* tells that a feeling of shame affects one; the person affected is in the accusative, e.g. *mē pudet* (= *mihi pudor est*, 'I feel ashamed'). The cause of the feeling of shame can be expressed by an infinitive, as above, or by a genitive, e.g. *Puerum pudet factī suī* (l. 82).

impersonal verb *pudet*
+ acc. (& inf./gen)

irregular verbs

Irregular verbs: with vowel lengthening: *legere lēgisse lēctum; fugere fūgisse;* with vowel change: *facere fēcisse;* with different stems: *ferre tulisse lātum.* with reduplication: *dare dedisse* (cap. 24, l. 96); *trā-dere* and *per-dere* are compounds of *dare,* which explains the perfect *trā-didisse* and *per-didisse.*

īre
pres. part. *iēns eunt|is*

The present participle of *īre* looks regular enough: *i|ēns,* but the declension is irregular: acc. *eunt|em,* gen. *eunt|is,* etc. So also compounds, e.g. *red-īre,* part. *red-iēns -eunt|is.* Examples in ll. 106-107.

Chapter 24

From his sickbed Quintus calls Syra and asks her to tell him what has been going on while he has been lying alone and felt left out of things. Syra readily gives him all the details of Marcus's return home and what had gone before.

pluperfect
active

	sing.	plur.
1.	*~era|m*	*~erā|mus*
2.	*~erā|s*	*~erā|tis*
3.	*~era|t*	*~era|nt*

passive

1.	*≈us ≈a*	*eram*
2.		*erās*
3.	*... ≈um*	*erat*
1.	*≈ī ≈ae*	*erāmus*
2.		*erātis*
3.	*. ≈a*	*erant*

Through this report you learn the tense called pluperfect (Latin *tempus plūs-quamperfectum*). It is used to express that an action comes before some point in the past, i.e. that something had taken place. The first examples are *ambu-lāv|erat, iacu|erat, pulsāt|us erat* and *pugnāv|erant* (ll. 66–68): *Mārcus nōn modo ūmidus erat, quod per imbrem ambulāverat, sed etiam sordidus atque cruentus, quod humī iacuerat et ā Sextō pulsātus erat. Puerī enim in viā pugnāverant.*

In the active the pluperfect is formed by the insertion of *-erā-* (shortened *-era-*) between the perfect stem and the personal endings: 1st person *~era|m, ~erā|mus,* 2nd *~erā|s, ~erā|tis,* 3rd *~era|t ~era|nt.* In the passive the pluperfect is composed of the perfect participle and the imperfect of *esse* (*eram, erās, erat,* etc.), e.g. *Mārcus ā Sextō pulsātus erat* = *Sextus Mārcum pulsā-verat.* In the GRAMMATICA LATINA section you find examples of all the forms of the four conjugations and of *esse* (*fu|era|m, fu|erā|s, fu|era|t,* etc.).

	acc./abl.	dat.
1.	*mē*	*mihi*
2.	*tē*	*tibi*
3.	*sē*	*sibi*

reflexive

Of the reflexive pronoun the form *sē* is accusative and ablative, the dative is *sibi* (cf. *tibi, mihi*): *Puer 'pedem sibi dolēre' ait: "Valdē mihi dolet pēs"* (l. 24).

deponent verbs
perfect

Deponent verbs like *cōnārī* and *mentīrī* are always passive in form (except for the present and future participles: *cōnāns, cōnātūrus* and *mentiēns, mentītūrus*); examples of these verbs in the present are: *Quīntus surgere cōnātur* and *Mārcus mentītur,* and in the perfect: *Quīntus surgere cōnātus est* and *Mārcus mentītus est* ('has tried', 'has lied'). The perfect participles of the verbs *patī, loquī, verērī* and *fatērī* are *passus, locūtus, veritus* and *fassus,* as appears from the examples: *tergī dolōrēs passus est; saepe dē eā locūtus est; Tabellārius... canem veritus est; Mārcus... 'sē mentītum esse' fassus est* (ll. 47, 60, 88, 101). The last sentence shows an example of the perfect infinitive: *mentītum esse.* – The imperative of deponent verbs ending in *-re,* e.g. *"Cōnsōlāre mē, Syra!"* (l. 40, cf. ll. 28, 41, 44), is treated in cap. 25.

abl. of comparison

The conjunction *quam* ('than') is used in comparisons after the comparative, e.g. *Mārcus pigrior est quam Quīntus.* Instead of using *quam* it is possible to put the second term in the ablative: *Mārcus pigrior est Quīntō.* Examples of this ablative of comparison: ll. 30, 77, 90, 108, 116, 117.

nōscere 'get to know'
nōvisse 'know'

"Quōmodo Mēdus... puellam Rōmānam nōscere potuit?" asks Quintus; Syra answers: *"Nesciō quōmodo, sed certō sciō eum aliquam fēminam nōvisse"* (ll. 57–60). The perfect *nōvisse* of *nōscere* ('get to know') has present force: 'be acquainted with', 'know'. Cf. *Canis tē nōvit, ignōrat illum* (l. 94).

adverbs in *-ō*

Note the adverbs *subitō, certō, prīmō* (ll. 12, 59, 100) which, like *postrēmō* and *rārō,* have the ending *-ō* (*prīmō,* 'at first', cf. *prīmum,* adv. 'first').

Chapter 25

In this and the next chapter you read some well-known Greek myths. These thrilling stories have fascinated readers through the ages, and innumerable poets and artists have drawn inspiration from the narrative art of the Greeks.

The place-names mentioned in the story can be found on the map of Greece. Among the names of towns note the plural forms *Athēnae* and *Delphī;* accusative *Athēnās, Delphōs,* ablative *Athēnīs, Delphīs.* These two cases, as you know, serve to express motion to and from the town: Theseus goes *Athēnīs in Crētam* and later *ē Crētā Athēnās.* But the ablative of plural town names is also used as a locative, so that *Athēnīs* can also mean *in urbe Athēnīs: Thēseus Athēnīs vīvēbat* (l. 52). The rule about the use of the accusative, ablative and locative (= genitive/ablative) of names of towns also applies to the names of small islands, e.g. *Naxus:* acc. *Naxum* = *ad īnsulam Naxum,* abl. *Naxō* = *ab/ex īnsulā Naxō;* loc. *Naxī* = *in īnsulā Naxō* (ll. 99, 100, 132). – A new name can be presented with *nōmine* ('by name', abl. of respect), e.g. *parva īnsula nōmine Naxus; mōnstrum horribile, nōmine Mīnōtaurus* (l. 26).

Athēnae -ārum f. pl.
Delphī -ōrum m. pl.
Athēnīs loc. (= abl.)

The imperative of deponent verbs ends in *-re* in the singular and in *-minī* in the plural (cons.-stems *-ere* and *-iminī*). You have already seen examples of *-re* in cap. 24 (e.g. l. 28: *"Intuēre pedēs meōs, Syra!"*) and in this chapter Theseus says to Ariadne: *"Opperīre mē!"* and *"Et tū sequere mē! Proficīscere mēcum Athēnās!"* (ll.75, 95), and to his countrymen: *"Laetāminī, cīvēs meī! Intuēminī gladium meum cruentum! Sequiminī mē ad portum!"* (ll. 92-93).

deponent verbs
imperative
sing. *-re*
plur. *-minī*

Transitive verbs like *timēre* and *amāre* are generally used with an object in the accusative, e.g. *mortem timēre, patriam amāre.* The nouns derived from these verbs, *timor* and *amor,* can be combined with a genitive to denote what is the object of the fear or love, e.g. *timor mortis* and *amor patriae* (ll. 77, 86). Such a genitive is called an objective genitive. Other examples are *timor mōnstrōrum, expugnātiō urbis, nex Mīnōtaurī* and *cupiditās pecūniae* (ll. 22, 46, 88, 122), the nouns *expugnātiō* and *nex* being derived from the verbs *expugnāre* and *necāre,* while *cupiditās* is derived from the verb *cupere* through the adjective *cupidus* (= *cupiēns*), which can itself be combined with an objective genitive, e.g. *cupidus pecūniae* (= *quī pecūniam cupit,* cf. l. 46). Even a present participle like *amāns* can take an objective genitive when used as an adjective, e.g. *amāns patriae* (= *quī patriam amat,* l. 51). – The verb *oblīvīscī* takes a genitive as object: *oblīvīscere illīus virī!* (l. 126, cf. l. 128). When the object is a thing the accusative is also possible (ll. 118, 130).

objective genitive
cupidus + gen.
amāns + gen
oblīvīscī + gen.

You have seen several examples of the accusative and infinitive with the verb *iubēre:* an active infinitive, as in *pater fīlium tacēre iubet,* expresses what a person is to do, while a passive infinitive, like *dūcī* in *quī eum ... in labyrinthum dūcī iussit* (l. 59) expresses what is to be done to a person ('ordered him to be taken into the labyrinth'; cf. cap. 26, ll. 7-8). Like *iubēre* the verb *velle* can take the acc. + inf.: *Tē hīc manēre volō* ('I want you to...') and *Quam fābulam mē tibi nārrāre vīs?* (ll. 2–4).

acc. + inf. pass. with *iubēre*
acc. + inf. with *velle*

The perfect participle of deponent verbs can be used with the subject of the sentence to express what a person has/had done or did: *haec locūta Ariadna...* (l. 74, 'having said/after saying this...'); *Thēseus fīlum Ariadnae secūtus...* (ll. 84-85, 'following...'); *Aegeus arbitrātus...* (l. 137, 'who believed...').

A relative pronoun after a period functions as a demonstrative pronoun referring to a word in the preceding sentence, e.g. *Thēseus... Athēnīs vīvēbat. Quī nūper Athēnās vēnerat* (ll. 52, = *Is*...; cf. ll. 34, 61, 142).

The forms *nāvigandum* and *fugiendum* (ll. 94, 97) will be taken up in cap. 26.

ad + *-ndum:* cap. 26

Chapter 26

The story of the boy Icarus, who soared up to the scorching sun only to be plunged into the sea as the sun melted the wax that fastened his wings, has always been admired as a beautiful poetic picture of the penalty for arrogance and rashness. Syra, too, uses the story to warn Quintus to be careful.

gerund
acc. *-ndum*
gen. *-ndī*
abl. *-ndō*

In the expression *parātus ad pugnam* the accusative of the noun, *pugnam*, is used after *ad*. If the noun is replaced by the corresponding verb, the infinitive *pugnāre* is not used, but the form *pugnandum: parātus ad pugnandum*. This form, characterized by *-nd-* added to the present stem, is a kind of verbal noun called gerund (Latin *gerundium*, cf. the English '-ing'-form). The gerund is a 2nd declension neuter, but the nominative is missing: the accusative ends in *-ndum* (*pugna|nd|um*), the genitive in *-ndī* (*pugna|nd|ī*), the dative and ablative in *-ndō* (*pugna|nd|ō*). In consonant- and *ī*-stems (3rd and 4th conjugations) a short *e* is inserted before *-nd-*: *ad vīv|end|um, ad audi|end|um*.

-ndī causā

In this chapter you find several examples of the gerund in the different cases (except the dative, which is rarely used). The accusative is only found after *ad*, e.g. *ad nārrandum* (l. 10). The genitive occurs with nouns, e.g. *fīnem nārrandī facere* (l. 13; = *fīnem nārrātiōnis f.*); *cōnsilium fugiendī* (l. 56, = *cōnsilium fugae*); *haud difficilis est ars volandī* (l.72); *tempus dormiendī est* (l. 122, = *tempus est dormīre*); or as objective genitive with the adjectives *cupidus* and *studiōsus: cupidus audiendī, studiōsus volandī* (ll.18, 43; cf. l.108); with the ablative *causā* the genitive of the gerund denotes cause or purpose: *nōn sōlum dēlectandī causā, sed etiam monendī causā nārrātur fābula* (ll. 134-135). The ablative of the gerund is found after *in* and *dē: in volandō* (l. 80); *dē amandō* (l. 154); or alone as the ablative of means or cause: *puerī scrībere discunt scrībendō; fessus sum ambulandō* (l. 24; cf. ll. 129, 130).

adjectives
m. f. n.
-er -(e)r|a -(e)r|um
-er -(e)r|is -(e)r|e

m./f./n.
-ns, gen. *-nt|is*
-x, gen. *-c|is*

Some adjectives have *-er* in the masculine nom. sing. without the usual endings *-us* and *-is*, e.g. *niger -gr|a -gr|um* and (with *-e-* retained) *miser -er|a -er|um, līber -er|a -er|um*, and *celer -er|is -er|e* (in other adjectives of the 3rd declension *-e-* is dropped, e.g. *ācer ācr|is ācr|e*, 'keen', cf. *December -br|is*). Such 3rd declension adjectives have three different forms in the nominative singular – whereas those in *-ns* and *-x*, like *prūdēns* and *audāx*, have only one: *vir/fēmina/cōnsilium prūdēns/audāx* (gen. *prūdent|is, audāc|is*). Adjectives in *-er* have *-errimus* in the superlative, e.g. *celerrimus*. Irregular superlatives are *summus* and *īnfimus* (ll. 77, 79) from *super(us) -era -erum* and *īnfer(us) -era -erum* (comparative *superior* and *īnferior*).

āēr āer|is, acc. *-a* (= *-em*)

The noun *āēr* (3rd decl. m., gen. *āer|is*) is borrowed from the Greek and keeps its Greek ending *-a* in the acc. sing. *āer|a* (l. 22, = *āer|em*).

neque ūllus -a -um
neque quisquam
neque quidquam
neque umquam

Like *ūllus -a -um* the pronoun *quis-quam quid-quam* ('anyone', 'anything') is used in a negative context, so that *et* is not placed before *nēmō, nihil: neque quisquam* (l. 26, 'and no one'), *nec quidquam* (cap. 27, l. 106, 'and nothing'); similarly *et* is avoided before *numquam* by using *neque umquam* (cap. 23, l. 26, 'and never':). *Quidquam* is changed by assimilation to *quicquam*.

es|tō es|tōte (imp.)

Instead of the short imperative *es! es|te!* of *esse* the longer form in *-tō -tōte* is often preferred: *es|tō! es|tōte!* In other verbs this so-called future imperative is not very common (it will be treated in cap. 33).

vidērī
(+ dat.)

Vidērī, the passive of *vidēre*, is used (with nom.+ inf.) in the sense of 'seem (to be)', e.g. *īnsulae haud parvae sunt, quamquam parvae esse videntur* (l. 94). In this function a dative is often added, e.g. *Mēlos īnsula... nōn tam parva est quam tibi vidētur* (l. 95, = *quam tū putās;* cf. ll. 96-97, 125); *puer... sibi vidētur... volāre* (l. 144, = *sē volāre putat*).

Chapter 27

Julius is the owner of a large estate in the Alban Hills, *mōns Albānus*, near Tusculum and the Alban Lake, *lacus Albānus*. The running of the farm is left to tenant-farmers, *colōnī*. Julius follows their work with great interest when he is in residence in his Alban villa. Here we meet him walking in his fields and vineyards, questioning his men about the quality of the crops.

In addition to many new words, you learn important new verb forms in this chapter. Compare the sentences *Servus tacet et audit* and *Dominus imperat ut servus taceat et audiat*. The first sentence tells us what the slave actually does. In the second sentence we are told only what his master wants him to do; this is expressed by the verb forms *tace|at* and *audi|at*, which are called subjunctive (in Latin *coniūnctīvus*) – in contrast to *tace|t* and *audi|t*, which are called indicative (in Latin *indicātīvus*). *Taceat* and *audiat* are the present subjunctive (in Latin *coniūnctīvus praesentis*) of *tacēre* and *audīre*.

subjunctive
present
2nd, 3rd & 4th conj.

<table>
<tr><td></td><td></td><td>active</td><td>passive</td></tr>
<tr><td>sg.</td><td>1.</td><td>-a|m</td><td>-a|r</td></tr>
<tr><td></td><td>2.</td><td>-ā|s</td><td>-ā|ris</td></tr>
<tr><td></td><td>3.</td><td>-a|t</td><td>-ā|tur</td></tr>
<tr><td>pl.</td><td>1.</td><td>-ā|mus</td><td>-ā|mur</td></tr>
<tr><td></td><td>2.</td><td>-ā|tis</td><td>-ā|minī</td></tr>
<tr><td></td><td>3.</td><td>-a|nt</td><td>-a|ntur</td></tr>
</table>

1st conj.

<table>
<tr><td>sg.</td><td>1.</td><td>-e|m</td><td>-e|r</td></tr>
<tr><td></td><td>2.</td><td>-ē|s</td><td>-ē|ris</td></tr>
<tr><td></td><td>3.</td><td>-e|t</td><td>-ē|tur</td></tr>
<tr><td>pl.</td><td>1.</td><td>-ē|mus</td><td>-ē|mur</td></tr>
<tr><td></td><td>2.</td><td>-ē|tis</td><td>-ē|minī</td></tr>
<tr><td></td><td>3.</td><td>-e|nt</td><td>-e|ntur</td></tr>
</table>

esse

<table>
<tr><td></td><td>sing.</td><td>plur.</td></tr>
<tr><td>1.</td><td>si|m</td><td>sī|mus</td></tr>
<tr><td>2.</td><td>sī|s</td><td>sī|tis</td></tr>
<tr><td>3.</td><td>si|t</td><td>si|nt</td></tr>
</table>

The present subjunctive is formed by inserting *-ā-* between the present stem and the personal endings (short *-a-* before *-m, -t, -nt, -r, -ntur*). This makes the following endings in the active: 1st person *-a|m, -ā|mus*, 2nd *-ā|s, -ā|tis*, 3rd *-a|t, -a|nt*, and in the passive: 1st person *-a|r, -ā|mur*, 2nd *-ā|ris, -ā|minī*, 3rd *-ā|tur, -a|ntur*. However, these endings are found only in the 2nd, 3rd and 4th conjugations. Verbs of the 1st conjugation, the *ā*-stems, which have *-ā-* in the present indicative, have *-ē-* (shortened *-e-*) before the personal endings in the present subjunctive: in the active: 1st person *-e|m, -ē|mus*, 2nd *-ē|s, -ē|tis*, 3rd *-e|t -e|nt;* and in the passive: 1st person *-e|r, -ē|mur*, 2nd *-ē|ris, -ē|minī*, 3rd *-ē|tur -e|ntur*. In the section GRAMMATICA LATINA you will find examples of verbs with all these endings and of the irregular present subjunctive of *esse:* 1st person *sim, sīmus*, 2nd *sīs, sītis*, 3rd *sit, sint.*

While the indicative is used to express that something does actually happen, the subjunctive expresses a desire or effort that something shall happen. Such an indirect command can be conveyed by verbs like *imperāre, postulāre, ōrāre, cūrāre, labōrāre, monēre, efficere, facere, cavēre.* These *verba postulandī et cūrandī* are often followed by object clauses introduced by *ut*, or, if they are negative, by *nē* (or *ut nē*) and the subjunctive. Examples will be found in the account of Julius's dealings with his men, e.g. *Dominus imperat ut colōnus accēdat* (l. 78); *vōs moneō ut industriē in vīneīs labōrētis* (l. 125-126); *Pāstōris officium est cūrāre nē ovēs aberrent nēve silvam petant* (l. 139-140). As appears from the last example the second of two negative clauses is introduced by *nē-ve*, i.e. *nē* with the attached conjunction *-ve*, which has the same value as *vel.* The negation *nē* is also used in *nē... quidem* (ll. 55, 86, 'not even').

indirect command or request

verba postulandī et cūrandī: ut/nē + subj.

When discussing the use of the farmers' tools *(īnstrūmentum)*, the ablative of instrument is needed: *Frūmentum falce metitur. Quō īnstrūmentō serit agricola? Quī serit nūllō īnstrūmentō ūtitur* (ll. 18–20). This and the following examples *(Quī arat arātrō ūtitur...)* show that *ūtī* ('use') takes the ablative.

ūtī + abl.

Instead of the regular plural *locī* of *locus* you find the neuter form *loca -ōrum* (l. 30) which is usual in the concrete sense ('places', 'region').

locus -ī m., pl. *locī/loca -ōrum* m./n.

The prepositions *prae* and *prō* take the ablative; the basic meaning of both is 'before', from which other meanings are derived (*prae* ll. 63, 83, *prō* ll. 71, 72). – *Abs* for *ab* is found only before *tē: abs tē* (l. 80, = *ā tē*). – Note the ablative of separation (without *ab*) with *pellere* (*ut tē agrīs meīs pellant*, l. 89) and *prohibēre* (*Nōlī mē officiō meō prohibēre!* l. 174).

prae, prō + abl.

abs tē = *ā tē*

The shepherd runs after his sheep *quam celerrimē potest* (l. 177): *quam* + superlative (*potest*) denotes the highest possible degree: 'as quickly as possible'.

quam + sup. *(potest)* ('as... as possible')

Chapter 28

In this chapter and the next you hear more about Medus and Lydia. When the violent storm dies down, their ship sails on over the open sea. Lydia shows Medus the little book that she has brought with her and reads aloud from it, and in this way you become acquainted with the oldest Latin translation of the New Testament, used by St. Jerome in the 4th century in his Latin version of the Bible (the so-called Vulgate, *Vulgāta*, the 'popular' version).

subjunctive imperfect
active
sing. 1. -(e)re|m
2. -(e)rē|s
3. -(e)re|t
plur. 1. -(e)rē|mus
2. -(e)rē|tis
3. -(e)re|nt
passive
sing. 1. -(e)re|r
2. -(e)rē|ris
3. -(e)rē|tur
plur. 1. -(e)rē|mur
2. -(e)rē|minī
3. -(e)re|ntur
esse
sing. plur.
1. *esse|m* *essē|mus*
2. *essē|s* *essē|tis*
3. *esse|t* *esse|nt*

Besides new examples of the present subjunctive after *verba postulandī et cūrandī* in the present tense, you now find the imperfect subjunctive after the same verbs in the past tense: *Iēsūs nōn sōlum faciēbat ut caecī vidērent, surdī audīrent, mūtī loquerentur, sed etiam verbīs efficiēbat ut mortuī surgerent et ambulārent* (ll. 34–37). The imperfect subjunctive is formed by inserting *-rē-*, in consonant-stems *-erē-*, between the present stem and the personal endings (short *e* before *-m, -t, -nt, -r, -ntur*), e.g. *vidē|re|m, vidē|rē|s, vidē|re|t*, etc., and *surg|ere|m, surg|erē|s, surg|ere|t*, etc. The imperfect subjunctive of *esse* is *esse|m, essē|s, esse|t*, etc. Examples of all the forms of the four conjugations active and passive and of *esse* are found in the section GRAMMATICA LATINA

While the present subjunctive follows a main verb in the present, the imperfect subjunctive is used after a main verb in the past tense (perfect, imperfect or pluperfect). Compare the sentences *Magister mē monet ut taceam et audiam* and *Magister mē monēbat (/monuit/monuerat) ut tacērem et audīrem.*

purpose/final clause: *ut/nē* + subjunctive (*fīnālis -e* < *fīnis*, 'end', 'purpose')

In the example *praedōnēs... nāvēs persequuntur, ut mercēs et pecūniam rapiant nautāsque occīdant* (ll. 132–134) the *ut*-clause with the present subjunctives *rapiant* and *occīdant* expresses the purpose of the pursuit. Here again, the subjunctive denotes an action that is only intended, not actually accomplished. Other purpose clauses (final clauses), with the imperfect subjunctive because the main verb is in the past tense, are these: *Petrus ambulābat super aquam, ut venīret ad Iēsum* (l. 103) and *ē vīllā fūgī, ut verbera vītārem atque ut amīcam meam vidērem ac semper cum eā essem* (ll. 162-163). In English purpose is expressed by an infinitive preceded by 'to' or 'in order to'.

result/consecutive clause: *ut* + subjunctive (*consecūtīvus -a -um* < *cōnsequī*)

Num quis tam stultus est ut ista vēra esse crēdat? (ll. 90-91) is an example of another type of *ut*-clause with the subjunctive, a so-called result clause or consecutive clause (*ut... crēdat* tells the consequence of anyone being so stupid); cf. *ita ... ut Iuppiter rēx caelī esset* (l. 87). More examples in cap. 29.

comparative clause: *ut* + indicative

Most Latin *ut*-clauses with the subjunctive correspond to English 'that'-clauses. But don't forget that *ut* is also a comparative conjunction (English 'like' or 'as'); in this function *ut* is followed by the indicative, e.g. *ut tempestās mare tranquillum turbāvit...* (ll. 8-9) and *ut spērō* (l. 149).

verba dīcendī et sentiendī + acc.+ inf.

verba postulandī et cūrandī + *ut/nē* + subj.

Note the difference between (1) *verba dīcendī et sentiendī,* which are combined with the acc. + inf., and (2) *verba postulandī et cūrandī,* which take an *ut*-clause in the subjunctive. Some verbs can have both functions, e.g. *persuādēre* in these two examples: *mihi nēmō persuādēbit hominem super mare ambulāre posse* (ll. 110-111), and *Mēdus mihi persuāsit ut sēcum venīrem* (ll. 174-175; English 'convince' and 'persuade'). In both senses *persuādēre* takes the dative (like *oboedīre, impendēre, servīre,* and *prōdesse, nocēre*).

reflexive *sē, sibi, suus* in indirect command

In the last example note *sēcum* and compare: *Dāvus... eum sēcum venīre iubet* (cap. 14, l. 87 = *eī imperat ut sēcum veniat*); *Pāstor... dominum ōrat nē sē verberet* (cap. 27, l. 158); *Mēdus... eam... rogat ut aliquid sibi legat* (l. 57); [*Iaīrus*] *Iēsum rogāvit ut fīliam suam mortuam suscitāret* (l. 65-66). In *ut/nē*-clauses expressing an indirect command the reflexive pronouns *sē, sibi, suus* refer to the subject of the main verb, i.e. the person ordering, requesting, etc.

Chapter 29

The Roman merchant, who is ruined because his goods had to be thrown overboard during the storm to keep the ship afloat, cannot fully share the joy of the others at being saved. He exclaims *"Heu, mē miserum!"* (acc. in exclamation) and asks in despair: *"Quid faciam? Quid spērem? Quōmodo uxōrem et līberōs alam?"* (ll. 22–24); *"quōmodo vīvāmus sine pecūniā?"* (l. 51). In this kind of deliberative question, when you ask irresolutely what to do, the verb is in the subjunctive. A deliberative question can also be the object of a verb, e.g. *interrogāre, nescīre,* or *dubitāre: Vir ita perturbātus est ut sē interroget, utrum in mare saliat an in nāve remaneat* (ll. 57–59); *Mēdus rubēns nescit quid respondeat* (cap. 28, l. 184). But in such indirect questions the verb is in the subjunctive even when the direct question would have the indicative. In cap. 28 (l. 187) Lydia asked: *"nōnne tua erat ista pecūnia?"* now she says, *"Modo tē interrogāvī tuane esset pecūnia"* (ll. 127-128). The king's question to the sailors is rendered: *rēx eōs interrogāvit 'num scīrent ubi esset Arīōn et quid faceret?'* (ll. 105-106). Cf. *dubitō num haec fābula vēra sit* (ll. 116-117).

deliberative question: *quid faciam?*

subjunctive in indirect questions

After the conjunction *cum* the verb is in the indicative in clauses describing something that happens usually or repeatedly, e.g. *Semper gaudeō, cum dē līberīs meīs cōgitō* (l. 47) and *tū numquam mē salūtābās, cum mē vidēbās* (cap. 19, l. 100). *Cum* in this function is called *'cum' iterātīvum* (from *iterāre,* 're-peat'). When the *cum*-clause indicates what once took place at the same time as something else, its verb is mostly in the imperfect subjunctive. The stories about *Arīōn* and *Polycratēs* contain several *cum*-clauses of this kind, e.g. *Cum Arīōn... ex Italiā in Graeciam nāvigāret magnāsque dīvitiās sēcum habēret...* (ll. 78–80); *cum iam vītam dēspērāret, id ūnum ōrāvit...* (ll. 88-89); *Cum haec falsa nārrārent, Arīōn repente... appāruit* (l. 110); *Ānulum abiēcit, cum sēsē nimis fēlīcem esse cēnsēret* (ll. 156-157, cf. l. 171). The examples show that *cum* introduces both temporal and causal clauses (in English 'when' and 'as'); the latter can also have the verb in the present subjunctive, e.g. *Gubernātor, cum omnēs attentōs videat, hanc fābulam nārrat...* (l. 76).

cum (iterātīvum) + indicative

cum + subjunctive

Several of the *ut*-clauses with the subjunctive in this chapter are result clauses (preceded by *tam, tantus, ita*): ll. 58, 67, 68, 71, 86-87, 159-160. The example *piscem cēpit quī tam fōrmōsus erat ut piscātor eum nōn vēnderet* (ll. 167-168) shows that a result clause has the negation *nōn,* unlike purpose clauses, which have *nē* (= *ut nē*), e.g. *nē strepitū cantum eius turbārent* (l. 73).

result clauses: *ut..., ut nōn...*

purpose clauses: *ut..., nē..*

In order to indicate how much you value something genitives like *magnī, parvī, plūris, minōris* can be added to *aestimāre* (or *facere* in the same sense). Examples: *Mercātōrēs mercēs suās magnī aestimant, vītam nautārum parvī aestimant* (ll. 6-7); *"Nōnne līberōs plūris aestimās quam mercēs istās?"* (l. 27). – With *accūsāre* the charge is in the genitive: *Lȳdia pergit eum fūrtī accūsāre* (l. 137). – A partitive genitive may qualify a pronoun, e.g. *aliquid pecūliī, nihil malī* (ll. 135, 157). The partitive genitive of *nōs, vōs* is *nostrum, vestrum: nēmō nostrum/vestrum* (ll. 39, 43). – Note *nōbīs-cum, vōbīs-cum* (ll. 40, 57) with the preposition *cum* attached as in *mē-, tē-, sē-cum* (cf. *quō-cum:* cap. 33, l. 154).

genitive of value: *magnī, parvī plūris, minōris*

accūsāre + gen.

pronoun + partitive genitive

Many verbs are formed with prefixes, mostly prepositions. Examples in this chapter: *dē-terrēre, ā-mittere, in-vidēre, per-mittere, per-movēre, sub-īre, ex-pōnere, re-dūcere* (*re-* means 'back' or 'again'). Prefixes cause a short *a* or *e* in the verbal stem to be changed to *i*. Thus from *facere* is formed *af-, cōn-, ef-, per-ficere,* from *capere ac-, in-, re-cipere,* from *rapere ē-, sur-ripere,* from *salīre dē-silīre,* from *fatērī cōn-fitērī,* from *tenēre abs-, con-, re-tinēre,* from *premere im-primere.* Similarly *iacere* becomes *-iicere,* but the spelling *ii* is avoided by writing *-icere,* e.g. *ab-, ad-, ē-, prō-icere* (pronounce [*-yikere*]).

prefixes: *ab/ā-, ad-, con-, dē-, ex/ē-, in-, per-, prō-, re-, sub-,* etc.
facere > -ficere
capere > -cipere
rapere > -ripere
salīre > -silīre
tenēre > -tinēre
premere > -primere
iacere > -icere

Chapter 30

In this and the following chapter you read about a dinner-party in the home of Julius and Aemilia. The guests are good friends of the family. The dinner begins at the early hour of four o'clock in the afternoon (*hōra decima*), the normal time for the principal meal of the Romans. We hear about the arrangement of a typical Roman dining-room, the *triclīnium*, where the guests reclined on couches. Such a dining-room was not designed for large parties, for not more than three guests could lie on each of the three couches grouped around the little table.

distributive numerals
1 *singulī -ae -a*
2 *bīnī*
3 *ternī*
4 *quaternī*
5 *quīnī*
6 *sēnī*
10 *dēnī*

Note that for the purpose of indicating how many guests are reclining on each couch, Latin does not use the usual numerals *ūnus, duo, trēs,* but the numbers *singulī, bīnī, ternī: In singulīs lectīs aut singulī aut bīnī aut ternī convīvae accubāre solent* (ll. 74-75). These distributive numerals, which are adjectives of the 1st/2nd declension, are used when the same number applies to more than one person or thing, e.g. *bis bīna* (2×2) *sunt quattuor; bis terna* (2×3) *sunt sex. In vocābulīs 'mea' et 'tua' sunt ternae litterae et bīnae syllabae.* Distributive numerals all end in *-n|ī -ae -a,* except *singul|ī -ae -a*. More examples will be found in cap. 33.

hortatory subjunctive
-ēmus! -āmus!

When at last the servant announces that dinner is ready, Julius says: *"Triclīnium intrēmus!"* (l. 87) and at table he raises his glass with the words: *"Ergō bibāmus!"* (l. 120). The forms *intrēmus* and *bibāmus* are the present subjunctive (1st pers. plur.) of *intrāre* and *bibere;* accordingly they denote an action that is merely intended, in this case an exhortation ('let's...'). In the next chapter you will find further examples of this hortatory subjunctive (Latin *hortārī,* 'exhort').

future perfect
active

	sing.	plur.
1.	*~er|ō*	*~eri|mus*
2.	*~eri|s*	*~eri|tis*
3.	*~eri|t*	*~eri|nt*

passive

1.	*≈us ≈a*	*erō*
2.		*eris*
3.	*...≈um*	*erit*
1.	*≈ī ≈ae*	*erimus*
2.		*eritis*
3.	*...≈a*	*erunt*

To indicate that an action will not be completed till some point in the future, the future perfect is used (Latin *futūrum perfectum*). The first examples of this new tense are *parāverit* and *ōrnāverint: Cēnābimus cum prīmum cocus cēnam parāverit et servī triclīnium ōrnāverint* (ll. 82–84). In the active the future perfect consists of the perfect stem with the following endings: 1st person *~er|ō ~eri|mus,* 2nd *~eri|s ~eri|tis,* 3rd *~eri|t ~eri|nt.* The passive is composed of the perfect participle and the future of *esse* (*erō, eris, erit,* etc.), e.g. *Brevī cēna parāta et triclīnium ōrnātum erit* (ll. 84-85; cf. l. 14). This tense is especially common in conditional clauses (beginning with *sī...*) in cases where some future action must be completed before something else can take place, e.g. *Discipulus laudābitur, sī magistrō pāruerit.* Further examples of this use will be found in the section GRAMMATICA LATINA.

fruī + abl.

Like *ūtī ūsum esse* (see l. 38) the deponent verb *fruī* ('delight in', 'enjoy') takes the ablative: *ōtiō fruor* (l. 23, cf. ll. 35 and 59)

adj. *-āns -ēns*
adv. *-anter -enter*

3rd declension adjectives in *-ns,* e.g. *prūdēns -ent|is, dīligēns -ent|is, patiēns -entis, cōnstāns -ant|is,* form adverbs in *-nter* (contraction of *-ntiter*): *prūdenter, dīligenter, patienter, cōnstanter.* Examples: *"dīligenter cūrō ut colōnī agrōs meōs bene colant" ... "Prūdenter facis..."* (ll. 33–35); *"Patienter exspectā, dum servī lectōs sternunt"* (l. 82; cf. cap. 33, l. 120: *cōnstanter*).

sitis -is f., acc. *-im,* abl. *-ī*
vās vās|is n., plur. *vās|a -ōrum*

A pure *i*-stem is *sitis -is* f.: acc. *-im* (*sitim patī,* l. 55), abl. *-ī* (*sitī perīre,* l. 57). – The noun *vās vās|is* n. follows the 3rd declension in the singular, but the 2nd declension in the plural: *vās|a -ōrum* (l. 98: *ex vāsīs aureīs*).

Wine was not often drunk undiluted (*merum*), it was customary to mix one's wine with water. The Latin expression is *vīnum aquā (cum aquā) miscēre* or *aquam vīnō* (dat.) *miscēre* (see ll. 115, 132). Cf. *cibum sale aspergere* or *salem cibō* (dat.) *aspergere* (see ll. 109, 111).

Chapter 31

As the wine flows the conversation among the guests proceeds more freely. The room echoes with discussions, stories and the latest gossip. Orontes outdoes the others in talkativeness, and ends up by raising his glass crying: *"Vīvat fortissimus quisque! Vīvant omnēs fēminae amandae!"* (l. 172).

Note that here the present subjunctive forms *vīvat* and *vīvant* are used to express a wish. So also *valeat* and *pereat* in the two verses that Orontes recites before he goes under the table (l. 196; *per-eat* is the present subjunctive of *per-īre*). This use of the subjunctive is called optative (Latin *optātīvus* from *optāre*). It is closely related to the hortatory subjunctive, which is found not only in the 1st person plural (e.g. *"Gaudeāmus atque amēmus!"* l. 173), but also in the 3rd person, as in this exhortation by Orontēs: *"Quisquis fēminās amat, pōculum tollat et bibat mēcum!"* (ll. 176-177).

optative subjunctive
hortatory subjunctive

Orontes's *vīvat* and *vīvant* apply first to *fortissimus quisque* (i.e. 'everyone according as he is the bravest', 'all the bravest men') and then to *omnēs fēminae amandae*. This is an example of a verb form called gerundīve (Latin *gerundīvum*) which is formed like the gerund by adding *-nd-* or *-end-* to the present stem; but the gerundive is an adjective of the 1st/2nd declension (*ama|nd|us -a -um* < *amāre*) and serves to express what is to be done to a person or thing. Thus a charming woman may be described as *fēmina amanda*, a hardworking pupil as *discipulus laudandus* (< *laudāre*), and a good book as *liber legendus* (< *legere*). Most frequently the gerundive is used with some form of the verb *esse*, as in these examples: *Pater quī īnfantem suum exposuit ipse necandus est* (ll. 132-133); *Ille servus nōn pūniendus, sed potius laudandus fuit* (ll. 161-162); *Nunc merum bibendum est!* (l. 177). It is also possible to say simply *bibendum est!* without adding what is to be drunk; in the same way we find expressions like *tacendum est, dormiendum est*, which state in general terms what is to be done (see l. 178). With the gerundive, which is a passive form, the dative (not *ab* + abl.) is used to denote the agent, i.e. the person by whom the action is to be performed: *Quidquid dominus imperāvit servō faciendum est* (l. 159-160).

gerundive
-(e)nd|us -a -um

gerundive + dative (agent)

We have seen relative pronouns without an antecedent, e.g. *quī spīrat vīvus est; quod Mārcus dīcit vērum nōn est*, where one might have expected *is quī..., id quod...* The meaning can be generalized by using the indefinite relative pronouns *quis-quis* and *quid-quid* ('whoever' and 'whatever'), e.g. *Quisquis amat valeat!* (l. 196); *Dabō tibi quidquid optāveris* (l. 29). (*Quidquid* is often changed to *quicquid* by assimilation.)

quis-quis 'whoever'
quid-quid 'whatever'

The defective verb *ōdisse* ('to hate') has no present stem, but the perfect has present force: *ōdī* ('I hate') is the opposite of *amō*; the two verbs are contrasted in *Servī dominum clēmentem amant, sevērum ōdērunt* (l. 94). Cf. *nōvisse*, perfect of *nōscere* ('get to know'), meaning 'know': *nōvī*, 'I know'.

ōd|isse ↔ *amāre*
ōd|ī ↔ *amō*
ōd|eram ↔ *amābam*
ōd|erō ↔ *amābō*

The preposition *cōram* ('in the presence of', 'before') takes the ablative: *cōram exercitū* (l. 122). So does *super* when used instead of *dē* in the sense 'about', 'concerning': *super Chrīstiānīs* (l. 147, cf. l. 200).

cōram prep. + abl.
super prep. + abl. = *dē*

The verb *audēre* is deponent in the perfect tense: *ausum esse* (l. 169: *ausus est*), but not in the present. Conversely, *revertī* is deponent in the present tense, but not in the perfect: *revertisse*. Such verbs are called semideponent.

semideponent verbs
audēre ausum esse
revertī revertisse

The inscription on page 259 is a graffito ('scratching' in Italian) which a lovesick youth has scratched on a wall in Pompeii. It will help you to decipher the characters when you know that the inscription contains the two verses quoted by Orontes (ll. 196-197, only the first syllable is missiug).

Chapter 32

The fear of pirates gives rise to a long discussion on board the ship. Medus tells the story of the circumstances in which he was sent to prison and sold as a slave. This story mollifies Lydia, so when finally the danger is over, the two are once more on the best of terms.

perfect subjunctive
active

	sing.	plur.
1.	*~eri|m*	*~eri|mus*
2.	*~eri|s*	*~eri|tis*
3.	*~eri|t*	*~eri|nt*

passive

1.	*≈us ≈a*	*sim*
2.		*sīs*
3.	*...≈um*	*sit*
1.	*≈ī ≈ae*	***sīmus***
2.		***sītis***
3.	*...≈a*	***sint***

During the discussion the merchant quotes two verses without giving the poet's name. The helmsman does not ask a direct question: *"Quī poēta ista scrīpsit?"* with the verb in the indicative, but uses an indirect question with the subjunctive: *"Nesciō quī poēta ista scrīpserit"* (l. 106). *Scrīps|erit* is the perfect subjunctive (Latin *coniūnctīvus perfectī*) of *scrībere*. This tense is formed in the active by inserting *-eri-* between the perfect stem and the personal endings: 1st person ***~eri|m ~eri|mus***, 2nd ***~eri|s ~eri|tis***, 3rd ***~eri|t ~eri|nt*** – i.e. the same endings as in the future perfect except for the 1st person singular ***~erim*** (where the future perfect has ***~erō***). In the passive the perfect subjunctive is composed of the perfect participle and the present subjunctive of *esse* (*sim, sīs, sit,* etc.): *Iūlius dubitat num Mārcus ā magistrō laudātus sit* (= *num magister Mārcum laudāverit*).

nē ~eris! = *nōlī ~re!*
nē ~eritis! = *nōlīte ~re!*

The perfect subjunctive is used in indirect questions concerning completed actions, when the main verb is in the present tense, as in the above examples (cf. ll. 84, 132, 134, 155, 169, 216) – or in the (present) perfect (l. 82) or future (ll. 138-139). With ***nē*** the 2nd person of this tense expresses a prohibition: *nē timueris! nē timueritis!* (ll. 215, 199, = *nōlī/nōlīte timēre!*), cf. ll. 162, 182, 211.

utinam (nē) + subj. (optative)

timēre nē + subj.

The negation ***nē*** is also used with an optative subjunctive, e.g. *Utinam nē pīrātae mē... occīdant!* (l. 179-180). *Utinam* often introduces wishes, e.g. *Utinam aliquandō līber patriam videam!* (l. 157, cf. ll. 182-183, 223). An expression of fear that something may happen implies a wish that it may not happen; this is why verbs expressing fear, *timēre, metuere* and *verērī*, are followed by ***nē*** + subjunctive, e.g. *Timeō nē pīrātae mē occīdant* (cf. ll. 212-213; this ***nē***-clause corresponds to an English 'that'-clause).

oblīvīscī, reminīscī, meminisse + gen.

Like *oblīvīscī* its opposite *reminīscī* can take a genitive as object, e.g. *eius temporis reminīscor* (l. 155-156); so also *meminisse* (l. 126), a defective verb which, like *ōdisse*, has no present stem: the perfect form *meminī* ('I remember') is the opposite of *oblītus sum* ('I have forgotten').

ali-quis -quid, -quot, -quandō, -quantum

sī/num/nē quis/quid...

The prefix ***ali-*** serves to make interrogative words indefinite. From *quot?* is made *ali-quot*, from *quandō? ali-quandō*, from *quantum? ali-quantum*, and from *quis? quid? ali-quis ali-quid*. However, *quis quid* is used (without *ali-*) as an indefinite pronoun after ***sī*** and ***num*** (see cap. 22) and after ***nē***: *Nihil cuiquam nārrāvī dē eā rē, nē quis mē glōriōsum exīstimāret* (ll. 135-136).

fit/accidit ut + subj.

The impersonal expressions *fit* and *accidit* may be followed by an ***ut***-clause with the subjunctive telling what happens: *rārō fit ut nāvis praedōnum in marī Internō appāreat* (ll. 42-43); the *ut*-clause is the subject of *fit*.

ablātīvus quālitātis, abl. of description

The ablative in *tantā audāciā sunt* (l. 49) describes a quality and is called *ablātīvus quālitātis* or ablative of description; cf. *bonō animō esse* (cap. 29, ll. 122-123). – With *līberāre* we find the ablative of separation: *servitūte līberābantur* (l. 6). So also with *opus esse: Quid opus est armīs?* (l. 78; cf. ll. 118, 195).

vīs, acc. *vim*, abl. *vī*
plur. *vīrēs -ium*

The noun *vīs* ('strength', 'force', 'violence') has only three forms in the singular: nom. *vīs*, acc. *vim* (l. 13), and abl. *vī* (l. 77). The plural *vīrēs -ium* means physical strength: *nautae omnibus vīribus rēmigant* (l. 53, cf. l. 66).

III mīlia sēstertium (= *-ōrum*)

After ***mīlia*** the partitive genitive is used, e.g. *duo mīlia annōrum*. Here *sēstertius* has the older short ending *-um* instead of *-ōrum*: *decem mīlia sēstertium* (l. 91, cf. l. 170).

Chapter 33

The chapter consists mainly of a letter to Aemilia from her brother, who is in Germania on military service. From this letter you learn more military terms.

You also learn the last remaining Latin tense, the pluperfect subjunctive (Latin *coniūnctīvus plūsquamperfectī*). It is formed in the active by inserting *-issē-* (shortened *-isse-*) between the perfect stem and the personal endings: 1st person *~isse|m ~issē|mus,* 2nd *~issē|s ~issē|tis,* 3rd *~isse|t ~isse|nt.* The passive is composed of the perfect participle and the imperfect subjunctive of *esse* (*essem, essēs, esset,* etc.). The pluperfect subjunctive occurs in *cum*-clauses (where *cum* + pluperf. subj. = *postquam* + perf. ind.) and in indirect questions concerning completed action in the past, i.e. with the main verb in the preterite (imperfect, perfect or pluperfect). Examples: *Quī cum arma cēpissent et vāllum ascendissent* (= *postquam... cēpērunt/ascendērunt*), *prīmō mīrābantur quamobrem mediā nocte ē somnō excitātī essent... Ego quoque dubitāre coeperam num nūntius vērum dīxisset... Cum complūrēs hōrās ita fortissimē ā nostrīs... pugnātum esset* (ll. 109–121). – Note that in the passive an intransitive verb like *pugnāre* is impersonal, e.g. *ā Rōmānīs fortissimē pugnātum est* = *Rōmānī fortissimē pugnāvērunt* (cf. *nūntiātum est,* l. 105).

pluperfect subjunctive

active

	sing.	plur.
1.	*~isse|m*	*~issē|mus*
2.	*~issē|s*	*~issē|tis*
3.	*~isse|t*	*~isse|nt*

passive

1.	*≈us ≈a*	*essem*
2.		*essēs*
3.	*...≈um*	*esset*
1.	*≈ī ≈ae*	*essēmus*
2.		*essētis*
3.	*...≈a*	*essent*

cum + pluperf. subj. = *postquam* + perf. ind.

Aemilius's love of soldiering has cooled while he has been at the front. He wishes he were in Rome: *Utinam ego Rōmae essem!* (l. 67) using optative subjunctive; but in such an unrealistic wish that cannot be fulfilled the verb is not in the present, but in the imperfect subjunctive; cf. *Utinam hic amnis Tiberis esset et haec castra essent Rōmae!* (ll. 70–71). The following sentences express a condition that can never be realized: *Sī Mercurius essem ālāsque habērem..., in Italiam volārem!* (ll. 73–75). Here, too, the imperfect subjunctive is used to express unreality; cf. ll. 82–85, 93–95. If such unrealistic wishes or conditions concern the past, the pluperfect subjunctive is used, as in Aemilius's final remarks: *Utinam patrem audīvissem...!* (l. 166) and *Sī iam tum hoc intellēxissem, certē patrem audīvissem nec ad bellum profectus essem* (ll. 181-182). More examples in ll. 163-164 and under GRAMMATICA LATINA.

imperf. & pluperf. subj. in unrealistic wishes and conditions

In the sentences *nūllum mihi ōtium est ad scrībendum* and *neglegēns sum in scrībendō* you see the gerund in the accusative after *ad* and in the ablative after *in.* Since the writing of letters is meant, it is natural to add the word *epistula.* The sentences then read: *nūllum mihi ōtium est ad epistulās scrībendās* and *neglegēns sum in epistulīs scrībendīs.* As you see, *ad* and *in* cause both the following words to be put in the accusative and ablative respectively, so that the verb form agrees with *epistulās* and *epistulīs.* In the same way *cupidus,* in the expression *cupidus patriae videndae* (l. 80), causes both the following words to be in the genitive, and *videndae* agrees with *patriae.* In this case, when the expression is not governed by a preposition, it is also possible to say *cupidus patriam videndī,* so that *cupidus* only affects the genitive *videndī,* a gerund which has the accusative *patriam* as its object. In the adjectival forms *scrībendās, scrībendīs, videndae* etc. we have a special application of the gerundive (so-called 'gerundive attraction'). Examples: *in epistulīs scrībendīs* (l. 94); *ad epistulam scrībendam* (ll. 97-98); *ad castra dēfendenda* (l. 116); *ad eōs persequendōs* (l. 132, = *ut eōs persequerentur*).

ad scrībendum
ad epistulās scrībendās
in scrībendō
in epistulīs scrībendīs
ars scrībendī
ars epistulārum scrībendārum (= *ars epistulās scrībendī*)

More distributive numerals are introduced: 10 *dēnī,* 4 *quaternī,* 5 *quīnī,* 6 *sēnī* (ll. 2-3). The distributive numerals are used with pluralia tantum, e.g. *bīna* (2) *castra; bīnae litterae* (= *duae epistulae*); but here 1 is *ūnī -ae -a* and 3 *trīnī -ae -a,* e.g. *ūnae litterae* (= *ūna epistula*), *trīnae litterae* (= *trēs epistulae*), see l. 91.

distributive numerals + pluralia tantum:
1 *ūn|ī -ae -a*
3 *trīn|ī -ae -a*

Note the ablative of respect *numerō* in the expression *hostēs numerō superiōrēs* (l. 144, 'in number', 'numerically').

future imperative

	sing.	plur.
1. 2. 4.	-*tō*	-*tōte*
3.	-*itō*	-*itōte*

Aemilius ends his letter with some requests (ll. 187–189). Here he uses the so-called future imperative with the ending -*tō* (sing.), -*tōte* (plur.) added to the present stem, e.g. *nārrā|tō -tōte;* in consonant-stems -*i*- is inserted before the ending, e.g. *scrīb|itō -itōte* (but *es|tō, es|tōte* from *esse* and *fer|tō, fer|tōte* from *ferre*).

Chapter 34

By now you have advanced so far that you can begin to read Latin poetry. In this chapter you find poems by *Catullus* (c. 86–54 B.C.), Ovid (*Ovidius*, 43 B.C.–17 A.D.), and Martial (*Mārtiālis*, c. 40–104 A.D.). At the party Cornelius starts by quoting a line from Ovid's *Ars amātōria,* which makes Julius and Cornelius quote passages from a collection of love poems, *Amōrēs,* by the same poet. Julius goes on to read aloud some short poems by Catullus and a selection of Martial's witty and satirical epigrams (*epigrammata*).

free word order

When first reading the poems you will have to disregard the verse form and concentrate on the content. A major obstacle to understanding is the free word order, which often causes word groups to be separated. Here the inflectional endings will show you what words belong together; in some cases you will find marginal notes to help you, e.g. *ut ipsae spectentur* (l. 57), *nōbilium equōrum* (l. 62), *amor quem facis* (l. 65), *meae puellae dīxī* (l. 71); besides some supplementary (implied) words are given in italics. However, the important thing is to visualize the situation and enter into the poet's ideas. The comments made on the poems will be useful for this purpose

When you understand the meaning and content of the poems, it is time for you to study the structure of the verses, the so-called meter. This is explained in the GRAMMATICA LATINA section. The following is a summary of the rules:

syllable quantity:
a short syllable ends in a short vowel
a long syllable ends in
(1) a long vowel
(2) a diphthong
(3) a consonant
: any syllable that does not end in a short vowel is long

symbols:
long syllable: —
short syllable: ◡

The decisive factor in Latin verse structure is the length or quantity of the syllables. Syllables ending in a short vowel (*a, e, i, o, u, y*) are short and are to be pronounced twice as quickly as long syllables, i.e. syllables ending in a long vowel (*ā, ē, ī, ō, ū, ȳ*), a diphthong (*ae, oe, au, eu, ui*), or a consonant. In other words: A syllable is short if it ends in a short vowel; all other syllables are long. A long syllable is marked [—] and a short syllable [◡].

To define the meter each verse (*versus,* 'line') is treated like one long word:
(1) A consonant at the end of a word is linked with a vowel (or *h*-) at the beginning of the next. In a word like *satis,* therefore, the last syllable is short if the next word begins with a vowel or *h*-, e.g. in the combination *satis est,* where -*s* is linked with the following *e* in *est: sa-ti-s⁀est* – whereas the syllable *tis* is long in *satis nōn est: sa-tis-nō-n⁀est.*
(2) A vowel (and -*am,* -*em,* -*im,* -*um*) at the end of a word is dropped before a vowel (or *h*-) beginning the next word, e.g. *atque oculōs: atqu'oculōs; modo hūc: mod'hūc; passerem abstulistis: passer'abstulistis* (in *est* and *es* the *e* is dropped, e.g. *sōla est: sōla'st; vērum est: vērum'st; bella es: bella's*). This is called elision, the vowel is said to be elided (Latin *ē-līdere,* 'eject').

elision

metrical feet:
trochee — ◡
iamb ◡ —
dactyl — ◡◡
spondee — —

Each verse can be divided into a certain number of feet (Latin *pedēs*) composed of two or three syllables. The commonest feet are: the trochee (Latin *trochaeus*), consisting of one long and one short syllable [— ◡]; the iamb (Latin *iambus*), one short and one long [◡ —]; and the dactyl (Latin *dactylus*), one long and two short syllables [— ◡◡]. The two short syllables of the dactyl

are often replaced by one long syllable, making a foot consisting of two long syllables [— —] which is called a spondee (Latin *spondēus*).

hexameter

The favorite verse with Latin poets is the hexameter, which consists of six feet, the first five of which are dactyls or spondees – the fifth, however, is always a dactyl – and the sixth a spondee (or trochee):

— ⏑⏑| — ⏑⏑| — ⏑⏑| — ⏑⏑| — ⏑⏑| — ⏓

pentameter

The hexameter often alternates with the slightly shorter pentameter, which can be divided into two halves of 2½ feet, each conforming to the beginning of the hexameter (but there are no spondees in the second half):

— ⏑⏑| — ⏑⏑| — || — ⏑⏑| — ⏑⏑| —

hexameter + pentameter = elegiac couplet

The pentameter never stands alone, but always comes after a hexameter (in the text the pentameters are indented). Such a couplet, consisting of a hexameter and a pentameter, is called an elegiac couplet, because it was used in elegies, i.e. poems expressing personal sentiments, mainly love poems.

hendecasyllable

Catullus frequently uses the hendecasyllable (Latin *versus hendecasyllabus*, 'eleven-syllable verse'), which consists of these eleven syllables:

— — — ⏑⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏓

It can be divided into a spondee, a dactyl, two trochees and a spondee (or trochee). (Occasionally the first syllable is short.)

When Latin verse is read aloud, the rhythm is marked by the regular alternation of long and short syllables. Two short syllables are equivalent in length to one long. In modern European verse rhythm is marked by accent. Therefore modern readers of Latin verse are apt to put a certain accent on the first syllable of each foot. This may help you to get an idea of the verse rhythm, but do not forget that accent is of secondary importance in Latin verse, the important thing is the quantity of the syllables.

poetic plural

The Roman poets sometimes use the plural ('poetic plural') instead of the singular, especially forms in *-a* from neuters in *-um*, when they are in need of short syllables, e.g. *mea colla* (l. 75, for *meum collum*) and *post fāta* (l. 180, for *post fātum*). Like other authors a Roman poet may also use the 1st person plural *(nōs, nōbīs, noster)* about himself. You see this when Catullus calls his friend *venuste noster* (l. 152) and when Martial in his epigram on the response of the public to his books calls them *libellōs nostrōs* and concludes with the words *nunc nōbīs carmina nostra placent* (ll. 163, 166).

in + acc. = *contrā*

Martial, who himself writes poems *in inimīcōs*, says about the poet Cinna: *Versiculōs in mē nārrātur scrībere Cinna* (l. 172). Here *in* + accusative has 'hostile' meaning (= *contrā*, cf. the phrase *impetum facere in hostēs*). The passive *nārrātur*, like *dīcitur* (cap. 13, l. 52), is combined with the nom.+ inf.: *Cinna... scrībere nārrātur/dīcitur* = *Cinnam... scrībere nārrant/dīcunt*.

nom.+ inf. + *nārrātur*

verbs + dative

Besides *imperāre* and *pārēre* you have met many other verbs which take the dative: *crēdere, nocēre, oboedīre, impendēre, servīre, (per)suādēre, invidēre, parcere, permittere, appropinquāre, placēre, (cōn)fīdere, ignōscere, resistere, minārī, studēre*, and several compounds with *-esse: prōd-esse, prae-esse, de-esse* ('fail') and *ad-esse* ('stand by', 'help'). In this chapter you find further examples: *favēre, nūbere, plaudere* (ll. 40, 126, 217). besides the impersonal verb *libet*, which – like *licet* – is usually combined with a dative: *mihi libet* (l.35, 'it pleases me', 'I feel like', 'I want': cf. *mihi licet*, 'I may, I am allowed').

ī < *ii/iī*
mī < *mihi*
nīl < *nihil*

A double *i (ii, iī)* is apt to be contracted into one long *ī*, as you have seen in the form *dī* for *diī*. When *h* disappears in *mihi* and *nihil*, we get the contracted forms *mī* and *nīl* (e.g. ll. 118 and 174). You also find *sapīstī* for

-*īsse*/-*isse* < -*īvisse*
-*āsse* < -*āvisse*
nōrat < *nōverat*

sapiistī (l. 190) – the latter form being a contraction of *sapīvistī*: the final *v* of the perfect stem tends to disappear, so that -*īvisse* becomes -*iisse*/-*īsse*, -*āvisse* -*āsse* (-*āvistī* -*āstī*: cap. 28, l. 106), ***nōvisse nōsse*** and ***nōverat nōrat***. This form, the pluperfect of ***nōscere***, comes to mean 'knew', e.g. *Ovidius... ingenium mulierum tam bene nōverat quam ipsae mulierēs* (l. 55); *suamque nōrat ipsam (: dominam) tam bene quam puella mātrem* (l. 93).

Chapter 35

Now that you have worked your way through all the declensions and conjugations of the Latin language, it is time to pause and take a comprehensive look at the grammatical system. To give you an opportunity to do this we present, in a slightly abbreviated form, a Latin grammar, the ***Ars grammatica minor***, written by the Roman grammarian ***Dōnātus*** c. 350 A.D. This grammar is based on the works of earlier grammarians, rearranged in the form of question and answer, so it gives us an idea of the teaching methods used in antiquity – and much later, for the 'Donat' was a favourite schoolbook in Europe throughout the Middle Ages. Now it is up to you to show that you have learned enough to answer the questions on grammar put to schoolchildren in the Roman Empire. Apart from omissions, marked [...], the text of Donatus is unaltered (only in the examples on page 303 some infrequent words have been replaced by others).

nōmina: nouns and adjectives

The Latin grammatical terms are still in use. However, the part of speech (*pars ōrātiōnis*) which the Roman grammarians called ***nōmina*** is now divided into nouns (or substantives) and adjectives. The term ***nōmen adiectīvum*** dates from antiquity, but it was not till medieval times that the term ***nōmen substantīvum*** was coined (in English 'noun substantive' as opposed to 'noun adjective'). As a matter of fact, several of the Latin grammatical terms are adjectives which are generally used 'substantively' with a noun understood, e.g. *(cāsus) nōminātīvus, (numerus) plūrālis, (modus) imperātīvus, (gradus) comparātīvus, (genus) fēminīnum*. *Genus* is 'gender' in English; Donatus counts four genders, because he uses the term *genus commune* about words that may be both masculine and feminine, e.g. *sacerdōs -ōtis*, 'priest/priestess' (other examples: *cīvis, incola, īnfāns, testis, bōs, canis*).

genus commūne

The hexameter quoted by Donatus (l. 212) to illustrate the use of *super* with the ablative, is taken from the end of the first book of the 'Aeneid' (*Aenēis*), the famous poem in which Vergil (*Vergilius*) recounts the adventures of the Trojan hero Aeneas (*Aenēās*) during his flight from Troy (*Trōia*). Driven by a storm to Africa he is received in Carthage (*Carthāgō*) by Queen *Dīdō*, who questions him about the fate of the other Trojans, King Priam (*Priamus*) and his son Hector.

INDEX

(Numbers refer to pages)

LINGUA LATINA is a complete, universal series that allows students to read and understand Latin immediately. All words and forms are made clear in the context of reading, illustrations, or marginal notes.

The series itself consists of a first year book, *Part I: Familia Romana* covering the essentials of Latin grammar and 1500 vocabulary words through a story of a Latin family in the 2nd Century A.D. The second book, *Part II, Roma Aeterna*, covers Roman History and the city of Rome, including a prose version of Vergil's *Aeneid I-IV*, adapted texts from Livy, and unadapted texts from Livy, Aulus Gellius, Nepos, Sallust, Cicero and Horace. Further information can be found on this widely adopted series at www.pullins.com/txt/LinguaLatina.htm.

ISBN 10: 1-58510-050-1

ISBN 978-1-58510-050-7

9 781585 100507

Focus Publishing
R. Pullins Company
PO Box 369
Newburyport, MA 01950
www.pullins.com

HANS H. ØRBERG

LINGVA LATINA

PER SE ILLVSTRATA

PARS I

FAMILIA ROMANA

LATIN-ENGLISH

VOCABULARY

I

DOMVS LATINA
MMI

LINGVA LATINA PER SE ILLVSTRATA
LATIN-ENGLISH VOCABULARY I

LINGVA LATINA
PER SE ILLVSTRATA by Hans H. Ørberg
PARS I: FAMILIA ROMANA
PARS II: ROMA AETERNA
INDICES
COLLOQVIA PERSONARVM
GRAMMATICA LATINA
PLAVTVS: AMPHITRYO
PETRONIVS: CENA TRIMALCHIONIS

Domus Latina, Hans H. Ørberg
Skovvangen 7, DK-8500 Grenaa, Denmark
`www.lingua-latina.dk`

Focus Publishing, Ron Pullins
P.O.Box 369, Newburyport, MA 01950, USA
`www.pullins.com`

Document typeset with LaTeX based on the Word document available at `http://focusbookstore.com/LLdownloads.aspx`, with minor changes.

A

ā/ab/abs *prp +abl*	from, of, since, by
ab-dūcere	take away, carry off
ab-errāre	wander away, stray
ab-esse ā-fuisse	be absent/away/distant
ab-icere -iō -iēcisse -iectum	throw away
ab-īre -eō -iisse	go away
abs *v.* ā/ab/abs	
absēns -entis *adi*	absent
abs-tinēre	keep off
ac *v.* atque/ac	
ac-cēdere	approach, come near
accendere -disse -ēnsum	light, inflame
ac-cidere -disse	happen, occur
ac-cipere	receive
ac-cubāre	recline at table
ac-cumbere -cubuisse	lie down at table
ac-currere -rrisse	come running
accūsāre	accuse
ācer -cris -cre	keen, active, fierce
acerbus -a -um	sour, bitter
aciēs -ēī *f*	line of battle
acūtus -a -um	sharp
ad *prp +acc*	to, toward, by, at, till
ad-dere -didisse -ditum	add
ad-esse af-fuisse (+*dat*)	be present, stand by
ad-hūc	so far, till now, still
ad-icere -iō -iēcisse -iectum	add
ad-īre -eō -iisse -itum	go to, approach
ad-iungere	join to, add
ad-iuvāre	help
ad-mīrārī	admire, wonder at
admīrātiō -ōnis *f*	wonder, admiration
ad-mittere	let in, admit
ad-nectere -xuisse -xum	attach, connect
ad-ōrāre	worship, adore
adulēscēns -entis *m*	young man
ad-vehere	carry, convey (to)
ad-venīre	arrive
adversus/-um *prp +acc*	toward, against
adversus -a -um	contrary, unfavorable
aedificāre	build
aedificium -ī *n*	building
aeger -gra -grum	sick, ill
aegrōtāre	be ill
aegrōtus -a -um	sick
aequē	equally
aequinoctium -ī *n*	equinox
aequus -a -um	equal, calm
āēr -eris *m*	air
aestās -ātis *f*	summer
aestimāre	value, estimate
aetās -ātis *f*	age
affectus -ūs *m*	mood, feeling
af-ferre at-tulisse al-lātum	bring (to, forward, about)
af-ficere	affect, stir
af-fīrmāre	assert, affirm
age -ite +*imp*	come on! well, now
ager -grī *m*	field
agere ēgisse āctum	drive, do, perform
agmen -inis *n*	army on the march, file
agnus -ī *m*	lamb
agricola -ae *m*	farmer, peasant
ain'	you don't say? really?
āiō ais ait āiunt	say
āla -ae *f*	wing
albus -a -um	white
alere -uisse altum	feed
aliēnus -a -um	someone else's
ali-quandō	once
ali-quantum	a good deal
ali-quī -qua -quod	some
ali-quis -quid	someone, something
ali-quot *indēcl*	some, several
aliter	otherwise
alius -a -ud	another, other
aliī… aliī	some… others
allicere -iō -ēxisse -ectum	attract
alter -era -erum	one, the other, second
altum -ī *n*	the open sea
altus -a -um	high, tall, deep
amāns -antis *m*	lover
amāre	love
ambulāre	walk
amīca -ae *f*	girlfriend
amīcitia -ae *f*	friendship
amīcus -ī *m*	friend
amīcus -a -um	friendly
ā-mittere	lose
amnis -is *m*	river
amoenus -a -um	lovely, pleasant
amor -ōris *m*	love
amphitheātrum -ī *n*	amphitheater
an	or
ancilla -ae *f*	female slave, servant
angustus -a -um	narrow
anima -ae *f*	breath, life, soul
anim-ad-vertere	notice
animal -ālis *n*	animal, living being
animus -ī *m*	mind, soul
annus -ī *m*	year
ante *prp +acc*, *adv*	in front of, before
anteā	before, formerly
ante-hāc	formerly
ante-quam	before
antīquus -a -um	old, ancient, former
ānulus -ī *m*	ring
anus -ūs *f*	old woman
aperīre -uisse -rtum	open, disclose
apertus -a -um	open
apis -is *f*	bee
ap-pārēre	appear
appellāre	call, address
ap-pōnere	place (on), serve
ap-portāre	bring
ap-prehendere	seize
ap-propinquāre (+*dat*)	approach, come near
Aprīlis -is (mēnsis)	April
apud *prp +acc*	beside, near, by

aqua -ae *f*	water
aquila -ae *f*	eagle
arānea -ae *f*	spider, cobweb
arāre	plow
arātor -ōris *m*	plowman
arātrum -ī *n*	plough
arbitrārī	think, believe
arbor -oris *f*	tree
arcessere -īvisse -ītum	send for, fetch
arcus -ūs *m*	bow
arduus -a -um	steep
argenteus -a -um	silver-, of silver
argentum -ī *n*	silver
arma -ōrum *n pl*	arms
armāre	arm, equip
armātus -a -um	armed
ars artis *f*	art, skill
as assis *m*	as (copper coin)
a-scendere -disse	climb, go up, mount
asinīnus -a -um	ass's
asinus -ī *m*	ass, donkey
a-spergere -sisse -sum	sprinkle, scatter (on)
a-spicere	look at, look
at	but
āter -tra -trum	black, dark
atque/ac	and, as, than
ātrium -ī *n*	main room, hall
attentus -a -um	attentive
audācia -ae *f*	boldness, audacity
audāx -ācis *adi*	bold, audacious
audēre ausum esse	dare, venture
audīre	hear, listen
au-ferre abs-tulisse ab-lātum	carry off, take away
au-fugere	run away, escape
augēre -xisse -ctum	increase
Augustus -ī (mēnsis)	August
aureus -a -um	gold-; *m* gold piece
aurīga -ae *m*	charioteer, driver
auris -is *f*	ear
aurum -ī *n*	gold
aut	or
aut... aut	either... or
autem	but, however
autumnus -ī *m*	autumn
auxilium -ī *n*	help, assistance
auxilia -ōrum *n pl*	auxiliary forces
avārus -a -um	greedy, avaricious
ā-vertere	turn aside, avert
avis -is *f*	bird
avunculus -ī *m*	(maternal) uncle

B

baculum -ī *n*	stick
bālāre	bleat
balneum -ī *n*	bath, bathroom
barbarus -a -um	foreign, barbarian
bāsium -ī *n*	kiss
beātus -a -um	happy
bellum -ī *n*	war
bellus -a -um	lovely, pretty
bene	well
beneficium -ī *n*	benefit, favor
bēstia -ae *f*	beast, animal
bēstiola -ae *f*	small animal, insect
bibere -bisse	drink
bīnī -ae -a	two (each)
bis	twice
bonum -ī *n*	good, blessing
bonus -a -um	good
bōs bovis *m/f*	ox
bracchium -ī *n*	arm
brevī *adv*	soon
brevis -e	short

C

cachinnus -ī *m*	laugh, guffaw
cadere cecidisse	fall
caecus -a -um	blind
caedere cecīdisse caesum	beat, fell, kill
caedēs -is *f*	killing, slaughter
caelum -ī *n*	sky, heaven
calamus -ī *m*	reed, pen
calceus -ī *m*	shoe
calidus -a -um	warm, hot; *f* hot water
calor -ōris *m*	warmth, heat
campus -ī *m*	plain
candidus -a -um	white, bright
canere cecinisse	sing (of), crow, play
canis -is *m/f*	dog
cantāre	sing
cantus -ūs *m*	singing, music
capere -iō cēpisse captum	take, catch, capture
capillus -ī *m*	hair
capitulum -ī *n*	chapter
caput -itis *n*	head, chief, capital
carcer -eris *m*	prison
cardō -inis *m*	door pivot, hinge
carēre +*abl*	be without, lack
carmen -inis *n*	song, poem
carō carnis *f*	flesh, meat
carpere -psisse -ptum	gather, pick, crop
cārus -a -um	dear
castra -ōrum *n pl*	camp
cāsus -ūs *m*	fall, case
catēna -ae *f*	chain
cauda -ae *f*	tail
causa -ae *f*	cause, reason
gen (/meā) + causā	for the sake of
cautus -a -um	cautious
cavēre cāvisse cautum	beware (of)
cēdere cessisse	go, withdraw
celer -eris -ere	swift, quick
celsus -a -um	tall
cēna -ae *f*	dinner
cēnāre	dine, have dinner
cēnsēre -uisse -sum	think
centēsimus -a -um	hundredth
centum	a hundred
cēra -ae *f*	wax
cerebrum -ī *n*	brain

cernere crēvisse	discern, perceive
certāmen -inis *n*	contest, fight
certāre	contend, fight
certē	certainly, at any rate
certō *adv*	for certain
certus -a -um	certain, sure
cessāre	leave off, cease
cēterī -ae -a	the other(s), the rest
cēterum *adv*	besides, however
cēterus -a -um	remaining
charta -ae *f*	paper
cibus -ī *m*	food
cingere -īnxisse -īnctum	surround
-cipere -iō -cēpisse -ceptum	
circā *prp +acc*	round
circēnsēs -ium *m pl*	games in the circus
circēnsis -e	of the circus
circiter	about
circum *prp +acc*	round
circum-dare	surround
circum-silīre	hop about
circus -ī *m*	circle, orbit, circus
cis *prp +acc*	on this side of
citerior -ius *comp*	nearer
citrā *prp +acc*	on this side of
cīvis -is *m/f*	citizen, countryman
clāmāre	shout
clāmor -ōris *m*	shout, shouting
clārus -a -um	bright, clear, loud
classis -is *f*	fleet
claudere -sisse -sum	shut, close
claudus -a -um	lame
clausus -a -um	closed, shut
clāvis -is *f*	key
clēmēns -entis *adi*	mild, lenient
cocus -ī *m*	cook
coep- *v.* incipere	
cōgere co-ēgisse -āctum	compel, force
cōgitāre	think
cognōmen -inis *n*	surname
cognōscere -ōvisse -itum	get to know, recognize
cohors -rtis *f*	cohort
colere -uisse cultum	cultivate
collis -is *m*	hill
col-loquī	talk, converse
colloquium -ī *n*	conversation
collum -ī *n*	neck
colōnus -ī *m*	(tenant) farmer
color -ōris *m*	color
columna -ae *f*	column
comes -itis *m*	companion
comitārī	accompany
com-memorāre	mention
commūnis -e	common
cōmoedia -ae *f*	comedy
com-parāre	compare
com-plectī -exum	embrace
com-plēre -ēvisse -ētum	fill, complete
com-plūrēs -a	several
com-putāre	calculate, reckon

cōnārī	attempt, try
condiciō -ōnis *f*	condition
cōn-ficere	make, accomplish
cōn-fīdere +*dat*	trust
cōn-fitērī -fessum	confess
con-iungere	join, connect
coniūnx -iugis *m/f*	consort, wife
cōn-scendere -disse	mount, board
cōn-sequī	follow, overtake
cōn-sīdere -sēdisse	sit down
cōnsilium -ī *n*	advice, decision, intention, plan
cōn-sistere -stitisse	stop, halt
cōn-sōlārī	comfort, console
cōnsonāns -antis *f*	consonant
cōnspectus -ūs *m*	sight, view
cōn-spicere	catch sight of, see
cōnstāns -antis *adi*	steady, firm
cōn-stāre -stitisse	be fixed, cost
cōnstāre ex	consist of
cōn-stituere -uisse -ūtum	fix, decide
cōn-sūmere	spend, consume
con-temnere -mpsisse -mptum	despise, scorn
con-tinēre -uisse -tentum	contain
continuō *adv*	immediately
contrā *prp +acc*	against
con-trahere	draw together, wrinkle
contrārius -a -um	opposite, contrary
con-turbāre	mix up, confound
con-venīre	come together, meet
convenīre (ad/+*dat*)	fit, be fitting
con-vertere	turn
convīva -ae *m/f*	guest
convīvium -ī *n*	dinner-party
con-vocāre	call together
cōpia -ae *f*	abundance, lot
cōpulāre	join, connect
coquere -xisse -ctum	cook
cor cordis *n*	heart
cōram *prp +abl*	in the presence of
cornū -ūs *n*	horn
corpus -oris *n*	body
cor-rigere -rēxisse -rēctum	correct
cotīdiē	every day
crās	tomorrow
crassus -a -um	thick, fat
crēdere -didisse +*dat*	believe, trust, entrust
crēscere -ēvisse	grow
cruciāre	torture, torment
crūdēlis -e	cruel
cruentus -a -um	blood-stained, bloody
cruor -ōris *m*	blood
crūs -ūris *n*	leg
crux -ucis *f*	cross
cubāre -uisse -itum	lie (in bed)
cubiculum -ī *n*	bedroom
culīna -ae *f*	kitchen
culter -trī *m*	knife
cum *prp +abl*	with

cum *coniūnctiō*	when, as
cum prīmum +*perf*	as soon as
cūnae -ārum *f pl*	cradle
cūnctus -a -um	whole; *pl* all
cupere -iō -īvisse	desire
cupiditās -ātis *f*	desire
cupidus -a -um (+*gen*)	desirous (of), eager (for)
cūr	why
cūra -ae *f*	care, anxiety
cūrāre	care for, look after, take care
currere cucurrisse	run
currus -ūs *m*	chariot
cursus -ūs *m*	race, journey, course
cūstōdīre	guard

D

dare dedisse datum	give
dē *prp* +*abl*	(down) from, of, about
dea -ae *f*	goddess
dēbēre	owe, be obliged
dēbilis -e	weak
decem	ten
December -bris (mēnsis)	December
decēre	be fitting, become
deciēs	ten times
decimus -a -um	tenth
dēclīnāre	decline, inflect
de-esse dē-fuisse (+*dat*)	be missing, fail
dē-fendere -disse -ēnsum	defend
de-inde/dein	afterward, then
dēlectāre	delight, please
dēlēre -ēvisse -ētum	delete, efface
dēliciae -ārum *f pl*	delight, pet
delphīnus -ī *m*	dolphin
dēmere -mpsisse -mptum	remove
dē-mōnstrāre	point out, show
dēmum *adv*	at last, only
dēnārius -ī *m*	denarius (silver coin)
dēnī -ae -a	ten (each)
dēnique	finally, at last
dēns dentis *m*	tooth
dē-nuō	anew, again
deorsum *adv*	down
dē-rīdēre	laugh at, make fun of
dē-scendere -disse	go down, descend
dē-serere -uisse -rtum	leave, desert
dēsīderāre	long for, miss
dē-silīre -uisse	jump down
dē-sinere -siisse	finish, stop, end
dē-sistere -stitisse	leave off, cease
dē-spērāre	lose hope, despair (of)
dē-spicere	look down (on), despise
dē-tergēre	wipe off
dē-terrēre	deter
dē-trahere	pull off
deus -ī *m*, *pl* deī/diī/dī	god
dē-vorāre	swallow up, devour
dexter -tra -trum	right; *f* the right (hand)
dīcere -xisse dictum	say, call, speak
dictāre	dictate
dictum -ī *n*	saying, words
diēs -ēī *m (f)*	day, date
dif-ficilis -e, *sup* -illimus	difficult, hard
digitus -ī *m*	finger
dignus -a -um	worthy
dīligēns -entis *adi*	careful, diligent
dīligere -ēxisse -ēctum	love, be fond of
dīmidius -a -um	half
dī-mittere	send away, dismiss
dīrus -a -um	dreadful
dis-cēdere	go away, depart
discere didicisse	learn
discipulus -ī *m*	pupil, disciple
dis-iungere	separate
dis-suādēre	advise not to
diū, *comp* diūtius	long
dīves -itis *adi*	rich, wealthy
dīvidere -vīsisse -vīsum	separate, divide
dīvitiae -ārum *f pl*	riches
docēre -uisse doctum	teach, instruct
doctus -a -um	learned, skilled
dolēre	hurt, feel pain, grieve
dolor -ōris *m*	pain, grief
domī *loc*	at home
domina -ae *f*	mistress
dominus -ī *m*	master
domum *adv*	home
domus -ūs *f*, *abl* -ō	house, home
dōnāre	give, present with
dōnec	as long as
dōnum -ī *n*	gift, present
dormīre	sleep
dorsum -ī *n*	back
dubitāre	doubt
dubius -a -um	undecided, doubtful
du-centī -ae -a	two hundred
dūcere -xisse ductum	guide, lead, draw, trace
uxōrem dūcere	marry
dulcis -e	sweet
dum	while, as long as, till
dum-modo	provided that, if only
dumtaxat	only, just
duo -ae -o	two
duo-decim	twelve
duo-decimus -a -um	twelfth
duo-dē-trīgintā	twenty-eight
duo-dē-vīgintī	eighteen
dūrus -a -um	hard
dux ducis *m*	leader, chief, general

E

ē *v.* ex/ē	
ēbrius -a -um	drunk
ecce	see, look, here is
ēducāre	bring up
ē-dūcere	bring out, draw out
ef-ficere	make, effect, cause
ef-fugere	escape, run away
ef-fundere	pour out, shed
ego mē mihi/mī	I, me, myself

ē-gredī -ior -gressum	go out
ēgregius -a -um	outstanding, excellent
ē-icere -iō - iēcisse -iectum	throw out
ē-līdere -sisse -sum	omit, elide
ē-ligere -lēgisse -lēctum	choose, select
emere ēmisse ēmptum	buy
ēn	look, here is
enim	for
ēnsis -is *m*	sword
eō *adv*	to that place, there
epigramma -atis *n*	epigram
epistula -ae *f*	letter
eques -itis *m*	horseman
equidem	indeed, for my part
equitātus -ūs *m*	cavalry
equus -ī *m*	horse
ergā *prp +acc*	toward
ergō	therefore, so
ē-ripere -iō -uisse -reptum	snatch away, deprive of
errāre	wander, stray
ē-rubēscere -buisse	blush
ē-rumpere	break out
erus -ī *m*	master
esse sum fuisse futūrum esse/fore	be
ēsse edō ēdisse ēsum	eat
et	and, also
et… et	both… and
et-enim	and indeed, for
etiam	also, even, yet
etiam atque etiam	again and again
etiam-nunc	still
et-sī	even if, although
ē-volāre	fly out
ē-volvere -visse -volūtum	unroll
ex/ē *prp +abl*	out of, from, of, since
ex-audīre	hear
ex-citāre	wake up, arouse
ex-clāmāre	cry out, exclaim
ex-cōgitāre	think out, devise
ex-cruciāre	torture, torment
ex-currere -rrisse -rsum	run out, rush out
ex-cūsāre	excuse
exemplum -ī *n*	example, model
exercitus -ūs *m*	army
ex-haurīre	drain, empty
exiguus -a -um	small, scanty
ex-īre -eō -iisse -itum	go out
ex-īstimāre	consider, think
exitus -ūs *m*	exit, way out, end
ex-ōrnāre	adorn, decorate
ex-plānāre	explain
ex-pōnere	put out/ashore, expose
ex-pugnāre	conquer
ex-pugnātiō -ōnis *f*	conquest
ex-spectāre	wait (for), expect
ex-tendere -disse -tum	stretch out, extend
extrā *prp +acc*	outside

F

faber -brī *m*	artisan, smith
fābula -ae *f*	story, fable, play
fābulārī	talk, chat
facere -iō fēcisse factum	make, do, cause
faciēs -ēī *f*	face
facile *adv*	easily
facilis -e, *sup* -illimus	easy
factum -ī *n*	deed, act
fallāx -ācis *adi*	deceitful
fallere fefellisse falsum	deceive
falsus -a -um	false
falx -cis *f*	sickle
fāma -ae *f*	rumor, reputation
famēs -is *f*	hunger, famine
familia -ae *f*	domestic staff, family
fārī	speak
fatērī fassum	admit, confess
fatīgāre	tire out, weary
fātum -ī *n*	fate, destiny, death
favēre fāvisse *+dat*	favor, support
Februārius -ī (mēnsis)	February
fēlīcitās -ātis *f*	good fortune, luck
fēlīx -īcis *adi*	fortunate, lucky
fēmina -ae *f*	woman
fenestra -ae *f*	window
fera -ae *f*	wild animal
ferē	about, almost
ferōx -ōcis *adi*	fierce, ferocious
ferre tulisse lātum	carry, bring, bear
ferreus -a -um	of iron, iron-
ferrum -ī *n*	iron, steel
fertilis -e	fertile
ferus -a -um	wild
fessus -a -um	tired, weary
-ficere -iō -fēcisse -fectum	
fīdere fīsum esse *+dat*	trust, rely on
fidēs -eī *f*	trust, faith, loyalty
fidēs -ium *f pl*	lyre
fidicen -inis *m*	lyre-player
fīdus -a -um	faithful, reliable
fierī factum esse	be made, be done, become, happen
fīgere -xisse -xum	fix, fasten
fīlia -ae *f*	daughter
fīliola -ae *f*	little daughter
fīliolus -ī *m*	little son
fīlius -ī *m*	son
fīlum -ī *n*	thread
fīnīre	limit, finish
fīnis -is *m*	boundary, limit, end
flāre	blow
flectere -xisse -xum	bend, turn
flēre -ēvisse	cry, weep (for)
flōs -ōris *m*	flower
flūctus -ūs *m*	wave
fluere -ūxisse	flow
flūmen -inis *n*	river
fluvius -ī *m*	river
foedus -a -um	ugly, hideous

folium -ī *n*	leaf
forās *adv*	out
foris -is *f*	leaf of a door, door
forīs *adv*	outside, out of doors
fōrma -ae *f*	form, shape, figure
fōrmōsus -a -um	beautiful
forsitan	perhaps, maybe
fortasse	perhaps, maybe
forte *adv*	by chance
fortis -e	strong, brave
fortūna -ae *f*	fortune
forum -ī *n*	square
fossa -ae *f*	ditch, trench
frangere frēgisse frāctum	break, shatter
frāter -tris *m*	brother
fremere -uisse	growl
frequēns -entis *adi*	numerous, frequent
fretum -ī *n*	strait
frīgēre	be cold
frīgidus -a -um	cold, chilly, cool
frīgus -oris *n*	cold
frōns -ontis *f*	forehead
frūgēs -um *f pl*	fruit, crops
fruī +*abl*	enjoy
frūmentum -ī *n*	corn, grain
frūstrā	in vain
fuga -ae *f*	flight
fugere -iō fūgisse	run away, flee
fugitīvus -a -um	runaway
fulgur -uris *n*	flash of lightning
fundere fūdisse fūsum	pour, shed
funditus *adv*	to the bottom, utterly
fundus -ī *m*	bottom
fūr -is *m*	thief
fūrtum -ī *n*	theft
futūrus -a -um (*v.* esse)	future
tempus futūrum	future

G

gallus -ī *m*	cock, rooster
gaudēre gavīsum esse	be glad, be pleased
gaudium -ī *n*	joy, delight
geminus -a -um	twin
gemma -ae *f*	precious stone, jewel
gemmātus -a -um	set with a jewel
gena -ae *f*	cheek
gēns gentis *f*	nation, people
genū -ūs *n*	knee
genus -eris *n*	kind, sort
gerere gessisse gestum	carry, wear, carry on, do
glaciēs -ēī *f*	ice
gladiātor -ōris *m*	gladiator
gladiātōrius -a -um	gladiatorial
gladius -ī *m*	sword
glōria -ae *f*	glory
glōriōsus -a -um	glorious, boastful
gracilis -e	slender
gradus -ūs *m*	step, degree
Graecus -a -um	Greek
grammatica -ae *f*	grammar
grātia -ae *f*	favor, gratitude
gen (/meā) + grātiā	for the sake of
grātiam habēre	be grateful
grātiās agere	thank
grātus -a -um	pleasing, grateful
gravida *adi f*	pregnant
gravis -e	heavy, severe, grave
gremium -ī *n*	lap
grex -egis *m*	flock, herd, band
gubernāre	steer, govern
gubernātor -ōris *m*	steersman
gustāre	taste

H

habēre	have, hold, consider
habitāre	dwell, live
hasta -ae *f*	lance
haud	not
haurīre -sisse -stum	draw (water), bail
herba -ae *f*	grass, herb
herī	yesterday
heu	o! alas!
heus	hey! hello!
hic haec hoc	this
hīc	here
hiems -mis *f*	winter
hinc	from here, hence
hodiē	today
holus -eris *n*	vegetable
homō -inis *m*	human being, person
hōra -ae *f*	hour
horrendus -a -um	dreadful
horrēre	bristle, stand on end, shudder (at)
hortārī	encourage, urge
hortus -ī *m*	garden
hospes -itis *m*	guest, guest-friend
hostis -is *m*	enemy
hūc	here, to this place
hūmānus -a -um	human
humī *loc*	on the ground
humilis -e	low
humus -ī *f*	ground

I

iacere -iō iēcisse iactum	throw, hurl
iacēre	lie
iactāre	throw, toss about
iactūra -ae *f*	throwing away, loss
iam	now, already
iānitor -ōris *m*	doorkeeper
iānua -ae *f*	door
Iānuārius -ī (mēnsis)	January
ibi	there
-icere -iō -iēcisse -iectum	
īdem eadem idem	the same
id-eō	for that reason
idōneus -a -um	fit, suitable
īdūs -uum *f pl*	13th/15th (of the month)
iecur -oris *n*	liver

igitur	therefore, then, so
ignārus -a -um	ignorant, unaware
ignis -is *m*	fire
ignōrāre	not know
ignōscere -ōvisse +*dat*	forgive
ignōtus -a -um	unknown
ille -a -ud	that, the one, he
illīc	there
illinc	from there
illūc	there, thither
illūstrāre	illuminate, make clear
imāgō -inis *f*	picture
imber -bris *m*	rain, shower
imitārī	imitate
im-mātūrus -a -um	unripe
immō	no, on the contrary
im-mortālis -e	immortal
im-pār -aris *adi*	unequal
im-patiēns -entis *adi*	impatient
im-pendēre +*dat*	threaten
imperāre +*dat*	command, order, rule
imperātor -ōris *m*	(commanding) general
imperium -ī *n*	command, empire
impetus -ūs *m*	attack, charge
im-piger -gra -grum	active, industrious
im-plēre -ēvisse -ētum	fill, complete
im-plicāre -uisse -itum	enfold
impluvium -ī *n*	water basin
im-pōnere	place (in/on), put
im-primere -pressisse -pressum	press (into)
im-probus -a -um	bad, wicked
īmus -a -um *sup*	lowest
in *prp* +*abl*	in, on, at
prp +*acc*	into, to, against
in-certus -a -um	uncertain
in-cipere -iō coepisse coeptum	begin
in-clūdere -sisse -sum	shut up
incola -ae *m/f*	inhabitant
in-colere	inhabit
incolumis -e	unharmed, safe
inconditus -a -um	unpolished, rough
inde	from there, thence
index -icis *m*	list, catalogue
in-dignus -a -um	unworthy, shameful
in-doctus -a -um	ignorant
induere -uisse -ūtum	put on (clothes)
indūtus +*abl*	dressed in
industrius -a -um	industrious
in-ermis -e	unarmed
in-esse	be (in)
in-exspectātus -a -um	unexpected
īnfāns -antis *m/f*	little child, baby
īn-fēlīx -īcis *adi*	unlucky, unfortunate
īnferior -ius *comp*	lower, inferior
īnferus -a -um	lower
īnferī -ōrum *m pl*	the underworld
īnfēstus -a -um	unsafe, infested
īn-fīdus -a -um	faithless
īnfimus -a -um *sup*	lowest
īn-fluere	flow into
īnfrā *prp* +*acc*	below
ingenium -ī *n*	nature, character
ingēns -entis *adi*	huge, vast
in-hūmānus -a -um	inhuman
in-imīcus -ī *m*	(personal) enemy
in-imīcus -a -um	unfriendly
initium -ī *n*	beginning
iniūria -ae *f*	injustice, wrong
in-iūstus -a -um	unjust, unfair
inopia -ae *f*	lack, scarcity
inquit -iunt	(he/she) says/said
inquam	I say
īn-scrībere	write on, inscribe
īnscrīptiō -ōnis *f*	inscription
īn-struere -ūxisse -ūctum	draw up, arrange
īnstrūmentum -ī *n*	tool, instrument
īnsula -ae *f*	island
integer -gra -grum	undamaged, intact
intellegere -ēxisse -ēctum	understand, realize
inter *prp* +*acc*	between, among, during
inter sē	(with) one another
inter-dum	now and then
inter-eā	meanwhile
inter-esse	be between
inter-ficere	kill
interim	meanwhile
internus -a -um	inner, internal
inter-pellāre	interrupt
inter-rogāre	ask, question
intrā *prp* +*acc*	inside, within
intrāre	enter
intuērī	look at, watch
intus *adv*	inside
in-validus -a -um	infirm, weak
in-vehere	import
in-venīre	find
in-vidēre +*dat*	envy, grudge
invidia -ae *f*	envy
in-vocāre	call upon, invoke
iocōsus -a -um	humorous, funny
ipse -a -um	himself
īra -ae *f*	anger
īrātus -a -um	angry
īre eō iisse itum	go
is ea id	he, she, it, that
iste -a -ud	this, that (of yours)
ita	so, in such a way
ita-que	therefore
item	likewise, also
iter itineris *n*	journey, march, way
iterum	again, a second time
iubēre iussisse iussum	order, tell
iūcundus -a -um	pleasant, delightful
Iūlius -ī (mēnsis)	July
iungere iūnxisse iūnctum	join, combine
Iūnius -ī (mēnsis)	June
iūs iūris *n*	right, justice
iūre	justly, rightly

iūstus -a -um	just, fair
iuvāre iūvisse iūtum	help, delight
iuvenis -is *m*	young man
iūxtā *prp +acc*	next to, beside

K

kalendae -ārum *f pl*	the 1st (of the month)
kalendārium -ī *n*	calendar

L

lābī lāpsum	slip, drop, fall
labor -ōris *m*	work, toil
labōrāre	toil, work, take trouble
labrum -ī *n*	lip
labyrinthus -ī *m*	labyrinth
lac lactis *n*	milk
lacertus -ī *m*	(upper) arm
lacrima -ae *f*	tear
lacrimāre	shed tears, weep
lacus -ūs *m*	lake
laedere -sisse -sum	injure, hurt
laetārī	rejoice, be glad
laetitia -ae *f*	joy
laetus -a -um	glad, happy
laevus -a -um	left
lāna -ae *f*	wool
largīrī	give generously
largus -a -um	generous
latēre	be hidden, hide
Latīnus -a -um	Latin
lātrāre	bark
latus -eris *n*	side, flank
lātus -a -um	broad, wide
laudāre	praise
laus laudis *f*	praise
lavāre lāvisse lautum	wash, bathe
lectīca -ae *f*	litter, sedan
lectulus -ī *m*	(little) bed
lectus -ī *m*	bed, couch
lēgātus -ī *m*	envoy, delegate
legere lēgisse lēctum	read
legiō -ōnis *f*	legion
legiōnārius -a -um	legionary
leō -ōnis *m*	lion
levāre	lift, raise
levis -e	light, slight
lēx lēgis *f*	law
libellus -ī *m*	little book
libenter	with pleasure, gladly
liber -brī *m*	book
līber -era -erum	free
līberāre	free, set free
libēre: libet *+dat*	it pleases
līberī -ōrum *m pl*	children
lībertās -ātis *f*	freedom, liberty
lībertīnus -ī *m*	freedman
licēre: licet *+dat*	it is allowed, one may
ligneus -a -um	wooden
lignum -ī *n*	wood
līlium -ī *n*	lily
līmen -inis *n*	threshold
līnea -ae *f*	string, line
lingua -ae *f*	tongue, language
littera -ae *f*	letter
lītus -oris *n*	beach, shore
locus -ī *m*	place
loca -ōrum *n pl*	regions, parts
longē	far, by far
longus -a -um	long
loquī locūtum	speak, talk
lūcēre lūxisse	shine
lucerna -ae *f*	lamp
lucrum -ī *n*	profit, gain
luctārī	wrestle
lūdere -sisse -sum	play
lūdus -ī *m*	play, game, school
lūgēre -xisse	mourn
lūna -ae *f*	moon
lupus -ī *m*	wolf
lūx lūcis *f*	light, daylight

M

maerēre	grieve
maestus -a -um	sad, sorrowful
magis	more
magister -trī *m*	schoolmaster, teacher
magnificus -a -um	magnificent, splendid
magnus -a -um	big, large, great
māior -ius *comp*	bigger, older
Māius -ī (mēnsis)	May
male *adv*	badly, ill
maleficium -ī *n*	evil deed, crime
mālle māluisse	prefer
malum -ī *n*	evil, trouble, harm
mālum -ī *n*	apple
malus -a -um	bad, wicked, evil
mamma -ae *f*	mummy
māne *indēcl n*, *adv*	morning; *adv* in the morning
manēre mānsisse	remain, stay
manus -ūs *f*	hand
mare -is *n*	sea
margarīta -ae *f*	pearl
maritimus -a -um	sea-, coastal
marītus -ī *m*	husband
Mārtius -ī (mēnsis)	March
māter -tris *f*	mother
māteria -ae *f*	material, substance
mātrōna -ae *f*	married woman
mātūrus -a -um	ripe
māximē	most, especially
māximus -a -um	biggest, greatest, oldest
medicus -ī *m*	physician, doctor
medium -ī *n*	middle, center
medius -a -um	mid, middle
mel mellis *n*	honey
melior -ius *comp*	better
mellītus -a -um	sweet
membrum -ī *n*	limb
meminisse *+gen/acc*	remember, recollect
memorāre	mention

memoria -ae *f*	memory
mendum -ī *n*	mistake, error
mēns mentis *f*	mind
mēnsa -ae *f*	table
mēnsa secunda	dessert
mēnsis -is *m*	month
mentiō -ōnis *f*	mention
mentīrī	lie
mercātor -ōris *m*	merchant
mercātōrius -a -um	merchant-
mercēs -ēdis *f*	wage, fee, rent
merēre	earn, deserve
mergere -sisse -sum	dip, plunge, sink
merīdiēs -ēī *m*	midday, noon, south
merum -ī *n*	neat wine
merus -a -um	pure, neat, undiluted
merx -rcis *f*	commodity; *pl* goods
metere	reap, harvest
metuere -uisse	fear
metus -ūs *m*	fear
meus -a -um, *voc* mī	my, mine
mīles -itis *m*	soldier
mīlitāre	serve as a soldier
mīlitāris -e	military
mīlle, *pl* mīlia -ium *n*	thousand
mināri +*dat*	threaten
minimē	by no means, not at all
minimus -a -um *sup*	smallest, youngest
minister -trī *m*	servant
minor -us *comp*	smaller, younger
minuere -uisse -ūtum	diminish, reduce
minus -ōris *n*, *adv*	less
mīrābilis -e	marvelous, wonderful
mīrārī	wonder (at), be surprised
mīrus -a -um	surprising, strange
miscēre -uisse mixtum	mix
misellus -a -um	poor, wretched
miser -era -erum	unhappy, miserable
mittere mīsisse missum	send, throw
modo	only, just
modo… modo	now… now
modus -ī *m*	manner, way
nūllō modō	by no means
moenia -ium *n pl*	walls
molestus -a -um	troublesome
mollīre	make soft, soften
mollis -e	soft
monēre	remind, advise, warn
mōns montis *m*	mountain
mōnstrāre	point out, show
mōnstrum -ī *n*	monster
mora -ae *f*	delay
mordēre momordisse -sum	bite
morī mortuum	die
mors mortis *f*	death
mortālis -e	mortal
mortuus -a -um (< morī)	dead
mōs mōris *m*	custom, usage
movēre mōvisse mōtum	move, stir
mox	soon
mulier -eris *f*	woman
multī -ae -a	many, a great many
multitūdō -inis *f*	large number, multitude
multō +*comp*	much, by far
multum -ī *n*, *adv*	much
mundus -ī *m*	world, universe
mundus -a -um	clean, neat
mūnīre	fortify
mūnus -eris *n*	gift
mūrus -ī *m*	wall
Mūsa -ae *f*	Muse
mūtāre	change, exchange
mūtus -a -um	dumb
mūtuus -a -um	on loan
mūtuum dare/sūmere	lend/borrow

N

nam	for
-nam	… ever?
namque	for
nārrāre	relate, tell
nārrātiō -ōnis *f*	narrative
nāscī nātum	be born
nāsus -ī *m*	nose
natāre	swim
nātūra -ae *f*	nature
nātus -a -um (< nāscī)	born
XX annōs nātus	20 years old
nauta -ae *m*	sailor
nāvicula -ae *f*	boat
nāvigāre	sail
nāvigātiō -ōnis *f*	sailing, voyage
nāvis -is *f*	ship
-ne	…? if, whether
nē	that not, lest, that
nē… quidem	not even
nec *v.* ne-que/nec	
necāre	kill
necessārius -a -um	necessary
necesse est	it is necessary
negāre	deny, say that… not
neglegēns -entis *adi*	careless
neglegere -ēxisse -ēctum	neglect
negōtium -ī *n*	business, activity
nēmō -inem -inī	no one, nobody
nēquam *adi indēcl*, *sup* nēquissimus	worthless, bad
ne-que/nec	and/but not, nor, not
n.… n.	neither… nor
ne-scīre	not know
neu *v.* nē-ve/neu	
neuter -tra -trum	neither
nē-ve/neu	and (that) not, nor
nex necis *f*	killing, murder
nīdus -ī *m*	nest
niger -gra -grum	black
nihil/nīl	nothing
nimis	too, too much
nimium	too much
nimius -a -um	too big

nisi	if not, except, but
niveus -a -um	snow-white
nix nivis *f*	snow
nōbilis -e	well known, famous
nocēre +*dat*	harm, hurt
nōlī -īte +*īnf*	don't…!
nōlle nōluisse	be unwilling, not want
nōmen -inis *n*	name
nōmināre	name, call
nōn	not
nōnae -ārum *f pl*	$5^{th}/7^{th}$ (of the month)
nōnāgēsimus -a -um	ninetieth
nōnāgintā	ninety
nōn-dum	not yet
nōn-gentī -ae -a	nine hundred
nōn-ne	not?
nōn-nūllī -ae -a	some, several
nōn-numquam	sometimes
nōnus -a -um	ninth
nōs nōbīs	we, us, ourselves
nōscere nōvisse	get to know; *perf* know
noster -tra -trum	our, ours
nostrum *gen*	of us
nota -ae *f*	mark, sign
nōtus -a -um	known
novem	nine
November -bris (mēnsis)	November
nōvisse (< nōscere)	know
novus -a -um	new
nox noctis *f*	night
nūbere -psisse +*dat*	marry
nūbēs -is *f*	cloud
nūbilus -a -um	cloudy
nūdus -a -um	naked
nūgae -ārum *f pl*	idle talk, rubbish
nūllus -a -um	no
num	…? if, whether
numerāre	count
numerus -ī *m*	number
nummus -ī *m*	coin, sesterce
numquam	never
nunc	now
nūntiāre	announce, report
nūntius -ī *m*	messenger, message
nūper	recently
nūtrīx -īcis *f*	nurse
nux nucis *f*	nut

O

ō	o!
ob *prp* +*acc*	on account of
oblīvīscī -lītum +*gen/acc*	forget
ob-oedīre +*dat*	obey
obscūrus -a -um	dark
occidēns -entis *m*	west
oc-cidere -disse	fall, sink, set
oc-cīdere -disse -sum	kill
occultāre	hide
oc-currere -rrisse +*dat*	meet
ōceanus -ī *m*	ocean
ocellus -ī *m*	(little) eye
octāvus -a -um	eighth
octin-gentī -ae -a	eight hundred
octō	eight
Octōber -bris (mēnsis)	October
octōgintā	eighty
oculus -ī *m*	eye
ōdisse	hate
odium -ī *n*	hatred
of-ferre ob-tulisse -lātum	offer
officium -ī *n*	duty, task
ōlim	once, long ago
omnis -e	all, every
opera -ae *f*	effort, pains
operīre -uisse -ertum	cover
opēs -um *f pl*	resources, wealth
oportēre: oportet	it is right, you should
opperīrī -ertum	wait (for), await
oppidum -ī *n*	town
op-pugnāre	attack
optāre	wish
optimus -a -um *sup*	best, very good
opus -eris *n*	work
opus est	it is needed
ōra -ae *f*	border, coast
ōrāre	pray, beg
ōrātiō -ōnis *f*	speech
orbis -is *m*	circle, orbit
orbis terrārum	the world
ōrdināre	arrange, regulate
ōrdō -inis *m*	row, rank, order
oriēns -entis *m*	east
orīrī ortum	rise, appear
ōrnāmentum -ī *n*	ornament, jewel
ōrnāre	equip, adorn
os ossis *n*	bone
ōs ōris *n*	mouth
ōscitāre	gape, yawn
ōsculārī	kiss
ōsculum -ī *n*	kiss
ostendere -disse	show
ōstiārius -ī *m*	door-keeper, porter
ōstium -ī *n*	door, entrance
ōtiōsus -a -um	leisured, idle
ōtium -ī *n*	leisure
ovis -is *f*	sheep
ōvum -ī *n*	egg

P

pābulum -ī *n*	fodder
paene	nearly, almost
paen-īnsula -ae *f*	peninsula
pāgina -ae *f*	page
pallēre	be pale
pallidus -a -um	pale
pallium -ī *n*	cloak, mantle
palma -ae *f*	palm
palpitāre	beat, throb
pānis -is *m*	bread, loaf
papȳrus -ī *f*	papyrus

pār paris *adi*	equal
parāre	prepare, make ready
parātus -a -um	ready
parcere pepercisse +*dat*	spare
parentēs -um *m pl*	parents
parere -iō peperisse	give birth to, lay
pārēre (+*dat*)	obey
parricīda -ae *m*	parricide
pars -rtis *f*	part, direction
partīrī	share, divide
parum	too little, not quite
parvulus -a -um	little, tiny
parvus -a -um	little, small
pāscere pāvisse pāstum	pasture, feed, feast
passer -eris *m*	sparrow
passus -ūs *m*	pace (1.48 m)
pāstor -ōris *m*	shepherd
pater -tris *m*	father
patēre	be open
patī passum	suffer, undergo, bear
patiēns -entis *adi*	patient
patientia -ae *f*	forbearance, patience
patria -ae *f*	native country/town
paucī -ae -a	few, a few
paulisper	for a short time
paulō +*comp*, ante/post	a little
paulum	a little, little
pauper -eris *adi*	poor
pāx pācis *f*	peace
pectus -oris *n*	breast
pecūlium -ī *n*	money given to slaves
pecūnia -ae *f*	money
pecūniōsus -a -um	wealthy
pecus -oris *n*	livestock, sheep, cattle
pedes -itis *m*	foot-soldier
pēior -ius *comp*	worse
pellere pepulisse pulsum	push, drive (off)
penna -ae *f*	feather
pēnsum -ī *n*	task
per *prp* +*acc*	through, by, during
per-currere -rrisse -rsum	run over, pass over
per-cutere -iō -cussisse -cussum	strike, hit
per-dere -didisse -ditum	destroy, ruin, waste
per-ferre	carry, endure
per-ficere	complete, accomplish
pergere per-rēxisse	proceed, go on
perīculōsus -a -um	dangerous, perilous
perīculum -ī *n*	danger, peril
per-īre -eō -iisse	perish, be lost
peristȳlum -ī *n*	peristyle
per-mittere	allow, permit
per-movēre	move deeply
perpetuus -a -um	continuous, permanent
per-sequī	follow, pursue
persōna -ae *f*	character, person
per-suādēre -sisse +*dat*	persuade, convince
per-territus -a -um	terrified
per-turbāre	upset
per-venīre	get to, reach
pēs pedis *m*	foot
pessimus -a -um *sup*	worst
petasus -ī *m*	hat
petere -īvisse -ītum	make for, aim at, attack, seek, ask for, request
phantasma -atis *n*	ghost, apparition
piger -gra -grum	lazy
pila -ae *f*	ball
pīlum -ī *n*	spear, javelin
pīpiāre	chirp
pīrāta -ae *m*	pirate
pirum -ī *n*	pear
piscātor -ōris *m*	fisherman
piscis -is *m*	fish
placēre +*dat*	please
plānē	plainly, clearly
plānus -a -um	plain, clear
plaudere -sisse (+*dat*)	clap, applaud
plēnus -a -um (+*gen/abl*)	full (of)
plērī-que plērae- plēra-	most, most people
plērumque *adv*	mostly
plōrāre	cry
plūrēs -a *comp*	more
plūrimī -ae -a *sup*	most, a great many
plūs plūris *n*, *adv*	more
pōculum -ī *n*	cup, glass
poena -ae *f*	punishment, penalty
poēta -ae *m*	poet
poēticus -a -um	poetical
pollicērī	promise
pōnere posuisse positum	place, put, lay down
populus -ī *m*	people, nation
porcus -ī *m*	pig
porta -ae *f*	gate
portāre	carry
portus -ūs *m*	harbor
poscere poposcisse	demand, call for
posse potuisse	be able
possidēre -sēdisse	possess, own
post *prp* +*acc*, *adv*	behind, after, later
post-eā	afterward, later
posterior -ius *comp*	back-, hind-, later
posterus -a -um	next, following
posthāc	from now on, hereafter
post-quam	after, since
postrēmō *adv*	finally
postrēmus -a -um *sup*	last
postulāre	demand, require
pōtāre	drink
potestās -ātis *f*	power
pōtiō -ōnis *f*	drinking, drink
potius	rather
prae *prp* +*abl*	before, for
praecipuē	especially, above all
praedium -ī *n*	estate
praedō -ōnis *m*	robber, pirate
prae-esse (+*dat*)	be in charge (of)
prae-ferre	prefer
praemium -ī *n*	reward, prize
prae-nōmen -inis *n*	first name

prae-pōnere +*dat*	put before/in charge of
praesēns -entis *adi*	present
prae-stāre -stitisse	furnish, fulfill
praeter *prp* +*acc*	past, besides, except
praeter-eā	besides
praeteritus -a -um	past
prāvus -a -um	faulty, wrong
precārī	pray
precēs -um *f pl*	prayers
prehendere -disse -ēnsum	grasp, seize
premere pressisse pressum	press
pretiōsus -a -um	precious
pretium -ī *n*	price, value
prīdem	long ago
prī-diē	the day before
prīmō *adv*	at first
prīmum *adv*	first
prīmus -a -um	first
prīnceps -ipis *m*	chief, leader
prīncipium -ī *n*	beginning
prior -ius	first, former, front-
prius *adv*	before
prius-quam	before
prīvātus -a -um	private
prō *prp* +*abl*	for, instead of
probus -a -um	good, honest, proper
prō-cēdere	go forward, advance
procul	far (from), far away
prō-currere -rrisse -rsum	run forward, charge
prōd-esse prō-fuisse +*dat*	be useful, do good
proelium -ī *n*	battle
profectō	indeed, certainly
prō-ferre	bring forth, produce
proficīscī -fectum	set out, depart
prō-gredī -ior -gressum	go forward, advance
pro-hibēre	keep off, prevent
prō-icere -iō -iēcisse -iectum	throw (forward)
prōmere -mpsisse -mptum	take out
prōmissum -ī *n*	promise
prō-mittere	promise
prope *prp* +*acc*, *adv*	near, nearly
properāre	hurry
propinquus -a -um	near, close
proprius -a -um	own, proper
propter *prp* +*acc*	because of
propter-eā	therefore
prō-silīre -uisse	spring forth
prō-spicere	look out, look ahead
prōtinus	at once
prōvincia -ae *f*	province
proximus -a -um *sup*	nearest
prūdēns -entis *adi*	prudent, clever
pūblicus -a -um	public, State-
pudēre: pudet mē (+*gen*)	I am ashamed (of)
pudor -ōris *m*	(sense of) shame
puella -ae *f*	girl
puer -erī *m*	boy
pugna -ae *f*	fight
pugnāre	fight
pugnus -ī *m*	fist
pulcher -chra -chrum	beautiful, fine
pulchritūdō -inis *f*	beauty
pullus -ī *m*	young (of an animal)
pulmō -ōnis *m*	lung
pulsāre	strike, hit, knock (at)
pūnīre	punish
puppis -is *f*	stern, poop
pūrus -a -um	clean, pure
putāre	think, suppose

Q

quadrāgēsimus -a -um	fortieth
quadrāgintā	forty
quadrin-gentī -ae -a	four hundred
quaerere -sīvisse -sītum	look for, seek, ask (for)
quālis -e	what sort of, (such) as
quālitās -ātis *f*	quality
quam	how, as, than
quam +*sup*	as… as possible
quam-diū	how long, (as long) as
quam-ob-rem	why
quamquam	although
quandō	when, as
quantitās -ātis *f*	quantity, size
quantum -ī *n*	how much, (as much) as
quantus -a -um	how large, (as large) as
quā-propter	why
quā-rē	why
quārtus -a -um	fourth
quārta pars	fourth, quarter
quasi	as, like, as if
quater	four times
quatere -iō	shake
quaternī -ae -a	four (each)
quattuor	four
quattuor-decim	fourteen
-que	and
querī questum	complain, grumble
quī quae quod	who, which, he who
quī quae quod (…?)	what, which
quia	because
quid *n* (*v.* quis)	what, anything
quid *adv*	why
quī-dam quae- quod-	a certain, some
quidem	indeed, certainly
nē quidem	not even
quidnī	why not
quid-quam	anything
neque/nec quidquam	and nothing
quid-quid	whatever, anything that
quiēscere -ēvisse	rest
quiētus -a -um	quiet
quīn	why not, do…!
quīn-decim	fifteen
quīn-gentī -ae -a	five hundred
quīnī -ae -a	five (each)
quīnquāgintā	fifty
quīnque	five
quīnquiēs	five times
Quīntīlis -is (mēnsis)	July

quīntus -a -um	fifth
quis quae quid	who, what
quis quid (sī/num/nē...)	anyone, anything
quis-nam quid-nam	who/what ever?
quis-quam	anyone
neque/nec quisquam	and no one
quis-que quae- quod-	each
quis-quis	whoever, anyone who
quō *adv*	where (to)
quod (= quia)	because, that
quod *n* (*v.* quī)	what, which, that which
quō-modo	how
quoniam	as, since
quoque	also, too
quot *indēcl*	how many, (as many) as
quot-annīs	every year
quotiēs	how many times

R

rāmus -ī *m*	branch, bough
rapere -iō -uisse -ptum	tear away, carry off
rapidus -a -um	rushing, rapid
rārō *adv*	rarely, seldom
rārus -a -um	rare
ratiō -ōnis *f*	reason
ratis -is *f*	raft
re-cēdere	go back, retire
re-cipere	receive, admit
recitāre	read aloud
re-cognōscere	recognize
rēctus -a -um	straight, correct
rēctā (viā)	straight
re-cumbere -cubuisse	lie down
red-dere -didisse -ditum	give back, give
red-imere -ēmisse -ēmptum	ransom
red-īre -eō -iisse -itum	go back, return
re-dūcere	lead back, bring back
re-ferre rettulisse re-lātum	bring back, return
regere rēxisse rēctum	direct, guide, govern
regiō -ōnis *f*	region, district
rēgnāre	reign, rule
rēgula -ae *f*	ruler
re-linquere -līquisse -lictum	leave
reliquus -a -um	remaining, left
re-manēre	remain, stay behind
rēmigāre	row
re-minīscī +*gen*/*acc*	recollect
re-mittere	send back
re-movēre	remove
rēmus -ī *m*	oar
repente	suddenly
reperīre repperisse -rtum	find
re-pōnere	put back
re-prehendere	blame, censure
re-pugnāre	fight back, resist
re-quiēscere	rest
re-quīrere -sīvisse -sītum	seek, ask
rēs reī *f*	thing, matter, affair
re-sistere -stitisse +*dat*	halt, resist
re-spondēre -disse -ōnsum	answer
respōnsum -ī *n*	answer
rēte -is *n*	net
re-tinēre -uisse -tentum	hold back
re-trahere	pull back, bring back
re-venīre	come back
revertī -tisse -sum	return, come back
re-vocāre	call back, revoke
rēx rēgis *m*	king
rīdēre -sisse -sum	laugh, make fun of
rīdiculus -a -um	ridiculous
rigāre	irrigate
rīpa -ae *f*	bank
rīsus -ūs *m*	laughter, laugh
rīvus -ī *m*	brook
rogāre	ask, ask for
rogitāre	ask (repeatedly)
Rōmānus -a -um	Roman
rosa -ae *f*	rose
ruber -bra -brum	red
rubēre	be red, blush
rudis -e	crude, rude
rūmor -ōris *m*	rumor
rumpere rūpisse ruptum	break
rūrī *loc*	in the country
rūrsus	again
rūs rūris *n*	the country
rūsticus -a -um	rural, rustic, farm-

S

sacculus -ī *m*	purse
saccus -ī *m*	sack
sacerdōs -ōtis *m/f*	priest, priestess
saeculum -ī *n*	century
saepe	often
saevus -a -um	fierce, cruel
sagitta -ae *f*	arrow
sāl salis *m*	salt, wit
salīre -uisse	jump
salūs -ūtis *f*	safety, well-being
salūtem dīcere +*dat*	greet
salūtāre	greet
salvāre	save
salvē -ēte	hallo, good morning
salvēre iubēre	greet
salvus -a -um	safe, unharmed
sānāre	heal, cure
sānē	certainly, quite
sanguis -inis *m*	blood
sānus -a -um	healthy, well
sapere -iō -iisse	be wise, have sense
sapiēns -entis *adi*	wise
satis	enough, rather
saxum -ī *n*	rock
scaena -ae *f*	scene, stage
scaenicus -a -um	theatrical
scalpellum -ī *n*	scalpel, surgical knife
scamnum -ī *n*	stool
scelestus -a -um	criminal, wicked
scelus -eris *n*	crime
scīlicet	of course

scindere -idisse -issum	tear, tear up
scīre	know
scrībere -psisse -ptum	write
scūtum -ī *n*	shield
sē sibi	himself
secāre -uisse -ctum	cut
secundum *prp +acc*	along
secundus -a -um	second, favorable
sed	but
sē-decim	sixteen
sedēre sēdisse	sit
sella -ae *f*	stool, chair
semel	once
sēmen -inis *n*	seed
semper	always
senex senis *m*	old man
sēnī -ae -a	six (each)
sententia -ae *f*	opinion, sentence
sentīre sēnsisse sēnsum	feel, sense, think
septem	seven
September -bris (mēnsis)	September
septen-decim	seventeen
septentriōnēs -um *m pl*	north
septimus -a -um	seventh
septin-gentī -ae -a	seven hundred
septuāgintā	seventy
sequī secūtum	follow
serēnus -a -um	clear, cloudless
serere sēvisse satum	sow, plant
sērius -a -um	serious
sermō -ōnis *m*	talk, conversation
servāre	preserve, save
servīre *+dat*	be a slave, serve
servitūs -ūtis *f*	slavery
servus -ī *m*	slave, servant
ses-centī -ae -a	six hundred
sēsē	himself
sēstertius -ī *m*	sesterce (coin)
seu *v.* sī-ve/seu	
sevērus -a -um	stern, severe
sex	six
sexāgintā	sixty
sexiēs	six times
Sextīlis -is (mēnsis)	August
sextus -a -um	sixth
sī	if
sīc	in this way, so, thus
siccus -a -um	dry
sīc-ut	just as, as
signāre	mark, seal
significāre	indicate, mean
significātiō -ōnis *f*	meaning, sense
signum -ī *n*	sign, seal, statue
silentium -ī *n*	silence
silēre	be silent
silva -ae *f*	wood, forest
similis -e	similar, like
simul	together, at the same time
simul atque *+perf*	as soon as
sīn	but if
sine *prp +abl*	without
sinere sīvisse situm	let, allow
singulī -ae -a	one (each), each
sinister -tra -trum	left; *f* the left (hand)
sinus -ūs *m*	fold (of toga)
sī-quidem	seeing that, since
sitis -is *f*	thirst
situs -a -um	situated
sī-ve/seu	or, or if
s.… s.	whether… or
sōl -is *m*	sun
solēre -itum esse	be accustomed
solum -ī *n*	soil, ground, floor
sōlum *adv*	only
sōlus -a -um	alone, lonely
solvere -visse solūtum	untie, discharge, pay
nāvem solvere	cast off, set sail
somnus -ī *m*	sleep
sonus -ī *m*	sound, noise
sordēs -ium *f pl*	dirt
sordidus -a -um	dirty, mean, base
soror -ōris *f*	sister
spargere -sisse -sum	scatter
speciēs -ēī *f*	appearance, aspect, sort
spectāre	watch, look at
spectātor -ōris *m*	spectator
speculum -ī *n*	mirror
spērāre	hope (for)
spēs -eī *f*	hope
-spicere -iō -exisse -ectum	
spīrāre	breathe
stāre stetisse	stand
statim	at once
statuere -uisse -ūtum	fix, determine
stēlla -ae *f*	star
sternere strāvisse strātum	spread
stilus -ī *m*	stylus
stipendium -ī *n*	soldier's pay, service
strepitus -ūs *m*	noise, din
studēre *+dat*	devote oneself to
studiōsus -a -um (*+gen*)	interested (in)
studium -ī *n*	interest, study
stultus -a -um	stupid, foolish
stupēre	be aghast
suādēre -sisse *+dat*	advise
sub *prp +abl/acc*	under, near
sub-īre -eō -iisse	go under, undergo
subitō *adv*	suddenly
subitus -a -um	sudden
sub-mergere	sink
sub-urbānus -a -um	near the city
sūmere -mpsisse -mptum	take
summus -a -um *sup*	highest, greatest
super *prp +acc*	on (top of), above
prp +abl	on, about
superbus -a -um	haughty, proud
super-esse	be left, be in excess
superior -ius *comp*	higher, upper, superior
superus -a -um	upper
supplicium -ī *n*	(capital) punishment

suprā *prp +acc, adv*	above
surdus -a -um	deaf
surgere sur-rēxisse	rise, get up
sur-ripere -iō -uisse -reptum	steal
sūrsum	up, upward
suscitāre	wake up, rouse
su-spicere	look up (at)
sus-tinēre	support, sustain, endure
suus -a -um	his/her/their (own)
syllaba -ae *f*	syllable

T

tabella -ae *f*	writing-tablet
tabellārius -ī *m*	letter-carrier
taberna -ae *f*	shop, stall
tabernārius -ī *m*	shopkeeper
tabula -ae *f*	writing-tablet
tacēre	be silent
tacitus -a -um	silent
talentum -ī *n*	talent
tālis -e	such
tam	so, as
tam-diū	so long, as long
tamen	nevertheless, yet
tam-quam	as, like
tandem	at length, at last
tangere tetigisse tāctum	touch
tantum -ī *n*	so much
alterum tantum	twice as much
tantum *adv*	so much, only
tantun-dem	just as much
tantus -a -um	so big, so great
tardus -a -um	slow, late
tata -ae *m*	daddy
taurus -ī *m*	bull
tēctum -ī *n*	roof
temerārius -a -um	reckless
tempestās -ātis *f*	storm
templum -ī *n*	temple
tempus -oris *n*	time
tenebrae -ārum *f pl*	darkness
tenebricōsus -a -um	dark
tenēre -uisse -ntum	hold, keep (back)
tenuis -e	thin
ter	three times
tergēre -sisse -sum	wipe
tergum -ī *n*	back
ternī -ae -a	three (each)
terra -ae *f*	earth, ground, country
terrēre	frighten
terribilis -e	terrible
tertius -a -um	third
testis -is *m/f*	witness
theātrum -ī *n*	theater
tībiae -ārum *f pl*	flute
tībīcen -inis *m*	flute-player
timēre	fear, be afraid (of)
timidus -a -um	fearful, timid
timor -ōris *m*	fear
titulus -ī *m*	title
toga -ae *f*	toga
togātus -a -um	wearing the toga
tollere sus-tulisse sub-lātum	raise, lift, pick up, remove, take away
tonitrus -ūs *m*	thunder
tot *indēcl*	so many
totiēs	so many times
tōtus -a -um	the whole of, all
trā-dere -didisse -ditum	hand over, deliver
trahere -āxisse -actum	drag, pull
tranquillitās -ātis *f*	calmness
tranquillus -a -um	calm, still
trāns *prp +acc*	across, over
trāns-ferre	transfer, transport
trāns-īre -eō -iisse -itum	cross, pass
tre-centī -ae -a	three hundred
trē-decim	thirteen
tremere -uisse	tremble
trēs tria	three
trīcēsimus -a -um	thirtieth
trīclīnium -ī *n*	dining-room
trīgintā	thirty
trīnī -ae -a	three
trīstis -e	sad
trīstitia -ae *f*	sadness
tū tē tibi	you, yourself
tuērī tūtum	guard, protect
tum	then
tumultuārī	make an uproar
tumultus -ūs *m*	uproar
tunc	then
tunica -ae *f*	tunic
turba -ae *f*	throng, crowd
turbāre	stir up, agitate
turbidus -a -um	agitated, stormy
turgid(ul)us -a -um	swollen
turpis -e	ugly, foul
tūtus -a -um	safe
tuus -a -um	your, yours
tyrannus -ī *m*	tyrant

U

ubi	where
ubi prīmum +*perf*	as soon as
ubī-que	everywhere
ūllus -a -um	any
nec/neque ūllus	and no
ulterior -ius *comp*	farther, more distant
ultimus -a -um *sup*	most distant, last
ultrā *prp +acc*	beyond
ululāre	howl
umbra -a *f*	shade, shadow
umerus -ī *m*	shoulder
ūmidus -a -um	wet, moist
umquam	ever
nec/neque umquam	and never
ūnā *adv*	together
unde	from where
ūn-dē-centum	ninety-nine
ūn-decim	eleven

ūndecimus -a -um	eleventh
ūn-dē-trīgintā	twenty-nine
ūn-dē-vīgintī	nineteen
ūnī -ae -a	one
ūniversus -a -um	the whole of, entire
ūnus -a -um	one, only
urbānus -a -um	of the city, urban
urbs -bis *f*	city
ūrere ussisse ustum	burn
ūsque	up (to), all the time
ut	like, as
ut +*coni*	that, in order that, to
uter utra utrum	which (of the two)
uter-que utra- utrum-	each of the two, both
ūtī ūsum +*abl*	use, enjoy
utinam	I wish that, if only…!
utrum… an	… or…? whether… or
ūva -ae *f*	grape
uxor -ōris *f*	wife

V

vacuus -a -um	empty
vāgīre	wail, squall
valdē	strongly, very (much)
valē -ēte	farewell, goodbye
valēre	be strong, be well
valētūdō -inis *f*	health
validus -a -um	strong
vallis -is *f*	valley
vāllum -ī *n*	rampart
varius -a -um	varied, different
vās vāsis *n*, *pl* -a -ōrum	vessel, bowl
-ve	or
vehere vēxisse vectum	carry, convey; *pass* ride, sail, travel
vel	or
velle volō voluisse	want, be willing
vēlōx -ōcis *adi*	swift, rapid
vēlum -ī *n*	sail
vel-ut	like, as
vēna -ae *f*	vein
vēn-dere -didisse	sell
venīre vēnisse ventum	come
venter -tris *m*	belly, stomach
ventus -ī *m*	wind
venustus -a -um	charming
vēr vēris *n*	spring
verbera -um *n pl*	lashes, flogging
verberāre	beat, flog
verbum -ī *n*	word, verb
verērī	fear
vērō	really, however, but
neque/nec vērō	but not
versārī	move about, be present
versiculus -ī *m*	short verse
versus -ūs *m*	line, verse
versus: ad… versus	toward
vertere -tisse -sum	turn
vērum	but
vērus -a -um	true; *n* truth
vesper -erī *m*	evening
vesperī *adv*	in the evening
vester -tra -trum	your, yours
vestīgium -ī *n*	footprint, trace
vestīmentum -ī *n*	garment, clothing
vestīre	dress
vestis -is *f*	clothes, cloth
vestrum *gen*	of you
vetāre	forbid
vetus -eris *adi*	old
via -ae *f*	road, way, street
vīcēsimus -a -um	twentieth
victor -ōris *m*, *adi*	conqueror, victorious
victōria -ae *f*	victory
vidēre vīdisse vīsum	see; *pass* seem
vigilāre	be awake
vigilia -ae *f*	night watch (I-IV)
vīgintī	twenty
vīlis -e	cheap
vīlla -ae *f*	country house, villa
vincere vīcisse victum	defeat, overcome, win
vincīre vīnxisse vīnctum	tie
vīnea -ae *f*	vinyard
vīnum -ī *n*	wine
vir -ī *m*	man, husband
vīrēs -ium *f pl*	strength
virga -ae *f*	rod
virgō -inis *f*	maiden, young girl
virtūs -ūtis *f*	valor, courage
vīs, *acc* vim, *abl* vī	force, violence, power
viscera -um *n pl*	internal organs
vīsere -sisse	go and see, visit
vīta -ae *f*	life
vītāre	avoid
vītis -is *f*	vine
vīvere vīxisse	live, be alive
vīvus -a -um	living, alive
vix	hardly
vocābulum -ī *n*	word
vōcālis -is *f*	vowel
vocāre	call, invite
volāre	fly
voluntās -ātis *f*	will
vorāgō -inis *f*	abyss, whirlpool
vorāre	swallow, devour
vōs vōbīs	you, yourselves
vōx vōcis *f*	voice
vulnerāre	wound
vulnus -eris *n*	wound
vultus -ūs *m*	countenance, face

Z

zephyrus -ī *m*	west wind

GRAMMATICAL TERMS

LATIN	ABBREVIATIONS	ENGLISH
ablātīvus (cāsus)	*abl*	ablative
accūsātīvus (cāsus)	*acc*	accusative
āctīvum (genus)	*āct*	active
adiectīvum (nōmen)	*adi*	adjective
adverbium -ī *n*	*adv*	adverb
appellātīvum (nōmen)		appellative
cāsus -ūs *m*		case
comparātiō -ōnis *f*		comparison
comparātīvus (gradus)	*comp*	comparative
coniugātiō -ōnis *f*		conjugation
coniūnctiō -ōnis *f*	*coni*	conjunction
coniūnctīvus (modus)	*coni*	subjunctive
datīvus (cāsus)	*dat*	dative
dēclīnātiō -ōnis *f*	*dēcl*	declension
dēmōnstrātīvum (prōnōmen)		demonstrative
dēpōnentia (verba)	*dēp*	deponent
fēminīnum (genus)	*f*, *fēm*	feminine
futūrum (tempus)	*fut*	future
futūrum perfectum (tempus)	*fut perf*	future perfect
genetīvus (cāsus)	*gen*	genitive
genus (nōminis/verbī)		gender/voice
gerundium -ī *n*/**gerundīvum** -ī *n*		gerund/gerundive
imperātīvus (modus)	*imp*, *imper*	imperative
imperfectum (tempus praeteritum)	*imperf*	imperfect
indēclinābile (vocābulum)	*indēcl*	indeclinable
indēfīnītum (prōnōmen)		indefinite
indicātīvus (modus)	*ind*	indicative
īnfīnītīvus (modus)	*īnf*	infinitive
interiectiō -ōnis *f*		interjection
interrogātīvum (prōnōmen)		interrogative
locātīvus (cāsus)	*loc*	locative
masculīnum (genus)	*m*, *masc*	masculine
modus (verbī)		mode
neutrum (genus)	*n*, *neutr*	neuter
nōminātīvus (cāsus)	*nōm*	nominative
optātīvus (modus)		optative
pars ōrātiōnis		part of speech
participium -ī *n*	*part*	participle
passīvum (genus)	*pass*	passive
perfectum (tempus praeteritum)	*perf*	perfect
persōna -ae *f*	*pers*	person
persōnāle (prōnōmen)		personal
plūrālis (numerus)	*pl*, *plūr*	plural
plūsquamperfectum (tempus praet.)	*plūsqu*	pluperfect
positīvus (gradus)	*pos*	positive
possessīvum (prōnōmen)		possessive
praepositiō -ōnis *f*	*prp*	preposition
praesēns (tempus)	*praes*	present
praeteritum (tempus)	*praet*	preterite, past tense
prōnōmen -inis *n*	*prōn*	pronoun
proprium (nōmen)		proper name
relātīvum (prōnōmen)	*rel*	relative
singulāris (numerus)	*sg*, *sing*	singular
superlātīvus (gradus)	*sup*	superlative
supīnum		supine
tempus (verbī)		tense
verbum	*vb*	verb
vocātīvus (cāsus)	*voc*	vocative

LINGUA LATINA is a complete, universal series that allows students to read and understand Latin immediately. All words and forms are made clear in the context of reading, illustrations, or marginal notes.

The series itself consists of a first year book, *Part I: Familia Romana* covering the essentials of Latin grammar and 1500 vocabulary words through a story of a Latin family in the 2nd Century A.D. The second book, *Part II: Roma Aeterna*, covers Roman History and the city of Rome, including a prose version of Vergil's *Aeneid I-IV*, adapted texts from Livy, and unadapted texts from Livy, Aulus Gellius, Nepos, Sallust, Cicero and Horace. Further information can be found on this widely adopted series at `www.pullins.com/txt/LinguaLatina.htm`.

Focus Publishing/R. Pullins Company
Newburyport MA

ISBN 1-58510-049-8
9 781585 100491

Hans H. Ørberg

LINGVA LATINA

PER SE ILLVSTRATA

Pars II
Roma Aeterna

LINGVA LATINA PER SE ILLVSTRATA II
ROMA AETERNA

HANS H. ØRBERG

LINGVA LATINA

PER SE ILLVSTRATA

PARS II

ROMA AETERNA

DOMVS LATINA

ANNO MMIII

LINGVA LATINA
PER SE ILLVSTRATA

Pars I:
Familia Romana (978-1-58510-201-3); hard cover (978-1-58510-238-5)
Latine Disco: Student's Manual (978-1-58510-050-7)
Grammatica Latina (978-1-58510-223-5)
Exercitia Latina I (978-1-58510-212-9)
Latin-English Vocabulary (978-1-58510-049-1)
Lingva Latina: Familia Romana CD-ROM for PC (87-90696-08-5)
Exercitia Latina I CD-ROM for PC (978-87-90696-10-8)

Pars II:
Roma Aeterna (978-1-58510-233-4); hardcover (978-1-58510-314-0)
Exercitia Latina II (978-1-58510-067-5)
Indices (87-997016-9-3)
Instructions for Part II (978-1-58510-055-2)
Latin-English Vocabulary (978-1-58510-052-1)
Lingva Latina: Roma Aeterna CD-ROM For PC (87-90696-09-3)
Exercitia Latina II CD-ROM for PC (978-87-90696-12-2)

Ancillaries:
CD-ROM for Mac, contains Familia Romana, Roma Aeterna, Exercitia Latina I & II (978-87-90696-13-
Caesaris: Commentarii De Bello Gallico (87-90696-06-9)
Colloqvia Personarvm (978-1-58510-156-6)
Menaechmi ex Plavti Comoedia (1-58510-051-X)
P. Vergilii Maronis: Aeneis, Libros I et IV (978-87-90696-17-7)
Petronivs: Cena Trimalchionis (87-90696-04-2)
Plavtus: Amphitryo (87-997016-7-7)
Sallustius & Cicero: Catilina (87-90696-11-5)
Sermones Romani (97-90696-07-7)

For College Students:
Lingva Latina: A College Companion (978-1-58510-191-7)

For further information on the complete series and new titles, visit www.pullins.com.

Illustrations by Peer Lauritzen

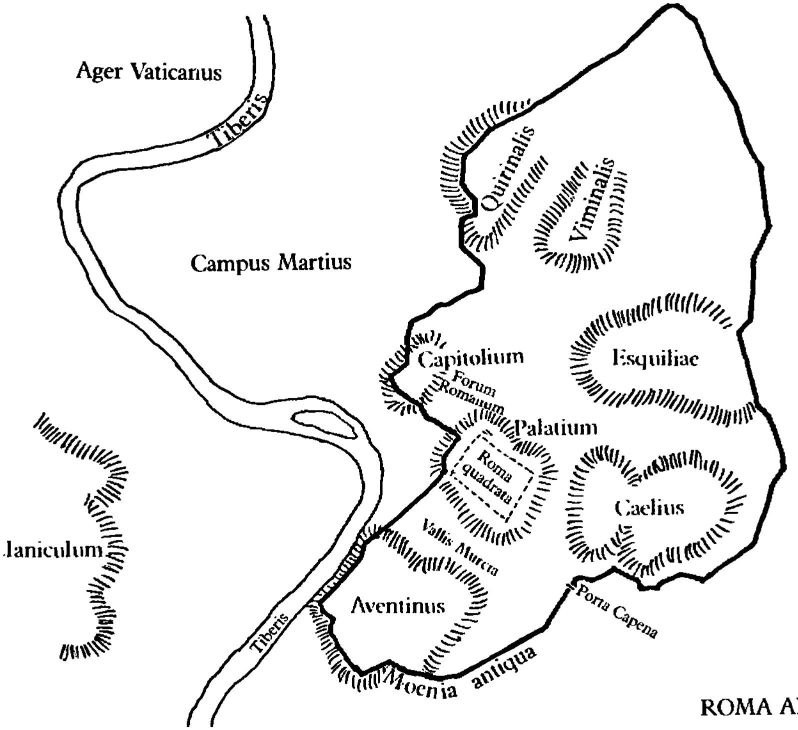
Hardcover ISBN: 978-1-58510-314-0
Paperback ISBN: 978-1-58510-233-4

Distributed by Focus Publishing / R Pullins Company, PO Box 369, Newburyport, MA 01950 (www.pullins.com) with permission of Domus Latina.

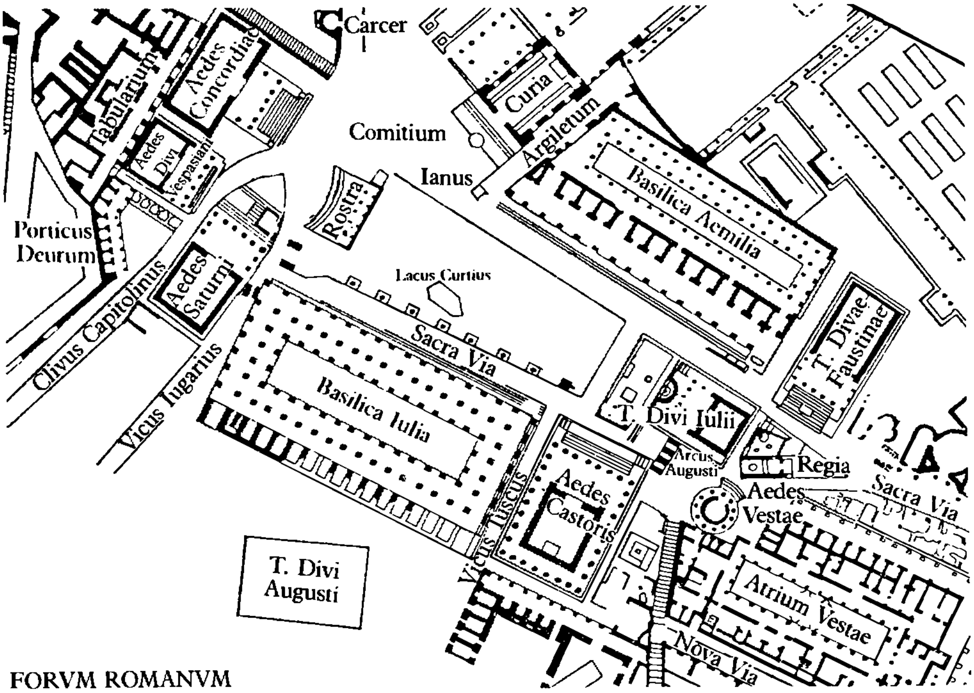
10 9 8 7 6 5 4 3 2 1 0

0808TS

INDEX CAPITVLORVM

ROMA ANTIQVA

FORVM ROMANVM

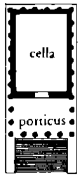
Terrārum dea gentiumque Rōma,
cui pār est nihil et nihil secundum
[*Mārtiālis XII.8*]

ROMA AETERNA

Palātium et Capitōlium

Urbs Rōma in rīpā Tiberis flūminis sita est vīgintī mīlia passuum ā marī. Hōc locō flūmen facile trānsītur, et collēs propinquī bene mūnīrī possunt. Moenia Rōmāna antīqua septem collēs sīve montēs complectuntur, quōrum haec sunt nōmina: Palātium, Capitōlium, Aventīnus, Caelius, Ēsquiliae, Vīminālis, Quirīnālis. Ā colle Quirīnālī et ā monte Capitōlīnō ūsque ad Tiberim flūmen campus Mārtius patet.

Palātium prīmum mūnītum est, sed ea moenia quadrāta quibus Rōmulus, prīmus rēx Rōmānōrum, Palātium mūnīvisse dīcitur iam prīdem periērunt, neque ūlla casa restat ex illā urbe antīquissimā, quae ā fōrmā moenium 'Rōma quadrāta' appellābātur, praeter 'casam Rōmulī' strāmentō tēctam. Posteā Rōmānī nōbilissimī in Palātiō habitāvērunt, ibique post Iūliī Caesaris aetātem Augustus, Tiberius, Caligula aliīque prīncipēs Rōmānī domōs magnificās sibi aedificāvērunt. Omnium

fōrma templī

complectī : cingere

Capitōlīnus -a -um < Capitōlium

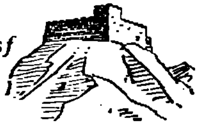

fōrma quadrāta

[annō 753 a. C.: ante Chrīstum (nātum)]

casa -ae *f* = parva domus pauper
re-stāre = reliquus esse, superesse
tegere tēxisse tēctum = operīre

strāmentum -ī *n*
casa

magnificus, *comp* -ficentior, *sup* -ficentissimus
Palātīnus -a -um < Palātium

arx arcis *f*

firmus -a -um = quī frangī nōn potest, validus

summum Iāniculum = summa Iāniculī pars
trāns (↔ cis) = ultrā
arduus, *comp* magis a., *sup* māximē a.

praecipitāre = prōicere (capite prīmō)
sacer -cra -crum: (locus) s. = ubi diī adōrantur
clārus = nōbilis

L. = Lūcius (praenōmen)

sacrāre = sacrum facere et deō trādere
ex-pellere -pulisse -pulsum
cōnsul -is *m*

[annō 509 a. C.]

augustus -a -um = deō dignus, magnificus

dea: *pl dat/abl* -ābus
cōn-secrāre = sacrāre
tertium *adv*
incendium -ī *n* = ignis quō domus cōnsūmitur
re-ficere -fēcisse -fectum < -facere
[annō 82 p. C.: post Chrīstum (nātum)]

splendēre = clārē lūcēre

vērō magnificentissima est domus illa ā Domitiānō prīncipe in colle Palātīnō aedificāta, quae vocātur 'domus Augustāna'.

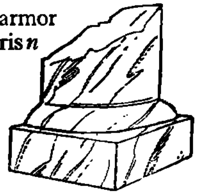
Ea Capitōliī pars quae spectat ad septentriōnēs, ardua atque mūrīs firmīs mūnīta, Arx dīcitur. Nec vērō 'arx' nōmen huius montis proprium est, nam aliī quoque montēs arduī nātūrā et opere mūnītī 'arcēs' dīcuntur, ut summum Iāniculum, quod trāns Tiberim situm est. Locus in Capitōliō māximē arduus appellātur saxum Tarpēium, dē quō ōlim hominēs scelestī suppliciī causā praecipitābantur.

In monte Capitōlīnō, quī prae cēterīs sacer habētur, multa sunt aedificia sacra, quōrum clārissimum est templum Iovis Optimī Māximī. Hoc templum prīmum aedificāvit L. Tarquinius Superbus, septimus et ultimus rēx Rōmānōrum. Ille vērō, cum nōndum sacrāvisset novum templum, Rōmā expulsus est ā L. Iūniō Brūtō, atque prō rēge duo cōnsulēs populō Rōmānō praepositī sunt. Nōn rēx igitur, sed cōnsul Rōmānus hoc templum augustum Iovī Optimō Māximō, summō deō populī Rōmānī, et Iūnōnī et Minervae, duābus māximīs deābus, cōnsecrāvit. Deinde idem templum iterum et tertium sacrātum est, cum post incendia refectum esset. Postrēmō Domitiānus templum Iovis Capitōlīnī incendiō cōnsūmptum refēcit atque tantīs dīvitiīs exōrnāvit ut nihil magnificentius fierī posset: aurō et gemmīs splendet tēctum, quod plūrimīs columnīs ē

marmore pulcherrimō factīs sustinētur; intus in cellā, post forēs aurō opertās, ingēns simulācrum Iovis in altā sēde sedentis positum est. Ad hoc templum imperātor victor post triumphum ascendit, ut Iovī Optimō Māximō sacrificium faciat, dum ducēs hostium, quī in triumphō ante currum imperātōris ductī sunt, ad supplicium trāduntur.

cella -ae *f* = locus in templō clausus
operīre -uisse -rtum
simulācrum -ī *n* = imāgō, signum
sēdēs -is *f* = locus ubi aliquis sedet
sacrificium -ī *n*: s. facere = bovem/ovem/porcum occīdere et deō offerre

marmor -oris *n*

triumphus -ī *m*

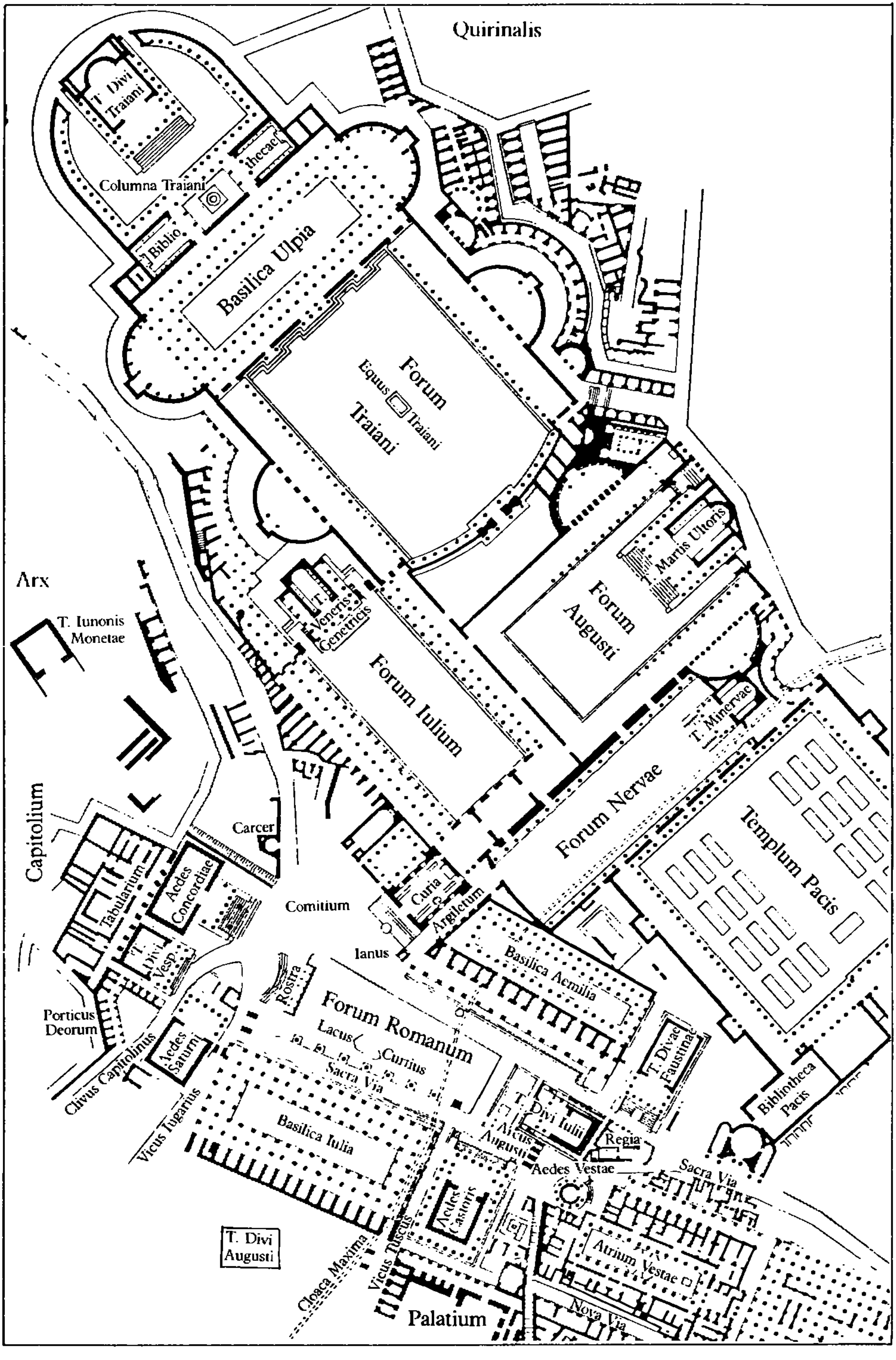
In summā Arce templum Iūnōnis Monētae situm est, in quō nummī ē metallīs pretiōsīs, aurō, argentō, aere, efficiuntur atque imāginibus imprimuntur. In īnfimō Capitōliō est Tabulārium, id est amplum aedificium in quō tabulae et litterae pūblicae servantur.

Monēta -ae *f*: cognōmen Iūnōnis
metallum -ī *n*
aes aeris *n* = metallum ferrō pretiōsius ex quō assēs efficiuntur
amplus -a -um = magnus, lātus et altus
servāre = salvum cūstōdīre

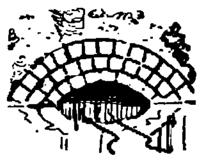
Forum Rōmānum

Īnfrā Capitōlīnum Palātīnumque collem est forum Rōmānum. In eā valle ōlim magna palūs erat, quae tum dēmum siccāta est cum aqua palūdis in flūmen dēdūcerētur per cloācam subterrāneam quae appellātur 'cloāca

palūs -ūdis *f* = locus ūmidus
siccāre = siccum facere
dē-dūcere
cloāca -ae *f* = fossa tēcta
sub-terrāneus -a -um = sub terrā situs

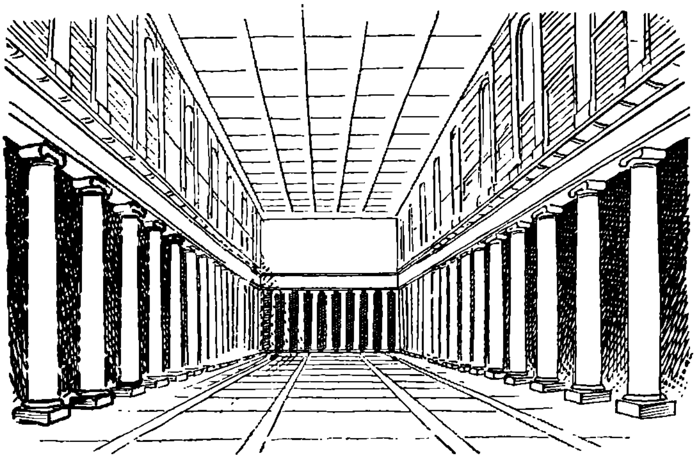

Quirinalis
T. Divi Traiani
thecae
Columna Traiani
Biblio
Basilica Ulpia
Forum Traiani
Equus Traiani
Arx
T. Iunonis Monetae
T. Veneris Genetricis
Forum Iulium
Forum Augusti
Martis Ultoris
T. Minervae
Forum Nervae
Templum Pacis
Capitolium
Carcer
Tabularium
Aedes Concordiae
Comitium
Curia
Argiletum
T. Divi Vesp.
Ianus
Rostra
Basilica Aemilia
Forum Romanum
Lacus Curtius
Sacra Via
Porticus Deorum
Clivus Capitolinus
Aedes Saturni
Vicus Iugarius
Basilica Iulia
T. Divae Faustinae
T. Divi Iulii
Arcus Augusti
Regia
Bibliotheca Pacis
Aedes Vestae
Sacra Via
Aedes Castoris
Atrium Vestae
T. Divi Augusti
Cloaca Maxima
Vicus Tuscus
Nova Via
Palatium

Māxima'. Postrēmus siccātus est locus in mediō forō quī 'lacus Curtius' dīcitur ā nōmine equitis cuiusdam quī sē armātum cum equō suō in vorāginem ibi factam praecipitāvisse nārrātur.

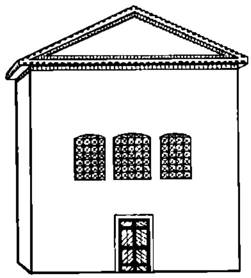

cloāca Māxima

Magnus numerus hominum cotīdiē convenit in forum Rōmānum, locum urbis celeberrimum, quī multīs aedificiīs pūblicīs et sacrīs cingitur. Aedificia pūblica

celeber -bris -bre: (locus) c. = quō multī conveniunt

basilica -ae *f*

Cūria -ae *f*

amplissima sunt duae basilicae, Aemilia et Iūlia. Basilica est aedificium pūblicum in quō et alia multa negōtia aguntur et iūs inter cīvēs dīcitur. Antequam illae basilicae exstrūctae sunt, tabernae in forō erant: tabernae veterēs eō locō ubi basilica Iūlia sita est, tabernae novae in locō basilicae Aemiliae. Nunc autem mercēs in vīcīs et in aliīs forīs vēneunt.

ex-struere -ūxisse -ūctum = aedificāre

vīcus -ī *m* = pars urbis, viae domūsque
vēn-īre -eunt -iisse = vēndī (*pass*)

Iūxtā basilicam Aemiliam, in eā forī parte quae dīcitur Comitium, locāta est Cūria, id est aedificium quō senātus Rōmānus convenīre solet. Senātus cōnstat ex

locāre (< locus) = pōnere; locātus = situs

senātus -ūs *m*

senātor -ōris *m*

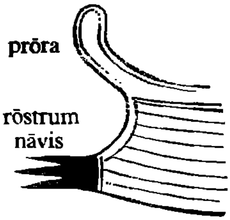
rēs pūblica = rēs omnium cīvium commūnis

ōrātor -ōris *m*

rōstrum -ī *n*

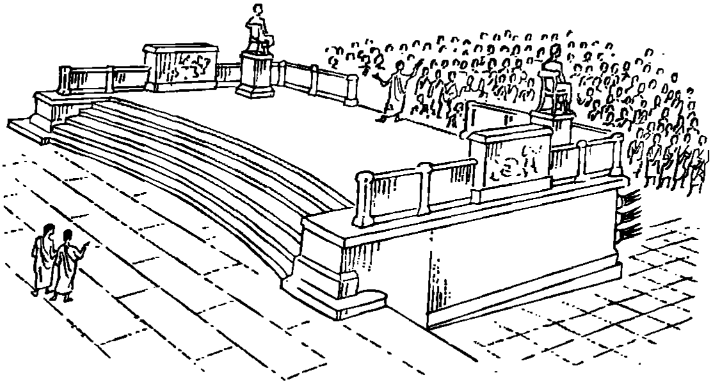
Rōstra -ōrum *n*

prōra -ae *f* = pars nāvis prior (↔ puppis)
illūstris -e = clārus, nōbilis
ōrātiōnem habēre = verba facere
M. = Mārcus

Cicerō -ōnis *m*

dē-struere -ūxisse -ūctum ↔ exstruere

sescentīs senātōribus, cīvibus nōbilissimīs, quī ante Caesaris aetātem summam potestātem in rē pūblicā Rōmānā tenēbant. Tunc vērō in antīquam cūriam Hostīliam, quae paulum ad septentriōnēs extrā Comitium sita erat, senātōrēs convocābantur. Via celebris quae inter Cūriam et basilicam Aemiliam in forum exit Argīlētum nōminātur.

Ante Comitium est locus superior ex quō ōrātōrēs verba faciunt ad populum. 'Rōstra' nōmen est huius locī, quia rōstrīs nāvium captārum ōrnātur ('rōstrum' enim vocantur eae hastae ferreae quae ē prōrā nāvis longae ēminent velut rōstrum avis). Multī ōrātōrēs illūstrēs in Rōstra ascendērunt, ut ōrātiōnēs ad populum habērent, neque vērō haec Rōstra sunt unde M. Tullius Cicerō, ōrātor omnium quī Rōmae fuērunt illūstrissimus, ōrātiōnēs habuit, nam Rōstra antīqua, quae in ipsō Comitiō posita erant, simul cum cūriā antīquā ā Iūliō Caesare dēstrūcta sunt cum nova cūria aedificārētur.

Ex aedibus sacrīs forī Rōmānī minima quidem, sed veterrima est aedēs Iānī, quae ad īnfimum Argīlētum sita est. Illa aedēs duās iānuās vel portās habet, quae tum dēmum clauduntur cum per tōtum imperium populī Rōmānī terrā marīque pāx facta est — id quod per septingentōs annōs inter Rōmulum et Augustum bis tantum ēvēnit. Augustus vērō, cum ad Actium, prōmunturium Ēpīrī, classem M. Antōniī vīcisset, Iānum tertium claudī iussit.

In contrāriā forī parte est aedēs Vestae antīquissima, quae fōrmam habet rotundam, nōn quadrātam. Vesta est dea focī rērumque domesticārum, in cuius aede ignis aeternus ārdet neque ūllum deae simulācrum inest. Sex virginēs Vestālēs ex fīliābus Rōmānōrum illūstrium ēlēctae dīligenter cūrant nē ignis Vestae umquam exstinguātur, namque ignis ille semper ārdēns Rōmam urbem aeternam esse significat. Iūxtā aedem Vestae est ātrium Vestae, id est domus Vestālium, et Rēgia, domus pontificis māximī, in quā ōlim rēgēs Rōmānī habitāvisse dīcuntur. (Pontifex māximus est summus sacerdōs, quī cēterīs omnibus sacerdōtibus Rōmānīs praefectus est; sacerdōtum negōtium est sacrificia facere atque rēs dīvīnās cūrāre.)

Ante Rēgiam est templum C. Iūliō Caesarī cōnsecrātum, quod templum Dīvī Iūliī appellātur. Caesar enim, ut plērīque prīncipēs Rōmānī, post mortem in deōrum numerō habētur et 'dīvus' vocātur. Templum Dīvī Iūliī

aedēs -is *f* = templum
vetus, *comp* veterior, *sup* veterrimus

terrā marīque (*loc* = *abl*) = *in* terrā marīque

ē-venīre = accidere
prōmunturium -ī *n* = mōns in mare ēminēns
Ēpīrus -ī *f*
Iānus = aedēs Iānī

fōrma rotunda

focus -ī *m* = ignis domesticus
domesticus -a -um < domus
aeternus -a -um = perpetuus
Vestālis -e < Vesta
fīlia: *pl dat/abl* -ābus
ex-stinguere -īnxisse -īnctum ↔ accendere

Vestālis -is *f* = virgō Vestālis
rēgia -ae *f* = domus rēgis
pontifex -icis *m*

prae-ficere -fēcisse -fectum = praepōnere

dīvīnus -a -um (< deus) = sacer
C. = Gāius (praenōmen)

dīvus -a -um = dīvīnus

ab Augustō aedificātum est eō ipsō locō ubi corpus Caesaris ā cīvibus lūgentibus cremātum erat postquam M. Antōnius cōnsul ōrātiōne clārissimā amīcum suum mortuum laudāvit.

Ab utrāque parte basilicae Iūliae magna aedēs sita est, ā dextrā sub clīvō Capitōlīnō aedēs Sāturnī, ā sinistrā aedēs Castoris et Pollūcis.

Aedēs Sāturnī est aerārium populī Rōmānī, id est locus ubi pecūnia pūblica dēpōnitur ac servātur. Hoc templum antīquissimum SENATVS POPVLVSQVE ROMANVS INCENDIO CONSVMPTVM RESTITVIT, ut in fronte īnscrīptum est.

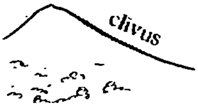
Aedēs Castoris cōnsecrāta est diīs Castorī et Pollūcī, Iovis fīliīs geminīs, quī saepius Rōmānīs in proeliīs auxiliō vēnērunt. Inter hanc aedem et templum Dīvī Iūliī senātus populusque Rōmānus post proelium ad Actium factum Augustō victōrī arcum marmoreum aedificāvit. Templum Dīvī Augustī situm est post basilicam Iūliam.

Īnfrā Capitōlium iūxtā Tabulārium sunt aedēs Concordiae et Dīvī Vespasiānī.

Aedēs Concordiae antīqua eō tempore aedificāta esse dīcitur cum post longam discordiam quae populum Rōmānum dīvīserat in duās factiōnēs inter sē inimīcissimās, patriciōs et plēbēiōs, tandem concordia omnium cīvium restitūta est. Deinde, temporibus Augustī, senātus populusque Rōmānus aedem Concordiae vetustāte

cremāre = ūrere

[annō 44 a. C.]

clīvus -ī *m* = latus montis

Castor -oris *m*
Pollūx -ūcis *m*
aerārium -ī *n* < aes (: pecūnia)
dē-pōnere = pōnere in tūtō locō

re-stituere -uisse -ūtum = reficere
frōns = pars prīma

aedēs Castoris *et Pollūcis*

(fīliī) geminī = duo eōdem diē nātī
auxiliō (*dat*) = ad auxilium

marmoreus -a -um = ē marmore factus

Vespasiānus: prīnceps Rōmānus (mortuus annō 79 p. C.)

[annō 367 a. C.]

factiō -ōnis *f* = pars cīvium quae idem dē rē pūblicā sentit
patriciī -ōrum *m*
plēbēiī -ōrum *m*
concordia -ae *f* ↔ discordia

vetustās -ātis *f* < vetus

collāpsam in meliōrem faciem restituit. Prope aedem Concordiae est Carcer, cuius pars subterrānea, tenebrīs et odōre foeda atque terribilis, Tulliānum appellātur; multī hostēs Rōmānōrum in Tulliānō suppliciō affectī sunt.

Aedēs Dīvī Vespasiānī ā filiīs Titō et Domitiānō aedificāta, ā Domitiānō patrī mortuō dēdicāta est. Iūxtā aedem Dīvī Vespasiānī est porticus duodecim diīs et deābus cōnsecrāta, quōrum simulācra aurāta in porticū stant. Nōmina duodecim deōrum hīs Enniī versibus hexametrīs continentur:

Iūnō, Vesta, Minerva, Cerēs, Dīāna, Venus, Mārs,
Mercurius, Iovi', Neptūnus, Vulcānus, Apollō.

Multae viae ex omnibus urbis partibus in forum ferunt, ut Argīlētum, Sacra via, Nova via, vīcus Tūscus, vīcus Iugārius, atque clīvus Capitōlīnus, quō imperātōrēs triumphantēs in Capitōlium ascendunt. ('Clīvus' dīcitur via quae in clīvō montis facta est.)

In summā Sacrā viā īnfrā clīvum Palātīnum est arcus Titī, dē quō mox dīcendum erit, et templum Iovis Statōris. In hoc templum senātus eō diē convēnit quō Cicerō cōnsul ōrātiōne clārissimā habitā Catilīnam, hostem patriae, ē senātū atque ex urbe expulit.

Vīcus Tūscus forum Rōmānum cum forō Boāriō iungit, id est forum celebre prope Tiberim flūmen ubi bovēs aliaeque pecudēs vēneunt. In ārā Māximā, quae in forō Boāriō locāta est, sacrificia Herculī, deō Graecō,

col-lābī -lāpsum = ad terram lābī
faciēs = fōrma

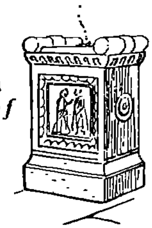
odor -ōris *m* = quod per nāsum sentītur

dēdicāre = sacrāre

porticus -ūs *f* = ordō columnārum tēctus
aurātus -a -um = aurō opertus

Cerēs -eris *f*
Diāna/Dīāna -ae *f*
Iovi': Iovis (*nōm*) = Iuppiter

vīcus = via quae per vīcum fert
triumphāre = triumphum agere

āra -ae *f*

Stator -ōris *m*: cognōmen Iovis
[annō 63 a. C.]

boārius -a -um < bōs

pecus -udis *f* = bēstia quā ūtitur agricola

cōn-stituere -uisse -ūtum = locāre (rem novam), prīmum facere

[*Fāstī I.581–582*]

inter-icere -iēcisse -iectum < -iacere; inter-iectus esse = interesse

re-novāre = novum (dēnuō) facere

capere = continēre (in sē habēre) posse

[annō 220 a. C.]

(viam) mūnīre = aedificāre, facere

Cn. = Gnaeus (praenōmen)

[annō 55 a. C.]

theātrum aedificandum cūrāre = cūrāre ut theātrum aedificētur

statua -ae *f* = signum hominis

[annō 44 a. C.]

īdūs Mārtiae = diēs xv mēnsis Mārtiī

superāre = vincere

Pharsālus -ī *f*

in-cendere -cendisse -cēnsum = accendere

fīunt. Herculēs enim antīquīs temporibus bovēs fōrmōsōs in hunc locum ēgit

cōnstituitque sibī quae 'Māxima' dīcitur āram
hīc ubi pars urbis dē bove nōmen habet,

ut versibus nārrat Ovidius.

Urbs marmorea

Extrā forum Rōmānum sunt alia multa aedificia pūblica. Iam veterēs rēgēs Rōmānī in valle Murciā, quae inter Palātium et Aventīnum interiecta est, circum Māximum cōnstituērunt, quī ā Caesare renovātus plūs quam trecentōs passūs longus est et octōgintā mīlia spectātōrum capit. Alter circus posteā in campō Mārtiō aedificātus est et circus Flāminius appellātus ā nōmine C. Flāminiī, quī eōdem tempore viam Flāminiam mūnīvit; tertius circus trāns Tiberim in agrō Vāticānō cōnstitūtus ā prīncipe C. Caligulā. Nōn procul ā circō Flāminiō Cn. Pompēius cōnsul amplissimum theātrum marmoreum aedificandum cūrāvit cum porticū et novā cūriā. In cūriā Pompēiā statua Pompēiī locāta erat, ad cuius pedēs C. Iūlius Caesar ā M. Brūtō, C. Cassiō aliīsque senātōribus necātus est. Id factum est īdibus Mārtiīs quārtō annō postquam Caesar exercitum Pompēiī superāvit in Thessaliā ad oppidum Pharsālum. Post necem Caesaris cūria Pompēia ā populō īrātō incēnsa est.

Caesar autem, priusquam ita necātus est, nōn sōlum vetera opera refēcerat, sed etiam nova cōnstituerat. In

eā urbis parte quae est post Comitium, multīs domibus prīvātīs dēstrūctīs, novum forum fēcerat in quō templum Veneris Genetrīcis situm est. Venus enim ā Iūliō Caesare 'genetrīx' nōminābātur, quia gēns Iūlia ā Venere orta esse dīcitur.

Caesare interfectō C. Octāviānus adulēscēns necem eius ulcīscī cōnstituit, neque vērō id sine auxiliō deōrum, praecipuē Mārtis, fierī posse arbitrābātur. Ergō Mārtī deō templum vōvit priusquam proelium commīsit cum Brūtō et Cassiō. Quibus victīs Octāviānus iūxtā forum Iūlium novum forum cum templō Mārtis incohāvit. Magnum quidem opus fuit, neque brevī tempore perfectum est, nam quadrāgintā dēnique annīs post Caesar Octāviānus Augustus, quō cognōmine tum appellābātur, magnificum illud monumentum victōriae suae Mārtī dēdicāvit. Templum Mārtis Ultōris nōminātum est, quod ille deus mortem Caesaris ultus esse putābātur.

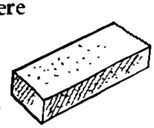
Nēmō prīnceps Rōmānus tot aedificiīs magnificīs Rōmam auxit ōrnāvitque quot Augustus. Nōn sōlum aedēs sacrās vetustāte collāpsās aut incendiīs absūmptās refēcit, sed plūrimās domōs ē lateribus factīs dēstrūxit atque tot et tanta nova opera marmorea aedificāvit ut iūre glōriātus sit 'marmoream sē relinquere urbem quam latericiam accēpisset.' Iūxtā domum suam Palātīnam templum Apollinis fēcit cum porticibus et bibliothēcā Latīnā Graecāque. In campō Mārtiō plūrima opera ex-

genetrīx -īcis *f* = māter
gēns (Iūlia) = cūnctī quibus nōmen commūne est (Iūlius/Iūlia)
orīrī ortum = initium facere

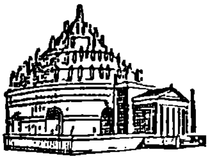
ulcīscī necem Caesaris = pūnīre eōs quī Caesarem necāvērunt
vovēre vōvisse vōtum = (deō) prōmittere
(proelium) com-mittere = incipere
[annō 42 a. C.]
incohāre = aedificāre incipere

monumentum -ī *n* < monēre; m. reī = quod monet dē rē
ultor -ōris *m* = quī ulcīscitur
ulcīscī ultum

augēre -xisse -ctum
ab-sūmere = cōnsūmere, perdere

later -eris *m*

glōriārī = glōriōsē dīcere
latericius -a -um = ē lateribus factus
"marmoream relinquō urbem quam latericiam accēpī"
bibliothēca -ae *f* = locus ubi librī servantur

mausōlēum Augustī

anniversārius -a -um = quī quotannīs fit
mausōlēum -ī *n* = monumentum magnificum mortuō aedificātum
ossa = corpus mortuum
Panthēum (-on) -ī *n*

balneae -ārum *f* = balnea pūblica
thermae -ārum *f* = magnae balneae

imperātor: titulus prīncipis Rōmānī
Nerō -ōnis *m*

ibī-dem = eōdem locō
(corpus) exercēre = movendō parāre

ductus -ūs *m* < dūcere

in-dūcere
[annō 312 a. C.]

longitūdō -inis *f* < longus; habet l.em passuum M = M passūs longus est
11 190 p. [*16,5 km*]

arcuātus -a -um = quī fōrmam arcūs habet

imperāre = imperātor esse

strūxit, ē quibus memoranda sunt haec: porticus ad circum Flāminium, quam ā nōmine sorōris suae porticum Octāviae nōmināvit; theātrum Mārcellī, appellātum ā sorōris fīliō M. Claudiō Mārcellō; āra Pācis, in quā sacerdōtēs virginēsque Vestālēs anniversārium sacrificium facere iussit; mausōlēum Augustī, id est monumentum in quō ossa prīncipis cremāta servantur. Eōdem tempore Panthēum, altum templum rotundum, in campō Mārtiō exstrūctum est ā M. Agrippā, duce illūstrī quī classī Augustī praefectus erat, itemque magnae balneae quae ab eōdem thermae Agrippae vocantur.

Hae prīmae thermae Rōmae fuērunt, sed posteā aliae thermae etiam magnificentiōrēs aedificātae sunt ab imperātōre Nerōne in campō Mārtiō, ā Titō et Trāiānō in Ēsquiliīs. Rōmānī cotīdiē in thermās illās celebrēs lavātum eunt atque ibīdem corpora exercent natandō, currendō, luctandō. Aqua, cuius magna cōpia ā lavantibus cōnsūmitur, ē montibus in thermās dēdūcitur per longōs aquae ductūs, quōrum veterrimus, aqua Appia, in urbem inducta est ab Appiō Claudiō Caecō, quī etiam viam Appiam ā portā Capēnā ūsque ad urbem Capuam mūniendam cūrāvit. Ductus eius habet longitūdinem passuum ūndecim mīlium centum nōnāgintā (ex eō rīvus est subterrāneus passuum ūndecim mīlium centum trīgintā, suprā terram opus arcuātum passuum sexāgintā). Sed ductus clārissimus, aqua Claudia, ab imperātōre Claudiō, quī ante Nerōnem Rōmae imperā-

vit, perfecta est, et habet longitūdinem passuum quādrāgintā sex mīlium quadringentōrum sex (ex eō opus arcuātum passuum sex mīlium quadringentōrum nōnāgintā et ūnīus).

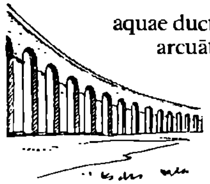
Urbis incendium et domus aurea Nerōnis

Nerōne imperante terribile incendium ā circō Māximō ortum magnam urbis partem absūmpsit. Nerō, cum urbem ārdentem prōspiceret, pulchritūdine flammārum dēlectātus dīcitur iniisse domesticam scaenam et cecinisse Trōiae incendium, sed incertum est num tyrannus ille īnsānus, quī vetera aedificia vīcōsque angustōs contemnēbat, urbem ipse incenderit. Cum sextō dēmum diē ignis exstīnctus esset, ex regiōnibus quattuordecim, in quās Augustus Rōmam dīvīserat, quattuor tantum integrae manēbant, trēs funditus flammīs dēlētae erant, in septem reliquīs pauca tēctōrum vestīgia supererant.

Post incendium, cum tōta vallis quae inter Ēsquiliās et Palātium interiecta est domibus vacua facta esset, Nerō in hāc regiōne domum amplissimam sibi exstrūxit, quae ita aurō atque gemmīs splendēbat ut iūre 'domus aurea' nōminārētur. Longissima porticus ā Sacrā viā ad illam domum splendidam ferēbat. In vestibulō stābat ingēns statua tyrannī ex aere facta, quae Colossus appellābātur. In hortīs Nerōnis, quī ūsque ad montem Caelium patēbant, stāgnum arte factum erat

46 406 p. [*68,6 km*]

6491 p. [*9,6 km*]

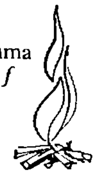

aquae ductus arcuātus

[annō 64 p. C.]
orīrī ortum esse (: prīmum fierī, incipere)
in-īre = intrāre
scaena = locus in theātrō ubi fābula agitur

īn-sānus -a -um = cui mēns sāna nōn est

flamma -ae *f*

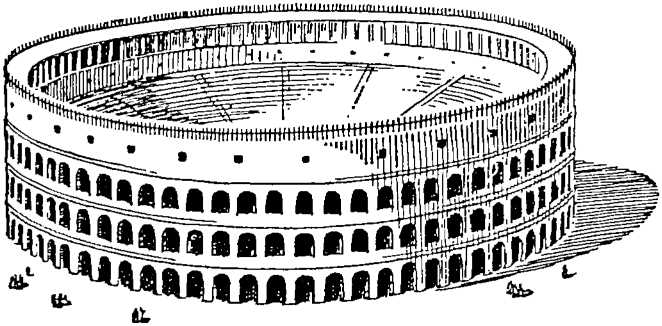

dēlēre -ēvisse -ētum = absūmere, perdere
tēctum : domus
vestīgium : quod reliquum est

splendidus -a -um = splendēns
vestibulum -ī *n* = locus clausus ante iānuam
Colossus -ī *m*: statua Sōlis Rhodī locāta
stāgnum -ī *n* = lacus aquae stantis (: nōn fluentis)

aedificiīs circumdatum atque campīs silvīsque cum multitūdine omnis generis pecudum ac ferārum. Nerō ipse domum suam perfectam ita probāvit ut 'sē' dīceret 'quasi hominem tandem habitāre coepisse!' Hōrum omnium operum nihil paene restat, nam post mortem Nerōnis imperātor T. Flāvius Vespasiānus in locō stāgnī

probāre = probum esse putāre
"quasi homō tandem habitāre coepī!"
T. = Titus (praenōmen)

amphitheātrum Flāvium

clārissimum amphitheātrum exstrūxit, quod ā nōmine prīncipis amphitheātrum Flāvium appellātur; atque Titus et Trāiānus in ipsō locō domūs aureae thermās suās collocāvērunt.

col-locāre = locāre

Imperātōrēs Flāviī

Īdem Vespasiānus duo templa aedificāvit: templum Dīvī Claudiī in Caeliō monte (coeptum quidem ab Agrippīnā, Claudiī uxōre, sed ā Nerōne prope funditus dēstrūctum), et templum Pācis forō proximum. Hoc templum incohātum est cum Titus, fīlius Vespasiānī māior, Iūdaeōs vīcisset atque Hierosolyma, urbem illōrum nōbilissimam, dēlēvisset. In templō Pācis servan-

Flāviī: T. Flāvius Vespasiānus eiusque fīliī
īdem Vespasiānus = Vespasiānus quoque

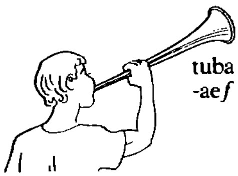

candēlābrum -ī *n*

Hierosolyma -ōrum *n*

tur rēs sacrae quās Titus Iūdaeīs victīs adēmit, in iīs candēlābrum aureum et mēnsa aurāta quae in templō Hierosolymōrum stābat tubaeque argenteae quibus Iūdaeī convocābantur.

ad-imere -ēmisse -ēmptum ↔ dare

tuba -ae *f*

arcus Titī

Postquam imperātor Titus morbō mortuus est, senātus populusque Rōmānus arcum pulcherrimum Dīvō Titō dēdicāvit, quī in summā Sacrā viā positus est. In parte interiōre triumphus Titī dē Iūdaeīs imāginibus illūstrātur: ab alterā parte imperātor laurō ōrnātus currū triumphālī vectus vidētur, ab alterā mīlitēs candēlābrum et tubās Iūdaeōrum ferentēs.

morbus -ī *m* = mala valētūdō
[annō 81 p. C.]

interior -ius *comp* (< intrā) = internus
illūstrāre = illūstrem facere
triumphālis -e < triumphus

Domitiānus, frāter Titī minor, quī post eum imperāvit, templum Iovis Optimī Māximī in Capitōliō refēcit et domum Augustānam in Palātiō aedificāvit, ut suprā dictum est. Inter cētera Domitiānī opera memorandum est stadium in campō Mārtiō factum, ubi iuvenēs Rōmānī cursū sē exercent.

laurus -ī *f*

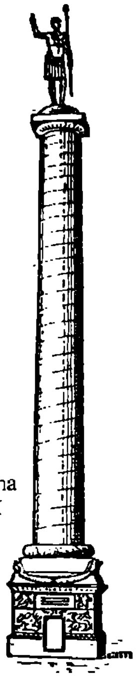

stadium -ī *n* = circus in quō iuvenēs currendō sē exercent

Trāiānus et Hadriānus

[annō 96 p. C.]

Domitiānō interfectō, prīmum M. Coccēius Nerva annum tantum et quattuor mēnsēs imperāvit, deinde M. Ulpius Trāiānus, optimus prīnceps, imperium accēpit. Quōrum uterque novum forum faciendum cūrāvit. Forum Nervae cum templō Minervae situm est inter forum Augustī et templum Pācis. Forum Trāiānī, omnium māximum et splendidissimum, inter Arcem et collem Quirīnālem interiectum est. In mediō forō locāta est statua equī quī ipsum prīncipem vehit. Illa basilica quam Trāiānus forō suō adiūnxit et ā nōmine suō basilicam Ulpiam appellāvit, etiam amplior est quam basilica Iūlia. Iūxtā basilicam Ulpiam, inter duās bibliothēcās ab eōdem prīncipe cōnstitūtās, stat alta columna in quā bella quae Trāiānus in Dāciā gessit plūrimīs imāginibus illūstrantur. In summā columnā statua imperātōris aerea posita est.

columna Trāiānī

aereus -a -um = ex aere factus

[annō 117 p. C.]

P. = Pūblius (praenōmen)

prae-clārus -a -um = prae aliīs clārus, clārissimus

Trāiānō mortuō, imperātor P. Aelius Hadriānus templum praeclārum post basilicam Ulpiam aedificātum Dīvō Trāiānō dēdicāvit. Māxima vērō Hadriānī opera sunt templum Veneris et Rōmae sīve Urbis Aeternae in Veliā situm, id est in colle humilī quī ā Palātiō ad Ēsquiliās versus ēminet; Panthēum novum in campō Mārtiō; ac mausōlēum trāns Tiberim situm. Pōns Aelius, quō Hadriānus mausōlēum suum cum campō Mārtiō iūnxit, māximus et firmissimus est omnium pontium quī in Tiberī factī sunt.

pōns pontis *m*

Antōnīnus Pius, quī post Hadriānum imperāvit, tertiō annō imperiī suī Faustīnam uxōrem perdidit, quae ā senātū cōnsecrāta est. Templum Dīvae Faustīnae dēdicātum — ac deinde, vīcēsimō annō post, Dīvō Antōnīnō — in Sacrā viā situm est iūxtā basilicam Aemiliam.

Orbis caput

Sed satis hōc locō dictum est dē magnitūdine et pulchritūdine urbis Rōmae. Videāmus nunc quōmodo haec urbs mīrābilis ā parvā orīgine ad tantam magnitūdinem tantamque glōriam pervēnerit ut caput orbis terrārum appellētur. Nam, ut dīcit Ovidius:

Hīc ubi nunc Rōma est, orbis caput, arbor et herbae
et paucae pecudēs et casa rāra fuit.

Nunc vērō

Iuppiter, arce suā cum tōtum spectat in orbem,
nīl nisi Rōmānum quod tueātur habet.

Omnium prīmum igitur dīcendum est dē Aenēā, duce Trōiānōrum, ā quō populus Rōmānus orīginem trahit. In carmine praeclārō quod *Aenēis* īnscrībitur, P. Vergilius poēta, quī aetāte Augustī vīxit, rēs ab Aenēā gestās hexametrīs nārrāvit, quam nārrātiōnem proximīs quattuor capitulīs solūtā ōrātiōne sequimur, aliquot Vergiliī versibus servātīs.

perdere = āmittere
cōnsecrāre = Dīvum /Dīvam nōmināre
vīcēsimus -a -um = xx (20.)

orbis = orbis terrārum
magnitūdō -inis *f* < magnus
orīgō -inis *f* < orīrī
[*Fāstī* V.93–94 *et* I.85–86]
arbor : arborēs
casa rāra: paucae casae

cum *ab* arce suā (: ab Capitōliō)
tuērī = intuērī
omnium prīmum = ante omnia
Aenēās -ae *m*
orīginem trahere = ortus esse
Aenēis -idis *f*
liber īnscrībitur = librō titulus est

ōrātiō solūta ↔ versūs

OPERA VRBANA	*annō* a.C.	PRINCIPES ROMANI
Rōma quadrāta	750	Rēgēs (753–509)
Rēgia		Rōmulus rēx
Iānus	700	
Cūria Hostīlia	650	
Pōns Sublicius		
Circus Māximus	600	
Templum et Ātrium Vestae		
	550	
Cloāca Māxima		Tarquinius Superbus rēx
Templum Iovis Capitōlīnī dēdicātum (509)	500	Cōnsulēs (509–)
Aedēs Sāturnī (498), Castoris (484)		
	450	
	400	
Aedēs Concordiae (367)		
Templum Iūnōnis Monētae (344)	350	
Rōstra ōrnāta (338)		
Aqua Appia, Via Appia (312)	300	
Templum Iovis Statōris (294)		
	250	
Circus Flāminius (220)		
	200	
Basilica Aemilia, Pōns Aemilius (179)		
	150	
Porticus XII deōrum (*c* 120)		
	100	
	90	
Templum Iovis Capitōlīnī incēnsum (83)		
Tabulārium (78)	80	
Templum Iovis Capitōlīnī refectum (69)	70	
	60	
Theātrum et Cūria Pompēiī (55)		
	50	
Forum Iūlium, Templum Veneris Gen. (46)		
Cūria Iūlia (46)		C. Iūlius Caesar (48–44)
Aedēs Sāturnī restitūta (42)		
	40	
Basilica Aemilia restitūta (34)		
Templum Dīvī Iūliī (29)	30	Augustus (31 a.C.–14 p.C)
Aedēs Apollinis Palātīna (28)		
Porticus Octāviae (27), Panthēum (28)		
Mausolēum Augustī (23)		
Thermae Agrippae (19)	20	
Theātrum Mārcellī (13)		
Āra Pācis (9)	10	
Templum Mārtis Ultōris dēdicātum (2)		

OPERA VRBANA	*annō p.C.*	PRINCIPES ROMANI
Aedēs Castoris restitūta (6)		
Aedēs Concordiae restitūta (10)	10	
Basilica Iūlia perfecta (12)		
		Tiberius (14–37)
	20	
Domus Tiberiāna in Palātiō		
	30	
Templum Dīvī Augustī perfectum		Caligula (37–41)
Domus Caligulae in Palātiō	40	
Circus Vāticānus (Gāiī et Nerōnis)		Claudius (41–54)
	50	
Aqua Claudia perfecta (52)		
		Nerō (54–68)
	60	
Thermae Nerōnis (62)		
Domus Aurea, Colossus (64)		
Templum Iovis Capitolīnī incēnsum (69)		
Templum Dīvī Claudiī (70)	70	Vespasiānus (69–79)
Templum Pācis (75)		
Amphitheātrum Flāvium (80)		
Thermae Titī, Arcus Titī (81)	80	Titus (79–81)
Aedēs Dīvī Vespasiānī (81)		Domitiānus (81–96)
Templum Iovis Capitōlīnī refectum (82)		
	90	
Domus Augustāna (92)		
Stadium Domitiānī (96)		
Forum Nervae, Templum Minervae (97)		Nerva (96–98)
	100	Trāiānus (98–117)
Thermae Trāiānī (109)		
Forum Trāiānī, Basilica Ulpia	110	
Columna Trāiānī (113)		
		Hadriānus (117–138)
Templum Dīvī Trāiānī	120	
Panthēum renovātum (126)		
	130	
Pōns Aelius (134)		
Mausolēum Hadriānī (139)		Antōnīnus Pius (138–161)
Templum Dīvae Faustīnae (141)	140	

Vocābula nova:
casa
strāmentum
arx
cōnsul
incendium
marmor
cella
simulācrum
sēdēs
triumphus
sacrificium
metallum
aes
palūs
cloāca
basilica
vīcus
cūria
senātus
senātor
ōrātor
rōstrum
prōra
aedēs
prōmunturium
focus
rēgia
pontifex
aerārium
discordia
factiō
patriciī
plēbēiī
concordia
vetustās
odor
porticus
clīvus
āra
statua
genetrīx
monumentum
ultor
later

PENSVM A

Dē cāsū genetīvō

Urbs Rōma, quae caput orb– terr– vocātur, in rīpā Tiber– flūmin– sita est XX mīlia pass– ā marī.

In Capitōliō est magnus numerus templ–, qu– clārissimum est templum Iov– Optim– Māxim–. In cellā h– templ– simulācrum de– sedent– positum est.

Vesta est dea foc– ac r– domestic–, in c– aede nūllum de– simulācrum inest. Ātrium Vest– est domus virgin– Vestāl–. Rēgia est domus pontific– māxim–, summ– sacerdōt– popul– Rōmān–.

C. Octāviānus adulēscēns XIX ann– dux exercit– fuit; postquam necem Caesar– ultus est, monumentum victōri– su– aedificāvit: templum Mārt– Ultōr–.

Colossus est statua Sōl– Rhod– locāta; eōdem nōmine vocābātur statua Nerōn– quae Rōm– in vestibulō dom– aure– stābat. In hortīs ill– tyrann– erat multitūdō omn– gener– pecud– ac fer–.

Titus, fīlius Vespasiān– prīncip–, post expugnātiōnem Hierosolym–, urb– Iūdaeōrum nōbilissim–, triumphāvit. In templō Pāc– servantur rēs sacrae Iūdae–, in iīs tubae et candēlābrum magn– preti–. Iūdaeī eās rēs magn– aestimant, etiam plūr– quam Rōmānī. Novus imperātor triumph– cupidus est.

Domitiānus, quī mult– sceler– accusābātur, prae metū mort– dormīre nōn poterat. Māximum Hadriān– opus est templum Vener– et Rōm– sīve Urb– Aetern–.

Rōmulus rēx bell– studiōsus erat, neque eum pudēbat cas– su– pauper–.

PENSVM B

Cum rēx Tarquinius Rōmā — esset, duo — populō Rōmānō — [= praepositī] sunt. Cōnsul Rōmānus — [= templum] Iovis —. Domitiānus illam aedem — [=igne] absūmptam — [= refēcit]. Tēctum aurō —, columnae ē — factae sunt. In

templō Iūnōnis Monētae, quod — [= positum] est in summā —, nummī efficiuntur ex aurō et argentō et —. Arx — [= validīs] mūrīs mūnītur. In aede Vestae, quae fōrmam — habet, ignis aeternus — quī numquam —. In campō Mārtiō est — Pācis, ubi sacerdōtēs et Vestālēs anniversārium — faciunt. Augustus templum Mārtis — aedificāvit, postquam necem Caesaris — est. Hadriānus — Aelium in Tiberī fēcit.

Titus Iūdaeōs — [= vīcit] et rēs sacrās, ut — argenteās et — aureum, iīs —. In summā — viā — populusque Rōmānus Dīvō Titō arcum — [= cōnsecrāvit].

— est ōrdō columnārum tēctus. Mausōlēum dīcitur — [= magnum] — in quō ossa servantur. Aqua Appia est aquae — veterrimus, quī in urbem — est ab Appiō Claudiō. — est aedificium quō senatus convenit. — est parva domus pauper; — domus rēgis est. — sunt bēstiae quibus agricola ūtitur.

Locus — est quō multī conveniunt. Is cui mēns sāna nōn est — esse dīcitur. Aedificium quod stāre nōn potest —. Cicerō est — Rōmānus — [= clārissimus].

Synōnyma: imāgō et —; māter et —; dīvus et —; clārus et —; internus et —; superesse et —; operīre et —; prōicere et —; sacrāre et —; aedificāre et —; accidere et —; ūrere et —; accendere et —; deō prōmittere et —; glōriōsē dīcere et —; intrāre et —; eōdem locō et —.

Contrāria: puppis et —; discordia et —; plēbēiī et —; bona valētūdō et —; exstruere et —; dare et —.

PENSVM C

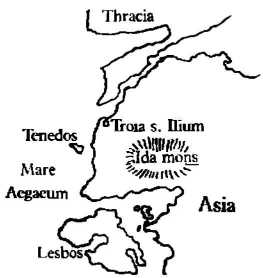
Num hominēs pauperēs in Palātiō habitant?
Quis templum Iovis Capitōlīnī aedificāvit?
Templumne Iovis ā rēge dēdicātum est?
Quid facit imperātor post triumphum?
Quid significat ignis Vestae?
Quid est negōtium sacerdōtum?
Quot senātōrēs in senātū Rōmānō sunt?
Quis fuit M. Tullius Cicerō?

bibliothēca
mausōlēum
balneae
thermae
ductus
longitūdō
flamma
vestibulum
stāgnum
pecus
candēlābrum
tuba
morbus
laurus
stadium
pōns
magnitūdō
orīgō
quadrātus
firmus
sacer
augustus
amplus
subterrāneus
celeber
illūstris
rotundus
domesticus
aeternus
dīvīnus
dīvus
marmoreus
aurātus
interiectus
latericius
anniversārius
arcuātus
īnsānus
splendidus
interior
triumphālis
aereus
praeclārus
vīcēsimus
restāre
tegere
praecipitāre
sacrāre
expellere
cōnsecrāre
reficere
splendēre
siccāre

dēdūcere
exstruere
vēnīre
locāre
ēminēre
dēstruere
ēvenīre
ārdēre
exstinguere
praeficere
cremāre
dēpōnere
restituere
collābī
dēdicāre
triumphāre
renovāre
superāre
incendere
ulcīscī
vovēre
incohāre
absūmere
glōriārī
exercēre
indūcere
inīre
probāre
collocāre
adimere
tertium
ibīdem

Ubi C. Iūlius Caesar necātus est?
Cūr Caesar Dīvus Iūlius appellātur?
Ubi templum Dīvī Iūliī aedificātum est?
Quārē Augustus Mārtem 'Ultōrem' appellābat?
Quandō Augustus Iānum clausit?
Quamobrem Nerō urbem incendisse putābātur?
Cūr domus Nerōnis 'aurea' vocābātur?
Quid aedificātum est in locō domūs aureae?
Quam gentem Titus in oriente superāvit?
Ubi mausōlēum Hadriānī situm est?

TROIA CAPTA

[*Ex Vergiliī Aenēidis librō II, solūtīs versibus*]

Aborīginēs

Italiae incolae prīmī Aborīginēs fuērunt, quōrum rēx Sāturnus tantā iūstitiā fuisse dīcitur ut nec servīret quisquam sub illō nec quidquam suum proprium habēret, sed omnia commūnia omnibus essent. Ob memoriam illīus aetātis 'aureae', quae vocātur, mōs Rōmānōrum est ut mēnse Decembrī diēbus fēstīs quī dīcuntur Sāturnālia servī in convīviīs cum dominīs discumbant.

Post hunc Pīcus, deinde Faunus in Latiō rēgnāvit. Eō tempore Euander, Mercuriī et Carmentis fīlius, profugus ex Arcadiā, regiōne Peloponnēsī mediā, in Italiam vēnit cum parvā manū Graecōrum; cui Faunus, rēx benignus, montem, quem ille posteā Palātium appellāvit, et arva colenda dedit.

Faunō mortuō, Latīnus, fīlius eius, rēgnum accēpit. Huius fīlius in prīmā iuventūte periit; sōla in rēgiā erat fīlia, nōmine Lāvīnia, iam mātūra virō. Illam multī virī

Aborīginēs -um *m*

iūstitia -ae *f* < iūstus; tantā iūstitiā esse = tam iūstus esse

fēstus -a -um: diēs f. = diēs ōtiōsus quō dī adōrantur
Sāturnālia -ium *n*
dis-cumbere = accumbere
Euander -drī *m*
Carmentis -is *f*
profugus -a -um = ex patriā fugiēns

manus = armātōrum numerus
benignus -a -um = quī alicui bene vult

arvum -ī *n* = ager quī arātur
rēgnum -ī *n* = rēgis imperium
iuventūs -ūtis *f* = aetās iuvenis

ē Latiō tōtāque Italiā petēbant, ante omnēs Turnus, rēx Rutulōrum.

Equus Trōiānus

Dum Latīnus in Italiā in pāce diūturnā rēgnat, Trōia seu Īlium, clārissima Asiae urbs, post bellum decem annōrum tandem ā Graecīs capta est. Graecī enim, cum urbem vī expugnāre nōn possent, dolō ūsī sunt: equum ingentem ē lignō fabricāvērunt eumque mīlitibus armātīs complēvērunt, quibus praefectī erant Ulixēs et Pyrrhus, Achillis fīlius. Equō ligneō in lītore relictō, cēterī Graecī celeriter in īnsulam propinquam, cui nōmen est Tenedos, profectī sunt ibique latuērunt.

Trōiānī vērō, cum Graecōs Argōs in patriam suam āvectōs esse arbitrārentur, tum dēmum post tot annōs portās aperuērunt atque exīre ausī sunt. Sine cūrā sub altīs mūrīs ambulābant atque castra Graecōrum dēserta īnspiciēbant; sed ubi prīmum equum ligneum in lītore collocātum vīdērunt, stupentēs cōnstitērunt et mōlem equī mīrābantur. Aliī eum ut dōnum Minervae, deae Trōiānīs benignae, sacrātum intrā mūrōs dūcī et in arce locārī iubēbant, aliī dōnum Graecōrum suspectum in mare praecipitandum et flammīs ūrendum esse cēnsēbant, aliī interiōrem equī partem īnspicere volēbant.

Ita dum populus incertus in contrāriās sententiās dīviditur, Lāocoōn, Neptūnī sacerdōs, ab summā arce dēcurrēns cīvēs suōs monuit nē Danaīs cōnfīderent:

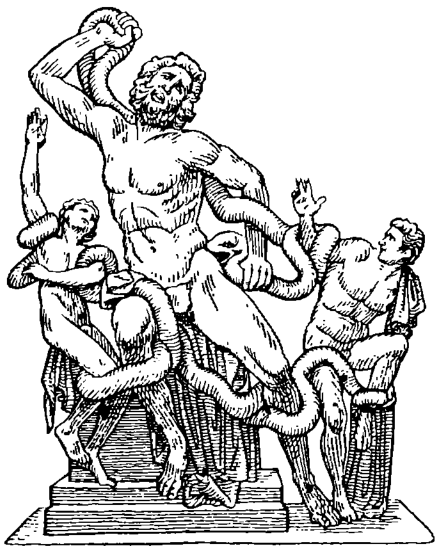
uxōrem petēbant
Rutulī -ōrum *m*: gēns Latiī
Trōiānus -a -um < Trōia
diūturnus -a -um = quī diū manet
Īlium -ī *n* = Trōia
[annō 1184 a. C.]
dolus -ī *m* = cōnsilium fallendī
fabricāre = cōnficere (arte fabrōrum)
com-plēre -ēvisse -ētum
Ulixēs -is *m*
Tenedos -ī *f*
Argī -ōrum *m*: urbs Peloponnēsī
ā-vehere ↔ ad-vehere
cūra = metus nē quid malī accidat
īn-spicere = dīligenter aspicere
cōnsistere -stitisse
mōlēs -is *f* = ingēns fōrma, magnitūdō
suspectus -a -um = cui nēmō cōnfīdit
Lāocoōn -ontis *m*
dē-currere
Danaī -um/-ōrum *m* = Graecī

42 *... "Ō miserī, quae tanta īnsānia, cīvēs?*
45 *Crēditis āvectōs hostēs? aut ūlla putātis*
dōna carēre dolīs Danaum? Sīc nōtus Ulixēs?
45 *Aut hōc inclūsī lignō occultantur Achīvī,*
aut haec in nostrōs fabricāta est māchina mūrōs...
49 *Quidquid id est, timeō Danaōs — et dōna ferentēs!"*

īnsānia -ae *f* < īnsānus
āvectōs *esse*
ūlla dōna Danaum
vōbīs nōtus *est* U.?
Achīvī -ōrum *m* = Graecī
haec māchina in nostrōs mūrōs f. est
māchina -ae *f* = īnstrūmentum bellī (ad mūrōs dēstruendōs)

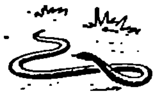
Sīc fātus omnibus vīribus ingentem hastam in latus equī mīsit; sed illa tremēns in fīrmō rōbore stetit neque in partem interiōrem ad mīlitēs occultōs penetrāvit.

fātus = postquam fātus est
rōbur -oris *n* = lignum dūrissimum
stāre stetisse
occultus -a -um = latēns
penetrāre = vī intrāre

anguibus implicitī Lāocoōn et fīliī sē explicāre cōnantur

anguis -is *m*

Paulō post animī Trōiānōrum rē horrendā turbātī sunt: Dum Lāocoōn ad āram taurum immolat, subitō duo anguēs ingentēs ab īnsulā Tenedō per mare tranquillum ad lītus natant. Cum terram attigissent, capitibus ērēctīs oculīsque ārdentibus Trōiānōs perterritōs prōspiciunt. Inde rēctā viā Lāocoontem petunt; et prī-

immolāre = sacrificiī causā occīdere
at-tingere -tigisse -tāctum (< ad + tangere) = tangere
ē-rigere -rēxisse -rēctum = tollere

mum parva duōrum fīliōrum corpora complexī membra eōrum tenera edunt, tum patrem ipsum, quī miserīs fīliīs auxiliō veniēbat, corripiunt. Iam bis corpus eius medium amplectuntur, bis collō longa corpora sua circumdant. Ille simul manibus sē explicāre cōnātur, simul clāmōrēs horrendōs ad caelum tollit. At anguēs in summam arcem ad simulācrum Minervae cōnfugiunt ibique sub clipeō deae latent.

Tum vērō cūnctī Trōiānī novō pavōre perturbantur, et 'Lāocoontem poenās meritās Minervae dedisse' dīcunt, 'quod hastā scelerātā sacrum rōbur laeserit.' Conclāmant omnēs 'simulācrum equī in arcem Minervae dūcendum esse.'

Ergō parte mūrōrum dēstrūctā māchina illa hostibus armātīs plēna magnō labōre in urbem trahitur fūnibus, dum puerī puellaeque carmina sacra canunt et fūnem manū contingere gaudent. In ipsō līmine portae cōnsistit atque penitus ex ventre sonant arma, sed Trōiānī pergunt et mōnstrum īnfēlīx in arce sacrā pōnunt.

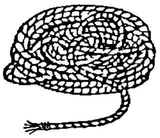
Etiam tunc Cassandra, fīlia Priamī virgō cui rēs futūrās praedīcentī nēmō umquam crēdēbat, fātum Trōiae cīvibus suīs praedīxit, nec vērō Trōēs miserī, quibus ille diēs suprēmus futūrus erat, eī crēdidērunt, sed velut fēstō diē templa deōrum fronde exōrnāvērunt.

Cum iam sōl occidisset et nox obscūra terram tegeret, Trōiānī fessī somnō sē dedērunt. Tum equō patefactō mīlitēs Graecī per fūnem dēmissum ad terram lāpsī

complectī -plexum

tener -a -um = mollis et tenuis, invalidus
cor-ripere -uisse -reptum = celeriter rapere
am-plectī = complectī
rem collō (*dat*) circumdare = collum rē c.
ex-plicāre ↔ implicāre
clāmōrem tollere = clāmāre
cōn-fugere = fugere in locum tūtum
clipeus -ī *m* = scūtum rotundum
pavor -ōris *m* = timor subitus
poenās dare alicui = pūnīrī ab aliquō
scelerātus -a -um < scelus

con-clāmāre = simul clāmāre

fūnis -is *m*

con-tingere -tigisse -tāctum = tangere
penitus *adv* = ex interiōre parte
sonāre -uisse = sonum dare
īnfēlīx = quī malam fortūnam affert

prae-dīcere

Trōēs -um *m* = Trōiānī

suprēmus -a -um = summus, ultimus
frōns -ondis *f* = folia arborum
oc-cidere -cidisse

pate-facere = aperīre

dē-mittere ↔ tollere

sunt. Urbis cūstōdibus occīsīs, portās patefēcērunt et cēterōs Graecōs, quī interim Tenedō redierant, in urbem recēpērunt.

cūstōs -ōdis *m* = is quī cūstōdit
re-cipere -cēpisse -ceptum

Somnium Aenēae

somnium -ī *n* = quod in somnō vidētur

Dum haec aguntur, Trōiānī sine cūrā dormiēbant, in iīs Aenēās, dux ēgregius, Anchīsā et Venere deā nātus. Ecce eī in somnō appāruit maestissimus Hector, fīlius Priamī mortuus — sed quālis erat, quantum mūtātus ab illō Hectore quī ex tot proeliīs victor redierat! Sordidam barbam crīnēsque cruentōs gerēbat et vulnera illa quae plūrima circum mūrōs Trōiae accēperat. Ille graviter gemēns Aenēam monuit 'ut deōs Penātēs urbis Trōiae caperet atque ex urbe incēnsā fugeret':

289 *"Heu, fuge, nāte deā, tēque hīs" ait "ēripe flammīs!*
Hostis habet mūrōs. Ruit altō ā culmine Trōia."

agī = fierī
Anchīsēs -ae *m*, *acc* -ēn
deā nātus : deae fīlius

barba -ae *f*
crīnis -is *m* = capillus
gemere = graviter spīrāre ob dolōrem
(dī) Penātēs -ium: dī quī domum vel patriam tuentur
ex hīs flammīs
ruere = praecipitārī, collābī
culmen -inis *n* = summa pars (aedificiī/montis), summa fortūna

Hīc Aenēās clāmōribus hominum et strepitū armōrum ē somnō excitātus est. Celeriter in summum tēctum ascendit, unde cum multās domōs per tōtam urbem flagrantēs vidēret, hostēs dolō in urbem penetrāvisse intellēxit. Arma āmēns cēpit, ut in arcem curreret cum manū mīlitum.

flagrāre = ārdēre
ā-mēns -entis = cui mēns abest, īnsānus

Ecce autem Panthūs, Apollinis sacerdōs, ex tēlīs Graecōrum ēlāpsus, āmēns ad līmen accurrit sacra manū tenēns. Quem cum Aenēās interrogāvisset 'quae fortūna esset patriae?' magnō cum gemitū haec respondit:

Panthūs -ī *m*
tēlum -ī *n* = pīlum vel sagitta
ē-lābī = effugere
sacra -ōrum *n* = rēs sacrae
gemitus -ūs *m* < gemere

summa : ultima
in-ēluctābilis -e = quī vītārī nōn potest
Dardania -ae *f* = Trōia
Teucrī -ōrum *m* = Trōiānī
dominārī = dominus esse (↔ servīre)
in urbe incēnsā

sē armāre = arma capere

stringere -īnxisse -ictum = ēdūcere (gladium)
moritūrus -a -um *part fut* < morī

in-citāre = animum ex-citāre (ad īram)
vādere -sisse = īre, prō-cēdere
sternere = humī prōicere

lūctus -ūs *m* < lūgēre

turris -is *f*

pandere -disse passum = lātē extendere
Āiāx -ācis *m*
Oīleus -ī *m*

vinculum -ī *n* = id quō aliquis vincītur
speciēs -ēī *f* = quod aspicitur

ruere = sē praecipitāre, prōcurrere

aedēs -ium *f pl* = domus

undique = ex omnibus locīs/partibus

"Vēnit summa diēs et inēluctābile tempus 324
Dardaniae. Fuimus Trōēs, fuit Īlium et ingēns
glōria Teucrōrum! Ferus omnia Iuppiter Argōs
trānstulit.. Incēnsā Danaī dominantur in urbe."

Hōc audītō Aenēās iuvenēs audācēs, quōs pugnandī cupidōs videt, paucīs verbīs hortātur ut sē arment et strictīs gladiīs in media hostium arma moritūrī sē praecipitent:

"Ūna salūs victīs: nūllam spērāre salūtem!" 354

Tālibus verbīs ad pugnam incitātī iuvenēs ācerrimī per tēla, per hostēs vādunt in mortem haud dubiam. Plūrima corpora sternuntur per viās et per domōs, ubīque fit lūctus et pavor...

Priamus

Neque quisquam nē in templīs quidem deōrum tūtus erat. Ecce virgō Cassandra crīnibus passīs ā templō Minervae (ubi Āiāx, Oīleī fīlius, eī vim attulerat) trahēbātur, frūstrā oculōs ārdentēs ad caelum ērigēns — nam tenerās manūs vincula tenēbant. Trōiānī hanc speciem ferre nōn poterant et cūnctī in medium hostium agmen ruēbant. Pugna ācris ante templum orta est multīque Trōiānī ab hostibus numerō superiōribus occīsī sunt. Paucī cum duce Aenēā ēlāpsī prōtinus ad aedēs Priamī clāmōre vocātī sunt. Hīc vērō ācerrimē pugnābātur: Graecīs undique prōcurrentibus Trōiānī inclūsī vī et armīs resistēbant, aliī turrēs et culmina domōrum dē-

struēbant atque laterēs trabēsque in hostēs mūrōs ascendentēs coniciēbant, aliī strictīs gladiīs forēs dēfendēbant. Aenēās vērō, cupidus cīvibus inclūsīs auxilium ferendī, per forēs occultās in rēgiam penetrat atque dēfēnsōribus sēsē adiungit.

Domus interior gemitū ac tumultū miscētur, penitusque magna ātria ululātū fēminārum resonant, cum mātrēs pavidae in aedibus errent īnfantēs suōs amplexae. Neque vērō rōbur iānuae vim Graecōrum diūtius ferre potest: frāctīs cardinibus forēs concidunt, Graecī ferōcēs in ātrium penetrant prīmōsque trucīdant, rēgia tōta hostibus armātīs complētur.

Rēx Priamus senex, ut prīmum forēs frāctās et hostēs in mediīs aedibus vīdit, manibus īnfīrmīs arma capit et gladiō cingitur atque moritūrus in hostēs prōgreditur. Hoc vidēns Hecuba, uxor eius, quae cum fīliābus pavidīs circum magnam āram sedēbat, "Ō miserrime coniūnx!" inquit, "Quārē inūtilī gladiō cingeris? aut quō vādis ita armātus? Iam nōn tēlīs egēmus, sed auxiliō deōrum:

523 *Hūc tandem concēde! Haec āra tuēbitur omnēs*
— aut moriēre simul!"

Sīc locūta marītum senem ad sēsē recēpit et in ārā locāvit.

Ecce autem Polītēs, ūnus fīliōrum Priamī, ex caede vix ēlāpsus per porticūs longās et vacua ātria ad āram fugit saucius. Illum Pyrrhus īrātus persequitur iam iam-

trabs -bis *f*

con-icere -iēcisse -iectum = iacere (in ūnum locum)

dēfēnsor -ōris *m* = quī dēfendit
miscēre = turbāre

ululātus -ūs *m* < ululāre
re-sonāre

pavidus -a -um = timidus, territus

con-cidere = cadere (in locō), collābī
trucīdāre = crūdēliter occīdere

ut prīmum (+ *perf*) = cum prīmum
īn-fīrmus -a -um = invalidus, dēbilis
(gladiō) cingī = sē armāre

coniūnx *m* = marītus
in-ūtilis -e = quī nihil prōdest, quō nēmō ūtī potest
egēre (+ *abl*) = (rē necessāriā) carēre

con-cēdere = cēdere

moriēre = moriēris
simul *nōbīscum*

Polītēs -ae *m*

saucius -a -um = vulnerātus
iam iam(que) = statim

que manū tenet et hastā percutit. Tandem Polītēs ante oculōs parentum concidit ac multō cum sanguine vītam effundit.

vītam effundere = morī

Hīc Priamus, quamquam ipse mortem iam propinquam videt, īrā permōtus exclāmat: "At prō tālī scelere dī caelestēs praemia dēbita reddant tibi, quī cōram patre fīlium foedē trucīdāvistī!" Sīc fātus senex īnfirmus tēlum inūtile coniēcit, quod Pyrrhum laedere nōn potuit, sed nēquīquam in clipeō haesit. Cui Pyrrhus "Nunc morere!" inquit, senemque trementem et in sanguine fīliī lābentem ad ipsam āram trāxit, ubi laevā comam eius prehendēns dextrā ēnsem sustulit atque in latere rēgis dēfīxit!

caelestis -e < caelum

nēquīquam = frūstrā

haerēre -sisse -sum = fīxus esse, movērī nōn posse

laeva -ae *f* = manus laeva (↔ dextra)

coma -ae *f* = crīnis, capillus

dē-fīgere

Sīc periit Priamus, quondam tot gentium atque terrārum rēx superbus, cum Trōiam patriam ab hostibus captam et incēnsam vidēret.

quondam = ōlim, aliquandō

Anchīsēs

At tum prīmum saevus horror Aenēam perfūdit: nam cum rēgem senem ex crūdēlī vulnere morientem vidēret, vēnit eī in mentem ipsīus pater senex Anchīsēs et uxor Creūsa et parvus fīlius Ascanius, quōs sōlōs domī dēseruerat. Tum subitō māter Venus, in lūce pūrā per noctem fulgēns, fīliō sē videndam obtulit eīque suāsit ut celeriter domum ad suōs fugeret, simulque prōmīsit sē ipsam fīlium tūtum ad līmen domūs patriae ductūram esse. Aenēās igitur dēscendit ac dūcente deā inter flam-

horror -ōris *m* < horrēre

per-fundere -fūdisse -fūsum = tōtum afficere, permovēre

fulgēre = (subitō) splendēre

sē offerre = sē ostendere

patrius -a -um < pater

mās et hostēs ēlāpsus est: neque tēla neque flammae eī nocuērunt.

nocēre -uisse

Ubi iam ad antīquam domum patriam pervēnit, Anchīsēs pater, quem prīmum in altōs montēs portāre volēbat, ex patriā captā fugere recūsāvit. "Vōs quibus integrae sunt vīrēs" ait, "vōs capite fugam! Dī caelestēs, sī mē vītam prōdūcere voluissent, hanc patriam mihi servāvissent. Nōlō urbī captae superesse. Ipse meā manū mortem inveniam!" Tālia dīcēns fīxus eōdem locō haerēbat, dum fīlius et parvus nepōs omnisque domus multīs cum lacrimīs eī suādent 'nē omnēs suōs sēcum perderet!'

ubi (+ *perf*) = ubi prīmum, postquam
re-cūsāre = dīcere sē nōlle
fugam capere = fugere
prō-dūcere = longiōrem facere
urbī captae super-esse = post urbem captam superesse (: vīvere)
nepōs -ōtis *m* = fīlius fīliī /fīliae
domus : familia

Aenēās vērō, rūrsus armīs sūmptīs, "Mēne putās" inquit "tē relictō pedem hinc efferre posse? Sī tibi certum est Trōiae peritūrae tē tuōsque addere, patet iānua mortī: iam aderit Pyrrhus sanguine Priamī cruentus, quī fīlium cōram patre, tum patrem ipsum ad āram obtruncāvit! — Num ideō, māter cārissima, per tēla, per ignēs mē ēripuistī, ut hostem in mediīs aedibus, ut Ascanium puerum et patrem meum uxōremque alterum in alterīus sanguine trucīdātōs cernam?

668 *Arma, virī, ferte arma! Vocat lūx ultima victōs.*
Reddite mē Danaīs! Sinite īnstaurāta revīsam
proelia! Numquam omnēs hodiē moriēmur inultī!"

ef-ferre < ex-; pedem efferre = ēgredī
certum mihi est = certum cōnsilium meum est
iam (+ *fut*): mox
obtruncāre = trucīdāre
lūx : diēs
sinite re-vīsam = sinite mē *re-vīsere*
īnstaurāre = rūrsus incipere
in-ultus -a -um = cui ultor nōn est

Sed coniūnx pedēs virī abeuntis complexa in līmine haerēbat parvumque Iūlum patrī ostendēbat:

675 *"Sī peritūrus abīs, et nōs rape in omnia tēcum!"*

Iūlus -ī *m*: alterum nōmen Ascaniī

prōdigium -ī *n* = rēs mīrābilis contrā nātūram facta
lūmen -inis *n* = lūx
re-stinguere = ex-stinguere
fragor -ōris *m* = strepitus gravis
tonāre -uisse: tonat = tonitrus fit
tendere = extendere
al-loquī < ad-loquī
quā = quā viā, ubi
nātus -ī *m* = fīlius
tibi comes īre = tē comitārī
onus -eris *n* = quod portātur
famulus -ī *m* = servus
tumulus -ī *m* = collis parvus
Cerēs -eris *f*: Sāturnī fīlia, dea agrōrum et frūgum
fās *indēcl n* = iūs dīvīnum; fās est = licet per deōs
vīvō: fluentī
pius -a -um = quī deōs et patriam et parentēs dīligit
ē-gredī -gressum

Tālia exclāmāns omnem domum gemitū complēbat — cum subitō mīrābile prōdigium vīsum est: namque inter manūs maestōrum parentum lūmen in summō Iūlī capite appāruit, neque flamma puerō nocēbat! Parentēs pavidī ignem aquā restinguere properant; at pater Anchīsēs laetus Iovem invocat, subitōque fragōre ā laevā tonat, et simul stēlla dē caelō lāpsa multā cum lūce per tenebrās currit. Quae cum, quasi viam mōnstrāns, post montem Īdam occidisset, Anchīsēs manūs ad caelum tendēns deōs sīc alloquitur:

"Iam iam nūlla mora est, sequor et quā dūcitis adsum, 701
dī patriī! Servāte domum, servāte nepōtem! ...
Cēdō equidem nec, nāte, tibī comes īre recūsō." 704

Tum Aenēās, cum iam strepitus flammārum propius audīrētur, "Ergō, cāre pater" inquit, "in umerōs meōs tē impōnam; ipse tē portābō, nec mihi grave erit hoc onus. Parvum Iūlum mēcum dūcam, et Creūsa vestīgia nostra sequētur. Vōs, famulī, haec quae dīcam animadvertite: extrā urbem est tumulus et vetus templum Cereris, in eum locum omnēs conveniēmus. Tū, pater, cape sacra manū et deōs Penātēs! Neque enim mihi fās est rēs sacrās tangere priusquam manūs caede cruentās flūmine vīvō lāverō."

Creūsa

Haec locūtus pius Aenēās patrem in umerōs sustulit et parvum fīlium manū tenēns domō ēgressus est.

Creūsa eōs sequēbātur. Ita per tenebrās vādunt, et Aenēam, quem dūdum neque tēla neque agmen Graecōrum commovēbat, nunc omnis aura, omnis sonus terret, cum pariter fīliō patrīque timeat.

Iam portīs appropinquābant atque salvī esse vidēbantur, cum Anchīsēs per umbram prōspiciēns "Fuge, mī fīlī!" exclāmat, "Hostēs appropinquant. Clipeōs atque gladiōs micantēs cernō." Quā rē perturbātus dum Aenēās celeriter ē nōtā viā discēdit, Creūsa incerta cōnstitit neque marītum aberrantem sequī potuit. Nec prius ille respexit quam ad tumulum templumque Cereris pervēnit.

Hīc cum uxōrem deesse vidēret, fīliō et patre et Penātibus apud sociōs relictīs, ipse armātus in urbem revertit et eādem viā quā vēnerat domum patriam repetīvit; quam ā Graecīs captam et incēnsam invēnit. Inde prōcēdēns rēgiam Priamī et arcem revīsit. Hūc undique dīvitiae Trōiānae ex templīs incēnsīs ēreptae cōnferēbantur. Puerī et mātrēs pavidae longō ōrdine circum stābant.

Aenēās autem per tenebrās errāns coniugem suam quaerēbat; quīn etiam clāmāre ausus est maestusque 'Creūsam' iterum iterumque vocāvit. Quod cum diū nēquīquam fēcisset, imāgō atque umbra ipsīus Creūsae virō stupentī appāret et hīs dictīs eum cōnsōlātur: "Quid iuvat mē lūgēre, ō dulcis coniūnx? Nōn sine nūmine deōrum haec ēveniunt, nec fās est tē hinc comitem portāre Creūsam — rēx Olympī hoc nōn sinit. Diū per

dūdum = paulō ante
com-movēre = permovēre (animum)
aura -ae *f* = ventus levis
pariter = aequē, eōdem modō

micāre = subitō movērī ac fulgēre

nec ille respexit prius quam...
re-spicere ↔ prō-spicere

sociī -ōrum *m* = hominēs quī commūnī fortūnā/negōtiō coniunguntur
re-petere

re-vīsere -sisse
cōn-ferre con-tulisse collātum = in eundem locum ferre

quīn etiam = (nōn hoc sōlum) sed etiam, atque etiam

dulcis = iūcundus, cārus
nūmen -inis *n* = voluntās deōrum
Olympus -ī *m*: mōns Thessaliae; ibi diī habitāre dīcuntur

vāstus -a -um = ingēns et dēsertus
Hesperia -ae *f*: terra ad occidentem sita
ūber -eris = fertilis
rēgius -a -um < rēx (r.a coniūnx: Lāvīnia, fīlia rēgis Latīnī)

haec ubi dicta dedit: ubi (= postquam) haec dīxit
re-cēdere -cessisse

com-prehendere = prehendere

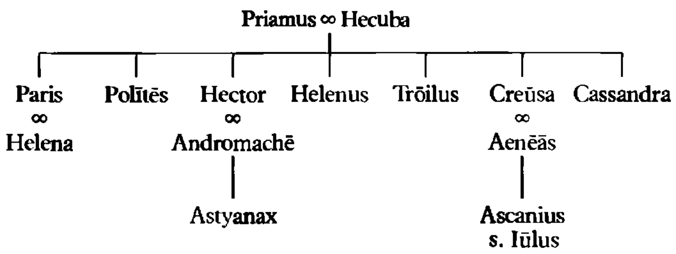
vāsta maria tibi nāvigandum est, et tandem in terram Hesperiam veniēs, ubi inter arva ūberrima fluit Tiberis amnis: illīc rēgnum tibi parātum est et rēgia coniūnx. Nōlī meā causā lacrimās effundere!

Iamque valē, et nātī servā commūnis amōrem!" 789

Haec ubi dicta dedit, lacrimantem et multa volentem
dīcere dēseruit, tenuēsque recessit in aurās,

dum ille frūstrā imāginem eius effugientem amplectī ac manum comprehendere cōnātur.

Tum dēmum Aenēās, nocte iam cōnsūmptā, ad sociōs revertit. Atque ibi admīrāns sociōrum novōrum magnum numerum invēnit, et virōrum et fēminārum, quī undique eō convēnerant, ut duce Aenēā in aliās terrās proficīscerentur. Quōs omnēs Aenēās posterō diē sēcum trāns montēs dūxit.

PENSVM A

Dē cāsū datīvō

Aedēs Castoris sacrāta est di– Castor– et Pollūc–, Iovis fīli– gemin–, quī saepius Rōmān– auxili– vēnērunt. Octāviānus de– Mārt– templum vōvit.

Rēx Faunus Euandr–, Mercuriī fīli–, arva dedit. Rēg– Latīn– ūna fīlia erat, Lāvīnia, iam mātūra vir–. Lāvīni– nōn licuit rēg– Turn– nūbere.

Trōiānī equum ligneum Minerv–, de– Trōiān– benign–, sacrātum esse putābant, sed sacerdōs, c– nōmen erat Lāocoōn, i– suāsit nē Graec– cōnfīderent. Cassandra fātum Trōiae cīv– su– praedīxit, nec vērō Trōiānī e– crēdidērunt, sed somn– sē dedērunt.

Aenēās iuven– Trōiān– suāsit ut host– Graec– resisterent: "Ūna salūs vict–: nūllam spērāre salūtem!" Graecī, qu– diī favēre vidēbantur, nēmin– parcēbant.

Venus fīli– sē ostendit et e– imperāvit, ut patr– et uxōr– et fīli– auxilium ferret. Ille mātr– su– pāruit, neque quisquam e– redeunt– nocuit. Anchīsēs urb– capt– superesse nōluit, sed Aenēās "Sī t– certum est" inquit "Trōi– peritūr– tē addere, patet iānua mort–. Date m– arma! Reddite mē Dana–!" Tandem patr– su– sen–, c– vīrēs deerant ad fugiendum, persuāsit ut ex urbe portārētur, nec id onus fīli– grave fuit. Aenēās fugiēns nōn s–, sed patr– ac fīli– timēbat. Umbra Creūsae vir– mīrant– occurrit et "Nōn t– licet" inquit "mē tēcum dūcere. Diū nāvigandum est t–, sed in Hesperiā nova patria t– et soci– tu– parāta est."

PENSVM B

Rēx Faunus — [= ōlim] Euandrō, quī — [= fugiēns] in Italiam vēnerat, — colenda dedit. Post Faunum Latīnus — accēpit; cuius fīlius in prīmā — mortuus est. Latīnō rēgnante pāx — [< diū] fuit.

Graecī nōn vī, sed — Trōiam intrāvērunt: equum ligneum — [= cōnfēcērunt] et armātīs complēvērunt. Trōiānī, quī

Vocābula nova:
iūstitia
arvum
rēgnum
iuventūs
dolus
mōlēs
īnsānia
māchina
rōbur
anguis
clipeus
pavor
fūnis
frōns
cūstōs
somnium
barba
crīnis
culmen
tēlum
sacra
gemitus
lūctus
vinculum
speciēs
aedēs *pl*
turris
trabs
dēfēnsor
ululātus
laeva
coma
horror
nepōs
prōdigium
lūmen
fragor
nātus
onus

famulus
fās
aura
socius
nūmen
fēstus
profugus
benignus
diūturnus
suspectus
occultus
tener
scelerātus
suprēmus
āmēns
inēluctābilis
pavidus
īnfirmus
inūtilis
saucius
caelestis
patrius
inultus
vāstus
über
rēgius
discumbere
fabricāre
āvehere
īnspicere
dēcurrere
penetrāre
immolāre
attingere
ērigere
corripere
amplectī
explicāre
cōnfugere
conclāmāre
contingere
sonāre
praedīcere
patefacere
dēmittere
gemere
ruere
flagrāre
ēlābī
dominārī
stringere
incitāre
vādere

Graecōs in patriam suam — esse putābant, castra dēserta — et — equī mīrābantur. Lāocoōn equum ligneum, ut dōnum —, hastā laesit, sed hasta in firmō — [=lignō] stetit nec ad mīlitēs — [= latentēs] —. Dum Lāocoōn taurum —, duo — eum — [= celeriter rapiunt] et corpus eius — [= complectuntur], neque ille sē — potest. Trōiānī, novō — [= timōre] perturbātī, — [= simul clāmant] 'equum dōnum esse Minervae, deae Trōiānīs —.' Equus in urbem trahitur —, dum templa velut — diē — [= foliīs] ōrnantur.

Equō — [= apertō] Graecī per fūnem — ad terram lābuntur. Aenēās in somnō Hectorem — [= vulnerātum] vīdit, quī sordidam — et — [= capillōs] cruentōs gerēbat atque Aenēae suāsit ut ex urbe — [= ārdentī] fugeret. Hōc — perturbātus Aenēās — [= sine mente] arma capit et iuvenēs ad pugnam —. Iī — gladiīs per hostēs — [= eunt]. Cassandra, quae fātum — poterat, crīnibus — ā templō trahēbātur oculōs ad caelum — [= tollēns], nam — manūs — tenēbantur. Trōiānī hanc — ferre nōn poterant et — [=ex omnibus partibus] in mediōs hostēs — [= sē praecipitābant]. Ad — [= domum] Priamī ācerrimē pugnābātur. Trōiānī altās — et — domōrum dēstruēbant et laterēs —que in hostēs — [= iaciēbant]. Frāctīs cardinibus forēs — [= collābuntur]. Rēx manibus — [= invalidīs] arma capit, sed Hecuba "Iam nōn tēlīs —" inquit, "sed auxiliō deōrum. Hūc tandem —!" Cum Polītēs cōram patre — [=obtruncātus] esset, Priamus — [= pīlum] in Pyrrhum coniēcit, quod — [= frūstrā] in — eius —. Pyrrhus — [= capillum] rēgis prehendēns ēnsem in latere eius —. Hoc vidēns Aenēās — perfūsus est. Anchīsēs fīlium et — in fugā comitārī — [= nōluit]. Tum — [= lūx] in capite Iūlī appāruit atque simul cum hōc — māximus — [= strepitus] caelestis audītus est. Aenēās patrem ex urbe portāvit nec hoc — fīliō grave fuit.

In convīviīs — [= servī] cum dominīs nōn — [= accumbunt]. In manū senis gladius — est. Quī invocat deōs — [< caelum], manūs ad caelum — [= extendit]. Caelō serēnō nōn

— [= tonitrus fit]. Manibus cruentīs — tangere — nōn est. Nihil ēvenit sine — [= voluntāte] deōrum. Quae lūget ululāre aut — solet; ululātū et — [< gemere] significātur —.

Synōnyma: fīlius et —; scelestus et —; summus et —; timidus et —; fertilis et —; splendēre et —; exstinguere et —; ubi et —.

Contrāria: dextra et —; servīre et —.

PENSVM C

Aborīginēs quī fuērunt?
Quis fuit Latīnus?
Quōmodo Graecī in urbem Trōiam penetrāvērunt?
Quid fēcit Lāocoōn et quid eī accidit?
Cuius fīlius erat Aenēās?
Quid Aenēās in somnō vīdit?
Ubi rēx Priamus interfectus est?
Cūr Aenēae redeuntī nēmō nocuit?
Num Anchīsēs statim fīlium comitātus est?
Cum quibus Aenēās ex urbe aufūgit?
Quārē Creūsa marītum sequī nōn potuit?
Quid Aenēās in urbem reversus vīdit?
Quid Creūsa Aenēae abeuntī prōmīsit?
Quō sociī Aenēae convēnērunt?

pandere
conicere
resonāre
concidere
trucīdāre
egēre
concēdere
haerēre
dēfigere
perfundere
fulgēre
recūsāre
prōdūcere
efferre
obtruncāre
īnstaurāre
revīsere
restinguere
tonāre
tendere
alloquī
commovēre
micāre
respicere
repetere
cōnferre
comprehendere
penitus
undique
nēquīquam
quondam
quā
dūdum
pariter

PIVS AENEAS

[*Ex Vergiliī Aenēidis librō III, solūtīs versibus*]

Penātēs

Eā quae secūta est hieme Trōiānī profugī sub monte Īdā classem vīgintī nāvium aedificāvērunt. Prīmā aestāte pater Anchīsēs nāvēs dēdūcere et ventīs vēla dare iubēbat, atque Aenēās cum sociīs fīliōque et dīs Penātibus lītora patriae relīquit et campōs ubi Trōia fuit.

eā hieme quae...
prīma aestās = prīma aestātis pars
(nāvem) dē-dūcere = dē lītore in mare dūcere
ventīs vēla dare: nāvigāre
dīs = diīs

Prīmum in Thrāciam vectī sunt ibique in lītore curvō novam urbem condere volēbant.

līnea curva

curvus -a -um = quī fōrmam arcūs habet
con-dere = cōnstituere

Rēx Thrāciae amīcus et socius fuerat Trōiānōrum, dum fortūna fuit. Itaque Priamus, cum suās rēs dēspērāret, fīlium suum Polydōrum in Thrāciam mīserat cum magnō aurī pondere. Sed rēx ille īnfīdus, cum fortūnam Trōiānōrum recēdere vidēret, contrā iūs fāsque Polydōrum obtruncāvit et aurō vī potītus est. Quod cum Trōiānī profugī cognōvissent, citō ē terrā scelerātā excēdere

(rēx) socius = quī alterum adiuvat

pondus -eris *n*: onus grave magnum *pondus* habet

potīrī + *abl:* rē potīrī = rem suam facere
citō *adv* = celeriter
ex-cēdere = exīre

cōnstituērunt. Ergō ubi prīmum ventus secundus fuit, iterum in altum prōvectī sunt.

In mediō marī Aegaeō est īnsula Apollinī sacra, nōmine Dēlos. Haec īnsula Trōiānōs fessōs tūtō portū recēpit, ibique deus Apollō, quem pius Aenēās in vetere templō adōrābat, novam terram Trōiānīs et posterīs eōrum pollicitus est.

Dēlō relictā Crētam petīvērunt, cuius īnsulae magna pars ab incolīs dēserta erat. Nāvibus in lītus subductīs, iuvenēs Trōiānī iam novam urbem aedificābant et arva nova colēbant, cum foeda pestilentia hominēs miserōs afficere coepit, et simul sōl flagrāns agrōs siccōs adeō torrēbat ut nec herbam nec frūmentum ferre possent.

Cum omnēs hīs malīs perturbārentur, dī Penātēs, quōs Aenēās sēcum Trōiā extulerat, noctū in somnīs eī vīsī sunt ante lectum adstāre in lūmine lūnae plēnae atque hīs dictīs cōnsōlārī: "Nōs quī tē, Dardaniā incēnsā, per mare tumidum secūtī sumus, nōs iīdem posterōs tuōs in caelum tollēmus imperiumque urbī eōrum dabimus. Tū longum fugae labōrem nē recūsāveris! Rūrsus mūtanda est sēdēs, nōn licet tibi in hāc terrā cōnsīdere. Est terra antīqua quam Grāiī 'Hesperiam', incolae ipsī 'Italiam' dīcunt. Ea nōbīs sēdēs propria est, illam terram quaere! Age, surge et haec dicta laetus refer parentī tuō!"

Hōc somniō et vōce dīvīnā stupefactus Aenēās ē lectō sē corripuit manūsque ad caelum tendēns deōs precātus

prō-vehere

Dēlos -ī *f*

posterī -ōrum *m* = fīliī et nepōtēs et eōrum fīliī et nepōtēs et cēt.

(nāvem) sub-dūcere ↔ dēdūcere

pestilentia -ae *f* = morbus gravis quī multōs simul afficit

ad-eō = tam valdē, ita

torrēre -uisse tōstum = igne siccāre

ef-ferre ex-tulisse ē-lātum

noctū *adv* = nocte

ad-stāre

tumidus -a -um = turgidus (: turbidus)

in caelum tollere : glōriā afficere

labor = rēs difficilis et molesta

sēdēs = locus ubi aliquis habitat

cōnsīdere = sēdem capere

Grāius -ī *m* = Graecus

proprius ↔ aliēnus

referre = nūntiāre

parēns -entis *m/f* = pater/māter

stupe-facere = stupentem facere

sē corripere = citō surgere

est. Quō factō patrem suum dē rē certiōrem fēcit, quī sine morā terram illam longinquam quaerendam esse cēnsuit. Trōiānī igitur, paucīs relictīs, hanc quoque sēdem dēseruērunt et rūrsus vāstum aequor classe percurrēbant.

eum certiōrem facere = eī nūntiāre
longinquus -a -um ↔ propinquus
aequor -oris *n* = mare summum, mare

Mare Īonium

Postquam in altum prōvectae sunt nāvēs nec iam ūllae terrae appārēbant, nimbus repentīnus sōlem occultāvit imbrem tempestātemque afferēns. Continuō magnī flūctūs surgunt et nāvēs per mare vāstum iactantur. Palinūrus, optimus gubernātor, rēctum cursum tenēre nōn poterat neque diem noctemque discernere, cum nec sōl interdiū nec stēllae noctū appārērent. Trēs diēs totidemque noctēs nāvēs caecae errābant, quoad quārtō diē in lītora Strophadum dēlātae sunt. (Strophadēs dīcuntur duae parvae īnsulae in marī Īoniō sitae.) Inde pulsī ab Harpȳiīs, mōnstrīs foedissimīs quibus corpora volucrum, vultūs virginum sunt, ad septentriōnēs cursum tenuērunt. Notus vēla implēbat, nāvēs celeriter per undās vehēbantur quō ventus ferēbat. Iam in mediō marī appārēbant īnsulae arduae Zacynthos Samēque et Ithaca, rēgnum et patria Ulixis; mox etiam cernēbātur Leucāta, īnsulae Leucadiae prōmunturium nautīs metuendum, in quō templum Apollinis situm est. Hunc locum Trōiānī fessī petīvērunt. In terram ēgressī Iovī sacrificāvērunt, atque Aenēās clipeum,

mare Īonium: inter Graeciam et Siciliam et Italiam
nimbus -ī *m* = nūbēs quae imbrem affert
repentīnus -a -um (< repente) = subitus
dis-cernere
inter-diū ↔ noctū
tot-idem *indēcl* = īdem numerus
quo-ad = ūsque ad id tempus quō
dē-ferre -tulisse -lātum
Strophadēs -um *f*
Harpȳiae -ārum *f*
volucris -is *f* = avis
Notus -ī *m* = ventus quī ā merīdiē flat
unda -ae *f* = parvus flūctus
Zacynthos -ī *f*
Samē -ēs *f* (= *Cephallēnia*)
sacrificāre = sacrificium facere

quem cuidam hostī adēmerat, ad forēs templī fīxit et hunc versum īnscrīpsit:

288 AENEAS HAEC DE DANAIS VICTORIBVS ARMA.

Tum sociōs portum linquere iussit, ac nāvēs ab īnsulā Leucadiā praeter lītora Ēpīrī vectae prōtinus ad portum Būthrōtī urbis accessērunt.

A. haec arma dē Danaīs victōribus *capta deō dat*
linquere līquisse lictum = relinquere
Būthrōtum -ī *n*

Andromachē et Helenus

Andromachē -ēs *f*, *acc* -ēn

Hīc fāma incrēdibilis iīs allāta est: Helenum, Priamī fīlium, rēgnō Ēpīrī potītum esse atque Andromachēn, viduam Hectoris, uxōrem dūxisse! Hāc fāmā stupefactus Aenēās, cum ā virō ipsō certior fierī cuperet, classe in portū relictā ad urbem prōgrediēbātur. Sed ante urbem Andromachēn invēnit, quae in lūcō sacrificābat Mānēsque Hectoris invocābat ad tumulum et duās ārās quās ibi sacrāverat. Ut Aenēam cōnspexit venientem et arma Trōiāna agnōvit, rē incrēdibilī exterrita palluit animusque eam relīquit; lābitur et post longum tempus tandem "Nāte deā, vīvisne?" inquit, "aut, sī ā mortuīs revenīs, dīc mihi: Hector ubi est?" lacrimāsque effūdit et omnem locum clāmōre implēvit. Aenēās turbātus paucīs respondit: "Vīvō equidem vītamque per māxima perīcula servō. Nē dubitāveris! Sed quae fortūna tē revīsit, Hectoris Andromachē?" Illa vultum dēmīsit et parvā vōce locūta est: 'sē et Helenum Trōiā captā ā Pyrrhō in Ēpīrum abductōs esse; posteā vērō, cum Pyrrhus interfectus esset ab Oreste, Agamemnonis fīliō,

in-crēdibilis -e = vix crēdendus; (factum) i.e = quod vix crēdī potest
vidua -ae *f* = mulier quae marītum āmīsit
lūcus -ī *m* = silva deō sacra
(dī) Mānēs -ium *m* = animae mortuōrum
ut (+ *perf*) = ut prīmum, postquam
agnōscere -nōvisse = recognōscere
ex-terrēre = terrēre
pallēscere -luisse = pallēre incipere, pallidus fierī
paucīs *verbīs*
Orestēs -is *m*
Agamemnōn -onis *m*: dux Graecōrum

extrēmus -a -um *sup* < extrā

cāsus = id quod accidit

invītāre = (hospitem domum suam) vocāre, recipere

dī-gredī -gressum = discēdere

Phoebus -ī *m* = Apollō

iuvencus -ī *m* = bōs iuvenis

rērī = arbitrārī

(locum) effugere = vītāre

antrum -ī *n*

gurges -itis *m* = vorāgō turbida

prae-stat = melius/praeferendum est

circum-īre

īn-fōrmis -e ↔ fōrmōsus

(rem) experīrī -rtum = cognōscere quālis sit (rēs)

Helenum Chāoniā, parte Ēpīrī extrēmā, potītum esse et sē uxōrem dūxisse.'

Dum haec nārrat itemque dē cāsū Aenēae et Ascaniī puerī quaerit, ex urbe venit Helenus cum multīs comitibus; quī cīvēs suōs laetus agnōscit eōsque in urbem ad convīvium magnificum invītat.

Priusquam inde dīgressus est, Aenēās ā rēge Helenō, quī dīvīnā mente nūmina Phoebī sentiēbat, quaesīvit 'quae perīcula sibi vītanda essent?' Ille, immolātīs ex mōre iuvencīs, Aenēam ad Phoebī templum manū dūxit, deinde dīvīnō ex ōre haec fātus est: "Nāte deā! Pauca tibi dīcam, nam cētera fārī vetat Iūnō. Italia, quam tū iam propinquam esse rēris, longō cursū abs tē dīviditur: prius circum Siciliam tibi nāvigandum est quam in illā terrā urbem condere poteris. Haec Italiae lītora quae nōbīs proxima sunt, effuge: cūncta oppida ā malīs Graecīs habitantur. Sed ubi ventus ad ōram Siculam tē advēxerit et fretum angustum ā dextrā patēbit, laevam pete! Nam illud fretum duo mōnstra horrenda tenent, latus dextrum Scylla, laevum Charybdis, quae in īmō gurgite latēns raptās nāvēs vāstīs flūctibus mergit; at Scylla, cui caput et pectus est virginis, venter lupī, cauda delphīnī, ex antrō suō obscūrō nāvēs in saxa trahit. Praestat tōtam Siciliam longō cursū circumīre quam semel Scyllam īnfōrmem vidēre et saxa illa resonantia experīrī. Praetereā hoc ūnum ante omnia tē moneō: semper Iūnōnem prīmam adōrā atque illī deae

potentī māxima sacrificia fac! Sīc dēnique, Siciliā relictā, tūtus in Italiam perveniēs. Haec sunt quae meā vōce licet tē monēre. Age, vāde, et factīs tuīs Trōiam ad caelum tolle!"

potēns -entis = quī magnam potestātem habet

Quae postquam Helenus vātēs dīvīnō ōre fātus est, dōna magnifica ad nāvēs ferrī iussit. Item Andromachē Ascaniō vestem pretiōsam, quam suīs manibus cōnfēcerat, dōnāvit.

vātēs -is *m/f* = homō quī dīvīnō modō rēs futūrās praedīcit

Mōns Aetna

Eō diē Trōiānī iūxtā Ceraunia prōmunturium vectī sunt, unde cursus brevissimus est in Italiam. Post sōlis occāsum in lītus ēgressī sunt et fessī somnō sē dedērunt; sed mediā nocte Palinūrus, cum ventum secundum caelumque serēnum vidēret, signum proficīscendī dedit.

Ceraunia -ōrum *n*: prōmunturium Ēpīrī
occāsus -ūs *m* < occidere
signum = id quō aliquid significātur

Iam aurōra ab oriente rubēbat, cum procul humilēs collēs appāruērunt. "Italia!" prīmus exclāmat Achātēs, atque sociī omnēs laetō clāmōre Italiam salūtant. Tum pater Anchīsēs magnam pateram merō implēvit atque in celsā puppī stāns deōs invocāvit:

528 *"Dī maris et terrae tempestātumque potentēs,*
ferte viam ventō facilem et spīrāte secundī!"

aurōra -ae *f* = prīma lūx (ante sōlem ortum)
Achātēs -ae *m* (*acc* -ēn, *abl* -ē): Aenēae amīcus fīdissimus
patera -ae *f* = vās humile ex quō vīnī sacrificium fit
maris potēns = potestātem maris habēns
spīrāre = flāre
: date cursum facilem et ventōs secundōs

Iam vēlīs plēnīs Italiae lītorī appropinquābant, templumque Minervae in arce appārēbat. Neque vērō in terrā illā Graecōrum morātī sunt, sed Iūnōnī sacrificiīs factīs praeter lītora Italiae ad Siciliam versus nāvigāvērunt.

morārī (< mora) = diūtius in locō manēre

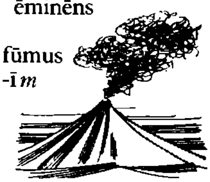
Mox procul cernēbātur mōns Aetna, et simul ā dextrā audiēbātur fragor quem saxa flūctibus pulsāta ēdēbant, atque in īnfimā vorāgine appārēbat fundus maris. "Nīmīrum haec est illa Charybdis" inquit Anchīsēs, "Hōs scopulōs, haec saxa horrenda Helenus memorābat. Ō sociī, ēripite nōs ē perīculō!" Prīmus Palinūrus prōram ad laevam vertit, et cūncta classis rēmīs ventīsque laevam petīvit.

Inde, postquam sōl occidit, fessī et ignārī viae ad ōram Cyclōpum advectī sunt. Iūxtā haec loca surgit Aetna, mōns ingēns, unde fūmus flammaeque ad caelum ēduntur, interdum etiam saxa lapidēsque cum fragōre horribilī ab īmō fundō ēmittuntur. Tōtam illam noctem Trōiānī perterritī in silvīs latuērunt, cum causam tantī fragōris ignōrārent.

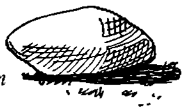
Posterō diē paulō ante sōlis ortum vir ignōtus extrēmā fame cōnfectus ē silvīs prōcessit atque supplex manūs ad lītus extendit; barbam horrentem gerēbat et sordidam scissamque vestem — at Graecus erat, quondam armātus adversus Trōiam missus. Ubi vestīmenta et arma Trōiāna procul agnōvit, paulum exterritus restitit, sed mox ad lītus sē contulit cum flētū precibusque: "Per deōs superōs vōs ōrō, Teucrī, hinc tollite mē! In quāscumque terrās abdūcite! Hoc satis est! Fateor mē cum cēterīs Graecīs Īlium bellō petīvisse, quam ob rem, sī tantum est scelus meum, iacite mē in flūctūs!

Sī pereō, hominum manibus periisse iuvābit!" 606

ē-dere -didisse -ditum < ē + dare
nī-mīrum *adv* = scīlicet, certē
scopulus -ī *m* = saxum ēminēns
fūmus -ī *m*

ignārus viae (*gen*) = quī viam ignōrat
Cyclōpēs -um *m*
lapis -idis *m*

horribilis -e = horrendus
ē-mittere
ortus -ūs *m* (< orīrī) ↔ occāsus
extrēmus : māximus
cōnficī = cōnsūmī, invalidus fierī
supplex -icis = ōrāns
prō-cēdere -cessisse
resistere -stitisse
sē cōnferre (in locum) = īre
flētus -ūs *m* < flēre
tollere = auferre
quī- quae- quod-cumque =quem/quam/quod libet; quās-cumque terrās = quās terrās (vōbīs) libet
pereō | hominum (-ō nōn ēlīditur)

Hoc audiēns ipse pater Anchīsēs iuvenī supplicī dextram dedit eumque interrogāvit 'quis esset?' et 'unde venīret?' Ille, victō tandem terrōre, haec respondit: "Ex patriā Ithacā Trōiam profectus sum comes īnfēlīcis Ulixis. Hīc mē sociī, dum trepidī fugiunt, in vāstō Cyclōpis antrō dēseruērunt. Mōnstrum īnfandum est Cyclōps ille nōmine Polyphēmus, quī carne et sanguine hominum miserōrum vescitur! Egomet vīdī eum in mediō antrō iacentem duōs dē nostrō numerō manū prehēnsōs ad saxum frangere ac membra eōrum cruenta dēvorāre! Nec vērō tālia passus est Ulixēs, nam cum Polyphēmus carne vīnōque implētus per antrum iacēret, nōs longam hastam acūtam in oculō eius, quem sōlum in mediā fronte habēbat, dēfīximus: ita tandem sociōs necātōs ultī sumus. — Sed fugite, ō miserī, fugite ac fūnēs nāvium incīdite! Nam quālis Polyphēmus tālēs centum aliī Cyclōpēs īnfandī ad haec curva lītora habitant et in altīs montibus errant."

Vix haec dīxerat, cum ipsum Polyphēmum pāstōrem caecum inter pecudēs suās ambulantem vīdērunt et lītora nōta petentem —

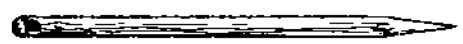
658 *mōnstrum horrendum, īnfōrme, ingēns, cui lūmen adēmptum!*

Postquam ad mare vēnit, vulnus magnō cum gemitū lāvit. Trōiānī vērō celeriter fūnēs incīdērunt et nāvēs rēmīs incitāvērunt. Hoc sēnsit Polyphēmus, sed cum eōs capere nōn posset, clāmōrem horribilem sustulit,

terror -ōris *m* < terrēre

trepidus -a -um = pavidus, timidus
Cyclōps -ōpis *m*
īn-fandus -a -um = horrendus
(carne) vescī = cibō ūtī, (carnem) ēsse
ego-met = ego (ipse)

patī passum = sinere

hasta acūta

aliquem ulcīscī = necem alicuius u.
in-cīdere -disse -sum (< -caedere) = secāre

pecudēs : ovēs

cui lūmen (: oculus) adēmptum *est*

in-citāre = citō movēre
sentīre sēnsisse sēnsum
tollere sus-tulisse sublātum; clāmōrem t. = clāmāre

con-tremēscere -muisse = valdē tremere
cavus -a -um = cuius media pars vacua est
con-currere -risse = in eundem locum currere

Pachȳnum -ī *n*
Lilybaeum -ī *n*
circum-vehere: locum circumvehī = circum locum vehī
Eryx -ycis *m*
Drepanum -ī *n*
Acestēs -ae *m* (*acc* -ēn)
genitor -ōris *m* = pater
ex-cēdere -cessisse; ē vītā e.: morī

sepelīre -īvisse -ultum = (hominem mortuum) terrā operīre
sepulcrum -ī *n* = locus ubi homō sepultus est

quō mare et terrae contremuērunt atque penitus resonuit mōns cavus. Cyclōpēs ē silvīs et altīs montibus ad lītora concurrērunt, unde singulīs oculīs Trōiānōs ē cōnspectū abeuntēs prōspiciēbant.

Trōiānī profugī, postquam Pachȳnum et Lilybaeum prōmunturia circumvectī sunt, tandem sub monte Eryce portum Drepanī petīvērunt, ubi ā rēge Acestā benignē receptī sunt. Hīc Aenēās genitōrem Anchīsēn āmīsit, ille enim cōnfectus aetāte ē vītā excessit — nēquīquam ex tantīs perīculīs ēreptus.

Aenēās, postquam ossa patris in monte Eryce sepelīvit, ex Siciliā atque ā sepulcrō genitōris dīgressus est.

PENSVM A

Dē cāsū ablātīvō

Graecī, cum Trōiam v– capere nōn possent, dol– ūsī sunt: equum ligneum mīlit– armāt– complēvērunt et in lītor– relīquērunt. Mult– spectant– Lāocoōn omn– vīr– equum hast– percussit. Paul– post duo anguēs rēct– vi– eum petunt. Part– mūrōrum dēstrūct– equus host– plēnus magn– labōr– in urbem trahitur fūn–. Velut fēst– di– templa frond– ōrnantur. Equ– patefact– mīlitēs exeunt; occīs– urbis cūstōd– sociōs suōs recipiunt in urbem quae dēfēnsōr– carēbat. Interim Trōiānī sine cūr– dormiēbant, in i– Aenēās, Anchīs– et Vener– de– nātus. Ille clāmōr– et strepit– ē somn– excitātus est.

Cum Priamus gladi– cingerētur, Hecuba, quae vir– prūdentior erat, “Iam nōn tēl– egēmus” inquit, “sed auxili– deōrum!” Dūcent– Vener– Aenēās salvus domum rediit e–dem vi– qu– dom– exierat. Anchīsēs loc– sē movēre nōluit et

"Ipse" inquit "me– man– moriar. Nōlīte me– caus– hīc morārī!"

Prīm– aestāt– Trōiānī duc– Aenē– ex Asi– profectī sunt. In medi– mar– Aegae– est īnsula nōmin– Dēlos, quae Trōiānōs tūt– port– recēpit. Dēl– relict– in Crētam vēnērunt. Ibi Trōiānī foed– pestilenti– afficiēbantur et agrī sōl– flagrant– torrēbantur.

Aedēs Iovis Capitōlīnī mult– magnificentior est cēter– omn–; ea summ– de– digna est. In templum Iovis Statōris senātus e– di– convēnit qu– Cicerō, ōrātiōn– clārissim– habit–, Catilīnam Rōm– expulit. Pāc– terr– mar–que fact– Iānus clauditur.

Polycratēs tant– fēlīcitāt– et tant– glōri– erat ut dī eī invidērent.

PENSVM B

In Crētā Trōiānī foedā — afficiēbantur atque agrī sōle —. Penātēs — [= nocte] vīsī sunt ante lectum Aenēae —, quī Trōiānīs et — eōrum novam terram prōmīsērunt. Ergō ex īnsulā — [= exīre] cōnstituērunt et rūrsus in altum — sunt. Ibi — — [= subitus] sōlem occultāvit ita ut diem noctemque — nōn possent ac nāvēs trēs diēs —que noctēs caecae errārent, — in īnsulās Strophadēs — sunt.

In Ēpīrō Aenēās fāmam — [=vix crēdendam] audīvit: Helenum parte Ēpīrī — esse et Andromachēn, — Hectoris, uxōrem dūxisse. Andromachē in — [=silvā sacrā] dīs Mānibus —. Helenus laetus Trōiānōs — [= recognōvit] eōsque ad convīvium — [= vocāvit]. Tunc ille — dīvīnō ōre rēs futūrās praedīxit.

Charybdis nāvēs in — [= vorāginem] mergit, et Scylla — [↔ fōrmōsa] nāvēs in — perīculōsōs trahit. — [= melius est] tōtam Siciliam — quam illa mōnstra —.

— [= ut prīmum] Italia in cōnspectum vēnit, Anchīsēs — vīnō implēvit et deōs maris — [= potestātem habentēs] invocāvit. Trōiānī in terrā Graecōrum — [< mora] nōlēbant.

Vocābula nova:
pondus
posterī
pestilentia
aequor
nimbus
volucris
unda
vidua
lūcus
iuvencus
gurges
antrum
vātēs
occāsus
aurōra
patera
scopulus
fūmus
lapis
ortus
flētus
terror
genitor
sepulcrum
curvus
tumidus
longinquus
repentīnus
incrēdibilis
extrēmus
īnfōrmis
potēns
supplex
trepidus
īnfandus
horribilis
cavus
condere
potīrī
excēdere

prōvehere
subdūcere
torrēre
adstāre
stupefacere
certiōrem facere
discernere
dēferre
sacrificāre
linquere
agnōscere
exterrēre
pallēscere
invītāre
dīgredī
rērī
praestāre
circumīre
experīrī
morārī
ēdere
ēmittere
sē cōnferre
vescī
incīdere
contremēscere
concurrere
circumvehere
sepelīre
citō
adeō
noctū
interdiū
totidem
quoad
quīcumque
nīmīrum
egomet

Ex Aetnā — flammaeque surgunt atque saxa —que —. In ōrā Cyclōpum vir Graecus accessit cum — [= lacrimīs] precibusque: "Hinc in quās— terrās abdūcite mē!" Anchīsēs virō — [= ōrantī] manum dedit. Mōnstrum horrendum erat Polyphēmus, quī in — obscūrō habitābat et carne hūmānā —. Cum ille accēderet, Trōiānī fūnēs nāvium — [= secuērunt] et — [= celeriter] aufūgērunt. Polyphēmus clāmōrem — [< horrēre] sustulit, quō penitus resonuit mōns —.

In Siciliā Aenēās ossa — [= patris] suī —. Tum ex Siciliā atque ā — patris — est [= discessit].

Fōrma litterae C est līnea —. Onus grave magnum — habet. — est parvus flūctus. Chāonia est pars Ēpīrī —. — est bōs iuvenis. Saxa flūctibus pulsāta fragōrem —.

Synōnyma: (summum) mare et —; avis et —; turgidus et —; pavidus et —; (urbem) cōnstituere et —; relinquere et —; arbitrārī et —; tam valdē et —; scīlicet et —; ego (ipse) et —.

Contrāria: occāsus et —; (nāvem) dēdūcere et — ; propinquus et — ; noctū et —.

PENSVM C

Quid Trōiānī profugī sub monte Īdā fēcērunt?
Quōmodo rēx Thrāciae aurō Priamī potītus est?
Quid deus Apollō Trōiānīs pollicitus est?
Cūr Trōiānī in Crētā manēre nōn potuērunt?
Cūr Palinūrus rēctum cursum tenēre nōn potuit?
Quae īnsulae in marī Īoniō sitae sunt?
Quid fēcit Aenēās in īnsulā Leucadiā?
Ubi Aenēās Andromachēn invēnit?
Quid Andromachē Aenēae nārrāvit?
Cūr Aenēās per fretum Siciliae nāvigāre nōluit?
Quid Andromachē Ascaniō dōnāvit?
Cūr Trōiānī Italiam relīquērunt?
Quid accidit in ōrā Cyclōpum?
Num Polyphēmus Trōiānōs fugientēs vīdit?
Ubi pater Anchīsēs sepultus est?

Ventī

KARTHAGO

[*Ex Vergiliī Aenēidis librō I, solūtīs versibus*]

Iūnō

Urbs antīqua fuit, Karthāgō, in ōrā Āfricae contrā Italiam sita, dīves atque bellicōsa. Hanc urbem Iūnō magis aliīs omnibus dīlēxisse dīcitur, hoc rēgnum omnium gentium esse volēbat. Sed audīverat genus ā Trōiānō sanguine ortum ōlim arcem Karthāginis expugnātūrum esse. Id metuēns et memor veteris bellī quod ad Trōiam prō cārīs Argīs gesserat (nōndum oblīta erat causam īrae ac dolōris: iūdicium Paridis, quī Venerem deam pulcherrimam esse iūdicāverat), Trōiānōs per mare tōtum iactātōs longē ā Latiō arcēbat. Itaque fātīs āctī multōs iam annōs circum omnia maria errābant.

33 *Tantae mōlis erat Rōmānam condere gentem!*

Vix ē cōnspectū Siciliae in altum vēla dabant laetī, cum Iūnō, aeternum vulnus sub pectore servāns, haec

Karthāgō -inis *f*

bellicōsus -a -um = bellī studiōsus

dīligere -lēxisse -lēctum

genus = gēns

ōlim = aliquandō post

memor -oris = quī meminit, reminīscēns (↔ oblītus)

iūdicium -ī *n* = sententia

pulcherrimam: ex tribus deābus Iūnōne, Venere, Minervā

iūdicāre = cēnsēre

arcēre = prohibēre

fāta *pl* = fātum

mōlēs = labor molestus ac difficilis

ventīs vēla dabant

vulnus : dolor

haec sēcum *dīxit*
mē-ne nōn posse? = nōnne ego possum?
dis-icere -iēcisse -iectum = in variās partēs iacere
scelus: v. XXXVII.128

rēgīna -ae *f* = rēgis coniūnx, fēmina rēgnāns
Iovis soror: Sāturnus est pater utrīusque

sceptrum -ī *n* = baculum quō rēgis imperium significātur

Nympha -ae *f*: Nymphae sunt deae minōrēs quae silvās, montēs, flūmina incolunt

sēcum: "Mēne rēgem Teucrōrum ab Italiā āvertere nōn posse? Nōnne Minerva classem Graecōrum ventīs disicere atque submergere potuit ob ūnīus Āiācis scelus? At ego, deōrum rēgīna Iovisque et soror et coniūnx, ūnā cum gente tot annōs bellum gerō!" Tālia animō incēnsō sēcum cōgitāns dea in Aeoliam, nimbōrum patriam, vēnit. Hīc rēx Aeolus in vāstō antrō ventōs tempestātēsque in vinculīs tenet; ipse rēx in celsā arce sedet scēptrum tenēns. Quem tum Iūnō supplex ōrāvit ut classem Aenēae submergeret aut disiceret — et simul eī Nympham suam fōrmā pulcherrimam uxōrem prōmīsit!

Tempestās

im-pellere -pulisse -pulsum = pulsāre
Eurus -ī *m* = ventus quī ab oriente flat
Āfricus -ī *m* = ventus quī ab Āfricā flat
volvere = circum (in orbem) agere/vertere
crēber -bra -brum = frequēns

rigēre = flectī nōn posse

oc-cidere = cadere, interficī, morī
Īliacus -a -um (< Īlium) = Trōiānus
procella -ae *f* = ventus rapidus

Aeolus, ubi haec audīvit, cavum montem hastā impellit, ac ventī velut agmine factō ex antrō ruunt: Eurus Notusque et Āfricus terrās mariaque turbant et vāstōs flūctūs ad lītora volvunt. Subitō nūbēs ātrae caelum occultant atque crēbra fulgura cum tonitrū in tenebrīs micant. Omnia mortem praesentem nautīs ostendunt.

Statim Aenēās manūs frīgore rigentēs ad caelum tendēns exclāmat: "Ō virī beātī, quibus in patriā sub altīs Trōiae moenibus licuit occidere! Utinam ego quoque in campīs Īliacīs animam prō patriā effūdissem!" Dum tālia verba iactat, rapida procella vēla scindit flūctūsque ad caelum tollit. Franguntur rēmī, tum prōrā āversā latus flūctibus pulsātur. Nāvēs aliae summō flūctū tolluntur, aliae inter flūctūs fundum attingunt! Trēs in

saxa latentia abripiuntur, trēs ab altō in vada feruntur, ūnam ante ipsīus Aenēae oculōs ingēns flūctus in puppim ferit atque ter circumagit, tum rapidus vertex eam vorat.

118 *Appārent rārī nantēs in gurgite vāstō...*

Intereā Neptūnus, cum pontum tantā tempestāte miscērī sentīret, graviter commōtus caput ex summā undā extulit et prōspiciēns classem Aenēae per tōtum aequor disiectam vīdit. Tum Eurum Zephyrumque ad sē vocāvit et sīc fātus est: "Iamne audētis, ventī, sine meō nūmine caelum terramque miscēre et tantās tempestātēs excitāre? Ego vōs...! Sed praestat mōtōs flūctūs sēdāre. Properāte domum rēgīque vestrō haec dīcite: nōn illī datum esse imperium pontī saevumque tridentem, sed mihi!" Sīc ait, et dictō citius aequor tumidum sēdāvit, nūbēs collēctās dispulit sōlemque redūxit.

Fessī Aenēadae proxima lītora petentēs ad ōrās Āfricae cursum vertunt. Est in sinū longō locus ubi īnsula portum tūtum efficit inter duōs scopulōs quibus frangitur omnis flūctus. Hūc Aenēās nāvēs septem quae ex omnī numerō supersunt colligit, ac Trōiānī ē nāvibus ēgressī magnō cum gaudiō fessa corpora in lītore sternunt. Ac prīmum Achātēs ignem facit et sociī cibō egentēs frūmentum ūmidum flammīs torrent.

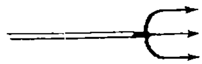
Aenēās intereā scopulum cōnscendit et lātē in mare prōspexit: nāvis in cōnspectū nūlla erat, sed trēs cervōs in lītore errantēs vīdit, quōs grex longō agmine sequē-

ab-ripere < -rapere
vadum -ī *n* = aqua humilis (↔ altum)
ferīre = pulsāre
circum-agere
vertex -icis *m* = aqua quae vertitur, gurges

nāre = natāre

pontus -ī *m* = mare

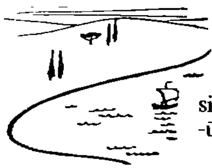
ex-tulit = sustulit

tridēns -entis *m*: Neptūnī scēptrum

ego vōs *docēbō*...

sēdāre = tranquillum facere (↔ turbāre)

dictō citius = citius quam dictum est
col-ligere -lēgisse -lēctum ↔ spargere
dis-pellere -pulisse -pulsum = in variās partēs pellere
Aenēadae -um *m* = Aenēae sociī, Trōiānī

sinus -ūs *m*

cervus -ī *m*

bātur. Celeriter arcum sagittāsque manū corripuit, quae tēla gerēbat fīdus Achātēs, et prīmum ipsōs ducēs gregis strāvit, tum omnem gregem in silvam ēgit, nec prius dēstitit quam septem ingentia corpora humī iacēbant. Hinc portum repetīvit et praedam omnibus sociīs partītus est. Vīnum deinde, quod iīs ā lītore Siciliae abeuntibus dederat bonus Acestēs, dīvīsit, et hīs dictīs maestōs cōnsōlātus est:

"Ō sociī — neque enim ignārī sumus ante malōrum —
ō passī graviōra, dabit deus hīs quoque fīnem.
Vōs et Scyllaeam rabiem penitusque sonantēs
accēstis scopulōs, vōs et Cyclōpia saxa
expertī. Revocāte animōs maestumque timōrem
mittite! Forsan et haec ōlim meminisse iuvābit!
Per variōs cāsūs, per tot discrīmina rērum
tendimus in Latium, sēdēs ubi fāta quiētās
ostendunt: illīc fās rēgna resurgere Trōiae.
Dūrāte, et vōsmet rēbus servāte secundīs!"

Ita loquitur, et māximīs cūrīs aeger vultū spem simulat. Illī autem, postquam cibō et vīnō vīrēs restituērunt, multum dē sociīs āmissīs loquuntur inter spem metumque dubiī, utrum eōs vīvere crēdant an iam periisse.

Venus genetrīx

Posterō diē, ut prīmum lūx orta est, pius Aenēās exīre cōnstituit et nova loca explōrāre atque quaerere quī hominēs incolerent. Classem sub rūpe in umbrā

sternere strāvisse strātum
praeda -ae *f* = quod capitur vel rapitur
malōrum ignārī sumus
vōs quī graviōra passī *estis*
Scyllaeus -a -um
rabiēs -ēī *f* = īra saeva atque āmēns
accēstis = acc*essis*tis
Cyclōpius -a -um
expertī *estis*
animus ↔ timor
forsan = fortasse
discrīmen -inis *n* = tempus perīculōsum
tendere (in locum) = īre
fās *est* rēgn*um* Trōiae resurgere
dūrāre = dūrus esse, patiēns esse
vōs-met = vōs
spem simulāre = spem ostendere falsam
ex-plōrāre = īnspicere
rūpēs -is *f* = saxum

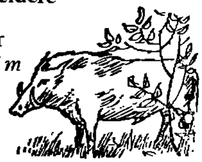
arborum occultat; ipse ūnō Achātē comitātus graditur duo tēla manū gerēns. Cui māter Venus in mediā silvā obviam iit vestem et arma virginis vēnantis gerēns, ac prior "Heus" inquit "iuvenēs! Vīdistisne forte sorōrem meam hīc errantem aut vestīgia aprī fugientis sequentem?" Ad haec Veneris fīlius "Sorōrem tuam" inquit "neque audīvī neque vīdī, ō ... — quam tē appellem? — ō, dea certē, nam vultus tibi haud mortālis est nec vōx hūmāna sonat. Forsitan ipsa Diāna sīs, an ūna ē genere Nymphārum? Quaecumque es, sīs nōbīs fēlīx et doceās nōs quō sub caelō et quibus in ōrīs versēmur; namque ignārī et hominum et locōrum errāmus, postquam ventō et flūctibus hūc āctī sumus. Multās hostiās ante ārās tibi immolābimus!"

Tum Venus "Equidem" inquit "tālī honōre mē haud dignam putō. Virgō Karthāginiēnsis sum; nōbīs mōs est arcum sagittāsque gestāre et in silvīs vēnārī. In ōram Libyae vēnistī, in rēgnum Dīdōnis rēgīnae, quae Tyrō, ex urbe Phoenīcēs, hūc profecta est frātrem improbum fugiēns. Huic coniūnx erat Sychaeus, dīvitissimus Phoenīcum. Rēgnum autem Tyrī habēbat frāter Dīdōnis Pygmaliōn, rēx impius atque scelestus. Ille aurī cupidus Sychaeum ante āram clam necāvit factumque diū cēlāvit et multa simulāns viduam maestam falsā spē ēlūsit. Sed in somnīs Dīdōnī appāruit imāgō coniugis mortuī, quī mīrum in modum ōs pallidum tollēns āram cruentam et pectus suum vulnerātum nūdāvit et scelus

ūnō comitātus = ūnum comitem habēns
gradī (< gradus) = ambulāre, prōgredī

ob-viam īre = occurrere
vēnārī = ferās persequī et occīdere

aper aprī *m*

Diāna -ae *f* = Iovis fīlia, dea vēnantium
forsitan (sīs) = fortasse (es)
fēlīx = favēns

ōra = regiō

hostia -ae *f* = bēstia quae immolātur

honōs -ōris *m* = signum laudis, glōria
Karthāginiēnsis -e < Karthāgō
gestāre = gerere

Libya -ae *f* = Āfrica
Tyrus -ī *f*
Phoenīcē -ēs *f*: regiō Syriae maritima; incolae: Phoenīcēs -um *m*
fugere aliquem = fugere ab aliquō
Pygmaliōn -ōnis *m*
im-pius -a -um ↔ pius

clam = occultē

cēlāre = occultāre (↔ patefacere)
ē-lūdere -sisse -sum = fallere ac dērīdēre
ōs: vultus

nūdāre = nūdum facere

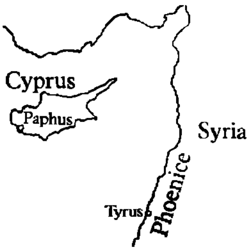
thēsaurus -ī *m* = aurī et argentī cōpia occulta

(fugam) parāre = facere quod opus est (ad fugam)

onerāre = onere implēre

Tyriī -ōrum *m* < Tyrus
dē-venīre = pervenīre

tandem : dīcite mihi, rogō

ap-pellere -pulisse -pulsum < ad-pellere

egēns -entis = quī rēbus necessāriīs caret, pauper

quī-cumque = quisquis

quī advēneris (*coni*) = quoniam advēnistī
pergere = īre pergere

līmen : domus

Aquilō -ōnis *m* = ventus quī ā septentriōnibus flat

rēgis omne patefēcit; tum uxōrī suāsit ut celeriter ex patriā excēderet, et simul veterēs thēsaurōs occultōs, ignōtum pondus aurī et argentī, mōnstrāvit. Hōc somniō commōta Dīdō fugam clam parāre coepit ūnā cum iīs quī tyrannum crūdēlem ōderant aut metuēbant. Nāvēs quae forte parātae erant corripiunt onerantque aurō, et avārī Pygmaliōnis opēs per mare āvehuntur, fēminā duce. In haec loca Tyriī dēvēnērunt, ubi nunc ingentia moenia arcemque novae Karthāginis surgentem cernēs. – Sed vōs quī tandem estis? aut quibus ab ōrīs vēnistis? quōve iter facitis?"

Ad haec Aenēās respondit: "Ō dea, sī ā prīmā orīgine repetēns labōrēs nostrōs nārrem, ante vesperum fīnem nōn faciam! Nōs Trōiā antīquā — sī forte ad aurēs vestrās Trōiae nōmen pervēnit — per multa maria vectōs tandem in ōram Libyae tempestās appulit. Sum pius Aenēās, quī Penātēs ex hoste raptōs mēcum classe vehō Italiam novam patriam quaerēns. Vīgintī nāvibus profectus sum, quārum vix septem ē tempestāte supersunt. Ipse ignōtus, egēns per Libyam errō ex Eurōpā atque Asiā pulsus..."

Hīc eum querentem Venus interpellāvit: "Quīcumque es, dīs caelestibus cārus esse vidēris, quī ad urbem Karthāginem advēneris. Perge modo atque hinc tē cōnfer ad līmen rēgīnae! Namque tibi nūntiō sociōs tuōs salvōs esse classemque relātam et in tūtum locum āctam versīs Aquilōnibus. Perge modo quō tē dūcit via!"

Cum hīs verbīs sē āvertēns dīvīnō decōre fulsit. Ille ubi mātrem agnōvit, fugientem tālibus verbīs incūsat: "Ō māter crūdēlis! Quid totiēs fīlium falsīs ēlūdis imāginibus? Cūr dextrās iungere nōn licet ac vērē colloquī?"

decor -ōris *m* (< decēre) = pulchritūdō
fulgēre -sisse
in-cūsāre = accūsāre

At Venus Aenēam et Achātēn gradientēs nebulā circumfūdit, nē quis eōs cernere neu contingere posset. Ipsa Paphum in īnsulam Cyprum abiit, ubi templum illī est, sēdemque suam laeta revīsit.

nebula -ae *f* = nūbēs quae terram operit
circum-fundere
Paphus -ī *f*: oppidum Cyprī cum templō Veneris
Cyprus -ī *f*

Dīdō rēgīna

Intereā Aenēās et Achātēs celeriter prōgressī quō via dūcit iam magnum collem scandunt quī urbī Karthāginī imminet. Inde dēspiciēns Aenēās magnitūdinem urbis novae mīrātur atque cīvium industriam: quōrum pars mūrōs dūcit, pars arcem exstruit et manibus saxa volvit; hīc portum aliī faciunt, hīc magnī theātrī fundāmenta locant aliī ingentēsque columnās ē rūpibus efficiunt.

scandere = ascendere
(urbī) im-minēre = ēminēre suprā (urbem)
industria -ae *f* < industrius
mūrōs dūcere = mūrōs aedificāre
fundāmentum -ī *n* = īnfima pars aedificiī (↔ culmen)

437 *"Ō fortūnātī, quōrum iam moenia surgunt!"*
ait Aenēās alta urbis tēcta suspiciēns, ac nebulā cīnctus (mīrābile dictū!) in urbem penetrat per mediōs hominēs ambulāns neque ab ūllō cernitur.

fortūnātus -a -um = quī bonā fortūnā ūtitur, fēlīx

In mediā urbe Dīdō rēgīna magnificum templum Iūnōnī aedificābat. Hīc prīmum, novā rē oblātā, Aenēās salūtem spērāre ausus est et rēbus suīs melius cōnfīdere: nam rēgīnam opperiēns, dum in ingentī templō singula opera lūstrat, vīdit imāginēs bellī Trōiānī ōrdine pictās.

nova rēs : rēs mīra
oblātā : vīsā
lūstrāre (oculīs) = īnspicere
pingere pīnxisse pictum = colōre operīre, imāginibus ōrnāre

quis locus = quī locus
Achātēs, *voc* -ē

laudī : factīs laudandīs, glōriae
rērum: ob rēs (malās)
mortālia : fāta mortālium (hominum)
tangunt : afficiunt
haec fāma aliquam salūtem tibi feret

bellāre = bellum gerere, pugnāre
premere = armīs petere

īn-stāre = ācriter premere, oppugnāre

Priamus corpus Hectoris fīliī suī ab Achille redēmit

Amāzonēs -um *f* = virginēs quae tamquam virī mīlitant

in-cēdere -cessisse = prōcēdere, gradī
caterva -ae *f* = multitūdō hominum

solium -ī *n* = sēdēs rēgia magnifica
Poenī -ōrum *m* = Karthāginiēnsēs

Cōnstitit et lacrimāns "Quis iam locus" inquit, "Achātē, 459
quae regiō in terrīs nostrī nōn plēna labōris?
Ēn Priamus. Sunt hīc etiam sua praemia laudī,
sunt lacrimae rērum et mentem mortālia tangunt.
Solve metūs: feret haec aliquam tibi fāma salūtem!"

Sīc ait atque oculōs imāginibus pictīs pāscēbat gemēns lacrimīsque vultum perfūdit. Namque vidēbat Graecōs et Trōiānōs bellantēs, hīc Graecōs fugientēs, cum ā Trōiānīs premerentur, hīc Trōiānōs, cum saevus Achillēs īnstāret currū; in aliā parte vidēbātur Trōilus, Priamī fīlius īnfēlīx, armīs āmissīs ab Achille fugiēns, in aliā parte Achillēs quī corpus Hectoris mortuum aurō vēndēbat; tum vērō magnum gemitum dat ut cōnspexit arma, currum atque ipsum corpus amīcī Priamumque manūs inermēs tendentem. Sē quoque cum prīncipibus Graecīs pugnantem agnōvit, atque Penthesilēam, virginem bellantem, quae agmen Amāzonum dūcēbat.

Haec mīranda dum Aenēās intuētur, dum stupet et fīxus in locō haeret, Dīdō rēgīna, fōrmā pulcherrima, ad templum incessit magnā iuvenum catervā comitāta. Quālis Diāna, cum in rīpīs aut per montēs mīlle Nymphās dūcit ipsa super omnēs ēminēns, tālis erat Dīdō, tālis laeta inter cīvēs gradiēbātur. Tum ante forēs templī in soliō altō cōnsēdit. Lēgēs Poenīs dabat atque opera facienda aequē partiēbātur — cum subitō Aenēās quōsdam sociōs suōs accēdere vīdit, quōs tempestās dispulerat et in aliās ōrās āvēxerat!

Quī postquam ad rēgīnam adductī sunt, Īlioneus, māximus eōrum, sīc ōrsus est: "Ō rēgīna! Miserī Trōiānī, ventīs per omnia maria vectī, tē ōrāmus nē nōs ab ōrīs Āfricae arceās. Nōn vēnimus ut praedam faciāmus — nōn tanta vīs nec tanta superbia victīs est. Trōiā profugī Hesperiam sīve Italiam, terram antīquam, petēbāmus, cum turbidus Auster nōs disiēcit atque paucōs nostrum hūc ad vestrās ōrās compulit. Rēx nōbīs erat Aenēās, quō nēmō iūstior fuit nec magis pius nec bellō fortior; quem sī dī vīvum servant, certē prō beneficiīs grātiam tibi referet, nec tē paenitēbit nōbīs auxilium tulisse. Hoc tantum ōrāmus ut nōbīs liceat classem subdūcere et nāvēs frāctās reficere. Sī rēgem et sociōs salvōs invēnerimus, laetī Italiam petēmus; sīn ille flūctibus periit, at in Siciliam saltem, unde hūc advectī sumus, ad rēgem Acestēn nōs dīmitte!"

Tum breviter Dīdō vultū dēmissō fātur:

565 *"Quis genus Aenĕadum, quis Trōiae nesciat urbem*
virtūtēsque virōsque aut tantī incendia bellī?
Nōn obtūnsa adeō gestāmus pectora Poenī.
569 *Seu vōs Hesperiam magnam Sāturniaque arva*
sīve Erycis fīnēs rēgemque optātis Acestēn,
auxiliō tūtōs dīmittam opibusque iuvābō.
Vultis et hīs mēcum pariter cōnsīdere rēgnīs?
Urbem quam statuō, vestra est. Subdūcite nāvēs!
575 *Atque utinam rēx ipse Notō compulsus eōdem*
afforet Aenēās! Equidem per lītora certōs

ad-dūcere ↔ ab-dūcere

ōrdīrī ōrsum = (loquī) incipere

praedam facere = praedam rapere
superbia -ae *f* < superbus

Auster -trī *m* = Notus
com-pellere -pulisse -pulsum = in eundem locum pellere (↔ dis-pellere)
quō nēmō iūstior est = quī omnium iūstissimus est
pius, *comp* magis p.

paenitēre: mē (*acc*) paenitet ita fēcisse = doleō quod ita fēcī

saltem = tantum (sī alterum nōn datur)

nesciat : nescīre potest

obtūnsus -a -um ↔ acūtus: (animus) o. = quī nihil sentit
Sāturnius -a -um < Sāturnus
fīnēs = terra, regiō

vōs dīmittam

hīs rēgnīs : in hōc rēgnō

: urbs quam statuō (= cōnstituō)

af-*foret* = ad-*esset*
certōs : fīdōs

extrēma *loca*
sī in (ali)quibus silvīs aut urbibus
ē-rigere (animum) = novā spē afficere
appellāre = alloquī
Aenēās, *voc* -ā

dīmittam et Libyae lūstrāre extrēma iubēbō,
sī quibus ēiectus silvīs aut urbibus errat."

Hīs dictīs ērēctī Aenēās et Achātēs ē nūbe circumfūsā ērumpere cupiēbant. Prior Aenēam appellat Achātēs: "Quid nunc sentīs, Aenēā? Vidēsne omnia tūta esse et classem sociōsque servātōs, ut dīxit māter tua?"

re-stāre -stitisse
similis -e = quī īdem esse vidētur; deō (*dat*) s. = deī fōrmam gerēns
cōram *adv* = ante oculōs, praesēns
Libycus -a -um < Libya
miserārī = miser esse ob (alicuius malam fortūnam)
sīdus -eris *n* = stēlla

Vix ea locūtus erat, cum repente scinditur nūbēs et in āera effunditur. Restitit Aenēās in clārā lūce fulgēns, deō similis: namque ipsa Venus fīliō suō decōrem mīrābilem dōnāverat. Tum sīc rēgīnam alloquitur: "Cōram adsum quem quaeritis, Aenēās Trōiānus, ab undīs Libycīs ēreptus. Ō rēgīna, quae sōla īnfandōs Trōiae labōrēs miserāta es, quae nōs domō profugōs atque omnium rērum egentēs in urbem tuam sociōs recipis, grātiās dignās tibi agere nōn possumus — dī tibi praemia digna ferant! Dum fluviī in maria current, dum sīdera in caelum surgent, semper honōs tuus laudēsque manēbunt, quaecumque terrae mē vocant." Sīc fātus Īlioneō aliīsque amīcīs dextram dedit.

ob-stupēscere -puisse = stupēre incipere, stupēns fierī
gignere genuisse genitum: māter līberōs parit, pater *gignit* /parentēs *gignunt*
(tēctō) suc-cēdere = (tēctum) sub-īre
per multōs labōrēs
mē... *in* hāc terrā cōnsistere voluit
suc-currere = auxilium ferre

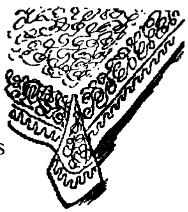
Dīdō cum Aenēam ipsum cōram aspiceret, prīmum obstupuit, deinde sīc locūta est: "Tūne ille Aenēās quem Anchīsēs et Venus genuērunt? Iam prīdem mihi nōtus est cāsus urbis Trōiae nōmenque tuum.
Quārē agite, ō tēctīs, iuvenēs, succēdite nostrīs! 627
Mē quoque per multōs similis fortūna labōrēs
iactātam hāc dēmum voluit cōnsistere terrā.
Nōn ignāra malī miserīs succurrere discō."

Haec memorāns Aenēam in rēgiam dūcit. Intereā ad sociōs in lītore relictōs mūnera ampla mittit: vīgintī taurōs, centum suēs totidemque agnōs cum mātribus. At in rēgiā magnificum convīvium apparātur: triclīnium splendidē ōrnātur, veste pictā purpurāque Tyriā sternuntur lectī, mēnsae vāsīs argenteīs atque aureīs teguntur.

sūs suis *m/f* = porcus
ap-parāre = parāre
purpura -ae *f* = color ruber pretiōsus

Aenēās autem ad nāvēs praemittit Achātēn, quī Ascaniō haec nūntiet eumque in urbem dūcat. Praetereā mūnera pretiōsissima afferrī iubet: vestem signīs aurōque rigentem, quam Helena sēcum tulerat, atque ōrnāmenta pulcherrima, quae ōlim gesserat fīlia Priamī māxima.

prae-mittere
quī nūnti*et*/dūc*at* = ut nūntiet/dūcat

vestis picta

Cupīdō

At Venus nova cōnsilia in animō versat: ut Cupīdō, faciē mūtātā, prō Ascaniō veniat atque rēgīnam amōre incendat! Ille dictō cārae genetrīcis pāret et in faciem Ascaniī mūtātus laetus incēdit rēgia dōna portāns. Cum in aedēs venit, rēgīna iam in lectō mediō accubuit, iam pater Aenēās et iuvenēs Trōiānī super torōs purpurā strātōs discumbunt. Centum ministrī totidemque ministrae mēnsās onerant dapibus et pōcula pōnunt. Etiam Tyriī frequentēs conveniunt et in torīs pictīs iubentur discumbere; mīrantur dōna Aenēae et falsī Iūlī decōrem dīvīnum. Praecipuē īnfēlīx Phoenīssa puerō tuendō incenditur. Ille ubi Aenēam complexus est, rēgī-

versāre = hūc illūc vertere; in animō v. = excōgitāre
faciēs = fōrma
dictum : imperium
ac-cumbere -cubuisse
torus -ī *m* = lectus
minister -trī *m* = servus; ministra -ae *f* = ancilla
dapēs -um *f* = cibus optimus, cēna
Phoenīssa -ae *f*: ex Phoenīcē fēmina (: Dīdō)

nam petit; quae puerum ōsculātur et in gremium suum accipit, īnscia quantus deus in gremiō sedeat! At Cupīdō paulātim Sychaeum ē memoriā Dīdōnis abolēre incipit et animum eius vīvō amōre accendere temptat.

Postquam mēnsae remōtae sunt, optima vīna appōnuntur. Fit strepitus et vōcēs per ampla ātria resonant. Lucernae accēnsae dē tēctō aurātō pendent et facēs ārdentēs noctem flammīs vincunt. Hīc rēgīna pateram auream gemmātam poposcit implēvitque merō, tum silentiō in rēgiā factō Iovem precāta est ut ille diēs Tyriīs Trōiānīsque fēlīx esset, itemque Bacchum et Iūnōnem invocāvit. Quō factō vīnum in mēnsam lībāvit et prīma ex paterā bibit, deinde ex ōrdine aliīs dedit. Intereā Iōpās, fidicen nōbilissimus, cantū suō mīrābilī Tyriōs Trōiānōsque pariter dēlectābat.

Sed īnfēlīx Dīdō noctem variō sermōne trahēbat,
multa super Priamō rogitāns, super Hectore multa: 750
"Immō, age, et ā prīmā dīc, hospes, orīgine nōbīs 753
īnsidiās" inquit "Danaum cāsūsque tuōrum
errōrēsque tuōs. Nam tē iam septima portat
omnibus errantem terrīs et flūctibus aestās."

[*Hinc incipit Aenēidis liber II*:]

Conticuēre omnēs intentīque ōra tenēbant.
Inde torō pater Aenēās sīc ōrsus ab altō:
"Īnfandum, rēgīna, iubēs renovāre dolōrem...
Sed sī tantus amor cāsūs cognōscere nostrōs 10

īn-scius -a -um = nesciēns, ignārus
paulātim = paulum ac paulum (↔ subitō)
ab-olēre = dēlēre
temptāre = cōnārī

fax facis *f*

lībāre = sacrificiī causā effundere

Iōpās -ae *m*

(tempus) trahere = prōdūcere

ā prīmā orīgine
īnsidiae -ārum *f* = dolus occultus
error -ōris *m* < errāre
iam septima aestās tē portat errantem : iam septimum annum errās
in omnibus terrīs

con-ticēscere -cuisse = tacitus fierī
-ēre = *-ērunt*
intentus = attentus
sīc ōrsus *est* ab altō torō

sī tantus amor *tibi est* cognōscere : sī tam cupis cognōscere

et breviter Trōiae suprēmum audīre labōrem,
quamquam animus meminisse horret lūctūque refūgit,
incipiam."

re-fugere
ā lūctū refūgit

Tum intentīs omnibus nārrāvit quae ipse vīderat: ut Graecī Trōiam īnsidiīs cēpissent atque incendissent, ut ipse cum patre et fīliō ex urbe flagrantī fūgisset et fātō pulsus per maria errāvisset. Postquam fūnus patrī in Siciliā factum memorāvit, conticuit tandem atque hīc fīne factō quiētī sē dedit.

ut = quōmodo

fūnus -eris *n*: f. facere (patrī) = ossa (patris) sepelīre

quiēs -ētis *f* = tempus quiētum, somnus

PENSVM A

Dē cāsū accūsātīvō

Trōiānī mult– iam ann– per omn– mar– errābant. Neptūnus, ut class– disiect– vīdit, flūct– sēdāvit, nūb– collēct– dispulit sōl–que redūxit. Aenēās Itali– nov– patri– quaerēns in Āfric– dēlātus est. Venus fīli– su– certiōr– fēcit 'soci– salv– esse class–que in tūt– loc– āct–.' Aenē– paenitēbat Creūs– uxōr– Trōiae relīquisse. Aenēās: "Heu m– miser–! Numquam dom– redībō!" Venus Cupīdin– prō Ascaniō ad Dīdōn– īre iussit. Ille, ubi Aenē– complexus est, rēgīn– petīvit; quae puer– ōsculāta est et in gremi– accēpit.

Multae viae Rōm– ferunt. Circus Māximus trecent– pass– longus est. Pompēius Iūli–, fīli– Iūliī Caesaris, uxōr– dūxit. Senātus C. Octāviān– 'August–' nōmināvit. Augustus urb– Rōm– in XIV regiōn– dīvīsit. Nerva ann– tantum et IV mēns– imperāvit. Nerō, qu– populus tyrann– appellābat, dom– aure– aedificāvit. Rōmul– rēg– nōn pudēbat in casā habitāre. Rōmānī Brūt– cōnsul– fēcērunt.

Graecī Rōmān– litter– et art– poētic– docuērunt.

Vocābula nova:
iūdicium
rēgīna
scēptrum
Eurus
Āfricus
procella
vadum
vertex

pontus
tridēns
cervus
praeda
rabiēs
discrīmen
rūpēs
aper
hostia
honōs
thēsaurus
Aquilō
decor
nebula
industria
fundāmentum
caterva
solium
superbia
Auster
sīdus
sūs
purpura
torus
ministra
dapēs
fax
īnsidiae
error
fūnus
quiēs
bellicōsus
memor
crēber
impius
egēns
fortūnātus
obtūnsus
īnscius
intentus
iūdicāre
arcēre
disicere
impellere
volvere
rigēre
abripere
ferīre
circumagere
nāre
sēdāre
colligere
dispellere

PENSVM B

Iūnō īrāta erat ob — Paridis, quī Venerem deam pulcherrimam esse — [= cēnsuerat]; eius reī — [= reminīscēns] Trōiānōs ab Italiā — [= prohibēbat]. Tempestās classem Aenēae —, sed Neptūnus, cum vidēret — [= mare] — [= ventīs rapidīs] turbārī, mōtōs flūctūs — et nūbēs —. In lītore Aenēās septem — occīdit; hanc — sociīs dēspērantibus dīvīsit, dum ipse laetō vultū spem —. Posterō diē, dum nova loca —, Venus eī — iit arcum sagittāsque — [= gerēns] Diānae deae —, quae in silvīs — solet.

Pygmaliōn, rēx — [↔ pius] et avārus, cum Sychaeum — [= occultē] necāvisset, scelus diū — et Dīdōnem viduam falsā spē —. Sed eī in somnīs appāruit vir mortuus, quī pectus vulnerātum — et rēgis — occultōs mōnstrāvit. Dīdō nāvēs aurō — [< onus] et in Āfricam fūgit, nec posteā eam — ex patriā fūgisse.

Dēspiciēns ex colle quī Karthāginī — Aenēās vīdit cīvēs quī magnā — [< industrius] novārum aedium — locābant. Dīdō rēgīna magnā — comitāta — [= prōcessit] et in altō — cōnsēdit. Quae cum Aenēam cōram aspiceret, prīmum —, tum sīc — est [= loquī coepit]: "Tūne ille Aenēās quem Anchīsēs et Venus —?"

In rēgiā convīvium — [= parātur]: — [= lectī] Tyriā — sternuntur, ministrī mēnsās — [= cibō] onerant. Lucernae dē tēctō — et multae — ārdent. Omnibus — [= attentīs] Aenēās nārrābat dē — [= dolō] Graecōrum et dē — [< errāre] suīs. Postquam — patrī factum memorāvit, — tandem atque — sē dedit.

Karthāginiēnsēs, hominēs — [= bellī studiōsī], saepe cum Rōmānīs — [= pugnāvērunt]. Tridēns est — Neptūnī. — est bēstia quae immolātur, ut — [= porcus], ovis, taurus. — est sūs ferus. Nūbēs quae terram operit — dīcitur. Trōiānī, sī in Italiam īre nōn possunt, in Siciliam — īre cupiunt.

Synōnyma: gurges et —; saxum et —; pulchritūdō et —; glōria et —; Notus et —; stēlla et —; frequēns et —; nesciēns

et —; fēlīx et —; pulsāre et — et —; circumagere et —; natāre et —; ambulāre et —; accūsāre et —; subīre et —; ascendere et —; auxilium ferre et —; dēlēre et —; cōnārī et —.

Contrāria: altum et —; Auster et —; acūtus et —; spargere et —; abdūcere et —; dispellere et —; subitō et —.

PENSVM C

Ubi sita est Karthāgō?
Quae est Iūnō?
Cūr Iūnō Trōiānōs ōderat?
Quid est Aeolī officium?
Quid fēcit Neptūnus cum mare turbārī sentīret?
Quō Trōiānī tempestāte dēlātī sunt?
Quid Aenēās sociīs suīs partītus est?
Quōmodo sociī vīrēs restituērunt?
Quae dea in silvā Aenēae obviam iit?
Cūr Aenēās mātrem suam prīmō nōn agnōvit?
Quid Venus fīliō suō nārrāvit?
Quid vīdit Aenēās ex colle dēspiciēns?
Cūr nēmō Aenēam Karthāginem intrantem vīdit?
Quae imāginēs in novō templō pictae erant?
Quid Īlioneus ā Dīdōne petīvit?
Num urbs Trōia Dīdōnī ignōta erat?
Quōmodo Dīdō Aenēam et sociōs eius recēpit?
Quod cōnsilium Venus excōgitāvit?
Quid Cupīdō effēcit in gremiō Dīdōnis sedēns?
Quid Dīdō Aenēam hortāta est?

resurgere
dūrāre
simulāre
explōrāre
gradī
vēnārī
gestāre
cēlāre
ēlūdere
nūdāre
onerāre
dēvenīre
appellere
incūsāre
circumfundere
scandere
imminēre
lūstrāre
pingere
bellāre
īnstāre
incēdere
addūcere
ōrdīrī
compellere
paenitēre
miserārī
obstupēscere
gignere
succēdere
succurrere
apparāre
praemittere
versāre
abolēre
temptāre
pendēre
lībāre
conticēscere
forsan
vōsmet
obviam
clam
saltem
paulātim

rogus Dīdōnis

INFELIX DIDO

[*Ex Vergiliī Aenēidis librō IV, solūtīs versibus*]

Flamma amōris

At rēgīna iam caecō amōre flagrat. Magna virī virtūs et gentis honōs in animō versātur, vultus verbaque haerent fīxa in pectore, neque cūra membrīs placidam quiētem dat.

in pectore : in animō
placidus -a -um = quiētus, nōn turbātus (↔ ācer)

Prīmā lūce Annam sorōrem sīc alloquitur: "Anna soror! Quālis hospes tēctīs nostrīs successit, quam nōbilis, quam fortis! Equidem nōn dubitō quīn deā nātus sit. Heu, quam ille fātīs iactātus est! Quae bella exhausta nārrābat! Nisi certum mihi esset nūllī virō coniugiō mē iungere, postquam prīmus amor mē morte fefellit, huius ūnīus amōrī forsitan succumbere potuī! Fateor enim, Anna: post mortem miserī Sychaeī coniugis hic sōlus animum meum flexit — agnōscō veteris vestīgia flammae! Sed velim prius terra mē dēvoret vel Iuppiter

dubitō num ita sit ↔ *nōn dubitō quīn* ita sit (= crēdō ita esse)
(labōrēs) exhaurīre = perferre
coniugium -ī *n* = coniugum vīta commūnis
fallere fefellisse falsum
suc-cumbere -cubuisse ↔ resistere; reī s. = rē vincī
flectere -xisse -xum
velim (+ *coni*) = utinam

mē fulmine percutiat, quam pudōrem solvō aut fidem fallō!

28 *Ille meōs, prīmus quī mē sibi iūnxit, amōrēs*
abstulit; ille habeat sēcum servetque sepulcrō!"

Ad haec Anna "Ō soror mea dīlēcta!" inquit, "Sōlane maerēns aetātem agēs? Nec dulcēs līberōs nec Veneris dōna nōveris? Crēdisne cinerem aut Mānēs sepultōs fidem nostram cūrāre? Iūre quidem anteā rēgēs Libyae tē petentēs dīmīsistī — etiamne placitō amōrī repugnābis? Nōnne tibi in mentem venit quī hostēs nōs cingant: Gaetūlī Numidaeque, gentēs invictae, et frāter tuus Pygmaliōn, quī Tyrō bellum minātur? Equidem reor nūmine deōrum nāvēs Trōiānās hūc cursum tenuisse. Quanta erit potentia Poenōrum, quanta glōria tua, soror, sī cum duce Trōiānōrum tē coniūnxeris! Tū modo sacrificiīs ā dīs veniam pete!"

Hīs dictīs animum sorōris amōre īnflammāvit et mentī dubiae spem dedit atque pudōrem solvit. Prīmō templa adeunt, ut ā dīs veniam petant: multās hostiās Cererī, Phoebō Līberōque immolant et ante omnēs Iūnōnī, cui coniugia cūrae sunt. Sed quid sacrificia mulierem furentem iuvant? Vulnus sub pectore vīvit, flammā amōris ūritur īnfēlīx Dīdō. Nunc per mediam urbem Aenēam sēcum dūcit et opēs suās urbemque novam ostentat. Loquī incipit — et in mediō sermōne cōnsistit. Nunc novum convīvium hospitī suō parat, iterumque labōrēs Trōiānōrum audīre poscit. Postquam

fulmen -inis *n* = fulgur quod terram percutit
fidēs = prōmissum

ille quī prīmus..., meōs amōrēs abstulit
in sepulcrō

dīlēctus -a -um = quī dīligitur, cārus
aetātem/vītam agere = vīvere
cinis -eris *m* = quod igne relinquitur, ossa cremāta
Mānēs: mortuōs
placitus -a -um = quī placet, grātus
Gaetūlī -ōrum, Numidae -ārum *m*: gentēs Āfricae
in-victus -a -um = nōn victus, quī vincī nōn potest

potentia -ae *f* < potēns

venia -ae *f* = grātia quā ignōscitur factō
īn-flammāre = incendere

Līber -erī *m* = Bacchus

rēs mihi cūrae (*dat*) est = rem cūrō
furere = āmēns esse

ostentāre = glōriōsē ostendere

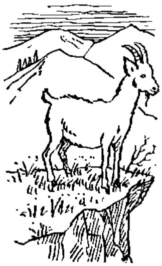
mediā nocte dīgressī sunt cēterī, ea sōla in domō vacuā maeret lectōque Aenēae relictō incumbit: illum absentem et audit et videt.

in-cumbere lectō (*dat*) = in lectō cubantem sē pōnere

Dīdō et Aenēās vēnātum eunt

Fāma vēlōx

capra -ae *f*

Aenēās autem ūnā cum Dīdōne vēnātum īre parat. Prīmā lūce rēgīna prōgreditur Poenīs prīncipibus comitāta, ac simul Aenēās cum agmine Trōiānōrum exit. Postquam in altōs montēs ventum est, caprae ferae dē saxīs dēsiliunt et cervī campōs et vallēs cursū petunt. At puer Ascanius ācrī equō vectus iam eōs praeterit aprum aut leōnem quaerēns.

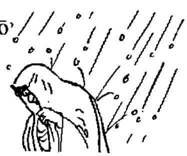
ventum est (ab iīs) : vēnērunt

praeter-īre

Intereā caelum tonitrū miscērī incipit; īnsequitur imber grandine mixtus, et Tyriī et Trōiānī undique tēcta petunt, dum amnēs dē montibus ruunt. Dīdō et dux Trōiānus in eandem spēluncam dēveniunt, dūcente Iūnōne. Ille diēs malōrum rēgīnae atque mortis prīma causa fuit. Neque enim fāmam respicit Dīdō, neque iam amōrem suum cēlāre cōnātur: 'coniugium' vocat, hōc nōmine sē excūsāt...

īn-sequī = sequī

grandō -inis *f*

spēlunca -ae *f* = antrum

respicere = cūrāre

Extemplō Fāma per urbēs Libyae it, Fāma quā nōn aliud malum ūllum vēlōcius est — mōnstrum horren-

extemplō = statim
quā nōn malum ūllum vēlōcius est = quae est malum vēlōcissimum omnium

dum, ingēns, cui, quot sunt plūmae in corpore, tot vigilēs oculī sunt, tot linguae, tot aurēs. Haec tum variō sermōne aurēs hominum complēbat gaudēns, et pariter vēra ac falsa nārrābat: 'Aenēam Trōiā vēnisse, cum quō virō pulchra Dīdō concubuisset; eōs nunc rēgnī oblītōs in luxū hiemem agere, turpī cupīdine captōs!'

Nūntius deōrum

Iuppiter vērō, ubi haec audīvit, Mercurium sīc alloquitur et haec mandat: "Age vāde, fīlī, et dēfer mea dicta per aurās ad ducem Dardanium, quī nunc Karthāgine morātur neque fātōrum prōmissa respicit. Nōn ideō genetrīx pulcherrima illum ab armīs Grāiōrum bis servāvit, sed ut Italiam regeret et posterī eius Rōmānī tōtum orbem sub lēgēs subicerent. Sī ipse tantārum rērum glōriā nōn accenditur, num Ascaniō fīliō pater rēgnum invidet? Quid struit? aut quā spē in gente inimīcā morātur? Nāviget! Hoc est mandātum nostrum!"

Mercurius statim patris imperiō pāret: ālās pedibus nectit atque avī similis volat inter terrās caelumque ad lītus Āfricae. Ut prīmum terram ālātīs pedibus tetigit, Aenēam novam arcem aedificantem cōnspexit. Erat illī ēnsis gemmīs fulgēns et amictus ex Tyriā purpurā, mūnera Dīdōnis. Continuō Mercurius "Tū nunc" inquit "uxōrius altae Karthāginis fundāmenta locās pulchramque urbem exstruis, oblītus rēgnī rērumque tuārum! Ipse rēx deōrum dē clārō Olympō mē dēmīsit, ipse haec

plūma -ae *f* = penna
vigil -is = vigilāns

con-cumbere -cubuisse = eīdem lectō incumbere
luxus -ūs *m* = vīta nimis magnifica
cupīdō -inis *f* = cupiditās

mandāre = trādere (rem agendam), imperāre
Dardanius -a -um = Trōiānus

sub-icere -iēcisse -iectum (< -iacere) = sub imperiō pōnere

invidēre = dare nōlle
struere = parāre, excōgitāre
mandātum -ī *n* = imperium
nostrum : meum

nectere -xisse -xum = vinculō iungere
ālātus -a -um = quī ālās gerit

amictus -ūs *m* = pallium

uxōrius -a -um = quī uxōrem habet

mandāta ad tē ferre iussit: Quid struis? aut quā spē in terrīs Libycīs morāris? Sī tē nōn movet tanta glōria futūra, at respice Ascanium fīlium, cui rēgnum Italiae dēbētur!" Haec locūtus deus ex oculīs Aenēae in tenuēs aurās ēvānuit.

Aenēās vērō obmūtuit āmēns, tantō imperiō deōrum attonitus. Heu, quid agat? quibus nunc verbīs audeat rēgīnam adīre furentem? unde ōrdiātur? Ita animum dubium nunc hūc nunc illūc in variās partēs versat. Postrēmō Trōiānōs prīncipēs advocat iīsque mandat ut classem clam ōrnent, arma parent sociōsque ad lītora cōgant. Quī omnēs laetī imperiō pārent.

At rēgīna — quis amantem fallere potest? — dolum praesēnsit; namque Fāma eī dētulit 'armārī classem cursumque parārī.' Saeva atque āmēns Aenēam hīs verbīs appellat: "Quid? Spērāsne, perfide hospes, tē tantum nefās dissimulāre posse et meā terrā clam dēcēdere? Ergō nec noster amor nec dextra data tē tenet nec Dīdō crūdēliter moritūra? Quīn etiam hībernō tempore classem ōrnās et per mediōs Aquilōnēs nāvigāre properās! Mēne fugis? Ego per hās lacrimās, per dextram tuam, per cōnūbium nostrum tē ōrō: sī quid bene dē tē meruī, aut sī tibi dulce fuit quidquam meum, miserēre meī et mūtā istam mentem! Propter tē gentēs Libyae mē ōdērunt atque Tyriī mihi īnfēnsī sunt, propter tē pudōrem et fāmam exstīnxī. Cui mē moribundam dēseris? Quid moror? an dum frāter Pygmaliōn mea moenia dēstruat

ē-vānēscere -nuisse ↔ appārēre
ob-mūtēscere -tuisse = mūtus fierī
attonitus -a -um = stupefactus

ad-vocāre

ōrnāre = parātum facere

cōgere = convenīre iubēre

prae-sentīre

per-fidus -a -um = quī fidem fallit
ne-fās *indēcl n* ↔ fās
dis-simulāre = simulandō cēlāre
dē-cēdere = excēdere
dextra : prōmissum
hībernus -a -um: hībernum tempus = hiems

cōnūbium -ī *n* = coniugium
bene merēre dē aliquō = bene facere alicui
miserērī (alicuius) = miserārī (aliquem)
nōm ego tū, *gen* meī tuī
īnfēnsus -a -um = inimīcissimus (↔ benignus)
moribundus -a -um = moriēns

aut Iarbās, rēx Gaetūlōrum, captam mē abdūcat? Sī saltem īnfantem dē tē habērem, sī quī parvulus Aenēās in aulā meā lūderet quī memoriam tuī referret, nōn omnīnō dēserta vidērer..."

Dum illa loquitur, Aenēās cūram suam dīligenter dissimulābat nec oculōs dēmīsit. Tandem paucīs respondit: "Numquam, rēgīna, negābō tē bene meritam esse dē mē, nec mē paenitēbit tuī meminisse, dum memoria mihi est, dum animam dūcō! Prō rē pauca loquar: Neque ego spērāvī hanc fugam cēlārī posse, nec umquam tē uxōrem dūxī aut coniugium tibi prōmīsī. Nunc Italiam petere dī immortālēs mē iubent: hic amor, haec patria est mihi. Quotiēs nox terrās operit, quotiēs astra surgunt, imāgō patris Anchīsae in somnīs mē admonet. Nunc etiam nūntius deōrum ab ipsō Iove missus mandāta ad mē dētulit, ipse deum in clārō lūmine vīdī mūrōs intrantem vōcemque eius hīs auribus audīvī. Dēsine querēllīs tuīs et mē et tē incendere! Nōn meā sponte Italiam petō."

Eum tālia dīcentem Dīdō āversa intuētur hūc illūc volvēns oculōs, et sīc īrā accēnsa fātur: "Nōn est tibi dīvīna parēns, perfide, sed dūra saxa tē genuērunt tigrēsque ūbera tibi admōvērunt! In lītus ēiectum, egentem tē excēpī et — dēmēns — partem rēgnī dedī, classem āmissam restituī, sociōs ā morte servāvī! Nunc dī tē abīre iubent! Itane vērō? Putāsne eam rem dīs superīs cūrae esse? Neque tē teneō neque dicta tua

Iarbās -ae *m*

sī quī... = sī aliquī...

aula -ae *f* = rēgia
tuī (*gen*): dē tē
omnīnō = in omnī rē, plānē

merērī -itum esse (*dēp*) = merēre -uisse

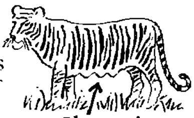
quotiēs = totiēs quotiēs

astrum -ī *n* = stēlla

ad-monēre = monēre

querēlla -ae *f* < querī
(meā) sponte = meā voluntāte, per mē

tigris -is *f*

ūber -eris *n*

ad-movēre
ex-cipere -cēpisse -ceptum = recipere
dē-mēns -entis = āmēns

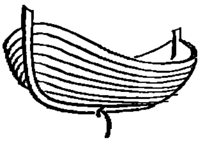
re-fellere -fellisse = falsum esse dēmōnstrāre
peritūrum *esse*
poenās dare = pūnīrī

refellō: ī, pete rēgnum Italiae per undās! Spērō equidem tē in mediīs scopulīs peritūrum et nōmine 'Dīdōnem' saepe vocātūrum! Dabis, improbe, poenās!"

ab-rumpere = subitō fīnīre
cūnctārī = dubiē morārī
famula -ae *f* = ancilla
sus-cipere = capere et sustinēre
thalamus -ī *m* = cubiculum coniugum

Hīs dictīs medium sermōnem abrumpit et aegra ex oculīs aufugit, linquēns eum cūnctantem et multa dīcere parantem. Famulae eam collāpsam suscipiunt, in marmoreum thalamum referunt et in lectō pōnunt.

sōlārī = cōnsōlārī
iussum -ī *n* = quod iubētur, imperium
ex-sequī = perficere

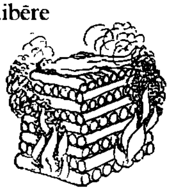
carīna -ae *f* = trabs nāvis īnfima

At pius Aenēās, quamquam amīcam dolentem sōlārī cupit, tamen iussa deōrum exsequitur classemque revīsit. Ibi vērō Trōiānī studiōsē labōrant, rōbur ē silvīs cōnferunt et iam dē tōtō lītore nāvēs celsās dēdūcunt. Novae carīnae natant, sociī tōtā ex urbe concurrunt.

temptāre = experīrī
im-plōrāre = plōrandō ōrāre
ob-stāre = viam claudere, prohibēre

Quō tum dolōre Dīdō afficiēbātur tālia cernēns! Quōs gemitūs dabat, cum ex summā arce prōspiciēns lītus et mare turbā hominum et nāvium miscērī vidēret! Iterum precibus lacrimīsque animum virī temptat. Nōn iam coniugium ōrat neque ut rēgnō Latiī careat, sed ut tempus ad nāvigandum idōneum exspectet et ventōs secundōs. Moram brevem petit 'dum fortūna sē dolēre doceat!' Ita supplex implōrat, sed ille nec flētū nec precibus movētur: fāta obstant.

rogus -ī *m*

taedēre: t. et mē reī (*gen*) = rēs mihi molesta est
lūcem : vītam

Rogus Dīdōnis

Tum vērō īnfēlīx Dīdō fātīs exterrita mortem ōrat; taedet eam vītae. Multa prōdigia eam monent ut lūcem relinquat: cum sacrificium faceret, vīdit vīnum sacrum in foedum cruōrem sē vertere; nocte obscūrā vōx Sy-

chaeī vocantis exaudīta est, atque in somnīs ipse ferus Aenēās eam furentem prae sē agit. Multa praetereā vātum praedicta eam terrent.

Ergō ubi dolōre victa morī cōnstituit, tempus modumque ipsa sēcum reputat, et sorōrem alloquitur vultū serēnō cōnsilium cēlāns ac spem simulāns: "Invēnī ratiōnem, Anna, quae mihi reddat eum aut amōre eius mē solvat: sacerdōs quaedam ex gente Massȳlōrum dīcit 'carminibus sē mentēs aegrās cūrīs exsolvere posse.' Tū in rēgiā interiōre sub dīvō ērige rogum, et arma virī, quae in thalamō fīxa relīquit, exuviāsque omnēs lectumque iugālem, quō periī, super impōne! Cūncta virī impiī monumenta abolēre volō itaque mē iubet sacerdōs." Haec locūta silet ōre pallidō. Nōn tamen Anna intellegit sorōrem furentem fūnus parāre. Ergō iussa peragit.

Rogō ingentī in rēgiā ērēctō, rēgīna locum flōribus et fronde exōrnat; super rogum exuviās et ēnsem relictum effigiemque Aenēae in torō locat. Circum stant ārae, et sacerdōs crīnibus passīs deōs īnferōs invocat, dum ipsa Dīdō moritūra iūxtā altāria precātur.

Nox erat, et fessa corpora placidē dormiēbant sub nocte silentī — at nōn īnfēlīx Phoenīssa! Renovantur cūrae rūrsusque surgit amor et īra: "Ēn, quid agam? Sōlane fugiēns nautās ovantēs supplex comitābor? an classe meā eōs persequar et cīvēs meōs, quōs ex urbe Tyrō vix ēripere potuī, rūrsus in mare agam et ventīs vēla dare iubēbō?

praedictum -ī *n* = quod praedictum est
re-putāre (rem) = cōgitāre (dē rē)
(vultus) serēnus = placidus
ratiō -ōnis *f* = modus agendī, cōnsilium
Massȳlī -ōrum *m*: gēns Āfricae
ex-solvere = līberāre
dīvum -ī *n* = caelum apertum
ērigere = altē exstruere
exuviae -ārum *f* = vestīmenta
lectus iugālis = lectus coniugum
per-agere = perficere, exsequī
effigiēs -ēī *f* = imāgō
altāria -ium *n* = āra
ovāre = superbē gaudēre

quīn + *imp* = age
āverte : prohibē

Quīn morere, ut merita es, ferrōque āverte dolōrem!"

discessus -ūs *m* < discēdere

Aenēās autem, omnibus rēbus ad discessum parātīs, in celsā puppī dormiēbat. Huic in somnīs rūrsus sē obtulit deus Mercurius et ita monuit:

dūcere somnōs = dormīre
circum-stāre
deinde = posthāc
versāre : reputāre
praeceps -cipitis: p. īre = (sē)praecipitāre = ruere, properāre
potestās *est tibi* : potes
trabs : nāvis
col-lūcēre = lūcēre
fervere/-ēre = ārdēre
in hīs terrīs morantem
heia! (*interiectiō*)
*ab*rumpe morās
mūtābilis -e = quī facile mūtātur
im-miscēre < in-
vīsum -ī *n* = quod vidētur

"Nāte deā, potes hōc sub cāsū dūcere somnōs?
Nec quae tē circumstent deinde perīcula cernis,
dēmēns, nec Zephyrōs audīs spīrāre secundōs?
Illa dolōs dīrumque nefās in pectore versat...
Nōn fugis hinc praeceps, dum praecipitāre potestās?
Iam mare turbārī trabibus saevāsque vidēbis
collūcēre facēs, iam fervere lītora flammīs,
sī tē hīs attigerit terrīs aurōra morantem.
Heia age, rumpe morās! Varium et mūtābile semper
fēmina!" Sīc fātus noctī sē immiscuit ātrae.

aethēr -eris *m* = āēr summus, caelum
festīnāre = properāre

vāgīna -ae *f*

ārdor -ōris *m* = studium
ārdēns

Hōc vīsō exterritus Aenēās ē somnō sē corripit sociōsque excitat: "Vigilāte, virī, et capite rēmōs! Solvite vēla citō! Ecce deus ab aethere missus iterum nōs iubet fugam festīnāre ac fūnēs incīdere. Imperiō deī ovantēs pāreāmus!" Hoc dīcēns ēnsem fulgentem ē vāgīnā ēripit et fūnēs incīdit. Īdem omnium ārdor fuit, mox cūncta classis lītus dēseruit.

ter quater-que : iterum iterumque
prō! = ō! heu!
advena -ae *m* = is quī advenit
il-lūdere -sisse (+*dat*) = ēlūdere

Et iam prīma aurōra terrās novō spargēbat lūmine. Rēgīna, ut prīmum ex altā turrī vīdit classem plēnīs vēlīs prōcēdere, ter quaterque pulchrum pectus manū percutiēns et comās scindēns "Prō, Iuppiter!" ait, "Abībit advena, et rēgnō nostrō illūserit? Cūr nōn arma capient tōtāque ex urbe sequentur? Īte, ferte flammās,

date tēla, solvite nāvēs! — Quid loquor? aut ubi sum? Quae īnsānia mentem mūtat? Īnfēlīx Dīdō, nunc dēmum facta impia tē tangunt! Ēn fidēs eius quem patriōs Penātēs sēcum portāre āiunt et parentem aetāte cōnfectum umerīs subiisse! Nōnne ego eum et sociōs et ipsum Ascanium ferrō absūmere potuī? Etiam sī pugnae fortūna dubia fuisset, quem metuī moritūra? Facēs in castra tulissem, carīnās flammīs dēlēvissem, fīlium et patrem cum genere exstīnxissem — et ipsa mēmet super eōs iēcissem!

"Ō Sōl, quī omnia terrārum opera flammīs tuīs illūstrās, tūque Iūnō, testis hārum cūrārum, et Furiae ultrīcēs, audīte precēs nostrās: Sī necesse est virum impium terram Italiae attingere et sīc fāta poscunt — at bellō et hostium armīs ex fīnibus suīs pulsus auxilium implōret videatque indigna suōrum fūnera! Nec in pāce rēgnō fruātur, sed ipse ante diem cadat īnsepultus! Haec precor, cum hīs precibus extrēmīs sanguinem effundō. — Tum vōs, ō Tyriī, omne genus eius futūrum exercēte odiō: hoc mūnus date cinerī nostrō! Nūlla amīcitia sit inter populōs nostrōs! Exoriātur aliquis ex nostrīs ossibus ultor, quī ignī ferrōque colōnōs Dardaniōs persequātur nunc, ōlim, quōcumque tempore vīrēs dabuntur!"

Sīc ait, et oculōs sanguineōs volvēns, pallida morte futūrā, altum rogum cōnscendit ēnsemque Aenēae ēdūxit — mūnus nōn in hunc ūsum datum!

tangunt : afficiunt
fidēs -eī *f* = animus fīdus
umerīs subīre : umerīs sustinēre
absūmere : occīdere
tulissem : ferre potuī
exstinguere = perdere
mē-met = mē
Furiae -ārum *f*: trēs deae quae hominēs scelestōs pūniunt
deus ul*tor* -ōris *m*; dea ul*trīx* -īcis *f*
nostrās : meās
at = tantum, saltem
fūnus : caedēs
ante diem = ante tempus
īn-sepultus
extrēmus = ultimus, postrēmus
exercēre : persequī
ex-orīrī = orīrī
(ultor : *Hannibal*)
ignī *abl* = ign*e*
colōnus = vir quī patriā relictā novam terram incolit
sanguineus -a -um = sanguine plēnus
ūsus -ūs *m* < ūtī

cubīle -is *n* = lectus
lacrimīs et mente: lacrimāns et cōgitāns
novissimus = ultimus
dulcēs dum fāta...
cursum quem fortūna *mihi* dederat perēgī
ulta : ulcīscēns
poenās ab eō recipiō = is mihi poenās dat (ā mē pūnītur)
nimium *adv* = nimis
lītora nostra
ōs (*acc*) impressa torō = postquam ōs torō impressit
sub umbrās : ad Īnferōs
ferrō (*dat*) = in ferrum (: ēnsem)

Hīc, postquam Īliacās vestēs nōtumque cubīle
cōnspexit, paulum lacrimīs et mente morāta
incubuitque torō dīxitque novissima verba:
"Dulcēs exuviae, dum fāta deusque sinēbat,
accipite hanc animam mēque hīs exsolvite cūrīs!
Vīxī et quem dederat cursum fortūna perēgī
et nunc magna meī sub terrās ībit imāgō.
Urbem praeclārum statuī, mea moenia vīdī,
ulta virum poenās inimīcō ā frātre recēpī,
fēlīx, heu, nimium fēlīx — sī lītora tantum
numquam Dardaniae tetigissent nostra carīnae!"
Dīxit, et ōs impressa torō "Moriēmur inultae,
sed moriāmur!" ait, "Sīc, sīc iuvat īre sub umbrās!"

Inter tālia verba illam ferrō collāpsam aspiciunt comitēs. It clāmor ad alta ātria, gemitū et ululātū fēminārum tēcta resonant — nōn aliter quam sī omnis Karthāgō ab hostibus capta esset flammaeque furentēs per aedēs hominum atque deōrum volverentur!

[*Hinc incipit Aenēidis liber V*]

Intereā in mediō marī Aenēās cursum rēctum per ātrōs flūctūs tenet moenia Karthāginis respiciēns, quae iam īnfēlīcis Dīdōnis flammīs collūcent. Ille vērō ignōrat quae causa tantum ignem accenderit...

Cum iam nūlla terra cernerētur, ventus mūtātus classem in portum Siciliae compulit, ibique rēx Acestēs iterum Trōiānōs fessōs benignē excēpit. Hīc Aenēās,

cum annus praeteriisset ex quō diē Anchīsēs sepultus est, Mānibus patris sacrificia fēcit atque lūdōs magnificōs apparāvit, quibus iuvenēs Trōiānī inter sē certāvērunt cursū ac vīribus, iaculīs sagittīsque.

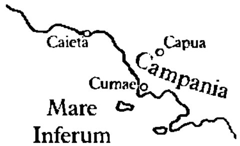
ex quō diē = ex eō diē quō

iaculum -ī *n* = pīlum quod procul iacitur

Inter eōs lūdōs fēminae Trōiānae, cum eās longī errōris taedēret, nāvēs incendērunt, sed imbre ā Iove missō ignis mox restīnctus est. Refectīs nāvibus, Aenēās plērāsque fēminās, quamquam eās iam factī suī paenitēbat, in Siciliā relīquit atque ipse cum sociīs fortissimīs Cūmās in Campāniam profectus est.

mē paenitet factī = mē paenitet ita fēcisse

Cūmae -ārum *f*: oppidum Campāniae

[*Liber VI*]

Hīc Aenēās sōlus in antrum Sibyllae vātis penetrāvit; quae eum sēcum ad Īnferōs dūxit, ubi pater Anchīsēs multa nārrāvit dē futūrō imperiō Rōmānō et dē fortitūdine Rōmānōrum; tum, postquam fīliō mīrantī virōs Rōmānōs fortissimōs ostendit ūsque ad Iūlium Caesarem, hīs verbīs Rōmānōs admonuit:

fortitūdō -inis *f* (< fortis) = virtūs

851 *"Tū regere imperiō populōs, Rōmāne, mementō!*
Hae tibi erunt artēs: pācisque impōnere mōrem,
parcere subiectīs et dēbellāre superbōs."

mementō -tōte *imper fut* < meminisse

tū mementō regere = nōlītō oblīvīscī r., cūrātō ut regās

dē-bellāre = bellō vincere

Cūmīs profectus Aenēās prīmum portum Cāiētae petīvit, deinde ventīs secundīs ad ōstium Tiberīnum advectus est.

Tiberīnus -a -um < Tiberis

Vocābula nova:
coniugium
fulmen
cinis
potentia
venia
capra
grandō
spēlunca
plūma
luxus
cupīdō
mandātum
amictus
nefās
cōnūbium
aula
astrum
querēlla
tigris
famula
thalamus
iussum
carīna
praedictum
dīvum
rogus
exuviae
effigiēs
altāria
discessus
vīsum
aethēr
vāgīna
ārdor
advena
ultrīx
ūsus
cubīle
iaculum
fortitūdō
placidus
dīlēctus
placitus
invictus
vigil
ālātus
uxōrius
attonitus
perfidus
hībernus
īnfēnsus

PENSVM A

Dē cāsū vocātīvō

Aemilia: "Ō Iūl–, m– optim– vir!"

Mārtiālis:
"Semper pauper eris, sī pauper es, Aemiliān–."

Catullus:
"Cēnābis bene, m– Fabull–, apud mē."

Hector: "Heu, fuge, nāt– deā!"

Hecuba: "Ō miserrim– coniūnx!"

Anchīsēs: "Fuge, m– fīl–!"

Aenēās: "Venī mēcum, Achāt–, m– amīc–!"

Achātēs: "Quid nunc sentīs, Aenē–?" Dīdō: "Perfid– hospes!" "Dabis, improb–, poenās!"

Cōnsul (in senātū): "Quid cēnsēs, Mārc– Tull–? et tū, Lūc– Cornēl–?"

Spectātōr–, plaudite!

PENSVM B

Dīdō: "— [= utinam] prius Iūppiter mē — percutiat quam virī amōrī — [↔ resistō]!" Anna: "Ō soror mea — [= cāra]! Etiamne — [= grātō] amōrī repugnābis?" Ita animum sorōris amōre — [= incendit]. Templa adeunt ut ā dīs — petant, nec vērō sacrificia mulierem — [= āmentem] iuvant. Poenīs et Trōiānīs vēnantibus, tonāre incipit; — [= sequitur] imber — mixtus, et Dīdō et Aenēās in eandem — dēveniunt. — [= statim] Fāma nārrat 'eōs in māximō — vīvere turpī — [= cupiditāte] captōs!'

Mercurius Iovis — [= imperia] ad Aenēam dēfert: "Quid — [= parās]? Nōlī hīc morārī! Italiam pete!" Haec locūtus deus ex oculīs eius —. Aenēās imperiō dīvīnō — [= stupefactus] —, tum Trōiānōs prīncipēs — iīsque — [= imperāvit] ut classem clam ōrnārent.

At rēgīna, quae dolum —, Aenēam appellat: "Spērāsne, — hospes, tē tantum — [↔ fās] — posse et — tempore [= hieme] clam hinc — [= excēdere]? Per — [= coniugium]

nostrum tē ōrō: — meī!" Ita supplex —. Aenēās: "Numquam tē uxōrem dūxī aut — tibi prōmīsī. Dēsine — tuīs et mē et tē incendere! Nōn meā — Italiam petō." Dīdō dicta eius nōn —, sed medium sermōnem — et virum — [= dubiē morantem] relinquit. — [= ancillae] eam collāpsam —.

Iam rēgīna morī cupit: — eam vītae. Annam ōrat ut — ērigat et super rogum arma et — [= vestīmenta] et — [= imāginem] Aenēae impōnat. Dīdō, cum classem abīre vidēret, Furiās — [< ulcīscī] invocāvit. Tum rogum cōnscendit, torō —, atque ēnsēm ē — ēdūxit.

Officium Rōmānōrum est "parcere — et — superbōs."

Synōnyma: pallium et —; stēlla et —; āra et —; lectus et —; pīlum et —; virtūs et —; vigilāns et —; moriēns et —; praecipitāns et —; recipere et —; āmēns esse et —; perficere et — et —; properāre et —; ēlūdere et—.

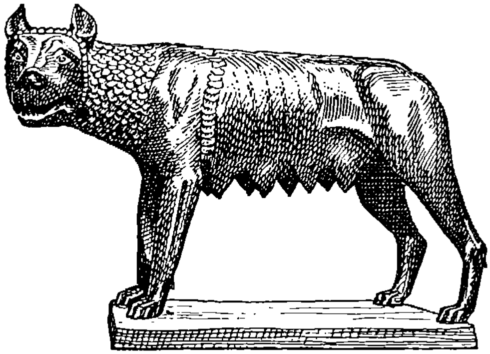
PENSVM C

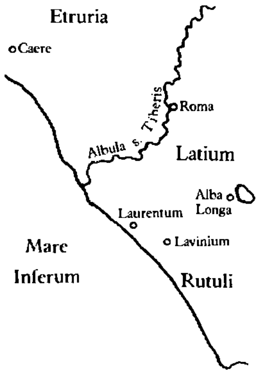
Quid Dīdō Annae sorōrī fassa est?
Cūr Dīdō amōrī repugnābat?
Quid Anna sorōrī suae suāsit?
Quid Fāma nārrābat dē Dīdōne et Aenēā?
Quis Aenēam ex Āfricā excēdere iussit?
Cūr Aenēas clam classem ōrnāvit?
Quōmodo Dīdō cōnsilium Aenēae cognōvit?
Quid Aenēās rēgīnae implōrantī respondit?
Num Dīdō dicta eius refellit?
Quid Dīdō Annam facere iussit?
Quae rēs super rogum impositae sunt?
Quae fuērunt precēs Dīdōnis extrēmae?
Quid vīdit Aenēās ē nāve respiciēns?
Cūr plēraeque fēminae in Siciliā relictae sunt?
Quō Sibylla Aenēam dūxit?

moribundus
dēmēns
iugālis
praeceps
mūtābilis
īnsepultus
sanguineus
succumbere
īnflammāre
furere
ostentāre
incumbere
īnsequī
concumbere
mandāre
subicere
struere
nectere
ēvānēscere
obmūtēscere
advocāre
praesentīre
dissimulāre
dēcēdere
miserērī
admonēre
admovēre
excipere
refellere
abrumpere
cūnctārī
suscipere
sōlārī
exsequī
implōrāre
obstāre
taedēre
reputāre
exsolvere
peragere
ovāre
circumstāre
fervere
immiscēre
festīnāre
illūdere
dēbellāre
extemplō
omnīnō
sponte
mēmet

REGES LATINI ET ALBANI ET ROMANI

		annō a.C.	
Rēgēs Latīnī:	1. Sāturnus		Aetās aurea
	2. Pīcus		
		1300	
	3. Faunus		
	4. Latīnus		
		1200	
	5. Aenēās		Trōia capta (1184)
Rēgēs Albānī:	1. Ascanius	1150	Alba condita (1152)
	2. Silvius		
	3. Aenēās Silvius	1100	
	4. Latīnus Silvius		
		1050	
	5. Alba		
	6. Atys	1000	
	7. Capys		
		950	
	8. Capetus		
	9. Tiberīnus		
	10. Agrippa	900	
	11. Rōmulus Silvius		
	12. Aventīnus	850	
	13. Proca		
		800	
	14. Numitor/Amūlius		
Rēgēs Rōmānī:	1. Rōmulus (753–715)	750	Rōma condita (753)
	2. Numa Pompilius (715–672)	700	
	3. Tullus Hostīlius (672–640)		Alba dīruta (665)
	4. Ancus Mārcius (640–616)	650	
	5. Tarquinius Prīscus (616–578)	600	
	6. Servius Tullius (578–534)		
		550	
	7. Tarquinius Superbus (534–509)		
		500	Rēgēs exāctī (509)

ORIGINES

[*Ex T. Līviī 'Ab urbe conditā' librō I.1–7, nōnnūllīs mūtātīs et praetermissīs*]

T. Līvius, quī aetāte Augustī vīxit, rēs Rōmānās scrīpsit *Ab urbe conditā* librōs I-CXLII
praeter-mittere = nōn memorāre, nōn scrībere (↔ addere)

Trōiānī et Latīnī

1 Iam prīmum omnium satis cōnstat Trōiā captā Aenēam domō profugum prīmō in Macedoniam vēnisse, inde in Siciliam dēlātum esse, ab Siciliā classe ad Laurentem agrum tenuisse. Ibi ēgressī Trōiānī, quibus ab immēnsō prope errōre nihil praeter arma et nāvēs supererat, cum praedam ex agrīs agerent, Latīnus rēx Aborīginēsque, quī tum ea tenēbant loca, ad arcendam vim advenārum armātī ex urbe atque agrīs concurrunt. Cum īnstrūctae aciēs cōnstitissent, priusquam signum pugnandī darētur, prōcessit Latīnus inter prīmōrēs ducemque advenārum ēvocāvit ad colloquium. Aenēās deinde interrogātus 'quī mortālēs essent, unde profectī quidve quaerentēs in agrum Laurentem exiissent?' respondit 'multitūdinem Trōiānōs esse, ducem Aenēam, fīlium Anchīsae

cōnstat (+ *acc+inf*) = certum est
ager Laurēns -entis: pars Latiī circum *Laurentum* oppidum
tenēre (cursum) = nāvigāre
immēnsus -a -um = sine fīne, ingēns
ad arcendam vim = ut vim arcērent
prīmōrēs -um *m* = prīmī, prīncipēs
ē-vocāre
mortālēs = hominēs

et Veneris, domō profugōs novam sēdem quaerere.' Latīnus postquam hoc audīvit, et nōbilitātem gentis virīque et animum bellō parātum admīrātus, dextrā datā amīcitiam cum Aenēā fēcit; deinde Trōiānōs in societātem recēpit, atque Aenēae fīliam suam Lāvīniam in mātrimōnium dedit. Ea rēs Trōiānīs spem fēcit tandem certā sēde inventā errōrem fīnītum esse. Oppidum condunt, Aenēās ab nōmine uxōris 'Lāvīnium' appellat. Brevī stirps quoque virīlis ex novō mātrimōniō fuit, cui 'Ascanium' parentēs nōmen dedērunt.

Bellō deinde Aborīginēs Trōiānīque simul petītī sunt. *2*
Turnus, rēx Rutulōrum, cui Lāvīnia ante adventum Aenēae spōnsa fuerat, molestē patiēns advenam sibi praelātum esse, simul Aenēae Latīnōque bellum intulerat. Neutra aciēs laeta ex eō certāmine abiit: victī sunt Rutulī, victōrēs Aborīginēs Trōiānīque ducem Latīnum āmīsērunt. Ita sōlus rēx duārum gentium factus Aenēās, ut animōs Aborīginum sibi conciliāret, utramque gentem eōdem nōmine 'Latīnōs' appellāvit.

Interim Turnus Rutulīque, cum rēbus suīs diffīderent, ad Etrūscōs Mezentiumque, rēgem eōrum, cōnfūgerant, quī Caere, opulentō tum oppidō, imperābat. Mezentius, quī iam inde ab initiō minimē laetus fuerat orīgine novae urbis, et tum opēs Latīnōrum nimium crēscere rēbātur, statim societātem cum Rutulīs iūnxit Latīnīsque bellum intulit. Aenēās, quamquam tanta opibus Etrūria erat ut iam nōn terrās sōlum, sed mare

nōbilitās -ātis *f* < nōbilis

bellō *(dat)* parātus = ad bellum parātus

societās -ātis *f* < socius; in s.em recipere = ut socium recipere

mātrimōnium -ī *n* = coniugium

stirps -pis *f* = līberī, fīlius/fīlia

virīlis -e < vir; stirps virīlis = fīlius

adventus -ūs *m* < advenīre (↔ discessus)

spondēre spopondisse spōnsum = prōmittere (in mātrimōnium)

molestē patī aliquid = īrātus esse ob aliquid

īn-ferre in-tulisse il-lātum: bellum īnferre = bellum incipere

conciliāre = coniungere amīcitiā, amīcum facere

dif-fīdere ↔ cōnfīdere

Etrūscī -ōrum *m*: incolae Etrūriae

Caere *indēcl n*

opulentus -a -um = dīves, potēns

inde ab ↔ ūsque ad

opēs -um *f* = potentia

crēscere crēvisse = māior fierī, augērī

etiam per tōtam Italiae longitūdinem ab Alpibus ad fretum Siculum fāmā nōminis suī implēvisset, tamen dē moenibus hostibus resistere nōluit, sed in aciem cōpiās ēdūxit. Proelium deinde Latīnīs prosperum factum est, quod Aenēae etiam ultimum opus mortāle fuit, nam post proelium nusquam appāruit.

cōpiae = mīlitēs
prosperus -a -um = secundus, fēlīx
mortālis : hūmānus
nusquam = nūllō locō (↔ ubīque)

Alba condita

3 Nōndum mātūrus imperiō Ascanius, Aenēae fīlius, erat; tamen id imperium eī ad pūberem aetātem incolume mānsit. Interim Lāvīnia prō puerō rēgnāvit. (Incertum est — quis enim rem tam veterem prō certō affīrmet? — hicine fuerit Lāvīniae fīlius an fīlius ille māior, Creūsā mātre nātus, Ascanius sīve Iūlus appellātus, quem gēns Iūlia auctōrem nōminis suī esse dīcit.) Is Ascanius — ubicumque et quācumque mātre nātus — Lāvīnium, opulentam iam (ut tum rēs erant) urbem, Lāvīniae relīquit, ipse novam urbem sub Albānō monte condidit, quae ab sitū urbis in dorsō montis 'Alba Longa' appellāta est. Id factum est trīcēsimō ferē annō post Lāvīnium conditum. Tantum tamen opēs Latīnōrum crēverant — māximē victīs Etrūscīs — ut nē morte quidem Aenēae nec deinde inter rēgnum muliebre et Ascaniī pueritiam aut Etrūscī aut ūllī aliī fīnitimī arma movēre ausī sint. Pāx ita convēnerat ut Etrūscīs Latīnīsque fluvius Albula, quem nunc Tiberim vocant, fīnis esset.

pūbēs -eris = quī iam nōn puer est, mātūrus
manēre mānsisse
prō certō = certō *adv*
auctor -ōris *m* = is ā quō rēs orta est, quī prīmus rem cōnstituit
ubi-cumque = quōcumque locō
situs -ūs *m*: s. urbis = locus ubi urbs sita est
post Lāvīnium conditum = postquam L. conditum est
tantum *adv* = adeō
muliebris -e < mulier
pueritia -ae *f* = aetās puerī
fīnitimus -a -um = quī ad fīnēs incolit
convenīre = statuī; convēnerat = statūta erat (inter eōs)

Rōmulus et Remus

Silvius deinde rēgnat, Ascaniī fīlius, cāsū in silvīs nātus. Is Aenēam Silvium prōcreat; is deinde Latīnum Silvium. Mānsit 'Silvius' posteā cognōmen omnibus quī Albae rēgnāvērunt.

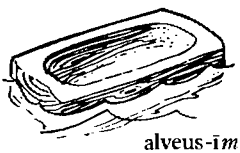
Latīnō Alba ortus est, Albā Atys, Atye Capys, Capye Capetus, Capetō Tiberīnus, quī in Albulā amne submersus celebre nōmen flūminī dedit. Agrippa deinde, Tiberīnī fīlius, rēgnum adeptus est, post Agrippam Rōmulus Silvius, ā patre acceptō imperiō, rēgnat; ipse fulmine ictus Aventīnō rēgnum trādidit: is sepultus in eō colle quī nunc pars urbis Rōmae est nōmen collī fēcit.

Proca deinde rēgnat. Is Numitōrem atque Amūlium prōcreat; Numitōrī, quī fīlius māior erat, rēgnum vetustum Silviae gentis lēgat. Plūs tamen vīs potuit quam voluntās patris: pulsō frātre, Amūlius rēgnat. Addit scelerī scelus: stirpem frātris virīlem interimit, frātris fīliae Rēae Silviae, cum virginem Vestālem eam lēgisset, perpetuā virginitāte spem partūs adimit.

Sed Vestālis, vī compressa, geminōs fīliōs peperit, et *4*
Mārtem patrem esse affīrmāvit. Sed nec dī nec hominēs aut ipsam aut fīliōs ā crūdēlitāte rēgis dēfendunt: Amūlius Vestālem vīnctam in cūstōdiam dat, puerōs in fluvium mittī iubet.

Forte super rīpās Tiberis effūsus erat nec quisquam ad ipsum amnis cursum adīre poterat; itaque servī rēgis

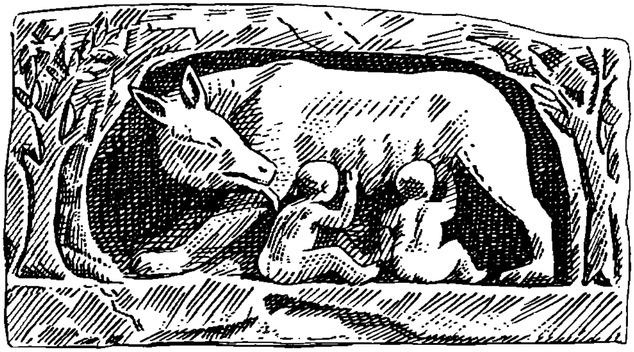
cāsū = forte
prō-creāre = gignere
ortus = nātus, genitus
Atys -yis *m*
Capys -yis *m*
celeber = omnibus nōtus, illūstris
adipīscī -eptum = (rem optandam) cōnsequī, habēre incipere (↔ āmittere)
īcere īcisse ictum = percutere
fēcit : dedit
Numitor -ōris *m*
vetustus -a -um = vetus
(alicui rem) lēgāre = morte relinquere
pulsō frātre : postquam frātrem pepulit
inter-imere -ēmisse -ēmptum = interficere
legere = ēligere
virginitās -ātis *f* < virgō
partus -ūs *m* < parere peperisse partum
com-primere -pressisse -pressum: fēminam c. = cum fēminā concumbere
crūdēlitās -ātis *f* < crūdēlis
cūstōdia -ae *f* < cūstōs

alveus -ī *m*

in proximō stāgnō, quod īnfrā collem Palātīnum factum erat, puerōs expōnunt. Vāstae tum in hīs locīs sōlitūdinēs erant. Cum aqua recēdēns alveum, in quō expositī erant puerī, in siccō relīquisset, lupa sitiēns ex montibus ad puerīlem vāgītum cursum flexit. Ea adeō mītis

sōlitūdō -inis *f* = locus sōlus/dēsertus
siccum -ī *n* = terra sicca
lupus *m*; lupa -ae *f*
sitīre = sitim patī
puerīlis -e < puer
vāgītus -ūs *m* < vāgīre
mītis -e ↔ ferōx

lupa īnfantibus ūbera praebet eōsque linguā lambit

fuisse dīcitur ut īnfantibus ūbera praebēret et pāstor rēgius eam linguā lambentem puerōs invēnerit — Faustulus eī nōmen fuit. Is ambōs puerōs sēcum domum tulit et Lārentiae uxōrī ēducandōs dedit.

Ita genitī itaque ēducātī Rōmulus et Remus (ea frātribus geminīs nōmina fuērunt), cum prīmum adolēvērunt, nōn in stabulīs apud pecus sēgnēs manēbant, sed per saltūs vēnābantur. Ita vīribus corporum auctīs iam nōn ferās tantum petēbant, sed in latrōnēs praedam ferentēs impetūs faciēbant pāstōribusque praedam dīvidēbant.

praebēre = offerre
lambere = linguā tangere
ambō -ae -ō (*acc* -ōs -ās -ō) = duo simul, uterque
adolēscere -lēvisse = adulēscēns fierī
stabulum -ī *n* = casa pecoris
sēgnis -e = piger
saltus -ūs *m* = mōns silvīs opertus
latrō -ōnis *m* = vir quī rēs aliēnās vī rapit, praedō

5 Sed latrōnēs ob praedam āmissam īrātī geminīs īnsidiās fēcērunt et, cum Rōmulus vī sē dēfendisset, Remum cēpērunt et captum rēgī Amūliō trādidērunt falsō

īnsidiās facere (eī) = ē locō occultō impetum facere (in eum)
falsō *adv* ↔ vērē

accūsantēs 'in Numitōris agrōs ab iīs impetūs fierī; inde eōs, collēctā iuvenum manū, hostīlem in modum praedās agere!' Sīc Numitōrī ad supplicium Remus dēditur.

Iam inde ab initiō Faustulō spēs fuerat rēgiam stirpem apud sē ēducārī, nam et iussū rēgis īnfantēs expositōs esse sciēbat et tempus quō ipse eōs sustulisset ad id tempus convenīre. Sed rem immātūram nisi per necessitātem aperīre nōluerat. Cum autem Remus captus Numitōrī dēditus esset, Faustulus metū coāctus Rōmulō rem aperuit. Eōdem tempore Numitor, cum in cūstōdiā Remum habēret audīvissetque geminōs esse frātrēs, comparandō et aetātem eōrum et minimē servīle ingenium, nepōtēs suōs servātōs esse suspicābātur. Ita undique rēgī dolus parātur.

Rōmulus cum manū pāstōrum Albam profectus rēgiam oppugnat, et ā domō Numitōris cum aliā manū adiuvat Remus. Ita rēgem Amūlium obtruncant.

Numitor, postquam iuvenēs caede factā pergere ad sē 6
grātulantēs vīdit, extemplō advocātō conciliō scelera frātris, orīginem nepōtum, caedem deinde tyrannī et sē caedis auctōrem ostendit. Frātrēs ambō in medium prōgressī, cum avum suum 'rēgem' salūtāvissent, omnis multitūdō ūnā vōce Numitōrem rēgnāre iussit.

Rōma condita

Ita Numitōrī rēgnō Albānō redditō, Rōmulus et Remus cōnsilium cēpērunt in iīs locīs ubi expositī ubique

hostīlis -e < hostis

dē-dere -didisse -ditum = trādere (in alicuius potestātem)

iussū rēgis = ut rēx iussit, rēge iubente

necessitās -ātis *f* < necesse

cōgere co-ēgisse co-āctum

servīlis -e < servus

suspicārī = crēdere incipere

grātulārī (+ *dat*) ↔ cōnsōlārī

concilium -ī *n* = populus convocātus

ostendere = nōtum facere

avus -ī *m* = pater patris /mātris

cōnsilium capere = cōnstituere

ēducātī erant urbem condere. Deinde ob cupiditātem rēgnī foedum certāmen ortum est, uter eōrum nōmen novae urbī daret atque in eā rēgnāret. Quoniam geminī erant nec aetātis discrīmen inter eōs fierī poterat, necesse fuit deōs cōnsulere. Ergō inter frātrēs convēnit ut Rōmulus in Palātiō, Remus in Aventīnō auspicārētur.

7 Priōrī Remō auspicium vēnisse dīcitur: sex vulturēs; iamque nūntiātō auspiciō, duplex numerus Rōmulō sē ostendit. Cum igitur dī māiōre avium numerō Rōmulō favēre vidērentur, ille ante diem XI kalendās Māiās in colle Palātīnō urbem condidit.

vultur -is *m*

discrīmen facere = discernere
cōnsulere -uisse -ltum = interrogāre quid faciendum sit
auspicārī = avēs aspicere (quae nūmen deōrum ostendunt)
auspicium -ī *n* = signum avium dīvīnum
duplex -icis = bis tantus (d. numerus : XII)
: diē XXI mēnsis Aprīlis [annō 753 a. C.]

Remus vērō, cum hoc molestē ferret, opus frātris dērīdēns novōs trānsiluit mūrōs. Inde interfectus est ab īrātō Rōmulō, cum haec verba adiēcisset: "Sīc deinde quīcumque alius trānsiliet moenia mea!" Ita sōlus imperiō potītus est Rōmulus. Condita urbs conditōris nōmine appellāta est.

molestē ferre = m. patī
trānsilīre -uisse < trāns + salīre
inde = itaque
sīc deinde *pereat*
quī-cumque = quisquis
conditor -ōris *m* = is quī urbem condidit

Sacra Herculis īnstitūta

Palātium prīmum, in quō ipse erat ēducātus, mūnīvit. Sacra fēcit dīs aliīs Albānō rītū, Graecō rītū Herculī, ut ab Euandrō īnstitūta erant.

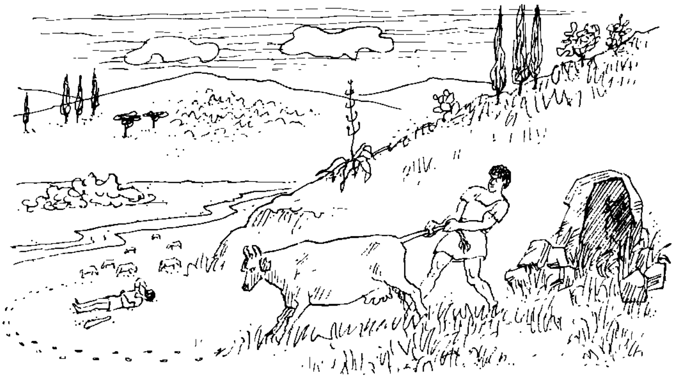
sacrum -ī *n* = sacrificium
īn-stituere -uisse -ūtum = (novam rem) prīmum statuere
rītus -ūs *m* = modus sacra faciendī

Herculēs in ea loca, Gēryone mōnstrō interēmptō, bovēs mīrā speciē ēgisse nārrātur ac prope Tiberim fluvium, quem prae sē armentum agēns nandō trānsierat, fessus viā in herbā recubuisse. Ibi cum eum somnus oppressisset, pāstor quīdam nōmine Cācus, ferōx vīri-

Gēryōn -onis *m*: mōnstrum cuius bovēs Herculēs rapuit
speciēs = fōrma, pulchritūdō
armentum -ī *n* = pecus māius, bovēs
re-cumbere -cubuisse
op-primere -pressisse -pressum = superāre (premendō)

ab-dere -didisse -ditum = cēlāre
bōs bovis *m/f*: *pl* bovēs boum, *dat/abl* bōbus

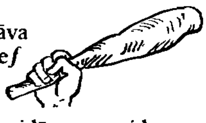
bus, bovēs pulcherrimōs ē grege rapere et praedam in spēluncam suam abdere voluit. Sed nē vestīgia boum dominum quaerentem ad spēluncam dūcerent, āversōs bovēs caudīs in spēluncam trāxit.

cōn-fundere -fūdisse -fūsum = turbāre
ab-igere -ēgisse -āctum < -agere
mūgīre = 'mū' facere (ut bōs)
vōcem reddere = respondēre
inter-īre = perīre

Herculēs ad prīmam aurōram ē somnō excitātus, cum gregem lūstrāvisset oculīs et partem abesse sēnsisset, pergit ad proximam spēluncam. Cum vērō vestīgia omnia forās versa vidēret nec in partem aliam ferre, cōnfūsus atque incertus ex locō īnfēstō armentum abigere coepit. Deinde, cum abāctae bovēs quaedam relictās dēsīderantēs mūgīrent, bovēs in spēluncā inclūsae vōcem reddidērunt, quā audītā Herculēs revertit. Quem cum vādentem ad spēluncam Cācus vī prohibēre cōnātus esset, ictus clāvā Herculis interiit.

clāva -ae *f*

trepidāre = trepidus esse
arcessere -īvisse -ītum
facinus -oris *n* = factum, maleficium

Euander, profugus ex Peloponnēsō, tum ea loca regēbat, vir doctus, cuius māter Carmentis dīvīnum in modum fāta praedīcēbat. Is tum Euander ā pāstōribus trepidantibus arcessītus, postquam facinus facinorisque causam audīvit, fōrmam virī ampliōrem augustiōrem-

que hūmānā intuēns rogitat 'quī vir esset?' Ubi nōmen patremque ac patriam accēpit, "Iove nāte, Herculēs, salvē!" inquit, "Māter mea, vātēs dīvīna, tē deōrum numerum auctūrum esse cecinit tibique āram hīc dicātum īrī, quam opulentissima ōlim in terrīs gēns 'āram Māximam' vocet." Dextrā datā Herculēs 'sē fātum implētūrum esse ārā dicātā' ait. Ibi tum prīmum, bove eximiā captā dē grege, sacrum Herculī factum est.

Item Rōmulus, postquam prīma urbī fundāmenta iēcit, Euandrum auctōrem sequēns rītū Graecō sacra Herculī fēcit.

hūmānā : quam fōrmam hūmānam
(Herculēs est fīlius Iovis et Alcmēnae, uxōris Amphitryōnis)
numerum deōrum augēre : deus fierī
canere = praedīcere versibus
dicāre = dēdicāre
implēre = praestāre
eximius -a -um = ēgregius
fundāmenta iacere = fundāmenta locāre
aliquem auctōrem sequī = alicuius exemplum sequī

GEMELLI EXPOSITI

[*Ovidius: Fāstī. Ex librō II*]

Silvia Vestālis caelestia sēmina partū
ēdiderat, patruō rēgna tenente suō.
Is iubet auferrī puerōs et in amne necārī —
'quid facis? ex istīs Rōmulus alter erit!'
Iussa recūsantēs peragunt lacrimōsa ministrī,
flent, tamen et geminōs in loca sōla ferunt.
Albula, quem 'Tiberim' mersus Tiberīnus in undīs
reddidit, hībernīs forte tumēbat aquīs:
hīc ubi nunc fora sunt, lintrēs errāre vidērēs,
quāque iacent vallēs, Māxime Circe, tuae.
Hūc ubi vēnērunt (neque enim prōcēdere possunt
longius), ex illīs ūnus et alter ait:

gemellus -ī *m* = geminus parvulus
sēmina : fīliōs
partū ē-dere = parere
patruus -ī *m* = frāter patris
patruō suō rēgn*um* tenente (: rēgnante)
'quid facis?' Amūliō dīcitur
ministrī recūsantēs iussa lacrimōsa p.
lacrimōsus -a -um < lacrima (: trīstis)
(flūmen) reddere 'Tiberim': facere ut 'Tiberis' sit
tumēre = tumidus esse
linter -tris *m* = nāvicula levis
: quā (: ubi) iac*et* vall*is* tu*a*, Circe Māxime (*voc*)
(vallis Circī Māximī: vallis Murcia)

"At quam sunt similēs! at quam fōrmōsus uterque!
Plūs tamen ex illīs iste vigōris habet.
Sī genus arguitur vultū, nisi fallit imāgō,
nescioquem in vōbīs suspicor esse deum."
"At sī quis vestrae deus esset orīginis auctor
in tam praecipitī tempore ferret opem." *400*
"Ferret opem certē, sī nōn ope māter egēret,
quae facta est ūnō māter et orba diē!
Nāta simul, moritūra simul, simul īte sub undās,
corpora!" Dēsierat, dēposuitque sinū.
Vāgierunt clāmōre parī: sēnsisse putārēs.
Hī redeunt ūdīs in sua tēcta genīs.
Sustinet impositōs summā cavus alveus undā
— heu! quantum fātī parva tabella tulit!
Alveus in līmō, silvīs appulsus opācīs,
paulātim fluviō dēficiente sedet. *410*
Vēnit ad expositōs (mīrum!) lupa fēta gemellōs *413*
— quis crēdat puerīs nōn nocuisse feram?
Nōn nocuisse parum est: prōdest quoque! Quōs lupa nūtrit...,
et lambit linguā corpora bīna suā. *418*

vigor -ōris *m* = vīrēs
arguere = vērum esse dēmōnstrāre
imāgō : speciēs
nescio-quis = aliquis
vestrae orīginis auctor : vester pater
praeceps : perīculōsus
opem -is -e *acc gen abl f* = auxilium
ūnō diē
orbus -a -um = quī līberōs āmīsit
corpora nāta simul
dēposuitque *puerōs dē* sinū (: pectore)
vāg*ie*runt = vāg*īvē*runt
eōs sēnsisse putārēs : sēnsisse vidēbantur
ūdus -a -um = ūmidus
tabella : alveus
līmus -ī *m* = terra ūmida et mollis
opācus -a -um = quī umbram habet
dē-ficere = cessāre, minuī, recēdere
(bēstia) fēta = quae nūper peperit
quōs : puerōs
nūtrīre = alere
bīna = duo, ambō
linguā suā

PENSVM A

Dē generibus verbōrum

Verte hās sententiās in genus alterum, āctīvum aut passīvum:

[Pater fīlium laudat:] Fīlius ā patr– laud–.

[Tyrannus ferōx ab omnibus metuitur:] Omnēs...

[Alta moenia urbem Trōiam cingēbant:] ...

[Trōia ā Graecīs capta et incēnsa est:] ...

[Graecī equum ligneum fabricāverant:] ...

[Cum pars moenium ā Trōiānīs dēstrūcta esset, equus ille in urbem tractus est:] ...

[Terribile incendium urbem absūmpsit:] ...

[Creūsa ā marītō quaerēbātur nec inventa est:] ...

[Karthāginiēnsēs Aenēam cernere nōn poterant, quod nūbēs eum cēlābat:] ...

[Puerī ā Faustulō inventī et domum lātī sunt:] ...

[Geminī praedam pāstōribus dīvidēbant:] ...

[Fluvium Tiberim ōlim Albulam vocābant:] ...

[Arx ab hostibus numquam expugnābitur:] ...

[Magister tē laudat, mē reprehendit:] ...

PENSVM B

Post — Aenēae rēx Latīnus, cum — suās in aciem ēdūxisset, inter — [= prīncipēs] prōcessit ducemque advenārum ad colloquium —. Ut nōmen Aenēae audīvit, — virī gentisque admīrātus Trōiānōs in — [< socius] recēpit et Aenēae fīliam suam in — dedit. Rēx Turnus, cui Lāvīnia — fuerat, Aenēae Latīnōque bellum —. Proeliō victus Turnus rēbus suīs — [↔cōnfīdēns] ad Etrūscōs cōnfūgit. Post proelium Latīnīs — [= secundum] Aenēās — [= nūllō locō] appāruit. Cum Ascanius nōndum ad — aetātem pervēnisset, Lāvīnia inter — eius rēgnāvit, nec Etrūscī nec ūllī aliī — inter rēgnum — [= mulieris] bellum facere ausī sunt.

Rēx Proca Numitōrem et Amūlium — [= genuit] atque Numitōrī rēgnum — [= vetus] — [= relīquit]. Amūlius frātrem pepulit, frātris fīliam Vestālem lēgit: ita eī perpetuā —

Vocābula nova:
prīmōrēs
nōbilitās
societās
mātrimōnium
stirps
adventus
opēs
cōpiae
auctor
situs
pueritia
virginitās
partus
crūdēlitās
cūstōdia
sōlitūdō
siccum
lupa
vāgītus

stabulum
saltus
latrō
īnsidiae
necessitās
concilium
avus
discrīmen
auspicium
vultur
conditor
sacra
rītus
armentum
clāva
facinus
patruus
linter
vigor
opem -is -e
līmus
immēnsus
virīlis
opulentus
prosperus
pūbēs
muliebris
fīnitimus
vetustus
puerīlis
mītis
sēgnis
hostīlis
immātūrus
servīlis
duplex
eximius
lacrimōsus
orbus
ūdus
opācus
fēta
ambō
ēvocāre
spondēre
īnferre
conciliāre
diffīdere
adipīscī
īcere
prōcreāre
lēgāre
interimere

spem — [< parere] adēmit. At Vestālis, vī —, geminōs peperit, quī — rēgis expositī sunt; sed pāstor — puerīlem audīvit et puerōs invēnit cum —, quae tam — fuit ut eōs lacte suō — et linguā —. Ita ā — [< crūdēlis] rēgis puerī servātī sunt.

Rōmulus et Remus, ut prīmum —, per — vēnābantur et in — praedam ferentēs impetūs faciēbant. Latrōnēs Remum captum Numitōrī — [=trādidērunt], quī cum eum in — habēret, nepōtem suum esse — [=crēdere incipiēbat]. Amūliō occīsō Numitor, — advocātō, mala — [= maleficia] frātris ostendit et 'sē caedis — esse' dīxit.

Remus, cum in Aventīnō —, sex — vīdit; hōc — nūntiātō, — numerus [:XII] Rōmulō sē ostendit; is igitur urbem condidit, quae ā nōmine — 'Rōma' appellāta est. Remus vērō, cum hoc — ferret, novōs mūrōs — et ā Romulō — [= interfectus] est.

Cācus — Herculis — [= percussus] occidit, cum bovēs in spēluncam — [= cēlāvisset]. Bove — [= ēgregiā] immolātā — [= sacrificium] Herculī factum est — Graecō.

Ōceanus mare — [= sine fīne] est. Facile est mūnera — [= offerendō] animōs populī sibi —. Ante proelium imperātor auspiciīs deōs —. Difficile est inter geminōs — facere. Quī — bibere cupit.

Synōnyma: līberī et —; vīrēs et —; pecus māius et —; pater patris et —; frāter patris et —; piger et —; ūmidus et —; turbāre et —; auxilium ferre et — ferre; trepidus esse et —.

Contrāria: muliebris et —; āmittere et —; cōnfīdere et —; cōnsōlārī et —; ubīque et —; vērē et —.

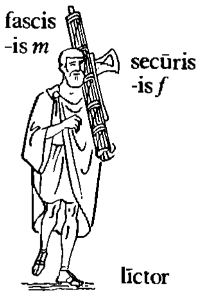
PENSVM C

Unde Aenēās in Italiam vēnit?
Num Aenēās rēgem Latīnum proeliō vīcit?
Cūr Turnus Aenēae Latīnōque bellum intulit?
Cūr neuter exercitus laetus ex proeliō abiit?
Quōmodo Aenēās animōs Aborīginum sibi conciliāvit?

Quō rēx Turnus victus cōnfūgit?
Quam urbem condidit Ascanius?
Quod cognōmen rēgibus Albānīs fuit?
Quōmodo Amūlius rēgnō Albānō potītus est?
Quem Rēa Silvia patrem geminōrum esse dīxit?
Quōmodo gemellī expositī servātī sunt?
Cūr Numitor Remum nepōtem suum esse suspicābātur?
Quid Rōmulus et Remus fēcērunt cum sē nepōtēs rēgis esse cognōvissent?
Ubi Rōmulus urbem condidit?
Cūr frātrem suum occīdit?
Quōmodo Herculēs bovēs abditōs repperit?
Quō rītū Rōmulus sacra Herculī fēcit?

comprimere
sitīre
praebēre
lambere
adolēscere
dēdere
suspicārī
grātulārī
cōnsulere
auspicārī
trānsilīre
īnstituere
opprimere
abdere
cōnfundere
abigere
mūgīre
interīre
trepidāre
dicāre
tumēre
arguere
dēficere
nūtrīre
iussū
falsō
nusquam
ubicumque

BELLVM ET PAX

[*Ex T. Līviī 'Ab urbe conditā' librō I.8–21, nōnnūllīs mūtātīs et praetermissīs*]

Fascēs et secūrēs: insignia imperiī

Rēbus dīvīnīs rīte factīs vocātāque ad concilium multi- 8
tūdine, quae nūllā rē nisi lēgibus in ūnum populum coalēscere poterat, Rōmulus iūra dedit. Ut hominēs agrestēs novum rēgem verērentur, ipse sē augustiōrem fēcit īnsignibus imperiī: cum vestem purpuream induit, tum līctōrēs duodecim sūmpsit, quī fascēs et secūrēs gerentēs rēgī anteīrent.

Crēscēbat interim urbs, cum alia atque alia loca mūnīrentur. Deinde, nē vāna urbis magnitūdō esset, Rōmulus multitūdinem fīnitimōrum in urbem recēpit, cum sub monte Capitōlīnō inter duōs lūcōs asȳlum aperuisset. Eō ex fīnitimīs populīs quīlibet homō, sine discrīmine utrum līber an servus esset, perfugere poterat.

īnsigne -is *n* = rēs quā significātur alicuius nōbilitās
rīte = bonō rītū, rēctē

co-alēscere = in ūnum crēscere
iūra = lēgēs
agrestis -e (< ager) = rūsticus
cum... tum = et... et, nōn modo... sed etiam
līctor -ōris *m* = cūstōs corporis
ante-īre alicui = īre ante aliquem

vānus -a -um = vacuus, frūstrā factus

asȳlum -ī *n* = locus tūtus quō profugī cōnfugiunt

quī-quae-quod-libet = quī-cumque (libet)
per-fugere = cōnfugere

Cīvitāte ita auctā, Rōmulus centum senātōrēs creāvit, sīve quia is numerus satis erat, sīve quia sōlī centum cīvēs nōbilēs erant quī senātōrēs creārī possent. 'Patrēs' ipsī honōris causā appellātī sunt, līberīque eōrum 'patriciī'.

cīvitās -ātis *f* = cūnctī cīvēs, urbs
creāre = facere, legere

cīvēs nōbilēs quī possent (*coni*) = cīvēs tam nōbilēs ut possent

Sabīnae raptae

9 Iam rēs Rōmāna adeō erat valida ut cuilibet fīnitimārum cīvitātum bellō pār esset. Sed cum novus populus mulieribus carēret neque virīs Rōmānīs cum fīnitimīs cōnūbia essent, Rōmulus ex cōnsiliō patrum lēgātōs ad vīcīnās gentēs mīsit, quī societātem cōnūbiumque novō populō peterent. Nusquam benignē lēgātiō audīta est, adeō aliae gentēs Rōmānōs spernēbant ac simul tantam in mediō crēscentem mōlem metuēbant. Ab omnibus dīmissī sunt, plērīsque rogitantibus 'num fēminīs quoque asȳlum aperuissent?' Id Rōmānī iuvenēs aegrē passī sunt, et haud dubiē ad vim spectāre rēs coepit.

Sabīnī -ōrum/-ae -ārum *m/f*: gēns Rōmānīs fīnitima
rēs Rōmāna = rēs pūblica R., cīvitās R.
adeō valida = tam v.
alterī pār = tam bonus/validus... quam alter

cōnūbium = iūs cōnūbiī
vīcīnus -a -um = quī prope habitat
quī peterent (*coni*) = ut peterent
lēgātiō -ōnis *f* = lēgātōrum numerus
spernere = dēspicere, contemnere

aegrē ↔ libenter; aegrē patī = molestē patī

Rōmulus vērō indignātiōnem dissimulāns lūdōs parat Neptūnō; deinde fīnitimōs ad spectāculum vocārī iubet. Multī mortālēs convēnēre studiō etiam videndae novae urbis, māximē ex oppidīs proximīs Caenīnā, Crustumeriō, Antemnīs; etiam Sabīnōrum omnis multitūdō cum līberīs ac coniugibus vēnit. Invītātī hospitāliter per domōs, cum situm moeniaque et frequentia urbis tēcta vīdissent, mīrantur tam brevī rem Rōmānam crēvisse. Ubi spectāculī tempus vēnit atque eō oculī et mentēs

indignātiō -ōnis *f* = īra (ob rem indignam)
spectāculum -ī *n* = id quod spectātur
-ēre = -ērunt (*perf 3 pers plūr*)
Caenīna -ae *f*
Crustumerium -ī *n*
Antemnae -ārum *f*

hospitālis -e = hospitibus benignus
tēctum : domus

conversae erant, tum signō datō iuventūs Rōmāna ad rapiendās virginēs discurrit!

Turbātō per metum lūdicrō, maestī parentēs virginum profugiunt Rōmānōs 'perfidōs hospitēs' incūsantēs deumque Neptūnum invocantēs. Nec virginibus raptīs indignātiō minor erat. Sed ipse Rōmulus circumībat animōsque eārum mītigābat hīs dictīs: "Hoc factum est ob patrum vestrōrum superbiam, quī cōnūbium Rōmānīs negāvērunt. Vōs tamen cum virīs Rōmānīs in mātrimōniō eritis, in societāte fortūnārum omnium et — quō nihil cārius est generī hūmānō — līberōrum. Proinde mollīte īram, et virīs, quibus forte corpora data sunt, date animōs! Saepe ex iniūriā posteā grātia orta est." Ad hoc accēdēbant blanda verba virōrum, quae ad muliebre ingenium māximam vim habent.

iuventūs = iuvenēs
dis-currere = in variās partēs currere (↔ concurrere)
lūdicrum -ī *n* = lūdī
pro-fugere = aufugere
mītigāre = mītem facere, mollīre
quō nihil cārius est : quod omnium cārissimum est
pro-inde = ergō
accēdere : addī
blandus -a -um = conciliāns, laudāns

Spolia opīma

Iam admodum mītigātī animī raptārum erant. At rap- *10*
tārum parentēs sordidā veste lacrimīsque et querēllīs cīvitātēs concitābant. Nec domī tantum indignātiōnēs continēbant, sed undique ad T. Tatium, rēgem Sabīnōrum, lēgātiōnēs conveniēbant, quod māximum Tatiī nōmen in iīs regiōnibus erat.

Caenīnēnsēs Crustumīnīque et Antemnātēs, cum Tatium Sabīnōsque lentē agere exīstimārent, ipsī inter sē trēs populī commūniter bellum parant. Dum Crustumīnī atque Antemnātēs occāsiōnem exspectant, Caenī-

ad-modum = valdē, plānē
sordidā veste significātur lūctus
con-citāre ↔ mītigāre
continēre = tenēre
Caenīnēnsēs -ium *m*, Crustumīnī -ōrum *m*, Antemnātēs -ium *m*: cīvēs oppidōrum
lentus -a -um = tardus, sēgnis
occāsiō -ōnis *f* = tempus idōneum

nēnsēs nimis impatientēs per sē ipsī in agrum Rōmānum impetum faciunt. Sed iīs obviam it Rōmulus cum exercitū, levīque certāmine docet vānam sine vīribus īram esse: exercitum eōrum fugat, fugātum persequitur. Rēgem in proeliō obtruncat et spoliat. Duce hostium occīsō, urbem prīmō impetū capit.

Inde exercitū victōre reductō, ipse spolia ducis hostium prae sē gerēns in Capitōlium ēscendit, ibique cum spolia opīma ad quercum sacram dēposuisset, simul cum dōnō fīnēs templō Iovis dēsignāvit cognōmenque addidit deō: "Iuppiter Feretrī!" inquit, "Haec tibi victor Rōmulus rēx rēgia arma ferō templumque hōc locō voveō, quō posterī, mē auctōrem sequentēs, rēgibus ducibusque hostium caesīs, opīma spolia ferent."

Haec est orīgō templī quod prīmum omnium Rōmae sacrātum est. Posteā inter tot annōs, tot bella, bīna tantum spolia opīma capta sunt: adeō rāra fuit fortūna id decus adipīscendī.

11 Dum ea ibi Rōmānī gerunt, Antemnātium exercitus per occāsiōnem hostīliter in fīnēs Rōmānōrum invāsit. Celeriter exercitus Rōmānus eōs in agrīs sparsōs oppressit. Hostēs igitur prīmō impetū et clāmōre fugātī sunt, oppidum captum.

Rōmulum duplicī victōriā ovantem mulierēs raptae ōrant 'ut parentibus suīs det veniam eōsque in cīvitātem accipiat: ita rem Rōmānam coalēscere concordiā posse.' Id facile impetrāvērunt. Inde contrā Crustumīnōs bel-

fugāre = in fugam vertere

spoliāre aliquem = vestem/arma ēripere alicui

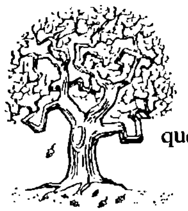
spolia -ōrum *n* = arma hostī victō ērepta

ē-scendere -disse = ascendere

spolia *opīma* = spolia ducī hostium occīsō ērepta

dē-signāre = statuere

Feretrius -ī *m*: cognōmen Iovis cui spolia opīma feruntur

quercus -ūs *f*

decus -oris *n* = honōs

gerere = agere

in-vādere -sisse -sum

veniam dare = ignōscere

impetrāre = adipīscī id quod rogātur

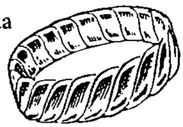
inde = deinde

clādēs -is *f* ↔ victōria
animus cadit = animus (: virtūs) minuitur
migrāre = in alium locum īre habitātum

lum īnferentēs profectus est; ibi etiam minus certāminis fuit, quod aliēnīs clādibus ceciderant animī hostium. Ex utrāque cīvitāte frequentēs Rōmam migrāvērunt, parentēs māximē ac frātrēs raptārum.

Bellum Sabīnum

multō māximus = longē māximus
bellum ostendere : sē bellum factūrum esse ostendere
Sp. = Spurius (praenōmen)
necāvēre = -ērunt
im-pūne *adv* = sine poenā
prō-dere -didisse -ditum = trādere (in manūs hostium)
armilla -ae *f*

tenuēre = -ērunt
locus aequus ↔ clīvus
re-ciperāre = rūrsus capere
sub-iēre = -ērunt

Novissimum ab Sabīnīs bellum ortum est, multōque id māximum fuit. Nihil enim per īram aut cupiditātem āctum est, nec ostendērunt bellum prius quam intulērunt. Nōn sōlum vī, sed etiam dolō ūsī sunt:

Sp. Tarpēius arcī Rōmānae praeerat. Huius fīlia virgō forte aquam petītum extrā moenia ierat. Eī Tatius aurō pollicendō persuāsit ut Sabīnōs armātōs in arcem acciperet. Acceptī Sabīnī Tarpēiam necāvēre! — seu ut arx potius vī quam dolō capta esse vidērētur, seu exemplī causā nē quis impūne patriam suam prōderet. Additur fābula, Tarpēiam mercēdem ab Sabīnīs postulāvisse 'id quod in sinistrīs manibus habērent' (nam Sabīnī aureās armillās magnī ponderis bracchiō laevō gemmātōsque ānulōs habēbant); ergō Sabīnōs prō aureīs dōnīs scūta in eam coniēcisse!

12 Tenuēre tamen arcem Sabīnī. Atque inde posterō diē, cum exercitus Rōmānus inter Palātīnum Capitōlīnumque collem īnstrūctus esset, nōn prius dēscendērunt in locum aequum quam Rōmānī — īrā et cupiditāte arcis reciperandae accēnsī — montem subiēre. Uterque dux suās cōpiās ad pugnam concitābat, Sabīnōs Mettius

Curtius, Rōmānōs Hostius Hostīlius. Hic mīlitēs suōs inīquō locō pugnantēs animō atque audāciā sustinēbat.

Ut Hostius cecidit, cōnfestim aciēs Rōmāna cēdere coepit ac fugāta est. Ad veterem portam Palātiī Rōmulus, et ipse turbā fugientium āctus, arma ad caelum tollēns "Iuppiter! Tuīs" inquit "iussus avibus hīc in Palātiō prīma urbī fundāmenta iēcī. Arcem iam scelere ēmptam Sabīnī habent, inde hūc armātī tendunt. At tū, pater deum hominumque, hinc saltem arcē hostēs! Dēme terrōrem Rōmānīs fugamque foedam siste! Hīc ego tibi templum Statōrī Iovī, quod monumentum sit posterīs tuā praesentī ope servātam urbem esse, voveō." Haec precātus, velut sī sēnsisset audītās precēs, "Hinc" inquit, "Rōmānī, Iuppiter Optimus Māximus resistere atque iterāre pugnam iubet!"

Restitēre Rōmānī tamquam caelestī vōce iussī. Ipse ad prīmōrēs Rōmulus prōvolat. Mettius Curtius ab Sabīnīs prīnceps ab arce dēcurrerat et effūsōs ēgerat Rōmānōs per tōtam vallem ubi nunc est forum Rōmānum. Nec procul iam ā portā Palātiī erat, clāmitāns: "Vīcimus perfidōs hospitēs, imbellēs hostēs! Iam sciunt longē aliud esse virginēs rapere, aliud pugnāre cum virīs!"

In eum haec glōriantem cum globō ferōcissimōrum iuvenum Rōmulus impetum facit. Ex equō tum Mettius pugnābat, eō facilius fuit eum pellere. Pulsum Rōmānī persequuntur. Et reliqua Rōmāna aciēs, audāciā rēgis accēnsa, fundit Sabīnōs. Mettius, equō strepitū sequen-

in-īquus ↔ aequus;
i. locus : clīvus
animus (fortis) = fortitūdō, virtūs
cōnfestim = statim

tuīs iussus avibus = iussū tuārum avium

de*um* (*gen pl*) = de*ōrum*

dēmere = adimere
sistere = stantem facere
Stator = quī sistit
monumentum esse alicui = aliquem monēre

audītās *esse*

iterāre = iterum facere, renovāre
restit*ēre* = *-ērunt*

prō-volāre

prīnceps = prīmus
effūsus -a -um (< ef-fundere) = sparsus

clāmitāre = magnā vōce clāmāre
im-bellis -e ↔ bellicōsus
longē aliud...aliud: aliud... longē aliud

globus -ī*m* = turba, multitūdō

eō facilius = tantō facilius

fundere = turbāre ac fugāre

aegrē = magnō cum labōre, vix
ē-vādere

iniūria mulierum = i. mulieribus facta

sē in-ferre = penetrāre, sē prōicere
īnfēstus = hostīlis, ad pugnam parātus
ne-fandus -a -um = īnfandus
re-spergere = aspergere
pigēre = taedēre: mē piget = mē taedet
melius perībimus : perīre mālumus
alterīs vestrum : virīs aut patribus
orbus -a -um = quī parentem āmīsit

foedus -eris *n* = lēx quā pāx vel societās statuitur
prōd-īre = prōcēdere

cōn-sociāre = commūnem facere

Quirītēs -ium *m*
Curēs -ium *f*: oppidum Sabīnōrum
ex : post
Sabīnās cāriōrēs fēcit virīs...

centuria -ae *f* = mīlitum numerus C
cōn-scrībere (mīlitēs) = cōgere et armāre
(1) Ramnēnsēs -ium *m*
(2) Titiēnsēs -ium *m*
(3) Lucerēs -um *m*

concors -rdis = concordiā coniūnctus

tium trepidante, in palūdem sēsē conicit et aegrē ē perīculō ēvādit. Rōmānī Sabīnīque in mediā valle inter duōs montēs renovant proelium, sed rēs Rōmāna erat superior.

13 Tum Sabīnae mulierēs, quārum ex iniūriā bellum ortum erat, crīnibus passīs scissāque veste — victō malīs muliebrī pavōre — ausae sunt sē inter tēla volantia īnferre. Ā latere impetū factō, īnfēstās aciēs dīvīsērunt, hinc patrēs, hinc virōs ōrantēs 'nē sanguine nefandō sē respergerent!' — "Sī vōs piget cōnūbiī inter vōs, in nōs vertite īrās! Nōs causa bellī, nōs causa vulnerum ac caedium virīs ac parentibus sumus. Melius perībimus, quam sine alterīs vestrum viduae aut orbae vīvēmus!"

Movet rēs cum multitūdinem, tum ducēs. Silentium et repentīna fit quiēs. Inde ad foedus faciendum ducēs prōdeunt. Nec pācem modo, sed cīvitātem ūnam ex duābus faciunt. Rēgnum cōnsociant; imperium omne cōnferunt Rōmam. Ut Sabīnīs tamen aliquid darētur, cīvēs Rōmānī 'Quirītēs' ā Curibus appellātī sunt.

Ex bellō tam trīstī laeta repente pāx cāriōrēs Sabīnās virīs ac parentibus et ante omnēs Rōmulō ipsī fēcit. Itaque cum populum in cūriās trīgintā dīvideret, nōmina eārum cūriīs imposuit. Eōdem tempore et centuriae trēs equitum cōnscrīptae sunt: 'Ramnēnsēs' ab Rōmulō, ab T. Tatiō 'Titiēnsēs' appellātī — 'Lucerum' nōminis orīgō incerta est. Inde nōn modo commūne, sed concors etiam rēgnum duōbus rēgibus fuit.

Fidēnātēs et Vēientēs victī

14 Post aliquot annōs rēx Tatius Lāvīniī, cum ad sacrificium eō vēnisset, concursū factō interfectus est. Rōmulus eam rem minus aegrē quam dignum erat tulisse dīcitur, seu ob īnfīdam societātem rēgnī, seu quia haud iniūriā Tatium caesum crēdēbat. Itaque bellō quidem abstinuit, et foedus inter Rōmam Lāvīniumque urbēs renovātum est.

Cum Lāvīniō quidem īnspērāta pāx erat. Aliud multō propius atque in ipsīs prope portīs bellum ortum est. Fidēnātēs, cum nimis vīcīnam urbem prope sē convalēscere vidērent, priusquam tam valida esset quam futūra esse vidēbātur, properant bellum facere. Iuventūte armātā immissā vāstātur id agrī quod inter urbem ac Fidēnās est. Inde ad laevam versī, quia ā dextrā Tiberis eōs arcēbat, cum magnō pavōre agrestium populantur. Hōc Rōmam nūntiātō, Rōmulus exercitum ēdūcit, castra mīlle passūs ā Fidēnīs locat. Ibi modicō praesidiō relictō, ēgressus cum omnibus cōpiīs partem mīlitum locīs occultīs sedēre in īnsidiīs iussit, ipse cum parte māiōre atque omnī equitātū profectus ad ipsās prope portās Fidēnārum accēdēns hostēs ad pugnam excīvit. Illī, numerum Rōmānōrum modicum contemnentēs, repente omnibus portīs ērumpunt ac Rōmānōs fugam simulantēs ad locum īnsidiārum persequuntur. Inde subitō exortī Rōmānī in latus hostium impetum faciunt. Simul ē castrīs mōta sunt signa eōrum quī in

Fidēnātēs, Vēientēs -ium < Fidēnae -ārum *f*, Vēiī -ōrum *m*: cīvitātēs

concursus -ūs *m* < concurrere

aegrē ferre = aegrē patī

iniūriā ↔ iūre

caesum *esse*

bellō abstinēre = ā bellō sē abstinēre

īn-spērātus -a -um = contrā spem factus

con-valēscere -luisse = validus fierī

im-mittere < in-

vāstāre = vāstum (dēsertum) facere

id agrī (*gen*) = ea agrī pars

agrestis -is *m* = agricola

populārī = vāstāre

modicus -a -um = nec magnus nec parvus

praesidium -ī *n* = mīlitēs ad locum dēfendendum locātī

īnsidiae = locus occultus unde impetus subitus fit

ex-cīre = ēvocāre, excitāre

signa movēre = ē castrīs prōgredī

per-cellere -culisse -culsum = percutere (animum), perturbāre

circum-agere = convertere

ēripu*ēre* = *-ērunt*
op-pōnere (< ob-) = contrā pōnere
ir-rumpere < in- (↔ ē-rumpere)

Rōmānus = dux Rōmānus : Rōmulus
quem postquam : postquam eum
accessūrum *esse*

dī-micāre = pugnāre

fundere fūdisse fūsum

mīlitia -ae *f* = vīta mīlitāris
domī mīlitiaeque = in pāce et in bellō
valēre = validus esse

patrēs = senātōrēs

acceptus -a -um = grātus

praesidiō relictī erant. Ita māximō terrōre perculsī Fīdēnātēs, prius paene quam Rōmulus equitēsque quī cum eō erant circumagerent equōs, terga vertērunt atque oppidum repetēbant. Nōn tamen ā persequentibus sē ēripuēre: priusquam forēs portārum oppōnerentur, Rōmānī velut ūnō agmine in oppidum irrūpērunt.

Hōc bellō concitātī Vēientēs quoque in fīnēs Rōmā- *15*
nōs excurrērunt vāstantēs magis quam iūstī mōre bellī. Itaque nōn castrīs positīs, nōn exspectātō hostium exercitū, raptam ex agrīs praedam portantēs Vēiōs rediēre. Rōmānus contrā, postquam hostem in agrīs nōn invēnit, magnō exercitū Tiberim trānsiit. Quem postquam castra pōnere et ad urbem accessūrum Vēientēs audīvēre, obviam ēgressī sunt, ut potius aciē certārent quam inclūsī dē tēctīs moenibusque dīmicārent. Ibi nūllō dolō adiūtus, tantum virtūte mīlitum rēx Rōmānus vīcit. Hostēs fūsōs ad moenia persecūtus, urbe validā mūrīs ac sitū ipsō mūnītā abstinuit, agrōs rediēns vāstāvit, ulcīscendī magis quam praedae studiō. Eā clāde coāctī Vēientēs pācem petītum lēgātōs Rōmam mittunt.

Rōmulus cōnsecrātus

Haec Rōmulō rēgnante domī mīlitiaeque gesta sunt. Ab illō vīribus datīs, tantum valuit urbs Rōma ut in quadrāgintā deinde annōs tūtam pācem habēret. Multitūdinī tamen rēx grātior fuit quam patribus, longē ante aliōs acceptissimus mīlitum animīs. Trecentōsque

armātōs ad cūstōdiam corporis, quōs Celerēs appellāvit, nōn in bellō sōlum, sed etiam in pāce habuit.

16 Hīs immortālibus perfectīs operibus, cum Rōmulus cōntiōnem mīlitum in campō Mārtiō habēret, subitō coorta tempestās cum magnō fragōre tonitribusque tam dēnsō nimbō rēgem operuit ut cōnspectum eius mīlitibus abstulerit. Nec deinde in terrīs Rōmulus fuit. Rōmānī iuvenēs, postquam ex tam turbidō diē serēna et tranquilla lūx rediit, ubi vacuam sēdem rēgiam vīdērunt, velut sī orbī factī essent, maestī aliquamdiū siluērunt. Patrēs vērō quī proximī steterant 'rēgem procellā in caelum raptum esse' affirmāvērunt. Deinde, ā paucīs initiō factō, ūniversī Rōmulum 'deum deō nātum, rēgem parentemque urbis Rōmānae' salvēre iubent.

Fuisse crēdō tum quoque aliquōs quī 'rēgem ā patribus interēmptum esse' clam arguerent. Nē huic fāmae plēbs crēderet, Proculus Iūlius, senātor nōbilissimus, in cōntiōnem prōdiit. "Quirītēs!" inquit, "Rōmulus, parēns urbis huius, prīmā hodiernā lūce dē caelō repente dēlāpsus mihi obvius fuit. Cum perfūsus horrōre cōnstitissem, 'Abī, nūntiā' inquit 'Rōmānīs, caelestēs ita velle ut mea Rōma caput orbis terrārum sit; proinde rem mīlitārem colant sciantque — et ita posterīs trādant — nūllās opēs hūmānās armīs Rōmānīs resistere posse.' Haec" inquit "locūtus sublīmis abiit." Illī virō nūntiantī haec plēbs crēdidit. Fānum in colle Quirīnālī Rōmulō deō, quī īdem Quirīnus vocātur, dicātum est.

equitēs armātōs

cōntiō -ōnis *f* = populus /exercitus convocātus
co-orīrī -ortum = orīrī
dēnsus -a -um: (nimbus) dēnsus ↔ tenuis
: ut eum ē cōnspectū mīlitum abstulerit

aliquam-diū = aliquantum temporis (nesciō quamdiū)
stāre stetisse

salvēre iubent = salūtant

arguere = accūsandō dīcere, accūsāre
plēbs -bis *f* = plēbēiī, populus Rōmānus praeter patrēs et patriciōs

hodiernus -a -um < hodiē
dē-lābī
ob-vius -a -um = quī obviam it; o. esse = obviam īre
caelestēs -ium *m* = dī

colere = cūrāre
(posterīs) trādere = nārrāre

sublīmis -e = altus, superiōre locō situs; s. abīre = ad caelum a.
fānum -ī *n* = templum

inter-rēgnum -ī *n* = tempus inter duo rēgna
peregrīnus -a -um = cui alia patria est
in-cēdere
externus -a -um ↔ internus
ad-orīrī = oppugnāre
patribus placet = patrēs volunt
(alicui) con-cēdere = cēdere (↔ resistere)
imperitāre = imperāre
inter-rēx -rēgis *m*
factōs *esse*
populus = plēbs
dē-cernere -crēvisse -crētum = statuere quid faciendum sit
auctor fierī : rēgem creātum probāre
quod bonum sit = utinam hoc bonum sit
faustus -a -um = fēlīx
patribus vidētur = patribus placet, patrēs volunt

Interrēgnum

Patrēs interim dē rēgnō certābant. Quī ab Sabīnīs ortī *17* erant, quia post Tatiī mortem nēmō eōrum rēgnāverat, rēgem Sabīnum creārī volēbant. Rōmānī veterēs peregrīnum rēgem spernēbant. Timor deinde patrēs incessit nē cīvitātem sine imperiō, exercitum sine duce vīs aliqua externa adorīrētur. Omnibus igitur patribus placēbat aliquod caput cīvitātis esse, nec vērō quisquam alterī concēdere volēbat. Itaque centum patrēs summum imperium inter sē cōnsociāvērunt. Dēnī simul quīnōs diēs imperitābant, quōrum prīncipēs, quī 'interrēgēs' nōminābantur, cum īnsignibus imperiī erant. Ita imperium per omnēs in orbem ībat. Id 'interrēgnum' appellātum est.

Plēbs autem querēbātur 'centum prō ūnō dominōs factōs' et rēgem ā sē creātum postulābant. Cum hoc sēnsissent patrēs, populō concēdendum esse cēnsuērunt — ita tamen ut nōn plūs iūris darent quam retinērent. Dēcrēvērunt enim ut, cum populus rēgem creāvisset, patrēs auctōrēs fierent.

Tum interrēx, cōntiōne advocātā, "Quod bonum, faustum fēlīxque sit" inquit, "Quirītēs, rēgem creāte! Ita patribus vīsum est. Patrēs deinde, sī rēgem dignum quī secundus ab Rōmulō numerētur creāveritis, auctōrēs fient."

Ita plēbī permissum est ut rēgem creāret, sed tamen senātus dēcernēbat quis Rōmae rēgnāret.

Numa Pompilius rēx

18 Eō tempore Numa Pompilius Curibus habitābat, vir prūdentissimus iūris dīvīnī atque hūmānī — ut in illā aetāte quisquam esse poterat. Eum populus Rōmānus rēgem creāvit. Audītō nōmine Numae patrēs Rōmānī, quamquam peregrīnus erat, tamen nēminem illī virō praeferre ausī, ad ūnum omnēs Numae Pompiliō rēgnum trādendum esse dēcernunt.

Rōmam arcessītus Numa, sīcut Rōmulus auspicātō rēgnum adeptus est, dē sē quoque deōs cōnsulī iussit. Inde ab augure dēductus in arcem, in lapide ad merīdiem versus cōnsēdit. Augur ad laevam eius capite vēlātō sēdem cēpit dextrā manū baculum aduncum tenēns, quem 'lituum' appellāvērunt. Inde in urbem agrumque prōspiciēns deōs precātus regiōnēs ab oriente ad occidentem animō fīnīvit. Tum lituō in laevam manum trānslātō, dextrā in caput Numae impositā, ita precātus est: "Iuppiter pater, sī est fās hunc Numam Pompilium, cuius ego caput teneō, rēgem Rōmae esse, uti tū signa nōbīs certa dēclārēs inter eōs fīnēs quōs fēcī!" Tum auspiciīs missīs dēclārātus rēx Numa dē templō dēscendit.

19 Quī rēgnō ita potītus urbem novam, conditam vī et armīs, iūre lēgibusque ac mōribus dē integrō condere parat. Populum ferōcem pāce mītigandum esse ratus, Iānum ad īnfimum Argīlētum fēcit, quī apertus bellum, clausus pācem esse indicāret. (Bis deinde post Numae

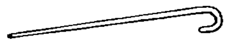
iūris prūdens = quī iūs scit/intellegit

ausus = audēns
ad ūnum omnēs = omnēs ūnō ōre

auspicātō *adv* = postquam auspicātus est

augur -is *m* = sacerdōs quī auspicātur
vēlāre = veste operīre
sēdem capere = cōnsīdere
aduncus -a -um = extrēmā parte curvus:

locum fīnīre = fīnēs locī dēsignāre
trāns-ferre -tulisse trāns-/trā-lātum

uti/utī = ut, utinam
dē-clārāre = ostendere, nōtum facere

templum = locus ab augure fīnītus et sacrātus

: postquam is rēgnō ita potītus est
dē integrō = dēnuō

rērī ratum esse; ratus = arbitrātus, cum arbitrārētur

indicāre = nōtum facere

[annō 235 a. C.]

Pūnicus -a -um = Karthāginiēnsis
Actiacus -a -um < Actium
[annō 31 a. C.]
pācem parere = pācem facere

(cūram) dē-pōnere = dīmittere, relinquere

in-icere < in + iacere; metum iīs i. = eōs metuentēs facere
mīrāculum -ī *n* = rēs mīrābilis
nocturnus -a -um < nox
monitus -ūs *m* < monēre

suōs : propriōs

di-scrībere = in certās partēs dīvidere
(diēs) fāstus/nefāstus: quō fās/nefās est cum populō agere (: iūs dīcere)
ūtilis -e = quī prōdest (↔ inūtilis)
ad-vertere

Rōmulī (*gen*) similis = Rōmulō (*dat*) s.

assiduus -a -um = quī semper adest
flāmen -inis *m* = sacerdōs deī proprius

pūblicum -ī *n* = pecūnia pūblica, aerārium
sānctus -a -um = iūre dīvīnō tūtus, sacer
Saliī -ōrum *m*: sacerdōtēs Mārtis

rēgnum clausus est, semel T. Mānliō cōnsule post prīmum bellum Pūnicum perfectum, iterum post proelium Actiacum ab imperātōre Caesare Augustō pāce terrā marīque partā.)

Clausō Iānō, cum omnium fīnitimōrum animōs societāte ac foederibus sibi iūnxisset, dēpositīs externōrum perīculōrum cūrīs, Numa omnium prīmum deōrum metum Rōmānīs iniciendum esse ratus est. Quī cum dēscendere ad animōs nōn posset sine aliquō dīvīnō mīrāculō, simulat sibi cum deā Ēgeriā nocturnōs sermōnēs esse: 'eius monitū sē sacra quae dīs acceptissima essent īnstituere, et sacerdōtēs suōs cuique deōrum praeficere.'

Atque omnium prīmum ad cursūs lūnae in duodecim mēnsēs discrīpsit annum, additīs Iānuāriō et Februāriō. Īdem nefāstōs diēs fāstōsque fēcit, quia aliquandō nihil cum populō agī ūtile futūrum esset.

Tum ad sacerdōtēs creandōs animum advertit, quam- *20*
quam ipse plūrimīs sacrīs, māximē sacrīs Iovis, praeerat. Sed quia in cīvitāte bellicōsā plūrēs Rōmulī quam Numae similēs rēgēs fore putābat itūrōsque ipsōs ad bella, nē rēge absente sacra neglegerentur, Iovī assiduum sacerdōtem creāvit quī 'flāmen Diālis' appellātus est. Huic duōs flāminēs adiēcit, Mārtī ūnum, alterum Quirīnō, virginēsque Vestālēs lēgit; hīs, ut assiduae templī sacerdōtēs essent, stipendium dē pūblicō statuit, eāsque virginitāte sānctās fēcit. Saliōs item duodecim

Mārtī lēgit caelestiaque arma, quae 'ancīlia' appellantur, ferre ac per urbem saltāre canentēs carmina iussit. Pontificem deinde generum suum Numam Mārcium ex patribus lēgit eīque sacra omnia scrīpta trādidit, quibus hostiīs, quibus diēbus, ad quae templa sacra fierent. Cētera quoque omnia pūblica prīvātaque sacra pontificī mandāvit, ut esset quem plēbs cōnsuleret, nē rītūs neglegerentur.

21 Cum igitur multitūdō omnis ā vī et armīs ad rēs dīvīnās cūrandās conversa esset, tum fīnitimī etiam populī — quī anteā castra, nōn urbem in mediō positam esse ad turbandam omnium pācem crēdiderant — nefās putābant violāre cīvitātem quae tantā dīligentiā deōs coleret. Quam ob rem tūta pāx per omne Numae rēgnī tempus cōnservāta est.

Ita duo deinceps rēgēs, alius aliā viā, ille bellō, hic pāce, cīvitātem auxērunt. Rōmulus septem et trīgintā rēgnāvit annōs, Numa trēs et quadrāgintā. Cum valida, tum temperāta et bellī et pācis artibus erat cīvitās.

ancīle -is *n* = clipeus Saliōrum
saltāre = arte salīre /membra movēre
gener -erī *m* = marītus fīliae
mandāre = trādere, dare negōtium
ut esset *aliquis*
violāre = (reī sānctae) vim afferre
dīligentia -ae *f* < dīligēns
deōs colere = rēs dīvīnās cūrāre
cōn-servāre = integrum servāre
deinceps *adv* = alius post alium
alius aliā viā: alter alterā viā (bellō), alter alterā (pāce)
temperāre = placidum facere (↔ turbāre)

RAPINA SABINARVM

[*Ovidius: Ars amātōria. Ex librō I v. 109–110, 113–132*]

Respiciunt oculīsque notant sibi quisque puellam
quam velit, et tacitō pectore multa movent.
In mediō plausū (plausūs tunc arte carēbant)
rēx populō praedae signa ––– dedit.

rapīna -ae *f* < rapere
amātōrius -a -um: ars amātōria = ars amandī
notāre = dīligenter animadvertere
movent : cōgitant
plausus -ūs *m* < plaudere
signa : sign*um* (–––: 3 syllabae dēsunt)

Prōtinus exsiliunt, animum clāmōre fatentēs,
virginibus cupidās iniciuntque manūs!
Ut fugiunt aquilās, timidissima turba, columbae,
utque fugit vīsōs agna novella lupōs,
sīc illae timuēre virōs sine lēge ruentēs
— cōnstitit in nūllā quī fuit ante color.
Nam timor ūnus erat, faciēs nōn ūna timōris:
pars laniat crīnēs, pars sine mente sedet,
altera maesta silet, frūstrā vocat altera mātrem,
haec queritur, stupet haec, haec manet, illa fugit.
Dūcuntur raptae, geniālis praeda, puellae,
et potuit multās ipse decēre timor.
Sī qua repugnābat nimium comitemque negābat,
sublātam cupidō vir tulit ipse sinū
atque ita "Quid tenerōs lacrimīs corrumpis ocellōs?
Quod mātrī pater est hoc tibi" dīxit "erō."
Rōmule, mīlitibus scīstī dare commoda sōlus:
haec mihi sī dederis commoda, mīles erō!

ex-silīre < ex + salīre
virginibusque iniciunt
ut columbae, timidissima turba, fugiunt
agnus *m*; agna -ae *f*
novellus -a -um = parvulus
cōnstāre -stitisse = īdem manēre
color quī fuit ante
faciēs = fōrma
laniāre = scindere

columba -ae *f*
geniālis -e = iugālis
sī qua = sī aliqua (puella)
sinus = pectus; *in* cupidō sinū
cor-rumpere = prāvum/foedum facere, perdere
scīstī = scī*vi*stī
commodum -ī *n* = bonum, rēs ūtilis

MVLIERES PACEM FACIVNT

[*Ovidius: Fāstī. Ex librō III v. 215–228*]

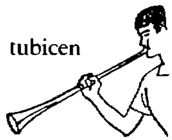
Iam stābant aciēs ferrō mortīque parātae
iam lituō tubicen signa datūrus erat —
cum raptae veniunt inter patrēsque virōsque,
inque sinū nātōs, pignora cāra, ferunt.
Ut medium campī passīs tetigēre capillīs,
in terram positō prōcubuēre genū,

fāstī -ōrum *m* = tabula diērum fāstōrum: titulus carminis Ovidiī dē diēbus annī
ferrō (*dat*): ad ferrum (: pugnam)
lituus = tuba adunca
tubicen -inis *m* = quī tubā canit
-que… -que = et… et
pignus -oris *n* = rēs cāra data fideī causā (prō pecūniā mūtuā); līberī sunt 'pignora amōris'
prō-cumbere -cubuisse ↔ re-cumbere

et quasi sentīrent, blandō clāmōre nepōtēs
tendēbant ad avōs bracchia parva suōs;
quī poterat clāmābat 'avum', tunc dēnique vīsum,
et quī vix poterat posse coāctus erat!
Tēla virīs animīque cadunt, gladiīsque remōtīs
dant socerī generīs accipiuntque manūs,
laudātāsque tenent nātās, scūtōque nepōtem
fert avus: hic scūtī dulcior ūsus erat!

ad avōs suōs

tubicen

socer -erī *m* = pater coniugis
nāta -ae *f* = fīlia

Vocābula nova:
fascis
secūris
īnsigne
līctor
asȳlum
cīvitās
lēgātiō
indignātiō
spectāculum
lūdicrum
occāsiō
spolia
quercus
decus
clādēs
armilla
globus
foedus
centuria
concursus
praesidium
mīlitia
cōntiō
plēbs
fānum
interrēgnum
interrēx
augur
lituus
mīrāculum
monitus
flāmen
ancīle
gener
dīligentia
plausus

PENSVM A

Dē modīs verbōrum

Magister discipulōs tac– et aud– iubet: "Tac–, discipulī, et aud–!" Mārcus nōn tac– nec aud–; magister eum monet ut tac– et aud–: "Tac–, Mārce, et aud–! Quot sunt bis sēna (2×6)?" Magister interrog– quot s– bis sēna, ac Mārcō imperat ut surg– et respond–: "Surg– et respond–, Mārce, sed cav– nē prāvē respond–!" Mārcus nōn surg– nec respond–. Magister: "Aud–, Mārce: iubeō tē surg– et respond–." Mārcus: "Nesciō quid respond–." Magister iubet eum digitīs comput–: "Digitīs comput–! Cūrā ut rēctē comput–!" Mārcus: "Interrog– aliōs! Nōlī semper mē interrog–!" Mārcus magistrum monet ut aliōs interrog–.

Cicerō cōnsul Catilīnam ex urbe ēgred– et proficīsc– iussit: "Egred– ex urbe! Patent portae: proficīsc–!" Cōnsul ōrātiōne suā effēcit ut Catilīna ex urbe ēgred– et in Etrūriam proficīsc–.

Latīnus ab Aenēā quaesīvit 'quis es– et quid quaer–': "Tū quis — et quid quaer–?" Ille respondit 'sē es– Aenēam Trōiānum novamque sēdem quaer–': "Ego — Aenēās Trōiānus; novam sēdem quaer–."

columba
agna
commodum
tubicen
pignus
socer
agrestis
vānus
vīcīnus
hospitālis
blandus
lentus
opīmus
inīquus
imbellis
nefandus
concors
īnspērātus
modicus
acceptus
dēnsus
hodiernus
obvius
sublīmis
peregrīnus
externus
faustus
aduncus
nocturnus
nefāstus
fāstus
ūtilis
assiduus
sānctus
amātōrius
novellus
geniālis
coalēscere
anteīre
perfugere
creāre
spernere
discurrere
profugere
mītigāre
concitāre
fugāre
spoliāre
ēscendere
dēsignāre
invādere
impetrāre
migrāre

PENSVM B

Rōmulus rēx XII — sūmpsit, quī — imperiī, — et —, gererent, et C senātōrēs — [= lēgit]. Gentēs — [= fīnitimae] Rōmānōs — [= contemnēbant] nec — Rōmānam benignē audīvērunt. Id Rōmulus — passus est, sed — suam dissimulāns fīnitimōs ad — [= lūdōs] vocāvit. In mediō — [< plaudere] iuvenēs Rōmānī — [= clāmantēs] — virginibusque manūs —, ut nārrat Ovidius in 'Arte —.' Parentēs virginum terrōre — [= percussī] — [= aufugiunt]. Rōmulus — verbīs animōs virginum — cōnābātur, sed parentēs cīvēs suōs contrā Rōmānōs —. Dum aliī — [= tempus idōneum] exspectant, Caenīnēnsēs in fīnēs Rōmānōrum —, sed Rōmulus — [= statim] eōs — [= in fugam vertit] et ipse rēgem eōrum occīdit et —; — rēgis in Capitōliō ad — sacram dēposuit et fīnēs templō Iovis —. Mulierēs ōrābant ut parentibus licēret Rōmam —; quod facile —.

Tarpēia nōn — [= sine poenā] arcem hostibus —. Rōmulus Iovem ōrāvit ut fugam Rōmānōrum —. Tum mulierēs sē inter aciēs intulērunt patrēs virōsque ōrantēs 'nē sanguine — [= īnfandō] sē —!' Movet rēs — multitūdinem — ducēs [= et m. et d.]. Sabīnī — [= virīs fīliārum] et Rōmānī — suīs dextrās dant ac ducēs ad — faciendum — [= prōcēdunt]. Ūnam — ē duābus faciunt et rēgnum —; nōn modo commūne, sed etiam — rēgnum eōrum fuit. Rōmulus rēx trēs — equitum —. Ita equitātū Rōmānō auctō cum fīnitimīs, quī agrōs Rōmānōs — [= populābantur] — [= pugnāvit] eōsque vīcit. Haec ā Rōmulō domī —que gesta sunt. Cum — mīlitum habēret, subitō — [= ortā] procellā — [= ad caelum] raptus est. Proculus Iūlius affirmāvit 'Rōmulum dē caelō — sibi — fuisse.'

Post breve — populus Numam, quamquam — erat, rēgem creāvit et patrēs auctōrēs factī sunt: ergō nōn — [=populus], sed patrēs — quis Rōmae rēgnāret. Tum —, capite — et — (id est baculum —) tenēns, Iovem precātus est — [= ut] signa certa —; ita Numa — [= auspiciīs missīs] rēx — est.

Numa rēs — [< ūtī] īnstituit: annum in XII mēnsēs — et diēs — et — fēcit; — Diālem creāvit ac Vestālēs, Vestae sacerdōtēs — [=semper praesentēs], quās virginitāte — fēcit; nec quae— virgō Vestālis fierī poterat, sed nōbilissimae tantum. Cum igitur fīnitimī nefās putārent cīvitātem sānctam —, pāx multōs annōs — est.

Iānus clausus pācem esse —. Quī — [=valdē] maeret crīnēs et vestem — [= scindit] et ocellōs lacrimīs —. Prō pecūniā mūtuā — dandum est. — [< nox] tempore nauta sīdera in caelō — [= animadvertit].

Synōnyma: honōs et —; templum et aedēs et —; rēs mīrābilis et —; rūsticus et —; tardus et —; fēlīx et —; grātus et —; iterum facere et —; taedēre et —; validus fierī et —; oppugnāre et —; aliquantum temporis et —; dēnuō et dē —.

Contrāria: victōria et —; aequus et —; bellicōsus et —; internus et —; concurrere et —; ērumpere et —; āvertere et —; recumbere et —.

PENSVM C

Quae sunt īnsignia imperiī?
Quōmodo Rōmulus cīvitātem auxit?
Cūr novus populus uxōribus carēbat?
Quārē Rōmulus fīnitimōs ad lūdōs vocāvit?
Quō rēx victor spolia opīma tulit?
Quōmodo Sabīnī arcem Rōmānam cēpērunt?
Quārē scūta sua in puellam coniēcērunt?
Quid fēcit Rōmulus cum Rōmānī fugerent?
Quam ob rem pāx facta est cum Sabīnīs?
Cūr Rōmulus Vēiōs expugnāre nōn potuit?
Quid accidit cum rēx cōntiōnem mīlitum habēret?
Num mīlitēs rēgem in caelum rapī vīdērunt?
Quid Proculus Iūlius nārrāvit?
Quōmodo novus rēx creātus est?
Uter rēx ferōcior fuit, Rōmulusne an Numa?
Quōmodo Numa populum bellicōsum temperāvit?

prōdere
reciperāre
sistere
iterāre
prōvolāre
clāmitāre
ēvādere
respergere
pigēre
prōdīre
cōnsociāre
cōnscrībere
convalēscere
immittere
vāstāre
populārī
excīre
percellere
oppōnere
irrumpere
dīmicāre
coorīrī
dēlābī
adorīrī
imperitāre
dēcernere
vēlāre
dēclārāre
indicāre
inicere
discrībere
advertere
saltāre
violāre
cōnservāre
temperāre
notāre
exsilīre
laniāre
corrumpere
prōcumbere
cum...tum
quīlibet
aegrē
proinde
admodum
impūne
cōnfestim
aliquamdiū
auspicātō
uti
dē integrō
deinceps

ROMA ET ALBA

[*Ex T. Līviī 'Ab urbe conditā' librō I.22–31, nōnnūllīs mūtātīs et praetermissīs*]

Albānīs bellum indictum

bellum in-dīcere = dīcere sē bellum factūrum esse
rēs: rēs pūblica
cuius pugna...

Numae morte ad interrēgnum rēs rediit. Inde Tullum 22 Hostīlium, nepōtem Hostiī Hostīliī, cuius in īnfimā arce clāra pugna adversus Sabīnōs fuerat, rēgem populus creāvit; patrēs auctōrēs factī sunt.

dis-similis -e ↔ similis
avītus -a -um < avus
stimulāre = incitāre
senēscere -nuisse = senex fierī
ōtium = pāx
māteria : causa

Hic nōn sōlum proximō rēgī dissimilis, sed ferōcior etiam quam Rōmulus fuit. Cum aetās vīrēsque, tum avīta quoque glōria animum stimulābat. Senēscere igitur cīvitātem ōtiō ratus, undique māteriam bellī faciendī quaerēbat.

utrimque = ab utrāque parte

Forte ēvēnit ut agrestēs Rōmānī ex Albānō agrō, Albānī ex Rōmānō praedās agerent. Imperitābat tum Gāius Cluilius Albae. Utrimque lēgātī eōdem ferē tem-

pore ad rēs repetendās missī sunt. Tullus imperāverat suīs ut sine morā mandāta agerent. Satis sciēbat rēgem Albānum negātūrum esse: ita iūre bellum indīcī posse. Ab lēgātīs Albānīs sēgnius rēs ācta est. Exceptī ab Tullō blandē ac benignē, libenter rēgis convīviō intersunt. Interim Rōmānī et rēs repetīverant priōrēs et negantī rēgī Albānō bellum in trīcēsimum diem indīxerant. Haec renūntiant Tullō. Tum Tullus ā lēgātīs Albānīs quaerit 'quid petentēs vēnerint?' Illī prīmum sē pūrgāre cōnantur: 'sē invītōs aliquid quod displiceat Tullō dictūrōs esse: rēs repetītum sē vēnisse; nisi reddantur, bellum indīcere iussōs esse.' Ad haec Tullus "Nūntiāte" inquit "rēgī vestrō rēgem Rōmānum deōs facere testēs uter prius populus lēgātōs rēs repetentēs superbē dīmīserit, ut in eum omnēs huius bellī clādēs vertant!"

23 Haec nūntiant domum Albānī. Et bellum utrimque omnibus vīribus parābātur, cīvīlī bellō simillimum, prope inter parentēs nātōsque, cum Rōmānī ab Albā ortī essent.

Albānī priōrēs ingentī exercitū in agrum Rōmānum impetum fēcēre. Castra locant, fossā circumdant, haud plūs quīnque mīlia passuum ab urbe, nam hoc spatium interest inter Rōmam et locum quī 'fossa Cluilia' ab nōmine ducis per aliquot saecula appellātus est, quoad nōmen vetustāte abolēvit. In hīs castrīs Cluilius, Albānus rēx, moritur. Albānī Mettium Fūfētium dictātōrem creant.

rēs re-petere = postulāre ut rēs reddantur

convīviō (*dat*) interesse = in convīviō adesse

re-nūntiāre

pūrgāre = pūrum facere, excūsāre
invītus -a -um = nōlēns (↔ libēns)
dis-plicēre ↔ placēre

cīvīlis -e < cīvis; bellum c.e = bellum inter cīvēs
similis: *comp* -ilior, *sup* -illimus

plūs v mīlia = plūs quam v mīlia
spatium -ī *n*: centum passūs haud magnum *spatium* est

abolēscere -ēvisse = abolērī, ē memoriā exīre
dictātor -ōris *m* = dux cui rēgia potestās datur

(frātrēs) tri-geminī = trēs eōdem diē nātī
morte : ob mortem

(castra) statīva = castra quae diū ūnō locō stant
dūcit *exercitum*
quam proximē potest = tam prope quam (māximē) potest

per-tinēre ad = attingere, afficere

et Albānī = etiam A.

ex foedere = ex verbīs foederis

cognātus -a -um = ab eōdem ortus
quō... eō... (+ *comp*) = quantō... tantō...
propior -ius *comp* (< prope)
memor esse = meminisse; m. estō = mementō

spectāculō (*dat*) esse alicui = spectārī ab aliquō
ag-gredī -gressum = oppugnāre, adorīrī
via : modus agendī

quā dēcernī possit utrī utrīs imperent
utrī utrīs : uter utrī populō
indolēs -is *f* = ingenium

Trigeminōrum pugna

Interim Tullus ferōx, praecipuē morte rēgis, nocte praeteritīs hostium castrīs īnfēstō exercitū in agrum Albānum pergit. Ea rēs ab statīvīs excīvit Mettium. Dūcit quam proximē ad hostem potest. Inde lēgātum praemissum nūntiāre Tullō iubet, 'priusquam dīmicent, opus esse colloquiō; sē aliquid allātūrum esse quod nōn minus ad rem Rōmānam quam ad Albānam pertineat.'

Tullus colloquium haud recūsat, sed tamen cōpiās suās in aciem ēdūcit. Exeunt contrā et Albānī. Postquam instrūctī utrimque stābant, cum paucīs comitibus in medium ducēs prōcēdunt. Ibi ōrdītur Albānus: "Iniūriae et rēs nōn redditae, quae ex foedere repetītae sunt, causa huius bellī esse dīcuntur. Sed sī vēra dīcenda sunt, cupīdō imperiī duōs cognātōs vīcīnōsque populōs ad arma stimulat. Illud tē, Tulle, moneō: Etrūsca rēs quanta sit, tū, quō propior es, eō magis scīs. Multum illī terrā, plūrimum marī valent. Memor estō, iam cum signum pugnae dabis, hās duās aciēs spectāculō fore Etrūscīs, ut pugnā fessōs cōnfectōsque, simul victōrem ac victum, aggrediantur. Itaque — sī nōs dī amant — ineāmus aliquam viam, quā sine magnā clāde, sine multō sanguine utrīusque populī dēcernī possit utrī utrīs imperent."

Haud displicet rēs Tullō, quamquam cum indole, tum spē victōriae ferōcior erat. Ratiōnem ineunt, cui et fortūna ipsa praebuit māteriam: Forte in duōbus tum *24*

exercitibus erant trigeminī frātrēs, Horātiī Cūriātiīque, nec aetāte nec vīribus disparēs. Eōs rogant rēgēs ut prō suā quisque patriā dīmicet ferrō: 'ibi imperium fore unde victōria fuerit.'

Frātrēs nōn recūsant. Tempus et locus convenit. Priusquam dīmicārent, foedus ictum est inter Rōmānōs et Albānōs hīs lēgibus 'ut cuius populī cīvēs eō certāmine vīcissent, is alterī populō cum bonā pāce imperitāret.'

25 Foedere ictō, trigeminī — sīcut convēnerat — arma capiunt. Cum utrīque suōs adhortārentur — 'deōs patriōs, patriam ac parentēs omnēsque cīvēs illōrum tunc arma, illōrum intuērī manūs!' — ferōcēs in medium inter duās aciēs iuvenēs prōcēdunt. Cōnsēderant utrimque prō castrīs duo exercitūs intentī in minimē grātum spectāculum.

Datur signum, īnfēstīsque armīs velut aciēs ternī iuvenēs, magnōrum exercituum animōs gerentēs, concurrunt. Nec hīs nec illīs perīculum suum ob oculōs versātur, sed pūblicum imperium servitiumque. Ut prīmō statim concursū increpuēre arma micantēsque fulsēre gladiī, horror ingēns spectantēs perfūdit. Deinde, cum iam nōn mōtus tantum corporum agitātiōque anceps tēlōrum armōrumque sed vulnera quoque et sanguis spectāculō essent, duo Rōmānī super alium alius, vulnerātīs tribus Albānīs, exspīrantēs concidērunt. Ad quōrum cāsum cum conclāmāvisset gaudiō Albānus

dis-pār -paris = impār, dissimilis
ferrum : gladius
ibi unde victōria fuerit : apud eōs quī vīcerint
foedus īcere = foedus facere
lēgēs = condiciōnēs
cuius populī cīvēs = populus cuius cīvēs
utrīque : et Rōmānī et Albānī
ad-hortārī = hortārī
"di*ī* patri*ī*, patri*a* ac parent*ēs*... *vestra nunc* arma, *vestrās* manūs intu*entur*"
prō castrīs = ante castra (prōspiciēns ā castrīs)
suum : ipsōrum
ob = ante
servitium -ī *n* = servitūs (↔ imperium)
in-crepāre -uisse = strepitum facere
spectantēs = spectātōrēs
mōtus -ūs *m* < movēre
agitātiō -ōnis *f* < *agitāre* = citō movēre
anceps -cipitis = in utramque partem versus
: super alterum alter
ex-spīrāre = morī

exercitus, Rōmānās legiōnēs iam spēs tōta dēseruerat.

Forte ūnus Horātius integer fuit — ut ūniversīs sōlus nēquāquam pār, sīc adversus singulōs ferōx. Ergō, ut dīvideret pugnam eōrum, capit fugam, ita ratus Albānōs secūtūrōs ut quemque vulnere affectum corpus sineret. Iam aliquantum spatiī ex eō locō ubi pugnātum est aufūgerat, cum respiciēns videt Cūriātiōs magnīs intervāllīs sequentēs, ūnum haud procul ab sēsē abesse. In eum magnō impetū rediit. Et dum Albānus exercitus inclāmat Cūriātiīs uti opem ferant frātrī, iam Horātius caesō hoste victor secundam pugnam petēbat. Tunc clāmōre ingentī Rōmānī adiuvant mīlitem suum. Et ille dēfungī proeliō festīnat. Prius igitur quam alter — nec procul aberat — cōnsequī posset, et alterum Cūriātium cōnficit. Iamque singulī supererant, sed nec spē nec vīribus parēs. Alterum intāctum ferrō corpus et gemināta victōria ferōcem in certāmen tertium dabat; alter, fessum vulnere fessum cursū corpus trahēns victusque frātrum ante sē strāge, victōrī obicitur hostī. Nec illud proelium fuit: male sustinentī arma gladium in iugulō dēfīgit, iacentem spoliat.

Rōmānī ovantēs ac grātulantēs Horātium accipiunt, eō māiōre cum gaudiō quod prope metum rēs fuerat. Inde utrīque suōs mortuōs sepeliunt. Sepulcra posita sunt quō quisque locō cecidit: duo Rōmāna ūnō locō propius Albam, tria Albāna Rōmam versus, sed intervāllīs interiectīs, ut pugnātum est.

integer : incolumis
nē-quāquam = nūllō modō
fugam capit = fugere incipit
secūtūrōs *esse*
inter-vāllum -ī *n* = spatium interiectum
in-clāmāre alicui = clāmāre ad aliquem
(rē) dē-fungī -fūnctum = (rem) cōnficere, peragere
cōnficit : interficit
in-tāctus -a -um = nōn tāctus, integer
gemināre = duplicem facere, bis facere
dabat : faciēbat
fessum corpus
strāgēs -is *f* = caedēs
ob-icere = oppōnere, offerre
iugulum -ī *n* = prior collī pars

iugulum

quō locō = eō locō quō

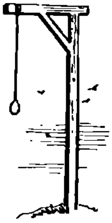
Amor immātūrus

26 Priusquam inde dīgrederentur, Tullus Mettiō imperat uti iuventūtem in armīs habeat: 'sē eōrum operā ūsūrum, sī bellum cum Vēientibus foret.' Ita exercitūs inde domum abductī sunt.

Prīnceps Horātius ībat, trigemina spolia prae sē gerēns. Cui soror virgō, quae dēsponsa ūnī ex Cūriātiīs fuerat, obvia ante portam Capēnam fuit, cognitōque super umerōs frātris palūdāmentō spōnsī, quod ipsa cōnfēcerat, solvit crīnēs et flēbiliter nōmine spōnsum mortuum appellat. Movet ferōcī iuvenī animum complōrātiō sorōris in victōriā suā tantōque gaudiō pūblicō. Strictō itaque gladiō, simul verbīs increpāns, trānsfīgit puellam! "Abī hinc cum immātūrō amōre ad spōnsum" inquit "oblīta frātrum mortuōrum vīvīque, oblīta patriae! Sīc eat quaecumque Rōmāna lūgēbit hostem!"

Atrōx vīsum est id facinus patribus plēbīque. Horātius, etsī tam bene dē patriā meritus erat, tamen in iūs ad rēgem raptus est. Rēx, nē ipse rem tam trīstem iūdicāret ac secundum iūdicium suppliciī auctor esset, conciliō populī advocātō, "Duumvirōs" inquit, "quī Horātiō perduelliōnem iūdicent, secundum lēgem faciō."

Horrenda lēgis verba haec erant: "Duumvirī perduelliōnem iūdicent. Sī vincent, caput obnūbitō! Īnfēlīcī arborī reste suspenditō! Verberātō vel intrā pōmērium
44 vel extrā pōmērium!" (Pōmērium est locus quem in

arbor īnfēlīx

ūsūrum *esse*
foret = esset

prīnceps = prīmus

dē-spondēre -spondisse -spōnsum = spondēre

palūdāmentum -ī *n* = pallium mīlitis
spōnsus -ī *m* = marītus futūrus
flēbilis -e = flēns

complōrātiō -ōnis *f* < *com-plōrāre* = plōrāre

increpāre = magnā vōce reprehendere
trāns-fīgere = per medium corpus percutere

lūgēre aliquem = lūgēre ob mortem alicuius

atrōx -ōcis = crūdēlis, inhūmānus

iūdicāre = dēcernere quid iūstum sit
secundum iūdicium = ex iūdiciō
duum-virī = duo virī quī negōtium pūblicum cūrant
perduelliō -ōnis *f* = scelus māximum contrā rem pūblicam
ob-nūbere = vēlāre

restis -is *f* = fūnis
sus-pendere = pendentem facere

condendīs urbibus quondam Etrūscī, ubi mūrum ductūrī erant, cōnsecrābant, ut et intrā et extrā moenia aliquid pūrī solī patēret; hoc spatium, quod neque habitārī neque arārī fās erat, 'pōmērium' Rōmānī appellāvērunt.)

Hāc lēge duumvirī creātī sunt, iūdicēs sevērissimī, 26
quī sē tam grave crīmen neglegere posse nōn rēbantur, et Horātium condemnāvērunt. Tum alter ex iīs "Pūblī Horātī, tibi perduelliōnem iūdicō" inquit. "Ī, līctor, colligā manūs!" Accesserat līctor iniciēbatque laqueum collō...

Tum Horātius "Ad populum prōvocō" inquit. Itaque prōvocātiō facta ad populum est. Mōtī hominēs sunt in eō iūdiciō māximē P. Horātiō patre prōclāmante 'sē fīliam iūre caesam iūdicāre!' Ōrābat deinde 'nē sē, quem paulō ante cum ēgregiā stirpe cōnspexissent, orbum līberīs facerent!' Inter haec senex iuvenem amplexus, spolia Cūriātiōrum fīxa eō locō quī nunc 'Pīla Horātia' appellātur ostentāns, "Huncine" aiēbat "quem modo decorātum ovantemque victōriā incēdentem vīdistis, Quirītēs, eum vīnctum inter verbera et cruciātūs vidēre potestis? Quod vix Albānōrum oculī tam dēfōrme spectāculum ferre possent! 'Ī, līctor, colligā manūs' — quae paulō ante armātae imperium populō Rōmānō pepērērunt! 'Ī, caput obnūbe' — līberātōris urbis huius! 'Arbore īnfēlīcī suspende! Verberā vel intrā pōmērium' — modo inter illa pīla et spolia hostium! — 'vel extrā

spatium = locus vacuus /apertus

iūdex -icis *m* = is quī iūdicat
crīmen -inis *n* = id quod accūsātur
condemnāre = poenam meruisse iūdicāre

col-ligāre = vinculō coniungere

laqueus -ī *m*

prō-vocāre (ad populum) = postulāre ut populus iūdicet
prōvocātiō -ōnis *f* < prōvocāre
prō-clāmāre = pūblicē clāmāre
iūdicāre : cēnsēre

Pīla Horātia dīcitur locus quīdam in forō Rōmānō
huncine = hunc-ne

decorāre (< decus) = ōrnāre (honōribus)
cruciātus -ūs *m* < cruciāre

quod spectāculum : hoc s.
dē-fōrmis -e ↔ fōrmōsus

parere = facere, dare

līberātor -ōris *m* = quī līberat

pōmērium' — modo inter sepulcra Cūriātiōrum! Quō enim dūcere hunc iuvenem potestis ubi nōn sua decora eum ā tantā foeditāte suppliciī dēfendant?"

Nōn tulit populus nec patris lacrimās nec ipsīus parem in omnī perīculō animum, absolvēruntque admīrātiōne magis virtūtis quam iūre causae.

foeditās -ātis *f* < foedus; tanta f. suppliciī = tam foedum supplicium
ab-solvere ↔ condemnāre
causa = rēs iūdicanda

Mettiī perfidia ac supplicium

27 Nec diū pāx Albāna mānsit. Īra vulgī Albānī, quod tribus mīlitibus fortūna pūblica commissa erat, ingenium dictātōris corrūpit, et quoniam rēcta cōnsilia haud bene ēvēnerant, prāvīs cōnsiliīs reconciliāre populārium animōs coepit. Igitur, ut prius in bellō pācem, sīc in pāce bellum quaerēns, quia suae cīvitātī vīrēs deesse cernēbat, ad bellum palam gerendum aliōs concitat populōs, ipse clam prōditiōnem parat. Fidēnātēs, cum Mettius sē ad eōs trānsitūrum prōmīsisset, ad bellum incitantur et apertē ā sociīs Rōmānīs ad Vēientēs hostēs dēficiunt.

Tullus — Mettiō exercitūque eius Albā arcessītō — contrā hostēs dūcit. Ubi Aniēnem fluvium trānsiit, ad cōnfluentēs collocat castra. Inter eum locum et Fidēnās Vēientium exercitus Tiberim trānsierat. Hī in aciē prope flūmen tenuēre dextrum cornū; in sinistrō Fidēnātēs propius montēs cōnsistunt. Tullus adversus Vēientem hostem dīrigit suōs, Albānōs contrā legiōnem Fidēnātium collocat.

perfidia -ae *f* < perfidus (↔ fidēs)
vulgus -ī *n* = populus, plēbs
(rem alicui) committere = trādere, crēdere
re-conciliāre
populārēs -ium *m* = cīvēs
palam ↔ clam
prōditiō -ōnis *f* < prōdere
trānsitūrum *esse*
dēficere (ā sociō ad hostem) = socium dēserere et trānsīre ad hostem
Aniō -ēnis *m*: fluvius in Tiberim īnfluēns
cōn-fluere = in eundem locum fluere; cōnfluentēs = locus ubi fluviī cōnfluunt
cornū = pars aciēī dextra aut sinistra
(aciem) dī-rigere = ōrdine īnstruere
legiō : exercitus

animī : virtūtis

sēnsim = paulātim, cautē

rērī ratum: ratus est = arbitrātus est

citātus -a -um = citō currēns

nihil *adv* = nēquāquam

trepidātiō -ōnis *f* < trepidāre

circum-dūcere

nūdus -a -um = quī nōn dēfenditur

Latīnē scīre = linguam Latīnam scīre

inter-clūdere = claudendō prohibēre

ante *adv* = anteā

Mettiō nōn plūs animī erat quam fideī. Nec manēre ergō nec apertē ad hostēs trānsīre ausus, exercitum Albānum sēnsim ad montēs abdūcere coepit; inde, ubi satis sēsē subiisse ratus est, tōtam aciem in locō superiōre instrūxit. Cōnsilium erat cum iīs sē iungere quibus fortūna victōriam daret.

Prīmō Rōmānī quī Albānīs proximī steterant mīrābantur, cūr sociī ā lateribus suīs dīgrederentur. Inde eques citātō equō nūntiat rēgī 'abīre Albānōs!' Tullus equitem clārā increpāns vōce, ut hostēs exaudīrent, redīre in proelium iubet: 'nihil trepidātiōne opus esse; suō iussū circumdūcī Albānum exercitum, ut Fidēnātium nūda terga invādat!'

Terror ad hostēs trānsit: et audīverant clārā vōce dictum, et magna pars Fidēnātium Latīnē sciēbant. Itaque, nē subitō impetū Albānōrum interclūderentur ab oppidō, terga vertunt. Īnstat Tullus, fūsōque Fidēnātium cornū, in Vēientēs aliēnō pavōre perculsōs ferōcior redit. Nec illī tulēre impetum, sed ab effūsā fugā flūmen obiectum ā tergō arcēbat. Quō postquam fugientēs dēvēnērunt, aliī arma foedē iactantēs in aquam caecī ruēbant, aliī dum cūnctantur in rīpā inter fugae pugnaeque cōnsilium oppressī sunt. Nōn alia ante Rōmāna pugna atrōcior fuit.

Tum Albānus exercitus, spectātor certāminis, in *28*
campōs dēductus est. Mettius Tullō dē victōriā grātulātur. Contrā Tullus Mettium benignē alloquitur; Albā-

nōs castra sua Rōmānīs castrīs iungere iubet; sacrificium in diem posterum parat.

Ubi illūxit, parātīs omnibus ut solet, vocārī ad cōntiōnem utrumque exercitum iubet. Albānī, ut rēgem Rōmānum cōntiōnantem audīrent, proximī cōnstitēre. Eōs circumsistit armāta Rōmāna legiō. Tum ita Tullus ōrdītur:

"Rōmānī! Sī umquam ūllō in bellō fuit quod prīmum dīs immortālibus grātiās agerētis, deinde vestrae ipsōrum virtūtī, hesternum id proelium fuit. Dīmicātum est enim nōn magis cum hostibus quam — quae dīmicātiō māior atque perīculōsior est — cum prōditiōne ac perfidiā sociōrum. Nam iniussū meō Albānī subiēre ad montēs! Nec ea culpa omnium Albānōrum est: ducem secūtī sunt, ut et vōs, sī ego inde agmen abdūcere voluissem, fēcissētis. Mettius ille est ductor itineris huius, Mettius īdem huius auctor bellī, Mettius foederis Rōmānī Albānīque ruptor!"

Centuriōnēs armātī Mettium circumsistunt. Rēx cētera ut ōrsus erat peragit: "Quod bonum, faustum fēlīxque sit populō Rōmānō ac mihi vōbīsque, Albānī: populum omnem Albānum Rōmam trādūcere in animō mihi est, ūnam urbem, ūnam rem pūblicam facere. Ut ex ūnō quondam in duōs populōs dīvīsa Albāna rēs est, sīc nunc in ūnum redeat!" Ad haec Albāna iuventūs, inermis ab armātīs saepta, silentium tenet. Tum Tullus: "Mettī Fūfētī!" inquit, "Sī ipse discere possēs fidem ac

il-lūcēscere -ūxisse = lūcēre incipere; illūcēscit = lūx fit
ut solet = ut fierī solet
cōntiōnārī = prō cōntiōne loquī
circum-sistere = circumdare
fuit quod... = causa fuit quārē...
hesternus -a -um = herī factus
nōn magis... quam = nōn tam... quam
dīmicātiō -ōnis *f* < dīmicāre
in-iussū ↔ iussū
culpa -ae *f* = causa accūsandī/pūniendī
ductor -ōris *m* = quī dūcit
ruptor -ōris *m* = quī rumpit
centuriō -ōnis *m* = mīles quī centuriae praefectus est
trā-dūcere = trānsferre
in animō mihi est = cōnsilium meum est, certum mihi est
rēs pūblica = cīvitās
saepīre -psisse -ptum = cingere

servāre ↔ rumpere

īn-sānābilis -e = quī sānārī nōn potest
at = tamen, saltem

Fidēnās -ātis *adi*

(animus) anceps = dubius
dis-trahere = trahere in contrāriās partēs
quadrīgae -ārum *f* = IV equī currū iūnctī
ligāre = vincīre
dīversus -a -um = contrārius
lacerāre = laniāre
tanta foeditās spectāculī = tam foedum spectāculum

dī-ruere -uisse -utum = dēstruere
inter haec = intereā
quī trādūcerent (*coni*) = ut trādūcerent

ef-fringere -frēgisse -frāctum < ex + frangere

ferrō flammāque : armīs et igne
maestitia -ae *f* < maestus
dē-figere = figere

postrēmum *adv*

vagārī = errāre
ultimus *sup* (< ultrā) = extrēmus
pulvis -eris *m* = terra sicca quae ventō spargitur

continēns -entis = sine intervāllō

foedera servāre, vīvum tē id docuissem. Nunc, quoniam tuum īnsānābile ingenium est, at tū tuō suppliciō docē hūmānum genus ea sāncta crēdere quae ā tē violāta sunt! Ut igitur paulō ante animum inter Fidēnātem Rōmānamque rem ancipitem gessistī, ita iam corpus in duās partēs distrahendum dabis!"

Duābus admōtīs quadrīgīs, in currūs eārum ligat Mettium. Deinde in dīversās partēs equī concitātī sunt lacerātum in utrōque currū corpus et membra portantēs. Āvertēre omnēs ab tantā foeditāte spectāculī oculōs.

Alba dīruta

29 Inter haec iam praemissī Albam erant equitēs quī multitūdinem trādūcerent Rōmam. Legiōnēs deinde ductae sunt ad dīruendam urbem. Quae ubi intrāvēre portās, nōn quidem fuit tumultus ille nec pavor quālis captārum esse urbium solet, cum — effrāctīs portīs strātīsve mūrīs aut arce vī captā — clāmor hostīlis et cursus per urbem armātōrum omnia ferrō flammāque miscet, sed silentium trīste ac tacita maestitia ita dēfīxit omnium animōs ut nunc cūnctantēs in līminibus stārent, nunc per domōs suās, quās tum postrēmum vīdērunt, vagārentur. Ut vērō iam fragor tēctōrum quae dīruēbantur in ultimīs urbis partibus audiēbātur pulvisque velut nūbe omnia implēverat, Albānī tēcta in quibus nātus quisque ēducātusque erat relinquentēs exiērunt. Iam continēns agmen migrantium implēverat viās, et

cōnspectus aliōrum renovābat lacrimās, vōcēsque etiam miserābilēs exaudiēbantur, mulierum praecipuē, cum templa augusta ab armātīs occupāta praeterīrent ac velut captōs relinquerent deōs.

Ēgressīs urbe Albānīs, Rōmānī passim pūblica prīvātaque omnia tēcta dīruunt, ūnāque hōrā quadringentōrum annōrum opus, quibus Alba steterat, funditus dēlētum est. Templīs tamen deōrum (ita enim ēdictum ab rēge erat) abstinuērunt.

30 Rōma interim crēscit Albae ruīnīs. Duplicātur cīvium numerus. Caelius additur urbī mōns, et eam sēdem Tullus rēgiae capit ibique habitāvit. Prīncipēs Albānōrum in patrēs lēgit, ut ea quoque pars reī pūblicae crēsceret, et senātuī ita ab sē auctō cūriam aedificāvit, quae 'cūria Hostīlia' ūsque ad patrum nostrōrum aetātem appellāta est. Equitum decem turmās ex Albānīs lēgit, et legiōnēs veterēs supplēvit et novās cōnscrīpsit.

Sabīnī dēvictī

Cum iam vīribus suīs satis cōnfīderet, Tullus Sabīnīs bellum indīxit, gentī eā tempestāte secundum Etrūscōs opulentissimae virīs armīsque. Utrimque iniūriae factae ac rēs nēquīquam repetītae erant; hae causae bellī afferēbantur. Cum bellum utrīque summā ope parārent, Tullus prior in agrum Sabīnum trānsīre properat. Pugna atrōx ad silvam Malitiōsam fuit, ubi equitātū nūper auctō plūrimum Rōmāna aciēs valuit. Ab equiti-

miserābilis -e = miserandus
occupāre = vī capere et suum facere
passim = longē lātēque, ubīque
ē-dīcere = pūblicē imperāre
ruīna -ae *f* < ruere
duplicāre = duplicem (bis tantō māiōrem) facere
capit : sūmit
in patrēs : in senātum
turma -ae *f* = equitum numerus XXX
sup-plēre -ēvisse -ētum = augēre addendō quae dēsunt
dē-vincere = plānē vincere
eā tempestāte = eō tempore
secundum Etrūscōs = post Etrūscōs (sōlī Etrūscī opulentiōrēs erant)
summā ope = omnibus vīribus

bus repente invectīs turbātī sunt ōrdinēs Sabīnōrum, nec deinde resistere nec fugere sine magnā caede potuērunt.

Dēvictīs Sabīnīs, cum in magnā glōriā magnīsque *31* opibus rēgnum Tullī ac tōta rēs Rōmāna esset, nūntiātum rēgī patribusque est 'in monte Albānō lapidēs dē caelō cecidisse.' Etiam vōx ingēns ex summō monte audīta Albānōs monuisse dīcitur 'ut patriō rītū sacra facerent.' Nam, velut dīs quoque simul cum patriā relictīs, Albānī aut Rōmāna sacra suscēperant aut fortūnae īrātī cultum relīquerant deōrum.

Tullus fulmine ictus

Haud ita multō post pestilentia orta est. Quam ob rem cum iuvenēs mīlitiam recūsāre inciperent, nūlla tamen ab armīs quiēs dabātur ā bellicōsō rēge, quī etiam sāniōra mīlitiae quam domī iuvenum corpora esse rēbātur — dōnec ipse quoque gravī morbō affectus est. Tunc adeō frāctus simul cum corpore est animus ille ferōx, ut quī anteā nihil minus rēgium ratus esset quam sacrīs dēdere animum, repente summā cūrā deōs coleret religiōnibusque etiam populum implēret. Iam hominēs eum statum rērum quī sub Numā rēge fuerat dēsīderantēs, ūnam opem aegrīs corporibus relictam esse crēdēbant: sī veniam ā dīs impetrāvissent. Sed rēx, cum sacrum Iovī nōn rīte fēcisset, fulmine ictus cum domō suā cōnflagrāvit.

in-vehere

suscipere = accipere et suum facere
cultus -ūs *m* < colere

mīlitia = officium mīlitum

mīlitiae (*loc*) = in castrīs, in bellō
dōnec = quoad

quī... ratus esset = etsī ratus erat
animum dēdere = sē dēdere = studēre
religiō -ōnis *f* = cūra rērum dīvīnārum, metus deōrum
status -ūs *m*: s. rērum = modus quō rēs stant (: sē habent)

cōn-flagrāre = flagrāre, igne absūmī

Tullus magnā glōriā bellī rēgnāvit annōs duōs et trīgintā.

annōs XXXII: 672–640 a. C.

CAVSA HORATII

[*Ex M. Tulliī Cicerōnis 'Dē inventiōne' librō II*]

[*Cicerō adulēscēns artem ōrātōriam scrīpsit 'Dē inventiōne', id est dē inveniendīs argūmentīs, in quā exemplī grātiā causam Horātiī attulit:*]

causa Horātiī = quod prō Horātiō dīcī potest in iūdiciō
inventiō -ōnis *f* < invenīre
ōrātōrius -a -um < ōrātor
argūmentum -ī *n* = id quod arguitur

78 Horātius, occīsīs tribus Cūriātiīs et duōbus āmissīs frātribus, domum sē victor recēpit. Is animadvertit sorōrem suam dē frātrum morte nōn labōrantem, spōnsī autem nōmen appellantem identidem 'Cūriātiī' cum gemitū et lāmentātiōne. Indignē passus virginem occīdit!

Accūsātur.

sē re-cipere = redīre
labōrāre = dolēre
identidem = iterum iterumque
lāmentātiō -ōnis *f* = complōrātiō
indignē patī = aegrē patī

79 Intentiō est: "Iniūriā sorōrem occīdistī."

Dēpulsiō est: "Iūre occīdī."

Quaestiō est: 'iūrene occīderit?'

Ratiō est: "Illa enim hostium mortem lūgēbat, frātrum neglegēbat, mē et populum Rōmānum vīcisse molestē ferēbat."

Īnfīrmātiō est: "Tamen ā frātre indemnātam necārī nōn oportuit."

Ex quō iūdicātiō fit: 'cum Horātia frātrum mortem neglegeret, hostium lūgēret, frātris et populī Rōmānī victōriā nōn gaudēret, oportueritne eam ā frātre indemnātam necārī?'

intentiō -ōnis *f* = verba crīminis
dēpulsiō -ōnis *f* = respōnsum quō crīmen *dēpellitur* (= refellitur)
quaestiō -ōnis *f* = quod quaeritur
ratiō = causa quā factum dēfenditur (: excūsātur)
īnfīrmātiō -ōnis *f* = respōnsum quod ratiōnem *īnfīrmat* (= īnfīrmam facit)
in-demnātus -a -um = nōn condemnātus
iūdicātiō -ōnis *f* = quod est iūdicandum

Vocābula nova:
spatium
dictātor
statīva
indolēs
servitium
mōtus
intervāllum
strāgēs
iugulum
palūdāmentum
spōnsus
complōrātiō
duumvirī
perduelliō
restis
pōmērium
iūdex
crīmen
laqueus
prōvocātiō
cruciātus
līberātor
foeditās
perfidia
vulgus
populārēs
prōditiō
cōnfluentēs
trepidātiō
dīmicātiō
culpa
ductor
ruptor
centuriō
quadrīgae
maestitia
pulvis
ruīna
turma
cultus
religiō
status
argūmentum
inventiō
lāmentātiō
intentiō
dēpulsiō
quaestiō
īnfirmātiō
iūdicātiō
dissimilis
avītus

PENSVM A

Dē adiectīvīs

Italiae incolae prīm– agricolae industri– fuērunt. Ill– tempus beāt– 'aetās aure–' dīcitur. Dum Latīnus in pāce diūturn– rēgnat, Trōia, urbs opulent–, ab exercitū Graec– capta est. Graecī audāc– ingent– equum ligne– mīlitibus armāt– complēvērunt. Lāocoōn dē summ– arce dēcurrēns cīvēs su– monuit nē hostibus Graec– cōnfīderent, atque omn– vīribus hastam ingent– in latus equī dūr– mīsit, sed illa in firm– rōbore stetit nec in partem interiōr– ad mīlitēs occult– penetrāvit. Brev– tempore duo anguēs māxim– per mare tranquill– ad lītus propinqu– natāvērunt et corpus eius medi– amplexī sunt. Priamus mult– gentium rēx superb– fuit.

Prīm– lūce Dīdō sorōrī su– "Quāl– hospes" inquit "domum nostr– intrāvit, quam nōbil–, quam fort–! Agnōscō veter– vestīgia flammae!"

Rōmulus ante diem ūndecim– kalendās Māi– in colle Palātīn– nov– urbem condidit. Gentēs fīnitim– cīvēs Rōmān– spernēbant. Cum iuvenēs Rōmān– virginēs Sabīn– rapuissent, magn– et ācr– certāmen ortum est.

Senātus Rōmān– cōnstat ex sescent– senātōribus, quī summ– potestātem in rē pūblic– habent. Pontifex māxim– est summ– sacerdōs quī cēter– omn– sacerdōtibus Rōmān– praefectus est.

Templum Iovis Optim– Māxim– magnificent– est quam cēter– omn– templa Rōmān–; ex omn– templīs Rōmān– id magnificent– est.

Nūll– fēmina mortāl– pulchr– fuit quam Helena; ea pulcher– fuit omn– fēminārum mortāl–.

PENSVM B

Tullus, rēx — [= ingeniō] ferōx, Numae — fuit. Cum Albānī Rōmānōs rēs — dīmīsissent, Tullus iīs bellum —. Cupīdō imperiī duōs populōs — [= ab eōdem ortōs] ad arma — [= incitābat]. Etrūscī ambōs exercitūs spectābant, ut pugnā fes-

sōs — [= oppugnārent].

Cum duo Rōmānī — [= morientēs] concidissent, ūnus ferrō — fuit; is aliquantum — aufūgit ac trēs Albānōs magnīs — sequentēs occīdit. Cum soror Horātiī — suum mortuum — [= iterum iterumque] appellāret cum — [= lāmentātiōne], Horātius eam verbīs — et gladiō —! Itaque accūsātus est, et duumvirī, quī tantum — neglegere nōn potuērunt, eum —; sed Horātius ad populum —. In eō iūdiciō pater eius 'fīliam iūre caesam esse' —; tum populus Horātium —, neque enim — [< līberāre] urbis verberātum et arbore īnfēlīcī — vidēre voluit.

Tullus simul cum hostibus et cum — [< prōdere] et — [< perfidus] sociōrum dīmicāvit, nam — [↔ iussū] eius Albānī ex proeliō abiērunt. Hostibus victīs, rēx Mettium poenā — [= crūdēlī] affēcit: corpus eius ad duās quadrīgās — [= vīnctum] in — [= contrāriās] partēs — est. Deinde Alba — [= dēstrūcta] est et Albānī Rōmam — sunt. Ita Rōma — [< ruere] Albae crēvit, numerus cīvium — [< duplex] est et x equitum — exercituī Rōmānō additae sunt.

Bellum — est quod inter cīvēs geritur. Duumvirī sunt — sevērissimī. Quī sine — est ā iūdice absolvitur. — dīcitur quī centuriae praefectus est.

Synōnyma: servitūs et —; pallium mīlitis et —; fūnis et —; plēbs et —; cīvēs et —; metus deōrum et —; flēns et –; miserandus et —; senex fierī et —; oppōnere et —; ōrnāre et —; cingere et —; laniāre et —; errāre et —; lūx fit et —; ab utrāque parte et —; nūllō modō et —; paulātim et —; ubīque et —; esset et —.

Contrāria: pulchritūdō et —; libēns et —; fōrmōsus et —; placēre et —; clam et —.

PENSVM C

Quis fuit avus Tullī Hostīliī?

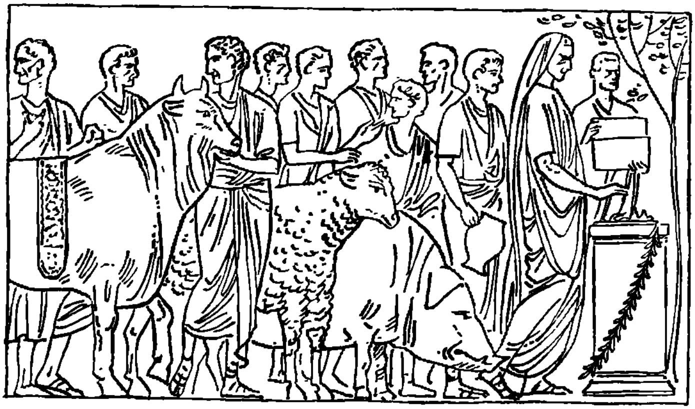
Quamobrem Tullus Albānīs bellum indīxit?

Ubi Albānī castra collocāvērunt?

invītus
cīvīlis
trigeminus
cognātus
dispār
anceps
intāctus
flēbilis
atrōx
dēfōrmis
citātus
hesternus
insānābilis
dīversus
continēns
miserābilis
ōrātōrius
indemnātus
indīcere
stimulāre
senēscere
repetere
renūntiāre
pūrgāre
displicēre
abolēscere
pertinēre
aggredī
adhortārī
increpāre
exspīrāre
inclāmāre
dēfungī
gemināre
obicere
dēspondēre
trānsfigere
obnūbere
suspendere
condemnāre
colligere
prōvocāre
prōclāmāre
decorāre
absolvere
reconciliāre
dīrigere
circumdūcere
interclūdere
illūcēscere
cōntiōnārī
circumsistere
trādūcere

saepīre
distrahere
ligāre
lacerāre
dīruere
effringere
vagārī
occupāre
ēdīcere
duplicāre
supplēre
dēvincere
invehere
cōnflagrāre
foret
utrimque
nēquāquam
secundum
palam
sēnsim
iniussū
postrēmum
passim
identidem

Num Rōmānī et Albānī aciē pugnāvērunt?
Quōmodo Horātius sōlus trēs Albānōs vīcit?
Quid tum factum est ante portam Capēnam?
Horātiusne condemnātus ac pūnītus est?
Quid est 'pōmērium'?
Quōmodo Mettius sociōs suōs Rōmānōs prōdidit?
Quid fēcit Tullus postquam hostēs fūdit?
Quōmodo duplicātus est cīvium numerus?
Quamdiū Alba Longa stetit?
Quid Tullus Hostīlius aedificāvit?
Quandō Tullus deōs colere coepit?
Quōmodo ille rēx periit?

suovetaurīlia -ium *n* (< sūs+ovis+taurus) = sacrificium quō immolātur sūs et ovis et taurus

REGES ET REGINAE

[*Ex T. Līviī 'Ab urbe conditā' librō I.32–48, nōnnūllīs mūtātīs et praetermissīs*]

Iūs fētiāle

32 Mortuō Tullō rēs, ut īnstitūtum iam inde ab initiō erat, ad patrēs redierat, hīque interrēgem nōmināverant. Quī cum comitia habēret, Ancum Mārcium rēgem populus creāvit; patrēs fuēre auctōrēs.

Numae Pompiliī rēgis nepōs, fīliā ortus, Ancus Mārcius erat. Quī ut rēgnāre coepit, et avītae glōriae memor, et quia proximus rēx religiōnēs aut neglēxerat aut prāvē coluerat, omnium prīmum sacra pūblica ut ab Numā īnstitūta erant facere cōnstituit. Inde et cīvibus ōtiī cupidīs et fīnitimīs cīvitātibus spēs facta est in avī mōrēs atque īnstitūta rēgem abitūrum esse. Igitur Latīnī, cum quibus Tullō rēgnante foedus ictum erat, sustulerant animōs, et cum incursiōnem in agrum Rōmā-

fētiālis -e = dē iūre bellī; *m* lēgātus quī agit dē iūre bellī

comitia -ōrum *n* = concilium quō rēx creābātur

Numa Pompilius
|
Pompilia ∞ Numa
| Mārcius
Ancus Mārcius

colere -uisse cultum

inde : ex eā rē

in avī mōrēs abīre : avī mōrēs sequī

īnstitūtum -ī *n* = quod īnstitūtum est, mōs

animum tollere : audācior fierī

incursiō -ōnis *f* < *incurrere*

rēgnum agere = rēgnāre

memor : simile

in populō cum novō tum ferōcī

habitūrum *esse* (crēdēbat)

iūs : lēgēs

unde : ā quibus

fīlum -ī *n* = vestis quā vēlātur caput

lēgāre = mittere lēgātum

fidēs sit : cōnfīdendum est

postulātum -ī *n* = quod postulātur

ex-poscere = poscere

compos -otis (+ *gen*) = possidēns, potēns

sinere sīvisse situm

in-gredī -gressum = intrāre

diēbus xxx perāctīs = diēbus xxx post

Quirīnus: cognōmen Iānī

terrestris -e < terra

īnfernus -a -um = īnferus

testārī = testem facere

per-solvere = solvere, praestāre

māior nātū (*abl*) = plūrēs annōs nātus

quō pactō = quō modō

num fēcissent, repetentibus rēs Rōmānīs superbē respōnsum reddunt — ōtiōsum Rōmānum rēgem inter fāna et ārās rēgnum āctūrum esse ratī.

Medium erat in Ancō ingenium, et Numae et Rōmulī memor. Pācem avī rēgnō magis necessāriam fuisse crēdēbat, cum in novō tum ferōcī populō, sē vērō ōtium sine iniūriā haud facile habitūrum. Quoniam autem Numa in pāce religiōnēs īnstituerat, Ancus, ut bella nōn sōlum gererentur sed etiam indīcerentur aliquō rītū, iūs fētiāle scrīpsit quō rēs repetuntur et bellum indīcitur:

Lēgātus, ubi ad fīnēs eōrum vēnit unde rēs repetuntur, capite vēlātō fīlō ē lānā factō, “Audī, Iuppiter” inquit, “audīte, fīnēs [Latīnōrum]: ego sum pūblicus nūntius populī Rōmānī. Iūstē piēque lēgātus veniō, verbīsque meīs fidēs sit.” Peragit deinde postulāta. Inde Iovem testem facit: “Sī ego iniūstē impiēque illōs hominēs illāsque rēs dēdī mihi exposcō, tum patriae compotem mē numquam sīveris esse!” Haec cum fīnēs trānsit, haec portam ingrediēns, haec forum ingressus, paucīs verbīs mūtātīs, peragit. Sī nōn dēduntur quae exposcit, diēbus tribus et trīgintā perāctīs bellum ita indīcit: “Audī, Iuppiter, et tū, Iāne Quirīne, dīque omnēs caelestēs vōsque terrestrēs vōsque īnfernī, audīte: ego vōs testor populum [Latīnum] iniūstum esse neque iūs persolvere! Sed dē istīs rēbus in patriā māiōrēs nātū cōnsulēmus, quō pactō iūs nostrum adipīscāmur.” Tum nūntius Rōmam ad cōnsulendum redit.

Cōnfestim rēx hīs fermē verbīs patrēs cōnsulēbat: "Dē iīs rēbus quās lēgātus populī Rōmānī Quirītium ā Latīnīs repetīvit, quās rēs nec dedērunt nec solvērunt nec fēcērunt, quās rēs darī, solvī, fierī oportuit, dīc" inquit eī quem prīmum sententiam rogābat, "quid cēnsēs?" Tum ille: "Pūrō piōque duellō quaerendās cēnseō, itaque cōnsentiō cōnscīscōque." Inde ōrdine aliī rogābantur, quandōque pars māior eōrum quī aderant in eandem sententiam ībat, bellum fierī erat cōnsēnsum.

Fierī solēbat ut fētiālis hastam ferrātam sanguineam ad fīnēs eōrum ferret et — nōn minus tribus pūberibus praesentibus — dīceret: "Quod populus Latīnus hominēsque Latīnī adversus populum Rōmānum Quirītium fēcērunt, dēlīquērunt, quod populus Rōmānus Quirītium bellum cum Latīnīs iussit esse senātusque populī Rōmānī Quirītium cēnsuit, cōnsēnsit, cōnscīvit ut bellum cum Latīnīs fieret, ob eam rem ego populusque Rōmānus populō Latīnō hominibusque Latīnīs bellum indīcō faciōque!" Id ubi dīxisset, hastam in fīnēs eōrum ēmittēbat.

Hōc tum modō ab Latīnīs repetītae rēs ac bellum indictum, mōremque eum posterī accēpērunt.

33 Ancus, dēmandātā cūrā sacrōrum flāminibus sacerdōtibusque aliīs, exercitū novō cōnscrīptō profectus, Polītōrium, urbem Latīnōrum, vī cēpit; secūtusque mōrem rēgum priōrum, quī rem Rōmānam auxerant hostibus in cīvitātem accipiendīs, multitūdinem omnem Rō-

fermē = ferē

populus Rōmānus Quirītium: ita rīte appellātur populus Rōmānus

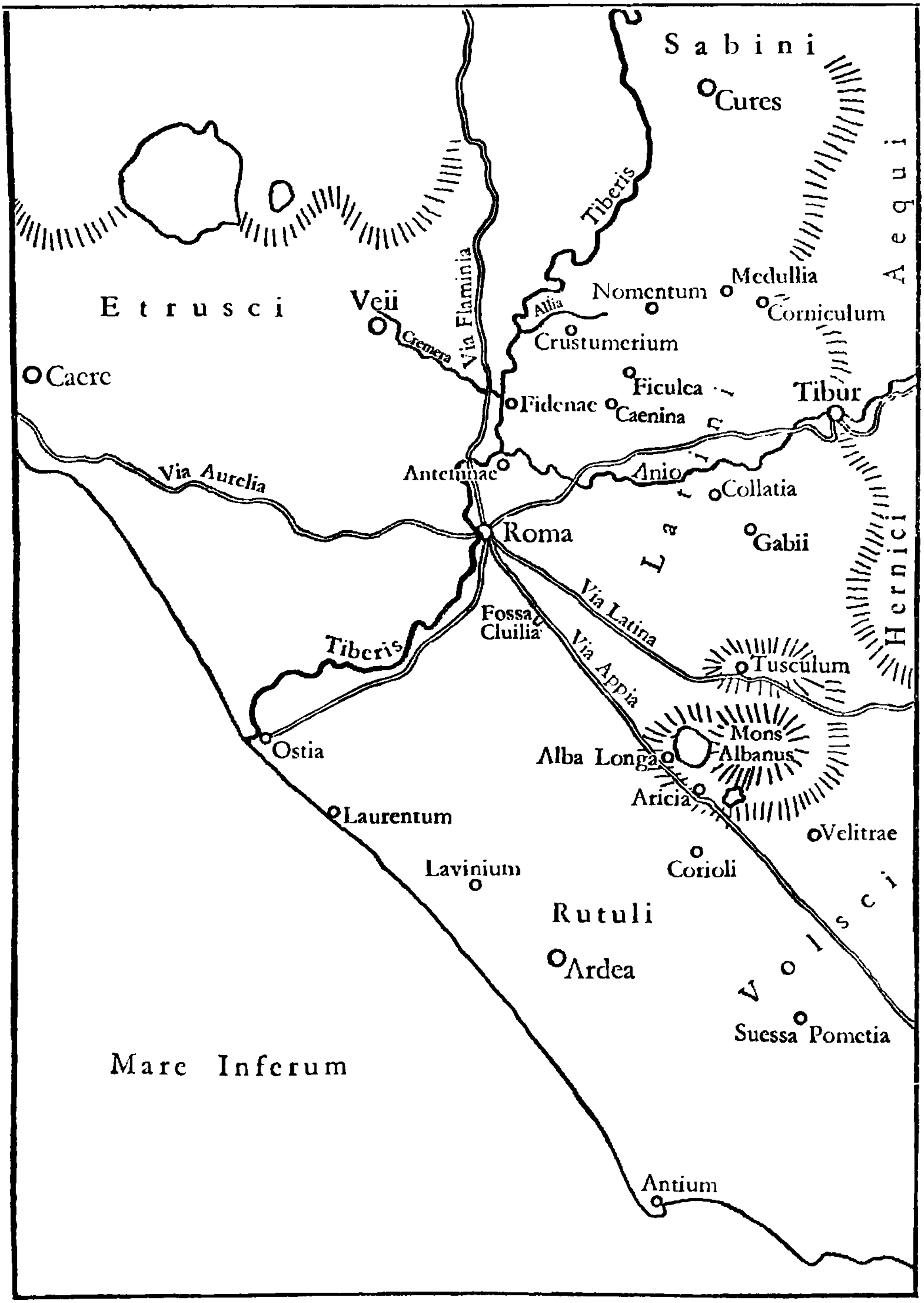
rogāre = interrogāre
duellum -ī *n* = bellum (vocābulum vetustum)
rēs quaerendās *esse*
cōn-sentīre = idem s.
cōn-scīscere -īvisse -ītum = dēcernere
in eandem sententiam īre = cōnsentīre
cōnsēnsum erat: senātus cōnsēnserat
ferrātus -a -um = ferrō mūnītus

dē-linquere -līquisse -lictum = officiō deesse, male facere

ubi dīxisset = ubi dīxit, cum dīxisset

dē-mandāre = mandāre

hostibus accipiendīs = hostēs accipiendō

Sabini
Cures
Aequi
Tiberis
Etrusci
Veii
Via Flaminia
Cremera
Allia
Nomentum
Medullia
Corniculum
Crustumerium
Caere
Ficulea
Tibur
Fidenae
Caenina
Via Aurelia
Antemnae
Anio
Collatia
Roma
Gabii
Latini
Hernici
Fossa Cluilia
Via Latina
Via Appia
Tiberis
Tusculum
Mons Albanus
Ostia
Alba Longa
Aricia
Laurentum
Velitrae
Lavinium
Corioli
Rutuli
Volsci
Ardea
Suessa Pometia
Mare Inferum
Antium

mam trādūxit. Et cum circā Palātium, sēdem veterum Rōmānōrum, Sabīnī Capitōlium atque Arcem, Caelium montem Albānī implēvissent, Aventīnum novae multitūdinī datum. Postrēmō omnī bellō Latīnō Medulliam compulsō, aliquamdiū ibi variā victōriā pugnātum est, nam urbs tūta mūnītiōnibus praesidiōque validō firmāta erat. Ad ultimum omnibus cōpiīs aggressus Ancus aciē vīcit; inde ingentī praedā potēns Rōmam redit. Tum quoque multa mīlia Latīnōrum in cīvitātem accepta sunt, quibus, ut iungerētur Palātiō Aventīnum, in valle Murciā datae sēdēs. Iāniculum quoque urbī adiectum, nōn inopiā locī, sed nē quandō ea arx hostium esset. Id ponte Subliciō, tum prīmum in Tiberī factō, urbī coniūnctum est.

cum Sabīnī Capitōlium atque Arcem implēvissent

Aventīnum -ī *n* = Aventīnus
datum *est*

mūnītiō -ōnis *f* = opus quō locus mūnītur
firmāre = firmum facere

(rē) potēns = potītus, (rem) possidēns

datae *sunt*
adiectum *est*
nē quandō = nē aliquandō, nē umquam
pōns Sublicius: pōns ligneus

Rēbus Rōmānīs ita auctīs, cum in tantā multitūdine hominum facinora clandestīna fierent, Carcer ad terrōrem crēscentis audāciae in mediā urbe imminēns forō aedificātur. Nec urbs tantum hōc rēge crēvit, sed etiam ager fīnēsque. Ūsque ad mare imperium prōlātum est et in ōre Tiberis Ōstia urbs condita, salīnae circā factae. Ēgregiēque rēbus bellō gestīs, aedēs Iovis Feretriī amplificāta est.

clandestīnus -a -um = clam factus
ad terrōrem audāciae: ad audācēs terrendōs

prō-ferre = māiōrem facere, extendere
salīnae -ārum *f* = locus ubi sāl parātur
amplificāre = ampliōrem facere

Lucumō et Tanaquīl

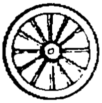
34 Ancō rēgnante Lucumō, vir impiger ac dīvitiīs potēns, cum omnibus bonīs suīs Tarquiniīs ex oppidō Etrūriae Rōmam commigrāvit, cupīdine māximē ac spē

Lucumō -ōnis *m*
Tanaquīl -īlis *f*
Tarquiniī -ōrum *m*: oppidum Etrūriae
bona -ōrum *n*: b. alicuius = ea quae aliquis possidet
com-migrāre = migrāre

magnī honōris, quem Tarquiniīs — nam ibi quoque peregrīnus erat — adipīscī nōn potuerat. Dēmarātī Corinthiī fīlius erat, quī ob sēditiōnēs domō profugus, cum Tarquiniīs forte cōnsēdisset, uxōre ibi ductā duōs fīliōs genuit. Nōmina hīs Lucumō atque Arrūns fuērunt. Arrūns prior quam pater moritur uxōre gravidā relictā. Nec diū superfuit fīliō pater; quī cum ignōrāns nurum ventrem ferre dēcessisset oblītus nepōtis in testāmentō, puerō egentī post avī mortem nātō ab inopiā 'Egeriō' nōmen datum est. Lucumō superfuit patrī bonōrum omnium hērēs. Cui cum dīvitiae iam animōs facerent, auxit uxor eius Tanaquīl, summō locō nāta et quae haud facile virum suum humiliōrem quam patrem esse sineret. Spernentibus Etrūscīs Lucumōnem 'exsule advenā ortum', Tanaquīl eam indignitātem ferre nōn potuit, oblītaque amōris patriae, dummodo virum honōrātum vidēret, cōnsilium migrandī ab Tarquiniīs cēpit. Rōma ad id aptissima vīsa est: 'in novō populō, ubi omnis repentīna atque ex virtūte nōbilitās sit, futūrum locum fortī ac strēnuō virō.' Facile persuādet Lucumōnī ut cupidō honōrum et cui Tarquiniī māterna tantum patria esset. Sublātīs igitur rēbus suīs, āmigrant Rōmam.

Ad Iāniculum forte ventum erat. Ibi eī in carpentō sedentī cum uxōre aquila repente dēlāpsa pilleum aufert, superque carpentum volitāns rūrsus, velut dīvīnitus missa, capitī aptē repōnit; inde sublīmis abit.

Dēmarātus -ī *m*
Corinthius -a -um < Corinthus; *m* cīvis C.
sēditiō -ōnis *f* = discordia cīvium

rota -ae *f*

nurus -ūs *f* = uxor fīliī
ventrem ferre = gravida esse
dē-cēdere = morī
testāmentum -ī *n* = litterae dē bonīs hominis mortuī dīvidendīs
hērēs -ēdis *m* = is cui bona lēgantur
animōs (: superbiam) auxit
summō locō nātus = parentibus nōbilissimīs n.
humilis ↔ nōbilis
exsul -is = ex patriā profugus
indignitās -ātis *f* = rēs indigna

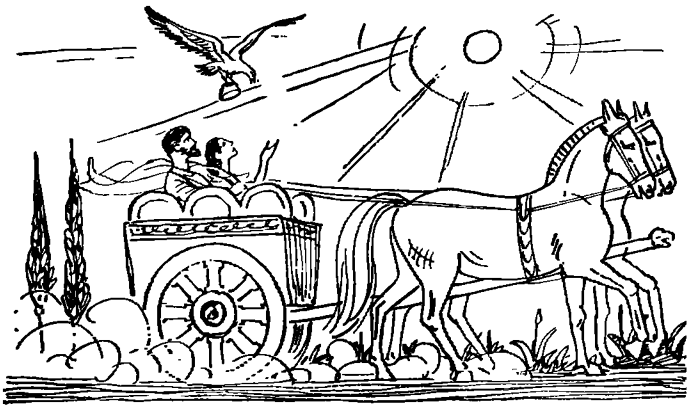
honōrāre = honōre afficere, decorāre
aptus -a -um = idōneus, conveniēns
futūrum *esse*

strēnuus -a -um = impiger
māternus -a -um < māter

ā-migrāre

ventum erat (ab iīs) : vēnerant
carpentum -ī *n* = currus duārum *rotārum*

volitāre = hūc illūc volāre
dīvīnitus *adv* = ā diīs, dīvīnō modō

aquila Lucumōnī pilleum aufert

pilleus -ī *m*

Accēpisse id augurium laeta dīcitur Tanaquīl, mulier perīta caelestium prōdigiōrum, ut plērīque Etrūscī. Virum complexa summās rēs spērāre iubet: 'eam ālitem in eā regiōne caelī deōrum nūntiam vēnisse; circā summum culmen hominis auspicium fēcisse, levāvisse hūmānō impositum capitī decus, ut dīvīnitus eīdem redderet.'

Hās spēs cōgitātiōnēsque sēcum portantēs urbem ingressī sunt, domōque ibi ēmptā Lucumō nōmine mūtātō 'Lūcium Tarquinium Prīscum' sē appellāvit. Novitās dīvitiaeque eum cōnspicuum faciēbant Rōmānīs, et ipse fortūnam suam adiuvābat benignē alloquendō, cōmiter invītandō, beneficiīsque quōs poterat sibi conciliandō, dōnec in rēgiam quoque dē eō fāma perlāta est. Brevī Tarquinius cum Ancō rēge tam firmam amīcitiam iūnxerat ut pūblicīs pariter ac prīvātīs cōnsiliīs bellō domīque interesset, et postrēmō tūtor etiam līberīs rēgis testāmentō īnstituerētur.

augurium -ī *n* = auspicium
perītus -a -um ↔ ignārus
āles -itis *f* = avis
nūntius *m*; nūntia -ae *f*
culmen hominis : caput
decus = ōrnāmentum
cōgitātiō -ōnis *f* < cōgitāre
novitās -ātis *f* < novus (↔ vetustās)
cōnspicuus -a -um = quī prae aliīs cōnspicitur, nōbilis
cōmis -e = benignus
quōs : eōs quōs
per-ferre
pariter = aequē
tūtor -ōris *m* (< tuērī) = quī prō patre mortuō līberōs ēducandōs cūrat

annōs XXIV: 640–616 a.C. (quō annō Ancus mortuus est)
superior = prior

quam prīmum = cum prīmum fierī potest
rēgī creandō = ad rēgem creandum

com-pōnere = aptē cōnficere
"nōn rem novam petō, quia duo iam... rēgnā*vērunt*"

factum *esse*

ac-cīre = arcessere, vocāre
fortūnae = bona

fungī fūnctum (+ *abl*): (officiō) f. = exsequī, praestāre

iūra = lēgēs

cōnsēnsus -ūs *m* < cōnsentīre

factiō haud dubia rēgis: factiō quae haud dubiē rēgī favēbat

re-vehere

L. Tarquinius Prīscus rēx

Rēgnāvit Ancus annōs quattuor et vīgintī, cuilibet *35* superiōrum rēgum glōriā pār. Iam fīliī prope pūberem aetātem erant; eō magis Tarquinius postulābat ut quam prīmum comitia rēgī creandō fierent. Quibus indictīs rēgiōs puerōs vēnātum dīmīsit. Tum ipse rēgnum petīvit, et ōrātiōnem dīcitur habuisse ad conciliandōs plēbis animōs compositam: 'Sē nōn rem novam petere, quia duo iam peregrīnī Rōmae rēgnāvissent: et Tatium nōn ex peregrīnō sōlum sed ex hoste rēgem factum, et Numam ignārum urbis, nōn petentem, in rēgnum accītum. Sē prīmā iuventūte Rōmam cum coniuge ac fortūnīs omnibus commigrāvisse. Māiōrem partem aetātis eius quā cīvīlibus officiīs fungantur hominēs sē Rōmae quam in vetere patriā vīxisse, domī mīlitiaeque sub haud spernendō magistrō, ipsō Ancō rēge, Rōmāna iūra, Rōmānōs rītūs sē didicisse...' Haec eum haud falsa memorantem ingentī cōnsēnsū populus Rōmānus rēgnāre iussit.

Novus rēx cupidus rēgnī suī fīrmandī nōn minus quam augendae reī pūblicae centum in patrēs lēgit, factiō haud dubia rēgis, cuius beneficiō in cūriam vēnerant.

Bellum prīmum cum Latīnīs gessit et oppidum ibi Apiolās vī cēpit; praedāque inde māiōre quam spērāverat revectā, lūdōs opulentius quam priōrēs rēgēs fēcit. Tum prīmum circō quī nunc Māximus dīcitur dēsignā-

tus locus est. Loca dīvīsa patribus equitibusque ubi spectācula sibi facerent, 'forī' appellātī. Ab eōdem rēge et circā forum porticūs tabernaeque factae.

36 Mūrō quoque lapideō circumdare urbem parābat, cum Sabīnum bellum coeptīs intervēnit. Adeōque ea subita rēs fuit ut prius Aniēnem trānsīrent hostēs quam obviam īre ac prohibēre exercitus Rōmānus posset. Prīmō dubiā victōriā, magnā utrimque caede pugnātum est. Reductīs deinde in castra hostium cōpiīs datōque spatiō Rōmānīs ad parandum dē integrō bellum, Tarquinius, equitēs māximē suīs cōpiīs deesse ratus, numerō alterum tantum adiēcit, ut prō nōngentīs mīlle et octingentī equitēs in exercitū Rōmānō essent.

37 Hāc parte cōpiārum auctā iterum cum Sabīnīs cōnflīgunt. Sed praeterquam quod vīribus crēverat Rōmānus exercitus, etiam additur dolus: missī sunt quī magnam vim lignōrum, in Aniēnis rīpā iacentem, ārdentem in flūmen conicerent; ventōque iuvante accēnsa ligna pontem incendunt. Ea quoque rēs in pugnā terrōrem attulit Sabīnīs et fūsīs fugam impedīvit, multīque mortālēs, cum hostem effūgissent, in flūmine ipsō periēre. Eō proeliō praecipua equitum glōria fuit: utrimque ab cornibus positī, cum iam pellerētur media peditum suōrum aciēs, ita incurrērunt ab lateribus ut nōn sisterent modo Sabīnās legiōnēs, sed subitō in fugam āverterent. Montēs effūsō cursū Sabīnī petēbant, et paucī tenuēre; māxima pars, ut ante dictum est, ab equitibus in flūmen āctī

equitēs (Rōmānī) = cīvēs dīvitēs quī senātōrēs nōn sunt
spectācula -ōrum *n* = sēdēs spectātōrum
forī -ōrum *m*
factae *sunt*
lapideus -a -um = ex lapidibus factus
coepta -ōrum *n* = opus coeptum, cōnsilium
reī inter-venīre = inter rem (in mediam rem) venīre, rem turbāre
spatium (temporis) = tempus
cōn-flīgere -xisse -ctum = proeliō concurrere
praeter-quam quod = praeter id quod
missī sunt *hominēs*
magna vīs (alicuius reī) = magna cōpia
impedīre = difficilem /tardum facere
praecipuus -a -um = prae aliīs magnus, ēgregius
in-currere -risse ↔ ex-currere
effūsus = sparsus, turbātus
locum tenēre = ad locum pervenīre

captīvus -ī *m* = mīles bellō captus

Collātīnus -a -um < Collātia; *m* cīvis C.
dēditiō -ōnis *f* < dēdere
fōrmula -ae *f* = verba lēge statūta
ōrātor = lēgātus

terminus -ī *m* = lapis quō fīnis dēsignātur
dēlūbrum -ī *n* = templum

diciō -ōnis *f* = potestās

ubi : in quō bellō

nōmen Latīnum: Latīnī
domāre -uisse -itum = sibi pārentem facere

exōrdium -ī *n* = initium

con-vallis -is *f* = vallis angusta

sunt. Tarquinius, praedā captīvīsque Rōmam missīs, pergit in agrum Sabīnum exercitum indūcere. Iterumque ibi fūsī Sabīnī, iam prope dēspērātīs rēbus, pācem petīvēre.

Collātia et quidquid agrī citrā Collātiam erat Sabīnīs *38* adēmptum est. Egerius (frātris hic fīlius erat rēgis) Collātiae in praesidiō relictus. Collātīnī hīs verbīs dēditī sunt, eaque dēditiōnis fōrmula est:

Rēx interrogāvit: "Estisne vōs lēgātī ōrātōrēsque missī ā populō Collātīnō, ut vōs populumque Collātīnum dēderētis?" "Sumus." "Estne populus Collātīnus in suā potestāte?" "Est." "Dēditisne vōs populumque Collātīnum, urbem, agrōs, aquam, terminōs, dēlūbra, dīvīna hūmānaque omnia in meam populīque Rōmānī diciōnem?" "Dēdimus." "At ego recipiō."

Bellō Sabīnō perfectō Tarquinius triumphāns Rōmam rediit. Inde Latīnīs bellum fēcit; ubi nusquam dē ūniversā rē dīmicātum est, sed singula oppida occupandō omne nōmen Latīnum domuit. Corniculum, Fīculea, Crustumerium, Medullia, Nōmentum, haec oppida dē Latīnīs aut dē sociīs Latīnōrum capta sunt. Pāx deinde est facta.

Māiōre inde studiō quam quō gesserat bella pācis opera incohāta sunt, ut nōn quiētior populus domī esset quam mīlitiae fuisset. Nam et mūrō lapideō, cuius operis exōrdium Sabīnō bellō turbātum erat, urbem cingere parat, et īnfima urbis loca circā forum aliāsque conval-

lēs collibus interiectās cloācīs in Tiberim ductīs siccat, et aedis in Capitōliō Iovis, quam vōverat bellō Sabīnō, fundāmenta iacit.

collibus (*dat*) interiectus = inter collēs situs

Iuvenis indolis rēgiae

39 Eō tempore in rēgiā prōdigium vīsū mīrābile fuit. Puerō dormientī, cui Serviō Tulliō fuit nōmen, caput ārsisse ferunt multōrum in cōnspectū. Plūrimō igitur clāmōre inde ad tantum mīrāculum ortō, rēgēs excītī sunt, et cum quīdam servus aquam ad restinguendum ferret, ab rēgīnā retentus est, quae sēdātō tumultū vetuit movērī puerum dōnec suā sponte experrēctus esset. Mox cum somnō et flamma abiit.

indolis rēgiae = quī indolem rēgiam habet
vīsū *sup II* < vidēre
eī Serviō nōmen est = eī Servius nōmen est
ferunt : hominēs ferunt (= nārrant)
plūrimus -a -um *sup* < multus
rēgēs = rēx et rēgīna
re-tinēre -uisse -tentum
vetāre -uisse -itum
(suā) sponte = per sē
ex-pergīscī -perrēctum = ē somnō excitārī

Tum abductō in sēcrētum virō Tanaquīl "Vidēsne tū puerum hunc" inquit "quem tam humilī cultū ēducāmus? Scīre licet hunc quondam rēbus nostrīs dubiīs lūmen futūrum. Proinde eum omnī cūrā nostrā colāmus!"

sēcrētus -a -um = ā cēterīs remōtus; *n* locus s.
cultus = modus vīvendī
scīre licet : scītō
futūrum *esse*
(hominem) colere = cūrāre, dīligere

Inde puerum fīliī locō habēre coepērunt eumque ērudīre artibus quibus ingenia ad magnae fortūnae cultum excitantur. Ēvēnit facile quod dīs cordī esset: iuvenis ēvāsit vērē indolis rēgiae. Nec, cum quaererētur gener Tarquiniō, quisquam ē iuventūte Rōmānā ūllā arte cum Serviō cōnferrī potuit, fīliamque eī suam rēx dēspondit. Hic tantus honōs quācumque dē causā illī habitus crēdere prohibet eum servā nātum esse parvumque ipsum serviisse.

ē-rudīre (arte) = ēducāre, docēre (artem)
cordī esse = grātum esse, placēre
ē-vādere = sē ostendere, dēnique fierī
cōn-ferre = comparāre
honōrem habēre alicui = aliquem honōrāre
serva -ae *f* = ancilla
parvum : puerum
serviisse = -*īvisse*

Servius Tullius rēx factus

[annō 578 a. C.]

Duodēquadrāgēsimō fermē annō ex quō rēgnāre coe- 40
perat Tarquinius, nōn apud rēgem modo, sed apud patrēs plēbemque in māximō honōre Servius Tullius erat. Tum Ancī fīliī duo, quī semper prō indignissimō habuerant sē tūtōris fraude patriō rēgnō pulsōs esse et rēgnāre Rōmae advenam, rēgī īnsidiās parāvērunt. Ex pāstōribus duo ferōcissimī ad facinus dēlēctī in vestibulō rēgiae māximō cum tumultū rīxam simulant atque omnēs līctōrēs rēgiōs in sē convertunt. Inde, cum ambō rēgem appellārent clāmorque eōrum penitus in rēgiam pervēnisset, vocātī ad rēgem pergunt. Prīmō uterque clāmitābat et alter alterum increpābat. Coercitī ab līctōre et iussī ōrdine loquī, tandem clāmāre dēsistunt. Ūnus rem ex compositō ōrdītur. Cum intentus in eum sē rēx tōtus āverteret, alter secūrim in caput rēgis dēiēcit, relictōque in vulnere tēlō, ambō sē forās ēiciunt.

Tarquinium moribundum cum quī circā erant excē- 41
pissent, illōs fugientēs līctōrēs comprehendunt. Clāmor inde concursusque fit hominum mīrantium quid reī esset. Tanaquīl inter tumultum claudī rēgiam iubet, arbitrōs ēicit. Serviō properē accītō cum paene exsanguem virum ostendisset, dextram tenēns ōrat 'nē inultam mortem socerī esse sinat!' "Tuum est" inquit, "Servī, sī vir es, rēgnum, nōn eōrum quī aliēnīs manibus pessimum facinus fēcēre. Ērige tē, deōsque ducēs sequere, quī clārum hoc fore caput dīvīnō quondam

prō indignissimō habēre = indignissimum exīstimāre
fraus -audis *f* = dolus

dē-ligere -lēgisse -lēctum = ēligere
rīxa -ae *f* = pugna cum tumultū

penitus = in partem interiōrem; p. pervenīre = penetrāre

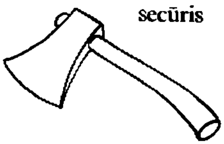
co-ercēre (< -arcēre) = vī prohibēre, domāre

ex compositō = ut convēnerat (inter eōs)
secūris -is *f*: *acc* -im, *abl* -ī
dē-icere -iēcisse -iectum < -iacere
tēlō : secūrī

quid reī = quae rēs, quid

arbiter -trī *m* = testis

properē = celeriter
ex-sanguis -e = mortuus

secūris

hoc caput

circumfūsō igne portendērunt. Nunc tē illa caelestis excitet flamma! Nunc expergīscere vērē! Et nōs peregrīnī rēgnāvimus. Quī sīs, nōn unde nātus sīs, reputā! Sī tibi rē subitā cōnsilia dēsunt, at tū mea cōnsilia sequere!"

Cum clāmor impetusque multitūdinis vix sustinērī posset, ex superiōre parte aedium per fenestrās in Novam viam versās (habitābat enim rēx ad Iovis Statōris) populum Tanaquīl alloquitur. Iubet bonō animō esse: 'sōpītum esse rēgem subitō ictū; ferrum haud altē in corpus dēscendisse; iam ad sē rediisse; brevī ipsum eōs vīsūrōs esse.' Interim populum iubet Serviō Tulliō dictō audientem esse: 'eum iūra datūrum esse aliīsque rēgis mūneribus fūnctūrum.'

Servius cum īnsignibus rēgiīs et līctōribus prōdit ac sēde rēgiā sedēns alia dēcernit, dē aliīs sē rēgem cōnsultūrum esse simulat; itaque per aliquot diēs, cum iam exspīrāvisset Tarquinius, cēlātā morte suās opēs fīrmāvit. Tum dēmum mors rēgis populō patefacta est, complōrātiōne in rēgiā ortā. Servius, praesidiō fīrmō mūnītus, prīmus iniussū populī, voluntāte patrum rēgnāvit. Ancī līberī iam tum, comprehēnsīs sceleris ministrīs, ut vīvere rēgem et tantās esse opēs Serviī nūntiātum est, Suessam Pōmētiam exsulātum ierant.

42 Nec sōlum pūblicīs cōnsiliīs, sed etiam prīvātīs Servius opēs suās fīrmāvit, et nē, quālis Ancī līberōrum animus adversus Tarquinium fuerat, tālis adversus sē Tarquiniī līberōrum animus esset, duās fīliās suās iuve-

por-tendere -disse -tum = rem futūram ostendere

quī = quis

rē subitā = ob rem subitam

templum Iovis Statōris

sōpīre = dormientem facere

ictus -ūs *m* < īcere

ad sē redīre = ad mentem redīre

"brevī ipsum vid*ēbitis*"

dictō audiēns esse = pārēre

mūnus = officium

fungī fūnctum

in sēde rēgiā

cōnsulere -uisse -sultum

mūnītus : cūstōdītus

prīmus : prīmus fuit quī

ut (+ *perf*) = postquam

Suessa Pōmētia -ae *f*: oppidum *Volscōrum*

exsulāre = exsul esse

nē Tarquiniī līberōrum animus tālis esset quālis...

sē : Servium

iuvenēs rēgiī : fīliī rēgis

nibus rēgiīs, Lūciō atque Arruntī Tarquiniīs, mātrimōniō iungit.

bellum sūmere = bellum incipere, inīre

(alicui) probātus = quī probātur (ab aliquō), acceptus

Servius bellum cum Vēientibus aliīsque Etrūscīs sūmpsit. In eō bellō et virtūs et fortūna Serviī ēgregia fuit, fūsōque ingentī hostium exercitū haud dubius rēx, cum patribus tum plēbī probātus, Rōmam rediit.

cēnsus -ūs *m* < cēnsēre -uisse cēnsum (= aestimāre)
aggredī ad = incipere

virītim = per singulōs virōs
habitus -ūs *m* = status
cīvēs cēnsēre = pecūniam cīvium aestimāre /numerāre
cēnsus = pecūnia quae cēnsētur

Cēnsus īnstitūtus

Aggrediturque inde ad pācis longē māximum opus: cēnsum enim īnstituit, ut bellī pācisque mūnera nōn virītim, ut ante, sed prō habitū pecūniārum fierent. Omnēs cīvēs Rōmānōs cēnsuit, tum populum ex cēnsū in quīnque classēs et in centum nōnāgintā trēs centuriās discrīpsit:

Classēs	*Centuriae*	*Cēnsus*
Equitēs	18	
I classis	80 + 2	māior 100 000
II classis	20	75 000–100 000
III classis	20	50 000–75 000
IV classis	20	25 000–50 000
V classis	30 + 2	11 000–25 000
Prōlētāriī	1	minor 11 000

prōlētāriī -ōrum *m* = cīvēs pauperēs quī nōn cēnsēbantur
aes = pecūnia, assēs; C mīlia aeris = C milia assium

senior -ōris *comp* < senex
ut adessent *voluit*
additae *sunt*
fabr*um* = fabr*ōrum*

Ex iīs quī centum mīlium aeris aut māiōrem cēnsum *43*
habērent octōgintā cōnfēcit centuriās; *prīma classis* appellātī; seniōrēs ad urbis cūstōdiam ut adessent, iuvenēs ut forīs bella gererent. Additae huic classī duae fabrum

centuriae, quae sine armīs stipendia facerent. *Secunda classis* intrā centum ūsque ad quīnque et septuāgintā mīlium cēnsum īnstitūta est, et ex iīs, seniōribus iūniōribusque, vīgintī centuriae cōnscrīptae. *Tertiae classis* quīnquāgintā mīlium cēnsum esse voluit; totidem centuriae factae. In *quārtā classe* cēnsus quīnque et vīgintī mīlium; totidem centuriae factae. *Quīnta classis* aucta: centuriae trīgintā factae; hīs additī sunt cornicinēs tubicinēsque in duās centuriās distribūtī. Ūndecim mīlibus haec classis cēnsēbātur. Hōc minor cēnsus reliquam multitūdinem habuit; inde ūna centuria facta est immūnis mīlitiā. Ita pedestrī exercitū distribūtō, ex prīmōribus cīvitātis duodēvīgintī equitum centuriās fēcit.

In quattuor regiōnēs urbe dīvīsā, partēs eās 'tribūs' appellāvit. (Posteā numerus tribuum auctus est ūnā et trīgintā tribubus rūsticīs additīs.)

44 Cēnsū perfectō Servius ēdīxit ut omnēs cīvēs Rōmānī, equitēs peditēsque, in suā quisque centuriā, in campō Mārtiō prīmā lūce adessent. Ibi īnstrūctum exercitum omnem suovetaurīlibus lūstrāvit; ita cēnsuī fīnis factus est idque 'lūstrum condere' appellātum. Eō lūstrō mīlia octōgintā cīvium cēnsa dīcuntur (adicit scrīptōrum antīquissimus Fabius Pictor 'eōrum quī arma ferre possent eum numerum fuisse'). Ad eam multitūdinem urbs quoque amplificanda vīsa est. Addit duōs collēs, Quirīnālem Vīminālemque. Vīminālem inde auget Ēsquiliīs, ibique ipse, ut locō dignitās fieret, habitat.

stipendia facere = stipendia merēre, mīlitāre
LXXV mīlium *aeris*

iūnior -ōris *comp* < iuvenis

totidem : vīgintī

factae *sunt*
cēnsus *fuit*
aucta *est*

cornicen -inis *m* = quī cornū canit
dis-tribuere -uisse -ūtum = discrībere
hōc minor = m. quam hic

im-mūnis -e = sine mūnere pūblicō; i. mīlitiā = cui mīlitandum nōn est
pedester -tris -tre (< pēs) = peditum

tribus -ūs *f*: *pl dat/abl* -ubus

lūstrāre (exercitum) = pūrum facere rīte sacrificandō
lūstrum -ī *n* = rītus exercitūs lūstrandī; l. condere = l. peragere, cēnsum facere
scrīptor -ōris *m* = quī scrībit
Q. Fabius Pictor -ōris: senātor Rōmānus quī rēs gestās Rōmānōrum Graecē scrīpsit saeculō III a. C.

dignitās -ātis *f* < dignus

agger -is *m* = vāllum ē terrā factum

aliquod decus

inclutus -a -um = nōbilis, illūstris

Ephesus -ī *f*: cīvitās Asiae

ferēbat = nārrābat

prīvātim ↔ pūblicē

hospitium -ī *n* = amīcitia hospitum

per-pellere -pulisse -pulsum = persuādendō pellere (ad agendum)

cōnfessiō -ōnis *f* < cōnfitērī

dē quō : dē quā rē

Servius Tullius
Tullia māior (ferōx) — Tullia minor (mītis)

ad populum referre = populum sententiam rogāre

affectāre = adipīscī cōnārī, petere

Tarquinius Prīscus ∞ Tanaquīl
Lūcius Tarquinius (ferōx) — Arrūns Tarquinius (mītis)

nūbere -psisse -ptum

Aggere et fossīs et mūrō circumdat urbem, ita pōmērium prōfert.

45 Auctā cīvitāte magnitūdine urbis, nōn armīs, sed cōnsiliō augēre imperium cōnātus est, simul et aliquod addere urbī decus. Iam tum erat inclutum fānum Diānae Ephesī; id commūniter ā cīvitātibus Asiae factum fāma ferēbat. Eum cōnsēnsum deōsque cōnsociātōs laudābat Servius inter prīmōrēs Latīnōrum, cum quibus pūblicē prīvātimque hospitia amīcitiāsque iūnxerat. Saepe iterandō eadem perpulit tandem ut Rōmae in Aventīnō fānum Diānae populī Latīnī cum populō Rōmānō facerent. Ea erat cōnfessiō caput rērum Rōmam esse, dē quō totiēs armīs certātum erat.

Tullia ferōx

46 Servius, quamquam iam ūsū haud dubiē rēgnum possidēbat, tamen — quia L. Tarquinius, fīlius Tarquiniī Prīscī, dīcēbat 'eum iniussū populī rēgnāre' — ausus est ad populum referre 'vellent iubērentne sē rēgnāre?' Tantōque cōnsēnsū quantō haud quisquam alius ante rēx est dēclārātus.

Neque ea rēs Tarquiniō spem affectandī rēgnī minuit. Et ipse iuvenis ārdentis animī erat, et domī uxor Tullia, rēgis fīlia, animum virī stimulābat.

Hic L. Tarquinius frātrem habuerat Arruntem Tarquinium, mītis ingeniī iuvenem. Hīs duōbus, ut ante dictum est, duae Tulliae, rēgis fīliae, nūpserant — et

ipsae longē disparēs mōribus. Ferōx Tullia, quae Arruntī Tarquiniō nūpta erat, aegrē ferēbat nihil māteriae in virō neque ad cupiditātem neque ad audāciam esse; alterum Tarquinium admīrārī, 'eum virum esse' dīcere 'ac rēgiō sanguine ortum'; spernere sorōrem quod virō audācī nūpta ipsa audāciā carēret; nūllīs verbōrum contumēliīs parcere dē virō ad frātrem, dē sorōre ad virum. Celeriter adulēscentem suā temeritāte implet. Arruntis Tarquiniī et Tulliae minōris prope continuīs fūneribus cum domōs vacuās novō mātrimōniō fēcissent, L. Tarquinius et Tullia māior iunguntur nūptiīs!

47 Tum vērō in diēs īnfēstior Tulliī senectūs, īnfēstius rēgnum coepit esse. Iam enim ab scelere ad aliud scelus spectāre mulier. Nec nocte nec interdiū virum conquiēscere patī, nē grātuīta praeterita parricīdia essent: 'nōn sibi dēfuisse marītum cum quō tacita servīret — dēfuisse virum quī sē rēgnō dignum esse putāret, quī meminisset sē esse Prīscī Tarquiniī fīlium, quī habēre quam spērāre rēgnum māllet!' "Sī tū is es cui nūptam esse mē arbitror, et virum et rēgem appellō: quīn accingeris? Nōn tibi ab Corinthō nec ab Tarquiniīs, ut patrī tuō, peregrīna rēgna affectāre necesse est. Dī tē Penātēs et patris imāgō et domus rēgia et in domō rēgāle solium et nōmen Tarquinium creat vocatque rēgem. Aut sī ad haec parum est animī, quid frūstrāris cīvitātem? quid tē ut rēgium iuvenem cōnspicī sinis? Facesse hinc Tarquiniōs aut Corinthum, frātrī similior quam patrī!" Hīs

eī nūpta = eius uxor

admīr*ārī* : admīr*ātur*
dīc*ere* : dīc*it*
spern*ere* : spern*it*

contumēlia -ae *f* = dictum indignum
parc*ere* : parc*it* (: abstinet)
ad *virī* frātrem
temeritās -ātis *f* = nimia audācia
continuus -a -um = sine intervāllō

nūptiae -ārum *f* (<nūbere) = mātrimōnium
in diēs -ior = cotīdiē -ior
senectūs -ūtis *f* = aetās senis
spect*āre* : spect*at*
con-quiēscere=quiēscere
pat*ī* : pat*itur*
gratuītus -a -um = sine mercēde factus
parricīdium -ī *n* (< parricīda) = nex parentis /cognātī
"nōn *mihi* dēfu*it* marīt*us* cum quō... servi*ēbam*"

ac-cingere = cingere; accingī = sē armāre

dī Penātēs et... et nōmen T. tē rēgem creat
rēgālis -e = rēgius

frūstrārī = falsā spē ēlūdere
facessere = abīre

īnstīgāre -āvisse -ātum /īnstīnctum = incitāre

furor -ōris *m* < furere
īnstīnctus = īnstīgātus
: circum*it*, concili*at*, admon*et*, repet*it*
admonēre + *gen* = a. dē
grātiam re-petere = petere ut grātia referātur
rēgis crīminibus : rēgem accūsandō
crēscere (: crēsc*it*) : opēs eius crēscunt

praecō -ōnis *m* = vir quī nūntiōs pūblicōs prōclāmat

prae-parāre
dē Serviō āctum *esse*: rem Serviī āctam esse

: Serviō male dīcere ōrsus *est*

interrēgnum in-ītur : i. fit

suffrāgium -ī *n* = populī sententia comitiīs dēclārāta

fautor -ōris *m* = quī favet

sordidissimus quisque = quisque ut sordidissimus est, omnēs sordidī (: indignī)

aliīsque increpandō iuvenem īnstīgat, nec conquiēscere ipsa potest, sī — cum Tanaquīl, peregrīna mulier, duo continua rēgna virō ac deinceps generō dedisset — ipsa, rēgiō sanguine orta, nec dare nec adimere rēgnum posset. Hōc muliebrī furōre īnstīnctus Tarquinius circumīre et conciliāre sibi patrēs. Admonēre Tarquiniī Prīscī beneficiī ac prō eō grātiam repetere. Allicere dōnīs iuvenēs. Cum ingentia pollicendō, tum rēgis crīminibus, omnibus locīs crēscere.

Postrēmō, ut iam agendae reī tempus vīsum est, cīnctus agmine armātōrum in forum irrūpit. Inde, omnibus perculsīs pavōre, in rēgiā sēde prō Cūriā sedēns patrēs in Cūriam per praecōnem 'ad rēgem Tarquinium' cōgī iussit. Convēnēre extemplō, aliī iam ante ad hoc praeparātī, aliī metū coāctī et iam dē Serviō āctum ratī.

Ibi Tarquinius Serviō maledīcere ōrsus: 'Servum servāque nātum post mortem indignam parentis suī, nōn interrēgnō (ut anteā) initō, nōn comitiīs habitīs, nōn per suffrāgium populī, nōn auctōribus patribus, muliebrī dōnō rēgnum occupāvisse. Ita nātum, ita creātum rēgem, fautōrem īnfimī generis hominum, ex quō ipse sit, agrum prīmōribus ēreptum sordidissimō cuique dīvisisse...'

Huic ōrātiōnī cum Servius intervēnisset ā trepidō *48*
nūntiō excitātus, extemplō ā vestibulō Cūriae magnā vōce "Quid hoc" inquit, "Tarquinī, reī est? Quā tū

audāciā, mē vīvō, vocāre ausus es patrēs aut in sēde cōnsīdere meā?"

Cum ille ferōciter ad haec — 'sē patris suī tenēre sēdem: fīlium rēgis multō potiōrem rēgnī hērēdem esse quam servum; illum satis diū per licentiam illūsisse dominīs' — clāmor ab utrīusque fautōribus oritur et concursus populī fīēbat in Cūriam. Tum Tarquinius, necessitāte iam et ipsā cōgente ultima audēre, multō et aetāte et vīribus validior, medium arripit Servium ēlātumque ē Cūriā in īnferiōrem partem per gradūs dēiēcit! Inde ad cōgendum senātum in Cūriam rediit.

Fit fuga rēgis comitum. Ipse prope exsanguis, cum sine rēgiō comitātū domum sē reciperet, ab iīs quī missī ab Tarquiniō fugientem cōnsecūtī erant interficitur. Crēditur — quia nōn abhorret ā cēterō scelere — admonitū Tulliae id factum. Carpentō certē (id quod satis cōnstat) in forum invecta ēvocāvit virum ē Cūriā 'rēgem'que prīma appellāvit. Ex tantō tumultū cum sē domum reciperet pervēnissetque ad summum Cyprium vīcum, restitit pavidus is quī iūmenta agēbat iacentemque dominae Servium trucīdātum ostendit! Foedum inhūmānumque inde trāditur scelus: Tullia per patris corpus carpentum ēgisse fertur, partemque sanguinis ac caedis paternae cruentō vehiculō tulisse ad Penātēs suōs virīque suī!

Servius Tullius rēgnāvit annōs quattuor et quadrāgintā. Cum illō simul iūsta ac lēgitima rēgna occidērunt.

ad haec *responderet*

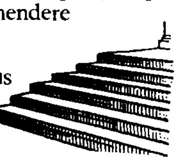
potior -ius = melior, rēctior

licentia -ae *f* (< licēre) = nimia lībertās

: cum iam et ipsa necessitās cōgeret *eum*

ar-ripere -uisse -reptum (< ad + rapere) = apprehendere

gradūs

comitātus -ūs *m* = comitum numerus

ab-horrēre ab ↔ convenīre ad

admonitū *abl* < admonēre; a. Tulliae = admonente Tulliā

vīcus Cyprius ā forō Rōmānō ad Ēsquiliās versus dūcit

iūmentum -ī *n* = bēstia quae vehit, equus

trāditur = fertur = nārrātur

caedis : carnis

paternus -a -um < pater

vehiculum -ī *n* = currus

Penātēs : domus

annōs XLIV: 578–534 a.C.

lēgitimus -a -um = lēge īnstitūtus

FILIA IMPIA

[*Ovidius: Fāstī. Ex librō VI*]

Tullia, coniugiō (sceleris mercēde) perāctō, 587
hīs solita est dictīs exstimulāre virum:
"Quid iuvat esse parēs — tē nostrae caede sorōris,
mēque tuī frātris — sī pia vīta placet?
Vīvere dēbuerant et vir meus et tua coniūnx,
sī nūllum ausūrī māius erāmus opus.
Rēgia rēs scelus est: socerō cape rēgna necātō!
et nostrās patriō sanguine tinge manūs!"
Tālibus īnstīnctus, soliō prīvātus in altō
sēderat; attonitum vulgus ad arma ruit.
Hinc cruor et caedēs; īnfīrmaque vincitur aetās:
scēptra gener socerō rapta Superbus habet.
Ipse sub Ēsquiliīs, ubi erat sua rēgia, caesus
concidit in dūrā sanguinulentus humō.
Fīlia, carpentō patriōs initūra Penātēs,
ībat per mediās alta ferōxque viās.
Corpus ut aspexit, lacrimīs aurīga profūsīs
restitit; hunc tālī corripit illa sonō:
"Vādis? an exspectās pretium pietātis amārum?
Dūc, inquam, invītās ipsa per ōra rotās!"

mercēde : praemiō
solēre solitum esse
ex-stimulāre = stimulāre
nōs esse parēs — tē *mihi*... mēque *tibi*
nōbīs placet
vir meus: Arrūns
tua coniūnx: Tullia minor
ausūrī (*part fut* < audēre) erāmus
socerō necātō
nostrās manūs
tingere = ūmidum facere
in altō soliō
prīvātus : nōn rēx
sīdere sēdisse = cōnsīdere
hinc : ex hāc rē
īnfīrma aetās : senex īnfīrmus
scēptr*um* socerō rapt*um* gener S. habet
sanguinulentus -a -um = sanguineus, cruentus
in-īre Penātēs = intrāre domum
per mediās viās
pro-fundere=effundere
corripere = reprehendere
pietās -ātis *f* < pius
amārus -a -um = acerbus
per ipsa *patris* ōra (: ōs, vultum)

PENSVM A

Dē adverbiīs

Tullus lēgātōs Albānōs bland– ac benign– recēpit. Rēx Albānus lēgātīs Rōmānīs superb– ac ferōc– respondit. Horātiī et Cūriātiī nōn timid–, sed fort– pugnāvērunt. Duo Horātiī cit– (celer–) occīsī sunt, trēs Cūriātiī vulnerātī, duo magis aut min– grav–, tertius lev–. Subit– Horātius, quī fēlīc– incolumis erat, fugere coepit. Albānī nōn aequ– vēlōc– sequī potuērunt: quī levissim– vulnerātus erat, vēlōcissim– currēbat et continu– occīsus est, cum long– abesset ā cēterīs; quī gravissim– vulnerātus erat, postrēm– occīsus est. Cert– Horātius fort– ac prūdent– pugnāvit quam cēterī: is omnium fortissim– ac prūdentissim– pugnāvit; sed postquam ita glōriōs– patriam servāvit, sorōrem suam, quae Cūriātium flēbil– nōmināverat, crūdēl– interfēcit!

Posteā Tullus ēgregi– cum hostibus pugnāvit, etsī Albānī sociōs Rōmānōs turp– (foed–) dēseruerant. Tullus ducem Albānōrum sevēr– atque atrōc– pūnīvit. Nēmō Rōmānus hostem sevēr– aut atrōc– pūnīvit quam Tullus.

Numa iūst– et prūdent– rēgnāvit deōsque dīligent– coluit. Rōmulus et Tatius commūn– rēgnāvērunt, nec Rōmulus mortem Tatiī molest– (aegr–) tulit.

Malus discipulus, quī mal– ac prāv– scrībit, rār– laudātur; bonus discipulus, quī b– ac rēct– scrībit nōn sōlum Graec–, sed etiam Latīn–, frequent– laudātur.

PENSVM B

Ancus iūs — scrīpsit quō bellum indīcitur. Latīnīs bellum indictum est, postquam lēgātus deōs — est populum Latīnum adversus populum Rōmānum — [= male fēcisse] et plērīque senātōrēs — [= in eandem sententiam iērunt]. Latīnīs victīs, Ancus ingentem praedam Rōmam —; nec vērō Medulliam expugnāre potuit propter fīrmās — [< mūnīre]. Iāniculō adiectō urbem — [= ampliōrem fēcit].

Patre mortuō, Lucumō, vir — [= impiger], omnium bonō-

Vocābula nova:
comitia
īnstitūtum
incursiō
fīlum
postulātum
duellum
mūnītiō
salīnae
bona
sēditiō
nurus
testāmentum
hērēs
exsul
indignitās
carpentum
pilleus
augurium
āles
cōgitātiō
novitās
tūtor
cōnsēnsus
forī
coeptum
captīvus
fōrmula
dēditiō
terminus
dēlūbrum
diciō
exōrdium
serva
fraus
rīxa
arbiter
ictus
cēnsus
habitus
cornicen
tribus
suovetaurīlia
lūstrum
scrīptor
dignitās
agger
hospitium
cōnfessiō
contumēlia
temeritās
nūptiae

senectūs
parricīdium
furor
praecō
suffrāgium
fautor
licentia
comitātus
iūmentum
vehiculum
pietās
rota
fētiālis
compos
terrestris
īnfernus
ferrātus
clandestīnus
aptus
strēnuus
māternus
perītus
cōnspicuus
cōmis
lapideus
praecipuus
sēcrētus
exsanguis
probātus
senior
iūnior
immūnis
pedestris
inclutus
continuus
grātuītus
rēgālis
paternus
lēgitimus
sanguinulentus
amārus
exposcere
ingredī
testārī
persolvere
cōnsentīre
cōnscīscere
dēlinquere
dēmandāre
fīrmāre
amplificāre
commigrāre
honōrāre

rum — factus est. Cum Etrūscī eum spernerent ut — ortum, uxor Tanaquīl, quae virum — [= decorātum] vidēre cupiēbat, eī persuāsit ut Rōmam — cum omnibus — [= fortūnīs] suīs. Aquila eī — abstulit et — [= dīvīnē] in capite reposuit. Hoc — Tanaquīl, mulier rērum caelestium — , laeta accēpit. Rōmae L. Tarquinius, quem dīvitiae — faciēbant, cīvēs sibi conciliābat — [= benignē] invītandō. Multīs cīvīlibus officiīs — coepit, et postrēmō — līberīs rēgis factus est.

Equitātū auctō, rēx Tarquinius cum Sabīnīs —. Eō proeliō — fuit glōria equitum, quī ab lateribus — ac Sabīnōs fūdērunt. Haec — [= ferē] est fōrmula —: "Dēditisne vōs, urbem, agrōs, aquam, —, — [= fāna], dīvīna hūmānaque omnia in populī Rōmānī —?" "Dēdimus."

Servius Tullius, quī — [= ancillā] nātus esse dīcitur, magnā cūrā — [= docēbātur]. In vestibulō rēgiae duo pāstōrēs — simulant; vocātī ad rēgem alter rem ex — ōrdītur, alter secūrim in caput rēgis —. Rēgīna, — [=testibus] ēiectīs, Servium — [= celeriter] — [= arcessīvit]. Populō nūntiat 'rēgem nōn mortuum, sed — esse subitō — ; interim Servium rēgis officiīs — esse.' Ita cēlātā morte opēs Serviī — [< fīrmus]. Servius rēx populum ex — [< cēnsēre] in v classēs — [= discrīpsit]; singulae classēs ex — et — cōnstant. Quamquam Servius magnō — [< cōnsentīre] populī rēx — [< lēx] dēclārātus erat, L. Tarquinius rēgnum — nōn dēstitit; Tullia, quācum — [< nūbere] iūnctus erat, eum — [= incitābat]. Postrēmō senātum per — in Cūriam coēgit ibique turpissimīs — Serviō — ōrsus est. Huic ōrātiōnī Servius — cum — [< favēre] suīs, sed Tarquinius eum — atque per gradūs —! Tullia currum suum per corpus patris — [= cruentum] ēgisse fertur, neque id ā cēterō scelere —.

Māne hominēs ē somnō —. Senēs māiōrēs — sunt quam iuvenēs. Mōtus membrōrum vinculīs —. — est mīles captus. Discordia cīvīlis — dīcitur. Hominēs ferās — nōn possunt. Quī sōlus esse vult, locum — petit. Caput ārdēns glōriam futūram — putābātur. Fabius Pictor est rērum

gestārum — antīquus. Servius cum prīmōribus Latīnōrum — [< hospes] iūnctus erat. — est — [= currus] quod duās — habet; bēstia quae currum vehit — dīcitur.

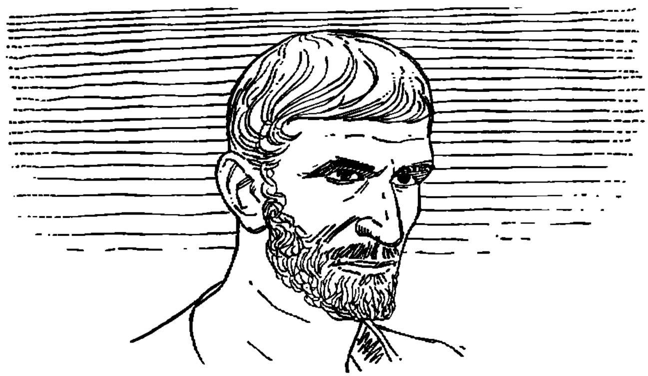
Synōnyma: uxor fīliī et —; dolus malus et —; īnsānia et —; clam factus et —; idōneus et —; illūstris et —; rēgius et —; acerbus et —; ēlūdere et —; quōmodo et quō —.

Contrāria: vetustās et —; iuventūs et —; ēgredī et —; pūblicē et —.

PENSVM C

Quōmodo fētiālis bellum indīcēbat?
Quārē carcerem aedificāre necesse fuit?
Cūr Lucumō domī honōrem adipīscī nōn poterat?
Quī rēgēs peregrīnī Rōmae rēgnāvērunt?
Quot equitēs tum in exercitū Rōmānō erant?
Quibus condiciōnibus pāx cum Sabīnīs facta est?
Quāle prōdigium in rēgiā vīsum est?
Quid caput Serviī ārdēns portendere putābātur?
Quōmodo rēx Tarquinius occīsus est?
Quārē Tanaquīl mortem rēgis cēlāvit?
Quōs collēs Servius urbī Rōmae adiēcit?
Quālēs erant fīliae Serviī?
Quōmodo Servius rēgnō pulsus est?

āmigrāre
volitāre
compōnere
accīre
fungī
revehere
intervenīre
cōnflīgere
impedīre
incurrere
domāre
expergīscī
ērudīre
dēligere
coercēre
dēicere
portendere
sōpīre
exsulāre
distribuere
perpellere
affectāre
conquiēscere
accingere
frūstrārī
facessere
īnstīgāre
praeparāre
maledīcere
arripere
abhorrēre
exstimulāre
tingere
sīdere
profundere
nātū
fermē
quō pactō
dīvīnitus
ex compositō
properē
virītim
prīvātim
admonitū

L. Iūnius Brūtus, līberātor populī Rōmānī

ROMA LIBERATA

[*Ex T. Līviī 'Ab urbe conditā' librō I.49–60, nōnnūllīs mūtātīs et omissīs*]

Tarquinius Superbus

Inde L. Tarquinius rēgnāre coepit, cui 'Superbō' cog- 49
nōmen datum est, quia socerum suum sepelīrī prohibuit, 'Rōmulum quoque īnsepultum periisse' dictitāns, prīmōrēsque patrum, quōs Serviī rēbus fāvisse crēdēbat, interfēcit. Cūstōdibus armātīs corpus saepsit, neque enim ad iūs rēgnī quicquam praeter vim habēbat, ut quī neque populī iussū neque auctōribus patribus rēgnāret. Ut plūribus metum iniceret, iūdicia per sē sōlus exercēbat, perque eam causam occīdere aut in exsilium agere poterat nōn suspectōs modo aut invīsōs, sed etiam eōs unde nihil aliud quam praedam spērāre posset. Praecipuē ita patrum numerō imminūtō, statuit nūllōs in patrēs legere, ut paucitāte ipsā senātus con-

o-mittere = praetermittere

prohibēre = vetāre

dictitāre = dīcere identidem

favēre fāvisse fautum

quic-quam = quidquam

ut quī rēgnāret = cum rēgnāret

iūdicium exercēre = iūdicium facere

exsilium -ī *n* < exsul

suspectus = quī male fēcisse putātur

invīsus -a -um ↔ dīlēctus

im-minuere = minuere

paucitās -ātis *f* < paucī

temptior esset. Hic enim rēgum prīmus trāditum ā priōribus mōrem dē omnibus rēbus senātum cōnsulendī solvit, domesticīs cōnsiliīs rem pūblicam administrāvit, bellum, pācem, foedera, societātēs per sē ipse, cum quibus voluit, iniussū populī ac senātūs, fēcit rūpitque.

contēmptus -a -um = contemnendus
trāditum... mōrem... senātum cōnsulendī solvit (: rūpit)
ad-ministrāre = regere

Latīnōrum sibi māximē gentem conciliābat, ut peregrīnīs quoque opibus tūtior inter cīvēs esset; hospitia cum prīmōribus eōrum iungēbat, atque Octāviō Mamiliō Tūsculānō (is longē prīnceps Latīnī nōminis erat) fīliam nūptum dat, perque eās nūptiās multōs sibi cognātōs amīcōsque eius conciliat.

sibi conciliābat
nūptum *sup* < nūbere; n. dare = in mātrimōnium dare

Turnus Herdōnius

Iam magna Tarquiniī auctōritās inter Latīnōrum prīmōrēs erat, cum iīs indīcit ut diē certā ad lūcum Ferentīnae conveniant: 'sē dē rēbus commūnibus cum iīs agere velle.' Conveniunt frequentēs prīmā lūce — ipse Tarquinius paulō antequam sōl occideret vēnit!

auctōritās -ātis *f* = iūs imperandī, potentia
indīcere = imperāre
Ferentīna -ae *f*: dea Latīnōrum
agere = colloquī (dē rē pūblicā)

Multa ibi tōtō diē in conciliō variīs sermōnibus iactāta erant. Turnus Herdōnius ab Arīciā ferōciter in absentem Tarquinium erat invectus: 'Haud mīrum esse eī 'Superbō' Rōmae datum cognōmen — an quicquam superbius esse quam ēlūdere sīc omne nōmen Latīnum? Prīncipibus longē ab domō excītīs, ipsum quī concilium indīxerit nōn adesse! Cui nōn appārēre eum affectāre imperium in Latīnōs? Cum cīvēs Rōmānī aliī super aliōs trucīdentur, exsulātum eant, bona āmittant, quid

iactāre = dictitāre
in-vehī in (+*acc*) = verbīs oppugnāre, maledīcere
an (= num) quicquam esse? : nihil enim esse
appāret = plānum est

quid speī (*gen*) : quam spem
"sī *mē* aud*ītis*, domum omnēs *hinc* ab*ībimus*"

īnsolēns -entis = audāx et superbus
āversī *sunt* = sē āvertērunt

id temporis = eō tempore

eō-dem = in eundem locum
minae -ārum *f* = dicta minantia; minās iactāre in = minārī

māchinārī = clam excōgitāre (dolum)

īnsōns -ontis = quī nōn dēlīquit
corrumpere (eum) = mercēde persuādēre (eī)
hospitium = domus hospitis

salūtī esse = salūtem ferre

"gladiōrum ing*ēns* numer*us* ad eum convect*us* esse dīc*itur*"
con-vehere = cōnferre

"rog*ō vōs* ut *hinc mē*cum ad T. veni*ātis*"

ventum est : vēnērunt

speī meliōris Latīnīs portendī? Sī sē audiant, domum omnēs inde abitūrōs!'

Haec atque alia similia cum homō īnsolēns iactāret, intervēnit Tarquinius. Is fīnis ōrātiōnī fuit. Āversī omnēs ad Tarquinium salūtandum. Quī, silentiō factō, prīmum sē pūrgāvit quod id temporis vēnisset: 'iūdiciī causā' ait 'sē morātum esse'; deinde Latīnōs posterō diē eōdem convenīre iussit.

Turnus vērō minās in rēgem Rōmānum iactāns ex *51*
conciliō abiit. Quam rem Tarquinius aegrē ferēns cōnfestim Turnō necem māchinātur, ut eundem terrōrem quō cīvium animōs domī oppresserat Latīnīs iniceret. Et quia tam potentem virum palam interficere nōn poterat, allātō falsō crīmine virum īnsontem oppressit: Servum Turnī aurō corrūpit, ut in hospitium eius vim magnam gladiōrum īnferrī clam sineret. Ea cum ūnā nocte perfecta essent, Tarquinius paulō ante lūcem accītīs ad sē prīncipibus Latīnōrum 'moram suam hesternam velut dīvīnitus' ait 'salūtī sibi atque illīs fuisse: ab Turnō enim sibi et prīmōribus Latīnōrum parārī necem, ut Latīnōrum sōlus imperium teneat; gladiōrum ingentem numerum ad eum convectum esse dīcī; id vērumne an falsum sit, extemplō scīrī posse: sē rogāre eōs ut inde sēcum ad Turnum veniant.'

Turnum suspectum fēcit et ingenium ferōx et ōrātiō hesterna. Eunt omnēs, ut fidem eius experiantur. Ubi eō ventum est, Turnum ex somnō excitātum circum-

sistunt cūstōdēs; comprehēnsīsque servīs, quī cāritāte dominī vim parābant, cum gladiī abditī ex omnibus locīs aedium prōtraherentur, enimvērō manifēsta rēs vīsa est, iniectaeque Turnō catēnae. Et cōnfestim Latīnōrum concilium magnō cum tumultū advocātur. Ibi tam atrōx invidia in Turnum orta est, gladiīs in mediō positīs, ut sine iūdiciō — novō genere suppliciī — dēiectus in aquam, crāte super iniectā, mergerētur.

52 Revocātīs deinde ad concilium Latīnīs, Tarquinius prīmum eōs collaudāvit 'quod Turnum prō manifēstō scelere meritā poenā affēcissent', deinde cum iīs ēgit dē renovandō foedere inter Rōmānōs Latīnōsque. Haud difficulter persuāsit Latīnīs, quamquam in eō foedere superior Rōmāna rēs erat; cēterum et capita nōminis Latīnī cōnsentīre cum rēge vidēbant, et Turnī suppliciō terrēbantur. Ita renovātum foedus, indictumque iūniōribus Latīnōrum 'ut diē certā ad lūcum Ferentīnae armātī frequentēs adessent.' Quī ubi ex omnibus populīs Latīnīs convēnēre, Tarquinius miscuit manipulōs ex Latīnīs Rōmānīsque, ut ex bīnīs singulōs faceret bīnōsque ex singulīs. Ita geminātīs manipulīs centuriōnēs praeposuit.

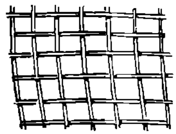
Gabiī dolō captī

53 Tarquinius autem, etsī iniūstus in pāce rēx, tamen dux bellī haud prāvus fuit, quīn etiam eā arte aequābat superiōrēs rēgēs. Is prīmus Volscīs bellum mōvit, Sues-

cāritās -ātis *f* (< cārus) = amor, grātia

prō-trahere
enim-vērō = profectō
manifēstus -a -um ↔ dubius
in-iectae *sunt*

invidia -ae *f* (< invidēre) = īra et odium
in mediō pōnere = palam ostendere

crātis -is *f*

col-laudāre = laudāre (multōs)

difficulter *adv* < difficilis

capita : prīncipēs

renovātum *est*
indictum *est*

legiō: X cohortēs
cohors: III manipulī
manipulus: II centuriae

singulīs manipulīs bīnī *centuriōnēs* praefectī sunt

Gabiī -ōrum *m*: oppidum Latiī

aequāre = aequus esse (atque)
bellum movēre = bellum īnferre

samque Pōmētiam ex iīs vī cēpit. Ubi cum vēndendā praedā quadrāgintā talenta argentī fēcisset, eam pecūniam omnem ad aedificandum Iovis templum servāvit.

Suscēpit deinde lentius spē bellum, quō Gabiōs, propinquam urbem, nēquīquam vī adortus, postrēmō (minimē arte Rōmānā!) fraude ac dolō aggressus est. Nam cum, velut positō bellō, fundāmentīs templī iaciendīs aliīsque urbānīs operibus intentum sē esse simulāret, Sextus, fīlius eius quī minimus ex tribus erat, trānsfūgit ex compositō Gabiōs patris in sē saevitiam nōn tolerandam querēns: 'rēgem iam ab aliēnīs in suōs vertisse superbiam et līberīs quoque īnsidiās parāre, nē quem hērēdem rēgnī relinquat; sē quidem inter tēla et gladiōs patris ēlāpsum nihil usquam sibi tūtum nisi apud hostēs L. Tarquiniī crēdidisse; quod sī apud eōs supplicibus locus nōn sit, pererrātūrum sē omne Latium, Volscōsque sē inde et Aequōs et Hernicōs petītūrum, dōnec ad eōs perveniat quī ā patrum crūdēlibus atque impiīs suppliciīs prōtegere līberōs sciant, et forsitan parātī sint ad bellum gerendum adversus superbissimum rēgem ac ferōcissimum populum!'

Fīlius rēgis benignē ab Gabīnīs excipitur. Nōn mīrantur sī Tarquinius, quālis in cīvēs, quālis in sociōs, tālis ad ultimum in līberōs esset; 'sibi vērō grātum adventum eius esse' āiunt, 'nam illō adiuvante brevī futūrum ut ā portīs Gabīnīs sub Rōmāna moenia bellum trānsferātur!'

talentum: Graecōrum pondus statūtum māximum [*26 kg*]

lentius spē: lentius quam spērāverat

: postquam eam nēquīquam vī adortus est

bellum pōnere = bellum fīnīre

intentus +*dat:* intentus reī = intentus in rem

trāns-fugere = ad hostem fugere

saevitia -ae *f* < saevus

tolerāre = ferre, patī

īnsidiās: necem

nē quem = nē quemquam

usquam = ūllō locō

tūtum *esse*

quod sī = sī autem

per-errāre terram = errāre per terram

pererrātūrum *esse*

petītūrum *esse*

prō-tegere = tuērī

Gabīnus -a -um < Gabiī; *pl* cīvēs

mīrārī sī... = m. quod...

"*nōbīs* vērō grāt*us* adventus *tuus est*, nam *tē* adiuvante bellum trānsfer*ētur*"

futūrum *esse* ut bellum trānsferātur = bellum trānslātum īrī

54 Inde Sex. Tarquinius cōnsiliīs pūblicīs interesse coepit. Ibi, cum 'dē aliīs rēbus assentīre sē veteribus Gabīnīs' dīceret, identidem bellī auctor esse et in eō sibi praecipuam prūdentiam assūmere 'quod utrīusque populī vīrēs nōvisset scīretque invīsam profectō superbiam rēgiam cīvibus esse.' Ita cum sēnsim ad rebellandum prīmōrēs Gabīnōrum incitāret et ipse cum prōmptissimīs iuvenum praedātum īret, dictīs factīsque omnibus ad fallendum aptīs, ad ultimum dux bellī legitur! Ibi cum — īnsciā multitūdine quid agerētur — proelia parva inter Rōmam Gabiōsque fierent, quibus plērumque Gabīna rēs superior esset, tum ūniversī Gabīnī Sex. Tarquinium dīvīnitus sibi missum ducem crēdere. Apud mīlitēs vērō, cum pariter perīcula obīret ac labōrēs tolerāret praedamque benignē largīrētur, tantā cāritāte esse ut nōn pater Tarquinius potentior Rōmae quam fīlius Gabiīs esset.

Tum ex suīs ūnum Rōmam ad patrem mittit scīscitātum 'quidnam sē facere vellet?' Huic nūntiō — quia, crēdō, dubiae fideī vidēbātur — nihil vōce respōnsum est. Rēx velut dēlīberāns in hortum aedium trānsit, sequente nūntiō fīliī. Ibi inambulāns tacitus summa papāverum capita dīcitur baculō dēcussisse. Interrogandō exspectandōque respōnsum nūntius fessus, ut rē imperfectā, redit Gabiōs. Quae dīxerit ipse quaeque vīderit, Sextō refert: 'rēgem seu īrā seu odiō seu superbiā nūllam vōcem ēmīsisse!'

Sex. = Sextus (praenōmen)
as-sentīre (< ad-) eī = cōnsentīre cum eō
auctor esse (bellī) = suādēre (bellum)
prūdentia -ae *f* < prūdēns; sibi p. am as-sūmere (< ad-) = sē prūdentem esse affirmāre
re-bellāre = bellum renovāre
prōmptus -a -um = parātus, ācer
praedārī = praedam capere

ibi : in eō bellō
īnsciā multitūdine : dum multitūdō nescit

missum *esse*
crēd*ere* : crēd*ēbant*
ob-īre = ad-īre

tantā cāritāte esse = tam cārus esse
esse : erat

scīscitārī = interrogāre, quaerere
"quidnam *mē* facere *vīs*?"

dubiae fideī : haud fīdus, suspectus
dēlīberāre = cōgitāre, reputāre
in-ambulāre = hūc illūc ambulāre
dē-cutere -cussisse -ssum = percutiendō dēicere
im-perfectā

papāver -eris *n*

Sextus, ubi quid vellet parēns quidve tacitus praeciperet intellēxit, prīmōrēs cīvitātis interēmit! Multī palam, quīdam, quī in crīmen vocārī nōn poterant, clam interfectī. Patuit quibusdam fuga, aliī in exsilium āctī sunt, bonaque absentium pariter atque interēmptōrum populō dīvīsa sunt — dōnec Gabīna rēs rēgī Rōmānō sine ūllā dīmicātiōne in manum trāditur!

Gabiīs receptīs Tarquinius pācem cum Aequōrum 55
gente fēcit, foedus cum Tūscīs renovāvit. Inde ad negōtia urbāna animum convertit; quōrum erat prīmum ut Iovis templum in monte Tarpēiō monumentum rēgnī suī nōminisque relinqueret.

Intentus perficiendō templō, fabrīs undique ex Etrū- 56
riā accītīs, nōn pecūniā sōlum ad id pūblicā est ūsus, sed operāriīs etiam ex plēbe. Quī labor cum mīlitiae adderētur, minus tamen plēbs indignābātur sē templa deōrum aedificāre manibus suīs, quam postquam ad alia opera speciē minōra, sed labōris aliquantō māiōris trādūcēbātur, velut ad forōs in circō faciendōs cloācamque Māximam sub terrā agendam.

Respōnsum ōrāculī

Dum rēx haec agit, portentum terribile vīsum: anguis ex columnā ligneā ēlāpsus, cum terrōrem fugamque in rēgiā fēcisset, ipsīus rēgis pectus ānxiīs implēvit cūrīs. Itaque Delphōs, ad māximē inclutum in terrīs ōrāculum, mittere statuit. Neque respōnsa sortium ūllī aliī

prae-cipere = faciendum esse dīcere, imperāre

in crīmen vocāre = accūsāre

interfectī *sunt*

fuga patuit : fugere licuit

Tūscī -ōrum *m* = Etrūscī

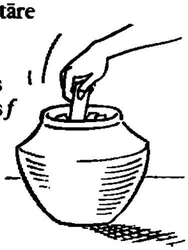
mōns Tarpēius = mōns Capitōlīnus

pecūniā pūblicā

operārius -ī *m* = vir quī manibus suīs opus facit

indignārī = indignum putāre

sors -rtis *f*

ōrāculum -ī *n* = locus ubi fātum dīvīnitus praedīcitur sortibus

portentum -ī *n* = prōdigium quō fātum portenditur

ānxius -a -um = trepidus, timidus

Delphī -ōrum *m*

lēgātōs mittere

sortēs : ōrāculum

committere ausus, duōs fīliōs per ignōtās eā tempestāte terrās, ignōtiōra maria, in Graeciam mīsit.

Titus et Arrūns profectī. Comes iīs additus L. Iūnius Brūtus, Tarquiniā, sorōre rēgis, nātus. Is cum frātrem suum ab avunculō interfectum audīvisset, nihil in animō suō rēgī timendum relinquere statuit. Ergō stultitiam simulāvit, neque 'Brūtī' cognōmen recūsāvit, ut sub eō cognōmine līberātor ille populī Rōmānī animus latēns opperīrētur tempora sua. Is tum ab Tarquiniīs Delphōs ductus est, lūdibrium vērius quam comes.

eā tempestāte = eō tempore
Titus, Arrūns, Sextus: rēgis fīliī
profectī *sunt*
additus *est*
interfectum *esse*
stultitia -ae *f* < stultus
brūtus -a -um = stultus
līberātor animus = animus quī līberat
tempora : occāsiōnem
lūdibrium -ī *n* = id quod ēlūditur
vērius : potius

Quō postquam ventum est, perfectīs patris mandātīs, cupīdō incessit animōs iuvenum scīscitandī 'ad quem eōrum rēgnum Rōmānum esset ventūrum?' Ex īnfimō specū vōcem redditam ferunt: "Imperium summum Rōmae habēbit quī vestrum prīmus, ō iuvenēs, ōsculum mātrī tulerit." Tarquiniī, ut Sextus, quī Rōmae relictus fuerat, ignārus respōnsī expersque imperiī esset, rem summā ope tacērī iubent; ipsī sortī permittunt, uter prior, cum Rōmam rediisset, mātrī ōsculum daret. Brūtus, aliō ratus spectāre dīvīnam vōcem, velut sī prōlāpsus cecidisset, terram ōsculō tetigit — scīlicet quod ea commūnis 'māter' omnium mortālium esset!

cupīdō scīscitandī "ad quem *nostrum* rēgnum R. ventūrum *est*?"
specus -ūs *m* = spēlunca
redditam *esse* ferunt (: nārrant)
ōsculum ferre = ō. dare
relictus *erat*
ex-pers -rtis (+ *gen*) = cui pars (reī) nōn est, sine (rē)
rem tacēre = dē rē t.
permittere = committere
aliō *adv* = ad aliud; a. spectāre = aliud significāre
prō-lābī -lāpsum

Uxor castissima

Reditum inde Rōmam, ubi adversus Rutulōs bellum summā vī parābātur.

castus -a -um = *pudīcus* -a -um: uxor casta/pudīca = quae marītum sōlum amat
reditum est (ab iīs) = rediērunt

57 Ardeam Rutulī habēbant, gēns — ut in eā regiōne et

prae-potēns -entis = prae aliīs potēns, potentissimus
dītāre = dīvitem facere; *pass* dīves fierī
magnificentia -ae *f* < magnificus
lēnīre = mītigāre
habitōs *esse*
parum prōcessit : fierī nōn potuit
ob-sidēre -sēdisse -sessum = exercitū inclūsum tenēre
tempus terere = t. cōnsūmere
in-cidere = accidere, fierī
mentiō -ōnis *f*: m. fit/incidit dē aliquō = aliquis memorātur
laud*āre* : laud*at*
"nōn opus est verbīs"
prae-stāre -stitisse (+ *dat/acc*) = melior esse (quam)
iuventa -ae *f* = iuventūs
in-vīsere = īnspicere
in-calēscere -luisse = calidus fierī
inquiunt omnēs
ā-volāre
aequālis -is *m/f* = homō eiusdem aetātis
sērus -a -um = tardus
dēditus = intentus
lāna : opus lānae
penes *praep* = apud
exceptī *sunt*
libīdō -inis *f* (< libēre) = cupīdō
stuprāre = violāre, vī comprimere

in eā aetāte — dīvitiīs praepotēns; eaque ipsa causa bellī fuit, quod rēx Rōmānus cum ipse dītārī volēbat (exhaustō aerāriō magnificentiā pūblicōrum operum), tum praedā lēnīre populārium animōs studēbat, quī sē in servīlī opere tam diū habitōs ab rēge indignābantur.

Temptāta rēs est sī prīmō impetū capī Ardea posset; ubi id parum prōcessit, Rōmānī urbem obsidēre coepērunt, castrīs sub moenibus positīs. In hīs statīvīs rēgiī iuvenēs interdum convīviīs ōtium terēbant. Forte pōtantibus hīs apud Sex. Tarquinium, ubi et Tarquinius Collātīnus, Egeriī fīlius, cēnābat, incidit dē uxōribus mentiō. Suam quisque laudāre mīrīs modīs. Inde certāmine accēnsō, Collātīnus negat verbīs opus esse: 'paucīs id quidem hōrīs posse scīrī quantum cēterīs praestet Lucrētia sua!' "Quīn, sī vigor iuventae inest, cōnscendimus equōs invīsimusque praesentēs nostrārum ingenia?"

Incaluerant vīnō. "Age sānē!" omnēs. Citātīs equīs āvolant Rōmam. Quō cum prīmīs tenebrīs pervēnissent, rēgiās nurūs in convīviō luxūque cum aequālibus vīdērunt tempus terentēs. Pergunt inde Collātiam, ubi Lucrētiam nocte sērā dēditam lānae inter ancillās in mediō aedium sedentem inveniunt. Muliebris certāminis laus penes Lucrētiam fuit.

Adveniēns vir Tarquiniīque exceptī benignē. Victor marītus cōmiter invītat rēgiōs iuvenēs. Ibi Sex. Tarquinium mala libīdō Lucrētiae per vim stuprandae capit;

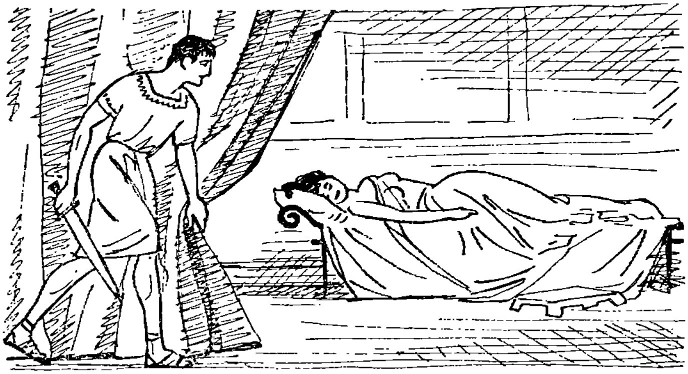
cum fōrma tum spectāta castitās incitat. Et tum quidem ab nocturnō iuvenālī lūdō in castra redeunt.

fōrma = pulchritūdō
castitās -ātis *f* < castus
iuvenālis -e < iuvenis

Lucrētia violāta

58 Paucīs interiectīs diēbus Sex. Tarquinius, īnsciō Collātīnō, cum comite ūnō Collātiam vēnit. Ubi exceptus benignē ab ignārīs cōnsiliī, cum post cēnam in hospitāle cubiculum dēductus esset, amōre ārdēns, postquam satis tūta circā sōpītīque omnēs vidēbantur, strictō gladiō ad dormientem Lucrētiam vēnit, sinistrāque manū mulieris pectore oppressō, "Tacē, Lucrētia!" inquit, "Sextus Tarquinius sum. Ferrum in manū est. Moriēre, sī ēmīseris vōcem!"

paucīs inter-iectīs diēbus = paucīs diēbus post
hospitālis -e < hospes
satis tūta *omnia*
sōpītus = dormiēns
op-primere = premere
-ēre = -ēris (*pass 2 pers sing fut*)

Cum pavida ex somnō mulier nūllam opem, prope mortem imminentem vidēret, tum Tarquinius fatērī amōrem, ōrāre, miscēre precibus minās, versāre in omnēs partēs muliebrem animum. Ubi obstinātam vidēbat et nē mortis quidem metū inclīnārī, addit ad metum dēdecus: 'cum mortuā iugulātum servum nūdum posi-

im-minēre = impendēre
: fat*ētur*, ōr*at*, misc*et*, vers*at*
obstinātus -a -um = firmus, cōnstāns
inclīnāre = vertere in aliam partem
dē-decus -oris *n* ↔ decus
iugulāre = trucīdāre
sē positūrum *esse*

tūrum' ait, 'ut in sordidō adulteriō necāta dīcātur!'

Quō terrōre cum vīcisset obstinātam pudīcitiam (velut 'victrīx') libīdō profectusque inde Tarquinius ferōx expugnātō decore muliebrī esset, Lucrētia maesta tantō malō nūntium Rōmam eundem ad patrem Ardeamque ad virum mittit, 'ut cum singulīs fidēlibus amīcīs veniant; ita factō mātūrātōque opus esse: rem atrōcem incidisse.'

Sp. Lucrētius cum P. Valeriō, Volesī fīliō, Collātīnus cum L. Iūniō Brūtō vēnit, cum quō forte Rōmam rediēns ab nūntiō uxōris erat conventus. Lucrētiam sedentem maestam in cubiculō inveniunt. Adventū suōrum lacrimae obortae, quaerentīque virō "Satin' salvē?" "Minimē!" inquit, "Quid enim salvī est mulierī āmissā pudīcitiā? Vestīgia virī aliēnī, Collātīne, in lectō sunt tuō. Cēterum corpus est tantum violātum, animus īnsōns — mors testis erit. Sed date dexterās fidemque haud impūne adulterō fore! Sextus est Tarquinius quī hostis prō hospite priōre nocte vī armātus mihi (sibique, sī vōs virī estis!) pestiferum hinc abstulit gaudium."

Dant ōrdine omnēs fidem. Cōnsōlantur aegram animī āvertendō noxam ab coāctā in auctōrem dēlictī: 'mentem peccāre, nōn corpus, et unde cōnsilium āfuerit, culpam abesse.'

"Vōs" inquit "vīderitis quid illī dēbeātur! Ego mē etsī peccātō absolvō, suppliciō nōn līberō. Nec ūlla deinde impudīca Lucrētiae exemplō vīvet!"

adulterium -ī *n* = facinus coniugiī violandī
pudīcitia -ae *f* < pudīcus
cum libīdō (velut victrīx: nōn vērē v.) vīcisset...
victor *m*; victrīx -īcis *f*

eundem nūntium

fidēlis -e = fīdus

mātūrāre = properāre
factō/mātūrātō opus est = facere/mātūrāre opus est

Sp. Lucrētius *Tricipitīnus*
P. Valerius *Pūblicola*

aliquem convenīre = cum aliquō c.

ob-orīrī = orīrī
obortae *sunt*
satin' salvē? = satis-n*e* salvē *est tibi*?

dextera = dextra
eī impūne est = is nōn pūnītur
adulter -erī *m* = quī adulterium fēcit
pestifer -era -erum: mihi p.um = quod *pestem* (= mortem) mihi fert
abstulit: ēripuit
aeger animī = aeger animō, maesta
noxa -ae *f* = culpa
dēlictum -ī *n* = maleficium
peccāre = dēlinquere
inde culpam abesse

inquit *Lucrētia*
vīderitis: videātis (: reputētis)
peccātum -ī *n* = dēlictum
im-pudīcus -a -um ↔ pudīcus

Cultrum, quem sub veste abditum habēbat, eum in corde dēfīgit, prōlāpsaque in vulnus moribunda cecidit.

Rēgēs exāctī

59 Conclāmat vir paterque. Brūtus, illīs lūctū occupātīs, cultrum ex vulnere Lucrētiae extractum mānantem cruōre prae sē tenēns "Per hunc" inquit "castissimum ante rēgiam iniūriam sanguinem iūrō, vōsque, dī, testēs faciō, 'mē Lūcium Tarquinium Superbum cum scelerātā coniuge et omnī līberōrum stirpe ferrō, ignī, quācumque vī possim, exsecūtūrum, nec illōs nec alium quemquam rēgnāre Rōmae passūrum!'"

Cultrum deinde Collātīnō trādit, inde Lucrētiō ac Valeriō, stupentibus mīrāculō reī, unde novum in Brūtī pectore ingenium. Ut praeceptum erat, iūrant; tōtīque ab lūctū versī in īram, Brūtum iam inde ad expugnandum rēgnum vocantem sequuntur ducem.

Ēlātum domō Lucrētiae corpus in forum dēferunt, concientque mīrāculō (ut fit) reī novae atque indignitāte hominēs. Prō sē quisque scelus rēgium ac vim queruntur. Movet cum patris maestitia, tum Brūtus castīgātor lacrimārum atque inertium querēllārum auctorque ('quod virōs, quod Rōmānōs decēret!') arma capiendī 'adversus hostīlia ausōs!'

Ferōcissimus quisque iuvenum cum armīs voluntārius adest; sequitur et cētera iuventūs. Inde praesidiō relictō Collātiae, nē quis eum mōtum rēgibus nūntiāret,

ex-igere -ēgisse -āctum (< -agere) = expellere
lūctū occupātus : lūgēns

ex-trahere
mānāre = fluere; culter cruōre mānat = dē cultrō cruor mānat
iūrāre = dīs testibus affirmāre

ignī *abl* = igne

ex-sequī = persequī

mīrāculō reī : rē mīrābilī
unde *esset*
pectore : mente

inde : ab eō tempore
Brūtum vocantem

con-ciēre -cīvisse -citum = concitāre
ut fit = ut fierī solet

movet *eōs*
castīgātor -ōris *m* < *castīgāre* = reprehendere
: castīgāns lacrimās...
in-ers -rtis = sēgnis
auctor arma capiendī : suādēns ut a. capiant
hostīlia ausōs: eōs quī h. (agere) ausī sunt
voluntārius -a -um ↔ coāctus

cēterī armātī duce Brūtō Rōmam profectī.

Ubi eō ventum est, quācumque incēdit armāta multitūdō, pavōrem ac tumultum facit. Nec minōrem mōtum animōrum Rōmae tam atrōx rēs facit quam Collātiae fēcerat. Ergō ex omnibus locīs urbis in forum curritur. Quō simul ventum est, praecō 'ad tribūnum Celerum' (in quō tum magistrātū forte Brūtus erat) populum advocāvit.

Ibi ōrātiō habita nēquāquam eius pectoris ingeniīque quod simulātum ad eam diem fuerat, dē vī ac libīdine Sex. Tarquiniī, de stuprō īnfandō Lucrētiae et miserābilī caede, dē orbitate Tricipitīnī 'cui morte fīliae causa mortis indignior ac miserābilior esset!' Addita superbia ipsīus rēgis miseriaeque et labōrēs plēbis in fossās cloācāsque exhauriendās dēmersae: 'Rōmānōs hominēs, victōrēs omnium circā populōrum, opificēs prō bellātōribus factōs!' Indigna Serviī Tulliī rēgis memorāta caedēs et invecta corporī patris nefandō vehiculō fīlia, invocātīque ultōrēs parentum dī.

Hīs atrōciōribusque (crēdō) aliīs memorātīs, incēnsam multitūdinem perpulit ut imperium rēgī abrogāret exsulēsque esse iubēret L. Tarquinium cum coniuge ac līberīs. Ipse iūniōribus quī ultrō nōmina dabant lēctīs armātīsque, ad concitandum inde adversus rēgem exercitum Ardeam in castra est profectus. Imperium in urbe Lucrētiō (praefectō urbis iam ante ab rēge īnstitūtō) relinquit. Inter hunc tumultum Tullia domō profūgit,

profectī *sunt*

quā-cumque = ubicumque

simul *atque*

tribūnus -ī *m*: t. Celerum equitibus praeerat

magistrātus -ūs *m* = officium pūblicum

habita *est*

pectus : mēns

simulātum *erat* (ab eō)

stuprum -ī *n* = scelus fēminae stuprandae

orbitās -ātis *f* < orbus

morte indignior = indignior quam mors

addita *est*

miseria -ae *f* < miser

opifex -icis *m* = operārius

bellātor -ōris *m* (< bellāre) = mīles

indigna caedēs memorāta *est*

fīlia invecta corporī (= in corpus) patris

invocātī *sunt*

ultor parentum = quī parentēs ulcīscitur

ab-rogāre = iussū populī adimere

ultrō *adv* = suā sponte

ad concitandum ... exercitum

praefectus -ī *m* = is quī praefectus est

(aliquem) īnstituere = creāre, legere

exsecrantibus quācumque incēdēbat invocantibusque parentum Furiās virīs mulieribusque.

ex-secrārī (eam) = poenās deōrum optāre (eī)
: dum virī mulierēsque exsecrantur eam invocantque parentum Furiās
(: ultrīcēs parentum F.)

60 Hārum rērum nūntiīs in castra perlātīs, cum rē novā trepidus rēx pergeret Rōmam ad comprimendōs mōtūs, flexit viam Brūtus — sēnserat enim adventum — nē obvius fieret. Eōdemque ferē tempore, dīversīs itineribus, Brūtus Ardeam, Tarquinius Rōmam vēnērunt. Tarquiniō clausae portae exsiliumque indictum; līberātōrem urbis laeta castra accēpēre, exāctīque inde līberī rēgis. Duo patrem secūtī sunt, quī exsulātum Caere in Etrūscōs iērunt. Sex. Tarquinius Gabiōs tamquam in suum rēgnum profectus ab ultōribus veterum simultātum, quās sibi ipse caedibus rapīnīsque concīverat, est interfectus.

com-primere = opprimere, sēdāre

clausae *sunt*
indictum *est*
exāctī *sunt*

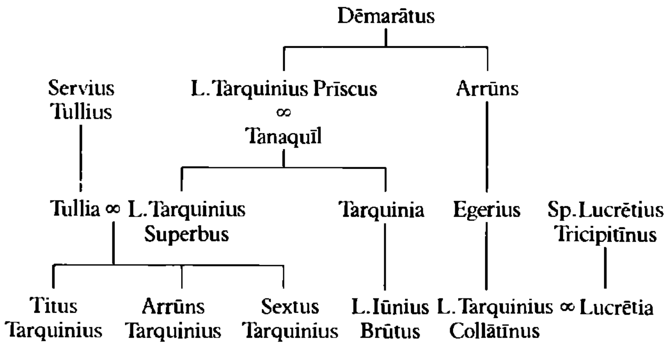
simultās -ātis *f* ↔ amīcitia

L. Tarquinius Superbus rēgnāvit annōs quīnque et vīgintī. Rēgnatum Rōmae ab conditā urbe ad līberātam annōs ducentōs quadrāgintā quattuor. Duo cōnsulēs inde comitiīs centuriātīs creātī sunt, L. Iūnius Brūtus et L. Tarquinius Collātīnus.

annōs XXV: 534–509 a. C.

rēgnātum *est*

annōs CCXLIV: 753–509 a. C.
comitia centuriāta = comitia quibus populus suffrāgiō per centuriās cōnsulēs creat

HOSTIS PRO HOSPITE

[*Ovidius: Fāstī. Ex librō II versūs 785–852*]

Accipit aerātā iuvenem Collātia portā,
  condere iam vultūs sōle parante suōs.
Hostis ut hospes init penetrālia Collātīnī,
  cōmiter excipitur: sanguine iūnctus erat.
Quantum animīs errōris inest! Parat īnscia rērum
  īnfēlīx epulās hostibus illa suīs.
Fūnctus erat dapibus; poscunt sua tempora somnum.
  Nox erat, et tōtā lūmina nūlla domō.
Surgit, et aurātā vāgīnā līberat ēnsem,
  et venit in thalamōs, nūpta pudīca, tuōs.
Utque torum pressit, "Ferrum, Lucrētia, mēcum est"
  nātus ait rēgis, "Tarquiniusque vocor."
Illa nihil, neque enim vōcem vīrēsque loquendī
  aut aliquid tōtō pectore mentis habet,
sed tremit, ut quondam stabulīs dēprēnsa relictīs
  parva sub īnfēstō cum iacet agna lupō.
Quid faciat? Pugnet? — Vincētur fēmina pugnāns.
  Clāmet? — At in dextrā, quī vetat, ēnsis erat.
Effugiat? — Positīs urgentur pectora palmīs,
  tunc prīmum externā pectora tācta manū.
Īnstat amāns hostis precibus pretiōque minīsque,
  nec prece nec pretiō nec movet ille minīs.
"Nīl agis: ēripiam" dīxit "per crīmina vītam:
  falsus adulteriī testis adulter erō:
Interimam famulum, cum quō dēprēnsa ferēris!"

aerātus -a -um = aere opertus; ae.ā portā
iuvenem: Sextum T.
condere = abdere
vultūs: vult*um*
penetrālia -ium *n* = domus interior
sanguine iūnctus = cognātus
error: falsa sententia
epulae -ārum *f* = cēna
fungī = dēfungī
sua: somnī
in tōtā domō
vagīnā līberat: ēdūcit, stringit
thalamōs: thalam*um*
nūpta = uxor
nātus = fīlius
nihil *dīcit*
aliquid mentis *in* tōtō pectore
dē-prēndere/-prehendere -disse -ēnsum = prehendere
cum parva agna iacet
ēnsis quī vetat
urgēre = premere
palma -ae *f* = manus
tācta externā (: aliēnā) manū
pretiō: prōmissīs
prece = precibus
ēripiam *tibi* vītam
dēprēnsa *esse* ferēris (= dīcēris)

Succubuit fāmae victa puella metū.
Quid 'victor' gaudēs? Haec tē 'victōria' perdet!
Heu, quantō rēgnīs nox stetit ūna tuīs!
Iamque erat orta diēs. Passīs sedet illa capillīs,
ut solet ad nātī māter itūra rogum;
grandaevumque patrem fīdō cum coniuge castrīs
ēvocat, et positā vēnit uterque morā.
Utque vident habitum, 'quae lūctūs causa?' requīrunt,
'cui paret exsequiās, quōve sit icta malō?'
Illa diū reticet pudibundaque cēlat amictū
ōra, fluunt lacrimae mōre perennis aquae.
Hinc pater, hinc coniūnx lacrimās sōlantur et ōrant
'indicet', et caecō flentque paventque metū.
Ter cōnāta loquī, ter dēstitit, ausaque quārtō
nōn oculōs ad eōs sustulit illa suōs.
"Hoc quoque Tarquiniō dēbēbimus? Ēloquar" inquit,
"ēloquar, īnfēlīx, dēdecus ipsa meum?"
Quaeque potest, nārrat; restābant ultima: flēvit,
et mātrōnālēs ērubuēre genae.
Dant veniam factō genitor coniūnxque coāctō.
"Quam" dīxit "veniam vōs datis, ipsa negō!"
Nec mora: cēlātō fīgit sua pectora cultrō,
et cadit in patriōs sanguinulenta pedēs.
(Tunc quoque iam moriēns, nē nōn prōcumbat honestē
respicit — haec etiam cūra cadentis erat.)
Ecce super corpus, commūnia damna gementēs,
oblītī decoris virque paterque iacent.

victa metū *malae* fāmae
quantō *pretiō*
rēgnīs : rēgnō *(dat)*
stāre = cōnstāre (pretiō)
rogus : fūnus
grandaevus -a -um = senex
ē castrīs
positā morā = sine morā
habitum *lūgentis*
exsequiae -ārum *f* = fūnus
re-ticēre = tacēre
pudibundus -a -um = pudōre affectus
mōre aquae : ut aqua
perennis -e = semper fluēns
lacrimās: lacrimantem
ut indicet (*factum*)
pavēre = pavidus esse
quārtō *adv*
oculōs suōs
ē-loquī
mātrōnālis -e < mātrōna
ē-rubēscere -rubuisse
factō coāctō (: quia ad factum coācta esset)
mihi negō
nec mora = ac sine morā
fīgere = trānsfīgere
pectora : pect*us*
nē nōn = ut
honestus -a -um < honōs
damnum -ī *n* = rēs āmissa, iactūra

nōmina fallit : nōmen falsum esse dēmōnstrat
sēmi-animis -e = nec vīvus nec mortuus
tēl*um* fīx*um in* s. c.
stīllāre = mānāre paulātim
generōsus -a -um = nōbilis nātū
im-pavidus -a -um
"per hunc... cruōrem ego tibi iūrō..."

cum profugā stirpe poenās datūrum *esse*
satis diū dissimulāta est

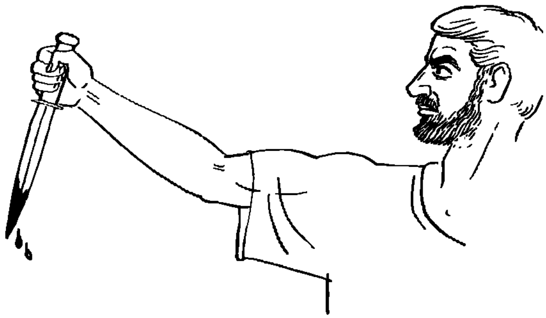
vīsa *est*
con-cutere -cussisse -cussum = quatere
mātrōna animī virīlis = cui animus virīlis est

inānis -e = vacuus
patet : appāret, ostenditur

prōlēs -is *f* = stirps
annuus -a -um = quī annum manet
annua iūra : annuum imperium

Brūtus adest, tandemque animō sua nōmina fallit,
fīxaque sēmianimī corpore tēla rapit,
stīllantemque tenēns generōsō sanguine cultrum
ēdidit impavidōs ōre minante sonōs:
"Per tibi ego hunc iūrō fortem castumque cruōrem
perque tuōs Mānēs, quī mihi nūmen erunt:
Tarquinium profugā poenās cum stirpe datūrum!
Iam satis est virtūs dissimulāta diū."
Illa iacēns ad verba oculōs sine lūmine mōvit
vīsaque concussā dicta probāre comā.
Fertur in exsequiās animī mātrōna virīlis
et sēcum lacrimās invidiamque trahit.
Vulnus ināne patet. Brūtus clāmōre Quirītēs
concitat, et rēgis facta nefanda refert.
Tarquinius cum prōle fugit. Capit annua cōnsul
iūra. Diēs rēgnīs illa suprēma fuit.

culter
sanguine
stīllat

PENSVM A

Dē prōnōminibus

Qu– fuit rēx ill– ferōx qu– Rōmā exāctus est? Tarquinius fuit, qu– Rōmānī 'Superbum' appellāvērunt. Is enim e– cīvēs qu– timēbat aut qu– dīvitiās cupiēbat necāvit. Ill– tempore nēm– Rōmae tūtus erat. Cum Lucrētia, uxor c–dam Collātīnī, ā fīliō ill– rēgis stuprāta esset, Brūtus, c– frāter ab e–dem rēge necātus erat, h– modō iūrāvit: "Per h– sanguinem iūrō: m– qu–cumque vī possim L. Tarquinium exsecūtūrum nec ill– nec ali– qu–quam rēgnāre Rōmae passūrum!" Tum rēgem ips– et līberōs e– exēgit.

Ōrāculum ill– Delphicum c– ips– deus Apollō praeest clārius est quam ūll– ali– ōrāculum neque rēx Tarquinius ūll– ali– ōrāculō crēdēbat.

Sextus qu–dam nūntium ad rēgem mīsit, nec vērō rēx h– nūntiō cōnfīdēbat. Sextus ab e– quaesīvit: "Qu– rēx t– respondit cum t– recēpisset?" Nūntius: "In hortum exiit m– sequente nec qu–quam m– respondit." Nūntius dīxit 'rēgem n– s– respondisse.'

Rōmulō mortuō patrēs inter s– certābant qu– e– Rōmae rēgnāret. Omnibus placēbat aliqu– caput cīvitātis esse, nec vērō qu–quam alter– concēdere volēbat. E– tempore Numa Curibus habitābat; e– populus Rōmānus rēgem creāvit, ac patrēs, cum nēmin– ill– virō praeferre audērent, e– rēgnum trādidērunt. Tum augur h– verba locūtus est: "Iuppiter pater, sī est fās h– Numam Pompilium, c– e– caput teneō, rēgem Rōmae esse, uti t– signa n– certa dēclārēs inter e– fīnēs qu– fēcī!"

PENSVM B

Tarquinius Superbus prīmōrēs suspectōs et — [↔ dīlēctōs] occīdit aut in — ēgit; ita senātōrum numerō — [= minūtō], senātus — potestātis [= sine potestāte] erat, et rēx ipse per sē rem pūblicam —.

Cum Turnus — in rēgem Rōmānum iactāvisset, rēx allātō

Vocābula nova:
exsilium
paucitās
auctōritās
minae
cāritās
invidia
crātis
manipulus
saevitia
prūdentia
papāver
operārius
ōrāculum
portentum
sors
stultitia
lūdibrium
magnificentia
mentiō
iuventa
aequālis
libīdō
castitās
dēdecus
adulterium
pudīcitia
victrīx
adulter
noxa
dēlictum
peccātum
castīgātor
tribūnus
magistrātus
stuprum
orbitās
miseria
opifex
bellātor
praefectus
simultās
penetrālia
epulae
nūpta
palma
exsequiae
damnum
prōlēs
invīsus
contēmptus
īnsolēns
īnsōns

manifēstus
prōmptus
imperfectus
ānxius
brūtus
expers
castus
praepotēns
sērus
iuvenālis
obstinātus
fidēlis
pestifer
impudīcus
iners
voluntārius
centuriātus
aerātus
grandaevus
pudibundus
perennis
mātrōnālis
honestus
sēmianimis
generōsus
impavidus
pudīcus
inānis
dictitāre
imminuere
administrāre
māchinārī
convehere
prōtrahere
collaudāre
aequāre
trānsfugere
tolerāre
pererrāre
prōtegere
assentīre
assūmere
rebellāre
praedārī
obīre
scīscitārī
dēlīberāre
inambulāre
dēcutere
praecipere
indignārī
prōlābī
dītāre

falsō crīmine virum — [= sine culpā] oppressit: gladiōs multōs ad eum — [= cōnferrī] iussit, quibus inventīs — [↔ dubia] rēs vīsa est.

Rēx praedam largiendō animōs cīvium — [= mītigāre] studēbat, quī sē — [= operāriōs] prō — [< bellāre] factōs esse — [= indignum putābant]; sed cum Ardeam vī capere nōn posset, urbem — coepit. Ibi cum dē uxōribus — facta esset, Collātīnus dīxit 'Lucrētiam suam — [= castissimam] esse'; iuvenēs Rōmam properāvērunt, ubi uxōrēs suās in — [= cēnā] et luxū tempus — invēnērunt; Lucrētia vērō nocte — inter ancillās labōrābat. Postquam Sextus Tarquinius Lucrētiam — [= violāvit], Brūtus per sanguinem Lucrētiae — 'sē rēgem cum coniuge et — [= stirpe] Rōmā — esse.' Ōrātiōne habitā dē vī ac — [= cupīdine] Sex. Tarquiniī, dē — Lucrētiae nefandō, dē — [< saevus] rēgis nōn — [= ferendā] ac dē plēbis — [< miser], Brūtus haud — [↔ facile] Rōmānīs persuāsit ut imperium rēgī —.

Hostis — [= audāx et superbus] semper — [= parātus] est ad — [= bellum renovandum]. Cohors cōnstat ex III —. — est locus ubi fātum dīvīnitus praedīcitur —. Vir — [< honor] nōn — [= dēlinquit].

Synōnyma: potentia et —; iuventūs et —; pudīcitia et —; culpa et —; peccātum et —; fūnus et —; iactūra et —; fīdus et —; vacuus et —; tuērī et —; interrogāre et —; cōgitāre et —; trucīdāre et —; properāre et —; fluere et —; premere et —; cōnsentīre cum aliquō et — alicui; in eundem locum et —; profectō et —; ūllō locō et —; apud et —; suā sponte et —.

Contrāria: stultitia et —; decus et —; amīcitia et —; coāctus et —; pudīcus et —.

PENSVM C

Cūr ultimus rēx 'Superbus' appellābātur?
Quid Tarquinius Latīnīs indīxit?
Num Latīnī rēgem patienter exspectābant?
Quōmodo Tarquinius Turnum suspectum fēcit?

Quārē Sextus Tarquinius Gabiōs trānsfūgit?
Quid Tarquinius nūntiō fīliī respondit?
Quōmodo Gabiī rēgī Rōmānō trāditī sunt?
Quod portentum in rēgiā vīsum est?
Quōs Tarquinius Delphōs ad ōrāculum mīsit?
Quārē Brūtus stultitiam simulābat?
Cūr Brūtus terram ōsculātus est?
Quam ob rem Tarquinius Ardeam oppugnāvit?
Aerāriumne plēnum erat pecūniae?
Quōmodo iuvenēs rēgiī in castrīs tempus terēbant?
Quō iuvenēs rēgiī ex castrīs profectī sunt?
Quōmodo uxōrēs eōrum tempus terēbant?
Quae fuit uxor castissima?
Cūr Lucrētia sē ipsa interfēcit?
Quid Brūtus per sanguinem Lucrētiae iūrāvit?
Quī prīmī cōnsulēs fuērunt?

lēnīre
obsidēre
terere
incidere
invīsere
incalēscere
āvolāre
stuprāre
inclīnāre
iugulāre
mātūrāre
oborīrī
peccāre
exigere
extrahere
mānāre
iūrāre
conciēre
abrogāre
exsecrārī
urgēre
reticēre
pavēre
ēloquī
stīllāre
eōdem
enimvērō
difficulter
usquam
aliō
penes
quācumque
ultrō

Dictātor ab arātrō arcessitur

POST REGES EXACTOS

[*Ex Eutropiī Breviāriō ab urbe conditā I.9–III.6*]

Eutropius vīxit saeculō IV p. C.
breviārium -ī *n* = liber brevis

Cōnsulēs et dictātōrēs *I*

hinc : ab hōc annō (245 a. u. c. = *ducentēsimō* quadrāgēsimō quīntō ab urbe conditā)
placuit ut/nē = dēcrētum est ut/nē
diūturnitās -ātis *f* < diūturnus
reddere = facere
cīvīlis = quī cīvibus placet
prīvātus : sine magistrātū

Hinc cōnsulēs coepēre, prō ūnō rēge duo, hāc causā 9
creātī ut, sī ūnus malus esse voluisset, alter eum habēns potestātem similem coercēret. Et placuit nē imperium longius quam annuum habērent, nē per diūturnitātem potestātis īnsolentiōrēs redderentur, sed cīvīlēs semper essent, quī sē post annum scīrent futūrōs esse prīvātōs.

ēgerat ut : effēcerat ut
tollere : adimere
dignitās = magistrātus
patrimōnium -ī *n* = bona patris familiae

Fuērunt igitur annō prīmō ab expulsīs rēgibus cōnsulēs L. Iūnius Brūtus, quī māximē ēgerat ut Tarquinius pellerētur, et Tarquinius Collātīnus, marītus Lucrētiae. Sed Tarquiniō Collātīnō statim sublāta est dignitās; placuerat enim 'nē quisquam in urbe manēret quī Tarquinius vocārētur.' Ergō acceptō omnī patrimōniō suō ex urbe migrāvit, et locō ipsīus factus est P. Valerius Pūblicola cōnsul.

Commōvit tamen bellum urbī Rōmae rēx Tarquinius, quī fuerat expulsus, et collēctīs multīs gentibus, ut
10 in rēgnum posset restituī, dīmicāvit. In prīmā pugnā Brūtus cōnsul et Arrūns, Tarquiniī fīlius, invicem sē occīdērunt, Rōmānī tamen ex eā pugnā victōrēs recessērunt. Brūtum mātrōnae Rōmānae, dēfēnsōrem pudīcitiae suae, quasi commūnem patrem per annum lūxērunt.

bellum commovēre = b. movēre (= īnferre)
expulsus *erat*
re-stituere = rūrsus īnstituere
in-vicem = alter alterum (Brūtus Arruntem et Arrūns Brūtum occīdit)
lūgēre lūxisse

Valerius Pūblicola Sp. Lucrētium Tricipitīnum collēgam sibi fēcit, Lucrētiae patrem; quō morbō mortuō iterum M. Horātium Pulvillum collēgam sibi sūmpsit. Ita prīmus annus quīnque cōnsulēs habuit, cum Tarquinius Collātīnus propter nōmen urbe cessisset, Brūtus in proeliō periisset, Sp. Lucrētius morbō mortuus esset.

collēga -ae *m*: cōnsul alterīus cōnsulis collēga est
quō morbō mortuō = postquam is morbō mortuus est
urbe: ex urbe
cēdere cessisse

11 Secundō quoque annō iterum Tarquinius, ut reciperētur in rēgnum, bellum Rōmānīs intulit, auxilium eī ferente Porsennā, Tūsciae rēge, et Rōmam paene cēpit. Vērum tum quoque victus est.

Tūscia -ae *f* = Etrūria

Tertiō annō post rēgēs exāctōs Tarquinius, cum suscipī nōn posset in rēgnum neque eī Porsenna, quī pācem cum Rōmānīs fēcerat, praestāret auxilium, Tūsculum sē contulit, quae cīvitās nōn longē ab urbe est, atque ibi per quattuordecim annōs prīvātus cum uxōre cōnsenuit.

sus-cipere = recipere
praestāre = praebēre, dare
cōn-senēscere -nuisse = senēscere

12 Nōnō annō post rēgēs exāctōs, cum gener Tarquiniī ad iniūriam socerī vindicandam ingentem collēgisset

vindicāre = ulcīscī

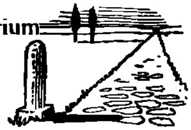
exercitum, nova Rōmae dignitās est creāta, quae dictātūra appellātur, māior quam cōnsulātus. Eōdem annō etiam magister equitum factus est, quī dictātōrī obsequerētur. Dictātor autem Rōmae prīmus fuit T. Lārcius, magister equitum prīmus Sp. Cassius.

13 Sextō decimō annō post rēgēs exāctōs sēditiōnem populus Rōmae fēcit, tamquam ā senātū atque cōnsulibus premerētur. Tum et ipse sibi tribūnōs plēbis, quasi propriōs iūdicēs et dēfēnsōrēs, creāvit, per quōs contrā senātum et cōnsulēs tūtus esse posset.

14 Sequentī annō Volscī contrā Rōmānōs bellum reparāvērunt, et victī aciē etiam Coriolōs, cīvitātem quam habēbant optimam, perdidērunt.

15 Octāvō decimō annō postquam rēgēs ēiectī erant expulsus ex urbe Cn. Mārcius, dux Rōmānus, quī Coriolōs cēperat, Volscōrum cīvitātem, ad ipsōs Volscōs contendit īrātus et auxilia contrā Rōmānōs accēpit. Rōmānōs saepe vīcit, ūsque ad quīntum mīliārium urbis accessit, oppugnātūrus etiam patriam suam (lēgātīs quī pācem petēbant repudiātīs), nisi ad eum māter Veturia et uxor Volumnia ex urbe vēnissent, quārum flētū et dēprecātiōne superātus remōvit exercitum. Atque hic secundus post Tarquinium fuit quī dux contrā patriam suam esset.

16 K. Fabiō et T. Vergīniō cōnsulibus, trecentī nōbilēs hominēs, quī ex Fabiā familiā erant, contrā Vēientēs bellum sōlī suscēpērunt, prōmittentēs senātuī et populō

dictātūra -ae *f* = dignitās dictātōris
cōnsulātus -ūs *m* = dignitās cōnsulis
magister equitum est ā dictātōre secundus
ob-sequī = pārēre
mīliārium

tamquam = tamquam sī
premere = opprimere
tribūnī plēbis dēnī quotannīs creantur quī annuam potestātem habent
re-parāre
Coriolī -ōrum *m*
perdere = āmittere
octāvus decimus = duodē-vīcēsimus
Cn. Mārcius *Coriolānus*
con-tendere -disse = properāre
mīliārium -ī *n*: mīliāria sunt lapidēs iūxtā viās positī M passibus interiectīs
repudiāre = recūsāre, dīmittere
dēprecātiō -ōnis *f* < *dē-precārī* = precārī (nē quid fīat)
[annō 479 a. C.]
K. = Kaesō/Caesō -ōnis (praenōmen)
(Fabia) familia = gēns

'per sē omne certāmen implendum.' Itaque profectī, omnēs nōbilēs et quī singulī magnōrum exercituum ducēs esse dēbērent, in proeliō concidērunt. Ūnus omnīnō superfuit ex tantā familiā, quī propter aetātem puerīlem dūcī nōn potuerat ad pugnam.

Post haec cēnsus in urbe habitus est, et inventa sunt cīvium capita centum septendecim mīlia trecenta ūndēvīgintī.

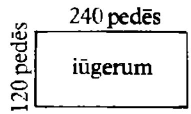
17 Sequentī annō, cum in Algidō monte ab urbe duodecimō fermē mīliāriō Rōmānus obsidērētur exercitus, L. Quīnctius Cincinnātus dictātor est factus, quī agrum quattuor iūgerum possidēns manibus suīs colēbat. Is cum in opere et arāns esset inventus, sūdōre dētersō togam praetextam accēpit, et caesīs hostibus līberāvit exercitum.

18 Annō trecentēsimō et alterō ab urbe conditā imperium cōnsulāre cessāvit et prō duōbus cōnsulibus decem factī sunt quī summam potestātem habērent, 'decemvirī' nōminātī. Sed cum prīmō annō bene ēgissent, secundō ūnus ex iīs, Ap. Claudius, Vergīniī cuiusdam (quī honestīs iam stipendiīs contrā Latīnōs in monte Algidō mīlitāverat) fīliam virginem corrumpere voluit; quam pater occīdit, nē stuprum ā decemvirō sustinēret, et regressus ad mīlitēs mōvit tumultum. Sublāta est decemvirīs potestās, ipsīque damnātī sunt.

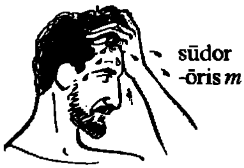
19 Annō trecentēsimō et quīntō decimō ab urbe conditā Fīdēnātēs contrā Rōmānōs rebellāvērunt. Auxilium hīs

implendum *esse* : implētum īrī (: perāctum īrī)

proeliō: ad fluvium *Cremeram*
omnīnō : ex omnibus

cīvium capita : cīvēs 117 319

iūgerum -ī *n*, *pl gen* -um: ager pedēs CCXL longus, CXX lātus [$2523\ m^2$]
dē-tergēre -sisse -sum
(toga) praetexta: toga purpurā ōrnāta quam cōnsulēs et dictātōrēs gerunt
trecentēsimus -a -um = CCC (300.)
cōnsulāris -e < cōnsul

x-virī *lēgibus scrībendīs* (= ad lēgēs scrībendās) *XII tabulās* lēgum scrīpsērunt
Ap. = Appius (praenōmen)
stipendium = mīlitia annua
corrumpere : violāre

sustinēre : patī
re-gredī -gressum = redīre (↔ prōgredī)
damnāre = condemnāre

ambō -ae -ō (*m f n*)

A. Cornēlius Cossus occīsō Tolumniō rēge opīma spolia II rettulit
ex-cīdere -disse -sum = dēlēre

ipsōs : eōs

dītissimus = dīvitissimus

Faleriī -ōrum *m*

quasi = velut sī

ex cīvitāte

Senonēs -um *m*: Gallī quī in Italiam migrāverant

[annō 390 a. C.] Capitōlium dēfendit *M. Mānlius* (posteā rēgnum affectāvisse damnātus)
labōrāre = patī, premī

super-venīre (+ *dat*) = subitō adorīrī (Camillus Gallīs supervēnit)

datum *erat*
revocāret : reciperāret
tertiō *adv* = tertium

secundus : alter

praestābant Vēientēs et rēx Vēientium Tolumnius. Quae ambae cīvitātēs tam vīcīnae urbī sunt ut Fidēnae sextō, Vēiī octāvō decimō mīliāriō absint. Coniūnxērunt sē hīs et Volscī. Sed Māmercō Aemiliō dictātōre et L. Quīnctiō Cincinnātō magistrō equitum victī etiam rēgem perdidērunt. Fidēnae captae et excīsae.

Post vīgintī deinde annōs Vēientēs rebellāvērunt. *20*
Dictātor contrā ipsōs missus est Fūrius Camillus, quī prīmum eōs vīcit aciē, mox etiam cīvitātem diū obsidēns cēpit, antīquissimam Italiae atque dītissimam. Post eam cēpit et Faleriōs, nōn minus nōbilem cīvitātem. Sed commōta est eī invidia, quasi praedam male dīvīsisset, damnātusque ob eam causam et expulsus cīvitāte.

Statim Gallī Senonēs ad urbem vēnērunt et victōs Rōmānōs ūndecimō mīliāriō ā Rōmā apud flūmen Alliam secūtī etiam urbem occupāvērunt! Neque dēfendī quicquam nisi Capitōlium potuit; quod cum diū obsēdissent et iam Rōmānī fame labōrārent, acceptō aurō, nē Capitōlium obsidērent, recessērunt. Sed ā Camillō, quī in vīcīnā cīvitāte exsulābat, Gallīs superventum est gravissimēque victī sunt. Posteā tamen etiam secūtus eōs Camillus ita cecīdit ut et aurum quod iīs datum fuerat et omnia quae cēperant mīlitāria signa revocāret. Ita tertiō triumphāns urbem ingressus est et appellātus 'secundus Rōmulus', quasi et ipse patriae conditor.

II *Post urbem captam*

1 Annō trecentēsimō sexāgēsimō quīntō ab urbe conditā, post captam autem prīmō, dignitātēs mūtātae sunt et prō duōbus cōnsulibus factī 'tribūnī mīlitārēs cōnsulārī potestāte.' Hinc iam coepit Rōmāna rēs crēscere. Nam Camillus eō annō Volscōrum cīvitātem, quae per septuāgintā annōs bellum gesserat, vīcit, et Aequōrum urbem et Sūtrīnōrum, atque omnēs — dēlētīs eārundem exercitibus — occupāvit, et trēs simul triumphōs ēgit.

sexāgēsimus -a -um = LX (60.)
post *urbem* captam
Sūtrīnī -ōrum *m* < Sūtrium -ī *n*, cīvitās Etrūriae

2 T. etiam Quīnctius Cincinnātus Praenestīnōs, quī ūsque ad urbis Rōmae portās cum bellō vēnerant, persecūtus ad flūmen Alliam vīcit, octō cīvitātēs, quae sub ipsīs agēbant, Rōmānīs adiūnxit, ipsum Praeneste aggressus in dēditiōnem accēpit. Quae omnia ab eō gesta sunt vīgintī diēbus, triumphusque ipsī dēcrētus.

Praenestīnī -ōrum *m* < Praeneste -is *n*, cīvitās Latiī
sub ipsīs (: iīs) agēbant : sub eōrum imperiō erant
ipsī : eī (Cincinnātō)

3 Vērum dignitās tribūnōrum mīlitārium nōn diū persevērāvit. Nam post aliquantum nūllōs placuit fierī, et quadriennium in urbe ita flūxit ut potestātēs ibi māiōrēs nōn essent. Praesūmpsērunt tamen tribūnī mīlitārēs cōnsulārī potestāte iterum dignitātem, et triennium persevērāvērunt. Rūrsus cōnsulēs factī.

per-sevērāre = firmē stāre, cōnstāns manēre (↔ cessāre)
quadriennium -ī *n* = quattuor annī
fluere flūxisse; flūxit : *rēs* flūxit ↔ cōnstitit
prae-sūmere = prae aliīs sūmere
triennium -ī *n* = trēs annī

4 L. Genūciō et Q. Servīliō cōnsulibus mortuus est Camillus. Honor eī post Rōmulum secundus dēlātus est.

Q. = Quīntus
honor -ōris *m* = honōs; honōrem dēferre = h. praebēre

5 T. Quīnctius dictātor adversus Gallōs, quī ad Italiam vēnerant, missus est. Hī ab urbe quārtō mīliāriō trāns Aniēnem fluvium cōnsēderant. Ibi nōbilissimus dē senātōribus iuvenis T. Mānlius prōvocantem Gallum ad

prō-vocāre = ad pugnam ēvocāre

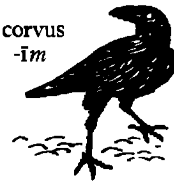
singulāris -e: certāmen s.e = c. inter singulōs
torquātus -a -um = torque ōrnātus

torquis -is *m*

C. Mārcius *Rutilus*, dictātor annō 356 a. C.

sub-igere -ēgisse -āctum = sub imperium cōgere
tīrō -ōnis *m* = novus mīles
modus = certus numerus, magnitūdō
amplius = plūs

corvus -ī *m*

unguis -is *m*

tribūnī mīlitum sēnī (VI) singulīs legiōnibus praefectī sunt

rēctum aspicere = in rēctum prōspicere

meritum -ī *n* = factum quō laus merētur
annōrum XXIII: XXIII annōs nātus

ex-igere = postulāre

per-domāre
[annō 331 a. C.]

singulāre certāmen prōgressus occīdit, et sublātō torque aureō collōque suō impositō, in perpetuum 'Torquātī' et sibi et posterīs nōmen accēpit. Gallī fugātī sunt, mox per C. Sulpicium dictātōrem etiam victī. Nōn multō post ā C. Mārciō Tūscī victī sunt et octō mīlia captīvōrum ex iīs in triumphum ducta.

6 Cēnsus iterum habitus est. Et cum Latīnī, quī ā Rōmānīs subāctī erant, mīlitēs praestāre nōllent, ex Rōmānīs tantum tīrōnēs lēctī sunt, factaeque legiōnēs decem; quī modus sexāgintā vel amplius armātōrum mīlia efficiēbat. (Parvīs adhūc Rōmānīs rēbus tanta tamen in rē mīlitārī virtūs erat.) Quae cum profectae essent adversum Gallōs duce L. Fūriō, quīdam ex Gallīs ūnum ex Rōmānīs, 'quī esset optimus', prōvocāvit. Tum sē M. Valerius tribūnus mīlitum obtulit, et cum prōcessisset armātus, corvus eī suprā dextrum bracchium sēdit. Mox commissā adversum Gallum pugnā, īdem corvus ālīs et unguibus Gallī oculōs verberāvit, nē rēctum posset aspicere. Ita ā tribūnō Valeriō interfectus. Corvus nōn sōlum victōriam eī, sed etiam nōmen dedit, nam posteā īdem 'Corvīnus' est dictus. Ac propter hoc meritum annōrum trium et vīgintī cōnsul est factus.

7 Latīnī, quī nōluerant mīlitēs dare, hoc quoque ā Rōmānīs exigere coepērunt ut ūnus cōnsul ex eōrum, alter ex Rōmānōrum populō creārētur. Quod cum esset negātum, bellum contrā eōs susceptum est et ingentī pugnā superātī sunt; ac dē iīs perdomitīs triumphātum

est. Statuae cōnsulibus ob meritum victōriae in Rōstrīs positae sunt. — Eō annō etiam Alexandrīa ab Alexandrō Macedone condita est.

Alexandrīa -ae *f*: urbs Aegyptī
Alexander -drī *m*: rēx Macedoniae
Macedō -onis *m*: incola Macedoniae

Samnītēs

8 Iam Rōmānī potentēs esse coepērunt. Bellum enim in centēsimō et trīcēsimō ferē mīliāriō ab urbe apud Samnītas gerēbātur, quī mediī sunt inter Pīcēnum, Campāniam, Āpūliam. L. Papīrius Cursor cum honōre dictātōris ad id bellum profectus est. Quī cum Rōmam redīret, Q. Fabiō Māximō magistrō equitum, quem apud exercitum relīquit, praecēpit 'nē sē absente pugnāret.' Ille, occāsiōne repertā, fēlīcissimē dīmicāvit et Samnītas dēlēvit. Ob quam rem ā dictātōre capitis damnātus 'quod sē vetante pugnāsset', ingentī favōre mīlitum et populī līberātus est, tantā Papīriō sēditiōne commōtā ut paene ipse interficerētur.

Samnītēs -ium *m* (*acc* -ēs /-as) < Samnium -ī *n*
Pīcēnum -ī *n*
Cursor -ōris *m*
Q. Fabiō Māximō *Rulliānō* (cōnsul quīnquiēs)
capitis damnāre = ad mortem damnāre
-āsset = -āvisset
favor -ōris *m* < favēre
līberātus : absolūtus
Papīriō : contrā Papīrium

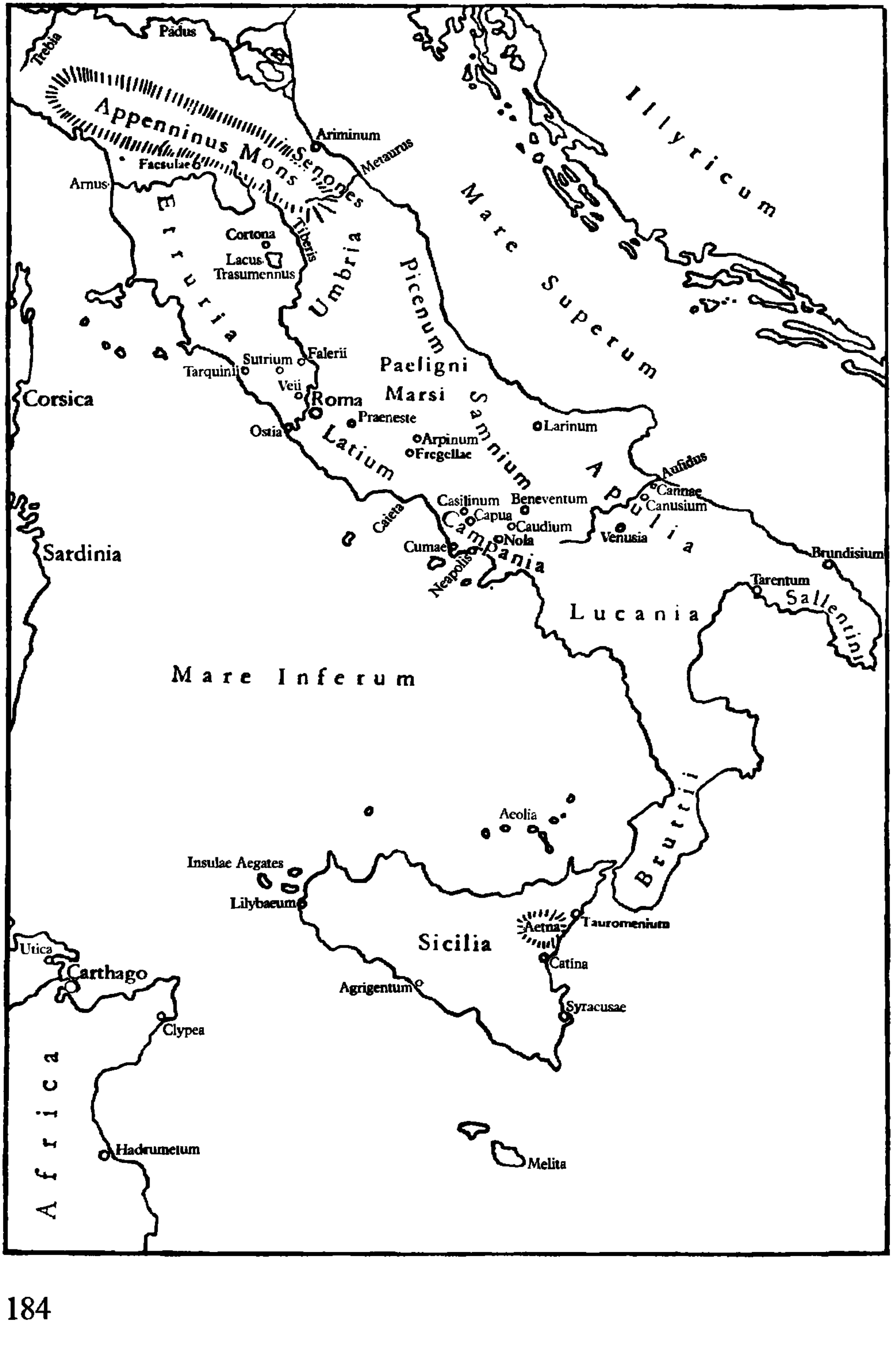
Exercitus victus sub iugum mittitur

iugum -ī *n*

9 Posteā Samnītēs Rōmānōs, T. Veturiō et Sp. Postumiō cōnsulibus, ingentī dēdecore vīcērunt et sub iugum mīsērunt. Pāx tamen ā senātū et populō solūta

[annō 321 a. C.]
vīcērunt: apud oppidum *Caudium* (-ī *n*)
pācem solvere : p. rumpere

Padus
Trebia
Appenninus Mons
Senones
Ariminum
Metaurus
Faesulae
Arnus
Etruria
Tiberis
Cortona
Lacus Trasumennus
Umbria
Picenum
Illyricum
Mare Superum
Sutrium
Falerii
Tarquinii
Veii
Roma
Paeligni
Marsi
Corsica
Ostia
Praeneste
Arpinum
Fregellae
Latium
Samnium
Larinum
Apulia
Aufidus
Cannae
Canusium
Casilinum
Beneventum
Capua
Caudium
Campania
Caieta
Cumae
Nola
Venusia
Neapolis
Sardinia
Brundisium
Tarentum
Sallentini
Lucania
Mare Inferum
Aeolia
Bruttii
Insulae Aegates
Lilybaeum
Aetna
Tauromenium
Sicilia
Utica
Carthago
Catina
Agrigentum
Syracusae
Clypea
Hadrumetum
Melita
Africa

est, quae cum ipsīs propter necessitātem facta fuerat. Posteā Samnītēs victī sunt ā L. Papīriō cōnsule, septem mīlia eōrum sub iugum missa. Papīrius prīmus dē Samnītibus triumphāvit. — Eō tempore Ap. Claudius cēnsor aquam Appiam indūxit et viam Appiam strāvit.

Samnītēs, reparātō bellō, Q. Fabium Māximum vīcērunt, tribus mīlibus hominum occīsīs. Posteā, cum pater eī, Fabius Māximus, lēgātus datus fuisset, et Samnītas vīcit et plūrima ipsōrum oppida cēpit. Deinde P. Cornēlius Rūfīnus M'. Curius Dentātus, ambō cōnsulēs, contrā Samnītas missī ingentibus proeliīs eōs cōnfēcēre. Tum bellum cum Samnītibus per annōs quadrāgintā novem āctum sustulērunt. Neque ūllus hostis fuit intrā Italiam quī Rōmānam virtūtem magis fatīgāverit.

10 Interiectīs aliquot annīs iterum sē Gallōrum cōpiae contrā Rōmānōs Tūscīs Samnītibusque iūnxērunt, sed cum Rōmam tenderent, ā Cn. Cornēliō Dolābellā cōnsule dēlētae sunt.

ipsīs : iīs
facta *erat*
[annō 312 a. C.]
cēnsor -ōris *m* = vir quī cēnsuī praeest
viam sternere = viam mūnīre/facere
lēgātus -ī *m* = praefectus mīlitum quī imperātōrem adiuvat
datus *esset*
M'. = Mānius (praenōmen)
[annō 290 a. C.]
(hostēs) cōnficere = absūmere
quadrāgintā novem = ūndē-quīnquāgintā
bellum tollere = b. fīnīre
tendere = īre
[annō 283 a. C.]

Pyrrhus, rēx Ēpīrī

Pyrrhus

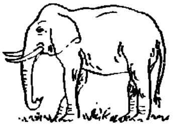
11 Eōdem tempore Tarentīnīs, quī iam in ultimā Italiā sunt, bellum indictum est, quia lēgātīs Rōmānōrum

Tarentīnī -ōrum *m* < Tarentum -ī *n*

iniūriam fēcissent. Hī Pyrrhum, Ēpīrī rēgem, contrā Rōmānōs in auxilium poposcērunt, quī ex genere Achillis orīginem trahēbat. Is mox ad Italiam vēnit, tumque prīmum Rōmānī cum trānsmarīnō hoste dīmicāvērunt. Missus est contrā eum cōnsul P. Valerius Laevīnus, quī cum explōrātōrēs Pyrrhī cēpisset, iussit eōs per castra dūcī, ostendī omnem exercitum tumque dīmittī, ut renūntiārent Pyrrhō quaecumque ā Rōmānīs agerentur. Commissā mox pugnā, cum iam Pyrrhus fugeret, elephantōrum auxiliō vīcit, quōs incognitōs Rōmānī expavērunt. Sed nox proeliō fīnem dedit. Laevīnus tamen per noctem fūgit, Pyrrhus Rōmānōs mīlle octingentōs cēpit et eōs summō honōre tractāvit, occīsōs sepelīvit. Quōs cum adversō vulnere et trucī vultū etiam mortuōs iacēre vīdisset, tulisse ad caelum manūs dīcitur cum hāc vōce: 'sē tōtīus orbis dominum esse potuisse, sī tālēs sibi mīlitēs contigissent.'

Posteā Pyrrhus, coniūnctīs sibi Samnītibus, Lūcānīs, *12*
Bruttiīs, Rōmam perrēxit, omnia ferrō ignīque vāstāvit, Campāniam populātus est, atque ad Praeneste vēnit, mīliāriō ab urbe octāvō decimō. Mox terrōre exercitūs quī eum cum cōnsule sequēbātur in Campāniam sē recēpit.

Lēgātī ad Pyrrhum dē redimendīs captīvīs missī ab eō honōrificē susceptī sunt; captīvōs sine pretiō Rōmam mīsit. Ūnum ex lēgātīs Rōmānōrum, Fabricium, sīc admīrātus est, cum eum pauperem esse cognōvisset, ut

elephantus -ī *m*

trāns-marīnus -a -um = quī trāns mare est
[annō 280 a. C.]
explōrātor -ōris *m* = mīles quī hostium mōtūs explōrat

quae-cumque = omnia quae

in-cognitus -a -um = ignōtus
ex-pavēscere -pāvisse = pavidus fierī; rem e. = rē exterrērī

tractāre = afficere
(vulnus) adversum : in pectore acceptum
trux -ucis = ferōx

mihi contingit = mihi accidit, mihi datur
Lūcānī -ōrum *m*: incolae Lūcāniae
Bruttiī -ōrum *m*
pergere perrēxisse

honōrificus -a -um = quī honōre afficit; h. ē = cum honōre
C. Fabricium *Luscinum*

quārtā parte rēgnī prōmissā sollicitāre voluerit ut ad sē trānsīret — contēmptusque est ā Fabriciō. Quārē cum Pyrrhus Rōmānōrum ingentī admīrātiōne tenērētur, lēgātum mīsit quī pācem aequīs condiciōnibus peteret, praecipuum virum Cineam nōmine, ita ut Pyrrhus partem Italiae quam iam armīs occupāverat obtinēret.

13 Pāx displicuit, remandātumque Pyrrhō est ā senātū 'eum cum Rōmānīs, nisi ex Italiā recessisset, pācem habēre nōn posse.' Tum Rōmānī iussērunt captīvōs omnēs quōs Pyrrhus reddiderat īnfāmēs habērī, 'quod armātī capī potuissent, nec ante eōs ad veterem statum revertī quam sī bīnōrum hostium occīsōrum spolia rettulissent.' Ita lēgātus Pyrrhī reversus est. Ā quō cum quaereret Pyrrhus 'quālem Rōmam comperisset?' Cineās dīxit 'rēgum sē patriam vīdisse: scīlicet tālēs illīc ferē omnēs esse quālis ūnus Pyrrhus apud Ēpīrum et reliquam Graeciam putārētur!'

Missī sunt contrā Pyrrhum ducēs P. Sulpicius et P. Decius Mūs cōnsulēs. Certāmine commissō, Pyrrhus vulnerātus est, elephantī interfectī, vīgintī mīlia caesa hostium, et ex Rōmānīs tantum quīnque mīlia. Pyrrhus Tarentum fugātus.

14 Interiectō annō contrā Pyrrhum Fabricius est missus (quī prius inter lēgātōs sollicitārī nōn potuerat quārtā rēgnī parte prōmissā). Tum, cum vīcīna castra ipse et rēx habērent, medicus Pyrrhī nocte ad eum vēnit prōmittēns venēnō sē Pyrrhum occīsūrum sī sibi aliquid

sollicitāre = incitāre, persuādēre
contemnere -tēmpsisse -tēmptum
eōrum admīrātiōne tenērī = eōs admīrārī
aequus = omnibus aequē probandus, iūstus
Cineās -ae *m*
ob-tinēre = tenēre in suā potestāte
re-mandāre = renūntiāre
īn-fāmis -e = sine bonā fāmā, indignus
veterem statum : dignitātem cīvīlem
re-ferre ret-tulisse re-lātum
com-perīre -risse -rtum = cognōscere
apud Ēpīrum = in Ēpīrō
[annō 279 a. C.]
Mūs Mūris *m*

mūs mūris *m*

venēnum -ī *n* = cibus vel pōtiō quae mortem affert

caput : vīta
honestās -ātis *f* < honestus

pollicērētur. Quem Fabricius vīnctum redūcī iussit ad dominum Pyrrhōque dīcī quae contrā caput eius medicus spopondisset. Tum rēx admīrātus eum dīxisse fertur: "Ille est Fabricius quī difficilius ab honestāte quam sōl ā cursū suō āvertī potest!" Tum rēx ad Siciliam profectus est. Fabricius victīs Lūcānīs et Samnītibus triumphāvit.

[annō 275 a. C.]
eā diē = eō diē

Cōnsulēs deinde M'. Curius Dentātus et Cornēlius Lentulus adversum Pyrrhum missī sunt. Curius contrā eum pugnāvit, exercitum eius cecīdit, ipsum Tarentum fugāvit, castra cēpit. Eā diē caesa hostium vīgintī tria mīlia. Curius in cōnsulātū triumphāvit. Prīmus Rōmam elephantōs quattuor dūxit. Pyrrhus etiam ā Tarentō mox recessit et apud Argōs, Graeciae cīvitātem, occīsus est.

et C. Claudiō
[annō 273 a. C.]
quadringentēsimus -a -um = cccc (400.)
Alexandrīnus -a -um < Alexandrīa
Ptolomaeus -ī *m*: rēx Aegyptī
obtinēre = adipīscī

15 C. Fabiō Licinō C. Claudiō Canīnā cōnsulibus, annō urbis conditae quadringentēsimō octōgēsimō prīmō, lēgātī Alexandrīnī ā Ptolomaeō missī Rōmam vēnēre et ā Rōmānīs amīcitiam quam petīverant obtinuērunt.

[annō 269 a. C.]
Pīcentēs -ium *m* < Pīcēnum
triumphātum est = triumphus āctus est
Gallia: regiō Gallōrum Senonum

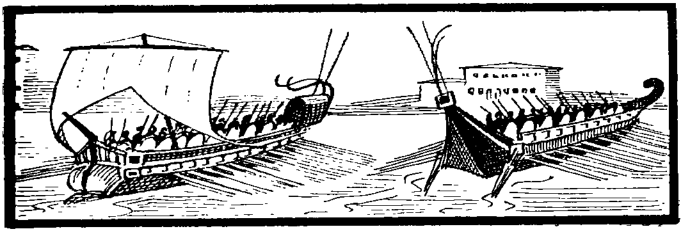
16 Q. Ogulniō C. Fabiō Pictōre cōnsulibus Pīcentēs bellum commōvēre, et ab īnsequentibus cōnsulibus P. Semprōniō Ap. Claudiō victī sunt; et dē iīs triumphātum est. Conditae ā Rōmānīs cīvitātēs Arīminum in Galliā et Beneventum in Samniō.

[annō 267 a. C.]
Libō -ōnis *m*
Sallentīnī -ōrum *m*: gēns Āpūliae
Brundisīnī -ōrum *m* < Brundisium

17 M. Atīliō Rēgulō L. Iūliō Libōne cōnsulibus Sallentīnīs in Āpūliā bellum indictum est, captīque sunt cum cīvitāte simul Brundisīnī, et dē iīs triumphātum est.

18 Annō quadringentēsimō septuāgēsimō septimō, cum iam clārum urbis Rōmae nōmen esset, arma tamen extrā Italiam mōta nōn fuerant. Ut igitur cognōscerētur quae cōpiae Rōmānōrum essent, cēnsus est habitus. Tum inventa sunt cīvium capita ducenta nōnāgintā duo mīlia trecenta trīgintā quattuor, quamquam ā conditā urbe numquam bella cessāssent.

septuāgēsimus -a -um = LXX (70.)
mōta nōn *erant*
cōpiae = opēs
292 334
-āssent = -āvissent

proelium nāvāle

Bellum Pūnicum prīmum

Et contrā Āfrōs bellum susceptum est prīmum Ap. Claudiō M. Fulviō cōnsulibus. In Siciliā contrā eōs pugnātum est, et Ap. Claudius dē Āfrīs et rēge Siciliae Hierōne triumphāvit.

Āfrī -ōrum *m*: incolae Āfricae (: Poenī vel Karthāginiēnsēs)
Ap. Claudius *Caudex* (-icis), M. Fulvius *Flaccus*: cōnsulēs annō 264 a. C.

19 Īnsequentī annō, M'. Valeriō et Otāciliō Crassō cōnsulibus, in Siciliā ā Rōmānīs rēs magnae gestae sunt. Tauromenītānī, Catinēnsēs et praetereā quīnquāgintā cīvitātēs in fidem acceptae.

Tauromenītānī -ōrum *m* < Tauromenium -ī *n*
Catinēnsēs -ium *m* < Catina -ae *f*
in fidem accipere = in dēditiōnem a.

Tertiō annō in Siciliā contrā Hierōnem, rēgem Siculōrum, bellum parātum est. Is cum omnī nōbilitāte Syrācūsānōrum pācem ā Rōmānīs impetrāvit deditque argentī ducenta talenta. Āfrī in Siciliā victī sunt et dē iīs secundō Rōmae triumphātum est.

Hierō -ōnis *m*
Siculī -ōrum *m*: incolae Siciliae
omnis nōbilitās = omnēs nōbilēs
Syrācūsānī -ōrum *m* < Syrācūsae -ārum *f*
secundō *adv* = iterum

[annō 260 a. C.]
rōstrātus -a -um = rōstrō mūnītus
dē-cipere -cēpisse -ceptum = fallere
Carthāginiēnsis = Karthāginiēnsis
posse = potestātem habēre

20 Quīntō annō Pūnicī bellī, quod contrā Āfrōs gerēbātur, prīmum Rōmānī, C. Duīliō et Cn. Cornēliō Asinā cōnsulibus, in marī dīmicāvērunt parātīs nāvibus rōstrātīs. Cōnsul Cornēlius fraude dēceptus est. Duīlius commissō proeliō Carthāginiēnsium ducem vīcit, trīgintā et ūnam nāvēs cēpit, quattuordecim mersit, septem mīlia hostium cēpit, tria mīlia occīdit. Neque ūlla victōria Rōmānīs grātior fuit, quod invictī terrā iam etiam marī plūrimum possent.

[annō 259 a. C.]
Scīpiō -ōnis *m*
L. *Cornēlius* Scīpiō

C. Aquīliō Flōrō L. Scīpiōne cōnsulibus, Scīpiō Corsicam et Sardiniam vāstāvit, multa mīlia inde captīvōrum abdūxit, triumphum ēgit.

[annō 256 a. C.]
Vulsō -ōnis *m*
Hamilcar -aris *m*
retrō = eō unde vēnerat
Carthāgō = Karthāgō
castellum -ī *n* = locus mūnītus
decem et octō = duo-dē-vīgintī

21 L. Mānliō Vulsōne M. Atīliō Rēgulō cōnsulibus, bellum in Āfricam trānslātum est. Contrā Hamilcarem, Carthāginiēnsium ducem, in marī pugnātum, victusque est; nam perditīs sexāgintā quattuor nāvibus, retrō sē recēpit. Rōmānī vīgintī duās āmīsērunt. Sed cum in Āfricam trānsiissent, prīmam Clypeam, Āfricae cīvitātem, in dēditiōnem accēpērunt. Cōnsulēs ūsque ad Carthāginem prōcessērunt, multīsque castellīs vāstātīs, Mānlius victor Rōmam rediit et vīgintī septem mīlia captīvōrum redūxit, Atīlius Rēgulus in Āfricā remānsit. Is contrā Āfrōs aciem īnstrūxit. Contrā trēs Carthāginiēnsium ducēs dīmicāns victor fuit, decem et octō mīlia hostium cecīdit, quīnque mīlia cum decem et octō elephantīs cēpit, septuāgintā quattuor cīvitātēs in fidem accēpit. Tum victī Carthāginiēnsēs pācem ā Rōmānīs

petīvērunt. Quam cum Rēgulus nōllet nisi dūrissimīs condiciōnibus dare, Āfrī auxilium ā Lacedaemoniīs petīvērunt. Et duce Xanthippō, quī ā Lacedaemoniīs missus fuerat, Rōmānōrum dux Rēgulus victus est ultimā perniciē. Nam duo mīlia tantum ex omnī Rōmānō exercitū refūgērunt, quīngentī cum imperātōre Rēgulō captī sunt, trīgintā mīlia occīsa. Rēgulus ipse in catēnās coniectus.

22 M. Aemiliō Paulō Ser. Fulviō Nōbiliōre cōnsulibus, ambō Rōmānī cōnsulēs ad Āfricam profectī sunt cum trecentārum nāvium classe. Prīmum Āfrōs nāvālī certāmine superant. Aemilius cōnsul centum et quattuor nāvēs hostium dēmersit, trīgintā cum pugnātōribus cēpit, quīndecim mīlia hostium aut occīdit aut cēpit, mīlitem suum ingentī praedā dītāvit. Et subācta Āfrica tunc fuisset, nisi quod tanta famēs erat ut diūtius exercitus exspectāre nōn posset. Cōnsulēs cum victrīcī classe redeuntēs circā Siciliam naufragium passī sunt. Et tanta tempestās fuit ut ex quadringentīs sexāgintā quattuor nāvibus octōgintā tantum servārī potuerint; neque ūllō tempore tanta maritima tempestās audīta est. Rōmānī tamen statim ducentās nāvēs reparāvērunt, neque in aliquō animus hīs īnfrāctus fuit.

23 Cn. Servīlius Caepiō C. Semprōnius Blaesus cōnsulēs cum ducentīs sexāgintā nāvibus ad Āfricam profectī sunt. Aliquot cīvitātēs cēpērunt. Praedam ingentem redūcentēs naufragium passī sunt. Itaque cum continuae

dūrus = sevērus

Lacedaemoniī -ōrum *m* < Lacedaemō -onis *f* = Sparta

missus *erat*

perniciēs -ēī *f* = caedēs, strāgēs

re-fugere = retrō fugere

in catēnās conicere = vīnctum in carcerem mittere

[annō 255 a. C.]

Ser. = Servius (praenōmen)

Nōbilior -ōris *m*

nāvālis -e < nāvis

dē-mergere = sub-mergere

pugnātor -ōris *m* = quī pugnat

mīlitem : mīlitēs

subācta *esset*

naufragium -ī *n* < nāvis + frangere

naufragium

in aliquō : in ūllō

īn-fringere -frēgisse -frāctum = frangere

īnfrāctus *est*

[annō 253 a. C.]

Caepiō -ōnis *m*

calamitās -ātis *f* = mala fortūna, clādēs

ad praesidium Italiae : ad dēfendendam Italiam

[annō 251 a. C.]

Numidae -ārum *m*: incolae Numidiae

pompa -ae *f* = agmen hominum fēstō diē prōcēdentium

iter = via

Rēgulum petīvērunt = ā Rēgulō p.

permūtātiō -ōnis *f* < *per-mūtāre* = inter sē mūtāre

illā diē = illō diē

complexus -ūs *m* < complectī

cāsus = quod forte accidit, calamitās

tantī : tantī pretiī

captī *erant*

negāvit sē mānsūrum *esse* = dīxit sē mānsūrum nōn esse

-*ierat* = -*īverat*

supplicium = cruciātus māximus

calamitātēs Rōmānīs displicērent, dēcrēvit senātus ut ā maritimīs proeliīs recēderētur et tantum sexāgintā nāvēs ad praesidium Italiae salvae essent.

L. Caeciliō Metellō C. Fūriō Pacilō cōnsulibus, Me- *24*
tellus in Siciliā Āfrōrum ducem cum centum trīgintā elephantīs et magnīs cōpiīs venientem superāvit, vīgintī mīlia hostium cecīdit, sex et vīgintī elephantōs cēpit, reliquōs errantēs per Numidās, quōs in auxilium habēbat, collēgit et Rōmam dēdūxit ingentī pompā, cum elephantōrum numerus omnia itinera implērent.

Post haec mala Carthāginiēnsēs Rēgulum ducem, quem cēperant, petīvērunt ut Rōmam proficīscerētur et pācem ā Rōmānīs obtinēret ac permūtātiōnem captīvō-
rum faceret. Ille Rōmam cum vēnisset, inductus in se- *25*
nātum nihil quasi Rōmānus ēgit dīxitque 'sē ex illā diē quā in potestātem Āfrōrum vēnisset, Rōmānum esse dēsiisse.' Itaque et uxōrem ā complexū remōvit et senātuī suāsit nē pāx cum Poenīs fieret: 'illōs enim frāctōs tot cāsibus spem nūllam habēre; sē tantī nōn esse ut tot mīlia captīvōrum propter ūnum sē et senem et paucōs quī ex Rōmānīs captī fuerant redderentur.' Itaque obtinuit. Nam Āfrōs pācem petentēs nūllus admīsit. Ipse Carthāginem rediit, offerentibusque Rōmānīs ut eum Rōmae tenērent negāvit 'sē in eā urbe mānsūrum in quā, postquam Āfrīs servierat, dignitātem honestī cīvis habēre nōn posset.' Regressus igitur ad Āfricam omnibus suppliciīs exstīnctus est.

26 P. Claudiō Pulchrō L. Iūniō cōnsulibus, Claudius contrā auspicia pugnāvit et ā Carthāginiēnsibus victus est. Nam ex ducentīs et vīgintī nāvibus cum trīgintā fūgit, nōnāgintā cum pugnātōribus captae sunt, dēmersae cēterae. Alius quoque cōnsul naufragiō classem āmīsit, exercitum tamen salvum habuit quia vīcīna lītora erant.

[annō 249 a. C.]
Pulcher -chrī *m*
alius : alter

27 C. Lutātiō Catulō A. Postumiō Albīnō cōnsulibus, annō bellī Pūnicī vīcēsimō et tertiō, Catulō bellum contrā Āfrōs commissum est. Profectus est cum trecentīs nāvibus in Siciliam; Āfrī contrā ipsum quadringentās parāvērunt. Numquam in marī tantīs cōpiīs pugnātum est. Lutātius Catulus nāvem aeger ascendit, vulnerātus enim in pugnā superiōre fuerat. Contrā Lilybaeum, cīvitātem Siciliae, pugnātum est ingentī virtūte Rōmānōrum. Nam sexāgintā trēs Carthāginiēnsium nāvēs captae sunt, centum vīgintī quīnque dēmersae, trīgintā duo mīlia hostium capta, trēdecim mīlia occīsa, īnfīnītum aurī, argentī, praedae in potestātem Rōmānōrum redāctum. Ex classe Rōmānā duodecim nāvēs dēmersae. Pugnātum est sextō īdūs Mārtiās.

[annō 242 a. C.]
A. = Aulus (praenōmen)
ipsum : eum
superior = prior
vulnerātus *erat*
contrā Lilybaeum : in marī nōn procul ā Lilybaeō (ad *Aegātēs* īnsulās)
īn-fīnītus -a -um = immēnsus; *n* ī. a cōpia
red-igere -ēgisse -āctum: in potestātem eius r. = eī trādere
sextō īdūs Mārtiās = ante diem VI īdūs Mārtiās (: diē X mēnsis Mārtiī)
tribuere -uisse -ūtum = praebēre, dare

Statim pācem Carthāginiēnsēs petīvērunt, tribūtaque est iīs pāx. Captīvī Rōmānōrum quī tenēbantur ā Carthāginiēnsibus redditī sunt. Etiam Carthāginiēnsēs petīvērunt ut redimī eōs captīvōs licēret quōs ex Āfrīs Rōmānī tenēbant. Senātus iussit 'sine pretiō darī eōs quī in pūblicā cūstōdiā essent; quī autem ā prīvātīs tenērentur,

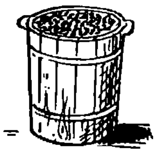
ut pretiō dominīs redditō Carthāginem redīrent, atque id pretium ex fiscō magis quam ā Carthāginiēnsibus solverētur.'

ut : senātus dēcrēvit ut
fiscus -ī *m* = aerārium
magis (/potius) quam : neque

Iānus iterum clausus *III*

1 Fīnītō igitur Pūnicō bellō, quod per vīgintī trēs annōs tractum est, Rōmānī iam clārissimā glōriā nōtī lēgātōs ad Ptolomaeum, Aegyptī rēgem, mīsērunt auxilia prōmittentēs, quia rēx Syriae Antiochus bellum eī intulerat. Ille grātiās Rōmānīs ēgit, auxilia nōn accēpit; iam enim fuerat pugna trānsācta. Eōdem tempore potentissimus rēx Siciliae Hierō Rōmam vēnit ad lūdōs spectandōs et ducenta mīlia modiōrum trīticī populō dōnum praebuit.

[annō 241 a. C.]
trahere = prōdūcere

modius -ī *m* [8,75 *l*]

trāns-igere -ēgisse -āctum = peragere
trānsācta *erat*
trīticum -ī *n* = frūmentī genus ex quō pānis albus fit

2 L. Cornēliō Lentulō Q. Fulviō Flaccō cōnsulibus, quibus Hierō Rōmam vēnerat, etiam contrā Ligurēs intrā Italiam bellum gestum est et dē iīs triumphātum.

[annō 237 a. C.]
quibus (cōnsulibus) : quō annō
Ligurēs -um *m*: gēns Italiae (in *Liguriā*)

Carthāginiēnsēs tamen bellum reparāre temptābant, Sardiniēnsēs, quī ex condiciōnibus pācis Rōmānīs pārēre dēbēbant, ad rebellandum impellentēs. Vēnit tamen Rōmam lēgātiō Carthāginiēnsium et pācem impetrāvit.

Sardiniēnsēs -ium *m* = Sardī -ōrum *m*: incolae Sardiniae
im-pellere = perpellere

3 T. Mānliō Torquātō C. Atīliō Bulbō cōnsulibus dē Sardīs triumphātum est, et pāce omnibus locīs factā Rōmānī nūllum bellum habuērunt, quod iīs post Rōmam conditam semel tantum, Numā Pompiliō rēgnante, contigerat.

[annō 235 a. C.]
eō annō Iānus iterum clausus est
contingere = accidere

4 L. Postumius Albīnus Cn. Fulvius Centumalus cōnsulēs bellum contrā Illyriōs gessērunt et multīs cīvitātibus captīs etiam rēgēs in dēditiōnem accēpērunt. Ac tum prīmum ex Illyriīs triumphātum est.

[annō 229 a. C.]
Illyriī -ōrum *m*: incolae Illyricī

5 L. Aemiliō cōnsule ingentēs Gallōrum cōpiae Alpēs trānsiērunt. Sed prō Rōmānīs tōta Italia cōnsēnsit, trāditumque est ā Fabiō historicō, quī eī bellō interfuit, octingenta mīlia hominum parāta ad id bellum fuisse. Sed rēs per cōnsulem tantum prosperē gesta est. Quadrāgintā mīlia hostium interfecta sunt et triumphus Aemiliō dēcrētus.

Bellum Gallicum
[annō 225 a. C.]
L. Aemiliō *Papō*
Q. Fabiō *Pictōre*
historicus -ī *m* = scrīptor rērum gestārum

6 Aliquot deinde annīs post contrā Gallōs intrā Italiam pugnātum est, fīnītumque bellum M. Claudiō Mārcellō et Cn. Cornēliō Scīpiōne cōnsulibus. Tum Mārcellus cum parvā manū equitum dīmicāvit et rēgem Gallōrum, Viridomārum nōmine, manū suā occīdit. Posteā cum collēgā ingentēs cōpiās Gallōrum perēmit, Mediolānum expugnāvit, grandem praedam Rōmam pertulit. Ac triumphāns Mārcellus spolia Gallī stīpitī imposita umerīs suīs vēxit.

Gallōs: Īnsubrēs -um *m*: gēns Gallōrum ultrā Padum; cīvitās eōrum: Mediolānum -ī *n*
Padus -ī *m*: flūmen Italiae māximum
[annō 222 a. C.]
per-imere -ēmisse -ēmptum = interimere, perdere
grandis -e = magnus
spolia: s. opīma III
stīpes -itis *m* = arbor sine rāmīs, baculum crassum

SPOLIA OPIMA TERTIA

[*Anchīsēs apud Īnferōs:*]

"Aspice ut īnsignis spoliīs Mārcellus opīmīs
ingreditur victorque virōs superēminet omnēs!"

[Vergilius: *Aenēis* VI.855-856]

īnsignis -e = cōnspicuus (prae cēterīs)
ingredī = gradī
super-ēminēre

Vocābula nova:
diūturnitās
patrimōnium
collēga
dictātūra
cōnsulātus
tribūnus plēbis
mīliārium
flētus
dēprecātiō
iūgerum
sūdor
praetexta
quadriennium
triennium
tīrō
tribūnus mīlitum
corvus
unguis
meritum
favor
iugum
cēnsor
explōrātor
elephantus
venēnum
honestās
castellum
perniciēs
pugnātor
naufragium
calamitās
pompa
permūtātiō
complexus
fiscus
modius
trīticum
historicus
stīpes
cōnsulāris
singulāris
torquātus
trānsmarīnus
incognitus
trux
honōrificus
īnfāmis
rōstrātus
nāvālis

PENSVM A

Dē numerīs

Līvius scrīpsit — — — [CXLII] librōs 'Ab urbe conditā', quōrum — — [XXXV] tantum cōnservātī sunt, — et — [CVII] periērunt.

Tarquinius, — [VII] rēx Rōmānus, ā Brūtō expulsus est annō ab urbe conditā — — — [CCXLV], et prō — [I] rēge — [II] cōnsulēs creātī sunt. Ex eō tempore quotannīs — [II...] cōnsulēs creābantur.

Annō ab urbe conditā — — [CCCCXC] bellum Pūnicum — [I] ortum est. Annō — — [XXIII] eius bellī Poenī proeliō nāvālī dēvictī sunt: — — [LXIII] nāvēs eōrum captae sunt, — — — [CXXV] dēmersae, — — [XXXII] mīlia hostium capta, — [XIII] mīlia occīsa; ex classe Rōmānā — [XII] nāvēs dēmersae. Pugnātum est ante diem — [VI] īdūs Mārtiās, id est diē — [X] mēnsis Mārtiī.

Legiōnēs Rōmānae in — [X...] cohortēs dīviduntur, cohortēs in — [III...] manipulōs, manipulī in — [II...] centuriās. In — [I...] legiōnibus sunt — [IV...] vel — [V...] mīlia hominum, quibus — [VI...] tribūnī mīlitum praefectī sunt.

— bīna [2×2] sunt —. — — [3×6] sunt —. — — [4×5] sunt —. — — [5×10] sunt —.

PENSVM B

Tarquinius Collātīnus, L. Brūtī —, cum omnī — suō Rōmā migrāvit. Brūtus et Arrūns — sē occīdērunt. Coriolānus ad quīntum — ab urbe prōcessit, sed mātris et uxōris flētū superātus — [= eō unde vēnerat] sē recēpit. Cincinnātus, quī agrum IV — possidēbat, ab arātrō dictātor factus est (— est dignitās māior quam —); ergō — dētersō togam — accēpit. M. Valeriō adversus Gallum prōcēdentī — super bracchium sēdit atque oculōs Gallī ālīs et — verberāvit. Ap. Claudius — [< cēnsēre] viam Appiam strāvit. Samnītēs Rōmānōs victōs sub — mīsērunt.

Pyrrhus captīvōs Rōmānōs — [= magnō honōre] —, sed

senātus eōs — habērī iussit. Fabricius medicum, quī sē Pyrrhum — occīsūrum prōmīserat, — [= dīmīsit]; rēx cum hoc — [= cognōvisset], — [< honestus] Fabriciī valdē admīrātus est.

Cōnsulēs Rōmānī Poenōs proeliō — [< nāvis] vīcērunt, sed cum — classe redeuntēs — passī sunt; nec tamen animī Rōmānōrum hāc — īnfrāctī sunt. Bellō Pūnicō — [= perāctō], rēx Hierō ducenta mīlia — trīticī populō Rōmānō — [= praebuit].

— est novus mīles. Pānis albus ex — efficitur.

Synōnyma: III annī et —; IV annī et —; ferōx et —; immēnsus et —; magnus et —; cōnspicuus et —; senēscere et —; ulcīscī et —; pārēre et —; condemnāre et —; fallere et —.

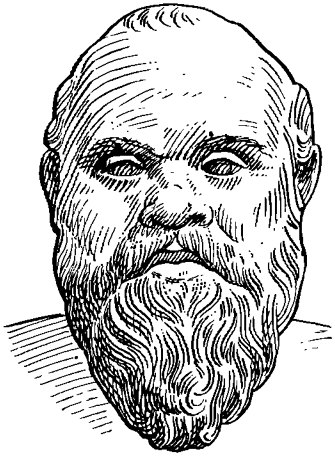
Contrāria: prōgredī et —; cessāre et —.

PENSVM C

Quid ēgit Tarquinius Rōmā exāctus?
Quōmodo periit L. Brūtus?
Quid trecentīs Fabiīs accidit?
Ubi senātōrēs Cincinnātum invēnērunt?
Cūr decemvirīs potestās sublāta est?
Tōtamne urbem Rōmam Gallī occupāvērunt?
Quōmodo Mānlius 'Torquātī' cognōmen accēpit?
Quid Ap. Claudius Caecus cēnsor fēcit?
Ā quibus Rōmānī sub iugum missī sunt?
Cūr Pyrrhus Rōmānōs admīrābātur?
Quid medicus Pyrrhī prōmīsit?
Quid ēgit Rēgulus postquam Rōmam remissus est?
Ubi Carthāginiēnsēs dēvictī sunt?
Quandō Iānus iterum clausus est?
Quis spolia opīma tertia cēpit?

īnfīnītus
grandis
īnsignis
trecentēsimus
quadringentēsimus
sexāgēsimus
septuāgēsimus
restituere
cōnsenēscere
vindicāre
obsequī
reparāre
repudiāre
dēprecārī
regredī
damnāre
excīdere
supervenīre
persevērāre
praesūmere
subigere
perdomāre
expavēscere
tractāre
sollicitāre
obtinēre
remandāre
comperīre
dēcipere
dēmergere
īnfringere
redigere
tribuere
trānsigere
impellere
perimere
superēminēre
invicem
tertiō
secundō
amplius
retrō

RES GRAECAE	SCRIPTORES GRAECI	*annō* *a.C.*	SCRIPTORES ROMANI	RES ROMANAE
		750		Rōma condita 753
				Rōmulus rēx 753–715
		700		Numa rēx 715–672
	Archilochus poēta	650		Tullus Hostīlius rēx 672–640
	Sapphō poēta			Ancus Mārcius rēx 640–616
Solō Athēniēnsium prīnceps	*Solō* Athēniēnsibus lēgēs scrīpsit	600		Tarquinius Prīscus rēx 616–578
Pīsistratus tyrannus 560–527				Servius Tullius rēx 578–534
		550		
Hippiās & Hipparchus tyrannī 527	*Pȳthagorās* philosophus			Tarquinius Superbus rēx 534–509
Nex Hipparchī 514				Rēgēs exāctī 509
Bella Persica:		500		
Marathōn 490				Coriolānus 491
Salamīs 480	*Aeschylus* tragicus			Cremera 477
	Empedoclēs philos.			
	Sophoclēs tragicus	450	Lēgēs XII tabulārum	Xvirī lēgibus scrībundīs 451
Periclēs 443-429	*Euripidēs* tragicus			
Bellum Peloponnēsiacum 431–404	*Hippocratēs* medicus			
	Sōcratēs philosophus			
	Thūcȳdidēs historicus			
XXX tyrannī	*Dēmocritus* philos.	400		
	Platō philosophus			Rōma capta 390
	Eudoxus astrologus			
Leuctra 371				Lēx Licinia 367
Philippus II rēx Macedoniae 359	*Dēmosthenēs* ōrātor	350		
Chaerōnēa 338	*Aristotelēs* philosophus			
Alexander Magnus rēx 336–323				Bellum Samnīticum 328–304
	Menander cōmicus			
	Epicūrus philosophus	300		
	Zēnō philosophus			
	Callimachus poēta			Bellum Tarentīnum 280–278
				Bellum Pūnicum I 264–241
		250		
			Līvius poēta	
			Naevius poēta	
			Plautus cōmicus	Bellum Pūnicum II 218–201
			Ennius poēta	
		200	*Caecilius* cōmicus	
			Pācuvius tragicus	
			Terentius cōmicus	
	Carneadēs philosophus		*Catō* ōrātor & hist.	
			Lūcīlius poēta	
			Accius tragicus	

Sōcratēs, philosophus Graecus

GRAECI ET ROMANI

[*Ex Aulī Gelliī 'Noctium Atticārum' librō XVII capitulum XXI*]

Quibus temporibus post Rōmam conditam Graecī Rōmānīque illūstrēs virī flōruerint ante secundum bellum Carthāginiēnsium.

Ut cōnspectum quendam aetātum antīquissimārum, item virōrum illūstrium quī in hīs aetātibus nātī fuissent, habērēmus, nē in sermōnibus forte incōnspectum aliquid super aetāte atque vītā clārōrum hominum temere dīcerēmus, excerpēbāmus ex librīs quī 'chronicī' appellantur, quibus temporibus flōruissent Graecī simul atque Rōmānī virī quī vel ingeniō vel imperiō nōbilēs īnsignēsque post conditam Rōmam fuissent ante secundum bellum Carthāginiēnsium. Satis autem vīsum est in hōc commentāriō dē temporibus paucōrum homi-

Noctēs Atticae: librī XX quibus A. Gellius, quī vīxit saeculō II p. C., variās rēs ex aliīs librīs sūmptās collēgit

flōrēre -uisse = in flōre esse; (aetāte) f. = iuvenis esse
bellum Carthāginiēnsium: b. Pūnicum II [annō 218–201 a. C.]

nātī *essent*

in-cōnspectus -a -um = parum īnspectus
temere = temerāriō modō (↔ cautē)
ex-cerpere -psisse -ptum < ex + carpere
chronicus -a -um: (librī) chronicī rēs singulīs annīs gestās continent

mihi vīsum est = exīstimāvī
commentārius -ī *m* = liber reminīscendī causā scrīptus

num dīcere, ex quōrum aetātibus dē plūribus quoque, quōs nōn nōminārēmus, haud difficilis coniectūra fierī posset.

coniectūram facere = intellegere id quod nōn palam dīcitur

Homērus et Hēsiodus: poētae Graecī antīquissimī
inter omnēs cōnstat/cōnstitit = inter omnēs convenit

Incipiēmus igitur ā Solōne clārō — quoniam dē Homērō et Hēsiodō inter omnēs ferē scrīptōrēs cōnstitit aetātem eōs ēgisse vel iīsdem ferē temporibus vel Homērum aliquantō antīquiōrem, utrumque tamen ante Rōmam conditam vīxisse, Silviīs Albae rēgnantibus, annīs post bellum Trōiānum (ut Cassius in prīmō *Annālium* dē Homērō atque Hēsiodō scrīptum relīquit) plūs centum atque sexāgintā, ante Rōmam autem conditam (ut Cornēlius Nepōs in prīmō *Chronicōrum* dē Homērō dīxit) annīs circiter centum et sexāgintā.

L. **Cassius** historicus *Annālēs* scrīpsit saeculō II a. C.
annālis -e < annus; (librī) annālēs = chronicī

Cornēlius Nepōs (-ōtis) III librōs *Chronicōs* scrīpsit saeculō I a. C.

Solōnem ergō accēpimus, ūnum ex illō nōbilī numerō sapientium, lēgēs scrīpsisse Athēniēnsium Tarquiniō Prīscō Rōmae rēgnante, annō rēgnī eius trīcēsimō tertiō. Serviō autem Tulliō rēgnante, Pīsistratus Athēnīs tyrannus fuit, Solōne ante in exsilium voluntārium profectō, quoniam id eī praedīcentī nōn crēditum est.

accipere : audīre, discere
numerus sapientium: VII sapientēs (virī sapientissimī)
[annō 594 a. C.]

id : Pīsistratum tyrannum fore

Posteā Pȳthagorās Samius in Italiam vēnit, Tarquiniī fīliō rēgnum obtinente, cui cognōmentum Superbus fuit; iīsdemque temporibus occīsus est Athēnīs ab Harmodiō et Aristogītone Hipparchus, Pīsistratī fīlius, Hippiae tyrannī frāter. Archilochum autem Nepōs Cornēlius trādit, Tullō Hostīliō Rōmae rēgnante, iam tunc fuisse poēmatīs clārum et nōbilem.

Pȳthagorās -ae *m*: philosophus Graecus
Samius -a -um < Samos -ī *f*, īnsula Graeca
cognōmentum -ī *n* = cognōmen
[annō 514 a. C.]
Aristogītōn -onis *m*
Hipparchus -ī et **Hippiās** -ae *m*: tyrannī
Archilochus -ī *m*: poēta Graecus
poēma -atis *n*, *pl abl* -atīs = opus versibus scrīptum, carmen
[annō 490 a. C.]

Ducentēsimō deinde et sexāgēsimō annō post Rō-

mam conditam, aut nōn longē amplius, victōs esse ab Athēniēnsibus Persās memoriae trāditum est — pugnam illam inclutam Marathōniam, Miltiade duce; quī post eam victōriam damnātus ā populō Athēniēnsī in vinculīs pūblicīs mortem obiit. Tum Aeschylus Athēnīs tragoediārum poēta celebris fuit. Rōmae autem istīs fermē temporibus tribūnōs tum prīmum per sēditiōnem sibi plēbēs creāvit, ac nōn diū post Cn. Mārcius Coriolānus, exagitātus vexātusque ā tribūnīs plēbis, ad Volscōs, quī tum hostēs erant, ā rē pūblicā dēscīvit bellumque populō Rōmānō fēcit.

Post deinde paucīs annīs Xerxēs rēx ab Athēniēnsibus et plērāque Graeciā, Themistocle duce, nāvālī proeliō quod ad Salamīna factum est victus fugātusque est. Inde annō ferē quārtō, T. Menēniō Agrippā C. Horātiō Pulvillō cōnsulibus, bellō Vēientī apud fluvium Cremeram Fabiī sex et trecentī patriciī cum familiīs suīs ūniversī ab hostibus circumventī periērunt.

Iūxtā ea tempora Empedoclēs Agrigentīnus in philosophiae nātūrālis studiō flōruit. Rōmae autem per eās tempestātēs decemvirōs lēgibus scrībundīs creātōs cōnstitit tabulāsque ab hīs prīmō decem cōnscrīptās, mox aliās duās additās.

Bellum deinde in terrā Graeciā māximum Peloponnēsiacum, quod Thūcȳdidēs memoriae mandāvit, coeptum est circā annum ferē post conditam Rōmam trecentēsimum vīcēsimum tertium. Quā tempestāte Ōlus Pos-

Persae -ārum *m*: gēns Asiae
memoriae trādere = scrīptum relinquere
Marathōnius -a -um < Marathōn -ōnis *f*, oppidum Atticae
Miltiadēs -is *m*
ob-īre mortem/diem (mortis) = morī
tragoedia -ae *f* ↔ cōmoedia
celebris = celeber

plēbēs -is *f* = plēbs
ex-agitāre = īrātum facere, incitāre
vexāre = male tractāre
dē-scīscere -īvisse (ab/ad) = dēficere

Xerxēs -is *m*: rēx Persārum
plēra-que Graecia = plērīque Graecī
Themistoclēs -is *m*
[annō 480 a. C.]
Salamīs -īnos *f* (*acc* -īna): īnsula Graeca

[annō 477 a. C.]

Empedoclēs -is *m*
Agrigentīnus -a -um < Agrigentum -ī *n*, oppidum Siciliae
philosophia nātūrālis = id quod docētur dē rērum nātūrā
scrīb*u*ndīs = -*e*ndīs
creātōs *esse* cōnstitit (: cōnstat)
cōn-scrībere = scrībere

Peloponnēsiacus -a -um < Peloponnēsus
Thūcȳdidēs -is *m*: historicus Graecus
memoriae mandāre = memoriae trādere
[annō 431 a. C.]
circā annum CCC = annō circiter CCC
Ōlus = Aulus

tumius Tūbertus dictātor Rōmae fuit, quī fīlium suum, quod contrā suum dictum pugnāverat, secūrī necāvit. Hostēs tum populī Rōmānī fuērunt Fīdēnātēs atque Aequī. Inter haec tempora nōbilēs celebrēsque erant Sophoclēs ac deinde Eurīpidēs, tragicī poētae, et Hippocratēs medicus, et philosophus Dēmocritus, quibus Sōcratēs Athēniēnsis nātū quidem posterior fuit, sed quibusdam temporibus iīsdem vīxērunt.

Iam deinde, tribūnīs mīlitāribus cōnsulārī imperiō rem pūblicam Rōmae regentibus, ad annum ferē conditae urbis trecentēsimum quadrāgēsimum septimum, trīgintā illī tyrannī praepositī sunt ā Lacedaemoniīs Athēniēnsibus, et in Siciliā Dionȳsius superior tyrannidem tenuit; paucīsque annīs post Sōcratēs Athēnīs capitis damnātus est et in carcere venēnō necātus. Eā ferē tempestāte Rōmae M. Fūrius Camillus dictātor fuit et Vēiōs cēpit; ac post nōn longō tempore bellum Senonicum fuit, cum Gallī Rōmam praeter Capitōlium cēpērunt.

Neque multō posteā Eudoxus astrologus in terrā Graeciā nōbilitātus est, Lacedaemoniīque ab Athēniēnsibus apud Corinthum superātī duce Phormiōne; et M. Mānlius Rōmae, quī Gallōs in obsidiōne Capitōliī obrēpentēs per ardua dēpulerat, convictus est cōnsilium dē rēgnō occupandō iniisse damnātusque capitis ē saxō Tarpēiō, ut M. Varrō ait, praeceps datus (ut Cornēlius autem Nepōs scrīptum relīquit, verberandō necātus

dictum : imperium

Sophoclēs -is *m*
Eurīpidēs -is *m*
tragicus -a -um = quī tragoediās scrībit
Hippocratēs -is *m*
philosophus -ī *m* = vir sapiēns quī philosophiam docet
Sōcratēs -is *m*: philosophus Athēniēnsis

ad annum CCC = circā annum CCC
[annō 407 a. C.]

superior : prior
tyrannis -idis *f* = imperium tyrannī

[annō 399 a. C.]

[annō 396 a. C.]

Senonicus -a -um < Senonēs (Gallī)
[annō 390 a. C.]

astrologus -ī *m* = quī astrīs studet
nōbilitāre = nōbilem facere
Phormiō -ōnis *m*
obsidiō -ōnis *f* < obsidēre
ob-rēpere = clam ascendere
dē-pellere -pulisse
con-vincere = noxium iūdicāre, damnāre
praecipitem dare = praecipitāre
M. *Terentius* Varrō -ōnis: Rōmānus doctissimus saeculī I a. C.

est). Eōque ipsō annō, quī erat post reciperātam urbem septimus, Aristotelem philosophum nātum esse memoriae mandātum est.

Aliquot deinde annīs post bellum Senonicum Thēbānī Lacedaemoniōs, duce Epamīnōndā, apud Leuctra superāvērunt, ac brevī post tempore in urbe Rōmā lēge Liciniī Stolōnis cōnsulēs creārī etiam ex plēbe coeptī, cum anteā iūs nōn esset nisi ex patriciīs gentibus fierī cōnsulem.

Circā annum deinde urbis conditae quadringentēsimum Philippus, Amyntae fīlius, Alexandrī pater, rēgnum Macedoniae adeptus est, inque eō tempore Alexander nātus est, paucīsque inde annīs post Platō philosophus ad Dionȳsium, Siciliae tyrannum posteriōrem, profectus est. Post deinde aliquantō tempore Philippus apud Chaerōnēam proeliō magnō Athēniēnsēs vīcit. Posteā Philippus ex īnsidiīs occīditur; et Alexander rēgnum adeptus ad subigendōs Persās in Asiam atque in Orientem trānsgressus est; plēraque parte orientālī subāctā, cum annōs ūndecim rēgnāvisset, obiit mortis diem. Neque ita longē post Aristotelēs philosophus et post aliquantō Dēmosthenēs vītā fūnctī sunt; iīsdemque fermē tempestātibus populus Rōmānus gravī ac diūtinō Samnītium bellō cōnflīctātus est, cōnsulēsque Tiberius Veturius et Spurius Postumius, in locīs inīquīs apud Caudium ā Samnītibus circumvāllātī ac sub iugum missī, turpī foedere factō discessērunt, ob eamque

[annō 384 a. C.]
Aristotelēs -is *m*
Thēbānī -ōrum *m* < Thēbae -ārum *f*, caput Boeōtiae
Epamīnōndās -ae *m*
[annō 371 a. C.]
Leuctra -ōrum *n*: oppidum Boeōtiae
[annō 367 a. C.]
C. Licinius Stolō -ōnis: tribūnus plēbis
cōnsulēs ex plēbe creārī coeptī *sunt* (: coepērunt)
Philippus *II*
Amyntās -ae *m*
Platō -ōnis *m*: philosophus Graecus illūstrissimus
[annō 338 a. C.]
Chaerōnēa -ae *f*: oppidum Boeōtiae
trāns-gredī -gressum = trānsīre
plēraque pars = māior p.
orientālis -e < oriēns
Dēmosthenēs -is *m*: ōrātor Athēniēnsis
vītā fungī = morī
diūtinus -a -um = diūturnus
cōnflīctāre = perturbāre
[annō 321 a. C.]
T. Veturius
circum-vāllāre = circumdare (vāllō, exercitū)
turpis = indignus

causam populī iussū Samnītibus per fētiāles dēditī receptī nōn sunt.

Post annum deinde urbis conditae quadringentēsimum ferē et septuāgēsimum bellum cum rēge Pyrrhō sūmptum est. Eā tempestāte Epicūrus Athēniēnsis et Zēnō Citiēnsis philosophī celebrēs erant, eōdemque tempore C. Fabricius Luscinus et Q. Aemilius Papus cēnsōrēs Rōmae fuērunt et P. Cornēlium Rūfīnum, quī bis cōnsul et dictātor fuerat, senātū mōvērunt: causamque istī notae subscrīpsērunt 'quod eum comperissent argentī factī cēnae grātiā decem pondō lībrās habēre.'

Annō deinde post Rōmam conditam quadringentēsimō fermē et nōnāgēsimō, cōnsulibus Appiō Claudiō (cui cognōmentum Caudex fuit) et Mārcō Fulviō Flaccō, bellum adversum Poenōs prīmum coeptum est, neque diū post Callimachus, poēta Cȳrēnēnsis, Alexandrīae apud Ptolomaeum rēgem celebrātus est.

Annīs deinde posteā paulō plūribus quam vīgintī, pāce cum Poenīs factā, cōnsulibus C. Claudiō Centhōne (Appiī Caecī fīliō) et M. Semprōniō Tuditānō, prīmus omnium L. Līvius poēta fābulās docēre Rōmae coepit post Sophoclis et Eurīpidis mortem annīs plūs ferē centum et sexāgintā, post Menandrī annīs circiter quīnquāgintā duōbus. Claudium et Tuditānum cōnsulēs sequuntur Q. Valerius et C. Mamilius, quibus nātum esse Q. Ennium poētam M. Varrō in prīmō *Dē poētīs* librō scrīpsit (eumque, cum septimum et sexāgēsimum

Zēnō -ōnis *m*
Citiēnsis -e < Citium, oppidum Cyprī

cēnsōrēs ad nōmen senātōris quī ob mōrēs indignōs (dē) senātū movendus est *notam* appōnunt et causam *sub-scrībunt*
argentum factum : ex quō vāsa facta sunt
pondō *abl* < pondus (= pondere)
lībra -ae *f*: pondus statūtum [*327 g*]
[annō 264 a. C.]

caudex -icis *m* = stīpes

Cȳrēnēnsis -e < Cȳrēnae -ārum *f*, oppidum Libyae
celebrāre = celebrem facere, nōbilitāre

[annō 240 a. C.]
Centhō -ōnis *m*

L. Līvius *Andronīcus*
fābulās docēre = fābulās populō dare in theātrō

Menander -drī *m*: poēta cōmicus (↔ tragicus) Graecus quī C cōmoediās scrīpsit
quibus *cōnsulibus* : quō annō [239 a.C.]

annum ageret, duodecimum *Annālem* scrīpsisse idque ipsum Ennium in eōdem librō dīcere).

Q. Ennius XVIII librōs *Annālēs* versibus hexametrīs scrīpsit

Annō deinde post Rōmam conditam quīngentēsimō ūndēvīcēsimō Sp. Carvilius Rūga prīmus Rōmae dē amīcōrum sententiā dīvortium cum uxōre fēcit, quod sterilis esset iūrāssetque apud cēnsōrēs 'uxōrem sē līberum quaerundōrum causā habēre'; eōdemque annō Cn. Naevius poēta fābulās apud populum dedit.

quīngentēsimus -a -um = D (500.)
dīvortium -ī *n*: d. facere = uxōrem dīmittere (ē mātrimōniō)
sterilis -e ↔ fertilis; (mulier) s. = quae parere nōn potest
līber*um* = *-ōrum*
quaer*u*nd- = quaer*e*nd-

Ac deinde annīs ferē post quīndecim bellum adversum Poenōs sūmptum est, atque nōn nimium longē post M. Catō ōrātor in cīvitāte et Plautus poēta in scaenā flōruērunt. Neque magnō intervāllō posteā Q. Ennius, et iūxtā Caecilius et Terentius, et subinde Pācuvius et, Pācuviō iam sene, Accius, clāriorque tunc in poēmatīs eōrum obtrectandīs Lūcīlius fuit.

[annō 218 a. C.]
bellum *Pūnicum*
M. *Porcius* Catō -ōnis
Plautus, Caecilius, Terentius: poētae cōmicī Rōmānī
iūxtā = paulō post
sub-inde = continuō
Pācuvius, Accius: poētae tragicī Rōmānī
ob-trectāre = verbīs male tractāre/vexāre
Lūcīlius aliōs poētās versibus obtrectāvit

Sed prōgressī longius sumus, cum fīnem prōposuerimus adnotātiunculīs istīs bellum Poenōrum secundum.

longius = nimis longē
prō-pōnere
adnotātiuncula -ae *f* = commentārius brevis

LIBRI SIBYLLINI

[*Ex A. Gelliī 'Noctium Atticārum' I, cap. XIX*]

Historia super librīs Sibyllīnīs ac dē Tarquiniō Superbō rēge.

Sibyllīnus -a -um < Sibylla, vātēs
historia -ae *f* = fābula scrīpta

In antīquīs annālibus memoria super librīs Sibyllīnīs haec prōdita est:

Anus hospita atque incognita ad Tarquinium Superbum rēgem adiit novem librōs ferēns quōs esse dīcēbat

memoria = fābula antīqua
prōdere = trādere (nārrandō)
hospes -itis *m*/hospita -ae *f* = advena

dīvīna ōrācula: 'eōs velle vēnundare'. Tarquinius pretium percontātus est. Mulier nimium atque immēnsum poposcit. Rēx, quasi anus aetāte dēsiperet, dērīsit.

Tum illa foculum cōram cum ignī appōnit, trēs librōs ex novem deūrit, et 'ecquid reliquōs sex eōdem pretiō emere vellet?' rēgem interrogāvit. Sed enim Tarquinius id multō rīsit magis dīxitque 'anum iam procul dubiō dēlīrāre!'

Mulier ibīdem statim trēs aliōs librōs exussit, atque id ipsum dēnuō placidē rogat ut trēs reliquōs eōdem illō pretiō emat.

Tarquinius ōre iam sēriō atque attentiōre animō fit, eam cōnstantiam cōnfīdentiamque nōn īnsuper habendam intellegit: librōs trēs reliquōs mercātur nihilō minōre pretiō quam quod erat petītum prō omnibus. Sed eam mulierem tunc ā Tarquiniō dīgressam posteā nusquam locī vīsam cōnstitit.

Librī trēs, in sacrārium conditī, 'Sibyllīnī' appellātī. Ad eōs quasi ad ōrāculum quīndecimvirī adeunt, cum dī immortālēs pūblicē cōnsulendī sunt.

DE IVRE IVRANDO

[*Ex A. Gelliī 'Noctium Atticārum' XI, cap. VI*]

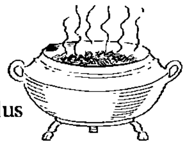
Quod mulierēs Rōmae per Herculem nōn iūrāverint neque virī per Castorem.

In veteribus scrīptīs neque mulierēs Rōmānae per Herculem dēiūrant neque virī per Castorem. Sed cūr illae

sē velle
vēnun-dare = vēndere
percontārī = interrogāre

dē-sipere ↔ sapere
foculus -ī *m* = parvus focus quī portātur
de-ūrere = igne cōnsūmere
ec-quid = num

multō magis
dubium -ī *n*: procul/sine dubiō = certē
dēlīrāre = dēmēns esse
ex-ūrere = deūrere

foculus

cōnstantia/cōnfīdentia -ae *f* < cōnstāns/cōnfīdēns
īn-super habēre = dēspicere, contemnere
mercārī = emere
nihilō minor = nūllō modō minor

nusquam (locī)
vīsam *esse*
sacrārium -ī *n* = locus sacer
condere = dēpōnere
appellātī *sunt*
quīndecim-virī: XV virī quī negōtium pūblicum cūrant

iūs iūrandum = iūrandī fōrmula, id quod iūrātur

scrīptum -ī *n* = quod scrīptum est, liber
dē-iūrāre = iūrare

nōn iūrāverint Herculem, nōn obscūrum est, nam Herculāneō sacrificiō abstinent. Cūr autem virī Castorem iūrantēs nōn appellāverint, nōn facile dictū est. Nusquam igitur scrīptum invenīre est (apud idōneōs quidem scrīptōrēs) aut 'mehercle' fēminam dīcere aut 'mecastor' virum; 'edepol' autem, quod iūs iūrandum per Pollūcem est, et virō et fēminae commūne est.

per Herculem
Herculāneus -a -um < Herculēs
invenīre est = invenīrī potest
idōneōs : bonōs
me-herc(u)le! = per Herculem!
me-castor! = per Castorem!
edepol! = per Pollūcem!

PENSVM A

Dē modīs verbōrum et participiīs

Porsenna, rēx Etrūscōrum, cum Iāniculum — [capere], virtūte Horātiī Coclitis — [prohibēre] est nē Tiberim — [trānsīre]. Quī, cum aliīs — [imperāre] ut pontem — [rescindere], ipse prō ponte — [stāre] sōlus Etrūscōs — [sustinēre], et ponte — [rumpere] in flūmen sē — [mittere] ut ad suōs — [natāre]. Ob hoc factum statua eī in Comitiō — [pōnere] est.

Horātius Cocles -itis *m*

Cum Porsenna rēx urbem — [obsidēre], C. Mūcius senātum — [adīre] et patribus — [pollicērī] est 'sē rēgem — [occīdere] esse'. Cum ad hostēs — [trānsfugere] et in castra rēgis — [intrāre] ut prōmissum — [solvere], alium virum prō rēge — [occīdere]. Ā cūstōdibus — [apprehendere] et ad rēgem — [trahere] dextram ignī — [impōnere] — [exūrere]; ita manum — [pūnīre] quae (: cum) in caede — [peccāre]. Hāc virī cōnstantiā rēx ita — [permovēre] est ut Mūcium — [līberāre] et lēgātōs Rōmam — [mittere] quī (: ut) pācem — [compōnere]. Patrēs Mūciō virtūtis causā trāns Tiberim agrum — [dare].

PENSVM B

In hōc — A. Gellius collēgit ea quae — ex librīs — [= chronicīs] dē temporibus quibus — Graecī Rōmānīque illūstrēs.

Ad annum — — [= CCLX] a.u.c. Aeschylus Athēnīs —

Vocābula nova:
commentārius
coniectūra
cognōmentum
poēma
tragoedia
philosophia
philosophus
tyrannis
astrologus
obsidiō
lībra
dīvortium
adnotātiuncula
historia
hospita
foculus
dubium
cōnstantia
cōnfīdentia

sacrārium
quīndecimvirī
iūs iūrandum
scrīptum
incōnspectus
chronicus
annālis
nātūrālis
tragicus
orientālis
diūtinus
cōmicus
factus
sterilis
ducentēsimus
quīngentēsimus
ūndēvīcēsimus
flōrēre
excerpere
mortem obīre
exagitāre
vexāre
dēscīscere
nōbilitāre
obrēpere
dēpellere
convincere
trānsgredī
cōnflīctāre
circumvāllāre
subscrībere
celebrāre
obtrectāre
prōpōnere
vēnundare
percontārī
dēsipere
deūrere
dēlīrāre
exūrere
mercārī
dēiūrāre
temere
plērusque
subinde
pondō
ecquid
īnsuper
nihilō
mehercle
mecastor
edepol

scrībere coepit et — [= nōbilitātus] est; eōdem tempore Coriolānus, ā tribūnīs plēbis — [= male tractātus] ad Volscōs ā Rōmānīs —. M. Mānlius Gallōs in — [< obsidēre] Capitōliī obrēpentēs —, sed posteā rēgnum affectāvisse — est.

Alexander in Asiam — est [= trānsiit] et — [= māiōre] parte Orientis subāctā mortem —.

Cēnsōrēs ad nōmen P. Cornēliī Rūfīnī — apposuērunt et causam — 'quod argentī factī X pondō — habēret.' Annō — — [DXIX] a.u.c. Sp. Carvilius Rūga prīmus Rōmae — cum uxōre fēcit. Lūcīlius aliōs poētās — in — suīs.

Anus, postquam trēs librōs — [= deussit], rēgem — est 'num reliquōs eōdem pretiō — [= emere] vellet?' Rēx, quī prīmō anum — [= furere] dīxerat, iam — [< cōnstāns] et — [< cōnfīdēns] eius admīrābātur.

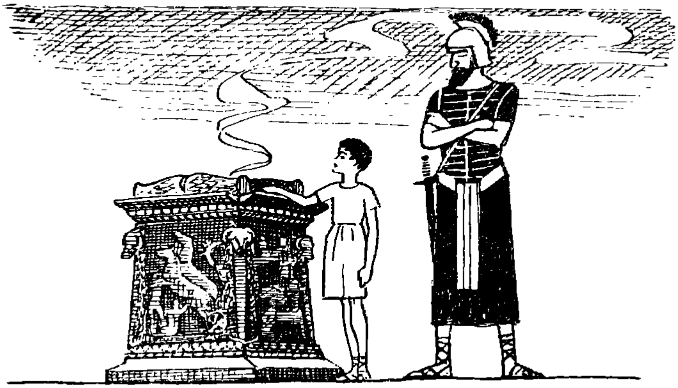
'Mehercule' est — — per Herculem.

Synōnyma: diūturnus et —; vēndere et —; certē et sine —.

Contrāria: cōmicus et —; fertilis et —; sapere et —; cautē et —.

PENSVM C

Ā quō incipit A. Gellius?
Cūr nōn ab Homērō incipit?
Quandō Solō lēgēs Athēniēnsibus scrīpsit?
Quid Tarquiniō Superbō rēgnante factum est Athēnīs?
Quō duce Persae ad Marathōnem victī sunt?
Ubi Athēniēnsēs classem Persārum vīcērunt?
Quot tabulās lēgum decemvirī scrīpsērunt?
Quōmodo Sōcratēs mortem obiit?
Cūr M. Mānlius capitis damnātus est?
Platō et Aristotelēs quī fuērunt?
Quō Alexander trānsgressus est et quid ēgit?
Cūr P. Cornēlius Rūfīnus senātū mōtus est?
Quid scrīpsit Menander?
Quis Rōmae prīmus dīvortium fēcit et quārē?
Plautus quis fuit et quandō flōruit?

Hannibal ā patre Hamilcare Barcā iūre iūrandō adigitur

BELLVM PVNICVM SECVNDVM

[*Ex T. Līviī 'Ab urbe conditā' librīs XXI-XXX*]

Iūs iūrandum Hannibalis

[*Ex librō XXI:*]

1 Bellum māximē omnium memorābile quae umquam gesta sunt scrīptūrus sum, quod Hannibale duce Carthāginiēnsēs cum populō Rōmānō gessēre. Nam neque validiōrēs opibus ūllae inter sē cīvitātēs gentēsque contulērunt arma, neque hīs ipsīs tantum umquam vīrium aut rōboris fuit. Odiīs etiam prope māiōribus certāvērunt quam vīribus, Rōmānīs indignantibus quod victōribus victī ultrō īnferrent arma, Poenīs quod superbē avārēque crēderent imperitātum victīs esse.

memorābilis -e = memorandus
Hannibal -alis *m*
arma cōnferre (inter sē): cōnflīgere
rōbur -oris *n* = vīs resistendī
: cum Rōmānī indignārentur quod..., Poenī quod...
ultrō = sine causā

Fāma est etiam Hannibalem annōrum fermē novem, puerīliter blandientem patrī Hamilcarī ut dūcerētur in Hispāniam, cum — perfectō Āfricō bellō — exercitum eō trāiectūrus sacrificāret, altāribus admōtum tāctīs

fāma est = narrātur fābula...
blandīrī (+*dat*) = blandīs verbīs suādēre
Hamilcarī *Barcae*
Āfricus -a -um
trā-icere -iēcisse -iectum = trādūcere

sacrīs iūre iūrandō adāctum 'sē, cum prīmum posset, hostem fore populō Rōmānō!'

Mors Hamilcaris et pueritia Hannibalis distulērunt *2* bellum. Medius Hasdrubal inter patrem ac fīlium octō fermē annōs imperium obtinuit — quia gener erat, factiōnis Barcīnae opibus in imperiō positus. Is magis conciliandīs novīs gentibus quam bellō aut armīs rem Carthāginiēnsem auxit. Cēterum nihilō eī pāx tūtior fuit: barbarus eum quīdam palam obtruncāvit. Cum hōc Hasdrubale foedus renovāverat populus Rōmānus: 'ut fīnis utrīusque imperiī esset amnis Hibērus Saguntīnīsque mediīs inter imperia duōrum populōrum lībertās servārētur.'

In Hasdrubalis locum haud dubia rēs fuit quīnam *3* successūrus esset, quia extemplō iuvenis Hannibal in praetōrium dēlātus 'imperātor'que ingentī omnium clāmōre atque assēnsū appellātus erat.

— Hunc vixdum pūberem Hasdrubal litterīs ad sē arcessīverat, āctaque rēs etiam in senātū fuerat: Barcīnīs nītentibus 'ut adsuēsceret mīlitiae Hannibal atque in paternās succēderet opēs', Hannō, alterīus factiōnis prīnceps, "Ego" inquit "istum iuvenem domī tenendum sub lēgibus, sub magistrātibus, docendum vīvere aequō iūre cum cēterīs cēnseō, nē quandō parvus hic ignis incendium ingēns exsuscitet!" Paucī ac fermē optimus *4* quisque Hannōnī assentiēbantur; sed, ut plērumque fit, māior pars meliōrem vīcit. —

ad-igere -ēgisse -āctum = cōgere; iūre iūrandō a. = ad iūs iūrandum a.
dif-ferre dis-tulisse dīlātum: rem d. = moram facere reī
Hasdrubal -alis *m*: Hamilcaris Barcae gener
Barcīnus -a -um = quī Barcae gentī favet
opēs = potentia
nihilō tūtior = nūllō modō tūtior
Hibērus -ī *m*
Saguntīnī -ōrum *m* < Saguntum -ī *n*, cīvitās Hispāniae
quī-nam = quis-nam
succēdere = in locum alicuius sequī
praetōrium -ī *n* = locus in castrīs ubi dux habitat
assēnsus -ūs *m* < assentīre
vix-dum = vix adhūc
ācta *erat*
nītī = labōrāre, studēre, operam dare
ad-suēscere (+ *dat*) = ūsū nōscere et mōrem sibi facere
tenendum *esse*
magistrātus -ūs *m* = vir quī magistrātū fungitur
ex-suscitāre = excitāre
optimus quisque = bonī omnēs
assentīrī = assentīre

Missus Hannibal in Hispāniam prīmō statim adventū omnem exercitum in sē convertit. Hamilcarem iuvenem redditum sibi veterēs mīlitēs crēdere: eundem vigōrem in vultū vimque in oculīs intuērī. Numquam ingenium idem ad rēs dīversissimās, pārendum atque imperandum, habilius fuit. Itaque haud facile discernerēs utrum imperātōrī an exercituī cārior esset: neque Hasdrubal alium quemquam praeficere mālle, ubi quid fortiter ac strēnuē agendum esset, neque mīlitēs aliō duce plus cōnfīdere aut audēre. Nūllō labōre aut corpus fatīgārī aut animus vincī poterat. Equitum peditumque īdem longē prīmus erat. Prīnceps in proelium ībat, ultimus proeliō excēdēbat. Hās tantās virī virtūtēs ingentia vitia aequābant: inhūmāna crūdēlitās, perfidia plūs quam Pūnica, nihil vērī, nihil sānctī, nūllus deum metus, nūllum iūs iūrandum, nūlla religiō.

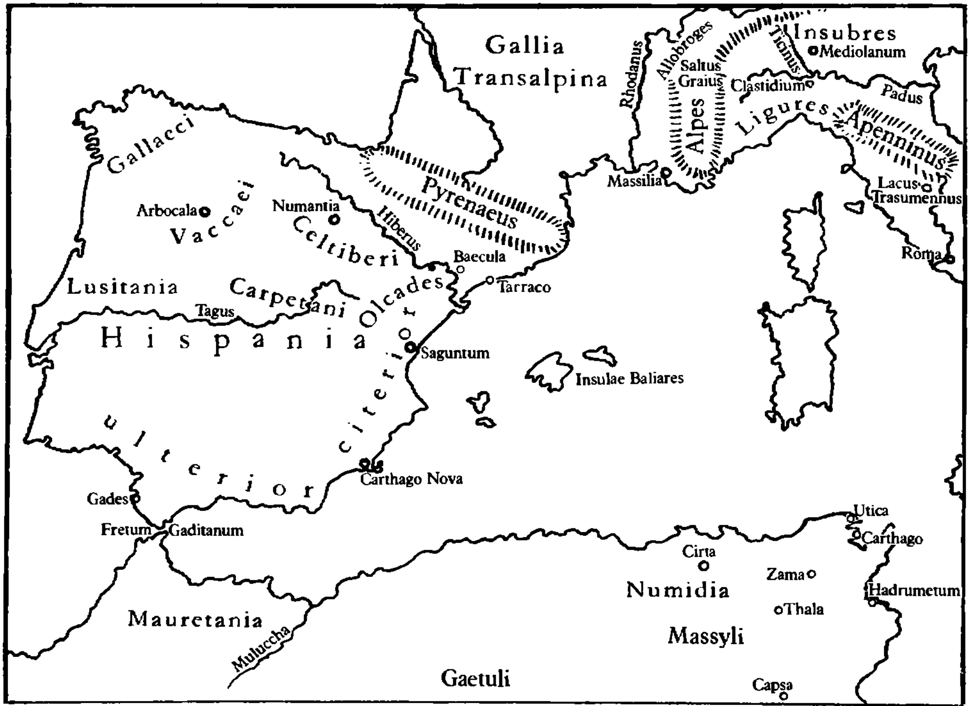
in sē convertit = sibi conciliāvit
: crēd*ēbant*
: intuē*bantur*
habilis -e = aptus
discernerēs : discernī poterat
mālle : māl*ēbat*
quid : aliquid
: cōnfīd*ēbant* aut audē*bant*
vitium -ī *n* ↔ virtūs
perfidia Pūnica: Rōmānī Poenōs perfidiae accūsābant
de*um* = de*ōrum*

Cum hāc indole virtūtum atque vitiōrum trienniō sub Hasdrubale imperātōre meruit, nūllā rē quae agenda magnō futūrō ducī esset praetermissā.

trienni*ō* = *-um*
merēre = stipendia merēre
praetermittere = nōn agere, neglegere

5 Cēterum ex quō diē dux est dēclārātus, velut Italia eī prōvincia dēcrēta bellumque Rōmānum mandātum esset, Saguntīnīs īnferre bellum statuit. Quibus oppugnandīs quia haud dubiē Rōmāna arma movēbantur, in Olcadum prius fīnēs indūxit exercitum, ut nōn petiisse Saguntīnōs, sed fīnitimīs domitīs gentibus tractus ad id bellum vidērī posset. Cartalam, urbem opulentam, caput gentis eius, expugnat dīripitque. Victor exercitus

velut = velut sī
prōvincia = regiō administranda
quibus oppugnandīs quia...: quia hīs oppugnandīs (= hōs oppugnandō)...
pet*i*isse = pet*īv*isse
tractus : necessitāte adductus
dī-ripere -uisse -reptum (< dis- + rapere) = populārī

opulentusque praedā Carthāginem Novam in hīberna est dēductus.

Vēre prīmō in Vaccaeōs prōmōtum bellum. Hermandica et Arbocala, eōrum urbēs, vī captae. Arbocala et virtūte et multitūdine oppidānōrum diū dēfēnsa. Ab Hermandicā profugī concitant Carpētānōs, adortīque Hannibalem regressum ex Vaccaeīs haud procul Tagō flūmine agmen grave praedā turbāvēre. Hannibal proeliō abstinuit, castrīsque super rīpam positīs, cum prīma quiēs silentiumque ab hostibus fuit, amnem vadō trāiēcit, hostēsque invādere trānseuntēs statuit. Equitibus praecēpit 'ut, cum ingressōs aquam vidērent, adorīrentur impedītum agmen.' In rīpā elephantōs (quadrāgintā

(castra) hīberna = castra ubi mīlitēs hieme tenentur

prō-movēre ↔ removēre
prōmōtum *est*
captae *sunt*

oppidānī -ōrum *m* = cīvēs oppidī

procul *ā* Tagō
Tagus -ī *m*
grave praedā : onerātum praedā

trā-icere = trānsīre

impedītus = cuius mōtus impedītur

autem erant) dispōnit. Carpētānī, clāmōre sublātō, passim sine ūllīus imperiō in amnem ruunt, mediōque alveō haudquāquam parī certāmine concursum. Pars magna flūmine absūmpta. Hannibal agmine quadrātō amnem ingressus fugam ex rīpā fēcit; vāstātīsque agrīs, intrā paucōs diēs Carpētānōs quoque in dēditiōnem accēpit. Et iam omnia trāns Hibērum praeter Saguntīnōs Carthāginiēnsium erant.

dis-pōnere = variīs locīs pōnere
(flūminis) alveus = spatium inter rīpās
haud-quāquam = nēquāquam
concursum *est* : concurrērunt

Saguntum exscissum

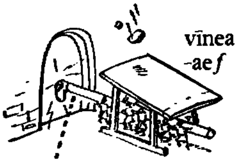
ex-scindere -scidisse -scissum = dēlēre

6 Lēgātī ā Saguntīnīs Rōmam missī auxilium ad bellum iam haud dubiē imminēns ōrantēs. Cōnsulēs tunc Rōmae erant P. Cornēlius Scīpiō et Ti. Semprōnius Longus. Quī cum, lēgātīs in senātum intrōductīs, dē rē pūblicā rettulissent, placuissetque 'mittī lēgātōs in Hispāniam ad rēs sociōrum īnspiciendās, quibus sī vidērētur digna causa, et Hannibalī dēnūntiārent ut ab Saguntīnīs, sociīs populī Rōmānī, abstinēret' — hāc lēgātiōne dēcrētā necdum missā, omnium spē celerius 'Saguntum oppugnārī' allātum est! Tunc relāta dē integrō rēs ad senātum est. Aliī 'terrā marīque rem gerendam' cēnsēbant, aliī 'nōn temere movendam rem tantam exspectandōsque ex Hispāniā lēgātōs.' Haec sententia, quae tūtissima vidēbātur, vīcit, lēgātīque missī Saguntum ad Hannibalem.

missī *sunt*
[annō 218 a. C.]
Ti./Tib. = Tiberius (praenōmen)
intrō-dūcere = indūcere
dē rē referre (ad senātum) = rem ad senātum referre
quibus sī vidērētur = quī, sī iīs vidērētur
dē-nūntiāre (ut) = imperāre, ēdīcere
nec-/neque-dum = et nōndum, nec adhūc
allātum : nūntiātum
rem gerendam (: bellum gerendum) *esse*
movendam *esse*
missī *sunt*

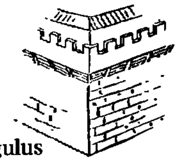
7 Dum ea Rōmānī parant cōnsultantque, iam Saguntum summā vī oppugnābātur. Cīvitās ea longē opulen-

cōnsultāre = cōnsulere (inter sē), dē cōnsiliō agere

vīnea -ae *f*

ariēs -etis *m*

angulus -ī *m*

per-vāstāre = funditus vāstāre

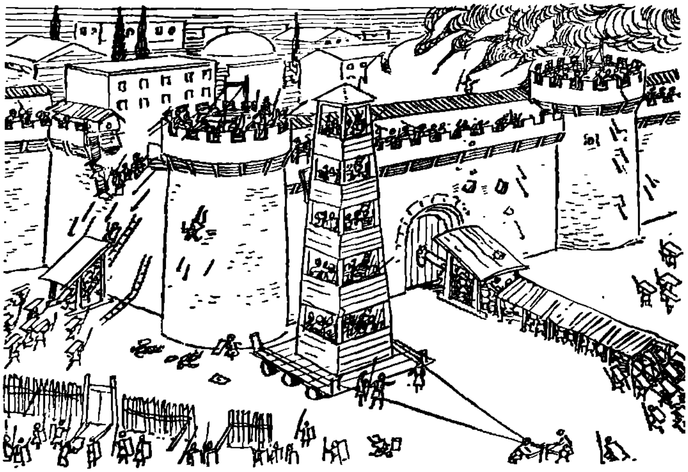
(locus) plānus = aequus
vergere (in partem) = spectāre, vertī
īnstituere = incipere

ē-mūnīre = firmē mūnīre

ob-sistere = resistere
missile -is *n* = tēlum
sub-movēre = removēre

tumultuārius -a -um < tumultus

in-cautus -a -um = temerārius
trāgula -ae *f* = iaculum
nōn multum abest quīn fiat = paene fit
opera -um *n* = opera obsidiōnis, mūnītiōnēs
oppugnātiō -ōnis *f* < oppugnāre

tissima ultrā Hibērum fuit, sita passūs mīlle fermē ā marī. Hannibal īnfēstō exercitū ingressus fīnēs, pervāstātīs passim agrīs, urbem aggreditur. Angulus mūrī erat in plāniōrem patentiōremque vallem vergēns; adversus eum vīneās agere īnstituit, per quās ariēs moenibus admovērī posset. Sed et turris ingēns imminēbat, et mūrus, ut in suspectō locō, ēmūnītus erat, et iuventūs dēlēcta ubi plūrimum perīculī ac timōris ostendēbātur ibi vī māiōre obsistēbat. Ac prīmō missilibus submōvēre hostem, deinde ad ērumpendum etiam animus erat. Quibus tumultuāriīs certāminibus haud fermē plūrēs Saguntīnī cadēbant quam Poenī. Ut vērō Hannibal ipse, dum mūrum incautius subit, trāgulā graviter ictus cecidit, tanta circā fuga ac trepidātiō fuit ut nōn multum abesset quīn opera ac vīneae dēsererentur.

Obsidiō deinde per paucōs diēs magis quam oppug- *8*
nātiō fuit, dum vulnus ducis cūrārētur; per quod tem-

pus ab apparātū operum ac mūnītiōnum nihil cessātum.
Itaque ācrius dē integrō coortum est bellum. Iam feriē-
bantur arietibus mūrī quassātaeque multae partēs erant.
Trēs deinceps turrēs quantumque inter eās mūrī erat
cum fragōre ingentī prōcidērunt. Captum oppidum eā
ruīnā crēdidērunt Poenī. Utrimque in pugnam prōcur-
9 sum est; hinc spēs, hinc dēspērātiō animōs irrītat. Cum
diū anceps fuisset certāmen, et Saguntīnīs, quia praeter
spem resisterent, crēvissent animī, clāmōrem repente
oppidānī tollunt hostemque in ruīnās mūrī expellunt,
postrēmō fūsum fugātumque in castra redigunt.

Interim 'ab Rōmā lēgātōs vēnisse' nūntiātum est; quibus obviam ad mare missī ab Hannibale quī dīcerent 'nec tūtō eōs aditūrōs inter tot arma nec Hannibalī in tantō discrīmine rērum operae esse lēgātiōnēs audīre!' Appārēbat nōn admissōs prōtinus Carthāginem itūrōs. Litterās igitur nūntiōsque ad prīncipēs factiōnis Barcī-
nae praemittit 'ut praeparārent suōrum animōs, nē quid
10 pars altera grātificārī populō Rōmānō posset.' Itaque ea
quoque vāna lēgātiō fuit.

Hannō ūnus adversus senātum causam foederis, nōn cum assēnsū audientium, ēgit: "Iuvenem flagrantem cupīdine rēgnī viamque ūnam ad id cernentem sī succīnctus armīs legiōnibusque vīvat, ad exercitūs mīsistis. Aluistis ergō hoc incendium quō nunc ārdētis! Saguntum vestrī circumsedent exercitūs, unde arcentur foedere — mox Carthāginem circumsedēbunt Rōmānae le-

apparātus -ūs *m* < apparāre
cessāre ab = neglegere
nihil (*adv* = nōn) cessātum *est*
quassāre = valdē quatere, paene effringere

prō-cidere -cidisse < -cadere

dēspērātiō -ōnis *f* < dēspērāre
irrītāre = (ad īram) incitāre, īnstīgāre
anceps = dubius
praeter spem = contrā spem

red-igere (< -agere) = retrō agere

missī *sunt (nūntiī)*

tūtō *adv* = sine perīculō

nōn operae est (mihi) = nōn tempus est, nōlō
appārēbat (= plānum erat) *lēgātōs*...itūrōs *esse*

pars : factiō
grātificārī + *dat* = grātum facere, placēre

causam alicuius agere = ōrātiōne dēfendere aliquem

suc-cingere = cingere

alere aluisse altum

circum-sedēre = obsidēre

vōs *ipsōs*
iūs gentium = iūs omnibus gentibus servandum
sustulit : rūpit
dē-poscere = dēdī exposcere
mittendōs *esse*

giōnēs! Utrum hostem an vōs an fortūnam utrīusque populī ignōrātis? Lēgātōs ab sociīs et prō sociīs venientēs bonus imperātor vester in castra nōn admīsit; iūs gentium sustulit. Hī tamen pulsī ad vōs vēnērunt. Rēs ex foedere repetuntur. Auctōrem culpae dēposcunt. 'Dēdēmus ergō Hannibalem?' dīcet aliquis. Ego ita cēnseō: lēgātōs extemplō mittendōs quī Hannibalī nūntient 'ut exercitum ab Saguntō abdūcat' ipsumque Hannibalem Rōmānīs dēdant!"

per-ōrāre = ōrātiōnis fīnem facere
-āsset = -ā*vi*sset

Cum Hannō perōrāsset, nēminī omnium certāre ōrātiōne cum eō necesse fuit, adeō prope omnis senātus Hannibalis erat. Respōnsum inde lēgātīs Rōmānīs est 'bellum ortum ab Saguntīnīs nōn ab Hannibale esse!' *11*

lēgātiōnibus mittendīs = lēgātiōnēs mittendō
mīlitem : mīlitēs

Dum Rōmānī tempus terunt lēgātiōnibus mittendīs, Hannibal, quia fessum mīlitem proeliīs operibusque habēbat, paucōrum iīs diērum quiētem dedit. Interim animōs eōrum nunc īrā in hostēs stimulandō, nunc spē praemiōrum accendit.

oppugnātiō atrōcior eōs adorta est = atrōcius oppugnārī coeptī sunt
minor in diēs = cotīdiē minor
omnium : o. rērum
exspectātiō -ōnis *f* < exspectāre
ūnicus -a -um = ūnus et sōlus

Saguntīnī nōn nocte nōn diē umquam cessāverant ab opere, ut novum mūrum ab eā parte quā patefactum oppidum ruīnīs erat reficerent. Inde oppugnātiō eōs aliquantō atrōcior quam ante adorta est. Utrimque summā vī et mūniunt et pugnant, sed minōrem in diēs urbem Saguntīnī faciunt. Simul crēscit inopia omnium longā obsidiōne, et minuitur exspectātiō externae opis, cum tam procul Rōma, ūnica spēs, circā omnia hostium essent...

12 Temptāta deinde est exigua pācis spēs per Alorcum Hispānum. Trāditō palam tēlō cūstōdibus hostium, ad praetōrem Saguntīnum est dēductus. Quō cum extemplō concursus omnis generis hominum esset factus, submōtā cēterā multitūdine senātus Alorcō datus est, 13 cuius tālis ōrātiō fuit: "Postquam nec ab Rōmānīs vōbīs ūlla est spēs, nec vestra vōs iam aut arma aut moenia satis dēfendunt, pācem afferō ad vōs magis necessāriam quam aequam: victor Hannibal urbem vōbīs adimit, locum assignātūrus in quō novum oppidum aedificētis; aurum et argentum omne, pūblicum prīvātumque, ad sē iubet dēferrī; corpora vestra, coniugum ac līberōrum vestrōrum servat inviolāta, sī inermēs cum bīnīs vestīmentīs velītis ab Saguntō exīre. Haec victor hostis imperat. Haec, quamquam sunt gravia atque acerba, fortūna vestra vōbīs suādet. Equidem vel haec patienda cēnseō potius quam trucīdārī corpora vestra, rapī trahīque ante ōra vestra coniugēs ac līberōs bellī iūre sinātis!"

14 Ad haec audienda cum permixtum senātuī esset populī concilium, repente prīmōrēs, priusquam respōnsum darētur, argentum aurumque omne ex pūblicō prīvātōque in forum collātum in ignem conicientēs eōdem plērīque sēmet ipsī praecipitāvērunt! Cum ex eō pavor ac trepidātiō tōtam urbem pervāsisset, alius īnsuper tumultus ex arce audītur. Turris diū quassāta prōciderat perque ruīnam eius cohors Poenōrum impetū factō,

Hispānus -ī *m* = incola Hispāniae
praetor -ōris *m* = praefectus urbis
senātum alicui dare = aliquem in senātum admissum audīre
magis necessāriam quam aequam = nōn aequam sed necessāriam
as-signāre (< ad-) = tribuere (suam cuique partem), ūtendum trādere
in-violātus -a -um = incolumis
acerbus -a -um = molestus, dūrus
vel = etiam
patienda : *vōbīs* patienda *esse*
ante ōra : ante oculōs
per-miscēre -uisse -mixtum = miscēre
prīvātum -ī *n* = pecūnia prīvāta (↔ pūblicum)
sē-met = sē
per-vādere
īn-super = praetereā

statiō -ōnis *f* = mīlitēs quī locum cūstōdiunt
solitus -a -um = quī solet esse/fierī
sibi cūnctandum *esse*
mōmentum -ī *n* (temporis) = tempus brevissimum

cum signum imperātōrī dedisset 'nūdātam statiōnibus cūstōdiīsque solitīs hostium esse urbem', nōn cūnctandum in tālī occāsiōne ratus Hannibal tōtīs vīribus aggressus urbem mōmentō cēpit, signō datō ut omnēs pūberēs interficerentur!

sub idem tempus = eōdem ferē tempore
excidium -ī *n* < exscindere
maerōr -ōris *m* < maerēre
maeror patrēs cēpit
summa -ae *f* ↔ pars; s. rērum = ūniversae rēs
cōnsulere = inter sē cōnsulere, cōnsultāre

Sub idem ferē tempus et lēgātī quī redierant ab Carthāgine Rōmam rettulērunt 'omnia hostīlia esse', et Saguntī excidium nūntiātum est. Tantusque simul maeror patrēs et pudor nōn lātī auxiliī et īra in Carthāginiēnsēs metusque dē summā rērum cēpit — velut sī iam ad portās hostis esset — ut trepidārent magis quam cōnsulerent. *16*

Bellum Carthāginiēnsibus indictum

sortīrī = sortibus ūtī (prōvinciae cōnsulibus mandantur sortibus)
ēvēnit: mandāta est
VI legiōnēs dēcrētae *sunt*: VI legiōnēs facere dēcrētum est
(nāvis) quīnque-rēmis = nāvis longa quae quīnōs rēmōs habet
iūstus = rēctus, plēnus

Nōminātae iam anteā cōnsulibus prōvinciae erant; tum sortīrī iussī. Cornēliō Hispānia, Semprōniō Āfrica cum Siciliā ēvēnit. Sex in eum annum dēcrētae legiōnēs et classis quanta parārī posset. Inter cōnsulēs ita cōpiae dīvīsae: Semprōniō datae legiōnēs duae et sociōrum sēdecim mīlia peditum, equitēs mīlle octingentī, nāvēs longae centum sexāgintā. Cum hīs terrestribus maritimīsque cōpiīs Ti. Semprōnius missus in Siciliam. Cornēliō sexāgintā quīnquerēmēs datae et duae Rōmānae legiōnēs cum suō iūstō equitātū et quattuordecim mīlibus sociōrum peditum, equitibus mīlle sescentīs. *17*

com-parāre = parāre atque colligere
L. Aemilium *Paulum* (cōnsul annō 219 a. C. cum M. Līviō)

Hīs ita comparātīs, lēgātōs māiōrēs nātū, Q. Fabium, M. Līvium, L. Aemilium, C. Licinium, Q. Baebium in *18*

Āfricam mittunt ad percontandōs Carthāginiēnsēs 'pūblicōne cōnsiliō Hannibal Saguntum oppugnāsset?' et, sī (id quod factūrī vidēbantur) fatērentur ac dēfenderent pūblicō cōnsiliō factum, ut indīcerent populō Carthāginiēnsī bellum.

-āsset = -ā*vi*sset

(*id*) factum *esse*

Rōmānī postquam Carthāginem vēnērunt, cum senātus datus esset et Q. Fabius nihil ultrā quam ūnum quod mandātum erat percontātus esset, tum ex Carthāginiēnsibus ūnus: "Ego nōn 'prīvātō pūblicōne cōnsiliō Saguntum oppugnātum sit?' quaerendum cēnseam, sed 'utrum iūre an iniūriā?' Sī vōs nōn tenent foedera vestra nisi ex auctōritāte aut iussū vestrō icta, nē nōs quidem Hasdrubalis foedus, quod nōbīs īnsciīs īcit, obligāre potuit. Proinde omittite Saguntī atque Hibērī mentiōnem facere, et quod diū parturit animus vester, aliquandō pariat!" Tum Rōmānus, sinū ex togā factō, "Hīc" inquit "vōbīs bellum et pācem portāmus: utrum placet, sūmite!" Sub hanc vōcem haud minus ferōciter 'daret utrum vellet!' succlāmātum est. Et cum is, iterum sinū effūsō, 'bellum dare' dīxisset, 'accipere sē' omnēs respondērunt, 'et quibus acciperent animīs iīsdem sē gestūrōs!'

iīs datus esset
nihil ultrā : nihil aliud

ego nōn quaerendum *esse* cēnse*ō*...
prīvātō pūblicō-ne = prīvātō-ne *an* pūblicō

ex auctōritāte vestrā = vōbīs auctōribus
ob-ligāre = officiō tenēre

o-mitte (+ *īnf*) = nōlī
mentiōnem facere reī (*gen*) = rem memorāre
parturīre = paritūrus esse (< parere)

sub : respondēns ad "dā utrum vīs!"
suc-clāmāre (< sub-) = clāmāre respōnsum
effūsō: solūtō, apertō
bellum *sē* dare
"accipimus, et iīsdem animīs quibus accipimus gerēmus (bellum)!"

Iter Hannibalis in Italiam

21 Hannibal, Saguntō captō, Carthāginem Novam in hīberna concesserat. Per tōtum tempus hiemis quiēs inter labōrēs renovāvit corpora animōsque ad omnia dē integrō patienda.

[annō 218 a. C.]
Pȳrēnaeus -ī *m*
cōpiās flūmen trādūcere = c. trāns f. dūcere
periocha -ae *f* = breviārium; *Periochae* Līviī sunt incertī auctōris

Inde profectus ad Hibērum per maritimam ōram dū- 22
cit. Nōnāgintā mīlia peditum, duodecim mīlia equitum 23
Hibērum trādūxit. Inde Pȳrēnaeum trānsgreditur. 24

[*Ex Periochā librī XXI:*]

(montem) superāre : trānsgredī
labōriōsus -a -um = magnī labōris
trānsitus -ūs *m* < trānsīre
equester -tris -tre < equus
Tīcīnus -ī *m*
nōmen 'Āfricānī' = nōmen 'Āfricānus'
Āpennīnus -ī *m*

Hannibal, superātō Pȳrēnaeō saltū, per Galliam ad Alpēs vēnit, et labōriōsō per eās trānsitū dēscendit in Italiam, et ad Tīcīnum flūmen Rōmānōs equestrī proeliō fūdit; in quō vulnerātum P. Cornēlium Scīpiōnem prōtēxit fīlius, quī 'Āfricānī' posteā nōmen accēpit. Iterumque exercitū Rōmānō ad flūmen Trebiam fūsō, Hannibal Āpennīnum quoque trānsiit.

Cn. Cornēlius Scīpiō: cōnsul annō 222 a. C., frāter cōnsulis P. Cornēliī Scīpiōnis

Cn. Cornēlius Scīpiō in Hispāniā contrā Poenōs prosperē pugnāvit.

Lacus Trasumennus

[*Ex Periochā librī XXII:*]

vigiliae -ārum *f* ↔ somnus
[annō 217 a. C.]
cōs. = cōnsul
circum-venīre = hostīliter circumdare

Hannibal, per continuās vigiliās in palūdibus oculō āmissō, in Etrūriam vēnit. C. Flāminius cōs., homō temerārius, contrā auspicia profectus īnsidiīs ab Hannibale circumventus ad Trasumennum lacum cum exercitū caesus est.

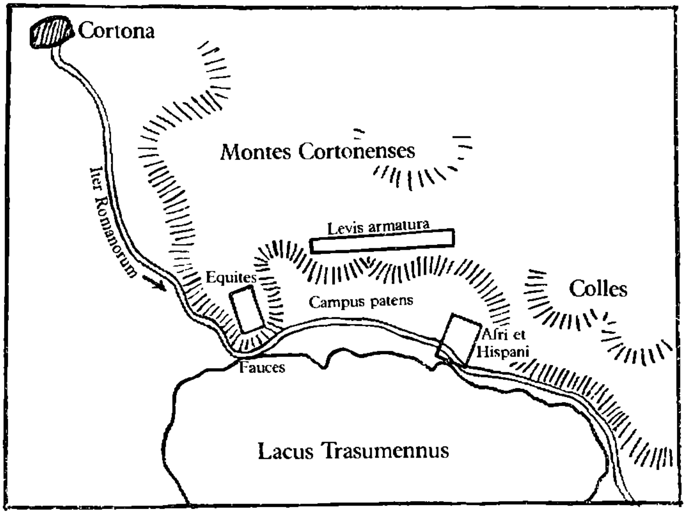
[*Ex librō XXII:*]

quod agrī est = id agrī quod est
nāta : apta
per-angustus = valdē angustus
patēscere = patēre incipere, patēns fierī

4 Hannibal quod agrī est inter Cortōnam urbem Trasumennumque lacum omnī clāde bellī pervāstat. Et iam pervēnerat ad loca nāta īnsidiīs, ubi māximē montēs Cortōnēnsēs Trasumennus subit. Via tantum interest perangusta, deinde paulō lātior patēscit campus, inde

collēs assurgunt. Ibi castra in apertō locat, ubi ipse cum Āfrīs modo Hispānīsque cōnsīderet; Baliārēs cēteramque levem armātūram post montēs circumdūcit; equitēs ad ipsās faucēs saltūs — tumulīs aptē tegentibus — locat, ut, ubi intrāssent Rōmānī, obiectō equitātū clausa omnia lacū ac montibus essent.

as-surgere = surgere
Baliārēs (-ium *m*) īnsulās Baliārēs incolunt
levis armātūra -ae *f* = mīlitēs leviter armātī
faucēs -ium *f* = locus in monte angustus
ob-icere -iēcisse -iectum = oppōnere

Flāminius, cum prīdiē sōlis occāsū ad lacum pervēnisset, inexplōrātō posterō diē vixdum satis certā lūce angustiīs superātīs, postquam in patentiōrem campum pandī agmen coepit, id tantum hostium quod ex adversō erat cōnspexit: ab tergō ac super caput dēcēpēre īnsidiae.

in-explōrātō *adv* = locīs nōn explōrātīs
angustiae -ārum *f* (< angustus) = faucēs
id hostium = eōs hostēs
ex adversō (= ā fronte) : ante sē
dēcēpēre *eum* īnsidiae : īnsidiīs dēceptus est

Poenus, ubi (id quod petierat) clausum lacū ac montibus et circumfūsum suīs cōpiīs habuit hostem, signum omnibus dat simul invādendī. Quī ubi dēcucurrērunt, eō magis Rōmānīs subita atque imprōvīsa rēs fuit, quod

Poenus : Hannibal
circum-fundere = circum-sistere
currere cucurrisse
im-prōvīsus -a -um = inexspectātus

orta ex lacū nebula campō quam montibus dēnsior sēderat. Rōmānus clāmōre undique ortō sē circumventum esse sēnsit, et ante in frontem lateraque pugnārī coeptum est quam satis īnstruerētur aciēs aut expedīrī arma stringīque gladiī possent.

5 Cōnsul, perculsīs omnibus ipse satis impavidus, turbātōs ōrdinēs īnstruit, ut tempus locusque patitur, et quācumque adīre audīrīque potest, adhortātur ac stāre ac pugnāre iubet. Cēterum prae strepitū ac tumultū nec cōnsilium nec imperium accipī poterat. Deinde, ubi ab lateribus montēs ac lacus, ā fronte et ab tergō hostium aciēs claudēbat appāruitque nūllam nisi in dexterā ferrōque salūtis spem esse, tum sibi quisque dux adhortātorque factus ad rem gerendam, et nova dē integrō exorta pugna est. Tantusque fuit ārdor animōrum, adeō intentus pugnae animus, ut eum mōtum terrae quī multārum urbium Italiae magnās partēs prōstrāvit āvertitque cursū rapidōs amnēs, nēmō pugnantium sēnserit!

6 Trēs fermē hōrās pugnātum est et ubīque atrōciter. Circā cōnsulem tamen ācrior īnfēstiorque pugna est. Eum et rōbora virōrum sequēbantur, et ipse, quācumque in parte premī ac labōrāre sēnserat suōs, impigrē ferēbat opem, īnsignemque armīs et hostēs summā vī petēbant et tuēbantur cīvēs — dōnec Īnsuber eques faciē quoque nōscitāns cōnsulem "Ēn" inquit "hic est" populāribus suīs "quī legiōnēs nostrās cecīdit agrōsque et urbem est dēpopulātus! Iam ego hanc victimam Mānibus perēmp-

nebula (in) campō sēderat : nebula campum operiēbat

: pugnārī *coepit*
expedīre (↔ impedīre) = parātum facere

terrōre perculsīs

terrae mōtus

adhortātor -ōris = quī adhortātur
factus *est*

ut nēmō pugnantium eum mōtum terrae sēnserit…
prō-sternere = humī prōicere, dēlēre

rōbora virōrum = virī validissimī

*eum*que īnsignem

Īnsubrēs: *sg* -ber -bris

nōscitāre = agnōscere

dē-populārī = populārī
victima -ae *f* = hostia

tōrum foedē cīvium dabō!" subditīsque calcāribus equō per cōnfertissimam hostium turbam impetum facit cōnsulemque lanceā trānsfīxit!

Magnae partis fuga inde prīmum coepit, et iam nec lacus nec montēs pavōrī obstābant: per omnia velut caecī ēvādunt, armaque et virī super alium aliī praecipitantur. Pars magna, ubi locus fugae deest, in aquam prōgressī aut hauriēbantur gurgitibus aut ab ingressīs aquam hostium equitibus passim trucīdābantur.

7 Haec est nōbilis ad Trasumennum pugna atque inter paucās memorāta populī Rōmānī clādēs. Quīndecim mīlia Rōmānōrum in aciē caesa sunt, decem mīlia sparsā fugā per omnem Etrūriam dīversīs itineribus urbem petiēre. Duo mīlia quīngentī hostium in aciē, multī posteā ex vulneribus periēre.

Rōmae ad prīmum nūntium clādis eius cum ingentī terrōre ac tumultū concursus in forum populī est factus. Mātrōnae vagae per viās 'quae repēns clādēs allāta quaeve fortūna exercitūs esset?' obviōs percontantur. Et cum frequentis cōntiōnis modō turba in Comitium et Cūriam versa magistrātūs vocāret, tandem haud multō ante sōlis occāsum M. Pompōnius praetor "Pugnā" inquit "magnā victī sumus." Et quamquam nihil certius ex eō audītum est, tamen alius ab aliō implētī rūmōribus domōs referunt: 'cōnsulem cum magnā parte cōpiārum caesum; superesse paucōs aut fugā passim per Etrūriam sparsōs aut captōs ab hoste.' Quot cāsūs exer-

sub-dere (< -dare): s. calcāria equō = equum calcāribus incitāre
cōnfertus -a -um = dēnsus
lancea -ae *f* = hasta Gallōrum

pavōrī: pavidīs

calcar -āris *n*

haurīrī = mergī
gurgitēs: aqua turbida, flūctūs

pet*i*ēre = pet*īv*ēre

vagus -a -um = errāns
repēns -entis = repentīnus

cōntiō frequēns = c. multōrum, c. celebris
magistrātūs: cōnsulēs, cēnsōrēs, tribūnī plēbis, praetōrēs, cēt.
praetor = magistrātus quī iūdiciīs praeest

alius ab aliō: aliī ab aliīs

domōs = *in* domōs, domum

quot cāsūs fuerant: quot mīlitēs ceciderant

citūs victī fuerant, tot in cūrās distractī animī eōrum erant quōrum propinquī sub C. Flāminiō cōnsule meruerant, ignōrantium quae cuiusque suōrum fortūna esset; nec quisquam satis certum habet quid aut spēret aut timeat.

propinquus -ī *m* = cognātus
ignōrantium : cum ignōrārent
certum habēre = certō scīre

Posterō ac deinceps aliquot diēbus ad portās māior prope mulierum quam virōrum multitūdō stetit, aut suōrum aliquem aut nūntiōs dē iīs opperiēns; circumfundēbanturque obviīs scīscitantēs, neque āvellī, priusquam ōrdine omnia inquīsiissent, poterant. Inde variōs vultūs dīgredientium ab nūntiīs cernerēs, ut cuique laeta aut trīstia nūntiābantur, grātulantēsque aut cōnsōlantēs redeuntibus domōs circumfūsōs.

circumfundī eī = circumsistere eum
ā-vellere = abripere
in-quīrere -sīvisse/-siisse -sītum = quaerere
variōs vultūs cernerēs : variī vultūs cernī poterant
redeuntibus circumfūsōs = quī redeuntibus circumfundēbantur

Fēminārum praecipuē et gaudia īnsignia erant et lūctūs. Ūnam in ipsā portā sōspitī fīliō repente oblātam in complexū eius exspīrāsse ferunt; alteram, cui mors fīliī falsō nūntiāta erat, maestam sedentem domī, ad prīmum cōnspectum redeuntis fīliī gaudiō nimiō exanimātam.

sōspes -itis = salvus
fīliō offerrī = fīliō appārēre/obviam īre
-āsse = -āvisse
ex-animārī = exspīrāre

Senātum praetōrēs per diēs aliquot ab ortō ūsque ad occidentem sōlem in Cūriā retinent, cōnsultantēs quōnam duce aut quibus cōpiīs resistī victōribus Poenīs posset.

Priusquam satis certa cōnsilia essent, repēns alia nūn- *8*
tiātur clādēs: quattuor mīlia equitum, cum C. Centēniō prōpraetōre missa ad collēgam ab Servīliō cōnsule, in Umbriā ab Hannibale circumventa.

prō-praetor = magistrātus quī annō postquam praetor fuit prōvinciam administrat vel exercituī imperat

Itaque dictātōrem populus creāvit Q. Fabium Māximum et magistrum equitum M. Minucium Rūfum, iīsque negōtium ab senātū datum 'ut mūrōs turrēsque urbis fīrmārent, et praesidia dispōnerent quibus locīs vidērētur, pontēsque rescinderent flūminum: prō urbe dīmicandum esse ac Penātibus, quandō Italiam tuērī nequiissent.'

iīs locīs quibus *iīs* vidērētur
re-scindere = dēstruere, abrumpere
quandō = quoniam
ne-quīre -īvisse/-iisse = nōn posse

Q. Fabius Māximus Cūnctātor

[*Ex Periochā librī XXII:*]

cūnctātor -ōris *m* = quī cūnctātur

Cum deinde Q. Fabius Māximus dictātor adversus Hannibalem missus nōllet aciē cum eō cōnflīgere, M. Minucius, magister equitum, ferōx et temerārius, crīminandō dictātōrem tamquam sēgnem et timidum effēcit ut populī iussū aequārētur eī cum dictātōre imperium; dīvīsōque exercitū, cum inīquō locō cōnflīxisset et in magnō discrīmine legiōnēs eius essent, superveniente cum exercitū Fabiō Māximō discrīmine līberātus est. Quō beneficiō victus castra cum eō iūnxit et 'patrem' eum salūtāvit idemque facere mīlitēs iussit.

crīminārī (< crīmen) = accūsāre
aequāre = aequum facere

Hannibal, vāstātā Campāniā, inter Casilīnum oppidum et Calliculam montem ā Fabiō clausus, sarmentīs ad cornua boum alligātīs et incēnsīs, praesidium Rōmānōrum, quod Calliculam īnsidēbat, fugāvit, et sīc trānsgressus est saltum.

claudere = inclūdere
sarmentum -ī *n* = rāmus tenuis, virga
al-ligāre < ad-ligāre
īn-sidēre = occupātum tenēre

Ūnus homō nōbīs cūnctandō restituit rem.

rem : rem pūblicam
[*Ennius: Annālēs 370*]

Cannae

[*Ex Eutropiī Breviāriī librō III:*]

[annō 216 a. C.]

10 Quīngentēsimō et quadrāgēsimō annō ā conditā urbe L. Aemilius Paulus C. Terentius Varrō contrā Hannibalem mittuntur Fabiōque succēdunt; quī abiēns ambōs cōnsulēs monuit ut Hannibalem, callidum et impatientem ducem, nōn aliter vincerent quam proelium differendō. Vērum cum impatientiā Varrōnis cōnsulis — contrādīcente alterō cōnsule — apud vīcum quī Cannae appellātur in Āpūliā pugnātum esset, ambō cōnsulēs ab Hannibale vincuntur.

alicui succēdere = in locum alicuius s.
callidus -a -um = prūdēns ac perītus
impatientia -ae *f* < impatiēns
contrā-dīcere
vīcus -ī *m* = parvum oppidum

[*Ex Līviī librō XXII:*]

44 Cōnsulēs satis explōrātīs itineribus sequentēs Poenum, ut ventum ad Cannās est et in cōnspectū Poenum habēbant, bīna castra commūniunt. Aufidus amnis, utrīsque castrīs affluēns, aditum aquātōribus haud sine certāmine dabat; ex minōribus tamen castrīs, quae posita trāns Aufidum erant, līberius aquābantur Rōmānī, quia rīpa ulterior nūllum habēbat hostium praesidium.

Poenum : Poenōs
ventum est : vēnērunt
bīna (II) castra
com-mūnīre = mūnīre
af-fluere < ad-
aditus -ūs *m* < adīre
aquātor -ōris *m* = quī *aquātur* (= aquam petit)
līberius : facilius
aquārī = aquam petere

45 Hannibal Numidās ad invādendōs ex minōribus castrīs Rōmānōrum aquātōrēs trāns flūmen mittit. Quam inconditam turbam cum vixdum in rīpam ēgressī clāmōre ac tumultū fugāssent, in statiōnem quoque prō vāllō locātam atque ipsās prope portās ēvectī sunt. Id vērō adeō indignum vīsum ab tumultuāriō auxiliō iam etiam castra Rōmāna terrērī, ut ea modo ūna causa, nē extemplō trānsīrent flūmen dīrigerentque aciem, tenue-

Numidae: equitēs ex Numidiā
(turba) incondita : nōn īnstrūcta
cum *Numidae*... fugāvissent
ē-vehere
Rōmānīs vīsum *est*
auxiliō : auxiliīs
: summa imperiī eō diē penes Paulum fuit: ea modo ūna causa tenuit (: prohibuit) R. nē...

rit Rōmānōs: quod summa imperiī eō diē penes Paulum fuit.

summa imperiī = ūniversum imperium

Itaque posterō diē Varrō, nihil cōnsultō collegā, īnstrūctās cōpiās flūmen trādūxit, sequente Paulō, quia magis nōn probāre quam nōn adiuvāre cōnsilium poterat. Trānsgressī flūmen eās quoque quās in castrīs minōribus habuerant cōpiās suīs adiungunt, atque ita īnstruunt aciem: in dextrō cornū — id erat flūminī propius — Rōmānōs equitēs locant, deinde peditēs; laevum cornū extrēmī equitēs sociōrum, intrā peditēs, ad medium iūnctī legiōnibus Rōmānīs, tenuērunt. Ex cēterīs levium armōrum auxiliīs prīma aciēs facta. Cōnsulēs cornua tenuērunt, Terentius laevum, Aemilius dextrum; Geminō Servīliō media pugna tuenda data.

cōnsilium nōn probāre magis quam (: nec vērō) nōn adiuvāre poterat

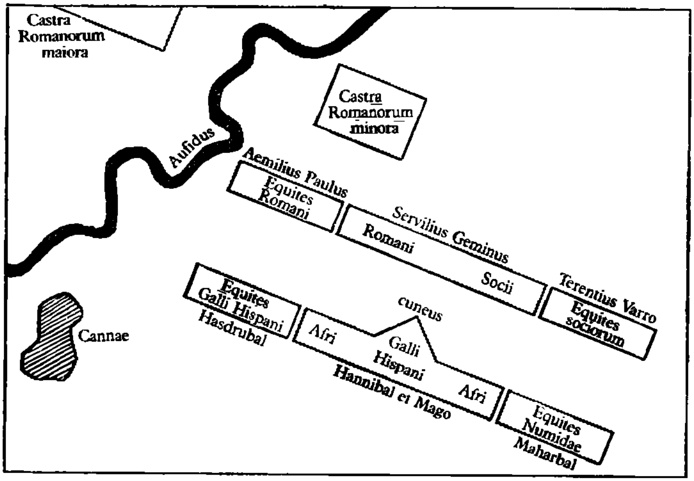
eās cōpiās quās...

extrēmī: in extrēmā parte locātī

prīma aciēs = prīma aciēī pars

media pugna: media aciēs

Cn. Servīlius Geminus (cōs. annō 217 a. C.)

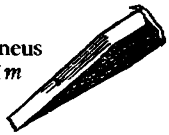
proelium Cannēnse

46 Hannibal lūce prīmā Baliāribus levīque aliā armātūrā praemissā trānsgressus flūmen, ut quōsque trādūxerat ita in aciē locābat: Gallōs Hispānōsque equitēs prope

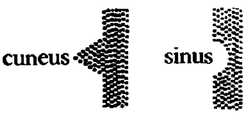
rīpam laevō in cornū adversus Rōmānum equitātum; dextrum cornū Numidīs equitibus datum; media aciēs peditibus fīrmāta ita ut Āfrōrum utraque cornua essent, interpōnerentur hīs mediī Gallī atque Hispānī. Numerus omnium peditum quī tum stetēre in aciē mīlium fuit quadrāgintā, decem equitum. Ducēs cornibus praeerant, sinistrō Hasdrubal, dextrō Maharbal; mediam aciem Hannibal ipse cum frātre Māgōne tenuit.

utraque cornua = utrumque cornū
inter-pōnere hīs (*dat*) = inter hōs pōnere
Maharbal -alis *m*
Māgō -ōnis *m*

Clāmōre sublātō prōcursum ab auxiliīs et pugna levibus prīmum armīs commissa. Deinde equitum Gallōrum Hispānōrumque laevum cornū cum dextrō Rōmānō concurrit, minimē equestris mōre pugnae: frontibus enim adversīs concurrendum erat, quia hinc amnis, hinc peditum aciēs claudēbant. Stantibus postrēmō equīs vir virum amplexus dētrahēbat equō! Pedestre magnā iam ex parte certāmen factum erat; ācrius tamen quam diūtius pugnātum est, pulsīque Rōmānī equitēs terga vertunt. *47*

prōcursum *est* ab auxiliīs = auxilia prōcurrērunt
cuneus -ī *m*

claudēbant : obstābant
dē-trahere
magnā (ex) parte
ācrius quam diūtius = ācriter magis quam diū (: nōn diū, sed ācriter)

Sub equestris fīnem certāminis coorta est peditum pugna, prīmō et vīribus et animīs pār, dum cōnstābant ōrdinēs Gallīs Hispānīsque. Tandem Rōmānī impulēre hostium cuneum ā cēterā prōminentem aciē. Quī cuneus ut pulsus aequāvit frontem prīmum, dein cēdendō etiam sinum in mediō dedit, Āfrī circā iam cornua fēcerant irruentibusque incautē in medium Rōmānīs circumdedēre ālās, mox cornua extendendō clausēre et ab tergō hostēs. Hinc Rōmānī, dēfūnctī nēquīquam proe-

cōn-stāre = fīrmē stāre
im-pellere = pellere
prō-minēre = ēminēre
frōns = prīma aciēs
dedit : fēcit
ir-ruere < in-ruere
āla = cornū
hinc : hāc dē causā, itaque

liō ūnō, omissīs Gallīs Hispānīsque, quōrum terga cecīderant, adversus Āfrōs integram pugnam ineunt, nōn tantum eō inīquam quod inclūsī adversus circumfūsōs, sed etiam quod fessī cum recentibus pugnābant.

49 Paulus, quamquam prīmō statim proeliō fundā graviter ictus fuerat, tamen et occurrit saepe Hannibalī et aliquot locīs proelium restituit, prōtegentibus eum equitibus Rōmānīs, omissīs postrēmō equīs, quia cōnsulem et ad regendum equum vīrēs dēficiēbant. Equitum pedestre proelium — iam haud dubiā hostium victōriā — fuit, cum victī morī in vestīgiō māllent quam fugere, victōrēs trucīdārent quōs pellere nōn poterant. Pepulērunt tamen iam paucōs superantēs et labōre ac vulneribus fessōs.

Cn. Lentulus tribūnus mīlitum, cum praetervehēns equō sedentem in saxō cruōre opplētum cōnsulem vīdisset, "L. Aemilī" inquit, "quem ūnum īnsontem culpae clādis hodiernae deī respicere dēbent, cape hunc equum, dum et tibi vīrium aliquid superest et comes ego tē tollere possum ac prōtegere. Nē fūnestam hanc pugnam morte cōnsulis fēceris! Etiam sine hōc lacrimārum satis lūctūsque est." Ad ea cōnsul: "Tū quidem, Cn. Cornēlī, macte virtūte estō! Sed cavē frūstrā miserandō exiguum tempus ē manibus hostium ēvādendī absūmās! Abī, nūntiā patribus 'urbem Rōmānam mūniant ac, priusquam victor hostis adveniat, praesidiīs fīrment!' Mē in hāc strāge mīlitum meōrum patere exspī-

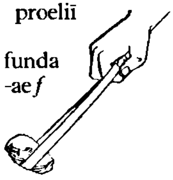
omissīs : relictīs

in-īquus = impār

recēns -entis = novus atque integer

prīmō proeliō = initiō proeliī

funda -ae *f*

(vīrēs) eum dēficiunt = eī dēsunt

in vestīgiō : in locō ubi stābant

quōs : *eōs* quōs

superāre = superesse

Cn. *Cornēlius* Lentulus

praeter-vehēns = praeter-vectus

op-plēre -ēvisse -ētum = complēre et operīre

īnsōns culpae (*gen*) = sine culpā

fūnestus -a -um (< fūnus) = trīstissimus

satis lacrimārum

macte virtūte estō! = grātulor tibi dē virtūte, bene facis

cavē tempus absūmās = cavē *nē* t. absūmās (: nōlī t. absūmere)

ut urbem mūniant

patere mē exspīrāre! = sine mē exspīrāre!

ob-ruere -uisse -utum = operīre (rē suprā iniectā)

rāre!" Haec eōs agentēs prius turba fugientium cīvium, deinde hostēs oppressēre. Cōnsulem ignōrantēs quis esset obruēre tēlīs; Lentulum in tumultū abripuit equus. Tum undique effūsē fugiunt.

mūnīmentum -ī *n* = mūnītiō (mūrus, vāllum)
cōnsul alter: Varrō

Septem mīlia hominum in minōra castra, decem in māiōra, duo fermē in vīcum ipsum Cannās perfūgērunt, quī extemplō ab equitibus, nūllō mūnīmentō tegente vīcum, circumventī sunt. Cōnsul alter cum quīnquāgintā ferē equitibus Venusiam perfūgit.

quaestor -ōris *m* = magistrātus quī in bellō ducem adiuvat
cōnsulāris -is *m* = quī cōnsul fuit
praetōrius -ī *m* = quī praetor fuit

Quadrāgintā quīnque mīlia quīngentī peditēs, duo mīlia septingentī equitēs caesī dīcuntur; in hīs ambō cōnsulum quaestōrēs et ūndētrīgintā tribūnī mīlitum, cōnsulārēs quīdam praetōriīque (inter eōs Cn. Servīlium Geminum et M. Minucium numerant, quī magister equitum priōre annō fuerat), octōgintā praetereā senātōrēs. Capta eō proeliō tria mīlia peditum et equitēs mīlle et quīngentī dīcuntur.

Cannēnsis -e < Cannae
Alliēnsis -e < Allia (ad eum fluvium Rōmānī ā Gallīs victī sunt annō 390 a. C.)

Haec est pugna Cannēnsis, Alliēnsī clādī nōbilitāte *50* pār, cēterum strāge exercitūs gravior foediorque. Fuga namque ad Alliam exercitum servāvit — ad Cannās fugientem cōnsulem vix quīnquāgintā secūtī sunt, alterīus morientis prope tōtus exercitus fuit.

per-fungī = dēfungī
cessandum *esse*

Hannibalī victōrī cum cēterī circumfūsī grātulārentur *51* suādērentque ut, tantō perfūnctus bellō, quiētem et ipse sibi sūmeret et fessīs daret mīlitibus, Maharbal, praefectus equitum, minimē cessandum ratus, "Immō, ut quid hāc pugnā sit āctum sciās: diē quīntō" inquit "vic-

tor in Capitōliō epulāberis! Sequere! Cum equite — ut prius vēnisse quam ventūrum sciant — praecēdam." Hannibalī nimis laeta rēs est vīsa māiorque quam ut eam statim capere animō posset. Itaque 'voluntātem sē laudāre Maharbalis' ait, 'ad cōnsilium pēnsandum temporis opus esse.' Tum Maharbal: "Nōn omnia nīmīrum eīdem dī dedēre. Vincere scīs, Hannibal — victōriā ūtī nescīs!"

Mora eius diēī satis crēditur salūtī fuisse urbī atque imperiō.

Posterō diē ubi prīmum illūxit, ad spolia legenda foe-
damque etiam hostibus spectandam strāgem exeunt.
52 Spoliīs ad multum diēī lēctīs, Hannibal ad minōra dūcit
castra oppugnanda, et omnium prīmum ā flūmine eōs
exclūdit. Cēterum — omnibus labōre, vigiliīs, vulneri-
bus etiam fessīs — mātūrior ipsīus spē dēditiō est facta:
in castra hostēs accēpērunt trāditīque in cūstōdiam
omnēs sunt.

Dum ibi tempus teritur, intereā cum ex māiōribus castrīs ad quattuor mīlia hominum et ducentī equitēs — aliī agmine, aliī pālātī per agrōs — Canusium perfūgissent, castra ipsa ab sauciīs timidīsque trādita hostī.

Eōs quī Canusium perfūgerant mulier Āpula nōmine
Būsa, genere clāra ac dīvitiīs, frūmentō, veste, viāticō
53 etiam iūvit. Cēterum cum ibi tribūnī mīlitum quattuor
essent, Fabius Māximus dē legiōne prīmā (cuius pater
priōre annō dictātor fuerat) et dē legiōne secundā L.

epulārī (< epulae) = cēnāre
equite: equitibus
tē vēnisse
prae-cēdere ↔ sequī
animō capere = intellegere
pēnsāre = reputāre
tempor*is* opus est = tempor*e* opus est
salūtī esse = salūtem afferre
ad multum diēī = ad hōram sēram
legere = colligere
ex-clūdere < -claudere
mātūrus -a -um = quī prīmō/sine morā/ante tempus fit; ↔ sērus
mātūrior ipsīus spē: mātūrior quam ipse spērāverat
ad IV = circiter IV
pālārī = errāre
Āpulus -a -um = ex Āpūliā
viāticum -ī *n* = pecūnia ad viam (: iter) necessāria
Q. Fabius Māximus (cōs. annō 213 a.C.)

aedīlis -is *m* = magistrātus quī viās, aedificia pūblica ac lūdōs cūrat

dē-ferre = mandāre

Pūblicius Bibulus et P. Cornēlius Scīpiō et dē legiōne tertiā Ap. Claudius Pulcher (quī proximē aedīlis fuerat), omnium cōnsēnsū ad P. Scīpiōnem admodum adulēscentem et ad Ap. Claudium summa imperiī dēlāta est.

Eō tempore quō haec Canusiī agēbantur, Venusiam 54
ad cōnsulem ad quattuor mīlia et quīngentī peditēs equitēsque, quī sparsī fugā per agrōs fuerant, pervēnēre. Varrō Canusium cōpiās trādūxit. Et iam aliqua speciēs cōnsulāris exercitūs erat.

speciēs exercitūs: quod vidētur exercitus esse

reliquiae -ārum *f* = quod reliquum est

tantum pavōris = tantus pavor

āmissī *esse*

Rōmam nē hās quidem reliquiās superesse cīvium sociōrumque, sed 'dēlētās omnēs cōpiās' allātum fuerat. Numquam — salvā urbe — tantum pavōris tumultūsque intrā moenia Rōmāna fuit. Cōnsule exercitūque ad Trasumennum priōre annō āmissō, 'cum duōbus cōnsulibus duo cōnsulārēs exercitūs āmissī' nūntiābantur 'nec ūlla iam castra Rōmāna nec ducem nec mīlitem esse! Hannibalis Āpūliam, Samnium ac iam prope tōtam Italiam factam.' Nūlla profectō alia gēns tantā mōle clādis nōn obruta esset!

ob-ruere: opprimere

P. Fūrius Philus (cōs. annō 223 a. C.)

P. Fūrius Philus et M. Pompōnius praetōrēs senātum 55
in cūriam Hostīliam vocāvērunt, ut dē urbis cūstōdiā cōnsulerent; neque enim dubitābant, dēlētīs exercitibus, hostem ad oppugnandam Rōmam ventūrum.

C. Terentiō *Varrōne*

Tum dēmum litterae ā C. Terentiō cōnsule allātae 56
sunt: 'L. Aemilium cōnsulem exercitumque caesum; sēsē Canusiī esse, reliquiās tantae clādis velut ex naufra-

giō colligentem; ad decem mīlia mīlitum fermē esse; Poenum sedēre ad Cannās.'

57 Litterīs cōnsulis lēctīs cēnsuēre patrēs 'praetōrem M. Claudium, quī classī ad Ōstiam stantī praeesset, Canusium ad exercitum mittendum scrībendumque cōnsulī ut, cum praetōrī exercitum trādidisset, Rōmam venīret.'

M. Claudium *Mārcellum*
mittendum *esse*

Māgō nūntius victōriae

[*Ex librō XXIII*]

1 Hannibal post Cannēnsem pugnam cōnfestim ex Āpūliā in Samnium mōverat. Māgōnem regiōnis eius urbēs dēficientēs ab Rōmānīs accipere iubet, ipse per agrum Campānum mare Īnferum petit, oppugnātūrus Neāpolim, ut urbem maritimam habēret. Ab urbe oppugnandā Poenum absterruēre cōnspecta moenia.

movēre : castra movēre
Neāpolis -is *f* (*acc* -im, *abl* -ī)
abs-terrēre = dēterrēre

2 Inde Capuam flectit iter...

7 Lēgātī ad Hannibalem vēnērunt pācemque cum eō condiciōnibus fēcērunt 'ut suae lēgēs, suī magistrātūs Capuae essent.'

hīs condiciōnibus
suae : propriae

Hannibal ingressus urbem senātum extemplō postulat; precantibus inde prīmōribus Campānōrum 'nē quid eō diē sēriae reī gereret, diemque ut ipse, adventū suō fēstum, laetus ac libēns celebrāret', vīsendā urbe magnam partem diēī cōnsūmpsit.
10 Posterō diē senātus frequēns datus Hannibalī; ubi prīma eius ōrātiō perblanda ac benigna fuit, quā grātiās ēgit Campānīs 'quod amīci-

Campānī -ōrum *m*: cīvēs Capuae
libēns -entis (< libēre) ↔ invītus
(diem) celebrāre = fēstum habēre
vīsendā urbe : in v. u.
prīma ōrātiō = prīma pars ōrātiōnis
per-blandus -a -um

tiam suam Rōmānae societātī praeposuissent', et inter cētera magnifica prōmissa pollicitus 'brevī caput Italiae omnī Capuam fore!'

Dum haec in Italiā geruntur, nūntius victōriae ad 11
Cannās Carthāginem vēnerat Māgō, Hamilcaris fīlius, nōn ex ipsā aciē ā frātre missus, sed retentus aliquot diēs in recipiendīs cīvitātibus Bruttiōrum Āpulōrumque quae dēficiēbant. Is, cum eī senātus datus esset, rēs gestās in Italiā ā frātre expōnit: 'Cum sex imperātōribus eum aciē cōnflīxisse; occīdisse suprā ducenta mīlia hostium, suprā quīnquāgintā mīlia cēpisse. Ex quattuor cōnsulibus duōs occīdisse, ex duōbus saucium alterum, alterum tōtō āmissō exercitū vix cum quīnquāgintā hominibus effūgisse. Bruttiōs Āpulōsque, partem Samnītium ac Lūcānōrum dēfēcisse ad Poenōs. Capuam Hannibalī sē trādidisse. Prō hīs tantīs totque victōriīs vērum esse grātēs deīs immortālibus agī habērīque!'

Ad fidem deinde tam laetārum rērum effundī in vesti- 12
bulō cūriae iussit ānulōs aureōs, quī tantus acervus fuit ut mētientibus dīmidium suprā trēs modiōs explēvisse sint quīdam auctōrēs. Adiēcit deinde verbīs 'nēminem nisi equitem id gerere īnsigne'. Summa fuit ōrātiōnis: 'omnī ope iuvandum Hannibalem esse, procul enim ab domō mīlitiam esse in mediā hostium terrā; magnam vim frūmentī pecūniaeque absūmī, et tot aciēs victōris etiam cōpiās parte aliquā minuisse; mittendum igitur supplēmentum esse, mittendam in stipendium pecū-

praepōnere = praeferre
pollicitus *est*
Āpulī -ōrum *m*: incolae Āpūliae
expōnere = nārrāre
suprā : plūrēs quam
duōs : Flāminium et Paulum; alterum, alterum: P. Scīpiōnem, Varrōnem

acervus -ī *m*
vērum esse = rēctum esse, oportēre
grātēs *f pl acc* = grātiās
ad fidem rērum : ut rēbus cōnfīderent (rēs vērās esse crēderent)
mētīrī = modum statuere numerandō
dīmidium = dīmidia pars
ex-plēre -ēvisse -ētum
auctor esse = trādere
ānulus aureus est īnsigne equitis Rōmānī
aciēs : proelia
supplēmentum -ī *n* = mīlitēs ad numerum supplendum

niam frūmentumque tam bene meritīs dē nōmine Pūnicō mīlitibus.'

Secundum haec dicta Māgōnis laetīs omnibus, Himilcō, vir factiōnis Barcīnae, locum Hannōnis increpandī esse ratus, "Quid est, Hannō?" inquit, "Etiam nunc paenitet tē bellī susceptī adversus Rōmānōs? Iubē dēdī Hannibalem! Vetā in tam prosperīs rēbus grātēs deīs immortālibus agī! Audiāmus Rōmānum senātōrem in Carthāginiēnsium cūriā!"

Tum Hannō "Respondeam" inquit "Himilcōnī nōn dēsiisse paenitēre mē bellī neque dēsitūrum ante invictum vestrum imperātōrem incūsāre quam fīnītum aliquā tolerābilī condiciōne bellum vīderō. Itaque ista quae modo Māgō iactāvit Himilcōnī cēterīsque Hannibalis satellitibus iam laeta sunt — mihi possunt laeta esse, quia rēs bellō bene gestae, sī volumus fortūnā ūtī, pācem nōbīs aequiōrem dabunt; nam sī praetermittimus hoc tempus, quō magis dare quam accipere possumus vidērī pācem, vereor nē haec quoque laetitia vāna ēvādat. Quae tamen nunc quoque quālis est? 'Occīdī exercitūs hostium: mittite mīlitēs mihi!' Quid aliud rogārēs, sī essēs victus? 'Hostium cēpī bīna castra — praedae vidēlicet plēna et commeātuum —: frūmentum et pecūniam date!' Quid aliud, sī spoliātus, sī exūtus castrīs essēs, peterēs? Et nē omnia ipse mīrer (mihi quoque enim, quoniam respondī Himilcōnī, interrogāre iūs fāsque est), velim seu Himilcō seu Māgō respondeat,

nōmen Pūnicum = populus Carthāginiēnsis

locus : occāsiō

respondeam = respondēbō sī licet
nōn dēsiit paenitēre mē bellī = adhūc paenitet mē bellī
mē dēsitūrum *esse*
ante quam... vīderō
tolerābilis -e = tolerandus

satelles -itis *m* = comes perpetuus et dēfēnsor

quae : haec laetitia
'Occīdī...': Hannō Hannibalem loquentem facit

vidē-licet (< vidēre + licet) = scīlicet
commeātus -ūs *m* = frūmentum, cibus
ex-uere -uisse -ūtum: aliquem rē e. = alicui rem adimere

velim = volō sī licet
ut H. seu M. respondeat

ec-quis = num quis/quī
homō ex XXXV tribubus: cīvis Rōmānus
quid animōrum: quōs animōs
sē nescīre
facile scītū est = facile scīrī potest
ec-quōs = num quōs
ec-quam = num quam
quā diē = quō diē (: eō diē quō)

prīmum: ecquis Latīnī nōminis populus dēfēcerit ad nōs? deinde: ecquis homō ex quīnque et trīgintā tribubus ad Hannibalem trānsfūgerit?" Cum utrumque Māgō negāsset, "Hostium quidem ergō" inquit "adhūc nimis multum superest. Sed multitūdō ea quid animōrum quidve speī habeat, scīre velim." Cum id nescīre *13*
Māgō dīceret, "Nihil facilius scītū est" inquit, "Ecquōs lēgātōs ad Hannibalem Rōmānī mīsērunt dē pāce? Ecquam dēnique mentiōnem pācis Rōmae factam esse allātum ad vōs est?" Cum id quoque negāsset, "Bellum igitur" inquit "tam integrum habēmus quam habuimus quā diē Hannibal in Italiam est trānsgressus!"

senātūs cōnsultum -ī *n* = quod in senātū dēcrētum est

Haud multōs mōvit Hannōnis ōrātiō. Itaque ingentī cōnsēnsū fit senātūs cōnsultum ut Hannibalī quattuor mīlia Numidārum in supplēmentum mitterentur et quadrāgintā elephantī et argentī talenta quīngenta.

Mārcellus et Scīpiō

[*Ex Periochā librī XXIII:*]

Cn. et P. Scīpiōnēs: Cn. Scīpiō et P. Scīpiō, frātrēs
Hasdrubal: frāter Hannibalis
[annō 215 a. C.]
M. Claudius Mārcellus

Cn. et P. Scīpiōnēs in Hispāniā Hasdrubalem vīcērunt et Hispāniam suam fēcērunt.

Tib. Semprōnius Gracchus cōs. Campānōs cecīdit.

Claudius Mārcellus praetor Hannibalis exercitum ad Nōlam proeliō fūdit et vīcit, prīmusque tot clādibus fessīs Rōmānīs meliōrem spem bellī dedit.

Philippus, rēx Macedoniae (annīs 221–179 a. C.)

Inter Philippum, Macedoniae rēgem, et Hannibalem societās iūncta est.

Exercitus Hannibalis per hīberna ita luxuriātus est ut corporis animīque vīribus ēnervārētur.

luxuriārī = in luxū vīvere
ē-nervāre = invalidum facere

[*Ex Periochā librī XXIV:*]

Tib. Semprōnius Gracchus prōcōnsul prosperē adversus Poenōs ad Beneventum pugnāvit servōrum māximē operā, quōs līberōs esse iussit.

prō-cōnsul -is *m* = quī annō post cōnsulātum prōvinciam administrat vel exercituī imperat

Claudius Mārcellus cōs. in Siciliā, quae prope tōta ad Poenōs dēfēcerat, Syrācūsās obsēdit.

[annō 214 a. C.]
dē-ficere -fēcisse -fectum

Philippō Macedonum rēgī bellum indictum est, quī ad Apollōniam nocturnō bellō oppressus fugātusque in Macedoniam cum prope inermī exercitū profūgit.

Bellum Macedonicum I
Apollōnia -ae *f*: oppidum Illyricī

[*Ex Periochā librī XXV:*]

P. Cornēlius Scīpiō, posteā Āfricānus, ante annōs aedīlis factus.

annōs : aetātem lēgitimam (XXXVI annōs)

Capua obsessa est ā Q. Fulviō et Ap. Claudiō cōss.

cōs., *pl* cōss.
[annō 212 a. C.]

Claudius Mārcellus Syrācūsās expugnāvit tertiō annō et ingentem virum gessit. In eō tumultū captae urbis Archimēdēs, intentus fōrmīs quās in pulvere dēscrīpserat, interfectus est.

[annō 211 a. C.]
gerere = agere, sē ostendere
Archimēdēs -is *m*: Syrācūsānus doctissimus
dē-scrībere

P. et Cn. Scīpiōnēs in Hispāniā tot rērum fēlīciter gestārum trīstem exitum tulērunt, prope cum tōtīs exercitibus caesī annō octāvō quam in Hispāniam iērunt.

quam : postquam

[*Ex Periochā librī XXVI:*]

Hannibal ad tertium lapidem ab urbe Rōmā super Aniēnem castra posuit. Ipse cum duōbus mīlibus equitum ūsque ad ipsam Capēnam portam, ut situm urbis explōrāret, obequitāvit.

lapis : mīliārium
ob-equitāre = equō vehī (ad)

prōcōs. = prōcōnsul, *pl* prōcōss.
mortem sibi cōnscīscere = sē interficere
pālus -ī *m* = stīpes
secūrī ferīre : capite pūnīre
Campānīs parcere
lēge : secundum lēgem

Capua capta est ā Q. Fulviō et Appiō Claudiō prōcōss. Prīncipēs Campānōrum venēnō sibi mortem cōnscīvērunt. Cum senātus Campānōrum alligātus esset ad pālōs ut secūrī ferīrētur, Q. Fulvius prōcōs. litterās ā senātū missās, quibus iubēbātur parcere, antequam legeret in sinū posuit, et lēge agī iussit et supplicium perēgit.

Hispāniae: Hispānia citerior et ulterior
imperium = iūs imperātōris
pro-fitērī -fessum (<-fatērī) = pūblicē dīcere, prōmittere
[annō 209 a. C.]

Cum comitiīs apud populum quaererētur 'cui mandārētur Hispāniārum imperium?' nūllō id volente suscipere, P. Scīpiō, P. fīlius eius quī in Hispāniā ceciderat, professus est 'sē itūrum', et suffrāgiō populī cōnsēnsūque omnium missus Novam Carthāginem expugnāvit, cum habēret annōs vīgintī quattuor.

[*Ex Periochā librī XXVII:*]

[annō 208 a. C.]
speculārī = explōrāre

M. Claudius Mārcellus T. Quīnctius Crispīnus cōss. speculandī causā prōgressī ē castrīs īnsidiīs ab Hannibale circumventī sunt; Mārcellus occīsus, Crispīnus fūgit.

Baecula -ae *f*: cīvitās Hispāniae

In Hispāniā ad Baeculam Scīpiō cum Hasdrubale cōnflīxit et vīcit.

trān-scendere -disse = scandendō trānsīre
caesus: ad *Metaurum* flūmen annō 207 a.C.
ductus -ūs *m* < dūcere

pālus -ī *m*

Hasdrubal, quī cum exercitū novō Alpēs trānscenderat, ut sē Hannibalī iungeret, cum mīlibus hominum quīnquāgintā sex caesus est M. Līviī cōs. ductū, sed nōn minōre operā Claudiī Nerōnis cōs., quī, cum Hannibalī oppositus esset, relictīs castrīs ita ut hostem falleret, cum ēlēctā manū profectus Hasdrubalem circumvēnerat.

[*Ex Periochā librī XXVIII:*]

P. Scīpiō in Hispāniā cum Poenīs dēbellāvit quārtō decimō annō eius bellī; et ā Tarracōne in Āfricam ad Syphācem, rēgem Massӯlōrum, trānsvectus, foedus cum eō iūnxit. Et amīcitiā factā cum Masinissā, rēge Numidārum (quī illī auxilium 'sī in Āfricam trāiēcisset' pollicēbātur), Rōmam reversus cōnsulque creātus.

[*Ex Periochā librī XXIX*]

Scīpiō in Āfricam trāiēcit.

Syphāx, acceptā in mātrimōnium fīliā Hasdrubalis Gisgōnis, amīcitiam quam cum Scīpiōne iūnxerat renūntiāvit.

Scīpiō adventū Hasdrubalis et Syphācis, quī prope cum centum mīlibus armātōrum vēnerant, ab obsidiōne Uticae dēpulsus hīberna commūniit.

Lūstrum ā cēnsōribus conditum est: cēnsa sunt cīvium capita ducenta quattuordecim mīlia.

[*Ex Periochā librī XXX:*]

Scīpiō in Āfricā Carthāginiēnsēs et Syphācem, Numidiae rēgem, Hasdrubalemque plūribus proeliīs vīcit, adiuvante Masinissā; bīna hostium castra expugnāvit, in quibus quadrāgintā mīlia hominum ferrō ignīque cōnsūmpta sunt. Syphācem per C. Laelium et Masinissam cēpit. Masinissa Sophonisbam, uxōrem Syphācis, fīliam Hasdrubalis, captam statim adamāvit, et nūptiīs factīs uxōrem habuit; castīgātus ā Scīpiōne, venēnum eī mīsit, quō illa haustō dēcessit. Effectumque est multīs

[annō 206 a. C.]
dē-bellāre = bellandī fīnem facere
Tarracō -ōnis *f*: cīvitās Hispāniae
Syphāx -ācis *m*
trāns-vehere
reversus *est* = revertit
[annō 204 a. C.]
Hasdrubal, Gisgōnis fīlius: dux Carthāginiēnsium
re-nūntiāre = revocāre, tollere
Utica -ae *f*: cīvitās Āfricae maritima
-iit = -īvit
$\overline{\text{CCXIV}}$ (214 000)
[annō 203 a. C.]
Numidia -ae *f*: terra Numidārum
(C. Laelius: cōs. annō 190 a. C.)
ad-amāre = amāre incipere
castīgāre = reprehendere
haurīre -sisse -stum = bibere

Scīpiōnis victōriīs ut Carthāginiēnsēs in dēspērātiōnem āctī Hannibalem revocārent.

Māgō, bellō quō in agrō Īnsubrum cum Rōmānīs cōnflīxerat vulnerātus, dum in Āfricam per lēgātōs revocātus revertitur, ex vulnere mortuus est.

reditus -ūs *m* < redīre

Reditus Hannibalis atque clādēs

[*Ex librō XXX:*]

nihil reī : nūlla rēs, nihil

frendere = dentēs movēre (ob īram)

(*ā* lacrimīs) temperāre = abstinēre

(mandātum) ē-dere = ēloquī, nūntiāre

obtrectātiō -ōnis *f* < obtrectāre

dēfōrmitās -ātis *f* = foeditās

ex-sultāre = ovāre

sē efferre = superbus fierī

domum : gentem

Nihil ultrā reī in Italiā ab Hannibale gestum. Nam ad *19*
eum quoque lēgātī ab Carthāgine revocantēs in Āfricam
iīs forte diēbus quibus ad Māgōnem vēnērunt. Fren- *20*
dēns gemēnsque ac vix lacrimīs temperāns dīcitur lēgātōrum verba audiisse. Postquam ēdita sunt mandāta "Vīcit ergō Hannibalem" inquit "nōn populus Rōmānus totiēs caesus fugātusque, sed senātus Carthāginiēnsis obtrectātiōne atque invidiā. Neque hāc dēfōrmitāte reditūs meī tam P. Scīpiō exsultābit atque efferet sēsē quam Hannō, quī domum nostram, quandō aliā rē nōn potuit, ruīnā Carthāginis oppressit!"

ferunt = nārrant

ex-secrātum *esse* (= poenās deōrum optāvisse)

Scīpiōnem ausum *esse*

Rārō quemquam alium patriam exsiliī causā relinquentem tam maestum abiisse ferunt quam Hannibalem hostium terrā excēdentem; respexisse saepe Italiae lītora, et deōs hominēsque accūsantem in sē quoque ac suum ipsīus caput exsecrātum, quod nōn cruentum ab Cannēnsī victōriā mīlitem Rōmam dūxisset: 'Scīpiōnem īre ad Carthāginem ausum, quī cōnsul hostem Poenum in Italiā nōn vīdisset — sē, centum mīlibus armātōrum

ad Trasumennum, ad Cannās caesīs, circā Casilīnum Cūmāsque et Nōlam cōnsenuisse!' Haec accūsāns querēnsque ex diūtinā possessiōne Italiae est dētractus.

possessiō -ōnis *f* < possidēre

[*Ex Periochā librī XXX:*]

Annō sextō decimō Italiā dēcēdēns in Āfricam trāiēcit, temptāvitque per colloquium pācem cum Scīpiōne compōnere, et cum dē condiciōnibus pācis nōn convēnisset, aciē victus est.

pācem compōnere = ex compositō p. facere

victus est: apud *Zamam* oppidum annō 202 a. C.

[*Ex librō XXX:*]

35 Carthāginiēnsium sociōrumque caesa eō diē suprā vīgintī mīlia; pār fermē numerus captus cum signīs mīlitāribus centum trīgintā duōbus, elephantīs ūndecim. Victōrēs ad mīlle et quīngentī cecidēre.

Hannibal cum paucīs equitibus inter tumultum ēlāpsus Hadrūmētum perfūgit, omnia et ante aciem et in proeliō, priusquam excēderet pugnā, expertus. Accītusque inde Carthāginem sextō ac trīcēsimō post annō quam puer inde profectus erat, fassus in cūriā est 'nōn proeliō modo sē, sed bellō victum, nec spem salūtis alibī quam in pāce impetrandā esse.'

aciem : proelium
omnia expertus (= cōnātus)

'sē nōn modo proeliō, sed *etiam* bellō victum *esse*'

al-ibī = aliō locō

36 Tum lēgātī trīgintā ab Carthāgine ad Scīpiōnem vēnērunt. In cōnsiliō, quamquam iūsta īra omnēs ad dēlendam stimulābat Carthāginem, tamen — cum et quanta rēs esset et quam longī temporis obsidiō tam mūnītae et tam validae urbis reputārent — ad pācem omnium ani-
37 mī versī sunt. Posterō diē revocātīs lēgātīs condiciōnēs pācis dictae, ut līberī lēgibus suīs vīverent: 'quās urbēs

cōnsilium (mīlitāre) = concilium in quō dē rē mīlitārī cōnsulitur
quanta : quam difficilis

quās urbēs : eās urbēs quās

perfuga -ae *m* = mīles quī ad hostēs perfūgit/trānsfūgit
servōs fugitīvōs
(nāvis) tri-rēmis = quae ternōs rēmōs habet

talent*um* = *-ōrum*

pēnsiō -ōnis *f* = pecūnia solvenda
obses -idis *m/f* = homō nōbilis quī victōrī hostī pignus trāditur nē pāx violētur
dis-serere = variās sententiās dīcere

indūtiae -ārum *f* = tempus quō bellō abstinētur

aliō *adv* = in alium locum

quibus condiciōnibus = iīs condiciōnibus quibus

lēgēs = condiciōnēs

Scīpiō iussit

quīdam : quīdam scrīptōrēs
lūgubris -e (< lūgēre) = fūnestus

quōsque agrōs ante bellum tenuissent, tenērent; perfugās fugitīvōsque et captīvōs omnēs redderent Rōmānīs, et nāvēs rōstrātās praeter decem trirēmēs trāderent elephantōsque quōs habērent domitōs neque domārent aliōs; bellum nēve in Āfricā nēve extrā Āfricam iniussū populī Rōmānī gererent; Masinissae rēs redderent foedusque cum eō facerent; decem mīlia talentum argentī discrīpta pēnsiōnibus aequīs in annōs quīnquāgintā solverent; obsidēs centum darent.'

Hās condiciōnēs lēgātī cum domum referre iussī in cōntiōne ēderent, Hannibal dē pāce multīs verbīs disseruit, 'quam nec inīqua et necessāria esset.'

Postquam rediērunt ad Scīpiōnem lēgātī, indūtiae Car- *38*
thāginiēnsibus datae in trēs mēnsēs. Additum 'nē per indūtiārum tempus aliō usquam quam Rōmam mitterent lēgātōs.'

Lēgātī ex Āfricā Rōmānī simul Carthāginiēnsēsque *40*
cum vēnissent Rōmam, senātus dēcrēvit 'ut P. Scīpiō *43*
pācem cum populō Carthāginiēnsī quibus condiciōnibus eī vidērētur faceret.'

Dīmissī ab Romā Carthāginiēnsēs, cum in Āfricam vēnissent ad Scīpiōnem, quibus ante dictum est lēgibus pācem fēcērunt. Nāvēs longās, elephantōs, perfugās, fugitīvōs, captīvōrum quattuor mīlia trādidērunt. Nāvēs prōvectās in altum incendī iussit; quīngentās fuisse omnis generis quae rēmīs agerentur, quīdam trādunt, quārum cōnspectum repente incendium 'tam lūgubre

fuisse Poenīs quam sī ipsa Carthāgō ārdēret.'

44 Annīs ante quadrāgintā pāx cum Carthāginiēnsibus postrēmō facta est, Q. Lutātiō A. Mānliō cōnsulibus. Bellum initum annīs post tribus et vīgintī, P. Cornēliō Ti. Semprōniō cōnsulibus, fīnītum est septimō decimō annō, Cn. Cornēliō P. Aeliō cōnsulibus.

Scīpiō, pāce terrā marīque partā, exercitū in nāvēs impositō, in Siciliam Lilybaeum trāiēcit. Inde per laetam pāce nōn minus quam victōriā Italiam Rōmam pervēnit, triumphōque omnium clārissimō urbem est invectus. Argentī tulit in aerārium pondō centum vīgintī tria mīlia. Prīmus hic imperātor nōmine victae ab sē gentis est nōbilitātus.

[annō 241 a. C.]
P. Cornēliō *Scīpiōne*
[annō 201 a. C.]
Cn. Cornēliō *Lentulō*
P. Aeliō *Paetō*
per Italiam laetam pāce
urbem : *in* urbem
pondō *lībrārum* CXXIII mīlia
Scīpiōnī 'Āfricānī' cognōmen datum est

GRAMMATICA LATINA

Verbī themata

Thema dīcitur ea vocābulī pars, ut *oppid-*, *scrīb-*, cui in dēclīnandō adiciuntur variae litterae.

thema -atis *n*

Verbī themata sunt tria:

(1) thema praesentis, ut *amā-*, *monē-*, *leg-*, *audī-*;
(2) thema perfectī, ut *amāv-*, *monu-*, *lēg-*, *audīv-*;
(3) thema supīnī, ut *amāt-*, *monit-*, *lēct-*, *audīt-*.

Vocābula nova:
praetōrium
assēnsus
vitium
hīberna
oppidānī
angulus
ariēs
missile
trāgula
oppugnātiō
apparātus
dēspērātiō
exspectātiō
praetor
statiō
mōmentum
excidium
maeror
summa
quīnquerēmis
trānsitus
vigiliae
armātūra
faucēs
angustiae
adhortātor
victima
calcar
lancea
prōpraetor
sarmentum
impatientia
aditus
aquātor
cuneus
funda
mūnīmentum
quaestor
cōnsulāris
praetōrius
viāticum
aedīlis
reliquiae
grātēs
acervus
dīmidium
supplēmentum
satelles

PENSVM A

Supplenda sunt themata quae dēsunt:

tegere –isse –um
cingere –isse –um
cōnflīgere –isse
ex-stinguere –isse –um
stringere –isse –um
pingere –isse –um
ē-rigere –isse –um
augēre –isse –um
dē-struere –isse –um
laedere –isse –um
in-vādere –isse –um
ē-lūdere –isse –um
sentīre –isse –um
suādēre –isse
ex-cēdere –isse
haerēre –isse
haurīre –isse –um
manēre –isse
op-primere –isse –um
dē-tergēre –isse –um
re-ficere –isse –um
ad-icere –isse –um
re-cipere –isse –um
ad-imere –isse –um
gignere –isse –um
ac-cumbere –isse –um
pallēscere –isse
sonāre –isse
domāre –isse –um
in-crepāre –isse
cōn-scīscere –isse –um
in-quīrere –isse –um
sepelīre –isse –um

colligere –isse –um
ex-igere –isse –um
cōgere –isse –um
fundere –isse –um
re-linquere –isse –um
con-tingere –isse –um
incendere –isse –um
tribuere –isse –um
con-currere –isse –um
pandere –isse –um
comperīre –isse –um
ex-pellere –isse –um
re-sistere –isse
parere –isse –um
fallere –isse –um
ē-dere –isse –um
dēlēre –isse –um
com-plēre –isse –um
dē-cernere –isse –um
crēscere –isse
colere –isse –um
cōnsulere –isse –um
cor-ripere –isse –um
torrēre –isse –um
fungī –um
patī –um
ē-gredī –um
complectī –um
orīrī –um
experīrī –um
ulcīscī –um
adipīscī –um
rērī –um

PENSVM B

Hannibal puer, cum patrī — ut sē dūceret in Hispāniam, iūre iūrandō — est 'sē semper hostem fore Rōmānīs'. Patre mortuō Hannibal — [= vix adhūc] pūbēs in Hispāniam missus est, ut mīlitiae — et in locum patris —. Omnium — [< assentīre] dux dēclārātus prīmum aliās gentēs domuit, tum Saguntum — [=obsidēre] et oppugnāre coepit. Iam mūrī — feriēbantur, sed — [= cīvēs oppidī] fortiter — [= resistēbant] hostēsque — [= remōvērunt]. Per paucōs diēs obsidiō magis quam — fuit, nec vērō ab — [< apparāre] mūnītiōnum cessāvērunt. Pugnā renovātā, mūrī et turrēs — sunt et cum fragōre ingentī —; utrimque prōcursum est, Poenōs spēs, Saguntīnōs — incitābat; oppidānīs minuēbātur — [< exspectāre] opis, cum tam procul Rōma, — spēs, esset. Audītīs pācis condiciōnibus, prīmōrēs in ignem — [= sē] ipsī praecipitāvērunt; inde cum pavor tōtam urbem — ac mūrī sine — cūstōdiīsque — [< solēre] essent, Poenī per ruīnam mūrī impetū factō urbem — temporis cēpērunt.

Post — Saguntī tantus — [< maerēre] et metus dē — rērum Rōmānōs cēpit ut trepidārent magis quam — [= cōnsulerent]. Māximīs cōpiīs —, bellum Poenīs indictum est. Vēre Hannibal exercitum ex — ēdūxit atque Alpēs — [= trānsiit]. Post — [< trānsīre] — [= magnī labōris] Rōmānōs — [< equus] proeliō vīcit. Ad Trasumennum Hannibal, equitibus ad — [= angustiās] locātīs et levī — post montēs circumductā, Rōmānōs — [= circumdedit] antequam aciem īnstruere et arma — possent. Rōmae cum turba — [= quaereret] 'quae — [= repentīna] clādēs allāta esset?' M. Pompōnius — "Pugnā magnā" inquit "victī sumus." Duae mātrēs, cum praeter spem fīliōs — [= salvōs] vīdissent, gaudiō — sunt [= exspīrāvērunt]. Fabiō Māximō dictātōrī mandātum est ut praesidia certīs locīs — et pontēs —. Fabius novīs cōnsulibus suāsit ut proelium —, quia sciēbat Hannibalem, ducem — , aliter vincī — [= nōn posse]. Sed ob — Varrōnis cōnsulis proeliō commissō, Rōmānī — [= temere] in medium

commeātus
cōnsultum
pālus
reditus
obtrectātiō
dēfōrmitās
possessiō
perfuga
trirēmis
pēnsiō
obses
indūtiae
memorābilis
habilis
impedītus
tumultuārius
incautus
ūnicus
solitus
labōriōsus
equestris
perangustus
imprōvīsus
cōnfertus
vagus
repēns
sōspes
callidus
recēns
fūnestus
libēns
tolerābilis
lūgubris
omittere
blandīrī
trāicere
adigere
differre
nītī
adsuēscere
exsuscitāre
dīripere
prōmovēre
dispōnere
exscindere
intrōdūcere
dēnūntiāre
cōnsultāre
pervāstāre
vergere
ēmūnīre
obsistere
submovēre

quassāre
prōcidere
irrītāre
grātificārī
succingere
circumsedēre
dēposcere
perōrāre
assignāre
permiscēre
pervādere
sortīrī
comparāre
obligāre
parturīre
succlāmāre
circumvenīre
patēscere
assurgere
circumfundere
expedīre
prōsternere
nōscitāre
dēpopulārī
subdere
āvellere
inquīrere
exanimāre
rescindere
nequīre
crīminārī
alligāre
īnsidēre
contrādīcere
commūnīre
affluere
aquārī
ēvehere
interpōnere
dētrahere
prōminēre
irruere
praetervehere
opplēre
obruere
perfungī
epulārī
praecēdere
pēnsāre
exclūdere
pālārī
absterrēre
mētīrī

irruentēs inclūsī et victī sunt. Alter cōnsul, quī prīmō proeliō — ictus erat, postrēmō tēlīs — est. — [< reliquus] exercitūs Canusium perfūgērunt.

Māgō in senātū Carthāginiēnsī dīxit 'prō victōriīs dīs — [= grātiās] agendās esse et — [< supplēre], pecūniam, — Hannibalī mittendum'; sed Hannō eī — et Hannibalem — est [= incūsāvit].

Hannibal revocātus dīxit 'sē — atque invidiā senātūs Carthāginiēnsis victum esse' et sīc Hannōnem — [= reprehendit]: "Nec hāc — [= foeditāte] — [< redīre] meī tam P. Scīpiō — [= ovābit] quam Hannō..."

Carthāginiēnsibus dēvictīs — in trēs mēnsēs datae sunt. Pāx facta est hīs lēgibus: ut — fugitīvōsque et captīvōs redderent; nāvēs longās praeter decem — trāderent; X mīlia talentum argentī et C — darent.

Quod senātus dēcrēvit senātūs — dīcitur. — est quī cōnsul fuit, quī praetor fuit —. — est magistrātus quī viās, aedēs, lūdōs cūrat. Novī cōnsulēs dē prōvinciīs — [< sors]. Eques properāns equō — —. Difficile est longitūdinem flūminis —.

Synōnyma: hostia et —; virga et —; mūnītiō et —; stīpes et —; memorandus et —; dēnsus et —; errāns et —; lūgubris et —; tolerandus et —; operam dare et —; indūcere et —; ēminēre et —; dēfungī et —; cēnāre et —; dēterrēre et —; explōrāre et —; nēquāquam et —; sine perīculō et —; nec adhūc et —; scīlicet et —; num quis et —; aliō locō et —.

Contrāria: virtūs et —; somnus et —; invītus et —; removēre et —; sequī et —.

PENSVM C

Quid Hannibal puer iūrāvit?
Cūr Rōmānī Poenīs bellum indīxērunt?
Quōs montēs Hannibal trānscendit ut in Italiam pervenīret?
Quid factum est ad lacum Trasumennum?
Quōmodo Rōmānī nūntium clādis accēpērunt?
Quōmodo Q. Fabius Māximus Hannibalī resistēbat?

Ubi Paulus et Varrō cum Hannibale cōnflīxērunt?
Cūr peditēs Rōmānī, quī Gallōs Hispānōsque impulerant, Āfrīs resistere nōn potuērunt?
Uter cōnsul eō proeliō occīsus est?
Quot equitēs cōnsulem fugientem secūtī sunt?
Num Hannibal inde exercitum dūxit Rōmam?
Quis nūntium victōriae Carthāginem tulit?
Quid Māgō ā senātū Carthāginiēnsī petīvit?
Num omnis senātus Māgōnī assentiēbat?
Quis prīmum Hannibalem vīcit in Italiā?
Cūr Masinissa Sophonisbae uxōrī venēnum mīsit?
Quandō Hannibal ex Italiā revocātus est?
Ā quō Hannibal victus est in Āfricā?
Quid Hannibal in senātū Carthāginiēnsī fassus est?
Quibus condiciōnibus pāx composita est?
Quō cognōmine nōbilitātus est Scīpiō?

explēre
exuere
luxuriārī
ēnervāre
dēscrībere
profitērī
speculārī
trānscendere
trānsvehere
adamāre
castīgāre
frendere
exsultāre
disserere
vixdum
haudquāquam
necdum
tūtō
sēmet
inexplōrātō
macte
vidēlicet
ecquis
alibī

Hannibal

HANNIBAL

[*Ex Cornēliī Nepōtis librō 'Dē excellentibus ducibus exterārum gentium'*]

Hannibal, Hamilcaris fīlius, Karthāginiēnsis.

Sī vērum est — quod nēmō dubitat — ut populus Rōmānus omnēs gentēs virtūte superārit, nōn est īnfitiandum Hannibalem tantō praestitisse cēterōs imperātōrēs prūdentiā quantō populus Rōmānus antecēdat fortitūdine cūnctās nātiōnēs. Nam quotiēscumque cum eō congressus est in Italiā, semper discessit superior. Quod nisi domī cīvium suōrum invidiā dēbilitātus esset, Rōmānōs vidētur superāre potuisse. Sed multōrum obtrectātiō dēvīcit ūnīus virtūtem.

Hic autem, velut hērēditāte relictum, odium paternum ergā Rōmānōs sīc cōnservāvit ut prius animam quam id dēposuerit — quī quidem, cum patriā pulsus

excellēns -entis = ēgregius
exter -a -um = externus, peregrīnus

ut populus R. superāverit: populum Rōmānum superāvisse (: superiōrem esse)
īnfitiārī = negāre (↔ fatērī)

ante-cēdere = praestāre, melior esse (quam)
nātiō -ōnis *f* = gēns
quotiēs-cumque
con-gredī -gressum = cōnflīgere
quod nisi = nisi autem
dēbilitāre = dēbilem facere; ↔ fīrmāre

hērēditās -ātis *f* = quod hērēdī lēgātur

animam/vītam dēpōnere = morī

esset et aliēnārum opum indigēret, numquam dēstiterit animō bellāre cum Rōmānīs. Nam — ut omittam Philippum, quem absēns hostem reddidit Rōmānīs — omnium iīs temporibus potentissimus rēx Antiochus fuit. Hunc tantā cupiditāte incendit bellandī ut ūsque ā Rubrō marī arma cōnātus sit īnferre Italiae. Ad quem cum lēgātī vēnissent Rōmānī, quī dē eius voluntāte explōrārent darentque operam cōnsiliīs clandestīnīs ut Hannibalem in suspīciōnem rēgī addūcerent, neque id frūstrā fēcissent, idque Hannibal comperisset, tempore datō adiit ad rēgem, eīque cum multa dē fidē suā et odiō in Rōmānōs commemorāsset, hoc adiūnxit: “Pater meus” inquit “Hamilcar, puerulō mē, utpote nōn amplius novem annōs nātō, in Hispāniam imperātor proficīscēns Karthāgine Iovī Optimō Māximō hostiās immolāvit. Quae dīvīna rēs dum cōnficiēbātur, quaesīvit ā mē ‘vellemne sēcum in castra proficīscī?’ Id cum libenter accēpissem atque ab eō petere coepissem nē dubitāret dūcere, tum ille “Faciam” inquit, “sī mihi fidem quam postulō dederis.” Simul mē ad āram addūxit apud quam sacrificāre īnstituerat, eamque — cēterīs remōtīs — tenentem iūrāre iussit ‘numquam mē in amīcitiā cum Rōmānīs fore!’ Id ego iūs iūrandum patrī datum ūsque ad hanc aetātem ita cōnservāvī ut nēminī dubium esse dēbeat quīn reliquō tempore eādem mente sim futūrus. Quārē, sī quid amīcē dē Rōmānīs cōgitābis, nōn imprūdenter fēceris sī mē cēlāris; cum quidem bellum parā-

indigēre (+ *gen/abl*) = egēre

reddere = facere

Antiochus *III*: rēx Syriae (annīs 223–187 a. C.)

mare Rubrum: mare circum Arabiam

operam dare = labōrāre, cūrāre

suspīciō -ōnis *f* ↔ fidēs; in s.em addūcere = suspectum facere

puerulus -ī *m* = parvus puer

utpote = scīlicet

nōn dubitāre (+ *īnf*) = nōn cūnctārī

fidēs = prōmissum

mē iūrāre iussit

dubium est *num*...

dubium nōn est/nēminī dubium est *quīn*...

im-prūdēns -entis: *adv* -enter

sī *id* mē cēlāveris

rem cēlāre aliquem = rem nōn patefacere alicui

obitus -ūs *m* (< obīre) = mors
suf-ficere -fēcisse -fectum = locō alicuius facere/ creāre
ad eum dētulit : eī mandāvit
dēlātum : nūntiātum
com-probāre = probāre
minor XXV annīs nātus = minor quam XXV annōs nātus

foederātus -a -um = foedere iūnctus

īnfāns rēpit

posteā-quam = postquam
sē-iungere = disiungere, dīvidere

Alpicī -ōrum *m*: incolae Alpium
prohibēre trānsitū = p. eum trānsīre
con-cīdere -disse -sum = caedere
eā = eā viā, ibi
rēpere -psisse = manibus et genibus īre
hāc = hāc viā, hīc

Rhodanus -ī *m*: flūmen Galliae
Clastidium -ī *n*: oppidum Ligurum
(armīs) dēcernere = pugnāre

bis, tē ipsum frūstrāberis sī nōn mē in eō prīncipem posueris."

3 Hāc igitur quā dīximus aetāte cum patre in Hispāniam profectus est, cuius post obitum, Hasdrubale imperātōre suffectō, equitātuī omnī praefuit. Hōc quoque interfectō, exercitus summam imperiī ad eum dētulit. Id Karthāginem dēlātum pūblicē comprobātum est.

Sīc Hannibal, minor quīnque et vīgintī annīs nātus imperātor factus, proximō trienniō omnēs gentēs Hispāniae bellō subēgit, Saguntum, foederātam cīvitātem, vī expugnāvit, trēs exercitūs māximōs comparāvit. Ex hīs ūnum in Āfricam mīsit, alterum cum Hasdrubale frātre in Hispāniā relīquit, tertium in Italiam sēcum dūxit.

Saltum Pȳrēnaeum trānsiit. Quācumque iter fēcit, cum omnibus incolīs cōnflīxit, nēminem nisi victum dīmīsit. Ad Alpēs posteāquam vēnit, quae Italiam ab Galliā sēiungunt, quās nēmō umquam cum exercitū ante eum — praeter Herculem Grāium — trānsierat (quō factō is hodiē saltus 'Grāius' appellātur), Alpicōs cōnantēs prohibēre trānsitū concīdit, loca patefēcit, itinera mūnīvit, effēcit ut eā elephantus ōrnātus īre posset quā anteā ūnus homō inermis vix poterat rēpere. Hāc cōpiās trādūxit in Italiamque pervēnit.

4 Cōnflīxerat apud Rhodanum cum P. Cornēliō Scīpiōne cōnsule eumque pepulerat. Cum hōc eōdem Clastidiī apud Padum dēcernit sauciumque inde ac fugātum

dīmittit. Tertiō īdem Scīpiō cum collēgā Ti. Longō apud Trebiam adversus eum vēnit. Cum hīs manum cōnseruit, utrōsque prōflīgāvit.

Inde per Ligurēs Appennīnum trānsiit petēns Etrūriam. Hōc itinere adeō gravī morbō afficitur oculōrum ut posteā numquam dextrō aequē bene ūsus sit. Quā valētūdine cum etiamnunc premerētur lectīcāque ferrētur, C. Flāminium cōnsulem apud Trasumennum cum exercitū īnsidiīs circumventum occīdit, neque multō post C. Centēnium praetōrem cum dēlēctā manū saltūs occupantem.

Hinc in Āpūliam pervēnit. Ibi obviam eī vēnērunt duo cōnsulēs, C. Terentius et L. Aemilius. Utrīusque exercitūs ūnō proeliō fugāvit, Paulum cōnsulem occīdit et aliquot praetereā cōnsulārēs, in hīs Cn. Servīlium Geminum quī superiōre annō fuerat cōnsul.

5 Hāc pugnā pugnātā Rōmam profectus est nūllō resistente. In propinquīs urbī montibus morātus est. Cum aliquot ibi diēs castra habuisset et Capuam reverterētur, Q. Fabius Māximus, dictātor Rōmānus, in agrō Falernō eī sē obiēcit. Hic, clausus locōrum angustiīs, noctū sine ūllō dētrīmentō exercitūs sē expedīvit, Fabiōque, callidissimō imperātōrī, dedit verba. Namque obductā nocte sarmenta in cornibus iuvencōrum dēligāta incendit eiusque generis multitūdinem magnam dispālātam immīsit. Quō repentīnō obiectō vīsū tantum terrōrem iniēcit exercituī Rōmānōrum ut ēgredī extrā vāllum

cōn-serere -uisse -rtum: manum c. = proelium committere
prō-flīgāre = dēvincere
Appennīnus = Āpennīnus

aequē bene *ac sinistrō* (oculō)
valētūdine: malā v.

*prō*praetōrem

occupāre = occupātum tenēre

rēs quae nārrantur versibus 87–97 ante proelium Cannēnse gesta sunt

dētrīmentum -ī *n* = damnum
expedīre = līberāre
verba dare = illūdere
ob-dūcere: obductā nocte = obscūrā n.
dē-ligāre = alligāre
dis-pālārī = passim pālārī

visus -ūs *m* = vīsum

nōn ita multī = satis paucī, aliquot
parī ac dictātōrem imperiō: quī pār imperium habēbat ac dictātor
prō-dūcere
sustulit: occīdit
longum est: nimis longum est
ē-numerāre = ōrdine memorāre
quam-diū = tam-diū quam
patriam dēfēnsum (*supīnum*) = ut patriam dēfenderet
-ārat = -āverat
facultās -ātis *f* (< facilis) = potestās; *pl* opēs
impraesentiārum = in praesēns tempus
(bellum) compōnere = ex compositō fīnīre
quō valentior = ut eō (: tantō) valentior
bīduum -ī *n* = duo diēs
īnsidiārī = īnsidiās parāre
dīlēctus -ūs *m* < dī-/dē-ligere (mīlitēs) = cōn-scrībere
contrahere = colligere

nēmō sit ausus. Hanc post rem gestam nōn ita multīs diēbus M. Minucium Rūfum, magistrum equitum parī ac dictātōrem imperiō, dolō prōductum in proelium fugāvit. Tiberium Semprōnium Gracchum, iterum cōnsulem, in Lūcānīs absēns in īnsidiās inductum sustulit. M. Claudium Mārcellum, quīnquiēs cōnsulem, apud Venusiam parī modō interfēcit.

Longum est omnia ēnumerāre proelia. Quārē hoc ūnum satis erit dictum, ex quō intellegī possit quantus ille fuerit: quamdiū in Italiā fuit, nēmō eī in aciē restitit, nēmō adversus eum post Cannēnsem pugnam in campō castra posuit.

6 Hinc invictus patriam dēfēnsum revocātus bellum gessit adversus P. Scīpiōnem, fīlium eius quem ipse prīmō apud Rhodanum, iterum apud Padum, tertiō apud Trebiam fugārat. Cum hōc — exhaustīs iam patriae facultātibus — cupīvit impraesentiārum bellum compōnere, quō valentior posteā congrederētur. In colloquium convēnit, condiciōnēs nōn convēnērunt.

Post id factum paucīs diēbus apud Zamam cum eōdem cōnflīxit. Pulsus (incrēdibile dictū!) bīduō et duābus noctibus Hadrūmētum pervēnit, quod abest ab Zamā circiter mīlia passuum trecenta. In hāc fugā Numidae, quī simul cum eō ex aciē excesserant, īnsidiātī sunt eī; quōs nōn sōlum effūgit, sed etiam ipsōs oppressit. Hadrūmētī reliquōs ē fugā collēgit, novīs dīlēctibus paucīs diēbus multōs contrāxit.

7 Cum in apparandō ācerrimē esset occupātus, Karthāginiēnsēs bellum cum Rōmānīs composuērunt. Ille nihilō sētius exercituī posteā praefuit rēsque in Āfricā gessit ūsque ad P. Sulpicium C. Aurēlium cōnsulēs. Hīs enim magistrātibus lēgātī Karthāginiēnsēs Rōmam vēnērunt, quī senātuī populōque Rōmānō grātiās agerent quod cum iīs pācem fēcissent, ob eamque rem corōnā aureā eōs dōnārent simulque peterent ut obsidēs eōrum Fregellīs essent captīvīque redderentur. Hīs ex senātūs cōnsultō respōnsum est: 'mūnus eōrum grātum acceptumque esse; obsidēs quō locō rogārent futūrōs; captīvōs nōn remissūrōs, quod Hannibalem, cuius operā susceptum bellum foret, inimīcissimum nōminī Rōmānō, etiamnunc cum imperiō apud exercitum habērent.'

Hōc respōnsō Karthāginiēnsēs cognitō, Hannibalem domum revocārunt. Hūc ut rediit, 'rēx' factus est, postquam imperātor fuerat annō secundō et vīcēsimō. (Ut enim Rōmae cōnsulēs, sīc Karthāgine quotannīs annuī bīnī 'rēgēs' creābantur.) In eō magistrātū parī dīligentiā sē Hannibal praebuit ac fuerat in bellō. Namque effēcit ex novīs vectīgālibus nōn sōlum ut esset pecūnia quae Rōmānīs ex foedere penderētur, sed etiam superesset quae in aerāriō repōnerētur.

Deinde annō post, M. Claudiō L. Fūriō cōnsulibus, Rōmā lēgātī Karthāginem vēnērunt. Hōs Hannibal ratus suī exposcendī grātiā missōs, priusquam iīs senātus

sētius = minus: nihilō minus/sētius = tamen
[annum 200 a. C.]

corōna -ae *f*

aliquem rē dōnāre = alicui rem dōnāre
Fregellae -ārum *f*: cīvitās Latiī
"mūnus *vestrum* grātum ... *est*; obsidēs quō locō rog*ātis erunt*"
: *sē* (Rōmānōs) nōn remissūrōs *esse*
"captīvōs nōn remitt*ē*-*mus*, quod Hannibalem, cuius operā susceptum bellum *est*, ... apud exercitum hab*ētis*"

-ārunt = -*āv*ērunt

annō XXII postquam imperātor fuerat (: factus est)

('rēgēs' Pūnicē dīcuntur *sūfētēs*)
sē praebēre = sē ostendere, agere
vectīgal -ālis *n* = pecūnia reī pūblicae solvenda
(pecūniam) pendere = solvere

[annō 196 a. C.]
M. Claudiō *Mārcellō* fīliō

suī exposcendī grātiā (= causā): ut sē (Hannibalem) exposcerent

darētur, nāvem ascendit clam atque in Syriam ad Antiochum profūgit. Hāc rē palam factā, Poenī nāvēs duās, quae eum comprehenderent sī possent cōnsequī, mīsērunt, bona eius pūblicārunt, domum ā fundāmentīs disiēcērunt, ipsum exsulem iūdicārunt.

8 Antiochus autem, sī tam in agendō bellō cōnsiliīs eius pārēre voluisset quam in suscipiendō īnstituerat, propius Tiberī quam Thermopylīs dē summā imperiī dīmicāsset. Quem etsī multa stultē cōnārī vidēbat, tamen nūllā dēseruit in rē. Praefuit paucīs nāvibus quās ex Syriā iussus erat in Asiam dūcere, iīsque adversus Rhodiōrum classem in Pamphȳliō marī cōnflīxit. Quō proeliō cum multitūdine adversāriōrum suī superārentur, ipse quō cornū rem gessit fuit superior.

9 Antiochō fugātō, verēns nē dēderētur (quod sine dubiō accidisset sī suī fēcisset potestātem), Crētam ad Gortȳniōs vēnit, ut ibi quō sē cōnferret cōnsīderāret. Vīdit autem vir omnium callidissimus in magnō sē fore perīculō, nisi quid prōvīdisset, propter avāritiam Crētēnsium: magnam enim sēcum pecūniam portābat, dē quā sciēbat exīsse fāmam. Itaque capit tāle cōnsilium: Amphorās complūrēs complet plumbō, summās operit aurō et argentō. Hās, praesentibus prīncipibus, dēpōnit in templō Diānae, simulāns sē suās fortūnās illōrum fideī crēdere. Hīs in errōrem inductīs, statuās aēneās, quās sēcum portābat, omnēs suā pecūniā complet, eāsque in prōpatulō domī abicit. Gortȳniī templum

palam facere = patefacere

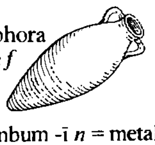
pūblicāre = pūblicum facere
dis-icere = dīruere

Thermopylae -ārum *f*: angustiae in mediā Graeciā ubi Antiochus ā Rōmānīs victus est annō 191 a. C.

Rhodiī -ōrum *m*: Rhodī incolae

adversārius -ī *m* = quī adversus est, hostis
suī (ipsīus) mīlitēs
quō cornū : eō cornū quō

potestātem facere = occāsiōnem dare
suī *gen* : sē capiendī
cōnsīderāre = reputāre
Gortȳniī -ōrum *m* < Gortȳna
prō-vidēre = praeparāre
avāritia -ae *f* < avārus

amphora -ae *f*

plumbum -ī *n* = metallum grave ac vīle quod facile mollītur

fortūnae : bona

aēneus -a -um = aereus

prōpatulum -ī *n* = locus patēns ante domum

magnā cūrā cūstōdiunt, nōn tam ā cēterīs quam ab Hannibale, nē ille īnscientibus iīs tolleret sēcumque dūceret.

īn-sciēns -entis = īnscius

Sīc cōnservātīs rēbus suīs, Poenus, illūsīs Crētēnsibus omnibus, ad Prūsiam in Pontum pervēnit. Apud quem eōdem animō fuit ergā Italiam neque aliud quicquam ēgit quam rēgem armāvit et exercuit adversus Rōmānōs. Quem cum vidēret domesticīs opibus minus esse rōbustum, conciliābat cēterōs rēgēs, adiungēbat bellicōsās nātiōnēs. Dissidēbat ab eō Pergamēnus rēx Eumenēs, Rōmānīs amīcissimus, bellumque inter eōs gerēbātur et marī et terrā; sed utrobīque Eumenēs plūs valēbat propter Rōmānōrum societātem. Quō magis cupiēbat eum Hannibal opprimī: quem sī remōvisset, faci-

aliquem illūdere = alicui illūdere
Prūsiās -ae *m*: rēx Bithȳniae
Pontus -ī *m*: (1) mare quō Dānuvius īnfluit; (2) terra in ōrā Pontī sita, Bithȳnia

rōbustus -a -um (< rōbur) = firmus, validus
dis-sidēre = dissentīre
Pergamēnus -a -um < *Pergamum* -ī *n*: cīvitās Asiae
Eumenēs -is *m*
utrobīque = utrōque locō, utrāque parte

(Hannibal:) "sī eum remōv*erō*, faciliōra *mihi* cētera *erunt*"

-*u*ndum = -*e*ndum

vāsa fictilia

venēnātus -a -um = venēnum gerēns
serpēns -entis *f* = anguis
fictilis -e = ē terrā tōstā /coctā factus

classiāriī -ōrum *m* = mīlitēs nāvālēs
ut omnēs concurrant
"sī eum aut cēp*eritis* aut interfēc*eritis*, magnō praemiō *vōbīs erit* (= magnum praemium accipiētis)"
cohortātiō -ōnis *f* < *cohortārī* = hortārī (multōs)
praeceptum -ī *n* = quod praeceptum est, imperium

rīsum concitāre = r. excitāre

potius *comp*
potissimum *sup*

nauticus -a -um = nāvālis
cōnsilium = prūdentia
aliās *adv* = aliō tempore

T. Quīnctius Flāminīnus: cōs. annō 198 a. C.

liōra sibi cētera fore arbitrābātur. Ad hunc interficiundum tālem iniit ratiōnem:

Classe paucīs diēbus erant dēcrētūrī. Superābātur nāvium multitūdine: dolō erat pugnandum, cum pār nōn esset armīs. Imperāvit quam plūrimās venēnātās serpentēs vīvās colligī eāsque in vāsa fictilia conicī. Hārum cum effēcisset magnam multitūdinem, diē ipsō quō factūrus erat nāvāle proelium, classiāriōs convocat iīsque praecipit 'omnēs ut in ūnam Eumenis rēgis concurrant nāvem; quem sī aut cēpissent aut interfēcissent, magnō iīs' pollicētur 'praemiō fore.' Tālī cohortātiōne mīlitum *11*
factā, classis ab utrīsque in proelium dēdūcitur. Hōrum in concursū Bithȳniī Hannibalis praeceptō ūniversī nāvem Eumenis adoriuntur. Quōrum vim rēx cum sustinēre nōn posset, fugā salūtem petit. Reliquae Pergamēnae nāvēs cum adversāriōs premerent ācrius, repente in eās vāsa fictilia, dē quibus suprā mentiōnem fēcimus, conicī coepta sunt. Quae iacta initiō rīsum pugnantibus concitārunt, neque quārē id fieret poterat intellegī. Postquam autem nāvēs suās opplētās cōnspexērunt serpentibus, novā rē perterritī, cum quid potissimum vītārent nōn vidērent, puppēs vertērunt sēque ad sua castra nautica rettulērunt. Sīc Hannibal cōnsiliō arma Pergamēnōrum superāvit, neque tum sōlum, sed saepe aliās pedestribus cōpiīs parī prūdentiā pepulit adversāriōs.

Quae dum in Asiā geruntur, accidit cāsū ut lēgātī *12*
Prūsiae Rōmae apud T. Quīnctium Flāminīnum cōnsu-

lārem cēnārent, atque ibi dē Hannibale mentiōne factā ex iīs ūnus dīceret 'eum in Prūsiae rēgnō esse.' Id posterō diē Flāminīnus senātuī dētulit. Patrēs cōnscrīptī, quī Hannibale vīvō numquam sē sine īnsidiīs futūrōs exīstimārent, lēgātōs in Bithȳniam mīsērunt, in hīs Flāminīnum, quī ab rēge peterent 'nē inimīcissimum suum sēcum habēret, sibique dēderet.' Hīs Prūsiās negāre ausus nōn est; illud recūsāvit nē id ā sē fierī postulārent quod adversus iūs hospitiī esset: 'ipsī, sī possent, comprehenderent; locum ubi esset facile inventūrōs.'

Hannibal enim ūnō locō sē tenēbat, in castellō quod eī ā rēge datum erat mūnerī, idque sīc aedificārat ut in omnibus partibus aedificiī exitūs habēret, scīlicet verēns nē ūsū venīret quod accidit. Hūc cum lēgātī Rōmānōrum vēnissent ac multitūdine domum eius circumdedissent, puer ab iānuā prōspiciēns Hannibalī dīxit 'plūrēs praeter cōnsuētūdinem armātōs appārēre.' Quī imperāvit eī 'ut omnēs forēs aedificiī circumīret ac properē sibi nūntiāret num eōdem modō undique obsidērētur.' Puer cum celeriter quid esset renūntiāsset 'omnēsque exitūs occupātōs' ostendisset, sēnsit id nōn fortuītō factum, sed sē petī, neque sibi diūtius vītam esse retinendam. Quam nē aliēnō arbitriō dīmitteret, memor prīstinārum virtūtum, venēnum quod semper sēcum habēre cōnsuērat sūmpsit.

13 Sīc vir fortissimus, multīs variīsque perfūnctus labōribus, annō acquiēvit septuāgēsimō. Quibus cōnsulibus

'patrēs cōnscrīptī' appellantur senātōrēs Rōmānī

suum : Rōmānōrum
sibi : Rōmānīs
ut eum dēderet
"nōlī inimīcissimum *nostrum tēcum habēre! nōbīs* dēd*e* (eum)!"
"ipsī, sī pot*estis*, comprehend*ite eum!* locum ubi *est* facile inven*iētis*"

mūnerī dare = dōnō dare, dōnāre
-ārat = -*āve*rat

ūsū venīre = ēvenīre
id quod accidit

puer : servus

cōnsuētūdō -inis *f* = quod fierī solet, mōs; plūrēs praeter c.em : plūrēs quam solērent

fortuītō *adv* = forte, sine cōnsiliō

quam nē : nē vītam
arbitrium -ī *n* = iūdicium, imperium
dī-mittere = āmittere
prīstinus -a -um = antīquus
cōn-suēscere -ēvisse = ad-suēscere; -suēvisse = solēre; -suē*ve*rat = solēbat
ac-quiēscere -ēvisse = quiētus fierī

T. Pompōnius Atticus: amīcus Cicerōnis
[annō 183 a. C.]
eum mortuum *esse*
Polybius: historicus Graecus, Rōmae vīxit
[annō 182 a. C.]

districtus -a -um = occupātus (negōtiīs); ↔ ōtiōsus
nōn-nihil = haud paulum, aliquid
sermōne : linguā
bellī (*loc*) = in bellō
gesta = rēs gestae
memoriae prōdere = memoriae trādere

doctor -ōris *m* = quī docet, magister
tempus est nōs (: mē) fīnem facere

interierit, nōn convenit. Namque Atticus M. Claudiō Mārcello Q. Fabiō Labeōne cōnsulibus mortuum in *Annālī* suō scrīptum relīquit, at Polybius L. Aemiliō Paulō Cn. Baebiō Tamphilō.

Atque hic tantus vir tantīsque bellīs districtus nōnnihil temporis tribuit litterīs. Namque aliquot eius librī sunt, Graecō sermōne cōnfectī. Huius bellī gesta multī memoriae prōdidērunt, sed ex hīs duo quī cum eō in castrīs fuērunt simulque vīxērunt quamdiū fortūna passa est, Silēnus et Sōsilus Lacedaemonius. Atque hōc Sōsilō Hannibal litterārum Graecārum ūsus est doctōre.

Sed nōs tempus est huius librī facere fīnem.

SCIPIO ET HANNIBAL

[*Ex T. Līviī librī XXXV Periochā*]

con-cipere = accipere (in sē, in animum)
ex-imere -ēmisse -ēmptum = adimere

in-numerābilis -e = quī numerārī nōn potest

per-agrāre = pererrāre
Scīpiōnī quaerentī
castra mētārī = fīnēs castrīs dēsignāre, castra locāre
ad hoc = praetereā

P. Scīpiō Āfricānus, lēgātus ad Antiochum missus, Ephesī cum Hannibale, quī sē Antiochō adiūnxerat, collocūtus est, ut (sī fierī posset) metum eī, quem ex populō Rōmānō concēperat, eximeret.

Inter alia cum quaereret ab Hannibale 'quem fuisse māximum imperātōrem crēderet?' Hannibal respondit 'Alexandrum Macedonum rēgem, quod parvā manū innumerābilēs exercitūs fūdisset, quodque ultimās ōrās, quās vīsere suprā spem hūmānam esset, peragrāsset.'

Quaerentī deinde 'quem secundum pōneret?' 'Pyrrhum' inquit, 'castra mētārī prīmum docuisse, ad hoc

nēminem loca ēlegantius cēpisse, praesidia disposuisse.' Exsequentī 'quem tertium dūceret?' 'sēmet ipsum' dīxit.

Rīdēns Scīpiō "Quidnam tū dīcerēs" inquit "sī mē vīcissēs?"

"Tunc vērō mē" inquit "et ante Alexandrum et ante Pyrrhum et ante aliōs posuissem!"

ēlegāns -antis = quī arte urbānā placet, decēns
ex-sequī = pergere
dūcere = exīstimāre

GRAMMATICA LATINA

Dē verbīs contractīs

Ex themate perfectī nōnnumquam excidit *-v|-* ante *-is-* et *-er-/-ēr-*.

ex-cidere < ex + cadere

(1) *-āv|is-* contrahitur in *-ās-*; *-īv|is-* in *-iis-* et *-īs-*; *-ōv|is-* in *-ōs-*; *-ēv|is-* in *-ēs-*:

am*ā*sse = am*āvi*sse	aud*ii*sse/-*ī*sse = aud*īvi*sse
am*ā*stī = am*āvi*stī	aud*ii*stī/-*ī*stī = aud*īvi*stī
am*ā*sset = am*āvi*sset	aud*ii*sset/-*ī*sset = aud*īvi*sset
n*ō*sse = n*ōvi*sse	cōnsu*ē*sse = cōnsu*ēvi*sse
n*ō*stī = n*ōvi*stī	cōnsu*ē*stī = cōnsu*ēvi*stī
n*ō*sset = n*ōvi*sset	cōnsu*ē*sset = cōnsu*ēvi*sset

-āvis- > -ās-
-īvis- > -iis-/-īs-
-ōvis- > -ōs-
-ēvis- > -ēs-

(2) *-āv|er-/-āv|ēr-* contrahitur in *-ār-*; *-īv|er-* in *-ier-*; *-īv|ēr-* in *-iēr-*; *-ōv|er-/-ōv|ēr-* in *-ōr-*; *-ēv|er-/-ēv|ēr-* in *-ēr-*:

am*ā*rat = am*āve*rat	aud*ie*rat = aud*īve*rat
am*ā*rit = am*āve*rit	aud*ie*rit = aud*īve*rit
am*ā*runt = am*āvē*runt	aud*iē*runt = aud*īvē*runt
n*ō*rat = n*ōve*rat	cōnsu*ē*rat = cōnsu*ēve*rat
n*ō*rit = n*ōve*rit	cōnsu*ē*rit = cōnsu*ēve*rit
n*ō*runt = n*ōvē*runt	cōnsu*ē*runt = cōnsu*ēvē*runt

-āvĕr- > -ār-
-īver- > -ier-
-īvēr- > -iēr-
-ōvĕr- > -ōr-
-ēvĕr- > -ēr-

PENSVM A

Dē praepositiōnibus

Annō ab urb– condit– CCLXI, post rēg– exāct– XVII, Coriolī oppidum Volscōrum captum est ā Cn. Mārci–, quī cum mī-

lit– dēlēct– per patent– port– in oppid– irrūpit et propter h– fact– Coriolānus vocātus est. Ille vērō, etsī bene prō patri– pugnāverat, ā cīv– in exsili– pulsus ad ips– Volsc– cōnfūgit eōsque contrā Rōmān– concitāvit. Exercitum adversus patri– dūxit et castra posuit prope Rōm– iūxtā vi– Appi–. Lēgātī ad e– Rōm– (ex urb– Rōm–) dē pāc– missī sine respōns– revertērunt. Postrēmō māter et uxor eius, quae Rōm– relictae erant, cum duōbus parv– fīli– ad castr– vēnērunt. Coriolānus, cum mātrem suam inter uxōr– et fīli– stantem cōnspexisset, intrā vāll– eōs recēpit. Ob amōr– ergā mātr– et coniug– et līber– su– Coriolānus īram in patri– oblītus est; nēmō praeter mulier– animum virī frangere potuit.

Contrāria: ex urb– et — urb–; ā vīll– et — vīll–; cum equ– et — equ–; ante templ– et — templ–; contrā patri– et — patri–; extrā moen– et — moen–; procul — oppid– et — oppid–; suprā cael– et — cael–; citrā fluvi– et — fluvi–; super terr– et — terr–.

PENSVM B

In librō suō dē — ducibus — gentium Cornēlius Nepōs dīcit 'populum Rōmānum cēterās — [= gentēs] fortitūdine —.'

Hannibal, — [= postquam] expugnāvit Saguntum, cīvitātem — [< foedus], Alpēs, quae Galliam ab Italiā —, trānsiit et identidem cum Rōmānīs manum — eōsque — [= dēvīcit]. Nihilō — ā Scīpiōne victus est, cum patriae — [= opēs] exhaustae essent. Domī Hannibal novīs — pecūniam comparāvit, quae Rōmānīs — [= solvenda] erat. Cum dēposcerētur, in Syriam profūgit, atque bona eius — sunt. Inde in Crētam vēnit, ut — [= reputāret] quid ageret. Crētēnsibus avārīs sīc — dedit: — fictilēs — complēvit, summīs aurō opertīs, et aurum suum in statuās — [= aereās] abdidit. Tum ad Prūsiam vēnit, quī — [= dissentiēbat] ā rēge Eumene et saepe cum eō — erat et marī et terrā; sed — Eumenēs — [= validior] erat. Hannibal eum dolō vīcit, cum venēnātās — in vāsa — abditās in nāvēs eius coniēcisset. Nec tum sōlum, sed

Vocābula nova:
nātiō
hērēditās
suspīciō
puerulus
obitus
dētrīmentum
vīsus
facultās
bīduum
dīlēctus
corōna
vectīgal
adversārius
avāritia
amphora
plumbum
prōpatulum
serpēns
classiārius
cohortātiō
praeceptum
patrēs cōnscrīptī
cōnsuētūdō
arbitrium
doctor
excellēns
exter
imprūdēns
foederātus
aēneus
īnsciēns
rōbustus
venēnātus
fictilis
nauticus
prīstinus

saepe — Hannibal — [= hostēs] pepulit. Dēnique ā Rōmānīs circumventus venēnum, quod semper sēcum ferre — [= solēbat], sūmpsit, nē — Rōmānōrum perīret.

Senātōrēs 'patrēs —' vocantur. — est quod hērēdī lēgātur. Īnfāns quī nōndum ambulāre didicit manibus et genibus —. Stēllae — sunt [= numerārī nōn possunt]. Ovidius est poēta — et urbānus.

Synōnyma: mors et —; damnum et —; duo diēs et —; imperium et —; mōs et —; magister et —; antīquus et —; negāre et —; egēre et —; īnsidiās parāre et —; ēvenīre et — venīre; adimere et —; pererrāre et —; forte et —; haud paulum et —.

Contrāria: fidēs et —; sciēns et —; ōtiōsus et —; fīrmāre et —.

PENSVM C

Quam ob rem Hannibal victus est?
Quō Hannibal ex patriā profūgit?
Quā poenā Poenī eum profugum affēcērunt?
Quid Hannibal rēgī Antiochō suādēbat?
Num Antiochus cōnsiliīs eius pāruit?
Quārē Hannibal ē Syriā in Crētam vēnit?
Quōmodo pecūniam suam ā Crētēnsibus cōnservāvit?
Quō Hannibal ē Crētā sē contulit?
Quōcum rēx Prūsiās bellum gerēbat?
Quōmodo Hannibal classem Eumenis pepulit?
Quōmodo Rōmānī Hannibalem in Bīthȳniā repperērunt?
Num Prūsiās Hannibalem Rōmānīs dēdidit?
Quāle erat castellum Hannibalis?
Quōmodo Hannibal comperit sē ā Rōmānīs petī?
Num Hannibal vīvus captus est ā Flāminīnō?
Quem Hannibal māximum imperātōrem dūcēbat?

districtus
innumerābilis
ēlegāns
īnfitiārī
antecēdere
congredī
dēbilitāre
indigēre
sufficere
comprobāre
sēiungere
concīdere
rēpere
cōnserere
prōflīgāre
verba dare
obdūcere
dēligāre
dispālārī
ēnumerāre
īnsidiārī
pendere
pūblicāre
cōnsīderāre
prōvidēre
dissidēre
ūsū venīre
cōnsuēscere
acquiēscere
concipere
eximere
peragrāre
mētārī
excidere
quotiēscumque
utpote
posteāquam
eā
hāc
impraesentiārum
setius
utrobīque
potissimum
aliās
fortuītō
nōnnihil

Dardani
Illyricum
Dyrrachium
Apollonia
Oricum
Macedonia
Sirae
Philippi
Amphipolis
Thracia
Rhodopa
Pella
Thessalonica
Beroea
Pydna
Petra
Samothraca
Lemnos
Olympus
Perrhaebia
Epirus
Thessalia
Magnesia
Aeginium
Larisa
Crannon
Cynoscephalae
Pharsalus
Corcyra
Achaia Phthiotis
Lamia
Sinus Maliacus
Actium
Saltus Thermopylarum
Heraclea
Oeta
Leucadia
Acarnania
Aetolia
Phocis
Locris
Euripus
Euboea
Scyros
Elatea
Delphi
Anticyra
Chalcis
Cephallenia
Boeotia
Aulis
Thebae
Achaia
Attica
Isthmus
Sicyon
Athenae
Salamis
Piraeus
Corinthus
Andros
Zacynthos
Olympia
Argos
Epidaurus
Megalopolis
Peloponnesus
Naxos
Sparta
Melos

Philippus V, rēx Macedoniae

GRAECIA LIBERATA

[*Ex T. Līvī 'Ab urbe conditā' librīs XXXI–XLV*]

Philippus

[*Ex librō XXXI*:]

Annō quīngentēsimō quīnquāgēsimō prīmō ab urbe conditā, P. Sulpiciō Galbā C. Aurēliō cōnsulibus, bellum cum rēge Philippō initum est, paucīs mēnsibus post pācem Carthāginiēnsibus datam.

quīnquāgēsimus -a -um = L (50.)
[annō 200 a. C.]

[*Ex Periochā librī XXXI*:]

Id bellum P. Sulpiciō cōs. mandātum est, quī exercitū in Macedoniam ductō equestribus proeliīs prosperē cum Philippō pugnāvit.

[*Ex Periochā librī XXXII*:]

T. Quīnctius Flāminīnus cōs. adversus Philippum fēlīciter pugnāvit in faucibus Ēpīrī fugātumque coēgit in rēgnum revertī. Thessaliam, quae est vīcīna Macedoniae, sociīs Aetōlīs, vexāvit. Achaeī in amīcitiam receptī sunt.

[annō 198 a. C.]
Aetōlī -ōrum *m*: incolae Aetōliae
vexāre = identidem aggredī, vāstāre
Achaeī -ōrum *m*: incolae Achāiae

[annō 197 a. C.]

Cynoscephalae -ārum *f*: collēs in Thessaliā

signa cōn-ferre = proelium committere

in diēs v : v diērum
supplicātiō -ōnis *f*: diēs fēstus quō populus ad omnia templa dīs grātiās agit

Bellōna -ae *f*: Mārtis soror, dea bellī, cuius aedēs in campō Mārtiō (: extrā pōmērium) sita est

mōre = ex mōre
māiōrēs -um *m* ↔ posterī

hībernāre = in hībernīs esse
Elatēa: cīvitās in mediā Graeciā sita
in hās lēgēs = hīs lēgibus (: condiciōnibus)

Isthmia -ōrum *n*: lūdī quī alterō quōque annō in Isthmō celebrantur
trāns-fuga -ae *m* = perfuga

[*Ex Periochā librī XXXIII*:]

T. Quīnctius Flāminīnus prōcōs. cum Philippō ad Cynoscephalās in Thessaliā aciē victō dēbellāvit.

[*Ex librō XXXIII*:]

Exitū fermē annī litterae ā T. Quīnctiō vēnērunt ‘sē *24*
signīs collātīs cum rēge Philippō in Thessaliā pugnāsse, hostium exercitum fūsum fugātumque.’ Hae litterae prius in senātū ā M. Sergiō praetōre, deinde ex auctōritāte patrum in cōntiōne sunt recitātae, et ob rēs prosperē gestās in diēs quīnque supplicātiōnēs dēcrētae.

Brevī post lēgātī et ab T. Quīnctiō et ab rēge Philippō vēnērunt. Macedonēs dēductī extrā urbem in vīllam pūblicam ibique iīs ad aedem Bellōnae senātus datus. Ibi haud multa verba facta, cum Macedonēs ‘quodcumque senātus cēnsuisset id rēgem factūrum esse’ dīcerent. Decem lēgātī mōre māiōrum, quōrum ex cōnsiliō T. Quīnctius imperātor lēgēs pācis Philippō daret, dēcrētī.

Hībernābat eō tempore Elatēae T. Quīnctius. Eō de- *27*
cem lēgātī ab Rōmā vēnērunt, quōrum ex cōnsiliō pāx *30*
data Philippō in hās lēgēs est: ‘ut omnēs Graecōrum cīvitātēs, quae in Eurōpā quaeque in Asiā essent, lībertātem ac suās habērent lēgēs; quae eārum sub diciōne Philippī fuissent, praesidia ex iīs Philippus dēdūceret vacuāsque trāderet Rōmānīs ante Isthmiōrum tempus; captīvōs trānsfugāsque redderet Rōmānīs, et nāvēs omnēs tēctās trāderet praeter quīnque; nē plūs quīnque

mīlia armātōrum habēret nēve elephantum ūllum; bellum extrā Macedoniae fīnēs nē iniussū senātūs gereret; mīlle talenta daret populō Rōmānō.' In haec obsidēs acceptī, inter quōs Dēmētrius, Philippī fīlius.

in haec : ut haec (hae condiciōnēs) servārentur

31 Ab Elatēā profectus Quīnctius Anticyram cum decem
32 lēgātīs, inde Corinthum trāiēcit. Isthmiōrum lūdicrum aderat, semper frequēns cum propter spectāculī studium, tum quia Graeciae is mercātus erat; tum vērō nōn ad solitōs modo ūsūs undique convēnerant, sed exspectātiōne ērēctī, quī deinde status futūrus Graeciae, quae sua fortūna esset?

[annō 196 a. C.]

mercātus -ūs *m* = locus quō mercātōrēs conveniunt

exspectātiōne ērēctī: cupidē exspectantēs

quī status Graeciae futūrus *esset*, quae sua fortūna *futūra* esset

Ad spectāculum cōnsēderant, et praecō cum tubicine, ut mōs est, in mediam āream prōcessit et tubā silentiō factō ita prōnūntiat: "Senātus Rōmānus et T. Quīnctius imperātor, Philippō rēge Macedonibusque dēvictīs, līberōs, immūnēs, suīs lēgibus esse iubet Corinthiōs, Phōcēnsēs, Locrēnsēsque omnēs et īnsulam Euboeam et Magnētas, Thessalōs, Perrhaebōs, Achaeōs Phthīōtās." Percēnsuerat omnēs gentēs quae sub diciōne Philippī rēgis fuerant.

ārea -ae *f* = spatium apertum

prō-nūntiāre = pūblicē nūntiāre

immūnis = vectīgālibus immūnis

Phōcēnsēs, Locrēnsēs, Magnētēs (*acc* -as), Phthiōtae < Phōcis, Locris, Magnēsia, Phthīōtis

per-cēnsēre = ēnumerāre

Audītā vōce praecōnis māius gaudium fuit quam quod ūniversum hominēs acciperent. Vix satis crēdere sē quisque audīsse, et aliī aliōs intuērī mīrābundī velut ad somnī vānam speciem. Revocātus praecō, cum ūnusquisque nōn audīre modo, sed vidēre lībertātis suae nūntium avēret, iterum prōnūntiāvit eadem. Tum ab certō iam gaudiō tantus cum clāmōre plausus est ortus

acciperent : animīs capere possent

vix crēd*it* quisque sē satis (bene) aud*ī*sse

intuē*rī* : intue*ntur*

mīrābundus -a -um = mīrāns

ūnus-quisque (: singulī)

avēre = valdē cupere

re-petere = iterāre
raptim = celeriter
prae-occupāre
sēnsus -ūs *m* < sentīre
voluptās -ātis *f* = quod dēlectat, rēs iūcunda (↔ dolor)
tend*ere* : tend*unt*
ita ut... haud procul *ā* perīculō fuerit
turbā *hominum*... cupientium
tantum-modo = tantum
laetitiam effundere : valdē laetārī
impēnsa -ae *f* = pecūnia quae penditur
vīcīnitās -ātis *f* < vīcīnus; propinquae v. is : vīcīnus
nē quod = nē ūllum
ut ubīque
[annō 195 a. C.]
pācāre = ad pācem cōgere, subigere
Nabis -idis *m*
-iit = -īvit

totiēsque repetītus, ut facile appārēret nihil omnium bonōrum multitūdinī grātius quam lībertātem esse. Lūdicrum deinde ita raptim perāctum est ut nūllīus nec animī nec oculī spectāculō intentī essent — adeō ūnum gaudium praeoccupāverat omnium aliārum sēnsum voluptātum.

Lūdīs vērō dīmissīs cursū prope omnēs tendere ad *33*
imperātōrem Rōmānum, ut, ruente turbā in ūnum adīre contingere dextram cupientium, corōnās iacientium, haud procul perīculō fuerit! Nec praesēns tantummodo effūsa est laetitia, sed per multōs diēs grātīs et cōgitātiōnibus et sermōnibus renovāta: 'esse aliquam in terrīs gentem quae suā impēnsā, suō labōre ac perīculō bella gerat prō lībertāte aliōrum! nec hoc fīnitimīs aut propinquae vīcīnitātis hominibus aut terrīs continentibus iūnctīs praestet, sed maria trāiciat, nē quod tōtō orbe terrārum iniūstum imperium sit, ubīque iūs, fās, lēx potentissima sint! Ūnā vōce praecōnis līberātās omnēs Graeciae atque Asiae urbēs!'

Hunc fīnem bellum cum Philippō habuit. *35*

[*Ex Periochā librī XXXIV*:]

M. Porcius Catō, in Hispāniam profectus, bellō citeriōrem Hispāniam pācāvit.

T. Quīnctius Flāminīnus bellum adversus Lacedaemoniōs et tyrannum eōrum Nabidem prosperē gestum, datā hīs pāce līberātīsque Argīs, quī sub diciōne tyrannī erant, fīniit.

Triumphus Flāminīnī

[*Ex librō XXXIV*:]

48 Vēris initiō Corinthum, conventū ēdictō, vēnit. Ibi omnium cīvitātum lēgātiōnēs in cōntiōnis modum circumfūsās est allocūtus, ōrsus ab initā prīmum Rōmānīs amīcitiā cum Graecōrum gente et imperātōrum quī ante sē in Macedoniā fuissent suīsque rēbus gestīs. Subiēcit 'proficīscī sibi in Italiam atque omnem exercitum dēportāre in animō esse.'

[annō 194 a. C.]
conventus -ūs *m* (< convenīre) = concilium
et *ab* rēbus gestīs imperātōrum...
sub-icere = adicere
sibi in animō esse...
dē-portāre = abdūcere (Rōmam)

50 Nōndum conventus dīmissus erat, cum respiciunt praesidium ab Acrocorinthō dēscendēns prōtinus dūcī ad portam atque abīre. Quōrum agmen imperātor secū-
tus — prōsequentibus cūnctīs 'servātōrem' 'līberātō-
rem'que acclāmantibus — eādem quā vēnerat viā Elatē-
52 am rediit. Per Ēpīrum Ōricum, unde erat trāiectūrus,
vēnit. Ab Ōricō cōpiae omnēs Brundisium trānsportātae. Inde per tōtam Italiam ad urbem prope triumphantēs vēnērunt. Postquam Rōmam ventum est, senātus extrā urbem Quīnctiō ad rēs gestās ēdisserendās datus est, triumphusque meritus ab libentibus dēcrētus.

Acrocorinthus -ī *f*: arx Corinthī
prō-sequī = sequī (prōficīscentem)
servātor -ōris *m* = quī servat
ac-clāmāre < ad-
Ōricum -ī *n*: cīvitās Ēpīrī maritima
trāns-portāre = trāicere
extrā urbem: imperātōrī nōn licet urbem intrāre ante triumphum
ē-disserere = expōnere, nārrāre

Trīduum triumphāvit. Diē prīmō arma, tēla signaque aerea et marmorea trānstulit; secundō aurum argentumque factum īnfectumque et signātum (aurī pondō fuit tria mīlia septingenta quattuordecim). Tertiō diē corōnae aureae, dōna cīvitātum, trālātae centum quattuordecim; et hostiae ductae et ante currum multī nōbilēs captīvī obsidēsque, inter quōs Dēmētrius, rēgis Philippī

trīduum -ī *n* = trēs diēs
trāns-ferre = in triumphō ferre
īn-fectum ↔ factum
signāre = signō imprimere; s.ātum : ex quō nummī factī sunt
trāns-ferre -tulisse trāns-/trā-lātum

Armenēs -is *m*

ut exercitū dēportātō: quia exercitus dēportātus erat

fīlius, fuit et Armenēs, Nabidis tyrannī fīlius, Lacedaemonius. Ipse deinde Quīnctius in urbem est invectus. Secūtī currum mīlitēs frequentēs, ut exercitū omnī ex prōvinciā dēportātō.

Antiochus

[*Ex Periochā librī XXXV*:]

[annō 192 a. C.]

Chalcis -idis *f*: caput Euboeae

Aetōlī ab amīcitiā populī Rōmānī dēfēcērunt. Cum quibus societāte iūnctā, Antiochus, Syriae rēx, cum bellum Graeciae intulisset, complūrēs urbēs occupāvit, inter quās Chalcidem et tōtam Euboeam.

[*Ex librō XXXVI*:]

Chalcidēnsis -e < Chalcis

(tempus) trādūcere = cōnsūmere, terere

11 Rēx Chalcidem profectus, amōre captus virginis Chalcidēnsis, tamquam in mediā pāce nūptiās celebrābat, et reliquum hiemis, omissā omnium rērum cūrā, in convīviīs et vīnum sequentibus voluptātibus trādūxit.

[annō 191 a. C.]

Lārīsa -ae *f*, Crannōn -ōnis *f*: cīvitātēs Thessaliae

porrō ↔ retrō

14 Prīncipiō vēris M'. Acīlius cōnsul, cum vīgintī mīlibus peditum, duōbus mīlibus equitum, quīndecim elephantīs marī trāiectō, Lārīsam est profectus. Paucōs Lārīsae morātus diēs, Crannōnem est prōgressus. Dūcere tum porrō in sinum Māliacum coepit.

Aetōlī convēnissent

15 Cum haec agēbantur, Chalcide erat Antiochus. Tum nūntiōs in Aetōliam mīsit 'ut omnī contractā iuventūte convenīrent Lamiam', et ipse eō decem mīlia ferē peditum et equitēs quīngentōs dūxit. Quō cum aliquantō pauciōrēs quam umquam anteā convēnissent, intrā saltum Thermopylārum sēsē recēpit.

Id iugum, sīcut Appennīnī dorsō Italia dīviditur, ita mediam Graeciam dirimit. Ante saltum Thermopylārum in septentriōnem versa Ēpīrus et Perrhaebia et Magnēsia et Thessalia est et Phthīōtae Achaeī et sinus Māliacus. Intrā faucēs ad merīdiem vergunt Aetōliae pars māior et Acarnānia et cum Locride Phōcis et Boeōtia adiūnctaque īnsula Euboea et, excurrente in altum velut prōmunturiō, Attica terra et sita ab tergō Peloponnēsus. Extrēmōs ad orientem montēs Oetam vocant, quōrum quod altissimum est Callidromon appellātur, in cuius valle ad Māliacum sinum vergente iter est nōn lātius quam sexāgintā passūs. Haec ūna mīlitāris via est quā trādūcī exercitūs, sī nōn prohibeantur, possint. Ideō 'Pylae', et ab aliīs, quia calidae aquae in ipsīs faucibus sunt, 'Thermopylae' locus appellātur, nōbilis Lacedaemoniōrum adversus Persās morte magis memorābilī quam pugnā.

16 Haudquāquam parī tum animō Antiochus, intrā 'portās' locī eius castrīs positīs, cum duplicī vāllō fossāque et mūrō etiam permūniisset omnia, satis fīdēns numquam eā viam Rōmānum exercitum factūrum, Aetōlōs ad Hēraclēam praesidiō obtinendam (quae ante ipsās faucēs posita est) mittit. Cōnsul in ipsīs faucibus prope fontēs calidārum aquārum adversus rēgem posuit castra.

Antiochum timor incessit nē quās per imminentia iuga callēs invenīret ad trānsitum Rōmānus; nam Lace-

(montis) iugum/dorsum = mōns longus
dir-imere -ēmisse -ēmptum = dīvidere
septentriō -ōnis *m* = septentriōnēs
Locris -idis *f*
Phōcis -idis *f*
excurrente : ēminente
Callidromon -ī *n*
iter : via
pýlai *Graecē* = porta
thermós *Graecē* = calidus
CCC Lacedaemoniī ad Thermopylās relictī, dum Persīs fortiter resistunt, dolō circumventī caesī sunt annō 480 a. C.
parī (: similī) animō (ac Lacedaemoniī)
per-mūnīre = bene mūnīre
viam facere : iter facere
Hēraclēa -ae *f*: oppidum
posita = sita
fōns fontis *m* = aqua ē terrā ērumpēns
nē quās (: aliquās) callēs
callis -is *f* = via angusta difficilis

circu-īre = circumīre
vertex -icis *m* = pars summa, culmen
nē quā = nē quā (aliquā) viā
īn-sīdere -sēdisse -sessum: (locum) ī. = occupāre
(cōss. annō 195 a. C.)
paucīs *verbīs*
arma tēla*que*
artus -a -um = cōnfertus, angustus
Macedonēs: mīlitēs Macedonum modō īnstrūctī
aditum temptāre = adīre temptāre
vīs = multitūdō
locō = *ē* locō
nī = nisi
M. Porcius *Catō*
crēd*ere* : crēd*unt*
subsidium -ī *n*=mīlitēs quī auxiliō veniunt, auxilium; subsidiō (*dat*) = ad subsidium

daemoniōs quondam ita ā Persīs circuitōs fāma erat.
Itaque nūntium Hēraclēam ad Aetōlōs mittit 'ut verticēs
circā montium occupārent obsidērentque, nē quā
trānsīre Rōmānī possent.'

Cōnsul, postquam īnsessa superiōra loca ab Aetōlīs *17*
vīdit, M. Porcium Catōnem et L. Valerium Flaccum,
cōnsulārēs lēgātōs, ad castella Aetōlōrum mittit. Ipse,
priusquam ad hostēs cōpiās admovēret, vocātōs in cōn-
tiōnem mīlitēs paucīs est allocūtus. Ab hāc cōntiōne *18*
dīmissī mīlitēs, priusquam corpora cūrārent, arma tēla
parant. Lūce prīmā īnstruit aciem cōnsul, artā fronte,
ad nātūram et angustiās locī. Rēx, postquam signa hos-
tium cōnspexit, et ipse cōpiās ēdūcit.

Macedonēs prō vāllō locātī prīmō facile sustinēbant
Rōmānōs temptantēs ab omnī parte aditūs; deinde, ut
māior nec iam toleranda vīs hostium īnferēbat sē, pulsī
locō intrā mūnīmenta concessērunt. Inde ex vāllō prope
alterum vāllum, hastīs prae sē obiectīs, fēcērunt. Multī
temere subeuntēs vāllum trānsfīxī sunt, et aut recessis-
sent aut plūrēs cecidissent, nī M. Porcius ab iugō Calli-
dromī, dēiectīs inde Aetōlīs et magnā ex parte caesīs
(incautōs enim et plērōsque sōpītōs oppresserat), super
imminentem castrīs collem appāruisset. Macedonēs *19*
quīque aliī in castrīs rēgiīs erant prīmō, dum procul
nihil aliud quam turba et agmen appārēbat, Aetōlōs
crēdere subsidiō venīre; cēterum, ut prīmum signa et
arma ex propinquō cognita errōrem aperuērunt, tantus

repente pavor omnēs cēpit ut abiectīs armīs fugerent!

Rēx cum perexiguā manū sēmiermium mīlitum Chalcidem sē recēpit; sub adventum cōnsulis ā Chalcide profectus Ephesum trānsmīsit. Cōnsulī Chalcidem venientī portae patuērunt. Et cēterae urbēs in Euboeā sine certāmine trāditae, paucōsque post diēs exercitus Thermopylās reductus. Inde cōnsul M. Catōnem, per quem quae gesta essent senātus populusque Rōmānus haud dubiō auctōre scīret, Rōmam mīsit.

22 Acīlius cōnsul castra ab Thermopylīs ad Hēraclēam mōvit, eōque ipsō diē, ut situm nōsceret urbis, ab omnī parte equō moenia est circumvectus. Hēraclēa sita est in rādīcibus Oetae montis, ipsa in campō, arcem imminentem locō altō et undique praecipitī habet. Contemplātus omnia quae nōscenda erant, quattuor simul locīs aggredī urbem cōnstituit.

23 Et Rōmānī quidem operibus magis quam armīs urbem oppugnābant. Aetōlī contrā armīs sē tuēbantur; nam armātī frequentēs ērumpēbant. Hoc prīmīs diēbus, dum integrae vīrēs erant, et frequentēs et impigrē fēcērunt, in diēs deinde pauciōrēs et sēgnius. Per quattuor et vīgintī diēs, ita ut nūllum tempus vacuum dīmicātiōne esset, adversus quattuor ē partibus simul oppugnantem hostem nocturnus diurnō continuātus labor est.

Cum fatīgātōs iam Aetōlōs scīret cōnsul, tāle cōnsi-
24 lium init: cum nocte mediā intermīsisset oppugnātiōnem, quārtā vigiliā rūrsus ab tribus partibus summā vī

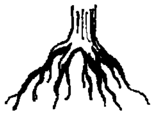
per-exiguus -a -um
sēmi-ermis -e = nec armātus nec inermis

trāns-mittere = trāicere

ad Thermopylās

per quem...scīret = ut per eum...scīret

rādīx -īcis *f*

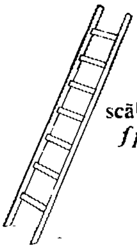

rādīx montis: īnfimus mōns
(locus) praeceps = arduus
contemplārī = intuērī, īnspicere

diurnus -a -um ↔ nocturnus
continuāre = continuum facere; nocturnus labor diurnō *labōrī* c.ātus est = diēs noctēsque labor c.ātus est
inter-mittere ↔ continuāre
IV vigilia : IX hōra noctis

ūnā : quārtā parte
Ti. Semprōnium *Longum* lēgātum (cōs. annō 194 a. C.)

quī oppugnārent : quī oppugnātūrī erant
dī-lūcēscere = illūcēscere

scālae -ārum *f pl*

aggressus, ab ūnā Ti. Semprōnium tenēre intentōs mīlitēs signumque exspectāre iussit. Aetōlī ad strepitum pugnantium in tenebrīs currunt. Pars ūna neque dēfenditur neque oppugnātur — sed quī oppugnārent intentī signum exspectābant; dēfēnsor nēmō aderat. Iam dīlūcēscēbat, cum signum cōnsul dedit — et sine ūllō certāmine scālīs integrōs mūrōs trānscendēre! Undique Aetōlī, dēsertīs statiōnibus, in arcem fugiunt.

Nōn tulēre quī in arce erant Aetōlī impetum ab urbe Rōmānōrum, frāctīs iam animīs et nūllā ibi praeparātā rē ad obsidiōnem diūtius tolerandam. Itaque ad prīmum impetum abiectīs armīs dēdidērunt sēsē.

pācis petendae ōrātōrēs = ōrātōrēs quī pācem peterent

Hēraclēa capta frēgit tandem animōs Aetōlōrum, et *27*
paucōs post diēs pācis petendae ōrātōrēs ad cōnsulem mīsērunt.

Bellum quod cum Antiochō rēge in Graeciā gestum *35*
est ā M'. Acīliō cōnsule hunc fīnem habuit.

Exitū annī comitia Rōmae habita, quibus creātī sunt *45*
cōnsulēs L. Cornēlius Scīpiō et C. Laelius.

[*Ex Periochā librī XXXVII*:]

[annō 190 a. C.]

L. Cornēlius Scīpiō cōs. — lēgātō P. Scīpiōne Āfricānō frātre — profectus ad bellum adversus Antiochum rēgem gerendum, prīmus omnium Rōmānōrum ducum in Asiam trāiēcit.

L. Aemilius Rēgillus

Myonnēsus -ī *m*: prōmunturium Asiae

Rēgillus adversus rēgiam classem Antiochī fēlīciter pugnāvit ad Myonnēsum, Rhodiīs iuvantibus.

Victō deinde Antiochō ab L. Cornēliō Scīpiōne —

adiuvante Eumene, rēge Pergamī — pāx data est eā condiciōne 'ut omnibus prōvinciīs citrā Taurum montem cēderet.' L. Cornēlius Scīpiō, quī cum Antiochō dēbellāverat, cognōmine frātrī exaequātus 'Asiāticus' appellātus. Eumenis, quō iuvante Antiochus victus erat, rēgnum ampliātum. Rhodiīs quoque, quī et ipsī iūverant, quaedam cīvitātēs concessae.

L. Aemilius Rēgillus, quī praefectōs classis Antiochī nāvālī proeliō dēvīcerat, nāvālem triumphum dēdūxit. M'. Acīlius Glabriō dē Antiochō, quem Graeciā expulerat, et dē Aetōlīs triumphāvit.

ex omnibus prōvinciīs

ex-aequāre = aequāre

ampliāre = amplificāre

(rem alicui) con-cēdere = (sponte) dare, tribuere (id quod poscitur)

[*Ex Periochā librī XXXVIII*]

L. Scīpiō Asiāticus, frāter Āfricānī, peculātūs accūsātus damnātusque cum in vincula et carcerem dūcerētur, Tib. Semprōnius Gracchus tr. pl., quī anteā Scīpiōnibus inimīcus fuerat, intercessit, et ob id beneficium Āfricānī fīliam dūxit.

peculātus -ūs *m* = fūrtum pecūniae pūblicae

tr. pl. = tribūnus plēbis (quī lēgī/iūdiciō *intercēdere* potest)

inter-cēdere = vetāre (lēgem/iūdicium)

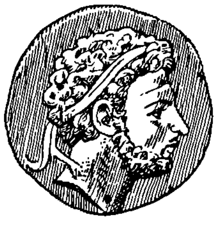
uxōrem dūxit

fīliam: *Cornēliam*

Perseus victus

[*Ex Periochā librī XL:*]

Rēgnum Macedoniae, mortuō Philippō, ad Perseum vēnit.

Perseus -ī *m*, Philippī fīlius, rēx Macedoniae annīs 179–168 a. C.

[*Ex Periochā librī XLII:*]

Eumenēs, Asiae rēx, in senātū dē Perseō, Macedoniae rēge, questus est, cuius iniūriae in populum Rōmānum referuntur. Ob quās bellō eī indictō, P. Licinius Crassus cōs., cui mandātum erat, in Macedoniam

querī questum

referuntur (: nārrantur) *in Līviī librō XLII*

[annō 171 a. C.]

expedītiō -ōnis *f* = bellum in hostium fīnēs illātum
Cotys -yis *m* (*acc* -ym)
ēventus -ūs *m* = exitus

trānsiit, levibusque expedītiōnibus, equestribus proeliīs, in Thessaliā cum Perseō, quem Cotys, rēx Thrāciae, adiuvābat, parum prosperō ēventū pugnāvit.

līs lītis *f* = certāmen dē iūre

Inter Masinissam et Carthāginiēnsēs dē agrō fuit līs.

[*Ex Periochā librī XLIII*:]

continet *Līviī liber XLIII*

Rēs ā Perseō rēge in Thrāciā prosperē gestās continet, victīs Dardanīs et Illyricō, cuius rēx erat Gentius.

[*Ex Periochā librī XLIV*:]

[annō 169 a. C.]
in-vius -a -um = sine viā, difficilis trānsitū

Q. Mārcius Philippus per inviōs saltūs penetrāvit Macedoniam et complūrēs urbēs occupāvit.

[annō 168 a. C.]
vīcit : ad *Pydnam* oppidum

Cum id bellum L. Aemiliō Paulō, sequentis annī cōs., mandātum esset, Paulus in Macedoniam profectus Perseum vīcit tōtamque Macedoniam in potestātem Rōmānōrum redēgit. Gentius quoque, rēx Illyriōrum, cum rebellāsset, ā L. Aniciō praetōre victus vēnit in dēditiōnem.

[*Ex librō XLIV*:]

quam : postquam
Amphipolis -is *f* (*acc* -im)
Q. Fabiō *Māximō Aemiliānō* (cōs. annō 145 a. C.)
Q. *Caeciliō* Metellō (cōs. annō 143 a. C.)
deinceps = deinde

Tertiō diē Perseus quam pugnātum erat Amphipolim *45* vēnit. Cōnsul — nūntiīs victōriae Q. Fabiō fīliō et L. Lentulō et Q. Metellō cum litterīs Rōmam missīs — propius mare ad Pydnam castra mōvit. Beroea primum, deinde Thessalonīca et Pella et deinceps omnis fermē Macedonia intrā bīduum dēdita.

Perseus -ī *m*, *acc* -a

Cōnsul ā Pydnā profectus cum tōtō exercitū diē alterō Pellam pervēnit et, cum castra mīlle passūs inde posuisset, per aliquot diēs ibi statīva habuit situm urbis undique aspiciēns. Nūntiō deinde acceptō 'Persea Samo-

thrācam trāiēcisse', profectus ā Pellā cōnsul quārtīs castrīs Amphipolim pervēnit.

quārtīs castrīs = quārtō diē (exercitus in itinere cotīdiē castra pōnit)

[*Ex librō XLV*:]

1 Victōriae nūntiī Q. Fabius et L. Lentulus et Q. Metellus celeriter Rōmam cum vēnissent, praeceptam tamen eius reī laetitiam invēnērunt: Quārtō post diē quam cum rēge est pugnātum, cum in circō lūdī fierent, murmur repente populī tōta spectācula pervāsit 'pugnātum in Macedoniā et dēvictum rēgem esse'; dein fremitus incrēvit; postrēmō clāmor, plausus, velut certō nūntiō victōriae allātō, est exortus. Mīrārī magistrātūs et quaerere auctōrem repentīnae laetitiae. Quī postquam nūllus erat, ēvānuit quidem tamquam certae reī gaudium, ōmen tamen laetum īnsidēbat animīs. Quod postquam vērīs nūntiīs, Fabiī Lentulīque et Metellī adventū, fīrmātum est, cum victōriā ipsā, tum auguriō animōrum suōrum laetābantur.

prae-cipere = ante capere
: quārtō diē postquam
murmur -is *n* = vōx quae vix audītur (↔ clāmor)
fremitus -ūs *m* (< fremere) = sonus gravis continuus
in-crēscere = crēscere
mīr*ārī* : mīr*antur*
quaer*ere* : quaer*unt*
ēvānuit : cessāvit
ōmen -inis *n* = signum quod rem futūram portendit
animō (*dat*) īn-sidēre = in animō sedēre (remanēre)
augurium = sēnsus reī futūrae, ōmen

Et altera trāditur circēnsis turbae nōn minus similis vērī laetitia. Ante diem quīntum decimum kalendās Octōbrēs, lūdōrum Rōmānōrum secundō diē, C. Liciniō cōnsulī ad quadrīgās mittendās ēscendentī tabellārius, quī 'sē ex Macedoniā venīre' dīceret, laureātās litterās trādidisse dīcitur. Quadrīgīs missīs cōnsul currum cōnscendit et, cum per circum reveherētur ad forōs pūblicōs, laureātās tabellās populō ostendit. Quibus cōnspectīs repente immemor spectāculī populus in medium dēcurrit. Eō senātum cōnsul vocāvit, recitātīsque

vērī similis = quī vērus esse vidētur
lūdī Rōmānī mēnse Septembrī celebrantur
C. Liciniō *Crassō*
quadrīgās mittere : cursum aperīre
laureātus -a -um = laurō ōrnātus
im-memor = oblītus

dē-nūntiāre = prō-nūntiāre
L. Aemilium *Paulum*

tabellīs ex auctōritāte patrum prō forīs pūblicīs dēnūntiāvit populō 'L. Aemilium collēgam signīs collātīs cum rēge Perseō pugnāsse; Macedonum exercitum caesum fūsumque; rēgem cum paucīs fūgisse; cīvitātēs omnēs Macedoniae in diciōnem populī Rōmānī vēnisse.' Hīs audītīs clāmor cum ingentī plausū ortus. Lūdīs relictīs domōs magna pars hominum ad coniugēs līberōs laetum nūntium portābant. Tertius decimus diēs erat ab eō quō in Macedoniā pugnātum est.

coniugēs *et* līberōs

2 Posterō diē senātus in Cūriā habitus supplicātiōnēsque dēcrētae et senātūs cōnsultum factum est 'ut cōnsul quōs praeter mīlitēs sociōsque nāvālēs coniūrātōs habēret dīmitteret; dē mīlitibus sociīsque nāvālibus dīmittendīs referrētur cum lēgātī ab L. Aemiliō cōnsule, ā quibus praemissus tabellārius esset, vēnissent.'

sociī nāvālēs = nautae classis Rōmānae
con-iūrātī = mīlitēs voluntāriī quī ducī iūs iūrandum dedērunt
ad senātum referrētur

Ante diem sextum kalendās Octōbrēs hōrā ferē secundā lēgātī urbem ingressī sunt. Ingentem sēcum occurrentium, quācumque ībant, prōsequentiumque trahentēs turbam in forum perrēxērunt. Senātus forte in Cūriā erat; eō lēgātōs cōnsul intrōdūxit. Ibi tantum temporis retentī dum expōnerent quantae rēgiae cōpiae peditum equitumque fuissent, quot mīlia ex iīs caesa, quot capta forent, quam paucōrum mīlitum iactūrā tanta hostium strāgēs facta, quam pavidē rēx fūgisset. 'Exīstimārī Samothrācam petītūrum; parātam classem ad persequendum esse; neque terrā neque marī ēlābī posse.' Eadem haec paulō post in cōntiōnem trāductī exposu-

ingentem turbam occurrentium prōsequentiumque sēcum trahentēs
pergere perrēxisse
tantum temporis = tam diū
forent = essent
paucōrum mīlitum iactūrā : paucīs mīlitibus āmissīs
"(rēx) exīstimātur Samothrācam petītūrus esse"
eum ēlābī posse

ērunt. Renovātaque laetitia, cum cōnsul ēdīxisset 'ut omnēs aedēs sacrae aperīrentur': prō sē quisque ex cōntiōne ad grātiās agendās īre dīs, ingentīque turbā nōn virōrum modo sed etiam fēminārum complērī tōtā urbe deōrum immortālium templa.

īre : it
: compl*entur*

Senātus revocātus in Cūriam supplicātiōnēs ob rem ēgregiē gestam ab L. Aemiliō cōnsule in quīnque diēs circā omnia pulvīnāria dēcrēvit hostiīsque māiōribus sacrificārī iussit; nāvēs quae in Tiberī parātae īnstrūctaeque stābant, ut, sī rēs posceret, in Macedoniam mitterentur, subdūcī et in nāvālibus collocārī, sociōs nāvālēs datō annuō stipendiō dīmittī et cum iīs omnēs quī in cōnsulis verba iūrāverant.

pulvīnar -āris *n* = torus in quō pōnuntur signa deōrum supplicātiōnibus
hostiae māiōrēs : taurī, ovēs, suēs (nōn pullī)
nāvēs subdūcī *iussit senātus*
nāvālia -ium *n* = locus ubi nāvēs aedificantur et reficiuntur
quī in cōnsulis verba iūrāverant (: cōnsulī iūs iūrandum dederant) : coniūrātī

3 Ex Illyricō duo lēgātī nūntiārunt 'exercitum Illyriōrum caesum, Gentium rēgem captum, in diciōne populī Rōmānī Illyricum esse.' Ob eās rēs gestās ductū auspiciōque L. Aniciī praetōris senātus in trīduum supplicātiōnēs dēcrēvit.

auspicium -ī *n* = iūs auspiciī : imperium ducis (nam dux sōlus bellī auspicium habet)

Perseus captus

4 Paulus Aemilius cōnsul cum castra ad Sirās habēret, litterae ab rēge Perseō per ignōbilēs trēs lēgātōs eī allātae sunt. Quōs cum flentēs cerneret, et ipse illacrimāsse dīcitur sortī hūmānae, quod quī paulō ante nōn contentus rēgnō Macedoniae Dardanōs Illyriōsque oppugnāsset, is tum āmissō exercitū, extorris rēgnō, in parvam īnsulam compulsus, supplex, fānī religiōne, nōn vīribus

Sirae -ārum *f*: cīvitās Macedoniae
ignōbilis -e ↔ nōbilis
il-lacrimāre reī = lacrimāre ob rem
sors = fortūna
contentus -a -um: c. esse aliquā rē = aliquid satis esse putāre
ex-torris -e = exsul
fānum = locus sacer (Samothrāca īnsula sacra habētur)

suīs tūtus esset. Sed postquam '*rēgem* Persea cōnsulī Paulō salūtem' lēgit, miserātiōnem omnem stultitia ignōrantis fortūnam suam exēmit. Itaque, quamquam in reliquā parte litterārum minimē rēgiae precēs erant, tamen sine respōnsō ac sine litterīs ea lēgātiō dīmissa est.

Sēnsit Perseus, cuius nōminis oblīvīscendum victō esset. Itaque alterae litterae cum prīvātī nōminis titulō missae et petiēre et impetrāvēre ut aliquī ad eum mitterentur cum quibus loquī dē statū et condiciōne suae fortūnae posset. Missī sunt trēs lēgātī, P. Lentulus, A. Postumius Albīnus, A. Antōnius. Nihil eā lēgātiōne perfectum est, Perseō rēgium nōmen omnī vī amplectente, Paulō 'ut sē suaque omnia in fidem et clēmentiam populī Rōmānī permitteret' tendente.

Dum haec aguntur, classis Cn. Octāviī Samothrācam 5
est appulsa. ...

Cēterum Perseus omnium ab sē abaliēnāvit animōs: 6
prō sē quisque trānsīre ad Rōmānōs, fugaeque cōnsilium capere rēgem sōlum prope relictum coēgērunt. Oroandem dēnique Crētēnsem, cui nōta Thrēciae ōra erat quia mercātūrās in eā regiōne fēcerat, appellat, 'ut sē sublātum in lembum ad Cotym dēveheret.'

Dēmētrium est portus in prōmunturiō quōdam Samothrācae; ibi lembus stābat. Sub occāsum sōlis dēferuntur quae ad ūsum necessāria erant; dēfertur et pecūnia quanta clam dēferrī poterat. Rēx ipse nocte mediā cum tribus cōnsciīs fugae per postīcum aedium in pro-

miserātiō -ōnis *f* < miserārī
stultitia (rēgis) fortūnam suam ignōrantis omnem miserātiōnem *eī* exēmit

: P. sēnsit nōminis '*rēgis*' sibi victō oblīvīscendum esse
litterae petiēre : P. litterīs petiit
titulus = quod suprā scrībitur

P. *Cornēlius* Lentulus: cōs.suf. annō 162 a.C.

Perseō...amplectente : cum Perseus... amplecterētur (: retinēret)
clēmentia -ae *f* < clēmēns
tendere ut = operam dare /postulāre ut
Cn. Octāviī *praetōris*, quī praefectus classis erat

ab-aliēnāre (< aliēnus) ↔ conciliāre
: trāns*it*

Oroandēs -is *m*
Thrēcia = Thrācia
mercātūra -ae *f* = negōtium mercātōris
lembus -ī *m* = nāvicula vēlōx
dē-vehere

cōn-scius -a -um: c. reī = quī rem scit
postīcum -ī *n* = ōstium posterius

pinquum cubiculō hortum atque inde, māceriam aegrē trānsgressus, ad mare pervēnit.

māceria -ae *f* = mūrus quī hortum cingit

Oroandēs tantum morātus dum pecūnia dēferrētur, prīmīs tenebrīs solverat nāvem ac per altum Crētam petēbat! Postquam in portū nāvis nōn inventa est, vagātus Perseus aliquamdiū in lītore, postrēmō timēns lūcem iam appropinquantem, in hospitium redīre nōn ausus, in latere templī prope angulum obscūrum dēlituit.

tantum (temporis) = tam diū

dē-litēscere -tuisse = sē occultāre

'Puerī rēgiī' apud Macedonas vocābantur prīncipum līberī ad ministerium ēlēctī rēgis; ea cohors persecūta rēgem fugientem nē tum quidem abscēdēbat — dōnec iussū Cn. Octāviī prōnūntiātum est per praecōnem 'rēgiōs puerōs Macedonasque aliōs quī Samothrācae essent, sī trānsīrent ad Rōmānōs, incolumitātem lībertātemque et sua omnia servātūrōs quae aut sēcum habērent aut in Macedoniā relīquissent.' Ad hanc vōcem trānsitiō omnium facta est, nōminaque dabant ad C. Postumium tribūnum mīlitum. Līberōs quoque parvōs rēgiōs Iōn Thessalonīcēnsis Octāviō trādidit, nec quisquam praeter Philippum, māximum nātū ex fīliīs, cum rēge relictus.

Macedonēs, *acc* -ēs/-as
ministerium -ī *n* = officium ministrī
persequī = sequī, comitārī
abs-cēdere = abīre (↔ accēdere)
incolumitās -ātis *f* < incolumis
trānsitiō -ōnis *f* < trānsīre
Iōn -ōnis *m*
Thessalonīcēnsis -e < Thessalonīca; *m* cīvis

Tum sēsē fīliumque Octāviō trādidit, fortūnam deōsque quōrum in templō erat 'nūllā ope supplicem iuvantēs' accūsāns. In praetōriam nāvem impōnī iussus, eōdem et pecūnia quae superfuit dēlāta est extemplōque classis Amphipolim repetit. Inde Octāvius rēgem in

nāvis praetōria = nāvis praefectī (: Cn. Octāviī)

in *suā* potestāte

castra ad cōnsulem mīsit, praemissīs litterīs, ut in potestāte eum esse et addūcī scīret.

Paulus, eam secundam victōriam *esse* ratus (sīcut erat),...

Q. Aelius Tūberō -ōnis: gener Paulī

7 Secundam eam Paulus (sīcut erat) victōriam ratus victimās cecīdit eō nūntiō, et cōnsiliō advocātō litterās praetōris cum recitāsset, Q. Aelium Tūberōnem obviam rēgī mīsit, cēterōs manēre in praetōriō frequentēs iussit.

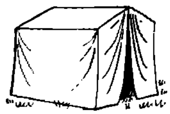
accessiō -ōnis *f* = quod accēdit (: additur)

quōs... contingēbat: quibus cognātus erat
cōnspectus -a -um = cōnspicuus
ef-fulgēre < ex-
Philippus *II*: Alexandrī Magnī pater

Nōn aliās ad ūllum spectāculum tanta multitūdō occurrit. Patrum aetāte Syphāx rēx captus in castra Rōmāna adductus erat; praeterquam quod nec suā nec gentis fāmā comparandus, tantum accessiō Pūnicī bellī fuerat, sīcut Gentius Macedonicī — Perseus caput bellī erat, nec ipsīus tantum patris avīque cēterōrumque quōs sanguine et genere contingēbat fāma cōnspectum eum efficiēbat, sed effulgēbant Philippus ac Magnus Alexander, quī summum imperium in orbe terrārum Macedonum fēcerant.

pullus -a -um = colōre mediō inter album et ātrum

tabernāculum -ī *n*

submōtō = hominibus submōtīs
cōn-surgere = surgere

intro-īre = intrāre
por-rigere -ēxisse -ēctum = extendere
sub-mittere = dēmittere
advocātōs: eōs quī advocātī erant

Pullō amictū cum fīliō Perseus ingressus est castra, nūllō suōrum aliō comite quī socius calamitātis miserābiliōrem eum faceret. Prōgredī prae turbā occurrentium ad spectāculum nōn poterat, dōnec ā cōnsule līctōrēs missī sunt quī submōtō iter ad praetōrium facerent. Cōnsurrēxit cōnsul, iussīs sedēre aliīs, prōgressusque paulum introeuntī rēgī dextram porrēxit submittentemque sē ad pedēs sustulit nec attingere genua passus intrōductum in tabernāculum adversus advocātōs in cōnsilium cōnsīdere iussit.

8 Prīma percontātiō fuit ‘quā subāctus iniūriā contrā populum Rōmānum bellum tam īnfēstō animō suscēpisset, quō sē rēgnumque suum ad ultimum discrīmen addūceret?’ Cum, respōnsum exspectantibus cūnctīs, terram intuēns diū tacitus flēret, rūrsus cōnsul: “Sī iuvenis rēgnum accēpissēs, minus equidem mīrārer ignōrāsse tē quam gravis aut amīcus aut inimīcus esset populus Rōmānus; nunc vērō, cum et bellō patris tuī, quod nōbīscum gessit, interfuissēs, et pācis posteā, quam cum summā fidē adversus eum coluimus, meminissēs, quod fuit cōnsilium, quōrum et vim in bellō et fidem in pāce expertus essēs, cum iīs tibi bellum esse quam pācem mālle?”

Nec interrogātus nec accūsātus cum respondēret, “Utcumque tamen haec, sīve errōre hūmānō seu cāsū seu necessitāte incidērunt, bonum animum habē! Multōrum rēgum populōrumque cāsibus cognita populī Rōmānī clēmentia nōn modo spem tibi, sed prope certam fīdūciam salūtis praebet.”

Haec Graecō sermōne Perseō; Latīnē deinde suīs “Exemplum īnsigne cernitis” inquit “mūtātiōnis rērum hūmānārum. Vōbīs hoc praecipuē dīcō, iuvenēs! Ideō in secundīs rēbus nihil in quemquam superbē ac violenter cōnsulere decet nec praesentī crēdere fortūnae, cum quid vesper ferat incertum sit. Is dēmum vir erit cuius animum nec prosperae rēs flātū suō efferent nec adversae īnfringent.”

percontātiō -ōnis *f* < percontārī
sub-igere -ēgisse -āctum = cōgere

pācem colere = pācem servāre
quod fuit cōnsilium mālle : cūr māluistī
cum iīs quōrum...

ut-cumque = quōcumque modō

populī R. clēmentia ... cognita

fīdūcia -ae *f* = cōnfīdentia

mūtātiō -ōnis *f* < mūtāre

violentus -a -um = quī vī ūtitur, ferōx; *adv* -enter
nihil cōnsulere: nūllum cōnsilium inīre

flātus -ūs *m* (< flāre) = ventus (secundus)
efferre = superbum facere

cūra rēgis tuendī

Cōnsiliō dīmissō, tuendī cūra rēgis Q. Aeliō mandātur. Eō diē et invītātus ad cōnsulem Perseus et alius omnis eī honōs habitus est quī habērī in tālī fortūnā poterat.

Exercitus deinde in hīberna dīmissus est. Māximam partem cōpiārum Amphipolis, reliquās propinquae urbēs accēpērunt. 9

rēgnum Alexandrī

Macedonia prōvincia

plērumque Eurōpae = māior Eurōpae pars
Caranus -ī *m*: prīmus rēx Macedonum
[annō 179 a. C.]
Q. Fulviō *Flaccō*
obscūrā fāmā esse = ignōtus esse
super-fundere sē = ef-fundī super rīpās
suae diciōnis facere = in suam diciōnem redigere
Arabēs -um *m* (*acc* -as): incolae Arabiae
[annō 323 a. C.]
·(quisque) rapiunt : rapit

Hic fīnis bellī, cum quadriennium continuum bellātum esset, inter Rōmānōs ac Persea fuit, īdemque fīnis inclutī per Eurōpae plērumque atque Asiam omnem rēgnī. Vīcēsimum ab Caranō, quī prīmus rēgnābat, Persea numerābant. Perseus Q. Fulviō L. Mānliō cōnsulibus rēgnum accēpit; rēgnāvit ūndecim annōs. Macedonum gēns obscūrā admodum fāmā ūsque ad Philippum, Amyntae fīlium, fuit. Inde ac per eum crēscere cum coepisset, Eurōpae sē tamen fīnibus continuit, Graeciam omnem et partem Thrēciae atque Illyricī amplexa. Superfūdit deinde sē in Asiam et trēdecim annīs quibus Alexander rēgnāvit prīmum omnia quā Persārum prope immēnsō spatiō imperium fuerat suae diciōnis fēcit; Arabas hinc Indiamque, quā terrārum ultimōs fīnēs Rubrum mare amplectitur, peragrāvit. Tum māximum in terrīs Macedonum rēgnum nōmenque. Inde morte Alexandrī distractum in multa rēgna, dum ad sē quisque opēs rapiunt, lacerātīs vīribus ā summō culmine

fortūnae ad ultimum fīnem centum quīnquāgintā annōs stetit.

16 Q. Aeliō M. Iūniō cōnsulibus dē prōvinciīs referenti-
bus, cēnsuēre patrēs 'Macedoniam Illyricumque eōs-
dem L. Paulum et L. Anicium obtinēre, dōnec dē sen-
17 tentiā lēgātōrum rēs bellō turbātās composuissent.' Lē-
gātōs deinde, quōrum dē sententiā imperātōrēs L. Pau-
lus L. Anicius compōnerent rēs, dēcrēvērunt: decem in
18 Macedoniam, quīnque in Illyricum. Omnium prīmum
līberōs esse placēbat Macedonas atque Illyriōs 'ut om-
nibus gentibus appārēret arma populī Rōmānī nōn
līberīs servitūtem, sed contrā servientibus lībertātem
afferre.'

[annō 167 a. C.]
referentibus *ad senātum*
L. Paulus *et* L. Anicius

27 Paulus ante adventum decem lēgātōrum Q. Māxi-
mum fīlium ad Aeginium et Agassās dīripiendās mittit.

Q. *Fabium* Māximum
Aeginium -ī *n*, Agassae -ārum *f*: cīvitātēs Thessaliae quae Rōmānīs restiterant

Autumnī ferē tempus erat; cuius temporis initiō ad circumeundam Graeciam ūtī statuit. Praepositō castrīs C. Sulpiciō Gallō, profectus cum haud magnō comitātū per Thessaliam Delphōs petit, inclutum ōrāculum. Ubi sacrificiō Apollinī factō, Chalcidem ad spectāculum Eurīpī Euboeaeque, tantae īnsulae ponte continentī iūnctae, dēscendit. Ā Chalcide Aulidem trāicit, trium mīlium spatiō distantem, portum inclutum statiōne quondam mīlle nāvium Agamemnoniae classis, Diānaeque templum vīsit, ubi nāvibus cursum ad Trōiam, fīliā victimā ārīs admōtā, rēx ille rēgum petiit. Athēnās inde, multa vīsenda habentēs: arcem, portūs, mūrōs Pīraeum

C. Sulpicius Gallus (cōs. annō 166 a.C.)
Eurīpus -ī *m*
(terra) continēns↔īnsula
Aulis -idis *f*
trium milium *passuum*
di-stāre = ab-esse
statiō -ōnis *f* < stāre
Agamemnonius -a -um < Agamemnōn (is ā Diānā iussus est *Iphigenīam* fīliam immolāre, ut ventum habēret)
vīsere -sisse = adīre spectandī causā
Pīraeus -ī *m*: portus Athēnārum māximus

praeses -idis *m/f* = cūstōs
excidium: Corinthus XXI annīs post ā Rōmānīs dīruta est
Sicyōn -ōnis *f*
Epidaurus -ī *f*
Aesculāpius -ī *m*: deus medicōrum
remedium -ī *n* = rēs quae aegrōs sānat
salūtāris -e = quī salūtem affert
remediōrum mercēs = m. prō remediīs
disciplīna -ae *f* = quod discendum est
Megalopolis -is *f*, *acc* -im
Olympia: ibi est Iovis templum cum ingentī simulācrō
secus *adv* = aliter
(amplius) solitō = quam fierī solet
(fāma) accidit = affertur, audītur
tribūnal -ālis *n* = locus superior cum sēde magistrātūs
facienda vīsa essent
Paulum iubēre (referēbat Octāvius)

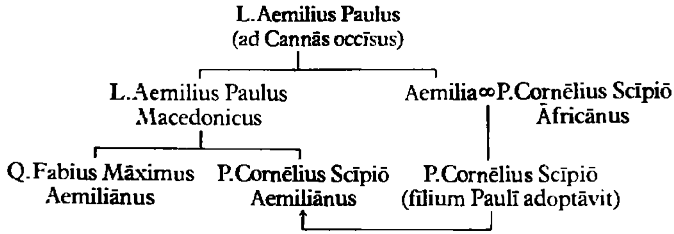
urbī iungentēs, nāvālia, monumenta magnōrum impe-
rātōrum, simulācra deōrum hominumque.

Sacrificiō Minervae, praesidī arcis, in urbe factō, pro- *28*
fectus Corinthum alterō diē pervēnit. Urbs erat tunc
praeclāra ante excidium; arx quoque et Isthmus prae-
buēre spectāculum. Sicyōnem inde et Argōs, nōbilēs
urbēs, adit, inde haud parem opibus Epidaurum, sed
inclutam Aesculāpiī nōbilī templō, quod, quīnque mī-
libus passuum ab urbe distāns, tum dōnīs dīves erat
quae remediōrum salūtārium aegrī mercēdem sacrāve-
rant deō. Inde Lacedaemonem adit, nōn operum mag-
nificentiā, sed disciplīnā īnstitūtīsque memorābilem.
Unde per Megalopolim Olympiam ēscendit; ubi et alia
quidem spectanda eī vīsa — Iovem velut praesentem in-
tuēns mōtus animō est. Itaque haud secus quam sī in
Capitōliō immolātūrus esset, sacrificium amplius solitō
apparārī iussit.

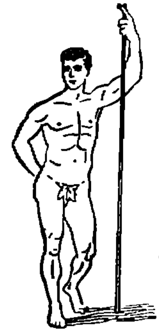
Ita, peragrātā Graeciā, postquam fāma accidit trāiē-
cisse iam mare decem lēgātōs, omnibus aliīs omissīs ad
eōs pergit. Ubi diēs vēnit quō adesse Amphipolī dēnōs *29*
prīncipēs cīvitātum iusserat et pecūniam rēgiam cōn-
ferrī, cum decem lēgātīs, circumfūsā omnī multitūdine
Macedonum, in tribūnālī cōnsēdit. Silentiō per praecō-
nem factō, Paulus Latīnē, quae senātuī, quae sibi ex
cōnsiliī sententiā vīsa essent, prōnūntiāvit. Ea Cn. Oc-
tāvius praetor — nam et ipse aderat — sermōne Graecō
referēbat: 'Omnium prīmum līberōs esse iubēre Mace-

donas, habentēs urbēs eāsdem agrōsque, ūtentēs lēgibus suīs, annuōs creantēs magistrātūs. Tribūtum dīmidium eius quod pependissent rēgibus pendere populō Rōmānō. Deinde in quattuor regiōnēs dīvidī Macedoni-
32 am...' Nōmina deinde sunt recitāta prīncipum Macedonum, quōs cum līberīs māiōribus quam quīndecim annōs nātīs praecēdere in Italiam placēret; quī nōn pāruisset imperiō mors dēnūntiāta. Lēgēs Macedoniae dedit cum tantā cūrā ut nōn hostibus victīs, sed sociīs bene meritīs dare vidērētur.

Ab sēriīs rēbus lūdicrum magnō apparātū Amphipolī fēcit. Nam et artificum omnis generis quī lūdicram artem faciēbant ex tōtō orbe terrārum multitūdō et āthlētārum et nōbilium equōrum convēnit et lēgātiōnēs cum victimīs, et quidquid aliud deōrum hominumque causā fierī magnīs lūdīs in Graeciā solet ita factum est ut nōn magnificentiam tantum sed prūdentiam in dandīs spectāculīs, ad quae rudēs tum Rōmānī erant, admīrārentur. Epulae quoque lēgātiōnibus parātae et opulentiā et cūrā eādem. Vulgō dictum ipsīus ferēbant 'et convīvium īnstruere et lūdōs parāre eiusdem esse quī vincere bellō scīret'.

tribūtum -ī *n* = pecūnia quae reī pūblicae tribuitur, vectīgal
pendere pependisse pēnsum

āthlēta -ae *m*

artifex -icis *m* = vir artis perītus
ars lūdicra = ars scaenae

opulentia -ae *f* < opulentus
vulgō *adv* = inter vulgus, passim
īnstruere = apparāre
eiusdem esse : eiusdem negōtium esse

ad-optāre = locō fīliī in familiam suam suscipere

Fortūna pūblica et prīvāta

[*Ex Periochā librī XLV*:]

L. Aemilius Paulus *Macedonicus*

Macedoniā in prōvinciae fōrmam redāctā, Aemilius Paulus triumphāvit et Perseum cum tribus fīliīs dūxit ante currum.

[*Ex librō XLV*:]

fīliī: Q. *Fabius* Māximus *Aemiliānus* et P. *Cornēlius* Scīpiō *Aemiliānus*
turmātim = in turmīs

40 Secūtī currum inter aliōs illūstrēs virōs fīliī duo Q. Māximus et P. Scīpiō; deinde equitēs turmātim et cohortēs peditum.

documentum -ī *n* = exemplum quō docētur aliquid

adoptiō -ōnis *f* < adoptāre; in a.em dare = adoptandum dare
(Paulus II fīliōs māiōrēs in adoptiōnem dedit)

praetextātus -a -um = (togā) praetextā indūtus (ut puer līber ad annum XVII)
dēstināre = statuere, dēcernere

Sed nōn Perseus tantum per illōs diēs documentum hūmānōrum cāsuum fuit in catēnīs ante currum victōris ducis per urbem hostium ductus, sed etiam victor Paulus, aurō purpurāque fulgēns. Nam duōbus ē fīliīs (quōs, duōbus datīs in adoptiōnem, sōlōs nōminis, sacrōrum familiaeque hērēdēs retinuerat domī) minor, duodecim fermē annōs nātus, quīnque diēbus ante triumphum, māior, quattuordecim annōrum, trīduō post triumphum dēcessit. Quōs praetextātōs currū vehī cum patre, sibi ipsōs similēs dēstinantēs triumphōs, oportuerat.

cōntiōnem dare = cōntiōnem permittere

Paucīs post diēbus, datā ā M. Antōniō tribūnō plēbis cōntiōne, cum dē suīs rēbus gestīs mōre cēterōrum imperātōrum ēdissereret, memorābilis eius ōrātiō et digna Rōmānō prīncipe fuit:

quamquam arbitror vōs nōn ignōrāre et quā... et...
fulmina : calamitātēs

41 "Quamquam, et quā fēlīcitāte rem pūblicam administrāverim et quae duo fulmina domum meam per hōs diēs perculerint, nōn ignōrāre vōs, Quirītēs, arbitror,

cum spectāculō vōbīs nunc triumphus meus, nunc fūnera līberōrum meōrum fuerint, tamen paucīs quaesō sinātis mē cum pūblicā fēlīcitāte comparāre eō quō dēbeō animō prīvātam meam fortūnam.

quaesō = ōrō (tē/vōs)
ut sinātis
eō animō quō dēbeō

"Profectus ex Italiā classem ā Brundisiō sōle ortō solvī; nōnā diēī hōrā cum omnibus meīs nāvibus Corcyram tenuī. Inde quīntō diē Delphīs Apollinī prō mē exercitibusque et classibus vestrīs sacrificāvī. Ā Delphīs quīntō diē in castra pervēnī; ubi exercitū acceptō, mūtātīs quibusdam quae magna impedīmenta victōriae erant, prōgressus, quia inexpugnābilia castra hostium erant neque cōgī pugnāre poterat rēx, inter praesidia eius saltum ad Petram ēvāsī et ad Pydnam rēgem aciē vīcī. Macedoniam in potestātem populī Rōmānī redēgī, et quod bellum per quadriennium quattuor ante mē cōnsulēs ita gessērunt ut semper successōrī trāderent gravius, id ego quīndecim diēbus perfēcī!

(locum) tenēre = pervenīre ad, attingere
inde quīntō diē = quīntō diē post
impedīmentum -ī *n* = quod impedit
in-expugnābilis -e = quī expugnārī nōn potest
Petra -ae *f*: oppidum Macedoniae
(locum) ēvādere = trānsgredī
et id bellum quod...
successor -ōris *m* = quī succēdit

"Aliārum deinde secundārum rērum velut prōventus secūtus: cīvitātēs omnēs Macedoniae sē dēdidērunt, gaza rēgia in potestātem vēnit, rēx ipse — trādentibus prope ipsīs dīs — in templō Samothrācum cum līberīs est captus.

prōventus -ūs *m* = magnae frūgēs
gaza -ae *f* = aerārium rēgis, thēsaurus
Samothrācēs -um *m*: incolae Samothrācae

"Mihi quoque ipsī nimia iam fortūna vidērī eōque suspecta esse. Maris perīcula timēre coepī in tantā pecūniā rēgiā in Italiam trāiciendā et victōre exercitū trānsportandō. Postquam omnia secundō nāvium cursū in Italiam pervēnērunt neque erat quod ultrā precārer,

vidērī : vidēbātur
esse : erat
in tantā pecūniā trāiciendā : cum tanta pecūnia trāicerētur
: neque *quidquam* erat quod ultrā precārer (: precārī possem)

volvī = vertī
cōnsuē*vi*sset = solēret

illud optāvī: ut, cum ex summō retrō volvī fortūna cōnsuēsset, mūtātiōnem eius domus mea potius quam rēs pūblica sentīret!

dēfūnctam esse: satis habēre, contentam esse
ad lūdibrium reī: ad ēlūdendam rem
māximē nōbilia = nōbilissima
rediēns ex Capitōliō alterum... invēnī
līber*um* = līber*ōrum*
prōgeniēs -ēī *f* = stirps
Aemiliī fīlius in adoptiōnem datus 'Aemili*ānus*' nōminātur
'Paulus': quī Paulus nōminātur

"Itaque dēfūnctam esse fortūnam pūblicam meā tam īnsignī calamitāte spērō, quod triumphus meus, velut ad lūdibrium cāsuum hūmānōrum, duōbus fūneribus līberōrum meōrum est interpositus. Et cum ego et Perseus nunc nōbilia māximē sortis mortālium exempla spectēmur, ille, quī ante sē captīvōs, captīvus ipse, dūcī līberōs vīdit, incolumēs tamen eōs habet — ego, quī dē illō triumphāvī, ab alterīus fūnere fīliī currum cōnscendī, alterum rediēns ex Capitōliō prope iam exspīrantem invēnī. Neque ex tantā stirpe līberum superest quī 'Aemiliī Paulī' nōmen ferat. Duōs enim tamquam ex magnā prōgeniē līberōrum in adoptiōnem datōs Cornēlia et Fabia gēns habent — 'Paulus' in domō praeter senem nēmō superest. Sed hanc clādem domūs meae vestra fēlīcitās et secunda fortūna pūblica cōnsōlātur."

cōn-fundere = turbāre, permovēre
dē-flēre: sortem d. = sortī illacrimāre

Haec tantō dicta animō magis cōnfūdēre audientium *42*
animōs quam sī miserābiliter orbitātem suam dēflendō locūtus esset.

Graecia *capta*, nōn *līberāta* (ut āiunt Rōmānī!)
artēs: litterās, philosophiam, cēt.
Latiō (*dat*): in Latium
Q. Horātius Flaccus: poēta illūstris quī aetāte Augustī vīxit

GRAECIA CAPTA

Graecia capta ferum victōrem cēpit, et artēs
intulit agrestī Latiō.

[Q. Horātius Flaccus: *Epistulae*, II.1.156–157]

GRAMMATICA LATINA

Ōrātiō rēcta et oblīqua

(I) *Ōrātiō rēcta ("…..")*

Anna: "Cūr flēs?" Dīdō: "Fleō, quia vir quem amō *mē* ēlūs*it*, etsī *mihi* fidem ded*it*; mori*ar*, sī abi*erit*!"

(II) *Ōrātiō oblīqua ('…..')*

Anna sorōrem interrogāvit 'cūr flē*ret*?' Respondit Dīdō '*sē* flē*re*, quia vir quem amā*ret sē* ēlūs*isset*, etsī *sibi* fidem ded*isset*; *sē* mori*tūram esse*, sī abi*isset*!'

Accūsātīvus cum īnfīnītīvō: sē flēre, sē moritūram esse.

Coniūnctīvus (flēret, amāret, ēlūsisset, dedisset, abiisset) post *cūr* (item *quis, quid, ubi, num, -ne,* cēt.), *quī* (*quae, quod,* cēt.), *quia* (*quod, quoniam, dum, postquam,* cēt.), *etsī* (*quamquam*), *sī* (*nisī*). Pers. III prō I et II: flēret, amāret, sē, sibi.

oblīquus -a -um:
līnea oblīqua [/]
līnea rēcta [|]
ōrātiō *rēcta*: ipsa verba loquentis ("…")
↔ ōrātiō *oblīqua* ('…')
: lēgibus grammaticīs mūtāta (*acc* + *īnf* prō *nōm* + *ind*, *coni* prō *ind*, *pers 3* prō *1/2*)

PENSVM A

Verte ōrātiōnem rēctam in oblīquam:

Augustus: "Marmoream relinqu*ō* urbem quam latericiam accēp*ī*." Augustus glōriātus est '— — — — — — —.'

Nerō: "Postquam domum *mihi* aedificāv*ī*, quasi hom*ō* tandem habitāre coep*ī*!" Nerō dīxit '—, — — — —, — — — — —.'

Horātius pater: "*Ego* fīliam *meam* iūre caesam iūdic*ō*, quod hostium mortem lūg*ēbat*." Horātius pater prōclāmāvit '— — — — — —, — — — —.'

Tarquinius: "*Ego nōn* rem novam pet*ō*, quia duo iam rēgēs peregrīnī Rōmae rēgnāv*ērunt*." Tarquinius negāvit '— — — —, — — — — — — —.'

Tullia: "Nōn *mihi* dēfu*it* vi*r* cum quō tacita serv*iēbam*." Tullia dīcēbat '— — — — — — — —.'

Tarpēia: "Mercēdem postulō id quod in sinistrīs manibus hab*ētis*." Tarpēia mercēdem ā Sabīnīs postulāverat '— — — — — —.'

Hamilcar: "*Tē* in castra *mē*cum dūc*am*, Hannibal, sī *mihi* fidem quam postul*ō* ded*eris*." Hamilcar fīliō prōmīsit 'sē eum

Vocābula nova:
supplicātiō
māiōrēs
trānsfuga
mercātus
ārea
sēnsus
voluptās
impēnsa
vīcīnitās
conventus
servātor
trīduum
fōns
callis
vertex
subsidium
rādīx
scāla
peculātus
expedītiō
līs
ēventus
murmur
fremitus
ōmen
coniūrātī
pulvīnar

nāvālia
miserātiō
clēmentia
mercātūra
lembus
postīcum
māceria
ministerium
incolumitās
trānsitiō
accessiō
tabernāculum
percontātiō
fīdūcia
mūtātiō
flātus
continēns
praeses
disciplīna
tribūnal
tribūtum
artifex
ars lūdicra
āthlēta
opulentia
documentum
adoptiō
impedīmentum
successor
prōventus
gaza
prōgeniēs
mīrābundus
īnfectus
signātus
artus
perexiguus
sēmiermis
diurnus
invius
laureātus
immemor
ignōbilis
contentus
extorris
cōnscius
praetōrius
cōnspectus
pullus
violentus
praetextātus
inexpugnābilis
quīnquāgēsimus

— — — — —, — — — — — — —.'

Macedonēs: "Quodcumque senātus cēnsu*erit*, id rēx fa-ci*et*." Macedonēs prōmīsērunt '— — —, — — — —.'

PENSVM B

Philippō victō, in V diēs — dēcrētae sunt. X lēgātī mōre — in Graeciam missī sunt. Isthmiīs praecō in mediam — prōcessit atque 'līberōs esse Graecōs' —. Aliī aliōs — [= mīrantēs] intuēbantur, tum plausus ortus est. Flāminīnus in — [= conciliō] Graecōrum dīxit 'sē exercitum suum ē Graeciā — esse'; cūnctī eum '—' 'līberātōrem'que —. Exercitū in Italiam — imperātor — [= trēs diēs] triumphāvit. Antiochus, postquam hiemem in convīviīs et vīnum sequentibus — trādūxit, intrā saltum Thermopylārum, quī Graeciam — [= dīvidit], sē recēpit, et castra duplicī vāllō fossāque —. Aetōlīs imperāvit ut — montium — [= occupārent], nē quās — Rōmānī invenīrent ad trānsitum. Cōnsul Acīlius castra posuit prope — calidārum aquārum; propter angustiās aciem — fronte īnstrūxit. Eō proeliō Rōmānī recessissent, — [= nisi] Catō, dēiectīs Aetōlīs, — vēnisset. Antiochō victō Acīlius Hēraclēam, quae sita est in — Oetae montis, — est [= īnspexit]. Post oppugnātiōnem XXIV diērum Rōmānī integrōs mūrōs — trānscendērunt. L. Scīpiō, cum Antiochum in Asiā vīcisset, — accūsātus est, sed tribūnus plēbis prō eō —.

Perseus, quī nōn — rēgnō suō fīnitimōs oppugnāverat, victus Samothrācam cōnfūgit et omnium animōs ā sē —. Cum Cn. Octāvius Macedonibus — lībertātemque prōmīsisset, — [< trānsīre] omnium facta est. Rēx cum tribus — fugae ad portum pervēnit nec — quō ad Cotym veherētur invēnit. Postquam in templō —, sē Rōmānīs dēdidit et in nāvem — impositus est. Cōnsul rēgī praetōrium — [= intrantī] dextram — eumque in — intrōdūxit. Perseus est — [= exemplum] — [< mūtāre] sortis hūmānae.

— est locus quō mercātōrēs conveniunt ut — faciant. Victōria est prosperus bellī — [= exitus]. — est signum reī

futūrae. Iuppiter est — [= cūstōs] arcis Capitōlīnae. Tullus, Numae —, rēx fuit ācer et — [< vīs]. Paulus ex magnā — [= stirpe] duōs fīliōs in — dedit.

Synōnyma: perfuga et —; fidēs et —; vectīgal et —; thēsaurus et —; oblītus et —; valdē cupere et —; continuum facere et —; amplificāre et —; dēmittere et —; properē et —; tantum et —; aliter et —; inter vulgus et —.

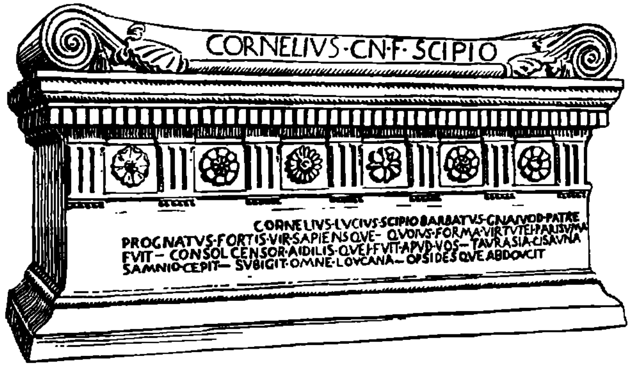
Contrāria: clāmor et —; īnsula et —; nocturnus et —; nōbilis et —; accēdere et —; continuāre et —; retrō et —.

PENSVM C

Quis rēgem Philippum dēvīcit?
Post victōriam quid Isthmiīs prōnūntiātum est?
Quōmodo Graecī gaudium suum ostendērunt?
Quid Flāminīnus in triumphō trānstulit?
Quid rēx Antiochus Chalcide ēgit?
Ubi M'. Acīlius cum Antiochō congressus est?
Cūr Aetōlī rēgī subsidiō nōn vēnērunt?
Quōmodo Rōmānī mūrōs Hēraclēae trānscendērunt?
Cūr L. Cornēlius Scīpiō 'Asiāticus' nōminātus est?
Quis successor rēgis Philippī fuit?
Ubi et ā quō duce victus est Perseus?
Quō Perseus victus cōnfūgit?
Quōmodo victōria Aemiliī Paulī Rōmam nūntiāta est?
Quōmodo populus Rōmānus dīs grātiās ēgit?
Cūr Paulus lēgātōs Perseī sine respōnsō dīmīsit?
Cūr Perseus Rōmānīs sē dēdidit?
Quōmodo Paulus Perseum victum recēpit?
Quid fēcit Paulus ante adventum decem lēgātōrum?
Quae mala fortūna fēlīcitātem Paulī turbāvit?
Quandō rēgnum Macedoniae māximum fuit?

hībernāre
prōnūntiāre
percēnsēre
praeoccupāre
avēre
pācāre
dēportāre
prōsequī
acclāmāre
trānsportāre
ēdisserere
dirimere
permūnīre
circuīre
īnsīdere
trānsmittere
contemplārī
continuāre
intermittere
dīlūcēscere
exaequāre
ampliāre
intercēdere
incrēscere
illacrimāre
abaliēnāre
dēvehere
dēlitēscere
abscēdere
effulgēre
cōnsurgere
introīre
porrigere
submittere
superfundere
distāre
dēstināre
dēflēre
raptim
tantummodo
porrō
nī
submōtō
utcumque
plērumque
secus
vulgō
quaesō

Cn. f. = Gnaeī fīlius
L. Cornēlius Scīpiō Barbātus: cōs. annō 298 a. C.

CORNELIVS·LVCIVS·SCIPIO·BARBATVS·CNAIVOD·PATRE
PROGNATVS·FORTIS·VIR·SAPIENSQVE–QVOIVS·FORMA·VIRTVTEI·PARISVMA
FVIT–CONSOL·CENSOR·AIDILIS·QVEI·FVIT·APVD·VOS–TAVRASIA·CISAVNA
SAMNIO·CEPIT–SVBIGIT·OMNE·LOVCANA–OPSIDESQVE·ABDOVCIT

Cnaivōd = Gnaeō
prō-gnātus = nātus
quoius = cuius
virtūtī parissima
cōnsul aedīlis
quei = quī
vōs : Rōmānōs
Taurasiam Cisaunam in Samniō
omnem Lūcāniam
obsidēsque abdūcit

SCIPIO AEMILIANVS

[*Ex T. Līviī librōrum XLVIII–LXI Periochīs*]

Līviī librī integrī XLVI–CXLII periērunt (item XI–XX)

Bellum Pūnicum tertium

[annō 151 a. C.]
dīlēctūs agere = mīlitēs cōnscrībere
struere = parāre
P. Cornēlius *Scīpiō* Nāsīca: cōs. annō 162, 155 a. C.
senātuī placuit

48 Gulussa, Masinissae fīlius, nūntiāvit 'Carthāgine dīlēctūs agī, classem comparārī et haud dubiē bellum struī.' Cum Catō suādēret ut hīs bellum indīcerētur, P. Cornēliō Nāsīcā dīcente 'nihil temere faciendum', placuit decem lēgātōs mittī explōrātum.

dēprehendere = (inexspectātum) invenīre
per-rogāre = ōrdine interrogāre (senātōrēs)

Cum lēgātī ex Āfricā cum ōrātōribus Carthāginiēnsium et Gulussā redīssent dīcerentque 'et exercitum sē et classem Carthāgine dēprehendisse', perrogārī sententiās placuit. Catōne et aliīs prīncipibus senātūs suādentibus ut in Āfricam cōnfestim trānsportārētur exercitus, quoniam Cornēlius Nāsīca dīcēbat 'nōndum sibi iūstam causam bellī vidērī', placuit ut bellō abstinērent 'sī Carthāginiēnsēs classem exussissent et exercitum dīmi-

sissent; sī minus, proximī cōnsulēs dē bellō Pūnicō referrent.'

sī minus = sī nōn (nisi id fēcissent)
proximī cōnsulēs : c. īnsequentis annī

Carthāginiēnsēs cum adversus foedus bellum Masinissae intulissent, victī ab eō annōs habente nōnāgintā duōs īnsuper Rōmānum bellum meruērunt.

49 Inter M. Porcium Catōnem et Scīpiōnem Nāsīcam, quōrum alter sapientissimus vir in cīvitāte habēbātur, alter optimus vir etiam iūdicātus ā senātū erat, dīversīs certātum sententiīs est, Catōne suādente bellum et ut tollerētur dēlērēturque Carthāgō, Nāsīcā dissuādente. Placuit tamen, 'quod contrā foedus nāvēs habērent, quod exercitum extrā fīnēs dūxissent, quod sociō populī Rōmānī et amīcō Masinissae arma intulissent, quod fīlium eius Gulussam (quī cum lēgātīs Rōmānīs erat) in oppidum nōn recēpissent', bellum hīs indīcī.

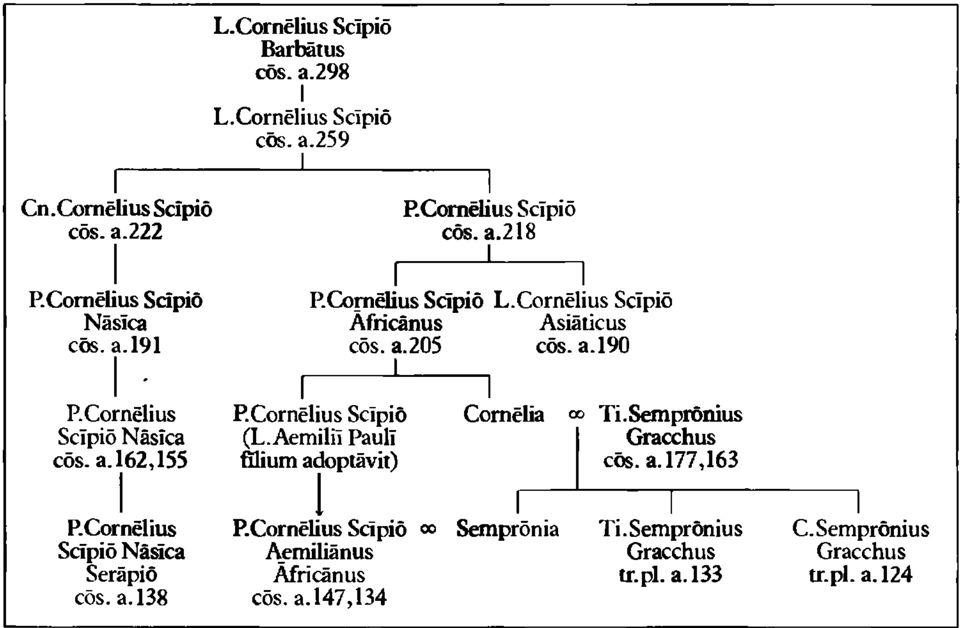
dis-suādēre ↔ suādēre
in oppidum : Carthāginem

Priusquam ūllae cōpiae in nāvēs impōnerentur, Uticēnsēs lēgātī Rōmam vēnērunt sē suaque omnia dēdentēs. Ea lēgātiō, velut ōmen, grāta patribus, acerba Carthāginiēnsibus fuit.

Uticēnsis -e < Utica; *pl* cīvēs

Lēgātī trīgintā Rōmam vēnērunt, per quōs sē Carthāginiēnsēs dēdēbant. Catōnis sententia ēvīcit ut in dēcrētō perstārētur et ut cōnsulēs quam prīmum ad bellum proficīscerentur. Quī ubi in Āfricam trānsiērunt, acceptīs quōs imperāverant trecentīs obsidibus et armīs omnibus īnstrūmentīsque bellī (sī qua Carthāgine erant), cum ex auctōritāte patrum iubērent 'ut in alium locum, dum ā marī decem mīlia passuum nec minus

ē-vincere = persuādēre
dēcrētum -ī *n* = quod dēcrētum est
per-stāre = firmē stāre, persevērāre
obsidēs imperāre = imperāre ut obsidēs dentur
sī qua = sī aliqua
dum = dummodo

remōtus -a -um = quī abest, distāns
compellere = cōgere

[annō 149 a. C.]
Carthāgō obsidērī coepta est ā cōnsulibus = cōnsulēs Carthāginem obsidēre coepērunt

mūrōs irrumpere = in mūrōs irrumpere
explicāre -uisse -itum = expedīre, līberāre (perīculō)

is ipse praecipuam glōriam castrōrum līberātōrum (: ob castra līberāta) tulit
irritus -a -um = frūstrā factus, vānus

remōtum, oppidum facerent', indignitāte reī ad bellandum Carthāginiēnsēs compulērunt.

Obsidērī oppugnārīque coepta est Carthāgō ā L. Mārciō M'. Mānīliō cōnsulibus. In quā oppugnātiōne cum neglēctōs ab ūnā parte mūrōs duo tribūnī temere cum cohortibus suīs irrūpissent et ab oppidānīs graviter caederentur, ā Scīpiōne Aemiliānō explicitī sunt. Per quem et castellum Rōmānum, quod nocte expugnābant, paucīs equitibus iuvantibus līberātum est, castrōrumque, quae Cathāginiēnsēs omnibus cōpiīs ab urbe pariter ēgressī oppugnābant, līberātōrum is ipse praecipuam glōriam tulit. Praetereā, cum ab irritā oppugnātiōne Carthāginis cōnsul (alter enim Rōmam ad comitia ierat) exercitum dūceret adversus Hasdrubalem (cum

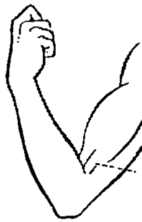
amplā manū saltum inīquum īnsēderat), suāsit prīmō cōnsulī nē tam inīquō locō cōnflīgeret; victus deinde complūrium, quī et prūdentiae et virtūtī eius invidēbant, sententiīs et ipse saltum ingressus est. Cum, sīcut praedīxerat, fūsus fugātusque esset Rōmānus exercitus et duae cohortēs ab hoste obsidērentur, cum paucīs equitum turmīs in saltum reversus līberāvit eās et incolumēs redūxit. Quam virtūtem eius et Catō, vir prōmptiōris ad vituperandum linguae, in senātū sīc prōsecūtus est ut dīceret 'reliquōs quī in Āfricā mīlitārent umbrās volitāre, Scīpiōnem vigēre.'

Andriscus quīdam, Perseī sē rēgis fīlium ferēns et mūtātō nōmine Philippus vocātus, multīs ad falsam eius fābulam velut ad vēram coeuntibus, contractō exercitū tōtam Macedoniam aut voluntāte incolentium aut armīs occupāvit. Fābulam autem tālem fīnxerat: 'Ex paelice sē et Perseō rēge ortum, traditum ēducandum Crētēnsī cuidam esse. Adramyttiī sē ēducātum ūsque ad duodecimum aetātis annum, patrem eum esse crēdentem ā quō ēducārētur, ignārum generis fuisse suī. Affectō deinde eō, cum prope ad ultimum fīnem vītae esset, dētēctam tandem sibi orīginem suam.'

50 Masinissa, Numidiae rēx, māior nōnāgintā annīs dēcessit, vir īnsignis. Inter cētera iuvenālia opera quae ad ultimum ēdidit, adeō etiam nervīs in senectā viguit ut post sextum et octōgēsimum annum fīlium genuerit. Inter trēs līberōs eius (māximus nātū Micipsa; Gulussa;

Scīpiō suāsit

complūrium sententiīs

nervus -ī *m*

vituperāre ↔ laudāre
(laudibus) prōsequī = laudāre
ut umbrās volitāre
vigēre = valēre, vīvus ac validus esse
ferēns : nārrāns ('sē esse fīlium...')

co-īre = convenīre

incolentēs = incolae
fingere fīnxisse fictum = arte efficere, excōgitāre (rem falsam)
paelex -icis *f* = altera uxor

Adramyttium -ī *n*: cīvitās Asiae

morbō affectō

dē-tegere = patefacere (↔ cēlāre)

: māior quam XC annōs nātus
[annō 148 a. C.]

senecta -ae *f* = senectūs

octōgēsimus -a -um = LXXX (80.)

ē-rudītus -a -um = doctus (↔ rudis)
rēgnum dīvidere
arbiter -trī *m* = is quī dēcernit, iūdex aequus; arbitrō Scīpiōne: ex arbitriō Scīpiōnis
Hamilcō -ōnis *m*

M. Claudius Mārcellus: cōs. annō 166, 155, 152 a. C.
flūctibus obruī: submergī
aedīlitās -ātis *f* = dignitās aedīlis
per annōs: ante annum XLII cōnsulī fierī nōn licēbat
suffrāgārī (alicui) = suffrāgiō favēre

Pseudo- = falsus

Q. Caecilius *Metellus*: cōs. annō 143 a. C.
re-vincere
circu-itus -ūs *m* (< circu-īre) = iter circum locum, orbis
patēre = longus/lātus esse
L. Hostīlius Mancīnus: cōs. annō 145 a. C.
extrā sortem = nōn sortītō
ob-struere -ūxisse -ūctum = claudere (rē obstante)

Nepheris -is *f* (*acc* -im)

[annō 146 a. C.]

Mastanabal, quī etiam Graecīs litterīs ērudītus erat) P. Scīpiō Aemiliānus, cum commūne hīs rēgnum pater relīquisset et dīvidere eōs arbitrō Scīpiōne iussisset, partēs administrandī rēgnī dīvīsit. Item Phameae Hamilcōnī, praefectō equitum Carthāginiēnsium, virō fortī et cuius praecipuā operā Poenī ūtēbantur, persuāsit ut ad Rōmānōs cum equitātū suō trānsīret. Ex tribus lēgātīs quī ad Masinissam missī erant, M. Claudius Mārcellus coortā tempestāte flūctibus obrutus est.

P. Scīpiō Aemiliānus, cum aedīlitātem peteret, cōnsul ā populō dictus. Quoniam per annōs cōnsulī fierī nōn licēbat, cum magnō certāmine suffrāgantis plēbis et repugnantibus eī aliquamdiū patribus, lēgibus solūtus et cōnsul creātus.

Pseudo-Philippus in Macedoniā, caesō cum exercitū P. Iuventiō praetōre, ab Q. Caeciliō victus captusque est, et revicta Macedonia.

Carthāgō, in circuitū vīgintī tria mīlia passuum pa- *51*
tēns, magnō labōre obsessa et per partēs capta est, prīmum ā Mancīnō lēgātō, deinde ā Scīpiōne cōnsule, cui extrā sortem Āfrica prōvincia data erat. Carthāginiēnsēs, portū novō (quia vetus obstrūctus ā Scīpiōne erat) factō et contractā clam exiguō tempore amplā classe, īnfēlīciter nāvālī proeliō pugnāvērunt. Hasdrubalis quoque, ducis eōrum, castra ad Nepherim oppidum locō difficilī sita cum exercitū dēlēta sunt ā Scīpiōne, quī tandem Carthāginem expugnāvit septingentēsimō annō

quam erat condita. Spoliōrum māior pars Siculīs, quibus ablāta erant, reddita. Ultimō urbis excidiō, cum sē Hasdrubal Scīpiōnī dedisset, uxor eius, quae paucīs ante diēbus dē marītō impetrāre nōn potuerat ut ad victōrem trānsfugerent, in medium sē flagrantis urbis incendium cum duōbus līberīs ex arce praecipitāvit.

Scīpiō exemplō patris suī, Aemiliī Paulī, quī Macedoniam vīcerat, lūdōs fēcit trānsfugāsque ac fugitīvōs bēstiīs obiēcit.

Bellum Achāicum

Lēgātī Rōmānī ab Achaeīs pulsātī sunt Corinthī, missī ut eās cīvitātēs quae sub diciōne Philippī fuerant ab Achāicō conciliō sēcernerent.

52 Cum Achaeīs, quī in auxiliō Boeōtōs et Chalcidēnsēs habēbant, Q. Caecilius Metellus ad Thermopylās bellō cōnflīxit. Quibus victīs dux eōrum Critolāus mortem sibi venēnō cōnscīvit. In cuius locum Diaeus, Achāicī mōtūs prīmus auctor, ab Achaeīs dux creātus ad Isthmon ā L. Mummiō cōnsule victus est. Quī, omnī Achāiā in dēditiōnem acceptā, Corinthon ex senātūs cōnsultō dīruit, quia ibi lēgātī Rōmānī violātī erant. Thēbae quoque et Chalcis, quae auxiliō fuerant, dīrutae. Ipse L. Mummius abstinentissimum virum ēgit, nec quicquam ex iīs operibus ōrnāmentīsque quae praedīves Corinthos habuit in domum eius pervēnit.

Q. Caecilius Metellus dē Andriscō triumphāvit, P.

spolia = praeda
ultimō excidiō : ultimō excidiī tempore
sē dare = sē dēdere
dē marītō = ā marītō

Achāicus -a -um < Achāia

concilium = societās; c. Achāicum: Achaeī et eōrum sociī
sē-cernere = sē-iungere
Boeōtī -ōrum *m*: incolae Boeōtiae

Isthmos -ī *m* (*acc* -on) = Isthmus

Corinthos -ī *f* (*acc* -on) = Corinthus
Thēbae -ārum *f*: caput Boeōtiae
auxiliō (*dat*) esse = auxilium ferre
abstinēns -entis ↔ cupidus
agere = gerere, sē praebēre/ostendere

prae-dīves = prae aliōs dīves, dīvitissimus
Q. Caecilius Metellus *Macedonicus*

P. Cornēlius Scīpiō Aemiliānus *Āfricānus*

tabula picta = imāgō in tabulā picta

Cornēlius Scīpiō Aemiliānus dē Carthāgine et Hasdrubale. L. Mummius dē Achaeīs triumphāvit; signa aerea marmoreaque et tabulās pictās in triumphō tulit.

Hispānia pācāta

vēnātor -ōris *m* = quī vēnātur
iūstus exercitus = e. rēctus/plēnus
Rōmānīs intulit
exercitus cōnsulāris = exercitus ā cōnsule ductus

Viriāthus in Hispāniā, prīmum ex pāstōre vēnātor, ex vēnātōre latrō, mox iūstī quoque exercitūs dux factus, tōtam Lūsītāniam occupāvit, M. Vetīlium praetōrem, fūsō eius exercitū, cēpit, post quem C. Plautius praetor nihilō fēlīcius rem gessit. Tantumque terrōris is hostis intulit ut adversus eum cōnsulārī opus esset et duce et exercitū.

Q. Fabius *Māximus Servīliānus*: cōs. annō 142 a. C.

Q. Caecilius Metellus prōcōnsul Celtibērōs cecīdit, et *53*
ā Q. Fabiō prōcōnsule magna pars Lūsītāniae, expugnātīs aliquot urbibus, recepta est.

[annō 141 a. C.]
Numantīnus -a -um < Numantia; *pl* cīvēs
īnfirmāre = īnfirmum (: irritum) facere
lābēs -is *f* = rēs turpis, indignitās

Q. Pompēius cōnsul in Hispāniā Termestīnōs sub- *54*
ēgit. Cum iīsdem et Numantīnīs pācem — ā populō Rōmānō īnfirmātam — fēcit. Q. Fabius prōcōnsul rēbus in Hispāniā prosperē gestīs lābem imposuit, pāce cum Viriāthō aequīs condiciōnibus factā.

prōditor -ōris *m* = quī prōdit
Q. Servīlius Caepiō: cōs. annō 140 a. C.
com-plōrāre = dēflēre, lūgēre

Viriāthus ā prōditōribus, cōnsiliō Servīliī Caepiōnis, interfectus est et ab exercitū suō multum complōrātus ac nōbiliter sepultus, vir duxque magnus et per quattuordecim annōs quibus cum Rōmānīs bellum gessit frequentius superior.

Serāpiō -ōnis *m*
[annō 138 a. C.]

P. Cornēliō Nāsīcā, cui cognōmen Serāpiō fuit, et *55*
Decimō Iūniō Brūtō cōnsulibus dīlēctum habentibus,

in cōnspectū tīrōnum rēs salūberrimī exemplī facta est: nam C. Matiēnius accūsātus est apud tribūnōs plēbis ‘quod exercitum ex Hispāniā dēseruisset’ damnātusque sub furcā diū virgīs caesus est et sēstertiō nummō vēniit.

M. Popilius ā Numantīnīs, cum quibus pācem factam irritam fierī senātus cēnsuerat, cum exercitū fūsus fugātusque est.

C. Hostīliō Mancīnō cōnsule sacrificante pullī ex caveā ēvolāvērunt; cōnscendentī deinde nāvem, ut in Hispāniam proficīscerētur, accidit vōx: “Manē, Mancīne!” Quae auspicia trīstia fuisse ēventū probātum est: Victus enim ā Numantīnīs et castrīs exūtus, cum spēs nūlla servandī exercitūs esset, pācem cum hīs fēcit ignōminiōsam, quam ratam esse senātus vetuit. Quadrāgintā mīlia Rōmānōrum ab quattuor mīlibus Numantīnōrum victa erant!

56 D. Iūnius Brūtus in Hispāniā ulteriōre fēlīciter adversus Gallaecōs pugnāvit. Dissimilī ēventū M. Aemilius Lepidus prōcōnsul adversus Vaccaeōs rem gessit, clādemque similem Numantīnae passus est. Ad exsolvendum foederis Numantīnī religiōne populum Mancīnus, cum huius reī auctor fuisset, dēditus Numantīnīs nōn est receptus.

Cum bellum Numantīnum vitiō ducum nōn sine pudōre pūblicō dūrāret, dēlātus est ultrō Scīpiōnī Āfricānō ā senātū populōque Rōmānō cōnsulātus. Quem cum illī

salūber -bris -bre = salūtāris

furca: crux fōrmā Y quae servō verberandō impōnitur

servus vēn-iit

M. Popilius: cōs. annō 139 a. C.

accidere = ad aurēs pervenīre, audīrī

probāre = plānum facere

[annō 137 a. C.]

ignōminiōsus -a um = turpis, indignus

ratus -a -um = servandus (↔ irritus)

D. = Decimus (praenōmen)

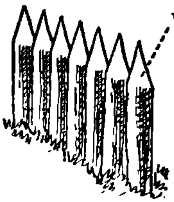
[annō 136 a. C.]

ad exsolvendum... populum: ut populus religiōne (: culpā) foederis N. *violātī* exsolverētur

huius reī: foederis cum Numantīnīs factī

dūrāre = integer manēre, trahī

ultrō: nōn petentī

luxuria -ae *f* = luxus

disciplīna ↔ licentia
re-cīdere = adimere (caedendō)
scortum -ī *n* = fēmina impudīca quae amōrem suum vēndit
septēnī -ae -a = VII...
vāllus -ī *m* = pālus ad castra mūnienda
incēdentī *mīlitī*
vāllāre = prōtegere
vītis = virga centuriōnis vīte facta
extrāneus -a -um = peregrīnus
ex-onerāre = onere līberāre
ēruptiō -ōnis *f* < ērumpere
Antiochus *VII*: rēx Syriae annīs 138–129 a. C.

prō tribūnālī = in t. (prōspiciēns ē t.)
quaestor = magistrātus quī aerāriō praeest
(in tabulās) referre = īnscrībere; in tabulās pūblicās r.: in aerāriō dēpōnere

pābulārī = pābulum petere

id quod habērent frūmentī
per vicem = in-vicem
trā-icere = trānsfīgere

[annō 133 a. C.]

capere ob lēgem, quae vetābat quemquam iterum cōnsulem fierī, nōn licēret, sīcut priōre cōnsulātū lēgibus solūtus est.

Scīpiō Āfricānus Numantiam obsēdit, et corruptum 57
licentiā luxuriāque exercitum ad sevērissimam mīlitiae disciplīnam revocāvit: omnia dēliciārum īnstrūmenta recīdit, duo mīlia scortōrum ē castrīs ēiēcit, mīlitem cotīdiē in opere habuit et trīgintā diērum frūmentum ac septēnōs vāllōs ferre cōgēbat. Aegrē propter onus incēdentī dīcēbat: "Cum gladiō tē vāllāre scieris, vāllum ferre dēsinitō!" Quem mīlitem extrā ōrdinem dēprehendit, sī Rōmānus esset, vītibus, sī extrāneus, virgīs cecīdit. Iūmenta omnia, nē exonerārent mīlitem, vēndidit. Saepe adversus ēruptiōnēs hostium fēlīciter pugnāvit.

Scīpiō amplissima mūnera missa sibi ab Antiochō, rēge Syriae, cum cēlāre aliīs imperātōribus rēgum mūnera mōs esset, prō tribūnālī 'acceptūrum sē esse' dīxit, omniaque ea quaestōrem referre in pūblicās tabulās iussit: 'ex hīs sē virīs fortibus dōna esse datūrum.'

Cum undique Numantiam obsidiōne clausisset et obsessōs fame vidēret urgērī, hostēs quī pābulātum exierant vetuit occīdī, quia dīceret 'vēlōcius eōs absūmptūrōs frūmentī quod habērent, sī plūrēs fuissent.'

Numantīnī fame coāctī ipsī sē per vicem trāicientēs 59
trucīdāvērunt. Captam urbem Scīpiō Āfricānus dēlēvit et dē eā triumphāvit quārtō decimō annō post Carthāginem dēlētam.

Gracchī et lēgēs agrāriae

58 Tib. Semprōnius Gracchus tribūnus plēbis, cum lēgem agrāriam ferret adversus voluntātem senātūs et equestris ōrdinis: 'nē quis ex pūblicō agrō plūs quam mīlle iūgera possidēret', in eum furōrem exārsit ut M. Octāviō collēgae causam dīversae partis dēfendentī potestātem lēge lātā abrogāret, sēque et C. Gracchum frātrem et Appium Claudium socerum triumvirōs ad dīvidendum agrum creāret. Prōmulgāvit et aliam lēgem agrāriam, quā sibi lātius agrum patefaceret: 'ut iīdem triumvirī iūdicārent quā pūblicus ager, quā prīvātus esset.' Deinde, cum minus agrī esset quam quod dīvidī posset sine offēnsā etiam plēbis (quoniam eōs ad cupiditātem amplum modum spērandī incitāverat), lēgem sē prōmulgātūrum ostendit: 'ut iīs quī Semprōniā lēge agrum accipere dēbērent, pecūnia quae rēgis Attalī fuisset dīviderētur.' (Hērēdem autem populum Rōmānum relīquerat Attalus, rēx Pergamī, Eumenis fīlius.)

Tot indignitātibus commōtus graviter senātus, ante omnēs T. Annius cōnsulāris. Quī, cum in senātū in Gracchum perōrāsset, raptus ab eō ad populum dēlātusque plēbī, rūrsus in eum prō Rōstrīs cōntiōnātus est.

Cum iterum tribūnus plēbis creārī vellet Gracchus, auctōre P. Cornēliō Nāsīcā in Capitōliō ab optimātibus occīsus est, ictus prīmum fragmentīs subselliī, et inter aliōs quī in eādem sēditiōne occīsī erant īnsepultus in flūmen prōiectus.

agrārius -a -um = dē agrō (dīvidendō)
lēgem ferre = lēgem ad populum referre
ōrdō equester = equitēs Rōmānī
ager pūblicus: ager hostī victō adēmptus
ex-ārdēscere -sisse = ārdēre incipere
partis: factiōnis

trium-virī: III virī quibus negōtium pūblicum mandātur
(lēgem) prōmulgāre = populō nōtum facere, ferre

offēnsa -ae *f* = indignātiō (ob iniūriam)
(agrī) modus = certum agrī spatium (numerus iūgerum)
lēx Semprōnia: lēx ā Tib. *Semprōniō* Gracchō lāta

subsellium

T. Annius *Luscus*: cōs. annō 153 a. C.
dēlātus = accūsātus (apud plēbem)

optimātēs -ium *m* = optimī/prīncipēs cīvēs, factiō nōbilium
fragmentum -ī *n* = pars frācta (ab rē)
subsellium -ī *n* = sella humilis

Cum Carbō tribūnus plēbis rogātiōnem tulisset ‘ut 59
eundem tribūnum plēbis quotiēs vellet creāre licēret’, rogātiōnem eius P. Āfricānus gravissimā ōrātiōne dissuāsit, in quā dīxit ‘Ti. Gracchum iūre caesum vidērī.’ C. Gracchus contrā suāsit rogātiōnem, sed Scīpiō tenuit.

Sēditiōnēs ā triumvirīs Fulviō Flaccō et C. Gracchō et C. Papīriō Carbōne agrō dīvidendō creātīs excitātae. Cum P. Scīpiō Āfricānus adversārētur fortisque ac validus prīdiē domum sē recēpisset, mortuus in cubiculō inventus est. Suspecta fuit, tamquam eī venēnum dedisset, Semprōnia uxor — hinc māximē quod soror esset Gracchōrum, cum quibus simultās Āfricānō fuerat. Dē morte tamen eius nūlla quaestiō ācta. Dēfūnctō eō, ācrius sēditiōnēs triumvirālēs exārsērunt.

Lūstrum ā cēnsōribus conditum est: cēnsa sunt cī- *60*
vium capita trecenta nōnāgintā quattuor mīlia septingenta trīgintā sex.

C. Gracchus, Tiberiī frāter, tribūnus plēbis, ēloquentior quam frāter, perniciōsās aliquot lēgēs tulit, inter quās frūmentāriam: ‘ut sēnīs et triente frūmentum plēbī darētur’; alteram lēgem agrāriam, quam et frāter eius tulerat; tertiam, quā equestrem ōrdinem tunc cum senātū cōnsentientem corrumperet: ‘ut sescentī ex equitibus in Cūriam sublegerentur’ et (quia illīs temporibus trecentī tantum senātōrēs erant) sescentī equitēs trecentīs senātōribus admiscērentur, id est ut equester ōrdō bis

C. Papīrius Carbō -ōnis: tr. pl. annō 130 a. C.
rogātiō -ōnis *f* = lēx lāta; r.em ferre = lēgem ferre

P. *Cornēlius Scīpiō Aemiliānus* Āfricānus

tenuit : vīcit

M. Fulviō Flaccō

agrō dīvidendō (*dat*) = ad agrum dīvidendum
adversārī = adversus loquī, resistere

[annō 129 a. C.]

hinc : ob hanc causam

quaestiōnem agere = quaerere in iūdiciō
dēfungī = morī
triumvirālis -e < triumvir

[annō 124 a. C.]

394 736

ē-loquēns -entis = quī bene loquitur
perniciōsus -a -um (↔ salūber) = nocēns
frūmentārius -a -um < frūmentum
sēnīs (VI) *assibus*
triēns -entis *m* = tertia pars assis
frūmentum (modius frūmentī) *vēnum*darētur

sub-legere = legere (locō alicuius, supplendī causā)

ad-miscēre

tantum vīrium in senātū habēret. Et continuātō in alterum annum tribūnātū, lēgibus agrāriīs lātīs effēcit ut complūrēs colōniae in Italiā dēdūcerentur et ūna in solō dīrutae Carthāginis, quō ipse triumvir creātus colōniam dēdūxit.

61 C. Gracchus, sēditiōsō tribūnātū āctō, cum Aventīnum quoque armātā multitūdine occupāsset, ā L. Opīmiō cōnsule — ex senātūs cōnsultō vocātō ad arma populō — pulsus et occīsus est et cum eō Fulvius Flaccus cōnsulāris, socius eiusdem furōris.

tribūnātus -ūs *m* = dignitās tribūnī
colōnia -ae *f* = cīvitās ā colōnīs condita
colōniam dēdūcere = c. condere
sēditiōsus -a -um < sēditiō
āctō : perāctō
[annō 121 a. C.]
M. Fulvius Flaccus: cōs. annō 125 a. C.

CIVITAS DILACERATA

[*Ex C. Sallustiī Crispī 'Bellō Iugurthīnō'*]

41 Mōs partium et factiōnum ac deinde omnium malārum artium Rōmae ortus est ōtiō atque abundantiā eārum rērum quae prīma mortālēs dūcunt. Nam ante Carthāginem dēlētam populus et senātus Rōmānus placidē modestēque inter sē rem pūblicam tractābant. Neque glōriae neque dominātiōnis certāmen inter cīvēs erat; metus hostīlis in bonīs artibus cīvitātem retinēbat.

Sed ubi illa formīdō mentibus dēcessit, scīlicet ea quae rēs secundae amant, lascīvia atque superbia, incessēre. Ita quod in adversīs rēbus optāverant ōtium postquam adeptī sunt, asperius acerbiusque fuit. Namque coepēre nōbilitās dignitātem, populus lībertātem in libīdinem vertere, sibi quisque dūcere, trahere, rapere. Ita

dī-lacerāre = distrahere lacerandō
C. Sallustius Crispus: historicus Rōmānus saeculī I a. C.
artēs = mōrēs
abundantia -ae *f* = nimia cōpia
prīmum dūcere = optimum esse putāre
modestus -a -um = abstinēns, paulō contentus
tractāre = gerere
dominātiō -ōnis *f* < dominārī
metus hostīlis : m. hostium
formīdō -inis *f* = terror
ea (*vitia*) quae...
lascīvia -ae *f* = licentia, libīdō
postquam ōtium quod... optāverant adeptī sunt
asper -a -um = dūrus, difficilis, molestus
nōbilitās = cīvēs nōbilēs, optimātēs
dūcere/trahere : rapere

abs-trahere

omnia in duās partēs abstracta sunt, rēs pūblica, quae media fuerat, dīlacerāta.

factiōne : quia factiōne iūncta erat
pollēre = valēre
di-spergere -sisse -sum = passim spargere
bellī ↔ domī (: in pāce)
agitāre = vītam agere, vīvere; agitābātur : vīta agitābātur

bellicus -a -um < bellum
dī-ripere = rapere

cōn-fīnis -e = fīnitimus

Cēterum nōbilitās factiōne magis pollēbat, plēbis vīs, solūta atque dispersa in multitūdine, minus poterat. Paucōrum arbitriō bellī domīque agitābātur; penes eōsdem aerārium, prōvinciae, magistrātūs, glōriae triumphīque erant. Populus mīlitiā atque inopiā urgēbātur. Praedās bellicās imperātōrēs cum paucīs dīripiēbant. Intereā parentēs aut parvī līberī mīlitum, uti quisque potentiōrī cōnfīnis erat, sēdibus pellēbantur.

modus = fīnis nōn excēdendus
modestia -ae *f* < modestus
polluere = sordidum facere (↔ pūrgāre)
sē praecipitāre : sē perdere
ante-pōnere = praeferre
dissēnsiō -ōnis *f* ↔ cōnsēnsus
permixtiō -ōnis *f* (< permiscēre) = perturbātiō

Ita cum potentiā avāritia sine modō modestiāque invādere, polluere et vāstāre omnia — quoad sēmet ipsa praecipitāvit. Nam ubi prīmum ex nōbilitāte repertī sunt quī vēram glōriam iniūstae potentiae antepōnerent, movērī cīvitās et dissēnsiō cīvīlis quasi permixtiō terrae orīrī coepit.

vindicāre in lībertātem = līberāre
paucōrum : nōbilium
noxius -a -um (< noxa) ↔ īnsōns
āctiō -ōnis *f* < agere
obviam īre = adversārī
ingredī : incipere

colōniīs dēdūcendīs (*dat*) = ad colōniās dēdūcendās

Nam postquam Ti. et C. Gracchus, quōrum māiōrēs *42*
Pūnicō atque aliīs bellīs multum reī pūblicae addiderant, vindicāre plēbem in lībertātem et paucōrum scelera patefacere coepēre, nōbilitās noxia atque eō perculsa Gracchōrum āctiōnibus obviam ierat, et prīmō Tiberium, dein paucōs post annōs eadem ingredientem Gāium, tribūnum alterum, alterum triumvirum colōniīs dēdūcendīs, cum M. Fulviō Flaccō ferrō necāverat.

moderātus -a -um = quī modum nōn excēdit
bonō *hominī* satius (= melius) est vincī
mōre : modō agendī

Et sānē Gracchīs cupīdine victōriae haud satis moderātus animus fuit; sed bonō vincī satius est quam malō mōre iniūriam vincere.

Igitur eā victōriā nōbilitās ex libīdine suā ūsa multōs mortālēs ferrō aut fugā exstīnxit, plūsque in reliquum sibi timōris quam potentiae addidit. Quae rēs plērumque magnās cīvitātēs pessum dedit, dum alterī alterōs vincere quōvīs modō et victōs acerbius ulcīscī volunt.

eā victōriā ūsa (: ūtēns)
fugā : exsiliō
in reliquum (tempus) = in tempus futūrum
pessum dare = perdere
quī- quae- quod-vīs = quīlibet, quīcumque; quō-vīs modō = quōlibet/quōquō modō

GRAMMATICA LATINA

Dē vocābulīs faciendīs

(I) *Praeverbia*

praeverbium -ī *n*

Simplex dīcitur verbum quod nōn factum est ex aliō verbō, ut *dare, facere, ferre, currere*. Ē verbīs simplicibus fīunt verba composita praepositīs syllabīs quae vocantur 'praeverbia'. Praeverbia Latīna sunt haec:

simplex -icis = quī ex ūnō cōnstat
compositus ↔ simplex

ab-/ā-	*con-*	*in-*	*per-*	*re-*
ad-	*dē-*	*inter-*	*prae-*	*sub-*
ante-	*dis-*	*intrō-*	*praeter-*	*super-*
circum-	*ex-/ē-*	*ob-*	*prō-*	*trāns-*

Quaedam praeverbia mūtantur propter litterās sequentēs:

ab- > *abs-*, *au-*: *abs-*terrēre, *au-f*ugere.

ad- > *ac-*, *af-*, *ag-*, *al-*, *ap-*, *ar-*, *as-*, *at-*, *a-*: *ac-c*ēdere, *af-f*erre, *ag-g*redī, *al-l*oquī, *ap-p*ōnere, *ar-r*ogāre, *as-s*equī, *at-t*ulisse, *a-sp*icere;

con- > *col-*, *com-*, *cor-*, *co-*: *col-l*ābī, *com-m*ovēre, *com-p*robāre, *cor-r*umpere, *co-*īre;

co- ante vōcālem

dis- > *dif-*, *dī-*, *di-*: *dif-f*idere, *dī-g*redī, *dī-l*acerāre, *dī-m*ittere, *dī-r*ipere, *di-sc*rībere;

ex- > *ef-*: *ef-f*ugere;

in- > *il-*, *im-*, *ir-*: *il-l*ūdere, *im-m*ittere, *im-p*ellere, *ir-r*umpere;

ob- > *oc-*, *of-*, *op-*: *oc-c*urrere, *of-f*erre, *op-p*ugnāre;

prō- > *prōd-* ante vōcālem: *prōd-*esse;

re- > *red-* ante vōcālem: *red-*īre;

sub- > *suc-*, *suf-*, *sup-*, *sur-*, *su-*, *sus-*: *suc-c*ēdere, *suf-f*icere, *sup-p*lēre, *sur-r*ipere, *su-sp*icere, *sus-t*inēre, *sus-c*ipere;

trāns- > *trā-*: *trā-d*ūcere, *trā-i*cere.

Vōcālis verbī simplicis saepe mūtātur praepositō praeverbiō:

co-igere > cōgere
sed: circum-, per-*a*gere, ante-c*a*pere
dē-hibēre > dēbēre
prae-hibēre > praebēre

a > *i*:

*a*gere > -*i*gere	t*a*ngere > -t*i*ngere
c*a*dere > -c*i*dere	fr*a*ngere > -fr*i*ngere
c*a*pere > -c*i*pere	h*a*bēre > -h*i*bēre
f*a*cere > -f*i*cere	t*a*cēre > -t*i*cēre
i*a*cere > -(i)*i*cere	f*a*tērī > -f*i*tērī
r*a*pere > -r*i*pere	s*a*līre > -s*i*līre
st*a*tuere > -st*i*tuere	d*a*tum > -d*i*tum

sed: circum-d*a*tum

Exempla: ex-*i*gere, con-c*i*dere, ac-c*i*pere, ef-f*i*cere, ab-*i*cere, ē-r*i*pere, re-st*i*tuere, at-t*i*ngere, ef-fr*i*ngere, pro-h*i*bēre, re-t*i*cēre, cōn-f*i*tērī, dē-s*i*līre, ad-d*i*tum.

prō- su- dē-imere > prōmere sūmere dēmere
specere (verbum antīquum) = spectāre
sur-rigere > surgere
per-rigere > pergere
sed: circum-d*e*disse

e > *i*:

*e*mere > -*i*mere	sp*e*cere > -sp*i*cere
l*e*gere > -l*i*gere	t*e*nēre > -t*i*nēre
r*e*gere > -r*i*gere	s*e*dēre > -s*i*dēre
pr*e*mere > -pr*i*mere	d*e*disse > -d*i*disse

Exempla: red-*i*mere, ē-l*i*gere, ē-r*i*gere, re-pr*i*mere, dē-sp*i*cere, re-t*i*nēre, ob-s*i*dēre, ad-d*i*disse.

sed: circum-d*a*re

a > *e*:

d*a*re > -d*e*re	sc*a*ndere > -sc*e*ndere
gr*a*dī > -gr*e*dī	c*a*ptum > -c*e*ptum
s*a*crāre > -s*e*crāre	f*a*ctum > -f*e*ctum
d*a*mnāre > -d*e*mnāre	i*a*ctum > -i*e*ctum
sp*a*rgere > -sp*e*rgere	r*a*ptum > -r*e*ptum

Exempla: ad-d*e*re, ē-gr*e*dī, cōn-s*e*crāre, con-d*e*mnāre, di-sp*e*rgere, a-sc*e*ndere, ac-c*e*ptum, ef-f*e*ctum, ab-i*e*ctum, ē-r*e*ptum.

ae > *ī*: c*ae*dere > -c*ī*dere, qu*ae*rere > -qu*ī*rere

au > *ū*: cl*au*dere > -cl*ū*dere

Exempla: oc-c*ī*dere, ex-qu*ī*rere, in-cl*ū*dere.

PENSVM A

Supplenda sunt verba composita:

ab- + agere > —; ab- + ferre > —; ab- + tulisse > —; ad- + currere > —; ad- + lātum > —; ad- + pellere > —; con- +

cadere > —; con- + loquī > —; con- + pōnere > —; con- + regere > —; con- + orīrī > —; dē- + scandere > —; dē- + salīre > —; dis- + fluere > —; dis- + regere > —; ex- + ferre > —; ē- + iacere > —; in- + ruere > —; in- + premere > —; in- + lātum > —; ob- + pōnere > —; ob- + caedere > —; re- + statuere > —; per- + facere > —; prō- + gradī > —; prō- + īre > —; re- + agere > —; re- + quaerere > —; sub- + tenēre > —; trāns- + dare > —.

Supplenda sunt verba simplicia:
accipere < ad- + —; contingere < con- + —; ēdere < ē- + —; prōicere < prō- + —; colligere < con- + —; inquīrere < in- + —; exclūdere < ex- + —.

PENSVM B

Catō, quamquam aliās prōmptus erat ad —, Scīpiōnem laudāvit. Multī ad Andriscum — [= conveniēbant], quī fābulam — 'sē esse Perseī fīlium ex — nātum.' Masinissa in summā — [= senectūte] mortuus est. Corinthus, urbs — [= dīvitissima], dīruta est ā L. Mummiō, virō — [↔ cupidō]. Mancīnus dignitātī populī Rōmānī — imposuit: pācem fēcit — [= turpem], quam senātus — esse vetuit. Viriāthus, ex — [< vēnārī] dux factus, ā — interfectus est et ā mīlitibus suīs multum —. Scīpiō exercitum — [= luxū] corruptum ad veterem disciplīnam restituit: multa — ē castrīs ēiēcit et mīlitēs — [VII] — portāre coēgit.

Ti. Gracchus, cum lēgem — [< ager] — [= tulisset], ab — occīsus est ictus — subselliī. Scīpiō, dum — agrō dīvidendō creātīs — [= resistit], dēcessit, sed dē morte eius nūlla — ācta est. C. Gracchus, quī ōrātor — fuit quam frāter, lēgem — [< frūmentum] tulit et complūrēs — dēdūxit. Post — [< tribūnus] suum — [< sēditiō] is quoque occīsus est. Ti. et C. Gracchus plēbem in lībertātem — cōnātī sunt, sed nōbilitās, quae factiōne magis — [= valēbat], — [< agere] eōrum obviam iit.

Fontēs calidārum aquārum corporī — sunt. Servus quī

Vocābula nova:
dēcrētum
paelex
nervus
senecta
aedīlitās
circuitus
vēnātor
lābēs
prōditor
furca
cavea
luxuria
scortum
vāllus
ēruptiō
triumvirī
offēnsa
optimātēs
fragmentum
subsellium
rogātiō
quaestiō
triēns
tribūnātus
colōnia
abundantia
dominātiō
formīdō
lascīvia
modestia
dissēnsiō
permixtiō
āctiō
praeverbium
prōgnātus
remōtus
irritus
ērudītus
abstinēns
praedīves
salūber
ignōminiōsus
ratus
extrāneus
agrārius
triumvirālis

ēloquēns
perniciōsus
frūmentārius
sēditiōsus
modestus
asper
bellicus
cōnfīnis
noxius
moderātus
octōgēsimus
septēnī
perrogāre
ēvincere
perstāre
vituperāre
vigēre
coīre
fingere
dētegere
suffrāgārī
revincere
obstruere
sēcernere
īnfirmāre
complōrāre
recīdere
vāllāre
exonerāre
pābulārī
exārdēscere
prōmulgāre
adversārī
sublegere
admiscēre
dīlacerāre
abstrahere
pollēre
dispergere
agitāre
polluere
antepōnere
vindicāre
pessum dare
per vicem
satius
quīvīs

dēlīquit sub — verberātur. Quī modum non excēdit — est; quī paulō contentus est — esse dīcitur.

Synōnyma: indignātiō et —; nimia cōpia et —; terror et —; licentia et —; distāns et —; peregrīnus et —; patefacere et —; passim spargere et —; praeferre et —; quīlibet et —.

Contrāria: cōnsēnsus et —; rudis et —; salūber et —; ratus et —; īnsōns et —; pūrgāre et —.

PENSVM C

Quid Gulussa Rōmam nūntiāvit?
Quid Catō in senātū suādēbat?
Quid fierī placuit antequam bellum indīcerētur?
Cūr Carthāginiēnsēs dēditiōne factā rebellāvērunt?
Quam fābulam fīnxit Andriscus?
Quibus Masinissa rēgnum suum relīquit?
Quamobrem Catō Scīpiōnem laudāvit?
Quis imperātor Carthāginem expugnāvit?
Num uxor Hasdrubalis Rōmānīs sē dēdidit?
Cūr Corinthus ā Rōmānīs dīruta est?
Quid L. Mummius in triumphō tulit?
Quis fuit Viriāthus?
Cūr senātus pācem quam Mancīnus cum Numantīnīs fēcerat ratam esse vetuit?
Cūr bellum Numantīnum trahēbātur?
Quārē Scīpiō iūmenta vēnīre iussit?
Quid Scīpiō ēgit XIV annō post Carthāginem dēlētam?
Quās lēgēs Ti. Gracchus prōmulgāvit?
Num Ti. Gracchus iterum tribūnus creātus est?
Quandō Scīpiō mortuus inventus est?
Quamobrem suspecta fuit uxor eius?
Ā quō C. Gracchus occīsus est?

Iugurtha: "Ō, urbem vēnālem!"

IVGVRTHA

[*Ex C. Sallustiī Crispī 'Bellō Iugurthīnō'*]

Iugurthīnus -a -um < Iugurtha -ae *m*

Bellum scrīptūrus sum quod populus Rōmānus cum Iugurthā, rēge Numidārum, gessit, prīmum quia magnum et atrōx variāque victōriā fuit, dehinc quia tunc prīmum superbiae nōbilitātis obviam itum est. Sed priusquam huiusce modī reī initium expediō, pauca suprā repetam.

de-hinc = deinde
huius-ce = huius
huius modī = huius generis, tālis
expedīre = explānāre
suprā : quae superiōra (priōra) sunt

Bellō Pūnicō secundō, quō dux Carthāginiēnsium Hannibal post magnitūdinem nōminis Rōmānī Italiae opēs māximē attrīverat, Masinissa, rēx Numidārum, in amīcitiam receptus ā P. Scīpiōne (cui posteā 'Āfricānō' cognōmen ex virtūte fuit), multa et praeclāra reī mīlitāris facinora fēcerat. Ob quae — victīs Carthāginiēnsibus et captō Syphāce, cuius in Āfricā magnum atque lātē imperium valuit — populus Rōmānus quāscumque urbēs et agrōs manū cēperat rēgī dōnō dedit. Igitur amīci-

post magnitūdinem... : postquam magnum factum est nōmen Rōmānum
at-terere -trīvisse -trītum = minuere, dēbilitāre
manū : armīs
dōnō (*dat*) dare = dōnāre

tia Masinissae bona atque honesta nōbīs permānsit. Sed imperiī vītaeque eius fīnis īdem fuit.

Dein Micipsa fīlius rēgnum sōlus obtinuit, Mastanabale et Gulussā frātribus morbō absūmptīs. Is Adherbalem et Hiempsalem ex sēsē genuit, Iugurthamque, fīlium Mastanabalis frātris (quem Masinissa, quod ortus ex concubīnā erat, prīvātum dērelīquerat) eōdem cultū quō līberōs suōs domī habuit.

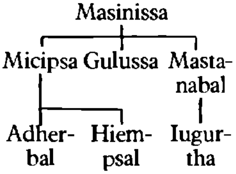
6 Quī ubi prīmum adolēvit, pollēns vīribus, decōrā faciē, sed multō māximē ingeniō validus, nōn sē luxuī neque inertiae corrumpendum dedit, sed, uti mōs gentis illīus est, equitāre, iaculārī, cursū cum aequālibus certāre; et, cum omnēs glōriā anteīret, omnibus tamen cārus esse. Ad hoc plēraque tempora in vēnandō agere, leōnem atque aliās ferās prīmus aut in prīmīs ferīre: plūrimum facere et minimum ipse dē sē loquī.

Quibus rēbus Micipsa tametsī initiō laetus fuerat exīstimāns virtūtem Iugurthae rēgnō suō glōriae fore, tamen, postquam hominem adulēscentem — exāctā suā aetāte et parvīs līberīs — magis magisque crēscere intellegit, vehementer eō negōtiō permōtus multa cum animō suō volvēbat. Terrēbat eum nātūra mortālium avida imperiī et praeceps ad explendam animī cupīdinem; ad hoc studia Numidārum in Iugurtham accēnsa, ex quibus, sī tālem virum dolīs interfēcisset, nē qua sēditiō aut bellum orīrētur, ānxius erat.

7 Hīs difficultātibus circumventus, ubi videt neque per

---

per-manēre

concubīna -ae *f* = paelex
prīvātum : sine officiō pūblicō
dē-relinquere = relinquere (morte)
pollēns -entis = potēns
decōrus -a -um = decēns, pulcher
inertia -ae *f* (< iners) = vīta ōtiōsa
equitāre = equō vehī
iaculārī = iaculō ūtī
: equit*ābat*, iacul*ābātur*, cert*ābat*, *erat*...
ante-īre = antecēdere
ad hoc = praetereā

ferīre : caedere

tam-etsī = etsī

glōriae (*dat*) esse = glōriam afferre
ex-igere = peragere
aetāte : vītā
vehemēns -entis = violentus, ācer; *adv* vehementer = valdē
eō negōtiō : eā rē
(cum) animō volvere = reputāre
avidus -a -um (< avēre) = valdē cupidus

ānxius erat = metuēbat

difficultās -ātis *f* (< difficilis) = rēs difficilis

vim neque insidiīs opprimī posse hominem tam acceptum populāribus, quod erat Iugurtha manū prōmptus et appetēns glōriae mīlitāris, statuit eum obiectāre perīculīs et eō modō fortūnam temptāre.

ap-petere = cupidē petere; appetēns = cupidus
ob-iectāre = obicere

Igitur bellō Numantīnō Micipsa, cum populō Rōmānō equitum atque peditum auxilia mitteret, spērāns vel ostentandō virtūtem vel hostium saevitiā facile eum occāsūrum, praefēcit Numidīs quōs in Hispāniam mittēbat.

occidere -cidisse -cāsūrum
praefēcit *eum*

Sed ea rēs longē aliter ac ratus erat ēvēnit. Nam Iugurtha — ut erat impigrō atque ācrī ingeniō — ubi nātūram P. Scīpiōnis (quī tum Rōmānīs imperātor erat) et mōrem hostium cognōvit, multō labōre multāque cūrā, praetereā modestissimē pārendō et saepe obviam eundō perīculīs, in tantam clāritūdinem brevī pervēnerat, ut nostrīs vehementer cārus, Numantīnīs māximō terrōrī esset.

ubi (+ *perf*) = ubi prīmum, postquam
eundō *ger* < īre
clāritūdō -inis *f* < clārus
terrōrī esse = terrōrem inicere

8 Eā tempestāte in exercitū nostrō fuēre complūrēs novī atque nōbilēs, quibus dīvitiae bonō honestōque potiōrēs erant, factiōsī domī, potentēs apud sociōs, clārī magis quam honestī; quī Iugurthae nōn mediocrem animum pollicitandō accendēbant, 'sī Micipsa rēx occidisset, fore uti sōlus imperiī Numidiae potīrētur: in ipsō māximam virtūtem, Rōmae omnia vēnālia esse!'

(homō) novus = quī prīmus ē gente suā magistrātum init
honestum -ī *n* = honestās, virtūs
potior = optātior
factiōsus -a -um (< factiō) = sēditiōsus
mediocris -e = modicus
pollicitārī = pollicērī
fore uti imperiī potīrētur = eum imperiō potītūrum esse
vēnālis -e = quī vēnit, quī emī potest

Sed postquam, Numantiā dēlētā, P. Scīpiō dīmittere auxilia et ipse revertī domum dēcrēvit, dōnātum atque laudātum magnificē prō cōntiōne Iugurtham in praetō-

sēcrētō *adv* = in sēcrētō, clam
neu quibus = nēve ūllīs (cuiquam)
īn-suēscere = adsuēscere, mōrem sibi facere

rium abdūxit ibique sēcrētō monuit 'ut potius pūblicē quam prīvātim amīcitiam populī Rōmānī coleret neu quibus largīrī īnsuēsceret: perīculōsē ā paucīs emī quod multōrum esset; sī permanēre vellet in suīs artibus, ultrō illī et glōriam et rēgnum ventūrum.'

Sīc locūtus cum litterīs eum, quās Micipsae redderet, 9
dīmīsit. Eārum sententia haec erat:

gaudiō (*dat*) esse = gaudium afferre
nōbīs : mihi

"Iugurthae tuī bellō Numantīnō longē māxima virtūs fuit, quam rem tibi certō sciō gaudiō esse. Nōbīs ob merita sua cārus est; ut idem senātuī et populō Rōmānō sit, summā ope nītēmur. Tibi quidem prō nostrā amīcitiā grātulor. Ēn habēs virum dignum tē atque avō suō Masinissā."

accipere = comperīre, audīre
ita esse : vēra esse
grātia (< grātus) = cāritās, favor
aggredī (+ *īnf*) = incipere, cōnārī

Igitur rēx, ubi ea quae fāmā accēperat ex litterīs imperātōris ita esse cognōvit, cum virtūte tum grātiā virī permōtus, flexit animum suum et Iugurtham beneficiīs vincere aggressus est, statimque eum adoptāvit et testāmentō pariter cum fīliīs hērēdem īnstituit.

verba habēre = verba facere, loquī

Sed ipse paucōs post annōs morbō atque aetāte cōnfectus, cum sibi fīnem vītae adesse intellegeret, cōram amīcīs et cognātīs itemque Adherbale et Hiempsale fīliīs dīcitur huiusce modī verba cum Iugurthā habuisse:

sī *tē* genuissem : sī pater tuus essem
mē falsum habuit = mē fefellit
novissimē = nūper

"Parvum ego tē, Iugurtha, āmissō patre, sine spē, *10*
sine opibus, in meum rēgnum accēpī, exīstimāns nōn minus mē tibi quam sī genuissem ob beneficia cārum fore. Neque ea rēs falsum mē habuit. Nam — ut alia magna et ēgregia tua omittam — novissimē rediēns Nu-

mantiā mēque rēgnumque meum glōriā honōrāvistī tuāque virtūte nōbīs Rōmānōs ex amīcīs amīcissimōs fēcistī. In Hispāniā nōmen familiae renovātum est. Postrēmō — quod difficillimum inter mortālēs est — glōriā invidiam vīcistī.

"Nunc, quoniam mihi nātūra fīnem vītae facit, per hanc dexteram moneō obtestorque tē uti hōs, quī tibi genere propinquī, beneficiō meō frātrēs sunt, cārōs habeās, neu mālīs aliēnōs adiungere quam sanguine coniūnctōs retinēre. Nōn exercitūs neque thēsaurī praesidia rēgnī sunt, vērum amīcī, quōs neque armīs cōgere neque aurō parāre queās: officiō et fidē pariuntur. Quis autem amīcior quam frāter frātrī? aut quem aliēnum fīdum inveniēs, sī tuīs hostis fueris? Equidem ego vōbīs rēgnum trādō firmum, sī bonī eritis, sīn malī, imbēcillum. Nam concordiā parvae rēs crēscunt, discordiā māximae dīlābuntur.

"Cēterum ante hōs tē, Iugurtha, quī aetāte et sapientiā prior es, nē aliter quid ēveniat prōvidēre decet. Nam in omnī certāmine, quī opulentior est, etiam sī accipit iniūriam, tamen, quia plūs potest, facere vidētur.

"Vōs autem, Adherbal et Hiempsal, colite, observāte tālem hunc virum, imitāminī virtūtem, et ēnītiminī nē ego meliōrēs līberōs sūmpsisse videar quam genuisse!"

11 Ad ea Iugurtha, tametsī rēgem ficta locūtum intellegēbat et ipse longē aliter animō agitābat, tamen prō tempore benignē respondit.

-que... -que = et... et (mē-que rēgnum-que = et mē et rēgnum)
nōmen familiae : glōria gentis Masinissae
ob-testārī = ōrāre (dīis testibus)
cārum habēre = dīligere
tibi adiungere
parāre : emere
quīre quīvisse = posse; queās (*coni praes*) = possīs
equidem ego = equidem
imbēcillus -a -um = īnfīrmus
dī-lābī = in variās partēs lābī, perīre
ante hōs : magis quam hōs
sapientia -ae *f* < sapiēns
decet tē prōvidēre (= cūrāre) nē...
iniūriam facere
ob-servāre = colere = honōrāre, cārum habēre
ē-nītī = valdē nītī
sūmpsisse : adoptāvisse
ficta -ōrum *n* : verba ficta, falsa
animō agitāre = cōgitāre
prō tempore = ut tempus postulābat

[annō 118 a. C.]
iūsta -ōrum *n* = fūnus
rēgulus -ī *m* = parvus rēx, rēgis fīlius
in ūnum *locum*
dis-ceptāre = disserere, colloquī

iacit = dīcit
quīnquennium -ī *n* = quīnque annī
re-scindere = irritum facere
animō valēre : sapere

adoptātiō -ōnis *f* = adoptiō

mōlīrī = labōrāre, nītī : mōl*ītur*, par*at*...
cum animō habēre = re-putāre (ea quibus H. caperētur: quō modō H. capī posset)

dis-tribuere = dīvidere (inter eōs)
alius aliō = in suum quisque locum
domō eius quī...

aliquem prōmissīs onerāre = alicui multa prōmittere

adulterīnus -a -um = factus ad fallendum, falsus

Micipsa paucīs post diēbus moritur. Postquam illī mōre rēgiō iūsta magnificē fēcerant, rēgulī in ūnum convēnērunt, ut inter sē dē cūnctīs negōtiīs disceptārent. Ibi cum multa dē administrandō imperiō dissererent, Iugurtha inter aliās rēs iacit 'oportēre quīnquenniī cōnsulta et dēcrēta omnia rescindī, nam per ea tempora cōnfectum annīs Micipsam parum animō valuisse.' Tum 'idem' Hiempsal 'placēre sibi' respondit, 'nam ipsum illum tribus proximīs annīs adoptātiōne in rēgnum pervēnisse!' Quod verbum in pectus Iugurthae altius quam quisquam ratus erat dēscendit. Itaque ex eō tempore īrā et metū ānxius mōlīrī, parāre atque ea modo cum animō habēre quibus Hiempsal per dolum caperētur.

12 Prīmō conventū, quem ab rēgulīs factum suprā memorāvī, propter dissēnsiōnem placuerat dīvidī thēsaurōs fīnēsque imperiī singulīs cōnstituī. Itaque tempus ad utramque rem dēcernitur, sed mātūrius ad pecūniam distribuendam. Rēgulī intereā in loca propinqua thēsaurīs alius aliō concessēre. Sed Hiempsal in oppidō Thirmidā forte eius domō ūtēbātur quī, proximus līctor Iugurthae, cārus acceptusque eī semper fuerat. Quem ille cāsū ministrum oblātum prōmissīs onerat impellitque uti tamquam suam vīsēns domum eat, portārum clāvēs adulterīnās paret (nam vērae ad Hiempsalem referēbantur); 'cēterum, ubi rēs postulāret, sē ipsum cum magnā manū ventūrum.'

Numida mandāta brevī cōnficit atque, uti doctus erat, noctū Iugurthae mīlitēs intrōdūcit. Quī postquam in aedēs irrūpēre, dīversī rēgem quaerere, dormientēs aliōs, aliōs occursantēs interficere, scrūtārī loca abdita, clausa effringere, strepitū et tumultū omnia miscēre — cum interim Hiempsal reperītur occultāns sē tuguriō mulieris ancillae, quō initiō pavidus et ignārus locī perfūgerat. Numidae caput eius, uti iussī erant, ad Iugurtham referunt.

13 Cēterum fāma tantī facinoris per omnem Āfricam brevī dīvulgātur. Adherbalem omnēsque quī sub imperiō Micipsae fuerant metus invādit. In duās partēs discēdunt Numidae: plūrēs Adherbalem sequuntur, sed illum alterum bellō meliōrēs. Igitur Iugurtha quam māximās potest cōpiās armat, urbēs partim vī, aliās voluntāte imperiō suō adiungit, omnī Numidiae imperāre parat. Adherbal, tametsī Rōmam lēgātōs mīserat, quī senātum docērent dē caede frātris et fortūnīs suīs, tamen frētus multitūdine mīlitum parābat armīs contendere. Sed ubi rēs ad certāmen vēnit, victus ex proeliō profūgit in prōvinciam ac deinde Rōmam contendit.

Tum Iugurtha, patrātīs cōnsiliīs, postquam omnis Numidiae potiēbātur, in ōtiō facinus suum cum animō reputāns, timēre populum Rōmānum neque adversus īram eius usquam, nisi in avāritiā nōbilitātis et pecūniā suā, spem habēre. Itaque paucīs diēbus cum aurō et argentō multō Rōmam lēgātōs mittit, quīs praecipit

docēre -uisse doctum; doctus : iussus

dīversī: in dīversās partēs : quaer*unt*...

occursāre = occurrere

scrūtārī = explōrāre

abditus = occultus

effringere = foribus effrāctīs penetrāre

tugurium -ī *n* = casa

dīvulgāre = vulgō patefacere

quam māximās potest = (tantās) quantās māximē potest

partim = in parte; partim ... aliās = aliās ... aliās

frētus -a -um (*+abl*) = fīdēns

contendere = certāre

prōvincia *Āfrica*: terra Carthāginiēnsium prōvincia Rōmāna facta

(Rōmam) contendere = properāre

patrāre = perficere

Numidiae potiēbātur = N.ae potēns erat (: in suā potestāte tenēbat)

paucīs diēbus = intrā paucōs diēs

quīs = quibus (*dat/abl pl*)

(mūneribus) explēre = dōnāre
ac-quīrere < ad- + quaerere
nē cūnctentur (: dubitent) parāre quaecumque possint

com-mūtātiō -ōnis *f* = mūtātiō
incessit: facta est

utrīsque: Adherbalī et lēgātīs Iugurthae
accēpimus: nōbīs trāditum est

stirps = gēns ex quā aliquis ortus est

eōs quī

māximē tūtōs = tūtissimōs
quod in familiā fuit: quantum f.a potuit
praestāre (-stitisse) ut = cūrāre ut
per ōtium = in pāce

eōrum: frātrum meōrum

‘prīmum uti veterēs amīcōs mūneribus expleant, deinde novōs acquīrant, postrēmō quaecumque possint largiundō parāre nē cūnctentur.’

Sed ubi Rōmam lēgātī vēnēre et ex praeceptō rēgis hospitibus aliīsque, quōrum eā tempestāte in senātū auctōritās pollēbat, magna mūnera mīsēre, tanta commūtātiō incessit, ut ex māximā invidiā in grātiam et favōrem nōbilitātis Iugurtha venīret!

Diē cōnstitūtō senātus utrīsque datur. Tum Adherbalem hōc modō locūtum accēpimus:

14 “Patrēs cōnscrīptī! — Iugurtha, homō omnium quōs terra sustinet scelerātissimus, contēmptō imperiō vestrō, Masinissae mē nepōtem et iam ab stirpe socium atque amīcum populī Rōmānī, rēgnō fortūnīsque omnibus expulit. Iīs fīnibus ēiectus sum quōs māiōribus meīs populus Rōmānus dedit, unde pater et avus meus ūnā vōbīscum expulēre Syphācem et Carthāginiēnsēs. Vestra beneficia mihi ērepta sunt, patrēs cōnscrīptī, vōs in meā iniūriā dēspectī estis.

“Ego sīc exīstimābam, patrēs cōnscrīptī, quī vestram amīcitiam dīligenter colerent, eōs multum labōrem suscipere, cēterum ex omnibus māximē tūtōs esse. Quod in familiā nostrā fuit, praestitit uti in omnibus bellīs adesset vōbīs: nōs uti per ōtium tūtī sīmus, in vestrā manū est, patrēs cōnscrīptī. Pater nōs duōs frātrēs relīquit, tertium Iugurtham beneficiīs suīs ratus est coniūnctum nōbīs fore. Alter eōrum necātus est, alterīus ipse ego

manūs impiās vix effūgī. Quid agam? aut quō potissimum īnfēlīx accēdam?

"Patrēs cōnscrīptī! Subvenīte mihi miserō, īte obviam iniūriae, nōlīte patī rēgnum Numidiae, quod vestrum est, per scelus et sanguinem familiae nostrae tābēscere!"

15 Postquam rēx fīnem loquendī fēcit, lēgātī Iugurthae, largītiōne magis quam causā frētī, paucīs respondent: 'Hiempsalem ob saevitiam suam ab Numidīs interfectum; Adherbalem ultrō bellum īnferentem, postquam superātus sit, querī quod iniūriam facere nequīvisset! Iugurtham ab senātū petere, nē sē alium putārent ac Numantiae cognitus esset, neu verba inimīcī ante facta sua pōnerent.'

Deinde utrīque Cūriā ēgrediuntur. Senātus statim cōnsulitur. Fautōrēs lēgātōrum, praetereā senātūs magna pars, grātiā dēprāvāta, Adherbalis dicta contemnere, Iugurthae virtūtem extollere laudibus; grātiā, vōce, dēnique omnibus modīs prō aliēnō scelere et flāgitiō suā quasi prō glōriā nītēbantur. At contrā paucī, quibus bonum et aequum dīvitiīs cārius erat, subveniundum Adherbalī et Hiempsalis mortem sevērē vindicandam cēnsēbant; sed ex omnibus māximē Aemilius Scaurus, homō nōbilis, impiger, factiōsus, avidus potentiae, honōris, dīvitiārum, cēterum vitia sua callidē occultāns.

16 Vīcit tamen in senātū pars illa quae vērō pretium aut grātiam anteferēbat. Dēcrētum fit 'uti decem lēgātī rēgnum quod Micipsa obtinuerat inter Iugurtham et Ad-

sub-venīre = auxiliō venīre, opem ferre

tābēscere (↔ convalēscere) = absūmī (morbō)

largītiō -ōnis *f* < largīrī

ne-quīre = nōn quīre, nōn posse

verba ante facta pōnere = verba factīs antepōnere

grātiā : g. Iugurthae

dē-prāvāre = prāvum facere, corrumpere

: contemn*unt*, extoll*unt*

ex-tollere (laudibus) = valdē laudāre

flāgitium -ī *n* = turpe factum, indignitās

prō suā glōriā

M. Aemilius Scaurus: cōs. annō 115 a. C.

vērum -ī *n* = bonum et aequum

ante-ferre = antepōnere, praeferre

herbalem dīviderent.' Cuius lēgātiōnis prīnceps fuit L. Opīmius, homō clārus et tum in senātū potēns, quia cōnsul, C. Gracchō et M. Fulviō Flaccō interfectīs, ācerrimē victōriam nōbilitātis in plēbem exercuerat. Eum Iugurtha, tametsī Rōmae in inimīcīs habuerat, tamen accūrātissimē recēpit, dandō et pollicendō multa perfēcit uti fāmae, fideī, postrēmō omnibus suīs rēbus commodum rēgis anteferret. Reliquōs lēgātōs eādem viā aggressus plērōsque capit; paucīs cārior fidēs quam pecūnia fuit.

In dīvīsiōne, quae pars Numidiae Maurētāniam attingit, agrō virīsque opulentior, Iugurthae trāditur; illam alteram, quae portuōsior et aedificiīs magis exōrnāta erat, Adherbal possēdit.

20 Postquam, dīvīsō rēgnō, lēgātī Āfricā dēcessēre et Iugurtha contrā timōrem animī praemia sceleris adeptum sēsē videt, certum esse ratus, quod ex amīcīs apud Numantiam accēperat, omnia Rōmae vēnālia esse, simul et illōrum pollicitātiōnibus accēnsus quōs paulō ante mūneribus explēverat, in rēgnum Adherbalis animum intendit. Ipse ācer, bellicōsus; at is quem petēbat quiētus, imbellis, placidō ingeniō, opportūnus iniūriae, metuēns magis quam metuendus. Igitur ex imprōvīsō fīnēs eius cum magnā manū invādit, multōs mortālēs cum pecore atque aliā praedā capit, aedificia incendit, plēraque loca hostīliter cum equitātū accēdit; deinde cum omnī multitūdine in rēgnum suum convertit, exīstimāns Adherba-

victōriam exercēre = victōriā ūtī
ac-cūrātus -a -um = cum cūrā factus; accūrātē = magnā cum cūrā
multa dandō et pollicendō

commodum rēgis = quod rēgī prōdest

dīvīsiō -ōnis *f* < dīvidere
quae pars Numidiae = ea pars N.ae quae
portuōsus -a -um = portūs habēns
rē (ex)ōrnātus = rem habēns
possidēre -sēdisse

adipīscī -eptum
sēsē adeptum *esse*

pollicitātiō -ōnis *f* (< pollicitārī) = prōmissum

in-tendere -disse -tum = advertere

opportūnus -a -um = idōneus; quī obicitur (reī)
ex im-prōvīsō = praeter exspectātiōnem, subitō

convertit = sē convertit, revertitur

lem dolōre permōtum iniūriās suās manū vindicātūrum eamque rem bellī causam fore.

At ille, quod neque sē parem armīs exīstimābat et amīcitiā populī Rōmānī magis quam Numidīs frētus erat, lēgātōs ad Iugurtham dē iniūriīs questum mīsit. Quī tametsī contumēliōsa dicta rettulerant, prius tamen omnia patī dēcrēvit quam bellum sūmere. Neque eō magis cupīdō Iugurthae minuēbātur, quippe quī tōtum eius rēgnum animō iam invāserat. Itaque nōn uti anteā cum praedātōriā manū, sed magnō exercitū comparātō bellum gerere coepit et apertē tōtīus Numidiae imperium petere. Cēterum, quā pergēbat, urbēs, agrōs vāstāre, praedās agere, suīs animum, hostibus terrōrem augēre.

21 Adherbal, ubi intellegit eō prōcessum uti rēgnum aut relinquendum esset aut armīs retinendum, necessāriō cōpiās parat et Iugurthae obvius prōcēdit.

Interim haud longē ā marī prope Cirtam oppidum utrīusque exercitus cōnsēdit, et quia diēī extrēmum erat, proelium nōn inceptum. Sed ubi plērumque noctis prōcessit, obscūrō etiam tum lūmine, mīlitēs Iugurthīnī signō datō castra hostium invādunt; sēmisomnōs partim, aliōs arma sūmentēs fugant funduntque. Adherbal cum paucīs equitibus Cirtam profūgit, et nī multitūdō togātōrum fuisset, quae Numidās īnsequentēs moenibus prohibuit, ūnō diē inter duōs rēgēs coeptum atque patrātum bellum foret. Igitur Iugurtha oppidum cir-

manū : armīs

amīcitiā frētus erat = amīcitiae cōnfīdēbat

contumēliōsus -a -um < contumēlia

quippe quī = quī scīlicet, quoniam

praedātōrius -a -um = quī praedātur

: vāst*at*, ag*it*

: aug*et*

eō prōcessum *esse* = eō (tam longē) rem prōcessisse

necessāriō *adv*

Cirta -ae *f*: caput Numidiae

extrēmum -ī *n* = fīnis

inceptum = coeptum

sēmi-somnus -a -um = nec dormiēns nec vigilāns

togātī : Rōmānī

īn-sequī = persequī

ā moenibus

cumsēdit; vīneīs turribusque et māchinīs omnium generum expugnāre aggreditur, māximē festīnāns tempus lēgātōrum antecapere quōs ante proelium factum Rōmam ab Adherbale missōs audīverat.

ante-capere

Sed postquam senātus dē bellō eōrum accēpit, trēs adulēscentēs in Āfricam lēgantur, quī ambōs rēgēs adeant, senātūs populīque Rōmānī verbīs nūntient: 'velle et cēnsēre eōs ab armīs discēdere: ita sēque illīsque dignum esse.'

'*senātum populumque R.* velle et cēnsēre eōs ab armīs discēdere (= ut... discēdant)'
sē-que illīs-que = et sē (Rōmānīs) et illīs

Lēgātī in Āfricam mātūrantēs veniunt, eō magis quod *22*
Rōmae, dum proficīscī parant, dē proeliō factō et oppugnātiōne Cirtae audiēbātur — sed is rūmor clēmēns erat. Quōrum Iugurtha acceptā ōrātiōne respondit: 'Sibi neque māius quicquam neque cārius auctōritāte senātūs esse; ab adulēscentiā ita sē ēnīsum ut ab optimō quōque probārētur; virtūte, nōn malitiā P. Scīpiōnī, summō virō, placuisse; ob eāsdem artēs ā Micipsā, nōn pēnūriā līberōrum, in rēgnum adoptātum esse. Cēterum quō plūra bene atque strēnuē fēcisset, eō animum suum iniūriam minus tolerāre. Adherbalem dolīs vītae suae īnsidiātum; quod ubi comperisset, scelerī eius obviam īsse; populum Rōmānum neque rēctē neque prō bonō factūrum, sī ab iūre gentium sēsē prohibuerit. Postrēmō dē omnibus rēbus lēgātōs Rōmam brevī missūrum.'

mātūrāre = properāre
adulēscentia -ae *f* = aetās adulēscentis
ēnītī ēnīsum
malitia -ae *f* < malus
sē P. Scīpiōnī placuisse
pēnūria -ae *f* = inopia
quō plūra... eō minus
sē obviam *iisse*
prō bonō = bene
sē missūrum *esse*

Ita utrīque dīgrediuntur. Adherbalis appellandī cōpia nōn fuit.

(agendī) cōpia = occāsiō, potestās (: lēgātī Adherbalem appellāre nōn potuērunt)

23 Iugurtha, ubi eōs Āfricā dēcessisse ratus est, neque propter locī nātūram Cirtam armīs expugnāre potest, vāllō atque fossā moenia circumdat, turrēs exstruit eāsque praesidiīs fīrmat; praetereā diēs noctēsque aut per vim aut dolīs temptāre. Adherbal, ubi intellegit omnēs suās fortūnās in extrēmō sitās, hostem īnfēstum, auxiliī spem nūllam, pēnūriā rērum necessāriārum bellum trahī nōn posse, ex iīs quī ūnā Cirtam profūgerant duōs māximē impigrōs dēlēgit, eōs multa pollicendō ac miserandō cāsum suum cōnfīrmat, uti per hostium mūnītiōnēs noctū ad proximum mare, dein Rōmam pergerent.

: tempt*at*

in extrēmō *perīculō* sitās *esse*

ūnā *cum eō*

cōn-fīrmāre = fīrmāre (animō), adhortārī

24 Numidae paucīs diēbus iussa efficiunt. Litterīs Ad-
25 herbalis in senātū recitātīs, fuēre quī exercitum in Āfricam mittundum cēnsērent et quam prīmum Adherbalī subveniundum. Sed ab iīsdem illīs rēgis fautōribus summā ope ēnīsum est nē tāle dēcrētum fieret. Ita bonum pūblicum, ut in plērīsque negōtiīs solet, prīvātā grātiā dēvictum.

fuēre quī cēnsērent = aliquī (senātōrēs) fuērunt quī cēnsērent

ab illīs ēnīsum est = illī ēnīsī sunt

Lēgantur tamen in Āfricam māiōrēs nātū nōbilēs, amplīs honōribus ūsī, in quīs fuit M. Scaurus, dē quō suprā memorāvimus, cōnsulāris et tum senātūs prīnceps. Iī, quod rēs in invidiā erat, trīduō nāvem ascendēre; dein brevī Uticam appulsī litterās ad Iugurtham mittunt: 'quam ōcissimē ad prōvinciam accēdat sēque ad eum ab senātū missōs.' Ille, ubi accēpit hominēs clārōs, quōrum auctōritātem Rōmae pollēre audīverat, contrā inceptum suum vēnisse, cum paucīs equitibus in

amplīs honōribus ūsī = quī summōs magistrātūs gesserant

rēs in invidiā erat : rēs invidiam excitābat

ōcissimē = celerrimē; quam ō. (potest) = tam celeriter quam māximē fierī potest

inceptum -ī *n* = quod inceptum (coeptum) est, coepta

prōvinciam vēnit. Ac tametsī senātūs verbīs gravēs minae nūntiābantur, quod ab oppugnātiōne nōn dēsisteret, multā tamen ōrātiōne cōnsūmptā lēgātī frūstrā discessēre.

Italicus -a -um < Italia; *pl* incolae
dēfēnsāre = dēfendere
cōnfīdere -fīsum esse; cōnfīsī = cōnfīdentēs, cum cōnfīderent (crēderent)

pacīscī pactum = condiciōnem ferre, ex compositō postulāre
potior -ius *comp* = melior
penes eōsdem cōgendī potestās erat : iīdem eum cōgere poterant

negōtiātor -ōris *m* = quī negōtia gerit, mercātor
negōtiātōrēs *Italicōs*

26 Ea postquam Cirtae audīta sunt, Italicī, quōrum virtūte moenia dēfēnsābantur, cōnfīsī dēditiōne factā propter magnitūdinem populī Rōmānī inviolātōs sēsē fore, Adherbalī suādent 'uti sēque et oppidum Iugurthae trādat, tantum ab eō vītam pacīscātur.' At ille, tametsī omnia potiōra fidē Iugurthae rēbātur, tamen — quia penes eōsdem, sī adversārētur, cōgundī potestās erat — ita uti cēnsuerant Italicī dēditiōnem facit. Iugurtha in prīmīs Adherbalem excruciātum necat; deinde omnēs pūberēs Numidās et negōtiātōrēs, uti quisque armātus obvius fuerat, interficit!

ob-venīre = ēvenīre (sortibus)
portāre : trānsportāre
(mīlitēs) scrībere = cōnscrībere

27 Quod postquam Rōmae cognitum est, prōvinciae futūrīs cōnsulibus Numidia atque Italia dēcrētae. Cōnsulēs dēclārātī P. Scīpiō Nāsīca, L. Calpurnius Bēstia. Calpurniō Numidia, Scīpiōnī Italia obvēnit. Deinde exercitus quī in Āfricam portārētur scrībitur.

familiāris -is *m* = amīcus
praecipit *ut* omnēs...

adventāre (Rōmam) = appropinquāre (Rōmae)
moenibus recipere : intrā moenia r.
iī : senātōrēs

28 At Iugurtha, contrā spem nūntiō acceptō, fīlium et cum eō duōs familiārēs ad senātum lēgātōs mittit iīsque praecipit 'omnēs mortālēs pecūniā aggrediantur!' Quī postquam Rōmam adventābant, senātus ā Bēstiā cōnsultus 'placēretne lēgātōs Iugurthae recipī moenibus?' iīque dēcrēvēre 'nisi rēgnum ipsumque dēditum vēnissent, uti in diēbus proximīs decem Italiā dēcēderent!'

Ita īnfectīs rēbus illī domum discēdunt.

īn-fectus -a -um (< in + factus) = im-perfectus

Interim Calpurnius, parātō exercitū, initiō ācriter Numidiam ingressus est multōsque mortālēs et urbēs
29 aliquot pugnandō cēpit. Sed ubi Iugurtha per lēgātōs pecūniā temptāre coepit, animus aeger avāritiā facile conversus est. Cēterum socius et administer omnium cōnsiliōrum assūmitur Scaurus, quī tametsī ā prīncipiō ācerrimē rēgem impugnāverat, tamen magnitūdine pecūniae ā bonō honestōque in prāvum abstractus est.

animus *cōnsulis*

ad-minister -trī *m* = minister

as-sūmere < ad-sūmere

im-pugnāre = op-pugnāre (verbīs)

[*Calpurnius, corruptus rēgis pecūniā, bellum trahere coepit atque pācem cum Iugurthā flāgitiōsam fēcit iniussū populī et senātūs.*

flāgitiōsus -a -um (< flāgitium) = ignōminiōsus, turpis

Postquam rēs in Āfricā gestās fāma dīvulgāvit, apud plēbem gravis invidia. At C. Memmius tr. pl., vir vehemēns et īnfēstus potentiae nōbilitātis, populō persuādet uti L. Cassius, quī tum praetor erat, ad Iugurtham mitterētur eumque, datā fidē pūblicā, Rōmam dūceret, ut eius indiciō patefierent dēlicta Scaurī et reliquōrum quī pecūniae acceptae accūsābantur.]

invidia *orta est*

fidēs = prōmissum (: inviolātum eum fore)

indicium -ī *n* = quod indicātur

pate-facere *āct*; pate-fierī -factum *pass*

33 Igitur Iugurtha cum Cassiō Rōmam vēnit. Ac tametsī in ipsō magna vīs animī erat, cōnfīrmātus ab omnibus quōrum potentiā aut scelere cūncta ea gesserat quae suprā dīximus, C. Baebium tribūnum plēbis magnā mercēde parat, cuius impudentiā contrā iūs et iniūriās omnēs mūnītus foret.

impudentia -ae *f* = audācia sine pudōre

cuius impudentiā mūnītus foret : ut eius impudentiā mūnītus (: tūtus) esset

At C. Memmius, advocātā cōntiōne, quamquam rēgī īnfēsta plēbs erat, sēdāre mōtūs et animōs eōrum mol-

: sēd*at*, moll*it*, cōnfīrm*at*

līre, postrēmō cōnfīrmāre 'fidem pūblicam per sēsē inviolātum fore.' Post, ubi silentium coepit, prōductō Iugurthā, verba facit: Rōmae Numidiaeque facinora eius memorat, scelera in patrem frātrēsque ostendit; 'quibus iuvantibus quibusque ministrīs ea ēgerit quamquam intellegat populus Rōmānus, tamen velle manifēsta magis ex illō habēre; sī vērum aperiat, in fidē et clēmentiā populī Rōmānī magnam spem illī sitam.'

34 Deinde, ubi Memmius dīcundī fīnem fēcit et Iugurtha respondēre iussus est, C. Baebius tribūnus plēbis, quem pecūniā corruptum suprā dīximus, rēgem tacēre iubet! Ac tametsī multitūdō quae in cōntiōne aderat vehementer accēnsa terrēbat eum clāmōre, vultū, saepe impetū atque aliīs omnibus quae īra fierī amat, vīcit tamen impudentia. Ita populus lūdibriō habitus ex cōntiōne discēdit, Iugurthae Bēstiaeque et cēterīs quōs illa quaestiō exagitābat animī augēscunt.

35 Erat eā tempestāte Rōmae Numida quīdam nōmine Massīva, Gulussae fīlius, Masinissae nepōs, quī, quia in dissēnsiōne rēgum Iugurthae adversus fuerat, dēditā Cirtā et Adherbale interfectō profugus ex patriā abierat. Huic Sp. Albīnus, quī proximō annō post Bēstiam cum Q. Minuciō Rūfō cōnsulātum gerēbat, persuādet, quoniam ex stirpe Masinissae sit, rēgnum Numidiae ab senātū petat.

Quae postquam Massīva agitāre coepit, neque Iugurthae in amīcīs satis praesidiī est, Bomilcarī, proximō

cōnfīrmāre = affīrmāre
post *adv* = posteā
Numidiae: in Numidiā
quamquam populus R. intellegat quibus iuvantibus... ea ēgerit
populum Rōmānum velle
in rē spēs sita est = ob rem spēs est, rēs spem dare potest
accēnsa: īrāta
īra amat: īrātī amant (volunt)
lūdibriō (*dat*) habēre = ēlūdere
augēscere = augērī incipere, crēscere
adversus fuerat = adversātus erat
Sp. *Postumius* Albīnus [annō 110 a. C.]
M. Minuciō Rūfō
persuādet *ut* rēgnum petat
agitāre = agere
Bomilcar -aris *m*

et māximē fīdō sibi, imperat, pretiō īnsidiātōrēs Massīvae paret ac māximē occultē Numidam interficiat. Bomilcar mātūrē rēgis mandāta exsequitur, et per hominēs tālis negōtiī artificēs itinera ēgressūsque eius, postrēmō loca atque tempora cūncta explōrat; deinde, ubi rēs postulābat, īnsidiās tendit. Igitur ūnus ex eō numerō quī ad caedem parātī erant paulō incōnsultius Massīvam aggreditur: illum obtruncat, sed ipse dēprehēnsus, multīs hortantibus et in prīmīs Albīnō cōnsule, indicium profitētur. Fit reus Bomilcar. At Iugurtha clam in Numidiam Bomilcarem dīmittit, et ipse paucīs diēbus eōdem profectus est, iussus ā senātū Italiā dēcēdere. Sed postquam Rōmā ēgressus est, fertur saepe eō tacitus respiciēns postrēmō dīxisse: "Ō, urbem vēnālem et mātūrē peritūram, sī ēmptōrem invēnerit!"

[*A. Albīnus, frāter cōnsulis, ā Iugurthā circumventus et fugātus pācem cum eō fēcit ignōminiōsam, quam nōn esse servandam senātus cēnsuit.*

Tertius contrā Iugurtham missus est Q. Caecilius Metellus cōnsul, cui C. Marius lēgātus datus est. Metellus exercitum ā priōribus ducibus corruptum ad disciplīnam Rōmānam redūxit, duōbus proeliīs Iugurtham fūdit tōtamque Numidiam vāstāvit. Tum rēx, dēspērātā fortūnā, dēditiōnem meditābātur et lēgātōs ad cōnsulem mīsit, sed cum iam permagnam pecūniam et armōrum aliquantum Rōmānīs trādidisset, animum mūtāvit. Bellō renovātō Metellus rūrsus rēgem fugāvit ac Thalam, oppidum opulentum, cēpit.

- imperat *ut*... paret
- īnsidiātor -ōris *m* = quī īnsidiātur
- mātūrē = citō, mox
- artificēs : perītōs
- ēgressus -ūs *m* < ēgredī
- īnsidiās tendere = ī. parāre
- in-cōnsultus -a -um = temerārius, incautus
- in prīmīs = praecipuē
- indicium profitērī = indicāre
- reus -ī *m* = quī in iūdiciō accūsātur; r. fierī = accūsārī
- ēmptor -ōris *m* = quī emit
- [annō 109 a. C.]
- Q. Caecilius Metellus *Numidicus*
- meditārī = cōgitāre (dē), in animō habēre
- per-magnus = valdē magnus, māximus

(locus) asper = difficilis, inīquus

Iugurtha, āmissā Thalā, per loca vāsta et aspera pervēnit ad Gaetūlōs, quōs contrā Rōmānōs armāvit. Praetereā Bocchum, rēgem Maurētāniae, impulit ut adversus Rōmānōs bellum inciperet.

disserere -uisse

Interim C. Marius, homō novus, Rōmam reversus cōnsul creātus est, eumque populus Rōmānus, adversante nōbilitāte, bellum cum Iugurthā gerere iussit. Quam rem Metellus aegrē ferēns bellum trahere coepit. At Marius cōntiōnem populī advocāvit; deinde hōc modō disseruit:]

sī quem : num forte aliquem

Rōmānī nōbilēs *imāginēs māiōrum* in ātriō expōnunt

homō nūllīus stipendiī : quī nōn mīlitāvit

sciō quī = hominēs sciō (nōvī) quī

ācta -ōrum *n* = quae ācta (et scrīpta) sunt

"Quirītēs! Bellum mē gerere cum Iugurthā iussistis, *85*
quam rem nōbilitās aegerrimē tulit. Quaesō, reputāte cum animīs vestrīs num id mūtāre melius sit, sī quem ex illō globō nōbilitātis ad hoc aut aliud tāle negōtium mittātis, hominem multārum imāginum — et nūllīus stipendiī. Ita plērumque ēvenit ut quem vōs imperāre iussistis is sibi imperātōrem alium quaerat. Atque ego sciō, Quirītēs, quī postquam cōnsulēs factī sunt, et ācta māiōrum et Graecōrum mīlitāria praecepta legere coeperint. Comparāte nunc, Quirītēs, cum illōrum superbiā mē, hominem novum! Quae illī audīre aut legere solent, eōrum partem vīdī, alia egomet gessī; quae illī litterīs, ea ego mīlitandō didicī.

novitātem meum : mē 'hominem novum'

ignāvia -ae *f* = inertia (↔ fortitūdō)

faciant idem māiōribus suīs : item dēspiciant māiōrēs suōs

"Contemnunt novitātem meam — ego illōrum ignāviam! Quod sī iūre mē dēspiciunt, faciant idem māiōribus suīs, quibus — uti mihi — ex virtūte nōbilitās coepit. Atque etiam, cum apud vōs aut in senātū verba faciunt, māiōrēs suōs extollunt, eōrum fortia facta memorandō

clāriōrēs sēsē putant. Quod contrā est: nam quantō vīta illōrum praeclārior, tantō hōrum socordia flāgitiōsior! Huiusce reī ego inopiam fateor, Quirītēs, vērum (id quod multō praeclārius est) meamet facta mihi dīcere licet. Nunc vidēte quam inīquī sint: Quod ex aliēnā virtūte sibi arrogant, id mihi ex meā nōn concēdunt, scīlicet quia imāginēs nōn habeō et quia mihi nova nōbilitās est, quam certē peperisse melius est quam acceptam corrūpisse!

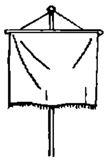
"Nōn possum fideī causā imāginēs neque triumphōs aut cōnsulātūs māiōrum meōrum ostentāre — at, sī rēs postulet, hastās, vexillum, phalerās, alia mīlitāria dōna, praetereā cicātrīcēs adversō corpore! Hae sunt meae imāginēs, haec nōbilitās, nōn hērēditāte relicta, ut illa illīs, sed quae ego meīs plūrimīs labōribus et perīculīs quaesīvī!

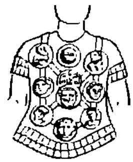
"Nōn sunt composita verba mea — parvī id faciō. Ipsa sē virtūs satis ostendit. Illīs artificiō opus est, ut turpia facta ōrātiōne tegant. Neque litterās Graecās didicī; parum placēbat eās discere, quippe quae ad virtūtem doctōribus nihil prōfuerant. At illa multō optima reī pūblicae doctus sum: hostem ferīre, nihil metuere nisi turpem fāmam, hiemem et aestātem iūxtā patī, humī requiēscere, eōdem tempore inopiam et labōrem tolerāre. Hīs ego praeceptīs mīlitēs hortābor. Haec atque tālia māiōrēs vestrī faciundō sēque remque pūblicam celebrāvēre.

illōrum : māiōrum
socordia -ae *f* = ignāvia

mea-met = mea

in-īquus = iniūstus (↔ aequus)
ar-rogāre (< ad-) = postulāre
parere = per sē facere

vexillum -ī *n*

phalerae -ārum *f*

mīlitāria dōna : praemia virtūtis
cicātrīx -īcis *f* = vetus vulnus
adversō corpore : in pectore

compositus = arte c.
(parvī) facere = aestimāre
artificium -ī *n* = ars

tegere : cēlāre

quippe quae = quoniam eae
multō optima = longē optima

iūxtā = aequē

requiēscere = quiēscere, dormīre

"Nunc, quoniam illīs respondī, pauca dē rē pūblicā loquar. Prīmum omnium dē Numidiā bonum habēte animum, Quirītēs! Nam quae ad hoc tempus Iugurtham tūtāta sunt, omnia remōvistis: avāritiam, imperītiam, atque superbiam. Deinde exercitus ibi est locōrum sciēns, sed mehercule magis strēnuus quam fēlīx; nam magna pars eius avāritiā aut temeritāte ducum attrīta est. Quam ob rem vōs, quibus mīlitāris aetās est, adnītiminī mēcum! Egomet in agmine aut in proeliō cōnsultor īdem et socius perīculī vōbīscum aderō, mēque vōsque in omnibus rēbus iūxtā geram. Et profectō, dīs iuvantibus, omnia mātūra sunt: victōria, praeda, laus. Quae sī dubia aut procul essent, tamen omnēs bonōs reī pūblicae subvenīre decēbat. Etenim nēmō ignāviā immortālis factus est.

"Plūra dīcerem, Quirītēs, sī timidīs virtūtem verba adderent — nam strēnuīs abundē dictum putō."

Huiusce modī ōrātiōne habitā, Marius properē com- 86
meātū, stipendiō, armīs aliīsque ūtilibus nāvēs onerat; cum hīs A. Mānlium lēgātum proficīscī iubet. Ipse intereā mīlitēs scrībere, nōn mōre māiōrum neque ex classibus, sed uti cuiusque libīdō erat, capite cēnsōs plērōsque. Igitur Marius, cum aliquantō māiōre numerō quam dēcrētum erat in Āfricam profectus, paucīs diēbus Uticam advehitur. Exercitus eī trāditur ā P. Rutiliō lēgātō; nam Metellus cōnspectum Mariī fūgerat, nē vidēret ea quae audīta animus tolerāre nequīverat.

- tūtārī = tuērī
- imperītia -ae *f* < *imperītus* ↔ perītus
- locōrum sciēns = quī loca scit (nōvit)
- ad-nītī = ēnītī
- cōnsultor -ōris *m* = quī cōnsulit
- iūxtā geram : eōdem modō tractābō
- abundē = plūs quam satis, nimis
- ūtilia -ium *n* = rēs ūtilēs
- : scrīb*it*
- capite cēnsī = prōlētāriī (quī ante Mariī aetātem immūnēs mīlitiā erant)
- P. Rutiliō *Rūfō* (cōs. annō 105 a. C.)

87 Sed cōnsul in agrum fertilem proficīscitur, omnia ibi capta mīlitibus dōnat; dein castella et oppida nātūrā et virīs parum mūnīta aggreditur. At rēgēs, ubi dē adventū Mariī cognōvērunt, dīversī in locōs difficilēs abeunt. Ita Iugurthae placuerat, spērantī mox effūsōs hostēs invādī posse.

88 Metellus intereā Rōmam profectus contrā spem suam laetissimīs animīs accipitur, plēbī patribusque, postquam invidia dēcesserat, iūxtā cārus.

Sed Marius explōrāre itinera rēgum, cōnsilia et īnsidiās eōrum antevenīre, nihil apud eōs tūtum patī. Itaque et Gaetūlōs et Iugurtham ex sociīs nostrīs praedās agentēs saepe aggressus in itinere fūderat, ipsumque rēgem haud procul ab oppidō Cirtā armīs exuerat.

89 Erat inter ingentēs sōlitūdinēs oppidum magnum atque valēns nōmine Capsa. Eius cīvēs apud Iugurtham immūnēs, levī imperiō, et ob ea fidēlissimī habēbantur, mūnītī adversum hostēs nōn moenibus modo et armīs atque virīs, vērum etiam multō magis locōrum asperitāte; nam praeter oppidō propinqua alia omnia vāsta, inculta, egentia aquae, īnfēsta serpentibus. Eius potiundī Marium māxima cupīdō invāserat, cum propter ūsum bellī, tum quia rēs aspera vidēbātur et Metellus oppidum Thalam magnā glōriā cēperat, haud dissimiliter situm mūnītumque.

90 Igitur cōnsul, omnibus explōrātīs, pergit ad flūmen
91 Tanain. Ibi castrīs levī mūnīmentō positīs, mīlitēs

rēgēs : Iugurtha et Bocchus

iūxtā = aequē

: explōr*at*

ante-venīre

: anteven*it*, pat*itur*

hostem armīs exuere : hostem ita vincere ut armīs abiectīs fugiat

levī imperiō : quibus leviter (↔ sevērē) imperābātur

asperitās -ātis *f* < asper

: praeter *loca* oppidō propinqua

(locus) in-cultus = quī nōn colitur

cupīdō eius (oppidī) potiendī Marium invāserat

propter ūsum bellī = quia ūtile erat ad bellum

Tanais -is *m* (*acc* -in)

proximā *nocte*

tumulōsus -a -um = plēnus tumulōrum

duum = duōrum

duo mīlia = duo mīlia *passuum*

ēgressī *sunt*

: sequ*itur*, sin*it*

ad hoc = praetereā

coēgēre : (hae rēs) *eōs* coēgērunt

Capsēnsēs -ium *m* < Capsa

L. *Cornēlius* Sulla

admonēre virī (*gen*) = admonēre dē virō

cultus = modus vīvendī, mōrēs

familia: gentis pars cui cognōmen commūne est

exstīncta : sine honōribus (magistrātibus)

cibum capere atque uti simul cum occāsū sōlis ēgrederentur parātōs esse iubet. Dein castrīs ēgreditur noctemque tōtam itinere factō cōnsēdit. Idem proximā facit. Dein tertiā, multō ante lūcis adventum, pervenit in locum tumulōsum ab Capsā nōn amplius duum mīlium intervāllō, ibique quam occultissimē potest cum omnibus cōpiīs opperītur. Sed ubi diēs coepit et Numidae nihil hostīle metuentēs multī oppidō ēgressī, repente omnem equitātum et cum iīs vēlōcissimōs peditēs cursū tendere ad Capsam et portās obsidēre iubet. Deinde ipse intentus properē sequī neque mīlitēs praedārī sinere. Quae postquam oppidānī cognōvēre, rēs trepidae, metus ingēns, malum imprōvīsum, ad hoc pars cīvium extrā moenia in hostium potestāte coēgēre uti dēditiōnem facerent. Cēterum oppidum incēnsum, Numidae pūberēs interfectī, aliī omnēs venundatī, praeda mīlitibus dīvīsa.

Cōnsul, ubi ea rēs bene ēvēnit, ad alia oppida pergit. *92*
Pauca repugnantibus Numidīs capit, plūra dēserta propter Capsēnsium miseriās ignī corrumpit, lūctū atque caede omnia complentur.

Cēterum dum ea rēs geritur, L. Sulla quaestor cum *95*
magnō exercitū in castra vēnit. Sed quoniam nōs tantī virī rēs admonuit, idōneum vīsum est dē nātūrā cultūque eius paucīs dīcere.

Igitur Sulla gentis patriciae nōbilis fuit, familiā prope iam exstīnctā māiōrum ignāviā, litterīs Graecīs et Latī-

nīs iūxtā ērudītus, animō ingentī, cupidus voluptātum, sed glōriae cupidior. Fācundus, callidus, et amīcitiā facilis. Ad simulanda negōtia altitūdō ingeniī incrēdibilis. Multārum rērum ac māximē pecūniae largītor.

96 Igitur Sulla, postquam in Āfricam atque in castra Mariī cum equitātū vēnit, brevī Mariō mīlitibusque cārissimus factus.

97 At Iugurtha, postquam oppidum Capsam aliōsque locōs mūnītōs et sibi ūtilēs, simul et magnam pecūniam āmīserat, ad Bocchum nūntiōs mittit: 'quam prīmum in Numidiam cōpiās addūceret: proeliī faciundī tempus adesse.' Quem ubi cūnctārī accēpit, rūrsus uti anteā proximōs eius dōnīs corrūpit, ipsīque Maurō pollicētur Numidiae partem tertiam 'sī aut Rōmānī Āfricā expulsī aut integrīs suīs fīnibus bellum compositum foret.' Eō praemiō illectus Bocchus cum magnā multitūdine Iugurtham accēdit. Ita ambōrum exercitū coniūnctō, Marium iam in hīberna proficīscentem, vix decimā parte diēī reliquā, invādunt: priusquam exercitus aut īnstruī aut sarcinās colligere quīvit, equitēs Maurī atque Gaetūlī in nostrōs incurrunt. Quī omnēs aut arma capiēbant aut capientēs aliōs ab hostibus dēfēnsābant; pars equōs ascendere, obviam īre hostibus; pugna latrōciniō magis quam proeliō similis fierī; neque virtūs neque arma satis tegere, quia hostēs numerō plūrēs et undique circumfūsī erant. Dēnique Rōmānī orbēs fēcēre atque ita ab omnibus partibus simul tēctī et īnstrūctī hostium vim

fācundus -a -um = ēloquēns
facilis = benignus
altitūdō -inis *f* < altus
largītor -ōris *m* = quī largītur
ut quam prīmum... addūceret
accēpit : audīvit
Maurus -ī *m*: incola Maurētāniae (: Bocchus)
il-licere -lēxisse -lectum = prōmissīs impellere /incitāre
sarcina -ae *f* = quod mīles fert
: ascend*unt*, o. *eunt*
latrōcinium -ī *n* = latrōnum impetus
fierī : fit
: teg*it* (: prōtegit Rōmānōs)

sustentāre = sustinēre

remittere = cessāre
: remitt*unt*, īnst*ant*

plēnō gradū : celeriter gradientēs
ā proeliō dēterrentur

: laet*antur*, exsult*ant*, strep*unt*
strepere -uisse -itum = strepitum facere

dēfessus -a -um = fatīgātus, fessus
dē imprōvīsō = ex i.

signum canere = tubā signum pugnae dare

sonitus -ūs *m* = sonus

hībernācula -ōrum *n* = hīberna
expedītus -a -um = ad pugnam parātus

obsessum (*supīnum*) = ut obsideat

cōpia = multitūdō
necessārius -ī *m* = propinquus, amīcus

sustentābant. Iamque diēs cōnsūmptus erat, cum tamen *98*
barbarī nihil remittere atque ācrius īnstāre. Tum Marius dispersōs mīlitēs in ūnum contrahit, dein cūnctōs plēnō gradū in collem subdūcit. Ita rēgēs locī difficultāte coāctī proeliō dēterrentur, sed colle multitūdine circumdatō effūsī cōnsēdēre. Dein, crēbrīs ignibus factīs, plērumque noctis barbarī mōre suō laetārī, exsultāre, strepere vōcibus.

Marius quam māximum silentium habērī iubet. De- *99*
inde, ubi lūx adventābat, dēfessīs iam hostibus ac paulō ante somnō captīs, dē imprōvīsō tubicinēs simul omnēs signa canere, mīlitēs clāmōrem tollere atque portīs ērumpere iubet. Maurī atque Gaetūlī, ignōtō atque horribilī sonitū repente excītī, neque fugere neque arma capere neque omnīnō facere aut prōvidēre quicquam poterant. Dēnique omnēs fūsī fugātīque, arma et signa mīlitāria plēraque capta, plūrēsque eō proeliō quam omnibus superiōribus interēmptī.

Cōnsul haud dubiē iam victor pervenit in oppidum *102*
Cirtam. Exercitū in hībernāculīs compositō, cum expe- *103*
dītīs cohortibus et parte equitātūs proficīscitur in loca sōla obsessum turrim rēgiam, quō Iugurtha praesidium imposuerat.

Tum Bocchus ex omnī cōpiā necessāriōrum quīnque dēlēgit quōrum et fidēs cognita et ingenia validissima erant. Eōs ad Marium ac deinde, sī placeat, Rōmam lēgātōs īre iubet.

104 Marius, postquam Cirtam rediit, mandāta Bocchī cognōscit. Lēgātīs potestās Rōmam eundī fit, et ab cōnsule intereā indūtiae postulābantur.

Cēterum Maurī, impetrātīs omnibus rēbus, trēs Rōmam profectī, duo ad rēgem redeunt. Rōmae lēgātīs amīcitiam et foedus petentibus hōc modō respondētur: "Senātus et populus Rōmānus beneficiī et iniūriae memor esse solet. Cēterum Bocchō, quoniam paenitet, dēlictī grātiam facit. Foedus et amīcitia dabuntur cum meruerit."

105 Quīs rēbus cognitīs, Bocchus per litterās ā Mariō petīvit ut Sullam ad sē mitteret. Is missus cum praesidiō equitum atque funditōrum Baleārum. Sed in itinere quīntō dēnique diē Volux, fīlius Bocchī, repente in campīs patentibus cum mīlle equitibus sēsē ostendit.

106 Volux adveniēns quaestōrem appellat dīcitque 'sē ā patre Bocchō obviam illīs, simul et praesidiō, missum.' Deinde eum et proximum diem sine metū coniūnctī eunt. Post, ubi castra locāta et diēī vesper erat, repente Maurus incertō vultū pavēns ad Sullam accurrit dīcitque 'sibi ex speculātōribus cognitum Iugurtham haud procul abesse.' Ille negat 'sē totiēs fūsum Numidam pertimēscere'; cēterum mīlitēs prīmā vigiliā silentiō ēgredī iubet. Iamque nocturnō itinere fessīs omnibus, Sulla pariter cum ortū sōlis castra mētābātur, cum equitēs Maurī nūntiant 'Iugurtham circiter duum mīlium
107 intervāllō ante eōs cōnsēdisse.' At Sulla suōs hortātur

potestās fit : p. datur

quoniam *eum factōrum suōrum* paenitet

(dēlictī) grātiam facere = veniam dare, (dēlictum) ignōscere

quīs = quibus

funditor -ōris *m* = mīles fundā armātus

Volux -ucis *m*

quaestōrem : Sullam

praesidiō (*dat*) = ad praesidium

Maurus : Volux

sibi cognitum *esse* = sē cognōvisse

speculātor -ōris *m* = quī speculātur, explōrātor

Numidam : Iugurtham

per-timēscere -muisse = expavēscere

ēgredī *ē castrīs*

pariter cum = simul cum

'uti fortem animum gererent: saepe anteā ā paucīs strēnuīs adversum multitūdinem bene pugnātum!' Ac statim profectī, dubiō atque haesitante Iugurthā, incolumēs trānseunt. Deinde paucīs diēbus quō īre intenderant perventum est.

haesitāre = incertus cūnctārī
in-tendere (animum) = in animō habēre

ī-licō (<in-locō) = statim
parātus facere = parātus ad faciendum
congressī *sunt*

Bocchus īlicō ad Sullam nūntiātum mittit 'parātum *108*
sēsē facere quae populus Rōmānus vellet; colloquiō
diem, locum, tempus ipse dēligeret.' Postquam sīcut *109*
voluerat congressī, statim sīc rēx incipit:

quandō = quoniam
bellum quod vultis
Micipsam : rēgnum Micipsae
ēgrediar : trānsgrediar
re-pellere reppulisse re-pulsum

"Bellum ego populō Rōmānō neque fēcī neque fac- *110*
tum umquam voluī, at fīnēs meōs adversum armātōs
armīs tūtātus sum. Id omittō, quandō vōbīs ita placet.
Gerite quod vultis cum Iugurthā bellum! Ego flūmen
Muluccham, quod inter mē et Micipsam fuit, nōn ēgre-
diar, neque id intrāre Iugurtham sinam. Praetereā, sī
quid mēque vōbīsque dignum petīveris, haud repulsus
abībis."

multīs : multīs verbīs
"faciendum *tibi est* a. quod *nostrā* (Rōmānōrum) m. quam *tuā* rētulisse (rē-ferre) *videātur*"
rē-ferre: meā/eōrum rē-fert = mihi/iīs cūrae /optandum est
ad-eō = praetereā
in prōmptū = facile
cōpiam eius habēre = eum in potestāte h.
illī adventūram *esse*

Ad ea Sulla dē pāce et commūnibus rēbus multīs *111*
disseruit. Dēnique rēgī patefacit 'quod polliceātur senā-
tum et populum Rōmānum nōn in grātiā habitūrōs.
Faciundum eī aliquid quod illōrum magis quam suā
rētulisse vidērētur; id adeō in prōmptū esse, quoniam
cōpiam Iugurthae habēret. Quem sī Rōmānīs trādidis-
set, amīcitiam, foedus, Numidiae partem quam nunc
peteret, tum ultrō adventūram.'

negitāre = saepe ac vehementer negāre
precibus fatīgātus

Rēx prīmō negitāre. Dēnique, saepius fatīgātus, lēnītur et 'ex voluntāte Sullae omnia sē factūrum' prōmittit.

Cēterum ad simulandam pācem, cuius Numida dēfessus bellō avidissimus erat, quae ūtilia vīsa cōnstituunt. Ita compositō dolō dīgrediuntur.

Numida : Iugurtha
ea quae ūtilia *iīs* vīsa *sunt*

112 At rēx posterō diē Asparem, Iugurthae lēgātum, appellat dīcitque 'sibi ex Sullā cognitum posse condiciōnibus bellum pōnī: quam ob rem rēgis suī sententiam exquīreret.' Ille laetus in castra Iugurthae proficīscitur, deinde post diem octāvum redit ad Bocchum et eī nūntiat 'Iugurtham cupere omnia quae imperārentur facere, sed Mariō parum cōnfīdere. Cēterum Bocchus daret operam ut ūnā ab omnibus quasi dē pāce in colloquium venīrētur — ibique sibi Sullam trāderet!'

Aspar -aris *m*
condiciōnibus : aequīs condiciōnibus
ex-quīrere = quaerere
ut ūnā ab omnibus... venīrētur = ut omnēs... ūnā venīrent (= convenīrent)
sibi : Iugurthae

113 Haec Maurus sēcum ipse diū volvēns tandem prōmīsit. Sed nocte eā quae proxima fuit ante diem colloquiō dēcrētum, Maurus dīcitur sēcum ipse multum agitāvisse, vultū pariter atque animō varius. Tamen postrēmō Sullam accersī iubet et ex illīus sententiā Numidae īnsidiās tendit.

(sēcum) agitāre = cōgitāre
accersere -īvisse -ītum = arcessere
Numidae : Iugurthae

Deinde, ubi diēs advēnit et eī nūntiātum est 'Iugurtham haud procul abesse', cum paucīs amīcīs et quaestōre nostrō quasi obvius honōris causā prōcēdit in tumulum facillimum vīsū īnsidiantibus. Eōdem Numida cum plērīsque necessāriīs suīs inermis, uti dictum erat, accēdit — ac statim signō datō undique simul ex īnsidiīs invāditur! Cēterī obtruncātī, Iugurtha Sullae vīnctus trāditur et ab eō ad Marium dēductus est.

quaestōre nostrō: Sullā
Iugurthae obvius prōcēdit
īnsidiantēs = īnsidiātōrēs
[annō 106 a. C.]

114 Per idem tempus adversum Gallōs ab ducibus nostrīs

Q. *Servīlius* Caepiō: cōs. annō 106 a. C.
Cn. Mallius *Māximus*: cōs. annō 105 a. C.

(in triumphō Mariī ductus ante currum Iugurtha cum duōbus fīliīs et in Carcere necātus est)
spēs... in illō sitae *erant*: ille sōlus spēs dare poterat

Q. Caepiōne et Cn. Malliō male pugnātum. Quō metū Italia omnis contremuit. Sed postquam 'bellum in Numidiā cōnfectum et Iugurtham Rōmam vīnctum addūcī' nūntiātum est, Marius cōnsul absēns factus est et eī dēcrēta prōvincia Gallia, isque kalendīs Iānuāriīs magnā glōriā cōnsul triumphāvit. Et eā tempestāte spēs atque opēs cīvitātis in illō sitae.

GRAMMATICA LATINA

Dē vocābulīs faciendīs

suffīxum -ī n *part* < *suf-figere* = post fīgere

(II) *Suffīxa*

Multa nova vocābula fīunt adiciendīs variīs syllabīs, quae vocantur 'suffīxa', ut *-ia*, *-itūdō*, *-or*, *-iō*, *-ōsus*, *-āre*. Suffīxa ad themata vocābulōrum adiciuntur.

Exempla: prūdēns -ent|is > prūdent*ia*; mult|ī > mult*itūdō*; spectāre -āt|um > spectāt*or*; pecūni|a > pecūni*ōsus*; sān|us > sān*āre*.

(A) *Verba ē nōminibus*

Verba ē nōminibus fīunt hīs suffīxīs *-āre*/*-ārī* et *-īre*/*-īrī*.

Exempla:

(1) *-āre*: cēn*āre* < cēn|a; sicc*āre* < sicc|us;
(2) *-ārī*: ōscul*ārī* < ōscul|um; laet*ārī* < laet|us;
(3) *-īre*: fīn*īre* < fīn|is; moll*īre* < moll|is;
(4) *-īrī*: part*īrī* < pars part|is; larg*īrī* < larg|us.

Vocābula nova:
concubīna
inertia
difficultās
clāritūdō
sapientia
iūsta
rēgulus
quīnquennium
adoptātiō
tugurium
commūtātiō
largītiō
flāgitium
dīvīsiō
pollicitātiō
adulēscentia
pēnūria
inceptum
negōtiātor
familiāris
administer
impudentia
īnsidiātor
ēgressus
indicium
reus
ēmptor
ācta

PENSVM A

Supplenda sunt verba facta ex hīs nōminibus:

(1) numerus > —; laus > —; cūra > —; verbera > —; mīles > —; arma > —; nūntius > —; dōnum > —; labor —; vulnus > —; nex > —; rēgnum > —; locus > —; onus > —; bellum > —; socius > —; honōs > —; nota > —; sacer > —; līber > —; probus > —; nūdus > —; fīrmus > —; aequus > —; novus > re—; prāvus > dē—;

(2) comes > —; minae > —; glōria > —; dominus > —; mora > —; testis > —; praeda > —; merx > —; crīmen > —; mīrus > —; miser > —; indignus > —; vagus > —;
(3) servus > —; sitis > —; vestis > —; cūstōs > —; lēnis > —; rudis > ē—;
(4) sors > —; mēns > —; blandus > —.

PENSVM B

Micipsa, — [= etsī] nātūram Iugurthae — [= violentam] et — [= cupidam] imperiī timēbat, tamen eum — et hērēdem fēcit. Rēx moriēns Iugurtham — est ut amīcōs dīvitiīs — [= praeferret] et frātrēs eius monuit ut Iugurtham colerent atque —. Micipsā mortuō, — [= rēgis fīliī] tempus ad — pecūniae cōnstituērunt; ibi mīlitēs Iugurthae Hiempsalem locō — [= occultō] latentem occīdērunt. Fāma tantī sceleris per Āfricam brevī — est. Adherbal, cum rēgnum suum armīs — [= tuērī] nōn posset, Rōmam contendit et senātum ōrāvit ut sibi —. Iugurtha vērō — [< largīrī] effēcit ut senātōrēs virtūtem eius laudibus —, scelus et — [= turpe factum] omitterent. Ergō potentiā — [= fīdēns] ex — fīnēs Adherbalis invāsit. Is victus Cirtam profūgit, quae virtūte Italicōrum — [= dēfendēbātur]; dēditiōne factā, Adherbal — [= statim] necātus est cum Numidīs et — [= mercātōribus] Rōmānīs.

Calpurnius, rēgis pecūniā — [= corruptus], pācem — [= ignōminiōsam] cum Iugurthā fēcit. Cum rēx Rōmam — [= arcessītus] esset, ut dēlicta Scaurī aliōrumque patefaceret, — [= amīcō] suō Bomilcarī imperāvit ut — parāret quī Massīvam necārent; ūnus vērō dēprehēnsus — profitētur et Bomilcar — fit. Iugurtha Rōmā ēgressus "Ō, urbem —" inquit "et — peritūram sī — invēnerit!"

— est aetās inter pueritiam et iuventūtem. Victor ab hostibus victīs — solet ut obsidēs dentur. Quī — [= sonum] magnum ac molestum facit, — dīcitur. Quī multa incipit, rārō — suum — [= perficere] — [= potest]. Nihil meā — quid aliī dē mē loquantur!

ignāvia
socordia
vexillum
phalerae
cicātrīx
artificium
imperītia
cōnsultor
asperitās
altitūdō
largītor
sarcina
latrōcinium
sonitus
hībernācula
necessārius
funditor
speculātor
suffīxum
pollēns
decōrus
vehemēns
avidus
factiōsus
mediocris
vēnālis
imbēcillus
adulterīnus
abditus
frētus
portuōsus
opportūnus
contumēliōsus
praedātōrius
sēmisomnus
flāgitiōsus
incōnsultus
permagnus
sciēns
incultus
tumulōsus
fācundus
dēfessus
atterere
permanēre
dērelinquere
equitāre
iaculārī
appetere
obiectāre
pollicitārī
īnsuēscere
adoptāre

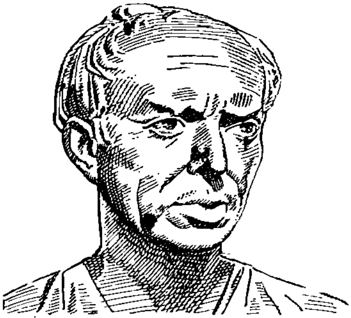
obtestārī
quīre
dīlābī
observāre
ēnītī
disceptāre
mōlīrī
occursāre
scrūtārī
dīvulgāre
patrāre
acquīrere
subvenīre
tābēscere
dēprāvāre
extollere
anteferre
intendere
antecapere
cōnfīrmāre
dēfēnsāre
pacīscī
obvenīre
adventāre
impugnāre
augēscere
arrogāre
tūtārī
adnītī
antevenīre
illicere
sustentāre
strepere
pertimēscere
haesitāre
rēferre
negitāre
exquīrere
accersere
mātūrē
accūrātē
necessāriō
ōcissimē
dehinc
tametsī
sēcrētō
partim
ex imprōvīsō
quippe
abundē
īlicō
in prōmptū

Synōnyma: v annī et —; casa et —; inopia et —; vetus vulnus et —; ars et —; asperitās et —; explōrātor et —; pulcher et —; modicus et —; fessus et —; equō vehī et —; explōrāre et —; adnītī et —; cūnctārī et —; magnā cum cūrā et —; celerrimē et —; nimis et —.

Contrāria: stultitia et —; fortitūdō et —; validus et —; convalēscere et —.

PENSVM C

Quōs fīliōs Micipsa genuit?
Cūr Micipsa Iugurtham adoptāvit?
Quibus artibus Iugurtha adulēscēns sē exercēbat?
Quārē Micipsa Iugurtham in Hispāniam mīsit?
Quālem Iugurtha sē praebuit bellō Numantīnō?
Quid Micipsa moribundus fīliōs suōs monuit?
Patre mortuō, dē quibus rēbus rēgulī disseruērunt?
Quōmodo Hiempsal interfectus est?
Quid fēcit Adherbal post necem frātris?
Quōmodo Iugurtha in grātiam nōbilitātis vēnit?
Quid senātus dēcrēvit cum lēgātōs audīvisset?
Dīvīsō rēgnō Numidiae, quid factum est?
Quid fēcit Adherbal Cirtae inclūsus?
Num Iugurtha Cirtam armīs expugnāvit?
Quārē Iugurtha Rōmam arcessītus est?
Cūr rēx in cōntiōne interrogātus nōn respondit?
Quis fuit Massīva et quid eī accidit?
Cūr Iugurtha Rōmam 'urbem vēnālem' appellāvit?
Quālis imperātor fuit Q. Caecilius Metellus?
Cūr Rōmānī nōbilēs C. Marium contemnēbant?
Quōs novōs mīlitēs Marius cōnscrīpsit?
Quī rēx Iugurtham adiuvābat?
Num Bocchus socius fīdus fuit?
Quōmodo Iugurtha in potestātem Mariī vēnit?
Utrī Sallustius favēre tibi vidētur, nōbilitātī an plēbī?

Marius

MARIVS ET SVLLA

[*Ex Eutropiī Breviāriō ab urbe conditā, V et VI*]

V *Bellum Cimbricum*

1 Dum bellum in Numidiā contrā Iugurtham geritur, Rōmānī cōnsulēs Cn. Mallius et Q. Caepiō ā Cimbrīs et Teutonibus et Tigurīnīs et Ambrōnibus, quae erant Germānōrum et Gallōrum gentēs, victī sunt iūxtā flūmen Rhodanum ingentī interniciōne; etiam castra sua et magnam partem exercitūs perdidērunt. Timor Rōmae grandis fuit, quantus vix Hannibalis tempore, nē iterum Gallī Rōmam venīrent.

Q. Caepiō *prōcōs.* [annō 105 a. C.]
Cimbrī -ōrum *m*
Teutonēs -um *m*
Tigurīnī -ōrum *m*
Ambrōnēs -um *m*
interniciō -ōnis *f* = strāgēs, perniciēs

Ergō Marius post victōriam Iugurthīnam secundō cōnsul est factus, bellumque eī contrā Cimbrōs et Teutonēs dēcrētum est. Tertiō quoque eī et quārtō dēlātus est cōnsulātus, quia bellum Cimbricum prōtrahēbātur. Sed in quārtō cōnsulātū collēgam habuit Q. Lutātium Catulum. Cum Cimbrīs itaque cōnflīxit et duōbus proeliīs ducenta mīlia hostium cecīdit, octōgintā mīlia cēpit

secundō *adv* = iterum
(bellum) prō-trahere = trahere, prōdūcere
[annō 102 a. C.]

quīntō *adv*

cōpia = multitūdō
īn-fīnītus -a -um = sine fīne, immēnsus

[annō 101 a. C.]

re-portāre

et ducem eōrum Teutobodum; propter quod meritum absēns quīntō cōnsul est factus.

2 Intereā Cimbrī et Teutonēs, quōrum cōpia adhūc īnfīnīta erat, ad Italiam trānsiērunt. Iterum ā C. Mariō et Q. Catulō contrā eōs dīmicātum est, sed ā Catulī parte fēlīcius. Nam proeliō, quod simul ambō gessērunt, centum quadrāgintā mīlia aut in pugnā aut in fugā caesa sunt, sexāgintā mīlia capta. Rōmānī mīlitēs ex utrōque exercitū trecentī periērunt. Tria et trīgintā Cimbrīs signa sublāta sunt; ex hīs exercitus Mariī duo reportāvit, Catulī exercitus ūnum et trīgintā. Is bellī fīnis fuit. Triumphus utrīque dēcrētus est.

(bellum) sociāle = inter sociōs
[annō 91 a. C.]
sescentēsimus -a -um = DC (600.)
quīnquāgēsimus nōnus = ūn-dē-sexāgēsimus

annīs *(abl)* : annōs
numerōsus -a -um = frequēns, *pl* multī
ob-oedīre (< -audīre) = pārēre
asserere = arrogāre

P. Rutilius *Lupus*: cōs. annō 90 a. C.
L. Porcius Catō: cōs. annō 89 a. C.

Cn. Pompēius *Strabō* (-ōnis): cōs. annō 89 a. C. (pater Cn. Pompēiī Magnī)

Bellum sociāle

3 Sex. Iūliō Caesare et L. Mārciō Philippō cōnsulibus sescentēsimō quīnquāgēsimō nōnō annō ab urbe conditā, cum prope alia omnia bella cessārent, in Italiā gravissimum bellum Pīcentēs, Mārsī Paelignīque mōvērunt, quī, cum annīs numerōsīs iam populō Rōmānō oboedīrent, tum lībertātem sibi aequam asserere coepērunt. Perniciōsum admodum hoc bellum fuit. P. Rutilius cōnsul in eō occīsus est, Caepiō, nōbilis iuvenis, Porcius Catō, alius cōnsul. Ducēs autem adversus Rōmānōs Pīcentibus et Mārsīs fuērunt T. Vettius, Hierius Asinius, T. Herennius, A. Cluentius. Ā Rōmānīs bene contrā eōs pugnātum est ā C. Mariō, quī sexiēs cōnsul fuerat, et ā Cn. Pompēiō, māximē tamen ā L. Cornēliō

Sullā, quī inter alia ēgregia ita Cluentium, hostium ducem, cum magnīs cōpiīs fūdit ut ex suīs ūnum āmitteret! Quadrienniō cum gravī tamen calamitāte hoc bellum tractum est. Quīntō dēmum annō fīnem accēpit per L. Cornēlium Sullam cōnsulem, cum anteā in eōdem bellō ipse multa strēnuē, sed praetor, ēgisset.

quadrienniō (*abl*) = quadrienni*um* (*acc temporis*)

Bellum Mithridāticum prīmum

Mithridāticus -a -um < Mithridātēs -is *m* (*acc* -ēn): rēx Pontī
[annō 88 a. C.]

4 Annō urbis conditae sescentēsimō sexāgēsimō secundō prīmum Rōmae bellum cīvīle commōtum est, eōdem annō etiam Mithridāticum. Causam bellō cīvīlī C. Marius sexiēs cōnsul dedit. Nam cum Sulla cōnsul contrā Mithridātēn gestūrus bellum, quī Asiam et Achāiam occupāverat, mitterētur, isque exercitum in Campāniā paulisper tenēret, ut bellī sociālis (dē quō dīximus), quod intrā Italiam gestum fuerat, reliquiae tollerentur, Marius affectāvit ut ipse ad bellum Mithridāticum mitterētur. Quā rē Sulla commōtus cum exercitū ad urbem vēnit. Illīc contrā Marium et Sulpicium dīmicāvit. Prīmus urbem Rōmam armātus ingressus est, Sulpicium interfēcit, Marium fugāvit, atque ita ōrdinātīs cōnsulibus in futūrum annum Cn. Octāviō et L. Cornēliō Cinnā, ad Asiam profectus est.

Asia: ōlim Pergamum, prōvincia Rōmāna post mortem rēgis Attalī
Achāia: Peloponnēsus et media Graecia, prōvincia Rōmāna post Corinthum dēlētam

P. Sulpicius *Rūfus*: tr. pl. annō 88 a.C.

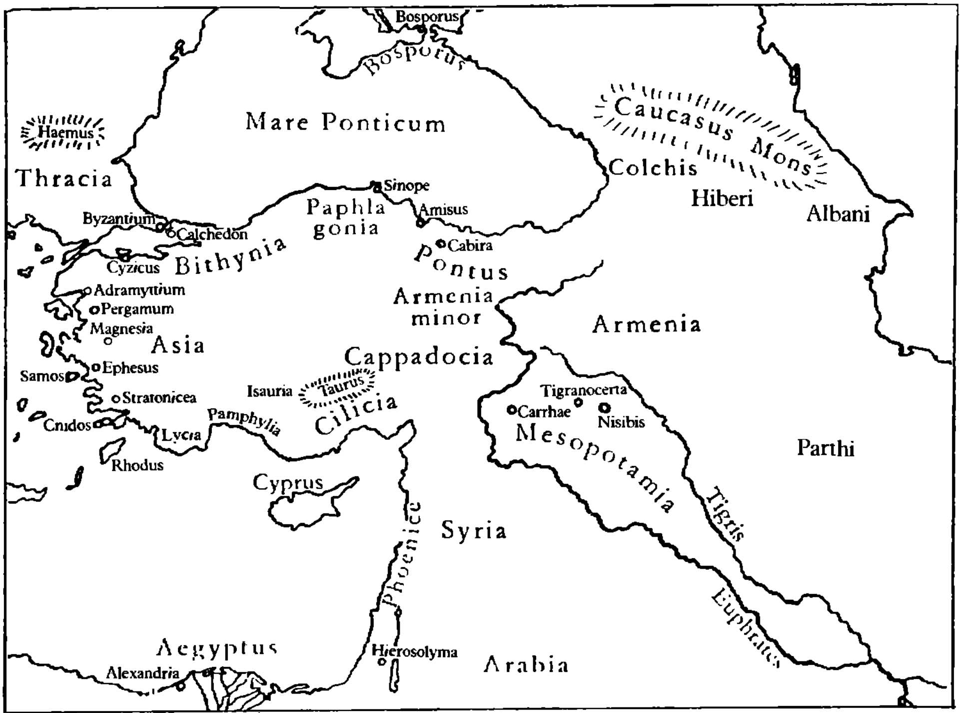
ōrdināre = cōnstituere, īnstituere

5 Mithridātēs enim, quī Pontī rēx erat atque Armeniam minōrem et tōtum Ponticum mare in circuitū cum Bosporō tenēbat, prīmum Nīcomēdēn, amīcum populī Rōmānī, Bithȳniā voluit expellere senātuīque mandāvit

Bosporus -ī *m*

Nīcomēdēs -is *m* (*acc* -ēn): rēx Bithȳniae

mandāvit (+ *acc* + *īnf*) = nūntiāvit

passus *erat*
quod bellum ā Rōmānīs et ipse paterētur : bellum ā R. et ipsum passūrum esse

Ariobarzānēs -is *m* (*acc* -ēn): rēx Cappadociae

Pylaemenēs -is *m*: rēx Paphlagoniae
LXXX mīlia cīvium Rōmānōrum iussū Mithridātis trucīdāta esse dīcuntur

Aristō -ōnis *m*

Archelāus -ī *m*

'bellum sē eī propter iniūriās quās passus fuerat illātūrum.' Ā senātū respōnsum Mithridātī est 'sī id faceret, quod bellum ā Rōmānīs et ipse paterētur.' Quārē īrātus Cappadociam statim occupāvit et ex eā Ariobarzānēn, rēgem et amīcum populī Rōmānī, fugāvit. Mox etiam Bithȳniam invāsit et Paphlagoniam, pulsīs rēgibus amīcīs populī Rōmānī Pylaemene et Nīcomēde. Inde Ephesum contendit et per omnem Asiam litterās mīsit 'ut ubicumque inventī essent cīvēs Rōmānī ūnō diē occīderentur!'

Intereā etiam Athēnae, cīvitās Achāiae, ab Aristōne 6
Athēniēnsī Mithridātī trādita est. Mīserat enim iam ad Achāiam Mithridātēs Archelāum, ducem suum, cum

centum et vīgintī mīlibus equitum ac peditum, per quem etiam reliqua Graecia occupāta est.

Sulla Archelāum apud Pīraeum, nōn longē ab Athēnīs, obsēdit, ipsās Athēnās cēpit. Posteā, commissō proeliō contrā Archelāum, ita eum vīcit ut ex centum vīgintī mīlibus vix decem Archelāō superessent — ex Sullae exercitū trēdecim tantum hominēs interficerentur!

commissō proeliō: ad Chaerōnēam annō 86 a. C.

Hāc pugnā Mithridātēs cognitā septuāgintā mīlia lēctissima ex Asiā Archelāō mīsit, contrā quem iterum Sulla commīsit. Prīmō proeliō quīndecim mīlia hostium interfecta sunt et fīlius Archelāī Diogenēs; secundō omnēs Mithridātis cōpiae exstīnctae sunt, Archelāus ipse trīduō nūdus in palūdibus latuit. Hāc rē audītā Mithridātēs iussit cum Sullā dē pāce agī.

lēctissima : mīlitum lēctissimōrum

proelium commīsit

Diogenēs -is *m*

trīduō (*abl*) = trīdu*um* (*acc temporis*)

7 Interim eō tempore Sulla etiam Dardanōs, Scordiscōs, Dalmatās et Maedōs partim vīcit, aliōs in fidem accēpit. Sed cum lēgātī ā rēge Mithridāte quī pācem petēbant vēnissent 'nōn aliter sē datūrum' Sulla 'esse' respondit, 'nisi rēx, relictīs iīs quae occupāverat, ad rēgnum suum redīsset.' Posteā tamen ad colloquium ambō vēnērunt. Pāx inter eōs ōrdināta est, ut Sulla ad bellum cīvīle festīnāns ā tergō perīculum nōn habēret.

Dardanī, Scordiscī, Dalmatae Illyricum, Maedī Thrāciam incolunt

sē *pācem* datūrum esse

-īsset = -*i*isset

Bellum cīvīle

Nam dum Sulla in Achāiā atque Asiā Mithridātēn vincit, Marius, quī fugātus erat, et Cornēlius Cinna,

ūnus : alter
[annō 87 a. C.]

prō-scrībere = exsulem facere nōmen in tabulā pūblicā scrībendō
ē-vertere = prōsternere, dīruere
(annō 86 a. C. Marius cōs. VII mortuus est)

C. Norbānus, *L. Cornēlius* Scīpiō *Asiāticus*: cōss. annō 83 a. C.

eius : Norbānī mīlitum

[annō 82 a. C.]
Cn. Papīrius Carbō: cōs. annō 85, 84, 82 a. C.

dē suīs : ē suīs

Praeneste -is *n*
compellere = cōgere

Carīnās -ātis *m*
pars/partēs = factiō
Mariānus -a -um < Marius
porta Collīna suprā collem Quirīnālem sita est
īn-satiābilis -e = quī numquam satis habet

ūnus ex cōnsulibus, bellum in Italiā reparāvērunt, et ingressī urbem Rōmam nōbilissimōs ē senātū et cōnsulārēs virōs interfēcērunt, multōs prōscrīpsērunt, ipsīus Sullae domō ēversā fīliōs et uxōrem ad fugam compulērunt.

Ūniversus reliquus senātus ex urbe fugiēns ad Sullam in Graeciam vēnit ōrāns ut patriae subvenīret. Ille in Italiam trāiēcit bellum cīvīle gestūrus adversus Norbānum et Scīpiōnem cōnsulēs. Et prīmō proeliō contrā Norbānum dīmicāvit nōn longē ā Capuā. Tunc sex mīlia eius cecīdit, sex mīlia cēpit, centum vīgintī quattuor suōs āmīsit. Inde etiam ad Scīpiōnem sē convertit, et ante proelium tōtum eius exercitum sine sanguine in dēditiōnem accēpit.

Sed cum Rōmae mūtātī cōnsulēs essent et Marius, *8*
Mariī fīlius, ac Papīrius Carbō cōnsulātum accēpissent, Sulla contrā Marium iūniōrem dīmicāvit et quīndecim mīlibus eius occīsīs quadringentōs dē suīs perdidit. Mox etiam urbem ingressus est. Marium, Mariī fīlium, Praeneste persecūtus obsēdit et ad mortem compulit. Rūrsus pugnam gravissimam habuit contrā Lampōnium et Carīnātem, ducēs partis Mariānae, ad portam Collīnam. Septuāgintā mīlia hostium in eō proeliō contrā Sullam fuisse dīcuntur. Duodecim mīlia sē Sullae dēdidērunt, cēterī in aciē, in castrīs, in fugā īnsatiābilī īrā victōrum cōnsūmptī sunt. Cn. quoque Carbō, cōnsul alter, ab Arīminō ad Siciliam fūgit et ibi per Cn.

Pompēium interfectus est, quem adulēscentem Sulla atque annōs ūnum et vīgintī nātum, cognitā eius industriā, exercitibus praefēcerat, ut secundus ā Sullā habērētur.

Cn. Pompēium: eum quī posteā 'Magnus' appellātus est

9 Occīsō ergō Carbōne, Siciliam Pompēius recēpit. Trānsgressus inde ad Āfricam Domitium, Mariānae partis ducem, et Hiarbam, rēgem Maurētāniae, quī Domitiō auxilium ferēbat, occīdit.

(Intereā L. Mūrēna lēgātus, quem Sulla in Asiā relīquerat cum II legiōnibus, bellum renovāvit (*bellum Mithridāticum* II), sed ā Sullā revocātus est)
Hiarbās -ae *m*

Post haec Sulla dē Mithridāte ingentī glōriā triumphāvit. Cn. etiam Pompēius, quod nūllī Rōmānōrum tribūtum erat, quārtum et vīcēsimum annum agēns dē Āfricā triumphāvit.

XXIV annum agēns = XXIV annōs nātus

Hunc fīnem habuērunt duo bella fūnestissima, Italicum, quod et 'sociāle' dictum est, et cīvīle, quae ambō tracta sunt per annōs decem. Cōnsūmpsērunt ultrā centum quīnquāgintā mīlia hominum, virōs cōnsulārēs quattuor et vīgintī, praetōriōs septem, aedīliciōs sexāgintā, senātōrēs ferē ducentōs.

ultrā CL mīlia = suprā CL mīlia
aedīlicius -ī *m* = quī aedīlis fuit

VI *Sertōrius*

1 M. Aemiliō Lepidō Q. Catulō cōnsulibus, cum Sulla rem pūblicam composuisset, bella nova exārsērunt: ūnum in Hispāniā, aliud in Pamphȳliā et Ciliciā, tertium in Macedoniā.

[annō 78 a. C.]
compōnere = cōnstituere, ōrdināre
Pamphȳlia, Cilicia -ae *f*: regiōnēs Asiae

Nam Sertōrius, quī partium Mariānārum fuerat, timēns fortūnam cēterōrum quī interēmptī erant, ad bellum commōvit Hispāniās. Missī sunt contrā eum ducēs

Hispāniae: Hispānia citerior et ulterior et Lūsītānia

Q. Caecilius Metellus *Pius* (cōs. annō 80 a. C.)

successus -ūs *m* = bonus ēventus, fortūna

(Sertōrius etiam cum Mithridāte societātem fēcit)

per suōs = ā suīs [annō 72 a. C.]

Q. Caecilius Metellus, fīlius eius quī Iugurtham rēgem vīcit, et L. Domitius praetor. Ā Sertōriī duce Hirtulēiō Domitius occīsus est. Metellus variō successū contrā Sertōrium dīmicāvit. Posteā, cum impār pugnae sōlus Metellus putārētur, Cn. Pompēius ad Hispāniās missus est. Ita duōbus ducibus adversīs Sertōrius fortūnā variā saepe pugnāvit. Octāvō dēmum annō per suōs occīsus est, et fīnis eī bellō datus per Cn. Pompēium adulēscentem et Q. Metellum Pium, atque omnēs prope Hispāniae in diciōnem populī Rōmānī redāctae.

Ap. Claudius *Pulcher*: cōs. annō 79 a. C.

Rhodopa -ae *f*: mōns inter Thrāciam et Macedoniam

C. Scrībōnius Curiō (-ōnis): cōs. annō 76 a. C.

2 Ad Macedoniam missus est Ap. Claudius post cōnsulātum. Levia proelia habuit contrā variās gentēs quae Rhodopam prōvinciam incolēbant, atque ibi morbō mortuus est. Missus eī successor C. Scrībōnius Curiō post cōnsulātum. Is Dardanōs vīcit et ūsque ad Dānuvium penetrāvit triumphumque meruit et intrā triennium bellō fīnem dedit.

P. Servīlius: cōs. annō 79 a. C.

ex cōnsule = post cōnsulātum

Isaurī -ōrum *m*: incolae Isauriae (regiōnis Asiae)

3 Ad Ciliciam et Pamphȳliam missus est P. Servīlius ex cōnsule, vir strēnuus. Is Ciliciam subēgit, Lyciae urbēs clārissimās oppugnāvit et cēpit. Isaurōs quoque aggressus in diciōnem redēgit, atque intrā triennium bellō fīnem dedit. Prīmus omnium Rōmānōrum in Taurō iter fēcit. Revertēns triumphum accēpit et nōmen 'Isauricī' meruit.

5 Ita ūnō tempore multī simul triumphī fuērunt: Metellī ex Hispāniā, Pompēiī secundus ex Hispāniā, Curiōnis ex Macedoniā, Servīliī ex Isauriā.

Bellum Mithridāticum tertium

6 Annō urbis conditae sescentēsimō septuāgēsimō sextō, L. Liciniō Lūcullō et M. Aurēliō Cottā cōnsulibus, mortuus est Nīcomēdēs, rēx Bithȳniae, et per testāmentum populum Rōmānum fēcit hērēdem. Mithridātēs pāce ruptā Bithȳniam et Asiam rūrsus voluit invādere. Adversus eum ambō cōnsulēs missī variam habuēre fortūnam: Cotta apud Calchēdona victus ab eō aciē etiam intrā oppidum coāctus est et obsessus; sed cum sē inde Mithridātēs Cyzicum trānstulisset, ut Cyzicō captā totam Asiam invāderet, Lūcullus eī, alter cōnsul, occurrit. Ac dum Mithridātēs in obsidiōne Cyzicī commorātur, ipse eum ā tergō obsēdit fameque cōnsūmpsit et multīs proeliīs vīcit, postrēmō Bȳzantium, quae nunc Cōnstantīnopolis est, fugāvit. Nāvālī quoque proeliō ducēs eius Lūcullus oppressit. Ita ūnā hieme et aestāte ā Lūcullō centum ferē mīlia rēgis exstīncta sunt.

[annō 74 a. C.]
Calchēdōn -onis *f* (*acc* -ona)
sē trānsferre = sē cōnferre
Cyzicus -ī *f*
com-morārī = morārī
Bȳzantium -ī *n*
Cōnstantīnopolis -is *f*: urbs in sitū Bȳzantiī cōnstitūta et nōmināta ab imperātōre Rōmānō Cōnstantīnō annō 330 p. C.

7 Annō urbis Rōmae sescentēsimō septuāgēsimō octāvō Macedoniam prōvinciam M. Licinius Lūcullus accēpit, frāter Lūcullī quī contrā Mithridātēn bellum gerēbat. Et in Italiā novum bellum subitō commōtum est. Septuāgintā enim et quattuor gladiātōrēs, ducibus Spartacō, Crixō et Oenomaō, effrāctō Capuae lūdō fūgērunt et per Italiam vagantēs paene nōn levius bellum in eā quam Hannibal mōverat parāvērunt; nam multīs ducibus et duōbus simul Rōmānōrum cōnsulibus victīs, sexāgintā ferē mīlium armātōrum exercitum congregāvē-

septuāgēsimus octāvus = duo-dē-octōgēsimus
M. Licinius Lūcullus prōcōs. (cōs. annō 73 a. C.)
Bellum servīle (annīs 71–73 a. C.)
lūdus (gladiātōrius) = lūdus in quō gladiātōrēs armīs exercentur
con-gregāre = in gregem cōgere, colligere

M. Licinius Crassus: cōs. annō 70 a. C.

fīnem impōnere = fīnem facere

[annō 71 a. C.]

Orestēs -is *m*

Cyzicēnus -a -um < Cyzicus

Sinōpē -ēs *f* (*acc* -ēn)
Amīsus -ī *f*
Cabīra -ōrum *n*

(exercitum) vāstāre = dēlēre
dī-ripere -ripuisse -reptum
eīdem *Mithridātī*

Tigrānēs -is *m*

Mespotamia -ae *f*: regiō Asiae (inter flūmina *Euphrātem* et *Tigrim*)

Armeni(ac)us -a -um < Armenia
clībanārius -ī *m* = eques graviter armātus
sagittārius -ī *m* = mīles quī arcum et sagittās gerit

runt; victīque sunt in Āpūliā ā M. Liciniō Crassō prōcōnsule, et post multās calamitātēs Italiae tertiō annō bellō huic est fīnis impositus.

Sescentēsimō octōgēsimō prīmō annō urbis conditae, *8*
P. Cornēliō Lentulō et Cn. Aufidiō Oreste cōnsulibus, duo tantum gravia bella in imperiō Rōmānō erant: Mithridāticum et Macedonicum. Haec duo Lūcullī agēbant, L. Lūcullus et M. Lūcullus. L. ergō Lūcullus post pugnam Cyzicēnam, quā vīcerat Mithridātēn, et nāvālem, quā ducēs eius oppresserat, persecūtus est eum et — receptā Paphlagoniā atque Bithȳniā — etiam rēgnum eius invāsit, Sinōpēn et Amīsum, cīvitātēs Pontī nōbilissimās, cēpit. Secundō proeliō apud Cabīra cīvitātem, quō ingentēs cōpiās ex omnī rēgnō addūxerat Mithridātēs, cum trīgintā mīlia lēctissima rēgis ā quīnque mīlibus Rōmānōrum vāstāta essent, Mithridātēs fugātus est, castra eius dīrepta. Armenia quoque minor, quam tenuerat, eīdem sublāta est. Susceptus tamen est Mithridātēs post fugam ā Tigrāne, Armeniae rēge, quī tum ingentī glōriā imperābat, Persās saepe vīcerat, Mesopotamiam occupāverat et Syriam et Phoenīcēs partem.

Ergō Lūcullus repetēns hostem fugātum etiam rēg- *9*
num Tigrānis ingressus est. Tigrānocertam, cīvitātem nōbilissimam rēgnī Armeniacī, cēpit, ipsum rēgem cum septem mīlibus quīngentīs clībanāriīs et centum mīlibus sagittāriōrum et armātōrum venientem decem et octō mīlia mīlitum habēns ita vīcit, ut magnam partem Ar-

meniōrum dēlēverit. Inde Nisibin profectus eam quoque cīvitātem cum rēgis frātre cēpit.

Armeniī -ōrum *m*: incolae Armeniae
Nisibis -is *f* (*acc* -in, *abl* -ī): cīvitās Mesopotamiae

Sed iī quōs in Pontō Lūcullus relīquerat cum exercitūs parte, ut regiōnēs victās et iam Rōmānōrum tuērentur, neglegenter sē et avārē agentēs occāsiōnem iterum Mithridātī in Pontum irrumpendī dedērunt, atque ita bellum renovātum est. Lūcullō parantī—captā Nisibī—contrā Persās expedītiōnem successor est missus.

sē agere = agere, sē praebēre
(Lūcullī mīlitēs sēditiōnem fēcērunt)
successor: *M'. Acīlius Glabriō* (-ōnis) cōs.

10 Alter autem Lūcullus, quī Macedoniam administrābat, Bessīs prīmus Rōmānōrum intulit bellum atque eōs ingentī proeliō in Haemō monte superāvit. Oppidum Uscudamam, quod Bessī habitābant, eōdem diē quō aggressus est vīcit, Cabylēn cēpit, ūsque ad Dānuvium penetrāvit. Inde multās suprā Pontum positās cīvitātēs aggressus est, bellōque cōnfectō Rōmam rediit. Ambō triumphāvērunt, tamen Lūcullus, quī contrā Mithridātēn pugnāverat, māiōre glōriā, cum tantōrum rēgnōrum victor redīsset.

Bessī -ōrum *m*: gēns Thrāciae
Haemus -ī *m*: mōns Thrāciae
Cabylē -ēs *f* (*acc* -ēn): cīvitās Thrāciae

11 Cōnfectō bellō Macedonicō, manente Mithridāticō, quod recēdente Lūcullō rēx collēctīs auxiliīs reparāverat, bellum Crēticum ortum est. Ad id missus Q. Caecilius Metellus ingentibus proeliīs intrā triennium omnem prōvinciam cēpit appellātusque est 'Crēticus' atque ex īnsulā triumphāvit.

Crēticus -a -um < Crēta
triennium: annōs 68–66 a. C.

12 Dum haec geruntur, pīrātae omnia maria īnfēstābant ita ut Rōmānīs tōtō orbe victōribus sōla nāvigātiō tūta nōn esset. Quārē id bellum Cn. Pompēiō dēcrētum est;

īnfēstāre = īnfēstum facere

quod intrā paucōs mēnsēs ingentī et fēlīcitāte et celeritāte cōnfēcit.

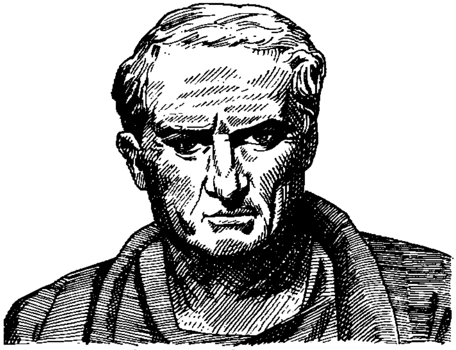
celeritās -ātis *f* < celer

[*Bellō pīrāticō cōnfectō, C. Mānīlius tr. pl. lēgem tulit, ut Pompēiō etiam Mithridāticum bellum mandārētur, praesertim cum imperātor ille ēgregius cum exercitū in Ciliciā esset. Hanc lēgem clārissimā ōrātiōne suāsit M. Tullius Cicerō praetor.*]

pīrāticus -a -um < pīrāta

praesertim = praecipuē, māximē

lēx Mānīlia dē imperiō Cn. Pompēī

M. TVLLIVS CICERO

[*Ex M. Tulliī Cicerōnis 'Brūtō' sīve 'Dē clārīs ōrātōribus'*]

[*Ōrātor omnium quī Rōmae fuērunt disertissimus M. Tullius Cicerō Arpīnī in oppidō Latiī nātus est Q. Servīliō Caepiōne C. Atīliō Serrānō cōnsulibus ante diem III nōnās Iānuāriās. Aliquot annīs post pater Cicerōnis, eques locuplēs, Rōmam migrāvit, ut fīliōs Mārcum et Quīntum optimīs magistrīs docendōs trāderet.*

liber scrīptus est annō 46 a. C. ad M. Iūnium Brūtum

disertus -a -um = ēloquēns

Arpīnum -ī *n*

[annō 106 a. C.]

a. d. III nōn. Iān. = diē III mēnsis Iānuāriī

locuplēs -ētis = dīves

Sūmptā togā virīlī, Mārcus in forum dēductus est ad Q. Mūcium Scaevolam, iūris perītum, ut ab sene illō doctissimō iūre cīvīlī īnstituerētur. In forō Rōmānō Cicerō adulēs-

toga virīlis/pūra = toga alba sine purpurā quam Rōmānus pūbēs sūmit positā togā praetextā

īnstituere = docēre

cēns M. Antōnium et Q. Hortēnsium, quī tum arte ōrātōriā excellēbant, assiduē audiēbat, ac simul apud doctōrēs Graecōs, Molōnem rhētorem et Diodotum philosophum, discēbat. Hīs ēgregiīs magistrīs in ēloquentiā exercitātus XXVI annōs nātus in forō causās agere coepit. Annō post, cum iam multārum causārum patrōnus fuisset, Sex. Rōscium parricīdiī reum clārissimā ōrātiōne dēfendit, eōque patrōciniō māximam laudem meruit.

Sed ōrātor adulēscēns, cum ōrātiōnis genere ferventī ac vehementī ūterētur, adeō in dīcendō omnēs nervōs contendēbat ut brevī vōx vīrēsque eum dēficerent; ergō aliquamdiū dē forō dēcēdere atque in Graeciam Asiamque proficīscī cōnstituit, ut vōcem remitteret atque ōrātiōnī abundantī moderārētur.

In librō quem Caesare dictātōre scrīpsit ad M. Brūtum 'Dē clārīs ōrātōribus', Cicerō inter alia haec dē doctrīnā suā iuvenīlī nārrat:]

308 At vērō ego hōc tempore omnī noctēs et diēs in om-
309 nium doctrīnārum meditātiōne versābar. Eram cum
Stōicō Diodotō, quī cum habitāvisset apud mē mēcum-
que vīxisset, nūper est domī meae mortuus. Huic ego
doctōrī et eius artibus variīs atque multīs ita eram tamen
dēditus ut ab exercitātiōnibus ōrātōriīs nūllus diēs va-
310 cuus esset. Commentābar 'dēclāmitāns' (sīc enim nunc
loquuntur), idque faciēbam multum etiam Latīnē, sed
Graecē saepius, vel quod Graeca ōrātiō plūra ōrnāmenta
suppeditāns cōnsuētūdinem similiter Latīnē dīcendī af-

M. Antōnius: cōs. annō 99 a.C.
excellere = praestāre
Molō -ōnis *m*
rhētor -oris *m* = magister dīcendī
ēloquentia -ae *f* = ars ōrātōria
exercitāre = exercēre
causam agere = reum in iūdiciō dēfendere
patrōnus -ī *m* = dēfēnsor
[annō 80 a. C.]
patrōcinium -ī *n* = officium patrōnī
fervēns -entis = ārdēns
nervōs contendere = omnibus vīribus labōrāre, ēnītī
remittere ↔ contendere
abundāre = superfundī
moderārī (+ *dat*) = temperāre
doctrīna -ae *f* (< doctor) = quod docētur
iuvenīlis -e = iuvenālis
hōc tempore: annīs 86–84 a. C.
meditātiō -ōnis *f* (< meditārī) = cōgitātiō
Stōicus -ī *m*: philosophus discipulus Zēnōnis
exercitātiō -ōnis *f* < exercitāre
com-mentārī = mente praeparāre, meditārī
dē-clām(it)āre = exercendī causā ōrātiōnēs fictās habēre
suppeditāre = offerre (rem ūtilem)

ferēbat, vel quod ā Graecīs summīs doctōribus, nisi
Graecē dīcerem, neque corrigī possem neque docērī.

nōs : ego

Tum prīmum nōs ad causās et prīvātās et pūblicās *311*
adīre coepimus, nōn ut in forō discerēmus (quod plērī-
que fēcērunt), sed ut — quantum nōs efficere potuissē-
mus — doctī in forum venīrēmus. Eōdem tempore Mo- *312*
lōnī dedimus operam; dictātōre enim Sullā lēgātus ad
senātum dē Rhodiōrum praemiīs vēnerat.

magistrō operam dare: m.um attentē audīre
Rhodiī praemia postulābant quia Mithridātī restiterant

Itaque prīma causa pūblica prō Sex. Rōsciō dicta tan-
tum commendātiōnis habuit ut nōn ūlla esset quae nōn
digna nostrō patrōciniō vidērētur. Deinceps inde mul-
tae, quās nōs dīligenter ēlabōrātās et tamquam ēlūcu-
brātās afferēbāmus.

commendātiō -ōnis *f* = verba probantia, laus
multae *causae*
ē-labōrāre = magnō labōre perficere
ē-lūcubrāre = nocte ēlabōrāre

Nunc quoniam tōtum mē vidēris velle cognōscere, *313*
complectar nōnnūlla etiam quae fortasse videantur
minus necessāria:

complectī : nōn praetermittere

Erat eō tempore in nōbīs summa gracilitās et īnfirmi-
tās corporis, prōcērum et tenue collum; quī habitus et
quae figūra nōn procul abesse putātur ā vītae perīculō,
sī accēdit labor et laterum magna contentiō. Eōque
magis hoc eōs quibus eram cārus commovēbat, quod
omnia sine remissiōne, sine varietāte, vī summā vōcis et
tōtīus corporis contentiōne dīcēbam.

in nōbīs : in mē
gracilitās/īnfirmitās -ātis *f* < gracilis/īnfirmus
prōcērus -a -um = altus et longus
figūra -ae *f* = fōrma
latera : corpus
contentiō -ōnis *f* < contendere
remissiō -ōnis *f* < remittere (↔ contentiō)
varietās -ātis *f* < varius

Itaque cum mē et amīcī et medicī hortārentur ut *314*
causās agere dēsisterem, quodvīs potius perīculum mihi
adeundum quam ā spērātā dīcendī glōriā discēdendum
putāvī. Sed cum cēnsērem remissiōne et moderātiōne

cum ... hortārentur : etsī ... hortābantur
moderātiō -ōnis *f* < moderārī

vōcis et commūtātō genere dīcendī mē et perīculum vītāre posse et temperātius dīcere, ut cōnsuētūdinem dīcendī mūtārem, ea causa mihi in Asiam proficīscendī fuit. Itaque cum essem biennium versātus in causīs et iam in forō celebrātum meum nōmen esset, Rōmā sum profectus.

315 Cum vēnissem Athēnās, sex mēnsēs cum Antiochō, veteris Acadēmīae nōbilissimō et prūdentissimō philosophō, fuī studiumque philosophiae numquam intermissum ā prīmāque adulēscentiā cultum et semper auctum hōc rūrsus summō auctōre et doctōre renovāvī. Eōdem tamen tempore Athēnīs apud Dēmētrium Syrum, veterem et nōn ignōbilem dīcendī magistrum, studiōsē exercērī solēbam.

Post ā mē Asia tōta peragrāta est dum summīs studeō ōrātōribus, quibuscum exercēbar ipsīs libentibus; quōrum erat prīnceps Menippus Stratonīcēnsis, meō iūdi-
316 ciō tōtā Asiā illīs temporibus disertissimus. Assiduissimē autem mēcum fuit Dionȳsius Magnēs; erat etiam Aeschylus Cnidius, Adramyttēnus Xenoclēs. Hī tum in Asiā rhētorum prīncipēs numerābantur.

Quibus nōn contentus Rhodum vēnī mēque ad eundem quem Rōmae audīveram Molōnem applicāvī, cum āctōrem in vērīs causīs scrīptōremque praestantem, tum in notandīs animadvertendīsque vitiīs et in īnstituendō docendōque prūdentissimum. Is dedit operam (sī modo id cōnsequī potuit) ut nimis redundantēs nōs et suprā

com-mūtāre = mūtare
temperātus -a -um = moderātus, placidus
biennium -ī *n* = duo annī
in causīs versārī : causās agere
celebrātus -a -um = celeber, illūstris
[annō 79 a. C.]
Acadēmīa -ae *f*: philosophōrum disciplīna ā Platōne īnstitūta
Syrus -ī *m*: incola Syriae, ex Syriā
Stratonīcēnsis -is *m* < Stratonīcēa, cīvitās Asiae
meō iūdiciō = meā sententiā
Magnēs -ētis, Cnidius -ī, Adramyttēnus -ī *m* < Magnēsia, Cnidos (-ī *f*), Adramyttium, cīvitātēs Asiae
Xenoclēs -is *m*
sē ap-plicāre = sē adiungere
āctor -ōris *m* = quī (causās) agit
praestāns = excellēns
notāre ↔ probāre
cōnsequī = adipīscī
redundāre = abundāre

impūnitās -ātis *f* (< impūne) = licentia
re-primere < -premere
dif-fluere = passim fluere

re-sīdere -sēdisse = sēdārī, cessāre
dē-fervēscere -visse = fervēre dēsinere, minus fervēns fierī

C. Aurēlius Cotta (cōs. annō 75 a.C.)
lēnis -e = mollis, placidus, mītis
āctiō = mōtus corporis in dīcendō
mihi rēs est cum eō: mihi negōtium est cum eō

annum: 76 a. C.

quaestūra -ae *f* = magistrātus quaestōris

Siciliēnsis annus: Cicerō Lilybaeī in Siciliā quaestor fuit annō 75 a.C.

illud: ingenium ōrātōrium
quic-quid = quid-quid
perfectus -a -um = quī melior fierī nōn potest
mātūritās -ātis *f* < mātūrus
: nimis multa videor dē mē *dīcere*
prōpositum est = cōnsilium est
per-spicere = plānē vidēre

Cicerō, Siculōrum patrōnus, C. Verrem accūsāvit, quī prōpraetor Siciliam dīripuerat et ab Hortēnsiō dēfēnsus est (annō 70 a. C.)

fluentēs iuvenīlī quādam dīcendī impūnitāte et licentiā
reprimeret et quasi extrā rīpās diffluentēs coercēret.

Ita recēpī mē bienniō post nōn modo exercitātior, sed
prope mūtātus. Nam et contentiō nimia vōcis resēderat
et quasi dēferverat ōrātiō, lateribusque vīrēs et corporī
mediocris habitus accesserat.

Duo tum excellēbant ōrātōrēs, quī mē imitandī cupi- *317*
ditāte incitārent, Cotta et Hortēnsius, quōrum alter re-
missus et lēnis, alter ōrnātus, ācer, et verbōrum et āctiō-
nis genere commōtior. Itaque cum Hortēnsiō mihi
magis arbitrābar rem esse, quod et dīcendī ārdōre eram
propior et aetāte coniūnctior.

Ūnum igitur annum, cum redīssēmus ex Asiā, causās *318*
nōbilēs ēgimus, cum quaestūram nōs, cōnsulātum
Cotta, aedīlitātem peteret Hortēnsius. Interim mē
quaestōrem Siciliēnsis excēpit annus, Cotta ex cōnsu-
lātū est profectus in Galliam, prīnceps et erat et ha-
bēbātur Hortēnsius. Cum autem annō post ex Siciliā
mē recēpissem, iam vidēbātur illud in mē (quicquid
esset) esse perfectum et habēre mātūritātem quandam
suam.

Nimis multa videor dē mē, ipse praesertim; sed omnī
huic sermōnī prōpositum est, nōn ut ingenium et ēlo-
quentiam meam perspiciās (unde longē absum!), sed ut
labōrem et industriam. Cum igitur essem in plūrimīs *319*
causīs et in prīncipibus patrōnīs quīnquennium ferē
versātus, tum in patrōciniō Siciliēnsī māximum in

certāmen vēnī dēsignātus aedīlis cum dēsignātō cōnsule Hortēnsiō...

321 Nōs autem nōn dēsistēbāmus cum omnī genere exercitātiōnis, tum māximē stilō nostrum illud quod erat augēre, quantumcumque erat. Atque — ut multa omittam — in hōc spatiō et in hīs post aedīlitātem annīs et praetor prīmus et incrēdibilī populī voluntāte cōnsul sum factus. Nam cum propter assiduitātem in causīs et industriam, tum propter exquīsītius et minimē vulgāre ōrātiōnis genus animōs hominum ad mē dīcendī novitāte converteram.

(cōnsul) dēsignātus = creātus quī nōndum magistrātum iniit
Q. Hortēnsius: cōs. annō 69 a. C.
stilō : scrībendō
quantus -a -um-cumque
hōc spatiō (temporis) = hīs annīs
praetor prīmus : ex octō praetōribus
assiduitās -ātis *f* < assiduus
exquīsītus -a -um = accūrātus
vulgāris -e = quī vulgō fit

CVRSVS HONORVM

honōs = magistrātus

Magistrātūs		*annō aetātis*	*Cicerō annō a. C.*
quaestor	quaestūra	XXX	75 a. C.
aedīlis	aedīlitās	XXXVI	69 a. C.
praetor	praetūra	XXXIX	66 a. C.
cōnsul	cōnsulātus	XLII	63 a. C.
(cēnsor)	(cēnsūra)		

praetūra -ae *f* = magistrātus praetōris
cēnsūra -ae *f* = magistrātus cēnsōris

GRAMMATICA LATINA

Dē vocābulīs faciendīs

(B) *Adiectīva ē nōminibus*

Nōmina adiectīva fīunt hīs suffīxis: *-ōsus, -ālis, -āris, -ārius, -īlis, -icus, -ius, -eus, -ātus, -ānus, -īnus, -ēnsis.*

Exempla:

(1) *-ōsus -a -um:* pretiōsus < preti|um;

(2) *-ālis -e:* nāvālis < nāv|is;

(3) *-āris -e:* mīlitāris < mīles -it|is;

(4) *-ārius -a -um:* agr*ārius* < ager agr|ī;
(5) *-īlis -e:* host*īlis* < host|is;
(6) *-icus -a -um:* bell*icus* < bell|um;
(7) *-ius -a -um:* ōrātōr*ius* < ōrātor -ōr|is;
(8) *-eus -a -um:* aur*eus* < aur|um;
(9) *-ātus -a -um:* tog*ātus* < tog|a;
(10) *-ānus -a -um:* Rōm*ānus* < Rōm|a;
(11) *-īnus -a -um:* dīv*īnus* < dīv|us; Capitōl*īnus* < Capitōli|um (sine -i|);
(12) *-(i)ēnsis -e:* Ōsti*ēnsis* < Ōsti|a; Athēn*iēnsis* < Athēn|ae.

vīs (vocābulī) = significātiō

in-/im- adiectīvō praepositum vim negandī habet: *in*dignus, *im*pius, *im*mātūrus, *in*imīcus (< -amīcus); item *dis-/dif-: dis*similis, *dif*ficilis (< -facilis). Praepositō *per-* adiectīvī vīs augētur: *per*magnus, *per*angustus (= valdē magnus/angustus).

PENSVM A

Supplenda sunt nōmina adiectīva:

(1) fōrma > —; pecūnia > —; perīculum > —; glōria > —; ōtium > —; iocus > —; studium > —; perniciēs > —; flāgitium > —; numerus > —;
(2) mors > —; rēx > —; hospes > —; nātūra > —; triumphus > —; Vesta > —;
(3) cōnsul > —; salūs > —; vulgus > —; singulī > —;
(4) legiō > —; frūmentum > —; necesse > —;
(5) puer > —; servus > —; cīvis > —; vir > —; iuvenis > —;
(6) nauta > —; modus > —; ūnus > —; poēta > —; pīrāta > —; Italia > —;
(7) pater > —; mercātor > —; gladiātor > —; rēx > —; uxor > —; praetor > —; noxa > —; Mārs > —;
(8) ferrum > —; argentum > —; aes > —; lignum > —; marmor > —; purpura > —; lapis > —; nix > —;
(9) gemma > —; arma > —; aurum > —; ferrum > —; āla > —; aes > —; rōstra > —; venēnum > —; scelus > —; foedus > —; fortūna > —;

(10) urbs > —; Tūsculum > —; Trōia > —; Alba > —;
(11) vīcus > —; repēns > —; Tiberis > —; Latium > —;
(12) circus > —; Cannae > —; Carthāgō > —.

PENSVM B

Annō — ūndēquīnquāgēsimō [DCXLIX] a. u. c. Rōmānī ingentī — [= strāge] victī sunt ā Cimbrīs et Teutonibus, quōrum cōpia — [= sine fīne] erat. Bellum gestum cum sociīs, quī lībertātem sibi aequam — volēbant, bellum — dīcitur. Marius Rōmam ingressus multōs — et domum Sullae —. Spartacus — [< numerus] exercitum — [= collēgit] ac variō — cum Rōmānīs pugnāvit.

Cicerō adulēscēns ōrātōrēs — [= ēloquentēs] audiēbat neque ūllus diēs ab — ōrātōriīs vacuus erat. Cum multārum causārum — fuisset, Rōmā profectus est ut ōrātiōnī — [= ārdentī] —. Rhodī sē ad Molōnem — [= magistrum dīcendī] —. — [= II annīs] post revertit ōrātor mūtātus: nōn ācer et — [= redundāns], sed remissus et — [= placidus]. Duo ōrātōrēs tum —, Cotta et Hortēnsius. Post — Siciliēnsem — [= ars ōrātōria] Cicerōnis — esse vidēbātur. In 'Brūtō' Cicerō nārrat dē — suā iuvenīlī; sermōnī eius — est ut industriam et — [< assiduus] eius — [= plānē videāmus].

Synōnyma: cōgitātiō et —; laus et —; licentia et —; fōrma et —; dīves et —; iuvenālis et —; accūrātus et —; morārī et —; exercēre et —; ēlūcubrāre et nocte —; praecipuē et —.

Contrāria: vigor et — (corporis); remissiō et — .

PENSVM C

Quid ēgit Marius post bellum Iugurthīnum?
Unde Cimbrī et Teutonēs vēnērunt?
Quī imperātōrēs dē Cimbrīs triumphāvērunt?
Quamdiū bellum sociāle prōtractum est?
Quis bellō sociālī fīnem imposuit?
Quid Mithridātēs Ephesī imperāvit?
Cūr Sulla pācem cum Mithridāte fēcit?

Vocābula nova:
internīciō
aedīlicius
successus
clībanārius
sagittārius
celeritās
rhētor
ēloquentia
patrōnus
patrōcinium
doctrīna
meditātiō
exercitātiō
commendātiō
gracilitās
īnfirmitās
figūra
contentiō
remissiō
varietās
moderātiō
biennium
āctor
impūnitās
quaestūra
mātūritās
prōpositum
assiduitās
praetūra
cēnsūra
īnfīnītus
sociālis
numerōsus
īnsatiābilis
pīrāticus
disertus
locuplēs
fervēns
iuvenīlis
prōcērus
celebrātus
exercitātus
lēnis
ōrnātus
commōtus
perfectus
exquīsītus
vulgāris
sescentēsimus

reportāre
oboedīre
asserere
prōscrībere
ēvertere
commorārī
congregāre
excellere
exercitāre
abundāre
moderārī
commentārī
dēclāmitāre
suppeditāre
ēlabōrāre
ēlūcubrāre
commūtāre
applicāre
redundāre
reprimere
diffluere
resīdere
dēfervēscere
perspicere
quīntō
praesertim
quantuscumque

Quid Sullā absente factum est Rōmae?
Ubi Sulla Mariānōs vīcit?
Quae nova bella exārsērunt cum Sulla rem pūblicam composuisset?
Quid Nīcomēde mortuō factum est in Asiā?
Unde ortum est bellum servīle?
Quās cīvitātēs Lūcullus expugnāvit?
Ad quem Mithridātēs victus cōnfūgit?
Cūr Mithridātēs bellum renovāvit?
Num Lūcullus cum Mithridāte dēbellāvit?
Quōmodo Metellus cognōmen 'Crēticī' adeptus est?
Cui bellum pīrāticum mandātum est?
Quis lēgem Mānīliam suāsit?
Quandō nātus est M. Tullius Cicerō?
Quibus magistrīs Cicerō adulēscēns operam dabat?
Quandō Cicerō causās agere coepit?
Quārē in Graeciam et Asiam profectus est?
Ubi Cicerō quaestūram gessit?

Cn. Pompēius Magnus

CN. POMPEIVS MAGNVS

[*Ex M. Tulliī Cicerōnis ōrātiōne Dē imperiō Cn. Pompēiī*]

Quirītēs! ...

4 Bellum grave et perīculōsum vestrīs vectīgālibus ac
sociīs ā duōbus potentissimīs rēgibus īnfertur, Mithri-
dāte et Tigrāne, quōrum alter relictus, alter lacessītus
occāsiōnem sibi ad occupandam Asiam oblātam esse
arbitrātur. Equitibus Rōmānīs, honestissimīs virīs, af-
5 feruntur ex Asiā cotīdiē litterae: 'Bithȳniae (quae nunc
vestra prōvincia est) vīcōs exustōs esse complūrēs; rēg-
num Ariobarzānis (quod fīnitimum est vestrīs vectīgāli-
bus) tōtum esse in hostium potestāte; L. Lūcullum
magnīs rēbus gestīs ab eō bellō discēdere; huic quī suc-
cesserit nōn satis esse parātum ad tantum bellum admi-
nistrandum. Ūnum ab omnibus sociīs et cīvibus ad id

Quirītēs!...: exōrdium ōrātiōnis omissum
vectīgālis -e = quī vectīgālia pendit; v. ēs Rōmānōrum = quī Rōmānīs vectīgālia pendunt
relictus : nōn dēvictus
lacessere -īvisse -ītum = ad pugnam prōvocāre /incitāre
nunc : post mortem Nīcomēdis
rēgnum Ariobarzānis: Cappadociam
quī successerit: M'. Acīlius Glabriō
ūnum : Pompēium

ex-petere = petere

bellum imperātōrem dēposcī atque expetī, eundem hunc ūnum ab hostibus metuī, praetereā nēminem.'

6 Causa quae sit vidētis. Nunc quid agendum sit cōnsīderāte! Prīmum mihi vidētur dē genere bellī, deinde dē magnitūdine, tum dē imperātōre dēligendō esse dīcendum.

[*Dē genere bellī*]

: bellum est eius generis

agitur : in discrīmine est

ōrnāmentum = quod ōrnat/illūstrat
subsidium = quod subsidiō/auxiliō est
requīrere = dēsīderāre

cōnsulere eī = cūram habēre dē eō; quibus cōnsulendum est ā vōbīs = quibus vōs cōnsulere oportet

Genus est eius bellī quod māximē vestrōs animōs excitāre atque īnflammāre ad persequendī studium dēbeat: in quō agitur populī Rōmānī glōria, quae vōbīs ā māiōribus cum magna in omnibus rēbus, tum summa in rē mīlitārī trādita est; agitur salūs sociōrum atque amīcōrum, prō quā multa māiōrēs vestrī magna et gravia bella gessērunt; aguntur certissima populī Rōmānī vectīgālia et māxima, quibus āmissīs et pācis ōrnāmenta et subsidia bellī requīrētis; aguntur bona multōrum cīvium, quibus est ā vōbīs et ipsōrum causā et reī pūblicae cōnsulendum.

macula -ae *f* = lābēs

īn-sīdere = haerēns fierī
in-veterāscere -āvisse = vetus fierī

significātiō < significāre = nōtum facere, nūntiāre

7 Et quoniam semper appetentēs glōriae praeter cēterās gentēs atque avidī laudis fuistis, dēlenda est vōbīs illa macula Mithridāticō bellō superiōre concepta quae penitus iam īnsēdit ac nimis inveterāvit in populī Rōmānī nōmine: quod is quī ūnō diē tōtā in Asiā, tot in cīvitātibus, ūnō nūntiō atque ūnā significātiōne litterārum omnēs cīvēs Rōmānōs necandōs trucīdandōsque cūrāvit, nōn modo adhūc poenam nūllam suō dignam scelere

suscēpit, sed ab illō tempore annum iam tertium et vīcēsimum rēgnat — et ita rēgnat ut sē nōn Pontī neque Cappadociae latebrīs occultāre velit, sed ēmergere ex patriō rēgnō atque in vestrīs vectīgālibus, hoc est in Asiae lūce, versārī!

8 Etenim adhūc ita nostrī cum illō rēge contendērunt imperātōrēs ut ab illō īnsignia victōriae, nōn victōriam reportārent. Triumphāvit L. Sulla, triumphāvit L. Mūrēna dē Mithridāte, duo fortissimī virī et summī imperātōrēs, sed ita triumphārunt ut ille pulsus superātusque rēgnāret. Vērum tamen illīs imperātōribus laus est tribuenda, quod ēgērunt, venia danda, quod relīquērunt, propterea quod ab eō bellō Sullam in Italiam rēs pūblica, Mūrēnam Sulla revocāvit.

9 Mithridātēs autem omne reliquum tempus nōn ad oblīviōnem veteris bellī, sed ad comparātiōnem novī contulit. Quī posteā, cum māximās aedificāsset ōrnāssetque classēs exercitūsque permagnōs quibuscumque ex gentibus potuisset comparāsset et sē Bosporānīs, fīnitimīs suīs, bellum īnferre simulāret, ūsque in Hispāniam lēgātōs ac litterās mīsit ad eōs ducēs quibuscum tum bellum gerēbāmus, ut, cum duōbus in locīs disiūnctissimīs māximēque dīversīs ūnō cōnsiliō ā bīnīs hostium cōpiīs bellum terrā marīque gererētur, vōs an-
10 cipitī contentiōne districtī dē imperiō dīmicārētis. Sed
tamen alterīus partis perīculum, Sertōriānae atque Hispāniēnsis, quae multō plūs fīrmāmentī ac rōboris habē-

latebra -ae *f* = locus ubi latet aliquis
ē-mergere = exīre (ex aquā), appārēre

nostrī imperātōrēs

L. *Licinius* Mūrēna [annō 81 a.C.]

-ārunt = -āvērunt

quod ēgērunt/relīquērunt : ob id quod ēgērunt/relīquērunt
propterea quod = quod

oblīviō -ōnis *f* < oblīvīscī
comparātiō -ōnis *f* < comparāre (= parāre)
rem cōnferre (ad/in aliquid) = rē ūtī

Bosporānī -ōrum *m*: incolae Bosporī

ducēs : Sertōrium et ducēs eius
dis-iūnctus -a -um (< dis-iungere) = dīversus

contentiō = certāmen
Sertōriānus -a -um < Sertōrius; Hispāniēnsis -e < Hispānia
fīrmāmentum -ī *n* = quod fīrmat

singulāris = cui pār nōn est

initia praeclāra : expugnātiō Cyzicī, Pontī, cēt.

haec extrēma : sēditiō mīlitum

fortūnae tribuere = fortūnā factum esse cēnsēre

af-fingere -fīnxisse -fictum (< ad-) = fingendō adicere

exōrsus -ūs *m* = exōrdium

nāviculārius -ī *m* = quī nāvem possidet

iniūriōsus -a -um < iniūria; iniūriōsē tractāre aliquem = iniūriam facere alicui

appellātī superbius: Līvius lēgātōs pulsātōs esse dīcit (cap. LI.120)

lēgātum cōnsulārem: *M'. Aquīlium*, cōs. annō 101 a.C., quī ā Mithridāte captus et necātus est annō 88 a. C.

vidēte nē... = cūrāte nē, cavēte nē...

illīs : māiōribus vestrīs

bat, Cn. Pompēiī dīvīnō cōnsiliō ac singulārī virtūte dēpulsum est. In alterā parte ita rēs ab L. Lūcullō, summō virō, est administrāta, ut initia illa rērum gestārum magna atque praeclāra nōn fēlīcitātī eius, sed virtūtī, haec autem extrēma quae nūper accidērunt, nōn culpae, sed fortūnae tribuenda esse videantur. Sed dē Lūcullō dīcam aliō locō, et ita dīcam, Quirītēs, ut neque vēra laus eī dētracta ōrātiōne meā neque falsa affīcta esse
videātur. Dē vestrī imperiī dignitāte atque glōriā, *11*
quoniam is est exōrsus ōrātiōnis meae, vidēte quem vōbīs animum suscipiendum putētis.

Māiōrēs nostrī saepe prō mercātōribus aut nāviculāriīs nostrīs iniūriōsius tractātīs bella gessērunt — vōs, tot mīlibus cīvium Rōmānōrum ūnō nūntiō atque ūnō tempore necātīs, quō tandem animō esse dēbētis? Lēgātī quod erant appellātī superbius, Corinthum patrēs vestrī, tōtīus Graeciae lūmen, exstīnctum esse voluērunt — vōs eum rēgem inultum esse patiēminī quī lēgātum populī Rōmānī cōnsulārem vinculīs ac verberibus atque omnī suppliciō excruciātum necāvit? Illī lībertātem imminūtam cīvium Rōmānōrum nōn tulērunt — vōs ēreptam vītam neglegētis? Iūs lēgātiōnis verbō violātum illī persecūtī sunt — vōs lēgātum omnī suppliciō interfectum relinquētis? Vidēte nē, ut illīs pulcherrimum fuit *12*
tantam vōbīs imperiī glōriam trādere, sīc vōbīs turpissimum sit id quod accēpistis tuērī et cōnservāre nōn posse!

Quid? quod salūs sociōrum summum in perīculum ac discrīmen vocātur, quō id tandem animō ferre dēbētis? Rēgnō est expulsus Ariobarzānēs rēx, socius populī Rōmānī atque amīcus. Imminent duo rēgēs tōtī Asiae nōn sōlum vōbīs inimīcissimī, sed etiam vestrīs sociīs atque amīcīs. Cīvitātēs autem omnēs cūnctā Asiā atque Graeciā vestrum auxilium exspectāre propter perīculī magnitūdinem cōguntur; imperātōrem ā vōbīs certum dēposcere, cum praesertim vōs alium mīseritis, neque audent neque id sē facere sine summō perīculō posse arbitran-
13 tur. Vident et sentiunt hoc idem quod vōs: ūnum virum esse in quō summa sint omnia, et eum propter esse — quō etiam carent aegrius; cuius adventū ipsō atque nōmine, tametsī ille ad maritimum bellum vēnerit, tamen impetūs hostium repressōs esse intellegunt ac retardātōs.

Hī vōs, quoniam līberē loquī nōn licet, tacitī rogant ut sē quoque, sīcut cēterārum prōvinciārum sociōs, dignōs exīstimētis quōrum salūtem tālī virō commendētis, atque hōc etiam magis quod cēterōs in prōvinciās eius modī hominēs cum imperiō mittimus ut, etiam sī ab hoste dēfendant, tamen ipsōrum adventūs in urbēs sociōrum nōn multum ab hostīlī expugnātiōne differant — hunc audiēbant anteā, nunc praesentem vident tantā temperantiā, tantā mānsuētūdine, tantā hūmānitāte, ut iī beātissimī esse videantur apud quōs ille diūtissimē commorātur!

in perīculum vocārī = in p. venīre

cūnctā Asiā = in cūnctā Asiā

cum praesertim = p. cum
alium: M'. Acīlium Glabriōnem

propter *adv* = prope

quō = quam ob rem
aegrē ↔ libenter
maritimum bellum: bellum pīrāticum
re-tardāre = tardum facere, impedīre

(dignōs) quōrum = (tam dignōs) ut eōrum
com-mendāre = mandāre, committere
cēterōs... mittimus = cēterī quōs... mittimus eius modī hominēs sunt

dif-ferre = dissimilis esse

temperantia -ae *f* (< temperāns) = modestia
mānsuētūdō -inis *f* = clēmentia
hūmānitās -ātis *f* < hūmānus
diūtissimē *sup* < diū

Quārē, sī propter sociōs, nūllā ipsī iniūriā lacessītī, 14
māiōrēs nostrī cum Antiochō, cum Philippō, cum Aetō-
līs, cum Poenīs bella gessērunt, quantō vōs studiōsius
convenit, iniūriīs prōvocātōs, sociōrum salūtem ūnā
cum imperiī vestrī dignitāte dēfendere, praesertim cum
dē māximīs vestrīs vectīgālibus agātur? Nam cēterārum
prōvinciārum vectīgālia, Quirītēs, tanta sunt ut iīs ad
ipsās prōvinciās tūtandās vix contentī esse possīmus —
Asia vērō tam opīma est ac fertilis ut et ūbertāte agrō-
rum et varietāte frūctuum et magnitūdine pāstiōnis et
multitūdine eārum rērum quae exportantur, facile om-
nibus terrīs antecellat. Itaque haec vōbīs prōvincia,
Quirītēs, sī et bellī ūtilitātem et pācis dignitātem reti-
nēre vultis, nōn modo ā calamitāte, sed etiam ā metū ca-
lamitātis est dēfendenda. Nam in cēterīs rēbus, cum 15
venit calamitās, tum dētrīmentum accipitur; at in vectī-
gālibus nōn sōlum adventus malī, sed etiam metus ipse
affert calamitātem. Nam cum hostium cōpiae nōn longē
absunt, etiam sī irruptiō nūlla facta est, tamen pecua
relinquuntur, agrī cultūra dēseritur, mercātōrum nāvi-
gātiō conquiēscit. Ita neque ex portū neque ex decumīs
neque ex scrīptūrā vectīgal cōnservārī potest; quārē 16
saepe tōtīus annī frūctus ūnō rūmōre perīculī atque ūnō
bellī terrōre āmittitur. Quō tandem igitur animō esse
exīstimātis aut eōs quī vectīgālia nōbīs pēnsitant, aut eōs
quī exercent atque exigunt, cum duo rēgēs cum māxi-
mīs cōpiīs propter adsint? cum ūna excursiō equitātūs

convenit = oportet, decet

dē vectīgālibus agitur = vectīgālia aguntur

opīmus -a -um = opulentus
ūbertās -ātis *f* < ūber
frūctus -ūs *m* = frūgēs
pāstiō -ōnis *f* < pāscere
ex-portāre

ante-cellere = excellere, praestāre
ūtilitās -ātis *f* < ūtilis; bellī ū. = quae bellō ūtilia sunt (: vectīgālia)

irruptiō -ōnis *f* < irrumpere
pecua -um *n* = pecudēs
cultūra -ae *f* < colere

decuma -ae *f* = decima pars frūgum (vectīgal)
scrīptūra -ae *f* = mercēs prō pāstiōne in agrō pūblicō

pēnsitāre = pendere
(vectīgālia) exercēre = administrāre
exigere = exposcere
excursiō -ōnis *f* < excurrere

perbrevī tempore tōtīus annī vectīgal auferre possit?
cum pūblicānī familiās māximās quās in salīnīs habent,
quās in agrīs, quās in portibus atque in cūstōdiīs,
magnō perīculō sē habēre arbitrentur? Putātisne vōs il-
līs rēbus fruī posse, nisi eōs quī vōbīs frūctuī sunt cōn-
17 servāveritis, nōn sōlum (ut ante dīxī) calamitāte, sed
etiam calamitātis formīdine līberātōs?

Ac nē illud quidem vōbīs neglegendum est (quod
mihi ego extrēmum prōposueram cum essem dē bellī
genere dictūrus) quod ad multōrum bona cīvium Rō-
mānōrum pertinet, quōrum vōbīs prō vestrā sapientiā,
Quirītēs, habenda est ratiō dīligenter. Nam et pūbli-
cānī, hominēs honestissimī atque ōrnātissimī, suās rati-
ōnēs et cōpiās in illam prōvinciam contulērunt, quōrum
ipsōrum per sē rēs et fortūnae vōbīs cūrae esse dēbent.
Etenim, sī vectīgālia nervōs esse reī pūblicae semper
dūximus, eum certē ōrdinem quī exercet illa, fīrmā-
18 mentum cēterōrum ōrdinum rēctē esse dīcēmus. De-
inde ex cēterīs ōrdinibus hominēs gnāvī atque industriī
partim ipsī in Asiā negōtiantur, quibus vōs absentibus
cōnsulere dēbētis, partim in eā prōvinciā pecūniās mag-
nās collocātās habent. Est igitur hūmānitātis vestrae
magnum numerum cīvium calamitāte prohibēre, sapi-
entiae vidēre multōrum cīvium calamitātem ā rē pūblicā
19 sēiūnctam esse nōn posse. Nōn enim possunt ūnā in
cīvitāte multī rem ac fortūnās āmittere, ut nōn plūrēs
sēcum in eandem trahant calamitātem.

per-brevis -e
pūblicānus -ī *m* = quī vectīgālia exercet
familia = servī ūnīus dominī
cūstōdia = statiō unde vectīgālia exiguntur

frūctuī esse = frūctum (: ūtilitātem, lucrum) afferre

ratiōnem habēre alicuius = alicui cōnsulere
ōrnātus -a -um = illūstris
ratiōnēs = negōtia pecūniārum

dūcere = exīstimāre
eum ōrdinem : ōrdinem equestrem (pūblicānī sunt equitēs Rōmānī)
gnāvus -a -um = impiger, dīligēns
negōtiārī = negōtia gerere

hūmānitātis vestrae est = ad hūmānitātem vestram pertinet
sapientiae *vestrae est*

sē-iūnctus = disiūnctus

Quārē vidēte num dubitandum vōbīs sit omnī studiō ad id bellum incumbere in quō glōria nōminis vestrī, salūs sociōrum, vectīgālia māxima, fortūnae plūrimōrum cīvium coniūnctae cum rē pūblicā dēfendantur.

incumbere (ad/in rem) = operam dare, sē dēdere (reī)

[*Dē magnitūdine bellī*]

Quoniam dē genere bellī dīxī, nunc dē magnitūdine *20* pauca dīcam. Potest enim hoc dīcī: bellī genus esse ita necessārium ut sit gerendum, nōn esse ita magnum ut sit pertimēscendum. In quō māximē labōrandum est nē forte ea vōbīs quae dīligentissimē prōvidenda sunt contemnenda esse videantur. Atque ut omnēs intellegant mē L. Lūcullō tantum impertīre laudis quantum fortī virō et sapientī hominī et magnō imperātōrī dēbeātur, dīcō eius adventū māximās Mithridātis cōpiās omnibus rēbus ōrnātās atque īnstrūctās fuisse, urbemque Asiae clārissimam nōbīsque amīcissimam Cyzicēnōrum obsessam esse ab ipsō rēge māximā multitūdine et oppugnātam vehementissimē; quam L. Lūcullus virtūte, assiduitāte, cōnsiliō summīs obsidiōnis perīculīs līberāvit; ab eōdem imperātōre classem magnam et ōrnātam, quae *21* ducibus Sertōriānīs ad Italiam studiō atque odiō īnflammāta raperētur, superātam esse atque dēpressam; magnās hostium praetereā cōpiās multīs proeliīs esse dēlētās patefactumque nostrīs legiōnibus esse Pontum, quī anteā populō Rōmānō ex omnī aditū clausus fuisset; Sinōpēn atque Amīsum, quibus in oppidīs erant domicilia

in quō : in quā rē

im-pertīre = partem dare, tribuere

rē ōrnātus/īnstrūctus : rem habēns

Cyzicēnī -ōrum *m* < Cyzicus

raperētur = raptim veherētur

dē-primere -pressisse -pressum = deorsum premere, dēmergere

domicilium -ī *n* = locus ubi habitātur, domus

rēgis omnibus rēbus ōrnāta ac referta, cēterāsque urbēs Pontī et Cappadociae permultās ūnō aditū adventūque esse captās; rēgem spoliātum rēgnō patriō atque avītō ad aliōs sē rēgēs atque ad aliās gentēs supplicem contulisse — atque haec omnia salvīs populī Rōmānī sociīs atque integrīs vectīgālibus esse gesta. Satis opīnor hoc esse laudis, atque ita, Quirītēs, ut hoc vōs intellegātis: ā nūllō istōrum quī huic obtrectant lēgī atque causae L. Lūcullum similiter ex hōc locō esse laudātum.

per-multī = plūrimī
opīnārī = arbitrārī, putāre
reī obtrectāre = rem o. /verbīs oppugnāre
huic lēgī : lēgī Mānīliae
hōc locō : Rōstrīs

22 Requīrētur fortasse nunc quem ad modum, cum haec ita sint, reliquum possit magnum esse bellum? Cognōscite, Quirītēs! Nōn enim hoc sine causā quaerī vidētur.

quem ad modum = quōmodo

Prīmum ex suō rēgnō sīc Mithridātēs profūgit ut ex eōdem Pontō Mēdēa illa quondam profūgisse dīcitur — quam praedicant in fugā frātris suī membra in iīs locīs quā sē parēns persequerētur dissipāvisse, ut eōrum collēctiō dispersa maerorque patrius celeritātem persequendī retardāret! Sīc Mithridātēs fugiēns māximam vim aurī atque argentī pulcherrimārumque rērum omnium quās et ā māiōribus accēperat et ipse bellō superiōre ex tōtā Asiā dīreptās in suum rēgnum congesserat, in Pontō omnem relīquit. Haec dum nostrī colligunt omnia dīligentius, rēx ipse ē manibus effūgit. Ita illum in persequendī studiō maeror, hōs laetitia tardāvit!

Aeētēs -ae *m*
Colchis -idis *f*
Iāsōn -onis *m*
Mēdēa, fīlia Aeētae rēgis Colchidis, cum Iāsone domō profūgit
praedicāre = prōnūntiāre, nārrāre
parēns : Aeētēs
dissipāre = spargere, dispergere
collēctiō -ōnis *f* < colligere
con-gerere = cōnferre
dīligentius = nimis dīligenter
illum : Aeētam
hōs : Rōmānōs
tardāre = retardāre

23 Hunc in illō timōre et fugā Tigrānēs, rēx Armenius, excēpit diffīdentemque rēbus suīs cōnfīrmāvit et afflīc-

af-flīgere -īxisse -īctum = percellere

re-creāre = rūrsus vigentem facere
opīniō -ōnis *f* (< opīnārī) = sententia
fānī... dīripiendī causā = ut fānum... dīriperent
religiōsus -a -um (< religiō) = sacer
urbem: Tigrānocertam
longinquitās -ātis *f* < longinquus
dēsīderium -ī *n* < dēsīderāre

tum ērēxit perditumque recreāvit. Cuius in rēgnum posteāquam L. Lūcullus cum exercitū vēnit, plūrēs etiam gentēs contrā imperātōrem nostrum concitātae sunt. Erat enim metus iniectus iīs nātiōnibus quās numquam populus Rōmānus neque lacessendās bellō neque temptandās putāvit; erat etiam alia gravis atque vehemēns opīniō quae per animōs gentium barbarārum pervāserat: fānī locuplētissimī et religiōsissimī dīripiendī causā in eās ōrās nostrum esse exercitum adductum! Ita nātiōnēs multae atque magnae novō quōdam terrōre ac metū concitābantur. Noster autem exercitus, tametsī urbem ex Tigrānis rēgnō cēperat et proeliīs ūsus erat secundīs, tamen nimiā longinquitāte locōrum ac dēsīderiō suōrum commovēbātur.

prōgressiō -ōnis *f* < prōgredī

Hīc iam plūra nōn dīcam. Fuit enim illud extrēmum *24*
ut ex iīs locīs ā mīlitibus nostrīs reditus magis mātūrus quam prōgressiō longior quaererētur!

-ārat = -āverat
adventīcius -a -um = quī advenit
miseri-cordia -ae *f* = dolor ob alterīus miseriam
Mithridātēs victus

Mithridātēs autem et suam manum iam cōnfirmārat et magnīs adventīciīs auxiliīs multōrum rēgum et nātiōnum iuvābātur. Nam hoc ferē sīc fierī solēre accēpimus, ut rēgum afflīctae fortūnae facile multōrum opēs alliciant ad misericordiam, māximēque eōrum quī aut rēgēs sunt aut vīvunt in rēgnō, ut iīs nōmen rēgāle magnum et sānctum esse videātur. Itaque tantum victus *25*
efficere potuit quantum incolumis numquam est ausus optāre! Nam cum sē in rēgnum suum recēpisset, nōn fuit eō contentus quod eī praeter spem acciderat, ut

illam, postquam pulsus erat, terram umquam attingeret, sed in exercitum nostrum clārum atque victōrem impetum fēcit.

- attingere : adīre

Sinite hōc locō, Quirītēs — sīcut poētae solent quī rēs Rōmānās scrībunt — praeterīre mē nostram calamitātem, quae tanta fuit ut eam ad aurēs imperātōris nōn ex proeliō nūntius, sed ex sermōne rūmor afferret!

- poētae: ut Q. Ennius in *Annālibus*
- praeter-īre = praetermittere
- calamitātem: Mithridātēs reversus Rōmānōs in Pontō vīcit

26 Hīc in illō ipsō malō gravissimāque bellī offēnsiōne L. Lūcullus, quī tamen aliquā ex parte iīs incommodīs medērī fortasse potuisset, vestrō iussū coāctus (quod imperiī diūturnitātī modum statuendum vetere exemplō putāvistis) partem mīlitum quī iam stipendiīs cōnfectī erant dīmīsit, partem M'. Glabriōnī trādidit.

- offēnsiō -ōnis *f* = calamitās
- in-commodum -ī *n* ↔ commodum
- medērī (+ *dat*) = remedium dare, sānāre
- modus = fīnis nōn excēdendus
- stipendia = mīlitia

Multa praetereō cōnsultō; sed ea vōs coniectūrā perspicite: quantum illud bellum factum putētis quod coniungant rēgēs potentissimī, renovent agitātae nātiōnēs, suscipiant integrae gentēs, novus imperātor noster accipiat vetere exercitū pulsō!

- cōnsultō *adv* = cōnsiliō (↔ forte)
- coniectūrā perspicere = intellegere quod nōn palam dīcitur
- coniungant : commūniter gerant
- agitāre = exagitāre

[*Dē imperātōre dēligendō*]

27 Satis multa mihi verba fēcisse videor, quārē esset hoc bellum genere ipsō necessārium, magnitūdine perīculōsum. Restat ut dē imperātōre ad id bellum dēligendō ac tantīs rēbus praeficiendō dīcendum esse videātur.

- restat ut = reliquum est ut

Utinam, Quirītēs, virōrum fortium atque innocentium cōpiam tantam habērētis ut haec vōbīs dēlīberātiō difficilis esset, quemnam potissimum tantīs rēbus ac

- in-nocēns -entis = īnsōns, honestus (↔ noxius)
- dēlīberātiō -ōnis *f* < dēlīberāre

hominēs quī nunc sunt : h. nostrae aetātis
antīquitās -ātis *f* = aetās antīqua
-ārit = -āverit

tantō bellō praeficiendum putārētis! Nunc vērō, cum sit ūnus Cn. Pompēius quī nōn modo eōrum hominum quī nunc sunt glōriam, sed etiam antīquitātis memoriam virtūte superārit, quae rēs est quae cuiusquam animum in hāc causā dubium facere possit?

scientia -ae *f* < sciēns

28 Ego enim sīc exīstimō, in summō imperātōre quattuor hās rēs inesse oportēre: scientiam reī mīlitāris, virtūtem, auctōritātem, fēlīcitātem.

bellō māximō : bellō sociālī
patris: Cn. Pompēiī Strabōnis
summī imperātōris: patris
ineunte adulēscentiā = prīmā adulēscentiā
con-certāre = certāre
cōnfēcit : subēgit
con-cupīscere -īvisse = vehementer cupere
Trāns-Alpīnus -a -um < trāns Alpēs
bellum nāvāle : bellum pīrāticum
fugere : effugere, praeterīre

Quis igitur hōc homine scientior umquam aut fuit aut esse dēbuit? Quī ē lūdō atque ē pueritiae disciplīnīs, bellō māximō atque ācerrimīs hostibus, ad patris exercitum atque in mīlitiae disciplīnam profectus est; quī extrēmā pueritiā mīles in exercitū summī fuit imperātōris, ineunte adulēscentiā māximī ipse exercitūs imperātor; quī saepius cum hoste cōnflīxit quam quisquam cum inimīcō concertāvit, plūra bella gessit quam cēterī lēgērunt, plūrēs prōvinciās cōnfēcit quam aliī concupīvērunt! cuius adulēscentia ad scientiam reī mīlitāris nōn aliēnīs praeceptīs, sed suīs imperiīs, nōn offēnsiōnibus bellī, sed victōriīs, nōn stipendiīs, sed triumphīs est ērudīta. Quod dēnique genus esse bellī potest in quō illum nōn exercuerit fortūna reī pūblicae? Cīvīle, Āfricānum, Trānsalpīnum, Hispāniēnse, servīle, nāvāle bellum, varia et dīversa genera et bellōrum et hostium, nōn sōlum gesta ab hōc ūnō, sed etiam cōnfecta — nūllam rem esse dēclārant in ūsū positam mīlitārī quae huius virī scientiam fugere possit!

29 Iam vērō virtūtī Cn. Pompēiī quae potest ōrātiō pār
invenīrī? Quid est quod quisquam aut illō dignum aut
vōbīs novum aut cuiquam inaudītum possit afferre?
Neque enim illae sunt sōlae virtūtēs imperātōriae quae
vulgō exīstimantur: labor in negōtiīs, fortitūdō in perī-
culīs, industria in agendō, celeritās in cōnficiendō, cōn-
silium in prōvidendō — quae tanta sunt in hōc ūnō
quanta in omnibus reliquīs imperātōribus quōs aut vīdi-
30 mus aut audīvimus nōn fuērunt. Testis est Italia, quam
ille ipse victor L. Sulla huius virtūte et subsidiō cōnfes-
sus est līberātam; testis Sicilia, quam multīs undique
cīnctam perīculīs nōn terrōre bellī, sed cōnsiliī celeritāte
explicāvit; testis Āfrica, quae magnīs oppressa hostium
cōpiīs eōrum ipsōrum sanguine redundāvit; testis Gal-
lia, per quam legiōnibus nostrīs iter in Hispāniam Gal-
lōrum interniciōne patefactum est; testis Hispānia, quae
saepissimē plūrimōs hostēs ab hōc superātōs prō-
strātōsque cōnspexit; testis iterum et saepius Italia,
quae, cum servīlī bellō taetrō perīculōsōque premerē-
tur, ab hōc auxilium absente expetīvit, quod bellum
exspectātiōne eius attenuātum atque imminūtum est,
31 adventū sublātum ac sepultum. Testēs nunc vērō iam
omnēs ōrae atque omnēs terrae, gentēs, nātiōnēs, maria
dēnique omnia, cum ūniversa, tum in singulīs ōrīs om-
nēs sinūs atque portūs. Quis enim tōtō marī locus per
hōs annōs aut tam fīrmum habuit praesidium ut tūtus
esset aut tam fuit abditus ut latēret? Quis nāvigāvit quī

virtūtī pār: quae virtūtem aequat

in-audītus -a -um = nōn prius audītus

imperātōrius -a -um < imperātor

neque... sōlae virtūtēs imperātōriae: cēterae ēnumerantur versibus 380–383

testis *est*...

explicāre -āvisse/uisse -ātum/-itum

prō-sternere = dēlēre

taeter -tra -trum = foedissimus, horribilis

at-tenuāre = tenuem facere, mītigāre

nunc: post bellum pīrāticum cōnfectum

(sē perīculō) committere = obicere

hōs-ce = hōs

praesidiō (*dat*) esse alicui = aliquem tuērī

prō! (*interiectiō*) = ō!

Ōceanī ōstium : fretum *Gāditānum* (quō Āfrica ab Hispāniā dirimitur)

praetereunda nōn sunt : praetereundum nōn est

quaestus -ūs *m* = lucrum (quaesītum/factum)

tam brevī tempore… quam celeriter = tam celeriter quam

tantī bellī impetus : tanta classis

tempestīvus -a -um = idōneus, opportūnus

in Sardiniam

frūmentāria subsidia : loca unde frūmentum invehitur

duae Hispāniae: Hispānia citerior et ulterior

nōn sē aut mortis aut servitūtis perīculō committeret,
cum aut hieme aut refertō praedōnum marī nāvigāret?
Hoc tantum bellum, tam turpe, tam vetus, tam lātē
dīvīsum atque dispersum, quis umquam arbitrārētur
aut ab omnibus imperātōribus ūnō annō aut omnibus
annīs ab ūnō imperātōre cōnficī posse? Quam prōvin- *32*
ciam tenuistis ā praedōnibus līberam per hōsce annōs?
quod vectīgal vōbīs tūtum fuit? quem socium dēfendis-
tis? cui praesidiō classibus vestrīs fuistis? quam multās
exīstimātis īnsulās esse dēsertās, quam multās aut metū
relictās aut ā praedōnibus captās urbēs esse sociōrum?

Prō, dī immortālēs! Tantamne ūnīus hominis in- *33*
crēdibilis ac dīvīna virtūs tam brevī tempore lūcem af-
ferre reī pūblicae potuit ut vōs, quī modo ante ōstium
Tiberīnum classem hostium vidēbātis, nunc nūllam
intrā Ōceanī ōstium praedōnum nāvem esse audiātis?

Atque haec quā celeritāte gesta sint, quamquam vidē- *34*
tis, tamen ā mē in dīcendō praetereunda nōn sunt. Quis
enim umquam aut obeundī negōtiī aut cōnsequendī
quaestūs studiō tam brevī tempore tot loca adīre, tantōs
cursūs cōnficere potuit, quam celeriter Cn. Pompēiō
duce tantī bellī impetus nāvigāvit? quī nōndum tem-
pestīvō ad nāvigandum marī Siciliam adiit, Āfricam ex-
plōrāvit, inde Sardiniam cum classe vēnit, atque haec
tria frūmentāria subsidia reī pūblicae firmissimīs praesi-
diīs classibusque mūnīvit. Inde cum sē in Italiam recē- *35*
pisset, duābus Hispāniīs et Galliā Trānsalpīnā praesidiīs

ac nāvibus cōnfīrmātā, missīs item in ōram Illyricī maris et in Achāiam omnemque Graeciam nāvibus, Italiae duo maria māximīs classibus fīrmissimīsque praesidiīs adōrnāvit, ipse autem, ut Brundisiō profectus est, ūndēquīnquāgēsimō diē tōtam ad imperium populī Rōmānī Ciliciam adiūnxit: omnēs quī ubīque praedōnēs fuērunt partim captī interfectīque sunt, partim ūnīus huius sē imperiō ac potestātī dēdidērunt. Ita tantum bellum, tam diūturnum, tam longē lātēque dispersum, quō bellō omnēs gentēs ac nātiōnēs premēbantur, Cn. Pompēius extrēmā hieme apparāvit, ineunte vēre suscēpit, mediā aestāte cōnfēcit!

mare Illyricum: mare Hadriāticum
duo maria: mare Superum et Īnferum
ad-ōrnāre = ōrnāre, armāre
ūn-dē-quīnquāgēsimus -a -um = XLIX (49.)
quī ubīque fuērunt = ubicumque fuērunt
extrēmā hieme = exitū hiemis
ineunte vēre = initiō vēris, prīmō vēre

36 Est haec dīvīna atque incrēdibilis virtūs imperātōris. Quid? cēterae quās paulō ante commemorāre coeperam quantae atque quam multae sunt! Nōn enim bellandī virtūs sōlum in summō ac perfectō imperātōre quaerenda est, sed multae sunt artēs eximiae huius administrae comitēsque virtūtis.

paulō ante: versū 311
ad-ministra -ae *f* = ministra

Ac prīmum quantā innocentiā dēbent esse imperātōrēs! quantā deinde in omnibus rēbus temperantiā! quantā fidē, quantā facilitāte, quantō ingeniō, quantā hūmānitāte! Quae breviter quālia sint in Cn. Pompēiō cōnsīderēmus. Summa enim sunt omnia, Quirītēs, sed ea magis ex aliōrum contentiōne quam ipsa per sēsē cognōscī atque intellegī possunt.

innocentia -ae *f* < innocēns
facilitās -ātis *f* < facilis (amīcitiā)
contentiō = comparātiō (aliōrum : cum aliīs)

37 Quem enim possumus imperātōrem ūllō in numerō putāre cuius in exercitū centuriātūs vēneant atque vēn-

centuriātus -ūs *m* = dignitās centuriōnis

ierint? quid hunc hominem magnum aut amplum dē rē pūblicā cōgitāre quī pecūniam ex aerāriō dēprōmptam ad bellum administrandum aut propter cupiditātem prōvinciae magistrātibus dīvīserit aut propter avāritiam Rōmae in quaestū relīquerit? Vestra admurmurātiō facit, Quirītēs, ut agnōscere videāminī quī haec fēcerint — ego autem nōminō nēminem; quārē īrāscī mihi nēmō potest, nisi quī ante dē sē voluerit cōnfitērī! Itaque propter hanc avāritiam imperātōrum quantās calamitātēs, quōcumque ventum sit, nostrī exercitūs afferant, quis ignōrat? Itinera quae per hōsce annōs in Italiā per *38*
agrōs atque oppida cīvium Rōmānōrum nostrī imperātōrēs fēcerint, recordāminī: tum facilius statuētis quid apud exterās nātiōnēs fierī exīstimētis. Utrum plūrēs arbitrāminī per hōsce annōs mīlitum vestrōrum armīs hostium urbēs an hībernīs sociōrum cīvitātēs esse dēlētās? Neque enim potest exercitum is continēre imperātor quī sē ipse nōn continet, neque sevērus esse in iūdicandō quī aliōs in sē sevērōs esse iūdicēs nōn vult!

Hīc mīrāmur hunc hominem tantum excellere cēte- *39*
rīs, cuius legiōnēs sīc in Asiam pervēnerint, ut nōn modo manūs tantī exercitūs, sed nē vestīgium quidem cuiquam pācātō nocuisse dīcātur? Iam vērō quem ad modum mīlitēs hībernent, cotīdiē sermōnēs ac litterae perferuntur: nōn modo ut sūmptum faciat in mīlitem nēminī vīs affertur, sed nē cupientī quidem cuiquam permittitur. Hiemis enim, nōn avāritiae perfugium

quid *putāre possumus*

dē-prōmere -mpsisse -mptum

(pecūniam) in quaestū relinquere = mūtuam dare quaestūs causā
ad-murmurātiō -ōnis *f* = murmur assentium
īrāscī = īrātus fierī

quō-cumque = in quemcumque locum

recordārī = reminīscī

continēre = prohibēre maleficiō, coercēre

cēterīs (*dat*) excellere = super cēterōs excellere

sūmptus -ūs *m* = impēnsa (↔ quaestus); s.um facere = pecūniam solvere
cupientī cuiquam : cuiquam quī sūmptum facere cupit
perfugium -ī *n* = asȳlum

māiōrēs nostrī in sociōrum atque amīcōrum tēctīs esse voluērunt.

40 Age vērō, cēterīs in rēbus quae sit temperantia, cōnsīderāte! Unde illam tantam celeritātem et tam incrēdibilem cursum inventum putātis? Nōn enim illum eximia vīs rēmigum aut ars inaudīta quaedam gubernandī aut ventī aliquī novī tam celeriter in ultimās terrās pertulērunt — sed eae rēs quae cēterōs remorārī solent nōn retardārunt: nōn avāritia ab īnstitūtō cursū ad praedam aliquam dēvocāvit, nōn libīdō ad voluptātem, nōn amoenitās ad dēlectātiōnem, nōn nōbilitās urbis ad cognitiōnem, nōn dēnique labor ipse ad quiētem; postrēmō signa et tabulās cēteraque ōrnāmenta Graecōrum oppidōrum, quae cēterī tollenda esse arbitrantur, ea sibi ille nē vīsenda quidem exīstimāvit.

rēmex -igis *m* = quī rēmigat
re-morārī = retardāre
dē-vocāre
amoenitās -ātis *f* < amoenus
dēlectātiō -ōnis *f* < dēlectāre
cognitiō -ōnis *f* < cognōscere
tabulās *pictās*

41 Itaque omnēs nunc in iīs locīs Cn. Pompēium sīcut aliquem nōn ex hāc urbe missum, sed dē caelō dēlāpsum intuentur; nunc dēnique incipiunt crēdere fuisse hominēs Rōmānōs hāc quondam continentiā, quod iam nātiōnibus exterīs incrēdibile ac falsō memoriae prōditum vidēbātur; nunc imperiī vestrī splendor illīs gentibus lūcem afferre coepit; nunc intellegunt nōn sine causā māiōrēs suōs tum cum eā temperantiā magistrātūs habēbāmus servīre populō Rōmānō quam imperāre aliīs māluisse!

continentia -ae *f* (< continēns) = animus quī sē continet, temperantia
splendor -ōris *m*: gloria (< splendēre)

Iam vērō ita facilēs aditūs ad eum prīvātōrum, ita līberae querimōniae dē aliōrum iniūriīs esse dīcuntur, ut is quī dignitāte prīncipibus excellit facilitāte īnfimīs

querimōnia -ae *f* = querēlla

pār esse videātur. Iam quantum cōnsiliō, quantum dī- 42
cendī gravitāte et cōpiā valeat (in quō ipsō inest quaedam dignitās imperātōria), vōs, Quirītēs, hōc ipsō ex locō saepe cognōstis. Fidem vērō eius quantam inter sociōs exīstimārī putātis quam hostēs omnēs omnium generum sānctissimam iūdicārint? Hūmānitāte iam tantā est ut difficile dictū sit, utrum hostēs magis virtūtem eius pugnantēs timuerint an mānsuētūdinem victī dīlēxerint. Et quisquam dubitābit quīn huic hoc tantum bellum permittendum sit quī ad omnia nostrae memoriae bella cōnficienda dīvīnō quōdam cōnsiliō nātus esse videātur?

Et quoniam auctōritās quoque in bellīs administran- 43
dīs multum atque in imperiō mīlitārī valet, certē nēminī dubium est quīn eā rē īdem ille imperātor plūrimum possit. Vehementer autem pertinēre ad bella administranda quid hostēs, quid sociī dē imperātōribus nostrīs exīstiment, quis ignōrat, cum sciāmus hominēs in tantīs rēbus ut aut metuant aut contemnant, aut ōderint aut ament, opīniōne nōn minus et fāmā quam aliquā ratiōne certā commovērī? Quod igitur nōmen umquam in orbe terrārum clārius fuit, cuius rēs gestae parēs? dē quō homine vōs — id quod māximē facit auctōritātem — tanta et tam praeclāra iūdicia fēcistis? An vērō ūllam
usquam esse ōram tam dēsertam putātis quō nōn illīus 44
diēī fāma pervāserit cum ūniversus populus Rōmānus, refertō forō complētīsque omnibus templīs ex quibus

dīcendī: verbōrum, ōrātiōnis
gravitās -ātis *f* (< gravis) = dignitās

cognōstis = cognō*vi*stis

-ārint = -ā*ve*rint

per-mittere = committere, mandāre

multum valet

quis ignōrat vehementer pertinēre ad bella administranda quid hostēs... exīstiment?
quis ignōrat?: nēmō ignōrat (: omnēs sciunt)
hominēs... commovērī

ratiō = dēlīberātiō, cōnsilium prūdēns

quō: ut eō

hic locus cōnspicī potest, ūnum sibi ad commūne omnium gentium bellum Cn. Pompēium imperātōrem dēpoposcit? Itaque — ut plūra nōn dīcam neque aliōrum exemplīs cōnfirmem quantum auctōritās valeat in bellō — ab eōdem Cn. Pompēiō omnium rērum ēgregiārum exempla sūmantur: Quī quō diē ā vōbīs maritimō bellō praepositus est imperātor, tanta repente vīlitās ex summā inopiā et cāritāte reī frūmentāriae cōnsecūta est ūnīus hominis spē ac nōmine, quantam vix in summā
45 ūbertāte agrōrum diūturna pāx efficere potuisset. Iam acceptā in Pontō calamitāte ex eō proeliō dē quō vōs paulō ante invītus admonuī, cum sociī pertimuissent, hostium opēs animīque crēvissent, satis fīrmum praesidium prōvincia nōn habēret, āmīsissētis Asiam, Quirītēs, nisi ad ipsum discrīmen eius temporis dīvīnitus Cn. Pompēium ad eās regiōnēs fortūna populī Rōmānī attulisset. Huius adventus et Mithridātem īnsolitā īnflātum victōriā continuit et Tigrānem magnīs cōpiīs minitantem Asiae retardāvit. Et quisquam dubitābit quid virtūte perfectūrus sit quī tantum auctōritāte perfēcerit? aut quam facile imperiō atque exercitū sociōs et vectīgālia cōnservātūrus sit quī ipsō nōmine ac rūmōre dēfenderit?

47 Reliquum est ut dē fēlīcitāte — quam praestāre dē sē ipsō nēmō potest, meminisse et commemorāre dē alterō possumus — sīcut aequum est hominēs dē potestāte deōrum, timidē et pauca dīcāmus. Ego enim sīc ex-

hic locus: Rōstra
commūne omnium gentium bellum: bellum pīrāticum
quī quō diē: nam eō diē quō is
vīlitās -ātis *f* < vīlis -e (↔ cārus)
cāritās (↔ vīlitās) = magnum pretium
paulō ante: versibus 258–261
īn-solitus -a -um
īn-flāre = implēre āere (: superbiā), superbum facere
minitārī = minārī
is quī
is quī
reliquum est ut = restat ut
aequum est = oportet

Q. Fabiō Māximō *Cūnctātōrī*
M. Claudiō Mārcellō, quī spolia opīma III rettulit ac Syrācūsās cēpit

amplitūdō -inis *f* < amplus
quaedam fortūna

quō dē = dē quō

moderātiō = modestia, temperantia

reliqua : futūra

in-grātus -a -um

ob-temperāre = oboedīre, pārēre
ob-secundāre = obsequī, pārēre
im-pudēns -entis = sine pudōre, audāx
tam impudentem quī (+ *coni*) = tam i. ut

īstimō: Māximō, Mārcellō, Scīpiōnī, Mariō cēterīsque magnīs imperātōribus nōn sōlum propter virtūtem, sed etiam propter fortūnam saepius imperia mandāta atque exercitūs esse commissōs. Fuit enim profectō quibusdam summīs virīs quaedam ad amplitūdinem et ad glōriam et ad rēs magnās bene gerendās dīvīnitus adiūncta fortūna.

Dē huius autem hominis fēlīcitāte quō dē nunc agimus, hāc ūtar moderātiōne dīcendī, nōn ut in illīus potestāte fortūnam positam esse dīcam, sed ut praeterita meminisse, reliqua spērāre videāmur, nē aut invīsa dīs immortālibus ōrātiō nostra aut ingrāta esse videātur.
Itaque nōn sum praedicātūrus quantās ille rēs domī mi- *48*
litiae, terrā marīque, quantāque fēlīcitāte gesserit, ut eius semper voluntātibus nōn modo cīvēs assēnserint, sociī obtemperārint, hostēs oboedierint, sed etiam ventī tempestātēsque obsecundārint; hoc brevissimē dīcam: nēminem umquam tam impudentem fuisse quī ab dīs immortālibus tot et tantās rēs tacitus audēret optāre quot et quantās dī immortālēs ad Cn. Pompēium dētulērunt! Quod ut illī proprium ac perpetuum sit, Quirītēs, cum commūnis salūtis atque imperiī, tum ipsīus hominis causā — sīcuti facitis — velle et optāre dēbētis.

Quārē cum et bellum sit ita necessārium ut neglegī *49*
nōn possit, ita magnum ut accūrātissimē sit administrandum, et cum eī imperātōrem praeficere possītis in quō sit eximia bellī scientia, singulāris virtūs, clārissima

auctōritās, ēgregia fortūna, dubitātis, Quirītēs, quīn hoc tantum bonī, quod vōbīs ab dīs immortālibus oblātum et datum est, in rem pūblicam cōnservandam atque amplificandam cōnferātis?

rem cōnferre (in/ad) = rē ūtī

50 Quod sī Rōmae Cn. Pompēius prīvātus esset hōc tempore, tamen ad tantum bellum is erat dēligendus atque mittendus; nunc, cum ad cēterās summās ūtilitātēs haec quoque opportūnitās adiungātur ut in iīs ipsīs locīs adsit, ut habeat exercitum, ut ab iīs quī habent accipere statim possit, quid exspectāmus? aut cūr nōn — ducibus dīs immortālibus — eīdem cui cētera summā cum salūte reī pūblicae commissa sunt, hoc quoque bellum rēgium commendāmus?

quod sī = sī autem

opportūnitās -ātis *f* = rēs opportūna/idōnea

cētera *bella*

Mithridātēs

FINIS MITHRIDATIS

[*Ex T. Līviī librōrum C–CIII Periochīs*]

100 Cn. Pompēius ad gerendum bellum adversus Mithridātēn profectus, cum rēge Parthōrum Phraāte amīcitiam renovāvit. Equestrī proeliō Mithridātēn vīcit.

[annō 66 a. C.]

Parthī -ōrum *m*: gēns Asiae

Phraātēs -ae *m*

101 Cn. Pompēius Mithridātēn nocturnō proeliō victum coēgit Bosporum profugere.

Bosporus oppidum s. *Panticapaeum*: caput Bosporī

Tigrānēn in dēditiōnem accēpit eīque adēmptīs Syriā, Phoenīcē, Ciliciā, rēgnum Armeniae restituit.

restituit : reddidit

Cn. Pompēius, cum Mithridātēn persequerētur, in ultimās ignōtāsque gentēs penetrāvit. Hibērōs Albānōsque, quī trānsitum nōn dabant, proeliō vīcit.

[annō 65 a. C.]

Cn. Pompēius in prōvinciae fōrmam Pontum redēgit. *102*

[annō 64 a. C.]

Pharnācēs, fīlius Mithridātis, bellum patrī intulit. Ab eō Mithridātēs obsessus in rēgiā, cum venēnō sūmptō parum prōfēcisset ad mortem, ā mīlite Gallō nōmine Bitocō, ā quō ut adiuvāret sē petierat, interfectus est.

Pharnācēs -is *m*
prō-ficere = prōcēdere (ad ēventum), successum habēre

Cn. Pompēius Iūdaeōs subēgit, fānum eōrum Hierosolyma, inviolātum ante id tempus, cēpit.

[annō 63 a. C.]

L. Catilīna, bis repulsam in petītiōne cōnsulātūs passus, cum Lentulō praetōre et Cethēgō et complūribus aliīs coniūrāvit dē caede cōnsulum et senātūs, incendiīs urbis et opprimendā rē pūblicā, exercitū quoque in Etrūriā comparātō. Ea coniūrātiō industriā M. Tulliī Cicerōnis ēruta est. Catilīnā urbe pulsō, dē reliquīs coniūrātīs supplicium sūmptum est.

repulsa -ae *f* < repellere; repulsam passus = repulsus
petītiō -ōnis *f* < petere
con-iūrāre = inter sē iūs iūrandum dare
coniūrātiō -ōnis *f* = societās eōrum quī coniūrāvērunt
ē-ruere -uisse -utum = dētegere (rem occultam)
con-iūrātī -ōrum *m* = quī coniūrāvērunt

Catilīna ā C. Antōniō prōcōs. cum exercitū caesus est. *103*

[annō 62 a. C.]

Cōnspīrātiō inter trēs cīvitātis prīncipēs facta est: Cn. Pompēium, M. Crassum, C. Caesarem.

cōnspīrātiō -ōnis *f* = societās, coniūrātiō
[annō 60 a. C.]
M. *Licinius* Crassus: cōs. annō 70 a. C. cum Cn. Pompēiō

Pompēius dē Mithridāte et Tigrāne, ductīs ante currum līberīs Mithridātis et Tigrāne, Tigrānis fīliō, triumphāvit, 'Magnus'que ā tōtā cōntiōne cōnsalūtātus est.

[annō 61 a. C.]
cōn-salūtāre = simul salūtāre

FINIS POMPEII

[*Ex Eutropiī Breviāriī librō VI*]

17 Annō urbis conditae sescentēsimō nōnāgēsimō tertiō C. Iūlius Caesar cum M. Bibulō cōnsul est factus. Dēcrēta est eī Gallia et Illyricum cum legiōnibus decem. Is prīmus vīcit Helvētiōs, deinde vincendō per bella gravissima ūsque ad ōceanum Britannicum prōcessit. Domuit autem annīs novem ferē omnem Galliam, quae inter Alpēs, flūmen Rhodanum, Rhēnum et Ōceanum est.

[annō 59 a. C.]
M. *Calpurniō* Bibulō
prōvincia Gallia
Helvētiī -ōrum *m*: gēns Gallōrum quī Alpēs inter Rhēnum et Rhodanum incolit
annīs IX: 58–50 a. C.

18 Circā eadem tempora, annō urbis conditae sescentēsimō nōnāgēsimō septimō, M. Licinius Crassus, collēga Cn. Pompēiī Magnī in cōnsulātū secundō, contrā Parthōs missus est, et cum circā Carrhās contrā ōmen et auspicia dīmicāsset, ā Surēnā, Orōdis rēgis duce victus ad postrēmum interfectus est cum fīliō, clārissimō et praestantissimō iuvene.

[annō 55 a. C.]
Carrhae -ārum *f*: cīvitās Mesopotamiae
Surēnās -ae *m*
Orōdēs -is *m*: rēx Parthōrum
ad postrēmum = postrēmō

19 Hinc iam bellum cīvīle successit exsecrandum et lacrimābile, quō praeter calamitātēs quae in proeliīs accidērunt, etiam populī Rōmānī fortūna mūtāta est. Caesar enim rediēns ex Galliā victor coepit poscere alterum cōnsulātum. Contrādictum est ā Mārcellō cōnsule, ā Bibulō, ā Pompēiō, ā Catōne, iussusque dīmissīs exercitibus ad urbem redīre. Propter quam iniūriam ab Arīminō, ubi mīlitēs congregātōs habēbat, adversum patriam cum exercitū vēnit. Cōnsulēs cum Pompēiō senātusque omnis atque ūniversa nōbilitās ex urbe fūgit et in Graeciam trānsiit.

succēdere = sequī
lacrimābilis -e (< lacrimāre) = lacrimōsus
C. *Claudiō* Mārcellō
M. *Porciō* Catōne
iussusque : et (Caesar) iussus est
[annō 49 a. C.]

L. Afrānius: cōs. annō 60 a. C.
M. *Terentiō* Varrōne
[annō 48 a. C.]

Caesar vacuam urbem ingressus dictātōrem sē fēcit. *20* Inde Hispāniās petiit. Ibi Pompēiī exercitūs validissimōs et fortissimōs cum tribus ducibus, L. Afrāniō, M. Petrēiō, M. Varrōne, superāvit. Inde regressus in Graeciam trānsiit, adversum Pompēium dīmicāvit. Prīmō proeliō victus est et fugātus, ēvāsit tamen, quia nocte interveniente Pompēius sequī nōluit. Deinde in Thessaliā apud Pharsālum, prōductīs utrimque ingentibus cōpiīs, dīmicāvērunt.

subāctūrae: quae subigere potuissent
datus *erat*
generī: Pompēiī uxor *Iūlia*, fīlia Caesaris, VI annīs ante dēcesserat

Numquam adhūc Rōmānae cōpiae in ūnum neque *21* māiōrēs neque meliōribus ducibus convēnerant, tōtum terrārum orbem facile subāctūrae sī contrā barbarōs dūcerentur. Pugnātum tum est ingentī contentiōne, victusque ad postrēmum Pompēius et castra eius dīrepta sunt. Ipse fugātus Alexandrīam petiit, ut ā rēge Aegyptī (cui tūtor ā senātū datus fuerat propter iuvenīlem eius aetātem) acciperet auxilia. Quī fortūnam magis quam amīcitiam secūtus occīdit Pompēium, caput eius et ānulum Caesarī mīsit. Quō cōnspectō Caesar etiam lacrimās fūdisse dīcitur, tantī virī intuēns caput et generī quondam suī.

GRAMMATICA LATINA

Dē vocābulīs faciendīs

(C) *Nōmina ē verbīs*

Nōmina ē verbīs fīunt hīs suffīxīs: *-iō*, *-us*, *-ium*, *-mentum*, *-or*; (adiectīva:) *-bilis*, *-idus*, *-īvus*.

Exempla:

(1) *-iō -ōnis* (*f*) ad thema supīnī adiectum: mūtāt*iō* < mūtāre -āt|um; āct*iō* < agere āct|um;

(2) *-us -ūs* (*m*) ad thema supīnī adiectum: advent*us* < advenīre -vent|um; curs*us* < currere curs|um;

(3) *-ium -ī* (*n*) ad thema praesentis (sine -ā|, -ē|, -ī|) adiectum: iūdic*ium* < iūdicā|re; gaud*ium* < gaudē|re;

(4) *-mentum -ī* (*n*) ad thema praesentis adiectum: ōrnā*mentum* < ōrnāre;

(5) *-or -ōris* (*m*) ad thema praesentis (sine -ē|, -ā|) adiectum: tim*or* < timē|re; am*or* < amā|re;

(6) *-or -ōris* (*m*) ad thema supīnī adiectum: vēnātor < vēnārī -āt|um; dēfēns*or* < dēfendere -ēns|um;

(adiectīva:)

(7) *-(i)bilis -e* ad thema praesentis adiectum (-ē| > -i|): mūtā*bilis* < mūtā|re; horr*ibilis* < horrē|re;

(8) *-idus -a -um* ad thema praesentis (sine -ē|,-ā|) adiectum: tim*idus* < timē|re;

(9) *-īvus -a -um* ad thema supīnī adiectum: imperāt*īvus* < imperāre -āt|um.

PENSVM A

Supplenda sunt nōmina ē verbīs facta:

(1) nāvigāre > —; oppugnāre > —; mūnīre > —; dīvidere > —; exspectāre > —; cōgitāre > —; admīrārī > —; largīrī > —; meditārī > —; dēdere > —; cōnfitērī > —; excurrere > —; colligere > —; cognōscere > —;

(2) exīre > —; dūcere > —; cadere > —; rīdēre > —; cōnspicere > —; gemere > —; lūgēre > —; flēre > —; ūtī > —; discēdere > —; parere > —; vāgīre > —; apparāre > —;

Vocābula nova:
macula
latebra
oblīviō
comparātiō
firmāmentum
exōrsus
nāviculārius
temperantia
mānsuētūdō
hūmānitās
ūbertās
frūctus
pāstiō
ūtilitās
irruptiō
pecua
cultūra
decuma
scrīptūra
excursiō
pūblicānus
domicilium
collēctiō
opīniō
longinquitās

dēsīderium
prōgressiō
misericordia
offēnsiō
incommodum
dēlīberātiō
antīquitās
scientia
quaestus
administra
innocentia
facilitās
centuriātus
admurmurātiō
sūmptus
perfugium
rēmex
amoenitās
dēlectātiō
cognitiō
continentia
splendor
querimōnia
gravitās
vīlitās
amplitūdō
opportūnitās
repulsa
petītiō
coniūrātiō
coniūrātus
cōnspīrātiō
vectīgālis
disiūnctus
iniūriōsus
opīmus
perbrevis
ōrnātus
gnāvus
permultī
religiōsus
adventīcius
innocēns
inaudītus
imperātōrius
taeter
tempestīvus
īnsolitus
ingrātus
impudēns
exsecrandus
lacrimābilis
ūndēquīnquāgēsimus

trānsīre > —; adīre > —; redīre > —; plaudere > —; sentīre > —; convenīre > —;
(3) imperāre > —; aedificāre > —; studēre > —; incendere > —; sacrificāre > —; colloquī > —; indicāre > —; dēsīderāre > —;
(4) fīrmāre > —; supplēre > —; vestīre > —; mūnīre > —; impedīre > —; arguere > —; (-ē- > -u-) monēre > —; docēre > —;
(5) dolēre > —; pudēre > —; terrēre > —; horrēre > —; ārdēre > —; pavēre > —; vigēre > —; favēre > —; clāmāre > —; maerēre > —; splendēre > —; furere > —; calēre > —; decēre > —; errāre > —;
(6) līberāre > — [= quī līberat]; gubernāre > —; imperāre > —; condere > —; ulcīscī > —; cēnsēre > —; explōrāre > —; adhortārī > —; docēre > —; servāre > —; prōdere > —; emere > —; succēdere > —; regere > —; largīrī > —; favēre > —;
(adiectīva:)
(7) mīrārī > —; flēre > —; memorāre > —; terrēre > —; crēdere > in—; sānāre > īn—; numerāre > in—;
(8) frīgēre > —; calēre > —; valēre > —; pallēre > —; turbāre > —; cupere > —; rapere > —; splendēre > —; pavēre > —; tumēre > —; avēre > —;
(9) capere > —; vocāre > —; dare > —; agere > —; patī > —.

PENSVM B

Cicerō Lūcullō magnam laudem — [= tribuit]. Is oppida in quibus erant — [= domūs] rēgis et aliās urbēs — [= plūrimās] cēpit. Ut Mēdēa in fugā membra frātris — [= dispersisse] dīcitur, sīc Mithridātēs fugiēns dīvitiās quās in suum rēgnum — [= contulerat] relīquit, quārum — [< colligere] Rōmānōs —. Tigrānēs — permōtus rēgem — [= perculsum] ērēxit et perditum — [= cōnfīrmāvit].

Mercātōrēs quī in Asiā — magnōs — faciunt. Asia enim prōvincia tam — [= opulenta] est ut — agrōrum et varietāte

— [= frūgum] aliīs prōvinciīs —. Multae mercēs ex Asiā —. Equitēs Rōmānī quī vectīgālia exercent — appellantur. Hieme mare nōn est — ad nāvigandum. — reī mīlitāris imperātōrī necessāria est. Nēmō tam — est ut locum — [= sacrum] polluat.

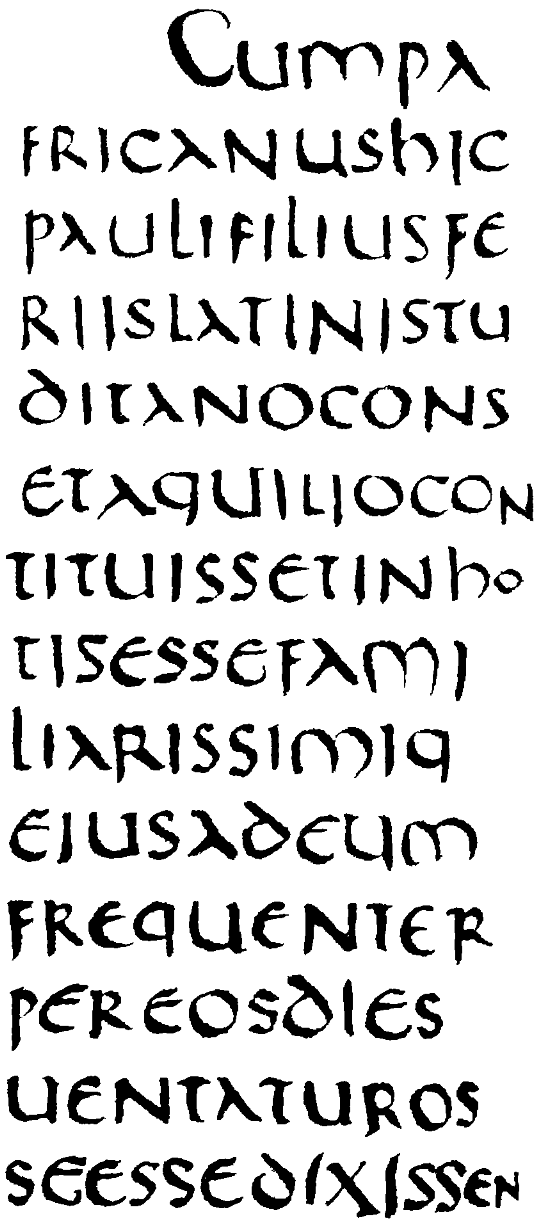
Synōnyma: lābēs et —; clēmentia et —; sententia et —; querēlla et —; īnsōns et —; horribilis et —; prōvocāre et —; arbitrārī et —; sānāre et —; reminīscī et —; obsequī et —; valdē cupere et —; īrātus fierī et —; vetus fierī et —.

Contrāria: quaestus et —; commodum et —; solitus et —; grātus et —; forte et —.

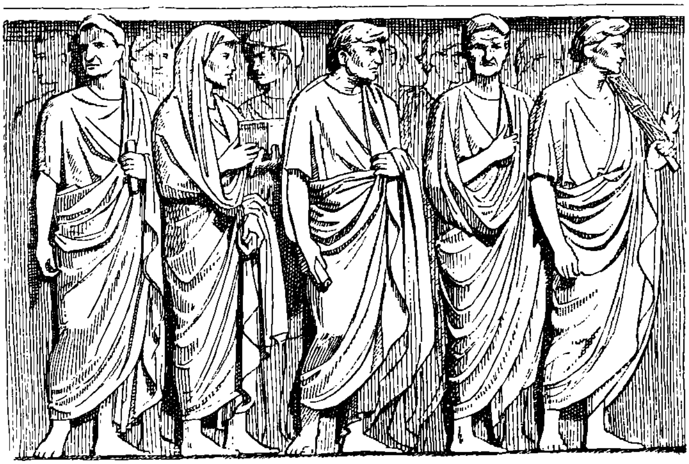
PENSVM C

Quae rēs agēbantur in bellō Mithridāticō?
Dē quā rē Cicerō prīmum dīcit?
Quamobrem Mithridātēs poenam merēbat?
Quī imperātōrēs dē Mithridāte iam triumphāverant?
Quibus Rōmānī propter sociōs bellum intulērunt?
Cūr vectīgālia Asiae māiōra sunt quam cēterārum prōvinciārum?
Quī vectīgālia exercent in prōvinciīs Rōmānīs?
Quid ēgit Lūcullus initiō bellī Mithridāticī?
Quās rēs Cicerō silentiō praeterit?
Cūr haud difficile est imperātōrem dēligere?
Quās rēs in summō imperātōre inesse oportet?
Quōmodo Pompēius scientiam reī mīlitāris adeptus erat?
Quibus bellīs Pompēius interfuerat?
Quid imperātōrēs in prōvinciīs facere cōnsuēvērunt?
Cūr Cicerō timidē et pauca dīcit dē fēlīcitāte?

lacessere
expetere
inveterāscere
ēmergere
affingere
retardāre
commendāre
exportāre
antecellere
pēnsitāre
negōtiārī
impertīre
dēprimere
opīnārī
praedicāre
dissipāre
congerere
tardāre
afflīgere
recreāre
medērī
concertāre
concupīscere
attenuāre
adōrnāre
dēprōmere
īrāscī
recordārī
remorārī
dēvocāre
īnflāre
minitārī
obtemperāre
obsecundāre
prōficere
coniūrāre
ēruere
cōnsalūtāre
propter esse
cōnsultō
quōcumque

Ex librō antīquō pāginae 58 columna altera

Senātōrēs Rōmānī

DE RE PVBLICA

[*Ex M. Tulliī Cicerōnis Dē rē pūblicā librīs*]

Persōnae: *P. Scīpiō Aemiliānus Āfricānus, senex* — cōs. annō 147 et 134 a. C.

Q. Aelius Tūberō, iuvenis — tr. pl. annō 129 a. C.

L. Fūrius Philus, senior — cōs. annō 136 a. C.

P. Rutilius Rūfus, adulēscēns — cōs. annō 105 a. C.

C. Laelius, senex — cōs. annō 140 a. C.

Sp. Mummius, senex — frāter L. Mummiī (cōs. annō 146 a. C.)

C. Fannius, iuvenis — cōs. annō 122 a. C., gener C. Laeliī

Q. Mūcius Scaevola, iuvenis — cōs. annō 117 a. C., gener C. Laeliī

M'. Mānīlius, senex — cos. annō 149 a. C.

I *Fēriae Latīnae*

14 Cum P. Āfricānus, hic Paulī fīlius, fēriīs Latīnīs Tuditānō cōnsule et Aquīliō, cōnstituisset in hortīs esse familiārissimīque eius 'ad eum frequenter per eōs diēs ventitātūrōs sē esse' dīxissent, Latīnīs ipsīs māne ad eum

fēriae -ārum *f* = diēs fēstus; f. Latīnae quotannīs in monte Albānō celebrantur
[annō 129 a. C.]
in hortīs : in vīllā
ventitāre = saepe venīre
fēriīs Latīnīs

prīmus sorōris fīlius vēnit Q. Tūberō. Quem cum cōmiter Scīpiō appellāvisset libenterque vīdisset, "Quid tū" inquit "tam māne, Tūberō? Dabant enim hae fēriae tibi opportūnam sānē facultātem ad explicandās tuās litterās."

Tum ille: "Mihi vērō omne tempus est ad meōs librōs vacuum, numquam enim sunt illī occupātī. Tē autem permagnum est nancīscī ōtiōsum, hōc praesertim mōtū reī pūblicae."

Tum Scīpiō: "Atquī nactus es, sed mehercule ōtiōsiōrem operā quam animō."

Et ille: "At tū vērō animum quoque relaxēs oportet. Sumus enim multī, ut cōnstituimus, parātī, sī tuō commodō fierī potest, abūtī tēcum hōc ōtiō."

[*Scīpiō*]: "Libente mē vērō, ut aliquid aliquandō dē doctrīnae studiīs admoneāmur."

Tum ille: "Vīsne igitur hoc prīmum, Āfricāne, videāmus, antequam veniunt aliī, quidnam sit dē istō 'alterō sōle' quod nūntiātum est in senātū? Neque enim paucī neque levēs sunt quī 'sē duōs sōlēs vīdisse' dīcant."

Hīc Scīpiō: "Quam vellem Panaetium nostrum nōbīscum habērēmus! quī cum cētera, tum haec caelestia vel studiōsissimē solet quaerere. Sed ego, Tūberō, (nam tēcum apertē quod sentiō loquar) nōn nimis assentior in omnī istō genere nostrō illī familiārī. Quō etiam sapientiōrem Sōcratem soleō iūdicāre, quī omnem eius modī cūram dēposuerit eaque quae dē nātūrā quaererentur

Q. *Aelius* Tūberō
Quid tū *venīs*...
facultās = occāsiō
litterās explicāre : librōs ēvolvere
occupātus ↔ ōtiōsus
nancīscī nactum = adipīscī, invenīre (rem n.or = rēs mihi datur)
hōc mōtū: sēditiōne Gracchōrum
atquī = at tamen
mē ōtiōsum nactus es
re-laxāre = remittere
tū relaxēs oportet = tē relaxāre oportet
ab-ūtī = plānē ūtī
aliquandō = tandem aliquandō
ut hoc... videāmus
ille 'alter sōl' prōdigium habēbātur
Panaetius -ī *m*: philosophus Stōicus, amīcus Scīpiōnis
nostrum : amīcum
vel (+ *sup*) = sānē
nostrō illī familiārī : Panaetiō
quō sapientiōrem = s. quam illum
eius modī cūram : rērum caelestium c.
dē nātūrā *mundī*

aut 'māiōra quam hominum ratiō cōnsequī possit' aut 'nihil omnīnō ad vītam hominum attinēre' dīxerit."

17 Haec Scīpiō cum dīxisset, L. Fūrium repente venientem aspexit, eumque ut salūtāvit, amīcissimē apprehendit et in lectō suō collocāvit, et cum simul P. Rutilius vēnisset, eum quoque ut salūtāvit, propter Tūberōnem iussit assīdere.

Tum Fūrius: "Quid vōs agitis? Num sermōnem vestrum aliquem dirēmit noster interventus?"

"Minimē vērō!" Āfricānus, "Solēs enim tū haec studiōsē investīgāre quae sunt in hōc genere dē quō īnstituerat paulō ante Tūberō quaerere; Rutilius quidem noster etiam sub ipsīs Numantiae moenibus solēbat mēcum interdum eius modī aliquid conquīrere."

"Quae rēs tandem inciderat?" inquit Philus.

Tum ille: "Dē sōlibus istīs duōbus. Dē quō studeō, Phile, ex tē audīre quid sentiās."

18 Dīxerat hoc ille, cum puer nūntiāvit 'venīre ad eum Laelium domōque iam exīsse.' Tum Scīpiō, calceīs et vestīmentīs sūmptīs, ē cubiculō est ēgressus et, cum paululum inambulāvisset in porticū, Laelium advenientem salūtāvit et eōs qui ūnā vēnerant, Spurium Mummium, quem in prīmīs dīligēbat, et C. Fannium et Quīntum Scaevolam, generōs Laeliī, doctōs adulēscentēs, iam aetāte quaestōriōs. Quōs cum omnēs salūtāvisset, convertit sē in porticū et coniēcit in medium Laelium (fuit enim hoc in amīcitiā quasi quoddam iūs inter

ratiō = mēns prūdēns
at-tinēre = pertinēre
L. Fūrium *Philum*
P. Rutilius *Rūfus*
propter = prope
as-sīdere (< ad-) = cōnsīdere
agere = colloquī (dē)
dirimere = abrumpere
interventus -ūs *m* < intervenīre
inquit Āfricānus
in-vestīgāre = quaerere, explōrāre
con-quīrere = quaerere, investīgāre
quae rēs : quī sermō
studēre (+ *inf*) = cupere
puer = servus
C. Laelius: cōnsulāris nōbilissimus, amīcus Scīpiōnis
paululum = paulum
ūnā *cum eō*
in prīmīs = prae cēterīs, praecipuē
Q. *Mūcium* Scaevolam
quaestōrius -a -um < quaestor; aetāte q. : c. XXX annōs nātus
coniēcit : collocāvit

illōs, ut mīlitiae propter eximiam bellī glōriam Āfricānum ut deum coleret Laelius, domī vicissim Laelium, quod aetāte antecēdēbat, observāret in parentis locō Scīpiō). Dein, cum essent perpauca inter sē ūnō aut alterō spatiō collocūtī Scīpiōnīque eōrum adventus periūcundus et pergrātus fuisset, placitum est ut in aprīcō māximē prātulī locō, quod erat hībernum tempus annī, cōnsīderent. Quod cum facere vellent, intervēnit vir prūdēns omnibusque illīs et iūcundus et cārus, M'. Mānīlius, quī ā Scīpiōne cēterīsque amīcissimē cōnsalūtātus assēdit proximus Laeliō.

19 Tum Philus "Nōn mihi vidētur" inquit, "quod hī vēnērunt, alius nōbīs sermō esse quaerendus, sed agendum accūrātius et dīcendum dignum aliquid hōrum auribus."

Hīc Laelius: "Quid tandem agēbātis, aut cui sermōnī nōs intervenīmus?"

[*Philus:*] "Quaesierat ex mē Scīpiō 'quidnam sentīrem dē hōc quod duo sōlēs vīsōs esse cōnstāret?'"

[*Laelius:*] "Ain' vērō, Phile? Iam explōrāta nōbīs sunt ea quae ad domōs nostrās quaeque ad rem pūblicam pertinent, sīquidem quid agātur in caelō quaerimus?"

Et ille [*Philus*]: "An tū ad domōs nostrās nōn cēnsēs pertinēre scīre quid agātur et quid fīat 'domī'? quae nōn ea est quam parietēs nostrī cingunt, sed mundus hic tōtus, quod domicilium quamque patriam dī nōbīs commūnem sēcum dedērunt — cum praesertim, sī haec

domī ↔ mīlitiae
vicissim = contrā (*adv*)

per- = valdē ...
ūnō aut alterō spatiō: dum semel aut bis spatium porticūs ambulant
placitum est = placuit *iīs*
aprīcus -a -um = sōlī apertus (↔ opācus)
prātum/-ulum -ī *n* = ārea herbā operta

iūcundus : grātus

M'. Mānīlius: cōs. annō 149 a. C. Carthāginem obsidēre coepit

-*ierat* = -*īverat*

duo *acc m* = duōs

nōbīs : ā nōbīs

sī-quidem = quoniam

domī : in 'domō' nostrā

paries -etis *m* = mūrus domūs

ignōrēmus, multa nōbīs et magna ignōranda sint. Ac mē quidem — ut hercule etiam tē ipsum, Laelī, omnēsque avidōs sapientiae — cognitiō ipsa rērum cōnsīderātiōque dēlectat."

20 Tum Laelius: "Nōn impediō, praesertim quoniam fēriātī sumus. Sed possumus audīre aliquid, an sērius venīmus?"

[*Philus:*] "Nihil est adhūc disputātum, et, quoniam est integrum, libenter tibi, Laelī, ut dē eō disserās equidem concesserō."

[*Laelius:*] "Immō vērō tē audiāmus."

[*Cum deinde Philus et Scīpiō et Tūberō parumper dē rēbus caelestibus disputāvissent — velut dē certīs et ratīs astrōrum mōtibus, quōs Archimēdēs Syrācūsānus in globō sīve sphaerā aēneā arte mīrābilī effectā dēclārāvisse dīcitur —, Laelius, quī eius modī disputātiōnēs tamquam inūtilēs contemnēbat, 'alia quaedam māiōra quaerenda esse' dīxit.*]

31 Tum Tūberō: "Nōn dissentiō ā tē, Laelī, sed quaerō quae tū esse māiōra intellegās?"

[*Laelius:*] "Dīcam mehercule, et contemnar ā tē fortasse, cum tū ista caelestia dē Scīpiōne quaesieris, ego autem haec quae videntur ante oculōs esse magis putem quaerenda. Quid enim mihi L. Paulī nepōs, hōc avunculō, nōbilissimā in familiā atque in hāc tam clārā rē pūblicā nātus, quaerit 'quōmodo duo sōlēs vīsī sint?' — nōn quaerit 'cūr in ūnā rē pūblicā duo senātūs et duo paene iam populī sint?' Nam, ut vidētis, mors Tiberiī

hercule = mehercule

cōnsīderātiō -ōnis *f* < cōnsīderāre

nōn impediō *sermōnem*
fēriātus -a -um = quī fēriās celebrat
sērō ↔ mātūrē; *comp* sērius (= nimis sērō)

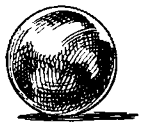
dis-putāre = disserere (prō/contrā)

concesserō = statim concēdam

parum-per = paulisper

ratus -a -um = computātus, ratiōne cōnstitūtus

globus -ī *m* s. sphaera -ae *f*

disputātiō -ōnis *f* < disputāre
dis-sentīre ↔ cōnsentīre

quid (mihi) : cūr
L. Paulī nepōs: Q. Tūberō, cuius māter fuit fīlia Paulī
hōc avunculō : cui est hic avunculus (Scīpiō)

Gracchī et iam ante tōta illīus ratiō tribūnātūs dīvīsit
populum ūnum in duās partēs. Quam ob rem — sī mē 32
audiētis, adulēscentēs — sōlem alterum nē metueritis!
Aut enim nūllus esse potest, aut sit sānē ut vīsus est,
modo nē sit molestus; aut scīre istārum rērum nihil,
aut, etiam sī māximē sciēmus, nec meliōrēs ob eam
scientiam nec beātiōrēs esse possumus. Senātum vērō et
populum ut ūnum habeāmus, et fierī potest, et permo-
lestum est nisi fit, et secus esse scīmus, et vidēmus, sī id
effectum sit, et melius nōs esse vīctūrōs et beātius."

Tum Mūcius: "Quid esse igitur cēnsēs, Laelī, discen- 33
dum nōbīs, ut istud efficere possīmus ipsum quod pos-
tulās?"

[*Laelius:*] "Eās artēs quae efficiant ut ūsuī cīvitātī sī-
mus; id enim esse praeclārissimum sapientiae mūnus
māximumque virtūtis vel documentum vel officium
putō. Quam ob rem, ut hae fēriae nōbīs ad ūtilissimōs
reī pūblicae sermōnēs potissimum cōnferantur, Scīpiō-
nem rogēmus ut explicet quem exīstimet esse optimum
statum cīvitātis. Deinde alia quaerēmus."

Cum id et Philus et Mānīlius et Mummius admodum 34
approbāvissent...

[*Hīc duae pāginae vel* XVI *versūs ē librō antīquō excidē-
runt.*]

[*Laelius:*] "... id nōn sōlum ob eam causam fierī voluī
quod erat aequum dē rē pūblicā potissimum prīncipem
reī pūblicae dīcere, sed etiam quod memineram per-

---

ratiō tribunātūs *gerendī*

modo (+ *coni*) = dummodo

scīre istārum rērum nihil *possumus*

per-molestus -a -um

secus = nōn ita, aliter

istud ipsum

ūsuī esse = ūtilis esse

mūnus = officium

virtūtis documentum = exemplum quō virtūs docētur

explicāre = (rem difficilem) explānāre

ap-probāre = probāre

ex-cidere -cidisse < ex- + cadere

prīncipem reī pūblicae : Scīpiōnem

per-saepe

saepe tē cum Panaetiō disserere solitum cōram Polybiō, duōbus Graecīs vel perītissimīs rērum cīvīlium, multaque colligere ac docēre 'optimum longē statum cīvitātis esse eum quem māiōrēs nostrī nōbīs relīquissent.' Quā in disputātiōne quoniam tū parātior es, fēceris (ut etiam prō hīs dīcam), sī dē rē pūblicā quid sentiās explicāris, nōbīs grātum omnibus." ...

solēre sol*itum esse*

Polybius -ī *m*: historicus Graecus, post bellum Macedonicum III Rōmam missus amīcus fuit Scīpiōnis et rēs Rōmānās Graecē scrīpsit

hīs: cēterīs praesentibus
nōbīs omnibus grātum (rem grātam) fēceris, sī...

Dē tribus rērum pūblicārum generibus

38 Hīc Scīpiō: "Faciam quod vultis, ut poterō, et ingrediar in disputātiōnem eā lēge (quā crēdō omnibus in rēbus disserendīs ūtendum esse, sī errōrem velīs tollere) ut eius reī dē quā quaerētur sī nōmen quod sit conveniat, explicētur quid dēclārētur eō nōmine; quod sī convēnerit, tum dēmum decēbit ingredī in sermōnem. Numquam enim *quāle* sit illud dē quō disputābitur intellegī poterit, nisi *quid* sit fuerit intellēctum prius. Quārē, quoniam dē rē pūblicā quaerimus, hoc prīmum videāmus: quid sit id ipsum quod quaerimus."

ingredī in = inīre, incipere

ut, sī conveniat (inter nōs) quod nōmen sit eius reī...
dēclārāre = significāre

numquam enim intellegī poterit quāle sit..., nisi prius intellēctum *erit* quid sit...

39 Cum approbāvisset Laelius, "Est igitur" inquit Āfricānus "rēs pūblica 'rēs populī', populus autem nōn omnis hominum coetus quōquō modō congregātus, sed coetus multitūdinis iūris cōnsēnsū et ūtilitātis commūniōne sociātus..."

coetus -ūs *m* < co-īre
quō-quō = quōcumque
commūniō -ōnis *f* < commūnis
sociāre = cōnsociāre

[*Excidērunt duae pāginae.*]

41 [*Scīpiō*:] "Hī coetūs igitur sēdem prīmum certō locō domiciliōrum causā cōnstituērunt; quam cum locīs

locīs: locōrum nātūrā

manūque saepsissent, eius modī coniūnctiōnem tēctōrum 'oppidum' vel 'urbem' appellāvērunt dēlūbrīs distīnctam spatiīsque commūnibus.

"Omnis ergō populus, quī est tālis coetus multitūdinis quālem exposuī, omnis cīvitās, quae est cōnstitūtiō populī, omnis rēs pūblica, quae (ut dīxī) 'populī rēs' est, cōnsiliō quōdam regenda est, ut diūturna sit. Id autem cōnsilium aut *ūnī* tribuendum est, aut *dēlēctīs* 42
quibusdam, aut suscipiendum est *multitūdinī* atque omnibus.

"Cum penes ūnum est omnium summa rērum, 'rēgem' illum ūnum vocāmus et 'rēgnum' eius reī pūblicae statum. Cum autem est penes dēlēctōs, tum illa cīvitās 'optimātium' arbitriō regī dīcitur. Illa autem est cīvitās 'populāris' (sīc enim appellant) in quā in populō sunt omnia.

"Atque hōrum trium generum quodvīs, sī teneat illud vinculum quod prīmum hominēs inter sē reī pūblicae societāte dēvīnxit, nōn perfectum illud quidem neque meā sententiā optimum est, sed tolerābile tamen. Nam vel rēx aequus et sapiēns, vel dēlēctī ac prīncipēs cīvēs, vel ipse populus, quamquam id est minimē probandum, tamen, nūllīs interiectīs inīquitātibus aut cupiditātibus, posse vidētur aliquō esse nōn incertō statū.

"Sed et in rēgnīs nimis expertēs sunt cēterī commūnis 43
iūris et cōnsiliī; et in optimātium dominātū vix particeps lībertātis potest esse multitūdō, cum omnī cōnsiliō

coniūnctiō -ōnis *f* < coniungere
di-stinguere -stīnxisse -stīnctum = dīvidere inter sē/ab aliīs, īnsignem facere; (rē) distīnctus : īnsignis

cōnstitūtiō (-ōnis *f*) populī = populus cōnstitūtus (ōrdinātus)

summa omnium rērum = summa imperiī

Graecē dīcuntur tria genera cīvitātis: (1) rēgnum *monarchía*, (2) optimātium *aristocratía*, (3) populāris *dēmocratía*
populāris -e < populus

quod-vīs = quodcumque vīs

dē-vincīre = vincīre

aequus = iūstus (↔ in-īquus = in-iūstus)

inter-iectīs : adiectīs
inīquitās -ātis *f* < inīquus
aliquō nōn incertō statū esse : satis cōnstāns esse

dominātus -ūs *m* = dominātiō
particeps -cipis ↔ expers

commūnī ac potestāte careat; et cum omnia per populum geruntur quamvīs iūstum atque moderātum, tamen ipsa aequābilitās est inīqua, cum habet nūllōs gradūs dignitātis...

quam-vīs iūstus = etiam sī iūstissimus est
aequābilitās -ātis *f* < *aequābilis* -e = aequus

45 "Itaque quārtum quoddam genus reī pūblicae māximē probandum esse sentiō, quod est ex hīs quae prīma dīxī permixtum tribus."

ex hīs tribus

46 Hīc Laelius: "Sciō tibi ita placēre, Āfricāne, saepe enim ex tē audīvī; sed tamen, nisi molestum est, ex tribus istīs modīs rērum pūblicārum velim scīre quod optimum iūdicēs."

nisi *tibi* molestum est
quod *genus*

[*Excidērunt aliquot pāginae.*]

[*Scīpiō, cum dē singulīs rērum pūblicārum generibus disputāvisset, dīxit 'nūllum ipsum per sē probandum esse.'*]

69 [*Scīpiō:*] "Quod ita cum sit, ex tribus prīmīs generibus longē praestat meā sententiā rēgium, rēgiō autem ipsī praestābit id quod erit aequātum et temperātum ex tribus prīmīs rērum pūblicārum modīs. Placet enim esse quiddam in rē pūblicā praestāns et rēgāle, esse aliud auctōritātī prīncipum impartītum ac tribūtum, esse quāsdam rēs servātās iūdiciō voluntātīque multitūdinis. Haec cōnstitūtiō prīmum habet aequābilitātem quandam magnam, quā carēre diūtius vix possunt līberī, deinde fīrmitūdinem — quod et illa prīma facile in contrāria vitia convertuntur, ut exsistat ex rēge dominus, ex optimātibus factiō, ex populō turba et cōnfūsiō.

temperāre = (certā ratiōne) miscēre ac mūtāre
im-partīre = impertīre
fīrmitūdō -inis *f* < fīrmus
ex-sistere -stitisse = orīrī
dominus: tyrannus
turba (< turbāre) = cōnfūsiō -ōnis *f* (< cōnfundere) = tumultus

“Sed vereor, Laelī vōsque hominēs amīcissimī ac prū- 70
dentissimī, nē, sī diūtius in hōc genere verser, quasi praecipientis cuiusdam et docentis et nōn vōbīscum simul cōnsīderantis esse videātur ōrātiō mea. Quam ob rem ingrediar in ea quae nōta sunt omnibus, quaesīta autem ā nōbīs iam diū. Sīc enim dēcernō, sīc sentiō, sīc affirmō: nūllam omnium rērum pūblicārum aut cōnstitūtiōne aut discrīptiōne aut disciplīnā cōnferendam esse cum eā quam patrēs nostrī nōbīs acceptam iam inde ā māiōribus relīquērunt. Quam — sī placet — simul et quālis sit et optimam esse ostendam, expositāque ad exemplum nostrā rē pūblicā, accommodābō ad eam, sī poterō, omnem illam ōrātiōnem quae est mihi habenda dē optimō cīvitātis statū.”

(vir) praecipiēns, docēns = magister, doctor

dēcernere = statuere, cēnsēre

discrīptiō -ōnis *f* < dis-scrībere; d.ōne *potestātis*

: simul ostendam et quālis sit (ea rēs pūblica) et eam optimam esse

ac-commodāre = aptum facere

Dē vetere rē pūblicā Rōmānā II

Cum omnēs flagrārent cupiditāte audiendī, ingressus 1
est sīc loquī Scīpiō:

“Catō senex (quem, ut scītis, ūnicē dīlēxī māximēque
sum admīrātus) dīcere solēbat ‘ob hanc causam prae- 2
stāre nostrae cīvitātis statum cēterīs cīvitātibus: quod in illīs singulī fuissent ferē quī suam quisque rem pūblicam cōnstituissent lēgibus atque īnstitūtīs suīs (ut Crētum Mīnōs, Lacedaemoniōrum Lycūrgus, Athēniēnsium, quae persaepe commūtāta esset, tum Thēseus, tum Dracō, tum Solō, tum Clīsthenēs, tum multī aliī), nostra autem rēs pūblica nōn ūnius esset ingeniō, sed

senex: M. Porcius Catō annum LXXXV agēns dēcessit annō 149 a. C.

ferē = plērumque

Crētēs -um *m* = Crētēnsēs

Lycūrgus Lacedaemoniīs lēgēs dedisse dīcitur

Dracō -ōnis *m*: lēgēs Athēniēnsibus dedit sevērissimās

Clīsthenēs -is *m*: exāctō Hippiā tyrannō lēgēs aequās dedit

multōrum, nec ūnā hominis vītā, sed aliquot cōnstitūta saeculīs et aetātibus. Nam neque ūllum ingenium tantum exstitisse' dīcēbat 'ut, quem rēs nūlla fugeret, quisquam aliquandō fuisset, neque cūncta ingenia collāta in ūnum tantum posse ūnō tempore prōvidēre, ut omnia
3 complecterentur, sine rērum ūsū ac vetustāte.' Quam ob rem, ut ille solēbat, ita nunc mea repetet ōrātiō populī Rōmānī 'orīginem' — libenter enim etiam verbō ūtor Catōnis. Facilius autem quod est prōpositum cōnsequar, sī nostram rem pūblicam vōbīs et nāscentem et crēscentem et adultam et iam fīrmam atque rōbustam ostenderō, quam sī mihi aliquam, ut apud Platōnem Sōcratēs, ipse fīnxerō."

4 Hoc cum omnēs approbāvissent, "Quod habēmus" inquit "īnstitūtae reī pūblicae tam clārum ac tam omnibus nōtum exōrdium quam huius urbis condendae prīncipium profectum ā Rōmulō? Quī patre Mārte nātus cum Remō frātre dīcitur ab Amūliō, rēge Albānō, ob labefactandī rēgnī timōrem ad Tiberim expōnī iussus esse. Quō in locō cum esset silvestris bēluae sustentātus ūberibus pāstōrēsque eum sustulissent et in agrestī cultū labōreque aluissent, perhibētur, ut adolēverit, et corporis vīribus et animī ferōcitāte tantum cēterīs praestitisse ut omnēs quī tum eōs agrōs ubi hodiē est haec urbs incolēbant aequō animō illī libenterque pārērent. Quōrum cōpiīs cum sē ducem praebuisset — ut iam ā fābulīs ad facta veniāmus — oppressisse Longam

nōn ūnīus sed multōrum ingeniō cōnstitūta esset
: 'nam neque quemquam umquam exstitisse' dīcēbat 'quī tantō ingeniō esset ut eum rēs nūlla fugeret'
rēs eum fugit = rēs eī ignōta est

Catō librōs suōs dē rēbus gestīs Rōmānōrum *Orīginēs* īnscrīpsit

adultus -a -um = quī iam adolēvit
Platō in librīs suīs Sōcratem dē rē pūblicā fictā loquentem facit

labefactāre = quassāre; timor rēgnī l.andī = t. nē rēgnum labefactētur
silvestris -e < silva
bēlua -ae *f* = fera
sustentāre : alere

per-hibēre = habēre, exīstimāre; perhibētur : nārrātur
ferōcitās -ātis *f* < ferōx

haec urbs : Rōma

Albam, validam urbem et potentem temporibus illīs,
Amūliumque rēgem interēmisse fertur.
“Quā glōriā partā, urbem auspicātō condere et fīr- *5*
māre dīcitur prīmum cōgitāvisse rem pūblicam. Atque *12*
haec quidem perceleriter cōnfēcit. Nam et urbem cōn-
stituit, quam ē suō nōmine ‘Rōmam’ iussit nōminārī, et
ad fīrmandam novam cīvitātem novum quoddam et
subagreste cōnsilium, sed ad mūniendās opēs rēgnī ac
populī suī magnī hominis et iam tum longē prōvidentis
secūtus est, cum Sabīnās honestō ortās locō virginēs,
quae Rōmam lūdōrum grātiā vēnissent (quōs tum prī-
mum anniversāriōs in circō facere īnstituisset), rapī ius-
sit eāsque in familiārum amplissimārum mātrimōniīs
collocāvit. Quā ex causā cum bellum Rōmānīs Sabīnī *13*
intulissent proeliīque certāmen varium atque anceps
fuisset, cum T. Tatiō, rēge Sabīnōrum, foedus īcit —
mātrōnīs ipsīs quae raptae erant ōrantibus. Quō foedere
et Sabīnōs in cīvitātem ascīvit, sacrīs commūnicātīs, et
rēgnum suum cum illōrum rēge sociāvit.
“Post interitum autem Tatiī cum ad eum dominātus *14*
omnis reccidisset, quamquam cum Tatiō in rēgium cōn-
silium dēlēgerat prīncipēs (quī appellātī sunt propter
cāritātem ‘patrēs’) populumque et suō et Tatiī nōmine
et Lucumōnis (quī Rōmulī socius in Sabīnō proeliō
occiderat) in tribūs trēs cūriāsque trīgintā discrīpserat
(quās cūriās eārum nōminibus nūncupāvit quae ex Sa-
bīnīs virginēs raptae posteā fuerant ōrātrīcēs pācis et

fertur = nārrātur

per-celeriter

sub-agrestis -e = satis agrestis (rūsticus)
magnī hominis *cōnsilium*

honestō locō (ortus/nātus) : parentibus honestīs

in mātrimōniō collocāre = in mātrimōnium dare

a-scīscere -īvisse = (socium) assūmere
commūnicāre = commūnem facere

interitus -ūs *m* (< interīre) = mors
re-cidere reccidisse < re- + cadere

tribūs (vel centuriae) trēs: Ramnēnsēs, Titiēnsēs, Lucerēs
nūncupāre = nōmināre

ōrātrīx -īcis *f* = quae ōrat

foederis) — sed quamquam ea Tatiō sīc erant discrīpta vīvō, tamen eō interfectō multō etiam magis Rōmulus patrum auctōritāte cōnsiliōque rēgnāvit.

Tatiō vīvō

15 "Quō factō, prīmum vīdit iūdicāvitque idem quod Spartae Lycūrgus paulō ante vīderat: singulārī imperiō et potestāte rēgiā tum melius gubernārī et regī cīvitātēs sī esset optimī cuiusque ad illam vim dominātiōnis adiūncta auctōritās. Itaque, hōc cōnsiliō et quasi senātū fultus et mūnītus, et bella cum fīnitimīs fēlīcissimē multa gessit et, cum ipse nihil ex praedā domum suam reportāret, locuplētāre cīvēs nōn dēstitit.

optimus quisque = bonī omnēs

fulcīre -sisse -tum = sustinēre, firmāre

locuplētāre = locuplētem facere

16 "Tunc — id quod retinēmus hodiē magnā cum salūte reī pūblicae — auspiciīs plūrimum obsecūtus est Rōmulus. Nam et ipse — quod prīncipium reī pūblicae fuit — urbem condidit auspicātō, et, omnibus pūblicīs rēbus īnstituendīs quī sibi essent in auspiciīs, ex singulīs tribubus singulōs cooptāvit augurēs.

in auspiciīs esse = auspicārī

co-optāre = (collēgam sibi) ascīscere

ex singulīs tribubus singulōs cooptāvit augurēs, quī sibi essent in auspiciīs omnibus pūblicīs rēbus īnstituendīs

17 "Ac Rōmulus, cum septem et trīgintā rēgnāvisset annōs et haec ēgregia duo firmāmenta reī pūblicae peperisset, auspicia et senātum, tantum est cōnsecūtus ut, cum subitō sōle obscūrātō nōn compāruisset, deōrum in numerō collocātus putārētur. Quam opīniōnem nēmō umquam mortālis assequī potuit sine eximiā virtūtis
20 glōriā. Profectō tanta fuit in eō vīs ingeniī atque virtūtis, ut id dē Rōmulō Proculō Iūliō, hominī agrestī, crēderētur quod multīs iam ante saeculīs nūllō aliō dē mortālī hominēs crēdidissent: quī impulsū patrum,

obscūrāre = obscūrum facere

com-pārēre = appārēre

opīniō : fāma

as-sequī = cōnsequī, adipīscī

ut Proculō Iūliō id dē Rōmulō *dīcentī* crēderētur dē nūllō aliō

impulsus -ūs *m* < impellere; i.ū patrum: ā patribus impulsus

quō illī ā sē invidiam interitūs Rōmulī pellerent, in cōn-
tiōne dīxisse fertur 'ā sē vīsum esse in eō colle Rōmu-
lum quī nunc Quirīnālis vocātur; eum sibi mandāsse
ut populum rogāret ut sibi eō in colle dēlūbrum fieret:
sē deum esse et Quirīnum vocārī.'

"Vidētisne igitur ūnīus virī cōnsiliō nōn sōlum ortum *21*
novum populum neque ut in cūnābulīs vāgientem relic-
tum, sed adultum iam et paene pūberem?"

Tum Laelius: "Nōs vērō vidēmus, et tē quidem in-
gressum ratiōne ad disputandum novā, quae nusquam
est in Graecōrum librīs. Nam prīnceps ille, quō nēmō in
scrībendō praestantior fuit, āream sibi sūmpsit in quā
cīvitātem exstrueret arbitrātū suō, praeclāram ille qui-
dem fortasse, sed ā vītā hominum abhorrentem et mōri-
bus. Reliquī disseruērunt sine ūllō certō exemplārī fōr- *22*
māque reī pūblicae dē generibus et dē ratiōnibus cīvitā-
tum. Tū mihi vidēris utrumque factūrus: es enim ita
ingressus ut quae ipse reperiās tribuere aliīs mālīs quam
(ut facit apud Platōnem Sōcratēs) ipse fingere, et dispu-
tēs nōn vagantī ōrātiōne, sed dēfīxā in ūnā rē pūblicā.
Quārē perge ut īnstituistī; prōspicere enim iam videor,
tē reliquōs rēgēs persequente, quasi perfectam rem
pūblicam."

"Ergō" inquit Scīpiō, "cum ille Rōmulī senātus (quī *23*
cōnstābat ex optimātibus quibus ipse rēx tantum tri-
buisset ut eōs 'patrēs' vellet nōminārī 'patriciōs'que eō-
rum līberōs) temptāret post Rōmulī excessum ut ipse

quō (+ *coni*) = ut eō (ut eō modō)
vīsum esse R. in eō colle quī... vocātur

cūnābula -ōrum *n* = cūnae

ratiōne ad disputandum : r. (modō) disputandī
quō nēmō praestantior fuit = quī praestantissimus fuit omnium
ārea = spatium ad domum aedificandam
arbitrātus -ūs *m* = arbitrium, voluntās

exemplar -āris *n* = exemplum (ad imitandum)

tribuere aliīs : ab aliīs reperta esse dīcere

tantum *honōris* tribuisset

temptāret ut regeret = temptāret regere
excessus -ūs *m* (< excēdere) = mors

regeret sine rēge rem pūblicam, populus id nōn tulit dēsīderiōque Rōmulī posteā rēgem flāgitāre nōn dēstitit; cum prūdenter illī prīncipēs novam et inaudītam cēterīs gentibus 'interrēgnī' ineundī ratiōnem excōgitāvērunt, ut, quoad certus rēx dēclārātus esset, nec sine rēge cīvitās nec diūturnō rēge esset ūnō.

flāgitāre = vehementer poscere
cum : tum

24 "Quō quidem tempore novus ille populus vīdit tamen id quod fūgit Lacedaemonium Lycūrgum, quī rēgem nōn dēligendum dūxit (sī modo hoc in Lycūrgī potestāte potuit esse), sed habendum, quāliscumque is foret, quī modo esset Herculis stirpe generātus. Nostrī illī etiam tum agrestēs vīdērunt virtūtem et sapientiam rēgālem, nōn prōgeniem quaerī oportēre.

dūxit = putāvit
sed *rēgem* habendum *eum* quī...
quālis-cumque
generāre = gignere
prōgeniēs = stirps (: gentis orīgō)

25 "Quibus cum esse praestantem Numam Pompilium fāma ferret, praetermissīs suīs cīvibus rēgem alienigenam patribus auctōribus sibi ipse populus ascīvit eumque ad rēgnandum Sabīnum hominem Rōmam Curibus accīvit. Quī hūc ut vēnit, hominēs Rōmānōs īnstitūtō Rōmulī bellicīs studiīs ut vīdit incēnsōs, exīstimāvit eōs paulum ab illā cōnsuētūdine esse revocandōs.

quibus : virtūte et sapientiā rēgālī
alieni-gena -ae *m* = in aliēnā patriā genitus, peregrīnus
īnstitūtum = mōs

26 "Ac prīmum agrōs quōs bellō Rōmulus cēperat dīvīsit virītim cīvibus docuitque sine dēpopulātiōne atque praedā posse eōs colendīs agrīs abundāre commodīs omnibus, amōremque iīs ōtiī et pācis iniēcit, quibus facillimē iūstitia et fidēs convalēscit et quōrum patrōciniō māximē cultus agrōrum perceptiōque frūgum dēfenditur. Īdemque Pompilius et auspiciīs māiōribus in-

virītim = singulīs virīs
dēpopulātiō -ōnis *f* < dēpopulārī
abundāre (rē) = abundē habēre (reī)
perceptiō -ōnis *f* = collēctiō

ventīs ad prīstinum numerum duo augurēs addidit, et
sacrīs ē prīncipum numerō pontificēs quīnque praefē-
cit, et animōs ārdentēs cōnsuētūdine et cupiditāte bel-
landī religiōnum caerimōniīs mītigāvit, adiūnxitque
praetereā flāminēs, Saliōs virginēsque Vestālēs omnēs-
que partēs religiōnis statuit sānctissimē. Īdemque mer- 27
cātūs, lūdōs omnēsque conveniundī causās et celebritā-
tēs invēnit. Quibus rēbus īnstitūtīs, ad hūmānitātem
atque mānsuētūdinem revocāvit animōs hominum stu-
diīs bellandī iam immānēs ac ferōs.

"Sīc ille, cum ūndēquadrāgintā annōs summā in pāce concordiāque rēgnāvisset (sequāmur enim potissimum Polybium nostrum, quō nēmō fuit in exquīrendīs temporibus dīligentior), excessit ē vītā, duābus praeclārissimīs ad diūturnitātem reī pūblicae rēbus cōnfīrmātīs: religiōne atque clēmentiā."

[*Deinde Scīpiō rēgna Tullī et Ancī et Tarquiniī Prīscī et Serviī expōnit eōsque rēgēs haud iniūstōs fuisse ostendit in quōrum rēgnīs fuerit senātus et aliquod etiam populī iūs, quamvīs dēfuerit lībertās; sed vitiō Tarquiniī Superbī, rēgis iniūstissimī, concidisse genus illud tōtum reī pūblicae.*]

[*Scīpiō:*] "Nam rēx ille dē quō loquor prīmum optimī 45
rēgis caede maculātus integrā mente nōn erat, et, cum
metueret ipse poenam sceleris suī summam, metuī sē
volēbat. Deinde, victōriīs dīvitiīsque subnīxus, exsultā-
bat īnsolentiā neque suōs mōrēs regere poterat neque
suōrum libīdinēs.

invenīre = excōgitāre, īnstituere
caerimōnia -ae *f* = rītus
celebritās -ātis *f* (< celeber) = conventus multōrum; fāma
immānis = ferōx, saevus
ex-quīrere = quaerere, explōrāre
quamvīs (+ *coni*) = quamquam
rēx ille : Tarquinius Superbus
optimī rēgis : Serviī
maculāre (< macula) = polluere
mēns integra : mēns sāna
sub-nīxus -a -um = fultus (: frētus)
īnsolentia -ae *f* < īnsolēns
suōrum : fīliōrum

46 "Itaque cum māior eius fīlius Lucrētiae, Tricipitīnī fīliae, Collātīnī uxōrī, vim attulisset, mulierque pudēns et nōbilis ob illam iniūriam sēsē ipsa morte multāvisset, tum vir ingeniō et virtūte praestāns, L. Brūtus, dēpulit ā cīvibus suīs iniūstum illud dūrae servitūtis iugum. (Quī cum prīvātus esset, tōtam rem pūblicam sustinuit prīmusque in hāc cīvitāte docuit in cōnservandā cīvium lībertāte esse prīvātum nēminem.) Quō auctōre et prīncipe concitāta cīvitās et hāc recentī querēllā Lucrētiae patris et propinquōrum et recordātiōne superbiae Tarquiniī multārumque iniūriārum et ipsīus et fīliōrum, exsulem et rēgem ipsum et līberōs eius et gentem Tarquiniōrum esse iussit.

47 "Vidētisne igitur ut dē rēge dominus exstiterit ūnīus-
que vitiō genus reī pūblicae ex bonō in dēterrimum
conversum sit? Hic est enim dominus populī quem
Graecī 'tyrannum' vocant; nam 'rēgem' illum volunt
esse quī cōnsulit ut parēns populō cōnservatque eōs qui-
bus est praepositus quam optimā in condiciōne vīvendī
— sānē bonum (ut dīxī) reī pūblicae genus, sed tamen
inclīnātum et quasi prōnum ad perniciōsissimum sta-
48 tum. Simulatque enim sē īnflexit hic rēx in dominātum
iniūstiōrem, fit continuō tyrannus, quō neque taetrius
neque foedius nec dīs hominibusque invīsius animal
ūllum cōgitārī potest — quī, quamquam figūrā est ho-
minis, mōrum tamen immānitāte vāstissimās vincit bē-
luās! Quis enim hunc 'hominem' rīte dīxerit quī sibi

pudēns -entis = modestus, pudīcus
multāre = pūnīre
prīvātus : nōn magistrātus
sustinēre = cōnservāre
cīvitās et hāc querēllā... et recordātiōne... concitāta ...iussit (: cīvēs... concitātī iussērunt)
recordātiō -ōnis *f* < recordārī
ut = quōmodo (ut dominus exstiterit : dominum exstitisse)
dēterior -ius *comp* = pēior; dēterrimus -a -um *sup* = pessimus
volunt esse : vocant
quam optimus = tam bonus quam fierī potest
prōnus -a -um = inclīnātus, quī facile prōcidit
īn-flectere = flectere, vertere
dīs (*dat*) invīsus = quem dī ōdērunt
immānitās -ātis *f* < immānis
vāstus = horrendus
rīte = rēctē, iūre

cum suīs cīvibus, quī dēnique cum omnī hominum genere nūllam iūris commūniōnem, nūllam hūmānitātis societātem velit? ...

"Sit huic oppositus alter, bonus et sapiēns et perītus *51*
ūtilitātis dignitātisque cīvīlis, quasi tūtor et prōcūrātor reī pūblicae: sīc enim appellētur quīcumque erit rēctor et gubernātor cīvitātis. Quem virum facite ut agnōscātis: iste est enim quī cōnsiliō et operā cīvitātem tuērī potest."

prōcūrātor -ōris *m* = quī *prō-cūrat* (= cūrat)
rēctor -ōris *m* = quī regit

[*Cum Scīpiō veterem rem pūblicam Rōmānam ūsque ad decemvirōs exposuisset eamque optimē cōnstitūtam esse ostendisset, Tūberō eum interrogāvit 'quā disciplīnā, quibus mōribus aut lēgibus ea ipsa rēs pūblica quam laudāvisset cōnservārī posset?' Scīpiō respondit 'sine summā iūstitiā rem pūblicam gerī nūllō modō posse.' Dē hīs et aliīs rēbus Scīpiō postrīdiē cum iīsdem amīcīs disputāvit.*

postrī-diē = posterō diē (↔ prīdiē)

Tertiō diē dē bonō reī pūblicae rēctōre disputātiō fuit et dē praemiīs quae virīs bene dē rē pūblicā meritīs dēbentur. Tum Scīpiō dīxit 'nec statuās nec triumphōs amplissima esse praemia virtūtis, sed stabiliōra quaedam alia praemiōrum genera esse.' Ā Laeliō interrogātus 'quaenam illa essent?' Scīpiō somnium mīrābile nārrāvit docēns 'illa esse stabiliōra praemiōrum genera quae ipse vīdisset in caelō bonīs rērum pūblicārum servāta rēctōribus; sibi enim ōlim per somnum appāruisse avum suum Scīpiōnem Āfricānum, quī multa cum dē tempore futūrō et dē fātō locūtus esset, tum dē rēbus caelestibus atque dē vītā animōrum sempiternā.']

stabilis -e = quī firmē stat, cōnstāns

sempiternus -a -um = aeternus

GRAMMATICA LATINA

Dē vocābulīs faciendīs

(D) *Nōmina fēminīna ex adiectīvīs*

Ex adiectīvīs fīunt nōmina fēminīna quālitātem significantia hīs suffīxīs: *-ia*, *-itia*, *-itās*, *-itūdō*.

Exempla:

(1) *-ia:* grāt*ia* < grāt|us;

(2) *-itia:* laet*itia* < laet|us;

(3) *-(i)tās -ātis:* nōbil*itās* < nōbil|is;

(4) *-itūdō -inis:* magn*itūdō* < magn|us.

PENSVM A

Supplenda sunt nōmina fēminīna facta ex adiectīvīs:

(1) miser > —; īnsānus > —; superbus > —; perfidus > —; audāx > —; patiēns > —; potēns > —; cōnstāns > —; dīligēns > —; concors > —; [plūrālia:] reliquus > —; dīves > —; angustus > —;

(2) trīstis > —; amīcus > —; stultus > —; maestus > —; saevus > —; iūstus > —; avārus > —; pudīcus > —; malus > —;

(3) foedus > —; dignus > —; hūmānus > —; fēlīx > —; novus > —; paucī > —; crūdēlis > —; gravis > —; celeber > —; ūtilis > —; [-tās] līber > —;

(4) longus > —; pulcher > —; multī > —; altus > —; fortis > —; sōlus > —; clārus > —; amplus > —; fīrmus > — (= fīrmitās).

PENSVM B

Tūberō, cum — Latīnīs Scīpiōnem ōtiōsum — esset, dē rēbus caelestibus cum eō — coepit. Laelius, quī tālēs — nihil ad vītam hūmānam — putābat, 'māiōra — [= quaerenda] esse' dīxit.

In rēgnō, — iūstō, populus — lībertātis nōn est. Saepe — [= exoritur] ex rēge tyrannus, quī — [= ferōcitāte] taeterrimās — [= ferās] superat, nec enim eī cum hominibus ūlla

Vocābula nova:
fēriae
interventus
prātulum
pariēs
cōnsīderātiō
sphaera
disputātiō
coetus
commūniō
coniūnctiō
cōnstitūtiō
inīquitās
dominātus
aequābilitās
fīrmitūdō
cōnfūsiō
discrīptiō
bēlua
ferōcitās
interitus
ōrātrīx
impulsus
cūnābula
arbitrātus
exemplar
excessus
aliēnigena
dēpopulātiō
perceptiō
caerimōnia
celebritās
īnsolentia
immānitās
prōcūrātor
rēctor
quaestōrius
periūcundus
pergrātus
aprīcus
fēriātus
ratus
permolestus
populāris
particeps
aequābilis
adultus
silvestris
subagrestis
inveterātus
subnīxus
pudēns

dēterior
dēterrimus
prōnus
stabilis
sempiternus
ventitāre
nancīscī
relaxāre
abūtī
attinēre
assīdere
investīgāre
conquīrere
disputāre
dissentīre
approbāre
sociāre
distinguere
dēvincīre
impartīre
exsistere
accomodāre
labefactāre
perhibēre
ascīscere
commūnicāre
recidere
nūncupāre
fulcīre
locuplētāre
cooptāre
obscūrāre
compārēre
assequī
flāgitāre
generāre
maculāre
multāre
atquī
paululum
vicissim
perpaucī
hercule
sērō
sērius
parumper
quamvīs
perceleriter
quāliscumque
postrīdiē

iūris — [< commūnis] est. Cīvitās — est in quā populus dominātur. Oppidum est — tēctōrum dēlūbrīs et forīs —.

Rōmulus Sabīnōs in cīvitātem — et sacra eōrum cum Rōmānīs —; cūriās nōminibus Sabīnārum — [= nōmināvit]. Sōle — Rōmulus nōn — [= appāruit]. Post eius — [= mortem] populus novum rēgem — nōn dēstitit. Rōmulus deō Mārte — [= genitus] erat.

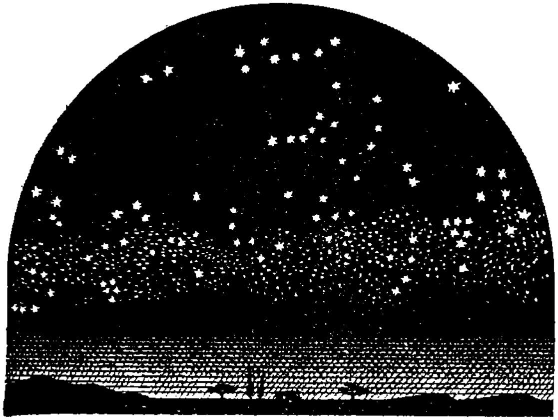
Quī iam adolēvit — esse dīcitur. Quī oppidum oppugnat mūrōs arietibus — cōnātur. Hieme sōl nōn tam — occidit quam aestāte: aestāte sōl — occidit quam hieme. Vītam — [= aeternam] nēmō mortālis — [= adipīscī] potest.

Synōnyma: globus et —; cūnae et —; rītus et —; firmus et —; pēior et —; pessimus et —; explōrāre et —; probāre et —; sustinēre et —; polluere et —; pūnīre et —; paulisper et —.

Contrāria: opācus et —; permultī et —; cōnsentīre et —; illūstrāre et —; mātūrē et —; prīdiē et —.

PENSVM C

Quandō amīcī ad Scīpiōnem convēnērunt?
Eratne Scīpiō occupātus eō diē?
Quod prōdigium in caelō vīsum erat?
Dē quibus rēbus fuit prīma disputātiō?
Quōmodo Archimēdēs mōtūs astrōrum dēclārāvit?
Cūr Laelius dē rēbus caelestibus disputāre nōluit?
Quid tum Laelius Scīpiōnem rogāvit?
Quae sunt tria rērum pūblicārum genera?
Quod genus Scīpiō optimum esse putābat?
Unde incipit Scīpiō dē rē pūblicā Rōmānā disputāns?
Quibus rēbus Rōmulus rem pūblicam firmāvit?
Quōmodo Numa populum ferōcem mītigāvit?
Cuius rēgis vitiō rēs pūblica Rōmāna ā bonā in dēterrimam conversa est?
Quem Cicerō tyrannō immānī oppōnit?

orbis lacteus

SOMNIVM SCIPIONIS

[*Ex M. Tulliī Cicerōnis Dē rē pūblicā librō VI*]

[*Masinissa senex*]

9 Cum in Āfricam vēnissem — M'. Mānīliō cōnsulī ad quārtam legiōnem tribūnus (ut scītis) mīlitum — nihil mihi fuit potius quam ut Masinissam convenīrem, rēgem familiae nostrae iūstīs dē causīs amīcissimum. Ad quem ut vēnī, complexus mē senex collacrimāvit aliquantōque post suspexit ad caelum et "Grātēs" inquit "tibi agō, summe Sōl, vōbīsque, reliquī caelitēs, quod, ante quam ex hāc vītā migrō, cōnspiciō in meō rēgnō et hīs tēctīs P. Cornēlium Scīpiōnem, cuius ego nōmine ipsō recreor; itaque numquam ex animō meō discēdit illīus optimī atque invictissimī virī memoria."

cum vēnissem: Scīpiō Aemiliānus loquitur [annō 149 a. C.]

nihil mihi fuit potius = nihil māluī

col-lacrimāre = lacrimāre

caelitēs -um *m* = caelestēs, diī

illīus virī: Scīpiōnis Āfricānī māiōris

Deinde ego illum dē suō rēgnō, ille mē dē nostrā rē pūblicā percontātus est, multīsque verbīs ultrō citrōque habitīs ille nōbīs est cōnsūmptus diēs.

ultrō citrō(que) = hūc et illūc : inter nōs, invicem

Post autem, apparātū rēgiō acceptī, sermōnem in multam noctem prōdūximus, cum senex nihil nisi dē Āfricānō loquerētur omniaque eius nōn facta sōlum, sed etiam dicta meminisset. *10*

[*Fātōrum via*]

Deinde, ut cubitum discessimus, mē — et dē viā fessum et quī ad multam noctem vigilāssem — artior quam solēbat somnus complexus est. Hīc mihi (crēdō equidem ex hōc quod erāmus locūtī; fit enim ferē ut cōgitātiōnēs sermōnēsque nostrī pariant aliquid in somnō tāle quāle dē Homērō scrībit Ennius, dē quō vidēlicet saepissimē vigilāns solēbat cōgitāre et loquī) Āfricānus sē ostendit eā fōrmā quae mihi ex imāgine eius quam ex ipsō erat nōtior. Quem ubi agnōvī, equidem cohorruī, sed ille "Ades" inquit "animō, et omitte timōrem, Scīpiō, et quae dīcam trāde memoriae!

"Vidēsne illam urbem quae, pārēre populō Rōmānō *11*
coācta per mē, renovat prīstina bella nec potest quiēscere?" — ostendēbat autem Karthāginem dē excelsō et plēnō stēllārum illūstrī et clārō quōdam locō — "ad quam tū oppugnandam nunc venīs paene mīles. Hanc hōc bienniō cōnsul ēvertēs, eritque cognōmen id tibi per tē partum quod habēs adhūc hērēditārium ā nōbīs.

"Cum autem Karthāginem dēlēveris, triumphum ēgeris cēnsorque fueris et obieris lēgātus Aegyptum, Syriam, Asiam, Graeciam, dēligēre iterum cōnsul ab-

in multam noctem = in sēram noctem

dē *P. Cornēliō Scīpiōne* Āfricānō

cubitum (*supīnum* < cubāre) : dormītum
dē viā : itinere
artus somnus = gravis somnus

fit ferē = fierī solet

Ennius in prīmō *Annālī* scrībit sē in somnīs vīdisse Homērum poētam

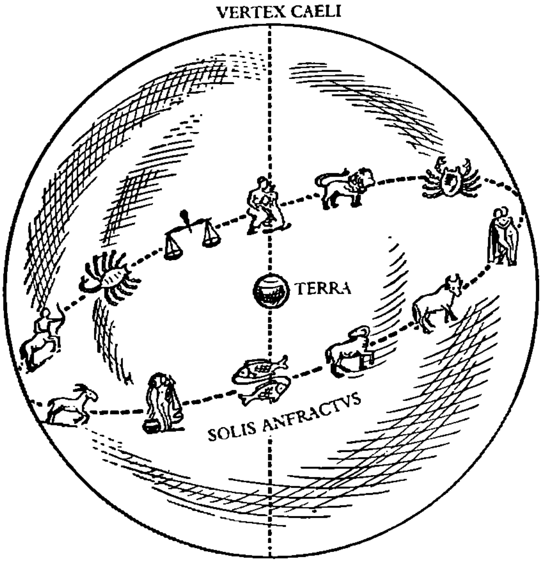
co-horrēscere -ruisse = horrōre affīcī
animō adesse = animum advertere

prīstina bella: bella Pūnica I et II
excelsus -a -um = celsissimus

paene mīles : tribūnus mīlitum (tantum)
hōc bienniō = intrā biennium
cognōmen : 'Āfricānus'
hērēditārius -a -um < hērēditās
ā nōbīs : ā mē

dēligēr*e* = dēligēr*is* (*2 pers sg pass fut*)

sēns bellumque māximum cōnficiēs: Numantiam exscindēs. Sed cum eris currū in Capitōlium invectus, offendēs rem pūblicam cōnsiliīs perturbātam nepōtis meī.

of-fendere = (inexspectātum) invenīre
nepōtis meī: Ti. Gracchī

Cursus Scīpiōnis Aemiliānī	annō a.C.
nātus	185
tribūnus mīlitum	149
cōnsul (annōrum 38)	147
Karthāgine captā triumphāvit	146
cēnsor	142
lēgātus Aegyptum, Syriam, Asiam, Graeciam obiit	140
cōnsul II	134
Numantiā captā triumphāvit	133
Gracchīs restitit	
mortuus (ann. 56)	129

12 "Hīc tū, Āfricāne, ostendās oportēbit patriae lūmen animī ingeniīque tuī cōnsiliīque. Sed eius temporis ancipitem videō quasi fātōrum viam. Nam cum aetās tua septēnōs octiēs sōlis ānfrāctūs reditūsque converterit duoque iī numerī (quōrum uterque 'plēnus' alter alterā dē causā habētur) circuitū nātūrālī summam tibi fātālem cōnfēcerint, in tē ūnum atque in tuum nōmen sē tōta convertet cīvitās, tē senātus, tē omnēs bonī, tē sociī, tē Latīnī intuēbuntur, tū eris ūnus in quō nītātur cīvitātis salūs, ac — nē multa — dictātor rem pūblicam cōnstituās oportet, sī impiās propinquōrum manūs effūgeris."

tū ostendās oportet = tē ostendere o.

ānfrāctus -ūs *m* = sōlis cursus annuus; sōlis ā.ūs reditūsque: annōs
cum aetās... converterit: cum 8×7 annōs vīxeris
numerī 7 et 8 'plēnī' (perfectī) habentur
summa = numerus computandō factus (: 56)
fātālis -e (< fātum) = fātō cōnstitūtus, quī mortem affert

(salūs) in tē nītitur = in tē (in tuā potestāte) sita est
nē multa *dīcam*

in-gemēscere -muisse = gemere (incipere)
ar-rīdēre < ad-rīdēre

— Hīc cum exclāmāvisset Laelius ingemuissentque vehementius cēterī, lēniter arrīdēns Scīpiō "St! quaesō" inquit, "nē mē ē somnō excitētis, et parumper audīte cētera!" —

[*Mors et vīta*]

quō alacrior sīs = ut (eō) alacrior sīs
alacer -cris -cre = prōmptus, cupidus
habētō : exīstimātō
locum dē-fīnīre = fīnēs locī dēsignāre
aevum -ī *n* = tempus continuum, aetās
nihil (quod...) illī prīncipī deō... acceptius est quam...
cōnservātor -ōris *m* = quī cōnservat

[*Scīpiō Āfricānus māior:*] "Sed quō sīs, Āfricāne, ala- 13
crior ad tūtandam rem pūblicam, sīc habētō: omnibus quī patriam cōnservāverint, adiūverint, auxerint, certum esse in caelō dēfīnītum locum, ubi beātī aevō sempiternō fruantur. Nihil est enim illī prīncipī deō quī omnem mundum regit (quod quidem in terrīs fīat) acceptius quam concilia coetūsque hominum iūre sociātī, quae 'cīvitātēs' appellantur; hārum rēctōrēs et cōnservātōrēs hinc profectī hūc revertuntur."

meīs : propinquīs meīs
exstīnctus : mortuus

Hīc ego, etsī eram perterritus nōn tam mortis metū 14
quam īnsidiārum ā meīs, quaesīvī tamen 'vīveretne ipse et Paulus pater et aliī quōs nōs exstīnctōs arbitrārēmur?'

vinclum = vinculum
vīs = magna cōpia

"Immō vērō" inquit "hī vīvunt quī ē corporum vinclīs tamquam ē carcere ēvolāvērunt. Vestra vērō quae dīcitur 'vīta' mors est. Quīn tū aspicis ad tē venientem Paulum patrem?" Quem ut vīdī, equidem vim lacrimārum profūdī, ille autem mē complexus atque ōsculātus flēre prohibēbat.

re-primere -pressisse -pressum

Atque ego, ut prīmum flētū repressō loquī posse 15
coepī, "Quaesō" inquam, "pater sānctissime atque optime, quoniam haec est vīta, ut Āfricānum audiō dīcere,

quid moror in terrīs? Quīn hūc ad vōs venīre properō?"

"Nōn est ita" inquit ille, "nisi enim deus is, cuius hoc templum est omne quod cōnspicis, istīs tē corporis cūstōdiīs līberāverit, hūc tibi aditus patēre nōn potest. Hominēs enim sunt hāc lēge generātī, quī tuērentur illum globum quem in hōc templō medium vidēs, quae 'terra' dīcitur, iīsque animus datus est ex illīs sempiternīs ignibus quae 'sīdera' et 'stēllās' vocātis, quae globōsae et rotundae, dīvīnīs animātae mentibus, circōs suōs orbēsque cōnficiunt celeritāte mīrābilī. Quārē et tibi, Pūblī, et piīs omnibus retinendus animus est in cūstōdiā corporis nec iniussū eius ā quō ille est vōbīs datus ex hominum vītā migrandum est, nē mūnus hūmānum assignātum ā deō dēfūgisse videāminī.

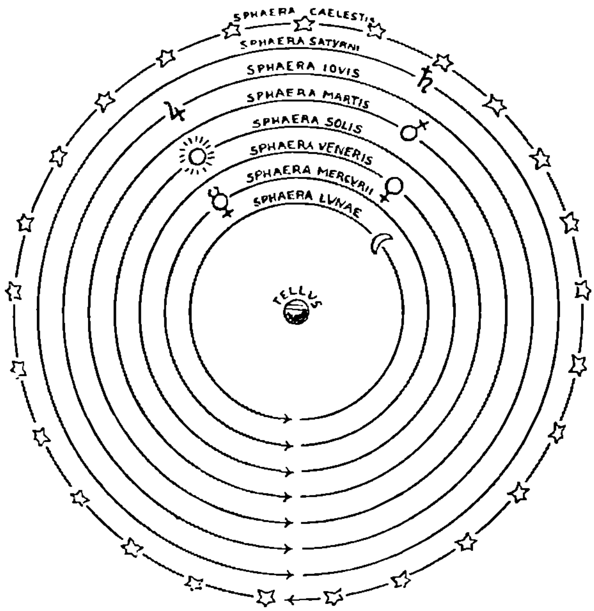
16 "Sed sīc, Scīpiō, ut avus hic tuus, ut ego quī tē genuī, iūstitiam cole et pietātem, quae cum magna in parentibus et propinquīs, tum in patriā māxima est. Ea vīta via est in caelum et in hunc coetum eōrum quī iam vīxērunt et corpore laxātī illum incolunt locum quem vidēs" (erat autem is splendidissimō candōre inter flammās circus ēlūcēns) "quem vōs, ut ā Grāiīs accēpistis, 'orbem lacteum' nūncupātis."

Ex quō omnia mihi contemplantī praeclāra cētera et mīrābilia vidēbantur. Erant autem eae stēllae quās numquam ex hōc locō vīdimus, et eae magnitūdinēs omnium quās esse numquam suspicātī sumus — ex quibus erat ea minima quae ultima ā caelō, citima ā terrīs,

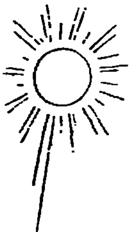
templum = spatium sacrum
cūstōdiae : vincula
quī (+ *coni*) = ut
globōsus -a -um = quī globī fōrmam habet
animāre = animam/vītam dare
circus = orbis
orbem cōnficere = in orbem sē movēre
dē-fugere = dēserere, vītāre
pietās -ātis *f* < pius (= amor deōrum/parentum/patriae)
laxāre = solvere
candor -ōris *m* = color candidus
ē-lūcēre
lacteus -a -um < lac (orbis l. dīcitur Graecē *galaxías* < *gála* = lac)
ex quō : ex orbe lacteō
omnia cētera : omnia praeter terram
suspicārī = animō sentīre
ea : lūna
citimus -a -um *sup* (< citrā) ↔ ultimus

lūce lūcēbat aliēnā. Stēllārum autem globī terrae magnitūdinem facile vincēbant. Iam ipsa terra ita mihi parva vīsa est ut mē imperiī nostrī, quō quasi pūnctum eius attingimus, paenitēret.

pūnctum -ī *n* = nota quā minor fierī nōn potest [·]
mē paenitet reī (*gen*) = mihi displicet rēs

stēllārum *cursūs* s. *orbēs* s. *globī* s. *sphaerae*

radius

[*Cursūs stēllārum*]

17 Quam cum magis intuērer, "Quaesō" inquit Āfricānus, "quoūsque humī dēfīxa tua mēns erit? Nōnne aspicis quae in templa vēneris? Novem tibi orbibus vel potius globīs cōnexa sunt omnia, quōrum ūnus est caelestis, extimus, quī reliquōs omnēs complectitur, summus ipse deus arcēns et continēns cēterōs; in quō sunt īnfīxī illī quī volvuntur stēllārum cursūs sempiternī.

"Cui subiectī sunt septem, quī versantur retrō contrāriō mōtū atque caelum. Ex quibus ūnum globum possi-

quo-ūsque = quamdiū
(tibi)
cō-nectere -xuisse -xum = inter sē nectere, coniungere
extimus -a -um *sup* = extrēmus
īn-fīgere
: illae stēllae quae cursū sempiternō volvuntur
volvī = versārī = in orbem movērī, vertī
cui sub-iectī sunt = sub quō positī sunt

det illa quam in terrīs 'Sāturniam' nōminant. Deinde est hominum generī prosperus et salūtāris ille fulgor quī dīcitur 'Iovis'; tum rutilus horribilisque terrīs quem 'Mārtium' dīcitis.

"Deinde subter mediam ferē regiōnem Sōl obtinet, dux et prīnceps et moderātor lūminum reliquōrum, mēns mundī et temperātiō, tantā magnitūdine ut cūncta suā lūce lūstret et compleat.

"Hunc ut comitēs cōnsequuntur Veneris alter, alter Mercuriī cursus, in īnfimōque orbe Lūna radiīs sōlis accēnsa convertitur. Īnfrā autem iam nihil est nisi mortāle et cadūcum — praeter animōs mūnere deōrum hominum generī datōs; suprā Lūnam sunt aeterna omnia. Nam ea quae est media et nōna, Tellūs, neque movētur et īnfima est et in eam feruntur omnia nūtū suō pondera."

[*Cantus sphaerārum*]

18 Quae cum intuērer stupēns, ut mē recēpī, "Quid? Hic" inquam "quis est quī complet aurēs meās tantus et tam dulcis sonus?"

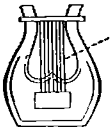
"Hic est" inquit [*Āfricānus*] "ille quī intervāllīs coniūnctus imparibus, sed tamen prō ratā parte ratiōne distīnctīs, impulsū et mōtū ipsōrum orbium efficitur, et acūta cum gravibus temperāns variōs aequābiliter concentūs efficit. Nec enim silentiō tantī mōtūs incitārī possunt, et nātūra fert ut extrēma ex alterā parte graviter,

illa *stēlla*
fulgor -ōris *m* < fulgēre (: stēlla fulgēns)
rutilus -a -um = ruber (ut ignis)
Mārtius -a -um < Mārs
subter *adv* = īnfrā
moderātor -ōris *m* = quī moderātur
temperātiō -ōnis *f* = vīs temperāns
lūstrāre = illūstrāre
radius -ī *m* = lūminis līnea
(con)vertī = in orbem movērī, volvī
cadūcus -a -um = quī facile cadit
tellūs -ūris *f* = terra
nūtus -ūs *m* = mōtus deorsum, vīs gravitātis
sē re-cipere = animum recipere, sē recreāre
prō ratā parte = ratō modō (↔ fortuītō)
(sonus) acūtus = clārus, tenuis (ut vōx mulieris); ↔ gravis
con-centus -ūs *m* = cantus multōrum
fert : efficit

stēlli-fer -era -erum = quī stēllās fert
conversiō -ōnis *f* < convertī
concitātus = citus
(sonus) excitātus = clārus
lūnāris -e < lūna
im-mōbilis -e = quī nōn movētur

nōdus -ī *m*

duōrum: lūnae et caelī (octāvī), quī concordēs sonōs ēdunt VII intervāllīs interiectīs
doctī hominēs: fidicinēs (fidēs VII *nervōs* habent)

ob-surdēscere -duisse = surdus fierī
hebes -etis = obtūnsus (↔ acūtus, ācer)
Catadūpa -ōrum *n*
praecipitāre = p. ārī
ac-colere < ad-: locum a. = ad locum incolere

incitātus = citus

aciēs = sēnsus ācer, vīs videndī

ex alterā autem acūtē sonent. Quam ob causam summus ille caelī stēllifer cursus, cuius conversiō est concitātior, acūtō et excitātō movētur sonō, gravissimō autem hic lūnāris atque īnfimus. Nam terra, nōna, immōbilis manēns ūnā sēde semper haeret complexa medium mundī locum.

"Illī autem octō cursūs, in quibus eadem vīs est duōrum, septem efficiunt distīnctōs intervāllīs sonōs, quī numerus rērum omnium ferē nōdus est. Quod doctī hominēs nervīs imitātī atque cantibus aperuērunt sibi reditum in hunc locum, sīcut aliī quī praestantibus ingeniīs in vītā hūmānā dīvīna studia coluērunt.

19 "Hōc sonitū opplētae aurēs hominum obsurduērunt. Nec est ūllus hebetior sēnsus in vōbīs; sīcut, ubi Nīlus ad illa quae Catadūpa nōminantur praecipitat ex altissimīs montibus, ea gēns quae illum locum accolit propter magnitūdinem sonitūs sēnsū audiendī caret. Hic vērō tantus est tōtīus mundī incitātissimā conversiōne sonitus ut eum aurēs hominum capere nōn possint, sīcut intuērī sōlem adversum nequītis eiusque radiīs aciēs vestra sēnsusque vincitur."

[*Angustiae terrārum*]

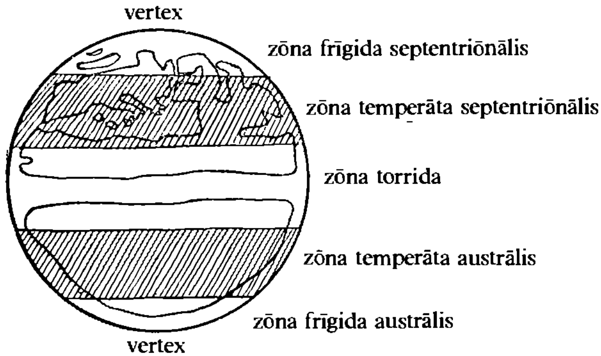
20 Haec ego admīrāns referēbam tamen oculōs ad terram identidem.

Tum Āfricānus "Sentiō" inquit "tē sēdem etiam nunc hominum ac domum contemplārī. Quae sī tibi parva, ut

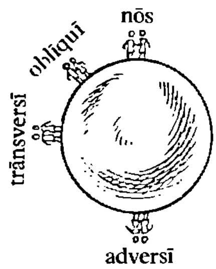
est, ita vidētur, haec caelestia semper spectātō, illa hūmāna contemnitō!

"Tū enim quam celebritātem sermōnis hominum aut quam expetendam cōnsequī glōriam potes? Vidēs habitārī in terrā rārīs et angustīs in locīs et in ipsīs quasi maculīs ubi habitātur vāstās sōlitūdinēs interiectās, eōsque quī incolunt terram nōn modo interruptōs ita esse ut nihil inter ipsōs ab aliīs ad aliōs mānāre possit, sed partim oblīquōs, partim trānsversōs, partim etiam adversōs stāre vōbīs — ā quibus exspectāre glōriam certē nūllam potestis!

21 "Cernis autem eandem terram quasi quibusdam redimītam et circumdatam cingulīs, ē quibus duōs māximē inter sē dīversōs et caelī verticibus ipsīs ex utrāque parte

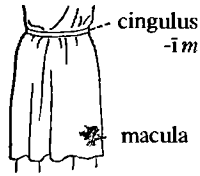
subnīxōs obriguisse pruīnā vidēs, medium autem illum et māximum sōlis ārdōre torrērī. Duo sunt habitābilēs, quōrum austrālis ille, in quō quī īnsistunt adversa vōbīs urgent vestīgia, nihil ad vestrum genus; hic autem alter subiectus aquilōnī quem incolitis, cerne quam tenuī vōs

inter-rumpere = inter sē abrumpere

oblīquus = inclīnātus: līnea oblīqua [/]
trāns-versus -a -um: līnea trānsversa [–|–]

redimīre = circum ligāre, vinculō cingere

zōna -ae *f* = cingulus
septentriōnālis -e < septentriōnēs
torridus -a -um = quī torrētur
austrālis -e (< auster) ↔ septentriōnālis

vertice subnīxus = in/sub vertice situs
ob-rigēscere -guisse = rigēns fierī
pruīna -ae *f*: hieme nocte frīgidā p. quasi nix terram operit
habitābilis -e = quī habitārī potest
īn-sistere = stāre
vestīgia : pedēs
nihil ad vestrum genus (: Rōmānōs) *pertinet*

parte contingat! Omnis enim terra quae colitur ā vōbīs, angusta verticibus, lateribus lātior, parva quaedam īnsula est circumfūsa illō marī quod 'Atlanticum', quod 'Magnum', quem 'Ōceanum' appellātis in terrīs — quī tamen tantō nōmine quam sit parvus vidēs!

tantō nōmine: etsī tantō nōmine appellātur
Caucasus -ī *m*: mōns Asiae longinquus
Gangēs -is *m*, *acc* -ēn: flūmen Indiae
trā-/trāns-natāre = trānsīre natandō
sōl obiēns (-euntis) = sōl occidēns
aquilō : septentriōnēs ↔ auster : merīdiēs
amputāre = recīdere, adimere (cultrō)
dī-lātāre = lātē extendere, pandere
quam diū loquentur?

22 "Ex hīs ipsīs cultīs nōtīsque terrīs num aut tuum aut cuiusquam nostrum nōmen vel Caucasum hunc, quem cernis, trānscendere potuit vel illum Gangēn trānatāre? Quis in reliquīs orientis aut obeuntis sōlis ultimīs aut aquilōnis austrīve partibus tuum nōmen audiet? Quibus amputātīs, cernis profectō quantīs in angustiīs vestra sē glōria dīlātārī velit!

"Ipsī autem quī dē nōbīs loquuntur, quam loquentur 23 diū? Quīn etiam sī cupiat prōlēs illa futūrōrum hominum deinceps laudēs ūnīus cuiusque nostrum ā patribus acceptās posterīs prōdere, tamen propter ēluviōnēs exustiōnēsque terrārum, quās accidere tempore certō necesse est, nōn modo nōn aeternam, sed nē diūturnam quidem glōriam assequī possumus.

ēluviō -ōnis *f* = vīs aquae in terrās redundantis
exustiō -ōnis *f* < exūrere

"Quid autem interest ab iīs quī posteā nāscentur sermōnem fore dē tē, cum ab iīs nūllus fuerit quī ante nātī sunt? — quī nec pauciōrēs et certē meliōrēs fuērunt virī 24 — praesertim cum apud eōs ipsōs ā quibus audīrī nōmen nostrum potest nēmō ūnīus annī memoriam cōnsequī possit! Hominēs enim populāriter annum tantummodo sōlis, id est ūnīus astrī, reditū mētiuntur; cum autem ad idem unde semel profecta sunt cūncta astra

quid (tuā) inter-est? = quid (tuā) rēfert? quid iuvat?
populāriter = vulgō
annum mētīrī: annī longitūdinem (numerum diērum) statuere
idem : eundem locum

redierint eandemque tōtīus caelī discrīptiōnem longīs intervāllīs rettulerint, tum ille vērē vertēns 'annus' appellārī potest, in quō vix dīcere audeō quam multa hominum saecula teneantur. Namque ut ōlim dēficere sōl hominibus exstinguīque vīsus est cum Rōmulī animus haec ipsa in templa penetrāvit, quandō ab eādem parte sōl eōdemque tempore iterum dēfēcerit, tum signīs omnibus ad prīncipium stēllīsque revocātīs explētum annum habētō! Cuius quidem annī nōndum vīcēsimam partem scītō esse conversam!

[*Dē glōriā aeternā et animō immortālī*]

25 "Quōcircā, sī reditum in hunc locum dēspērāveris in quō omnia sunt magnīs et praestantibus virīs, quantī tandem est ista hominum glōria quae pertinēre vix ad ūnīus annī partem exiguam potest? Igitur altē spectāre sī volēs atque hanc sēdem et aeternam domum contuērī, neque tē sermōnibus vulgī dederis, nec in praemiīs hūmānīs spem posueris rērum tuārum! Suīs tē oportet illecebrīs ipsa virtūs trahat ad vērum decus. Quid dē tē aliī loquantur, ipsī videant, sed loquentur tamen. Sermō autem omnis ille et angustiīs cingitur iīs regiōnum quās vidēs, nec umquam dē ūllō perennis fuit, et obruitur hominum interitū et oblīviōne posteritātis exstinguitur."

26 Quae cum dīxisset, "Ego vērō" inquam, "Āfricāne, sīquidem bene meritīs dē patriā quasi līmes ad caelī

discrīptiō : ratiō quā discrīpta sunt astra
vertēns : quī vertitur
(hominis) saeculum = aetās (xxx ferē annī)
tenērī = continērī
(sōl) dēficit = obscūrātur
quandō = cum
signum : sīdus
signīs stēllīsque
vīcēsima pars = $1/20$
ille *magnus annus* 12 954 annōs complectitur
quō-circā = itaque
quantī = quantī pretiī (: quam parvī p.)
con-tuērī = intuērī
sermōnibus sē dare = sermōnēs cūrāre
illecebra -ae *f* (< illicere) = praemium
oportet ipsa virtūs suīs illecebrīs tē trahat
ipsī videant (: cūrent) : tū nē cūrāveris!
perennis = perpetuus
posteritās -ātis *f* = tempus posterum/futūrum, posterī
līmes -itis *m* = via angusta

vestīgiīs (*dat*) ingredī = vestīgia sequī

aditum patet, quamquam ā pueritiā vestīgiīs ingressus patris et tuīs decorī vestrō nōn dēfuī, nunc tamen tantō praemiō expositō ēnītar multō vigilantius!"

mēns cuiusque is est quisque: quisque homō est mēns sua (mēns, nōn corpus, est vērus homō)
dē-mōnstrāre = mōnstrāre

ex quādam parte mortālem: cuius quaedam pars mortālis est
fragilis -e = quī facile frangitur

Et ille: "Tū vērō ēnītere et sīc habētō: nōn esse tē mortālem, sed corpus hoc. Nec enim is es quem fōrma ista dēclārat, sed mēns cuiusque is est quisque, nōn ea figūra quae digitō dēmōnstrārī potest. Deum tē igitur scītō esse, sīquidem est deus quī viget, quī sentit, quī meminit, quī prōvidet, quī tam regit et moderātur et movet id corpus cui praepositus est quam hunc mundum ille prīnceps deus. Et ut mundum ex quādam parte mortālem ipse deus aeternus, sīc fragile corpus animus sempiternus movet.

hīc Cicerō verba *Platōnis* Latīnē vertit (*Phaedrus* 245)
ali-unde = ex aliō locō, ex aliā rē
: necesse est id fīnem vīvendī habēre
fōns: orīgō
movendī: mōtūs
quod sī = sī autem
re-nāscī
creāre = prōcreāre
ita fit ut... = ex hōc intellegitur...

"Nam quod semper movētur aeternum est; quod 27
autem mōtum affert alicui quodque ipsum agitātur aliunde, quandō fīnem habet mōtūs, vīvendī fīnem habeat necesse est. Sōlum igitur quod sē ipsum movet, quia numquam dēseritur ā sē, numquam nē movērī quidem dēsinit; quīn etiam cēterīs quae moventur hic fōns, hoc prīncipium est movendī. Prīncipiī autem nūlla est orīgō; nam ex prīncipiō oriuntur omnia, ipsum autem nūlla ex rē aliā nāscī potest (nec enim esset id prīncipium quod gignerētur aliunde). Quod sī numquam oritur, nē occidit quidem umquam. Nam prīncipium exstīnctum nec ipsum ab aliō renāscētur nec ex sē aliud creābit, sīquidem necesse est ā prīncipiō orīrī omnia. Ita fit ut mōtūs prīncipium ex eō sit quod ipsum ā sē movē-

tur. Id autem nec nāscī potest nec morī (vel concidat omne caelum omnisque nātūra et cōnsistat necesse est nec vim ūllam nancīscātur quā ā prīmō impulsa moveātur).

28 "Cum pateat igitur aeternum id esse quod ā sē ipsō moveātur, quis est quī hanc nātūram animīs esse tribūtam neget? Inanimum est enim omne quod pulsū agitātur externō; quod autem est animal, id mōtū ciētur interiōre et suō, nam haec est propria nātūra animī atque vīs. Quae sī est ūna ex omnibus quae sē ipsa moveat, neque nāta certē est et aeterna est.

"Hanc tū exercē optimīs in rēbus! Sunt autem optimae cūrae dē salūte patriae, quibus agitātus et exercitātus animus vēlōcius in hanc sēdem et domum suam pervolābit. Idque ōcius faciet sī iam tum cum erit inclūsus in corpore, ēminēbit forās et ea quae extrā erunt contemplāns quam māximē sē ā corpore abstrahet. Namque eōrum animī quī sē corporis voluptātibus dēdidērunt eārumque sē quasi ministrōs praebuērunt impulsūque libīdinum voluptātibus oboedientium deōrum et hominum iūra violāvērunt, corporibus ēlāpsī circum terram ipsam volūtantur nec hunc in locum, nisi multīs exagitātī saeculīs, revertuntur."

Ille discessit. Ego somnō solūtus sum.

vel : aliter
: necesse est omne caelum omnemque nātūram concidere et cōnsistere
ā prīmō = ab initiō

patet = appāret

in-animus -a -um = sine animā, mortuus
pulsus -ūs *m* = impulsus, vīs movendī
ciēre = movēre

quae (nātūra animī atque vīs) : animus

hanc (nātūram animī) : animum immortālem
quibus agitātus... animus : quibus sī animus agitātur et exercitātur

per-volāre
ōcius *adv* = celerius
forās : ē corpore

quam māximē : ut māximē potest

volūtāre = volvere

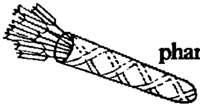
exagitāre = turbāre, vexāre

integer vītae : quī vītam integram (: innocentem) agit

INTEGER VITAE

[*Ex Q. Horātiī Flaccī 'Carminum' librō I, carmen XXII ad Fuscum*]

Fuscus -ī *m*: amīcus Horātiī
pūrus : īnsōns

pharetra -ae *f*

nec pharetrā gravidā (: plēnā)...sagittīs

Integer vītae scelerisque pūrus
nōn eget Maurīs iaculīs neque arcū
nec venēnātīs gravidā sagittīs,
  Fusce, pharetrā,

sīve iter factūrus *est* per...
aestuōsus -a -um = fervēns, turbidus
in-hospitālis -e
fābulōsus -a -um = celebrātus
Syrtēs -ium *f*: sinūs in ōrā Āfricae
Hydaspēs -is *m*: flūmen Indiae

sīve per Syrtēs iter aestuōsās,
sīve factūrus per inhospitālem
Caucasum vel quae loca fābulōsus
  lambit Hydaspēs.

lupus mē inermem fūgit in silvā Sabīnā
Lalagē -ēs *f*, *acc* -ēn
cūrīs expedītīs : sine cūrīs

Namque mē silvā lupus in Sabīnā,
dum meam cantō Lalagēn et ultrā
terminum cūrīs vagor expedītīs,
  fūgit inermem!

quāle portentum = tāle p. quāle
Dauniās -ae *f* = Āpūlia
aesculētum -ī *n* = silva quercuum
Iuba -ae *m*: rēx Numidiae
āridus -a -um = siccus, torridus

quāle portentum neque mīlitāris
Dauniās lātīs alit aesculētīs
nec Iubae tellūs generat, leōnum
  ārida nūtrīx.

in pigrīs (: sterilibus) campīs
aestīvus -a -um < aestās (↔ hībernus)
latus : zōna frīgida
malus Iūppiter = malum caelum (: mala tempestās)

Pōne mē pigrīs ubi nūlla campīs
arbor aestīvā recreātur aurā,
quod latus mundī nebulae malusque
  Iuppiter urget;

pōne sub currū nimium propinquī
sōlis, in terrā domibus negātā:
dulce rīdentem Lalagēn amābō,
dulce loquentem!

pōne *mē*
currū: quadrīgīs quibus Sōl vehitur
terra domibus negāta (: nōn habitābilis): zōna torrida
dulce = dulciter

GRAMMATICA LATINA

Dē vocābulīs faciendīs

(E) *Verba incohātīva*

Litterīs *sc* (*ēsc*) ad verbī thema praesentis adiectīs fit verbum 'incohātīvum' in *-(ē)scere* dēsinēns quod initium agendī significat; plērumque praepōnitur praeverbium (interdum *-a-* mūtātur in *-i-*).

Exempla: pallē|re > pallē*sc*ere
rubē|re > *ē*-rubē*sc*ere
latē|re > *dē*-litē*sc*ere

Perfectum sine *-sc-*: pallēscere pallu|isse, cēt.

incohātīvus -a -um < incohāre

Dē versibus

(1) *Versus Sapphicus*

Nam-que- mē- sil-vā-lu-pu-s in- Sa-bī-nā

Hic versus cōnstat ex XI syllabīs: longā, brevī, tribus longīs, duābus brevibus, longā, brevī, duābus longīs. In duās partēs dīviditur inter syllabam V et VI, sīve in V pedēs: trochaeum, spondēum, dactylum, trochaeum, spondēum: —⏑|— —|—⏑⏑|—⏑|— —

Eius modī versus *Sapphicus* dīcitur, nam eō saepe ūsa est Sapphō, poētria Lesbia.

(2) *Versus Adōnius*

fū-gi-t i-ner-mem

Adōnius dīcitur hic versus, quī cōnstat ex V syllabīs: longā, duābus brevibus, duābus longīs — sīve ex duōbus pedibus: dactylō et spondēō: —⏑⏑|— —

Sapphicus -a -um < Sapphō -ūs *f*
Lesbius -a -um < Lesbos
poēta -ae *m*
poētria -ae *f*

(3) *Strophē Sapphica*

strophē -ae *f*

Singula Horātiī carmina dīviduntur in *strophās* quaternōrum versuum. *Strophē Sapphica* composita est ex tribus versibus Sapphicīs quōs sequitur Adōnius:

Integer vītae scelerisque pūrus
nōn eget Maurīs iaculīs nequ(e) arcū
nec venēnātīs gravidā sagittīs,
  Fusce, pharetrā

PENSVM A

(1) Supplenda sunt verba incohātīva:

patēre > —; stupēre > ob—; lūcēre > il—; ārdēre > ex—; valēre > con—; pavēre > ex—; timēre > per—; horrēre > co—; rigēre > ob—; tremere > con—; gemere > in—; fervere > dē—; [-a->-i-] tacēre > con—.

(2) Hī versūs dīvidendī sunt in syllabās brevēs et longās notīs appositīs:

sīve per Syrtēs iter aestuōsās,
sīve factūrus per inhospitālem
Caucasum vel quae loca fābulōsus
  lambit Hydaspēs.

PENSVM B

— [= terra], quae in mediō mundī locō — manet, VIII sphaerīs cingitur. In sphaerā summā stēllae — sunt; eī — sunt VII, quārum īnfima est lūnae. Īnfrā lūnam nihil est nisi mortāle et —. Sphaerārum incitātissimā — magnus sonitus efficitur, sed aurēs hūmānae tam — sunt ut eum audīre nequeant. Item aurēs eōrum quī Catadūpa — propter magnitūdinem sonitūs —.

Terra quīnque — redimīta esse vidētur, quōrum duo extrēmī nive et — obrigēscunt, medius sōlis — ārdentibus torrētur. Duo sunt —, alter septentriōnālis, alter —, cuius incolae Rōmānīs adversī aut — stant.

Vocābula nova:
caelitēs
ānfrāctus
aevum
cōnservātor
pietās
candor
pūnctum
fulgor
moderātor
temperātiō
radius
tellūs
nūtus
concentus
conversiō
nōdus
cingulus
zōna
pruīna
ēluviō
exustiō
illecebra
posteritās
līmes
pulsus
pharetra
aesculētum
excelsus
hērēditārius
fātālis
alacer
globōsus
lacteus
citimus
extimus
subiectus
rutilus
cadūcus
stēllifer
concitātus
excitātus
lūnāris
immōbilis

Quī rem horribilem videt —. — est amor deōrum, patriae, parentum. Annus aetātis LVI Scīpiōnī — fuit. Dī immortālēs — sempiternō fruuntur. Ponte ruptō Horātius Tiberim —. — [8×] septēna sunt LVI. — [·] est nota minima. Necesse est membrum aegrum cultrō —. Sagitta ē — prōmitur.

Synōnyma: splendor et —; celsissimus et —; ruber et —; siccus et — et —; solvere et —; movēre et —; celerius et —; quamdiū et —; īnfrā et —; ex aliō locō et —.

Contrāria: ultimus et —; austrālis et —; hībernus et —.

PENSVM C

Quōmodo Masinissa Scīpiōnem Aemiliānum accēpit?
Dē quibus rēbus Masinissa et Scīpiō collocūtī sunt?
Quem Scīpiō eā nocte in somnīs vīdit?
Ubi Scīpiō Āfricānus māior appāruit?
Quid nepōtī suō praedīxit?
Quid eī nārrāvit dē patriae cōnservātōribus?
Quid Scīpiō ab avō suō quaesīvit?
Quem vīdit Scīpiō praeter avum suum?
Quid Aemilius Paulus fīlium suum monuit?
Ex orbe lacteō quanta vidēbātur terra?
Quot sphaerae terram cingunt?
Quōmodo efficitur cantus sphaerārum?
Cūr sphaera caelestis sonum acūtum efficit?
Cūr hominēs cantum sphaerārum nōn audiunt?
Quārē hominēs in terrīs glōriam aeternam assequī nōn possunt?

hebes
incitātus
trānsversus
habitābilis
austrālis
septentriōnālis
torridus
fragilis
inanimus
aestuōsus
inhospitālis
fābulōsus
āridus
aestīvus
collacrimāre
cohorrēscere
offendere
ingemēscere
arrīdēre
dēfīnīre
animāre
dēfugere
laxāre
ēlūcēre
cōnectere
īnfigere
lūstrāre
obsurdēscere
accolere
interrumpere
redimīre
obrigēscere
īnsistere
trānatāre
amputāre
dīlātāre
contuērī
renāscī
ciēre
pervolāre
volūtāre
citrō
octiēs
quoūsque
subter
aliunde
quōcircā
ōcius

INDEX GRAMMATICVS

NOTAE

- *abl* ablātīvus
- a. C. ante Chrīstum
- *acc* accūsātīvus
- *āct* āctīvum
- a. d. ante diem
- *adi* adiectīvum
- *adv* adverbium
- a. u. c. ab urbe conditā
- c. circiter
- cap. capitulum
- cēt. cēterī -ae -a
- *comp* comparātīvus
- *coni* coniūnctīvus
- cōs. cōnsul
- *dat* datīvus
- *dēcl* dēclīnātiō
- *dēp* dēpōnēns
- *f* fēminīnum
- f. fīlius
- *fut* futūrum
- *gen* genetīvus
- *imp* imperātīvus
- *imperf* imperfectum
- *indēcl* indēclīnābile
- *īnf* īnfīnītīvus
- k., kal. kalendae
- *loc* locātīvus
- *m* masculīnum
- *n* neutrum
- *nōm* nōminātīvus
- *part* participium
- *pass* passīvum
- p. C. post Chrīstum
- *perf* perfectum
- *pers* persōna
- *pl, plūr* plūrālis
- p. R. populus Rōmānus
- *praep* praepositiō
- *praes* praesēns
- prōcōs. prōcōnsul
- s. sīve
- *sg, sing* singulāris
- suf. suffectus
- *sup* superlātīvus, supīnum
- tr. pl. tribūnus plēbis
- u. c. urbis conditae
- v. vidē, versus
- *voc* vocātīvus
- = idem atque
- ↔ contrārium
- : id est
- / sīve
- < factum/ortum ex
- > fit
- | fīnis thematis
- ∞ coniūnx

Hans H. Ørberg

LINGVA LATINA

PER SE ILLVSTRATA

Pars II

Roma Aeterna

Exercitia Latina II

Hans H. Ørberg

LINGVA LATINA

PER SE ILLVSTRATA

Pars II

Roma Aeterna

Exercitia Latina II

Hans Ørberg

Focus Publishing
R. Pullins Co.
Newburyport, MA

LINGVA LATINA
PER SE ILLVSTRATA

Pars I:
Familia Romana (1-58510-201-6; hard cover 1-58510-238-5)
Latine Disco: Student's Manual (1-58510-050-1)
Grammatica Latina (1-58510-223-7)
Exercitia Latina I (1-58510-212-1)
Latin-English Vocabulary (1-58510-049-8)
Lingva Latina: Familia Romana CD-ROM for PC (87-90696-08-5)

Pars II:
Roma Aeterna (87-997016-8-5)
Exercitia Latina II (978-1-58510-067-5)
Indices (87-997016-9-3)
Instructions for Part II (1-58510-055-2)
Latin-English Vocabulary (1-58510-052-8)
Lingva Latina: Roma Aeterna CD-ROM For PC (87-90696-09-3)

Ancillaries:
Caesaris: Commentarii De Bello Gallico (87-90696-06-9)
Colloqvia Personarvm (1-58510-156-7)
Menaechmi ex Plavti Comoedia (1-58510-051-X)
Petronivs: Cena Trimalchionis (87-90696-04-2)
Plavtus: Amphitryo (87-997016-7-7)
Sallustius & Cicero: Catilina (87-90696-11-5)
Sermones Romani (97-90696-07-7)
Transparency Masters & CD w/ images (Mac/PC) (1-58510-239-3)

Instructor's Materials:
Latine Doceo: Companion for Instructors (1-58510-093-5)
Lingua Latina Set for Instructors: Teacher's Materials & Answer Keys for I&II (1-58510-074-9)

For College Students:
Lingva Latina: A College Companion (978-1-58510-191-7)

For further information on the complete series and new titles, visit www.pullins.com.

ISBN 10: 1-58510-067-6
ISBN 13: 978-1-58510-067-5

This book is published by Focus Publishing / R. Pullins Company, PO Box 369, Newburyport MA 01950.

15 14 13 12 11 10 9 8 7 6 5

0310W

INDEX LECTIONVM

NOTAE

abl.	ablātīvus	part.	participium
acc.	accūsātīvus	pass.	passīvum
āct.	āctīvum	perf.	perfectum
adi.	adiectīvum	pers.	persōna
adv.	adverbium	plūr., pl.	plūrālis
cēt.	cēterī -ae -a	plūsquamperf.	plūsquamperfectum
comp.	comparātīvus	pos.	positīvus
coni.	coniūnctīvus	praes.	praesēns
dat.	datīvus	sing., sg.	singulāris
dēcl.	dēclīnātiō	sup.	superlātīvus
dēp.	dēponens	voc.	vocātivus
ex.	exercitium	[1, 2, 3, 4]	coniugātiō I, II, III, IV
f., fēm.	fēminīnum	1, 2, 3	persōna I, II, III
fut.	futūrum	-	thema praesentis
gen.	genetīvus	~	thema perfectī
imp.	imperātīvus	≈	thema supīnī
imperf.	imperfectum	|	fīnis thematis
ind.	indicātīvus	/	sīve
inf.	īnfinītīvus	<	factum ex
m., masc.	masculīnum		
n., neutr.	neutrum		
nōm.	nōminātīvus		
p.	pāgina		

EXERCITIA LATINA

CAPITVLVM TRICESIMVM SEXTVM

Lēctiō prīma (versūs 1–86)

Exercitium 1

Exemplum: Altī mūrī Rōmam cingunt = Rōma altīs mūrīs cingitur.

1. Magnum incendium templum Iovis cōnsūmpsit = ...
2. Columnae pulcherrimae tēctum templī sustinent = ...
3. Signa deōrum forum exōrnant = ...
4. Cloāca palūdem siccāvit = ...
5. Nūntius victōriae populum dēlectat = ...
6. Clāmor hostium Rōmānōs excitāvit = ...
7. Fuga celeris exercitum servāvit = ...
8. Poena sevēra hominēs scelestōs dēterret = ...
9. Timor mortis nōs perturbat = ...
10. Cantus avium mē dēlectat = ...

Exercitium 2

1. Ex urbe antīquissimā, quae ā fōrmā moenium 'Rōma ________' vocābātur, nihil ________ [= superest].
2. ________ est parva domus pauper quae strāmentō ________ [= operītur].
3. ________ dīcitur summus mōns arduus ________ [= validīs] mūrīs mūnītus.
4. Dē saxō Tarpēiō hominēs scelestī ________ [= prōiciēbantur].
5. Templum est aedificium ________ [: ubi diī adōrantur].
6. Postquam rēx L. Tarquinius Superbus ā Brūtō Rōmā ________ est, duo ________ populō Rōmānō praepositī sunt.
7. Templum ________ [= magnificum et deō dignum] in summō Capitōliō situm Iovī Optimō Māximō ________ [= sacrum factum] est.
8. Hoc templum cum ________ [: igne] cōnsūmptum esset, ā Domitiānō ________ est et iterum ________ [= sacrātum].
9. Templum Iovis Capitōlīnī aurō et gemmīs ________ [= clārē lūcet] et columnae ē ________ pulcherrimō factae sunt.
10. In ________ templī est ingēns ________ [= signum] Iovis in altā ________ sedentis.
11. Imperātor victor ducēs hostium in ________ ante currum suum dūcit.
12. Post triumphum Capitōlium ascendit, ut Iovī ________ faciat.
13. In templō Iūnōnis Monētae, quod in summā Arce ________ [= situm] est, nummī efficiuntur ex ________ pretiōsīs, aurō, argentō, aere.
14. ________ est metallum ex quō assēs efficiuntur.
15. ________ est ________ [= magnum] aedificium in quō tabulae et litterae pūblicae ________ [= salvae cūstōdiuntur].
16. In forō Rōmānō ōlim ________ [= locus ūmidus] erat.
17. Aqua palūdis cloācā ________ [= sub terrā sitā] in Tiberim ________ est; ita ________ [< siccum factum] est forum.
18. Forum Rōmānum multīs aedificiīs pūblicīs cingitur, in iīs duābus ________, Aemiliā et Iūliā.
19. ________ est aedificium ā Iūliō Caesare ________ [= aedificātum] quō ________ Rōmānus convenīre solet.
20. Senātus Rōmānus cōnstat ex DC ________, cīvibus nōbilissimīs.
21. Locus ________ est quō multī hominēs conveniunt.
22. ________ dīcitur pars urbis cum viīs domibusque.
23. In tabernīs Rōmānīs multae mercēs ________ [= vēnduntur].

Cap. XXXVI

Lēctiō I

nōm + acc + āct =

nōm + abl + pass

aes
amplus
arx
augustus
basilica
casa
celeber
cella
cōnsecrāre
cōnsul
cūria
dēdūcere
expellere
exstruere
fīrmus
incendium
locāre
marmor
metallum
palūs
praecipitāre
quadrātus
reficere
restāre
sacer
sacrāre
sacrificium
sēdēs
senātor
senātus
servāre
siccāre
simulācrum
splendēre
subterrāneus
tabulārium
tegere
triumphus
vēnīre
vīcus

acc + īnf
nōm + īnf

Exercitium 3

Exempla: "Mercurius nūntius deōrum est":
(Hominēs) dīcunt/nārrant/putant 'Mercurium nūntium deōrum esse':
Mercurius nūntius deōrum esse dīcitur/nārrātur/putātur.
"Rōmulus frātrem suum necāvit":
'Rōmulum frātrem suum necāvisse' dīcunt/nārrant:
Rōmulus frātrem suum necāvisse dīcitur/nārrātur.

1. Dīcunt 'Iūli____ domin____ sevēr____ es____':
   Iūli____ domin____ sevēr____ es____ dīcitur.
2. 'Iān____ duās faciēs hab____' dīcunt:
   Iān____ duās faciēs hab____ dīcitur.
3. 'Rōmul____ Palātium mūnīv____' dīcunt/nārrant:
   Rōmul____ Palātium mūnīv____ dīcitur/nārrātur.
4. Dīcunt 'prīm____ mūr____ Rōmān____ quadrāt____ fu____':
   Prīm____ mūr____ Rōmān____ quadrāt____ fu____ dīcuntur.
5. 'Cinn____ versiculōs in mē scrīb____' nārrant:
   Versiculōs in mē nārrātur scrīb____ Cinn____.
6. Dīcunt 'Solōn____ vir____ sapient____ et iūst____ fu____':
   Sol____ vir sapiēns et iūst____ fu____ dīcitur.
   (Sapientia Solōnis ab omnibus laudātur.)

sapientia -ae f
< sapiēns

sacer sacr|a sacr|um
ācer ācr|is ācr|e
sup
sacerrim|us -a -um
ācerrim|us -a -um

Exercitium 4

Exempla: locus celeber, celeberrimus
via celebris, celeberrima
forum celebre, celeberrimum

1. Templum est locus sac____ et aedificium sac__________.
2. Via Sac____ dīcitur via quae ad templa sac____ forī Rōmānī dūcit.
3. Ex omnibus templīs sac____ Rōmānīs sac__________ est templum Iovis Capitōlīnī.
4. Nūllus locus tam celeb____ est quam forum Rōmānum: illud forum est locus urbis celeb__________.
5. Via Latīna nōn est tam celeb____ quam via Appia; haec est via Rōmāna celeb__________.
6. Forum Tūsculānum nōn tam celeb____ est quam forum Rōmānum.
7. Achillēs fuit dux bellī āc____ et fortis.
8. Apud Trōiam pugna āc____ (bellum āc____) fuit.
9. Bellum Trōiānum fuit omnium āc__________.

Exercitium 5

1. Cūr urbs Rōma in collibus sīve montibus locāta est? ...
2. Quod nōmen est campī quī inter collēs et Tiberim patet? ...
3. Moenia Rōmulī antīquissima quam fōrmam habēbant? ...
4. Num Rōmulus in domō magnificā habitābat? ...
5. Ubi sita est 'domus Augustāna'? ...
6. In Capitōliō quod templum clārissimum est? ...
7. Illud templum ā quō aedificātum et ā quō sacrātum est? ...
8. Cūr templum Iovis Capitōlīnī iterum sacrātum est? ...
9. Quō imperātor post triumphum ascendit? ...
10. Quod templum in summā Arce situm est? ...
11. Ubi situm est Tabulārium? ...
12. Quōmodo siccātum est forum Rōmānum? ...
13. Cūr medium forum appellātur 'lacus Curtius'? ...
14. Quae sunt aedificia pūblica amplissima in forō Rōmānō? ...
15. Quō senātus Rōmānus convenīre solet? ...

Lēctiō secunda: versūs 87–184

Lēctiō II

Exercitium 6

Exempla:

media Italia = medium (= media pars) Italiae

prīma/postrēma aestās = initium/fīnis (= prīma/postrēma pars) aestātis

summus/īnfimus mōns = summum/īnfimum (= summa/īnfima pars) montis

1. In medi____ for____ Rōmānō [= in mediō forī Rōmānī] ōlim lacus erat.
2. Itaque medi____ for____ Rōmānum [= medium forī Rōmānī] etiam nunc 'lacus Curtius' appellātur.
3. Naxos in medi____ mar____ Aegaeō [= in mediō maris Aegaeī] sita est.
4. Hōra sexta dīcitur 'merīdiēs', id est medi____ di____ [= medium diēī].
5. Sōl altissimus est hōrā sextā vel merīdiē, id est medi____ di____ [= mediō diēī].
6. Sexta hōra noctis est medi____ nox [= medium noctis].
7. Postrēm____ mēns____ Iūnius est prīm____ aestās [= postrēma pars mēnsis Iūniī est initium aestātis].
8. Arx dīcitur summ____ mōns arduus [= summum montis arduī].
9. In summ____ mont____ Capitōlīnō [= in summō montis Capitōlīnī] templum Iovis situm est.
10. Tabulārium in īnfim____ Capitōli____ [= in īnfimā Captōliī parte] situm est.
11. Cūria ad īnfim____ Argīlēt____ [= ad īnfimam partem Argīlētī] locāta est.
12. In postrēm____ cōmoedi____ [= in fīne cōmoediae] spectātōrēs plaudunt.
13. In postrēm____ libr____ [= in fīne librī] est index vocābulōrum.

Exercitium 7

1. Ex Rōstrīs ________ verba faciunt ad populum.
2. Is locus ōrnātur ________, quae ē ________ [↔ puppibus] nāvium captārum ērepta sunt.
3. Cicerō fuit ōrātor ________ [= clārissimus].
4. Rōstra antīqua ā Iūliō Caesare ________ [↔ exstrūcta] sunt.
5. Vesta est dea ________ [= ignis domesticī].
6. In ________ [= templō] Vestae, quae fōrmam ________ habet, ignis semper ________.
7. Ignis ille, quī numquam ________ [↔ accenditur], Rōmam urbem ________ [= perpetuam, sine fīne] esse significat.
8. ________ est domus rēgis, idemque nōmen habet domus ________ māximī, quī cēterīs sacerdōtibus ________ [= praepositus] est.
9. Sacerdōtēs sacrificia faciunt ac rēs ________ [< deus] cūrant.
10. Post mortem Iūlius Caesar '________ [= dīvīnus] Iūlius' nōminātus est.
11. Mōs Rōmānōrum est corpus hominis mortuī ________ [= ūrere].
12. Templum Sāturnī senātus populusque Rōmānus incendiō cōnsūmptum ________ [= refēcit].
13. Id templum est ________ populī Rōmānī, ubi pecūnia pūblica ________ ac servātur.
14. Ōlim ________ inter duās ________ [= partēs cīvium] inimīcissimās, ________ et ________, populum Rōmānum dīvidēbat.
15. ________ [↔ discordiā] restitūtā, aedēs Concordiae aedificāta est.
16. Haec aedēs, cum ________ [< vetus] ________ [= ad terram lāpsa] esset, in meliōrem ________ [= fōrmam] restitūta est.
17. In Carcere subterrāneō sordidō foedus ________ sentītur (nāsō).
18. Dīvō Vespasiānō ā fīliō aedēs ________ [= sacrāta et dōnāta] est.

aedēs
aerārium
aeternus
āra
ārdēre
aurātus
boārius
clīvus
collābī
concordia
cremāre
dēdicāre
dēpōnere
dēstruere
discordia
dīvīnus
dīvus
ēminēre
exstinguere
faciēs
factiō
focus
illūstris
odor
ōrātor
patriciī
pecūs
plēbēiī
pontifex
porticus
praeficere

prōmunturium
prōra
rēgia
restituere
rōstrum
rotundus
triumphāre
vetustās

dat/abl plūr
-īs *m f n*
-ibus *m f n*
-ābus *f*

coniūnx
domesticus
geminī
sapientia
Apollō -inis, Ἀπολλων
Cerēs -eris, Δημητηρ
Diāna -ae, Ἀρτεμις
Iūnō -ōnis, Ἡρα
Iuppiter Iovis, Ζευς
Mārs -rtis, Ἀρης
Minerva -ae, Ἀθηνη
Mercurius -ī, Ἑρμης
Neptūnus ī, Ποσειδων
Sāturnus -ī, Κρονος
Venus -eris, Ἀφροδιτη
Vesta -ae, Ἑστια
Vulcānus -ī, Ἡφαιστος

Lēctiō III

arcuātus
balneae
bibliothēca
committere
ductus
exercēre
genetrīx
glōriārī
ibīdem
incohāre
indūcere
intericere
later
latericius
longitūdō
marmoreus
mausōlēum
monumentum
renovāre

19. In ____________ deōrum inter columnās stant signa ____________ [= aurō operta].
20. ____________ Capitōlīnō imperātōrēs ____________ [< triumphus] in Capitōlium ascendunt.
21. In forō ____________ [< bōs] bovēs aliaeque ____________ [= bēstiae agricolārum] vēneunt.
22. Ibi locāta est ____________ Māxima, in quā sacrificia fīunt Herculī deō.
23. ____________ est mōns quī in mare ____________.

Exercitium 8

Nōmina deōrum et deārum

1. Porticus sub Capitōliō sita sex di____ et sex de____ sacrāta est.
2. Illī duodecim diī sunt: Iuppiter cum tr____ sorōr____, Iūn____ et Vestā et Cer____, ūnō frātre, Neptūnō, quattuor fīli____, Mār____, Mercuriō, Vulcānō, Apoll____, du____ fīli____ virginibus, Minervā et Diānā, et cum Ven____, quae item I____ fīlia esse putātur.
3. Iūnō est Iovis soror atque ____________ [= uxor].
4. Sāturnus est pater Iovis et Iūn____ et Vestae et Cer____ et Neptūnī.
5. Apollō, deus sōlis, et Diāna, dea lūnae, Iovis fīliī ____________ [: eōdem diē nātī] sunt.
6. Vesta est dea focī rērumque ____________ [< domus], Cerēs dea frūgum.
7. Aedēs Iovis Capitōlīnī etiam du____ de____, Iūnōnī et Minervae, cōnsecrāta est.
8. Minerva, Iovis fīlia virgō, dea artium ac ____________ [< sapiēns] est.
9. Nōmina deōrum Graeca et Latīna: *Zeus* ____________, *Hēra* ____________, *Hestia* ____________, *Dēmētēr* ____________, *Poseidōn* ____________, *Arēs* ____________, *Hermēs* ____________, *Hēphaistos* ____________, *Apollōn* ____________, *Athēnē* ____________, *Artemis* ____________, *Aphrodītē* ____________, *Kronos* ____________.

Lēctiō tertia: versūs 185–263

Exercitium 9

1. Inter Palātium et Aventīnum ____________ est [= interest] vallis Murcia.
2. Circus Māximus ā Caesare ____________ [= novus factus] est.
3. Ad Pharsālum Caesar exercitum Pompēiī ____________ [= vīcit].
4. Caesar novum forum fēcit cum templō Veneris ____________ [= mātris].
5. Caesar ad pedēs ____________ [= signī] Pompēiī necātus est.
6. C. Octāviānus, quī necem Caesaris ____________ voluit, cum Brūtō et Cassiō proelium ____________ [= coepit].
7. Post victōriam novum templum, quod ante proelium Mārtī deō ____________ [= prōmīserat], ____________ [= aedificāre coepit].
8. Hoc ____________ [< monēre] victōriae suae templum Mārtis ____________ [< ulcīscī] nōmināvit.
9. Augustus multa nova opera ____________ [< marmor] exstrūxit in locō veterum domuum quae ē ____________ aedificātae erant.
10. Itaque hīs verbīs ____________ est [= glōriōsē dīxit]: "Marmoream relinquō urbem quam ____________ [< later] accēpī."
11. In ____________ Augustī ossa prīncipis servantur.
12. In campō Mārtiō sitae sunt ____________ [= balnea pūblica] quae ____________ Agrippae appellantur.

13. In thermīs Rōmānī lavantur atque ____________ [= eōdem locō] corpora ____________ natandō, currendō, luctandō.
14. Aquae ____________ veterrimus, quī ab Appiō Claudiō in urbem ____________ est, habet ____________ [< longus] prope XII mīlium passuum.
15. Prope Rōmam sunt longī aquae ductūs ____________ [< arcus].
16. In ____________ servantur librī.

statua
superāre
thermae
ulcīscī
ultor
vovēre

Exercitium 10

Exemplum:

Caesar Cūriam aedificandam cūrāvit = Caesar cūrāvit ut Cūria aedificārētur.

acc + gerundīvum + cūrāre

1. Pompēius cūrāvit ut theātrum aedificārētur = ...
2. Caesar cūrāvit ut Circus Māximus renovārētur = ...
3. Appius Claudius Caecus cūrāvit ut via Appia mūnīrētur = ...
4. Augustus cūrāvit ut aedēs collāpsae reficerentur = ...
5. Caesar cūrāvit ut novum forum fieret = ...
6. Post incendium necesse est cūrāre ut nova domus aedificētur = ...
7. Sacerdōtum negōtium est cūrāre ut sacrificia fīant = ...

Exercitium 11

1. Cūr 'Rōstra' vocātur locus ex quō ōrātōrēs verba faciunt? ...
2. Quid est rōstrum nāvis? ...
3. Quis fuit Cicerō? ...
4. Quandō clauditur aedēs Iānī? ...
5. Quandō Iānus tertium clausus est? ...
6. Estne quadrāta aedēs Vestae? ...
7. Quid significat ignis Vestae semper ārdēns? ...
8. Quid est officium virginum Vestālium? ...
9. Quis habitat in Rēgiā? ...
10. Pontifex māximus quis est? ...
11. Quid aedificātum est eō locō quō corpus Caesaris cremātum erat? ...
12. Ubi est aerārium populī Rōmānī? ...
13. Quī sunt Castor et Pollūx? ...
14. Quandō aedēs Concordiae aedificāta esse dīcitur? ...
15. Quid appellātur carcer Rōmānus subterrāneus? ...
16. Quot statuae in porticū deōrum stant? ...
17. Quid est forum Boārium? ...
18. Cui deō in ārā Māximā sacrificia fīunt? ...
19. Ubi est Circus Māximus? ...
20. Ubi C. Iūlius Caesar necātus est? ...
21. Cūr Venus ā Iūliō Caesare 'genetrīx' vocābātur? ...
22. Quōmodo Octāviānus necem Caesaris ultus est? ...
23. Brūtō et Cassiō victīs quod templum aedificāvit? ...
24. Quālem urbem Augustus sē relinquere glōriātus est? ...
25. Ubi servantur ossa Augustī? ...
26. Quārē Rōmānī in thermās eunt? ...
27. Unde et quōmodo aqua in thermās dēdūcitur? ...

Lēctiō IV

absūmere
adimere
aereus
candēlābrum
collocāre
dēlēre
flamma
incendere
inīre
īnsānus
laurus
magnitūdō
morbus
orīgō
pōns
praeclārus
probāre
splendidus
stāgnum
tuba
vestibulum

Lēctiō quārta: versūs 264–370

Exercitum 12

1. Ex incendiō altae ____________ surgunt.
2. Cum māximum incendium Rōmam ____________ [= cōnsūmeret], Nerō scaenam ____________ [= intrāvit], ut incendium Trōiae caneret.
3. Tyrannus ille ____________ [↔ mente sānus] ipse urbem ____________ [= accendisse] putātur.
4. Post Rōmae incendium Nerō sibi domum ____________ [< splendēre] aedificāvit, quae 'domus aurea' appellāta est.
5. In ____________, id est in locō clausō ante iānuam, ingēns statua ____________ [< aes] Nerōnis ____________ [= locāta] erat.
6. Vespasiānus, quī opus Nerōnis nōn ____________ [< probus], domum auream dēstrūxit et in locō ____________ [= lacūs] amphitheātrum aedificāvit.
7. Titus Iūdaeōs vīcit, urbem et templum eōrum ____________ [= perdidit] et rēs sacrās iīs ____________ [↔ dedit].
8. __________ dīcitur rāmus et folia quibus imperātor triumphāns ōrnātur.
9. __________ est mala valētūdō.
10. __________ est magna lucerna quā domus illūstrātur.
11. Cantū ____________ mīlitēs ante proelium convocantur.
12. Hadriānus ____________ Aelium in Tiberī fēcit.
13. Vergilius scrīpsit carmen __________ [= clārissimum] cui titulus est *Aenēis*.
14. Urbs Rōma ā parvā ____________ [< orīrī] ad mīrābilem ____________ [< magnus] crēvit.

abl et acc temporis
quandō? *abl*
quamdiū? *acc*

Exercitium 13

1. Circus Flāminius ann____ ducentēsim____ vīcēsim____ [CCXX] ante Chrīstum nātum exstrūctus est ā C. Flāminiō, quī e____dem tempor____ viam Flāminiam mūniendam cūrāvit.
2. Vergilius īd____ Octōbr____ nātus est ann____ septuāgēsim____ [LXX] ante Chrīstum nātum et ūn____ et quīnquāgintā ann____ vīxit.
3. Senātus in templum Iovis Statōris convēnit e____ di____ qu____ Cicerō ōrātiōnem prīmam in Catilīnam habuit.
4. Caesar novem ann____ in Galliā bellum gessit.
5. Caesar necātus est īd____ Mārti____ quārt____ ann____ postquam Pompēium vīcit.
6. Octāviānus ūndēvīgintī ann____ nātus dux exercitūs fuit.
7. Nerva ann____ tantum et quattuor mēns____ imperāvit.
8. Cum exercitus prīm____ lūc____ profectus magnīs itineribus di____ noct____que prōcēderet, mīlitibus pauc____ hōr____ noct____ dormīre licuit.

Exercitium 14

Dīvide hōs versūs in pedēs dactylōs et spondēōs appositīs notīs (— ◡◡ | — —):

1. *Iūnō |Vesta Mi|nerva Ce|rēs Dī|āna Ve|nus Mārs*
   — — | — ◡ ◡

   Mercuri us Iovi' Neptū nus Vul cānus⁀A pollō.

2. *Hīc⁀ubi nunc Rōma'st⁀or bis capu t⁀arbor⁀e t⁀herbae*

   et pau cae pecu dēs et casa rāra fu it.

3. *Iuppite r⁀arce su ā cum tōtum spectat⁀i n⁀orbem*

   nīl nisi Rōmā num quod tue ātur⁀ha bet.

Exercitium 15

1. Cūr Nerō urbem incendisse putābātur? ...
2. Quid ēgit Nerō post incendium Rōmae? ...
3. Quid aedificātum est in locō domūs aureae? ...
4. Quae templa Vespasiānus aedificāvit? ...
5. Quam gentem Titus in Oriente vīcit et quam urbem dēlēvit? ...
6. Quās rēs sacrās Titus Iūdaeīs adēmit? ...
7. Ubi situs est arcus Titī? ...
8. Quid est stadium? ...
9. Columna Trāiānī ubi locāta est? ...
10. Quae sunt māxima Hadriānī opera? ...
11. Quis post Hadriānum imperium accēpit? ...
12. Quid Ovidius poēta Rōmam appellat? ...
13. Quis est dux Trōiānus ā quō populus Rōmānus orīginem trahit? ...
14. Quis poēta carmen praeclārum dē Aenēā scrīpsit? ...

Lēctiō grammatica

Lēctiō grammatica

Exercitium 16

Syllabae acūtae sunt quae vōce māiōre seu clāriōre leguntur quam cēterae.
In vocābulīs bīnārum syllabārum syllaba prior acūta est.
In plērīsque vocābulīs longiōribus acūta est syllaba paenultima; sīn paenultima in vōcālem brevem dēsinit, syllaba antepaenultima est acūta.
In hīs vocābulīs dūc līneam [__] sub syllabam acūtam!

(syllaba) paen-ultima (< paene ultima) = secunda ā fīne
ante-paen-ultima = tertia ā fīne

1. e-rant	13. ap-pā-rē-re	25. pon-ti-fex	37. tri-um-phus
2. va-lē	14. trī-gin-tā	26. mū-nī-tus	38. cōn-se-quī
3. fe-rōx	15. a-mī-cus	27. pri-us-quam	39. cōn-se-qui-tur
4. in-gēns	16. pū-bli-cus	28. iu-ven-tūs	40. sa-lū-tā-tus
5. pa-lūs	17. im-pe-ri-um	29. sa-cer-dōs	41. sa-lū-tāns
6. pa-lū-dis	18. cir-cum-da-re	30. cōn-sti-tu-it	42. in-tel-le-git
7. si-mi-lis	19. in-ter-fi-cit	31. īn-sti-tu-e-re	43. in-tel-lēx-it
8. ser-vī-lis	20. in-ter-fec-tus	32. Nep-tū-nus	44. re-fer-re
9. an-tī-qua	21. se-nā-tor	33. ge-ne-trīx	45. re-ci-pe-re
10. Au-gus-tus	22. se-nā-tō-rēs	34. the-ā-trum	46. re-ci-pit
11. con-ve-nit	23. in-te-gra	35. il-lī-us	47. du-o-de-cim
12. con-vē-nit	24. ce-ler-ri-mus	36. in-te-ri-or	48. du-cen-tī

Exercitium 17

Datur singulāris alicuius cāsūs. Dā plūrālem eiusdem cāsūs!
Exemplum: abl sg rēge bonō, *pl* rēgibus bonīs.

sing > plūr

1. *acc sg* servum fīdum, *pl* ...
2. *nōm/acc sg* opus difficile, *pl* ...
3. *abl sg* diē longō, *pl* ...
4. *dat sg* bēstiae ferae, *pl* ...
5. *nōm sg* magna pars, *pl* ...
6. *acc sg* collem altum, *pl* ...
7. *dat sg* meae sorōrī, *pl* ...
8. *gen sg* mīlitis fortis, *pl* ...
9. *abl sg* litterā Graecā, *pl* ...
10. *dat/abl sg* virō sapientī, *pl* ...
11. *nōm sg* hostis superbus, *pl* ...
12. *abl sg* vōce clārā , *pl* ...
13. *abl sg* versū brevī, *pl* ...
14. *acc sg* nautam Rōmānum, *pl* ...
15. *acc sg* currum novum, *pl* ...
16. *gen sg* passūs, *pl* ...

Exercitium 18

1. adimere, ad______isse, ad______um esse
2. augēre, ______isse, ______um esse
3. collābī, col______um esse
4. cōnstituere, cōn______isse, cōn______um esse
5. dēlēre, ______isse, ______um esse
6. dēstruere, dē______isse, dē______um esse
7. expellere, ex______isse, ex______um esse
8. exstinguere, ex______isse, ex______um esse
9. exstruere, ex______isse, ex______um esse
10. incendere, in______isse, in______um esse
11. operīre, ______isse, ______um esse
12. orīrī, ______um esse
13. praeficere, prae______isse, prae______um esse
14. reficere, re______isse, re______um esse
15. restituere, re______isse, re______um esse
16. tegere, ______isse, ______um esse
17. ulcīscī, ______um esse
18. vēnīre, ______isse
19. vovēre, ______isse, ______um esse

prae-ficiō -iunt
re-ficiō -iunt
vēn-eō -eunt

Cap. XXXVII

CAPITVLVM TRICESIMVM SEPTIMVM

Lēctiō I

Lēctiō prīma: versūs 1–88

Exercitium 1

1. Rēx Sāturnus māximā ______________ [< iūstus] fuit; ______________ [< rēx] eius erat tempus beātum.
2. Sāturnālia dīcuntur diēs ______________ mense Decembrī quibus servī cum dominīs ______________ [= accumbunt].
3. Faunus Euandrō ______________ [= fugientī] ______________ colenda dedit.
4. Fīlius rēgis Latīnī in prīmā ______________ [< iuvenis] mortuus est.
5. In Italiā pāx ______________ [< diū] erat, cum Trōia ā Graecīs capta est.
6. Graecī hōc ______________ ūsī sunt: equum ligneum ______________ [< faber] et mīlitibus complēvērunt.
7. Minerva dea Trōiānīs ______________ erat [= bene volēbat].
8. Trōiānī, cum Graecōs ______________ [↔ advectōs] esse putārent, sine ______________ exiērunt et ______________ [= magnitūdinem] equī mīrābantur.
9. Lāocoōn ā summā arce ______________ cīvēs monuit nē dōnum illud ______________ ā Graecīs īnfīdīs acciperent.
10. Hasta quam Lāocoōn in equum ligneum mīsit nōn ______________ ad mīlitēs ______________ [= latentēs], sed in ______________ [= lignō dūrō] stetit.
11. Paulō post duo ______________ terribilēs Lāocoontem, dum ad āram taurum ______________, petunt.
12. Anguēs corpus eius ______________ [= complectuntur] neque is sē ______________ [↔ implicāre] potest.
13. Simul anguēs duōs fīliōs eius ______________ [= rapiunt] et membra eōrum ______________ [= mollia, invalida] edunt.
14. Inde sub ______________ [= scūtum rotundum] Minervae ______________ [= fugiunt], ubi nēmō eōs ______________ [= tangere] audet.

amplectī
anguis
arvum
āvehere
benignus
clipeus
conclāmāre
cōnfugere
contingere
corripere
cūra
cūstōs
dēcurrere
dēmittere
discumbere
diūturnus
dolus
explicāre
fabricāre
fēstus
frōns frondis
fūnis
immolāre
īnsānia
īnspicere
iūstitia

15. Trōiānī ____________ [= subitō timōre] perturbātī ____________ [= simul clāmant] 'dōnum Graecōrum in arcem Minervae dūcendum esse.'
16. Tanta erat ____________ [< īnsānus] Trōiānōrum ut equum ligneum in urbem traherent, dum templa ____________ [= foliīs] exōrnant.
17. Etsī ____________ [= ex interiōre parte] arma ____________ [< sonus] audiunt, nēmō partem equī interiōrem ____________ cōnātus est.
18. Cassandra fātum Trōiae ____________ nec quisquam eī crēdēbat.
19. Plūrimīs Trōiānīs ille diēs ____________ [= summus, ultimus] fuit.
20. Equō ____________ [= apertō] Graecī per ____________ ____________ ad terram lāpsī sunt.
21. Urbis ____________ [> cūstōdīre] occīdērunt et portās patefēcērunt.
22. ____________ est īnstrūmentum bellī quō mūrī dēstruuntur.
23. Catilīna arma ____________ [< scelus] contrā patriam cēpit.

iuventūs
māchina
mōlēs
occultus
patefacere
pavor
penetrāre
penitus
praedīcere
profugus
rēgnum
rōbur
scelerātus
sonāre
suprēmus
suspectus
tener

Exercitium 2

Exempla: Dominus: "Dāvus vocandus est. Vocā Dāvum!"
Dominus 'Dāvum vocandum esse' dīcit = Dominus Dāvum vocā<u>rī</u> iubet.

1. Gubernātor 'mercēs ēiciendās esse' dīxit = Gubernātor ..... iussit.
2. Dominus 'servum improbum pūniendum esse' dīcit = ...
3. Rēx 'Daedalum in labyrinthum dūcendum esse' dīxit = ...
4. Caesar dīxit 'novam Cūriam aedificandam esse' = ...
5. Augustus 'Iānum tertium claudendum esse' dīxit = ...
6. Trōiānī dīxērunt 'equum in arce locandum esse' = ...
7. Aliī 'eum in mare prōiciendum aut ūrendum esse' dīxērunt = ...
8. Aliī 'interiōrem equī partem īnspiciendam esse' dīxērunt = ...

acc + īnf pass + iubēre

-ndum esse dīcit
= *-<u>(r)ī</u> <u>iubet</u>*

Exercitium 3

1. Incolae Italiae prīmī quī fuērunt? ...
2. Quālis rēx fuit Sāturnus? ...
3. Quid Sāturnālibus fierī solet? ...
4. Unde vēnit Euander et quid eī dedit Faunus? ...
5. Latīnō rēgī quot līberī erant? ...
6. Quō dolō Graecī ūsī sunt ut Trōiam caperent? ...
7. Ubi Trōiānī equum ligneum invēnērunt? ...
8. Omnēsne eum in urbem dūcendum esse cēnsēbant? ...
9. Quid Lāocoōn cīvēs suōs monuit? ...
10. Quid eī accidit cum equum hastā percussisset? ...
11. Hoc videntēs quid dīxērunt Trōiānī? ...
12. Quōmodo equus ligneus in urbem tractus est? ...
13. Quae fuit Cassandra et quid ēgit? ...
14. Quid factum est cum sōl occidisset? ...
15. Quōmodo cēterī Graecī urbem intrāvērunt? ...

Lēctiō II

aedēs *pl*
āmēns
barba
coma
concēdere
concidere
conicere
crīnis
culmen
dēfēnsor
dēfīgere
dominārī
egēre
ēlābī
ērigere
flagrāre
gemere
gemitus
haerēre
incitāre
īnfīrmus
inūtilis
laeva
moritūrus
nātus
nēquīquam
pandere
pavidus
quondam
resonāre
ruere
sacra
somnium
speciēs
stringere
tēlum
trabs
trucīdāre
turris
ululātus
undique
vādere
vinculum

Lēctiō secunda: versūs 89–180

Exercitium 4

1. Hector, quī Aenēae in somnīs appāruit, ______________ et ______________ [= capillōs] cruentōs gerēbat.
2. Ille graviter ______________ Aenēam monuit ut ex urbe ______________ [= ārdentī] fugeret:
3. *"Heu, fuge,* ______________ *deā, tēque hīs" ait "ēripe flammīs! Hostis habet mūrōs.* ______________ *altō ā* ______________ *Trōia."*
4. Hōc ______________ [< somnus] turbātus Aenēās ______________ [= sine mente] gladium ______________ [= ēdūxit] et iuvenēs ad pugnam ______________.
5. Sacerdōs Apollinis ______________ [= rēs sacrās] tenēns vix ex ______________ [= pīlīs/sagittīs] Graecōrum ______________ est [= effūgit].
6. "... *Incēnsā Danaī* ______________ [= dominī sunt] *in urbe*" inquit magnō cum ______________ [< gemere].
7. Iuvenēs audācēs ______________ [*part fut* < morī] in hostēs ______________ [= eunt].
8. Cassandra crīnibus ______________ ā templō Minervae trahēbātur, nec manūs, quae ______________ tenēbantur, ad caelum ______________ [= tollere] potuit.
9. Trōiānī, cum hanc ______________ ferre nōn possent, ______________ [= ex omnibus partibus] in mediōs hostēs ______________ [= sē praecipitābant].
10. Apud ______________ [= domum] Priamī ācerrimē pugnābātur.
11. Culminibus domōrum dēstrūctīs Trōiānī laterēs ______________que in hostēs ______________ [< con- + iaciēbant].
12. Magnum ātrium ______________ [< ululāre] fēminārum ______________.
13. Tandem frāctīs cardinibus forēs ______________ [= collābuntur].
14. Graecī in ātrium penetrantēs ______________ [= eōs quī dēfendunt] ______________ [= crūdēliter occīdunt].
15. In manū senis ______________ [↔ fīrmī] tēlum ______________ est.
16. Hecuba, quae cum fīliābus ______________ [= territīs] circum āram sedēbat, "Iam nōn tēlīs ______________" inquit, "sed auxiliō deōrum. *Hūc tandem* ______________*! Haec āra tuēbitur omnēs*"
17. Tēlum Priamī ______________ [= frūstrā] in clipeō Pyrrhī ______________ [= fīxum est].
18. Ille ______________ [= sinistrā] ______________ [= crīnem] rēgis prehendit et dextrā gladium in latere eius ______________.
19. Priamus ______________ [= ōlim] rēx fuit multārum gentium.
20. ______________ est aedificium altē ēminēns.

Exercitium 5

Exemplum:
Dum Ariadna dormit/Cum Ariadna dormīret, Thēseus abiit = Ariadnā dormiente Thēseus abiit.

abl abs cum part praes = dum + praes ind / cum + imperf coni

1. Dum Latīnus in Italiā rēgnat, Trōia ā Graecīs capta est = ...
2. Dum puerī puellaeque canunt, equus ligneus in urbem tractus est = ...
3. Dum Trōiānī dormiunt, Graecī ex equō ligneō exiērunt = ...
4. Cum hominēs perterritī clāmārent, Aenēās excitātus est = ...
5. Dum Priamus spectat, fīlius eius trucīdātus est = ...
6. Cum Venus dūceret, Aenēās salvus domum rediit = ...
7. Dum Nerō imperat, incendium Rōmae ortum est = ...
8. Dum multī plaudunt, victōria nūntiātur = ...

Exercitiium 6

Exempla:
Cum hostēs victī essent/Postquam hostēs victī sunt, imperātor triumphāvit = Hostibus victīs imperātor triumphāvit.
Augustus, cum Antōnium vīcisset/postquam Antōnium vīcit, Iānum clausit = Antōniō victō Augustus Iānum clausit.

abl abs cum part perf = postquam + perf ind / cum + plūsquamperf coni

1. Cum rēx Tarquinius expulsus esset, duo cōnsulēs ēlēctī sunt = ...
2. Caesar, cum multās domūs prīvātās dēstrūxisset, novum forum fēcit = ...
3. Postquam Titus mortuus est, Domitiānus imperāvit = ...
4. Cum equus ligneus in lītore collocātus esset, Trōiānī exiērunt = ...
5. Lāocoōn, cum equum hastā percussisset, ab anguibus necātus est = ...
6. Postquam rēx Priamus occīsus est, Aenēās domum rediit = ...
7. Cum nox iam cōnsūmpta esset, Aenēās ad sociōs revertit = ...
8. Thēseus, cum Ariadnam Naxī relīquisset, in patriam rediit = ...
9. Postquam lucernae accēnsae sunt, dominus librum poscit = ...
10. Postquam ālās cōnfēcit, Daedalus cum fīliō suō ēvolāvit = ...
11. Cum ēiectae essent mercēs, nāvis servāta est = ...

Exercitium 7

1. Cuius fīlius erat Aenēās? ...
2. Quid Hector Aenēam monuit? ...
3. Quōmodo Aenēās ē somnō excitātus est? ...
4. Quid Panthūs Aenēae dē fortūnā patriae interrogantī respondit? ...
5. Quid Aenēās iuvenēs Trōiānōs hortātus est? ...
6. Quid Cassandrae accidit? ...
7. Ubi ācerrimē pugnābātur? ...
8. Quōmodo Trōiānī in aedibus Priamī inclūsī sē dēfendēbant? ...
9. Quōmodo Aenēās in rēgiam penetrāvit? ...
10. Quid ibi agēbant fēminae? ...
11. Frāctīs rēgiae foribus quid ēvēnit? ...
12. Num rēx Priamus quiētē hostēs exspectābat? ...
13. Quid dīxit Hecuba cum marītum senem arma capere vīdit? ...
14. Ubi interfectus est Polītēs? ...
15. Quōmodo periit Priamus? ...

Lēctiō III

Lēctiō tertia: versūs 181–285

Exercitium 8

participium praesentis

1. *Quidquid id est, timeō Danaōs – et dōna* ____________ [= cum... ferunt].
2. Anguēs oculīs ____________ [= quī ārdent] Trōiānōs prōspiciunt.
3. Nēmō Cassandrae rēs futūrās ____________ [= cum... praedīceret] crēdēbat.
4. Hector graviter ____________ [= dum... gemit] Aenēam monuit ut ex urbe ____________ [= quae flagrābat] fugeret.
5. Graecīs undique ____________ [= quī... prōcurrēbant] Trōiānī vī et armīs resistēbant.
6. Laterēs trabēsque in hostēs mūrōs ____________ [= quī... ascendēbant] coniciēbant.
7. Pyrrhus senem ____________ et in sanguine fīliī ____________ [= dum tremit et... lābitur] ad āram occīdit.
8. Coniūnx pedēs virī ____________ [= quī abit] complectitur.
9. Pius Aenēās patrem ____________ et fīlium manū ____________ [= dum... portat et... dūcit] domō ēgressus est.
10. Creūsa marītum ____________ [= quī aberrābat] sequī nōn potuit.
11. Uxor virō ____________ [= quī stupēbat] appāruit et "... *valē!* ..." inquit.
12. *Haec ubi dicta dedit,* ____________ *et multa* ____________ *dīcere* [(virum) quī lacrimābat et multa volēbat dīcere] *dēseruit* ...
13. Aenēās frūstrā imāginem eius ____________ [= quae effugiēbat] amplectī cōnātus est.

alloquī
aura
commovēre
comprehendere
cōnferre
dūdum
efferre
famulus
fragor
fulgēre
horror
īnstaurāre
inultus
lūmen
micāre
nepōs (*bis*)
obtruncāre
onus
pariter
patrius
perfundere
pius
prōdigium
quā
quīn etiam
recūsāre
rēgius
repetere
respicere
restinguere

Exercitium 9

1. Rēgem ____________ [= trucīdātum] vidēns Aenēās ____________ [< horrēre] ____________ est.
2. Pater Anchīsēs domō fugere ____________ [= nōluit], etsī fīlius et parvus ____________ [= fīlius fīliī] eī suāsērunt ut sēcum fugeret.
3. Aenēās: "Sine tē hinc pedem ____________ [= hinc ēgredī] nōlō. *Reddite mē Danaīs! Sinite* ____________ [= renovāta] ____________ *proelia! Numquam omnēs hodiē moriēmur* ____________*!*"
4. Tum mīrābile ____________ vīsum est: ____________ [= lūx] ārdēns in Iūlī capite appāruit.
5. Dum parentēs ignem ____________ [= exstinguunt], ā laevā ____________ [= tonitrus fit] magnō ____________ [= strepitū] et simul stēlla ____________ [= subitō splendēns] caelum percurrit.
6. Anchīsēs manūs ad caelum ____________ [=extendit] et deōs ____________: *"Iam iam nūlla mora est, sequor et* ____________ [= ubi] *dūcitis adsum, dī* ____________ [< pater]*! Servāte domum, servāte* ____________*!"*
7. Aenēās patrem ex urbe portāvit, nec fīliō ____________ id ____________ grave fuit.
8. ____________ [= servōs] iussit extrā urbem ad ____________ [= parvum collem] convenīre.
9. Aenēās per tenebrās prōcēdēns ____________ [= aequē] patrī ac fīliō timēbat.
10. Quī ____________ [= nūper] tēlīs hostium nōn ____________ [= permovēbātur] iam omnī ____________ [= ventō levī] et omnī sonō terrēbātur.
11. ____________ [= ubi prīmum] clipeōs et gladiōs ____________ [= fulgentēs] vīdit, ē nōtā viā discessit nec ad uxōrem suam ____________ [↔ prōspexit].

12. Extrā urbem multōs ______________ invēnit, sed cum uxōrem deesse vidēret, domum patriam ______________; ______________ etiam rēgiam Priamī revīsit.
13. Hūc Graecī dīvitiās Trōiae ______________ [= in eundem locum ferēbant].
14. Creūsa eī terram ______________ [= fertilem] et ______________ [< rēx] coniugem prōmīsit, sed prius eī per ______________ [= ingentia] maria nāvigandum erat.
15. Aenēās manum Creūsae ______________ [= prehendere] cōnātus est.

revīsere
socius
tendere
tonāre
tumulus
ūber
ubi (+ *perf*)
vāstus

Exercitium 10

ablātīvus sēparātīvus (< *sēparāre* ↔ iungere)

1. Rōmānī hostēs moen______ prohibuērunt.
2. Brūtus populum Rōmānum rēgn____ līberāvit.
3. Incendiō Rōmae magna pars urbis dom______ vacua facta est.
4. Iuppiter, arc____ su____ cum tōtum spectat in orbem,
   nīl nisi Rōmānum quod tueātur habet.
5. "Heu, fuge, nāte deā, tēque h____" ait "ēripe flamm____!"
6. "Crēditis āvectōs hostēs? aut ūlla putātis
   dōna carēre dol____ Danaum? ..."
7. "Iam nōn tēl____ egēmus, sed auxili____ deōrum."
8. Anchīsēs loc____ sē movēre recūsāvit.

Exercitium 11

1. Quōs Aenēās domī dēseruerat? ...
2. Quid Venus Aenēae fīliō suō suāsit et quid prōmīsit? ...
3. Quid respondit Anchīsēs cum Aenēās eum rogāret ut sēcum fugeret? ...
4. Num Aenēās patrem senem domī relinquere voluit? ...
5. Quod prōdigium effēcit ut Anchīsēs fīlium suum comitārētur? ...
6. Quō Aenēās famulōs convenīre iussit? ...
7. Quid fēcit Aenēās nē pater senex fatīgārētur? ...
8. Quam ob rem ē nōtā viā discessit? ...
9. Cūr Aenēās in urbem revertit? ...
10. Quālem domum suam invēnit? ...
11. Quid vīdit apud rēgiam Priamī? ...
12. Quid factum est cum Aenēās uxōrem suam quaereret? ...
13. Quid Creūsa Aenēae prōmīsit? ...
14. Quō Aenēās sine coniuge rediit? ...
15. Quōs ibi invēnit? ...
16. Quārē tot hominēs eō convēnerant? ...

Lēctiō grammatica

Lēctiō grammatica

Exercitium 12

Quod genus (m/f/n)?
Quī cāsus (nōm/acc/gen/dat/abl/voc)? Uter numerus (sg/pl)?
Exemplum: flūmen *n*: flūminis *gen sg*, flūmina *nōm/acc pl*.

1. urbs ____: urbis ______ ______, urbe ______ ______, urbium ______ ______.
2. mōns ____: montem ______ ______, montibus ______/______ ______.
3. annus ____: annōs ______ ______, annī ______ ______ aut ______ ______.
4. scelus ____: scelus ______/______ ______, scelerum ______ ______.
5. via ____: viā ______ ______, viās ______ ______, viārum ______ ______.
6. nauta ____: nautae ______/______ ______ aut ______ ______,
   nautīs ______/______ ______.
7. templum ____: templō ______/______ ______, templī ______ ______,
   templa ______/______ ______.

8. rēx ____: rēgī ______ ____, rēge ______ ____, rēgēs ______/______ ____.
9. portus ____: portūs ______ ____ aut ______/______ ____.
10. porta ____: portās ______ ____, portīs ______/______ ____.
11. tempus ____: temporī ______ ____, temporibus ______/______ ____.
12. amīcus ____: amīcō ______/______ ____, amīce ______ ____.
13. rēs ____: reī ______/______ ____, rēs ______ ____
aut ______/______ ____.
14. avis ____: avī ______ ____, ave ______ ____, avēs ______/______ ____.
15. carmen ____: carmine ______ ____, carmina ______/______ ____.
16. manus ____: manū ______ ____, manum ______ ____,
manuum ______ ____.
17. collum ____: collī ______ ____, colla ______/______ ____,
collīs ______/______ ____.
18. collis ____: collis ______/______ ____, collī ______ ____,
collēs ______/______ ____.

Exercitium 13

gen → nōm

Datur genetīvus. Dā nōminātīvum!
Exemplum: gen corporis, *nōm* corpus

1. *gen* mortis, *nōm* ______
2. *gen* pontis, *nōm* ______
3. *gen* flōris, *nōm* ______
4. *gen* equitis, *nōm* ______
5. *gen* portūs, *nōm* ______
6. *gen* cornūs, *nōm* ______
7. *gen* pecoris, *nōm* ______
8. *gen* capitis, *nōm* ______
9. *gen* lectī, *nōm* ______
10. *gen* tēctī, *nōm* ______
11. *gen* agrī, *nōm* ______
12. *gen* theātrī, *nōm* ______
13. *gen* aeris, *nōm* ______
14. *gen* iūris, *nōm* ______
15. *gen* bovis, *nōm* ______
16. *gen* itineris, *nōm* ______
17. *gen* senis, *nōm* ______
18. *gen* hiemis, *nōm* ______
19. *gen* maris, *nōm* ______
20. *gen* faciēī, *nōm* ______
21. *gen* operae, *nōm* ______
22. *gen* operis, *nōm* ______
23. *gen* aedis, *nōm* ______
24. *gen* sēdis, *nōm* ______
25. *gen* rēgis, *nōm* ______
26. *gen* pontificis, *nōm* ______
27. *gen* arcis, *nōm* ______
28. *gen* prīncipis, *nōm* ______
29. *gen* virtūtis, *nōm* ______
30. *gen* palūdis, *nōm* ______
31. *gen* flūminis, *nōm* ______
32. *gen* orīginis, *nōm* ______
33. *gen* līberōrum, *nōm* ______
34. *gen* thermārum, *nōm* ______
35. *gen* castrōrum, *nōm* ______
36. *gen* moenium, *nōm* ______

Exercitium 14

1. attingere, at______isse, at______um esse
2. complēre, com______isse, com______um esse
3. cōnferre, con______isse, col______um esse
4. conicere, con______isse, con______um esse (con-iciō -iunt)
5. cōnsistere, cōn______isse
6. contingere, con______isse, con______um esse
7. corripere, cor______isse, cor______um esse (cor-ripiō -iunt)
8. ēgredī, ē______um esse (ē-gredior -iuntur)
9. ērigere, ē______isse, ē______um esse
10. haerēre, ______isse
11. occidere, oc______isse
12. pandere, ______isse, ______um esse
13. perfundere, per______isse, per______um esse

14. recēdere, re_______isse
15. respicere, re_______isse
16. revīsere, re_______isse
17. sonāre, _______isse
18. stringere, _______isse, _______um esse
19. stāre, _______isse
20. suādēre, _______isse
21. tonāre, _______isse
22. vādere, _______isse

re-spiciō -iunt

CAPITVLVM DVODEQVADRAGESIMVM

Cap. XXXVIII

Lēctiō prīma: versūs 1–74

Lēctiō I

Exercitium 1

Exemplum: Post Faunum Latīnus rēgnāvit. Quī [: is] bonus rēx fuit.

1. Latīnus filiam habēbat iam mātūra virō. _______ multī virī petēbant.
2. Euander profugus in Italiam vēnit. _______ rēx Faunus arva colenda dedit.
3. Aenēae dormientī Hector appāruit. _______ eum hortātus est ut fugeret.
4. Cassandra in vinculīs trahēbātur. _______ speciem cīvēs ferre nōn poterant.
5. Rēx Priamus senex arma cēpit. _______ cum coniūnx eius vidēret, eī suāsit ut ad āram cōnfugeret.
6. Rēx tēlum in Pyrrhum coniēcit. _______ Pyrrhus “Nunc morere!” inquit.
7. Subitō stēlla per caelum lābitur. _______ cum post montem Īdam occidisset, Anchīsēs deōs alloquitur.
8. Aenēās tēla hostium cōnspexit. _______ rē perturbātus ē nōtā viā discessit.
9. Aenēās ‘Creūsam’ vocābat. _______ cum diū fēcisset, uxor virō appāruit.
10. Extrā urbem Aenēās multōs sociōs invēnit. _______ omnēs posterō diē sēcum trāns montēs dūxit.
11. Aenēās deōs precātus est. _______ factō patrem certiōrem fēcit.

... Quī...
... Quae...
... Quod...

Exercitium 2

1. Rēx Thrāciae Polydōrum, quem Priamus ad eum mīserat cum magnō aurī ___________, obtruncāvit et aurō ___________ est.
2. Itaque Trōiānī profugī novam urbem in Thrāciā ___________ nōluērunt.
3. ___________ [= celeriter] Thrāciam relīquērunt et in altum ___________ sunt.
4. Dēlī Apollō Trōiānīs et ___________ eōrum novam terram prōmīsit.
5. In Crētā, cum nāvēs in lītus ___________ [↔ dēductae] essent, foeda ___________ [= morbus multōrum] eōs afficere coepit.
6. Simul sōl flagrāns agrōs ___________ [= tam valdē] ___________ [= igne siccābat] ut nūllās frūgēs ferre possent.
7. Hīc dī Penātēs ___________ [= nocte] Aenēae vīsī sunt ante lectum ___________ et eum monēre ut aliam ___________ in terrā ___________ [↔ propinquā] peteret nēve in Crētā ___________ [= sēdem caperet].
8. Aenēās ___________ [= stupēns factus] ___________ [= patrem] suum dē eā rē ___________ fēcit.
9. Nāvēs rūrsus vāstum ___________ [= mare] percurrēbant, cum ___________ [= nūbēs] ___________ [< repente] caelum operuit.
10. Tempestāte ortā gubernātor cursum nōn tenuit, cum diem noctemque ___________ nōn posset.
11. Nec sōl ___________ [↔ noctū] nec stēllae noctū vidēbantur!

adeō
adstāre
aequor
certiōrem facere
citō
condere
cōnsīdere
curvus
dēferre
discernere
interdiū
linquere
longinquus
nimbus
noctū
parēns
pestilentia
pondus
posterī
potīrī
prōvehere
quoad
repentīnus
sacrificāre
sēdēs
stupefacere
subdūcere

torrēre
totidem
tumidus
unda
volucris

12. Trēs diēs et __________ [: item trēs] noctēs nāvēs caecae errābant, __________ quārtō diē ad īnsulās Strophadēs __________ sunt.
13. Synōnyma: arcuātus et __________, turgidus et __________, avis et __________, parvus flūctus et __________, sacrificium facere et __________, relinquere et __________.

Exercitium 3

Perfectum indicātīvī verbī dēpōnentis.

1. Graecī dolō __________ sunt [< ūtī].
2. Octāviānus necem Caesaris __________ est [< ulcīscī].
3. Augustus 'sē urbem marmoream relinquere' __________ est [< glōriārī].
4. Graecī in īnsulam propinquam __________ sunt [< proficīscī].
5. Anguēs Lāocoontem __________ sunt [< complectī]; ita ille Minervae supplicium __________ est [< patī].
6. Graecī per fūnem dēmissum ad terram __________ sunt [< lābī].
7. Pugna ācris ante templum __________ est [< orīrī].
8. Anchīsēs manūs ad caelum tendēns deōs __________ est [< alloquī].
9. Aenēās cum patre et fīliō domō __________ est [< ēgredī].
10. Polydōrō interfectō rēx Thrāciae aurō __________ est [< potīrī].
11. Apollō Trōiānīs novam terram __________ est [< pollicērī].
12. Penātēs Aenēam sīc __________ sunt [< cōnsōlārī]: "Nōs quī tē per mare __________ sumus [< sequī] posterīs tuīs imperium dabimus."

Exercitium 4

1. Quid Trōiānī profugī fēcērunt hieme? ...
2. Quandō nāvēs dēdūxērunt et profectī sunt? ...
3. Quō prīmum nāvigāvērunt? ...
4. Cūr in Thrāciā novam urbem condere nōluērunt? ...
5. Quid fēcerat rēx Thrāciae, ut aurō Priamī potīrētur? ...
6. Cui deō sacra est īnsula Dēlos? ...
7. Quid Apollō Trōiānīs et posterīs eōrum pollicitus est? ...
8. Quid prohibuit nē Trōiānī in Crētā cōnsīderent? ...
9. Quōs Aenēās noctū in somnīs ante lectum adstāre vīdit? ...
10. Quam sēdem dī Penātēs Aenēam quaerere iussērunt? ...
11. Cui Aenēās dicta Penātium rettulit? ...
12. Quid ēvēnit in mediō marī Īoniō? ...
13. Cūr gubernātor nec sōlem nec stēllās aspicere poterat? ...
14. Quō nāvēs quārtō diē dēlātae sunt? ...
15. Harpȳiae quae sunt? ...
16. In īnsulā Leucadiā quid fēcit Aenēās ad templum Apollinis? ...

Lēctiō II

Lēctiō secunda: versūs 75–147

Exercitium 5

sē
sibi
suus -a -um

1. Augustus: "Urbem marmoream relinqu____." Augustus dīxit '____ urbem marmoream relinqu____.'
2. Nerō: "Quasi homō tandem habitāre coep____!" Nerō dīxit '____ quasi homin____ tandem habitāre coep____!'
3. Lāocoōn: "Time____ Danaōs..." Lāocoōn dīxit '____ Danaōs tim____'/ 'Danaōs ā ____ tim____.'
4. Aenēās: "Patrem meum portābō, nec mihi grave erit hoc onus." Aenēās dīxit '____ patrem ________ port________ ________, nec ________ grave ________ [= futūrum esse] id onus.'

5. Aenēās: "Fīlium meum mēcum dūcam." Aenēās dīxit '____ fīlium ________ ____cum duct________ ________.'
6. Aenēās: "Ubi est uxor mea? cūr mē nōn sequitur?" Aenēās interrogāvit 'ubi ________ uxor ____? cūr ____ nōn sequ________?'
7. Andromachē: "Dīc mihi: Hector meus ubi est?" Andromachē Aenēam ōrāvit ut ________ dīc________ ubi Hector ________ ________.
8. Andromachē: "Ego et Helenus in Ēpīrum abductī sumus; posteā vērō Helenus Chāoniā potītus est et mē uxōrem dūxit." Andromachē nārrāvit '____ et Helen____ in Ēpīrum abduct____ ________; posteā vērō Helen____ Chāoniā potīt____ ________ et ____ uxōrem dūx____.'
9. Aenēās: "Quae perīcula mihi vītanda sunt?" Aenēās ab Helenō quaesīvit 'quae perīcula ________ vītanda ________?'
10. Aenēās: "Dī immortālēs! Servāte mē et sociōs meōs!" Aenēās ōrat ut dī immortālēs ____ et sociōs ________ serv________.

Exercitium 6

1. Quod dē Andromachē nārrātur ____________ est [= vix crēdī potest].
2. Helenus Chāoniā, parte Ēpīrī ____________ [< extrā], potītus esse et Andromachēn, ____________ Hectoris, uxōrem dūxisse nārrātur.
3. Andromachē in ____________ [= silvā sacrā] sacrificābat et ____________ Hectoris invocābat.
4. ________ [= ut prīmum] Aenēam ____________ [= recognōvit], ____________ [= territa] ____________ [< pallēscere], quia eum mortuum esse ____________ [= arbitrābātur].
5. Dum Andromachē fortūnam suam nārrat et dē ____________ [< cadere] Aenēae quaerit, Helenus vēnit et Aenēam ad cēnam ____________ [= vocāvit].
6. Helenus, postquam ____________ [= bovēs iuvenēs] immolāvit, Aenēam dē perīculīs quae ā fretō Siculō nautīs impendent certiōrem fēcit.
7. Scylla ex ____________ obscūrō nāvēs in saxa trahit, et Charybdis nāvēs in ____________ [= vorāginem] mergit.
8. ____________ [= melius est] tōtam Siciliam ____________ quam mōnstra illa terribilia ____________ [= cognōscere quālia sint].
9. Helenus ____________ erat, quī dīvīnō modō rēs futūrās praedīcere poterat.
10. Cum Trōiānī inde ____________ essent [= discessissent], post sōlis ____________ [< occidere] in lītus exiērunt.
11. Mediā nocte profectī, cum iam ____________ rubēret, Italiae lītus cōnspexērunt.
12. Anchīsēs ____________ vīnō implēvit atque deōs sīc invocāvit: *"Dī maris et terrae tempestātumque* ____________*!"*
13. Trōiānī in terrā illā Graecōrum ____________ [< mora] nōluērunt.

agnōscere
antrum
aurōra
circumīre
cāsus
dīgredī
experīrī
exterrēre
extrēmus
gurges
incrēdibilis
invītāre
iuvencus
lūcus
Mānēs
morārī
occāsus
pallēscere
patera
potēns
praestāre
rērī
ut (+ perf)
vidua
vātēs

Exercitium 7

1. Cuius uxor fuerat Andromachē? ...
2. Trōiā captā quis Andromachēn et Helenum in Ēpīrum abdūxerat? ...
3. Ā quō Pyrrhus interfectus est? ...
4. Quō rēgnō Helenus potītus est et quam uxōrem dūxit? ..
5. Quid Andromachē agēbat in lūcō extrā urbem? ...
6. Quid Andromachē ab Aenēā quaesīvit? ...
7. Quōmodo Helenus Aenēam sociōsque eius recēpit? ...
8. Quid Aenēās Helenum interrogāvit? ...
9. Quid Helenus dē fretō Siculō nārrāvit? ...
10. Quid Trōiānīs profugīs suāsit? ...

11. Quod dōnum Ascanius accēpit ab Andromachē? ...
12. Mediā nocte profectī quid Trōiānī prīmā lūce cōnspexērunt? ...
13. Quōmodo Anchīsēs Italiam salūtāvit? ...
14. Cūr Trōiānī in eā regiōne Italiae morārī nōluērunt? ...
15. Cui deae sacrificāvērunt antequam ad Siciliam profectī sunt? ...

Lēctiō III

Lēctiō tertia: versūs 148–213

Exercitium 8

cum *inversum* (*in-vertere* = ōrdinem inter sē mūtāre)

Exemplum: Cum nautae haec falsa nārrārent, Arīōn repente intrāvit = Nautae haec falsa nārrābant, cum Arīōn repente intrāvit.

1. Cum omnēs dēspērārent, subitō prōdigium visum est = Omnēs .....
2. Cum iam portīs appropinquārent, Anchīsēs exclāmat... = ...
3. Cum Aenēās dormīret, Hector eī appāruit = ...
4. Cum Aenēās diū uxōrem vocāvisset, imāgō Creūsae eī appāruit = ...
5. Cum Trōiānī iam arva nova colerent, pestilentia eōs afficere coepit = ...
6. Cum iam aurōra rubēret, procul humilēs collēs appāruērunt = ...
7. Cum vix haec dīxisset, Polyphēmum vīdērunt = ...

acūtus
cavus
concurrere
cōnfectus
cōnferre sē
contremēscere
ēdere
egomet
ēmittere
flētus
fūmus
genitor
horribilis
incīdere
incitāre
īnfandus
īnfōrmis
lapis
nīmīrum
ortus
quīcumque
scopulus
sepelīre
sepulcrum
supplex
terror
trepidus
vescī

Exercitium 9

1. Ā fretō Siculō audiēbātur fragor ________ [< horrēre] quem ________ flūctibus pulsātī ________ [< ē + dabant].
2. "________ [= scīlicet] haec est illa Charybdis" inquit Anchīsēs.
3. Ex monte Aetnā ________ āter et flammae in caelum surgunt.
4. Nōnnumquam ________ [= parva saxa] cum māximō fragōre ex monte interiōre ________.
5. Ante sōlis ________ [< orīrī] vir fame ________ exiit ē silvīs.
6. Ad lītus sē ________ cum ________ [< flēre] precibusque.
7. ________ [= ōrāns] manūs ad Trōiānōs extendit et "Hinc tollite mē" inquit, "in quās________ terrās mē abdūcite!"
8. Vir Graecus, cum ________ [< terrēre] eius cessisset, nārrāre coepit dē mōnstrō ________ [= horrendō] quī carne hūmānō ________.
9. "Ego________ [= ego ipse]" inquit "vīdī eum duōs sociōs meōs dēvorāre!"
10. Graecī hastam ________ in Cyclōpis oculō ūnō et sōlō dēfīxērunt.
11. Trōiānī ________ [= pavidī] Polyphēmum caecum accēdere vīdērunt, *mōnstrum horrendum,* ________*, ingēns, cui lūmen adēmptum!*
12. Fūnēs ________ [= secuērunt] et nāvēs rēmīs ________ [= citō ēgērunt].
13. Clāmōre Polyphēmī ________ [= valdē tremuit] terra et mōns ________ [= penitus vacuus] resonuit.
14. Cēterī Cyclōpēs ________ [= in eundem locum cucurrērunt].
15. In Siciliā ________ [= pater] Aenēae mortuus est et in monte Eryce ________.
16. ________ Anchīsae situm est in monte Eryce.

Exercitium 10

1. Cūr Trōiānī per fretum Siculum nōn nāvigāvērunt? ...
2. Quō deinde advectī sunt? ...
3. Cūr Trōiānī perterritī in silvīs latuērunt?
4. Quid ex monte Aetnā ēmittitur? ...
5. Quī vir ex silvīs prōcessit? ...
6. Cūr ille exterritus restitit? ...
7. Quid Anchīsēs virum ignōtum interrogāvit? ...

8. Quid vir Graecus respondit?
9. Quōmodo Ulixēs necem sociōrum suōrum ultus erat? ...
10. Ūnō oculō perditō nōnne Polyphēmus alterō oculō vidēre poterat? ...
11. Quid Trōiānī Polyphēmum agere vīdērunt? ..
12. Quid fēcērunt Trōiānī, ut quam celerrimē fugerent? ...
13. Ā quō benignē receptī sunt in Siciliā? ...
14. Quem Aenēās in monte Eryce sepelīvit? ...

Lēctiō grammatica

Lēctiō grammatica

Exercitium 11

hic haec hoc

Prōnōmen dēmōnstrātīvum hic haec hoc.

	singulāris			*plūrālis*		
	m	*f*	*n*	*m*	*f*	*n*
1. *nōm*	h_____	h_____	h_____	h_____	h_____	h_____
2. *acc*	h_____	h_____	h_____	h_____	h_____	h_____
3. *gen*	h_____	h_____	h_____	h_____	h_____	h_____
4. *dat*	h_____	h_____	h_____	h_____	h_____	h_____
5. *abl*	h_____	h_____	h_____	h_____	h_____	h_____

6. H_____ modō dēclīnātur h_____ prōnōmen.
7. Dēclīnātiō h_____ prōnominis haud facilis est.
8. H_____ prōnomina *hic, iste, ille* appelllantur 'dēmōnstrātīva'.
9. H_____ prōnominibus dēmōnstrantur rēs et hominēs.
10. Dēclīnātiō h_____ prōnōminum bene discenda est.
11. H_____ libellō titulus est EXERCITIA LATINA.
12. H_____ libellus multa exercitia continet.
13. H_____ pāgina exercitium habet de h_____ prōnōmine: *hic haec hoc.*
14. Exercitia quae h_____ libellō continentur discipulīs solvenda sunt.
15. Quī h_____ libellum legit et h_____ exercitia solvit grammaticam Latīnam discit.

Exercitium 12

-et -ētur: *praes ind? praes coni? fut?*

Quod tempus? futūrumne (fut) an praesēns indicātīvī (praes ind) an praesēns coniūnctīvī (praes coni)?

Exempla: neget: *praes coni;* auget: *praes ind;* leget: *fut.*

1. dolet: ________; colet ________; ambulet ________.
2. scrībet: ________; habet: ________; turbet ________.
3. movet: ________; vīvet: ________; servet: ________.
4. gaudet: ________; claudet: ________; laudet: ________.
5. vocet: ________; docet: ________; dūcet: ________.
6. manet: ________; canet: ________; cēnet: ________.
7. amet: ________; timet: ________; sūmet: ________.
8. aget: ________; neget: ________; auget: ________.
9. pāret: ________; ōret: ________; curret: ________.
10. portet: ________; patet: ________; mittet: ________.
11. iaciet: ________; cruciet: ________; sciet ________.
12. nūntiet: ________; sentiet: ________; rapiet: ________.
13. fatētur: ________; ūtētur: ________; mūtētur: ________.
14. fruētur: ________; tuētur: ________; statuētur: ________.

Exercitium 13

dī-gredior -iuntur

1. agnōscere, __________isse
2. concurrere, con__________isse
3. condere, con_____isse, con__________um esse
4. contremēscere, con__________isse
5. dīgredī, dī__________um esse
6. ēdere, ē__________isse, ē__________um esse
7. efferre, ex__________isse, ē__________um esse
8. excēdere, ex__________isse
9. incīdere, in__________isse, in__________um esse
10. linquere, __________isse, __________um esse
11. pallēscere, __________isse
12. prōcēdere, prō__________isse
13. resistere, re__________isse
14. sentīre, __________isse, __________um esse
15. sepelīre, __________isse, __________um esse
16. torrēre, __________isse, __________um esse

Cap. XXXIX

Lēctiō I

CAPITVLVM VNDEQVADRAGESIMVM

Lēctiō prīma: versūs 1–65

Exercitium 1

abripere
arcēre
bellicōsus
colligere
crēber
disicere
dispellere
ferīre
impellere
iūdicium
iūdicāre
memor
mōlēs
nāre
pontus
rēgīna
rigēre
scēptrum
sēdāre
sinus
tridēns
vadum
vertex
volvere

1. Iūnō, deōrum __________ [*f* < rēx], īrāta erat ob __________ Paridis, quī Venerem deam pulcherrimam esse __________ [= cēnsuerat].
2. Huius reī __________ [= reminīscēns] Iūnō ā Latiō __________ [= prohibēbat] Trōiānōs, quī novam urbem condere cupiēbant.
3. *Tantae* __________ *erat Rōmānam condere gentem!*
4. Iūnō Aeolum, rēgem ventōrum, rogāvit ut classem Trōiānōrum submergeret aut __________ [= in variās partēs iaceret].
5. Simul atque Aeolus montem hastā __________ [= pulsāvit], ventī mare turbant et magnōs flūctūs ad lītora __________ [= circumagunt]
6. Per caelum obscūrum __________ [= frequentia] fulgura micant.
7. Membra frīgentia __________ [= flectī nōn possunt].
8. Aliae nāvēs in saxa perīculōsa __________ [< ab + rapiuntur], aliae ab altō in __________ [↔ altum] feruntur.
9. Ūna nāvis ingentī flūctū __________ [= pulsātur] et in __________ [= vorāginem] mergitur.
10. *Appārent rārī* __________ [= natantēs] *in gurgite vāstō.*
11. Neptūnus vērō flūctūs turbidōs __________ [↔ turbāvit] et nūbēs __________ [= in variās partēs pepulit].
12. Aenēas septem nāvēs __________ [↔ sparsit] in __________ [= lītus curvum], ubi īnsula portum efficit inter duōs scopulōs.
13. __________ [< trēs + dēns] est __________ Neptūnī, cui imperium __________ [= maris] datum est.
14. Rōmulus fuit rēx __________ [= bellī studiōsus].

Exercitium 2

1. Quī pecūni______ cupit est __________ pecūni______.
2. Quī patri______ amat __________ patri______ est.
3. Quī vi______ ignōrat vi______ __________ est.
4. Quī litter______ studet __________ litter______ est.
5. Pōculum vīn______ implētur; iam pōculum __________ est vīn______.
6. Neptūnus mar______ imperāre potest; is deus mar______ __________ est.
7. "Dī mar______ et terr______ tempestāt______que __________!"
8. Iūnō Paridis iūdici______ meminerat. Paridis iūdici______ __________ Iūnō Trōiānōs persequēbātur.

adi + gen
amāns
cupidus
ignārus
memor
plēnus
potēns
studiōsus

Exercitium 3

1. Quam urbem Iūnō ante omnēs dīligēbat? ...
2. Quamobrem Trōiānōs ōderat Iūnō? ...
3. Quam deam Paris pulcherrimam esse iūdicāverat? ...
4. Cūr Minerva Graecōrum classem disiēcerat? ...
5. Quōmodo Iūnō classem Trōiānōrum disiēcit? ...
6. Quis est Aeolus et quid est officium eius? ...
7. Cūr Aenēās optāvit ut prō patriā pugnāns occidisset? ...
8. Cūr nāvēs nec vēlīs nec rēmīs agī poterant? ...
9. Trēs nāvēs quō tempestāte abreptae et aliae trēs quō lātae sunt? ...
10. Quid factum est ante ipsīus Aenēae oculōs? ...
11. Cui datum est imperium maris? ...
12. Cum mare tantā tempestāte miscērī vidēret, quid fēcit Neptūnus? ...
13. Quō vectae sunt nāvēs quae ex tempestāte supererant? ...
14. Quid fēcērunt Trōānī ē nāvibus ēgressī? ...

Lēctiō secunda: versūs 66–156 *Lēctiō II*

Exercitium 4

Dā contrāria!

Exemplum: Omnēs loquuntur: nēmō tacet.

1. Multī dormiunt: __________ __________.
2. Vīta urbāna mihi molesta est: Vīta __________ mihi __________ est.
3. Servus numquam abest: Servus __________ __________.
4. Aestās est tempus calidum: __________ est tempus __________.
5. Calor vīneīs prōdest: __________ vīneīs __________.
6. Vesperī sōl occidit: __________ sōl __________.
7. Discipulus piger reprehenditur: Discipulus __________ __________.
8. Nōn omnēs dīvitēs beātī sunt: Nōn omnēs __________ __________ sunt.
9. Agricola in sōle labōrat: Agricola in __________ __________.
10. In montem ascende!: In __________ __________!
11. Aestāte nāvēs dēdūcuntur: __________ nāvēs __________.
12. Puppis est pars nāvis posterior: __________ est pars nāvis __________.
13. Puer versūs intellegit quia facilēs sunt: Puer versūs intellegit __________ __________ sunt.

animus
aper
appellere
cēlāre
cervus
clam
comitātus
-cumque, quī- quae-
decor
dēvenīre
discrīmen
dūrāre
ēlūdere
explōrāre
fēlīx
forsan
gestāre
gradī
honōs
hostia
impius
incūsāre
nebula
nūdāre
obviam
onerāre
ōrae
patefacere
praeda
quīcumque
resurgere
simulāre
tendere
thēsaurus
vēnārī
vōsmet

ablātīvus līmitātiōnis
< līmitāre = fīnīre, fīnēs statuere (significātiōnis)

Exercitium 5

1. Aenēās septem __________ ē magnō grege sagittīs occīdit.
2. Hanc __________ sociīs suīs dīvīsit, quōs sīc cōnsōlātus est:
3. *"Ō sociī! ... Revocāte* __________ [↔ timōrem] *maestumque timōrem mittite!* __________ [= forsitan] *et haec ōlim meminisse iuvābit!*
4. *Per variōs cāsūs, per tot* __________ [= perīcula] *rērum* __________ [= īmus] *in Latium, sēdēs ubi fāta quiētās ostendunt: illīc fās rēgna* __________ *Trōiae.*
5. __________ [< dūrus] *et* __________ *rēbus servāte secundīs!"*
6. Posterō diē Aenēās nova loca __________ [= īnspicere] cōnstituit.
7. Ūnō Achātē __________ [< comitārī] per silvam __________ [= ambulat].
8. Ibi Venus eī __________ iit [= occurrit], quae arcum et sagittās __________ [= gerēns] __________ [< similis] sē in silvā __________ [= ferās persequī].
9. Venus ab Aenēā quaesīvit 'an forte vīdisset sorōrem suam __________ [= porcum ferum] persequentem.'
10. Aenēās deam aliquam sē vidēre arbitrātus "Quae__________ es" inquit, "sīs nōbīs __________ [= favēns] et doceās nōs quibus in __________ versēmur."
11. Prōmīsit 'sē multās __________ illī deae immolātūrum esse.'
12. Venus 'sē Karthāginiēnsem esse' dīxit, 'nec tālī __________ dignam.'
13. Pygmaliōn, rēx Tyrī, frātrem suum Sychaeum __________ [= occultē] necāvit et scelus suum diū __________ [= occultāvit].
14. In somnīs Sychaeus uxōrī suae Dīdōnī appāruit, pectus suum vulnerātum __________ [< nūdus] et scelus rēgis __________ [↔ cēlāvit].
15. Sychaeus mortuus uxōrī veterēs __________ aurī et argentī mōnstrāvit eīque suāsit ut nāvēs aurō __________ [< onus] et ex patriā excēderet.
16. Dīdō cum cīvibus quī rēgem __________ [↔ pium] ōderant ad ōram Āfricae __________ [= pervēnit], ubi novam urbem condidit.
17. Aenēās nārrāvit 'sē tempestāte ad ōram Libyae __________ esse.'
18. Postrēmō, cum dea dīvīnō __________ [< decēre] fulgēret, Aenēās mātrem suam agnōvit eamque __________ [= accūsāvit]: "Ō māter crūdēlis! Quid fīlium tuum __________ [= fallis ac dērīdēs]?"
19. __________ est nūbēs quae terram operit.

Exercitium 6

Exemplum: Quīntus pede et bracchiō aeger est.

1. Iūnō Aeolō Nympham fōrm____ pulcherrimam uxōrem prōmīsit.
2. Nerō ment____ sānus nōn erat.
3. Vulcānus alter____ ped____ claudus est.
4. Hostēs numer____ superiōrēs fuērunt.
5. Paucae nāvēs, numer____ septem, ē tempestāte servātae sunt.
6. In labyrinthō vīvēbat terribile mōnstrum nōmin____ Mīnōtaurus.
7. Via Appia aliās viās longitūdin____ superat
8. Frāter mē aetāt____ māior est.
9. Nūlla dea Venerī pār est pulchritūdin____.
10. Me____ sententi____ Vergilius et Ovidius ingeni____ comparandī nōn sunt.

Exercitium 7

1. Quid Aenēās ē scopulō prōspiciēns vīdit? ...
2. Quot cervōs occīdit? ...
3. Quibus illam praedam partītus est? ...
4. Quōmodo Trōiānī vīrēs et animum restituērunt? ...
5. Quis Aenēae in silvā obviam iit? ...
6. Cūr Aenēās mātrem suam nōn agnōvit? ...
7. Quid deam interrogāvit? ...
8. Unde Dīdō in Āfricam vēnerat? ...
9. Cūr illa Tyrō fūgit? ...
10. Quōmodo Dīdō scelus Pygmaliōnis cognōvit? ...
11. Unde Dīdō magnum aurī pondus quaesīvit? ...
12. Quō Tyriī profugī vēnērunt? ...
13. Quid Aenēās deae nārrāvit? ...
14. Quid Venus Aenēae nūntiāvit? ...
15. Quōmodo Aenēās mātrem suam agnōvit? ...
16. Cūr nēmō Aenēam et Achātēn vidēre poterat? ...
17. Quō Venus sē contulit? ...

Lēctiō tertia: versūs 157–234

Lēctiō III

Exercitium 8

ut/nē + *coni*

1. Hector in somnīs Aenēam monuit ______ deōs Penātēs cap______ atque ex urbe incēnsā fug______.
2. Aenēās arma cēpit, ______ patriam dēfend______.
3. Aenēās iuvenēs hortātur ______ sē arm______ et strictīs gladiīs in mediōs hostēs sē praecipit______.
4. Venus Aenēae suāsit ______ celeriter domum ad suōs fug______.
5. Fīlius et nepōs Anchīsae suādent ______ omnēs suōs sēcum perd______.
6. Multī Trōiānī eō convēnerant, ______ cum Aenēā proficīsc______.
7. Helenus Aenēam dissuāsit ______ per fretum Siculum nāvigā______.
8. Iūnō rēgem Aeolum ōrāvit ______ classem Aenēae disic______.
9. Posterō diē Aenēās exiit, ______ nova loca explōrā______.
10. Sychaeus in somnīs uxōrī suāsit ______ ex patriā excēd______.
11. Īlioneus: "Tē ōrāmus ______ nōs ab ōrīs Āfricae arce______. Nōn vēnimus, ______ praedam faci______. ... Hoc tantum ōrāmus ______ nōbīs lic______ classem subdūcere et nāvēs frāctās reficere."
12. Venus Aenēam nebulā circumfūdit, ______ quis eum cernere pos______.
13. Penātēs Aenēam monuērunt ______ longum fugae labōrem recūsā______: "Tū longum fugae labōrem ______ recūsāv______ [= nōlī recūsāre]!"
14. Andromachē dubitābat an Aenēās vīveret, sed ille eam hortātus est ______ dubitā______: "Vīvō equidem. ______ dubitāv______ [= nōlī dubitāre]!"

Exercitium 9

1. Aenēās et Achātēs collem ____________ [= ascendunt] quī urbī Karthāginī ____________.
2. Aenēas admīrātur ____________ [< industrius] cīvium, quī novīs aedificiīs ____________ [↔ culmina] locant.
3. "Ō ____________ [= fēlīcēs], *quōrum iam moenia surgunt*" inquit Aenēās, tum urbem intrat et singula opera ____________ [= īnspicit].
4. In novō templō imāginēs bellī Trōiānī ____________ erant.
5. Aenēās, cum in imāginibus Graecōs et Trōiānōs ____________ [= bellum gerentēs] vidēret, lacrimīs vultum ____________.

addūcere
Auster
bellāre
caterva
compellere
fortūnātus
fundāmentum
genus
imminēre

incēdere
industria
īnstāre
lūstrāre
obtūnsus
ōrdīrī
paenitēre
perfundere
pingere
saltem
scandere
solium
statuere
superbia

6. Trōiānōs vīdit cēdentēs, cum Achillēs currū ______ [= premeret].
7. Hīc Dīdō rēgīna ad templum ______ [= prōcessit] magnā iuvenum ______ [= multitūdine] comitāta, atque in ______ altō cōnsēdit.
8. Subitō Aenēās quōsdam sociōs suōs ______ [↔ abdūcī] vīdit.
9. Īlioneus rēgīnae nārrāvit 'Trōiānōs ______ [= Notō] disiectōs ad ōrās Āfricae ______ [↔ dispulsōs] esse.'
10. Tum Dīdō sīc ______ est [= loquī coepit]:
"Quis ______ [= gentem] *Aeneadum, quis Trōiae nesciat urbem?* ...
Nōn ______ [↔ acūta] *adeō gestāmus pectora Poenī."*
11. *"Urbem quam* ______ [= cōnstituō] *vestra est. Subdūcite nāvēs!"*
12. Trōiānī, sī in Italiam īre nōn licēret, in Siciliam ______ redīre cupiēbant.
13. Aenēās: "Mē nōn ______ miserō Graecō auxilium tulisse."
14. Tanta erat ______ [< superbus] Nerōnis ut domum auream sibi aedificāverit.

Exercitium 10

1. Quid Aenēās et Achātēs mīrābantur ex colle dēspicientēs? ...
2. Num quis eōs urbem intrantēs vīdit? ...
3. Quae imāginēs in templō Iūnōnis pictae erant? ...
4. Quamobrem Aenēās magnum gemitum dedit? ...
5. Quālis erat Dīdō rēgīna ad templum incēdēns? ...
6. Ubi Dīdō cōnsēdit et quid agēbat? ...
7. Quī hominēs ad rēgīnam adductī sunt? ...
8. Quid Īlioneus Dīdōnem ōrāvit? ...
9. Quid Īlioneus dē sē et sociīs suīs nārrāvit? ....
10. Num cāsus Trōiae Dīdōnī ignōtum erat? ...
11. Quid Dīdō Trōiānīs pollicita est? ...
12. Hoc audientēs quid Aenēās et Achātēs cupiēbant? ...

Lēctiō IV

abolēre
apparāre
conticēscere
cōram
dapēs
error
faciēs
fax
fūnus
gignere
īnscius
īnsidiae
intentus
lībāre
ministra
obstupēscere
paulātim
pendēre
praemittere
purpura
quiēs

Lēctiō quārta: versūs 235–316

Exercitium 11

1. Aenēās: "Ō rēgīna! Dum ______ [= stēllae] in caelum surgent, semper honōs tuus manēbit!"
2. Dīdō, cum Aenēam ______ [= praesentem] aspiceret, ______ [= stupēns facta est].
3. Dīdō: "Tūne ille Aenēās quam Anchīsēs et Venus ______?
Quārē agite, ō, tēctīs, iuvenēs, ______ [= subīte] *nostrīs!...*
Nōn ignāra malī miserīs ______ [= auxilium ferre] *discō."*
4. In rēgiā suā Dīdō magnificum convīvium ______ [= parāvit].
5. ______ [= lectī] veste ______ et ______ Tyriā strātī sunt.
6. Aenēās Achātēn ______ [= ante mīsit], quī Ascanium arcesseret.
7. Venus cūrāvit ut Cupīdō, ______ [= fōrmā] mūtātā, prō Ascaniō venīret.
8. Centum ministrī et totidem ______ [*f*] convīvīs ______ [= cibum] et vīnum apposuērunt.
9. Lucernae quae dē tēctō ______ et ______ ārdentēs triclīnium illūstrābant.
10. Dīdō ______ [= nesciēns] Cupīdinem in gremium accēpit.
11. Cupīdō ______ [↔ subitō] marītum mortuum ē memoriā Dīdōnis ______ [= dēlēre] coepit et novum amōrem accendere ______ [= cōnātus est].

12. Dīdō, postquam Iovem precāta est, vīnum in mēnsam ____________.
13. Omnēs ____________ [= loquī dēsiērunt] atque ____________ [= attentī] Aenēam audīvērunt nārrantem ______ [= quōmodo] Trōia ____________ [= dolō] Graecōrum capta atque incēnsa esset.
14. Cum ____________ [< errāre] suōs et ____________ patris [= patrem sepultum esse] in Siciliā nārrāvisset, tandem ____________ [= somnō] sē dedit.

sīdus
succēdere
succurrere
temptāre
torus
ut *adv*
vestis picta

Exercitium 12

Exemplum:

(Dominus) serv<u>um</u> tacēre iube<u>t</u>/iuss<u>it</u> = serv<u>us</u> tacēre iubē<u>tur</u>/iuss<u>us est</u>.

1. (Rēgīna) Tyriōs discumbere iubet = Tyri____ discumbere iub______.
2. (Rēx) Daedalum inclūdī iussit = Daedal____ inclūdī ______ ______.
3. (Cicerō) Catilīnam ex urbe ēgredī iubēbat = Catilīn____ ex urbe ēgredī iub __________.
4. (Caesar) Gallōs arma pōnere iussit = Gall____ arma pōnere ______ ______. Gallī arma posuērunt, ut iussī erant.

acc +*inf* + iubet/iussit = *nōm* +*inf* + iubētur /iussus est

Exercitium 13

1. Cūr Aenēās deō similis ante Dīdōnem stābat? ...
2. Quam ob rem ille grātiās ēgit rēgīnae? ...
3. Quōmodo Dīdō Aenēam recēpit? ...
4. Quid ad cēterōs Trōiānōs missum est? ...
5. Quibus rēbus ōrnātum est triclīnium? ...
6. Quae mūnera Aenēās Dīdōnī darī iussit? ...
7. Quod cōnsilium Venus in animō versābat? ...
8. Cūr nēmō Cupīdinem prō Ascaniō venientem agnōvit? ...
9. In quō lectō accubuit rēgīna? ...
10. Quis in gremiō eius cōnsīdit? ...
11. Quid Cupīdō in gremiō Dīdōnis sedēns effēcit? ...
12. Quōmodo illūstrābātur triclīnium? ...
13. Quid Dīdō deōs precāta est? ...
14. Quōmodo Iōpās convīvās dēlectābat? ...
15. Quid Dīdō Aenēam rogāvit? ...
16. Num ille libenter cāsum Trōiae nārrāvit? ...
17. Ā quō factō fīnem nārrandī fēcit? ...

Lēctiō grammatica

Lēctiō grammatica

Exercitium 14

Utrum praesēns indicātīvī (<u>ind</u>) an coniūnctīvī (<u>coni</u>)?

Exemplum: claudat: <u>coni</u>; laudat: <u>ind</u>.

1. volat: ______; colat: ______
2. ēdūcat: ______; ēducat: ______
3. sentiat: ______; nūntiat: ______
4. nārrat: ______; currat: ______
5. cōgat: ______; rogat: ______
6. dōnat: ______; pōnat: ______
7. emat: ______; amat: ______
8. sacrificat: ______; perficiat: ______
9. occīdat: ______; trucīdat: ______
10. negat: ______; legat: ______
11. vertat: ______; certat: ______
12. canat: ______; cēnat: ______
13. cūrat: ______; ūrat: ______
14. vīvat: ______; servat: ______

-at: *ind? coni?*

-it
-unt -ere
-iunt -ere
-iunt -īre
-eunt -īre

Exercitium 15

Datur persōna 3 singulāris praesentis indicātīvī āctīvī (-it).
Dā persōnam 3 plūrālis (-unt/-iunt/-eunt) *et īnfīnītīvum praesentis* (-ere/-īre)!
Exemplum: venit, veniunt, venīre.

	pers 3 sing	*pers 3 plūr*	*īnf praes*
1.	plaudit	plaud_____	plaud_____
2.	audit	aud_____	aud_____
3.	pūnit	pūn_____	pūn_____
4.	pōnit	pōn_____	pōn_____
5.	alit	al_____	al_____
6.	salit	sal_____	sal_____
7.	tolllit	toll_____	toll_____
8.	mollit	moll_____	moll_____
9.	discit	disc_____	disc_____
10.	efficit	effic_____	effic_____
11.	gerit	ger_____	ger_____
12.	parit	par_____	par_____
13.	perit	per_____	per_____
14.	aperit	aper_____	aper_____
15.	redit	red_____	red_____
16.	reddit	redd_____	redd_____

Exercitium 16

1. accumbere, ac_______isse
2. appellere, ap_______isse, ap_______um esse
3. colligere, col_______isse, col_______um esse
4. compellere, com_______isse, com_______um esse
5. conticēscere, con_______isse
6. dīligere, dī_______isse, dī_______um esse
7. disicere, dis_______isse, dis_______um esse
8. dispellere, dis_______isse. dis_______um esse
9. ēlūdere, ē_______isse, ē_______um esse
10. gignere, _______isse, _______um esse
11. impellere, im_______isse, im_______um esse
12. incēdere, in_______isse
13. obstupēscere, ob_______isse
14. pingere, _______isse, _______um esse
15. restāre, re_______isse

dis-iciō -iunt

Cap. XL

Lēctiō I

capra
cinis
concumbere
coniugium
cupīdō
dīlēctus
extemplō
fulmen
furere
grandō

CAPITVLVM QVADRAGESIMVM

Lēctiō prīma: versūs 1–69

Exercitium 1

1. Fēmina amōre flagrāns ___________ somnum capere nōn potest.
2. Dīdō, cui certum erat nūllī virō ___________ [< coniūnx] sē iungere, tamen amōrī Aenēae ___________ [= resistere nōn potuit]."
3. Dīdō: "Nōn dubitō ________ ille deā nātus sit... Sed ___________ [= utinam] Iuppiter mē ___________ percutiat priusquam fidem fallō!"
4. Anna sorōrem suam ___________ [= cāram] suāsit nē ___________ [= grātō] amōrī repugnāret atque ut sacrificiīs ā dīs ___________ peteret.
5. Ita animum sorōris amōre ___________ [= incendere] temptat.

6. Mulier __________ [= āmēns] flammā amōris ūritur.
7. Aenēae opēs suās __________ [= glōriōsē ostendit] et, novō convīviō parātō, postquam Aenēās discessit, lectō eius relictō __________.
8. Dum Dīdō et Aenēās in montibus vēnantur, __________ [= statim] tonāre incipit atque imber __________ mixtus __________ [= sequitur].
9. Aenēās et Dīdō eandem __________ [= idem antrum] petunt.
10. Fāma est mōnstrum volāns, cui tot __________ [= vigilantēs] oculī sunt quot __________ [= pennae] in corpore.
11. Fāma nārrābat 'Aenēam cum Dīdōne __________ [= eīdem lectō in cubuisse] eōsque in __________ vītam agere, turpī __________ captōs!'
12. Neque vērō Dīdō fāmam __________ [= cūrat].
13. __________ ferae sunt bēstiae quae montēs arduōs ascendere possunt.
14. Ascanius ācrī equō cervōs __________ [= praeter cervōs it] leōnem quaerēns.
15. Germānī sunt hostēs Rōmānōrum __________ [= quī vincī nōn possunt].
16. __________ est quod igne relinquitur.
17. Magna est __________ [< potēns] deōrum.

incumbere
īnflammāre
īnsequī
invictus
luxus
ostentāre
placidus
placitus
plūma
potentia
praeterīre
quīn
respicit
spēlunca
succumbere
velim
venia
vigil

Exercitium 2

1. Nōn crēdō fābulam vēram esse = Dubitō ______ fābula vēra _____.
2. Crēdō fabulam vēram esse = Nōn dubitō _______ fābula vēra _____.
3. Nōn crēdō Neptūnum marī imperāre posse = Dubitō...
4. Crēdō Deum nōs servāvisse = Nōn dubitō....
5. Nōn crēdō Nerōnem urbem incendisse = Dubitō...
6. Crēdō gentem Iūliam ā Venere ortam esse = Nōn dubitō...
7. Dīdō: "Crēdō eum deā nātum esse" = "Nōn dubitō..."

dubitō num/an + *coni* = nōn crēdō + *acc* + *īnf*

nōn dubitō quīn +*coni* = crēdō + *acc* +*īnf*

Exercitia 3

1. Cūr Dīdō placidē dormīre nōn poterat? ...
2. Cui amōrem suum fassa est? ...
3. Cūr Dīdōnī certum erat nūllī virō nūbere? ...
4. Num Anna sorōrī suae suāsit ut novō amōrī repugnāret? ...
5. Quae gentēs Karthāginem cingunt? ...
6. Quārē Dīdō et Anna templa deōrum adeunt? ...
7. Quid Dīdō Aenēae ostentat? ...
8. Quārē novum convīvium Aenēae parat? ...
9. Quid facit postquam Aenēās dīgressus est? ...
10. Sōlusne Aenēās in montēs vēnātum iit? ...
11. Quās bēstiās Ascanius quaesīvit? ...
12. Cūr Dīdō et Aenēās in spēluncam dēvēnērunt? ...
13. Quae dea amantēs eō dūxit? ...
14. Quōmodo facta nova ā multīs hominibus cognōscuntur? ...
15. Quid tum fāma nārrābat dē Dīdōne et Aenēā? ...

Lēctiō secunda: versūs 70–150

Lēctiō II

Exercitium 4

Exemplum: Rēgī Latīnō ūna fīlia erat = Rēx Latīnus ūnam fīliam habēbat.

nōm +*acc* + (habēre) = *dat* +*nōm* + (esse)

1. Trōiānīs classis xx nāvium erat = ...
2. Dīdō coniugem habēbat Sychaeum = ...
3. Īlioneus: "Rēx nōbīs erat Aenēās" = "....."
4. Aenēās vestem pretiōsam habēbat = ...
5. Erat illī ēnsis gemmīs fulgēns = ...

6. Aenēās in animō habēbat Dīdōnem dēserere = ...
7. Aenēās: "Tū mihi uxor nōn es" = "....."
8. Dīdō: "Sī saltem īnfantem dē tē habērem = "....."
9. Dīdō: "Nōn est tibi dīvīna parēns!" = "....."
10. Quot caelō stēllae, tot sunt tuae Rōmae puellae = ...
11. Fāma est mōnstrum quod tot oculōs, tot linguās, tot aurēs habet quot plūmās in corpore = ...

abrumpere
admonēre
admovēre
advocāre
ālātus
amictus
astrum
attonitus
aula
cōnūbium
cūnctārī
dēcēdere
dēferre
dēmēns
dissimulāre
ēvānēscere
excipere
famula
hībernus
īnfēnsus
mandāre
mandātum
merērī
miserērī
moribundus
nectere
nefās
obmūtēscere
omnīnō
ōrnāre
perfidus
poenās dare
praesentīre
querēlla
quī (sī quī...)
quotiēs
refellere
sponte
struere
subicere
suscipere
thalamus
tigris
ūber

Exercitium 5

1. Iuppiter, cum Aenēam Karthāgine morārī vidēret, "Quid ________?" inquit, "Nāviget! Hoc est ________ [= imperium] meum."
2. Mercurius ālās pedibus ________ et pedibus ________ [< āla] in Āfricam volat, ut mandātum Iovis ad Aenēam ________.
3. Aenēās, quī ________ [= palliō] pretiōsō indūtus erat, imperiō Iovis ________ [= stupefactus] ________ [= mūtus factus est].
4. Mandātō Iovis dēlātō, Mercurius ex oculīs Aenēae ________.
5. Trōiānōs ________ [= ad sē vocāvit] iīsque ________ [= imperāvit] ut classem clam ________ [= parātam facerent].
6. Rēgīna, quae id quod futūrum erat ________, Aenēam sīc appellat:
7. "Spērāsne" inquit, "tē tantum ________ [↔ fās] ________ [= cēlāre] posse et ________ tempore [= hieme] ex meā terrā clam ________ [= excēdere]?"
8. Dīdō Aenēam ōrāvit ut suī ________ [< miser] nēve sē hostibus ________ [= inimīcissimīs] dēsereret.
9. Dīdō: "Sī saltem fīlium dē tē habērem, sī ________ [= aliquī] parvulus Aenēās in ________ [= rēgiā] meā lūderet, nōn ________ [= plānē] dēserta vidērer."
10. Aenēās nōn negāvit 'Dīdōnem bene ________ esse [= meruisse] dē sē', sed negāvit 'sē eī ________ [= coniugium] prōmīsisse.'
11. Aenēās: "Dēsine ________ [< querī] tuīs mē incendere! Nōn meā ________ [= voluntāte] Italiam petō."
12. Dīdō dicta Aenēae nōn ________, sed dīcit 'eum ________ datūrum esse [= pūnītum īrī]!'
13. Aenēās multa dīcere parāns ________ [= dubiē morātur], sed Dīdō sermōnem ________ et aufugit.
14. ________ [= ancillae] rēgīnam collāpsam ________ et in lectō pōnunt.
15. ________ noctū surgunt ________ [= sīdera], totiēs imāgō patris Aenēam ________ [= monet].
16. Venus Aenēam ab armīs Graecōrum servāvit, ut posterī eius Rōmānī tōtum orbem sub lēgēs ________ [< sub + iacerent].
17. Leō et ________ sunt bēstiae ferae māximae.
18. Tigris nūtriēns ________ ad pullōs suōs ________, ut lac bibant.
19. Quī fidem fallit homō ________ est.
20. *Synōnyma*: cubiculum coniugum et ________; āmēns et ________; moriēns et ________; accipere et recipere et ________.

Exercitium 6

1. Quārē Iuppiter Mercurium Karthāginem mīsit? ...
2. Quid Iuppiter Mercuriō mandāvit? ...
3. Quālem Mercurius Aenēam invēnit? ...
4. Quid Aenēās deī imperiō attonitus sē interrogābat? ...
5. Quid sociīs suīs mandāvit? ...
6. Quō annī tempore Trōiānī nāvigāre parābant? ...
7. Quōmodo Dīdō cōnsilia Aenēae cognōvit? ...
8. Quid Dīdō hospitem suum ōrāvit? ...
9. Quōs hostēs rēgīna timēbat? ...
10. Coniugēsne erant Aenēās et Dīdō? ...
11. Cūr Aenēās in Italiam proficīscī cupiēbat? ...
12. Quam grātiam Dīdō sibi referendam esse putābat? ...
13. Quid rēgīna sē spērāre dīxit? ...
14. Cūr Aenēās nihil ad haec respondit? ...
15. Quō famulae rēgīnam collāpsam ferunt? ...

Lēctiō tertia: versūs 151–217

Lēctiō III

Exercitium 7

1. Lȳdia: "Ō, ________ beāta sum! ________ est Deī ergā mē amor!"
2. Dīdō: "________ hospes tēctīs nostrīs successit! ________ nōbilis, ________ fortis! ________ bella nārrābat!"
3. Hector in somnīs Aenēae appāruit, sed ________ erat, ________ mūtātus ab illō Hectore quī victor rediit!
4. Īcarus: "Ō, ________ parvae īnsulae in marī ingentī sunt!"
5. Anna: "________ erit potentia Poenōrum, ________ glōria tua, sī cum duce Trōiānōrum tē coniūnxeris!"
6. ________ dolōre Dīdō afficiēbātur! ________ gemitūs dabat!

quam...!
quantus...!
quantum...!
quālis...!
quot...!
quī quae quod...!

Exercitium 8

1. Aenēās amīcam suam dolentem ____________ [= cōnsōlārī] cupiēbat.
2. Trōiānī ____________ [= imperia] deōrum ____________ sunt [= perfēcērunt].
3. Dīdō supplex virum ____________ [= valdē ōrat] ut paulum morētur.
4. Aenēās nec flētū nec precibus movētur: fāta ____________ [= prohibent].
5. Tum īnfēlīx Dīdō morī cupit: ____________ eam vītae.
6. Dum sēcum rem ____________ [= dē rē cōgitat], multīs prōdigiīs et vātum ____________ [< praedīcere] terrētur.
7. Sorōrem rogat ut sub ____________ [= caelō apertō] ____________ ērigat et arma Aenēae et ____________ [= vestīmenta] lectumque ____________ [= coniugum] super impōnat.
8. "Ita" inquit "amōre virī et cūrīs ____________ [= līberārī] possum."
9. Anna īnscia iussa ____________ [= exsequitur].
10. Dīdō, cum ____________ [= imāginem] Aenēae super lectum posuisset, iūxtā ____________ [= āram] precābātur.
11. Intereā omnia ad ____________ [< discēdere] Trōiānōrum parāta erant.
12. Tum Aenēae in somnīs appāruit Mercurius ab ____________ [= summō āere] missus eumque monuit ut fugere ____________ [= properāret].
13. "Imperiō deī ____________ [= gaudentēs] pāreāmus!" inquit, et ēnse ē ____________ ēreptō fūnēs incīdit.
14. Māximō ____________ [= ārdentī studiō] Trōiānī nāvēs solvērunt et lītus dēseruērunt.
15. Rēs ____________ est quae facile mūtātur.

aethēr
altāria
ārdor
carīna
collūcēre
discessus
dīvum
effigiēs
exsequī
exsolvere
exuviae
fervēre
festīnāre
implōrāre
iugālis
iussum
mūtābilis
obstāre
ovāre
peragere
praeceps
praedictum
reputāre

rogus
sōlārī
taedēre
vāgīna

16. ____________ est trabs nāvis īnfima.
17. *Synōnyma*: ____________ īre et sē praecipitāre; ____________ et lūcēre; ____________ et ārdēre.

Exercitium 9

1. Quōmodo Trōiānī iussa deōrum exsequuntur? ...
2. Quid vīdit Dīdō ex summā arce prōspiciēns? ...
3. Num Aenēās precibus rēgīnae commōtus est? ...
4. Quid tum īnfēlīx Dīdō facere cōnstituit? ...
5. Quae prōdigia eam terrēbant? ...
6. Quid Dīdō sorōrem suam rogāvit? ...
7. Quās rēs super rogum pōnī iussit? ...
8. Num Anna cōnsilium sorōris intellēxit? ...
9. Ubi Dīdō deōs precābātur? ...
10. Noctū dum aliī dormiunt quid ēgit rēgīna? ...
11. Cūr Trōiānōs classe persequī nōluit? ...
12. Quī deus Aenēae in somnīs appāruit? ...
13. Quid Mercurius Trōiānōs facere iussit? ...
14. Quōmodo Aenēās fugam festīnāvit? ...

Lēctiō IV

Lēctiō quārta: versūs 218–299

genetīvus
1. meī nostrī
2. tuī vestrī
3. suī

miserērī, oblīvīscī, meminisse + *gen*
amor, memoria, imāgō + *gen*

Exercitium 10

Exempla:

Dīdō Aenēam ōrat ut suī misereātur: "Miserēre meī!" Aenēās: "Profectō tuī misereor, Dīdō." Aenēās Dīdōnis miserēbātur, sed tamen eam relīquit.

Hostēs: "Victī sumus. Miserēre nostrī, victor!" Victor: "Ego vestrī nōn misereor!" Victor hostium victōrum nōn miserētur.

1. Dīdō: "Nōlī me____ oblīvīscī!" Dīdō timet nē Aenēās su____ oblīvīscātur.
2. Aenēās: "Numquam tu____ oblīvīscar. Semper tu____ meminerō. Sed amor tu____ mē hīc tenēre nōn potest."
3. Nautae: "Miserēminī nostr____, pīrātae!" Pīrātae: "Nōs vestr____ nōn miserēmur." Pīrātae naut________ nōn miserentur.
4. Ariadna: "Sōla dēserta sum. Nēmō me____ miserētur!" Bacchus: "Equidem tu____ misereor, Ariadna. Ob amōrem tu____ tē hinc mēcum dūcam."
5. Dīdō: "Utinam īnfantem dē tē habērem, quī memoriam tu____ referret mihi!" Fīlius memoriam patr____ referre potest.
6. Syra: "Nōlō in speculō imāginem aspicere me____!"
7. Dīdō: *"Vīxī et quem dederat cursum fortūna perēgī*
et nunc magna me____ sub terrās ībit imāgō."

advena
colōnus
cubīle
dēbellāre
exorīrī
fortitūdō
iaculum
illūdere
impōnere
īnsepultus
mementō!

Exercitium 11

1. Dīdō cum Aenēam abīre vidēret "________ [= ō], Iuppiter!" ait "Abībit ____________ [< advenīre]?"
2. Dīdō intellegit Aenēam sibi ____________ [= sē ēlūsisse].
3. Iūnōnem et Furiās ____________ [*f* < ultor] invocat.
4. Precātur ut Aenēās in bellō cadat ____________ [: sine fūnere] atque ut aliquī ultor ____________ [= oriātur] quī Trōiānōs persequātur.
5. Oculōs ____________ [< sanguis] volvēns rogum cōnscendit et nōtō ____________ [= lectō, torō] incubuit.
6. ____________ [= ultima] eius verba fuērunt: *"Sīc iuvat īre sub umbrās!"*
7. In Siciliā, cum annus ____________ ex fūnere Anchīsae, Aenēās lūdōs magnificōs apparāvit.

8. __________ est pīlum quod procul iacitur.
9. Imperātor __________ [< fortis] mīlitum laudat.
10. Vir quī patriam relinquit ut novam terram incolat __________ dīcitur.
11. Hic liber ad __________ [< ūtī] discipulōrum scrīptus est.
12. *Tū regere imperiō populōs, Rōmāne,* __________ [< meminisse]!
Hae tibi erunt artēs: pācisque __________ *mōrem,*
parcere subiectīs et __________ *superbōs.*

novissimus
praeterīre
prō!
sanguineus
ultrīx
ūsus

Exercitium 12

Exemplum: Pudet eum ita fēcisse = Pudet eum factī suī.

verba impersōnālia pudet, taedet, paenitet + *acc* + *īnf/gen*

1. Dīdō: "Taedet mē vīv______" = "Taedet mē vīt______."
2. Dīdōn______ vīv______ taedēbat = Dīdōn______ vīt______ taedēbat.
3. Mīlitēs Rōmānī fūgērunt! Mīlit______ Rōmān______ fūg______ pudet = Mīlit______ Rōmān______ fug______ su______ pudet.
4. Cōnsul iniūriam fēcit. Cōnsul______ paenitet iniūriam fēc______ = Cōnsul______ paenitet iniūri______ su______.
5. Discipulus prāvē scrīpsit (mendum fēcit). Discipul______ prāvē scrīps______ pudet; discipulus, qu______ mend______ su______ pudet, sē excūsat.
6. Fēmin______ Trōiān______ longē err______ taedēbat. Fēminae, qu______ long______ errōr______ taedēbat, nāvēs incendērunt.
7. Fēminae in Siciliā relictae sunt, etsī e______ male fēc______ paenitēbat = ... etsī e______ malefici______ su______ paenitēbat.

verbum im-persōnāle = cui dēsunt persōnae praeter 3 sing, ut licet, oportet, pudet

Exercitium 13

1. Unde Dīdō prōspexit classem Trōiānōrum prōcēdentem? ...
2. Num quid fēcit ut nāvēs cursū prohibēret? ...
3. Quid rēgīna sē facere potuisse dīxit? ...
4. Quās deās Dīdō invocāvit? ...
5. Quod fātum optābat Aenēae? ...
6. Quid posterōs suōs Karthāginiēnsēs hortāta est? ...
7. Quid fēcit Dīdō postquam rogum ascendit? ...
8. Novissima verba eius quae fuērunt? ...
9. Quōmodo comitēs mortem rēgīnae lūxērunt? ...
10. Aenēās Karthāginem respiciēns quid vīdit? ...
11. Quō nāvēs Trōiānae inde vectae sunt? ...
12. Ā quō Trōiānī in Siciliā exceptī sunt? ...
13. Quid Aenēās in Siciliā apparāvit? ...
14. Cūr plēraeque fēminae Trōiānae in Siciliā relictae sunt? ...
15. Quō Aenēās inde profectus est? ...
16. Quō Sibylla vātēs eum dūxit? ...
17. Quid pater Anchīsēs fīliō suō ostendit apud Īnferōs? ...

Lēctiō grammatica

Exercitium 14

Dā imperātīvum et vocātīvum!

imperātīvus
vocātīvus

	Singulāris	*Plūrālis*
1.	Val___, m___ marīt___!	Val______, meī līberī!
2.	Heu fug___, nāt___ deā!	Fug______, Trōiānī!
3.	Tac___ et aud___, Sext___!	Tac______ et aud______, discipulī!
4.	Tū sequ___ mē, serv___!	Sequ______ mē, servī!
5.	Ag___! curr___, Mārc___!	Ag______, ō tēctīs, iuvenēs, succēd___ nostrīs!
6.	Intu___ caelum, nauta!	Intu______ caelum, nautae!

7. Man___! nōl___ abīre, Iūl___!	Man_____! nōl_____ abīre, sociī!
8. Serv___ mē, Neptūn___!	Dī immortālēs, serv_____ nōs!
9. Part___ mēcum, Lūc___!	Part_____ praedam, mīlitēs!
10. Laet___, Tit___, m___ fīl___!	Laet_____, cīvēs meī!
11. *Fer* mihi vīnum, Dāv___!	Arma, virī, fer_____ arma!
12. *Dīc* quid cēnseās, Cornēl___!	Dīc_____ quid cēnseātis, amīcī!
13. Domin___! salvum mē *fac*!	Impetum fac_____, mīlitēs!
14. *Dūc* puerum hūc, Achāt___!	Subdūc_____ nāvēs, Trōiānī!
15. Aequō animō *es*, Aenē___!	Es_____ clēmentēs, victōrēs!

Exercitium 15

persōna: 1, 2, 3
numerus: sg, pl
tempus: praes, imperf, fut, perf, plūsqperf, fut perf
modus: ind, coni
genus: āct, pass, dēp

Quae persōna (1/2/3)? uter numerus (sg/pl)? quod tempus (praes/imperf/fut/perf/plusqperf/fut perf)? uter modus (ind/coni)? quod genus (āct/pass/dēp)?
Exempla: dīcis 2 sg praes ind āct; agerentur 3 pl imperf coni pass.

1. (v. 2) flagrat ...
2. (v. 7) successit ...
3. (v. 8) nātus sit ...
4. (v. 10) nārrābat ...
5. (v. 12) potuī ...
6. (v. 14) agnōscō ...
7. (v. 15) velim ...
8. (v. 15) dēvoret ...
9. (v. 19) habeat ...
10. (v. 21) agēs ...
11. (v. 22) nōveris ...
12. (v. 24) dīmīsistī ...
13. (v. 24) repugnābis ...
14. (v. 25) cingant ...
15. (v. 27) minātur ...
16. (v. 27) reor ..
17. (v. 30) coniūnxeris ...
18. (v. 80) nāviget ...
19. (v. 91) morāris ...
20. (v. 96) agat ...
21. (v. 100) ōrnent, parent ...
22. (v. 109) ōrnās, properās ...
23. (v. 113) ōdērunt ...
24. (v. 115) exstīnxī ..
25. (v. 118) habērem ...
26. (v. 120) vidērer ...
27. (v. 125) loquar ...
28. (v. 133) vīdī ...
29. (v. 146) dabis ...
30. (v. 154) cōnferunt ...
31. (v. 156) afficiēbātur ...
32. (v. 158) vidēret ...
33. (v. 162) doceat ...
34. (v. 172) terrent ...
35. (v. 176) reddat ...
36. (v. 181) periī ...
37. (v. 182) volō ...
38. (v. 193) comitābor ...
39. (v. 197) merita es ...
40. (v. 201) potes ...
41. (v. 206) vidēbis ...
42. (v. 208) attigerit ...
43. (v. 215) pāreāmus ...
44. (v. 221) abībit ...
45. (v. 222) illūserit ...
46. (v. 223) capient ...
47. (v. 231) tulissem ...
48. (v. 238) implōret ...
49. (v. 244) exoriātur ...
50. (v. 246) dabuntur ...

Exercitium 16

1. concumbere, con______isse
2. ēvānēscere, ē______isse
3. excipere, ex______isse, ex______um esse (ex-cipiō -iunt)
4. fallere, ______isse, ______um esse
5. flectere, ______isse, ______um esse
6. illūdere, il______isse
7. merērī, ______um esse
8. nectere, ______isse, ______um esse
9. obmūtēscere, ob______isse
10. refellere, re______isse
11. subicere, sub______isse, sub______um esse (sub-iciō -iunt)
12. succumbere, suc______isse

CAPITVLVM VNVM ET QVADRAGESIMVM

Cap. XLI

Lēctiō prīma: versūs 1-68

Lēctiō I

Exercitium 1

1. __________ [= certum est] Trōiānōs ōlim in Latium vēnisse.
2. Rēx Aborīginum inter __________ [= prīncipēs] prōcessit et Aenēam ad colloquium __________.
3. Latīnus __________ [< nōbilis] Aenēae admīrātus amīcitiam et __________ [< socius] cum Trōiānīs fēcit.
4. Rēx Aenēae fīliam suam Lāvīniam in __________ dedit.
5. Ex eō mātrimōniō brevī __________ [: fīlius] __________ [< vir] fuit.
6. Ante __________ [< advenīre] Aenēae Lāvīnia Turnō, rēgī Rutulōrum, __________ fuerat.
7. Turnus __________ patiēbātur advenam sibi praelātum esse.
8. Itaque Latīnō Aenēaeque __________ [↔ cōnfīdēbat] iīsque bellum __________.
9. Rutulīs victīs et Latīnō interfectō, Aenēās animōs Aborīginum sibi __________ utramque gentem 'Latīnōs' appellandō.
10. Mezentius, rēx Etrūscōrum, quī Caere, in __________ [< opēs] tum oppidō, rēgnābat, __________ Latīnōrum nimium crēscere cēnsēbat.
11. Ille societātem cum Rutulīs __________ et Latīnīs bellum intulit.
12. Aenēās __________ suās in aciem ēdūxit.
13. Post proelium Latīnīs __________ [= secundum] Aenēās __________ [= nūllō locō] appāruit.
14. Cum Ascanius sīve Iūlus, fīlius Aenēae, nōndum __________ [= mātūrus aetāte] esset, Lāvīnia prō puerō rēgnāvit.
15. Nec tamen inter rēgnum __________ [< mulier] et Ascaniī __________ [< puer] ūlla gēns __________ [< fīnis] Latīnīs bellum intulit.
16. Ascaniō alterum nōmen est 'Iūlus': gēns 'Iūlia' Iūlum __________ nōminis suī esse putat.
17. Fīlius Aenēae novam urbem condidit, quae ab __________ [= locō ubi sita erat] in longō monte Albānō 'Alba Longa' appellāta est.

adventus
auctor
conciliāre
cōnstat
cōpiae
ēvocāre
diffīdere
fīnitimus
īnferre
iungere, societātem i.
mātrimōnium
molestē patī
muliebris
nusquam
nōbilitās
opēs
opulentus
prīmōrēs
prosperus
pūbēs
pueritia
situs
societās
spōnsus
stirps
virīlis

Exercitium 2

coniūnctīvus hortātīvus

1. *Vīv_____, mea Lesbia, atque am_____!*
2. Aenēās: "Quaecumque es, s____ nōbīs fēlīx et doce____ nōs quō sub caelō et quibus in ōrīs versēmur."
3. Aenēās: "Dī tibi praemia digna fer_____!"
4. Dīdō: *"Ille meōs, prīmus quī mē sibi iūnxit, amōrēs abstulit, ille habe_____ sēcum serv_____que sepulcrō!"*
5. Iuppiter: "Nāvig_____! Hoc est mandātum nostrum!"
6. Aenēās: "Imperium deī ovantēs pare_____!"
7. Dīdō: "Sī necesse est virum impium Italiam attingere, at bellō ex fīnibus suīs pulsus auxilium implōr_____ vide_____que indigna suōrum fūnera!"
8. "Nec in pāce rēgnō fru_____, sed ipse ante diem cad_____ īnsepultus!"

Exercitium 3

1. Ubi postrēmō ēgressī sunt Trōiānī profugī? ...
2. Quōmodo rēx Latīnus Trōiānōs excēpit? ...
3. Quid Latīnus Aenēam interrogāvit? ...
4. Quid fēcit Latīnus cum respōnsum Aenēae audīvisset? ...
5. Cui Lāvīnia, fīlia Latīnī, spōnsa erat? ...

6. Num Turnus Lāvīniam uxōrem dūxit? ...
7. Quid fēcit Turnus cum Lāvīnia Aenēae in mātrimōnium data esset? ...
8. Cūr victōrēs Latīnī ex eō proeliō nōn laetī abiērunt? ...
9. Aenēās sōlus rēx factus quōmodo animōs Aborīginum sibi conciliāvit? ...
10. Turnus Rutulīque victī ad quem cōnfūgērunt? ...
11. Quōrum rēx erat Mezentius? ...
12. Num Etrūscī Latīnōs proeliō vīcērunt? ...
13. In eō proeliō quid Aenēae accidit? ...
14. Quis rēgnāvit inter pueritiam Ascaniī? ...
15. Utra māter Ascaniī erat, Creūsane an Lāvīnia? ...
16. Ubi Ascanius rēx novam urbem condidit? ...
17. Quī fīnis erat inter Latīnōs et Etrūscōs? ...

Lēctiō II

adipīscī
adolēscere
alveus
ambō
avus
cāsū
comprimere
concilium
crūdēlitās
cūstōdia
dēdere
falsō adv
grātulārī
hostīlis
īcere
īnsidiae
interimere
iussū
lambere
latrō
lēgāre
legere
lupa
mītis
necessitās
partus
praebēre
prōcreāre
puerīlis
saltūs
sēgnis
servīlis
sitīre
sōlitūdō
stabulum
suspicārī
vāgītus

Lēctiō secunda: versūs 69–137

Exercitium 4

1. Ascanius __________ [= genuit] Silvium, quī ita nōminātus est quia __________ [= forte] in silvīs nātus erat.
2. Omnibus rēgibus Albānīs 'Silvius' cognōmen erat, ut Rōmulō Silviō, quī post Agrippam Silvium rēgnum __________ est [= accēpit].
3. Rōmulus Silvius, fulmine __________ [= percussus], Aventīnō rēgnum __________ [= relīquit].
4. Amūlius frātrem Numitōrem rēgnō pepulit, fīlium eius __________ [= interfēcit] et fīliam eius Ream Silviam virginem Vestālem __________ [= ēlēgit].
5. Ita perpetuā __________ [< virgō] spem __________ [< parere] eī adēmit.
6. Vestālis, cum geminōs fīliōs peperisset, 'sē ā deō Mārte vī __________ esse' affīrmāvit.
7. Amūlius īnfantēs in fluvium mittī iussit: tanta fuit rēgis __________ [< crūdēlis]!
8. Nec vērō periērunt puerī quī __________ [< iubēre] rēgis expositī erant.
9. __________ enim, in quō puerī expositī erant, aquā recēdente in siccō relictus est.
10. Tum __________ [*f* < lupus] __________ [< sitis] ad __________ [< vāgīre] __________ [< puer] cursum flexit.
11. Lupa tam __________ [↔ ferōx] fuisse dīcitur ut īnfantibus ūbera sua __________ [= offerret] eōsque linguā __________.
12. __________ [= duo simul] puerī ā Faustulō, pāstōre rēgiō, inventī sunt.
13. Ut __________ [= adulēscentēs fuērunt] in __________ [= silvīs montium] vēnābantur, neque __________ [= pigrī] domī manēbant.
14. Etiam in __________ praedam ferentēs impetūs faciēbant et praedam iīs ēripuērunt.
15. Sed latrōnēs ex __________ [= locō occultō] Remum cēpērunt atque __________ [↔ vērē] accūsāvērunt 'eum ex agrīs Numitōris praedās agere __________ [< hostis] in modum!'
16. Itaque Remus Numitōrī ad supplicium __________ [= trāditus] est.
17. Numitor, quī Remum in __________ [< cūstōs] habēbat, cum geminōs esse frātrēs audīvisset, nepōtēs suōs servātōs esse __________ [= crēdere incipiēbat], et Remō rem aperuit.
18. Item Faustulus __________ [< necesse] coāctus Rōmulō rem aperuit.
19. Haud __________ [< servus] ingenium erat Rōmulō et Remō.

20. Amūliō occīsō, geminī Numitōrem, __________ suum, __________ [↔ cōnsōlantēs] appellant eumque 'rēgem' salūtant.
21. Ille __________ advocātō scelera frātris et orīginem nepōtum ostendit.
22. Ōlim circā montem Palātīnum vāstae __________ [< sōlus] erant.
23. Sāturnī templum __________ [= vetus] est.
24. __________ est casa pecoris.

vetustus
virginitās

Exercitium 5

Dē participiō perfectī

participium perfectī

1. Dīdō: "In lītus __________ [< ēicere] tē excēpī, classem __________ [< āmittere] restituī..." Haec __________ [< loquī] sermōnem abrumpit.
2. Famulae eam __________ [< collābī] suscipiunt.
3. Latīnus nōbilitātem virī __________ [< admīrārī] amīcitiam cum Aenēā fēcit.
4. Ita sōlus rēx duārum gentium __________ [< fierī] Aenēās utramque gentem 'Latīnōs' appellāvit.
5. Alba condita est XXX ferē annō post Lāvīnium __________ [< condere].
6. Ascaniī fīlius, cāsū in silvīs __________ [< nāscī], 'Silvius' vocātus est.
7. Rōmulus Silvius fulmine __________ [< īcere] Aventīnō rēgnum lēgāvit.
8. Aventīnus __________ [< sepelīre] in eō colle quī nunc pars urbis Rōmae est nōmen collī dedit.
9. Virgō Vestālis vī __________ [< comprimere] geminōs fīliōs peperit.
10. Ita __________ [< gignere] et __________ [< ēducāre] puerī adolēvērunt.
11. Latrōnēs ob praedam __________ [< āmittere] īrātī Remum cēpērunt.
12. Cum Remus __________ [< capere] Numitōrī dēditus esset, Faustulus metū __________ [< cōgere] Rōmulō rem aperuit.
13. Rōmulus Albam __________ [< proficīscī] rēgiam oppugnat.
14. Frātrēs in medium __________ [< prōgredī] avum suum 'rēgem' salūtāvērunt.
15. Līvius scrīpsit CXLII librōs *Ab urbe* __________ [< condere].
16. Augustus mortuus est annō XIV post Chrīstum __________ [< nāscī].

Exercitium 6

1. Cūr rēgibus Albānīs cognōmen fuit 'Silvius'? ...
2. Uter ē duōbus Procae fīliīs rēgnum accēpit? ...
3. Quōmodo rēx factus est Amūlius? ...
4. Quid fēcit Amūlius nē posterī Numitōris rēgnārent? ...
5. Quid Reae Silviae virginī Vestālī accidit? ...
6. Quid Amūlius geminīs Reae Silviae fierī iussit? ...
7. Ubi servī rēgis geminōs exposuērunt? ...
8. Geminīne in flūmine submersī sunt? ...
9. Cūr nōn fame periērunt geminī expositī? ...
10. Quis lupam īnfantēs alentem et lambentem invēnit? ...
11. Quid pāstor rēgius dē geminīs fēcit? ...
12. Rōmulus et Remus adulēscentēs quid agēbant? ...
13. Ā quibus Remus captus est et rēgī dēditus? ...
14. Quid latrōnēs Rōmulum et Remum accūsāvērumt? ...
15. Num Numitor Remum sibi dēditum pūnīvit? ...
16. Quamobrem Faustulus crēdēbat sē fīliōs rēgiōs ēducāre? ...
17. Cum orīginem suam cognōvissent, quid geminī fēcērunt? ...
18. Amūliō occīsō quis rēx factus est? ...

Lēctiō III

abdere
abigere
armentum
auspicārī
auspicium
clāva
conditor
cōnfūsus
cōnsulere
convenīre
discrīmen
duplex
eximius
facinus
inde
interīre
molestē ferre
mūgīre
rītus
sacrum
trānsilīre
trepidāre
vultur

-cumque:
quī-cumque = quisquis
quae-cumque
quod-cumque = quidquid
quō-cumque = quōquō
quō-cumque tempore = quandō-cumque
quō-cumque locō = ubi-cumque

Lēctiō tertia: versūs 138–196

Exercitium 7

1. Cum geminī urbem condere vellent, necesse fuit deōs ____________, uter rēgnāret; nec enim aetātis ____________ inter eōs fierī poterat.
2. Inter frātrēs ____________ [= statūtum est] ut Rōmulus in Palātiō, Remus in Aventīnō ____________ [= avēs aspiceret].
3. Remus prior sex ____________ aspexit; sed ut hoc ____________ nūntiātum est, ____________ [= bis tantus] numerus Rōmulō appāruit.
4. Rōmulus igitur in Palātiō urbem condidit; quod cum Remus molestē ____________ [= paterētur], novōs mūrōs humilēs ____________!
5. ____________ [= itaque] Rōmulus frātrem interfēcit atque sōlus rēgnāvit in novā urbe, quae 'Rōma' appellāta est ā nōmine ____________ [< condere].
6. Rōmulus ____________ [= sacrificia] fēcit nōn sōlum ____________ [= modō] Albānō, sed etiam rītū Graecō, ut ab Euandrō Herculī deō īnstitūta erant.
7. Herculēs ōlim cum ____________ [= bōbus] ad Tiberim vēnerat.
8. Dum Herculēs quiēscit, latrō Cācus aliquot bovēs eius āversās in spēluncam suam trāxit ibique ____________ [= cēlāvit].
9. Herculēs bovēs suās quaerēns, cum vestīgia forās versa vidēret, incertus atque ____________ [= turbātus] cēterās bovēs inde ____________ coepit.
10. Sed cum bovēs quae abigēbantur ____________ [= 'mū' facerent], bovēs in spēluncā inclūsae vōcem reddidērunt, quā audītā Herculēs revertit.
11. Cācus, cum eī resisteret, ictus ____________ Herculis ____________ [= periit].
12. Euander, postquam ____________ [= maleficium] Cācī audīvit, Herculem salvēre iussit eīque ut Iovis fīliō āram vōvit.
13. Bove ____________ [= ēgregiā] occīsā, sacrum Herculī factum est.
14. Quī trepidus est ____________ dīcitur.

Exercitium 8

1. Aliquis iānuam pulsat. Quī__________ [= quisquis] est, admitte eum!
2. Quod__________ [= quidquid] accidet, bonum animum habēte!
3. "Esne dea an aliqua Nympha? Quae__________ es, sīs nōbīs fēlīx!"
4. "Hinc tollite mē! In quās__________ terrās mē abdūcite!"
5. Quō__________ [= quōquō] modō Dīdō implōrābat, Aenēās nōn movēbātur.
6. Dīdō: "Exoriātur aliquis nostrīs ex ossibus ultor quī Dardaniōs persequātur colōnōs nunc, ōlim, quō__________ tempore dabuntur vīrēs!"
7. Ascanius, ubi__________ et quā__________ mātre nātus, fīlius Aenēae fuit.
8. Rōmulus: "Sīc deinde pereat quī__________ trānsiliet moenia mea!"

Exercitium 9

1. Ubi Rōmulus et Remus urbem condere cōnstituērunt?...
2. Quod certāmen inter frātrēs geminōs ortum est? ...
3. Quōmodo geminī deōs cōnsuluērunt? ...
4. Quod auspicium Remō vēnit? ...
5. Cūr diī Rōmulō favēre vīsī sunt? ...
6. Quō diē Rōmulus urbem condidit? ...
7. Quōmodo Remus opus frātris dērīsit? ...
8. Quid tum fēcit Rōmulus? ...
9. Cui deō Rōmulus Graecō rītū sacrificāvit? ...
10. Quōmodo Herculēs cum armentō suō Tiberim trānsiit?

11. Quid accidit dum Herculēs dormit? ...
12. Cūr Cācus aversās bovēs caudīs in spēluncam suam trāxit? ...
13. Quōmodo Herculēs bovēs abditās repperit? ...
14. Quid Herculēs fēcit Cācō? ...
15. Quis Herculem ibi salvēre iussit? ...
16. Quid Herculēs prōmīsit? ...

Lēctiō quārta: versūs 197–231

Exercitium 10

1. Amūlius ______ [= frāter patris] Reae Silviae fuit.
2. Illō rēgnante Silvia geminōs fīliōs partū ______ [= peperit].
3. Iussū rēgis servī geminōs expōnunt: opus ______ [< lacrima]!
4. Servus dīxit 'sē suspicārī ______ [= aliquem] deum in geminīs esse, sed alterum plūs ______ [= vīrium] habēre.'
5. Nisi Mārs fīliīs suīs ______ [= auxilium] tulisset, Silvia eōdem diē māter et ______ [: sine līberīs] facta esset.
6. ______ [= geminīs parvulīs] expositīs, servī ______ [= ūmidīs] genīs rediērunt.
7. Aquā fluviī ______ [: recēdente] alveus in ______ [= terrā ūmidā mollī] sēdit in silvā ______ [: sine sōle].
8. Lupa ______ [= quae nūper pepererat] gemellōs ______ [= aluit].
9. ______ est nāvicula levis.
10. Fluvius quī ______ [= tumidus est] lātē super rīpas funditur.
11. Vultū ______ [= dēmōnstrātur] nōbilitās generis.

Lēctiō IV

arguere
dēficere
ēdere, partū ē.
fētus
gemellus
lacrimōsus
līmus
linter
nescioquis
nūtrīre
opācus
opem
orbus
patruus
tumēre
ūdus
vigor

Exercitium 11

Accūsātīvus cum īnfīnītīvō

1. Nōtum est veter______ Rōmān______ crūdēl______ fu______.
2. Ignis Vestae Rōm______ urb______ aetern______ es______ significat.
3. Augustus glōriātus est 'marmoream s______ relinqu______ urbem...'
4. Venus prōmīsit 's______ ips______ fīlium tūtum ad līmen domūs patriae duct______ es______.'
5. Creūsa: "Nōn fās est t______ hinc comitem port______ Creūsam."
6. Anchīsēs terr______ ill______ longinqu______ quaerend______ es______ cēnsuit.
7. Vir Graecus: "Fateor '______ Īlium bellō petīv______.'"
8. Achātēs: "Vidēsne omn______ tūta es______ et class______ soci______que servāt______, ita ut dīxit mater tua?"
9. Fāma nārrābat 'Aenē______ Trōiā vēn______ et cum Dīdōne concubu______; e______ nunc rēgnī oblīt______ in luxū vīv______ turpī cupīdine capt______.'
10. Fāma rēgīnae dētulit 'arm______ class______ curs______que par______.'
11. Anna: "Crēdisne ciner______ aut Mān______ sepult______ fidem nostram cūr______? Ego reor nūmine deōrum Trōiān______ hūc vēn______."
12. Aenēās: "Numquam negābō 't______ bene merit______ es______ dē mē' ... Neque ego spērāvī h______ fug______ cēlārī pos______."
13. Anna nōn intellegit sorōr______ furent______ fūnus par______.
14. Cōnstat Aenē______ domō profug______ prīmō in Macedoniam vēn______, inde in Siciliam dēlāt______ es______, ab Siciliā ad Latium tenu______.
15. Turnus molestē ferēbat adven______ sibi praelāt______ es______.
16. Mezentius rēbātur op______ Latīnōrum nimis crēsc______.

nōm + ind:
veter*ēs* Rōmān*ī* crūdēl*ēs* fu*ērunt*
Rōm*a* urbs aetern*a est*
"marmoream relinquō urbem"
"ips*a* fīlium... dūc*am*"
terr*a* ill*a* longinqu*a* quaerend*a est*
"Īlium bellō petīv*ī*"
omn*ia* tūt*a sunt* et clas*sis* sociīque servāt*ī*
"Aenē*ās*... vēn*it* et ... concubu*it;* nunc rēgnī oblīt*ī*... vīv*unt*... capt*ī*"
"armā*tur* class*is* curs*us*que par*ātur*"
"num ciner*ēs* aut Mān*ēs* fidem nostram cūr*ant?*"
...Trōiān*ī* hūc vēn*ērunt*
"*tū* bene merit*a es* dē mē" neque h*aec* fuga cēlārī pot*est*
sor*or* fur*ēns* fūnus par*at*
Aenē*ās*...profug*us*...vē*nit*... dēlāt*us est*...tenu*it*

advena *mihi* praelātus est
opēs ~~oppidum~~... nimis crēsc~~it~~ unt
rēgia stirps apud *mē* ēducātur... iussū rēgis īnfantēs expositī *sunt*
"Mārs pater *est*"
geminī *sunt* frātrēs: nepōtēs *meī* servātī *sunt*
pars gregis abest
"fātum implēbō
"*tū* ... augēbis tibique āra hīc dicābitur"
puerīs nōn nocuit fera!
Venus dea pulcherrima est

17. Faustulō <u>spēs erat</u> rēgi___ stirp___ apud sē ēduc___, nam iussū rēgis īnfant___ exposit___ es___ <u>sciēbat</u>."
18. Silvia Vestālis, cum geminōs fīliōs peperisset, 'Mārt___ patr___ es___' <u>affirmāvit</u>.
19. Numitor, cum <u>audīvisset</u> gemin___ es___ frātr___, nepōt___ ___ servāt___ es___ <u>suspicābātur</u>.
20. Herculēs, cum part___ gregis abes___ <u>sēnsisset</u>, pergit ad proximam spēluncam.
21. Herculēs '___ fātum implēt___ es___' <u>ait</u>.
22. Euander: "Māter mea 't___ deōrum numerum auct___ es___' <u>cecinit</u> 'tibique ār___ hīc dicāt___ ___.'"
23. *Quis <u>crēdat</u> puerīs nōn nocu fer ?*
24. Paris Vener___ de___ pulcherrim___ es___ <u>iūdicāvit</u>.

Exercitium 12

1. Cūr gemellī Reae Silviae 'caelestia sēmina' appellantur? ...
2. Quid servī rēgis Amūliī facere iussī sunt? ...
3. Num servī laetī īnfantēs ferēbant? ...
4. Ā cuius nōmine fluvius Albula 'Tiberis' nōminātus est? ...
5. Quid tunc vidērēs eō locō ubi nunc forum Rōmānum est? ...
6. Cūr servī ad ipsum fluviī cursum prōcēdere nōn potuērunt? ...
7. Quid dīxit alter servus cum geminōs compararet? ...
8. Vultūs īnfantium aspiciēns quid suspicābātur? ...
9. Tacitīne fuērunt geminī cum expōnerentur? ...
10. Cūr ūmidīs genīs rediērunt servī? ...
11. Quō appulsus est alveus cum puerīs? ...
12. Quae bēstia fera prīmum geminōs expositōs invēnit? ...
13. Num lupa puerīs nocuit? ...

Lēctiō grammatica

Lēctiō grammatica

cāsus: nōm, acc, gen, dat, abl, voc
numerus: sg, pl
dēclīnātiō: 1,2,3,4,5
genus: m, f

Exercitium 13

Quī cāsus (<u>nōm</u>/<u>acc</u>/<u>gen</u>/<u>dat</u>/<u>abl</u>/<u>voc</u>)? uter numerus (<u>sg</u>/<u>pl</u>)? quae dēclīnātiō (<u>1</u>/<u>2</u>/<u>3</u>/<u>4</u>/<u>5</u>)? quod genus (<u>m</u>/<u>f</u>/<u>n</u>)?

Exemplum: agrum *acc sg 2 m* < ager; gentium *gen pl 3 f* < gēns.

1. (v. 4) classe ...
2. (v. 5) agrum ...
3. (v. 6) arma ...
4. (v. 6) nāvēs ...
5. (v. 7) rēx ...
6. (v. 8) advenārum ...
7. (v. 10) aciēs ...
8. (v. 10) signum ...
9. (v. 11) ducem ...
10. (v. 15) Trōiānōs ...
11. (v. 16) sēdem ...
12. (v. 17) gentis ...
13. (v. 18) bellō ...
14. (v. 18) dextrā ..
15. (v. 20) societātem ...
16. (v. 21) spem ...
17. (v. 23) uxōris ...
18. (v. 24) stirps ...
19. (v. 27) adventum ...
20. (v. 30) certāmine ...
21. (v. 35) rēbus ...
22. (v. 39) opēs ...
23. (v. 45) cōpiās ...
24. (v. 60) sitū ...
25. (v. 76) flūminī ...
26. (v. 86) fīliae ...
27. (v. 88) partūs ...
28. (v. 105) frātribus ...
29. (v. 107) pecus ...
30. (v. 187) nāte ...

Exercitium 14

1. abdere, ab______isse, ab______um esse
2. abigere, ab______isse, ab______um esse
3. adipīscī, ad______um esse
4. adolēscere, ________isse
5. arcessere, ________isse, ________um esse
6. comprimere, com________isse, com________um esse
7. crēscere, ______isse
8. cōgere, co______isse, co______um esse
9. cōnfundere, cōn______isse, cōn______um esse
10. cōnsulere, cōn______isse, cōn______um esse
11. dēdere, dē______isse, dē______um esse
12. īcere, ______isse, ______um esse — īciō -iunt
13. īnferre, ______isse, ______um esse
14. īnstituere, īn______isse, īn______um esse
15. interimere, inter______isse, inter______um esse
16. manēre, ______isse
17. opprimere, op______isse, op______um esse
18. recumbere, re______isse
19. spondēre, ________isse, ________um esse
20. trānsilīre, ________isse

CAPITVLVM ALTERVM ET QVADRAGESIMVM

Cap. XLII

Lēctiō prīma: versūs 1–84

Lēctiō I

Exercitium 1

... quī + coni. (fīnālis)

Exemplum: Hostēs lēgātōs mīsērunt, quī (= ut) pācem peterent.

1. Caesar pontem fēcit, quō Rhēnum trānsī________.
2. Rōmulus mūrōs aedificāvit, quibus nova urbs dēfend________.
3. Līctōrēs sūmpsit, quī fascēs et secūrēs ger________ rēgīque anteī________.
4. Lēgātōs ad vīcīnās gentēs mīsit, quī societātem novō populō pet________.
5. Rōmulus Sabīnōs Rōmam vocāvit, quī lūdōs spectā________.
6. Aenēās ad nāvēs praemittit Achātēn, quī Ascaniō haec nūnti____ eumque in urbem dūc____.
7. Amūlius geminōs auferrī iussit, quī in Tiberim expōn________.
8. Mēdus dominō pecūniam surripuit, quā amīcae suae dōnum em________.
9. Senex serit arborēs, quae alterī saeculō prō________.

Exercitium 2

1. Postquam rēs dīvīnās ________ [= bonō rītū] fēcit, Rōmulus ________ [= lēgēs] dedit; neque enim hominēs ____________ [< ager] sine lēgibus in ūnum populum ____________ poterant.
2. Rōmulus rēx duodecim ____________ sūmpsit, quī cum ____________ et ____________ rēgī ____________ [= ante rēgem īrent], et centum senātōrēs ____________ [= lēgit].
3. Fascēs et secūrēs sunt ____________ imperiī.
4. Sub monte Capitōlīnō Rōmulus ____________ aperuit, quō ____________ vir, sīve līber sīve servus, ____________ [= cōnfugere] poterat.
5. ________ līberī ________ servī [= et l. et s.] multī Rōmam perfūgērunt.

admodum
aegrē
agrestis
anteīre
asȳlum
blandus
cīvitās
coalēscere
concitāre
creāre
cum.. tum

decus
dēsignāre
discurrere
ēscendere
fascis
fugāre
hospitālis
indignātiō
īnsigne
iūra
lēgātiō
lentus
līctor
lūdicrum
mītigāre
occāsiō
opīma, spolia o.
perfugere
profugere
proinde
quercus
quīlibet
rīte
secūris
spectāculum
spernere
spolia
spoliāre
vānus
vīcīnus

6. Ita ________ [< cīvis] aucta est, sed cīvibus mulierēs deerant, neque iīs cōnūbium erat cum ________ [= fīnitimīs] gentibus.
7. Cum fīnitimī Rōmānōs ________ [= dēspicerent], ________ Rōmānōrum haud bene ab iīs recepta est.
8. Rōmānī id ________ passī sunt, sed Rōmulus fīnitimōs ad ________ [= lūdōs] invītāvit eōsque ________ [< hospes] recēpit.
9. Dum omnium oculī ad ________ [< spectāre] conversī sunt, iuvenēs Rōmānī ad virginēs rapiendās ________.
10. Parentēs virginum īrātī ________ [= aufūgērunt].
11. Rōmulus ________ [= īram] virginum ________ [= molliēbat] verbīs ________ [= conciliantibus]:
12. "Vōs cum virīs Rōmānīs in mātrimōniō eritis, in societāte fortūnārum omnium et līberōrum; ________ [= ergō] mollīte īram...!"
13. Cum animī raptārum ________ [= plānē] mītigātī essent, parentēs eārum cīvitātēs ________ [↔ mītigābant].
14. Dum cēterae gentēs ________ [= tardē] agunt et ________ [= tempus idōneum] exspectant, Caenīnēnsēs in agrum Rōmānum impetum faciunt.
15. At ________ [= frūstrā facta] est īra sine vīribus: Rōmulus exercitum eōrum ________ [= in fugam vertit] atque ipse ducem eōrum occīdit et ________.
16. Post proelium in Capitōlium ________ [= ascendit] ________ ducis hostium occīsī prae sē gerēns.
17. Ibi spolia ad ________ sacram dēposuit atque fīnēs templō Iovis Feretriī ________ [= statuit].
18. Spolia quae ad Iovem Feretrium feruntur 'spolia ________' appellantur; trēs tantum ducēs Rōmānī id ________ [= eum honōrem] adeptī sunt.

Exercitium 3

1. Rōmulus rēx quae īnsignia sūmpsit? ...
2. Quās rēs gerunt līctōrēs? ...
3. Quid fēcit Rōmulus ut novōs cīvēs alliceret? ...
4. Quot senātōrēs creāvit Rōmulus? ...
5. Cūr cīvibus Rōmānīs uxōrēs deerant? ...
6. Quōmodo Rōmānī societātem et cōnūbium cum fīnitimīs petīvērunt? ...
7. Cūr aliae gentēs lēgātiōnem Rōmānōrum dīmīsērunt? ...
8 Quārē magnus numerus fīnitimōrum Rōmam vēnērunt? ...
9. Quid fīnitimī Rōmae mīrābantur? ...
10. Dum hospitēs lūdōs spectant, quid fēcērunt iuvenēs Rōmānī? ...
11. Num parentēs fīliās suās dēfendere potuērunt? ...
12. Quōmodo Rōmulus animōs virginum mītigābat? ...
13. Parentēs virginum raptārum quid faciēbant? ...
14. Quī populus prīmum impetum fēcit in agrum Rōmānum? ...
15. Quid fuit exitus eius proeliī? ...
16. Quid fēcit Rōmulus cum ducem hostium occīdisset et spoliāvisset? ...
17. Cui deō Rōmulus tum templum vōvit? ...
18. Ā Rōmulō ad Augustum quotiēs spolia opīma capta sunt? ...

Lēctiō secunda: versūs 85–173

Lēctiō II

Exercitium 4

1. Ab advenā ignōtō quaeritur ‘______ nātus sit, ______ veniat, ______ eat?’
2. Aenēās: “Mihi patria erat Trōia. Ill______ nātus sum, ill______ fugiō, neque ill______ redīre possum. Nunc dī mē h______ abīre iubent et Italiam petere. ______ [= illīc] mihi rēgnum parātum est et rēgia coniūnx.”
3. Dīdō īrā accēnsa Aenēam intuētur h______ ill______ volvēns oculōs.
4. Rōmulus asȳlum aperuit. ______ [= illūc] quīlibet homō perfugere poterat.
5. Rōmulus: “Iuppiter!” H______ in Palātiō prīma urbī fundāmenta iēcī. Arcem iam Sabīnī habent, ______ [= illinc] h______ armātī tendunt. At tū, pater deum hominumque, h______ saltem arcē hostēs! H______ ego tibi templum voveō.”

adverbia locī

ubi?	hīc	ibi = illīc
quō?	hūc	eō = illūc
unde?	hinc	inde = illinc

Exercitium 5

1. Caenīnēnsibus victīs, Antemnātēs et Crustumīnī in fīnēs Rōmānōrum ______________, sed facile victī sunt atque oppida eōrum capta.
2. Post hās ______________ [↔ victōriās] parentēs et frātrēs raptārum Rōmam ______________ [= habitātum iērunt].
3. Tarpēia virgō arcem Rōmānam Sabīnīs ______________ [= hostibus trādidit], cum Sabīnī eī aureās ______________ prōmīsissent; nec vērō id ______________ [= sine poenā] fēcit, nam ā Sabīnīs necāta est!
4. Rōmānī montem subiērunt, ut arcem ______________ [= rūrsus caperent], sed ______________ [↔ aequō] locō pugnantēs fugātī sunt.
5. Mettius, dux Sabīnōrum, ______________ [= sparsōs] ēgit Rōmānōs.
6. Rōmulus Iovem precātus est ut Rōmānīs terrōrem ______________ [= adimeret] et fugam ______________.
7. Rōmānī ______________ [= statim] pugnam ______________ [= renovāvērunt] et Rōmulus ad prīmōrēs ______________ [: properāvit quasi volāns].
8. Mettius ______________ [= clāmābat]: “Vīcimus ______________ [↔ bellicōsōs] hostēs!” sed Rōmulus cum ______________ [= turbā] mīlitum eum pepulit.
9. Mettius ______________ [= vix] ē perīculō ______________.
10. Iam Rōmānī Sabīnōs ______________ [= turbāre ac fugāre] coepērunt.
11. Tum Sabīnae, quās cōnūbiī cum Rōmānīs nōn ______________ [= taedēbat], sē inter aciēs ______________ coniēcērunt patrēs ac virōs ōrantēs ‘nē sanguine ______________ [= īnfandō] sē ______________ [= aspergerent]!’
12. Mulierēs Sabīnae id quod ōrābant ______________ [= adeptae sunt].
13. Ducēs ad ______________ faciendum ______________ [= prōcēssērunt].
14. Rēgnum ______________ [= commūne fēcērunt], nec sōlum commūne, sed etiam ______________ [> concordia] fuit rēgnum duōbus rēgibus.
15. Rōmulus populum in trīgintā ______________ dīvīsit et trēs ______________ [< centum] equitum ______________.
16. Cīvēs Rōmānī ‘______________’ appellantur ā Curibus, oppidō Sabīnōrum.

aegrē
armilla
centuria
clādēs
clāmitāre
concors
cōnfestim
cōnscrībere
cōnsociāre
cūria
dēmere
effūsus
ēvādere
foedus
fundere
globus
imbellis
impetrāre
impūne
īnfēstus
inīquus
invādere
iterāre
migrāre
nefandus
pigēre
prōdere
prōdīre
prōvolāre
Quirītēs
reciperāre
respergere
sistere

Exercitium 6

1. Oppidīs vīcīnīs captīs quō cīvēs migrāvērunt? ...
2. Num Sabīnī arcem Rōmānam vī cēpērunt? ...
3. Quod praemium Tarpēia ā Sabīnīs postulāvit, ut arcem prōderet? ...
4. Quid eī fēcērunt Sabīnī, postquam in arcem acceptī sunt? ...
5. Quā dē causā Rōmānī sub monte Capitōlīnō fugātī sunt? ...
6. Quid fēcit Rōmulus ut fugam Rōmānōrum sisteret? ...
7. Quid factum est post precēs Rōmulī? ...

8. Quis Mettium Curtium glōriantem pepulit? ...
9. Proeliō renovātō, utrī superiōrēs erant, Sabīnī an Rōmānī? ...
10. Quōmodo pāx facta est inter Sabīnōs et Rōmānōs? ...
11. Quod foedus ducēs Rōmulus et Tatius fēcērunt? ...
12. Quō nōmine cīvēs Rōmānī appellātī sunt? ...
13. Populō in trīgintā cūriās dīvīsō, quae nōmina Rōmulus cūriīs imposuit? ...
14. Quot equitum centuriās cōnscrīpsit Rōmulus? ...

Lēctiō III

Lēctiō tertia: versūs 174–253

Exercitium 7

priusquam/antequam + *ind/coni*

Exempla:

Imperātor mīlitēs hortātur, priusquam/antequam pugna committitur (*ind.*).
Latīnus ad colloquium prōcessit, priusquam/antequam signum pugnandī darētur [: nē prius signum pugnandī darētur] (*coni.*).

1. Rōmulus auspicātus est, priusquam/antequam Rōmam condid____.
2. Fidēnātēs, priusquam urbs Rōma validior es____, properāvērunt bellum facere.
3. Hostēs perterritī, priusquam equitēs impetum fac______, terga vertērunt.
4. Paulō antequam sōl ortus ____, Trōiānī ōram Italiae cōnspexērunt.
5. Priusquam portae claud________ [: claudī potuērunt], Rōmānī in oppidum irruērunt.

Exercitium 8

acceptus
aliquamdiū
arguere
concursus
cōntiō
convalēscere
coorīrī
dēlābī
dēnsus
dīmicāre
excīre
fānum
hodiernus
immittere
īnsidiae
īnspērātus
irrumpere
mīlitia
modicus
obvius
oppōnere
patrēs
percellere
plēbs
populārī
praesidium
sublīmis
vāstāre

1. Cum rēx Tatius Lāvīniī, ______________ [< concurrere] factō, interfectus esset, pāx ______________ [= nōn spērāta] fuit cum Lāvīniō.
2. Sed bellum ortum est cum Fidēnātibus, quī Rōmam prope sē nimis ______________ [= validam fierī] cēnsēbant.
3. Exercitum ______________ [< in + mīsērunt], ut ______________ [< vāstus] ager inter Rōmam ac Fidēnās.
4. Exercitus cum magnō pavōre agrestium ______________ [= vāstābat].
5. Rōmulus partem exercitūs locīs occultīs in ______________ locāvit, ipse ad portās Fidēnārum accēdēns hostēs ad pugnam ______________ [= ēvocāvit].
6. Illī, cum numerum Rōmānōrum ______________ [= nōn magnum] contemnerent, ērūpērunt ac Rōmānōs, quī fugam simulābant, persecūtī sunt.
7. Ut Rōmanī ex īnsidiīs exortī in latus eōrum impetum fēcērunt, māximō terrōre ______________ [= percussī] terga vertērunt.
8. Rōmānī persequentēs priusquam portae ______________ [= contrā pōnerentur] in oppidum ______________ [↔ ērūpērunt].
9. Cum Vēientibus prosperē ______________ [= pugnāvērunt] Rōmānī.
10. Hīs rēbus domī ______________que gestīs, Rōmulus rēx populō et māximē mīlitibus ______________ [= grātus] fuit.
11. Dum rēx ______________ mīlitum in Campō habet, tempestās cum tonitrū ______________ [= orta] est, quae eum ______________ [↔ tenuī] nimbō operuit.
12. Post tempestātem, cum rēx nusquam appāruit, mīlitēs ______________ [= aliquantum temporis] maestī siluērunt.
13. ______________ [= senātōrēs] vērō 'rēgem ______________ [= ad caelum] raptum esse' dīxērunt omnēsque eum 'deum deō nātum' salūtāvērunt.
14. Sed aliquī ex ______________ [= plēbēiīs] 'eum ā senātōribus interēmptum esse' clam ______________ [= accūsābant].

15. Tum senātor "Quirītēs!" inquit, "Rōmulus prīmā ____________ [< hodiē] lūce dē caelō repente ____________ mihi ____________ fuit [= obviam iit]."
16. ____________ [= templum] in colle Quirīnālī Rōmulō deō dicātum est.
17. ____________ dīcitur numerus mīlitum locātus ad dēfendendum locum.

Exercitium 9

cōnsilium, voluntās:
(1) ... ut + *coni*
(2) ... quī + *coni*
(3) ... ad + *ger*
(4) ... *supīnum*
(5) ... *ger* + causā

Lēgātī missī sunt...
1. ut pācem pet________.
2. quī pācem pet________.
3. ad pācem pet________.
4. pācem pet________.
5. pācis pet________ causā.

Exercitium 10

1. Num Rōmulus mortem rēgis Tatiī lūgēbat? ...
2. Cūr Fidēnātēs Rōmānīs bellum intulērunt? ...
3. Unde Rōmānī in latus Fidēnātium impetum fēcērunt? ...
4. Quōmodo Rōmānī oppidum Fidēnās cēpērunt? ...
5. Vēientibus victīs, cūr Rōmulus urbem eōrum nōn cēpit? ...
6. Quid Vēientēs post clādem fēcērunt? ...
7. Ā Rōmulī rēgnō quot annōs Rōma tūtam pācem habēbat? ...
8. Quī appellābantur equitēs quī corpus rēgis cūstōdiēbant? ...
9. Utrīs Rōmulus rēx grātior fuit, patriciīs an plēbēiīs? ...
10. Quid ēvēnit in Campō Mārtiō cum rēx cōntiōnem mīlitum habēret? ...
11. Cum sēdēs rēgia vacua esset, quid senātōrēs affīrmābant? ...
12. Omnēsne hoc crēdēbant? ...
13. Quārē Proculus Iūlius fābulam nārrāvit 'Rōmulum sibi obvium fuisse'? ...
14. Quid Rōmulus Proculō imperāvit?
15. Ubi fānum Rōmulō deō dicātum est? ...
16. Quō nōmine appellātur Rōmulus deus? ...

Lēctiō quārta: versūs 254–353

Lēctiō IV

Exercitium 11

acc/gen/abl + gerundīvum adiectīvum

1. Aenēās cupidus cīvibus inclūsīs auxili____ ferend____ [= auxili*um* ferend*ī*] in rēgiam penetrāvit.
2. Dīdō puer____ intuend____ [= puer*um* intuend*ō*] incenditur.
3. Aborīginēs ad arcend____ v____ advenārum concurrunt.
4. Sabīnī convēnērunt studiō nov____ urb____ vidend____ [= nov*am* urb*em* vidend*ī*].
5. Iuvenēs Rōmānī ad rapiend____ virgin____ discurrunt.
6. Bīna tantum spolia opīma capta sunt: adeō rāra fuit fortūna e____ decor____ adipīscend____ [= id dec*us* adipīscend*ī*].
7. Tatius aur____ pollicend____ [= aur*um* pollicend*ō*] Tarpēiae persuāsit.
8. Rōmānī cupiditāte arc____ reciperand____ [= arc*em* reciperand*ī*] accēnsī montem subiērunt.
9. Patrēs populō iūs rēg____ creand____ [= rēg*em* creand*ī*] dedērunt.
10. Numa cum deā Ēgeriā sermōnēs habuisse dīcitur dē sacr____ faciend____.
11. Tum Numa ad sacerdōt____ creand____ animum advertit.
12. Multitūdō omnis ā vī et armīs ad rēs dīvīn____ cūrand____ conversa est.
13. Fīnitimī urbem positam esse ad turband____ omnium pāc____ crēdiderant.
14. Iam vērō Rōmānōs dīligentissimōs in di____ colend____ et in pāc____ cōnservand____ vīdērunt.

adorīrī
aduncus
advertere
ancīle
assiduus
auctor fierī
augur
colere
concēdere
cōnservāre
dēcernere
deinceps
dīligentia
discrībere
externus
fāstus
faustus
flāmen
gener
imperitāre
indicāre
inicere
integrō, dē i.
interrēgnum
interrēx
lituus
mandāre
mīrāculum
monitū
nefāstus
nocturnus
peregrīnus
saltāre
sānctus
temperāre
uti
ūtilis
vēlāre
violāre

Exercitium 12

1. Interim certāmen fuit dē rēgnō, quia Sabīnī rēgem Sabīnum volēbant, veterēs Rōmānī rēgem ______ [: ex aliā patriā] nōlēbant.
2. Nē cīvitātem sine rēge hostēs ______ [↔ internī] ______ [= oppugnārent], senātōrēs imperium inter sē cōnsociāvērunt.
3. Dēnī ______ [= aliī post aliōs] quīnōs diēs ______ [= imperābant], quōrum prīncipēs ______ appellābantur et rēgnum eōrum ______.
4. Cum plēbs postulāret ut novus rēx ā sē creārētur, patrēs plēbī quidem ______ [= cessērunt], sed ______ [= statuērunt] ut, cum populus rēgem creāvisset, patrēs ______ fierent.
5. Interrēx: "Quod bonum, ______ fēlīxque sit, Quirītēs, rēgem creāte!"
6. Numa, cum rēx creātus esset, in arcem dēductus est ab ______, quī ______, id est baculum ______ [= curvum], tenēbat.
7. Augur capite ______ [= veste opertō] Iovem precātus est ______ [= ut] certīs signīs Numam rēgem esse ______ [= clārē ostenderet].
8. Numa rēx urbem, quam Rōmulus vī et armīs condiderat, dē ______ [= dēnuō] iūre lēgibusque condidit.
9. Iānō clausō pācem esse ______ [= nōtum fēcit].
10. Annum in XII mēnsēs ______ [= dīvisit] et diēs ______ [< fās] et ______ [< nefās] fēcit, aliāsque rēs ______ [< ūtī] īnstituit.
11. Sacra īnstituit, ut deōrum metum cīvibus ______ [< in + iaceret], et simulābat sē id facere ______ [< monēre] deae Ēgeriae, quācum ______ [< nox] sermōnēs habēre dīcēbātur.
12. Hōc dīvīnō ______ [= rē mīrābilī] animī cīvium permovēbantur.
13. Sacerdōs Iovis ______ [= semper praesēns] '______ Diālis' appellātur.
14. Saliī, sacerdōtēs Mārtis, '______', arma caelestia, ferentēs et dīvīna carmina canentēs per urbem ______ solent.
15. Numa Vestālēs lēgit, quās virginitāte ______ fēcit.
16. Deinde ______ suum [= marītum fīliae suae] pontificem lēgit, cui omnia sacra ______ [= cūranda trādidit].
17. Per omne Numae rēgnum pāx ______ [= servāta] est, nec enim fīnitimī fās putābant ______ [< vīs] cīvitātem quae tantā ______ [< dīligēns] deōs ______ [= rēs dīvīnās cūrāret].
18. Numa cīvitātem Rōmānam cum validam, tum bellī et pācis artibus ______ [↔ turbātam] relīquit.
19. Magister: "Animum ______ ad haec vocābula, discipule!"

Exercitium 13

1. Post Rōmulum quod certāmen fuit inter patrēs? ...
2. Quid patrēs timēbant? ...
3. Quī interim Rōmae imperitābant? ...
4. Quid tum plēbs postulābat? ...
5. Cum patrēs populō concēderent, quod iūs sibi retinēbant? ...
6. Post interrēgnum quis rēx creātus est? ...
7. Cūr senātōrēs rēgem peregrīnum probāvērunt? ...
8. Quō augur Numam dēdūxit ut deōs cōnsuleret? ...
9. Quōmodo Iānus bellum et pācem indicat? ...
10. Quotiēs et quandō post Numae rēgnum Iānus clausus est? ...
11. Quōmodo Numa Rōmānīs deōrum metum iniēcit? ..

12. Quōs mēnsēs annō addidit Numa? ...
13. Quis est flāmen Diālis? ...
14. Quem Numa pontificem lēgit? ...
15. Cūr fīnitimī populī Rōmam adortī nōn sunt? ...
16. Comparā duōs rēgēs, Rōmulum et Numam! ...

Lēctiō quīnta: versūs 354–393

Lēctiō V

Exercitium 14

1. *Respiciunt oculīsque ______ sibi quisque puellam.*
2. In mediō ______ [< plaudere] rēx populō signum dedit.
3. Iuvenēs Rōmānī prōtinus ______ [< ex + saliunt].
4. *Ut fugiunt aquilās, timidissima turba, ______,*
   utque fugit vīsōs ______ ______ [= parvula] *lupōs*
   sīc illae timuēre virōs sine lēge ruentēs,
   ______ [= mānsit] *in nūllā quī fuit ante color.*
5. *Nam timor ūnus erat, ______* [= fōrma] *nōn ūna timōris:*
   pars ______ [= scindit] *crīnēs, pars sine mente sedet.*
6. *Dūcuntur raptae, ______* [= iugālis] *praeda, puellae...*
7. "Nōlī tenerōs ocellōs lacrimīs ______ [= perdere]!"
8. *Rōmule, mīlitibus scīstī dare ______* [= bona] *sōlus!*
9. Ante proelium ______ lituō, id est tubā aduncā, canit.
10. Līberī, nātī et ______ [= fīliae], dīcuntur '______ amōris'.
11. Homō supplex humī ______ [↔ recumbit].
12. ______ est pater uxōris.

agna
columba
commodum
cōnstāre
corrumpere
exsilīre
faciēs
geniālis
laniāre
nāta
notāre
novellus
pignus
plausus
prōcumbere
socer
tubicen

Exercitium 15

1. Equō ligneō in lītor____ relictō, Graecī in īnsul____ propinqu____ abiērunt.
2. Lāocoōn hastam in lat____ equī mīsit, sed illa in fīrm____ rōbor____ stetit neque in part____ interiōr____ penetrāvit.
3. Anguēs in summ____ arc____ cōnfugiunt ibique sub clipe____ deae latent.
4. Rēgīna Cupīdinem in faci____ Ascaniī mūtātum in gremi____ su____ accipit, īnscia quantus deus in gremi____ (/super gremi____) sedeat.
5. Dīdō, quae super lect____ medi____ accubat, noctem variō sermone trahit *multa super Priam____ rogitāns, super Hector____ multa.*
6. Magnō coortō imbre Dīdō et Aenēās, cum sub tēct____ concēdere nōn possent, in spēlunc____ cōnfugiunt.
7. Tarpēia ā Sabīnīs poposcit id quod in sinistr____ man____ habēbant; ergō Sabīnī scūta in e____ coniēcērunt! Hoc nārrātur super Tarpēi____.

in, sub, super
+ abl/acc

Exercitium 16

1. Quis poēta scrīpsit librōs quibus titulus est *Ars amātōria*?
2. In illō spectāculō quō conversī erant oculī iuvenum Rōmānōrum? ...
3. Quandō Rōmulus signum praedae dedit? ...
4. Quid tum fēcērunt Rōmānī iuvenēs? ...
5. Mentēs virginum raptārum quae fuērunt? ...
6. Quibus verbīs iuvenēs virginēs cōnsōlābantur? ...
7. Quōmodo mulierēs Sabīnae inter patrēs virōsque pācem fēcērunt? ...
8. Quid mulierēs sēcum ferēbant? ...
9. Quid agēbant parvulī līberī Sabīnārum? ...
10. Remōtīs armīs quid fēcērunt socerī et generī? ...
11. Quī tunc ūsus fuit scūtōrum? ...

Lēctiō grammatica

praep + acc/abl

Lēctiō grammatica

Exercitium 17

Praepositiō + accūsātīvus (acc) an ablātīvus (abl)?

1. ā + ... : ā senāt _____
2. ab + ... : ab urb_____
3. ad + ... : ad vīll_____
4. adversus + ... : adversus ōr_____
5. ante + ... : ante templ_____
6. apud + ... : apud medic_____
7. circum + ... : circum coll_____
8. citrā/cis + ... : citrā Tiber_____
9. contrā + ... : contrā nātūr_____
10. cōram + ... cōram popul_____
11. cum + ... : cum uxōr_____
12. dē + ... : dē cael_____
13. ē + ... : ē castr_____
14. ergā + ... : ergā parent_____
15. ex + ... : ex urb_____
16. extrā + ... : extrā moen_____
17. in + ... /....... : *vidē ex. 15!*
18. īnfrā + ... : īnfrā lūn_____
19. inter + ... : inter man_____
20. intrā + ... : intrā vāll_____
21. iuxtā + ... : iuxtā vi_____
22. ob + ... : ob timōr_____
23. per + ... : per fenestr_____
24. post + ... : post terg_____
25. prae + ... : prae dolōr_____
26. praeter + ... : praeter ūn_____
27. prō + ... : prō patri_____
28. prope + ... : prope oppid_____
29. propter + ... : propter īr_____
30. secundum + ... : s. flūm_____
31. sine + ... : sine cūr_____
32. sub + ... /....... : *vidē ex. 15!*
33. super + ... /....... : *vidē ex. 15!*
34. suprā + ... : suprā terr_____
35. trāns + ... : trāns Rhēn_____
36. ultrā + ...: ultrā mar_____

~ēre (= ~ērunt)
ind perf pers 3 pl

Exercitium 18

-ēre/~ēre: *utrum īnf. praes. (īnf) an ind. perf. pers. 3 plūr. (perf)?*
Exemplum: tenēre *īnf*, vēnēre *perf* (= vēnērunt).

1. timēre: ....; timuēre: ....
2. necāvēre: ....; cavēre: ....
3. fēcēre: ....; decēre: ....
4. vīdēre: ....; rīdēre: ....
5. fūgēre: ....; augēre: ....
6. audēre: ....; dedēre: ....
7. tulēre: ....; dolēre: ....
8. movēre: ....; mōvēre: ....
9. ēgēre: ....; egēre: ....

co-oritur

Exercitium 19

1. cōnstāre, cōn_____isse
2. convalēscere, con______isse
3. coorīrī, co_____um esse
4. dēcernere, dē______isse, dē_____um esse
5. ēscendere, ē_______isse
6. fundere, _____isse, _____um esse
7. invādere, in_____isse, in_____um esse
8. percellere, per____isse, per_____um esse
9. prōcumbere, prō_____isse
10. prōdere, prō____isse, prō____um esse

CAPITVLVM QVADRAGESIMVM TERTIVM

Lēctiō prīma: versūs 1– 76

Exercitium 1

1. Tullus Hostīlius, rēx ____________ [= ingeniō] ferōx, proximō rēgī ____________ [↔ similis] fuit.
2. Cum nepōs esset Hostiī Hostīliī, ducis clārissimī, ____________ [< avus] glōriā ____________ [= incitābātur] ad bellum faciendum.
3. Cum Albānī praedās ex agrō Rōmānō ēgissent, lēgātī Rōmānī Albam missī sunt, ut rēs ____________, sed superbē dīmissī sunt.
4. Ergō Albānīs bellum indīxērunt, et haec Tullō ____________.
5. Eōdem tempore lēgātī Albānī rēs repetentēs Rōmae benignē exceptī sunt atque convīviō rēgis ____________.
6. Interrogātī 'quid petītum vēnissent?' sē ____________ [= excūsāre] coepērunt, 'cum ____________ [= nōlentēs] aliquid quod Tullō ____________ [↔ placēret] dictūrī essent.'
7. "Rēs repetītum vēnimus" inquiunt; "nisi redditae erunt, bellum vōbīs ____________ iussī sumus."
8. Ergō ____________ [= ab utrāque parte] bellum parābātur.
9. Hoc bellum inter populōs ____________ [= ab eōdem ortōs] ____________ [< cīvēs] bellō simile erat.
10. Inter Rōmam et (castra) ____________ [< stāre] Albāna breve ____________ erat.
11. Rēge Cluiliō mortuō Albānī Mettium ____________ [< dictāre] creant.
12. Cōpiīs in aciem ēductīs ducēs prōcessērunt ad colloquium dē rē quae ad utrumque populum ____________.
13. Mettius Tullum monuit 'exercitūs pugnantēs spectātum īrī ab Etrūscīs, ut eōs pugnā cōnfectōs ____________ [= oppugnārent].'
14. Ergō frātrēs ____________, ternī Horātiī Cūriātiīque, quī forte in utrōque exercitū erant, rogātī sunt ut prō suā utrīque patriā pugnārent.
15. Horātiī et Cūriātiī nec aetāte nec vīribus ____________ [= imparēs] fuērunt.
16. Ante pugnam foedus ____________ est hīs verbīs: "Is populus cuius cīvēs hōc certāmine vīcerit, alterī populō cum bonā pāce imperitābit."
17. Nōmen 'fossa Cluilia' vetustāte ____________ [= ē memoriā exiit].
18. Quī senex fierī incipit ____________ dīcitur.
19. ________ [= quantō] altiōrēs sunt mūrī, ________ [= tantō] facilius oppidum dēfenditur.

Exercitium 2

1. Domitiānus templum Iovis <u>tantīs</u> dīvitiīs exōrnāvit ____ nihil magnificentius fierī pos________.
2. Domus Nerōnis <u>ita</u> aurō splendēbat ____ 'domus aurea' nōminā________.
3. Nerō ipse domum suam perfectam <u>ita</u> probāvit ____ 'sē' dīc________ 'quasi hominem tandem habitāre coepisse!'
4. Rēx Sāturnus <u>tantā</u> iūstitiā fuisse dīcitur ____ nēmō servī________ sub illō.
5. Sōl flagrāns agrōs siccōs <u>adeō</u> torrēbat ____ nec herbam nec frūmentum ferre pos________.
6. <u>Tanta</u> opibus Etrūria erat ____ tōtam Italiam fāmā nōminis suī implēv________.
7. <u>Tantum</u> opēs Latīnōrum crēverant ____ nūllī fīnitimī arma movēre ausī s________.
8. Lupa <u>adeō</u> mītis fuisse dīcitur ____ īnfantibus ūbera praebē________.

Cap. XLIII

Lēctiō I

abolēscere
aggredī
avītus
cīvīlis
cognātus
dictātor
dispār
displicēre
dissimilis
īcere, foedus ī.
indīcere
indolēs
interesse
invītus
~~obolēscere~~
pertinēre
pūrgāre
quō ... eō
renūntiāre
repetere, rēs r.
senēscere
spatium
statīva
stimulāre
trigeminī
utrimque

ut *cōnsecūtīvum*

9. Iam rēs Rōmāna <u>adeō</u> erat valida ____ cuilibet fīnitimārum cīvitātum bellō pār es________.
10. Ā Rōmulō vīribus datīs <u>tantum</u> valuit urbs Roma ____ in XL deinde annōs tūtam pācem habē________.
11. Tempestās <u>tam</u> dēnsō nimbō rēgem operuit ____ cōnspectum eius mīlitibus abstul________.
12. Pāx <u>ita</u> convēnerat ____ Etrūscīs Latīnīsque fluvius Tiberis fīnis es________.
13. Inter frātrēs convēnit ____ Rōmulus in Palātiō, Remus in Aventīnō auspicā________.
14. Forte ēvēnit ____ agrestēs Rōmānī ex Albānō agrō, Albānī ex Rōmānō praedās ag________.
15. Mōs Rōmānōrum est ____ Sāturnālibus servī cum dominīs accumb________.
16. Venus nova cōnsilia in animō versat: ____ Cupīdō prō Ascaniō veni________ atque rēgīnam amōre incend________.
17. Patrēs populō concēdendum esse cēnsuērunt – <u>ita</u> tamen ____ nōn plūs iūris da________ quam retinē________.
18. Foedus ictum est inter Rōmānōs et Albānōs hīs lēgibus ____ cuius populī cīvēs eō certāmine vīcissent, is alterī populō imperitā________.

Exercitium 3

1. Numā mortuō quem rēgem populus creāvit? ...
2. Cuius nepōs fuit Tullus Hostīlius? ...
3. Comparā rēgēs Numam et Tullum! ...
4. Quam causam bellī faciendī invēnit Tullus? ...
5. Quārē Rōmānī et Albānī inter sē lēgātōs mīsērunt? ...
6. Quōmodo lēgātī Albānī Rōmae exceptī sunt? ...
7. Uter populus prius lēgātōs rēs repetentēs dīmīsit? ...
8. Quid tum fēcērunt lēgātī Rōmānī? ...
9. Cūr bellum inter Rōmam et Albam simile fuit bellō cīvīlī? ...
10. Ubi locāta sunt castra Albāna? ...
11. Post mortem rēgis Cluiliī quis fuit dux Albānōrum? ...
12. Cōpiīs in aciem ēductīs, quid Mettius Tullō nūntiāvit? ...
13. In colloquiō ducum quid Mettius sē metuere dīxit? ...
14. Quōmodo Albānī et Rōmānī magnum proelium vītāvērunt? ...
15. Quibus condiciōnibus trigeminī dīmicāvērunt? ...

Lēctiō II

Lēctiō secunda: versūs 77–153

Exercitium 4

uter, *pl* utrī
neuter, *pl* neutrī
alter, *pl* alterī
uterque, *pl* utrīque
utrimque *adv*

1. __________ rēx bellicōsior fuit, Rōmulusne an Tullus?
2. __________ rēx bellicōsus fuit, __________ eōrum pācem servābat.
3. Discordia fuit inter Rōmānōs et Albānōs, cum __________ [: et Rōmānī et Albānī] praedās ex __________ agrīs ēgissent.
4. __________ [= ex utrāque parte] lēgātī ad rēs repetendās missī sunt.
5. Tullus: "Deōs faciō testēs __________ prius populus __________ populī lēgātōs rēs repetentēs superbē dīmīserit!"
6. Bellum __________ omnibus vīribus parābātur.
7. Ante pugnam Mettius "Ineāmus viam" inquit, "quā sine multō sanguine __________ populī dēcernī possit __________ __________ imperent."
8. In __________ exercitū erant trigeminī frātrēs, Horātiī Cūriātiīque; eōs rogant rēgēs 'ut __________ prō suā patriā dīmicent'.
9. __________ [: nec Horātiī nec Cūriātiī] recūsāvērunt.

10. Foedus ictum est hīs lēgibus 'ut populus cuius cīvēs eō certāmine vīcissent is ________ populō cum bonā pāce imperitāret."
11. Rōmānī et Albānī ________ suōs adhortābantur.
12. Cum singulī superessent, ________ incolumis fuit, ________ vulnerātus.
13. Post pugnam ________ suōs mortuōs sepeliunt.

Exercitium 5

1. Dum utrīque suōs ____________ [= hortantur], ternī iuvenēs concurrunt.
2. Duo exercitūs ________ castrīs [= ante castra] stantēs illam pugnam dē pūblicō imperiō aut ____________ [= servitūte] intentī spectant.
3. Arma ____________ [= strepitum fēcērunt] nec tantum ____________ [< movēre] corporum et ____________ [< agitāre] ____________ [= in utramque partem] gladiōrum, sed etiam vulnera spectābantur.
4. Tribus Albānīs vulnerātīs, duo Rōmānī ____________ [= morientēs] concidērunt, ūnus verō ____________ [= incolumis] fuit.
5. Horātius, cum tribus Albānīs vulnerātīs ____________ [= nūllō modō] pār esset, intellēxit pugnam dīvidendam esse, ut singulōs vinceret.
6. Ergō fugere coepit, et respiciēns vīdit trēs Albānōs vulnerātōs sē magnīs ____________ [= spatiīs interiectīs] persequī.
7. Citō conversus proximum Albānum cecīdit, dum exercitus Albānus alterīs ____________ [= clāmōre suādet] ut frātrī auxilium ferrent.
8. Victor gladiō ____________ [= nōn tāctus] alterum Albānum interfēcit, priusquam tertius eum cōnsequī posset.
9. Iam tertius Albānus, quī vulnere et cursū fessus ____________ [= caedem] frātrum vīderat, sōlus victōrī hostī ____________ [= oppositus] est.
10. Horātius citō pugnā ____________ est [= pugnam cōnfēcit]: Cūriātiō gladium in ____________ dēfīxit eumque spoliāvit.
11. Horātiō spolia Cūriātiī prae sē gerentī obviam vēnit soror, quae Cūriātiō ____________ [= spōnsa] fuerat.
12. Ut super frātris umerōs ____________ [= pallium] spōnsī agnōvit, ____________ [= cum flētū] eum mortuum lūget.
13. Incitātus ____________ [< complōrāre] sorōris Horātius eam verbīs ____________ atque gladiō ____________!
14. Ob hoc facinus ____________ [= crūdēle] Horātius ā ____________ [= duōbus virīs] in iūs (in iūdicium) vocātus est.
15. Lēgis verba haec erant: "Duumvirī ____________ [: scelus māximum] iūdicent. Sī vincent, caput ____________ [=vēlātō]! Īnfēlīcī arborī ____________ [=fūne] ____________! Verberātō vel intrā vel extrā ____________!"
16. In nōmine *Iuppiter* ____________ [< geminus] littera *p*.

adhortārī
agitātiō
anceps
atrōx
complōrātiō
dēfungī
dēspondēre
duumvirī
exspīrāre
flēbilis
gemināre
inclāmāre
increpāre (*bis*)
intāctus
integer
intervāllum
iugulum
mōtus
nēquāquam
obicere
obnūbere
palūdāmentum
perduelliō
pōmērium
prō
restis
servitium
strāgēs
suspendere
trānsfīgere

Exercitium 6

1. Quid trigeminīs pugnantibus ob oculōs versābātur? ...
2. Post prīmum concursum quid spectāculō fuit? ...
3. Cūr exercitus Albānus gaudiō conclāmāvit? ...
4. Incolumēsne erant trēs Albānī? ...
5. Horātiusne vulnerātus erat? ...
6. Sōlusne Hōrātius simul cum tribus Albānīs pugnāvit? ...
7. Quōmodo pugnam eōrum dīvīsit? ...
8. Cūr facillimē victus est tertius Cūriātius? ...
9. Quōmodo Horātius victor ā Rōmānīs acceptus est? ...
10. Ubi sepultī sunt duo Horātiī et trēs Cūriātiī?

11. Quid Tullus Mettiō imperāvit? ...
12. Ā quibus hostibus Tullus bellum timēbat? ...
13. Quid Horātius victor rediēns prae sē gerēbat? ...
14. Quis Horātiō obviam iit ante portam Capēnam? ...
15. Quid fēcit Horātius cum soror eius mortem Cūriātiī lūgēret? ...
16. Populusne Rōmānus hoc facinus probāvit? ...
17. Quī iūdicēs perduelliōnem iūdicant? ...
18. Quid est pōmērium? ...

Lēctiō III

Lēctiō tertia: versūs 154–230

Exercitium 7

ōrātiō rēcta: ipsa verba loquentis ("...") ↔ ōrātiō oblīqua ('...')

oblīquus -a -um: / līnea oblīqua | līnea rēcta

Mūtā ōrātiōnem oblīquam ('...') *in rēctam* ("...") aut rēctam in oblīquam!
Exemplum: Horātius dīxit 'sē ad populum prōvocāre': "Ad populum prōvocō."

1. Hōrātius pater prōclāmāvit 'sē fīliam suam iūre caesam iūdicāre!': "______ fīliam ______ iūre caesam iūdic__!"
2. Mettius Fidēnātibus 'sē ad eōs trānsitūrum esse' prōmīsit: "Ad ______ trāns______, Fidēnātēs!"
3. Eques nūntiat rēgī 'abīre Albānōs!': "Ab______ Albān______!"
4. Rēx eum 'redīre in proelium' iubet: "Red______ in proelium!"
5. Tullus dīxit 'suō iūssū circumdūcī Albānum exercitum': "______ iussū circumdūc______ Albān______ exercit______."
6. Post proelium rēx dīxit 'iniussū ______ Albān______ subi______ ad montēs': "Iniussū meō Albānī subiēre ad montēs"
7. Latīnus Trōiānōs interrogāvit 'unde venī______ et quid quaer______': "Unde ven______ et quid quaer______?"
8. Trōiānī respondērunt 'sē Trōiā ven______ et novam sēdem quaer______': "Trōiā ven______ et novam sēdem quaer______."
9. Rōmulus: "Iuppiter! Dēm______ terrōrem Rōmānīs fugamque foedam sist______!" Rōmulus Iovem ōrāvit 'ut dēm______ terrōrem Rōmānīs fugamque foedam sist______!'

Exercitium 8

absolvere
circumdūcere
citātus
colligāre
condemnāre
cōnfluere
cornū
crīmen
cruciātus
decorāre
dēficere
dēfōrmis
dīrigere
foeditās
interclūdere
iūdex
laqueus
līberātor
palam

1. Duumvirī, ______ sevērissimī, Horātium ______ [= poenam meruisse iūdicāvērunt].
2. Līctor manūs eius ______ et collō ______ inicere iussus est.
3. Horātius vērō ad populum ______, ut novum iūdicium fieret.
4. ______ [< prōvocāre] factā, in eō iūdiciō pater Horātiī senex ______ [= pūblicē clāmāvit] 'fīliam suam iūre caesam esse'!
5. Pater fīlium suum, quem modo ______ [< decus] ovantemque victōriā vīderat, inter verbera et ______ [< cruciāre] vidēre nōluit, nec populus Rōmānus tam ______ [= foedum] spectāculum ferre potuit.
6. Ergō populus tam grave ______ neglēxit ac ______ [< līberāre] urbis Rōmae ______ [↔ condemnāvit].
7. Virtūs Horātiī eum ā tantā ______ suppliciī [= ā tam foedō suppliciō] dēfendit.
8. Mettius, cum īram ______ [= populī] Albānī sentīret, prāvīs cōnsiliīs animōs ______ [= cīvium] sibi ______ temptāvit.
9. Quoniam bellum ______ [↔ clam] gerere nōn audēbat, clam ______ [< prōdere] parābat.
10. Persuāsit Fidēnātibus ut ā sociīs Rōmānīs ______ et cum Vēientibus bellum īnferrent Rōmānīs.

11. Tullus contrā hostēs dūcit et cum Mettiō et exercitū Albānō castra locat ubi Tiberis et Aniō fluviī ____________.
12. In aciē Vēientēs dextrum ____________ tenuērunt, sinistrum Fidēnātēs; Tullus Rōmānōs adversus Vēientēs ____________, Albānōs contrā Fidēnātēs.
13. Mettius vērō exercitum suum ____________ [= paulātim] ad montēs abdūxit!
14. Cum Rōmānī mīrārentur cūr Albānī abīrent, Tullus prōclāmāvit 'suō iussū ____________ Albānum exercitum ut Fidēnātium terga invādat.'
15. Itaque Fidēnātēs, nē ____________ ab oppidō, terga vertērunt.
16. Fidēnātibus fugātīs, Tullus in Vēientēs aliēnō pavōre ac ____________ [< trepidāre] perculsōs, impetum fēcit eōsque fūdit.
17. Equus ____________ est quī citō currit.

populārēs
prōclāmāre
prōditiō
prōvocāre
prōvocātiō
reconciliāre
sēnsim
trepidātiō
vulgus

Exercitium 9

1. Cūr duumvirī Horātium nōn absolvērunt? ...
2. Quid līctor iussus est? ...
3. Ā duumvirīs condemnātus quid fēcit Horātius? ...
4. Quis Horātium in eō iūdiciō dēfendit? ...
5. Quid pater Horātiī populum ōrābat? ...
6. Quid senex pater ostentāvit? ...
7. Cūr Horātius ā populō Rōmānō absolūtus est? ...
8. Quamobrem īrātum erat vulgus Albānum? ...
9. Quōmodo Mettius animōs cīvium reconciliāre cōnātus est? ...
10. Cūr Fidēnātēs ā sociīs Rōmānīs ad Vēientēs dēfēcērunt? ...
11. Ubi proelium cum Fidēnātibus Vēientibusque factum est? ...
12. In aciē contrā quōs īnstrūctī sunt Albānī? ...
13. Quid fēcit Mettius, cum palam ad hostēs trānsīre nōn audēret? ...
14. Quārē Fidēnātēs terga vertērunt? ...
15. Quid Vēientēs ab effūsā fugā arcēbat? ...
16. Inter hoc proelium quid fēcerat Mettius et exercitus Albānus? ...
17. Rōmulus: "Iuppiter! Dēm__ terrōrem Rōmānīs fugemque foedam sist____!" Rōmulus Iovem ōrāvit 'ut dēm______ terrōrem Rōmānīs fugamque foedam sist______.'

Lēctiō quārta: versūs 231–298

Lēctiō IV

Exercitium 10

sī/nisi
+ *fut perf*
coni imperf
coni plūsqperf

1. Anchīsēs: "Dī caelestēs, sī mē vītam prōdūcere volu________, hanc patriam mihi servāv________."
2. Īlioneus: "Sī rēgem et sociōs salvōs invēn________, Italiam petēmus."
3. Dīdō: "Nisi certum mihi es________ nūllī virō nūbere, amōrī Aenēae fortasse succumb________."
4. Anna: "Quanta erit glōria tua, sī cum duce Trōiānōrum tē coniūnx____!"
5. Dīdō: "Sī īnfantem dē tē habē________, sī quī parvulus Aenēās in aulā meā lūd________, nōn omnīnō dēserta vidē________."
6. Dīdō: "Etiam sī pugnae fortūna dubia fu______, quem metuī moritūra? Facēs in castra tul________, carīnās flammīs dēlēv________, fīlium patremque cum genere exstīnx________ – et ipsa mēmet super eōs iēc________!"
7. Dīdō: "*Fēlīx, heu, nimium fēlīx* [essem] – *sī lītora tantum*
   numquam Dardaniae tetig________ nostra carīnae!"
8. Gemitū et ululātū fēminārum tēcta resonant – nōn aliter quam sī omnis Karthāgō ab hostibus capta es______ flammaeque furentēs per aedēs hominum atque deōrum volv________.

9. *"At sī quis vestrae deus es______ orīginis auctor,*
in tam praecipitī tempore fer______ opem."
10. *"Fer______ opem certē, sī nōn ope māter egē______."*
11. Haec precātus, velut sī sēns________ audītās precēs, "Hinc" inquit Rōmulus, "Rōmānī, Iuppiter resistere atque iterāre pugnam iubet."
12. Interrēx: "Sī rēgem dignum creāv________, patrēs auctōrēs fient."
13. *Rōmule, mīlitibus scīstī dare commoda sōlus:*
haec mihi sī ded________ commoda, mīles erō!
14. Horātius ā tribus Cūriātiīs victus ________, nisi fugā suā pugnam eōrum dīvīs________.
15. Tullus: "Albānī ducem secūtī sunt, ut et vōs, sī ego inde agmen abdūcere volu________, fēc________."
16. Tullus: "Sī ipse discere pos______ fidem ac foedera servāre, vīvum tē id docu________."

Exercitium 11

at
centuriō
circumsistere
continēns
cōntiōnārī
culpa
dīmicātiō
dīruere
distrahere
dīversus
ductor
duplicāre
ēdīcere
effringere
grātulārī
hesternus
illūcēscere
iniussū
īnsānābilis
lacerāre
ligāre
maestitia
miserābilis
occupāre
passim
perfidia
pulvis
quadrīgae
ruīna
ruptor
saepīre
supplēre
trādūcere
turma
vagārī
violāre

1. Mettius, quī proelium spectāverat, Tullō dē victōriā ____________ est.
2. Ubi ____________ [= lūcēre coepit], duo exercitūs ad cōntiōnem vocātī sunt.
3. Albānī proximī stābant, ut Tullum dē proeliō ____________ [= herī factō] ____________ [= prō cōntiōne loquentem] audīrent.
4. Mīlitēs Rōmānī Albānōs ____________ [= circumdant] .
5. Ibi Tullus dīxit 'Albānōs ____________ [↔ iussū] suō ad montēs abiisse!'
6. "Nec ____________ omnium Albānōrum est" inquit; "ducem secūtī sunt: Mettius est ____________ [< dūcere] itineris et foederis ____________ [< rumpere]."
7. Tullus, quī nōn magis cum hostibus quam cum ____________ [< perfidus] sociōrum dīmicāverat, hanc ____________ [< dīmicāre] perīculōsiōrem esse cēnsēbat.
8. Dum ____________ [< centuria] Mettium ____________ [= cingunt], Tullus "Mettī Fūfētī!" inquit "Quoniam tuum ingenium ____________ est [= sānārī nōn potest], ______ [= saltem] tū tuō suppliciō docē hūmānum genus ea sāncta crēdere quae ā tē ____________ sunt!"
9. Cum Mettius ad duōs currūs ____________ [= vīnctus] esset, ____________ [= quaternī equī] in ____________ [= contrāriās] partēs concitātī sunt: ita corpus eius ____________ [= laniātum] est.
10. Ut Mettius animum inter Fidēnātēs Rōmānōsque ancipitem gesserat, ita corpus eius in duās partēs ____________ est.
11. Tullō in animō erat populum Albānum Rōmam ____________.
12. Post prōditiōnem Mettiī Alba ____________ [= destrūcta] est.
13. Magna erat ____________ [< maestus] Albānōrum, cum postrēmum per domōs suās ____________ [= errārent].
14. Cum dīruerentur domūs, ____________ velut nūbe omnia implēvit.
15. Agmen ____________ [: sine intervāllō] migrantium ____________ [< miserārī] urbem relīquit.
16. Rōmānī ____________ [= ubīque] pūblica prīvātaque aedificia dīruērunt.
17. Templa ab armātīs ____________ sunt, nec vērō dīruta, sīcut ab rēge ____________ erat.
18. Numerus cīvium Rōmānōrum ____________ [< duplex] est: ita Rōma crēscēbat Albae ____________ [< ruere].
19. Tullus ex Albānīs decem equitum ____________ lēgit.
20. Ut urbs expugnētur, necesse est portās ____________ [< ex + frangere].
21. In hōc exercitiō vocābula quae dēsunt ____________ sunt.

Exercitium 12

1. Posterō diē quō vocātī sunt exercitūs? ...
2. Quī rēgī Rōmānō proximī stābant in cōntiōne? ...
3. Quid dīxit Tullus dē dīmicātiōne hesternā?
4. Quem rēx Rōmānus prōditiōnis ac perfidiae accūsāvit? ...
5. Quid Tullō in animō erat facere populō Albānō? ...
6. Cūr iuvenēs Albānī ad haec silentium tenēbant? ...
7. Quid Tullus suppliciō Mettiī hūmanum genus docēre volēbat? ...
8. Quārē legiōnēs Rōmānae Albam missī sunt? ...
9. Num cīvēs Albānī tumultum fēcērunt? ...
10. Cūr cūnctī Albānī urbem suam relīquērunt? ...
11. Quid Tullus dē templīs Albānōrum ēdīxerat? ...
12. Quot annōs urbs Alba steterat? ...
13. Quantō māior factus est numerus cīvium Rōmānōrum? ...
14. Quī mōns urbī additus est? ...
15. Quō senātus ā Tullō Hostīliō auctus conveniēbat? ...
16. Quōmodo Tullus equitātum suum auxit? ...

Lēctiō quīnta: versūs 299–358 — *Lēctiō V*

Exercitium 13

1. Eā ______ [= eō tempore] Sabīnī gēns opulentissima erat ______ [= post] Etrūscōs.
2. Equitātū auctō, Tullus bellum contrā Sabīnōs summā ______ [= omnibus vīribus] parābat.
3. Ad silvam Malitiōsam Sabīnōs ______ [= plānē vīcit], nam ab equitibus repente ______ turbātī sunt ōrdinēs Sabīnōrum.
4. Interim Albānī sacra Rōmāna ______ aut ______ [< colere] deōrum relīquerant.
5. Pestilentiā ortā, tamen rēx iuvenibus nūllam quiētem dabat ā ______ [= officium mīlitum], ______ [= quoad] ipse morbō affectus est.
6. Tum deōs colere coepit atque etiam populum ______ [= metū deōrum] implēvit.
7. Iam populus eum ______ rērum quī sub Numā fuerat dēsīderābat.
8. Postrēmō rēx Iovis fulmine ictus cum domō suā ______ [= flagrāvit].
9. 'Dē ______' est titulus artis ______ [< ōrātor] quam Cicerō adulēscēns scrīpsit dē inveniendīs ______ [< arguere].
10. In librō II huius operis Cicerō ______ Horātiī affert.
11. Cum Horātius, victīs Cūriātiīs, domum sē ______ [= redīret], soror eius ______ [= iterum iterumque] Cūriātium spōnsum nōmināvit cum ______ [= complōrātiōne]; is tum sorōrem suam occīdit – atque accūsātus est.
12. Verba crīminis, ut "Iniūriā sorōrem occīdistī", '______' dīcitur.
13. ______ est respōnsum quō crīmen dēpellitur, ut "Iūre occīdī."
14. Quaeritur in iūdiciō 'Iūrene occīderit?' id quod '______' dīcitur.
15. '______' dīcitur causa quā factum dēfenditur, ut "Horātia enim hostium mortem lūgēbat, frātrum neglegēbat, meam victōriam molestē ferēbat."
16. '______' est respōnsum quō ratiō īnfirmātur, ut "Nec tamen eam ā frātre ______ [= nōn condemnātam] necārī oportuit."
17. '______' [< iūdicāre] est 'cum Horātia frātrum mortem neglegeret, hostium lūgēret, frātris et populī Rōmānī victōriā nōn gaudēret, oportueritne eam ā frātre indemnātam occīdī?'

argūmentum
causa
cōnflagrāre
cultus
dēpulsiō
dēvincere
dōnec
identidem
indemnātus
īnfirmātiō
intentiō
invehere
inventiō
iūdicātiō
lāmentātiō
mīlitia
ope, summā o.
ōrātōrius
quaestiō
ratiō
recipere sē
religiō
secundum
status
suscipere
tempestās

Exercitium 14

1. Exercitū auctō cui gentī Tullus bellum indīxit? ...
2. Quae causae huius bellī afferēbantur? ...
3. Cūr victī sunt Sabīnī ad silvam Malitiōsam? ...
4. Dēvictīs Sabīnīs, quid in monte Albānō factum esse nūntiātum est? ...
5. Quid vōx caelestis Albānōs monuisse dīcitur? ...
6. Cūr ita monendī erant Albānī? ...
7. Cūr iuvenēs Rōmānī mīlitiam recūsāre coepērunt? ...
8. Ubi rēx iuvenum corpora sāniōra esse rēbātur, domīne an mīlitiae? ...
9. Quid accidit cum rēx ipse quoque morbō affectus est? ...
10. Morbōne mortuus est rēx Tullus? ...
11. Quot annōs ille rēgnāvit? ...
12. In quō librō suō Cicerō causam Horātiī affert? ...
13. In eā causā quae est intentiō sīve crīmen? ...
14. Quae est dēpulsiō huius intentiōnis? ...
15. Quae igitur quaestiō est? ...
16. Tūne sorōrem Horātiī iūre caesam esse cēnsēs? ...

Lēctiō grammatica

Lēctiō grammatica

Exercitium 15

Datur persōna 1 singulāris indicātīvī praesentis.
Dā īnfīnītīvum praesentis!
Exempla: negō, negāre; legō, legere; lēgō, lēgāre.

ind praes 1 sg	*īnf praes*
1. -ō, -or	-āre, -ārī
2. -eō, -eor	-ēre, -ērī
3. -ō, -or	-ere, -ī
-iō, -ior	-ere, -ī
4. -iō, -ior	-īre, -īrī
eō	īre
-eō	-īre

1. parō, par______; pariō, par______; reperiō, reper______.
2. dōnō, dōn______; pōnō, pōn______; pūniō, pūn______; cōnor, cōn______.
3. claudō, claud______; laudō, laud______; plaudō, plaud______; audiō, aud______.
4. sentiō, sent______; nūntiō, nūnti______; mentior, ment______.
5. redeō, red______; rīdeō, rīd______; reddō, redd______.
6. ēducō, ēduc______; ēdūcō, ēdūc______; doceō, doc______.
7. pāreō, pār______; pereō, per______; aperiō, aper______; prōcreō, prōcre______.
8. conciliō, concili______; dēsiliō, dēsil______; spoliō, spoli______.
9. cōnficiō, cōnfic______; cōnsociō, cōnsoci______; conveniō, conven______.
10. fugō, fug______; fugiō, fug______; vāgiō, vāg______.
11. servō, serv______; serviō, serv______; solvō, solv______.
12. orior, or______; morior, mor______; glōrior, glōri______; moror, mor______.
13. complector, complect______; comitor, comit______, potior, pot______.
14. cūstōdiō, cūstōd______; ōrdior, ōrd______; prōgredior, prōgred______.
15. nesciō, nesc______; nāscor, nāsc______; nōscō, nōsc______; secō, sec______.
16. abigō, abig______; nāvigō, nāvig______; corrigō, corrig______; ligō, lig______.
17. veniō, ven______; vēneō, vēn______; vēndō, vēnd______; vēnor, vēn______.
18. vincō, vinc______; vinciō, vinc______; cruciō, cruci______; efficiō, effic______.
19. vertō, vert______; certō, cert______; nūdō, nūd______; lūdō, lūd______.
20. indicō, indic______; indīcō, indīc______; dēdicō, dēdic______; necō, nec______.
21. appellō, appell______ /appell______; colligō, collig______/collig______.
22. trucīdō, trucīd______; occīdō, occīd______.

Exercitium 16

ag-gredior -iuntur

1. abolēscere, ________isse
2. aggredī, ag________um esse
3. dēfungī, dē________um esse
4. dēspondēre, dē________isse, dē________um esse
5. dīrigere, dī________isse, dī________um esse

6. dīruere, dī________isse, dī________um esse
7. effringere, ef________isse, ef________um esse
8. illūcēscere, il________isse
9. increpāre, in________isse
10. rērī, ________um esse
11. saepīre, ________isse, ________um esse
12. senēscere, ________isse
13. supplēre, sup________isse, sup________um esse

CAPITVLVM QVADRAGESIMVM QVARTVM

Cap. XLIV

Lēctiō prīma: versūs 1–90

Lēctiō I

Exercitium 1

1. Post mortem Tullī Hostīliī interrēx ____________ [= concilium ad rēgem creandum] habuit et populus Ancum Mārcium rēgem creāvit.
2. Latīnī, cum novum rēgem ōtiōsum fore crēdēbant, ____________ [< incurrere] in agrum Rōmānum fēcērunt.
3. Ancus iūs ____________ scrīpsit quō rēs repetuntur et bellum indīcitur.
4. Lēgātus cum fīnēs hostium trānsit et cum oppidum et forum ____________ [= intrat] ____________ [< postulāre] peragit Iovem testem faciēns.
5. Sī nōn dēduntur quae ____________ [= poscit], post XXXIII diēs bellum hīs ____________ [= ferē] verbīs indīcit:
6. "Audī, Iuppiter, dīque omnēs caelestēs vōsque ____________ [< terra] vōsque ____________ [= īnferī], ego vōs ____________ [= testēs faciō] hunc populum iniūstum esse neque iūs ____________ [= solvere]!"
7. Tum ____________ [= lēgātus dē iūre bellī] Rōmam redit ut ____________ nātū [: patrēs] cōnsulat, quō ____________ [= modō] iūs adipīscantur.
8. Rēx quemque senātōrem sententiam rogat: "Quid cēnsēs?" et ille: "Pūrō piōque ____________ [= bellō] rēs quaerendās cēnseō itaque ____________ ____________que [= dēcernōque]."
9. Cum māior pars senātōrum in eandem sententiam ībat, fētiālis hastam ____________ [= ferrō mūnītam] sanguineam ēmittēbat in fīnēs eōrum quī adversus populum Rōmānum ____________ [= male fēcerant].
10. Hōc modō tum Latīnīs bellum indictum est, et id ____________ [= eum mōrem] posterī accēpērunt.
11. Cūrā sacrōrum sacerdōtibus ____________ [= mandātā], Ancus aliquot oppida Latīnōrum vī cēpit et cīvēs eōrum Rōmam trādūxit.
12. Postrēmō urbem Medulliam, quae magnīs ____________ [< mūnīre] et praesidiō validō ____________ [< fīrmus] erat, expugnāvit.
13. Latīnīs in Aventīnō et valle Murciā sēdēs datae sunt, et Iāniculum quoque urbī adiectum est, nē ____________ [= nē umquam] ea arx hostium esset.
14. Ancus aedem Iovis Feretriī ____________ [< amplus] atque Carcerem aedificāvit, ut cīvēs ā facinoribus ____________ [< clam] dēterrērentur.
15. Imperium Rōmānōrum ūsque ad mare ____________ [= extentum] est, Ōstia urbs condita et circā eam ____________ [< sāl] factae.
16. Fētiālis dīcitur is quī ____________ [= lēgātus mittitur] ad rēs repetendās et bellum indīcendum.
17. Homō āmēns suae mentis ____________ nōn est.

amplificāre
clandestīnus
comitia
compos
cōnscīscere
cōnsentīre
dēlinquere
dēmandāre
duellum
exposcere
fermē
ferrātus
fētiālis *adi*
fētiālis *m*
fīrmāre
incursiō
īnfernus
ingredī
īnstitūtum
lēgāre
māiōrēs nātū
mūnītiō
pactō, quō p.
persolvere
postulātum
prōferre
quandō
salīnae
terrestris
testārī

Exercitium 2

1. Mortuō Tullō Hostīliō quem rēgem populus Rōmānus creāvit? ...
2. Quis fuit avus Ancī Mārciī? ...
3. Ancusne mōrēs avī suī secūtus est? ...
4. Cūr Latīnī incursiōnem in agrum Rōmānum facere ausī sunt? ...
5. Quod iūs scrīpsit Ancus, ut bella rītū indīcerentur? ...
6. Quārē fētiālis mittēbātur ad fīnitimōs quī praedam fēcerant? ...
7. Quid faciēbat fētiālis sī rēs quās repetīverat nōn redditae erant? ...
8. Quibus verbīs rēx quemque senātōrem sententiam rogābat? ...
9. Quōmodo fētiālis bellum indīcēbat? ...
10. Quī cultum deōrum cūrābant dum Ancus bellum gerit? ...
11. Cūr difficile erat Medulliam capere? ...
12. Quōmodo Ancus bellō Latīnō rēs Rōmānās auxit? ...
13. Cūr Ancus Mārcius Carcerem aedificandum cūrāvit? ...
14. Quae aedēs ab Ancō amplificāta est? ...

Lēctiō II

Lēctiō secunda: versūs 91–158

accīre
āles
āmigrāre
aptus
augurium
bona
carpentum
cōgitātiō
cōmis
commigrāre
compōnere
cōnsēnsus
cōnspicuus
dēcēdere
dīvīnitus
exsul
fungī
hērēs
honōrāre
indignitās
locus
māternus
novitās
nūntia
nurus
perītus
pilleus
sēditiō
strēnuus
testāmentum
tūtor
volitāre

Exercitium 3

1. Dēmarātus Corinthius ob ______ [= discordiam] cīvium Tarquiniōs ______ [= migrāvit]; ibi fīliōs Lucumōnem et Arruntem genuit.
2. Patre mortuō Lucumō omnium bonōrum ______ fuit, nam Arrūns prior quam pater ______ [= mortuus erat], neque pater sciēbat ______ [= uxōrem fīliī] gravidam esse.
3. Itaque Dēmarātus nepōtis in ______ suō oblītus erat, ac puerō egentī Egeriō (/Egerius) nōmen datum est.
4. Tanaquīl, uxor Lucumōnis summō ______ nāta, virum suum ______ [= decorātum] vidēre volēbat.
5. Cum Etrūscī Lucumōnem ut ______ [= profugō ē patriā] nātum sprernerent, uxor eius Tanaquīl eam ______ [< indignus] aegrē ferēbat.
6. Ergō virō suō persuāsit ut cum omnibus ______ suīs Tarquiniīs ex patriā ______ [< māter] ______.
7. Rōma ad honōrem adipīscendum ______ [= idōnea] fuit, quia in novō populō locus est fortī ac ______ [= impigrō] virō.
8. Dum Lucumō cum uxōre ______ [= currū] Rōmam vehitur, aquila repente ______ eius rapuit superque eōs ______ [= hūc illūc volāns] rūrsus capitī aptē reposuit.
9. Tanaquīl, quae prōdigiōrum ______ [↔ ignāra] erat, 'eam ______ [< āla] ______ [*f* < nūntius] deōrum vēnisse' dīxit, et 'pilleum velut ______ [= ā diīs] virō redditum esse.'
10. Hoc ______ [= auspicium] animum Lucumōnis ______ [< cōgitāre] implēvit dē rēgnō adipīscendō.
11. Lūcium Tarquinium sē appellāvit, ac Rōmānōs, quibus ob ______ [< novus] et dīvitiās ______ [< cōnspicere] erat, ______ [= benignē] invītābat ac beneficiīs sibi conciliābat.
12. Amīcitiam iūnxit cum ipsō Ancō rēge, ac postrēmō ______ [< tuērī] rēgis līberīs īnstitūtus est.
13. Ancō mortuō L. Tarquinius magnō ______ [< cōnsentīre] populī rēx creātus est, postquam ōrātiōnem habuit ad conciliandum populum ______ [= aptē cōnfectam].
14. Numa Curibus Rōmam in rēgnum ______ [= arcessītus] est.
15. Multī Rōmānī nōbilēs cīvīlibus officiīs ______.

Exercitium 4

Exempla: Pāstor "Gaudeō" inquit, "quia repperī ovem, quae aberrāvit."
Pāstor dīcit 'sē gaudēre, quia repperit ovem, quae aberrāverit.'
Horātius: "Iūre sorōrem meam necāvī, quod hostem lūgēbat."
Horātius dīxit 'iūre sē sorōrem suam necāvisse, quod hostem lūgēret.'

1. Augustus "Marmoream relinqu_____ urbem" inquit, "quam latericiam accēp_____." Augustus glōriātus est 'marmoream _____ relinqu_____ urbem, quam latericiam accēp_____.'
2. Trōiānī: "Lāocoōn poenās meritās Minervae dedit, quod hastā scelerātā sacrum rōbur laesit." Trōiānī 'Lāocoont_____ poenās meritās Minervae ded_____' dīcunt, 'quod hastā scelerātā sacrum rōbur laes_____.'
3. Fāma nārrābat 'Aenē_____ Trōiā vēn_____, cum quō virō Dīdō concubu_____': "Aenēās Trōiā vēnit, cum quō virō Dīdō concubuit."
4. Numa dīxit 'Ēgeriae monitū _____ sacra quae dīs acceptissima es_____ īnstitu_____': "Ēgeriae monitū sacra quae dīs acceptissima sunt īnstituī."
5. P. Horātius pater cīvēs ōrābat 'nē _____, quem paulō ante cum ēgregiā stirpe cōnspex_____, orbum līberīs fac_____!': "Nōlīte mē, quem paulō ante cum ēgregiā stirpe cōnspexistis, orbum līberīs facere!"
6. "In novō populō" inquit Tanaquīl, "ubi omnis ex virtūte nōbilitās est, erit locus fortī ac strēnuō virō." Tanaquīl dīxit 'in novō populo, ubi omnis ex virtūte nōbilitās s_____, futūr_____ loc_____ fortī ac strēnuō virō.'
7. Tarquinius ōrsus est: "Nōn rem novam pet_____, quia duo iam peregrīnī Rōmae rēgnāv_____." Tarquinius dīxit '_____ nōn rem novam pet_____, quia duo iam peregrīnī Rōmae rēgnāv_____.'
8. "Māiōrem partem aetātis eius" inquit, "quā cīvīlibus officiīs funguntur hominēs, Rōmae quam in vetere patriā vīxī." Tarquinius dīxit 'māiōrem partem aetātis eius, quā cīvīlibus officiīs fung_____ hominēs, _____ Rōmae quam in vetere patriā vīx_____.'

ōrātiō oblīqua:
acc + inf
coni post quī quae quod (*prōn rel*) *et* quia quod (*coniūnctiōnēs causālēs*)

Exercitium 5

1. Quamobrem Dēmarātus domō Tarquiniōs profūgerat? ...
2. Quot fīliī eī erat Tarquiniīs? ...
3. Uter fīlius prior mortuus est? ...
4. Cūr Dēmarātus nepōtis oblītus est in testāmentō? ...
5. Quae fuit uxor Lucumōnis? ...
6. Quārē Tanaquīl virō suō suāsit ut sēcum Rōmam migrāret? ...
7. Quid iīs accidit cum Rōmae appropinquārent? ...
8. Quid Tanaquīl id augurium significāre cēnsēbat? ...
9. Rōmae quās spēs Lucumō et Tanaquīl habēbant? ...
10. Nōmine mūtātō quem Lucumō sē appellāvit? ...
11. Quōmodo ille inter Rōmānōs fortūnam suam adiuvābat? ...
12. Quōcum L. Tarquinius in rēgiā amīcitiam iūnxit? ...
13. Quōmodo rēx Ancus L. Tarquiniō ūtēbātur? ...
14. Rēge mortuō quis līberīs eius tūtor fuit? ...
15. Quārē Tarquinius puerōs rēgiōs vēnātum dīmīsit? ...
16. Quōmodo Tarquinius plēbis animōs sibi conciliāvit? ...
17. Quem populus Rōmanus tum rēgnāre iussit? ...
18. Tarquiniusne prīmus rēx peregrīnus Rōmae rēgnāvit? ...

Lēctiō III

Lēctiō tertia: versūs 159–246

verba dēp + abl:
ūtī
fruī
fungī
potīrī
vescī

Exercitium 6

1. Sabīnī nōn sōlum v____, sed etiam dol____ ūsī sunt.
2. Post bellum hominēs pāc____fruuntur
3. Rēx offici____ iūdicis fungēbātur.
4. Tarquinius Superbus rēgn____ vī potītus est.
5. Mīnōtaurus carn____ hūmān____ vescēbātur.

captīvus
coepta
cōnflīgere
convallis
dēditiō
dēlūbrum
diciō
domāre
ērudīre
ēvādere
exōrdium
expergīscī
ferre
forī
fōrmula
impedīre
incurrere
intervenīre
lapideus
praecipuus
praeterquam
revehere
sēcrētum
serva
terminus

Exercitium 7

1. Tarquinius rēx prīmum Apiolās, oppidum Latīnōrum, vī cēpit atque inde praedam et ____________ [= mīlitēs captōs] Rōmam ____________.
2. Locum dēsignāvit Circō cum spectāculīs quae '____________' appellantur.
3. Mūrum ____________ [< lapis] aedificāre parābat, sed hīs ____________ [= operī coeptō] bellum Sabīnum ____________.
4. Equitātū auctō Rōmānī ____________ [= vī concurrērunt] cum Sabīnīs, quī Aniēnem trānsierant.
5. ____________ [< praeter] quod Sabīnōs fugāvērunt, etiam fugam iīs ____________ [= difficilem fēcērunt] ponte incēnsō.
6. Eō proeliō equitum glōria ____________ [= prae aliīs magna] fuit, quī ab lateribus ____________ [↔ excurrentēs] hostēs in fugam vertērunt.
7. Collātia dēdita est; ecce ____________ [= verba] ____________ [< dēdere]:
8. Lēgātī interrogantur: "Dēditisne vōs populumque Collātīnum, urbem, agrōs, aquam, ____________, ____________ [= templa], dīvīna hūmānaque omnia in populī Rōmānī ____________?" Respondent: "Dēdimus."
9. Sabīnīs victīs Tarquinius nōnnūlla oppida Latīnōrum occupandō omne nōmen Latīnum ____________ [= sibi pārēns fēcit].
10. Deinde pācis opera incohāvit, quōrum ____________ [= initium] bellō Sabīnō turbātum erat: forum et ____________ [= vallēs] inter collēs cloācīs siccāvit et aedis Iovis Capitōlīnī fundāmenta iēcit
11. 'Eō tempore puerō Serviō Tulliō caput ārsisse' ____________ [= nārrant] 'nec prius flammam abiisse quam puer suā sponte ____________ esset.'
12. Tanaquīl virō in (locum) ____________ abductō dīxit 'illum puerum quondam Rōmānīs lūmen futūrum esse.'
13. Ergō puerum velut fīlium suum artibus ____________ [= ēducāre] coepērunt, atque iuvenis ____________ [= sē ostendit] vērē indolis rēgiae.
14. Incertum est num Servius Tullius ____________ [= ancillā] nātus esset.

Exercitium 8

1. Quārē Tarquinius rēx centum novōs senātōrēs lēgit? ...
2. Quibuscum prīmum bellum gessit? ...
3. Quid fēcit praedā quam Apiolīs revēxerat? ...
4. Quid prohibuit nē rēx mūrō lapideō urbem circumdaret? ...
5. Quot equitibus adiectīs Tarquinius equitātum suum auxit? ...
6. Quōmodo Rōmānī Sabīnīs fūsīs fugam impedīvērunt? ...
7. Quārē Sabīnī lēgātōs ad Rōmānōs mīsērunt? ...
8. Quod oppidum Sabīnōrum Rōmānīs dēditum est? ...
9. Quid interrogātī sunt lēgātī quī Collātium dēditum vēnerant? ...
10. Quōmodo Tarquinius omne nōmen Latīnum domuit? ...
11. Quōmodo ille rēx īnfima urbis loca siccāvit? ...
12. Cuius templī fundāmenta iēcit Tarquinius Prīscus? ...
13. Quod prōdigium noctū in rēgiā vīsum est? ...
14. Cūr rēx et rēgīna Servium Tullium fīliī locō habuērunt? ...

15. Cui Tarquinius fīliam suam dēspondit? ...
16. Tūne putās Servium Tullium servā nātum esse? ...

Lēctiō quārta: versūs 247–333

Lēctiō IV

Exercitium 9

dēcl III: -is, *gen* -is, *acc* -im, *abl* -ī: febris, puppis, secūris, sitis, turris, Tiberis, Charybdis

1. Alter secūr____ in caput rēgis dēiēcit!
2. Post triumphum dux hostium secūr____ percussus est.
3. Arīōn in pupp____ ascendit ut caneret, tum dē pupp____ dēsiluit.
4. Dīdō ex summā turr____ classem Trōiānam proficīscentem prōspexit.
5. Hostēs oppidum oppugnantēs altam turr____ dēstrūxērunt.
6. Quī aquā caret sit____ patitur, atque postrēmō sit____ perībit.
7. Febris est nimius calor corporis. Quī aegrōtat febr____ habet; homō sānus febr____ caret.
8. Iāniculum ultrā Tiber____ situm est.
9. In mediō Tiber____ flūmine parva īnsula est.
10. Multae nāvēs in Charybd____ merguntur.

Exercitium 10

arbiter, cēnsēre, cēnsus, centuria, classis, coercēre, compositō, ex c., cornicen, dēicere, dictō audiēns esse, distribuere, exsanguis, exsulāre, fraus, habitus, ictus, immūnis, iūnior, mūnus, pedester, portendere, probātus, prōlētāriī, properē, rīxa, senior, sōpīre, tribus, virītim

1. Ancī fīliī, quī aegrē ferēbant sē ____________ [= dolō] tūtōris rēgnō prohibitōs esse, Tarquiniō īnsidiās parābant.
2. Duōs pāstōrēs dēlēgērunt, quī in rēgiā ____________ [= pugnam] simulant.
3. Ad rēgem vocātī clāmitābant, sed ā līctōre ____________ [= prohibitī] sunt.
4. Alter rem ex ____________ [= ut convēnerat] ōrdītur, et dum rēx in eum intentus sē āvertit, alter secūrim in caput rēgis ____________!
5. Tanaquīl, cum rēgem paene ____________ [= mortuum] vidēret, rēgiam claudī iussit, ____________ [= testēs] ēiēcit, Servium ____________ [= celeriter] accīvit.
6. "Tuum est" inquit, "Servī, sī vir es, rēgnum... Ērige tē deōsque ducēs sequere, quī clārum hoc fore caput dīvīnō igne ____________."
7. Tum populum alloquitur: "____________ est rēx subitō ____________ [< īcere]; iam ad sē rediit; brevī ipsum vidēbitis."
8. Iubet populum Serviō Tulliō ____________ ____________ esse [=oboedīre].
9. "Is" inquit "iūra dabit aliīsque rēgis ____________ [= officiīs] fungētur."
10. Morte rēgis patefactā, Ancī fīliī ____________ [< exsul] iērunt.
11. Servius, ingentī hostium exercitū fūsō, rēx omnibus ____________ erat.
12. ____________ [< cēnsēre] īnstituit, ut mūnera bellī nōn ____________ [< vir], sed prō ____________ [= statū] pecūniae ____________ [= discrīberentur].
13. Postquam omnēs cīvēs ____________, populum ex cēnsū in v ____________ et in CXCIII ____________ distribuit.
14. Singulae classēs in ____________ [< senex] et ____________ dīvīsae sunt.
15. Ita exercitus ____________ [< pēs] distribūtus est.
16. Adiectae sunt XVIII centuriae equitum, atque ūna centuria pauperum quī mīlitiā ____________ erant (____________ [< prōles] appellātī).
17. Servius urbem in IV regiōnēs dīvīsit quae ____________ appellātae sunt.
18. Quī cornū canit ____________ dīcitur.

Exercitium 11

1. Cūr Ancī Mārciī fīliī Serviō Tulliō īnsidiās parāvērunt? ...
2. Num ipsī rēgem aggressī sunt? ...
3. Quōs ad necandum rēgem dēlēgērunt? ...
4. Cūr pāstōrēs ad rēgem vocātī sunt? ...
5. Quōmodo Servius occīsus est? ...

6. Cūr Tanaquīl rēgiam claudī iussit? ...
7. Quid rēgīna populō dīxit? ...
8. Quōmodo Servius potestātem suam fīrmāvit? ...
9. Quōmodo mors Tarquiniī populō patefacta est? ...
10. Quō Ancī fīliī ierant? ...
11. Quibus Servius Tullius fīliās suās in mātrimōnium dedit? ...
12. Quod pācis opus māximum perfēcit Servius? ...
13. In quot classēs et in quot centuriās distribūtus est populus Rōmānus? ...
14. Quot equitum centuriae factae sunt? ...
15. Quae appellantur regiōnēs quattuor in quās Servius urbem dīvīsit? ...

Lēctiō V

accingere
affectāre
agger
ārdēns
condere, lūstrum c.
cōnfessiō
conquiēscere
continuus
contumēlia
dignitās
facessere
frūstrārī
furor
grātuītus
hospitium
inclutus
īnstīgāre
īnstīnctus
lūstrāre
lūstrum
nūptiae
parricīdium
perpellere
prīvātim
rēgālis
scrīptor
senectūs
suovetaurīlia
temeritās

Lēctiō quīnta: versūs 334–406

Exercitium 12

1. Cēnsū perfectō Servius lūstrum ______: exercitum in campō Mārtiō īnstrūctum ______ [< sūs, ovis, taurus] ______.
2. Eō ______ cēnsa sunt LXXX mīlia cīvium (eōrum quī arma ferre possent, ut adicit ______ [< scrībere] antīquissimus Fabius Pictor).
3. Servius collēs Quirīnālem et Vīminālem urbī addidit, itemque Ēsquiliās, ubi ipse habitābat, ut locō ______ [< dignus] fieret.
4. Urbem ______ [= vāllō], fossīs, mūrō circumdedit.
5. Cum prīmōribus Latīnīs pūblicē et ______ [↔ pūblicē] ______ [< hospes] amīcitiāsque iūnxit, iīsque memorābat 'fānum ______ [= illūstre] Diānae Ephesī ā cīvitātibus Asiae commūniter factum esse.'
6. Haec saepe iterandō Latīnōs ______, ut cum Rōmānīs fānum Diānae in Aventīnō aedificārent.
7. Ea erat ______ [= cōnfitērī] Latīnōrum 'Rōmam caput rērum esse.'
8. Gener Serviī, L. Tarquinius, dīcēbat 'eum iniussū populī rēgnāre' atque ipse rēgnum ______ [= petēbat].
9. Iuvenis animī ______ [< ārdēre] erat, et Tullia, uxor ferōx, virum ______ [= incitābat] ac suā ______ [= audāciā] implēbat.
10. L. Tarquinius Tulliam, rēgis fīliam māiōrem, uxōrem dūxerat, postquam duōbus ______ [< parricīda] domum novīs ______ [< nūbere] vacuam fēcit.
11. Cum Tanaquīl duo rēgna ______ [= sine intervāllō] virō ac generō dedisset, Tullia ______ [= quiēscere] nōn poterat priusquam suō virō rēgnum daret.
12. Ergō virum admonēbat ut ______ [= sē armāret] ad solium ______ [= rēgium] occupandum.
13. "Sī ad haec parum est animī, ______ hinc Tarquiniōs aut Corinthum!" inquit Tullia virō suō.
14. Hōc muliebrī ______ [< furere] ______ [= īnstigātus] Tarquinius rēgem ______ [= dictīs indignīs] crīminibusque increpuit.
15. Ita Serviī Tulliī ______ [< senex] in diēs īnfēstior fiēbat.
16. Rēs ______ est quae sine pretiō vel mercēde datur.
17. Quī uxōrī falsa prōmittit eam ______ [< frūstrā].

Exercitium 13

īnfīnītīvus prō indicātīvō

Exempla: Hostēs ex omnibus partibus dēcurrere [= dēcurrunt], tēla in vāllum conicere [= coniciunt]; nostrī fortiter repugnāre [= repugnant] neque ūllum frūstrā tēlum mittere [= mittunt].

1. Ferōx Tullia alterum Tarquinium admīr______ [= admīrātur], 'eum virum esse' dīc______ [= dīcit]; spern______ [= spernit] sorōrem.
2. Nūllīs verbōrum contumēliīs parc______ [= parcit] dē virō ad frātrem.
3. Iam ab scelere ad aliud scelus spect______ [= spectat] mulier.
4. Nec nocte nec interdiū virum conquiēscere p at______ [= patitur].
5. Hōc muliebrī furōre īnstīnctus Tarquinius circum______ [= circumit] et concili______ [= conciliat] sibi patrēs.
6. Admon______ [= admonet] Tarquiniī Prīscī beneficiī ac prō eō grātiam repet______ [= repetit]; allic______ [= allicit] dōnīs iuvenēs.

Exercitium 14

datīvus

mihi nōmen est Titō (/Titus)

Exemplum: Fīliō Aenēae nōmen est Ascaniō (/Ascanius).

1. Puer____ egent____ post avī mortem nāt____ 'Egeri____' (/'Egerius') nōmen datum est.
2. Rōmae Lucumō dīxit 'sibi nōmen esse Tarquini____ (/Tarquinium).'
3. Puerō dormientī, c____ Servi____ Tulli____ (/Servius Tullius) fuit nōmen, caput ārsisse ferunt.
4. Ultim____ rēg____ Rōmān____ 'Superb____' (/'Superbus') cognōmen datum est.
5. Mercurius: "Iovis iussū veniō. Nōmen Mercuri____ (/Mercurius) est mihi."

Exercitium 15

1. Suovetaurīlibus quae hostiae immolantur? ...
2. Quot mīlia cīvium illō prīmō lūstrō cēnsa sunt? ...
3. Quis fuit Fabius Pictor? ...
4. Quōs collēs Servius Tullius urbī addidit? ...
5. Ubi rēx ipse habitābat? ...
6. Quōmodo rēx Latīnōs perpulit ut Rōmae fānum cum Rōmānīs facerent? ...
7. Cui deae in monte Aventīnō fānum aedificātum est? ...
8. Ubi situm est inclutum fānum Diānae? ...
9. Cūr Servius ad populum rettulit 'iubērentne sē rēgnāre'? ...
10. Quam uxōrem L. Tarquinius dūxit priōre uxōre interfectā? ...
11. Quālis fēmina erat Tullia māior? ...
12. Num Tullia māior virum suum priōrem amābat? ...
13. Quid Tullia ferōx virum suum novum hortāta est? ...
14. Quibus virīs Tanaquīl rēgnum dederat? ...
15. Quōmodo L. Tarquinius patrēs sibi conciliāvit? ...

Lēctiō sexta: versūs 407–473

Lēctiō VI

Exercitium 16

ablātīvus līmitātiōnis

1. Iam rēs Rōmāna adeō erat valida ut cuilibet fīnitimārum cīvitātum bell____ pār esset.
2. Tullus cum indol____ tum sp____ victōriae Mettiō ferōcior erat
3. Forte in duōbus tum exercitibus erant trigeminī frātrēs, Horātiī Cūriātiīque, nec aetāt____ nec vīr____ disparēs.
4. Iamque singulī supererant, sed nec sp____ nec vīr____ parēs.
5. Rēgnāvit Ancus annōs XXIV, cuilibet superiōrum rēgum glōri____ pār.
6. Nec quisquam iuventūtis Rōmānae ūll____ art____ cum Serviō cōnferrī potuit.

7. Duae Tulliae, rēgis fīliae, longē disparēs mōr____ erant.
8. Tarquinius, multō et aetāt____ et vīr____ validior, medium arripit Servium eumque per gradūs dēiēcit!

Exercitium 17

abhorrēre
admonitū
amārus
arripere
comitātus
corripere
fautor
fertur
gradus
intervenīre
iūmentum
lēgitimus
licentia
maledīcere
paternus
pietās
potior
praecō
praeparāre
profundere
rota
sanguinulentus
sīdere
suffrāgium
tingere
vehiculum

1. L. Tarquinius armātīs cīnctus in rēgiā sēde ____________ [= cōnsēdit] et per ____________ patrēs, quī ad hoc ____________ [= ante parātī] erant, in Cūriam convenīre iussit 'ad rēgem Tarquinium!'
2. Ibi Tarquinius Serviō ____________ [= contumēliās dīcere] ōrsus est: 'Servum servā nātum nōn comitiīs habitīs, nōn per ____________ populī, nōn auctōribus patribus, rēgnum occupāvisse!'
3. Servius huic ōrātiōnī ____________ [= inter hanc ōrātiōnem vēnit] et generum ____________ [= reprehendere] coepit, at ille respondit 'sē fīlium rēgis multō ____________ rēgnī hērēdem esse quam servum!'
4. Tumultū factō utrīusque ____________ [< favēre] clāmābant, cum Tarquinius Servium ____________ [< ad + rapuit] et per ____________ dēiēcit!
5. Rēx prope exsanguis, cum domum sē reciperet sine rēgiō ____________ [< comitārī], necātus est, id quod ____________ [< admonēre] Tulliae factum esse crēditur; nec enim hoc ā cēterō eius scelere ____________.
6. Cum Tullia carpentō domum veherētur, aurīga lacrimās ____________ [= effundēns] restitit ante corpus rēgis trucīdātī in viā iacēns.
7. Tum Tullia carpentum per patris corpus ____________ [= sanguineum] ēgisse ____________ [= nārrātur]!
8. Illa fīlia sine ____________ [< pius] ____________ [= patriō] sanguine manūs suās ____________ [= ūmidās fēcit].
9. Cum Serviō Tulliō, quī XLIV annōs rēgnāvit, iūsta ac ____________ [< lēx] rēgna occidērunt ac rēgia ____________ [< licēre] orta est.
10. Serviī senectūs nōn dulcis, sed ____________ [= acerba] fuit.
11. Carpentum est ____________ [< vehere] duārum ____________, quod duōbus ____________ [: equīs] vehitur.

Exercitium 18

1. Quid iussit L. Tarquinius in sēde rēgiā sedēns? ...
2. Cūr senātōrēs extemplō ad Tarquinium convēnērunt? ...
3. Quibus verbīs Tarquinius Serviō maledīxit? ...
4. Quōmodo Servium rēgnum occupāvisse dīxit? ...
5. Quis huic ōrātiōnī intervēnit? ...
6. Quid Tarquinius Serviō mīrantī respondit? ...
7. Inter tumultum in Cūriā factum quid fēcit Tarquinius? ...
8. Num rēx Servius salvus domum rediit? ...
9. Cūr admonitū Tulliae rēx necātus esse crēditur? ...
10. Cum Tullia domum redīret, cūr aurīga pavidus restitit? ...
11. Quod scelus foedum impiumque tum Tullia fēcisse nārrātur? ...
12. Quot annōs rēgnāvit Servius Tullius? ...
13. Cūr Ovidius coniugium Tulliae 'sceleris mercēdem' appellat? ...

Lēctiō grammatica

Lēctiō grammatica

Exercitium 19

Adiectīva.

Quī cāsus (nōm/acc/gen/dat/abl)? uter numerus (sg/pl)? quod genus? (m/f/n)? quae dēclīnātiō? (1/2/3)?

Exemplum: bonam *acc sg f 1 < bonus.*

1. (v. 7) avītae ...
2. (v. 8) proximus ...
3. (v. 9) pūblica ...
4. (v. 11) cupidīs...
5. (v. 16) ōtiōsum ...
6. (v. 18) medium ...
7. (v. 19) necessāriam ...
8. (v. 20) ferōcī ...
9. (v. 31) compotem ...
10. (v. 33) paucīs ...
11. (v. 36) caelestēs ...
12. (v. 37) īnfernī ...
13. (v. 38) iniūstum ...
14. (v. 40) nostrum ...
15. (v. 47) pūrō, piō ...
16. (v. 49) māior ...
17. (v. 53) praesentibus ...
18. (v. 67) priōrum ...
19. (v. 68) omnem ...
20. (v. 69) veterum ...
21. (v. 71) novae ...
22. (v. 73) variā ...
23. (v. 76) ingentī ...
24. (v. 76) potēns ...
25. (v. 92) impiger ...
26. (v. 93) omnibus ...
27. (v. 95) magnī ...
28. (v. 107) humiliōrem ...
29. (v. 112) aptissima ...
30. (v. 114) fortī ...
31. (v. 115) cupidō ...
32. (v. 137) prīvātīs ...

Exercitium 20

1. arripere, ar________isse, ar________um esse
2. colere, ________isse, ________um esse
3. cōnflīgere, cōn________isse, cōn________um esse
4. cōnscīscere, cōn________isse, cōn________um esse
5. cōnsulere, cōn________isse, cōn________um esse
6. dēicere, dē________isse, dē________um esse
7. dēligere, dē________isse, dē________um esse
8. dēlinquere, dē________isse, dē________um esse
9. distribuere, dis________isse, dis________um esse
10. domāre, ________isse, ________um esse
11. expergīscī, ex________um esse
12. fungī, ________um esse
13. incurrere, in________isse
14. ingredī, in________um esse
15. īnstīgāre, īn________isse, īn________um/īn________um esse
16. nūbere, ________isse, ________um esse
17. perpellere, per________isse, per________um esse
18. portendere, ________isse, ________um esse
19. retinēre, re________isse, re________um esse
20. sīdere, ________isse
21. sinere, ________isse, ________um esse
22. solēre, ________um esse
23. tingere, ________isse, ________um esse

ar-ripiō -iunt

dē-icere -iunt

in-gredī -iuntur

Cap. XLV

Lēctiō I

CAPITVLVM QVADRAGESIMVM QVINTVM

Lēctiō prīma: versūs 1–89

Exercitium 1

datīvus fīnālis
+datīvus commodī

Exempla: Ariadna Thēseō auxiliō vēnit: fīlum eī dōnō dedit [= dōnāvit], quod eī salūtī fuit (‘eī’, *datīvus commodī, indicat cui aliquid* bonō *sit*).

1. Castor et Pollūx saepe Rōmān____ in proeliīs auxili____ vēnērunt.
2. Cum victōria Horāti____ honōr____ atque glōri____ esset, nex sorōris e____ crīmin____ fuit.
3. Rapīna virginum Sabīnārum iuven____ Rōmān____ magnō fuit gaudi____, at magnō dolōr____ fuit parent____, quibus fortūna fīliārum cord____ erat.
4. Iūnō est dea c____ coniugia cūr____ sunt [= quae coniugia cūrat].
5. Mettius: “Memor estō hās duās aciēs spectācul____ fore Etrūsc____. ”
6. Lucumō ob dīvitiīs cīv____ invidi____ erat [= cīvēs Lucumōnī invidēbant].
7. Tarquinius postulābat ut quam prīmum comitia rēg____ creand____ fierent.
8. Servius cēnsum īnstituit, id quod r____ pūblic____ magn____ ūs____ [= ūtilissimum] erat et rēg____ magn____ honōr____.
9. Tarquinius Superbus Latīnīs dīxit ‘moram suam hesternam salūt____ s____ atque ill____ fuisse.’
10. Turnus minās in rēgem iactāre ausus erat, ea rēs e____ crīmin____ fuit.
11. Mīnōtaurus odi____ erat Athēniēns____ [= Athēniēnsēs Mīnōtaurum ōderant], Daedalus i____ admīrātiōn____ erat [= Daedalum admīrābantur].
12. Dīdō Aenēae ēnsem mūner____ (= dōn____) dederat.

Exercitium 2

administrāre
auctōritās
collaudāre
contēmptus
crātis
dictitāre
difficulter
enimvērō
eōdem
exsilium
hospitium
iactāre
imminuere
īnsolēns
īnsōns
invehere in
invidia
invīsus
māchinārī
manifēstus
manipulus
minae
nūptum dare
paucitās
prōtrahere
quicquam

1. L. Tarquinius rēx Serviī fautōrēs aliōsque ____________ [= quōs ōderat] interfēcit aut in ____________ [< exsul] ēgit.
2. Servium sepelīrī vetuit, cum ‘Rōmulum quoque īnsepultum periisse’ ____________ [= dīceret].
3. Patrum numerum ____________ [= minuit], ut senātōrum ____________ [< paucī] senātus ____________ [= contemnendus] esset.
4. Senātum dē rē pūblicā nōn cōnsulēbat, sed suīs cōnsiliīs rem pūblicam ____________ [= regēbat].
5. Cum Tarquinius Octāviō Mamiliō, prīncipī Latīnōrum, fīliam ____________ dedisset, ____________ [= potentia] eius magna erat inter Latīnōs.
6. Latīnī, cum iussū rēgis prīmā lūce ad concilium convēnissent nec rēx ipse adesset, īrātī in rēgem ____________ sunt [= rēgī maledīxērunt].
7. Turnus Herdōnius, vir ____________ [= audāx et superbus], “Haud mīrum est” inquit “eī ‘Superbō’ datum cognōmen: an ____________ [= qui*d*quam] superbius est quam ēlūdere sīc omne nōmen Latīnum!”
8. Postrēmō paulō ante sōlis occāsum Tarquinius intervēnit – atque Latīnōs posterō diē ____________ [= in eundem locum] convenīre iussit!
9. Turnus vērō, ____________ [= īrā et odiō] commōtus, ____________ [< minārī] in rēgem ____________ [< iacere].
10. Itaque Tarquinius Turnō necem ____________ est [= clam excōgitāvit].
11. Gladiīs multīs in ____________ [< hospes] Turnī clam illātīs, rēx eum falsō accūsāvit ‘necem sibi parāre.’
12. Cum gladiī abditī ____________ [= prōferrentur], ____________ [= profectō] rēs ____________ [↔ dubia] vīsa est.
13. Itaque Turnus ____________ [= quī nōn dēlīquerat] sine iūdiciō suppliciō novō affectus est: in aquam mersus ____________ super iniectā.

14. ______________ [= laudātīs] Latīnīs, Tarquinius haud ______________ [↔ facile] iīs persuāsit ut foedus cum Rōmānīs renovārent.
15. Legiō cōnstat ex decem cohortibus, cohors ex tribus ______________.

Exercitium 3

1. Quod cognōmen L. Tarquiniō datum est? ...
2. Quid L. Tarquinius dictitābat quārē socerum sepelīrī vetāret? ...
3. Omnēsne rēgēs Rōmānī post mortem sepultī sunt? ...
4. Cūr L. Tarquinius Superbus sē cūstōdibus armātīs cīnxit? ...
5. Quōmodo cīvibus Rōmānīs terrōrem iniciēbat? ...
6. Quārē ille rēx senātōrum numerum minuit? ...
7. Num Tarquinius senātum dē rē pūblicā cōnsulēbat? ...
8. Quōmodo Latīnōs sibi conciliābat? ...
9. Cūr īrātī erant Latīnī ad concilium convocātī? ...
10. Quis ferōcissimē in absentem rēgem invectus est? ...
11. Quid Turnus Herdōnius Latīnōs hortātus est? ...
12. Quōmodo Tarquinius sē pūrgāvit quod tardē venīret? ...
13. Cūr Tarquinius Turnō necem māchinātus est? ...
14. Quid rēx Turnum falsō accūsāvit? ...
15. Quōmodo culpam Turnī dēmōnstrāre cōnātus est? ...
16. Quō suppliciō Turnus affectus est? ...
17. Foedere inter Rōmānōs et Latīnōs renovātō, uter populus superior erat? ...

Lēctiō secunda. versūs 90–167

Lēctiō II

Exercitium 4

genetīvus quālitātis

1. C. Octāviānus adulēscēns ūn______ et vīgintī ann______ Brūtum et Cassium vīcit.
2. Frātrēs geminī e______dem aetāt______ sunt.
3. Aqua Appia habet longitūdinem passuum ūndecim mīl______ centum nōnāgintā (ex eō suprā terram est opus arcuātum pass______ sexāgintā).
4. Trōiānī profugī classem vīgintī nāv______ aedificāvērunt.
5. In asȳlum Rōmulī cōnfūgērunt virī omn______ gener______.
6. Sabīnī aureās armillās magn______ ponder______ bracchiō laevō gerēbant.
7. Ecce ānulus aureus gemmātus; eius mod______ [= eius generis, tālis] ānulus magn______ preti______ est.
8. Magister: "Foedae sunt litterae tuae. H______ mod______ [= huius generis] litterae legere nōn possum." Discipulus: "Ars scrībend______ difficilis est!"
9. Tullus Hostīlius fuit rēx ingeni______ bellicōs______.
10. Ūnā hōrā quadringent______ ann______ opus, quibus Alba steterat, funditus dēlētum est.
11. Servius Tullius iuvenis ēvāsit vērē indol______ rēgi______.
12. Cīvēs prīm______ class______ sunt quī cēnsum centum mīl______ habent.
13. Cīvēs īnfim______ ōrdin______ 'prōlētāriī' appellantur.
14. Serviō Tulliō erant duae fīliae, quārum altera ferōc______ anim______ erat, altera mīt______ ingeni______.
15. Tarquinius Superbus mōrem senātum dē rē publicā cōnsulend______ solvit.
16. Nūntius Sextī dubi______ fid______ vidēbātur.
17. Plēbs indignābātur quod ad opera labōr______ māiōr______ trādūcēbantur.
18. *Tant______ mōl______ erat Rōmānam condere gentem.*

modus : genus; rēs eius modī = rēs eius generis, tālis rēs

aequāre
assentīre
assūmere
dēcutere
dēlīberāre
imperfectus
inambulāre
indignārī
obīre
operārius
papāver
pererrāre
praecipere
praedārī
prōmptus
prōtegere
prūdentia
rebellāre
saevitia
scīscitārī
talentum
tolerāre
trānsfugere
ultimum, ad u.
usquam

Exercitium 5

1. Arte bellandī L. Tarquinius superiōrēs rēgēs ______ [< aequus].
2. Oppidō Volscōrum captō vēndendā praedā XL ______ argentī fēcit.
3. Cum Gabiōs vī capere nōn posset, Sextum fīlium Gabiōs ______ [= ad hostem fugere] iussit patris in sē ______ [= saevus] querentem.
4. "Rēx" inquit Sextus Tarquinius "iam etiam līberīs suīs īnsidiās parat; ego quidem inter tēla patris ēlāpsus nihil ______ [= ūllō locō] mihi tūtum crēdidī nisi apud hostēs L. Tarquiniī!"
5. Gabīnōs ōrāvit ut sē ā patris crūdēlitāte ______ [= tuērentur].
6. Ā Gabīnīs bene exceptus, Sextus dīxit 'dē aliīs rēbus sē iīs ______ [= cum iīs cōnsentīre]', sed eōs ad ______ [= bellum renovandum] incitābat.
7. In eō bellō sibi ______ māximam ______ [= sē prūdentissimum esse affirmāvit].
8. Prīmō Sextus cum ______ [= parātissimīs] iuvenum ______ [< praeda] ībat.
9. Ad ______ [= postrēmō] dux bellī lēctus, pariter cum mīlitibus perīcula ______ [= adībat] ac labōrēs ______ [= patiēbātur].
10. Cum Sextus Gabiīs tam potēns esset quam pater eius Rōmae, nūntium ad patrem mīsit ______ [= quaesītum] 'quid sibi faciendum esset?'
11. Rēx nūntiō nihil respondit, sed ______ [= cōgitāre] vidēbātur.
12. In hortō ______ [= hūc illūc ambulāns] summa ______ capita ______.
13. Nūntius rē ______ sē redīre putābat, sed Sextus intellēxit quid pater tacitus ______: 'prīmōrēs Gabīnōrum interficiendōs esse!'
14. Rōmae ______ [< opus] ______ [= indignum putābant] quod opera māximī labōris iīs facienda erant.
15. Aenēās omnia maria ______ [= per omnia maria errābat].

Exercitium 6

1. Quālis dux bellī fuit Tarquinius Superbus? ...
2. Quod oppidum ex Volscīs cēpit? ...
3. Quantam pecūniam fēcit praedā vēndendā? ...
4. Num Tarquinius Gabiōs vī cēpit? ...
5. Quārē Sextus Tarquinius ad Gabīnōs trānsfūgit? ...
6. Quās fābulās Sextus Gabīnīs nārrāvit? ..
7. Quōmodo Sextus ā Gabīnīs exceptus est? ...
8. Quōmodo effēcit ut Gabīnīs dux bellī fieret? ...
9. Quid fēcit ut mīlitibus cārus esset? ...
10. Quārē Sextus Tarquinius nūntium Rōmam mīsit? ...
11. Cūr rēx huic nūntiō nihil respondit? ...
12. Quid fēcit rēx Tarquinius prō respōnsō? ...
13. Hōc audītō quid Sextus Tarquinius intellēxit? ...
14. Omnēsne prīmōrēs Gabīnī interēmptī sunt? ...
15. Cūr Gabiī sine dīmicātiōne Rōmānīs dēditī sunt? ...
16. Quod monumentum Tarquinius tum exstruere coepit? ...
17. Quid plēbs Rōmāna indignābātur? ...

Lēctiō tertia: versūs 168–228

Lēctiō III

Exercitium 7

ablātīvus quālitātis

Exemplum: Sōlō vir summā sapientiā [= summae sapientiae, sapientissimus] fuit.

1. Praedōnēs tant____ audāci____ [= tam audācēs] erant ut portūs Italiae oppugnārent.
2. Rēx Sāturnus tant____ iūstiti____ fuisse dīcitur ut nēmō sub illō servīret.
3. Herculēs bovēs mīr____ speci____ sēcum in Latium ēgisse nārrātur.
4. Apud mīlitēs Sextus māxim____ cāritāt____ [= cārissimus] erat.
5. Tanaquīl populum iubet bon____ anim____ esse.
6. Graecī equum ligneum ingent____ magnitūdin____ fēcērunt.
7. Tullia, fīlia impia atque inhūmān____ crūdēlitāt____, carpentum per patris corpus ēgit!
8. Venus est dea mīrābil____ pulchritūdin____.

Exercitium 8

1. Cum anguis ex columnā ligneā ēlāpsus esset, id ____________ [< portendere] rēgis animum cūrīs ____________ [= timidīs] implēvit.
2. Itaque duōs fīliōs cum Brūtō Delphōs ad inclutum ____________ mīsit.
3. In eō ōrāculō fātum dīvīnitus praedīcitur ex īnfimō ____________.
4. Brūtus ____________ [< stultus] simulābat, nē rēgī timendus esset.
5. Eum comitem vel potius ____________ [< lūdere] Tarquiniī sēcum dūxērunt.
6. Respōnsō ōrāculī dē mātre ōsculandā audītō, Tarquiniī ____________ permīsērunt uter prior mātrī ōsculum daret.
7. Brūtus vērō respōnsum nōn ad mātrem hūmānam, sed ____________ [= ad aliam rem] spectāre ratus, terram ōsculō tetigit.
8. Tarquinius Rutulīs, gentī ____________ [= valdē potentī], bellum indīxit.
9. Ita rēx ____________ [= dīves fierī] cupiēbat, nam aerārium ____________ [< magnificus] pūblicōrum operum exhaustum erat.
10. Simul praedā animōs cīvium ____________ [= mītigāre] volēbat.
11. Cum Ardeam nēquīquam vī adortus esset, urbem ____________ [< ob + sedēre] coepit.
12. In statīvīs rēgiī iuvenēs convīviīs et lūdīs ____________ [< iuvenis] ōtium ____________ [= cōnsūmēbant].
13. Dum cēnant apud Sextum et vīnō ____________ [= calidī factī erant], dē uxōribus ____________ facta est [= uxōrēs memorātae sunt].
14. 'Suam' quisque '____________ [= pudīcissimam] esse' dīxit.
15. Certāmine ortō Tarquinius Collātīnus, quī aderat, 'suam Lucrētiam cēterīs ____________ [= meliōrem esse]' dīxit.
16. "Quīn, sī vigor ____________ [= iuventūtī] inest, cōnscendimus equōs ____________que [= īnspicimusque] praesentēs nostrārum ingenia?"
17. Iuvenēs citātīs equīs Rōmam ____________ [= āvehuntur quasi volantēs].
18. Ibi nurūs rēgis in convīviō luxūque cum ____________ [< aequus] vīdērunt.
19. Nocte ____________ [= tardā] Collātiam vēnērunt, ubi Lucrētiam dēditam lānae inter ancillās sedentem invēnērunt.
20. Ergō praemium certāminis dē ____________ [< castus] uxōrum ____________ [= apud] Lucrētiam fuit.
21. Ibi Sextum Tarquinium cēpit mala ____________ [= cupīdō] Lucrētiae ____________ [= violandae].
22. In rēgnō Tarquiniī Superbī senātus populusque Rōmānus ____________ imperiī [= sine imperiō] erat.

aequālis
aliō *adv*
ānxius
āvolāre
castitās
castus
dītāre
expers
incalēscere
invīsere
iuvenālis
iuventa
lēnīre
libīdō
lūdibrium
magnificentia
mentiō
obsidēre
ōrāculum
penes
portentum
praepotēns
praestāre
sērus
sors
specus
stultitia
stuprāre
terere

Exercitium 9

1. Quod portentum in rēgiā vīsum est? ...
2. Hōc portentō territus quid rēx fēcit? ...
3. Quis fīliīs rēgis comes datus est? ...
4. Nōmen 'Brūtus' quid significat? ...
5. Quid ēgit Brūtus cum frātrem suum ā rēge interfectum cognōvisset? ...
6. Quid iuvenēs rēgiī ex ōrāculō scīscitātī sunt? ...
7. Quod respōnsum iīs redditum est? ...
8. Quid Brūtus fēcit cum respōnsum ōrāculī audīvisset? ...
9. Quārē Tarquinius Rutulīs bellum fēcit? ...
10. Quamobrem exhaustum erat aerārium? ...
11. Cūr necesse fuit Ardeam obsidēre? ...
12. Quōmodo iuvenēs rēgiī in statīvīs tempus terēbant? ...
13. Quod certāmen inter iuvenēs pōtantēs ortum est? ...
14. Quōmodo iuvenēs uxōrēs suās experīrī cōnstituērunt? ...
15. Rōmae quid agentēs nurūs rēgiās invēnērunt? ...
16. Num Lucrētia in convīviō inventa est? ...
17. Quae libīdō ibi Sextum Tarquinium cēpit? ...

Lēctiō IV

Lēctiō quārta: versūs 229–287

Exercitium 10

abl abs cum nōmine (subst/adi)

1. Multī Trōiānī duc____ Aenē____ ē patriā profectī sunt.
2. Ascani____ puer____ Lāvīnia rēgnāvit.
3. Rōmul____ rēg____ numerus cīvium Rōmānōrum duplicātus est.
4. Tarquinius Superbus nōn auctōr______ patr______ rēgnāvit.
5. Brūtus d______ test______ iūrāvit 'sē rēgem exāctūrum esse.'
6. T. Mānli____ cōnsul____ post prīmum bellum Pūnicum Iānus clausus est.
7. Geminīs expositīs, servī rēgis ūd____ gen____ rediērunt.
8. Cum Sabīnīs prīmō dubi____ victōri____, magn____ utrimque caed____ pugnātum est.
9. Servius: "Quā tū audāciā, m____ vīv____, ausus es in sēde cōnsīdere meā?"
10. Sextus dict____ fact____que omn____ ad fallendum apt____ Gabīnōs sibi conciliāvit, īnsci____ multitūdin____ quid agerētur.
11. Nūntius Sextī, ut r____ imperfect____, Gabiōs rediit.
12. Sextus Tarquinius, īnsci____ Collātīn____, Collātiam vēnit.
13. Patr____ et vir____ praesent____ Lucrētia cultrum in corde dēfīxit.

Exercitium 11

adulter
adulterium
dēdecus
dēlictum
dextera
exsequī
extrahere
fīdēlis
hospitālis
impudīcus
incidere
inclīnāre
iugulāre

1. Posteā, cum Sex. Tarquinius Collātiae benignē exceptus esset, noctū ex ______________ [< hospes] cubiculō ad dormientem Lucrētiam penetrāvit.
2. Strictō gladiō mulierī ______________ [= castae] mortem minātus est, sed illa nec minīs nec precibus ā castitāte ______________ [= vertī] potuit.
3. Tum Sex. Tarquinius ad metum addit ______________ [↔ decus]:
4. "Tēcum mortuā" inquit "______________ [= trucīdātum] servum nūdum pōnam, ut in sordidō ______________ [↔ coniugiō] necāta dīcāris!"
5. Tantō terrōre perterrita mulier ______________ [= fīrma, cōnstāns] postrēmō vī victa est.
6. Tarquiniō profectō, Lucrētia maesta nūntium ad patrem et ad virum mīsit 'ut cum singulīs ______________ [= fīdīs] amīcīs venīrent: opus esse ______________ [= properātō], rem atrōcem ______________ [= accidisse].'
7. Adventū virī et patris lacrimae ______________ [= ortae] sunt.

8. Virō quaerentī "__________ [= satisne] salvē?" respondit "Minimē! Quid enim salvī est mulierī āmissā __________ [= castitāte]?"
9. Virōs hortāta est ut __________ [= dextrās] fidemque darent 'haud impūne fore __________ [> adulterium]!'
10. Virī mulierem miseram cōnsōlātī sunt, cum __________ [= culpam] ā coāctā in auctōrem __________ [< dēlinquere] āverterent.
11. "Mēns __________ [= dēlinquit]" inquiunt, "nōn corpus, et unde cōnsilium āfuit, inde culpa abest."
12. Lucrētia: "Ego mē etsī __________ [< peccāre] absolvō, suppliciō nōn līberō; nec ūlla deinde __________ [↔ pudīca] Lucrētiae exemplō vīvet!"
13. Cultrum in corde dēfīxit __________que in vulnus moribunda cecidit.
14. Cēterīs conclāmantibus, Brūtus cultrum cruōre __________ [= cruentum] ē vulnere __________ prae sē tenuit.
15. Brūtus per sanguinem Lucrētiae __________ [= dīs testibus affīrmāvit] 'sē L. Tarquinium cum coniuge et līberīs vī __________ [= persecūtūrum] esse nec quemquam rēgnāre Rōmae passūrum!'
16. Mala libīdō quae pudīcitiam mulieris vī et terrōre vincit vix __________ [*f* < victor] dīcī potest.
17. Morbus __________ est quī __________ [= mortem] fert.

iūrāre
mānāre
mātūrāre
noxa
oborīrī
obstinātus
peccāre
peccātum
pestifer
pestis
prōlābī
pudīcitia
pudīcus
satin'
victrīx

Exercitium 12

1. Quārē Sextus Tarquinius Collātiam revertit? ...
2. Quō ille post cēnam dēductus est? ...
3. Cēterīs dormientibus quid ēgit Sex. Tarquinius? ...
4. Quō terrōre Lucrētiae minātus est? ...
5. Sex. Tarquiniō profectō quōs Lucrētia advocāvit? ...
6. Quem Collātīnus sēcum dūxit? ...
7. Quōmodo virī Lucrētiam cōnsōlābantur? ...
8. Quid Lucrētia sub veste abditum habēbat? ...
9. Quid tum fēcit mulier violāta? ...
10. Quid iūrāvit Brūtus cultrum Lucrētiae prae sē tenēns? ...

Lēctiō quīnta: versūs 288–343 — *Lēctiō V*

Exercitium 13 — *passīvum impersōnāle*

Exemplum: Ā nostrīs fortissimē pugnāt<u>um est</u> [= nostrī f. pugnāvērunt].

1. Apud aedēs Priamī ācerrimē pugnā________ [= ācerrima pugna erat].
2. Cum Sabīnīs prīmō dubiā victōriā pugnāt________ ________.
3. Bellō Latīnō nusquam dē ūniversā rē dīmicāt________ ________, sed Tarquinius singula oppida occupandō omne nōmen Latīnum domuit.
4. Latīnī cum Rōmānīs fānum Diānae fēcērunt; ea erat cōnfessiō caput rērum Rōmam esse, dē quō totiēs armīs certāt________ ________ [= certāmen fuerat].
5. Iuvenēs Delphōs profectī sunt. Quō postquam vent________ ________ [= vēnērunt], ōrāculum petīvērunt.
6. Redit________ ________ [= rediērunt] inde Rōmam.
7. Ex omnibus locīs urbis in forum curr________ [= hominēs currunt]; quō simul ac vent________ ________ [= vēnērunt], praecō populum ad Brūtum advocāvit
8. Rēgnāt________ ________ [= rēgnāvērunt rēgēs] Rōmae annōs CCXLIV.
9. Nunc ________ bibend________! Dormiend________ nōn ________!

abrogāre
bellātor
castīgāre
centuriātus
comprimere
conciēre
exigere
exsecrārī
iners
magistrātus
miseria
mōtus
opifex
orbitās
praefectus
quācumque
rapīna
simultās
stuprum
tribūnus Celerum
ultrō
voluntārius

Exercitium 14

1. Corpore Lucrētiae in forum dēlātō hominēs ad lacrimās et querēllās ________ [= concitantur] .
2. Brūtus lacrimās atque ________ [= sēgnēs] querēllās ________ [= reprehendit] suāsitque ut iuvenēs cum armīs ________ [↔ coāctī] adessent.
3. Armāta multitūdō pavōrem fēcit ________ [= ubicumque] prōcēdēbat.
4. Rōmae praecō populum advocāvit ad ________ Celerum (nam in eō ________ [= officiō pūblicō] Brūtus erat).
5. In forō Rōmānō Brūtus ōrātiōnem habuit dē ________ [> stuprāre] Lucrētiae īnfandō, dē ________ [< orbus] Sp. Lucrētiī itemque dē ________ [< miser] et labōribus plēbis.
6. "Rōmānī hominēs" inquit "________ [= operāriī] prō ________ [< bellāre] factī sunt!"
7. Hāc ōrātiōne Brūtus populum perpulit ut imperium rēgī ________ [= adimeret].
8. Cum iuvenibus armātīs quī ________ [= suā sponte] nōmina dabant Brūtus Ardeam profectus est, Lucrētiō ________ [< praeficere] Rōmae relictō.
9. Intereā Tullia domō profūgit dum omnēs eam ________ [= eī poenās deōrum optant].
10. Rēx Rōmam perrēxit, ut ________ [< movēre] ________ [< con- + premere], sed ille cum līberīs suīs Rōmā ________ est.
11. Sex. Tarquinius ā Gabīnīs interfectus est ob ________ [↔ amīcitiam] quam sibi caedibus et ________ [< rapere] concīverat.
12. Deinde duo cōnsulēs comitiīs ________ [< centuria] creātī sunt.

Exercitium 15

1. Quō corpus Lucrētiae dēlātum est? ...
2. Hāc rē atrōcī concitātī quid hominēs querēbantur? ...
3. Brūtōne placēbant lacrimae et querēllae hominum ? ...
4. Quid Brūtus castīgātor lacrimārum effēcit? ...
5. Quō Brūtus cum armātā multitūdine profectus est? ...
6. Quālem ōrātiōnem Brūtus habuit in forō Rōmānō? ...
7. Quae facinora nefanda memorāvit? ...
8. Quid dīxit dē miseriīs et labōribus plēbis? ...
9. Quōs deōs invocāvit? ...
10. Quid fēcit populus Rōmānus hāc ōrātiōne incēnsus? ...
11. Tulliane Rōmae mānsit inter hunc tumultum? ...
12. Quārē Brūtus Rōmā Ardeam in castra profectus est? ...
13. Quis eōdem ferē tempore Ardeā Rōmam vēnit? ...
14. Quōmodo Brūtus cāvit nē rēgī obvius fieret? ...
15. Quōmodo Tarquinius Rōmae acceptus est? ...
16. Quid līberīs rēgis factum est? ...
17. Cūr Sex. Tarquinius ā Gabīnīs interfectus est? ...
18. Quot annōs Rōmae rēgnātum est? ...
19. Quī prīmī cōnsulēs creātī sunt? ...

Lēctiō sexta: versūs 344–413

Exercitium 16

1. Sōle occidente Sextus Tarquinius portā __________ [= aere opertā] Collātiam ingressus est et domum Lucrētiae petīvit.
2. Lucrētia īnscia __________ parābat hostī suō: tantum animō __________ [< errāre] erat!
3. Noctū Sextus Tarquinius surgit et in thalamum Lucrētiae, __________ [< nūbere] __________ [= castae], venit.
4. Lucrētia __________ [= pavida est] ut parva agna __________ [= prehēnsa] cum iacet sub lupō __________ [= ad necem parātō].
5. Effugere nōn potest, nam pectora __________ [= manibus] __________ [= premuntur].
6. Lucrētia violāta coniugem et patrem __________ [= senem] advocat.
7. Ut eam lūgentem vident, "Quae causa est lūctūs?" inquiunt, "cui __________ [= fūnus] parās?"
8. *Illa diū* __________ [= tacet] __________ *que* [< pudēre] *cēlat amictū ōra, fluunt lacrimae mōre* __________ *aquae* [= ut aqua semper fluēns].
9. Lucrētia, ter frūstrā loquī cōnāta, tandem dēdecus suum __________ ausa est, dum __________ [< mātrōna] genae ērubēscunt.
10. Pater et coniūnx eī coāctae __________ dant [=ignōscunt], sed illa pectus suum cultrō trānsfīgit!
11. Dum vir paterque commūne __________ [= iactūram] gemunt, Brūtus cultrum __________ [< genus] sanguine __________ tenēns iūrāvit 'sē Tarquinium cum scelerātā coniuge et __________ [= stirpe] Rōmā exāctūrum esse!'
12. Lucrētia __________ [= nec vīva nec mortua] comā __________ haec verba __________ [↔ pavida] probāre vīsa est.
13. In forō Brūtus vulnus Lucrētiae __________ [= vacuum] patefēcit et rēgis facta nefanda referēns populum concitāvit.
14. Brūtus et Collātīnus, virī __________ [< honōs], cōnsulēs creātī sunt iīsque __________ [< annus] imperium datum est.

Lēctiō VI

aerātus
annuus
concutere
damnum
dēprehendere
ēloquī
epulae
error
exsequiae
generōsus
grandaevus
honestus
impavidus
inānis
īnfēstus
mātrōnālis
nūpta
palma
pavēre
perennis
prōlēs
pudibundus
pudīcus
reticēre
sēmianimis
stīllāre
urgēre
veniam dare

Exercitium 17

1. Quō Sextus Tarquinius sōle occidente vēnit? ...
2. Quōmodo ille domī Collātīnī exceptus est? ...
3. Cūr hospes Collātīnī 'hostis' vocātur? ...
4. Num Sextus Tarquinius suspectus fuit Lucrētiae? ...
5. Quārē noctū ē lectō surrēxit Tarquinius atque ēnsem strīnxit? ...
6. Quō fīlius rēgis penetrāvit? ...
7. Quid lectō Lucrētiae incumbēns dīxit? ...
8. Cūr Lucrētia neque clāmāvit neque repugnāvit neque effūgit? ...
9. Num Sextus Tarquinius eam precibus aut praemiīs movēre potuit? ...
10. Quid tum Tarquinius sē factūrum esse dīxit? ...
11. Quō metū perterrita tandem succubuit mulier? ...
12. Quālem pater et marītus fīliam et uxōrem suam invēnērunt? ...
13. Quid interrogāvērunt cum eam ita lūgentem vidērent? ...
14. Cūr Lucrētia prīmō nihil respondit? ...
15. Num vir et pater mulierem violātam accūsāvērunt? ...
16. Num Lucrētia ipsa sibi veniam dedit? ...
17. Cum Lucrētia sē interfēcisset, quid fēcit Brūtus? ...
18. Quōmodo Brūtus populum Rōmānum concitāvit? ...
19. Cūr ille diēs rēgnō suprēmus fuit? ...

Lēctiō grammatica

adi -us (-r)-a -um
adv -ē (-ō, -im)
adi -is -e (-r -ris -re, -x, -ns)
adv -iter (-nter, -e)
adi (comp) -ior -ius
adv -ius
numerus quīnque...
adv -iēs (×)

Lēctiō grammatica

Exercitium 18

Datur adiectīvum (m.). Dā adverbium: -ē/-ō/-iter/-ter/-e/-im/-ius/-iēs.

1. superbus, *adv* superb_____.
2. iūstus, *adv* iūst_____.
3. levis, *adv* lev_____.
4. celer, *adv* celer_____.
5. pulcher, *adv* pulchr_____.
6. ācer, *adv* ācr_____.
7. subitus, *adv* subit_____.
8. benignus, *adv* benign_____.
9. cōmis, *adv* cōm_____.
10. falsus, *adv* fals_____.
11. pār, *adv* par_____.
12. sapiēns, *adv* sapien_____.
13. pūblicus, *adv* pūblic_____.
14. prīvātus, *adv* prīvāt_____.
15. postrēmus, *adv* postrēm_____.
16. ferōx, *adv* ferōc_____.
17. libēns, *adv* liben_____.
18. facilis, *adv* facil_____.
19. difficilis, *adv* difficul_____.
20. gravior, *adv* grav_____.
21. fortissimus, *adv* fortissim_____.
22. melior, *adv* mel_____.
23. prior, *adv* pr_____.
24. malus, *adv* mal_____.
25. bonus, *adv* _____.
26. quīnque, *adv* quīnqu_____ (5×).
27. sex, *adv* sex_____ (6×).
28. decem, *adv* dec_____ (10×).

con-cutiō -iunt
dē-cutiō -iunt

Exercitium 19

1. conciēre, con______isse, con______um esse
2. concutere, con______isse, con______um esse
3. dēcutere, dē______isse, dē______um esse
4. dēprēndere, dē______isse, dē______um esse
5. ērubēscere, ē______isse
6. exigere, ex______isse, ex______um esse
7. favēre, ______isse
8. incalēscere, in______isse
9. obsidēre, ob______isse, ob______um esse
10. opprimere, op______isse, op______um esse
11. praestāre, prae______isse
12. prōlābī, prō______um esse

Cap. XLVI

Lēctiō I

coercēre
collēga
commovēre
cōnsenēscere
cōnsulāris
cōnsulātus
contendere
damnāre
decemvirī
dēprecātiō
dictātor
dictātūra
dītissimus

CAPITVLVM QVADRAGESIMVM SEXTVM

Lēctiō prīma: versūs 1–123

Exercitium 1

1. Annō ____________ quadrāgēsimō quīntō [CCXLV] ab urbe conditā prō ūnō rēge duo cōnsulēs creātī sunt, ut alter alterum ____________.
2. Senātuī ____________ ut annuum imperium habērent, nē ____________ [< diūturnus] imperiī eōs īnsolentēs ____________ [= faceret].
3. Cōnsulēs sciēbant sē post annum ____________ [= sine magistrātū] fore.
4. Prīmī cōnsulēs fuērunt Brūtus et Collātīnus, sed Collātīnus coāctus est ex urbe migrāre cum omnī ____________ suō [= bonīs patris].
5. Brūtus P. Valerium Pūblicolam ____________ sibi fēcit.
6. Tarquinius bellum Rōmānīs ____________ [= mōvit], ut in rēgnum ____________ [= rūrsus īnstituerētur].
7. In prīmō proeliō Brūtus cōnsul et Arrūns, Tarquiniī fīlius, ____________ sē [= alter alterum] occīdērunt.
8. Tarquinius victus Tūsculum sē contulit ibique ____________ [< senex].

9. Cum gener Tarquiniī bellum parāret, ut clādem socerī __________ [= ulcīscerētur], __________ Rōmae factus est T. Lārcius.
10. __________ [< dictātor] dignitās māior est quam __________ [< cōnsul].
11. __________ equitum dictātōrī __________ [= oboedit].
12. XVI annō post rēgēs exāctōs plēbs Rōmāna, sēditiōne factā, __________ plēbis sibi creāvit, quī plēbēiōs ā patriciīs dēfenderent.
13. Cn. Mārcius, Rōmā expulsus, ad Volscōs __________ [= properāvit] et exercitum adversus Rōmam dūxit ūsque ad quīntum __________.
14. Lēgātōs pācem petentēs __________ [= dīmīsit], sed mātris et uxōris flētū et __________ [< dēprecārī] superātus exercitum remōvit.
15. Ex magnā familiā Fabiā ūnus __________ [< omnis] ex proeliō superfuit.
16. L. Cincinnātus, quī agrum VI __________ possidēbat, arāns dictātor factus est; __________ dētersō togam __________ accēpit.
17. Annō __________ alterō [CCCII] ab urbe conditā prō cōnsulibus __________ creātī sunt, quī lēgēs scrīberent.
18. Annō post decemvir, quī virginem nōbilem violāre voluit, __________ [= condemnātus] est, et imperium __________ [< cōnsul] restitūtum.
19. Annō CCCXV ab urbe conditā Fidēnae et Vēiī rebellāvērunt, sed ambae cīvitātēs victae sunt atque Fidēnae captae et __________ [= dēlētae].
20. Camillus Vēiōs cēpit, urbem Italiae __________ [= dīvitissimam].
21. Gallī, cum Capitōlium obsidērent et Rōmānī fame __________, aurō acceptō __________ [↔ prōgressī] sunt.
22. Posteā Camillus Gallīs __________ eōsque bis vīcit.

diūturnitās
ducentēsimus
excīdere
invicem
iūgerum
labōrāre
magister equitum
mīliārium
obsequī
occupāre
omnīnō
patrimōnium
placēre
praetextus
prīvātus
reddere
regredī
repudiāre
restituere
sūdor
supervenīre
trecentēsimus
tribūnus plēbis
vindicāre

Exercitium 2

nē (= ut nē) + *coni*

1. Rōmulus asȳlum aperuit, _____ vāna urbis magnitūdō es_____.
2. Sabīnī Tarpēiam necāvērunt, _____ quis impūne patriam suam prōd_____.
3. Numa, _____ rēge absente sacra negleg_____, sacerdōtes fēcit.
4. Iāniculum urbī adiectum est, _____ quandō ea arx hostium es_____.
5. Rēx, _____ ipse rem tam trīstem iūdicā____, duumvirōs creāvit.
6. Cum rēx pergeret Rōmam, flexit viam Brūtus, _____ obvius fi_____.
7. Pater Verginiam occīdit, _____ stuprum ā decemvirō sustinē_____.
8. Gallī aurum accēpērunt, _____ Capitōlium obsidē_____.
9. Placuit _____ cōnsulēs longius quam annuum imperium habē_____, _____ per diūturnitātem potestātis īnsolentiōrēs redd_____.
10. Horātius pater cīvēs ōrābat '_____ sē orbum līberīs fac_____!'
11. Tanaquīl Servium ōrat '_____ inultam mortem socerī esse sin_____!'

Exercitium 3

1. Quārē prō ūnō rēge perpetuō duo cōnsulēs annuī creātī sunt? ...
2. Cūr L. Tarquiniō Collātīnō cōnsulātus abrogātus est? ...
3. Quis prīmum novīs cōnsulibus bellum intulit? ...
4. Uter cōnsul in eō bellō occīsus est? ...
5. Cūr prīmus annus quīnque cōnsulēs habuit? ..
6. Quō Tarquinius Superbus victus sē contulit? ...
7. Quae dignitās māior est quam cōnsulātus? ...
8. Quōs plēbs, sēditiōne factā, dēfēnsōrēs sibi creāvit? ...
9. Quis Rōmānus exercitum adversus patriam suam dūxit? ...
10. Quōmodo L. Quīnctius Cincinnātus dictātor factus est? ...
11. Annō CCCII quī prō cōnsulibus creātī sunt ad lēgēs scrībendās? ...
12. Cūr decemvirīs potestās sublāta est? ...

13. Cūr Camillō, cum Vēiōs et Faleriōs cēpisset, commōta est invidia? ...
14. Quī hostēs urbem Rōmam praeter Capitōlium occupāvērunt? ...
15. Cūr Camillus tertium triumphāvit et 'alter Rōmulus' vocātus est? ...

Lēctiō II

Lēctiō secunda: versūs 124–214

amplius
cēnsor
corvus
honor
iugum
lēgātus
meritum
perdomāre
persevērāre
praesūmere
prōvocāre
quadriennium
sexāgēsimus
singulāris
sternere
subigere
tīrō
torquis
tribūnus mīlitāris
tribūnus mīlitum
triennium
unguis

Exercitium 4

1. Annō trecentēsimō ____________ quīntō [CCCLXV] ab urbe conditā prō duōbus cōnsulibus creātī sunt ____________ mīlitārēs cōnsulārī potestāte.
2. Nec diū ____________ [= mānsērunt] tribūnī mīlitārēs, et ____________ [= IV annōs] nūlla potestās in urbe fuit.
3. Tribūnī mīlitārēs iterum potestātem ____________ [= prae aliīs sūmpsērunt] et ____________ [= trēs annōs] persevērāvērunt.
4. Camillō mortuō māximus ____________ [= honōs] dēlātus est.
5. T. Mānlius 'Torquātus' vocātus est quod in ____________ [< singulī] certāmine Gallum occīdit et ____________ eius aureum collō suō imposuit.
6. ____________ [= novīs mīlitibus] lēctīs x legiōnēs factae sunt, id est ____________ [= plūs (quam)] sexāgintā mīlia mīlitum.
7. L. Fūrius 'Corvīnus' dictus est quod ____________ eum in pugnā adversus Gallum adiūvit ālīs et ____________ acūtīs Gallī oculōs verberāns.
8. Itaque Fūrius Gallum, quī eum ad pugnam ____________, occīdit et ob hoc ____________ [< merēre] adulēscēns cōnsul factus est.
9. Latīnī, quī ā Rōmānīs ____________ [= sub imperium coāctī] erant, rebellāvērunt, sed superātī sunt et ____________ [= funditus domitī].
10. T. Veturiō Sp. Postumiō cōnsulibus Samnītēs Rōmānōs vīcērunt et sub ____________ mīsērunt, sed ipsī posteā ā L. Papīriō cōnsule victī sunt.
11. Eō tempore Ap. Claudius ____________ [< cēnsēre] aquam Appiam indūxit et viam Appiam ____________.
12. Singulīs legiōnibus sēnī ____________ mīlitum praefectī sunt.
13. ____________ est praefectus mīlitum quī imperātōrem adiuvat.

Exercitium 5

1. Quōmodo dignitātēs mūtātae sunt annō CCCLXV a. u. c.? ...
2. Quot cīvitātēs Camillus eō annō occupāvit et quot triumphōs ēgit? ...
3. Cūr T. Mānlius sibi et posterīs suīs cognōmen Torquātī accēpit? ...
4. Tīrōnibus lēctīs quot legiōnēs Rōmānae factae sunt? ...
5. Quōmodo M. Valerius Gallum prōvocantem vīcit? ...
6. Quod cognōmen eī datum est? ...
7. Quam urbem Alexander condidit eō annō quō Latīnī dēvictī sunt? ...
8. Cūr Q. Fabius Māximus ā dictātōre capitis damnātus est? ...
9. Quō dēdecore Samnītēs excercitum Rōmānum victum affēcērunt? ...
10. Ā quō via Appia strāta est? ...
11. Quis Q. Fabiō Māximō lēgātus datus est? ...
12. Quī cōnsulēs Samnītēs dēvīcērunt? ...
13. Quot annōs bellum cum Samnītibus gestum est? ...

Lēctiō tertia: versūs 215–305

Lēctiō III

Exercitium 6

1. Urbs Rōma condita est ante di____ ūndecim______ kalend____ Māi____ (a. d. XI kal. Māi.) annō septingent__________ quīnquāg__________ terti____ (DCCLIII) ante Chrīstum nātum (a. C. n.).
2. Annō ducent__________ quadrāg__________ quīnt____ (CCXLV) ab urbe conditā (a. u. c.) sīve annō quīngent________ nōn____ (DIX) ante Chrīstum nātum (a. C. n.) rēgēs Rōmā exāctī sunt.
3. __________ __________ (XVI) annō post rēgēs exāctōs tribūnī plēbis creātī sunt.
4. Annō a. u. c. trecent__________ sexāg__________ quārt____ (CCCLXIV) Rōma ā Gallīs capta est.
5. L. Genūci____ Q. Servīli____ cōnsul________ mortuus est Camillus.
6. T. Veturi____ Sp. Postumi____ cōnsul________, annō quadringent________ __________ __________ (CCCCXXXIII) a. u. c., exercitus Rōmānus apud Caudium victus sub iugum missus est.
7. Ap. Claudi____ M. Fulvi____ cōnsul________, annō a. u. c. ______________ ______________ (CCCCXC), bellum prīmum contrā Poenōs susceptum est.
8. Poenī classe dēvictī sunt ante di____ quārt____ īd____ Mārti____ (a. d. IV īd. Mārt.) annō ______________ __________ __________ (DXIII) a. u. c., Q. Lutāti____ A. Mānli____ cōnsul________.
9. C. Iūlius Caesar interfectus est īd________ Mārti____ annō __________ __________ (XLIV) a. C. n., id est annō a. u. c. septingent__________ decim____ (DCCX).
10. M. Tullius Cicerō nātus est ante __________ __________ nōn____ Iānuāri____ (a. d. III nōn. Iān.) annō sescent__________ duodēquīnquāg__________ (DCXLVIII) a. u. c. sīve cent________ sext____ (CVI) a. C. n.

quō annō?
annō -(ēsim)ō
ab urbe conditā: a. u. c.
(post rēgēs exāctōs)
ante Chrīstum nātum: a. C. n.
post Chrīstum nātum: p. C. n.
-ō -ō cōnsulibus (*abl abs*)

quō diē?
kal./nōn./īd. Iān.–Dec. = kalendīs/nōnīs/īdibus Iānuāriīs–Decembribus
a. d. III–XIX/prīdiē kal./nōn./īd. Iān.–Dec. = ante diem III–XIX/prīdiē kalendās/nōnās/īdūs Iānuāriās–Decembrēs

Exercitium 7

1. Pyrrhus fuit prīmus hostis Rōmānōrum ______________ [< trāns mare].
2. Prīmō proeliō Pyrrhus vīcit auxiliō ______________, nam eās bēstiās ______________ [= ignōtās] Rōmānī expāvērunt.
3. Quam ob causam Pyrrhō victōria ______________ [= data est].
4. Pyrrhus captīvōs Rōmānōs ______________ [< honōs] ______________ atque eōs sine pretiō Rōmam remīsit.
5. Senātus captīvōs Rōmānōs quī redditī erant ______________ [= indignōs] habērī iussit.
6. Pyrrhus, cum Fabricium pauperem esse ______________ [= cognōvisset], magnīs prōmissīs eum ______________ [= incitāvit], ut ad sē trānsīret.
7. Pyrrhus lēgātum mīsit quī pācem ______________ condiciōnibus peteret, sed rēgī ______________ [= renūntiātum] est, ut ex Italiā recēderet.
8. Medicus Pyrrhī Fabriciō prōmīsit 'sē rēgem ______________ necātūrum esse, sī Fabricius sibi praemium dedisset', sed Fabricius eum vīnctum remīsit.
9. Hoc admīrātus Pyrrhus dīxit 'illum Fabricium difficilius ab ______________ [< honestus] quam sōl ā cursū suō āvertī posse!'
10. Lēgātīs Rōmam missīs Ptolomaeus amīcitiam quam petīverat ______________ [= adeptus est].
11. Annō ______________ ______________ septimō [CCCCLXXVII] a. u. c. cēnsus habitus est.
12. Mīlitēs Rōmānī elephantōs ______________ [= elephantīs territī sunt].

adversus
aequus
comperīre
contingere
elephantus
expavēscere
explōrātor
honestās
honōrificus
incognitus
īnfāmis
obtinēre
quadringentēsimus
remandāre
septuāgēsimus
sollicitāre
tractāre
trānsmarīnus
trux
venēnum

13. Mīles Rōmānus __________ [= ferōcī] vultū adversus hostem prōcēdit.
14. Mīles fortis occīsus __________ vulnere iacet.
15. __________ est mīles quī hostium mōtūs explōrat.

Exercitium 8

1. Cūr Rōmānī Tarentīnīs bellum indīxērunt? ...
2. Ā quō Tarentīnī auxilium petīvērunt contrā Rōmānōs? ...
3. Quibus bēstiīs Pyrrhus ūsus est in proeliō? ...
4. Quōmodo Pyrrhus captīvōs Rōmānōs tractāvit? ...
5. Quam prope Rōmam perrēxit Pyrrhus? ...
6. Quārē lēgātī ad Pyrrhum missī sunt? ...
7. Quid rēx Fabriciō lēgātō prōmīsit, sī ad sē trānsiisset? ...
8. Quārē Pyrrhus Cineam lēgātum Rōmam mīsit? ...
9. Quid Cineās reversus Pyrrhō nārrāvit dē Rōmānīs? ...
10. Quid medicus Pyrrhī Fabriciō prōmīsit? ...
11. Quid Fabricius illī medicō fēcit? ...
12. Num Pyrrhus Rōmānōs contemnēbat? ...
13. Quis Pyrrhum dēvīcit et dē eō triumphāvit? ...
14. Quō fugātus est Pyrrhus? ...
15. Unde lēgātī annō a. u. c. CCCCLXXXI Rōmam vēnērunt? ...
16. P. Semprōniō Ap. Claudiō cōnsulibus quās cīvitātēs Rōmānī condidērunt? ...

Lēctiō IV

Lēctiō quārta: versūs 306–477

Exercitium 9

praenōmina

Praenōmina Rōmāna

Exemplum: C. Iūlius Caesar = Gāius Iūlius Caesar.

1. A. = ...
2. Ap. = ...
3. C. = ...
4. Cn. = ...
5. D. = ...
6. K. = ...
7. L. = ...
8. M. = ...
9. M'. = ...
10. P. = ...
11. Q. = ...
12. Sex. = ...
13. Ser. = ...
14. Sp. = ...
15. T. = ...
16. Ti(b). = ...

Exercitium 10

calamitās
castellum
complexus
conicere
contingere
dēcipere
dēmergere
fidēs, in fidem accipere
fiscus
grandis
historicus
īnfīnītum
īnfringere
ingredī
īnsignis
modius

1. Quīntō annō bellī Pūnicī, parātīs nāvibus __________ [= cum rōstrīs], cōnsul C. Duīlius proeliō __________ [< nāvis] Carthāginiēnsēs vīcit.
2. Alter cōnsul ā Carthāginiēnsibus fraude __________ est et captus.
3. Classis Carthāginiēnsium ā M. Atīliō Rēgulō victa __________ [= eō unde vēnerat] sē recēpit.
4. In Āfricā Rēgulus multās cīvitātēs in __________ [= dēditiōnem] accēpit et multa __________ [= loca mūnīta] vāstāvit.
5. Postrēmō victus est ultimā __________ [= strāge], nam MM tantum ex exercitū Rōmānō __________ [= retrō fūgērunt], Rēgulus captus in catēnās __________ est.
6. M. Aemilius Paulus CIV nāvēs hostium __________ [= submersit], XXX cum __________ [< pugnāre] cēpit.
7. Classis rediēns māximā tempestāte __________ passa est, nec animus Rōmānōrum hāc __________ [= clāde] __________ [= frāctus] est.
8. Metellus in Siciliā Poenōs superāvit et multōs elephantōs cēpit, quōs ingentī __________ [= agmine] in triumphō dūxit.

9. Carthāginiēnsēs Rēgulum, quem cēperant, Rōmam remīsit, ut pācem et ________ [< permūtāre] captīvōrum obtinēret.
10. Rōmae ille ________ 'sē Rōmānum esse [= dīxit 'sē R. nōn esse...'] ex illō diē quō in potestātem Āfrōrum vēnisset.'
11. Itaque uxōrem ā ________ [< complectī] remōvit et senātuī suāsit nē pāx cum Poenīs fieret.
12. Victōriā nāvālī ad Aegātēs īnsulās ________ [= immēnsa cōpia] aurī et argentī in potestātem Rōmānōrum ________ est.
13. Bellum Pūnicum prīmum XXIII annōs ________ [= prōductum] est.
14. Bellō ________ [= perāctō] pāx Carthāginiēnsibus ________ [= data] est.
15. Permūtātī sunt captīvī ita ut captīvī quōs Rōmānī tenēbant pretiō ex ________ [= aerāriō] solūtō redimerentur.
16. Rēx Hierō CC mīlia ________ frūmentī populō Rōmānō praebuit.
17. ________ est frūmentum ex quō pānis albus fit.
18. Sardīs victīs Rōmānī ubīque pācem habuērunt, quod iīs semel tantum ________ [= acciderat]; ergō Iānus iterum clausus est.
19. Fabius Pictor ________ [= scrīptor rērum] bellō Gallicō interfuit.
20. Gallīs victīs Mārcellus ________ [= magnam] praedam Rōmam vēxit.
21. Cum rēgem Gallōrum manū suā ________ [= interēmisset], spolia opīma ________ [= baculō crassō] imposita in Capitōlium tulit.
22. *"Aspice ut* ________ *spoliīs Mārcellus opīmīs* ________ [= graditur] *victorque virōs* ________ *omnēs!"*

naufragium
nāvālis
negāre
perimere
permūtātiō
perniciēs
pompa
pugnātor
redigere
refugere
retrō
rōstrātus
stīpes
superēminēre
trahere
trānsigere
tribuere
trīticum

Exercitium 11

1. Quibus cōnsulibus prīmum bellum Pūnicum coeptum est? ...
2. Ubi Rōmānī Carthāginiēnsēs cōpiīs terrestribus vīcērunt? ...
3. Quī dux Rōmānus Poenōs prīmō proeliō nāvālī vīcit? ...
4. Post illam victōriam quō trānslātum est bellum? ...
5. Quōmodo M. Atīlius Rēgulus in Āfricā rem gessit? ...
6. Carthāginiēnsēs in Āfricā victī ā quibus auxilium petīvērunt? ...
7. Quō duce exercitus Rēgulī victus est? ...
8. Quot nāvēs hostium Aemilius cōnsul nāvālī proeliō dēmersit? ...
9. Quid classī victrīcī redeuntī ēvēnit? ...
10. Num animus Rōmānōrum hāc calamitāte īnfrāctus est? ...
11. Ubi L. Caecilius Metellus ducem Poenōrum superāvit? ...
12. Quot elephantōs dux Poenōrum sēcum dūxit et quot Metellus cēpit? ...
13. Quārē Carthāginiēnsēs Rēgulum Rōmam mīsērunt? ...
14. Num Rēgulus Rōmānīs suāsit ut pācem cum Poenīs facerent? ...
15. Cūr ille, uxōre ā complexū remōtā, Carthāginem rediit? ...
16. Quid P. Claudiō Pulchrō contigit cum contrā auspicia pugnāret? ...
17. Annō bellī Pūnicī vīcēsimō tertiō cui bellum commissum est? ...
18. Quot nāvibus in marī contrā Lilybaeum pugnātum est? ...
19. Utra classis eō proeliō nāvālī victrīx fuit? ...
20. Carthāginiēnsibus dēvictīs quid captīvīs factum est? ...
21. Quārē Rōmānī lēgātōs ad Ptolomaeum mīsērunt? ...
22. Quid rēx Siciliae Hierō populō Rōmānō dōnō dedit? ...
23. Quōmodo Carthāginiēnsēs bellum renovāre temptābant? ...
24. Cūr annō a.u.c. quīngentēsimō ūndēvīcēsimō Iānus iterum clausus est? ...
25. Cui bellō historicus Fabius Pictor interfuit? ...
26. Quis spolia opīma tertia tulit? ...

Lēctiō grammatica

Lēctiō grammatica

Exercitium 12

Datur nōminātīvus singulāris: -us.

nōm -us

Dā genetīvum singulāris: -ī/-oris/-eris/-ūs *et genus:* *m/f/n!*

gen -ī *m*, -oris *n*, -eris *n*, -eris *n*, -ūs *m/f*

Exemplum: annus -ī *m*, fūnus -eris *n*, sinus -ūs *m*.

1. pectus ______ ____; lectus ______ ____; flūctus ______ ____.
2. sonus ______ ____; onus ______ ____; genus ______ ____.
3. pontus ______ ____; pondus ______ ____; mundus ______ ____.
4. nīdus ______ ____; sīdus ______ ____; gradus ______ ____.
5. rītus ______ ____; lītus ______ ____; frīgus ______ ____.
6. latus ______ ____; status ______ ____; metus ______ ____.
7. lupus ______ ____; opus ______ ____; foedus ______ ____.
8. corpus ______ ____; hortus ______ ____; portus ______ ____.
9. tempus ______ ____; campus ______ ____; pignus ______ ____.
10. vultus ______ ____; vulnus ______ ____; mūnus ______ ____.
11. dolus ______ ____; holus ______ ____; scelus ______ ____.
12. facinus ______ ____; asinus ______ ____; manus ______ ____.
13. porticus ______ ____; dēdecus ______ ____; pecus ______ ____.
14. domus ______ ____; humus ______ ____; vulgus ______ ____.

Exercitium 13

1. cēdere, ________isse
2. comperīre, com________isse, com________um esse
3. cōnsenēscere, cōn________isse
4. contemnere, con________isse, con________um esse
5. contendere, con________isse
6. dēcipere, dē________isse, dē________um esse — dē-cipiō -iunt
7. excīdere, ex________isse, ex________um esse
8. expavēscere, ex________isse
9. fluere, ________isse
10. īnfringere, īn________isse, īn________um esse
11. lūgēre, ________isse
12. pergere, per________isse
13. perimere, per________isse, per________um esse
14. redigere, red________isse, red________um esse
15. referre, ________isse, re________um esse
16. regredī, re________um esse — re-gredior -iuntur
17. subigere, sub________isse, sub________um esse
18. trānsigere, trāns________isse, trāns________um esse
19. tribuere, ________isse, ________um esse

CAPITVLVM QVADRAGESIMVM SEPTIMVM

Cap. XLVII

Lēctiō prīma: versūs 1–103

Lēctiō I

Exercitium 1

1. Hōc capitulō continētur ____________ quō A. Gellius tempora comparat quibus Graecī Rōmānīque illūstrēs ____________ [< flōs].
2. Quod dīcit dē vītā clārōrum hominum ____________ [< ex + carpsit] ē librīs quī ____________ sīve ____________ [< annus] appellantur.
3. Ita nōbīs ____________ [< cōnspicere] aetātum antīquissimārum dedit, nē quid ____________ ac prāvum super vītā hominum clārōrum ____________ [> temerārius] dīcerēmus.
4. A. Gellius ā Solōne incipit, quī Athēniēnsibus lēgēs scrīpsit Tarquiniō Rōmae rēgnante, cui ____________ [= cognōmen] Prīscus fuit.
5. Archilochus, poēta Graecus clārus, Tullō Hostīliō rēgnante ____________ [= carmina] scrīpsit.
6. Miltiadēs, quī annō CCLX a.u.c. Persās vīcit apud Marathōnem, damnātus ab Athēniēnsibus in vinculīs mortem ____________ [= mortuus est].
7. Aeschylus Athēnīs ____________ [↔ cōmoediās] scrīpsit paulō antequam Coriolānus, ā tribūnīs plēbis ____________ [= incitātus] ac ____________ [= male tractātus], ā populō Rōmānō ____________ [= dēfēcit].
8. Rōmae decemvirī lēgēs XII tabulārum ____________ [= scrīpsērunt] eōdem tempore quō Empedoclēs in Siciliā ____________ [< philosophus] ____________ [< nātūra] studuit.
9. Sophoclēs et Euripidēs, poētae ____________ [= quī tragoediās scrīpsērunt], ab Aheniēnsibus ____________ [< nōbilis] sunt.
10. Sōcratēs, ____________ Graecus nōbilissimus, ____________ [= damnātus] 'iuventūtem corrūpisse' in carcere venēnō necātus est.
11. In ____________ [< obsidēre] Capitōliī M. Mānlius Gallōs per ardua ____________ [= clam ascendentēs] ____________.
12. Ex temporibus paucōrum hominum quī hīc memorantur haud difficile est ____________ facere dē plūribus quī nōminatī nōn sunt.

annālis
chronicus
cognōmentum
commentārius
coniectūra
cōnscrībere
cōnspectus
convincere
dēpellere
dēscīscere
exagitāre
excerpere
flōrēre
incōnspectus
nātūrālis
nōbilitāre
obīre, mortem o.
obrēpere
obsidiō
philosophia
philosophus
poēma
temere
tragicus
tragoedia
vexāre

Exercitium 2

1. Unde A. Gellius facta excerpsit dē vītā clārōrum hominum? ...
2. Cūr A. Gellius nōn ab Homērō, sed ā Solōne incipit? ...
3. Quō rēge Rōmānō rēgnante Solō lēgēs Athēniēnsium scrīpsit? ...
4. Ā quibus occīsus est Hipparchus tyrannus? ...
5. Ubi Persae ab Athēniēnsibus victī sunt Miltiade duce? ...
6. Cūr Cn. Mārcius Coriolānus ad Volscōs dēscīvit? ...
7. Quō duce classis Xerxis ab Athēniēnsibus victa est ad Salamīna? ...
8. Quī lēgēs duodecim tabulārum Rōmae scrīpsērunt? ...
9. Quis historicus bellum Peloponnēsiacum memoriae trādidit? ...
10. Aeschylus, Sophoclēs, Euripidēs quid scrīpsērunt? ...
11. Quōmodo mortuus est Sōcratēs philosophus? ...
12. Cūr M. Mānlius capitis damnātus est? ...

Lēctiō secunda: versūs 104–206

Lēctiō II

Exercitium 3

dēcl II

gen pl -<u>um</u> = -ōrum

1. Decem mīlia sēsterti____ /numm____[= sēsterti<u>ōrum</u>/numm<u>ōrum</u>].
2. "Ō Iuppiter! Pater de____ hominumque!"
3. Cincinnātus agrum quattuor iūger____ colēbat.
4. Sp. Carvīlius Rūga iūrāvit 'uxōrem sē habēre līber____ quaerundōrum causā'.

celebrāre
circumvāllāre
cōmicus
condere
cōnfīdentia
cōnflīctāre
cōnstantia
dēiūrāre
dēlīrāre
dēsipere
deūrere
dīvortium
diūtinus
ecquid
edepol
exūrere
foculus
historia
hospita
iūs iūrandum
lībra
mecastor
mehercle
mercārī
nota
obtrectāre
orientālis
percontārī
pondō
prōdere
prōpōnere
quīndecimvirī
quīngentēsimus
sacrārium
scrīptum
sterilis
subinde
subscrībere
trānsgredī
vēnundare

Exercitium 4

1. Alexander ________ est [= trānsiit] in Asiam et in partēs ________ [< oriēns].
2. Paulō post Rōmānī in bellō Samnīticō ________ [= diūturnō] ab hostibus ________ [< circum + vāllum] sunt ac sub iugum missī.
3. Cēnsōrēs ad nōmen P. Cornēliī Rūfīnī ________ apposuērunt et haec ________: “quod comperimus tē argentī factī cēnae grātiā decem ________ ________ habēre.”
4. Quō tempore bellum Pūnicum prīmum coeptum est, Callimachus poēta Alexandrīae ________ [< celeber] est.
5. Annō a.u.c. ________ ūndēvīcēsimō [DXIX] Sp. Carvilius Rūga ________ cum uxōre fēcit ‘quod ________ esset.’
6. Terentius, poēta ________ [↔ tragicus], vīxit post bellum Pūnicum secundum, quod A. Gellius fīnem ________ adnotātiunculīs suīs.
7. Lūcīlius aliōs poētās versibus ________ [= male tractāvit].
8. In librō suō prīmō A. Gellius ________ [= fābulam] ________ [= trādit] super librīs Sibyllīnīs.
9. Anus ________ [*f* < hospes] novem librōs ōrāculōrum rēgī Tarquiniō Superbō ________ [= vēndere] voluit.
10. Cum rēx pretium ________ esset [= quaesīvisset], anus tantum poposcit ut rēx eam aetāte ________ [↔ sapere] putāret.
11. ________ cum igne appositō anus trēs librōs ________ [= ussit] et ________ [= continuō post] idem pretium petīvit prō sex reliquīs.
12. Iam rēx rīdēns ‘anum ________ [= dēmentem esse]’ dīxit.
13. Mulier aliōs trēs librōs ________ [= deussit] et rēgem interrogāvit ‘________ [= num] reliquōs trēs eōdem pretiō emere vellet?’
14. Tarquinius ________ [< cōnstāns] et ________ [< cōnfīdere] mulieris admīrātus trēs librōs ________ est [= ēmit] eōdem pretiō quod petītum erat prō novem.
15. Librī illī ‘Sibyllīnī’ in ________ [= locum sacrum] ________ [= dēpositī] sunt.
16. ________ [XV virī] librōs Sibyllīnōs quasi dīvīnum ōrāculum cōnsulunt cum rēs pūblica perīculīs ________ [= vexātur].
17. Virī et fēminae nōn per eōsdam deōs ________ [= iūrant], ut ex veteribus ________ [< scrībere] appāret.
18. ________ [= per Castorem!] est ________ ________ fēminārum, ________ [= per Herculem!] virōrum.
19. ________ [= per Pollūcem!] est iūs iūrandum virīs et fēminīs commūne.

Exercitium 5

1. Quis fuit pater Alexandrī Magnī? ...
2. Rēgnum adeptus quō Alexander trānsgressus est? ...
3. Quot annōs Alexander rēgnāvit? ...
4. Quī fuērunt Platō et Aristotelēs? ...
5. Quod bellum Rōmānī gerēbant cum Aristotelēs mortem obiit? ...
6. Quā dē causā cēnsōrēs P. Cornēlium Rūfīnum senātū mōvērunt? ...
7. Quibus cōnsulibus bellum Pūnicum prīmum coeptum est? ...
8. Cūr Sp. Carvilius Rūga dīvortium fēcit cum uxōre? ...
9. Quid Plautus et Terentius scrīpsērunt? ...
10. Quem fīnem commentāriī suī prōposuit A. Gellius? ...

11. Quid anus hospita rēgī Tarquiniō Superbō obtulit? ...
12. Cūr rēx nōn omnēs librōs novem ēmit? ...
13. Quid fēcit mulier cum rēx librōs emere recūsāvit? ...
14. Num rēx trēs librōs minōre pretiō mercātus est? ...
15. Ubi conditī sunt librī Sibyllīnī? ...
16. Cūr fēminae nōn iūrant per Herculem? ...
17. Quod iūs iūrandum fēminārum proprium est? ...

Lēctiō grammatica

Lēctiō grammatica

Exercitium 6

Verba dēpōnentia

verba dēpōnentia

1. exīre = ēgred____; exit = ēgred______; exeunt = ēgred__________;
   exiit = ē__________ ______; exī! = ēgred____!
2. timēre = verē____; timeō = vere____; timēmus = verē______;
   timēbāmus = verē________.
3. exspectāre = opperī____; exspectāte! = opperī______!
4. occidere ↔ orī____; occidēns ↔ ori____.
5. temptāre = cōnā____; temptābat = cōnā______;
   temptāvit = cōnā________ ______; temptātūrus = cōnā________.
6. cēnsēre = arbitrā____ = rē____ ; cēnseō = arbitr____ = re____;
   cēnsēbat = arbitrā______ = rē______.
7. ambulāre = grad____; ambulat = gradi______; ambulābat = gradi________.
8. āmittere ↔ adipīsc____; āmittit ↔ adipīsc______;
   āmīsit ↔ ad__________ ______.
9. errāre = vagā____; errāns = vagā______; errābam = vagā______;
   errābō = vagā______.
10. interrogāre = percontā____; interrogant = perconta______;
    interrogāvērunt = percontā______ ______.
11. ōrāre = precā____; ōrābit = precā______; ōrēmus! = prec______!
12. emere = mercā____; emō = merc____; ēmī = mercā______ ______.
13. prōmittere = pollicē____; prōmittō = pollice____; prōmittit = pollicē______;
    prōmīsī = pollic__________ ______; prōmīsit = pollic__________ ______.
14. redīre = revert____; redeō = revert____; redeunt = revert______;
    redībō = revert____; redībunt = revert______; redīte! = revert______!
15. dīvidere = partī____; dīvidit = partī______; dīvide! = partī______!
16. gaudēre = laetā____; gaudeō = laet____; gaudeāmus! = laet______!
17. spectāre = intuē____; spectābat = intuē______; spectā! = intuē____!
18. tolerāre = pat____; tolerō = pat____; tolerābam = pat______;
    tolerāvī = __________ ______.

Exercitium 7

1. convincere, con________isse, con________um esse
2. dēpellere, dē________isse, dē________um esse
3. dēscīscere, dē________isse
4. excerpere, ex________isse, ex________um esse
5. exūrere, ex________isse, ex________um esse
6. flōrēre, ________isse
7. trānsgredī, trāns________um esse

trāns-gredior -iuntur

Cap. XLVIII

Lēctiō I

adigere
alveus
assēnsus
assentīrī
assuēscere/adsuēscere
blandīrī
cōnferre (arma)
differre
dīripere
dispōnere
exsuscitāre
habilis
haudquāquam
hīberna
impedītus
magistrātus
memorābilis
merēre (stipendia)
nītī
oppidānus
praetōrium
prōmovēre
succēdere
trāicere (*bis*)
ultrō
vixdum

CAPITVLVM DVODEQVINQVAGESIMVM

Lēctiō prīma: versūs 1–90

Exercitium 1

1. Bellum ______________ [< memorāre] est bellum Pūnicum secundum, quō duae māximae gentēs inter sē arma ______________.
2. Indignābantur Rōmānī quod Poenī victī victōribus ______________ [= sine causā] arma īnferrent, Poenī quod Rōmānī victīs superbē imperitāvissent.
3. Hannibal puer patrī Hamilcarī ______________ [< blandē rogābat] ut cum exercitū in Hispāniam dūcerētur.
4. Tum Hamilcar, antequam excercitum in Hispāniam ______________ [= trādūceret], fīlium iūre iūrandō ______________ [= ad iūs iūrandum coēgit] 'sē, cum prīmum posset, hostem fore populō Rōmānō!'
5. Mortuō Hamilcare gener eius Hasdrubal eī ______________ [= in locum eius secūtus est]; is foedus cum Rōmānīs renovāvit, id quod bellum ______________ [= bellō moram attulit].
6. Hasdrubal Hannibalem ______________ [= vix adhūc] pūberem ad sē arcessīvit, ut puer mīlitiae ______________ [: mōrem nōsceret mīlitiae].
7. In senātū Carthāginiēnsī Hannō dīxit 'Hannibalem domī tenendum esse sub lēgibus, sub ______________ [< magister], nē quandō parvus ille ignis incendium ingēns ______________ [= excitāret/suscitāret]!
8. Paucī Hannōnī ______________ [= assentiēbant], et Hannibal in Hispāniam missus est, ubi triennium sub Hasdrubale ______________.
9. Ingenium Hannibalis ______________ [= aptum] fuit ad omnēs rēs quae magnō futūrō ducī agendae erant.
10. Iuvenis Hannibal ______________ [= labōrābat] ut exercituī cārus esset.
11. Ergō, Hasdrubale obtruncātō, Hannibal in ______________ castrōrum dēlātus omnium ______________ [< assentīre] 'imperātor' nōminātus est.
12. In Hispāniā Hannibal, postquam Cartalam, urbem Olcadum, expugnāvit et ______________ [< dis- + rapuit], exercitum in ______________ dēdūxit.
13. Vēre in Vaccaeōs bellum ______________ [↔ remōvit] et Arbocalam oppidum cēpit, etsī ab ______________ [= cīvibus oppidī] diū dēfēnsum est.
14. Carpētānōs Tagum flūmen ______________ [= trānseuntēs] adortus est, elephantīs in rīpā ______________ [= variīs locīs positīs].
15. Cum hostēs aquam ingressī essent, equitēs impetum fēcērunt in agmen ______________ [= quod mōtū impediēbātur]; ita ______________ [= nēquāquam] parī certāmine in mediō flūminis ______________ concurrērunt.

Exercitium 2

1. Quod bellum memorābile T. Līvius librīs XXI–XXX nārrat? ...
2. Ad quod iūs iūrandum Hamilcar Hannibalem puerum adēgit? ...
3. Quamobrem bellum cum Rōmānīs dīlātum est? ...
4. Quis in locum Hamilcaris successit? ...
5. Hasdrubalne nova bella gessit in Hispāniā? ...
6. Quod foedus populus Rōmānus fēcit cum Hasdrubale? ...
7. Quārē Hasdrubal Hannibalem vix pūberem ad sē arcessī voluit? ...
8. Quid Hannō dē ēa rē cēnsuit in senātū Carthāginiēnsī? ...
9. Quōmodo Hannibal in Hispāniam missus ab exercitū exceptus est? ...
10. Hasdrubale occīsō quis imperātor nōminātus est? ...
11. Quibus Hannibal dux prīmum bellum intulit et quam urbem cēpit? ...
12. Cartalā captā et dīreptā, quō exercitus dēductus est? ...

13. Ubi Hannibal posterō annō proelium commīsit cum Carpētānīs? ...
14. Carpētānīs superātīs, omnisne Hispānia Carthāginiēnsium erat? ...
15. Cūr Saguntīnīs lībertās servābātur? ...

Lēctiō secunda: versūs 91–179

Lēctiō II

Exercitium 3

1. Lēgātīs Saguntīnīs ______________ [= inductīs], senātuī placuit 'lēgātōs Saguntum mittī, quī Hannibalī ______________ [= imperārent] ut ā Saguntīnīs, sociīs Rōmānōrum, abstinēret!'
2. Lēgātiōne dēcrētā ______________ [= nec adhūc] missā, Hannibal Saguntum aggressus est, agrīs circā ______________ [= funditus vāstātīs].
3. Ubi duo mūrī iungēbantur ______________ erat quī in ______________ [= aequam] vallem ______________ [= spectābat, versus erat].
4. Adversus eum Carthāginiēnsēs ______________ [tēcta quibus prōteguntur mīlitēs] ēgērunt, sub quibus ______________ [māchinās quibus mūrī feriuntur]. moenibus admōvērunt, nec vērō mūrum ______________ [< quatere] potuērunt, nam hōc locō mūrus ______________ [= fīrmē mūnītus] erat.
5. Saguntīnī fortiter ______________ [= resistēbant] ac ______________ [= tēlīs (missīs)] hostēs ______________ [= remōvērunt].
6. In hōc certāmine ______________ [< tumultus] ipse Hannibal, dum mūrum ______________ [= temere] subit, ______________ [= iaculō] ictus est.
7. Tum nōn multum aberat ______________ dēsererētur ______________ [<oppugnāre].
8. Nec vērō Poenī, quī urbem ______________ [= circum obsidēbant], ab ______________ [< apparāre] operum ac mūnītiōnum cessāvērunt.
9. Renovātā pugnā pars mūrī ita quassāta est ut ______________ [< prō + caderet], sed oppidānī hostēs prōcurrentēs ______________ [= retrō ēgērunt].
10. Lēgātī Rōmānī ab Hannibale dīmissī sunt, cum iīs respondēret 'nōn ______________ [*adv* < tūtūs] eōs Saguntum aditūrōs esse.'
11. Hōc respōnsō ______________ [= ad īram incitātī] lēgātī Carthāginem profectī sunt, ut Hannibalem ______________ [= dēdī exposcerent].
12. Hannō ūnus in senātū Carthāginiēnsī Rōmānīs ______________ [= grātum facere] temptāvit, cum 'Hannibalem Rōmānīs dēdendum esse!' cēnsēret.
13. Cum is ______________ [= ōrātiōnis fīnem fēcisset], nēmō eī assēnsit.
14. Interim māior in ______________ [= māior cotīdiē] fit ______________ [↔ spēs] Saguntīnōrum ac minor ______________ [< exspectāre] auxiliī, cum tam procul Rōma, ______________ [= ūna et sōla] spēs, esset.
15. Hannibal ______________ [= cīnctus] armīs et legiōnibus vīvēbat.
16. Dum Rōmānī ______________ [= consulunt inter sē], Saguntum ______________ [= dēlētum] est.

angulus
apparātus
ariēs
circumsedēre
cōnsultāre
dēnūntiāre
dēposcere
dēspērātiō
(in) diēs
ēmūnīre
exscindere
exspectātiō
grātificārī
incautus
intrōdūcere
irrītāre
missile
necdum
obsistere
oppugnātiō
perōrāre
pervāstāre
plānus
prōcidere
quassāre
(nōn multum abest) quīn
redigere
submovēre
succingere
trāgula
tumultuārius
tūtō *adv*
ūnicus
vergere
vīnea

Exercitium 4

1. Quārē Saguntīnī lēgātōs Rōmam mīsērunt? ...
2. Lēgātīs audītīs quid senātuī placuit? ...
3. Quī nūntius Saguntō allātus est lēgātiōne dēcrētā necdum missā? ...
4. Rē iterum ad senātum relātā, omnēsne lēgātōs mittendōs cēnsēbant? ...
5. Cūr haec sententia vīcit? ...
6. Quōmodo Hannibal Saguntum aggressus est? ...
7. Quibus māchinīs mūrī quassārī possunt? ...
8. Prīmōne impetū Carthāginiēnsēs intrā mūrōs Saguntī penetrāvērunt? ...
9. Quid Hannibalī accidit in tumultuāriīs certāminibus? ...

10. Quid Hannibal lēgātīs quī Rōmā vēnērunt respondit? ...
11. Quō lēgātī dīmissī profectī sunt? ...
12. Quid Hannō in senātū Carthāginiēnsī cēnsuit? ...
13. Num senātus Carthāginiēnsis sententiam Hannōnis secūtus est? ...
14. Quid lēgātīs Rōmānīs respōnsum est? ...
15. Inopiā omnium crēscente quae Saguntīnīs erat ūnica spēs? ...

Lēctiō III

assignāre
auctōritās
comparāre
equester
ēvenīre
excidium
īnsuper
inviolātus
labōriōsus
maeror
mentiōnem (facere)
mōmentum
obligāre
omittere
parturīre
Periochae
pervādere
praetor
prīvātum
quīnquerēmis
sēmet
sortīrī
statiō
succlāmāre
summa
trānsitus

Lēctiō tertia: versūs 180–271

Exercitium 5

1. Alorcus ad __________ [= praefectum urbis] Saguntīnum dēductus pācis condiciōnēs dūrissimās Saguntīnīs attulit:
2. 'Hannibalem urbem iīs adēmptūrum esse et locum __________ in quō novam urbem aedificārent.'
3. Omnī aurō et argentō ad Hannibalem dēlātō, oppidānī inermēs ex urbe exīre iubēbantur; ita __________ [= incolumēs] servārī poterant.
4. Ut haec audīvērunt, prīmōrēs, aurō et argentō ex pūblicō __________que in ignem coniectō, plērīque __________ [= sē] ipsī eōdem praecipitāvērunt.
5. Ex hōc pavor et trepidātiō tōtam urbem __________.
6. Mox, cum turris prōcidisset et urbs __________ [< stāre] cūstōdiīsque solitīs nūdāta esset, exercitus Poenōrum omnibus vīribus impetum fēcit et urbem __________ [= brevissimō tempore] cēpit.
7. Saguntī __________ [< exscindere] nūntiātō, __________ [< maerēre] et īra metusque dē __________ rērum [= ūniversīs rēbus] senātōrēs cēpit.
8. Cōnsulēs prōvinciās __________ [< sors] sunt: Hispānia Cornēliō, Āfrica Semprōniō __________ [= sortibus mandāta est].
9. Utrīque magnae cōpiae pedestrēs et __________ [< equus] datae sunt, atque __________ [= praetereā] alterī nāvēs longae CLX, alterī LX __________ [< V + rēmus].
10. Hīs __________ [= parātīs] lēgātī Carthāginem missī sunt, quī bellum indīcerent 'sī pūblicō cōnsiliō Hannibal Saguntum oppugnāvisset.'
11. Senātus Carthāginiēnsis lēgātīs respondit 'foedus quod Hasdrubal sine __________ [< auctor] suā īcisset cum Rōmānīs, sē __________ [= officiō tenēre] nōn potuisse; ergō iūre oppugnātum esse Saguntum.'
12. "Proinde" inquit Poenus "__________ [= nōlīte] Saguntī __________ facere [= Saguntum memorāre], et quod diū __________ animus vester, aliquandō pariat!"
13. Postrēmō Rōmānus "Bellum vōbīs dō!" inquit, et omnēs Carthāginiēnsēs __________ [< sub + clāmāvērunt]: "Accipimus!"
14. Posterō annō Hannibal post __________ [< labor] __________ [< trānsīre] Alpium in Italiam dēscendit.
15. Breviārium librōrum Līviī '__________' appellantur.

Exercitium 6

1. Quem nūntium Alorcus Hispānus Saguntīnīs attulit? ...
2. Quid victor Hannibal Saguntīnīs imperāvit? ...
3. Quōmodo Saguntīnī corpora sua inviolāta servāre poterant? ...
4. Num Saguntīnī omne aurum et argentum suum Hannibalī dedērunt? ...
5. Saguntī excidiō nūntiātō quid Rōmānī sentiēbant? ...
6. Utrī cōnsulī Hispānia prōvincia et utrī Āfrica sortibus ēvēnit? ...
7. Quot legiōnēs in eum annum dēcrētae sunt? ...
8. Iuvenēsne lēgātī in Āfricam missī sunt? ...

9. Quid lēgātī Rōmānī Carthāginiēnsēs percontātī sunt? ...
10. Utrum iūre an iniūriā oppugnātum est Saguntum? ...
11. Utrum Carthāginiēnsēs voluērunt, pācemne an bellum? ...
12. Quō Hannibal, Saguntō captō, exercitum in hīberna dēdūxit? ...
13. Posterō annō quod flūmen Hispāniae Hannibal exercitum trādūxit? ...
14. Quōs montēs trānsgressus est ut in Italiam venīret? ...
15. Ubi Hannibal prīmum cum Rōmānīs cōnflīxit? ...
16. Quis dux Rōmānus in eō proeliō vulnerātus est? ...
17. Quid Cn. Cornēlius Scīpiō in Hispāniā ēgit? ...

Lēctiō quārta: versūs 272–388

Lēctiō IV

Exercitium 7

1. In Etrūriae palūdibus Hannibal ob continuās ________ oculum āmīsit.
2. C. Flāminius cōnsul auspiciīs neglēctīs neque ________ [= hostiīs] immolātīs adversus Hannibalem profectus est.
3. Ad lacum Trasumennum Hannibal equitēs in īnsidiīs locāvit ad ________ [< angustus] inter montem et lacum.
4. Via interest ________angusta [= valdē angusta], deinde lātior ________ [= patēns fit] campus, suprā quem montēs ________ [= surgunt].
5. Hannibal levem ________ [< armātus] post montēs circumdūxit, ipse in campō patentī castra locāvit.
6. Flāminius ________ [= locō nōn explōrātō] exercitum per ________ [= angustiās] dūxit in campum, quī dēnsā ________ operiēbātur.
7. Ex ________ [= ā fronte] tantum hostēs cōnspexit, sed clāmōre undique ortō sē ________ [= inexspectātīs] īnsidiīs circumventum sēnsit.
8. Tam ________ [= repentīna] rēs fuit ut vix arma ________ [= parāta fierī] possent.
9. Cum cōnsul prae strepitū audīrī nōn posset, sibi quisque dux ________que [< adhortārī] factus est, ac tantō ārdōre pugnābant ut nēmō eōrum sēnserit eum mōtum terrae quī multās domōs ________ [= dēlēvit].
10. Eques Īnsuber cōnsulem ________ [= agnōscēns] "Ēn" inquit "hic est quī agrōs et urbem nostram est ________ [= populātus]..."
11. Equō ________ ________ [< sub + datīs] per ________ [= dēnsōs] hostēs impetum fēcit cōnsulemque ________ [= hastā] trānsfīxit!
12. Rōmānī fugientēs ________ [= vagantēs] dīversīs itineribus Rōmam petīvērunt.
13. Cum populus magistrātūs ē Cūriā ēvocāret, M. Pompōnius ________ [= magistrātus iūdiciīs praefectus] "Pugnā" inquit "magnā victī sumus."
14. Ad portās stetit multitūdō hominum quī aliquōs ________ [= cognātōs] suōs aut nūntiōs dē iīs opperiēbantur.
15. Obviīs ________ [= obviōs circumsistēbant] nec ________ [= abripī] poterant priusquam omnia ________ [= in + quaesīvissent]
16. Duae mātrēs, cum fīliōs suōs ________ [= salvōs] redeuntēs vidērent, nimiō gaudiō ________ sunt [= exspīrāvērunt].
17. Alia īnsuper clādēs nūntiāta est: 'C. Centēnium ________ [: quī priōre annō praetor fuit] cum IV mīlibus equitum circumventum!'
18. Itaque populus dictātōrem et magistrum equitum creāvit iīsque mandātum est ut mūrī fīrmārent et pontēs flūminum ________ [= dēstruerent].
19. Iam Rōmānīs prō urbe dīmicandum erat, ________ [= quoniam] Italiam tuērī ________ [= nōn potuerant].

adhortātor
(ex) adversō
angustiae
armātūra
assurgere
āvellere
calcar
circumfundī
cōnfertus
dēpopulārī
exanimāre
expedīre
faucēs
imprōvīsus
inexplōrātō
inquīrere
lancea
nebula
nequīre
nōscitāre
patēscere
per-(angustus)
praetor
propinquus
prōpraetor
prōsternere
quandō
repēns
rescindere
sōspes
subdere
vagus
victima
vigiliae

Exercitium 8

1. Quōs montēs lacus Trasumennus subit? ...
2. Ubi Hannibal equitēs in īnsidiīs locāvit? ...
3. Quid C. Flāminius cōnspexit postquam angustiās superāvit? ...
4. Cūr impetus Poenōrum Rōmānīs imprōvīsus fuit? ...
5. Quae spēs salūtis mīlitibus Rōmānīs erat? ...
6. Quamdiū ad lacum Trasumennum pugnātum est? ...
7. Cūr eques Īnsuber cōnsulem Rōmānum petīvit? ...
8. Num C. Flāminius incolumis ex eō proeliō rediit? ...
9. Quid fugam Rōmānōrum impedīvit? ...
10. Quot Rōmānī in aciē caesī sunt et quot effūgērunt? ...
11. Quī magistrātus eam clādem Rōmānīs nūntiāvit? ...
12. Quōmodo Rōmānī nūntiōs dē suōrum fortūnā petēbant? ...
13. Senātū cōnsultante quae alia clādēs ex Umbriā nūntiāta est? ...
14. Quem populus Rōmānus dictātōrem creāvit? ...

Lēctiō V

Lēctiō quīnta: versūs 389–508

aditus
aequāre
affluere
alligāre
aquārī
aquātor
callidus
cavē (nē)
commūnīre
contrādīcere
crīminārī
cūnctātor
cuneus
dēficere
ēvehere
funda
fūnestus
impatientia
inīquus
īnsidēre
interpōnere
irruere
macte (virtūte estō)
obruere
opplēre
praetervehere
prōminēre
recēns
sarmentum
vīcus

Exercitium 9

1. Ecce Enniī versus dē Q. Fabiō Māximō __________ [< cūnctārī]: *Ūnus homō nōbīs cūnctandō restituit rem.*
2. Cum magister equitum dictātōrem __________ [= accūsāret] ut 'timidum' et 'sēgnem', imperium eōrum __________ [< aequus] est.
3. Hannibal sub Calliculam montem clausus erat ā Rōmānīs quī montem __________ [= occupātum tenēbant].
4. At dux ille __________ dēcēpit Rōmānōs, nam __________ [= virgīs] ad cornua boum __________ et incēnsīs eōs territōs fugāvit.
5. Cōnsulēs Paulus et Varrō ad Cannās __________ [= parvum oppidum] bīna castra __________ [= mūnīvērunt], quibus Aufidus flūmen __________ [< ad + fluēbat].
6. __________ quī ex minōribus castrīs __________ [= aquam petēbant] līberiōrem __________ [< adīre] ad flūmen habēbant; quibus fugātīs Numidae equitēs ad ipsās prope portās castrōrum __________ sunt.
7. Posterō diē ob __________ [< impatiēns] Varrōnis aciēs īnstrūcta est, etsī Paulus collēgae __________ [= verbīs resistēbat].
8. Varrō laevum, Paulus dextrum cornū tēnēbat, quibus __________ [= inter quōs positus] erat Cn. Servīlius Geminus.
9. Poenīs nōn aequa erat frōns, sed __________ ā mediā aciē __________ [= ēminēbat].
10. Eum cuneum Rōmānī impulērunt, sed Āfrī eōs in medium __________ [< in + ruentēs] circumdedērunt et inclūsērunt.
11. Pugna __________ [= impār] fuit quod inclūsī cum circumfūsīs atque fessī cum __________ [= novīs et integrīs] pugnābant.
12. Paulus cōnsul, etsī __________ graviter ictus erat, proelium restituit, sed postrēmō necesse fuit equum omittere, quia vīrēs etiam ad equum regendum eum __________ [= eī deerant].
13. Dum cōnsul cruōre __________ [= complētus/opertus] in saxō sedet, Cn. Cornēlius Lentulus tribūnus mīlitum equō __________ [= praeter eum vectus] "L. Aemilī..." inquit, "cape hunc equum! ... Nē __________ [< fūnus] hanc pugnam morte cōnsulis fēceris!"

14. Ad ea cōnsul "Tū Cornēlī" inquit, "__________ virtūte estō! Sed __________ (nē) absūmās [= nōlī absūmere] tempus ē manibus hostium ēvādendī!"
15. Hīc hostēs cōnsulem tēlīs __________ [= operuērunt tēlīs suprā iniectīs].

Exercitium 10

1. Cūr dictātōrī Q. Fabiō Māximō cognōmen 'Cūnctātōrī' datum est? ...
2. Quid M. Minucius magister equitum dictātōrem crīminābātur? ...
3. Quid ēgit Fabius Māximus cum legiōnēs Minuciī in discrīmine essent? ...
4. Quōmodo Hannibal in monte Calliculā Rōmānōs dēcēpit? ...
5. Quid Q. Fabius Māximus abiēns novōs cōnsulēs monuit? ...
6. Castrīs apud Cannās locātīs, unde Rōmānī aquābantur? ...
7. Quid aquātōribus ē castrīs ēgressīs ēvēnit? ...
8. Quid fēcit Varrō posterō diē? ...
9. In aciē ubi locātī sunt equitēs? ...
10. Pulsīs equitibus Rōmānīs peditēsne cōnstābant? ...
11. Cūr inīqua Rōmānīs erat pugna cum Āfrīs? ...
12. Cūr Paulum cōnsulem vīrēs dēficiēbant? ...
13. Quid Cn. Lentulus cōnsulī sauciō obtulit? ...
14. Num Paulus equō Lentulī servātus est? ...

Lēctiō sexta: versūs 509–614

Lēctiō VI

Exercitium 11

1. Mīlitēs quī Cannās perfūgerant extemplō captī sunt, cum vīcus nūllō __________ [= nūllā mūnītiōne] prōtegerētur.
2. Proeliō Cannēnsī caesa sunt XLVIII mīlia hominum, in hīs ambō cōnsulum __________, XX~~X~~IX tribūnī mīlitum, aliquot __________ et __________ [: quī cōnsulēs et praetōrēs fuerant], LXXX senātōrēs.
3. Hannibal tantō bellō __________ [= dēfūnctus] quiētem sibi et fessīs mīlitibus dedit.
4. Maharbal verō "Immō" inquit "diē quīntō victor in Capitōliō __________ [= cēnābis]! Sequere! Cum equite __________ [↔ sequar]!"
5. Ut Hannibal dīxit 'tempore opus esse ad cōnsilium __________ [= reputandum]', ille "Vincere scīs, Hannibal" inquit, "victōriā ūtī nescīs!"
6. Intereā, cum Hannibal castra Rōmāna minōra ā flūmine __________ [< ex + clausisset], dēditiō __________ [↔ sēra] facta est.
7. Ex castrīs māiōribus ________ IV [circiter IV] mīlia peditum et CC equitēs Canusium perfūgērunt; quibus mulier Āpula dīves frūmentum, vestem, __________ [<via] dedit.
8. Eōdem tempore totidem mīlitēs Rōmānī, nōn agmine sed __________ [= vagī] per agrōs, Venusiam ad cōnsulem Varrōnem pervēnērunt.
9. Hīs __________ [< reliquus] collēctīs, iam aliqua __________ exercitūs cōnsulāris erat.
10. Hannibal per Campāniam Neāpolim petīvit, sed moenia fīrmissima eum ab urbe oppugnandā __________ [= dēterruērunt].
11. Inde Capuam profectus ā Campānīs receptus laetus ac __________ [< libet] ūnum diem __________ [= fēstum habuit], dum urbem vīsit.
12. Posterō diē in senātū ōrātiōne __________ [= valdē blandā] Campānīs grātiās ēgit 'quod suam amīcitiam societātī Rōmānae __________ [= praetulissent]' et iīs prōmīsit 'brevī caput Italiae omnī Capuam fore!'
13. __________ est magistrātus quī aedificia pūblica, viās ac lūdōs cūrat.

absterrēre
ad
aedīlis
celebrāre
cōnsulāris
epulārī
exclūdere
libēns
mātūrus
mūnīmentum
pālārī
pēnsāre
perblandus
perfungī
praecēdere
praepōnere
praetōrius
quaestor
reliquiae
speciēs
viāticum

Exercitium 12

1. Quō cōnsul C. Terentius Varrō cum quīnquāgintā equitibus perfūgit? ...
2. Quot Rōmānī proeliō Cannēnsī caesī esse dīcuntur? ...
3. Cūr clādēs Cannēnsis gravior foediorque fuit quam Alliēnsis? ...
4. Quid Maharbal Hannibalī suāsit post proelium Cannēnse? ...
5. Cūr Hannibal nōn statim adversus Rōmam prōgressus est? ...
6. Quis Rōmānōs quī Canusium perfūgerant adiūvit? ...
7. Cūr castra minōra dēditiōnem mātūram fēcērunt? ...
8. Omnēsne quī in māiōra castra perfūgerant Poenīs sē dēdidērunt? ...
9. Quot mīlitēs Rōmānī Venusiam ad cōnsulem pervēnērunt? ...
10. Quid cōnsul Varrō senātuī litterīs nūntiāvit? ...
11. Quō Hannibal post Cannēnsem pugnam profectus est? ...
12. Cūr urbem Neāpolim nōn oppugnāvit? ...
13. Quōmodo Hannibal ā Campānīs receptus est? ...
14. Quid Hannibal Campānīs prōmīsit? ...

Lēctiō VII

Lēctiō septima: versūs 615–745

acervus
commeātus
cōnscīscere
cōnsultum
dēscrībere
dīmidium
ductus
ecquōs
ēnervāre
explēre
expōnere
exuere
grātēs
īnsigne
luxuriārī
obequitāre
pālus
prōcōnsul
profitērī
speculārī
supplēmentum
suprā
tolerābilis
trānscendere
vidēlicet

Exercitium 13

1. In senātū Carthāginiēnsī Māgō rēs ab Hannibale gestās ______________ [= nārrāvit] et 'deīs ______________ [= grātiās] agendās esse' dīxit.
2. "______________ [= plūs quam] CC mīlia hostium occīdit" inquit, "Rōmānōs bīnīs castrīs ______________ [= Rōmānīs bīna castra adēmit] ..."
3. In vestibulō cūriae effūdit tot ānulōs aureōs ut ______________ [= dīmidia pars] trēs modiōs ______________ [= complēret].
4. Adiēcit 'nēminem nisi equitem Rōmānum id ______________ gerere.'
5. Māgō '______________ [< supplēre], pecūniam, ______________ [= frūmentum, cibum...] Hannibalī mittendum esse' dīxit, atque Himilcō Hannōnem increpāre coepit.
6. Hannō respondit 'bellum aliquā ______________ [< tolerāre] condiciōne fīniendum esse, nec Hannibalī supplēmentō et commeātū opus esse, cum exercitūs hostium occīdisset et bīna castra cēpisset praedae ______________ [= scīlicet] plēna.'
7. "______________ [= num quōs] lēgātōs Rōmānī ad Hannibalem mīsērunt dē pāce?" interrogāvit Hannō.
8. Paucī Hannōnī assentiēbant: ingentī cōnsēnsū senātūs ______________ factum est ut magnum supplēmentum Hannibalī mitterētur.
9. In hībernīs exercitus Hannibalis ita ______________ est [= in luxū vīxit] ut ______________ [= invalida fierent] corpora.
10. Tib. Semprōnius Gracchus ______________ [: quī priōre annō cōnsul fuit] Poenōs ad Beneventum vīcit.
11. Syrācūsīs Archimēdēs interfectus est, cum intentus esset fōrmīs quās in pulvere ______________.
12. Hannibal ______________ [= explōrandī] causā ad ipsam portam Capēnam ______________ [= equō vectus est].
13. Capuā captā Campānī prīncipēs venēnō mortem sibi ______________ [= sē interfēcērunt].
14. Q. Fulvius senātōrēs Campānōs ad ___________ alligātōs secūrī ferīrī iussit.
15. Cum nēmō imperium Hispāniae suscipere vellet, P. Scīpiō adulēscēns ______________ est [< prō- + fassus est] 'sē itūrum esse.'

16. Hasdrubal cum novō exercitū Alpēs ____________ [< trāns + scandit], sed cum LVI mīlibus mīlitum caesus est M. Līviī cōs. ____________ [< dūcere].
17. Multīs rēbus aliīs super aliās positīs magnus ____________ fit.

Exersitium 14

1. Quis nūntius victōriae Cannēnsis Carthāginem vēnit? ...
2. Prō quibus rēbus diīs grātiās agendās esse dīxit Māgō? ...
3. Quōmodo Māgō dēmōnstrāvit quot equitēs Rōmānī caesī essent? ...
4. Quae fuit summa ōrātiōnis eius? ...
5. Quid Himilcō Hannōnem interrogāvit? ...
6. Quid Hannō Himilcōnī respondit? ...
7. Quid senātus Carthāginiēnsis dēcrēvit? ...
8. Quī dux Rōmānus prīmus exercitum Hannibalis vīcit? ...
9. Quōmodo exercitus Hannibalis in hībernīs ēnervātus est? ...
10. Quam urbem Siciliae M. Claudius Mārcellus obsēdit et expugnāvit? ...
11. In Hispāniā quem exitum tulērunt P. et Cn. Scīpiōnēs? ...
12. Capuā captā quid Campānī prīncipēs fēcērunt? ...
13. Quid ēvēnit M. Claudiō Mārcellō ē castrīs prōgressō? ...
14. Quārē Hasdrubal cum exercitū Alpēs trānsgressus est? ...
15. Num Hasdrubal sē Hannibalī iūnxit? ...

Lēctiō octāva: versūs 746–865

Lēctiō VIII

Exercitium 15

1. P. Scīpiō in Hispāniā cum Poenīs ____________ [= fīnem fēcit bellandī], et in Āfricam nāve ____________ foedus cum rēgibus Syphāce et Masinissā iūnxit.
2. Syphāx, cum Sophonisbam, fīliam Hasdrubalis Gisgōnis, uxōrem dūxisset, foedus quod cum Scīpiōne iūnxerat ____________ [= revocāvit].
3. Scīpiō Poenōs vīcit et Syphācem cēpit, adiuvante Masinissā, quī Sophonisbam, uxōrem Masinissae, ____________ [= amāre coepit].
4. Quā dē causā cum ā Scīpiōne ____________ [= reprehenderētur], Masinissa Sophonisbae venēnum mīsit, quod illa ____________ [= bibit], nē capta Rōmam dūcerētur.
5. Annō bellī XVI Hannibal ex diūtinā ____________ [< possidēre] Italiae revocātus est.
6. ____________ [= īrātus dentēs movēns] gemēnsque ac vix lacrimīs ____________ [= abstinēns] dīcitur lēgātōrum verba audīvisse.
7. Dīxit 'sē nōn ā populō Rōmānō victum esse, sed ____________ [< obtrectāre] atque invidiā senātūs Carthāginiēnsis'.
8. "Neque hāc ____________ [< dēfōrmis] ____________ [< redīre] meī" inquit "tam P. Scīpiō ____________ [= ovābit] quam Hannō...!"
9. In Āfricā Hannibal , cum nēquīquam pācem cum Scīpiōne ____________ temptāvisset, aciē victus est.
10. Carthāginem accītus in senātū fassus est 'sē bellō victum esse, nec spem salūtis ____________ [= aliō locō] quam in pāce impetrandā esse'
11. Condiciōnibus pācis ēditīs, senātus Carthāginiēnsis multīs verbīs dē pāce ____________ [= variās sententiās dīxit].
12. Antequam pāx facta est ____________ Carthāginiēnsibus datae sunt in trēs mēnsēs, quibus iīs nōn licuit ____________ [= in alium locum] quam Rōmam lēgātōs mittere.

adamāre
alibī
aliō (*adv*)
castīgāre
compōnere
dēbellāre
dēfōrmitās
disserere
exsultāre
frendere
haurīre
indūtiae
lūgubris
obses
obtrectātiō
pēnsiō
perfuga
possessiō
reditus
renūntiāre
temperāre
thema
trānsvehere
trirēmis

13. Pāx Carthāginiēnsibus data est hīs condiciōnibus: ______ [<perfugere] et captīvōs omnēs redderent Rōmānīs, nāvēs praeter X ______ [<III + rēmī] trāderent elephantōsque...; X mīlia talentum argentī discrīpta ______ aequīs in annōs L solverent; ______ C darent.
14. Nāvēs Poenōrum D in altum prōvectae incēnsae sunt, quārum incendium Poenīs tam ______ [= fūnestum] fuit quam sī ipsa Carthāgō ārdēret.

Exercitium 16

1. Quis cum Poenīs dēbellāvit in Hispāniā? ...
2. Cum quibus rēgibus P. Scīpiō foedus fēcit? ...
3. Cūr rēx Syphāx amīcitiam quam cum Scīpiōne fēcerat revocāvit? ...
4. Syphāce captō, quis uxōrem eius Sophonisbam adamāvit? ...
5. Cūr Masinissa Sophonisbae venēnum mīsit? ...
6. Victōriīs in Āfricā Scīpiōnis quid effectum est? ...
7. Quō animō Hannibal lēgātōs sē revocantēs audīvit? ...
8. Lēgātīs audītīs, ā quō sē victum esse dīxit Hannibal? ...
9. Num Hannibal Rōmānōs in Āfricā vīcit? ...
10. Quō Hannibal victus perfūgit? ...
11. Carthāgine quid fassus est in senātū? ...
12. Poenīs dēvictīs, cūr Rōmānī Carthāginem nōn dēlēvērunt? ...
13. Quid Carthāginiēnsēs Rōmānīs trādidērunt? ...
14. Quid nāvibus Carthāginiēnsium factum est? ...
15. Quō cognōmine imperātor P. Cornēlius Scīpiō nōbilitātus est? ...

Lēctiō grammatica

Lēctiō grammatica: versūs 866–873

Exercitium 17

Dē verbī thematīs et termināt iōnibus

1. *Termināt iōnēs sunt litterae vel syllabae, ut* -re, -ō, -isse, -us, -a, -um, *quae adduntur ad vocābulī partem priōrem quae dīcitur* ______.
2. *Verbīs Latīnīs sunt terna themata:* (1) *thema* ______, *ut* ōrā-, dēbē-, leg-, pūnī-; (2) *thema* ______, *ut* ōrāv-, dēbu-, lēg-, pūnīv-; (3) *thema* ______, *ut* ōrāt-, dēbit-, lēct-, pūnīt-.
3. *Ex thémate praesentis* [–] *quae fōrmae fīunt additīs termināt iōnibus?*
   (1) *additō* –(e)re: ______ *praesentis;*
   (2) *additō* –(ē)ns –(e)ntis: ______ *praesentis;*
   (3) *additō* –ō, –(i)s, –(i)t...: ______ *indicātīvī;*
   (4) *additō* –(ē)bam, –(ē)bās, –(ē)bat...: ______ *indicātīvī;*
   (5) *additō* –bō, –bis, –bit... *aut* –am, –ēs, –et...: ______;
   (6) *additō* –em, –ēs, –et... aut –am, –ās, –at...: ______ *coniūnctīvī;*
   (7) *additō* –(e)rem, –(e)rēs, –(e)ret...: ______ *coniūnctīvī;*
   (8) additō –(e)nd|um -ī -ō: ______;
   (9) *additō* –(e)nd|us -a -um: ______;
   (10) *additō* – (*nūllō*), –te: ______ *praesentis;*
   (11) *additō* –(i)tō, –(i)tōte: ______ *futūrī.*
4. *Ex thémate perfectī* [~] *quae fōrmae fīunt?*
   (1) *additō* ~isse: ______ *perfectī;*
   (2) *additō* ~ī, ~istī, ~it...: ______ *indicātīvī;*
   (3) *additō* ~eram, ~erās, ~erat...: ______ *indicātīvī;*
   (4) *additō* ~erō, ~eris, ~erit...: ______ ______;
   (5) *additō* ~erim, ~eris, ~erit...: ______ *coniūnctīvī;*
   (6) *additō* ~issem, ~issēs, ~isset...: ______ *coniūnctīvī.*

termināt iō -ōnis *f*
futūrum
futūrum perfectum
gerundium
gerundīvum
imperfectum coniūnctīvī
imperfectum indicātīvī
imperātīvus praesentis
imperātīvus futūrī
īnfīnītīvus perfectī
īnfīnītīvus praesentis
participium futūrī
participium perfectī
participium praesentis
perfectum coniūnctīvī
perfectum indicātīvī
plūsquamperfectum coniūnctīvī
plūsquamperfectum indicātīvī
praesēns coniūnctīvī
praesēns indicātīvī
supīnum I
supīnum II

5. *Ex themate supīnī* [≈] *quae fōrmae fiunt?*
(1) *additō* ≈um: ____________ I;
(2) *additō* ≈ū: ____________ II;
(3) *additō* ≈us -a -um: ____________ *perfectī* (*passīvī*);
(4) *additō* ≈ūr|us -a -um: ____________ *futūrī.*

thema
thema praesentis |–]
thema perfectī |~]
thema supīnī [≈]

Exercitium 18

1. adigere, ad________isse, ad________um esse
2. currere, ________isse
3. dēficere, dē________isse, dē________um esse — dē-ficiō -iunt
4. differre, dis________isse, dī________um esse
5. dīripere, dī________isse dī________um esse — dī-ripiō -iunt
6. disserere, dis________isse, dis________um esse
7. explēre, ex________isse, ex________um esse
8. exscindere, ex________isse, ex________um esse
9. exuere, ex________isse, ex________um esse
10. haurīre, ________isse, ________um esse
11. inquīrere, in________isse, in________um esse
12. nequīre, ne________isse — ne-queō -eunt
13. obicere, ob________isse, ob________um esse — ob-iciō -iunt
14. obruere, ob________isse, ob________um esse
15. opplēre op________isse, op________um esse
16. permiscēre, per________isse, per________um esse
17. prōcidere, prō________isse
18. profitērī, pro________um esse
19. trāicere, trā________isse, trā________um esse — trā-iciō -iunt
20. trānscendere, trān________isse

CAPITVLVM VNDEQVINQVAGESIMVM

Cap. XLIX

Lēctiō prīma: versūs 1–101

Lēctiō I

Exercitium 1

1. Nēmō ____________ [= negat] Hannibalem cēterōs imperātōrēs prūdentiā ____________ [= praestāre].
2. Etsī populus Rōmānus aliās ____________ [= gentēs] virtūte ____________ [= antecēdit], tamen Hannibal semper victor discessit ____________ cumque cum Rōmānīs ____________ est [= cōnflīxit] in Italiā.
3. At ille invidiā et obtrectātiōne cīvium ____________ [< dēbilis] est.
4. Odium Hannibalis ergā Rōmānōs velut ____________ [< hērēs] eī relictum erat ā patre Hamilcare, quī eum ____________ [= parvum puerum] iūrāre iussit 'numquam sē in amīcitiā cum Rōmānīs fore!'
5. Post ____________ [< obīre] Hamilcaris, Hasdrubal, ____________ [= scīlicet] gener eius, imperātor ____________ [= locō eius factus] est.
6. Hasdrubale occīsō, exercitus Hannibalem imperātōrem nōmināvit, id quod ā senātū Carthāginiēnsī ____________ [= probātum] est.
7. Hannibal, ____________ [= postquam] gentēs Hispāniae subēgit, Saguntum, cīvitātem ____________ [< foedus], vī expugnāvit.
8. Exercitum Pȳrēnaeum et Alpēs trādūxit, cum incolīs cōnflīxit eōsque ____________ [= cecīdit].
9. Nēmō umquam ________ [= eā viā] Alpēs transierat cum exercitū.

antecēdere
comprobāre
concīdere
congredī
(manum) cōnserere
dēbilitāre
dēligāre
dētrīmentum
dispālārī
eā
expedīre
foederātus
hērēditās
indigēre
īnfitiārī
nātiō
obductā (ndcte)
obitus

operam dare
posteāquam
praestāre
prōflīgāre
puerulus
quotiēscumque
rēpere
sēiungere
sufficere
suspīciō
utpote
verba dare
vīsus

10. Apud Padum Hannibal bis manum ________ [= proelium commīsit] cum Rōmānīs eōsque ________ [= dēvīcit].
11. In Etrūriae palūdibus, cum trēs noctēs somnī ________ [= eguisset], alterum oculum āmīsit.
12. Exercitū cōnsulārī ad lacum Trasumennum victō, Hannibal dictātōrī Fabiō Māximō, quī eum intrā montēs clauserat, ________ dedit [= illūsit] et sine ________ [= damnō] sē ________ [= līberāvit]:
13. ________ [: obscūrā] nocte bovēs cum sarmentīs ārdentibus in cornibus ________ [= alligātīs] ________ [= passim pālātōs] immīsit, quō ________ [< vīdēre] Rōmānōs terruit.
14. Lēgātī Rōmānī ________ dedērunt [= labōrāvērunt] ut Hannibalem in ________ [↔ fidem] rēgī Antiochō addūcerent.
15. Mōns Pȳrēnaeus Hispāniam ā Galliā ________ [= disiungit].
16. Īnfāns quī nōndum ambulāre potest, manibus et genibus ________.

Exercitium 2

1. Quid Cornēlius Nepōs dīcit dē fortitūdine Rōmānōrum? ...
2. Quid cēnset dē prūdentiā Hannibalis imperātōris? ...
3. Quōmodo imperātor ille fortissimus dēbilitātus est? ....
4. Quis animum Hannibalis odiō ergā Rōmānōs incendit? ...
5. Post obitum Hamilcaris et Hasdrubalis quis imperātor factus est? ...
6. Quid Hannibal imperātor ēgit in Hispāniā? ...
7. Saguntō captō quō exercitum sēcum dūxit? ...
8. Cum quō apud flūmen Rhodanum cōnflīxit? ...
9. Quī montēs Italiam ab Galliā sēiungunt? ...
10. Alpēs trānsgressus ubi Hannibal equestribus proeliīs Rōmānōs fūdit? ...
11. Quō morbō Hannibal in Etrūriā affectus est? ...
12. Quid factum est apud lacum Trasumennum? ...
13. Quōmodo Hannibal Fabiō Māximō dictātōrī verba dedit? ...
14. Quis cōnsul Rōmānus apud Cannās occīsus est? ...

Lēctiō II

Lēctiō secunda: versūs 102–178

adversārius
aēneus
avāritia
bīduum
compōnere (bellum)
cōnsīderāre
corōna
dīlēctus
disicere
ēnumerāre
facultās
grātiā
impraesentiārum
īnsciēns
palam (facere)
pendere
plumbum
praebēre, sē

Exercitium 3

1. ________ [= tam diū quam] Hannibal in Italiā fuit, nēmō eum vīcit.
2. Longum est omnia eius proelia ________.
3. Cum exhaustae essent Carthāginiēnsium ________ [= opēs], Hannibal revocātus est, ut ________ [= in praesēns tempus] bellum ________ [= bellō fīnem pōneret] cum Rōmānīs.
4. Apud Zamam victus Hannibal ________ [= duōbus diēbus] Hadrūmētum pervēnit.
5. Tum pāx facta est, sed nihilō ________ [= nihilō minus, tamen] Hannibal exercituī praefuit.
6. Posterō annō Carthāginiēnsēs lēgātōs Rōmam mīsērunt, quī Rōmānīs grātiās agerent eōsque ________ aureā dōnārent.
7. Hannibal 'rēx' creātus effēcit ex novīs ________ ut pecūnia quae ex condiciōnibus pācis Rōmānīs dēbēbātur ________ [= solvī] posset.
8. Ubi cognōvit lēgātōs Rōmā vēnisse suī exposcendī ________ [= causā], Hannibal in Syriam profūgit ad rēgem Antiochum, quī ________ [< adversus] Rōmānōrum fuit.
9. Fugā ________ factā [= patefactā], Poenī bona eius ________ [< pūblicus] et domum ________ [= dīruērunt].

10. Antiochō victō Hannibal Crētam vēnit, ut ibi ______________ [= reputāret] quō proficīscerētur.
11. Vir callidē ______________ [= praeparāvit, cūrāvit] nē pecūniam suam āmitteret propter ______________ [< avārus] Crētēnsium.
12. Amphorās ______________ complēvit summīs aurō opertīs eāsque palam in templō dēposuit.
13. Tum, ______________ [= īnsciīs] Crētēnsibus, statuās ______________ [= aereās] aurō et argentō complēvit, eāsque in ______________ ante domum suam abiēcit.
14. Hannibal cum optimum imperātōrem tum bonum magistrātum sē ______________ [= sē esse ostendit].
15. Novī mīlitēs ______________ [< dīligere] cōnscrībuntur.

Exercitium 4

1. Cūr Hannibal ex Italiā revocātus est? ...
2. Quis fuit Hannibalis adversārius in Āfricā? ...
3. Num Hannibal Rōmānōs in Āfricā vīcit? ...
4. Quārē bellum compōnere cōnātus est? ...
5. Ubi Hannibal cum P. Scīpiōne cōnflīxit? ...
6. Quō Hannibal victus profūgit? ...
7. Pāce cum Rōmānīs factā quid ēgit Hannibal? ...
8. Quārē Carthāginiēnsēs lēgātōs Rōmam mīsērunt? ...
9. Cūr Rōmānī captīvōs Carthāginiēnsēs remittere recūsāvērunt? ...
10. Quid Hannibal Karthāgine effēcit? ...
11. Cūr Hannibal in Syriam ad rēgem Antiochum fūgit? ...
12. Fugā eius patefactā quid Poenī fēcērunt? ...
13. Num Antiochus prosperē cum Rōmānīs pugnāvit? ...
14. Quō Hannibal ex Syriā sē contulit? ...
15. Quid Hannibal in Crētā cōnsīderābat? ...
16. Cūr amphorās plumbō complētās in templō dēposuit? ...
17. Quōmodo pecūniam suam abdidit? ...

Lēctiō tertia: versūs 179–275

Exercitium 5

1. Ex Cretā Hannibal ad Prūsiam in Bīthȳniam vēnit; quem cum vidēret nōn satis ______________ [= fīrmum, validum] esse, conciliābat eī aliōs rēgēs; sed Eumenēs, rēx Pergamēnus, ab eō ______________ [= dissentiēbat].
2. Cum eō bellum erat et marī et terrā, sed ______________ [= utrōque locō] Eumenēs superior erat.
3. Hannibal vērō classem Pergamēnam ______________ [= prūdentiā] sīc vīcit:
4. Plūrimās ______________ [= anguēs] ______________ [< venēnum] in vāsa ______________ [= ē terrā coctā facta] coniēcit.
5. Ante proelium ______________ [< cohortārī] ______________ [= mīlitum nāvālium] fēcit iīsque praecēpit ut omnēs nāvem rēgis peterent.
6. In proeliō, cum Bīthȳniī ex ______________ [< praecipere] Hannibalis nāvem Eumenis pepulissent, vāsa fictilia in reliquās nāvēs coniēcērunt.
7. Pergamēnī, cum nāvēs suās serpentibus opplētās vidērent, ad castra sua ______________ [< nauta] fūgērunt.
8. Nec tum modo, sed saepe ______________ [= aliō tempore] Hannibal hostēs vīcit.
9. Rōmae ______________ vēnit [= accidit] ut ūnus ē lēgātīs Prūsiae inter cēnam dīceret 'Hannibalem in rēgnō Prūsiae esse'.

prōpatulum
prōvidēre
pūblicāre
quamdiū
(nihilō) sētius
vectīgal

Lēctiō III

acquiēscere
aliās (*adv*)
arbitrium
classiārius
cohortātiō
concipere
(patrēs) cōnscrīptī
cōnsilium
cōnsuēscere
cōnsuētūdō
dissidēre
districtus
doctor
dūcere
ēlegāns
eximere
fictilis

fortuītō
innumerābilis
mētārī
nauticus
nōnnihil
peragrāre
praeceptum
prīstinus
rōbustus
serpēns
ūsū (venīre)
utrobīque
venēnātus

10. Quod cum patrēs __________ [: senātōrēs] comperissent, lēgātōs eō mīsērunt, quī eum exposcerent.
11. Hannibal, cum plūrēs praeter __________ [< cōnsuēscere] armātī appārērent, intellēxit id nōn __________ [= forte] fierī, sed sē petī.
12. Ergō, nē vītam aliēnō __________ [< arbiter] āmitteret, venēnum sūmpsit, quod semper sēcum habēre __________ [= solēbat]..
13. Sīc vir fortissimus, memor __________ [= antīquārum] virtūtum, __________ [ad + quiēvit] annō LXX.
14. Vir tantīs bellīs __________ [= occupātus] etiam __________ [= haud paulum] temporis litterīs tribuit atque aliquot librōs Graecē cōnscrīpsit, cum Sōsilō litterārum Graecārum __________ [= magistrō] ūterētur.
15. Nēmō Hannibalī metum quem ex populō Rōmānō __________ [= in animum accēperat] __________ [= adimere] poterat.
16. Hannibal Alexandrum māximum imperātōrem fuisse __________ [= exīstimābat], quod parvā manū exercitūs __________ [< in- + numerāre] fūdisset atque ultimās ōrās __________ [= pererrāvisset].
17. Pyrrhus castra __________ [= rēctē locāre] prīmus docuit.
18. Dīdō rēgīna in epulārum apparātū __________ [= decēns] fuit.

Exercitium 6

1. Quō Hannibal ex Crētā vēnit? ...
2. Quid apud rēgem Prūsiam ēgit? ...
3. Quī rēx, Rōmānīs amīcus, bellum cum Prūsiā gerēbat? ...
4. Ante proelium nāvāle quid classiāriīs praecēpit? ...
5. Nāve rēgis pulsā, quōmodo Bīthȳniī reliquās nāvēs adortī sunt? ...
6. Quō Pergamēnī sē rettulērunt? ...
7. Quōmodo Rōmānī cognōvērunt Hannibalem apud Prūsiam esse? ...
8. Cūr Prūsiās Hannibalem Rōmānīs dēdere recūsāvit? ...
9. Ubi Hannibal latēbat? ...
10. Quid puer quī forēs castellī circumiisset Hannibalī nūntiāvit? ...
11. Quid fēcit Hannibal nē ā Rōmānīs vīvus caperētur? ...
12. Quā linguā Hannibal librōs cōnscrīpsit? ...
13. Quō magistrō litterārum Graecārum ūsus est? ...

Lēctiō grammatica

Lēctiō grammatica: versūs 276–295

Exercitium 7

contractiō -ōnis *f* < contrahere

-āvis- > -ās
-ēvis- > -ēs-
-ōvis- > -ōs
-īvis- > -iis- >-īs-

-āver/-āvēr- > -ār-
-ēver/-ēvēr- > -ēr-
-ōver/-ōvēr- > -ōr-
-īver- > -ier-
-īvēr- > -iēr-

Dē contractiōne verbōrum

Exempla

Excidit -v-: rogāvisse > rogāsse; rogāverat > rogārat; rogāvērunt >rogārunt; cupīvisse > cupiisse/cupīsse; cupīverat > cupierat; cupīvērunt > cupiērunt

1. vocāvisse > voc______; vocāvistī > voc______; vocāvisset > voc______.
2. vocāverat > voc______; vocāverit > voc______; vocāvērunt > voc______.
3. cōnsuēvisse > cōnsu______; cōnsuēvistī > cōnsu______; cōnsuēvisset > cōnsu______.
4. cōnsuēverat > cōnsu______; cōnsuēverit > cōnsu______; cōnsuēvērunt > cōnsu______.
5. nōvisse > nō______; nōvistī > nō______; nōvisset > nō______.
6. nōverat > nō______; nōverit > nō______; nōvērunt > nō______.
7. petīvisse > pet______/pet______; petīvistī > pet______/pet______; petīvisset > pet______/pet______.
8. petīverat > pet______; petīverit > pet______; petīvērunt > pet______.

Exercitium 8

1. acquiēscere, ac________isse
2. concīdere, con________isse, con________um esse
3. congredī, con________um esse — con-gredior -iuntur
4. cōnserere, cōn________isse, cōn________um esse
5. cōnsuēscere, cōn________isse
6. eximere, ex________isse, ex________um esse
7. rēpere, ________isse
8. sufficere, suf________isse, suf________um esse — suf-ficiō -iunt

CAPITVLVM QVINQVAGESIMVM

Cap. L

Lēctiō prīma: versūs1–128

Lēctiō I

Exercitium 1

1. Bellum cum rēge Philippō ____________ [= coeptum] est annō quīngentēsimō ____________ prīmō [DLI] ab urbe conditā.
2. T. Flāminīnus cōs. Philippum ex Ēpīrō fugāvit et, postquam Thessaliam ____________ [= vāstāvit], ibi signīs ____________ cum rēge dēbellāvit.
3. Ob rēs prosperē gestās in V diēs ____________ dēcrētae sunt.
4. Flāminīnus Elatēae ____________ [= in hībernīs erat]; inde, pāce factā captīvīsque et ____________ [= perfugīs] redditīs Rōmānīs, Corinthum ad Isthmiōrum lūdicrum profectus est.
5. Is Graeciae ____________ [< mercārī] erat, quō multī conveniēbant.
6. Praecō in mediam ____________ prōcessit et magnā vōce ____________ 'senātum Rōmānum, Philippo dēvictō, līberōs, ____________ [= sine vectīgālibus], suīs lēgibus esse iubēre omnēs gentēs Graeciae...'
7. Gentēs quae sub diciōne rēgis fuerant ____________ [= ēnumerāvit].
8. Hōc audītō Graecī, quī lībertātem ____________ [= valdē cupiēbant], prīmō ____________ [= mīrantēs] siluērunt, sed cum praecō iterum prōnūntiāvisset eadem, clāmor et plausus ortus est
9. Lūdicrum ____________ [= celeriter] perāctum est, cum nēmō spectāculō intentus esset: ūnum gaudium ____________ spectātōrum animōs.
10. Magnō cum ____________ [< sentīre] ____________ [↔ dolōris] Graecī comperērunt 'populum Rōmānum suā ____________ [= pecūniā pēnsā], suō labōre ac perīculō bella gerere prō lībertāte aliōrum!'
11. Nec ____________ [= tantum/modo] prō fīnitimīs et gentibus propinquae ____________ [< vīcīnus] pugnant Rōmānī, sed maria trāiciunt, nē ____________ [= ūllum] iniūstum imperium sit!
12. Catō bellō ____________ [< citrā] Hispāniam ____________ [< pāx].
13. Vere prīmō Corinthī ____________ [< convenīre] fuit, ubi Flāminīnus Graecīs suās rēs gestās ____________ [= exposuit] et ____________ [= adiēcit] 'sibi in animō esse exercitum ē Graeciā ____________.'
14. Prōtinus agmen ab arce dēscendit, quod cūnctī ____________ [= secūtī] sunt, dum Flāminīnum '____________' [< servāre] 'līberātōrem'que ____________ [< ad + clāmant].
15. Flāminīnus omnēs cōpiās Brundisium ____________ [= trāiēcit].
16. Rōmae ____________ [= trēs diēs] triumphāvit: aurum argentumque factum et ____________ [↔ factum] trānstulit ac multōs captīvōs obsidēsque.
17. Sicilia īnsula est, nōn terrā ____________ iūncta cum Italiā.
18. ____________ nostrī sunt patrēs, avī, cēt., posterī sunt fīliī, nepōtēs, cēt.

acclāmāre
ārea
avēre
citerior
cōnferre (signa)
continēns
conventus
dēportāre
ēdisserere
hībernāre
immūnis
impēnsa
īnfectus
inīre
māiōrēs
mercātus
mīrābundus
pācāre
percēnsēre
praeoccupāre
prōnūntiāre
prōsequī
(nē) quod
quīnquāgēsimus
raptim
sēnsus
servātor
subicere
supplicātiō
tantummodo
trīduum
trānsfuga
trānsportāre
vexāre
vīcīnitās
voluptās

Exercitium 2

1. Cui rēgī bellum illātum est post bellum Pūnicum secundum? ...
2. Quis cum rēge Philippō in Thessaliā dēbellāvit? ...
3. Hāc victōriā nūntiātā quid dēcrēvit senātus? ...
4. Ubi lēgātīs Philippī senātus datus est? ...
5. Quibus condiciōnibus pāx Philippō data est? ...
6. Cūr magnus numerus Graecōrum Corinthum convēnerant? ...
7. Quid praecō spectātōribus lūdōrum prōnūntiāvit? ...
8. Quōmodo Graecī nūntium lībertātis accēpērunt? ...
9. Lūdīs dīmissīs quō spectātōrēs ruērunt? ...
10. Cum quō tyrannō Flāminīnus posterō annō bellum gessit? ...
11. Exercitusne Rōmānus in Graeciā remānsit? ...
12. Quid senātus Flāminīnō dēcrēvit postquam rēs gestās ēdisseruit? ...
13. Quot diēs T. Quīnctius Flāminīnus triumphāvit? ...
14. Quās rēs in triumphō trānstulit? ...

Lēctiō II

Lēctiō secunda: versūs 129–275

artus
callis
circuīre
circumvehī
contemplārī
continuāre
dīlūcēscere
dirimere
diurnus
dūcere (uxōrem)
exaequāre
incautus
īnsīdere
intercēdere
intermittere
iugum
nī
peculātus
permūnīre
porrō
rādīx
scālae
sēmiermis
subsidium
trānsmittere
vertex

Exercitium 3

1. Dum rēx Antiochus Chalcide morātur, M.' Acīlius cōs. exercitum Larīsā Crannōnem et inde ______ [↔ retrō] ad faucēs Thermopylārum dūxit.
2. ______ [= mōns longus] Thermopylārum mediam Graeciam ______ [= disiungit].
3. Acīlius in faucibus Thermopylārum castra posuit adversus Antiochum, quī castra sua duplicī vāllō ______ [= bene mūnīverat].
4. Antiochus Aetōlīs imperāvit ut ______ [= culmina] montium ______ [= occupārent], nē Rōmānī ______ [= parvīs viīs] trānsīrent et castra sua ______ [= circumīrent].
5. Acīlius, aciē ______ [= cōnfertā] fronte īnstrūctā, cōpiās rēgis intrā mūnīmenta pepulit, sed recēdere coāctus esset, ______ [= nisi] Catō ______ [= auxiliō] vēnisset.
6. Catō enim in iugō Callidromī Aetōlōs ______ [↔ cautōs] atque sōpītōs oppresserat.
7. Macedonēs abiectīs armīs fūgērunt, et rēx cum paucīs ______ [= nec armātīs nec inermibus] mīlitibus Chalcidem sē recēpit atque inde Ephesum ______ [= trāiēcit].
8. Acīlius, castrīs ad Hēraclēam mōtīs, equō urbem ______ [= circum urbem vectus] est, ut moenia ______ [= intuērētur].
9. Dum urbs quattuor ē partibus oppugnātur, XXIV diēs nocturnus labor ______ [↔ nocturnō] ______ [< continuus] est.
10. Mediā nocte oppugnātiōne ______ [↔ continuātā], IV vigiliā ā tribus partibus urbem aggressus est, ab ūnā mīlitēs signum exspectābant.
11. Cum iam ______ [= illūcēsceret], signō datō mīlitēs ab eā parte quae dēfēnsōribus carēbat mūrōs integrōs ______ trānscendērunt!
12. L. Cornēlius Scīpiō, Antiochō in Asiā dēvictō, 'Asiāticus' appellātus frātrī cognōmine ______ [= aequātus] est.
13. Cum L. Scīpiō Asiāticus ______ [= fūrtī pecūniae pūblicae] damnātus esset, Tib. Semprōnius Gracchus tribūnus plēbis ______ [= vetuit].
14. Ob id beneficium ille Cornēliam, fīliam P. Scīpiōnis Āfricānī, ______.
15. ______ est pars arboris subterrānea sīve pars īnfima montis.

Exercitium 4

1. Cum quibus Antiochus societātem iūnxit, ut bellum Graeciae īnferret? ...
2. Quōmodo rēx Antiochus Chalcide hiemem cōnsūmpsit? ...
3. Quō M'. Acīlius cōnsul prīmō vēre exercitum dūxit? ...
4. Quō Antiochus sē recēpit? ...
5. Quā pugnā memorābilis est locus quī appellātur Thermopylae? ...
6. Quōmodo Antiochus ad Thermopylās castra sua permūnīvit? ...
7. Quid fēcit Antiochus nē Rōmānī iuga imminentia trānsīrent? ...
8. Quis in mediō proeliō suprā castra appāruit? ...
9. Quōmodo M. Porcius Catō Aetōlōs ab iugō Callidromī dēiēcerat? ...
10. Cūr Macedonēs repente armīs abiectīs fūgērunt? ...
11. Quō rēx Antiochus proeliō victus sē recēpit? ...
12. Num Acīlius Chalcidem veniēns rēgem invēnit? ...
13. Quem cōnsul Rōmam mīsit quī senātuī victōriam nūntiāret? ...
14. Quō Acīlius castra ab Thermopylīs mōvit? ...
15. Ubi sita est Hēraclēa et quōmodo mūnīta est? ...
16. Quot diēs oppugnātiō Hēraclēae continuāta est? ...
17. Aetōlīs fatīgātīs, ab quot partibus Rōmānī urbem aggressī sunt? ...
18. Cūr ūna pars mūrōrum nōn dēfendēbātur? ...
19. Quōmodo Rōmānī ibi mūrōs trānscendērunt? ...
20. Num Aetōlī arcem Hēraclēae dēfendere potuērunt? ...
21. Quis prīmus Rōmānōrum ducum in Asiam trāiēcit? ...
22. Quā condiciōne Antiochō in Asiā victō pāx data est? ...
23. Quō cognōmine L. Cornēlius Scīpiō appellātus est? ...

Lēctiō tertia: versūs 276–383 *Lēctiō III*

Exercitium 5

1. In Thessaliā P. Licinius Crassus levibus ______ [< expedīre] cum Perseō, rēge Macedoniae, haud prosperō ______ [< ēvenīre] pugnāvit.
2. In Āfricā dē agrō ______ [= certāmen] fuit inter Poenōs et Masinissam.
3. Annō DLXXXVI a. u. c. Perseus ā L. Aemiliō Paulō dēvictus est, et ______ [= deinde] omnis Macedonia dēdita.
4. Illō proeliō magna hostium strāgēs facta est paucōrum Rōmānōrum ______ [= paucīs Rōmānīs āmissīs].
5. Rōmae laetitia eius victōriae ______ [= ante capta] est, nam quārtō post diē ______ [= IV diē postquam] pugnātum est, in circō ______ [↔ clāmor] spectācula pervāsit 'in Macedoniā dēvictum rēgem esse.'
6. ______ [= crēvit] ______ [< fremere] et populus spectāculī ______ [= oblītus] clāmāre et plaudere coepit propter nūntium illum ______ similem [= quī vērus esse vidēbātur].
7. Cum auctor nūntiī nūllus reperīrētur, laetitia ______ [= cessāvit] quidem, sed ______ [= signum reī fūtūrae] laetum animīs ______ [= in animīs sedēbat/remanēbat].
8. Hoc ______ [< augur] animōrum XIII diē fīrmātum est adventū tabellāriī quī litterās ______ [= laurō ōrnātās] cōnsulī trādidit in circō.
9. Cōnsul litterīs lēctīs populō ______ [= prōnūntiāvit] 'L. Aemilium cum Perseō pugnāsse; Macedonum exercitum caesum fūsumque...'
10. Postquam lēgātī ab Aemiliō Paulō advēnērunt, senātus supplicātiōnēs in quīnque diēs circā omnia ______ [= torōs deōrum] dēcrēvit.

augurium
coniūrātus
deinceps
dēnūntiāre
ēvānēscere
ēventus
expedītiō
fremitus
iactūra
immemor
incrēscere
īnsidēre
invius
laureātus
līs
murmur
nāvālia
ōmen
praecipere
pulvīnar
(post...) quam
vērī similis

11. Placuit ut nāvēs in ______________ collocārentur atque ut dīmitterentur sociī nāvālēs et mīlitēs ______________ [= quī in verba cōnsulis iūrāverant].
12. Difficile est per saltūs ______________ [= sine viā] penetrāre.

Exercitium 6

1. Quis rēgī Philippō V successit? ...
2. Cūr Rōmānī rēgī Perseō bellum indīxērunt? ...
3. Ubi P. Licinius Crassus cum Perseō pugnāvit et quō ēventū? ...
4. Ā quō dēvictus est rēx Perseus? ...
5. Quōs victōriae nūntiōs L. Aemilius Paulus Rōmam mīsit? ...
6. Quae oppida deinceps Rōmānīs sē dēdidērunt? ...
7. Quō rēx Perseus victus trāiēcit? ...
8. Quōmodo victōriae laetitia Rōmae praecepta est? ...
9. Quid factum est cum C. Licinius cōnsul quadrīgās mitteret? ...
10. Cūr populus lūdōs circēnsēs relīquit? ...
11. Quid lēgātī Paulī in senātū et in cōntiōne exposuērunt? ...
12. Lēgātīs audītīs quid cōnsul ēdīxit? ...
13. In quot diēs supplicātiōnēs dēcrētae sunt? ...
14. Quid ex Illyricō nūntiātum est? ...

Lēctiō IV

Lēctiō quārta: versūs 384–506

abaliēnāre
abscēdere
accessiō
clēmentia
cōnscius
cōnspectus
cōnsurgere
contentus
dēlitēscere
dēvehere
effulgēre
extorris
fīdūcia
flātus
ignōbilis
illacrimāre
incolumitās
introīre
lembus
mercātūra
ministerium
miserātiō
māceria
mūtātiō
percontātiō
porrigere
postīcum
praetōrius
pullus
sors

Exercitium 7

1. Perseus, quī nōn ______________ rēgnō Macedoniae fīnitimōs oppugnāverat, iam āmissō exercitū, ______________ [= exsul] rēgnō, in parvam īnsulam compulsus est.
2. Etiam victor Paulus ______________ [< miserārī] permōtus ______________ [= fortūnae] hūmānae ______________ [< in + lacrimāvisse] dīcitur.
3. Perseus trēs ______________ [↔ nōbilēs] ad Paulum mīsit cum litterīs quārum titulus erat: "*Rēx* Perseus cōnsulī Paulō salūtem."
4. Perseō victō necesse fuit nōmen 'rēgis' oblīvīscī et sē suaque omnia in fidem et ______________ [< clēmēns] populī Rōmānī permittere.
5. Sōlus relictus, cum omnium animōs ā sē ______________ [↔ sibi conciliāvisset], fugae cōnsilium cēpit.
6. Quendam Crētēnsem, quī ______________ [< mercārī] in eā regiōne faciēbat, rogāvit ut ______________ [= nāviculā] sē in Thrāciam ______________.
7. Mediā nocte cum tribus ______________ [↔ īnsciīs] cōnsiliī per ______________ [= ōstium posterius] in hortum exiit ac ______________ aegrē trānscendit.
8. Cum vērō nāvis in portū nōn esset, in templō ______________ [= latuit].
9. Nē tum quidem 'puerī rēgiī', quī ______________ [< minister] rēgis fungēbantur, ab eō ______________ [= abībant].
10. At cum Cn. Octāvius rēgiīs puerīs ______________ [< incolumis] prōmīsisset, ______________ [< trānsīre] omnium facta est.
11. Tum Perseus sē Octāviō trādidit, et in nāvem ______________ [= praefectī] impositus ad cōnsulem missus est.
12. Amictū ______________ [= ātrō] praetōrium (______________ imperātōris) ______________ [= intrāvit].
13. Cōnsul ______________ [= surrēxit] et rēgī dextram ______________ [= extendit] nec eum sē ad pedēs ______________ [= dēmittere] passus est.
14. "Quā ______________ [= coāctus] iniūriā" inquit "contrā populum Rōmānum tam ______________ [= tantā vī] bellum suscēpistī...?" nec rēx ad hanc ______________ [< percontārī] respondit.

15. Cōnsul eum hortātus est ut ______________ [= cōnfīdentiam] salūtis habēret, ______________ [= quōcumque modō] haec incidissent.
16. Perseum ______________ [= cōnspicuum] faciēbant nōn modo patris et avī fāma, sed ______________ [< ex + fulgēbant] Philippus et Alexander.
17. Fortūna eius est exemplum ______________ [< mūtāre] rērum hūmānārum.
18. Animus virī sapientis ______________ [< flāre] prosperārum rērum nōn effertur.
19. Bellum Illyricum tantum ______________ [< accēdere] bellī Macedonicī fuit.

subigere
submittere
tabernāculum
trānsitiō
utcumque
violenter

Exercitium 8

1. Quī lēgātī Aemiliō Paulō cōnsulī litterās Perseī attulērunt? ...
2. Quōmodo cōnsul lēgātōs vidēns affectus est? ...
3. Cūr Paulus lēgātōs sine respōnsō ac sine litterīs dīmīsit? ...
4. Quid Perseus alterīs litterīs petīvit et impetrāvit? ...
5. Quid lēgātī Rōmānī ā Perseō postulāvērunt? ...
6. Cūr Perseus fugae cōnsilium capere coāctus est? ...
7. Perseus ubi erat et quō īre cupiēbat? ...
8. Cūr in Thrāciam īre nōn potuit? ...
9. Ubi rēx Samothrācae dēlituit? ...
10. Cui rēx sōlus cum fīliō relictus sē trādidit? ...
11. Quō Octāvius rēgem captum mīsit? ...
12. Quōmodo Paulus Perseum in praetōriō recēpit? ...
13. Quid cōnsul Perseum percontātus est? ...
14. Cum rēx nihil respondēret, quid consul eum hortātus est? ...

Lēctiō quīnta: 507–601

Lēctiī V

Exercitium 9

1. Rēgnum Macedoniae sub rēge Alexandrō in Asiam sē ______________ [= super rīpās effūdit].
2. Euboea īnsula ponte (terrae) ______________ iūncta est.
3. Minerva dea est ______________ [= cūstōs] arcis Athēnārum.
4. In templō Aesculapiī, quod v mīlibus passuum ab Epidaurō ______________, aegrī dōna deō sacrābant prō remediīs ______________ [< salūs].
5. Lacedaemoniī ______________ [< discipulus] sevērissimā ēducābantur.
6. Olympiae Paulus Iovī sacrificium māius ______________ [= quam fierī solēbat] fēcit haud ______________ [= aliter] quam sī Rōmae in Capitōliō immolāvisset.
7. Amphipolim reversus Paulus in ______________ sedēns 'līberōs esse Macedonas' prōnūntiāvit, eōsque ______________ pendere Rōmānīs iussit.
8. Paulus, accītīs ______________ quī ______________ artem faciēbant, magnificum lūdicrum apparāvit, ubi ______________ validissimī inter sē certāvērunt.
9. Epulae quoque māximā ______________ [< opulentus] parātae sunt.
10. ______________ [< vulgus] opulentia epulārum laudābātur.
11. ______________ est rēs quā aegrī sānantur.
12. Fīlius P. Scīpiōnis Āfricānī fīlium L. Aemiliī Paulī ______________.

adoptāre
āthlēta
artifex
continēns
disciplīna
distāre
(ars) lūdicra
opulentia
praeses
remedium
salūtāris
secus
solitō (māior)
superfundere (sē)
tribūn~~āle~~ al
tribūtum
vulgō

Exercitium 10

1. Quis fuit prīmus nōbilis rēx Macedoniae? ...
2. Quot annōs rēgnāvit Alexander? ...
3. Num Alexander sē Eurōpae fīnibus continuit? ...
4. Quid morte Alexandrī rēgnō eius factum est? ...

5. Quot lēgātī Rōmānī in Macedoniam missī sunt? ...
6. Quid fēcit Aemilius Paulus prīmō autumnō? ...
7. Quem locum prīmum petīvit? ...
8. Quārē inclutus est portus Aulidis? ...
9. Cūr Agamemnōn fīliam suam victimam ārīs admōvit? ...
10. Cui deae Paulus Athēnīs sacrificium fēcit? ...
11. In Peloponnēsō quās urbēs vīsit Paulus? ...
12. Olympiae quid animum Paulī mōvit? ...
13. Quid Paulus ex tribūnālī Macedonibus prōnūntiāvit? ...
14. Postquam Macedoniae lēgēs dedit, quid apparāvit?
15. Quid magnīs lūdīs in Graeciā fierī solet? ...

Lēctiō VI

adoptiō
cōnfundere
dēflēre
dēstināre
documentum
gaza
impedīmentum
inexpugnābilis
praetestātus
prōgeniēs
prōventus
quaesō
successor
turmātim

Lēctiō sexta: versūs 602–680

Exercitium 11

1. Perseus ____________ [< succēdere] Philippī V fuit.
2. Perseus in catēnīs in triumphō ductus ____________ [< docēre] fuit sortis hūmānae.
3. Paulum triumphantem secūtī sunt duo fīliī quōs in ____________ [< adoptāre] dederat, deinde equitēs ____________ [= in turmīs] et peditēs.
4. Cōnsul vērō duōs fīliōs minōrēs ____________ [< praetextus] sēcum vehere nōn potuit, nam alter ante triumphum, alter paulō post dēcessit.
5. Ex tantā ____________ [= stirpe] līberōrum nēmō domī Paulī supererat.
6. Paulus ōrātiōne quā prīvātam suam calamitātem cum secundā fortūnā pūblicā comparāvit, audientium animōs magis ____________ [= permōvit] quam sī sortem suam ____________ [= sortī suae illacrimāvisset].
7. Paulus: "____________ [= ōrō] sinātis mē cum pūblicā fēlīcitāte comparāre prīvātam meam fortūnam."
8. Cum castra hostium ____________ essent [= expugnārī nōn possent], Paulus aciē Perseum dēvīcit ad Pydnam.
9. Victōriam Paulī rēs secundae velut ____________ [= magnae frūgēs] secūtae sunt: cīvitātēs sē dēdidērunt, ____________ [= thēsaurus] rēgia in potestātem Rōmānōrum vēnit, ac rēx ipse cum līberīs captus est.
10. Nōnnumquam tempestās ____________ [< impedīre] victoriae fuit.
11. Fīlius imperātōris triumphantis sibi ipse similem triumphum ____________.

Exercitium 12

1. Quōs Paulus in triumphō ante currum dūxit? ...
2. Cūr duo Paulī fīliī māiōrēs patris nōmen nōn ferēbant? ...
3. Cūr duo fīliī eius minōrēs in triumphō cum patre currū vectī nōn sunt? ...
4. Dē quibus rēbus Paulus post triumphum in cōntiōne ēdisseruit? ...
5. Quot diēbus Paulus sē bellum Macedonicum perfēcisse dīxit? ...
6. Quae rēs secundae victōriam Paulī secūtae sunt? ...
7. Quid Paulus in exercitū in Italiam trāiciendō timēbat? ...
8. Num Paulus tantum dē pūblicā fēlīcitāte locūtus est? ...
9. Quid populō nārrāvit dē prīvātā suā fortūnā? ...
10. Num pater miserābiliter orbitātem suam dēflēvit? ...
11. Quōmodo sē cōnsōlātus est in tantā clāde domūs suae? ...
12. Cūr Horātius Latium 'agreste' vocat? ...

Lēctiō grammatica: versūs 681–694

Exercitium 13

	Ōrātiō rēcta ("...")	*Ōrātiō oblīqua* ('...')
	Exemplum Sabīnī: "Quid ā nōbīs postulās?" Tarpēia: "Postulō id quod in sinistrīs manibus habētis."	Sabīnī ā Tarpēiā quaesīvērunt 'quid ā sē postulāret?' Tarpēia respondit 'sē postulāre id quod in sinistrīs manibus habērent.'
1.	Aemilia: "Cūr Iūlia plōrat?"	Aemilia quaerit 'cūr Iūlia plōr____?'
2.	Quīntus: "Iūlia plōrat, quia Marcus eam pulsāvit."	Quīntus respondet 'Iūli____ plōr____, quia Mārcus eam pulsāv____."
3.	Iūlius: "Puer quī puellam pulsat improbus est."	Iūlius dīcit 'puer____ quī puellam puls____ improb____ es____.'
4.	Trōiānī: "Lāocoōn poenam meruit quod hastā scelerātā sacrum rōbur laesit."	Trōiānī 'Lāocoont____ poenam meru____' dīcēbant, 'quod hastā scelerātā sacrum rōbur laes____.'
5.	Poenī "Aenēās Trōiā vēnit" inquiunt, "cum quō virō pulchra Dīdō concubuit!"	Fāma nārrābat 'Aenē____ Trōiā vēn______, cum quō virō pulchra Dīdō concubu______.'
6.	Tullus: "Quid petentēs vēnistis?" Albānī "Invītī" inquiunt "aliquid quod tibi displicet dīcēmus: rēs repetītum vēnimus."	Tullus ab Albānīs quaerit 'quid petentēs vēn____?' Iī dīcunt '____ invīt____ aliquid quod Tullō displice____ dict____ ____: rēs repetītum ____ vēn____.'
7.	Horātius pater: "Fīlia mea iūre caesa est. Nē mē, quem paulō ante cum ēgregiā stirpe cōnspexistis, orbum līberīs fēceritis!"	H. prōclāmāvit 'fīli____ ____ iūre caes____ ____!' Ōrābat 'nē ____, quem paulō ante cum ēgregiā stirpe cōnspex______, orbum līberīs fac______!'
8.	Cn. Octāvius: "Rēgiī puerī Macedonēsque aliī quī Samothrācae sunt, sī trānsierint ad Rōmānōs, incolumitātem lībertātemque et sua omnia servābunt quae aut sēcum habent aut in Macedoniā relīquērunt."	Prōnūntiātum est 'rēgi____ puer____ Macedonasque ali____ quī Samothrācae ________, sī trāns________ ad Rōmānōs, incolumitātem lībertātemque et sua omnia servāt______ quae aut sēcum hab________ aut in Macedoniā relīqu________.'
9.	Hannibal: "Omnēs in ūnam Eumenis rēgis concurrite nāvem! quem sī cēperitis aut interfēceritis, magnō vōbīs praemiō erit."	H. iīs praecēpit 'omnēs ut in Eumenis rēgis concurr______ nāvem; quem sī cēp______ aut interfēc______, magnō ______ praemiō ______.'
10.	Prūsiās: "Nōlīte id ā mē fierī postulāre quod adversus iūs hospitiī est!"	Prūsiās recūsāvit 'nē id ā ______ fierī postul______ quod adversus iūs hospitiī ______.'
11.	Paulus: "Et convīvium īnstruere et lūdōs parāre eiusdem est quī vincere bellō scit."	Vulgō dictum ipsīus ferēbant 'et convīvium īnstruere et lūdōs parāre eiusdem ______ quī vincere bellō sc______.'
12.	Paulus: "Quod bellum per quadriennium quattuor ante mē cōnsulēs gessērunt, id ego quīndecim diēbus perfēcī!"	Paulus dīxit 'quod bellum per quadriennium quattuor ante ______ cōnsulēs gess______, id ______ quīndecim diēbus perfēc______!'

Lēctiō grammatica

Ōrātiō rēcta ("...")
nōm + ind
quī quae quod, quia, sī, etsī +*ind*

Ōrātiō oblīqua ('...')
acc + inf
quī quae quod, quia, sī, etsī + coni.

Exercitium 14

1. dēlitēscere, dē______isse
2. dirimere, dir______isse, dir______um esse
3. īnsīdere, īn______isse, īn______um esse
4. pendere, ________isse, ______um esse
5. pergere, ________isse
6. porrigere, por______isse, por______um esse
7. querī, ______um esse
8. subigere, sub______isse, sub______um esse
9. trānsferre, trāns______isse, trāns______/__________ esse
10. vīsere, ______isse

Cap. LI

Lēctiō I

aedīlitās
arbiter
circuitus
coīre
compellere
dēcrētum
dēprehendere
dētegere
dīlēctus
ērudītus
ēvincere
explicāre
fingere
irritus
nervus
obstruere
paelex
perrogāre
perstāre
prōsequī
Pseudo-
remōtus
revincere
senecta
sors
struere
suffrāgārī
vigēre
vituperāre

CAPITVLVM VNVM ET QVINQVAGESIMVM

Lēctiō prīma: versūs 1–118

Exercitium 1

1. Rōmam nūntiātum est 'Carthāgine bellum __________ [= parārī], cum __________ agerentur [= mīlitēs cōnscrīberentur] et classis comparārētur.'
2. Lēgātī Carthāginem missī renūntiāvērunt 'sē exercitum et classem Carthāgine ______________ [= invēnisse].'
3. In senātū cum sententiae ______________, Catō Carthāginem dēlendam esse cēnsuit, Nāsīca dissuāsit; tamen senātus dēcrēvit ut Carthāginiēnsibus bellum indīcerētur.
4. Etsī Carthāginiēnsēs lēgātōs mīsit ut sē dēderent, Catōnis sententia __________ [= persuāsit] ut senātus in __________ [< dēcerenere] __________ [= persevērāret].
5. Obsidibus et armīs acceptīs, cōnsulēs imperāvērunt ut novum oppidum x mīlia passuum ā marī __________ [= distāns] conderent.
6. Ita Carthāginiēnsēs ad bellandum ______________ [= coēgērunt].
7. Prīmō __________ [= vāna] fuit oppugnātiō Carthāginis, sed Rōmānī repulsī ac fugātī ā P. Scīpiōne Aemiliānō ē perīculō ______________ [= līberātī] sunt.
8. Catō, aliter prōmptus ad ______________ [↔laudandum], Scīpiōnem laudibus ______________ est dīcēns 'reliquōs quī in Āfricā mīlitārent umbrās volitāre, Scīpiōnem ______________ [= valēre].'
9. Andriscus sīve ____________-Philippus fābulam ____________ 'sē rēge Perseō et ____________ [= alterā uxōre] nātum esse.'
10. Multī ad eum ____________ [= conveniēbant], sed fraus ____________ [= patefacta] est et Macedonia ____________ [= rūrsus victa].
11. Rēgnum Masinissae ____________ Scīpiōne dīvīsum est inter trēs fīliōs, quōrum minimus Graecīs litterīs ____________ [= doctus] erat.
12. Plēbs Scīpiōnī ita ____________ [= suffrāgiō favēbat] ut, cum ____________ [< aedīlis] peteret, ante annum suum cōnsul creātus sit.
13. Scīpiō, cui extrā ____________ Āfrica prōvincia data erat, portum Carthāginis ____________ [= clausit], ac tandem Carthāginem expugnāvit DCC annō postquam condita est.
14. Carthāgō in ____________ [< circuīre] XXIII mīlia passuum patēbat.
15. ____________ [= senectūs] est aetās īnfīrma neque senī tam validī sunt ____________ quam iuvenī.

Exercitium 2

1. Quid Gulussa Rōmam nūntiāvit? ...
2. Quid tum senātuī placuit? ...
3. Quid decem lēgātī ex Āfricā reversī renūntiāvērunt? ...
4. Catō quid senātuī suādēbat?
5. Quis in senātū bellum dissuādēbat? ...
6. Cūr senātuī placuit ut Carthāginiēnsibus bellum indīcerētur? ...
7. Quid Rōmānī Carthāginiēnsibus dēditīs imperāvērunt? ...
8. Num Carthāginiēnsēs imperiō Rōmānōrum oboedīvērunt? ...
9. In obsidiōne Carthāginis quis praecipuam glōriam tulit? ...
10. In senātū Rōmānō quis virtūtem Scīpiōnis laudāvit? ...
11. Quam fābulam fīnxit Andriscus? ...
12. Quōmodo Andriscus orīginem suam sibi dētēctam esse dīxit? ...
13. Masinissā mortuō quī rēgnum Numidiae inter sē dīvīsērunt? ...
14. Cūr necesse fuit Scīpiōnem lēgibus solvere ut cōnsul fieret? ...
15. Quis tandem Carthāginem expugnāvit? ...
16. Num uxor Hasdrubalis Scīpiōnī sē dēdidit?...

Lēctiō secunda: versūs 119–215

Lēctiō II

Exercitium 3

1. Achaeīs victīs L. Mummius cōs. Corinthon, urbem ________dīvitem, dīruit.
2. Ille ____________ [↔ cupidum] virum ēgit, neque enim ūllum opus Corinthium sibi sūmpsit.
3. In Hispāniā Viriāthus, ____________ [< vēnārī] quīdam et latrō, dux exercitūs factus Lūsītāniam occupāvit.
4. Senātus pācem quam Q. Pompēius cum Numantīnīs fēcit ____________ [= rem turpem] cēnsuit eamque ____________ [< īnfīrmus].
5. Viriāthus, cum ā ____________ [< prōdere] perfidīs interfectus esset, ab exercitū suō multum ____________ [= dēflētus] est.
6. Mīles quīdam quī exercitum in Hispāniā dēseruerat sub ____________ virgīs caesus est, id quod tīrōnibus exemplum fuit ____________ [= salūtāre].
7. C. Mancīnus contrā auspicia ad bellum profectus est, nam cum sacrificāret, pullī ex ____________ ēvolāvērunt, et cum nāvem cōnscenderet, vōx ____________ [= audīta est]: "Manē, Mancīne!"
8. Victus ā Numantīnīs pācem ____________ [= turpissimam] cum iīs fēcit, quam senātus ____________ [↔ irritam] esse vetuit.
9. Hōc ēventū illa auspicia trīstia fuisse ____________ est.
10. Scīpiō, cui iterum cōnsulātus ____________ dēlātus est, exercitum ____________ [= luxū] corruptum ad sevērissimam ____________ revocāvit.
11. ____________ [= fēminās impudīcās] ā mīlitibus ____________ [= sēiungī] iussit et omnia dēliciārum īnstrūmenta ____________ [= remōvit caedendō].
12. Mīlitēs māxima onera, sīcut ____________ [VII...] ____________ [= pālōs], ferre cōgēbat; mīlitī onere labōrantī dīcēbat: "Cum gladiō tē ____________ [< vāllus] scieris, vāllum ferre dēsinitō!"
13. Nē mīlitēs ____________ [= onere līberārentur], iūmenta vēndidit.
14. Scīpiō cum Numantiam obsidēret, saepe contrā ____________ [< ērumpere] hostium fēlīciter pugnāvit.
15. Numantīnī, cum frūstrā ____________ [= pābulum petītum] exiissent, dēnique fame coāctī ipsī sē per ____________ [= invicem] gladiīs trāiēcērunt.
16. Scīpiō prīmum Carthāginem, deinde, XIV annīs post, Numantiam cēpit et ____________ [= funditus dīruit].

abstinēns
accidere
cavea
complōrāre
dēlēre
disciplīna~~m~~
ēruptiō
exonerāre
furca
ignōminiōsus
īnfīrmāre
lābēs
luxuria
pābulārī
per vicem
prae(dīves)
probāre
prōditor
ratus
recīdere
salūber
scortum
sēcernere
septēnī
ultrō
vāllāre
vāllus
vēnātor

Exercitium 4

1. Cūr Rōmānī Achaeīs bellum intulērunt? ...
2. Quam urbem praeclāram L. Mummius cōnsul dīruit? ...
3. Quis fuit Viriāthus et quid fēcit? ...
4. Num Viriāthus ā Rōmānīs interfectus est? ...
5. Quārē C. Matiēnius damnātus est et virgīs caesus? ...
6. Quae auspicia C. Mancīnus neglēxit? ...
7. Cūr Mancīnus pācem ignōminiōsam fēcit cum Numantīnīs? ...
8. Num senātus illam pācem ratam esse iussit? ...
9. Cūr bellum Numantīnum Scīpiōnī Aemiliānō dēlātum est?...
10. Quōmodo Scīpiō exercitum ad mīlitiae disciplīnam revocāvit? ...
11. Quid Scīpiō quaestōrem dōnīs rēgis Antiochī facere iussit? ...
12. Cūr Scīpiō hostēs quī pābulātum exierant occīdī vetuit? ...
13. Quid ēgit Scīpiō XIV annō post Carthāginem dēlētam? ...

Lēctiō III

Lēctiō tertia: versūs 216–279

admiscēre
adversārī
agrārius
colōnia
ēloquēns
exārdēscere
fragmentum
frūmentārius
modus
offēnsa
optimātēs
ōrdō (equester)
pars
perniciōsus
prōmulgāre
quaestiō
rogātiō
sēditiōsus
sublegere
subsellium
tribūnātus
triēns
triumvirī
triumvirālis

Exercitium 5

1. Tib. Gracchus lēgēs ______ [< ager] tulit et ______ [III virōs] creāvit ad agrum pūblicum dīvidendum.
2. Hās lēgēs ______ [= tulit] adversus voluntātem senātūs et equestris ______ neque sine ______ [= indignātiōne] plēbis, quae amplum ______ agrī cupiēbat.
3. In tantum furōrem ______ ut collēgae M. Octāviō, quī causam dīversae ______ [= factiōnis] dēfenderet, potestātem abrogāret.
4. Tumultū in Capitōliō factō, Tib. Gracchus ab ______ [< optimus] occīsus est, ictus prīmum ______ [< frangere] ______ [= sellae humilis].
5. P. Scīpiō Āfricānus, cum novam ______ [= lēgem lātam] dissuādēret, dīxit 'Tib. Gracchum iūre caesum esse sibi vidērī.'
6. Cum Scīpiō sēditiōnibus ______ [< triumvirī] ______ [< adversus] esset, māne mortuus in lectō inventus est.
7. Fāma erat Semprōniam uxōrem, sorōrem Gracchōrum, eī venēnum dedisse, nec verō ūlla ______ dē morte eius ācta est.
8. C. Gracchus, frāter Tiberiī, ōrātor ______ erat quam frāter.
9. Is lēgem ______ [< frūmentum] tulit 'ut frūmentum plēbī darētur sēnīs assibus et ______ [= $^{1}/_{3}$].'
10. Aliam lēgem tulit 'ut DC equitēs CCC senātōribus ______ [= adderentur miscendō], cum tot equitēs in Cūriam ______ [= legerentur supplendī causā].
11. Senātōribus hae lēgēs ______ [< perniciēs] vidēbantur.
12. C. Gracchus ______ [< tribūnus] suum in alterum annum continuāvit et complūrēs ______ [< colōnus] dēdūxit.
13. Post tribūnātum ______ [< sēditiō] C. Gracchus cum Fulviō Flaccō ā L. Opīmiō cōnsule occīsus est.

Exercitium 6

1. Quās lēgēs Tib. Gracchus tribūnus plēbis prōmulgāvit? ...
2. Quid fēcit M. Octāviō collēgae cum lēgī adversārētur? ...
3. Quī triumvirī ad dīvidendum agrum pūblicum creātī sunt? ...
4. Quem rēx Attalus hērēdem relīquerat? ...
5. Quid factum est cum Ti. Gracchus iterum tribūnus creārī vellet? ...
6. Quid dīxit P. Scīpiō Āfricānus dē caede Ti. Gracchī? ...

7. Ā quibus novae sēditiōnēs excitātae sunt? ...
8. Quis triumvirīs sēditiōsīs adversātus est? ...
9. Quōmodo mortuus est P. Scīpiō Āfricānus? ...
10. Cūr suspecta fuit uxor eius Semprōnia? ...
11. Quās lēgēs tulit C. Gracchus? ...
12. Illō tempore quot senātōrēs erant? ...
13. Alterō tribūnātūs annō quid C. Gracchus effēcit? ...
14. Quid C. Gracchō factum est cum Aventīnum occupāsset? ...
15. Quid Līvius cēnset dē cōnsiliīs Gracchōrum? ...

Lēctiō quārta: versūs 280–326

Lēctiō IV

Exercitium 7

1. Ante Carthāginem dēlētam populus Rōmānus vītam placidam ac ____________ [< modus] ____________ [= agēbat].
2. ____________ [= terror] hostium cīvēs in bonīs ____________ [= mōribus] retinēbat.
3. Victīs hostibus, ob ____________ [= nimiam cōpiam] omnium rērum ____________ [= licentia] atque superbia incessērunt.
4. Glōriae et ____________ [< dominārī] certāmen inter cīvēs erat, omnia in duās partēs ____________ [= distracta] sunt, rēs pūblica ____________ [= lacerandō distracta].
5. ____________ [= cīvēs nōbilēs] factiōne magis ____________ [= valēbat], penes eōsdem magistrātūs, glōriae triumphīque erant.
6. Plēbs, quae in multitūdine ____________ [= passim sparsa] minus poterat, ____________ [= molestā] mīlitiā atque inopiā urgēbātur.
7. Praedās ____________ [< bellum] imperātōrēs cum paucīs ____________ [= rapiēbant].
8. Parentēs et līberī mīlitum, sī ____________ [= fīnitimī] erant cīvī potentiōrī, sēdibus pellēbantur.
9. Avāritia sine ____________ [< modestus] omnia invādere et ____________ [= sordida facere] coepit.
10. At paucī nōbilēs repertī sunt quī vēram glōriam iniūstae potentiae ____________ [= praeferrent].
11. Postquam Ti. et C. Gracchus plēbem in lībertātem ____________ [= līberāre] et optimātium scelera patefacere coepērunt, nōbilitās ____________ [↔ īnsōns] ac pavida eōrum ____________ [< agere] obviam iērunt.
12. Ita ____________ [= discordia] cīvīlis quasi ____________ [< permiscēre] terrae orta est, et prīmum necātus est Tiberius, deinde Gāius cum M. Fulviō Flaccō.
13. Nōbilitās victōriā suā ūsa haud ____________ [< modus] fuit.
14. In bellō cīvīlī alterī alterōs ____________ [= quōlibet] modō vincere vult, id quod saepe magnās cīvitātēs ____________ dedit [= perdidit].

abstrahere
abundantia
āctiō
agitāre
antepōnere
artēs
asper
bellicus
cōnfīnis
dīlacerāre
dīripere
dispergere
dissēnsiō
dominātiō
formīdō
lascīvia
moderātus
modestia
modestus
nōbilitās
noxius
permixtiō
pessum (dare)
pollēre
polluere
quīvīs
vindicāre

Exercitium 8

1. Quamobrem mōs factiōnum ac dissēnsiō cīvīlis Rōmae orta est? ...
2. Quōmodo populus Rōmānus ante Carthāginem dēlētam vīvēbat? ...
3. Cūr tunc dominātiōnis certāmen inter cīvēs nōn erat? ...
4. Hostibus victīs, quōmodo cīvēs sē gerēbant? ...
5. Utra pars cīvitātis magis pollēbat? ...
6. Quibus rēbus plēbs urgēbātur? ...
7. Cūr praedae bellicae populum nōn dītābant? ...
8. Quid factum est iīs quī potentiōribus cōnfīnēs erant? ...

9. Cum potentiā quid animōs nōbilium invāsit? ...
10. Quī nōbilēs plēbem in lībertātem vindicāre cōnātī sunt? ...
11. Quī Gracchōrum āctiōnibus obviam iērunt? ...
12. Quid nōbilitās victōriā suā effēcit? ...

Lēctiō grammatica

Lēctiō grammatica: versūs 327–383

Exercitium 9

Facienda sunt verba composita ex verbīs simplicibus praepositīs praeverbiīs ad-, con-, dē-, dis-, ex-, in-, ob-, per-, prō-, re-, sub-.

1. ad- + currere > ____________
2. ad- + iacere > ____________
3. ad- + ligāre > ____________
4. ad- + quaerere > ____________
5. ad- + spargere > ____________
6. ad- + tangere > ____________
7. con- + agere > ____________
8. con- + lābī > ____________
9. con- + premere > ____________
10. con- + rapere > ____________
11. con- + regere > ____________
12. dē- + legere > ____________
13. dē- + scandere > ____________
14. dis- + fīdere > ____________
15. dis- + gradī > ____________
16. dis- + placēre > ____________
17. ex- + carpere > ____________
18. ex- + fundere > ____________
19. in- + lūdere > ____________
20. in- + pellere > ____________
21. in- + statuere > ____________
22. ob- + cadere > ____________
23. ob- + ferre > ____________
24. ob- + premere > ____________
25. per- + facere > ____________
26. per- + regere > ____________
27. prō- + salīre > ____________
28. prō- + emere > ____________
29. re- + agere > ____________
30. sub- + capere > ____________
31. sub- + cēdere > ____________
32. trāns- + dare > ____________

Exercitium 10

1. dispergere, di________isse, di________um esse
2. exārdēscere, ex________isse
3. explicāre, ex________isse, ex________um esse
4. fingere, ________isse, ________um esse
5. obstruere, ob________isse, ob________um esse
6. polluere, ________isse, ________um esse
7. recīdere, re________isse, re________um esse

CAPITVLVM ALTERVM ET QVINQVAGESIMVM

Lēctiō prīma: versūs 1–123

Exercitium 1

1. Sallustius bellum Iugurthīnum ______________ [= explānāre] voluit prīmum quia magnum fuit bellum, ______________ [= deinde] quia tunc prīmum superbiae nōbilitātis obviam itum est.
2. Bellō Pūnicō secundō Hannibal imperium Rōmānum māximē ______________ [= dēbilitāverat].
3. In Āfricā Masinissa, rēx Numidārum, Rōmānōs adiūverat; itaque amīcitia eī cum Rōmānīs ______________ [= diū mānsit].
4. Micipsa, fīlius Masinissae, duōs fīliōs genuit, et Iugurtham, frātris fīlium ex ______________ [= paelice] nātum, domī habuit.
5. Iugurtha, quem avus prīvātum ______________ [= relīquerat], adulēscēns ______________ [= pulchrā] fōrmā atque ācrī ingeniō erat.
6. Ille, vīribus ______________ [= potēns], ______________ [= vītam ōtiōsam] spernēns plūrimum agēbat: currēbat, ______________ [< eques], ______________ [< iaculum], vēnābātur.
7. Propter rēs huius ______________ [= generis] omnēs glōriā ______________ [= antecēdēbat], sed tamen omnibus cārus erat.
8. Micipsa, ______________ [= etsī] prīmō virtūte et glōriā Iugurthae laetus fuerat, tamen cum eum prae līberīs suīs crēscere vidēret, eō ______________ [= eā rē] ______________ [= ācriter] permōtus est.
9. Timēbat nātūram Iugurthae ______________ [= cupidissimam] imperiī, sed difficile erat hominem tam acceptum populō dolō opprimere.
10. Ob hanc ______________ [< difficilis] statuit eum māximīs perīculīs ______________ [= obicere].
11. Ergō, quoniam Iugurtha glōriam mīlitārem ______________ [= cupidē petēbat], Micipsa eum ad bellum Numantīnum mīsit.
12. Ibi Iugurtha ēgregiā virtūte in māximam ______________ [< clārus] et ______________ [< grātus] pervēnit.
13. In exercitū Rōmānō complūrēs nōbilēs fuērunt, domī ______________ [< factiō] atque clārī magis quam honestī.
14. Quī Iugurthae ______________ [= pollicēbantur] 'eum imperiō Numidiae potītūrum esse, quoniam Rōmae omnia ______________ essent [= vēnīrent].'
15. Numantiā dēlētā, Scīpiō Iugurtham abdūxit ac ______________ [= sine testibus] monuit 'ut pūblicē amīcitiam populī Rōmānī coleret nēve quibus largīrī ______________ [= adsuēsceret].'
16. Litterīs ā Scīpiōne acceptīs, quibus virtūs Iugurthae laudābātur, rēx beneficiīs eum sibi conciliāre ______________ est [= coepit] eumque adoptāvit et ______________ cum fīliīs hērēdem īnstituit.
17. Rēx senex, ______________ [= perāctā] suā aetāte, Iugurtham, quī ______________ [= nūper] Numantiā redierat, ______________ est [= dīs testibus ōrāvit] ut frātrēs ______________ habēret [= dīligeret].
18. "______________ ego" inquit "vōbīs rēgnum trādō fīrmum, sī bonī eritis, sīn malī, ______________ [= īnfīrmum]; nam concordiā parvae rēs crēscunt, discordiā māximae ______________ [= in dīversās partēs lābuntur]."
19. Postrēmō fīliōs monuit 'ut Iugurtham colerent et ______________, virtūtem imitārentur et ______________ [= valdē nīterentur] nē pater suus meliōrēs līberōs adoptāvisse vidērētur quam genuisse!'

Cap. LII

Lēctiō I

aggredī
agitāre (animō)
anteīre
appetere
atterere
avidus
cārum (habēre)
clāritūdō
concubīna
decōrus
dehinc
dērelinquere
difficultās
dīlābī
ēnītī
equidem
equitāre
exigere
expedīre
factiōsus
ficta
grātia
iaculārī
imbēcillus
inertia
īnsuēscere
mediocris
(huius) modī
negōtium
novissimē
obiectāre
observāre
obtestārī
pariter
permanēre
pollēns
pollicitārī
-que ... -que
quīre
sapientia
sēcrētō
tametsī
vehementer
vēnālis

20. Iugurtha, quī ______________ [< sapiēns] superior erat, rēgem ______________ [< fingere] locūtum esse intellegēbat, sed tum benignē respondit, tametsī longē aliter animō ______________ [= cōgitābat].
21. Quī litterās nescit, legere nequit; quī litterās scit, legere ______________ [= potest], sī haud ______________ [= modicō] ingeniō est.

in-cubāre lectō (*dat*) = cubāre in lectō

22. Dīdō sōla in domō vacuā maeret lectōque Aenēae relictō *incubat, illum absēns absentem audit______ videt______.*

Exercitium 2

1. Cūr Masinissa in amīcitiā populī Rōmānī erat? ...
2. Quot fīliī Masinissae erant? ...
3. Cūr Micipsa sōlus ex tribus frātribus rēgnum accēpit? ...
4. Quōs fīliōs Micipsa genuit? ...
5. Cuius fīlius erat Iugurtha? ...
6. Quōmodo Iugurtha adulēscēns vītam agēbat? ...
7. Quid Micipsa timēbat, cum Iugurtha omnēs glōriā anteīret? ...
8. Cūr rēx Iugurtham in Hispāniam ad bellum Numantīnum mīsit? ...
9. Quid Iugurtha in Hispāniā effēcit? ...
10. Quid Rōmānī nōbilēs factiōsī Iugurthae pollicitābantur? ...
11. Quid P. Scīpiō Iugurtham monuit? ...
12. Quālēs litterās Scīpiō Micipsae scrīpsit? ...
13. Litterīs dē virtūte Iugurthae lēctīs, quid fēcit Micipsa? ...
14. Quid rēx moritūrus Iugurtham obtestātus est? ...
15. Quid Adherbalem et Hiempsalem admonuit? ...
16. Quōmodo Iugurtha ad haec respondit? ...

Lēctiō II

Lēctiō secunda: versūs 124–241

Exercitium 3

abditus
accūrātē
acquīrere
adoptātiō
adulterīnus
anteferre
commodum
commūtātiō
contendere (*bis*)
dēprāvāre
disceptāre
distribuere
dīvulgāre
extollere
flāgitium
frētus
iūsta
largītiō
mōlīrī
occursāre
patrāre
quīnquennium
quīs (*dat pl*)

1. ______________ [= rēgis fīliī] rēgī mortuō ______________ [= fūnus] magnificē fēcērunt.
2. Posteā convēnērunt ut dē administrandō rēgnō ______________ [= dissererent].
3. Ibi Iugurtha "Oportet" inquit "______________ [= quīnque annōrum] dēcrēta omnia ______________ [= irrita fierī]."
4. Ad hoc Hiempsal "Idem" inquit "mihi vidētur, "nam tū ipse tribus proximīs annīs ______________ [< adoptāre] in rēgnum vēnistī!"
5. Ex eō tempore Iugurtha ______________ [= labōrābat] ut Hiempsalem opprimeret.
6. Cum rēgulī ad pecūniam inter sē ______________ [= dīvidendam] convēnissent, mīlitēs Iugurthae, parātīs clāvibus ______________ [= falsīs], in Hiempsalis hospitium irrūpērunt.
7. Interfectīs iīs quī ______________ [= occurrunt], loca ______________ [= occulta] ______________ [= explōrant], atque Hiempsalem in ______________ [= casā] ancillae repertum occīdunt.
8. Fāma tantī sceleris lātē ______________ [dis- < vulgus].
9. Adherbal, quī timēbat nē Iugurtha sē oppugnāret, ______________ [= fīdēns] cōpiīs suīs parābat armīs ______________ [= certāre].
10. Adherbal victus in Prōvinciam profūgit atque inde Rōmam ______________ [= properāvit].
11. Iugurtha lēgātōs Rōmam mittit, ______________ [=quibus] praecipit ut veteribus amīcīs mūnera largiantur et novōs amīcōs ______________.

12. Hāc ______ [= largīrī] Iugurtha tantam ______ [= mūtātiōnem] in senātū ______ [= perfēcit], ut ex māximā invidiā in grātiam nōbilitātis venīret.
13. Adherbal senātōrēs ōrāvit ut sibi ______ [= opem ferrent] neu paterentur rēgnum Numidiae ______ [↔ convalēscere]
14. Lēgātī Iugurthae paucīs respondent: 'Hiempsalem ob saevitiam et ______ [= facta indigna] sua interfectum, Iugurtham petere nē verba inimīcī factīs suīs ______ [= praeferrent].'
15. Hīs audītīs, senātūs magna pars, largītiōne ______ [= corrupta], Iugurtham laudibus ______ [= valdē laudābat].
16. Decem lēgātī in Āfricam missī sunt, quōrum prīnceps L. Opīmius ā Iugurthā ______ [= māximā cum cūrā] receptus est.
17. Iugurtha dandō et pollicendō multa perfēcit, ut plērīque lēgātī ______ rēgis [= quod rēgī prōderat] sequerentur.

rēgulus
rescindere
scrūtārī
subvenīre
tābēscere
tugurium

Exercitium 4

1. Postquam rēgī mortuō iūsta fēcērunt, quid rēgulī ēgērunt? ...
2. Dē quibus negōtiīs disceptātum est in prīmō conventū? ...
3. Quid Iugurtha dīxit dē quīnquenniī dēcrētīs? ...
4. Quārē Hiempsal dē hāc rē cum Iugurthā cōnsēnsit? ...
5. Quid secundō conventū cōnstituendum erat? ...
6. In oppidō Thirmidā cuius domō ūtēbātur Hiempsal? ...
7. Quōmodo mīlitēs Iugurthae in eam domum penetrāre potuērunt? ...
8. Ubi Hiempsalem repperērunt et quid eī fēcērunt? ...
9. Num Adherbal mortem frātris ultus est? ...
10. Quō Adherbal proeliō victus profūgit? ...
11. Quōmodo Iugurtha īram senātūs Rōmānī in grātiam convertit? ...
12. Dē quibus rēbus Adherbal senātōrēs Rōmānōs admonuit? ...
13. Quid Adherbal Rōmānōs ōrāvit? ...
14. Quid lēgātī Iugurthae respondērunt? ...
15. Omnēsne senātōrēs Adherbalī subveniendum esse cēnsēbant? ...
16. Quid tum senātus dēcrēvit? ...
17. Quōmodo Iugurtha lēgātōs recēpit? ...

Lēctiō tertia: versūs 242–354

Lēctiō III

Exercitium 5

1. ______ [< dīvidere] Numidiae ita facta est ut pars proxima Maurētāniae Iugurthae trāderētur, Adherbalī pars altera, quae ______ [= portibus magis ōrnāta] erat.
2. Rēgnō dīvīsō, Iugurtha incitātus ______ [< pollicitārī] Rōmānōrum quōs mūneribus explēverat, in rēgnum Adherbalis animum ______.
3. Ergō ex ______ [= subitō] fīnēs eius cum ______ [< praedārī] manū invāsit, multōs cēpit, aedificia incendit...
4. Adherbal lēgātōs ad Iugurtham mīsit, quī ______ [< contumēlia] dicta rettulērunt.
5. Iugurtha, ______ quī [= quoniam] rēgnum Adherbalis animō iam invāserat, magnō exercitū bellum intulit.
6. Adherbal ______ [*adv* < necessārius] Iugurthae obvius prōcessit, sed hostēs nocte sērā castra eius invāsērunt et mīlitēs ______ [= nec vigilantēs nec dormientēs] fugāvit.

adulēscentia
adulēscentia
cōnfīrmāre
contumēliōsus
cōpia
dēfēnsāre
dīvīsiō
honōrēs
(ex) imprōvīsō
inceptum
īnsequī
intendere
malitia
mātūrāre

necessāriō
negōtiātor
ōcissimē
pacīscī
pēnūria
pollicitātiō
portuōsus
praedātōrius
quippe (quī)
sēmisomnus

7. Numidae Adherbalem cum paucīs equitibus fugientem Cirtam ______ [= persecūtī] sunt, sed Rōmānī armātī hostēs ā moenibus prohibuērunt.
8. Dum Cirta oppugnātur, lēgātī Rōmā ______ [= properantēs] vēnērunt quī dē ______ [< malus] Iugurthae quererentur.
9. Iugurtha lēgātīs superbē respondit 'ab ______ [< adulēscēns] ita sē ēnīsum esse ut ab optimō quōque probārētur...'
10. Lēgātīs Adherbalem appellandī ______ [= occāsiō] nōn fuit.
11. Adherbal intellēxit nūllam esse spem auxiliī neque bellum trahī posse ob ______ [= inopiam] rērum necessāriārum.
12. Itaque duōs fortissimōs dēlēgit eōrumque animōs ______ [= fīrmāvit] ut per hostium mūnītiōnēs cum litterīs Rōmam īrent.
13. Litterīs Adherbalis in senātū recitātīs, dēcrētum est ut lēgātī nōbilēs summīs ______ [= magistrātibus] fūnctī mitterentur, quī Iugurthae imperārent 'ut quam ______ [= celerrimē] ad prōvinciam accēderet.'
14. Ille vērō, etsī senātūs verbīs gravēs minae eī nūntiābantur, tamen ab ______ [< incipere] suō nōn dēstitit.
15. Tum Italicī, quī moenia Cirtae ______ [= dēfendēbant], Adherbalī suāsērunt 'ut sē et oppidum Iugurthae dēderet, tantum ab eō vītam ______ [= condiciōnem ferret].'
16. Dēditiōne factā, in prīmīs Adherbal, tum omnēs pūberēs Numidae et ______ [= mercātōrēs] Italicī armātī interfectī sunt.

Exercitium 6

1. Quōmodo Numidia inter Adherbalem et Iugurtham dīvīsa est? ...
2. Dīvīsō rēgnō, quid Iugurtha parābat? ...
3. Statimne rēgnum Adherbalis magnō exercitū invāsit? ...
4. Cūr Adherbal incursiōnem Iugurthae nōn vindicāvit? ...
5. Quōmodo Iugurtha Adherbalem ad bellum coēgit? ...
6. Quid accidit cum castra Adherbalis ante lūcem oppugnāta sunt? ...
7. Quō Adherbal profūgit? ...
8. Cūr mīlitēs persequentēs Cirtam intrāre nōn potuērunt? ...
9. Quid Iugurtha lēgātīs Rōmānīs adulēscentibus respondit? ...
10. Quid fēcit cum Cirtam armīs expugnāre nōn posset? ...
11. Quibus Adherbal persuāsit ut litterās Rōmam ferrent? ...
12. Litterīs Aderbalis recitātīs quid senātus dēcrēvit? ...
13. Quid lēgātī māiōrēs nātū nōbilēs Iugurthae imperāvērunt? ...
14. Lēgātīs audītīs num Iugurtha ab oppugnātiōne Cirtae dēstitit? ...
15. Quid Italicī quī moenia dēfēnsābant Adherbalī suāsērunt? ...
16. Quam ob rem sē inviolātōs fore cōnfīdēbant? ...
17. Dēditiōne factā, quid fēcit Iugurtha? ...

Lēctiō IV

adminster
adventāre
arrogāre
artifex
asper
assūmere
augēscere

Lēctiō quārta: versūs 355–483

Exercitium 7

1. Numidia prōvincia futūrō cōnsulī L. Calpurniō Bēstiae sortibus ______ [= ēvēnit], quī exercitum in Āfricam ductūrus erat.
2. Iugurtha fīlium et duōs ______ [= amīcōs] Rōmam mīsit; quī cum Rōmam ______ [< advenīre], ā senātū ex Italiā dēcēdere iussī ______ [= nōn perfectīs] rēbus revertērunt.
3. Calpurnius initiō ācriter bellum gessit, sed pecūniā Iugurthae corruptus bellum trahere coepit et pācem cum eō fēcit ______ [= turpem].

4. Pecūniā dandā Iugurtha Scaurum, quī anteā eum ____________ [= oppugnāverat], sibi ____________ [= ministrum] ____________ [= sūmpsit].
5. L. Cassius praetor Iugurtham, datā ____________ pūblicā, Rōmam dūxit, ut ____________ faceret [= indicāret] dē Rōmānīs noxiīs.
6. Sed Iugurtha C. Baebiō tribūnō plēbis ____________ [= māximā] mercēde persuāsit, ut sē tacēre iubēret, nē dēlicta Rōmānōrum nōbilium ____________ [= aperīrentur].
7. Ita ob ____________ [< impudēns] Baebiī populus ____________ habitus est, Bēstiae et Scaurō animī ____________ [= crēscēbant].
8. Cum Massīva rēgnum Numidiae peteret, Iugurtha per Bomilcarem ____________ [< īnsidiārī] parāvit, quī eum interficerent.
9. Iī, tālis negōtiī ____________ [< ars], itinera et ____________ [< ēgredī] eius, loca ac tempora, explōrāvērunt, sed ūnus ex iīs ____________ [= temere] eum aggressus est.
10. Massīvam necāvit, sed ipse dēprehēnsus cum indicium fēcisset, Bomilcar ____________ factus est [= accūsātus est].
11. Iugurtha vērō Bomilcarem clam in Numidiam dīmittit, ipse Rōmā ēgressus "Ō, urbem vēnālem" inquit "et ____________ [= mox] peritūram, sī ____________ [< emere] invēnerit!"
12. Q. Caecilius Metellus duōbus proeliīs Iugurtham fūdit; tum rēx dēditiōnem ____________ [= cōgitābat], sed animum mūtāvit.
13. Rūrsus ā Metellō fugātus, Iugurtha per loca ____________ [= difficilia] pervēnit ad Gaetūlōs, quōs contrā Rōmānōs armāvit.
14. Rōmae cōnsul creātus est C. Marius, quī homō ____________ erat, id est homō quī prīmus ē gente ignōbilī summum magistrātum obtinet.
15. Is ōrātiōnem ad populum habuit dē ____________ [↔ fortitūdine] et ____________ [= inertiā] eōrum quī fortia facta māiōrum memorandō clāriōrēs sē putant.
16. "____________ [= mea ipsīus] facta" inquit "mihi dīcere licet. Nunc vidēte quam ____________ [= iniūstī] sint: quod ex aliēnā virtūte sibi ____________ [= postulant], id mihi ex meā nōn concēdunt, scīlicet quia ____________ nōn habeō."

ēgressus
ēmptor
familiāris (*bis*)
fidēs (pūblica)
flāgitiōsus
ignāvia
imāginēs
impudentia
impugnāre
incōnsultus
indicium
īnfectus
inīquus
īnsidiātor
lūdibriō (habēre)
meamet
mātūrē
meditārī
novus (homō)
obvenīre
patefierī
permagnus
reus
socordia

Exercitium 8

1. Quōs Iugurtha lēgātōs Rōmam mīsit cum bellum parārī audīret? ...
2. Num iī legātī ā senātū receptī sunt? ...
3. Quis tum Numidiam cum exercitū ingressus est? ...
4. Cūr Calpurnius pācem flāgitiōsam fēcit cum Iugurthā? ...
5. Quārē Cassius praetor Iugurtham Rōmam arcessīvit? ...
6. Quid C. Memmius, prōductō Iugurthā, in cōntiōne memorāvit? ...
7. Cūr Iugurtha ad haec nōn respondit? ...
8. Quis fuit Massīva et quid petīvit? ...
9. Quōmodo Iugurtha Massīvam occīdendum cūrāvit? ...
10. Quid Iugurtha dēcēdēns dīxisse fertur dē urbe Rōmā? ...
11. Quid Q. Caecilius Metellus in Numidiā ēgit? ...
12. Quem rēgem Iugurtha socium suum fēcit? ...
13. Cūr nōbilitās aegrē tulit C. Mariō bellum mandātum esse? ...
14. Cūr C. Marius 'novus homō' appellābātur? ...
15. Cōntiōne advocātā, quōs Marius obtrectāvit? ...
16. Quōmodo Marius sē bellī artem didicisse dīxit? ...

Lēctiō V

abundē
ācta
adnītī
artificium
asperitās
capite cēnsī
cicātrīx
compositus
cōnsultor
decima pars
dōna (mīlitāria)
egēns
(parvī) facere
facilis (amīcitiā)
fācundus
gēns
illicere
imperītia
imprōvīsus
incultus
iūxtā
largītor
latrōcinium
phalerae
praeceptum
sarcinae
sciēns
strepere
sustentāre
tumulōsus
tūtārī
vexillum

Lēctiō quīnta: versūs 484–617

Exercitium 9

1. Marius nōn triumphōs māiōrum ostentāre poterat, at mīlitāria ______, ut hastās, ______, ______ [= ōrnāmenta bellica], atque ______ [= vetera vulnera] adversō corpore.
2. Ille ______ [= artem] et verba ______ parvī ______ [= aestimābat] nec ______ [< agere] māiōrum aut Graecōrum mīlitaria ______ [< praecipere] legēbat.
3. Marius: "Dē Numidiā bonum habēte animum, Quirītēs! Nam quae ad hoc tempus Iugurtham ______ sunt [< tuērī] omnia remōvistis: avāritiam, ______ [< im-perītus] atque superbiam."
4. "Deinde exercitus ibi est locōrum ______ [= quī loca scit]. Quam ob rem ______ [= ēnītiminī] mēcum! Egomet in proeliō ______ [< cōnsulere] īdem et socius perīculī vōbīscum aderō, mēque vōsque in omnibus rēbus ______ [= aequē] geram."
5. "Plūra dīcerem, Quirītēs, sī timidīs virtūtem verba adderent – nam strēnuīs ______ [= plūs quam satis] dictum putō."
6. Marius mīlitēs cōnscrīpsit nōn ex classibus, sed ______ ______ [= prōlētāriōs] plērōsque.
7. Capsa oppidum et moenibus et locōrum ______ [< asper] mūnītum erat, nam circā erant loca vāsta, ______ [= quae nōn colēbantur] atque ______ aquae [= quae aquā egēbant].
8. Marius tribus noctibus in locum ______ [< tumulus] prope Capsam clam pervēnit, unde repente equitātum ad portās oppidī obsidendās mīsit; quod malum ______ [= inexspectātum] oppidānōs, quōrum pars extrā moenia ierat, ad dēditiōnem coēgit.
9. Eō tempore Sulla quaestor in castra vēnit, vir ______ patriciae nōbilis, litterīs ērudītus, ______ [= ēloquēns], amīcitiā ______ [= benignus], pecūniae ______ [< largīrī].
10. Iugurtha vērō Bocchum, rēgem Maurētāniae, magnīs prōmissīs ______ [= allēxit] ut cum exercitū Iugurtham accēderet.
11. Rēgēs exercitum Mariī, vix ______ ______ [= $1/10$] diēī reliquā, invāsērunt, priusquam mīlitēs ______ colligere quīvērunt, ita ut pugna ______ [< latrō] similis fieret.
12. Dēnique Rōmānī, orbe factō, vim hostium ______ [= sustinēbant] ac Marius suōs subdūxit in collem, quī ā barbarīs exsultantibus et ______ [> strepitus] circumdatus est.

Exercitium 10

1. Quid nōbilēs Rōmānī ostentāre solent? ...
2. Quibus rēbus virtūs Mariī dēclārābātur? ...
3. Cūr Marius litterās Graecās nōn didicerat? ...
4. Quid adhūc Iugurtham tūtātum esse dīxit? ...
5. Quid Marius mīlitibus suīs prōmīsit? ...
6. Quōs mīlitēs cōnscrīpsit Marius? ...
7. Post adventum Mariī quō Iugurtha et Bocchus abiērunt? ...
8. Quōmodo Metellus Rōmam reversus acceptus est? ...
9. Ubi Marius Iugurtham armīs exuit? ...
10. Cūr Marius oppidum Capsam expugnāre cupiēbat? ...
11. Quot noctēs adversus Capsam iter fēcit? ...
12. Num necesse fuit Capsam obsidēre? ...

13. Quālis homō fuit Sulla, Mariī quaestor? ...
14. Quōmodo Iugurtha Bocchum persuāsit ut cōpiās addūceret? ...
15. Quōmodo Rōmānī circumfūsī vim hostium sustinuērunt? ...
16. Quō Marius cōpiās suās ex proeliō dūxit? ...

Lēctiō sexta: versūs: 618–724

Lēctiō VI

Exercitium 11

1. __________ [= fatīgātīs] hostibus, Rōmānī dē __________ tubīs canere atque clāmāre coepērunt ac portīs ērūpērunt.
2. Hostēs, repentīnō __________ [= sonō] excitātī, fūsī et fugātī sunt.
3. Exercitū Mariī in __________ [= hībernīs] positō, Bocchus lēgātōs mīsit, quī ā Mariō indūtiās impetrāvērunt, sed frūstrā ā senātū Rōmānō amīcitiam et foedus petīvērunt.
4. __________ [= quibus] rēbus cognitīs, Bocchus ā Mariō petīvit ut Sullam ad sē mitteret; quī cum __________ [↔ impedītīs] equitibus et __________ [< funda] Baleāribus missus est.
5. Bocchus fīlium suum cum equitātū Sullae __________ [= ad praesidium] mīsit; is dīxit 'sē ā __________ [< speculārī] cognōvisse Iugurtham prope esse.'
6. Sulla vērō negat 'sē Iugurtham __________ [= expavēscere]' et cōpiās suās incolumēs trādūxit, cum Iugurtha __________ [= incertus cūnctārētur].
7. Bocchus __________ [< in locō] Sullae prōmīsit 'sē factūrum quae populus Rōmānus vellet, nec flūmen Muluccham ēgressūrum.'
8. Sulla respondit: "Faciendum tibi est aliquid quod Rōmānōrum magis quam tuā __________ vidētur: id in __________ [= facile] est, quia __________ Iugurthae [= Iugurtham in tuā potestāte] habēs; quem sī Rōmānīs trādideris, amīcitia et foedus tibi dabitur."
9. Rēx prīmō __________ [= negābat], tum vērō 'omnia sē ex voluntāte Sullae factūrum' prōmīsit.
10. Dum Bocchus Iugurthae sententiam dē pāce __________ [= quaerit], Iugurtha eum rogāvit ut sibi Sullam trāderet!
11. Bocchus diū haesitābat, sed postrēmō Sullam __________ [= arcessī] iussit et ex illīus sententiā Iugurthae īnsidiās tendit.
12. Dum Iugurtha cum __________ [= propinquīs] suīs inermis Sullae obvius prōcēdit, ex īnsidiīs oppressus est ac Sullae trāditus.
13. Victō Iugurthā, spēs populī Rōmānī in Mariō __________ erat.

accersere
cōpiam (habēre)
dēfessus
expedītus
exquīrere
funditor
haesitāre
hībernācula
īlicō
(dē) imprōvīsō
necessārius
negitāre
pertimēscere
praesidiō (mittere)
(in) prōmptū
quīs (*abl pl*)
rēferre
situs
sonitus
speculātor

Exercitium 12

1. Quō sonitū Maurī et Gaetūlī ante lūcem excitātī sunt? ...
2. Rōmānīsne portīs ērumpentibus restitērunt? ...
3. Ubi cōnsul victor exercitum in hībernīs composuit? ...
4. Quōs lēgātōs rēx Bocchus ad Marium ac deinde Rōmam mīsit? ...
5. Quid lēgātī Bocchī ā Rōmānīs petīvērunt? ...
6. Quem Marius cum praesidiō equitum ad Bocchum mīsit? ...
7. Quis Sullae in itinere obviam vēnit?...
8. Quid Bocchus Sullae prōmīsit? ...
9. Quid Sulla Bocchō faciendum esse respondit? ...
10. Quid Iugurtha ā Bocchō postulāvit? ...
11. Utrum Sullam Iugurthae an Sullae Iugurtham trādidit Bocchus? ...
12. Cūr Iugurtha ab īnsidiantibus sē dēfendere nōn potuit? ...
13. Quō diē Marius dē Iugurthā triumphāvit? ...
14. Eō tempore quō metū omnis Italia contremuit? ...

Lēctiō grammatica

Lēctiō grammatica: versūs 725–740

Exercitium 13

Addenda sunt verba ex nōminibus facta suffixīs -āre, -ārī, -īre, -īrī.

1. eques > __________
2. iaculum > __________
3. sitis > __________
4. blandus > __________
5. īnsidiae > __________
6. cūstōs > __________
7. ōrdō > __________
8. sors > __________
9. epulae > __________
10. pars > __________
11. sacer > __________
12. largus > __________
13. hīberna > __________
14. laetus > __________
15. pāx > __________
16. fīnis > __________
17. iūdex > __________
18. mollis > __________
19. laus > __________
20. nōmen > __________
21. ōsculum > __________
22. precēs > __________
23. servus > __________
24. comes > __________

Exercitium 14

1. accersere, ac__________isse, ac__________um esse
2. adipīscī, ad__________um esse
3. atterere, at__________isse, at__________um esse
4. cōnfīdere, cōn__________um esse
5. disserere, dis__________isse
6. docēre, __________isse, __________um esse
7. illicere, il__________isse, il__________um esse (illiciō -iunt)
8. intendere, in__________isse, in__________um esse
9. occidere, oc__________isse, oc__________ūrum esse
10. pacīscī, __________um esse
11. patefierī, pate__________um esse (pate-fit -fīunt)
12. pertimēscere, per__________isse
13. possidēre, __________isse
14. praestāre, prae__________isse
15. quīre, __________isse (queō queunt)
16. repellere, __________isse, __________um esse
17. strepere, __________isse, __________um

CAPITVLVM QVINQVAGESIMVM TERTIVM

Cap. LIII

Lēctiō prīma: versūs 1–152

Lēctiō I

Exercitium 1

1. Rōmānī ā Cimbrīs et Teutonibus ad flūmen Rhodanum victī sunt ingentī __________ [= perniciē].
2. Iugurthā victō, Marius __________ [= iterum] cōnsul factus est.
3. Cum bellum Cimbricum __________ [= traherētur] tertiō et ~~et~~ quārtō eī dēlātus est cōnsulātus.
4. Cimbrī et Teutonēs, quōrum cōpia __________ [= sine fīne] erat, in Italiā victī sunt ā Q. Catulō et C. Mariō.
5. Catulī exercitus ūnum et trīgintā signa Cimbrōrum __________ [= rettulit], Mariī duo.
6. Annō __________ ūndēsexāgēsimō [DCLIX] ab urbe conditā bellum __________ [= socius] in Italiā coeptum est, quod sociī Rōmānōrum lībertātem sibi aequam __________ [=arrogāre] coepērunt.
7. Mithridātēs, quī Asiam occupāverat, in Achāiā ā Sullā victus est, sed rēx LXX mīlia mīlitum __________ [< legere] auxiliō mīsit, quī omnēs duōbus proeliīs exstīnctī sunt.
8. Dum Sulla cum Mithridāte bellum gerit, Marius et Cinna Rōmam ingressī __________ [< numerus] Rōmānōs nōbilēs interfēcērunt, multōs __________ [= exsulēs nōmināvērunt] atque ipsīus Sullae domum __________ [= dīruērunt].
9. Mox vērō Sulla urbem ingressus ducēs Mariānōs vīcit ad portam __________ [< collis]; quī sē nōn dēdidērunt in aciē et in fugā occīsī sunt īrā victōrum __________ [= quae satiārī nōn potuit].
10. Sulla dē Mithridāte triumphāvit atque Cn. Pompēius dē Āfricā quārtum et vīcēsimum annum __________ [= XXIV annōs nātus].
11. In bellō cīvīlī __________ [= suprā] CL mīlia hominum periērunt, in iīs XXIV cōnsulārēs, VII praetōriī, LX __________ [< aedīlis], CC ferē senātōrēs.

Exercitium 2

1. Cimbrī et Teutonēs quī fuērunt? ...
2. Quid Rōmānī timuērunt cum cōnsulēs ā Cimbrīs et Teutonibus victī essent? ...
3. Quī cōnsulēs Cimbrōs et Teutonēs vīcērunt? ...
4. Cūr Pīcentēs, Mārsī Paelignīque bellum in Italiā mōvērunt? ...
5. Quot annōs hoc bellum tractum est et quis eī fīnem fēcit? ...
6. Quid fēcit Sulla antequam adversus Mithridātem profectus est? ...
7. Quid Mithridātēs Ephesī litterārum nūntiō effēcit? ...
8. Ubi Sulla Archelāum, ducem Mithridātis, vīcit? ...
9. Cōpiīs Mithridātis in Achāiā exstīnctīs, quid rēx fēcit? ...
10. Cūr Sulla ex colloquiō in Italiam festīnāvit? ...
11. Quid Rōmae factum est, dum Sulla in Graeciā bellum gerit? ...
12. Contrā quōs Sulla in Italiā pugnāvit? ...
13. Quis Carbōnem cōnsulem in Siciliā interfēcit? ...
13. Carbōne cōnsule interfectō, quō Pompēius trānsgressus est? ...
14. Sulla et Pompēius quōs triumphōs ēgērunt? ...

aedīlicius
agere (annum)
asserere
collīnus
ēvertere
īnfīnītus
īnsatiābilis
interniciō
lēctus
numerōsus
prōscrībere
prōtrahere
reportāre
secundō (*adv*)
sescentēsimus
sociālis
ultrā

satiāre = satis dare; *pass* satis habēre

Lēctiō II

abundāns
causam (agere)
celeritās
commorārī
compōnere
congregāre
disertus
doctrīna
ēloquentia
excellere
exercitāre
fervēns
īnfēstāre
īnstituere
iuvenīlis
locuplēs
lūdus (gladiātōrius)
moderārī
nervus
patrōcinium
patrōnus
pīrāticus
praesertim
remittere
rhētor
sagittārius
successus
toga virīlis

Lēctiō secunda: versūs 153–303

Exercitium 3

1. Cum Sulla rem pūblicam ______ [= ōrdināvisset], Sertōrius in Hispāniā variō ______ [= fortūnā] contrā Rōmānōs pugnāvit.
2. Interim in Asiā, dum Mithridātēs apud Cyzicum ______ [= morātur], Lūcullus eum vīcit et Bȳzantium fugāvit.
3. Eōdem tempore LXXIV gladiātōrēs ē Capuae ______ gladiātōriō effūgērunt ac magnō servōrum exercitū ______ [con- < grex] bellum servīle mōvērunt.
4. L. Lūcullus, fugātō Mithridāte, etiam Tigrānem, rēgem Armeniae, vīcit, quī cum septem mīlibus quīngentīs equitibus et centum mīlibus ______ [< sagitta] vēnerat.
5. Pīrātae, quī omnia maria ______ [< īnfēstus], ā Cn. Pompēiō māximā ______ [< celer] victī sunt.
6. Bellō ______ [< pīrāta] cōnfectō, lēx lāta est, ut eīdem Pompēiō mandārētur bellum Mithridāticum, ______ [= praecipuē] cum is in Ciliciā adesset cum exercitū.
7. Cicerō, ōrātor ______ [= ēloquentissimus] quī hanc lēgem suāsit, erat fīlius equitis ______ [= dīvitis].
8. Postquam ______ ______ [< vir] sūmpsit, Cicerō in forō ā Q. Mūciō Scaevolā ______ [= docēbātur] itemque ā Molōne, ______ [= magistrō dīcendī] Graecō.
9. Simul ōrātōrēs quī tum ______ [= praestābant] assiduē audiēbat.
10. Hīs magistrīs in ______ [< ēloquēns] ______ [< ex ercēbātur], ut ______ agere [= reōs dēfendere] disceret.
11. Sex. Rōsciō, parricīdiī reō, ______ [= dēfēnsor] fuit, eōque ______ [< patrōnus] māximam laudem meruit.
12. Sed ōrātor ______ [= ārdēns] ita in dīcendō omnēs ______ contendēbat ut vōx et vīrēs eum dēficerent.
13. Ergō in Graeciam et Asiam profectus est, ut vōcem ______ [↔ contenderet] et ōrātiōnī ______ [= superfundentī] ______ [= temperāret].
14. Cicerō ipse dē ______ [< doctor] suā ______ [< iuvenis] nārrat in librō cui titulus est 'Brūtus' sīve 'Dē clārīs ōrātōribus'.

Exercitium 4

1. Bellō cīvīlī in Italiā compositō, quis bellum in Hispāniā mōvit? ...
2. Quō successū Metellus et Pompēius cum Sertōriō pugnāvērunt? ...
3. Num Sertōrius ā Rōmānīs occīsus est? ...
4. Dardanīs victīs quō ūsque C. Scrībōnius Curiō penetrāvit? ...
5. Cūr P. Servīliō cognōmen 'Isauricō' datum est? ...
6. Quī triumphī tum simul āctī sunt? ...
7. Quem Nīcomēdēs, rēx Bīthȳniae, hērēdem fēcit? ...
8. Quī in Bīthȳniam adversus Mithridātem missī sunt? ...
9. Quod bellum in Italiā ā Spartacō mōtum est? ...
10. Quid fēcit L. Lūcullus postquam Mithridātem ad Cyzicum vīcit? ...
11. Ā quō receptus est Mithridātēs ē rēgnō suō fugātus? ...
12. Victīs Mithridāte et Tigrāne, cūr bellum renovātum est? ...
13. Quod bellum Cn. Pompēius paucīs mēnsibus cōnfēcit? ...
14. Quam lēgem tulit C. Mānīlius et quis eam lēgem suāsit? ...
15. Quārē pater Cicerōnis Rōmam migrāvit? ...

16. Quōs ōrātōrēs excellentēs Cicerō in forō audiēbat? ...
17. Quem parricīdiī reum Cicerō dēfendit? ...
18. Quārē Cicerō in Graeciam Asiamque profectus est? ...

Lēctiō tertia: versūs 304–412

Lēctiō III

Exercitium 5

1. Cicerō adulēscēns noctēs et diēs in omnium doctīnārum ________ [< meditārī] versābātur, neque ūllus diēs ab ________ [< exercitāre] ōrātōriīs vacuus erat.
2. Ōrātiōnēs ________ [= mente praeparābat] atque ________ [= dēclāmābat] cum Latīnē tum Graecē, quia lingua Graeca plūra ōrnāmenta ________ [= offert].
3. Post ōrātiōnem prō S. Rōsciō, quae māximam ________ [< commendāre (= laudāre)] habuit, aliās multās ōrātiōnēs dīligenter ________ [= labōre perfectās] atque ________ [= nocte ēlabōrātās] habuit.
4. Cum ________ [= duōs annōs] in causīs agendīs versātus esset, iam nōmen Cicerōnis in forō ________ [= celeb~~er~~re] erat.
5. Eō tempore Cicerōnī erat summa ________ [< gracilis] et ________ [< īnfīrmus] corporis atque collum ________ [= altum et longum] et tenue.
6. Ea ________ [= fōrma] vītae perīculum afferre putātur, nisi quiēs labōrum datur.
7. Cicerō vērō omnia sine ________ [< remittere] et sine ________ [< varius] dīcēbat vī summā vōcis et laterum magnā ________ [< contendere].
8. Sed suādentibus amīcīs et medicīs, cum intellegeret remissiōne et ________ [< moderārī] vōcis opus esse, in Asiam profectus est, ut disceret ________ [= moderātius] dīcere.
9. Rhodī Cicerō sē ________ [= sē adiūnxit] ad Molōnem, cum ________ [< agere] causārum, tum scrīptōrem ________ [= excellentem].
10. Is Cicerōnem nimis ________ [= abundantem] iuvenīlī dīcendī ________ [< impūne] ________ [< re- + premere] et quasi extrā rīpās ________ [< dis + fluere] coercuit.
11. Bienniō post Cicerō Rōmam revertit ________ [= mūtātus], cum nimia contentiō vōcis ________ [= sēdāt~~us~~a esset] et ōrātiō quasi ________ [= fervēre dēsiisset].
12. Ōrātōrēs duo tum excellēbant, alter ________ [< remittere] et ________ [↔ ācer], alter ________ [< ōrnāre] et ācer.
13. Postquam Cicerō ūnum annum in Siciliā ________ [= officiō quaestōris] fūnctus est, ēloquentia eius ________ [< mātūrus] quandam habēre vidēbātur.
14. Cicerō, ________ [: futūrus] aedīlis, in patrōciniō Siciliēnsī certāvit cum Hortēnsiō, dēsignātō cōnsule.
15. Cicerō autem nōn dēsistēbat omnī genere exercitātiōnis ac māximē ________ [= arte scrībendī] ingenium illud suum augēre, ________ [= quidquid] et ________ erat, ut ipse ait.
16. Animōs hominum ad sē convertit propter ________ [< assiduus] et industriam in causīs agendīs et propter ________ [= accūrātum] et minimē ________ [< vulgus] ōrātiōnis genus.

āctor
applicāre
assiduitās
biennium
celebrātus
commendātiō
commentārī
commūtāre
contentiō
dēclāmitāre
dēfervēscere
dēsignātus
diffluere
ēlabōrāre
ēlūcubrāre
exercitātiō
exquīsītus
figūra
gracilitās
impūnitās
īnfīrmitās
lēnis
mātūritās
meditātiō
moderātiō
ōrnātus
perspicere
praestāns
praetūra
prōcērus
prōpositum
quaestūra
quantuscumque
quicquid
redundāre
remissiō
remissus
reprimere
resīdere
stilus
suppeditāre
temperātus
varietās
vulgāris

17. Post aedīlitātem Cicerō magnā populī voluntāte ____________ [< praetor] atque cōnsulātum adeptus est.
18. Huic sermōnī Cicerōnis ____________ est [= cōnsilium est] ut labōrem et industriam eius ____________ [= plānē videāmus].

Exercitium 6

1. Quibus doctōribus Cicerō adulēscēns sē dēdidit? ...
2. Cūr Cicerō nōn modo Latīnē, sed etiam Graecē dēclāmābat? ...
3. Quam causam pūblicam Cicerō prīmam ēgit? ...
4. Eō tempore quī habitus corporis et quae figūra Cicerōnī erat? ...
5. Cūr amīcī et medicī eum hortābantur ut causās agere dēsisteret? ...
6. Quid fēcit Cicerō ut cōnsuētūdinem dīcendī mūtāret? ...
7. Quod studium Cicerō Athēnīs renovāvit? ...
8. In Asiā quibus rhētoribus Cicerō studuit? ...
9. Quis Cicerōnem Rhodī artem ōrātōriam docuit? ...
10. Quālis Cicerō Rōmam sē recēpit? ...
11. Quī duo ōrātōrēs tum Rōmae excellēbant? ...
12. Quem honōrem Cicerō petīvit, cum ex Asiā rediisset? ...
13. Cūr Cicerō patrōnus Siculōrum factus est? ...
14. Cūr Cicerō tantā populī voluntāte cōnsul creātus est? ...

Lēctiō grammatica

Lēctiō grammatica: versūs 413–435

Exercitium 7

Nōmina adiectīva facienda sunt additīs suffīxīs -ālis, -ānus, -āris, -ārius, -ātus, -(i)ēnsis, -eus, -icus, -īlis, -īnus, -ius, -ōsus.

1. aetās puer________
2. animus host________
3. ānulus aur________
4. ars poēt________
5. ars ōrātōr________
6. bellum cīv________
7. bellum pīrāt________
8. campus Mārt________
9. castra naut________
10. cīvitātēs foeder________
11. columna marmor________
12. cubiculum hospit________
13. currus triumph________
14. diī immort________
15. discipulus studi________
16. fēmina fōrm________
17. fōrma dīv________
18. homō pecūni________
19. lēgēs agr________
20. lūdī circ________
21. lūdī scaen________
22. mīles glōri________
23. mōns Alb________
24. mōrēs urb________
25. mūrus lapid________
26. nāvis mercātōr________
27. nāvigātiō perīcul________
28. ōstium Tiber________
29. patr________ potestās
30. praeda bell________
31. proelium nāv________
32. pāx flāgiti________
33. sermō vulg________
34. tempestās repent________
35. toga vir________
36. vāsa argent________
37. verba contumēli________
38. vestis preti________
39. vir tog________
40. virginēs Vest________
41. vīta ōti________
42. vocābulum fēmin________

CAPITVLVM QVINQVAGESIMVM QVARTVM

Lēctiō prīma: versūs 1–93

Exercitium 1

1. Mithridātēs sociīs et __________ Rōmānōrum [= iīs quī vectīgālia pendent Rōmānīs] bellum intulit.
2. Tigrānēs ā Rōmānīs ad bellum __________ [= prōvocātus] est.
3. Ex Asiā afferuntur litterae 'ūnum Pompēium ab omnibus cīvibus et sociīs ad id bellum imperātōrem dēposcī atque __________ [= petī]'.
4. In eō bellō __________ [= in perīculō est] glōria populī Rōmānī.
5. Etenim rēx quī tōtā in Asiā omnēs cīvēs Rōmānōs necandōs cūrāvit ēmergere nōndum poenam tantī sceleris __________ [= accēpit]!
6. Illa __________ [= lābēs] iam __________ [= haerēns factus est] ac nimis __________ [in- < vetus] in populī Rōmānī nōmine.
7. Rēx ille scelerātus sē nōn Pontī __________ [< latēre] occultat, sed __________ [= exit] ē rēgnō suō et in sociīs Rōmānōrum versātur!
8. Lēgātīs Rōmānīs __________ [< iniūria] tractātīs, Corinthus dēlēta est – at Mithridātēs impūne tot cīvēs Rōmānōs necāvit!
9. Populus Rōmānus sociīs __________ [= dē sociīs cūram habēre] dēbet itemque cīvibus multīs quī bona sua āmīsērunt.
10. Vectīgālibus Asiae āmissīs, Rōmānī et pācis ōrnāmenta et subsidia bellī __________ [= dēsīderābunt].
11. Mithridātēs, postquam ā Sullā victus est, omne reliquum tempus ad __________ [< comparāre] novī bellī contulit.
12. In Hispāniam lēgātōs mīsit, ut duōbus locīs __________ [= dīversīs] ancipitī __________ [< contendere] bellum gererētur.
13. In Hispāniā exercitus Sertōriānus, quī māximum __________ [< fīrmāre] habēbat, Cn. Pompēiī __________ [< singulī] virtūte dēvictus est.
14. In Asiā L. Lūcullus initiō praeclārās rēs gessit, quās nūlla umquam __________ [< oblīvīscī] dēlēbit, etsī adversa fortūna secūta est.
15. Mīlitēs enim prōgredī recūsāvērunt, id quod Cicerō 'nōn culpae imperātōris, sed fortūnae __________ esse' dīcit.
16. Ōrātiōne Cicerōnis neque vēra laus Lūcullō dētracta, neque falsa __________ [= fingendō adiecta] esse vidētur.
17. __________ [= exōrdium] ōrātiōnis est dē dignitāte atque glōriā imperiī Rōmānī.
18. __________ est vir quī nāvem mercātōriam possidet.

Exercitium 2

1. Ā quibus rēgibus bellum sociīs Rōmānōrum illātum est? ...
2. Quid litterīs ex Asiā dē bellō nūntiābātur? ...
3. Quem sociī et cīvēs ad id bellum imperātōrem dēposcēbant? ...
4. Quae rēs agēbantur in bellō Mithridāticō? ...
5. Quod scelus Mithridātis atrōcissimum inultum relinquēbātur? ...
6. Quī imperātōrēs dē Mithridāte triumphāvērunt? ...
7. Quid rēx fēcit ut in duōbus locīs dīversīs bellum gererētur? ...
8. Quis bellō Hispāniēnsī fīnem dedit? ...
9. Cūr L. Lūcullus Mithridātem nōn dēvīcit? ...
10. Quae causa fuit bellī Achāicī et Corinthī dēlendae? ...

Cap. LIV

Lēctiō I

affingere
agī
comparātiō
cōnsulere (+*dat*)
contentiō
disiūnctus
ēmergere
exōrsus
expetere
fīrmāmentum
iniūriōsus
īnsīdere
inveterāscere
lacessere
latebra
macula
nāviculārius
oblīviō
requīrere
singulāris
suscipere (poenam)
tribuere
vectīgālis

Lēctiō II

antecellere
commendāre
cultūra
cūstōdia
decuma
differre
diūtissimē
excursiō
exercēre
exigere
exportāre
frūctus
gnāvus
hūmānitās
irruptiō
mānsuētūdō
negōtiārī
opīmus
pāstiō
pecua
pēnsitāre
perbrevis
propter (*adv*)
pūblicānus
ratiōnem habēre
retardāre
scrīptūra
sēiungere
temperantia
ūbertās
ūtilitās

Lēctiō secunda: versūs 94–178

Exercitium 3

1. Sociī Rōmānōrum Pompēium, quī ______ [= prope] erat, imperātōrem contrā Mithridātēn dēposcēbant, cuius adventū in Asiam impetūs hostium ______ [re- < tardus] esse intellegēbant.
2. Quoniam iīs nōn licēbat līberē loquī, tacitī Rōmānōs rogābant ut salūtem suam Cn. Pompēiō ______ [= committerent].
3. Hoc eō magis cupiēbant quod sciēbant Pompēium esse māximā ______ [< temperāns], ______ [= clēmentiā], ______ [< hūmānus].
4. Ita ille ā cēterīs imperātōribus ______ [= dissimilis erat].
5. Asia tam ______ [< opēs] ac fertilis est ut omnibus terrīs ______ [= praestet] ______ [< ūber] agrōrum et varietāte ______ [= frūgum] et magnitūdine ______ [< pāscere].
6. Multae mercēs ex Asiā ______.
7. Sed cum hostēs appropinquant, etiam sī nōndum ______ [< irrumpere] facta est, ______ [= pecudēs] relinquuntur, agrī ______ [< colere] dēseritur, nāvigātiō cessat.
8. Ergō vectīgālia ex ______ [$^{1}/_{10}$ frūgum] et ex ______ [< scrībere: mercēde prō pāstiōne] āmittuntur.
9. Necesse est vectīgālēs, quī vectīgālia ______ [= pendent], et ______ [< pūblicus], quī vectīgālia ______ [= administrant] atque ______ [= exposcunt], nōn modo calamitāte, sed etiam formīdine calamitātis līberāre.
10. Ūnā ______ [< excurrere] equitātūs hostium ______ [= brevissimō] tempore tōtīus annī vectīgal auferrī potest.
11. Pūblicānī, quī magnās familiās habent in agrīs et in portibus et in ______ [< cūstōs], Rōmānīs frūctuī et ______ [< ūtilis] sunt.
12. Multī cīvēs Rōmānī ______ [= impigrī] et industriī in Asiā ______ [< negōtium] aut illīc pecūniās magnās collocātās habent, quōrum ______ habenda est [= quibus cōnsulendum est].
13. Nōn semper beātissimus est quī ______ [*sup* < diū] vīvit.

Exercitium 4

1. Quis fuit Ariobarzānēs et quid eī accidit? ...
2. Quī duo rēgēs tōtī Asiae imminēbant? ...
3. Cūr sociī certum imperātōrem dēposcere nōn audēbant? ...
4. Quā dē causā Pompēius in Asiam advēnerat? ...
5. Quālem imperātōrem sociī Pompēium esse audīverant? ...
6. Quae bella Rōmānī propter sociōs suōs gessērunt? ...
7. Cūr hōc bellō salūs sociōrum studiōsius dēfendenda erat? ...
8. Cūr vectīgālia Asiae māiōra sunt quam cēterārum prōvinciārum? ...
9. Quid fierī solet cum hostēs appropinquant? ...
10. Quid est negōtium pūblicānōrum? ...
11. Quī cīvēs Rōmānī timēbant nē rem ac fortūnās āmitterent~~ur~~? ...
12. In bellō Mithridāticō quae rēs dēfendēbantur? ...

Lēctiō tertia: versūs 179–272

Lēctiō III

adventīcius
afflīgere
collēctiō
congerere
coniectūra
cōnsultō
dēprimere
dēsīderium
dissipāre
domicilium
impertīre
incommodum
longinquitās
medērī
misericordia
offēnsiō
opīnārī
opīniō
permultī
praedicāre
praeterīre
prōgressiō
recreāre
religiōsus
tardāre

Exercitium 5

1. Cicerō dīcit 'ā L. Lūcullō urbem Cyzicum obsidiōne līberātam esse, classem hostium ______ [= dēmersam], magnās hostium cōpiās dēlētās, urbēs in quibus erant ______ [= domūs] rēgis et ______ [= plūrimās] aliās urbēs captās, atque ipsum rēgem spoliātum ē rēgnō patriō expulsum esse.'
2. Hīs verbīs Cicerō ______ [= arbitrātur] sē L. Lūcullō satis laudis ______ [= tribuisse].
3. Rēx fugiēns aurum et argentum ac rēs pretiōsissimās, quās in rēgnum suum ______ [= contulerat], relīquit.
4. ______ [< colligere] hārum rērum mīlitēs Rōmānōs in persequendī studiō ______ [< tardus].
5. Tigrānēs, ______ [< miser + cor] commōtus, Mithridātēn fugientem excēpit eumque ______ [= perculsum] ērēxit perditumque ______ [= rūrsus vigentem fēcit].
6. ______ [< opīnārī] erat Armeniōrum 'exercitum vēnisse fānī dīvitissimī et ______ [= sacerrimī] dīripiendī causā.'
7. Mīlitēs Rōmānī, commōtī nimiā ______ [< longinquus] locōrum ac ______ [< dēsīderāre] suōrum, reditum magis quam ______ [< prōgredī] quaerēbant!
8. Mithridātēs autem, quī magnīs ______ [< adventus] auxiliīs iuvābātur, rūrsus in exercitum Rōmānum impetum fēcit.
9. Hīc Cicerō gravissimam bellī ______ [= calamitātem] ______ [= praetermittit].
10. Fortasse Lūcullus iīs ______ [↔ commodīs] aliquā ex parte ______ [= remedium dare] potuisset, sed tum eī successor missus est M'. Glabriō.
11. Certē Rōmānī ea quae Cicerō ______ [= cōnsiliō] praeterit ______ perspicere [: intellegere] poterant.
12. Medēam ______ [= nārrant] in fugā frātrem suum necāvisse et membra eius ______ [= dispersisse], ut patrem persequentem retardāret.

Exercitium 6

1. Postquam dē genere bellī dīxit, dē quā rē dīcit Cicerō? ...
2. Cui imperātōrī Cicerō magnam laudem dēbērī dīcit? ...
3. Quam urbem ā Mithridāte obsessam L. Lūcullus līberāvit? ...
4. Quid Lūcullus in Pontō effēcit? ...
5. Ex rēgnō suō expulsus quō Mithridātēs profūgit? ...
6. Quid Rōmānōs in rēge persequendō tardāvit? ...
7. Quōmodo Mithridātēs ā rēge Tigrāne receptus est? ...
8. Quid effēcit exercitus Rōmānus in Armeniā? ...
9. Quae opīniō per animōs gentium barbarārum pervāserat? ...
10. Cūr mīlitēs Rōmānī ē Pontō prōgredī nōluērunt?
11. Quid tum fēcit Mithridātēs? ...
12. Cūr Lūcullus huic calamitātī medērī nōn potuit? ...
13. Cui imperātōrī exercitus Rōmānus trāditus est? ...
14. Cūr Cicerō hōc locō multa praeterit? ...

Lēctiō IV

adōrnāre
antīquitās
attenuāre
concertāre
concupīscere
dēlīberātiō
extrēmus
imperātōrius
inaudītus
ineunte
pār
prō!
prōsternere
quaestus
restat
scientia
taeter
tempestīvus
ūndēquīnquāgēsimus

Lēctiō quārta: versūs 273–373

Exercitium 7

1. Postquam Cicerō dē magnitūdine bellī dīxit, __________ [= reliquum est] ut dīcat dē imperātōre ad bellum dēligendō.
2. Cicerō dīcit 'nōn difficilem esse hanc __________ [< dēlīberāre], quia ūnus sit Cn. Pompēius quī omnēs hominēs cum nostrae aetātis tum __________ [< antīquus] virtūte superet.'
3. Quattuor hās rēs in summō imperātōre inesse oportet: __________ reī mīlitāris, virtūtem, auctōritātem, fēlīcitātem.
4. Pompēius iam puer mīlitiam discere __________ [= cupīvit], adulēscens imperātor fuit, saepius cum hoste cōnflīxit quam quisquam cum inimīcō __________ [= certāvit].
5. Pompēiī virtūs __________ [< imperātor] tanta est ut nūlla ōrātiō eī __________ esse [= eam aequāre] possit; dē quā nihil cuiquam novum aut __________ [= nōn iam audītum] afferrī potest.
6. Plūrimī hostēs ab hōc superātī ac __________ [= dēlētī] sunt.
7. Bellum servīle __________ [= horribile] et perīculōsum iam exspectātiōne eius __________ [ad- < tenuis] est, adventū sublātum.
8. Bellō pīrāticō, nōndum __________ [= opportūnō] ad nāvigandum marī, Pompēius Siciliam adiit, Āfricam explōrāvit, inde in Sardiniam et in Italiam vēnit: nēmō cōnsequendī __________ [= lucrī] causā tam brevī tempore tot loca adiit.
9. Postquam Italiae duo maria fīrmissimīs praesidiīs __________ [= ōrnāvit], Brundisiō profectus __________ [XLIX] diē Ciliciam ad imperium Rōmānum adiūnxit.
10. "__________ [= Ō], dī immortālēs!" exclāmat Cicerō, "Tantum bellum, tam longē lātēque dispersum, Cn. Pompēius __________ hieme apparāvit, __________ [= prīmō] vēre suscēpit, mediā aestāte cōnfēcit!"

Exercitum 8

1. Dē quā rē est ōrātiōnis pars quae sequitur? ...
2. Cūr haud difficilis est dēlīberātiō dē imperātōre dēligendō? ...
3. Quās rēs Cicerō exīstimat in summō imperātōre inesse oportēre? ...
4. Quōmodo Pompēius ad scientiam reī mīlitāris ērudītus est? ...
5. Quā aetāte Pompēius prīmus imperātor factus est? ...
6. Quae bella ā Pompēiō gesta sunt? ...
7. Quae vulgō virtūtēs imperātōriae exīstimantur? ...
8. Quōs testēs virtūtis Pompēiī affert Cicerō? ...
9. Cūr ante bellum pīrāticum perīculōsa erat nāvigātiō? ...
10. Cūr multae īnsulae tum dēsertae erant? ...
11. Omnēsne praedōnēs procul ā Rōmā nāvigābant? ....
12. Quid Pompēius bellō pīrāticō effēcit? ...
13. In hōc bellō quid māximē Cicerō admīrātur? ...
14. Quō annī tempore Pompēius bellum pīrāticum suscēpit et quō tempore cōnfēcit? ...

Lēctiō quīnta: versūs 374–492

Exercitium 9

1. Nōn sōlum bellandī virtūs in summō imperātōre quaerenda est, sed aliae multae artēs __________ [= ministrae] sunt huius virtūtis, ut __________ [< innocēns], temperantia, fidēs, __________ [< facilis], hūmānitās.
2. Quīdam imperātōrēs __________ [= dignitātēs centuriōnum] vēndunt aut pecūniam ex aerāriō __________ [= prōmptam] propter avāritiam Rōmae in __________ relinquunt.
3. Ex __________ [= murmure assentium] cīvium Cicerō intellegit eōs agnōscere quī haec fēcerint, etsī nēminem nōminat; quārē sī quis eī __________ [= īrātus fit], ipse dē sē cōnfitētur!
4. Propter avāritiam imperātōrum exercitūs Rōmānī, __________ [= in quemcumque locum] vēnērunt, magnās calamitātēs afferunt, id quod etiam cīvēs Rōmānī __________ [= reminīscuntur].
5. Neque enim exercitum __________ [= coercēre] potest imperātor quī ipse sē nōn continet.
6. Pompēius vērō tantā __________ [< continēns] est ut nēminī pācātō noceat neque cuiquam vim afferat ut __________ [= impēnsam] faciat in mīlitēs.
7. Hīberna sunt hiemis, nōn avāritiae __________ [< perfugere]!
8. Pompēium ad ultimās terrās properantem nihil __________ est [= retardāvit]: nōn avāritia eum ad praedam __________, nōn __________ [< amoenus] ad __________ [< dēlectāre], nōn nōbilitās urbis ad __________ [< cognōscere].
9. Ita facilēs aditūs ad eum prīvātōrum, ita līberae __________ [= querēllae] dē iniūriīs sunt, ut facilitāte īnfimīs pār esse videātur.
10. Pompēius, quī etiam dīcendī __________ [< gravis] et cōpiā valet, auctōritāte plūrimum potest.
11. Nam quō diē pīrāticō bellō praefectus est, nōmine Pompēiī māxima __________ [< vīlis] ex summā __________ [< cārus] cōnsecuta est.
12. Huius adventus in Asiam Mithridātem __________ [↔ solitā] victōriā __________ [= superbum factum] continuit et Tigrānem Asiae magnīs cōpiīs __________ [= minantem] retardāvit.
13. Cicerō dīcit 'imperiī Rōmānī __________ [< splendēre] lūcem afferre nātiōnibus exterīs.'
14. __________ dīcuntur quī rēmigant.

Exercitium 10

1. Quae virtūtēs praeter bellandī in imperātōre quaerenda sunt? ...
2. Num innocentēs et temperantēs fuērunt imperātōrēs Rōmānī? ...
3. Cūr nēmō Cicerōnī imperātōrum vitia memorantī īrāscitur? ...
4. Num exercitūs Rōmānī hostium tantum urbēs dēlēvērunt? ...
5. Quem ad modum Pompēiī mīlitēs in Asiā hībernant? ...
6. Quae rēs cēterōs imperātōrēs remorārī solent? ...
7. Cūr Pompēius celerius quam cēterī imperātōrēs prōgredī potuit? ...
8. Prīvātīsne dē iniūriīs querentibus difficile est Pompēium adīre? ...
9. Pompēiō bellō pīrāticō praepositō, quid Rōmae effectum est? ...
10. Quid in Asiā effectum est adventū Pompēiī? ...
11. Quid Cicerō Pompēium auctōritāte suā perfectūrum esse spērat? ...

Lēctiō V

administra
admurmurātiō
amoenitās
centuriātus
cognitiō
continentia
continēre
cāritās
dēlectātiō
dēprōmere
dēvocāre
facilitās
gravitās
īnflāre
innocentia
īnsolitus
īrāscī
minitārī
perfugium
(in) quaestū
querimōnia
quōcumque
recordārī
rēmex
remorārī
splendor
sūmptus
vīlitās

Lēctiō VI

amplitūdō
coniūrāre
coniūrātī
coniūrātiō
cōnsalūtāre
cōnspīrātiō
dēferre (ad)
ēruere
impudēns
ingrātus
lacrimābilis
moderātiō
obsecundāre
obtemperāre
opportūnitās
petītiō
prōficere
repulsa
succēdere

Lēctiō sexta: versūs 493–617

Exercitium 11

1. Dē fēlīcitāte Pompēiī Cicerō ____________ [< moderārī] dīcendī ūtitur, nē dīs ____________ [↔ grātus] esse videātur.
2. Nōn dīcit 'fortūnā dīvīnā eum tantās rēs gessisse ut eius voluntātī nōn modo sociī et hostēs ____________ [= oboedīverint], sed etiam ventī tempestātēsque ____________ [= obsecūtae sint]!'
3. Hoc tantum dīcit: 'nēminem umquam tam ____________ [= sine pudōre] fuisse quī tantās rēs tacitus audēret optāre quantās dī ad Pompēium ____________ [= Pompēiō dedērunt].'
4. Ad cēterās ūtilitātēs haec quoque ____________ [< opportūnus] accēdēbat ut Pompēius in Ciliciā esset cum exercitū.
5. Mithridātēs victus, cum venēnō sūmptō parum ____________ ad mortem, ā mīlite petīvit ut sē interficeret.
6. L. Catilīna in ____________ [< petere] cōnsulātūs bis ____________ [< repellere] passus est.
7. Tum cum Lentulō, Cethēgō aliīsque ____________ [= iūre iūrandō sē cōnsociāvit] dē caede cōnsulum et senātūs et incendiō urbis.
8. Ea ____________ [< coniūrāre] ā M. Tulliō Cicerōne cōnsule ____________ [= dētēcta] est.
9. Catilīnā ex urbe pulsō, reliquī ____________ [= quī coniūrāvērunt] capitis damnātī sunt.
10. Pompēius, Crassus, Caesar inter sē ____________ [= societātem] fēcērunt.
11. Pompēius dē Mithridāte triumphāns ab omnibus cīvibus 'Magnus' ____________ [= simul salūtātus] est propter ____________ [< amplus] rērum gestārum.
12. Postquam Caesar Galliam subēgit, bellum cīvīle ____________ [= secūtum est] exsecrandum et ____________ [< lacrimāre].

Exercitium 12

1. Cūr Cicerō timidē et pauca dīcit dē fēlīcitāte? ...
2. Sōlāne virtūte summī imperātōrēs rēs magnās gessērunt? ...
3. Quid dīcit Cicerō dē fēlīcitāte Pompēiī? ....
4. Cūr dubitandum nōn erat, quīn id bellum Pompēiō mandārētur? ...
5. Quid Pompēius in Oriente ēgit? ...
6. Quās terrās rēgī Tigrānī adēmit? ...
7. Mithridātem persecūtus quō ūsque Pompēius penetrāvit? ...
8. Quam prōvinciam Pompēius imperiō Rōmānō addidit? ...
9. Quid fēcit Mithridātēs ā Pharnāce fīliō obsessus? ...
10. Quae cōnsilia nēfāria cēpit Catilīna? ...
11. Quis coniūrātiōnem Catilīnae dētēxit atque ēruit? ...
12. Quī fuērunt prīncipēs cīvitātis trēs quī cōnspīrātiōnem fēcērunt? ...
13. Quod cognōmen Pompēiō triumphantī datum est? ...
14. Quid ēgit C. Iūlius Caesar in Galliā Trānsalpīnā? ...
15. Num M. Licinius Crassus Parthōs vīcit? ...
16. Cūr Caesar victor bellum cīvīle mōvit? ...
17. Ubi Pompēius victus est ā Caesare? ...
18. Quō Pompēius fūgit et quid eī accidit? ...

Lēctiō grammatica: versūs 618–642

Lēctiō grammatica

Exercitium 13

Ex hīs verbīs facienda sunt nōmina āctiōnis:

1. adīre > ___________
2. admīrārī > ___________
3. aedificāre > ___________
4. arguere > ___________
5. ārdēre > ___________
6. cadere > ___________
7. calēre > ___________
8. clāmāre > ___________
9. cognōscere > ___________
10. colligere > ___________
11. colloquī > ___________
12. convenīre > ___________
13. cōgitāre > ___________
14. cōnfitērī > ___________
15. cōnspicere > ___________
16. decēre > ___________
17. dēdere > ___________
18. dēsiderāre > ___________
19. discēdere > ___________
20. dīvidere > ___________
21. docēre > ___________
22. dolēre > ___________
23. dūcere > ___________
24. errāre > ___________
25. exīre > ___________
26. exspectāre > ___________
27. favēre > ___________
28. fīrmāre > ___________
29. flēre > ___________
30. furere > ___________
31. gemere > ___________
32. horrēre > ___________
33. impedīre > ___________
34. imperāre > ___________
35. largīrī > ___________
36. lūgēre > ___________
37. maerēre > ___________
38. meditārī > ___________
39. movēre > ___________
40. nāvigāre > ___________
41. oppugnāre > ___________
42. parere > ___________
43. pavēre > ___________
44. plaudere > ___________
45. pudēre > ___________
46. rīdēre > ___________
47. sacrificāre > ___________
48. sentīre > ___________
49. splendēre > ___________
50. studēre > ___________
51. supplēre > ___________
52. terrēre > ___________
53. ūtī > ___________
54. vestīre > ___________
55. vigēre > ___________
56. vāgīre > ___________

Exercitium 14

1. affingere, af________isse, af________um esse
2. afflīgere, af________isse, af________um esse
3. concupīscere, con________isse
4. dēfervēscere, dē________isse.
5. dēprimere, dē________isse, dē________um esse
6. dēprōmere, dē________isse, dē________um esse
7. ēruere, ē________isse, ē________um esse
8. inveterāscere, in________isse
9. lacessere, ________isse, ________um esse
10. resīdere, re________isse

Cap. LV

Lēctiō I

abūtī
aprīcus
assīdere
atquī
attinēre
commodum
conquīrere
cōnsīderātiō
disputāre
fēriae
fēriātī
interventus
investīgāre
nancīscī
pariēs
paulukum
pergrātus
prātulum
propter
puer
relaxāre
sērō
sīquidem
vel (+ *sup*)
ventitāre
vicissim

CAPITVLVM QVINQVAGESIMVM QVINTVM

Lēctiō prīma: versūs 1–106

Exercitium 1

1. ________ Latīnīs P. Scīpiō Aemiliānus in hortīs esse cōnstituit ut corpus et animum ________ [= ōtiō remitteret].
2. Familiārēs eius 'sē ad eum frequenter ________ [= saepe ventūrōs] esse' dīxerant.
3. Prīmus vēnit Q. Tūberō. "Permagnum est" inquit, "tē ________ [= invenīre, adipīscī] ōtiōsum. Sumus multī parātī, sī tuō ________ fierī potest, ________ [= plānē ūtī] tēcum hōc ōtiō."
4. Scīpiō et Tūberō ________ [= disserere] coepērunt dē duōbus sōlibus quōs multī sē vīdisse dīcēbant, nam Tūberō eius modī rēs caelestēs ________ [in- < vestīgium] studēbat.
5. Scīpiō dīxit 'sē nōn nimis assentīrī Panaetiō, quī haec caelestia ________ studiōsissimē ________ [= quaerere] solēret, sed potius Sōcratī, quī eius modī rēs nihil omnīnō ad vītam hominum ________ [= pertinēre] cēnsēret.'
6. Hunc sermōnem dirēmit ________ [< intervenīre] L. Philī et P. Rutiliī, quōrum alterum Scīpiō in lectō suō collocāvit, alterum ________ [= prope] Tūberōnem iussit ________ [= cōnsīdere].
7. Vix repetītus erat sermō, cum ________ [= servus] nūntiāvit 'venīre Laelium'; cuius adventus Scīpiōnī ________ [= valdē grātus] fuit.
8. Cum ________ [= paulum] collocūtī essent in porticū, amīcī ________ [< fēriae] in ________ [= āreā herbā opertā] cōnsēdērunt in locō ________ [↔ opācō], ibique dē istō alterō sōle disputāre perrēxērunt.
9. Laelius ā Philō quaesīvit 'num satis explōrāta essent quae in rē pūblicā agerentur, ________ [= quoniam] quaererent quid agerētur in caelō?'
10. ________ [= at tamen] Laelium ipsum, ut omnēs avidōs sapientiae, ipsa rērum cognitiō et ________ [< cōnsīderāre] dēlectābat.
11. Mīlitiae Scīpiōnem ut deum colēbat Laelius, domī ________ [= contrā] Laelium observābat in parentis locō Scīpiō.
12. Domus nostra est quam ________ nostrī cingunt.
13. Potius ________ [↔ mātūrē] quam numquam auxilium ferendum est.

Exercitium 2

1. Ubi P. Scīpiō Aemiliānus fuit fēriīs Latīnīs annō DCXXV a. u. c.? ...
2. Sōlusne Scīpiō tunc in hortīs fuit? ...
3. Quārē familiārēs eius iīs diēbus ad eum ventitāvērunt? ...
4. Dē quā rē Tūberō prīmum cum Scīpiōne disserere voluit? ...
5. Quī sermōnī eōrum intervēnērunt? ...
6. Quem deinde puer venīre nūntiāvit? ...
7. Quālis amīcitia fuit inter Scīpiōnem et Laelium? ...
8. Cūr in aprīcō locō cōnsēdērunt disputantēs? ...
9. Quid Laelius cēterōs interrogāvit? ...
10. Dē quibus rēbus Laelius disputāre māluit?
11. Laeliusne sermōnem cēterōrum impedīvit? ...

Lēctiō secunda: versūs 107–214

Exericitium 3

1. Archimēdēs in __________ sīve __________ aēneā certōs et __________ [= ratiōne cōnstitūtōs] astrōrum mōtūs dēclārāvit.
2. Laelius __________ [< disputāre] dē rēbus caelestibus inūtilēs esse cēnsēbat nec Tūberō __________ [↔ cōnsentiēbat].
3. Laelius dīxit 'id esse praeclārissimum sapientiae __________ [= officium] ut discāmus eās artēs quae efficiant ut __________ [*dat* < ūsus] cīvitātī sīmus.'
4. Ergō Scīpiōnem rogāvit ut __________ [= explānāret] quem exīstimāret esse optimum __________ [< stāre] cīvitātis.
5. Cēterī id admodum __________ [= probāvērunt].
6. Scīpiō __________ [= saepissimē] dīxerat 'optimum statum cīvitātis esse quem māiōrēs nostrī nōbīs relīquissent.'
7. Antequam __________ est in disputātiōnem [= coepit disputāre] dē rē pūblicā, Scīpiō explicāvit quid esset 'rēs pūblica'.
8. "Rēs pūblica" inquit "est 'rēs populī', populus autem __________ [< coīre] multitūdinis iūris cōnsēnsū et ūtilitātis __________ [< commūnis] sociātus."
9. __________ [< coniungere] tēctōrum domiciliōrum causā cōnstitūta 'oppidum' vel 'urbs' appellātur dēlūbrīs __________ [: īnsignis] spatiīsque commūnibus.
10. Cīvitās, quae est '__________ [< cōnstituere] populī', regenda est aut ab ūnō, quī 'rēx' vocātur, aut ā dēlēctīs, quī 'optimātēs' dīcuntur, aut ā populō, quae cīvitās appellātur '__________'.
11. Ex hīs tribus generibus Scīpiō nūllum perfectum esse cēnset, sed tolerābile esse __________ [= quodlibet], sī teneat illud vinculum quod hominēs reī pūblicae societāte __________ [= vincit].
12. In rēgnō nimis expers est populus commūnis iūris et cōnsiliī, et in optimātium __________ [< domināri] vix __________ [↔ expers] lībertātis est multitūdō.
13. Cum omnia geruntur per populum, __________ iūstum [= etiam sī iūstissimus est], tamen ipsa __________ [< aequābilis] affert __________ [< inīquus], cum nūllōs gradūs dignitātis habeat.
14. Ex librō antīquō aliquot pāginae __________ [< ex + cadere].
15. Sī valēs, gaudeō, sīn __________ [= aliter], ad tē properābō.

Exercitium 4

1. Dē quibus rēbus amīcī disputāre coepērunt? ...
2. Quōmodo Archimēdēs mōtūs astrōrum dēclārāvit?
3. Quid Laelius dē eius modī disputātiōnibus cēnsēbat? ...
4. Quae Laelius māiōra esse intellegēbat? ...
5. In quās partēs populus Rōmānus eō tempore dīvīsus erat? ...
6. Quid efficiendum erat ut Rōmānī melius et beātius vīverent? ...
7. Quid Laelius Scīpiōnem rogārī voluit? ...
8. Quid Scīpiōnem dē rē pūblicā Rōmānā dīxisse meminerat? ...
9. Quid fēcit Scīpiō antequam dē rē pūblicā disputāre coepit? ...
10. Quae sunt tria genera cīvitātis? ...
11. Quārum rērum expers est populus in rēgnō et in optimātium dominātū? ...

Lēctiō II

aequābilitās
approbāre
coetus
commūniō
coniūnctiō
cōnstitūtiō
dēvincīre
disputātiō
dissentīre
distinguere
dominātus
excidere
explicāre
globus
ingredī (in)
inīquitās
mūnus
particeps
persaepe
populāris
quamvīs
quī- quae- quodvīs
ratus
secus
sphaera
status
ūsuī esse

Lēctiō III

accommodāre
adultus
ascīscere
assequī
bēlua
commūnicāre
compārēre
cōnfūsiō
cooptāre
cūnābula
discrīptiō
exsistere
ferōcitās
fertur
fīrmitūdō
fulcīre
impulsus
interitus
labefactāre
locuplētāre
nūncupāre
obscūrāre
ōrātrīx
perceleriter
perhibēre
recidere
silvestris
subagrestis
temperāre

Lēctiō tertia: versūs 215–344

Exercitium 5

1. Scīpiōnis sententiā praestat genus reī pūblicae quod est aequātum et ______ [= ratiōne mixtum] ex tribus prīmīs generibus.
2. Haec rēs pūblica cum aequābilitātem, tum ______ [< fīrmus] habet, nam ē rēge tyrannus ______ [= orīrī] potest, ex optimātibus factiō, ē populō turba et ______ [= tumultus].
3. Scīpiō rem pūblicam Rōmānam cōnstitūtiōne et ______ [< discrībere] potestātis cēterīs omnibus praestāre cēnset.
4. Ergō ad exemplum rem pūblicam Rōmānam expōnet, atque ad eam ______ [< ad + commodus] omnem suam ōrātiōnem dē optimō statū cīvitātis.
5. Rōmulus et Remus ______ [< silva] ______ [= ferae] ūberibus sustentātī esse ______ [= exīstimantur].
6. Novā urbe conditā, Rōmulus ______ [= celerrimē] rem pūblicam fīrmāvit, nam, raptīs virginibus Sabīnīs, cum rēge T. Tatiō foedus īcit, quō Sabīnōs in cīvitātem ______ [= assūmpsit] sacrīs ______ [< commūnis].
7. Ipsae Sabīnae fuerant ______ [< ōrāre] pācis.
8. Post ______ [< interīre] Tatiī dominātus ad Rōmulum ______ [< re- + cadere].
9. Is in rēgium cōnsilium dēlēgit prīncipēs, quō cōnsiliō ______ [= sustentātus] bella prospera gessit atque ex praedā cīvēs suōs ______ [< locuplēs].
10. Rōmulus, quī ipse auspiciīs ūsus est, trēs augurēs sibi ______ [= sociōs ascīvit].
11. Rōmulus rēx tantum ______ [= cōnsecūtus] est ut, cum subitō sōle ______ [< obscūrus] nōn ______ [= appāruisset], deus factus esse putārētur.
12. Proculus Iūlius, vir ______ [= satis agrestis], ______ patrum [= ā patribus impulsus] dīxisse ______ [= nārrātur] 'sibi in colle Quirīnālī obvium fuisse Rōmulum deum.'
13. Rōmulus deus 'Quirīnus' ______ [= nōminātus] est.
14. Rōmulus novum populum nōn ut in ______ [= cūnīs] vāgientem, sed iam ______ [< adolēscere] relīquit.
15. Scīpiō ob Gracchōrum ______ [< ferōx] rem pūblicam ______ [= quassātam] esse cēnsēbat.

Exercitium 6

1. Quod reī pūblicae genus Scīpiō cēterīs praestāre dīcit? ...
2. Quid reī pūblicae fīrmitūdine prohibendum est? ...
3. Quis rem pūblicam Lacedaemoniōrum cōnstituit? ...
4. Num rēs pūblica Rōmāna ūnīus ingeniō cōnstitūta est? ...
5. Unde incipit ōrātiō Scīpiōnis dē rē pūblicā Rōmānā? ...
6. Cūr Rōmulus et Remus ā rēge Amūliō expōnī iussī sunt? ...
7. Amūliō occīsō, quid fēcit Rōmulus? ...
8. Virginibus raptīs, quōmodo pāx cum Sabīnīs facta est? ...
9. Quōmodo Rōmulus cīvēs locuplētāvit? ...
10. Quae duo fīrmāmenta reī pūblicae Rōmulus peperit? ...
11. Cūr Rōmulus mortuus in deōrum numerō collocātus putābātur? ...

Lēctiō quārta: versūs 345–471

Exercitium 7

1. Platō __________ [= spatium] sibi sūmpsit in quā cīvitātem exstrueret __________ [= arbitriō] suō.
2. Scīpiō disserit nōn vagantī ōrātiōne, sed dēfīxā in certō __________ [= exemplō] reī pūblicae.
3. Post __________ [< excēdere] Rōmulī, cum populus novum rēgem __________ [= valdē posceret], senātus 'interrēgnum' īnstituit, quoad certus rēx dēclārātus esset.
4. Lycūrgus rēgem habendum __________ [= putāvit] quī esset nōbilissimā stirpe __________ [= genitus], __________ [: seu bonus seu malus] vir esset.
5. Sed populus Rōmānus intellēxit nōn __________ [= orīginem], sed virtūtem et sapientiam rēgālem quaerendam esse.
6. Itaque Numam Pompilium rēgem sibi ascīvit, etsī __________ [= peregrīnus] erat.
7. Ille agrōs bellō captōs cīvibus __________ [= singulīs virīs] dīvīsit, ut in pāce sine __________ [< dēpopulārī] colendīs agrīs omnibus commodīs __________ [< abundē], nam bellō impedītur cultus agrōrum et __________ [= collēctiō] frūgum.
8. Īdem Numa cīvēs studiō bellandī __________ [= saevōs] ac ferōs religiōnis __________ [= rītibus] mītigāvit.
9. Simul omnēs conveniendī causās et __________ [< celeber], ut mercātūs et lūdōs, invēnit.
10. Scīpiō rēgēs quattuor quī Numam secūtī sunt haud iniūstōs fuisse putat, __________ [= quamquam] tum populus lībertāte carēret.
11. At Tarquinius Superbus, rēgis Serviī caede __________ [< macula], exsultābat crūdēlitāte atque īnsolentiā.
12. Itaque cum Lucrētia, mulier __________ [= pudīca], ā fīliō rēgis stuprāta esset, L. Brūtus rēgem et līberōs eius exsulēs esse iussit, cum populus et hōc scelere concitātus esset et __________ [< recordārī] iniūriārum Tarquiniī.
13. Hōc exemplō vidētur ut ūnīus vitiō rēs pūblica ex bonā in __________ [= pessimam] convertī possit.
14. Rēgnum sānē bonum est reī pūblicae genus, sed tamen __________ [= inclīnātum] ad perniciōsissimum statum.
15. Sī rēx sē __________ [= flectendō vertit] in dominātum iniūstum, fit tyrannus, quō nec taetrius nec dīs hominibusque __________ [< invidēre] animal ūllum est.
16. Nēmō hunc 'hominem' __________ [= iūre] dīcet quī __________ [< immānis] vāstissimās vincit bēluās.
17. Huic oppōnitur bonus et sapiēns tūtor et __________ [< prō-cūrāre] reī pūblicae, quī cōnsiliō et operā cīvitātem tuētur.
18. __________ [= posterō diē] Scīpiō dē iūstitiā disseruit.
19. Tertiō diē disputātum est dē bonīs __________ [< regere] rērum pūblicārum et dē praemiīs quae iīs dēbentur, ut statuae et triumphī.
20. Scīpiō dīxit 'alia __________ [< stāre] genera praemiōrum in caelō iīs servāta esse in vītā animōrum __________ [= aeternā], dē quibus rēbus avus suus sibi in somniō locūtus esset.'

Lēctiō IV

ārea
abundāre
aliēnigena
arbitrātus
caerimōnia
celebritās
dēpopulātiō
dēterrimus
dūcere
excessus
exemplar
flāgitāre
generāre
immānis
immānitās
īnflectere
invīsus
maculā~~tus~~re
perceptiō
postrīdiē
prōcūrātor
prōgeniēs
prōnus
pudēns
quāliscumque
quamvīs
recordātiō
rēctor
rīte
sempiternus
stabilis
virītim

Exercitium 8

1. Quis est "prīnceps ille quō nēmō in scrībendō praestantior fuit"? ...
2. Quālis est rēs pūblica quam Platō dēscrīpsit? ...
3. Quam rem pūblicam dēscrībit Scīpiō? ...
4. Num Lycūrgus rēgem dēligendum esse dūxit? ...
5. Post interrēgnum unde Rōmānī novum rēgem accīvērunt? ...
6. Quid rēx Numa Rōmānōs docuit? ...
7. Quōmodo Numa animōs cīvium bellicōsōs mītigāvit? ...
8. Quālis fuit ultimus rēx Rōmānōrum? ...
9. Quid fēcit fīlius rēgis cum suam libīdinem regere nōn posset? ...
10. Quōmodo L. Brūtus mortem Lucrētiae ultus est? ...
11. Quid Scīpiō dīcit dē tyrannō iniūstō? ...
12. Dē quibus rēbus tertiō diē disputātum est? ...

Lēctiō grammatica

Lēctiō grammatica: versūs 472–481

Exercitium 9

Ex hīs adiectīvīs facienda sunt nōmina fēminīna quālitātis additīs suffīxīs -ia, -itia, -itās, -itūdō:

1. altus > alt______
2. amīcus > amīc______
3. amplus > ampl______
4. audāx > audāc______
5. avārus > avār______
6. celeber > celebr______
7. concors > concord______
8. cōnstāns > cōnstant______
9. crūdēlis > crūdēl______
10. dignus > dign______
11. dīligēns > dīligent______
12. fēlīx > fēlīc______
13. fīrmus > fīrm_____/fīrm_____
14. foedus > foed______
15. fortis > fort______
16. grātus > grāt______
17. gravis > grav______
18. hūmānus > hūmān______
19. īnsānus > īnsān______
20. iūstus > iūst______
21. laetus > laet______
22. longus > long______
23. maestus > maest______
24. magnus > magn______
25. malus > mal______
26. miser > miser______
27. multī > mult______
28. nōbilis > nōbil______
29. patiēns > patient______
30. paucī > pauc______
31. perfidus > perfid______
32. potēns > potent______
33. pudīcus > pudīc______
34. pulcher > pulchr______
35. saevus > saev______
36. sōlus > sōl______
37. stultus > stult______
38. trīstis > trīst______
39. superbus > superb______
40. ūtilis > ūtil______

Exercitium 10

1. ascīscere, a________isse
2. distinguere, di________isse, di________um esse
3. excidere, ex________isse
4. exsistere, ex________isse
5. fulcīre, ________isse, ________um esse
6. nancīscī, ________um esse
7. placēre, ________isse / ________um esse
8. recidere, ________isse
9. solēre, ________um esse

CAPITVLVM QVINQVAGESIMVM SEXTVM

Cap. LVI

Lēctiō prīma: versūs 1–60

Lēctiō I

Exercitium 1

1. Bellō Pūnicō tertiō Masinissa senex Scīpiōnem iuvenem complexus ______ [= lacrimāvit] ac suspiciēns ad caelum grātiās ēgit Sōlī et reliquīs ______ [= caelestibus] 'quod in suō rēgnō cōnspiceret P. Cornēlium Scīpiōnem...'
2. Deinde multīs verbīs ultrō ______que habitīs sermōnem dē Scīpiōne Āfricānō in ______ [: sēram] noctem prōdūxērunt.
3. Ut ______ [< cubāre] discessit, Scīpiō in somnīs vīdit avum suum Scīpiōnem Āfricānum stantem inter stēllās in ______ [= celsissimō] et ______ [= clārissimō] locō.
4. Avum agnōscēns ______ [= co- <horrēre] Scīpiō; ille vērō Karthāginem ostendēns "Hanc urbem" inquit "hōc bienniō cōnsul ______ [= exscindēs], eritque cognōmen id tibi per tē partum quod habēs adhūc ______ [< hērēs] ā nōbīs."
5. Postrēmō praedīxit 'cum ______ [8×] septēnōs aetātis annōs cōnfēcisset, quae esset summa ______ [< fātum], Scīpiōnem dictātōrem fore, sī impiās propinquōrum manūs effūgisset.'
6. Haec Scīpiōnem nārrantem audiēns ______ [= gemere coepit] Laelius, sed Scīpiō ______ [= ad eum rīdēns] eum rogāvit 'nē sē ē somnō excitāret!' et somnium nārrāre perrēxit.
7. Nihil exsulī ______ est [= nihil exsul māvult] quam ut patriam suam videat.
8. Numantiā reversus Scīpiō rem pūblicam cōnsiliīs Gracchōrum perturbātam ______ [= invēnit].
9. Sōlis ______ [= cursū annuō] cōnficitur annus.
10. In discrīmine salūs cīvitātis ______ [= sita est] in dictātōre.

ānfrāctus
arrīdēre
caelitēs
citrō
cohorrēscere
collacrimāre
cubitum (supīnum)
ēvertere
excelsus
fātālis
hērēditārius
illūstris
ingemēscere
(in) multam (noctem)
nītī (in)
octiēs
offendere -disse
potius (est)

Exercitium 2

1. Cūr P. Scīpiō Aemiliānus rēgem Masinissam convenīre cupīvit? ...
2. Quōmodo Masinissa senex Scīpiōnem iuvenem accēpit? ...
3. Dē quō Masinissa in multam noctem locūtus est? ...
4. Cum cubitum discessit, quid Scīpiō in somnīs vīdit? ...
5. Quōmodo Scīpiō avum suum agnōvit? ...
6. Quam urbem Scīpiō Āfricānus nepōtī suō ostendit? ...
7. Quās rēs eum in Āfricā et in Hispāniā gestūrum esse praedīxit? ...
8. Quid dīxit de fortūnā nepōtis cum dē Numantiā triumphāvisset? ...
9. Num Scīpiō Aemiliānus dictātor creātus est? ...
10. Quibus Scīpiō somnium suum nārrāvit? ...

Lēctiō secunda: versūs 61–139

Lēctiō II

Exercitium 3

1. In somnīs Scīpiō avum dīcere audīvit 'bonīs ______ [< cōnservāre] cīvitātum certum esse in caelō ______ [dē- < fīnis] locum, ubi beātī ______ [= aetāte] sempiternō fruantur.'
2. Interrogātus 'viveretne ipse et aliī quōs nōs ______ [: mortuōs] arbitrārēmur' respondit 'hōs vīvere quī ē corporum ______ [= vinculīs] tamquam ē carcere ēvolāvissent.'
3. Hīc Paulus pater appāruit et fīlium, quī ______ [= prōmptus] erat ad migrandum in caelum, monuit 'nē iniussū deī ex hominum vītā migrāret, nē mūnus hūmānum assignātum ā deō ______.'

aevum
alacer
animāre
cadūcus
candor
circus
citimus
cōnectere
cōnservātor

dēfīnīre
dēfugere
ēlūcēre
exstīnctus
extimus
fulgor
globōsus
īnfīgere
lacteus
laxāre
lūstrāre
moderātor
nūtus
pietās
pūnctum
quī (+ *coni*)
quoūsque
radius
rutilus
subicere
subter
tellūs
temperātiō
templum
vinclum
volvī

4. "Hominēs enim" inquit "sunt hāc lēge generātī, ________ [: ut] tuērentur illum globum quem in hōc ________ [= spatiō sacrō] vidēs, quae 'terra' dīcitur, iīsque animus datus est ex illīs sempiternīs stēllīs quae ________ [< globus] et rotundae, dīvīnīs ________ [< anima] mentibus, ________ [= orbēs] suōs cōnficiunt celeritāte mīrābilī."
5. Ergō Paulus fīlium suum hortātus est ut iūstitiam et ________ [< pius] coleret, eam enim vītam viam esse in caelum et in coetum eōrum quī corpore ________ [= solūtī] illum incolerent locum quī 'orbis ________ [< lac]' nūncupātur.'
6. Orbis lacteus est circus splendidissimō ________ [= colōre candidō] inter stēllās ________.
7. Ūniversus mundus cōnstat ex novem orbibus vel globīs, quī ________ [= circum aguntur] cursū sempiternō, quōrum ________ [= extrēmus] est 'caelestis', in quō plūrimae stēllae ________ [= fīxae] sunt.
8. Eī ________ sunt [= sub eō positī sunt] septem, ex quibus medium Sōl obtinet, dux et ________ [< moderārī] lūminum reliquōrum, mēns mundī et ________ [= vīs temperāns], quī cūncta ________ suīs ________ [= illūstrat].
9. In īnfimō orbe vertitur lūna, ultima ā caelō, ________ [↔ ultima] ā terrā, quae sōlis ________ [< fulgēre] illūstrātur.
10. Suprā lūnam sunt aeterna omnia, ________ [= īnfrā] nihil est nisi mortāle et ________ [< cadere].
11. ________ [= terra], quae in mediō mundō posita est, nōn movētur et in eam feruntur omnia pondera ________ suō.
12. Ita philosophī affīrmant novem orbibus ________ [= coniūncta] esse omnia.
13. Scīpiō: "________ [= quamdiū] in duās partēs dīvīsus populus Rōmānus erit?"
14. Color sōlis occidentis ________ [= ruber] est.
15. ________ [·] est nota minima.

Exercitium 4

1. Quid Scīpiō Āfricānus māior nārrāvit dē fortūnā mortuōrum? ...
2. Quem tum Scīpiō Aemiliānus vīdit ad sē venientem? ...
3. Num Paulus pater Scīpiōnī permīsit ut ē vītā hominum migrāret?...
4. Quid fīliō colendum esse dīxit? ...
5. Quem locum eōs quī iam vīxissent incolere dīxit? ...
6. Quae stēlla minima est et terrae proxima? ...
7. Ex orbe lacteō quantum vidētur imperium Rōmānum? ...
8. Ex quot orbibus ūniversum mundum cōnstāre dīxit Scīpiō? ...
9. Quī orbis extrēmus esse dīcitur reliquōs omnēs complectēns? ...
10. Quae stēlla omnium māxima esse vidētur? ...
11. Quōmodo lūna et stēllae errantēs illūstrantur? ...
12. Quem globum Scīpiō dīxit medium esse? ...

Lēctiō tertia: versūs 140–231

Exercitium 5

1. Mōtū orbium efficitur ______ [< con- + cantus], cum sonōs acūtōs cum ______ temperantur ______ [< aequē].
2. Orbēs caelī enim coniunguntur intervāllīs imparibus, sed tamen prō ______ parte ratiōne ______ [= dīvīsīs inter sē].
3. Ita summus orbis ______ [= stēllās ferēns], cuius ______ [< convertere] est ______ [= citior], ______ movētur sonō, gravissimō autem orbis ______ [< lūna] atque īnfimus.
4. Terra autem silentiō ______ [= quae nōn movētur] ūnō locō manet in mediō mundō.
5. Illī octō orbēs sīve ______ [= globī] septem sonōs distīnctōs efficiunt, quia eadem vīs est duōrum, primī et octāvī; septem enim quasi ______ est omnium numerōrum.
6. Itaque fidēs quoque septem ______ habent.
7. Sonitū caelestī opplētae aurēs hominum ______ [= surdae factae sunt], sīcut surdī sunt iī quī Catadūpa ______ [= ad C. incolunt] ubi Nīlus māximō sonitū ex altissimīs montibus ______ [= praecipitātur].
8. Nam nōbīs ______ [< sentīre] audiendī ______ [= obtūnsus] est, ut tantum sonitum capere nōn possīmus; sīcut sōlem adversum intuērī nequīmus eiusque radiīs ______ [= vīs videndī] nostra sēnsusque videndī vincitur.
9. Ipsa terra quasi quibusdam ______ sīve zōnīs ______ [= circumdata vinculīs] esse vidētur, ē quibus duae extrēmae caelī verticibus ______ [< sub + nītī] frīgore ______ [= rigidī factae sunt], media autem sōlis ārdōre torrētur.
10. Duae zōnae temperātae ______ [< habitāre] sunt, sed quī zōnam ______ [↔ septentriōnālem] incolunt nōn tantum ______ [trāns + < vertere], sed etiam ______ ______ [= stant] nōbīs.
11. Ita hominēs quī terram incolunt ______ [= inter sē abruptī] sunt, neque cuiusquam nōmen atque glōria in omnibus terrīs ______ [= lātē extendī] potest.
12. Quid autem meā ______ [= rēfert] ā posterīs sermōnem fore dē mē?
13. Necesse est tempore certō ______ et ______ [< exūrere] terrārum accidere.
14. Hominēs ______ [= vulgō] annum ūnō sōlis ānfrāctū ______, sed tum dēmum cum cūncta astra eōdem reversī eandem tōtīus caelī ______ [< discrībere] rettulerint, 'magnus annus' explētus est; cuius adhūc vix ______ pars [1/20] conversa est.
15. Interdum necesse est membrum vulnerātum ā medicō ______ [= secandō removērī].
16. Hieme noctibus frīgidīs terra ______ quasi nive operītur.
17. Horātius Cocles ponte ruptō Tiberim ______ [= trāns Tiberim nāvit].

Exercitium 6

1. Quem sonum Scīpiō in somnīs audiēbat? ...
2. Quōmodo cantus sphaerārum efficitur? ...
3. Omnēsne orbēs eundem sonum ēdunt? ...
4. Cūr aurēs hūmānae hunc sonitum nōn audiunt? ...
5. Quot sunt nervī fidium? ...
6. Cūr sōlem adversum intuērī nequīmus? ...

Lēctiō III

accolere
aciēs
acūtus (sonus)
adversus
aequābilis
amputāre
austrālis
cingulus
concentus
concitātus
conversiō
dīlātāre
discrīptiō
distinguere
ēluviō
exustiō
gravis (sonus)
habitābilis
hebes
immōbilis
īnsistere
interest
interrumpere
lūnāris
mētīrī
nervus
nōdus
obrigēscere
obsurdēscere
populāriter
praecipitāre
pruīna
ratus (prō ratā parte)
redimīre
sēnsus
sphaera
stēllifer
subnīxus
trānatāre
trānsversus
vīcēsima (pars)

7. Cūr hominēs quī terram incolunt interruptī sunt? ...
8. Quibus quasi cingulīs vel zōnīs circumdatur terra? ...
9. Quae zōnae habitābilēs sunt? ...
10. Cūr nec zōna media nec zōnae extrēmae habitārī possunt? ...
11. Quō marī terra habitābilis circumfunditur? ...
12. Ubi situm est flūmen Gangēs et mōns Caucasus? ...
13. Cūr hominēs nōn modo nōn aeternam, sed nē diūturnam quidem glōriam assequī possunt? ...

Lēctiō IV

Lēctiō quārta: versūs 232–325

aestīvus
aestuōsus
aliunde
āridus
ciēre
contuērī
exagitāre
fābulōsus
fragilis
illecebra
inanimus
inhospitālis
integer
obruere
ōcius
perennis
pervolāre
pharetra
posteritās
pulsus
quōcircā
renāscī
torridus
volūtāre

Exercitium 7

1. In somnīs Scīpiō Āfricānus māior nepōtem suum monuit 'ut aeternam domum caelestem ____________ [= intuērētur] nēve in glōriā aut praemiīs hūmānīs spem pōneret, sed ipsīus virtūtis ____________ [< illicere] ad vērum decus traherētur.'
2. "Neque" inquit "tē sermōnibus vulgī dederis! Sermō omnis ille et angustiīs cingitur nec umquam dē ūllō ____________ [= perpetuus] fuit et ____________ hominum interitū et oblīviōne ____________ [< posterī] exstinguitur."
3. Aeternum est quod ā sē ipsō ____________ [= movētur], nec quisquam negābit hanc esse nātūram animī; ____________ [= sine animā] est enim omne quod agitātur ____________ [= ex aliā rē] vel ____________ [< pellere, = impulsū] externō.
4. Ut mundum mortālem ipse deus aeternus, sīc ____________ [< frangere] corpus animus sempiternus movet.
5. Animus ____________ [= innocēns] quī, dum inclūsus est in corpore, optimīs in rēbus sē exercuit, ____________ [= celerius] in domum suam caelestem ____________ [= perveniet volandō].
6. "Namque" inquit Āfricānus "eōrum animī quī sē voluptātibus dēdidērunt, corporibus ēlāpsī circum terram ipsam ____________ [= volvuntur] nec hunc in locum, nisi multīs ____________ [= vexātī] saeculīs, revertuntur."
7. Corpus mortuum ____________ [= rūrsus nāscī] nōn potest.
8. Perīculōsum est iter facere per Syrtēs ____________ [= turbidās] aut per ____________ [↔ hospitālem] Caucasum aut per ea loca quae Hydaspēs, flūmen ____________ [< fābula], lambit.
9. In zōnā frīgidā nūlla arbor aurā ____________ [< aestās] recreātur.
10. In zōnā ____________ [< torrēre] terra est ____________ [= sicca] et nūda; ____________ [= itaque] ea terra ab Horātiō dīcitur 'domibus negāta.'
11. Ut gladius vāgīnā, ita sagittae ____________ continentur.

Exercitium 8

1. Cūr Āfricānus nepōtem suāsit nē hominum glōriam quaereret? ...
2. Quid Scīpiō avō suō prōmīsit? ...
3. Quid Āfricānus eī dīxit dē nātūrā animī? ...
4. In quibus rēbus animum exercendum esse dīxit? ...
5. Quem dīcit Horātius armīs nōn egēre in locīs perīculōsīs? ...
6. Quōmodo poēta id ita esse probat? ...
7. Ubi Horātius lupō occurrit et quid ibi faciēbat? ...
8. Quae est Lalagē? ...
9. Quae terra ab Horātiō 'Iubae tellūs' dīcitur? ...
10. Quae est regiō ubi 'nūlla arbor aestīvā recreātur aurā'? ...
11. Quae est 'terra domibus negāta' sub sōle nimium propinquō? ...
12. Quid poēta pollicētur sē factūrum ubicumque positum erit? ...

Lēctiō grammatica: versūs 326–359

Lēctiō grammatica

Exercitium 9

Ex hīs verbīs incohātīva facienda sunt additō suffīxō -(ē)scere ad thema praesentis:

1. ārdēre > ex__________, ex________isse
2. fervēre > dē__________, dē________isse
3. gemere > in__________, in________isse
4. horrēre > co__________, co________isse
5. latēre > dē__________, dē________isse
6. lūcēre > il__________, il________isse
7. pallēre > __________, ________isse
8. pavēre > ex__________, ex________isse
9. rigēre > ob__________, ob________isse
10. rubēre > ē__________, ē________isse
11. stupēre > ob__________, ob________isse
12. tacēre > con__________, con________isse
13. timēre > per__________, per________isse
14. tremere > con__________, con________isse
15. valēre > con__________, con________isse

Exercitium 10

Ecce strophē Sapphica cuius singulī versūs notīs in pedēs (trochaeōs, spondēōs, dactylōs) dīvīsī sunt:

Pōne | mē pig|rīs ubi | nūlla | campīs
arbo|r͡aestī|vā recre|ātu|r͡aurā,
quod la|tus mun|dī nebu|lae ma|lusque
Iuppite|r͡urget;

Eōdem modō notandī sunt hī versūs:

1. pōne sub currū nimium propinquī
2. sōlis͡in terrā domibus negātā:
3. dulce rīdentem Lalagēn͡amābō,
4. dulce loquentem!

Index Grammaticvs

This is the Focus edition of *Exercitia Latina II*, designed to accompany *Lingua Latina II Roma Aeterna*, the outstanding international book by Hans Ørberg which uses the Natural Method to provide an introduction to the Latin language. This edition is identical to the most currect edition published in Denmark and is the version available for sale in North America, South America, Australia and New Zealand and other English speaking countries throughout the world.

Further information on the complete series can be found at www.pullins.com.

Focus Publishing
R. Pullins Company
PO Box 369
Newburyport, MA 01950
www.pullins.com

ISBN 978-1-58510-067-5
9 781585 100675

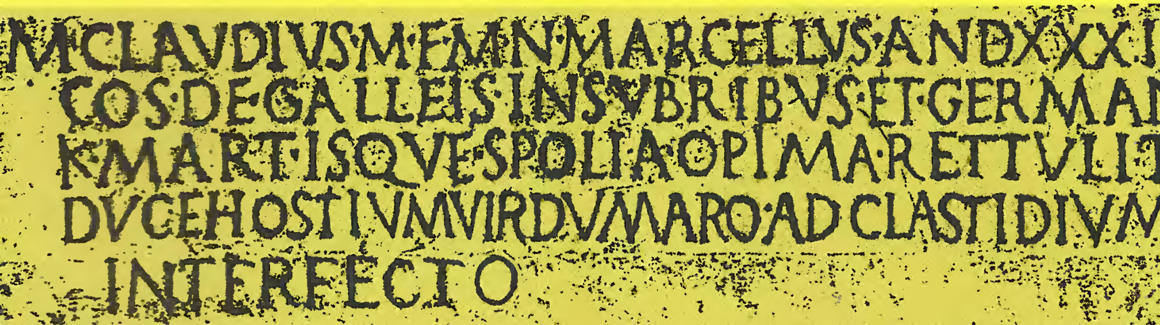

HANS H. ØRBERG

LINGVA LATINA

PER SE ILLVSTRATA

INDICES

LINGVA LATINA PER SE ILLVSTRATA
INDICES

HANS H. ØRBERG

LINGVA LATINA

PER SE ILLVSTRATA

INDICES

DOMVS LATINA

ANNO MMII

LINGVA LATINA PER SE ILLVSTRATA
INDICES

Ex officina typographica *Special-Trykkeriet Viborg*
anno 1991 et, paucis correctis, 1998, 1999, 2002

ISBN 87-997016-9-3

LINGVA LATINA
PER SE ILLVSTRATA

PARS I: FAMILIA ROMANA
PARS II: ROMA AETERNA
INDICES
COLLOQVIA PERSONARVM
EXERCITIA LATINA
GRAMMATICA LATINA
PLAVTVS: AMPHITRYO
PETRONIVS: CENA TRIMALCHIONIS

Domus Latina, *Skovvangen 7*
DK-8500 Grenaa, Dania
orberg@lingua-latina.dk

RES QVAE HOC LIBRO CONTINENTVR

NOTAE

a.	= annō (a. C.)	mag. eq.	= magister equitum
a. C.	= ante Chrīstum nātum	p. C.	= post Chrīstum nātum
a. u. c.	= ab urbe conditā	prōcōs.	= prōcōnsul
c.	= circiter	prōpr.	= prōpraetor
cap.	= capitulum	s.	= sīve
cēt.	= cēterī -ae -a	suf.	= suffectus
cōs.	= cōnsul	tr. pl.	= tribūnus plēbis
dict.	= dictātor	tr. mīl.	= tribūnus mīlitum
f.	= fīlius	u. c.	= urbis conditae
k., kal.	= kalendīs -ās	v.	= vidē

PRAENOMINA ROMANORVM

A.	= Aulus	L.	= Lūcius	Ser.	= Servius
Ap.	= Appius	M.	= Mārcus	Sex.	= Sextus
C.	= Gāius	M'.	= Mānius	Sp.	= Spurius
Cn.	= Gnaeus	P.	= Pūblius	T.	= Titus
D.	= Decimus	Q.	= Quīntus	Ti.	= Tiberius
K.	= Kaesō	S.	= Sextus	Tib.	= Tiberius

Numerīs crassīs significantur capitula:

1 = CAP. I	**15** = CAP. XV	**29** = CAP. XXIX	**43** = CAP. XLIII
2 = CAP. II	**16** = CAP. XVI	**30** = CAP. XXX	**44** = CAP. XLIV
3 = CAP. III	**17** = CAP. XVII	**31** = CAP. XXXI	**45** = CAP. XLV
4 = CAP. IV	**18** = CAP. XVIII	**32** = CAP. XXXII	**46** = CAP. XLVI
5 = CAP. V	**19** = CAP. XIX	**33** = CAP. XXXIII	**47** = CAP. XLVII
6 = CAP. VI	**20** = CAP. XX	**34** = CAP. XXXIV	**48** = CAP. XLVIII
7 = CAP. VII	**21** = CAP. XXI	**35** = CAP. XXXV	**49** = CAP. XLIX
8 = CAP. VIII	**22** = CAP. XXII	**36** = CAP. XXXVI	**50** = CAP. L
9 = CAP. IX	**23** = CAP. XXIII	**37** = CAP. XXXVII	**51** = CAP. LI
10 = CAP. X	**24** = CAP. XXIV	**38** = CAP. XXVIII	**52** = CAP. LII
11 = CAP. XI	**25** = CAP. XXV	**39** = CAP. XXXIX	**53** = CAP. LIII
12 = CAP. XII	**26** = CAP. XXVI	**40** = CAP. XL	**54** = CAP. LIV
13 = CAP. XIII	**27** = CAP. XXVII	**41** = CAP. XLI	**55** = CAP. LV
14 = CAP. XIV	**28** = CAP. XXVIII	**42** = CAP. XLII	**56** = CAP. LVI

FASTI CONSVLARES

annō a.C.	u.c.	CONSVLES ET DICTATORES	RES GESTAE
509	245	L. Iūnius Brūtus	Rēgēs exāctī
		L. Tarquinius Collātīnus	
501	253	T. Lārcius dict.	
		Sp. Cassius mag. eq.	
479	275	K. Fabius	
		T. Vergīnius	
477	277	T. Menēnius Agrippa	Fabiī CCC caesī
		C. Horātius Pulvillus	
458	296	L. Quīnctius Cincinnātus dict.	
		—	
451	303	Decemvirī lēgibus scrībundīs:	Lēges XII tabulārum
		Ap. Claudius, cēt.	
437	317	Mām. Aemilius dict.	Spolia opīma II
		L. Quīnctius Cincinnātus mag. eq.	
431	323	A. Postumius Tūbertus dict.	
		—	
396	358	M. Fūrius Camillus dict.	Vēiī captī
		—	
390	364	M. Fūrius Camillus dict. II	Rōma capta et līberāta
		—	
365	389	L. Genūcius	
		Q. Servīlius	
358	396	C. Sulpicius dict.	Gallī victī
		—	
356	398	C. Mārcius Rutilus dict.	Etrūscī victī
		—	
349	405	L. Fūrius Camillus	
		—	
348	406	M. Valerius Corvīnus	
		—	
340	414	T. Mānlius Torquātus III	
		—	
324	430	L. Papīrius Cursor dict.	Bellum Samnīticum
		Q. Fabius Māximus Rulliānus mag. eq.	
321	433	T. Veturius	Caudium
		Sp. Postumius	
319	435	L. Papīrius Cursor III	
		—	
298	456	L. Cornēlius Scīpiō Barbātus	
		—	
295	459	Q. Fabius Māximus Rulliānus V	
		—	
290	464	P. Cornēlius Rūfīnus	Samnītēs dēvictī
		M'. Curius Dentātus	
283	471	Cn. Cornēlius Dolābella	
		—	
280	474	P. Valerius Laevīnus	Bellum Tarentīnum
		—	
279	475	P. Sulpicius	
		P. Decius Mūs	
278	476	C. Fabricius Luscinus II	
		Q. Aemilius Papus II	

277	477	P. Cornēlius Rūfīnus II	
		—	
275	479	M'. Curius Dentātus II	Pyrrhus victus
		L. Cornēlius Lentulus	
273	481	C. Fabius Licinus	
		C. Claudius Canīna	
269	485	Q. Ogulnius Gallus	
		C. Fabius Pictor	
268	486	P. Semprōnius	
		Ap. Claudius	
267	487	M. Atīlius Rēgulus	
		L. Iūlius Libō	
264	490	Ap. Claudius Caudex	Bellum Pūnicum I
		M. Fulvius Flaccus	
263	491	M'. Valerius Māximus Messalla	
		M'. Otācilius Crassus	
260	494	C. Duīlius	
		Cn. Cornēlius Asina	
259	495	C. Aquīlius Flōrus	
		L. Cornēlius Scīpiō	
256	498	L. Mānlius Vulsō	
		M. Atīlius Rēgulus II	
255	499	M. Aemilius Paulus	
		Ser. Fulvius Nōbilior	
253	501	Cn. Servīlius Caepiō	
		C. Semprōnius Blaesus	
251	503	L. Caecilius Metellus	
		C. Fūrius Pacilus	
249	505	P. Claudius Pulcher	
		L. Iūnius	
242	512	C. Lutātius Catulus	
		A. Postumius Albīnus	
241	513	Q. Lutātius	Poenī classe dēvictī
		A. Mānlius	
240	514	C. Claudius Centhō	
		M. Semprōnius Tuditānus	
239	515	Q. Valerius	
		C. Mamilius	
237	517	L. Cornēlius Lentulus	
		Q. Fulvius Flaccus	
235	519	T. Mānlius Torquātus	Iānus clausus II
		C. Atīlius Bulbus	
229	525	L. Postumius Albīnus	
		Cn. Fulvius Centumalus	
225	529	L. Aemilius Papus	Bellum Gallicum
		—	
223	531	C. Flāminius	
		P. Fūrius Philus	
222	532	M. Claudius Mārcellus	Spolia opīma III
		Cn. Cornēlius Scīpiō	
219	535	M. Līvius	
		L. Aemilius Paulus	
218	536	P. Cornēlius Scīpiō	Bellum Pūnicum II
		Ti. Semprōnius Longus	
217	537	C. Flāminius II	Lacus Trasumennus
		Cn. Servīlius Geminus	
		Q. Fabius Māximus dict.	
		M. Minucius Rūfus mag. eq.	

216	538	L. Aemilius Paulus II C. Terentius Varrō	Cannae
215	539	Ti. Semprōnius Gracchus Q. Fabius Māximus III	
214	540	M. Claudius Mārcellus III Q. Fabius Māximus IV	
213	541	Ti. Semprōnius Gracchus II Q. Fabius Māximus f.	
212	542	Q. Fulvius Flaccus III Ap. Claudius Pulcher	Capua capta
210	544	M. Claudius Mārcellus IV —	
209	545	Q. Fabius Māximus V Q. Fulvius Flaccus IV	
208	546	M. Claudius Mārcellus V T. Quīnctius Crispīnus	
207	547	C. Claudius Nerō M. Līvius II	
205	549	P. Cornēlius Scīpiō Āfricānus —	
201	553	Cn. Cornēlius Lentulus P. Aelius Paetus	Fīnis bellī Pūnicī II
200	554	P. Sulpicius Galba II C. Aurēlius Cotta	Bellum Macedonicum II
198	556	T. Quīnctius Flāminīnus —	Philippus victus
196	558	M. Claudius Mārcellus f. L. Fūrius	
195	559	M. Porcius Catō L. Valerius Flaccus	
194	560	Ti. Semprōnius Longus P. Cornēlius Scīpiō Āfricānus II	
191	563	M'. Acīlius Glabriō P. Cornēlius Scīpiō Nāsīca	Antiochus Graeciā pulsus
190	564	L. Cornēlius Scīpiō Asiāticus C. Laelius	Antiochus in Asiā victus
183	571	M. Claudius Mārcellus Q. Fabius Labeō	
182	572	L. Aemilius Paulus Cn. Baebius Tamphilus	
179	575	Q. Fulvius Flaccus L. Mānlius	
171	583	P. Licinius Crassus —	Bellum Macedonicum III
169	585	Q. Mārcius Philippus —	
168	586	L. Aemilius Paulus II C. Licinius Crassus	Perseus victus
167	587	Q. Aelius Paetus M. Iūnius Pennus	
155	599	P. Cornēlius Scīpiō Nāsīca II M. Claudius Mārcellus II	
149	605	M'. Mānīlius L. Mārcius	Bellum Pūnicum III
147	607	P. Cornēlius Scīpiō Aemiliānus Āfricānus —	
146	608	L. Mummius —	Carthāgō dēlēta

143	611	Q. Caecilius Metellus Macedonicus	
		Ap. Claudius Pulcher	
142	612	Q. Fabius Māximus Servīliānus	
		—	
141	613	Q. Pompēius	Bellum Numantīnum
		—	
140	614	Q. Servīlius Caepiō	
		C. Laelius	
139	615	M. Popilius	
		—	
138	616	P. Cornēlius Scīpiō Nāsīca Serāpiō	
		D. Iūnius Brūtus	
137	617	C. Hostīlius Mancīnus	
		M. Aemilius Lepidus	
136	618	L. Fūrius Philus	
		—	
134	620	P. Cornēlius Scīpiō Aemiliānus Āfricānus II	
		—	Numantia capta
129	625	C. Semprōnius Tuditānus	
		M'. Aquīlius	Scīpiō Aemiliānus mortuus
125	629	M. Fulvius Flaccus	
		—	
122	632	C. Fannius	
		—	
121	633	L. Opīmius	C. Gracchus occīsus
		—	
120	634	C. Papīrius Carbō	
		—	
117	637	Q. Mūcius Scaevola	
		—	
115	639	M. Aemilius Scaurus	
		—	
111	643	P. Cornēlius Scīpiō Nāsīca	Bellum Iugurthīnum
		L. Calpurnius Bēstia	
110	644	Sp. Postumius Albīnus	
		M. Minucius Rūfus	
109	645	Q. Caecilius Metellus Numidicus	
		—	
107	647	C. Marius	
		L. Cassius Longīnus	
106	648	C. Atīlius Serrānus	Iugurtha captus
		Q. Servīlius Caepiō	
105	649	Cn. Mallius Māximus	Bellum Cimbricum
		P. Rutilius Rūfus	
102	652	C. Marius IV	
		Q. Lutātius Catulus	
101	653	C. Marius V	Cimbrī dēvictī
		M'. Aquīlius	
100	654	C. Marius VI	
		—	
99	655	M. Antōnius	
		A. Postumius Albīnus	
91	663	Sex. Iūlius Caesar	Bellum sociāle
		L. Mārcius Philippus	
90	664	P. Rutilius Lupus	
		—	
89	665	L. Porcius Catō	
		Cn. Pompēius Strabō	

88	666	L. Cornēlius Sulla	Bellum Mithridāticum
		—	
87	667	Cn. Octāvius	Bellum cīvīle
		L. Cornēlius Cinna	
86	668	C. Marius VII	
		L. Cornēlius Cinna II	
85	669	L. Cornēlius Cinna III	
		Cn. Papīrius Carbō	
84	670	L. Cornēlius Cinna IV	
		Cn. Papīrius Carbō II	
83	671	C. Norbānus	
		L. Cornēlius Scīpiō Asiāticus	
82	672	C. Marius (fīlius)	
		Cn. Papīrius Carbō III	
81	673	L. Cornēlius Sulla dict.	
		—	
80	674	L. Cornēlius Sulla II	
		Q. Caecilius Metellus Pius	
79	675	Ap. Claudius Pulcher	
		P. Servīlius Isauricus	
78	676	M. Aemilius Lepidus	
		Q. Lutātius Catulus	
76	678	C. Scrībōnius Curiō	
		—	
75	679	C. Aurēlius Cotta	
		—	
74	680	L. Licinius Lūcullus	
		M. Aurēlius Cotta	
73	681	M. Licinius Lūcullus	
		—	
71	683	P. Cornēlius Lentulus	
		Cn. Aufidius Orestēs	
70	684	Cn. Pompēius Magnus	
		M. Licinius Crassus	
69	685	Q. Hortēnsius	
		Q. Caecilius Metellus Crēticus	
67	687	M'. Acīlius Glabriō	Bellum pīrāticum
		—	
63	691	M. Tullius Cicerō	Coniūrātiō Catilīnae
		C. Antōnius	
59	695	C. Iūlius Caesar	
		M. Calpurnius Bibulus	Bellum Gallicum
55	699	Cn. Pompēius Magnus II	
		M. Licinius Crassus II	
49	705	C. Claudius Mārcellus	Bellum cīvīle
		—	
		C. Iūlius Caesar dict. (sine mag. eq.)	
48	706	C. Iūlius Caesar II	Pharsālus
		—	Pompēius interfectus
47	707	C. Iūlius Caesar dict. II	
		M. Antōnius mag. eq.	
46	708	C. Iūlius Caesar III	
		—	
45	709	C. Iūlius Caesar IV (sine collēgā)	Fīnis bellī cīvīlis
		C. Iūlius Caesar dict. perpetuus	
44	710	C. Iūlius Caesar V	Caesar interfectus
		M. Antōnius	

FASTI TRIVMPHALES

annō a.C.		*annō a.u.c.*
753	Rōmulus Mārtis f. rēx dē Caenīnēnsibus k. Mārt.	I
509	P. Valerius Volesī f. Pūblicola cōs. dē Vēientibus et Tarquiniīs k. Mārt.	CCXLV
319	L. Papīrius Sp. f. Cursor cōs. III dē Samnītibus X k. Septembr.	CDXXXV
278	C. Fabricius C. f. Luscinus cōs. II dē Lūcānīs, Bruttiīs, Tarentīnīs, Samnītibus īdibus Decembr.	CDLXXVI
275	M'. Curius M'. f. Dentātus cōs. II dē Samnītibus et rēge Pyrrhō – Febr.	CDLXXIX
263	M'. Valerius M. f. Māximus Messalla cōs. dē Poenīs et rēge Siculōrum Hierōne XVI k. Aprīl.	CDXCI
260	C. Duīlius M. f. cōs. prīmus nāvālem dē Siculīs et classe Pūnicā ēgit	CDXCIV
250	L. Caecilius L. f. Metellus prōcōs. dē Poenīs VII īdūs Septembr.	DIV
241	C. Lutātius C. f. Catulus prōcōs. dē Poenīs ex Siciliā nāvālem ēgit IIII nōnās Octōbr.	DXIII
235	T. Mānlius T. f. Torquātus cōs. dē Sardīs VI īdūs Mārt.	DXIX
228	Cn. Fulvius Cn. f. Centumalus prōcōs. ex Illyriīs nāvālem ēgit X k. Quīnt.	DXXVI
225	L. Aemilius Q. f. Papus cōs. dē Gallīs III nōnās Mārt.	DXXIX
222	M. Claudius M. f. Mārcellus cōs. dē Gallīs Īnsubribus et Germānīs k. Mārt. isque spolia opīma rettulit duce hostium Virdumārō ad Clastidium interfectō	DXXXII
194	M. Porcius M. f. Catō prōcōs. ex Hispāniā citeriōre	DLX
194	T. Quīnctius T. f. Flāminīnus prōcōs. ex Macedoniā et rēge Philippō per trīduum	DLX
189	L. Aemilius M. f. Rēgillus prōpr. ex Asiā dē rēge Antiochō nāvālem ēgit k. Febr.	DLXV
189	L. Cornēlius P. f. Scīpiō Asiāticus prōcōs. ex Asiā dē rēge Antiochō prīdiē k. Mārt.	DLXV
167	L. Aemilius L. f. Paulus prōcōs. ex Macedoniā et rēge Persē per trīduum IIII, III, prīdiē k. Decem.	DLXXXVII
167	Cn. Octāvius Cn. f. prōpr. ex Macedoniā et rēge Persē nāvālem ēgit k. Dec.	DLXXXVII
106	Q. Caecilius L. f. Metellus Numidicus prōcōs. dē Numidīs et rēge Iugurthā	DCXLVIII
104	C. Marius C. f. cōs. II dē Numidīs et rēge Iugurthā k. Iān.	DCL
89	Cn. Pompēius Sex. f. Strabō cōs. dē Pīcentibus VI k. Iān.	DCLXV
81	L. Cornēlius L. f. Sulla Fēlīx dict. dē rēge Mithridāte IV, III kal. Febr.	DCLXXIII
62	Q. Caecilius C. f. Metellus Crēticus prōcōs. ex Crētā īnsulā ..I kal. Iūn.	DCXCII
61	Cn. Pompēius Cn. f. Magnus prōcōs. ex Asiā, Pontō, Armeniā, Paphlagoniā, Cappadociā, Ciliciā, Syriā, Iūdaeīs, pīrātīs per bīduum III, prīdiē k. Oct.	DCXCIII

INDEX NOMINVM

T

X

Z

INDEX VOCABVLORVM

THEMATA COMMVTATA

ab-lāt- abs-tul- < au-ferre
āct- < agere/-igere
af-fu- ā-fu- < ad- ab-esse
al-lāt- at-tul- < af-ferre
arc- < arx
auct- aux- < augēre
aus- < audēre

caes- cecīd- < caedere
cecid- < cadere
cecin- < canere
cēp- -cept- < capere/-cipere
cess- < cēdere
co-āct- -ēg- < cōgere
col-lāt- < cōn-ferre
cōn-fess- < cōn-fitērī
cucurr- < currere
cui cuius < quis/quī
cult- < colere

dē-crēt- -crēv- < dē-cernere
ded- < dare
dī diī diīs dīs < deus
dī-lāt dis-tul- < dif-ferre
dīx- < dīcere
duābus -ae -ārum -ās < duo
duc- < dux
dūx- < dūcere

ea eā eae eam eārum eās < is
ea- eā- ean-dem < īdem
eam eās eat eāmus… < īre
ed- ēd- < ēsse
ēg- < agere/-igere
eī eīs eius < is
eī- eius-dem < īdem
ē-lāt- < ef-ferre
-ēm- -ēmpt- < -imere
eō eōrum eōs eum < is
eō- eun-dem < īdem
eō eunt eund- eunt- < īre
ex-tul- < ef-ferre

fac- < fax
fass- < fatērī
fēc- -fect- < facere/-ficere
fefell- < fallere
fict- < fingere
fīx- < fīgere
frāct- frēg- < frangere
fu- < esse
fūd- fūs- < fundere

genit- genu- < gignere
gess- gest- < gerere
-gress- < -gredī

haec hanc hoc huius hunc…
hae hās hī hōs… < hic

ī īb- < īre
id < is
iēc- -iect- < iacere/-icere
iērunt < īre
iī iīs < is
iī iistī iit… < īre
il-lāt- in-tul- < īn-ferre
itiner- < iter
iuss- < iubēre

lāps- < lābī
lāt- < ferre
later- < latus
lēct- -lēg- < legere/-ligere
lēg- < lēx
locūt- < loquī
lūc- < lūx
lūs- < lūdere
lūx- < lūcēre/lūgēre

māns- < manēre
mā-vīs -vult -vultis < mālle
merc- < merx
mī < meus
mīs- miss- < mittere
mixt- < miscēre
mōr- < mōs

nact- < nancīscī
nec- < nex
noct- < nox
nōv- < nōscere
nūps- nūpt- < nūbere

ob-lāt- -tul- < of-ferre
oper- < opus
ōr- < ōs
ōrs- < ōrdīrī
ort- < orīrī

pāc- < pāx
pass- < patī/pandere
pecor- < pecus
ped- < pēs
peper- < parere
peperc- < parcere
pepul- < pellere
per-cul- -culs- < per-cellere
perrēx- < pergere
pict- < pingere
poposc- < poscere
posit- posu- < pōnere
pot- potu- < posse

press- < premere/-primere
-pul- puls- < pellere

quā quae quam quārum quās
quem quid quibus quō quod
quōrum quōs < quis/quī

rat- < rērī
rē rēbus reī rem < rēs
-rēct- < -rigere
rēg- < rēx
repper- < reperīre
rettul- re-lāt- < re-ferre
rēx- < regere/-rigere
rūp- rupt- < rumpere
rūr- < rūs

scid- sciss- < scindere
secūt- < sequī
sen- < senex
sēns- < sentīre
sepult- < sepelīre
sim sīs sit… < esse
sit- sīv- < sinere
spē speī spem < spēs
-spect- -spex- < -spicere
stet- < stāre
-stit- < -sistere/-stāre
strāt- strāv- < sternere
sublāt- < tollere
sum sumus sunt < esse
sustul- < tollere

ters- < tergēre
tetend- < tendere
tetig- < tangere
tēx- < tegere
tract- trāx- < trahere
trā-lāt- < trāns-ferre
tria < trēs
tul- < ferre

ult- < ulcīscī
ūs- < ūtī
uss- ust- < ūrere

vās- < vādere
vect- vēx- < vehere
vī < vīs
vīc- vict- < vincere
vim < vīs
vīs < velle
vīs- < vidēre
vīx- < vīvere
vōc- < vōx
vol- volu- vult vultis < velle

ISBN 87-997016-9-3

HANS H. ØRBERG

LINGVA LATINA

PER SE ILLVSTRATA

PARS II

ROMA AETERNA

INSTRUCTIONS

HANS H. ØRBERG

LINGVA LATINA

PER SE ILLVSTRATA

PARS II

ROMA AETERNA

INSTRUCTIONS

II

FOCUS PUBLISHING

MMII

ABBREVIATIONS

abl.	ablative	interr.	interrogative
abs.	absolute	l.	line
acc.	accusative	loc.	locative
act.	active	m.	masculine
adj.	adjective	n.	neuter
adv.	adverb	nom.	nominative
cap.	capitulum, chapter	p.	page
comp.	comparative	part.	participle
conj.	conjunction	pass.	passive
dat.	dative	perf.	perfect
decl.	declension	pluperf.	pluperfect
dep.	deponent	plur., pl.	plural
f.	feminine	prep.	preposition
fut.	future	pres.	present
gen.	genitive	pron.	pronoun
ger.	gerund(ive)	rel.	relative
imp.	imperative	sing.	singular
imperf.	imperfect	subj.	subjunctive
ind.	indicative	sup.	superlative
inf.	infinitive	voc.	vocative

LINGVA LATINA PER SE ILLVSTRATA
PARS II: ROMA AETERNA
INSTRUCTIONS II

Domus Latina, Skovvangen 7
DK-8500 Grenaa, Denmark
orberg@lingua-latina.dk

Focus Publishing / R. Pullins Company
PO Box 369, Newburyport, MA 01950, USA
pullins@pullins.com

INSTRUCTIONS

Chapter 36

Part II of LINGVA LATINA PER SE ILLVSTRATA opens with a chapter on the Eternal City, *Rōma Aeterna,* as it looked in the 2nd century A.D. You read about its location on the banks of the Tiber on and around the Seven Hills, and about the splendid buildings and historic monuments found in the capital of the Roman Empire. The illustrations will give you an idea of what some of these monuments looked like in ancient times.

Rōma Aeterna, 'the Eternal City'

Posterity has not been kind to the remains of ancient Rome. Several medieval and Renaissance churches and palaces were built with materials taken from the ruins of ancient temples and public buildings. Nevertheless, some buildings have been preserved, because they were transformed into churches, e.g. the Senate-House, the *Cūria,* and the Temple of Faustina in the Forum. Here also the front row of columns of the temple of Saturn is still standing, as are a few columns of the Temple of Vespasian and the Temple of Castor. The temple of Vesta has been partly restored. The other Forum buildings mentioned in this chapter have all but disappeared: all that remains of most of them is their foundations.

The monuments of ancient Rome

Among the monuments elsewhere in the City that have been more or less preserved should be mentioned the Flavian Amphitheater, which was later named the Colosseum, the Arch of Titus with its reliefs showing Titus's triumph after the capture of Jerusalem, the Pantheon, a round temple with a huge dome, Trajan's column, which now bears a statue of Saint Peter, and the tomb of the Emperor Hadrian, which was converted into a medieval castle and called Castel Sant'Angelo. The best preserved Roman baths, those of Caracalla and Diocletian, were built in the 3rd century A.D., but ruins remain of the *thermae Trāiānī* on the Esquiline Hill above the Colosseum.

thermae, 'baths'

Sometimes inscriptions on the monuments give us some information of their origin and function, but it is only by combining the archaeological finds with the frequent references to localities in Rome found in Roman writers that we obtain factual knowledge about the topographical history of Rome. As far as most of the major buildings are concerned we know both when and by whom they were constructed, and we are familiar with a great many historical events that are connected with the individual monuments.

archaeology and literary sources

Be sure to make full use of the maps. There is a full map of ancient Rome on the inside of the cover, and detailed maps of the Forum and its surroundings on pp. 6 and 10. Here you will find all the names of buildings and localities mentioned in the text. The chronological survey on pp. 24-25 provides further support. The acquaintance with ancient Rome that you obtain by the study of this chapter will stand you in good stead in later chapters when you come to read about historical events that have taken place in and around the metropolis of the Roman world.

map of ancient Rome

chronological survey

no GRAMMATICA LATINA sections in cap. 36–47

As mentioned before, there are no more inflections for you to learn; for that reason you will find no GRAMMATICA LATINA section after each chapter until cap. 48. Instead these first chapters are devoted to a review of structures you have already learned; The solution of PENSVM A gives you a chance to review your Latin grammar beginning with some of the things you learned first, the declension of nouns and adjectives. But instead of sticking to one declension, we practice case forms of all five declensions with examples of the various functions of each case. This chapter focuses on the genitive. The ordinary *possessive* genitive appears along with the *partitive* and the *objective* genitives, the genitive of description and of value, and the genitive representing the *locative*. PENSVM B reviews the new words introduced in the chapter, and in PENSVM C there are questions about the content to be answered in simple Latin.

PENSVM A: review of grammar

1. genitive

PEMSVM B: new words

PENSVM C: questions to be answered

You have still a great deal to learn about *syntax*, i.e. the rules governing the application of the grammatical forms. You will also meet irregularities in the inflectional system. In this chapter note particularly:

dea, fīlia, plur. dat./abl *deābus, fīliābus*

(1) The ending *-ābus* in dat./abl. plur. of *dea* and *fīlia* (ll. 40, 112, 160), which makes it possible to distinguish between the feminine and masculine;

magnificus -a -um comp. *magnificentior* sup. *magnificentissimus*
arduus comp. *magis arduus* sup. *māximē arduus*

(2) the comparison of *magnificus:* comp. *magnificentior,* sup. *magnificentissimus* (ll. 19, 44, 245); the superlative *veterrimus* (l. 100) of *vetus* (stem *veter-*); and the use of *māximē* to form the superlative *māximē arduus* (l. 27): adjectives in *-eus, -ius* and *-uus* (except *-quus*) are compared with *magis* and *māximē*, e.g. *magis necessārius, māximē idōneus;*

~isse/≈us-a -um esse dīcitur/nārrātur

(3) the passives *dīcitur* and *nārrātur* with nom. + inf. perfect stating what is reported to have taken place, e.g. *Rōmulus Palātium mūnīvisse dīcitur* (l. 12; more examples: ll. 66, 118, 148, 210, 268; cf. *putābātur* l. 222);

vēn-dere (act.) *vēn-īre -eunt* ('pass.')

(4) the verb *vēn-īre* serving as passive of *vēn-dere: vēneunt* (ll. 76, 178, 'are sold'); the two verbs are compounds of *īre* and *dare* with *vēnum,* 'for sale';

abl.(loc.): *terrā marīque*

(5) the ablative representing the locative in the phrase *terrā marīque* (l. 103);

dat. of purpose: *auxiliō venīre*

(6) the so-called dative of purpose (*datīvus fīnālis*) in *auxiliō venīre* (l. 140);

(7) the ablative of separation: *domibus vacua* (l. 278) and *arce suā* (l. 362);

cūrāre w. acc. + gerundive

(8) the use of the gerundive connected with the object of *cūrāre. Pompēius theātrum aedificandum cūrāvit* (l. 197) conveys roughly the same idea as *Pompēius cūrāvit ut theātrum aedificārētur:* the gerundive expresses what is to be done to something (cap. 31), in this case a theater; Pompey did not build it himself, but he provided for the theater to be built or 'had it built'. Cf. *viam Appiam mūniendam cūrāvit* (l. 254) and *novum forum faciendum cūrāvit* (l. 325). (Even with the verbs *dare* and *offerre* a gerundive may be added to the object, as in cap. 37, ll. 14 and 187: *arva colenda dedit* and *sē videndam obtulit.*)

summus/medius/īnfimus (mōns) = summa/media/īnfima pars (montis)

In an expression like *in mediō marī* the adjective *medius* denotes 'the middle of'. So *summus* and *īnfimus* may denote 'the top of' and 'the bottom of', e.g. *summum Iāniculum* (l. 26, 'the top of Janiculum'); *in īnfimō Capitōliō* (l. 55, 'at the foot of the Capitol'). Other examples: *in summā Arce, ad īnfimum Argīlētum, in summā Sacrā viā, in summā columnā* (ll. 53, 100, 171, 336).

gen. of description

The length of aqueducts is stated in the genitive of description (*genetīvus quālitātis*), e.g. *opus arcuātum passuum sexāgintā* (l. 257); *...habet longitūdinem passuum quadrāgintā sex mīlium quadringentōrum sex* (ll. 260-261). In the expression *cum multitūdine omnis generis pecudum ac ferārum* (l. 287) the genitive of description *omnis generis* qualifies *pecudum ac ferārum,* which are partitive genitives.

Chapter 37

The introductory chapter on the city of Rome is now followed by an account of the history of Rome as told by the Romans themselves. The origins of Rome are lost in conjecture, so here poetic imagination has full scope. From a wish to link the prehistory of Rome with the city that had once fought so bravely against the Greek heroes arose the legend of the Trojan hero *Aenēās,* who after his flight from Troy and seven years' wanderings finally made his way to Latium, and there prepared the eventual foundation of Rome.

Roman history as told by the ancient Romans

Aeneas, progenitor of the Roman people

This theme was treated by the poet Vergil (*Pūblius Vergilius Marō,* 70–19 B.C.) in his famous poem the *Aeneid* (Latin *Aenēis*). As Vergil tells the story, Aeneas had been chosen by the gods themselves to lay the foundations of the later Roman Empire, as it had been prophesied in divine revelations.

Vergil's *Aeneid*

To a certain extent Vergil had the *Iliad* and the *Odyssey* of Homer as his models. The first six books *(librī)* of the Aeneid, where he tells of Aeneas's wanderings, are related to the Odyssey, which deals with the wanderings of Odysseus (Ulysses), and books VII–XII, in which the wars in Latium are described, can be compared with the Trojan War as described in the Iliad.

Vergil's models: the *Iliad* and *Odyssey*

Like its Greek models, the Aeneid is written in hexameters, the usual meter for epic poems in Greek and Latin. Since you are not yet able to read Vergil's verses in the original, we have made a prose version as close as possible to the wording and style of Vergil, and some important passages (printed in italics) have been left unchanged. This prose version of the first part of the Aeneid, which takes up the next four chapters, can form the basis for a later study of Vergil.

epic poem: hexameter

cap. 37–40: prose version of *Aenēis* I–IV

Chapter 37 corresponds with the 2nd book *(liber secundus)* of the Aeneid. It contains a description of the fall of Troy (*Trōia*) and the flight of Aeneas, as told by the hero himself to queen *Dīdō,* who offered him hospitality in Carthage (*Karthāgō* or *Carthāgō*). The chapter begins with a brief mention of the legendary kings of Latium from *Sāturnus* (whose reign was the so-called 'golden age': *'aetās aurea' quae vocātur*) to *Latīnus.* Then we are told how the Greeks succeeded in entering Troy hidden in a huge wooden horse, and about the heroic fight of the Trojans against the invaders. When king Priam (*Priamus*) is killed and the battle lost, Aeneas flees from the burning city with his old father *Anchīsēs,* his son *Ascanius* and his wife *Creūsa.* Although Creusa gets lost during the flight, the others reach a safe spot outside the city together with many other fugitives.

cap. 37: *Aenēis* II

The Greek name *Aenēās* follows the lst declension in Latin: gen./dat. *Aenēae,* acc. *Aenēam,* abl. *Aenēā.* Of Greek men's names in *-ēs* some, e.g. *Anchīsēs,* follow the 1st declension (gen. *-ae,* but acc. with the Greek ending *-ēn,* abl. *-ā* or *-ē*), but most of them, e.g. *Herculēs, Achillēs, Ulixēs* (Greek *Hēraklēs, Achilleus, Odysseus*), follow the 3rd declension: gen. *-is* (acc. *-em* or *-ēn*); in the vocative these names end in *-ē,* whereas *Aenēās* has *-ā.*

Greek names in Latin:

nom.	*-ās*	*-ēs*	*-ēs*
acc.	*-am*	*-ēn*	*-em/-ēn*
gen.	*-ae*	*-ae*	*-is*
dat.	*-ae*	*-ae*	*-ī*
abl.	*-ā*	*-ā/-ē*	*-e*
voc.	*-ā*	*-ē*	*-ē*

Aeneas was the son of Anchises and Venus; this is expressed with the participle *nātus* and an ablative (of separation, a so-called *ablātīvus orīginis*): he is *Anchīsā et Venere nātus* (l. 91) and is called *nāte deā* (l. 99):

"Heu, fuge, nāte deā, tēque hīs" ait "ēripe flammīs!"

In this hexameter *hīs flammīs* is a more obvious ablative of separation. Cf. the ablative with *carēre* (l. 46) and *egēre*: *Iam nōn tēlīs egēmus* (l. 156).

ablātīvus orīginis: deā nātus

The dative mostly occurs with verbs; in this chapter notice the dative with *circum-dare*: *collō longa corpora sua circumdant* (l. 62, = *collum longīs corporibus* (abl.) *suīs circumdant*), and with *super-esse* ('survive'): *Nōlō urbī*

timēre + dat., 'be afraid for'

adjectives + dat.

captae superesse (l. 198), and the dative of interest *fīliō* and *patrī* with *timēre* (l. 247, Aeneas is not 'afraid *of*' but 'afraid *for*' his son and his father). Also some adjectives can be combined with a dative, as we have seen with *amīcus, inimīcus, necessārius, nōtus, ignōtus, grātus, proximus, cārus*. Now we find the dative with the adjectives *mātūrus* (l. 17), *benignus* (l. 37), *gravis* (l. 233), and *sacer* in cap. 38, l. 18. Note also the dative in the impersonal phrase *certum mihi est* + inf. expressing a person's determination to do something ('my mind is made up to...'): *Sī tibi certum est...* (ll. 204-205). *Plēnus* takes the genitive, as you know, or the ablative, e.g. *hostibus armātīs plēna* (ll. 72-73; cf. ll. 25-26: *mīlitibus armātīs complēvērunt*).

original verses of the Aeneid

On p. 31 you read six original verses of the Aeneid (the figures in italics *42, 45, 49* indicate verse numbers in book II). As in Part I some help is offered in the margin: implied words are given in italics (e.g. āvectōs *esse, vōbīs* nōtus *est* Ulixēs?) and separated words are combined.

historic present

In an account of past or 'historical' events the verbs are normally in the past tense or preterite (whether perfect, imperfect, or pluperfect). Ocasionally the present tense (the so-called historic present) is used in main clauses to make the description more vivid and dramatic, as in the story of the serpents attacking *Lāocoōn: natant, prōspiciunt, petunt, edunt,* etc. (ll. 56–66). In dependent clauses the preterite is common (l. 56: *Cum terram attigissent;* l. 61: *quī... veniēbat*). – The conjunction *dum* generally takes the present, even if the main clause is in the preterite (see ll. 21, 41, 90, 201, 252, 279).

temporal conjunctions: *ubi, ut, simul atque, postquam* + perf. ind.

We have already seen *ubi* as a temporal conjunction in the combination *ubi prīmum* (= *cum prīmum*); in this chapter it appears both in this combination (l. 34) and alone in the same function: *Ubi iam ad antīquam domum patriam pervēnit...* (l. 193) and *Haec ubi dicta dedit...* (l. 276). The conjunction *ut* may be used in the same way (English 'as soon as', 'when'): *ut prīmum... hostēs in mediīs aedibus vīdit...* (l. 150, cf. cap. 38, l. 83: *Ut Aenēam cōnspexit...*). Like *simul atque* and *postquam* the temporal conjunctions *ubi* and *ut* are followed by the perfect indicative (not the pluperfect).

As we know, the conjunction *cum* is both temporal and causal.

'cum' causāle + subj.

(1) As a causal conjunction *cum* is followed by the subjunctive, e.g. *Graecī enim, cum urbem vī expugnāre nōn possent, dolō ūsī sunt* (ll. 23-24) and *cum pariter fīliō patrīque timeat* (l. 247). *Cum* in this function is called *'cum' causāle* (the English equivalent is 'as' or 'since').

'cum' nārrātīvum + subj. imperf. or pluperf.

'cum' iterātīvum + ind.

'cum' temporāle + ind.

(2) As a temporal conjunction *cum* is followed by the subjunctive imperfect or pluperfect when we are told what took place at the same time as or previous to something else, as in this example: *Cum iam sōl occidisset et nox obscūra terram tegeret, Trōiānī fessī somnō sē dedērunt* (l. 83). This *cum* (English 'when') is called *'cum' nārrātīvum*. In other temporal *cum*-clauses the verb is regularly in the indicative when a repeated action is concerned (*'cum' iterātīvum*, see cap. 29), and usually when the precise time of a single past event is stated (*'cum' temporāle*): see cap. 25, l. 53: *cum urbs... expugnāta est*, and cap. 36, l. 148: *eō tempore... cum concordia omnium cīvium restitūta est* (cf. *cum prīmum* + perf. ind.). In particular we find the present or perfect indicative in *cum*-clauses indicating a sudden occurrence, as we have seen in cap. 18, l. 128 (cf. cap. 27, l. 177 and 33, l. 113); in this chapter we read: *omnem domum gemitū complēbat, cum subitō mīrābile prōdigium vīsum est* (l. 219) and *Iam portīs appropinquābant..., cum Anchīsēs... exclāmat* (ll. 249-250). (This *cum* was called *'cum' inversum* by Roman grammarians, because they felt that it represented an inversion of an initial *cum*-clause, e.g. *cum omnem domum gemitū complēret, subitō ... vīsum est.*)

'cum' inversum + ind. pres. or perf

The noun *poena* denotes the penalty paid for an offence; the plural is used in the phrase *poenās dare* (+dative) which is equal to the passive *pūnīrī* (*ab...*), e.g. *servus fugitīvus dominō poenās dat* = *servus fugitīvus ā dominō pūnītur.* In l. 68 you read *'Lāocoontem poenās meritās Minervae dedisse' dīcunt*: the words *poenās Minervae dedisse* are equivalent to *ā Minervā pūnītum esse.*

poenās dare, 'be punished'

Hecuba ends her summons to Priam to take refuge in the altar with these words: *Haec āra tuēbitur omnēs – aut moriēre simul!* Note here the ending *-re* instead of *-ris* in the 2nd person singular passive (*moriēre* is the future tense of the deponent verb *morī*).

2nd pers. sing. pass. *-re* = *-ris*

The indeclinable neuter *fās* denotes what is right by divine law, the will of the gods; it occurs mainly in the impersonal phrase *fās est* (ll. 238, 269, 'it is right/fitting').

fās n. indecl.

Chapter 38

This chapter is a prose version of book III of the Aeneid. Aeneas tells the story of his and his companions' dangerous voyage through the Aegean and Ionian Seas to Sicily. At the foot of Mount Etna (*Aetna*) they have a grim encounter with the Cyclops *Polyphēmus*, who shortly before had been blinded by Odysseus (*Ulixēs*). Aeneas ends his report with his faher's death and burial during the Trojans' brief sojourn in Sicily as the guests of king *Acestēs*.

cap. 38: *Aenēis* III

In antiquity navigation was suspended in winter. Aeneas spends the winter building a fleet of 20 ships (*classem vīgintī nāvium:* genitive of description), and he is not ready to sail (*ventīs vēla dare,* 'give sails to the winds') until *prīmā aestāte* ('in the early summer'): here *prīmus -a -um* is used in the sense of 'the first part of...' (cf. what you learned about *summus, medius, īnfimus* in cap. 36).

On his long journey Aeneas brought with him the Penates (*dī Penātēs*) of Troy – the name is used about the tutelary gods of a household, but also of a city. In a dream they tell Aeneas to depart from drought-stricken Crete and sail on to Italy, where a brilliant future awaits him and his descendantsin a new city. Aeneas informs his father of the matter: *patrem suum dē rē certiōrem facit* (l. 43); the same expression occurs in the passive in l. 79: *cum ā virō ipsō certior fierī cuperet, fierī* functioning as the passive of *facere.*

act. *certiōrem facere*
pass. *certior fierī*

The Latin ending *-us* (2nd decl.) corresponds to Greek *-os* (-ος): Greek names in *-os* therefore have *-us* in Latin and follow the 2nd declension, e.g. *Olympus, Rhodus, Ēpīrus, Daedalus, Īcarus, Priamus,* etc. Sometimes *-os* is retained in Latin, as we have seen in the names of some Greek islands: *Samos, Chios, Lesbos, Lēmnos, Tenedos;* in this chapter also *Dēlos* and *Zacynthos.* Here the Romans use the Greek accusative ending *-on.* Most names of islands, towns and countries ending in *-us* and *-os* are feminine: *Dēlō relictā* (l. 23).

Greek names in Latin

nom.	*-us/-os*	*-a/-ē*
acc.	*-um/-on*	*-am/-ēn*
gen.	*-ī*	*-ae/-ēs*
dat.	*-ō*	*-ae*
abl.	*-ō*	*-ā/-ē*

Ordinarily the Latin ending *-a* (1st decl.) corresponds to Greek *-ē* (-η), so Greek names in *-ē* get *-a* in Latin, e.g. *Eurōpa, Crēta, Ariadna, Helena;* but here, too, the Greek ending is retained in some names, e.g. *Samē, Andromachē* (these names also retain the Greek gen. in *-ēs* and acc. in *-ēn;* abl. *-ē*).

You have learned that the deponent verbs *ūtī* and *fruī* take the ablative (cap. 27 and 30). In this chapter you find two more deponent verbs with the ablative: *potīrī,* 'take possession of', with *aurō, rēgnō* and *Chāoniā* (ll. 14, 77, 95), and *vescī,* 'feed on', with *carne* and *sanguine* (l. 181).

dep. verbs + abl.: *ūtī, fruī, potīrī, vescī*

indirect questions: *sē, sibi, suus* referring to main verb

Aeneas's question *"Quae perīcula mihi vītanda sunt?"* is reported: *Aenēās... quaesīvit 'quae perīcula sibi vītanda essent?'* (ll. 101–103). This shows that in indirect questions, as in indirect commands, a reflexive pronoun refers to the subject of the main verb (the person asking). Another example: *Māter: "Cūr mē vocat fīlia mea?" Māter interrogat 'cūr sē vocet fīlia sua?'*

adjectives + gen.

Of adjectives that take the genitive you know *plēnus, cupidus* and *studiōsus*. Now you find the genitive with *potēns* ('powerful', 'having power over') and *ignārus* ('ignorant of'): *dī maris et terrae tempestātumque potentēs* (l. 141, a hexameter) and *ignārī viae* (l. 156). In cap. 39, l. 7 follows *memor* ('remembering', 'mindful of'): *memor veteris bellī*.

verbal nouns 4th decl.: *-us -ūs* m.

Instead of *postquam sōl occidit* and *antequam sōl ortus est* you find *post sōlis occāsum* and *ante sōlis ortum* (ll. 132-133 and 163); *occāsus -ūs* and *ortus -ūs* are 4th declension nouns formed from the supine stems of the verbs *occidere* and *orīrī*. In this way many verbal nouns are formed, e.g. *cantus* < *canere, cursus* < *currere, cāsus* < *cadere, exitus* < *exīre, rīsus* < *rīdēre, ductus* < *dūcere, gemitus* < *gemere, ululātus* < *ululāre, lūctus* < *lūgēre, flētus* < *flēre* (l. 169), and *versus* < *vertere* ('line', i.e. a 'turn' in writing).

quī- quae- quod-cumque

"In quāscumque terrās mē abdūcite!" cries the panic-stricken Greek on the Sicilian shore. When *-cumque* is added to *quī- quae- quod-* there is a choice of all possibilities: English 'any (no matter what)', 'whatever'. (Cf. cap. 39, ll. 104, 143: *quae-, quī-cumque es,* 'whoever you are'.) The desperate Greek concludes with the words: *Sī pereō, hominum manibus periisse iuvābit.* Here *iuvābit* is impersonal: 'it will delight/give pleasure' (so also in cap. 39, l. 82). – Another impersonal verb is *praestat* (l. 118), 'it is preferable/better.'

The ending *-met* can be added to personal pronouns for emphasis. In this chapter you find *egomet* (l. 182), in the following *vōsmet* and *mēmet*.

Chapter 39

cap. 39: *Aenēis* I

It was the will of the gods that Aeneas should found a new kingdom in Italy, but not all the gods were favorably disposed. The goddess Juno hated all Trojans. The Trojan prince Paris, acting as judge in the beauty contest among the three goddesses Juno, Venus and Minerva, had wounded her by giving the prize to Venus. Furthermore she knew that the descendants of the Trojans were destined to destroy her favorite city, Carthage. Therefore she did her utmost to prevent Aeneas and his companions from reaching their goal. It became a hard undertaking, a huge effort (*mōlēs*) for Aeneas to lay the foundation of the Roman people – in Vergil's words:

Tantae mōlis erat Rōmānam condere gentem!

(*tantae mōlis* is *genetīvus quālitātis*, genitive of description).

When the Trojans leave Sicily, Juno persuades *Aeolus*, ruler of the winds, to send a violent storm, which scatters the ships and drives them southward to the coast of Africa. Here Aeneas meets his mother, the goddess Venus, who shows him the way to Carthage. This city had just been founded by queen Dido, who had migrated from Tyre (*Tyrus*) in Phoenicia (*Phoenīcē*) after her husband had been murdered by her brother, the king of Tyre. Queen Dido gives the exiled Trojans a heroes' welcome in her new city and, deeply infatuated with their gallant commander, she questions him about the fate of Troy and about his adventures. This concludes the first book of the Aeneid, which is retold in this chapter.

We have seen the accusative in exclamations like *Heu mē miseram!* The acc. + inf. can be used in the same way: The wounded and vindictive goddess Juno, who has seen Minerva sink the ships of Ajax because he raped Cassandra in her temple, exclaims: *"Mēne rēgem Teucrōrum ab Italiā āvertere nōn posse?"* (ll. 16-17, 'Couldn't I...'). So Juno asks Aeolus to scatter Aeneas's fleet, promising him *Nympham suam fōrmā pulcherrimam* (l. 26); *fōrmā* is an ablative of respect: it answers the question 'in what respect?' The same phrase is used to describe queen Dido when she first makes her appearance (l. 193).

acc. + inf. in exclamations

ablative of respect

The queen is not alone, but *magnā iuvenum catervā comitāta*. Note the form *comitāta*, perfect participle of the deponent verb *comitārī*, here used in a passive sense with the ablative to mean 'accompanied by'; the same form is used about Aeneas leaving his companions *ūnō Achātē comitātus* (l. 95).

comitātus + abl., 'accompanied by'

In relative clauses the verb is normally in the indicative; but the subjunctive can be used to express cause or purpose. Examples: *dīs caelestibus cārus esse vidēris, quī ad urbem Karthāginem advēneris* (ll. 144-145, = *quoniam... advēnistī*, 'since you have come') and *praemittit Achātēn, quī Ascaniō haec nūntiet eumque in urbem dūcat* (ll. 263-264, = *ut Ascaniō haec nūntiet...*). The subjunctive is also found in a relative clause referring to a negative or interrogative pronoun, as in cap. 36, l. 363: *nīl nisi Rōmānum quod tueātur habet.*

relative clause w. subj. expressing cause or purpose

Instead of a statement in the superlative, such as *Aenēās omnium fortissimus fuit,* a negative expression with the comparative and the ablative of comparison can be used: *Aenēā nēmō fortior fuit* ('no one was braver than Aeneas'). This is common in relative clauses, e.g. in ll. 210-211: *Aenēās, quō nēmō iūstior fuit nec... fortior* (= *quī omnium iūstissimus fuit et fortissimus*); cf. cap. 40, l. 62: *Fāma, quā nōn aliud malum ūllum vēlōcius est.* – The ablative of comparison is also seen in the phrase *dictō citius* (l. 56, 'sooner than spoken'). – The parenthetic phrase *mīrābile dictū!* (l. 167) shows the 2nd supine *dictū* with the adjective *mīrābilis.*

abl. of comparison of rel. pron.: *quō nēmō -ior est* = *quī omnium -issimus est*

Ut may be an interrogative adverb (= *quōmodo*, e.g. *ut valēs?* 'how are you?'), chiefly in indirect questions explaining how something has happened – or just that it has happened, e.g. *Aenēās nārrāvit quae ipse vīderat: ut Graecī Trōiam īnsidiīs cēpissent atque incendissent, ut ipse... fūgisset et... errāvisset* (ll. 311–314).

ut...? = *quōmodo...?*
ut in indirect questions

Chapter 40

The main theme in book IV of the Aeneid is the love story of Dido and Aeneas. After the death of her husband Dido has sworn never to contract a new marriage *(coniugium),* but now she tells her sister Anna that she has fallen in love with her noble guest. Anna urges her to forget her dead husband and obey the dictates of love. During a hunting expedition Dido and Aeneas seek shelter from the storm in a cave, where they are united by the design of Juno. The queen begins a relationship with Aeneas which she herself calls *coniugium.*

cap. 40: *Aenēis* IV

The rumor of this affair spreads rapidly among men and gods. When Jupiter hears that Aeneas is about to forget his divine mission, he sends Mercury to order him to sail: *"Nāviget!"* Aeneas makes secret preparations for departure, but Dido suspects mischief and begs him not to leave her. When he tries to explain that he is destined by the gods to seek a new homeland in Italy, she flies into a rage, and after violent reproaches and threats she retires without

waiting for his reply. Aeneas makes his ships ready for sea, and when neither threats nor entreaties have any effect, Dido sees no alternative but to seek death. She tells her sister to build a pyre in the palace yard on the pretext of wanting to burn everything that reminds her of her faithless husband: his weapons, his clothes, his portrait, and their conjugal bed. By night, while Dido lies sleepless in her palace, Aeneas is ordered by Mercury to put to sea at once, and at dawn the queen sees the Trojan fleet leaving the harbor. She heaps reproaches on herself and invokes the Furies to take revenge on Aeneas and his descendants. Then she mounts the pyre, draws Aeneas's sword, and throws herself on it. Her last words on the pyre, taken from the close of the fourth book (verses 651–660), can be read on p. 80.

Books V and VI of the Aeneid are here treated summarily. From Carthage the Trojans sail to Sicily, and Aeneas celebrates the anniversary of his father's death with sacrifices and games. Meanwhile the Trojan women set fire to the ships, but the fire is extinguished by a rainstorm sent by Jupiter. Aeneas punishes the women by leaving most of them in Sicily when he sails on to Italy. In Campania he visits the Sibyl at Cumae. She takes him to the nether world, where he sees his dead father, who shows him the great Romans of the future from Romulus to Augustus. He ends with the famous words about the destiny of the Roman as ruler of the world:

Tū regere imperiō populōs, Rōmāne, mementō, etc.
(*mementō* is the future imperative of *meminisse.*)

quam, quālis, quantus, quot, quī quae quod...! in exclamations

In her infatuation with Aeneas Dido exclaims: *"Quālis hospes tēctīs nostrīs successit, quam nōbilis, quam fortis! ... quam ille fātīs iactātus est! Quae bella exhausta nārrābat!"* (ll. 7-10) and her sister prompts her saying: *"Quanta erit potentia Poenōrum, quanta glōria tua, soror, sī cum duce Trōiānōrum tē coniūnxeris!"* (ll. 29-30). Dido's despair is described in these words: *Quō tum dolōre Dīdō afficiēbātur! Quōs gemitūs dabat!* (ll. 156-157). The examples show that, besides *quam,* the interrogative pronouns and adjectives beginning with *qu-* may be used in exclamations (cf. cap. 26, l. 91 and cap. 37, l. 93).

dat. of interest + final dat.: *mihi cūrae est*

Marriages are the concern of Juno; she is the goddess *cui coniugia cūrae sunt* (l. 36). The dative of purpose (or final dative) *cūrae* is combined with the dative of interest to indicate 'to whom something is an object of care'. Cf. Dido's remark: *Putāsne eam rem dīs superīs cūrae esse?* (ll. 142-143).

impersonal passive of intransitive verbs: *ventum est* *pugnābātur, -ātum est* *tacendum est*

Aeneas and Dido decide to go hunting (*vēnātum īre:* 1st supine of deponent verb *vēnārī*); the text runs (l. 50): *Postquam in altōs montēs ventum est...* (instead of *vēnērunt*). Intransitive verbs, like *venīre, pugnāre, tacēre,* are impersonal when used in the passive; cf. *pugnātum esset* (cap. 33, l. 121) and *pugnābātur* (cap. 37, l. 135). So also in the gerundive, which is a passive form, e.g. *tacendum est* (cap. 31, l. 178).

the impersonal verbs *pudet, taedet, paenitet* + acc. and gen./inf.

The impersonal verbs *taedet* (expressing disgust) and *paenitet* (expressing regret) are construed like *pudet:* the person affected by the feeling is in the accusative and the cause is expressed by a genitive or an infinitive. When Aeneas deserts her, Dido feels disgust with life: *taedet eam vītae* (l. 167, = *taedet eam vīvere*); the Trojan women set fire to the ships when they were sick and tired of roaming about: *cum eās longī errōris taedēret* (ll. 281-282) and were left behind, although they already regretted their action: *quamquam eās iam factī suī paenitēbat* (l. 289). You met this verb in cap. 39, l. 212: *nec tē paenitēbit nōbīs auxilium tulisse* ('you will not regret...'), and in this chapter Aeneas tries to soothe the desperate queen with the words: *nec mē paenitēbit tuī meminisse* (l. 124).

As you know, *meminisse* takes the genitive: in the last example *tuī* is the genitive of *tū*. So also *miserērī* ('have pity on'): the miserable Dido exclaims (l. 112) *"miserēre meī!"* where *meī* is the genitive of *ego*. The personal pronouns *ego, tū, nōs, vōs* have no possessive genitive (as the possessive pronouns *meus, tuus, noster, vester* serve to denote possession), but the genitives *meī, tuī, nostrī, vestrī* are used with verbs that take the genitive. The same forms are used with nouns as objective genitive, e.g. *memoriam tuī* (l. 119, 'the memory of you') and *meī imāgō* (l. 257, 'a picture of me').

miserērī + gen.

nom.	gen.
ego	*meī*
tū	*tuī*
nōs	*nostrī*
vōs	*vestrī*

The adverb *quīn* (= *cūr nōn?*) with the 2nd person of the present indicative expresses a request or order, e.g. *quīn tacēs?* (= *tacē!*). When followed by an imperative, *quīn* is emphatic (= *age*), as when Dido bids herself: *Quīn morere, ut merita es!* (l. 197). Cf. the use of *quīn* for emphasis with *etiam* ('indeed'): *Quīn etiam hībernō tempore classem ōrnās* (l. 108, cf. cap. 37, l. 264: *quīn etiam clāmāre ausus est*). As a conjunction (meaning 'that') *quīn* occurs after negative expressions of doubt and is followed by the subjunctive, e.g. *Equidem nōn dubitō quīn deā nātus sit* (l. 8; really an amalgam of two sentences: *quīn deā nātus sit?* 'why shouldn't he be born of a goddess?' and *equidem nōn dubitō,* 'I am certainly not in doubt').

quīn + pres. ind. or imp.

quīn etiam

nōn dubitō quīn + subj.

Quid moror? Dido asks, *an dum frāter Pygmaliōn mea moenia dēstruat aut Iarbās... captam mē abdūcat?* (ll. 115–117) and later she asks for a short respite *(moram brevem) 'dum fortūna sē dolēre doceat!'* (l. 162). The conjunction *dum* with the subjunctive indicates what is expected or intended: 'until', 'long enough for...'

dum + subj.

Chapter 41

This and the following four chapters present the early history of Rome as recorded in the first 'book' of the great Roman historian *Titus Līvius,* called Livy in English, who lived in the time of the Emperor Augustus (59 B.C.–A.D. 17). In 142 'books' Livy treated the history of Rome from the foundation of the city – hence the title of his work *Ab urbe conditā* – down to his own time. Of this voluminous work only 35 books have survived. These books cover the earliest period until 293 B.C. (books I–X), the Second Punic War 218–201 B.C. (books XXI–XXX) and the subsequent period until 167 B.C. (books XXXI–XLV). The content of the lost books is known to us in broad outline through ancient summaries.

T. Līvius (Livy): *Ab urbe conditā* I–CXLII

extant books: I–X and XXI–XLV

Livy's first book deals with the foundation of Rome and the seven Roman kings from *Rōmulus* to *Tarquinius Superbus,* who was expelled from Rome in 509 B.C. In chapter 41 Livy's prose has been somewhat abridged and simplified, but even here many passages stand unaltered as Livy wrote them 2000 years ago. In the following chapters the text gets closer and closer to the original and from chapter 45, l. 222 there are no changes at all.

cap. 41–45: Livy I

Livy's account has been supplemented with extracts from Ovid (*Ovidius*), especially from the didactic poem *Fāstī* in which he goes through the Roman calendar and relates the legends connected with particular dates (e.g. the founding of Rome on April 21st).

Ovid, *Fāstī*

What the Romans related about the origin of their city has little to do with reality. Livy is fully aware of this, but his delight in the old legends is unmistakable. In his preface he says that if any people has the right to trace its origin to the war god Mars (the father of Romulus), it is the Roman people!

Livy begins his history with the arrival of Aeneas in Latium. He made peace with king Latinus, who gave him his daughter *Lāvīnia* in marriage. This provoked war with the neighboring king *Turnus,* who was engaged to marry Lavinia. Turnus allied himself with the Etruscans (*Etrūscī*), but he was defeated by Aeneas. Ascanius, the son of Aeneas, founded the city of *Alba Longa* and became the first of a line of Alban kings. One of these kings, *Numitor,* was dethroned by his brother *Amūlius.* When Numitor's daughter *Rea Silvia* bore twins, Amulius had them exposed in the Tiber, but the boys, *Rōmulus* and *Remus,* drifted ashore. They were found being nursed by a she-wolf. When grown up they killed Amulius and resolved to found a new city on the Tiber. An omen taken from the observation of the flight of birds (*auspicium*) seemed to favor Romulus, so he founded the city on the Palatine Hill. When Remus ridiculed his brother's work by leaping over the new walls, he was killed by Romulus. Finally Livy tells the story of Hercules killing *Cācus* for robbing his cattle. This story serves to explain the origin of the ancient *Āra Māxima* and the worship of the Greek god Hercules (Greek *Hēraklēs*) in Rome (see cap. 36, ll. 178–183).

As a supplement to Livy's account of Romulus and Remus you read the passage in Ovid's *Fāstī* (II.383–418), where the poet relates the story of the exposure of the twins and their miraculous rescue.

impersonal *cōnstat* + acc.+inf.

Although Livy is well aware that the story of Aeneas is mythical, he uses the phrase *cōnstat Trōiā captā Aenēam... vēnisse* (ll. 2-3). The impersonal expression *cōnstat* followed by acc. + inf. states a fact: 'it is certain', 'it is an established fact that...' – Also note the impersonal use of *convenīre* about an agreement between two: *inter frātrēs convēnit ut...* (l. 145), 'it was agreed between the brothers', 'the brothers agreed that...' That which is agreed upon may be the subject of *convenīre,* e.g. *Pāx ita convēnerat ut Etrūscīs Latīnīsque fluvius Albula, quem nunc Tiberim vocant, fīnis esset* (ll. 66–68).

quem -um vocant = *quī -us vocātur*
-us ~isse dīcitur = *-um ~isse dīcunt*

In the preceding example the 3rd person plural *vocant* is used in a general sense: 'they (: people) call' (cf. *ut āiunt,* cap. 24, l. 61); in fact *quem nunc Tiberim vocant* = *quī nunc Tiberis vocātur.* Similarly, instead of *Aenēās Trōiā vēnisse dīcitur/nārrātur* it is possible to say *Aenēam Trōiā vēnisse dīcunt/nārrant.*

verbal nouns in *~us -ūs* m.
iussū + gen.

New verbal nouns in *~us -ūs* (4th decl.) formed from the supine stem are *discessus < discēdere, adventus < advenīre, partus < parere, vāgītus < vāgīre.* The verbal noun from *iubēre* is only found in the ablative *iussū* + gen., 'by order of...', e.g. *iussū rēgis* (l. 119; cf. *monitū* + gen.: cap. 42, l. 318).

potential subjunctive
present

Livy is not sure whether Ascanius is the son of Lavinia or Creusa, so he says: *quis enim rem tam veterem prō certō affirmet?* (ll. 53-54), and Ovid gives expression to his wonder at the way the wolf treated the twins with the words: *quis crēdat puerīs nōn nocuisse feram?* (l. 228). The present subjunctive in these questions denotes possibility ('who might/could possibly...?') and is called potential subjunctive. Cf. Dido's question: *quis Trōiae nesciat urbem?* (cap. 39, l. 219). The potential subjunctive also occurs in conditional clauses, e.g. *sī ā prīmā orīgine repetēns labōrēs nostrōs nārrem, ante vesperum fīnem nōn faciam!* (cap. 39, l. 133–135, 'if I should...'). About the past

imperfect

the imperfect subjunctive is used, e.g. *hīc ubi nunc fora sunt lintrēs errāre vidērēs* (l. 207, 'you might have seen...'); [*eōs*] *sēnsisse putārēs* (l. 221, 'you would have thought...'). Here the 2nd person singular is used in a general sense ('you' = 'one').

Chapter 42

The Roman kings: (1) Romulus

Once Romulus had secured his reign by laws and symbols of power, he increased the number of inhabitants by opening a place of refuge, *asȳlum,* for all kinds of immigrants. There was an influx of men of low rank, slaves as well as free men. The next problem for king Romulus was how to get wives for his new inhabitants. The neighboring peoples felt contempt for the Romans and banned intermarriage (*cōnūbium*) with them. But Romulus devised a ploy: he invited Rome's neighbors with their families to games in Rome, and in the middle of the show he gave a sign to the Roman men to carry off all the marriageable young women!

This outrage brought about Rome's first war with her neighbors. In the ensuing battle with the *Caenīnēnsēs* Romulus distinguished himself by killing the enemy king and carrying his armor to the Capitol as an offering to *Iuppiter Feretrius,* to whom he vowed a temple. His most dangerous opponents, however, were the Sabines (*Sabīnī*). With the help of the treacherous *Tarpēia* they managed to take the Capitol, the citadel of Rome, and from there they put the Roman army to flight; but Jupiter stayed the flight of the Romans when Romulus vowed him a temple at the foot of the Palatine Hill – the *templum Iovis Statōris* (see cap. 36, l. 172; *Stator* comes from *sistere* and can mean 'Stayer').

During the renewed struggle the Sabine women threw themselves between the opposing armies and persuaded their fathers and husbands to make peace. Romulus entered into an alliance with *Tatius,* the king of the Sabines. After a few years of joint rule king Tatius was killed in a riot. This caused Romulus little regret. He also waged successful wars with *Fidēnae,* whose army he ambushed, and with the Etruscan city of *Vēiī.*

Legend has it that Romulus suddenly disappeared in a violent storm while he was mustering his troops in the *Campus Mārtius*. The suspicious soldiers were told by the senators that he had been carried off to heaven and deified.

(2) Numa Pompilius

After a short *interrēgnum* the Sabine *Numa Pompilius* was chosen king of Rome, and his election was confirmed by *auspicia.* Unlike his warlike predecessor Numa entered upon peaceful reforms. He built the shrine of Janus (*Iānus*) and had it closed as a sign that Rome was at peace (see cap. 36, ll. 99–107). He rectified the calendar, giving the year 12 months instead of 10, and organized the worship of the gods.

Ovid, *Ars amātōria*

In the first book of his poem *Ars amātōria* Ovid tells the story of the Rape of the Sabine Women (as an illustration of what a dangerous place the theater is for young women!). And in *Fāstī* (III.215–228) we are told how the same women clasping their babies rush between the warring Romans and Sabines.

Livy makes use of the legendary history of Rome in his attempt to explain the origin of a great many political and religious institutions. He makes Romulus establish a bodyguard of 12 *līctōrēs* as an explanation of the attendants who preceded the Roman consuls and other magistrates bearing the symbols of power, *fascēs* (rods) and *secūrēs* (axes). Romulus is also said to have instituted the offering of *spolia opīma* ('choice spoils'), i.e. the spoils taken by a Roman general from the enemy leader he had killed in battle, to Iuppiter Feretrius at his temple on the Capitoline. Several religious institutions are ascribed to the pious king Numa. An *augur* confirmed his election by *auspicia,* divination from the observation of birds; he founded new priesthoods, including the *virginēs Vestālēs*, priestesses of Vesta (see cap. 36, ll. 111–115), the *Saliī,* priests of Mars, and the *pontificēs,* who were in control of religious

matters in Rome. The term *interrēgnum* was still used in Republican times about a period when Rome had no consuls.

cum... tum...

About two of Romulus's innovations it says: *cum vestem purpuream induit, tum līctōrēs duodecim sūmpsit, quī fascēs et secūrēs gerentēs rēgī anteīrent* (ll. 5–8). The conjunctions *cum... tum...* are used about two items underlining the second (cf. l. 160: *Movet rēs cum multitūdinem, tum ducēs*).

subj. in rel. clauses:
purpose
result

Note also the relative clause *quī... anteīrent*, where the subjunctive *anteīrent* expresses purpose, as in *lēgātōs... mīsit quī societātem... peterent* (ll. 24–26) and *Iānum... fēcit, quī apertus bellum clausus pācem esse indicāret* (ll. 306-307; cf. cap. 40, l. 245). In some relative clauses the subjunctive indicates result or quality, as in l. 17: *sōlī centum cīvēs nōbilēs erant quī senātōrēs creārī possent* (virtually the same as *tam nōbilēs... ut... possent*); cf. cap. 40, ll. 175-176: *invēnī ratiōnem, Anna, quae mihi reddat eum.* After the adjective *dignus* such a relative clause is common, see ll. 276-277: *sī rēgem dignum quī secundus ab Rōmulō numerētur creāveritis.*

expression of purpose:
(1) *ut/nē* + subj.
(2) *quī* + subj.
(3) 1st supine
(4) *ad* + ger.
(5) ger. gen. + *causā*

Let us sum up the different ways of expressing purpose in Latin:

(1) an *ut/nē*-clause with the subjunctive, e.g. *lēgātōs mīsit ut pācem peterent* (see ll. 4-5, 10, 106-107, 108, 164, 214, 242-243, 329, 332, 341);
(2) a relative clause with subjunctive, e.g. *lēgātōs mīsit quī pācem peterent;*
(3) the first supine, e.g. *lēgātōs mīsit pācem petītum* (see ll. 104 and 220);
(4) *ad* + gerund/gerundive, e.g. *lēgātos mīsit ad pācem petendam* (see ll. 41-42 *ad rapiendās virginēs,* 161 *ad foedus faciendum,* 346 *ad turbandam omnium pācem*, and cap. 41, l. 8 *ad arcendam vim*); and
(5) *causā* + genitive of gerund/gerundive, e.g. *lēgātōs mīsit pācis petendae causā* (= *pācem petendī causā*).

indefinite pronouns:
quī- quae- quod-libet
quī- quae- quod-vīs

In Romulus's asylum on the Capitoline Hill any person, *quīlibet homō* (l. 13), could take refuge. The indefinite pronoun *quī- quae- quod-/quid-libet,* is formed from *quī* + the impersonal verb *libet:* 'who-/which-/whatever you please'. (The same sense can be conveyed by the pronoun *quī- quae- quod-/quid-vīs,* literally: 'who-/which-/whatever you want'.)

~ēre = *~ērunt*

Instead of the ending *~ērunt* in the perfect (3rd pers. plur.) you sometimes find the older form *~ēre,* both in poetry and in prose. Book II of the Aeneid begins *Conticuēre omnēs...* (cap. 39, l. 304). Livy affects this form, in this chapter we find *convēnēre, necāvēre, tenuēre, subiēre, restitēre, ēripuēre, rediēre, audīvēre* (ll. 34, 106, 114, 118, 135, 205, 210, 213), and in Ovid *timuēre* and *prōcubuēre* (ll. 364, 385). Other archaic forms are *-um* for *-ōrum* in *deum:* Romulus invoking Jupiter says *pater deum hominumque* (l.128, cf. *X mīlia sēstertium*), and *uti/utī* for *ut;* it is found mostly in elevated style, as in the augur's prayer: *Iuppiter pater..., utī tū signa nōbīs certa dēclārēs* (l. 300; cf. cap. 43, ll. 104, 124).

-um = *-ōrum*

uti/utī = *ut*

abl. abs. with perf. part.

In recounting a course of events the historian often has recourse to the ablative absolute with the perfect participle, e.g. *Rēbus dīvīnīs rīte factīs...; Cīvitāte ita auctā...; Turbātō per metum lūdicrō...; Duce hostium occīsō...* (30 examples in this chapter). The perfect participle being a passive form, such locutions state what has/had been done (in English rendered by a clause beginning 'after...' or 'when...'). Elsewhere he uses the nominative of the perfect participle of deponent verbs (with active sense!) referring to the subject in order to tell what someone has/had done (or does/did): *ēgressus* (l. 192), *profectus* (l. 194), *exortī* (l. 199), *persecūtus* (l. 217), *locūtus* (l. 251), *ausī* (l. 287), *precātus* (l. 295), *potītus* (l. 303), *ratus* (l. 305, perf. part. of *rērī*). English here has the active, e.g. *persecūtus* 'having pursued' or 'after pursuing', *ausī* 'daring', *ratus* 'thinking' or 'as he thought'.

nom. with perf. part. of deponent verbs

The conjunction *priusquam/antequam* may be followed by the subjunctive to indicate what is anticipated, e.g. *Fidēnātēs... priusquam* [*urbs*] *tam valida esset quam futūra esse vidēbātur, properant bellum facere* (ll. 185-186); *prius paene quam Rōmulus equitēsque... circumagerent equōs, terga vertērunt* (ll. 202-203); *priusquam forēs portārum oppōnerentur, Rōmānī velut ūnō agmine in oppidum irrūpērunt* (l. 205-206). Cf. cap. 43, ll. 73, 108, 123. *priusquam/antequam* + subjunctive

The verb *abstinēre* (intransitive: 'keep away/refrain from') takes the ablative of separation: *bellō quidem abstinuit* (ll. 179-180); *urbe validā mūrīs ac situ ipsō mūnītā abstinuit* (ll. 217-218). *abstinēre* + abl.

similis + dat./gen.

The adjective *similis* takes either the dative (*deō similis*, cap. 39, l. 237) or the genitive: *plūrēs Rōmulī quam Numae similēs rēgēs fore putābat* (ll. 327-328). Also *prūdēns* takes the genitive: *prūdentissimus iūris* (l. 283). *prūdēns* + gen.

Chapter 43

The third Roman king, *Tullus Hostīlius*, was a warlike king, unlike his predecessor. He soon found a pretext for declaring war on Alba Longa, but before the decisive battle his Alban opponent, *Mettius Fūfētius* – under the influence of the danger threatening them both from the Etruscans – proposed that they should settle their dispute with a minimum of blooshed. There happened to be triplets in both armies, and it was agreed that the three Roman triplets, the *Horātiī*, should fight with the three Albans, the *Cūriātiī*. Livy gives a dramatic description of this triple combat. After the first violent clashes only one Roman remained alive and unhurt facing three Albans who were more or less wounded. Horatius, the Roman soldier, seeing that he had no chance of holding his own against the other three, took to flight so as to separate his opponents, and with the wounded Albans following him at varying distances he turned round and killed them one by one. (3) Tullus Hostilius

The triumphant Horatius then returned at the head of the jubilant Roman army, but in front of the Porta Capena he met his sister, who was betrothed to one of the Curiatii. Seeing her fiancé's coat on her brother's shoulder she burst into tears, whereupon Horatius ran his sword through his unpatriotic sister!

According to the law Horatius should have paid with his own life for this crime, but when the *duumvirī* appointed by the king had condemned him to the gallows for *perduelliō* (properly 'high treason' – here in a wider sense), he at once appealed (*prōvocāvit*) to the people. In the subsequent trial (*iūdicium*) he was acquitted, not least because his father defended him. Horatius' father even declared that his daughter had been justly killed!

Mettius, who was now subject to Rome, planned treason against his new masters. During a joint battle against the towns of Fidenae and Veii he moved his army away from the Romans, ready to join the enemy if they got the upper hand. But the Romans were victorious without Alban support, and Tullus took revenge. Mettius was put to death in a horrible way, and Alba Longa was destroyed and all its inhabitants moved to Rome. The population of Rome was doubled, and Mount Caelius was incorporated into the city. King Tullus Hostilius erected the first senate-house, which was named the *cūria Hostīlia* (it was pulled down by Julius Caesar, see cap. 36, ll. 82–84 and 96–98).

Tullus also waged a successful war against the Sabines. Soon afterwards Rome was afflicted with the plague. When the king himself fell ill, he at last began worshiping the gods, but did not perform the religious rites properly. Jupiter struck him with lightning.

Cicero, *Dē inventiōne*

The chapter ends with a short extract from the earliest work of *M. Tullius Cicerō*, written about 85 B.C. It is the beginning of a textbook of rhetoric, *Dē inventiōne*, about the art of finding or devising the arguments and subject-matter of a speech. Here he takes the trial of Horatius as an example of a difficult case summarizing arguments on both sides.

sing. *uter, uterque*

plur. *utrī, utrīque*

adv. *utrimque*

The pronouns *uter* and *uterque* are used about two things or people taken separately. The expressions *uter populus* (l. 26) and *utrīusque populī* (l. 63) refer to each of the two peoples, Romans and Albans. Normally these pronouns are singular; when plural forms occur they refer to two groups of persons or things, 'both parties'. Such plurals are quite common in referring to two contending peoples. In the struggle between Romans and Albans the issue is *utrī utrīs imperent* (l. 64) and the description of the combat opens with the words: *Cum utrīque suōs adhortārentur* (l. 78) and ends: *utrīque suōs mortuōs sepeliunt* (l. 118, cf. l. 304). From *uterque* is formed the adverb *utrimque* ('from/on both sides'), e.g. *Utrimque lēgātī... missī sunt* (l. 13) and *bellum utrimque omnibus vīribus parābātur* (l. 29); this adverb occurs frequently when fighting is described, e.g. *īnstrūctī utrimque stābant* (l. 51); *Cōnsēderant utrimque prō castrīs duo exercitūs* (ll. 81-82). Note here the preposition *prō* meaning 'in front of', i.e. 'facing away from'.

facilis, difficilis, similis, dissimilis, gracilis, humilis: sup. *-illimus*

Like *facilis* and *difficilis* the adjectives *similis* and *dissimilis* form superlatives in *-illimus -a -um: cīvīlī bellī simillimum* (l. 30); likewise *gracilis* and *humilis:* sup. *gracillimus* and *humillimus*.

ablative of difference

tantō/eō, quantō/quō + comparative: *quantō -ior, tantō -ior quō -ior, eō -ior*

We have seen the ablatives *multō* and *paulō* used before comparatives, e.g. *multō/paulō melior*, to indicate degree of difference. *Tantō* can be used in the same way: *tantō melior* ('so much the better'), often combined with *quantō*, e.g. *quantō longior, tantō melior* ('the longer the better'). Instead of *tantō* and *quantō* we often find *eō* and *quō*, e.g. *quō propior es, eō magis scīs* (l. 57, 'the nearer you are, the better you know') and *eō māiōre cum gaudiō quod prope metum rēs fuerat* (l. 117, 'with so much the greater joy as...'); cf. cap. 42, l. 144: *Ex equō tum Mettius pugnābat, eō facilius fuit eum pellere* and cap. 44, l. 143: *eō magis*.

ablative of respect

The ablative of respect can be used to indicate in what two parties differ, as in the expressions *numerō superiōrēs* (e.g. cap. 33, l. 144 and 37, l. 133). Of the two rulers Tullus *cum indole tum spē victōriae ferōcior erat* (ll. 65-66), the Horatii and Curiatii were *nec aetāte nec vīribus disparēs* (l. 69), but at the end of the combat Horatius and the wounded Curiatius were *nec spē nec vīribus parēs* (ll. 109-110, cf. cap. 44, l. 142 *glōriā pār*, 371 *disparēs mōribus*, 433 *et aetāte et vīribus validior*). Cf. *māiōrēs nātū* (l. 39, 'older'), where *nātū* is the ablative of a verbal noun from *nāscī* (as a matter of fact the 2nd supine in *-ū* is originally the ablative of respect of 4th declension verbal nouns).

final dative (of purpose) *spectāculō esse*

– The final dative or dative of purpose occurs in the phrase *spectāculō esse* (ll. 60 and 92, 'be displayed /in sight').

For the sake of variation Latin writers sometimes replace an adjective-noun combination with an abstract noun combined with a genitive. Horatius Senior first refers to *tam dēfōrme spectāculum*, and later to *tanta foeditās suppliciī* (ll. 170 and 178); the description of Mettius's horrifying punishment ends: *Āvertēre omnēs ab tantā foeditāte spectāculī oculōs* (l. 265).

Chapter 44

This chapter deals with the three kings *Ancus Mārcius, Tarquinius Prīscus* and *Servius Tullius*. Important parts are also played by Tarquinius's arrogant queen *Tanaquīl* and Servius's cruel daughter *Tullia*, who became the last queen in Rome.

King Ancus Marcius, who was of a peaceful disposition like Numa, found himself compelled to declare war on the Latins (*Latīnī*) when they had made a raid on Roman territory and refused to return the loot. This event gives Livy an occasion to quote the old rules of law (the so-called *iūs fētiāle*) followed when restoration or compensation was demanded from the enemy (it was called *rēs repetere*). If the demand was denied, war was declared. The Senate had to be consulted: each of the senators was asked his opinion, *"Quid cēnsēs?"* (this consultation was called *sententiam rogāre*). War was declared by an envoy, a *fētiālis*, who threw a bloody lance into the enemy's territory. (4) Ancus Marcius

Ancus conquered a couple of neighboring towns, moved their inhabitants to Rome, and settled them on the Aventine Hill. He is said to have built the prison, the *Carcer*, north of the Forum (see cap. 36, l. 154), and the first bridge over the Tiber, the *pōns Sublicius* ('the pile bridge').

Meanwhile *Lucumō*, a rich and powerful man from the Etruscan city of *Tarquiniī*, had moved to Rome in search of fortune with his ambitious wife Tanaquil. On their way an extraordinary augury had confirmed their expectation of a glorious future: an eagle carried off Lucumo's cap and put it back on his head! In Rome Lucumo, who called himself *Lūcius Tarquinius Prīscus*, won the favor of king Ancus. At the king's death he became guardian of his two minor sons. Before the election of the new king he sent the sons away, and so was chosen king of Rome.

King Tarquinius waged successful wars against the Latins and conquered several of their cities. After doubling his cavalry from 900 to 1800 men he defeated the Sabines and forced them to surrender the city of *Collātia*, where the king's nephew *Egerius* was made commander. In this connection Livy quotes the old formula pronounced at the surrender of a defeated enemy. (5) Tarquinius Prīscus

After reigning for 38 years Tarquinius was murdered by order of Ancus's two slighted sons. At the instigation of Tarquinius's widow Tanaquil, the dead king's son-in-law Servius Tullius set himself up as king of Rome. This had been portended when, as a little boy, he was found asleep with his head burning!

King Servius Tullius has been credited with an important administrative reform: he divided the Roman people and the Roman army into 5 *classēs* on the basis of a statement of each citizen's property (*cēnsus*). The classes were divided into centuries (*centuriae*), 193 in all. In the popular assembly, the *comitia centuriāta*, in which laws were enacted and magistrates elected, votes were taken by centuries, giving the wealthier citizens the majority. (6) Servius Tullius

Tarquinius Priscus's sons, *Lūcius* and *Arrūns*, refused to recognize their brother-in-law as lawful king. To appease them Servius gave them his two daughters in marriage; but the couples were unevenly matched, and soon the more hot-tempered of the two Tullias allied herself with the similarly disposed Lucius, and they had the other two put away. Tullia urged her new husband to seize power. He broke into the Senate-house and spoke out against the king. When king Servius appeared and protested against his son-in-law taking his seat, he was thrown out and soon after murdered.

Lucius's wife, the ferocious Tullia, was the first to salute her husband as the new king. When she was on her way home, her coachman suddenly stopped the carriage because he found the road blocked by the murdered king's body, but Tullia seized the reins and drove the carriage over her dead father!

Describing the 'handing down' (or 'tradition') of this outrage Livy employs the term *trāditur* ('is handed down', 'is reported') and in the same sense *fertur* (= *nārrātur*): *Foedum inhūmānumque inde trāditur scelus: Tullia per patris corpus carpentum ēgisse fertur* (ll. 445–447; cf. l. 227 *ferunt*, 'they report/relate', and l. 351 *fāma ferēbat*).

The crimes which began the reign of the last Roman king are described by Ovid in book VI of the *Fāstī*. An extract concludes chapter 44.

auxiliary verb *esse* omitted

The auxiliary verb *esse* is often omitted in the future infinitive and in the perfect infinitive passive, fx. *sē... habitūrum* (l. 21); *in novō populō... futūrum locum...* (l. 113); *Tatium... rēgem factum, et Numam... in rēgnum accītum* (ll. 149-150). In the 3rd person of the perfect passive *est, sunt* are apt to be left out by Livy, e.g. *Aventīnum novae multitūdinī datum* (l. 72); *quibus in valle Murciā datae sēdēs. Iāniculum quoque urbī adiectum* (l. 79); *totidem centuriae factae. Quīnta classis aucta* (l. 324), etc.

direct discourse ("...")

indirect discourse ('...'): main clauses: acc.+inf. dependent clauses: subj.

Reporting what a person says, you can use either direct discourse ("..."), as Livy does when he quotes the words of the *fētiālis* (ll. 26–40), or indirect discourse ('...'). Latin writers are very fond of indirect discourse, which is characterized by the accusative and infinitive construction. However, in all subordinate clauses within such acc. + inf. constructions (e.g. relative clauses or causal clauses beginning with *quia, quod* or *quoniam*) the verbs are in the subjunctive. You have seen this in the report of Augustus's proud remark *'marmoream sē relinquere urbem, quam latericiam accēpisset'* (cap. 36, l. 229-230; direct discourse: *"marmoream relinquō urbem, quam latericiam accēpī"*). In this chapter Tanaquil's words to Lucumo are reported (ll.112–114): *'in novō populō, ubi omnis repentīna atque ex virtūte nōbilitās sit, futūrum locum fortī ac strēnuō virō'*, and Tarquinius's words to the people: *'Sē nōn rem novam petere, quia duo iam peregrīnī Rōmae rēgnāvissent'* (ll. 147-148, direct discourse: *"Nōn rem novam petō, quia duo... rēgnāvērunt"*); *'Māiōrem partem aetātis eius, quā cīvīlibus officiīs fungantur hominēs, sē Rōmae quam in vetere patriā vīxisse'* (ll. 152–154, direct discourse: ... *quā cīvīlibus officiīs funguntur hominēs, Rōmae... vīxī"*).

dep. verbs + abl: *ūtī, fruī, fungī, potīrī, vescī*

In the last example the ablative *cīvīlibus officiīs* shows that the deponent verb *fungī fūnctum* takes the ablative; cf. ll. 285-286: *eum iūra datūrum esse aliīsque rēgis mūneribus fūnctūrum*. A total of five deponent verbs take the ablative: *ūtī, fruī, fungī, potīrī, vescī*.

quam prīmum, 'as soon as possible'

As *prīmum* is the superlative of *prius*, the phrase *quam prīmum* is an example of *quam* + superlative denoting the highest possible degree: 'as soon as possible': *Tarquinius postulābat ut quam prīmum comitia rēgī creandō fierent* (ll. 143-144). And *rēgī creandō* is dative of purpose with the gerundive (= *ad rēgem creandum*).

dative: *eī nōmen Serviō /Servius est*

Egerius was the name given to Lucumo's nephew because he was *egēns* ('indigent'): *puerō egentī... 'Egeriō' nōmen datum est* (ll. 103-104); the dative *Egeriō* is provoked by the dative *puerō*. In king Tarquinius's palace there was a boy *cui Serviō Tulliō fuit nōmen* (l. 226): the dative *cui* provokes the dative *Serviō Tulliō*. In such cases the nominative is also possible.

The gods had the fortune of Servius at heart: *Ēvēnit facile quod dīs cordī esset* (*cordī* is a final dative or dative of purpose): *iuvenis ēvāsit vērē indolis*

rēgiae (ll. 240-241). The genitive of description (*genetīvus quālitātis*) *indolis rēgiae* describes character, just like *iuvenis ārdentis animī* (l. 366) and *mītis ingeniī iuvenem* (l. 369). It is often interchangeable with the ablative of description, but the genitive is preferred when inherent qualities are concerned.

genitive of description
iuvenis indolis rēgiae

The accusative *secūrim* (l. 262) shows that *secūris* is a pure *i*-stem like *puppis* and *sitis:* sing. acc. *-im*, abl. *-ī* (see cap. 47, l. 69). So is *turris.*

puppis, secūris, sitis, turris: acc. *-im*, abl. *-ī*

The ablative absolute is widely used with the perfect participle (40 examples in this chapter), but also occurs frequently with the present participle, e.g. when stating during whose reign something happened: *Tullō/Ancō rēgnante* (ll. 13, 92); other examples: *Spernentibus Etrūscīs Lucumōnem* (l. 108); *ventōque iuvante* (l. 184); *necessitāte iam et ipsā cōgente ultima audēre* (l. 432, 'now that the very necessity compelled him to try his utmost').

ablative absolute
with perf. part.
with pres. part.

The tumult after the murder of Tarquinius made people wonder *quid reī esset* (l. 266); Servius, seeing his son-in-law taking his place, asks, *"Quid hoc reī est?"* (l. 424). The partitive genitive may depend on a neuter pronoun, as here *reī* depends on *quid* ('what sort of thing?'). Cf. *quidquid agrī* (l. 198), *id agrī* (cap. 42, l. 187), and cap. 45, l. 46 *id temporis* ('at this point of time'), 258 *quid salvī est...?*

quid reī?
partitive genitive with neuter pronoun

The name of the Etruscan town *Tarquiniī* is plural. Therefore the ablative *Tarquiniīs* means both 'from Tarquinii' (l. 93, abl. of separation) and 'at Tarquinii' (l. 95, locative). Sometimes Livy puts *ab* before a town name, e.g. *ab Tarquiniīs* (l. 111); *Nōn ab Corinthō nec ab Tarquiniīs* (l. 391) – the opposite of *Tarquiniōs aut Corinthum* (ll. 396-397).

Tarquiniī -ōrum m. pl.

A special function of the present infinitive appears on p. 149, where you read about the ambitious Tullia: *alterum Tarquinium admīrārī, 'eum virum esse' dīcere..., spernere sorōrem... nūllīs verbōrum contumēliīs parcere* (ll. 374–377), and *ab scelere ad aliud scelus spectāre mulier. Nec nocte nec interdiū virum conquiēscere patī* (483–485). Here the present infinitive has the force of the indicative (imperfect 3rd person). This is used in vivid narration and is called the historic infinitive. Stylistically it comes close to the historic present. More examples ll. 402–406 (and cap. 45, ll. 123, 124, 133, 136, 211, 240, 241).

historic infinitive

Chapter 45

Rome's last king, *Lūcius Tarquinius,* surnamed *Superbus* (*cui Superbō cognōmen datum est*), was a cruel tyrant who stopped at nothing to strengthen and expand his power. When the Latin *Turnus* dared to oppose him, the king had a large quantity of arms secretly hidden in his house; this was used as evidence in a false accusation of subversive activities, and he was condemned to death by his own countrymen. In this way the Latins were pacified.

(7) Tarquinius Superbus

The city of *Gabiī* continued to defy Roman power. Unable to take the city by force, Tarquinius devised a plan to seize it by treachery. His youngest son *Sextus* came to Gabii pretending to have escaped from his cruel father, and succeeded in winning the confidence of the inhabitants to such a degree that they chose him as their leader in the war with Rome. He now sent a messenger to his father asking how to make the most of his new power. Tarquinius gave no straightforward answer to the messenger, but walking with him in his garden he struck off the heads of the tallest poppies with his walking stick. When Sextus heard about this, he realized what his father

wanted him to do: he killed or banished all the prominent Gabians, and then delivered the defenseless city to the Roman king!

After telling the story of the oracle which promised *Brūtus* supremacy in Rome because he alone understood its hidden meaning, Livy proceeds to tell the dramatic events which led to the expulsion of the royal family from Rome.

The first consuls, 509:
L. Iūnius Brūtus
L. Tarquinius Collātīnus

During the siege of the city of *Ardea* the king's three sons and *Collātīnus,* son of the king's cousin Egerius, started a quarrel about whose wife was the most virtuous. To decide the matter, they paid unannounced visits to their wives. Sextus Tarquinius was infatuated with the winner, Collatinus's beautiful wife *Lucrētia,* whom they found spinning wool in her home in Collatia. A few days later Sextus went to Collatia, entered Lucretia's chamber sword in hand, woke the sleeping woman and raped her. After his departure Lucretia sent for her husband and her father, who arrived together with Brutus. She told them what she had suffered, demanded vengeance, and thrust a knife into her heart. Brutus grasped the bloody knife and swore that he would drive out the king and his family from Rome. The people and the army sided with Brutus, the king was banished with his wife and his three sons, and Brutus and Collatinus are elected the first Roman consuls by the popular assembly (the *comitia centuriāta*). This is a historical event dated to the year 509 B.C.

This chapter ends with Ovid's description of these events in the second book of his *Fāstī.*

from now on: original texts

You have now finished Livy's first book. In the text that you have been reading departures from the original have become less and less noticeable, and from l. 222 in this chapter (*Muliebris certāminis laus...*) the text is unchanged. From now on all the passages from Roman authors are presented unchanged – apart from omissions.

gerund + acc. (object)
gen./abl. + gerundive
dat. + gerundive
ad + acc. + gerundive
dē + abl. + gerundive
in + abl./acc. + gerundive

In this chapter there are some examples of the gerund in the genitive or ablative with an object in the accusative: *mōrem... senātum cōnsulendī* (l. 16, 'the custom of consulting the Senate'); *auctorque arma capiendī* (l. 293, 'and who prompted them to take up arms'); *exspectandōque respōnsum fessus* (l. 144, 'and tired of waiting for an answer'); *āvertendō noxam* (l. 266, 'by turning away the guilt'). In most cases, however, the construction is altered so that the noun is in the genitive or ablative and the verb form, now a gerundive, agrees with the noun as an adjective, e.g. *vēndendā praedā* (ll. 94-95, = *vēndendō praedam*); *libīdō Lucrētiae stuprandae* (l. 226, = *libīdō Lucrētiam stuprandī;* cf. l. 185, gerund without an object: *cupīdō scīscitandī*). We have the same construction in the dative with the adjective *intentus: fundāmentīs templī iaciendīs... intentum* (l. 100) and *intentus perficiendō templō* (l. 160). After a preposition *(ad, dē, in)* only the construction with the gerundive is possible: *dē renovandō foedere* (ll.78-79); *ad forōs faciendōs cloācamque Māximam agendam* (ll. 166-167); *in fossās cloācāsque exhauriendās dēmersae* (ll. 311-312: 'submerged in the digging of ditches and sewers').

abl. abs. with pres. part.
abl abs. with adj.
abl. abs. with noun

There are several examples of the ablative absolute with the present participle: *illō adiuvante* (l. 118); *sequente nūntiō* (ll. 141-142); *pōtantibus hīs* (ll. 208-209); *sōle parante* (l. 347); *exsecrantibus quācumque incēdēbat invocantibusque parentum Furiās virīs mulieribusque* (ll. 325-326, 'men and women cursing her wherever she walked and invoking the Furies who avenge parents'). We also find the ablative absolute with adjectives: *īnsciā multitūdine* (l. 130); *rē imperfectā* (l. 144); *īnsciō Collātīnō* (l. 230); *illīs lūctū occupātīs* (l. 275); and with nouns: *auctōribus patribus* (l. 8); *duce Brūtō* (l. 298).

Before accusing Turnus, Tarquinius Superbus tells the Latins that his delay *'salūtī sibi atque illīs fuisse'* using the dative of purpose *salūtī* (l. 59, 'had been (to) the salvation of...'). After punishing Turnus it was not difficult for Tarquinius to persuade the Latins to submit to the Romans: *haud difficulter persuāsit Latīnīs...* (l. 79-80). The irregular adverb *difficulter* is formed from *difficilis.*

dative of purpose: *salūtī esse*

difficilis, adv. *-culter*

Note several examples of the impersonal passive of intransitive verbs in this chapter: *ventum est* (ll. 67, 184, 303), *reditum (est) inde Rōmam* (l. 197), *ex omnibus locīs urbis in forum curritur* (l. 302), *rēgnātum (est) Rōmae... annōs CCXLIV* (l. 340).

passive of intransitive verbs

The citizens of Gabii express the hope that the war 'will soon be transferred from Gabii to Rome': *'brevī futūrum ut ā portīs Gabīnīs sub Rōmāna moenia bellum trānsferātur'* (ll. 118–120). This construction, with an *ut*-clause (*ut... bellum trānsferātur*) as subject of the future infinitive *futūrum (esse),* shows how to avoid the rare future infinitive passive *≈um īrī; fore* is often substituted for *futūrum esse: 'fore ut bellum trānsferātur'* = *'bellum trānslātum īrī'.*

futūrum esse/fore ut + subj. = *≈um īrī*

When the oracle tells the king's two sons that *imperium summum Rōmae* will be given to the one who first kisses his mother, they decide to keep silent about it so that their brother Sextus would remain *ignārus respōnsī expersque imperiī* (l. 190). The adjectives *ignārus* ('ignorant of') and *expers* ('having no share in') take the genitive; so does *īnscius* (l. 350), synonym of *ignārus,* like its antonyms *perītus* and *prūdēns.* New examples of the genitive of description are: *dubiae fideī* (l. 140, 'of doubtful reliability'), *opera... labōris aliquantō māiōris* (l. 165, 'rather more laborious'), *ōrātiō... nēquāquam eius pectoris ingeniīque* (l. 306, 'by no means in keeping with the state of mind...') and *animī mātrōna virīlis* (l. 408, 'a woman of manly courage').

adjectives + gen.: *ignārus, īnscius, perītus, prūdēns, expers*

genitive of desciption

The 1st supine occurs with verbs of motion like *īre, venīre* and *mittere;* in this chapter you find *praedātum īret* (l. 128), *mittit scīscitātum* (l. 133) and *exsulātum iērunt* (l. 334); about a father giving his daughter in marriage the 1st supine of *nūbere* is used: *fīliam nūptum dat* (l. 24), because he sends her away from home.

1st supine + verb of motion

The impersonal phrase *opus est* takes the ablative about what is needed, as when Mettius tells Tullus *'opus esse colloquiō'* (cap. 43, ll. 46-47). Lucretia sends word to her husband and father *'ut cum singulīs fidēlibus amīcīs veniant; ita factō mātūrātōque opus esse...'* (l. 251). Here *opus esse* takes the ablative of the perfect participle of the verbs *fierī* and *mātūrāre.*

opus esse + abl. (of perf. part.)

Chapter 46

The Roman historian *Eutropius* was commissioned by the Emperor *Valēns* (A.D. 364–378) to write an abstract of Roman history, *Breviārium ab urbe conditā.* His style is extremely concise, without literary merit, but nonetheless a model of clarity. The extract in this chapter covers the time from the expulsion of the kings to the outbreak of the Second Punic War in 218 B.C. Eutropius has based this part of his history on a summary of Livy, and his main interest is the feats of arms (*rēs gestae*) of the Romans. He mentions in passing the civil strife (*sēditiō*) between the patricians (the Senate) and the plebeians (*plēbēiī* or *plēbs,* 'the common people') which led to the election of tribunes of the people (*tribūnī plēbis*) charged with the protection of the people against the consuls and senators.

Eutropius, *Breviārium ab urbe conditā* I–X

In this period of her history Rome conquered all of Italy south of the Apennines and made war on the great naval power of Carthage. They first subdued various neighboring peoples, including the northern Etruscans. *Camillus* captured their southernmost city, Veii, in 396 B.C. A few years later Gauls from northern Italy descended on Rome. The Roman army was defeated on the banks of the *Allia,* a tributary of the Tiber, and the Gauls occupied the city except for the Capitoline (390). After a long siege the Romans were rescued by Camillus, "the second founder of Rome."

In the following years the Romans repulsed new Gallic attacks. After this Rome's most dangerous enemies were the *Samnītēs,* who were defeated after long wars, and the Greeks in southern Italy. The Romans met with stubborn resistance from the city of *Tarentum,* whose Greek inhabitants appealed to king *Pyrrhus* of Epirus for help (280). After some costly victories (hence the phrase 'Pyrrhic victory') the king retired to Sicily. When he returned to the mainland he was defeated by the Romans, who were now the undisputed masters of Italy south of the Apennines.

1st Punic War 264–241

The conquest of southern Italy led to war with Carthage, the great power of the Western Mediterranean. The First Punic War lasted from 264–241 (the Carthaginians, *Carthāginiēnsēs,* coming from Phoenicia, are also called *Poenī,* adjective *Pūnicus -a -um*). *Gāius Duīlius* led a large Roman fleet to victory over the Carthaginians in 260. The war continued with varying success on land and at sea. The Roman general *Rēgulus* was taken prisoner in Africa by the Carthaginians. He was then sent to Rome with orders to persuade his countrymen to make peace with Carthage; instead he urged the Romans to fight on. He returned to Carthage, where he died under torture. In 241 a decisive sea battle was fought between the Roman and Carthaginian fleets of 300 and 400 ships respectively. The Romans were victorious, and the Carthaginians had to make peace and abandon Sicily.

In the following years the Romans also conquered Sardinia and Corsica, and in northern Italy they captured *Mediolānum* (Milan) from the Gauls. The victorious general *Mārcellus* killed the Gallic commander and carried his armor, the *spolia opīma,* in triumph to the Capitoline.

The chapter concludes with a quotation from book VI of the Aeneid: Anchises in the nether world describing the triumphant Marcellus to Aeneas.

Roman chronology
a.u.c.
a.C., p.C.

Roman chronology took the foundation of Rome as its point of departure. Dates are given in ordinal numbers (*annō -ēsimō...*) followed by *ab urbe conditā* (or *urbis conditae,* abbreviated *a.u.c.* or *u.c.*), e.g. *annō ducentēsimō quadrāgēsimō quīntō ab urbe conditā* (*annō CCXLV a.u.c.*), 'in the year 245 after the foundation of the city' (examples ll. 85, 95, 125, 288). The modern chronology *'annō Dominī'* (A.D.) only dates from the 6th century. The year 754 after the foundation of the city (*ab urbe conditā*) is the 1st year after the birth of Christ (*post Chrīstum nātum*). Until this year dates can be converted from ancient to modern chronology (from *a.u.c.* to B.C.) by subtracting the Roman date from 754 – for the time after Christ dates are converted by subtracting 753 from the Roman date. Accordingly the year 245 *a.u.c.* is 509 B.C. – the year the kings were expelled from Rome. After this year dates are

post rēgēs exāctōs

sometimes given with the words *post rēgēs exāctōs* (or *ab expulsīs rēgibus*), 'after the expulsion of the kings' (see ll. 8, 35, 41, 48), or by stating the

-ō -ō, -ō -ō cōnsulibus

names of the two consuls in the ablative absolute, e.g. *Ap. Claudiō (et) M. Fulviō cōnsulibus,* i.e. in 264 B.C. (l. 308, cf. ll. 67, 145, 194, etc.). In the margin dates are given *a.C.* = *ante Chrīstum,* B.C. (and *p.C.* = *post Chrīstum,* A.D.). In the INDICES pp. 7–11 there is a list of Roman consuls with dates

margin dates are given *a.C.* = *ante Chrīstum*, B.C. (and *p.C.* = *post Chrīstum*, A.D.). In the INDICES pp. 7–11 there is a list of Roman consuls with dates (*a.C.* and *u.c.*). After the list of consuls there is a list of the triumphs of Roman generals beginning with Romulus's triumph over the *Caenīnēnsēs*. Such lists, the so-called *Fāstī cōnsulārēs* and *triumphālēs*, were set up on marble tablets in the Forum; several fragments of them have been found (see the reproduction on the cover of the INDICES).

The consuls had no less authority than the kings, but the Romans tried to protect themselves against abuse of power by every year electing not one, but two new consuls. Only when the security of the State (*rēs pūblica*) was seriously endangered did they appoint a *dictātor*, who was given supreme power for a period of six months together with his subordinate, the *magister equitum* (see ll. 43–47, 80, 100, 104, 185). Under the consuls all important decisions were made in consultation with the Senate, whose members, *senātōrēs* or *patrēs*, were the heads of the noble patrician families. The consuls and other magistrates were elected from their number. Resolutions of the Senate are expressed by the phrase *(patribus) placet* followed by *ut/nē* + subjunctive (ll. 4, 12) or by acc. + inf. (l. 140, cf. cap. 42, l. 260).

The pluperfect passive is formed with the auxiliary verb *esse* in the imperfect, e.g. *laudātus erat/esset*. In late Latin, however, there is a tendency to put the auxiliary verb in the pluperfect: *laudātus fuerat/fuisset*. In Eutropius you find several examples of this: *fuerat expulsus* (l. 17), *datum fuerat* (l. 120), *datus fuisset* (l. 204); besides ll. 197, 350, 362, 394, 437; cf. l. 369 perf. *īnfrāctus fuit* for *īnfrāctus est*. Other peculiarities of late Latin are that *diēs* is always feminine (ll. 282, 388) and that *ipse* often stands for *is* or *ille* (ll. 104, 136, 138, 197, 205, 411). Otherwise the language of Eutropius agrees quite well with classical Latin. Some of his numerals are worth noticing: *decem et octō* for *duodēvīgintī* (ll. 343, 344), *octāvō decimō* for *duodēvīcēsimō* (ll. 56, 99) and *quadrāgintā novem* for *ūndēquīnquāgintā* (ll. 208-209).

≈us fuerat = *≈us erat*
≈us fuisset = *≈us esset*

The 300 *Fabiī* promise the senate *'per sē omne certāmen implendum (esse).'* Here the gerundive with *esse* understood functions as future infinitive passive; this is another way of avoiding the form *≈um īrī*.

In PENSVM A we give you the choice between cardinals (*ūnus, duo, trēs*..), ordinals (*prīmus, secundus, tertius*...), distributive numerals (*singulī, bīnī, ternī*...) and numeral adverbs (*semel, bis, ter*...).

Chapter 47

This chapter is taken from a collection of essays (*commentāriī*) written by *Aulus Gellius* about A.D. 150 and published in 20 books under the strange title *Noctēs Atticae* (the explanation is that the writing was begun 'in the long winter nights in a country house in Attica'). The essays cover a great variety of subjects, linguistic, philosophical, legal, literary, etc., based on his extensive reading of Greek and Latin authors, whom he often quotes. Aulus Gellius has preserved many passages from lost works. This *commentārius* presents a chronological comparison of famous Greeks and Romans. Aulus Gellius observes that the illustrious Greek statesmen, philosophers and poets lived long before Rome became a great power, and that Greek art and literature flourished long before the first Roman literary works appeared.

Aulus Gellius, *Noctēs Atticae* I–XX

Most of the works of early Roman authors mentioned here are lost, except for some fragments, but 20 comedies by *Plautus* and 6 by *Terentius* (Terence)

have been preserved. We also have a treatise *Dē agrī cultūrā* by *Catō*, which is the oldest surviving prose work in Latin.

Two short pieces from the same collection follow: one contains the story of the origin of the Sibylline Books (*librī Sibyllīnī*), the other some observations on the different oaths uttered by men and women (observations which are confirmed by usage in the comedies of Plautus and Terence).

gerund/gerundive *-und-* = *-end-*

The oldest Latin text mentioned by Aulus Gellius is *Lēgēs XII tabulārum*, 'The Laws of the Twelve Tables', which were written in 451–449 B.C. by a board of ten, *Decemvirī lēgibus scrībundīs creātī* (l. 61, cf. cap. 46, l. 88). The dative of purpose *lēgibus scrībundīs* (= *ad lēgēs scrībendās*) shows the old form of the gerund/gerundive with *-und-* instead of *-end-* in the 3rd and 4th conjugations (e.g. *gerere: gerundum* – hence the name *gerundium*; cf. *eundum* from *īre*); the same ending is retained in the old Latin phrase about the purpose of marrying: *līberum (= -ōrum) quaerundōrum causā*, 'to acquire children' (see ll. 154-155).

To describe the handing down of historical events A. Gellius uses *scrīptum relinquere* (ll. 23, 94), *(memoriae) trādere* (ll. 38, 42), *memoriae mandāre* (ll. 65, 96-97) and *prōdere* (l. 171). The impersonal verb *cōnstat* is here in the perfect: *cōnstitit* (ll. 18, 61, 190: 'it is established/an established fact'). The phrase *Nusquam scrīptum invenīre est* (l. 203) shows a peculiar use of the infinitive: 'is (to be) found'.

ablative of difference

The ablative indicating time occurs frequently in this text, not only the *ablātīvus temporis*, but also the so-called ablative of difference with *ante* and *post* stating 'how long before or after', e.g. *annīs post bellum Trōiānum plūs CLX, ante Rōmam autem conditam annīs circiter CLX* (ll. 22–26); *post* as an adverb (= *posteā*) is combined with *paucīs annīs* (ll. 52, 81, 107), *aliquot annīs/aliquantō* (ll. 98, 116) and *longō/brevī/aliquantō tempore* (ll. 84, 100, 109), and *posteā* with *multō* (l. 87), *magnō intervāllō* (l. 160) and *annīs paulō plūribus quam vīgintī* (l. 139; *paulō* + comp. is another ablative of difference).

lībra (pondō), pondō (327 g)

Lībra means (1) scales, balance (see cap. 13 top), and (2) a unit of weight: a Roman 'pound' (327 grams). 'Weight' is *pondus -eris*, 3rd decl. n., but it has a 2nd decl. ablative *pondō* ('in/by weight') which may be added to *lībra*, e.g. *decem pondō lībrae* ('10 pounds', l. 132: the possession of this amount of silver plate caused the ex-consul *P. Cornēlius Rūfinus* to be banned from the senate by the censors); *pondō* is often used with the ellipsis of *lībrae* (see cap. 48, l. 863: *pondō CXXIII mīlia;* 'pound' comes from *pondō*).

euphemism

Like other languages Latin has many paraphrases, so-called euphemisms, for the idea of dying. Instead of *morī* we have seen phrases like *occidere, lūcem relinquere, ē vītā excēdere, dēcēdere,* and *exspīrāre.* In this chapter we find *obīre mortem/mortis diem* and *vītā fungī* (ll. 45, 114-115, 116). To 'sentence to death' is *capitis damnāre* (ll. 82, 92 and cap. 46, l. 190); here *damnāre* takes the genitive of the penalty (a construction that usually takes the ablative). Normally "juridical" verbs like *accūsāre, damnāre, condemnāre, absolvere* take the genitive of the charge, e.g. *fūrtī accūsāre, stuprī damnāre.*

gen. of the charge

Gellius begins by saying that he will limit himself to the time before the Second Punic War. So when he comes to mention writers who flourished after this war he says *prōgressī longius sumus.* Here the comparative *longius* means 'too far' (= *nimis longē*).

comparative: 'too ...'

Chapter 48

This long chapter contains extensive excerpts from Livy's description of the Second Punic War (218–201 B.C.). The outstanding Carthaginian leader in this war was *Hannibal,* who had sworn lifelong hostility to Rome.

Livy, *Ab urbe conditā* XXI–XXX

The direct cause of the war was Hannibal's attack on the Spanish city of *Saguntum,* Rome's ally. On hearing that the the city had fallen after a heroic defense, the Romans immediately declared war on Carthage (218). Hannibal then led a large army from Spain across the Pyrenees and the Alps to northern Italy, where he defeated the Romans in two battles. The following year he marched south across the Apennines and ambushed a Roman army at Lake Trasimene (*lacus Trasumennus*). After these serious reverses the Romans appointed *Fabius Māximus* dictator. Fabius harassed Hannibal's army, but avoided open battle. In 216 the consuls *Terentius Varrō* and *Aemilius Paulus* took the field against Hannibal at *Cannae.* Although numerically superior, the Romans suffered a shattering defeat: Paulus was killed with 50,000 Romans. After this the greater part of southern Italy went over to Hannibal.

Meanwhile the Romans defeated Hannibal's brother *Hasdrubal* in Spain, and in the following years fought with some success in Italy. Hasdrubal crossed the Alps with a new army to join forces with his brother, but was defeated and killed (207 B.C.). When the young Roman general *P. Cornēlius Scīpiō* succeeded in moving the war from Spain to Africa, the Carthaginians were forced to recall Hannibal. After his defeat at *Zama* in 202 Carthage was forced to make peace with Rome on severe terms.

In this chapter you read – with omissions, but no other changes – Livy's accounts of the siege of Saguntum and the declaration of war (from book 21), of the battle of Lake Trasimene and its repercussions in Rome (from book 22), of the battle of Cannae and the effect of the news in Carthage (from books 22 and 23) and finally of the recall of Hannibal and the conclusion of peace (from book 30). The summarizing passages in between are from the extant ancient abstracts (*Periochae*) of Livy's books supplemented with a passage from Eutropius.

Periochae, abstracts of the books of Livy

Fāma est is followed by the acc. + inf.: *Hannibal<u>em</u>... iūre iūrandō adāc<u>tum</u> <u>(esse)</u> '...'* (ll. 12–16, 'there is a story that Hannibal... was caused to take an oath that...'), which in turn is followed by the words of the oath in another acc. + inf.: *'<u>sē</u>, cum prīmum posset, hostem <u>fore</u> populō Rōmānō!'* In between we are told about Hannibal's young age (*annōrum fermē novem*), what he was doing (*blandientem patrī ut...*, 'coaxing his father to...') and what his father was doing (*cum... sacrificāret*), and about the formalities of the oath (*altāribus admōtum tāctīs sacrīs*).

fāma est + acc.+ inf.

The verb *referre* is used about submitting an issue for the deliberation of the Senate: *rem ad senātum referre* (l. 101) or *dē rē referre* (ll. 95-96). During the debate each senator is asked, *"Quid cēnsēs?"* (see cap. 44, l. 46), and he gives his opinion, *sententia,* by answering *"Cēnseō"* followed by the acc. + inf. with the gerundive, e.g. *"terrā marīque rem gerendam (esse) cēnseō."* The final decision of the Senate is called *senātūs cōnsultum* (l. 679, here about the Carthaginian 'senate').

referre: rem/dē rē referre (ad senātum)

New examples of the <u>partitive genitive</u> with neuter pronouns are: *<u>nihil</u> vēr<u>ī</u>, <u>nihil</u> sānct<u>ī</u>* (l. 57), *<u>quod</u> agr<u>ī</u> est* (l. 280), *<u>id</u> tantum host<u>ium</u>* (l. 294), *vīr<u>ium</u> <u>aliquid</u>* (l. 496), *nē <u>quid</u> sēri<u>ae</u> r<u>eī</u>* (ll. 606-607), *<u>quid</u> anim<u>ōrum</u> <u>quid</u>ve sp<u>eī</u>* (ll. 670-671), *<u>nihil</u> ultrā r<u>eī</u>* (l. 779). Cf. *host<u>ium</u> nimis <u>multum</u>* (ll. 669-670) and *ad <u>multum</u> di<u>ēī</u>* (l. 544, 'till late in the day').

<u>partitive genitive</u> with neuter pronoun

distributive numerals with pluralia tantum: *bīna castra*

The distributive numerals are used with pluralia tantum (see cap. 33, l. 91), therefore *bīna castra* (ll. 421, 660, 766, 'two camps'). A collective singular is *hostis* for *hostēs*, which is common; besides we find *mīlitem* for *mīlitēs* (ll. 167, 796), *Rōmānus* for *Rōmānī* (l. 302), *Poenum* for *Poenōs* (419-420) and *equite* for *equitibus* (l. 532).

per- + adj. 'very ...'

The prefix *per-* before adjectives and adverbs has intensive force ('very ...'): *via perangusta* (l. 284), *ōrātiō perblanda* (l. 610; cf. the participles *permōtus, perterritus, perturbātus*); *prae-* in *praeclārus* and *praepotēns* has a similar function.

potential subjunctive

The potential subjunctive can be used to express oneself in a cautious and guarded way. Answering the Roman envoys the Carthaginian senator says *cēnseam* (l. 242, 'I should think') instead of *cēnseō;* and when provoked by Himilco Hanno says: *"Respondeam Himilcōnī..."* (l. 648, 'I might answer...') and *"velim seu Himilcō seu Māgō respondeat..."* (l. 665, 'I would like H. or M. to answer...'; cf. *scīre velim* l. 671). The imperfect of the potential subjunctive is used in this remark about young Hannibal: *haud facile discernerēs utrum imperātōrī an exercituī cārior esset* (l. 48, 'you could not easily have decided...') and about people's reaction to the news from the front: *variōs vultūs dīgredientium ab nūntiīs cernerēs* (l. 365, 'you would have seen different expressions on the faces of those walking away from the messengers').

Chapter 49

Cornelius Nepos, *Dē virīs illūstribus*

The historian *Cornēlius Nepōs* (c. 100–c. 25 B.C.) wrote a chronicle of world history, of which only fragments survive quoted by Gellius (see cap. 47, ll. 25 and 37), and a collection of biographies, *Dē virīs illūstribus.* From this collection we still have the book dealing with foreign generals. The last biography in the book is that of *Hannibal,* which is reproduced in this chapter.

Hannibal

Cornelius Nepos is not a very reliable historian. With your knowledge of events you can detect some inaccuracies in his report: he has Hannibal march on Rome immediately after the battle of Cannae and then tells of events that took place the previous year.

We now learn what Hannibal did after his defeat at Zama. Under his competent leadership Carthage soon recovered, but when the Romans demanded his surrender, he took refuge with king *Antiochus III* of Syria. Hannibal encouraged the king to invade Italy, but Antiochus only sent an army to Greece, where he was beaten by the Romans (see next chapter). Hannibal fled to Crete and from there to king *Prūsiās* of *Bīthynia.* A delegation was sent from Rome to demand his surrender, but Hannibal escaped this humiliation by taking poison (183 or 182 B.C.).

The concluding text is Livy's account of a conversation which Scipio is said to have had with Hannibal at Ephesus. This conversation never took place, but it presents an interesting portrait of the two great generals.

contractions (syncopated forms): *-v-* dropped before *-is-* and *-er-/-ēr-*

In verbs the *-v-* of the perfect is often dropped. This happens (1) before *-is-*, changing e.g. *-āvisse* to *-āsse* and *-īvisse* to *-iisse/-īsse,* and (2) before *-er-/-ēr-*, changing e.g. *-āverat* to *-ārat* and *-āvērunt* to *-ārunt* (the complete rules are given after the chapter in the section GRAMMATICA LATINA). In Cornelius Nepos there are many examples of such contractions (called syncopated forms), e.g. *superārit* = *-āverit, commemorāsset* = *-āvisset, fugārat* = *-āverat, revocārunt* = *-āvērunt, cōn-suērat* = *cōnsuēverat.* The last form is the pluperfect of the verb *cōnsuēscere -suēvisse,* 'get accustomed', the perfect of

which has present sense (*cōnsuēvit* = *solet*, 'is accustomed', 'is in the habit of') and the pluperfect has past sense (*cōnsuēverat* = *solēbat*, 'was accusstomed'). Here we are told that Hannibal took poison *quod semper sēcum habēre cōnsuērat* (ll. 240-241). Cf. *nōscere*, 'get to know': the perfect *nōvit* means 'knows' and the pluperfect *nōverat (nōrat)* 'knew'.

In Africa Hannibal wanted to make temporary peace with Scipio; his purpose is expressed in the clause *quō valentior posteā congrederētur* (l. 112, 'in order that he could meet him afterward (so much) the stronger'): a relative clause of purpose (= *ut eō valentior...*).

quō + comp. + subj.: rel. purpose clause

The verb *dōnāre* is construed either like *dare* with dative and accusative, e.g. *Mēdus Lȳdiae ānulum dōnat*, or with ablative of the thing given and accusative of the recipient, e.g. *Mēdus Lȳdiam ānulō dōnat* (cf. English 'presents her with...'); the latter construction is used in the relative clause of purpose: *lēgātī Karthāginiēnsēs Rōmam vēnērunt, quī ... corōnā aureā eōs dōnārent* (l. 129). *Dōnāre* comes from the noun *dōnum*, which may be combined with *dare* in the phrase *dōnō dare* (= *dōnāre*), where *dōnō* is dative of purpose like *mūnerī* in the phrase *mūnerī dare* (l. 228).

aliquem rē dōnāre = *alicui rem dōnāre*

dōnō/mūnerī dare: dative of purpose

When envoys arrived from Rome Hannibal knew they had been sent *suī exposcendī grātiā* (l. 148, 'in order to demand him to be delivered up'). Like *causā*, *grātiā* takes an objective genitive, and *suī* is the genitive of *sē* (cf. *meī* and *tuī* as genitives of *ego* and *tū*). The same form recurs in l. 164: *sī suī fēcisset potestātem* ('if he had given (them) power over him').

sē, gen. *suī*

A command or request, expressed in direct discourse by the imperative, is rendered in indirect discourse by the subjunctive. Such an indirect command is usually preceded by verbs like *imperāvit/monuit/rogāvit ut/nē...*, but the subjunctive may stand alone. King Prusias tells the Roman ambassadors to seize Hannibal themselves: His words *"Ipsī, sī potestis, comprehendite (eum)!"* are reported: *'ipsī, sī possent, comprehenderent'* (ll. 225-226).

indirect command: subjunctive

Chapter 50

The victory over Carthage gave the Romans control of the Western Mediterranean. They now directed their attention to the East. In this chapter you read extracts from Livy's account of the conflict between Rome and the two great powers of the Eastern Mediterranean, *Macedonia* and *Syria*.

Livy, *Ab urbe conditā* XXXI–XLV

The Romans feared that king Philip (*Philippus*) V of Macedonia, who had supported Hannibal in the Second Punic War, would conquer all the free states of Greece and the kingdom of *Pergamum* in Asia Minor. To prevent this they declared war and sent an army to "liberate" Greece. After a few years' fighting the Romans, under *Flāminīnus*, won a decisive victory over Philip (197 B.C.), and during the Isthmian Games at Corinth the liberation of Greece was solemnly proclaimed. Only in 194, after conquering the insubordinate tyrant *Nabis* of Sparta, could Flamininus leave Greece with his army, and in Rome he celebrated a triumph lasting three days.

Philip V, king of Macedonia 221–179 B.C.

The next war was with king *Antiochus* III of Syria, who ruled a large kingdom in the Eastern Mediterranean including most of Asia Minor. Antiochus invaded Greece, where he was supported by the Aetolians, but was defeated by the Romans at *Thermopylae* in 191. The Roman consul *Acīlius* put an end to the war in Greece by capturing the heavily fortified city of *Hērāclēa* from the Aetolians. The Romans, commanded by *L. Cornēlius Scīpiō*, the brother

Antiochus III, king of Syria 223–187 B.C.

of Scipio Africanus, carried the war over to Asia Minor. With the support of king *Eumenēs* of Pergamum they defeated Antiochus in 190 and compelled him to give up Asia Minor west of Mount *Taurus*.

Perseus, king of Macedonia 179–168 B.C.

After the death of king Philip his son *Perseus* succeeded to the throne of Macedonia. The new king's aggressive policy brought about a new war with Rome, which lasted four years and ended with the final defeat of Perseus by *L. Aemilius Paulus* at the battle of *Pydna* in 168. Macedonia was now made a Roman province.

At the end of book 45 of his Roman history, the last that has been preserved, Livy tells of the events after the battle of Pydna: the arrival of the news in Rome, the capture of Perseus, and Aemilius Paulus's splendid triumph. A few days before and after this triumph the victorious general lost his two youngest sons, but he bore this terrible blow like a true Roman. In a public speech to the people he expressed his gratitude that the gods had seen fit to let the change of fortune that must follow upon such a great success overtake his family and not Rome.

indirect discourse: acc. + inf. for main clauses, subjunctive in dependent clauses

In the GRAMMATICA LATINA section after this chapter there are examples of the same utterances in
(1) direct discourse, *ōrātiō rēcta: "Cūr flēs?" "Fleō, quia...; moriar, sī..."*; and
(2) indirect discourse, *ōrātiō oblīqua*. Here we find acc. + inf. for the main clauses (*'sē flēre...'* and *'sē moritūram esse...'*) except questions (and commands) which are put in the subjunctive (*'Cūr flēret?'*: indirect question; cf. indirect command p. 27). Dependent clauses within *ōrātiō oblīqua* are also put in the subjunctive (causal *quia... ēlūsisset*, relative *quem amāret*, concessive *etsī... dedisset*, conditional *sī abiisset*), and the 1st person pronouns *mē* and *mihi* become *sē* and *sibi*. Note especially the conditional *sī*-clause: Dido's words *"Moriar, sī abierit!"* are reported: *(Respondit Dīdō) 'sē moritūram esse, sī abiisset!'* The rule is that a future perfect in a dependent clause in direct discourse (here *abierit*) becomes the pluperfect subjunctive in indirect discourse (here *abiisset*). Example: *cum Macedonēs 'quodcumque senātus cēnsuisset id rēgem factūrum esse' dīcerent* (l. 31; cf. cap. 48, l. 751 and cap. 49, ll. 189, 199).

Greek ending *-as* (acc. plur.) = *-ēs*

Greek 3rd declension names sometimes retain the Greek ending *-as* (instead of Latin *-ēs*) in the accusative plural, e.g. *Magnētas* (l. 61), *Macedonas* (ll. 428, 535), *Arabas* (l. 521); cf. *Samnītas* (cap. 46, ll. 184, 189, 205, 207).

Chapter 51

Periochae 48–61

Book 45 of Livy's *Ab urbe conditā* is the last to have survived. The hope of finding at least some of the remaining books has never been fulfilled. But instead of the full text we have brief summaries, so-called *Periochae*, of the content of the 142 books. In this chapter we reproduce extracts from the *Periochae* of books 48–61, which deal with the period from the Third Punic War (149–146 B.C.) to the death of *Gāius Gracchus* (121).

P. Cornelius Scipio Aemiliānus 185–129 B.C.

Third Punic War 149–146 B.C.

The greatest figure in this period of Roman history is the son of Aemilius Paulus, *P. Cornēlius Scīpiō Aemiliānus*. He had been adopted by P. Cornelius Scipio, the son of Scipio Africanus, and in accordance with Roman custom he was given the name of his adoptive father with the second cognomen *Aemiliānus* after his real father. He was an outstanding general and statesman. When the Third Punic War broke out in 149 he served with distinction in Africa. In the following year he was elected consul although under the

normal age, and in 146 he conquered and destroyed Carthage. In the same year the Romans destroyed the rich Greek city of Corinth, the center of the Achaean League (*Concilium Achāicum*) which had rebelled against Rome. Scipio's last exploit was the conquest of *Numantia,* the capital of the *Celtibērī* in Spain, in 133. This put an end to organized resistance to the Romans in Spain.

During the following years internal conflicts emerged in Rome. There was popular discontent with the ruling class, the *nōbilitās* or *ōrdō senātōrius,* who had a monopoly of all public offices. This discontent was fostered by social problems resulting from the wars, which had dispossessed many Italian peasants of their land. *Tiberius* and *Gāius Gracchus* proposed agrarian reforms intended to provide land for the thousands of landless peasants who had come to Rome.

The Gracchi paid with their lives for their reform policy, but their work had a lasting effect on Roman politics. From then on the conservative senators, who called themselves *optimātēs,* 'the best', struggled with a strong reformist party, the so-called *populārēs.* At the end of the chapter you read an extract from the *Bellum Iugurthīnum* (see cap. 52) by Sallust (*Sallustius*); the historian gives his opinion of the political conflicts in Rome and the reasons for them. While Livy speaks in a censorious tone about the activities of the Gracchi, Sallust clearly shows his sympathy for the reformers.

Tiberius and Gaius Gracchus were closely connected with the family of the Scipios. Their mother, *Cornēlia,* was a daughter of Scipio Africanus, and their sister, *Semprōnia,* married Scipio Aemilianus. These family relations are shown in the genealogical table of the Scipio family on p. 294. The first ancestor is *Scīpiō Barbātus,* whose sarcophagus with a legible inscription is pictured at the beginning of the chapter. The language of the inscription differs considerably from classical Latin; the differences are explained in the margin. Note e.g. diphthongs instead of single vowels: *ei* for *ī* in VIRTVTEI, QVEI, and *ou* for *ū* in LOVCANA, ABDOVCIT; *ai* for *ae* in AIDILIS and CNAIVOD; in this last word we also see the archaic ablative ending *-ōd* which later became *-ō.*

early Latin:
ei, ou = *ī, ū*
ai = *ae*
-ōd = *-ō* (abl.)

Instead of *L. Mārcius M'. Mānīlius cōnsulēs Carthāginem obsidēre et oppugnāre coepērunt* you find the passive form: *Obsidērī oppugnārīque coepta est Carthāgō ā L. Mārciō M'. Mānīliō cōnsulibus* (ll. 44-45). With passive infinitives the perfect passive of *incipere,* here *coepta est,* is used in preference to the active *coepit -ērunt.*

act. *is rem agere coepit*
pass. *rēs agī coepta est (coepit) ab eō*

When studying Latin vocabulary it is easy to see how a great many words are derived from others. From now on each chapter is followed by a GRAMMATICA LATINA section on derivation or word-formation (*Dē vocābulīs faciendīs*). In cap. 51 it shows the formation of new verbs by means of prefixes (in Latin *praeverbia*). Most of these prefixes are prepositions, e.g. *ab-, ad-, dē-* and *con-* (= *cum*); *dis-* denotes separation or dispersal, and *re-* denotes movement back or repetition. Some prefixes are changed by assimilation before certain consonants (e.g. *ad-* to *af-* before *f, in-* and *con-* to *im-* and *com-* before *m* and *p*), and the addition of a prefix causes a change in the verbal stem of *a* to *i* or *e,* and of *e* to *i* (e.g. *ab-ripere* < *-rapere, ab-reptum* < *-raptum, re-tinēre* < *-tenēre*). The rules governing the changes are found in ll. 339–383; you will need to know them when doing PENSVM A.

derivation

prefixes
ad-, ab-, dē-, con- etc.

Chapter 52

Sallust, *Bellum Iugurthīnum*

The Roman historian Sallust, *C. Sallustius Crispus* (86–c. 34 B.C.) was on Caesar's side during the civil war between Caesar and Pompey. Caesar rewarded him by making him governor of *Numidia.* His knowledge of this province was useful to him in writing his *Bellum Iugurthīnum,* a description of the war which the Romans had to wage for six years (112–106) against the Numidian king Jugurtha *(Iugurtha)*, the grandson of *Masinissa.* Chapter 52 contains excerpts from this work.

If Jugurtha was able to become a dangerous adversary of Rome, it was largely due to the incompetence and corruption of Roman politicians. Time after time Jugurtha succeeded in bribing influential Romans to comply with his demands. In this way he became absolute ruler of Numidia; when finally the Romans declared war, he bribed the consul *Calpurnius Bēstia* to cease hostilities. The disclosure of such corruption within the Senate aroused a storm of indignation in the Roman people. Jugurtha was summoned to Rome under safe conduct to give evidence, but he bribed one of the tribunes to forbid him to speak!

The first Roman commander to oppose Jugurtha effectively was *Q. Metellus;* but before winning a final victory, he was succeeded by *C. Marius.* Marius was a *novus homō* in Roman politics, i.e. the first man in his family to obtain high public office. Marius put an end to the war in Numidia, and with the help of his young staff officer *Sulla* caught Jugurtha in a trap. The king was taken to Rome to adorn Marius's triumph.

An opponent of the aristocratic senatorial government, Sallust emphasizes the inefficiency of the ruling class and the achievements of Marius during the Jugurthine war. He does not give an objective account of events.

archaisms:
uti = *ut*
quīs = *quibus*
foret = *esset*
duum = *duōrum*
huiusce = *huius*
-que... -que = *et... et*
~ēre = *~ērunt*
-undum = *-endum*

There are many archaisms in Sallust's work, e.g. *uti* for *ut* (ll. 26, 65 etc.), *quīs* for *quibus* (dat./abl. plur., ll. 177, 332, 647), *foret* for *esset* (ll. 285, 597), *duum* for *duōrum* (ll. 560, 662), *huiusce* for *huius* (ll. 5, 91, 477, 519) and *-que... -que* for *et... et* (ll. 97, 293, 500, 512, 679). In the perfect 3rd pers. plur. he prefers the original ending *~ēre* to *~ērunt* and in the gerund/gerundive he prefers *-und-* to *-end-* (e.g. *mittundum, subveniundum,* ll. 326, 327). The ablative of separation is used freely without the prepositions *ex, ab, dē,* not only with verbs like *expellere* (ll. 191, 596), *ēicere* (l. 192) and *prohibēre* (ll. 283-284), but also with *dēcēdere* (*Āfricā, Italiā,* ll. 246, 313, 366, 432), *ēgredī* (*Cūriā, castrīs, oppidō,* ll. 218, 557, 563) and *dēterrēre* (*proeliō,* l. 614).

final dative

The dative of purpose or final dative occurs in *dōnō dedit* (l. 15) and *praesidiō missum* (l. 653); also in *glōriae fore* (l. 33), *terrōrī esset* (l. 59), *gaudiō esse* (l. 78) and *lūdibriō habitus* (l. 408).

ablative of description

genitive of description

When describing a person's appearance or character Sallust seems to prefer the ablative of description to the genitive. Jugurtha is described as being *decōrā faciē* and *impigrō atque ācrī ingeniō* (l. 24, 53), Adherbal is described as *placidō ingeniō* (l. 253), Sulla as *animō ingentī* (l. 583) – and (with the genitive of description) *gentis patriciae nōbilis* (l. 581).

potīrī + abl./gen.

The deponent verb *potīrī,* 'become/be master of', usually takes the ablative, but in Sallust it takes the genitive: *fore uti sōlus imperiī Numidiae potīrētur* (l. 65); *postquam omnis Numidiae potiēbātur* (ll. 172-173).

quam + sup./*prīmum* ('as... as possible')

In this chapter you find several examples of *quam* before a superlative (with or without *potest*) denoting the highest possible degree: *quam māximās potest cōpiās armat* (ll.164-165); *quam ōcissimē ad prōvinciam accēdat* (l. 336);

quam occultissimē potest (l. 560); *quam māximum silentium habērī iubet* (l. 618); *quam prīmum* (l. 592).

The impersonal verb *rē-ferre rē-tulisse* is a compound of *rē* (abl. of *rēs*) and *ferre: rē-fert* means 'it matters', 'it is of importance'; the person to whom it is of importance is expressed by a genitive or by *meā, tuā, suā*... (abl. fem. of poss. pron.), e.g. *quid id meā rēfert?* Sulla, who wants king Bocchus to surrender Jugurtha, tells him that what he promises is not gratifying to the Senate and the Roman people: 'he must do something that would seem to be of more importance to them than to him': *Faciundum eī aliquid quod illōrum magis quam suā rētulisse (: rēferre) vidērētur* (ll. 684-685).

rē-fert + gen./*meā, tuā, suā*...

The GRAMMATICA LATINA sections in this and the following chapters deal with suffixes, i.e. endings used to derive new words: verbs from nouns (cap. 52), adjectives from nouns (cap. 53), nouns from verbs (cap. 54), nouns from adjectives (cap. 55), and so-called inchoative verbs (cap. 56).

suffixes: derivational endings

Chapter 53

Eutropius V & VI.1–12

This chapter contains the part of Eutropius's history which deals with the years 105–67 B.C. In this period Rome was menaced by dangerous foreign enemies and weakened by internal dissension that finally ended in a bloody civil war. The great generals Marius, Sulla and Pompey (*Pompēius*) saved Rome from external enemies. In the years 102 and 101 Marius checked and defeated the advancing Germanic tribes of the *Cimbrī* and *Teutonēs*. In 90 a number of Italic peoples, who had been allies of Rome, started a revolt in order to obtain Roman citizenship; in this 'Social War' (*bellum sociāle*, from *socius*, 'ally') Sulla distinguished himself. He was therefore chosen by the senate to command the Roman army that was sent to fight Rome's new enemy, king *Mithridātēs* of *Pontus*, who had subjugated most of Asia Minor and Greece. However, the Roman people wanted Marius to be sent against Mithridates, so Sulla had first to march on Rome to oust Marius and his supporters. Then he crossed to Greece, where he defeated Mithridates in several battles; but before he had won the final victory, he made peace with Mithridates and returned with his army to Rome. The popular party had seized power during his absence, but Sulla crushed his opponents and took cruel revenge on them.

In this civil war young Pompey fought on Sulla's side and won such spectacular victories in Sicily and Africa that Sulla granted him a triumph in spite of his young age. In 76 Pompey went to Spain, where he helped to crush the rebellion of *Sertōrius*, a supporter of Marius who had offered strong resistance for several years. Returning from Spain in 71 Pompey conducted mopping-up operations after the Servile War (*Bellum servīle*) against *Spartacus*, the gladiator who had incited a large number of slaves to open warfare against their Roman masters.

In the meantime Mithridates had started a new war against Rome by occupying Bithynia, whose late king had bequeathed his kingdom to the Romans. The Roman general *Lūcullus* drove Mithridates out of Bithynia and even invaded his own kingdom of Pontus, so that he had to seek refuge with king *Tigrānēs* of *Armenia*, his son-in-law. Lucullus marched into Armenia and defeated Tigranes, but a mutiny among the troops he had left in Pontus prevented him from following up his victories. Mithridates launched a new offensive and regained Pontus. Lucullus was then recalled and superseded by *M'. Acīlius Glabriō* in 67 B.C.

In the same year Pompey was given the command of the war against the well-organized pirates who, in collusion with king Mithridates, made the whole Mediterranean unsafe and even threatened Rome's supply lines. Within a few months Pompey succeeded in ridding the seas of pirates (see Part I, cap. 32).

In 66 B.C., while Pompey was in *Cilicia* on the south coast of Asia Minor with his army, the tribune of the people, *C. Mānīlius,* proposed a law (*Lēx Mānīlia*) giving Pompey supreme command of the war against Mithridates. Among the speakers who pleaded for the law in the popular assembly were *C. Iūlius Caesar* and *M. Tullius Cicerō.*

This is the time when Cicero began to assert himself in Roman politics. The chapter ends with an extract from Cicero's work *Brūtus* or *Dē clārīs ōrātōribus,* in which he tells us about his training as an orator, his relations with other famous orators of the time, and his election as praetor for 66 – the year he made his great speech for Pompey – and as consul for the year 63.

-ennium '2/3/4/5 years'
-duum '2/3/4 days'
acc./abl. temporis

Latin has neuter nouns in *-ennium* to denote a number of years: *biennium, triennium, quadriennium, quīnquennium,* '2/3/4/5 years' (see ll. 45, 344, 393). Similarly the noun *bīduum* means 'two days', *trīduum* 'three days' (and *quadrīduum* 'four days'). Describing 'how long' something lasts these nouns are normally in the accusative (e.g. ll. 344, 393 and cap. 46, ll. 141,143), but in late Latin there is a tendency to use the ablative instead of the accusative to express time 'how long', e.g. *quadrienniō* (l. 45) and *trīduō* (l. 95). The ablative is also used to form adverbs in *-ō* from ordinals, where classical Latin prefers the accusative ending *-um: secundō, tertiō, quārtō, quīntō* (ll. 10, 12, 18), 'for the 2nd/3rd/4th/5th time' (= *iterum, tertium, quārtum, quīntum*).

ablative (locative)
tōtō..., tōtā...

We have seen the ablative (locative) without *in* denoting 'place where' in the phrase *terrā marīque* and with *locus: eō locō, multīs locīs* etc. Likewise the preposition is often missing in combinations with *tōtus* (and *cūnctus*), e.g *tōtā Asiā* (l. 358; cf. cap. 54, l. 36 *tōtā in Asiā,* 99 *cūnctā Asiā,* 332 *tōtō marī*).

Chapter 54

Cicero, *Dē imperiō Cn. Pompēiī*

This chapter contains the main part of Cicero's speech *Dē imperiō Cn. Pompēiī* (or *Prō lēge Mānīliā*), the speech which Cicero delivered in support of the law which gave Pompey the command of the Roman army in the war against king Mithridates.

After a short introduction, here omitted, Cicero gives a survey of the military situation in the East after the recall of Lucullus. He goes on to point out in what ways Rome's vital interests are at stake in the war. In the first place, the honor of the Roman people is involved, for Mithridates' murderous assault on Roman citizens must not remain unavenged. Secondly, Rome's Eastern allies, who are overrun or threatened to be overrun by the enemy, are eagerly hoping for Roman help. Thirdly the war has had serious consequences for the revenues of the Roman State, since it makes it impossibe to levy taxes (*vectīgālia*) in the richest of all the provinces of the Empire. Finally a large number of Roman citizens are threatened with economic ruin. Especially threatened are members of the equestrian order (*ōrdō equester*) including the *pūblicānī,* the provincial tax-collectors.

In the following section (*Dē magnitūdine bellī*) Cicero deals with the war situation in greater detail. He describes Lucullus's successful campaign and Mithridates' headlong flight. In carefully chosen words he alludes to the

soldiers' failing discipline which has provoked the new enemy offensive and the defeat of the Roman army.

After evoking the seriousness of the situation, Cicero turns to the real issue: the appointment of a new commander in the war against Mithridates. He mentions the necessary qualifications of a great general and shows that Pompey possesses them all. This leads on to an unreserved eulogy of Pompey's brilliant achievements in all the wars he has fought, especially in the recent war against the pirates. Cicero concludes that Pompey is the only one who can win the war, especially since he happens to be stationed with a strong army near the theater of war.

There is no doubt that Cicero's admiration for Pompey's military ability was genuine. And indeed Pompey proved to be the right man for the task. The Lex Manilia was passed giving Pompey supreme command in the East; he defeated both Mithridates and Tigranes and extended Roman rule over vast new territories.

Periochae 100–102 on Pompey's Eastern campaign and the Catilinarian conspiracy

The Cicero text is followed by extracts from the extant summaries of books 100–102 of Livy. The subject is Pompey's great victories in the East, ending with the conquest of Jerusalem (*Hierosolyma*) in 63 B.C. In the same year Cicero, as consul, disclosed the conspiracy which Catiline (*Catilīna*) had organized in order to seize power in Rome. Catiline was forced to leave Rome, the leaders of the conspiracy were caught and executed, and the next year Catiline himself was killed in battle.

Eutropius on Caesar's Gallic War, Crassus's Parthian campaign and the civil war between Caesar and Pompey

Finally there is an extract from Eutropius about Caesar's wars of conquest in Gaul (which he has described himself in his *Commentāriī dē bellō Gallicō*), about *Crassus*'s unsuccessful campaign against the Parthians (*Parthī*), and about the civil war between Caesar and Pompey. This civil war ended with Pompey's defeat in the battle of *Pharsālus* (48 B.C.) and his flight to Egypt, where he was killed.

rhetorical question

One of the devices used in Cicero's oratory is the rhetorical question, i.e. a formal question asked to produce an effect and not to be answered. When Cicero asks: *Quis igitur hōc homine scientior umquam aut fuit aut esse dēbuit?* (ll. 289-290) the obvious answer is: *Nēmō!* But no answer is expected; the rhetorical question is Cicero's way of saying that there never was a more knowledgeable man than Pompey. You will find many examples of rhetorical questions in this speech.

rēs agitur / agitur dē rē

At the beginning of his speech, when Cicero mentions the things that 'are involved' or 'at stake' in the war, he uses the passive of *agere: (bellum) in quō agitur populī Rōmānī glōria...; agitur salūs sociōrum...; aguntur certissima populī Rōmānī vectīgālia; aguntur bona multōrum cīvium, quibus est ā vōbīs ... cōnsulendum* (ll. 23–31; note here *cōnsulere* + dative meaning 'consult the interests of', 'take care of'; cf. l. 168); elsewhere he uses an impersonal construction with *dē: cum dē māximīs vestrīs vectīgālibus agātur* (l. 126).

cōnsulere + dative ('take care of')

prīmus/medius/extrēmus, 'the beginning/middle/ end of'

Cicero summarizes Pompey's short war against the pirates with these words: *tantum bellum... Cn. Pompēius extrēmā hieme apparāvit, ineunte vēre suscēpit, mediā aestāte cōnfēcit* (l. 372-373; cf. *extrēmā pueritiā mīles... fuit*, ll. 292-293). Here we see *extrēmus* and *medius* denoting 'the last/middle part of' a period of time (abl. 'at the end of...', 'in the middle of...'); *prīmus* can be used in the same way (*prīmā aestāte*, cap. 38, l. 3), but instead of *prīmō vēre* Cicero says *ineunte vēre*, using the ablative absolute with the present participle of *in-īre*, 'begin' (cf. *ineunte adulēscentiā*, l. 294).

ineunte... (abl. abs.), 'at the beginning of'

Chapter 55

After suppressing the Catilinarian conspiracy Cicero regarded himself as the savior of the Roman people. Nevertheless, his expectation of a brilliant political career as the leader who was to unite all good forces in defense of the established order was deeply disappointed. The optimates, fearing Catiline, had ensured his election as consul. But in the following years Cicero was pushed into the background, as Pompey came to an understanding with the leaders of the democratic party, Caesar and Crassus (the First Triumvirate, 60 B.C.),. Pompey and Caesar acquiesced when the tribune *P. Clōdius,* Cicero's bitter opponent, had him exiled in the spring of 58. After 18 months in exile he returned to Rome in 57. Cicero largely retired from public life and devoted himself to literary work. During the years 54–51 he wrote the *Dē rē pūblicā,* a treatise on political science. The last two chapters of ROMA AETERNA contain extracts from this work.

Cicero, *De rē pūblicā*

Dē rē pūblicā is a dialogue in 6 books modeled on Plato. Apart from the conclusion, *Somnium Scīpiōnis,* the work was lost until 1819, when most of books I and II and fragments of books III–V were found in a manuscript from c. A.D. 400, a so-called palimpsest, in which the original Cicero text had been painted over so that a text by Augustine (his commentary on the Psalms) could be written in its place. A page from this manuscript is reproduced on the back cover of this book, where the Augustine text can be seen under the original two columns of Cicero's text. The Augustine text has been removed from the column shown on p. 386.

In chapter 55 you read extracts from books I and II of *Dē rē pūblicā.* It is a dialogue between Scipio Aemilianus and some of his friends who arrive at his country house during the *fēriae Latīnae,* a religious holiday, in 129 B.C. Immediately after this holiday Scipio was found dead in his bed (see cap. 51, ll. 251–253). It was widely held that he had been murdered at the instigation of his brother-in-law C. Gracchus, whose reform efforts he had opposed. This turbulent political situation is the background for Cicero's dialogue.

After a preliminary discussion about astronomy, Scipio's learned friend *C. Laelius* raises the question of how to unite the conflicting parties in Rome. He asks Scipio to set out his ideas about the best form of government.

Scipio begins with a definition of *'rēs pūblica',* and goes on to discuss the three forms of government: *rēgnum, cīvitās optimātium* and *cīvitās populāris* (Cicero's translation of the Greek terms *monarchia, aristocratia* and *dēmocratia*). As serious objections can be raised to each of the forms, he advocates a combination of the three. The excellence of the Roman republic derives from this combination.

In book II Scipio describes the development of Rome from earliest times. This selection includes his account of the first two kings, Romulus and Numa, and his presentation of Tarquinius Superbus as an illustration of the degeneration of monarchy into tyranny.

The discussion continues for two days (books III–VI). Recovered fragments and references in later authors show that they discussed the qualities of the ideal statesman (*rēctor reī pūblicae*) and the honors and rewards that await him. Scipio then relates a strange dream he has had twenty years before. The dialogue ends with this dream, the *Somnium Scīpiōnis* (see cap. 56).

velle + subjunctive

The verb *velle* is often followed by the subjunctive (without *ut/nē*), as *Vīsne igitur hoc prīmum... videāmus...?* (l. 31) and *Quam vellem Panaetium nostrum nōbīscum habērēmus!* (ll. 35-36, = *utinam... habērēmus!*).

Besides *audēre* (see cap. 31, l. 169) two more 2nd conjugation verbs are semideponent: *solēre solitum esse* (l. 150) and *gaudēre gavīsum esse; placēre,* used impersonally, may be semideponent: *placitum est = placuit* (l. 74;. cf. *placitus,* 'pleasing', cap. 40, l. 24). Another semideponent verb is *(cōn)fīdere -fīsum esse* (see cap. 52, l. 345 *cōnfīsī*).

semideponent verbs:
audēre ausum esse
solēre solitum esse
gaudēre gavīsum esse
(cōn)fīdere fīsum esse

Chapter 56

The *Somnium Scīpiōnis* has been preserved in full because it was separately transcribed and annotated. Scipio tells about his visit to king Masinissa of Numidia during the Third Punic War. The ninety-year-old king entertained his Roman visitor with stories about his famous grandfather, Scipio Africanus Major, whom he remembered from the Second Punic War. After this conversation Scipio dreamed the following night that his grandfather appeared before him among the heavenly stars, and spoke to him about the great deeds he was to perform for his country and about the reward awaiting him in heaven. Scipio's dead father, Aemilius Paulus, also stepped forward and spoke admonitory words to his son. The grandfather went on to describe the structure of the universe – the immovable earth surrounded by eight revolving spheres – and the music of the spheres, which the human ear cannot perceive. He pointed out the five zones of the globe, only two of which are habitable. He put forward evidence for the immortality of the soul (taken from Plato's *Phaedrus*) and concluded with an exhortation to use one's immortal soul in the service of one's country.

Somnium Scīpiōnis
(*Dē rē pūblicā* VI)

As an appendix, the Cicero text is followed by an Ode, i.e. a lyric poem, by Horace (*Q. Horātius Flaccus,* 65–8 B.C.). Guiltlessness is a safeguard against all dangrs, the poet solemnly declares. He illustrates this maxim with an incident that happened while he was strolling in the woods and singing about his beloved *Lalagē:* a formidable wolf turned away and fled! The poem concludes that he will always love Lalage wherever he may travel.

Horace, Odes
(Carmina)

Horace's models are the Greek lyric poets Alcaeus (*Alkaios*) and Pindar (*Píndaros*). The meter in the present poem is called Sapphic after the Greek poetess *Sapphō.* In the GRAMMATICA LATINA section there is an explanation of the meter and the division of the poem into four-line stanzas (*strophae*).

the Sapphic stanza

The subjunctive may be used with *oportet* and *necesse est* instead of the acc. + inf., e.g. *Hīc tū... ostendās oportēbit...* (l. 46, = *tē ostendere o.;* cf. ll. 239-240 and cap. 55, l. 26); *...vīvendī fīnem habeat necesse est* (ll. 263-264, cf. ll. 275-276).

oportet, necesse est
+ subjunctive

The verb *quaesō* (1st pers. sing. pres. ind.) is used in combination with a request or a question: 'I ask you', 'please (tell me)': *St! quaesō* (l. 58, cf. ll. 81, 115 and cap. 50, l. 630).

quaesō

When discussing the vanity of posthumous fame Scipio asks: *Quid autem interest ab iīs quī posteā nāscentur sermōnem fore dē tē?* (ll. 214-215). The impersonal verb *inter-est,* 'it makes a difference', 'it is of interest/importance', is construed like *rē-fert* (with gen. or *meā, tuā, suā...*), e.g. *meā māximē interest tē valēre.* (In the example above *tuā* may be understood: *Quid autem tuā interest...?*)

interest impers. (+ gen. /*meā, tuā...*)

In Horace's poem note the peculiar use of the genitive in the first line: *integer vītae* (cf. 'integrity') and *sceleris pūrus* ('pure of crime', 'guiltless'). – In the last stanza the neuter form *dulce* is used as an adverb (= *dulciter;* cf. *facile*).

LINGVA LATINA PER SE ILLVSTRATA

by Hans H. Ørberg

Part I. FAMILIA ROMANA. The fundamental course. 35 chapters, with grammar, exercises, and word index.

Part II. ROMA AETERNA. The advanced course. Texts by Vergil, Ovid, Livy, Sallust, Cicero, Horace, and others. 21 chapters, with exercises.

INDICES. Name and word index for Parts I & II.

GRAMMATICA LATINA. Latin grammar (morphology).

COLLOQVIA PERSONARVM. Supplementary texts, matching cap. 1–24 in FAMILIA ROMANA.

EXERCITIA LATINA I. Additional exercises for 133 lessons in FAMILIA ROMANA.

EXERCITIA LATINA II. Additional exercises for 115 lessons in ROMA AETERNA.

Plautus: AMPHITRYO COMOEDIA. Abridged edition, with preface and marginal notes in Latin.

Petronius: CENA TRIMALCHIONIS. Abridged edition, with marginal notes in Latin.

Aids for English-speaking students:
LATINE DISCO. Students' Manual.. With pronunciation guide and Instructions for the 35 chapters in FAMILIA ROMANA.
INSTRUCTIONS II, for the 21 chapters in ROMA AETERNA.
LATIN-ENGLISH VOCABULARY I, for Part I.
LATIN-ENGLISH VOCABULARY II, for Parts I & II.

DOMUS LATINA
Hans H. Ørberg
Skovvangen 7, 8500 Grenå
Telephone +45 86 32 19 58
orberg@lingua-latina.dk

FOCUS Publishing
R. Pullins Company
PO Box 369, Newburyport, MA 01950, USA
Telephone (800) 848-7236
pullins@pullins.com

INDEX

(Numbers refer to pages)

LINGUA LATINA is a complete, universal series that allows students to read and understand Latin immediately. All words and forms are made clear in the context of reading, illustrations, or marginal notes.

The series itself consists of a first year book, *Part I: Familia Romana* covering the essentials of Latin grammar and 1500 vocabulary words through a story of a Latin family in the 2nd Century A.D. The second book, *Part II, Roma Aeterna*, covers Roman History and the city of Rome, including a prose version of Vergil's *Aeneid I-IV*, adapted texts from Livy, and unadapted texts from Livy, Aulus Gellius, Nepos, Sallust, Cicero and Horace. Further information can be found on this widely adopted series at www.pullins.com/txt/LinguaLatina.htm.

Focus Publishing/R. Pullins Company
Newburyport MA

ISBN 1-58510-055-2

00000

9 781585 100552

LATIN-ENGLISH VOCABULARY II

HANS H. ØRBERG

LINGVA LATINA
PER SE ILLVSTRATA

HANS H. ØRBERG

LINGVA LATINA

PER SE ILLVSTRATA

PARS I: FAMILIA ROMANA
PARS II: ROMA AETERNA

LATIN-ENGLISH VOCABULARY II

DOMVS LATINA

MMI

LINGVA LATINA PER SE ILLVSTRATA
LATIN-ENGLISH VOCABULARY II

LINGVA LATINA
PER SE ILLVSTRATA
by Hans H. Ørberg
PARS I: FAMILIA ROMANA
PARS II: ROMA AETERNA
INDICES
COLLOQVIA PERSONARVM
GRAMMATICA LATINA
EXERCITIA LATINA
PLAVTVS: AMPHITRYO
PETRONIVS: CENA TRIMALCHIONIS

Domus Latina, Hans H. Ørberg
Skovvangen 7, DK-8500 Grenaa, Denmark
www.lingua-latina.dk

Focus Publishing, Ron Pullins
P.O.Box 369, Newburyport, MA 01950, USA
www.pullins.com

A	
ā/ab/abs *prp +abl*	from, of, since, by
ab-aliēnāre	turn away, alienate
ab-dere -didisse -ditum	hide
ab-ditus -a -um	hidden, remote
ab-dūcere	take away, carry off
ab-errāre	wander away, stray
ab-esse ā-fuisse	be absent/away/distant, fall short, be wanting
ab-horrēre ab	be inconsistent with
ab-icere	throw away
ab-igere -ēgisse -āctum	drive away
ab-īre -eō -iisse	go away
ab-olēre	efface, obliterate
ab-olēscere -ēvisse	be effaced/forgotten
ab-ripere	drag away, carry off
ab-rogāre	repeal, cancel
ab-rumpere	break off
abs *v.* ā/ab/abs	
abs-cēdere	go away, withdraw
absēns -entis *adi*	absent
ab-solvere	free, acquit
abs-terrēre	frighten away, deter
abs-tinēns -entis	self-restrained
abs-tinēre -uisse -tentum	keep off
abs-trahere	remove, separate
ab-sūmere	consume, waste, destroy
abundāns -antis	overflowing, abundant
abundantia -ae *f*	overflow, abundance
abundāre (*+abl*)	overflow, be rich (in)
abundē	amply, more than needed
ab-ūtī *+abl*	use up, take advantage of
ac *v.* atque/ac	
ac-cēdere	approach, come near
ac-cendere -disse -ēnsum	light, inflame
acceptus -a -um *+dat*	well-liked, popular
accersere -īvisse -ītum	send for, fetch
accessiō -ōnis *f*	addition, accessory
ac-cidere -disse	happen, occur, be heard
ac-cingere	gird, *pass* gird oneself
ac-cipere	receive, get, hear
ac-cīre	summon, send for
ac-clāmāre	shout, proclaim
ac-colere	live near
ac-commodāre	fit, adapt
ac-cubāre	recline at table
ac-cumbere -cubuisse	lie down at table
accūrātē	carefully
ac-currere -rrisse -rsum	come running
ac-cūsāre	accuse
ācer -cris -cre	keen, active, fierce
acerbus -a -um	sour, bitter
acervus -ī *m*	heap, pile
aciēs -ēī *f*	line of battle, battle, sight
ac-quiēscere	go to rest, die
ac-quīrere -sīvisse -sītum	acquire, procure
ācta -ōrum *n pl*	deeds, actions
āctiō -ōnis *f*	action, delivery
āctor -ōris *m*	pleader, advocate
acūtus -a -um	sharp
ad *prp +acc*	to, toward, by, at, till
ad-amāre	fall in love with
ad-dere -didisse -ditum	add
ad-dūcere	lead, bring (to)
ad-eō *adv*	to such a degree, so, too
ad-esse af-fuisse (*+dat*)	be present, stand by
ad-hortārī	encourage, urge on
ad-hortātor -ōris *m*	one who encourages
ad-hūc	so far, till now, still
ad-icere	add
ad-igere -ēgisse -āctum	drive, compel (to)
ad-imere -ēmisse -ēmptum	take away (from), steal
ad-ipīscī -eptum	obtain
ad-īre -eō -iisse -itum	go to, approach
aditus -ūs *m*	approach, access
ad-iungere	join to, add, attach
ad-iuvāre	help
ad-minister -trī *m*	assistant, helper
ad-ministra -ae *f*	assistant, helper
ad-ministrāre	conduct, administer
ad-mīrārī	admire, wonder at
admīrātiō -ōnis *f*	wonder, admiration
ad-miscēre	mix (in), add
ad-mittere	let in, admit
ad-modum *adv*	very much, quite
ad-monēre	remind, advise, urge
ad-monitus -ūs *m*	advice, prompting
ad-movēre	move near, put to
admurmurātiō -ōnis *f*	murmur
ad-nectere -xuisse -xum	attach, connect
ad-nītī	exert oneself, strive
adnotātiuncula -ae *f*	short note
adolēscere -ēvisse	grow up
ad-optāre	adopt
adopt(āt)iō -ōnis *f*	adoption
ad-ōrāre	worship, adore
ad-orīrī	attack
ad-ōrnāre	equip
ad-stāre	stand by
ad-suēscere	get accustomed
adulēscēns -entis *m*	young man
adulēscentia -ae *f*	youth
adulter -erī *m*	adulterer
adulterīnus -a -um	forged, false
adulterium -ī *n*	adultery
adultus -a -um	full-grown, adult
aduncus -a -um	hooked, curved
ad-vehere	carry, convey (to)
advena -ae *m/f*	immigrant, foreigner
ad-venīre	arrive
adventāre	approach
adventicius -a -um	from without, foreign
adventus -ūs *m*	arrival
adversārī	oppose, resist
adversārius -ī *m*	opponent, adversary
adversus/-um *prp +acc*	toward, against
adversus -a -um	facing, opposed, front, contrary, unfavorable
ad-vertere	turn, direct (towards)
ad-vocāre	call, summon
aedēs -is *f*	temple, *pl* house
aedificāre	build
aedificium -ī *n*	building
aedīlicius -ī *m*	ex-aedile

aedīlis -is *m*	aedile (magistrate)
aedīlitās -ātis *f*	aedileship
aeger -gra -grum	sick, ill
aegrē	with pain, unwillingly
aegrōtāre	be ill
aegrōtus -a -um	sick
aēneus -a -um	of bronze/copper
aequābilis -e	equal
aequābilitās -ātis *f*	equality
aequālis -is *m/f*	person of the same age
aequāre	make equal, equal
aequē	equally
aequinoctium -ī *n*	equinox
aequor -is *n*	surface, sea
aequus -a -um	level, equal, fair, calm
āēr -eris *m*	air
aerārium -ī *n*	public treasury
aerātus -a -um	fitted with bronze
aereus -a -um	of bronze/copper
aes aeris *n*	copper, bronze, money
aesculētum -ī *n*	oak forest
aestās -ātis *f*	summer
aestimāre	value, estimate
aestīvus -a -um	of summer
aestuōsus -a -um	sweltering, seething
aetās -ātis *f*	age, lifetime, life
aeternus -a -um	eternal, everlasting
aethēr -eris *m*	heaven, upper air, ether
aevum -ī *n*	time space, lifetime, life
affectāre	strive after, aspire to
affectus -a -um	affected by illness, ill
affectus -ūs *m*	mood, feeling
af-ferre at-tulisse al-lātum	bring, report, announce, bring about, cause
af-ficere	affect, stir, visit with
af-fingere	add, fabricate
af-fīrmāre	assert, affirm, prove
af-flīgere -xisse -ctum	cast down, deject, afflict
af-fluere	flow near
Āfricus -ī *m*	south-west wind
age -ite *+imp*	come (on)! well, now
ager -grī *m*	field
agere ēgisse āctum	drive, do, perform, act, spend, live, *pass* go on
agere (cum)	discuss, plead
agitur (rēs/dē rē)	is at stake
āctum est (dē)	it is all up (with)
agger -eris *m*	rampart
ag-gredī -ior -gressum	attack, set about, try
agitāre	move, stir, plan
(vītam) agitāre	live
animō/sēcum agitāre	think about, consider
agitātiō -ōnis *f*	brandishing
agmen -inis *n*	army on the march, file
agna -a *f*	ewe lamb
agnōscere -ōvisse	recognize
agnus -ī *m*	lamb
agrārius -a -um	agrarian
agrestis -e	rustic, boorish, *m* peasant
agricola -ae *m*	farmer, peasant
ain'	you don't say? really?
āiō ais ait āiunt	say
āla -ae *f*	wing
alacer -cris -cre	lively, eager, keen
ālātus -a -um	winged
albus -a -um	white
alere -uisse altum	nurse, feed, nourish
āles -itis *f*	large bird
aliās *adv*	at another time
al-ibī *adv*	in another place, elsewhere
alinēnigena -ae *m*	foreigner, stranger
aliēnus -a -um	someone else's
aliō *adv*	elsewhere
ali-quamdiū	for some time
ali-quandō	once, at last
ali-quantum	a good deal
ali-quī -qua -quod	some
ali-quis -quid	someone, something
ali-quot *indēcl*	some, several
aliter	otherwise
ali-unde	from elsewhere, from others
alius -a -ud	another, other
aliī... aliī	some... others
alius aliā viā	each in his own way
al-licere -iō -lēxisse -lectum	attract
al-ligāre	tie, fasten (to)
al-loquī	speak to, address
altāria -ium *n pl*	altar
altē	deep, deeply
alter -era -erum	one, the other (of two), second
altitūdō -inis *f*	height, depth
altum -ī *n*	the open sea
altus -a -um	high, tall, deep
alveus -ī *m*	trough
amāns -antis *m*	lover
amāre	love
amārus -a -um	bitter
amātōrius -a -um	of love
ambō -ae -ō	both, the two
ambulāre	walk
ā-mēns -entis	out of one's mind, mad
amīca -ae *f*	girlfriend
amīcitia -ae *f*	friendship
amictus -ūs *m*	mantle, cloak
amīcus -ī *m*	friend
amīcus -a -um	friendly
ā-migrāre	go away, remove
ā-mittere	lose
amnis -is *m*	river
amoenitās -ātis *f*	pleasantness, beauty
amoenus -a -um	lovely, pleasant
amor -ōris *m*	love
amphitheātrum -ī *n*	amphitheater
amphora -ae *f*	amphora (jar)
am-plectī -xum	embrace, cling to
ampliāre	enlarge
amplificāre	enlarge
amplitūdō -inis *f*	size, extent, greatness
amplius *adv comp*	more
amplus -a -um	large, big
amputāre	cut off
an	or, ... (really)? if

anceps -cipitis	double, undecided
ancīle -is *n*	sacred shield
ancilla -ae *f*	female slave, servant
ānfrāctus -ūs *m*	orbit (of the sun)
anguis -is *m*	snake, serpent
angulus -ī *m*	angle, corner
angustiae -ārum *f pl*	narrowness, pass, defile
angustus -a -um	narrow
anima -ae *f*	breath, life, soul, ghost
anim-ad-vertere	notice
animal -ālis *n*	animal, living being
animāre	give life to
animus -ī *m*	mind, soul, courage
in animō est (mihi)	I have in mind, intend
annālēs -ium *m pl*	annals
anniversārius -a -um	annual
annus -ī *m*	year
annuus -a -um	for one year, annual
ante *prp +acc, adv*	in front of, before
anteā	before, formerly
ante-capere	anticipate
ante-cēdere	precede, surpass
ante-cellere	surpass, excel
ante-ferre	prefer
ante-hāc	formerly
ante-īre	precede, surpass
ante-pōnere	place before, prefer
ante-quam	before
ante-venīre	forestall, anticipate
antīquitās -ātis *f*	antiquity, ancient times
antīquus -a -um	old, ancient, former
antrum -ī *n*	cave, cavern
ānulus -ī *m*	ring
anus -ūs *f*	old woman
ānxius -a -um	worried, worrying
aper aprī *m*	wild boar
aperīre -uisse -rtum	open, disclose
apertus -a -um	open
apis -is *f*	bee
ap-parāre	prepare, arrange
apparātus -ūs *m*	preparation, equipment
ap-pārēre	appear
appellāre	call, address
ap-pellere	drive, bring (to)
ap-petere	try to reach, seek, desire
ap-plicāre	attach
ap-pōnere	place (on), serve
ap-portāre	bring
ap-prehendere	seize
ap-probāre	approve
ap-propinquāre (*+dat*)	approach, come near
aprīcus -a -um	sunny
Aprīlis -is (mēnsis)	April
aptē	neatly, aptly
aptus -a -um	suitable, convenient
apud *prp +acc*	beside, near, by
aqua -ae *f*	water
aquārī	fetch water
aquātor -ōris *m*	one who fetches water
aquila -ae *f*	eagle
Aquilō -ōnis *m*	north (north-east) wind
āra -ae *f*	altar
arānea -ae *f*	spider, cobweb
arāre	plow
arātor -ōris *m*	plowman
arātrum -ī *n*	plow
arbiter -trī *m*	eyewitness, arbitrator
arbitrārī	think, believe
arbitrātus -ūs *m*	choice, decision
arbitrium -ī *n*	decision, wish
arbor -oris *f*	tree
arcēre	keep away
arcessere -īvisse -ītum	send for, fetch
arcuātus -a -um	arched
arcus -ūs *m*	bow, (triumphal) arch
ārdēns -entis	burning, ardent
ārdēre -sisse -sum	burn
ārdor -ōris *m*	burning, fire, ardor
arduus -a -um	steep
ārea -ae *f*	open space, site
argenteus -a -um	silver-, of silver
argentum -ī *n*	silver
arguere -uisse -ūtum	reveal, affirm, accuse
argūmentum -ī *n*	proof, argument
āridus -a -um	dry, barren
ariēs -etis *m*	ram, battering ram
arma -ōrum *n pl*	arms
armāre	arm, equip
armātūra -ae *f*	armament, armed troops
armātus -a -um	armed
armentum -ī *n*	(herd of) cattle
armilla -ae *f*	bracelet
ar-rīdēre	smile at
ar-ripere	grasp, take hold of
ar-rogāre	claim
ars artis *f*	art, skill
artifex -icis *m*	craftsman, master, artist
artificium -ī *n*	skill, art, cunning
artus -a -um	close, tight, deep
arvum -ī *n*	(plowed) field
arx arcis *f*	hill-top, citadel
as assis *m*	as (copper coin)
a-scendere -disse	climb, go up, mount
a-scīscere -īvisse -ītum	admit, adopt
asinīnus -a -um	ass's
asinus -ī *m*	ass, donkey
asper -era -erum	rough, harsh, grievous
a-spergere -sisse -sum	sprinkle, scatter (on)
asperitās -ātis *f*	roughness, ruggedness
a-spicere	look at, look
assēnsus -ūs *m*	approval, assent
as-sentīre/-rī *+dat*	agree with, assent
as-sequī	attain to, achieve
as-serere -uisse -rtum	claim
as-sīdere	sit down
assiduitās -ātis *f*	perseverance
assiduus -a -um	constantly present
as-signāre	assign, allocate
as-sūmere	take, lay claim to
as-surgere	rise
astrologus -ī *m*	astronomer
astrum -ī *n*	star, constellation
asȳlum -ī *n*	refuge, asylum
at	but, yet, at least

āter -tra -trum	black, dark
āthlēta -ae *m*	athlete, prizefighter
atque/ac	and, as, than
atquī	but, and yet
ātrium -ī *n*	main room, hall, house
atrōx -ōcis *adi*	dreadful, atrocious
attat!	ah!
attentus -a -um	attentive
at-tenuāre	make thin, reduce
at-terere	wear (down), weaken
at-tinēre ad	concern, relate to
at-tingere -tigisse -tāctum	touch, reach, arrive at, adjoin
attonitus -a -um	stunned, stupefied
auctor -ōris *m*	originator, founder, advocate, guarantor
auctor esse	advise, advocate, relate
auctōritās -ātis *f*	authorization, authority
audācia -ae *f*	boldness, audacity
audāx -ācis *adi*	bold, audacious
audēre ausum esse	dare, venture
audīre	hear, listen
dictō audiēns esse	obey
au-ferre abs-tulisse ab-lātum	carry off, take away
au-fugere	run away, escape
augēre -xisse -ctum	increase
augēscere	grow, increase
augur -is *m*	augur
augurium -ī *n*	augury, omen
augustus -a -um	venerable, majestic
Augustus -ī (mēnsis)	August
aula -ae *f*	palace
aura -ae *f*	breeze, wind
aurātus -a -um	gilded
aureus -a -um	gold-, *m* gold piece
aurīga -ae *m*	charioteer, driver
auris -is *f*	ear
aurōra -ae *f*	dawn
aurum -ī *n*	gold
auspicārī	take the auspices
auspicium -ī *n*	omen taken from birds
Auster -trī *m*	south wind
austrālis -e	southern
aut	or
aut... aut	either... or
autem	but, however
autumnus -ī *m*	autumn
auxilium -ī *n*	help, assistance
auxilia -ōrum *n pl*	auxiliary forces
avāritia -ae *f*	greed, avarice
avārus -a -um	greedy, avaricious
ā-vehere	carry off, *pass* go away
ā-vellere -lisse -vulsum	tear away
avēre	be eager, desire, long
āversus -a -um	having the back turned
ā-vertere	turn aside, divert, avert
avidus -a -um (+*gen*)	greedy, eager
avis -is *f*	bird
avītus -a -um	of his grandfather
ā-volāre	fly off, rush off
avunculus -ī *m*	(maternal) uncle
avus -ī *m*	grandfather
B	
baculum -ī *n*	stick
bālāre	bleat
balneae -ārum *f pl*	public baths
balneum -ī *n*	bath, bathroom
barba -ae *f*	beard
barbarus -a -um	foreign, barbarian
basilica -ae *f*	basilica
bāsium -ī *n*	kiss
beātus -a -um	happy
bellāre	wage war, fight
bellātor -ōris *m*	warrior
bellicōsus -a -um	warlike
bellicus -a- um	of war, military
bellum -ī *n*	war
bellus -a -um	lovely, pretty
bēlua -ae *f*	beast, wild animal
bene	well
beneficium -ī *n*	benefit, favor
benignus -a -um	kind, benevolent
bēstia -ae *f*	beast, animal
bēstiola -ae *f*	small animal, insect
bibere -bisse	drink
bibliothēca -ae *f*	library
bīduum -ī *n*	two days
biennium -ī *n*	two years
bīnī -ae -a	two (each)
bis	twice
blandīrī	coax, urge
blandus -a -um	charming, ingratiating
boārius -a -um	cattle-
bonum -ī *n*	good, blessing
bonus -a -um	good
bōs bovis *m/f*	ox
bracchium -ī *n*	arm
brevī *adv*	soon
breviārium -ī *n*	summary
brevis -e	short
brūtus -a -um	brutish
C	
cachinnus -ī *m*	laugh, guffaw
cadere cecidisse	fall
cadūcus -a -um	ready to fall, perishable
caecus -a -um	blind
caedere cecīdisse caesum	beat, fell, kill
caedēs -is *f*	killing, slaughter, blood
caelestis -e	celestial, *m pl* gods
caelitēs -um *m pl*	gods
caelum -ī *n*	sky, heaven
caerimōnia -ae *f*	rite, ceremony
calamitās -ātis *f*	misfortune, calamity
calamus -ī *m*	reed, pen
calcar -āris *m*	spur
calceus -ī *m*	shoe
calida -ae *f*	hot water
calidus -a -um	warm, hot
callidus -a -um	clever, cunning
callis -is *f*	track, path
calor -ōris *m*	warmth, heat

campus -ī *m*	plain
cancer -crī *m*	crab, Cancer
candēlābrum -ī *n*	candelabrum
candidus -a -um	white, bright
candor -ōris *m*	whiteness, brightness
canere cecinisse	sing, crow, play, sound, sing of, prophesy
canis -is *m/f*	dog
cantāre	sing, sing of
cantus -ūs *m*	singing, music
capere -iō cēpisse captum	take, catch, capture, get, hold
capillus -ī *m*	hair
capitulum -ī *n*	chapter
capra -ae *f*	goat
captīvus -ī *m*	prisoner-of-war
caput -itis *n*	head, chief, capital, person, life, death penalty
carcer -eris *m*	prison
cardō -inis *m*	door pivot, hinge
carēre + *abl*	be without, lack
carīna -ae *f*	keel, ship
cāritās -ātis *f*	high price, love, esteem
carmen -inis *n*	song, poem
carō carnis *f*	flesh, meat
carpentum -ī *n*	two-wheeled carriage
carpere -psisse -ptum	gather, pick, crop
cārus -a -um	dear
casa -ae *f*	cottage, hut
castellum -ī *n*	fort, stronghold
castīgāre	correct, reprove
castīgātor -ōris *m*	one who reproves
castitās -ātis *f*	chastity
castra -ōrum *n pl*	camp
castus -a -um	chaste
cāsus -ūs *m*	fall, chance, accident
catēna -ae *f*	chain
caterva -ae *f*	band, troop, crowd
cauda -ae *f*	tail
caudex -icis *m*	trunk, blockhead
causa -ae *f*	cause, reason, case
gen (/meā) + causā	for the sake of
causālis -e	causal
cautus -a -um	cautious
cavea -ae *f*	cage, coop
cavēre cāvisse cautum	beware (of)
cavus -a -um	hollow
cēdere cessisse	go, withdraw
cēlāre	conceal (from)
celeber -bris -bre	crowded, well-known
celebrāre	celebrate, extol
celebrātus -a -um	celebrated
celebritās -ātis *f*	crowding, reputation
celer -eris -ere	swift, quick
celeritās -ātis *f*	speed, swiftness
cella -ae *f*	temple chamber, chapel
celsus -a -um	tall
cēna -ae *f*	dinner
cēnāre	dine, have dinner
cēnsēre -uisse -sum	think, decide, assess
cēnsor -ōris *m*	censor (magistrate)
cēnsūra -ae *f*	censorship

cēnsus -ūs *m*	assessment, registration
centēsimus -a -um	hundredth
centum	a hundred
centuria -ae *f*	century (unit of 100)
centuriātus -a -um	voting in centuries
centuriātus -ūs *m*	office of centurion
centuriō -ōnis *m*	centurion (officer)
cēra -ae *f*	wax
cerebrum -ī *n*	brain
cernere crēvisse crētum	discern, perceive
certāmen -inis *n*	contest, fight
certāre	contend, fight
certē	certainly, at any rate
certō *adv*	for certain
certus -a -um	certain, sure
certiōrem facere	inform
certum mihi est	my mind is made up
cervus -ī *m*	stag, deer
cessāre	leave off, cease
cēterī -ae -a	the other(s), the rest
cēterum *adv*	besides, however
cēterus -a -um	remaining
charta -ae *f*	paper
chronicī -ōrum (librī)	annals
cibus -ī *m*	food
cicātrīx -īcis *f*	scar
ciēre cīvisse citum	set in motion, move
cingere -nxisse -nctum	surround
cingulus -ī *m*	belt
cinis -eris *m*	ashes
-cipere -iō -cēpisse -ceptum	
circā *prp +acc, adv*	round, round about
circēnsēs -ium *m pl*	games in the circus
circēnsis -e	of the circus
circiter	about
circu-īre -eō -iisse -itum	go round, outflank
circuitus -ūs *m*	rotation, circumference
circum *prp +acc, adv*	round, round about
circum-agere	cause to turn round
circum-dare	surround, put round
circum-dūcere	lead round
circum-fundere	pour/spread round
circum-īre -eō -iisse -itum	go round/about, outflank
circum-sedēre	besiege
circum-silīre -uisse	hop about
circum-sistere -stitisse	surround
circum-stāre	stand round, surround
circum-vāllāre	beset, surround
circum-vehī	go round, travel round
circum-venīre	surround
circus -ī *m*	circle, orbit, circus
cis *prp +acc*	on this side of
citātus -a -um	speeded up, swift
citerior -ius *comp*	nearer
citimus -a -um *sup*	nearest
citō *adv, comp* citius	quickly
citrā *prp +acc*	on this side of
citrō: ultrō citrōque	to and fro, on both sides
cīvīlis -e	civic, civil
cīvis -is *m/f*	citizen, countryman
cīvitās -ātis *f*	state, city, citizenship
clādēs -is *f*	disaster, defeat

clam	secretly
clāmāre	shout
clāmitāre	shout loudly
clāmor -ōris *m*	shout, shouting
clandestīnus -a -um	secret, clandestine
clāritūdō -inis *f*	fame, renown
clārus -a -um	bright, clear, loud, famous
classiāriī -ōrum *m pl*	marines
classis -is *f*	fleet, class (of citizens)
claudere -sisse -sum	shut, close, enclose
claudus -a -um	lame
clāva -ae *f*	club, cudgel
clāvis -is *f*	key
clēmēns -entis *adi*	mild, lenient
clēmentia -ae *f*	clemency, mercy
clībanārius -ī *m*	cuirassier
clipeus -ī *m*	round shield
clīvus -ī *m*	slope, sloping street
cloāca -ae *f*	sewer
co-alēscere -aluisse	grow together, coalesce
cocus -ī *m*	cook
coep- coept- *v.* incipere	
coepta -ōrum *n pl*	undertaking, enterprise
co-ercēre	keep in control, restrain
coetus -ūs *m*	gathering, society
cōgere co-ēgisse -āctum	compel, force, summon
cōgitāre	think
cōgitātiō -ōnis *f*	thought, reflection
cognātus -a -um	related
cognitiō -ōnis *f*	getting to know, study
cognōmen -inis *n*	surname
cognōmentum -ī *n*	surname
cognōscere -ōvisse -itum	get to know, recognize
co-horrēscere -ruisse	shudder
cohors -rtis *f*	cohort, bodyguard
cohortārī	exhort
cohortātiō -ōnis *f*	exhortation
co-īre -eō -iisse -itum	come together, gather
colere -uisse cultum	cultivate, foster, devote oneself to, worship
col-lābī	fall down, collapse
col-lacrimāre	burst into tears
col-laudāre	commend, praise
collēctiō -ōnis *f*	collecting, gathering
collēga -ae *m*	colleague
col-ligāre	tie up, bind
col-ligere -lēgisse -lēctum	gather, collect
collis -is *m*	hill
col-locāre	place
col-loquī	talk, converse
colloquium -ī *n*	conversation, parley
col-lūcēre	shine
collum -ī *n*	neck
colōnia -ae *f*	settlement, colony
colōnus -ī *m*	(tenant-)farmer, settler
color -ōris *m*	color
colossus -ī *m*	large statue, colossus
columba -ae *f*	pigeon, dove
columna -ae *f*	column
coma -ae *f*	hair
comes -itis *m*	companion
cōmicus -a -um	of comedy, comic
cōmis -e	kind
comitārī	accompany
comitātus -ūs *m*	escort, retinue
comitia -ōrum *n pl*	assembly of the people
commeātus -ūs *m*	supplies, provisions
com-memorāre	mention
com-mendāre	entrust, commit
commendātiō -ōnis *f*	recommendation, praise
commentārī	think about, practice
commentārius -ī *m*	notebook, record
com-migrāre	move, go and live
com-mittere	engage (in battle), entrust, expose (to)
commodum -ī *n*	advantage, interest
com-morārī	stay, linger
commōtus -a -um	excited, passionate
com-movēre	move, excite, cause
commūnicāre	share
commūniō -ōnis *f*	partnership, sharing
com-mūnīre	fortify
commūnis -e	common
com-mūtāre	change (completely)
commūtātiō -ōnis *f*	change
cōmoedia -ae *f*	comedy
com-parāre (1)	prepare, provide
com-parāre (2)	compare
comparātiō -ōnis *f* (1)	preparation, provision
comparātiō -ōnis *f* (2)	comparison
com-pārēre	appear
com-pellere	drive, force
com-perīre -risse -rtum	find out, learn, discover
com-plectī -plexum	hug, embrace, surround, include
com-plēre -ēvisse -ētum	fill, complete
complexus -ūs *m*	embrace
com-plōrāre	lament, bewail
complōrātiō -ōnis *f*	lamentation
com-plūrēs -a	several
com-pōnere	settle, arrange, compose
compos -otis *+gen*	in possession of
compositum: ex c.ō	by prearrangement
compositus -a -um	well-ordered, compound
com-prehendere	seize, include
com-primere -pressisse -pressum	compress, crush, suppress, rape
com-probāre	approve, confirm
com-putāre	calculate, reckon
cōnārī	attempt, try
con-cēdere	go (away), yield, give up, concede, allow
concentus -ūs *m*	harmony
con-certāre	fight
con-cidere -disse	fall (down), collapse
con-cīdere -disse -sum	kill, beat
con-ciēre -cīvisse -citum	stir up, excite
conciliāre	win over
concilium -ī *n*	assembly, league
con-cipere	receive, catch, conceive
con-citāre	stir up, incite
concitātus -a -um	fast, rapid
con-clāmāre	shout, cry out
concordia -a *f*	concord

concors -rdis *adi* harmonious, concordant
concubīna -ae *f* concubine
con-cumbere -cubuisse sleep (with)
con-cupīscere -īvisse desire, covet
con-currere -rrisse -rsum hurry together, clash
concursus -ūs *m* concourse, encounter
con-cutere -iō -ssisse -ssum shake
con-demnāre condemn
con-dere -didisse -ditum put, hide, found, close
condiciō -ōnis *f* condition
conditor -ōris *m* founder
cō-nectere join together
cōn-ferre con-tulisse col-lātum bring (together), carry, confer, compare, apply
sē cōnferre betake oneself, go
arma/signa cōnferre join battle, fight
cōnfertus -a -um dense, compact
cōnfessiō -ōnis *f* admission, confession
cōnfestim at once, immediately
cōn-ficere make, accomplish, exhaust, subdue, kill
cōn-fīdentia -ae *f* self-confidence
cōn-fīdere *(+dat)* trust, be sure
cōnfīnis -e adjacent, neighboring
cōn-fīrmāre assure, encourage
cōn-fitērī -fessum confess
cōn-flagrāre be burnt
cōnflīctāre harass, distress
cōn-flīgere -xisse -ctum clash, fight
cōn-fluentēs -ium *m pl* confluence
cōn-fluere flow together, meet
cōn-fugere flee for refuge
cōn-fundere mingle, upset, confuse
cōnfūsiō -ōnis *f* disorder, confusion
con-gerere bring together, collect
con-gredī -ior -gressum meet, join battle, fight
con-gregāre bring together, gather
con-icere throw, put
coniectūra -ae *f* inferring, conjecture
con-iugium -ī *n* marriage
con-iūnctiō -ōnis *f* union, conjunction
coniūnctus -a -um connected, associated
con-iungere join, connect
coniūnx -iugis *m/f* consort, wife
con-iūrāre swear together, conspire
coniūrātus -a -um sworn, joined by an oath
con-iūrātī -ōrum *m pl* the conspirators
con-iūrātiō -ōnis *f* conspiracy, plot
con-quiēscere rest
con-quīrere -sīvisse -sītum search out, investigate
cōn-salūtāre greet, hail
cōn-scendere -disse mount, board
cōn-scīscere -īvisse -ītum decree, inflict (on)
cōnscius -a -um (*+gen*) privy (to), accomplice
cōn-scrībere enrol, compose, write
cōnscrīptī: patrēs c. senators
cōn-secrāre consecrate, deify
cōn-senēscere -nuisse grow old
cōnsēnsus -ūs *m* concord, agreement
cōn-sentīre agree (on)
cōn-sequī follow, overtake, achieve
cōn-serere -uisse -rtum join
manum cōnserere join battle
cōn-servāre preserve, maintain
cōnservātor -ōris *m* savior, guardian
cōn-sīderāre observe, reflect
cōnsīderātiō -ōnis *f* observation, reflection
cōn-sīdere -sēdisse sit down, settle
cōnsilium -ī *n* advice, decision, council, intention, plan, sense
cōn-sistere -stitisse stop, halt
cōn-sociāre associate, share
cōn-sōlārī comfort, console
cōnsonāns -antis *f* consonant
cōnspectus -a -um conspicuous, remarkable
cōnspectus -ūs *m* sight, view, survey
cōn-spicere catch sight of, see
cōnspicuus -a -um conspicuous, spectacular
cōnspīrātiō -ōnis *f* agreement, conspiracy
cōnstāns -antis *adi* steady, firm
cōnstantia -ae *f* steadyness, persistence
cōn-stāre -stitisse stand firm, remain, cost
cōnstāre ex consist of
cōnstat it is a fact, is is known
cōn-stituere -uisse -ūtum establish, erect, set up, fix, decide
cōnstitūtiō -ōnis *f* organization
cōn-suētūdō -inis *f* custom, habit
cōn-suēscere -ēvisse get used/accustomed to
cōn-suēvisse *perf* be accustomed
cōnsul -is *m* (cōs.) consul
cōnsulāris -e consular, *m* ex-consul
cōnsulātus -ūs *m* consulate
cōn-sulere -uisse -ltum consult, take counsel
cōnsulere *+dat* look after, take care of
cōnsultāre deliberate, debate
cōnsultō *adv* deliberately
cōnsultor -ōris *m* adviser, counselor
cōnsultum -ī *n* resolution
cōn-sūmere use up, spend, exhaust
cōn-surgere stand up, rise
con-temnere -mpsisse -mptum despise, scorn
con-templārī look at, observe
contemptus -a -um despicable
con-tendere -disse -tum strain, exert (oneself), hasten, contend
contentiō -ōnis *f* tension, exertion, contest, comparison
contentus -a -um content
con-ticēscere -ticuisse fall silent
continēns -entis *adi* unbroken, adjacent
continēns -entis *f* (terra) continent
continentia -ae *f* restraint, self-control
con-tinēre -uisse -tentum keep, retain, contain
con-tingere -tigisse -tāctum touch, be close to, (*+dat*) be granted to, happen
continuāre continue, prolong
continuō *adv* immediately
continuus -a -um continuous, successive
cōntiō -ōnis *f* meeting, assembly
cōntiōnārī address a meeting
contrā *prp +acc, adv* against, facing, on the other side, in return

contrā-dīcere	speak against, oppose
con-trahere	contract, wrinkle
contrārius -a -um	opposite, contrary
con-tremēscere -muisse	tremble, quake
con-tuērī	look at, contemplate
contumēlia -ae *f*	insult, affront
contumēliōsus -a -um	insulting, outrageous
con-turbāre	mix up, confound
cōnūbium -ī *n*	marriage, intermarriage
con-valēscere -luisse	grow strong, recover
convallis -is *f*	valley
con-vehere	carry, gather
con-venīre	come together, meet, be agreed, be settled
convenīre (ad/+*dat*)	fit, be fitting
conventus -ūs *m*	meeting
conversiō -ōnis *f*	rotation, revolution
con-vertere	turn, change
con-vincere	find guilty, convict
convīva -ae *m/f*	guest
convīvium -ī *n*	dinner-party
con-vocāre	call together
co-optāre	choose (as colleague)
co-orīrī	break out, arise
cōpia -ae *f*	abundance, means, control, *pl* resources, troops
cōpulāre	join, connect
cōpulātīvus -a -um	copulative
coquere -xisse -ctum	cook
cor cordis *n*	heart
cordī esse +*dat*	be dear/pleasing
cōram *prp* +*abl, adv*	before, in person
cornicen -inis *m*	horn-blower, bugler
cornū -ūs *n*	horn, wing (of army)
corōna -ae *f*	wreath
corpus -oris *n*	body
cor-rigere -rēxisse -rēctum	correct
cor-ripere	seize, rebuke
sē corripere	start up, hurry off
cor-rumpere	spoil, corrupt, bribe
corvus -ī *m*	raven
cotīdiē	every day
crās	tomorrow
crassus -a -um	thick, fat
crātis -is *f*	hurdle (of wickerwork)
creāre	create, appoint
crēber -bra -brum	frequent, numerous
crēdere -didisse -ditum	believe, trust, entrust
cremāre	burn, cremate
crēscere -ēvisse	grow, increase
crīmen -inis *n*	charge, accusation
crīminārī	accuse
crīnis -is *m*	hair
cruciāre	torture, torment
cruciātus -ūs *m*	torture
crūdēlis -e	cruel
crūdēlitās -ātis *f*	cruelty
cruentus -a -um	blood-stained, bloody
cruor -ōris *m*	blood
crūs -ūris *n*	leg
crux -ucis *f*	cross
cubāre -uisse -itum	lie (in bed)

cubiculum -ī *n*	bedroom
cubīle -is *n*	bed, couch
culīna -ae *f*	kitchen
culmen -inis *n*	summit, top, peak, roof
culpa -ae *f*	blame, fault, guilt
culter -trī *m*	knife
cultūra -a *f*	cultivation
cultus -ūs *m*	cultivation, care, mode of life, worship
cum *prp* +*abl*	with
cum *coniūnctiō*	when, as
cum prīmum +*perf*	as soon as
cum... tum...	not only... but also
cūnābula -ōrum *n pl*	cradle
cūnae -ārum *f pl*	cradle
cūnctārī	hesitate
cūnctātor -ōris *m*	one who hesitates
cūnctus -a -um	whole, *pl* all
cuneus -ī *m*	wedge
cupere -iō -īvisse	desire
cupiditās -ātis *f*	desire
cupīdō -inis *f*	desire, passion
cupidus -a -um (+*gen*)	desirous (of), eager (for)
cūr	why
cūra -ae *f*	care, anxiety, concern
cūrae esse +*dat*	be of concern
cūrāre	care for, look after, take care, undertake
curāre +*acc., ger.*	undertake
cūria -ae *f*	curia (division of the people, Senate-house)
currere cucurrisse	run
currus -ūs *m*	chariot
cursus -ūs *m*	running, race, journey, course, orbit, career
curvus -a -um	curved, crooked, bent
cūstōdia -ae *f*	guard, custody, post
cūstōdīre	guard
cūstōs -ōdis *m*	guardian, guard
D	
dactylus -ī *m*	dactyl (—∪∪)
damnāre	condemn, sentence
damnum -ī *n*	loss
dapēs -um *f pl*	feast, meal, food
dare dedisse datum	give
sē dare	give oneself up (to)
dē *prp* +*abl*	(down) from, of, about, for, after
dea -ae *f, pl dat/abl* -ābus	goddess
dē-bellāre	finish the war, subdue
dēbēre	owe, be obliged
dēbilis -e	weak
dēbilitāre	weaken
dē-cēdere	go away, depart, die
decem	ten
December -bris (mēnsis)	December
decem-virī -ōrum *m pl*	commission of ten
decēre	be fitting, become
dē-cernere	decide, settle, fight
deciēs	ten times
decimus -a -um	tenth

dē-cipere	deceive
dē-clām(it)āre	make practice speeches
dē-clārāre	show, declare, express
dēclīnāre	decline, inflect
decor -ōris *m*	beauty, grace
decorāre	adorn, glorify
decōrus -a -um	handsome
dēcrētum -ī *n*	resolution, decree
decuma -ae *f*	tithe
dē-currere -rrisse -rsum	run down
decus -oris *n*	honor, ornament
dē-cutere -iō -cussisse -cussum	knock off
dē-decus -oris *n*	disgrace, dishonor
dē-dere -didisse -ditum	give up, devote
dē-dicāre	dedicate
dēditio -ōnis *f*	surrender, capitulation
dē-dūcere	lead/bring down, launch
de-esse dē-fuisse (+*dat*)	be missing, fail
dē-fendere -disse -ēnsum	defend, maintain
dēfēnsāre	defend
dēfēnsor -ōris *m*	defender
dē-ferre	carry, bring, report,confer, denounce
dē-fervēscere	calm down
dēfessus -a -um	worn out, tired
dē-ficere	fail, sink, wane, defect
dē-fīgere	fix, thrust, paralyse
dē-fīnīre	delimit
dē-flēre	weep for
dē-fōrmis -e	ugly
dēfōrmitās -ātis *f*	ugliness
dē-fugere	escape, avoid
dē-fungī	finish, have done, die
de-hinc	next, then
dē-icere	throw/bring down
dein	afterward, then
deinceps	in succession, next
de-inde/dein	afterward, then
dē-iūrāre	swear
dē-lābī	slip down, descend
dēlectāre	delight, please
dēlectātiō -ōnis *m*	delight, pleasure
dēlēre -ēvisse -ētum	delete, efface, destroy
dē-līberāre	deliberate
dē-līberātiō -ōnis *f*	deliberation
dēliciae -ārum *f pl*	delight, pet
dēlictum -ī *n*	misdeed, offence
dē-ligāre	tie up, fasten
dē-ligere -lēgisse -lēctum	pick out, choose
dē-linquere	misbehave, do wrong
dēlīrāre	be mad
dē-litēscere -tuisse	hide oneself
delphīnus -ī *m*	dolphin
dēlūbrum -ī *n*	temple, shrine
dē-mandāre	entrust, hand over
dē-mēns -ēntis	out of one's mind, mad
dēmere -mpsisse -mptum	remove
dē-mergere	sink, plunge
dē-mittere	let fall, drop, lower
dē-mōnstrāre	point out, show
dēmum *adv*	at last, only

dēnārius -ī *m*	denarius (silver coin)
dēnī -ae -a	ten (each)
dēnique	finally, at last
dēns dentis *m*	tooth
dēnsus -a -um	thick, dense
dē-nūntiāre	announce, order
dē-nuō	anew, again
deorsum *adv*	down
dē-pellere	drive down/off, avert
dē-pōnere	put/lay down, deposit
dē-populārī	sack, plunder
dē-populātiō -ōnis *f*	plundering
dē-portāre	convey, bring back
dē-poscere	demand
dē-prāvāre	pervert
dē-precārī	beg, entreat
dē-precātiō -ōnis *f*	entreaty, plea
dē-prehendere/-prēndere	seize, come on, surprise
dē-primere -essisse -essum	press down, sink
dē-prōmere	take out
dēpulsiō -ōnis *f*	rebuttal
dē-relinquere	leave behind
dē-rīdēre	laugh at, make fun of
dē-scendere -disse	go down, descend
dē-scīscere -īvisse -ītum	defect
dē-scrībere	draw, describe
dē-serere -uisse -rtum	leave, desert
dēsertus -a -um	deserted
dēsīderāre	long for, miss
dēsīderium -ī *n*	desire, longing
dē-signāre	mark out
dēsignātus -a -um	appointed, designate
dē-silīre -uisse	jump down
dē-sinere -siisse -situm	finish, stop, end
dē-sipere -iō	be out of one's mind
dē-sistere -stitisse	leave off, cease
dē-spērāre	lose hope, despair (of)
dēspērātiō -ōnis *f*	despair
dē-spicere	look down (on), despise
dē-spondēre -disse -sum	betroth, engage
dēstināre	designate, destine
dē-struere	demolish
dē-tegere	disclose
dē-tergēre	wipe off
dēterior -ius *comp*	worse
dē-terrēre	deter
dēterrimus -a -um *sup*	worst
dē-trahere	pull off
dētrīmentum -ī *n*	harm, loss
de-ūrere	burn
deus -ī *m, pl* deī/diī/dī	god
dē-vehere	carry, convey
dē-venīre	come, arrive
dē-vincere	defeat completely
dē-vincīre	bind
dē-vocāre	call away, divert
dē-vorāre	swallow up, devour
dexter -t(e)ra -t(e)rum	right; *f* right hand, the right
dicāre	dedicate
dīcere -xisse dictum	say, call, speak
diciō -ōnis *f*	dominion, power
dictāre	dictate

dictātor -ōris *m*	dictator
dictātūra -ae *f*	dictatorship
dictitāre	keep saying
dictum -ī *n*	saying, words
dictō audiēns esse	obey
diēs -ēī *m (f)*	day, date
in diēs	daily
dif-ferre dis-tulisse dī-lātum	postpone, defer, differ
dif-ficilis -e, *sup* -illimus	difficult, hard
difficultās -ātis *f*	difficulty
difficulter *adv*	with difficulty
dif-fīdere *+dat*	distrust, despair of
dif-fluere	overflow
digitus -ī *m*	finger
dignitās -ātis *f*	worthiness, dignity, rank
dignus -a -um	worthy
dī-gredī -ior -gressum	go away, depart
dī-lābī	fall apart, perish
dī-lacerāre	tear to pieces
dī-lātāre	spread, expand
dīlēctus -a -um	beloved, dear
dīlēctus -ūs *m*	recruitment
dīligēns -entis *adi*	careful, diligent
dīligentia -ae *f*	carefulness
dīligere -ēxisse -ēctum	love, be fond of
dī-lūcēscere -lūxisse	dawn, become light
dī-micāre	fight
dīmicātiō -ōnis *f*	fight
dīmidium -ī *n*	half
dīmidius -a -um	half
dī-mittere	send away, dismiss
diphthongus -ī *f*	diphthong
dī-rigere -rēxisse -rēctum	arrange, direct
dir-imere -ēmisse -ēmptum	divide, interrupt
dī-ripere	plunder, loot, rob
dī-ruere	demolish
dīrus -a -um	dreadful
dis-cēdere	go away, depart
dis-ceptāre	debate, discuss
discere didicisse	learn
dis-cernere	distinguish
discessus -ūs *m*	departure
disciplīna -ae *f*	instruction, discipline
discipulus -ī *m*	pupil, disciple
discordia -ae *f*	disagreement, discord
di-scrībere	divide up, distribute
discrīmen -inis *n*	distinction, grave danger
discrīptiō -ōnis *f*	distribution
dis-cumbere -cubuisse	take one's place at table
dis-currere -rrisse -rsum	run in several directions
disertus -a -um	eloquent
dis-icere	scatter, break up
disiūnctīvus -a -um	separative, disjunctive
dis-iūnctus -a -um	distant
dis-iungere	separate
dis-pālārī	wander about
dis-pār -paris *adi*	unequal, different
dis-pellere	drive apart
di-spergere -sisse -sum	scatter, disperse
dis-plicēre *+dat*	displease, offend
dis-pōnere	arrange, station

dis-putāre	argue, discuss
disputātiō -ōnis *f*	argument, discussion
dissēnsiō -ōnis *f*	disagreement
dis-sentīre	disagree
dis-serere -uisse -rtum	discuss
dis-sidēre -sēdisse	disagree, differ
dis-similis -e	unlike, different
dis-simulāre	conceal
dis-sipāre	scatter, spread
dis-suādēre	advise not to
di-stāre	be distant
di-stinguere -stīnxisse -stīnctum	distinguish, mark, characterize
dis-trahere	pull apart, break up
dis-tribuere	divide, distribute, share
districtus -a -um	busy
dītāre	enrich
diū, *comp* diūtius, *sup* diū-tissimē	long
diurnus -a -um	of the day, daily
diūtinus -a -um	long, prolonged
diūturnitās -ātis *f*	long duration
diūturnus -a -um	long, prolonged
dīversus -a -um	opposite, different
dīves -itis/dīs dītis *adi*	rich, wealthy
dīvidere -īsisse -īsum	separate, divide, share
dīvīnitus *adv*	by divine will
dīvīnus -a -um	divine
dīvīsiō -ōnis *f*	division
dīvitiae -ārum *f pl*	riches
dīvortium -ī *n*	divorce
dī-vulgāre	make public, divulge
dīvum -ī *n*	the open sky
dīvus -a -um	divine, *m* god
docēre -uisse doctum	teach, instruct, produce
doctor -ōris *m*	teacher
doctrīna -ae *f*	teaching, instruction
doctus -a -um	learned, skilled
documentum -ī *n*	example, proof
dolēre	hurt, feel pain, grieve
dolor -ōris *m*	pain, grief
dolus -ī *m*	guile, deceit, cunning
domāre -uisse -itum	tame, subdue
domesticus -a -um	domestic, household-
domī *loc*	at home
domicilium -ī *n*	dwelling, residence
domina -ae *f*	mistress
dominārī	be master, rule
dominātiō -ōnis *f*	dominion, power
dominātus -ūs *m*	dominion, power
dominus -ī *m*	master
domum *adv*	home
domus -ūs *f*, *abl* -ō	house, home
dōnāre	give, present with
dōnec	as long as, until
dōnum -ī *n*	gift, present, reward
dormīre	sleep
dorsum -ī *n*	back, ridge
dubitāre	doubt, be in doubt
dubitāre *+īnf*	hesitate
dubius -a -um	undecided, doubtful
n: sine/procul dubiō	without doubt, certainly

du-centēsimus -a -um	two hundredth
du-centī -ae -a	two hundred
dūcere -xisse ductum	lead, guide, draw, trace, construct, consider
uxōrem dūcere	marry
ductor -ōris *m*	leader
ductus -ūs *m*	leadership, command
aquae ductus	aqueduct
dūdum *adv*	a little while ago
duellum -ī *n*	war
dulcis -e	sweet
dum	while, as long as, till, provided that, if only
dum-modo	provided that, if only
dumtaxat	only, just
duo -ae -o	two
duo-decim	twelve
duo-decimus -a -um	twelfth
duo-dē-trīgintā	twenty-eight
duo-dē-vīgintī	eighteen
duplex -icis *adi*	double
duplicāre	double
dūrāre	harden, hold out, last
dūrus -a -um	hard
duum-virī -ōrum *m pl*	board of two men
dux ducis *m*	leader, chief, general

E

ē *v.* ex/ē	
eā *adv*	that way, there
ēbrius -a -um	drunk
ecce	see, look, here is
ecquid	...? if, whether
ec-quis/quī	(if) any(one)?
edepol	by Pollux!
ē-dere -didisse -ditum	emit, bring forth, make known, publish, do
ē-dīcere	decree, fix
ē-disserere	set forth, expound
ēducāre	bring up
ē-dūcere	lead out, draw out
ef-ferre ex-tulisse ē-lātum	carry/bring out, lift, elate
sē efferre	exult
ef-ficere	make, effect, cause
effigiēs -ēī *f*	likeness, portrait
ef-fringere -ēgisse -āctum	break open
ef-fugere	escape, run away, avoid
ef-fulgēre	shine forth
ef-fundere	shed, overflow, loosen
effūsus -a -um	disorderly, headlong
egēns -entis	poor, needy
egēre *+abl*	need
ego mē mihi/mī (*gen* meī)	I, me, myself
ego-met	I (myself)
ē-gredī -ior -gressum	go out, go beyond
ēgregius -a -um	outstanding, excellent
ēgressus -ūs *m*	going out
eia	ah! hey!
ē-icere	throw out
sē ēicere	rush out
ē-lābī	slip out, escape
ē-labōrāre	work out, prepare
ēlēctus -a -um	selected, picked
ēlegāns -antis *adi*	refined, skilful
elephantus -ī *m*	elephant
ē-līdere -sisse -sum	omit, elide
ē-ligere -lēgisse -lēctum	choose, select
ēloquēns -entis *adi*	eloquent
ēloquentia -ae *f*	eloquence
ē-loquī	express, tell
ē-lūcēre	shine forth
ē-lūcubrāre	prepare by lamplight
ē-lūdere	deceive, mock
ēluviō -ōnis *f*	flood, inundation
emere ēmisse ēmptum	buy
ē-mergere	come out, emerge
ē-minēre	stick out, project
ē-mittere	send out, emit, utter
ēmptor -ōris *m*	buyer
ē-mūnīre	fortify
ēn	look, here is
ē-nervāre	weaken, enervate
enim	for
enim-vērō	truly, certainly
ē-nītī -nīsum	strive, exert oneself
ēnsis -is *m*	sword
ē-numerāre	count up, enumerate
eō *adv*	to that place, there
eō *abl +comp*	so much
eōdem *adv*	to the same place
epigramma -atis *n*	epigram
epistula -ae *f*	letter
epulae -ārum *f*	meal, feast
epulārī	dine, feast
eques -itis *m*	horseman, knight
equester -tris -tre	cavalry-, equestrian
equidem	indeed, for my part
equitāre	ride on horseback
equitātus -ūs *m*	cavalry
equus -ī *m*	horse
ergā *prp +acc*	toward
ergō	therefore, so
ē-rigere -rēxisse -rēctum	lift, erect, cheer
ē-ripere -iō -uisse -reptum	snatch away, deprive of
errāre	wander, stray
error -ōris *m*	wandering, error
ē-rubēscere -buisse	blush
ē-rudīre	instruct, educate
ērudītus -a -um	well-instructed, learned
ē-ruere -ruisse -rutum	unearth, clear up
ē-rumpere	break out
ēruptiō -ōnis *f*	sally, sortie
erus -ī *m*	master
ē-scendere -disse	ascend, go up
esse sum fuisse futūrum esse/fore	be
ēsse edō ēdisse ēsum	eat
et	and, also
et... et	both... and
et-enim	and indeed, for
etiam	also, even, yet
etiam atque etiam	again and again
etiam-nunc	still
et-sī	even if, although

euax!	bravo!
Eurus -ī *m*	south-east wind
ē-vādere -sisse -sum	get out, escape, pass, turn out
ē-vānēscere -nuisse	vanish, disappear
ē-vehere	carry out, *pass* ride out
ē-venīre	happen, fall by lot
ēventus -ūs *m*	outcome, result
ē-vertere	overturn, overthrow
ē-vincere	persuade, bring about
ē-vocāre	call out, summon
ē-volāre	fly out
ē-volvere	unroll
ex/ē *prp +abl*	out of, from, of, since, after, according to
ex-aequāre	make equal
ex-agitāre	stir, worry, harass
ex-animāre	kill, *pass* die
ex-ārdēscere -ārsisse	flare up
ex-audīre	hear
ex-cēdere	go away, depart
excellēns -entis *adi*	outstanding
ex-cellere	be outstanding, excel
excelsus -a -um	lofty, high
ex-cerpere -psisse -ptum	pick out
excessus -ūs *m*	departure, death
ex-cidere -disse	fall out, be dropped
ex-cīdere -disse -sum	destroy
excidium -ī *n*	destruction
ex-cipere	receive, catch
ex-cīre -cīvisse	call out, summon
ex-citāre	wake up, arouse
excitātus -a -um	loud, shrill
ex-clāmāre	cry out, exclaim
ex-clūdere -sisse -sum	shut out, cut off
ex-cōgitāre	think out, devise
ex-cruciāre	torture, torment
ex-currere -rrisse -rsum	run out, rush out
excursiō -ōnis *f*	sortie, sally
ex-cūsāre	excuse
exemplar -āris *n*	pattern, model
exemplum -ī *n*	example, model
ex-ercēre	exercise, practice, worry
exercitāre	train, exercise
exercitātiō -ōnis *f*	exercise, practice
exercitātus -a -um	practiced, proficient
exercitus -ūs *m*	army
ex-haurīre	drain, empty, exhaust, endure
ex-igere -ēgisse -āctum	drive out, exact, require, pass
exiguus -a -um	small, scanty
ex-imere -ēmisse -ēmptum	take away, remove
eximius -a -um	choice, outstanding
ex-īre -eō -iisse -itum	go out
ex-īstimāre	consider, think
exitus -ūs *m*	exit, way out, end
ex-onerāre	unburden
exōrdium -ī *n*	beginning
ex-orīrī	rise, arise
ex-ōrnāre	adorn, decorate
exōrsus -ūs *m*	beginning
ex-pavēscere -pāvisse	become frightened (at)
ex-pedīre	make ready, extricate, explain
expedītiō -ōnis *f*	foray, raid, expedition
expedītus -a -um	ready for action
ex-pellere	dive out, expel
ex-pergīscī -perrēctum	wake up
ex-perīrī -pertum	try, experience
ex-pers -rtis *adi +gen*	having no share in
ex-petere	request, demand, desire
ex-plānāre	explain
ex-plēre -ēvisse -ētum	fill, complete, satisfy
explētīvus -a -um	expletive
ex-plicāre -uisse -itum	extricate, unfold, explain
ex-plōrāre	reconnoitre, investigate
explōrātor -ōris *m*	scout, spy
ex-pōnere	put out, put ashore, expose
ex-portāre	export
ex-poscere	ask for, demand
ex-pugnāre	conquer
ex-pugnātiō -ōnis *f*	conquest
ex-quīrere -sīvisse -sītum	ask about, examine
exquīsītus -a -um	studied, meticulous
ex-sanguis -e	bloodless, lifeless
ex-scindere	demolish, destroy
exsecrandus -a -um	accursed
ex-secrārī	curse
ex-sequī	pursue, go on, execute
exsequiae -ae *f pl*	funeral
ex-silīre -uisse	jump up
exsilium -ī *n*	exile
ex-sistere -stitisse	appear, arise
ex-solvere	set free, release
ex-spectāre	wait (for), expect
exspectātiō -ōnis *f*	exspectation
ex-spīrāre	breathe one's last, die
ex-stimulāre	stir up, incite
ex-stinguere -stīnxisse -stīnctum	extinguish, put out, kill, annihilate
ex-struere	erect, build
exsul -is *m/f*	banished person, exile
exsulāre	live in exile
ex-sultāre	rejoice greatly, exult
ex-suscitāre	rouse, kindle
extemplō	at once
ex-tendere -disse -tum	stretch out, extend
exter -era -erum	external, foreign
externus -a -um	external, extraneous
ex-terrēre	scare, terrify
extimus -a -um *sup*	outermost, farthest
ex-tollere	raise, praise, extol
ex-torris -e	exiled, banished
extrā *prp +acc, adv*	outside
ex-trahere	pull out, extract
extrāneus -a -um	foreign, stranger
extrēmus -a -um *sup*	outermost, utmost, last, *n* end, utmost danger
ex-uere -uisse -ūtum	take off, deprive of
ex-ūrere	burn up
exustiō -ōnis *f*	conflagration
exuviae -ārum *f pl*	clothing, armor

F

faber -brī *m*	artisan, smith
fabricāre	forge, build, construct
fābula -ae *f*	story, fable, play
fābulārī	talk, chat
fābulōsus -a -um	fabulous, celebrated
facere -iō fēcisse factum	make, do, cause esteem,
facere *+gen*	value
facessere	go away, be off
faciēs -ēī *f*	appearance, form, face
facile *adv, sup* -illimē	easily, readily
facilis -e, *sup* -illimus	easy, complaisant
facilitās -ātis *f*	ease, complaisance
facinus -oris *n*	deed, act, misdeed
factiō -ōnis *f*	party, faction
factiōsus -a -um	factious, scheming
factum -ī *n*	deed, act
factus -a -um	wrought
facultās -ātis *f*	possibility, *pl* resources
fācundus -a -um	eloquent
fallāx -ācis *adi*	deceitful
fallere fefellisse falsum	deceive, fail to keep
falsus -a -um, *adv* -ō	false, deceived, wrong
falx -cis *f*	sickle
fāma -ae *f*	rumor, reputation
famēs -is *f*	hunger, famine
familia -ae *f*	household, family, slaves
familiāris -e	intimate, *m* close friend
famula -ae *f*	servant-girl, maid
famulus -ī *m*	servant, slave
fānum -ī *n*	shrine, consecrated spot
fārī	speak
fās *n indēcl*	divine law, right
fās est	it is right, it is allowed
fascēs -ium *m pl*	bundle of rods, fasces
fāstī -ōrum *m pl*	list of festivals, calendar
fāstus -a -um: diēs fāstus	court-day, workday
fātālis -e	fateful, destined
fatērī fassum	admit, confess, profess
fatīgāre	tire out, weary, worry
fātum -ī *n*	fate, destiny, death
faucēs -ium *f pl*	pass, defile
faustus -a -um	fortunate, favorable
fautor -ōris *m*	supporter
favēre fāvisse *+dat*	favor, support
favor -ōris *m*	goodwill, favor
fax facis *f*	torch
Februārius -ī (mēnsis)	February
fēlīcitās -ātis *f*	good fortune, luck
fēlīx -īcis *adi*	fortunate, propitious
fēmina -ae *f*	woman
fenestra -ae *f*	window
fera -ae *f*	wild animal
ferē	about, almost, usually
fēriae -ae *f pl*	festival days, holidays
fēriātus -a -um	keeping holiday
ferīre	strike, hit, kill
fermē	about, almost
ferōcitās -ātis *f*	fierceness, ferocity
ferōx -ōcis *adi*	fierce, ferocious
ferrātus -a -um	tipped with iron
ferre tulisse lātum	carry, bring, bear, endure,
	report, propose
ferreus -a -um	of iron, iron-
ferrum -ī *n*	iron, steel, sword
fertilis -e	fertile
ferus -a -um	wild
fervēns -entis	hot, boiling, ardent
fervere/-ēre ferbuisse	boil, seethe, swarm
fessus -a -um	tired, weary
festīnāre	hasten, hurry
fēstus -a -um: diēs fēstus	holiday, festival
fētiālis -e	fetial
fētus -a -um	having young
-ficere -iō -fēcisse -fectum	
fictilis -e	earthen, earthenware-
fictus -a -um	untrue, made up
fidēlis -e	faithful, loyal
fīdere fīsum esse *+dat*	trust, rely on
fidēs -eī *f*	trust, faith, loyalty,
	promise
fidēs -ium *f pl*	lyre
fidicen -inis *m*	lyre-player
fīdūcia -ae *f*	trust, confidence
fīdus -a -um	faithful, reliable
fierī factum esse	be made, be done, beome,
	happen, result
fīgere -xisse -xum	fix, fasten, pierce
figūra -ae *f*	form, appearance
fīlia -ae *f, pldat/abl* -ābus	daughter
fīliola -ae *f*	little daughter
fīliolus -ī *m*	little son
fīlius -ī *m*	son
fīlum -ī *n*	thread, fillet
fingere finxisse fictum	form, make up, invent
fīnīre	limit, finish, delimit
fīnis -is *m*	boundary, end, *pl* territory
fīnitimus -a -um	adjacent, neighboring
firmāmentum -ī *n*	support, strength
firmāre	reinforce, strengthen
firmitūdō -inis *f*	stability, firmness
firmus -a -um	strong, stable, firm
fiscus -ī *m*	public treasury
flāgitāre	demand insistently
flāgitiōsus -a -um	disgraceful
flāgitium -ī *n*	disgrace
flagrāre	burn
flāmen -inis *m*	flamen (priest)
flamma -ae *f*	flame
flāre	blow
flātus -ūs *m*	blowing, breeze
flēbilis -e	plaintive
flectere -xisse -xum	bend, turn
flēre -ēvisse	cry, weep (for)
flētus -ūs *m*	weeping
flōrēre	bloom, flourish
flōs -ōris *m*	flower
flūctus -ūs *m*	wave
fluere -ūxisse	flow
flūmen -inis *n*	river
fluvius -ī *m*	river
foculus -ī *m*	brazier
focus -ī *m*	hearth
foederātus -a -um	federated, allied

foeditās -ātis *f*	ugliness, shame
foedus -a -um	ugly, hideous, shameful
foedus -eris *n*	treaty
folium -ī *n*	leaf
fōns fontis *m*	spring, source
forās *adv*	out
fore *īnf fut* < esse	
forī -ōrum *m pl*	seats (in the circus)
foris -is *f*	leaf of a door, door
forīs *adv*	outside, out of doors
fōrma -ae *f*	form, shape, beauty
formīdō -inis *f*	dread, terror
fōrmōsus -a -um	beautiful
fōrmula -ae *f*	terms, formula
forsitan/forsan	perhaps, maybe
fortasse	perhaps, maybe
forte *adv*	by chance
fortis -e	strong, brave
fortitūdō -inis *f*	strength, bravery
fortuītō *adv*	by chance, fortuitously
fortūna -ae *f*	fortune
fortūnātus -a -um	fortunate
forum -ī *n*	square
fossa -ae *f*	ditch, trench
fragilis -e	fragile, frail
fragmentum -ī *n*	fragment, piece
fragor -ōris *m*	crash
frangere frēgisse frāctum	break, shatter
frāter -tris *m*	brother
fraus -audis *f*	deceit, guile
fremere -uisse	growl
fremitus -ūs *m*	rumble, growl
frendere	gnash one's teeth
frequēns -entis *adi*	numerous, frequent
fretum -ī *n*	strait
frētus -e -am +*abl*	relying on, confident of
frīgēre	be cold
frīgidus -a -um	cold, chilly, cool
frīgus -oris *n*	cold
frōns -ondis *f*	foliage, leaves
frōns -ontis *f*	forehead, brow, front
frūctus -ūs *m*	produce, fruit
frūgēs -um *f pl*	fruit, crops
fruī +*abl*	enjoy
frūmentārius -a -um	corn-
frūmentum -ī *n*	corn, grain
frūstrā	in vain
frūstrārī	deceive
fuga -ae *f*	flight
fugāre	put to flight, rout
fugere -iō fūgisse	run away, flee
fugitīvus -a -um	runaway
fulcīre -sisse -tum	hold up, support
fulgēre -sisse	flash, gleam
fulgor -ōris *m*	flash
fulgur -uris *n*	flash of lightning
fulmen -inis *n*	flash of lightning
fūmus -ī *m*	smoke
funda -ae *f*	sling
fundāmentum -ī *n*	foundation
fundere fūdisse fūsum	pour, shed, rout
funditor -ōris *m*	slinger

funditus *adv*	to the bottom, utterly
fundus -ī *m*	bottom
fūnestus -a -um	grievous, sinister
fungī fūnctum +*abl*	discharge, complete
vītā fungī	die
fūnis -is *m*	rope
fūnus -eris *n*	funeral, death
fūr -is *m*	thief
furca -ae *f*	fork, forked frame
furere	be mad, rage, rave
furor -ōris *m*	madness
fūrtum -ī *n*	theft
futūrus -a -um (*v.* esse)	future
(tempus) futūrum	future

G

gallus -ī *m*	cock, rooster
gaudēre gavīsum esse	be glad, be pleased
gaudium -ī *n*	joy, delight
gaza -ae *f*	treasure
gemellus -ī *m*	twin
gemere -uisse -itum	groan (for)
gemināre	double
geminus -a -um	twin
gemitus -ūs *m*	groaning
gemma -ae *f*	precious stone, jewel
gemmātus -a -um	set with a jewel
gena -ae *f*	cheek
gener -erī *m*	son-in-law
generāre	beget, produce
generōsus -a -um	noble
genetrīx -īcis *f*	mother
geniālis -e	marriage-, conjugal
genitor -ōris *m*	father
gēns gentis *f*	people, race, family
genū -ūs *n*	knee
genus -eris *n*	kind, sort, race, gender
genus hominum	human race, mankind
gerere gessisse gestum	carry, bear,carry on, do, act as, *pass* go on
gestāre	carry
gignere genuisse genitum	beget, create, bear
glaciēs -ēī *f*	ice
gladiātor -ōris *m*	gladiator
gladiātōrius -a -um	gladiatorial
gladius -ī *m*	sword
globōsus -a -um	spherical, round
globus -ī *m*	globe, sphere, ball, band
glōria -ae *f*	glory
glōriārī	boast
glōriōsus -a -um	glorious, boastful
gnāvus -a -um	diligent, active
gracilis -e, *sup* gracillimus	slender, slim
gracilitās -ātis *f*	slenderness, thinness
gradī -ior gressum	walk, proceed
gradus -ūs *m*	step, degree
Graecus -a -um	Greek
grammatica -ae *f*	grammar
grammaticus -a -um	grammatical
grandaevus -a -um	aged
grandis -e	big, large
grandō -inis *f*	hail

grātēs *f pl*	thanks
grātia -ae *f*	favor, goodwill, popularity, gratitude
grātiā (/meā) *+gen*	for the sake of
grātiam habēre *+dat*	be grateful
grātiās agere *+dat*	thank
grātificārī *+dat*	oblige, gratify
grātuītus -a -um	gratuitous, futile
grātulārī *+dat*	congratulate
grātus -a -um	pleasing, grateful
gravidus -a -um	pregnant, laden
gravis -e	heavy, grave, low
gravitās -ātis *f*	weight, gravity, dignity
gremium -ī *n*	lap
grex -egis *m*	flock, herd, band
gubernāre	steer, govern
gubernātor -ōris *m*	steersman
gurges -itis *m*	whirlpool, flood
gustāre	taste

H

habēre	have, hold, make,regard
sē habēre *+adv*	get on, be
habilis -e	fit, appropriate
habitābilis -e	inhabitable
habitāre	dwell, live, inhabit
habitus -ūs *m*	state, condition
hāc *adv*	this way
haerēre -sisse -sum	stick, cling
haesitāre	hesitate, be uncertain
hasta -ae *f*	lance
haud	not
haud-quāquam	by no means
haurīre -sisse -stum	draw, bail, drink, engulf
hebes -etis	dull, blunt
heia	ah! come on!
hendeca-syllabus -a -um	of eleven syllables
herba -ae *f*	grass, herb
hercule	by Hercules! really
hērēditārius -a -um	inherited, hereditary
hērēditās -ātis *f*	inheritance
hērēs -ēdis *m*	heir
herī	yesterday
hesternus -a -um	of yesterday
heu	o! alas!
heus	hey! hello!
hexa-meter -trī *m*	hexameter
hībern(ācul)a -ōrum *n pl*	winter camp/quarters
hībernāre	spend the winter
hībernus -a -um	winter-, of winter
hic haec hoc	this
hīc	here
hiems -mis *f*	winter
hinc	from here, hence
historia -ae *f*	account, story, history
historicus -ī *m*	historian
hodiē	today
hodiernus -a -um	today's, of today
holus -eris *n*	vegetable
homō -inis *m*	human being, person
honestās -ātis *f*	honesty, virtue
honestus -a -um	honorable, *n* virtue

honor v. honōs	
honōrāre	honor
honōrificus -a -um	honorable
honōs/honor -ōris *m*	honor, high office
hōra -ae *f*	hour
horrendus -a -um	dreadful
horrēre	bristle, stand on end, shudder (at)
horribilis -e	horrible, terrifying
horror -ōris *m*	dread, horror
hortārī	encourage, urge
hortus -ī *m*	garden
hospes -itis *m*	guest, guest-friend
hospita -ae *f*	(female) guest, stranger
hospitālis -e	hospitable, guest-
hospitium -ī *n*	guest friendship/house
hostia -ae *f*	sacrificial animal
hostīlis -e	enemy-, hostile
hostis -is *m*	enemy
hūc	here, to this place
hūmānitās -ātis *f*	human feeling, culture
hūmānus -a -um	human
humī *loc*	on the ground
humilis -e, *sup* -illimus	low, humble, lowly
humus -ī *f*	ground, earth

I

iacere -iō iēcisse iactum	throw, hurl, utter, lay
iacēre	lie
iactāre	throw, toss, hurl, utter
iactūra -ae *f*	throwing away, loss
iaculārī	throw (the javelin)
iaculum -ī *n*	throwing-spear, javelin
iam	now, already
iambus -ī *m*	iamb (◡—)
iānitor -ōris *m*	doorkeeper
iānua -ae *f*	door
Iānuārius -ī (mēnsis)	January
ibi	there
ibī-dem	in the same place
īcere īcisse ictum	strike, make, conclude
-icere -iō -iēcisse -iectum	
ictus -ūs *m*	stroke, blow
īdem eadem idem	the same
identidem	repeatedly
id-eō	for that reason
idōneus -a -um	fit, suitable, capable
īdūs -uum *f pl*	the 13th/15th (of the month)
iecur -oris *n*	liver
igitur	therefore, then, so
ignārus -a -um	ignorant, unaware
ignāvia -ae *f*	idleness, cowardice
ignis -is *m*	fire
ignōbilis -e	unknown, of low birth
ignōminiōsus -a -um	disgraceful
ignōrāre	not know
ignōscere -ōvisse *+dat*	forgive
ignōtus -a -um	unknown
īlicō	at once
il-lacrimāre *+dat*	weep over
ille -a -ud	that, the one, he
illecebra -ae *f*	attraction, allurement

illīc	there
il-licere -iō -ēxisse -ectum	entice, attract
illinc	from there
illūc	there, thither
il-lūcēscere -lūxisse	dawn, grow light
il-lūdere	make game of, fool
illūstrāre	illuminate, make clear
illūstris -e	brilliant, illustrious
imāgō -inis *f*	picture, portrait, vision
imbēcillus -a -um	weak
im-bellis -e	unwarlike, cowardly
imber -bris *m*	rain, shower
imitārī	imitate
im-mānis -e	savage, fierce
immānitās -ātis *f*	brutality, fierceness
im-mātūrus -a -um	unripe, premature
im-memor -oris *adi* (+*gen*)	unmindful, forgetful (of)
im-mēnsus -a -um	immeasurable, endless
im-minēre +*dat*	overhang, be imminent
im-minuere	make smaller, reduce
im-miscēre: sē i. (+*dat*)	mingle, merge (into)
im-mittere	send in, send (into)
immō	no, on the contrary
im-mōbilis -e	immovable, motionless
im-molāre	sacrifice, immolate
im-mortālis -e	immortal
im-mūnis -e (+*abl*)	exempt (from), tax-free
im-pār -aris *adi*	unequal
im-partīre	give a share of, impart
im-patiēns -entis *adi*	not enduring, impatient
impatientia -ae *f*	impatience
im-pavidus -a -um	fearless
impedīmentum -ī *n*	obstacle
impedīre	impede, obstruct
impedītus -a -um	obstructed, encumbered
im-pellere	strike, drive, compel
im-pendēre +*dat*	impend, threaten
impēnsa -ae *f*	cost, expenditure
imperāre (+*dat*)	command, order, levy, requisition, rule
imperātor -ōris *m*	general, emperor
imperātōrius -a -um	of a general
im-perfectus -a -um	unfinished
imperitāre (+*dat*)	govern, be in command
imperītia -ae *f*	inexperience, ignorance
im-perītus -a -um	unskilled, ignorant
imperium -ī *n*	command, empire
im-pertīre	give a share of, impart
impetrāre	obtain (by request)
impetus -ūs *m*	onset, attack, charge
im-piger -gra -grum	active, industrious
im-pius -a -um	impious
im-plēre -ēvisse -ētum	fill, fulfill, achieve
im-plicāre -uisse -itum	enfold
im-plōrāre	beseech, implore
impluvium -ī *n*	water basin
im-pōnere	place (in/on), put
impraesentiārum	at the present moment
im-primere -pressisse -pressum	press (into), stamp, impress
im-probus -a -um	bad, wicked
im-prōvīsus -a -um	unforeseen, unexpected
ex/dē imprōvīsō	unexpectedly, suddenly
im-prūdēns -entis *adi*	unwise, incautious
im-pudēns -entis *adi*	shameless, impudent
impudentia -ae *f*	shamelessness
im-pudīcus -a -um	unchaste, immoral
im-pugnāre	attack, oppose
impulsus -ūs *m*	impact, impulse
impūne	with impunity
impūnitās -ātis *f*	impunity, licence
īmus -a -um *sup*	lowest
in *prp* +*abl*	in, on, at
prp +*acc*	into, on (to), against
in-ambulāre	walk up and down
in-animus -a -um	lifeless, inanimate
inānis -e	empty, gaping
in-audītus -a -um	unheard (of)
in-calēscere -luisse	become heated
in-cautus -a -um	incautious, unsuspecting
in-cēdere	walk, advance, occur
in-cendere -disse -ēnsum	set on fire, inflame
incendium -ī *n*	fire, conflagration
inceptum -ī *n*	undertaking, enterprise
in-certus -a -um	uncertain
in-cidere -disse	occur, present itself
in-cīdere -disse -sum	cut
in-cipere -iō coepisse coeptum	begin
in-citāre	set in motion, stir up
incitātus -a -um	fast-moving, rapid
in-clāmāre	shout (at)
in-clīnāre	turn, bend, incline
in-clūdere -sisse -sum	shut up
inclutus -a -um	famous
in-cognitus -a -um	unknown
incohāre	start work on, begin
incola -ae *m/f*	inhabitant
in-colere	inhabit
incolumis -e	unharmed, safe, intact
incolumitās -ātis *f*	safety
in-commodum -ī *n*	disadvantage, misfortune
inconditus -a -um	unpolished, rough
in-cōnspectus -a -um	unfounded
in-cōnsultus -a -um	thoughtless, rash
in-crēdibilis -e	incredible, unbelievable
in-crepāre -uisse -itum	rattle, clash, scold
in-crēscere	grow, increase
in-cultus -a -um	uncultivated, untilled
in-cumbere -cubuisse	lie down on
incumbere ad/in	apply/devote oneself to
in-currere -rrisse -rsum	rush in, make an inroad
in-cursiō -ōnis *f*	incursion, inroad
in-cūsāre	reproach, accuse
inde	from there, thence(forth)
in-demnātus -a -um	uncondemned
index -icis *m*	list, catalog
in-dicāre	make known, declare
in-dīcere	notify, declare
indicium -ī *n*	information, disclosure
indigēre	be without, lack
indignārī	resent, be indignant
indignātiō -ōnis *f*	indignation, resentment
indignitās -ātis *f*	indignity, humiliation

in-dignus -a -um	unworthy, shameful
in-doctus -a -um	ignorant
indolēs -is *f*	character, nature
in-dūcere	lead, bring (in), introduce
induere -uisse -ūtum	put on (clothes)
indūtus (*+abl*)	dressed (in)
industria -ae *f*	hard work, industry
industrius -a -um	diligent, industrious
indūtiae -ae *f pl*	armistice, truce
in-ēluctābilis -e	inescapable, inevitable
in-ermis -e	unarmed, defenceless
in-ers -ertis	inactive, idle
inertia -ae *f*	idleness, sloth
in-esse	be (in)
in-explōrātō *adv*	without reconnoitering
in-expugnābilis -e	impregnable
in-exspectātus -a -um	unexpected
īn-fāmis -e	disgraced
īn-fandus -a -um	horrible
īnfāns -antis *m/f*	little child, baby
īn-fectus -a -um	unwrought, not effected
īn-fēlīx -īcis *adi*	unlucky, unfortunate
īnfēnsus -a -um	hostile
īnferior -ius *comp*	lower, inferior
īnfernus -a -um	of the underworld
īn-ferre in-tulisse il-lātum	bring (in), cause, inflict
īnferus -a -um	lower
īnferī -ōrum *m pl*	the underworld
īnfēstāre	make unsafe, infest
īnfēstus -a -um	unsafe, infested, hostile
īn-fīdus -a -um	faithless
īn-fīgere	fix, fasten
īnfimus -a -um *sup*	lowest, the bottom of
īnfīnītus -a -um	unlimited, infinite
īnfirmāre	weaken, refute, annul
īnfirmātiō -ōnis *f*	invalidation, rebuttal
īnfīrmitās -ātis *f*	weakness
īn-fīrmus -a -um	weak
īnfitiārī	deny
īn-flammāre	kindle, inflame
īn-flāre	inflate, puff up, elate
īn-flectere	bend, turn, inflect
īn-fluere	flow into
īn-fōrmis -e	unshapely, ugly
īnfrā *prp +acc, adv*	below
īn-fringere -frēgisse -frāctum	break, crush
in-gemēscere -muisse	groan, moan
ingenium -ī *n*	nature, character
ingēns -entis *adi*	huge, vast
in-grātus -a -um	ungrateful
in-gredī -ior -gressum	enter, begin, walk
in-hospitālis -e	inhospitable
in-hūmānus -a -um	inhuman
in-icere	throw/lay on, instil
in-imīcus -ī *m*	(personal) enemy
in-inimīcus -a -um	unfriendly
inīquitās -ātis *f*	unfairness
in-īquus -a -um	uneven, unfair
in-īre -eō -iisse -itum	enter (upon), begin
initium -ī *n*	beginning
iniūria -ae *f*	injustice, wrong
iniūriōsus -a -um	unjust, wrongful
in-iussū *+gen*	without orders
in-iūstus -a -um	unjust, unfair
in-nocēns -entis *adi*	innocent, blameless
innocentia -ae *f*	innocence, integrity
in-numerābilis -e	countless, innumerable
inopia -ae *f*	lack, scarcity
inquit -iunt	(he/she) says/said
inquam	I say
in-quīrere -sīvisse -sītum	inquire, make inquiries
īn-sānābilis -e	incurable
īnsānia -ae *f*	madness
īn-sānus -a -um	mad, insane
īn-satiābilis -e	insatiable
īn-sciēns -entis *adi*	not knowing, unaware
īn-scius -a -um	not knowing, unaware
īn-scrībere	write on, inscribe, entitle
īnscrīptiō -ōnis *f*	inscription, title
īn-sepultus -a -um	unburied
īn-sequī	follow, pursue
īn-sīdere -sēdisse -sessum	occupy, settle, be fixed
īn-sidēre -sēdisse	hold, occupy, be seated
īnsidiae -ārum *f pl*	ambush, plot, wiles
īnsidiārī (*+dat*)	lie in wait, lie in ambush
īnsidiātor -ōris *m*	waylayer, bandit
īnsigne -is *n*	mark, token, symbol
īnsignis -e	noted, remarkable
īn-sistere -stitisse	stand (on)
īn-solēns -entis *adi*	haughty, arrogant
īnsolentia -ae *f*	arrogance
īn-solitus -a -um	unusual, unwonted
īn-sōns -ontis *adi*	innocent
īn-spērātus -a -um	unhoped for, unexpected
īn-spicere	examine, inspect
īn-stāre	press, urge, insist
īn-staurāre	renew
īnstigāre	incite, urge
īnstīnctus -a -um	roused
īn-stituere -uisse -ūtum	set up, establish, start, appoint, train, instruct
īnstitūtum -ī *n*	practice, custom, usage
īn-struere	draw up, arrange, equip
īnstrūmentum -ī *n*	tool(s), instrument
īn-suēscere -ēvisse -ētum	become accustomed
īnsula -ae *f*	island
īn-super	in addition
īnsuper habēre	overlook, neglect
in-tāctus -a -um	untouched, uninjured
integer -gra -grum	intact, unhurt, blameless
intel-legere -lēxisse -lēctum	understand, realize
in-tendere -disse -tum	strain, direct, strive
intentiō -ōnis *f*	charge, accusation
intentus -a -um	intent, attentive
inter *prp +acc*	between, among, during
inter sē	(with) one another
inter-cēdere	intervene, intercede
inter-clūdere -sisse -sum	cut off, block
inter-diū	by day
inter-dum	now and then
inter-eā	meanwhile
inter-esse	be between

interesse +*dat*	attend, take part in
interest	it matters
inter-ficere	kill
inter-icere	place between, insert, add
interiectus	situated between
interiectīs... (*abl*)	after..., at the end of...
interim	meanwhile
inter-imere -ēmisse -ēmptum	kill
interior -ius *comp*	interior, inner (part of)
inter-īre -eō -iisse	die, perish
interitus -ūs *m*	death
inter-mittere	interrupt, discontinue
interniciō -ōnis *f*	annihilation, massacre
internus -a -um	inner, internal
inter-pellāre	interrupt
inter-pōnere	place between
inter-rēgnum -ī *n*	interval between reigns
inter-rēx -rēgis *m*	intermediary regent
inter-rogāre	ask, question
inter-rumpere	break up, cut, interrupt
inter-vāllum -ī *n*	interval, space, distance
inter-venīre (+*dat*)	turn up, occur, disturb
interventus -ūs *m*	arrival
intrā *prp +acc*	inside, within
intrāre	enter
intrō-dūcere	lead/bring in, introduce
intro-īre -eō -iisse -itum	go inside, enter
intuērī	look at, watch
intus *adv*	inside
in-ultus -a -um	unavenged
in-ūtilis -e	useless
in-vādere -sisse -sum	enter, attack, invade
in-validus -a -um	infirm, weak
in-vehere	import, *pass* ride in
invehī in	attack in words, inveigh
in-venīre	find, meet, devise, invent
inventiō -ōnis *f*	art of devising arguments
in-vestīgāre	inquire into, investigate
in-veterāscere -rāvisse	grow old, become fixed
in-vicem	mutually, one another
in-victus -a -um	unconquered, invincible
in-vidēre +*dat*	envy, grudge
invidia -ae *f*	envy, ill will, dislike
in-violātus -a -um	unhurt
in-vīsere	go to see
invīsus -a -um	odious, disliked
invītāre	invite, entertain
invītus -a -um	unwilling, against ...'s will
in-vius -a -um	trackless, impassable
in-vocāre	call upon, invoke
iocōsus -a -um	humorous, funny
ipse -a -um	himself, that very
īra -ae *f*	anger
īrāscī	be angry
īrātus -a -um	angry
īre eō iisse itum	go
irrītāre	excite, stimulate
ir-ritus -a -um	invalid, ineffectual
ir-ruere	rush in, charge
ir-rumpere	break, force one's way
irruptiō -ōnis *f*	violent entry, assault
is ea id	he, she, it, that
iste -a -ud	this, that (of yours)
ita	so, in such a way
ita-que	therefore
item	likewise, also
iter itineris *n*	journey, march, way
iterāre	repeat, renew
iterum	again, a second time
iubēre iussisse iussum	order, tell
iūcundus -a -um	pleasant, delightful
iūdex -icis *m*	judge
iūdicāre	judge, try, decide
iūdicātiō -ōnis *f*	point at issue
iūdicium -ī *n*	judgement, trial, court
iugālis -e	marriage-, conjugal
iūgerum -ī *n*	area of ±2500 m²
iugulāre	kill, slaughter
iugulum -ī *n*	throat
iugum -ī *n*	yoke, ridge
Iūlius -ī (mēnsis)	July
iūmentum -ī *n*	beast of burden/draught
iungere iūnxisse iūnctum	join, combine, form
iūniōrēs -um *m pl*	younger men (17-45)
Iūnius -ī (mēnsis)	June
iūrāre	swear
iūs iūris *n*	law, right, justice, court
iūre	justly, rightly
iūs iūrandum iūris -ī *n*	oath
iussū *abl +gen*	by order of
iussum -ī *n*	command, order
iūsta -ōrum *n pl*	the last honors
iūstitia -ae *f*	justice
iūstus -a -um	just, fair, due, proper
iuvāre iūvisse iūtum	help, delight
iuvenālis -e	youthful
iuvencus -ī *m*	young bull
iuvenīlis -e	youthful
iuvenis -is *m*	young man
iuventa -ae *f*	youth
iuventūs -ūtis *f*	youth, young men
iūxtā *prp +acc, adv*	by, next to, after, alike

K

kalendae -ārum *f pl*	the 1st (of the month)
kalendārium -ī *n*	calendar

L

labefactāre	shake, undermine
lābēs -is *f*	stain, disgrace
lābī lāpsum	slip, drop, fall
labor -ōris *m*	work, toil
labōrāre	work, take trouble, suffer
labōriōsus -a -um	hard, laborious
labrum -ī *n*	lip
labyrinthus -ī *m*	labyrinth
lac lactis *n*	milk
lacerāre	tear
lacertus -ī *m*	(upper) arm
lacessere -īvisse -ītum	challenge, provoke
lacrima -ae *f*	tear
lacrimābilis -e	mournful, pitiful
lacrimāre	shed tears, weep

lacrimōsus -a -um	tearful, sad
lacteus -a -um	milky
lacus -ūs *m*	lake
laedere -sisse -sum	injure, hurt
laetārī	rejoice, be glad
laetitia -ae *f*	joy
laetus -a -um	glad, happy
laevus -a -um	left, *f* the left (hand)
lambere -bisse	lick, wash
lāmentātiō -ōnis *f*	wailing, lamentation
lāna -ae *f*	wool, wool spinning
lancea -ae *f*	lance, spear
laniāre	tear
lapideus -a -um	of stone, stone-
lapis -idis *m*	stone, milestone
laqueus -ī *m*	loop, noose
largīrī	give generously
largītiō -ōnis *f*	largesse, bribery
largītor -ōris *m*	who gives generously
largus -a -um	generous
lascīvia -ae *f*	wantonness
latebra -ae *f*	hiding-place
later -eris *m*	brick
latēre	be hidden, hide
latericius -a -um	of brick
Latīnus -a -um	Latin
lātrāre	bark
latrō -ōnis *m*	brigand, robber
latrōcinium -ī *n*	robbery
latus -eris *n*	side, flank
lātus -a -um	broad, wide
laudāre	praise
laureātus -a -um	adorned with laurel
laurus -ī *f*	laurel
laus laudis *f*	praise, merit
lavāre lāvisse lautum	wash, bathe
laxāre	loose, untie, release
lectīca -ae *f*	litter, sedan
lectulus -ī *m*	(little) bed
lectus -ī *m*	bed, couch
lēctus -a -um	select, picked
lēgāre	bequeath, send, delegate
lēgātiō -ōnis *f*	embassy, deputation
lēgātus -ī *m*	envoy, lieutenant, legate
legere lēgisse lēctum	read, choose, gather
legiō -ōnis *f*	legion
legiōnārius -a -um	legionary
lēgitimus -a -um	legal, lawful
lembus -ī *m*	small boat
lēnīre	placate, appease
lēnis -e	gentle, mild
lentus -a -um	slow
leō -ōnis *m*	lion
levāre	lift, raise
levis -e	light, slight
lēx lēgis *f*	law, condition, term
lībāre	make a libation, pour
libellus -ī *m*	little book
libēns -entis *adi*	willing, glad
libenter	with pleasure, gladly
liber -brī *m*	book
līber -era -erum	free
līberāre	free, set free, deliver
līberātor -ōris *m*	deliverer, liberator
libēre: libet (*+dat*)	it pleases
līberī -ōrum *m pl*	children
lībertās -ātis *f*	freedom, liberty
lībertīnus -ī *m*	freedman
libīdō -inis *f*	desire, lust
lībra -ae *f*	balance, pound (327 g)
licentia -ae *f*	wantonness, licence
licēre: licet *+dat*	it is allowed, one may
līctor -ōris *m*	lictor
ligāre	bind
ligneus -a -um	wooden
lignum -ī *n*	wood
līlium -ī *n*	lily
līmen -inis *n*	threshold
līmes -itis *m*	path, track
līmus -ī *m*	mud
līnea -ae *f*	string, line
lingua -ae *f*	tongue, language
linquere līquisse lictum	leave
linter -tris *m*	small boat
līs lītis *f*	dispute, lawsuit
littera -ae *f*	letter
lītus -oris *n*	beach, shore
lituus -ī *m*	augur's staff, trumpet
loca -ōrum *n pl*	regions, parts
locāre	place
locuplēs -ētis *adi*	rich, wealthy
locuplētāre	enrich
locus -ī *m* (*pl* -a -ōrum *n: v. suprā*)	place, position, rank, room, opportunity
longē	far, by far
longinquitās -ātis *f*	remoteness
longinquus -a -um	remote
longitūdō -inis *f*	length
longus -a -um	long
loquī locūtum	speak, talk
lūcēre lūxisse	shine
lucerna -ae *f*	lamp
lucrum -ī *n*	profit, gain
luctārī	wrestle
lūctus -ūs *m*	grief, mourning
lūcus -ī *m*	sacred grove
lūdere -sisse -sum	play
lūdibrium -ī *n*	toy, laughing-stock
lūdic(er) -cra -crum	of sport, of games
lūdicrum -ī *n*	show
lūdus -ī *m*	play, game, school
lūgēre -xisse	mourn, grieve (over)
lūgubris -e	sad, grievous
lūmen -inis *n*	light
lūna -ae *f*	moon
lūnāris -e	of the moon, lunar
lupa -ae *f*	she-wolf
lupus -ī *m*	wolf
lūstrāre	irradiate, purify, survey
lūstrum -ī *n*	ceremony of purification
lūx lūcis *f*	light, daylight
luxuria -ae *f*	extravagance, luxury
luxuriārī	revel, live in luxury
luxus -ūs *m*	extravagance, luxury

M

māceria -ae *f*	stone wall, garden wall
māchina -ae *f*	machine
māchinārī	devise, plot
macte virtūte (estō)	well done! bravo!
macula -ae *f*	stain, blemish
maculāre	stain, defile
maerēre	grieve
maeror -ōris *m*	grief
maestitia -ae *f*	sadness, sorrow
maestus -a -um	sad, sorrowful
magis	more
magister -trī *m*	schoolmaster, teacher
magister equitum	master of the horse
magistrātus -ūs *m*	office, magistrate
magnificentia -ae *f*	magnificence
magnificus -a -um	magnificent, splendid
magnitūdō -inis *f*	size, greatness
magnus -a -um	big, large, great
māior -ius *comp*	bigger, greater, older
māiōrēs -um *m pl*	ancestors
Māius -ī (mēnsis)	May
male *adv*	badly, ill
male-dīcere *+dat*	abuse, insult
maleficium -ī *n*	evil deed, crime
malitia -ae *f*	wickedness
mālle māluisse	prefer
malum -ī *n*	evil, trouble, harm
mālum -ī *n*	apple
malus -a -um	bad, wicked, evil
mamma -ae *f*	mummy
mānāre	flow, be wet, drip
mandāre	assign, order
mandātum -ī *n*	order
māne *indēcl n, adv*	morning, in the morning
manēre mānsisse	remain, stay
Mānēs -ium *m pl*	Manes, spirits of the dead
manifēstus -a -um	flagrant, plain
manipulus -ī *m*	maniple
mānsuētūdō -inis *f*	mildness, clemency
manus -ūs *f*	hand, power, force, troop
mare -is *n*	sea
margarīta -ae *f*	pearl
maritimus -a -um	sea-, coastal
marītus -ī *m*	husband
marmor -oris *n*	marble
marmoreus -a -um	made of marble, marble-
Mārtius -ī (mēnsis)	March
māter -tris *f*	mother
māteria -ae *f*	material, occasion
māternus -a -um	maternal
mātrimōnium -ī *n*	matrimony, marriage
mātrōna -ae *f*	married woman
mātrōnālis -e	of a married woman
mātūrāre	make haste, hurry
mātūrē	quickly, early
mātūritās -ātis *f*	ripeness, maturity
mātūrus -a -um	ripe, mature, timely,early
mausōlēum -ī *n*	mausoleum
māximē	most, especially
māximus -a -um *sup*	biggest, greatest, oldest
mecastor	by Castor!
medērī *+dat*	heal, cure, remedy
medicus -ī *m*	physician, doctor
mediocris -e	moderate, ordinary
meditārī	think about, contemplate
meditātiō -ōnis *f*	reflection, practicing
medium -ī *n*	middle, centre
medius -a -um	mid, middle
meherc(u)le	by Hercules!
mel mellis *n*	honey
melior -ius *comp*	better
melius *adv*	better, rather
mellītus -a -um	sweet
membrum -ī *n*	limb
mementō -tōte *imp*	remember! don't forget!
mē-met	me, myself
meminisse *+gen/acc*	remember, recollect
memor -oris *adi* (*+gen*)	mindful, reminding
memorābilis -e	memorable
memorāre	mention, speak (of)
memoria -ae *f*	memory, record
m.ae trādere/mandāre	put on record
post hominum m.am	in human memory
mendum -ī *n*	mistake, error
mēns mentis *f*	mind
mēnsa -ae *f*	table
mēnsa secunda	dessert
mēnsis -is *m*	month
mentiō -ōnis *f*	mention, reference
mentīrī	lie
mercārī	buy, purchase
mercātor -ōris *m*	merchant
mercātōrius -a -um	merchant-
mercātūra -ae *f*	trade, commerce
mercātus -ūs *m*	market, fair
mercēs -ēdis *f*	wage, fee, rent
merēre/-rī	earn, deserve
bene m. dē	behave well toward
mergere -sisse -sum	dip, plunge, sink
merīdiēs -ēī *m*	midday, noon, south
meritum -ī *n*	merit
meritus -a -um	well-deserved
merum -ī *n*	neat wine
merus -a -um	pure, neat, undiluted
merx -rcis *f*	commodity, *pl* goods
metallum -ī *n*	metal
mētārī	measure off, lay out
metere —messum	reap, harvest
mētīrī mēnsum	measure
metuere -uisse	fear
metus -ūs *m*	fear
meus -a -um, *voc* mī	my, mine
micāre	flicker, flash
migrāre	move, migrate
mīles -itis *m*	soldier
mīliārium -ī *n*	milestone
mīlitāre	serve as a soldier
mīlitāris -e	military
mīlitia -ae *f*	military service
mīlitiae (*loc*)	in the field, in war
mīlle, *pl* mīlia -ium *n*	thousand
minae -ārum *f pl*	threats
mināri	threaten

minimē	by no means, not at all
minimum *adv*	very little
minimus -a -um *sup*	smallest, youngest
minister -trī *m*	servant
ministerium -ī *n*	attendance
ministra -ae *f*	female servant
minitārī	threaten
minor -us *comp*	smaller, younger
minuere -uisse -ūtum	diminish, reduce
minus -ōris *n, adv*	less
sī minus	if not
mīrābilis -e	marvelous, wonderful
mīrābundus -a -um	wondering
mīrāculum -ī *n*	marvel
mīrārī	wonder (at), be surprised
mīrus -a -um	surprising, strange
miscēre -uisse mixtum	mix, mix up, stir up
misellus -a -um	poor, wretched
miser -era -erum	unhappy, miserable
miserābilis -e	pitiable
miserārī	feel sorry for, pity
miserātiō -ōnis *f*	compassion, pity
miserērī *+gen*	feel pity for
miseria -ae *f*	misfortune, misery
misericordia -ae *f*	compassion, pity
missile -is *n*	missile
mītigāre	soothe
mītis -e	gentle, mild, tame
mittere mīsisse missum	send, throw
moderārī	temper, moderate
moderātiō -ōnis *f*	moderation, restraint
moderātor -ōris *m*	ruler
moderātus -a -um	restrained, moderate
modestia -ae *f*	restraint
modestus -a -um	restrained, modest
modicus -a -um	moderate
modius -ī *m*	peck (8,75 l)
modo	only, just
modo... modo	now... now
modus -ī *m*	manner, way, measure, size, amount, limit
nūllō modō	by no means
huius/eius modī	of this/that kind
moenia -ium *n pl*	walls
mōlēs -is *f*	mass, bulk, effort
molestus -a -um	troublesome
molestē patī/ferre	be annoyed (at)
mōlīrī	labor, strive
mollīre	make soft, soften
mollis -e	soft
mōmentum -ī *n*	moment
monēre	remind, advise, warn
monitus -ūs *m*	advice, prompting
mōns montis *m*	mountain
mōnstrāre	point out, show
mōnstrum -ī *n*	monster
monumentum -ī *n*	memorial, monument
mora -ae *f*	delay
morārī	delay, stay, stop
morbus -ī *m*	disease, illness
mordēre momordisse -sum	bite
morī mortuum	die

moribundus -a -um	dying
mors mortis *f*	death
mortālis -e	mortal, human
mortuus -a -um (< morī)	dead
mōs mōris *m*	custom, usage, manner
mōtus -ūs *m*	movement, rising
movēre mōvisse -tum	move, stir, ponder
mox	soon
mūgīre	low, bellow
muliebris -e	of a woman
mulier -eris *f*	woman
multāre	punish
multī -ae -a	many, a great many
multitūdō -inis *f*	large number, multitude
multō *+comp/sup*	much, by far
multum -ī *n, adv*	much, a good deal
multum diēī	late in the day
multus -a -um	much, a good deal of
in/ad multam noctem	till late in the night
mundus -ī *m*	world, universe
mundus -a -um	clean, neat
mūnīmentum -ī *n*	fortification
mūnīre	fortify, guard, construct
mūnītiō -ōnis *f*	fortification
mūnītus -a -um	well fortified, secure
mūnus -eris *n*	gift, task, duty
murmur -uris *n*	mutter, murmur
mūrus -ī *m*	wall
mūs mūris *m*	mouse
Mūsa -ae *f*	Muse
mūtābilis -e	changeable
mūtāre	change, exchange
mūtātiō -ōnis *f*	change
mūtus -a -um	dumb
mūtuus -a -um	on loan
mūtuum dare/sūmere	lend/borrow

N

nam	for
-nam	... ever?
namque	for
nancīscī nactum	get, obtain, find, meet
nāre	swim
nārrāre	relate, tell
nārrātiō -ōnis *f*	narrative
nāscī nātum	be born
nāsus -ī *m*	nose
nāta -ae *f*	daughter
natāre	swim
nātiō -ōnis *f*	people, nation
nātū *abl:* māior/minor n.	older/younger
nātūra -ae *f*	nature
nātūrālis -e	natural, of nature
nātus -a -um (< nāscī)	born
XX annōs nātus	20 years old
nātus -ī *m*	son
naufragium -ī *n*	shipwreck
nauta -ae *m*	sailor
nauticus -a -um	nautical, naval
nāvālia -ium *n pl*	dockyard
nāvālis -e	naval
nāvicula -ae *f*	boat

nāviculārius -ī *m*	shipowner
nāvigāre	sail
nāvigātiō -ōnis *f*	sailing, voyage
nāvis -is *f*	ship
-ne	...? if, whether
nē	that not, lest, that
nē... quidem	not even
nē multa	to be brief, in short
nebula -ae *f*	mist, fog
nec v. ne-que/nec	
necāre	kill
nec-/neque-dum	and (/but) not yet
necessārius -a -um, *adv* -ō	necessary
necessārius -ī *m*	relative, friend
necesse est	it is necessary, one must
necessitās -ātis *f*	need, necessity
nectere -x(u)isse -xum	attach
ne-fandus -a -um	heinous
ne-fās *indēcl n*	impious act, crime
ne-fāstus -a -um: diēs n.	public holiday
negāre	deny, say that... not
negitāre	deny repeatedly
neglegēns -entis *adi*	careless
neglegere -ēxisse -ctum	neglect, disregard
negōtiārī	do business, trade
negōtiātor -ōris *m*	trader
negōtium -ī *n*	business, activity, affair
nēmō, *acc* -inem, *dat* -inī	no one, nobody
nepōs -ōtis *m*	grandson
nēquam *adi indēcl*	worthless, bad
sup nēquissimus	
nē-quāquam	by no means, not at all
ne-que/nec	and/but not, nor, not
n. ... n.	neither... nor
nē-quīquam	to no effect, in vain
ne-quīre -eō -ivisse	be unable to
nervus -ī *m*	sinew, muscle
nescio-quis	someone or other, some
ne-scīre	not know
neu *v.* nē-ve/neu	
neuter -tra -trum	neither
nē-ve/neu	and (that) not, nor
n. ... n.	(that) neither... nor
nex necis *f*	killing, murder
nī *v.* nisi	
nīdus -ī *m*	nest
niger -gra -grum	black
nihil/nīl	nothing, *adv* not at all
nihilō +*comp*	no, by no means
nihilō minus/sētius	none the less
nimbus -ī *m*	rain-cloud
nī-mīrum *adv*	without doubt, evidently
nimis	too, too much
nimium -ī *n, adv*	too much, too
nimius -a -um	too big
nisi/nī	if not, except, but
nītī nīsum	exert oneself, strive
nītī in	depend on
niveus -a -um	snow-white
nix nivis *f*	snow
nōbilis -e	well known, famous
nōbilitāre	make famous

nōbilitās -ātis *f*	renown, nobility, nobles
nocēre +*dat*	harm, hurt
noctū	by night, at night
nocturnus -a -um	nocturnal, at night
nōdus -ī *m*	knot
nōlī -īte *imp* (< nōlle) +*īnf*	don't...!
nōlle nōluisse	be unwilling, not want
nōmen -inis *n*	name, fame, nation
nōmen dare	offer oneself, enroll
nōmināre	name, call
nōn	not
nōnae -ārum *f pl*	5th/7th (of the month)
nōnāgēsimus -a -um	ninetieth
nōnāgintā	ninety
nōn-dum	not yet
nōn-gentī -ae -a	nine hundred
nōn-ne	not?
nōn-nihil	not a little, something
nōn-nūllī -ae -a	some, several
nōn-numquam	sometimes
nōnus -a -um	ninth
nōs nōbīs	we, us, ourselves
nōscere nōvisse	get to know, *perf* know
nōscitāre	recognize
noster -tra -trum	our, ours
nostrum *gen*	of us
nota -ae *f*	mark, sign, slur
notāre	mark, note, censure
Notus -ī *m*	south wind
nōtus -a -um	known
novellus -a -um	new, young
novem	nine
November -bris (mēnsis)	November
nōvisse (< nōscere)	know
novissimē	quite recently
novissimus -a -um	last
novitās -ātis *f*	novelty, inexperience
novus -a -um	new, inexperienced
nox noctis *f*	night
noxa -ae *f*	harm, guilt
noxius -a -um	guilty
nūbere -psisse +*dat*	marry
nuptum dare	give in marriage
nūbēs -is *f*	cloud
nūbilus -a -um	cloudy
nūdāre	bare, leave unprotected
nūdus -a -um	naked, bare, unarmed
nūgae -ārum *f pl*	idle talk, rubbish
nūllus -a -um	no
num	...? if, whether
nūmen -inis *n*	divine will
numerāre	count
numerōsus -a -um	numerous, many
numerus -ī *m*	number, class
nummus -ī *m*	coin, sesterce
numquam	never
nunc	now
nūncupāre	designate, call
nūntia -ae *f*	messenger
nūntiāre	announce, report
nūntius -ī *m*	messenger, message
nūper	recently

nupta -ae *f*	wife
nuptiae -ārum *f pl*	wedding
nurus -ūs *f*	daughter-in-law
nusquam	nowhere
nūtrīre	feed, suckle
nūtrīx -īcis *f*	nurse
nūtus -ūs *m*	nod, gravitation
nux nucis *f*	nut
Nympha -ae *f*	nymph

O

ō	o!
ob *prp +acc*	on account of, before
ob-dūcere	draw over (to cover)
ob-equitāre	ride up to
ob-icere	place before, expose
ob-iectāre	expose
ob-īre -eō -iisse -itum	meet, visit, go into, enter upon, set
obitus -ūs *m*	death
ob-ligāre	bind
oblīquus -a -um	slanting, indirect
oblīviō -ōnis *f*	oblivion
oblīvīscī -lītum *+gen/acc*	forget
ob-mūtēscere -tuisse	become speechless
ob-nūbere	veil, cover
ob-oedīre *+dat*	obey
ob-orīrī	spring up
ob-rēpere	creep up, steal up
ob-rigēscere -guisse	become stiff
ob-ruere -ruisse -rutum	cover up, bury, crush
obscūrāre	obscure, darken
obscūrus -a -um	dark, obscure, uncertain
ob-secundāre *+dat*	comply with, obey
ob-sequī *+dat*	comply with, obey
ob-servāre	observe, respect
obses -idis *m*	hostage
ob-sidēre -sēdisse -sessum	besiege
obsidiō -ōnis *f*	siege
ob-sistere -stitisse	resist
ob-stāre	stand in the way
obstinātus -a -um	stubborn, obstinate
ob-struere	bar, block
ob-stupēscere -puisse	be stunned/astounded
ob-surdēscere -duisse	become deaf
ob-temperāre *+dat*	obey
ob-testārī	beseech, implore
ob-tinēre -uisse -tentum	hold, gain, obtain
ob-trectāre	criticize, disparage
obtrectātiō -ōnis *f*	criticism, disparagement
ob-truncāre	slaughter, kill
obtūnsus -a -um	blunt, dull
ob-venīre	fall to the lot of
ob-viam īre (*+dat*)	(go to) meet, oppose
obvius -a -um	coming to meet
obvius esse/fierī *+dat*	meet
occāsiō -ōnis *f*	opportunity, chance
occāsus -ūs *m*	setting
occidēns -entis *m*	west
oc-cidere -disse	fall, sink, set, die, end
oc-cīdere -disse -sum	kill
occultāre	hide
occultus -a -um	hidden, secret
occupāre	occupy, take possession of
oc-currere -rrisse *+dat*	meet
oc-cursāre	run to meet
ōceanus -ī *m*	ocean
ocellus -ī *m*	(little) eye
ōcissimē *sup*	most quickly
ōcius *comp*	more quickly
octāvus -a -um	eighth
octiēs	eight times
octingentī -ae -a	eight hundred
octō	eight
Octōber -bris (mēnsis)	October
octōgēsimus -a -um	eightieth
octōgintā	eighty
oculus -ī *m*	eye
ōdisse	hate
odium -ī *n*	hatred
odor -ōris *m*	smell
of-fendere -disse -ēnsum	come upon, find
offēnsa -ae *f*	offence, resentment
offēnsiō -ōnis *f*	setback, misfortune
of-ferre ob-tulisse -lātum	offer, present
officium -ī *n*	duty, task
ōlim	once, long ago, one day
ōmen -inis *n*	omen, augury
o-mittere	abandon, leave off/out
omnīnō	altogether
omnis -e	all, every
onerāre	load
onus -eris *n*	burden, load
opācus -a -um	shady
opem -is -e *acc gen abl*	power, aid, assistance
opera -ae *f*	effort, pains, service
operam dare (ut, *+dat*)	apply oneself
operae nōn est (mihi)	(I) can't spare the time
operārius -ī *m*	labourer
operīre -uisse -rtum	cover
opēs -um *f pl*	resources, wealth, power, influence
opifex -icis *m*	workman, artisan
opīmus -a -um	rich
opīnārī	think, believe
opīniō -ōnis *f*	opinion, belief
oportēre: oportet	it is right, you should
opperīrī -ertum	wait (for), await
oppidānī -ōrum *m pl*	townspeople
oppidum -ī *n*	town
op-plēre -ēvisse -ētum	fill up, cover
op-pōnere	put in the way, oppose
opportūnitās -ātis *f*	convenience, advantage
opportūnus -a -um	convenient, exposed
op-primere -pressisse -pressum	press on, overwhelm
op-pugnāre	attack
oppugnātiō -ōnis *f*	attack, assault
optāre	wish
optimātēs -ium *m pl*	the nobles/conservatives
optimus -a -um *sup*	best, very good
opulentia -ae *f*	sumptuousness
opulentus -a -um	wealthy, powerful
opus -eris *n*	work, task

opus est	it is needed
ōra -ae *f*	border, coast
ōrāculum -ī *n*	oracle
ōrāre	pray, beg
ōrātiō -ōnis *f*	speech
ōrātor -ōris *m*	speaker, orator, envoy
ōrātōrius -a -um	oratorical
ōrātrīx -īcis *f*	female suppliant
orbis -is *m*	circle, orbit, sphere
orbis (terrārum)	the world
orbitās -ātis *f*	loss of children/parents
orbus -a -um	childless, orphaned
ōrdināre	arrange, regulate
ōrdīrī ōrsum	begin (to speak)
ōrdō -inis *m*	row, rank, order, class
(ex) ōrdine	in order, in sequence
oriēns -entis *m*	east
orientālis -e	eastern
orīgō -inis *f*	beginnings, origin
orīrī ortum	rise, appear, spring
ōrnāmentum -ī *n*	ornament, jewel
ōrnāre	equip, adorn
ōrnātus -a -um	ornate, distinguished
ortus -ūs *m*	rising, sunrise, origin
os ossis *n*	bone
ōs ōris *n*	mouth, face
ōscitāre	gape, yawn
ōsculārī	kiss
ōsculum -ī *n*	kiss
ostendere -disse	show, demonstrate
ostentāre	display ostentatiously
ōstiārius -ī *m*	door-keeper, porter
ōstium -ī *n*	door, entrance
ōtiōsus -a -um	leisured, idle
ōtium -ī *n*	leisure, peace
ovāre	exult, rejoice
ovis -is *f*	sheep
ōvum -ī *n*	egg

P

pābulārī	forage
pābulum -ī *n*	fodder
pācāre	subdue
pacīscī pactum	contract/stipulate for
pactō: quō pactō	how
paelex -icis *f*	concubine
paene	nearly, almost
paen-īnsula -ae *f*	peninsula
paenitēre: p.et mē (+*gen*)	I regret/repent
pāgina -ae *f*	page
palam	openly, publicly
palam facere	make generally known
pālārī	stray, be dispersed
pallēre	be pale
pallēscere -luisse	grow pale
pallidus -a -um	pale
pallium -ī *n*	cloak, mantle
palma -ae *f*	palm, hand
palpitāre	beat, throb
palūdāmentum -ī *n*	military cloak
palūs -ūdis *f*	fen, swamp
pālus -ī *m*	stake

pandere -disse passum	spread out
pānis -is *m*	bread, loaf
papae!	hey!
papāver -eris *m*	poppy
papȳrus -ī *f*	papyrus
pār paris *adi*	equal, adequate
parāre	prepare, provide, get
parātus -a -um	ready
parcere pepercisse +*dat*	spare
parēns -entis *m/f*	father,mother
parentēs -um *m pl*	parents
parere -iō peperisse -rtum	give birth to, lay, produce
pārēre (+*dat*)	obey
paries -etis *m*	wall (of a house)
pariter	equally, together
parricīda -ae *m*	parricide
parricīdium -ī *n*	murder of near relation
pars -rtis *f*	part, direction, party
particeps -ipis *adi* +*gen*	having a share in
partim	in part, partly
partim... partim/aliī	some... others
partīrī	share, divide, distribute
parturīre	be ready to give birth to
partus -ūs *m*	(giving) birth
parum	too little, not quite
parum-per	for a short while
parvulus -a -um	little, tiny
parvus -a -um	little, small
pāscere pāvisse pāstum	pasture, feed, feast
passer -eris *m*	sparrow
passim	far and wide,everywhere
passus -ūs *m*	pace (1.48 m)
pāstiō -ōnis *f*	pasturage
pāstor -ōris *m*	shepherd
pate-facere	open, reveal
pate-fierī	be revealed
patēns -entis *adi*	open
pater -tris *m*	father, *pl* senators
patera -ae *f*	bowl
patēre	be open, spread
paternus -a -um	of the father, paternal
patēscere -tuisse	open
patī passum	suffer, bear, allow
aegrē/molestē patī	resent, be indignant
patiēns -entis *adi*	patient
patientia -ae *f*	forbearance, patience
patrāre	carry through
patria -ae *f*	native country/town
patricius -a -um	patrician
patrimōnium -ī *n*	patrimony, fortune
patrius -a -um	of the father, paternal
patrōcinium -ī *n*	protection, defence
patrōnus -ī *m*	patron, pleader, advocate
patruus -ī *m*	father's brother, uncle
paucī -ae -a	few, a few
paucitās -ātis *f*	small number, paucity
paulātim	little by little, gradually
paulisper	for a short time
paulō +*comp*, ante/post	a little
paululum	a little
paulum	a little, little
pauper -eris *adi*	poor

pavēre	be terrified
pavidus -a -um	terrified
pavor -ōris *m*	terror, fright
pāx pācis *f*	peace
peccāre	do wrong
peccātum -ī *n*	error, offence
pectus -oris *n*	breast
pecua -um *n pl*	farm animals
peculātus -ūs *m*	embezzlement
pecūlium -ī *n*	money given to slaves
pecūnia -ae *f*	money
pecūniōsus -a -um	wealthy
pecus -udis *f*	farm animal, sheep
pecus -oris *n*	livestock, sheep, cattle
pedes -itis *m*	foot-soldier
pedester -tris -tre	pedestrian, infantry
pēior -ius *comp*	worse
pellere pepulisse pulsum	push, drive (off)
-pellere -pulisse -pulsum	
Penātēs -ium *m*	Penates, tutelary gods
pendere pependisse pēnsum	weigh, pay
pendēre pependisse	hang
penes *prp +acc*	in the possession of
penetrālia -ium *n pl*	the interior
penetrāre	penetrate
penitus *adv*	from within, deep, far
penna -ae *f*	feather
pēnsāre	weigh, ponder, consider
pēnsiō -ōnis *f*	payment, installment
pēnsitāre	pay
pēnsum -ī *n*	task
penta-meter -trī *m*	pentameter
pēnūria -ae *f*	scarcity, want
per *prp +acc*	through, by, during
per sē	by oneself, single-handed
per-agere	carry out, complete
per-agrāre	travel over
per-angustus -a -um	very narrow
per-blandus -a -um	very charming
per-brevis -e	very short
per-celer -is -e	very fast
per-cellere -ulisse -ulsum	strike (with fear)
per-cēnsēre	enumerate
perceptiō -ōnis *f*	gathering
per-contārī	inquire (about), ask
percontātiō -ōnis *f*	interrogation, question
per-currere -rrisse -rsum	run over, pass over
per-cutere -iō -cussisse -cussum	strike, hit
per-dere -didisse -ditum	destroy, ruin, waste, lose
per-domāre	subjugate
perduelliō -ōnis *f*	treason
peregrīnus -a -um	foreign, alien
perennis -e	enduring, perpetual
per-errāre	wander through
per-exiguus -a -um	very small
perfectus -a -um	perfect
per-ferre	carry, endure
per-ficere	complete, accomplish
perfidia -ae *f*	faithlessness, treachery
perfidus -a -um	faithless, treacherous
perfuga -ae *m*	deserter
per-fugere	take refuge
per-fugium -ī *n*	place of refuge, shelter
per-fundere	wet, drench, imbue, fill
per-fungī *+abl*	carry through, finish
pergere per-rēxisse	proceed, go on
per-grātus -a -um	very pleasing
per-hibēre	report, say
perīculōsus -a -um	dangerous, perilous
perīculum -ī *n*	danger, peril
per-imere -ēmisse -ēmptum	destroy, kill
periocha -ae *f*	summary
per-īre -eō -iisse	perish, be lost
peristȳlum -ī *n*	peristyle
perītus -a -um *+gen*	practiced, expert
per-iūcundus -a -um	very agreeable
per-magnus -a -um	very large
per-manēre	remain, continue
per-miscēre	mix, blend
per-mittere	allow, permit, leave
permixtiō -ōnis *f*	disturbance, chaos
per-molestus -a -um	very troublesome
per-movēre	move deeply
per-multī -ae -a	a great many
per-mūnīre	fortify thoroughly
per-mūtāre	exchange
permūtātiō -ōnis *f*	exchange
perniciēs -ēī *f*	destruction
perniciōsus -a -um	destructive, disastrous
per-ōrāre	conclude
per-paucī -ae -a	very few
per-pellere	enforce
perpetuus -a -um	continuous, permanent
per-rogāre	ask in turn
per-saepe	very often
per-sequī	follow, pursue
per-sevērāre	persist, continue
per-solvere	pay in full, fulfill
persōna -ae *f*	character, person
per-spicere	survey, recognize
per-stāre	stand firm, persist
per-suādēre -sisse *+dat*	persuade, convince
per-territus -a -um	terrified
per-timēscere -muisse	be frightened (of)
per-tinēre (ad)	relate, pertain (to)
per-turbāre	upset
per-vādere -sisse -sum	spread, pervade
per-vāstāre	devastate completely
per-venīre	get to, reach
per-volāre	move rapidly, rush, fly
pēs pedis *m*	foot
pessimus -a -um *sup*	worst
pessum dare	destroy, ruin
pesti-fer -era -erum	disastrous, pernicious
pestilentia -ae *f*	plague, pestilence
pestis -is *f*	plague, disaster
petasus -ī *m*	hat
petere -īvisse -ītum	make for, aim at, attack, seek, ask for, request
petītiō -ōnis *f*	pursuit, candidature
phalerae -ārum *f pl*	military decoration
phantasma -atis *n*	ghost, apparition

pharetra -ae *f*	quiver
philosophia -ae *f*	philosophy
philosophus -ī *m*	philosopher
pietās -ātis *f*	respect, devotion, piety
piger -gra -grum	lazy, torpid
pigēre: piget mē (+*gen*)	I am displeased, I regret
pignus -oris *n*	pledge
pila -ae *f*	ball
pilleus -ī *m*	felt cap
pīlum -ī *n*	spear, javelin
pingere pīnxisse pictum	paint, embroider
tabula picta	painting
pīpiāre	chirp
pīrāta -ae *m*	pirate
pīrāticus -a -um	of pirates
pirum -ī *n*	pear
piscātor -ōris *m*	fisherman
piscis -is *m*	fish
pius -a -um	dutiful, devoted, pious
placēre +*dat*	please
placidus -a -um	quiet, calm, gentle
placitus -a -um	pleasing, agreeable
plānē	plainly, clearly
plānus -a -um	plain, clear
plaudere -sisse (+*dat*)	clap, applaud
plausus -ūs *m*	applause
plēbēiī -ōrum *m pl*	plebeians
plēb(ē)s -is *f*	the (common) people
plēnus -a -um (+*gen/abl*)	full (of)
plērī-que plērae- plēra-	most, most people
plērumque *adv*	mostly
plērus-que plēra- plērum-	most (of),the greater part
plōrāre	cry
plūma -ae *f*	feather
plumbum -ī *n*	lead
plūrēs -a *comp*	more
plūrimī -ae -a *sup*	most, a great many
plūrimum -ī *n, adv*	most, very much
plūrimus -a -um	very much, a lot of
plūs plūris *n, adv*	more
pōculum -ī *n*	cup, glass
poēma -atis *n*	poem
poena -ae *f*	punishment, penalty
poenās dare	suffer punishment
poēta -ae *m/f*	poet
poēticus -a -um	poetical
pollēns -entis *adi*	strong
pollēre	be strong
pollicērī	promise
pollicitārī	promise
pollicitātiō -ōnis *f*	promise
polluere -uisse -ūtum	soil, violate, degrade
pōmērium -ī *n*	open space round town
pompa -ae *f*	ceremonial procession
pondō *indēcl*	in weight, pounds
pondus -eris *n*	weight
pōnere posuisse positum	place, put, pitch, lay down, take off, give up
positum esse (in)	be situated, lie, depend
pōns pontis *m*	bridge
pontifex -icis *m*	high priest
pontus -ī *m*	sea
populārī	ravage, plunder
populāris -e	of the people, popular
populāris -is *m*	fellow citizen
populus -ī *m*	people, nation
porcus -ī *m*	pig
por-rigere	stretch out
porrō	forward, ahead
porta -ae *f*	gate
portāre	carry
por-tendere -disse -tum	portend, presage
portentum -ī *n*	portent, prodigy
porticus -ūs *f*	portico, colonnade
portuōsus -a -um	having many harbors
portus -ūs *m*	harbor
poscere poposcisse	demand, call for
posse potuisse	be able
possessiō -ōnis *f*	possession, occupation
possidēre -sēdisse	possess, own
post *prp* +*acc, adv*	behind, after, later
post-eā	afterward, later
posteā-quam	after, since
posterī -ōrum *m pl*	descendants, posterity
posterior -ius *comp*	back-, hind-, later
posteritās -ātis *f*	future, posterity
posterus -a -um	next, following
posthāc	from now on, hereafter
postīcum -ī *n*	backdoor
post-quam	after, since
postrēmō *adv*	finally
postrēmum *adv*	for the last time
postrēmus -a -um *sup*	last
postrī-diē	on the following day
postulāre	demand, require
postulātum -ī *n*	demand
pōtāre	drink
potēns -entis *adi*	powerful, master(ing)
potentia -ae *f*	power
potestās -ātis *f*	power
pōtiō -ōnis *f*	drinking, drink
potior -ius *comp*	preferable, better
potīrī +*abl/gen*	take possession of, hold
potissimum *adv sup*	preferably, especially
potius *adv comp*	rather
prae *prp* +*abl*	before, for
praebēre	present, offer, show
prae-cēdere	go on ahead, precede
praeceps -ipitis *adi*	headlong, precipitous
praeceptum -ī *n*	instruction, order
prae-cipere	anticipate, advise, order
praecipitāre	throw/fall/rush headlong
praecipuē	especially, above all
praecipuus -a -um	outstanding, exceptional
prae-clārus -a -um	splendid, excellent
praecō -ōnis *m*	crier, announcer, herald
praeda -ae *f*	booty, prey
praedārī	plunder, loot
praedātōrius -a -um	plundering
prae-dicāre	declare
prae-dīcere	foretell, prophesy
praedictum -ī *n*	prediction, prophecy
praedium -ī *n*	estate
prae-dīves -itis *adi*	very rich

praedō -ōnis *m*	robber, pirate
prae-esse (+*dat*)	be in charge (of)
praefectus -ī *m*	prefect, commander
prae-ferre	prefer
prae-ficere	put in charge of
prae-mittere	send in advance
praemium -ī *n*	reward, prize
prae-nōmen -inis *n*	first name
prae-occupāre	preoccupy
prae-parāre	prepare
prae-pōnere (+*dat*)	put in charge of
prae-potēns -entis *adi*	very powerful
praesēns -entis *adi*	present, instant
(tempus) praesēns	present
prae-sentīre	have a presentiment of
praesertim	especially
praeses -idis *m/f*	guardian
praesidium -ī *n*	protection, aid, garrison
praestāns -antis *adi*	outstanding
prae-stāre -stitisse	furnish, fulfill, surpass
praestat	it is better
prae-sūmere	take for oneself, assume
praeter *prp +acc*	past, besides, except
praeter spem	contrary to expectation
praeter-eā	besides
praeter-īre	pass by, pass, pass over
praeteritus -a -um	past
(tempus) praeteritum	the past
praeter-mittere	omit, neglect, let pass
praeter-quam quod	apart from the fact that
praeter-vehī	ride/drive/sail past
prae-texta: toga p.	toga with purple border
praetextātus -a -um	wearing a toga praetexta
praetor -ōris *m*	praetor, commander
praetōrium -ī *n*	general's tent
praetōrius -a -um	of the commander
praetōrius -ī *m*	ex-praetor
praetūra -ae *f*	praetorship
praeverbium -ī *n*	prefix
prāt(ul)um -ī *n*	meadow, lawn
prāvus -a -um	faulty, wrong
precārī	pray
precēs -um *f pl*	prayers
prehendere -disse -ēnsum	grasp, seize
premere pressisse pressum	press, harass, press hard on, repress
pretiōsus -a -um	precious
pretium -ī *n*	price, value, reward
prīdem	long ago
prī-diē	the day before
prīmō *adv*	at first, first
prīmōrēs -um *m pl*	leading men, front ranks
prīmum *adv*	first
quam prīmum	as soon as possible
prīmus -a -um	first
prīnceps -ipis *adi, m*	first, chief, emperor
prīncipium -ī *n*	beginning, origin, basis
prior -ius	first, former, front-
prīstinus -a -um	former, previous
prius *adv*	before
prius-quam	before
prīvātim *adv*	privately, personally
prīvātum -ī *n*	private property
prīvātus -a -um	private, holding no office
prō *prp +abl*	before, on, for, instead of, as, according to
prō!	o!
probāre	approve of, prove
probātus -a -um	acceptable, pleasing
probus -a -um	good, honest, proper
prō-cēdere	advance, go on, succeed
procella -ae *f*	violent wind, gale
procērus -a -um	tall, long
prō-cidere -disse	fall forward, collapse
prō-clāmāre	cry out
prō-cōnsul -is *m* (prōcōs.)	proconsul, governor
prō-creāre	engender, beget
procul	far away, far (from)
procul dubiō	without doubt
prō-cumbere -cubuisse	lean forward, bow down
prō-cūrāre	attend to, administer
prōcūrātor -ōris *m*	manager, superintendent
prō-currere -risse -rsum	run forward, charge
prō-dere -didisse -ditum	hand down, betray
prōd-esse prō-fuisse *+dat*	be useful, do good
prōdigium -ī *n*	prodigy
prōd-īre -eō -iisse -itum	come forward, go forth
prōditiō -ōnis *f*	betrayal
prōditor -ōris *m*	traitor
prō-dūcere	bring forth, extend
proelium -ī *n*	battle
profectō	indeed, certainly
prō-ferre	fetch, produce, extend
prō-ficere	progress, be successful
proficīscī -fectum	set out, depart
pro-fitērī -fessum	declare, offer
prō-flīgāre	defeat decisively, crush
pro-fugere	run away, flee
profugus -a -um	fleeing, *m* fugitive
pro-fundere	pour out, shed
prōgeniēs -ēī *f*	offspring, descent
prō-gnātus -a -um (+ *abl*)	born, son (of)
prō-gredī -ior -gressum	go forward, advance
prōgressiō -ōnis *f*	advance
pro-hibēre	keep off, prevent, forbid
prō-icere	throw (forward)
pro-inde (+ *imp*)	accordingly
prō-lābī	slip, overbalance
prōlēs -is *f*	offspring
prōlētāriī -ōrum *m pl*	lowest class of citizens
prōmere -mpsisse -mptum	take out
prō-minēre	project, stick out
prōmissum -ī *n*	promise
prō-mittere	promise
prō-movēre	push forward, advance
prōmptū: in p.	within reach, easy
prōmptus -a -um	prompt, keen, ready
prō-mulgāre	announce, publish
prōmunturium -ī *n*	headland, promontory
prō-nūntiāre	proclaim, announce
prōnus -a -um	leaning forward, inclined
prōpatulum -ī *n*	forecourt
prope *prp +acc, adv*	near, nearly
properāre	hurry

properē	quickly
propinquus -a -um	near, close, *m* relative
propior -ius *comp*	nearer, closer
proplus *adv comp*	nearer
prō-pōnere	set up, propose
prōpositum -ī *n*	objective, point
prō-praetor -ōris *m*	propraetor
proprius -a -um	own, proper
propter *prp* +*acc, adv*	because of, near
propter-eā	therefore
prōra -ae *f*	prow
prō-scrībere	proscribe, outlaw
prō-sequī	accompany, honor
prō-silīre -uisse	spring forth
prosperus -a -um	successful, favorable
prō-spicere	look out, look ahead
prō-sternere	knock down, overthrow
prō-tegere	protect
prōtinus	at once
prō-trahere	pull out, draw out
prō-vehī -vectum	sail out
prōventus -ūs *m*	growth, crop, harvest
prō-vidēre	see to it, take care
prōvincia -ae *f*	province, charge
prō-vocāre	challenge, appeal
prōvocātiō -ōnis *f*	appeal
prō-volāre	rush forth
proximus -a -um *sup*	nearest, next
proximus -ī *m*	close relative
prūdēns -entis *adi*	prudent, clever
prūdentia -ae *f*	intelligence, proficiency
pruīna -ae *f*	hoarfrost, rime
pūbēs -eris *adi*	mature, grown-up
pūblicānus -ī *m*	tax-gatherer, publican
pūblicāre	confiscate
pūblicum -ī *n*	public funds
pūblicus -a -um	public, state-
rēs pūblica	affairs of state, the state
pudēns -entis *adi*	modest, virtuous
pudēre: pudet mē (+ *gen*)	I am ashamed (of)
pudibundus -a -um	shamefaced
pudīcitia -ae *f*	chastity, virtue
pudīcus -a -um	chaste
pudor -ōris *m*	shame, decency
puella -ae *f*	girl
puer -erī *m*	boy, slave, *pl* children
puerīlis -e	of children
pueritia -ae *f*	boyhood
puerulus -ī *m*	small boy
pugna -ae *f*	fight
pugnāre	fight
pugnātor -ōris *m*	fighter, combatant
pugnus -ī *m*	fist
pulcher -chra -chrum	beautiful, fine
pulchritūdō -inis *f*	beauty
pullus -ī *m*	young one, chicken
pullus -a -um	somber, grey
pulmō -ōnis *m*	lung
pulsāre	strike, hit, knock (at)
pulsus -ūs *m*	thrust, impulse
pulvīnar -āris *n*	couch for the gods
pulvis -eris *m*	dust
pūnctum -ī *n*	dot, point, speck
pūnīre	punish
puppis -is *f, acc* -im, *abl* -ī	stern, poop
pūrgāre	clean, purge, excuse
purpura -ae *f*	purple
pūrus -a -um	clean, pure
putāre	think, suppose

Q

quā	which way, where
(sī/nē/num) quā	by any road, anywhere
quā-cumque	wherever
quadrāgēsimus -a -um	fortieth
quadrāgintā	forty
quadrātus -a -um	square
quadriennium -ī *n*	four years
quadrīgae -ārum *f pl*	team of four horses
quadringentēsimus -a -um	four hundredth
quadringentī -ae -a	four hundred
quaerere -sīvisse -sītum	look for, seek, ask (for)
quaesō	I ask you, please
quaestiō -ōnis *f*	inquiry, question
quaestor -ōris *m*	quaestor
quaestōrius -a -um	fit to be a quaestor
quaestūra -ae *f*	quaestorship
quaestus -ūs *m*	income, profit
quālis -e	what sort of, (such) as
quālis-cumque	of whatever sort
quālitās -ātis *f*	quality
quam	how, as, than
quam +*sup*	as... as possible
quam-diū	how long, (as long) as
quam-ob-rem	why
quamquam	although
quam-vīs	however, although
quandō	when, seeing that
(sī/nē/num) quandō	at any time, ever
quantitās -ātis *f*	quantity, size
quantō +*comp* (tantō...)	how much, the... (the...)
quantum -ī *n, adv*	how much, (as much) as
quantī *gen pretiī*	of what worth
quantus -a -um	how large, (as large) as
quantus-cumque -a- -um-	however great/much
quā-propter	why
quā-rē	why, therefore, hence
quārtum/quārtō *adv*	for the fourth time
quārtus -a -um	fourth
quārta pars	fourth, quarter
quasi	as, like, as if
quassāre	shake, damage, batter
quater	four times
quatere -iō	shake
quaternī -ae -a	four (each)
quattuor	four
quattuor-decim	fourteen
-que	and
quercus -ī *f*	oak
querēlla -ae *f*	complaint
querī questum	complain, grumble
querimōnia -ae *f*	complaint, protest
quī quae quod	who, which, he who
quī quae quod (...?)	what, which

quī qua quod (sī/nē...)	any
quia	because
quic-quam -quid v. quid-	
quī-cumque quae- quod-	whoever, whatever, any
quid (v. quis)	what, anything
quid *adv*	why
quī-dam quae- quod-/quid-	a certain, some(one)
quidem	indeed, certainly
nē quidem	not even
quidnī	why not
quid-quam/quic-quam	anything
quid-quid/quic-quid	whatever, anything that
quiēs -ētis *f*	rest, repose, sleep
quiēscere -ēvisse	rest
quiētus -a -um	quiet
quī-libet quae- quod-	no matter what/which
quīn	why not, do...! come!
quīn (etiam)	indeed, even
(nōn...) quīn +*coni*	(but) that
quī-nam v. quis-nam	
quīn-decim	fifteen
quīndecim-virī -ōrum *mpl*	board of fifteen priests
quīngentēsimus -a -um	five hundredth
quīn-gentī -ae -a	five hundred
quīnī -ae -a	five (each)
quīnquāgēsimus -a -um	fiftieth
quīnquāgintā	fifty
quīnque	five
quīnquennium -ī *n*	five years
quīnque-rēmis (nāvis)	having five banks of oars
quīnquiēs	five times
Quīntīlis -is (mēnsis)	July
quīntum/quīntō *adv*	for the fifth time
quīntus -a -um	fifth
quippe (quī/quae)	inasmuch as, for
quīre -eō -īvisse	be able to
Quirītēs -ium *m pl*	Roman citizens
quis quae quid	who, what
quis quid (sī/num/nē...)	anyone, anything
quis-nam (quī-) quid-nam	who/what ever?
quis-quam	anyone
quis-que quae- quod-	each
quis-quis	anyone who, whoever
quī-vīs quae- quod-	no matter what, any
quō *adv*	where (to)
quō +*comp* (eō...)	the... (the...)
quō +*coni*	in order that (thereby)
quo-ad	until
quō-circā	hence, therefore
quō-cumque *adv*	wherever
quod (= quia)	because, that
quod sī	if however, but if
quod *n*	what, which, that which
quō-modo	how
quondam	once, some day
quoniam	since, seeing that, as
quoque	also, too
quot *indēcl*	how many, (as many) as
quot-annīs	every year
quotiēs	how often, as often as
quotiēs-cumque	every time that
quo-ūsque	how long? till when?

R

rabiēs -ēī *f*	rage, fury
radius -ī *m*	ray
rādīx -īcis *f*	root, foot, base
rāmus -ī *m*	branch, bough
rapere -iō -uisse -ptum	carry off, *pass* rush off
rapidus -a -um	rushing, rapid
rapīna -ae *f*	carrying off, plunder
raptim	hurriedly
rārō *adv*	rarely, seldom
rārus -a -um	rare
ratiō -ōnis *f*	account, consideration, reason, method, affair
ratiōnem habēre +*gen*	take into account
ratiōnālis -e	of reasoning
ratis -is *f*	raft
ratus -a -um	valid, fixed, certain
prō ratā parte	in proportion
re-bellāre	reopen the war, revolt
re-cēdere	go back, retire
recēns -entis *adi*	fresh
re-cidere reccidisse	fall back
re-cīdere -disse -sum	cut off, remove
reciperāre	recover, recapture
re-cipere	receive, admit, accept
sē recipere	retire, return, recover
recitāre	read aloud
re-cognōscere	recognize
re-conciliāre	win back, reconcile
re-cordārī	call to mind, recollect
recordātiō -ōnis *f*	recollection
re-creāre	restore, revive
rēctor -ōris *m*	ruler, governor
rēctus -a -um	straight, direct, straightforward, right, correct
rēctā (viā)	straight
re-cumbere -cubuisse	lie down
re-cūsāre	reject, refuse
red-dere -didisse -ditum	give back, render
red-igere -ēgisse -āctum	drive back,bring, reduce
red-imere -ēmisse -ēmptum	ransom
redimīre	encircle, surround
red-īre -eō -iisse -itum	go back, return
ad sē redīre	return to one's senses
reditus -ūs *m*	return
re-dūcere	lead back, bring back
red-undāre	overflow, be exuberant
re-fellere -lisse	refute
re-ferre rettulisse re-lātum	bring back, return, report, enter, refer
referre (dē)	make a proposal
rē-ferre: rē-fert (meā)	it is important (for me)
re-ficere	restore, repair
re-fugere	flee back, escape, recoil
rēgālis -e	royal
regere rēxisse rēctum	direct, guide, govern
rēgia -ae *f*	royal palace
rēgīna -ae *f*	queen
regiō -ōnis *f*	region, district
rēgius -a -um	royal
rēgnāre	reign, rule
rēgnum -ī *n*	kingship, kingdom, reign

re-gredī -ior -gressum	go back, return
rēgula -ae *f*	ruler
rēgulus -ī *m*	petty king, prince
re-laxāre	relax, relieve
religiō -ōnis *f*	fear of the gods, religion
religiōsus -a -um	sacred
re-linquere	leave
reliquiae -ārum *f pl*	remnants, remains
reliquum -ī *n*	remainder, future
reliquus -a -um	remaining, left
re-mandāre	send back word
re-manēre	remain, stay behind
remedium -ī *n*	remedy
rēmex -igis *m*	oarsman, rower
rēmigāre	row
re-minīscī +*gen/acc*	recollect
remissiō -ōnis *f*	relaxation
remissus -a -um	gentle, relaxed
re-mittere	send back, relax
re-morārī	delay
remōtus -a -um	remote, distant
re-movēre	remove
rēmus -ī *m*	oar
re-nāscī	be reborn, be re-created
re-novāre	renew, resume
re-nūntiāre	report, renounce
re-parāre	repair, restore, renew
re-pellere reppulisse -pulsum	drive back, repel, rebuff
repēns -entis *adi*	sudden, unexpected
repente *adv*	suddenly
repentīnus -a -um	sudden
rēpere -psisse -ptum	crawl
reperīre repperisse repertum	find, discover, devise, invent
re-petere	return to, repeat, claim back, recall
rēs repetere	claim return of property
re-pōnere	put back
re-portāre	carry back, bring home
re-prehendere	blame, censure
re-primere -essisse -essum	check, repress, restrain
repudiāre	reject, refuse to accept
re-pugnāre	fight back, resist
repulsa -ae *f*	defeat (in an election)
re-putāre	think over, reflect on
re-quiēscere	rest
re-quīrere -sīvisse -sītum	seek, ask
rērī ratum	reckon, think, believe
rēs reī *f*	thing, matter, affair
rēs (pūblica)	affairs of state, the state
re-scindere	demolish, cancel, annul
re-sīdere -sēdisse	sink back, subside
re-sistere -stitisse +*dat*	halt, resist
re-sonāre	resound
re-spergere -sisse -sum	sprinkle, splatter
re-spicere	look back (at), heed, regard, have regard for
re-spondēre -disse -sum	answer
respōnsum -ī *n*	answer
re-stāre -stitisse	remain, be left
restat (ut)	it remains
re-stinguere -stīnxisse -stīnctum	put out, extinguish
restis -is *f*	rope
re-stituere -uisse -ūtum	rebuild, restore, reinstate
re-surgere	rise again, be restored
re-tardāre	delay, hold up
rēte -is *n*	net
re-ticēre	keep silent
re-tinēre -uisse -tentum	hold back
re-trahere	pull back, bring back
retrō	back
reus -ī *m*	defendant, accused
re-vehere	bring back
re-venīre	come back
revertī -tisse -sum	return, come back
re-vincere	conquer
re-vīsere	revisit, visit
re-vocāre	call back, recall, revoke
rēx rēgis *m*	king
rhētor -oris *m*	teacher of rhetoric
rīdēre -sisse -sum	laugh, make fun of
rīdiculus -a -um	ridiculous
rigāre	irrigate
rigēre	be stiff
rīpa -ae *f*	bank
-ripere -iō -uisse -reptum	
rīsus -ūs *m*	laughter, laugh
rīte *adv*	with due rites, properly
rītus -ūs *m*	rites, ceremonies
rīvus -ī *m*	brook, channel
rixa -ae *f*	quarrel, brawl
rōbur -oris *n*	oak, strength, force
rōbustus -a -um	strong, robust
rogāre	ask, ask for
rogātiō -ōnis *f*	proposed law, bill
rogitāre	ask (repeatedly)
rogus -ī *m*	funeral pyre
Rōmānus -a -um	Roman
rosa -ae *f*	rose
rōstra -ōrum *n pl*	speakers' platform
rōstrātus -a -um	having a beaked prow
rōstrum -ī *n*	beak, beaked prow
rota -ae *f*	wheel
rotundus -a -um	round
ruber -bra -brum	red
rubēre	be red, blush
rudis -e	crude, rude
ruere ruisse	rush, tumble down
ruīna -ae *f*	collapse, ruin
rūmor -ōris *m*	rumor
rumpere rūpisse ruptum	burst, break, break off
rūpēs -is *f*	crag, rock
ruptor -ōris *m*	one who breaks
rūrī *loc*	in the country
rūrsus *adv*	again
rūs rūris *n*	the country
rūsticus -a -um	rural, rustic, farm-
rutilus -a -um	red

S

sacculus -ī *m*	purse
saccus -ī *m*	sack

sacer -cra -crum	holy, sacred	**scopulus** -ī *m*	rock
sacerdōs -ōtis *m/f*	priest, priestess	**scortum** -ī *n*	prostitute, whore
sacrāre	consecrate	**scrībere** -psisse -ptum	write, describe, enroll
sacrārium -ī *n*	sanctuary	**scrīptor** -ōris *m*	writer
sacrificāre	make a sacrifice	**scrīptum** -ī *n*	writing, book
sacrificium -ī *n*	sacrifice	**scrīptūra** -ae *f*	tax on grazing rights
sacrum -ī *n*	sacred object, sacrifice	**scrūtārī**	examine, search
saeculum -ī *n*	generation, age, century	**scūtum** -ī *n*	shield
saepe -ius -issimē	often	**sē/sēsē** *acc/abl, dat* sibi	himself, each other
saepīre	surround	**secāre** -uisse -ctum	cut
saevitia -ae *f*	savageness, cruelty	**sē-cernere**	separate, detach
saevus -a -um	fierce, cruel	**sēcrētō** *adv*	in private
sagitta -ae *f*	arrow	**sēcrētum** -ī *n*	seclusion, privacy
sagittārius -ī *m*	archer, bowman	**secundō** *adv*	for the second time
sāl salis *m*	salt, wit	**secundum** *prp +acc*	along, after, according to
salīnae -ārum *f pl*	salt-pans,	**secundus** -a -um	second, favorable
salīre -uisse	jump	**secūris** -is *f, acc* -im, *abl* -ī	axe
saltāre	dance	**secus** *adv*	otherwise
saltem	at least, anyhow	**sed**	but
saltus -ūs *m*	wooded hills	**sēdāre**	allay, appease, calm
salūber -bris -bre	healthy, salutary	**sē-decim**	sixteen
salūs -ūtis *f*	health, salvation, safety	**sedēre** sēdisse	sit
salūtem dīcere *+dat*	greet	**sēdēs** -is *f*	seat, abode, dwelling
salūtāre	greet	**sēditiō** -ōnis *f*	discord, insurrection
salūtāris -e	wholesome, salutary	**sēditiōsus** -a -um	seditious
salvāre	save	**sēgnis** -e	slothful, inactive
salvē -ēte	hallo, good morning	**sē-iungere**	separate
salvēre iubēre	greet	**sella** -ae *f*	stool, chair
salvus -a -um	safe, unharmed	**semel**	once
sānāre	heal, cure	**sēmen** -inis *n*	seed, offspring
sānctus -a -um	holy	**sē-met**	himself, themselves
sānē	certainly, quite	**sēmi-animis** -e	half-alive
sanguineus -a -um	blood-stained, bloodshot	**sēmi-ermis** -e	half-armed
sanguinulentus -a -um	blood-stained	**sēmi-somnus** -a -um	half-asleep
sanguis -inis *m*	blood, race, relationship	**semper**	always
sānus -a -um	healthy, well	**sempiternus** -a -um	everlasting, eternal
sapere -iō -iisse	be wise, have sense	**senātor** -ōris *m*	senator
sapiēns -entis *adi*	wise	**senātus** -ūs *m*	senate, assembly, sitting
sapientia -ae *f*	wisdom	**senecta** -ae *f*	old age
sarcina -ae *f*	pack, kit	**senectūs** -ūtis *f*	old age
sarmentum -ī *n*	brushwood, branch	**senēscere** -nuisse	grow old, weaken
satelles -itis *m*	henchman, attendant	**senex** senis *m*	old man
satis	enough, rather	**sēnī** -ae -a	six (each)
satius *comp* < satis	better, preferable	**senior** -ōris *comp*	older
saucius -a -um	wounded	**sēnsim**	gradually, little by little
saxum -ī *n*	rock	**sēnsus** -ūs *m*	sense, sensation
scaena -ae *f*	scene, stage	**sententia** -ae *f*	opinion, sentence
scaenicus -a -um	theatrical	**sentīre** sēnsisse -sum	feel, sense, think
scālae -ārum *f pl*	ladder	**sepelīre** -īvisse -ultum	bury
scalpellum -ī *n*	scalpel, surgical knife	**septem**	seven
scamnum -ī *n*	stool	**September** -bris (mēnsis)	September
scandere -disse -ānsum	climb, mount	**septen-decim**	seventeen
scelerātus -a -um	accursed, criminal	**septēnī** -ae -a	seven (each)
scelestus -a -um	criminal, wicked	**septentriōnālis** -e	northern
scelus -eris *n*	crime	**septentriōnēs** -um *m pl*	north
scēptrum -ī *n*	sceptre	**septimus** -a -um	seventh
sciēns -entis *adi +gen*	having knowledge of	**septingentēsimus** -a -um	seven hundredth
scientia -ae *f*	knowledge	**septin-gentī** -ae -a	seven hundred
scīlicet	of course	**septuāgēsimus** -a -um	seventieth
scindere -idisse -issum	tear, tear up	**septuāgintā**	seventy
scīre	know	**sepulcrum** -ī *n*	tomb, grave
scīscitārī	inquire, ask	**sequī** secūtum	follow

serēnus -a -um	clear, cloudless, calm
serere sēvisse satum	sow, plant
sērius *comp adv* < sērō	later, too late
sērius -a -um	serious
sermō -ōnis *m*	talk, language
serō *adv, comp* sērius	late
serpēns -entis *m*	snake, serpent
sērus -a -um	late
serva -ae *f*	female slave
servāre	preserve, save
servātor -ōris *m*	savior
servīlis -e	of a slave, servile
servīre *+dat*	be a slave, serve
servitium -ī *n*	slavery
servitūs -ūtis *f*	slavery
servus -ī *m*	slave, servant
sescentēsimus -a -um	six hundredth
ses-centī -ae -a	six hundred
sēsē *v.* sē	
sēstertius -ī *m*	sesterce (coin)
sētius: nihilō sētius	none the less
seu *v.* sī-ve/seu	
sevērus -a -um	stern, severe
sex	six
sexāgēsimus -a -um	sixtieth
sexāgintā	sixty
sexiēs	six times
Sextīlis -is (mēnsis)	August
sextus -a -um	sixth
sī	if
sīc	in this way, so, thus
siccāre	dry, drain
siccus -a -um	dry
sīc-ut/-utī	just as, as
sīdere sēdisse sessum	sit down, settle
sīdus -eris *n*	star, heavenly body
signāre	mark, seal, stamp
significāre	indicate, mean
significātiō -ōnis *f*	intimation, meaning
signum -ī *n*	sign, seal, signal, statue, ensign
silentium -ī *n*	silence
silēre	be silent
silva -ae *f*	wood, forest
silvestris -e	of the woods, wild
similis -e (*+gen/dat*), *sup* -illimus	similar, like
vērī similis	probable, convincing
simplex -icis *adi*	simple, single, plain
simul	together, at the same time
simul (atque) *+perf*	as soon as
simulācrum -ī *n*	image, statue
simulāre	pretend
simultās -ātis *f*	enmity, quarrel
sīn	but if
sine *prp +abl*	without
sinere sīvisse situm	let, allow
singulāris -e	single, singular, unique
singulī -ae -a	one (each), each
sinister -tra -trum	left, *f* the left (hand)
sinus -ūs *m*	bay, fold (of toga), breast
sī-quidem	seeing that, since

sistere	halt, stop
sitīre	be thirsty
sitis -is *f*	thirst
situs -a -um	situated, based, dependent
situs -ūs *m*	position, situation
sī-ve/seu	or, or if
s. ... s.	whether... or
socer -erī *m*	father-in-law
sociālis -e	of allies, social
sociāre	join, unite
societās -ātis *f*	partnership, alliance
socius -ī *m*	companion, partner, ally
socordia -ae *f*	sluggishness, indolence
sōl -is *m*	sun
sōlārī	comfort
solēre -itum esse	be accustomed
sōlitūdō -inis *f*	loneliness, lonely place
solitus -a -um	usual
solium -ī *n*	throne
sollicitāre	solicit, incite
solum -ī *n*	soil, ground, floor
sōlum *adv*	only
sōlus -a -um	alone, lonely
solūtus -a -um: ōrātiō s.a	prose
solvere -visse solūtum	untie, loosen, dissolve, abolish, discharge, pay
nāvem solvere	cast off, set sail
somnium -ī *n*	dream
somnus -ī *m*	sleep
sonāre -uisse	sound
sonitus -ūs *m*	noise, sound
sonus -ī *m*	sound
sōpīre	cause to sleep, stun
sōpītus	sleeping, asleep
sordēs -ium *f pl*	dirt
sordidus -a -um	dirty, mean, base
soror -ōris *f*	sister
sors -rtis *f*	lot, drawing lots, fortune
sortīrī	draw lots
sōspes -itis *adi*	safe and sound
spargere -sisse -sum	scatter
spatium -ī *n*	space, distance, interval, walk, time, period
speciēs -ēī *f*	sight, appearance, shape, semblance, sort, species
spectāculum -ī *n*	sight, spectacle, *pl* seats
spectāre	watch, look at
spectāre ad	face, tend to, aim at
spectātor -ōris *m*	spectator
spectātus -a -um	manifest, undisputed
speculārī	spy, reconnoiter
speculātor -ōris *m*	scout, spy
speculum -ī *n*	mirror
specus -ūs *m*	cave, grotto
spēlunca -ae *f*	cave, grotto
spērāre	hope (for)
spernere sprēvisse -ētum	disdain, scorn
spēs -eī *f*	hope
sphaera -ae *f*	globe, sphere
-spicere -iō -spexisse -spectum	
spīrāre	breathe, blow

splendēre	shine
splendidus -a -um	shining, splendid
splendor -ōris *m*	brightness, splendor
spolia -ōrum *n pl*	spoils, booty
spoliāre	strip (of arms), rob
spondēre spopondisse spōnsum	pledge, promise, betroth
spondēus -ī *m*	spondee (— —)
spōnsus -ī *m*	fiancé
sponte (meā/suā)	of my/his own accord
stabilis -e	firm, stable
stabulum -ī *n*	stable
stadium -ī *n*	running-track
stāgnum -ī *n*	pool, pond
stāre stetisse	stand, endure, cost
statim	at once
statiō -ōnis *f*	post, guard, anchorage
statīva -ōrum *n pl*	permanent camp
statua -ae *f*	statue
statuere -uisse -ūtum	fix, determine, decide
status -ūs *m*	state, condition, order
stēlla -ae *f*	star
stēllifer -era -erum	star-bearing
sterilis -e	barren, sterile
sternere strāvisse strātum	spread, knock down
viam sternere	pave a road
stillāre	drip
stilus -ī *m*	stylus, writing
stimulāre	spur on, stimulate
stipendium -ī *n*	soldier's pay, service
stīpes -itis *m*	stake, stick
stirps -pis *f*	origin, stock, offspring
strāgēs -is *f*	slaughter
strāmentum -ī *n*	straw
strēnuus -a -um	active, vigorous
strepere -uisse	make a noise
strepitus -ūs *m*	noise, din
stringere -īnxisse -ictum	draw, unsheathe
strophē -ae *f*	verse, stanza
struere -ūxisse -ūctum	arrange, contrive, devise
studēre *+dat*	devote oneself to
studiōsus -a -um (*+gen*)	interested (in)
studium -ī *n*	interest, study
stultitia -ae *f*	stupidity, folly
stultus -a -um	stupid, foolish
stupe-factus -a -um	amazed, stupefied
stupēre	be aghast
stuprāre	violate, rape
stuprum -ī *n*	rape
suādēre -sisse -sum *+dat*	advise
sub *prp +abl/acc*	under, near
sub-agrestis -e	somewhat boorish
sub-dere -didisse -ditum	set (spurs to)
sub-dūcere	draw up, beach, lead off
sub-icere	put under, subject, add
sub-iectus -a -um *+dat*	situated under
sub-igere -ēgisse -āctum	subdue, drive, force
sub-inde	immediately afterward
sub-īre -eō -iisse -itum	go under, undergo
subitō *adv*	suddenly
subitus -a -um	sudden
sub-legere	appoint
sublīmis -e	high (up), aloft
sub-mergere	sink
sub-mittere	lower
sub-movēre	remove, drive off
sub-nīxus -a -um *+abl*	resting on, relying on
sub-scrībere	write underneath
subsellium -ī *n*	bench
subsidium -ī *n*	support, help, resource
subter *adv*	below, underneath
sub-terrāneus -a -um	underground
sub-urbānus -a -um	near the city
sub-venīre *+dat*	come to help
suc-cēdere (*+dat*)	enter, succeed, follow
successor -ōris *m*	successor
successus -ūs *m*	success
suc-cingere	surround
suc-clāmāre	shout in response
suc-cumbere -cubuisse *+dat*	yield, submit
suc-currere -rrisse *+dat*	(run to) help
sūdor -ōris *m*	sweat
suf-ficere	appoint, substitute
suffīxum -ī *n*	suffix
suf-frāgārī	vote for, support
suffrāgium -ī *n*	vote
sūmere -mpsisse -mptum	take, take up, adopt, assume
summa -ae *f*	total, sum, main part
summus -a -um *sup*	highest, greatest, top of
sūmptus -ūs *m*	expenditure, expense
su-ove-taurīlia -ium *n pl*	purificatory sacrifice
super *prp +acc, adv*	on, on top (of), above
prp +abl	on, about
superāre	cross, surpass, overcome, defeat, remain
superbia -ae *f*	arrogance, pride
superbus -a -um	haughty, proud
super-ēminēre	stand out above
super-esse	be left, be over, survive
super-fundere	pour over, spread
superior -ius *comp*	higher, superior, former
superus -a -um	upper
super-venīre (*+dat*)	appear, surprise
suppeditāre	supply
supplēmentum -ī *n*	reinforcement
sup-plēre -ēvisse -ētum	fill up, reinforce
supplex -icis *adj*	suppliant
supplicātiō -ōnis *f*	thanksgiving
supplicium -ī *n*	(capital) punishment
suprā *prp +acc*	above, on, over
adv	above, further back
suprēmus -a -um *sup*	highest, sovereign
surdus -a -um	deaf
surgere sur-rēxisse	rise, get up
sur-ripere	steal
sūrsum *adv*	up, upwards
sūs suis *f*	pig
sus-cipere	take up, receive, adopt
suscitāre	wake up, rouse
suspectus -a -um	suspected, suspect
sus-pendere -disse -ēnsum	hang, suspend
suspicārī	guess, suspect

su-spicere	look up (at)
suspiciō -ōnis *f*	suspicion
sustentāre	sustain, maintain, endure
sus-tinēre -uisse -tentum	support, sustain, maintain, endure
suus -a -um	his/her/their (own)
syllaba -ae *f*	syllable
synōnymum -ī *n*	synonym
T	
tabella -ae *f*	(writing-)tablet
tabellārius -ī *m*	letter-carrier
taberna -ae *f*	shop, stall
tabernāculum -ī *n*	tent
tabernārius -ī *m*	shopkeeper
tābēscere -buisse	waste away, decay
tabula -ae *f*	(writing-)tablet, painting
tabulārium -ī *n*	record-office
tacēre	be silent (about)
tacitus -a -um	silent
taedēre: taedet mē (+*gen*)	I am tired/sick of
taeter -tra -trum	foul, horrible
talentum -ī *n*	talent
tālis -e	such
tam	so, as
tam-diū	so long, as long
tamen	nevertheless, yet
tam-etsī	although
tam-quam	as, like, as though
tandem	at last, do...! then (...?)
tangere tetigisse tāctum	touch
tantum -ī *n*	so much
tantī *gen pretiī*	of such worth
alterum tantum	twice as much
tantum *adv*	so much, only
tantum-modo	only, merely
tantun-dem	just as much
tantus -a -um	so big, so great
tardāre	delay
tardus -a -um	slow, late
tata -ae *m*	daddy
taurus -ī *m*	bull
tēctum -ī *n*	roof, house
tēctus -a -um	covered, decked
tegere tēxisse tēctum	cover, conceal
tellūs -ūris *f*	earth
tēlum -ī *n*	spear, weapon
temerārius -a -um	reckless
temere *adv*	heedlessly
temeritās -ātis *f*	recklessness
temperantia -ae *f*	self-control, moderation
temperāre	moderate, temper, refrain
temperātiō -ōnis *f*	organizing power
temperātus -a -um	moderate, restrained
tempestās -ātis *f*	storm, period
tempestīvus -a -um	timely, suitable
templum -ī *n*	temple, (sacred) space
temptāre	try (to influence), attack
tempus -oris *n*	time, opportunity
tendere tetendisse tentum/tēnsum	stretch,spread,lay, make one's way, insist
tenebrae -ārum *f pl*	darkness

tenebricōsus -a -um	dark
tener -era -erum	tender, delicate
tenēre -uisse -ntum	hold, keep (back), reach, hold one's course, sail
tenuis -e	thin
ter	three times
terere trīvisse trītum	wear out, use up, spend
tergēre -sisse -sum	wipe
tergum -ī *n*	back
terminus -ī *m*	boundary(-stone)
ternī -ae -a	three (each)
terra -ae *f*	earth, ground, country
terrēre	frighten
terrestris -e	earthly, terrestrial
terribilis -e	terrible
terror -ōris *m*	fright, terror
tertium/tertiō *adv*	for the third time
tertius -a -um	third
testāmentum -ī *n*	will, testament
testārī	call to witness
testis -is *m/f*	witness
thalamus -ī *m*	bedroom
theātrum -ī *n*	theater
thema -atis *n*	stem, theme
thermae -ārum *f pl*	public baths
thēsaurus -ī *m*	treasure
tībiae -ārum *f pl*	flute
tībīcen -inis *m*	flute-player
tigris -is *f*	tiger
timēre	fear, be afraid (of)
timidus -a -um	fearful, timid
timor -ōris *m*	fear
tingere tīnxisse tīnctum	wet, soak
tīrō -ōnis *m*	recruit
titulus -ī *m*	title
toga -ae *f*	toga
togātus -a -um	wearing the toga
tolerābilis -e	tolerable
tolerāre	bear, endure
tollere sus-tulisse sub-lātum	raise, pick up, remove, abolish, put an end to
tonāre -uisse	thunder
tonitrus -ūs *m*	thunder
torquātus -a -um	wearing a collar
torquis -is *m*	collar
torrēre -uisse tōstum	scorch, parch
torridus -a -um	scorched, parched
torus -ī *m*	bed
tot *indēcl*	so many
tot-idem *indēcl*	as many
totiēs	so many times
tōtus -a -um	the whole of, all
trabs -bis *f*	beam, ship
tractāre	handle, treat, manage
trā-dere -didisse -ditum	hand over, deliver, tell
trā-dūcere	move (across), pass
tragicus -a -um	tragic
tragoedia -ae *f*	tragedy
trāgula -ae *f*	spear, javelin
trahere -āxisse -actum	drag, pull, draw, derive, draw out, protract
trā-icere	take across, cross, pierce

trā-natāre	swim across
tranquillitās -ātis *f*	calmness
tranquillus -a -um	calm, still
trāns *prp +acc*	across, over, beyond
trān-scendere -disse	climb across, cross
trāns-ferre	transfer, convey, carry
trāns-fīgere	pierce
trāns-fuga -ae *m*	deserter
trāns-fugere	go over, desert
trāns-gredī -ior -gressum	cross
trāns-igere -ēgisse -āctum	carry through, finish
trān-silīre -uisse	jump over
trāns-īre -eō -iisse -itum	cross, pass, go over
trānsitiō -ōnis *f*	crossing over, defection
trānsitus -ūs *m*	crossing, passage
trāns-marīnus -a -um	from beyond the seas
trāns-mittere	send over, cross
trāns-portāre	carry across, transport
trāns-vehere	carry (*pass* sail) across
trāns-versus -a -um	placed crosswise
trecentēsimus -a -um	three hundredth
tre-centī -ae -a	three hundred
trē-decim	thirteen
tremere -uisse	tremble
trepidāre	be in panic, tremble
trepidātiō -ōnis *f*	alarm, panic
trepidus -a -um	alarmed, in panic
trēs tria	three
tribuere -uisse -ūtum	grant, attribute
tribūnal -ālis *n*	dais, platform
tribūnātus -ūs *m*	office of tribune
tribūnus -ī *m*	tribune
tribus -ūs *f*	tribe (division of citizens)
tribūtum -ī *n*	tax
trīcēsimus -a -um	thirtieth
trīclīnium -ī *n*	dining-room
tridēns -entis *m*	trident
trīduum -ī *n*	three days
triennium -ī *n*	three years
triēns -entis *m*	third of an as
trigeminus -a -um	triplet
trīgintā	thirty
trīnī -ae -a	three
trirēmis -e	trireme
trīstis -e	sad
trīstitia -ae *f*	sadness
trīticum -ī *n*	wheat
triumphālis -e	triumphal
triumphāre	celebrate a triumph
triumphus -ī *m*	triumph
trium-virī -ōrum *m pl*	commission of three
trium-virālis -e	of the triumvirs
trochaeus -ī *m*	trochee (— ◡)
trucīdāre	slaughter
trux -ucis *adi*	savage, grim
tū tē tibi (*gen* tuī)	you, yourself
tuba -ae *f*	trumpet
tubicen -inis *m*	trumpeter
tuērī tūtum	guard, protect, look at
tugurium -ī *n*	hut
tum	then
cum... tum...	not only... but also...
tumēre	swell
tumidus -a -um	swollen
tumulōsus -a -um	hilly
tumultuārī	make an uproar
tumultuārius -a -um	casual, unplanned
tumultus -ūs *m*	uproar
tumulus -ī *m*	hillock, burial-mound
tunc	then
tunica -ae *f*	tunic
turba -ae *f*	disorder, throng, crowd
turbāre	stir up, disturb, upset
turbidus -a -um	agitated, stormy
turgid(ul)us -a -um	swollen
turma -ae *f*	squadron
turmātim	in squadrons
turpis -e	ugly, foul, shameful
turris -is, *acc* -im, *abl* -ī	tower
tūtārī	protect
tūtō *adv*	safely
tūtor -ōris *m*	guardian
tūtus -a -um	safe
tuus -a -um	your, yours
tyrannis -idis *f*	tyranny
tyrannus -ī *m*	tyrant
U	
ūber -eris *n*	udder
ūber -eris *adi*	fertile
ūbertās -ātis *f*	fruitfulness
ubi	where
ubi (prīmum) *+perf*	as soon as
ubi-cumque	wherever
ubī-que	everywhere
ūdus -a -um	wet
ulcīscī ultum	revenge, avenge
ūllus -a -um	any
ulterior -ius *comp*	farther, more distant
ultimus -a -um *sup*	most distant, last
ad ultimum	finally
ultor -ōris *m*	avenger
ultrā *prp +acc, adv*	beyond, further
ultrīx -īcis *adi f*	avenging
ultrō	spontaneously
ultrō citrō(que)	back and forth
ululāre	howl
ululātus -ūs *m*	howling
umbra -a *f*	shade, shadow
umerus -ī *m*	shoulder
ūmidus -a -um	wet, moist
umquam	ever
ūnā *adv*	together
unda -ae *f*	wave
unde	from where
ūn-dē-centum	ninety-nine
ūn-decim	eleven
ūndecimus -a -um	eleventh
ūn-dē-trīgintā	twenty-nine
ūn-dē-vīcēsimus -a -um	nineteenth
ūn-dē-vīgintī	nineteen
undique	from all sides
unguis -is *m*	nail, claw
ūnī -ae -a	one

ūnicē	particularly
ūnicus -a -um	one and only, sole
ūniversus -a -um	the whole of, entire
ūnus -a -um	one, only
ad ūnum	without exception
ūnus-quisque	each one
urbānus -a -um	of the city, urban
urbs -bis *f*	city
ūrere ussisse ustum	burn
urgēre -sisse	press, oppress
usquam	anywhere
ūsque	up (to), all the time
ūsus -ūs *m*	use, practice, usage
ūsū venīre	occur
ūsuī/ex ūsū esse	be of use
ut/utī	like, as, how
ut +*coni*	that, in order that, to
ut (prīmum) +*perf*	as soon as
ut-cumque	no matter how, however
uter utra utrum	which (of the two)
uter-que utra- utrum-	each of the two, both
utī *v.* ut	
ūtī ūsum +*abl*	use, enjoy
ūtilis -e	useful
ūtilitās -ātis *f*	interest, advantage
utinam	I wish that, if only...!
utpote	namely
utrimque	on/from both sides
utrobīque	in both places
utrum... an	... or...? whether... or
ūva -ae *f*	grape
uxor -ōris *f*	wife
uxōrius -a -um	attached to one's wife
V	
vacuus -a -um	empty
vādere	advance, go
vadum -ī *n*	ford, *pl* shallows
vagārī	wander, roam
vāgīna -ae *f*	sheath
vāgīre	wail, squall
vāgītus -ūs *f*	wail, squall
vagus -a -um	wandering, roaming
valdē	strongly, very (much)
valē -ēte	farewell, goodbye
valēns -entis *adi*	strong
valēre	be strong, be well
valētūdō -inis *f*	health, illness
validus -a -um	strong
vāllāre	fortify, defend
vallis -is *f*	valley
vāllum -ī *n*	rampart
vāllus -ī *m*	stake (for a palisade)
vānus -a -um	empty, useless, vain
varietās -ātis *f*	variety, diversity
varius -a -um	varied, different
vās vāsis *n, pl* -a -ōrum	vessel, bowl
vāstāre	lay waste, ravage
vāstus -a -um	desolate,vast, huge
vātēs -is *m/f*	prophet(ess), seer
-ve	or
vectīgal -ālis *n*	(indirect) tax

vectīgālis -e	tax-paying, tributary
vehemēns -entis *adi*	violent
vehere vēxisse vectum	carry, convey, *pass* ride, sail, travel
vehiculum -ī *n*	waggon, vehicle
vel	or, even
vēlāre	cover
velle volō voluisse	want, be willing
vēlōx -ōcis *adi*	swift, rapid
vēlum -ī *n*	sail
vel-ut	like, as
vēna -ae *f*	vein
vēnālis -e	for sale
vēnārī	go hunting, hunt
vēnātor -ōris *m*	hunter
vēn-dere -didisse	sell
venēnātus -a -um	poisoned, poisonous
venēnum -ī *n*	poison
venia -ae *f*	favor, leave, pardon
venīre vēnisse ventum	come
vēn-īre -eō -iisse	be sold
venter -tris *m*	belly, stomach
ventitāre	come frequently
ventus -ī *m*	wind
vēnum-dare	put up for sale
venustus -a -um	charming
vēr vēris *n*	spring
verbera -um *n pl*	lashes, flogging
verberāre	beat, flog
verbum -ī *n*	word, verb
verērī	fear
vergere	slope, point, turn
vērō	really, however, but
neque/nec vērō	but not
versāre	turn over, ponder
versārī	turn, move about, be
versiculus -ī *m*	short verse
versus -ūs *m*	line, verse
versus: ad... v.	toward
vertere -tisse -sum	turn, change
vertex -icis *m*	whirlpool, peak, pole
vērum	but
vērum -ī *n*	truth
vērī similis	probable, convincing
vērus -a -um	true, real, proper
vescī +*abl*	feed on, eat
vesper -erī *m*	evening
vesperī *adv*	in the evening
vester -tra -trum	your, yours
vestibulum -ī *n*	forecourt
vestīgium -ī *n*	footprint, trace
vestīmentum -ī *n*	garment, clothing
vestīre	dress
vestis -is *f*	clothes, cloth
vestrum *gen*	of you
vetāre	forbid
vetus -eris, *sup* -errimus	old
vetustās -ātis *f*	age
vetustus -a -um	ancient, old
vexāre	harass, trouble, ravage
vexillum -ī *n*	standard, ensign
via -ae *f*	road, way, street

viāticum -ī *n*	provision for a journey
vicem: in/per vicem	in turn, mutually
vīcēsimus -a -um	twentieth
vīcīnitās -ātis *f*	neighborhood, vicinity
vīcīnus -a -um	neighboring
vicissim	in turn
victima -ae *f*	victim
victor -ōris *m, adi*	conqueror, victorious
victōria -ae *f*	victory
victrīx -īcis *adi f*	victorious
vīcus -ī *m*	street, village
vidēlicet	evidently, of course
vidēre vīdisse vīsum	see, *pass* seem
vidua -ae *f*	widow
vigēre	be vigorous
vigil -is *adi*	wakeful, watchful
vigilāns -antis *adi*	waking, wakeful
vigilāre	be awake
vigilia -ae *f*	night watch, vigil
vīgintī	twenty
vigor -ōris *m*	vigor
vīlis -e	cheap
vīlitās -ātis *f*	cheapness, low price
vīlla -ae *f*	country house, villa
vincere vīcisse victum	defeat, overcome, win
vincīre -nxisse -nctum	tie
vinc(u)lum -ī *n*	bond, chain
vindicāre	claim, avenge
vīnea -ae *f*	vineyard, mantlet
vīnum -ī *n*	wine
violāre	violate
violentus -a -um, *adv* -nter	violent, impetuous
vir -ī *m*	man, husband
vīrēs -ium *f pl*	strength
virga -ae *f*	rod
virginitās -ātis *f*	virginity
virgō -inis *f*	maiden, young girl
virīlis -e	male
virītim	man by man, evenly
virtūs -ūtis *f*	valor, courage
vīs, *acc* vim, *abl* vī	force, violence, power, value, quantity, number
viscera -um *n pl*	internal organs
vīsere -sisse	go and see, visit
vīsum -ī *n*	sight
vīsus -ūs *m*	sight
vīta -ae *f*	life
vītāre	avoid
vītis -is *f*	vine, centurion's staff
vitium -ī *n*	defect, fault, vice
vituperāre	criticize, blame
vīvere vīxisse	live, be alive
vīvus -a -um	living, alive, live
vix	hardly
vix-dum	scarcely yet, only just
vocābulum -ī *n*	word
vōcālis -is *f*	vowel
vocāre	call, summon, invite
vocāre in +*acc*	bring into, expose to
volāre	fly
volitāre	fly about, flutter
volucris -is *f*	bird
voluntārius -a -um	voluntary
voluntās -ātis *f*	will
voluptās -ātis *f*	pleasure, delight
volūtāre	roll, *pass* whirl
volvere -visse volūtum	roll, turn (over), ponder, *pass* turn, revolve
vorāgō -inis *f*	abyss, whirlpool
vorāre	swallow, devour
vōs vōbīs	you, yourselves
vōs-met	you, yourselves
vovēre vōvisse vōtum	promise, vow
vōx vōcis *f*	voice
vulgāris -e	common, everyday
vulgō *adv*	commonly
vulgus -ī *n*	the (common) people
vulnerāre	wound
vulnus -eris *n*	wound
vultur -is *m*	vulture
vultus -ūs *m*	countenance, face

Z

zephyrus -ī *m*	west wind
zōna -ae *f*	girdle, zone

GRAMMATICAL TERMS

LATIN	ABBREVIATIONS	ENGLISH
ablātīvus (cāsus)	*abl*	ablative
accūsātīvus (cāsus)	*acc*	accusative
āctīvum (genus)	*āct*	active
adiectīvum (nōmen)	*adi*	adjective
adverbium -ī *n*	*adv*	adverb
appellātīvum (nōmen)		appellative
cāsus -ūs *m*		case
comparātiō -ōnis *f*		comparison
comparātīvus (gradus)	*comp*	comparative
coniugātiō -ōnis *f*		conjugation
coniūnctiō -ōnis *f*	*coni*	conjunction
coniūnctīvus (modus)	*coni*	subjunctive
datīvus (cāsus)	*dat*	dative
dēclīnātiō -ōnis *f*	*dēcl*	declension
dēmōnstrātīvum (prōnōmen)		demonstrative
dēpōnentia (verba)	*dēp*	deponent
fēminīnum (genus)	*f, fēm*	feminine
futūrum (tempus)	*fut*	future
futūrum perfectum (tempus)	*fut perf*	future perfect
genetīvus (cāsus)	*gen*	genitive
genus (nōminis/verbī)		gender/voice
gerundium -ī *n*/ **gerundīvum** -ī *n*		gerund/gerundive
imperātīvus (modus)	*imp, imper*	imperative
imperfectum (tempus praeteritum)	*imperf*	imperfect
indēclīnābile (vocābulum)	*indēcl*	indeclinable
indēfīnītum (prōnōmen)		indefinite
indicātīvus (modus)	*ind*	indicative
īnfīnītīvus (modus)	*īnf*	infinitive
interiectiō -ōnis *f*		interjection
interrogātīvum (prōnōmen)		interrogative
locātīvus (cāsus)	*loc*	locative
masculīnum (genus)	*m, masc*	masculine
modus (verbī)		mode
neutrum (genus)	*n, neutr*	neuter
nōminātīvus (cāsus)	*nōm*	nominative
optātīvus (modus)		optative
pars ōrātiōnis		part of speech
participium -ī *n*	*part*	participle
passīvum (genus)	*pass*	passive
perfectum (tempus praeteritum)	*perf*	perfect
persōna -ae *f*	*pers*	person
persōnāle (prōnōmen)		personal
plūrālis (numerus)	*pl, plūr*	plural
plūsquamperfectum (tempus praet.)	*plūsqu*	pluperfect
positīvus (gradus)	*pos*	positive
possessīvum (prōnōmen)		possessive
praepositiō -ōnis *f*	*prp, praep*	preposition
praesēns (tempus)	*praes*	present
praeteritum (tempus)	*praet*	preterite, past tense
prōnōmen -inis *n*	*prōn*	pronoun
proprium (nōmen)		proper name
relātīvum (prōnōmen)	*rel*	relative
singulāris (numerus)	*sg, sing*	singular
superlātīvus (gradus)	*sup*	superlative
supīnum		supine
tempus (verbī)		tense
verbum	*vb*	verb
vocātīvus (cāsus)	*voc*	vocative

LINGUA LATINA is a complete, universal series that allows students to read and understand Latin immediately. All words and forms are made clear in the context of reading, illustrations, or marginal notes.

The series itself consists of a first year book, *Part I: Familia Romana* covering the essentials of Latin grammar and 1500 vocabulary words through a story of a Latin family in the 2nd Century A.D. The second book, *Part II, Roma Aeterna,* covers Roman History and the city of Rome, including a prose version of Vergil's *Aeneid I-IV,* adapted texts from Livy, and unadapted texts from Livy, Aulus Gellius, Nepos, Sallust, Cicero and Horace. Further information can be found on this widely adopted series at www.pullins.com/txt/LinguaLatina.htm.

Focus Publishing/R. Pullins Company
Newburyport MA

ISBN 1-58510-052-8

00000

9 781585 100521

SERMONES ROMANI

AD VSVM DISCIPVLORVM
EDIDIT
HANS H. ØRBERG

DOMVS LATINA

SERMONES ROMANI

AD VSVM DISCIPVLORVM
EDIDIT
HANS H. ØRBERG

DOMVS LATINA
MMIV

SERMONES ROMANI

Ex officina typographica *Special-Trykkeriet Viborg*

ISBN 87-90696-07-7

LINGVA LATINA
PER SE ILLVSTRATA

PARS I: FAMILIA ROMANA
PARS II: ROMA AETERNA
INDICES
COLLOQVIA PERSONARVM
EXERCITIA LATINA I & II
GRAMMATICA LATINA

SERMONES ROMANI
PLAVTVS: AMPHITRYO
CAESAR: DE BELLO GALLICO
PETRONIVS: CENA TRIMALCHIONIS

Domus Latina, *Skovvangen 7*
DK-8500 Grenaa, Dania
orberg@lingua-latina.dk

SERMONES QVI HOC LIBRO CONTINENTVR

In margine pāginārum explānantur vocābula quae nōn reperiuntur in librō cui titulus est LINGVA LATINA PER SE ILLVSTRATA, PARS I: FAMILIA ROMANA (ISBN 87-997016-5-0).

INTERPRETAMENTA

cōnscrīpsit

grammaticus quīdam Rōmānus

('Pseudo-Dositheus' quī vocātur)

Liber III

DE SERMONE COTIDIANO

PROLOGVS

Quoniam videō multōs cupientēs Latīnē loquī et Graecē neque facile posse propter difficultātem et multitūdinem verbōrum, nōn pepercī hoc facere, ut in tribus librīs *Interpretāmentōrum* omnia verba cōnscrīberem...

In prīmō quidem librō omnia verba cōnscrīpsī per ōrdinem litterārum ā prīmā litterā ūsque ad novissimam litteram. In secundō autem plūra verba secundum ōrdinem dīversārum rērum cōnstituī.

Nunc ergō incipiam scrībere – quoniam parvulīs puerīs incipientibus ērudīrī necessārium vidēbam – audītiōnem interpretāmentōrum sermōnis cotīdiānī, per quem facilius Latīnē et Graecē loquī īnstruantur. Idcircō paucīs *dē sermōne cotīdiānō* cōnscrīpsī quae subiecta sunt.

interpretāmentum -ī *n* < *interpretārī* = explānāre, in aliam linguam vertere; *pl* verba interpretanda (Graecē/Latīnē); (*Gr. Hermēneumata* -um *n pl*)
cōn-scrībere = scrībere (librum)
grammaticus -ī *m* = vir doctus quī artī grammaticae studet
'Pseudo-Dositheus' ('falsus Dositheus'): ita vocārī solet quia anteā hī librī ā Dositheō grammaticō scrīptī esse putābantur saeculō IV post Chrīstum nātum

cotīdiānus -a -um < cotīdiē

prologus -ī *m* = sermō ā quō incipit fābula

difficultās -ātis *f* < difficilis

parcere pepercisse + *īnf* = dēsistere, (sē) abstinēre; nōn pepercī facere = sine morā fēcī

novissimus -a -um = ultimus
secundum *prp* + *acc*
dī-versus -a -um = varius
ōrdō dīversārum rērum: ut *dē caelō, dē homine, dē piscibus, dē arboribus, dē avibus, dē bēstiīs*, cēt.
ē-rudīre = docēre (ita ut discipulus ē rudī doctus fīat)
audītiō -ōnis *f* = verba magistrī discipulīs discenda
īn-struere = docēre
id-circō = ideō
paucīs *verbīs*
sub-icere -iō -iēcisse -iectum = īnfrā adicere

DE SERMONE COTIDIANO

[*INTERPRETAMENTA dīcuntur librī trēs ā quōdam grammaticō Latīnē et Graecē cōnscrīptī saeculō secundō p.C., quōrum tertius est dē sermōne cotīdiānō. In sermōnibus quae sequuntur verba Graeca omissa sunt.*]

I. DISCIPVLVS (I)

– Sōl ortus est. Sōlis ortus. Lūx. Lūmen. Iam lūcet. – Ante lūcem māne surgō – surrēxī – dē lectō.

"Vestī mē! Dā mihi calceāmenta!" Iam calceātus sum.

"Affer aquam manibus! Manūs sordidae sunt."

Lavō – iam lāvī – meās manūs et faciem. Tergeō – adhūc nōn tersī.

Prōcēdō forās dē cubiculō. Vādō in scholam.

Prīmum salūtō magistrum, quī mē resalūtāvit: "Avē, magister! – Avēte, condiscipulī! Locum mihi date meum! Illūc accēdite! Meus locus est. Ego occupāvī!"

Sedeō. Discō.

"Iam teneō meam lēctiōnem: *meus, mihi, noster, nōbīs, tuus, tibi, vester, vōbīs*. Iam possum reddere."

Reddō. Scrībō.

Versūs posteā coepī legere.

"Praedūcere nesciō. Tū mihi praedūc, quōmodo scīs!"

"Cēra dūra est, mollis dēbuit esse." Tabulam dēleō.

"Scrībe tū mihi pāginam!"

Iam didicī quod accēperam.

Rogāvī 'ut mē dīmitteret domum ad prandium', et ille mē dīmīsit. Ego illī 'bene valēre' dīxī. Resalūtāvit mē.

Postquam pranderam, reversus reddidī.

p. C. = post Chrīstum (nātum)
o-mittere = nōn dīcere/scrībere, dēmere (↔ addere)
orīrī ortum esse
ortus -ūs *m* < orīrī
lūmen -inis *n* = lūx
calceāmentum -ī *n* = calceus
calceātus -a -um = calceīs indūtus
lavāre lāvisse lautum/lōtum
tergēre -sisse -sum
vādere -sisse = īre
schola -ae *f* = lūdus
re-salūtāre
avē! avēte! = salvē! salvēte!
con-discipulus -ī *m* = discipulus eiusdem scholae
occupāre = capere et suum facere
lēctiō -ōnis *f* (< legere) = quod legendum (discendum) est
red-dere : sine librō quod discendum erat recitāre
prae-dūcere = līneās dūcere
quōmodo = eō modō quō, sīcut
"dīmitte mē...!"
prandium -ī *n* = cibus quī merīdiē ēstur
ill*um* 'bene valēre' *iussī:* "bene valē!"
prandēre -disse prānsum = prandium ēsse

II. DISCIPVLVS (II)

ē-vigilāre = vigilāre incipere
puer : servus
citō *adv* = celeriter
caliga -ae *f* = calceus altus
calceāre sē = calceōs induere

Ante lūcem ēvigilāvī dē somnō. Surrēxī dē lectō et vocāvī puerum. Iussī 'aperīre fenestram'. Aperuit citō.

Sēdī. Poposcī calceāmenta et caligās. Calceāvī mē.

linteum -ī *n* quō corpus tergētur

Poposcī aquam ad faciem. Lavō prīmum manūs, deinde faciem lāvī. Accēpī linteum. Tersī manūs, deinde bracchia et faciem.

caliga -ae *f*

dē-pōnere ↔ induere
dormītōrius -a -um < dormīre; *f* = vestis dormītōria
cingere cīnxisse cīnctum; c. sē = *cingulum* induere
superāria -ae *f* = vestis quae super aliam geritur (: toga)
paenula -ae *f* = pallium

Dēposuī dormītōriam. Accēpī tunicam ad corpus. Cīnxī mē. Induī superāriam albam. Suprā induō paenulam.

cingulum -ī *n*

paedagōgus -ī *m* = servus quī discipulum comitātur
salūtāre : ut salūtārem, salūtātum
ambō -ae -ō = duo simul, uterque; *acc* -ōs -ās -ō
intro-īre -eō -iisse = intrāre

Prōcessī dē cubiculō cum paedagōgō et cum nūtrīce salūtāre patrem et mātrem. Ambōs salūtāvī et ōsculātus sum. Et sīc dēscendī dē domō.

Eō ad scholam. Introiī. Dīxī: "Avē, magister!" et ipse mē ōsculātus est et resalūtāvit.

thēca -ae *f*

por-rigere -rēxisse -rēctum = trādere manum extendendō
dē-scrībere
exemplar -āris *n* = quod exemplī causā scrīptum est
ut + *perf* = postquam
ē-mendāre = menda corrigere

Porrēxit mihi puer meus tabulās, thēcam, stilum.

Meō locō sedēns ⟨tabulam⟩ dēleō. Dēscrībō ad exemplar. Ut scrīpsī, ostendō magistrō. Ēmendāvit.

ē-discere = discere ad reddendum

Iubet mē legere. Librum accēpī. Lēgī lēctiōnem meam. Ēdiscēbam interpretāmenta. Reddidī.

Sed statim ⟨dīxī condiscipulō⟩: "Dictā mihi!"

Dictāvit mihi condiscipulus. "Et tū" inquit "dictā mihi!"

Dīxī eī: "Redde prīmum!"

prius tē (*abl*) = prius quam tū

Et dīxit mihi: "Nōn vīdistī, cum redderem prius tē?"

Et dīxī: "Mentīris! Nōn reddidistī."

"Nōn mentior!" – "Sī vērum dīcis, dictō."

iussū + *gen:* iussū magistrī = magistrō iubente, ut iubet magister
pusillus -a -um = parvus
elementa -ōrum *n pl* = litterae singulae (A B C... L M N...)
dī-numerāre = numerāre (dīvidendō)
sub-doctor -ōris *m* = quī sub magistrō docet

Inter haec iussū magistrī surgunt pusillī ad elementa, et syllabās dīnumerāvit eīs ūnus dē māiōribus.

Aliī ad subdoctōrem ōrdine reddunt, nōmina scrībunt, versūs recitāvērunt.

Et ego in prīmā classe dictātum accēpī.

Dēclīnāvī genera nōminum. Partītus sum versum.

Ut haec ēgimus, dīmīsit ad prandium. Dīmissus vērō redeō domum.

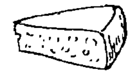

olīva -ae *f*

Mūtō. Accipiō pānem candidum, olīvās, cāseum, cāricās, nucēs. Bibō aquam frīgidam.

ficus -ūs *f*

Prānsus revertor iterum ad scholam. Inveniō magistrum perlegentem, et dīxit: "Incipite ab initiō!"

classis -is *f* = numerus discipulōrum quī simul docentur
dictātum -ī *n* = quod dictātur
versum *in pedēs* partītus sum
magister nōs dīmīsit
mūtō *vestem*
cārica -ae *f* = *ficus* sicca

cāseus -ī *m*

prānsus : postquam prandī
per-legere

III. SALVTATIO

[*Iūlius prōcēdēns amīcō suō Gāiō occurrit.*]

[*Gāius:*] "Salvē, domine!"

[*Iūlius:*] "Salvus sīs semper, amantissime! Quōmodo rēs tuae? omnia bene?"

[*Gāius:*] "Quōmodo diī volunt."

[*Iūlius:*] "Quid agis?"

[*Gāius:*] "Modo agēbam, nunc autem vacat mihi."

[*Iūlius:*] "Sī vīs, venī mēcum!"

[*Gāius:*] "Quō?"

[*Iūlius:*] "Ad amīcum nostrum Lūcium. Vīsitēmus eum."

[*Gāius:*] "Quid enim habet?"

[*Iūlius:*] "Aegrōtat."

[*Gāius:*] "Ā quandō?"

[*Iūlius:*] "Intrā paucōs diēs incidit."

[*Gāius:*] "Ubi manet?"

[*Iūlius:*] "Nōn longē. Sīs, ambulā!"

[*Iūlius et Gāius ad domum Lūciī ambulant.*]

salūtātiō -ōnis *f* < salūtāre
amantissimus -a -um = cārissimus
quōmodo = sīcut
vacāre = vacuum esse; vacat mihi = tempus vacuum (ōtium) mihi est
vīsitāre = vīsere
quid habet? = quōmodo sē habet?
in-cidere -disse < in + cadere; (in *morbum*) i. = aeger fierī; morbus -ī *m* = mala valētūdō
manēre = habitāre
longē = procul
sīs = sī vīs

[*Iūlius:*] "Haec est, putō, domus eius."

[*Gāius:*] "Haec est. Ecce ōstiārius."

(interrogāre) sī : num, an
in-gredī -gressum = intrāre

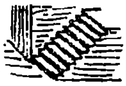
[*Iūlius:*] "Interrogā eum, sī possīmus ingredī et vidēre dominum eius."

ille : ōstiārius

Et ille dīxit: "Quem quaeritis?"

dē salūte : dē valētūdine

[*Gāius:*] "Dominum tuum. Dē salūte eius venīmus."

scālae -ārum *f pl*

[*Ōstiārius:*] "Ascendite!"

[*Iūlius:*] "Quot scālās?"

dextera -ae *f* = dextra

[*Ōstiārius:*] "Duās. Ad dexteram pulsāte – sī tamen vēnit: prōcesserat enim."

[*Iūlius et Gāius duās scālās ascendunt.*]

[*Iūlius:*] "Pulsēmus!"

[*Ōstium pulsant.*]

[*Servus, intus:*] "Quis est? [*Ōstium aperiēns.*] Salvēte, dominī!"

nūntiā 'mē *vēnisse*'

[*Iūlius:*] "Dominum tuum volumus vīsitāre. Sī vigilat, nūntiā mē!"

laurus -ī *f*

Et ille dīxit: "Nōn est hīc."

[*Iūlius:*] "Quid nārrās? Sed ubi est?"

laurētum -ī *n* = silva laurōrum
de-ambulāre = hūc illūc ambulāre; deambulā*tum*
grātulārī + *dat* = dīcere 'sibi grātam esse alicuius bonam fortūnam'

[*Servus:*] "Illūc dēscendit ad laurētum deambulāre."

[*Iūlius:*] "Grātulāmur illī. Cum vēnerit, dīcitō illī 'nōs ad ipsum grātulantēs vēnisse ad salūtem eius', quia omnia rēctē sē habent."

[*Servus:*] "Sīc faciam."

abs-cēdere = abīre, discēdere

[*Iūlius et Gāius abscēdunt.*]

IV. INVITATIO

[*Iūlius:*] "Tū quō vādis?"

[*Gāius:*] "Domum festīnō. Quārē inquīsīstī?"

[*Iūlius:*] "Sī tibi suāve est, hodiē apud mē prandē frūgāliter. Vīnō bonō domesticō ūtimur."

[*Gāius:*] "Sīc fiat."

[*Iūlius:*] "Temperius ergō venī ad nōs."

[*Gāius:*] "Quandō vīs, mitte ad nōs. Domī sum."

[*Iūlius:*] "Sīc fiat nōbīs."

[*Gāius domum pergit.*]

[*Iūlius, ad servum suum:*] "Tū, puer, sequere mē ad macellum! Aliquid emāmus ad prandium."

[*Iūlius cum servō ad macellum it.*]

[*Iūlius:*] "Interrogā, quantī piscēs."

[*Servus, postquam interrogāvit:*] "Dēnāriīs decem."

[*In macellō Iūlius piscēs emit et carnem.*]

[*Iūlius:*] "Tū, puer, refer domum, ut possīmus īre ad holerārium et emere holera quae necessāria sunt, et pōma: mōra, fīcūs, māla, pira..."

[*In forō holerāriō Iūlius holera et pōma emit.*]

[*Iūlius:*] "Ecce habēs omnia quae ēmimus; refer domum!"

[*Iūlius cum servō domum redit.*]

[*Iūlius:*] "Vocet aliquis cocum! Ubi est?"

[*Servus:*] "Sūrsum ascendit."

[*Iūlius:*] "Et quid vult? Dēscendat hūc! [*Ad cocum quī dēscendit:*] Tolle, coque dīligenter pulmentāria! [*Ad servum:*] Affer clāvem! Prōfer quae necessāria sunt: salem, oleum Hispānum ad lucernās, acētum ācre,

invītātiō -ōnis *f* < *invītāre* = vocāre (domum suam)

festīnāre = properāre
in-quīrere -sīvisse/-siisse -sītum = quaerere; -istī < -iistī
suāvis -e = iūcundus
frūgālis -e = haud magnificus sed bonus
domesticus -a -um (< domus) = domī factus

temperī *adv* (↔ tardē) = ad tempus; *comp* temperius
nūntium mitte

īre pergit

macellum -ī *n* = forum ubi carō et piscēs *vēneunt*
vēn-īre -eō -iisse = vēndī

quantī (*gen* = quantō pretiō) piscēs *sint* (: cōnstent)

holerārius -a -um < holus; *n* forum ubi holera vēneunt
pōmum -ī *n:* pōma sunt māla, pira, fīcūs, mōra, cēt.

mōrum -ī *n*

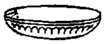
oleum ex olīvīs efficitur

pulmentārium -ī *n* = cibus (carō) quae coquitur

Hispānus -a -um: ex Hispāniā
acētum -ī *n* = vīnum acerbum
ācer ācris ācre = acerbus

carbō -ōnis *m*

 secūris -is *f*

 catīnum -ī *n*

 caccabus -ī *m*

 ōlla -ae *f*

secūris -is *f*, *acc* -im, *abl* -ī

vīnum album et nigrum, ligna sicca, carbōnēs, secūrim, vāsa, catīna, caccabum, ōllam...!"

ef-ferre ex-tulisse ē-lātum < ex + ferre

[*Servus, postquam omnia extulit:*] "Quid aliud vīs?"

[*Iūlius:*] "Haec tantum, puer: Vāde ad Gāium et dīc eī: "Venī!" Inde lavēmus. Vāde! Curre! Citō fac!"

inde : deinde
lavāre = lavārī (in balneō)

[*Abit servus, et citō revertitur.*]

[*Iūlius:*] "Fuistī ad eum?"

[*Servus:*] "Fuī."

[*Iūlius:*] "Ubi erat?"

[*Servus:*] "In domō sedēbat."

[*Iūlius:*] "Et quid faciēbat?"

studēre = litterīs studēre

[*Servus:*] "Studēbat."

[*Iūlius:*] "Et quid dīxit?"

[*Servus:*] "'Exspectā mē!'"

[*Iūlius:*] "Vāde iterum, et dīc eī: 'Omnēs hīc sunt.' Cum eō venī!"

[*Servus iterum abit.*]

cēnātiō -ōnis *f* = triclīnium

[*Iūlius, ad aliōs servōs:*] "Vōs interim sternite cēnātiōnem!"

sternere strāvisse strātum

[*Servī:*] "Iam strāvimus. Omnia parāta sunt."

[*Servus iterum revertitur sine Gāiō.*]

sērus -a -um = tardus, posterior; *adv* sērō ↔ temperī
sērō nōs facis prandēre = facis ut sērō prandeāmus

[*Iūlius:*] "Nōndum venit? Vāde, dīc eī: 'Sērō nōs facis prandēre!' [*Gāium advenientem cōnspicit.*] Ecce venit. Occurre eī!"

ob-viam īre + *dat* = occurrere

[*Servus Gāiō obviam it.*]

strigilis -is *f* ampulla -ae *f*

V. BALNEVM

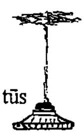
[*Iūlius, quī amīcōs invītāvit, ante cēnam cum Gāiō amīcō in balneum itūrus est, ut lavētur et exerceātur.*]

[*Iūlius, ad servōs:*] "Afferte sabana ad balneum, strigilem, ampullam! Praecēdite, occupāte locum!"

[*Servus:*] "Ubi iubēs? In thermīs an in prīvātō?"

[*Iūlius:*] "In thermīs. Praecēdite tantum! *Vōbīs* dīcō quī hīc estis! Calida fīat nōbīs. Ego autem, ūsque dum locum invenītis, unguentārium salūtābō."

[*Servī ad thermās praecēdunt. Iūlius unguentārium petit.*]

fūmus -ī *m*
tūs

[*Unguentārius:*] "Iūlī, avē!"

[*Iūlius:*] "Salūtō tē! Dā mihi tūs et unguentum, quod sufficit hodiē ad hominēs vīgintī, sed dē bonō!"

[*Domum reversus Iūlius, ad Gāium:*] "Surge, eāmus! Hinc vīs per porticum propter lūmen? [*Gāius silet.*] Numquid vīs venīre ad sēcessum?"

[*Gāius:*] "Bene mē admonuistī: venter mē cōgit."

[*Gāius discēdit ad sēcessum et mox redit.*]

[*Iūlius:*] "Eāmus iam!"

[*Amīcī per porticum ad thermās eunt.*]

[*Iūlius, in thermīs, ad servum:*] "Exue mē! Excalceā mē, puer! Accipe vestīmenta, servā bene – nē obdormiās, propter fūrēs! Rape nōbīs pilam! [*Ad Gāium:*] Lūdāmus in sphaeristēriō!"

[*Amīcī in sphaeristēriō pilā lūdunt.*]

[*Iūlius:*] "Exercērī volō in cērōmate. Venī, luctēmur!"

ampulla -ae *f*: quā continētur *unguentum* -ī *n* = oleum suāve quō corpus *ungitur*
ungere ūnxisse ūnctum = unguentō *per-fundere*

exercēre = (membra) movēre valētūdinis causā; exercērī = sē exercēre
sabanum -ī *n* = linteum

prae-cēdere ↔ sequī

thermae -ārum *f pl* = balneum pūblicum (↔ prīvātum)

calida -ae *f* = aqua calida

unguentārius -ī *m* = quī unguentum vēndit

tūs tūris *n*: ē tūre accēnsō oritur *fūmus* suāvis
suf-ficere = satis esse

vīs *īre*
porticus -ūs *f* = ōrdō columnārum sub tēctō
num-quid...? = num...? -ne...?
sēcessus -ūs *m* = locus sōlus ubi venter *ex-onerātur* (↔ implētur)
ad-monēre = monēre

ex-uere ↔ vestīre
ex-calceāre ↔ calceāre
servāre = salvum cūstōdīre
ob-dormīre (↔ ēvigilāre) = incipere dormīre; nē obdormiās! = nōlī obdormīre!
sphaeristērium -ī *n* = locus ubi hominēs pilā lūdunt

cērōma -atis *n* = locus ubi hominēs luctantur (= *palaestra*)

iam dūdum *adv* = iam prīdem
temptāre = cōnārī

cella -ae *f* = locus clausus
tepidārius -a -um < *tepidus* -a -um = nec frīgidus nec calidus
balneātor -ōris *m* = quī balneum cūstōdit
fricāre = tergēre premendō

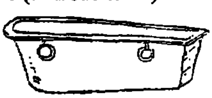
sūdātōrium -ī *n* (< *sūdāre*) = cella balneī calidissima

sūdāre: hominēs ob magnum calōrem vel labōrem sūdant
sūdor -ōris *m* < sūdāre

lassus -a -um = fessus
solium -ī *n* = magnum balneī vās

assa -ae *f* = balneum siccum calidissimum, sūdātōrium

temperāre = rēctē miscēre (calidum et frīgidum)
piscīna -ae *f* = lacus arte factus
subdīvālis -e = sub caelō apertō situs (nōn sub tēctō)

solium

frīgida -ae *f* = aqua frīgida, balneum frīgidum
lutum -ī *n* = terra mollis ūmida (in thermīs corpus lutō perfunditur)
re-sūmere = vīrēs re-sūmere
dē-stringere = strigile fricāre (ita dētergētur lutum, oleum, sūdor)
caligula -ae *f* = caliga (parva)

col-ligere -lēgisse -lēctum = ūnō locō pōnere (↔ spargere)

[*Gāius:*] "Nesciō, neque possum, iam dūdum enim dēstitī luctārī. Tamen temptō – sī possum."

[*Iūlius cum Gāiō luctātur in cērōmate.*]

[*Gāius:*] "Leviter fatīgātus sum."

[*Iūlius:*] "Introeāmus in cellam prīmam tepidāriam."

[*Iūlius introiēns, ad servum:*] "Dā balneātōrī nummōs! Accipe reliquum! Unge mē! Fricā mē! [*Ad Gāium:*] Venī ad sūdātōrium!"

[*In sūdātōrium introeunt.*]

[*Iūlius:*] "Sūdās?"

[*Gāius, sūdōrem dētergēns:*] "Sūdō. Lassus sum. Introeāmus ad solium!"

[*Iūlius:*] "Dēscende! Ūtāmur assā, et sīc dēscendāmus ad solium! [*Dēscendit ipse.*] Dēscende!"

[*Gāius, dēscendēns:*] "Bene temperātum est solium."

[*Iūlius:*] "Exī iam! Mitte tē ipsum in piscīnam subdīvālem!"

[*Forās exeunt et in piscīnam frīgidam sē mittunt.*]

[*Iūlius, natāns:*] "Natā!"

[*Gāius:*] "Natāvī."

[*Iūlius, cum Gāiō ē piscīnā ēgressus:*] "Frīgidam habuimus bonam. Ad lutum accēde! Perfunde tē ipsum!"

[*Gāius:*] "Perfūdī. Resūmpsī."

[*Iūlius, ad servum:*] "Porrige strigilem! Dēstringe mē! Dā sabana! Tergē mihi caput et pedēs! Dā caligulās! Calceā mē! Vestī mē! Indue superāriam! Colligite vestīmenta et omnia nostra! [*Ad Gāium:*] Bene lāvistī? Bene tibi sit!"

[*Iūlius et Gāius lautī redeunt ad cēnam.*]

VI. CONVIVIVM

[*Ōstiārius, ad Iūlium ā balneīs redeuntem:*] "Salvum lōtum, domine! Amīcī vēnērunt."

[*Iūlius hospitēs suōs salvēre iubet.*]

[*Iūlius, ad servōs:*] "Date hīc sellās! [*Ad hospitēs:*] Quid stātis? Sedēte! [*Ad Gāium:*] Quid stās? Sedē! [*Ad ministrum:*] Temperā! Valdē enim sitiō. Miscē nōbīs! [*Ad hospitēs:*] Quis quid vult? [*Ad Gāium:*] Tū quid vīs?"

[*Gāius:*] "Miscē mihi calidum, nōn fervēns neque tepidum, sed temperātum. [*Vīnum gustat.*] Adice merum!"

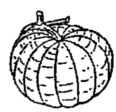
[*Postquam bibērunt convīvae triclīnium ingrediuntur.*]

[*Iūlius:*] "Sī vultis, discumbāmus!"

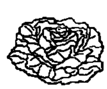
[*Gāius:*] "Ubi iubēs?"

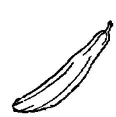
[*Iūlius:*] "In prīmō locō discumbe!"

[*Convīvae in lectīs discumbunt. Affertur gustātiō: ōva, holera, piscēs...*]

cucurbita -ae *f*

[*Iūlius, ad singulōs ministrōs:*] "Dā nōbīs prīmum bētās aut cucurbitās! Porrige mihi mappam! Ūnus ex vōbīs pānem frangat! Pōne oxygarum et lactūcās et cucumerēs! Dā sardīnās, siliquās et oleum Hispānum! Pōne discum cum ēscāriīs! Affer olīvās albās et cāseum! [*Ad hospitēs:*] Cēnāte!"

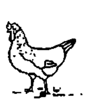

lactūca -ae *f*

cucumis -eris *m*

[*Post gustātiōnem appōnuntur varia fercula, ut gallīna, lepus, aper.*]

[*Iūlius, ad ministrum:*] "Praecīde aprum et gallīnam et leporem! Dā carnem assam! Valdē calet. Mandūcēmus!"

aper aprī *m*

gallīna -ae *f*

lepus -oris *m*

balneae -ārum *f pl* = thermae
lōtus -a -um = lautus *part* < lavāre; salvum lōtum! : salvum lōtum tē esse gaudeō

temperā *vīnum calidum frīgidō!*
sitīre (< sitis) = sitim patī
miscē *aquam vīnō!*

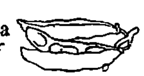
vīnum calidum
fervēns -entis = calidissimus

dis-cumbere = suīs locīs accumbere

gustātiō -ōnis *f* = prīma pars cēnae (↔ mēnsa secunda)

bēta -ae *f*

mappa -ae *f* = linteum ad ōs tergendum
oxygarum -ī *n* = acētum mixtum quod cum piscibus gustātur
sardīna -ae *f* = parvus piscis
discus -ī *m* = catīnum
ēscārius -a -um (< *ēsca* = cibus) = edendus; *f pl* ūvae ēscāriae

siliqua -ae *f*

ferculum -ī *m* = cibus quī ōrdine convīvīs affertur
aper aprī *m* = porcus ferus

prae-cīdere = secāre

assus -a -um = igne coctus sine aquā
calēre = calidus esse (↔ frīgēre)
mandūcāre = dentibus ūtī, ēsse

[*Convīvae:*] "Optimē factum est."

ex-tergēre = dētergēre

[*Iūlius, ad ministrōs:*] "Date aquam ad manūs! – Extergē mēnsam! – Dā nōbīs bibere! Dā merum! Miscē calidum! Omnēs bibāmus!"

propīnāre *+dat* = bibere ad alicuius salūtem

[*Gāius:*] "Sī permittis, prōpīnō tibi."

[*Iūlius:*] "Bene accipiō. [*Ad alium convīvam:*] Quid nōn bibis? Bibe, domine!"

[*Convīva:*] "Petīvī, et nēmō mihi dedit."

[*Statim minister eī vīnum dat.*]

placenta -ae *f* = pānis dulcis

[*Affertur mēnsa secunda: pōma, nucēs, mel, placentās.*]

[*Iūlius, ad ministrōs:*] "Date nōbīs dulcem placentam!"

[*Convīvae:*] "Sufficit nōbīs. Eāmus iam! Bene nōs accēpistī."

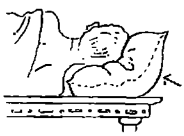
[*Iūlius, ad servum:*] "Accende faculam!"

ministrāre (< minister) = servīre (convīvīs); ministrantēs = ministrī

[*Gāius:*] "Dā ministrantibus bibere et cēnāre, et cocō, quia bene ministrāvit."

[*Discēdunt convīvae.*]

[*Iūlius:*] "Puer, venī! Collige haec! Omnia suīs locīs repōne!"

[*Iūlius, cum servō cubiculum ingressus:*] "Dīligenter sterne lectum!"

[*Servus:*] "Strāvimus."

[*Iūlius:*] "Et ideō dūrum est?"

ex-cutere -iō -cussisse -cussum = iactāre, quatere
sēgnis -e = piger; *adv* sēgniter
per-noctāre forīs = per tōtam noctem forīs esse
sī cuius = sī alicuius
audierō = audīverō
re-cipere sē = recēdere
gallicinium -ī *n* = gallī cantus; gallicinīō *abl*: ante lūcem

[*Servus:*] "Excussimus et pulvīnum mollīvimus."

[*Iūlius:*] "Quoniam autem sēgniter fēcistis quae necessāria sunt, nēmō forīs pernoctet aut exeat. Sī cuius vōcem audierō, nōn eī parcam! Recipite vōs, quiēscite, et gallicinīō mē excitāte, ut excurram!"

VII. TABELLARIVS

[*Tabellārius ā Gāiō missus pulsat ōstium Lūciī.*]

[*Ōstiārius:*] "Quis pulsat ōstium?"

[*Tabellārius:*] "Ā Gāiō ad Lūcium. Sī hīc est, nūntiā!"

nūntiā *mē*

[*Ōstiārius, ad Lūcium dominum:*] "Venit ā Gāiō."

[*Lūcius, intus:*] "Rogā illum! [*Ēgressus ipse tabellārium interrogat:*] Quid est, puer? Omnia rēctē?"

rogāre = interrogāre

[*Tabellārius:*] "Etiam, domine. Mīsit tibi epistulam signātam."

etiam : ita (: rēctē sunt omnia)

[*Lūcius:*] "Et ubi est?"

[*Tabellārius:*] "Hīc est."

[*Lūcius:*] "Dā illam, ut videam quid mihi scrīpserit! [*Epistulā perlēctā:*] Scrīpsit mihi dē negōtiō. Nihil tibi dīxit?"

[*Tabellārius:*] "Nihil."

[*Lūcius:*] "Vāde, puer, et nūntiā quoniam veniō."

quoniam veniō : 'mē venīre'

[*Tabellārius redit ad Gāium.*]

[*Lūcius, ad servōs suōs:*] "Date mihi calceāmenta! Affer aquam ad manūs! Dā subarmāle, cinge mē! Dā togam, operī mē! Dā paenulam et ānulōs! [*Ad sodālem suum quendam:*] Quid stās, sodālis? Tolle quae opus sunt et venī mēcum! Festīnō ad amīcum antīquum, senātōrem populī Rōmanī, quī ā Rōmulō dēdūcit genus, ā Trōiānīs Aeneadārum."

sub-armāle -is *n* = lātum cingulum
sodālis -is *m* = amīcus, comes
(ea) quae opus sunt = quibus opus est
senātor -ōris *m*, ūnus ē DC cīvibus nōbilissimīs, quōrum numerus vocātur *senātus* (-ūs *m*)
genus = omnēs ab eōdem (patre patrum) ortī; ā Rōmulō g. dēdūcit = eius g. ā R. ortum est
Aeneadae -ārum *m pl*, Trōiānī quī Aenēam in Italiam fugientem comitātī sunt
Rōmulus, quī ab Aenēā genus dēdūcit, a. 753 a.C. Rōmam *condidit*
con-dere -didisse -ditum

[*Exit Lūcius cum sodālī suō.*]

iūrgium -ī *n* = certāmen (dē iūre)
vagārī = errāre

aes aeris *n* = pecūnia; aes est māteria ex quā efficiuntur assēs, ferrō cārius et argentō vīlius est

īnsānīre = mente *īn-sānus* esse

faenerāre = mūtuum dare pretiō
fraudātor -ōris *m* = vir fallāx

dūc tē! = abī!
quaere *aes ab eō* cui faenerāvistī

iūrāre = dīs testibus affirmāre

contrōversia -ae *f* = iūrgium

VIII. IVRGIVM

[*Iūlius et Gāius, dum in urbe vagantur, Lūciō obviam eunt.*]

[*Iūlius, ad Gāium*]: "Nōn est iste Lūcius, quī meum aes habet?"

[*Gāius:*] "Hic est."

[*Iūlius:*] "Accēdēns ergō salūtābō eum. [*Ad Lūcium accēdit.*] Avē, pater familiās! Nōndum possum accipere meum, quod mihi dēbēs tantō tempore?"

[*Lūcius:*] "Quid dīcis? Īnsānīs!"

[*Iūlius:*] "Faenerāvī tibi aes – et dīcis 'īnsānīs'! Fraudātor, nōn cognōscis mē?"

[*Lūcius:*] "Dūc tē! Quaere cui faenerāstī! ego enim nīl tuum habeō."

[*Iūlius:*] "Iūrā mihi!"

[*Lūcius:*] "Iūrō ubi velīs."

[*Iūlius:*] "Eāmus. Iūrā in templō!"

[*Iūlius cum Lūciō ad templum it.*]

[*Lūcius:*] "Per deum hunc: nihil mihi dedistī."

[*Iūlius:*] "Modo bene. Et contrōversiam facere nōn est bonum līberō hominī et patrī familiās."

[*Iūlius iam intellegit sē nōn Lūciō, sed aliī virō pecūniam faenerāvisse.*]

IX. NVMMVLARIVS

[*Iūlius ante nummulāriī mēnsam adsistit.*]

[*Nummulārius:*] "Domine, quid imperās?"

[*Iūlius:*] "Numquid habēs pecūniam vacuam?"

[*Nummulārius:*] "Quid opus habēs mūtuārī?"

[*Iūlius:*] "Sī habēs, commodā mihi quīnque sēstertia."

[*Nummulārius:*] "Et sī nōn habērem, undecumque explicārem."

[*Iūlius:*] "Pignus vīs?"

[*Nummulārius:*] "Absit, nōn opus habeō. Cavē mihi 'tē accēpisse'."

[*Iūlius:*] "Quibus ūsūrīs?"

[*Nummulārius:*] "Quibus vīs."

[*Iūlius dē pecūniā mūtuā cavet: scrībit 'sē HS* $\overline{V}$ *accēpisse atque cum ūsūrīs redditūrum esse'.*]

[*Iūlius:*] "Cāvī."

[*Nummulārius Iūliō HS* $\overline{V}$ *commodat.*]

[*Iūlius:*] "Grātiās tibi agō."

[*Nummulārius:*] "Signā!"

[*Iūlius, postquam signāvit:*] "Signāvī."

[*Nummulārius:*] "Numerā!"

[*Iūlius, pecūniā numerātā:*] "Numerāvī."

[*Nummulārius:*] "Probā!"

[*Iūlius:*] "Probāvī."

[*Nummulārius:*] "Sīcut accēpistī, probum redde!"

[*Iūlius:*] "Cum tibi redditerō, et satisfaciam."

[*Hīs perāctīs, Iūlius cum pecūniā discēdit.*]

nummulārius -ī *m* (< nummus) = tabernārius quī pecūniam mūtuam dat pretiō
ad-sistere -stitisse = cōnsistere et stāre

opus habeō = mihi opus est
mūtuārī = mūtuum sūmere
commodāre = mūtuum dare
sēstertia *n pl* = mīlia sēstertium
unde-cumque = ā quōquō locō, quōquō modō
ex-plicāre ↔ implicāre; pecūniam explicāre : quaerere
pignus -oris *n* = rēs cāra quae datur prō pecūniā mūtuā
cavēre = litterīs prōmittere 'sē pecūniam redditūrum esse'

ūsūra -ae *f* = pretium prō pecūniā mūtuā solvendum

$\overline{V}$ = quīnque mīlia; HS $\overline{V}$ = quīnque sēstertia (= quīnque mīlia sēstertium)

cavēre cāvisse cautum

(rem) probāre = probam exīstimāre, 'probam esse' dīcere

satis-facere (+*dat*) = dare quod satis est, grātum facere; satisfaciam *tibi* (: ūsūrās solvendō)
per-agere

X. MALEDICTA

male-dictum -ī *n* < *male-dīcere*

[*Hōrā nōnā Iūlius balneās petit. Ibi Sōsia, servus ēbrius, eī in ōstiō occurrit. Iūlius īrāscitur.*]

īrāscī = īrātus fierī

[*Iūlius:*] "Dūc tē ergō! Quid stās?"

per-tinēre: ad mē pertinet = mea rēs est; tibi pertinet = ad tē p.
prōcūrātor -ōris *m* < *prō-cūrāre* = negōtium cūrāre prō aliquō

[*Sōsia:*] "Quid tibi pertinet? Prōcūrātor meus es?"

[*Iūlius:*] "Dūc tē!"

impostor -ōris *m* = vir fallāx, fraudātor

[*Sōsia:*] "Recēde, impostor!"

male-dīcere +*dat*
cruci-fīgere = crucī fīgere
ex-pedīre +*dat* = prōdesse

[*Iūlius:*] "Maledīcis mihi, malum caput? Crucifīgāris! Male facis, et nescīs quod nōn expedit tibi."

[*Sōsia:*] "Quārē?"

ingenuus -a -um = līberō patre nātus

[*Iūlius:*] "Quoniam ego ingenuus homō sum, tū autem nēquam servus!"

[*Sōsia:*] "Silentium habē!"

pār paris *adi* = aequus

[*Iūlius:*] "Vīs ergō discere: nōn sum tibi pār!"

lībertus -ī *m* = lībertīnus

[*Sōsia:*] "Nōn, impostor? Volō discere utrum servus sīs an lībertus?"

[*Iūlius:*] "Nōn dō tibi ratiōnem.

[*Sōsia:*] "Quārē?"

[*Iūlius:*] "Quoniam nōn es dignus! Eāmus ad dominum tuum!"

[*Sōsia:*] "Fortasse."

[*Iūlius:*] "Ego enim ingenuus omnibus nōtus sum et pater familiās."

appāret = plānē vidētur

[*Sōsia:*] "Appāret ā faciē tuā!"

[*Iūlius:*] "Eāmus nōs!"

abs-trahere

[*Iūlius Sōsiam sēcum abstrahere temptat, cum dominus Sōsiae iīs obviam venit.*]

opportūnus -a -um = idōneus; *adv* tempore opportūnō

[*Iūlius:*] "Opportūnē vēnistī. Quaerēbam tē, quod factum est mihi malum."

XI. IVDICIVM

Dominus [*Lūcius*] prōcēdēns occurrit amīcō suō, et dīxit: "Avē, Gāī!" et ōsculātus est eum.

Et [*Gāius*] resalūtāvit eum dīcēns: "Bene valeās, Lūcī! Est tē vidēre! Quid agis?"

[*Lūcius:*] "Omnia rēctē. Quōmodo habēs?"

[*Gāius:*] "Grātulor tibi – sīcut mihi."

[*Lūcius:*] "⟨Vocātus sum in⟩ iūdicium."

[*Gāius:*] "Quālis est ipsa rēs?"

[*Lūcius:*] "Nōn valdē magna, est enim pecūniāria. Sī vacat tibi, adestō nōbīs! Iūdicēs enim diem nōbīs dedērunt hodiernum sententiam dictūrī. Quārē volō tē praesente dē causā cum advocātīs tractāre."

[*Gāius:*] "Adhibuistī ⟨advocātōs⟩?"

[*Lūcius:*] "Adhibuī."

[*Gāius.*] "Quōs?"

[*Lūcius:*] "Tuōs amīcōs."

[*Gāius:*] "Bene fēcistī. Cōnstituistī circā quam hōram? in quō locō?"

[*Lūcius:*] "In forō, in porticū iūxtā statuam Victōriae."

[*Gāius:*] "Post modicum illūc veniō."

[*Lūcius:*] "Sed rogō in mente habeās!"

[*Gāius:*] "Sēcūrus estō: mihi pertinet."

[*Discēdit Gāius.*]

[*Lūcius, ad servum suum:*] "Eāmus nōs ad nummulārium; accipiāmus ab eō dēnāriōs centum. Dēmus causidicō honōrārium et advocātīs et iūris perītō, ut studiōsius dēfendant nōs."

[*Servus, nummulārium cōnspiciēns:*] "Iste est."

---

iūdicium -ī *n* = iūs iūris *n* = locus et tempus quō iūs dīcitur dē cīvium contrōversiīs

est tē vidēre! = quam grātum mihi est tē vidēre!
quid agis? = quōmodo *tē* habēs?

pecūniārius -a -um < pecūnia
iūdex -icis *m* = quī inter cīvēs iūs dīcit (: statuit quid iūs sit)
hodiernus -a -um < hodiē
sententia = quod iūdex statuit
causa : rēs quae agitur in iūdiciō
ad-vocātus -ī *m* (< *ad-vocāre*) = quī alicui adest in iūdiciō
tractāre = agere
ad-hibēre +*acc* = ūtī +*abl* (< ad + habēre); aliquem a. = cōnsilium/auxilium alicuius quaerere

Victōria dea

statua -ae *f*

modicus -a -um = nec magnus nec parvus, *n* paulum; post modicum *temporis*... ven*iam*
rogō *ut* in mente habeās (: reminīscāris)
sē-cūrus -a -um = sine cūrā, nihil cūrāns
mihi pertinet = ad mē pertinet

causidicus -ī *m* = quī causās agit apud iūdicēs
honōrārium -ī *n* = mercēs
perītus -a -um (↔ ignārus) +*gen* = quī rem bene scit

[*Lūcius:*] "Accipe ab eō nummōs, et sequere!"

[*Nummīs acceptīs, servus Lūcium ad forum sequitur.*]

cōnsilium -ī *n* = iī quī conveniunt ut cōnsilium capiant
īnstrūmenta : tabulae, litterae (dē causā quae agitur)

[*Lūcius:*] "Sīcut cōnstituimus adest Gāius. Convocēmus eum in cōnsilium. Hīc habēmus īnstrūmenta."

[*Lūcius Gāium sēcum dūcit ad iūdicēs.*]

dē-nūntiāre +*dat* = imperāre ut adsit; -āstī = -āvistī

[*Iūdex:*] "Dēnūntiāstī illī?"

[*Lūcius:*] "Dēnūntiāvī."

testārī = testēs ad-vocāre

[*Iūdex:*] "Testātus es?"

[*Lūcius:*] "Testātus sum."

[*Iūdex:*] "Parātus estō!"

[*Lūcius:*] "Parātus sum."

adversārius -ī *m* = quī adversus certat

[*Iūdex:*] "Et adversārius interpellāre vult. Tacē!"

[*Lūcius:*] "Taceō."

[*Postquam adversārius interpellāvit et Lūciī causidicus respondit, surgit iūdex.*]

praecō -ōnis *m* = quī nūntiōs pūblicōs *praedicat*
praedicāre = clārā vōce nūntiāre

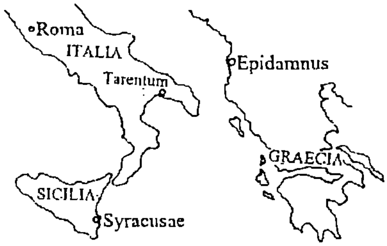
[*Praecō praedicat:*] "Silentium habēte! Audiāmus sententiam!"

[*Iūdex sententiam dīcit.*]

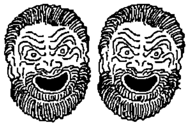
audīstī = audīvistī

[*Lūcius:*] "Audīstī, Gāī? ācta rēs est et vīcimus."

[*Gāius Lūciō grātulātur.*]

Tarentum -ī *n*
Syrācūsae -ārum *f pl*
Epidamnus -ī *f* (= Dyrrachium)

MENAECHMI

Ex Plautī cōmoediā prologus et scaena ultima

Persōnae: MENAECHMVS I
MENAECHMVS II sīve SOSICLES
MESSENIO, servus Menaechmī II

Scaena: EPIDAMNI ante domum Menaechmī I

Menaechmī -ōrum *m pl*, frātrēs geminī, titulus cōmoediae
T. Maccius Plautus -ī *m*, scrīpsit cōmoediās XXI; senex mortuus est a. 184 a.C. (ante Christum)
Menaechmus -ī *m* (MEN.)
Sōsiclēs -is *m*
Messēniō -ōnis *m* (MESS.)

PROLOGVS

1-2 Salūtem vōbīs, spectātōrēs, nūntiō!
Apportō vōbīs Plautum – linguā, nōn manū! –
quaesō ut benignīs accipiātis auribus.
5 Nunc argūmentum accipite atque animadvertite
– quam poterō in verba cōnferam paucissima.
17 Mercātor quīdam fuit Syrācūsīs senex.
Eī sunt nātī fīliī geminī duo,
ita fōrmā similī puerī utī māter sua
20 nōn internōsse posset quae mammam dabat,
neque adeō māter ipsa quae illōs pepererat!
(ut ille dīxit mihi quī puerōs vīderat).
24 Postquam iam puerī septuennēs sunt, pater
25 onerāvit nāvem magnam multīs mercibus.
Impōnit alterum geminum in nāvem pater,
Tarentum āvēxit sēcum ad mercātum simul;
illum relīquit alterum apud mātrem domī.
Tarentī lūdī forte erant cum illūc venit;

prologus = is quī prologum dīcit
salūtem nūntiāre = salūtem dīcere
quaesō = rogō
benignus -a -um = quī bene vult
argūmentum -ī *n*: a. fābulae = rēs quae in fābulā aguntur
cōn-ferre con-tulisse col-lātum = contrahere, brevem facere
in verba quam paucissima (: tam pauca quam) poterō
(puerī) fōrmā similī : fōrmam similem habentēs, similēs
utī = ut
māter sua (: eōrum) quae mammam (= pectus) dabat : nūtrīx
inter-nōvisse (alterum ab alterō) = *dis-cernere*
ad-eō = etiam; neque adeō = ac nē quidem
septuennis -e = VII annōs nātus
onerāre = onere implēre (*onus* -eris *n* = quod portātur/vehitur)
alterum g.: Menaechmum (I)
ā-vehere ↔ ad-vehere
sē-cum simul = ūnā sē-cum
mercātus -ūs *m* = locus quō conveniunt mercātōrēs ut vēndant
illum alterum: Sōsiclem

mortālēs multī, ut ad lūdōs, convēnerant. 30
Puer inter hominēs ibi aberrāvit ā patre.
Epidamniēnsis quīdam ibi mercātor fuit,
is puerum tollit āvehitque Epidamnum eum.
Pater eius autem, postquam puerum perdidit,
animum dēspondit, eāque is aegritūdine 35
paucīs diēbus post Tarentī ēmortuu'st.
  Postquam Syracūsās dē eā rē rediit nūntius
ad avum puerōrum 'puerum surreptum alterum
patremque puerī | esse Tarentī ēmortuum',
immūtat nōmen avus huic geminō | alterī 40
– ita eum dīlēxit quī surreptu'st alterum:
illīus nōmen indit illī quī domī est
'Menaechmō', idem quod alterī nōmen fuit
(et ipsus eōdem avus est vocātus nōmine).
Nē mox errētis, iam nunc praedicō prius: 47
idem est ambōbus nōmen geminīs frātribus.
  Epidamniēnsī illī, quem dūdum dīxeram 57
geminum illum puerum quī surripuit alterum,
eī līberōrum – nisi dīvitiae – nihil erat.
Adoptat illum puerum surreptīcium 60
sibi fīlium, eīque uxōrem dōtātam dedit,
eumque hērēdem fēcit cum ipse obiit diem.
Nam rūs ut ībat forte, ut multum plūverat,
ingressus fluvium rapidum ab urbe haud longulē,
rapidus raptōrī puerī subdūxit pedēs 65
abstrāxitque hominem in māximam malam crucem!
Illī dīvitiae ita ēvēnērunt māximae.
[*Domum Menaechmī I mōnstrat.*]

mortālēs -ium *m pl* = hominēs
ut ad lūdōs *fierī solet*
Epidamniēnsis -e < Epidamnus
tollere = auferre, abdūcere
perdere = āmittere
animum dē-spondēre -disse = dēspērāre
aegritūdō -inis *f* = dolor animī
ē-morī = morī
-u'st = -us *est*
avus -ī *m* = pater patris
surreptum *esse*
im-mūtāre = mūtāre
geminō alterī : Sōsiclī
dīligere -lēxisse -lēctum
in-dere -didisse -ditum = dare
illī nōmen dat 'Menaechmō' (*dat*) = ... 'Menaechm*um*'
ipsus = ipse; ipsus avus eōdem nōmine vocātus est
errāre = prāvē intellegere, fallī
ambō -ae -ō, *dat m* -ōbus
dūdum *adv* = modo
dīxeram : dīxī
līberōrum nihil = nūllī līberī
nisi dīvitiae : nisi dīvitiae eī erant prō līberīs
ad-optāre = suum fīlium facere
surreptīcius -a -um = surreptus
dōtātus -a -um = pecūniōsus
hērēs -ēdis *m* = cui pecūnia hominis mortuī relinquitur
ob-īre (mortem/diem) = morī
ut rūs (= in rūs) ībat = cum... īret
pluere plūvisse: pluit = imber fit
longulē = longē (: procul)
rapidus *fluvius*
raptor -ōris *m* = quī rapit
sub-dūcere; alicui pedēs s. = aliquem lābentem facere
mala crux = mala fortūna (: nex)
ē-venīre = accidere, fierī; + *dat*
(rēs) eī ēvenit = eī datur

Is illīc habitat geminus surreptīcius.
Nunc ille geminus quī Syrācūsīs habet
hodiē in Epidamnum vēnit cum servō suō
hunc quaeritātum geminum germānum suum.
Haec urbs Epidamnus est, dum haec agitur fābula
– quandō alia agētur, aliud fiet oppidum,
sīcut familiae quoque solent mūtārier:
modo lēnō hīc habitat, modo adulēscēns, modo senex...

SCAENA VLTIMA

[Menaechmus II (Sōsiclēs) cum servō Messēniōne ante domum Menaechmī I ambulat. Menaechmus I forās exit.]

1062 MESS. Dī immortālēs! Quid ego videō?
MEN. II Quid vidēs?
MESS. Speculum tuum.
MEN. II Quid negōtī est?
MESS. [*Men. I mōnstrāns*] Tūa'st imāgō, tam cōnsimile'st quam potest.
MEN. II Pol profectō haud est dissimilis, meam cum fōrmam nōscitō.
1066 MESS. [*ad Men. I*] Adulēscēns, quaesō hercle, ēloquere tūum mihi nōmen, nisi piget.
1068 MEN. I —⏑— Mihi est Menaechmō nōmen.
MEN. II Immō edepol mihī!
MEN. I Siculus sum Syrācūsānus.
MEN. II Ea domus et patria est mihī.
1070 MEN. I Quid ego ex tē audiō?
MEN. II Hoc quod rēs est.
MESS. Nōvī equidem hunc: erus est meus.

habēre = habitāre
servō: Messēniōne
quaeritāre = quaerere
(frāter) germānus = frāter eōdem patre et eādem mātre nātus
quandō = cum
-ārier = -ārī (*īnf pass*)
lēnō -ōnis *m* = quī amōrem fēminārum virīs vēndit

Menaechmus avus
Moschus pater ∞ Teuximarcha māter
Menaechmus (surreptīcius) — Sōsiclēs (Menaechmus II): fīliī geminī

speculum : imāginem
negōtium = rēs; negōtī = negōtiī (*gen sg*)
-'st = est; -e'st = -is est
cōn-similis -e = similis
quam *fierī* potest
pol = profectō (< Pollūx -ūcis, deus)
dis-similis -e ↔ similis
nōscitāre = cognōscere, spectāre
hercle = profectō (< Herculēs)
ē-loquī
nisi *tē* piget: mē (*acc*) piget ↔ mihi (*dat*) libet
mihi nōmen est 'Menaechmō' (*dat*) = ... 'Menaechmus'
ede-pol = pol
Siculus -ī *m*, incola Siciliae
Syrācūsānus -a -um < Syrācūsae
rēs est : vērum est

'Hunc' ego 'esse' āiō 'Menaechmum'.
MEN. I |At ego 'mē'.
MEN. II Quae haec fābula'st?
Tū es Menaechmus?
MEN. I 'Mē esse' dīcō, 'Moschō prōgnātum patre'.
MEN. II Tūn' meō patre es prōgnātus?
MEN. I Immō equidem, adulēscēns, meō!
MESS. [*sēcum*] Dī immortālēs! Spem īnspērātam date mihī quam suspicor!
Nam, nisi mē animus fallit, hī sunt geminī germānī duo,
nam et patriam et patrem commemorant pariter quī fuerint sibī.
Sēvocābō erum. [*Clārā vōce*] Menaechme!
MENAECHMI AMBO [*ūnā vōce*] Quid vīs?
MESS. Nōn ambōs volō.
Sed uter vestrum |est advectus mēcum nāvī?
MEN. I Nōn ego.
MEN. II At ego.
MESS. Tē volō igitur. Hūc concēde!
MEN. II Concessī. Quid est?
MESS. Illic homō |aut sȳcophanta aut geminus est frāter tuus.
Nam ego hominem hominis similiōrem numquam vīdī |alterum,
neque aqua aquae nec lacte est lactis, crēde mihi, usquam similius
quam hic tuī est tūque huius autem; post eandem patriam ac patrem
memorat. Meliu'st nōs adīre |atque hunc percontārier.

ego 'mē *esse Menaechmum' āiō*
quae fābula est? = quid fābulāris?
prō-gnātus = nātus; Moschō patre p. = Moschī fīlius
tūn' = tū-ne
meō *patre prōgnātus sum*
[*sēcum loquēns*]
īn-spērātus -a -um: spēs īnspērāta = quod nōn spērābam
suspicārī = crēdere incipere
mē animus fallit = fallor, errō
pariter = aequē, eōdem modō
sē-vocāre = ā cēteris vocāre
nāvī *abl* = nāve
con-cēdere -cessisse = cēdere, īre
illic illaec illuc = ille illa illud
sȳcophanta -ae *m* = impostor
similis -e +*gen; comp* similior, *sup* simillimus
lacte -is *n* = lac lactis *n*
usquam = ūllō locō (: ūllō modō)
tuī *gen* < tū: hic tuī *similis est* tūque huius *similis es*
post *adv* = posteā (: praetereā)
percontārī = interrogāre

MEN. II Perge operam dare, obsecrō hercle! Līber estō, sī invenīs
hunc meum frātrem esse.
MESS. Spērō.
MEN. II |Et ego idem spērō fore.
MESS. [*ad Men. I*] Quid ais tū? 'Menaechmum', opīnor, 'tē vocārī' dīxerās.
MEN. I Ita vērō.
MESS. Huic item Menaechmō nōmen est. 'In Siciliā
tē Syrācūsīs nātum esse' dīxistī: hic nātu'st ibī.
'Moschum tibi patrem fuisse' dīxistī: huic itidem fuit.
Quid longissimē meministī, dīc mihi, in patriā tuā?
MEN. I Cum patre ut abiī Tarentum |ad mercātum; posteā
inter hominēs mē deerrāre ā patre atque inde āvehī.
MEN. II Iuppiter suprēme, servā mē!
MESS. [*ad Men. II*] Quid clāmās? Quīn tacēs?
[*ad Men. I*] Quot erās annōs nātus, cum tē pater ā patriā |āvehit?
MEN. I Septuennis, nam dentēs mihī cadēbant prīmulum.
Neque patrem postillāc umquam vīdī.
MESS. Quid? vōs tum patrī
fīliī quot erātis?
MEN. I Ut nunc māximē meminī, duo.
MESS. Uter erātis, tūn' an ille, māior?
MEN. I Aequē ambō parēs.
MESS. Quī id potest?
MEN. I Geminī ambō erāmus.
MEN. II Dī mē servātum volunt!
MESS. [*ad Men. II*] Sī interpellās, ego tacēbō.

operam dare = labōrāre, dīligenter cūrāre (ut aliquid fīat)
ob-secrāre = ōrāre (per deōs)
opīnārī = putāre
dīxerās : dīxistī
itidem (< ita-dem) = item
huic itidem *Moschus pater* fuit
longissimē : prīmum omnium
ut abiī : mē abiisse
de-errāre = aberrāre
suprēmus -a -um = summus
āvehit : āvēxit
cadēbant prīmulum (= prīmum *adv*) : cadere incipiēbant
post-illāc = posteā
uter *erat*
parēs *erāmus*
quī *adv* = quōmodo
quī id *fierī* potest?

MEN. II Potius taceō.

MESS. Dīc mihī: ūnō nōmine ambō erātis?

MEN. I Minimē, nam mihi hoc | erat quod nunc est: Menaechmō. | Illum tum vocābant Sōsiclem.

MEN. II Mī germāne gemine frāter, salvē! | Ego sum Sōsiclēs.

MEN. I Quōmodo igitur post Menaechmō nōmen est factum tibī?

MEN. II Postquam ad nōs renūntiātum'st 'tē ⟨*⟩ .... et patrem esse mortuum', noster avus mūtāvit: quod tibi nōmen est, fēcit mihī.

MEN. I Crēdō ita esse factum ut dīcis. Sed mī hoc respondē:

MEN. II Rogā!

MEN. I Quid erat nōmen nostrae mātrī?

MEN. II Teuximarchae.

MEN. I Convenit. Ō salvē, īnspērāte, multīs annīs post quem cōnspicor!

MEN. II Frāter, et tū, quem | ego multīs miseriīs, labōribus ūsque adhūc quaesīvī, quemque ego esse inventum gaudeō.

[*Ad Mess.*] Līber estō! 1148

MEN. I Cum tū es līber, gaudeō, Messēniō.

MEN. II Quoniam haec ēvēnēre nostrā, frāter, ex sententiā, 1151
in patriam redeāmus ambō.

MEN. I Frāter, faciam ut tū volēs...

MESS. Nunc, spectātōrēs, valēte, et nōbīs clārē plaudite! 1162

ūnō nōmine erātis? = ūnum (idem) nōmen vōbīs erat?
mihi hoc *nōmen* erat

post *adv* = posteā

re-nūntiāre
⟨*⟩ dēsunt circiter XV syllabae ('tē *surreptum esse...*')

nōmen meum mūtāvit
fēcit mihi : dedit mihi
mī = mihi

rogāre = interrogāre

Teuximarcha -ae *f* (-ae *dat*)

convenit : ita est

cōn-spicārī = cōnspicere

et (= etiam) tū *salvē!*
miseria -ae *f* < miser
ūsque ad-hūc = ūsque ad hoc tempus

cum : quoniam

-ēre = -ē*runt* (*perf 3 pl*)
ex sententiā = ex voluntāte

volēs *fut 2 sg* < velle
velle *fut 1* volam volēmus
2 volēs volētis
3 volet volent

DE VERSIBVS

Syllabae et pedēs

Syllaba brevis [◡] est quae in vōcālem brevem dēsinit; cēterae omnēs syllabae sunt longae [—]: *sa-lū-tem-... nūn-ti-ō.*

Syllabae acūtae sunt quae leguntur vōce māiōre vel clāriōre quam cēterae. In versibus legendīs et aliae syllabae et syllaba vocābulī ultima acuī potest (ut *il-lúm, ge-mi-nī́, se-néx*).

Vōcālis vocābulī ultima (et *-am, -em, -im, -um*) ante vōcālem (vel *h-*) prīmam vocābulī sequentis ēlīditur [’]: *crē-d'i-t'es-se.*

Cōnsonāns vocābulī ultima cum vōcālī (vel *h-*) prīmā vocābulī sequentis contrahitur [⁀]: *qui-d⁀est?*

Interdum bīnae vōcālēs in syllabā contrahuntur: *fuit, eī, tuum.*

Versūs in pedēs dīviduntur, quibus nōmina sunt: iambus ◡ —, trochaeus — ◡, anapaestus ◡◡ —, dactylus — ◡◡, spondēus — —, tribrachys ◡◡◡. In singulīs pedibus acuitur syllaba longa vel prior ē bīnīs brevibus.

Trochaicus dīcitur versus quī trochaeōs continet aliōsve pedēs quōrum prīma syllaba acuitur: —́ ◡, —́ —, —́ ◡◡, ◡́ ◡ —, ◡́ ◡◡.

Iambicus est versus quī iambōs continet aliōsve pedēs quōrum secunda aut tertia syllaba acuitur: ◡ —́, — —́, ◡◡ —́, — ◡́ ◡, ◡ ◡́ ◡.

Sēnāriī sunt versūs quī in sēnōs pedēs dīviduntur, septēnāriī quī septēnōs pedēs continent.

Versus iambicus sēnārius

Hōc versū ūtitur Plautus in prologō – et Phaedrus in *Fābulīs Aesōpiīs* (vidē pāginās 33–41). Pedēs sīc ōrdinantur:

◡ —́ | ◡ —́ | ◡ —́ | ◡ —́ | ◡ —́ | ◡ —́
◡◡ —́ | ◡◡ —́ | ◡◡ —́ | ◡◡ —́ | ◡◡ —́ | ◡ ◡́
— —́ | — —́ | — —́ | — —́ | — —́ |
— ◡́ ◡ | — ◡́ ◡ | — ◡́ ◡ | — ◡́ ◡ | — ◡́ ◡ |

Exempla ex *Menaechmīs* cōmoediā:

3 *Ap-pór|tō vó|bīs Pláu|tum lín|guā nṓn| ma-nū́*
4 *quae-s'út| be-níg|nī-s⁀ác|ci-pi-ā́|ti-s⁀áu|ri-bús*
5 *Nun-c⁀ár|gū-mén|t'ac-cí-pi|t'at-qu'á-ni|mad-vér|ti-te*
17 *Mer-cā́|tor quī́|dam fúit| Sy-rā́|cū-sī́s | se-néx*
18 *e-ī́ | sunt nā́|tī fī́|li-ī́ | ge-mi-nī́| du-o*
21 *ne-qu'á-de|ō mā́|te-r⁀íp|sa qu'íl|lōs pé-pe|re-rát*
24 *post-quám| iam pú-e|rī sép|tu-én|nēs súnt| pa-tér*
26 *im-pṓ|ni-t⁀ál|te-rúm| ge-mi-n'ín| nā-vém |pa-tér*
31 *pu-e-r⁀ín|te-r⁀hó-mi|nē-s⁀í-b'a|ber-rā́|vi-t⁀ā́| pa-tre*
44 *e- t⁀íp|su-s⁀e- ṓ |d'a-vu-s⁀ést| vo-cā́|tus nṓ|mi-ne*
60 *a-dóp| ta-t⁀íl|lum pú-e|rum súr|rep-tī́ |ci-úm*
62 *e-úm|qu'hē-rḗ|dem fḗ |cit c'íp|s'o-bi-ít | di-ém*

◡ syllaba brevis
— syllaba longa

ʹ syllaba acūta

acuere -uissse -ūtum = acūtum facere

crēd(ō) it(a) esse (1130)

pedēs:
◡ — iambus -ī *m*
— ◡ trochaeus -ī *m*
◡◡ — anapaestus -ī *m*
— ◡◡ dactylus -ī *m*
— — spondēus -ī *m*
◡◡◡ tribrachys -yis *m*

trochaicus -a -um < trochaeus

iambicus -a -um < iambus

sēnārius -a -um < sēnī (6)
septēnārius -a -um < septēnī (7)

Vocābula nova:
ad-eō: neque adeō 21
ad-optāre 60
aegritūdō -inis *f* 35
argūmentum -ī *n* 5
-ārier = -ārī (*īnf pass*) 74, 1091
ā-vehere 27, 33, 1113, 1115
avus -ī *m* 38, 40, 44
benignus -a -um 4
con-cēdere -cessisse 1086
cōn-ferre 6
cōn-similis -e 1063
cōn-spicārī 1132
con-venīre: convenit 1131
crux: mala c. 66
de-errāre 1113
dē-spondēre -disse 35
dis-similis -e 1064
dūdum *adv* 57
dōtātus -a -um 61
edepol 1068
ē-loquī 1066
ē-morī 36
errāre 47 (1082)
ē-venīre 67, 1151

germānus -ī *m* 71, 1082, 1125
habēre = habitāre 69
hercle 1066, 1093
hērēs -ēdis *m* 62
illic = ille 1087
im-mūtāre 40
in-dere -didisse -ditum 42
in-spērātus -a -um 1081,1132
inter-nō(vi)sse 20
itidem 1098
lacte = lac 1089
lēnō -ōnis *m* 75
longissimē 1111
longulē 64
mamma -ae *f* 20
mercātus -ūs *m* 27, 1112
miseria -ae *f* 1133
mortālēs -ium *m pl* 30
negōtium -ī *n* 1063
nōscitāre 1064
ob-īre -iisse, diem o. 62
ob-secrāre 1093
onerāre 25
onus -eris *n* (25)
opīnārī 1095
pariter 1083
per-contārī 1091
per-dere -didisse 34
pigēre: piget 1066
pluere -ūvisse 63
pol 1064
post-illāc 1117
prīmulum *adv* 1116
prō-gnātus -a -um 1072,1073
quaeritāre 71
quaesō 4, 1066
quī *adv* 1120
raptor -ōris *m* 65
re-nūntiāre 1127
rūs *adv* 63
sententia: ex sententiā 1151
septuennis -e 24, 1116
sē-vocāre 1084
sub-dūcere 65
suprēmus -a -um 1114
surrepticius -a -um 68
suspicārī 1081
sȳcophanta -ae *m* 1087
tollere 33
tuī (*gen* < tū) 1090
usquam 1089

Exempla ex *Fabulīs Aesōpiīs:*

Ae-sō|pu-s‿áuc|tor quám| mā-té-ri|am rép|pe-rít prol.1
han-c‿é-go| po-lī́ |vī vér|si-bús|sē-nā́|ri-ī́s prol.2
Ad rī́|v'e-ún|dem lú-pu-|s‿e-t‿ág|nus vḗ|ne-ránt I.1.1
si-tī́ | com-púl|sī. sú-pe|ri-ór| stā-bát| lu-pús I.1.2
An-t'hṓs| sex mḗn|sē-s‿aît| ma-le-dī́x|is-tī́ | mi-hī́ I.1.10
Res-pón|di-t‿ág|nu-s‿é-qui|dem nā́|tus nṓ|n‿e-rám I.1.11
Pa-te-r‿hér|cle tú-u|s‿il-l'ín|quit má-le|dīx-ít| mi-hī́ I.1.12
Ā-mít|tit mé-ri|tō pró-pri|um qu'á-li|ē-n'áp|pe-tít I.2.1

Versus trochaicus septēnārius

Hic versus cōnstat ex septem pedibus integrīs et ūnā syllabā longā vel brevī. Hōc versū ūtitur Plautus in scaenā ultimā cōmoediae cui titulus est *Menaechmī.* Pedēs sīc ōrdinantur:

–́ ∪ | –́ ∪ | –́ ∪ | –́ ∪ | –́ ∪ | –́ ∪ | –́ ∪ | –́
∪́∪ ∪∪ – ∪́∪ ∪∪ – ∪́∪ ∪∪ – ∪́∪ ∪∪ – ∪́∪ ∪∪ – ∪́∪ ∪∪ – ∪́∪ ∪∪ – ∪

Exempla ex *Menaechmīs:*

d'ím-mor|tā́-lēs | quí-d‿e-go| ví-de-ō | quid vi|dḗs spe-cu|lúm tu-|úm 1062
quí-d‿e-g'ex| t'áu-di'|hóc quod| rḗ-s‿est| nṓ-v'e-qui|d'hún-c‿e-ru|s‿ést me|ús 1070
né-qu'a-qu'a|quáe nec| lác-te'st| lác-tis | crḗ-de mi|h'ús-quam| sí-mi-li|ús 1089
pér-g'o-pe|rám da|r'ób-se-|cr'hér-cle| lī́-be-|r‿és-tō | s'ín-ve|nī́s 1093
húnc me|úm frā|tr'és-se| spḗ-rō | é-t‿e-g'i|dém spē|rṓ- fo|re 1094
quíd lon|gís-si|mḗ me-mi|nís-tī | dī́c mi|h'ín pa-tri|ā tu|ā́ 1111
mī́ ger|mā́-ne| gé-mi-ne| frā́-ter| sál-vē | é-go sum| Sō-si|clḗs 1125
ṓ sal|v'ī́n-spē|rā́-te| múl-tī|s‿án-nīs| póst quem| cṓn-spi|cór 1132
núnc spec| tā́-tō|rḗs va|lḗ-t'et| nṓ-bīs| clā́-rē| pláu-di|te 1162

DE RE RVSTICA

M. Porcius Catō: DE AGRI CVLTVRA, I.2

[*M. Porcius Catō nātus est Tūsculī annō CCXXXIV a.C. Ōrātor fuit ēgregius, quī multīs ōrātiōnibus luxuriam ac flāgitia Rōmānōrum vituperāre solitus est. Fīlius agricolae ipse agricola sēdulus, dum in praediō suō morātur, scrīpsit librum 'Dē agrī cultūrā'. Senex historiam cōnscrīpsit dē rēbus ā Rōmānīs gestīs ūsque ab orīgine urbis Rōmae, sed hoc opus, cui titulus est 'Orīginēs', iam dūdum periit. Catō mortuus est annō CXLIX a.C.*]

cultūra -ae *f* < colere -uisse cultum
ōrātor -ōris *m* = quī ōrātiōnēs habet (: verba facit ad populum)
luxuria -ae *f* = vīta magnifica
flāgitium -ī *n* = factum turpe
vituperāre = reprehendere
solēre solitum esse
sēdulus -a -um = dīligēns; *adv* -ō
morārī (< mora) = diūtius in locō manēre
historia -ae *f* = nārrātiō rērum gestārum
orīgō -inis *f* (< orīrī) = principium unde ortum est aliquid

Māiōrēs nostrī... virum bonum cum laudābant, ita laudābant 'bonum agricolam bonumque colōnum'. Amplissimē laudārī exīstimābātur quī ita laudābātur. ...

māiōrēs -um *m pl*, m. nostrī = quī ante nōs vīxērunt: patrēs avīque et cēt.
amplus -a -um = magnus (lātus et altus); *adv sup* amplissimē = māximē

2 Pater familiās ubi ad vīllam vēnit, ubi Larem familiārem salūtāvit, fundum eōdem diē, sī potest, circumeat; sī nōn eōdem diē, at postrīdiē.

ubi +*perf* = postquam
Lar (familiāris) -is *m*, deus quī domum et familiam tuētur
fundus -ī *m* = praedium
circum-īre; *-eat* : -īre dēbet
postrī-diē (eius diēī) = posterō diē

Ubi cognōvit, quō modō fundus cultus siet operaque quae facta īnfectaque sient, postrīdiē eius diēī vīlicum vocet, roget 'quid operis siet factum, quid restet? satisne temperī opera sient cōnfecta? possitne quae reliqua sient cōnficere? et quid factum vīnī, frūmentī?' aliārumque rērum omnium.

siet, sient = sit, sint
īn-fectus -a -um = nōn factus
vīlicus -ī *m* = vīllae prōcūrātor
voc*et*, rog*et* : dēbet vocāre *et* rogāre (= interrogāre)
re-stāre = reliquus esse
temperī *adv* ↔ tardē, sērō
quid vīnī? : quantum vīnī?

2 Ubi ea cognōvit, ratiōnem inīre oportet operārum, diērum. Sī eī opus nōn appāret, dīcit vīlicus 'sēdulō sē fēcisse, servōs nōn valuisse, tempestātēs malās fuisse, opus pūblicum effēcisse' – ubi eās aliāsque causās multās dīxit, ad ratiōnem operum operārumque vīlicum
3 revocā. Cum tempestātēs pluviae fuerint, 'quae opera per imbrem fierī potuerint: dōlia lavārī, vīllam pūrgārī, frū-

ratiōnem in-īre +*gen* = numerum computāre
sī eī opus *factum esse* nōn appāret (: vidētur), *et sī* dīcit vīlicus
tempestās : ventus, imber, tonitrus, nix, cēt.
opus pūblicum *sē* effēcisse
ad ratiōnem : ad computandum quantum factum sit
pluvius -a -um < pluere
dīc eī 'quae opera...'
dōlium -ī *n* = magnum vās quō continētur vīnum/frūmentum
pūrgāre = pūrum facere

mentum trānsferrī, stercus forās efferrī, sterculīnum fierī, sēmen pūrgārī, fūnēs sarcīrī, novōs fierī'.

....

stercus -oris *n*

Haec erunt vīlicī officia: *5*

Disciplīnā bonā ūtātur...

Aliēnō manum abstineat, sua servet dīligenter...

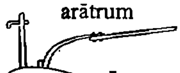
Prō beneficiō grātiam referat, ut aliīs rēctē facere libeat. 2

Vīlicus nē sit ambulātor, sōbrius sit semper, ad cēnam nē quō eat...

Nē plūs cēnseat sapere sē quam dominus!

Amīcōs dominī – eōs habeat sibi amīcōs... 3

Prīmus cubitū surgat, postrēmus cubitum eat. Prius 5 vīllam videat clausa utī sit, et utī quisque suō locō cubet, et utī iūmenta pābulum habeant.

[*Admonētur vīlicus:*]

Bovēs māximā dīligentiā cūrātōs habētō! ... *6*

Arātra vōmerēsque facitō utī bonōs habeās! ... *7*

Opera omnia mātūrē cōnficiās fac, nam rēs rūstica sīc est: sī ūnam rem sērō fēceris, omnia opera sērō faciēs...

Canēs interdiū clausōs esse oportet, ut noctū ācriōrēs et *124* vigilantiōrēs sint...

Vīlicae quae sunt officia, cūrātō faciat! Sī eam tibi *143* dederit dominus uxōrem, eā estō contentus! Ea tē metuat facitō! Nē nimium luxuriōsa siet!... Ad cēnam nē quō eat, nēve ambulātrīx siet... Munda siet. Focum pūrum circum- 2 versum cotīdiē, priusquam cubitum eat, habeat. Kalendīs, Īdibus, nōnīs, fēstus diēs cum erit, corōnam in focum indat, per eōsdemque diēs Larī familiārī prō cōpiā supplicet. Cibum tibi et familiae cūret utī coctum habeat.

corōna -ae *f*

sterculīnum -ī *n* = locus quō stercora colliguntur
sarcīre = ēmendāre, *re-ficere* (< re- + facere)

fūnis -is *m*

disciplīna -ae *f* = modus discipulīs/servīs imperandī
aliēnum -ī *n* = rēs aliēna; *ab* aliēnō manum abstineat (: dēbet abstinēre)
nē sit/eat : nōn dēbet esse/īre
ambulātor -ōris *m* = quī ambulat
sōbrius -a -um ↔ ēbrius
nē quō = nē in ūllum locum, nē ad quem(quam)

cubitus -ūs *m* < cubāre; *ē* cubitū = ē lectō
cubitum *supīnum* < cubāre -uisse
prius *quam cubitum it* videat (: cūret) utī vīll*a* clausa sit
iūmentum -ī *n* = bēstia quae ad trahendum adhibētur, ut equus, bōs, *asellus* (= asinus)

dīligentia -ae *f* < dīligēns

vōmer -eris *m* = pars arātrī acūta quae terram secat
mātūrē = temperī
cōnficiās fac = fac (: cūrā) *ut* cōnficiās

inter-diū ↔ noctū *adv* = nocte
clausōs : inclūsōs

vīlica -ae *f* = vīlicī uxor
cūrātō *ut* faciat
contentus -a -um + *abl* = quī suā rē dēlectātur, quī satis habet
facitō *ut* ea tē metuat!
nimium *adv* = nimis
luxuriōsus -a -um < luxuria
ambulātrīx -īcis *f* = quae ambulat
focus -ī *m* = ignis domesticus
circum-vertere

diēs fēstus = diēs ōtiōsus quō diī adōrantur
super focum est imāgō Laris
prō cōpiā = ut tempus eī est
supplicāre + *dat* = adōrāre et precārī (deōs)
coquere coxisse coctum

FABVLAE AESOPIAE

[Aesōpus appellātur Graecus auctor fābulārum dē bēstiīs itemque dē hominum nātūrā et mōribus. Phaedrus, poēta Rōmānus, quī lībertus Imperātōris Augustī fuit, fābulās Aesōpiās Latīnīs versibus sēnāriīs reddidit. Posteā eāsdem fābulās ōrātiōne solūtā ēdidit magister quīdam, 'Rōmulus' quī vocātur. Sequuntur exempla ex librō eius, cui titulus est 'Aesōpus Latīnus'.]

Aesōpus -ī *m; adi* Aesōpius -a -um
auctor -ōris *m* = quī prīmus aliquid fēcit/scrīpsit
Phaedrus -ī *m*
lībertus -ī *m;* lībertus Augustī : servus Augustī līberātus
Imperātor : prīnceps Rōmānus; Augustus, Iūliī Caesaris fīlius adoptātus, I. factus a. 27 a.C.
ōrātiō solūta ↔ versūs
ē-dere -didisse -ditum < ē + dare; (librum) ēdere : pūblicum facere

DE GALLO ET MARGARITA

[*Aesōpus Latīnus, 1*]

Aesōpus prīmam dē sē fābulam dīxit:

Gallus ēscam in sterculīnō quaerēns invēnit margarītam. Quam ut vīdit, sīc ait: "Optima rēs, in sterculīnō iacēs! Sī tē cupidus homō invēnisset, cum gaudiō tē rapuisset, ut redīrēs ad splendōrem prīstinum. Ego frūstrā tē invēnī in hōc locō iacentem, ubi potius mihi ēscam quaerō. Nec ego tibi prōsum nec tū mihi."

Hoc illīs Aesōpus nārrat quī eum nōn intellegunt.

ēsca -ae *f* (< ēsse) = cibus
ut +*perf* = postquam
splendor -ōris *m* < *splendēre* = pulchrē lūcēre (ut gemma)
prīstinus -a -um = antīquus
nec tū mihi *prōdes*

DE AGNO QVI FALSO ACCVSATVR

[*Aesōpus Latīnus, 3*]

Aesōpus dē innocentī et improbō tālem rettulit fābulam:

Agnus et lupus sitientēs ad eundem rīvum vēnērunt. Superior stābat lupus longēque īnferior agnus.

Lupus, ut agnum vīdit, sīc ait: "Cūr turbāvistī mihi aquam bibentī?"

Agnus patiēns dīxit: "Quōmodo aquam tibi turbāvī, quae ā tē ad mē dēcurrit?"

agnus -ī *m* = pullus ovis
falsus -a -um, *adv* falsō
in-nocēns -entis = quī nēminī nocet (↔ scelestus)
re-ferre rettulisse re-lātum = memorāre, nārrāre
(aquam) turbāre = turbidam (: sordidam) facere
dē-currere

Cui lupus "Ante hōs sex mēnsēs" inquit "maledīxistī mihi!"

Agnus ait: "Nōn maledīxī tibi, nam tunc ego nātus nōn eram!"

Lupus dīxit: "Ergō pater tuus maledīxit mihi!" – et statim īnsiluit in eum et innocentī vītam ēripuit!

Haec in illōs dicta est fābula quī fictīs causīs innocentēs opprimunt.

in-silīre -uisse < in + salīre
fingere fīnxisse fictum = arte efficere, excōgitāre (falsum)
op-primere -pressisse -pressum (< ob + premere) = vī perdere

sīmius -ī *m*

DE SIMIO IMPERATORE

[*Aesōpus Latīnus, 78*]

Duo hominēs, ūnus fallāx, alter vērāx, simul iter agēbant, et vēnērunt in prōvinciam sīmiōrum. Quōs hominēs ut vīdit ūnus ex multitūdine sīmiōrum, quī sē aliīs priōrem cōnstituerat, iussit eōs tenērī et interrogārī 'quid illī hominēs dē eō dīcerent?' iussitque omnēs sīmiōs sibi similēs adstāre ante sē ōrdine longō, dextrā laevāque, et sedīle sibi parārī in mediō, sīcut vīderat Imperātōrem aliquandō. Iubentur posteā hominēs addūcī in medium.

vērāx -ācis (< vērus) *adi* ↔ fallāx
priōrem : prīncipem
dē eō : dē sē
ad-stāre
laeva -ae *f* ↔ dextra; dextrā l.āque = ad dextram laevamque
sedīle -is *n* = sella
ad-dūcere ↔ ab-dūcere

At ille sīmius māior ait illī quī fallāx erat: "Quid sum ego?"

Fallāx dīxit: "Tū es Imperātor!"

Iterum interrogāvit: "Et istī quōs ante mē stāre vidēs, quid sunt?"

Īdem fallāx respondit: "Hī comitēs sunt tuī, prīmicēriī, campidoctōrēs, et cēterī officiālēs."

Et prō hōc sīmius, quī mendāciter laudātus est cum turbā suā, ōsculātus est hominem fallācem et mūnera illī dedit.

prīmicērius -ī *m* = prīnceps
campi-doctor -ōris *m* = quī mīlitēs in campō docet
officiālis -is *m* = quī officium pūblicum habet
mendāx -ācis *adi* = quī mentītur, fallāx; *adv* -āciter

Vērāx autem homō haec apud sē dīcēbat: "Sī iste quī mendāx est et omnia mentītur, sīc est acceptus et remūnerātus, quantō magis ego, sī vērum dīxerō, mūnerābor!"

apud sē (sē-cum) dīcere : cōgitāre
(re-)mūnerāre (aliquem) = (alicui) mūnus dare

Dum haec sēcum dēlīberat, ait illī sīmius quī sē 'Imperātōrem' dīcī volēbat: "Dīc tū, homō: quid sum ego et hī quōs ante mē vidēs?"

dē-līberāre = cōgitāre (sēcum)

At ille, quī vēritātem amābat semper et loquī vērum cōnsuēverat, respondit: "Tū sīmius es et hī omnēs sīmiī sunt similēs tibi!"

vēritās -ātis *f* < vērus
cōn-suēscere -suēvisse = mōrem sibi facere; -suēvisse = solēre; -suēverat = solēbat

Continuō iubētur lacerārī dentibus et unguibus, quia quod vērum fuit dīxerat!

lacerāre = scindere
unguis -is *m*

Sīmia quam similis, turpissima bēstia, nōbīs!
[Ennius: *Satirae,* 69]

sīmia -ae *f* = sīmius
satira -ae *f* = versūs iocōsī dē variīs rēbus

[*Sequuntur exempla ex Phaedrī 'Fābulīs Aesōpiīs'. Post brevem prologum, quō poēta lēctōribus prōpōnit dōtem librī suī duplicem – id est dēlectāre atque admonēre –, fābella prīma nārrātur dē iūrgiō ācrī quod habuit lupus latrō cum agnō innocentī (Aesōpus Latīnus, fābula 3).*]

lēctor -ōris *m* = quī legit
prō-pōnere
dōs dōtis *f* = dōnum quod alicui dēbētur (ut marītō ab uxōre)
duplex -icis *adi* < duo
fābella -ae *f* = fābula brevis
latrō -ōnis *m* = quī rēs aliēnās vī rapit

PROLOGVS

Aesōpus auctor quam māteriam repperit
hanc ego polīvī versibus sēnāriīs.
Duplex libellī dōs est: quod rīsum movet
et quod prūdentī vītam cōnsiliō monet.
Calumniārī sī quis autem voluerit
quod arborēs loquantur, nōn tantum ferae,
fictīs iocārī nōs meminerit fābulīs.

māteriam quam Aesōpus auctor repperit, (hanc) ego polīvī...
polīre = splendentem facere (fricandō)
prūdentī vītam monēre = prūdentem dē vītā monēre
calumniārī = accūsāre (falsō), reprehendere
meminerit *coni perf*: reminīscātur (nōs iocārī fictīs fabulīs)
iocārī = iocōsē dīcere

DE LVPO ET AGNO

Phaedrus: Fābulae Aesōpiae, I.1

Ad rīvum eundem lupus et agnus vēnerant
sitī compulsī. Superior stābat lupus,
longēque īnferior agnus.
Tunc fauce improbā
latrō incitātus iūrgiī causam intulit:
"Cūr" inquit "turbulentam fēcistī mihī
aquam bibentī?"
Lāniger contrā timēns:
"Quī possum, quaesō, facere quod quereris, lupe?
Ā tē dēcurrit ad meōs haustūs liquor!"
Repulsus ille vēritātis vīribus:
"Ante hōs sex mēnsēs" ait "maledīxistī mihī!"
Respondit agnus: "Equidem nātus nōn eram!"
"Pater hercle tuus" ille inquit "maledīxit mihī!"
– atque ita correptum lacerat iniūstā nece!
Haec propter illōs scrīpta est hominēs fābula
quī fictīs causīs innocentēs opprimunt.

com-pellere -pulisse -pulsum = cōgere

faucēs -ium *f pl* = ōs dēvorāns; cupiditās vorandī (-e *abl sg*)
latrō : lupus
incitāre = excitāre animum
in-ferre in-tulisse il-lātum
turbulentus -a -um = turbidus; (aquam) turbulentam (: sordidam) facere = turbāre

lāni-ger -erī *m* = quī lānam gerit (: agnus)
quī *adv* = quōmodo
haustus -ūs *m* < haurīre; meōs h.ūs : locum ubi hauriō (: bibō)
liquor -ōris *m* = māteria *liquida*, ut aqua, lac, vīnum, oleum...
re-pellere reppulisse re-pulsum

cor-ripere -iō -ripuisse -reptum = reprehendere, accūsāre
ita correptum *agnum* lacerat
haec fābula

DE CANE AVIDO DECEPTO

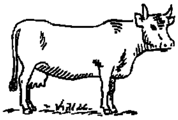
Phaedrus, I.4

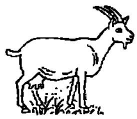
Āmittit meritō proprium quī aliēnum appetit.
Canis per flūmen carnem cum ferret natāns,
lymphārum in speculō vīdit simulācrum suum;
aliamque praedam ab aliō cane ferrī putāns
ēripere voluit. Vērum dēcepta aviditās
et quem tenēbat ōre dīmīsit cibum
nec quem petēbat adeō potuit tangere!

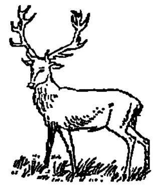
avidus -a -um = cupidus habendī/edendī
dē-cipere -iō -cēpisse -ceptum = fallere
meritō *adv* = ut meritum est
proprium -ī *n* ↔ aliēnum
ap-petere (< ad-) = cupidē petere

lympha -ae *f* = aqua
simulācrum -ī *n* = imāgō
praeda -ae *f* = quod captum est

aviditās -ātis *f* < avidus; dēcepta a. : canis avidus dēceptus
dī-mīsit : āmīsit (cibum quem ōre tenēbat)
ad-eō *adv* = etiam; nec adeō = ac nē quidem

vacca -ae *f*

capra -ae *f*

cervus -ī *m*

DE SOCIIS LEONIS

Phaedrus, I.5

Numquam est fidēlis cum potentī societās.
Testātur haec fābella prōpositum meum:
  Vacca et capella et patiēns ovis iniūriae
sociī fuēre cum leōne in saltibus.
Hī cum cēpissent cervum vāstī corporis,
sīc est locūtus, partibus factīs, leō:
"Ego prīmam tollō, nōminor quia 'rēx Leō';
secundam, quia sum fortis, tribuētis mihī;
tum, quia plūs valeō, mē sequētur tertia
– malō afficiētur sī quis quārtam tetigerit!"
  Sīc tōtam praedam sōla improbitās abstulit!

capella -ae *f* = parva capra

socius -ī *m* = quī commūnī negōtiō coniungitur cum aliquō
fidēlis -e = fīdus : tūtus
potēns -entis *adi* = quī potestātem habet
societās -tātis *f* < socius
testārī (< testis) = dēmōnstrāre
prōpositum -ī *n* (< prō-pōnere) = dictum quod prōpōnitur
patiēns iniūriae (*gen*) = quī iniūriam patitur | ~ēre = ~ērunt
saltus -ūs *m* = silva (in monte)
vāstus -a -um = ingēns

prīmam *partem*

tribuere -uisse -ūtum = dare (quod dēbētur), trādere
valēre = validus esse
mē sequētur : mihi dabitur
sī quis : quisquis

improbitās -ātis *f* < improbus; sōla i. : sōlus leō improbus

persōna tragica

persona cōmica

vulpēs -is *f*

DE VVLPE ET PERSONA INANI

Phaedrus, I.7

Persōnam tragicam forte vulpēs vīderat:
"Ō quanta speciēs!" inquit, "– cerebrum nōn habet!"
  Hoc illīs dictum est quibus honōrem et glōriam
fortūna tribuit – sēnsum commūnem abstulit.

inānis -e = vacuus

tragicus -a -um (↔ *cōmicus*) = quī convenit ad *tragoediam*
tragoedia -ae *f* (↔ cōmoedia) = fābula scaenica sēria
speciēs -ēī *f* = quod aspicitur, fōrma pulchra, pulchritūdō
honōs -ōris *m* = laus, glōria
sēnsus -ūs *m* < sentīre; s. commūnis = mēns rēctē sentiēns dē rē commūnī, mēns sāna

LVPVS ET VVLPES IVDICE SIMIO

Phaedrus, I.10

Quīcumque turpī fraude semel innōtuit,
etiam sī vērum dīcit, āmittit fidem.
Hoc attestātur brevis Aesōpī fābula:
Lupus arguēbat vulpem fūrtī crīmine.
Negābat illa 'sē esse culpae proximam'.
Tunc iūdex inter illōs sēdit sīmius.
Uterque causam cum perōrāsset suam,
dīxisse fertur sīmius sententiam:
"Tū nōn vidēris perdidisse quod petis! –
Tē crēdō surripuisse quod pulchrē negās!"

quī-cumque = quisquis
fraus -dis *f* ↔ vēritās
in-nōtēscere -tuisse = nōtus fierī
āmittit fidem : nēmō eī fīdit

at-testārī = testārī

arguere -uisse -ūtum = accūsāre
crīmen -inis *n* = quod accūsātur
culpa -ae *f* = causa accūsandī; culpae proximus ↔ innocēns

per-ōrāre = ōrātiōnis fīnem facere; -āsset = -āvisset
fertur = nārrātur

"tū, *lupe*, nōn vidēris perdidisse (= āmīsisse)..."
"tē, *vulpēs*, ..."
pulchrē = plānē

CERVI CRVRA CORNIBVS VTILIORA

Phaedrus, I.12

'Laudātīs ūtiliōra quae contēmpseris
saepe invenīrī' testis haec nārrātiō est.
Ad fontem cervus, cum bibisset, restitit
et in liquōre vīdit effigiem suam.
Ibi dum rāmōsa mīrāns laudat cornua
crūrumque nimiam tenuitātem vituperat,
vēnantum subitō vōcibus conterritus
per campum fugere coepit, et cursū levī
canēs ēlūsit. Silva tum excēpit ferum,
in quā retentīs impedītus cornibus
lacerārī coepit morsibus saevīs canum!
Tum moriēns vōcem hanc ēdidisse dīcitur:
"Ō mē īnfēlīcem! quī nunc dēmum intellegō
ūtilia mihi quam fuerint quae dēspexeram,
et quae laudāram quantum lūctūs habuerint!"

ūtilis -e (< ūtī) = bonus ad ūtendum
"ea quae contēmpsistī saepe inveniuntur ūtiliōra esse quam ea quae laudāvistī"
laudātī*s* = *quam* laudāt*a* (: ea quae laudāta sint)
testis est = testātur
fōns fontis *m* = aqua ē terrā ērumpēns (unde incipit rīvus)
effigiēs -ēī *f* = imāgō

rāmōsus -a -um < rāmus

tenuitās -ātis *f* < tenuis
vēnārī = ferās persequī atque occīdere; vēnant*um* = *-ium*
con-terrēre = terrēre
cursus -ūs *m* < currere
ē-lūdere -sisse -sum = dēcipere
ex-cipere -iō -cēpisse -ceptum = accipere | ferum : cervum
impedīre = cursū/fugā prohibēre
re-tinēre -uisse -tentum
morsus -ūs *m* < mordēre

quam ūtilia mihi fuerint *ea* quae dēspexeram (: crūra), et quae laudā*ve*ram (: cornua) ...!
lūctus -ūs *m* < lūgēre
habuerint : mihi attulerint

DE CORVO STVPIDO

corvus -ī *m*

Phaedrus, I.13

Cum dē fenestrā corvus raptum cāseum
comēsse vellet, celsā residēns arbore,
vulpēs hunc vīdit, deinde sīc coepit loquī:
"Ō, quī tuārum, corve, pennārum est nitor!
Quantum decōrem corpore et vultū geris!
Sī vōcem habērēs, nūlla prior āles foret!"
At ille stultus, dum vult vōcem ostendere,
ēmīsit ōre cāseum, quem celeriter
dolōsa vulpēs avidīs rapuit dentibus!
Tum dēmum ingemuit corvī dēceptus stupor.

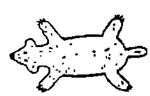
stupidus -a -um = stultus
cāseum raptum dē fenestrā
com-ēsse = ēsse
re-sidēre = sedēre; residēns *in* celsā arbore
nitor -ōris *m* = splendor; quī n.! : quantus n.!
decor -ōris *m* (< decēre) = pulchritūdō; *in* corpore et vultū
prior : superior, melior
āles -itis *f* (< āla) = avis
foret = esset
ē-mittere; ēmīsit *ex* ōre
dolōsus -a -um = fallāx; < *dolus* -ī *m* = cōnsilium fallendī
in-gemēscere -uisse = *gemere* = ob dolōrem querī vōce inconditā
stupor -ōris *m* = quālitās stupidī; corvī dēceptus stupor : corvus stupidus dēceptus

DE RANA QVAE SE INFLAVIT

rāna - ae *f*

Phaedrus, I.24

Inops, potentem dum vult imitārī, perit.
In prātō quondam rāna cōnspexit bovem,
et tācta invidiā tantae magnitūdinis
rūgōsam īnflāvit pellem.

pellis -is *f*

Tum nātōs suōs
interrogāvit 'an bove esset lātior?'
Illī negārunt.

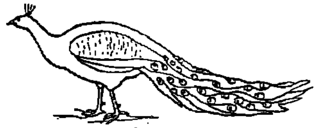
frōns rūgōsa (contracta)

Rūrsus intendit cutem
māiōre nīsū, et similī quaesīvit modō
'quis māior esset?'
Illī dīxērunt 'bovem'.
Novissimē indignāta, dum vult validius
īnflāre sēsē, ruptō iacuit corpore!

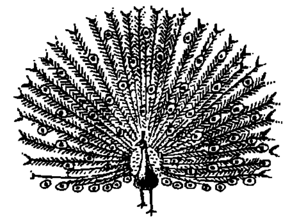
īn-flāre = āere implēre
in-ops -opis ↔ potēns -entis
prātum -ī *n* = campus cum herbā
quondam *adv* = aliquandō
tācta : affecta, permōta
invidia -ae *f* < invidēre
magnitūdō -inis *f* < magnus
rūgōsus -a -um < *rūga* -ae *f*
nātus -ī *m* = fīlius
lātior : māior
-ārunt = -āvērunt
in-tendere -disse -tum = māiōrem facere extendendō
cutis -is *f* = pellis nūda
nīsus -ūs *m* = labor, vīrēs (< *nītī* nīsum = valdē labōrāre)
quis : uter
'bovem *māiōrem esse*'
novissimē = postrēmō
indignārī = indignum putāre

luscinia -ae *f*

pāvō -ōnis *m*

pāvō caudam explicat

PAVO AD IVNONEM

Phaedrus, III.18

Pāvō ad Iūnōnem vēnit indignē ferēns
cantūs lusciniae quod sibī nōn tribuerit:
'illam esse cūnctīs avibus admīrābilem,
sē dērīdērī simul ac vōcem mīserit!'
Tunc cōnsōlandī grātiā dīxit dea:
"Sed fōrmā vincis, vincis magnitūdine:
nitor smaragdī collō praefulget tuō
pictīsque plūmīs gemmeam caudam explicās."
[*Pāvō:*] "Quō mī" inquit "mūtam speciem, sī vincor sonō?"
[*Iūnō:*] "Fātōrum arbitriō partēs sunt vōbīs datae:
tibi fōrma, vīrēs aquilae, lusciniae melos,
augurium corvō, laeva cornīcī ōmina –
omnēsque propriīs sunt contentae dōtibus.
Nōlī affectāre quod tibī nōn est datum!"

cornīx -īcis *f*

oblīquus -a -um ↔ rēctus:
[/] līnea oblīqua
[|] līnea rēcta
indignē ferre = indignārī
"quod cantūs lusciniae *mihi* nōn tribu*istī*" (tribu*erit* <u>coni</u> *perf 3*)
admīrābilis -e = admīrandus
ōrātiō <u>rēcta</u> ["..."]: "ill*a est* admīrābil*is*" *inquit,* "*ego* dērīde*or* simul ac vōcem mīs*ī*"
ōrātiō <u>oblīqua</u> ['...']: *dīxit* 'ill*am esse* admīrābil*em, sē* dērīdērī simul ac vōcem mīs*erit*' (<u>*coni 3*</u>)
fōrma : pulchritūdō; fōrmā *lusciniam* vincis
smaragdus -ī *m*, gemma pretiōsa
prae-fulgēre = splendēre; *in* collō
pingere pīnxisse pictum = colōre ōrnāre | plūma -ae *f* = penna
gemmeus -a -um < gemma
quō (: cūr) *mihi* mūtam speciem *dedistī,* sī vincor sonō (: cantū)?
fāta = diī quī fāta statuunt
arbitrium -ī *n* = iūs statuendī
partēs : quae cuique agenda sunt
melos *n indēcl* = cantus
augurium -ī *n* = ars fātum cognōscendī et *prae-dīcendī*
ōmen -inis *n* = signum reī futūrī; ō. laevum = adversum, īnfēlīx
affectāre = avidē appetere

DE VVLPE ET VVA

Phaedrus, IV.3

Famē coācta vulpēs altā in vīneā
ūvam appetēbat summīs saliēns vīribus.
Quam tangere ut nōn potuit, discēdēns ait:
"Nōndum mātūra est, nōlō acerbam sūmere!"
Quī facere quae nōn possunt verbīs ēlevant,
ascrībere hoc dēbēbunt exemplum sibī.

famē = fame (*abl*)
ea quae facere nōn possunt
ē-levāre = levem facere, parvī aestimāre
a-scrībere + *dat* = reminīscendum facere

DE SIMONIDE NAVFRAGO

Phaedrus, IV.22

Homo doctus in sē semper dīvitiās habet.
Simōnidēs, quī scrīpsit ēgregium melos,
quō paupertātem sustinēret facilius,
circum īre coepit urbēs Asiae nōbilēs
mercēde acceptā laudem victōrum canēns.
Hōc genere quaestūs postquam locuplēs factus est,
redīre in patriam voluit cursū per mare
(erat autem, ut āiunt, nātus in Cīā īnsulā).
Ascendit nāvem, quam tempestās horrida
– simul et vetustās – mediō dissolvit marī!
Hī zōnās, illī rēs pretiōsās colligunt
subsidium vītae. Quīdam cūriōsior:
“Simōnidē, tū ex opibus nīl sūmis tuīs?”
“Mēcum” inquit “mea sunt cūncta.” Tum paucī ēnatant,
quia plūrēs onere dēgrāvātī perierant.
Praedōnēs adsunt: rapiunt quod quisque extulit,
nūdōs relinquunt. – Forte Clazomenae prope
antīqua fuit urbs, quam petiērunt naufragī.
Hīc litterārum quīdam studiō dēditus,
Simōnidis quī saepe versūs lēgerat
eratque absentis admīrātor māximus,
Simōnidem ipsum cognitum cupidissimē
ad sē recēpit: veste, nummīs, familiā
hominem exōrnāvit. Cēterī tabulam suam
portant rogantēs vīctum; quōs cāsū obviōs
Simōnidēs ut vīdit, “Dīxī” inquit “‘mea
mēcum esse cūncta’ – vōs quod rapuistis perīt!”

Simōnidēs -is *m* (*voc* -ē), poēta Graecus (saeculī V a.C.)
naufragus -ī *m* = quī nāve frāctā superest
melos : versūs, carmina
quō facilius = ut eō facilius
paupertās -ātis *f* < pauper
sustinēret : prohibēret
circum īre (circum-īre) urbēs = omnēs urbēs vīsere
quaestus -ūs *m* = pecūnia quae quaeritur, lucrum
locuplēs -ētis *adi* = dīves
Cīa/Cēa -ae *f* (*Gr* Cēos), īnsula maris Aegaeī
horridus -a -um (< horrēre) = terribilis
vetustās -ātis *f* < vetus; vetustās *nāvis; in* mediō marī
dis-solvere = frangere
zōna -ae *f* = cingulum, sacculus
subsidium -ī *n* = auxilium; s. vītae = quod vītam servat
cūriōsus -a -um = quaerēns, cupidus cognōscendī
ē-natāre = natandō sē servāre
onus -eris *n* = rēs quae portātur
dē-gravāre = graviter deorsum premere
ē nāve extulit
nūdōs relinquunt *naufragōs*
Clazomenae -ārum *f pl*, urbs Asiae
petiērunt = petīvērunt
dē-dere -didisse -ditum < dē- + dare; studiō dēditus = studiōsus
admīrātor -ōris *m* = quī ad-mīrātur
familiā : servīs
tabula : quā pauper pecūniam et cibum rogat
vīctus -ūs *m* (< vīvere) = cibus
cāsū = forte
quōs ut (= cum) S. obviōs vīdit
obvius -a -um = quī obviam it
id quod vōs rapuistis (*ē nāve*)
perīt = periit

parturīre = paritūrus esse (paritūrus -a -um *part fut* < parere); *imperf* parturībat = parturiēbat
gemitus -ūs *m* < gemere
immānis -e = ingēns
ciēre cīvisse citum = movēre, excitāre, agere
exspectātiō -ōnis *f* < exspectāre

mūs mūris *m*

extricāre = solvere, efficere

DE MONTE PARTVRIENTI

Phaedrus, IV.23

Mōns parturībat gemitūs immānēs ciēns,
eratque in terrīs māxima exspectātiō –
at ille mūrem peperit!
                    Hoc scrīptum est tibī
quī, magna cum mināris, extricās nihil.

Parturient montēs – nāscētur rīdiculus mūs!
[Horātius: *Dē arte poēticā,* 139]

macer -cra -crum = tenuis (ob parum cibī)
per-pāscere -pāvisse -pāstum = bene pāscere

prō-loquī
maciēs -ēī *f* < macer
cōn-ficere = cōnsūmere, fatīgāre; cōnfectus = dēbilis factus
dein = deinde
invicem *adv* = alter alterum; salūtātī i. = ut i. sē salūtāvērunt

unde = ex quā rē, quārē
nitēre = splendēre : sānus vidērī
tantum corporis : tam crassum corpus

simplex -icis ↔ duplex; *adv* -iciter : paucīs, breviter
pār officium : idem officium (atque ego)
quod *officium?*

cūstōs -ōdis *m* = quī cūstōdit
līmen : ōstium, domus
et noctū domum tueāris ā fūribus

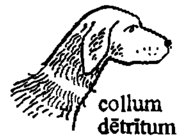
asper -era -erum = difficilis
vītam trahere/agere = vīvere
est : esset

DE LVPO MACRO ET CANE PERPASTO

Phaedrus, III.7

Quam dulcis sit lībertās, breviter prōloquar:
  Canī perpāstō maciē cōnfectus lupus
forte occurrit. Dein salūtātī invicem,
ut restitērunt,
        [*Lupus:*] "Unde sīc, quaesō, nitēs?
aut quō cibō fēcistī tantum corporis?
Ego, quī sum longē fortior, pereō fame!"
Canis simpliciter: "Eadem est condiciō tibī,
praestāre dominō sī pār officium potes."
"Quod?" inquit ille.
                [*Canis:*] "Cūstōs ut sīs līminis,
ā fūribus tueāris et noctū domum."
[*Lupus:*]
"Ego vērō sum parātus. Nunc patior nivēs
imbrēsque in silvīs, asperam vītam trahēns.
Quantō est facilius mihi sub tēctō vīvere

et ōtiōsum largō satiārī cibō!"
[*Canis:*]
"Venī ergō mēcum!"
Dum prōcēdunt, aspicit
lupus ā catēnā collum dētrītum canī.

[*Lupus:*]
"Unde hoc, | amīce?"
[*Canis:*] "Nīl est."
[*Lupus:*] "Dīc, sōdēs, tamen!"
[*Canis:*]
"Quia videor ācer, alligant mē interdiū,
lūce ut quiēscam, ut vigilem nox cum vēnerit:
crepusculō solūtus quā vīsum est vagor.
Affertur ultrō pānis. Dē mēnsā suā
dat ossa dominus; frusta iactat familia
et quod fastīdit quisque pulmentārium.
Sīc sine labōre venter implētur meus."
[*Lupus:*]
"Age, sī est abīre animus, tibi est licentia?"
"Nōn plānē est" inquit.
[*Lupus:*] "Fruere quae laudās, canis!
Rēgnāre nōlō, līber ut nōn sim mihī."

et *mē* ōtiōsum
largus -a -um = quī largē datur
satiāre (< satis) = satis dare;
satiārī cibō = satis cibī habēre

(ā) catēnā
dē-terere -trīvisse -trītum = tenuem facere premendō/fricandō

sōdēs (< sī audēs) = sī vīs, quaesō

ligāre = vincīre
al-ligāre (< ad-) = ligāre (ad rem)
lūce : dum lūcet, interdiū
crepusculum -ī *n* = prīmae tenebrae (inter diem et noctem)
quā *adv* = ubi; quā *mihi* vīsum est = ubi mihi libet
ultrō *adv* : mihi nōn rogantī
frustum -ī *n* = carō secta; frusta *mihi* iactat familia (: servī)
fastīdīre = ēsse nōlle

animus : voluntās: sī *tibi* est animus = sī vīs
licentia -ae *f* < licēre; tibi est licentia? = tibi licet?

ita ut nōn sim līber

COLLOQVIVM ARMINII CVM FLAVO FRATRE

Cornēlius Tacitus: AB EXCESSV DIVI AVGVSTI

[Arminius, dux Germānōrum, etsī adulēscēns in exercitū Rōmānō mīlitāverat, annō IX p.C. trēs legiōnēs Rōmānās cecīdit cum duce P. Quīntiliō Vārō. Annō XVI Arminius cum Flāvō frātre, quī tunc in exercitū Rōmānō merēbat, hoc colloquium habuisse dīcitur trāns Visurgim flūmen, quod exercitūs in utrāque rīpā locātōs interfluēbat.

Arminius, ē rīpā ulteriōre: "Vēnitne Caesar?"

Stertinius (dux Rōmānōrum): "Adest."

Arminius: "Licetne mihi cum frātre colloquī?"

Stertinius, postquam imperātōrem rogāvit: "Licet."

Prōgressus est frāter Arminiī, cognōmine Flāvus.

Arminius: "Salvē, frāter!"

Flāvus: "Et tū, salvē!"

Arminius, suīs stīpātōribus āmōtīs: "Cūrāte ut abscēdant sagittāriī vestrī!"

Dīgressī sunt sagittāriī.

Arminius: "Unde, frāter, est ea dēfōrmitās ōris tuī?"

Flāvus: "Āmīsī per vulnus oculum paucīs ante annīs in proeliō duce Tiberiō."

Arminius: "Quodnam praemium ā Rōmānīs recēpistī?"

Flāvus: "Aucta stipendia, torquem et corōnam aliaque mīlitāria dōna."

torquis -is *m*

Arminius, irrīdēns: "Vīlia servitiī pretia!"

Flāvus: "Ego magnitūdinem Rōmānam, opēs Caesaris dēfendō. Victīs gravēs poenae, in dēditiōnem venientī clēmentia parātur – neque coniūnx et fīlius tuus hostīliter habentur."

Tacitus, nātus a. ±55 p.C. Opera: *Historiae* et *Ab excessū Dīvī Augustī*, dē rēbus gestīs Imperātōrum Rōmānōrum
excessus -ūs *m* < *ex-cēdere* (ē vītā) = obīre, morī
dīvus -ī *m* = deus; postquam excessit a. 14 p.C., Augustus in deōrum numerō habēbātur

(stipendia) merēre = mīlitāre

Visurgis -is *m* (*acc* -im) = flūmen Germāniae
locāre (< locus) = pōnere
inter-fluere
Caesar: *Germānicus Iūlius Caesar*, imperātor exercitūs Rōmānī in Germāniā

stīpātor -ōris *m* = cūstōs armātus
ā-movēre -mōvisse -mōtum
sagittārius -ī *m* = mīles arcū et sagittīs armātus
dī-gredī -gressum = discēdere
dēfōrmitās -ātis *f* < *dēfōrmis* -e = foedus

Tiberius Caesar Augustus
Imperātor a. 14 –37 p.C.

dōna mīlitāria : praemia virtūtis
ir-rīdēre = dē-rīdēre
servitium -ī *n* = servitūs
pretium = praemium
opēs -um *f* = potestās
dēditiō -ōnis *f* < sē dē-dere = hostī victōrī sē trādere; in dēditiōnem venīre = sē dēdere
clēmentia -ae *f* < clēmēns
hostīlis -e < hostis; hostīliter habērī : in hostium numerō habērī

Arminius: "Equidem fās patriae, lībertātem avītam, deōs Penātēs Germāniae dēfendō. Māter nostra ūnā mēcum precātur 'nē ego propinquōs et affīnēs, dēnique gentem nostram dēserere et prōdere quam līberāre mālim!'"

Flāvus, īrātus: "Date arma et equum!" sed Stertinius accurrēns eum attinuit.

Arminius minitābātur: "Proelium!" at flūmen interiectum eōs prohibēbat quōminus proelium cōnsererent.]

fās *n indēcl* = iūs ā diīs datum
avītus -a -um (< avus) : antīquus
Penātēs -ium *m pl*, diī quī domum et patriam tuentur
propinquī = sanguine coniūnctī
affīnis -is *m/f* = coniugiō propinquus factus; *coniugium* -ī *n* = coniugum societās
prō-dere = hostibus trādere
mālim *coni praes 1 sg* < mālle
at-tinēre = locō tenēre, retinēre
minitārī = minārī
inter-iectus = quī interest (*part* < *inter-icere* = inter-pōnere)
quō-minus + *coni* = (ut) nē
cōn-serere -uisse -rtum = coniungere; proelium cōnserere = proelium incipere

AB EXCESSV DIVI AVGVSTI, II. 9–11

9 Flūmen Visurgis Rōmānōs Cheruscōsque interfluēbat; eius in rīpā cum cēterīs prīmōribus Arminius adstitit, quaesītōque 'an Caesar vēnisset?' postquam 'adesse' respōnsum est, 'ut licēret cum frātre colloquī' ōrāvit.

Erat is in exercitū, cognōmentō Flāvus, īnsignis fidē et āmissō per vulnus oculō paucīs ante annīs duce Tiberiō.

2 Tum permissū ⟨imperātōris frāter Arminiī addūcitur⟩, prōgressusque salūtātur ab Arminiō; quī, āmōtīs stīpātōribus, 'ut sagittāriī nostrā prō rīpā dispositī abscēderent!' postulat, et, postquam dīgressī, 'unde ea dēfōrmitās ōris?' interrogat frātrem.

Cheruscī -ōrum *m pl* = gēns Germāniae ad Visurgim
prīmōrēs -um *m pl* = prīncipēs
quaesītō : cum quaesīvisset
'*eum* adesse'
ut *sibi* licēret
cognōmentum -ī *n* = cognōmen
īnsignis -e (+*abl*) = prae aliīs nōtus, ēgregius (ob)
fidē = ob fidem (ergā Rōmānōs)
āmissō... oculō = quod oculum āmīserat (in proeliō)
permissū +*gen:* p. imperātōris = ut imperātor permittit
prō: prō rīpā = in rīpā ad flūmen versus
dis-pōnere = variīs locīs pōnere
postquam dīgressī *sunt*
unde *sit*

3 Illō locum et proelium referente, 'quodnam praemium recēpisset?' exquīrit.

Flāvus 'aucta stipendia, torquem et corōnam aliaque mīlitāria dōna' memorat, irrīdente Arminiō 'vīlia servitiī pretia!'

re-ferre = memorāre, nārrāre
ex-quīrere -sīvisse -sītum = quaerere; exquīrit *Arminius*

10 Exim dīversī ōrdiuntur:

Hic 'magnitūdinem Rōmānam, opēs Caesaris, et victīs gravēs poenās, in dēditiōnem venientī parātam clēmentiam, neque coniugem et fīlium eius hostīliter habērī'.

exim = deinde
dīversī : in utrāque parte
ōrdīrī ōrsum = loquī incipere
hic (Flāvus) *memorat...*
eius : Arminiī

ille (Arminius) *memorat*
penetrālēs diī = Penātēs
precum sociam: sēcum precibus coniūnctam, sēcum precantem
socius -ī *m*, socia -ae *f*
dēsertor, prōditor, līberātor -ōris *m* = quī dēserit, prōdit, līberat
paulātim *adv* ↔ subitō
prō-lābī -lāpsum
co-hibēre = prohibēre; co-hibēbantur quō-minus (= nē) pugnam cōnsererent
nī = nisi
-que... et = et... et
minitābundus -a -um = minitāns

dē-nūntiāre = nūntiāre, minārī
plēraque *n pl* : plēraque verba
inter-iacere = inter-icere
ut quī meru*isset* = quia meruerat
ductor -ōris *m* = quī dūcit, dux
populārēs -ium *m pl* = cīvēs (suī)
trāns = ultrā
stāre stetisse

Ille 'fās patriae, lībertātem avītam, penetrālēs Germāniae deōs, mātrem precum sociam 'nē propinquōrum et affīnium, dēnique gentis suae dēsertor et prōditor quam līberātor esse māllet!''

2 Paulātim inde ad iūrgia prōlāpsī, quōminus pugnam cōnsererent nē flūmine quidem interiectō cohibēbantur – nī Stertinius accurrēns plēnum īrae 'armaque et equum' poscentem Flāvum attinuisset! Cernēbātur contrā minitā- 3
bundus Arminius 'proelium'que dēnūntiāns – nam plēraque Latīnō sermōne interiaciēbat, ut quī Rōmānīs in castrīs ductor populārium meruisset.

Posterō diē Germānōrum aciēs trāns Visurgim stetit... *11*

invīsus -a -um ↔ dīlēctus
Nerō -ōnis, Imperātor Rōmānus a. 54–68 p.C.
exitiābilis -e = quī multa perdit
incendium -ī *n* = ignis quō domus cōnsūmitur; < *in-cendere*
vulgus -ī *n* (*acc* -us) = populus
in-cendere = accendere
abolēre = tollere; abolendō rūmōrī = ut rūmōrem abolēret
sub-dere -didisse -ditum < -dare
reus -ī *m* = quī accūsātur; reum subdere = falsō accūsāre
quaesītus -a -um : novus et rārus; q.issimīs poenīs affēcit *eōs* quōs

imperitāre = imperātor esse
Pontius Pīlātus, prōcūrātor prōvinciae Iūdaeae a. 26–36 p.C.
re-primere -pressisse -pressum
in praesēns *tempus*
superstitiō -ōnis *f* = sententia prāva (dē rērum nātūrā)
undique = ex omnibus partibus
atrōx -ōcis = crūdēlis, terribilis
pudenda (*n pl ger* < pudēre): ea quōrum pudendum est
cōn-fluere = in ūnum locum fl.
celebrāre = (locum) frequentēs petere, (rem) frequentēs agere
in-noxius -a -um = innocēns

DE CHRISTIANIS INVISIS

Nerō

Tacitus: AB EXCESSV DIVI AVGVSTI, XV.44

[*Nerōne Imperātōre exitiābile incendium magnam Rōmae partem cōnsūmpsit. Inter vulgus Rōmānum rūmor erat 'Nerōnem urbem incendī iussisse'.*]

Ergō abolendō rūmōrī Nerō subdidit reōs et quaesītis- *2*
simīs poenīs affēcit quōs – per flāgitia invīsōs – vulgus 'Chrīstiānōs' appellābat.

Auctor nōminis eius, Chrīstus, Tiberiō imperitante per 2
prōcūrātōrem Pontium Pīlātum suppliciō affectus erat. Repressaque in praesēns exitiābilis superstitiō rūrsus ērumpēbat nōn modo per Iūdaeam, orīginem eius malī, sed per Urbem etiam, quō cūncta undique atrōcia aut pudenda cōnfluunt celebranturque.

[*Hīc Tacitus nārrat supplicia atrōcissima quibus Nerō* 3
Chrīstiānōs innoxiōs pūnīvit.]

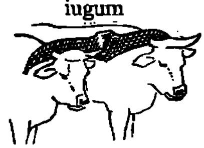
DE CENA MAGNA

EVANGELIVM SECVNDVM LVCAM, ex cap. 14

16 Homō quīdam fēcit cēnam magnam et vocāvit multōs.
17 Et mīsit servum suum hōrā cēnae dīcere invītātīs 'ut venīrent', "quia iam parāta sunt omnia."
18 Et coepērunt simul omnēs excūsāre:
Prīmus dīxit eī: "Vīllam ēmī, et necesse habeō exīre et vidēre illam. Rogō tē: habē mē excūsātum!"
19 Et alter dīxit: "Iuga boum ēmī quīnque, et eō probāre illa. Rogō tē: habē mē excūsātum!"
20 Et alius dīxit: "Uxōrem dūxī, et ideō nōn possum venīre."
21 Et reversus servus nūntiāvit haec dominō suō.
Tunc īrātus pater familiās dīxit servō suō: "Exī citō in plateās et vīcōs cīvitātis, et pauperēs ac dēbilēs et caecōs et claudōs intrōdūc hūc!"
22 Et ait servus: "Domine, factum est ut imperāstī, et adhūc locus est."
23 Et ait dominus servō: "Exī in viās et saepēs, et com-
24 pelle intrāre, ut impleātur domus mea. Dīcō autem vōbīs: quod nēmō virōrum illōrum quī vocātī sunt gustābit cēnam meam!"

evangelium -ī *n* (εὐαγγέλιον) *Gr* = 'bonus nūntius' (dē Chrīstō); IV evangelia Graecē scrīpsērunt Matthaeus, Mārcus, Lūcās (-ae *m*), Iōannēs (-is *m*)
secundum *prp +acc*
mīsit servum dīcere = mīsit servum ut dīceret
sē excūsāre
necesse habeō = necesse mihi est
iugum -ī *n* = lignum quō bīna iūmenta iūncta trahunt; bīnī bovēs iugō iūnctī
bōs bovis *m, pl gen* boum, *dat/abl* bōbus

iugum

platea -ae *f* = locus apertus inter domōs oppidī
vīcus -ī *m* = via cum domibus
cīvitās -ātis *f* (< cīvis) = oppidum
intrō-dūcere ↔ ē-dūcere
-āstī = -āvistī
saepēs -is *f* = mūrus humilis quō fīnītur ager vel hortus
compelle *hominēs* intrāre (ut intrent)
quod nēmō... gustābit = nēminem gustātūrum esse

DE FILIO PERDITO

EVANGELIVM SECVNDVM LVCAM, ex cap. 15

12 Homō quīdam habuit duōs fīliōs.
Et dīxit adulēscentior ex illīs patrī: "Pater, dā mihi portiōnem substantiae quae mē contingit!"
Et dīvīsit illīs substantiam.

adulēscentior -ōris *comp* : minor
portiō -ōnis *f* = pars (dēbita)
substantia -ae *f* = māteria, omnia quae aliquis possidet
con-tingere -tigisse -tāctum = tangere; mē contingit : mihi dēbētur

con-gregāre = colligere; congregātīs omnibus *rēbus*
peregrē *adv* = in terram aliēnam

longinquus -a -um ↔ propinquus
dissipāre = spargere; largiendō cōnsūmere/perdere

Et nōn post multōs diēs, congregātīs omnibus, adu- 13
lēscentior fīlius peregrē profectus est in regiōnem
longinquam, et ibi dissipāvit substantiam suam vīvendō
luxuriōsē.

cōn-summāre = fīnīre
-āsset = -āvisset
egēre (+*abl*) = rē necessāriā carēre
ad-haerēre -sisse -sum +*dat* = sē adiungere (ad); ūnī *dat* < ūnus -a -um (*gen* -īus, *dat* -ī)

(dē) siliquīs

Et postquam omnia cōnsummāsset, facta est famēs 14
valida in regiōne illā, et ipse coepit egēre. Et abiit, et 15
adhaesit ūnī cīvium regiōnis illīus. Et mīsit illum in
vīllam suam, ut pāsceret porcōs. Et cupiēbat implēre 16
ventrem suum dē siliquīs quās porcī mandūcābant, et
nēmō illī dabat.

in sē : ad sānam mentem
quantī -ae -a = quot
mercēnnārius -ī *m* (< mercēs) = quī prō mercēde labōrat
ab-undāre (+*abl*) = plūs quam satis habēre (reī)

peccāre = prāvē facere
cōram tē : ergā tē
dignus vocārī = dignus quī (/ut) vocer

In sē autem reversus dīxit: "Quantī mercēnnāriī in 17
domō patris meī abundant pānibus – ego autem hīc fame
pereō! Surgam et ībō ad patrem meum, et dīcam eī: 18
"Pater, peccāvī in caelum et cōram tē. Iam nōn sum 19
dignus vocārī fīlius tuus! Fac mē sīcut ūnum dē mercēn-
nāriīs tuīs!"

Et surgēns vēnit ad patrem suum. 20

longē (= procul) *ab*esset
ipsīus : eius
miseri-cordia -ae *f* = dolor ob alterius malam fortūnam; misericordiā *per*mōtus est

tuba -ae *f*

Cum autem adhūc longē esset, vīdit illum pater ipsīus,
et misericordiā mōtus est, et accurrēns cecidit super
collum eius et ōsculātus est eum.

Dīxitque eī fīlius: "Pater, peccāvī in caelum et cōram 21
tē. Iam nōn sum dignus vocārī fīlius tuus!"

stola -ae *f*, vestīmentum longum
prīmam : optimam
induere aliqu*em* vest*e* = i. alic*uī* vest*em*; induite illum *stolā*
vitulus -ī *m* = pullus vaccae
sagīnāre = largē pāscere; sagīnātus = perpāstus
epulārī = cēnāre luxuriōsē
re-vīvēscere -vīxisse = iterum vīvere

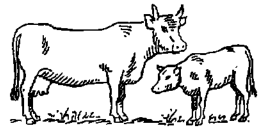
Dīxit autem pater ad servōs suōs: "Citō prōferte stolam 22
prīmam et induite illum, et date ānulum in manum eius et
calceāmenta in pedēs eius. Et addūcite vitulum 23
sagīnātum et occīdite, et mandūcēmus et epulēmur! Quia 24
hic fīlius meus mortuus erat, et revīxit, perierat, et
inventus est."

Et coepērunt epulārī.

senior -ōris *comp* (< senex) = māior (↔ adulēscentior)
symphōnia -ae *f* = cantus fidium, tībiārum, *tubārum*, cēt.
chorus -ī *m* = cantus vōcum

Erat autem fīlius eius senior in agrō. Et cum venīret et 25
appropinquāret domuī, audīvit symphōniam et chorum.

26 Et vocāvit ūnum dē servīs, et interrogāvit 'quid haec essent?'

27 Isque dīxit illī: "Frāter tuus vēnit, et occīdit pater tuus vitulum sagīnātum, quia salvum illum recēpit."

28 Indignātus est autem, et nōlēbat introīre.

indignārī = indignum cēnsēre, īrāscī

Pater ergō illīus ēgressus coepit rogāre illum.

29 At ille respondēns dīxit patrī suō: "Ecce tot annīs
25 serviō tibi, et numquam mandātum tuum praeteriī, et numquam dedistī mihi haedum, ut cum amīcīs meīs
30 epulārer. Sed postquam fīlius tuus hic, quī dēvorāvit substantiam suam cum meretrīcibus, vēnit, occīdistī illī vitulum sagīnātum!"

tot ann*īs* = tot ann*ōs*

mandātum -ī *n* = imperium

praeter-īre -iisse -itum; mandātum p. = mandātō nōn pārēre

haedus -ī *m* = pullus caprae

meretrīx -īcis *f* = fēmina quae prō mercēde virōs amat

31 At ipse dīxit illī: "Fīlī! tū semper mēcum es, et omnia
32 mea tua sunt. Epulārī autem et gaudēre oportēbat, quia frāter tuus hic mortuus erat, et revīxit, perierat, et inventus est."

DE DENARIO CAESARIS

TI CAESAR DIVI AVG F AVGVSTVS

TI = Tiberius, AVG F = Augustī fīlius (adoptātus)

EVANGELIVM SECVNDVM LVCAM, ex cap. 20

21 Et interrogāvērunt eum dīcentēs: "Magister, scīmus quia rēctē dīcis et docēs, et nōn accipis persōnam, sed viam
22 Deī in vēritāte docēs: licet nōbīs dare tribūtum Caesarī an nōn?"

eum : Chrīstum

scīmus quia rēctē dīcis et docēs = scīmus tē rēctē dīcere et docēre

nōn accipis persōnam : omnēs aequē dignōs exīstimās

tribūtum -ī *n* = pecūnia quae reī pūblicae tribuenda est

Caesarī : Tiberiō

23 Cōnsīderāns autem dolum illōrum dīxit ad eōs: "Quid
24 mē temptātis? Ostendite mihi dēnārium! – Cuius habet imāginem et īnscrīptiōnem?"

cōnsīderāre = mente spectāre

dolus -ī = cōnsilium fallendī

temptāre = capere cōnārī

īnscrīptiō -ōnis *f* < īnscrībere

Respondentēs dīxērunt: "Caesaris."

25 Et ait illīs: "Reddite ergō quae Caesaris sunt Caesarī – et quae Deī sunt Deō!"

OSTENTATOR PECVNIOSI

RHETORICA AD HERENNIVM, ex librō IV. 63–64

[*In librīs ad quendam C. Herennium scrīptīs dē arte ōrātōriā auctor ignōtus, quī Cicerōnis aetāte vīxit, multīs exemplīs dēmōnstrat quōmodo prūdēns accūsātor iūdicibus persuādēre possit ut reum damnent. Id fierī potest sī reus eiusque nātūra ita dēscrībitur ut omnibus reprehendendus et contemnendus videātur. Eius modī ōrātiō, quā notantur vitia hominis, appellātur 'notātiō'.*

In hōc exemplō dēscrībitur nātūra hominis glōriōsī quī, tametsī pauper est, tamen magnā dīligentiā simulat sē dīvitissimum esse atque fictās dīvitiās ostentat.]

Notātiō est cum alicuius nātūra certīs dēscrībitur signīs, 63
quae, sīcutī notae quaedam, nātūrae sunt attribūtae – ut sī velīs nōn dīvitem, sed ostentātōrem pecūniōsī dēscrībere:

– Iste, inquiēs, quī sē dīcī 'dīvitem' putat esse praeclārum, prīmum nunc vidēte, quō vultū nōs intueātur: nōnne vōbīs vidētur dīcere: "Darem vōbīs ⟨quidlibet⟩, sī mihi molestī nōn essētis!"? Cum vērō sinistrā manū mentum sublevat, exīstimat sē gemmae nitōre et aurī splendōre aspectūs omnium praestringere.

mentum

Cum puerum respicit hunc ūnum, quem ego nōvī (vōs nōn arbitror), aliō nōmine appellat, deinde aliō atque aliō: "At eho tū" inquit "venī, Sanniō, nē quid istī barbarī turbent!" – ut ignōtī quī audient ūnum putent sēligī dē multīs. Eī dīcit in aurem aut 'ut domī lectulī sternantur', aut 'ab avunculō rogētur Aethiops, quī ad balneās

ostentātor -ōris *m* < *ostentāre* = glōriōsē ostendere; o. pecūniōsī = quī sē pecūniōsum ostentat
rhētoricus -a -um = *ōrātōrius*; *f* ars rhētorica/ōrātōria
ōrātōrius -a -um < ōrātor

Cicerō -ōnis *m:* ōrātor nōbilissimus (vīxit a. 106–43 a.C.)
accūsātor -ōris *m* = quī accūsat

damnāre = poenam meruisse cōnstituere
dē-scrībere = verbīs ostendere

eius modī = eius generis, tālis
notāre (< nota) = vituperāre
vitium -ī *n* (↔ virtūs) = nātūrae mendum, ingenium prāvum
notātiō -ōnis *f* < notāre

tam-etsī = etsī
simulāre < similis; simulat sē esse dīvitem = facit ut dīves esse videātur
signum -ī *n* = id quō aliquid significātur/dēmōnstrātur
sīc-utī = sīc-ut
nota -ae *f* = signum (vitiī)
at-tribuere -uisse -ūtum (< ad-) + *dat* = tribuere, addere

iste : reus
inquiēs (*fut 2 sg: tū, accūsātor*)
prae-clārus -a -um = clārissimus
vidēte, *iūdicēs*, ...

quid-libet = quidquid (vōbīs) libet

mentum -ī *n* = īnfima faciēī pars (īnfrā ōs)
sub-levāre = sustinēre
aspectus -ūs *m* (< aspicere) : oculī

prae-stringere (oculōs) = facere nōn videntēs nimiō splendōre
puer = servus
re-spicere ↔ prōspicere
(vōs *eum* nōn *nōvisse* arbitror)
eho! = heus!
Sanniō -ōnis *m,* servī nōmen
istī *servī meī* barbarī
sē-ligere = ēligere

lect(ul)ī: in trīclīniō

Aethiops -opis *m,* (servus) ex Aethiopiā (regiōne Āfricae)

veniat', aut 'asturcōnī locus ante ōstium suum dētur', aut aliquod fragile falsae chorāgium glōriae comparētur!

Deinde exclāmat, ut omnēs audiant: "Vidēte ut dīligenter numerētur, sī potest, ante noctem!"

Puer, quī iam bene erī nātūram nōvit, "Tū illō plūrēs mittās oportet" inquit, "sī hodiē vīs trānsnumerārī."

"Age" inquit, "dūc tēcum Libanum et Sōsiam!"

"Sānē."

Deinde cāsū veniunt hospitēs hominī, quōs iste, dum splendidē peregrīnātur, invītārat.

Ex eā rē homō hercule sānē conturbātur, sed tamen ā vitiō nātūrae nōn recēdit:

"Bene" inquit "facitis cum venītis, sed rēctius fēcissētis, sī ad mē domum rēctā abiissētis."

"Id fēcissēmus" inquiunt illī, "sī domum nōvissēmus."

"At istud quidem facile fuit undelibet invenīre. Vērum īte mēcum!"

Sequuntur illī. Sermō intereā huius cōnsūmitur omnis in ostentātiōne: quaerit 'in agrīs frūmenta cuius modī sint?', negat 'sē, quia vīllae incēnsae sint, accēdere posse, nec aedificāre etiamnunc audēre', "tametsī in Tūsculānō quidem coepī īnsānīre et in iīsdem fundāmentīs aedificāre."

64 Dum haec loquitur, venit in aedēs quāsdam in quibus sodālicium erat eōdem diē futūrum; quō iste – prō nōtitiā dominī aedium – ingreditur cum hospitibus.

"Hīc" inquit "habitō."

Perspicit argentum quod erat expositum, vīsit triclīnium strātum, probat.

asturcō -ōnis *m*, equus pretiōsus (ex Asturiā, regiōne Hispāniae)
fragilis -e = quī facile frangitur
chorāgium -ī *n* = īnstrūmentum scaenicum, rēs mīrabilis
com-parāre = parāre (ūtendum)
vidēre ut... = cūrāre ut...
numerētur *pecūnia mea*
sī *fierī* potest
illō = illūc
tū mittās oportet = tē mittere o.
trāns-numerāre = fīnem facere numerandī
Libanus -ī, Sōsia -ae *m*, servōrum nōmina
sānē *ita faciam*

splendidus -a -um (< splendēre) = clārissimus, magnificus
peregrīnārī = peregrē iter facere
-ārat = -āverat
hercule! = hercle!
con-turbāre = perturbāre

rēctā *adv* = rēctā viā

unde-libet : ā quō-libet (ā quōquō vōbīs libet : ab omnibus)
invenīre : cognōscere

ostentātiō -ōnis *f* < ostentāre
cuius modī = cuius generis, quōmodo, quālis
in-cendere -disse -cēnsum
novam vīllam aedificāre
tametsī : at tamen
in *praediō meō* Tūsculānō
fundāmentum -ī *n* = īnfima pars mūrī/aedificiī (sub terrā)

aedēs -ium *f pl* = domus
sodālicium -ī *n* = convīvium sodālium
nōtitia -ae *f* < nōtus; prō nōtitiā dominī : quia dominō nōtus erat

per-spicere -iō -exisse -ectum = dīligenter aspicere
vīsere = spectāre

servulus -ī *m* = servus, puer
ventūrum *esse*
"sī vīs, exī!"

Accēdit servulus; dīcit hominī clārē 'dominum iam ventūrum: sī velit exīre!'

ex *praediō* Falernō (: in agrō Falernō sitō)
pergere = continuō īre
decimā *hōrā*

"Itane?" inquit, "Eāmus, hospitēs! Frāter venit ex Falernō, ego illī obviam pergam. Vōs hūc decimā venītōte!"

raptim = celeriter
con-icere -iō -iēcisse -iectum; sē conicere = properāre

Hospitēs discēdunt. Iste sē raptim domum suam conicit.

cuius -a -um *adi* = cuius *gen:* domus *cuia* = domus *cuius*
dīversōrium -ī *n* = domus ubi cibus et lectus petitur pretiō
dē-rīdēre -sisse -sum
sē cōn-ferre = īre

Illī decimā quō iusserat veniunt. Quaerunt hunc, reperiunt domus cuia sit. In dīversōrium dērīsī cōnferunt sēsē.

ex-postulāre = īrātus querī

Vident hominem posterō diē: nārrant, expostulant, accūsant!

similitūdō -inis *f* < similis; s.e locī = quia similis est locus
angiportum -ī *n* = via angusta
-āsse = -āvisse
ad noctem multam : ad noctem sēram (: ad III/IV vigiliam)

Ait iste 'eōs similitūdine locī dēceptōs angiportō tōtō deerrāsse; sē contrā valētūdinem suam ad noctem multam exspectāsse!"

vestīmenta = vestēs (ad lectōs)

in-urbānus : rūsticus, rudis
strēnuus -a -um = impiger
concinnus -a -um = urbānus et prūdēns

Sanniōnī puerō negōtium dederat ut vāsa, vestīmenta, puerōs rogāret. Servulus nōn inurbānus satis strēnuē et concinnē comparārat.

dē-dūcere
nuptiae -ārum *f pl* < nūbere
commodāre = ūtendum dare quod reddendum est

Iste hospitēs domum dēdūcit; ait 'sē aedēs māximās cuidam amīcō ad nuptiās commodāsse!'

re-petere = petere ut reddātur
per-timēscere -timuisse = incipere timēre, timidus fierī

Nūntiat puer 'argentum repetī' – pertimuerat enim quī commodārat.

apage (tē)! = abī!
familiam : servōs meōs
licet ūtātur = licet eī ūtī (meō argentō)
dēlectābimur : contentī erimus
Samius -a -um < Samos; *n pl* = vāsa Samia (vīlia, nōn argentea)

"Apage tē!" inquit, "Aedēs commodāvī, familiam dedī – argentum quoque vult?! Tametsī hospitēs habeō, tamen ūtātur licet – nōs Samiīs dēlectābimur."

falsā glōriā
annuus -a -um < annum manēns
ē-nārrāre = plānē nārrāre

Quid ego quae deinde efficiat nārrem? Eius modī est hominis nātūra ut quae singulīs diēbus efficiat glōriā atque ostentātiōne, ea vix annuō sermōne ēnārrāre possim!

VITA SVAVIS

Q. Hōrātius Flaccus: SERMONES, I. 6. 111–131

[*Q. Horātius Flaccus* *nātus est Venusiae, in oppidō Āpuliae, annō LXV a.C. Pater eius lībertīnus fīlium parvum Rōmam dūxit, ut ab optimīs magistrīs docērētur. Cum versūs scrībere coepisset, Horātius ā poētā Vergiliō Maecēnātī, virō Rōmānō dīvitissimō, commendātus est. Maecēnās Horātium aliōsque poētās pauperēs opibus atque cōnsiliīs adiuvābat. In librīs duōbus, quibus 'Sermōnēs' titulus est, Horātius versibus hexametrīs dē variīs rēbus scrīpsit, sīcut dē vītā suā et dē hominum nātūrā et mōribus. Mortuus est annō VIII a.C.*]

com-mendāre = adiuvandum et tuendun trādere (fideī alicuius)

... Quācumque libīdō est
incēdō sōlus; percontor 'quantī holus ac far?';
fallācem Circum vespertīnumque pererrō
saepe Forum; adsistō dīvīnīs.

porrum -ī *n*

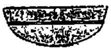

cicer -eris *m*

lapis -idis *m*

Inde domum mē
ad porrī et ciceris referō laganīque catīnum.
Cēna ministrātur puerīs tribus, et lapis albus
pōcula cum cyathō duo sustinet; adstat echīnus
vīlis, cum paterā gūtus, Campāna supellex.

cyathus -ī *m*

echīnus -ī *m*

patera -ae *f*

gūtus -ī *m*

Deinde eo dormītum, nōn sollicitus mihi quod crās
surgendum sit māne...

quā-cumque = quōquō locō
libīdō -inis *f* < libēre; libīdō est *mihi* = mihi libet
in-cēdere = prōcēdere
far farris *n*, frūmentī genus vīle
'fallāx' dīcitur circus quia ibi cīvēs falluntur ā tabernāriīs
vespertīnus -a -um < vesper
per-errāre Forum = errāre per F.
dīvīnus -a -um < dīvus; *m* = quī dīvīnē fātum praedīcit; dīvīnīs *dat*: ad dīvīnos

sē re-ferre = redīre

laganum -ī *n* = placenta lāta et tenuis
lapis albus: *marmor* -is *n*, mēnsa *marmorea* (ē marmore facta)
duo pōcula
Campānus -a -um, ex Campāniā
supellex -ectilis *f* = rēs quibus domus ōrnātur (ut lectī, sellae, mēnsae, vāsa, pōcula, cēt.)

echīnus

sollicitus -a -um = cui animus turbātur
mihi surgendum est = surgere dēbeō

Ad quārtam iaceō. Post hanc vagor – aut ego, lēctō
aut scrīptō quod mē tacitum iuvet, ungor olīvō.
.....
Ast ubi mē fessum sōl ācrior īre lavātum
admonuit, fugiō Campum lūsumque trigōnem.
Prānsus nōn avidē (quantum interpellet inānī
ventre diem dūrāre), domesticus ōtior.
Haec est
vīta solūtōrum miserā ambitiōne gravīque.
Hīs mē cōnsōlor vīctūrum suāvius ac sī
quaestor avus pater atque meus praetorque fuissent.

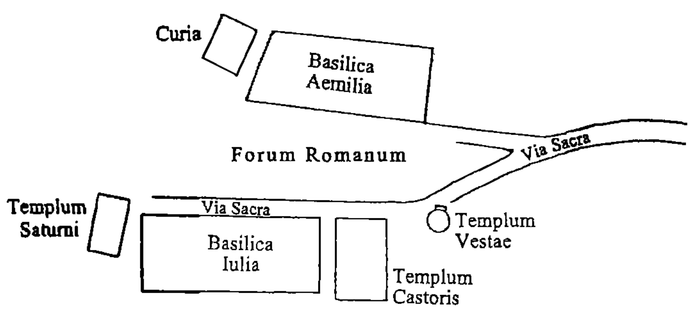
ad quārtam *hōram*
lēctō aut scrīptō *eō* quod...
olīvum -ī *n* = oleum (oleō unguntur quī in *campō Mārtiō* exercentur); campus Mārtius: Rōmae, inter Tiberim et collēs
ast = at
: admonuit *ut* lavātum *īrem*
lūsus -ūs *m* < lūdere
trigōn -ōnis *m* = lūsus quō ternī pilam inter sē iaciunt
interpellet (: prohibeat) *nē* dūrem
dūrāre = perferre (rem dūram)
ōtiārī = ōtiō fruī; domesticus ōtior : domī ōtior
ambitiō -ōnis *f* = cupiditās honōris; ambitiōne solūtus : sine a.e
hīs : hōc modō
mē cōnsōlor *mē* vīctūrum *esse*
quaestor, praetor: *vidē īnfrā!*
avus atque pater meus

[Dē magistrātibus Rōmānīs]

[Quotannīs ā populō Rōmānō creābantur magistrātūs, quī varia negōtia pūblica administrārent, ut quaestōrēs, quibus cūra aerāriī, quō continēbātur pecūnia pūblica, crēdita erat, aedīlēs, quī viās et lūdōs et aedificia pūblica cūrābant, praetōrēs, quī iūdiciīs praeerant, atque bīnī cōnsulēs, quī summum imperium in rē pūblicā tenēbant, ita tamen ut dē omnibus rēbus senātum cōnsulerent.

Lībertīnīs, ut patrī Horātiī, nōn licēbat dignitātem senātōris vel magistrātūs tenēre.]

magistrātus -ūs *m* = quī negōtium pūblicum gerit, officiālis
creāre = facere, ēligere
ad-ministrāre = (negōtium) agere, prōcūrāre
quaestor -ōris *m*
aerārium -ī *n* (< aes) in forō Rōmānō in templō Sāturnī erat
aedīlis -is *m*
praetor -ōris *m*
cōnsul -is *m*
senātus -ūs *m* = cūnctī senātōrēs (numerō DC)
cōnsulere -uisse -ltum (aliquem) = cōnsilium petere (ab aliquō)
dignitās -ātis *f* < dignus

Vesta -ae *f*, dea focī
Cūria -ae *f*, aedificium quō senātus convenit
basilica -ae *f*, aedificium publicum ubi et alia multa negōtia aguntur et iūs dīcitur
Castor -oris *m*, deus, Iovis fīlius, Pollūcis frāter geminus

GARRVLVS MOLESTVS

Q. Hōrātius Flaccus: SERMONES, I. 9

Ībam forte viā Sacrā, sīcut meus est mōs
nescioquid meditāns nūgārum, tōtus in illīs.
Accurrit quīdam nōtus mihi nōmine tantum,
arreptāque manū: "Quid agis, dulcissime rērum?"
"Suāviter, ut nunc est" inquam, "et cupiō omnia quae
vīs."
Cum adsectārētur, "Num quid vīs?" occupō.
At ille
"Nōris nōs" inquit, "doctī sumus."
Hīc ego "Plūris
hōc" inquam "mihi eris."
Miserē discēdere quaerēns
īre modo ōcius, interdum cōnsistere, in aurem
dīcere nescioquid puerō – cum sūdor ad īmōs
mānāret tālōs.
"Ō tē, Bōlāne, cerebrī
fēlīcem!" āiēbam tacitus, cum quidlibet ille
garrīret, vīcōs, urbem laudāret.
Ut illī
nīl respondēbam, "Miserē cupis" inquit "abīre,
iam dūdum videō – sed nīl agis: ūsque tenēbō,
persequar! Hinc quō nunc iter est tibi?"
[*Ego:*] "Nīl opus est tē
circumagī: quendam volo vīsere nōn tibi nōtum;
trāns Tiberim longē cubat is, prope Caesaris hortōs."
[*Ille:*] "Nīl habeō quod agam et nōn sum piger: ūsque
sequar tē."

garrulus -a -um = quī garrit; *garrīre* = nūgās fābulārī

sacer -cra -crum: (locus) sacer = ubi diī adōrantur (ut templum); *via Sacra* per Forum dūcit ad templa deōrum; (vi|ā Sac|rā)

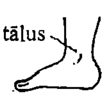
nescio-quid = aliquid
meditārī = cōgitāre

ar-ripere -iō -uisse -reptum = ad sē rapere, citō prehendere
"quid agis" *inquit* "dulcissime rērum (: cārissime omnium)?"
cupiō *tibi* omnia quae vīs

ad-sectārī = sequī pergere
occupāre = prius dīcere

nōveris (*coni perf*) nōs (: mē) = putō tē nōvisse nōs (*mē* tibi nōtum esse); doct*us sum*
plūris : plūris aestimandus; hōc plūris = tantō plūris

quaerere + *īnf* = cupere
ōcius *adv comp* = celerius
īre, cōnsistere, dīcere : ībam, cōnsistēbam, dīcēbam
puerō : servō meō
mānāre = fluere

tālus -ī *m* = īnfima crūris pars
Bōlānus -ī *m*, quīdam vir *īrācundus* (= quī facile īrāscitur)
cerebrum : mēns īrācunda; tē cerebrī fēlīcem! = tū quam fēlīx es ob cerebrum! (ce|reb-rī)

ut + *imperf ind* = cum + *imperf coni*: *ut* illī nīl respondē*bam* = *cum* illī nīl respondē*rem*

ūsque (: sine morā) tenēbō *tē*

persequar *tē*

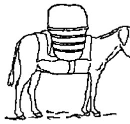
nīl/nihil *adv* = nūllō modō, nōn

circum-agere

cubat : lectō tenētur, aegrōtat
hortī Caesaris: quōs C. Iūlius Caesar populō Rōmānō dōnāvit

dē-mittere ↔ tollere
auricula -ae *f* = auris
in-īquus -a -um (↔ aequus)
: prāvus (nōn oboediēns)

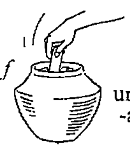
Dēmittō auriculās, ut inīquae mentis asellus
cum gravius dorsō subiīt onus.

asellus dorsō onus subit

Incipit ille:

Viscus, Varius, poētae nōbilēs
(magnī/plūris/plūrimī) facere = aestimāre
mē (*abl*) plūrēs = plūrēs quam ego
citius *adv comp* < citō
Hermogenēs -is *m*, poēta populō grātus, quem Horātius dēspicit; cantō quod et H. *mihi* invideat
locus +*gen* = tempus aptum (ad)
cognātī -ōrum *m pl* = propinquī
quīs = quibus (*dat pl*)
opus est + *abl* (: tē salvum esse)
haud mihi *est* quisquam
(mortuum) com-pōnere = *sepelīre*, in *sepulcrō* pōnere; sepulcrum -ī *n* = locus ubi mortuus sepelītur (sub terrā pōnitur)
cōn-fice! : interfice *mē!*
īn-stāre + *dat* = impendēre
Sabellus -a -um: ē Samniō; quod anus Sabella *mihi* puerō cecinit (: versibus praedīxit); Samnium -ī *n*, regiō in mediā Italiā
urna (dīvīna) movētur antequam ēdūcitur *sors* (cum fātō scrīptō)

"Sī bene mē nōvī, nōn Viscum plūris amīcum,
nōn Varium faciēs: nam quis mē scrībere plūrēs
aut citius possit versūs? quis membra movēre
mollius? Invideat quod et Hermogenēs, ego cantō!"
Interpellandī locus hīc erat: "Est tibi māter,
cognātī, quīs tē salvō est opus?"
[*Ille:*] "Haud mihi quisquam:
omnēs composuī."
[*Ego:*] "Fēlīcēs! Nunc ego restō.
Cōnfice! Namque īnstat fātum mihi trīste, Sabella
quod puerō cecinit dīvīnā mōtā anus urnā:

venēnum -ī *n* = pōtiō quae necat
hosticus -a -um = hostīlis
auferet (ad īnferōs) = necābit
latera : pectus et pulmōnēs
tussis -is *f* = morbus faucium
podagra -ae *f* = morbus pedum
quandō(-)cumque = aliquandō
loquāx -ācis (< loquī) = garrulus
adolēscere -ēvisse = adulēscēns fierī
ventum erat : vēnerāmus
ad Vestae *templum*
IV parte diēī praeter-itā : hōrā III
vadārī = in iūs cōgere; respondēre vadātō : in iūs īre coāctus
līs lītis *f* = contrōversia, causa; perdere lītem *dēbēbat*
hīc (: in iūre) *mihi* ades!
inter-īre = *dis-per-īre* = perīre
inteream sī... : profectō nec valeō (: possum) stāre nec nōvī...
cīvīlis -e < cīvis; iūs cīvīle : quod inter cīvēs dīcitur

Hunc neque dīra venēna nec hosticus auferet ēnsis,
nec laterum dolor, aut tussis, nec tarda podagra.
Garrulus hunc quandō cōnsūmet cumque. Loquācēs,
sī sapiat, vītet, simul atque adolēverit aetās!"
Ventum erat ad Vestae, quārtā iam parte diēī
praeteritā, et cāsū tunc respondēre vadātō
dēbēbat – quod nī fēcisset, perdere lītem.
"Sī me|amās" inquit, "paulum hīc ades!"
[*Ego:*] "Inteream, sī
aut valeō stāre aut nōvī cīvīlia iūra!
Et properō quō scīs."

quid faciam : *utrum* faciam
rem : causam

"Dubius sum quid faciam" inquit,
"tēne relinquam an rem?"

[*Ego:*] "Mē, sōdēs!"
"Nōn faciam" ille
– et praecēdere coepit.
Ego, ut contendere dūrum est
cum victōre, sequor.
"Maecēnās quōmodo tēcum?"
hinc repetit, "– paucōrum hominum et mentis bene sānae.
Nēmō dexterius fortūnā est ūsus! Habērēs
magnum adiūtōrem, posset quī ferre secundās,
hunc hominem vellēs sī trādere – dispeream, nī
submōssēs omnēs!"
[*Ego:*] "Nōn istō vīvimus illīc
quō tū rēre modō, domus hāc nec pūrior ūlla est
nec magis hīs aliēna malīs: nīl mī officit" inquam
"dītior hic | aut est quia doctior. Est locus ūnī
cuique suus."
[*Ille:*] "Magnum nārrās, vix crēdibile!"
[*Ego:*] "Atquī
sīc habet."
[*Ille:*] "Accendis, quārē cupiam magis illī
proximus esse."
[*Ego:*] "Velīs tantummodo: quae tua virtūs,
expugnābis. Et est quī vincī possit, eōque
difficilēs aditūs prīmōs habet."
[*Ille:*] "Haud mihi dêerō:
mūneribus servōs corrumpam. Nōn, hodiē sī
exclūsus fuerō, dēsistam. Tempora quaeram,
occurram in triviīs, dēdūcam. Nīl sine magnō
vīta labōre dedit mortālibus."

inquit ille
con-tendere = certāre
"M. quōmodo tēcum *agit?*"
re-petit *sermōnem* : pergit
: (vir) quī paucōs hominēs admittit et mentem bene sānam habet
dexter, *adv* dexterē = aptē, prūdenter; dexterius *quam tū*
ad-iūtor -ōris *m* = quī adiuvat
secundās *partēs* ferre *tibi* : tibi (prīmās partēs agentī) adesse
sī vellēs hunc hominem (: mē) *illī* trādere (commendāre)
sub-mōvēre = removēre; submō*vi*ssēs (*aliōs* omnēs *poētās*)
istō modō quō tū rē*re* (= rē*ris*)
rērī = arbitrārī; *-re* = *-ris* (*2 sg*)
nec ūlla domus pūrior est hāc
aliēnus +*abl* = carēns
of-ficere +*dat* = nocēre
dīs dītis = dīves; quia hic (: aliquis) est dītior aut doctior
ūnus quisque = quisque
crēdibilis -e < crēdere; crēdibile est quod crēdī potest
atquī = at (tamen)
sīc *sē* habet (rēs)
mē accendis (: cupidum facis)
illī : Maecēnātī
tantum-modo = tantum, modo
quae tua virtūs... : *ut* tua virtūs *est,* expugnābis *illum*
: *tālis* est *ut* vincī possit, *id*eōque
aditus -ūs *m* < ad-īre; difficilēs aditūs prīmōs habet : prīmō difficilis est aditū
sibi deesse : sibi parcere
cor-rumpere (aliquem) = prāvum facere (pecūniā dandā)
ex-clūdere -sisse -sum ↔ admittere; exclūsus *erō*
occurram *illī*, dē-dūcam (: comitābor) *illum* (domō in Forum)
trivium -ī *n* = locus (in urbe) quō trēs viae conveniunt

agit : loquitur
Aristius Fuscus, amīcus Horātiī
nōbīs occurrit

pulchrē : bene
nōsset = nō*vi*sset : nōverat (cui ille bene nōtus erat)

tendere = properāre, īre
respondet *mihi eadem rogantī*

vellere = prehendere et arripere
pressāre = premere
lentus -a -um (↔ celer) = tardus
nūtāre = capite mōtō significāre
dis-torquēre = circum movēre

salsus -a -um (< sāl) = iocōsus
dis-simulāre = simulāre sē nōn intellegere; dissimul*ābat*
bīlis -is = liquor ventris acerbus; b. meum iecur ūr*ēbat* : īrāscēbar
sēcrētō *adv* = sine testibus

sabbata -ōrum *n pl,* diēs fēstus Iūdaeōrum (VIII quisque diēs)
vīn' = vīs-ne
curtus -a -um = cui sectum est aliquid (: *praepūtium -ī n*)
op-pēdere + *dat* = foedē dērīdēre

religiō -ōnis *f* = timor deōrum; *I syllaba longa!* (rel-i-gi|ō'st)
at *mihi est religiō*
īn-fīrmus -a -um = dēbilis
aliās *adv* = aliō tempore

(*mēcum dīcō*) 'hunc-ne sōlem tam nig|rum surrēx*isse* mihi!' : "ō quam niger hic sōl (: diēs) surrēxit (: ortus est) mihi!"
sub cultrō : occīdendum, sine spē
linquere = relinquere
obvius venīre = obviam venīre

quō *īs* tū
in-clāmāre = clāmāre
an-testārī = testem vocāre (in iūs); "licet *mihi* antestārī *tē*?" *inquit*
op-pōnere + *dat* (< ob-) = appōnere; auriculam o.ō *eī:* quia testis vocātur aure tangendā
adversārius rapit *illum* in iūs
utrimque *adv* = ex utrāque parte
concursus -ūs *m* < *con-currere* = in eundem locum currere
Apollō -inis *m,* deus et aliārum artium et artis poēticae

Haec dum agit, ecce
Fuscus Aristius occurrit, mihi cārus et illum
quī pulchrē nōsset. Cōnsistimus.
[*Fuscus:*] "Unde venīs?" et
"Quō tendis?" rogat – et respondet.
Vellere coepī
et pressāre manū lentissima bracchia, nūtāns,
distorquēns oculōs, ut mē ēriperet.
Male salsus
rīdēns dissimulāre! Meum iecur ūrere bīlis!
[*Ego:*] "Certē 'nescioquid sēcrētō velle loquī tē'
āiēbās 'mēcum'."
[*Fuscus:*] "Meminī bene, sed meliōre
tempore dīcam. Hodiē trīcēsima sabbata: vīn' tū
curtīs Iūdaeīs oppēdere?"
"Nūlla mihi" inquam
"religiō est."
[*Fuscus:*] "At mī. Sum paulō īnfirmior, ūnus
multōrum. Ignōscēs. Aliās loquar."
Huncine sōlem
tam nigrum surrēxe mihī! Fugit improbus, ac mē
sub cultrō linquit!
Cāsū venit obvius illī
adversārius, et "Quō tū, turpissime?" magnā
inclāmat vōce, et "Licet antestārī?"
Ego vērō
oppōnō auriculam. Rapit in iūs. Clāmor utrimque,
undique concursus!
Sīc mē servāvit Apollō.

DE MENDACIO PAPIRII PVERI

Aulus Gellius: NOCTES ATTICAE, I.23

puer praetextātus

4 Mōs anteā senātōribus Rōmae fuit in Cūriam cum praetextātīs fīliīs introīre.

5 Tum, cum in senātū rēs māior quaepiam cōnsultāta eaque in diem posterum prōlāta est placuitque 'ut eam rem super quā tractāvissent nē quis ēnūntiāret priusquam dēcrēta esset', māter Papīriī puerī, quī cum parente suō in Cūriā fuerat, percontāta est fīlium 'quidnam in senātū patrēs ēgissent?'

6 Puer respondit 'tacendum esse, neque id dīcī licēre'.

7 Mulier fit audiendī cupidior: sēcrētum reī et silentium puerī animum eius ad inquīrendum ēverberat. Quaerit igitur compressius violentiusque.

8 Tum puer, mātre urgente, lepidī atque fēstīvī mendāciī cōnsilium capit: 'Āctum in senātū' dīxit, 'utrum vidērētur ūtilius exque rē pūblicā esse: ūnusne ut duās uxōrēs habēret an ut ūna apud duōs nupta esset?!'

9 Hoc illa ubi audīvit, animus compavēscit, domō trepidāns ēgreditur, ad cēterās mātrōnās pergit.

10 Vēnit ad senātum postrīdiē mātrum familiās caterva. Lacrimantēs atque obsecrantēs ōrant 'ūna potius ut duōbus nupta fieret quam ut ūnī duae!'

11 Senātōrēs ingredientēs in Cūriam, quae illa mulierum intemperiēs et quid sibi postulātiō istaec vellet, mīrābantur.

12 Puer Papīrius in medium Cūriae prōgressus, quid māter audīre īnstitisset, quid ipse mātrī dīxisset, rem sīcut fuerat dēnārrat.

mendācium -ī *n* < mendāx
Aulus Gellius vīxit saeculō II p.C. Opus: *Noctēs Atticae*, librī XX, *noctū* in *Atticā* cōnscrīptī
Atticus -a -um < Attica -ae *f*, regiō Graeciae, caput: Athēnae
praetextātus -a -um < (toga) *praetexta:* toga *purpurā* (rubrō colōre) ōrnāta, quam gerunt puerī ūsque ad aetātis annum XVII
quis- quae- quod-piam = aliquī
cōnsultāre = cōnsulere (dē)
senātuī placet = senātus *dēcernit*
dē-cernere -crēvisse -crētum = statuere (lēge)
nē quis (: quisquam) ē-nūntiāret
parēns -entis *m* = pater
patrēs -um *m pl* = senātōrēs
"tacendum est neque id dīcī licet"
sēcrētum -ī *n* = quod tacendum est (: dē quō tacendum est)
ē-verberāre = incitāre
com-pressē *adv* = ācriter
violentus -a -um = vī ūsus
urgēre = premere
lepidus -a -um = bellus
fēstīvus -a -um = salsus, iocōsus
āctum *esse*
ex rē pūblicā esse = reī publicae prōdesse
nupta -ae *f* (< nūbere) = uxor
ubi + *perf* = ubi prīmum, ut
com-pavēscere = pertimēscere
trepidāre = perterritus esse
caterva -ae *f* = turba, multitūdō hominum
in-temperiēs -ēī *f* = animus male temperātus, audācia
quid sibi vult? = quid significat?
postulātiō -ōnis *f* < postulāre
istic istaec istuc = iste ista istud
īn-sistere -stitisse (+ *īnf*) = valdē temptāre
dē-nārrāre = plānē nārrāre

Senātus fidem atque ingenium puerī exōsculātur, cōn- 13
sultum facit 'utī posthāc puerī cum patribus in Cūriam nē
introeant – praeter ille ūnus Papīrius', atque puerō posteā
cognōmentum honōris grātiā inditum *Praetextātus* ob
tacendī loquendīque in aetāte praetextae prūdentiam.

DE CONVIVIO

Aulus Gellius: NOCTES ATTICAE, XIII.11

Lepidissimus liber est M. Varrōnis ex *Satirīs Menippēīs* 1
quī īnscrībitur *Nescīs quid vesper sērus vehat,* in quō dis-
serit dē aptō convīvārum numerō dēque ipsīus convīviī
habitū cultūque.

Dīcit autem 'convīvārum numerum incipere oportēre ā 2
Grātiārum numerō et prōgredī ad Mūsārum', id est pro-
ficīscī ā tribus et cōnsistere in novem, ut, cum paucissimī
convīvae sunt, nōn pauciōrēs sint quam trēs, cum plūrimī,
nōn plūrēs quam novem. "Nam multōs" inquit "esse nōn 3
convenit, quod turba plērumque est turbulenta." ...

"Ipsum deinde convīvium cōnstat" inquit "ex rēbus
quattuor et tum dēnique omnibus suīs numerīs absolūtum
est: sī bellī homunculī collēctī sunt, sī ēlēctus locus, sī
tempus lēctum, sī apparātus nōn neglēctus."

"Nec loquācēs autem" inquit "convīvās nec mūtōs legere
oportet, quia ēloquentia in forō et apud subsellia, silentium
vērō nōn in convīviō, sed in cubiculō esse dēbet."

Sermōnēs igitur id temporis habendōs cēnset 'nōn 4
super rēbus anxiīs aut tortuōsīs, sed iūcundōs atque in-
vītābilēs et cum quādam illecebrā et voluptāte ūtilēs, ex
quibus ingenium nostrum venustius fīat et amoenius.' ...

ex-ōsculārī = valdē dīligere
(senātūs) cōnsultum -ī *n* = quod ā senātū dēcrētum est

praeter *aliōs* ille ūnus P. (cum patre introeat)
inditum *est*
Praetextātus, cognōmen *gentis* Papīriae: Papīrius Praetextātus
prūdentia -ae *f* < prūdēns
gēns (Iūlia, Papīria) = omnēs quibus idem est nōmen (-ius/-ia, ut Iūlius/-ia, Papīrius/-ia)

M.Terentius Varrō, vir doctissimus, vīxit a.116–27 a.C., opera: *Satirae Menippēae* et alia multa
Menippēus -a -um < Menippus, poēta Graecus saeculī III a.C.
quī īnscrībitur = cui titulus est
dis-serere = sententiam dīcere
aptus -a -um = idōneus

habitus -ūs *m* = modus habendī
cultus -ūs *m* = modus exōrnandī

Grātiae -ārum *f pl*, trēs deae quae Venerem comitantur
Mūsae -ārum *f pl*, novem deae quae singulīs artibus praesunt

convenit = aptum est

omnibus numerīs : o. modīs
ab-solūtus -a -um = perfectus
homunculus -ī *m* = homō
collēctī sunt : convēnērunt
legere = ēligere; lēctus : aptus
apparātus -ūs *m* < *ap-parāre* = parāre, exōrnāre
ēloquentia -ae *f* < *ē-loquēns* -entis = quī bene loquitur
subsellium -ī *n* = sella longa (ut in iūdiciō); apud subsellia : in iūdiciō
id temporis = eō tempore
anxius -a -um = perturbātus; rēs anxia = quae animum perturbat
tortuōsus = difficilis intellēctū
invītābilis -e = grātus, placēns
illecebra -ae *f* = rēs grāta
voluptās -ātis *f* = rēs iūcunda, gaudium (↔ dolor)

DE CONTEMNENDA MORTE

M. Tullius Cicerō: TVSCVLANAE DISPVTATIONES, I

Cicerō

[*M. Tullius Cicerō, ōrātor disertissimus, vīxit annōs CVI–XLIII a.C. Ā rhētoribus et philosophīs optimīs ēducātus, multās causās ēgit. Cōnsul annō LXIII cōnsilia Catilīnae scelerāta dē caede cōnsulum et senātūs oppressit. Praeter ōrātiōnēs multās et epistulās ad familiārēs suōs ēdidit opera rhētorica, ut trēs librōs 'Dē ōrātōre', et philosophica, ut 'Tūsculānās disputātiōnēs', quae annō XLV a.C. cōnscrīptae sunt.*]

7 Nūper... in Tūsculānō, cum essent complūrēs mēcum familiārēs, temptāvī [*scholās Graecōrum mōre habēre...*]: pōnere iubēbam 'dē quō quis audīre vellet', ad id aut
8 sedēns aut ambulāns disputābam. Itaque diērum quīnque 'scholās' (ut Graecī appellant) in totidem librōs contulī. Fīēbat autem ita ut, cum is quī audīre vellet dīxisset quod sibi vidērētur, tum ego contrā dīcerem. Haec est enim, ut scīs, vetus et Sōcratica ratiō contrā alterīus opīniōnem disserendī; nam ita facillimē quid vērī simillimum esset invenīrī posse Sōcratēs arbitrābātur. Sed quō commodius disputātiōnēs nostrae explicentur, sīc eās expōnam quasi agātur rēs, nōn quasi nārrētur. Ergō ita nāscētur exōrdium:

9 *A. Malum* mihi vidētur esse mors.

M. Iīsne quī mortuī sunt an iīs quibus moriendum est?

A. Utrīsque.

M. Est *miserum* igitur, quoniam malum?

A. Certē.

disputātiō -ōnis *f* < *dis-putāre* = variās sententiās dīcere, disserere

disertus -a -um = ēloquēns

rhētor -oris *m* = magister artis ōrātōriae

philosophus -ī *m* = vir doctus quī rērum nātūrae et hominum mōribus studet

Catilīna -ae *m*

scelerātus -a -um < scelus

familiāris -is *m* = amīcus

philosophicus -a -um < philosophus

in *praediō* Tūsculānō

schola -ae *f* = ōrātiō magistrī /philosophī dē rē discendā

pōnere : prōpōnere

tot-idem : īdem numerus (: v)

cōn-ferre = colligere

Sōcratēs -is *m*, philosophus praeclārus, vīxit a. 469–399 a.C.; *adi* Sōcraticus -a -um

ratiō -ōnis *f* = cōnsilium, modus

opīniō -ōnis *f* < opīnārī

vērī simile = quod vērum esse vidētur, vix falsum

quō + *comp* + *coni* = ut...

commodus -a -um = facilis, aptus

ex-plicāre = explānāre, apertē expōnere (verbīs)

ex-ōrdium -ī *n* (< *ex-ōrdīrī*) = prīncipium sermōnis

A.: *audītor* -ōris *m* = quī audit, discipulus

M.: magister

quibus moriendum est = quī moritūrī sunt (*moritūrus* -a -um *part fut* < morī)

M. Ergō et iī quibus ēvēnit iam ut morerentur, et iī quibus ēventūrum est, miserī?

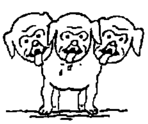
A. Mihi ita vidētur.

M. Nēmō ergō nōn miser!

A. Prōrsus nēmō.

M. Et quidem, sī tibi cōnstāre vīs, omnēs quīcumque nātī sunt eruntve nōn sōlum miserī, sed etiam semper miserī! Nam sī sōlōs eōs dīcerēs 'miserōs' quibus moriendum esset, nēminem tū quidem eōrum quī vīverent exciperēs – moriendum est enim omnibus –, esset tamen miseriae fīnis in morte; quoniam autem etiam mortuī miserī sunt, in miseriam nāscimur sempiternam! Necesse est enim miserōs esse eōs quī centum mīlibus annōrum ante occidērunt – vel potius omnēs quīcumque nātī sunt.

A. Ita prōrsus exīstimō.

Cerberus

M. Dīc, quaesō: num tē illa terrent: triceps apud īnferōs Cerberus, Cocȳtī fremitus, trāvectiō Acherontis,

mentō summam aquam attingēns ēnectus sitī

Tantalus

Tantalus, tum illud quod

Sīsyphus versat
saxum sūdāns nītendō neque prōficit hīlum,

Sīsyphus

fortasse etiam inexōrābilēs iūdicēs Mīnōs et Rhadamanthus?... Haec fortasse metuis, et idcircō mortem cēnsēs esse sempiternum malum?

A. Adeōne mē dēlīrāre cēnsēs ut ista esse crēdam?

M. An tū haec nōn crēdis?

A. Minimē vērō!

iī quibus ēvēnit iam ut morerentur = iī quī iam mortuī sunt
iī quibus ēventūrum est *ut moriantur* = iī quī moritūrī sunt
miserī *sunt?*

nōn *est* miser

prōrsus *adv* = sānē, certē
sibi cōn-stāre = rēctē et cōnstanter disputāre
quī-cumque : quī umquam
miserī *sunt*

miserī *erunt*

ex-cipere = exclūdere, omittere; nēminem exciperēs : nēminem 'nōn miserum' dīcerēs

sempiternus -a -um = *aeternus* = quī semper manet, perpetuus

oc-cidere -cidisse (< ob + cadere) = morī

Cerberus -ī *m*, canis *triceps* quī īnferōs cūstōdit; tri-ceps -cipitis *adi* = cui tria capita sunt
Cocȳtus -ī, Acherōn -ontis *m*, flūmina apud īnferōs
fremitus -ūs *m* = strepitus
trāvectiō -ōnis *f* < *trā(ns)-vehere*
Acherōn trānsvehitur ā mortuīs
sēnārius iambicus: summ'áqu|'at-
at-tingere = tangere
ē-necāre -uisse -ctum = necāre
hexameter: ...Sī-sy-phu'| ver-sat
versāre = *volvere* = circum vertere
nītī nīsum = valdē labōrāre
prō-ficere = opere suō prōcēdere
hīlum *adv;* nōn hīlum = nihil
in-exōrābilis -e = quī *ex-ōrārī* nōn potest; ex-ōrāre = precibus movēre
Mīnōs -ōis *m*, Rhadamanthus -ī *m*, iūdicēs apud īnferōs

ad-eō *adv* = tam valdē, ita
dēlīrāre = īnsānīre
haec *esse*

M. Male hercule nārrās!

A. Cūr, quaesō?

M. Quia disertus esse possem, sī contrā ista dīcerem!

11 *A.* Quis enim nōn in eius modī causā? – aut quid negōtiī est haec poētārum et pictōrum portenta convincere?

M. Atquī plēnī librī sunt contrā ista ipsa disserentium philosophōrum.

A. Ineptē sānē. Quis enim est tam excors quem ista moveant?

M. Sī ergō apud īnferōs miserī nōn sunt, nē sunt quidem apud īnferōs ūllī.

A. Ita prōrsus exīstimō.

M. Ubi sunt ergō iī quōs 'miserōs' dīcis, aut quem locum incolunt? Sī enim sunt, nusquam esse nōn possunt.

A. Ego vērō nusquam esse illōs putō.

M. Igitur nē esse quidem?

A. Prōrsus istō modō, et tamen miserōs ob id ipsum quidem quia nūllī sint.

12 *M.* Iam māllem Cerberum metuerēs, quam ista tam incōnsīderātē dīcerēs!

A. Quid tandem?

M. Quem *esse* negās, eundem *esse* dīcis! Ubi est acūmen tuum? Cum enim 'miserōs *esse*' dīcis, tum 'eum quī *nōn sit*' dīcis '*esse*'!

A. Nōn sum ita hebes ut istud dīcam.

M. Quid dīcis igitur?

A. 'Miserum esse (verbī causā) M. Crassum, quī illās fortūnās morte dīmīserit, miserum Cn. Pompēium, quī

quis nōn *disertus esse posset*...?
negōtium = rēs (difficilis)
pictor -ōris *m* = quī pingit
portentum -ī *n* = rēs mīrābilis contrā nātūram facta
con-vincere = falsum esse dēmōnstrāre

in-eptus -a -um (< in- + aptus) = stultus
ex-cors -cordis *adi* ↔ sapiēns; tam excors quem ista move*ant* = tam e. *ut eum* ista moveant
nē sunt quidem ūllī = certē nūllī sunt

nusquam = nūllō locō

putās-ne igitur *eōs* nē esse quidem? (: nūllōs esse)
et tamen *eōs* miserōs *esse putō*

māllem *coni imperf 1 sg* < mālle
māllem (ut) Cerberum metuerēs = māllem tē C. metuere
in-cōnsīderātus -a -um = temerārius, sine ratiōne
quid (: cūr) tandem? = quidnam? dīc mihi!
acūmen -inis *n* (< acuere) = mēns ācūta

hebes -etis *adi* (↔ acūtus) = mente tardus, stupidus
M. Crassus Dīves, cōnsul a. 70, dux in bellō occidit a. 53 a.C.
verbī causā : exemplī causā
fortūnae *f pl* = dīvitiae, opēs
Cn. Pompēius ā C. Iūliō Caesare victus occīsus est a. 48 a.C.

orbāre + *abl;* rē orbāre aliquem = rem (cārissimam) ēripere alicui
lūce : vītā; lūce carēre : mortuus esse

tantā dignitāte, tantā glōriā sit orbātus, omnēs dēnique miserōs quī hāc lūce careant' ......

M. 'Esse' ergō 'eōs' dīcis. 13

'...eō (= ideō) *eōs* miserōs esse' *dīcō*
pugnantia *n pl* : rēs inter sē pugnantēs, contrā ratiōnem dicta
extrā portam Capēnam iūxtā viam Appiam sepulcra sunt mortuōrum nōbilissimōrum
Scīpiōnēs -um, Servīliī, Metellī -ōrum *m pl,* gentēs Rōmānae praeclārae (*sg* Scīpiō -ōnis *m,* Servīlius, Metellus -ī *m*)

A. Immō, 'quia nōn sint cum fuerint, eō miserōs esse'.

M. Pugnantia tē loquī nōn vidēs? Quid enim tam pugnat quam... 'miserum... *esse* quī *nōn sit*'? An tū ēgressus portā Capēnā, cum... Scīpiōnum, Servīliōrum, Metellōrum sepulcra vidēs, miserōs putās illōs?

A. Quoniam mē verbō premis, posthāc nōn ita dīcam: 'miserōs *esse*', sed tantum: 'miserōs, ob id ipsum quia nōn sint'.

M. Nōn dīcis igitur: "miser *est* M. Crassus", sed tantum: "miser M. Crassus"?

A. Ita plānē.

prō-nūntiāre = praedicāre
dialectica -ōrum *n pl* = ars ratiōne disputandī
imbuere -uisse -ūtum + *abl* = aspergere, ērudīre
in prīmīs = ante omnia, praecipuē
trāditur : docētur
prōnūntiātum -ī *n* = quod prōnūntiātur
iūdicāre (< iūdex) = statuere
vērum falsum-ne = vērum-ne *an* falsum
omnīnō *adv* = plānē, prōrsus

M. Quasi nōn necesse sit, quidquid istō modō prōnūntiēs, 14
id aut esse aut nōn esse! An tū dialecticīs nōn imbūtus quidem es? In prīmīs enim hoc trāditur: omne *prōnūntiātum...* est vērum aut falsum. Cum igitur dīcis: "miser M. Crassus", aut hoc dīcis: "miser *est* M. Crassus", ut possit iūdicārī vērum id falsumne sit – aut nihil dīcis omnīnō!

con-cēdere + *acc* + *īnf* = fatērī
nōs quī vīvimus, cum moriendum sit *nōbīs,* ...
iūcunditās -ātis *f* < iūcundus
iam iamque = mox
mē coēgistī ut concēderem = mē coēgistī concēdere

A. Age, iam concēdō 'nōn esse miserōs quī mortuī sint...' Quid? quī vīvimus, cum moriendum sit, nōnne miserī sumus? Quae enim potest in vītā esse iūcunditās, cum diēs et noctēs cōgitandum sit iam iamque esse moriendum? .... Sed quoniam coēgistī ut concēde- 15
rem 'quī mortuī essent eōs miserōs nōn esse', perfice, sī potes, ut nē moriendum quidem esse miserum putem!

istuc = istud
nihil negōtiī = haud difficile
mōlīrī = magnum opus temptāre

M. Iam istuc quidem nihil negōtiī est – māiōra mōlior! 16

A. Quōmodo hoc 'nihil negōtiī' est? aut quae sunt tandem ista 'māiōra'? ...

M. Ut doceam, sī possim, nōn modo malum nōn esse, sed *bonum* etiam esse mortem!

A. Nōn postulō id quidem, aveō tamen audīre. Ut enim nōn efficiās quod vīs, tamen mors ut malum nōn sit efficiēs. Sed nihil tē interpellābō: continentem ōrātiōnem audīre mālō.

17 *M*. Quid? sī tē rogāverō aliquid, nōn respondēbis?

A. Superbum id quidem est; sed, nisi quid necesse erit, mālō nōn rogēs.

M. Geram tibi mōrem et ea quae vīs, ut poterō, explicābō. ...

A. Nōs ad audiendum parātī sumus.

18 *M*. M o r s igitur ipsa, quae vidētur nōtissima rēs esse, *quid sit* prīmum est videndum. Sunt enim quī *discessum animī ā corpore* putent esse mortem. Sunt quī nūllum cēnseant fierī discessum, sed ūnā animum et corpus occidere animumque in corpore exstinguī. Quī discēdere animum cēnsent, aliī statim dissipārī, aliī diū permanēre, aliī semper.

Quid sit porrō ipse a n i m u s, aut ubi, aut unde, magna dissēnsiō est. Aliīs *cor* ipsum animus vidētur.
19 ... *Empedoclēs* animum esse cēnset cordī suffūsum *sanguinem*. Aliīs pars quaedam *cerebrī* visa est animī prīncipātum tenēre. Aliīs nec cor ipsum placet nec cerebrī quandam partem esse animum, sed aliī 'in corde', aliī 'in cerebrō' dīxērunt 'animī esse sēdem et locum'. 'Animum' autem aliī *'animam'*, ut ferē nostrī:

quae tandem? = quae-nam?

avēre = avidē cupere
ut nōn efficiās : etiam sī nōn effēceris

continēns -entis *adi* = quī nōn interpellātur

rogāre = interrogāre

mālō (ut) nōn rogēs = mālō tē nōn rogāre
mōrem gerere + *dat:* mōrem tibi gerere = agere ex tuā voluntāte, facere ut vīs

discessus -ūs *m* < discēdere
sunt quī put*ent*/cēnse*ant* = nōnnūllī/aliquī put*ant*/cēns*ent*
ūnā *adv;* ūnā animum et corpus = animum ūnā cum corpore
ex-stinguere ↔ accendere; *pass* perīre, morī
ex iīs quī discēdere animum cēnsent, aliī *cēnsent eum...*
dissipāre = spargere
per-manēre
porrō = deinde, praetereā
dis-sēnsiō -ōnis *f* < *dis-sentīre* ↔ *cōn-sentīre* = idem sentīre
aliīs cor animus *esse* vidētur = aliī cor animum esse cēnsent
Empedoclēs -is *m,* philosophus, in Siciliā docuit saeculō v a.C.
suf-fundere -fūdisse -fūsum + *dat* < sub + fundere
prīncipātus -ūs *m* < prīnceps
alicui placet + *acc* + *īnf* = aliquis cēnset
sēdēs -is *f* = locus quō aliquis sedet/incolit
'animam *esse*' *dīcunt*
ferē = plērumque
nostrī (cīvēs) : Rōmānī

dēclārat nōmen, nam... 'animus' ab 'animā' dictus est. *Zēnōnī* Stōicō animus *ignis* vidētur. ...

Platō triplicem fīnxit animum, cuius prīncipātum, id est *ratiōnem,* in capite sīcut in arce posuit, et duās partēs eī pārēre voluit, *īram* et *cupiditātem,* quās suīs locīs, īram in pectore, cupiditātem subter praecordia locāvit. ... 20

Hārum sententiārum quae vēra sit deus aliquī vīderit – quae vērī simillima, magna quaestiō est. Utrum igitur inter hās sententiās dīiūdicāre mālumus an ad prōpositum redīre? 23

A. Cuperem equidem utrumque, sī posset, sed est difficile cōnfundere. Quārē sī, ut ista nōn disserantur, līberārī mortis metū possumus, id agāmus. ...

M. Quod mālle tē intellegō, id putō esse commodius. Efficiet enim ratiō ut, quaecumque vēra sit eārum sententiārum quās exposuī, mors aut malum nōn sit aut sit bonum potius. Nam sī cor aut sanguis aut cerebrum est animus, certē, quoniam est corpus, interībit cum reliquō corpore; sī anima est, fortasse dissipābitur; sī ignis, exstinguētur. Hīs sententiīs omnibus nihil post mortem pertinēre ad quemquam potest, pariter enim cum vītā sēnsus āmittitur... Reliquōrum sententiae spem afferunt, sī tē hoc forte dēlectat, posse animōs, cum ē corporibus excesserint, in caelum quasi in domicilium suum pervenīre. 24

A. Mē vērō dēlectat, idque prīmum ita esse velim; deinde, etiam sī nōn sit, mihi persuādērī tamen velim.

M. Quid tibi ergō operā nostrā opus est? Num ēloquentiā Platōnem superāre possumus? Ēvolve dīligenter eius eum librum quī est *dē animō* – amplius quod dēsīderēs nihil erit.

dē-clārāre = clārē ostendere
Zēnō -ōnis *m*, vīxit a. ±334–262 a.C. *Stōicus* dīcitur quod Athēnīs in *Stōā* (: porticū) docuit
Platō -ōnis *m*, philosophus ēgregius, vīxit a. 427–348 a.C.
triplex -icis = ex tribus cōnstāns
ratiō = mēns cōgitāns, prūdentia
arx arcis *f* = summus mōns mūnītus ex quō urbs dēfenditur
subter *prp* + *acc* = īnfrā
praecordia -ōrum *n pl* = pars corporis īnfrā cor et pectus, venter
vīderit : videat, reperiat

quaestiō -ōnis *f* < quaerere; magna q. est : multī quaerunt
dī-iūdicāre = iūdicāre (inter sententiās, quae vēra sit)

sī *fierī* posset

cōn-fundere = miscēre, turbāre
ita ut ista nōn disserantur : etiam sī ista nōn disseruntur

quī-cumque *m* (= quisquis)
quae-cumque *f*
quid-cumque *n* (= quidquid)

sēnsus -ūs *m* < sentīre sēnsisse sēnsum

domicilium -ī *n* = domus

velim mihi persuādērī (= ut mihi persuādeātur) *ut ita sit*

superāre = vincere, melior esse quam
amplius = plūs
Platōnis librō *dē animō* titulus est *Phaedōn* (Φαίδων)

A. Fēcī mehercule, et quidem saepius. Sed, nesciō quōmodo, dum legō, assentior – cum posuī librum et mēcum ipse dē immortālitāte animōrum coepī cōgitāre, assēnsiō illa omnis ēlābitur.

me-hercule = hercule
saepe, *comp* saepius
as-sentīrī -sēnsum (+*dat*) = idem sentīre (atque), cōnsentīre
immortālitās -ātis *f* < immortālis
as-sēnsiō -ōnis *f* < assentīrī
ē-lābī

M. Quid hoc? Dāsne 'aut manēre animōs post mortem aut morte ipsā interīre?'

dare +*acc* +*īnf* = concēdere

A. Dō vērō.

M. Quid, sī maneant?

A. 'Beātōs esse' concēdō.

'*eōs* beātōs esse' concēdō

M. Sīn intereant?

A. 'Nōn esse miserōs, quoniam nē sint quidem.' Nam istuc, coāctī ā tē, paulō ante concessimus.

concēdō 'eōs nōn esse miserōs...'
coāctī... concessimus : coāct*us*... concess*ī*

M. Quōmodo igitur aut cūr 'mortem malum tibi vidērī' dīcis? quae aut beātōs nōs efficiet animīs manentibus, aut nōn miserōs sēnsū carentēs.

"DOMI NON SVM"

M. Tullius Cicerō: DE ORATORE, II.276

Cicerō a. 55 a.C. III librōs scrīpsit *Dē ōrātōre*

[Nāsīca] cum ad poētam Ennium vēnisset eīque ab ōstiō quaerentī Ennium ancilla dīxisset 'domī nōn esse', Nāsīca sēnsit illam dominī iussū dīxisse et illum intus esse!

P. Cornēlius Scīpiō Nāsīca -ae *m*, cōnsul a. 191 a.C.
'domī nōn esse *dominum suum*'
sentīre sēnsisse sēnsum

Paucīs post diēbus, cum ad Nāsīcam vēnisset Ennius et eum ad iānuam quaereret, exclāmat Nāsīca 'sē domī nōn esse!'

Tum Ennius "Quid? ego nōn cognōscō vōcem" inquit "tuam?"

: nōn*ne* ego cognōscō...?

Hīc Nāsīca: "Homō es impudēns: ego cum tē quaererem, ancillae tuae crēdidī 'tē domī nōn esse' – tū mihi nōn crēdis ipsī?"

im-pudēns -entis *adi* = sine pudōre, audāx
ancillae tuae crēdidī *dīcentī* '...'

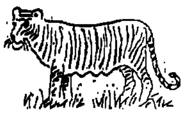
NIMIS POETA ES, LIGVRINE!

M. Valerius Mārtiālis: Epigrammata, III.44 et 50

Ligurīnus, poētae nōmen fictum
M. Valerius Mārtiālis, poēta Rōmānus, vīxit a. ±40–±104 p.C. Opus: *Epigrammata I–XII*

[1] *hendecasyllabī*
scīre cupis quid *causae* sit quod nēmō tibi libenter occurrit...? (: cūr nēmō tibi l. occurrat...?)
sōlitūdō -inis *f* < sōlus

tigris -is *f*

catulus -ī *m* = pullus ferae/canis
citāre = incitāre

fer*at* : ferre potest
labōrēs : rēs molestās
mihi stantī/sedentī...

cacāre = ventrem exonerāre

sonāre = sonum facere; sonās : recitās

mē euntem/edentem/iacentem

fugāre = fugientem facere
ēsse, *part praes* edēns -entis

vidēre : intellegere

: *etsī* vir *es* iūstus...

[1] Occurrit tibi nēmo quod libenter,
quod quācumque venīs fuga est et ingēns
circā tē, Ligurīne, sōlitūdō,
quid sit, scīre cupis? Nimis poēta es!
Hoc valdē vitium perīculōsum est.
Nōn tigris catulīs citāta raptīs,
nec sīc scorpios improbus timētur!
Nam tantōs, rogo, quis ferat labōrēs?
Et stantī legis, et legis sedentī,
currentī legis, et legis cacantī!
In thermās fugiō – sonās ad aurem!
Piscīnam peto – nōn licet natāre!
Ad cēnam properō – tenēs euntem!
Ad cēnam veniō – fugās edentem!
Lassus dormio – suscitās iacentem!
Vīs quantum faciās malī vidēre?
Vir iūstus, probus, innocēns – timēris!

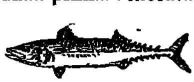

scorpios -ī *m*

[2] *hexametrī* + *pentametrī*
versiculus -ī *m* = versus
ut versiculōs tuōs recitēs
solea -ae *f* = calceus levis (ante cēnam dēpōnuntur soleae)

dum fercul*um* prīm*um* mor*ātur*

scomber -brī *m*

pūtidus -a -um = ob vetustātem prāvus (ad gustandum)
mihi pōnis : mihi appōnis
poēma -atis *n* = opus poēticum; poēmata scombrīs dōnāre : p. circum scombrōs implicāre

[2] Haec tibi, nōn alia est ad cēnam causa vocandī:
  versiculōs recitēs ut, Ligurīne, tuōs!
Dēposuī soleās, affertur prōtinus ingēns
  inter lactūcās oxygarumque liber.
Alter perlegitur dum fercula prīma morantur.
  Tertius est – nec adhūc mēnsa secunda venit.
Et quārtum recitās, et quīntum dēnique librum.
  Pūtidus est, totiēs sī mihi pōnis aprum!
Quod sī nōn scombrīs scelerāta poēmata dōnās,
  cēnābis sōlus iam, Ligurīne, domī!

DE QVAESTIONE CHRISTIANORVM

C. Plīnius Secundus: EPISTVLAE

Liber X, Epistula XCVI

C. Plīnius Trāiānō Imperātōrī.

1 Sollemne est mihi, domine, omnia dē quibus dubitō ad tē referre. Quis enim potest melius vel cūnctātiōnem meam regere vel ignōrantiam īnstruere?

Cognitiōnibus dē Chrīstiānīs interfuī numquam. Ideō nesciō quid et quātenus aut pūnīrī soleat aut quaerī.

2 Nec mediocriter haesitāvī,

– sitne aliquod discrīmen aetātum, an quamlibet tenerī nihil ā rōbustiōribus differant?

– dētur paenitentiae venia, an eī quī omnīnō Chrīstiānus fuit dēsiisse nōn prōsit?

– nōmen ipsum, sī flāgitiīs careat, an flāgitia cohaerentia nōminī pūniantur?

Interim, in iīs quī ad mē tamquam Chrīstiānī dēferēbantur hunc sum secūtus modum:

3 Interrogāvī ipsōs 'an essent Chrīstiānī?' Cōnfitentēs iterum ac tertiō interrogāvī supplicium minātus. Persevērantēs dūcī iussī. Neque enim dubitābam, quālecumque esset quod fatērentur, pertināciam certē et īnflexibilem obstinātiōnem dēbēre pūnīrī.

4 Fuērunt aliī similis āmentiae, quōs, quia cīvēs Rōmānī erant, adnotāvī in Urbem remittendōs.

Mox – ipsō tractātū, ut fierī solet, diffundente sē crīmine – plūrēs speciēs incidērunt.

5 Prōpositus est libellus sine auctōre multōrum nōmina continēns.

quaestiō -ōnis *f*: in iūdiciō
C. Plīnius Secundus vīxit a. 61/62–±113 p.C. *Epistulās* ēdidit; a. 110–112 in Asiā Bīthȳniam prōvinciam administrāvit unde epistulās mīsit ad Trāiānum
M. Ulpius Trāiānus, Imperātor Rōmānus a. 98–117
sollemnis -e = quod certīs temporibus solet fierī; *n* mōs
cūnctātiō -ōnis *f* < *cūnctārī* = incertus morārī
ignōrantia -ae *f* <ignōrāre
: mē cūnctantem regere vel ignōrantem īnstruere (= docēre)
cognitiō (<cognōscere)=quaestiō
inter-esse + *dat* = adesse in
quā-tenus *adv* = quem ad fīnem
mediocris -e = modicus, *adv* -iter
haesitāre = cūnctārī, dubitāre
discrīmen -inis *n* < dis-cernere
tener -a -um = parvus et dēbilis
quam-libet tenerī: etiam tenerrimī
rōbustus -a -um = validus
dif-ferre = discernī, aliter tractārī
paenitentia -ae *f* = dolor eius quī sē peccāvisse fatētur; p.ae veniam dare = ignōscere ob p.am
venia -ae *f* = ignōscendī grātia
nōmen *'Chrīstiānus'*
co-haerēre -sisse + *dat* = coniungī cum
dē-ferre (reum) = dēnūntiāre, reum facere, accūsāre
cōnfitentēs = eōs quī cōnfitēbantur
tertiō/tertium *adv*
per-sevērāre = cōnstanter permanēre
dūcī *ad supplicium*
-cumque: quālis- quāle-cumque
pertinācia -ae *f* < *pertināx* -ācis *adi* = persevērāns
īn-flexibilis -e = quī nōn flectitur
obstinātiō -ōnis *f* = pertinācia
ā-mentia -ae *f* < *ā-mēns* -entis *adi* = īnsānus (mente)
ad-notāre = statuere (notā)
remittendōs *esse*
tractātus -ūs *m* = modus tractandī
dif-fundere = spargere
speciēs -ēī *f* = fōrma, genus
in-cidere = ēvenīre, fierī

prae-īre; prae-eunte mē = dum ego prae-eō (exemplum)
nūmen -inis *n* = deī voluntās, deus

quī diīs supplicant tūs incendere ac vīnum effundere solent
iī quī sunt

(*eōs*) dīmittendōs (: sine poenā) *esse* putāvī
index -icis *m* = nūntius maleficiī, quī reōs dēfert
'*sē* fuisse...'

triennium -ī *n* = trēs annī

nōn-nēmō = nōnnūllī, aliquī
ante vīgintī *annōs*
venerārī = adōrāre

Quī negābant 'sē esse Chrīstiānōs' aut 'fuisse', cum praeeunte mē deōs appellārent et imāginī tuae (quam propter hoc iusseram cum simulācrīs nūminum afferrī) tūre ac vīnō supplicārent, praetereā maledīcerent Chrīstō – quōrum nihil cōgī posse dīcuntur quī sunt rē vērā Chrīstiānī –, dīmittendōs putāvī.

Aliī ab indice nōminātī 'esse sē Chrīstiānōs' dīxērunt 6
– et mox negāvērunt: 'fuisse quidem, sed dēsiisse', quīdam 'ante triennium', quīdam 'ante plūrēs annōs', nōnnēmō etiam 'ante vīgintī'. Hī quoque omnēs et imāginem tuam deōrumque simulācra venerātī sunt et Chrīstō maledīxērunt.

summa -ae *f* ↔ pars; summa culpae = tōta culpa
errōr -ōris *m* < errāre
status -a -um = statūtus, certus
sacrāmentum -ī *n* = prōmissum sacrum (quod iūrātur)
ob-stringere = officiō alligāre; sē o. = officium sibi facere
latrōcinium -ī *n* = scelus latrōnis
adulterium -ī *n*; a. com-mittere (= facere) = coniugem fallere
dēpositum -ī *n* = quod alicui servandum crēditum est
ab-negāre = negāre sē accēpisse
mihi mōs est + *ger* = soleō + *īnf*
co-īre = convenīre; co-eundī *ger*
prōmiscuus -a -um = mixtus
sē dēsiisse
ēdictum -ī *n* < *ē-dīcere* = pūblicē imperāre
hetaeria -ae *f* = sodālicium
vetāre -uisse -itum

Affirmābant autem 'hanc fuisse summam vel culpae 7
suae vel errōris, quod essent solitī statō diē ante lūcem convenīre, carmenque Chrīstō quasi deō dīcere sēcum invicem sēque sacrāmentō nōn in scelus aliquod obstringere, sed 'nē fūrta, nē latrōcinia, nē adulteria committerent, nē fidem fallerent, nē dēpositum appellātī abnegārent'. Quibus perāctīs, mōrem sibi discēdendī fuisse rūrsusque coeundī ad capiendum cibum, prōmiscuum tamen et innoxium – quod ipsum facere dēsiisse post ēdictum meum', quō secundum mandāta tua hetaeriās esse vetueram.

quō magis : eō (tantō) m.
necessārius, *comp* magis n.
minister -trī *m*, ministra -ae *f*
tormentum -ī *n* < *torquēre* -sisse -tum = cruciāre

Quō magis necessārium crēdidī ex duābus ancillīs, quae 8
ministrae dīcēbantur, 'quid esset vērī?' – et per tormenta – quaerere. Sed nihil aliud invēnī quam superstitiōnem prāvam et immodicam!

im-modicus -a -um ↔ modicus
dif-ferre dis-tulisse dī-lātum = prō-ferre in tempus posterum
dē-currere (: auxilium petītum)
cōnsultātiō -ōnis *f* < cōnsultāre

perīclitārī = in perīculō esse, in perīculum vocārī (: accūsārī)

Ideō, dīlātā cognitiōne, ad cōnsulendum tē dēcurrī. Vīsa 9
est enim mihi rēs digna cōnsultātiōne, maximē propter perīclitantium numerum. Multī enim omnis aetātis, omnis

ōrdinis, utrīusque sexūs etiam vocantur in perīculum et vocābuntur. Neque cīvitātēs tantum, sed vīcōs etiam atque agrōs superstitiōnis istīus contāgiō pervagāta est.

Quae vidētur sistī et corrigī posse: certē satis cōnstat prope iam dēsōlāta templa coepisse celebrārī, et sacra sollemnia diū intermissa repetī, passimque vēnīre ⟨carnem⟩ victimārum, cuius adhūc rārissimus ēmptor inveniēbātur.

Ex quō facile est opīnārī quae turba hominum ēmendārī possit sī sit paenitentiae locus.

ōrdō = cīvēs eiusdem habitūs (ut servī/līberī/pauperēs/dīvitēs)
sexus -ūs *m*; II : virī et fēminae
vīcus -ī *m* = parvum oppidum
contāgiō -ōnis *f* = morbus quō afficiuntur multī
per-vagārī = per-errāre
sistere = stantem facere, fīnīre
cōn-stat +*acc*+*īnf* = nōtum est
dē-sōlāre = sōlum dēserere
sacrum -ī *n* = modus deī colendī
inter-mittere = interim fīnīre
passim *adv* = ubīque
victima -ae *f* = bēstia quae sacrōrum causā occīditur
ēmptor -ōris *m* = quī emit

Epistula XCVII

Trāiānus

Trāiānus Plīniō.

1 Āctum quem dēbuistī, mī Secunde, in excutiendīs causīs eōrum quī Chrīstiānī ad tē dēlātī fuerant, secūtus es. Neque enim in ūniversum aliquid, quod quasi certam fōrmam habeat, cōnstituī potest.

āctus -ūs *m* = modus agendī
ex-cutere -iō -cussisse -cussum = quaerere
dēlātī *erant*

2 Conquīrendī nōn sunt. Sī dēferantur et arguantur, pūniendī sunt, ita tamen ut quī negāverit ‘sē Chrīstianum esse’ idque rē ipsā manifestum fēcerit, id est supplicandō dīs nostrīs, quamvīs suspectus in praeteritum, veniam ex paenitentiā impetret.

Sine auctōre vērō prōpositī libellī in nūllō crīmine locum habēre dēbent. Nam et pessimī exemplī nec nostrī saeculī est.

con-quīrere = quaerere (ut reperiantur)
manifestus -a -um = plānus
suspectus -a -um = quī male fēcisse putātur; quam-vīs s. : etiam sī suspectissimus fuit
impetrāre = habēre id quod rogātur; veniam ex paenitentiā impetret : eī venia dētur (eī ignōscātur) ob paenitentiam
pessimī exemplī est : pessimum exemplum statuit
saeculum -ī *n* = aetās hominum, aetās (nostra)

Commodus

PASSIO SCILLITANORVM

passiō -ōnis *f* < patī (: mortem)
Scillitānī -ōrum *m pl* < Scillium, oppidum Āfricae
prō-cōnsul -is *m* = prōcurātor quī postquam cōnsul fuit prōvinciam administrat
cōnsulēs a. 180 p.C.: Claudiānus et Praesēns -entis (bis: iterum)

[*Annō CLXXX p.C. Carthāgine in Āfricā prōvinciā ā prōcōnsule Sāturnīnō quaestiō Chrīstiānōrum Scillitānōrum habita est.*]

Praesente et Claudiānō cōnsulibus (*abl*): annō 180 p.C.
diē sextō decimō *ante* kal. Aug.
sēcrētārium -ī *n* = iūdicium
Spērātus, Nartzalus, Cittīnus -ī *m*, Dōnāta, Secunda, Vestia -ae *f*: Scillitānī Chrīstiānī
indulgentia -ae *f* = venia
Imperātor: *Commodus* -ī *m*, quī a. 180–192 p.C. imperāvit
prō-merērī = merēre

Praesente (bis) et Claudiānō cōnsulibus, sextō decimō kalendās Augustās, Carthāgine in sēcrētāriō impositīs Spērātō, Nartzalō et Cittīnō, Dōnātā, Secundā, Vestiā, Sāturnīnus prōcōnsul dīxit: "Potestis indulgentiam dominī nostrī Imperātōris prōmerērī, sī ad bonam mentem redeātis."

male-facere
inīquitās -ātis *f* = iniūria
praebēre (< prae + habēre) = tribuere, dare; operam : auxilium
propter-eā quod = quod
ob-servāre = honōre afficere

Spērātus dīxit: "Numquam malefēcimus, inīquitātī nūllam operam praebuimus; numquam maledīximus, sed male acceptī grātiās ēgimus, propterea quod Imperātōrem nostrum observāmus."

religiōsus -a -um < religiō
genius -ī *m* = deus cūstōs hominis proprius

Sāturnīnus prōcōnsul dīxit: "Et nōs religiōsī sumus, et simplex est religiō nostra, et iūrāmus per genium dominī nostrī Imperātōris et prō salūte eius supplicāmus – quod et vōs quoque facere dēbētis."

sī praebueris..., dīc*am*
mystērium -ī *n* = sēcrētum, sacrum proprium cēterīs ignōtus
simplicitās -ātis *f* < simplex
initiāre = initium facere dīcendī

Spērātus dīxit: "Sī tranquillās praebueris aurēs tuās, dīcō mystērium simplicitātis."

Sāturnīnus prōcōnsul dīxit: "Initiantī tibi mala dē sacrīs nostrīs aurēs nōn praebēbō; sed potius iūrāte per genium dominī nostrī Imperātōris!"

imperium : iūs imperandī
telōneum -ī *n* = tribūtum

Spērātus dīxit: "Ego imperium huius saeculī nōn cognōscō, sed magis illī Deō serviō quem nēmō hominum vīdit nec vidēre hīs oculīs potest. Fūrtum nōn fēcī; sed sī quid ēmerō, telōneum reddō, quia cognōscō dominum meum et Imperātōrem rēgum omnium gentium."

Sāturnīnus prōcōnsul dīxit cēterīs: "Dēsinite huius esse persuāsiōnis!"

Spērātus dīxit: "Mala est persuāsiō homicīdium facere, falsum testimōnium dīcere."

Sāturnīnus prōcōnsul dīxit: "Nōlīte huius dēmentiae esse participēs!"

Cittīnus dīxit: "Nōs nōn habēmus alium quem timeāmus nisi dominum Deum nostrum quī est in caelīs."

Sāturnīnus dīxit: "Tū quid dīcis, Dōnāta?"

Dōnāta dīxit: "Honōrem Caesarī quasi Caesarī, timōrem autem Deō!"

Sāturnīnus dīxit: "Tū quid dīcis, Vestia?"

Vestia respondit: "Chrīstiāna sum."

Sāturnīnus dīxit: "Quid tū dīcis, Secunda?"

Respondit Secunda: "Quod sum, ipsum volō esse."

Sāturnīnus prōcōnsul Spērātō dīxit: "Persevērās Chrīstiānus?"

Spērātus respondit: "Chrīstiānus sum." Et cum eō omnēs cōnsēnsērunt.

Sāturnīnus prōcōnsul dīxit: "Numquid ad dēlīberandum spatium vultis?"

Spērātus dīxit: "In rē tam iūstā nūlla est dēlīberātiō."

Sāturnīnus prōcōnsul dīxit: "Quae sunt rēs in capsā vestrā?"

Spērātus dīxit: "Librī et epistulae Paulī, virī iūstī."

Sāturnīnus prōcōnsul dīxit: "Moram trīgintā diērum habēte et recordēminī!"

Spērātus iterum dīxit: "Chrīstiānus sum." Et cum eō omnēs cōnsēnsērunt.

– – – – – –

persuāsiō < persuādēre

homicīdium -ī *n* = nex hominis

testimōnium -ī *n* = quod diīs testibus dīcitur

dēmentia -ae *f* = āmentia (< *dēmēns* -entis *adi* = āmēns)

particeps -cipis *adi* + *gen* (<pars + capere) = quī partem capit, cui pars est (reī)

nisi : praeter

honōrem *dō* Caesarī (secundum verba Chrīstī: "Reddite quae sunt Caesaris Caesarī et quae sunt Deī Deō!": Matthaeus 22. 21, Mārcus 12.17, Lūcās 20.25)

ipsum = id

cōn-sentīre (cum aliquō) = assentīrī (alicui)

spatium -ī *n* = locus/tempus quod interest

dēlīberātiō -ōnis *f* < dēlīberāre

capsa -ae *f* = thēca

Paulus -ī *m*, *apostolus* -ī *m* (ἀπόστολος) = lēgātus, nūntius missus (dē Chrīstō)

recordārī = iterum dēlīberāre

Sāturnīnus prōcōnsul dēcrētum ex tabellā recitāvit: "Spērātum, Nartzalum, Cittīnum, Dōnātam, Vestiam, Secundam et cēterōs 'rītū Chrīstiānō sē vīvere' cōnfessōs, quoniam oblātā sibi facultāte ad Rōmānōrum mōrem redeundī obstinanter persevērāvērunt, gladiō animadvertī placet."

Spērātus dīxit: "Deō grātiās agimus."

Nartzalus dīxit: "Hodiē martyrēs in caelīs sumus. Deō grātiās."

Sāturnīnus prōcōnsul per praecōnem dīcī iussit: "Spērātum, Nartzalum, Cittīnum, Veturium, Fēlīcem, Aquīlīnum, Laetantium, Iānuāriam, Generōsam, Vestiam, Dōnātam, Secundam dūcī iussī."

Ūniversī dīxērunt: "Deō grātiās!"

Et statim dēcollātī sunt prō nōmine Chrīstī.

dēcrētum -ī *n* = quod dēcrētum est, sententia iūdicis

rītus -ūs *m* = mōs deī colendī
cōnfessōs : quī cōnfessī sunt
facultās -ātis *f* (< facilis) + *ger gen* = tempus aptum ad agendum
obstinācns -antis *adi* = pertināx, nimis cōnstāns; *adv* -anter
animadvertere = pūnīre
eōs animadvertī (mihi) placet = eōs animadvertī volō/iubeō

martyr -is *m/f* = quī/quae passiōne (morte patiendā) testis est fideī Chrīstiānae
Deō grātiās *agimus*

Veturius, Aquīlīnus, Laetantius -ī *m*, Fēlīx -īcis *m*, Iānuāria, Generōsa -ae *f*

dē-collāre (< dē + collum) = secūrī percutere, suppliciō afficere

INDEX VOCABVLORVM

(Numerī pāginās significant)

INDEX NOMINVM

(Numerī pāginās significant)

NOTAE

=	idem atque
↔	contrārium
:	id est
<	factum/ortum ex
+	atque, cum
/	sīve
±	plūs/minus, circiter
"..."	ōrātiō rēcta
'...'	ōrātiō oblīqua
...	aliqua omissa
[...]	verba nostra
⟨...⟩	addenda quae dēsunt
1	persōna prīma
2	persōna secunda
3	persōna tertia
a.	annō/annōs
a.C.	ante Chrīstum (nātum)
abl	ablātīvus
acc	accūsātīvus
adi	adiectīvum
adv	adverbium
C.	Gāius (praenōmen)
cap.	capitulum
cēt.	cēterī -ae -a
Cn.	Gnaeus (praenōmen)
comp	comparātīvus
coni	coniūnctīvus
dat	datīvus
f	fēminīnum
fut	futūrum
gen	genetīvus
Gr	Graecē
imperf	imperfectum
ind	indicatīvus
īnf	īnfīnītīvus
nōm	nōminātīvus
P.	Pūblius (praenōmen)
p.C.	post Chrīstum (nātum)
part	participium
pass	passīvum
perf	perfectum
pl	plūrālis
prp	praepositiō
Q.	Quīntus (praenōmen)
sg	singulāris
sup	superlātīvus
T.	Titus (praenōmen)
voc	vocātīvus

IMPERIVM
ROMANVM
Oceanus
Atlanticus
Britannia
Gallia
Germania
Cherusci
Visurgis
Rhenus
Danuvius
EVROPA
Asturia
Hispania
Corsica
Sardinia
Roma
Tusculum
Tiberis
Italia
Brundisium
Sicilia
Melita
Carthago
Delphi
Attica
Sparta
Ceos
Lemnos
Lesbos
Chios
Clazomenae
Samos
Rhodus
Creta
Bithynia
ASIA
Syria
Iudaea
Arabia
Aegyptus
Nilus
Aethiopia
AFRICA

ISBN 87-90696-07-7

SERMONES ROMANI

AD VSVM DISCIPVLORVM
EDIDIT
HANS H. ØRBERG

LATIN-ENGLISH

VOCABULARY

DOMVS LATINA
MMVI

ABBREVIATIONS

abl	ablative
acc	accusative
adj	adjective
adv	adverb
comp	comparative
dat	dative
f	feminine
gen	genitive
imperf	imperfect
ind	indicative
indecl	indeclinable
inf	infinitive
m	masculine
n	neuter
part	participle
pass	passive
perf	perfect
pl	plural
prp	preposition
sg	singular
subj	subjunctive
sup	superlative

Missing words can be found in *Latin-English Vocabulary I*, the vocabulary for LINGVA LATINA PER SE ILLVSTRATA, PARS I: FAMILIA ROMANA.

Document typeset with LaTeX based on the Word document available at `http://focusbookstore.com/LLdownloads.aspx`, with minor changes.

A

ab-negāre	deny having received
ab-olēre	put an end to, abolish
abs-cēdere	go away
absolūtus -a -um	complete, perfect
abs-trahere	drag away, carry off
abundāre +*abl*	have plenty of
accūsātor -ōris *m*	accuser, prosecutor
ācer ācris ācre	bitter
acētum -ī *n*	sour wine, vinegar
āctus -ūs *m*	action, transaction
acuere -uisse -ūtum	sharpen, accent
acūmen -inis *n*	sharpness, acuteness
acūtus -a -um	sharp
(syllaba) acūta	accented
ad-dūcere	lead, bring (to a place)
adeō *adv*	so (much)
neque adeō	and not even
ad-esse +*dat*	give support (with one's presence)
ad-haerēre -sisse -sum +*dat*	attach oneself to
ad-hibēre	employ, make use of
aditus -ūs *m*	access, admission
ad-iūtor -ōris *m*	helper, supporter
ad-ministrāre	administer
admīrābilis -e	remarkable, admirable
admīrātor -ōris *m*	admirer
ad-monēre	remind, advise, admonish
ad-notāre	note, designate
adolēscere -ēvisse	grow up, reach manhood
ad-optāre	adopt
ad-sectārī	follow closely
ad-sistere -stitisse	take up a position, stop, stand
ad-stāre	stand by
adulēscentior -ōris *comp*	younger
adulterium -ī *n*	adultery
adversārius -ī *m*	opponent, the other party
ad-vocāre	call upon, summon
advocātus -ī *m*	legal assistant, counsel
aedēs -ium *f pl*	house
aedīlis -is *m*	aedile (magistrate)
aegritūdō -inis *f*	disease, grief
aerārium -ī *n*	treasury
aes aeris *n*	copper, bronze
aeternus -a -um	everlasting, eternal
affectāre	strive after
af-ficere +*abl*	affect, stir, visit (with)
affīnis -is *m/f*	relative by marriage, in-law
agere	talk, argue
fābulam agere	stage, act, play
quid agis?	how are you?
agnus -ī *m*	lamb
āles -itis *f*	bird
aliās *adv*	at another time
aliēnus -a -um	+*abl* foreign to, incompatible with; *n* the property of others
al-ligāre	tie (to)
amantissimus -a -um	dearest

ambitiō -ōnis *f*	ambition
ambō -ae -ō	two (of a pair), both
ambulātor -ōris *m*, -trīx -īcis *f*	lounger
ā-mēns -entis *adj*	demented, insane
āmentia -ae *f*	madness
ā-movēre	remove
amplus -a -um	large
adv comp amplius	more
adv sup amplissimē	most
ampulla -ae *f*	flask
anapaestus -ī *m*	anapaest (metrical foot: ˘˘¯)
angiportum -ī *n*	alley, lane
animadvertere	pay attention, notice; punish
annuus -a -um	year-long
antestārī	call as a witness
anxius -a -um	worried, distressing
apage tē!	be off!
aper aprī *m*	wild boar
apostolus -ī *m*	apostle
ap-parāre	prepare, equip
apparātus -ūs *m*	equipment
ap-pārēre	be seen, be found
appāret	it is clear
ap-petere	try to reach, strive after
aptus -a -um	suitable, appropriate
arbitrium -ī *n*	settlement, decision
arguere -uisse -ūtum	prove, accuse
argūmentum -ī *n*	subject, plot
ar-ripere -iō -uisse -reptum	grasp
arx arcis *f*	citadel, stronghold
a-scrībere	assign, ascribe
asellus -ī *m*	ass, donkey
aspectus -ūs *m*	sight, 'eyes'
asper -era -erum	rough
assa -ae *f*	sweating-bath
assēnsiō -ōnis *f*	approval, assent
as-sentīrī -sēnsum	agree, assent
assus -a -um	roasted
ast	but
asturcō -ōnis *m*	horse of Asturian breed
at	at least, at any rate, yet
atquī	but, nevertheless
atrōx -ōcis *adj*	dreadful
at-testārī	be evidence of, demonstrate
at-tinēre	hold back, restrain
at-tingere -tigisse -tāctum	touch
at-tribuere	assign, attribute
auctor -ōris *m*	originator, author
audītiō -ōnis *f*	lecture, lesson
audītor -ōris *m*	listener, disciple
augurium -ī *n*	augury, divination
auricula -ae *f*	ear
avē! avēte!	hallo! good morning!
ā-vehere	carry off
avēre	be eager
aviditās -ātis *f*	greed
avidus -a -um	greedy
avītus -a -um	of one's forfathers, ancestral
avus -ī *m*	grandfather

B

balneae -ārum *f pl*	public baths
balneātor -ōris *m*	bath attendant
basilica -ae *f*	basilica (large hall)
benignus -a -um	kind, generous
bēta -ae *f*	beet
bīlis -is *f*	bile, anger

C

cacāre	defecate
caccabus -ī *m*	cooking-pot
calceāmentum -ī *n*	shoe
calceāre	put on shoes
calceātus -a -um	wearing shoes
calēre	be hot
calida -ae *f*	hot water
calidum -ī *n*	drink of wine and hot water
caliga -ae *f*	boot
caligula -ae *f*	boot
calumniārī	accuse falsely, denounce
campidoctor -ōris *m*	drill-master, officer
canere cecinisse cantum	prophesy
capella -ae *f*	she-goat
capra -ae *f*	she-goat
capsa -ae *f*	box
carbō -ōnis *m*	charcoal
cārica -ae *f*	dry fig
cāseus -ī *m*	cheese
cāsū	by chance, accidentally
caterva -ae *f*	crowd
catīnum -ī *n*	bowl, dish
catulus -ī *m*	pup, cub
causa -ae *f*	legal case, cause
causidicus -ī *m*	advocate
cavēre cāvisse cautum	guarantee, sign for
celebrāre	throng, frequent, practise
cella -ae *f*	room, chamber
cēnātiō -ōnis *f*	dining-hall
cerebrum -ī *n*	brain, anger, hot temper
cērōma -atis *n*	wrestling-place
cervus -ī *m*	stag, deer
chorāgium -ī *n*	gear, trappings
chorus -ī *m*	choral singing
cicer -eris *m*	chick-pea
ciēre cīvisse citum	move, stir up
cingere cīnxisse cīnctum	encircle with a belt
cingulum -ī *n*	belt
circum(-)īre	go round, go from one to another
circum-agere	lead round, lead astray
circum-vertere	turn round, poke up (fire)
citāre	rouse, excite
citō *adv*, *comp* citius	quickly, fast
cīvīlis -e: iūs cīvīle	civil law
cīvitās -ātis *f*	state, city
clārē	clearly, loud
classis -is *f*	class, grade
clēmentia -ae *f*	clemency
cognātus -a -um	related (by birth); *m* relative
cognitiō -ōnis *f*	inquiry, trial
cognōmentum -ī *n*	surname
cognōscere	recognize
co-haerēre -sisse +*dat*	be connected with
co-hibēre	restrain, hold back
co-īre -eō -iisse	come together, meet
colere -uisse cultum	cultivate, till
col-ligere -lēgisse -lēctum	gather, collect, pick up
com-ēsse	eat
cōmicus -a -um	comic
com-mendāre	entrust, recommend
com-mittere	commit, perpetrate
commodāre	lend
commodus -a -um	convenient, suitable
com-parāre	get ready, provide
com-pavēscere	be terrified
com-pellere -pulisse -pulsum	force, compel
com-pōnere	bury
compressē, *comp* -ius	urgently
con-cēdere	go, retire
+*acc* +*inf*	grant, concede
concinnē *adv*	neatly
con-currere	rush together
concursus -ūs *m*	crowding together, concourse
con-dere -didisse -ditum	found
con-discipulus -ī *m*	fellow pupil
cōn-ferre con-tulisse col-lātum	bring together, condense
sē cōn-ferre	betake oneself, go
cōn-ficere	kill
cōnfectus +*abl*	worn out
cōn-fluere	flow together, gather
cōn-fundere	pour together, mix up
con-gregāre	collect
con-icere -iō -iēcisse -iectum	throw
sē con-icere	rush off
coniugium -ī *n*	marriage
con-quīrere -sīvisse -sītum	search for
cōn-scrībere	write, compose
cōn-sentīre -sēnsisse -sēnsum	agree
cōn-serere pugnam/proelium	join battle
cōnsīderāre	observe, notice
cōnsilium -ī *n*	council
cōn-similis -e	similar, like
cōn-spicārī	catch sight of, see
cōnstāre: sibi cōnstāre	be self-consistent
cōnstat +*acc* +*inf*	it is a fact
cōn-stituere	arrange, establish
cōn-suēscere -suēvisse	become accustomed; *perf* be accustomed
cōnsul -is *m*	consul (one of 2 chief magistrates)
cōn-sulere -uisse -sultum	consult
cōnsultāre	discuss, debate
cōnsultātiō -ōnis *f*	consultation
cōnsultum -ī *n*	decision, resolution
cōn-sūmere	destroy, consume, use up
cōn-summāre	finish
contāgiō -ōnis *f*	infection, contagion
con-tendere	contend
contentus -a -um	content, satisfied

con-terrēre	frighten, terrify
continēns -entis *adj*	uninterrupted
con-tingere -tigisse -tāctum	be owing to
contrōversia -ae *f*	dispute
con-turbāre	upset, dismay
convenit	it is fitting, it is correct
con-vincere	prove wrong, refute
cōpia -ae *f*	resources
prō cōpiā	as best one can
coquere coxisse coctum	cook, prepare
cōram *prp +abl*	before, towards
cornīx -īcis *f*	crow
cornū -ūs *n*	horn; *pl* (cervī) antlers
corōna -ae *f*	wreath
cor-ripere -iō -uisse -reptum	censure
cor-rumpere	corrupt, bribe
corvus -ī *m*	raven
cotīdiānus -a -um	daily, everyday
creāre	appoint, elect
crēdibilis -e	credible
crepusculum -ī *n*	twilight, dusk
crīmen -inis *n*	charge, accusation
cruci-fīgere	crucify
crux -ucis *f*	cross
in malam crucem	to his death
cubāre -uisse -itum	lie (in bed)
cubitum īre	go to bed
cubitus -ūs *m*	lying down, being in bed
cucumis -eris *m*	cucumber
cucurbita -ae *f*	gourd
culpa -ae *f*	guilt
cultūra -ae *f*	cultivation
agrī cultūra	agriculture
cultus -ūs *m*	adornment, equipment
-cumque	-ever
see quī-, unde-, quālis-cumque	
cūnctārī	delay, hesitate
cūnctātiō -ōnis *f*	hesitation
Cūria -ae *f*	Senate-house, the Senate
cūriōsus -a -um	inquisitive, curious
cursus -ūs *m*	running, run, course
curtus -a -um	mutilated, circumcised
cūstōs -ōdis *m*	guardian
cutis -is *f*	skin, hide
cyathus -ī *m*	ladle

D

damnāre	condemn
dare *+acc +inf*	grant, concede
de-ambulāre	go for a walk
dē-cernere -crēvisse -crētum	decide, decree
dē-cipere -iō -cēpisse -ceptum	deceive
dē-clārāre	make known, show
dē-collāre	behead
decor -ōris *m*	beauty
dēcrētum -ī *n*	decision, decree
dē-currere -rrisse	run down, have recourse to
dē-dere -didisse -ditum	give up, surrender,devote
dēditiō -ōnis *f*	surrender
dē-dūcere	lead off, conduct, escort
de-errāre	wander off, get lost
de-esse, sibi	spare any trouble
dē-ferre	denounce, accuse
dēfōrmis -e	ugly
dēfōrmitās -ātis *f*	ugliness, disfigurement
dē-gravāre	weigh down
dein	then, next
dēlectāre	delight, amuse; *pass* be content with
dēlīberāre	deliberate, think over
dēlīberātiō -ōnis *f*	deliberation
dēlīrāre	be mad
dēmēns -entis *adj*	out of one's mind, mad
dēmentia -ae *f*	madness
dē-mittere	let fall, drop
dē-nārrāre	give a full account of
dē-nūntiāre	announce, threaten; *+dat* summon
dē-pōnere	lay down, take off
dēpositum -ī *n*	deposit, trust
dē-scrībere	transcribe, describe
dēsertor -ōris *m*	one who deserts (his people)
dē-sōlāre	leave alone, desert
dē-spondēre -disse	animum, despair
dē-stringere	rub, scrape (with a strigil)
dē-terere -trīvisse -trītum	wear down, chafe
dē-vorāre	swallow up, use up
dextera -ae *f*	right hand, the right
dexterē *adv*, *comp* dexterius	skilfully, dexterously
dialectica -ōrum *n pl*	logic
dictātum -ī *n*	dictation
dif-ferre dis-tulisse dī-lātum	postpone, defer
dif-ferre	differ, be distinguished
difficultās -ātis *f*	difficulty
dif-fundere, sē	spread
dignitās -ātis *f*	rank, dignity
dī-gredī -gressum	go away, depart
dī-iūdicāre	settle, decide
dīligentia -ae *f*	carefulness, diligence
dī-ligere -lēxisse -lēctum	love, be fond of
dī-mittere	let go, lose, let off
dī-numerāre	count
dīs dītis *adj*, *comp* dītior	rich, wealthy
dis-cernere -crēvisse -crētum	distinguish
discessus -ūs *m*	going away, departure
disciplīna -ae *f*	discipline
discrīmen -inis *n*	distinction, discrimination
dis-cumbere	lie down at table
discus -ī *m*	dish
disertus -a -um	well-spoken, eloquent
dis-perīre	perish, be lost
dis-pōnere	place here and there, distribute
dis-putāre	argue, discuss
disputātiō -ōnis *f*	discussion, argument
dissēnsiō -ōnis *f*	disagreement
dis-sentīre	disagree
dis-serere -uisse -rtum	treat of, discuss
dis-similis -e	unlike, different
dis-simulāre	pretend not to notice, ignore

dis-sipāre	disperse, scatter
dis-solvere	break up, destroy
dis-torquēre -sisse -tum	roll this way and that
dīversōrium -ī *n*	inn
dīversus -a -um	separate, different
dīvidere +*dat*	share out, distribute
dīvīnus -a -um	divine; *m* prophet, seer
dīvus -ī *m*	god
doctus -a -um	learned, skilled (as a poet)
dōlium -ī *n*	large vessel
dolōsus -a -um	artful, deceitful
dolus -ī *m*	guile, deceit
domesticus -a -um	of the house, domestic
domicilium -ī *n*	home, domicile
dōna mīlitāria	prizes for valor
dormītōria -ae *f*	nightwear
dōs dōtis *f*	dowry, endowment, gift
dōtātus -a -um	with a large dowry, rich
dūcere (ad supplicium)	lead off (to execution)
dūcere sē	get away
ductor -ōris *m*	leader, commander
dūdum *adv*	just now
iam dūdum	long ago now
duplex -icis *adj*	double
dūrāre	endure

E

echīnus -ī *m*	sea urchin; salt cellar (?)
edepol!	by Pollux!
ē-dere -didisse -ditum	publish
vōcem ē-dere	utter
ē-dīcere	decree, proclaim
ēdictum -ī *n*	proclamation, decree, edict
ē-discere	learn by heart
ef-ferre ex-tulisse ē-lātum	carry out, bring out
effigiēs -ēī *f*	copy, image
egēre	need, be destitute
eho!	hey!
eius modī	of that kind, such
ē-lābī	slip off, pass away
elementum -ī *n*	letter (of the alphabet)
ē-levāre	make light of
ē-loquēns -entis *adj*	eloquent
ēloquentia -ae *f*	eloquence
ē-loquī	express, tell
ē-lūdere -sisse -sum	deceive
ē-mendāre	correct, set right
ē-mittere	send out, let go of, drop
ē-morī -mortuum	die
ēmptor -ōris *m*	buyer
ē-nārrāre	relate fully
ē-natāre	escape by swimming
ē-necāre -uisse -ctum	kill
ē-nūntiāre	make known, disclose
eō (= ideō)	for that reason, therefore
epulārī	dine sumptuously, feast
errāre	go astray, be mistaken
error -ōris *m*	mistake, error
ē-rudīre	instruct, educate
ē-rumpere	break out
ēsca -ae *f*	food
ēscāriae -ārum *f pl*	grapes (for eating)
etiam	yes
evangelium -ī *n*	gospel
ē-venīre	happen; +*dat* be allotted to, go to
ē-verberāre	stir, excite
ē-vigilāre	wake up
ex rē pūblicā	for the good of the State
ex-calceāre	take off the shoes
ex-cēdere	go away, pass away
excessus -ūs *m*	departure, death
ex-cipere	receive, admit; except
ex-clūdere -sisse -sum	shut out, deny entry
excors -rdis *adj*	foolish, stupid
ex-cūsāre	excuse, excuse oneself, make excuses
ex-cutere -iō -cussisse -cussum	shake, scrutinize, examine
exemplar -āris *n*	pattern, model
exemplum -ī *n*	example, precedent
exercēre	exercise
exim	thereafter, then
exitiābilis -e	destructive, disastrous
ex-onerāre	discharge, empty
ex-ōrāre	move by entreaty
ex-ōrdīrī	begin (to speak)
exōrdium -ī *n*	beginning
ex-ōrnāre	equip
ex-ōsculārī	kiss fondly, appreciate greatly
ex-pedīre +*dat*	be useful to
ex-plicāre	unfold, develop, explain, procure
ex-pōnere	put out, display, expose, describe
ex-postulāre	protest, expostulate
ex-quīrere -sīvisse -sītum	ask, inquire
exspectātiō -ōnis *f*	expectation
ex-stinguere -stīnxisse -stīnctum	extinguish, kill
ex-tergēre	wipe
ex-tricāre	solve, achieve
ex-uere -uisse	take off (clothes), undress

F

fābella -ae *f*	tale, fable
fābula -ae *f*	tale, fable, play, talk
facere +*gen pretiī*	esteem, value
facula -ae *f*	torch
facultās -ātis *f*	opportunity, chance
faenerāre	lend (at interest)
falsō *adv*	wrongly, falsely
famēs -is *f*	hunger, starvation, famine
familia -ae *f*	household, slaves
familiāris -e	of the household; *m* close friend
far farris *n*	spelt
fās *n indecl*	divine law, right
fastīdīre	have a distaste for, reject
faucēs -ium *f pl* (-e *abl sg*)	gullet, voracity
fax facis *f*	torch

ferculum -ī *n*	dish, course
ferē	usually, mostly
fertur	is told, is said
fervēns -entis *adj*	very hot
festīnāre	hurry
fēstīvus -a -um	pretty, witty
fēstus -a -um	diēs, holiday
fīcus -ūs *f*	fig
fidēlis -e	faithful, reliable, safe
fidēs -eī *f*	trust, faith, faithfulness
fidēs -ium *f pl*	lyre
fingere fīnxisse fictum	make up, invent, fabricate
flāgitium -ī *n*	disgraceful act, outrage
focus -ī *m*	hearth, fireplace
fōns fontis *m*	spring
fōrma -ae *f*	handsome appearance, beauty
fortūnae -ārum *f pl*	wealth, fortune
fragilis -e	brittle, fragile
fraudātor -ōris *m*	swindler
fraus fraudis *f*	deceit, guile
fremitus -ūs *m*	roar
fricāre -uisse	rub
frīgida -ae *f*	cold water, cold bath
frūgālis -e	sober, frugal
frustum -ī *n*	hunk, morsel
fugāre	drive away, put to flight
fūmus -ī *m*	smoke
fundāmentum -ī *n*	foundation
fundus -ī *m*	estate, farm
fūnis -is *m*	rope

G

gallicinium -ī *n*	cock-crow
gallīna -ae *f*	hen
garrīre	chatter, jabber
garrulus -a -um	talkative, chattering, garrulous
gemere -uisse -itum	groan, moan
gemitus -ūs *m*	groaning
gemmeus -a -um	jewelled
genius -ī *m*	genius (divine guardian spirit)
gēns gentis *f*	family, clan
genus -eris *n*	lineage, stock
gerere: mōrem gerere +*dat*	indulge, gratify
germānus -ī *m*	full brother
glōria -ae *f*	glory, boasting
grammaticus -ī *m*	grammarian, scholar
grātiā +*gen*	for the sake of, in order to
grātulāri +*dat*	congratulate
gustātiō -ōnis *f*	first course, starter
gūtus -ī *m*	jug

H

habēre (= habitāre)	live; +*adv* (= sē habēre), be (in such and such a way)
habitus -ūs *m*	state, condition
haedus -ī *m*	kid
haesitāre	be uncertain, be in doubt
haurīre -sisse -stum	draw (water), bail, drink
haustus -ūs *m*	drinking
hebes -etis *adj*	blunt, dull, stupid
herc(u)le!	by Hercules!
hērēs -ēdis *m*	heir
hetaeria -ae *f*	society, guild
hīlum *adv*	the least
nōn hīlum	not a bit
historia -ae *f*	written account, history
hodiernus -a -um	of today
holerārius -a -um	vegetable-; *n* vegetable market
homicīdium -ī *n*	homicide, murder
homunculus -ī *m*	human being, person
honōrārium -ī *n*	fee
honōs -ōris *m*	honor, esteem
horridus -a -um	dreadful
hospes -itis *m*	guest
hosticus -a -um	enemy-
hostīlis -e	enemy-; *adv* -iter, as enemies

I

iam dūdum	long ago now
iam iamque	at any time now, very soon
iambicus -a -um	iambic
id temporis	at that time
id-circō	for that reason, therefore
ignōrantia -ae *f*	ignorance
illecebra -ae *f*	attraction, enticement
illic illaec illuc (= ille -a -ud)	that
illō *adv* (= illūc)	to that place, there
imbuere -uisse -ūtum	permeate, dip, initiate
immānis -e	tremendous
im-modicus -a -um	immoderate
immortālitās -ātis *f*	immortality
im-mūtāre	change
impedīre	obstruct progress, hamper
imperātor -ōris *m*	emperor
imperitāre	be in command, be emperor
impetrāre	obtain (by request)
impostor -ōris *m*	deceiver, impostor
improbitās -ātis *f*	wickedness
im-pudēns -entis *adj*	shameless, impudent
inānis -e	empty
in-cēdere	walk
in-cendere -disse -cēnsum	set on fire, burn
incendium -ī *n*	fire
in-cidere -cidisse	fall ill, occur
in-citāre	arouse, incite
in-clāmāre	cry aloud
īncōnsīderātus -a -um	ill advised, thoughtless
in-dere -didisse -ditum	put (on), give
index -icis *m*	informer
indignārī, indignē ferre	take offence, be indignant
induere -uisse -ūtum	put on; clothe, dress (in)
indulgentia -ae *f*	leniency, indulgence
in-eptus -a -um	silly
in-exōrābilis -e	inexorable
īn-fectus -a -um	not done
īn-ferre in-tulisse il-lātum	bring in
īn-fīrmus -a -um	weak

īn-flāre fill with air, inflate
īn-flexibilis -e stubborn, inflexible
in-gemēscere -muisse (begin to) groan
ingenuus -a -um free-born
in-gredī -gressum go into, enter
inīquitās -ātis *f* unfairness, injustice
in-īquus -a -um unfair, sulky
initiāre start saying
in-nocēns -entis *adj* innocent, harmless
in-nōtēscere -tuisse become known
in-noxius -a -um innocent, innoffensive
in-ops -opis *adj* poor, weak
in-quīrere -sīvisse/-siisse -sītum inquire, ask
īnsānīre be mad, behave like a madman
īn-sānus -a -um mad, insane
īn-scrībere entitle
īnscrīptiō -ōnis *f* inscription
īnsignis -e conspicuous, distinguished
īn-silīre -uisse leap on
īn-sistere -stitisse set about, insist on
īn-spērātus -a -um not hoped for, unexpected
īn-stāre +*dat* be in store, threaten
īn-struere instruct
īnstrūmenta -ōrum *n pl* documents
intemperiēs -ēī *f* outrageous behavior
in-tendere -disse -tum stretch
inter-diū in the daytime, by day
inter-esse +*dat* be present, attend
inter-fluere flow between
inter-iacere = inter-icere
inter-icere -iō -iēcisse -iectum put between, insert
inter-iectus -a -um placed between
inter-īre die, be killed, be done for
inter-mittere discontinue, interrupt
inter-nōscere -nōvisse distinguish, know apart
inter-pellāre interrupt, interpose
interpretāmentum -ī *n* translation; *pl* phrase book
interpretārī interpret, translate
intrō-dūcere lead in, introduce
intro-īre -eō -iisse go inside, enter
in-urbānus -a -um inelegant, unwise, boorish
invenīre find out
invicem each in turn, each other
invidia -ae *f* jealousy, envy
invīsus -a -um hated, hateful, detested
invītābilis -e attractive
in-vītāre invite
invītātiō -ōnis *f* invitation
iocārī jest, joke
ipsus -a -um = ipse -a -um
īrācundus -a -um hot-tempered, irascible
īrāscī get angry
ir-rīdēre laugh at, mock
istic istaec istuc = iste -a -ud
itidem likewise, also
iūcunditās -ātis *f* pleasantness, charm, delight
iūdex -icis *m* judge
iūdicāre judge, decide
iūdicium -ī *n* lawcourt, trial
iugum -ī *n* yoke
iūmentum -ī *n* draught-animal, beast of burden
iūrāre swear
iūrgium -ī *n* quarrel, dispute
iūs iūris *n* law, court
iūris perītus jurist, lawyer
iussū +*gen* by order of, at somebody's command

L

labor -ōris *m* work, labor, hardship
lacerāre tear
lacte -is *n* (= lac) milk
lactūca -ae *f* lettuce
laevus -a -um left, adverse; *f* left hand, the left
laganum -ī *n* pancake
lāniger -erī *m* wool-bearing, lamb
lapis -idis *m* stone
Lar -is *m* tutelary god of the hearth or home
lassus -a -um tired
latrō -ōnis *m* robber
latrōcinium -ī *n* robbery
latus -eris *n* *pl* side, chest (affected by pleurisy)
laurētum -ī *n* laurel grove
laurus -ī *f* laurel-tree
lautus -a -um washed, clean
lavāre lāvisse lautum/lavātum wash (oneself)
lēctiō -ōnis *f* reading, text, lesson
lēctor -ōris *m* reader
lectulus -ī *m* couch, bed
legere choose, select
part lēctus chosen
lēnō -ōnis *m* brothel-keeper, bawd
lentus -a -um slow
lepidus -a -um delightful, amusing
lepus -oris *m* hare
līberātor -ōris *m* deliverer, liberator
lībertus -ī *m* freedman
libīdō -inis *f* desire, wish
(mihi) libīdō est I wish
licentia -ae *f* freedom to act, permission
linquere leave
linteum -ī *n* towel
liquidus -a -um liquid, fluid
liquor -ōris *m* liquid, water
līs lītis *f* dispute, lawsuit
locāre place, station
locuplēs -ētis *adj* wealthy, rich
locus -ī *m* place, seat, room; +*gen* opportunity
longē far (away); +*comp* (by) far
longinquus -a -um far-off, remote
longulē far
loquāx -ācis *adj* talkative, loquacious
lōtus -a -um (= lautus) washed, clean
lūcēre: lūcet it is light

lūctus -ūs *m*	grief, sorrow, mourning
lūmen -inis *n*	light, sunlight
luscinia -ae *f*	nightingale
lūsus -ūs *m*	game
lutum -ī *n*	mud
luxuria -ae *f*	luxury, extravagance
luxuriōsus -a -um	given to luxury, extravagant
lympha -ae *f*	water

M

macellum -ī *n*	provision-market
macer -cra -crum	lean
maciēs -ēī *f*	leanness
magistrātus -ūs *m*	public official, magistrate
magnitūdō -inis *f*	size, greatness
māiōrēs -um *m pl*	ancestors
male-dīcere +*dat*	speak ill of, abuse, curse
maledictum -ī *n*	insult, curse
male-facere	do wrong
mamma -ae *f*	breast
mānāre	flow
mandātum -ī *n*	order
mandūcāre	chew, eat
manēre mānsisse	stay, lodge, live
manifestus -a -um	evident, obvious
mappa -ae *f*	napkin
margō -inis *f*	edge, margin
marmor -oris *n*	marble
marmoreus -a -um	of marble, marble-
martyr -is *m/f*	martyr
mātūrē	in good time, early
mediocris -e	moderate; *adv* -iter, a little
meditārī	think about, ponder
mehercule!	by Hercules!
melos *n indecl*	song, poem, verse
mendācium -ī *n*	falsehood, lie
mendāx -ācis *adj*	untruthful, lying
mendum -ī *n*	error, fault
mentum -ī *n*	chin
mercātus -ūs *m*	market, fair
mercēnnārius -ī *m*	hired worker, farm laborer
merēre	serve (as a soldier)
meretrīx -īcis *f*	prostitute
meritō *adv*	deservedly
mī = mihi	
ministra -ae *f*	female servant, deaconess
ministrantēs -ium *m pl*	servants
ministrāre	serve
minitābundus -a -um	threatening
minitārī	threaten
miserē	wretchedly, desperately
miseria -ae *f*	misfortune, misery, trouble
misericordia -ae *f*	compassion
modicus -a -um	moderate; *n* a little (while)
modus *gen* modī:	kind
eius modī	of that kind, such
cuius modī	of what kind, how
mōlīrī	work at, endeavor to perform
morārī	linger, stay, wait
morbus -ī *n*	disease, illness
morsus -ūs *m*	bite
mortālis -e	mortal; *m pl* human beings, mortals
mōrum -ī *n*	mulberry
mōs mōris *m*: mōrem gerere +*dat*	indulge, gratify
multus -a -um: nox multa	late time of night
mūnerāre	reward
mūs mūris *m*	mouse
mūtuārī	borrow
mystērium -ī *n*	secret religious rites, mysteries

N

nātus -ī *m*	son; *pl* children
naufragus -a -um	shipwrecked
necesse habēre	be obliged, have to
negōtium	business, job, difficulty
nescio-quid	something or other
nī = nisi	
nihil, nīl *adv*	not at all
nisi	but, except
nīsus -ūs *m*	effort, exertion
nitēre	shine, sparkle, look sleek
nītī nīsum	make a great effort, exert oneself
nitor -ōris *m*	brightness, splendor
noctū	by night, at night
nōn-nēmō	some, a few
nōscitāre	recognize, observe, be familiar with
nota -ae *f*	mark, sign, mark of disgrace
notāre	put a mark on, brand, censure
notātiō -ōnis *f*	character sketch
nōtitia -ae *f*	acquaintance
novissimus -a -um	latest, last; *adv* -ē, finally
nūmen -inis *n*	divinity, deity, god
nummulārius -ī *m*	banker
num-quid...? = num...? ...-ne?	
nupta -ae *f*	married woman, wife
nuptiae -ārum *f pl*	wedding
nusquam	nowhere
nūtāre	nod

O

ob-dormīre	fall asleep
ob-īre -iisse (diem)	meet one's death, die
oblīquus -a -um: ōrātiō oblīqua	indirect speech
obsecrāre	entreat, implore
ob-servāre	respect, esteem
obstinā ns -antis *adj*, *adv* -anter	obstinate
obstinātiō -ōnis *f*	obstinacy
ob-stringere	bind, oblige
ob-viam *adv*	to meet
obvius -a -um	in the way, to meet
oc-cidere -disse	die
occupāre	seize, occupy, forestall, anticipate
ōcius *adv comp*	more quickly, faster

of-ficere +*dat*	be detrimental to, harm
officiālis -is *m*	official
oleum -ī *n*	(olive-)oil
olīva -ae *f*	olive
olīvum -ī *n*	olive-oil
ōlla -ae *f*	pot, jar
ōmen -inis *n*	omen
o-mittere	leave out, omit
omnīnō *adv*	at all, altogether
onerāre	load
onus -eris *n*	burden, load
opera -ae *f*	effort, pains
operam dare	make an effort
operam praebēre	contribute
opēs -um *f pl*	power, wealth
opīnārī	think, believe, suppose
opīniō -ōnis *f*	opinion, belief
op-pēdere	insult grossly
op-pōnere	put forward, proffer
opportūnus -a -um	convenient, timely
op-primere -pressisse -pressum	suppress, destroy
opus esse +*abl*	be needed
opus habēre	need
ōrātiō -ōnis *f*	speech
ōrātiō solūta	prose
ōrātor -ōris *m*	speaker, orator
ōrātōrius -a -um	oratorical
orbāre +*abl*	deprive of
ōrdināre	arrange, regulate
ōrdīrī ōrsum	begin (to speak)
ōrdō -inis *m*	order, rank, class
orīgō -inis *f*	origin, source
orīrī ortum	arise, be born, be descended
ortus -ūs *m*	sunrise
ostentāre	display, parade, flaunt
ostentātiō -ōnis *f*	display, ostentation
ostentātor -ōris *m*	boaster, braggart
ōtiārī	be at leisure, loaf
oxygarum -ī *n*	fish-sauce, dressing

P

paedagōgus -ī *m*	slave who led children to school
paenitentia -ae *f*	repentance, penitence
paenula -ae *f*	cloak
pār paris *adj*	equal
adv pariter	in the same way
parcere pepercisse	spare; +*inf* refrain from
parēns -entis *m*	father
parere -iō peperisse partum	give birth to
pars -rtis *f*	(*pl*) part, role, task
particeps -ipis +*gen*	taking part, involved in
parturīre	be in labor
passim	far and wide, everywhere
passiō -ōnis *f*	suffering, passion
patera -ae *f*	bowl, dish
patrēs -um *m pl*	senators
paulātim *adv*	little by little, gradually
paupertās -ātis *f*	poverty
pāvō -ōnis *m*	peacock
peccāre	do wrong
pecūniārius -a -um	pecuniary
pellis -is *f*	skin, hide
Penātēs -ium *m pl*	tutelary gods of home or State
penetrālēs, diī = Penātēs	
per-agere	carry out, perform, accomplish
percontārī	interrogate, ask
per-dere	lose
peregrē	abroad
peregrīnārī	travel abroad
per-errāre	wander through
per-fundere	pour over, overspread
pergere per-rēxisse	proceed, go on
perīclitārī	be in danger
perītus -a -um (+*gen*)	skilled, expert
per-legere	read through
per-manēre	remain, last, survive
permissū +*gen*	with somebody's permission
per-noctāre	spend the night
per-ōrāre	to finish a speech, conclude
per-pāscere	feed well
per-pāstus	well-fed
per-sevērāre	persist
persōna -ae *f*	mask; position, rank
per-spicere -iō -spexisse -spectum	inspect
persuāsiō -ōnis *f*	conviction, persuasion
per-timēscere -muisse	become frightened
pertinācia -ae *f*	obstinacy
pertināx -ācis *adj*	obstinate, stubborn
per-tinēre ad	relate to
+*dat*	be a concern to
per-vagārī	pervade
philosophicus -a -um	philosophical
philosophus -ī *m*	philosopher
pictor -ōris *m*	painter
pigēre	irk, annoy
pignus -oris *n*	security
pingere pīnxisse pictum	paint, color
piscīna -ae *f*	fishpond, swimming-pool
placenta -ae *f*	cake
placēre +*dat*	be resolved (senātuī, by the senate)
mihi placet +*acc* +*inf*	I am of opinion, I think
platea -ae *f*	street, square
pluere -ūvisse/-uisse	rain
plūma -ae *f*	feather
pluvius -a -um	rainy
podagra -ae *f*	gout in the feet
pol!	by Pollux!
polīre	polish (up)
pōmum -ī *n*	fruit
populārēs -ium *m pl*	countrymen, compatriots
por-rigere -rēxisse -rēctum	stretch out, hand
porrō *adv*	further, moreover
porrum -ī *n*	leek
portentum -ī *n*	portent, fantastic story
porticus -ūs *f*	portico, colonnade

portiō -ōnis *f* portion, share
postillāc afterwards
postrī-diē the next day
postulātiō -ōnis *f* demand
potēns -entis *adj* powerful
praebēre put forward, offer, present
prae-cēdere go in front, go on ahead
prae-cīdere cut, carve
prae-clārus -a -um splendid, excellent, famous
praecō -ōnis *m* crier, announcer
praecordia -ōrum *n pl* diaphragm
praeda -ae *f* prey
prae-dicāre proclaim, announce
prae-dīcere foretell, prophesy
prae-dūcere draw lines
prae-fulgēre shine brightly
prae-īre lead the way
prae-stringere dazzle
praeter-īre pass, disregard
praeteritum -ī *n* the past
praetexta -ae *f* toga with purple border
praetextātus -a -um wearing the toga praetexta
praetor -ōris *m* praetor (judicial magistrate)
prandēre -disse have lunch, lunch
prandium -ī *n* midday meal, lunch
prānsus -a -um having had lunch
prātum -ī *n* meadow
premere (verbō) press hard (verbally)
pressāre press, pinch
pretium -ī *n* reward, prize
prīmicērius -ī *m* chief, prince
prō-cōnsul -is *m* proconsul (ex-consul governing a province), governor
prō-cūrāre be in charge of
prōcūrātor -ōris *m* manager, agent, governor
prō-dere betray
prōditor -ōris *m* betrayer, traitor
prō-ferre bring forth, fetch; put off, postpone
prō-ficere make progress
prō-gnātus -a -um +*abl* born, the son of
prō-lābī -lāpsum slip, lapse
prologus -ī *m* prologue, actor speaking prologue
prō-loquī declare, state
prō-merērī deserve, be worthy of
prōmiscuus -a -um indiscriminate, common
prō-nūntiāre pronounce, state
prōnūntiātum -ī *n* proposition
prōpīnāre +*dat* drink (a toast) to
propinquus -a -um near, neighboring; *m* relative
prō-pōnere put forward, propose
prōpositum -ī *n* subject, point
proprium -ī *n* one's own (property)
propter-eā quod because
prōrsus *adv* quite, indeed
prūdentia -ae *f* cleverness, good sense
pudendus -a -um shameful, scandalous
pugnantia -ium *n pl* inconsistencies
pugnāre be in conflict, be inconsistent
pulchrē plainly, perfectly
pulmentārium -ī *n* meat, food
pulvīnus -ī *m* pillow, cushion
pūrgāre clean
purpura -ae *f* purple
pusillus -a -um small, tiny; *m* small boy
pūtidus -a -um rotten, tainted

Q

quā *adv* where
quā-cumque wherever
quaerere +*inf* seek, want
quaeritāre search for
quaesītus -a -um extraordinaray, unheard of
quaesō I ask you, tell me, please
quaestiō -ōnis *f* inquiry, investigation, trial
quaestor -ōris *m* quaestor (financial magistrate)
quaestus -ūs *m* income
quālis-cumque quāle- of whatever kind, whatever
quam-libet no matter how, however
quam-vīs no matter how, however
quandō(-)cumque at some time or other
quantī -ae -a how many
quantī *gen pretiī* how much (what price)
quantō +*comp* how much (more)
quā-tenus *adv* to what extent
quī *adv* how
quia... (for *acc* +*inf*) that...
quī-cumque quae- quid- who-, which-, whatever
quid-libet whatever you want, no matter what
quīs = quibus
quis-piam quae- quod- some, a certain
quō (: cūr) why
quō +*comp* +*subj* in order that, so that
quō: nē quō not anywhere
quod that, (the fact) that
quō-minus +*subj* so that... not, that
quōmodo (= sīcut) the way in which, as
quondam formerly, once
quoniam... (for *acc* +*inf*) that...

R

rāmōsus -a -um branching
rāna -ae *f* frog, toad
raptim hurriedly, hastily
raptor -ōris *m* abductor, kidnapper
ratiō -ōnis *f* calculation, reckoning, account, plan, reason, reasoning
ratiōnem inīre keep count
re-cēdere go back, retire, desist
re-cipere sē withdraw, retire
recordārī think over
rēctā *adv* directly, straight
rēctus -a -um: ōrātiō rēcta direct speech
red-dere repeat, reproduce, render, pay
re-ferre rettulisse re-lātum bring back; report, relate
sē re-ferre go back
(rem) re-ferre ad refer to, submit to
re-ficere -iō -fēcisse -fectum repair

religiō -ōnis *f*	religious awe, fear of the gods
religiōsus -a -um	godfearing
re-mūnerāre	reward
re-nūntiāre	report
re-pellere reppulisse -pulsum	drive back, repel
re-petere	claim back, resume, visit again
re-primere -pressisse -pressum	check, repress
rērī ratum	think
re-salūtāre	return the greeting
re-sidēre -sēdisse	sit
re-spicere -iō -spexisse -spectum	look (back) at
re-stāre	remain, be left
re-sūmere	recover
re-tinēre -uisse -tentum	hold back
reus -ī *m*	(the) accused, the defendant
re-vertī: in sē re-vertī	come to one's senses
re-vīvēscere -vīxisse	come to life again
rhētor -ōris *m*	rhetorician
rhētoricus -a -um	rhetorical; *f* rhetoric
rītus -ūs *m*	rite
rōbustus -a -um	strong, mature
rogāre (= interrogāre)	ask
rūga -ae *f*	wrinkle
rūgōsus -a -um	wrinkled
rūs rūris *n*	the country; *acc* into the country

S

sabanum -ī *n*	towel
sabbata -ōrum *n pl*	sabbath
sacer -cra -crum	holy, sacred
sacrāmentum -ī *n*	oath
sacrum -ī *n*	*pl* religious observance, sacrifice
saeculum -ī *n*	century, the present time, age
saepēs -is *f*	fence, hedge
sagīnātus -a -um	fattened, fatted
sagittārius -ī *m*	archer
salsus -a -um	witty
saltus -ūs *m*	mountainous woodland, wood
salūs -ūtis *f*	health, safety
salūtātiō -ōnis *f*	greeting
sānē	certainly, indeed
sarcīre	mend, repair
sardīna -ae *f*	sardine
satiāre	satisfy (hunger)
satira -ae *f*	satire
satis-facere	give satisfaction, satisfy
scaena -ae *f*	stage, scene
scālae -ārum *f*	ladder, flight of steps
scelerātus -a -um	accursed, criminal
schola -ae *f*	school, lecture
scomber -brī *m*	mackerel
scorpios -ī *m*	scorpion
sēcessus -ūs *m*	retreat, privy
sēcrētārium -ī *n*	courtroom
sēcrētō *adv*	apart, in private
sēcrētum -ī *n*	secrecy
secundās (partēs) ferre +*dat*	second, support
secundum *prp* +*acc*	according to
secūris -is *f*	axe
sēcūrus -a -um	free from care, unconcerned
sēdēs -is *f*	seat
sedīle -is *n*	seat
sēdulus -a -um, *adv* -ō	busy, sedulous
sēgnis -e, *adv* -iter	slothful, sluggish
sē-ligere -lēgisse -lēctum	pick out, select
sempiternus -a -um	everlasting
sēnārius -a -um	(line) of six feet
senātor -ōris *m*	senator
senātus -ūs *m*	senate
senior -ōris *comp*	older, elder
sēnsus -ūs *m*	sensation, sense
sententia -ae *f*	sentence, opinion, judgement
ex sententiā	to one's liking, satisfactorily
sentīre sēnsisse sēnsum	feel
sepelīre -īvisse -pultum	bury
septēnārius -a -um	(line) of seven feet
septēnī -ae -a	seven each
septuennis -e	seven years old
sepulcrum -ī *n*	grave, tomb
sērus -a -um	late, belated
adv sērō	(too) late
servāre	guard, keep
servitium -ī *n*	slavery
servulus -ī *m*	young slave
sēstertius -ī *m*	
sēstertia *n pl*	1000 sesterces
se-vocāre	call apart, draw aside
sexus -ūs *m*	sex
sī +*subj* (= num)	if, whether
sīc-utī	as
siet, sient = sit, sint	
signum -ī *n*	mark, sign, feature
siliqua -ae *f*	pod
sīmia -ae *f*	monkey
similis -e +*gen*/*dat*, *sup* -illimus	like, similar
vērī similis	probable, likely (to be true)
similitūdō -inis *f*	similarity, resemblance
sīmius -ī *m*	monkey
simplex -icis *adj*, *adv* -iciter	simple
simplicitās -ātis *f*	simplicity
simulācrum -ī *n*	likeness, image
simulāre	pretend
sīs (= sī vīs)	if you wish, please
sistere	bring to a standstill, check, stop
sitīre	be thirsty
smaragdus -ī *m*	emerald
sōbrius -a -um	sober
socia -ae *f*	female partner, associate
societās -ātis *f*	partnership
socius -ī *m*	companion, partner, associate
sodālicium -ī *n*	society, guild, club (meeting)
sodālis -is *m*	companion, mate
sōdēs	if you don't mind, please
solea -ae *f*	sandal

solēre solitum esse	be accustomed (to)
sōlitūdō -inis *f*	loneliness, solitude
solium -ī *n*	bath-tub
sollemnis -e	customary; *n* usage
sollicitus -a -um	anxious, uneasy
solūtus -a -um +*abl*	free from
ōrātiō solūta	prose
sonāre	sound
sors -rtis *f*	lot
spatium -ī *n*	room, space, time
speciēs -ēī *f*	sight, appearance, show
sphaeristērium -ī *n*	court for ball-games
splendēre	shine, be bright
splendidus -a -um	bright, splendid
splendor -ōris *m*	brightness, brilliance, splendor
stāre stetisse	stand
statua -ae *f*	statue
status -a -um	fixed, appointed
sterculīnum -ī *n*	dunghill
stercus -oris *n*	dung
stīpātor -ōris *m*	attendant, bodyguard
stola -ae *f*	robe
strēnuus -a -um	active, energetic
strigilis -is *f*	strigil
studēre (+*dat*)	devote oneself to, study
stupidus -a -um	foolish, stupid
stupor -ōris *m*	stupidity
suāvis -e, *adv* -iter, *comp* -ius	pleasant, nice
subarmāle -is *n*	sash
sub-dere, reum	bring a false charge against
sub-dīvālis -e	open-air
sub-doctor -ōris *m*	assistant teacher
sub-īre	go under
dorsō sub-īre	carry on one's back
suf-fundere	pour on, fill, suffuse
summa -ae *f*	whole, sum, substance
supellex -ectilis *f*	furniture, service
superāre	overcome, surpass, outdo
superāria -ae *f*	upper garment
superstitiō -ōnis *f*	superstition
supplicāre	pray, beg; +*dat* worship
suprēmus -a -um	highest, greatest
surreptīcius -a -um	stolen, kidnaped
sur-ripere -iō -uisse -reptum	steal, kidnap
suspectus -a -um	suspected
suspicārī	guess, suspect
sus-tinēre	endure, hold back
sȳcophanta -ae *m*	swindler, impostor
symphōnia -ae *f*	band (playing)

T

tabula -ae *f*	tablet (shown by a beggar)
tālus -ī *m*	ankle
tam-etsī	although, yet, nevertheless
tandem?	tell me, I ask you, I wonder
tantum-modo	only, merely
tardus -a -um	slow, tardy, disabling
telōneum -ī *n*	customs, tax
temperāre	temper, blend
temperātus -a -um	temperate
temperī *adv*, *comp* temperius	in good time
tempestās -ātis *f*	weather
temptāre	try, test
tendere tetendisse	stretch, make one's way, go
tener -era -erum	tender, of tender age, young
tenuitās -ātis *f*	thinness
tepidārius -a -um: cella t.a	warm room
tepidus -a -um	lukewarm, tepid
tertiō *adv*	for the third time
testārī	call to witness, testify to, demonstrate
testimōnium -ī *n*	testimony
thēca -ae *f*	case, box
thermae -ārum *f pl*	public baths
tigris -is *f*	tiger
tollere	pick up, carry off
tormentum -ī *n*	torture
torquēre -rsisse -rtum	twist, torture
torquis -is *m*	collar of twisted metal, necklace
tortuōsus -a -um	intricate, tortuous
tot-idem	as many
tractāre	deal with, discuss, treat
tractātus -ūs *m*	treatment
tragicus -a -um	tragic
tragoedia -ae *f*	tragedy
trahere, vītam	drag on, spend
trāns	on the other side of, beyond
trāns-numerāre	finish counting
trāns-vehere	carry across
trāvectiō -ōnis *f*	crossing
trā-vehere	carry across
trepidāre	be in panic
tribrachys -yis *m*	tribrach (metrical foot: ˘˘˘)
tribuere -uisse -ūtum	grant, bestow
tribūtum -ī *n*	tax
triceps -cipitis *adj*	having three heads
triennium -ī *n*	three years
trigōn -ōnis *m*	ball-game for three players
triplex -icis *adj*	triple, tripartite
trivium -ī *n*	street corner (where 3 streets meet)
trochaeus -ī *m*	trochee (metrical foot: ¯˘)
trochaicus -a -um	trochaic
tuba -ae *f*	trumpet
turbāre	stir up, disturb, make muddy
turbulentus -a -um	troubled, turbid
tūs tūris *n*	incense
tussis -is *f*	cough

U

-u'st = -us est

ubi +*perf*	after, when
ultrō *adv*	spontaneously
ūnā *adv*	together, at the same time
unde-cumque	from anywhere
unde-libet	from anywhere (anybody) you like
undique	from all sides
ungere ūnxisse ūnctum	anoint

unguentārius -ī *m*	perfume dealer
unguentum -ī *n*	ointment, perfume
unguis -is *m*	nail, claw
ūniversum -ī *n*: in ū.	in general, generally
urgēre ursisse	press hard, urge
urna -ae *f*	urn
usquam	anywhere
ūsque	constantly
ūsque adhūc	till now
ūsque dum	until
ūsūra -ae *f*	interest
ut +*perf ind*	as soon as, when
+*imperf ind*	as
utī = ut	
ūtilis -e	useful, advantageous
utrimque	from both sides, on both sides

V

vacāre	be empty
vacat mihi	I have time
vacca -ae *f*	cow
vacuus -a -um	empty, vacant, available
vadārī	force (by bail) to appear in court
respondēre vadātō	answer summons to appear in court
vādere -sisse	go
vagārī	wander, roam
valēre	be strong/well; +*inf* be strong enough to
valētūdō -inis *f*	health
validus -a -um	strong, intense, severe
vāstus -a -um	huge
velle: sibi velle	mean
vellere	pull at, pluck
vēnārī	hunt
venēnum -ī *n*	poison
venerārī	worship, adore
venia -ae *f*	indulgence, forgiveness, pardon
vēn-īre -eō -iisse	be sold
vērāx -ācis *adj*	truthful
vērī similis -e	likely (to be true), probable
vēritās -ātis *f*	truth
versāre	turn round, roll
versiculus -ī *m*	brief line of verse, verse
vespertīnus -a -um	evening-, of the evening
vestīmenta -ōrum *n pl*	coverings, drapery
vetāre -uisse -itum	forbid, prohibit
vetustās -ātis *f*	age, the condition of being old
victima -ae *f*	sacrificial animal, victim
vīctus -ūs *m*	livelihood, food
vīcus -ī *m*	street, village
vidēre	consider
vidēre ut	take care
est tē vidēre!	nice to see you!
vidērī +*dat*	appear, seem (good)
mihi vidētur	I am of opinion
vigilāns -antis *adj*	watchful, vigilant
vīlica -ae *f*	farm overseer's wife
vīlicus -ī *m*	farm overseer
vīlis -e	cheap, contemptible, vile
violentus -a -um	violent
vīsere	go and look at, inspect
vīsitāre	visit, call on
vitium -ī *n*	defect, flaw, vice
vitulus -ī *m*	calf
vituperāre	criticize
voluptās -ātis *f*	pleasure, delight
volvere -visse -lūtum	roll
vōmer -eris *m*	plowshare
vulgus -ī *n*	the common people
vulpēs -is *f*	fox

Z

zōna -ae *f*	girdle, pouch

P. VERGILII MARONIS

AENEIS

LIBROS I ET IV
AD VSVM DISCIPVLORVM EDIDIT
HANS H. ØRBERG
ALIQVOT VERSIBVS DEMPTIS

DOMVS LATINA

Hispania
Italia
Latium
Roma
Alba
Lavinium
Oenotri
Tyrrhenum mare
Aeolia
Eryx
Sicilia
Karthago
Hadrumetum
Syrtis
Barce
Atlas mons
Mauretania
Numidae
Massyli
Gaetuli
Aethiopia
Africa / Libya

P. VERGILII MARONIS

AENEIS

LIBROS I ET IV
AD VSVM DISCIPVLORVM EDIDIT
HANS H. ØRBERG
ALIQVOT VERSIBVS DEMPTIS

DOMVS LATINA

MMVIII

NOTAE

=	idem atque	*fut*	futūrum
:	id est	*gen*	genetīvus
↔	contrārium	*ger*	gerundium/gerundīvum
<	factum/ortum ex	*Gr*	Graecē
/	sīve	*imperf*	imperfectum
+	cum, atque, additur	*ind*	indicātīvus
—	syllaba longa	*īnf*	īnfīnītīvus
◡	syllaba brevis	*m*	masculīnum
׀	syllabae dīvidendae	*n*	neutrum
⌒	vōcālēs coniungendae	*nōm*	nōminātīvus
[...]	dēlendum	*pāg.*	pāgina
⟨...⟩	addendum	*part*	participium
a.C.	ante Chrīstum (nātum)	p.C.	post Chrīstum (nātum)
abl	ablātīvus	*pass*	passīvum
acc	accūsātīvus	*perf*	perfectum
āct	āctīvum	*pers*	persōna
adi	adiectīvum	*pl*	plūrālis
adv	adverbium	*praes*	praesēns
cap.	capitulum	*prp*	praepositiō
coni	coniūnctīvus	*sg*	singulāris
dat	datīvus	*sup*	superlātīvus
dēcl	dēclīnātiō	*sup I/II*	supīnum I/II
dēp	dēpōnēns	*v.*	versus
f	fēminīnum	*voc*	vocātīvus

VERGILII AENEIS I & IV
edidit Hans H. Ørberg

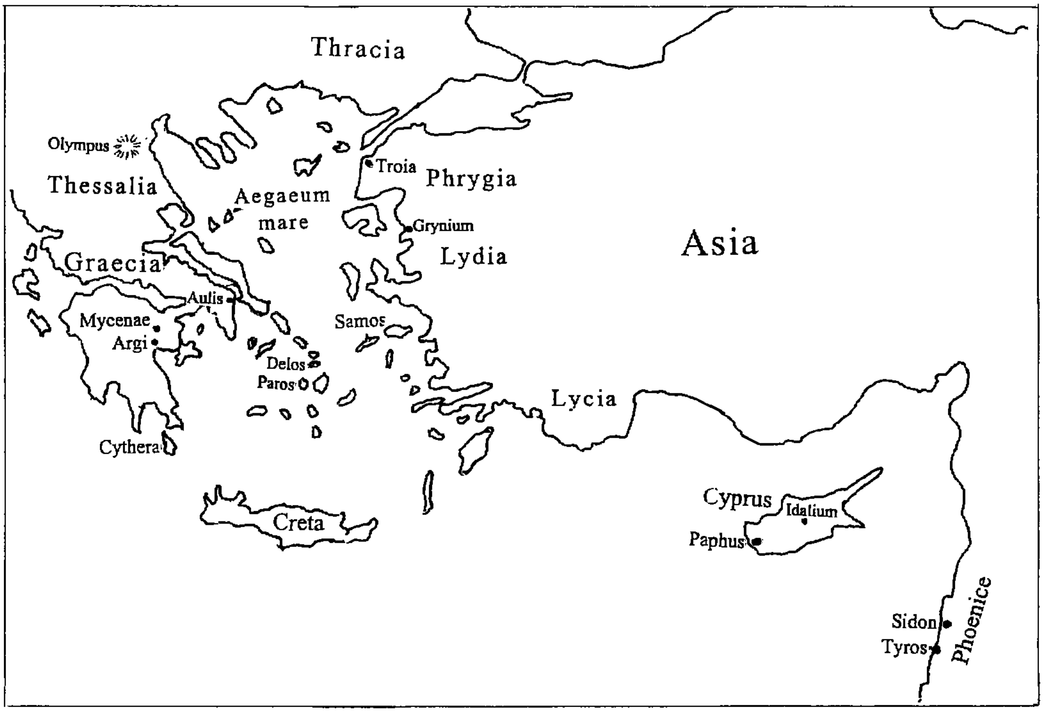
www.lingua-latina.dk

Ex officina typographica *Special-Trykkeriet Viborg*, anno 2008

ISBN 978-87-90696-17-7

RES QVAE HOC LIBRO CONTINENTVR

In margine pāginārum explānantur vocābula
quae nōn reperiuntur in librīs quibus titulus est
LINGVA LATINA PER SE ILLVSTRATA
I. FAMILIA ROMANA, II. ROMA AETERNA cap. XXXVI–XL

GENVS TROIANORVM

Rēgēs Phrygiae:
1. Teucer -crī
2. Dardanus -ī
3. Erichthonius -ī
4. Trōs Trōis

Rēgēs Trōiae
1. Īlus -ī
2. Laomedōn -ontis
3. Priamus -ī

Sīc appellantur Trōiānī:
Trōēs -um < Trōs
Teucrī -ōrum < Teucer
Dardanidae -ārum < Dardanus
Adiectīva:
Trōius -a -um < Trōs
Dardanius -a -um < Dardanus
Īliacus -a -um < Īlium

Iuppiter — Teucer
Dardanus ∞ Bateia
Erichthonius
Trōs
Īlus — Assaracus — Ganymēdēs
Laomedōn — Capys
Priamus — Anchīsēs ∞ Venus
Hector — Īlionē — Paris — Trōilus — Aenēās
Ascanius/Iūlus

DE VITA VERGILII

Suētōnius (excerpta):

C. Suētōnius *Tranquillus*, quī aetāte Trāiānī et Hadriānī vīxit, scrīpsit librōs *Dē virīs illūstribus* et *Dē vītā Caesarum* (imperātōrum)
ex-cerpere -psisse -ptum < ex + carpere; excerptum -ī *n* = pars excerpta

P. Vergilius Marō in pāgō quī Andēs dīcitur haud procul ā Mantuā nāscitur Pompēiō et Crassō cōnsulibus īdibus Octōbribus.

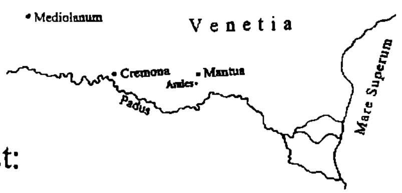
Marō -ōnis *m*
pāgus -ī *m* = vīcus rūsticus
Andēs -ium *f pl*
[annō 70 a.C.]
Mantua -ae *f*, Cremōna -ae *f*, Mediolānum -ī *n*, oppida trāns Padum sita; *adi:* Mantuānus -a -um; Cremōnēnsis -e, *m pl* cīvēs

Vergilius Cremōnae studiīs ērudītur.

studiīs *litterārum*
ē-rudīre (< ē + rudis) = ēducāre, docēre

Vergilius, sūmptā togā ⟨virīlī⟩, Mediolānum trānsgreditur, et post breve tempus Rōmam pergit.

annō aetātis suae XVII puerī Rōmānī *togam virīlem* sīve *pūram* (sine purpurā) sūmunt; virīlis -e < vir
trāns-gredī -gressum = trāns-īre

Servius:

Vergiliī haec vīta est:

Servius -ī *m*, grammaticus Latīnus saeculī IV p.C.; librōs scrīpsit dē Vergiliī operibus

Patre Vergiliō, mātre Magiā fuit; cīvis Mantuānus, quae cīvitās est Venetiae. Dīversīs in locīs operam litterīs dedit, nam et Cremōnae et Mediolānī et Neāpolī studuit. ...

fuit : nātus est
Venetia -ae *f*, regiō trāns ōstium Padī
cīvitās -ātis *f* (< cīvis) = oppidum
dīversus -a -um = varius (↔ idem)
operam dare + *dat* = dīligenter labōrāre, studēre
Neāpolis -is (*acc* -im, *abl* -ī), cīvitās Campāniae maritima
studuit : *litterīs* studuit

Ortīs bellīs cīvīlibus inter Antōnium et Augustum, Augustus victor Cremōnēnsium agrōs, quia prō Antōniō sēnserant, dedit mīlitibus suīs; quī cum nōn sufficerent, hīs addidit agrōs Mantuānōs. ... Āmissīs ergō agrīs, Rōmam vēnit, et ūsus patrōciniō Pōlliōnis et Maecēnātis, sōlus agrum quem

cīvīlis -e < cīvis; bellum cīvīle = bellum inter cīvēs
prō Antōniō sēnserant : Antōniō fāverant
suf-ficere -iō -fēcisse -fectum = satis esse
Vergilius Rōmam vēnit
patrōcinium -ī *n* < *patrōnus* -ī *m* = vir nōbilis dīves quī alterī adest
Pōlliō -ōnis, Maecēnās -ātis *m*, Rōmānī nōbilēs, patrōnī poētārum

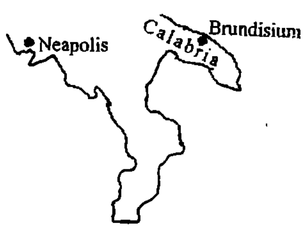
āmīserat recipere meruit. Tunc eī prōposuit Pōlliō ut carmen *Būcolicum* scrīberet, quod eum cōnstat trienniō scrīpsisse et ēmendāsse. Item prōposuit Maecēnās *Geōrgica*, quae scrīpsit ēmendāvitque septem annīs. Posteā ab Augustō *Aenēidem* prōpositam scrīpsit annīs ūndecim, sed nec ēmendāvit nec ēdidit: unde eam moriēns praecēpit incendī! Augustus vērō, nē tantum opus perīret, Tuccam et Varium hāc lēge iussit ēmendāre ut superflua dēmerent, nihil adderent tamen.

prō-pōnere = cōnsilium dare, suādēre
(carmen) būcolicum = dē pāstōribus
cōnstat + *acc* + *īnf* = certum/nōtum est
triennium -ī *n* = trēs annī
ē-mendāre (< ē + mendum) = corrigere; -āsse = -ā*vi*sse
Vergiliī opera poētica: (1) *Būcolica* sīve *Eclogae*, X carmina dē vītā et amōribus pāstōrum; (2) *Geōrgica*, IV librī dē rēbus rūsticīs; (3) *Aenēis* -idis *f*, XII librī dē Aenēā profugō
ecloga -ae *f* = carmen ēlēctum
geōrgicus -a -um = dē agrīs colendīs
(librum) ē-dere -didisse -ditum : multīs legendum dare | unde : quārē
prae-cipere -iō -cēpisse -ceptum = iubēre, imperāre; moriēns praecēpit ut incenderētur!
Tucca -ae *m*, Varius -ī *m*, poētae Rōmānī, Vergiliī amīcī
hāc lēge = hāc condiciōne (ut...)
super-fluus -a -um; *n* quod superest nimium (nōn necessārium)

Suētōnius:

Vergilius Brundisiī moritur Sentiō Sāturnīnō et Lucrētiō Cinnā cōnsulibus. Ossa eius Neāpolim trānslāta in secundō ab urbe mīliāriō sepeliuntur titulō eiusmodī suprāscrīptō quem moriēns ipse dictāverat:

Mantua mē genuit, Calabrī rapuēre, tenet nunc
Parthenopē; cecinī pāscua, rūra, ducēs.

[annō 19 a.C.]

mīliārium

mīliārium -ī *n*: mīliāria: lapidēs ad viās positī M passibus interiectīs
eius-modī = eius generis, tālis
suprā-scrībere
Calabrī -ōrum *m pl* < Calabria -ae *f*, regiō ubi situm est Brundisium
~ēre = ~ērunt (*perf ind āct 3 pers pl*)
Parthenopē -ēs *f* = Neāpolis
pāscua -ōrum *n pl* (< pāscere) = campī ubi pecus pāscitur
pāscua: *Būcolica*, rūra: *Geōrgica*, ducēs: *Aenēidem*

AENEIDIS

LIBER I

Arma virumque canō, Trōiae quī prīmus ab ōrīs
Italiam fātō profugus Lāvīniaque vēnit
lītora – multum ille et terrīs iactātus et altō
vī superum, saevae memorem Iūnōnis ob īram,
multa quoque et bellō passus, dum conderet urbem
īnferretque deōs Latiō; genus unde Latīnum
Albānīque patrēs atque altae moenia Rōmae.
Mūsa! mihī causās memorā, quō nūmine laesō
quidve dolēns rēgīna deum tot volvere cāsūs
īnsignem pietāte virum, tot adīre labōrēs
impulerit? Tantaene animīs caelestibus īrae?
Urbs antīqua fuit – Tyriī tenuēre colōnī –
Karthāgō, Italiam contrā Tiberīnaque longē
ōstia, dīves opum studiīsque asperrima bellī;
quam Iūnō fertur terrīs magis omnibus ūnam
posthabitā coluisse Samō;[1] hīc illius arma,
hīc currus fuit; hoc rēgnum dea gentibus esse,
sī quā fāta sinant, iam tum tenditque fovetque.
'Prōgeniem' sed enim 'Trōiānō ā sanguine dūcī'

arma : bella | virum: Aenēam
quī prīmus ab ōrīs Trōiae *in* Italiam Lāvīniaque lītora vēnit; Lāvīnius -a -um < Lāvīnium, oppidum Latiī
It-a-li|am | Lā|vīn-ia-que
fātō *abl* : ob fātum, fātō āctus

et *in* terrīs et *in* altō (marī)
iactātus *est* | passus *est* (*v.* 5)

superī *m pl* = diī; super*um* = *-ōrum*
-um *gen pl dēcl II* = -ōrum
ob memorem īram saevae Iūnōnis: ob īram saevae Iūnōnis cum memor esset (iūdiciī Paridis)
dum conderet... = quoad urbem (*Lāvīnium*) condere potuit et deōs (*Penātēs Trōiae*) in Latium īn-ferre
unde *ortum est* genus Latīnum (= gēns Latīna, Latīnī)
Albānus -a -um < Alba, urbs Latiī; Albānī patrēs (rēgēs), ā quibus ortus est Rōmulus, quī Rōmam condidit
laedere = iniūriā afficere; quō nūmine laesō : quā iniūriā nūminis affecta
aliquid dolēre = ob aliquid dolēre
rēgīna de*ō*rum (: Iūnō) ... impulerit
cāsūs volvere : malās rēs perferre
īnsignis -e (+*abl*) = ēgregius (ob)
pietās -ātis *f* < pius; īnsignem pietāte virum : virum piissimum (Aenēam)

im-pellere -pulisse -pulsum = cōgere
tantae-ne īrae animīs caelestibus (: deōrum) *fuērunt?*

Tyrius -a -um < Tyros -ī *f*, urbs Phoenīcēs | *eam* tenuē*runt* (: habuērunt)
It-a-li|am: *prīma syllaba longa; item v.* 2,38,68,380,533,553,554
contrā Italiam Tiberīn*um*que ōsti*um* longē (: procul) *sita*
dīves opum : magnās opēs habēns
asper -era -erum = ferus, sevērus; asper bellī studiīs : bellicōsus
quam ūnam Iūnō magis terrīs omnibus coluisse fertur (= nārrātur)
colere -uisse cultum = dīligere, cūrāre
post-habēre = minōris aestimāre
Samos -ī *f*: ibi erat templum Iūnōnis
iam tum dea hoc rēgnum gentibus esse tenditque fovetque
-que... -que = et... et...
sī quā = sī ūllō modō
tendere +*acc* +*īnf* = operam dare ut
fovēre +*acc* +*īnf* = studēre

prōgeniēs -ēī *f* = quod gignitur/oritur
sed enim (= at) audīverat | dūcī : orīrī

audierat, 'Tyriās ōlim quae verteret arcēs;
hinc populum lātē rēgem bellōque superbum
ventūrum excidiō Libyae! – sīc volvere Parcās.'
Id metuēns veterisque memor Sāturnia bellī
prīma quod ad Trōiam prō cārīs gesserat Argīs
– necdum etiam causae īrārum saevīque dolōrēs
exciderant animō; manet altā mente repostum
iūdicium Paridis sprētaeque iniūria fōrmae,
et genus invīsum et raptī Ganymēdis honōrēs –
hīs accēnsa super, iactātōs aequore tōtō
Trōas – reliquiās Danaum atque immītis Achillis –
arcēbat longē Latiō; multōsque per annōs
errābant, āctī fātīs, maria omnia circum.
Tantae mōlis erat Rōmānam condere gentem!

Vix ē cōnspectū Siculae tellūris in altum
vēla dabant laetī et spūmās salis aere ruēbant,
cum Iūnō, aeternum servāns sub pectore vulnus,
haec sēcum: "Mēne inceptō dēsistere victam
nec posse Italiā Teucrōrum āvertere rēgem?!
Quippe vetor fātīs! Pallāsne exūrere classem
Argīvum atque ipsōs potuit submergere pontō

Tyri*am* arc*em* : Karthāginem
vertere (= *ē-vertere*) = dēstruere

hinc populum (*Rōmānum*) lātē rēgem (: rēgnantem) ... ventūrum *esse*
excidium -ī *n* < *ex-(s)cindere* = dēlēre; excidiō (*dat*) Libyae = ad exscindendam Libyam/Karthāginem
Parcae -ārum *f pl*, trēs deae quae fāta hominum *volvunt* (: explicant)
Sāturnia -ae *f* = Iūnō (Sāturnī fīlia)
memor veteris bellī quod ad Trōiam prīma gesserat prō cārīs Argīs
Argī -ōrum *m pl*, urbs Peloponnēsī; *adi* Argīvus -a -um, *m pl* cīvēs (quibus Iūnō favēbat)
nec-dum (etiam) = nec adhūc

ex-cidere -disse < ex + cadere
animō *abl*: ex animō, ē memoriā
: *altē in* mente repos*i*tum (/positum)
spernere sprēvisse sprētum = contemnere; sprētae fōrmae : quod fōrma eius (pulchra) sprēta erat
invīsus -a -um ↔ cārus; genus *Trōiānum* invīsum (quod Iūnō ōderat)
Ganymēdēs -is *m*, fīlius rēgis Trōiānī ā Iove raptus et minister eius factus
super hīs accēnsa (: dē hīs īrāta)
Trōs -ōis *m* = Trōiānus; -as *acc pl Gr*
reliquiae -ārum *f pl* < reliquus; r. Dana*ō*rum : quod Danaī relīquērunt
rel-i-qui|ās | im-mītis -e = ferōx

longē (: procul) *ā* Latiō

fātī*s* : fāt*ō*
circum omnia maria

tantae mōlis *gen* : tantī labōris molestī, tam molestum ac difficile
tellūs -ūris *f* = terra; Sicula tellūs = Sicilia; in Siciliā rēx Acestēs Trōiānōs profugōs benignē recēperat
vēla dabant = nāvigābant (Trōiānī)
sāl = aqua maris | aere : prōrā aereā
ruere = iactāre

spūma -ae *f*

vulnus : dolor ob iniūriam
haec sēcum *ait*: "mē-ne (: putās-ne mē) victam *ab* inceptō dēsistere? = ego-ne victa... dēsistam?
inceptum -ī *n* = quod coeptum est
It-a-li|ā āvertere = ab Italiā prohibēre

quippe = scīlicet, etenim (fāta mē vetant!) | ex-ūrere = igne perdere
Pallās -adis *f* = Minerva (quae classem Āiācis exussit)
Argīvī : Graecī; Argīv*um* = -ōrum
ipsōs *nautās*

ūnius ob noxam et furiās Āiācis Oīleī?
Ipsa Iovis rapidum iaculāta ē nūbibus ignem
disiēcitque ratēs ēvertitque aequora ventīs;
illum exspīrantem trānsfīxō pectore flammās
turbine corripuit scopulōque īnfīxit acūtō!
Ast ego, quae dīvum incēdō rēgīna, Iovisque
et soror et coniūnx, ūnā cum gente tot annōs
bella gerō! Et quisquam nūmen Iūnōnis adōrat
praetereā aut supplex ārīs impōnet honōrem?”
Tālia flammātō sēcum dea corde volūtāns
nimbōrum in patriam, loca fēta furentibus Austrīs,
Aeoliam venit. Hīc vāstō rēx Aeolus antrō
luctantīs ventōs tempestātēsque sonōrās
imperiō premit ac vinclīs et carcere frēnat.
Illī indignantēs magnō cum murmure montis
circum claustra fremunt. Celsā sedet Aeolus arce
scēptra tenēns, mollitque animōs et temperat īrās.

....

Ad quem tum Iūnō supplex hīs vōcibus ūsa est:
“Aeole! – namque tibī dīvum pater atque hominum rēx

noxa -ae *f* = maleficium pūniendum
ob ūnīus Āiācis (Oīleī *fīliī*) noxam et furiās | furiae -ārum *f pl* = īnsānia
iaculārī = iacere; ipsa Iovis rapidum ignem ... iaculāta *est* (pectus Āiācis fulmine percussit quia in aede Minervae Cassandrae vim attulerat)
ratēs : nāvēs | ē-vertere = turbāre
illum flammās ex-spīrantem
trāns-fīgere -fīxisse -fīxum = percutere (per/trāns corpus)
turbō -inis *m* = ventus turbidus
īn-fīgere -fīxisse -fīxum = fīgere in
ast = at (tamen)
dīvī -ōrum *m pl* = diī; -um = -ōrum
in-cēdere = superbē prōcēdere
Iovis soror: utrīusque pater Sāturnus
et quisquam...? = num quis...?
nūmen Iūnōnis : deam Iūnōnem
adōrat : adōrābit
praetereā = posthāc
ārīs (*dat*) *meīs* impōnet honōrem (: sacrificium) : mihi sacrificābit
flammātus -a -um = incēnsus; flammātō corde (animō)
volūtāre = volvere; sēcum (animō suō) volvere/volūtāre = cōgitāre
fētus -a -um = gravidus, plēnus
furere = āmēns/saevus esse; furēns -entis = āmēns
in Aeoliam, patriam nimbōrum (ventōrum), ... venit | *in* vāstō antrō
-īs *acc pl dēcl III* = -ēs: luctantīs *acc pl* = luctantēs
sonōrus -a -um = sonāns
vinclum -ī *n* = vinculum
frēnāre = retinēre, pārentem facere
indignārī = indignum cēnsēre; indignantēs *sē inclūdī*
murmur -is *n* = vōx/sonus fremēns
claustra -ōrum *n pl* = locus clausus, carcer
in celsā arce sedet scēptr*um* tenēns
temperāre = mollīre, sēdāre (↔ incitāre)
hīs vōcibus : hīs verbīs
namque = certē
pater dīv*ōr*um atque rēx hominum : Iuppiter

mulcēre = tranquillum facere
dare +*īnf* = permittere (↔ vetāre)
(flūctūs) tollere : excitāre
(mare/aequor) Tyrrhēnum = Tūscum
Tyrrhēnum nāvigat aequor = in marī Tyrrhēnō (Tūscō/Īnferō) nāvigat
It-a-li|am
Īlium (Trōiam) victōsque Penātēs (P. Trōiae victae) in Italiam portāns
in-cutere -iō -ssisse -ssum = addere
ob-ruere = operīre (flūctibus)
puppis : nāvis; puppīs *acc pl* = *-ēs*
dī-versī -ae -a = in contrāriās partēs versī; age *eōs* dīversōs et dis-ice corpora pontō (= in pontum)!
bis septē*nae* (2×7) = quattuordecim
prae-stāns -antis *adi* = ēgregius
corpore : fōrmā, pulchritūdine
quārum (= ē quibus) *eam* quae fōrmā pulcherrima *est*, D., stabilī cōnūbiō (= coniugiō) *tibi* iungam *tuam*que propriam dicābō | Dē-i-o|pē-a
stabilis -e = firmē stāns, manēns
dicāre = trādere, dēdicāre
meritum -ī *n* = beneficium prō quō praemium merētur (↔ noxa)
ut prō tālibus meritīs omn*ēs* annōs (: tōtam vītam) tēcum ex-igat
(tempus/vītam) ex-igere = vīvere
prōlēs -is *f* = fīlius/fīlia, prōgeniēs
haec contrā *dīxit* (: respondit): "..."
tuus ... labor (: tuum negōtium) *est* explōrāre, quid optēs
ex-plōrāre = quaerere, excōgitāre
capessere = capere; iussa c. = pārēre
mihi fās (: officium) est = ego dēbeō

quod-cumque = quidquid
: tū mihi *dās* quodcumque hoc rēgnī *est* (hoc rēgnum *quantum-cumque* est : etsī parvum est), tū *mihi* scēptrum *dās* Iovemque *mihi* conciliās
conciliāre = benignum facere
epulae -ārum *f pl* = cēna magnifica
tū *mihi* dās (: permittis) *in* epulīs dīv*ōr*um accumbere
mē potentem facis

haec ubi dicta *sunt*
cuspis -idis *f* = hasta

im-pulit = pulsāvit

quā porta data (: aperta) *est*
per-flāre = flandō perturbāre
in-cumbere -cubuisse +*dat* = sē prō-icere in; incubuē*runt*
tōtumque *mare* ā sēdibus īmīs (: ā fundīs, funditus)... ruunt (: turbant)
ūnā *adv* = simul | crēber procellīs = crēbrās procellās faciēns (Āfricus)

et mulcēre dedit flūctūs et tollere ventō –
gēns inimīca mihī Tyrrhēnum nāvigat aequor,
Īlium in Italiam portāns victōsque Penātīs.
Incute vim ventīs submersāsque obrue puppīs,
aut age dīversōs et disice corpora pontō!
Sunt mihi bis septem praestantī corpore Nymphae,
quārum quae fōrmā pulcherrima, Dēiopēa,
cōnŭbiō iungam stabilī propriamque dicābō,
omnīs ut tēcum meritīs prō tālibus annōs
exigat et pulchrā faciat tē prōle parentem."
Aeolus haec contrā: "Tuus, ō rēgīna, quid optēs
explōrāre labor – mihi iussa capessere fās est.
Tū mihi quodcumque hoc rēgnī, tū scēptra Iovemque
conciliās, tū dās epulīs accumbere dīvum,
nimbōrumque facis tempestātumque potentem."
Haec ubi dicta, cavum conversā cuspide montem
impulit in latus – ac ventī, velut agmine factō,
quā data porta ruunt et terrās turbine perflant.
Incubuēre marī tōtumque ā sēdibus īmīs
ūnā Eurusque Notusque ruunt crēberque procellīs

Āfricus et vāstōs volvunt ad lītora flūctūs;
īnsequitur clāmorque virum strīdorque rudentum.
Ēripiunt subitō nūbēs caelumque diemque
Teucrōrum ex oculīs, pontō nox incubat ātra.
Intonuēre polī, et crēbrīs micat ignibus aethēr,
praesentemque virīs intentant omnia mortem!
Extemplō Aenēae solvuntur frīgore membra,
ingemit et duplicīs tendēns ad sīdera palmās
tālia vōce refert: "Ō terque quaterque beātī
quīs ante ōra patrum Trōiae sub moenibus altīs
contigit oppetere! Ō Danaum fortissime gentis
Tȳdīdē! Mēne Īliacīs occumbere campīs
nōn potuisse tuāque animam hanc effundere dextrā?
saevus ubi Aeacidae tēlō iacet Hector, ubi ingēns
Sarpēdōn, ubi tot Simoīs correpta sub undīs
scūta virum galeāsque et fortia corpora volvit!"
Tālia iactantī strīdēns Aquilōne procella
vēlum adversa ferit, flūctūsque ad sīdera tollit!
Franguntur rēmī, tum prōra āvertit et undīs
dat latus. Īnsequitur cumulō praeruptus aquae
mōns,

strīdor -ōris *m* < *strīdēre* = acūtē sonāre
rudēns -entis *m* = fūnis; *gen pl* -um

ēripiunt (ex oculīs) : occultant
diem : lūcem (diēī)

in-cubāre +*dat* = cubāre super, operīre

in-tonāre -uisse = tonāre
polus -ī *m* = summus et īnfimus locus in orbe caelī, caelum
ignibus : fulguribus
intentāre +*dat* = minārī

Aenēās -ae (*acc Gr* -ān) *m* = dux Trōiānōrum profugōrum
solvere = dēbilem facere
in-gemere -uisse = gemere
duplex -icis *adi* = bis factus; duplicēs palmās = duās palmās
palma -ae *f* = manus aperta
vōce re-ferre = loquī, dīcere
ter-que quater-que : etiam atque etiam, māximē
quīs *dat pl* = quibus; ...vōs quibus contigit oppetere ante ōra patrum
con-tingere -tigisse +*dat* = ēvenīre
op-petere (mortem) = morī
Tȳdīdēs -ae *m* (*voc* -ē): Diomēdēs, fīlius Tȳdeī | Danaōrum gentis
mē-ne nōn potuisse? : nōnne potuī?
in Īliacīs campīs
oc-cumbere = occidere, cadere
animam ef-fundere (ex-spīrāre) tuā dextrā *occīsus*
Aeacidēs -ae *m*, Achillēs (Aeacī nepōs); ubi iacet saevus Hector tēlō Aeacidae *occīsus*, ubi *iacet*...
Sarpēdōn -onis *m*, rēx Lyciae
Simoīs -entis *m*, fluvius ad Trōiam; ubi S. tot scūta virōrum correpta... sub undīs volvit

galea -ae *f*

Aenēae tālia *verba* iactantī
(ab) Aquilōne : ā septentriōnibus
strīdēre -disse = acūtē sonāre
procella adversa vēlum ferit
ferīre = percutere

prōra āvertit (= āvertitur) et undīs dat latus (: latus ad undās vertit)
cumulus -ī *m* = alta cōpia; cumulō *abl* : altē surgēns
praeruptus -a -um = arduus

mōns aquae : flūctus altissimus

hī summō in flūctū pendent, hīs unda dehīscēns
terram inter flūctūs aperit, furit aestus harēnīs.
Trīs Notus abreptās in saxa latentia torquet
(saxa vocant Italī mediīs quae in flūctibus 'Ārās',
dorsum immāne marī summō), trīs Eurus ab altō
in brevia et syrtīs urget – miserābile vīsū! –
inlīditque vadīs atque aggere cingit harēnae,
ūnam, quae Lyciōs fīdumque vehēbat Orontēn,
ipsīus ante oculōs ingēns ā vertice pontus
in puppim ferit: excutitur prōnusque magister
volvitur in caput; ast illam ter flūctus ibīdem
torquet agēns circum et rapidus vorat aequore
  vertex!
Appārent rārī nantēs in gurgite vāstō,
arma virum tabulaeque et Trōia gāza per undās.
Iam validam Īlioneī nāvem, iam fortis Achātae,
et quā vectus Abās et quā grandaevus Alētēs,
vīcit hiems; laxīs laterum compāgibus omnēs
accipiunt inimīcum imbrem rīmīsque fatīscunt.
 Intereā magnō miscērī murmure pontum
ēmissamque hiemem sēnsit Neptūnus et īmīs

hī.. hīs : aliī... aliīs
de-hīscere = aperīrī, patēre
terram aperit : fundum ostendit
aestus -ūs *m* = aqua turbida, turbō
harēna -ae *f* = terra mollis alba quā operītur lītus et fundus; *in* harēnīs
trīs = trēs (*acc pl*) *nāvēs;* (+ *v.*110)
torquēre -sisse -tum = circum vertere
Italī -ōrum *m pl*, Italiae incolae
ea saxa quae *sunt* in mediīs flūctibus Italī 'Ārās' vocant
immānis -e = ingēns et horrendus
in summō marī
brevis -e : humilis; *n pl* brevia = vada
syrtis -is *f* = vadum perīculōsum
urgēre = premere, appellere
miserābilis -e < miserārī; vīsū *sup II*
in-līdere +*dat* = vī prōicere in
agger -eris *m* = vāllum terrae/harēnae
Lyciī -ōrum *m pl* < Lycia
Orontēs -is *m* (*acc Gr* -ēn = -em), dux Lyciōrum
vertex -icis *m* = (1) culmen, summum; ā vertice pontus : flūctus ā summō dēscendēns
ex-cutere -iō -ssisse -ssum = vī ēicere
prōnus -a -um = prōiectus in faciem
magister (nāvis) = gubernātor
volvitur in caput = praecipitātur
illam *nāvem*
agēns circum (*adv*) = circum-agēns
aequore : flūctibus
vertex -icis *m* = (2) gurges, vorāgō
arma vir*ōrum* | tabulae : ligna, trabēs
Trōius -a -um = Trōiānus; Trō-i-a
gāza -ae *f* = thēsaurus, dīvitiae
Īlioneus -ī, Achātēs -ae, Abās -ae, Alētēs -ae *m*, Trōiānī, sociī Aenēae
et *eam* quā vectus *est* Abās
grand-aevus -a -um = senex
hiems -mis *f*: tempestās hīberna
laxus -a -um = solūtus (↔ firmus)
compāgēs -um *f pl* = trabēs nexae
omnēs *nāvēs* | imbrem : aquam
rīma -ae *f*: ōs angustum inter trabēs (per rīmās aqua in nāvēs penetrat)
fatīscere = apertum esse, dehīscere
miscēre = turbāre
murmur -is *n* : strepitus
ē-missam *esse* (ē carcere)

stāgna refūsa vadīs, graviter commōtus; et altō
prōspiciēns summā placidum caput extulit undā.
Disiectam Aenēae tōtō videt aequore classem,
flūctibus oppressōs Trōas caelīque ruīnā.
Nec latuēre dolī frātrem Iūnōnis et īrae.
Eurum ad sē Zephyrumque vocat, dehinc tālia fātur:
"Tantane vōs generis tenuit fīdūcia vestrī?
Iam caelum terramque meō sine nūmine, ventī,
miscēre et tantās audētis tollere mōlēs?
Quōs ego.........! Sed mōtōs praestat compōnere flūctūs.
Post mihi nōn similī poenā commissa luētis.
Mātūrāte fugam rēgīque haec dīcite vestrō:
'nōn illī imperium pelagī saevumque tridentem
sed mihi sorte datum!' Tenet ille immānia saxa,
vestrās, Eure, domōs – illā sē iactet in aulā
Aeolus, et clausō ventōrum carcere rēgnet!"
Sīc ait, et dictō citius tumida aequora plācat
collēctāsque fugat nūbēs sōlemque redūcit.
Cȳmothoē simul et Trītōn adnīxus acūtō

stāgnum -ī *n* : aqua; stāgna *ex* īmīs vadīs re-fūsa *esse* | re-fundere
ex altō (marī) prōspiciēns placidum caput *ex* summā undā ex-tulit (<ef-ferre ex-tulisse ē-lātum)

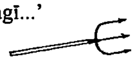
in tōtō aequore
op-primere -pressisse -pressum (< ob + premere) = superāre, submergere
Trō*as acc pl Gr* = Trō*ēs* (= Trōiānōs)
ruīna -ae *f* < ruere; caelī ruīna : turbō
latēre + *acc* = ignōrārī ab; nec dolī et īrae Iūnōnis frātrem latuē*runt* (frātrī ignōtae erant); Neptūnus: frāter Iūnōnis, utrīusque pater Sāturnus
de-hinc = deinde (dehinc, *1 syllaba*)

fīdūcia -ae *f* = animus cōnfīdēns
: adeō-ne cōnfīditis generī vestrō?
generis vestrī: ventōrum māter est Aurōra dea
iam*ne* audētis, ventī (*voc*), sine meō nūmine, caelum terramque miscēre et tantās mōlēs tollere?
mōlēs : flūctūs ('aquae montēs')

quōs ego.....! : ego vōs *pūniam!*
prae-stat = prius oportet, melius est
com-pōnere = sēdāre (↔ turbāre)

post *adv* = posteā
nōn similī poenā : māiōre poenā
commissum -ī *n* = maleficium
luere: maleficium luere poenā = prō maleficiō poenam dare (pūnīrī)
mātūrāre = properāre; fugam mātūrāre = celeriter fugere

pelagus -ī *n* = mare
'nōn illī sed mihi sorte datum *esse* imperium pelagī...'
sors sortis *f* = fātum

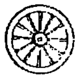

tridēns -entis *m*
in illā aulā (= rēgiā)
sē iactāre = glōriōsē dominārī

in carcere ventōrum clausō

dictō citius = citius quam dictum est, simul ac dīxit
plācāre = sēdāre
fugāre = in fugam dare, fugientem facere, pellere
Cȳmothoē -ēs *f*, Nympha maris
Trītōn -ōnis *m*, deus, Neptūnī fīlius
ad-nītī -nīxum = omnibus vīribus labōrāre; adnīxus = adnītēns

... *dē* acūtō scopulō nāvēs dētrūdunt
dē-trūdere -sisse -sum = *dē-pellere*
Neptūnus ipse *eās* levat tridentī (*abl* = tridente)
rota -ae *f*

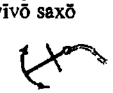

rotīs levibus : currū levī
per-lābī = percurrere

dētrūdunt nāvīs scopulō; levat ipse tridentī
et vāstās aperit syrtīs et temperat aequor
atque rotīs summās levibus perlābitur undās.

....

dēfessus -a -um = fatīgātus, fessus
Aeneadae -um *m pl*, Aenēae sociī
lītora quae proxima *sunt*
con-tendere = properāre
Libya -ae *f* = Āfrica
sēcessus -ūs *m* : sinus dēsertus/latēns (< *sē-cēdere* = ā cēterīs discēdere)
ob-iectus -ūs *m* < *ob-icere* -iō -iēcisse -iectum = contrā pōnere; obiectū laterum : obiectīs lateribus
omnis unda ab altō *veniēns* frangitur inque sinūs reductōs sēsē scindit (: scinditur, rumpitur)
reductus -a -um = remōtus, recēdēns
hinc atque hinc : ex utrāque parte
geminī (: duo) scopulī
minantur (in caelum) = ēminent
vertex (montis) = culmen
scaena : locus quī spectātur
coruscus -a -um = tremēns, micāns
scaena silvīs coruscīs dē-super (*imminet*) nemus-que ātrum umbrā horrentī (: horribilī) imminet
dē-super *adv* = dē superiōre parte
nemus -oris *n* = silva, lūcus
sub fronte ad-versā *erat* antrum *ex* scopulīs (*im*)pendentibus (*factum*)
(aqua) dulcis : sine sale
(saxum) vīvum : nūdum, pūrum
sedīle -is *n* = sēdēs; *ē* vīvō saxō
hīc nōn ūlla vincula nāvēs fessās tenent

ancora -ae *f*
uncus -a -um = curvus
al-ligāre = vincīre
morsus -ūs *m* < mordēre
nōn ancora uncō morsū *nāvēs* alligat
VII nāvibus ex omnī numerō (XX) collēctīs, Aenēās hūc (: sub hanc īnsulam) sub-it
potīrī +*abl*: rē p. = reī potēns fierī
Trōes (-es *nōm pl Gr* = -ēs) *in lītus* ēgressī harēnā optātā potiuntur
tābēre = dēbilis esse, cōnficī; sale tābentēs = sale cōnfectōs
artus -ūs *m* = membrum

Dēfessī Aeneadae, quae proxima lītora cursū
contendunt petere, et Libyae vertuntur ad ōrās.
Est in sēcessū longō locus: īnsula portum
efficit obiectū laterum, quibus omnis ab altō
frangitur inque sinūs scindit sēsē unda reductōs.
Hinc atque hinc vāstae rūpēs geminīque minantur
in caelum scopulī, quōrum sub vertice lātē
aequora tūta silent; tum silvīs scaena coruscīs
dēsuper, horrentīque ātrum nemus imminet umbrā;
fronte sub adversā scopulīs pendentibus antrum,
intus aquae dulcēs vīvōque sedīlia saxō,
Nymphārum domus. Hīc fessās nōn vincula nāvīs
ūlla tenent, uncō nōn alligat ancora morsū.
Hūc septem Aenēās collēctīs nāvibus omnī
ex numerō subit; ac magnō tellūris amōre
ēgressī optātā potiuntur Trōes harēnā
et sale tābentīs artūs in lītore pōnunt.

Ac prīmum silicī scintillam excūdit Achātēs
suscēpitque ignem foliīs atque ārida circum
nūtrīmenta dedit rapuitque in fōmite flammam.
Tum Cererem corruptam undīs Cereāliaque arma
expediunt fessī rērum, frūgēsque receptās
et torrēre parant flammīs et frangere saxō.
Aenēās scopulum intereā cōnscendit, et omnem
prōspectum lātē pelagō petit, Anthea sī quem
iactātum ventō videat Phrygiāsque birēmīs
aut Capyn aut celsīs in puppibus arma Caīcī.
Nāvem in cōnspectū nūllam, trīs lītore cervōs
prōspicit errantīs; hōs tōta armenta sequuntur
ā tergō et longum per vallīs pāscitur agmen.
Constitit hīc arcumque manū celerīsque sagittās
corripuit, fīdus quae tēla gerēbat Achātēs,
ductōrēsque ipsōs prīmum capita alta ferentīs
cornibus arboreīs sternit, tum vulgus et omnem
miscet agēns tēlīs nemora inter frondea turbam;
nec prius absistit quam septem ingentia victor
corpora fundat humī et numerum cum nāvibus
aequet.

silex -icis *m* = lapis dūrissimus
scintilla -ae *f* = ignis minimus volāns
ex-cūdere -disse = pulsandō ēmittere (silicī : ē silice)
āridus -a -um = siccus; ārida nūtrīmenta *ignī* circum-dedit
nūtrīmentum -ī *n* (< *nūtrīre* = alere) = id quod nūtrit/alit
fōmes -itis *m* = māteria accendenda
Cerēs -eris *f*: frūmentum; arma Cereālia : īnstrūmenta quibus pānis fit
cor-rumpere = prāvum facere
ex-pedīre = parātum facere
fessī rērum : fessī ob rēs adversās
frūgēs receptās : frūmentum (sēmen) ē nāvibus receptum (: servātum)
(sēmen) frangere : *molere* (IV.517)

silex

prōspectus -ūs *m* < prō-spicere; prōspectum petit = prōspicit; *in* pelagō
Antheus -ī (*acc Gr* -a = -um), Trōiānus; sī quem Anthea : sī forte A.
Phrygius -a -um < Phrygia, regiō in quā sita est Trōia; Trōiānus
bi-rēmis -is *f* = nāvis cui bīnī sunt rēmī; birēmīs *acc pl* = -ēs
Capys -yis (*acc Gr* -yn), Caīcus -ī *m*, Trōiānī, Aenēae sociī
trīs (trēs) cervōs *in* lītore errantēs prōspicit

armentum -ī *n* = grex

agmen -inis *n* = ōrdō; longum agmen (cervōrum) per vallēs pāscitur (: herbam carpit)
cōn-sistere -stitisse

cornua cervī

ductor -ōris *m* = quī dūcit, dux; ductōrēs *gregis*... capita alta ferentēs
arboreus -a -um = rāmīs ōrnātus (ut arbor); *cum* cornibus arboreīs
vulgus -ī *n* (*acc* -us) = populus, multitūdō hominum/bēstiārum, grex
tum vulgus et omnem turbam miscet tēlīs agēns inter nemora frondea
frondeus -a -um = fronde ōrnātus

ab-sistere -stitisse = dēsistere
nec absistit prius-quam... fund*at*... aequ*et* (*coni praes*)
humī fundere = sternere
cum nāvibus : cum numerō nāvium (quae servātae sunt: VII)
aequāre = aequum facere

et *praedam* partītur in omnēs sociōs (: omnibus sociīs)
deinde vīna (quae bonus hērōs Acestēs cadīs onerā*ve*rat *in* lītore Trīnacriō dederatque abeuntibus) dīvidit
cadus -ī *m* = magnum vās vīnī; cadīs onerārat = in cadōs onerā*ve*rat
Trīnacrius -a -um = Siculus
hērōs -ōis *m* = vir ēgregius
sociīs dīvidit et *hīs* dictīs maerentia pectora mulcet (: cōnsōlātur)
ignārus +*gen:* ignārī malōrum
ante *adv* = anteā
ō *vōs quī* graviōra passī *estis!*
Scyllaeus -a -um < Scylla
rabiēs -ēī *f* = īra saeva et āmēns
penitus (: ē spēluncā) sonant*ēs*
accē*s*tis = acc*essis*tis | et = etiam
Cyclōpius -a -um <Cyclōps | Cyc|lō-
expertī *estis* | re-vocāre = restituere
animus (fortis) ↔ timor
forsan = forsitan, fortasse
nōs iuvābit (= dēlectābit)
discrīmen -inis *n* = perīculum; discrīmina rērum : cāsūs perīculōsōs
tendere = contendere, properāre
nōbīs ostendunt (: prōmittunt)
fās *est* rēgnu*m* Trōiae re-surgere
re-surgere = iterum surgere, restituī
dūrāre = dūrus esse, patiēns esse
vōs-met = vōs; vōs servāte ad rēs secundās!
aeger (animō) = dolēns, dēspērāns
altum corde dolōrem : magnum animī dolorem
ac-cingere = armāre, parāre; praedae dapibusque = ad praedam dapēsque
dapēs -um *f pl* = bona cēna
tergus -oris *n* = dorsum (carō)
dī-ripere = abripere; dīripiunt *ā* costīs
costae -ārum *f pl* = ossa pectoris
pars... aliī... = aliī... aliī...
frustum -ī *n* = carō secta
verū -ūs *n* = hasta ferrea cui fīgitur frusta igne coquenda
in lītore | aēnum -ī *n* = vās aereum
ministrāre (< minister) = cūrāre
vīctus -ūs *m* (< vīvere) = cibus | vīrēs
fūsī = strātī : cubantēs

Hinc portum petit et sociōs partītur in omnīs.
Vīna bonus quae dē̂inde cadīs onerārat Acestēs
lītore Trīnacriō dederatque abeuntibus hērōs
dīvidit, et dictīs maerentia pectora mulcet:
"Ō sociī – neque enim ignārī sumus ante malōrum –
ō passī graviōra, dabit deus hīs quoque fīnem!
Vōs et Scyllaeam rabiem penitusque sonantīs
accēstis scopulōs, vōs et Cyclōpia saxa
expertī: revocāte animōs maestumque timōrem
mittite – forsan et haec ōlim meminisse iuvābit!
Per variōs cāsūs, per tot discrīmina rērum
tendimus in Latium, sēdēs ubi fāta quiētās
ostendunt; illīc fās rēgna resurgere Trōiae.
Dūrāte, et vōsmet rēbus servāte secundīs!"
Tālia vōce refert, cūrīsque ingentibus aeger
spem vultū simulat, premit altum corde dolōrem.
Illī sē praedae accingunt dapibusque futūrīs:
tergora dīripiunt costīs et viscera nūdant,
pars in frusta secant veribusque trementia fīgunt,
lītore aēna locant aliī flammāsque ministrant.
Tum vīctū revocant vīrīs, fūsīque per herbam

implentur veteris Bacchī pinguisque ferīnae.
Postquam exēmpta famēs epulīs mēnsaeque re-
mōtae,
āmissōs longō sociōs sermōne requīrunt,
spemque metumque inter dubiī: seu vīvere crēdant
sīve extrēma patī nec iam exaudīre vocātōs.
Praecipuē pius Aenēās nunc ācris Orontī,
nunc Amycī cāsum gemit et crūdēlia sēcum
fāta Lycī fortemque Gyān fortemque Cloanthum.
.... [*v. 223–304: Colloquium Iovis et Veneris*]
At pius Aenēās per noctem plūrima volvēns,
ut prīmum lūx alma data est, exīre locōsque
explōrāre novōs: quās ventō accesserit ōrās,
quī teneant (nam inculta videt) hominēsne feraene,
quaerere cōnstituit sociīsque exācta referre.
Classem in convexō nemorum sub rūpe cavātā
arboribus clausam circum atque horrentibus umbrīs
occulit; ipse ūnō graditur comitātus Achātē
bīna manū lātō crispāns hastīlia ferrō.
Cui māter mediā sēsē tulit obvia silvā
virginis ōs habitumque gerēns et virginis arma,

implentur : sē implent (+*abl/gen*)
Bacchus -ī *m* (deus vīnī) : vīnum
pinguis -e = crassus/turgidus et mollis (pinguis fit quī nimium ēst)
ferīna -ae *f* = carō ferae (: cervī)
ex-imere -ēmisse -ēmptum = dēmere, adimere; exēmpta *est*
mēnsae remōtae *sunt* : cēna fīnīta est

longō sermōne : multīs verbīs
re-quīrunt : in memoriam revocant
inter spem metumque dubiī
seu (sīve : utrum) *eōs* vīvere crēdant sīve (: an) *eōs* extrēma (: mortem) patī *crēdant* nec iam exaudīre vocātōs (: sē vocārī)

pius Aenēās nunc cāsum ācris Orontī (*gen Gr* = -is), nunc *cāsum* Amycī et crūdēl*e* fāt*um* Lycī sēcum gemit
cāsum/fātum gemere : *ob* cāsum/fātum gemere (sēcum : animō suō)
Amycus, Lycus, Cloanthus, Orontēs -ī, Gyās -ae *m*, Trōiānī, sociī Aenēae
fortemque Gyān/Cloanthum *gemit* : fāta fortis Gyae/Cloanthī gemit
Gy*ān acc Gr* = -am

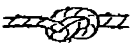
volvēns : cōgitāns

ut prīmum = cum prīmum
almus -a -um = quī alit, iūcundus
exīre locōsque novōs explōrāre *cōnstituit*

in-cultus -a -um = quī nōn colitur
quī *eās* teneant (nam *loca* inculta *esse* videt), hominēs-ne ferae-ne (= *an* ferae), quaerere cōnstituit
ex-igere -ēgisse -āctum = quaerendō cognōscere; exācta : quae cognōvit
convexum -ī *n* = locus tēctō (rāmōrum) curvō opertus
cavātus -a -um = cavus factus

circum *adv*

occulere -uisse -cultum = occultāre
ūnō Achātē (*abl*) comitātus graditur
crispāre = movēre, quatere
hastīle -is *n* = hasta (lātō ferrō mūnīta); bīna hastīlia : duo hastīlia
māter Aenēae: Venus dea
in mediā silvā
obvius -a -um = quī obviam it; sēsē tulit obvia = obviam iit, occurrit
ōs -ōris *n* : faciēs
habitus -ūs *m* = fōrma ac vestis

nōdus -ī *m*

....

dē mōre = ut mōs est (*vēnantium*)
habilis -e = parātus ad ūsum
sus-pendere -disse -pēnsum = pendentem facere (*dē* umerīs)

namque umerīs dē mōre habilem suspenderat arcum

vēnātrīx -īcis *f* = fēmina quae vēnātur
dif-fundere = pandere; ventīs comam diffundere (: diffundendam) dederat

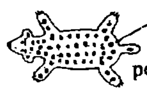
vēnātrīx dederatque comam diffundere ventīs,

nōdō sinūs collēcta fluentēs = quae sinūs (: vestēs) fluentēs nōdō collēgerat (nexerat)

nūda genū nōdōque sinūs collēcta fluentīs.

mōnstrate, sī forte (ali)quam meārum sorōrum hīc errantem vīdistis

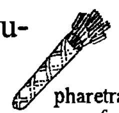
Ac prior "Heus" inquit "iuvenēs! mōnstrāte, meārum

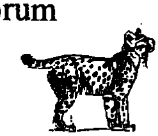

macula - ae *f*
pellis -is *f*
pellis maculōsa

vīdistis sī quam hīc errantem forte sorōrum

suc-cīnctus -a -um = cīnctus (indūtus) veste suprā genua, armātus
maculōsus -a -um < macula
tegmen -inis *n* = quod tegit (: *pellis*)

succīnctam pharetrā et maculōsae tegmine lyncis

pharetra -ae *f*

lynx lyncis *f*

spūmāre = spūmam facere (ex ōre ferae īrātae spūma ēmittitur)
aprī cursum premere : aprum currentem persequī

aut spūmantis aprī cursum clāmōre prementem."

sīc Venus *dīxit;* et Veneris fīlius sīc contrā ōrsus *est* (= dīcere coepit):

Sīc Venus; et Veneris contrā sīc fīlius ōrsus:

nūlla tuārum sorōrum mihi (: ā mē) audīta neque vīsa *est*

"Nūlla tuārum audīta mihī neque vīsa sorōrum,

memorem : nōminem (quō nōmine tē appellem?)
haud tibi *est* vultus mortālis

ō, quam tē memorem, virgō? – namque haud tibi vultus

(vōx) hominem sonat : ut vōx hūmāna sonat

mortālis nec vōx hominem sonat – ō, dea certē!

Phoebī (Apollinis) soror: Diāna, dea vēnātrīx
(Nymphārum) sanguis : genus

an Phoebī soror? an Nymphārum sanguinis ūna?

sīs *nōbīs* fēlīx (= favēns)!
levāre = levem facere, minuere
quae-cumque *es* (sīve dea sīve homō)

Sīs fēlīx nostrumque levēs, quaecumque, labōrem!

et doceās *nōs* tandem (: dīc! rogō tē!) sub quō caelō, in quibus ōrīs orbis (terrārum) iactēmur?
lo|cō-rum-||
qu'er-rā|mus (*item v.* 448-449)

et quō sub caelō tandem, quibus orbis in ōrīs
iactēmur doceās! Ignārī hominumque locōrumque errāmus ventō hūc vāstīs et flūctibus āctī.

ventō et vāstīs flūctibus hūc āctī

: ante ārās *tuās* mult*ae* hosti*ae* caden*t* nostrā dextrā (: *meā* dextrā *caesae*)

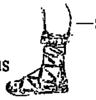
Multa tibi ante ārās nostrā cadet hostia dextrā."

dignārī + *abl* = dignum esse cēnsēre
haud equidem mē (*virginem Tyriam*) tālī honōre dignor

Tum Venus: "Haud equidem tālī mē dignor honōre:

virginibus Tyriīs mōs est gestāre pharetram
purpureōque altē sūrās vincīre coturnō. –
Pūnica rēgna vidēs, Tyriōs et Agēnoris urbem,
sed fīnēs Libycī, genus intractābile bellō;
imperium Dīdō Tyriā regit urbe profecta,
germānum fugiēns. Longa est iniūria, longae
ambāgēs; sed summa sequar fastīgia rērum:
Huic coniūnx Sȳchaeus erat, dītissimus aurī
Phoenīcum et magnō miserae dīlēctus amōre,
cui pater intāctam dederat prīmīsque iugārat
ōminibus. Sed rēgna Tyrī germānus habēbat
Pygmaliōn, scelere ante aliōs immānior omnīs!
Quōs inter medius vēnit furor. Ille Sychaeum
impius ante ārās atque aurī caecus amōre
clam ferrō incautum superat, sēcūrus amōrum
germānae; factumque diū cēlāvit et aegram
multa malus simulāns vānā spē lūsit amantem.
Ipsa sed in somnīs inhumātī vēnit imāgō
coniugis ōra modīs attollēns pallida mīrīs;
crūdēlīs ārās trāiectaque pectora ferrō
nūdāvit, caecumque domūs scelus omne retēxit.

pha|ret-ram

coturnus -ī *m*

purpureus -a -um < purpura
sūra -ae *f* = crūris pars posterior
Pūnicus -a -um < Phoenīcē -ēs *f*
Tyriī -ōrum *m pl*, cīvēs Tyriī
Agēnor -is *m*, rēx Tyrī antīquus
Libycus -a -um < Libya
sunt fīnēs Libycī (= terra Libyca)
genus = gēns (Libyca)
in-tractābilis -e = ferōx, invictus
Dīdō -ōnis *f*; D. imperium regit (: imperat), Tyriā urbe (: Tyrō) profecta
germānus -ī *m* = frāter
longa est iniūria : longum est nārrāre iniūriam (Dīdōnī factam)
ambāgēs -um *f pl* = nārrātiō varia
fastīgium -ī *n* = culmen; summa fastīgia rērum sequar = praecipuās rēs nārrābō | Sychaeus -ī *m*
dītissimus -a -um = dī*v*itissimus *sup*

Phoenīcēs -um *m pl*, incolae Phoenīcēs | dī-ligere -lēxisse -lēctum
miserae (*dat*) dīlēctus = ā miserā d.
cui pater in-tāctam (: virginem) *eam* dederat prīmīsque ōminibus iugā*v*erat | iugāre = coniugiō iungere
ōmen -inis *n* = signum quod rem futūram prōmittit; 'prīma (: optima) ōmina' novīs coniugibus dantur
rēgn*a* Tyrī : rēgn*um* Tyrī
ante aliōs omn*ē*s immānior (: immānis) = aliīs omnibus immānior
inter quōs (Sychaeum et Pygmaliōnem)
furor -ōris *m* (< furere) = īra furēns, īnsānia
(animō) caecus : āmēns

in-cautus -a -um ↔ cautus
ferrō superat : gladiō occīdit
sēcūrus -a -um = sine cūrā; sēcūrus amōrum = nōn cūrāns amōrēs
germāna -ae *f* = soror

multa simulāns malus amantem aegram (: dolentem) vānā spē *ē*-lūsit
vānus -a -um = vacuus, frūstrā factus
sed in somnīs vēnit ipsa imāgō coniugis in-humātī | *humāre* = sepelīre
in-hūmātus -a -um = nōn sepultus

ō*s* pallid*um* mīr*ō* mod*ō* at-tollēns
at-tollere = tollere

ār*am* crūdēl*em* (: cruentam) pect*us*que ferrō trā-iect*um* nūdāvit
(corpus) trā-icere -iō -iēcisse -iectum = trānsfīgere
caecus : occultus
re-tegere = aperīre (↔ cēlāre)

Tum celerāre fugam patriāque excēdere suādet,
auxiliumque viae veterēs tellūre reclūdit
thēsaurōs, ignōtum argentī pondus et aurī.
Hīs commōta fugam Dīdō sociōsque parābat.
Conveniunt quibus aut odium crūdēle tyrannī
aut metus ācer erat; nāvīs quae forte parātae
corripiunt onerantque aurō. Portantur avārī
Pygmaliōnis opēs pelagō – dux fēmina factī!
Dēvēnēre locōs ubi nunc ingentia cernēs
moenia surgentemque novae Karthāginis arcem,
mercātīque solum (factī dē nōmine 'Byrsam')
'taurīnō quantum possent circumdare tergō.' –
Sed vōs quī tandem? quibus aut vēnistis ab ōrīs?
quōve tenētis iter?" Quaerentī tālibus ille
suspīrāns īmōque trahēns ā pectore vōcem:
"Ō dea, sī prīmā repetēns ab orīgine pergam
et vacet annālīs nostrōrum audīre labōrum,
ante diem clausō compōnet Vesper Olympō.
Nōs Trōiā antīquā – sī vestrās forte per aurīs
Trōiae nōmen iit – dīversa per aequora vectōs
forte suā Libycīs tempestās appulit ōrīs.

celerāre = properāre | *ex* patriā
suādēre + *īnf* = suādēre ut + *coni*
auxilium viae : ad auxilium in itinere
veterēs thēsaurōs *in* tellūre reclūdit
re-clūdere -sisse -sum = retegere, patefacere

: conveniunt quī tyrannum crūdēlem aut ōderant aut ācriter metuēbant
nāvēs quae forte parātae *erant* corripiunt

dux factī *fuit* fēmina

dē-venīre = venīre, pervenīre
dē-vēnē*runt in* locōs

Libycī Tyriīs vēndidērunt tantum solī 'quantum *pelle taurīnā circumdare* possent!' | taurīnus -a -um < taurus
mercārī = emere; solum mercātī *sunt*
Byrsa *Gr* = pellis taurīna (dē nōmine factī *arcem* 'Byrsam' *vocāvērunt*)
tergō taurīnō : pelle taurīnā (Tyriī pellem taurīnam in longa fīla tenuissima secuērunt!)
quī tandem *estis?* aut ab quibus ōrīs vēnistis?

quō-ve | iter tenēre = īre
Venerī tālibus *verbīs* quaerentī ille (Aenēās) ... *respondit:* "..."
su-spīrāre = graviter spīrāre ob dolōrem
Olympus -ī *m*, mōns Graeciae altissimus (sēdēs deōrum); caelum
ab prīmā orīgine re-petēns
vacāre = vacuus esse; vacat = tempus vacat | et *sī tibi* vacet
annālēs -ium *m pl* = nārrātiō rērum singulīs annīs gestārum; -*īs* : -*ēs*
ante*quam fīnem fēcerō* Vesper (stēlla vesperī) diem compōnet (: fīniet)
clausō Olympō : caelō obscūrō
sī forte per vestrās aurēs iit Trōiae nōmen = sī forte nōmen Trōiae audīvistis (vōs Tyriī)
: tempestās nōs, Trōiā antīquā per dīversa aequora vectōs, forte suā *ad* Libycās ōrās appulit
fors fortis *f* = fortūna, cāsus

Sum pius Aenēās, raptōs quī ex hoste Penātīs
classe vehō mēcum, fāmā super aethera nōtus.
Italiam quaerō patriam et genus ab Iove summō.
Bis dēnīs Phrygium cōnscendī nāvibus aequor,
mātre deā mōnstrante viam data fāta secūtus;
vix septem convulsae undīs Eurōque supersunt.
Ipse ignōtus, egēns, Libyae dēserta peragrō
Eurōpā atque Asiā pulsus." Nec plūra querentem
passa Venus mediō sīc interfāta dolōre est:
"Quisquis es, haud (crēdō) invīsus caelestibus aurās
vītālīs carpis, Tyriam quī advēneris urbem.

....

Namque tibī 'reducēs sociōs classemque relātam'
nūntiō 'et in tūtum versīs Aquilōnibus āctam.'

....

Perge modo, et quā tē dūcit via dīrige gressum!"
    Dīxit – et āvertēns roseā cervīce refulsit,
ambrosiaeque comae dīvīnum vertice odōrem
spīrāvēre; pedēs vestis dēflūxit ad īmōs,
et vēra incessū patuit dea! [1] Ille ubi mātrem
agnōvit, tālī fugientem est vōce secūtus:

quī *Penātēs* ex hoste raptōs classe mē-cum vehō

aethēr -eris *m*, *acc sg Gr -era;* super aethera : in caelō

It-a-li|am | Italiam patriam et genus ab Iove summō: Dardanus, Iovis fīlius, auctor gentis Trōiānae, in Italiā nātus esse dīcitur

bis dēnīs (: vīgintī) nāvibus aequor cōnscendī : in aequor (mare) profectus sum

data fāta : fātōrum prōmissa

vix super-sunt septem *nāvēs*
con-vellere -lisse -vulsum = iactāre
super-esse = reliquus esse, restāre

loca dēserta | pe|rag-rō
(loca) per-agrāre = (per loca) errāre

ex Eurōpā atque Asiā pulsus

: Venus, quae eum plūra querī passa nōn est, inter medium eius dolōrem sīc fāta est: "..." | inter-fārī

haud invīsus (: cārus) *diīs* caelestibus
vītālis -e < vīta; aurās *vītālēs* carpere = animam dūcere, vīvere
Tyriam quī advēneris (*coni perf*) urbem = cum advēneris (quoniam advēnistī) *ad* urbem Tyriam

re-dux -ucis *adi* = quī reductus est, reversus; 'sociōs reducēs *esse...*'

in tūtum *locum*

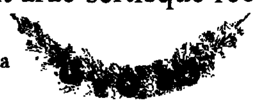
gressus -ūs *m* (< gradī) = gradūs
dī-rigere -rēxisse -rēctum = regere; gressum dīrigere = rēctā viā gradī
ita dīxit – et *sē* āvertēns
roseus -a -um < rosa
re-fulgēre -sisse = fulgēre, splendēre

ambrosius -a -um = dīvīnus
vertex -icis *m* = pars summa capitis; *ā* vertice
vestis ad īmōs pedēs dē-flūxit
dē-fluere -flūxisse = deorsum fluere

incessus -ūs *m* = modus incēdendī
patuit : appāruit (vēram deam sē ostendit)

agnōscere = cognōscere (quid sit)
fugientem tālī vōce secūtus est: "..."

"Quid nātum totiēns – crūdēlis tū quoque! – falsīs
lūdis imāginibus? Cūr dextrae iungere dextram
nōn datur ac vērās audīre et reddere vōcēs?"
Tālibus incūsat, gressumque ad moenia tendit.
At Venus obscūrō gradientīs āere saepsit
et multō nebulae circum dea fūdit amictū,
cernere nē quis eōs neu quis contingere posset
mōlīrīve moram aut veniendī poscere causās.
Ipsa Paphum sublīmis abit sēdēsque revīsit
laeta suās, ubi templum illī centumque Sabaeō
tūre calent ārae sertīsque recentibus hālant.

serta tūs

Corripuēre viam intereā, quā sēmita mōnstrat,
iamque ascendēbant collem, quī plūrimus urbī
imminet, adversāsque aspectant dēsuper arcēs.
Mīrātur mōlem Aenēās, māgālia quondam,
mīrātur portās strepitumque et strāta viārum.
Īnstant ārdentēs Tyriī: pars dūcere mūrōs
mōlīrīque arcem et manibus subvolvere saxa,
pars optāre locum tēctō et conclūdere sulcō.
....

nātum (= fīlium) *tuum* | totiēns = -iēs
tū quoque : sīcut Iūnō (Trōiānīs inimica)
lūdere + *acc* = ēlūdere, dērīdēre
dextram dextrae (*dat*) iungere

nōn datur : nōn licet

tālibus *verbīs* incūsat (= accūsat)
gressum tendere = gradī, contendere
Venus *eōs* gradient*ēs* obscūrō āere (: nūbe, nebulā) saepsit
saepīre -psisse -ptum = cingere
amictus -ūs *m* = pallium, tegmen
dea multō (: magnō) amictū nebulae *eōs* circum-fūdit
nē quis eōs cernere neu (= nē-ve) contingere posset
: nē-ve quis *iīs* moram mōlīrī (: facere) posset aut causās veniendī poscere (: quaerere cūr vēnissent)
Paphus -ī *f*, urbs Cyprī Venerī sacra
sublīmis -e = altē volāns
sub|lī-mi-s a|bit
ubi templum illī *est*
Sabaeus -a -um < Saba -ae *f*, cīvitās Arabiae (unde venit tūs)
tūs tūris *n*: ē tūre incēnsō venit dulcis fūmus | calēre = calidus esse, ārdēre
recēns -entis *adi* = novus, integer
hālāre = odōrem ēmittere
serta -ae *f* = flōrum catēna

viam corripere = celeriter īre
sēmita -ae *f* = parva via angusta

plūrimus -a -um = māximus

(arcēs) ad-versās : adversus eōs sitās
aspectāre = aspicere, spectāre
dēsuper = dē locō superiōre

mōlem : ampla aedificia
māgālia -ium *n pl* = casae

strātum -ī *n* < sternere; strāta viārum = viae strātae (lapidibus)
īn-stāre = studiōsē labōrāre, adnītī
ārdēns = accēnsus, ācerrimus
pars... pars = aliī ... aliī; pars dūc*it*... mōlī*tur*... subvolv*it*..., pars opt*at*... conclūd*it* (*īnf prō ind*)
(arcem) mōlīrī = exstruere
sub-volvere = sūrsum volvere
tēctō : ad domum (aedificandam)
con-clūdere = cingere (claudendō)
sulcus -ī *m* = līnea in solō arāta (fīnis aedificiī statuitur circum arandō)

Hīc portūs aliī effodiunt, hīc alta theātrī
fundāmenta locant aliī, immānīsque columnās
rūpibus excīdunt, scaenīs decora alta futūrīs.
....
"Ō fortūnātī, quōrum iam moenia surgunt!"
Aenēās ait, et fastīgia suspicit urbis.
Īnfert sē saeptus nebulā – mīrābile dictū! –
per mediōs, miscetque virīs neque cernitur ūllī.
    Lūcus in urbe fuit mediā, laetissimus umbrā,
quō prīmum iactātī undīs et turbine Poenī
effōdēre locō signum, quod rēgia Iūnō
mōnstrārat: caput ācris equī; 'sīc' nam 'fore bellō
ēgregiam et facilem vīctū per saecula gentem.'
Hīc templum Iūnōnī ingēns Sīdōnia Dīdō
condēbat, dōnīs opulentum et nūmine dīvae,
aerea cui gradibus surgēbant līmina nexae-
que aere trabēs, foribus cardō strīdēbat aēnīs.
Hōc prīmum in lūcō nova rēs oblāta timōrem
lēniit, hīc prīmum Aenēās spērāre salūtem
ausus et afflīctīs melius cōnfīdere rēbus.
Namque sub ingentī lūstrat dum singula templō

ef-fodere -iō < ex + *fodere*
fodere -iō fōdisse fossum = terram vertere *pālā*

pāla -ae *f*

immānēsque columnās *ē* rūpibus excīdunt
ex-cīdere -disse -sum < ex + caedere
decus -oris *n* = ōrnāmentum

fastīgium -ī *n* = tēctum, culmen, turris

sē īn-ferre = intrāre, incēdere
dictū *sup II*

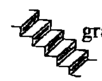
per mediōs *hominēs*, miscetque *sē* virīs neque cernitur ūllī (= ab ūllō)

laetus = quī dēlectat, grātus

Poenī -ōrum *m pl* = Phoenīcēs
quō locō Poenī – iactātī undīs et turbine – prīmum effōdē*runt* caput ācris equī, signum *imperiī futūrī*, quod rēgia Iūnō mōnstrā*ve*rat (: docuerat)

nam 'sīc (: equitātū) gentem (Poenōrum) fore bellō ēgregiam et facilem vīctū per saecula' *dīxerat Iūnō*
facilis vīctū = vītā facilis, fortūnātus

Sīdōnius -a -um < Sīdōn -ōnis *f*, urbs Phoenīcēs

gradūs

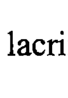
opulentus -a -um (< opēs) = dīves
dīva -ae *f* = dea; nūmine dīvae : deā praesente
cui aerea līmina gradibus surgēbant : in quō aereum līmen super gradūs positum erat | nex-ae-||qu'ae-re
trabēs aere nexae (?) *erant*
aēneus/aēnus -a -um = aereus; *in* foribus aēnīs

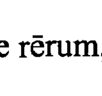
nova (: mīra) rēs *eī* ob-lāta (: quae eī sē obtulit, quae eī appāruit)

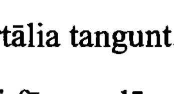
lēnīre = temperāre, levāre; -iit = -*īvit*

ausus *est*
af-flīgere -xisse -ctum = frangere (animum), dēspērantem facere; afflīctus = dēspērātus
dum singula (opera) lūstrat
lūstrāre = percurrere oculīs, īnspicere

rēgīnam opperiēns, dum quae fortūna sit urbī
artificumque manūs intrā sē operumque labōrem
mīrātur, videt Īliacās ex ōrdine pugnās
bellaque iam fāmā tōtum vulgāta per orbem,
Atrīdās Priamumque et saevum ambōbus Achillem.
Cōnstitit et lacrimāns "Quis iam locus" inquit, "Achātē,
quae regiō in terrīs nostrī nōn plēna labōris?
Ēn Priamus! Sunt hīc etiam sua praemia laudī,
sunt lacrimae rērum, et mentem mortālia tangunt.
Solve metūs! Feret haec aliquam tibi fāma salūtem."
Sīc ait atque animum pictūrā pāscit inānī
multa gemēns, largōque ūmectat flūmine vultum.
Namque vidēbat utī bellantēs Pergama circum
hāc fugerent Grāiī, premeret Trōiāna iuventūs,
hāc Phryges, īnstāret currū cristātus Achillēs.

crista -ae *f*

 galea cristāta

tentōrium -ī *n* vēlum

Nec procul hinc Rhēsī niveīs tentōria vēlīs
agnōscit lacrimāns, prīmō quae prōdita somnō
Tȳdīdēs multā vāstābat caede cruentus

dum intrā sē (: animō suō) mīrātur quae fortūna sit urbī artificumque manūs operumque labōrem
artifex -icis *m* = vir quī artem scit
manūs : manuum opus

(ex) ōrdine = alteram post alteram...
pugnās *pictās* <*pingere* pīnxisse pictum = imāginem facere colōribus

vulgāre = vulgō nōtum facere
Atrīdēs -ae *m*, fīlius Atreī; *pl* Menelāus et Agamemnōn, ducēs Graecōrum (pater: Atreus -ī *m*) | At-rī|dās
ambō -ae -ō = duo (simul), uterque; *dat m* -ōbus: Achillēs Menelāō et Agamemnonī inimīcus (saevus) erat | quī locus...?

Achātē *voc Gr*

nōn plēna *est* nostrī labōris?

ēn = ecce
sua praemia laudī : digna praemia factīs laudandīs
lacrimae rērum : dolor ob malās rēs
mentem mortālia tangunt : mortālia (hūmāna) fāta mentem afficiunt
solve...! : tolle...!
haec fāma

pictūra -ae *f* = imāgō picta
inānis -e = vacuus (: sine vītā)

ūmectāre = ūmidum facere
largō flūmine : multīs lacrimīs

imāginēs vidēbat... (*v.* 466–493)
utī = ut, quōmodo (+*coni*)
circum Pergama
Pergama -ōrum *n pl*, arx Trōiae
hāc *parte* : hīc | iuventūs : iuvenēs

Phrygēs -um *m pl* : Trōiānī; (ut) hāc *fugerent* Phryges (*nōm pl Gr* = -ēs)
īn-stāre = premere, impetum facere
cristātus -a -um = galeā cristātā armātus

Rhēsus -ī *m*, rēx Thrāciae
prō-dere -didisse -ditum = hostī trādere; prōdita prīmō somnō: Diomēdēs Rhēsum in tentōriō dormientem occīdit et equōs abdūxit, nam praedictum erat 'Trōiam invictam fore sī equī Rhēsī pābulum Trōiae ēdissent et aquam Xanthī bibissent'
vāstāre = vāstum/dēsertum facere

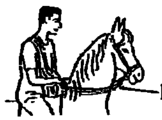
ārdentīsque āvertit equōs in castra priusquam
pābula gustāssent Trōiae Xanthumque bibissent.
Parte aliā fugiēns āmissīs Trōilus armīs,
īnfēlīx puer atque impār congressus Achillī,
fertur equīs currūque haeret resupīnus inānī,
lōra tenēns tamen; huic cervīxque comaeque trahuntur
per terram, et versā pulvis ˈīnscrībitur hastā.
Intereā ad templum nōn aequae Palladis ībant
crīnibus Īliadēs passīs peplumque ferēbant
suppliciter, trīstēs et tūnsae pectora palmīs;
dīva solō fīxōs oculōs āversa tenēbat.
Ter circum Īliacōs raptāverat Hectora mūrōs
exanimumque aurō corpus vēndēbat Achillēs:
tum vērō ingentem gemitum dat pectore ab īmō,
ut spolia, ut currūs, utque ipsum corpus amīcī
tendentemque manūs Priamum cōnspexit inermīs.
Sē quoque prīncipibus permixtum agnōvit Achīvīs,
Ēōāsque aciēs et nigrī Memnonis arma.
Dūcit Amāzonidum lūnātīs agmina peltīs
Penthesilēa furēns mediīsque in mīlibus ārdet,

Xanthus -ī *m* (= *Scamander* -drī *m*), fluvius apud Trōiam
ā-vertit : ab-dūxit

gustāssent = gustā*vi*ssent
Xanthum : aquam Xanthī

in aliā parte
Trōilus -ī *m*, Priamī fīlius minimus, ab Achille occīsus

con-gredī -gressum (+*dat*) = convenīre ad pugnam (cum)
fertur : trahitur
in currū inānī haeret (: fīxus tenētur)
(re-)supīnus -a -um = in tergō iacēns (↔ prōnus)

lōra -ōrum *n pl*

pulvis -eris *m* = terra sicca mollis; pulvis versā hastā īnscrībitur : in pulvere hasta versa līneam dūcit
aequus -a -um = iūstus, favēns; nōn aequa = īnfēnsa, inimīca (Trōiānīs)
ad templum... Palladis ībant Īliadēs
Īlias -adis *f* = fēmina Trōiāna
peplus -ī *m*, vestis pretiōsa quae diē fēstō Minervae trāditur | pep|lum
tundere tutudisse tūnsum = pulsāre; tūnsae pectora = pectora tundentēs

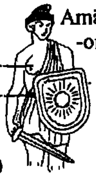
dīva āversa oculōs *in* solō fīxōs tenēbat
Hector*a* *acc Gr* = Hector*em*
raptāre = raptum trahere
Achillēs Hector*em* ter circum mūrōs Īliacōs raptāverat exanimumque corpus aurō vēndēbat *Priamō*
ex-animus -a -um = mortuus (sine animā)
gemitum dat *Aenēās*

spolia -ōrum *n pl* = arma hostis victī praeda bellō capta | curr*ūs* : curr*um*
amīcī : Hectoris

Priamum manūs inermēs tendentem
per-miscēre +*dat:* prīncipibus permixtum : inter prīncipēs pugnantem
Achīvī -ōrum *m pl* = Graecī
Ēōus -a -um (< Ēōs *f* = Aurōra) : ex oriente | nig-rī (*spondēus*)
Memnōn -onis *m*, rēx Aethiopiae
Amāzon(id)ēs -um *f pl* = mīlitēs fēminae; Penthesilēa dūcit Amāzonidum agmina lūnātīs peltīs *armāta*
pelta -ae *f* = clipeus | lūnātus -a -um = cui est fōrma lūnae dīmidiae
Penthesilēa -ae *f*, rēgīna Amāzonum
ārdet : ārdenter pugnat

aurea subnectēns exsertae cingula mammae
bellātrīx, audetque virīs concurrere virgō!
Haec dum Dardaniō Aenēae mīranda videntur,
dum stupet obtūtūque haeret dēfīxus in ūnō,
rēgīna ad templum fōrmā pulcherrima Dīdō
incessit magnā iuvenum stīpante catervā.
Quālis in Eurōtae rīpīs aut per iuga Cynthī
exercet Dīāna chorōs, quam mīlle secūtae
hinc atque hinc glomerantur Orēades; illa pharetram
fert umerō gradiēnsque deās superēminet omnīs
(Lātōnae tacitum pertemptant gaudia pectus!):
tālis erat Dīdō, tālem sē laeta ferēbat
per mediōs, īnstāns operī rēgnīsque futūrīs.
Tum foribus dīvae, mediā testūdine templī,
saepta armīs soliōque altē subnīxa resēdit.
Iūra dabat lēgēsque virīs, operumque labōrem
partibus aequābat iūstīs aut sorte trahēbat
– cum subitō Aenēās concursū accēdere magnō
Anthea Sergestumque videt fortemque Cloanthum
Teucrōrumque aliōs, āter quōs aequore turbō
dispulerat penitusque aliās āvēxerat ōrās.

sub-nectere +*dat* = nectere/ligāre sub
ex-serere -uisse -sertum : nūdāre
mamma -ae *f* = pectus mulieris
bellātrīx (-īcis *f* = fēmina bellāns) exsertae mammae subnectēns aure*um* cingul*um* (-ī *n*: quō corpus cingitur)
con-currere (+*dat*) = congredī
Dardanius -a -um = Trōiānus; < Dardanus -ī *m*, rēx Phrygiae antīquus
ob-tūtus -ūs *m* < *ob-tuērī* = intuērī; in ūnō obtūtū dē-fīxus (= fīxus) haeret

stīpāre = circumdare (cūstōdibus)
quālis ... tālis (*v*.503)
Eurōtās -ae *m*, flūmen ad Spartam
iugum -ī *n* = summus mōns longus
Cynthus -ī *m*, mōns Dēlī īnsulae
chorus -ī *m* = cantantium caterva; chorōs exercēre : chorōs dūcere
glomerāre = contrahere, colligere; *pass* convenīre | pha|ret-ram
Orēas -adis *f*, Nympha montium; *nōm pl Gr* Orēad*es* = *-ēs*
super-ēminēre = ēminēre super

Lātōna -ae *f*, dea, māter Diānae
per-temptāre = valdē afficere
gaudi*um* pertempta*t* pectus tacitum Lātōnae (: Lātōna tacita gaudet)
sē ferre = īre, prōcēdere; tālem sē ferēbat = tālis prōcēdēbat

īn-stāre +*dat* = dīligenter cūrāre
rēgn*ō*que futūr*ō*
foribus : intrā forēs (templī Iūnōnis)
testūdō -inis *f* = cella cuius tēctum curvum est; *in* mediā testūdine
sub-nīxus -a -um = quī sustinētur
re-sīdere -sēdisse = cōnsīdere

aequābat = aequē dīvidēbat
sorte *nōmina* trahēbat

concursus -ūs *m* < con-currere; concursū magnō = multīs concurrentibus
Anthe*a* *acc Gr* = -um
Antheus, Sergestus, Cloanthus -ī *m*, Trōiānī, sociī Aenēae
quōs āter turbō (: tempestās turbida) *in* aequore dispulerat (< dis-pellere)
penitus *adv* = procul
ad aliās ōrās

Obstipuit simul ipse, simul percussus Achātēs
laetitiāque metūque; avidī coniungere dextrās
ārdēbant, sed rēs animōs incognita turbat.
Dissimulant et nūbe cavā speculantur amictī:
quae fortūna virīs? classem quō lītore linquant?
quid veniant? cūnctīs nam lēctī nāvibus ībant
ōrantēs veniam et templum clāmōre petēbant.
  Postquam intrōgressī et cōram data cōpia fandī,
māximus Īlioneus placidō sīc pectore coepit:
"Ō rēgīna, novam cui condere Iuppiter urbem
iūstitiāque dedit gentīs frēnāre superbās,
Trōēs tē miserī, ventīs maria omnia vectī,
ōrāmus: prohibē īnfandōs ā nāvibus ignīs!
Parce piō generī et propius rēs aspice nostrās!
Nōn nōs aut ferrō Libycōs populāre Penātīs
vēnimus, aut raptās ad lītora vertere praedās
– nōn ea vīs animō nec tanta superbia victīs!
Est locus, 'Hesperiam' Grāiī cognōmine dīcunt,
terra antīqua, potēns armīs atque ūbere glaebae;
Oenōtrī coluēre virī; nunc fāma: 'minōrēs
'Italiam' dīxisse ducis dē nōmine gentem'.

ob-stipēscere -puisse = obstupēscere
(animō) percussus : perturbātus
avidus -a -um = valdē cupidus
ārdēre + *īnf* = ārdenter cupere
in-cognitus -a -um = ignōtus, mīrus
dis-simulāre = simulāre sē abesse
speculārī = explōrāre, quaerere
amicīre -xisse -ctum = vestīre, operīre; nūbe cavā amictī (: cīnctī)
quae fortūna *sit* virīs? *in* quō lītore classem linquant (: līquerint)?
legere lēgisse lēctum = ēligere
nam *ē* cūnctīs nāvibus lēctī (ēlēctī, lēgātī) ībant
venia : grātia (↔ poena)
cum clāmōre
intrō-gredī -gressum = intrāre; postquam intrōgressī *sunt* | cōram *adv*
cōpia -ae *f* + *ger* = tempus ac potestās (reī agendae); data *est* cōpia fandī = iīs fārī permissum est/licuit
placidō pectore (: animō) sīc *loquī* coepit: "..."
cui Iuppiter novam urbem condere dedit (: permīsit)
(gentēs) frēnāre = regere, subicere
maria omnia *acc* = *per* omnia maria
prohibē ignēs ā nāvibus! = prohibē nē nāvēs incendantur!
piō generī *nostrō* (: Trōiānō)
propius : benignius
populārī/populāre = vāstāre; populāre vēnimus = populātum vēnimus
Libycōs Penātēs : domōs Libycās
vertere : āvertere, auferre
nōn ea vīs animō *nostrō* nec tanta superbia *nōbīs* victīs *est!*
Hesperia -ae *f*, 'terra occidentis'
dīcunt : appellant
ūber -eris *n* = cōpia frūgum
glaeba -ae *f* = solum, ager
Oenōtrī -ōrum *m pl*, incolae Italiae antīquī; O. *eam terram* coluērunt
fāma *est* 'minōrēs (: posterōs eōrum) gentem (: terram) 'Italiam' dīxisse dē nōmine ducis' (cui nōmen 'Italus' fuisse dīcitur) | It-a-li|am

Ōrīōn

Hic cursus fuit,
cum subitō adsurgēns flūctū nimbōsus Ōrīōn
in vada caeca tulit penitusque procācibus Austrīs
perque undās superante salō perque invia saxa
dispulit; hūc paucī vestrīs adnāvimus ōrīs.
Quod genus hoc [1] hominum? quaeve hunc tam barbara mōrem
permittit patria? Hospitiō prohibēmur harēnae!
Bella cient prīmāque vetant cōnsistere terrā!
Sī genus hūmānum et mortālia temnitis arma,
at spērāte deōs memorēs fandī atque nefandī!
Rēx erat Aenēās nōbīs, quō iūstior alter
nec pietāte fuit, nec bellō māior et armīs.
Quem sī fāta virum servant, sī vescitur aurā
aetheriā neque adhūc crūdēlibus occubat umbrīs,
nōn metus, officiō nec tē certāsse priōrem
paeniteat: sunt et Siculīs regiōnibus urbēs
armaque, Trōiānōque ā sanguine clārus Acestēs.
Quassātam ventīs liceat subdūcere classem
et silvīs aptāre trabēs et stringere rēmōs,
sī datur Italiam, sociīs et rēge receptō,

versus nōn integer (*item v.*560,636)
Ōrīōn -onis *m*, sīdus; cum nimbō et tempestāte (flūctū) orīrī solet
ad-surgere = surgere, orīrī
nimbōsus -a -um < nimbus

in vada caeca (: occulta) *nāvēs* tulit penitus(: lātē)que... dispulit (*v.*538)
procāx -ācis *adi* = audāx, ferōx
salum -ī *n* = mare turbidum, flūctūs
invius -a -um = sine viā, difficilis aditū
ad-nāre + *dat* = nāre/natāre ad; *ad* vestr*ās* ōr*ās* adnāvimus

: quae-ve patria tam barbara est ut hunc mōrem permittat? ...
hunc mōrem : advenās ā lītore prohibēre

hospitium -ī *n* = iūs hospitum (bene recipiendōrum); *ab* hospitiō harēnae (: lītoris) prohibēmur!
ciēre cīvisse citum = excitāre
in prīmā terrā (: in ōrā maritimā) *nōs* vetant cōnsistere

mortālia : mortālium (hominum)
temnere = contemnere

spērāte deōs : respicite deōs
fandum/ne-fandum -ī *n* : fās/nefās, iūs/iniūria

quō nec pietāte iūstior fuit alter *quisquam* nec bellō et armīs māior = quī et pietāte fuit omnium iūstissimus et bellō et armīs māximus

aurā aetheriā vescī = animam dūcere, vīvere
aetherius -a -um < aethēr
oc-cubāre = cubāre mortuus
in crūdēlibus umbrīs (: tenebrīs) : apud Īnferōs
nōn metus *nōbīs est*
nec tē paeniteat (: paenitēbit) *nōbīscum* officiō certā*vi*sse priōrem
sunt *nōbīs* et *in* Siculīs regiōnibus urbēs armaque...

Trōiānō ā sangine: Acestēs, rēx Siciliae, fīlius virī Trōiānī erat
quassāre = quatiendō frangere
ōrō ut liceat classem ventīs quassātam subdūcere
ex silvīs (: arboribus)
aptāre = parāre, expedīre
stringere = efficere (ē rāmīs, foliīs dēmptīs)
sī *nōbīs* datur (permittitur, licet) *in* Italiam ... tendere | It-a-li|am

tendere, ut Italiam laetī Latiumque petāmus.
Sīn absūmpta salūs, et tē, pater optime Teucrum,
pontus habet Libyae nec spēs iam restat Iūlī,
at freta Sīcaniae saltem sēdēsque parātās,
unde hūc advectī, rēgemque petāmus Acestēn."
Tālibus Īlioneus; cūnctī simul ōre fremēbant
Dardanidae.
Tum breviter Dīdō vultum dēmissa profātur:
"Solvite corde metum, Teucrī, sēclūdite cūrās!
Rēs dūra et rēgnī novitās mē tālia cōgunt
mōlīrī et lātē fīnīs cūstōde tuērī. –
Quis genus Aeneadum, quis Trōiae nesciat urbem,
virtūtēsque virōsque aut tantī incendia bellī?
Nōn obtūnsa adeō gestāmus pectora Poenī,
nec tam āversus equōs Tyriā Sōl iungit ab urbe!
Seu vōs Hesperiam magnam Sāturniaque arva
sīve Erycis fīnīs rēgemque optātis Acestēn,
auxiliō tūtōs dīmittam opibusque iuvābō.
Vultis et hīs mēcum pariter cōnsīdere rēgnīs?
urbem quam statuō vestra est – subdūcite nāvīs!
Trōs Tyriusque mihī nūllō discrīmine agētur.

It-a-li|am

sīn absūmpta *est* salūs | Teucr*ōrum*

spēs *salūtis* Iūlī restat (reliqua est)
Iūlus -ī *m* = Ascanius, fīlius Aenēae
I|ū-lī

freta -ōrum *n pl* = mare
Sīcania -ae *f* = Sicilia

advectī *sumus*
Acestēs, *acc Gr* -ēn

tālibus *verbīs locūtus est* Īlioneus
ōre fremēbant = vōce murmur (favēns) ēdēbant
Dardanidae -ārum *m pl* (< Dardanus) = Trōiānī | *versus nōn integer*

vultum dēmissa : quae vultum dēmīsit | pro-fārī = clārē loquī

solvite *ē* corde metum! : nōlīte metuere!
sē-clūdere -sisse -sum ↔ admittere

rēs dūra : rēs adversa/perīculōsa
novitās -ātis *f* < novus

cūstōde : cūstōdibus; cūstōde tuērī = cūstōdīre

Aeneadum *gen pl* < Aeneadae
urbs Trōi*ae* (*gen*) = urbs Trōia
nesciat : nescīre potest

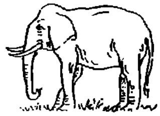
ob-tūnsus -a -um ↔ acūtus; (pectus) obtūnsum = quod nihil sentit; nōn obtūnsa ad-eō = nōn tam obtūnsa
nec tam ā-versus (: procul) ab urbe Tyriā Sōl equōs iungit (: sōl oritur) : nec tam barbarī sumus!
Sāturnius -a -um < Sāturnus; arva Sāturnia: Latium, ubi Sāturnus rēgnāvisse dīcitur
Eryx -ycis *m*, mōns Siciliae; Erycis fīnēs, terra ad Erycem sita, rēgnum Acestae
tūtōs *vōs* dīmittam

et vultis *in* h*ōc* rēgn*ō* pariter (: ūnā) mēcum cōnsīdere (sēdem capere)?

urb*s* quam statuō (: condō) vestra est

discrīmen < dis-cernere
mih*i* (: ā mē) nūllō discrīmine (: aequē, pariter) agētur (: habēbitur)

Atque utinam rēx ipse Notō compulsus eōdem
adforet Aenēās! Equidem per lītora certōs
dīmittam et Libyae lūstrāre extrēma iubēbō,
sī quibus ēiectus silvīs aut urbibus errat."
Hīs animum arrēctī dictīs et fortis Achātēs
et pater Aenēās iamdūdum ērumpere nūbem
ārdēbant. Prior Aenēān compellat Achātēs:
"Nāte deā, quae nunc animō sententia surgit?
Omnia tūta vidēs, classem sociōsque receptōs.
Ūnus abest, mediō in flūctū quem vīdimus ipsī
submersum – dictīs respondent cētera mātris."
Vix ea fātus erat, cum circumfūsa repente
scindit sē nūbēs et in aethera pūrgat apertum.
Restitit Aenēās clārāque in lūce refulsit
ōs umerōsque deō similis, namque ipsa decōram
caesariem nātō genetrīx lūmenque iuventae
purpureum et laetōs oculīs adflārat honōrēs
– quāle manūs addunt eborī decus,
aut ubi flāvō
argentum Pariusve lapis circumdatur aurō.
Tum sīc rēgīnam adloquitur cūnctīsque repente

elephantus -ī *m*

esse: *coni imperf* foret = esset, forent = essent
ad-*foret* (af-*foret*) = ad-*esset*
certōs : fīdōs

lūstrāre (= percurrere) extrēma *loca*

ē-iectus : ē marī in lītus ēiectus
sī *in* (*ali*)quibus silvīs aut urbibus *ille* ēiectus errat
ar-rigere -rēxisse -rēctum = incitāre; animum arrēctī = cum animum arrēxissent, animō arrēctī
iam-dūdum = iam dūdum, iam diū
nūbem ē-rumpere = ē nūbe ērumpere (repente excēdere)
ārdēre + *īnf* = valdē cupere
Aenēās, *acc Gr* -ān = -am
com-pellāre = appellāre, alloquī
nātus deā = fīlius deae
quae sententia nunc surgit (: oritur) *in* animō *tuō?*

ūnus abest : Orontēs (*v.* 113)

dictīs mātris (Veneris): *v.* 390-391
respondēre + *dat* = convenīre ad

circum-fundere -fūdisse -fūsum
nūbēs circumfūsa repente sē scindit et *sē* pūrgat in aethera apertum
pūrgāre = pūrum facere; (nūbēs) sē pūrgat : solvitur, effunditur

re-stitit (*perf* < re-stāre) = reliquus stetit
(deō similis) ōs umerōsque (*acc*) = ōre umerīsque (*abl*)
decōrus -a -um (< decor) = fōrmōsus
caesariēs -ēī *f* = crīnēs longī
ipsa genetrīx (Venus) nātō *suō* caesariem decōram (*dederat*)
iuventa -ae *f* = iuventūs
ad-flāre = flandō addere; adflā*ve*rat
honōrēs : dignam pulchritūdinem
ebur -oris *n*, māteria candida pretiōsa: dēns *elephantī*
tāle decus quāle manūs eborī addunt : *sīcut* manūs eborī decus addunt
decus -oris *n* = fōrma decēns
flāvus -a -um: flāvus est color aurī
ubi (: cum) argentum Pariusve lapis (: marmor) flāvō aurō circumdatur
Parius -a -um < Paros -ī *f*, īnsula unde venit marmor (Parius lapis)
ad-loquī = al-loquī

improvīsus ait: "Cōram, quem quaeritis, adsum,
Trōius Aenēās, Libycīs ēreptus ab undīs.
Ō sōla īnfandōs Trōiae miserāta labōrēs,
quae nōs, reliquiās Danaum, terraeque marisque
omnibus exhaustīs iam cāsibus, omnium egēnōs,
urbe, domō sociās – grātēs persolvere dignās
nōn opis est nostrae, Dīdō, nec quidquid ubīque est
gentis Dardaniae, magnum quae sparsa per orbem.
Dī tibi, sī qua piōs respectant nūmina, sī quid
usquam iūstitiae est et mēns sibi cōnscia rēctī,
praemia digna ferant! Quae tē tam laeta tulērunt
saecula? Quī tantī tālem genuēre parentēs?
In freta dum fluviī current, dum montibus umbrae
lūstrābunt convexa, polus dum sīdera pāscet,
semper honōs nōmenque tuum laudēsque manēbunt,
quae mē cumque vocant terrae." Sīc fātus amīcum
Īlionēa petit dextrā laevāque Serestum,
post aliōs, fortemque Gyān fortemque Cloanthum.
Obstipuit prīmō aspectū Sīdōnia Dīdō,
cāsū dēinde virī tantō, et sīc ōre locūta est:
"Quis tē, nāte deā, per tanta perīcula cāsus

im-prōvīsus -a -um = inexspectātus; cūnctīs (*dat*) imprōvīsus
cōram *adv* : praesēns (cōram vōbīs)
Trōius -a -um = Trōiānus
Trō-i-u|sAe-nē|ās
ō *rēgīna, quae* sōla īnfandōs Trōiae labōrēs miserāta *es*
rel-i-qui|ās | Dana*ōr*um
omnibus cāsibus terrae marisque iam exhaustīs
(labōrēs/cāsūs) ex-haurīre : perferre
egēnus -a -um + *gen* = egēns
sociāre (+ *abl*) = socium recipere (in)
grātēs per-solvere = grātiās agere
(ops) *gen* opis *f* = potestās; nōn est opis nostrae = nōn possumus
nec *grātēs dignās persolvere potest* quidquid ubīque est gentis Dardaniae, quae sparsa *est* per magnum orbem *terrārum*
dī tibi ..... praemia digna ferant!
sī (*ali*)qua nūmina piōs respectant
re-spectāre = respicere, cūrāre
usquam = ūllō locō
cōnscius -a -um (+ *gen*) = sciēns; sibi cōnscia rēctī : quae scit sē rēctē ēgisse
quae saecula (: tempora) tam laeta tē tulērunt?
quī tantī (: tam nōbilēs) parentēs tālem *fīliam* genuē*runt?*
freta : maria | dum : tam diū quam *in* montibus
lūstrābunt convexa : percurrent vallēs curvās
sīcut *campus pecora* pāscit, ita *polus* (: caelum) *sīdera* pāscit!
quae-cumque terrae mē vocant
Īlionē*a acc Gr* = Īlione*um*
eum dextrā petit = eī dextram dat
post *adv* = posteā, deinde
aspectus -ūs *m* < aspicere
Sīdōnia Dīdō obstipuit prīmō aspectū (: ubi prīmum eum aspexit), deinde tantō cāsū virī (: quia tantae rēs virō acciderant)
quis cāsus (: *quī* cāsus, quae fortūna) tē ... īnsequitur ?

īnsequitur? quae vīs immānibus applicat ōrīs?
Tūne ille Aenēās quem Dardaniō 'Anchīsae
alma Venus Phrygiī genuit Simoentis ad undam?
Atque equidem Teucrum meminī Sīdōna venīre
fīnibus expulsum patriīs, nova rēgna petentem
auxiliō Bēlī; genitor tum Bēlus opīmam
vāstābat Cyprum et victor diciōne tenēbat.
Tempore iam ex illō cāsus mihi cognitus urbis
Trōiānae nōmenque tuum rēgēsque Pelasgī.
Ipse hostis Teucrōs īnsignī laude ferēbat
sēque ortum antīquā Teucrōrum ā stirpe volēbat.
Quārē agite, ō tēctīs, iuvenēs, succēdite nostrīs!
Mē quoque per multōs similis fortūna labōrēs
iactātam hāc dēmum voluit cōnsistere terrā.
Nōn ignāra malī miserīs succurrere discō."

Sīc memorat. Simul Aenēān in rēgia dūcit
tēcta, simul dīvum templīs indīcit honōrem.
Nec minus intereā sociīs ad lītora mittit
vīgintī taurōs, magnōrum horrentia centum
terga suum, pinguīs centum cum mātribus agnōs,
mūnera laetitiamque diēī.

quae vīs *tē* immānibus ōrīs (: ad immānēs ōrās) applicat?
ap-plicāre +*dat* = agere, appellere ad

tū-ne *es* ille Aenēās quem alma Venus Dardaniō Anchīsae (*dat*) genuit (: peperit) ad undam Simoentis *fluviī* Phrygiī? | Simois -entis *m*

Teucer -crī *m* (2) ē Graeciā expulsus Sīdōnem vēnit et ā rēge (Bēlō) receptus est | Sīdōn*a acc Gr* = *-em*

Bēlus -ī *m*, titulus rēgis Phoenīcum, pater Dīdōnis

genitor (= pater) *meus*
opīmus -a -um = opulentus

diciō -ōnis *f* = potestās | Cyp|rum
Bēlus Cyprum, quam nūper vīcerat, Teucrō novam patriam dedit
cāsus (: fortūna) urbis Trōiānae mihi cognitus (= nōtus) *est*

Pelasgus -a -um = Graecus

ipse hostis : etsī hostis erat (Teucer)
Teucrōs (= Trōiānōs) < Teucer (1), rēx Phrygiae antīquissimus
laude ferre = laudāre
stirps -pis *f* = genus
volēbat : affirmābat ('sē ortum *esse* ā Teucrōrum stirpe antīquā')
quārē = quamobrem, ergō
ō iuvenēs, suc-cēdite tēctīs nostrīs! (*dat*, = cēdite sub tēcta nostra!)
mē quoque – per multōs labōrēs iactātam – similis fortūna *in* hāc terrā dēmum cōnsistere voluit
velle +*acc*+*īnf*: (fortūna) mē cōnsistere voluit = voluit (statuit) ut cōnsisterem
suc-currere +*dat* = auxilium ferre

in rēgia tēcta = in rēgiam

in-dīcere = imperāre
templīs dīv*ōrum* honōrem (: sacrificia) indīcit : indīcit ut ad templa diīs sacrificia fiant
nec minus = nec nōn = atque etiam
sociīs *Aenēae*
horrentia : cum horrentibus *saetīs*;
saeta -ae *f* = capillus rigēns bēstiae
terga horrentia C magnōrum suum: C magnōs suēs cum tergīs horrentibus
sūs suis *m/f* = porcus
C agnōs pinguēs cum mātribus
laetitia -ae *f* = rēs quae dēlectat
versus nōn integer

At domus interior rēgālī splendida luxū
īnstruitur, mediīsque parant convīvia tēctīs:
arte labōrātae vestēs ostrōque superbō,
ingēns argentum mēnsīs, caelātaque in aurō
fortia facta patrum, seriēs longissima rērum
per tot ducta virōs antīquā ab orīgine gentis.

Aenēās – neque enim patrius cōnsistere mentem
passus amor – rapidum ad nāvīs praemittit Achātēn,
'Ascaniō ferat haec ipsumque ad moenia dūcat!'
– omnis in Ascaniō cārī stat cūra parentis.
Mūnera praetereā Īliacīs ērepta ruīnīs
ferre iubet: pallam signīs aurōque rigentem
et circum textum croceō vēlāmen acanthō,

crocus acanthus corōna

ōrnātūs Argīvae Helenae, quōs illa Mycēnīs,
Pergama cum peteret inconcessōsque hymenaeōs,
extulerat, mātris Lēdae mīrābile dōnum.
Praetereā scēptrum, Īlionē quae gesserat ōlim,
māxima nātārum Priamī, collōque monīle
bācātum, et duplicem gemmīs aurōque corōnam.
Haec celerāns iter ad nāvīs tendēbat Achātēs.

domus interior = pars domūs interior
rēgālis -e = rēgius
īnstruere + *abl* = ōrnāre
in mediīs tēctīs (in mediā rēgiā)
labōrātae (: cōnfectae) *sunt*
ostrum -ī *n* = purpura
superbus -a -um = magnificus
ingēns argentum (: argentī cōpia) *in* mēnsīs *est*
caelāre = imāginēs ēminentēs facere in aurō/argentō/marmore
: *imāginēs* fortium factōrum patrum
seriēs -ēī *f* = ōrdō; seriēs longissima rērum (*gestārum*) ducta per tot virōs ab antīquā orīgine gentis

neque enim patrius amor mentem cōnsistere (: cessāre, cūnctārī) passus *est*
Achāt*ēn acc Gr*
Ascanius -ī *m* = Iūlus, fīlius Aenēae
ut Ascaniō ferat haec (: nūntium dē hīs rēbus) ...; Aenēās: "Ascaniō fer haec ipsumque ad moenia dūc!"
omnis cūra cārī parentis in Ascaniō stat (: pōnitur)
ruīnae -ārum *f pl* = aedificia quae ruērunt, urbs dēstrūcta
palla -ae *f* = pallium fēminae
signīs aurōque : signīs aureīs
texere -uisse -xtum = ē fīlīs vestem cōnficere; circum *ōram* textum
croceus -a -um = flāvus (< *crocus* -ī *m*, genus flōris flāvī vel rubrī)
vēlāmen -inis *n* = vēlum rotundum quō corpus ōrnandī causā vestītur
acanthus -ī *m*, genus flōris fōrmōsī
ōrnātus -ūs *m* < ōrnāmentum
Mycēnae -ārum *f pl*, urbs Peloponnēsī
hymenaeī -ōrum *m pl* = coniugium
con-cēdere -cessisse -cessum = permittere; in-concessus -a -um = nōn permissus, iniūriā factus
Lēda -ae *f*, Helenae māter (ē Iove)

Īlionē -ae *f*, rēgīna Thrāciae, Priamī fīlia
nāta -ae *f* = fīlia
collō (*dat*) = ad collum
monīle -is *n* = collī ōrnāmentum
bācātus -a -um = margarītīs ōrnātus (< *bāca* -ae *f* = margarīta)
corōna -ae *f* = orbis nexus flōrum/ gemmārum; *cum* gemmīs aurōque
celerāre = celeriter agere
iter tendere = īre, contendere

Cytherēa -ae *f*, Venus (< Cythēra -ōrum *n pl*, īnsula Venerī sacra)
novās artēs (: dolōs), nova cōnsilia *in* pectore (: mente) versat
faciem et ōra mūtātus : postquam faciem (fōrmam) et ōra (ōs) mūtāvit
(dōnīs) furentem incendat rēgīnam : incendat rēgīnam ita ut furēns sit
im-plicāre +*dat:* ossibus (: corporī, pectorī) implicet ignem (*amōris*)

At Cytherēa novās artīs, nova pectore versat
cōnsilia: ut faciem mūtātus et ōra Cupīdō
prō dulcī Ascaniō veniat, dōnīsque furentem
incendat rēgīnam atque ossibus implicet ignem.

....

āliger -era -erum = quī ālās gerit
ad-fārī = alloquī
Amor -ōris *m* (deus) = Cupīdō (fīlius Veneris)
quī sōlus tēla Typhōea (: fulmina) patris summī temnis (: nōn timēs)
Typhōeus -a -um < Typhōeus -ī *m*, mōnstrum fulmine Iovis occīsum
nūmina : auxilium dīvīnum

Ergō hīs āligerum dictīs adfātur Amōrem:
"Nāte, meae vīrēs, mea magna potentia! – sōlus,
nāte, patris summī quī tēla Typhōea temnis –
ad tē cōnfugiō et supplex tua nūmina poscō.

frāter tuus Aenēās : utrīusque māter Venus
nōta (: nōt*um est*) tibi ut (: quōmodo) frāter tuus Aenēās *in* pelagō circum omnia lītora iactētur odiīs (: *ob* odi*um*) Iūnōnis acerbae
nostrō dolōre doluistī : mēcum doluistī
Phoenissa -ae *f*, fēmina ex Phoenīcē
blandus -a -um = conciliāns, laudāns
morārī +*acc* = morantem facere
Iūnōnius -a -um < Iūnō; hospiti*um* Iūnōni*um:* Iūnō Aenēam hospitem Dīdōnis Karthāgine retinērī vult
Iūnō haud cessābit tantō cardine rērum (: tantō discrīmine)

Frāter ut Aenēās pelagō tuus omnia circum
lītora iactētur odiīs Iūnōnis acerbae,
nōta tibi, et nostrō doluistī saepe dolōre.
Hunc Phoenissa tenet Dīdō blandīsque morātur
vōcibus, et vereor quō sē Iūnōnia vertant
hospitia – haud tantō cessābit cardine rērum!

quō-circā = quārē, ideō
rēgīnam dolīs ante capere et flammā *amōris* cingere meditor
meditārī = cōgitāre, in animō habēre
nē (ali)quō nūmine (: ā Iūnōne impulsa) sē (: cōnsilium) mūtet

Quōcircā capere ante dolīs et cingere flammā
rēgīnam meditor, nē quō sē nūmine mūtet,
sed magnō Aenēae mēcum teneātur amōre.

quā = quōmodo
accipe nostram mentem! : audī meum cōnsilium!
accītū *abl* < *ac-cīre* = arcessere; accītū eius = ab eō accītus/arcessītus
rēgius puer (: Ascanius) ad urbem Sīdōniam (: Karthāginem) īre parat
mea māxima cūra : quem māximē cūrō (: dīligō)

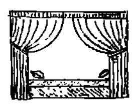
Quā facere id possīs nostram nunc accipe mentem:
Rēgius accītū cārī genitōris ad urbem
Sīdōniam puer īre parat, mea māxima cūra,

dōna ferēns pelagō et flammīs restantia Trōiae.
Hunc ego sōpītum somnō super alta Cythēra
aut super Īdalium sacrātā sēde recondam,
nē quā scīre dolōs mediusve occurrere possit.
Tū faciem illīus noctem nōn amplius ūnam
falle dolō, et nōtōs puerī puer indue vultūs!
ut cum tē gremiō accipiet laetissima Dīdō
rēgālīs inter mēnsās laticemque Lyaeum,
cum dabit amplexūs atque ōscula dulcia fīget,
occultum īnspīrēs ignem fallāsque venēnō!"
Pāret Amor dictīs cārae genetrīcis et ālās
exuit et gressū gaudēns incēdit Iūlī.
At Venus Ascaniō placidam per membra quiētem
inrigat, et fōtum gremiō dea tollit in altōs
Īdaliae lūcōs, ubi mollis amāracus illum
flōribus et dulcī adspīrāns complectitur umbrā.
  Iamque ībat dictō pārēns et dōna Cupīdō
rēgia portābat Tyriīs, duce laetus Achātē.
Cum venit, aulaeīs iam sē rēgīna superbīs
aurea composuit spondā mediamque locāvit;
iam pater Aenēās et iam Trōiāna iuventūs

dōna *ē* pelagō et *ē* flammīs (: incendiō) Trōiae restantia
sōpīre = dormientem facere; sōpītum somnō = dormientem
Cythēra -ōrum *n pl*, īnsula, Īdalium -ī *n*, cīvitās Cyprī: loca Venerī sacra
in sacrātā sēde *meā* | sac|rā-tā
re-condere = cēlāre
nē quā = nē ūllō modō
medius occurrere = in mediās rēs inter-venīre
amplius *adv comp* = plūs
nōn amplius *quam* ūnam noctem
faciem illīus falle dolō! = faciem (: fōrmam) illīus falsam sūme!
nōtōs vultūs (: partēs vultūs: oculōs, nāsum, ōs...)
in gremiō
latex -icis *m* = aqua, pōtiō
Lyaeus -a -um < Lyaeus -ī *m* = Bacchus; latex Lyaeus = vīnum
amplexus -ūs *m* < amplectī
īn-spīrāre (+*dat*)
īnspīrēs *eī* occultum ignem (amōris) fallāsque *eam* venēnō
venēnum -ī *n* = pōtiō quae morbum vel mortem affert
ex-uere -uisse -ūtum ↔ induere
I|ū-lī

amāracus

in-rigāre +*dat* = īn-fundere
fovēre fōvisse fōtum = amanter amplectī; dea *eum* fōtum *in* gremiō tollit | Īdalia -ae *f* = Īdalium -ī *n*
amāracus -ī *m*, herba cuius flōrēs odōrem iūcundum ad-spīrant
ad-spīrāre = odōrem ēmittere

aulaea

laetus duce Achātē (*abl*) : laetus quia Achātēs dux erat
aulaea -ōrum *n pl* = vestēs pendentēs; *sub* aulaeīs superbīs
sē com-pōnere : accumbere
sponda -ae *f* = lectus; rēgīna iam sē *in* aureā spondā composuit mediamque *sē* locāvit
Trōiāna iuventūs = Trōiānī iuvenēs

super *prp* +*acc/abl*: strātō super ostrō = super strātum ostrum
discumbitur (ab iīs) : discumbunt
lympha -ae *f* = aqua
Cerēs -eris *f*: pānis | *ē* canistrīs

mantēle -is *n* ad tergendās manūs et ōs
tondēre totondisse tōnsum = capillum tollere cultrō
villus -ī *m* = capillus horrēns, saeta; (mantēlia) tōnsīs villīs : sine villīs
intus *sunt* L famulae, quibus cūra (: officium) *est* ōrdine longō penum struere (: īnstruere)
penus -ūs *f* = cibus quī servātur
ad-olēre = (sacrificiī causā) accendere | Penātēs (diī focī) : focus
C aliae *famulae sunt*

onerent/pōnant : onerāre/pōnere dēbent

nec nōn et = atque etiam
per līmina : in triclīnium (ad convīvium)
pictus -a -um (*part* < pingere) = imāginibus ōrnātus; *in* torīs pictīs

'Iūlum' : Cupīdinem! | I|ū-lum

flag-ran|tēs-que
quīre -eō -īvisse = posse; ne-quīre = nōn posse (ne-quit = nōn potest)
(vēlāmen) pictum acanthō = ōrnātum acanthō pictō
īnfēlīx Phoenissa ...... ne-quit
pestis -is *f* = malum fātum, mors
dē-vovēre +*dat* = (fātō) trādere
ex-plēre = satis dare, *pass* satis habēre (mentem : mente, animō)
ārdēscere = ārdēns fierī
tuērī = intuērī; tuendō *puerum dōnaque*

complexus -ūs *m* < complectī; complexū collōque Aenēae : collum Aenēae complexus
pendēre pependisse
implēre = plēnē praestāre

haec (: rēgīna) oculīs, haec pectore tōtō *in puerō* haeret (: fixa est) et interdum *eum in* gremiō fovet Dīdō īnscia (= quae nescit) quantus deus *sibi* miserae īnsīdat (in gremiō)
īn-sīdere +*dat* = cōnsīdere in

conveniunt, strātōque super discumbitur ostrō.
Dant manibus famulī lymphās Cereremque
canistrīs

canistrum -ī *n*

expediunt tōnsīsque ferunt mantēlia villīs.
Quīnquāgintā intus famulae, quibus ōrdine longō
cūra penum struere et flammīs adolēre Penātīs;
centum aliae totidemque parēs aetāte ministrī,
quī dapibus mēnsās onerent et pōcula pōnant.
Nec nōn et Tyriī per līmina laeta frequentēs
convēnēre, torīs iussī discumbere pictīs.
Mīrantur dōna Aenēae, mīrantur 'Iūlum'
flagrantīsque deī vultūs simulātaque verba
pallamque et pictum croceō vēlāmen acanthō.
Praecipuē īnfēlīx, pestī dēvōta futūrae,
explērī mentem nequit ārdēscitque tuendō
Phoenissa, et pariter puerō dōnīsque movētur.
Ille ubi complexū Aenēae collōque pependit
et magnum falsī implēvit genitōris amōrem,
rēgīnam petit. Haec oculīs, haec pectore tōtō
haeret et interdum gremiō fovet, īnscia Dīdō
īnsīdat quantus miserae deus! At memor ille

mātris Acīdaliae paulātim abolēre Sychaeum
incipit et vīvō temptat praevertere amōre
iam prīdem residēs animōs dēsuētaque corda.
Postquam prīma quiēs epulīs mēnsaeque remōtae,
crātēras magnōs statuunt et vīna corōnant.
Fit strepitus tēctīs vōcemque per ampla volūtant
ātria; dēpendent lychnī laqueāribus aureīs
incēnsī et noctem flammīs fūnālia vincunt.
Hīc rēgīna gravem gemmīs aurōque poposcit
implēvitque merō pateram, quam Bēlus et omnēs
ā Bēlō solitī. Tum facta silentia tēctīs:
"Iuppiter! 'hospitibus' nam 'tē dare iūra' loquuntur,
hunc laetum Tyriīsque diem Trōiāque profectīs
esse velīs, nostrōsque huius meminisse minōrēs.
Adsit laetitiae Bacchus dator et bona Iūnō;
et vōs, ō coetum, Tyriī, celebrāte faventēs!"
Dīxit, et in mēnsam laticum lībāvit honōrem
prīmaque, lībātō, summō tenus attigit ōre;
tum Bitiae dedit increpitāns, ille impiger hausit
spūmantem pateram et plēnō sē prōluit aurō:
post aliī procerēs. Citharā crīnītus Iōpās

māter Acīdalia (< ?) : Venus
ab-olēre = dēlēre (ē memoriā)
prae-vertere +*abl* = magis afficere
: anim*um* iam prīdem resid*em* et cor (amōre) dēsuēt*um* vīvō amōre praevertere temptat
reses -idis *adi* = piger, tardus
dē-suētus -a -um (+*abl*); d. rē = quī rem agere iam nōn solet, oblītus reī
postquam prīma quiēs epulīs *facta est* mēnsaeque remōtae *sunt*
crātēr -is *m* = vās vīnī; -as *acc pl Gr*
statuere = stantem facere, pōnere
corōnāre = corōnīs ōrnāre (vīna : pōcula) | *in* tēctīs (: aedibus)
vōcem volūtāre = clāmāre
dē-pendēre = pendēre (dē)
lychnus -ī *m* = lucerna; lychnī incēnsī
laqueāria -ium *n pl* = tēctum interius caelātum; *dē* laqueāribus aureīs
fūnāle -is *n* = fax (facta ex fūnibus et cērā)
rēgīna pateram gemmīs aurōque gravem (: pateram auream gemmātam) poposcit
Bēlus -ī *m*, prīmus rēx Phoenīcum
quam Bēlus et omnēs ā Bēlō (: Bēlī posterī) *implēre* solitī *sunt*
solēre solitum esse (*perf dēp*)
fact*um est* silenti*um in* tēctō (: factō silentiō in rēgiā) "Iuppiter!" *inquit*
nam : certē, scīlicet
loquuntur = āiunt (: tū hospitibus iūra dare dīceris)
hunc diem laetum esse velīs! = fac ut hic diēs laetus sit
Trōiā profectīs = iīs quī Trōiā profectī sunt
: *et velīs* nostrōs minōrēs huius *diēī* meminisse = fac ut nostrī minōrēs (: posterī) huius diēī meminerint
dator -ōris *m* = quī dat; laetitiae dator = quī laetitiam dat
coetus -ūs *m* < *co-īre* = con-venīre; ō Tyriī, coetum celebrāte...!
celebrāre = fēstum habēre
laticēs -um *m pl* = vīnum; honōs (sacrificium) laticum = vīnum lībātum
lībāre = sacrificiī causā effundere
lībātō *abl* = postquam lībātum est
tenus *prp* +*abl (post posita)* = ad; summō ōre tenus : ad labra
Bitiās -ae *m*, Tyriōrum prīnceps
in-crepitāre = magnā vōce monēre
haurīre -sisse -stum = exhaurīre
ex plēnō aurō : ex plēnā paterā aureā
prō-luere = ūmectāre, lavāre; sē prōluere = pōtāre
procerēs -um *m pl* = prīncipēs
cithara -ae *f* = fidēs | I|ō-pās, fidicen
crīnītus -a -um = crīnēs longōs gerēns

lōpās (-ae *m*) citharā aurātā per-sonat
per-sonāre (fidibus) = canere
Atlās -antis *m*, hērōs Graecus (quī caelum umerīs sustinēre dīcitur)
Sōlis labōrēs: Sōl 'labōrat' cum obscūrus fit lūnā opertus

unde *sit* hominum genus et pecudēs, unde *sit* imber et ignēs (: fulgura)

sīdera: Arctūrus -ī *m*, Hyadēs -um *f pl* (*acc Gr* -as), *Septem*triōnēs -um *m pl*
pluvius -a -um = quī imbrem affert
geminōs : duōs (*ursa* māior et minor)
quid sōlēs hībernī tantum properent ... : cūr hieme sōl tam citō occidat
tingere = ūmectāre, mergere; Ōceanō sē tingere : in Ōceanum occidere
quae mora tardīs noctibus ob-stet : quid tardās noctēs morātur
ob-stāre + *dat* = īre prohibēre

in-gemināre (< geminus) = bis facere
plausus -ūs *m* < plaudere; ingemināre plausū = iterum iterumque plaudere

(noctem) trahere = prōdūcere, longiōrem facere

bibēbat amōrem : afficiēbātur amōre

Aurōra -ae *f* (= Ēōs), dea; Aurōrae fīlius: Memnōn
cum quibus armīs

'quālēs *essent* Diomēdis equī?'

'quantus (quam fortis) *esset* Achillēs?'

ā prīmā orīgine

īnsidiae -ārum *f pl* = dolus occultus (īnsidiae Danaōrum: equus ligneus)

error -ōris *m* < errāre
iam septima aestās tē portat errantem = iam septem annōs errās
in omnibus terrīs et flūctibus (: maribus)

ursus -ī *m*
ursa -ae *f*

personat aurātā, docuit quem māximus Atlās.
Hic canit errantem lūnam Sōlisque labōrēs,
unde hominum genus et pecudēs, unde imber et ignēs,
Arctūrum pluviāsque Hyadas geminōsque Triōnēs;
quid tantum Ōceanō properent sē tingere sōlēs
hībernī, vel quae tardīs mora noctibus obstet.
Ingeminant plausū Tyriī, Trōēsque sequuntur.
Nec nōn et variō noctem sermōne trahēbat
īnfēlīx Dīdō longumque bibēbat amōrem,
multa super Priamō rogitāns, super Hectore multa:
nunc 'quibus Aurōrae vēnisset fīlius armīs?'
nunc 'quālēs Diomēdis equī?' nunc 'quantus Achillēs?'
"Immō age, et ā prīmā dīc, hospes, orīgine nōbīs
īnsidiās" inquit "Danaum cāsūsque tuōrum
errōrēsque tuōs! nam tē iam septima portat
omnibus errantem terrīs et flūctibus aestās."

ursa minor
ursa māior

LIBER II

Conticuēre omnēs intentīque ōra tenēbant.
Inde torō pater Aenēās sīc ōrsus ab altō:
"Īnfandum, rēgīna, iubēs renovāre dolōrem,
Trōiānās ut opēs et lāmentābile rēgnum
ēruerint Danaī, quaeque ipse miserrima vīdī
et quōrum pars magna fuī. Quis tālia fandō ......
8 temperet ā lacrimīs? Et iam nox ūmida caelō
praecipitat suādentque cadentia sīdera somnōs.
Sed sī tantus amor cāsūs cognōscere nostrōs
et breviter Trōiae suprēmum audīre labōrem,
quamquam animus meminisse horret lūctūque re-
fūgit,
incipiam: ".."
[*versibus 13–756 Aenēās nārrat excidium Trōiae*]

con-ticēscere -ticuisse = tacēre incipere, tacitus fierī
inde = deinde
sīc ōrsus *est* ab altō torō: "....."
iubēs *mē* īnfandum dolōrem renovāre *nārrandō* ut (: quōmodo) Danaī opēs Trōiānās et lāmentābile rēgnum ēruerint (= dēlēverint)
lāmentābilis -e = miserandus
ē-ruere -uisse -utum = dēlēre
quae *n pl* (: quās rēs miserrimās ipse vīdī et quārum pars magna fuī)
tālia fandō : tālia nārrandō (nārrāns)
temperāre = sē abstinēre
nox ūmida *dē* caelō *sē* praecipitat (in Ōceanum)
cadentia (: occidentia) sīdera somnōs suādent : suādent ut dormiāmus
sī *tibi est* tantus amor cognōscere (: tanta cupiditās cognōscendī) cāsūs nostrōs
ā lūctū re-fūgit

LIBER III

"......................" [*versibus 1–715 nārrat errōrēs suōs*]
716 Sīc pater Aenēās intentīs omnibus ūnus
fāta renārrābat dīvum cursūsque docēbat.
Conticuit tandem factōque hīc fīne quiēvit.

re-nārrāre = nārrāre (reminīscendō)
docēre = nōtum facere
quiēscere -ēvisse; quiēvit : dormītum iit

AENEIDIS

LIBER IV

At rēgīna gravī iamdūdum saucia cūrā
vulnus alit vēnīs et caecō carpitur ignī.
Multa virī virtūs animō multusque recursat
gentis honōs: haerent īnfīxī pectore vultūs
verbaque, nec placidam membrīs dat cūra quiētem.
Postera Phoebēā lūstrābat lampade terrās
ūmentemque Aurōra polō dīmōverat umbram,
cum sīc ūnanimam adloquitur male sāna sorōrem:
"Anna soror, quae mē suspēnsam īnsomnia terrent!
Quis novus hic nostrīs successit sēdibus hospes!
quem sēsē ōre ferēns, quam fortī pectore et armīs!
Crēdō equidem, nec vāna fidēs, genus esse deōrum.
Dēgenerēs animōs timor arguit. Heu, quibus ille
iactātus fātīs! quae bella exhausta canēbat!
Sī mihi nōn animō fixum immōtumque sedēret
nē cui mē vinclō vellem sociāre iugālī,
postquam prīmus amor dēceptam morte fefellit, ...
huic ūnī forsan potuī succumbere culpae!
Anna, fatēbor enim, miserī post fāta Sychaeī

cūra (amantis) = amor (dolēns)
saucia gravī cūrā : vulnerāta sagittā Amōris!
vēnīs : sanguine (per vēnās fluentī)
caecō (: occultō) ign*ī* (*abl* = ign*e*)
carpitur (: cōnsūmitur)
multus -a -um = magnus: *magna* virtūs *magnus*que honōs
re-cursāre = re-currere/revertī iterum iterumque (animō : in animum)
īn-fīxī pectore : fīxī in pectore

nec cūra membrīs placidam quiētem (: somnum) dat
Phoebeus -a -um < Phoebus = Sōl
lampas -adis *f* = fax; lampas Phoebea : sōl; postera Aurōra lampade Phoebeā terrās lūstrābat (= illūstrābat)
ūmēns -entis *adi* = ūmidus | *ē* polō
dī-movēre = removēre
ūn-animus -a -um = cui īdem est animus, amīcissimus
Dīdō male sāna (: aegra) ūnanimam sorōrem sīc adloquitur: "....."
suspēnsus -a -um = dubius, incertus
īn-somnium -ī *n* ↔ somnus

novus : imprōvīsus
nostrīs sēdibus (: tēctīs) suc-cessit

quem (: quālem) sēsē ōre (: vultū) ferēns! | sē ferre = sē ostendere
armus -ī *m* = lacertus, umerus
fortī pectore et armīs: *abl quālitātis*
nec vāna *est* fidēs (: nec frūstrā fīdō)
genus *eius* esse deōrum (: dīvīnum)
dēgener -is *adi* = īnfimō genere nātus
arguere = dēmōnstrāre
timor arguit degenerēs *esse* animōs
quibus fātīs ille iactātus *est!*
ex-haurīre = perferre
canēbat : nārrābat

im-mōtus -a -um = nōn mōtus, cōnstāns | sedēret = cōnstitūtum esset
sociāre = socium/sociam facere
nē cui(quam) mē sociāre vellem vinc*ul*ō iugālī (: coniugiō)
iugālis -e = coniugum
dē-cipere -iō -cēpisse -ceptum = fallere; *mē* dēceptam morte fefellit
culpa -ae *f* = causa accūsandī, noxa
forsan huic ūnī culpae (: inconcessō amōrī) suc-cumbere potuī
suc-cumbere + *dat* ↔ resistere
fāt*a* : fāt*um* (: mortem)

coniugis et sparsōs frāternā caede Penātīs
sōlus hic īnflexit sēnsūs animumque labantem
impulit. Agnōscō veteris vestīgia flammae!
Sed mihi vel tellūs optem prius īma dehīscat
vel pater omnipotēns abigat mē fulmine ad umbrās,
pallentīs umbrās Erebī noctemque profundam,
ante, pudor, quam tē violō aut tua iūra resolvō!
Ille meōs prīmus quī mē sibi iūnxit amōrēs
abstulit – ille habeat sēcum servetque sepulcrō!"
Sīc effāta sinum lacrimīs implēvit obortīs.
Anna refert: "Ō lūce magis dīlēcta sorōrī!
Sōlane perpetuā maerēns carpēre iuventā
nec dulcīs nātōs Veneris nec praemia nōris?
Id cinerem aut Mānīs crēdis cūrāre sepultōs?
Estō: aegram nūllī quondam flexēre marītī,
nōn Libyae, nōn ante Tyrō; dēspectus Iarbās
ductōrēsque aliī, quōs Āfrica terra triumphīs
dīves alit: placitōne etiam pugnābis amōrī?
Nec venit in mentem quōrum cōnsēderis arvīs?
Hinc Gaetūlae urbēs, genus īnsuperābile bellō,
et Numidae īnfrēnī cingunt et inhospita Syrtis,

frāternus -a -um < frāter
: et postquam caede frāternā (ā frātre factā) Penātēs *nostrī* sparsī sunt
īn-flectere = flectere
sēnsus -ūs *m* < sentīre; sēnsūs *meōs*
labāre = incertus esse, dubitāre; labāns ↔ cōnstāns
flammae *amōris*

sed optem *ut* vel tellūs īma mihi dehīscat vel... | tellūs īma : Īnferī
omni-potēns -entis *adi* = potentissimus; pater omnipotēns : Iuppiter
umbrae : Īnferī, animae mortuōrum
pallēns -entis *adi* = pallidus
Erebus -ī *m*, Orcus, Īnferī
profundus -a -um ↔ altus; nox profunda = nox obscūrissima
pudor : mēns pudēns, fidēs iugālis
violāre = vī rumpere | iūra = lēgēs
re-solvere = solvere, rumpere

ille quī prīmus mē sibi iūnxit meōs amōrēs abstulit (in sepulcrum)

in sepulcrō

ef-fārī < ex- + fārī
sinus -ūs *m* = pectus
ob-orīrī = repente orīrī
refert : respondet
dī-ligere -lēxisse -lēctum; dīlēctus -a -um = cārus; magis dīlēcta : cārior
sorōrī : mihi, sorōrī tuae
-re = -ris *pass pers 2 sg;* carpēre (*fut*) = carpē*ris* : cōnsūmēris, afflīgēris

nec dulc*ēs* nātōs nec Veneris praemia nōris? (= nōveris *fut perf* < nōscere)

cinis -eris *m* = ossa cremāta
Mānēs -ium *m pl*, animae mortuōrum

estō : bene! (probandum est)
tē aegram (= dolentem, maestam)
marītī *in spē* (tē uxōrem petentēs)
Libyae (*loc*) : in Libyā
(iūre) dēspectus *est* Iarbās | I|ar-bās
Iarbās -ae *m*, rēx Gaetūlōrum

ductōrēs = ducēs (: rēgēs)
triumphīs dīves : multōrum triumphōrum (victōriārum)
etiam-ne placitō amōrī *re*pugnābis?
placitus -a -um = quī placet, grātus

nec *tibi* venit in mentem *in* quōrum arvīs cōnsēderis?
Gaetūlī -ōrum, Numidae -ārum *m pl*, gentēs Āfricae; *adi* Gaetūlus -a -um
hinc (: ab hāc parte) ... *nōs* cingunt
īn-superābilis -e / īn-frēnus -a -um = quī superārī / frēnārī nōn potest
in-hospitus -a -um = quī hospitēs/ advenās male recipit

hinc dēserta sitī regiō lātēque furentēs
Barcaeī. Quid bella Tyrō surgentia dīcam
germānīque minās?
Dīs equidem auspicibus reor et Iūnōne secundā
hunc cursum Īliacās ventō tenuisse carīnās.
Quam tū urbem, soror, hanc cernēs, quae surgere rēgna
coniugiō tālī! Teucrum comitantibus armīs
Pūnica sē quantīs attollet glōria rēbus!
Tū modo posce deōs veniam, sacrīsque litātīs
indulgē hospitiō causāsque innecte morandī:
dum pelagō dēsaevit hiems et aquōsus Ŏrīōn,
quassātaeque ratēs, dum nōn tractābile caelum."
Hīs dictīs incēnsum animum īnflammāvit amōre
spemque dedit dubiae mentī solvitque pudōrem.
Prīncipiō dēlūbra adeunt pācemque per ārās
exquīrunt; mactant lēctās dē mōre bidentēs
lēgiferae Cererī Phoebōque patrīque Lyaeō,
Iūnōnī ante omnēs, cui vincla iugālia cūrae.
Ipsa tenēns dextrā pateram pulcherrima Dīdō
candentis vaccae media inter cornua fundit,

regiō sitī (*abl*) dēserta = regiō ārida

Barcē -ēs *f*, cīvitās Libyae procul ā Karthāgine; cīvēs: Barcaeī -ōrum *m pl*

germānī: Pygmaliōnis (quī bellum minātur) | *versus nōn integer*

auspex -icis *m* = quī adiuvat/dūcit; dīs auspicibus : dīs adiuvantibus
Iūnōne secundā : Iūnōne favente

hunc (: hūc) cursum tenuisse
carīna -ae *f* = trabs nāvis īnfima, nāvis

quam (: quantam) tū, soror, hanc urbem cernēs, quae rēgna (: quant*um* rēgn*um*) surgere *cernēs* coniugiō tālī (: coniugiō cum tālī virō)!

Teucr*ō*rum comitantibus armīs (: sī arma Teucrōrum nōs comitantur), quantīs rēbus *gestīs* glōria Pūnica (: Poenōrum) sē attollet (: surget)!

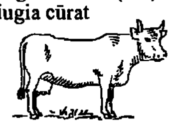
rem poscere aliqu*em* = ... *ab* aliqu*ō*
(sacra) litāre = dīs faventibus sacrificāre | sac|rīs-que
indulgēre + *dat* = largīrī; indulgē hospitiō = benignē recipe hospitem
in-nectere = excōgitāre

in pelagō | (dē-)saevīre = saevus esse
aquōsus -a -um = pluvius

dum quassātae *sunt* ratēs (: nāvēs)
tractābilis -e: nōn tractābilis = intractābilis, asper
īn-flammāre = ārdentem facere

prīncipiō = prīmō *adv*
dēlūbrum -ī *n* = templum
ex-quīrere -sīvisse -sītum = quaerere
mactāre = sacrificiī causā occīdere
dē mōre : ut mōs est, ut fierī solet
bidēns -entis *f* = ovis sacrificanda
lēgi-fer -a -um = quī lēgēs fert/dat (agricolīs) | Lyaeus -ī *m*, Bacchus
cui vinc*u*la iugālia cūrae (*dat*) *sunt* : quae coniugia cūrat

vacca -ae *f*
bōs fēmina
(↔ taurus)

candēns -entis *adi* = candidus
vīnum fundit (lībat)

aut ante ōra deum pinguīs spatiātur ad ārās...

....

Heu, vātum ignārae mentēs! Quid vōta furentem,
quid dēlūbra iuvant? Ēst mollīs flamma medullās
intereā et tacitum vīvit sub pectore vulnus!
Ūritur īnfēlīx Dīdō tōtāque vagātur
urbe furēns – quālis coniectā cerva sagittā,
quam procul incautam nemora inter Crēsia fīxit
pāstor agēns tēlīs līquitque volātile ferrum
nescius: illa fugā silvās saltūsque peragrat
Dictaeōs; haeret laterī lētālis harundō. –
Nunc media Aenēān sēcum per moenia dūcit
Sīdōniāsque ostentat opēs urbemque parātam;
incipit effārī mediāque in vōce resistit –
nunc eadem lābente diē convīvia quaerit,
Īliacōs iterum dēmēns audīre labōrēs
exposcit pendetque iterum nārrantis ab ōre.
Post ubi dīgressī, lūmenque obscūra vicissim
lūna premit suādentque cadentia sīdera somnōs,
sōla domō maeret vacuā strātīsque relictīs
incubat – illum absēns absentem auditque videtque.

ante ōra deum : ante signa de*ōr*um
spatiārī = ambulāre, gradī
ad ārās pingu*ēs* (: in quibus est carō pinguis hostiārum)

vātēs : sacerdōtēs
vōtum -ī *n* = quod deō vovētur

medullae -ārum *f pl* = ossium media pars mollis; flamma (amōris) moll*ēs* medullās (: viscera, cor) ēst

tacitum vulnus vīvit (: alitur) sub pectore

vagārī = errāre; *in* tōtā urbe vagātur furēns
cervus -ī *m*, cerva -ae *f*
quālis cerva (: sīcut cerva) quam incautam pāstor sagittā procul coniectā fīxit inter nemora Crēsia
fīgere = trānsfīgere, percutere
Crēsius -a -um = *Crēticus* -a -um < Crēta
volātilis -e = volāns, vēlōx; ferrum volātile : tēlum, sagitta
ne-scius -a -um = nesciēns, īnscius
saltus -ūs *m* = silva montis | pe|rag-rat
Dictaeus -a -um = Crēticus (< Dictē, mōns Crētae) | laterī : in latere
lētālis -e < *lētum* -ī *n* = mors
harundō -inis *f* (= calamus) : sagitta

nunc... nunc (*v.*77) = modo... modo
per media moenia : per mediam urbem

ostentāre = glōriōsē ostendere

in mediā vōce : in mediō sermōne

eadem convīvia : idem convīvium (: iterum, eōdem modō)
lābente diē : vesperī

ex-poscere = poscere; audīre exposcit = exposcit ut audiat

dī-gredī -gressum = discēdere
post ubi (: postquam) dīgressī *sunt*
vicissim *adv* = suō tempore, interim
lūna obscūra lūmen premit : lūna obscūra fit lūmine pressō (ut occidit)

in domō vacuā maeret
strātum -ī *n* = lectus strātus
strāt*īs* relict*īs* (*dat*) in-cubat = cubat in strāt*ō* *ab Aenēā* relict*ō*

in gremiō Ascanium dē-tinet capta genitōris imāgine (: fōrmā puerī patrī similī)
dē-tinēre = (locō) tenēre
sī īnfandum amōrem fallere (: simulāre) possit | īn-fandus -a -um = nōn dīcendus, prāvus
coeptus -a -um *part perf* < incipere
arma exercēre = armīs sē exercēre
prōpugnāculum -ī *n* = opus quō locus mūnītur/dēfenditur
pendent : cessant, neglēguntur
inter-rumpere = interpellāre
minae -ārum *f pl* = quod imminet; minae mūrōrum : mūrī imminentēs
māchina -ae *f* = īnstrūmentum celsum ad aedificandum
aequāta caelō : caelum attingēns (!)

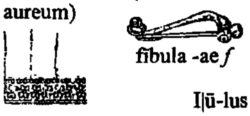
rēte rārum
rēte crēbrum /plaga -ae *f*

iubar -is *n* = prīma lūx; iubare exortō dēlēcta iuventūs portīs it (*vēnātum*)
dē-ligere -lēgisse -lēctum = ēligere
(*feruntur*) rētia rāra, plagae (= rētia crēbra), vēnābula lātō ferrō *mūnīta*
vēnābulum -ī *n* = tēlum ad vēnandum
Massȳlus -a -um : Libycus
odōrus -a -um = odōrem sequēns
vīs +*gen pl* = magnus numerus
thalamus -ī *m* = cubiculum; *in* th.ō
prīmī (Poenōrum) = prīncipēs
īnsignis -e (+*abl*) : ēgregiē ōrnātus
sonipēs -edis (<sonus+pēs) *m* = equus
mandere = dentibus ūtī, mordēre
frēn*um* spūmā*ns*

frēnum -ī *n*

chlamys -ydis *f* = pallium (equitis)
circum-data : indūta (chlamyd*e* Sīdōni*ā*) | limbus -ī *m* = ōra vestis
cui *est* pharetra...
nōdāre = nōdō vincīre (in aurum : in rēte aureum)

fībula -ae *f*
limbus pictus
I|ū-lus

ipse Aenēās pulcherrimus ante aliōs omnēs īnfert sē socium *Dīdōnis* atque agmina iungit (: Trōiānōrum et Tyriōrum vēnantium)

Aut gremiō Ascanium genitōris imāgine capta
dētinet – īnfandum sī fallere possit amōrem?
Nōn coeptae adsurgunt turrēs, nōn arma iuventūs
exercet portūsve aut prōpugnācula bellō
tūta parant: pendent opera interrupta minaeque
mūrōrum ingentēs aequātaque māchina caelō.
.... [*v. 90–128: Colloquium Iūnōnis et Veneris*]
Ōceanum intereā surgēns Aurōra relīquit. –
It portīs, iubare exortō, dēlēcta iuventūs
– rētia rāra, plagae, lātō vēnābula ferrō.
Massȳlīque ruunt equitēs et odōra canum vīs.
Rēgīnam thalamō cūnctantem ad līmina prīmī
Poenōrum exspectant, ostrōque īnsignis et aurō
stat sonipēs ac frēna ferōx spūmantia mandit.
Tandem prōgreditur magnā stīpante catervā
Sīdōniam pictō chlamydem circumdata limbō;
cui pharetra ex aurō, crīnēs nōdantur in aurum,
aurea purpuream subnectit fībula vestem.
Nec nōn et Phrygiī comitēs et laetus Iūlus
incēdunt. Ipse ante aliōs pulcherrimus omnīs
īnfert sē socium Aenēās atque agmina iungit.

Quālis ubi hībernam Lyciam Xanthīque fluenta
dēserit ac Dēlum māternam invīsit Apollō
īnstauratque chorōs, mixtīque altāria circum
Crētēsque Dryopēsque fremunt pictīque Agathyrsī:
ipse iugīs Cynthī graditur, mollīque fluentem
fronde premit crīnem fingēns atque implicat aurō,
tēla sonant umerīs: haud illō sēgnior ībat
Aenēās, tantum ēgregiō decus ēnitet ōre.
Postquam altōs ventum in montīs atque invia lustra,
ecce ferae saxī dēiectae vertice caprae
dēcurrēre iugīs; aliā dē parte patentīs
trānsmittunt cursū campōs atque agmina cervī
pulverulenta fugā glomerant montīsque relinquunt.
At puer Ascanius mediīs in vallibus ācrī
gaudet equō iamque hōs cursū, iam praeterit illōs,
spūmantemque darī pecora inter inertia vōtīs
optat aprum aut fulvum dēscendere monte leōnem.
Intereā magnō miscērī murmure caelum
incipit, īnsequitur commixtā grandine nimbus,
et Tyriī comitēs passim et Trōiāna iuventūs
Dardaniusque nepōs Veneris dīversa per agrōs

quālis Apollō (: sīcut Apollō) ...
Xanthus -ī *m*, fluvius Lyciae Apollinī sacer | fluenta *n pl* = fluvius
Xanthī fluenta = Xanth*um* fluvium
māternus -a -um < māter; Dēlum māternam in-vīsit (= vīsit): Apollō Dēlī nātus est mātre Lātōnā
īnstaurāre = renovāre, rūrsus dūcere
circum altāria mixtī fremunt
Crētēs -um, Dryopēs -um, Agathyrsī -ōrum *m pl*, gentēs Crētae, Thessaliae, Thrāciae
Crē-tēs|queD-ry-o|pēs
ipse : Apollō | *in* iugīs Cynthī
fluentem (: passum) crīnem mollī fronde premit (foliīs fīxīs ōrnat)
fingere = fōrmam dare
aurō : rētī aureō
tēla (: sagittae) sonant umerīs (: in pharetrā quae umerīs portātur)
sēgnis -e ↔ ācer; haud illō sēgnior : tam ācer quam ille (: Apollō)
tantum decus (= tantus decor) *ex* ēgregiō ōre ē-nitet
ē-nitēre = splendēre, fulgēre (ex)
postquam ventum *est* (: vēnērunt) in altōs mont*ēs* atque invia lustra
lustrum -ī *n* = saltus ferārum
caprae ferae *dē* vertice saxī dē-iectae dē-currēr*unt dē* iugīs
dē-icere -iō -iēcisse -iectum (< dē + iacere) = dē-pellere

trāns-mittere = trānsīre
cervī patent*ēs* campōs cursū trānsmittunt atque agmina pulverulenta *in* fugā glomerant
pulverulentus -a -um < pulvis
glomerāre = in ūnum gregem cōgere

iam... iam = modo... modo; iam hōs iam illōs cursū praeter-it
in-ers -ertis *adi* = sēgnis (↔ ācer)
inter inertia pecora (inertēs cervōs!)
vōtīs (= precibus) optat spūmantem aprum *sibi* darī (: ut aper spūmāns sibi dētur) aut fulvum leōnem *dē* monte dēscendere (: ut fulvus leō ... dēscendat) | fulvus -a -um = flāvus
miscērī = turbārī

com-miscēre = im-miscēre

passim *adv* = lātē, ubīque

Dardanius nepōs Veneris: Ascanius
pe|r ag-rōs

pet*iēre* = pet*īvērunt*

Dīdō et dux Trōiānus *in* eandem spēluncam dēveniunt
Tellūs -ūris *f*, dea (Terra māter)
prōnuba -ae *f* = mātrōna quae novam uxōrem ad marītum dūcit
ignēs : fulgura ('facēs iugālēs')
cōnscius (: testis) *fuit* aethēr cōn*ŭ*biīs

in summō vertice (montis)
ululā*v*ērunt ('carmen iugāle' cantāvērunt)
lētum -ī *n* = mors; ille diēs prīmus lētī prīmusque malōrum causa (: prīma causa lētī malōrumque) fuit
speciēs -ēī *f* = quod aspicitur
fāma -ae *f* = quod dīcitur

fūrtīvus -a -um (< fūrtum) = clam factus, cēlandus

prae-texere = dissimulāre

Fāma (dea, Terrae fīlia) per magnās urbēs Libyae it
Fāma, quā nōn ūllum aliud malum vēlōcius *est*
mōbilitās -ātis *f* < *mōbilis* -e = quī facile movētur, vēlōx
vigēre = valēre, validus esse
ad-/ac-quīrere (< ad + quaerere) ↔ āmittere; vīr*ē*sque adquīrit eundō (: cum eat)

in-gredī = gradī; ingreditur *in* solō
nūbila -ōrum *n pl* = nūbēs
con-dere = cēlāre
Fāma est Terrae fīlia extrēma: illam Terra parēns extrēmam... prō-genuit
irrītāre = īrātum facere; irrītāta īrā deōrum (: in deōs, quī fīliōs eius pepulerant) | per-hibēre = nārrāre
Coeus, Enceladus -ī *m*, mōnstra, fīliī Terrae (Fāmae frātrēs māiōrēs)
prō-gignere -genuisse = gignere
pernīx -īcis *adi* = properāns, vēlōx

in corpore

plūma -ae *f* = penna (levis/mollis)

tot *sunt* vigilēs oculī subter
subter *adv* = īnfrā (: sub plūmīs)

sub-rigere = surgentem facere, tollere | sub-ri-gi|tau-rīs

tēcta metū petiēre. Ruunt dē montibus amnēs!
Spēluncam Dīdō dux et Trōiānus eandem
dēveniunt. Prīma et Tellūs et prōnuba Iūnō
dant signum; fulsēre ignēs et cōnscius aethēr
cōnūbiīs, summōque ululārunt vertice Nymphae.
Ille diēs prīmus lētī prīmusque malōrum
causa fuit; neque enim speciē fāmāve movētur
nec iam fūrtīvum Dīdō meditātur amōrem:
'coniugium' vocat, hōc praetexit nōmine culpam.

Extemplō Libyae magnās it Fāma per urbēs,
Fāma, malum quā nōn aliud vēlōcius ūllum:
mōbilitāte viget vīrīsque adquīrit eundō,
parva metū prīmō, mox sēsē attollit in aurās
ingrediturque solō et caput inter nūbila condit.
Illam Terra parēns – īrā irrītāta deōrum –
extrēmam, ut perhibent, Coeō Enceladōque sorōrem
prōgenuit pedibus celerem et pernīcibus ālīs,
mōnstrum horrendum, ingēns, cui quot sunt corpore plūmae,
tot vigilēs oculī subter – mīrābile dictū! –
tot linguae, totidem ōra sonant, tot subrigit aurīs!

Nocte volat caelī mediō terraeque per umbram
strīdēns, nec dulcī dēclīnat lūmina somnō;
lūce sedet cūstōs aut summī culmine tēctī
turribus aut altīs, et magnās territat urbēs,
tam fictī prāvīque tenāx quam nūntia vērī.
Haec tum multiplicī populōs sermōne replēbat
gaudēns, et pariter facta atque īnfecta canēbat:
'Vēnisse Aenēān Trōiānō sanguine crētum,
cui sē pulchra virō dignētur iungere Dīdō!
Nunc hiemem inter sē luxū, quam longa, fovēre
rēgnōrum immemorēs turpīque cupīdine captōs!'
Haec passim dea foeda virum diffundit in ōra.
Prōtinus ad rēgem cursūs dētorquet Iarbān
incenditque animum dictīs atque aggerat īrās.
Hic Hammōne satus raptā Garamantide Nymphā
templa Iovī centum lātīs immānia rēgnīs,
centum ārās posuit vigilemque sacrāverat ignem.

....

Isque āmēns animī et rūmōre accēnsus amārō
dīcitur ante ārās media inter nūmina dīvum
multa Iovem manibus supplex ōrāsse supīnīs:

mediō caelī terraeque : media inter caelum terramque
umbra : tenebrae
nec lūmina dēclīnat (: oculōs claudit) dulcī somnō
lūce = interdiū (↔ nocte)
aut *in* culmine summī tēctī aut *in* turribus altīs
territāre = magnō terrōre afficere
fingere finxisse fictum = falsum excōgitāre; fictum -ī *n* ↔ vērum
tenāx -ācis *adi* = tenēns (memoriā), memor | nūntius -ī *m*, nūntia -ae *f*
multiplex -icis *adi* = varius
re-plēre = complēre
īn-fectus -a -um = nōn factus, fictus; *n pl* quae facta nōn sunt (↔ facta)
crētum (< crēscere) : ortum, nātum
'... cui virō pulchra Dīdō sē iungere dignētur! nunc *eōs* inter sē hiemem quam longa *sit* (: tōtam hiemem longam) luxū fovēre (: placidē cōnsūmere) ...'
im-memor -is *adi* +*gen* = oblītus (↔ memor)
dea foeda (: Fāma) in ōra (: linguās) vir*ōrum* dif-fundit (: spargit)
dē-torquēre = in aliam partem vertere
ad rēgem Iarb*ān* (*acc Gr*) | I|ar-bān
aggerāre = graviōrem facere, augēre
Hammō -ōnis *m*, deus Libyae summus (= Iuppiter)
serere sēvisse satum : gignere; Hammōne satus : Hammōne nātus
Garamantis -idis *adi f* < Garamantēs -ium *m pl*, gēns Libyae
Iovī (Hammōnī) c templa immānia, c ārās posuit *in* lāt*ō* rēgn*ō*
(ignis) vigil : semper ārdēns
āmēns animī (*loc* : in animō)
amārus -a -um = acerbus
inter media nūmina dīv*ōrum* = inter mediōs deōs (in deōrum mediō)
ōrāsse = ōrā*v*isse
supīnus -a -um = in tergō iacēns; (manūs) supīnae = sūrsum versae

Maurūsius -a -um < Maurētānia -ae *f*, regiō Āfricae (ad Ōceanum)
epulārī = cēnāre; pictīs torīs epulāta = postquam in pictīs torīs cēnāvit
Lēnaeus -a -um = Lyaeus; honōrem Lēnaeum lībat = sacrificia vīnī facit
(fulmen) torquēre = iacere

: an caecī sunt ignēs quī animōs terrificant et inānia (: vāna) murmura (: tonitrūs) quae animōs miscent?
terrificāre = territāre
miscēre = perturbāre

pretiō : in solō pretiō ēmptō (I.367)
cui lītus (harēnae) arandum dedimus
locī lēgēs : condiciōnēs dē locō tenendō
cōnūbi*um meum* reppulit ac dominum Aenē*am* in rēgn*um* recēpit
re-pellere reppulisse re-pulsum

Paris: quī uxōrem aliēnam surripuit
sēmi-vir -ī *adi* = (vir) mulierī similis
comitātus -ūs *m* = comitum numerus
Maeonius -a -um < Maeonia = Lȳdia
: quī mentum crīnemque madentem mitrā Maeoniā subnexuit | mit|rā
mitra -ae *f* = pilleus quī sub mentum nectitur | madēns -entis = ūmidus
raptum -ī *n* = quod raptum est (: Dīdōnis rēgnum) | pot*i*tur = potītur
quippe nōs mūnera templīs tuīs ferimus fāmamque *tuam* fovēmus inānem (: frūstrā)!

aud*i*it = aud*ī*vit
oculōs ad moenia rēgia torsit (: vertit) et *ad* amant*ē*s fāmae meliōris oblītōs (: Aenēam et Dīdōnem)

nāte! = fīlī! Mercurius est fīlius Iovis
pennīs (: ālīs) lābī : volāre

Tyriā Karthāgine = Karthāgine (*loc*) in urbe Tyriā
exspectat : morātur
: neque urbēs fātīs datās (: prōmissās) respicit (: cūrat)
et *eī* dēfer mea dicta per celerēs aurās (: celeriter per aurās)

"Iuppiter omnipotēns! – cui nunc Maurūsia pictīs
gēns epulāta torīs Lēnaeum lībat honōrem –
aspicis haec? An tē, genitor, cum fulmina torquēs
nēquīquam horrēmus, caecīque in nūbibus ignēs
terrificant animōs et inānia murmura miscent?
Fēmina, quae nostrīs errāns in fīnibus urbem
exiguam pretiō posuit, cui lītus arandum
cuique locī lēgēs dedimus, cōnūbia nostra
reppulit ac dominum Aenēān in rēgna recēpit!
Et nunc ille 'Paris' cum sēmivirō comitātū,
Maeoniā mentum mitrā crīnemque madentem
subnexus, raptō pot*i*tur – nōs mūnera templīs
quippe tuīs ferimus fāmamque fovēmus inānem!"
  Tālibus ōrantem dictīs ārāsque tenentem
audiit Omnipotēns, oculōsque ad moenia torsit
rēgia et oblītōs fāmae meliōris amantīs.
Tum sīc Mercurium adloquitur | ac tālia mandat:
"Vāde age, nāte! vocā Zephyrōs et lābere pennīs
Dardaniumque ducem – Tyriā Karthāgine quī nunc
exspectat fātīsque datās nōn respicit urbēs –
adloquere et celerīs dēfer mea dicta per aurās!

Nōn illum nōbīs genetrīx pulcherrima tālem
prōmīsit Grāiumque ideō bis vindicat armīs;
sed 'fore quī gravidam imperiīs bellōque frementem
Italiam regeret, genus altō ā sanguine Teucrī
prōderet, ac tōtum sub lēgēs mitteret orbem.'
Sī nūlla accendit tantārum glōria rērum
nec super ipse suā mōlītur laude labōrem,
Ascaniōne pater Rōmānās invidet arcēs?
Quid struit? aut quā spē inimīcā in gente morātur
nec prōlem Ausoniam et Lāvīnia respicit arva?
Nāviget! haec summa est, hic nostrī nūntius estō!"
  Dīxerat. Ille patris magnī pārēre parābat
imperiō: et prīmum pedibus tālāria nectit
aurea, quae sublīmem ālīs sīve aequora suprā
seu terram rapidō pariter cum flāmine portant.
Tum virgam capit – hāc animās ille ēvocat Orcō
pallentīs, aliās sub Tartara trīstia mittit,
dat somnōs adimitque, et lūmina morte resignat;
illā frētus agit ventōs et turbida trānat
nūbila. Iamque volāns apicem et latera ardua cernit
Atlantis dūrī caelum quī vertice fulcit.

genetrīx pulcherrima : Venus
tālem : amōre captum
: nec ideō (: ut Karthāgine manēret) *eum* bis vindic*āvit ab* armīs Grāiōrum | vindicāre = salvum tuērī
sed *prōmīsit 'illum* fore quī Italiam ... regeret, genus... prōderet, ac...'
gravida imperiīs = imperia paritūra
It-a-li|am
altō sanguine : nōbilī sanguine
Teucer -crī *m*, prīmus rēx Phrygiae, cuius fīlia Dardanō nūpsit
prō-dere -didisse -ditum = trādere ad posterōs, prōdūcere

sī glōria tantārum rērum nūlla (: nihil, minimē) *eum* accendit

nec ipse super suā laude labōrem mōlītur (: labōrat, cūrā afficitur)

invidēre +*dat* = darī nōlle (ob invidiam)

quā spē? : quid spērāns?

prōlem : posterōs
Ausonius -a -um < Ausonia -ae *f* = Italia

summa -ae *f* = tōta rēs, rēs ipsa
nostrī (*gen* < nōs) : ā nōbīs (ā mē)

tālāria -ium *n pl* = ālae quae *tālīs* nectuntur; *tālus* -ī *m* = crūs īnfimum

quae *eum* sublīmem ālīs portant sīve suprā aequora seu *suprā* terram
flāmen -inis *n* (< flāre) = ventus
pariter cum rapidō flāmine : tam rapidē quam flāmen
virga Mercuriī: *caduceum* -ī *n*
Orcus -ī *m*, deus Īnferōrum, Īnferī
hāc ille animās pallentēs *ex* Orcō ē-vocat
Tartara -ōrum *n pl*, Īnferī

lūmina morte (: oculōs mortuōrum) re-signat (: aperit, ut videant viam ad Īnferōs ferentem?)
frētus -a -um +*abl* = cōnfīdēns; illā *virgā* frētus : caduceō frētus (ūtēns)
trā-nāre = *trāns-natāre*
apex -icis *m* = vertex
Atlās -antis *m* = mōns Maurētāniae (et hērōs) quī caelum vertice (umerīs) fulcīre dīcitur
fulcīre -sisse -tum = sustinēre

Cyllēnius -ī *m*, Mercurius; < Cyllēnē -ēs *f*, mōns Peloponnēsī ubi nātus est Mercurius
nītī nīxum = labōrāre, operam dare
praeceps -cipitis *adi* (< prae + caput) = praecipitāns; tōtō corpore praeceps sē mīsit (: sē praecipitāvit) ad undās
piscōsus -a -um = plēnus piscium
iūxtā aequora

....

Hīc prīmum paribus nītēns Cyllēnius ālīs 252
cōnstitit: hinc tōtō praeceps sē corpore ad undās
mīsit avī similis, quae circum lītora, circum
piscōsōs scopulōs humilis volat aequora iūxtā. 255

planta

planta -ae *f* = pedis pars īnfima
māgālia -ium *n pl* = casae Libycae
fundāre = fundāmenta locāre (aedificiī), condere
novāre = novam rem facere; tēcta novāre = novās domōs aedificāre
stēllātus -a -um (< stēlla) : gemmātus
iaspis -idis *f* = gemma splendida
ārdēbat : splendēbat
mūrex -icis *m* = purpura (color)
laena -ae *f* = pallium ē lānā factum
quae mūnera dīves Dīdō fēcerat
tēla -ae *f* = vestis quae texitur; tēlās dis-cernere : texere (tenuī aurō : fīlīs aureīs)
in-vādere = impetum facere, prōtinus accēdere/incipere
uxōrius -a -um = uxōrem habēns, uxōrī pārēns

....

Ut prīmum ālātīs tetigit māgālia plantīs 259
Aenēān fundantem arcēs ac tēcta novantem 260
cōnspicit. Atque illī stēllātus iaspide fulvā
ēnsis erat Tyriōque ārdēbat mūrice laena
dēmissa ex umerīs, dīves quae mūnera Dīdō
fēcerat, et tenuī tēlās discrēverat aurō.
Continuō invādit: "Tū nunc Karthāginis altae 265
fundāmenta locās pulchramque – uxōrius! – urbem
exstruis – heu, rēgnī rērumque oblīte tuārum!

ipse de*ō*rum rēgnātor mē tibi (: ad tē) dē-mittit *dē* clārō Olympō
rēgnātor -ōris *m* = rēx
torquet : versat, regit
haec mandāta (imperia) *mē* ferre iubet per celer*ē*s aurās
quā spē *in* Libycīs terrīs ōti*um* teris?
terere trīvisse trītum = (tempus) frūstrā cōnsūmere, perdere
surgentem = crēscentem | I|ū-lī
hērēs -ēdis *m* = is cui trāduntur rēs virī mortuī

Ipse deum tibi mē clārō dēmittit Olympō
rēgnātor, caelum ac terrās quī nūmine torquet,
ipse haec ferre iubet celerīs mandāta per aurās: 270
Quid struis? aut quā spē Libycīs teris ōtia terrīs?
Sī tē nūlla movet tantārum glōria rērum, [..........]
Ascanium surgentem et spēs hērēdis Iūlī 274

respice, cui rēgnum Italiae Rōmānaque tellūs
dēbētur!" Tālī Cyllēnius ōre locūtus
mortālīs vīsūs mediō sermōne relīquit
et procul in tenuem ex oculīs ēvānuit auram.
  At vērō Aenēās aspectū obmūtuit āmēns,
arrēctaeque horrōre comae et vōx faucibus haesit.
Ārdet abīre fugā dulcīsque relinquere terrās,
attonitus tantō monitū imperiōque deōrum.
'Heu, quid agat? quō nunc rēgīnam ambīre furentem
audeat adfātū? quae prīma exōrdia sūmat?'
Atque animum nunc hūc celerem nunc dīvidit illūc
in partīsque rapit variās perque omnia versat.
Haec alternantī potior sententia vīsa est:
Mnesthea Sergestumque vocat fortemque Serestum
– 'classem aptent tacitī sociōsque ad lītora cōgant,
arma parent et quae rēbus sit causa novandīs
dissimulent! Sēsē intereā – quandō optima Dīdō
nesciat et tantōs rumpī nōn spēret amōrēs –
temptātūrum aditūs et quae mollissima fandī
tempora, quis rēbus dexter modus.' Ōcius omnēs
imperiō laetī pārent et iussa facessunt.

spēs hērēdis Iūlī respice = respice quae hērēs *tuus* Iūlus spērat
It-a-li|ae
tālī ōre : tālibus verbīs
vīsus -ūs *m* = cōnspectus
mortālēs vīsūs (: cōnspectum hominum) *in* mediō sermōne relīquit
ē-vānēscere -nuisse ↔ appārēre
aspectū *deī*
ob-mūtēscere -tuisse = mūtus fierī
ar-rigere -rēxisse -rēctum = surgentem/horrentem facere; arrēctae *sunt* comae = comae horruērunt
faucēs -ium *f pl* = ōs/collum interius; vōx *in* faucibus haesit = vōx dēfuit
ārdēre + *īnf* = ārdenter cupere
fugā abīre = aufugere
monitus -ūs *m* < monēre
Aenēās: "quid ag*am*? ... aude*am*? ... sūm*am*?"
ambīre -īvisse -ītum = ōrātum adīre
quō adfātū (: quibus verbīs) nunc rēgīnam furentem ambīre audeat?
ad-fātus -ūs *m* < ad-fārī
exōrdium -ī *n* = initium; exōrdium sūmere = ōrdīrī, incipere
nunc... nunc = modo... modo; nunc hūc nunc illūc animum celerem dīvidit
alternāre = dubius esse (inter duo cōnsilia); *eī* alternantī haec sententia potior (= melior) visa est: ...
Mnestheus -ī *m*, Trōiānus; -a *acc Gr*
Mnesthe*um* Sergestumque... vocat, *quibus imperat ut* 'classem aptent...' ("classem aptā*te*...!")
cōgere = convenīre iubēre
quae sit causa rēbus novandīs (: rēs novandī, novī cōnsiliī)
dis-simulāre = cēlāre (simulandō)
quandō = quoniam
'sēsē intereā ... aditūs (: eam adīre) temptātūrum *esse*'
spērāre + *acc*+*īnf* = (fore) putāre, exspectāre
ad-itus -ūs *m* < ad-īre
quae *sint* mollissima (: placidissima) tempora fandī (: eam adfandī), quī modus dexter rēbus (: rēs agendī)
dexter -era -erum = conveniēns
ōcius *adv comp* = celerius, celeriter
facessere = citō perficere, exsequī

At rēgīna dolōs – quis fallere possit amantem? –
praesēnsit, mōtūsque excēpit prīma futūrōs
– omnia tūta timēns. Eadem impia Fāma furentī
dētulit 'armārī classem cursumque parārī!'
Saevit inops animī tōtamque incēnsa per urbem
bacchātur, quālis commōtīs excita sacrīs

Bacchae

Thȳias, ubi audītō stimulant trietērica 'Bacchō!'
orgia nocturnusque vocat clāmōre Cithaerōn.
Tandem hīs Aenēān compellat vōcibus ultrō:
"Dissimulāre etiam spērāstī – perfide! – tantum
posse nefās tacitusque meā dēcēdere terrā?
Nec tē noster amor nec tē data dextera quondam
nec moritūra tenet crūdēlī fūnere Dīdō?
Quīn etiam hībernō mōlīris sīdere classem
et mediīs properās Aquilōnibus īre per altum,
crūdēlis! Quid, sī nōn arva aliēna domōsque
ignōtās peterēs, et Trōia antīqua manēret,
Trōia per undōsum peterētur classibus aequor?
Mēne fugis? Per ego hās lacrimās dextramque tuam tē

prae-sentīre = ante sentīre
mōtus -ūs *m* < movēre
ex-cipere = exaudīre, cognōscere

tūta : quae tūta videntur
rēgīnae furentī

dē-ferre + *acc+īnf* = nūntiāre

saevīre = saevus esse, furere
in-ops -opis *adi* + *gen* = egēnus; inops animī/mentis : āmēns
bacchārī = furere ut *Baccha* (-ae *f*), fēmina incēnsa Bacchum adōrāns
com-mōtīs sacrīs : cum sacra (sacrae rēs) moventur/quatiuntur | sac-rīs
ex-ciēre -cīvisse -citum = excitāre
Thyias -adis *f* = Baccha; quālis Th. audītō 'Bacchō' clāmōre: "Bacche!"
stimulāre = incitāre; ubi *eam* stimulant orgia trietērica | trietērica = tertiō quōque annō celebrāta
orgia -ōrum *n pl* = diēs fēstī Bacchī
nocturnus -a -um < nox (noctū vocat)
Cithaerōn -is *m*, mōns Graeciae ubi orgia nocturna celebrantur
ultrō *adv* = nōn rogātus, per sē

etiam spērā*vi*stī tantum nefās dissimulāre posse...?

tacitus (: clam) *ē* meā terrā dē-cēdere

nec tē tenet noster amor nec...?
dextera = dextra; data dextera : prōmissum (quō dextera datur)
moritūrus -a -um *part fut* < morī
fūnus -eris *n* : mors
hībernō sīdere (: caelō) : hībernō tempore, hieme
classem mōlīrī = classem aptāre/armāre

num Trōia (*ā tē*) peterētur...? : num Trōiam peterēs...?
undōsus -a -um = undīs turbātus

per hās lacrimās dextramque tuam ... ego tē .... ōrō (*v.* 319) ...

– quandō aliud mihi iam miserae nihil ipsa relīquī –
per cōnūbia nostra, per inceptōs hymenaeōs,
sī bene quid dē tē meruī, fuit aut tibi quicquam
dulce meum, miserēre domūs lābentis et istam
– ōrō, sī quis adhūc precibus locus – exue mentem!
Tē propter Libycae gentēs Nomadumque tyrannī
ōdēre, īnfēnsī Tyriī; tē propter eundem
exstīnctus pudor et, quā sōlā sīdera adībam,
fāma prior. Cui mē moribundam dēseris, hospes?
– hoc sōlum nōmen quoniam dē 'coniuge' restat.
Quid moror? An mea Pygmaliōn dum moenia frāter
dēstruat aut captam dūcat Gaetūlus Iarbās?
Saltem sī qua mihī dē tē suscepta fuisset
ante fugam subolēs, sī quis mihi parvulus aulā
lūderet 'Aenēās', quī tē tamen ōre referret,
nōn equidem omnīnō capta ac dēserta vidērer."
Dīxerat. Ille Iovis monitīs immōta tenēbat
lūmina et obnīxus cūram sub corde premēbat.
Tandem pauca refert: "Ego tē, quae plūrima fandō
ēnumerāre valēs, numquam, rēgīna, negābō
prōmeritam, nec mē meminisse pigēbit Elissae,

quandō iam nihil aliud ipsa mihi relīquī; (nihil aliud : quam meās lacrimās et tuum prōmissum)
in-ceptus -a -um = coeptus
hymenaeī -ōrum *m pl* = coniugium
sī quid bene meruī dē tē (= sī quid tibi bene fēcī) aut *sī* quicquam meum (: ā mē factum) tibi dulce fuit
quicquam = qui*d*quam
miserērī +*gen* = miserārī +*acc;* miserēre domūs *meae* (: generis meī) lābentis!
sī (ali)quī *locus est* precibus
exue (: mūtā) istam mentem!

propter tē
Nomadēs -um *m pl* = Numidae
mē ōd*ērunt*
Tyriī *mihi* īnfēnsī *sunt*
propter tē eundem : etiam propter tē

exstīnctus *est* pudor et fāma (: glōria) prior, quā sōlā sīdera adībam!

moribundus -a -um = brevī moritūrus, moriēns

quoniam hoc sōlum nōmen ('hospes') restat dē (: prō) 'coniuge'

an dum frāter Pygmaliōn mea moenia dēstruat aut captam *mē* dūcat Gaetūlus Iarbās?
I|ar-bās

sī (ali)qua subolēs mih*i* fuisset dē tē suscepta (: genita) ante fugam *tuam*
subolēs -is *f* = prōlēs
sī (ali)quis parvulus 'Aenēās' mihi lūderet *in* aulā

quī tē tamen ōre (: vultū) *mihi* referret (tamen : etsī abessēs)

monita -ōrum *n pl* < monēre; Iovis monitīs = Iovis monitū
im-mōtus -a -um = quī nōn movētur

lūmina : oculōs
obnīxus -a -um = cōnstāns

refert : respondet
ego numquam negābō tē, rēgīna, *dē mē* prō-meritam esse quae plūrima fandō ēnumerāre valēs (= potes)
ē-numerāre = multa dīcere numerō

prō-merērī -itum *dēp* = merēre
pigēre: mē piget ↔ mē iuvat
Elissa -ae *f* = Dīdō

dum ipse memor *sum* meī = dum memoria mihi est; meī *gen* < ego
spīritus -ūs *m* (< spīrāre) = anima

dum memor ipse meī, dum spīritus hōs regit artūs.

abs-condere -disse -ditum = cēlāre; hanc fugam abscondere

Prō rē pauca loquar: neque ego hanc abscondere

fūrtō *adv* = fūrtīvē

fūrtō

nē finge! : nōlī tē fallere!
coniugis taedās prae-tendere : uxōrem dūcere
taeda -ae *f* = fax iugālis
prae-tendere -disse = ante sē tendere
foedus -eris *n* = lēx inter duōs statūta; in h*oc* foed*us* (: coniugium) vēnī

spērāvī (nē finge!) fugam, nec coniugis umquam
praetendī taedās aut haec in foedera vēnī.

sī fāta mē paterentur meīs auspiciīs dūcere vītam (: vīvere)
auspicium -ī *n* (< auspex) = imperium; meīs auspiciīs : ut mihi libet
sponte meā = meā voluntāte
com-pōnere ↔ excitāre

Mē sī fāta meīs paterentur dūcere vītam
auspiciīs et sponte meā compōnere cūrās,
urbem Trōiānam prīmum dulcīsque meōrum

rel-i-qui|ās
colerem : cūrārem

reliquiās colerem, [Priamī tēcta alta manērent,]

recidīvus -a -um = resurgēns, renovātus; *meā* manū Pergama recidīva posuissem (: restituissem) victīs
Grȳnēus -a -um < Grȳnium, cīvitās Asiae Apollinī sacra | It-a-li-am
Italiam magnam Grȳnēus Apollō *mē iussit capessere* (= petere/capere); Italiam capessere *mē* iuss*ērunt* sortēs Lyciae (ab Apolline datae)
Lycius -a -um < Lycia, ubi Apollō sortēs (respōnsa dē fātō) reddit
hic amor *meus*, haec patria *mea* est
sī tē, Phoenissam, Karthāginis arcēs Libycaeque urbis aspectus dētinet, quae invidia est Teucrōs *in* terrā Ausoniā cōnsīdere? (: cūr Teucrīs invidēs... cōnsīdere?)
tandem : dīc mihi! rogō tē!

et recidīva manū posuissem Pergama victīs! –
sed nunc Italiam magnam Grȳnēus Apollō,
Italiam Lyciae iussēre capessere sortēs;
hic ˈamor, haec patria est. Sī tē Karthāginis arcēs
Phoenissam Libycaeque aspectus dētinet urbis,
quae tandem Ausoniā Teucrōs cōnsīdere terrā

exter -era -erum = quī extrā est
et (etiam) nōs exter*um* rēgn*um* quaerere fās *est*

invidia est? Et nōs fās extera quaerere rēgna.

quotiēns = quotiēs; *totiēs* quotiēs...
mē imāgō patris Anchīsae turbida... in somnīs admonet et terret
igneus -a -um < ignis

Mē patris Anchīsae, quotiēns ūmentibus umbrīs
nox operit terrās, quotiēns astra ignea surgunt,

imāgō = quod in somnīs vidētur; turbida : perturbāta

admonet in somnīs et turbida terret imāgō;

mē puer Ascanius *admonet*
iniūria capitis cārī : iniūria capitī (: puerō) cārō facta
fraudāre = fallere; +*abl* iniūriā adimere | fātālis -e = fātō datus

mē puer Ascanius capitisque iniūria cārī,
quem rēgnō Hesperiae fraudō et fātālibus arvīs.

Nunc etiam interpres dīvum Iove missus ab ipsō
(testor utrumque caput) celerīs mandāta per aurās
dētulit: ipse deum manifēstō in lūmine vīdī
intrantem mūrōs vōcemque hīs auribus hausī.
Dēsine mēque tuīs incendere tēque querēllīs!
Italiam nōn sponte sequor."
Tālia dīcentem iamdūdum āversa tuētur
hūc illūc volvēns oculōs tōtumque pererrat
lūminibus tacitīs, et sīc accēnsa profātur:
"Nec tibi dīva parēns generis nec Dardanus auctor
– perfide! – sed dūrīs genuit tē cautibus horrēns
Caucasus Hyrcānaeque admōrunt ūbera tigrēs!
Nam quid dissimulō aut quae mē ad māiōra re-
servō?
Num flētū ingemuit nostrō? num lūmina flexit?
num lacrimās victus dedit aut miserātus amantem
est?
Quae quibus anteferam? iam iam nec māxima Iūnō
nec Sāturnius haec oculīs pater aspicit aequīs.
Nusquam tūta fidēs. Ēiectum lītore, egentem
excēpī et rēgnī – dēmēns – in parte locāvī.

interpres -etis *m* = lēgātus; interpres dīvōrum ab ipsō Iove missus per celerēs aurās mandāta dētulit
testārī = testem facere
utrumque caput *nostrum* : et meum et tuum caput
manifēstus -a -um = plānus, clārus

auribus haurīre = audīre

dēsine mēque tēque (et mē et tē) tuīs querēllīs incendere!
It-a-li|am
nōn *meā* sponte sequor (: petō)
versus nōn integer

eum tālia dīcentem
tuētur = intuētur

per-errāre = errāre per, lūstrāre

lūminibus : oculīs (tacitīs: silentiō)

nec tibi *est* dīva parēns nec Dardanus auctor generis
auctor -ōris *m* = is ā quō rēs orta est
cautēs -is *f* = saxum acūtum
in dūrīs cautibus tē genuit horrēns Caucasus tigrēsque Hyrcānae *tibi* ūbera admōvērunt (: tē aluērunt)
Caucasus -ī *m*, mōns longinquus
Hyrcānus -a -um < Hyrcānia -ae *f*, regiō Asiae longinqua | tig-rēs
quid dissimulō? : quid (cūr) simulandō vērum cēlō?
re-servāre = servāre
ad quae māiōra (mala) mē reservō?

flētū nostrō : ob flētum meum
lūmina flexit : oculōs āvertit

ante-ferre = praeferre
quae quibus anteferam? : quae prius /posterius dīcam? unde incipiam?
Sāturnius pater = Iuppiter
aequus -a -um = iūstus

nusquam *adv* = nūllō locō; nusquam tūta *est* fidēs
in lītore

eum excēpī et in parte rēgnī locāvī

āmissam classem *servāvī*	Āmissam classem, sociōs ā morte redūxī
furiae -ārum *f pl* = furor, īra furēns augur -is *m* = vātēs (Apollō est deus vātum)	– heu furiīs incēnsa feror! – Nunc augur Apollō,
nunc et*iam* interpres dīv*orum* ab ipsō Iove missus	nunc Lyciae sortēs, nunc et Iove missus ab ipsō
horridus -a -um = horribilis	interpres dīvum fert horrida iussa per aurās!
scīlicet...! : num...? is labor, ea cūra : labor, cūra dē eā rē *deōs* quiētōs (: placidōs) sollicitat!	Scīlicet is superīs labor est, ea cūra quiētōs
sollicitāre = (animum) turbāre, cūrā afficere re-fellere = falsa repellere; neque *tua* dicta refellō	sollicitat! – Neque tē teneō neque dicta refellō:
(locum) sequī = petere | It-a-li-am rēgna : rēgn*um tuum*	ī, sequere Italiam ventīs, pete rēgna per undās!
pia nūmina : diī quī impiōs pūniunt equidem spērō *in* mediīs scopulīs *tē* supplicia hausūrum *esse*	Spērō equidem mediīs, sī quid pia nūmina possunt,
supplicium haurīre = supplicium patī	supplicia hausūrum scopulīs et nōmine “Dīdō!”
ātrīs ignibus : facibus cum ātrō fūmō	saepe vocātūrum! Sequar ātrīs ignibus absēns
sē-dūcere + *abl* = removēre (ab), dīvidere; animā sēdūcere artūs : corpus ab animā dīvidere	et, cum frīgida mors animā sēdūxerit artūs,
umbra : phantasma	omnibus umbra locīs aderō. Dabis, improbe, poenās!
et haec fāma (dē poenā tuā) mihi sub īmōs Mānēs (: ad Īnferōs) veniet	Audiam, et haec Mānīs veniet mihi fāma sub īmōs.”
ab-rumpere = subitō fīnīre, interpellāre; hīs dictīs medium sermōnem abrumpit	Hīs medium dictīs sermōnem abrumpit et aurās
ex oculīs *eius*	aegra fugit sēque ex oculīs āvertit et aufert,
linquēns *eum* multa *dīcere* cūnctantem metū (: ob metum)	linquēns multa metū cūnctantem et multa volentem
famulae *eam* suscipiunt con-lābī = col-lābī	dīcere. Suscipiunt famulae conlāpsaque membra
marmoreō thalamō (*dat* : *in* marmore*um* thalam*um*) re-ferunt et *in* strātīs (: lectō) re-pōnunt	marmoreō referunt thalamō strātīsque repōnunt.
lēnīre = temperāre, mulcēre	At pius Aenēās, quamquam lēnīre dolentem
sōlārī = cōnsōlārī	sōlandō cupit et dictīs āvertere cūrās, | ....
ex-sequī = facere (quod iubētur) re-vīsere = iterum vīsere	iussa tamen dīvum exsequitur classemque revīsit.

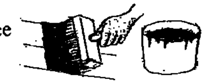
Tum vērō Teucrī incumbunt et lītore celsās
dēdūcunt tōtō nāvīs. Natat ūncta carīna,
frondentīsque ferunt rēmōs et rōbora silvīs
īnfabricāta – fugae studiō!

....

408 Quis tibi tum, Dīdō, cernentī tālia sēnsus!
quōsve dabās gemitūs, cum lītora fervere lātē
prōspicerēs arce ex summā, tōtumque vidērēs
miscērī ante oculōs tantīs clāmōribus aequor!
Improbe Amor, quid nōn mortālia pectora cōgis!
Īre iterum in lacrimās, iterum temptāre precandō
cōgitur et supplex animōs submittere amōrī,
nē quid inexpertum – frūstrā moritūra – relinquat.

"Anna, vidēs tōtō properārī lītore circum:
undique convēnēre; vocat iam carbasus aurās,
puppibus et laetī nautae imposuēre corōnās.
Hunc ego sī potuī tantum spērāre dolōrem,
et perferre, soror, poterō. Miserae hoc tamen ūnum
exsequere, Anna, mihī – sōlam nam perfidus ille
tē colere, arcānōs etiam tibi crēdere sēnsūs,
sōla virī mollīs aditūs et tempora nōrās:

(operī) in-cumbere = labōrāre
ā tōtō lītore celsās nāv*ēs* dēdūcunt
ungere ūnxisse ūnctum = perfundere; ūncta carīna : nāvēs *pice* ūnctae; pix picis *f* = color nigerrimus quō lignum ungitur servandī causā
frondēns -entis *adi* = frondeus; frondent*ēs* rēmōs : nōndum fabricātōs *ē* silvīs
īn-fabricātus -a -um = nōn fabricātus
versus nōn integer (*item* v. 503)

nāvis pice ungitur

pix

quis (: quī) tibi *fuit* sēnsus! : quid tū sēnsistī!
fervēre/ferv*e*re = ārdēre (studiō labōrantium)

in lacrimās īre : lacrimās effundere
precandō : precibus
anim*um* (suum)
sub-mittere +*dat* = mittere sub, pārentem facere
in-expertus -a -um (< -experīrī); *n* quod nēmō expertus est
"Anna" *inquit*, "vidēs *in* tōtō lītore properārī (: eōs properāre) circum"
circum *adv* (: circum tōtum lītus)
carbasus -ī *f* = vēlum; carbasus iam aurās vocat (: ventum exspectat)
et nautae laetī corōnās puppibus (*dat* : in puppīs) imposuē*runt*
sī (: quoniam) ego potuī hunc tantum dolōrem spērāre (: praesentīre), et (: etiam) *eum* perferre poterō
mih*i* miserae...
nam perfidus ille tē sōlam colere, tibi etiam arcānōs sēnsūs crēdere *solet* (col*ere*, crēd*ere*: *īnf prō ind*)
colere = dīligenter cūrāre
arcānus -a -um = aliīs ignōtus, prīvātus
tū sōla virī moll*ēs* aditūs et tempora (: idōnea tempora virī adeundī) nōv*e*rās (: nōvistī)

ī, soror, atque hostem supplex adfāre superbum:
Nōn ego cum Danaīs Trōiānam exscindere gentem
Aulide iūrāvī classemve ad Pergama mīsī,
nec patris Anchīsae cinerēs Mānīsve revellī:
cūr mea dicta negat dūrās dēmittere in aurīs?
Quō ruit? Extrēmum hoc miserae det mūnus amantī:
exspectet facilemque fugam ventōsque ferentīs!
Nōn iam coniugium antīquum, quod prōdidit, ōrō,
nec pulchrō ut Latiō careat rēgnumque relinquat:
tempus ināne petō, requiem spatiumque furōrī,
dum mea mē victam doceat fortūna dolēre!
Extrēmam hanc ōrō veniam – miserēre sorōris! –
quam mihi cum dederit cumulātam morte remittam."
  Tālibus ōrābat, tālīsque miserrima flētūs
fertque refertque soror, sed nūllīs ille movētur
flētibus aut vōcēs ūllās tractābilis audit.
Fāta obstant placidāsque virī deus obstruit aurīs.

....

Mēns immōta manet, lacrimae volvuntur inānēs!
  Tum vērō īnfēlīx fātīs exterrita Dīdō
mortem ōrat – taedet caelī convexa tuērī.

Aulis -idis *f*, portus unde classis Graecōrum Trōiam profecta est
iūrāre = diīs testibus affirmāre; ego nōn iūrāvī 'mē Trōiānam gentem exscissūram esse' (ut Graecī)
cinerēs : ossa sepulta, sepulcrum
re-vellere -lisse -vulsum = ēripere, perturbāre (revellī: ut Diomēdēs?)
cūr negat (: nōn vult) mea dicta in dūrās aurēs dēmittere (: admittere)

ventus ferēns = ventus secundus

prō-dere -didisse -ditum = perfidē fallere

requiēs -ētis *f*, *acc* -iem = quiēs
spatium -ī *n* = tempus quod interest; requiem spatiumque (furōrī) : spatium requiēscendī (mihi furentī)
dum (: ut interim) mea fortūna mē victam dolēre doceat

cumulāre = augēre (additō praemiō)
remittam : reddam, referam

tālibus *verbīs*
tālēs flētūs : tālia verba cum flētū

aut (: neque) ūllās vōcēs tractābilis audit = et omnēs vōcēs in-tractābilis audit
placidās : immōtās
ob-struere = claudere prohibendō

inānēs : vānae (: nēquīquam)

taedēre (+*acc*) = pigēre; taedet *eam* caelī convexa tuērī (= intuērī)
convexum caelī = orbis caelī, caelum

Quō magis inceptum peragat lūcemque relinquat,
vīdit, tūricremīs cum dōna impōneret ārīs,
– horrendum dictū! – laticēs nigrēscere sacrōs
fūsaque in obscēnum sē vertere vīna cruōrem!
Hoc vīsum nūllī, nōn ipsī effāta sorōrī.
Praetereā fuit in tēctīs dē marmore templum
coniugis antīquī mīrō quod honōre colēbat,
velleribus niveīs et fēstā fronde revīnctum:
hinc exaudīrī vōcēs et verba vocantis
vīsa virī, nox cum terrās obscūra tenēret,
sōlaque culminibus fērālī carmine būbō
saepe querī et longās in flētum dūcere vōcēs.
Multaque praetereā vātum praedicta priōrum
terribilī monitū horrificant. Agit ipse furentem
in somnīs ferus Aenēās, semperque relinquī
sōla sibī, semper longam incomitāta vidētur
īre viam et Tyriōs dēsertā quaerere terrā.

....

Ergō ubi concēpit furiās ēvicta dolōre
dēcrēvitque morī, tempus sēcum ipsa modumque
exigit et maestam dictīs adgressa sorōrem

quō magis = ut eō magis
inceptum -ī *n* = cōnsilium parātum
lūcem (: vītam) relinquere : morī

tūri-cremus -a -um: āra tūricrema = āra in quā tūs cremātur (ūritur)

nigrēscere = niger fierī
nig|rēs-ce-re |sac-rōs

obscēnus -a -um = foedus, horribilis
(vīdit...) fūsaque vīna in obscēnum cruōrem sē vertere (: mūtārī)

vīsum -ī *n* = quod vīsum est; hoc vīsum nūllī, nōn ipsī sorōrī effāta *est* (: nārrāvit)
in tēctīs : in aedibus

(coniūnx) antīquus = prior

vellus -eris *n* = pellis ovis cum lānā
fēstus -a um = diē fēstō dignus
re-vincīre = vinciendō cingere

hinc vōcēs et verba virī vocantis exaudīrī *eī* vīsa *sunt*,
cum nox obscūra terrās tenēret

būbō
in culminibus
fērālis -e = dē mortuīs
būbō -ōnis *m/f*, avis quae noctū 'būbū' facit ('longās vōcēs dūcit')
būbō saepe querī *eī vīsa est*

vātum priōrum : vātum veterum

horrificāre = horrentem facere

ipse ferus Aenēās *eam* furentem in somnīs agit
sōla relinquī sib*i* vidētur
in-comitātus -a -um = sine comite

in terrā dēsertā

con-cipere -iō -cēpisse -ceptum = in sē (in mente) recipere
ē-vincere = superāre

dē-cernere -crēvisse -crētum = cōnstituere
(sē-cum) ex-igere = reputāre
ad-/ag-gredī -gressum (< ad + gradī) = adīre

tegit : cēlat
serēnāre = serēnum/clārum facere

cōnsilium vultū tegit ac spem fronte serēnat:

"invēnī" *inquit* "..."
grātārī +*dat* ↔ miserērī

"Invēnī, germāna, viam – grātāre sorōrī! –

solvere +*abl* = līberāre

quae mihi reddat eum vel eō mē solvat amantem.

iūxtā fīnem Ōceanī
sōl cadēns = sōl occidēns

Ōceanī fīnem iūxtā sōlemque cadentem

Aethiopēs -um *m pl*, incolae Aethiopiae (Āfricae interiōris)
Atlās axem stēllīs ārdentibus aptum umerō torquet (: volvit)
axis -is *m* = orbis caelī
aptus -a -um +*abl* = ōrnātus

ultimus Aethiopum locus est, ubi māximus Atlās
axem umerō torquet stēllīs ārdentibus aptum:

hinc (: ex hōc locō) sacerdōs Massȳlae gentis mihi mōnstrāta *est*

hinc mihi Massȳlae gentis mōnstrāta sacerdōs;

....

carminibus: vātēs et sacerdōtēs verba sacra *canunt*

haec 'sē carminibus' prōmittit 'solvere mentēs

aliīs *mentibus* (: in aliās mentēs)
im-mittere (+*dat*) < in-mittere

quās velit' ast 'aliīs dūrās immittere cūrās;

sistere = stantem facere; *dīcit 'sē* sistere aquam *in* fluviīs...' | ret-rō
retrō *adv* = eō unde vēnērunt (←)

sistere aquam fluviīs et vertere sīdera retrō!'

mūgīre = 'mū' facere (ut bōs)
terram mūgīre vidēbis : terra mūgīre tibi vidēbitur
dē montibus

ornus -ī *f*

Nocturnōsque movet Mānīs; mūgīre vidēbis
sub pedibus terram et dēscendere montibus ornōs!

testor deōs et tē, cāra germāna...: '...
magicus -a -um; ars magica: quā rēs contrā nātūram fierī videntur
invītus -a -um = nōlēns (↔ libēns)
'*mē* invītam art*ibus* magic*īs* accingī (: armārī, ūtī)' | -ier *īnf pass* = -ī

Testor, cāra, deōs et tē, germāna, tuumque
dulce caput: 'magicās invītam accingier artīs.'

sēcrētus -a -um = sōlus, sine sociīs
pyra -ae *f* = rogus
in tēctō (: domō) interiōre
in thalamō

Tū sēcrēta pyram tēctō interiōre sub aurās
ērige et arma virī, thalamō quae fīxa relīquit

vir impius (: Aenēās)
exuviae -ārum *f pl* (< exuere) = vestīmenta

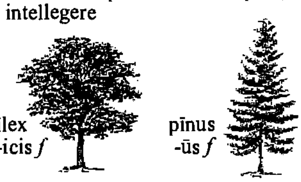
impius, exuviāsque omnīs lectumque iugālem,

super-impōnās (: super pyram)
ne-fandus -a -um = īnfandus
mē iuvat (: dēlectat) abolēre cūncta monimenta virī nefandī
monimentum -ī *n* = monumentum; m. virī = quod monet dē virō
: ita mihi mōnstrat (: mē docet) sacerdōs

quō periī, superimpōnās! Abolēre nefandī
cūncta virī monimenta iuvat, mōnstratque sacerdōs."

Haec effāta silet; pallor simul occupat ōra.
Nōn tamen Anna novīs praetexere fūnera sacrīs
germānam crēdit, nec tantōs mente furōrēs
concipit aut graviōra timet quam morte Sychaeī.
Ergō iussa parat.
At rēgīna, pyrā penetrālī in sēde sub aurās
ērēctā ingentī taedīs atque īlice sectā,
intenditque locum sertīs et fronde corōnat
fūnereā; super exuviās ēnsemque relictum
effigiemque torō locat, haud ignāra futūrī.
Stant ārae circum et crīnīs effūsa sacerdōs
ter centum tonat ōre deōs, Erebumque Chaosque
tergeminamque Hecatēn, tria virginis ōra Diānae.
....
517 Ipsa molā manibusque piīs altāria iūxtā
– ūnum exūta pedem vinclīs, in veste recīnctā –
testātur moritūra deōs et cōnscia fātī
sīdera; tum, sī quod nōn aequō foedere amantīs
cūrae nūmen habet iūstumque memorque, precātur.
Nox erat, et placidum carpēbant fessa sopōrem
corpora per terrās, silvaeque et saeva quiērant

pallor -ōris *m* < pallēre
occupāre = capere, operīre; pallor *ōs* occupat : pallēscit
nōn tamen Anna crēdit germānam novīs sacrīs fūn*us* (: mortem) praetexere | sac-rīs
mente con-cipere = mente capere, intellegere

penetrālis -e = interior
pyrā ingentī in sēde (: locō) penetrālī sub aurās ērēctā *ex* taedā...
taeda -ae *f* = lignum *pīnūs* arboris
īlex -icis *f*, genus arboris et lignum
in-tendere + *abl* = exōrnāre
fūnereus -a -um < fūnus
super *adv* : super pyram
effigiemque *Aenēae in* torō locat
futūrī : reī futūrae
crīn*ēs* (*acc*) effūsa = ut crīnēs effūdit, crīnibus effūsīs (= passīs)
tonat ōre : tonantī vōce invocat
Erebus -ī *m*, Chaos -ī *n*, Hecatē -ēs (*acc Gr* -ēn) *f*, diī/dea Īnferōrum
ter-geminus -a -um = trium partium; Hecatē virgō, quae eadem Diāna vocātur, tria ōra gerit

molere -uisse -itum = sēmen frangere *molā* (īnstrūmentō rotundō)
mola -ae *f* = sēmen molitum (sacrificiīs mola et sāl in āram spargitur)
ipsa (Dīdō) *cum* molā manibusque piīs iūxtā altāria.....
: ut ūnum pedem vinc*u*līs (calceō) exuit (: alterō pede nūdātō)
re-cingere = cingulō solvere
.....moritūra testātur deōs et sīdera cōnscia fātī (quae fātum sciunt)
nōn aequō foedere amantēs = amantēs quī/quae nōn aequē amantur
sī (ali)quod nūmen iūstum memorque nōn aequō foedere amant*ēs* cūrae habet, (id nūmen) precātur
cūrae habēre = cūrāre
sopor -ōris *m* = somnus; sopōrem carpere = dormīre; fessa corpora placidum sopōrem carpēbant
quiēscere -ēvisse = quiētus fierī; quiērant = quiē*ve*rant

aequora, cum mediō volvuntur sīdera lāpsū,
cum tacet omnis ager, pecudēs pictaeque volucrēs,
quaeque lacūs lātē liquidōs quaeque aspera dūmīs
rūra tenent, somnō positae sub nocte silentī.
[...................]
At nōn īnfēlīx animī Phoenissa, neque umquam
solvitur in somnōs oculīsve aut pectore noctem
accipit: ingeminant cūrae rūrsusque resurgēns
saevit amor magnōque īrārum flūctuat aestū.
Sīc adeō īnsistit sēcumque ita corde volūtat:
"Ēn, quid agō? rūrsusque procōs inrīsa priōrēs
experiar? Nomadumque petam cōnūbia supplex,
quōs ego sim totiēns iam dēdignāta marītōs?
Īliacās igitur classīs atque ultima Teucrum
iussa sequar? quiane auxiliō iuvat ante levātōs
et bene apud memorēs veteris stat grātia factī?
Quis mē autem, fac velle, sinet ratibusque superbīs
invīsam accipiet? Nescīs – heu, perdita! – necdum
Laomedontēae sentīs periūria gentis?
Quid tum? sōla fugā nautās comitābor ovantīs?
an Tyriīs omnīque manū stīpāta meōrum

lāpsus -ūs *m* < lābī; lāpsū : cursū

volucris -is *f* = avis; pictae : variōrum colōrum | vo|luc-rēs
liquidus -a -um = fluēns (ut aqua)
: et *volucrēs* quae lacūs lātē liquidōs et quae rūra dūmīs aspera (: ob dūmōs invia) tenent (: incolunt)
in somnō positae *sunt*

dūmus -ī *m*

at nōn *quiēscit*...
īnfēlīx animī : *in* animō

in somnōs solvī = somnum capere (= noctem accipere)

in-gemināre (< geminus) = duplex fierī, augērī

flūctuāre = (flūctibus) iactārī
aestus -ūs *m* = turbō, mēns turbāta

sīc ad-eō = sīc verō
īn-sistere = cōnstanter pergere
sēcum corde volūtāre = cōgitāre, reputāre
procus -ī *m* = vir quī uxōrem petit
in-/ir-rīdēre -sisse -sum = dērīdēre; inrīsa : etsī irrīsa erō

dē-dignārī = spernere ut indignum; quōs dēdignāta *sim* = *cum* eōs dēdignāta *sim* : *etsī* eōs dēdignāta *sum*
ultima Teucr*ōr*um iussa = quidquid Teucrī iusserint
iussa sequī : pārēre
quia-ne *eōs* iuvat auxiliō *meō* ante levātōs *esse* et grātia stat apud memorēs veteris bene factī? (: et quia grātiam habent memorēs veteris beneficiī?); bene factum = beneficium
fac *mē* velle : sī vellem (eōs sequī)
quis autem mē *sequī* sinet invīsamque *in* ratibus superbīs accipiet?
heu, perdita! nescīs necdum sentīs periūria gentis Laomedont*e*ae?
Laomedonteus -a -um < Laomedōn -ontis *m*, pater Priamī, rēx perfidus
per-iūrium -ī *n* = maleficium eius quī falsum iūrat, *perfidia* (< perfidus)

manus -ūs *f* = caterva

īnferar et, quōs Sīdŏniā vix urbe revellī,	īnferar = mē īnferam (ad Trōiānōs) et *eōs* quōs *ex* urbe Sīdŏniā vix revellī rūrsus agam pelagō (: in pelagus)?
rūrsus agam pelagō et ventīs dare vēla iubēbō?	
Quīn morere ut merita es, ferrōque āverte dolōrem!"	quīn (+*imp*) = at certē, age! merērī -itum esse (*dēp*) = merēre ferrō : gladiō
....	
554 Aenēās celsā in puppī iam certus eundī	certus +*ger/īnf:* certus eundī/īre = quī certō cōnstituit īre
carpēbat somnōs, rēbus iam rīte parātīs.	somnōs carpere/dūcere = dormīre rīte *adv* = rēctē, probē
Huic sē fōrma deī vultū redeuntis eōdem	huic fōrma deī eōdem vultū redeuntis sē obtulit (: sē ostendit)
obtulit in somnīs rūrsusque ita vīsa monēre est	vīsa est ita monēre...: "Nāte deā..."
– omnia Mercuriō similis, vōcemque colōrem-	Mercuriō similis omn*ibus* (*rēbus*): vōc*e*, colōr*e*, crīn*ibus* flāv*īs*, membr*īs* decōr*īs* (*acc prō abl*)
que et crīnīs flāvōs et membra decōra iuventae – :	co|lō-rem||qu'et crī|nīs
"Nāte deā, potes hōc sub cāsū dūcere somnōs?	nāte deā! = fīlī deae!
nec quae tē circum stent dēinde perīcula cernis,	quae perīcula deinde circum tē stent deinde = posthāc
dēmēns, nec Zephyrōs audīs spīrāre secundōs?	spīrāre = flāre
Illa dolōs dīrumque nefās in pectore versat	
certa morī, variōsque īrārum concitat aestūs.	con-citāre = excitāre
Nōn fugis hinc praeceps dum praecipitāre potestās?	dum *tibi est* potestās praecipitandī
Iam mare turbārī trabibus saevāsque vidēbis	iam (+*fut*) = mox trabibus : nāvibus
conlūcēre facēs, iam fervere lītora flammīs,	con-/col-lūcēre = lūcēre
sī tē hīs attigerit terrīs Aurōra morantem.	sī Aurōra tē *in* hīs terrīs morantem attigerit
Hēia age, rumpe morās! Varium et mūtābile semper	hēia! (= heus!) age, *ab*rumpe morās! mūtābilis -e = quī mūtārī potest : fēmina est quod semper mūtātur!
fēmina!" Sīc fātus noctī sē immiscuit ātrae.	im-miscēre +*dat* < in-miscēre

Tum vērō Aenēās subitīs exterritus umbrīs
corripit ē somnō corpus sociōsque fatīgat
praecipitīs: "Vigilāte, virī, et cōnsīdite trānstrīs!
Solvite vēla citī! Deus aethere missus ab altō
festīnāre fugam tortōsque incīdere fūnīs
ecce iterum stimulat. Sequimur tē, sāncte deōrum,
quisquis es, imperiōque iterum pārēmus ovantēs.
Adsīs, ō, placidusque iuvēs et sīdera caelō
dextra ferās!" Dīxit, vāgīnāque ēripit ēnsem
fulmineum strictōque ferit retinācula ferrō.
Īdem omnīs simul ārdor habet, rapiuntque ruuntque;
lītora dēseruēre, latet sub classibus aequor,
adnīxī torquent spūmās et caerula verrunt.

Et iam prīma novō spargēbat lūmine terrās
Tīthōnī croceum linquēns Aurōra cubīle.
Rēgīna ē speculīs ut prīmam albēscere lūcem
vīdit et aequātīs classem prōcēdere vēlīs,
lītoraque et vacuōs sēnsit sine rēmige portūs,
terque quaterque manū pectus percussa decōrum
flāventīsque abscissa comās "Prō, Iuppiter! Ībit
hic"[1] ait "et nostrīs inlūserit advena rēgnīs?

umbrīs : tenebrīs

corpus corripit = sē corripit
sociōs fatīgat praecipitēs : sociōs labōrāre et sē praecipitāre iubet

trānstrum -ī *n* = sēdēs rēmigantium; *in* trānstrīs

citī : citō (+ *v.*594)

fūnis *tortus* (< torquēre)

: ecce iterum *nōs* stimulat ut fugam festīnēmus tortōsque fūnēs incīdāmus | festīnāre = properāre
sānctus -a -um = sacer, dīvīnus

placidus : benignus
ō, adsīs *nōbīs* placidusque *nōs* iuvēs et sīdera *in* caelō dextra ferās!
dexter -tra -trum = favēns, fēlīx
ē vāgīnā

fulmineus -a -um (< fulmen) = fulgēns
retināculum -ī *n* = fūnis

scōpae -ārum *f pl*

verrere: servus *scōpīs* verrit; nauta *rēmīs* mare verrit : rēmigat
adnīxī (: adnītentēs) torquent... verrunt : omnibus vīribus rēmigant
caerula -ōrum *n pl* = mare *caeruleum*
caeruleus -a -um: color caelī/maris
prīma Aurōra, Tithōnī cubīle croceum linquēns, terrās novō lūmine spargēbat | cubīle -is *n* = lectus
Tīthōnus -ī *m*, marītus Aurōrae

specula -ae *f* = turris unde prōspicitur; ē speculā
albēscere = albus (clārus) fierī

lītu*s* et port*um* vacu*um esse* sēnsit
rēmex -igis *m* = nauta quī rēmigat

pectus decōrum percussa : ut pectus decōrum percussit
flāvēns -entis *adi* = flāvus
ab-scindere -idisse -issum = abripere
abscissa flāventēs comās : ut flāventēs comās abscidit
nostr*ō* (: meō) rēgn*ō* inlūserit
in-lūdere + *dat* = il-lūdere

Nōn arma expedient tōtāque ex urbe sequentur,
dēripientque ratēs aliī nāvālibus? Īte,
ferte citī flammās, date tēla, impellite rēmōs!
Quid loquor? aut ubi sum? quae mentem īnsānia
mūtat?
Īnfēlīx Dīdō! nunc tē facta impia tangunt?
Tum decuit cum scēptra dabās! Ēn dextra fidēsque
quem 'sēcum patriōs' āiunt 'portāre Penātīs',
quem 'subiisse umerīs cōnfectum aetāte parentem'!
Nōn potuī abreptum dīvellere corpus et undīs
spargere? nōn sociōs, nōn ipsum absūmere ferrō
Ascanium patriīsque epulandum pōnere mēnsīs?!
Vērum anceps pugnae fuerat fortūna. – Fuisset!
Quem metuī moritūra? Facēs in castra tulissem
implēssemque forōs flammīs nātumque patremque
cum genere exstīnxem, mēmet super ipsa dedissem!
Sōl! quī terrārum flammīs opera omnia lūstrās,
tūque hārum interpres cūrārum et cōnscia Iūnō,
nocturnīsque Hecatē triviīs ululāta per urbēs
et Dīrae ultrīcēs et dī morientis Elissae,
accipite haec, meritumque malīs advertite nūmen

nōn*ne* arma expedient *aliī* ...?
dē-ripere -iō -uisse -reptum = ēripere
ratēs (: nāvēs) *ē* nāvālibus
nāvālia -ium *n pl* = locus ubi nāvēs aedificantur vel reficiuntur
im-pellere = movēre, agere
quae īnsānia mentem *meam* mūtat?
nunc facta *tua* impia (: quod fidem solvistī!) tē tangunt (: afficiunt)?
tum *facta tua impia tē tangere* decuit (: decu*isset*) cum *eī* scēptr*um* dabās!
ēn dextra fidēsque *eius* quem...!
sub-iisse umerīs : umerīs portāvisse
cōn-ficere = invalidum facere
nōn*ne* potuī (: potu*issem*) corpus *eius* abreptum (: abripere ac) dīvellere?
dī-vellere = vī scindere
nōn*ne* sociōs, nōn*ne* ipsum Ascanium ferrō (: gladiō) absūmere *potuī* patriīsque mēnsīs (: atque in patriā mensā) pōnere epulandum?!
anceps -cipitis *adi* = dubius
pugnae fortūna anceps fu*isset* (sī ita fēcissem)
tulissem : ferre dēbuī (dēbu*issem*)
implē*vi*ssem = implēre dēbuī
forus -ī *m* = nāvis interior (spatium inter trānstra)
exstīnx*iss*em : exstinguere dēbuī
mē-met = mē; mēmet ipsa super *eōs* dedissem (: iēcissem)
lūstrāre (lūce/flammīs) = illūstrāre
Iūnō interpres et cōnscia hārum cūrārum : quae hās cūrās (amōrem) affers et scīs
trivium -ī *n* = locus quō trēs viae iunguntur; *in* triviīs nocturnīs (ibi Hecatē noctū adōrātur)
ululāre = ululātū invocāre
Dīrae -ārum *f pl*, deae ultrīcēs
ultor -ōris *m*, ultrīx -īcis *f*
accipite : audīte
advertite nūmen meritum (: dēbitum) malīs (: ad haec mala)

sī necesse est īnfandum caput (: Aenēam) portūs tangere ac terrīs (ad terrās) ad-nāre

et nostrās audīte precēs! Sī tangere portūs
īnfandum caput ac terrīs adnāre necesse est,

terminus -ī *m* = lapis quī fīnem statuit, fīnis; *sī* hic terminus haeret (: fīxus est)
audāx populus: Rutulī -ōrum *m pl*, gēns Latiī quī Aenēae bellum fēcit
vexāre = malō afficere, afflīgere
ex-torris -e (+*abl*) = profugus (ex)
ā-vellere -lisse -vulsum = abripere; *ā* complexū Iūlī āvulsus | I|ū-lī
utinam auxilium implōret...!

et sīc fāta Iovis poscunt, hic terminus haeret:
at bellō audācis populī vexātus et armīs,
fīnibus extorris, complexū āvulsus Iūlī
auxilium implōret videatque indigna suōrum

in-īquus -a -um = iniūstus
pāx inīqua: cum Rutulīs et Latīnīs quā Trōiānī 'Latīnī' appellātī sunt
optātā lūce : beātā vītā
cadat (: moriātur) *in* mediā harēnā
Aenēās iuvenis in fluviō mersus repertus nōn est neque sepultus
fundō : ef-fundō

fūnera! nec, cum sē sub lēgēs pācis inīquae
trādiderit, rēgnō aut optātā lūce fruātur,
sed cadat ante diem mediāque inhumātus harēnā!
Haec precor, hanc vōcem extrēmam cum sanguine fundō.

omne genus *eius* futūrum
odiīs exercēre = ōdisse
haec mūnera mittite cinerī *meō!* (ad mortuōs sepultōs mittuntur mūnera)
foedus -eris *n* = lēx pācis
suntō *imp fut pers 3 pl* = futūra sint
-re *pers 2 sg pass* = -ris: exoriā*re*, sequā*re* = exoriā*ris*, sequā*ris*
utinam exoriā*ris* (*tū*) ultor aliquis ex *meīs* ossibus quī colōnōs Dardaniōs face (: igne) ferrōque sequā*ris*...!
aliquis ultor: *Hannibal* -alis *m*, dux Poenōrum bellō Pūnicō secundō
dabunt sē : dabuntur

Tum vōs, ō Tyriī, stirpem et genus omne futūrum
exercēte odiīs, cinerīque haec mittite nostrō
mūnera! Nūllus amor populīs nec foedera suntō!
Exoriāre aliquis nostrīs ex ossibus ultor
quī face Dardaniōs ferrōque sequāre colōnōs,
nunc, ōlim, quōcumque dabunt sē tempore vīrēs!

imprecor *ut sint* lītora lītoribus contrāria...! : ut semper hostēs sint!
im-precārī = precārī
nepōtēs : posterī
ne|pō-tēs-||qu'haec
animum in omn*ēs* part*ēs* versābat
quaerēns (: cupiēns) quam prīmum lūcem (: vītam) invīsam abrumpere
quam prīmum = cum prīmum fierī potest, quam celerrimē

Lītora lītoribus contrāria, flūctibus undās
imprecor, arma armīs – pugnent ipsīque nepōtēsque!" Haec ait, et partīs animum versābat in omnīs
invīsam quaerēns quam prīmum abrumpere lūcem.

....

At trepida et coeptīs immānibus effera Dīdō,
sanguineam volvēns aciem, maculīsque trementīs
interfūsa genās et pallida morte futūrā,
interiōra domūs inrumpit līmina et altōs
cōnscendit furibunda rogōs ēnsemque reclūdit
Dardanium, nōn hōs quaesītum mūnus in ūsūs!
Hīc, postquam Īliacās vestēs nōtumque cubīle
cōnspexit, paulum lacrimīs et mente morāta
incubuitque torō dīxitque novissima verba:
"Dulcēs exuviae, dum fāta deusque sinēbat,
accipite hanc animam mēque hīs exsolvite cūrīs!
Vīxī et quem dederat cursum fortūna perēgī,
et nunc magna meī sub terrās ībit imāgō.
Urbem praeclāram statuī, mea moenia vīdī,
ulta virum poenās inimīcō ā frātre recēpī,
fēlīx, heu nimium fēlīx, sī lītora tantum
numquam Dardaniae tetigissent nostra carīnae!"
Dīxit, et ōs impressa torō "Moriēmur inultae,
sed moriāmur!" ait, "Sīc, sīc iuvat īre sub umbrās!
Hauriat hunc oculīs ignem crūdēlis ab altō

coeptum -ī *n* = inceptum
efferus -a -um = ferōx, saevus

aciēs -ēī *f* = sēnsus videndī, oculī

genās trementēs maculīs interfūsa (: ut genās... interfūdit)
inter-fundere = perfundere

interiōra līmina : domus interior
in-/ir-rumpere = citō intrāre

et al*tum* rog*um* cōnscendit
furibundus -a -um = furēns
(ēnsem) re-clūdere = ēdūcere

mūnus nōn in *hunc* ūs*um* quaesītum

lacrimīs et mente : cum lacrimīs reputāns

novissimus -a -um = ultimus

dum fāta deusque *vōs dulcēs esse* sinēbat

ex-solvere +*abl* = solvere, līberāre

cursum quem *mihi* dederat fortūna perēgī

meī *gen* < ego; imāgō meī (: Dīdōnis)

ulta : ulcīscēns
poenās ā frātre inimīcō recēpī = frāter inimīcus poenās mihi dedit = frātrem inimīcum pūnīvī

sī tantum carīnae Dardaniae numquam lītora nostra tetigissent

ōs torō impressa : ut ōs torō (in torum) impressit
moriēmur inultae : moriar inulta

sub umbrās : ad Īnferōs

utinam Dardanus crūdēlis ab altō (marī) hunc ignem oculīs hauriat (: cōnspiciat)

Dardanus -ī *m* = Dardanius
ōmen -inis *n* = signum malī futūrī

ferrō (*dat*) : in ferrum (: in ēnsem)

con-lābī = col-lābī

sparsās manūs : extentās manūs

con-cutere -iō -cussisse -cussum = quatere, permovēre; Fāma per urbem concussam bacchātur (furit)

lāmenta -ōrum *n pl* = clāmor plōrantium
fēmineus -a -um < fēmina

plangor -ōris *m* = clāmor maerentis, querēlla

im-mittere < in-mittere

sī, immissīs hostibus, omnis Karthāgō aut antīqua Tyros *rueret* flammaeque furentēs vol*verentur* per culmina (: aedificia) hominumque deōrumque (: et domūs et templa)

Dardanus, et nostrae sēcum ferat ōmina mortis!"

Dīxerat, atque illam media inter tālia ferrō
conlāpsam aspiciunt comitēs, ēnsemque cruōre
spūmantem sparsāsque manūs. It clāmor ad alta
ātria – concussam bacchātur Fāma per urbem!
Lāmentīs gemitūque et fēmineō [1] ululātū
tēcta fremunt, resonat magnīs plangōribus aethēr,
nōn aliter quam sī immissīs ruat hostibus omnis
Karthāgō aut antīqua Tyros, flammaeque furentēs
culmina perque hominum volvantur perque deōrum!

....

INDEX VOCABVLORVM

(Litterīs oblīquīs [*abc*...] scrībuntur vocābula quae appārent in ROMA AETERNA cap. XXXVI–XL)

caduceum -ī *n* IV.(242)
cadus -ī *m* I.195
caecus -a -um I.349,356,536; IV.2,209
caelāre I.640
caelestis -e I.11, *m pl* I.387
caeruleus -a -um IV.(583)
caerula -ōrum *n pl* IV.583
caesariēs -ēī *f* I.590
calēre I.417
candēns -entis *adi* IV.61
canistrum -ī *n* I.701
capessere I.77; IV.346
capra -ae *f* IV.152
carbasus -ī *m* IV.417
cardō -inis *m* I.672
carīna -ae *f* (: nāvis) IV.46,398,658
carmen -inis *n* IV.487
carpere I.388 (aurās); IV.2,32,522, 555
cārus -a -um I.24,646,677,689; IV. 492
cāsus -ūs *m* I.9,204,221,599,614,615, 623,754; II.10; IV.560
caterva -ae *f* I.497; IV.136
cautēs -is *f* IV.366
cavātus -a -um I.310
cavus -a -um I.81,516
cēlāre I.351
celebrāre I.735
celerāre I.357,656
Cerēs -eris *f* (frūmentum/pānis) I.177, 701
Cereālis -e I.177
certus -a -um +*ger/īnf* IV.554,564
cerva -ae *f* IV.69
cervīx -īcis *f* I.402,477
cervus -ī *m* I.184; IV.154
chlamys -ydis *f* IV.137
chorus -ī *m* I.499; IV.145
ciēre cīvisse citum I.541
cingulum -ī *n* I.492, (496)
cinis -eris *m* IV.34,427,623
circum *adv* I.117,175,311,412,649; IV.509
circum *prp* (*post posita*) I.466; IV.561
circum-fundere -fūdisse -fūsum I.(412),586
cithara -ae *f* I.740
citus -a -um IV.574,594; *adv* citō, *comp* citius I.142
cīvīlis -e pāg.5.14
cīvitās -ātis *f* pāg.5.11
claustra -ōrum *n pl* I.56
coeptum -ī *n* IV.642
coetus -ūs *m* I.735
cōgere coēgisse coāctum IV.289
cognitus -a -um I.623
colere -uisse cultum I.16; IV.343,422, 458
col-ligere -lēgisse -lēctum I.143,170, 320
colōnus -ī *m* I.12; IV.626
coma -ae *f* I.403,477; IV.280,590
comitātus -a -um +*abl* I.312
comitātus -ūs *m* IV.215
com-miscēre IV.161
commissum -ī *n* I.136
compāgēs -um *f pl* I.122
com-pellāre I.581; IV.304
com-pellere -pulisse -pulsum I.575
complexus -ūs *m* I.715; IV.616
com-pōnere I.135,374; IV.341; sē compōnere I.698
con-cēdere I.(651)
con-ciliāre I.79
con-cipere -iō -cēpisse -ceptum (mente) IV.474,502
con-citāre IV.564
con-clūdere -sisse -sum I.425
con-currere I.493
concursus -ūs *m* I.509
con-cutere -iō -ssisse -ssum IV.666
con-dere -didisse -ditum I.5,33,447, 522; IV.177
cōn-ficere -iō -fēcisse -fectum; cōn-fectus -a -um +*abl* IV.599
cōn-fugere I.666
con-gredī -gressum I.475
con-icere -iō -iēcisse -iectum IV.69
coniugium -ī *n* IV.48,172,431
con-/*col-lābī* IV.391,664
con-/*col-lūcēre* IV.567
cōn-scendere -disse I.381
cōnscius -a -um I.604; IV.167,519, 608
cōn-sīdere -sēdisse I.572; IV.39,349
cōn-stāre: cōnstat +*acc* +*īnf* pāg.6.2
cōnsul -is *m* pāg.5.3; pāg.6.13
con-tendere I.158
con-ticēscere -ticuisse II.1; III.718
con-tingere -tigisse -tāctum I.96; I.413
contrā *adv* I.76,325
contrā *prp* (*post posita*) I.13
cōnūbium -ī *n* I.73; IV.168,213, 316,535
con-vellere -lisse -vulsum I.383
convexum -ī *n* I.310,608; IV.451
cōpia -ae *f* +*ger* I.520
cōram *adv* I.520,595
cornū -ūs *n* I.190
corōna -ae *f* I.655; IV.418
corōnāre I.724; IV.506
cor-ripere -iō -uisse -reptum I.45,100, 188, 363,418(viam); IV.572
cor-rumpere I.177
coruscus -a -um I.164
costae -ārum *f pl* I.211
coturnus -ī *m* I.337
crātēr -is *m* I.724
crēber -bra -brum I.85,90
crēscere crēvisse crētum IV.191
crīnītus -a -um I.740
crīnis -is *m* I.480; IV.138,148,216, 509,559
crispāre I.313
crista -ae *f* I.(468)
cristātus -a -um I.468
croceus -a -um I.649,711; IV.585
crocus -ī *m* I.(649)
cubīle -is *n* IV.585,648
culmen -inis *n* IV.186,462,671
culpa -ae *f* IV.19,172
cumque, quae... cumque I.610; *vidē* quī- quae- quod-cumque
cumulāre IV.436
cumulus -ī *m* I.105
cūnctārī IV.133,390
cupīdō -inis *f* IV.194
cūra -ae *f* I.562,646,678; IV.1,5,332, 341,394,488,531,608,652; cūrae esse IV.59; cūrae habēre IV.521
cuspis -idis *f* I.81
D
dapēs -um *f pl* I.210,706
dare +*īnf* I.66,79,319,409,523,553
dator -ōris *m* I.734
dē-cēdere IV.306
dē-cernere -crēvisse -crētum IV.475
dē-cipere -iō -cēpisse -ceptum IV.17
dēclīnāre IV.185
decōrus -a -um I.589; IV.559,589
dē-currere -risse IV.153
decus -oris *n* I.429,592; IV.150
dē-dignārī IV.536
dē-dūcere IV.398
dē-ferre IV.226,299,358
dēfessus -a -um I.157
dē-fīgere; dēfīxus I.495
dē-fluere -flūxisse I.404
dēgener -is *adi* IV.13
de-hinc I.131
de-hīscere I.106; IV.24
dē-icere -iō -iēcisse -iectum IV.152
deinde IV.561
dē-ligere -lēgisse -lēctum IV.130
dēlūbrum -ī *n* IV.56,66
dēmēns -entis *adi* IV.78,374,562
dē-mittere I.561; IV.263,268,428
dē-pellere IV.(152)
dē-pendēre I.726
dē-ripere -iō -uisse -reptum IV.593
dē-saevīre IV.52
dēsertus -a -um IV.43,468; *n pl* I.384
dē-sistere +*abl* I.37
dē-struere IV.326
dēsuētus -a -um I.722
dē-super *adv* I.165,420
dē-tinēre IV.85,348
dē-torquēre IV.196
dē-trūdere -sisse -sum I.145
dē-venīre I.365; IV.166
dē-vovēre -vōvisse -vōtum I.712
dexter -era -erum IV.294,579
dext(e)ra -ae *f* I.98, 334,408,514,

Verbum passīvum (quasi dēpōnēns) + accūsātīvus

I.320 sin*ūs* collēcta (: postquam sinūs collēgit)
I.481 tūnsae pector*a* (: pectora tundentēs)
I.561 vult*um* dēmissa (: quae vultum dēmīsit)
I.579 anim*um* arrēctī
I.658 faci*em* mūtātus et ōr*a*
I.713 explērī ment*em* nequit
IV.137 chlamyd*em* circumdata
IV.216 ment*um* mitrā crīn*em*que... subnexus
IV.493 magic*ās* accingier art*īs*
IV.509 crīn*īs* effūsa
IV.518 ūn*um* exūta ped*em*
IV.589 pect*us* percussa decōr*um*
IV.590 flāvent*īs*que abscissa com*ās*
IV.644 trement*īs* interfūsa gen*ās*
IV.659 *ōs* impressa torō

INDEX NOMINVM

Eurus -ī *m*, ventus quī ab oriente/merīdiē flat I.85,110,131,140,383

F

Fāma -ae *f*, dea IV.173,174,298,666

G

Gaetūlī -ōrum *m pl*, gēns Āfricae; *adi* **Gaetūlus** -a -um IV.40; *m* IV.326

Ganymēdēs -is *m*, Iovis minister vīnī, Trōiā raptus I.28

Garamantēs -ium *m pl*, gēns Libyae; *adi* **Garamantis** -idis *f*, Nympha IV.198

Geōrgica -ōrum *n pl*, opus Vergiliī *pāg*.6.5

Grāiī -ōrum *m pl* = Graecī I.467,530; IV.228

Grȳnium -ī *n*, cīvitās Asiae Apollinī sacra; *adi* **Grȳnēus** -a -um IV.345

Gyās -ae *m*, Trōiānus I.612

H

Hammō -ōnis *m*, deus Āfricae summus (= Iuppiter) IV.198

Hannibal -is *m*, dux Poenōrum bellō Pūnicō secundō IV.(625)

Hecatē -ēs *f*, dea Īnferōrum IV.511, 609

Hector -oris *m*, Priamī fīlius, dux Trōiānōrum fortissimus, ab Achille occīsus I.99,483,750

Helena -ae *f*, fīlia Iovis et Lēdae, uxor Menelāī, ā Paride rapta I.650

Hesperia -ae *f*, 'terra occidentis', Italia I.530, 569; IV.355

Hyadēs -ium *f pl*, sīdus I.744

Hyrcānia -ae *f*, regiō Asiae longinqua; *adi* **Hyrcānus** -a -um IV.367

I

Iarbas -ae *m*, rēx Gaetūlōrum IV.36, 196,326

Īdalia -ae *f*, **Īdalium** -ī *n*, urbs Cyprī I.693,681

Īliacus -a -um, *vidē* Īlium

Īliadēs -um *f pl*, Trōiānae I.480

Īlionē -ae *f*, Priamī fīlia, rēgīna Thrāciae I.653

Īlioneus -ī *m*, Trōiānus I.120,521, 559,611

Īlium -ī *n*, Trōia, urbs Asiae; *adi* **Īliacus** -a -um, Trōiānus I.97,456,483, 647; IV.46,78,537,648

Iōpās -ae *m*, fidicen Tyrius I.740

Italia -ae *f* I.2,13,38,68,380,533,553, 554; IV.230,275,345,346,361,381; incolae: **Italī** -ōrum *m pl* I.109

Iūlus -ī *m*, Aenēae fīlius (= Ascanius) I.556,690,709; IV.140,274,616

Iūnō -ōnis *f* I.4,15,48,64,130,443,668, 734; IV.45,59,166,371,608; *adi* **Iūnōnius** -a -um I.671

Iuppiter Iovis *m*, rēx deōrum I.42,46, 78,380,522,731; IV.199,205,206, 331,356,377,590,614

K

Karthāgō -inis *f*, urbs Āfricae ā Tyriīs condita I.13,366; IV.224,265,347, 670

L

Laomedōn -ontis *m*, rēx Trōiānōrum, pater Priamī; *adi* **Laomedonteus** -a -um IV.542

Latium -ī *n*, regiō Italiae I.6,31,205, 554; IV.432; *adi* **Latīnus** -a -um I.6

Lātōna -ae *f*, Diānae māter I.502

Lāvīnium -ī *n*, oppidum Latiī ab Aenēā conditum I.(2); *adi* Lāvīnius -a -um I.2; IV.236

Lēda -ae *f*, māter Helenae I.652

Lēnaeus -a -um = Lyaeus IV.207

Libya -ae *f*, Āfrica I.22,158,384,556, 577; IV.36; *adi* **Libycus** -a -um I.339,377,527,596; IV.173,271, 320,348

Lucrētius Cinna, cōnsul annō 19 a.C. *pāg*.6.12

Lyaeus -ī *m* = Bacchus I.(686); IV.58; *adi* **Lyaeus** -a -um I.686

Lycia -ae *f*, regiō Asiae I.(100); IV. 143; incolae: **Lyciī** -ōrum *m pl*, sociī Priamī I.113; *adi* **Lycius** -a -um IV. 346,377

M

Maecēnās -ātis *m*, patrōnus poētārum *pāg*.5.19; *pāg*.6.4

Maeonia = Lȳdia, regiō Asiae; *adi* **Maeonius** -a -um IV.216

Magia -ae *f*, māter Vergiliī, *pāg*.5.10

Mantua -ae *f*, cīvitās Venetiae, *pāg*. 5.3; *pāg*. 6.16; *adi* **Mantuānus** -a -um *pāg*.5.10,17

Mānēs -**ium** *m pl*, diī, animae hominum mortuōrum IV.34,387,427,490

Marō -ōnis *m*, Vergiliī cognōmen, *pāg*.5.2

Massȳlī -ōrum *m pl*, gēns Libyae; *adi* **Massȳlus** -a -um, Libycus IV.132, 483

Maurētānia -ae *f*, regiō Āfricae; *adi* **Maurūsius** -a -um IV.206

Mediolānum -ī *n*, cīvitās trāns Padum sita *pāg*.5.6,12

Memnōn -onis *m*, rēx Aethiopiae, Priamī socius I.489,(751)

Mercurius -ī *m*, deus, fīlius Iovis, nūntius deōrum IV.222,558

Mnestheus -ī *m*, Trōiānus IV.288

Mūsa -ae *f*, dea (artis poēticae) I.8

Mycēnae -ārum *f pl*, urbs Peloponnēsī I.650

N

Neāpolis -is (*acc* -im) *f*, urbs Campāniae maritima *pāg*.5.13; *pāg*.6.13

Neptūnus -ī *m*, deus maris I.125

Nomadēs -um *m pl* = Numidae IV.320,535

Notus -ī *m*, ventus quī ā merīdiē flat I.85,108,575

Numidae -ārum *m pl*, gēns Āfricae IV.41

Nymphae -ārum *f pl*, dea silvārum, flūminum, montium I.71,168,329; IV.168,198

O

Ōceanus -ī *m*, mare māximum I.745

Oenōtrī -ōrum *m pl*, Italī antīquī I.532

Oīleus -ī *m*, pater Āiācis I.41

Olympus -ī *m*, mōns Graeciae altissimus, sēdēs deōrum I.374; IV.268

Orcus -ī *m* = Plūtō, deus Īnferōrum; Īnferī IV.242

Orēadēs -um *f pl*, Nymphae montium I.500

Orontēs -is/-ī *m*, Trōiānus I.113,220

Ōrīōn -onis *m*, sīdus I.535; IV.52

P

Pallās -adis *f*, Minerva I.39,479

Paphus -ī *f*, oppidum Cyprī cum templō Veneris I.415

Parcae -ārum *f pl*, deae fātī trēs I.22

Paris -idis *m*, Priamī fīlius, quī Helenam rapuit I.27; IV.215

Parius -a -um < Paros -ī *f*, īnsula Graeca I.593

Parthenopē -ēs *f* = Neāpolis *pāg*.6.17

Pelasgus -a -um, Graecus I.624

Penātēs -ium *m pl*, diī quī domum vel patriam tuentur I.68,378,527,704; IV.21,598

Penthesilēa -ae *f*, rēgīna Amāzonum I.490

Pergama -ōrum *n pl*, arx Trōiae I.466,651; IV.344,426

Phoebus -ī *m*, Apollō deus sōlis I.329; IV.58; *adi* **Phoebeus** -a -um IV.6

Phoenīcē -ēs *f*, regiō Syriae maritima; incolae: **Phoenīcēs** -um *m pl* I.344, **Phoenissa** -ae *f sg*, Dīdō 670,714; IV.348,529

Phrygia -ae *f*, regiō Asiae ubi sita erat Trōia I.(182), *adi* **Phrygius** -a -um I.182,381,618; incolae: **Phrygēs** -um *m pl*, Trōiānī I.468; **Phrygiī** -ōrum *m pl* IV.140

Poenī -ōrum *m pl*, Phoenīcēs, Karthāginiēnsēs I.442,567; IV.134; *adi* **Pūnicus** -a -um I.338; IV.49

Pōlliō -ōnis, **C. Asinius**, cōnsul annō 40 a.C., patrōnus poētārum *pāg*.5. 19; *pāg*.6.1

Pompēius Magnus, Cn., cōnsul annō 70 a.C. *pāg*.5.3

Priamus -ī *m*, rēx Trōiānōrum I.458, 461,487,654,750; IV.343

Pūnicus -a -um, *vidē* Poenī

Pygmaliōn -ōnis *m*, rēx Tyrī, Dīdōnis frāter I.347,364; IV.325

R

Rōma -ae *f*, urbs Latiī ā Rōmulō condita *pāg.*5.7,18; I.7; *adi* **Rōmānus** -a -um I.33; IV.234,275

Rhēsus -ī *m*, rēx Thrāciae, Priamī socius I.469

Rutulī -ōrum *m pl*, gēns Latiī, hostēs Aenēae IV.(615)

S

Saba -ae *f*, cīvitās Arabiae I.(416); *adi* **Sabaeus** -a -um I.416

Samos -ī *f*, īnsula maris Aegaeī cum templō Iūnōnis I.16

Sarpēdōn -onis *m*, rēx Lyciae, Priamī socius, ad Trōiam occīsus I.100

Sāturnia -ae *f*, Iūnō, fīlia Sāturnī I.23

Sāturnius -a -um < Sāturnus I.569; IV.372

Scyllaeus -a -um < Scylla I.200

Sentius Sāturnīnus, cōnsul annō 19 a.C. pāg 6.12

Serestus -ī *m*, Trōiānus I.611; IV.288

Sergestus -ī *m*, Trōiānus I.510; IV.288

Servius -ī *m*, grammaticus Latīnus, quī librōs scrīpsit dē operibus Vergiliī, *pāg.*5.8

Sīcania -ae *f*, Sicilia I.557

Sicilia -ae *f*, *adi* **Siculus** -a -um I.34, 549

Sīdōn -ōnis *f*, urbs Phoenīcēs I.(446), 619; *adi* **Sīdōnius** -a -um I.446,613, 678, IV.75,137,545

Simoīs -entis *m*, fluvius ad Trōiam I.100,618

Sōl -is *m*, deus sōlis I.568,742; IV.607

Suētōnius Tranquillus, C., auctor librōrum *Dē virīs illūstribus* et *Dē vītā Caesarum*, *pāg.* 5.1; *pāg.* 6.11

Sychaeus -ī *m*, Tyrius, Dīdōnis marītus I.343,348,720; IV.20,502

Syrtis -is *f*, in Āfricā, sinus cum vadīs perīculōsīs IV.41

T

Tartara -ōrum *n pl*, Īnferī IV.243

Tellūs -ūris *f*, Terra, dea IV.166

Terra -ae *f*, dea IV.178

Teucer -crī *m*, prīmus rēx Trōiae, cuius fīlia Dardanō nūpsit IV.230

Teucer -crī *m*, dux Graecus quī Sīdōne ā Bēlō rēge receptus est I.619

Teucrī -ōrum *m pl*, Trōiānī I.38,89, 511,555, 562,625, 626; IV.48,349, 397,537

Thyias -adis *f*, Baccha IV.302

Tiberīnus -a -um < Tiberis I.13

Tīthōnus -ī *m*, fīlius Laomedontis, marītus Aurōrae, pater Memnonis IV.585

Trīnacrius -a -um, Siculus I.196

Triōnēs -um *m pl*, Septentriōnēs, sīdus I.744

Tritōn -ōnis *m*, Neptūnī fīlius I.144

Trōia -ae *f* I.1,24,95,206,375,376, 473,565,597,679,732; II.11; IV. 312,313; *adi* **Trōiānus** -a -um I.19, 191,467,550,624, 699; II.4; IV.162, 165,342,425; **Trōius** -a -um I.119, 596; **Trōes** -um *m pl*, Trōiānī I.30, 129,172,747; **Trōs** -is *m sg*, Trōiānus I.574

Trōilus -ī *m*, fīlius Priamī I.474

Tucca -ae *m*, amīcus Vergiliī *pāg.*6.9

Tȳdeus -ī *m*, pater Diomēdis I.(97)

Tȳdīdēs -ae *m*, Diomēdēs, Tȳdeī fīlius, dux Graecōrum I.97,471

Typhōeus -a -um I.665 < Typhoeus -ī *m*, mōnstrum ā Iove occīsus

Tyros -ī *f*, urbs Phoenīcēs I.346; IV. 36,44,670; *adi* **Tyrius** -a -um I.12, 20,336,340,388,568; IV.162,.224, 262; **Tyriī** -ōrum *m pl*, cīvēs I.338, 423,468,544,696,707,732,735,747; IV.321,622; **Tyrius** -ī *m sg* I.574

Tyrrhenus -a -um, aequor (mare) Tyrrhēnum I.67

V

Varius Rūfus, L., poēta, amīcus Vergiliī *pāg.*6.9

Venetia-ae *f*, regiō Italiae trāns ōstium Padī *pāg.*5.11

Venus -eris *f*, dea amōris, māter Aenēae I.325,335,386,411,618,691; IV.33,163

Vergilius -ī *m*, pater Vergiliī poētae, *pāg.*5.10

Vergilius Marō, P., poēta Rōmānus, *pāg.*5.2,5,6,9; *pāg.*6.12

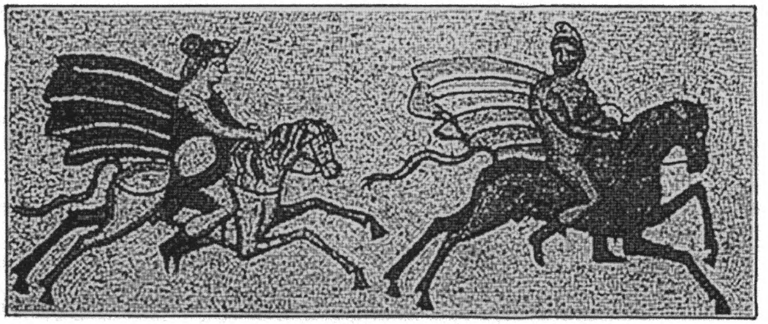
Vesper -erī *m*, stēlla vesperī I.374

X

Xanthus -ī *m*, (1) fluvius ad Trōiam (= Scamander -drī *m*) I.473; (2) fluvius Lyciae IV.143

Z

Zephyrus -ī *m*, ventus quī ab occidente flat I.131; IV.223,562

Dīdō et Aenēās vēnātum eunt

Imāgō reperta in solō vīllae in Britanniā (Low Ham)

Dīdō et Aenēās in eandem spēluncam dēveniunt

Imāgō picta in pāginā librī manū scrīptī antīquissimī (MS Vat. Lat. 3867)

Vergilius poēta inter duās Mūsās

(Imāgō Hadrūmētī in Āfricā reperta)

ISBN 978-87-90696-17-7

9 788790 696177

P. VERGILII MARONIS

AENEIS

Books I & IV
edited by
Hans H. Ørberg

LATIN-ENGLISH

VOCABULARY

DOMVS LATINA
MMVIII

ABBREVIATIONS

abl	ablative
acc	accusative
adj	adjective
adv	adverb
comp	comparative
dat	dative
decl	declension
dep	deponent
f	feminine
fut	future
gen	genitive
ger	gerund
Gr	Greek
imp	imperative
indecl	indeclinable
inf	infinitive
m	masculine
n	neuter
part	participle
pass	passive
perf	perfect
pers	person
pl	plural
prp	preposition
sg	singular
subj	subjunctive
sup	superlative

Missing words can be found in *Latin-English Vocabulary II*, the vocabulary for LINGVA LATINA PER SE ILLVSTRATA, PARS II: ROMA AETERNA.

AENEIS I & IV ed. Hans H. Ørberg
LATIN-ENGLISH VOCABULARY

www.lingua-latina.dk

Document typeset with LaTeX based on the Word document available at http://focusbookstore.com/LLdownloads.aspx, with minor changes.

A

-a *acc sg Gr, 2nd decl* = -um, *3rd decl* = -em	
ab-igere -ēgisse -āctum	drive/send away
ab-olēre -ēvisse	efface, destroy
ab-ripere -iō -uisse -reptum	drag away, carry off
ab-rumpere	break off
ab-scindere -idisse -issum	tear off
abs-condere -disse -ditum	conceal
ab-sistere -stitisse	stop, leave off
ab-sūmere	consume, destroy, use up
acanthus -ī *m*	acanthus, bearsfoot
ac-cendere -disse -cēnsum	inflame
ac-cingere sē/accingī	get ready, engage in
ac-cipere	learn, hear
accītus -ūs *m*	summons
acerbus -a -um	bitter
aciēs -ēī *f*	sight, eyes
ad-eō *adv*	so (completely); indeed, in fact
ad-fārī	speak to, address
ad-fātus -ūs *m*	address, speech
ad-flāre	breathe on, shed upon
ad-foret = ad-esset	
ad-/ag-gredī -gressum	approach, accost
ad-imere -ēmisse -ēmptum	take away
ad-īre (labōrēs)	meet, incur
aditus -ūs *m*	approach, access
ad-/al-loquī	speak to, address
ad-monēre	urge, warn
ad-movēre	move near
ad-nāre (+*dat*)	swim to, sail to
ad-nītī -nīxum	exert oneself, work hard
ad-olēre	make a burnt-offering, kindle
ad-quīrere -sīvisse -sītum	acquire, obtain
ad-spīrāre	be fragrant
ad-surgere	rise
advena -ae *m/f*	newcomer, stranger
ad-versus -a -um	facing, opposite
aeger -gra -grum (cūrīs)	distressed, suffering
aēnum -ī *n*	copper pot
aēnus -a -um	made of bronze/copper
aequāre	make equal, put on a level
aequor -oris *n*	surface of the sea, sea
aequus -a -um	equal, fair, just
aereus -a -um	made of bronze/copper
aes aeris *n*	copper, bronze; copper prow
aestās -ātis *f*	summer; year
aestus -ūs *m*	surge, commotion, disturbance
aeternus -a -um	eternal, everlasting
aethēr -eris *m*	heaven, ether, (upper) air, sky
aetherius -a -um	of the upper air, life-giving
af-flīgere -xisse -ctum	impair, ruin
Āfricus -ī *m*	south-west wind
agger -eris *m*	mound, sandbank
aggerāre	pile up, intensify
agnōscere -ōvisse	recognize
ālātus -a -um	winged
albēscere	become white/bright
alere -uisse altum	nurture, support
āli-ger -era -erum	having wings, winged
al-ligāre	tie
almus -a -um	life-giving, kindly
altāria -ium *n pl*	altar
alternāre	vacillate
altus -a -um	deep, strong, profound
amāracus -ī *m*	marjoram
amārus -a -um	bitter
ambāgēs -um *f pl*	elaborate report
ambīre -īvisse -ītum	apply to, approach
ambō -ae -ō	both
ambrosius -a -um	divine
āmēns -entis *adj*	out of one's mind, distracted
amicīre – -ctum	cover, clothe
amictus -ūs *m*	mantle, clothing, covering
amplexus -ūs *m*	embrace
amplius *adv comp*	more
amplus -a -um	large, spacious
-ān *acc sg Gr* = -am	
anceps -cipitis *adj*	undecided, doubtful
ancora -ae *f*	anchor
anima -ae *f*	spirit
animus -ī *m*	courage
annālēs -ium *m pl*	chronicle, narrative
ante (aliōs omnēs)	above, more than
ante-ferre	give precedence, prefer
antrum -ī *n*	cave
aper aprī *m*	wild boar
apex -icis *m*	peak
aperīre	bare, disclose
ap-pellere -pulisse -pulsum	drive to
ap-plicāre	lead to
aptāre	make ready, prepare
aptus -a -um +*abl*	fitted (with)
Aquilō -ōnis *m*	north wind
aquōsus -a -um	wet, rainy
āra -ae *f*	altar
-ārat = -āverat	
arboreus -a -um	tree-, branch-like
arcānus -a -um	secret, private
arcēre	keep away
ārdēns -entis *adj*	shining, fiery, eager
ārdēre -sisse -sum	burn, blaze, rage, be eager
ārdēscere	catch fire, be inflamed
ārdor -ōris *m*	excitement, eagerness, ardor
arguere -uisse	show, reveal
āridus -a -um	dry
arma -ōrum *n pl* (Cereālia)	tools, implements
armentum -ī *n*	herd
armus -ī *m*	shoulder
ar-rigere -rēxisse -rēctum	excite, pass stand on end
ars artis *f*	*pl* tricks, wiles
artifex -icis *m*	workman, craftsman
artus -ūs *m*	joint, limb
-ārunt = -āvērunt	
arvum -ī *n*	field; *pl* lands, territory, country
arx arcis *f*	citadel, stronghold
-as *acc pl Gr 3rd decl*	

a-spectāre	look at, watch
aspectus -ūs *m*	sight
asper -era -erum	rough, fierce
-āsse = -āvisse	
-āssent = -āvissent	
ast	but, however
-āstī = -āvistī	
astrum -ī *n*	star
at (sī... at)	at least, at any rate, yet
ātrium -ī *n*	hall
at-tingere -tigisse -tāctum	touch, reach
at-tollere	raise, exalt
attonitus -a -um	stunned, stupefied
auctor -ōris *m*	originator, progenitor
augur -is *m*	augur, prophet
aula -ae *f*	palace
aulaea -ōrum *n pl*	curtains, hangings
aura -ae *f*	breeze, wind, air
aurātus -a -um	gilded
aurōra -ae *f*	dawn
auspex -icis *m*	patron, supporter
auspicium -ī *n*	power, right
meīs auspiciīs	at my own command
Auster -trī *m*	south wind
ā-vehere	carry off
ā-vellere -lisse -vulsum	tear away
ā-vertere	turn aside, divert, remove
avidus -a -um	greedy, eager
axis -is *m*	vault of heaven, sky

B

bāca -ae *f*	berry, pearl
bācātus -a -um	set with pearls
bacchārī	rave like a Bacchante
Bacchus -ī *m*	wine
bellāre	wage war, fight
bellātrīx -īcis *f*	female warrior
bene factum	benefit, service
bibere	drink in, absorb
bidēns -entis *f*	sheep for sacrifice
birēmis -is *f*	ship with double rows of oars
blandus -a -um	coaxing
brevia -ium *n pl*	shallows
būbō -ōnis *m/f*	horned owl
būcolicus -a -um	pastoral, bucolic

C

cadere cecidisse cāsum	fall, be killed; sink, set
caduceum -ī *n*	Mercury's staff
cadus -ī *m*	wine jar
caecus -a -um	blind, dark, hidden
caelāre	emboss, engrave
caelestis -e	celestial, heavenly; *m pl* gods
caeruleus -a -um	blue
caerula -ōrum *n pl*	blue waters
caesariēs -ēī *f*	long hair, locks
calēre	be hot
candēns -entis *adj*	white
canistrum -ī *n*	basket
capessere	take hold of
iussa c.	take orders
capra -ae *f*	goat
carbasus -ī *m*	sail, canvas
cardō -inis *m*	turning-point
carīna -ae *f*	keel, ship
carmen -inis *n*	spell, incantation
carpere	pluck, seize, consume, wear out
aurās c.	draw breath, live
somnum/sopōrem c.	sleep
cārus -a -um	dear, beloved
cāsus -ūs *m*	event, (mis)fortune, accident
caterva -ae *f*	company, band
cautēs -is *f*	rock, crag
cavātus -a -um	hollow, hollowed out
cavus -a -um	hollow, enfolding
cēlāre	conceal
celebrāre	celebrate
celerāre	perfrom quickly, hasten
Cerēs -eris *f*	corn, grain, bread
Cereālis -e	used for preparing bread
certus -a -um +*ger/inf*	determined, resolved
cerva -ae *f*	hind
cervīx -īcis *f*	back of the neck, nape
cervus -ī *m*	stag, deer
chlamys -ydis *f*	cloak
chorus -ī *m*	band of singers and dancers
ciēre cīvisse citum	excite, stir up
cingulum -ī *n*	belt
cinis -eris *m*	ashes, mortal remains, dust
circum *adv*	round about, around
circum *prp (postponed)*	round about, round
circum-fundere -fūdisse -fūsum	pour/shed around, encircle
cithara -ae *f*	lyre
citus -a -um	quick
adv citō	quickly
comp citius	more quickly
cīvīlis -e	civil
cīvitās -ātis *f*	city, town
claustra -ōrum *n pl*	cage, prison
coeptum -ī *n*	enterprise, scheme
coetus -ūs *m*	gathering, party
cōgere coēgisse coāctum	bring together
cognitus -a -um	known
colere -uisse cultum	pay attention to, love, worship
col-ligere -lēgisse -lēctum	gather, collect
colōnus -ī *m*	settler, colonist
coma -ae *f*	hair
comitātus -a -um +*abl*	accompanied
comitātus -ūs *m*	escort
com-miscēre	mix together, mingle
commissum -ī *n*	offence, crime
compāgēs -um *f pl*	joints, framework
com-pellāre	address, speak to
com-pellere -pulisse -pulsum	drive, force
complexus -ūs *m*	embrace
com-pōnere	calm, settle
sē c.	settle back
con-cēdere	allow, permit
con-ciliāre	make favorably disposed

con-cipere -iō -cēpisse -ceptum	catch, conceive
con-citāre	stir up, awaken, rouse
con-clūdere -sisse -sum	enclose
con-currere -rrisse -rsum +*dat*	charge, clash with
concursus -ūs *m*	crowd, concourse
con-cutere -iō -cussisse -cussum	upset, shock
con-dere -didisse -ditum	found, establish; hide
cōn-ficere -iō -fēcisse -fectum	use up, wear out
cōnfectus -a -um +*abl*	worn out, exhausted
cōn-fugere	flee, take refuge
con-gredī -gressum	meet, come to grips with
con-icere -iō -iēcisse -iectum	throw, hurl
coniugium -ī *n*	marriage
con-/col-lābī	fall down
con-/col-lūcēre	shine brightly, blaze
cōn-scendere -disse	embark, set out on (the sea)
cōnscius -a -um (+*gen*)	initiated, privy (to), aware (of)
sibi c. rēctī	righteous
cōn-sīdere -sēdisse	settle
cōn-stāre: cōnstat +*acc* +*inf*	it is a fact
cōnsul -is *m*	consul
con-tendere	hurry
con-ticēscere -ticuisse	fall silent
con-tingere -tigisse -tāctum	touch
+*dat*	happen, be granted (to)
contrā *adv*	on the other hand, in reply
contrā *prp (postponed)*	opposite
cōnūbium -ī *n*	marriage
con-vellere -lisse -vulsum	shatter
convexum -ī *n*	vault, hollow, sky
cōpia -ae *f* +*ger*	opportunity
cōram *adv*	face to face, in person
cornū -ūs *n*	horn, antler
corōna -ae *f*	wreath, circlet
corōnāre	wreathe, crown
cor-ripere -iō -uisse -reptum	seize, snatch
viam corripere	hurry
cor-rumpere	spoil
coruscus -a -um	quivering
costae -ārum *f pl*	ribs
coturnus -ī *m*	boot, buskin
crātēr -is *m*	wine bowl
crēber -bra -brum	frequent, closely set
crēscere crēvisse crētum	be born
crētus -a -um +*abl*	born of, sprung from
crīnītus -a -um	long-haired
crīnis -is *m*	hair
crispāre	shake, brandish
crista -ae *f*	crest, comb
cristātus -a -um	plumed
croceus -a -um	yellow
crocus -ī *m*	crocus
cubīle -is *n*	bed, couch
culmen -inis *n*	summit, top, roof(-ridge)
culpa -ae *f*	guilt, offence
cumque: quae... cumque	whatever
see quī- quae- quod-cumque	
cumulāre	increase, consummate, crown
cumulus -ī *m*	heap, soaring mass
cūnctārī	linger, hesitate
cupīdō -inis *f*	desire, lust
cūra -ae *f*	anxiety, worry, care, concern
cūrae esse (+*dat*)	be of concern (to)
cūrae habēre	be concerned about
cuspis -idis *f*	spear, lance

D

dapēs -um *f pl*	feast, meal, food
dare +*inf*	allow, enable
dator -ōris *m*	giver
dē-cēdere	go away, depart
dē-cernere -crēvisse -crētum	decide
dē-cipere -iō -cēpisse -ceptum	deceive, cheat
dēclīnāre	close, droop
decōrus -a -um	handsome
dē-currere -rrisse	run down
decus -oris *n*	beauty, ornament
dē-dignārī	reject as unworthy, scorn
dē-dūcere	pull down, launch
dē-ferre	carry, bring, report
dēfessus -a -um	worn out, exhausted
dē-fīgere -xisse -xum	fix
dē-fluere -flūxisse	flow down, slip down
dēgener -is *adj*	low-born
de-hinc	next, then
de-hīscere	split open, yawn
dē-icere -iō -iēcisse -iectum	throw down
deinde	afterwards, from now on
dē-ligere -lēgisse -lēctum	choose
dēlūbrum -ī *n*	temple
dēmēns -entis *adj*	out of one's mind, mad
dē-mittere	send down, lower, drop, admit
dē-pellere	drive away
dē-pendēre	hang down
dē-ripere -iō -uisse -reptum	tear away
dē-saevīre	rage
dēsertus -a -um	deserted, barren; *n pl* desert
dē-sistere +*abl*	desist from
dē-struere	pull down, demolish
dēsuētus -a -um	unaccustomed, unused (to love)
dē-super *adv*	from above
dē-tinēre	hold, detain
dē-torquēre	turn away, divert
dē-trūdere -sisse -sum	thrust off
dē-venīre	come, arrive
dē-vovēre -vōvisse -vōtum	vow, devote, doom
dexter -era -erum	propitious, favorable
dext(e)ra -ae *f*	right hand, pledge
dicāre	devote, dedicate
diciō -ōnis *f*	dominion, power
dictō citius	more quickly than his speech
diēs -ēī *m*	daylight
dif-fundere	spread
dignārī	consider worthy
dī-gredī -gressum	go away, depart
dīlēctus -a -um	beloved, dear
dī-movēre	displace, remove

dī-rigere -rēxisse -rēctum	direct
dī-ripere -iō -uisse -reptum	tear off
dis-cernere -crēvisse -crētum	interweave
discrīmen -inis *n*	discrimination, crisis, peril
dis-cumbere -cubuisse -cubitum	lie down, recline at table
dis-icere -iō -iēcisse -iectum	scatter
dis-pellere -pulisse -pulsum	drive apart, scatter
dis-simulāre	disguise (oneself), conceal, pretend
dītissimus -a -um *sup*	very rich
dīva -ae *f*	goddess
dī-vellere	tear apart, tear to pieces
dī-versus -a -um	different; *pl* in different directions, apart
dīves -itis *adj* +*gen*	rich in
dīvī -ōrum (-um) *m pl*	gods
dīvīnus -a -um	divine
dolēre +*acc*	feel sad about
dolus -ī *m*	deceit, wiles, cunning
domus -ūs *f*	house, family
dorsum -ī *n*	back, ridge
dūcere	derive, construct (mūrōs), draw out (vōcēs)
vītam d.	live
somnōs d.	sleep
ductor -ōris *m*	leader
dulcis -e	sweet, dear, (aqua) fresh
dum	as long as
+*subj*	until (such time as)
dūmus -ī *m*	thorn bush
duplex -icis *adj*	double, two
dūrāre	endure, steel oneself

E

ebur -oris *n*	ivory
ē-dere -didisse -ditum	publish
ef-fārī	utter, speak
ef-ferre ex-tulisse ē-lātum	bring out, raise, take with one
efferus -a -um	wild, ferocious
effigiēs -ēī *f*	image, portrait
ef-fodere -iō -fōdisse -fossum	dig out
ef-fundere, animam	breathe one's last
(crīnēs)	spread out
egēnus -a -um	needy, destitute
egēns -entis *adj*	needy, indigent
ē-iectus -a -um	castaway, shipwrecked
eius-modī	of that kind, such
elephantus -ī *m*	elephant
ē-mendāre	correct, revise
ē-mittere	send out, release, let loose
ēn!	see! look here!
-ēn *acc sg Gr* = -am	
ē-nitēre	shine forth
ē-numerāre	enumerate
epulae -ārum *f pl*	meal, feast
epulārī	dine, feast
-ēre *perf 3rd pers pl* = -ērunt	
ē-rigere -rēxisse -rēctum	erect, raise
error -ōris *m*	wandering, roaming
ē-rudīre	instruct, educate
ē-ruere -ruisse -rutum	destroy, overthrow
ē-rumpere	break out of
estō!	all right
Eurus -ī *m*	east (south-east) wind
ē-vānēscere -nuisse	vanish, fade away
ē-vertere	overturn, agitate
ē-vincere	defeat, overcome
ē-vocāre	call out, summon
exācta -ōrum *n pl* (< ex-igere)	result
exanimus -a -um	lifeless
ex-cēdere	go away, depart
ex-cerpere -psisse -ptum	pick out, excerpt
excerptum -ī *n*	excerpt
ex-cidere -disse	fall out, be forgotten
ex-cīdere -disse -cīsum	cut out
excidium -ī *n*	destruction
ex-ciēre -cīvisse -citum	rouse
ex-cipere -iō -cēpit -ceptum	catch, pick up
ex-cūdere -disse	strike (sparks) from
ex-cutere -iō -cussisse -cussum	dash out
ex-ercēre	train, exercise, pursue
ex-haurīre -sisse -stum	endure, undergo
ex-igere -ēgisse -āctum	spend (time), find out
sēcum e.	ponder, consider
ex-imere -ēmisse -ēmptum	remove, banish
exōrdium -ī *n*	beginning
ex-orīrī -ortum	emerge, appear
ex-pedīre	make ready, provide
ex-pellere -pulisse -pulsum	drive out, expel
ex-perīrī -pertum	try, experience, undergo
ex-plēre	fill up, satisfy
ex-plōrāre	inspect, explore, find out
ex-poscere	demand, beg
ex-quīrere -quīsīvisse -quīsītum	ask for
ex-scindere	demolish, destroy
ex-sequī	carry out, execute
ex-serere -uisse -sertum	lay bare, uncover
ex-solvere	set free, release
ex-spectāre	tarry
ex-spīrāre	breathe one's last
ex-stinguere -īnxisse -īnctum	extinguish, wipe out, kill
ex-struere -ūxisse -ūctum	erect, build
extemplō *adv*	at once
exter -era -erum	external, foreign
ex-terrēre	scare, terrify
extorris -e	exiled, banished
extrēmus -a -um	last; *n pl* most distant parts, end, death
ex-uere -uisse -ūtum	take off, put aside, bare, strip
ex-ūrere	destroy by fire, burn up
exuviae -ārum *f pl*	attire, armor

F

fac +*acc* +*inf*	suppose that
facessere	carry out, perform
faciēs -ēī *f*	looks, appearance, form

fāma -ae *f*	fame, report, reputation, rumor
famula -ae *f*	servant-woman, maid
famulus -ī *m*	servant
fandum -ī *n*	right
fās *indecl n*	(divine) law, right, duty
fās est	it is right, it is permitted (by the gods)
fastīgium -ī *n*	top, roof, peak, main point
fātālis -e	destined, fated
fatīgāre	exhaust, worry
fatīscere	crack, gape
fātum -ī *n* (fāta -ōrum *n pl*)	fate, destiny
faucēs -ium *f pl*	throat
fax facis *f*	torch, fire
favēns -entis *adj*	favorable
fefellisse < fallere	
fēlīx -īcis *adj*	propitious
fēmineus -a -um	of women
fērālis -e	funeral, predicting death, ominous
ferēns -entis *adj* (ventus)	favorable
ferīna -ae *f*	venison
ferīre	strike
ferre	relate, tell
fertur	is said to
ferre sē	go, proceed, carry oneself
ferrum -ī *n*	sword
fervere	burn, seethe, swarm
festīnāre	hasten, hurry
fēstus -a -um	festal
fētus -a -um	teeming, abounding
fībula -ae *f*	pin, clasp
fictus -a -um (*part* < fingere)	untrue, made up
fīdūcia -ae *f*	trust, confidence
fīgere -xisse -xum	pierce, (ōscula) imprint
fīnēs -ium *m pl*	land, territory
fingere fīnxisse fictum	form, shape, imagine, make up, invent
flagrāre	burn, glow
flāmen -inis *n*	wind
flamma -ae *f*	flame, fire
flammātus -a -um	fiery, inflamed
flāvēns -entis *adj*	yellow, golden
flāvus -a -um	yellow, golden
flectere flexisse flexum	bend, move, avert
flētus -ūs *m*	weeping, tears
flūctuāre	rage, rave
fluenta -ōrum *n pl*	stream, river
fluere flūxisse	flow, hang loosely
fodere -iō fōdisse fossum	dig
foedus -eris *n*	agreement, compact, treaty
aequō foedere	on equal terms
fōmes -itis *m*	tinder
foret forent = esset essent	
fōrma -ae *f*	form, appearance, beauty
fors -rtis *f*	chance, luck, fortune
forsan	maybe, perhaps
fortūnātus -a -um	fortunate
forus -ī *m*	ship's gangway, deck
fovēre fōvisse fōtum	keep snug, fondle, spend cosily; promote, cherish (the hope that)
frāternus -a -um	of one's brother
fraudāre (+*abl*)	cheat (of)
fremere	clamor, resound
frēnāre	curb
frēnum -ī *n*	bridle
fretum -ī *n*	strait, channel; *pl* sea
frētus -a -um +*abl*	relying on
frondēns -entis *adj*	leafy
frondeus -a -um	leafy
frōns frondis *f*	foliage
frustum -ī *n*	morsel, piece (of food)
fugāre	put to flight, drive away
fulcīre -sisse -tum	hold up, support
fulgēre -sisse	flash
fulmineus -a -um	flashing
fulvus -a -um	tawny, yellow
fūnāle -is *n*	torch (of rope soaked in wax)
fundāmentum -ī *n*	foundation
fundāre	lay the foundations of
fundere fūdisse fūsum	spread, stretch, pour out
fūnereus -a -um	funerary
fūnis -is *m*	rope
fūnus -eris *n*	funeral, death
furēns -entis (*part* < furere)	mad, frenzied, furious
furere	rage
furiae -ārum *f pl*	madness, frenzy, fury
furibundus -a -um	mad
furor -ōris *m*	frenzy, fury
fūrtīvus -a -um	stealthy, secret
fūrtō *adv*	secretly, stealthily

G

galea -ae *f*	helmet
gāza -ae *f*	treasure
gemere -uisse	groan
geminus -a -um	twin
gemitus -ūs *m*	groaning
genetrīx -īcis *f*	mother
genitor -ōris *m*	father
genus -eris *n*	stock, birth, race
geōrgicus -a -um	dealing with agriculture
germāna -ae *f*	sister
germānus -ī *m*	brother
gestāre	carry, wear, harbor
gignere genuisse genitum	bring into being, give birth to, create, produce
glaeba -ae *f*	soil
glomerāre	collect (into a crowd/herd)
gradī -ior	step, walk
gradus -ūs *m*	step; *pl* stairs
grandō -inis *f*	hail
grandaevus -a -um	aged
grātārī +*dat*	congratulate
grātēs *f pl*	thanks
g. persolvere	give thanks
gravidus -a -um	pregnant, teeming
graviter (commōtus)	severely

gressus -ūs *m*	step, pace
gurges -itis *m*	eddy, whirlpool

H

habilis -e	ready, handy
habitus -ūs *m*	deportment, appearance
hāc… hāc…	here… there…
haerēre -sisse -sum	stick, cling (to), be fixed
hālāre	be fragrant
harēna -ae *f*	sand
harundō -inis *f*	shaft, arrow
hastīle -is *n*	spear
haurīre -sisse -stum	drain, drink in, experience
hēia!	hey!
hērēs -ēdis *m*	heir
hērōs -ōis *m*	hero
hībernus -a -um	winter-, of winter, wintry
hiems -mis *f*	wintry weather, storm
hinc atque hinc	on either side
honōs -ōris *m*	honor, sacrifice, dignity
horrendus -a -um	awful, fearful
horrēns -entis (*part* < horrēre)	bristling; awful
horridus -a -um	dreadful, horrible
horrificāre	terrify
horror -ōris *m*	dread, horror
hospitium -ī *n*	hospitality
hostia -ae *f*	(sacrificial) victim
hūmāre	bury
hymenaeī -ōrum *m pl*	wedding, marriage

I

iactāre sē	flaunt oneself
iaculārī	throw, hurl
iam… iam…	now… now…
iam-dūdum *adv*	long (since)
iaspis -idis *f*	jasper
ibīdem *adv*	in the same place
-ier *inf pass* = -ī	
-ierat *pluperfect* = -īverat	
ignārus -a -um +*gen*	ignorant, unaware of
igneus -a -um	fiery, burning
-iit *perf* = -īvit	
īlex -icis *f*	holm oak, ilex
immānis -e	savage, awful, vast, tremendous
im-memor -is *adj*	forgetful (of)
im-minēre +*dat*	overhang
im-miscēre sē (+*dat*)	mingle, merge (into)
im-mītis -is	merciless
im-mittere	send in, let in
im-mōtus -a -um	fixed, unmoved
im-pār -paris *adj* +*dat*	unequal, not a match for
im-pellere -pulisse -pulsum	strike (against), drive, compel, sway
im-pius -a -um	impious, sinful
im-plēre -ēvisse -ētum	fulfill, satisfy
im-plicāre (+*dat*)	entwine (about)
im-plōrāre	ask for, implore
im-precārī	pray for
im-prōvīsus -a -um	unforeseen, unexpected
in-ānis -e	empty, idle, vain
in-cautus -a -um	unwary, unsuspecting
in-cēdere	proceed, walk
in-cendere -disse -cēnsum	light, fire, inflame
incendium -ī *n*	fire
incēnsus -a -um	ardent, passionate
inceptum -ī *n*	undertaking
inceptus -a -um *part* < incipere	
incessus -ūs *m*	walking, step
in-cīdere -disse -sum	cut
in-cognitus -a -um	unknown, strange
in-comitātus -a -um	unaccompanied
in-concessus -a -um	forbidden, unlawful
in-crepitāre	challenge loudly
in-cubāre +*dat*	lie on, brood over
in-cultus -a -um	not cultivated, untilled
in-cumbere -cubuisse -cubitum (+*dat*)	lie down (on), throw oneself (on), exert oneself
in-cūsāre	reproach
in-cutere -iō -cussisse -cussum	instil
inde (= deinde)	then
in-dīcere	proclaim
indignārī	be indignant, resent
indulgēre +*dat*	be lavish with
in-ers -ertis *adj*	inactive, sluggish
in-expertus -a -um	untried
īn-fabricātus -a -um	unmanufactured
īn-fandus -a -um	unspeakable, horrible
īnfēnsus -a -um	hostile
īn-fectus -a -um	not done, untrue
īn-ferre in-tulisse il-lātum	carry into
sē īn-ferre	step forward, proceed
pass	move forward
īn-fīgere	fix, fasten on
īn-flammāre	fire, inflame
īn-flectere	bend, sway
īn-frēnus -a -um	unbridled
in-gemere	groan, moan
ingemināre	redouble, be redoubled
in-gredī -gressum	walk, tread on
in-hospitus -a -um	inhospitable
in-hūmātus -a -um	unburied
in-īquus -a -um	unfair
in-līdere -sisse -sum	dash on
in-/il-lūdere	make fun of
in-nectere	weave, devise
in-ops -opis *adj*	destitute, powerless
in-rīdēre -sisse -sum	laugh at, mock
in-rīgāre	flood, diffuse, shed
in-rumpere	burst into
īnsānia -ae *f*	madness
īn-scius -a -um	not knowing, unaware
īn-scrībere	inscribe, scratch
īn-sequī	follow, pursue
īn-sīdere -sēdisse	sit, settle on
īnsidiae -ārum *f pl*	treachery, plot
īnsignis -e	remarkable, distinguished
īn-sistere	persist
īnsomnium -ī *n*	sleeplessness, dream
īn-spīrāre	blow in, infuse, inspire

īn-stāre	press on, assail
+*dat*	apply oneself to
īnstaurāre	renew, resume
īn-struere	equip
īn-superābilis -e	unconquerable
in-tāctus -a -um	virgin
in-tendere	spread, cover
intentāre	hold out prospects of, threaten
intentus	intent, attentive
inter *prp (postponed)*	between, amid
inter-fārī	interrupt
inter-fundere	suffuse
interior -ius	interior, inner, the inner part of
interpres -etis *m*	agent, messenger, interpreter
inter-rumpere	break off, interrupt
in-tonāre -uisse	thunder
intrā sē	in one's heart of hearts, privately
in-tractābilis -e	intractable, unconquerable
intrō-gredī -gressum	go in, enter
in-ultus -a -um	unavenged
in-vādere -sisse -sum	assail, set on
in-vidēre	grudge, refuse
invīsere -sisse	visit
invīsus -a -um	hateful, disliked
invītus -a -um	unwilling, against one's will
in-vius -a -um	pathless, inaccessible
irrītāre	make angry, provoke
-īs *acc pl* 3rd *decl* = -ēs	
iter tenēre	be on one's way, travel
iubar -is *n*	the first light of day, dawn
iūdicium -ī *n*	judgement
iugālis -e	conjugal, matrimonial
iugāre	join in marriage, couple
iugum -ī *n*	yoke; ridge, height
iūrāre	swear
iūs iūris *n*; *pl* iūra	laws
-ius *gen* = -īus	
iussum -ī *n*	command, order
iūstitia -ae *f*	justice
iuvāre	delight, please
iuventa -ae *f*	youth
iuventūs -ūtis *f*	youth, young men
iūxtā *prp (postponed)*	next to, beside

L

labāre	totter, falter
lābī lāpsum	glide, slip, wane
labor -ōris *m*	work, labor, toil, hardship
laedere -sisse -sum	injure, offend, wrong
laena -ae *f*	woollen cloak
laetitia -ae *f*	joy, delight
laetus -a -um	luxuriant, cheerful, pleasing
laeva -ae *f*	the left hand
lāmenta -ōrum *n pl*	wailing, groans, laments
lāmentābilis -e	mournful, lamentable
lampas -adis *f*	torch, lamp, light
lapis -idis *m*	stone
lāpsus -ūs *m*	gliding, course
laqueāria -ium *n pl*	paneled ceiling
lātē *adv*	widely, far and wide, over a large area
latēre +*acc*	be unknown to, be hidden from
latex -icis *m*	water, liquid, wine (l. Lyaeus)
latus -eris *n*	side, slope
laxus -a -um	loose, untied
legere lēgisse lēctum	choose, select
lēgifer -fera -ferum	lawgiving
lēnīre	assuage, alleviate, calm
lētālis -e	deadly
lētum -ī *n*	death
levāre	relieve, lighten
lēx lēgis *f*	condition
lībāre	pour a libation (offering) of
limbus -ī *m*	ornamental border, fringe
līmen -inis *n*	threshold, doorway, room
linquere līquisse lictum	leave
liquidus -a -um	liquid, limpid
litāre (sacra)	make a sacrifice
locāre	place, lay
longē	far off
loquī	say, declare
lōra -ōrum *n pl*	reins
lūctus -ūs *m*	grief
lūcus -ī *m*	grove
lūdere -sisse -sum +*acc*	trick, deceive
luere	pay for, atone for
lūmen -inis *n*	light, radiance; *pl* eyes
lūnātus -a -um	crescent-shaped
lūstrāre	move over, spread light over, scan
lustra -ōrum *n pl*	haunts of wild beasts, lairs
lūx lūcis *f*	daylight, life
lūce	by day
luxus -ūs *m*	luxury
lychnus -ī *m*	lamp
lympha -ae *f*	water
lynx -cis *f*	lynx

M

māchina -ae *f*	machine, crane
macula -ae *f*	spot
maculōsus -a -um	spotted
madēns -entis *adj*	wet, pomaded
māgālia -ium *n pl*	huts
magicus -a -um	magical
magister -trī *m* (nāvis)	captain
male sānus -a -um	insane, deranged
mamma -ae *f*	breast
mandāre	order, command
mandātum -ī *n*	order, commission
mandere -disse mānsum	chew, champ
Mānēs -ium *m pl*	Manes, spirits of the dead
manifēstus -a -um	clear, plain
mantēle -is *n*	towel, napkin
manus -ūs *f*	band, troop
marmor -is *n*	marble
marmoreus -a -um	of marble, marble-

māternus -a -um	maternal, of one's mother
mātūrāre	speed, hasten
meditārī	contemplate, intend
medullae -ārum *f pl*	marrow, vitals, heart
meī *gen* < ego	
mē-met	me, myself
memor -oris *adj* (+*gen*)	remembering, mindful (of), unforgetting
mēns mentis *f*: in mentem venīre +*dat*	occur to
mēnsās removēre	finish the meal
mentum -ī *n*	chin
mercārī	buy
merēre	merit, deserve
bene merēre dē	deserve well of, treat well
merērī -itum	deserve
meritus -a -um	due, proper
meritum -ī *n*	service, merit
micāre	flicker, dash
mīliārium -ī *n*	milestone
minae -ārum *f pl*	pinnacles, threats
minae mūrōrum	threatening walls
minārī	project, tower (threateningly)
ministrāre	serve, feed
minōrēs -um *m pl*	descendants
minus *adv*	not
nec minus	and also, moreover
miscēre -uisse mixtum	mingle, stir up, agitate
miserābilis -e	pitiable
miserārī	feel sorry for, pity
miserērī -itum +*gen*	pity
mitra -ae *f*	oriental headdress
mittere (timōrem)	put away, drop
mōbilitās -ātis *f*	quickness, speed
mola -ae *f*	mill; ground grain, meal
molere -uisse -itum	grind
mōlēs -is *f*	large mass, bulk, gigantic work, effort
mōlīrī	manage, perform (with effort), build
mollīre	soften, calm
mollis -e	gentle, complaisant
monīle -is *n*	necklace
monimentum -ī *n*	memorial, thing that reminds
monita -ōrum *n pl*	urgings, warnings
monitus -ūs *m*	warning, admonition
mōnstrāre	point out, suggest
morārī	delay, stay, pause
moribundus -a -um	on the point of death, dying
moritūrus -a -um	going to die, doomed to death
morsus -ūs *m*	bite, grip
mōs mōris *m*: dē mōre	in the usual way, duly
mōtus -ūs *m*	movement, stir
mūgīre	bellow, roar
mulcēre	stroke, soothe, calm
multiplex -icis *adj*	varied, manifold
multus -a -um	many a, much, large, great
murmur -is *n*	rumble, roar, uproar
mūrex -icis *m*	purple dye
Mūsa -ae *f*	Muse
mūtābilis -e	changeable, fickle

N

nam	for, certainly, indeed
nam-que	for, certainly, to be sure
nāre	swim
nāta -ae *f*	daughter
nātus -ī *m*	son
nāvālia -ium *n pl*	dockyard
nāvigāre +*acc*	sail over
nebula -ae *f*	mist, fog
nec nōn/minus	and also, besides
nec-dum	and/but not yet
nectere -xuisse -xum	attach (by binding), connect
nefandus -a -um	wicked; *n* wrong
nefās *indecl n*	crime
nemus -oris *n*	wood, forest
nepōs -ōtis *m*	grandchild; *pl* descendants
nēquīquam *adv*	to no purpose, vainly
ne-quīre -eō -īvisse	be unable to
nequit	cannot
nescius -a -um	not knowing, unaware
nigrēscere	turn black
nimbōsus -a -um	bringing bad weather
nimbus -ī *m*	rain-cloud
nītī nīxum	make an effort, strain
nocturnus -a -um	nocturnal, at night
nōdāre	tie in a knot
nōdus -ī *m*	knot
nōscere: nōris = nōveris; nōrās = nōverās	
nostrī (*gen* < nōs)	of/from us (me)
Notus -ī *m*	south wind
novāre	to make something new, make a change
novissimus -a -um *sup*	last, final
novitās -ātis *f*	newness, novelty
noxa -ae *f*	crime, guilt
nūbila -ōrum *n pl*	clouds
nūdāre	bare, strip
nūmen -inis *n*	divine power/will, divinity
nūntia -ae *f*	messenger (female)
nusquam *adv*	nowhere
nūtrīmentum -ī *n*	nourishment
nūtrīre	nourish, feed
Nympha -ae *f*	nymph

O

ob-iectus -ūs *m*	what is interposed, barrier
ob-mūtēscere -tuisse	be struck dumb
obnīxus -a -um	resolute, steadfast
ob-orīrī	spring up, arise
ob-ruere	cover, crush, overwhelm
ob-scēnus -a -um	disgusting, loathsome
ob-stāre	stand in the way of, block
ob-stipēscere -puisse	be stunned, be amazed
ob-struere	obstruct, block
obtūnsus -a -um	blunt, dull
obtūtus -ūs *m*	gaze
obvius -a -um	in the way, so as to meet
obvium sē ferre +*dat*	come to meet

oc-cubāre	lie dead
oc-culere -uisse -cultum	hide, conceal
occultus -a -um	hidden
oc-cumbere	fall, meet one's death
occupāre	take hold of, cover
oc-currere	counteract, oppose
ōcius *adv comp*	(more) swiftly
odor -ōris *m*	smell, fragrance
odōrus -a -um	scent-smelling
of-ferre ob-tulisse ob-lātum, sē	appear
ōlim *adv*	some day
ōmen -inis *n*	omen (good or bad)
omnīnō *adv*	totally
omni-potēns -entis *adj*	almighty
onerāre	load
operam dare +*dat*	apply oneself to
opīmus -a -um	rich
opis *gen*	power, ability
nōn opis est nostrae	it is not in our power, we cannot
op-petere (mortem)	meet death, perish
op-primere -pressisse -pressum	overwhelm
optāre	opt for, choose
optātus -a -um	desired, welcome
opulentus -a -um	rich
ōrae -ārum *f pl*	coasts, regions
orbis -is *m* (terrārum)	the world
ōrdīrī ōrsum	begin (to speak)
ōrdō: ex ōrdine	in succession
orgia -ōrum *n pl*	orgies, secret rites (of Bacchus)
orīgō -inis *f*	beginning, origin
ōrnātus -ūs *m*	equipment, apparel
ornus -ī *f*	ash-tree
ōs ōris *n* (= faciēs)	face
os ossis *n*	*pl* ossa, bones, mortal remains
ostentāre	display
ostrum -ī *n*	purple
ovāre	exult, rejoice

P

paenitēre	(cause to) repent
pāgus -ī *m*	country community
pāla -ae *f*	spade
palla -ae *f*	mantle, robe
pallēns -entis *adj*	pale
pallor -ōris *m*	paleness, pallor
palma -ae *f*	(open) hand
pandere -disse passum	spread out
parēns -entis *m/f*	father, mother
pariter *adv*	together, equally, alike
pars... pars	some... some
partīrī	share
pāscere pāvisse pāstum	feed, feast, pass graze
pāscua -ōrum *n pl*	pasture-land
passim *adv*	all over the place, in every direction
passus -a -um (< pandere)	spread out
patēns -entis *adj*	open
patera -ae *f*	bowl
patēre -uisse	be visible, be shown
patrēs -um *m pl*	fathers, forefathers
patrius -a -um	father's, paternal
patrōcinium -ī *n*	patronage
patrōnus -ī *m*	patron
pecus -oris *n*, *pl* pecora	domestic animals, herds
pecus -udis *f*	farm animal, beast
pelagus -ī *n*	the sea
pellis -is *f*	skin, hide
pelta -ae *f*	light shield
Penātēs -ium *m pl*	tutelary gods of the household or the State, hearth, home
pendēre pependisse	hang, be suspended
penetrālis -e	innermost
penitus *adv*	from within, far
penna -ae *f*	wing
penus -ūs *m*	food, provisions
peplus -ī *m*	robe (put on statue of Minerva)
per-agere	carry out, complete
per-agrāre	travel over, wander about
per-cussus -a -um	amazed
perditus -a -um	ruined, lost
per-errāre	wander through, scan
perfidus -a -um	faithless, treacherous
per-flāre	blow over, sweep
per-hibēre	repute, report
periūrium -ī *n*	breach of oath, perjury
per-lābī	glide over
per-miscēre	mix, bring close together
pernīx -īcis *adj*	swift, agile
per-solvere	pay in full, render
per-sonāre	play (music)
per-temptāre	agitate, thrill
pestis -is *f*	ruin, death
pharetra -ae *f*	quiver
pictūra -ae *f*	painting
pictus -a -um	painted, colored, embroidered
pietās -ātis *f*	goodness
pigēre: mē piget	it irks me, I am displeased
pingere pīnxisse pictum	paint, color, embroider
pinguis -e	fat
pīnus -ūs *f*	pine-tree
piscōsus -a -um	full of fish
pius -a -um	dutiful, upright, devout, loyal
plācāre	calm
placidus -a -um	quiet, calm, gentle
placitus -a -um	pleasing
plaga -ae *f*	(fine-meshed) net
plangor -ōris *m*	lamentation
planta -ae *f*	sole (of the foot)
plausus -ūs *m*	clapping, applause
plūma -ae *f*	feather
plūrimus -a -um *sup*	very large
pluvius -a -um	rainy
poenās dare	be punished
poenās recipere	take revenge
polus -ī *m*	pole, sky
pondus -eris *n*	weight

pontus -ī *m*	the sea
populārī/-āre	ravage, plunder
poscere poposcisse	ask for
post *adv*	afterwards, then
post-habēre	esteem less
potēns -entis *adj*	powerful
potentia -ae *f*	power
potior -ius -ōris *comp*	preferable, better
potīrī +*abl*	take possession of, appropriate
praeceps -cipitis *adj*	headlong, in a rush
prae-cipere -iō -cēpisse -ceptum	order
praecipitāre	plunge, rush
prae-clārus -a -um	splendid, grand
praeda -ae *f*	prey, booty
praedictum -ī *n*	prediction, prophecy
prae-mittere	send in advance
praeruptus -a -um	precipitous
prae-sentīre	have a presentiment of
praestāns -antis *adj*	outstanding
prae-stāre	be preferable, be better
prae-tendere	hold out
praetereā	furthermore, still
praeter-īre	pass by, go past
prae-texere	cloak, disguise
prae-vertere	preoccupy, engross
premere	press hard on, pursue, attack, hide
prīmī -ōrum *m pl*	leading men, notables
prīncipiō *adv*	first of all
prō!	o!
procāx -ācis *adj*	fierce
procella -ae *f*	strong wind, gale
procerēs -um *m pl*	leading men, notables
procus -ī *m*	suitor
prō-dere -didisse -ditum	hand down, transmit, surrender, betray
pro-fārī	speak out, exclaim
profugus -a -um	fleeing, exiled
profundus -a -um	deep
prōgeniēs -ēī *f*	offspring, race
prō-gignere	produce (as offspring), give birth to
prōlēs -is *m/f*	offspring, children
prō-luere	wash out
sē prōluere	drink
prō-merērī	deserve, do a good turn
prōnuba -ae *f*	woman who gives the bride away
prōnus -a -um	leaning forward, head foremost
propius *adv comp*	more closely, more graciously
prō-pōnere	propose, suggest
propter *prp (postponed)*	because of
prōpugnāculum -ī *n*	bulwark, rampart
prōra -ae *f*	prow
prōspectus -ūs *m*	prospect, view
prō-spicere	see (before one)
pudor -ōris *m*	(sense of) shame, decency, honor
pugnāre +*dat*	fight against
pulverulentus -a -um	full of dust, dusty
pulvis -eris *m*	dust
puppis -is *f*	stern, ship
pūrgāre	clean, clear, purge
purpureus -a -um	purple
pyra -ae *f*	funeral pile, pyre

Q

qua: sī qua (*n pl/f sg*)	if any
quā *adv*	which way, where, by what means, how
quā *adv*: (sī/nē) quā	in any way
quae-cumque *see* quī-cumque	
quālis -e	such as, just like
quam prīmum	as soon as possible
quandō	since, as
quassāre	batter, shatter
-que... -que	both... and
querēlla -ae *f*	complaint
quic-quam = quid-quam	
quī-cumque quae- quod-	whoever, whatever
quiēs -ētis *f*	repose, sleep
quīn etiam	indeed even...
quīn +*imp* (morere!)	come...! do...!
quippe	for, indeed, certainly, why!
quīre -eō -īvisse, quit queunt	be able, can
quīs = quibus	
quō-circā	for which reason, therefore
quod-cumque *see* quī-cumque	
quondam *adv*	formerly, once
quotiēns *adv*	as often as, whenever

R

rabiēs -ēī *f*	frenzy, fury
raptāre	drag, haul
raptum -ī *n*	spoils, prey
rārus -a -um (rēte)	coarse-meshed
ratis -is *f*	raft, boat, ship
-re *pass* 2nd *pers sg* = -ris	
recēns -entis *adj*	fresh
recidīvus -a -um	restored
re-cingere	ungird
re-clūdere -sisse -sum	open up, uncover, draw
re-condere	put away, hide
re-cursāre	rush back, recur (to the mind)
reductus -a -um	receding
redux -ucis *adj*	returning, returned
re-fellere -lisse	refute
re-ferre (vōce)	pronounce, say, reply
re-fugere	shrink (from)
re-fulgēre -sisse -sum	flash, gleam
re-fundere	cause to flow back, pour back
rēgālis -e	royal, regal
regere	imperium, exercise dominion, govern
rēgius -a -um	royal
rēgnātor -ōris *m*	ruler, sovereign

rēgnum -ī *n*	rule, kingdom, reign, realm
reliquiae -ārum *f pl*	remnants, remains
rēmex -igis *m*	oarsman, rower
re-movēre, mēnsās	finish the meal
re-nārrāre	recount
re-novāre	renew, revive
re-pellere reppulisse -pulsum	repel, reject
re-petere	go back, trace back
re-plēre -ēvisse -ētum	fill
re-pōnere, *part* repostum = repositum	settle
requiēs -ētis *f*, *acc* -iem	rest, respite
re-quīrere	seek, ask about
rērī ratum	think
re-servāre	keep, reserve
reses -idis *adj*	listless, torpid
re-sīdere -sēdisse	take one's seat, sit down
re-signāre	unseal, open
re-solvere	undo, annul
re-sonāre	resound
re-spectāre	have regard for
re-spicere -iō -spexisse -spectum	heed, have regard for
re-spondēre +*dat*	agree with, conform to
re-stāre -stitisse	be left, remain
re-supīnus -a -um	lying on one's back
re-surgere	rise again, surge, flare up
re-tegere	uncover disclose
retināculum -ī *n*	cable
retrō *adv*	backwards
re-vellere -lisse -vulsum	tear
re-vincīre	bind, wrap
re-vīsere	revisit, return to
re-vocāre	recall, restore
rigēre	be stiff
rīma -ae *f*	crack
rīte *adv*	properly, duly
rōbur -oris *n*	oak, oak-wood, timber
rogus -ī *m*	funeral pyre
roseus -a -um	rose-colored
rota -ae *f*	wheel
rudēns -entis *m*	rope, cable
ruere	rush (headlong); stir, churn up
ruīna -ae *f*	headlong fall, upheaval; *pl* ruins
rūpēs -is *f*	cliff, rock

S

sacra -ōrum *n pl*	sacred objects, rites
sacrāre	consecrate
sacrātus -a -um	holy, sacred
saeculum -ī *n*	age
saepīre -psisse -ptum	surround, envelop
saeta -ae *f*	bristle
saevīre	rage
saevus -a -um (dolor)	violent, bitter
saltem *adv*	at least
saltus -ūs *m*	hilly woodland
salum -ī *n*	surge, swell
sānctus -a -um	holy
sanguineus -a -um	blood-stained, bloodshot
sanguis -inis *m*	blood, race, family
satus -a -um (*part* < serere) +*abl*	born of, son of
saucius -a -um	wounded, smitten
scaena -ae *f*	background, stage
scēptrum -ī *n*	scepter
scīlicet...! *adv*	surely...!
scintilla -ae *f*	spark
scōpae -ārum *f pl*	broom
scopulus -ī *m*	rock
sē-cēdere	withdraw, retire
sēcessus -ūs *m*	secluded place, inlet
sē-clūdere -sisse -sum	shut off, put away
sēcrētus -a -um	separate, apart, by oneself
sē-cum (dīcere/volvere)	to oneself, in one's heart
secundus -a -um	favorable, favoring
sēcūrus -a -um +*gen*	careless of
sēdēs -is *f*	seat, home, residence
sēdīle -is *n*	seat
sē-dūcere	move apart, separate, sever
sēgnis -e	sluggish, torpid
sēmivir -ī *adj*	half-man, womanish
sēmita -ae *f*	path, track
sēnsus -ūs *m*	feeling, idea, thought
sepelīre -īvisse sepultum	bury
sepulcrum -ī *n*	tomb, grave
serēnāre	clear up, lighten
serere sēvisse satum	sow, procreate
seriēs -ēī *f*	series, line
serta -ae *f*	garland, festoon
servāre	guard, keep, preserve
sīdus -eris *n*	star, constellation, sky, weather
signum -ī *n*	sign, token
silex -icis *m*	flint
simulāre	pretend, simulate, feign
sinus -ūs *m*	fold, bosom; bay, gulf
sistere	bring to a standstill, stop
sociāre	make partners, unite (in marriage)
socius -ī *m*	companion, partner
sōlārī	console, comfort
solium -ī *n*	throne
solēre -uisse/-itum esse (*dep*)	be accustomed
sollicitāre	disturb, worry
solvere	slacken, get rid of, free, break
somnōs carpere/dūcere	sleep
sonāre -uisse	sound, resound, be heard
sonipēs -edis *m*	horse
sonōrus -a -um	loud, roaring
sōpīre	lull to sleep
sopor -ōris *m*	sleep
sors sortis *f*	lot, lottery, oracle, fortune, destiny
spargere -sisse -sum	spread
spatiārī	walk
spatium -ī *n*	room, period, interval
speciēs -ēī *f*	sight, appearance
specula -ae *f*	watch-tower

speculārī	watch, explore
spēlunca -ae *f*	cave
spērāre	expect, anticipate, be sure
spernere sprēvisse sprētum	scorn, disdain
spīrāre	breathe out, exhale, blow
spīritus -ūs *m*	breath
splendidus -a -um	bright, splendid
spolia -ōrum *n pl*	spoils
sponda -ae *f*	bed, couch
sponte meā	of my own accord
spūma -ae *f*	foam, froth
spūmāre	foam, froth
stabilis -e	firm, lasting
stāgnum -ī *n*	water
statuere -uisse -ūtum	set, place, erect, establish
stēllātus -a -um	adorned with stars
sternere strāvisse strātum	strike down, lay low
stimulāre	incite, spur
stīpāre	surround
stirps -pis *f*	stem, stock, race
strātum -ī *n*	bedding, bed, couch
strāta viārum	paved streets
strīdēre	shriek, creak
strīdor -ōris *m*	creaking
stringere -īnxisse -ictum	strip, bare, draw
struere	arrange, contrive, plan
studēre	study
sub-dūcere	draw up, beach
sub-īre	go underneath, take shelter
sublīmis -e	high up, aloft
sub-mittere +*dat*	submit, yield
sub-nectere	bind under, bind up
subnīxus -a -um	supported by, resting on
subolēs -is *f*	offspring, child
sub-rigere -rēxisse -rēctum	raise, prick up
subter *adv*	underneath, below
sub-volvere	roll uphill
suc-cēdere +*dat*	go under, enter
suc-cingere	gather up clothes with a belt
suc-cīnctus +*abl*	equipped with (in one's belt)
suc-cumbere -a -um +*dat*	give in, yield (to)
suc-currere +*dat*	hasten to the aid of
suf-ficere -iō -fēcisse -fectum	be sufficient
sulcus -ī *m*	furrow
summa -ae *f*	the point, the main thing
suntō *imp fut 3rd pers pl*	shall be
super *adv*	on top
superbia -ae *f*	pride, arrogance
superbus -a -um	grand
super-ēminēre	overtop
super-esse	remain, be left
superfluus -a -um	superfluous
superī -ōrum *m pl*	the gods
super-impōnere	place on top
supīnus -a -um	lying face up, (manūs) upturned
supplex -icis *adj*	humbly entreating, suppliant
suprā *prp (postponed)*	over
suprā-scrībere	write above
sūra -ae *f*	calf (of the leg)
surgere sur-rēxisse	rise, spring up, emerge, grow
sūs suis *m/f*	pig, sow
sus-cipere -iō -cēpisse -ceptum	catch (from below), take up, get (a child)
sus-pendere -disse -pēnsum	hang, suspend
suspēnsus -a -um	nervous, wavering
su-spīrāre	sigh
syrtis -is *f*	sandbank, gulf with dangerous flats

T

tābēre	waste away
tabula -ae *f*	board, plank
taeda -ae *f*	pine-wood, (wedding) torch
taedēre +*acc*: taedet eam	it irks her, she is sick of
tālāria -ium *n pl*	wings fastened to the ankles
tālus -ī *m*	ankle
tandem...?	please, tell me, may I ask?
tangere tetigisse tāctum	touch, affect
tardus -a -um	slow, prolonged, long drawn out
taurīnus -a -um	bull's
taurīnum tergum	ox-hide
tēctum -ī *n*	roof, ceiling, building, house
tegere tēxisse tēctum	cover, hide
tegmen -inis *n*	cover, skin
tēla -ae *f*	woven fabric
tellūs -ūris *f*	ground, land, earth
tēlum -ī *n*	spear, weapon
temnere tēmpsisse temptum	scorn, despise
temperāre	moderate, calm, refrain
templum -ī *n*	temple, shrine
temptāre	attempt, try
tenāx -ācis *adj* (+*gen*)	holding fast, clinging (to)
tendere tetendisse tentum	extend, stretch, direct (one's course), make for, strive, aim
tenēre	occupy, inhabit
tentōrium -ī *n*	tent
tenuis -e (aura)	thin
tenus *prp (postponed)* +*abl*	up to
terere trīvisse trītum	wear, use up, waste
tergeminus -a -um	threefold, triple
tergum -ī *n*	back (of an animal), hide
tergus -oris *n*	back of an animal, hide
terminus -ī *m*	boundary post, limit, end
terrificāre	terrify
territāre	frighten, scare
testārī	call to witness, affirm
testūdō -inis *f*	tortoise, arched roof/hall
texere -uisse -xtum	weave
thalamus -ī *m*	bedchamber
thēsaurus -ī *m*	treasure
tigris -is *f*	tiger
tingere tīnxisse tīnctum	dip, wet
tonāre -uisse -itum	invoke in a voice of thunder
tondēre totondisse tōnsum	cut, shear
torquēre -sisse -tum	twist, turn, hurl
torrēre	dry, parch
tortus -a -um	twisted
torus -ī *m*	couch, bed

totidem	the same number of, as many
totiēns *adv*	so many times, so often
trabs -bis *f*	trunk, beam, ship
tractābilis -e	manageable, tractable
trahere	draw out, protract
trā-icere -iō -iēcisse -iectum	transfix, pierce
trā-nāre	swim across, fly through
trāns-fīgere	pierce
trāns-gredī -gressum	travel across, pass
trāns-mittere	cross
trānstrum -ī *n*	rower's seat, thwart
tri-dēns -entis *m*	trident
trīs *acc pl* = trēs	
trietēricus -a -um	triennial, in alternate years
triennium -ī *n*	three years
triumphus -ī *m*	triumph
trivium -ī *n*	crossroads (where three roads meet)
tuērī	gaze, look at
tumidus -a -um	swollen
tundere tutudisse tūnsum	strike, beat
turbō -inis *m*	eddy, tornado
tūricremus -a -um	burning incense
turris -ī *f*	tower
tūs tūris *n*	incense
tūtus -a -um	safe; *n* safe place, safety

U

ūber -eris *n*	udder, teat, richness, fertility
ubi	when
ulcīscī ultum	avenge, revenge oneself for
ultor -ōris *m*	avenger
ultrīx -īcis *f/adj*	avenger, avenging
ultrō *adv*	of one's own accord, spontaneously
-um *gen pl 2nd decl* = -ōrum	
ululāre	howl, invoke with howling
ululātus -ūs *m*	howling
umbra -ae *f*	shade, darkness
ūmectāre	make wet, moisten
ūmēns -entis *adj*	moist, wet
ūnā *adv*	together, at the same time
uncus -a -um	hooked
ūnanimus -a -um	harmonious, sharing feeling
unda -ae *f*	wave, water
unde	for which reason
undique *adv*	from all sides
undōsus -a -um	stormy
ungere ūnxisse ūnctum	smear, tar
urgēre	press, push
ursa -ae *f*	she-bear, bear
ūsus -ūs *m*	use
ut (= quōmodo)	how
ut prīmum	as soon as
utī = ut	
uxōrius -a -um	dependent on a wife

V

vacāre	be vacant
vacat +*inf*	there is time to
vacca -ae *f*	cow
vādere -sisse	go
vadum -ī *n*	shallow, shoal
vagārī	wander, roam
vāgīna -ae *f*	sheath
vānus -a -um	empty, groundless, vain
vāstāre	lay waste, ravage
vāstus -a -um	vast, huge
vātēs -is *m/f*	prophet, seer
vēla dare (ventīs)	sail
vēlāmen -inis *n*	shawl
velle +*acc* +*inf*	maintain, claim
vellus -eris *n*	fleece
vēlum -ī *n*	canvas, awning
vēnābulum -ī *n*	hunting-spear
vēnātrīx -īcis *f*	huntress, female hunter
venēnum -ī *n*	magical herb, poison
venia -ae *f*	favor, leave, forgiveness
venīre: ventum est (ab iīs)	they have come
verrere	sweep
versāre	turn over, ponder
vertere	overturn
vertex -icis *m*	top, peak, the crown; whirlpool
verū -ūs *n*	spit
vescī +*abl*	feed on, subsist on
Vesper -erī *m*	the Evening Star
vexāre	harry, harass, trouble
via -ae *f*	journey; way, method
vicissim *adv*	in turn, for a change
vīctus -ūs *m*	food, victuals, way of life
vigēre	be strong, be active
vigil -is *adj*	wakeful, watchful
villus -ī *m*	growth of hair, nap
vincīre	bind, wrap up
vinclum -ī *n*	bond, chain
vindicāre	rescue, protect
violāre	violate
virīlis -e	of a man
toga virīlis	plain white toga
vīs +*gen pl*	large number
vīsus -ūs *m*	sight
vītālis -e	life-giving, vital
vīvus -a -um	natural, raw
volātilis -e	flying
volucris -is *f*	bird
volūtāre	roll, turn over in one's mind, think over
volvere -visse volūtum	roll, cause to roll, bring round, undergo, turn over in one's mind
vorāre	swallow, engulf
vōs-met	you, yourselves
vōtum -ī *n*	vow, prayer
vōx vōcis *f*	*pl* words
vulgāre	make known/public
vulgus -ī *n*	common people, public, herd
vulnus -eris *n*	wound, hurt

Z

Zephyrus -ī *m*	west wind

Hans H. Ørberg

LINGVA LATINA

PER SE ILLVSTRATA

TEACHER'S MATERIALS

LINGVA LATINA

PER SE ILLVSTRATA

TEACHER'S MATERIALS

Focus Publishing
R. Pullins Company
PO Box 369
Newburyport, MA 01950

LINGVA LATINA
PER SE ILLVSTRATA

Pars I:
Familia Romana (978-1-58510-201-3); hard cover (978-1-58510-238-5)
Latine Disco: Student's Manual (978-1-58510-050-7)
Grammatica Latina (978-1-58510-223-5)
Exercitia Latina I (978-1-58510-212-9)
Latin-English Vocabulary (978-1-58510-049-1)
Lingva Latina: Familia Romana CD-ROM for PC (87-90696-08-5)
Exercitia Latina I CD-ROM for PC (978-87-90696-10-8)

Pars II:
Roma Aeterna (978-1-58510-233-4); hardcover (978-1-58510-314-0)
Exercitia Latina II (978-1-58510-067-5)
Indices (87-997016-9-3)
Instructions for Part II (978-1-58510-055-2)
Latin-English Vocabulary (978-1-58510-052-1)
Lingva Latina: Roma Aeterna CD-ROM For PC (87-90696-09-3)
Exercitia Latina II CD-ROM for PC (978-87-90696-12-2)

Ancillaries:
CD-ROM for Mac, contains Familia Romana, Roma Aeterna, Exercitia Latina I & II (978-87-90696-13-9)
Caesaris: Commentarii De Bello Gallico (978-1-58510-232-7)
Colloqvia Personarvm (978-1-58510-156-6)
Menaechmi ex Plavti Comoedia (1-58510-051-X)
P. Vergilii Maronis: Aeneis, Libros I et IV (978-87-90696-17-7)
Petronivs: Cena Trimalchionis (87-90696-04-2)
Plavtus: Amphitryo (87-997016-7-7)
Sallustius & Cicero: Catilina (87-90696-11-5)
Sermones Romani (97-90696-07-7)

For College Students:
Lingva Latina: A College Companion (978-1-58510-191-7)

For further information on the complete series and new titles, visit www.pullins.com.

ISBN 10: 1-58510-074-9
ISBN 13: 978-1-58510-074-3

Distributed by Focus Publishing / R Pullins Company, PO Box 369, Newburyport, MA 01950 (www.pullins.com) with permission of Domus Latina.

12 11 10 9 8 7 6 5 4 3

0909TS

Table of Contents

LINGVA LATINA PER SE ILLVSTRATA

Advice to the Teacher

Before starting to read a new chapter the students should study the picture heading the chapter or the map facing the first page. Through a brief English discussion the teacher may help them to observe important details and to familiarize themselves with the theme or the setting, without entering upon the actual content of the text. In any case the preliminary discussion in English, if practiced, should not take more than a few minutes.

In the presentation of the text itself only Latin should be used. The object is to accustom the students, from the start, to read and understand the Latin text as Latin without the interference of English, or with a minimum interference of English. Begin by reading the text aloud, making the whole class or (later) individual students echo each sentence. If the reading is done carefully, with correct pronunciation and appropriate accentuation and grouping of words, the students will find to their satisfaction that they can understand the text immediately and will feel no need to translate.

Pronunciation will be taught by encouraging the students to imitate their teacher, who must therefore take great pains to pronounce as correctly and distinctly as possible.

When listening to and repeating the sentences, the students should normally have their books open before them, or have the pages shown on transparencies, so that they can see the written word at the same time.

It is important for the teacher, when first presenting the text, to know exactly what words and what grammatical forms and structures are new to the students. The *self-explanatory* text assures that the meaning of every new word and the function of every new grammatical form can be understood from the context, but a lively presentation, with suggestive intonation and gesturing and with frequent reference to visual aids, will always be a great help to the students. Their spontaneous response will generally be sufficient to show that they have grasped everything, while on the other hand an occasional puzzled look or failure to respond will reveal difficulties. In such cases, and whenever you want to be on the safe side, you can make the meaning clear by repeating one or two sentences with special stress on the word or form in question, or by illustrating the point with further examples or drawings. The same procedure can be used to call students' attention to new grammatical features.

After a passage has been presented in this way, individual students may be asked to take turns to read parts of the passage aloud in a manner that shows understanding through correct phrasing and accentuation. If the passage contains dialogue, parts can be assigned to different students (the teacher or a student can act as narrator). This is one way of checking the students' comprehension of the text. But to make quite sure that the passage has been precisely understood and assimilated, various other procedures must be used.

First of all you can ask simple questions in Latin concerning the content of the passage just studied (detailed questions on each lesson can be found in the volume EXERCITIA LATINA). Some of the questions may be accompanied by the showing of pictures. When answering the questions the students should normally be allowed to keep their books open, so that if necessary they can find the answer in the book (the very fact that they can spot the right answer shows that they understand the meaning of both question and answer).

In the last resort, if you are still in doubt whether a new word or a new grammatical form has been correctly understood by everybody, you may ask one of the students to give an English equivalent. However, if the text is carefully presented with proper emphasis on new features, translation, whether of single words or whole sentences, will generally be felt to be superfluous. Of

course the English translations of Latin words and phrases will often be present in the students' minds, but when reading the text they should be encouraged to concentrate on understanding the Latin directly as it stands instead of searching for English equivalents. The very fact that they are not asked to translate will help them to such direct understanding, which is a prerequisite for obtaining proficiency in reading and insight into the mechanism of the language and its means of expression. (The general comprehension of the text may be checked by asking a student to give an English paraphrase).

Most teachers will find it necessary to explain and discuss points of grammar in English on the lines of the *instructions* given in the Students' Manual LATINE DISCO. When this is practiced, the formulation of rules should preferably be left to the students themselves after they have seen several examples of the grammatical forms functioning in context.

As a further help to observe and learn the grammatical system, each chapter is followed by a grammar section, GRAMMATICA LATINA, which contains systematically arranged examples of the new points of grammar with the relevant Latin grammatical terms. Since the teacher will probably already have called attention to most of these points, the study of this section need not take up much time.

The chapters of LINGVA LATINA are so long that they will have to be divided into several lessons. The division into lessons (*lēctiōnēs*) shown in the margin by roman numerals (*I, II, III*), and followed in EXERCITIA LATINA, is intended as a guide for the teacher, but more than one period will be needed for some of the lessons. However, in the interest of promoting the reading skill the teacher should not make the readings too short.

The three PENSA at the end of each chapter constitute the final test of the students' comprehension of the material taught in the chapter. After studying both the main text and the GRAMMATICA LATINA section, the students are required to copy the PENSA (as homework or in class), filling in grammatical endings in PENSVM A, and new words in PENSVM B (special PENSA forms with blanks to be filled in are provided). The questions in PENSVM C should be answered with complete sentences, but if this has already been done orally in class, written answers need not be given. If these exercises are done satisfactorily (with at least some 80 per cent of the answers correct), this is the best guarantee that the whole chapter, with its new grammar and vocabulary, has been understood and assimilated by the students. Whenever reinforcement of certain points is needed, the more detailed exercises in EXERCITIA LATINA can be used. (Keys to the PENSA and EXERCITIA are available for teachers who want them.)

In spite of careful reviewing students will, as they progress in their reading, come across some words whose meaning they have forgotten. In most cases the teacher can help a student out by giving an example of the word used in an easy context which clarifies the meaning; but the students can also find out the meaning for themselves by consulting the INDEX VOCABVLORVM at the end of the volume. The teacher should show the students, when they have read one or two chapters, how they can use the reference to chapter and line to find the passage where the word occurs for the first time in a context which will generally be sufficient to make the meaning clear. (This effort is more rewarding than looking up the word in the *Latin-English Vocabulary*). In a similar way the treatment of grammatical points can be retraced by means of the INDEX GRAMMATICVS (pp. 326-327).

Hans H. Orberg

Nōmen:..

LINGVA LATINA PER SE ILLVSTRATA
PARS I: FAMILIA ROMANA

CAPITVLVM I

PENSVM A

Nīlus fluvi_____ est. Nīlus et Rhēnus fluvi___ ______. Crēta īnsul___ ______. Crēta et Rhodus īnsul___ sunt. Brundisium oppid___ est. Brundisium et Tūsculum oppid___ ______.

Rhēnus fluvi___ magn___ est. Tiberis est fluvi___ parv___. Rhēnus et Dānuvius nōn fluvi___ parv___, sed fluvi___ magn___ sunt. Sardinia īnsul___ magn___ est. Melita īnsul___ parv___ est. Sardinia et Sicilia nōn īnsul___ parv___, sed īnsul___ magn___ sunt. Brundisium nōn oppid___ parv___, sed oppid___ magn___ est. Tūsculum et Delphī nōn oppid___ magn___, sed oppid___ parv___ sunt.

Crēta īnsul___ Graec___ est. Lesbos et Chios et Naxus sunt īnsul___ Graec___. In Graeciā mult___ īnsul___ sunt. In Galliā sunt mult___ fluvi___. In Italiā mult___ oppid___ sunt. In Arabiā sunt pauc___ fluvi___ et pauc___ oppid___.

A et B litter_____ Latīn_____ sunt. C quoque litter_____ Latīn___ est. *Multī* et *paucī* vocābul___ Latīn___ sunt. *Ubi* quoque vocābul___ Latīn___ est. I et II number___ Rōmān___ sunt. III quoque numer___ Rōmān___ est.

PENSVM B

Sicilia ______ est. Italia īnsula ______ est. Rhēnus ______ est. Brundisium ______ est. Sicilia et Sardinia ______ magnae sunt. Melita īnsula ______ est. Britannia nōn ______ parva, sed ______ est. Brundisium nōn ______ ______, sed ______ magnum est. Est___ Brundisium in Graeciā? Brundisium ___ est in Graeciā, ___ in Italiā. ___ est Sparta? Sparta est in Graeciā. Sparta oppidum ______ est. Delphī _______ oppidum Graecum est. Euboea, Naxus, Lesbos, Chios _______ Graecae sunt. In Graeciā sunt ______ īnsulae.

Quid est III? III ______ est. ______ est A? A littera est. A, B, C ______ Latīnae sunt. ______ X littera Latīna est? X ______ littera ______, sed littera ______ est. *Īnsula* ______ Latīnum est.

PENSVM C

1. Ubi est Rōma?
2. Estne Sparta in Italiā?
3. Ubi est Italia?
4. Ubi sunt Syria et Arabia?
5. Estne Aegyptus in Asiā?
6. Ubi sunt Sparta et Delphī?
7. Ubi est Brundisium?
8. Quid est Brundisium?
9. Num Crēta oppidum est?

10. Estne Britannia īnsula parva?
11. Quid est Tiberis?
12. Quid est D?
13. Num x littera Latīna est?
14. Estne II magnus numerus?

Nōmen:..

CAPITVLVM II

PENSVM A

Mārcus fīli___ Iūliī est. Iūlia fīli___ Iūliī est. Iūlius est vir Rōmān___. Aemilia fēmin___ Rōmān ___ est. Iūlius domin____, Aemilia domin____ est. Mēdus serv____ Graec___ est, Dēlia est ancill ___ Graec___. Sparta oppid___ Graec___ est.

Iūlius pater Mārc____ est. Mārcus est fīlius Iūli___ et Aemili____. Mēdus servus Iūli___ est: Iūlius est dominus serv___. Iūlius dominus Mēd___ et Dāv___ est: Iūlius dominus serv____ est. Numerus serv____ magnus est. Dēlia est ancilla Aemili___: Aemilia domina ancill___ est. Aemilia domina Dēli____ et Syr_____ est: Aemilia domina ancill_____ est. In familiā Iūli____ est magnus numerus serv_____ et ancill____. Aemilia māter Mārc____ et Quīnt____ et Iūli____ est. Mārcus, Quīntus Iūliaque sunt līberī Iūli____ et Aemili____. Numerus līber______ est trēs. Numerus serv ______ est centum.

In pāginā prīmā capitul___ secund___ multa vocābula nova sunt. Numerus capitul_____ nōn parvus est.

PENSVM B

Mārcus ______ Rōmānus est. Iūlius ______ Rōmānus est. Aemilia est ______ Rōmāna. Iūlius est _____ Mārcī et Quīntī et Iūliae. In _____ Iūliī sunt trēs _____: duo _____ et ūna _____. _____ līberōrum est Aemilia.

_____ est Dāvus? Dāvus est _____ Iūliī. Iūlius _____ Dāvī est. _____ est Syra? Syra _____ Aemiliae est. Aemilia est ________ Syrae.

Cornēlius: " _____ servī sunt in familiā tuā?" Iūlius: "In familiā _____ sunt _____ [C] servī." Cornēlius: "Familia ____ magna est!"

'LINGVA LATINA' est titulus _____ tuī Latīnī.

PENSVM C

1. Quis est Quīntus?
2. Quī sunt Mēdus et Dāvus?
3. Mārcusne quoque servus Iūliī est?
4. Cuius fīlia est Iūlia?
5. Quot līberī sunt in familiā Iūliī?
6. Quot servī in familiā sunt?
7. Num Syra domina est?
8. Quae est domina ancillārum?
9. Estne Cornēlius vir Graecus?
10. Num *puella* vocābulum masculīnum est?

Nōmen:...

CAPITVLVM III

PENSVM A

Cūr Mārc ____ Iūliam pulsat? Mārcus Iūli____ pulsat, quia Iūli___ cantat. Iūli___ plōr___, quia Mārcus e___ pulsat. Iūlia: "Mamma! Mārcus____ pulsat." Aemilia puell___ aud___ et ven___. Māter Quīnt___ videt et e___ interrog____: "Quis mē voc___?" Quīnt___ respond____: "Iūlia ___ vocat."

Iūlius dorm______. Quīntus Iūli______ voc______: "Pater!" Mārcus rīd____, quia Iūli _____ nōn venit. Aemilia Mārc______ verber______. Iūlius ven______, quia Mārc_____ plōrat. Iūlius Aemili_____ et Mārc______ et Quīnt_____ et Iūli______ videt. Iūlius: "Puer quī parv_____ puell _____ pulsat improbus ets." Iūlius puer_____ improb______ verberat. Quem Iūli_____ verberat? Puer qu____ Iūlius verberat est Mārcus. Mārcus plōr_____. Puer qu____ plōrat laet____ nōn est. Puella qu____ cantat laet____ est.

PENSVM B

Puella ______: "Lalla." Puella ______ cantat est Iūlia. Iūlia ______ est. Puer improbus puellam _____. Puella ______: "Uhuhū! Puer ______: "Hahahae!" Puer ______ rīdet est Mārcus. Iūlia Aemiliam ______: "Mamma!" Aemilia ______, et Quīntum ______: "Cūr Iūlia plōrat?" Quīntus _________: "Iūlia plōrat, _____ Mārcus eam pulsat." Aemilia: "Mārcus puer _____ nōn est, puer ______ est! Ubi est pater?" Aemilia Iūlium nōn ______. Quīntus: "Pater nōn ______ est." Quīntus Iūlium ______: "Pater!" Iūlius Quīntum nōn ______. ______ Iūlius Quīntum nōn audit? Iūlius eum nōn audit, quia ______. Mārcus plōrat, ______ Aemilia eum verberat. Iūlius Mārcum audit; _____ Iūlius nōn dormit. _______ Aemilia verberat? Aemilia Mārcum ________. Puer ______ Aemilia verberat improbus est. Iūlia laeta nōn est _____ rīdet.

PENSVM C

1. Quis Iūliam pulsat?
2. Cūr Iūlia plōrat?
3. Quīntusne quoque Iūliam pulsat?
4. Quem Quīntus pulsat?
5. Cūr Aemilia venit?
6. Quis Iūlium vocat?
7. Cūr Iūlius Quīntum nōn audit?
8. Quem audit Iūlius?
9. Cūr Mārcus plōrat?
10. Rīdetne Iūlia?
11. Num *Mārcus* accūsātīvus est?
12. Num *Iūliam* nōminātīvus est?
13. Quid est *dormit?*

Nōmen:...

CAPITVLVM IV

PENSVM A

Mēdus ad____. Dāvus ab____. Iūlius imper____: "Voc___ Dāvum, Mēd___!" Mēdus Dāvum voc ___: "Dāv__! Ven___!" Dāvus ven___ neque Iūlium vid___. Mēdus: "Salūt___ dominum!" Dāvus dominum salūt___: "Salvē, domin___! Quid est?" Dominus: "Tac___, serv___! Nummī meī ubi sunt?" Servus tac___ neque respond___. Iūlius: "Respond__!" Dāvus: "Interrog___ Mēdum!" Iūlius Mēdum interrog____: "Ubi est pecūnia mea, Mēd___?" Mēdus: "Dāvus pecūniam tuam hab___." Iūlius: "Pōn___ sacculum tuum in mēnsā, Dāv___!" Dāvus pār___: sacculum suum in mēnsā pōn ___. Dāvus: "Vid___, domin___: sacculus meus vacuus est." Iūlius: "Sūm___ sacculum tuum et discēd___, bon___ serv___!" Dāvus sacculum suum sūm___ et discēd___.

PENSVM B

In sacculō Iūliī _______ est. Iūlius pecūniam suam _______: "Ūnus, duo, trēs, _____, _____, sex, _____, _____, _____, _____." In _____ nōn centum, sed ______ decem nummī sunt.

Dāvus dominum ______: "Salvē, domine!" Iūlius ______: "Pōne sacculum tuum in ______!" Dāvus sacculum ______ in mēnsā ______. Sacculus Dāvī ______ est, in sacculō ______ [: Dāvī] _____ pecūnia est. Dāvus sacculum suum _____ et discēdit.

Iūlius: "Mēde! Venī!" Mēdus nōn venit, quia ____ [: Mēdus] pecūniam Iūliī _______. Iūlius baculum, _____ in mēnsā est, sūmit et _______.

Dominus imperat, bonus servus _____.

PENSVM C

1. Quot nummī sunt in sacculō Iūliī?
2. Adestne Dāvus in scaenā prīmā?
3. Quis Dāvum vocat?
4. Suntne nummī Iūliī in sacculō Dāvī?
5. Quid Iūlius pōnit in sacculō Dāvī?
6. Quot nummī iam in sacculō Iūliī sunt?
7. Estne vacuus sacculus Mēdī?
8. Cūr Mēdus discēdit?
9. Quem Iūlius vocat?
10. Cūr Mēdus Iūlium nōn audit?

Nōmen:...

CAPITVLVM V

PENSVM A

Iūlius et Aemilia in vīll___ habit_____ cum līber___ et serv___. Dominus mult___ serv____ et mult___ ancill___ habet.

Aemilia in peristȳl__ est cum Mārc__ et Quīnt__ et Iūli__. Iūlia mult__ ros__ in hort__ vid __ et ab Aemili__ discēd__. Iam Aemilia puell__ nōn vid__, neque puerī eam vid___. Aemilia: "Mārce et Quīnte! Voc___ Iūliam!" Puerī Iūli___ voc___: "Iūlia! Ven__!" et Iūlia puer____ voc ___: "Mārce et Quīnte! Ven__!" Iūlia puerōs nōn aud___, sed puerī Iūli___ aud___. Iūlia: "Cūr puerī nōn ven___?" Iūlia ex hort___ venit cum V ros___ pulchr___. Iūlia: "Vid__ ros__ meās, māter! Vid___, puerī!" Mārcus: "Rosae pulchrae sunt, puella sine ros___ pulchra nōn est!" Iūlia cum ūn___ ros___ discēd___. Puerī rīd___. Aemilia: "Tac___, puerī! Sūm___ ros__ et discēd ___!" Puerī ros___ sūm___ et discēd___; in ātri__ aqu__ sūm__ ex impluvi___ et ros___ in aqu ___ pōn___.

PENSVM B

Iūlius in magnā ___ _______. Aemilia cum ___ [: Iūliō] habitat. Iūlius Aemiliam ___, quia ___ [: Aemilia] bona et ________ fēmina est.

Aemilia in peristȳlō est _____ līberīs suīs, sed _____ virō suō. Iūlia ___ Aemiliā discēdit; iam puella in ______ est. Iūlia rosās _______ et ___ hortō venit cum V ______. Puella laeta est: rosae eam ______.

Ubi est impluvium? _____ [: impluvium] est in ______. In impluviō ______ est. In ātriō nūllae ________ sunt.

PENSVM C

1. Num Iūlius sōlus in vīllā habitat?
2. Quot fīliōs et quot fīliās habent Iūlius et Aemilia?
3. Ubi est impluvium?
4. Ubi dormiunt servī?
5. Adestne Iūlius in peristȳlō cum Aemiliā?
6. Ubi est Iūlius?
7. Estne Aemilia sōla in peristȳlō?
8. Quid agit Iūlia in hortō?
9. Cūr puerī Iūliam rīdent?

Nōmen:..

CAPITVLVM VI

PENSVM A

Iūlius ab oppid___ Tūsculō ad vīll___ su___ it. Vīlla eius prope Tūscul___ est. Iūlius in lectīcā est inter Urs____ et Dāv___. Dominus ā servīs port____. Ursus et Dāvus nōn saccōs port___, sacc__ ā Syrō et Lēandrō port___. Saccus quem Lēander port__ nōn tam parvus est quam saccus quī ā Syr___ port___.

Mēdus nōn est apud domin___, nam servus malus dominum tim___. Dominus ā serv__ mal__ tim___. Dominus serv___ mal___ voc___ neque ab eō aud___. Serv___ mal___ ā domin___ voc___ neque eum aud___.

Quō it Mēdus? Rōm____ it. Unde venit? Mēdus Tūscul___ venit. Ante Mēd____ est Rōma, Tūsculum post e__ est. Cornēlius nōn Tūsculō Rōmam, sed Rōm___ Tūscul___ it, nam is Tūscul ___ habitat. Cornēlius nōn ambulat, sed equ___ veh___.

Lȳdia, amīca Mēdī, Rōm___ habitat. Iam Mēdus Rōm____ apud Lȳdi____ est. Mēdus amīc ___ su__ salūt___ et ab amīc___ su___ salūt___, nam Lȳdia Mēd___ am___ et ab e__ am_____.

PENSVM B

Ōstia nōn ______ ā Rōmā, sed ______ Rōmam est. ______ venit Iūlius? Tūsculō venit et ______ vīllam it. Duo servī eum ______. Syrus et Lēander, quī ____ lectīcam ambulant, duōs ______ portant. Saccus Syrī nōn _____ magnus est _____ saccus quī ___ Lēandrō portātur, ______ Syrus nōn tam ______ est quam Lēander.

Mēdus ______ dominum nōn est, nam Mēdus dominum īrātum _____. Mēdus servus _______ [= improbus] est; ______ Mēdus et Iūlius nōn _____, sed inimīcī sunt. Via Latīna, quae est ______ Rōmam et Capuam, nōn tam _____ est quam ___ Appia. ___ ambulat Mēdus? Is Rōmam ambulat, _____ amīca eius Rōmae habitat. Cornēlius _____ [= sed C.] Rōmā Tūsculum ___. Tūsculum est ante eum, ____ eum est Rōma. Cornēlius equō ______, is nōn ______. Iūlius et Cornēlius ad vīllās suās _____.

PENSVM C

1. Ambulatne Iūlius?
2. Quī Iūlium portant?
3. Quid portant Syrus et Lēander?
4. Unde venit Iūlius et quō it?
5. Quō it Mēdus?
6. Etiamne Cornēlius Tūsculō Rōmam it?
7. Ubi habitat Cornēlius?
8. Cūr Mēdus laetus est?
9. Quae est Lȳdia?
10. Quid habet Mēdus in sacculō suō?
11. Suntne amīcī Iūlius et Mēdus?
12. Num *portat* verbum passīvum est?

Nōmen:..

CAPITVLVM VII

PENSVM A

Iūlius Mārc___, fili___ su___, mālum dat. Iūlius Mārc___ et Quīnt___, fili___ su___, māla dat. Iūlius etiam serv___ su___, Syr___ et Lēandr___, māla dat.

C____ Aemilia ōsculum dat? Aemilia vir___ su___ Iūli___ ōsculum dat. Iūlius Aemili______ ōsculum dat. Iūlius Iūli___, fili___ su___, mālum dat, neque sōlum Iūliae, sed etiam Syr___ et Dēli___, ancill___ su___. Iūlia māl___ su___ ōsculum dat!

PENSVM B

Iūlius ad vīllam _______. Ōstiārius ōstium ______ et post eum _______.

Saccī nōn vacuī, sed ______ sunt. Iūlius: "Vidēte, puerī: _____ saccus plēnus ________ est. Ecce mālum tuum, Mārce." Iūlius Mārcō mālum _____. Iūlius fīliīs nōn _______ māla, sed etiam pira dat. Iam puerī ___ māla ___ pira habent, sed servī _____ māla _____ pira habent. Dominus servōs ad ___ vocat et ___ quoque māla et _____ dat.

Aemilia ad Iūlium ______ et eī ______ dat. Iūlia abest. Puerī nōn ambulant, sed ______ in hortum. ______ [: in hortō] Iūlia nōn est, ea in cubiculō suō est. Iūlia nōn rīdet, sed ________: in _____ eius sunt _______. Dēlia: "In ātriō pater tuus tē _______, Iūlia." Iūlia ___ [= ex] cubiculō _____, ad Iūlium currit et ___ [: Iūliō] ōsculum dat. Iūlia rosam ante Iūlium _____. Iūlia: "Nōnne ____ rosa _______ [= pulchra] est?"

PENSVM C

1. Quem puerī exspectant?
2. Venitne Iūlius Rōmā?
3. Quis ōstium aperit et claudit?
4. Quid inest in saccīs?
5. Cui Iūlius mālum prīmum dat?
6. Cui Aemilia ōsculum dat?
7. Estne Iūlia in hortō?
8. Quō it Dēlia?
9. Estne Iūlia sōla in cubiculō suō?
10. Rīdetne Iūlia?
11. Quō Iūlia currit?
12. Quid Iūlius dat fīliae suae?

Nōmen:..

CAPITVLVM VIII

PENSVM A

Qu___ est Albīnus? Est tabernārius qu___ ōrnāmenta vēndit. Qu___ ōrnāmenta? Ōrnāmenta qu___ Albīnus vēndit sunt gemmae et margarītae. Qu___ emit Mēdus? Ōrnāmentum emit. Qu___ ōrnāmentum? Ōrnāmentum qu___ Mēdus emit est ānulus c___ pretium est HS C. Digitus in qu___ ānulus pōnitur est digitus quārtus.

H___ servus Mēdus, ill___ Dāvus est. Lȳdia h___ servum amat, nōn ill___. Lȳdia amīca h _____ servī est, nōn ill___. Lȳdia h___ servō ōsculum dat, nōn ill__. Lȳdia ab h__ servō amātur, nōn ab ill__.

H__ oppidum est Tūsculum, ill__ est Brundisium. Cornēlius in h___ oppidō habitat, nōn in ill __. Viae h_____ oppidī parvae sunt.

PENSVM B

Gemmae et margarītae _______ pulchra sunt. Aemilia multa ōrnāmenta ā Iūliō _______. Aemilia _____ in collō et ānulum in _______ habet. Multae fēminae ante tabernam Albīnī _______ et ōrnāmenta eius aspiciunt. Virī ōrnāmenta _______ et fēminīs dant. _______ gemmātus centum sēstertiīs _____. _____ ānulī est centum sēstertiī, sed Mēdus _____ [XC] tantum habet. Albīnus: "Nōnāgintā nōn _____ est!" Mēdus: "Accipe nōnāgintā sēstertiōs ___ nūllōs!" Ānulus ad digitum medium nōn _____: digitus medius _____ magnus est. Sed ānulus convenit ad digitum _____ [IV], quī nōn _____ est quantus digitus _____. Lȳdia laeta digitum suum _____ et cum Mēdō ā tabernā _____. Lȳdia Mēdō viam _______.

PENSVM C

1. Quid Albīnus vēndit?
2. Ā quō Aemilia ōrnāmenta accipit?
3. Ambulatne Mēdus cum dominō suō?
4. Ubi Mēdus et Lȳdia cōnsistunt?
5. Cūr Mēdus margarītās nōn emit?
6. Cūr Lȳdia nūllum ānulum habet?
7. Estne vacuus sacculus Mēdī?
8. Quot sēstertiīs cōnstat ānulus gemmātus?
9. Ad quem digitum ānulus convenit?

Nōmen:...

CAPITVLVM IX

PENSVM A

In Italiā sunt multī pāstōr___. Numerus pāstōr___ magnus est. Pāstor Iūliī ūnum can__ et multās ov__ habet. Pastor est dominus can__ et ov___. Can___ et ov__ pāstōr__ amant. Cibus ov___ est herba, cibus pāstōr__ est pān___. Pāstor pān___ ēst.

In coll___ ūna arbor est. Pāstor cum can___ et ov___ ad arbor___ it. Iam pāstor in umbrā arbor ___ iacet. Arbor pāstōr___ et can___ et ov___ umbram dat, sed ov___ nigra in sōl___ iacet. Nūllae nūb___ ante sōl___ sunt. In silvā multae arbor___ sunt, sub arbor___ umbra est. Ov___ nigra ā pāstōr__ cēterīsque ov_____ discēdit. Canis ov____ videt.

PENSVM B

Pāstor et centum ______ in ______ sunt. Pāstor ovibus aquam et ______ dat. Cibus ovium est _____, cibus pāstōris est ______. Pāstor pānem ______. Ovēs herbam _____ et aquam _____ ē _____.

Sōl ______, nūlla ______ in caelō ______ hunc campum vidētur. In colle ūna ______ est, in _____ multae arborēs sunt. ______ arboribus umbra est. Pāstor ovēs suās ad arborem ______. _____ pāstor in _____ arboris iacet, ovis nigra cēterās ovēs ______ et silvam _____. In terrā sunt _____ lupī; lupus ______ nōn procul abest. Lupus in silvā cibum ______, dum pāstor et _____ ovem quaerunt.

PENSVM C

1. Num pāstor sōlus in campō est?
2. Quot ovēs habet pāstor?
3. Ā quō canis cibum accipit?
4. Suntne montēs prope pāstōrem?
5. Ubi sunt vallēs?
6. Quid est collis?
7. Quō it pāstor?
8. Cūr pāstor umbram petit?
9. Quō it ovis nigra?
10. Quid ovis in terrā videt?
11. Cūr lupus ovem nigram nōn ēst?

Nōmen:..

CAPITVLVM X

PENSVM A

Av___ in āer___ volant. Pisc___ in aquā natant. Iūlia neque vol____ neque nat____ potest. Homō duōs ped___ habet, itaque homō ambul____ potest. Homō mortuus sē mov____ nōn potest. Spīr ____ necesse est hominī, nam sine animā nēmō vīv___ potest. Cum homō spīrat, anima in pulmōn ____ intrat et ex pulmōn____ exit. Homō quī spīrat mortuus es___ nōn potest. Homin___ deōs vid ___ nōn possunt. Deī ab homin____ vid___ nōn possunt. Nēmō piscēs numer____ potest. Piscēs numer____ nōn possunt. Sine pecūniā cibus em__ nōn potest.

Puerī Iūliam can___ audiunt. Mārcus Quīntum ad terram cad___ videt. Iūlius Mārcum clām ___ audit. Puerī saccum ā Iūliō in mēnsā pōn___ et aper___ vident.

PENSVM B

Leō et aquila ______ sunt. Virī et fēminae ______ sunt. Mercurius nōn homō, sed ______ est. In aquā sunt ______. In āere sunt ______. Quid agunt piscēs et avēs? Piscēs in aquā _____, avēs in āere ______. Avis duās ______ habet, itaque avis volāre ______. Avis quae volat ālās ______. Cum homō ambulat, ______ moventur. Cum homō ______, anima in ______ intrat. Homō quī spīrat ______ est, quī nōn spīrat _______ est. Nam sine animā _______ vīvere potest. Spīrāre hominī ______ est.

Iūlia ______ [= cantat]. Iūlia ______ pulchram habet. Puerī ______ quaerunt. Nīdī sunt inter ______ et folia arborum. In nīdīs avium sunt _______ aut pullī. Avēs nōn pullōs vīvōs, sed ōva ______. Quīntus in arborem ______ et IV ______ videt in nīdō. Rāmus quī nīdum _____ tenuis est. Rāmus tenuis puerum ______ sustinēre nōn potest: Quīntus ad terram ______. Mārcus eum cadere videt et __________ est.

PENSVM C

1. Num Neptūnus homō est?
2. Quis est Mercurius?
3. Quid agunt mercātōrēs?
4. Num necesse est margarītās habēre?
5. Quid est ōceanus Atlanticus?
6. Cūr aquila ā parvīs avibus timētur?
7. Ubi sunt nīdī avium?
8. Quid est in nīdīs?
9. Quae bēstiae ōva pariunt?
10. Quid agunt puerī in hortō?
11. Cūr rāmus Quīntum sustinēre nōn potest?

Nōmen:...

CAPITVLVM XI

PENSVM A

Membra corpor___ hūmānī sunt duo bracchia et duo crūr___. In corpor___ hūmānō ūn ____ caput est, nōn duo capit___. In capit___ sunt duae aur___ et ūn___ ōs. In ōr___ sunt dent___. In pectore ___ ūn___ cor et duo pulmōn___ sunt.

Medicus Quīnt____ super lectum iac____ videt; medicus puer___ dorm____ videt. Medicus: "Quīnt___ dorm____." Medicus 'Quīnt____ dorm____' dīcit. Medicus puer____ linguam ostend____ iubet, et 'lingu____ eius rubr____ es____' dīcit. Puer dīcit 'ped____ et caput dol_____.' Medicus Aemili____ pōculum ten____ iubet. Syra Quīnt____ spīr___ nōn aud____, itaque Syra e___ mortu____ es___ putat. Sed Quīnt____ vīv____. Māter fīli___ vīv____ gaudet. Necesse est puer____ aegr____ dorm____.

PENSVM B

_____ humānum habet quattuor _____: duo _____ et duo _____. In bracchiīs duae _____ sunt, in crūribus duo _____. Super collum est _____. In capite sunt duo oculī, duae _____, ūnus nāsus, ūnum ______. In ōre sunt dentēs et ______. Sub collō est ______. In pectore sunt pulmōnēs et _____. In corde et in vēnīs _____ est. Sanguis per _____ ad cor _____.

Aemilia apud lectum Quīntī _____, Syra apud lectum _____. Quīntus nōn _____, sed aeger est. Syrus medicum ex oppidō ______. Medicus digitum ad pedem puerī ______: medicus pedem eius ______. Quīntus, quī digitum medicī in pede _______: "Ei! Pēs _______!"

PENSVM C

1. Quae sunt membra corporis hūmānī?
2. Ubi est cerebrum?
3. Quid est in pectore?
4. Ubi est venter?
5. Cūr Quīntus cibum sūmere nōn potest?
6. Estne Quīntus sōlus in cubiculō suō?
7. Unde medicus arcessitur?
8. Quid videt medicus in ōre Quīntī?
9. Quid Quīntus in bracchiō sentit?
10. Cūr Syra Quīntum mortuum esse putat?

Nōmen:..

CAPITVLVM XII

PENSVM A

Pīlum ē man___ iacitur, sagitta ex arc___. In exercit___ Rōmānīs multī Gallī mīlitant, quī arc ___ ferunt. Equitāt___ sine met___ impet___ in hostēs facit, neque hostēs impet___ equitāt ___ sustinēre possunt. Mīlle pass___ sunt quīnque mīlia pedum. Via Latīna CL [150: centum quīnquāgintā] mīlia pass_____ long___ est.

Rāmus tenu___ puerum crass___ sustinēre nōn potest, nam puer crass___ grav___ est. Ūnum mālum grav___ nōn est, nec duo māla grav___ sunt, sed saccus plēn___ mālōrum grav___ est. Lēander saccum magn_____ et grav_____ portat. In saccō grav_____ sunt māla. Servī saccōs grav ___ portant. In saccīs grav____ sunt māla et pira.

Saccus Lēandrī grav_____ est quam Syrī, nam māla grav_____ sunt quam pira. Via Appia long _____ est quam via Latīna. Via Appia et via Aurēlia long_____ sunt quam via Latīna. Quīntus crass _____ est quam Mārcus. Lēander saccum grav______ quam Syrus portat; in saccō grav_____ māla sunt.

Hoc pīlum long_____ et grav_____ est quam illud. Haec pīla long_____ et grav_____ sunt quam illa.

PENSVM B

Mārcus ______ Quīntī est. Quīntus ūnum frātrem et ūnam ______ habet. 'Iūlia' ______ sorōris est. Frāter Aemiliae est _______ līberōrum. Quīntus: "Ubi est avunculus noster?" Iūlius: "Avunculus ________ est in Germāniā."

Prōvincia est ______ imperiī Rōmānī. Rhēnus Germāniam ab imperiō Rōmānō ______; Rhēnus ______ imperiī est. In Germāniā multī ______ Rōmānī sunt, quī contrā Germānōs _______; Germānī enim ______ Rōmānōrum sunt. Mīlitēs Rōmānī scūta et ______ et pīla ______. Mīlitēs in ______ habitant. Circum castra est ______ et ______, quod x pedēs ______ est. Mīlitēs patriam ab hostibus ____________.

PENSVM C

1. Num *Mārcus* cognōmen est?
2. Quot frātrēs habet Aemilia?
3. Quid agit Aemilius in Germāniā?
4. Quae arma pedes Rōmānus fert?
5. Quam longum est pīlum Aemiliī?
6. Ubi habitant mīlitēs Rōmānī?
7. Quī sunt Germānī et Gallī?
8. Estne Germānia prōvincia Rōmāna?
9. Quod flūmen Germāniam ā Galliā dīvidit?
10. Cūr hostēs castra expugnāre nōn possunt?
11. Num mīles fortis ab hoste fugit?
12. Cūr hasta procul iacī nōn potest?

Nōmen:..

CAPITVLVM XIII

PENSVM A

Hōrae di___ sunt XII. Hōra sexta di___ dīvidit in duās partēs: ante merīdi___ et post merīdi___. Sex hōrae sunt dīmidia pars di____. Mēnsis Iūnius XXX di____ habet: numerus di___ est XXX. Novus annus incipit ab eō di___ quī dīcitur kalendae Iānuāriae.

Iūlius mēnsis annī calid______ est; Iānuārius est mēnsis annī frīgid______. Mēnsis annī brev ______ est Februārius. Padus est flūmen Italiae long_____ et lāt_____. Sōl stēlla clār _____ est.

PENSVM B

Iānuārius ______ prīmus est. December est mēnsis _____ ac _____. Tempore antīquō September mēnsis septimus _____, nam _____ [= illō tempore] mēnsis prīmus erat Mārtius. Nunc September mēnsis _____ est. Diēs est tempus ā _____ ad _____. Māne est _____ diēī, vesper _____ diēī est et initium _____. Diēs in XII _____ dīviditur. Nocte _____ et _____ lūcent, neque eae tam _____ sunt quam sōl. Sōl lūnam _____ suā _____. Ea lūnae pars quae sōle nōn illūstrātur ________ est.

Vēr et ______, aestās et _____ sunt quattuor _____ annī. _____ ā mēnse Iūniō _____. Hieme nōn sōlum _____, sed etiam _____ dē nūbibus cadit: montēs et campī nive ________. Aqua nōn tam ________ est quam nix.

PENSVM C

1. Quot sunt mēnsēs annī?
2. Ā quō Iānuārius nōmen habet?
3. Quam longus est mēnsis Aprīlis?
4. Ā quō mēnsis Iūlius nōmen habet?
5. Cūr mēnsis decimus Octōber nōminātur?
6. Cūr lūna nōn tam clāra est quam sōl?
7. Quī diēs annī brevissimus est?
8. Quī diēs aequinoctia dīcuntur?
9. Quod tempus annī calidissimum est?
10. Quandō nix dē nūbibus cadit?
11. Quid est imber?
12. Ā quō diē incipit novus annus?

Nōmen:..

CAPITVLVM XIV

PENSVM A

Puer dorm______ nihil audit. Dāvus puerum dorm______ excitat: in aurem puerī dorm_______ clāmat: "Mārce!" Mārcus oculōs aper_____ servum apud lectum st_____ videt. Servus puerō frīg _____ vestīmenta dat. Parentēs fīlium intr______ salūtant et ā fīliō intr______ salūtantur. Fīlius discēd____ "Valē!" inquit.

Corpus val____ nōn dolet. Medicus caput dol____ sānāre nōn potest. Piscēs sunt animālia nat _______.

PENSVM B

Puerī in lectīs ______ [= iacent]. ______ puer dormit, alter _______; alter _____, alter aegrōtat. _______ puer aegrōtat, Mārcusne ____ Quīntus? Quīntus aegrōtat.

Servus puerum dormientem ______ et eī aquam ______. Mārcus ē lectō ______ et prīmum manūs ______, ______ faciem. Puer vestīmenta ā servō ______, et prīmum tunicam _____, deinde _____. Iam puer ______ nōn est. Virō ______ [= togam gerentī] bracchium _______ nūdum est. Dāvus Mārcum sēcum venīre iubet: "Venī ___________!"

Mārcus Mēdum, quī cum eō īre _______, nōn videt. Mēdus librōs et cēterās _______ Mārcī portāre solet, Mārcus ipse ______ portāre solet ______ mālum. "Hodiē" ______ Iūlius "Mēdus ________ īre nōn potest." Mārcus sōlus abit librum et _______ et stilum _______ ferēns.

PENSVM C

1. Quīntusne bene dormit?
2. Uter puer aegrōtat?
3. Estne clausa fenestra Mārcī?
4. Uter ē duōbus puerīs gallum canentem audit?
5. Quōmodo servus Mārcum excitat?
6. Tōtumne corpus lavat Mārcus?
7. Cūr Mārcus frīget?
8. Quid Mārcus ā servō poscit?
9. Utrum bracchium togā operītur?
10. Utrā manū mīles scūtum gerit?
11. Quās rēs Mārcus sēcum fert?

Nōmen:...

CAPITVLVM XV

PENSVM A

Mārcus ad lūdum ven____ nec iānuam puls____. Magister: "Cūr tū iānuam nōn puls____, cum ad lūdum ven___?" Mārcus: "Ego iānuam nōn puls___, cum ad lūdum ven___, quod nec Sextus nec Titus id facit. Audīte, Sexte et Tite: vōs iānuam nōn puls____ cum ad lūdum ven____!" Sextus et Titus: "Nōs iānuam puls____, cum ad lūdum ven_____!" Magister: "Tacēte! Aperīte librōs!" Titus: "Ego librum nōn hab_____." Magister: "Cūr librum nōn hab____, Tite?" Titus: "Librum nōn hab ____, quod Mārcus meum librum hab___!" Mārcus: "Sed vōs meās rēs hab____!" Titus et Sextus: "Nōs rēs tuās nōn hab________!"

Magister discipulōs dormīre vidēns exclāmat: "Ō puerī! Dorm____! Ego recit___, vōs nōn aud ____!" Mārcus: "Ego tē recitāre aud___. Nōn dorm___." Titus et Sextus: "Nec nōs dorm______. Tē recitāre aud_______. Bene recit___, magister." Magister: "Ego bene recit___, at vōs male recit _____! Malī discipulī es___!" Discipulī: "Vērum nōn dīc___, magister. Bonī discipulī s______: in lūdō nec clām______ nec rīd______, et tē aud______!"

PENSVM B

Māne puerī in ______ eunt. Puerī quī in lūdum eunt _______ sunt. Quī lūdum habet ________ est. Mārcus magistrum metuit, nam Diodōrus magister _____ est quī puerōs improbōs _____ verberat.

Intrat magister. Sextus dē _____ surgit. Cēterī discipulī ______ adsunt. Magister ______: "Ō, discipulōs improbōs!" Sextus: "Num ego improbus ______?" Magister: "____ discipulus improbus nōn es, ___ [= sed] cēterī discipulī improbī sunt!"

Post Sextum venit Titus, _______ [= deinde] Mārcus. Mārcus _______ [= ōstium] nōn pulsat, _______ lūdum intrat, nec magistrum salūtat. Magister: "Discipulus improbus __, Mārce! ______ ad mē venī!" Magister ________ Mārcī verberat. Tergum est ________ pars corporis. Magister puerum verberāre ______. Mārcus ad sellam suam _____ neque _____. Magister: " _____ [= cūr] nōn cōnsīdis?" Mārcus: "Sedēre nōn _____, quod pars tergī ________ mihi dolet!"

PENSVM C

1. Quō puerī māne eunt?
2. Quis est Diodōrus?
3. Cūr puerī magistrum metuunt?
4. Quis discipulus prīmus ad lūdum advenit?
5. Quid facit Titus antequam lūdum intrat?
6. Cūr Titus librum suum nōn habet?
7. Quis est discipulus improbissimus?
8. Cūr Quīntus in lūdum īre nōn potest?
9. Cūr magister recitāre dēsinit?
10. Tūne magister/magistra an discipulus/discipula es?
11. Num tū iānuam pulsās antequam cubiculum tuum intrās?

Nōmen:..

CAPITVLVM XVI

PENSVM A

Nautae, quī Neptūnum ver_____, tempestātem opper______. Mēdus et Lȳdia ex Italiā proficīsc _____. Lȳdia Mēdum in puppim ascendentem sequ____. Dum nauta loqu____, Mēdus occidentem intu____, unde nūbēs ātrae ori_____. Simul tempestās or____. Mercātor trīstis mercēs suās in mare lāb___ videt; nēmō eum cōnsōl___ potest.

Quī ab amīcīs proficīsc_____ laet____ nōn potest.

PENSVM B

Brundisium est oppidum ____________ (in ___ maritimā situm) quod magnum _______ habet. Portus est _______ quō ______ ad terram adīre possunt.

Cum nūllus _____ flat, mare ________ est. ______ est magnus ventus quī mare ______ et altōs _____ facit. Gubernātor est _____ quī in _____ nāvis sedēns nāvem _______. Partēs caelī sunt ______ et ______, ____________ et merīdiēs. Oriēns est ea caelī pars unde sōl _______, occidēns est ea pars quō sōl __________.

Mēdus et Lȳdia nāvem ________ atque ex Italiā ________. Ventus ______ est, nāvis plēnīs _____ ex portū ________ [= exit]; sed in altō marī tempestās ______: magnus ventus _______ incipit, tōtum mare turbidum _____. Nautae aquam ē nāve _______ et _______ in mare iaciunt. Mēdus Neptūnum ______: "Ō Neptūne! _____ mē!" Nāvis flūctibus ______ nec ______ [= sed nōn] mergitur.

PENSVM C

1. Quae nāvēs Rōmam adīre possunt?
2. Quid est 'ōstium' flūminis?
3. Num Tiberis in mare Superum īnfluit?
4. Quandō nāvēs ē portū ēgrediuntur?
5. Ubi sedet gubernātor et quid agit?
6. Quae sunt quattuor partēs caelī?
7. Quās rēs Mēdus et Lȳdia sēcum ferunt?
8. Quō Mēdus cum amīcā suā īre vult?
9. Cūr trīstis est Lȳdia?
10. Quem deum invocant nautae?
11. Cūr mercēs in mare iaciuntur?
12. Num nāvis eōrum mergitur?

Nōmen:..

CAPITVLVM XVII

PENSVM A

Mārcus ā magistrō nōn laud______, sed reprehend______. Mārcus: "Cūr ego semper reprehend____, numquam laud____? Titus et Sextus semper laud______, numquam reprehend_______." Magister: "Tū nōn laud______, sed reprehend_____, quia prāvē respondēs." Mārcus: "Sed ego semper interrog___!" Sextus: "Tū nōn semper interrog_____; nōs saepe interrog_____ nec prāvē respondēmus: itaque ā magistrō laud_____, nōn reprehend_____." Mārcus: "At facile est id quod vōs interrog_______: itaque rēctē respondētis ac laud________!" Titus: "Nōs magistrum ver_____. Nōnne tū eum ver______?" Mārcus: "Ego magistrum nōn ver_____. Cūr vōs eum ver_____?"

PENSVM B

Discipulus est puer quī _______. Vir quī puerōs _____ magister est. Magister est vir _______ quī multās rēs _______ quās puerī __________. Sextus nec stultus nec piger, sed _________ atque _________ est. Magister interrogat, discipulus quī respondēre potest manum _______. Nōn ________ respondēre antequam magister interrogat. Magister: "_____ numerōs ā decem _____ ad centum!" ________ puer manum tollit, primum Sextus, deinde Titus, ________ Mārcus. Sextus numerōs dīcit: "XI, XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVII, XVIII, XIX, XX, XXX, XL, L, LX, LXX, LXXX, XC, C." Sextus bonus discipulus est, quī semper _______ respondet; itaque magister eum ________. Mārcus, quī semper ______ respondet, ā magistrō __________: "___________ [x semper] rēctē respondēs, Mārce! Cūr nōn ________ antequam respondēs?" Mārcus: "Cūr Titum nōn interrogās? Is nōn tam _____ interrogātur quam ego." Magister: "Iam eum interrogō: quot sunt XXI et LXVIII?" Titus: "LXXXVII? an LXXXVIII?" Titus nōn __________, sed __________ est ac magistrō __________ incertum dat. Sextus vērō rēctē respondet, _______________ difficile est id quod interrogātur. Quod Mārcus interrogātur nōn difficile, sed ________ est.

Ūnus _________ est IV sēstertiī, ūnus sēstertius IV _______.

PENSVM C

1. Quid puerī discunt in lūdō?
2. Cūr Sextus ā magistrō laudātur?
3. Cūr Mārcus reprehenditur?
4. Estne facile id quod Titus interrogātur?
5. Cūr Titus nōn statim respondet?
6. Uter rēctē respondet, Titusne an Sextus?
7. Quot sunt ūndētrīgintā et novem?
8. Trēs sēstertiī quot sunt assēs?
9. Quot dēnāriī sunt octōgintā sēstertiī?
10. Num facilēs sunt numerī Rōmānī?
11. Tūne ā magistrō tuō laudāris?

Nōmen:..

CAPITVLVM XVIII

PENSVM A

Sextus rēct____ respondet, Mārcus prāv____ respondet et sevēr___ reprehenditur. Nēmō rēct_____ aut pulchr_____ scrībit quam Sextus; is rēctissim___ et pulcherrim___ scrībit. Lūna plēna clār___ lūcet, sed sōl clār___ lūcet quam lūna et cēterae stēllae; sōl clārissim___ lūcet.

Hostēs nōn tam fort____ pugnant quam Rōmānī. Mīlitēs nostrī fort____ pugnant quam hostēs. Nostrī fortissim___ pugnant. Mārcus nimis lev__ scrībit. Magister brev______ scrībit 'Mārcum improbum esse'.

PENSVM B

Ex XXIII litterīs Latīnīs VI ______ sunt: A E I O V Y; cēterae sunt _________. Cōnsonāns semper cum vōcālī _______. K, Y, Z litterae _____ sunt in _______ Latīnā, in linguā Graecā ________. Vocābula *ōstium* et *iānua* _______ rem significant; *lingua* duās rēs _______ significat. Magister librōs Latīnōs et Graecōs _______ potest.

Discipulī hanc _____________ in tabulīs suīs __________: *Homō oculōs et nāsum habet.* Magister tabulam _________ puerī aspicit, et Sextī et Titī et Mārcī. In tabulā Mārcī IV litterae ________. Magister litterās quae dēsunt ________; ______ [= eō modō] magister menda Mārcī ________. Tum Mārcus scrībit ______ [= hōc modō]: *HOMO HOCVLOS...* Magister: "Ō Mārce! Hīc nōn ______, immō _______ littera H!" Mārcus stilum vertēns H litteram _______. Tum magister calamum et _________ sūmit et _________ ad patrem Mārcī scrībit.

Cēra est ________ mollis. Ferrum est māteria ______.

PENSVM C

1. Quot sunt litterae Latīnae?
2. Estne D vōcālis an cōnsonāns?
3. Quot syllabās habet vocābulum *apis*?
4. Quōmodo parvus discipulus legit?
5. Quis discipulus rēctissimē scrībit?
6. Quālēs sunt litterae quās Titus scrībit?
7. Quālis discipulus est Mārcus?
8. Cūr Mārcus nōn *HOMO*, sed *OMO* scrībit?
9. Quotiēs Mārcus litteram H scrībit?
10. Stilōne in tabulā scrībit magister?
11. Quid magister scrībit?
12. Estne facilis grammatica Latīna?
13. Tūne rēctius scrībis quam Mārcus?

Nōmen:..

CAPITVLVM XIX

PENSVM A

Ante X annōs Iūlius apud parentēs suōs habit____ nec uxōrem hab____. Iūlius et Aemilia Rōmae habit_______. Iūlius Aemiliam am_____ nec ab eā am________. Ea numquam Iūlium salūt _____ cum eum vid______, quamquam ipse ab eō salūt_______. Aemilia epistulās Iūliī nōn leg _____ nec dōna eius accipi_____, sed omnia remitt_____.

Iūlius: "Tunc ego tē am______ nec ā tē am_____, nam tū alium virum am_____ nec ab eō am ______. Ego miser er______ et tū misera er____. Tunc apud parentēs nostrōs habit________. Tū et parentēs tuī in parvā domō habit_______. Vōs ā mē salūt________, quamquam pauperēs er ______."

PENSVM B

Iūlius, quī _______ Aemiliae est, ________ suam nec ________ aliam fēminam amat. Quīntus ______ quam Mārcus et _______ quam Iūlia est.

________ peristȳlī XVI altīs __________ sustinētur. Inter columnās III _______ stant. Iūnō, _________ [= uxor] Iovis, ____ mātrōnārum est. Nēmō deōrum ____ marītus est quam Iuppiter. Inter omnēs deōs Iuppiter _______ marītus est.

Ante X annōs Aemilia nōn mātrōna, sed ______ erat. Tunc Iūlius ________ XXII annōrum erat. Pater Iūliī vir ______ [= pecūniōsus] erat. Quī nōn dīves, sed _____ est, in parvā _____ habitat. Rōmae multī hominēs habitant, ______ quam in ūllā aliā urbe. Rōma est urbs ________ imperiī Rōmānī.

PENSVM C

1. Quae est coniūnx Iovis?
2. Num Iuppiter bonus marītus est?
3. Cuius fīlius est Cupīdō?
4. Estne Quīntus māior quam Mārcus?
5. Ubi parentēs Iūliī habitābant?
6. Cūr Iūlius tunc miser erat?
7. Cūr Aemilia Iūlium nōn amābat?
8. Num Iūlius Aemiliam propter pecūniam amābat?
9. Cūr Aemilia nunc beāta est?
10. Hodiēne Aemilia minus pulchra est quam tunc?

Nōmen:...

CAPITVLVM XX

PENSVM A

Mox novus īnfāns in cūnīs Aemiliae er___. Aemilia rūrsus īnfantem hab____. Tum quattuor līberī in familiā er______. Iūlius et Aemilia quattuor līberōs hab______. Aemilia īnfantem suum am _____. Iūlius et Aemilia īnfantem suum aequē am______. Annō post īnfāns prīma verba disc ____ et prīmōs gradūs faci___. Īnfāns ambulāns ā parentibus laud______.

Aemilia: "Ego īnfantem meum bene cūr_____: semper apud eum man____, numquam ab eō discēd_____." Iūlius: "Certē bona māter er____, Aemilia: īnfantem tuum ipsa cūr_____ nec eum apud nūtrīcem relinque_____." Aemilia: "Etiam nocte apud īnfantem er___, semper cum eō dorm _____. Nōs et īnfāns in eōdem cubiculō dorm________." Iūlius: "Nōn dormiēmus, sed vigil _______! Nam certē ab īnfante vāgiente excit_______!" Aemilia: "Ego excit_____, tū bene dorm ____ nec excit_____!"

PENSVM B

Parvulus puer quī in _____ iacet ______ appellātur. Īnfāns quī cibō _____ magnā vōce _____. Nōn pānis, sed ______ cibus īnfantium est. Nūtrīx est ______ [= fēmina] quae nōn suum, sed _______ īnfantem _____. Multae mātrēs īnfantēs suōs ipsae alere _______.

Marītus et uxor iam nōn dē tempore praeteritō _____________, sed dē tempore ________. Aemilia: "Cūr tū fīlium habēre ______, Iūlī? Ego alteram fīliam habēre ______, plūrēs quam duōs fīliōs ______ [= nōn volō]. Vōs virī fīliōs tantum ______! Fīliōs ______ dīligitis quam fīliās!" Iūlius ______ [= tacet]. Aemilia īrāta ______ adversus ōstium facit, sed Iūlius: "______ hīc apud mē!" inquit, "______ discēdere!" Aemilia manet ac loquī _______: "Bona māter apud īnfantem suum manēre ______, hoc mātris _______ est. Nēmō enim īnfantem melius _______ potest quam māter ipsa."

PENSVM C

1. Ubi parvulus īnfāns cubat?
2. Quid facit īnfāns quī cibō caret?
3. Quid est cibus īnfantium parvulōrum?
4. Num omnēs īnfantēs ā mātribus suīs aluntur?
5. Quae sunt prīma verba īnfantis?
6. Quandō Aemilia novum īnfantem habēbit?
7. Cūr Aemilia ā marītō suō discēdere vult?
8. Cūr Iūlius in aliō cubiculō dormīre vult?
9. Quid Aemilia officium mātris esse dīcit?
10. Cūr Syra et Iūlia in hortō nōn manent?
11. Cūr Iūlia sorōrem habēre nōn vult?

Nōmen:..

CAPITVLVM XXI

PENSVM A

Mārcus ūmidus est, quod per imbrem ambul_____, ac sordidus, quod humī iac____. Discipulī ūmidī sunt, quod per imbrem ambul_______, ac sordidī, quod humī iac_______.

Mārcus: "Ā Sextō puls____ sum." Iūlius: "Nōnne tū Sextum puls____?" Mārcus: "Prīmum Sextus mē puls____, tum ego illum puls____. Ego et Titus Sextum puls_____." Iūlius: "Quid? Vōs duo ūnum puls_______? Et cūr sordida est vestis tua? Humīne iac_____?" Mārcus: "Humī iac____: Sextus mē ten_____."

Aemilia: "Quid magister vōs doc_____ hodiē?" Mārcus: "Magister aliquid recit_____, sed ego initium tantum aud____." Aemilia: "Cūr nōn omnia aud______?" Iūlius: "Mārcus in lūdō dorm _____!" Aemilia: "Audīsne? Pater dīcit 'tē in lūdō dorm_______.' Tūne vērē dorm_______?" Mārcus: "Certē dorm_______, māter. Omnēs dorm________! Sed paulō post magister laud _____ litterās meās." Mārcus mātrī litterās quās Sextus scrīps____ ostendit. Aemilia: "Tūne ipse hoc scrīps____?" Mārcus: "Ipse scrīps___. Cēterī puerī prāvē scrīps_____."

PENSVM B

Hodiē māne Mārcus ______ erat, vestīmenta eius tam _______ erant quam nix. Nunc nōn modo _______ [= vestīmenta] eius, sed etiam faciēs et manūs et ______ sordida sunt, atque ______ [= sanguis] eī dē nāsō fluit. Nam Sextus, quī tam ______ est quam bōs, Mārcum pulsāvit sine ______ (ut ait Marcus). Mārcus, quī ______ iacuit, tam sordidus est quam_______. Difficile est eum ________.

In cubiculō suō Mārcus lavātur et vestem ______. _________ [= dum haec aguntur] Aemilia ātrium intrat et vestīgia puerī ________. Aemilia: "Quid hoc est? ________ pedibus sordidīs in _____ mundō ambulāvit!" Mārcus, ___________ vestem mūtāvit, in ātrium redit. Puer mātrī ________ [= parvam tabulam] Sextī ostendit et 'sē ipsum eās litterās _________' dīcit. Id quod Mārcus dīcit nōn vērum, sed ________ est; Mārcus _________, sed Aemilia fīliō suō _______. Iūlius vērō dē verbīs eius ________; Mārcus patrem suum ________ nōn potest.

PENSVM C

1. Cūr Mārcus rediēns ūmidus et sordidus est?
2. Ā quō pulsātus est?
3. Cūr Mārcus sōlus Sextum vincere nōn potest?
4. Quōmodo Mārcus sē excūsāre cōnātur?
5. Quid agit Mārcus in cubiculō suō?
6. Quid Aemilia in solō cōnspicit?
7. Quid tum Iūlius dīcit uxōrī?
8. Quid Mārcus parentibus suīs ostendit?
9. Quis litterās quae in eā tabulā sunt scrīpsit?
10. Cūr Iūlius fīlium suum nōn laudat?

Nōmen:...

CAPITVLVM XXII

PENSVM A

Hōrā nōnā erus ambulā______ īre solet. Tabellāriī nōn mittuntur pecūniam postulā_____. Hostēs castra expugnā______ veniunt. Multī barbarī Rōmam veniunt habitā_______.

Syra: "Verba medicī difficilia sunt audī_____." Ea rēs est fac____ facilis. Nōmen barbarum difficile dic____ est.

Verba: terrēre, ______isse, ______um; claudere, ______isse, ______um; dīcere, ______isse, _____um; solvere, _____isse, ______um; emere, _____isse, _______um; rumpere, ______isse, _____um; aperīre, ______isse, ______um; vincīre, ______isse, ______um; pellere, ______isse, _____um; scindere, _____isse, _____um; venīre, _____isse; posse, _____isse.

PENSVM B

Iānua cōnstat ē duābus _______, quae in _________ vertuntur. Ōstiārius vel ________ dīcitur servus quī hominēs in vīllam _____. Canis eius prope tam _____ quam lupus est; itaque necesse est eum catēnā ______ [<ferrum] ______. Ānulus Lȳdiae nōn ex ferrō, sed ex ______ factus est. Servus quī epistulās fert ________ dīcitur, nam ______ epistulae in tabellīs scrībēbantur.

Tabellārius ______ iānuam stat. Iānitor, quī ______ iānuam sedet, tabellārium dē cane ferōcī ______: "Cavē! Canis tē ________!" In solō intrā ______ scrīptum est '______ canem' īnfrā _________ canis. "Nec haec ______ nec canis vērus mē _____" inquit tabellārius, ac propius ad canem _______. Canis catēnam _______ et vestem eius dentibus ________. Tabellārius neque _______ neque_______ audet. Iānitor: "_______ prōcēdis? Ego tē intrāre ______!" Sīc iānitor hominem territum___________. Ille alterum gradum facit, sed canis eum ex ōstiō ________. Tlēpolemus tōtō corpore _________ ex ōstiō _______. _________ [= postrēmō] iānitor canem vincit.

PENSVM C

1. Quid est iānitōris officium?
2. Cūr necesse est canem eius vincīre?
3. Ex quā māteriā cōnstat iānua?
4. Vulcānus quis est?
5. Quid in solō intrā līmen vidētur?
6. Quid tabellārius sēcum fert?
7. Unde venit Tlēpolemus et quem quaerit?
8. Quōmodo iānitor ē somnō excitātur?
9. Quid agit Iūlius post merīdiem?
10. Cūr canis saliēns catēnā nōn retinētur?
11. Quid facit iānitor antequam tabellārius intrat?

Nōmen:..

CAPITVLVM XXIII

PENSVM A

Mārcus: "Posthāc bonus puer fu_____ sum et vōbīs pāri_____ sum." Mārcus prōmittit 'sē bonum puerum fu______ esse et sē parentibus pāri______ esse.' Aemilia putat Mārcum ā Iūliō verberā_____ īrī, sed Iūlius 'sē epistulam scrīp______ esse' dīcit.

Verba: dūcere, _____ isse, _____ um; legere, ______ isse, _____ um; mittere, ______ isse, _____ um; inclūdere, in______ isse, in_____ um; facere, _____isse, ______um; ferre, ____isse, _______um; afferre, at______isse, al______um; trādere, trā______isse, trā _____um; perdere, per_____isse; ostendere, ______isse; fugere, _____isse.

PENSVM B

Iānitor dominō epistulam ______ [= dat]. Iūlius ______ rumpit; iam signum ________ nōn est. Mārcus ________ et tremēns ________ patris legentis aspicit. Epistula magistrī omnem rem ________ facit. Iūlius: "Sextī est haec tabula; num hoc ________ audēs?" Puer nihil negat, sed omnia _______. Iūlius: "Indignum est ________ tuum. Nōnne tē ______ factī tuī?" Mārcus, quī paulō ante ____ timōrem pallēbat, iam ______ ob ________. Mārcus: "_______ semper bonus puer erō, hoc vōbīs ________!"

Hodiē Mēdus Mārcum ad lūdum ________ nōn potuit, nam _____ domō fūgit; itaque Mārcus sine ________ ambulāvit. Magister pecūniam quam Iūlius eī ______ postulat. Iūlius: "Magistrō pecūniam _______ nōlō, neque enim is mercēdem ______. Pecūniam meam _______ nōlō."

PENSVM C

1. Ā quō epistula missa est?
2. Quōmodo Iūlius epistulam aperit?
3. Quid magister scrīpsit dē Mārcō?
4. Cuius nōmen in tabulā īnscrīptum est?
5. Quam ob rem rubet Mārcus?
6. Negatne Mārcus sē malum discipulum fuisse?
7. Quid Mārcus parentībus prōmittit?
8. Quō Dāvus puerum dūcit?
9. Quārē Iūlius surgit?
10. Quid Iūlius magistrō respondēbit?
11. Cūr mercēdem solvere nōn vult?

Nōmen:..

CAPITVLVM XXIV

PENSVM A

Mārcus rediēns sordidus erat quod humī iac_____ et cruentus quod Sextus eum puls_____. Puerī in viā pugn______. Tergum Mārcō dolēbat quod magister eum verber______. Mārcus ā magistrō verber_____ ______ quod in lūdō dorm______ nec magistrum recitantem aud______. Mārcus: "Magister mē verberāvit quod in lūdō dorm________ nec eum recitantem aud_______, sed mē laudāvit quod bene comput______ et scrīps______."

Verba: lavāre, _____isse, _____um; vidēre, _____isse, _____um; mordēre, _______isse, _____um; mordēre, _________isse, _______um; dare, ______isse, ____um; reprehendere, re ________isse, re _________um; frangere, _____isse, ________um; cognōscere, _______isse, _____um; nōscere, _______isse; lūdere, _____isse; cadere, ________isse; īre, ____isse; cupere, _____isse; velle, _____isse; patī, ______um esse; loquī, _______um esse; fatērī, ______um esse.

PENSVM B

Puer _________ [= aeger] dormīre nōn potest sīve in ________ dextrō iacet sīve in ________ [= sinistrō]. Itaque surgere cōnātur, sed in lectō __________, nam pēs _______ [= rūrsus] dolēre incipit. Mārcus clāmat et forem valdē ___________ [= pulsat], ita puer inclūsus forem ________ cōnātur. Quīntus clāmōrem et _______ audit et Syram vocat; quae _______ accurrit. Puer dīcit 'pedem ______ dolēre': "Pēs mihi dolet, ob _________ dormīre nōn possum. Fortasse ____ crūris frāctum est." Syra: "Nōlī ______!" Quīntus: "Nōn fleō, _____ [= quamquam] dolōrem gravem ______."

PENSVM C

1. Cūr Quīntus mīrātur pedēs suōs aspiciēns?
2. Quam ob rem pēs eius aegrōtat?
3. Estne frāctum os crūris?
4. Quārē Mārcus forem frangere cōnātur?
5. Quid Syra Quīntō nārrat dē Mārcō?
6. Cūr Mārcus rediēns cruentus erat?
7. Quārē Mēdus ē vīllā fūgit?
8. Quid Syra dē cane iānitōris putat?
9. Cūr canis Quīntum dīligit?
10. Cūr Iūlius Mārcum nōn verberāvit?

Nōmen:...

CAPITVLVM XXV

PENSVM A

Mēdus (ad Lȳdiam): "In Graeciam ībō. Comit_____ mē! Proficīsc______ mēcum! Hoc mihi pollic _____! Oblīvīsc_____ Rōmae! Ōscul____ mē!"

Mēdus (ad nautās): "Iam proficīsc_______, nautae! Ventus secundus est: intu______ caelum! Laet_______!"

Verba: trahere, ______isse, ______um; petere, ______isse, ______um; quaerere, _______isse, ______um; occīdere, ______isse, ______um; relinquere, re ______isse, re ______um; interficere, inter-______isse, inter_______um; cōnstituere, cōn________isse, cōn________um; dēserere, ______isse, ________um; cōnspicere, cōn_______isse, cōn_______um; incipere, _______isse, _____um; reddere, red______isse, red-______um; reperīre, ________isse, _______um; iubēre, _____isse, ______um; gerere, ______isse, _______um; iacere, _____isse, _______um; regere, _____isse, _______um; cōnscendere, cōn_______isse; accēdere, ac______isse; proficīscī, pro _____um esse; sequī, ______um esse; oblīvīscī, ob_____um esse.

PENSVM B

Quīntus __________ dē lupō et ______ audīre nōn vult nec fābulam dē Achille, quī Hectorem _________ et corpus eius mortuum post __________ suum circum ________ [= mūrōs] Trōiae ________.

Labyrinthus est magnum ________ unde nēmō exīre potest, etsī iānua ______. Thēseus, quī patrem Mīnōtaurī, __________ album, iam necāverat, Mīnōtaurum ipsum quoque _________ [= interficere] ____________. Antequam Thēseus, ad pugnam ________, labyrinthum intrāvit, Ariadna, fīlia ______, eī ______ longum dedit. Ita Ariadna Thēseō _________ tulit, nam ille fīlum sequēns__________labyrinthī repperit. Post _________ Mīnōtaurī Thēseus cum Ariadnā Naxum nāvigāvit atque ______ [= illīc] eam __________ [= relīquit]. Ariadna ab altō _____ prōspiciēbat, sed ______ [= mox] nāvis Thēseī ē ________ eius abiit. Puella misera in _______ dēscendit, ubi ____ et ________ currēns capillum scindēbat, ut faciunt eae quae __________. Thēseus post _________ patris multōs annōs Athēnās _______.

PENSVM C

1. Quid fēcit Achillēs?
2. Quid fēcit Rōmulus?
3. Quālem fābulam Quīntus audīre cupit?
4. Ubi habitābat Mīnōtaurus?
5. Quid est labyrinthus?
6. Quid Mīnōtaurus edēbat?
7. Cūr tot Athēniēnsēs ad eum mittēbantur?
8. Quis Athēniēnsēs ā Mīnōtaurō servāvit?
9. Quōmodo Thēseus exitum labyrinthī repperit?
10. Sōlusne Thēseus ē Crētā profectus est?
11. Ubi Thēseus Ariadnam relīquit?
12. Ā quō mare Aegaeum nōmen habet?

Nōmen:...

CAPITVLVM XXVI

PENSVM A

Nāvēs necessāriae sunt ad nāvig______. Iūlia dēlectātur in hortō ambul______ et flōrēs carp ______. Mēdus cōnsilium fugi_____ excōgitāvit; Lȳdia eum iūvit in fugi_____. Paulum satis est ad beātē vīv______.

Verba: iungere, ______isse, ______um; fīgere, _____isse, _____um; mergere, ______isse, _____um; ūrere, ______isse, ______um; movēre, ______isse, ______um; capere, _____isse, _____um; invenīre, in____isse, in-______um; cōnsīdere, cōn____isse; iuvāre, ____isse; accidere, ______isse.

PENSVM B

Daedalus exitum labyrinthī _______ [= reperīre] nōn poterat nec ________ [= ūllus homō] eum in fugiendō _____ poterat. ______ igitur aliae viae clausae erant, vir _____ [= audēns] per āera _______ cōnstituit. _____________ patris fīlium dēlectāvit. Tum Daedalus ālās cōnfēcit ex ________ quās cērā iūnxit et in lacertīs ______. Postquam hoc _____ perfēcit, Daedalus fīlium suum ______ volandī docuit: "_______ mē! Movē ālās ______ _______ hōc modō! Ars volandī _____ [= nōn] difficilis est. Sed antequam hinc __________, hoc tē moneō: nōlī volāre in _______ āere prope mare nec in ______ āere prope sōlem. Iam sequere mē! ________ nostrum relinquimus, _______ sumus!"

Īcarus in summum caelum ascendēns nōn sōlum Graeciam, ______ [= sed] etiam Asiam ac ______ tōtum ______ terrārum dēspiciēbat. Tum vērō id quod pater timuerat ______ [= factum est]: ______ sōlis propinquī cēram ______ atque pennās ______.

Ecce fābula mīrābilis dē puerō ___________ quī ___________ quaerēns mortem invēnit.

PENSVM C

1. Quis Daedalum in labyrinthum inclūdī iussit?
2. Quōmodo Daedalus effugere cōnstituit?
3. Cūr hominēs volāre nōn possunt?
4. Ex quibus rēbus Daedalus ālās cōnfēcit?
5. Cūr ālae Īcarum sustinēre nōn poterant?
6. Quid pater et fīlius volantēs vīdērunt?
7. Estne Peloponnēsus magna īnsula?
8. Quārē Īcarus in summum caelum ascendit?
9. Quid tum puerō accidit?
10. Ubi corpus puerī inventum est?
11. Num haec fābula dēlectandī causā modo nārrātur?

Nōmen:..

CAPITVLVM XXVII

PENSVM A

Iūlius colōnō imperat ut mercēdem solv_____. Ille dominum ōrat ut patientiam habe____: "Nōlī postulāre ut tantam pecūniam statim solv_____!" Dominus colōnō imperat ut tace_____ et surg _____, tum "Prīmum cūrā" inquit "ut uxor et līberī tuī vale_____, tum vērō cūrā ut agrōs bene col ___ et mercēdem solv___!" Dominus colōnōs monet ut labōr_____ nēve quiēsc_____: "Moneō vōs ut labōr_____ nēve quiēsc_____"

Māter fīliam monet ut cauta s___: "Moneō tē ut cauta s____!" Fābula nōs monet nē temerāriī s ______.

Verba: spargere, _______isse, __________um; rapere, _______isse, _____um; neglegere, _______isse, _______um; dēsinere, ______isse; quiēscere, _____isse; crēscere, _____isse; poscere, _____isse; prōdesse, _____isse.

PENSVM B

Mēnse Augustō __________metitur, deinde ________ arantur et novum frūmentum ________. Agricola quī _______post arātrum ambulat duōs bovēs _______ [= ante] sē agēns; arātrum est __________ quō agrī arantur. Agricola quī serit nūllō īnstrūmentō ________ et sēmen manū _______. Quī ________ falce ūtitur. Agricola est vir cuius __________ est agrōs ______. Ex Aegyptō, quae terra ________ est, magna _____ frūmentī in Italiam ________. Frūgēs vīneārum sunt ______ ex quibus _______ efficitur. _______ sōlis vīneīs _______, _______ [x calor] vīneīs _______.

Iūlius in _______ suō Albānō nōn labōrat, sed _________. _____ quiētum et ___________ [= pulchrum] eum dēlectat. Colōnus aliēnōs agrōs _____ dominō absentī colit.

Pāstor est vir quī pecus ______ et cūrat. _____ pecoris magnum negōtium est, nōn ______, ut pigrī pāstōrēs ____________ [= cēnsent]. Pāstōrēs nōn tam industriē ________ quam agricolae. Pāstōris officium est cūrāre ____ ovēs aberrent ______ [= et nē] ā lupō rapiantur.

PENSVM C

1. Quid est negōtium agricolae?
2. Quandō frūmentum metitur?
3. Num arātor ipse arātrum trahit?
4. Quid est pābulum pecoris?
5. Unde frūmentum in Italiam invehitur?
6. Quae regiō Āfricae fertilissima est?
7. Cūr necesse est agrōs rigāre?
8. Quae sunt frūgēs vīneārum?
9. Num Iūlius ipse in agrīs labōrat?
10. Omnēsne colōnī mercēdem solvērunt?
11. Quot sēstertiōs colōnus Iūliō dēbet?
12. Num uxor colōnī officium suum neglegit?
13. Quid est officium pāstōris?
14. Estne Iūlius dominus inhūmānus?

Nōmen:..

CAPITVLVM XXVIII

PENSVM A

Servus dominum ōrābat nē sē verberā_____, sed dominus imperāvit ut tacē_____ et surg_____, tum aliīs servīs imperāvit ut eum prehend_____ et tenē_____.

Mēdus ā dominō fūgit, ut amīcam suam vidē_____ et semper cum eā es_____. Mēdus: "Ā dominō fūgī, ut amīcam meam vidē_____ et semper cum eā es_____."

Mīnōs imperāvit ut Daedalus et Īcarus in labyrinthum inclūd_______. Īcarus: "Quis imperāvit ut nōs inclūd________?" Daedalus: "Mīnōs imperāvit ut ego inclūd_____ et ut tū mēcum inclūd_______."

Verba: dīvidere, _________isse, _________um; ēicere, ē_____isse, ē_____um; prōmere, _______ isse, _______um; vīvere, ___isse; discere, ______isse; persuādēre, per______isse; surgere, ______ isse.

PENSVM B

Lȳdia Rōmae vīvere ________ quam in Graeciā, sed Mēdus multīs prōmissīs eī __________ ut sēcum proficīscerētur. In Italiā Mēdus dominō sevērō ________.

Nāvis nōndum extrā _________ est. Multa perīcula nautīs _______. _______ maritimī nāvēs persequuntur; nūllum mare _______ est ā praedōnibus.

Hominēs mortālēs nāscuntur et _________, diī vērō ___________ sunt. Nūllus deus Rōmānus hominem mortuum ab Īnferīs ____________ [= excitāre] potest, nē Iuppiter quidem tantam __________ habet, etsī ille deus māximus _________ [= exīstimātur]. Trēs diī ūniversum __________ inter sē dīvīsērunt.

Chrīstus in oppidō Bethlehem _____ est. Ille verbīs sōlīs efficiēbat ut hominēs _____ vidērent, _______ audīrent, _______ loquerentur, _______ ambulārent.

PENSVM C

1. Fretum Siculum quid est?
2. Ubi nātus est Chrīstus?
3. Quid Iaīrus Chrīstum rogāvit?
4. Quae perīcula nautīs impendent?
5. Cūr nautae praedōnēs maritimōs metuunt?
6. Quālī dominō Mēdus in Italiā serviēbat?
7. Quārē Mēdus ā dominō suō fūgit?
8. Num Lȳdia laetō animō Rōmā profecta est?
9. Quōmodo Mēdus eī persuāsit ut sēcum venīret?
10. Cūr Mēdus nescit quid respondeat?
11. Quem Mēdus accēdere videt?
12. Tūne in Graeciā vīvere māvīs quam in patriā tuā?

CAPITVLVM XXIX

PENSVM A

Magister puerōs monet _____ pulchrē scrīb_____ Sextus tam pulchrē scrībit ____ magister eum laud___. Magister ipse calamum sūmit, ____ litterās scrīb___.

Daedalus ālās cōnfēcit ___ ē labyrinthō ēvol___. Īcarus tam altē volāvit ____ sōlī appropinqu _____, quam-quam pater eum monuerat _____ temerārius es_____.

Herī Quīntus arborem ascendit, ___ nīdum quaer_____, etsī pater eum monuerat _____ cautus es_____. Medicus Quīntō imperāvit ____ oculōs claud______, ____ cultrum medicī vid______. Quīntus tam pallidus erat____ Syra eum mortuum esse put_____.

Sōl ita lūcēbat ___ pāstor umbram pet_____, ____ in sōle ambul_____.

Tantus atque tālis deus est Iuppiter _____ Optimus Māximus appell _____.

Verba: vehere, _____isse, _____um; pōnere, _____isse, ______um; āmittere, ā_____isse, ā _____um; allicere, _______isse, ________um; ēripere, ē_______isse, ē______um; secāre, _____isse, ______um; suādēre, ______isse; dēsilīre, dē_____isse; canere, ______isse; crēdere, ______isse; cōnfitērī, cōn_____um esse; lābī, ______um esse.

PENSVM B

Orpheus, fidicen ______, tam pulchrē canēbat ut ferae ________________ [= prope venīrent] ac fluviī ________ cōnsisterent. Etiam ad ________ dēscendit, ut _______ [= illinc] uxōrem suam ________. Nēmō tam _______ est ut Orpheum ignōret.

Arīōn quoque omnibus _________ est. Cum ille magnās _________ sēcum in nāve habēret, nautae pauperēs hominī dīvitī _________ eumque necāre cōnstituērunt. Arīōn, cum _______ suam in perīculō esse sentīret, pecūniam nautīs __________ [= dedit] eōsque ōrāvit ut sibi _______. Precibus _________ nautae eī permīsērunt ut ante mortem ________ caneret. Hōc factō Arīōn in mare ________; sed delphīnus eum in ________ sedentem ad lītus vēxit. Ita ille servātus est, cum iam salūtem _______. Nautae, cum Arīonem ___________ [= in cōnspectum venīre] vidērent, _________ [= statim] ___________ suum cōnfessī sunt.

PENSVM C

1. Quōmodo mercātōrēs lucrum faciunt?
2. Cūr mercātor Rōmānus trīstis est?
3. Quārē mercēs ēiectae sunt?
4. Quid mercātor deōs precātur?
5. Quārē ad Īnferōs dēscendit Orpheus?
6. Num nautae Arīonem gladiīs interfēcērunt?
7. Quōmodo Arīōn servātus est?
8. Quid nōs monet haec fābula?
9. Cūr Polycratēs ānulum suum abiēcit?
10. Ubi ānulus eius inventus est?

Nōmen:...

CAPITVLVM XXX

PENSVM A

Syra: "Iam dormī, Quīnte! Cum bene dormīv______, valēbis." Quīntus: "Nōn dormiam antequam tū mihi fābulam nārrāv_______. Cum fābulam audīv_____, bene dormiam. Cum bene dormīv _____, brevī sānus erō, nisi medicus mē necāv______!"

Patria salva erit sī mīlitēs nostrī fortiter pugnāv______. Dux: "Nisi vōs fortiter pugnāv______, mīlitēs, hostēs castra nostra expugnābunt." Mīlitēs: "Num quid nōbīs dabitur, sī fortiter pugnāv ______?"

Verba: induere, ______isse, ______um; ēligere, ē____isse, ē____um; coquere, ______isse, _____um; sternere, ______isse, _______um; fundere, _____isse, _____um; miscēre, _______isse, ______um; exhaurīre, ex______isse, ex______um; revertī, re______isse/ re______um esse; ūtī, _____um esse.

PENSVM B

Iūlius Cornēlium et Orontem, amīcōs et _______ suōs, cum uxōribus ad _______ vocāvit. Cum hospitēs veniunt, Iūlius in _______ lavātur. Aemilia eōs ________ iubet [= salūtat] et marītum suum _______ excūsat. Cornēlius ad vīllam suam reversus ōtiō _______. Orontēs, quī ex longō _______ revertit, vītam rūsticam nōn _________, sed ________ esse cēnset. Hospitēs in ātriō exspectant, dum cibus _________. Servus quī in_______ cibum coquit, _______ appellātur. In _________ sunt trēs lectī: lectus summus, medius, _________; in singulīs lectīs _______ aut ______ aut ternī __________ accubant. Rōmānī in lectīs cubantēs _______.

Tandem puer 'cēnam parātam esse' ___________. In mēnsā sunt _______ et pōcula ex ________ facta. Cibus omnibus ________, māximē autem ______ laudātur. ________ [= servī] vīnum in pōcula ________. Orontēs vīnum merum _______ [= bibit], cēterī convīvae aquam vīnō ________.

Sine cibō homō ______ vīvere potest, sine aquā ________ tantum. _______ mala rēs est, sed multō pēior est ______. Ex malīs minimum _______ oportet.

PENSVM C

1. Quī sunt Cornēlius et Orontēs?
2. Ubi est Iūlius cum hospitēs adveniunt?
3. Quid est balneum?
4. Nōnne iūcunda est vīta rūstica?
5. Quid est cocī negōtium?
6. Num Rōmānī in sellīs sedentēs cēnant?
7. Quot lectī sunt in triclīniō?
8. Quot convīvae in singulīs lectīs accubant?
9. Ex quā māteriā pōcula et vāsa facta sunt?
10. Tūne vīnum aquā calidā mixtum bibis?

Nōmen:..

CAPITVLVM XXXI

PENSVM A

In hīs exemplīs syllabae quae dēsunt add______ sunt:

Mercēs ad diem solv______ est. Quī fūrtum fēcit pūni______ est. Quidquid dux imperāvit mīlitibus faci_______ est. Quid magis opt_______ est quam vīta beāta? Ē malīs minimum ēlig _______ est. In perīculīs dēspēr________ nōn est. Pater dīcit 'fīlium pūni______ esse, nōn laud ______.'

Verba: tangere, _____isse, _____um; accipere, ac- _____isse, ac____um; auferre, ______isse, ______um; statuere, _______isse, _______um; intellegere, ________isse, ________um; bibere, ______isse; audēre, ______um esse.

In exemplīs quae sequuntur vocābula add______ sunt.

PENSVM B

Herī Mēdus ā dominō ______ aliquantum pecūniae sēcum ________. Mēdus dominum suum nōn amat, sed _______. Iūlius, quī eum Rōmae _______ [= occultārī] putat, magnum ________ dabit eī quī eum invēnerit ___________ [= antequam] Italiam relīquerit. Iūlius dīcit 'mulierēs nimis ________ esse ac facile virīs nēquissimīs __________.' __________ dominus imperāvit servō faciendum est. Solō, vir ________, Athēniēnsibus ______ optimās scrīpsit. Patrem suum necāre ______ inhūmānum est. Iūlius nōndum ______ est ut Nestor, sed adhūc _______ ut Paris ille quī Helenam ā marītō _________. "_________ amat valeat!" cantat Orontēs, quī _______ est quod _________ [= nimis multum] vīnī pōtāvit.

PENSVM C

1. Quis fuit Midās?
2. Quamobrem Midās fame et sitī cruciābātur?
3. Cūr Iūlius illam fābulam audīre nōn vult?
4. Ubi Cornēlius servum Iūliī vīdit?
5. Quantum pecūniae Mēdus sēcum abstulit?
6. Estne Mēdus adhūc Rōmae?
7. Quid faciet Iūlius sī Mēdum invēnerit?
8. Quōmodo hominēs ā maleficiīs dēterrentur?
9. Quam fēminam Paris abdūxit?
10. Quī hominēs ad bēstiās mittuntur?
11. Cūr Orontēs pedibus stāre nōn potest?

Nōmen:..

CAPITVLVM XXXII

PENSVM A

Dominus dubitat num pāstor ovēs bene cūrāv_____. Dominus: "Dīc mihi, pāstor, utrum in campō dormīv_____ an vigilāv_____." Pāstor: "Mīror cūr mē interrogēs utrum dormīv_____ an vigilāv _____. Semper officum meum faciō." Dominus: "Ergō dīc mihi cūr herī ovis ē grege aberrāv _____ ac paene ā lupō capta s____." Pāstor mīrātur unde dominus hoc audīv_____.

Iūlius servōs interrogat num Mēdum vīd_______. Servī: "Nescīmus quō fūg_____, ut tibi dīximus. Cūr nōs interrogās num eum vīd______?" Iūlius: "Id interrogō, quia dubitō vērumne dīx _____!"

Verba: vincere, ______isse, ______um; agere, ______isse, ______um; flectere, ______isse, _____um; offerre, ob- _____isse, ob_____um; redimere, red_____isse, red- ______um; tollere, _______isse, _______um; adesse, ______isse.

PENSVM B

Priusquam Pompēius, dux_______ [= optimus], ______ Rōmānae praepositus est, _______ [= omnia] maria ______ erant praedōnibus, quī Rōmānōs ita __________ ut etiam portūs Italiae oppugnārent. Tanta erat _____ praedōnum ut nēmō iīs ________ posset. Nēmo sine metū mortis aut _________ nāvigābat. ________ [= complūrēs] īnsulae ab ______ relinquēbantur. Rōmae frūmentum tam _______ erat ut multī pauperēs fame (= _______ cibī) perīrent.

Pīrātae, quī _________ [= aliquō tempore] Caesarem cēperant, XX talenta _____ [= sīve] D mīlia sēstertium ab eō postulāvērunt, sed Caesar, vir _________, L talenta iīs ________. Tantō pretiō Caesar ________ est.

Omnēs amīcī prō beneficiīs _______ agunt, sed paucī posteā ________ referre volunt. Vēra ________ rāra est. Difficile est beneficiōrum _________. Fortēs fortūna ________.

PENSVM C

1. Cūr Pompēius classī Rōmānae praepositus est?
2. Cūr amīcī nostrī ab alterā nāve fugiunt?
3. Utrum ventus secundus an adversus est?
4. Quantum gubernātor pīrātīs offerre potest?
5. Num ipse tantum pecūniae possidet?
6. Quandō vērus amīcus cognōscitur?
7. Quōmodo Mēdus servus factus est?
8. Cūr Mēdus adhūc nihil nārrāvit dē eā rē?
9. Suntne praedōnēs quī eōs persequuntur?
10. Cūr Mēdus etiamnunc perterritus est?
11. Quō nāvēs longae cursum flectunt?

CAPITVLVM XXXIII

PENSVM A

Magister epistulam ad Iūlium scrīpsit, cum Mārcus in lūdō dormīv_______ nec magistrō pāru _____. Sī Mārcus bonus discipulus fu_____, magister eum laudāv_____ nec epistulam scrīps _____.

Mārcus: "Herī in cubiculō inclūsus sum, cum pater epistulam tuam lēg______. Nisi tū eam epistulam scrīps_______, ā patre laudātus es_____." Magister: "Epistulam scrīpsī cum in lūdō dormīv_____ nec mihi pāru_____. Sī industrius fu_____, tē laudāv_____ nec epistulam scrīps _____." Mārcus: "Etiam sī industrius fu_____ et tibi pāru______, mē nōn laudāv_____!"

Clēmēns es___, domine! Patientiam habē___! Servōs probōs laudā____, sed improbōs pūnī ___!

Industriī es____, servī! Cum dominus loquitur, tacē_____ et audī_____! Semper officium faci _____!

Verba: īnstruere, īn______isse, īn_______um; cōgere, co______isse, co______um; caedere, _____isse, _______um; convertere, con______isse, con______um; percutere, per______isse, per _____um; prōcurrere, prō_____isse; dēsistere, dē_____isse; prōgredī, prō_____um esse.

PENSVM B

Ūna _______ cōnstat ex V vel VI mīlibus hominum, quī in X ________ dīviduntur. Exercitus prōcēdēns _____ dīcitur. Exercitus ad ________ [= pugnam] īnstrūctus ______ appellātur. Post victōriam dux ā mīlitibus '________' nōminātur. Sī mīlitēs fortiter pugnāvērunt, ________ eōrum ab imperātōre laudātur. Officium mīlitis est sanguinem ________ prō patriā.

Aemilius, quī in capitulō XII _______________ est, ūnā cum Valeriō, adulēscente eiusdem _______, in Germāniā ___________ meruit. Tabellārius pūblicus XV _____ [= circiter] diēbus Rōmā in Germāniam _________ [= celeriter īre] potest. Difficile est Alpēs _________. Mīlitēs Rōmānī _______ Dānuvium sunt, hostēs sunt _______ Dānuvium.

PENSVM C

1. Quae arma gerunt auxilia?
2. Quid est signum legiōnis?
3. Quōmodo mīlitēs in aciem īnstruuntur?
4. Ad quod studium pater Aemilium hortābātur?
5. Quō Aemilius adulēscēns missus est?
6. Cūr Aemilius epistulās legēns permovētur?
7. Quamobrem ipse paucās epistulās scrīpsit?
8. Quī nūntius nocte in castra allātus est?
9. Cūr hostēs castra Rōmāna nōn expugnāvērunt?
10. Num Tibullus vītam mīlitārem laudat?

Nōmen:..

CAPITVLVM XXXIV

PENSVM A

Hī versūs in syllabās brevēs et longās et in pedēs dīvidendī sunt notīs appositīs:

Scrībere mē quereris, Vēlōx, epigrammata longa.
— ∪∪| — ∪∪| — —| — ∪∪| — ∪∪| — ∪
Ipse nihil scrībis: tū brevi ōra facis!
— ∪∪| — —| —|| — ∪∪| — ∪∪| —
Dās numquam, semper prōmittis, Galla, rogantī.
Sī semper fallis, iam rogo, Galla, negā!

Quem recitās meus‿est, ō Fīdentīne, libellus.
Sed male cum recitās, incipit‿esse tuus!

Bella's, nōvimus,‿et puella, vērum'st,
— —| — ∪ ∪| — ∪| — ∪| — —
et dīves, quis‿enim potest negāre?
Sed cum tē nimium, Fabulla, laudās,
nec dīves neque bella nec puella's!

PENSVM B

Dum gladiātōrēs _______ [= pugnant], _________ dēlectātī manibus __________. Fēminīs nōn ________ gladiātōrēs spectāre.

Ovidius in ________sedēns ōrābat ut vinceret ille cui amīca eius _______. Hoc nārrātur in _________ [= initiō] carminis. Cum poēta ________ [= fortūnam] Priamī canere vellet, puella in _________ eius sēdit eīque mīlle ________ dedit. Ovidius __________ mulierum bene nōverat.

Lucernīs ________, Iūlius recitat carmen _______ [= pulchrum] dē _______ Lesbiae mortuō: "______, ō Venerēs...!" Versibus ________ [= postrēmīs] dēmōnstrātur _______ [= causa] dolōris. Catullus Lesbiam uxōrem _______ cupiēbat, at illa Catullō ______ nōluit. _______ poētae inter amōrem et _______ dīvidēbātur.

PENSVM C

1. Quid Rōmānī in amphitheātrō spectant?
2. Quid Fabia in theātrō spectāvit?
3. Quis fuit Ovidius?
4. Quārē Ovidius in circum vēnerat?
5. Quae carmina recitat Iūlius?
6. Cūr ocellī Lesbiae turgidī rubēbant?
7. Cūr poēta Lesbiam et amābat et ōderat?
8. Num sacculus Catullī plēnus erat nummōrum?
9. Quid scrīpsit Mārtiālis?

10. Cūr librōs suōs nōn mīsit Pontiliānō?

11. Tūne Cinnam bonum poētam fuisse putās?

12. Cūr Laecāniae dentēs niveī erant?

13. Ex quibus syllabīs cōnstat pēs dactylus?

14. Ex quibus pedibus cōnstat hexameter?

Nōmen:..

CAPITVLVM XXXV

PENSVM A

Dēclīnā haec vocābula:

[1] *āla*, nōmen fēminīnum I dēclīnātiōnis:

Singulāris: nōm. *haec āl*__, acc. *h*____ *āl*_____, gen. *h*_____ *āl*_____, dat. *h*_____ *l*____, abl. *h*___ *āl*___.

Plūrālis: nōm. *h*___*āl*____, acc. *h*____ *āl*___, gen. *h*______ *āl*______, dat. *h*_____ *āl*____, abl. *h*____ *āl*___.

[2] *pēs*, nōmen masculīnum III dēclīnātiōnis:

Singulāris: nōm. *h*___*pēs*, acc. *h*____*ped*___, gen. *h*____*ped* ___, dat. *h*____*ped* ___, abl. *h*___*ped* ___.

Plūrālis: nōm. *h*___*ped* ___, acc. *h*___*ped*____, gen. *h*_____*ped*____, dat. *h*____*ped*_____, abl. *h*___*ped*_____.

[3] *ōrāre*, verbum āctīvum I coniugātiōnis (pers. I sing.):

Indicātīvus: praes. *ōr*____, imperf. *ōr*______, fut. *ōr*_____, perf. *ōrāv*_____, plūsquamperf. *ōrāv* _____, fut. perf. *ōrāv*_____.

Coniūnctīvus: praes. *ōr*_____, imperf. *ōr*______, perf. *ōrāv*______, plūsquamperf. *ōrāv*______.

[4] *dīcere*, verbum āctīvum III contiugātiōnis (pers. I sing.):

Indicātīvus: praes. *dīc* ___, imperf. *dīc* ______, fut. *dīc* ______, perf. *dīx* ____, plūsquamperf. *dīx* ______, fut. perf. *dīx* _____.

Coniūnctīvus: praes. *dīc* ____, imperf. *dīc* _____, perf. *dīx* _____, plūsquamperf. *dīx* _____.

Verba: laedere, ______isse, ______um; plaudere, ______isse, _______um; parere, _______isse, ______um; retinēre, re______isse, re______um; accendere, _________isse, ______um; dēmere, _______isse, ________um; adicere, ad______isse, ad_______um; sedēre, _______isse; nūbere, ______isse; sapere, ______isse.

PENSVM B

Nōmen est pars _________ quae corpus aut rem significat. *Aemilia* et *Iūlia* nōmina _______ sunt, *māter* et *fīlia* sunt nōmina ________. ______ nōminum sunt nōminātīvus, genetīvus, cēt. Gradūs ____________ sunt trēs: _________, comparātīvus, superlātīvus. Adiectīva quae comparantur __________ aut quantitātem significant. *Amāre* est verbum prīmae ______________. Interiectiō mentis ____________, ut laetitiam vel dolōrem, significat. _____ est affectus eius quī īrātus est. Frātrēs geminī tam _________ sunt quam ōva.

Synōnyma (vocābula quae idem ferē significant): plānum facere et ___________, fortasse et _________, ideō et __________, citrā et ____, ecce et ____.

Contrāria (vocābula quae rēs contrāriās significant): commūnis et ________, addere et ______.

PENSVM C

1. Quae sunt partēs ōrātiōnis?
2. Estne *discipulus* nōmen proprium?

3. Cāsūs nōminum quī sunt?
4. Quī sunt gradūs comparātiōnis?
5. Prōnōmen quid est?
6. Quot sunt coniugātiōnēs verbōrum?
7. Num *intus* et *forīs* adverbia temporis sunt?
8. Cui cāsuī iungitur *inter* praepositiō?
9. Quae praepositiōnēs ablātīvō iunguntur?
10. Quibus cāsibus iungitur *in* praepositiō?
11. Interiectiō quid significat?

Nōmen:..

LINGVA LATINA PER SE ILLVSTRATA
PARS II: ROMA AETERNA

CAPITVLVM XXXVI

PENSVM A

Dē cāsū genetīvō

Urbs Rōma, quae caput orb___ terr______ vocātur, in rīpā Tiber____ flūmin____ sita est XVI mīlia pass_____ ā marī.

In Capitōliō est magnus numerus templ______, qu________ clārissimum est templum Iov ____ Optim__ Māxim___. In cellā h____ templ__ simulācrum de___ sedent____ positum est.

Vesta est dea foc___ ac r_____ domestic_______, in c_____ aede nūllum de___ simulācrum inest. Ātrium Vest___ est domus virgin___ Vestāl____. Rēgia est domus pontific____ māxim___, summ____ sacerdōt____ popul___ Rōmān___.

C. Octāviānus adulēscēns XIX ann______ dux exercit______ fuit; postquam necem Caesar _____ ultus est, monumentum victōri____ su___ aedificāvit: templum Mārt___ Ultōr___.

Colossus est statua Sōl___ Rhod__ locāta; eōdem nōmine vocābātur statua Nerōn____ quae Rōm____ in vestibulō dom____ aure____ stābat. In hortīs ill____ tyrann___ erat multitūdō omn _____ gener_____ pecud____ ac fer_____.

Titus, fīlius Vespasiān_____ prīncip______, post expugnātiōnem Hierosolym______, urb ____ Iūdaeōrum nōbilissim____, triumphāvit. In templō Pāc____ servantur rēs sacrae Iūdae______, in iīs tubae et candēlābrum magn____ preti____. Iūdaeī eās rēs magn___ aestimant, etiam plūr ____ quam Rōmānī. Novus imperātor triumph___ cupidus est.

Domitiānus, quī mult_____ sceler____ accūsābātur, prae metū mort___ dormīre nōn poterat. Māximum Hadriān___ opus est templum Vener___ et Rōm___ sīve Urb____ Aetern___.

Rōmulus rēx bell___ studiōsus erat, neque eum pudēbat cas___ su___ pauper___.

PENSVM B

Cum rēx Tarquinius Rōmā__________ esset, duo ________ populō Rōmānō_____ [= praepositī] sunt. Cōnsul Rōmānus_______ [= templum] Iovis _______. Domitiānus illam aedem ______ [= igne] absūmptam ___________ [= refēcit]. Tēctum aurō _______, columnae ē ________ factae sunt. In templō Iūnōnis Monētae, quod _____ [= positum] est in summā _____, nummī efficiuntur ex aurō et argentō et _____. Arx ______ [= validīs] mūrīs mūnītur. In aede Vestae, quae fōrmam ________ habet, ignis aeternus ________ quī numquam _____________. In campō Mārtiō est _____ Pācis, ubi sacerdōtēs et Vestālēs anniversārium __________ faciunt. Augustus templum Mārtis ______ aedificāvit postquam necem Caesaris ______ est. Hadriānus ________ Aelium in Tiberī fēcit.

Titus Iūdaeōs ________ [= vīcit] et rēs sacrās, ut ______ argenteās et __________ aureum, iīs ______. In summā _______ viā _______ populusque Rōmānus Dīvō Titō arcum _______ [= cōnsecrāvit].

______ est ōrdō columnārum tēctus. Mausōlēum dīcitur _______ [= magnum] ________ in quō ossa servantur. Aqua Appia est aquae _____ veterrimus, quī in urbem ________ est ab Appiō Claudiō. _____ est aedificium quō senātus convenit. _____ est parva domus pauper; _____ domus rēgis est. ______ sunt bēstiae quibus agricola ūtitur.

Locus _______ est quō multī conveniunt. Is cui mēns sāna nōn est ________ esse dīcitur. Aedificium quod stāre nōn potest _______. Cicerō est _____ Rōmānus ______ [= clārissimus].

Synōnyma: imāgō et __________; māter et _______; dīvus et _______; clārus et ______; internus et _______; superesse et _____; operīre et _____; prōicere et _____; sacrāre et ______; aedificāre et ______; accidere et ______; ūrere et ______; accendere et _________; deō prōmittere et ______; glōriōsē dīcere et ________; intrāre et ______; eōdem locō et ______.

Contrāria: puppis et ______; discordia et _________; plēbēiī et ________; bona valētūdō et _______; exstruere et _______; dare et _______.

PENSVM C

1. Num hominēs pauperēs in Palātiō habitant?
2. Quis templum Iovis Capitōlīnī aedificāvit?
3. Templumne Iovis ā rēge dēdicātum est?
4. Quid facit imperātor post triumphum?
5. Quid significat ignis Vestae?
6. Quid est negōtium sacerdōtum?
7. Quot senātōrēs in senātū Rōmānō sunt?
8. Quis fuit M. Tullius Cicerō?
9. Ubi C. Iūlius Caesar necātus est?
10. Cūr Caesar Dīvus Iūlius appellātur?
11. Ubi templum Dīvī Iūliī aedificātum est?
12. Quārē Augustus Mārtem 'Ultōrem' appellābat?
13. Quandō Augustus Iānum clausit?
14. Quamobrem Nerō urbem incendisse putābātur?
15. Cūr domus Nerōnis 'aurea' vocābātur?
16. Quid aedificātum est in locō domūs aureae?
17. Quam gentem Titus in oriente superāvit?
18. Ubi mausōlēum Hadriānī situm est?

Nōmen:..

CAPITVLVM XXXVII

PENSVM A

Dē cāsū datīvō

Aedēs Castoris sacrāta est di___ Castor__ et Pollūc_, Iovis fīli__ gemin__, quī saepius Rōmān __ auxili__ vēnērunt. Octāviānus de_ Mārt__ templum vōvit.

Rēx Faunus Euandr___, Mercuriī fīli__, arva dedit. Rēg_ Latīn__ ūna fīlia erat, Lāvīnia, iam mātūra vir__. Lāvīni___ nōn licuit rēg__ Turn__ nūbere.

Trōiānī equum ligneum Minerv___, de__ Trōiān___ benign___, sacrātum esse putābant, sed sacerdōs, c___ nōmen erat Lāocoōn, i__ suāsit nē Graec___ cōnfīderent. Cassandra fātum Trōiae cīv___ su___ praedīxit, nec vērō Trōiānī e__ crēdidērunt, sed somn__ sē dedērunt.

Aenēās iuven____ Trōiān___ suāsit ut host____ Graec____ resisterent: "Ūna salūs vict___: nūllam spērāre salūtem!" Graecī, qu____ diī favēre vidēbantur, nēmin___ parcēbant.

Venus fīli__ sē ostendit et e__ imperāvit, ut patr_ et uxōr_ et fīli__ auxilium ferret. Ille mātr __ su___ pāruit, neque quisquam e_ redeunt_ nocuit. Anchīsēs urb_ capt_ superesse nōluit, sed Aenēās "Sī t___ certum est" inquit "Trōi____ peritūr____ tē addere, patet iānua mort__. Date m__ arma! Reddite mē Dana___!" Tandem patr___ su__ sen__, c__ vīrēs deerant ad fugiendum, persuāsit ut ex urbe portārētur, nec id onus fīli___ grave fuit. Aenēās fugiēns nōn s__, sed patr __ ac fīli__ timēbat. Umbra Creūsae vir__ mīrant__ occurrit et "Nōn t__ licet" inquit "mē tēcum dūcere. Diū nāvigandum est t__, sed in Hesperiā nova patria t__ et soci___ tu___ parāta est."

PENSVM B

Rēx Faunus ___________ [= ōlim] Euandrō, quī _________ [= fugiēns] in Italiam vēnerat, _____ colenda dedit. Post Faunum Latīnus _____ accēpit; cuius fīlius in prīmā ______ mortuus est. Latīnō rēgnante pāx _______ [< diū] fuit.

Graecī nōn vī, sed _______ Trōiam intrāvērunt: equum ligneum _______ [= cōnfēcērunt] et armātīs complēvērunt. Trōiānī, quī Graecōs in patriam suam _____ esse putābant, castra dēserta _______ et _____ equī mīrābantur. Lāocoōn equum ligneum, ut dōnum ________, hastā laesit, sed hasta in firmō ________ [= lignō] stetit nec ad mīlitēs _______ [= latentēs] _______. Dum Lāocoōn taurum ______, duo _____ eum _______ [= celeriter rapiunt] et corpus eius ______ [= complectuntur], neque ille sē _______ potest. Trōiānī, novō _____ perturbātī, _______ [= simul clāmant] 'equum dōnum esse Minervae, deae Trōiānīs ______.' Equus in urbem trahitur ______, dum templa velut _____ diē _______ [= foliīs] ōrnantur. Equō ________ [= apertō] Graecī per fūnem ______ ad terram lābuntur. Aenēās in somnō Hectorem ________ [= vulnerātum] vīdit, quī sordidam _____ et _____ [= capillōs] cruentōs gerēbat et Aenēae suāsit ut ex urbe ________ [= ārdentī] fugeret. Hōc _______ perturbātus Aenēās ________ [= sine mente] arma capit et iuvenēs ad pugnam ______. Iī _________ gladiīs per hostēs ________ [= eunt]. Cassandra, quae fātum _______ poterat, crīnibus ______ ā templō trahēbātur oculōs ad caelum ______ [= tollēns], nam ______ manūs ________ tenēbantur. Trōiānī hanc ______ ferre nōn poterant et _______ [= ex omnibus partibus] in mediōs hostēs _______ [= sē praecipitābant]. Ad _____ [= domum] Priamī ācerrimē pugnābātur. Trōiānī altās _____ et ______ domōrum dēstruēbant et laterēs _____que in hostēs ________ [= iaciēbant]. Frāctīs cardinibus forēs ________ [= collābuntur]. Rēx Priamus manibus _______ [= invalidīs] arma capit, sed Hecuba "Iam nōn tēlīs _____" inquit, "sed auxiliō deōrum. Hūc tandem _______!" Cum Polītēs cōram patre _____ [= obtruncātus] esset, Priamus _____ [= pīlum] in Pyrrhum coniēcit, quod ________ [= frūstrā] in _____ eius ______. Pyrrhus

_____ [= capillum] rēgis prehendēns ēnsem in latere eius ____. Hoc vidēns Aenēās _____ perfūsus est. Anchīsēs fīlium et _____ in fugā comitārī _____ [= nōluit]. Tum _____ [= lūx] in capite Iūlī appāruit atque simul cum hōc ______ māximus ______ [= strepitus] caelestis audītus est. Aenēās patrem ex urbe portāvit nec hoc ______ fīliō grave fuit.

In convīviō _______ [= servī] cum dominīs nōn ______ [= accumbunt]. In manū senis gladius ______ est. Quī invocat deōs _______ [< caelum], manūs ad caelum _____ [= extendit]. Caelō serēnō nōn ______ [= tonitrus fit]. Manibus cruentīs _____ tangere _____ nōn est. Nihil ēvenit sine ___________ [= voluntāte] deōrum. Quae lūget ululāre aut _________ solet; ululātū et ______ [< gemere] significātur _______.

Synōnyma: fīlius et ______; scelestus et _______; summus et _______; timidus et _______; fertilis et _____; splendēre et _____; exstinguere et _________; ubi et _____.

Contrāria: dextra et _____; servīre et ______.

PENSVM C

1. Aborīginēs quī fuērunt?
2. Quis fuit Latīnus?
3. Quōmodo Graecī in urbem Trōiam penetrāvērunt?
4. Quid fēcit Lāocoōn et quid eī accidit?
5. Cuius fīlius erat Aenēās?
6. Quid Aenēās in somnō vīdit?
7. Ubi rēx Priamus interfectus est?
8. Cūr Aenēae redeuntī nēmō nocuit?
9. Num Anchīsēs statim fīlium comitātus est?
10. Cum quibus Aenēās ex urbe aufūgit?
11. Quārē Creūsa marītum sequī nōn potuit?
12. Quid Aenēās in urbem reversus vīdit?
13. Quid Creūsa Aenēae abeuntī prōmīsit?
14. Quō sociī Aenēae convēnērunt?

Nōmen:...

CAPITVLVM XXXVIII

PENSVM A

Dē cāsū ablātīvō

Graecī, cum Trōiam v__ capere nōn possent, dol__ ūsī sunt: equum ligneum mīlit____ armāt ____ complēvērunt et in lītor_ relīquērunt. Mult__ spectant__ Lāocoōn omn___ vīr__ equum hast__ percussit. Paul__ post duo anguēs rēct__ vi__ eum petunt. Part__ mūrorum dēstrūct _ equus host__ plēnus magn__ labōr_ in urbem trahitur fūn__. Velut fēst_ di_ templa frond _ ōrnantur. Equ__ patefact__ mīlitēs exeunt; occīs__ urbis cūstōd____ sociōs suōs recipiunt in urbem quae dēfēnsōr_____ carēbat. Interim Trōiānī sine cūr__ dormiēbant, in i_ Aenēās, Anchīs __ et Vener__ de_ nātus. Ille clāmōr__ et strepit__ ē somn__ excitātus est.

Cum Priamus gladi__ cingerētur, Hecuba, quae vir_ prūdentior erat, "Iam nōn tēl__ egēmus" inquit, "sed auxili__ deōrum!" Dūcent__ Vener__ Aenēās salvus domum rediit e__ dem vi__ qu__ dom__ exierat. Anchīsēs loc_ sē movēre nōluit et "Ipse" inquit "mē_ man_ moriar. Nōlīte me__ caus__ hīc morārī!"

Prīm___ aestāt___ Trōiānī duc___ Aenē___ ex Asi_ profectī sunt. In medi__ mar__ Aegae __ est īnsula nōmin__ Dēlos, quae Trōiānōs tūt__ port__ recēpit. Dēl__ relict__ in Crētam vēnērunt. Ibi Trōiānī foed_ pestilenti_ afficiēbantur et agrī sōl__ flagrant_ torrēbantur.

Aedēs Iovis Capitōlīnī mult__ magnificentior est cēter__ omn___; ea summ___ de__ digna est. In templum Iovis Statōris senātus e___ di___ convēnit qu___ Cicerō, ōrātiōn___ clārissim __ habit_, Catilīnam Rōm__ expulit. Pāc__ terr__ mar__ que fact_ Iānus clauditur.

Polycratēs tant___ fēlīcitāt___ et tant___ glōri___ erat ut dī eī invidērent.

PENSVM B

In Crētā Trōiānī foedā ____________ afficiēbantur atque agrī sōle ______________. Penātēs _____ [= nocte] vīsī sunt ante lectum Aenēae _______, quī Trōiānīs et _______ eōrum novam terram prōmīsērunt. Ergō ex īnsulā _______ cōnstituērunt et rūrsus in altum _______ sunt. Ibi __________ [= subitus] sōlem occultāvit ita ut diem noctemque _____ nōn possent ac nāvēs trēs diēs _____ que noctēs caecae errārent, _____ in īnsulās Strophadēs _____ sunt.

In Ēpīrō Aenēās fāmam _______ [= vix crēdendam] audīvit: Helenum parte Ēpīrī _____ esse et Andromachēn, _______ Hectoris, uxōrem dūxisse. Andromachē in _______ [= silvā sacrā] dīs Mānibus _______. Helenus laetus Trōiānōs _____ [= recognōvit] eōsque ad convīvium _____ [= vocāvit].

Charybdis nāvēs in _______ [= vorāginem] mergit, et Scylla _______ [x fōrmōsa] nāvēs in ______ perīculōsōs trahit. ______ [= melius est] tōtam Siciliam _____ quam illa mōnstra _____.

___ [= ut prīmum] Italia in cōnspectum vēnit, Anchīsēs _______ vīnō implēvit et deōs maris _____ [= potestātem habentēs] invocāvit. Trōiānī in terrā Graecōrum _____ [< mora] nōlēbant.

Ex Aetnā ______ flammaeque surgunt atque saxa ______ que ______. In ōrā Cyclōpum vir Graecus accessit cum ______ [= lacrimīs] precibusque: "Hinc in quās______ terrās abdūcite mē!" Anchīsēs virō _______ [= ōrantī] manum dedit. Mōnstrum horrendum erat Polyphēmus, quī in _____ obscūrō habitābat et carne hūmānā ________. Cum ille accēderet, Trōiānī fūnēs nāvium _______ [= secuērunt] et _____ [= celeriter] aufūgērunt. Polyphēmus clāmōrem _____ [< horrēre] sustulit, quō penitus resonuit mōns _____.

In Siciliā Aenēās ossa ______ [= patris] suī ______. Tum ex Siciliā atque ā ______ patris _____ est [= discessit].

Fōrma litterae C est līnea _____. Onus grave magnum _____ habet. _____ est parvus flūctus. Chāonia est pars Ēpīrī _____. _____ est bōs iuvenis. Saxa flūctibus pulsāta fragōrem _____.

Synōnyma: (summum) mare et _____; avis et _____; turgidus et _____; pavidus et _____; (urbem) cōnstituere et _____; relinquere et _____; arbitrārī et _____; tam valdē et _____; scīlicet et _______; ego (ipse) et _______.

Contrāria: occāsus et _____; (nāvem) dēdūcere et ______; propinquus et ________; noctū et ________.

PENSVM C

1. Quid Trōiānī profugī sub monte Īdā fēcērunt?
2. Quōmodo rēx Thrāciae aurō Priamī potītus est?
3. Quid deus Apollō Trōiānīs pollicitus est?
4. Cūr Trōiānī in Crētā manēre nōn potuērunt?
5. Cūr Palinūrus rēctum cursum tenēre nōn potuit?
6. Quae īnsulae in marī Īoniō sitae sunt?
7. Quid fēcit Aenēās in īnsulā Leucadiā?
8. Ubi Aenēās Andromachēn invēnit?
9. Quid Andromachē Aenēae nārrāvit?
10. Cūr Aenēās per fretum Siculum nāvigāre nōluit?
11. Quid Andromachē Ascaniō dōnāvit?
12. Cūr Trōiānī Italiam relīquērunt?
13. Quid accidit in ōrā Cyclōpum?
14. Num Polyphēmus Trōiānōs fugientēs vīdit?
15. Ubi pater Anchīsēs sepultus est?

Nōmen:...

CAPITVLVM XXXIX

PENSVM A

Dē cāsū accūsātīvō

Trōiānī mult____ iam ann____ per omn____ mar____ errābant. Neptūnus, ut class____ disiect ___ vīdit, flūct____ sēdāvit, nūb___ collēct___ dispulit sōl___ que redūxit. Aenēās Itali___ nov ___ patri____ quaerēns in Āfric____ dēlātus est. Venus fīli____ su____ certiōr_____ fēcit 'soci _____ salv_____ esse class_____que in tūt____ loc_____ āct_____.' Aenē____ paenitēbat Creūs _____ uxōr___ Trōiae relīquisse. Aenēās: "Heu m_ miser___! Numquam dom__ redībō!" Venus Cupīdin_____ prō Ascaniō ad Dīdōn____ īre iussit. Ille, ubi Aenē____ complexus est, rēgīn _____ petīvit; quae puer_____ ōsculāta est et in gremi____ accēpit.

Multae viae Rōm_____ ferunt. Circus Māximus trecent_____ pass_____ longus est. Pompēius Iūli_____, fīli_____ Iūliī Caesaris, uxōr_____ dūxit. Senātus C. Octāviān_____ 'August_____' nōmināvit. Augustus urb_____ Rōm_____ in XIV regiōn_____ dīvīsit. Nerva ann_____ tantum et IV mēns_______ imperāvit. Nerō, qu______ populus tyrann______ appellābat, dom______ aure _____ aedificāvit. Rōmul_____ rēg_____ nōn pudēbat in casā habitāre. Rōmānī Brūt_____ cōnsul ____ fēcērunt.

Graecī Rōmān____ litter____ et art____ poētic_____ docuērunt.

PENSVM B

Iūnō īrāta erat ob ________ Paridis, quī Venerem deam pulcherrimam esse _______ [= cēnsuerat]; eius reī _______ [= reminīscēns] Trōiānōs ab Italiā _______ [= prohibēbat]. Tempestās classem Aenēae _______, sed Neptūnus, cum vidēret ______ [= mare] ______ [= ventīs rapidīs] turbārī, mōtōs flūctūs _____ et nūbēs ______. In lītore Aenēās septem ______ occīdit; hanc ______ sociīs dēspērantibus dīvīsit, dum ipse laetō vultū spem _______. Posterō diē, dum nova loca _______, Venus eī _______ iit arcum sagittāsque _______ [= gerēns] Diānae deae _______, quae in silvīs _____ solet.

Pygmaliōn, rēx ______ [x pius] et avārus, cum Sychaeum _____ [= occultē] necāvisset, scelus diū _____ et Dīdōnem viduam falsā spē ______. Sed eī in somnīs appāruit vir mortuus, quī pectus vulnerātum ______ [< nūdus] et rēgis _____ occultōs mōnstrāvit. Dīdō nāvēs aurō _____ [< onus] et in Āfricam fūgit, nec posteā eam ________ ex patriā fūgisse.

Dēspiciēns ex colle quī Karthāginī ______ Aenēās vīdit cīvēs quī magnā ______ [< industrius] novārum aedium ________ locābant. Dīdō rēgīna magnā ______ comitāta ______ [= prōcessit] et in altō ______ cōnsēdit. Quae cum Aenēam cōram aspiceret, prīmum _______, tum sīc ______ est [= loquī coepit]: "Tūne ille Aenēās quem Anchīsēs et Venus _________?"

In rēgiā convīvium _______ [= parātur]: ______ [= lectī] Tyriā _______ sternuntur, ministrī mēnsās _______ onerant. Lucernae dē tēctō _______ et multae _______ ārdent. Aenēās omnibus ______ [= attentīs] nārrābat dē _______ [= dolō] Graecōrum et dē ________ [< errāre] suīs. Postquam _____ patrī factum memorāvit, _______ tandem atque ______ sē dedit.

Karthāginiēnsēs, hominēs ________ [= bellī studiōsī], saepe cum Rōmānīs ________ [< bella gessērunt]. Tridēns est _______ Neptūnī. _______ est bēstia quae immolātur, ut _____ [= porcus], ovis, taurus. Nūbēs quae terram operit _______ dīcitur. Trōiānī, sī in Italiam īre nōn possunt, in Siciliam _____ īre cupiunt.

Synōnyma: gurges et ______; saxum et ______; pulchritūdō et ______; glōria et ______; Notus et ______; stēlla et ______; frequēns et ______; nesciēns et ______; fēlix et ______; pulsāre et

_____ et _____; circumgere et _____ natāre et _____; ambulāre et _____; accūsāre et _____; subīre et _____; ascendere et _____; auxilium ferre et _____; dēlēre et _____; cōnārī et _____.

Contrāria: altum et _______; Auster et _______; acūtus et _______; spargere et _______; abdūcere et _______; dispellere et _______; subitō et _______.

PENSVM C

1. Ubi sita est Karthāgō?
2. Quae est Iūnō?
3. Cūr Iūnō Trōiānōs ōderat?
4. Quid est Aeolī officium?
5. Quid fēcit Neptūnus cum mare turbārī sentīret?
6. Quō Trōiānī tempestāte dēlātī sunt?
7. Quid Aenēās sociīs suīs partītus est?
8. Quōmodo sociī vīrēs restituērunt?
9. Quae dea in silvā Aenēae obviam iit?
10. Cūr Aenēās mātrem suam prīmō nōn agnōvit?
11. Quid Venus fīliō suō nārrāvit?
12. Quid vīdit Aenēās ex colle dēspiciēns?
13. Cūr nēmō Aenēam Karthāginem intrantem vīdit?
14. Quae imāginēs in novō templō pictae erant?
15. Quid Īlioneus ā Dīdōne petīvit?
16. Num urbs Trōia Dīdōnī ignōta erat?
17. Quōmodo Dīdō Aenēam et sociōs eius recēpit?
18. Quod cōnsilium Venus excōgitāvit?
19. Quid Cupīdō effēcit in gremiō Dīdōnis sedēns?
20. Quid Dīdō Aenēam hortāta est?

Nōmen:...

CAPITVLVM XL

PENSVM A

Dē cāsū vocātīvō

Aemilia: "Ō Iūl__, m__ optim__ marīt__!"

Mārtiālis:
"Semper pauper eris, sī pauper es, Aemiliān__!"

Catullus:
"Cēnābis bene, m__ Fabull__, apud mē."

Hector: "Heu, fuge, nāt__ deā!"

Hecuba: "Ō miserrim__ coniūnx!"

Anchīsēs: "Fuge, m__ fīl__!"

Aenēās: "Venī mēcum, Achāt__, m__ amīc__!"

Achātēs: "Quid nunc sentīs, Aenē__?"

Dīdō:
"Perfid__ hospes!" "Dabis, improb__, poenās!"

Cōnsul (in senātū): "Quid cēnēs, Mārc___ Tull__? et tū, Lūc__ Cornēl__?"

Spectātōr__, plaudite!

PENSVM B

Dīdō: "_____ [= utinam] prius Iuppiter mē _____ percutiat quam virī amōrī _____ [x resistō]!" Anna: "Ō soror mea _____ [= cāra]! Etiamne _____ [= grātō] amōrī repugnābis?" Ita animum sorōris amōre _______ [= incendit]. Templa adeunt ut ā dīs ______ petant, nec vērō sacrificia mulierem ______ [= āmentem] iuvant. Poenīs et Trōiānīs vēnantibus, tonāre incipit; ________ [= sequitur] imber _____ mixtus, et Dīdō et Aenēās in eandem _____ dēveniunt. _____ [= statim] Fāma nārrat 'eōs in māximō _____ vīvere turpī _____ [= cupiditāte] captōs!'

Mercurius Iovis _______ [= imperia] ad Aenēam dēfert: "Quid ______ [= parās]? Nōlī hīc morārī! Italiam pete!" Haec locūtus deus ex oculīs eius _______. Aenēās imperiō dīvīnō ______ [= stupefactus] _______, tum Trōiānōs prīncipēs ________ iīsque _________ [= imperāvit] ut classem clam ōrnārent.

At rēgīna, quae dolum _____, Aenēam appellat: "Spērāsne, _____ hospes, tē tantum _____ [x fās] _____ posse et _____ tempore [= hieme] clam hinc _____ [= excēdere]?" Per _____ [= coniugium] nostrum tē ōrō: ______ meī!" Ita supplex ______. Aenēās: "Numquam tē uxōrem dūxī aut ______ tibi prōmīsī. Dēsine ______ tuīs et mē et tē incendere! Nōn meā ______ Italiam petō." Dīdō dicta eius nōn ______, sed medium sermōnem _______ et virum _______ [= dubiē morantem] relinquit. __________ [= ancillae] eam collāpsam __________.

Iam rēgīna morī cupit: ______ eam vītae. Annam ōrat ut _____ ērigat et super rogum arma et ______ [= vestīmenta] et ______ [= imāginem] Aenēae impōnat. Dīdō, cum classem abīre vidēret, Furiās ______ [< ulcīscī] invocāvit. Tum rogum cōnscendit, torō ______ atque ēnsem ē ______ ēdūxit.

Officium Rōmānōrum est "parcere _________ et __________ superbōs."

Synōnyma: pallium et _____; stēlla et _____; āra et _____; lectus et _____; pīlum et _____; virtūs et _____; vigilāns et _____; moriēns et _____; praecipitāns et ______; recipere et ______; āmēns esse et ______; perficere et ______ et ______; properāre et ______; ēlūdere et ______.

PENSVM C

1. Quid Dīdō Annae sorōrī fassa est?
2. Cūr Dīdō amōrī repugnābat?
3. Quid Anna sorōrī suae suāsit?
4. Quid fāma nārrābat dē Dīdōne et Aenēā?
5. Quis Aenēam ex Āfricā excēdere iussit?
6. Cūr Aenēās classem clam ōrnāvit?
7. Quōmodo Dīdō cōnsilium Aenēae cognōvit?
8. Quid Anēās rēgīnae implōrantī respondit?
9. Num Dīdō dicta eius refellit?
10. Quid Dīdō Annam facere iussit?
11. Quae rēs super rogum impositae sunt?
12. Quae fuērunt precēs Dīdōnis extrēmae?
13. Quid vīdit Aenēās ē nāve respiciēns?
14. Cūr plēraeque fēminae in Siciliā relictae sunt?
15. Quō Sibylla Aenēam dūxit?

Nōmen:..

CAPITVLVM XLI

PENSVM A

Dē generibus verbōrum

Verte hās sententiās in genus alterum, āctīvum aut passīvum:
[Pater fīlium laudat:] Fīlius ā patr___ laud___.
[Tyrannus ferōx ab omnibus metuitur:]
Omnēs.....
[Alta moenia urbem Trōiam cingēbant:]
.....
[Trōia ā Graecīs capta et incēnsa est:]
.....
[Graecī equum ligneum fabricāvērunt:]
.....
[Cum pars moenium ā Trōiānīs dēstrūcta esset, equus ille in urbem tractus est:]
.....
[Terribile incendium urbem absūmpsit:]
.....
[Creūsa ā marītō quaerēbātur nec inventa est:]
.....
[Karthāginiēnsēs Aenēam cernere nōn poterant, quod nūbēs eum cēlābat:]
.....
[Puerī ā Faustulō inventī et domum lātī sunt:]
.....
[Geminī praedam pāstōribus dīvidēbant:]
.....
[Fluvium Tiberim ōlim Albulam vocābant:]
.....
[Arx ab hostibus numquam expugnābitur:]
.....
[Magister tē laudat, mē reprehendit:]
.....

PENSVM B

Post ______ Aenēae rēx Latīnus, cum ______ suās in aciem ēdūxisset, inter ______ [= prīncipēs] prōcessit ducemque advenārum ad colloquium _______. Ut nōmen Aenēae audīvit, _______ virī gentisque admīrātus Trōiānōs in ______ [< socius] recēpit et Aenēae fīliam suam in ______ dedit. Rēx Turnus, cui Lāvīnia ______ fuerat, Aenēae Latīnōque bellum _______. Proeliō victus Turnus rēbus suīs ______ [x cōnfīdēns] ad Etrūscōs cōnfūgit. Post proelium Latīnīs _____ Aenēās _____ [= nūllō locō] appāruit. Cum Ascanius nōndum ad _______ aetātem pervēnisset, Lāvīnia inter _______ eius rēgnāvit, nec Etrūscī nec ūllī aliī ______ inter rēgnum _______ [< mulier] bellum facere ausī sunt.

Rēx Proca Numitōrem et Amūlium ______ [= genuit] atque Numitōrī rēgnum ______ [= vetus] ______ [= relīquit]. Amūlius frātrem pepulit, frātris fīliam Vestālem lēgit: ita eī perpetuā ______ spem ______ [< parere] adēmit. At Vestālis, vī ______, geminōs peperit, quī ______ rēgis expositī sunt; sed pāstor ______ puerīlem audīvit et puerōs invēnit cum ______, quae tam ______ fuit ut eōs lacte suō ______ et linguā ______. Ita ā ______ [< crūdēlis] rēgis puerī servātī sunt.

Rōmulus et Remus, ut prīmum ________, per ________ vēnābantur et in ________ praedam ferentēs impetūs faciēbant. Latrōnēs Remum captum Numitōrī ________ [= trādidērunt], quī cum eum in ________ habēret, nepōtem suum esse ________ [= crēdere incipiēbat]. Amūliō occīsō Numitor, ________ advocātō, mala ______ [= maleficia] frātris ostendit et 'sē caedis ______ esse' dīxit.

Remus, cum in Aventīnō ________, sex ______ vīdit; hōc ______ nūntiātō, ______ numerus [: XII] Rōmulō sē ostendit; is igitur urbem condidit, quae ā nōmine ________ 'Rōma' appellāta est. Remus vērō, cum hoc ______ ferret, novōs mūrōs ________ et ā Rōmulō ______ [= interfectus] est.

Cācus ______ Herculis ______ [= percussus] occidit, cum bovēs in spēluncam ________ [= cēlāvisset]. Bove _____ [= ēgregiā] immolātā _____ [= sacrificium] Herculī factum est ______ Graecō.

Ōceanus mare ________ [= sine fīne] est. Facile est mūnera ________ [= offerendō] animōs populī sibi ___________. Ante proelium imperātor auspiciīs deōs _________. Difficile est inter geminōs _________ facere. Quī __________ bibere cupit.

Synōnyma: līberī et _____; vīrēs et _____; pecus māius et ______; pater patris et ______; frāter patris et _______; piger et ______; ūmidus et _____; turbāre et ______; auxilium ferre et _____ ferre; trepidus esse et _________.

Contrāria: muliebris et ______; āmittere et ______; cōnfīdere et ______; cōnsōlārī et ______; ubīque et ______; vērē et ______.

PENSVM C

1. Unde Aenēās in Italiam vēnit?
2. Num Aenēās rēgem Latīnum proeliō vīcit?
3. Cūr Turnus Aenēae Latīnōque bellum intulit?
4. Cūr neuter exercitus laetus ex proeliō abiit?
5. Quōmodo Aenēās animōs Aborīginum sibi conciliāvit?
6. Quō rēx Turnus victus cōnfūgit?
7. Quam urbem condidit Ascanius?
8. Quod cognōmen rēgibus Albānīs fuit?
9. Quōmodo Amūlius rēgnō Albānō potītus est?
10. Quem Rēa Silvia patrem geminōrum esse dīxit?
11. Quōmodo gemellī expositī servātī sunt?
12. Cūr Numitor Remum nepōtem suum esse susspicābātur?
13. Quid Rōmulus et Remus fēcērunt cum sē nepōtēs rēgis esse cognōvissent?
14. Ubi Rōmulus urbem condidit?
15. Cūr frātrem suum occīdit?
16. Quōmodo Herculēs bovēs abditās repperit?
17. Quō rītū Rōmulus sacra Herculī fēcit?

Nōmen:..

CAPITVLVM XLII

PENSVM A

Dē modīs verbōrum

Magister discipulōs tac______ et aud______ iubet: "Tac______, discipulī, et aud______!" Mārcus nōn tac______ nec aud______; magister eum monet ut tac______ et aud______: "Tac____, Mārce, et aud____! Quot sunt bis sēna (2 x 6)?" Magister interrog____ quot s____ bis sēna, ac Mārcō imperat ut surg______ et respond______: "Surg______ et respond_____, Mārce, sed cav____ nē prāvē respond______!" Mārcus nōn surg______ nec respond_______. Magister: "Aud____, Mārce: iubeō tē surg ______ et respond_____." Mārcus: "Nesciō quid respond_____." Magister iubet eum digitīs comput ______: "Digitīs comput____! Cūrā ut rēctē comput____!" Mārcus: "Interrog____ aliōs! Nōlī semper mē interrog_____!" Mārcus magistrum monet ut aliōs interrog_____.

Cicerō cōnsul Catilīnam ex urbe ēgred_____ et proficīsc______ iussit: 'Ēgred______ ex urbe! Patent portae: proficīsc_____!" Cōnsul ōrātiōne suā effēcit ut Catilīna ex urbe ēgred__________ et in Etrūriam proficīsc_______.

Latīnus ab Aenēā quaesīvit 'quis es______ et quid quaer______': "Tū quis______ et quid quaer ______?" Ille respondit 'sē es_____ Aenēam Trōiānum novamque sēdem quaer_____': "Ego ______ Aenēās Trōiānus; novam sēdem quaer_____."

PENSVM B

Rōmulus rēx XII _______ sūmpsit, quī _______ imperiī, ______ et _______, gererent, et C senātōrēs ______ [= lēgit]. Gentēs ______ [= fīnitimae] Rōmānōs _______ [= contemnēbant] nec _______ Rōmānam benignē audīvērunt. Id Rōmulus ______ passus est, sed ________ suam dissimulāns fīnitimōs ad _______ [= lūdōs] vocāvit. In mediō _______ [< plaudere] iuvenēs Rōmānī ______ [= clāmantēs] ______ virginibusque manūs _______, ut nārrat Ovidius in 'Arte ______'. Parentēs virginum terrōre _______ [= percussī] _______ [= aufugiunt]. Rōmulus _______ verbīs animōs virginum ____________ cōnābātur, sed parentēs cīvēs suōs contrā Rōmānōs ___________. Dum aliī ________ [= tempus idōneum] exspectant, Caenīnēnsēs in fīnēs Rōmānōrum ________, sed Rōmulus __________ [= statim] eōs __________ [= in fugam vertit] et ipse rēgem eōrum occīdit et _______; ______ rēgis in Capitōliō ad ______ sacram dēposuit et fīnēs templō Iovis _______. Mulierēs ōrābant ut parentibus licēret Rōmam ________; quod facile ________.

Tarpēia nōn _______ [= sine poenā] arcem hostibus ______. Rōmulus Iovem ōrāvit ut fugam Rōmānōrum _______. Tum mulierēs sē inter aciēs intulērunt patrēs virōsque ōrantēs 'nē sanguine _____ [= īnfandō] sē ______!' Movet rēs _____ multitūdinem _____ ducēs [= et m. et d.]. Sabīnī _____ [= virīs fīliārum] et Rōmānī ______ suīs dextrās dant ac ducēs ad _____ faciendum _____ [= prōcēdunt]. Ūnam _____ ex duābus faciunt et rēgnum ______; nōn modo commūne, sed etiam ______ rēgnum eōrum fuit. Rōmulus rēx trēs ________ equitum ________. Ita equitātū Rōmānō auctō cum fīnitimīs, quī agrōs Rōmānōs ______ [= populābantur], ______ [= pugnāvit] eōsque vīcit. Haec ā Rōmulō domī ________ que gesta sunt. Cum __________ mīlitum habēret, subitō _________ [= ortā] procellā __________ [= ad caelum] raptus est. Proculus Iūlius affirmāvit 'Rōmulum dē caelō _________ sibi _________ fuisse.'

Post breve __________ populus Numam, quamquam _______ erat, rēgem creāvit et patrēs auctōrēs factī sunt: ergō nōn ______ [= populus], sed patrēs _____________ quis Rōmae rēgnāret. Tum ________, capite _______ et _______ (id est baculum __________) tenēns, Iovem precātus est ______ [= ut] signa certa ________; ita Numa _______ [= auspiciīs missīs] rēx ________ est.

Numa rēs _____ [< ūtī] īnstituit: annum in XII mēnsēs ______ et diēs _____ et _____ fēcit; ______ Diālem creāvit ac Vestālēs, Vestae sacerdōtēs _________ [= semper praesentēs], quās virginitāte _______ fēcit; nec quae _______ virgō Vestālis fierī poterat, sed nōbilissimae tantum. Cum igitur fīnitimī nefās putārent cīvitātem sānctam _______, pāx per multōs annōs _______ est.

Iānus clausus pācem esse _______. Quī ______ [= valdē] maeret crīnēs et vestem ______ [= scindit] et ocellōs lacrimīs _______. Prō pecūniā mūtuā _______ dandum est. ______ [< nox] tempore nauta sīdera in caelō ______ [= animadvertit].

Synōnyma: honōs et ______; templum et aedēs et ______; rēs mīrābilis et _______; rūsticus et _______; tardus et ______; fēlīx et _____; grātus et ______; iterum facere et ______; taedēre et ______; validus fierī et ________; oppugnāre et _______; aliquantum temporis et _______; dēnuō et dē ______.

Contrāria: victōria et _______; aequus et _______; bellicōsus et ______; internus et ______; concurrere et ________; ērumpere et ________; āvertere et ________; recumbere et ________.

PENSVM C

1. Quae sunt īnsignia imperiī?
2. Quōmodo Rōmulus cīvitātem auxit?
3. Cūr novus populus uxōribus carēbat?
4. Quārē Rōmulus fīnitimōs ad lūdōs vocāvit?
5. Quō rēx victor spolia opīma tulit?
6. Quōmodo Sabīnī arcem Rōmānam cēpērunt?
7. Quārē scūta sua in puellam coniēcērunt?
8. Quid fēcit Rōmulus cum Rōmānī fugerent?
9. Quam ob rem pāx facta est cum Sabīnīs?
10. Cūr Rōmulus Vēiōs expugnāre nōn potuit?
11. Quid accidit cum rēx cōntiōnem mīlitum habēret?
12. Num mīlitēs rēgem in caelum rapī vīdērunt?
13. Quid Proculus Iūlius nārrāvit?
14. Quōmodo novus rēx creātus est?
15. Uter rēx ferōcior fuit, Rōmulusne an Numa?
16. Quōmodo Numa populum bellicōsum temperāvit?

Nōmen:...

CAPITVLVM XLIII

PENSVM A

Dē adiectīvīs

Italiae incolae prīm___ agricolae industri___ fuērunt. Ill___ tempus beāt___ 'aetās aure___' dīcitur. Dum Latīnus in pāce diūturn___ rēgnat, Trōia, urbs opulent__, ab exercitū Graec _____ capta est. Graecī audāc_____ ingent_____ equum ligne_____ mīlitibus armāt____ complēvērunt. Lāocoōn dē summ___ arce dēcurrēns cīvēs su____ monuit nē hostibus Graec_____ cōnfīderent, atque omn______ vīribus hastam ingent______ in latus equī dūr_____ mīsit, sed illa in firm ___ rōbore stetit nec in partem interiōr___ ad mīlitēs occult___ penetrāvit. Brev___ tempore duo anguēs māxim___ per mare tranquill___ ad lītus propinqu___ natāvērunt et corpus eius medi ___ amplexī sunt. Priamus mult____ gentium rēx superb___ fuit.

Prīm___ lūce Dīdō sorōrī su____ "Quāl___ hospes" inquit "domum nostr___ intrāvit, quam nōbil__, quam fort___! Agnōscō veter__ vestīgia flammae!"

Rōmulus ante diem ūndecim____ kalendās Māi____ in colle Palātīn_____ nov_____ urbem condidit. Gentēs fīnitim_____ cīvēs Rōmān____ spernēbant. Cum iuvenēs Rōmān____ virginēs Sabīn____ rapuissent, magn____ et ācr____ certāmen ortum est.

Senātus Rōmān_____ cōnstat ex sescent_____ senātōribus, quī summ_____ potestātem in rē pūblic__ habent. Pontifex māxim__ est summ__ sacerdōs quī cēter___ omn_____ sacerdōtibus Rōmān___ praefectus est.

Templum Iovis Optim____ Māxim____ magnificent____ est quam cēter___ omn___ templa Rōmān___; ex omn___ templīs Rōmān___ id magnificent_____ est.

Nūll____ fēmina mortāl____ pulchr____ fuit quam Helena; ea pulcher____ fuit omni ______ fēminārum mortāl___.

PENSVM B

Tullus, rēx ______ [= ingeniō] ferōx, Numae _______ fuit. Cum Albānī Rōmānōs rēs _______ dīmisissent, Tullus iīs bellum ______. Cupīdō imperiī duōs populōs ______ [= ab eōdem ortōs] ad arma ________ [= incitābat]. Etrūscī ambōs exercitūs spectābant, ut pugnā fessōs ________ [= oppugnārent].

Cum duo Rōmānī _______ [= morientēs] concidissent, ūnus ferrō _______ fuit; is aliquantum ______ aufūgit ac trēs Albānōs magnīs _______ sequentēs occīdit. cum soror Horātiī _____ suum mortuum _______ [= iterum iterumque] appellāret cum _______ [= lamentātiōne], Horātius eam verbīs _______ et gladiō _______! Itaque accūsātus est, et duumvirī, quī tantum ______ neglegere nōn potuērunt, eum _____; sed Horātius ad populum _______. In eō iūdiciō pater eius 'fīliam iūre caesam esse' _______; tum populus Horātium _______, neque enim _______ [< līberāre] urbis verberātum et arbore īnfēlīcī ________ vidēre voluit.

Tullus simul cum hostibus et cum ________ [<prōdere] et ________ [<perfidus] sociōrum dīmicāvit, nam _______ [x iussū] eius Albānī ex proeliō abiērunt. Hostibus victīs, rēx Mettium poenā ______ [= crūdēlī] affēcit: corpus eius ad duās quadrīgās ______ [= vīnctum] in _______ [= contrāriās] partēs ______ est. Deinde Alba ______ [= dēstrūcta] est et Albānī Rōmam ______ sunt. Ita Rōma ______ [< ruere] Albae crēvit, numerus cīvium ______ [< duplex] est et x equitum ______ exercituī Rōmānō additae sunt.

Bellum _____ est quod inter cīvēs geritur. Duumvirī sunt _____ sevērissimī. Quī sine ______ est ā iūdice absolvitur. ______ dīcitur quī centuriae praefectus est.

Synōnyma: servitūs et ______; pallium mīlitis et ______; fūnis et ______; plēbs et ______; cīvēs et ______; metus deōrum et ______; flēns et ______; miserandus et ______; senex fierī et ______; oppōnere et ______; ōrnāre et ______; cingere et ______; laniāre et ______; errāre et ______; lūx fit et ______; ab utrāque parte et ______; nūllō modō et ______; paulātim et ______; ubīque et ______; esset et ______.

Contrāria: pulchritūdō et ______; libēns et ______; fōrmōsus et ______; placēre et ______; clam et ______.

PENSVM C

1. Quis fuit avus Tullī Hostīliī?
2. Quamobrem Tullus Albānīs bellum indīxit?
3. Ubi Albānī castra collocāvērunt?
4. Num Rōmānī et Albānī aciē pugnāvērunt?
5. Quōmodo Horātius sōlus trēs Albānōs vīcit?
6. Quid tum factum est ante portam Capēnam?
7. Horātiusne condemnātus ac pūnītus est?
8. Quid est 'pōmērium'?
9. Quōmodo Mettius sociōs suōs Rōmānōs prōdidit?
10. Quid fēcit Tullus postquam hostēs fūdit?
11. Quōmodo duplicātus est cīvium numerus?
12. Quamdiū Alba Longa stetit?
13. Quid Tullus Hostīlius aedificāvit?
14. Quandō Tullus deōs colere coepit?
15. Quōmodo ille rēx periit?

Nōmen:...

CAPITVLVM XLIV

PENSVM A

Dē adverbiīs

Tullus lēgātōs Albānōs bland___ ac benign___ recēpit. Rēx Albānus lēgātīs Rōmānīs superb___ ac ferōc____ respondit. Horātiī et Cūriātiī nōn timid____, sed fort___ pugnāvērunt. Duo Horātiī cit ___ (celer____) occīsī sunt, trēs Cūriātiī vulnerātī, duo magis aut min____ grav____, tertius lev ___. Subit___ Horātius, quī fēlīc____ incolumis erat, fugere coepit. Albānī nōn aeque___ vēlōc ____ sequī potuērunt: quī levissim___ vulnerātus erat, vēlōcissim___ currēbat et continu_____ occīsus est, cum long_____ abesset ā cēterīs; quī gravissim_____ vulnerātus erat, postrēm ____ occīsus est. Cert____ Horātius fort____ ac prūdent_____ pugnāvit quam cēterī: is omnium fortissim_____ ac prūdentissim_____ pugnāvit; sed postquam ita glōriōs____ patriam servāvit, sorōrem suam, quae Cūriātium flēbil___ nōmināverat, crūdēl___ interfēcit!

Posteā Tullus ēgregi___ cum hostibus pugnāvit, etsī Albānī sociōs Rōmānōs turp___ (foed__) dēseruerant. Tullus ducem Albānum sevēr____ atque atrōc____ pūnīvit. Nēmō Rōmānus hostem sevēr____ aut atrōc____ pūnīvit quam Tullus.

Numa iūst___ et prūdent___ rēgnāvit deōsque dīligent___ coluit. Rōmulus et Tatius commūn ___ rēgnāvērunt, nec Rōmulus mortem Tatiī molest___ (aegr__) tulit.

Malus discipulus, quī mal____ ac prāv_____ scrībit, rār____ laudātur; bonus discipulus, quī b__ ac rēct__ scrībit nōn sōlum Graec__, sed etiam Latīn___, frequent___ laudātur.

PENSVM B

Ancus iūs _____ scrīpsit quō bellum indīcitur. Latīnīs bellum indictum est, postquam lēgātus deōs _____ est populum Latīnum adversus populum Rōmānum _______ [= male fēcisse] et plērīque senātōrēs _________ [= in eandem sententiam iērunt]. Latīnīs victīs, Ancus ingentem praedam Rōmam ________; nec vērō Medulliam expugnāre potuit propter firmās ________ [< mūnīre]. Iāniculō adiectō urbem __________ [= ampliōrem fēcit].

Patre mortuō, Lucumō, vir ______ [= impiger], omnium bonōrum ______ factus est. Cum Etrūscī eum spernerent ut ______ ortum, uxor Tanaquīl, quae virum ________ [= decorātum] vidēre cupīvit, eī persuāsit ut Rōmam ________ cum omnibus _____ [= fortūnīs] suīs. Aquila eī ______ abstulit et ________ [= dīvīnē] in capite reposuit. Hoc ______ Tanaquīl, quae rērum caelestium ______ erat, laeta accēpit. Rōmae L. Tarquinius, quem dīvitiae ________ faciēbant, cīvēs sibi conciliābat ______ [= benignē] invītandō.

Equitātū auctō rēx Tarquinius cum Sabīnīs __________. Eō proeliō _________ fuit glōria equitum, quī ab lateribus ________ ac Sabīnōs fūdērunt. Haec _____ [= ferē] est fōrmula _____: "Dēditisne vōs, urbem, agrōs, ________, ________ [= fāna], dīvīna hūmānaque omnia in populī Rōmānī ________?" "Dēdimus."

Servius Tullius, quī _____ [= ancillā] nātus esse dīcitur, magnā cūrā _______ [= docēbātur]. In vestibulō rēgiae duo pāstōrēs ______ simulant; vocātī ad rēgem alter rem ex _______ ōrdītur, alter secūrim in caput rēgis ________. Rēgīna, _______ [= testibus] ēiectīs, Servium _______ [= celeriter] _________ [= arcessīvit]. Populō nūntiat 'rēgem nōn mortuum, sed _______ esse subitō ______; interim Servium rēgis officiīs ______ esse.' Ita cēlātā morte opēs Serviī ______ [< firmus]. Servius rēx populum ex _______ [< cēnsēre] in V classēs _______ [= discrīpsit]; singulae classēs ex ______ et ______ cōnstant. Quamquam Servius magnō ______ [< cōnsentīre] populī rēx _______ [< lēx] dēclārātus erat, L. Tarquinius rēgnum _______ nōn dēstitit; Tullia,

quācum _______ [< nūbere] iūnctus erat, eum _________ [= incitābat]. Postrēmō senātum per ______ in Cūriam coēgit ibique turpissimīs ________ Serviō ________ ōrsus est. Huic ōrātiōnī Servius _______ cum _______ [< favēre] suīs, sed Tarquinius eum _______ atque per gradūs ______! Tullia currum suum per corpus patris ________ [= cruentum] ēgisse fertur, neque id ā cēterō scelere _______.

Māne hominēs ē somnō ___________. Senēs māiōrēs ______ sunt quam iuvenēs. Mōtus membrōrum vinculīs _________. ________ est mīles captus. Discordia cīvīlis _______ dīcitur. Hominēs ferās _______ nōn possunt. Quī sōlus esse vult, locum ________ petit. Caput ārdēns glōriam futūram ________ putābātur. Fabius Pictor est rērum gestārum ______ antīquus. Servius cum prīmōribus Latīnōrum ________ [< hospes] iūnctus erat.

________ est ________ [= currus] quod duās _____ habet; bēstia quae currum vehit _______ dīcitur.

Synōnyma: uxor fīliī et _______; dolus malus et _______; īnsānia et _______; clam factus et __________; idōneus et ______; illūstris et _______; rēgius et _______; acerbus et _______; ēlūdere et ______; quōmodo et quō ______.

Contrāria: vetustās et ______; iuventūs et ______; ēgredī et ______; pūblicē et ______.

PENSVM C

1. Quōmodo fētiālis bellum indīcēbat? ...
2. Quārē carcerem aedificāre necesse fuit?
3. Cūr Lucumō domī honōrem adipīscī nōn poterat?
4. Quī rēgēs peregrīnī Rōmae rēgnāvērunt?
5. Quot equitēs tum in exercitū Rōmānō erant?
6. Quibus condiciōnibus pāx cum Sabīnīs facta est?
7. Quāle prōdigium in rēgiā vīsum est?
8. Quid caput Serviī ārdēns portendere putābātur?
9. Quōmodo rēx Tarquinius occīsus est?
10. Quārē Tanaquīl mortem rēgis cēlāvit?
11. Quōs collēs Servius urbī Rōmae adiēcit?
12. Quālēs erant fīliae Serviī?
13. Quōmodo Servius rēgnō pulsus est?

Nōmen:...

CAPITVLVM XLV

PENSVM A

Dē prōnōminibus

Qu___ fuit rēx ill___ ferōx qu___ Rōmā exāctus est? Tarquinius fuit, qu___ Rōmānī 'Superbum' appellāvērunt. Is enim e___ cīvēs qu___ timēbat aut qu___ dīvitiās cupiēbat necāvit. Ill___ tempore nēm___ Rōmae tūtus erat. Cum Lucrētia, uxor c__dam Collātīnī, ā fīliō ill___ rēgis stuprāta esset, Brūtus, c___ frāter ab e___ dem rēge necātus erat, h___ modō iūrāvit: "Per h___ sanguinem iūrō: m___ qu___ cumque vī possim L. Tarquinium exsecūtūrum nec ill___ nec ali___ qu___ quam rēgnāre Rōmae passūrum!" Tum rēgem ips___ et līberōs e___ exēgit.

Ōrāculum ill___ Delphicum, c___ ips___ deus Apollō praeest, clārius est quam ūll____ ali ___ ōrāculum neque rēx Tarquinius ūll___ ali___ ōrāculō crēdēbat.

Sextus qu___ dam nūntium ad rēgem mīsit, nec vērō rēx h___ nūntiō cōnfīdēbat. Sextus ab e___ quaesīvit: "Qu___ rēx t___ respondit cum t___ recēpisset?" Nūntius: "In hortum exiit m___ sequente nec qu___ quam m___ respondit." Nūntius dīxit 'rēgem n___ s___ respondisse.'

Rōmulō mortuō patrēs inter s___ certābant qu___ e____ Rōmae rēgnāret. Omnibus placēbat aliqu___ caput cīvitātis esse, nec vērō qu___ quam alter___ concēdere volēbat. E___ tempore Numa Curibus habitābat; e___ populus Rōmānus rēgem creāvit, ac patrēs, cum nēmin___ ill___ virō praeferre audērent, e___ rēgnum trādidērunt. Tum augur h___ verba locūtus est: "Iuppiter pater, sī est fās h___ Numam Pompilium, c___ e___ caput teneō, rēgem Rōmae esse, utī t___ signa certa dēclārēs inter e___ fīnēs qu___ fēcī!"

PENSVM B

Tarquinius Superbus prīmōrēs suspectōs et _______ [x dīlēctōs] occīdit aut in _______ ēgit; ita senātōrum numerō ________ [= minūtō], senātus ______ potestātis [= sine potestāte] erat, et rēx ipse per sē rem pūblicam ________.

Cum Turnus _______ in rēgem Rōmānum iactāvisset, rēx allātō falsō crīmine virum _______ [= sine culpā] oppressit: gladiōs multōs ad eum ______ [= cōnferrī] iussit, quibus inventīs ______ [x dubia] rēs vīsa est.

Rēx praedam largiendō animōs cīvium ________ [= mītigāre] studēbat, quī sē ________ [= operāriōs] prō _______ factōs esse _______ [= indignum putābant]; sed cum Ardeam vī capere nōn posset, urbem ________ coepit. Ibi cum dē uxōribus ________ facta esset, Collātīnus dīxit 'Lucrētiam suam ________ esse'; iuvenēs Rōmam properāvērunt, ubi uxōrēs suās in _________ [= cēnā] et luxū tempus ______ invēnērunt; Lucrētia vērō nocte ______ inter ancillās labōrābat. Postquam Sextus Tarquinius Lucrētiam ________ [= violāvit], Brūtus per sanguinem Lucrētiae ______ 'sē rēgem cum coniuge et ______ [= stirpe] Rōmā __________ esse.' Ōrātiōne habitā dē vī ac _______ Sex. Tarquiniī, dē ________ Lucrētiae nefandō, dē _______ [< saevus] rēgis nōn _________ [= ferendā] ac dē plēbis ______ [< miser], Brūtus haud _________ [x facile] Rōmānīs persuāsit ut imperium rēgī __________.

Hostis ______ [= audāx et superbus] semper parātus est ad ________ [= bellum renovandum]. Cohors cōnstat ex III _________. ________ est locus ubi fātum dīvīnitus praedīcitur _________. Vir ________ [< honor] nōn ______ [= dēlinquit].

Synōnyma: potentia et _______; iuventūs et ______; pudīcitia et _______; culpa et ______; peccātum et _______; fūmus et _______; iactūra et _______; fīdus et _______; vacuus et _______; tuērī et _______; interrogāre et _______; cōgitāre et _____; trucīdāre et _____; properāre et _____;

fluere et ______; premere et ______; cōnsentīre cum aliquō et ______ alicui; in eundem locum et _____; profectō et _______; ūllō locō et _____; apud et ______; suā sponte et ______.

Contrāria: stultitia et _______; decus et _______; amīcitia et _______; coāctus et _______; pudīcus et ______.

PENSVM C

1. Cūr ultimus rēx 'Superbus' appellābātur?
2. Quid Tarquinius Latīnīs indīxit?
3. Num Latīnī rēgem patienter exspectābant?
4. Quōmodo Tarquinius Turnum suspectum fēcit?
5. Quārē Sextus Tarquinius Gabiōs trānsfūgit?
6. Quid Tarquinius nūntiō fīliī respondit?
7. Quōmodo Gabiī rēgī Rōmānō trāditī sunt?
8. Quod portentum in rēgiā vīsum est?
9. Quōs Tarquinius Delphōs ad ōrāculum mīsit?
10. Quārē Brūtus stultitiam simulābat?
11. Cūr Brūtus terram ōsculātus est?
12. Quam ob rem Tarquinius Ardeam oppugnāvit?
13. Aerāriumne plēnum erat pecūniae?
14. Quōmodo iuvenēs rēgiī in castrīs tempus terēbant?
15. Quō iuvenēs rēgiī ex castrīs profectī sunt?
16. Quōmodo uxōrēs eōrum tempus terēbant?
17. Quae fuit uxor castissima?
18. Cūr Lucrētia sē ipsa interfēcit?
19. Quid Brūtus per sanguinem Lucrētiae iūrāvit?
20. Quī prīmī cōnsulēs fuērunt?

Nōmen:..

CAPITVLVM XLVI

PENSVM A

Dē numerīs

Līvius scrīpsit ______ ______________ ______ [CXLII] librōs 'Ab urbe conditā', quōrum ______ ______ [XXXV] tantum cōnservātī sunt, ______ et ______ [CVII] periērunt.

Tarquinius, ________ [VII] rēx Rōmānus, ā Brūtō expulsus est annō ab urbe conditā ________ ____________ ______ [CCXLIV], et prō _____ [I] rēge _____ [II] cōnsulēs creātī sunt. Ex eō tempore quotannīs _____ [II...] cōnsulēs creābantur.

Annō ab urbe conditā ______________ ______________ [CCCCXC] bellum.Pūnicum ________ [I] ortum est. Annō ___________ ________ [XXIII] eius bellī Poenī proeliō nāvālī dēvictī sunt: ___________ _______ [LXIII] nāvēs eōrum captae sunt, ________ ________ ________ [CXXV] dēmersae, __________ ______ [XXXII] mīlia hostium capta, __________ [XIII] mīlia occīsa; ex classe Rōmānā ________ [XII] nāvēs dēmersae. Pugnātum est ante diem _______ [VI] īdūs Mārtiās, id est diē ________ [X] mēnsis Mārtiī.

Legiōnēs Rōmānae in _________ [X...] cohortēs dīviduntur, cohortēs in _________ [III...] manipulōs, manipulī in ______ [II...] centuriās. In _______ [I...] legiōnibus sunt ________ [IV...] vel ______ [V..] mīlia hominum, quibus ______ [VI...] tribūnī mīlitum praefectī sunt.

_____ bīna [2x2] sunt ________. _____ ______ [3x6] sunt __________. __________ ______ [4x5] sunt ________. __________ ________ [5x10] sunt __________.

PENSVM B

Tarquinius Collātīnus, L. Brūtī _______, cum omnī __________ suō Rōmā migrāvit. Brūtus et Arrūnus _________ sē occīdērunt. Coriolānus ad quīntum __________ ab urbe prōcessit, sed mātris et uxōris flētū superātus ______ sē recēpit. Cincinnātus, quī agrum IV _______ possidēbat, ab arātrō dictātor factus est (_________ est dignitās māior quam __________); ergō _______ dētersō togam ____________ accēpit. M.Valeriō adversus Gallum prōcēdentī ________ super bracchium sēdit atque oculōs Gallī ālīs et _______ verberāvit. Ap. Claudius _______ [< cēnsēre] viam Appiam strāvit. Samnītēs Rōmānōs victōs sub ________ mīsērunt.

Pyrrhus captīvōs Rōmānōs __________ [= magnō honōre] __________, sed senātus eōs ________ habērī iussit. Fabricius medicum, quī sē Pyrrhum ________ occīsūrum prōmīserat, ________ [= dīmīsit]; rēx cum hoc ____________ [= cognōvisset], _________ [< honestus] Fabriciī valdē admīrātus est.

Cōnsulēs Rōmānī Poenōs proeliō _________ vīcērunt, sed cum ________ classe redeuntēs _________ passī sunt; nec tamen animī Rōmānōrum hāc _________ īnfrāctī sunt. Bellō Pūnicō ________ [= perāctō], rēx Hierō ducenta mīlia _________ trīticī populō Rōmānō _________ [= praebuit].

_____ est novus mīles. Pānis albus ex ______ efficitur.

Synōnyma: III annī et _________; IV annī et ____________; ferōx et _____; immēnsus et ________; magnus et _______; cōnspicuus et ________; senēscere et ____________; ulcīscī et ______; pārēre et _______; condemnāre et ______; fallere et _______.

Contrāria: prōgredī et ________; cessāre et ________.

PENSVM C

1. Quid ēgit Tarquinius Rōmā expulsus?
2. Quōmodo periit L. Brūtus?

3. Quid trecentīs Fabiīs accidit?
4. Ubi senātōrēs Cincinnātum invēnērunt?
5. Cūr decemvirīs potestās sublāta est?
6. Tōtamne urbem Rōmam Gallī occupāvērunt?
7. Quōmodo Mānlius 'Torquātī' cognōmen accēpit?
8. Quid Ap. Claudius Caecus cēnsor fēcit?
9. Ā quibus Rōmānī sub iugum missī sunt?
10. Cūr Pyrrhus Rōmānōs admīrābātur?
11. Quid medicus Pyrrhī prōmīsit?
12. Quid ēgit Rēgulus postquam Rōmam missus est?
13. Ubi Carthāginiēnsēs dēvictī sunt?
14. Quandō Iānus iterum clausus est?
15. Quis spolia opīma tertia cēpit?

Nōmen:..

CAPITVLVM XLVII

PENSVM A

Dē modīs verbōrum et participiīs

Porsenna, rēx Etrūscōrum, cum Iāniculum __________ [capere], virtūte Horātiī Coclitis __________ [prohibēre] est nē Tiberim ____________ [trānsīre]. Quī, cum aliīs__________ [imperāre] ut pontem ____________ [rescindere], ipse prō ponte _______ [stāre] sōlus Etrūscōs __________ [sustinēre], et ponte ________ [rumpere] in flūmen sē ________ [mittere] ut ad suōs _______ [natāre]. Ob hoc factum statua eī in Comitiō _______ [pōnere] est.

Cum Porsenna rēx urbem ________ [obsidēre], C. Mūcius senātum ______ [adīre] et patribus ___________ [pollicērī] est 'sē rēgem _________ [occīdere] esse'. Cum ad hostēs ___________ [trānsfugere] et in castra rēgis __________ [intrāre], ut prōmissum __________ [solvere], alium virum prō rēge__________ [occīdere]. Ā cūstōdibus ____________ [apprehendere] et ad rēgem ________ [trahere] dextram ignī ________ [impōnere] ________ [exūrere]; ita manum _______ [pūnīre] quae(: cum) in caede ____________ [peccāre]. Hāc virī cōnstantiā rēx ita _________ [permovēre] est ut Mūcium ________ [līberāre] et lēgātōs Rōmam ________ [mittere] quī (: ut) pācem ___________ [compōnere]. Patrēs Mūciō virtūtis causā trāns Tiberim agrum _________ [dare].

PENSVM B

In hōc __________ A. Gellius collēgit ea quae ________ ex librīs __________ [= chronicīs] dē temporibus quibus ____________ Graecī Rōmānīque illūstrēs.

Ad annum _____________ ___________ [= CCLX] a.u.c. Aeschylus Athēnīs ___________ scrībere coepit et ___________ [= nōbilitātus] est; eōdem tempore Coriolānus, ā tribūnīs plēbis _________ [= male tractātus], ad Volscōs ā Rōmānīs ________. M. Mānlius Gallōs in ________ [< obsidēre] Capitōliī obrēpentēs _______, sed posteā rēgnum affectāvisse _________ est.

Alexander in Asiam ______________ est [= trānsiit] et ________ [= māiōre] parte Orientis subāctā mortem _______.

Cēnsōrēs ad nōmen P. Cornēliī Rūfīnī ________ apposuērunt et causam ____________ 'quod argentī factī X pondō _______ habēret'. Annō _____________ _____________ [DXIX] a.u.c. Sp. Carvilius Rūga prīmus Rōmae _________ cum uxōre fēcit. Lūcīlius aliōs poētās __________ in _____ suīs.

Anus, postquam trēs librōs ________ [= deussit], rēgem _________ est 'num reliquōs eōdem pretiō ___________ [= emere] vellet?' Rēx, quī prīmō 'anum ________ [= furere]' dīxerat, iam ___________ [< cōnstāns] et ____________ [< cōnfīdēns] eius admīrābātur.

'Mehercule' est ____ __________ per Herculem.

Synōnyma: diūturnus et _________; vēndere et _________; certē et sine ______.

Contrāria: cōmicus et ________; fertilis et _______; sapere et _______; cautē et _______.

PENSVM C

1. Ā quō incipit A. Gellius?
2. Cūr nōn ab Homērō incipit?
3. Quandō Solō lēgēs Athēniēnsibus scrīpsit?
4. Quid Tarquiniō Superbō rēgnante factum est Athēnīs?

5. Quō duce Persae ad Marathōnem victī sunt?
6. Ubi Athēniēnsēs classem Persārum vīcērunt?
7. Quot tabulās lēgum decemvirī scrīpsērunt?
8. Quōmodo Sōcratēs mortem obiit?
9. Cūr M. Mānlius capitis damnātus est?
10. Platō et Aristotelēs quī fuērunt?
11. Quō Alexander trānsgressus est et quid ēgit?
12. Cūr P. Cornēlius Rūfinus senātū mōtus est?
13. Quid scrīpsit Menander?
14. Quis Rōmae prīmus dīvortium fēcit et quārē?
15. Plautus quis fuit et quandō flōruit?

Nōmen:..

CAPITVLVM XLVIII

PENSVM A

Supplenda sunt themata quae dēsunt:

tegere ____isse _____um; cingere _____isse ______um; cōnflīgere cōn______isse cōn-______um; exstinguere ex_______isse ex_______um; stringere_______isse _______um; pingere _______isse ______um; ērigere ē_____isse ē______um; augēre______isse ______um; dēstruere dē______isse dē ______um; laedere ______isse ______um; invādere in______isse in______um; ēlūdere ē______isse ē_____um; sentīre _______isse _______um; suādēre _______isse; excēdere ex______isse; haerēre ______isse; haurīre____isse _____um; manēre ______isse; opprimere op______isse op______um; dētergēre dē______isse dē______um; reficere re______isse re______um; adicere ad______isse ad ______um; recipere re_____isse re_____um; adimere ad______isse ad_____um; gignere______isse ______um; accumbere ac_____isse ac-______um; pallēscere ______isse; sonāre ______isse; domāre ______isse ______um; increpāre in______isse; cōnscīscere cōn______isse cōn______um; inquīrere in ______isse in______um; sepelīre _______isse _______um; colligere col_____isse col______um; exigere ex___isse ex____um; cōgere co____isse co____um; fundere _____isse _____um; relinquere re___isse re____um; contingere con-_____isse con_____um; incendere in______issein-______um; tribuere _____isse _____um; concurrere con______isse con______um; pandere______isse _____um; comperīre com______isse; com______um; expellere ex_____isse ex______um; resistere re_____isse; parere ______isse ______um; fallere _______isse ______um; ēdere ē______isse ē-_____um; dēlēre _____isse _____um; complēre com-_____isse com_____um; dēcernere dē______isse dē-_____um; crēscere _____isse; colere _____isse _____um; cōnsulere cōn_____isse cōn_____um; corripere cor ______isse cor_____um; torrēre______isse______um; fungī ______um; patī ______um; ēgredī ē-______um; complectī com______um; orīrī ______um; experīrī ex______um; ulcīscī _______um; adipīscī ad______um; rērī ______um.

PENSVM B

Hannibal puer, cum patrī ___________ ut sē dūceret in Hispāniam, iūre iūrandō _________ est 'sē semper hostem fore Rōmānīs'. Patre mortuō Hannibal ________ [= vix adhūc] pūbēs in Hispāniam missus est, ut mīlitiae __________ et in locum patris __________. Omnium ______ [< assentīre] dux dēclārātus prīmum aliās gentēs domuit, tum Saguntum _______________ [= obsidēre] coepit. Iam mūrī ________ feriēbantur, sed _________ [= cīvēs oppidī] fortiter ___________ hostēsque ____________ [= remōvērunt]. Per paucōs diēs obsidiō magis quam __________ fuit, nec vērō ab __________ [< apparāre] mūnītiōnum cessāvērunt. Pugnā renovātā, mūrī et turrēs _________ sunt et cum fragōre ingentī ______________; utrimque prōcursum est, Poenōs spēs, Saguntīnōs __________ incitābat; oppidānīs minuēbātur ____________ [< exspectāre] opis, cum tam procul Rōma, ________ spēs, esset. Audītīs pācis condiciōnibus, prīmōrēs in ignem _______ [= sē] ipsī praecipitāvērunt; inde cum pavor tōtam urbem ______________ ac mūrī sine ______________ cūstōdiīsque __________ [< solēre] essent, Poenī per ruīnam mūrī impetū factō urbem _________ temporis cēpērunt.

Post _________ Saguntī tantus ________ [< maerēre] et metus dē ________ rērum Rōmānōs cēpit ut trepidārent magis quam _______________. Māximīs cōpiīs __________, bellum Poenīs indictum est. Vēre Hannibal exercitum ex _________ ēdūxit atque Alpēs __________ [= trānsiit]. Post __________ [< trānsīre] _____________ [= magnī labōris] Rōmānōs __________ [< equus] proeliō vīcit. Ad Trasumennum Hannibal, equitibus ad ________ [= angustiās] locātīs et levī

_______ post montēs circumductā, Rōmānōs ____________ [= circumdedit] antequam aciem īnstruere et arma __________ possent. Rōmae cum turba ____________ [= quaereret] 'quae ________ [= repentīna] clādēs allāta esset?' M. Pompōnius _________ "Pugnā magnā" inquit "victī sumus." Duae mātrēs, cum praeter spem fīliōs _________ [= salvōs] vīdissent, gaudiō __________ sunt [= exspīrāvērunt]. Fabiō Māximō dictātōrī mandātum est ut praesidia certīs locīs __________ et pontēs __________. Fabius novīs cōnsulibus suāsit ut proelium ________, quia sciēbat Hannibalem, ducem __________, aliter vincī ________ [= nōn posse]. Sed ob __________ Varrōnis cōnsulis proeliō commissō, Rōmānī _________ [= temere] in medium irruentēs inclūsī et victī sunt. Alter cōnsul, quī prīmō proeliō _______ ictus erat, postrēmō tēlīs ________ est. ________ [< reliquus] exercitūs Canusium perfūgērunt.

Māgō in senātū Carthāginiēnsī dīxit 'prō victōriīs dīs _______ [= grātias] agendās esse et _________ [< supplēre], pecūniam, ________ Hannibalī mittendum'; sed Hannō eī ________ et Hannibalem __________ est [= incūsāvit].

Hannibal revocātus dīxit 'sē ___________ atque invidiā senātūs Carthāginiēnsis victum esse', et sīc Hannōnem __________ [= reprehendit]: "Nec hāc __________ [= foeditāte] _________ [< redīre] meī tam P. Scīpiō __________ quam Hannō..."

Carthāginiēnsibus dēvictīs __________ in trēs mēnsēs datae sunt. Pāx facta est hīs lēgibus: ut ________ fugitīvōsque et captīvōs redderent; nāvēs longās praeter X ________ trāderent; X mīlia talentum argentī et C ________ darent.

Quod senātus dēcrēvit senātūs __________ dīcitur. ____________ est quī cōnsul fuit, quī praetor fuit _________. ________ est magistrātus quī viās, aedēs, lūdōs cūrat. Novī cōnsulēs dē prōvinciīs ____________ [< sors]. Eques properāns equō ___________ ________. Difficile est longitūdinem flūminis _______.

Synōnyma: hostia et _______; virga et _______; mūnītiō et _________; stīpes et ______; memorandus et ____________; dēnsus et _________; errāns et ______; lūgubris et _______; tolerandus et _________; operam dare et _____; indūcere et __________; ēminēre et ______; dēfungī et _________; cēnāre et ________; dēterrēre et __________; explōrāre et __________; nēquāquam et __________; sine perīculō et ______; nec adhūc et ______; scīlicet et ________; num quis et ______; aliō locō et ______.

Contrāria: virtūs et ______; somnus et ________; invītus et ______; removēre et ________; sequī et _________.

PENSVM C

1. Quid Hannibal puer iūrāvit?
2. Cur Rōmānī Poenīs bellum indīxērunt?
3. Quōs montēs Hannibal trānscendit ut in Italiam pervenīret?
4. Quid factum est ad lacum Trasumennum?
5. Quōmodo Rōmānī nūntium clādis accēpērunt?
6. Quōmodo Q. Fabius Māximus Hannibalī resistēbat?
7. Ubi Paulus et Varrō cum Hannibale cōnflīxērunt?
8. Cūr peditēs Rōmānī, quī Gallōs Hispānōsque impulerant, Āfrīs resistere nōn potuērunt?
9. Uter cōnsul eō proeliō occīsus est?
10. Quot equitēs cōnsulem fugientem secūtī sunt?

11. Num Hannibal inde exercitum dūxit Rōmam?
12. Quis nūntium victōriae Carthāginem tulit?
13. Quid Māgō ā senātū Carthaginēnsī petīvit?
14. Num omnis senātus Māgōnī assentiēbat?
15. Quis prīmum Hannibalem vīcit in Italia?
16. Cūr Masinissa Sophonisbae uxōrī venēnum mīsit?
17. Quandō Hannibal ex Italiā revocātus est?
18. Ā quō Hannibal victus est in Āfricā?
19. Quid Hannibal in senātū Carthāginiēnsī fassus est?
20. Quibus condiciōnibus pāx composita est?
21. Quō cognōmine nōbilitātus est Scīpiō?

CAPITVLVM XLIX

PENSVM A

Dē praepositiōnibus

Annō ab urb____ condit____ CCLXI, post rēg_____ exāct_____ XVII, Coriolī oppidum Volscōrum captum est ā Cn. Mārci___, quī cum mīlit_____ dēlēct_____ per patent_____ port____ irrūpit et propter h___ fact____ Coriolānus vocātus est. Ille vērō, etsī bene prō patri____ pugnāverat, ā cīv ____ in exsili___ pulsus ad ips_____ Volsc_____ cōnfūgit eōsque contrā Rōmān_____ concitāvit. Exercitum adversus patri___ dūxit et castra posuit prope Rōm____ iūxtā vi____ Appi____. Lēgātī ad e__ Rōm____ (ex urb____ Rōm___) dē pāc____ missī sine respōns_____ revertērunt. Postrēmō māter et uxor eius, quae Rōm___ relictae erant, cum duōbus parv___fīli___ad castr____ vēnērunt. Coriolānus, cum mātrem suam inter uxōr___ et fīli_____ stantem cōnspexisset, intrā vāll____ eōs recēpit. Ob amōr____ ergā mātr_____ et coniug____ et līber_____ su_____ Coriolānus īram in patri ___ oblītus est; nēmō praeter mulier____ animum virī frangere potuit.

Contrāria: ex urb___ et ____ urb___; ā vīll___ et ___ vīll___; cum equ___ et ____ equ ___; ante templ___ et___ templ___; contrā patri___ et _____ patri___; extrā moen___ et _____ moen ___; procul _____ oppid ____ et_____ oppid___; suprā cael____ et ______ cael____; citrā fluvi ____ et ______ fluvi____; super terr____ et____ terr____.

PENSVM B

In librō suō dē _____________ ducibus Cornēlius Nepōs dīcit 'populum Rōmānum cēterās ________ fortitūdine ________.'

Hannibal, _________ [= postquam] expugnāvit Saguntum, cīvitātem __________ [< foedus], Alpēs, quae Galliam ab Italiā _________, trānsiit et identidem cum Rōmānīs manum ________ eōsque _________ [= dēvīcit]. Nihilō _______ ā Scīpiōne victus est, cum patriae ____________ [= opēs] exhaustae essent. Domī Hannibal novīs _______________ pecūniam comparāvit, quae Rōmānīs __________ [= solvenda] erat. Cum dēposcerētur, in Syriam profūgit, atque bona eius _________ sunt. Inde in Crētam vēnit, ut ____________ [= reputāret] quid ageret. Crētēnsibus avāris sīc _______ dedit: _________ fictilēs _______ complēvit, summīs aurō opertīs, et aurum suum in statuās _______ [= aereās] abdidit. Tum ad Prūsiam vēnit, quī ________ [= dissentiēbat] ā rēge Eumene et saepe cum eō ___________ erat et marī et terrā; sed ____________ Eumenēs ________ [= validior] erat. Hannibal eum dolō vīcit, cum venēnātās _____________ in vāsa _________ abditās in nāvēs eius coniēcisset. Nec tum sōlum, sed saepe __________ Hannibal __________ [= hostēs] pepulit. Dēnique ā Rōmānīs circumventus venēnum, quod semper sēcum ferre __________ [= solēbat], sūmpsit, nē __________ Rōmānōrum perīret.

Senātōrēs 'patrēs __________' vocantur. ____________ est quod hērēdī lēgātur. Īnfāns quī nōndum ambulāre didicit manibus et genibus ______. Stēllae _______________ sunt [= numerārī nōn possunt]. Ovidius est poēta _______ et urbānus.

Synōnyma: mors et ________; damnum et __________; duo diēs et _______; imperium et ________; mōs et _________; magister et ________; antīquus et ________; negāre et _______; egēre et _________; īnsidiās parāre et _________; ēvenīre et ______ venīre; adimere et _______; pererrāre et _________; forte et _______; haud paulum et ________.

Contrāria: fidēs et ________; ōtiōsus et _________; fīrmāre et _________.

PENSVM C

1. Quam ob rem Hannibal victus est?
2. Quō Hannibal ex patriā profūgit?
3. Quā poenā Poenī eum profugum affēcērunt?
4. Quid Hannibal regī Antiochō suādēbat?
5. Num Antiochus cōnsiliīs eius pāruit?
6. Quārē Hannibal ē Syriā in Crētam vēnit?
7. Quōmodo pecuniam suam ā Crētēnsibus cōnservāvit?
8. Quō Hannibal ē Crētā sē contulit?
9. Quōcum rēx Prūsiās bellum gerēbat?
10. Quōmodo Hannibal classem Eumenis pepulit?
11. Quōmodo Rōmānī Hannibalem in Bīthȳniā repperērunt?
12. Num Prūsiās Hannibalem Rōmānīs dēdidit?
13. Quāle erat castellum Hannibalis?
14. Quōmodo Hannibal comperit sē ā Rōmānīs petī?
15. Num Hannibal vīvus captus est ā Flāminīnō?
16. Quem Hannibal māximum imperātōrem dūcēbat?

Nōmen:..

CAPITVLVM L

PENSVM A

Verte ōrātiōnem rēctam in oblīquam:

Augustus: "Marmoream relinquō urbem quam latericiam accēpī." Augustus glōriātus est 'Marmoream ____ relinqu_____ urbem quam latericiam accēp_____'.

Nerō: "Postquam domum mihi aedificāvī, quasi homō tandem habitāre coepī!" Nerō dīxit '____, postquam domum _____ aedificāv _____, quasi hom_____ tandem habitāre coep_____.'

Horātius pater: "Ego fīliam meam iūre caesam iūdicō, quod hostium mortem lūgēbat." Horātius pater prōclāmāvit '___ fīliam _____ iūre caesam iūdic _____, quod hostium mortem lūg _____.'

Tarquinius: "Ego nōn rem novam petō, quia duo iam rēgēs peregrīnī Rōmae rēgnāvērunt." Tarquinius negāvit '___ rem novam pet___, quia duo iam rēgēs peregrīnī Rōmae rēgnāv______.'

Tullia: "Nōn mihi dēfuit vir cum quō tacita serviēbam." Tullia dīcēbat 'nōn ______ dēfu _____ vir_____ cum quō tacita serv______.'

Tarpēia: "Mercēdem postulō id quod in sinistrīs manibus habētis." Tarpēia mercēdem ā Sabīnīs postulāverat 'id quod in sinistrīs manibus hab______.'

Hamilcar: "Tē in castra mēcum dūcam, Hannibal, sī mihi fidem quam postulō dederis." Hamilcar fīliō prōmīsit '_____ eum in castra _____ cum duct_______ ______, sī_____ fidem quam postul_____ ded_____.'

Macedonēs: "Quodcumque senātus cēnsuerit, id rēx faciet." Macedonēs prōmīsērunt 'quodcumque senātus cēnsu______, id rēg_____ fact______ _____.'

PENSVM B

Philippō victō, in V diēs ____________ dēcrētae sunt. X lēgātī mōre ________ in Graeciam missī sunt. Isthmiīs praecō in mediam ______ prōcessit atque 'līberōs esse Graecōs' ___________. Aliī aliōs ___________ [= mīrantēs] intuēbantur, tum plausus ortus est. Flāminīnus in ___________ [= conciliō] dīxit 'sē exercitum suum ē Graeciā ____________ esse'; cūnctī eum '___________' 'līberātōrem' que ______________. Exercitū in Italiam ____________ imperātor ________ [= III diēs] triumphāvit. Antiochus, postquam hiemem in convīviīs et vīnum sequentibus ____________ trādūxit, intrā saltum Thermopylārum, quī Graeciam _________ [= dīvidit], sē recēpit, et castra duplicī vāllō fossāque _____________. Aetōlīs imperāvit ut _________ montium __________ [= occupārent], nē quās _________ Rōmānī invenīrent ad trānsitum. Cōnsul Acīlius castra posuit prope _______ calidārum aquārum; propter angustiās aciem _______ fronte īnstrūxit. Eō proeliō Rōmānī recessissent, ___ [= nisi] Catō, dēiectīs Aetōlīs, _______ vēnisset. Antiochō victō Acīlius Hēraclēam, quae sita est in _________ Oetae montis, _____________ est [= īnspexit]. Post oppugnātiōnem XXIV diērum Rōmānī integrōs mūrōs ________ trānscendērunt. L. Scīpiō, cum Antiochum in Asiā vīcisset, _________ accūsātus est, sed tribūnus plēbis prō eō __________.

Perseus, quī nōn _________ rēgnō suō fīnitimōs oppugnāverat, victus Samothrācam cōnfūgit et omnium animōs ā sē ________. Cum Cn. Octāvius Macedonibus ___________ lībertātemque prōmīsisset, __________ [< trānsīre] omnium facta est. Rēx cum tribus __________ fugae ad portum pervēnit nec _______ quō ad Cotym veherētur invēnit. Postquam in templō________, sē Rōmānīs dēdidit et in nāvem _________ impositus est. Cōnsul rēgī praetōrium___________ [= intrantī] dextram ________ eumque in ____________ intrōdūxit. Perseus est___________ [= exemplum] _____________ [< mūtāre] sortis hūmānae.

________ est locus quō mercātōrēs conveniunt ut __________ faciant. Victōria est prosperus bellī ________ [= exitus]. _______ est signum reī futūrae. Iuppiter est _______ [= cūstōs] arcis Capitōlīnae. Tullus, Numae __________, rēx fuit ācer et __________ [< vis]. Paulus ex magnā __________ [= stirpe] duōs fīliōs in ____________ dedit.

Synōnyma: perfuga et _________; fidēs et ________; vectīgal et ________; ~~fidēs et ________~~; ~~vectigal et ________~~; thēsaurus et ______; oblītus et ___________; valdē cupere et ______; continuum facere et ___________; amplificāre et ________; dēmittere et ___________; properē et _____; tantum et _____________; aliter et _______; inter vulgus et _______.

Contrāria: clāmor et __________; īnsula et ______________; nocturnus et ____________; nōbilis et __________; accēdere et ___________; continuāre et ____________; retrō et ______.

PENSVM C

1. Quis rēgem Philippum dēvīcit?
2. Post victōriam quid Isthmiīs prōnūntiātum est?
3. Quōmodo Graecī gaudium suum ostendērunt?
4. Quid Flāminīnus in triumphō trānstulit?
5. Quid rēx Antiochus Chalcide ēgit?
6. Ubi M'. Acīlius cum Antiochō congressus est?
7. Cūr Aetōlī rēgī subsidiō nōn vēnērunt?
8. Quōmodo Rōmānī mūrōs Hēraclēae trānscendērunt?
9. Cūr L. Cornēlius Scīpiō 'Asiāticus' nōminātus est?
10. Quis successor rēgis Philippī fuit?
11. Ubi et ā quō duce victus est Perseus?
12. Quō Perseus victus cōnfūgit?
13. Quōmodo victōria Aemiliī Paulī Rōmam nūntiāta est?
14. Quōmodo populus Rōmānus dīs grātiās ēgit?
15. Cūr Paulus lēgātōs Persei ~~Rōmānōs~~ sine respōnsō dīmīsit?
16. Cūr Perseus Rōmānīs sē dēdidit?
17. Quōmodo Paulus Perseum victum recēpit?
18. Quid fēcit Paulus ante adventum decem lēgātōrum?
19. Quae mala fortūna fēlīcitātem Paulī turbāvit?
20. Quandō rēgnum Macedoniae māximum fuit?

Nōmen:..

CAPITVLVM LI

PENSVM A

Supplenda sunt verba composita:

ab- + agere > ________; ab- + ferre > _______; ab- + tulisse > _________; ad- + currere > _______; ad- + lātum > _______; ad- + pellere > _______; con- + cadere > ________; con- + loquī > _____; con- + pōnere > ________; con- + regere > ________; con- + orīrī > _______; dē- + scandere > ________; dē- + salīre > ________; dis- + fluere > ________; dis- + regere > ______; ex- + ferre > ________; ē- + iacere > ______; in- + ruere > _______; in- + premere > ________; in- + lātum > _______; ob- + pōnere > ________; ob- + caedere > _______; re- + statuere > _____; per- + facere > __________; prō- + gradī > ________; prō- + īre > _______; re- + agere > ________; re- + quaerere > ________; sub- + tenēre > _________; trāns- + dare > _______.

Supplenda sunt verba simplicia:

accipere < ad- + _______; contingere < con- + ________; ēdere < ē- + ______; prōicere < prō- + _____; colligere < con- + ______; inquīrere < in- + ________; inclūdere < in- + _______.

PENSVM B

Catō, quamquam aliās prōmptus erat ad ___________, Scīpiōnem laudāvit. Multī ad Andriscum _________ [= conveniēbant], quī fābulam _______ 'sē esse Perseī fīlium ex ________ nātum.' Masinissa in summā ___________ [= senectūte] mortuus est. Corinthus, urbs ___________ [= dīvitissima], dīruta est ā L. Mummiō, virō _________ [x cupidō]. Mancīnus dignitātī populī Rōmānī _______ imposuit: pācem fēcit _____________ [= turpem], quam senātus ________ esse vetuit. Viriāthus, ex _________ [< vēnārī] dux factus, ā __________ interfectus est et ā mīlitibus suīs multum __________. Scīpiō exercitum ________ [= luxū] corruptum ad veterem disciplīnam restituit: multa _______ ē castrīs ēiēcit et mīlitēs _________ [VII] ______ portāre coēgit.

Ti. Gracchus, cum lēgem ________ [< ager] _______________ [= tulisset], ab __________ occīsus est ictus _________ subselliī. Scīpiō, dum _________ agrō dīvidendō creātīs _________ [= resistit], dēcessit, sed dē morte eius nūlla _____________ ācta est. C. Gracchus, quī ōrātor ___________ fuit quam frāter, lēgem _________________ [< frūmentum] tulit et complūrēs _________ dēdūxit. Post _____________ [< tribūnus] suum __________ [< sēditiō] is quoque occīsus est. Ti. et C. Gracchus plēbem in lībertātem _________ cōnātī sunt, sed nōbilitās, quae factiōne magis _________ [= valēbat], ________ [< agere] eōrum obviam iit.

Fontēs calidārum aquārum corporī _______ sunt. Servus quī dēliquit sub _______ verberātur. Quī modum nōn excēdit ________ est; quī paulō contentus est ________ esse dīcitur.

Synōnyma: indignatiō et _______; nimia cōpia et _________; terror et _______; licentia et ________; distāns et _________; peregrīnus et __________; patefacere et __________; passim spargere et ___________; praeferre et _________; passim spargere et ________; praeferre et ________; quīlibet et ________.

Contrāria: cōnsēnsus et __________; rudis et __________; salūber et _________; ratus et ________; īnsōns et ______; pūrgāre et _______.

ᴾENSVM C

1. Quid Gulussa Rōmam nūntiāvit?
2. Quid Catō in senātū suādēbat?
3. Quid fierī placuit antequam bellum indīcerētur?
4. Cūr Carthāginiēnsēs dēditiōne factā rebellāvērunt?
5. Quam fābulam finxit Andriscus?
6. Quibus Masinissa rēgnum suum relīquit?
7. Quamobrem Catō Scīpiōnem laudāvit?
8. Quis imperātor Carthāginem expugnāvit?
9. Num uxor Hasdrubalis Rōmānīs sē dēdidit?
10. Cūr Corinthus ā Rōmānīs dīruta est?
11. Quid L. Mummius in triumphō tulit?
12. Quis fuit Viriāthus?
13. Cūr senātus pācem quam Mancīnus cum Numantīnīs fēcerat ratam esse vetuit?
14. Cūr bellum Numantinum trahēbātur?
15. Quārē Scīpiō iūmenta vēnīre iussit?
16. Quid Scīpiō ēgit XIV annō post Carthāginem dēlētam?
17. Quās lēgēs Ti. Gracchus prōmulgāvit?
18. Num Ti. Gracchus iterum tribūnus creātus est?
19. Quandō Scīpiō mortuus inventus est?
20. Quamobrem suspecta fuit uxor eius?
21. Ā quō C. Gracchus occīsus est?

Nōmen:..

CAPITVLVM LII

PENSVM A

Supplenda sunt verba facta ex hīs nōminibus:

(1) numerus > ________; laus > ________; cūra > ______; verbera > ________; mīles > ______; arma > ________; nūntius > _______; dōnum > _______; labor > ________; vulnus > ________; nex > ________; rēgnum > _______; locus > ________; onus > ________; līber > ________; probus > _______; nūdus > ______; fīrmus > _______; aequus > _______; novus > re_______; prāvus > dē________. bellum > ________; socius > _______; honōs > _______, nota > ______; sacer > ________.

(2) comes > ________; mināe > ______; glōria > _______; dominus > _______; mora > ______; testis > _______; praeda > ________; merx > _______; crīmen > ________; mīrus > ______; miser > ________; indignus > _________; vagus > _______;

(3) servus > _______; sitis > ______; vestis > ________; cūstōs > ________; lēnis > ______; rudis > ē________.

(4) sors > ________; mēns > __________; blandus > _______.

PENSVM B

Micipsa, __________ [= etsī] nātūram Iugurthae ____________ [= violentam] et _________ [= cupidam] imperiī timēbat, tamen eum __________ et hērēdem fēcit. Rēx moriēns Iugurtham _________ est ut amīcōs dīvitiīs ___________ [= praeferret] et frātrēs eius monuit ut Iugurtham colerent atque __________. Micipsā mortuō, _________ [= rēgis fīliī] tempus ad _________ pecūniae cōnstituērunt; ibi mīlitēs Iugurthae Hiempsalem locō _________ [= occultō] latentem occīdērunt. Fāma tantī sceleris per Āfricam brevī __________ est. Adherbal, cum rēgnum suum armīs _______ nōn posset, Rōmam contendit et senātum ōrāvit ut sibi __________. Iugurtha vērō __________ [< largīrī] effēcit ut senātōrēs virtūtem eius laudibus ______________, scelus et __________ [= turpe factum] omitterent. Ergō potentiā _____ [= cōnfīdēns] ex __________ fīnēs Adherbalis invāsit. Is victus Cirtam profūgit, quae virtūte Italicōrum _______________ [= dēfendēbātur]; dēditiōne factā, Adherbal ________ [= statim] necātus est cum Numidīs et ____________ [= mercātōribus] Rōmānīs.

Calpurnius, rēgis pecūniā __________ [= corruptus], pācem ___________ [= ignōminiōsam] cum Iugurthā fēcit. Cum rēx Rōmam _________ [= arcessītus] esset, ut dēlicta Scaurī aliōrumque patefaceret, _________ [= amīcō] suō Bomilcarī imperāvit ut ___________ parāret quī Massīvam necārent; ūnus vērō dēprehēnsus __________ profitētur et Bomilcar _________ fit. Iugurtha Rōmā ēgressus "Ō, urbem ________" inquit "et ________ peritūram sī _________ invēnerit!"

____________ est aetās inter pueritiam et iuventūtem. Victor ab hostibus victīs _________ solet ut obsidēs dentur. Quī ________ [= sonum] magnum ac molestum facit, __________ dīcitur. Quī multa incipit, rārō ___________ suum ________ [= perficere] _______ [= potest]. Nihil meā _______ quid aliī dē mē loquantur!

Synōnyma: V annī et _____________; casa et _________; inopia et ________; vetus vulnus et ________; ars et __________; asperitās et ____________; explōrātor et _______________; pulcher et _______; modicus et ___________; fessus et __________; equō vehī et __________; explōrāre et _________; adnītī et _______; cūnctārī et ______; magnā cum cūrā et _________; celerrimē et ___________; nimis et _______.

Contrāria: stultitia et __________; fortitūdō et ______; validus et __________; convalēscere et __________.

PENSVM C

1. Quōs fīliōs Micipsa genuit?
2. Cūr Micipsa Iugurtham adoptāvit?
3. Quibus artibus Iugurtha adulēscēns sē exercēbat?
4. Quārē Micipsa Iugurtham in Hispāniam mīsit?
5. Quālem Iugurtha sē praebuit bellō Numantīnō?
6. Quid Micipsa moribundus fīliōs suōs monuit?
7. Patre mortuō, dē quibus rēbus rēgulī disseruērunt?
8. Quōmodo Hiempsal interfectus est?
9. Quid fēcit Adherbal post necem frātris?
10. Quōmodo Iugurtha in grātiam nōbilitātis vēnit?
11. Quid senātus dēcrēvit cum lēgātōs audīvisset?
12. Dīvīsō rēgnō Numidiae, quid factum est?
13. Quid fēcit Adherbal Cirtae inclūsus?
14. Num Iugurtha Cirtam armīs expugnāvit?
15. Quārē Iugurtha Rōmam arcessītus est?
16. Cūr rēx in cōntiōne interrogātus nōn respondit?
17. Quis fuit Massīva et quid eī accidit?
18. Cūr Iugurtha Rōmam 'urbem vēnālem' appellāvit?
19. Quālis imperātor fuit Q. Caecilius Metellus?
20. Cūr Rōmānī nōbilēs C. Marium contemnēbant?
21. Quōs novōs mīlitēs Marius cōnscrīpsit?
22. Quī rēx Iugurtham adiuvābat?
23. Num Bocchus socius fīdus fuit?
24. Quōmodo Iugurtha in potestātem Mariī vēnit?
25. Utrī Sallustius favēre tibi vidētur, nōbilitātī an plēbī?

Nōmen:..

CAPITVLVM LIII

PENSVM A

Supplenda sunt nōmina adiectīva:

(1) fōrma > ________; pecūnia > ________; perīculum > ____________; glōria > _________; ōtium > ________; iocus > ________; studium > ________; perniciēs > ___________; flāgitium > __________; numerus > _________;

(2) mors > ________; rēx > _________; hospes > _________; nātūra > __________; triumphus > ____________; Vesta > _________;

(3) cōnsul > _________; salūs > _________; vulgus > ________; singulī > _________;

(4) legiō > _________; frūmentum > ___________; necesse > ___________;

(5) puer > __________; servus > ___________; cīvis > _________; vir > ___________; iuvenis > ____________;

(6) nauta > __________; modus > __________; ūnus > ________; poēta > _________; pīrāta > ________; Italia > _________;

(7) pater > ________; mercātor > ___________; gladiātor > ____________; rēx > ________; uxor > ________; praetor > _________; noxa > ________; Mārs > ________;

(8) ferrum > ________; argentum > __________; aes > ________; lignum > _________; marmor > _________; purpur > _________; lapis > __________; nix > ______;

(9) gemma > ________; arma > _______; aurum > _______; ferrum > ________; āla > _______; aes > ________; rōstra > ___________; venēnum > ___________; scelus > _________; foedus > _________; fortūna > ___________;

(10) urbs > ________; Trōia > _________; Tūsculum > ____________; Alba > ________;

(11) vīcus > ________; repēns > _________; Tiberis > _________; Latium > ________;

(12) circus > __________; Cannae > _________; Carthāgō > __________.

PENSVM B

Annō ________________ ūndēquīnquāgēsimō [DCXLIX] a. u. c. Rōmānī ingentī ____________ [= strāge] victī sunt ā Cimbrīs et Teutonibus, quōrum cōpia __________ [= sine fīne] erat. Bellum gestum cum sociīs, quī lībertātem sibi __________ volēbant, bellum _________ dīcitur. Marius Rōmam ingressus multōs ____________ et domum Sullae __________. Spartacus __________ [< numerus] exercitum ___________ [= collēgit] ac variō __________ cum Rōmānīs pugnāvit.

Cicerō adulēscēns ōrātōrēs _____________ [= ēloquentēs] audiēbat neque ūllus diēs ab ____________________ ōrātōriīs vacuus erat. Cum multārum causārum ________ fuisset, Rōmā profectus est ut ōrātiōnī __________ [= ārdentī] __________. Rhodī sē ad Molōnem _________ [= magistrum dīcendī] _________. _________ [= II annīs] post revertit ōrātor mūtātus: nōn ācer et __________ [= redundāns], sed remissus et _______ [= placidus]. Duo ōrātōrēs tum __________, Cotta et Hortēnsius. Post ___________ Siciliensem _____________ [= ars ōrātōria] Cicerōnis ________ esse vidēbātur. In *Brūtō* Cicerō nārrat dē ___________ suā iuvenīlī: sermōnī eius

__________ est ut industriam et ________________ [< assiduus] eius __________ [= plānē videāmus].

Synōnyma: cōgitātiō et __________; laus et __________; licentia et ___________; fōrma et _________; dīves et _________; iuvenālis et ___________; accūrātus et ___________; morārī et __________; exercēre et _________; ēlūcubrāre et nocte __________; praecipuē et _________.

Contrāria: vigor et __________ (corporis); remissiō et _________;

PENSVM C

1. Quid ēgit Marius post bellum Iugurthīnum?
2. Unde Cimbrī et Teutonēs vēnērunt?
3. Quī imperātōrēs dē Cimbrīs triumphāvērunt?
4. Quamdiū bellum sociāle prōtractum est?
5. Quis bellō sociālī fīnem imposuit?
6. Quid Mithridātēs Ephesī imperāvit?
7. Cūr Sulla pācem cum Mithridāte fēcit?
8. Quid Sullā absente factum est Rōmae?
9. Ubi Sulla Mariānōs vīcit?
10. Quae nova bella exārsērunt cum Sulla rem pūblicam composuisset?
11. Quid Nīcomēde mortuō factum est in Asiā?
12. Unde ortum est bellum servīle?
13. Quās cīvitātēs Lūcullus expugnāvit?
14. Ad quem Mithridātēs victus cōnfūgit?
15. Cūr Mithridātēs bellum renovāvit?
16. Num Lūcullus cum Mithridāte dēbellāvit?
17. Quōmodo Metellus cognōmen 'Crēticī' adeptus est?
18. Cui bellum pīrāticum mandātum est?
19. Quis lēgem Mānīliam suāsit?
20. Quandō nātus est M. Tullius Cicerō?
21. Quibus magistrīs Cicerō adulēscēns operam dabat?
22. Quandō Cicerō causās agere coepit?
23. Quārē in Graeciam et Asiam profectus est?
24. Ubi Cicerō quaestūram gessit?

CAPITVLVM LIV

PENSVM A

Supplenda sunt nōmina ē verbīs facta:

(1) nāvigāre > ________; oppugnāre > __________; mūnīre > _________; dīvidere > _________; exspectāre > ___________; cōgitāre > __________; admīrārī > __________; largīrī > _________; meditārī > __________; dēdere > __________; cōnfitērī > __________; excurrere > _________; colligere > _________; cognōscere > _________;

(2) exīre > _______; dūcere > _________; cadere > _______; rīdēre > _______; cōnspicere > _______; gemere > _________; lūgēre > _________; flēre > _______; ūtī > _______; discēdere > ________; parere > _______; vāgīre > ________; apparāre > __________; trānsīre > _______; adīre > ________; redīre > _________; plaudere > _________; sentīre > ___________; convenīre > ________;

(3) imperāre > ___________; aedificāre > _____________; studēre > _____________; incendere > __________; sacrificāre > ____________; colloquī > ____________; indicāre > ____________; dēsīderāre > __________;

(4) fīrmāre > _____________; supplēre > _______________; vestīre > ______________; mūnīre > ____________; impedīre > ______________; arguere > _______________; (-ē- > -u-) monēre > ____________; docēre > ___________;

(5) dolēre > ________; pudēre > __________; terrēre > ________; horrēre > _________; ārdēre > _________; pavēre > _______; vigēre > ________; favēre > _________; clāmāre > _________; maerēre > _________; splendēre > ___________; furere > ________; calēre > ________; decēre > _______; errāre > _______; .

(6) līberāre > ________ [= quī līberat]; gubernāre > _________; imperāre > __________; condere > _______; ulcīscī > _________; cēnsēre > ________; explōrāre > ______________; adhortārī > ___________; docēre > _______; servāre > _________; prōdere > _________; emere > _______; succēdere > _________; regere > _______; largīrī > _________; favēre > _______;

(7) mīrārī > __________; memorāre > ________________; terrēre > ___________; crēdere > in ___________; sānāre > īn__________; numerāre > in___________;

(8) frīgēre > _________; calēre > _________; valēre > ________; pallēre > ________; turbāre > _________; cupere > ___________; rapere > _________; splendēre > ______________; pavēre > _________; tumēre > _________; avēre > ________;

(9) capere > _________; vocāre > ____________; dare > _________; agere > ________; patī > _________.

PENSVM B

Cicerō Lūcullō magnam laudem __________ [= tribuit]. Is oppida in quibus erant ____________ [= domūs] rēgis et aliās urbēs _________ [= plūrimās] cēpit. Ut Mēdēa in fugā membra frātris _______ [= dispersisse] dīcitur, sīc Mithridātēs fugiēns dīvitiās quās in suum rēgnum __________ [= contulerat] relīquit, quārum _____________ [< colligere] Rōmānōs ___________. Tigrānēs ____________ permōtus rēgem ___________ [= perculsum] ērēxit et perditum ____________ [= cōnfirmāvit].

Mercātōrēs quī in Asiā ____________ magnōs ________ faciunt. Asia enim prōvincia tam _________ [= opulenta] est ut __________ agrōrum et varietāte __________ [= frūgum] aliīs prōvinciīs __________. Multae mercēs ex Asiā ____________. Equitēs Rōmānī quī vectīgālia exercent _________ appellantur. Hieme mare nōn est __________ ad nāvigandum. _________ reī mīlitāris imperātōrī necessāria est. Nēmō tam ________ est ut locum _________ [= sacrum] polluat.

Synōnyma: lābēs et ________; clēmentia et __________; sententia et ________; querēlla et ________; īnsōns et _________; horribilis et ________; prōvocāre et _________; arbitrārī et ________; sānāre et ________; reminīscī et ____________; obsequī et ____________; valdē cupere et ___________; īrātus fierī et ________; vetus fierī et ________.

Contrāria: quaestus et ________; commodum et _________; solitus et _________; grātus et ________; forte et ________.

PENSVM C

1. Quae rēs agēbantur in bellō Mithridāticō?
2. Dē quā rē Cicerō prīmum dīcit?
3. Quamobrem Mithridātēs poenam merēbat?
4. Quī imperātōrēs dē Mithridāte iam triumphāverant?
5. Quibus Rōmānī propter sociōs bellum intulērunt?
6. Cūr vectīgālia Asiae māiōra sunt quam cēterārum prōvinciārum?
7. Quī vectīgālia exercent in prōvinciīs Rōmānis?
8. Quid ēgit Lūcullus initiō bellī Mithridāticī?
9. Quās rēs Cicerō silentiō praeterit?
10. Cūr haud difficile est imperātōrem dēligere?
11. Quās rēs in summō imperātōre inesse oportet?
12. Quōmodo Pompēius scientiam reī mīlitāris adeptus erat?
13. Quibus bellīs Pompēius interfuerat?
14. Quid imperātōrēs in prōvinciīs facere cōnsuēvērunt?
15. Cūr Cicerō timidē et pauca dīcit dē fēlicitāte?

Nōmen:..

CAPITVLVM LV

PENSVM A

Supplenda sunt nōmina fēminīna facta ex adiectīvīs:

(1) miser > _______; īnsānus > ________; superbus > _________; perfidus > ________; audāx > _________; patiēns > __________; potēns > _________; cōnstāns > _________; dīligēns > __________; concors > __________; [*plūrālia*:] reliquus > ________; dīves > _________; angustus > _________;

(2) trīstis > ___________; amīcus > __________; stultus > ________; maestus > ________; saevus > _________; iūstus > _________; avārus > _______; pudīcus > ________; malus > _________;

(3) foedus > ________; dignus > ________; hūmānus > _________; fēlīx > _________; novus > _______; paucī > ________; crūdēlis > ________; gravis > ________; celeber > ________; ūtilis > ________; [-tās] līber > ________;

(4) longus > ________; altus > ________; pulcher > __________; multī > _________; fortis > _________; sōlus > ________; clārus > ________; amplus > ________; fīrmus > ________ [= fīrmitās].

PENSVM B

Tūberō, cum _______ Latīnīs Scīpiōnem ōtiōsum ________ esset, dē rēbus caelestibus cum eō __________ coepit. Laelius, quī tālēs ___________ nihil ad vītam hūmānam _________ putābat, 'māiōra ___________ [= quaerenda] esse' dīxit.

In rēgnō, __________ iūstō, populus _____________ lībertātis nōn est. Saepe __________ [= exoritur] ex rēge tyrannus, quī ___________ [= ferōcitāte] taeterrimās _________ [= ferās] superat, nec enim eī cum hominibus ūlla iūris __________ [< commūnis] est. Cīvitās _________ est in quā populus dominātur. Oppidum est ___________ tēctōrum dēlūbrīs et forīs _________.

Rōmulus Sabīnōs in cīvitātem ________ et sacra eōrum cum Rōmānīs ____________; cūriās nōminibus Sabīnārum ____________ [= nōmināvit]. Sōle _________ Rōmulus nōn __________ [= appāruit]. Post eius ___________ [= mortem] populus novum rēgem _________ nōn dēstitit. Rōmulus deō Mārte __________ [= genitus] erat.

Quī iam adolēvit _______ esse dīcitur. Quī oppidum oppugnat mūrōs arietibus ___________ cōnātur. Hieme sōl nōn tam ______ occidit quam aestāte: aestāte sōl _______ occidit quam hieme. Vītam ______________ [= aeternam] nēmō mortālis _______ [= adipīscī] potest.

Synōnyma: globus et _______; cūnae et ________; rītus et ________; fīrmus et ________; pēior et ________; pessimus et ________; explōrāre et ____________; probāre et ________; sustinēre et _______; polluere et ________; pūnīre et _______; paulisper et ________.

Contrāria: opācus et ________; permultī et _______; cōnsentīre et _________; illūstrāre et _________; mātūrē et ______; prīdiē et ________.

PENSVM C

1. Quandō amīcī ad Scīpiōnem convēnērunt?
2. Eratne Scīpiō occupātus eō diē?
3. Quod prōdigium in caelō vīsum erat?

4. Dē quibus rēbus fuit prīma disputātiō?
5. Quōmodo Archimēdēs mōtūs astrōrum dēclārāvit?
6. Cūr Laelius dē rēbus caelestibus disputāre nōluit?
7. Quid tum Laelius Scīpiōnem rogāvit?
8. Quae sunt tria rērum pūblicārum genera?
9. Quod genus Scīpiō optimum esse putābat?
10. Unde incipit Scīpiō dē rē pūblicā Rōmānā disputāns?
11. Quibus rēbus Rōmulus rem pūblicam firmāvit?
12. Quōmodo Numa populum ferōcem mītigāvit?
13. Cuius rēgis vitiō rēs pūblica Rōmāna ā bonā in dēterrimam conversa est?
14. Quem Cicerō tyrannō immānī oppōnit?

Nōmen:..

CAPITVLVM LVI

PENSVM A

(1) *Supplenda sunt verba incohātiva:*

patēre > ________; stupēre > ob__________; lūcēre > il_________; ārdēre > ex_________;
valēre > con________; pavēre > ex________; timēre > per________; horrēre > co________;
rigēre > ob_________; tremere > con_________; gemere > in_______; fervere > dē________;
[-a- > -i-] tacēre > con________.

(2) *Hī versūs dīvidendī sunt in syllabās brevēs et longās notīs appositīs:*

sīve per Syrtēs ite r aestuōsās

xxxxxxxxxxxxxxx

sīve factūrus per inhospitālem

Caucasum vel quae loca fābulōsus lambit Hydaspēs.

PENSVM B

_______ [= terra], quae in mediō mundī locō _________ manet, VIII sphaerīs cingitur. In sphaerā summā stēllae ________ sunt; eī _______ sunt VII, quārum īnfima est lūnae. Īnfrā lūnam nihil est nisi mortāle et _______. Sphaerārum incitissimā __________ magnus sonitus efficitur, sed aurēs hūmānae tam __________ sunt ut eum audīre nequeant. Item aurēs eōrum quī Catadūpa ________ propter magnitūdinem sonitūs ___________.

Terra quīnque __________ redimīta esse vidētur, quōrum duo extrēmī nive et ________ obrigēscunt, medius sōlis _______ ārdentibus torrētur. Duo sunt _________, alter septentriōnālis, alter _________, cuius incolae Rōmānīs adversī aut _________ stant.

Quī rem horribilem videt __________. _______ est amor deōrum, patriae, parentum. Annus aetātis LVI Scīpiōnī _________ fuit. Dī immortālēs ________ sempiternō fruuntur. Ponte ruptō Horātius Tiberim __________. ________ [8x] septēna sunt LVI. __________[.] est nota minima. Necesse est membrum aegrum cultrō ______________. Sagitta ē_________ prōmitur.

Synōnyma: splendor et ________; celsissimus et _________; ruber et ________; siccus et ________ et _______; solvere et ________; movēre et ______; celerius et ______; quamdiū et ________; īnfrā et ________; ex aliō locō et _______.

Contrāria: ultimus et ________; austrālis et ___________; hībernus et _______.

PENSVM C

1. Quōmodo Masinissa Scīpiōnem Aemiliānum accēpit?
2. Dē quibus rēbus Masinissa et Scīpiō collocūtī sunt?
3. Quem Scīpiō eā nocte in somnīs vīdit?
4. Ubi Scīpiō Āfricānus māior appāruit?
5. Quid nepōtī suō praedīxit?
6. Quid eī nārrāvit dē patriae cōnservātōribus?
7. Quid Scīpiō ab avō suō quaesīvit?

8. Quem vīdit Scīpiō praeter avum suum?
9. Quid Aemilius Paulus fīlium suum monuit?
10. Ex orbe lacteō quanta vidēbātur terra?
11. Quot sphaerae terram cingunt?
12. Quōmodo efficitur cantus sphaerārum?
13. Cūr sphaera caelestis sonum acūtum efficit?
14. Cūr hominēs cantum sphaerārum nōn audiunt?
15. Quārē hominēs in terrīs glōriam aeternam assequī nōn possunt?

Answer Key

Pars I: Familia Romana

LINGVA LATINA PER SE ILLVSTRATA
PARS I: FAMILIA ROMANA

CAPITVLVM I

PENSVM A

Nīlus fluvius est. Nīlus et Rhēnus fluviī sunt. Crēta īnsula est. Crēta et Rhodus īnsulae sunt. Brundisium oppidum est. Brundisium et Tūsculum oppida sunt.

Rhēnus fluvius magnus est. Tiberis est fluvius parvus. Rhēnus et Dānuvius nōn fluviī parvī, sed fluviī magnī sunt. Sardinia īnsula magna est. Melita īnsula parva est. Sardinia et Sicilia nōn īnsulae parvae, sed īnsulae magnae sunt. Brundisium nōn oppidum parvum, sed oppidum magnum est. Tūsculum et Delphī nōn oppida magna, sed oppida parva sunt.

Crēta īnsula Graeca est. Lesbos et Chios et Naxus sunt īnsulae Graecae. In Graeciā multae īnsulae sunt. In Galliā sunt multī fluviī. In Italiā multa oppida sunt. In Arabiā sunt paucī fluviī et pauca oppida.

A et B litterae Latīnae sunt. C quoque littera Latīna est. *Multī* et *paucī* vocābula Latīna sunt. *Ubi* quoque vocābulum Latīnum est. I et II numerī Rōmānī sunt. III quoque numerus Rōmānus est.

PENSVM B

Sicilia īnsula est. Italia īnsula nōn est. Rhēnus fluvius est. Brundisium oppidum est. Sicilia et Sardinia īnsulae magnae sunt. Melita īnsula parva est. Britannia nōn īnsula parva, sed īnsula magna est. Brundisium nōn oppidum parvum, sed oppidum magnum est. Estne Brundisium in Graeciā? Brundisium nōn est in Graeciā, sed in Italiā. Ubi est Sparta? Sparta est in Graeciā. Sparta oppidum Graecum est. Delphī quoque oppidum Graecum est. Euboea, Naxus, Lesbos, Chios īnsulae Graecae sunt. In Graeciā sunt multae īnsulae.

Quid est III? III numerus est. Quid est A? A littera est. A, B, C litterae Latīnae sunt. Num Γ littera Latīna est? Γ nōn littera Latīna, sed littera Graeca est. *Īnsula* vocābulum Latīnum est.

PENSVM C

1. Ubi est Rōma? Rōma in Italiā est
2. Estne Sparta in Italiā? Sparta in Italiā nōn est.
3. Ubi est Italia? Italia est in Eurōpā.
4. Ubi sunt Syria et Arabia? Syria et Arabia in Asiā sunt.
5. Estne Aegyptus in Asiā? Aegyptus in Asiā nōn est.
6. Ubi sunt Sparta et Delphī? In Graeciā sunt.
7. Ubi est Brundisium? Brundisium est in Italiā.
8. Quid est Brundisium? Brundisium oppidum est.
9. Num Crēta oppidum est? Crēta oppidum nōn est.
10. Estne Britannia īnsula parva? Britannia nōn īnsula parva, sed īnsula magna est.
11. Quid est Tiberis? Tiberis fluvius est.
12. Quid est D? D littera Latīna est.
13. Num Δ littera Latīna est? Δ nōn est littera Latīna, sed littera Graeca.
14. Estne II magnus numerus? II nōn magnus numerus, sed parvus numerus est.

CAPITVLVM II

PENSVM A

Mārcus fīlius Iūliī est. Iūlia fīlia Iūliī est. Iūlius est vir Rōmānus. Aemilia fēmina Rōmāna est. Iūlius dominus, Aemilia domina est. Mēdus servus Graecus est, Dēlia est ancilla Graeca. Sparta oppidum Graecum est.

Iūlius pater Mārcī est. Mārcus est fīlius Iūliī et Aemiliae. Mēdus servus Iūliī est: Iūlius est dominus servī. Iūlius dominus Mēdī et Dāvī est: Iūlius dominus servōrum est. Numerus servōrum magnus est. Dēlia est ancilla Aemiliae: Aemilia domina ancillae est. Aemilia domina Dēliae et Syrae est: Aemilia domina ancillārum est. In familiā Iūliī est magnus numerus servōrum et ancillārum. Aemilia māter Mārcī et Quīntī et Iūliae est. Mārcus, Quīntus Iūliaque sunt līberī Iūliī et Aemiliae. Numerus līberōrum est trēs. Numerus servōrum est centum.

In pāginā prīmā capitulī secundī multa vocābula nova sunt. Numerus capitulōrum nōn parvus est.

PENSVM B

Mārcus puer Rōmānus est. Iūlius vir Rōmānus est. Aemilia est fēmina Rōmāna. Iūlius est pater Mārcī et Quīntī et Iūliae. In familiā Iūliī sunt trēs līberī: duo fīliī et ūna fīlia. Māter līberōrum est Aemilia.

Quis est Dāvus? Dāvus est servus Iūliī. Iūlius dominus Dāvī est. Quae est Syra? Syra ancilla Aemiliae est. Aemilia est domina Syrae.

Cornēlius: "Quot servī sunt in familiā tuā?" Iūlius: "In familiā meā sunt centum [C] servī." Cornēlius: "Familia tua magna est!"

'LINGVA LATINA' est titulus librī tuī Latīnī.

PENSVM C

1. Quis est Quīntus? Quīntus est fīlius Iūliī.
2. Quī sunt Mēdus et Dāvus? Mēdus est Dāvus servī Iūliī sunt.
3. Mārcusne quoque servus Iūliī est? Mārcus nōn servus, sed fīlius Iūliī est.
4. Cuius fīlia est Iūlia? Iūlia est fīlia Iūliī.
5. Quot līberī sunt in familiā Iūliī? In familiā Iūliī trēs līberī sunt.
6. Quot servī in familiā sunt? Centum servī sunt in familiā.
7. Num Syra domina est? Syra domina nōn est, sed ancilla.
8. Quae est domina ancillārum? Domina ancillārum est Aemilia.
9. Estne Cornēlius vir Graecus? Cornēlius vir Graecus nōn est.
10. Num *puella* vocābulum masculīnum est? Puella vocābulum fēminīnum est, nōn masculīnum.

CAPITVLVM III

PENSVM A

Cūr Mārcus Iūliam pulsat? Mārcus Iūliam pulsat, quia Iūlia cantat. Iūlia plōrat, quia Mārcus eam pulsat. Iūlia: "Mamma! Mārcus mē pulsat." Aemilia puellam audit et venit. Māter Quīntum videt et eum interrogat: "Quis mē vocat?" Quīntus respondet: "Iūlia tē vocat."

Iūlius dormit. Quīntus Iūlium vocat: "Pater!" Mārcus rīdet, quia Iūlius nōn venit. Aemilia Mārcum verberat. Iūlius venit, quia Mārcus plōrat. Iūlius Aemiliam et Mārcum et Quīntum et Iūliam videt. Iūlius: "Puer quī parvam puellam pulsat improbus est." Iūlius puerum improbum verberat. Quem Iūlius verberat? Puer quem Iūlius verberat est Mārcus. Mārcus plōrat. Puer quī plōrat laetus nōn est. Puella quae cantat laeta est.

PENSVM B

Puella *cantat*: "Lalla." Puella *quae* cantat est Iūlia. Iūlia *laeta* est. Puer improbus puellam *pulsat*. Puella *plōrat*: "Uhuhū!" Puer *rīdet*: "Hahahae!" Puer *quī* rīdet est Mārcus. Iūlia Aemiliam *vocat*: "Mamma!" Aemilia *venit*, et Quīntum *interrogat*: "Cūr Iūlia plōrat?" Quīntus *respondet*: "Iūlia plōrat, *quia* Mārcus eam pulsat." Aemilia: "Mārcus puer *probus* nōn est, puer *improbus* est! Ubi est pater?" Aemilia Iūlium nōn *videt*. Quīntus: "Pater nōn *hīc* est." Quīntus Iūlium *vocat*: "Pater!" Iūlius Quīntum nōn *audit*. *Cūr* Iūlius Quīntum nōn audit? Iūlius eum nōn audit, quia *dormit*. Mārcus plōrat, *quia* Aemilia eum verberat. Iūlius Mārcum audit; *iam* Iūlius nōn dormit. *Quem* Aemilia verberat? Aemilia Mārcum *verberat*. Puer *quem* Aemilia verberat improbus est. Iūlia laeta nōn est *neque* rīdet.

PENSVM C

1. Quis Iūliam pulsat? *Mārcus Iūliam pulsat.*
2. Cūr Iūlia plōrat? *Iūlia plōrat quia Mārcus eam pulsat.*
3. Quīntusne quoque Iūliam pulsat? *Quīntus nōn Iūliam pulsat*
4. Quem Quīntus pulsat? *Quīntus Mārcum pulsat.*
5. Cūr Aemilia venit? *Aemilia venit quia Iūlia eam vocat.*
6. Quis Iūlium vocat? *Quīntus Iūlium vocat.*
7. Cūr Iūlius Quīntum nōn audit? *Iūlius eum nōn audit, quia dormit.*
8. Quem audit Iūlius? *Iūlius Mārcum audit.*
9. Cūr Mārcus plōrat? *Mārcus plōrat, quia Aemilia eum verberat.*
10. Rīdetne Iūlia? *Nōn rīdet.*
11. Num *Mārcus* accūsātīvus est? Mārcus *nōn accūsātīvus, sed nōminātīvus est.*
12. Num *Iūliam* nōminātīvus est? Iūliam *nōn nōminātīvus, sed accūsātīvus est.*
13. Quid est *dormit?* Dormit *est verbum.*

CAPITVLVM IV

PENSVM A

Mēdus adest. Dāvus abest. Iūlius imperat: "Vocā Dāvum, Mēde!" Mēdus Dāvum vocat: "Dāve! Venī!" Dāvus venit neque Iūlium videt. Mēdus: "Salūtā dominum!" Dāvus dominum salūtat: "Salvē, domine! Quid est?" Dominus: "Tacē, serve! Nummī meī ubi sunt?" Servus tacet neque respondet. Iūlius: "Respondē!" Dāvus: "Interrogā Mēdum!" Iūlius Mēdum interrogat: "Ubi est pecūnia mea, Mēde?" Mēdus: "Dāvus pecūniam tuam habet." Iūlius: "Pōne sacculum tuum in mēnsā, Dāve!" Dāvus pāret: sacculum suum in mēnsā pōnit. Dāvus: "Vidē, domine: sacculus meus vacuus est." Iūlius: "Sūme sacculum tuum et discēde, bone serve!" Dāvus sacculum suum sūmit et discēdit.

PENSVM B

In sacculō Iūliī *pecūnia* est. Iūlius pecūniam suam *numerat*: "Ūnus, duo, trēs, *quattuor*, *quīnque*, sex, *septem*, *octō*, *novem*, *decem*." In *sacculō* nōn centum, sed *tantum* decem nummī sunt.

Dāvus dominum *salūtat*: "Salvē, domine!" Iūlius *imperat*: "Pōne sacculum tuum in *mēnsā*!" Dāvus sacculum *suum* in mēnsā *pōnit*. Sacculus Dāvī *vacuus* est, in sacculō *eius* [: Dāvī] *nūlla* pecūnia est. Dāvus sacculum suum *sūmit* et discēdit.

Iūlius: "Mēde! Venī!" Mēdus nōn venit, quia *is* [: Mēdus] pecūniam Iūliī *habet*. Iūlius baculum, *quod* in mēnsā est, sūmit et *discēdit*.

Dominus imperat, bonus servus *pāret*.

PENSVM C

1. Quot nummī sunt in sacculō Iūliī? *In sacculō eius sunt decem nummī.*
2. Adestne Dāvus in scaenā prīmā? *In scaenā prīmā Dāvus nōn adest, sed abest.*
3. Quis Dāvum vocat? *Mēdus Dāvum vocat.*
4. Suntne nummī Iūliī in sacculō Dāvī? *Nummī Iūliī nōn sunt in sacculō Dāvī.*
5. Quid Iūlius pōnit in sacculō Dāvī? *Iūlius ūnum nummum in sacculō Dāvī pōnit.*
6. Quot nummī iam in sacculō Iūliī sunt? *Iam novem nummī sunt in sacculō Iūliī.*
7. Estne vacuus sacculus Mēdī? *Nōn est, in sacculō Mēdī sunt nummī Iūliī.*
8. Cūr Mēdus discēdit? *Mēdus discēdit, quia is pecūniam Iūliī in sacculō suō habet.*
9. Quem Iūlius vocat? *Iūlius Mēdum vocat.*
10. Cūr Mēdus Iūlium nōn audit? *Mēdus eum nōn audit, quia abest.*

CAPITVLVM V

PENSVM A

Iūlius et Aemilia in vīllā habitant cum līberīs et servīs. Dominus multōs servōs et multās ancillās habet.

Aemilia in peristȳlō est cum Mārcō et Quīntō et Iūliā. Iūlia multās rosās in hortō videt et ab Aemiliā discēdit. Iam Aemilia puellam nōn videt, neque puerī eam vident. Aemilia: "Mārce et Quīnte! Vocāte Iūliam!" Puerī Iūliam vocant: "Iūlia! Venī!" et Iūlia puerōs vocat: "Mārce et Quīnte! Venīte!" Iūlia puerōs nōn audit, sed puerī Iūliam audiunt. Iūlia: "Cūr puerī nōn veniunt?" Iūlia ex hortō venit cum V rosīs pulchrīs. Iūlia: "Vidē rosās meās, māter! Vidēte, puerī!" Mārcus: "Rosae pulchrae sunt, puella sine rosīs pulchra nōn est!" Iūlia cum ūnā rosā discēdit. Puerī rīdent. Aemilia: "Tacēte, puerī! Sūmite rosās et discēdite!" Puerī rosās sūmunt et discēdunt; in ātriō aquam sūmunt ex impluviō et rosās in aquā pōnunt.

PENSVM B

Iūlius in magnā *vīllā* *habitat*. Aemilia cum *eō* [: Iūliō] habitat. Iūlius Aemiliam *amat*, quia *ea* [: Aemilia] bona et *pulchra* fēmina est.

Aemilia in peristȳlō est *cum* līberīs suīs, sed *sine* virō suō. Iūlia *ab* Aemiliā discēdit; iam puella in *hortō* est. Iūlia rosās *carpit* et *ex* hortō venit cum V *rosīs*. Puella laeta est: rosae eam *dēlectant*.

Ubi est impluvium? *Id* [: impluvium] est in *ātriō*. In impluviō *aqua* est. In ātriō nūllae *fenestrae* sunt.

PENSVM C

1. Num Iūlius sōlus in vīllā habitat? *Iūlius nōn sōlus, sed cum familiā suā in vīllā habitat.*
2. Quot fīliōs et quot fīliās habent Iūlius et Aemilia? *Iūlius et Aemilia duōs fīliōs et ūnam fīliam habent.*
3. Ubi est impluvium? *Impluvium est in ātriō.*
4. Ubi dormiunt servī? *Multī servī in ūnō cubiculō dormiunt.*
5. Adestne Iūlius in peristȳlō cum Aemiliā? *Iūlius abest.*
6. Ubi est Iūlius? *Iūlius in oppidō Tūsculō est.*
7. Estne Aemilia sōla in peristȳlō? *Sōla nōn est, līberī cum eā sunt.*
8. Quid agit Iūlia in hortō? *Iūlia rosās carpit et puerōs vocat.*
9. Cūr puerī Iūliam rīdent? *Puerī Iūliam rīdent, quia improbī sunt. / Quia Iūlia puella pulchra nōn est.*

CAPITVLVM VI

PENSVM A

Iūlius ab oppidō Tūsculō ad vīllam suam it. Vīlla eius prope Tūsculum est. Iūlius in lectīcā est inter Ursum et Dāvum. Dominus ā servīs portātur. Ursus et Dāvus nōn saccōs portant, saccī ā Syrō et Lēandrō portantur. Saccus quem Lēander portat nōn tam parvus est quam saccus quī ā Syrō portātur.

Mēdus nōn est apud dominum, nam servus malus dominum timet. Dominus ā servō malō timētur. Dominus servum malum vocat neque ab eō audītur. Servus malus ā dominō vocātur neque eum audit.

Quō it Mēdus? Rōmam it. Unde venit? Mēdus Tūsculō venit. Ante Mēdum est Rōma, Tūsculum post eum est. Cornēlius nōn Tūsculō Rōmam, sed Rōmā Tūsculum it, nam is Tūsculī habitat. Cornēlius nōn ambulat, sed equō vehitur.

Lȳdia, amīca Mēdī, Rōmae habitat. Iam Mēdus Rōmae apud Lȳdiam est. Mēdus amīcam suam salūtat et ab amīcā suā salūtātur, nam Lȳdia Mēdum amat et ab eō amātur.

PENSVM B

Ōstia nōn *procul* ā Rōmā, sed *prope* Rōmam est. *Unde* venit Iūlius? Tūsculō venit et *ad* vīllam it. Duo servī eum *portant*. Syrus et Lēander, quī *post* lectīcam ambulant, duōs *saccōs* portant. Saccus Syrī nōn *tam* magnus est *quam* saccus quī *ā* Lēandrō portātur, *itaque* Syrus nōn tam *fessus* est quam Lēander.

Mēdus *apud* dominum nōn est, nam Mēdus dominum īrātum *timet*. Mēdus servus *malus* [= improbus] est; *itaque* Mēdus et Iūlius nōn *amīcī*, sed inimīcī sunt. Via Latīna, quae est *inter* Rōmam et Capuam, nōn tam *longa* est quam *via* Appia. *Quō* ambulat Mēdus? Is Rōmam ambulat, *nam* amīca eius Rōmae habitat. Cornēlius *autem* [= sed C.] Rōmā Tūsculum *it*. Tūsculum est ante eum, *post* eum est Rōma. Cornēlius equō *vehitur*, is nōn *ambulat*. Iūlius et Cornēlius ad vīllās suās *eunt*.

PENSVM C

1. Ambulatne Iūlius? *Nōn ambulat, lectīcā vehitur.*
2. Quī Iūlium portant? *Dāvus et Ursus Iūlium portant.*
3. Quid portant Syrus et Lēander? *Syrus et Lēander saccōs portant.*
4. Unde venit Iūlius et quō it? *Iūlius Tūsculō venit et ad vīllam suam it.*
5. Quō it Mēdus? *Mēdus Rōmam it.*
6. Etiamne Cornēlius Tūsculō Rōmam it? *Cornēlius nōn Tūsculō Rōmam, sed Rōmā Tūsculum it.*
7. Ubi habitat Cornēlius? *Cornēlius Tūsculī habitat.*
8. Cūr Mēdus laetus est? *Mēdus laetus est, quia Rōmae amīcam habet.*
9. Quae est Lȳdia? *Lȳdia est amīca Mēdī.*
10. Quid habet Mēdus in sacculō suō? *In sacculō suō Mēdus nummōs dominī habet.*
11. Suntne amīcī Iūlius et Mēdus? *Iūlius et Mēdus nōn amīcī, sed inimīcī sunt.*
12. Num *portat* verbum passīvum est? Portat *nōn est verbum passīvum, sed āctīvum.*

CAPITVLVM VII

PENSVM A

Iūlius Mārcō, fīliō suō, mālum dat. Iūlius Mārcō et Quīntō, fīliīs suīs, māla dat. Iūlius etiam servīs suīs, Syrō et Lēandrō, māla dat.

Cui Aemilia ōsculum dat? Aemilia virō suō Iūliō ōsculum dat. Iūlius Aemiliae ōsculum dat. Iūlius Iūliae, fīliae suae, mālum dat, neque sōlum Iūliae, sed etiam Syrae et Dēliae, ancillīs suīs. Iūlia mālō suō ōsculum dat!

PENSVM B

Iūlius ad vīllam *advenit*. Ōstiārius ōstium *aperit* et post eum *claudit*.

Saccī nōn vacuī, sed *plēnī* sunt. Iūlius: "Vidēte, puerī: *Hic* saccus plēnus *mālōrum* est. Ecce mālum tuum, Mārce." Iūlius Mārcō mālum *dat*. Iūlius fīliīs nōn *sōlum* māla, sed etiam pira dat. Iam puerī *et* māla *et* pira habent, sed servī *neque* māla *neque* pira habent. Dominus servōs ad *sē* vocat et *iīs* quoque māla et *pira* dat.

Aemilia ad Iūlium *adit* et eī *ōsculum* dat. Iūlia abest. Puerī nōn ambulant, sed *currunt* in hortum. *Illīc* [: in hortō] Iūlia nōn est, ea in cubiculō suō est. Iūlia nōn rīdet, sed *lacrimat*: in *oculīs* eius sunt *lacrimae*. Dēlia: "In ātriō pater tuus tē *exspectat*, Iūlia." Iūlia *ē* [= ex] cubiculō *exit*, ad Iūlium currit et *eī* [: Iūliō] ōsculum dat. Iūlia rosam ante Iūlium *tenet*. Iūlia: "Nōnne *haec* rosa *fōrmōsa* [= pulchra] est?"

PENSVM C

1. Quem puerī exspectant? *Puerī Iūlium esxpectant.*
2. Venitne Iūlius Rōmā? *Iūlius nōn Rōmā, sed Tūsculō venit.*
3. Quis ōstium aperit et claudit? *Ōstiārius ōstium aperit et claudit.*
4. Quid inest in saccīs? *In saccīs māla et pira īnsunt.*
5. Cui Iūlius mālum prīmum dat? *Iūlius Mārcō mālum prīmum dat.*
6. Cui Aemilia ōsculum dat? *Aemilia virō suō ōsculum dat.*
7. Estne Iūlia in hortō? *Iūlia nōn in hortō, sed in cubiculō suō est.*
8. Quō it Dēlia? *Dēlia in cubiculum Iūliae it.*
9. Estne Iūlia sōla in cubiculō suō? *Iūlia nōn sōla est illīc. Syra apud eam est.*
10. Rīdetne Iūlia? *Iūlia nōn rīdet, sed lacrimat.*
11. Quō Iūlia currit? *Iūlia in ātrium currit.*
12. Quid Iūlius dat fīliae suae? *Iūlius fīliae suae mālum et pirum dat.*

CAPITVLVM VIII

PENSVM A

Quis est Albīnus? Est tabernārius quī ōrnāmenta vēndit. Quae ōrnāmenta? Ōrnāmenta quae Albīnus vēndit sunt gemmae et margarītae. Quid emit Mēdus? Ōrnāmentum emit. Quod ōrnāmentum? Ōrnāmentum quod Mēdus emit est ānulus cuius pretium est HS C. Digitus in quō ānulus pōnitur est digitus quārtus.

Hic servus Mēdus, ille Dāvus est. Lȳdia hunc servum amat, nōn illum. Lȳdia amīca huius servī est, nōn illīus. Lȳdia huic servō ōsculum dat, nōn illī. Lȳdia ab hōc servō amātur, nōn ab illō.

Hoc oppidum est Tūsculum, illud est Brundisium. Cornēlius in hōc oppidō habitat, nōn in illō. Viae huius oppidī parvae sunt.

PENSVM B

Gemmae et margarītae *ōrnāmenta* pulchra sunt. Aemilia multa ōrnāmenta ā Iūliō *accipit*. Aemilia *margarītās* in collō et ānulum in *digitō* habet. Multae fēminae ante tabernam Albīnī *cōnsistunt* et ōrnāmenta eius aspiciunt. Virī ōrnāmenta *emunt* et fēminīs dant. *Ānulus* gemmātus centum sēstertiīs *cōnstat*. *Pretium* ānulī est centum sēstertiī, sed Mēdus *nōnāgintā* [XC] tantum habet. Albīnus: "Nōnāgintā nōn *satis* est!" Mēdus: "Accipe nōnāgintā sēstertiōs *aut* nūllōs!" Ānulus ad digitum medium nōn *convenit*: digitus medius *nimis* magnus est. Sed ānulus convenit ad digitum *quārtum* [IV], quī nōn *tantus* est quantus digitus *medius*. Lȳdia laeta digitum suum *aspicit* et cum Mēdō ā tabernā *abit*. Lȳdia Mēdō viam *mōnstrat*.

PENSVM C

1. Quid Albīnus vēndit? *Albīnus ōrnāmenta vēndit.*
2. Ā quō Aemilia ōrnāmenta accipit? *Aemilia ōrnāmenta accipit ā virō suō.*
3. Ambulatne Mēdus cum dominō suō? *Mēdus nōn cum dominō suō, sed cum amīcā suā ambulat.*
4. Ubi Mēdus et Lȳdia cōnsistunt? *Mēdus et Lȳdia ante tabernam Albīnī cōnsistunt.*
5. Cūr Mēdus margarītās nōn emit? *Quia Lȳdia multās margarītās habet.*
6. Cūr Lȳdia nūllum ānulum habet? *Nūllum ānulum habet, quia pecūniōsa nōn est.*
7. Estne vacuus sacculus Mēdī? *Vacuus nōn est, in sacculō eius sunt nōnāgintā sēstertiī.*
8. Quot sēstertiīs cōnstat ānulus gemmātus? *Ānulus gemmātus cōnstat centum sēstertiīs.*
9. Ad quem digitum ānulus convenit? *Ānulus ad digitum quārtum convenit.*

CAPITVLVM IX

PENSVM A

In Italiā sunt multī pāstōr*ēs*. Numerus pāstōr*um* magnus est. Pāstor Iūliī ūnum can*em* et multās ov*ēs* habet. Pastor est dominus can*is* et ov*ium*. Can*is* et ov*ēs* pāstōr*em* amant. Cibus ov*ium* est herba, cibus pāstōr*is* est pān*is*. Pāstor pān*em* ēst.

In coll*e* ūna arbor est. Pāstor cum can*e* et ov*ibus* ad arbor*em* it. Iam pāstor in umbrā arbor*is* iacet. Arbor pāstōr*ī* et can*ī* et ov*ibus* umbram dat, sed ov*is* nigra in sōl*e* iacet. Nūllae nūb*ēs* ante sōl*em* sunt. In silvā multae arbor*ēs* sunt, sub arbor*ibus* umbra est. Ov*is* nigra ā pāstōr*e* cēterīsque ov*ibus* discēdit. Canis ov*em* videt.

PENSVM B

Pāstor et centum *ovēs* in *campō* sunt. Pāstor ovibus aquam et *cibum* dat. Cibus ovium est *herba*, cibus pāstōris est *pānis*. Pāstor pānem *ēst*. Ovēs herbam *edunt* et aquam *bibunt* ē *rīvō*.

Sōl *lūcet*, nūlla *nūbēs* in caelō *suprā* hunc campum vidētur. In colle ūna *arbor* est, in *silvā* multae arborēs sunt. *Sub* arboribus umbra est. Pāstor ovēs suās ad arborem *dūcit*. *Dum* pāstor in *umbrā* arboris iacet, ovis nigra cēterās ovēs *relinquit* et silvam *petit*. In terrā sunt *vestīgia* lupī; lupus *ipse* nōn procul abest. Lupus in silvā cibum *quaerit*, dum pāstor et *canis* ovem quaerunt.

PENSVM C

1. Num pāstor sōlus in campō est? *Pāstor nōn sōlus est, canis et ovēs apud eum sunt.*
2. Quot ovēs habet pāstor? *Pāstor centum ovēs habet.*
3. Ā quō canis cibum accipit? *Canis cibum accipit ā pāstōre.*
4. Suntne montēs prope pāstōrem? *Montēs nōn prope pāstōrem, sed procul ā pāstōre sunt.*
5. Ubi sunt vallēs? *Vallēs sunt inter montēs.*
6. Quid est collis? *Collis est parvus mōns.*
7. Quō it pāstor? *Pāstor ad arborem it.*
8. Cūr pāstor umbram petit? *Umbram petit, quia sōl lūcet.*
9. Quō it ovis nigra? *Ovis nigra in silvam it.*
10. Quid ovis in terrā videt? *Ovis vestīgia lupī videt in terrā.*
11. Cūr lupus ovem nigram nōn ēst? *Quia canis accurrit et lupum petit.*

CAPITVLVM X

PENSVM A

Av*ēs* in āer*e* volant. Pisc*ēs* in aquā natant. Iūlia neque vol*āre* neque nat*āre* potest. Homō duōs ped*ēs* habet, itaque homō ambul*āre* potest. Homō mortuus sē mov*ēre* nōn potest. Spīr*āre* necesse est hominī, nam sine animā nēmō vīv*ere* potest. Cum homō spīrat, anima in pulmōn*ēs* intrat et ex pulmōn*ibus* exit. Homō quī spīrat mortuus es*se* nōn potest. Homin*ēs* deōs vid*ēre* nōn possunt. Deī ab homin*ibus* vid*ērī* nōn possunt. Nēmō piscēs numer*āre* potest. Piscēs numer*ārī* nōn possunt. Sine pecūniā cibus em*ī* nōn potest.

Puerī Iūliam can*ere* audiunt. Mārcus Quīntum ad terram cad*ere* videt. Iūlius Mārcum clām*āre* audit. Puerī saccum ā Iūliō in mēnsā pōn*ī* et aper*īrī* vident.

PENSVM B

Leō et aquila *bēstiae* sunt. Virī et fēminae *hominēs* sunt. Mercurius nōn homō, sed *deus* est. In aquā sunt *piscēs*. In āere sunt *avēs*. Quid agunt piscēs et avēs? Piscēs in aquā *natant*, avēs in āere *volant*. Avis duās *ālās* habet, itaque avis volāre *potest*. Avis quae volat ālās *movet*. Cum homō ambulat, *pedēs* moventur. Cum homō *spīrat*, anima in *pulmōnēs* intrat. Homō quī spīrat *vīvus* est, quī nōn spīrat *mortuus* est. Nam sine animā *nēmō* vīvere potest. Spīrāre hominī *necesse* est.

Iūlia *canit* [= cantat]. Iūlia *vōcem* pulchram habet. Puerī *nīdōs* quaerunt. Nīdī sunt inter *rāmōs* et folia arborum. In nīdīs avium sunt *ōva* aut pullī. Avēs nōn pullōs vīvōs, sed ōva *pariunt*. Quīntus in arborem *ascendit* et IV *pullōs* videt in nīdō. Rāmus quī nīdum *sustinet* tenuis est. Rāmus tenuis puerum *crassum* sustinēre nōn potest: Quīntus ad terram *cadit*. Mārcus eum cadere videt et *perterritus* est.

PENSVM C

1. Num Neptūnus homō est? *Nōn homō, sed deus est Neptūnus.*
2. Quis est Mercurius? *Mercurius est deus mercātōrum et nūntius deōrum*
3. Quid agunt mercātōrēs? *Mercātōrēs emunt et vendunt.*
4. Num necesse est margarītās habēre? *Id necesse nōn est.*
5. Quid est ōceanus Atlanticus? *Ōceanus est magnum mare.*
6. Cūr aquila ā parvīs avibus timētur? *Quia aquila parvās avēs capere vult.*
7. Ubi sunt nīdī avium? *In arboribus sunt.*
8. Quid est in nīdīs? *In nīdīs sunt ōva aut pullī.*
9. Quae bēstiae ōva pariunt? *Avēs ōva pariunt.*
10. Quid agunt puerī in hortō? *Puerī nīdōs quaerunt.*
11. Cūr rāmus Quīntum sustinēre nōn potest? *Quia Quīntus puer crassus est.*

CAPITVLVM XI

PENSVM A

Membra corporis hūmānī sunt duo bracchia et duo crūra. In corpore hūmānō ūnum caput est, nōn duo capita. In capite sunt duae aurēs et ūnum ōs. In ōre sunt dentēs. In pectore ūnum cor et duo pulmōnēs sunt.

Medicus Quīntum super lectum iacēre videt; medicus puerum dormīre videt. Medicus: "Quīntus dormit." Medicus 'Quīntum dormīre' dīcit. Medicus puerum linguam ostendere iubet, et 'linguam eius rubram esse' dīcit. Puer dīcit 'pedem et caput dolēre.' Medicus Aemiliam pōculum tenēre iubet. Syra Quīntum spīrāre nōn audit, itaque Syra eum mortuum esse putat. Sed Quīntus vīvit. Māter fīlium vīvere gaudet. Necesse est puerum aegrum dormīre.

PENSVM B

Corpus humānum habet quattuor *membra*: duo *bracchia* et duo *crūra*. In bracchiīs duae *manūs* sunt, in crūribus duo *pedēs*. Super collum est *caput*. In capite sunt duo oculī, duae *aurēs*, ūnus nāsus, ūnum *ōs*. In ōre sunt dentēs et *lingua*. Sub collō est *pectus*. In pectore sunt pulmōnēs et *cor*. In corde et in vēnīs *sanguis* est. Sanguis per *vēnās* ad cor *fluit*.

Aemilia apud lectum Quīntī *sedet*, Syra apud lectum *stat*. Quīntus nōn *sānus*, sed aeger est. Syrus medicum ex oppidō *arcessit*. Medicus digitum ad pedem puerī *appōnit*: medicus pedem eius *tangit*. Quīntus, quī digitum medicī in pede *sentit*: "Ei! Pēs *dolet*!"

PENSVM C

1. Quae sunt membra corporis hūmānī? *Sunt bracchia et crūra.*
2. Ubi est cerebrum? *Cerebrum est post frontem.*
3. Quid est in pectore? *In pectore sunt pulmōnēs et cor.*
4. Ubi est venter? *Venter est īnfrā pulmōnēs.*
5. Cūr Quīntus cibum sūmere nōn potest? *Quia aeger est.*
6. Estne Quīntus sōlus in cubiculō suō? *Sōlus nōn est, nam Aemilia et Syra apud eum sunt.*
7. Unde medicus arcessitur? *Medicus Tūsculō arcessitur.*
8. Quid videt medicus in ōre Quīntī? *Medicus dentem nigrum in ōre Quīntī videt.*
9. Quid Quīntus in bracchiō sentit? *Quīntus cultrum medicī sentit.*
10. Cūr Syra Quīntum mortuum esse putat? *Quia eum spīrāre nōn audit.*

CAPITVLVM XII

PENSVM A

Pīlum ē manū iacitur, sagitta ex arcū. In exercitibus Rōmānīs multī Gallī mīlitant, quī arcūs ferunt. Equitātus sine metū impetum in hostēs facit, neque hostēs impetum equitātūs sustinēre possunt. Mīlle passūs sunt quīnque mīlia pedum. Via Latīna CL [150: centum quīnquāgintā] mīlia passuum longa est.

Rāmus tenuis puerum crassum sustinēre nōn potest, nam puer crassus gravis est. Ūnum mālum grave nōn est, nec duo māla gravia sunt, sed saccus plēnus mālōrum gravis est. Lēander saccum magnum et gravem portat. In saccō gravī sunt māla. Servī saccōs gravēs portant. In saccīs gravibus sunt māla et pira.

Saccus Lēandrī gravior est quam Syrī, nam māla graviōra sunt quam pira. Via Appia longior est quam via Latīna. Via Appia et via Aurēlia longiōrēs sunt quam via Latīna. Quīntus crassior est quam Mārcus. Lēander saccum graviōrem quam Syrus portat; in saccō graviōre māla sunt.

Hoc pīlum longius et gravius est quam illud. Haec pīla longiōra et graviōra sunt quam illa.

PENSVM B

Mārcus *frāter* Quīntī est. Quīntus ūnum frātrem et ūnam *sorōrem* habet. 'Iūlia' *nōmen* sorōris est. Frāter Aemiliae est *avunculus* līberōrum. Quīntus: "Ubi est avunculus noster?" Iūlius: "Avunculus *vester* est in Germāniā."

Prōvincia est *pars* imperiī Rōmānī. Rhēnus Germāniam ab imperiō Rōmānō *dīvidit*; Rhēnus *fīnis* imperiī est. In Germāniā multī *mīlitēs* Rōmānī sunt, quī contrā Germānōs *pugnant*; Germānī enim *hostēs* Rōmānōrum sunt. Mīlitēs Rōmānī scūta et *gladiōs* et pīla *ferunt*. Mīlitēs in *castrīs* habitant. Circum castra est *fossa* et *vāllum*, quod X pedēs *altum* est. Mīlitēs patriam ab hostibus *dēfendunt*.

PENSVM C

1. Num *Mārcus* cognōmen est? *Mārcus nōn cognōmen, sed praenōmen est.*
2. Quot frātrēs habet Aemilia? *Ūnum frātrem habet.*
3. Quid agit Aemilius in Germāniā? *Aemilius in Germānia mīlitat.*
4. Quae arma pedes Rōmānus fert? *Pedes Rōmānus scūtum et gladium et pīlum fert.*
5. Quam longum est pīlum Aemiliī? *Pīlum eius sex pedēs longum est.*
6. Ubi habitant mīlitēs Rōmānī? *Mīlitēs in castrīs habitant.*
7. Quī sunt Germānī et Gallī? *Germānī et Gallī sunt quī Germāniam et Galliam incolunt.*
8. Estne Germānia prōvincia Rōmāna? *Nōn est.*
9. Quod flūmen Germāniam ā Galliā dīvidit? *Flūmen Rhēnus Germāniam ā Galliā dīvidit.*
10. Cūr hostēs castra expugnāre nōn possunt? *Quia Rōmānī castra bene dēfendunt.*
11. Num mīles fortis ab hoste fugit? *Mīles fortis nōn fugit, sed impetum in hostēs facit.*
12. Cūr hasta procul iacī nōn potest? *Quia nimis gravis est.*

CAPITVLVM XIII

PENSVM A

Hōrae di*ēī* sunt XII. Hōra sexta di*em* dīvidit in duās partēs: ante merīdi*em* et post merīdi*em*. Sex hōrae sunt dīmidia pars di*ēī*. Mēnsis Iūnius XXX di*ēs* habet: numerus di*ērum* est XXX. Novus annus incipit ab eō di*ē* quī dīcitur kalendae Iānuāriae.

Iūlius mēnsis annī calid*issimus* est; Iānuārius est mēnsis annī frīgid*issimus*. Mēnsis annī brev*issimus* est Februārius. Padus est flūmen Italiae long*issimum* et lāt*issimum*. Sōl stēlla clār*issima* est.

PENSVM B

Iānuārius *mēnsis* prīmus est. December est mēnsis *duodecimus* ac *postrēmus*. Tempore antīquō September mēnsis septimus *erat*, nam *tunc* [= illō tempore] mēnsis prīmus erat Mārtius. Nunc September mēnsis *nōnus* est. Diēs est tempus ā *māne* ad *vesperum*. Māne est *initium* diēī, vesper *fīnis* diēī est et initium *noctis*. Diēs in XII *hōrās* dīviditur. Nocte *lūna* et *stēllae* lūcent, neque eae tam *clārae* sunt quam sōl. Sōl lūnam *lūce* suā *illūstrat*. Ea lūnae pars quae sōle nōn illūstrātur *obscūra* est.

Vēr et *autumnus*, aestās et *hiems* sunt quattuor *tempora* annī. *Aestās* ā mēnse Iūniō *incipit*. Hieme nōn sōlum *imber*, sed etiam *nix* dē nūbibus cadit: montēs et campī nive *operiuntur*. Aqua nōn tam *frīgida* est quam nix.

PENSVM C

1. Quot sunt mēnsēs annī? *Mēnsēs annī sunt duodecim.*
2. Ā quō Iānuārius nōmen habet? *Ā deō Iānō.*
3. Quam longus est mēnsis Aprīlis? *Aprīlis trīgintā diēs longus est.*
4. Ā quō mēnsis Iūlius nōmen habet? *Mēnsis Iūlius nōminātur ā Iūliō Caesare.*
5. Cūr mēnsis decimus Octōber nōminātur? *Quia tempore antīquō mēnsis octāvus erat.*
6. Cūr lūna nōn tam clāra est quam sōl? *Quod lūna suam lūcem nōn habet, sed sōle illūstrātur.*
7. Quī diēs annī brevissimus est? *Diēs annī brevissimus est a. d. VIII kal. Iān.*
8. Quī diēs aequinoctia dīcuntur? *A. d. VIII kal. Apr. et a. d. VIII kal. Oct.*
9. Quod tempus annī calidissimum est? *Aestās est tempus annī calidissimum.*
10. Quandō nix dē nūbibus cadit? *Hieme nix dē nūbibus cadit.*
11. Quid est imber? *Imber est aqua quae dē nūbibus cadit.*
12. Ā quō diē incipit novus annus? *Novus annus incipit ā kalendīs Iānuāriīs.*

CAPITVLVM XIV

PENSVM A

Puer dorm*iēns* nihil audit. Dāvus puerum dorm*ientem* excitat: in aurem puerī dorm*ientis* clāmat: "Mārce!" Mārcus oculōs aper*iēns* servum apud lectum st*antem* videt. Servus puerō frīg*entī* vestīmenta dat. Parentēs fīlium intr*antem* salūtant et ā fīliō intr*ante* salūtantur. Fīlius discēd*ēns* "Valē!" inquit.

Corpus val*ēns* nōn dolet. Medicus caput dol*ēns* sānāre nōn potest. Piscēs sunt animālia nat*antia*.

PENSVM B

Puerī in lectīs *cubant* [= iacent]. *Alter* puer dormit, alter *vigilat*; alter *valet*, alter aegrōtat. *Uter* puer aegrōtat, Mārcusne *an* Quīntus? Quīntus aegrōtat.

Servus puerum dormientem *excitat* et eī aquam *affert*. Mārcus ē lectō *surgit* et prīmum manūs *lavat*, *deinde* faciem. Puer vestīmenta ā servō *poscit*, et prīmum tunicam *induit*, deinde *togam*. Iam puer *nūdus* nōn est. Virō *togātō* [= togam gerentī] bracchium *dextrum* nūdum est. Dāvus Mārcum sēcum venīre iubet: "Venī *mēcum*!"

Mārcus Mēdum, quī cum eō īre *solet*, nōn videt. Mēdus librōs et cēterās *rēs* Mārcī portāre solet, Mārcus ipse *nihil* portāre solet *praeter* mālum. "Hodiē" *inquit* Iūlius "Mēdus *tēcum* īre nōn potest." Mārcus sōlus abit librum et *tabulam* et stilum *sēcum* ferēns.

PENSVM C

1. Quīntusne bene dormit? *Quīntus dormīre nōn potest.*
2. Uter puer aegrōtat? *Quīntus aegrōtat.*
3. Estne clausa fenestra Mārcī? *Fenestra eius aperta est.*
4. Uter ē duōbus puerīs gallum canentem audit? *Quīntus, quī vigilat, gallum canentem audit.*
5. Quōmodo servus Mārcum excitat? *Dāvus in aurem puerī dormientis clāmat: "Māne est!"*
6. Tōtumne corpus lavat Mārcus? *Nōn tōtum corpus, sed tantum manūs et caput lavat.*
7. Cūr Mārcus frīget? *Quod nūdus est.*
8. Quid Mārcus ā servō poscit? *Vestīmenta sua poscit.*
9. Utrum bracchium togā operītur? *Bracchium sinistrum togā operītur.*
10. Utrā manū mīles scūtum gerit? *Mīles scūtum gerit manū sinistrā.*
11. Quās rēs Mārcus sēcum fert? *Mārcus librum, tabulam stilumque sēcum fert.*

CAPITVLVM XV

PENSVM A

Mārcus ad lūdum ven*it* nec iānuam puls*at*. Magister: "Cūr tū iānuam nōn puls*ās*, cum ad lūdum ven*īs*?" Mārcus: "Ego iānuam nōn puls*ō*, cum ad lūdum ven*iō*, quod nec Sextus nec Titus id facit. Audīte, Sexte et Tite: vōs iānuam nōn puls*ātis* cum ad lūdum ven*ītis*!" Sextus et Titus: "Nōs iānuam puls*āmus*, cum ad lūdum ven*īmus*!" Magister: "Tacēte! Aperīte librōs!" Titus: "Ego librum nōn hab*eō*." Magister: "Cūr librum nōn hab*ēs*, Tite?" Titus: "Librum nōn hab*eō*, quod Mārcus meum librum hab*et*!" Mārcus: "Sed vōs meās rēs hab*ētis*!" Titus et Sextus: "Nōs rēs tuās nōn hab*ēmus*!"

Magister discipulōs dormīre vidēns exclāmat: "Ō puerī! Dorm*ītis*! Ego recit*ō*, vōs nōn aud*ītis*!" Mārcus: "Ego tē recitāre aud*iō*. Nōn dorm*iō*." Titus et Sextus: "Nec nōs dorm*īmus*. Tē recitāre aud*īmus*. Bene recit*ās*, magister." Magister: "Ego bene recit*ō*, at vōs male recit*ātis*! Malī discipulī es*tis*!" Discipulī: "Vērum nōn dīc*is*, magister. Bonī discipulī *sumus*: in lūdō nec clām*āmus* nec rīd*ēmus*, et tē aud*īmus*!"

PENSVM B

Māne puerī in *lūdum* eunt. Puerī quī in lūdum eunt *discipulī* sunt. Quī lūdum habet *magister* est. Mārcus magistrum metuit, nam Diodōrus magister *sevērus* est quī puerōs improbōs *virgā* verberat.

Intrat magister. Sextus dē *sellā* surgit. Cēterī discipulī *nōndum* adsunt. Magister *exclāmat*: "Ō, discipulōs improbōs!" Sextus: "Num ego improbus *sum*?" Magister: "*Tū* discipulus improbus nōn es, *at* [= sed] cēterī discipulī improbī sunt!"

Post Sextum venit Titus, *tum* [= deinde] Mārcus. Mārcus *iānuam* [= ōstium] nōn pulsat, *antequam* lūdum intrat, nec magistrum salūtat. Magister: "Discipulus improbus *es*, Mārce! *Statim* ad mē venī!" Magister *tergum* Mārcī verberat. Tergum est *posterior* pars corporis. Magister puerum verberāre *dēsinit*. Mārcus ad sellam suam *redit* neque *cōnsīdit*. Magister: "*Quid* [= cūr] nōn cōnsīdis?" Mārcus: "Sedēre nōn *possum*, quod pars tergī *īnferior* mihi dolet!"

PENSVM C

1. Quō puerī māne eunt? *In lūdum eunt.*
2. Quis est Diodōrus? *Magister est.*
3. Cūr puerī magistrum metuunt? *Quia sevērus est.*
4. Quis discipulus prīmus ad lūdum advenit? *Sextus prīmus advenit.*
5. Quid facit Titus antequam lūdum intrat? *Iānuam pulsat.*
6. Cūr Titus librum suum nōn habet? *Quod Mārcus librum eius habet.*
7. Quis est discipulus improbissimus? *Mārcus discipulus improbissimus est.*
8. Cūr Quīntus in lūdum īre nōn potest? *Quia aegrōtat.*
9. Cūr magister recitāre dēsinit? *Quia discipulī dormiunt.*
10. Tūne magister/magistra an discipulus/discipula es? *Ego nōn magister/-tra, sed discipulus/-a sum.*
11. Num tū iānuam pulsās antequam cubiculum tuum intrās? *Iānuam meam nōn pulsō antequam intrō.*

CAPITVLVM XVI

PENSVM A

Nautae, quī Neptūnum ver*entur*, tempestātem oppe*riuntur*. Mēdus et Lȳdia ex Italiā proficīsc*untur*. Lȳdia Mēdum in puppim ascendentem sequ*itur*. Dum nauta loqu*itur*, Mēdus occidentem intu*ētur*, unde nūbēs ātrae ori*untur*. Simul tempestās or*itur*. Mercātor trīstis mercēs suās in mare lāb*ī* videt; nēmō eum cōnsōl*ārī* potest.

Quī ab amīcīs proficīsc*itur* laet*ārī* nōn potest.

PENSVM B

Brundisium est oppidum *maritimum* (in *ōrā* maritimā situm) quod magnum *portum* habet. Portus est *locus* quō *nāvēs* ad terram adīre possunt.

Cum nūllus *ventus* flat, mare *tranquillum* est. *Tempestās* est magnus ventus quī mare *turbat* et altōs *flūctūs* facit. Gubernātor est *nauta* quī in *puppī* nāvis sedēns nāvem *gubernat*. Partēs caelī sunt *oriēns* et *occidēns*, *septentriōnēs* et merīdiēs. Oriēns est ea caelī pars unde sōl *oritur*, occidēns est ea pars quō sōl *occidit*.

Mēdus et Lȳdia nāvem *cōnscendunt* atque ex Italiā *proficīscuntur*. Ventus *secundus* est, nāvis plēnīs *vēlīs* ex portū *ēgreditur* [= exit]; sed in altō marī tempestās *oritur*: magnus ventus *flāre* incipit, tōtum mare turbidum *fit*. Nautae aquam ē nāve *hauriunt* et *mercēs* in mare iaciunt. Mēdus Neptūnum *invocat*: "Ō Neptūne! *Servā* mē!" Nāvis flūctibus *iactātur* nec *vērō* [= sed nōn] mergitur.

PENSVM C

1. Quae nāvēs Rōmam adīre possunt? *Parvae tantum nāvēs Rōmam adīre possunt.*
2. Quid est 'ōstium' flūminis? *Est locus quō flūmen in mare īnfluit.*
3. Num Tiberis in mare Superum īnfluit? *Tiberis nōn in mare Superum, sed in mare Īnferum īnfluit.*
4. Quandō nāvēs ē portū ēgrediuntur? *Ventō secundō nāvēs ē portū ēgrediuntur.*
5. Ubi sedet gubernātor et quid agit? *Gubernātor in puppī sedēns nāvem gubernat.*
6. Quae sunt quattuor partēs caelī? *Sunt oriēns et occidēns, merīdiēs et septentriōnēs.*
7. Quās rēs Mēdus et Lȳdia sēcum ferunt? *Omnēs rēs suās sēcum ferunt.*
8. Quō Mēdus cum amīcā suā īre vult? *In Graeciam.*
9. Cūr trīstis est Lȳdia? *Quod amīcās suās relinquit.*
10. Quem deum invocant nautae? *Deum Neptūnum.*
11. Cūr mercēs in mare iaciuntur? *Quod nāvis nimis gravis est.*
12. Num nāvis eōrum mergitur? *Nāvis servātur, nōn mergitur.*

CAPITVLVM XVII

PENSVM A

Mārcus ā magistrō nōn laud*ātur*, sed reprehend*itur*. Mārcus: "Cūr ego semper reprehend*or*, numquam laud*or*? Titus et Sextus semper laud*antur*, numquam reprehend*untur*." Magister: "Tū nōn laud*āris*, sed reprehend*eris*, quia prāvē respondēs." Mārcus: "Sed ego semper interrog*or*!" Sextus: "Tū nōn semper interrog*āris*; nōs saepe interrog*āmur* nec prāvē respondēmus: itaque ā magistrō laud*āmur*, nōn reprehend*imur*." Mārcus: "At facile est id quod vōs interrog*āmini*: itaque rēctē respondētis ac laud*āmini*!" Titus: "Nōs magistrum ver*ēmur*. Nōnne tū eum ver*ēris*?" Mārcus: "Ego magistrum nōn ver*eor*. Cūr vōs eum ver*ēminī*?"

PENSVM B

Discipulus est puer quī *discit*. Vir quī puerōs *docet* magister est. Magister est vir *doctus* quī multās rēs *scit* quās puerī *nesciunt*. Sextus nec stultus nec piger, sed *prūdēns* atque *industrius* est. Magister interrogat, discipulus quī respondēre potest manum *tollit*. Nōn *oportet* respondēre antequam magister interrogat. Magister: "*Dīc* numerōs ā decem *ūsque* ad centum!" *Quisque* puer manum tollit, primum Sextus, deinde Titus, *postrēmō* Mārcus. Sextus numerōs dīcit: "XI, XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVII, XVIII, XIX, XX, XXX, XL, L, LX, LXX, LXXX, XC, C." Sextus bonus discipulus est, quī semper *rēctē* respondet; itaque magister eum *laudat*. Mārcus, quī semper *prāvē* respondet, ā magistrō *reprehenditur*: "*Numquam* rēctē respondēs, Mārce! Cūr nōn *cōgitās* antequam respondēs?" Mārcus: "Cūr Titum nōn interrogās? Is nōn tam *saepe* interrogātur quam ego." Magister: "Iam eum interrogō: quot sunt XXI et LXVIII?" Titus: "LXXXVII? an LXXXVIII?" Titus nōn *certus*, sed *incertus* est ac magistrō *respōnsum* incertum dat. Sextus vērō rēctē respondet, *quamquam* difficile est id quod interrogātur. Quod Mārcus interrogātur nōn difficile, sed *facile* est.

Ūnus *dēnārius* est IV sēstertiī, ūnus sēstertius IV *assēs*.

PENSVM C

1. Quid puerī discunt in lūdō? *Puerī litterās et numerōs discunt.*
2. Cūr Sextus ā magistrō laudātur? *Quia semper rēctē respondet.*
3. Cūr Mārcus reprehenditur? *Quia prāvē respondet.*
4. Estne facile id quod Titus interrogātur? *Nōn facile, sed difficile est.*
5. Cūr Titus nōn statim respondet? *Quia XLVIII numerus difficilis est.*
6. Uter rēctē respondet, Titusne an Sextus? *Sextus est discipulus quī rectē respondet.*
7. Quot sunt ūndētrīgintā et novem? *Sunt duodēquadrāgintā.*
8. Trēs sēstertiī quot sunt assēs? *Trēs sēstertiī sunt duodecim assēs.*
9. Quot dēnāriī sunt octōgintā sēstertiī? *Octōgintā sēstertiī sunt vīgintī dēnāriī.*
10. Num facilēs sunt numerī Rōmānī? *Nōn facilēs, sed difficilēs sunt numerī Rōmānī.*
11. Tūne ā magistrō tuō laudāris? *Ā magistrō laudor.*

CAPITVLVM XVIII

PENSVM A

Sextus rēct*ē* respondet, Mārcus prāv*ē* respondet et sevēr*ē* reprehenditur. Nēmō rēct*ius* aut pulchr*ius* scrībit quam Sextus; is rēctissim*ē* et pulcherrim*ē* scrībit. Lūna plēna clār*ē* lūcet, sed sōl clār*ius* lūcet quam lūna et cēterae stēllae; sōl clārissim*ē* lūcet.

Hostēs nōn tam fort*iter* pugnant quam Rōmānī. Mīlitēs nostrī fort*ius* pugnant quam hostēs. Nostrī fortissim*ē* pugnant. Mārcus nimis lev*iter* scrībit. Magister brev*iter* scrībit 'Mārcum improbum esse'.

PENSVM B

Ex XXIII litterīs Latīnīs VI *vōcālēs* sunt: A E I O V Y; cēterae sunt *cōnsonantēs*. Cōnsonāns semper cum vōcālī *iungitur*. K, Y, Z litterae *rārae* sunt in *linguā* Latīnā, in linguā Graecā *frequentēs*. Vocābula *ōstium* et *iānua* *eandem* rem significant; *lingua* duās rēs *variās* significat. Magister librōs Latīnōs et Graecōs *legere* potest.

Discipulī hanc *sententiam* in tabulīs suīs *scrībunt*: *Homō oculōs et nāsum habet.* Magister tabulam *cuiusque* puerī aspicit, et Sextī et Titī et Mārcī. In tabulā Mārcī IV litterae *dēsunt*. Magister litterās quae dēsunt *addit*; *ita* [= eō modō] magister menda Mārcī *corrigit*. Tum Mārcus scrībit *sīc* [= hōc modō]: *HOMO HOCVLOS...* Magister: "Ō Mārce! Hīc nōn *deest*, immō *superest* littera H!" Mārcus stilum vertēns H litteram *dēlet*. Tum magister calamum et *chartam* sūmit et *epistulam* ad patrem Mārcī scrībit.

Cēra est *māteria* mollis. Ferrum est māteria *dūra*.

PENSVM C

1. Quot sunt litterae Latīnae? *Sunt vīgintī trēs.*
2. Estne D vōcālis an cōnsonāns? *D cōnsonāns est.*
3. Quot syllabās habet vocābulum *apis*? *Hoc vocābulum duās syllabās habet.*
4. Quōmodo parvus discipulus legit? *Parvus discipulus quamque syllabam cuiusque vocābulī legit.*
5. Quis discipulus rēctissimē scrībit? *Sextus est discipulus quī rēctissimē scrībit.*
6. Quālēs sunt litterae quās Titus scrībit? *Litterae Titī tam foedae sunt quam Mārcī.*
7. Quālis discipulus est Mārcus? *Est discipulus piger.*
8. Cūr Mārcus nōn *HOMO*, sed *OMO* scrībit? *Quia semper 'omō' dīcit.*
9. Quotiēs Mārcus litteram H scrībit? *Deciēs.*
10. Stilōne in tabulā scrībit magister? *Magister calamō in chartā scrībit.*
11. Quid magister scrībit? *Epistulam ad patrem Mārcī.*
12. Estne facilis grammatica Latīna? *Difficilis est.*
13. Tūne rēctius scrībis quam Mārcus? *Certē rēctius scrībō quam ille!*

CAPITVLVM XIX

PENSVM A

Ante X annōs Iūlius apud parentēs suōs habit*ābat* nec uxōrem hab*ēbat*. Iūlius et Aemilia Rōmae habit*ābant*. Iūlius Aemiliam am*ābat* nec ab eā am*ābātur*. Ea numquam Iūlium salūt*ābat* cum eum vid*ēbat*, quamquam ipsa ab eō salūt*ābātur*. Aemilia epistulās Iūliī nōn le*gēbat* nec dōna eius accipi*ēbat*, sed omnia remitt*ēbat*.

Iūlius: "Tunc ego tē am*ābam* nec ā tē am*ābar*, nam tū alium virum am*ābās* nec ab eō am*ābāris*. Ego miser er*am* et tū misera er*ās*.Tunc apud parentēs nostrōs habi*tābāmus*. Tū et parentēs tuī in parvā domō habit*ābātis*. Vōs ā mē salūt*ābāminī*, quamquam pauperēs er*ātis*."

PENSVM B

Iūlius, quī *marītus* Aemiliae est, *uxōrem* suam nec *ūllam* aliam fēminam amat. Quīntus *minor* quam Mārcus et *māior* quam Iūlia est.

Tēctum peristӯlī XVI altīs *columnīs* sustinētur. Inter columnās III *signa* stant. Iūnō, *coniūnx* [= uxor] Iovis, *dea* mātrōnārum est. Nēmō deōrum *pēior* marītus est quam Iuppiter. Inter omnēs deōs Iuppiter *pessimus* marītus est.

Ante X annōs Aemilia nōn mātrōna, sed *virgō* erat. Tunc Iūlius *adulēscēns* XXII annōrum erat. Pater Iūliī vir *dīves* [= pecūniōsus] erat. Quī nōn dīves, sed *pauper* est, in parvā *domō* habitat. Rōmae multī hominēs habitant, *plūrēs* quam in ūllā aliā urbe. Rōma est urbs *māxima* imperiī Rōmānī.

PENSVM C

1. Quae est coniūnx Iovis? *Iūnō coniūnx est Iovis.*
2. Num Iuppiter bonus marītus est? *Immō malus marītus est Iuppiter.*
3. Cuius fīlius est Cupīdō? *Est fīlius Veneris et Mārtis.*
4. Estne Quīntus māior quam Mārcus? *Quīntus minor est quam Mārcus.*
5. Ubi parentēs Iūliī habitābant? *Parentēs Iūliī Rōmae habitābant.*
6. Cūr Iūlius tunc miser erat? *Quia Aemiliam amābat neque ab eā amābātur.*
7. Cūr Aemilia Iūlium nōn amābat? *Quia alium virum amābat.*
8. Num Iūlius Aemiliam propter pecūniam amābat? *Nōn ita, nam Aemilia virgō pauper erat.*
9. Cūr Aemilia nunc beāta est? *Quia bonum marītum habet.*
10. Hodiēne Aemilia minus pulchra est quam tunc? *Aemilia hodiē tam pulchra est quam tunc erat.*

CAPITVLVM XX

PENSVM A

Mox novus īnfāns in cūnīs Aemiliae er*it*. Aemilia rūrsus īnfantem hab*ēbit*. Tum quattuor līberī in familiā er*unt*. Iūlius et Aemilia quattuor līberōs hab*ēbunt*. Aemilia īnfantem suum am*ābit*. Iūlius et Aemilia īnfantem suum aequē am*ābunt*. Annō post īnfāns prīma verba disc*et* et prīmōs gradūs faci*et*. Īnfāns ambulāns ā parentibus laud*ābitur*.

Aemilia: "Ego īnfantem meum bene cūr*ābō*: semper apud eum man*ēbō*, numquam ab eō discēd*am*." Iūlius: "Certē bona māter er*is*, Aemilia: īnfantem tuum ipsa cūr*ābis* nec eum apud nūtrīcem relinqu*ēs*." Aemilia: "Etiam nocte apud īnfantem er*ō*, semper cum eō dor*miam*. Nōs et īnfāns in eōdem cubiculō dormi*ēmus*." Iūlius: "Nōn dormiēmus, sed vigil*ābimus*! Nam certē ab īnfante vāgiente excit*ābimur*!" Aemilia: "Ego excit*ābor*, tū bene dorm*iēs* nec excit*āberis*!"

PENSVM B

Parvulus puer quī in *cūnīs* iacet *īnfāns* appellātur. Īnfāns quī cibō *caret* magnā vōce *vāgit*. Nōn pānis, sed *lac* cibus īnfantium est. Nūtrīx est *mulier* [= fēmina] quae nōn suum, sed *aliēnum* īnfantem *alit*. Multae mātrēs īnfantēs suōs ipsae alere *nōlunt*.

Marītus et uxor iam nōn dē tempore praeteritō *colloquuntur*, sed dē tempore *futūrō*. Aemilia: "Cūr tū fīlium habēre *vīs*, Iūlī? Ego alteram fīliam habēre *volō*, plūrēs quam duōs fīliōs *nōlō* [= nōn volō]. Vōs virī fīliōs tantum *vultis*! Fīliōs *magis* dīligitis quam fīliās!" Iūlius *silet* [= tacet]. Aemilia īrāta *gradum* adversus ōstium facit, sed Iūlius: "*Manē* hīc apud mē!" inquit, "*Nōlī* discēdere!" Aemilia manet ac loquī *pergit*: "Bona māter apud īnfantem suum manēre *dēbet*, hoc mātris *officium* est. Nēmō enim īnfantem melius *cūrāre* potest quam māter ipsa."

PENSVM C

1. Ubi parvulus īnfāns cubat? *In cūnīs cubat īnfāns.*
2. Quid facit īnfāns quī cibō caret? *Īnfāns quī cibō caret magnā vōce vāgit.*
3. Quid est cibus īnfantium parvulōrum? *Parvulī īnfantēs lacte vīvunt.*
4. Num omnēs īnfantēs ā mātribus suīs aluntur? *Multae mātrēs īnfantēs suōs alere nōlunt.*
5. Quae sunt prīma verba īnfantis? *Prīma verba īnfantis sunt 'mamma' et 'tata.'*
6. Quandō Aemilia novum īnfantem habēbit? *Post paucōs mēnsēs.*
7. Cūr Aemilia ā marītō suō discēdere vult? *Quia Iūlius dīcit 'sē in aliō cubiculō dormīre velle.'*
8. Cūr Iūlius in aliō cubiculō dormīre vult? *Quia ab īnfante vāgiente excitārī nōn vult.*
9. Quid Aemilia officium mātris esse dīcit? *Dīcit 'officium mātris esse īnfantem suum cūrāre et alere.'*
10. Cūr Syra et Iūlia in hortō nōn manent? *Quia caelum nūbibus ātrīs operītur.*
11. Cūr Iūlia sorōrem habēre nōn vult? *Quia parentēs novam fīliam magis amābunt quam Iūliam.*

CAPITVLVM XXI

PENSVM A

Mārcus ūmidus est, quod per imbrem ambul*āvit*, ac sordidus, quod humī iac*uit*. Discipulī ūmidī sunt, quod per imbrem ambul*āvērunt*, ac sordidī, quod humī iac*uērunt*.

Mārcus: "Ā Sextō puls*ātus* sum." Iūlius: "Nōnne tū Sextum puls*āvistī*?" Mārcus: "Prīmum Sextus mē puls*āvit*, tum ego illum puls*āvī*. Ego et Titus Sextum puls*āvimus*." Iūlius: "Quid? Vōs duo ūnum puls*āvistis*? Et cūr sordida est vestis tua? Humīne iac*uistī*?" Mārcus: "Humī iac*uī*: Sextus mē ten*uit*."

Aemilia: "Quid magister vōs doc*uit* hodiē?" Mārcus: "Magister aliquid recit*āvit*, sed ego initium tantum aud*īvī*." Aemilia: "Cūr nōn omnia aud*īvistī*?" Iūlius: "Mārcus in lūdō dorm*īvit*!" Aemilia: "Audīsne? Pater dīcit 'tē in lūdō dorm*īvisse*'. Tūne vērē dorm*īvistī*?" Mārcus: "Certē dorm*īvī*, māter. Omnēs dorm*īvimus*! Sed paulō post magister laud*āvit* litterās meās." Mārcus mātrī litterās quās Sextus scrīps*it* ostendit. Aemilia: "Tūne ipse hoc scrīps*istī*?" Mārcus: "Ipse scrīps*ī*. Cēterī puerī prāvē scrīps*ērunt*."

PENSVM B

Hodiē māne Mārcus *mundus* erat, vestīmenta eius tam *candida* erant quam nix. Nunc nōn modo *vestis* [= vestīmenta] eius, sed etiam faciēs et manūs et *genua* sordida sunt, atque *cruor* [= sanguis] eī dē nāsō fluit. Nam Sextus, quī tam *validus* est quam bōs, Mārcum pulsāvit sine *causā* (ut ait Marcus). Mārcus, quī *humī* iacuit, tam sordidus est quam *porcus*. Difficile est eum *cognōscere*.

In cubiculō suō Mārcus lavātur et vestem *mūtat*. *Interim* [= dum haec aguntur] Aemilia ātrium intrat et vestīgia puerī *cōnspicit*. Aemilia: "Quid hoc est? *Aliquis* pedibus sordidīs in *solō* mundō ambulāvit!" Mārcus, *postquam* vestem mūtāvit, in ātrium redit. Puer mātrī *tabellam* [= parvam tabulam] Sextī ostendit et 'sē ipsum eās litterās *scrīpsisse*' dīcit. Id quod Mārcus dīcit nōn vērum, sed *falsum* est; Mārcus *mentītur*, sed Aemilia fīliō suō *crēdit*. Iūlius vērō dē verbīs eius *dubitat*; Mārcus patrem suum *fallere* nōn potest.

PENSVM C

1. Cūr Mārcus rediēns ūmidus et sordidus est? *Quia per imbrem ambulāvit et humī iacuit.*
2. Ā quō pulsātus est? *Ā Sextō pulsātus est.*
3. Cūr Mārcus sōlus Sextum vincere nōn potest? *Quia Sextus validior est.*
4. Quōmodo Mārcus sē excūsāre cōnātur? *Dīcit 'sē et Titum cum puerō māiōre pugnāvisse.'*
5. Quid agit Mārcus in cubiculō suō? *Vestem mūtat.*
6. Quid Aemilia in solō cōnspicit? *Vestīgia Mārcī.*
7. Quid tum Iūlius dīcit uxōrī? *Iūlius 'porcum intrāvisse' dīcit.*
8. Quid Mārcus parentibus suīs ostendit? *Mārcus parentibus suīs tabellam ostendit.*
9. Quis litterās quae in eā tabulā sunt scrīpsit? *Sextus eās litterās scrīpsit.*
10. Cūr Iūlius fīlium suum nōn laudat? *Iūlius fīliō suō nōn crēdit.*

CAPITVLVM XXII

PENSVM A

Hōrā nōnā erus ambul*ātum* īre solet. Tabellāriī nōn mittuntur pecūniam postul*ātum*. Hostēs castra expugn*ātum* veniunt. Multī barbarī Rōmam veniunt habit*ātum*.

Syra: "Verba medicī difficilia sunt aud*ītū*." Ea rēs est fac*tū* facilis. Nōmen barbarum difficile dic*tū* est.

Verba: terrēre, *terru*isse, *territ*um; claudere, *claus*isse, *claus*um; dīcere, *dīx*isse, *dict*um; solvere, *solv*isse, *solūt*um; rumpere, *rūp*isse, *rupt*um; aperīre, *aperu*isse, *apert*um; vincīre, *vīnx*isse, *vinct*um; pellere, *pepul*isse, *puls*um; scindere, *scid*isse, *sciss*um; venīre, *vēn*isse; posse, *potu*isse.

PENSVM B

Iānua cōnstat ē duābus *foribus*, quae in *cardinibus* vertuntur. Ōstiārius vel *iānitor* dīcitur servus quī hominēs in vīllam *admittit*. Canis eius prope tam *ferōx* quam lupus est; itaque necesse est eum catēnā *ferreā* [< ferrum] *vincīre*. Ānulus Lȳdiae nōn ex ferrō, sed ex *aurō* factus est. Servus quī epistulās fert *tabellārius* dīcitur, nam *anteā* epistulae in tabellīs scrībēbantur.

Tabellārius *extrā* iānuam stat. Iānitor, quī intrā iānuam sedet, tabellārium dē cane ferōcī *monet*: "Cavē! Canis tē *mordēbit*!" In solō intrā *līmen* scrīptum est '*Cavē* canem' īnfrā *imāginem* canis. "Nec haec *imāgō* nec canis vērus mē *terret*" inquit tabellārius, ac propius ad canem *accēdit*. Canis catēnam *rumpit* et vestem eius dentibus *prehendit*. Tabellārius neque *prōcēdere* neque *recēdere* audet. Iānitor: "*Quīn* prōcēdis? Ego tē intrāre *sinō*!" Sīc iānitor hominem territum *dērīdet*. Ille alterum gradum facit, sed canis eum ex ōstiō *pellit*. Tlēpolemus tōtō corpore *tremēns* ex ōstiō *cēdit*. *Tandem* [= postrēmō] iānitor canem vincit.

PENSVM C

1. Quid est iānitōris officium? *Iānitōris officium est vīllam cūstōdīre.*
2. Cūr necesse est canem eius vincīre? *Quia canis ferōx est.*
3. Ex quā māteriā cōnstat iānua? *Iānua ē lignō cōnstat.*
4. Vulcānus quis est? *Vulcānus est deus fabrōrum.*
5. Quid in solō intrā līmen vidētur? *Intrā līmen vidētur imāgō canis.*
6. Quid tabellārius sēcum fert? *Tabellārius epistulās fert.*
7. Unde venit Tlēpolemus et quem quaerit? *Tūsculō venit et Iūlium, patrem Mārcī, quaerit.*
8. Quōmodo iānitor ē somnō excitātur? *Cane lātrante excitātur iānitor.*
9. Quid agit Iūlius post merīdiem? *Post merīdiem Iūlius dormītum it.*

10. Cūr canis saliēns catēnā nōn retinētur? *Quia catēna rumpitur.*
11. Quid facit iānitor antequam tabellārius intrat? *Canem vincit.*

CAPITVLVM XXIII

PENSVM A

Mārcus: "Posthāc bonus puer fu*tūrus* sum et vōbīs pāri*tūrus* sum." Mārcus prōmittit 'sē bonum puerum fu*tūrum* esse et sē parentibus pāri*tūrum* esse.' Aemilia putat Mārcum ā Iūliō verberā*tum* īrī, sed Iūlius 'sē epistulam scrīp*tūrum* esse' dīcit.

Verba: dūcere, *dūx*isse, *duct*um; legere, *lēg*isse, *lēct*um; mittere, *mīs*isse, *miss*um; inclūdere, in*clūs*isse, in*clūs*um; facere, *fēc*isse, *fact*um; ferre, *tul*isse, *lāt*um; afferre, at*tul*isse, al*lāt*um; trādere, trā*did*isse, trā*dit*um; perdere, per*did*isse; ostendere, *ostend*isse; fugere, *fūg*isse.

PENSVM B

Iānitor dominō epistulam *trādit* [= dat]. Iūlius *signum* rumpit; iam signum *integrum* nōn est. Mārcus *pallidus* et tremēns *vultum* patris legentis aspicit. Epistula magistrī omnem rem *plānam* facit. Iūlius: "Sextī est haec tabula; num hoc *negāre* audēs?" Puer nihil negat, sed omnia *fatētur*. Iūlius: "Indignum est *factum* tuum. Nōnne tē *pudet* factī tuī?" Mārcus, quī paulō ante *ob* timōrem pallēbat, iam *rubet* ob *pudōrem*. Mārcus: "*Posthāc* semper bonus puer erō, hoc vōbīs *prōmittō!*"

Hodiē Mēdus Mārcum ad lūdum *comitārī* nōn potuit, nam *herī* domō fūgit; itaque Mārcus sine *comite* ambulāvit. Magister pecūniam quam Iūlius eī *dēbet* postulat. Iūlius: "Magistrō pecūniam *solvere* nōlō, neque enim is mercēdem *meret*. Pecūniam meam *perdere* nōlō."

PENSVM C

1. Ā quō epistula missa est? *Ā magistrō Diodōrō.*
2. Quōmodo Iūlius epistulam aperit? *Signum rumpit.*
3. Quid magister scrīpsit dē Mārcō? *Magister 'Mārcum discipulum improbum esse' scrīpsit.*
4. Cuius nōmen in tabulā īnscrīptum est? *Nōmen Sextī īnscrīptum est in tabulā.*
5. Quam ob rem rubet Mārcus? *Mārcus rubet ob pudōrem: quia eum pudet factī suī.*
6. Negatne Mārcus sē malum discipulum fuisse? *Puer 'sē malum puerum fuisse' fatētur.*
7. Quid Mārcus parentibus prōmittit? *Prōmittit 'sē posthāc bonum puerum futūrum esse.'*
8. Quō Dāvus puerum dūcit? *Dāvus eum in cubiculum eius dūcit.*
9. Quārē Iūlius surgit? *Epistulam scrīptūrus est.*
10. Quid Iūlius magistrō respondēbit? *Respondēbit 'sē mercēdem solvere nōlle.'*
11. Cūr mercēdem solvere nōn vult? *Quia magister mercēdem nōn meruit.*

CAPITVLVM XXIV

PENSVM A

Mārcus rediēns sordidus erat quod humī iac*uerat* et cruentus quod Sextus eum puls*āverat*. Puerī in viā pugn*āverant*. Tergum Mārcō dolēbat quod magister eum verber*āverat*. Mārcus ā magistrō verber*ātus erat* quod in lūdō dorm*īverat* nec magistrum recitantem aud*īverat*. Mārcus: "Magister mē verberāvit quod in lūdō dorm*īveram* nec eum recitantem aud*īveram*, sed mē laudāvit quod bene comput*āveram* et scrīps*eram*."

Verba: lavāre, *lāv*isse, *laut*um; vidēre, *vīd*isse, *vīs*um; mordēre, *momord*isse, *mors*um; dare, *ded*isse, *dat*um; reprehendere, re*prehend*isse, re*prehēns*um; frangere, *frēg*isse, *frāct*um; cognōscere, *cognōv*isse, *cognit*um; nōscere, *nōv*isse; lūdere, *lūs*isse; cadere, *cecid*isse; īre, *iisse*; cupere, *cupīv*isse; velle, *volu*isse; loquī, *locūt*um esse; fatērī, *fass*um esse.

PENSVM B

Puer *aegrōtus* [= aeger] dormīre nōn potest sīve in *latere* dextrō iacet sīve in *laevō* [= sinistrō]. Itaque surgere cōnātur, sed in lectō *recumbit*, nam pēs *dēnuō* [= rūrsus] dolēre incipit. Mārcus clāmat et forem valdē *percutit* [= pulsat], ita puer inclūsus forem *frangere* cōnātur. Quīntus clāmōrem et *strepitum* audit et Syram vocat; quae *continuō* accurrit. Puer dīcit 'pedem *sibi* dolēre': "Pēs mihi dolet, ob *dolōrem* dormīre nōn possum. Fortasse *os* crūris frāctum est." Syra: "Nōlī *flēre!*" Quīntus: "Nōn fleō, *etsi* [= quamquam] dolōrem gravem *patior*."

PENSVM C

1. Cūr Quīntus mīrātur pedēs suōs aspiciēns? *Quia pēs dexter māior est quam pēs sinister.*
2. Quam ob rem pēs eius aegrōtat? *Quia dē arbore cecidit.*
3. Estne frāctum os crūris? *Os eius integrum est.*
4. Quārē Mārcus forem frangere cōnātur? *Ita Mārcus ē cubiculō exīre cōnātur.*
5. Quid Syra Quīntō nārrat dē Mārcō? *Syra nārrat 'Quīntum in cubiculō inclūsum esse.'*
6. Cūr Mārcus rediēns cruentus erat? *Quia ā Sextō pulsātus erat.*
7. Quārē Mēdus ē vīllā fūgit? *Quod amīcam suam vidēre cupīvit.*
8. Quid Syra dē cane iānitōris putat? *Syra canem lupō ferōciōrem esse putat.*
9. Cūr canis Quīntum dīligit? *Quia puer canī multa ossa dedit et saepe cum eō lūsit.*
10. Cūr Iūlius Mārcum nōn verberāvit? *Quia Mārcus iam bis verberātus erat ā magistrō.*

CAPITVLVM XXV

PENSVM A

Mēdus (ad Lȳdiam): "In Graeciam ībō. Comit*āre* mē! Proficīsc*ere* mēcum! Hoc mihi pollic*ēre*! Oblīvīsc*ere* Rōmae! Ōscul*āre* mē!"

Mēdus (ad nautās): "Iam proficīsc*iminī*, nautae! Ventus secundus est: intu*ēminī* caelum! Laet*āminī*!"

Verba: trahere, *trāx*isse, *tract*um; petere, *petīv*isse, *petīt*um; quaerere, *quaesīv*isse, *quaesīt*um; occīdere, *occīd*isse, *occīs*um; relinquere, *relīqu*isse, *relict*um; interficere, inter*fēc*isse, inter*fect*um; cōnstituere, cōn*stitu*isse, cōn*stitūt*um; dēserere, *dēseru*isse, *dēsert*um; cōnspicere, cōn*spex*isse, cōn*spect*um; incipere, *coep*isse, *coept*um; reddere, red*did*isse, red*dit*um; reperīre, *repper*isse, *repert*um; iubēre, *iuss*isse, *iuss*um; gerere, *gess*isse, *gest*um; iacere, *iēc*isse, *iact*um; regere, *rēx*isse, *rēct*um; cōnscendere, cōn*scend*isse; accēdere, ac*cess*isse; proficīscī, pro*fect*um esse; sequī, *secūt*um esse; oblīvīscī, ob*līt*um esse.

PENSVM B

Quīntus *fābulam* dē lupō et *agnō* audīre nōn vult nec fābulam dē Achille, quī Hectorem *interfēcit* et corpus eius mortuum post *currum* suum circum *moenia* [= mūrōs] Trōiae *trāxit*.

Labyrinthus est magnum *aedificium* unde nēmō exīre potest, etsī iānua *patet*. Thēseus, quī patrem Mīnōtaurī, *taurum* album, iam necāverat, Mīnōtaurum ipsum quoque *necāre* [= interficere] *cōnstituit*. Antequam Thēseus, ad pugnam *parātus*, labyrinthum intrāvit, Ariadna, fīlia *rēgis*, eī *fīlum* longum dedit. Ita Ariadna Thēseō *auxilium* tulit, nam ille fīlum sequēns *exitum* labyrinthī repperit. Post *necem* Mīnōtaurī Thēseus cum Ariadnā Naxum nāvigāvit atque *ibi* [= illīc] eam *dēseruit* [= relīquit]. Ariadna ab altō *saxō* prōspiciēbat, sed *brevī* [= mox] nāvis Thēseī ē *cōnspectū* eius abiit. Puella misera in *lītus* dēscendit, ubi *hūc* et *illūc* currēns capillum scindēbat, ut faciunt eae quae *maerent*. Thēseus post *mortem* patris multōs annōs Athēnās *rēxit*.

PENSVM C

1. Quid fēcit Achillēs? *Achillēs Hectorem interfēcit.*
2. Quid fēcit Rōmulus? *Rōmulus prīmōs mūrōs Rōmānōs aedificāvit.*
3. Quālem fābulam Quīntus audīre cupit? *Fābulam dē mōnstrō ferōcī audīre cupit.*
4. Ubi habitābat Mīnōtaurus? *In magnō labyrinthō.*
5. Quid est labyrinthus? *Labyrinthus est aedificium unde difficile est exīre.*
6. Quid Mīnōtaurus edēbat? *Hominēs edēbat.*
7. Cūr tot Athēniēnsēs ad eum mittēbantur? *Quia fīlius Mīnōis ab Athēniēnsibus necātus erat.*
8. Quis Athēniēnsēs ā Mīnōtaurō servāvit? *Thēseus Mīnōtaurum occīdit et cīvēs suōs servāvit.*
9. Quōmodo Thēseus exitum labyrinthī repperit? *Theseus fīlum Ariadnae secūtus est.*
10. Sōlusne Thēseus ē Crētā profectus est? *Thēseus nōn sōlus, sed cum Ariadnā profectus est.*
11. Ubi Thēseus Ariadnam relīquit? *Naxī eam relīquit.*
12. Ā quō mare Aegaeum nōmen habet? *Ā rēge Aegeō.*

CAPITVLVM XXVI

PENSVM A

Nāvēs necessāriae sunt ad nāvi*gandum*. Iūlia dēlectātur in hortō ambul*andō* et flōrēs carp*endō*. Mēdus cōnsilium fugi*endī* excōgitāvit; Lȳdia eum iūvit in fugi*endō*. Paulum satis est ad beātē vīv*endum*.

Verba: iungere, *iūnx*isse, *iūnct*um; fīgere, *fīx*isse, *fīx*um; mergere, *mers*isse, *mers*um; ūrere, *uss*isse, *ust*um; movēre, *mōv*isse, *mōt*um; capere, *cēp*isse, *capt*um; invenīre, in*vēn*isse, in*vent*um; cōnsīdere, cōn*sēd*isse; iuvāre, *iūv*isse; accidere, *accid*isse.

PENSVM B

Daedalus exitum labyrinthī *invenīre* [= reperīre] nōn poterat nec *quisquam* [= ūllus homō] eum in fugiendō *iuvāre* poterat. *Quoniam* igitur aliae viae clausae erant, vir *audāx* [= audēns] per āera *effugere* cōnstituit. *Cōnsilium* patris fīlium dēlectāvit. Tum Daedalus ālās cōnfēcit ex *pennīs* quās cērā iūnxit et in lacertīs *fīxit*. Postquam hoc *opus* perfēcit, Daedalus fīlium suum *artem* volandī docuit: "*Imitāre* mē! Movē ālās *sūrsum deorsum* hōc modō! Ars volandī *haud* [= nōn] difficilis est. Sed antequam hinc *ēvolāmus*, hoc tē moneō: nōlī volāre in *īnfimō* āere prope mare nec in *summō* āere prope sōlem. Iam sequere mē! *Carcerem* nostrum relinquimus, *līberī* sumus!"

Īcarus in summum caelum ascendēns nōn sōlum Graeciam, *vērum* [= sed] etiam Asiam ac *paene* tōtum *orbem* terrārum dēspiciēbat. Tum vērō id quod pater timuerat *accidit* [= factum est]: *ignis* sōlis propinquī cēram *mollīvit* atque pennās *ussit*.

Ecce fābula mīrābilis dē puerō *temerāriō* quī *lībertātem* quaerēns mortem invēnit.

PENSVM C

1. Quis Daedalum in labyrinthum inclūdī iussit? *Rēx Mīnōs eum inclūdī iussit.*
2. Quōmodo Daedalus effugere cōnstituit? *Daedalus per āera effugere cōnstituit.*
3. Cūr hominēs volāre nōn possunt? *Quia ālīs carent.*
4. Ex quibus rēbus Daedalus ālās cōnfēcit? *Ex pennīs et cērā ālās cōnfēcit.*
5. Cūr ālae Īcarum sustinēre nōn poterant? *Quia ālās hūc illūc mōvit, nōn sūrsum deorsum.*
6. Quid pater et fīlius volantēs vīdērunt? *Multās īnsulās Graecās vīdērunt.*
7. Estne Peloponnēsus magna īnsula? *Nōn īnsula, sed paenīnsula est Peloponnēsus.*
8. Quārē Īcarus in summum caelum ascendit? *Īcarus sōlem prope aspicere cupīvit.*
9. Quid tum puerō accidit? *In mare cecidit.*
10. Ubi corpus puerī inventum est? *In īnsulā Īcariā.*
11. Num haec fābula dēlectandī causā modo nārrātur? *Fābula dē Īcarō etiam monendī causā nārrātur.*

CAPITVLVM XXVII

PENSVM A

Iūlius colōnō imperat ut mercēdem solv<u>*at*</u>. Ille dominum ōrat ut patientiam habe<u>*at*</u>: "Nōlī postulāre ut tantam pecūniam statim solv<u>*am*</u>!" Dominus colōnō imperat ut tace<u>*at*</u> et surg<u>*at*</u>, tum "Prīmum cūrā" inquit "ut uxor et līberī tuī vale<u>*ant*</u>, tum vērō cūrā ut agrōs bene col<u>*ās*</u> et mercēdem solv<u>*ās*</u>!" Dominus colōnōs monet ut labōr<u>*ent*</u> nēve quiēsc<u>*ant*</u>: "Moneō vōs ut labōr<u>*ētis*</u> nēve quiēsc<u>*ātis*</u>."

Māter fīliam monet ut cauta s<u>*it*</u>: "Moneō tē ut cauta s<u>*is*</u>!" Fābula nōs monet nē temerāriī s<u>*īmus*</u>.

Verba: spargere, <u>*spars*</u>isse, <u>*spars*</u>um; rapere, <u>*rapu*</u>isse, <u>*rapt*</u>um; neglegere, <u>*neglēx*</u>isse, <u>*neglēct*</u>um; dēsinere, <u>*dēsi*</u>isse; quiēscere, <u>*quiēv*</u>isse; crēscere, <u>*crēv*</u>isse; poscere, <u>*poposc*</u>isse; prōdesse, <u>*prōfu*</u>isse.

PENSVM B

Mēnse Augustō <u>*frūmentum*</u> metitur, deinde <u>*agrī*</u> arantur et novum frūmentum <u>*seritur*</u>. Agricola quī <u>*arat*</u> post arātrum ambulat duōs bovēs <u>*prae*</u> [= ante] sē agēns; arātrum est <u>*īnstrūmentum*</u> quō agrī arantur. Agricola quī serit nūllō īnstrūmentō <u>*ūtitur*</u> et sēmen manū <u>*spargit*</u>. Quī <u>*metit*</u> falce ūtitur. Agricola est vir cuius <u>*negōtium*</u> est agrōs *colere*. Ex Aegyptō, quae terra <u>*fertilis*</u> est, magna <u>*cōpia*</u> frūmentī in Italiam <u>*invehitur*</u>.

Frūgēs vīneārum sunt <u>*ūvae*</u> ex quibus <u>*vīnum*</u> efficitur. <u>*Calor*</u> sōlis vīneīs <u>*prōdest*</u>, <u>*frīgus*</u> [↔ calor] vīneīs <u>*nocet*</u>.

Iūlius in <u>*praediō*</u> suō Albānō nōn labōrat, sed <u>*quiēscit*</u>. <u>*Rūs*</u> quiētum et <u>*amoenum*</u> [= pulchrum] eum dēlectat. Colōnus aliēnōs agrōs <u>*prō*</u> dominō absentī colit.

Pāstor est vir quī pecus <u>*pāscit*</u> et cūrat. <u>*Cūra*</u> pecoris magnum negōtium est, nōn <u>*ōtium*</u>, ut pigrī pāstōrēs <u>*exīstimant*</u> [= cēnsent]. Pāstōrēs nōn tam industriē <u>*labōrant*</u> quam agricolae. Pāstōris officium est cūrāre <u>*nē*</u> ovēs aberrent <u>*nēve*</u> [= et nē] ā lupō rapiantur.

PENSVM C

1. Quid est negōtium agricolae? <u>*Negōtium agricolae est agrōs colere.*</u>
2. Quandō frūmentum metitur? <u>*Mēnse Augustō metitur.*</u>
3. Num arātor ipse arātrum trahit? <u>*Nōn arātor ipse, sed bovēs arātrum trahunt.*</u>
4. Quid est pābulum pecoris? <u>*Pābulum pecoris est herba.*</u>
5. Unde frūmentum in Italiam invehitur? <u>*Ex Āfricā invehitur frūmentum.*</u>
6. Quae regiō Āfricae fertilissima est? <u>*Aegyptus est regiō Āfricae fertilissima.*</u>
7. Cūr necesse est agrōs rigāre? <u>*Quia solum nimis siccum est.*</u>
8. Quae sunt frūgēs vīneārum? <u>*Frūgēs vīneārum sunt ūvae.*</u>
9. Num Iūlius ipse in agrīs labōrat? <u>*Iūliō necesse nōn est in agrīs labōrāre.*</u>
10. Omnēsne colōnī mercēdem solvērunt? <u>*Ūnus colōnus mercēdem nōndum solvit.*</u>
11. Quot sēstertiōs colōnus Iūliō dēbet? <u>*Octingentōs.*</u>
12. Num uxor colōnī officium suum neglegit? <u>*Uxor eius officium suum nōn neglegit; gravida est.*</u>
13. Quid est officium pāstōris? <u>*Officium eius est ovēs pāscere.*</u>
14. Estne Iūlius dominus inhūmānus? <u>*Iūlius dominus sevērus est, nec vērō inhūmānus.*</u>

CAPITVLVM XXVIII

PENSVM A

Servus dominum ōrābat nē sē verberā<u>*ret*</u>, sed dominus imperāvit ut tacē<u>*ret*</u> et surg<u>*eret*</u>, tum aliīs servīs imperāvit ut eum prehend<u>*erent*</u> et tenē<u>*rent*</u>.

Mēdus ā dominō fūgit, ut amīcam suam vidē<u>*ret*</u> et semper cum eā es<u>*set*</u>. Mēdus: "Ā dominō fūgī, ut amīcam meam vidē<u>*rem*</u> et semper cum eā es<u>*sem*</u>."

Mīnōs imperāvit ut Daedalus et Īcarus in labyrinthum inclūd<u>*erentur*</u>. Īcarus: "Quis imperāvit ut nōs inclūd<u>*erēmur*</u>?" Daedalus: "Mīnōs imperāvit ut ego inclūd<u>*erer*</u> et ut tū mēcum inclūd<u>*erēris*</u>."

Verba: dīvidere, <u>*dīvīs*</u>isse, <u>*dīvīs*</u>um; ēicere, ē<u>*iēc*</u>isse, ē<u>*iect*</u>um; prōmere, <u>*prōmps*</u>isse, <u>*prōmpt*</u>um; vīvere, <u>*vīx*</u>isse; discere, <u>*didic*</u>isse; persuādēre, per<u>*suās*</u>isse; surgere, <u>*surrēx*</u>isse.

PENSVM B

Lȳdia Rōmae vīvere <u>*māvult*</u> quam in Graeciā, sed Mēdus multīs prōmissīs eī <u>*persuāsit*</u> ut sēcum proficīscerētur. In Italiā Mēdus dominō sevērō <u>*serviēbat*</u>.

Nāvis nōndum extrā <u>*perīculum*</u> est. Multa perīcula nautīs <u>*impendent*</u>. <u>*Praedōnēs*</u> maritimī nāvēs persequuntur; nūllum mare <u>*tūtum*</u> est ā praedōnibus.

Hominēs mortālēs nāscuntur et <u>*moriuntur*</u>, diī vērō <u>*immortālēs*</u> sunt. Nūllus deus Rōmānus hominem mortuum ab Īnferīs <u>*suscitāre*</u> [= excitāre] potest, nē Iuppiter quidem tantam <u>*potestātem*</u> habet, etsī ille deus māximus <u>*habētur*</u> [= exīstimātur]. Trēs diī ūniversum <u>*mundum*</u> inter sē dīvīsērunt.

Chrīstus in oppidō Bethlehem <u>*nātus*</u> est. Ille verbīs sōlīs efficiēbat ut hominēs <u>*caecī*</u> vidērent, <u>*surdī*</u> audīrent, <u>*mūtī*</u> loquerentur, <u>*claudī*</u> ambulārent.

PENSVM C

1. Fretum Siculum quid est? <u>*Est fretum angustum, quod Siciliam ab Italiā disiungit.*</u>
2. Ubi nātus est Chrīstus? <u>*In oppidō Bethlehem.*</u>
3. Quid Iaīrus Chrīstum rogāvit? <u>*Chrīstum rogāvit, ut fīliam suam mortuam suscitāret.*</u>
4. Quae perīcula nautīs impendent? <u>*Tempestātēs, saxa, praedōnēs sunt perīcula quae nautīs impendent.*</u>
5. Cūr nautae praedōnēs maritimōs metuunt? <u>*Praedōnēs nāvēs persequuntur, ut mercēs et pecūniam rapiant.*</u>
6. Quālī dominō Mēdus in Italiā serviēbat? <u>*Mēdus dominō sevērō serviēbat.*</u>
7. Quārē Mēdus ā dominō suō fūgit? <u>*Quia in patriam suam revertī cupīvit cum amīcā suā.*</u>
8. Num Lȳdia laetō animō Rōmā profecta est? <u>*Lȳdia tristī animō profecta est, quia amīcās suās relīquit.*</u>

9. Quōmodo Mēdus eī persuāsit ut sēcum venīret? *Mēdus eī dōnō pulcherrimō persuāsit.*
10. Cūr Mēdus nescit quid respondeat? *Quia pecūniā dominī suī ānulum ēmit.*
11. Quem Mēdus accēdere videt? *Mercātōrem videt.*
12. Tūne in Graeciā vīvere māvīs quam in patriā tuā? *Mālō in patriā meā vīvere.*

CAPITVLVM XXIX

PENSVM A

Magister puerōs monet *ut* pulchrē scrīb*ant*. Sextus tam pulchrē scrībit *ut* magister eum laud*et*. Magister ipse calamum sūmit, *ut* litterās scrīb*at*.

Daedalus ālās cōnfēcit *ut* ē labyrinthō ēvol*āret*. Īcarus tam altē volāvit *ut* sōlī appropinqu*āret*, quamquam pater eum monuerat *nē* temerārius es*set*.

Herī Quīntus arborem ascendit, *ut* nīdum quaer*eret*, etsī pater eum monuerat *ut* cautus es*set*. Medicus Quīntō imperāvit *ut* oculōs claud*eret*, *nē* cultrum medicī vid*ēret*. Quīntus tam pallidus erat *ut* Syra eum mortuum esse put*āret*.

Sōl ita lūcēbat *ut* pāstor umbram pet*eret*, *nē* in sōle ambul*āret*.

Tantus atque tālis deus est Iuppiter *ut* Optimus Māximus appell*ētur*.

Verba: vehere, *vēx*isse, *vect*um; pōnere, *posu*isse, *posit*um; āmittere, ā*mīs*isse, ā*miss*um; allicere, *allēx*isse, *allect*um; ēripere, ē*ripu*isse, ē*rept*um; secāre, *secu*isse, *sect*um; suādēre, *suās*isse; dēsilīre, dē*silu*isse; canere, *cecin*isse; crēdere, *crēdid*isse; cōnfitērī, cōn*fess*um esse; lābī, *lāps*um esse.

PENSVM B

Orpheus, fidicen *nōbilis*, tam pulchrē canēbat ut ferae *appropinquārent* [= prope venīrent] ac fluviī cōnsisterent. Etiam ad *Īnferōs* dēscendit, ut *inde* [= illinc] uxōrem suam *redūceret*. Nēmō tam *ignārus* est ut Orpheum ignōret.

Arīōn quoque omnibus *nōtus* est. Cum ille magnās *dīvitiās* sēcum in nāve habēret, nautae pauperēs hominī dīvitī *invidēbant* eumque necāre cōnstituērunt. Arīōn, cum *vītam* suam in perīculō esse sentīret, pecūniam nautīs *dōnāvit* [= dedit] eōsque ōrāvit ut sibi *parcerent*. Precibus *permōtī* nautae eī permīsērunt ut ante mortem *carmen* caneret. Hōc factō Arīōn in mare *dēsiluit*; sed delphīnus eum in *dorsō* sedentem ad lītus vēxit. Ita ille servātus est, cum iam salūtem *dēspērāret*. Nautae, cum Arīonem *appārēre* [= in cōnspectum venīre] vidērent, *prōtinus* [= statim] *maleficium* suum cōnfessī sunt.

PENSVM C

1. Quōmodo mercātōrēs lucrum faciunt? *Lucrum faciunt mercēs emendō et māiōre pretiō vēndendō.*
2. Cūr mercātor Rōmānus trīstis est? *Quia mercēs eius ēiectae sunt.*
3. Quārē mercēs ēiectae sunt? *Mercēs ēiectae sunt, nē nāvis mergerētur.*
4. Quid mercātor deōs precātur? *Deōs precātur ut mercēs sibi reddant.*
5. Quārē ad Īnferōs dēscendit Orpheus? *Ut uxōrem suam inde redūceret.*
6. Num nautae Arīonem gladiīs interfēcērunt? *Nōn ita, sed imperāvērunt ut in mare dēsilīret.*
7. Quōmodo Arīōn servātus est? *Delphīnus eum ad lītus vēxit.*
8. Quid nōs monet haec fābula? *Fābula nōs monet nē umquam salūtem dēspērēmus.*
9. Cūr Polycratēs ānulum suum abiēcit? *Quia sē nimis fēlīcem exīstimābat.*
10. Ubi ānulus eius inventus est? *In ventre piscis.*

CAPITVLVM XXX

PENSVM A

Syra: "Iam dormī, Quīnte! Cum bene dormīv*eris*, valēbis." Quīntus: "Nōn dormiam antequam tū mihi fābulam nārrāv*eris*. Cum fābulam audīv*erō*, bene dormiam. Cum bene dormīv*erō*, brevī sānus erō, nisi medicus mē necāv*erit*!"

Patria salva erit sī mīlitēs nostrī fortiter pugnāv*erint*. Dux: "Nisi vōs fortiter pugnāv*eritis*, mīlitēs, hostēs castra nostra expugnābunt." Mīlitēs: "Num quid nōbīs dabitur, sī fortiter pugnāv*erimus*?"

Verba: induere, *indu*isse, *indūt*um; ēligere, ē*lēg*isse, ē*lēct*um; coquere, *cox*isse, *coct*um; sternere, *strāv*isse, *strāt*um; fundere, *fūd*isse, *fūs*um; miscēre, *miscu*isse, *mixt*um; exhaurīre, ex*haus*isse, ex*haust*um; revertī, re*vert*isse/re*vers*um esse; ūtī, ūsum esse.

PENSVM B

Iūlius Cornēlium et Orontem, amīcōs et *hospitēs* suōs, cum uxōribus ad *cēnam* vocāvit. Cum hospitēs veniunt, Iūlius in *balneō* lavātur. Aemilia eōs *salvēre* iubet [= salūtat] et marītum suum *tardum* excūsat. Cornēlius ad vīllam suam reversus ōtiō *fruitur*. Orontēs, quī ex longō *itinere* revertit, vītam rūsticam nōn *iūcundam*, sed *molestam* esse cēnset. Hospitēs in ātriō exspectant, dum cibus *coquitur*. Servus quī in *culīnā* cibum coquit, *cocus* appellātur. In *trīcliniō* sunt trēs lectī: lectus summus, medius, *īmus*; in singulīs lectīs *singulī* aut *bīnī* aut ternī *convīvae* accubant. Rōmānī in lectīs cubantēs *cēnant*.

Tandem puer 'cēnam parātam esse' *nūntiat*. In mēnsā sunt *vāsa* et pōcula ex *argentō* facta. Cibus omnibus *placet*, māximē autem *carō* laudātur. *Ministrī* [= servī] vīnum in pōcula *fundunt*. Orontēs vīnum merum *pōtat* [= bibit], cēterī convīvae aquam vīnō *miscent*.

Sine cibō homō *diū* vīvere potest, sine aquā *paulisper* tantum. *Famēs* mala rēs est, sed multō pēior est *sitis*. Ex malīs minimum *ēligere* oportet.

PENSVM C

1. Quī sunt Cornēlius et Orontēs? *Amīcī et hospitēs Iūliī sunt.*
2. Ubi est Iūlius cum hospitēs adveniunt? *In balneō.*
3. Quid est balneum? *Est locus ubi corpus lavātur.*

4. Nōnne iūcunda est vīta rūstica? *Certē vīta rūstica iūcunda est.*
5. Quid est cocī negōtium? *Cocī negōtium est cibum coquere.*
6. Num Rōmānī in sellīs sedentēs cēnant? *Rōmānī nōn in sellīs sedentēs, sed in lectīs cubantēs cēnant.*
7. Quot lectī sunt in triclīniō? *Trēs lectī: summus, medius, īmus.*
8. Quot convīvae in singulīs lectīs accubant? *In singulīs lectīs singulī aut bīnī aut ternī convīvae accubant.*
9. Ex quā māteriā pōcula et vāsa facta sunt? *Ex argentō.*
10. Tūne vīnum aquā calidā mixtum bibis? *Vīnum merum bibere soleō.*

CAPITVLVM XXXI

PENSVM A

In hīs exemplīs syllabae quae dēsunt add*endae* sunt:

Mercēs ad diem solv*enda* est. Quī fūrtum fēcit pūni*endus* est. Quidquid dux imperāvit mīlitibus faci*endum* est. Quid magis opt*andum* est quam vīta beāta? Ē malīs minimum ēlig*endum* est. In perīculīs dēspēr*andum* nōn est. Pater dīcit 'fīlium pūni*endum* esse, nōn laud*andum*.'

Verba: tangere, *tetig*isse, *tāct*um; accipere, ac*cēp*isse, ac*cept*um; auferre, *abstul*isse, *ablāt*um; statuere, *statu*isse, *statūt*um; bibere, *bib*isse; audēre, *aus*um esse.

In exemplīs quae sequuntur vocābula add*enda* sunt.

PENSVM B

Herī Mēdus ā dominō *aufūgit* aliquantum pecūniae sēcum *auferēns*. Mēdus dominum suum nōn amat, sed *ōdit*. Iūlius, quī eum Rōmae *latēre* [= occultārī] putat, magnum *praemium* dabit eī quī eum invēnerit *priusquam* [= antequam] Italiam relīquerit. Iūlius dīcit 'mulierēs nimis *clēmentēs* esse ac facile virīs nēquissimīs *ignōscere*.' *Quidquid* dominus imperāvit servō faciendum est. Solō, vir *sapiēns*, Athēniēnsibus *lēgēs* optimās scrīpsit. Patrem suum necāre *scelus* inhūmānum est. Iūlius nōndum *senex* est ut Nestor, sed adhūc *iuvenis* ut Paris ille quī Helenam ā marītō *abdūxit*. "*Quisquis* amat valeat!" cantat Orontēs, quī *ēbrius* est quod *nimium*[= nimis multum] vīnī pōtāvit.

PENSVM C

1. Quis fuit Midās? *Midās fuit rēx avārus, quī aurī cupidus erat.*
2. Quamobrem Midās fame et sitī cruciābātur? *Quia quidquid tetigerat in aurum mūtābātur.*
3. Cūr Iūlius illam fābulam audīre nōn vult? *Iūlius illam fābulam nōvit.*
4. Ubi Cornēlius servum Iūliī vīdit? *In viā Latīnā eum vīdit.*
5. Quantum pecūniae Mēdus sēcum abstulit? *Nōnāgintā sēstertiōs abstulit.*
6. Estne Mēdus adhūc Rōmae? *Mēdus Rōmam iam relīquit.*
7. Quid faciet Iūlius sī Mēdum invēnerit? *Iūlius eum sevērē pūniet.*
8. Quōmodo hominēs ā maleficiīs dēterrentur? *Poenīs sevērīs.*
9. Quam fēminam Paris abdūxit? *Paris Helenam, fēminam pulcherrimam, abdūxisse nārrātur.*
10. Quī hominēs ad bēstiās mittuntur? *Hominēs scelestī ad bēstiās mittuntur.*
11. Cūr Orontēs pedibus stāre nōn potest? *Orontēs sub mēnsam lābitur, quia ēbrius est.*

CAPITVLVM XXXII

PENSVM A

Dominus dubitat num pāstor ovēs bene cūrā*verit*. Dominus: "Dīc mihi, pāstor, utrum in campō dormī*veris* an vigilā*veris*." Pāstor: "Mīror cūr mē interrogēs utrum dormī*verim* an vigilā*verim*. Semper officium meum faciō." Dominus: "Ergō dīc mihi cūr herī ovis ē grege aberrā*verit* ac paene ā lupō capta *sit*." Pāstor mīrātur unde dominus hoc audī*verit*.

Iūlius servōs interrogat num Mēdum vīd*erint*. Servī: "Nescīmus quō fūg*erit*, ut tibi dīximus. Cūr nōs interrogās num eum vīd*erimus*?" Iūlius: "Id interrogō, quia dubitō vērumne dīx*eritis*!"

Verba: vincere, *vīc*isse, *vict*um; agere, *ēg*isse, *āct*um; flectere, *flex*isse, *flex*um; offerre, ob*tul*isse, ob*lāt*um; redimere, red*ēm*isse, red*ēmpt*um; tollere, *sustul*isse, *sublāt*um; adesse, *affu*isse.

PENSVM B

Priusquam Pompēius, dux *ēgregius* [= optimus], *classī* Rōmānae praepositus est, *cūncta* [= omnia] maria ~~re-ferta~~ infesta erant praedōnibus, quī Rōmānōs ita *contemnēbant* ut etiam portūs Italiae oppugnārent. Tanta erat *vīs* praedōnum ut nēmō iīs *resistere* posset. Nēmō sine metū mortis aut *servitūtis* nāvigābat. *Aliquot* [= complūrēs] īnsulae ab *incolīs* relinquēbantur. Rōmae frūmentum tam *cārum* erat ut multī pauperēs fame (= *inopiā* cibī) perīrent.

Pīrātae, quī *aliquandō* [= aliquō tempore] Caesarem cēperant, XX talenta *seu* [= sīve] D mīlia sēstertium ab eō postulāvērunt, sed Caesar, vir *superbus*, L talenta iīs *obtulit*. Tantō pretiō Caesar *redēmptus* est.

Omnēs amīcī prō beneficiīs *grātiās* agunt, sed paucī posteā *grātiam* referre volunt. Vēra *amīcitia* rāra est. Difficile est beneficiōrum *meminisse*. Fortēs fortūna *adiuvat*.

PENSVM C

1. Cūr Pompēius classī Rōmānae praepositus est? *Quia dux ēgregius erat.*
2. Cūr amīcī nostrī ab alterā nāve fugiunt? *Eam nāvem praedōnum esse putant.*
3. Utrum ventus secundus an adversus est? *Ventus secundus est.*

4. Quantum gubernātor pīrātīs offerre potest? *Decem mīlia sēstertium.*
5. Num ipse tantum pecūniae possidet? *Quod ipse nōn possidet amīcī prō eō solvent.*
6. Quandō vērus amīcus cognōscitur? *In rēbus adversīs cognōscitur vērus amīcus.*
7. Quōmodo Mēdus servus factus est? *Cum pecūniam mūtuam reddere nōn posset, servus factus est.*
8. Cūr Mēdus adhūc nihil nārrāvit dē eā rē? *Nē quis eum glōriōsum exīstimāret.*
9. Suntne praedōnēs quī eōs persequuntur? *Nōn praedōnēs, sed nāvēs longae Rōmānae sunt.*
10. Cūr Mēdus etiamnunc perterritus est? *Mēdus timet nē ā mīlitibus capiātur.*
11. Quō nāvēs longae cursum flectunt? *Nāvēs longae ad orientem cursum flectunt.*

CAPITVLVM XXXIII

PENSVM A

Magister epistulam ad Iūlium scrīpsit, cum Mārcus in lūdō dormīv*isset* nec magistrō pāru*isset*. Sī Mārcus bonus discipulus fu*isset*, magister eum laudāv*isset* nec epistulam scrīps*isset*.

Mārcus: "Herī in cubiculō inclūsus sum, cum pater epistulam tuam lēg*isset*. Nisi tū eam epistulam scrīps*issēs*, ā patre laudātus es*sem*." Magister: "Epistulam scrīpsī cum in lūdō dormīv*issēs* nec mihi pāru*issēs*. Sī industrius fu*issēs*, tē laudāv*issem* nec epistulam scrīps*issem*." Mārcus: "Etiam sī industrius fu*issem* et tibi pāru*issem*, mē nōn laudāv*issēs*!"

Clēmēns es*tō*, domine! Patientiam habē*tō*! Servōs probōs laudā*tō*, sed improbōs pūnī*tō*!

Industriī es*tōte*, servī! Cum dominus loquitur, tacē*tōte* et audī*tōte*! Semper officium faci*tōte*!

Verba: īnstruere, īn*strūx*isse, īn*strūct*um; cōgere, co*ēg*isse, co*āct*um; caedere, *cecīd*isse, *caes*um; convertere, con*vert*isse, con*vers*um; percutere, per*cuss*isse, per*cuss*um; intellegere, *intellēx*isse, *intellēct*um; prōcurrere, prō*curr*isse; dēsistere, dē*stit*isse; prōgredī, prō*gress*um esse.

PENSVM B

Ūna *legiō* cōnstat ex V vel VI mīlibus hominum, quī in X *cohortēs* dīviduntur. Exercitus prōcēdēns *agmen* dīcitur. Exercitus ad *proelium* [= pugnam] īnstrūctus *aciēs* appellātur. Post victōriam dux ā mīlitibus '*imperātor*' nōminātur. Sī mīlitēs fortiter pugnāvērunt, *virtūs* eōrum ab imperātōre laudātur. Officium mīlitis est sanguinem *effundere* prō patriā.

Aemilius, quī in capitulō XII *commemorātus* est, ūnā cum Valeriō, adulēscente eiusdem *aetātis*, in Germāniā *stipendia* meruit. Tabellārius pūblicus XV *ferē* [= circiter] diēbus Rōmā in Germāniam *properāre* [= celeriter īre] potest. Difficile est Alpēs *trānsīre*. Mīlitēs Rōmānī *citrā* Dānuvium sunt, hostēs sunt *ultrā* Dānuvium.

PENSVM C

1. Quae arma gerunt auxilia? *Arma leviōra, ut arcūs sagittāsque, gerunt.*
2. Quid est signum legiōnis? *Signum legiōnis est aquila argentea.*
3. Quōmodo mīlitēs in aciem īnstruuntur? *In trēs ōrdinēs īnstruuntur.*
4. Ad quod studium pater Aemilium hortābātur? *Pater eum ad studium litterārum hortābātur.*
5. Quō Aemilius adulēscēns missus est? *In Germāniam ad exercitum missus est.*
6. Cūr Aemilius epistulās legēns permovētur? *Quia patriam et amīcōs suōs dēsīderat.*
7. Quamobrem ipse paucās epistulās scrīpsit? *Quia paulum eī ōtium fuit ad epistulās scrībendās.*
8. Quī nūntius nocte in castra allātus est? *'Magnum numerum hostium ad castra prōgredī'.*
9. Cūr hostēs castra Rōmāna nōn expugnāvērunt? *Quia Rōmānī castra sua bene dēfendērunt.*
10. Num Tibullus vītam mīlitārem laudat? *Tibullus vītam mīlitārem ōderat.*

CAPITVLVM XXXIV

PENSVM A

Hī versūs in syllabās brevēs et longās et in pedēs dīvidendī sunt notīs appositīs:

Scrībere mē quereris, Vēlōx, epigrammata longa.
— ∪∪ | — ∪∪ | — — | — ∪∪ | — ∪∪ | — ∪
Ipse nihil scrībis: tū breviōra facis!
— ∪∪ | — — | — ‖ — ∪∪ | — ∪∪ | —

Dās numquam, semper prōmittis, Galla, rogantī.
— — | — — | — — | — — | — ∪∪ | — —
Sī semper fallis, iam rogo, Galla, negā!
— — | — — | — ‖ — ∪∪ | — ∪∪ | —

Quem recitās meus͡ est, ō Fīdentīne, libellus.
— ∪∪ | — ∪∪ | — — | — — | — ∪∪ | — —
Sed male cum recitās, incipit͡ esse tuus!
— ∪∪ | — ∪∪ | — ‖ — ∪∪ | — ∪∪ | —

Bella's, nōvimus͡ et puella, vērum'st,
— — | — ∪∪ | — ∪ | — ∪ | — —
et dīves, quis͡ enim potest negāre?
— — | — ∪∪ | — ∪ | — ∪ | — ∪
Sed cum tē nimium, Fabulla, laudās,
— — | — ∪∪ | — ∪ | — ∪ | — —
nec dīves neque bella nec puella's!
— — | — ∪∪ | — ∪ | — ∪ | — —

PENSVM B

Dum gladiātōrēs *certant* [= pugnant], *spectātōrēs* dēlectātī manibus *plaudunt*. Fēminīs nōn *libet* gladiātōrēs spectāre.

Ovidius in *circō* sedēns ōrābat ut vinceret ille cui amīca eius *favēbat*. Hoc nārrātur in *prīncipiō* [= initiō] carminis. Cum poēta *fātum* [= fortūnam] Priamī canere

vellet, puella in *gremiō* eius sēdit eīque mīlle *bāsia* dedit. Ovidius *ingenium* mulierum bene nōverat.

Lucernīs *accēnsīs*, Iūlius recitat carmen *bellum* [= pulchrum] dē *passere* Lesbiae mortuō: "*Lūgēte*, ō Venerēs...!" Versibus *ultimīs* [= postrēmīs] dēmōnstrātur *ratiō* [= causa] dolōris. Catullus Lesbiam uxōrem *dūcere* cupiēbat, at illa Catullō *nūbere* nōluit. *Mēns* poētae inter amōrem et *odium* dīvidēbātur.

PENSVM C

1. Quid Rōmānī in amphitheātrō spectant? ~~*Cursūs equōrum spectant.*~~ Certamina gladiātōrum
2. Quid Fabia in theātrō spectāvit? *Fabia cōmoediam Plautī spectāvit.*
3. Quis fuit Ovidius? *Ovidius fuit poēta Rōmānus.*
4. Quārē Ovidius in circum vēnerat? *Vēnerat, ut cum amīcā suā sedēret.*
5. Quae carmina recitat Iūlius? *Iūlius carmina Catullī recitat.*
6. Cūr ocellī Lesbiae turgidī rubēbant? *Puella lūgēbat quod passer eius mortuus erat.*
7. Cūr poēta Lesbiam et amābat et ōderat? *Quia Lesbia īnfīda erat.*
8. Num sacculus Catullī plēnus erat nummōrum? *Sacculus eius vacuus erat – sīve plēnus arāneārum!*
9. Quid scrīpsit Mārtiālis? *Epigrammata scrīpsit.*
10. Cūr librōs suōs nōn mīsit Pontiliānō? *Nē Pontiliānus suōs librōs mitteret Mārtiālī!*
11. Tūne Cinnam bonum poētam fuisse putās? *Putō eum malum poētam fuisse.*
12. Cūr Laecāniae dentēs niveī erant? *Quia dentēs eius ēmptī erant.*
13. Ex quibus syllabīs cōnstat pēs dactylus? *Dactylus cōnstat ex syllabā longā et duābus brevibus.*
14. Ex quibus pedibus cōnstat hexameter? *Ex quīnque dactylīs et ūnō spondēō.*

CAPITVLVM XXXV

PENSVM A

Dēclīnā haec vocābula:

[1] *āla*, nōmen fēminīnum I dēclīnātiōnis:
Singulāris: nōm. *haec āla*, acc. *hanc ālam*, gen. *huius ālae*, dat. *huic ālae*, abl. *hāc ālā*. Plūrālis: nōm. *hae ālae*, acc. *hās ālās*, gen. *hārum ālārum*, dat. *hīs ālīs*, abl. *hīs ālīs*.

[2] *pēs*, nōmen masculīnum III dēclīnātiōnis:
Singulāris: nōm. *hic pēs*, acc. *hunc pedem*, gen. *huius pedis*, dat. *huic pedī*, abl. *hōc pede*. Plūrālis: nōm. *hī pedēs*, acc. *hōs pedēs*, gen. *hōrum pedum*, dat. *hīs pedibus*, abl. *hīs pedibus*.

[3] *ōrāre*, verbum āctīvum I coniugātiōnis (pers. I sing.):
Indicātīvus: praes. *ōrō*, imperf. *ōrābam*, fut. *ōrābō*, perf. *ōrāvī*, plūsquamperf. *ōrāveram*, fut. perf. *ōrāverō*.
Coniūnctīvus: praes. *ōrem*, imperf. *ōrārem*, perf. *ōrāverim*, plūsquamperf. *ōrāvissem*.

[4] *dīcere*, verbum āctīvum III coniugātiōnis (pers. I sing.):
Indicātīvus: praes. *dīcō*, imperf. *dīcēbam*, fut. *dīcam*, perf. *dīxī*, plūsquamperf. *dīxeram*, fut. perf. *dīxerō*.
Coniūnctīvus: praes. *dīcam*, imperf. *dīcerem*, perf. *dīxerim*, plūsquamperf. *dīxissem*.

Verba: laedere, *laesisse*, *laesum*; plaudere, *plausisse*, *plausum*; parere, *peperisse*, *partum*; retinēre, *retinuisse*, *retentum*; accendere, *accendisse*, *accēnsum*; dēmere, *dēmpsisse*, *dēmptum*; adicere, *adiēcisse*, *adiectum*; sedēre, *sēdisse*; nūbere, *nūpsisse*; sapere, *sapīvisse*.

PENSVM B

Nōmen est pars *ōrātiōnis* quae corpus aut rem significat. *Aemilia* et *Iūlia* nōmina *propria* sunt, *māter* et *fīlia* sunt nōmina *appellātīva*. *Cāsūs* nōminum sunt nōminātīvus, genetīvus, cēt. Gradūs *comparātiōnis* sunt trēs: *positīvus*, comparātīvus, superlātīvus. Adiectīva quae comparantur *quālitātem* aut quantitātem significant. *Amāre* est verbum prīmae *coniugātiōnis*. Interiectiō mentis *affectum*, ut laetitiam vel dolōrem, significat. *Īra* est affectus eius quī īrātus est. Frātrēs geminī tam *similēs* sunt quam ōva.

Synōnyma (vocābula quae idem ferē significant): plānum facere et *explānāre*, fortasse et *forsitan*, ideō et *proptereā*, citrā et *cis*, ecce et *ēn*.

Contrāria (vocābula quae rēs contrāriās significant): commūnis et *proprius*, addere et *dēmere*.

PENSVM C

1. Quae sunt partēs ōrātiōnis? *Nōmen, prōnōmen, verbum, adverbium, (participium), coniūnctiō, praepositiō, interiectiō.*
2. Estne *discipulus* nōmen proprium? *Nōmen appellātīvum est.*
3. Cāsūs nōminum quī sunt? *Nōminātīvus, accūsātīvus, genetīvus, datīvus, ablātīvus, vocātīvus.*
4. Quī sunt gradūs comparātiōnis? *Positīvus, comparātīvus, superlātīvus.*
5. Prōnōmen quid est? *Pars ōrātiōnis quae prō nōmine pōnitur.*
6. Quot sunt coniugātiōnēs verbōrum? *Sunt quattuor.*
7. Num *intus* et *forīs* adverbia temporis sunt? *Nōn adverbia temporis, sed locī sunt.*
8. Cui cāsuī iungitur *inter* praepositiō? *Inter cāsuī accūsātīvō iungitur.*
9. Quae praepositiōnēs ablātīvō iunguntur? *Praepositiōnēs ab/ā, cum, dē, ex/ē, prae, prō, sine, cōram.*
10. Quibus cāsibus iungitur *in* praepositiō? *Ablātīvō aut accūsātīvō.*
11. Interiectiō quid significat? *Interiectiō significat mentis affectum.*

Answer Key

Pars II: Roma Aeterna

LINGVA LATINA PER SE ILLVSTRATA
PARS II: ROMA AETERNA

CAPITVLVM XXXVI

PENSVM A

Dē cāsū genetīvō

Urbs Rōma, quae caput orbis terrārum vocātur, in rīpā Tiberis flūminis sita est XVI mīlia passuum ā marī. In Capitōliō est magnus numerus templōrum, quōrum clārissimum est templum Iovis Optimī Māximī. In cellā huius templī simulācrum deī sedentis positum est. Vesta est dea focī ac rērum domesticārum, in cuius aede nūllum deae simulācrum inest. Ātrium Vestae est domus virginum Vestālium. Rēgia est domus pontificis māximī, summī sacerdōtis populī Rōmānī.

C. Octāviānus adulēscēns XIX annōrum dux exercitūs fuit; postquam necem Caesaris ultus est, monumentum victōriae suae aedificāvit: templum Mārtis Ultōris. Colossus est statua Sōlis Rhodī locāta; eōdem nōmine vocābātur statua Nerōnis quae Rōmae in vestibulō domūs aureae stābat. In hortīs illīus tyrannī erat multitūdō omnium generum pecudum ac ferārum.

Titus, fīlius Vespasiānī prīncipis, post expugnātiōnem Hierosolymōrum, urbis Iūdaeōrum nōbilissimae, triumphāvit. In templō Pācis servantur rēs sacrae Iūdaeōrum, in iīs tubae et candēlābrum magnī pretiī. Iūdaeī eās rēs magnī aestimant, etiam plūris quam Rōmānī. Novus imperātor triumphī cupidus est. Domitiānus, quī multōrum scelerum accūsābātur, prae metū mortis dormīre nōn poterat. Māximum Hadriānī opus est templum Veneris et Rōmae sīve Urbis Aeternae.

Rōmulus rēx bellī studiōsus erat, neque eum pudēbat casae suae pauperis.

PENSVM B

Cum rēx Tarquinius Rōmā *expulsus* esset, duo *cōnsulēs* populō Rōmānō *praefectī* [= praepositī] sunt. Cōnsul Rōmānus *aedem* [= templum] Iovis *sacrāvit*. Domitiānus illam aedem *incendiō* [= igne] absūmptam *restituit* [= refēcit]. Tēctum aurō *splendet*, columnae ē *marmore* factae sunt. In templō Iūnōnis Monētae, quod *locātum* [= positum] est in summā *Arce*, nummī efficiuntur ex aurō et argentō et *aere*. Arx *firmīs* [= validīs] mūrīs mūnītur. In aede Vestae, quae fōrmam *rotundam* habet, ignis aeternus *ārdet* quī numquam *exstinguitur*. In campō Mārtiō est *āra* Pācis, ubi sacerdōtēs et Vestālēs anniversārium *sacrificium* faciunt. Augustus templum Mārtis *Ultōris* aedificāvit postquam necem Caesaris *ultus* est. Hadriānus *pontem* Aelium in Tiberī fēcit. Titus Iūdaeōs *superāvit* [= vīcit] et rēs sacrās, ut *tubās* argenteās et *candēlābrum* aureum, iīs *adēmit*. In summā *Sacrā* viā *senātus* populusque Rōmānus Dīvō Titō arcum *dēdicāvit* [= cōnsecrāvit].

Porticus est ōrdō columnārum tēctus. Mausōlēum dīcitur *amplum* [= magnum] *monumentum* in quō ossa servantur. Aqua Appia est aquae *ductus* vetterimus, quī in urbem *inductus* est ab Appiō Claudiō. *Cūria* est aedificium quō senātus convenit. *Casa* est parva domus pauper; *rēgia* domus rēgis est. *Pecudēs* sunt bēstiae quibus agricola ūtitur.

Locus *celeber* est quō multī conveniunt. Is cui mēns sāna nōn est *īnsānus* esse dīcitur. Aedificium quod stāre nōn potest *collābitur*. Cicerō est *ōrātor* Rōmānus *praeclārus* [= clārissimus].

Synōnyma: imāgō et *simulācrum*; māter et *genetrīx*; dīvus et *dīvīnus*; clārus et *illūstris*; internus et *interior*; superesse et *restāre*; operīre et *tegere*; prōicere et *praecipitāre*; sacrāre et *cōnsecrāre*; aedificāre et *exstruere*; accidere et *ēvenīre*; ūrere et *cremāre*; accendere et *incendere*; deō prōmittere et *vovēre*; glōriōsē dīcere et *glōriārī*; intrāre et *inīre*; eōdem locō et *ibīdem*.

Contrāria: puppis et *prōra*; discordia et *concordia*; plēbēiī et *patriciī*; bona valētūdō et *morbus*; exstruere et *dēstruere*; dare et *adimere*.

PENSVM C

1. Num hominēs pauperēs in Palātiō habitant? *Immō vērō dīvitissimī hominēs in Palātiō habitant.*
2. Quis templum Iovis Capitōlīnī aedificāvit? *Hoc templum aedificāvit L. Tarquinius Superbus.*
3. Templumne Iovis ā rēge dēdicātum est? *Nōn ā rēge, sed ā cōnsule Rōmānō dēdicātum est.*
4. Quid facit imperātor post triumphum? *Post triumphum imperātor Capitōlium ascendit.*
5. Quid significat ignis Vestae? *Ignis Vestae significat Rōmam urbem aeternam esse.*
6. Quid est negōtium sacerdōtum? *Sacerdōtum negōtium est rēs dīvīnās cūrāre.*
7. Quot senātōrēs in senātū Rōmānō sunt? *Sescentī senātōrēs sunt in senātū Rōmānō.*
8. Quis fuit M. Tullius Cicerō? *Cicerō fuit ōrātor Rōmānus illūstrissimus.*
9. Ubi C. Iūlius Caesar necātus est? *Caesar in cūriā Pompēiā ad pedēs statuae Pompēiī necātus est.*
10. Cūr Caesar Dīvus Iūlius appellātur? *'Dīvus' appellātur quia post mortem in deōrum numerō habētur.*
11. Ubi templum Dīvī Iūliī aedificātum est? *Aedificātum est eō locō ubi corpus Caesaris cremātum erat.*
12. Quārē Augustus Mārtem 'Ultōrem' appellābat? *Quia Mārtem necem Caesaris ultum esse putābat.*
13. Quandō Augustus Iānum clausit? *Iānum clausit postqiam M. Antōnium vīcit et ubīque pācem fēcit.*
14. Quamobrem Nerō urbem incendisse putābātur? *Quia vetera aedificia contemnēbat et pulchritūdine flammārum dēlectātus est.*
15. Cūr domus Nerōnis 'aurea' vocābātur? *Quia aurō splendēbat.*
16. Quid aedificātum est in locō domūs aureae? *Ibi thermae Titī et Trāiānī aedificātae sunt.*
17. Quam gentem Titus in oriente superāvit? *Titus Iūdaeōs vīcit.*
18. Ubi mausōlēum Hadriānī situm est? *Mausōlēum Hadriānī trāns Tiberim situm est.*

CAPITVLVM XXXVII

PENSVM A

Dē cāsū datīvō

Aedēs Castoris sacrāta est di*īs* Castor*ī* et Pollūc*ī*, Iovis fīli*īs* gemin*īs*, quī saepius Rōmān*īs* auxili*ō* vēnērunt. Octāviānus de*ō* Mārt*ī* templum vōvit.

Rēx Faunus Euandr*ō*, Mercuriī fīli*ō*, arva dedit. Rēg*ī* Latīn*ō* ūna fīlia erat, Lāvīnia, iam mātūra vir*ō*. Lāvīni*ae* nōn licuit rēg*ī* Turn*ō* nūbere.

Trōiānī equum ligneum Minerv*ae*, de*ae* Trōiān*īs* benign*ae*, sacrātum esse putābant, sed sacerdōs, c*ui* nōmen erat Lāocoōn, i*īs* suāsit nē Graec*īs* cōnfīderent. Cassandra fātum Trōiae cīv*ibus* su*īs* praedīxit, nec vērō Trōiānī e*ī* crēdidērunt, sed somn*ō* sē dedērunt.

Aenēās iuven*ibus* Trōiān*īs* suāsit ut host*ibus* Graec*īs* resisterent: "Ūna salūs vict*īs*: nūllam spērāre salūtem!" Graecī, qu*ibus* diī favēre vidēbantur, nēmin*ī* parcēbant.

Venus fīli*ō* sē ostendit et e*ī* imperāvit, ut patr*ī* et uxōr*ī* et fīli*ō* auxilium ferret. Ille mātr*ī* su*ae* pāruit, neque quisquam e*ī* redeunt*ī* nocuit. Anchīsēs urb*ī* capt*ae* superesse nōluit, sed Aenēās "Sī t*ibi* certum est" inquit "Trōi*ae* peritūr*ae* tē addere, patet iānua mort*ī*. Date m*ihi* arma! Reddite mē Dana*īs*!" Tandem patr*ī* su*ō* sen*ī*, c*ui* vīrēs deerant ad fugiendum, persuāsit ut ex urbe portārētur, nec id onus fīli*ō* grave fuit. Aenēās fugiēns nōn s*ibi*, sed patr*ī* ac fīli*ō* timēbat. Umbra Creūsae vir*ō* mīrant*ī* occurrit et "Nōn t*ibi* licet" inquit "mē tēcum dūcere. Diū nāvigandum est t*ibi*, sed in Hesperiā nova patria t*ibi* et soci*īs* tu*īs* parāta est."

PENSVM B

Rēx Faunus *quondam* [= ōlim] Euandrō, quī *profugus* [= fugiēns] in Italiam vēnerat, *arva* colenda dedit. Post Faunum Latīnus *rēgnum* accēpit; cuius fīlius in prīmā *iuventūte* mortuus est. Latīnō rēgnante pāx *diūturna* [< diū] fuit.

Graecī nōn vī, sed *dolō* Trōiam intrāvērunt: equum ligneum *fabricāvērunt* [= cōnfēcērunt] et armātīs complēvērunt. Trōiānī, quī Graecōs in patriam suam *āvectōs* esse putābant, castra dēserta *inspiciēbant* et *mōlem* equī mīrābantur. Lāocoōn equum ligneum, ut dōnum *suspectum*, hastā laesit, sed hasta in fīrmō *rōbore* [= lignō] stetit nec ad mīlitēs *occultōs* [= latentēs] *penetrāvit*. Dum Lāocoōn taurum *immolat*, duo *anguēs* eum *corripiunt* [= celeriter rapiunt] et corpus eius *amplectuntur* [= complectuntur], neque ille sē *explicāre* potest. Trōiānī, novō *pavōre* perturbātī, *conclāmant* [= simul clāmant] 'equum dōnum esse Minervae, deae Trōiānīs *benignae*.' Equus in urbem trahitur *fūnibus*, dum templa velut *fēstō* diē *fronde* [= foliīs] ōrnantur. Equō *patefactō* [= apertō] Graecī per fūnem *dēmissum* ad terram lābuntur. Aenēās in somnō Hectorem *saucium* [= vulnerātum] vīdit, quī sordidam *barbam* et *crīnēs* [= capillōs] cruentōs gerēbat et Aenēae suāsit ut ex urbe *flagrantī* [= ārdentī] fugeret. Hōc *somniō* perturbātus Aenēās *āmēns* [= sine mente] arma capit et iuvenēs ad pugnam *incitat*. Iī *strictīs* gladiīs per hostēs *vādunt* [= eunt]. Cassandra, quae fātum *praedīcere* poterat, crīnibus *passīs* ā templō trahēbātur oculōs ad caelum *ērigēns* [= tollēns], nam *tenerae* manūs *vinculīs* tenēbantur. Trōiānī hanc *speciem* ferre nōn poterant et *undique* [= ex omnibus partibus] in mediōs hostēs *ruēbant* [= sē praecipitābant]. Ad *aedēs* [= domum] Priamī ācerrimē pugnābātur. Trōiānī altās *turrēs* et *culmina* domōrum dēstruēbant et laterēs *trabēs*que in hostēs *coniciēbant* [= iaciēbant]. Frāctīs cardinibus forēs *concidunt* [= collābuntur]. Rēx Priamus manibus *īnfirmīs* [= invalidīs] arma capit, sed Hecuba "Iam nōn tēlīs *egēmus*" inquit, "sed auxiliō deōrum. Hūc tandem *concēde*!" Cum Polītēs cōram patre *trucīdātus* [= obtruncātus] esset, Priamus *tēlum* [= pīlum] in Pyrrhum coniēcit, quod *nēquīquam* [= frūstrā] in *clipeō* eius *haesit*. Pyrrhus *comam* [= capillum] rēgis prehendēns ēnsem in latere eius *dēfīxit*. Hoc vidēns Aenēās *horrōre* perfūsus est. Anchīsēs fīlium et *nepōtem* in fugā comitārī *recūsāvit* [= nōluit]. Tum *lūmen* [= lūx] in capite Iūlī appāruit atque simul cum hōc *prōdigiō* māximus *fragor* [= strepitus] caelestis audītus est. Aenēās patrem ex urbe portāvit nec hoc *onus* fīliō grave fuit.

In convīviō *famulī* [= servī] cum dominīs nōn *discumbunt* [= accumbunt]. In manū senis gladius *inūtilis* est. Quī invocat deōs *caelestēs* [< caelum], manūs ad caelum *tendit* [= extendit]. Caelō serēnō nōn *tonat* [= tonitrus fit]. Manibus cruentīs *sacra* tangere *fās* nōn est. Nihil ēvenit sine *nūmine* [= voluntāte] deōrum. Quae lūget ululāre aut *gemere* solet; ululātū et *gemitū* [< gemere] significātur *lūctus*.

Synōnyma: fīlius et *nātus*; scelestus et *scelerātus*; summus et *suprēmus*; timidus et *pavidus*; fertilis et *ūber*; splendēre et *fulgēre*; exstinguere et *restinguere*; ubi et *quā*.

Contrāria: dextra et *laeva*; servīre et *dominārī*.

PENSVM C

1. Aborīginēs quī fuērunt? *Aborīginēs prīmī Italiae incolae fuērunt.*
2. Quis fuit Latīnus? *Latīnus fuit rēx Latiī antīquus.*
3. Quōmodo Graecī in urbem Trōiam penetrāvērunt? *In equō ligneō in urbem penetrāvērunt.*
4. Quid fēcit Lāocoōn et quid eī accidit? *Hastam in equum ligneum mīsit et anguibus necātus est.*
5. Cuius fīlius erat Aenēās? *Aenēās erat fīlius Anchīsae et Veneris.*
6. Quid Aenēās in somnō vīdit? *Hectorem vīdit.*
7. Ubi rēx Priamus interfectus est? *Rēx ante āram interfectus est.*
8. Cūr Aenēae redeuntī nēmō nocuit? *Quia māter Venus eum tuēbātur.*
9. Num Anchīsēs statim fīlium comitātus est? *Anchīsēs prīmō ex patriā fugere recūsāvit.*
10. Cum quibus Aenēās ex urbe aufūgit? *Aenēās cum patre et fīliō et uxōre aufūgit.*
11. Quārē Creūsa marītum sequī nōn potuit? *Quia Aenēās ē nōtā viā aberrāvit.*

12. Quid Aenēās in urbem reversus vīdit? *Vīdit urbem ā Graecīs captam et incēnsam.*
13. Quid Creūsa Aenēae abeuntī prōmīsit? *Creūsa eī rēgnum et novam coniugem prōmīsit.*
14. Quō sociī Aenēae convēnērunt? *Extrā urbem ad tumulum templumque Cereris.*

CAPITVLVM XXXVIII

PENSVM A

Dē cāsū ablātīvō

Graecī, cum Trōiam vī capere nōn possent, dolō ūsī sunt: equum ligneum mīlitibus armātīs complēvērunt et in lītore relīquērunt. Multīs spectantibus Lāocoōn omnibus vīribus equum hastā percussit. Paulō post duo anguēs rēctā viā eum petunt. Parte mūrorum dēstrūctā equus hostibus plēnus magnō labōre in urbem trahitur fūnibus. Velut fēstō diē templa fronde ōrnantur. Equō patefactō mīlitēs exeunt; occīsīs urbis cūstōdibus sociōs suōs recipiunt in urbem quae dēfēnsōribus carēbat. Interim Trōiānī sine cūrā dormiēbant, in iīs Aenēās, Anchīsā et Venere deā nātus. Ille clāmōre et strepitū ē somnō excitātus est.

Cum Priamus gladiō cingerētur, Hecuba, quae virō prūdentior erat, "Iam nōn tēlīs egēmus" inquit, "sed auxiliō deōrum!" Dūcente Venere Aenēās salvus domum rediit eādem viā quā domō exierat. Anchīsēs locō sē movēre nōluit et "Ipse" inquit "meā manū moriar. Nōlīte meā causā hīc morārī!"

Prīmā aestāte Trōiānī duce Aenēā ex Asiā profectī sunt. In mediō marī Aegaeō est īnsula nōmine Dēlos, quae Trōiānōs tūtō portū recēpit. Dēlō relictā in Crētam vēnērunt. Ibi Trōiānī foedā pestilentiā afficiēbantur et agrī sōle flagrantī torrēbantur.

Aedēs Iovis Capitōlīnī multō magnificentior est cēterīs omnibus; ea summō deō digna est. In templum Iovis Statōris senātus eō diē convēnit quō Cicerō, ōrātiōne clārissimā habitā, Catilīnam Rōmā expulit. Pāce terrā marīque factā Iānus clauditur.

Polycratēs tantā fēlīcitāte et tantā glōriā erat ut dī eī invidērent.

PENSVM B

In Crētā Trōiānī foedā *pestilentiā* afficiēbantur atque agrī sōle *torrēbantur*. Penātēs *noctū* [= nocte] vīsī sunt ante lectum Aenēae *adstāre*, quī Trōiānīs et *posterīs* eōrum novam terram prōmīsērunt. Ergō ex īnsulā *excēdere* cōnstituērunt et rūrsus in altum *prōvectī* sunt. Ibi *nimbus repentīnus* [= subitus] sōlem occultāvit ita ut diem noctemque *discernere* nōn possent ac nāvēs trēs diēs *totidem*que noctēs caecae errārent, *quoad* in īnsulās Strophadēs *dēlātae* sunt.

In Ēpīrō Aenēās fāmam *incrēdibilem* [= vix crēdendam] audīvit: Helenum parte Ēpīrī *potītum* esse et Andromachēn, *viduam* Hectoris, uxōrem dūxisse. Andromachē in *lūcō* [= silvā sacrā] dīs Mānibus *sacrificābat*. Helenus laetus Trōiānōs *agnōvit* [= recognōvit] eōsque ad convīvium *invītāvit* [= vocāvit].

Charybdis nāvēs in *gurgitem* [= vorāginem] mergit, et Scylla *infōrmis* [↔ fōrmōsa] nāvēs in *scopulōs* perīculōsōs trahit. *Praestat* [= melius est] tōtam Siciliam *circumīre* quam illa mōnstra *experīrī*.

Ut [= ut prīmum] Italia in cōnspectum vēnit, Anchīsēs *pateram* vīnō implēvit et deōs maris *potentēs* [= potestātem habentēs] invocāvit. Trōiānī in terrā Graecōrum *morārī* [< mora] nōlēbant.

Ex Aetnā *fūmus* flammaeque surgunt atque saxa *lapidēs*que *ēmittuntur*. In ōrā Cyclōpum vir Graecus accessit cum *flētū* [= lacrimīs] precibusque: "Hinc in quāscumque terrās abdūcite mē!" Anchīsēs virō *supplicī* [= ōrantī] manum dedit. Mōnstrum horrendum erat Polyphēmus, quī in *antrō* obscūrō habitābat et carne hūmānā *vescēbātur*. Cum ille accēderet, Trōiānī fūnēs nāvium *incīdērunt* [= secuērunt] et *citō* [= celeriter] aufūgērunt. Polyphēmus clāmōrem *horribilem* [< horrēre] sustulit, quō penitus resonuit mōns *cavus*.

In Siciliā Aenēās ossa *genitōris* [= patris] suī *sepelīvit*. Tum ex Siciliā atque ā *sepulcrō* patris *dīgressus* est [= discessit].

Fōrma litterae C est līnea *curva*. Onus grave magnum *pondus* habet. *Unda* est parvus flūctus. Chāonia est pars Ēpīrī *extrēma*. *Iuvencus* est bōs iuvenis. Saxa flūctibus pulsāta fragōrem *ēdunt*.

Synōnyma: (summum) mare et *aequor*; avis et *volucris*; turgidus et *tumidus*; pavidus et *trepidus*; (urbem) cōnstituere et *condere*; relinquere et *linquere*; arbitrārī et *rērī*; tam valdē et *adeō*; scīlicet et *nīmīrum*; ego (ipse) et *egomet*.

Contrāria: occāsus et *ortus*; (nāvem) dēdūcere et *subdūcere*; propinquus et *longinquus*; noctū et *interdiū*.

PENSVM C

1. Quid Trōiānī profugī sub monte Īdā fēcērunt? *Classem vīgintī nāvium aedificāvērunt.*
2. Quōmodo rēx Thrāciae aurō Priamī potītus est? *Fīlium Priamī aurum ferentem interfēcit.*
3. Quid deus Apollō Trōiānīs pollicitus est? *Apollō iīs novam terram pollicitus est.*
4. Cūr Trōiānī in Crētā manēre nōn potuērunt? *Quia pestilentia orta est et sōl flagrāns agrōs torrēbat.*
5. Cūr Palinūrus rēctum cursum tenēre nōn potuit? *Quia āter nimbus sōlem et stēllās occultāvit.*
6. Quae īnsulae in marī Īoniō sitae sunt? *In marī Īoniō sitae sunt īnsulae Strophadēs.*
7. Quid fēcit Aenēās in īnsulā Leucadiā? *Clipeum ad forēs templī fīxit et versum īnscrīpsit.*
8. Ubi Aenēās Andromachēn invēnit? *In lūcō extrā Būthrōtum oppidum.*
9. Quid Andromachē Aenēae nārrāvit? *Nārrāvit 'sē ā Pyrrhō abductam esse et Helenō nūpsisse'.*
10. Cūr Aenēās per fretum Siculum nāvigāre nōluit? *Quia duo mōnstra, Scyllam et Charybdim, timēbat.*

11. Quid Andromachē Ascaniō dōnāvit? *Vestem pretiōsam quam suīs manibus cōnfēcerat.*
12. Cūr Trōiānī Italiam relīquērunt? *Quod illa terra ā Graecīs incolēbātur.*
13. Quid accidit in ōrā Cyclōpum? *Vir Graecus iīs occurrit, quī ex antrō Polyphēmī effūgerat.*
14. Num Polyphēmus Trōiānōs fugientēs vīdit? *Polyphēmus eōs vidēre nōn poterat, quia caecus erat.*
15. Ubi pater Anchīsēs sepultus est? *In Siciliā in monte Eryce.*

CAPITVLVM XXXIX

PENSVM A

Dē cāsū accūsātīvō

Trōiānī multōs iam annōs per omnia maria errābant. Neptūnus, ut classem disiectam vīdit, flūctūs sēdāvit, nūbēs collēctās dispulit sōlemque redūxit. Aenēās Italiam novam patriam quaerēns in Āfricam dēlātus est. Venus fīlium suum certiōrem fēcit 'sociōs salvōs esse classemque in tūtum locum āctam.' Aenēam paenitēbat Creūsam uxōrem Trōiae relīquisse. Aenēās: "Heu mē miserum! Numquam domum redībō!" Venus Cupīdinem prō Ascaniō ad Dīdōnem īre iussit. Ille, ubi Aenēam complexus est, rēgīnam petīvit; quae puerum ōsculāta est et in gremium accēpit.

Multae viae Rōmam ferunt. Circus Māximus trecentōs passūs longus est. Pompēius Iūliam, fīliam Iūliī Caesaris, uxōrem dūxit. Senātus C. Octāviānum 'Augustum' nōmināvit. Augustus urbem Rōmam in XIV regiōnēs dīvīsit. Nerva annum tantum et IV mēnsēs imperāvit. Nerō, quem populus tyrannum appellābat, domum auream aedificāvit. Rōmulum rēgem nōn pudēbat in casā habitāre. Rōmānī Brūtum cōnsulem fēcērunt.

Graecī Rōmānōs litterās et artem poēticam docuērunt.

PENSVM B

Iūnō īrāta erat ob *iūdicium* Paridis, quī Venerem deam pulcherrimam esse *iūdicāverat* [= cēnsuerat]; eius reī *memor* [= reminīscēns] Trōiānōs ab Italiā *arcēbat* [= prohibēbat]. Tempestās classem Aenēae *disiēcit*, sed Neptūnus, cum vidēret *pontum* [= mare] *procellīs* [= ventīs rapidīs] turbārī, mōtōs flūctūs *sēdāvit* et nūbēs *dispulit*. In lītore Aenēās septem *cervōs* occīdit; hanc *praedam* sociīs dēspērantibus dīvīsit, dum ipse laetō vultū spem *simulat*. Posterō diē, dum nova loca *explōrat*, Venus eī *obviam* iit arcum sagittāsque *gestāns* [= gerēns] Diānae deae *similis*, quae in silvīs *vēnārī* solet.

Pygmaliōn, rēx *impius* [↔ pius] et avārus, cum Sychaeum *clam* [= occultē] necāvisset, scelus diū *cēlāvit* et Dīdōnem viduam falsā spē *ēlūsit*. Sed eī in somnīs appāruit vir mortuus, quī pectus vulnerātum *nūdāvit* [< nūdus] et rēgis *thēsaurōs* occultōs mōnstrāvit. Dīdō nāvēs aurō *onerāvit* [<onus] et in Āfricam fūgit, nec posteā eam *paenitēbat* ex patriā fūgisse.

Dēspiciēns ex colle quī Karthāginī *imminet* Aenēās vīdit cīvēs quī magnā *industriā* [< industrius] novārum aedium *fundāmenta* locābant. Dīdō rēgīna magnā *catervā* comitāta *incessit* [= prōcessit] et in altō *soliō* cōnsēdit. Quae cum Aenēam cōram aspiceret, prīmum *obstupuit*, tum sīc *ōrsa* est [= loquī coepit]: "Tūne ille Aenēās quem Anchīsēs et Venus *genuērunt?*"

In rēgiā convīvium *apparātur* [= parātur]: *torī* [= lectī] Tyriā *purpurā* sternuntur, ministrī mēnsās *dapibus* onerant. Lucernae dē tēctō *pendent* et multae *facēs* ārdent. Aenēās omnibus *intentīs* [= attentīs] nārrābat dē *īnsidiīs* [= dolō] Graecōrum et dē *errōribus* [< errāre] suīs. Postquam *fūnus* patrī factum memorāvit, *conticuit* andem atque *quiētī* sē dedit.

Karthāginiēnsēs, hominēs *bellicōsī* [= bellī studiōsī], saepe cum Rōmānīs *bellāvērunt* [< bella gessērunt]. Tridēns est *scēptrum* Neptūnī. *Hostia* est bēstia quae immolātur, ut *sūs* [= porcus], ovis, taurus. Nūbēs quae terram operit *nebula* dīcitur. Trōiānī, sī in Italiam īre nōn possunt, in Siciliam *saltem* īre cupiunt.

Synōnyma: gurges et *vertex;* saxum et *rūpēs;* pulchritūdō et *decor;* glōria et *honōs;* Notus et *Auster;* stēlla et *sīdus;* frequēns et *crēber;* nesciēns et *īnscius;* fēlīx et *fortūnātus;* pulsāre et *impellere* et *ferīre;* circumagere et *volvere;* natāre et *nāre;* ambulāre et *gradī;* accūsāre et *incūsāre;* subīre et *succēdere;* ascendere et *scandere;* auxilium ferre et *succurrere;* dēlēre et *abolēre;* cōnārī et *temptāre*.

Contrāria: altum et *vadum;* Auster et *Aquilō;* acūtus et *obtūnsus;* spargere et *colligere;* abdūcere et *addūcere;* dispellere et *compellere;* subitō et *paulātim*.

PENSVM C

1. Ubi sita est Karthāgō? *In ōrā Āfricae sita est.*
2. Quae est Iūnō? *Iūnō est Iovis coniūnx, dea mātrōnārum.*
3. Cūr Iūnō Trōiānōs ōderat? *Ob iūdicium Paridis.*
4. Quid est Aeolī officium? *Aeolī officium est ventōs in vinculīs tenēre.*
5. Quid fēcit Neptūnus cum mare turbārī sentīret? *Flūctūs sēdāvit, nūbēs dispulit sōlemque redūxit.*
6. Quō Trōiānī tempestāte dēlātī sunt? *Ad ōram Āfricae dēlātī sunt.*
7. Quid Aenēās sociīs suīs partītus est? *Aenēās sociīs suīs septem cervōs, quōs occīderat, partītus est.*
8. Quōmodo sociī vīrēs restituērunt? *Cibō et vīnō vīrēs restituērunt.*
9. Quae dea in silvā Aenēae obviam iit? *Venus Aenēae fīliō suō obviam iit.*
10. Cūr Aenēās mātrem suam prīmō nōn agnōvit? *Quia Venus vestem et arma virginis vēnantis gerēbat.*
11. Quid Venus fīliō suō nārrāvit? *Venus eī dē Dīdōne rēgīnā nārrāvit.*
12. Quid vīdit Aenēās ex colle dēspiciēns? *Aenēās vīdit Tyriōs novam urbem exstruentēs.*
13. Cūr nēmō Aenēam Karthāginem intrantem vīdit? *Quod Venus eum nebulā circumfūderat.*

14. Quae imāginēs in novō templō pictae erant? *Imāginēs bellī Trōiānī.*
15. Quid Īlioneus ā Dīdōne petīvit? *Īlioneus ā Dīdōne petīvit nē Trōiānōs ab ōrā Āfricae arcēret.*
16. Num urbs Trōia Dīdōnī ignōta erat? *Dīdō urbem Trōiam bene nōverat.*
17. Quōmodo Dīdō Aenēam et sociōs eius recēpit? *Aenēam benignē recēpit et convīvium eī apparāvit.*
18. Quod cōnsilium Venus excōgitāvit? *Ut Cupīdō prō fīliō Aenēae venīret et rēgīnam amōre incenderet.*
19. Quid Cupīdō effēcit in gremiō Dīdōnis sedēns? *Memoriam Sychaeī abolēvit et animum rēgīnae vīvō amōre incendit.*
20. Quid Dīdō Aenēam hortāta est? *Dīdō eum hortāta est ut sibi dē errōribus suīs nārrāret.*

CAPITVLVM XL

PENSVM A

Dē cāsū vocātīvō

Aemilia: "Ō Iūlī, mī optime marīte!"

Mārtiālis:

"Semper pauper eris, sī pauper es, Aemiliāne!"

Catullus:

"Cēnābis bene, mī Fabulle, apud mē."

Hector: "Heu, fuge, nāte deā!"

Hecuba: "Ō miserrime coniūnx!"

Anchīsēs: "Fuge, mī fīlī!"

Aenēās: "Venī mēcum, Achātē, mī amīce!" Achātēs: "Quid nunc sentīs, Aenēā?"

Dīdō: "Perfide hospes!" "Dabis, improbe, poenās!"

Cōnsul (in senātū): "Quid cēnsēs, Mārce Tullī? et tū, Lūcī Cornēlī?"

Spectātōrēs, plaudite!

PENSVM B

Dīdō: "*Velim* [= utinam] prius Iuppiter mē *fulmine* percutiat quam virī amōrī *succumbō* [↔ resistō]!" Anna: "Ō soror mea *dīlēcta* [= cāra]! Etiamne *placitō* [= grātō] amōrī repugnābis?" Ita animum sorōris amōre *īnflammat* [= incendit]. Templa adeunt ut ā dīs *veniam* petant, nec vērō sacrificia mulierem *furentem* [= āmentem] iuvant. Poenīs et Trōiānīs vēnantibus, tonāre incipit; *īnsequitur* [= sequitur] imber *grandine* mixtus, et Dīdō et Aenēās in eandem *spēluncam* dēveniunt. *Extemplō* [= statim] Fāma nārrat 'eōs in māximō *luxū* vīvere turpī *cupīdine* [= cupiditāte] captōs!'

Mercurius Iovis *mandāta* [= imperia] ad Aenēam dēfert: "Quid *struis* [= parās]? Nōlī hīc morārī! Italiam pete!" Haec locūtus deus ex oculīs eius *ēvānuit*. Aenēās imperiō dīvīnō *attonitus* [= stupefactus] *obmūtuit*, tum Trōiānōs prīncipēs *advocāvit* iīsque *mandāvit* [= imperāvit] ut classem clam ōrnārent.

At rēgīna, quae dolum *praesentit*, Aenēam appellat: "Spērāsne, *perfide* hospes, tē tantum *nefās* [↔ fās] *dissimulāre* posse et *hibernō* tempore [= hieme] clam hinc *dēcēdere* [= excēdere]?" Per *cōnūbium* [= coniugium] nostrum tē ōrō: *miserēre* meī!" Ita supplex *implōrat*. Aenēās: "Numquam tē uxōrem dūxī aut *coniugium* tibi prōmīsī. Dēsine *querēllīs* tuīs et mē et tē incendere! Nōn meā *sponte* Italiam petō." Dīdō dicta eius nōn *refellit*, sed medium sermōnem *abrumpit* et virum *cūnctantem* [= dubiē morantem] relinquit. *Famulae* [= ancillae] eam collāpsam *suscipiunt*.

Iam rēgīna morī cupit: *taedet* eam vītae. Annam ōrat ut *rogum* ērigat et super rogum arma et *exuviās* [= vestīmenta] et *effigiem* [= imāginem] Aenēae impōnat. Dīdō, cum classem abīre vidēret, Furiās *ultrīcēs* [< ulcīscī] invocāvit. Tum rogum cōnscendit, torō *incubuit* atque ēnsem ē *vāgīnā* ēdūxit.

Officium Rōmānōrum est "parcere *subiectīs* et *dēbellāre* superbōs."

Synōnyma: pallium et *amictus;* stēlla et *astrum;* āra et *altāria;* lectus et *cubīle;* pīlum et *iaculum;* virtūs et *fortitūdō;* vigilāns et *vigil;* moriēns et *moribundus;* praecipitāns et *praeceps;* recipere et *excipere;* āmēns esse et *furere;* perficere et *exsequī* et *peragere;* properāre et *festīnāre;* ēlūdere et *illūdere*.

PENSVM C

1. Quid Dīdō Annae sorōrī fassa est? *Dīdō sorōrī amōrem suum fassa est.*
2. Cūr Dīdō amōrī repugnābat? *Quia certum eī erat nūllī virō nūbere post mortem Sychaeī.*
3. Quid Anna sorōrī suae suāsit? *Anna eī suāsit, ut sē cum Aenēā coniungeret.*
4. Quid fāma nārrābat dē Dīdōne et Aenēā? *Fāma nārrābat 'eōs in luxū vīvere turpī cupīdine captōs.'*
5. Quis Aenēam ex Āfricā excēdere iussit? *Iuppiter hoc iussit per nūntium suum Mercurium.*
6. Cūr Aenēās classem clam ōrnāvit? *Quia īram Dīdōnis timēbat.*
7. Quōmodo Dīdō cōnsilium Aenēae cognōvit? *Fāma eī nārrāvit 'classem armārī et cursum parārī.'*
8. Quid Anēās rēgīnae implōrantī respondit? *Respondit 'deōs sē Italiam petere iussisse.'*
9. Num Dīdō dicta eius refellit? *Dīdō sermōnem abrūpit et ab oculīs eius aufūgit.*
10. Quid Dīdō Annam facere iussit? *Eam iussit rogum ērigere.*
11. Quae rēs super rogum impositae sunt? *Super rogum imposita sunt arma et exuviae Aenēae et lectus iugālis.*
12. Quae fuērunt precēs Dīdōnis extrēmae? *Precāta est ut Aenēās bellō ex fīnibus suīs pellerētur et ante diem caderet īnsepultus.*
13. Quid vīdit Aenēās ē nāve respiciēns? *Vīdit moenia Karthāginis flammīs lūcēre.*
14. Cūr plēraeque fēminae in Siciliā relictae sunt? *Quia nāvēs incenderant.*
15. Quō Sibylla Aenēam dūxit? *Sibylla Aenēam ad Inferōs dūxit.*

CAPITVLVM XLI

PENSVM A

Dē generibus verbōrum

Verte hās sententiās in genus alterum, āctīvum aut passīvum:

[Pater fīlium laudat:] Fīlius ā patr*e* laud*ātur*.

[Tyrannus ferōx ab omnibus metuitur:] Omnēs *tyrannum ferōcem metuunt*.

[Alta moenia urbem Trōiam cingēbant:] *Urbs Trōia altīs moenibus cingēbātur*.

[Trōia ā Graecīs capta et incēnsa est:] *Graecī Trōiam cēpērunt et incendērunt*.

[Graecī equum ligneum fabricāvērunt:] *Equus ligneus ā Graecīs fabricātus est*.

[Cum pars moenium ā Trōiānīs dēstrūcta esset, equus ille in urbem tractus est:] *Cum Trōiānī partem moenium dēstrūxissent, equum illum in urbem trāxērunt*.

[Terribile incendium urbem absūmpsit:] *Urbs terribilī incendiō absūmpta est*.

[Creūsa ā marītō quaerēbātur nec inventa est:] *Marītus Creūsam quaerēbat nec invēnit*.

[Karthāginiēnsēs Aenēam cernere nōn poterant, quod nūbēs eum cēlābat:] *Aenēās ā Karthāginiēnsibus cernī nōn poterat, quod nūbe cēlābātur*.

[Puerī ā Faustulō inventī et domum lātī sunt:] *Faustulus puerōs invēnit et domum tulit*.

[Geminī praedam pāstōribus dīvidēbant:] *Praeda pāstōribus dīvidēbātur ā geminīs*.

[Fluvium Tiberim ōlim Albulam vocābant:] *Fluvius Tiberis ōlim Albula vocābātur*.

[Arx ab hostibus numquam expugnābitur:] *Hostēs numquam Arcem expugnābunt*.

[Magister tē laudat, mē reprehendit:] *Ego ā magistrō laudor, tū reprehenderis*.

PENSVM B

Post *adventum* Aenēae rēx Latīnus, cum *cōpiās* suās in aciem ēdūxisset, inter *prīmōrēs* [= prīncipēs] prōcessit ducemque advenārum ad colloquium *ēvocāvit*. Ut nōmen Aenēae audīvit, *nōbilitātem* virī gentisque admīrātus Trōiānōs in *societātem* [< socius] recēpit et Aenēae fīliam suam in *mātrimōnium* dedit. Rēx Turnus, cui Lāvīnia *spōnsa* fuerat, Aenēae Latīnōque bellum *intulit*. Proeliō victus Turnus rēbus suīs *diffīdēns* [↔ cōnfīdēns] ad Etrūscōs cōnfūgit. Post proelium Latīnīs *prosperum* Aenēās *nusquam* [= nūllō locō] appāruit. Cum Ascanius nōndum ad *pūberem* aetātem pervēnisset, Lāvīnia inter *pueritiam* eius rēgnāvit, nec Etrūscī nec ūllī aliī *fīnitimī* inter rēgnum *muliebre* [< mulier] bellum facere ausī sunt.

Rēx Proca Numitōrem et Amūlium *prōcreāvit* [= genuit] atque Numitōrī rēgnum *vetustum* [= vetus] *lēgāvit* [= relīquit]. Amūlius frātrem pepulit, frātris fīliam Vestālem lēgit: ita eī perpetuā *virginitāte* spem *partūs* [< parere] adēmit. At Vestālis, vī *compressa*, geminōs peperit, quī *iussū* rēgis expositī sunt; sed pāstor *vāgītum* puerīlem audīvit et puerōs invēnit cum *lupā*, quae tam *mītis* fuit ut eōs lacte suō *nūtrīret* et linguā *lamberet*. Ita ā *crūdēlitāte* [< crūdēlis] rēgis puerī servātī sunt.

Rōmulus et Remus, ut prīmum *adolēvērunt*, per *saltūs* vēnābantur et in *latrōnēs* praedam ferentēs impetūs faciēbant. Latrōnēs Remum captum Numitōrī *dēdidērunt* [= trādidērunt], quī cum eum in *cūstōdiā* habēret, nepōtem suum esse *suspicābātur* [= crēdere incipiēbat]. Amūliō occīsō Numitor, *conciliō* advocātō, mala *facinora* [= maleficia] frātris ostendit et 'sē caedis *auctōrem* esse' dīxit.

Remus, cum in Aventīnō *auspicārētur*, sex *vulturēs* vīdit; hōc *auspiciō* nūntiātō, *duplex* numerus [: XII] Rōmulō sē ostendit; is igitur urbem condidit, quae ā nōmine *conditōris* 'Rōma' appellāta est. Remus vērō, cum hoc *molestē* ferret, novōs mūrōs *trānsiluit* et ā Rōmulō *interēmptus* [= interfectus] est.

Cācus *clāvā* Herculis *ictus* [= percussus] occidit, cum bovēs in spēluncam *abdidisset* [= cēlāvisset]. Bove *eximiā* [= ēgregiā] immolātā *sacrum* [= sacrificium] Herculī factum est *rītū* Graecō.

Ōceanus mare *immēnsum* [= sine fīne] est. Facile est mūnera *praebendō* [= offerendō] animōs populī sibi *conciliāre*. Ante proelium imperātor auspiciīs deōs *cōnsulit*. Difficile est inter geminōs *discrīmen* facere. Quī *sitit* bibere cupit.

Synōnyma: līberī et *stirps;* vīrēs et *vigor;* pecus māius et *armentum;* pater patris et *avus;* frāter patris et *patruus;* piger et *sēgnis;* ūmidus et *ūdus;* turbāre et *cōnfundere;* auxilium ferre et *opem* ferre; trepidus esse et *trepidāre*.

Contrāria: muliebris et *virīlis;* āmittere et *adipīscī;* cōnfīdere et *diffīdere;* cōnsōlārī et *grātulārī;* ubīque et *nusquam;* vērē et *falsō*.

PENSVM C

1. Unde Aenēās in Italiam vēnit? *Aenēās Trōiā vēnit*.
2. Num Aenēās rēgem Latīnum proeliō vīcit? *Latīnus amīcitiam et societātem cum Aenēā fēcit*.
3. Cūr Turnus Aenēae Latīnōque bellum intulit? *Quia Latīnus Aenēae in mātrimōnium dederat fīliam suam Lāvīniam, quae Turnō spōnsa fuerat*.
4. Cūr neuter exercitus laetus ex proeliō abiit? *Quia alter exercitus victus est, alter ducem suum āmīsit*.
5. Quōmodo Aenēās animōs Aborīginum sibi conciliāvit? *Utramque gentem 'Latīnōs' appellāvit*.
6. Quō rēx Turnus victus cōnfūgit? *Ad Etrūscōs*.
7. Quam urbem condidit Ascanius? *Ascanius novam urbem condidit, quae Alba Longa appellāta est*.
8. Quod cognōmen rēgibus Albānīs fuit? *Omnibus rēgibus Albānīs cognōmen fuit Silvius*.
9. Quōmodo Amūlius rēgnō Albānō potītus est? *Numitōrem rēgem, frātrem suum, expulit*.
10. Quem Rēa Silvia patrem geminōrum esse dīxit? *'Deum Mārtem patrem esse' nārrāvit*.
11. Quōmodo gemellī expositī servātī sunt? *Pāstor rēgius eōs invēnit et domum tulit*.

12. Cūr Numitor Remum nepōtem suum esse suspicābātur? *Quia geminōs esse frātrēs audīverat.*
13. Quid Rōmulus et Remus fēcērunt cum sē nepōtēs rēgis esse cognōvissent? *Amūlium necāvērunt.*
14. Ubi Rōmulus urbem condidit? *In monte Palātīnō.*
15. Cūr frātrem suum occīdit? *Quia Remus mūrōs eius trānsiluerat.*
16. Quōmodo Herculēs bovēs abditās repperit? *Herculēs bovēs in spēluncā Cācī mūgīre audīvit.*
17. Quō rītū Rōmulus sacra Herculī fēcit? *Rītū Graecō.*

CAPITVLVM XLII

PENSVM A

Dē modīs verbōrum

Magister discipulōs tac*ēre* et aud*īre* iubet: "Tac*ēte*, discipulī, et aud*īte!*" Mārcus nōn tac*et* nec aud*it;* magister eum monet ut tac*eat* et aud*iat:* "Tac*ē*, Mārce, et aud*ī!* Quot sunt bis sēna (2×6)?" Magister interrog*at* quot s*int* bis sēna, ac Mārcō imperat ut surg*at* et respond*eat:* "Surg*e* et respond*ē*, Mārce, sed cav*ē* nē prāvē respond*eās!*" Mārcus nōn surg*it* nec respond*et*. Magister: "Aud*ī*, Mārce: iubeō tē surg*ere* et respond*ēre*." Mārcus: "Nesciō quid respond*eam*." Magister iubet eum digitīs comput*āre*: "Digitīs comput*ā!* Cūrā ut rēctē comput*ēs!*" Mārcus: "Interrog*ā* aliōs! Nōlī semper mē interrog*āre!*" Mārcus magistrum monet ut aliōs interrog*et*.

Cicerō cōnsul Catilīnam ex urbe ēgred*ī* et proficīsc*ī* iussit: "Ēgred*ere* ex urbe! Patent portae: proficīsc*ere!*" Cōnsul ōrātiōne suā effēcit ut Catilīna ex urbe ēgred*erētur* et in Etrūriam proficīsc*erētur*.

Latīnus ab Aenēā quaesīvit 'quis es*set* et quid quae*reret*': "Tū quis *es* et quid quaer*is?*" Ille respondit 'sē es*se* Aenēam Trōiānum novamque sēdem quaer*ere*': "Ego *sum* Aenēās Trōiānus; novam sēdem quaer*ō*."

PENSVM B

Rōmulus rēx XII *līctōrēs* sūmpsit, quī *īnsignia* imperiī, *fascēs* et *secūrēs*, gererent, et C senātōrēs *creāvit* [= lēgit]. Gentēs *vīcīnae* [= fīnitimae] Rōmānōs *spernēbant* [= contemnēbant] nec *lēgātiōnem* Rōmānam benignē audīvērunt. Id Rōmulus *aegrē* passus est, sed *indignātiōnem* suam dissimulāns fīnitimōs ad *lūdicrum* [= lūdōs] vocāvit. In mediō *plausū* [< plaudere] iuvenēs Rōmānī *clāmitantēs* [= clāmantēs] *exsiliunt* virginibusque manūs *iniciunt*, ut nārrat Ovidius in 'Arte *amātōriā*.' Parentēs virginum terrōre *perculsī* [= percussī] *profugiunt* [= aufugiunt]. Rōmulus *blandīs* verbīs animōs virginum *mītigāre* cōnābātur, sed parentēs cīvēs suōs contrā Rōmānōs *concitābant*. Dum aliī *occāsiōnem* [= tempus idōneum] exspectant, Caenīnēnsēs in fīnēs Rōmānōrum *invādunt*, sed Rōmulus *cōnfestim* [= statim] eōs *fugat* [= in fugam vertit] et ipse rēgem eōrum occīdit et *spoliat; spolia* rēgis in Capitōliō ad *quercum* sacram dēposuit et fīnēs templō Iovis *dēsignāvit*. Mulierēs ōrābant ut parentibus licēret Rōmam *migrāre;* quod facile *impetrāvērunt*.

Tarpēia nōn *impūne* [= sine poenā] arcem hostibus *prōdidit*. Rōmulus Iovem ōrāvit ut fugam Rōmānōrum *sisteret*. Tum mulierēs sē inter aciēs intulērunt patrēs virōsque ōrantēs 'nē sanguine *nefandō* [= īnfandō] sē *respergerent!*' Movet rēs *cum* multitūdinem *tum* ducēs [= et m. et d.]. Sabīnī *generīs* [= virīs fīliārum] et Rōmānī *socerīs* suīs dextrās dant ac ducēs ad *foedus* faciendum *prōdeunt* [= prōcēdunt]. Ūnam *cīvitātem* ex duābus faciunt et rēgnum *cōnsociant;* nōn modo commūne, sed etiam *concors* rēgnum eōrum fuit. Rōmulus rēx trēs *centuriās* equitum *cōnscrīpsit*. Ita equitātū Rōmānō auctō cum fīnitimīs, quī agrōs Rōmānōs *vāstābant* [= populābantur], *dīmicāvit* [= pugnāvit] eōsque vīcit. Haec ā Rōmulō domī *mīlitiae*que gesta sunt. Cum *cōntiōnem* mīlitum habēret, subitō *coortā* [= ortā] procellā *sublīmis* [= ad caelum] raptus est. Proculus Iūlius affirmāvit 'Rōmulum dē caelō *dēlāpsum* sibi *obvium* fuisse.'

Post breve *interrēgnum* populus Numam, quamquam *peregrīnus* erat, rēgem creāvit et patrēs auctōrēs factī sunt: ergō nōn *plēbs* [= populus], sed patrēs *dēcrēvērunt* quis Rōmae rēgnāret. Tum *augur*, capite *vēlātō* et *lituum* (id est baculum *aduncum*) tenēns, Iovem precātus est *utī* [= ut] signa certa *dēclārāret;* ita Numa *auspicātō* [= auspiciīs missīs] rēx *dēclārātus* est.

Numa rēs *ūtilēs* [< ūtī] īnstituit: annum in XII mēnsēs *dīscrīpsit* et diēs *fāstōs* et *nefāstōs* fēcit; *flāminem* Diālem creāvit ac Vestālēs, Vestae sacerdōtēs *assiduās* [= semper praesentēs], quās virginitāte *sānctās* fēcit; nec quae*libet* virgō Vestālis fierī poterat, sed nōbilissimae tantum. Cum igitur fīnitimī nefās putārent cīvitātem sānctam *violāre*, pāx per multōs annōs *conservāta* est.

Iānus clausus pācem esse *indicat*. Quī *admodum* [= valdē] maeret crīnēs et vestem *laniat* [= scindit] et ocellōs lacrimīs *corrumpit*. Prō pecūniā mūtuā *pignus* dandum est. *Nocturnō* [< nox] tempore nauta sīdera in caelō *notat* [= animadvertit].

Synōnyma: honōs et *decus;* templum et aedēs et *fānum;* rēs mīrābilis et *mīrāculum;* rūsticus et *agrestis;* tardus et *lentus;* fēlīx et *faustus;* grātus et *acceptus;* iterum facere et *iterāre;* taedēre et *pigēre;* validus fierī et *convalēscere;* oppugnāre et *adorīrī;* aliquantum temporis et *aliquamdiū;* dēnuō et dē *integrō*.

Contrāria: victōria et *clādēs;* aequus et *inīquus;* bellicōsus et *imbellis;* internus et *externus;* concurrere et *discurrere;* ērumpere et *irrumpere;* āvertere et *advertere;* recumbere et *prōcumbere*.

PENSVM C

1. Quae sunt īnsignia imperiī? *Īnsignia imperiī sunt fascēs et secūrēs.*
2. Quōmodo Rōmulus cīvitātem auxit? *Multōs fīnitimōs in urbem recēpit.*
3. Cūr novus populus uxōribus carēbat? *Quia virīs Rōmānīs cōnūbium nōn erat cum fīnitimīs.*
4. Quārē Rōmulus fīnitimōs ad lūdōs vocāvit? *Ut iuvenēs Rōmānī virginēs raperent.*

5. Quō rēx victor spolia opīma tulit? *In Capitōlium.*
6. Quōmodo Sabīnī arcem Rōmānam cēpērunt? *Virgō Tarpēia arcem Sabīnīs prōdidit.*
7. Quārē scūta sua in puellam coniēcērunt? *Quia puella postulāverat 'id quod in sinistrīs manibus habērent.'*
8. Quid fēcit Rōmulus cum Rōmānī fugerent? *Iovem ōrāvit ut fugam Rōmānōrum sisteret.*
9. Quam ob rem pāx facta est cum Sabīnīs? *Quia Sabīnae inter exercitūs pugnantēs sē intulērunt.*
10. Cūr Rōmulus Vēiōs expugnāre nōn potuit? *Quod urbs firmīs mūrīs atque sitū ipsō mūnīta erat.*
11. Quid accidit cum rēx cōntiōnem mīlitum habēret? *Tempestās cum tonitrū coorta est.*
12. Num mīlitēs rēgem in caelum rapī vīdērunt? *Rēgem nōn vīdērunt, nam dēnsō nimbō operiēbātur.*
13. Quid Proculus Iūlius nārrāvit? *Nārrāvit 'Rōmulum dē caelō lāpsum sibi obvium fuisse.'*
14. Quōmodo novus rēx creātus est? *Populus Rōmānus rēgem creāvit et patrēs auctōrēs factī sunt.*
15. Uter rēx ferōcior fuit, Rōmulusne an Numa? *Ex prīmīs duōbus rēgibus Rōmulus ferōcior fuit.*
16. Quōmodo Numa populum bellicōsum temperāvit? *Numa et pāce et deōrum metū populum temperāvit.*

CAPITVLVM XLIII

PENSVM A

Dē adiectīvīs

Italiae incolae prīm*ī* agricolae industri*ī* fuērunt. Ill*ud* tempus beāt*um* 'aetās aure*a*' dīcitur. Dum Latīnus in pāce diūturn*ā* rēgnat, Trōia, urbs opulent*a*, ab exercitū Graec*ō* capta est. Graecī audāc*ēs* ingent*em* equum ligne*um* mīlitibus armāt*īs* complēvērunt. Lāocoōn dē summ*ā* arce dēcurrēns cīvēs su*ōs* monuit nē hostibus Graec*īs* cōnfīderent, atque omn*ibus* vīribus hastam ingent*em* in latus equī dūr*um* mīsit, sed illa in firm*ō* rōbore stetit nec in partem interiōr*em* ad mīlitēs occult*ōs* penetrāvit. Brev*ī* tempore duo anguēs māxim*ī* per mare tranquill*um* ad lītus propinqu*um* natāvērunt et corpus eius medi*um* amplexī sunt. Priamus mult*ārum* gentium rēx superb*us* fuit.

Prīm*ā* lūce Dīdō sorōrī su*ae* "Quāl*is* hospes" inquit "domum nostr*am* intrāvit, quam nōbil*is*, quam fort*is*! Agnōscō veter*is* vestīgia flammae!"

Rōmulus ante diem ūndecim*um* kalendās Māi*ās* in colle Palātīn*ō* nov*am* urbem condidit. Gentēs fīnitim*ae* cīvēs Rōmān*ōs* spernēbant. Cum iuvenēs Rōmān*ī* virginēs Sabīn*ās* rapuissent, magn*um* et ācr*e* certāmen ortum est.

Senātus Rōmān*us* cōnstat ex sescent*īs* senātōribus, quī summ*am* potestātem in rē pūblic*ā* habent. Pontifex māxim*us* est summ*us* sacerdōs quī cēter*īs* omn*ibus* sacerdōtibus Rōmān*īs* praefectus est.

Templum Iovis Optim*ī* Māxim*ī* magnificent*ius* est quam cēter*a* omn*ia* templa Rōmān*a*; ex omn*ibus* templīs Rōmān*īs* id magnificent*issimum* est.

Null*a* fēmina mortāl*is* pulchr*ior* fuit quam Helena; ea pulcher*rima* fuit omn*ium* fēminārum mortāl*ium*.

PENSVM B

Tullus, rēx *indole* [= ingeniō] ferōx, Numae *dissimilis* fuit. Cum Albānī Rōmānōs rēs *repetentēs* dīmīsissent, Tullus iīs bellum *indīxit*. Cupīdō imperiī duōs populōs *cognātōs* [= ab eōdem ortōs] ad arma *stimulābat* [= incitābat]. Etrūscī ambōs exercitūs spectābant, ut pugnā fessōs *aggrederentur* [= oppugnārent].

Cum duo Rōmānī *exspīrantēs* [= morientēs] concidissent, ūnus ferrō *intāctus* fuit; is aliquantum *spatiī* aufūgit ac trēs Albānōs magnīs *intervāllīs* sequentēs occīdit. Cum soror Horātiī *spōnsum* suum mortuum *identidem* [= iterum iterumque] appellāret cum *complōrātiōne* [= lāmentātiōne], Horātius eam verbīs *increpuit* et gladiō *trānsfīxit*! Itaque accūsātus est, et duumvirī, quī tantum *crīmen* neglegere nōn potuērunt, eum *condemnāvērunt*; sed Horātius ad populum *prōvocāvit*. In eō iūdiciō pater eius 'fīliam iūre caesam esse' *prōclāmāvit*; tum populus Horātium *absolvit*, neque enim *līberātōrem* [< līberāre] urbis verberātum et arbore īnfēlīcī *suspēnsum* vidēre voluit.

Tullus simul cum hostibus et cum *prōditiōne* [< prōdere] et *perfidiā* [< perfidus] sociōrum dīmicāvit, nam *iniussū* [↔ iussū] eius Albānī ex proeliō abiērunt. Hostibus victīs, rēx Mettium poenā *atrōcī* [= crūdēlī] affēcit: corpus eius ad duās quadrīgās *ligātum* [= vīnctum] in *dīversās* [= contrāriās] partēs *distractum* est. Deinde Alba *dīruta* [= dēstrūcta] est et Albānī Rōmam *trāductī* sunt. Ita Rōma *ruīnīs* [< ruere] Albae crēvit, numerus cīvium *duplicātus* [< duplex] est et X equitum *turmae* exercituī Rōmānō additae sunt.

Bellum *cīvīle* est quod inter cīvēs geritur. Duumvirī sunt *iūdicēs* sevērissimī. Quī sine *culpā* est ā iūdice absolvitur. *Centuriō* dīcitur quī centuriae praefectus est.

Synōnyma: servitūs et *servitium*; pallium mīlitis et *palūdāmentum*; fūnis et *restis*; plēbs et *vulgus*; cīvēs et *populārēs*; metus deōrum et *religiō*; flēns et *flēbilis*; miserandus et *miserābilis*; senex fierī et *senēscere*; oppōnere et *obicere*; ōrnāre et *decorāre*; cingere et *saepīre*; laniāre et *lacerāre*; errāre et *vagārī*; lūx fit et *illūcēscit*; ab utrāque parte et *utrimque*; nūllō modō et *nēquāquam*; paulātim et *sēnsim*; ubīque et *passim*; esset et *foret*.

Contrāria: pulchritūdō et *foeditās*; libēns et *invītus*; fōrmōsus et *dēfōrmis*; placēre et *displicēre*; clam et *palam*.

PENSVM C

1. Quis fuit avus Tullī Hostīliī? *Avus eius fuit Hostius Hostīlius, quī dux Rōmānōrum fuit bellō Sabīnō.*
2. Quamobrem Tullus Albānīs bellum indīxit? *Quia Albānī ex agrō Rōmānō praedās ēgerant.*
3. Ubi Albānī castra collocāvērunt? *Iūxtā viam Appiam haud plūs quīnque mīlia passuum ab urbe.*

4. Num Rōmānī et Albānī aciē pugnāvērunt? *Nōn ita, nam trigeminī Rōmānī et Albānī, utrīque prō suā patriā, pugnāvērunt.*
5. Quōmodo Horātius sōlus trēs Albānōs vīcit? *Fugiendō pugnam dīvīsit, nam Albānī vulnerātī variīs intervāllīs eum secūtī sunt.*
6. Quid tum factum est ante portam Capēnam? *Horātius sorōrem suam, quae spōnsum suum Albānum lūgēbat, gladiō trānsfīxit!*
7. Horātiusne condemnātus ac pūnītus est? *Ā duumvirīs condemnātus est, sed populus eum absolvit.*
8. Quid est 'pōmērium'? *Est spatium intrā et extrā moenia quod neque habitārī neque arārī fās erat.*
9. Quōmodo Mettius sociōs suōs Rōmānōs prōdidit? *Exercitum suum ex proeliō abdūxit, ut cum victōribus sē iungeret.*
10. Quid fēcit Tullus postquam hostēs fūdit? *Mettium sevērissimē pūnīvit.*
11. Quōmodo duplicātus est cīvium numerus? *Albā dīrutā cīvēs Albānī Rōmam trāductī sunt.*
12. Quamdiū Alba Longa stetit? *Quadringentōs annōs.*
13. Quid Tullus Hostīlius aedificāvit? *Tullus Hostīlius cūriam Hostīliam aedificāvit:*
14. Quandō Tullus deōs colere coepit? *Postquam ipse pestilentiā affectus est.*
15. Quōmodo ille rēx periit? *Tullus fulmine ictus cum domō suā flagrāvit.*

CAPITVLVM XLIV

PENSVM A

Dē adverbiīs

Tullus lēgātōs Albānōs bland*ē* ac benign*ē* recēpit. Rēx Albānus lēgātīs Rōmānīs superb*ē* ac ferōc*iter* respondit. Horātiī et Cūriātiī nōn timid*ē*, sed fort*iter* pugnāvērunt. Duo Horātiī cit*ō* (celer*iter*) occīsī sunt, trēs Cūriātiī vulnerātī, duo magis aut min*us* grav*iter*, tertius lev*iter*. Subit*ō* Horātius, quī fēlīc*iter* incolumis erat, fugere coepit. Albānī nōn aequ*ē* vēlōc*iter* sequī potuērunt: quī leviss*imē* vulnerātus erat, vēlōciss*imē* currēbat et continu*ō* occīsus est, cum long*ē* abesset ā cēterīs; quī graviss*imē* vulnerātus erat, postrēm*ō* occīsus est. Cert*ē* Horātius fort*ius* ac prūdent*ius* pugnāvit quam cēterī: is omnium fortiss*imē* ac prūdentiss*imē* pugnāvit; sed postquam ita glōriōs*ē* patriam servāvit, sorōrem suam, quae Cūriātium flēbil*iter* nōmināverat, crūdēl*iter* interfēcit!

Posteā Tullus ēgregi*ē* cum hostibus pugnāvit, etsī Albānī sociōs Rōmānōs turp*iter* (foed*ē*) dēseruerant. Tullus ducem Albānum sevēr*ē* atque atrōc*iter* pūnīvit. Nēmō Rōmānus hostem sevēr*ius* aut atrōc*ius* pūnīvit quam Tullus.

Numa iūst*ē* et prūdent*er* rēgnāvit deōsque dīligent*er* coluit. Rōmulus et Tatius commūn*iter* rēgnāvērunt, nec Rōmulus mortem Tatiī molest*ē* (aegr*ē*) tulit.

Malus discipulus, quī mal*ē* ac prāv*ē* scrībit, rār*ō* laudātur; bonus discipulus, quī b*ene* ac rēct*ē* scrībit nōn sōlum Graec*ē*, sed etiam Latīn*ē*, frequent*er* laudātur.

PENSVM B

Ancus iūs *fētiāle* scrīpsit quō bellum indīcitur. Latīnīs bellum indictum est, postquam lēgātus deōs *testātus* est populum Latīnum adversus populum Rōmānum *dēlīquisse* [= male fēcisse] et plērīque senātōrēs *cōnsēnsērunt* [= in eandem sententiam iērunt]. Latīnīs victīs, Ancus ingentem praedam Rōmam *revēxit;* nec vērō Medulliam expugnāre potuit propter fīrmās *mūnītiōnēs* [< mūnīre]. Iāniculō adiectō urbem *amplificāvit* [= ampliōrem fēcit].

Patre mortuō, Lucumō, vir *strēnuus* [= impiger], omnium bonōrum *hērēs* factus est. Cum Etrūscī eum spernerent ut *exsule* ortum, uxor Tanaquīl, quae virum *honōrātum* [= decorātum] vidēre cupīvit, eī persuāsit ut Rōmam *commigrāret* cum omnibus *bonīs* [= fortūnīs] suīs. Aquila eī *pilleum* abstulit et *dīvīnitus* [= dīvīnē] in capite reposuit. Hoc *augurium* Tanaquīl, quae rērum caelestium *perīta* erat, laeta accēpit. Rōmae L.Tarquinius, quem dīvitiae *cōnspicuum* faciēbant, cīvēs sibi conciliābat *cōmiter* [= benignē] invītandō.

Equitātū auctō rēx Tarquinius cum Sabīnīs *cōnflīxit*. Eō proeliō *praecipua* fuit glōria equitum, quī ab lateribus *incurrērunt* ac Sabīnōs fūdērunt. Haec *fermē* [= ferē] est fōrmula *dēditiōnis:* "Dēditisne vōs, urbem, agrōs, *terminōs*, *dēlūbra* [= fāna], dīvīna hūmānaque omnia in populī Rōmānī *diciōnem?*" "Dēdimus."

Servius Tullius, quī *servā* [= ancillā] nātus esse dīcitur, magnā cūrā *ērudiēbātur* [= docēbātur]. In vestibulō rēgiae duo pāstōrēs *rixam* simulant; vocātī ad rēgem alter rem ex *compositō* ōrdītur, alter secūrim in caput rēgis *dēicit*. Rēgīna, *arbitrīs* [= testibus] ēiectīs, Servium *properē* [= celeriter] *accīvit* [= arcessīvit]. Populō nūntiat 'rēgem nōn mortuum, sed *sōpītum* esse subitō *ictū;* interim Servium rēgis officiīs *fūnctūrum* esse.' Ita cēlātā morte opēs Serviī *fīrmāvit* [< fīrmus]. Servius rēx populum ex *cēnsū* [< cēnsēre] in V classēs *distribuit* [= discrīpsit]; singulae classēs ex *iūniōribus* et *seniōribus* cōnstant. Quamquam Servius magnō *cōnsēnsū* [< cōnsentīre] populī rēx *lēgitimus* [< lēx] dēclārātus erat, L. Tarquinius rēgnum *affectāre* nōn dēstitit; Tullia, quācum *nūptiīs* [< nūbere] iūnctus erat, eum *īnstigābat* [= incitābat]. Postrēmō senātum per *praecōnem* in Cūriam coēgit ibique turpissimīs *contumēliīs* Serviō *maledīcere* orsus est. Huic ōrātiōnī Servius *intervēnit* cum *fautōribus* [< favēre] suīs, sed Tarquinius eum *arripuit* atque per gradūs *dēiēcit!* Tullia currum suum per corpus patris *sanguinulentum* [= cruentum] ēgisse fertur, neque id ā cēterō scelere *abhorret*.

Māne hominēs ē somnō *expergīscuntur*. Senēs māiōrēs *nātū* sunt quam iuvenēs. Mōtus membrōrum vinculīs *impedītur*. *Captīvus* est mīles captus. Discordia cīvīlis *sēditiō* dīcitur. Hominēs ferās *domāre* nōn possunt. Quī sōlus esse vult, locum *sēcrētum* petit. Caput ārdēns glōriam futūram *portendere* putābātur. Fabius

Pictor est rērum gestārum *scrīptor* antīquus. Servius cum prīmōribus Latīnōrum *hospitiīs* [< hospes] iūnctus erat. *Carpentum* est *vehiculum* [= currus] quod duās *rotās* habet ; bēstia quae currum vehit *iūmentum* dīcitur.

Synōnyma: uxor fīliī et *nurus;* dolus malus et *fraus;* īnsānia et *furor;* clam factus et *clandestīnus;* idōneus et *aptus;* illūstris et *inclutus;* rēgius et *rēgālis;* acerbus et *amārus;* ēlūdere et *frūstrārī;* quōmodo et quō *pactō*.

Contrāria: vetustās et *novitās;* iuventūs et *senectūs;* ēgredī et *ingredī;* pūblicē et *prīvātim*.

PENSVM C

1. Quōmodo fētiālis bellum indīcēbat? *Fētiālis hastam sanguineam in fīnēs hostium ēmittēbat.*
2. Quārē carcerem aedificāre necesse fuit? *Ut hominēs ā sceleribus dēterrērentur.*
3. Cūr Lucumō domī honōrem adipīscī nōn poterat? *Quia pregrīnus erat.*
4. Quī rēgēs peregrīnī Rōmae rēgnāvērunt? *Tatius et Numa et Tarquinius.*
5. Quot equitēs tum in exercitū Rōmānō erant? *Nōngentī tantum, sed Tarquinius numerum duplicāvit.*
6. Quibus condiciōnibus pāx cum Sabīnīs facta est? *Collātia Sabīnīs adēmpta est.*
7. Quāle prōdigium in rēgiā vīsum est? *Caput puerī dormientis ārsisse fertur.*
8. Quid caput Serviī ārdēns portendere putābātur? *Id eum rēgem futūrum esse portendere putābātur.*
9. Quōmodo rēx Tarquinius occīsus est? *Alter ex duōbus pāstōribus secūrim in caput rēgis dēiēcit.*
10. Quārē Tanaquīl mortem rēgis cēlāvit? *Tanaquīl mortem rēgis cēlāvit, ut opēs Serviī firmāret.*
11. Quōs collēs Servius urbī Rōmae adiēcit? *Servius Quirīnālem Vīminālemque urbī adiēcit.*
12. Quālēs erant fīliae Serviī? *Altera mītis, altera ferōx.*
13. Quōmodo Servius rēgnō pulsus est? *Tarquinius Servium ē Cūriā ēiēcit.*

CAPITVLVM XLV

PENSVM A

Dē prōnōminibus

Quis fuit rēx ille ferōx quī Rōmā exāctus est? Tarquinius fuit, quem Rōmānī 'Superbum' appellāvērunt. Is enim eōs cīvēs quōs timēbat aut quōrum dīvitiās cupiēbat necāvit. Illō tempore nēmō Rōmae tūtus erat. Cum Lucrētia, uxor cuiusdam Collātīnī, ā fīliō illīus rēgis stuprāta esset, Brūtus, cuius frāter ab eōdem rēge necātus erat, hōc modō iūrāvit: "Per hunc sanguinem iūrō: mē quācumque vī possim L. Tarquinium exsecūtūrum nec illum nec alium quemquam rēgnāre Rōmae passūrum!" Tum rēgem ipsum et līberōs eius exēgit.

Ōrāculum illud Delphicum, cui ipse deus Apollō praeest, clārius est quam ullum aliud ōrāculum neque rēx Tarquinius ūllī aliī ōrāculō crēdēbat.

Sextus quendam nūntium ad rēgem mīsit, nec vērō rēx huic nūntiō cōnfīdēbat. Sextus ab eō quaesīvit: "Quid rēx tibi respondit cum tē recēpisset?" Nūntius: "In hortum exiit mē sequente nec quidquam mihi respondit." Nūntius dīxit 'rēgem nihil sibi respondisse.'

Rōmulō mortuō patrēs inter sē certābant quis eōrum Rōmae rēgnāret. Omnibus placēbat aliquod caput cīvitātis esse, nec vērō quisquam alterī concēdere volēbat. Eō tempore Numa Curibus habitābat; eum populus Rōmānus rēgem creāvit, ac patrēs, cum nēminem illī virō praeferre audērent, eī rēgnum trādidērunt. Tum augur haec verba locūtus est: "Iuppiter pater, sī est fās hunc Numam Pompilium, cuius ego caput teneō, rēgem Rōmae esse, utī tū signa certa dēclārēs inter eōs fīnēs quōs fēcī!"

PENSVM B

Tarquinius Superbus prīmōrēs suspectōs et *invīsōs* [↔ dīlēctōs] occīdit aut in *exsilium* ēgit; ita senātōrum numerō *imminūtō* [= minūtō], senātus *expers* potestātis [= sine potestāte] erat, et rēx ipse per sē rem pūblicam *administrābat*.

Cum Turnus *minās* in rēgem Rōmānum iactāvisset, rēx allātō falsō crīmine virum *insontem* [= sine culpā] oppressit: gladiōs multōs ad eum *convehī* [= cōnferrī] iussit, quibus inventīs *manifēsta* [↔ dubia] rēs vīsa est.

Rēx praedam largiendō animōs cīvium *lēnīre* [= mītigāre] studēbat, quī sē *opificēs* [= operāriōs] prō *bellātōribus* factōs esse *indignābantur* [= indignum putābant]; sed cum Ardeam vī capere nōn posset, urbem *obsidēre* coepit. Ibi cum dē uxōribus *mentiō* facta esset, Collātīnus dīxit 'Lucrētiam suam *castissimam* esse'; iuvenēs Rōmam properāvērunt, ubi uxōrēs suās in *epulīs* [= cēnā] et luxū tempus *terentēs* invēnērunt; Lucrētia vērō nocte *sērā* inter ancillās labōrābat. Postquam Sextus Tarquinius Lucrētiam *stuprāvit* [= violāvit], Brūtus per sanguinem Lucrētiae *iūrāvit* 'sē rēgem cum coniuge et *prōle* [= stirpe] Rōmā *exāctūrum* esse.' Ōrātiōne habitā dē vī ac *libīdine* Sex.Tarquiniī, dē *stuprō* Lucrētiae nefandō, dē *saevitiā* [< saevus] rēgis nōn *tolerandā* [= ferendā] ac dē plēbis *miseriīs* [< miser], Brūtus haud *difficulter* [↔ facile] Rōmānīs persuāsit ut imperium rēgī *abrogārent*.

Hostis *insolēns* [= audāx et superbus] semper parātus est ad *rebellandum* [= bellum renovandum]. Cohors cōnstat ex III *manipulīs*. *Ōrāculum* est locus ubi fātum dīvīnitus praedīcitur *sortibus*. Vir *honestus* [< honor] nōn *peccat* [= dēlinquit].

Synōnyma: potentia et *auctōritās;* iuventūs et *iuventa;* pudīcitia et *castitās;* culpa et *noxa;* peccātum et *dēlictum;* fūnus et *exsequiae;* iactūra et *damnum;* fīdus et *fidēlis;* vacuus et *inānis;* tuērī et *prōtegere;* interrogāre et *scīscitārī;* cōgitāre et *dēlīberāre;* trucīdāre et *iugulāre;* properāre et *mātūrāre;* fluere et *mānāre;* premere et *urgēre;* cōnsentīre cum aliquō et *assentīre* alicui; in eundem locum et *eōdem;* profectō et *enimvērō;* ūllō locō et *usquam;* apud et *penes;* suā sponte et *ultrō*.

Contrāria: stultitia et *prūdentia;* decus et *dēdecus;* amīcitia et *simultās;* coāctus et *voluntārius;* pudīcus et *impudīcus.*

PENSVM C

1. Cūr ultimus rēx 'Superbus' appellābātur? *Quia socerum sepelīrī vetuit et prīmōrēs patrum interfēcit.*
2. Quid Tarquinius Latīnīs indīxit? *Iīs indīxit ut prīmā lūce ad lūcum Ferentīnae convenīrent.*
3. Num Latīnī rēgem patienter exspectābant? *Immō Latīnī rēgem impatienter exspectābant.*
4. Quōmodo Tarquinius Turnum suspectum fēcit? *In hospitium Turnī multōs gladiōs īnferrī iussit.*
5. Quārē Sextus Tarquinius Gabiōs trānsfūgit? *Ut ā Gabīnīs dux bellī factus cīvitātem Rōmānīs dēderet.*
6. Quid Tarquinius nūntiō fīliī respondit? *Nihil verbīs respondit, sed summa papāverum capita dēcussit!*
7. Quōmodo Gabiī rēgī Rōmānō trāditī sunt? *Prīmōribus cīvitātis interfectīs, Gabiī sine pugnā trāditī sunt.*
8. Quod portentum in rēgiā vīsum est? *Anguis ex columnā ligneā ēlāpsus est.*
9. Quōs Tarquinius Delphōs ad ōrāculum mīsit? *Rēx fīliōs Titum et Arruntem cum Brūtō Delphōs mīsit.*
10. Quārē Brūtus stultitiam simulābat? *Stultitiam simulāvit, nē ā Tarquiniō interficerētur.*
11. Cūr Brūtus terram ōsculātus est? *Ita ōrāculō pāruit, nam terra 'māter' est omnium mortālium!*
12. Quam ob rem Tarquinius Ardeam oppugnāvit? *Rēx dīvitiās cīvitātis cupiēbat.*
13. Aerāriumne plēnum erat pecūniae? *Aerārium exhaustum erat magnificentiā pūblicōrum operum.*
14. Quōmodo iuvenēs rēgiī in castrīs tempus terēbant? *Iuvenēs rēgiī convīviīs ōtium terēbant.*
15. Quō iuvenēs rēgiī ex castrīs profectī sunt? *Rōmam profectī sunt et inde Collātiam.*
16. Quōmodo uxōrēs eōrum tempus terēbant? *Nurūs rēgiae in luxū et convīviīs tempus terēbant. Collātīnī uxor lānae dēdita erat.*
17. Quae fuit uxor castissima? *Lucrētia, uxor Collātīnī.*
18. Cūr Lucrētia se ipsa interfēcit? *Quia stuprum passa erat.*
19. Quid Brūtus per sanguinem Lucrētiae iūrāvit? *Iūrāvit 'sē rēgem Rōmā exāctūrum esse.'*
20. Quī prīmī cōnsulēs fuērunt? *L. Iūnius Brūtus et L. Tarquinius Collātīnus.*

CAPITVLVM XLVI

PENSVM A

Dē numerīs

Līvius scrīpsit *centum quadrāgintā duōs* [CXLII] librōs 'Ab urbe conditā', quōrum *trīgintā quīnque* [XXXV] tantum cōnservātī sunt, *centum* et *septem* [CVII] periērunt.

Tarquinius, *septimus* [VII] rēx Rōmānus, ā Brūtō expulsus est annō ab urbe conditā *ducentēsimō quadrāgēsimō quārtō* [CCXLIV], et prō *ūnō* [I] rēge *duo* [II] cōnsulēs creātī sunt. Ex eō tempore quotannīs *bīnī* [II...] cōnsulēs creābantur.

Annō ab urbe conditā *quadringentēsimō nōnāgēsimō* [CCCCXC] bellum Pūnicum *prīmum* [I] ortum est. Annō *vīcēsimō tertiō* [XXIII] eius bellī Poenī proeliō nāvālī dēvictī sunt: *sexāgintā trēs* [LXIII] nāvēs eōrum captae sunt, *centum vīgintī quīnque* [CXXV] dēmersae, *trīgintā duo* [XXXII] mīlia hostium capta, *trēdecim* [XIII] mīlia occīsa; ex classe Rōmānā *duodecim* [XII] nāvēs dēmersae. Pugnātum est ante diem *sextum* [VI] īdūs Mārtiās, id est diē *decimō* [X] mēnsis Mārtiī.

Legiōnēs Rōmānae in *dēnās* [X...] cohortēs dīviduntur, cohortēs in *ternōs* [III...] manipulōs, manipulī in *bīnās* [II...] centuriās. In *singulīs* [I...] legiōnibus sunt *quaterna* [IV...] vel *quīna* [V..] mīlia hominum, quibus *sēnī* [VI...] tribūnī mīlitum praefectī sunt.

Bis bīna [2×2] sunt *quattuor*. *Ter sēna* [3×6] sunt *duodēvīgintī*. *Quater quīna* [4×5] sunt *vīgintī*. *Quīnquiēs dēna* [5×10] sunt *quīnquāgintā*.

PENSVM B

Tarquinius Collātīnus, L. Brūtī *collēga*, cum omnī *patrimōniō* suō Rōmā migrāvit. Brūtus et Arrūns *invicem* sē occīdērunt. Coriolānus ad quīntum *mīliārium* ab urbe prōcessit, sed mātris et uxōris flētū superātus *retrō* sē recēpit. Cincinnātus, quī agrum IV *iūgerum* possidēbat, ab arātrō dictātor factus est (*dictātūra* est dignitās māior quam *cōnsulātus*); ergō *sūdōre* dētersō togam *praetextam* accēpit. M. Valeriō adversus Gallum prōcēdentī *corvus* super bracchium sēdit atque oculōs Gallī ālīs et *unguibus* verberāvit. Ap. Claudius *cēnsor* [< cēnsēre] viam Appiam strāvit. Samnītēs Rōmānōs victōs sub *iugum* mīsērunt.

Pyrrhus captīvōs Rōmānōs *honōrificē* [= magnō honōre] *tractāvit*, sed senātus eōs *īnfāmēs* habērī iussit. Fabricius medicum, quī sē Pyrrhum *venēnō* occīsūrum prōmīserat, *repudiāvit* [= dīmīsit]; rēx cum hoc *comperisset* [= cognōvisset], *honestātem* [< honestus] Fabriciī valdē admīrātus est.

Cōnsulēs Rōmānī Poenōs proeliō *nāvālī* vīcērunt, sed cum *victrīcī* classe redeuntēs *naufragium* passī sunt; nec tamen animī Rōmānōrum hāc *calamitāte* īnfrāctī sunt. Bellō Pūnicō *trānsāctō* [= perāctō], rēx Hierō ducenta mīlia *modiōrum* trīticī populō Rōmānō *praestitit* [= praebuit].

Tīrō est novus mīles. Pānis albus ex *trīticō* efficitur.

Synōnyma: III annī et *triennium;* IV annī et *quadriennium;* ferōx et *trux;* immēnsus et *īnfīnītus;* magnus et *grandis;* cōnspicuus et *īnsignis;* senēscere et *cōnsenēscere;* ulcīscī et *vindicāre;* pārēre et *obsequī;* condemnāre et *damnāre;* fallere et *dēcipere.*

Contrāria: prōgredī et *regredī;* cessāre et *persevērāre.*

PENSVM C

1. Quid ēgit Tarquinius Rōmā expulsus? *Bellum intulit Rōmae, ut in rēgnum restituerētur.*
2. Quōmodo periit L. Brūtus? *Brūtus et Arrūns in proeliō invicem sē interfēcērunt.*

3. Quid trecentīs Fabiīs accidit? *Omnēs praeter ūnum in proeliō interfectī sunt.*
4. Ubi senātōrēs Cincinnātum invēnērunt? *Cincinnātum arantem invēnērunt et dictātōrem fēcērunt.*
5. Cūr decemvirīs potestās sublāta est? *Quia ūnus ex iīs fīliam Verginiī stuprāre cōnātus erat.*
6. Tōtamne urbem Rōmam Gallī occupāvērunt? *Gallī urbem Rōmam praeter Capitōlium occupāvērunt.*
7. Quōmodo Mānlius 'Torquātī' cognōmen accēpit? *Mānlius torquem Gallō occīsō adēmptum collō suō imposuit.*
8. Quid Ap. Claudius Caecus cēnsor fēcit? *Ap. Claudius cēnsor aquam Appiam indūxit et viam Appiam strāvit.*
9. Ā quibus Rōmānī sub iugum missī sunt? *Rōmānī ā Samnītibus victī sub iugum missī sunt.*
10. Cūr Pyrrhus Rōmānōs admīrābātur? *Quia mīlitēs Rōmānōs mortuōs cum adversō vulnere et trucī vultū iacēre vīdit.*
11. Quid medicus Pyrrhī prōmīsit? *Medicus Fabriciō prōmīsit 'sē Pyrrhum venēnō occīsūrum esse.'*
12. Quid ēgit Rēgulus postquam Rōmam missus est? *Rōmānīs suāsit nē pācem cum Poenīs facerent.*
13. Ubi Carthāginiēnsēs dēvictī sunt? *Proeliō nāvālī ad Aegātēs īnsulās dēvictī sunt.*
14. Quandō Iānus iterum clausus est? *Pāce factā T. Mānliō Torquātō C. Atīliō Bulbō cōnsulibus.*
15. Quis spolia opīma tertia cēpit? *M. Claudius Mārcellus cum rēgem Gallōrum suā manū occīdisset.*

CAPITVLVM XLVII

PENSVM A

Dē modīs verbōrum et participiīs

Porsenna, rēx Etrūscōrum, cum Iāniculum *cēpisset* [capere], virtūte Horātiī Coclitis *prohibitus* [prohibēre] est nē Tiberim *trānsīret* [trānsīre]. Quī, cum aliīs *imperāvisset* [imperāre] ut pontem *rescinderent* [rescindere], ipse prō ponte *stāns* [stāre] sōlus Etrūscōs *sustinuit* [sustinēre], et ponte *ruptō* [rumpere] in flūmen sē *mīsit* [mittere] ut ad suōs *natāret* [natāre]. Ob hoc factum statua eī in Comitiō *posita* [pōnere] est.

Cum Porsenna rēx urbem *obsidēret* [obsidēre], C. Mūcius senātum *adiit* [adīre] et patribus *pollicitus* [pollicērī] est 'sē rēgem *occīsūrum* [occīdere] esse'. Cum ad hostēs *trānsfūgisset* [trānsfugere] et in castra rēgis *intrāvisset* [intrāre], ut prōmissum *solveret* [solvere], alium virum prō rēge *occīdit* [occīdere]. Ā custōdibus *apprehēnsus* [apprehendere] et ad rēgem *tractus* [trahere] dextram ignī *impositam* [impōnere] *exussit* [exūrere]; ita manum *pūnīvit* [pūnīre] quae (: cum) in caede *peccāvisset* [peccāre]. Hāc virī cōnstantiā rēx ita *permōtus* [permovēre] est ut Mūcium *līberāret* [līberāre] et lēgātōs Rōmam *mitteret* [mittere] quī (: ut) pācem *compōnerent* [compōnere]. Patrēs Mūciō virtūtis causā trāns Tiberim agrum *dedērunt* [dare].

PENSVM B

In hōc *commentāriō* A. Gellius collēgit ea quae *excerpsit* ex librīs *annālibus* [= chronicīs] dē temporibus quibus *flōruērunt* Graecī Rōmānīque illūstrēs.

Ad annum *ducentēsimum sexāgēsimum* [= CCLX] a.u.c. Aeschylus Athēnīs *tragoediās* scrībere coepit et *celebrātus* [= nōbilitātus] est; eōdem tempore Coriolānus, ā tribūnīs plēbis *vexātus* [= male tractātus], ad Volscōs ā Rōmānīs *dēscīvit*. M. Mānlius Gallōs in *obsidiōne* [< obsidēre] Capitōliī obrēpentēs *dēpulit*, sed posteā rēgnum affectāvisse *convictus* est.

Alexander in Asiam *trānsgressus* est [= trānsiit] et *plērāque* [= māiōre] parte Orientis subāctā mortem *obiit*.

Cēnsōrēs ad nōmen P. Cornēliī Rūfīnī *notam* apposuērunt et causam *subscrīpsērunt* 'quod argentī factī X pondō *lībrās* habēret'. Annō *quīngentēsimō ūndēvīcēsimō* [DXIX] a.u.c. Sp. Carvilius Rūga prīmus Rōmae *dīvortium* cum uxōre fēcit. Lūcīlius aliōs poētās *obtrectāvit* in *poēmatīs* suīs.

Anus, postquam trēs librōs *exussit* [= deussit], rēgem *percontāta* est 'num reliquōs eōdem pretiō *mercārī* [= emere] vellet?' Rēx, quī prīmō 'anum *dēlīrāre* [= furere]' dīxerat, iam *cōnstantiam* [< cōnstāns] et *cōnfīdentiam* [< cōnfīdēns] eius admīrābātur.

'Mehercule' est *iūs iūrandum* per Herculem.

Synōnyma: diūturnus et *diūtinus;* vēndere et *vēnundare;* certē et sine *dubiō*.

Contrāria: cōmicus et *tragicus;* fertilis et *sterilis;* sapere et *dēsipere;* cautē et *temere*.

PENSVM C

1. Ā quō incipit A. Gellius? *Incipit ā Solōne.*
2. Cūr nōn ab Homērō incipit? *Quia Homērus multīs annīs ante Rōmam conditam vīxisse cōnstat.*
3. Quandō Solō lēgēs Athēniēnsibus scrīpsit? *Solō lēgēs scrīpsit Tarquiniō Prīscō Rōmae rēgnante.*
4. Quid Tarquiniō Superbō rēgnante factum est Athēnīs? *Eō tempore Harmodius et Aristogītōn Hipparchum tyrannum occīdērunt.*
5. Quō duce Persae ad Marathōnem victī sunt? *Persae Miltiade duce victī sunt ad Marathōnem.*
6. Ubi Athēniēnsēs classem Persārum vīcērunt? *Classis Persārum ad īnsulam Salamīna victa est.*
7. Quot tabulās lēgum decemvirī scrīpsērunt? *Decemvirī duodecim tabulās lēgem scrīpsērunt.*
8. Quōmodo Sōcratēs mortem obiit? *Sōcratēs capitis damnātus venēnum bibere coāctus est.*
9. Cūr M. Mānlius capitis damnātus est? *Quia rēgnum affectāvisse convictus erat.*
10. Platō et Aristotelēs quī fuērunt? *Platō et Aristotelēs philosophī Graecī fuērunt.*
11. Quō Alexander trānsgressus est et quid ēgit? *Trānsgressus in Asiam magnam Orientis partem subēgit.*
12. Cūr P. Cornēlius Rūfīnus senātū mōtus est? *Quod cēnae grātiā decem pondō lībrās argentī habēbat.*
13. Quid scrīpsit Menander? *Cōmoediās scrīpsit.*

14. Quis Rōmae prīmus dīvortium fēcit et quārē? *Carvilius Rūga dīvortium fēcit cum uxor sterilis esset.*
15. Plautus quis fuit et quandō flōruit? *Plautus poēta cōmicus fuit quī bellō Pūnicō secundō flōruit.*

CAPITVLVM XLVIII

PENSVM A

Supplenda sunt themata quae dēsunt:

tegere tē*x*isse *tēc*tum; cingere *cinx*isse *cinct*um; cōnflīgere cōn*flīx*isse cōn*flīct*um; exstinguere ex*stīnx*isse ex*stīnct*um; stringere *strīnx*isse *strict*um; pingere *pīnx*isse *pict*um; ērigere ē*rēx*isse ē*rēct*um; augēre *aux*isse *auct*um; dēstruere dē*strūx*isse dē*strūct*um; laedere *laes*isse *laes*um; invādere in*vās*isse in*vās*um; ēlūdere ē*lūs*isse ē*lūs*um; sentīre *sēns*isse *sēns*um; suādēre *suās*isse; excēdere ex*cess*isse; haerēre *haes*isse; haurīre *haus*isse *haust*um; manēre *māns*isse; opprimere op*press*isse op*press*um; dētergēre dē*ters*isse dē*ters*um; reficere re*fēc*isse re*fect*um; adicere ad*iēc*isse ad*iect*um; recipere re*cēp*isse re*cept*um; adimere ad*ēm*isse ad*ēmpt*um; gignere *genu*isse *genit*um; accumbere ac*cubu*isse ac*cubit*um; pallēscere *pallu*isse; sonāre *sonu*isse; domāre *domu*isse *domit*um; increpāre in*crepu*isse; cōnscīscere cōn*scīv*isse cōn*scīt*um; inquīrere in*quīsīv*isse in*quīsīt*um; sepelīre *sepelīv*isse *sepult*um; colligere col*lēg*isse col*lēct*um; exigere ex*ēg*isse ex*āct*um; cōgere co*ēg*isse co*āct*um; fundere *fūd*isse *fūs*um; relinquere re*līqu*isse re*lict*um; contingere con*tig*isse con*tāct*um; incendere in*cend*isse in*cēns*um; tribuere *tribu*isse *tribūt*um; concurrere con*curr*isse con*curs*um; pandere *pand*isse *pass*um; comperīre com*per*isse com*pert*um; expellere ex*pul*isse ex*puls*um; resistere re*stit*isse; parere *peper*isse *part*um; fallere *fefell*isse *fals*um; ēdere ē*did*isse ē*dit*um; dēlēre *dēlēv*isse *dēlēt*um; complēre com*plēv*isse com*plēt*um; dēcernere dē*crēv*isse dē*crēt*um; crēscere *crēv*isse; colere *colu*isse *cult*um; cōnsulere cōn*sulu*isse cōn*sult*um; corripere cor*ripu*isse cor*rept*um; torrēre *torru*isse *tōst*um; fungī *fūnct*um; patī *pass*um; ēgredī ē*gress*um; complectī com*plex*um; orīrī *ort*um; experīrī ex*pert*um; ulcīscī *ult*um; adipīscī ad*ept*um; rērī *rat*um.

PENSVM B

Hannibal puer, cum patrī *blandīrētur* ut sē dūceret in Hispāniam, iūre iūrandō *adāctus* est 'sē semper hostem fore Rōmānīs'. Patre mortuō Hannibal *vixdum* [= vix adhūc] pūbēs in Hispāniam missus est, ut mīlitiae *adsuēsceret* et in locum patris *succēderet*. Omnium *assēnsū* [< assentīre] dux dēclārātus prīmum aliās gentēs domuit, tum Saguntum *circumsedēre* [= obsidēre] coepit. Iam mūrī *arietibus* feriēbantur, sed *oppidānī* [= cīvēs oppidī] fortiter *obsistēbant* hostēsque *submōvērunt* [= remōvērunt]. Per paucōs diēs obsidiō magis quam *oppugnātiō* fuit, nec vērō ab *apparātū* [< apparāre] mūnītiōnum cessāvērunt. Pugnā renovātā, mūrī et turrēs *quassātae* sunt et cum fragōre ingentī *prōcidērunt;* utrimque prōcursum est, Poenōs spēs, Saguntīnōs *dēspērātiō* incitābat; oppidānīs minuēbātur *exspectātiō* [< exspectāre] opis, cum tam procul Rōma, *ūnica* spēs, esset. Audītīs pācis condiciōnibus, prīmōrēs in ignem *sēmet* [= sē] ipsī praecipitāvērunt; inde cum pavor tōtam urbem *pervāsisset* ac mūrī sine *statiōnibus* cūstōdiīsque *solitīs* [< solēre] essent, Poenī per ruīnam mūrī impetū factō urbem *mōmentō* temporis cēpērunt.

Post *excidium* Saguntī tantus *maeror* [< maerēre] et metus dē *summā* rērum Rōmānōs cēpit ut trepidārent magis quam *cōnsultārent*. Māximīs cōpiīs *comparātīs*, bellum Poenīs indictum est. Vēre Hannibal exercitum ex *hībernīs* ēdūxit atque Alpēs *trānscendit* [= trānsiit]. Post *trānsitum* [< trānsīre] *labōriōsum* [= magnī labōris] Rōmānōs *equestrī* [< equus] proeliō vīcit. Ad Trasumennum Hannibal, equitibus ad *faucēs* [= angustiās] locātīs et levī *armātūrā* post montēs circumductā, Rōmānōs *circumvēnit* [= circumdedit] antequam aciem īnstruere et arma *expedīre* possent. Rōmae cum turba *inquīreret* [= quaereret] 'quae *repēns* [= repentīna] clādēs allāta esset?' M. Pompōnius *praetor* "Pugnā magnā" inquit "victī sumus." Duae mātrēs, cum praeter spem fīliōs *sōspitēs* [= salvōs] vīdissent, gaudiō *exanimātae* sunt [= exspīrāvērunt]. Fabiō Māximō dictātōrī mandātum est ut praesidia certīs locīs *dispōneret* et pontēs *rescinderet*. Fabius novīs cōnsulibus suāsit ut proelium *differrent*, quia sciēbat Hannibalem, ducem *callidum*, aliter vincī *nequīre* [= nōn posse]. Sed ob *impatientiam* Varrōnis cōnsulis proeliō commissō, Rōmānī *incautē* [= temere] in medium irruentēs inclūsī et victī sunt. Alter cōnsul, quī prīmō proeliō *fundā* ictus erat, postrēmō tēlīs *obrutus* est. *Reliquiae* [< reliquus] exercitūs Canusium perfūgērunt.

Māgō in senātū Carthāginiēnsī dīxit 'prō victōriīs dīs *grātēs* [= grātiās] agendās esse et *supplēmentum* [< supplēre], pecūniam, *commeātum* Hannibalī mittendum'; sed Hannō eī *contrādīxit* et Hannibalem *crīminātus* est [= incūsāvit].

Hannibal revocātus dīxit 'sē *obtrectātiōne* atque invidiā senātūs Carthāginiēnsis victum esse', et sīc Hannōnem *castīgāvit* [= reprehendit]: "Nec hāc *dēfōrmitāte* [= foeditāte] *reditūs* [< redīre] meī tam P. Scīpiō *exsultābit* quam Hannō..."

Carthāginiēnsibus dēvictīs *indūtiae* in trēs mēnsēs datae sunt. Pāx facta est hīs lēgibus: ut *perfugās* fugitīvōsque et captīvōs redderent; nāvēs longās praeter X *trirēmēs* trāderent; X mīlia talentum argentī et C *obsidēs* darent.

Quod senātus dēcrēvit senātūs *cōnsultum* dīcitur. *Cōnsulāris* est quī cōnsul fuit, quī praetor fuit *praetōrius*. *Aedīlis* est magistrātus quī viās, aedēs, lūdōs cūrat. Novī cōnsulēs dē prōvinciīs *sortiuntur* [< sors]. Eques properāns equō *calcāria subdit*. Difficile est longitūdinem flūminis *mētīrī*.

Synōnyma: hostia et *victima;* virga et *sarmentum;* mūnītiō et *mūnīmentum;* stīpes et *pālus;* memorandus et *memorābilis;* dēnsus et *cōnfertus;* errāns et *vagus;*

lūgubris et *fūnestus;* tolerandus et *tolerābilis;* operam dare et *nītī;* indūcere et *intrōdūcere;* ēminēre et *prōminēre;* dēfungī et *perfungī;* cēnāre et *epulārī;* dēterrēre et *absterrēre;* explōrāre et *speculārī;* nēquāquam et *haudquāquam;* sine perīculō et *tūtō;* nec adhūc et *necdum;* scīlicet et *vidēlicet;* num quis et *ecquis;* aliō locō et *alibī*.

Contrāria: virtūs et *vitium;* somnus et *vigiliae;* invītus et *libēns;* remōvēre et *prōmovēre;* sequī et *praecēdere*.

PENSVM C

1. Quid Hannibal puer iūrāvit? *Iūrāvit 'sē semper hostem fore populō Rōmānō!'*
2. Cūr Rōmānī Poenīs bellum indīxērunt? *Bellum indīxērunt cum Poenī Saguntum expugnāvissent.*
3. Quōs montēs Hannibal trānscendit ut in Italiam pervenīret? *Pȳrēnaeum et Alpēs trānscendit.*
4. Quid factum est ad lacum Trasumennum? *Exercitus Rōmānus ab Hannibale victus et C. Flāminius cōnsul occīsus est.*
5. Quōmodo Rōmānī nūntium clādis accēpērunt? *Concursus populī in forum factus est cum ingentī terrōre.*
6. Quōmodo Q. Fabius Māximus Hannibalī resistēbat? *Fabius Māximus cum Hannibale cōnflīgere nōlēbat.*
7. Ubi Paulus et Varrō cum Hannibale cōnflīxērunt? *Ad Cannās vīcum in Āpūliā.*
8. Cūr peditēs Rōmānī, quī Gallōs Hispānōsque impulerant, Āfrīs resistere nōn potuērunt? *Quia Rōmānī incautē in medium irruentēs ab Āfrīs circumventī sunt.*
9. Uter cōnsul eō proeliō occīsus est? *L. Aemilius Paulus proeliō Cannēnsī occīsus est.*
10. Quot equitēs cōnsulem fugientem secūtī sunt? *Alterum cōnsulem Venusiam perfugientem quīnquāgintā ferē equitēs secūtī sunt.*
11. Num Hannibal inde exercitum dūxit Rōmam? *Hannibal nōn statim adversus Rōmam profectus est, prīmum in Campāniam exercitum mōvit.*
12. Quis nūntium victōriae Carthāginem tulit? *Māgō, frāter Hannibalis, victōriam nūntiāvit.*
13. Quid Māgō ā senātū Carthāginiēnsī petīvit? *Petīvit ut Hannibalī supplēmentum mitterētur.*
14. Num omnis senātus Māgōnī assentiēbat? *Ūnus Hannō Māgōnī contrādīxit.*
15. Quis prīmum Hannibalem vīcit in Italiā? *Claudius Mārcellus prīmus exercitum Hannibalis in Italiā vīcit ad Nōlam oppidum.*
16. Cūr Masinissa Sophonisbae uxōrī venēnum mīsit? *Masinissa ā Scīpiōne castīgātus est quod Sophonisbam, fīliam Hadrubalis, uxōrem dūxisset.*
17. Quandō Hannibal ex Italiā revocātus est? *Revocātus est postquam Scīpiō Poenōs in Āfricā vīcit.*
18. Ā quō Hannibal victus est in Āfricā? *Victus est ā Scīpiōne adiuvante Masinissā.*
19. Quid Hannibal in senātū Carthāginiēnsī fassus est? *Fassus est 'sē bellō victum esse'.*
20. Quibus condiciōnibus pāx composita est? *Poenīs pāx data est hīs condiciōnibus: ut nāvēs longās trāderent, decem mīlia talentum solverent, nēve bellum iniussū populī Rōmānī gererent.*
21. Quō cognōmine nōbilitātus est Scīpiō? *Scīpiō cognōmine 'Āfricānī' nōbilitātus est.*

CAPITVLVM XLIX

PENSVM A

Dē praepositiōnibus

Annō ab urbe conditā CCLXI, post rēgēs exāctōs XVII, Coriolī oppidum Volscōrum captum est ā Cn. Mārciō, quī cum mīlitibus dēlēctīs per patentēs portās irrūpit et propter hoc factum Coriolānus vocātus est. Ille vērō, etsī bene prō patriā pugnāverat, ā cīvibus in exsilium pulsus ad ipsōs Volscōs cōnfūgit eōsque contrā Rōmānōs concitāvit. Exercitum adversus patriam dūxit et castra posuit prope Rōmam iūxtā viam Appiam. Lēgātī ad eum Rōmā (ex urbe Rōmā) dē pāce missī sine respōnsō revertērunt. Postrēmō māter et uxor eius, quae Rōmae relictae erant, cum duōbus parvīs fīliīs ad castra vēnērunt. Coriolānus, cum mātrem suam inter uxōrem et fīliōs stantem cōnspexisset, intrā vāllum eōs recēpit. Ob amōrem ergā mātrem et coniugem et līberōs suōs Coriolānus īram in patriam oblītus est; nēmō praeter mulierēs animum virī frangere potuit.

Contrāria: ex urbe et *in* urbem; ā vīllā et *ad* vīllam; cum equō et *sine* equō; ante templum et *post* templum; contrā patriam et *prō* patriā; extrā moenia et *intrā* moenia; procul *ab* oppidō et *prope* oppidum; suprā caelum et *īnfrā* caelum; citrā fluvium et *ultrā* fluvium; super terram et *sub* terrā.

PENSVM B

In librō suō dē *excellentibus* ducibus Cornēlius Nepōs dīcit 'populum Rōmānum cēterās *nātiōnēs* [= gentēs] fortitūdine *antecēdere*.'

Hannibal, *posteāquam* [= postquam] expugnāvit Saguntum, cīvitātem *foederātam* [< foedus], Alpēs, quae Galliam ab Italiā *sēiungunt*, trānsiit et identidem cum Rōmānīs manum *cōnseruit* eōsque *prōflīgāvit* [= dēvīcit]. Nihilō *sētius/minus* ā Scīpiōne victus est, cum patriae *facultātēs* [= opēs] exhaustae essent. Domī Hannibal novīs *vectīgālibus* pecūniam comparāvit, quae Rōmānīs *pendenda* [= solvenda] erat. Cum dēposcerētur, in Syriam profūgit, atque bona eius *pūblicāta* sunt. Inde in Crētam vēnit, ut *cōnsīderāret* [= reputāret] quid ageret. Crētēnsibus avārīs sīc *verba* dedit: *amphorās* fictilēs *plumbō* complēvit, summīs aurō opertīs, et aurum suum in statuās *aēneās* [= aereās] abdidit. Tum ad Prūsiam vēnit, quī *dissidēbat* [= dissentiēbat] ā rēge Eumene et saepe cum eō *congressus* erat et marī et terrā; sed *utrobīque* Eumenēs *rōbustior* [= validior] erat. Hannibal eum dolō vīcit, cum venēnātās *serpentēs* in vāsa *fictilia* abditās in nāvēs eius coniēcisset. Nec tum sōlum, sed saepe *aliās* Hannibal *adversāriōs* [= hostēs] pepulit. Dēnique ā

Rōmānīs circumventus venēnum, quod semper sēcum ferre *cōnsuēverat* [= solēbat], sūmpsit, nē *arbitriō* Rōmānōrum perīret.

Senātōrēs 'patrēs *cōnscrīptī*' vocantur. *Hērēditās* est quod hērēdī lēgātur. Īnfāns quī nōndum ambulāre didicit manibus et genibus *rēpit*. Stēllae *innumerābilēs* sunt [= numerārī nōn possunt]. Ovidius est poēta *ēlegāns* et urbānus.

Synōnyma: mors et *obitus;* damnum et *dētrīmentum;* duo diēs et *bīduum;* imperium et *praeceptum;* mōs et *cōnsuētūdō;* magister et *doctor;* antīquus et *prīstinus;* negāre et *īnfitiārī;* egēre et *indigēre;* īnsidiās parāre et *īnsidiārī;* ēvenīre et *ūsū* venīre; adimere et *eximere;* pererrāre et *peragrāre;* forte et *fortuītō;* haud paulum et *nōnnihil*.

Contrāria: fidēs et *suspīciō;* ōtiōsus et *districtus;* fīrmāre et *dēbilitāre*.

PENSVM C

1. Quam ob rem Hannibal victus est? *Hannibal obtrectātiōne suōrum cīvium victus est.*
2. Quō Hannibal ex patriā profūgit? *In Syriam ad rēgem Antiochum profūgit.*
3. Quā poenā Poenī eum profugum affēcērunt? *Bona eius pūblicāvērunt, domum disiēcērunt et ipsum exsulem iūdicāvērunt.*
4. Quid Hannibal regī Antiochō suādēbat? *Rēgī suādēbat ut bellum Rōmānīs faceret.*
5. Num Antiochus cōnsiliīs eius pāruit? *Antiochus Hannibalī nōn pāruit, et ā Rōmānīs victus est.*
6. Quārē Hannibal ē Syriā in Crētam vēnit? *Hannibal verēbātur nē Rōmānīs dēderētur.*
7. Quōmodo pecūniam suam ā Crētēnsibus cōnservāvit? *Amphorās plumbō complēvit summīs aurō opertīs, atque aurum in statuās aēneās abdidit*
8. Quō Hannibal ē Crētā sē contulit? *Ē Crētā Hannibal in Bīthȳniam ad rēgem Prūsiam profectus est.*
9. Quōcum rēx Prūsiās bellum gerēbat? *Prūsiās cum Eumene, rēge Pergamī, bellum gerēbat.*
10. Quōmodo Hannibal classem Eumenis pepulit? *Serpentēs venēnātās in nāvēs Pergamēnās coniēcit.*
11. Quōmodo Rōmānī Hannibalem in Bīthȳniā repperērunt? *Lēgātus Prūsiae Rōmānīs dīxit 'Hannibalem in Bīthȳniā esse.'*
12. Num Prūsiās Hannibalem Rōmānīs dēdidit? *Rēx recūsāvit hospitem suum Rōmānīs dēdere.*
13. Quāle erat castellum Hannibalis? *Castellum eius sīc aedificātum erat ut in omnibus partibus exitūs habēret.*
14. Quōmodo Hannibal comperit sē ā Rōmānīs petī? *Puer eī nūntiāvit 'omnēs exitūs ā mīlitibus occupātōs esse.'*
15. Num Hannibal vīvus captus est ā Flāminīnō? *Hannibal circumventus venēnum sūmpsit nē ā Rōmānīs caperētur.*
16. Quem Hannibal māximum imperātōrem dūcēbat? *Hannibal Alexandrum, Macedonum rēgem, māximum imperātōrem dūcēbat.*

CAPITVLVM L

PENSVM A

Verte ōrātiōnem rēctam in oblīquam:

Augustus: "Marmoream relinquō urbem quam latericiam accēpī." Augustus glōriātus est 'Marmoream *sē* relinqu*ere* urbem quam latericiam accēp*isset*'.

Nerō: "Postquam domum mihi aedificāvī, quasi homō tandem habitāre coepī!" Nerō dīxit '*sē*, postquam domum *sibi* aedificāv*isset*, quasi hom*inem* tandem habitāre coep*isse*.'

Horātius pater: "Ego fīliam meam iūre caesam iūdicō, quod hostium mortem lūgēbat." Horātius pater prōclāmāvit '*sē* fīliam *suam* iūre caesam iūdic*āre*, quod hostium mortem lūg*ēret*.'

Tarquinius: "Ego nōn rem novam petō, quia duo iam rēgēs peregrīnī Rōmae rēgnāvērunt." Tarquinius negāvit '*sē* rem novam pet*ere*, quia duo iam rēgēs peregrīnī Rōmae rēgnāv*issent*.'

Tullia: "Nōn mihi dēfuit vir cum quō tacita serviēbam." Tullia dīcēbat 'nōn *sibi* dēfu*isse* vir*um* cum quō tacita serv*īret*.'

Tarpēia: "Mercēdem postulō id quod in sinistrīs manibus habētis." Tarpēia mercēdem ā Sabīnīs postulāverat 'id quod in sinistrīs manibus hab*ērent*.'

Hamilcar: "Tē in castra mēcum dūcam, Hannibal, sī mihi fidem quam postulō dederis." Hamilcar fīliō prōmīsit '*sē* eum in castra *sē*cum duct*ūrum esse*, sī *sibi* fidem quam postul*āret* ded*isset*.'

Macedonēs: "Quodcumque senātus cēnsuerit, id rēx faciet." Macedonēs prōmīsērunt 'quodcumque senātus cēnsu*isset*, id rēg*em* fact*ūrum esse*.'

PENSVM B

Philippō victō, in V diēs *supplicātiōnēs* dēcrētae sunt. X lēgātī mōre *māiōrum* in Graeciam missī sunt. Isthmiīs praecō in mediam *āream* prōcessit atque 'līberōs esse Graecōs' *prōnūntiāvit*. Aliī aliōs *mīrābundī* [= mīrantēs] intuēbantur, tum plausus ortus est. Flāminīnus in *conventū* [= conciliō] dīxit 'sē exercitum suum ē Graeciā *dēportātūrum* esse'; cūnctī eum '*servātōrem*' 'līberātōrem'que *acclāmāvērunt*. Exercitū in Italiam *trānsportātō* imperātor *trīduum* [= III diēs] triumphāvit. Antiochus, postquam hiemem in convīviīs et vīnum sequentibus *voluptātibus* trādūxit, intrā saltum Thermopylārum, quī Graeciam *dirimit* [= dīvidit], sē recēpit, et castra duplicī vāllō fossāque *permūnīvit*. Aetōlīs imperāvit ut *verticēs* montium *īnsiderent* [= occupārent], nē quās *callēs* Rōmānī invenīrent ad trānsitum. Cōnsul Acīlius castra posuit prope *fontēs* calidārum aquārum;

propter angustiās aciem *artā* fronte īnstrūxit. Eō proeliō Rōmānī recessissent, *nī* [= nisi] Catō, dēiectīs Aetōlīs, *subsidiō* vēnisset. Antiochō victō Acīlius Hēraclēam, quae sita est in *rādīcibus* Oetae montis, *contemplātus* est [= īnspexit]. Post oppugnātiōnem XXIV diērum Rōmānī integrōs mūrōs *scālīs* trānscendērunt. L. Scīpiō, cum Antiochum in Asiā vīcisset, *peculātūs* accūsātus est, sed tribūnus plēbis prō eō *intercessit*.

Perseus, quī nōn *contentus* rēgnō suō fīnitimōs oppugnāverat, victus Samothrācam cōnfūgit et omnium animōs ā sē *abaliēnāvit*. Cum Cn. Octāvius Macedonibus *incolumitātem* lībertātemque prōmīsisset, *trānsitiō* [< trānsīre] omnium facta est. Rēx cum tribus *cōnsciīs* fugae ad portum pervēnit nec *lembum* quō ad Cotym veherētur invēnit. Postquam in templō *dēlituit*, sē Rōmānīs dēdidit et in nāvem *praetōriam* impositus est. Cōnsul rēgī praetōrium *introeuntī* [= intrantī] dextram *porrēxit* eumque in *tabernāculum* intrōdūxit. Perseus est *documentum* [= exemplum] *mūtātiōnis* [< mūtāre] sortis hūmānae.

Mercātus est locus quō mercātōrēs conveniunt ut *mercātūrās* faciant. Victōria est prosperus bellī *ēventus* [= exitus]. *Ōmen* est signum reī futūrae. Iuppiter est *praeses* [= cūstōs] arcis Capitōlīnae. Tullus, Numae *successor*, rēx fuit ācer et *violentus* [< vīs]. Paulus ex magnā *prōgeniē* [= stirpe] duōs fīliōs in *adoptiōnem* dedit.

Synōnyma: perfuga et *trānsfuga;* fidēs et *fidūcia;* vectīgal et *tribūtum;* thēsaurus et *gaza;* oblītus et *immemor;* valdē cupere et *avēre;* continuum facere et *continuāre;* amplificāre et *ampliāre;* dēmittere et *submittere;* properē et *raptim;* tantum et *tamtummodo;* aliter et *secus;* inter vulgus et *vulgō*.

Contrāria: clāmor et *murmur;* īnsula et *continēns;* nocturnus et *diurnus;* nōbilis et *ignōbilis;* accēdere et *abscēdere;* continuāre et *intermittere;* retrō et *porrō*.

PENSVM C

1. Quis rēgem Philippum dēvīcit? *T. Quīnctius Flāminīnus Philippum in Thessaliā dēvīcit.*
2. Post victōriam quid Isthmiīs prōnūntiātum est? *'Cīvitātēs Graecās līberās esse' prōnūntiātum est.*
3. Quōmodo Graecī gaudium suum ostendērunt? *Māximō cum clāmōre plausus ortus est.*
4. Quid Flāminīnus in triumphō trānstulit? *In triumphō tēla signaque, aurum argentumque trānstulit.*
5. Quid rēx Antiochus Chalcide ēgit? *Nūptiās celebrāvit et hiemem in convīviīs luxūque trādūxit.*
6. Ubi M'. Acīlius cum Antiochō congressus est? *Ad Thermopylās in mediā Graeciā.*
7. Cūr Aetōlī rēgī subsidiō nōn vēnērunt? *Quia M. Porcius Catō eōs ab iugō Callidromī dēiēcerat.*
8. Quōmodo Rōmānī mūrōs Hēraclēae trānscendērunt? *Integrōs mūrōs scālīs trānscendērunt.*
9. Cūr L. Cornēlius Scīpiō 'Asiāticus' nōminātus est? *Ita nōminātus est cum Antiochum in Asiā vīcisset.*
10. Quis successor rēgis Philippī fuit? *Perseus fīlius rēgī Philippō successit.*
11. Ubi et ā quō duce victus est Perseus? *Perseus in Macedoniā ad Pydnam victus est ā L. Aemiliō Paulō.*
12. Quō Perseus victus cōnfūgit? *Perseus in īnsulam Samothrācam cōnfūgit.*
13. Quōmodo victōria Aemiliī Paulī Rōmam nūntiāta est? *Ā lēgātīs Q. Fabiō, L. Lentulō, Q. Metellō tabellārius praemissus est cum litterīs laureātīs.*
14. Quōmodo populus Rōmānus dīs grātiās ēgit? *Supplicātiōnibus et sacrificiīs populus Rōmānus dīs grātiās ēgit.*
15. Cūr Paulus lēgātōs Rōmānōs sine respōnsō dīmīsit? *Quia lēgātī litterās attulērunt in quibus Perseus sē 'rēgem' appellāvit.*
16. Cūr Perseus Rōmānīs sē dēdidit? *Quia Macedonēs omnēs ad Rōmānōs trānsiērunt.*
17. Quōmodo Paulus Perseum victum recēpit? *Paulus Perseō introeuntī dextram porrēxit eumque in cōnsiliō cōnsīdere iussit.*
18. Quid fēcit Paulus ante adventum decem lēgātōrum? *Paulus Graeciam peragrāvit.*
19. Quae mala fortūna fēlīcitātem Paulī turbāvit? *Duo Paulī fīliī mortuī sunt alter quīnque diēbus ante triumphum, alter triduō post.*
20. Quandō rēgnum Macedoniae māximum fuit? *Alexandrō Magnō rēgnante.*

CAPITVLVM LI

PENSVM A

Supplenda sunt verba composita:
ab- + agere >*abigere;* ab- + ferre >*auferre;* ab- + tulisse >*abstulisse;* ad- + currere > *accurrere;* ad- + lātum > *allātum;* ad- + pellere >*appellere;* con- + cadere >*concidere;* con- + loquī > *colloquī;* con- + pōnere > *compōnere;* con- + regere > *corrigere;* con- + orīrī > *coorīrī;* dē- + scandere > *dēscendere;* dē- + salīre > *dēsilīre;* dis- + fluere > *diffluere;* dis- + regere > *dīrigere;* ex- + ferre > *efferre;* ē- + iacere > *ēicere;* in- + ruere > *irruere;* in- + premere > *imprimere;* in- + lātum > *illātum;* ob- + pōnere > *oppōnere;* ob- + caedere > *occīdere;* re- + statuere > *restituere;* per- + facere > *perficere;* prō- + gradī > *prōgredī;* prō- + īre > *prōdīre;* re- + agere > *redigere;* re- + quaerere > *requīrere:* sub- + tenēre > *sustinēre;* trāns- + dare > *trādere*.

Supplenda sunt verba simplicia:
accipere < ad- + *capere* contingere < con- + *tangere;* ēdere < ē- + *dare;* prōicere < prō- + *iacere;* colligere < con- + *legere;* inquīrere < in- + *quaerere;* inclūdere < in- + *claudere*.

PENSVM B

Catō, quamquam aliās prōmptus erat ad *vituperandum*, Scīpiōnem laudāvit. Multī ad Andriscum *coībant* [=

conveniēbant], quī fābulam *finxerat* 'sē esse Perseī fīlium ex *paelice* nātum.' Masinissa in summā *senectā* [= senectūte] mortuus est. Corinthus, urbs *praedīves* [= dīvitissima], dīruta est ā L. Mummiō, virō *abstinentī* [↔ cupidō]. Mancīnus dignitātī populī Rōmānī *lābem* imposuit: pācem fēcit *ignōminiōsam* [= turpem], quam senātus *ratam* esse vetuit. Viriāthus, ex *vēnātōre* [< vēnārī] dux factus, ā *prōditōribus* interfectus est et ā mīlitibus suīs multum *complōrātus*. Scīpiō exercitum *luxuriā* [= luxū] corruptum ad veterem disciplīnam restituit: multa *scorta* ē castrīs ēiēcit et mīlitēs *septēnōs* [VII] *vallōs* portāre coēgit.

Ti. Gracchus, cum lēgem *agrāriam* [< ager] *prōmulgāvisset* [= tulisset], ab *optimātibus* occīsus est ictus *fragmentīs* subselliī. Scīpiō, dum *triumvirīs* agrō dīvidendō creātīs *adversātur* [= resistit], dēcessit, sed dē morte eius nūlla *quaestiō* ācta est. C. Gracchus, quī ōrātor *ēloquentior* fuit quam frāter, lēgem *frūmentāriam* [< frūmentum] tulit et complūrēs *colōniās* dēdūxit. Post *tribūnātum* [< tribūnus] suum *sēditiōsum* [< sēditiō] is quoque occīsus est. Ti. et C. Gracchus plēbem in lībertātem *vindicāre* cōnātī sunt, sed nōbilitās, quae factiōne magis *pollēbat* [= valēbat], *āctiōnibus* [< agere] eōrum obviam iit.

Fontēs calidārum aquārum corporī *salūbrēs* sunt. Servus quī dēlīquit sub *furcā* verberātur. Quī modum nōn excēdit *moderātus* est; quī paulō contentus est *modestus* esse dīcitur.

Synōnyma: indignātiō et *offēnsa;* nimia cōpia et *abundantia;* terror et *formīdō;* licentia et *lascīvia;* distāns et *remōtus;* peregrīnus et *extrāneus;* patefacere et *dētegere;* passim spargere et *dispergere;* praeferre et *antepōnere;* quīlibet et *quīvīs*.

Contrāria: cōnsēnsus et *dissēnsiō;* rudis et *ērudītus;* salūber et *perniciōsus;* ratus et *irritus;* īnsōns et *noxius;* pūrgāre et *polluere*.

PENSVM C

1. Quid Gulussa Rōmam nūntiāvit? *Gulussa nūntiāvit 'Carthāgine bellum parārī.'*
2. Quid Catō in senātū suādēbat? *Catō suādēbat ut cōnfestim bellum indīcerētur Carthāginiēnsibus atque ut dēlērētur Carthāgō.*
3. Quid fierī placuit antequam bellum indīcerētur? *Placuit ut Carthāginiēnsēs classem exūrerent et exercitum dīmitterent.*
4. Cūr Carthāginiēnsēs dēditiōne factā rebellāvērunt? *Quia iussī sunt Carthāgine relictā novum oppidum condere.*
5. Quam fābulam fīnxit Andriscus? *Fābulam fīnxit 'sē esse Perseī rēgis fīlium ex paelice nātum.'*
6. Quibus Masinissa rēgnum suum relīquit? *Masinissa tribus fīliīs commūne rēgnum relīquit.*
7. Quamobrem Catō Scīpiōnem laudāvit? *Catō Scīpiōnem ob virtūtem eius in senātū laudāvit.*
8. Quis imperātor Carthāginem expugnāvit? *Scīpiō Aemiliānus Carthāginem expugnāvit atque dēlēvit.*
9. Num uxor Hasdrubalis Rōmānīs sē dēdidit? *Uxor Hasdrubalis ex arce in mediās flammās sē praecipitāvit cum duōbus līberīs.*
10. Cūr Corinthus ā Rōmānīs dīruta est? *Corinthus dīruta est quod ibi lēgātī Rōmānī ab Achaeīs pulsātī erant.*
11. Quid L. Mummius in triumphō tulit? *L. Mummius signa aerea marmoreaque et tabulās pictās in triumphō tulit.*
12. Quis fuit Viriāthus? *Viriāthus fuit dux exercitūs Hispānōrum quī tōtam Lūsītāniam occupāvit et quattuordecim annōs cum Rōmānīs bellum gessit.*
13. Cūr senātus pācem quam Mancīnus cum Numantīnīs fēcerat ratam esse vetuit? *Quia Mancīnus pācem ignōminiōsam fēcerat cum Numantīnīs.*
14. Cūr bellum Numantīnum trahēbātur? *Bellum Numantīnum vitiō ducum trahēbātur.*
15. Quārē Scīpiō iūmenta vēnīre iussit? *Scīpiō omnia iūmenta vēndidit nē mīlitēs suōs exonerārent.*
16. Quid Scīpiō ēgit XIV annō post Carthāginem dēlētam? *Scīpiō Numantiam quoque expugnāvit atque dēlēvit.*
17. Quās lēgēs Ti. Gracchus prōmulgāvit? *Ti. Gracchus lēgēs agrāriās prōmulgāvit.*
18. Num Ti. Gracchus iterum tribūnus creātus est? *Ti. Gracchus ab optimātibus occīsus est cum iterum tribūnus plēbis creārī vellet.*
19. Quandō Scīpiō mortuus inventus est? *Scīpiō māne mortuus in cubiculō inventus est, cum prīdiē C. Gracchō adversātus esset.*
20. Quamobrem suspecta fuit uxor eius? *Suspecta fuit quod soror erat Gracchōrum.*
21. Ā quō C. Gracchus occīsus est? *C. Gracchus ā L. Opīmiō cōnsule occīsus est.*

CAPITVLVM LII

PENSVM A

Supplenda sunt verba facta ex hīs nōminibus:

(1) numerus > *numerāre;* laus > *laudāre;* cūra > *cūrāre;* verbera > *verberāre;* mīles > *mīlitāre;* arma > *armāre;* nūntius > *nūntiāre;* dōnum > *dōnāre;* labor > *labōrāre;* vulnus > *vulnerāre;* nex > *necāre;* rēgnum > *rēgnāre;* locus > *locāre;* onus > *onerāre;* bellum > *bellāre;* socius > *sociāre;* honōs > *honōrāre;* nota > *notāre;* sacer > *sacrāre;* līber > *līberāre;* probus > *probāre;* nūdus > *nūdāre;* firmus > *firmāre;* aequus > *aequāre;* novus > re*novāre;* prāvus > dē*prāvāre*.
(2) comes > *comitārī;* minae > *minārī;* glōria > *glōriārī;* dominus > *dominārī;* mora > *morārī;* testis > *testārī;* praeda > *praedārī;* merx > *mercārī;* crīmen > *crīminārī;* mīrus > *mīrārī;* miser > *miserārī;* indignus > *indignārī;* vagus > *vagārī*.
(3) servus > *servīre;* sitis > *sitīre;* vestis > *vestīre;* cūstōs > *cūstōdīre;* lēnis > *lēnīre;* rudis > ē*rudīre*.
(4) sors > *sortīrī;* mēns > *mentīrī;* blandus > *blandīrī*.

PENSVM B

Micipsa, *tametsī* [= etsī] nātūram Iugurthae *vehementem* [= violentam] et *avidam* [= cupidam] imperiī timēbat, tamen eum *adoptāvit* et hērēdem fēcit. Rēx moriēns Iugurtham *obtestātus* est ut amīcōs dīvitiīs *anteferret* [= praeferret] et frātrēs eius monuit ut Iugurtham colerent atque *observārent*. Micipsā mortuō, *rēgulī* [= rēgis fīliī] tempus ad *dīvīsiōnem* pecūniae cōnstituērunt; ibi mīlitēs Iugurthae Hiempsalem locō *abditō* [= occultō] latentem occīdērunt. Fāma tantī sceleris per Āfricam brevī *dīvulgāta* est. Adherbal, cum rēgnum suum armīs *tūtārī* nōn posset, Rōmam contendit et senātum ōrāvit ut sibi *subvenīret*. Iugurtha vērō *largītiōne* [< largīrī] effēcit ut senātōrēs virtūtem eius laudibus *extollerent*, scelus et *flāgitium* [= turpe factum] omitterent. Ergō potentiā *frētus* [= cōnfīdēns] ex *imprōvīsō* fīnēs Adherbalis invāsit. Is victus Cirtam profūgit, quae virtūte Italicōrum *dēfēnsābātur* [= dēfendēbātur]; dēditiōne factā, Adherbal *īlicō* [= statim] necātus est cum Numidīs et *negōtiātōribus* [= mercātōribus] Rōmānīs.

Calpurnius, rēgis pecūniā *dēprāvātus* [= corruptus], pācem *flāgitiōsam* [= ignōminiōsam] cum Iugurthā fēcit. Cum rēx Rōmam *accersītus* [= arcessītus] esset, ut dēlicta Scaurī aliōrumque patefaceret, *familiārī* [= amīcō] suō Bomilcarī imperāvit ut *īnsidiātōrēs* parāret quī Massīvam necārent; ūnus vērō dēprehēnsus *indicium* profitētur et Bomilcar *reus* fit. Iugurtha Rōmā ēgressus "Ō, urbem *vēnālem*" inquit "et *mātūrē* peritūram sī *ēmptōrem* invēnerit!"

Adulēscentia est aetās inter pueritiam et iuventūtem. Victor ab hostibus victīs *pacīscī* solet ut obsidēs dentur. Quī *sonitum* [=sonum] magnum ac molestum facit, *strepere* dīcitur. Quī multa incipit, rārō *inceptum* suum *patrāre* [= perficere] *quit* [= potest]. Nihil meā *rēfert* quid aliī dē mē loquantur!

Synōnyma: V annī et *quīnquennium;* casa et *tugurium;* inopia et *pēnūria;* vetus vulnus et *cicātrīx;* ars et *artificium;* asperitās et *difficultās;* explōrātor et *speculātor;* pulcher et *decōrus;* modicus et *mediocris;* fessus et *dēfessus;* equō vehī et *equitāre;* explōrāre et *scrūtārī;* adnītī et *ēnītī;* cūnctārī et *haesitāre;* magnā cum cūrā et *accūrātē;* celerrimē et *ōcissimē;* nimis et *abundē.*

Contrāria: stultitia et *sapientia;* fortitūdō et *ignāvia;* validus et *imbēcillus;* convalēscere et *tābēscere.*

PENSVM C

1. Quōs fīliōs Micipsa genuit? *Micipsa Adherbalem et Hiempsalem genuit.*
2. Cūr Micipsa Iugurtham adoptāvit? *Micipsa Iugurtham adoptāvit ob virtūtem eius.*
3. Quibus artibus Iugurtha adulēscēns sē exercēbat? *Equitandō, iaculandō, currendō cum aliīs certābat.*
4. Quārē Micipsa Iugurtham in Hispāniam mīsit? *Spērābat eum ostentandō virtūtem occāsūrum esse.*
5. Quālem Iugurtha sē praebuit bellō Numantīnō? *Iugurtha sē fortissimum praebuit.*
6. Quid Micipsa moribundus fīliōs suōs monuit? *Fīliōs monuit ut amīcitiā et concordiā iungerentur.*
7. Patre mortuō, dē quibus rēbus rēgulī disseruērunt? *Rēgulī dē administrandō imperiō aliīsque negōtiīs disseruērunt.*
8. Quōmodo Hiempsal interfectus est? *Hiempsal in oppidō Thirmidā ā mīlitibus Iugurthae occīsus est et caput eius ad Iugurtham relātum.*
9. Quid fēcit Adherbal post necem frātris? *Parābat sē dēfendere, sed victus Rōmam contendit.*
10. Quōmodo Iugurtha in grātiam nōbilitātis vēnit? *Mūnera largiendō in grātiam nōbilitātis vēnit.*
11. Quid senātus dēcrēvit cum lēgātōs audīvisset? *Senātus dēcrēvit ut decem lēgātī rēgnum inter Iugurtham et Adherbalem dīviderent.*
12. Dīvīsō rēgnō Numidiae, quid factum est? *Adherbal ā Iugurthā victus Cirtam profūgit.*
13. Quid fēcit Adherbal Cirtae inclūsus? *Adherbal duōs Numidās cum litterīs Rōmam mīsit.*
14. Num Iugurtha Cirtam armīs expugnāvit? *Iugurtha Cirtam nōn expugnāvit, sed Adherbal oppidum Iugurthae dēdidit.*
15. Quārē Iugurtha Rōmam arcessītus est? *Iugurtha Rōmam arcessītus est, ut eius indiciō patefierent dēlicta eōrum quī pecūniae acceptae accūsābantur.*
16. Cūr rēx in cōntiōne interrogātus nōn respondit? *Quia C. Baebius tribūnus plēbis eum tacēre iussit.*
17. Quis fuit Massīva et quid eī accidit? *Massīva, Gulussae fīlius, iussū Iugurthae īnsidiīs occīsus est.*
18. Cūr Iugurtha Rōmam 'urbem vēnālem' appellāvit? *Quod facile erat Rōmānōs pecūniā corrumpere.*
19. Quālis imperātor fuit Q. Caecilius Metellus? *Metellus bonus imperātor fuit, quī disciplīnam exercitūs restituit et Iugurtham duōbus proeliīs fūdit.*
20. Cūr Rōmānī nōbilēs C. Marium contemnēbant? *Quia Marius 'homō novus' erat.*
21. Quōs novōs mīlitēs Marius cōnscrīpsit? *Marius quōslibet virōs cōnscrīpsit, etiam capite cēnsōs.*
22. Quī rēx Iugurtham adiuvābat? *Bocchus, rēx Maurētāniae, quī cum Iugurthā Rōmānīs bellum intulit.*
23. Num Bocchus socius fīdus fuit? *Immō īnfīdus fuit, nam proeliō victus amīcitiam cum Rōmānīs petīvit.*
24. Quōmodo Iugurtha in potestātem Mariī vēnit? *Sulla et Bocchus Iugurtham ex īnsidiīs cēpērunt et vīnctum Mariō trādidērunt.*
25. Utrī Sallustius favēre tibi vidētur, nōbilitātī an plēbī? *Sallustius mihi plēbī favēre vidētur.*

CAPITVLVM LIII

PENSVM A

Supplenda sunt nōmina adiectīva:

(1) fōrma > *fōrmōsus;* pecūnia > *pecūniōsus;* perīculum > *perīculōsus;* glōria > *glōriōsus;* ōtium > *ōtiōsus;* iocus > *iocōsus;* studium > *studiōsus;* perniciēs > *perniciōsus;* flāgitium > *flāgitiōsus;* numerus > *numerōsus;*

(2) mors > *mortālis;* rēx > *rēgālis;* hospes > *hospitālis;* nātūra > *nātūrālis;* triumphus > *triumphālis;* Vesta > *Vestālis;*
(3) cōnsul > *cōnsulāris;* salūs > *salūtāris;* vulgus > *vulgāris;* singulī > *singulāris;*
(4) legiō > *legiōnārius;* frūmentum > *frūmentārius;* necesse > *necessārius;*
(5) puer > *puerīlis;* servus > *servīlis;* cīvis > *cīvīlis;* vir > *virīlis;* iuvenis > *iuvenīlis;*
(6) nauta > *nauticus;* modus > *modicus;* ūnus > *ūnicus;* poēta > *poēticus;* pīrāta > *pīrāticus;* Italia > *Italicus;*
(7) pater > *patrius;* mercātor > *mercātōrius;* gladiātor > *gladiātōrius;* rēx > *rēgius;* uxor > *uxōrius;* praetor > *praetōrius;* noxa > *noxius;* Mārs > *Mārtius;*
(8) ferrum > *ferreus;* argentum > *argenteus;* aes > *aereus;* lignum > *ligneus;* marmor > *marmoreus;* purpur > *purpureus;* lapis > *lapideus;* nix > *niveus;*
(9) gemma > *gemmātus;* arma > *armātus;* aurum > *aurātus;* ferrum > *ferrātus;* āla > *ālātus;* aes > *aerātus;* rōstra > *rōstrātus;* venēnum > *venēnātus;* scelus > *scelerātus;* foedus > *foederātus;* fortūna > *fortūnātus;*
(10) urbs > *urbānus;* Trōia > *Trōiānus;* Tūsculum > *Tūsculānus;* Alba > *Albānus;*
(11) vīcus > *vīcīnus;* repēns > *repentīnus;* Tiberis > *Tiberīnus;* Latium > *Latīnus;*
(12) circus > *circēnsis;* Cannae > *Cannēnsis;* Carthāgō > *Carthāginiēnsis.*

PENSVM B

Annō *sescentēsimō* ūndēquīnquāgēsimō [DCXLIX] a.u.c. Rōmānī ingentī *interniciōne* [= strāge] victī sunt ā Cimbrīs et Teutonibus, quōrum cōpia *infīnīta* [= sine fīne] erat. Bellum gestum cum sociīs, quī lībertātem sibi *asserere* volēbant, bellum *sociāle* dīcitur. Marius Rōmam ingressus multōs *prōscrīpsit* et domum Sullae *ēvertit*. Spartacus *numerōsum* [< numerus] exercitum *congregāvit* [= collēgit] ac variō *successū* cum Rōmānīs pugnāvit.

Cicerō adulēscēns ōrātōrēs *disertōs* [= ēloquentēs] audiēbat neque ūllus diēs ab *exercitātiōnibus* ōrātōriīs vacuus erat. Cum multārum causārum *patrōnus* fuisset, Rōmā profectus est ut ōrātiōnī *ferventī* [= ārdentī] *moderārētur*. Rhodī sē ad Molōnem *rhētorem* [= magistrum dīcendī] *applicāvit*. *Bienniō* [= II annīs] post revertit ōrātor mūtātus: nōn ācer et *abundāns* [= redundāns], sed remissus et *lēnis* [= placidus]. Duo ōrātōrēs tum *excellēbant*, Cotta et Hortēnsius. Post *quaestūram* Siciliēnsem *ēloquentia* [= ars ōrātōria] Cicerōnis *perfecta* esse vidēbātur. In *Brūtō* Cicerō nārrat dē *doctrīnā* suā iuvenīlī: sermōnī eius *prōpositum* est ut industriam et *assiduitātem* [< assiduus] eius *perspiciāmus* [= plānē videāmus].

Synōnyma: cōgitātiō et *meditātiō;* laus et *commendātiō;* licentia et *impūnitās;* fōrma et *figūra;* dīves et *locuplēs;* iuvenālis et *iuvenīlis;* accūrātus et *exquīsītus;* morārī et *commorārī;* exercēre et *exercitāre;* ēlūcubrāre et nocte *ēlabōrāre;* praecipuē et *praesertim*.

Contrāria: vigor et *īnfirmitās* (corporis); remissiō et *contentiō*.

PENSVM C

1. Quid ēgit Marius post bellum Iugurthīnum? *Post bellum Iugurthīnum Marius cōnsul bellum gessit contrā Cimbrōs et Teutonēs.*
2. Unde Cimbrī et Teutonēs vēnērunt? *Cimbrī et Teutonēs ex Germāniā et Galliā vēnērunt.*
3. Quī imperātōrēs dē Cimbrīs triumphāvērunt? *Q. Lutātius Catulus et C. Marius dē Cimbrīs triumphāvērunt.*
4. Quamdiū bellum sociāle prōtractum est? *Bellum sociāle quadriennium prōtractum est.*
5. Quis bellō sociālī fīnem imposuit? *L. Cornēlius Sulla cōnsul bellō sociālī fīnem imposuit.*
6. Quid Mithridātēs Ephesī imperāvit? *Mithridātēs imperāvit ut omnēs cīvēs Rōmānī quī in Asiā essent ūnō diē occīderentur.*
7. Cūr Sulla pācem cum Mithridāte fēcit? *Pācem fēcit ut in Italiam ad bellum cīvīle reverterētur.*
8. Quid Sullā absente factum est Rōmae? *Marius et Cinna Rōmam ingressī senātōrēs nōbilissimōs interfēcērunt et Sullae domum ēvertērunt.*
9. Ubi Sulla Mariānōs vīcit? *Sulla Mariānōs magnō proeliō vīcit ad portam Collīnam.*
10. Quae nova bella exārsērunt cum Sulla rem pūblicam composuisset? *In Hispāniā, In Pamphyliā et Ciliciā, in Macedoniā nova bella exārsērunt.*
11. Quid Nīcomēde mortuō factum est in Asiā? *Mithridātēs pācem rūpit et Bithȳniam invāsit, ubi Cottam vīcit, sed ā Lūcullō victus est.*
12. Unde ortum est bellum servīle? *Ē lūdō gladiātōriō Capuae bellum servīle ortum est duce Spartacō.*
13. Quās cīvitātēs Lūcullus expugnāvit? *Lūcullus cīvitātēs Sinōpēn et Amīsum in Pontō, Tigrānocertam et Nisibin in Armeniā expugnāvit.*
14. Ad quem Mithridātēs victus cōnfūgit? *Mithridātēs ad Tigrānem, rēgem Armeniae, cōnfūgit.*
15. Cūr Mithridātēs bellum renovāvit? *Bellum renovāvit, cum mīlitēs Rōmānī in Pontō relictī sēditiōnem fēcissent.*
16. Num Lūcullus cum Mithridāte dēbellāvit? *Lūcullus nōn dēbellāvit cum Mithridāte, nam successor eī missus est M'. Acīlius Glabriō.*
17. Quōmodo Metellus cognōmen 'Crēticī' adeptus est? *Hoc cognōmen accēpit cum Crētam īnsulam expugnāvisset.*
18. Cui bellum pīrāticum mandātum est? *Bellum pīrāticum Cn. Pompēiō mandātum est.*
19. Quis lēgem Mānīliam suāsit? *M. Tullius Cicerō praetor clārissimā ōrātiōne lēgem Mānīliam suāsit.*

20. Quandō nātus est M. Tullius Cicerō? *Cicerō nātus est a. d. III nōn. Iān. Q. Serviliō Caepiōne C. Atiliō Serrānō cōnsulibus.*
21. Quibus magistrīs Cicerō adulēscēns operam dabat? *Cicerō adulēscēns Q. Mūciō Scaevolae, M. Antōniō, Q. Hortēnsiō operam dabat.*
22. Quandō Cicerō causās agere coepit? *Vīgintī sex annōs nātus Cicerō causās agere coepit.*
23. Quārē in Graeciam et Asiam profectus est? *Cicerō in Asiam profectus est ut sē recreāret atque genus dīcendī mūtāret.*
24. Ubi Cicerō quaestūram gessit? *Cicerō Lilybaeī in Siciliā quaestor fuit.*

CAPITVLVM LIV

PENSVM A

Supplenda sunt nōmina ē verbīs facta:

(1) nāvigāre > *nāvigātiō;* oppugnāre > *oppugnātiō;* mūnīre > *mūnītiō;* dīvidere > *dīvīsiō;* exspectāre > *exspectātiō;* cōgitāre > *cōgitātiō;* admīrārī > *admīrātiō;* largīrī > *largītiō;* meditārī > *meditātiō;* dēdere > *dēditiō;* cōnfitērī > *cōnfessiō;* excurrere > *excursiō;* colligere > *collēctiō;* cognōscere > *cognitiō;*
(2) exīre > *exitus;* dūcere > *ductus;* cadere > *cāsus;* rīdēre > *rīsus;* cōnspicere > *cōnspectus;* gemere > *gemitus;* lūgēre > *lūctus;* flēre > *flētus;* ūtī > *ūsus;* discēdere > *discessus;* parere > *partus;* vāgīre > *vāgītus;* apparāre > *apparātus;* trānsīre > *trānsitus;* adīre > *aditus;* redīre > *reditus;* plaudere > *plausus;* sentīre > *sēnsus;* convenīre > *conventus;*
(3) imperāre > *imperium;* aedificāre > *aedificium;* studēre > *studium;* incendere > *incendium;* sacrificāre > *sacrificium;* colloquī > *colloquium;* indicāre > *indicium;* dēsīderāre > *dēsīderium;*
(4) firmāre > *firmāmentum;* supplēre > *supplēmentum;* vestīre > *vestīmentum;* mūnīre > *mūnīmentum;* impedīre > *impedīmentum;* arguere > *argūmentum;* (-ē- > -u-) monēre > *monumentum;* docēre > *documentum;*
(5) dolēre > *dolor;* pudēre > *pudor;* terrēre > *terror;* horrēre > *horror;* ārdēre > *ārdor;* pavēre > *pavor;* vigēre > *vigor;* favēre > *favor;* clāmāre > *clāmor;* maerēre > *maeror;* splendēre > *splendor;* furere > *furor;* calēre > *calor;* decēre > *decor;* errāre > *error;*
(6) līberāre > *līberātor* [= quī līberat]; gubernāre > *gubernātor;* imperāre > *imperātor;* condere > *conditor;* ulcīscī > *ultor;* cēnsēre > *cēnsor;* explōrāre > *explōrātor;* adhortārī > *adhortātor;* docēre > *doctor;* servāre > *servātor;* prōdere > *prōditor;* emere > *ēmptor;* succēdere > *successor;* regere > *rēctor;* largīrī > *largītor;* favēre > *fautor;*
(7) mīrārī > *mīrābilis;* memorāre > *memorābilis;* terrēre > *terribilis;* crēdere > in*crēdibilis;* sānāre > īn*sānābilis*; numerāre > in*numerābilis;*
(8) frīgēre > *frīgidus;* calēre > *calidus;* valēre > *validus;* pallēre > *pallidus;* turbāre > *turbidus;* cupere > *cupidus;* rapere > *rapidus;* splendēre > *splendidus;* pavēre > *pavidus;* tumēre > *tumidus;* avēre > *avidus;*
(9) capere > *captīvus;* vocāre > *vocātīvus;* dare > *datīvus;* agere > *āctīvus;* patī > *passīvus.*

PENSVM B

Cicerō Lūcullō magnam laudem *impertīvit* [= tribuit]. Is oppida in quibus erant *domicilia* [=domūs] rēgis et aliās urbēs *permultās* [=plūrimās] cēpit. Ut Mēdēa in fugā membra frātris *dissipāvisse* [= dispersisse] dīcitur, sīc Mithridātēs fugiēns dīvitiās quās in suum rēgnum *congesserat* [= contulerat] relīquit, quārum *collēctiō* [< colligere] Rōmānōs *tardāvit.* Tigrānēs *misericordiā* permōtus rēgem *afflīctum* [= perculsum] ērēxit et perditum *recreāvit* [= cōnfirmāvit].

Mercātōrēs quī in Asiā *negōtiantur* magnōs *quaestūs* faciunt. Asia enim prōvincia tam *opīma* [=opulenta] est ut *ūbertāte* agrōrum et varietāte *frūctuum* [= frūgum] aliīs prōvinciīs *antecellat.* Multae mercēs ex Asiā *exportantur.* Equitēs Rōmānī quī vectīgālia exercent *pūblicānī* appellantur. Hieme mare nōn est *tempestīvum* ad nāvigandum. *Scientia* reī mīlitāris imperātōrī necessāria est. Nēmō tam *impudēns* est ut locum *religiōsum* [= sacrum] polluat.

Synōnyma: lābēs et *macula;* clēmentia et *mānsuētūdō;* sententia et *opīniō;* querēlla et *querimōnia;* īnsōns et *innocēns;* horribilis et *taeter;* prōvocāre et *lacessere;* arbitrārī et *opīnārī;* sānāre et *medērī;* reminīscī et *recordārī;* obsequī et *obsecundāre/obtemperāre;* valdē cupere et *concupīscere;* īrātus fierī et *īrāscī;* vetus fierī et *inveterāscere.*

Contrāria: quaestus et *sūmptus;* commodum et *incommodum;* solitus et *insolitus;* grātus et *ingrātus;* forte et *cōnsultō.*

PENSVM C

1. Quae rēs agēbantur in bellō Mithridāticō? *In bellō Mithridāticō agēbantur haec: populī Rōmānī glōria; salūs sociōrum; vectīgālia; bona multōrum cīvium.*
2. Dē quā rē Cicerō prīmum dīcit? *Cicerō prīmum dīcit dē genere bellī.*
3. Quamobrem Mithridātēs poenam merēbat? *Quia multōs cīvēs Rōmānōs necandōs cūrāverat.*
4. Quī imperātōrēs dē Mithridāte iam triumphāverant? *Sulla et Mūrēna dē Mithridāte triumphāverant.*
5. Quibus Rōmānī propter sociōs bellum intulērunt? *Rōmānī Antiochō, Philippō, Aetōlīs, Poenīs propter sociōs bellum intulērunt.*
6. Cūr vectīgālia Asiae māiōra sunt quam cēterārum prōvinciārum? *Quia Asia prōvincia fertilissima et dīvitissima est.*

7. Quī vectīgālia exercent in prōvinciīs Rōmānīs? *Iī quī vectīgālia exercent 'pūblicānī' appellantur.*
8. Quid ēgit Lūcullus initiō bellī Mithridāticī? *Lūcullus magnās hostium cōpiās multīs proeliīs dēlēvit et multās urbēs cēpit et rēgem fugāvit.*
9. Quās rēs Cicerō silentiō praeterit? *Cicerō silentiō praeterit calamitātem Rōmānōrum: quod Mithridātēs bellum renovāvit et exercitum Rōmānum vīcit.*
10. Cūr haud difficile est imperātōrem dēligere? *Quia Cn. Pompēius omnēs virtūte superat.*
11. Quās rēs in summō imperātōre inesse oportet? *In summō imperātōre hās rēs inesse oportet: scientiam reī mīlitāris, virtūtem, auctōritātem, fēlīcitātem.*
12. Quōmodo Pompēius scientiam reī mīlitāris adeptus erat? *Pompēius ā prīmā adulēscentiā magnīs exercitibus imperāvit.*
13. Quibus bellīs Pompēius interfuerat? *Pompēius bellō cīvīlī, Āfricānō, Hispāniēnsī, servīlī, pīrāticō interfuerat.*
14. Quid imperātōrēs in prōvinciīs facere cōnsuēvērunt? *Imperātōrēs avārī sociīs Rōmānōrum māximās calamitātēs afferre solent.*
15. Cūr Cicerō timidē et pauca dīcit dē fēlīcitāte? *Quia eam praestāre dē sē ipsō nēmō potest.*

CAPITVLVM LV

PENSVM A

Supplenda sunt nōmina fēminīna facta ex adiectīvīs:

(1) miser > *miseria;* īnsānus > *īnsānia;* superbus > *superbia;* perfidus > *perfidia;* audāx > *audācia;* patiēns > *patientia;* potēns > *potentia;* cōnstāns > *cōnstantia;* dīligēns > *dīligentia;* concors > *concordia;* [*plūrālia:*] reliquus > *reliquiae;* dīves > *dīvitiae;* angustus > *angustiae;*
(2) trīstis > *trīstitia;* amīcus > *amīcitia;* stultus > *stultitia;* maestus > *maestitia;* saevus > *saevitia;* iūstus > *iūstitia;* avārus > *avāritia;* pudīcus > *pudīcitia;* malus > *malitia;*
(3) foedus > *foeditās;* dignus > *dignitās;* hūmānus > *hūmānitās;* fēlīx > *fēlīcitās;* novus > *novitās;* paucī > *paucitās;* crūdēlis > *crūdēlitās;* gravis > *gravitās;* celeber > *celebritās;* ūtilis > *ūtilitās;* [-tās] līber > *lībertās;*
(4) longus > *longitūdō;* altus > *altitūdō;* pulcher > *pulchritūdō;* multī > *multitūdō;* fortis > *fortitūdō;* sōlus > *sōlitūdō;* clārus > *clāritūdō;* amplus > *amplitūdō;* fīrmus > *fīrmitūdō* [= fīrmitās].

PENSVM B

Tūberō, cum *fēriīs* Latīnīs Scīpiōnem ōtiōsum *nactus* esset, dē rēbus caelestibus cum eō *disputāre* coepit. Laelius, quī tālēs *disputātiōnēs* nihil ad vītam hūmānam *attinēre* putābat, 'māiōra *conquīrenda* [= quaerenda] esse' dīxit.

In rēgnō, *quamvīs* iūstō, populus *particeps* lībertātis nōn est. Saepe *exsistit* [= exoritur] ex rēge tyrannus, quī *immānitāte* [= ferōcitāte] taeterrimās *bēluās* [= ferās] superat, nec enim eī cum hominibus ūlla iūris *commūniō* [< commūnis] est. Cīvitās *populāris* est in quā populus dominātur. Oppidum est *coniūnctiō* tēctōrum dēlūbrīs et forīs *distīncta*.

Rōmulus Sabīnōs in cīvitātem *ascīvit* et sacra eōrum cum Rōmānīs *commūnicāvit;* cūriās nōminibus Sabīnārum *nūncupāvit* [= nōmināvit]. Sōle *obscūrātō* Rōmulus nōn *compāruit* [= appāruit]. Post eius *excessum/interitum* [= mortem] populus novum rēgem *flāgitāre* nōn dēstitit. Rōmulus deō Mārte *generātus* [= genitus] erat.

Quī iam adolēvit *adultus* esse dīcitur. Quī oppidum oppugnat mūrōs arietibus *labefactāre* cōnātur. Hieme sōl nōn tam *sērō* occidit quam aestāte: aestāte sōl *sērius* occidit quam hieme. Vītam *sempiternam* [= aeternam] nēmō mortālis *assequī* [= adipīscī] potest.

Synōnyma: globus et *sphaera;* cūnae et *cūnābula;* rītus et *caerimōnia;* fīrmus et *stabilis;* pēior et *dēterior;* pessimus et *dēterrimus;* explōrāre et *investīgāre;* probāre et *approbāre;* sustinēre et *fulcīre;* polluere et *maculāre;* pūnīre et *multāre;* paulisper et *parumper.*

Contrāria: opācus et *aprīcus;* permultī et *perpaucī;* cōnsentīre et *dissentīre;* mātūrē et *sērō;* prīdiē et *postrīdiē.* illūstrāre et *obscūrāre*

PENSVM C

1. Quandō amīcī ad Scīpiōnem convēnērunt? *Fēriīs Latīnīs C. Tuditānō M'. Aquīliō cōnsulibus amīcī Cicerōnis ad eum convēnērunt.*
2. Eratne Scīpiō occupātus eō diē? *Eō diē Scīpiō ōtiōsus erat et in hortīs esse cōnstituerat.*
3. Quod prōdigium in caelō vīsum erat? *Multī dīcēbant 'sē duōs sōlēs vīdisse.'*
4. Dē quibus rēbus fuit prīma disputātiō? *Prīma disputātiō fuit dē rēbus caelestibus.*
5. Quōmodo Archimēdēs mōtūs astrōrum dēclārāvit? *In globō aēneō.*
6. Cūr Laelius dē rēbus caelestibus disputāre nōluit? *Laelius eius modī disputātiōnēs inūtilēs cēnsēbat.*
7. Quid tum Laelius Scīpiōnem rogāvit? *Scīpiōnem rogāvit ut explicāret quem optimum esse statum cīvitātis exīstimāret.*
8. Quae sunt tria rērum pūblicārum genera? *Rēgnum et cīvitās optimātium et cīvitās populāris.*
9. Quod genus Scīpiō optimum esse putābat? *Scīpiō nūllum hōrum trium perfectum esse exīstimābat, sed genus reī pūblicae ex hīs tribus mixtum optimum esse putābat.*
10. Unde incipit Scīpiō dē rē pūblicā Rōmānā disputāns? *Scīpiō ā Rōmulō, prīmō rēge Rōmānōrum, incipit.*
11. Quibus rēbus Rōmulus rem pūblicam fīrmāvit? *Rōmulus auspiciīs et senātū rem pūblicam fīrmāvit.*

12. Quōmodo Numa populum ferōcem mītigāvit? *Religiōne atque clēmentiā Numa populum ferōcem mītigāvit.*
13. Cuius rēgis vitiō rēs pūblica Rōmāna ā bonā in dēterrimam conversa est? *Vitiō rēgis Tarquiniī Superbī genus reī pūblicae ex bonō in dēterrimum conversum est.*
14. Quem Cicerō tyrannō immānī oppōnit? *Cicerō tyrannō oppōnit bonum et sapientem rēctōrem cīvitātis.*

CAPITVLVM LVI

PENSVM A

(1) *Supplenda sunt verba incohātīva:*

patēre > *patēscere;* stupēre > ob*stupēscere;* lūcēre > il*lūcēscere;* ārdēre > ex*ārdēscere;* valēre > con*valēscere;* pavēre > ex*pavēscere;* timēre > per*timēscere;* horrēre > co*horrēscere;* rigēre > ob*rigēscere;* tremere > con*tremēscere;* gemere > in*gemēscere;* fervere > dē*fervēscere;* [-a- > -i-] tacēre > con*ticēscesere.*

(2) *Hī versūs dīvidendī sunt in syllabās brevēs et longās notīs appositīs:*

sīve per Syrtēs iter^aestuōsās
— ∪| — — | — ∪∪| — ∪|— —
sīve factūrus per^inhospitālem
— ∪ |——| — ∪ ∪| — ∪|— —
Caucasum vel quae loca fābulōsus
— ∪| — — | — ∪ ∪ |— ∪|— —
lambit^Hydaspēs.
— ∪ ∪ | — —

PENSVM B

Tellūs [= terra], quae in mediō mundī locō *immōbilis* manet, VIII sphaerīs cingitur. In sphaerā summā stēllae *īnfīxae* sunt; eī *subiectae* sunt VII, quārum īnfima est lūnae. Īnfrā lūnam nihil est nisi mortāle et *cadūcum*. Sphaerārum incitissimā *conversiōne* magnus sonitus efficitur, sed aurēs hūmānae tam *hebetēs* sunt ut eum audīre nequeant. Item aurēs eōrum quī Catadūpa *accolunt* propter magnitūdinem sonitūs *obsurduērunt*.

Terra quīnque *cingulīs* redimīta esse vidētur, quōrum duo extrēmī nive et *pruīnā* obrigēscunt, medius sōlis *radiīs* ārdentibus torrētur. Duo sunt *habitābilēs*, alter septentriōnālis, alter *austrālis*, cuius incolae Rōmānīs adversī aut *trānsversī* stant.

Quī rem horribilem videt *cohorrēscit*. *Pietās* est amor deōrum, patriae, parentum. Annus aetātis LVI Scīpiōnī *fātālis* fuit. Dī immortālēs *aevō* sempiternō fruuntur. Ponte ruptō Horātius Tiberim *trānatāvit*. *Octiēs* [8×] septēna sunt LVI. *Pūnctum* [·] est nota minima. Necesse est membrum aegrum cultrō *amputāre*. Sagitta ē *pharetrā* prōmitur.

Synōnyma: splendor et *fulgor;* celsissimus et *excelsus;* ruber et *rutilus;* siccus et *torridus* et *āridus;* solvere et *laxāre;* movēre et *ciēre;* celerius et *ōcius;* quamdiū et *quoūsque;* īnfrā et *subter;* ex aliō locō et *aliunde*.

Contrāria: ultimus et *citimus;* austrālis et *septentriōnālis;* hībernus et *aestīvus*.

PENSVM C

1. Quōmodo Masinissa Scīpiōnem Aemiliānum accēpit? *Masinissa Scīpiōnem complexus est eumque rēgiō apparātū accēpit.*
2. Dē quibus rēbus Masinissa et Scīpiō collocūtī sunt? *Masinissa et Scīpiō dē Scīpiōne Āfricānō māiōre collocūtī sunt.*
3. Quem Scīpiō eā nocte in somnīs vīdit? *Scīpiō avum suum Scīpiōnem Āfricānum in somnīs vīdit.*
4. Ubi Scīpiō Āfricānus māior appāruit? *Ille appāruit inter stēllās in excelsō et clārō quōdam locō.*
5. Quid nepōtī suō praedīxit? *Āfricānus nepōtī suō praedīxit 'eum Karthāginem et Numantiam expugnātūrum esse.'*
6. Quid eī nārrāvit dē patriae cōnservātōribus? *Nārrāvit 'iīs omnibus certum locum in caelō dēfīnītum esse ubi beātī vītā sempiternā fruerentur.'*
7. Quid Scīpiō ab avō suō quaesīvit? *Scīpiō ab avō suō quaesīvit 'vīveretne ipse et aliī quōs nōs exstīnctōs arbitrārēmur.'*
8. Quem vīdit Scīpiō praeter avum suum? *Patrem suum L. Aemilium Paulum vīdit.*
9. Quid Aemilius Paulus fīlium suum monuit? *Pater fīlium monuit ut iūstitiam et pietātem coleret.*
10. Ex orbe lacteō quanta vidēbātur terra? *Terra tam parva Scīpiōnī vidēbātur ut eum imperiī Rōmānī paenitēret.*
11. Quot sphaerae terram cingunt? *Terra octō sphaerīs cingitur.*
12. Quōmodo efficitur cantus sphaerārum? *Conversiōne sphaerārum efficitur cantus.*
13. Cūr sphaera caelestis sonum acūtum efficit? *Quia conversiō illīus sphaerae concitātissima est.*
14. Cūr hominēs cantum sphaerārum nōn audiunt? *Aurēs hominum propter magnitūdinem sonitūs obsurduērunt.*
15. Quārē hominēs in terrīs glōriam aeternam assequī nōn possunt? *Propter ēluviōnēs exustiōnēsque terrārum.*

Exercitia Latina Solvta

Pars I: Familia Romana

CAPITVLVM I

Exercitium 1
1. est
2. est
3. sunt
4. est
5. est
6. est
7. sunt
8. est
9. sunt

Exercitium 2
1. in, quoque
2. et
3. -ne, nōn
4. ubi
5. sed
6. nōn, sed
7. fluvius

Exercitium 4
1. īnsula, īnsulae
2. fluvius, fluviī
3. oppidum, oppida
4. magna
5. magnus
6. magnum
7. oppidum magnum, oppidum parvum
8. īnsula magna, īnsula parva
9. fluvius magnus, fluvius parvus
10. magnī
11. magnae
12. magna

Exercitium 5
1. īnsulae
2. fluviī sunt
3. oppida sunt
4. īnsula
5. fluvius est
6. oppidum est

Exercitium 6
1. Rōmānum
2. Graecum
3. num
4. quid
5. paucī
6. prōvincia
7. multae
8. imperium

Exercitium 8
1. numerus. numerī Rōmānī
2. vocābulum, vocābula Latīna
3. littera, litterae Graecae
4. Latīnae, littera Latīna
5. vocābula, vocābulum Latīnum
6. ūnus, duo, trēs, numerus
7. sex, trēs syllabae, prīma, secunda, tertia
8. mīlle

Exercitium 10
1. Italia
2. Italiā
3. Italia, Graecia, Eurōpā
4. Graeciā, Italiā
5. imperium Rōmānum
6. imperiō Rōmānō
7. prōvincia
8. prōvinciā
9. vocābulum
10. vocābulō
11. capitulum
12. capitulō prīmō

Exercitium 11
1. plūrālis
2. singulāris
3. sing., plūr.
4. *fluviī*
5. *īnsula*
6. *oppida*
7. *numerus*
8. *litterae*
9. *vocābulum*
10. *īnsulae magnae*
11. *oppidum magnum*
12. *numerī Rōmānī*
13. *littera Graeca*
14. *vocābula Latina*
15. *exemplum*

CAPITVLVM II

Exercitium 1
1. puella
2. fēmina
3. puer
4. puerī
5. virī, vir
6. fēminae, fēmina

Exercitium 2
1. māter
2. fīliī
3. līberī
4. fīlia
5. fīlius
6. Mārcī
7. Quīntī
8. Iūliae
9. Mārcī, Quīntī
10. Iūliae
11. Iūliī, Aemiliae
12. Mārcī, Quīntī, Iūliae
13. Mārcī, Quīntī, Iūliae

Exercitium 3
1. quis
2. quis
3. quae
4. quae
5. quī
6. quid
7. quid

Exercitium 4
1. litterae numerīque
2. Mārcus Quīntusque
3. puerī puellaeque
4. fēminae et puerī
5. servī et ancillae
6. ūna fīlia et duo fīliī

Exercitium 5
1. servus
2. ancilla
3. dominus, domina
4. servī
5. ancillae
6. servī
7. servōrum
8. ancillae
9. ancillārum
10. līberī
11. servōrum, līberōrum

Exercitium 7
1. multōrum servōrum
2. servōrum
3. multārum ancillārum
4. servōrum, ancillārum
5. servōrum, ancillārum
6. līberōrum
7. līberōrum
8. īnsulārum
9. fluviōrum
10. oppidōrum

Exercitium 8
1. magnus numerus īnsulārum
2. parvus numerus fluviōrum
3. magnus numerus oppidōrum
4. parvus numerus līberōrum
5. multa vocābula
6. multae litterae
7. pauca exempla

Exercitium 9
1. quot, centum
2. duo
3. duae
4. duo
5. quot, trēs
6. duae, ūna
7. ūnus, duo
8. tria
9. trēs, duo, ūnus
10. tria, duo, ūnum
11. trēs, duae, ūna
12. quot, mīlle

Exercitium 10
1. tuus
2. meus
3. tua
4. mea
5. tuae
6. meae
7. tuī
8. meī
9. tuā
10. meā, meōrum, mea
11. tuōrum

Exercitium 11
1. ecce, librī, antīquus, novus
2. librōrum
3. titulus librī

4. pāginae, capitula, cētera
5. capitulōrum
6. capitulum
7. capitulī
8. multa vocābula
9. vocābulōrum
10. vocābulum, capitulī prīmī
11. vocābulī

Exercitium 12
1. fēminīnum, neutrum
2. masculīnum
3. masculīna, vocābulum masculīnum
4. fēminīna, vocābulum fēminīnum
5. neutra, vocābulum neutrum
6. *Rōmānus*
7. *fēmina Rōmāna*
8. *imperium Rōmānum*

Exercitium 13
1. genetīvus
2. gen.
3. gen.
4. gen. plūr.
5. gen. sing.
6. gen. plūr.
7. gen. sing.
8. gen. plūr.
9. *servī, servōrum*
10. *ancillae, ancillārum*
11. *capitulī, capitulōrum*

CAPITVLVM III

Exercitium 1
1. scaenā, persōnae
2. cantat, laeta
3. īrātus
4. pulsat
5. iam, plōrat
6. rīdet
7. videt
8. vocat
9. venit

Exercitium 2
1. Iūliam
2. Quīntum, Mārcum
3. puellam
4. Mārcum, Quīntum
5. Aemiliam
6. Aemiliam
7. Iūliam
8. mē

Exercitium 3
1. cantat, pulsat
2. cantat, plōrat
3. videt, vocat
4. venit, interrogat
5. respondet, dormit
6. vocat
7. dormit, audit
8. rīdet, venit
9. verberat

Exercitium 4
1. interrogat
2. respondet, tē
3. interrogat, cūr
4. respondet, quia, eam
5. improbus
6. hīc, hīc
7. eum, audit
8. dormit
9. neque
10. verberat
11. audit, dormit
12. probus

Exercitium 5
1. ... quia Iūlia cantat
2. ... quia Mārcus eam pulsat
3. ... quia Iūlia plōrat
4. ... quia parva puella est
5. ... quia Iūlia eam vocat
6. ... quia dormit
7. ... quia puer improbus est
8. ... quia māter eum verberat
9. ... quia Marcum audit

Exercitium 6
1. Mārcus, Iūliam, Iūlia
2. Iūlia, eam
3. Aemiliam, Aemilia
4. Aemilia, Quīntum, eum, mē
5. Quīntus, Iūlia, tē
6. Aemilia, Iūlium
7. Quīntus, Iūlium
8. Iūlius, Quīntum
9. Aemilia, Mārcum
10. Mārcus, Aemilia, eum
11. Iūlius, Mārcum
12. Aemiliam, Mārcum, Quīntum, Iūliam
13. Mārcus, improbus
14. Mārcus, parvam puellam
15. Iūlius, īrātus, puerum improbum
16. Iūlia, puella proba

Exercitium 7
1. quae
2. quī
3. quae
4. quī
5. quam
6. quem
7. quae
8. quam
9. quae
10. quem
11. quī
12. quem
13. quem
14. quī
15. quem

Exercitium 9
1. quis
2. quis
3. quem
4. quis
5. quem
6. quis
7. quem
8. quem

Exercitium 10
1. accūsātīvus
2. nōminātīvus
3. nōm., acc.
4. acc., nōm.
5. *Mārcum*
6. *Aemiliam*
7. *Iūlius*
8. *Iūlia*
9. *puerum improbum*
10. *parvam puellam*

CAPITVLVM IV

Exercitium 1
1. ūnus
2. duo
3. trēs
4. quattuor
5. quīnque
6. sex
7. septem
8. octō
9. novem
10. decem

Exercitium 2
1. quattuor
2. trēs et trēs sunt sex
3. quattuor et quattuor sunt octō
4. quīnque et quīnque sunt decem
5. duo et trēs sunt quīnque
6. trēs et quattuor sunt septem
7. quattuor et quīnque sunt novem

Exercitium 3
1. pecūnia
2. habet
3. eius, nummī
4. numerat
5. tantum
6. rūrsus
7. sacculō, tantum
8. suum, abest
9. adest
10. adsunt, absunt
11. salūtat
12. salve
13. tacet

Exercitium 5
1. eius
2. suam
3. eius
4. eius
5. suum
6. suum
7. suum
8. eius, eius
9. suō
10. eius
11. suum
12. suam, suō

Exercitium 6
1. Dāve
2. Mēde
3. Dāve
4. domine
5. serve
6. Dāve
7. domine
8. bone serve
9. Mēde, improbe serve

Exercitium 7
1. nūllum
2. accūsat
3. ecce, mēnsā
4. vacuus
5. bonus
6. pōnit
7. sūmit, discēdit
8. baculum
9. quod
10. is

Exercitium 8
1. vocā
2. vocat, venī, venit
3. salūtā, salūtat
4. tacē, audī, tacet, audit
5. respondē, respondet
6. pōne, pōnit
7. vidē, videt
8. sūme, discēde, sūmit, discēdit

Exercitium 10
1. vocātīvus
2. voc.
3. *Dāve*
4. *domine*
5. *Mēdus*
6. *serve*
7. *Mārce*
8. *Quīntus*
9. *-e*

Exercitium 11
1. imperātīvus
2. indicātīvus
3. imp.
4. imp., ind.
5. *vocā*
6. *vidē*
7. *pōnit*
8. *venit*
9. *audī*
10. *sūme*
11. *-ā*
12. *-ē*
13. *-it*
14. *-it*

CAPITVLVM V

Exerctium 1
1. servus, servum
2. servī, servōs
3. ancilla, ancillam
4. ancillae, ancillās
5. Mārcus, Quīntus, filiī
6. ūnum fīlium, fīliōs
7. fīlia
8. fīliās, ūnam fīliam
9. nummōs suōs, nummī
10. ūnum nummum
11. ūnus nummus
12. ūnum nummum, multōs nummōs
13 baculum, baculum
14. nūllum verbum
15. multae rosae, multa līlia
16. multās rosās, multa līlia

Exercitium 2
1. vīllā
2. hortō
3. cum, habitat
4. rosae, līlia
5. pulcher
6. foedus
7. pulchra, nāsum
8. amat, ea
9. sōlus
10. ōstia
11. fenestrae
12. ātriō, aqua
13. peristȳlō
14. cubiculō, etiam

Exercitium 3
1. habitat
2. habitant
3. habet
4. habent
5. amat, amat
6. amant
7. salūtant, salūtat
8. imperat, pārent
9. cantat, cantant, rīdent
10. dormit
11. dormiunt

Exercitium 4
1. magnā vīllā, Aemiliā, līberīs, servīs
2. Mārcō, Quīntō, Iūliā, vīllā
3. magnō, hortō
4. hortō
5. multīs rosīs
6. Italiā, magnīs hortīs
7. hortīs
8. vīllīs
9. magnō ātriō
10. ātriō, impluviō
11. Aemiliā, magnō cubiculō
12. parvīs cubiculīs

Exercitium 6
1. eius
2. eōrum
3. eum
4. eōs
5. eius
6. eārum
7. eam
8. eās
9. ea, eā
10. is, eō
11. eae
12. eius, eā
13. iī
14. eōrum, iīs, ea, iīs
15. eō
16. id, eō
17. eā
18. eōrum
19. ea

Exercitium 7
1. discēdit, discēdunt
2. vocāte
3. vocant, venī
4. audit, venit
5. vocat, venīte
6. audiunt, discēdunt
7. carpe, carpit, venit
8. vidē, vidēte
9. vident
10. audīte
11. videt
12. plōrat, rīdet, tacē
13. tacet, rīdent
14. tacēte, tacent
15. sūme, pōne
16. agit, sūmit, discēdit
17. discēdite, agite, sūmite, pōnite
18. sūmunt, discēdunt, pōnunt
19. venīte, veniunt
20. agunt, age, discēde, interrogā

Exercitium 8
1. in peristȳlō, cum līberīs, sine virō suō
2. in hortō, ab Aemiliā
3. cum Aemiliā, ab eā
4. ex hortō, cum rosīs
5. cum ūnā rosā, ab iīs
6. in vīllā, cum impluviō
7. in ātriō, ex impluviō, in aquā
8. in oppidō, cum servīs, sine Aemiliā

Exercitium 9
1. accūsātīvus, acc.
2. acc. plūr.
3. sing.
4. acc.
5. acc. sing., acc. plūr.
6. acc., nōm., acc.
7. sing.
8. nōm., acc. plūr.
9. *servum*
10. *servōs*
11. *ancillam*
12. *ancillās*
13. *cubiculum*
14. *cubicula*

Exercitium 10
1. ablātīvus
2. abl., abl. plūr.
3. sing., abl. plūr.
4. abl. sing., abl. plūr.
5. *servō*
6. *servīs*
7. *ancillā*

8. *ancillīs*
9. *cubiculō*
10. *cubiculīs*

Exercitium 11
1. imperātīvus plūrālis
2. singulāris, indicātīvus
3. imp. sing., imp. plūr.
4. ind. sing., ind. plūr.
5. *tacē, age, audī*
6. *cantāte, tacēte, agite, audīte*
7. *tacet, agit, audit*
8. *cantant, tacent, agunt, audiunt*

CAPITVLVM VI

Exercitium 1
1. via, inter
2. prope, procul
3. ad
4. it
5. ante, post
6. eunt
7. ambulant, lectīcā
8. portant
9. saccōs, umerīs
10. unde
11. quō
12. vehunt
13. nam, apud
14. itaque
15. timet
16. malus, autem
17. amīcus
18. inimīcī
19. longa
20. mūrō, duodecim portae
21. circum, tam, quam

Exercitium 3
1. ā, ab
2. ab, ā
3. ab, ā
4. ā, ab
5. ab, ā
6. ab, ā

Exercitium 4
1. Rōmam, Brundisium
2. oppida, oppida
3. oppidum Tūsculum
4. oppidum, vīllam
5. oppidō Tūsculō, vīllam suam
6. lectīcā, duōs servōs
7. dominum, eum
8. dominum, dominō
9. vīllā, virō suō Iūliō
10. Aemiliam, eā
11. hortō, Aemiliam, rosīs
12. litterās

Exercitium 5
1. quī
2. quōs
3. quem
4. quī
5. quem
6. quī
7. quōs
8. quī
9. quōs
10. quōs

Exercitium 6
1. Rōmam, Rōmae
2. Rōmā
3. Tūsculum, Tūsculī
4. Tūsculō
5. Tūsculō Rōmam
6. Rōmā Tūsculum
7. Rōmae
8. Tūsculī

Exercitium 7
1. ambulat, portātur
2. amat, amātur
3. amant, amantur
4. timent, timentur
5. videt, vidētur
6. pulsat, pulsātur
7. vocat, audītur
8. vocant, audiuntur
9. vehit, vehitur
10. vehuntur, ambulant
11. dēlectantur
12. pōnit, numerat
13. pōnuntur, numerantur

Exercitium 8
1. ab ancillā salūtātur
2. dominum salūtant
3. servī ā dominō interrogantur
4. Mēdus Dāvum accūsat
5. sacculus in mēnsā pōnitur ā Dāvō
6. Mēdus Iūlium timet
7. Mēdus ā Iūliō vocātur
8. puerī Iūliam vocant
9. puerī ā Iūliā nōn audiuntur
10. Iūlia puerōs vocat
11. dominus īrātus ā servīs improbīs timētur
12. dominus īrātus servōs improbōs verberat

Exercitium 9
1. equō
2. lectīcā
3. verbīs
4. baculō
5. umerīs
6. lectīcā
7. viā Latīnā

Exercitium 10
1. equō
2. ubi
3. fessī
4. amīca
5. pulsat, intrā
6. per

Exercitium 12
1. passīvum
2. āctīvum
3. āct., pass.
4. pass.
5. āct., pass.
6. *vocat, timet, vehit, audit; vocant, timent, vehunt, audiunt*
7. *vocātur, timētur, vehitur, audītur; vocantur, timentur, vehuntur, audiuntur*

CAPITVLVM VII

Exercitium 1
1. exspectat
2. tenet
3. lacrimat, oculīs, lacrimae
4. speculum, sē
5. aperit
6. claudit
7. immō, fōrmōsus
8. vertit
9. tergē, es

Exercitium 3
1. eam
2. sē, sē
3. sē
4. eam, sē
5. sē, eam
6. sē, eam
7. sē
8. eum
9. sē, eum

Exercitium 4
1. cubiculō suō
2. cubiculum
3. hortum, hortō
4. vīllā
5. vīllam, ātriō
6. ātrium

Exercitium 6
1. sōlum, etiam
2. et, et
3. sed etiam
4. et, et, neque, neque
5. neque, neque
6. nōn sōlum
7. et, et
8. sed etiam
9. et, et, neque, neque
10. neque, neque

Exercitium 7
1. Mārcō, fīliō
2. fīliīs
3. eī
4. Syrō, servō suō
5. iīs
6. Syrō, Lēandrō, servīs suīs
7. eī
8. Iūliō, virō suō
9. Aemiliae, Iūliae, fīliae suae
10. mālō suō
11. eī
12. Dēliae, ancillae suae
13. iīs
14. Dēliae, Syrae, ancillīs suīs

15. servō
16. cui, cui
17. cui, cui

Exercitium 8
1. hic
2. haec
3. hoc
4. quae, haec
5. quod, hoc
6. quī, hic

Exercitium 9
1. advenit, salvēte
2. ōstiāriō
3. māla, pira
4. plēnī
5. inest, īnsunt
6. dat
7. adit, ōsculum
8. illīc
9. ē, exit, exeunt
10. currit
11. nōnne

Exercitium 11
1. datīvus, dat.
2. sing.
3. dat., dat. plūr.
4. *servō*
5. *servīs*
6. *ancillae*
7. *ancillīs*
8. *oppidō*
9. *oppidīs*
10. *eī*
11. *iīs*

CAPITVLVM VIII

Exercitium 1
1. tabernā, gemmae, margarītae, ōrnāmenta
2. vēndit
3. aliī
4. quī, tabernārius
5. cōnsistunt
6. emunt
7. quae, aspiciunt, abeunt
8. accipit
9. ānulum, collō
10. ōrnant
11. digitus
12. pecūniōsus

Exercitium 3
1. nummum accipit ā Iūliō
2. Iūlius Aemiliae ānulum dat
3. fēminae ōrnāmenta accipiunt ā virīs
4. dominus servō mālum dat
5. Lȳdia rosam accipit ā Mēdō
6. dominus servīs nummōs dat

Exercitium 4
1. advenit, adveniunt
2. exit
3. adit
4. abit, abeunt
5. exeunt
6. adeunt, abeunt
7. inest, īnsunt
8. adsunt, absunt
9. adest, abest

Exercitium 5
1. num
2. nōnne
3. nōnne
4. nōnne
5. num
6. nōnne
7. num
8. num
9. nōnne

Exercitium 6
1. clāmat
2. illam
3. mōnstrat
4. quam, illa
5. ostendit
6. cōnstat, gemmātus
7. pretium, sēstertiī, octōgintā
8. tanta, convenit

Exercitium 8
1. aspice, aspicit
2. aspiciunt
3. aspicite
4. aspice, aspicit
5. accipe, accipit
6. accipite, accipiunt

Exercitium 9
1. quanta, nōnāgintā
2. satis
3. nimis, aut
4. mediō, quārtō
5. tantus, quantus
6. vīgintī

Exercitium 10
1. nummīs
2. sēstertiīs
3. sēstertiīs
4. quantō pretiō
5. sēstertiīs
6. sēstertiīs
7. magnō pretiō

Exercitium 12
1. quis, quī/quis, quī
2. cuius, cuius, eius
3. quem, quem, eum
4. cui, cui, eī
5. quō, quō, eō
6. quī, quī, iī
7. quōrum, quōrum, eōrum
8. quōs, quōs, eōs
9. quibus, quibus, iīs
10. quibus, quibus, iīs

Exercitium 13
1. quae, quae, ea
2. cuius, cuius, eius
3. quam, quam, eam
4. cui, cui, eī
5. quā, quā, eā
6. quae, quae, eae
7. quārum, quārum, eārum
8. quās, quās, eās
9. quibus, quibus, iīs
10. quibus, quibus, iīs

Exercitium 14
1. quid, quod, quod, id
2. quid, quod, quod, id
3. cuius, cuius, eius
4. cui, cui, eī
5. quō, quō, eō
6. quae, quae, ea
7. quae, quae, ea
8. quōrum, quōrum, eōrum
9. quibus, quibus, iīs
10. quibus, quibus, iīs

Exercitium 15
1. hic, ille
2. hunc, illum
3. hic, hōc, ille, illō
4. huius, illīus
5. hōc, illō
6. huic, illī
7. haec, illa
8. hanc, illam
9. hāc, illā
10. huius, illīus
11. huic, illī
12. hoc, illud
13. huius, illīus
14. hōc, illō
15. illa, illōs, illās, illī, illae
16. haec, hōs, hās, hī, hae
17. hōrum, hārum
18. hīs, illīs

CAPITVLVM IX

Exercitium 1
1. cane, ovibus
2. canem, ovēs
3. canis, ovium
4. canī, ovibus
5. canis, ovēs, pāstōre
6. pāstōris
7. pāstōrī
8. pāstōrem, pāstōrēs
9. pāstōrum
10. pāstōribus
11. pāstōrēs
12. pāstōribus

Exercitium 2
1. campō, cane, ovibus
2. nigra, albae
3. pāstor, cibum
4. herba, edunt, bibunt, rīvō
5. pānis, ēst
6. montēs, vallēs
7. collis, arbor
8. silvā
9. lupī
10. sōl, caelō

11. suprā
12. terrā
13. lūcet, nūbēs
14. sub, umbra
15. petit
16. dūcit
17. iacent

Exercitium 4
1. bonus
2. bonum
3. bonī
4. bonō
5. bonō
6. bonī, suīs
7. multōs
8. multōrum
9. suīs
10. suīs
11. multae, albae, ūna, nigra
12. multās, albās, ūnam, nigram
13. albārum, nigrae
14. albīs, nigrae
15. multīs, albīs, ūnā, nigrā

Exercitium 5
1. nūbēs
2. nūlla nūbēs
3. nūllam
4. collis parvus, magnā arbore
5. collis, parvus
6. magnī montēs
7. parvō colle, ūna
8. multae arborēs
9. ovēs suās, parvum collem
10. fessus, ovibus suīs, magnae arboris
11. pāstōrī fessō, ovibus fessīs

Exercitium 6
1. dominum suum relinquit
2. ā dominīs suīs nōn abeunt
3. tabernam relinquunt
4. Aemiliam et puerōs relinquit
5. ā pāstōre suō abit
6. pāstōrem nōn relinquit
7. ab ovibus albīs abit
8. ovem et canem relinquit

Exercitium 7
1. dum
2. lātrat
3. relinquit
4. errat
5. vestīgia, ipse
6. quaerit
7. reperit
8. ululat, bālat
9. dum
10. ut
11. dentēs
12. accurrit, ~~petit~~ timōre
13. clāmōrem
14. impōnit

Exercitium 9
1. *-a* *-ae*
2. *-am* *-ās*
3. *-ae* *-ārum*
4. *-ae* *-īs*
5. *-ā* *-īs*
6. nōm.
7. abl.
8. gen., dat., nōm.
9. acc. sing.
10. gen. plūr.
11. acc. plūr.
12. dat., abl. plūr.

Exercitium 10
1. *-us* *-ī* *-um* *-a*
2. *-um* *-ōs* *-um* *-a*
3. *-ī* *-ōrum* *-ī* *-ōrum*
4. *-ō* *-īs* *-ō* *-īs*
5. *-ō* *-īs* *-ō* *-īs*
6. *-e*
7. voc.
8. gen., nōm.
9. dat., abl.
10. dat., abl.
11. gen. plūr.
12. acc. plūr.
13. acc. sing.
14. nōm. sing.
15. nōm., acc.
16. gen.
17. nōm., acc. sing.

Exercitium 11
1. - *-ēs* *-is* *-ēs*
2. *-em* *-ēs* *-em* *-ēs*
3. *-is* *-um* *-is* *-ium*
4. *-ī* *-ibus* *-ī* *-ibus*
5. *-e* *-ibus* *-e* *-ibus*
6. nōm.
7. abl. sing.
8. acc. sing.
9. nōm., acc.
10. dat. sing.
11. dat., abl.
12. gen. sing.
13. nōm., gen.
14. gen. plūr.

CAPITVLVM X

Exercitium 1
1. bēstiae
2. hominēs
3. fera, leō
4. ferae
5. piscēs, natant
6. avēs, volant
7. aquila, capit
8. movet, caudam
9. pedēs
10. cum
11. āere, ālae
12. potest
13. quod
14. possunt
15. facit
16. asinus
17. deus, nūntius
18. mercātor

Exercitium 3
1. leōnēs
2. leōnum
3. hominēs
4. hominum
5. hominis, leōnis
6. leōnem, hominem
7. homine, homō, leōne
8. leōnēs, hominibus, hominēs, leōnibus

Exercitium 4
1. volāre, natāre
2. ambulāre, currere
3. audīre, vidēre
4. numerāre
5. movēre
6. spīrāre
7. vīvere
8. dūcere
9. habēre
10. facere

Exercitium 5
1. portāre
2. portārī
3. vidēre, audīre
4. vidērī, audīrī
5. numerāre, numerārī
6. emere
7. emī
8. vehere
9. vehī
10. aperīre, claudere
11. aperīrī, claudī

Exercitium 6
1. flūmen
2. mare
3. vīvunt
4. spīrat, pulmōnēs
5. anima
6. vīvus, mortuus
7. nēmō
8. necesse
9. animālia
10. nīdōs
11. rāmōs, folia
12. ōva
13. pariunt, pullī
14. parit
15. volunt

Exercitium 7
1. magnum flūmen
2. magna flūmina
3. flūmine
4. flūminis
5. flūmina, flūminī
6. magnum mare
7. multa maria
8. maribus

9. flūminibus
10. marium, flūminum
11. animālia, marī
12. quod
13. animālium
14. parva animālia, animālibus

Exercitium 8

1. vult, lūdere
2. canere
3. vōcem, vōx
4. perterritae, enim
5. occultant
6. ascendit, audet
7. crassus, sustinētur
8. tenuis
9. cadit
10. ergō, esse
11. lectō

Exercitium 9

1. Iūliam, canere
2. Iūliam, pulsārī
3. Iūliam, plōrāre, Mārcum, rīdēre
4. Aemiliam,venīre
5. Aemiliam,īrātam,esse
6. pullōs,mortuōs, esse
7. Dāvum, interrogārī, accūsārī
8. Mēdum, vocārī, eum, venīre

Exercitium 11

1. īnfīnītīvus
2. īnf.
3. *intrāre*
4. *tacēre*
5. *discēdere*
6. *venīre*
7. īnf.
8. īnf. passīvī
9. *vocāre, vocārī*
10. *vidēre, vidērī*
11. *pōnere, pōnī*
12. *audīre, audīrī*

CAPITVLVM XI

Exercitium 1

1. corpore, ūnum, crūra
2. corpus hūmānum, crūra
3. crūribus
4. corpore, ūnum, capita
5. capite, ūnum, ōra
6. capita, ōra, corpora

Exercitium 2

1. corpore, membra, bracchia, crūra
2. manus
3. capite, aurēs, ōs
4. labra, lingua
5. rubra
6. frōns, īnfrā, genae
7. super,
8. capillus
9. bene
10. male
11. pectus, cor
12. sanguis, color
13. vēnās, fluit
14. venter
15. iecur, viscera
16. sānus, aeger
17. medicus, sānat
18. sedet
19. stat
20. pōculō, atque

Exercitium 4

1. pulchra, pulcher
2. nigra
3. niger
4. aeger, aegra
5. aegrō, rubrum
6. nigrum
7. niger, aeger
8. ruber, niger

Exercitium 5

1. aperī, ostende, puerum, aperīre, ostendere
2. cōnsiste, aspice, Mēdum, cōnsistere, aspicere
3. currite, puerōs, currere
4. curre, Mārcum, currere
5. aperīte, ancillās, aperīre
6. claude, dormī, Quīntum, claudere, dormīre
7. tergē, Iūliam, tergēre, esse

Exercitium 6

1.-2. dormit, puerum, dormīre
3.-4. lingua, rubra, linguam, rubram, esse
5. dolet, pedem, dolēre
6. dolet, pedem, dolēre
7.-8. clāmant, rīdent, servōs, clāmāre, rīdēre
9.-10. sacculus, vacuus, sacculum, vacuum, esse

Exercitium 8

1. canit, eam, canere
2. Quīntus, mortuus, Quīntum, mortuum
3. medicum, stultum, esse
4. Quīntus, claudit, dormit, Quīntum, claudere, eum, dormīre
5. Mēdum, habēre
6. pretium, magnum, esse
7. ānulum, gemmātum, pulchrum, esse
8. nāsum, foedum, esse
9. via, longa, viam, longam, esse
10. deum, Neptūnum, vīvere, Mercurium, volāre

Exercitium 9

1. arcessit
2. revenit
3. aegrōtat
4. spectat
5. tangit
6. sentit
7. dolet, dīcit
8. cultrum
9. appōnit
10. dē, horrent, palpitat
11. quiētus, nec, putat
12. gaudet
13. dēterget
14. noster, modo

Exercitium 10

1. medicum, abesse
2. Mēdum, venīre
3. Dāvum, servum, probum, esse
4. Mēdum, habēre
5. Iūlium, adesse
6. ovem, nigram, vīvere

Exercitium 12

1. - *-a* *-e* *-ia*
2. - *-a* *-e* *-ia*
3. *-is* *-um* *-is* *-ium*
4. *-ī* *-ibus* *-ī* *-ibus*
5. *-e* *-ibus* *-ī* *-ibus*
6. nōm., acc.
7. abl. sing.
8. dat. sing.
9. dat., abl.
10. gen. sing.
11. gen. plūr.
12. nōm., acc.
13. dat., abl.

Exercitium 13

1. accūsātīvus, īnfīnītīvus
2. accūsātīvus, īnfīnītīvō
3. *vidēre, audīre, sentīre, dīcere, putāre, gaudēre, necesse*
4. *iubet*
5. *putat*
6. *audit, videt*
7. *dīcit*
8. *sentit*
9. *gaudet*
10. *necesse*

CAPITVLVM XII

Exercitium 1

1. Iūliō trēs līberī sunt
2. Aemilia ūnum frātrem habet
3. Dāvō multī amīcī sunt
4. Homō improbus paucōs habet amīcōs
5. Hominī duo oculī et duae aurēs sunt
6. Corpus hūmānum quattuor membra habet
7. Hominibus ālae nōn sunt
8. Mercurius ālās in pedibus habet
9. Virō Rōmānō tria nōmina sunt
10. Rōmānī multōs deōs habent

Exercitium 2

1. pater, māter, frāter
2. patrem, mātrem, frātrem
3. frātrēs, frātrēs
4. frātrum
5. mātrī, frātribus
6. mātre, frātribus
7. patrī, pater

8. patrem, patre
9. frāter, patris, mātris
10. mātribus, patribus

Exercitium 3
1. soror
2. frātrēs
3. nōmen, avunculus
4. praenōmen, praenōmina
5. cognōmen
6. trīstis
7. vester
8. mīles, gladium, fert
9. scūtum, pīlum, arma
10. armātus

Exercitium 5
1. mīles
2. mīlite
3. mīlitis
4. mīlitēs, peditēs, equitēs
5. mīlitum, peditum, equitum
6. eques, mīles, pedes
7. peditis, equitis
8. pedite, equite

Exercitium 6
1. longus, levis, brevis
2. brevis, gravis, longa
3. magnus, gravis, parvus, levis
4. crassus, tenuis
5. laeta, trīstis
6. brevis, longus
7. longa, tenuis
8. brevis, crassa

Exercitium 7
1. via Appia longior est quam via Latīna
2. Iūlius pecūniōsior est quam Cornēlius
3. Aemilia fōrmōsior est quam Syra
4. Mārcus levior est quam Quīntus
5. saccus Lēandrī gravior est quam Syrī
6. capillus Mārcī brevior est quam Iūliae
7. Dāvus probior est quam Mēdus
8. digitus medius longior et crassior est quam digitus quārtus

Exercitium 8
1. vocābulī
2. corporis hūmānī
3. bracchiī, crūris
4. vīllae Rōmānae
5. nōminis Rōmānī
6. Āfricae
7. Eurōpae

Exercitium 9
1. servō, dominō suō
2. ancillae, dominae suae
3. Mēdō, eī
4. sorōrī suae, frātrī suō
5. mīlitibus, ducī suō
6. Gallīs, Rōmānīs
7. cui, cui

Exercitium 10
1. exercitus
2. exercitū
3. exercitūs, exercitum
4. exercituī
5. exercitūs, exercitūs
6. exercitibus
7. exercitibus
8. exercituum

Exercitium 11
1. pugnant
2. pugnīs
3. eques
4. pedes
5. fertur, gravis, brevis
6. levis
7. ferre
8. barbarī, ac, incolunt
9. pars
10. dīvidit
11. fīnis
12. patria
13. contrā, hostēs, bellum
14. metuunt
15. dux
16. exercitū, mīlitant, arcūs, sagittās

Exercitium 13
1. fortis, brevem, levem
2. fortī, Rōmānō, brevis, levis
3. Rōmānus, brevī, levī
4. fortēs, brevēs, levēs
5. fortibus, Rōmānīs, brevēs, levēs
6. Rōmānī, brevibus, levibus
7. magna, gravis
8. magnam, gravem
9. magnā, gravī
10. magnae, gravis
11. multās, gravēs
12. gravium
13. longum, breve, brevī
14. longa, brevia

Exercitium 14
1. longior, lātior
2. longiōrēs, lātiōrēs
3. levior
4. leviōrem
5. leviōre
6. brevius
7. longiōra
8. breviōribus, leviōribus
9. fortiōrēs, fortiōrī
10. fortior, fortiōribus
11. fōrmōsiōrem, fōrmōsiōris
12. pulchriōrem
13. pulchrius

Exercitium 15
1. castrīs
2. fossa
3. altum, mīlia, passuum
4. dīvidit, lāta
5. oppugnant, vāllum
6. expugnāre, dēfendunt
7. iacere
8. equitātus, impetum
9. fugiunt
10. fortis, metū
11. altum

Exercitium 17
1. *manus* *manūs*
2. *manum* *manūs*
3. *manūs* *manuum*
4. *manuī* *manibus*
5. *manū* *manibus*
6. dat., abl.
7. abl.
8. dat. sing.
9. acc. sing.
10. nōm. sing.
11. gen., nōm., acc.
12. gen. plūr.

Exercitium 18
1. adiectīvum
2. *-us -a -um -ī -ae -a*
3. *-um -am -um -ōs -ās -a*
4. *-ī -ae -ī -ōrum -ārum -ōrum*
5. *-ō -ae -ō -īs -īs -īs*
6. *-ō -ā -ō -īs -īs -īs*
7. *-e*
8. nōm. sing., acc. sing., acc., gen., nōm., voc. sing.
9. nōm., acc. sing., acc. plūr., gen., dat., nōm. ~~plūr.~~, abl. sing., gen. plūr.
10. nōm., acc., nōm., acc.
11. gen., dat., abl., gen. plūr.
12. dat., abl.

Exercitium 19
1. tertiae
2. *-is -e -ēs -ia*
3. *-em -e -ēs -ia*
4. *-is -is -ium -ium*
5. *-ī -ī -ibus -ibus*
6. *-ī -ī -ibus -ibus*
7. nōm., gen., acc. sing., nōm., acc.
8. nōm., acc., nōm., acc., gen.
9. dat., abl.
10. dat., abl.
11. gen. plūr.

Exercitium 20
1. comparātīvus
2. *- - -ēs -a*
3. *-em - -ēs -a*
4. *-is -is -um -um*
5. *-ī -ī -ibus -ibus*
6. *-e -e -ibus -ibus*
7. nōm., acc. sing., nōm., acc.
8. nōm., acc., nōm., acc.
9. abl.
10. dat. sing.
11. dat., abl.
12. gen. sing.
13. gen. plūr.

CAPITVLVM XIII

Exercitium 1
1. Iānuārius, prīmus
2. Februārius, secundus
3. Mārtius, tertius
4. Aprīlis, quārtus
5. Māius, quīntus
6. Iūnius, sextus
7. Iūlius, septimus
8. Augustus, octāvus
9. September, nōnus
10. Octōber, decimus
11. November, ūndecimus
12. December, duodecimus

Exercitium 2
1. annus
2. mēnsis
3. postrēmus
4. trecentī, sexāgintā, diēs
5. saeculum, ducentī
6. vel, tempus
7. nōminātur
8. faciēs
9. erat
10. tunc
11. nunc, igitur
12. duodētrīgintā, ūndētrīgintā
13. ūndecim
14. trīgintā, item
15. dīmidia
16. māne
17. vesperum
18. nox
19. initium, fīnis
20. hōrās
21. merīdiēs, aequās

Exercitium 4
1. annōs
2. ducentōs annōs
3. annōs
4. multās hōrās
5. mēnsēs
6. diēs, noctēs
7. paucās hōrās

Exercitium 5
1. brevior, brevissimus
2. clārior, clārissima
3. longius, lātius, longissimum, lātissimum
4. fortiōrēs, fortissimī
5. longius, longissimum
6. breviōra, brevissima
7. altior, altissimus
8. fōrmōsissima, probissima

Exercitium 6
1. diēs
2. diem
3. diēī
4. diēī
5. diē
6. diēs
7. diēs, diērum
8. diēbus
9. diēbus

Exercitium 7
1. lūna, stēllae
2. lūx, clāra
3. illūstrat
4. tōta, obscūra
5. exigua
6. fōrmam
7. kalendae, nōnae, īdūs
8. aequinoctia, atque
9. aestās, hiems
10. vēr, autumnus, incipit
11. frīgidum, calidum
12. urbem
13. imber, nix
14. lacūs, operiuntur
15. glaciem

Exercitium 9
1. erat
2. est, erat
3. erat, est
4. erant, sunt
5. erat

Exercitium 10
1. aestāte, hieme
2. mēnse Mārtiō, mēnse Septembrī
3. hōrā sextā, merīdiē
4. nocte
5. diē, octāvō
6. vēre
7. eō tempore

Exercitium 12
1. *diēs* *diēs*
2. *diem* *diēs*
3. *diēī* *diērum*
4. *diēī* *diēbus*
5. *diē* *diēbus*
6. abl.
7. dat., abl.
8. gen., dat.
9. acc. sing.
10. gen. plūr.
11. nōm., nōm., acc.

Exercitium 13
1. comparātīvus, superlātīvus
2. *-us* *-a* *-um*
3. *-ior* *-ior* *-ius*
4. *-issimus* *-issima* *-issimum*
5. *-is* *-is* *-e*
6. *-ior* *-ior* *-ius*
7. *-issimus* *-issima* *-issimum*

CAPITVLVM XIV

Exercitium 1
1. alter, alter
2. uter, uter
3. uterque, neuter
4. altera, altera
5. utra
6. utraque, neutra
7. alterum, alterum
8. utrum
9. utrumque, neutrum

Exercitium 2
1. cubat
2. an
3. vigilat
4. valet
5. apertam
6. clausa
7. gallum
8. quōmodo, hodiē
9. habet, mihi

Exercitium 4
1. plōrāns, plōrantēs
2. rīdēns, rīdentēs
3. palpitāns, palpitantia
4. currēns, currentēs
5. dormiēns, dormientēs
6. errāns, errantēs
7. lātrāns, lātrantēs
8. volāns, volantia
9. lūcēns, lūcentēs

Exercitium 5
1. adhūc
2. excitat
3. surgit, afferre
4. affert, lavat
5. sordidae, pūrae
6. deinde
7. mergere
8. māne
9. solet
10. inquit, tibi
11. frīget, nūdum
12. vestīmenta
13. poscit, tunicam, togam, vestī
14. prīmum, induit

Exercitium 7
1. canēns, rīdēns, dormiente
2. dormiēns, canentem, rīdentem, clāmantem
3. clāmāns, dormientem
4. dormiēns, canente, rīdente, clāmante
5. canentis, rīdentis, clāmantis
6. canentēs, rīdentēs, dormientibus
7. dormientēs, canentēs, rīdentēs, clāmantēs
8. clāmantēs, dormientēs
9. dormientēs, canentibus, rīdentibus, clāmantibus
10. canentium, rīdentium, clāmantium
11. valentī, aegrōtantī
12. imperantī, imperantibus
13. dolēns, dolēns
14. aegrōtans, dolentia
15. volantia, volāns

Exercitium 8
1. gerunt
2. dextrā, sinistrā
3. togātus
4. calceōs
5. sē-, -cum
6. parentēs
7. multum, nihil
8. tabulam, stilum

9. tē-
10. rēs
11. praeter
12. valē

Exercitium 9
1. rēs
2. rem
3. reī
4. reī
5. rē
6. rēs
7. rēs
8. rērum
9. rēbus

Exercitium 11
1. participium
2. patricipia
3. *volāns*
4. *sedēns*
5. *dūcere*
6. *venīre*
7. *facere; capere, iacere, fugere, parere, accipere, aspicere*
8. *-āns -āns -antēs -antia*
9. *-antem -āns -antēs -antia*
10. *-antis -antis -antium -antium*
11. *-antī -antī -antibus -antibus*
12. *-ante/ī -ante/ī -antibus -antibus*
13. *-ēns -ēns -entēs -entia*
14. *-entem -ēns -entēs -entia*
15. *-entis -entis -entium -entium*
16. *-entī -entī -entibus -entibus*
17. *-ente/ī -ente/ī -entibus -entibus*
18. nōm., acc. sing., nōm., acc.
19. nōm., acc., nōm., acc.
20. abl. sing.
21. dat., abl., dat., abl. plūr.
22. gen. sing., gen.

CAPITVLVM XV

Exercitium 1
1. sum, es
2. ego, sum, es
3. sum, is, est, ego, sum
4. habet, ea, est
5. habēs
6. habeō
7. habēs
8. habeō, sum, tū, habēs, es

Exercitium 2
1. magister, discipulus
2. virgā, pūnīre
3. sevērus
4. lūdum
5. cōnsīdere, cōnsīde
6. tum, sellā
7. tacitus
8. at, nōndum
9. exclāmat
10. iānuam, antequam
11. statim

Exercitium 4
1. portat, portat
2. portant
3. portās, portō
4. portātis, portāmus
5. canit, canunt, rīdent, audiunt, putant
6. rīdētis, audītis, putātis
7. rīdēmus, audīmus, putāmus
8. rideō, audiō
9. audīs, rīdet, audit, rīdēs, putās
10. putō, canis
11. canō, canitis
12. canimus

Exercitium 5
1. vōs
2. vērum, nōs
3. quod
4. tergum
5. posterior
6. convenit
7. dēsinit, redit
8. quid, īnferior
9. domī
10. sē
11. sī
12. reddere
13. nisi

Exercitium 7
1. sunt
2. iī, sunt
3. sumus, estis
4. nōs, sumus, vōs, estis
5. sumus, est
6. is, est
7. is, potest
8. possunt
9. sumus
10. sumus, possumus
11. potestis
12. possumus, es
13. sum, est
14. est, potes
15. sum, possum
16. tū, es, sumus
17. sum, estis, ego, sum, vōs, estis

Exercitium 8
1. recitāre
2. omnēs
3. lectulīs
4. priōrem
5. nōs
6. vōs, vōs
7. licet

Exercitium 10
1. persōna
2. persōna secunda
3. persōna tertia
4. prīma, persōna prīma
5. persōna, singulāris, pers. ~~III.~~ II plūr.
6. tertia singulāris, pers. III. plūr.
7. *-ō -āmus -eō -ēmus -iō -īmus*
8. *-ās -ātis -ēs -ētis -īs -ītis*
9. *-at -ant -et -ent -it -iunt*
10 *-ō -imus -iō -imus sum sumus*
11. *-is -itis -is -itis es estis*
12. *-it -unt -it -iunt est sunt*

CAPITVLVM XVI

Exercitium 1
1. interest
2. situm, Superum, sīve, appellātur
3. Īnferum
4. paulum
5. nāvēs
6. maritimum, portum
7. ōrā
8. locus, īnfluit
9. mercēs
10. ventus, tranquillum
11. flat, turbidum
12. tempestās
13. turbat, flūctūs, implēre
14. mergitur
15. nautae, nāvigāre
16. opperītur
17. secundus
18. ēgrediuntur
19. vēla

Exercitium 3
1. ventō secundō
2. plēnīs vēlīs
3. marī tranquillō, marī turbidō
4. fenestrā apertā, fenestrā clausā
5. oculīs clausīs
6. pedibus nūdīs
7. manibus ~~sordidīs~~
8. ~~Titō incertō~~ Quīntō aegrō
9. patre vīvō
10. lūnā plēnā

Exercitium 4
1. opperīrī
2. opperiuntur
3. verētur, proficīscī
4. ēgreditur
5. oritur, orientem, intuentur
6. laetātur, proficīscitur
7. proficīscēns, laetārī, lābuntur
8. complectitur, cōnsōlātur
9. opperītur
10. laetantur
11. sequuntur, sequitur
12. verentur
13. intuērī

Exercitium 5
1. sōle oriente, multīs hominibus spectantibus
2. magistrō recitante
3. plōrante sorōre
4. sōle lūcente
5. pāstōre dormiente, lātrante cane
6. cēterīs tacentibus, audientibus
7. gallō canente

Exercitium 6
1. puppis
2. gubernātor, gubernat

3. oriēns, oritur
4. occidēns, occidit
5. contrāriae
6. merīdiēs
7. septentriōnēs, semper
8. sinistrā, dextrā
9. serēnō, simul
10. cōnscendunt, proficīscuntur
11. sequitur
12. laetātur, verētur
13. intuētur, lābuntur
14. complectitur, cōnsōlātur
15. cernī

Exercitium 8
1. aquae
2. pecūniae
3. herbae
4. pānis
5. sanguinis
6. temporis

Exercitium 9
1. multum, paulum
2. multō, paulō
3. paulō
4. multō
5. multō, paulō
6. multum
7. paulō
8. multō, paulō

Exercitium 10
1. loquitur
2. ātrae
3. invocat
4. fulgur, tonitrus
5. fit
6. iactātur, vix
7. haurīre
8. propter
9. servā
10. cōnātur, vērō
11. iterum, fierī

Exercitium 12
1. passīvum
2. dēpōnēns, dēpōnentia
3. passīvī
4. *-ārī, -ērī, -ī, -īrī*
5. passīvī
6. *-ātur, -ētur, -itur, -ītur; -antur, -entur, -untur, -iuntur*
7. āctīvī
8. *-āns, -ēns, -ēns, -iēns*

CAPITVLVM XVII

Exercitium 1
1. trēdecim
2. quattuordecim
3. quīndecim
4. sēdecim
5. septendecim
6. duodēvīgintī
7. ūndēvīgintī
8. duodētrīgintā
9. ūndētrīgintā
10. trīgintā

Exercitium 2
1. discit
2. docet
3. doctus, scit
4. indoctī, nesciunt
5. piger
6. prūdēns, industrius
7. ūsque
8. quisque, tollit, postrēmō
9. interpellat
10. quemque, quadrāgintā, quīnquāgintā, septuāgintā
11. tot
12. centēsimum, quadringentī, quīngentī, sescentī, septingentī, nōngentī
13. quadrāgintā, quīnquāgintā
14. rēctum
15. respōnsum, prāvum
16. rēctē, prāvē

Exercitium 4
1. salūtat, videt, salūtātur, vidētur
2. salūtō, videō, salūtor, videor
3. salūtor
4. salūtāris, vidēris, salūtās, vidēs
5. salūtant, vident, salūtantur, videntur
6. salūtāmus, vidēmus, salūtāmur, vidēmur
7. salūtātis, vidētis, salūtāminī, vidēminī

Exercitium 5
1. vocātur
2. Iūlia ā Syrā quaeritur nec reperītur
3. ā Syrā vocor
4. ā Syrā quaeror nec reperior
5. ā Syrā vocāris
6. ā Syrā quaereris nec reperīris
7. puerī ā Syrā vocantur
8. puerī ā Syrā quaeruntur nec reperiuntur
9. ā Syrā vocāmur
10. ā Syrā quaerimur nec reperīmur
11. ā Syrā vocāminī
12. ā Syrā quaeriminī nec reperīminī

Exercitium 6
1. laudat, numquam
2. reprehenditur
3. facile
4. quamquam, cōgitat
5. difficile, saepe
6. duodēquadrāgintā, ūndēquadrāgintā

Exercitium 8
1. proficīscitur, opperītur
2. proficīsceris, opperīris
3. proficīscor, opperior
4. proficīscuntur, opperiuntur
5. proficīsciminī, opperīminī
6. proficīscimur, opperīmur
7. laetātur, verētur
8. laetor, vereor, laetāris, verēris
9. laetantur, verentur
10. laetāminī, intuēminī, verēminī
11. laetāmur, verēmur, intuēmur

Exercitium 9
1. sē ... canere
2. sē ... vēndere
3. sē fessum esse
4. sē fessōs esse
5. sē ... opperīrī
6. sē ... verērī
7. fīlium suum aegrōtāre
8. sē ... suum ... habēre
9. sē laudārī ... suō
10. sē ... suō pārēre
11. sē ... suō proficīscī
12. sē ... suam dēfendere

Exercitium 10
1. absēns
2. oportet
3. prōmit, assem, dēnārium
4. computat
5. certus, incertus
6. repōnit
7. largus, largītur
8. quārē
9. dēmōnstrāre, partīris

Exercitium 12
1. prīma
2. secunda
3. tertia
4. *-ris, -minī, -or, -mur*
5. *-or -āmur -eor -ēmur*
6. *-āris -āminī -ēris -ēminī*
7. *-ātur -antur -ētur -entur*
8. *-or -imur -ior -īmur*
9. *-eris -iminī -īris -īminī*
10. *-itur -untur -ītur -iuntur*
11. prīma
12. secunda
13. tertia
14. *-or -āmur -eor -ēmur*
15. *-āris -āminī -ēris -ēminī*
16. *-ātur -antur -ētur -entur*
17. *-or -imur -ior -īmur*
18. *-eris -iminī -īris -īminī*
19. *-itur -untur -ītur -iuntur*

CAPITVLVM XVIII

Exercitium 1
1. eiusdem
2. eundem
3. īdem
4. eīdem
5. eōdem
6. eiusdem
7. eandem
8. eadem
9. eīdem
10. eādem
11. īdem

12. idem
13. eiusdem
14. eīdem
15. eōdem

Exercitium 2
1. vōcālēs, cōnsonantēs
2. linguā, frequēns, rāra
3. iungitur
4. coniunguntur, sententiae
5. erus, significant
6. legere
7. intellegit
8. scrībunt, dictat
9. ita
10. sīc
11. variae

Exercitium 4
1. facere
2. fierī
3. facit
4. fit
5. fiunt
6. faciunt
7. fit

Exercitium 5
1. quisque
2. quemque
3. cuiusque
4. cuique
5. quamque, cuiusque, quamque, cuiusque
6. quodque, quōque
7. quaeque, quāque
8. cuique

Exercitium 6
1. piger
2. pigrior
3. pigerrimus
4. pulcher
5. pulchrior
6. pulcherrimum
7. niger
8. nigrior
9. nigerrimus

Exercitium 7
1. stultus
2. stultē
3. rēctum
4. rēctē
5. pulchrae, foedae (turpēs)
6. pulchrē, foedē (turpiter)
7. Latīnōs, Graecōs
8. Latīnē, Graecē
9. levī, leviter
10. fortēs, fortiter
11. longē
12. aequē
13. certē
14. aequē
15. malās, male
16. bonōs, bene

Exercitium 9
1. clārē, clārius
2. fortiter, fortius
3. graviter, gravius
4. pulchrē, pulchrius
5. stultē, sevērē, stultius, sevērius
6. foedē, leviter, foedius, levius

Exercitium 9
1. clārior, clārissima
2. clārius, clārissimē
3. stultior, stultissimus
4. stultius, stultissimē
5. fortiōrēs, fortissimī
6. fortius, fortissimē
7. rēctius, pulchrius, rēctissimē, pulcherrimē
8. turpius, prāvius, turpissimē, prāvissimē

Exercitium 10
1. comparat
2. quālēs, turpēs
3. tālēs
4. exaudītur
5. menda, dēsunt
6. addit, corrigit
7. cērā, māteria, apēs, bēstiolae
8. dūra, mollis
9. ferrum, efficiuntur
10. premere

Exercitium 12
1. quotiēs, quīnquiēs, sexiēs, septiēs, octiēs, noviēs, deciēs
2. totiēs
3. quotiēs, semel, semel
4. quotiēs, bis
5. ter
6. quater
7. semel, ter

Exercitium 13
1. superest
2. dēlet
3. animadvertit
4. epistulās
5. impiger
6. calamō, chartā
7. papȳrus
8. mercēdem
9. imprimit, signat

Exercitium 15
1. adverbium
2. adiectīva
3. adiectīva, adverbia
4. *rēctē*
5. *fortiter*
6. *longus -a -um*
7. *gravis -e*
8. *pulchrē*

Exercitium 16
1. comparātīvus, superlātīvus
2. *rēctius, rēctissimē*
3. *levius, levissimē*
4. *pulchrius, pulcherrimē*

CAPITVLVM XIX

Exercitium 1
1. melior, optimus
2. pēior, pessimus
3. māior, māxima
4. minor, minima
5. minor, māior, minimus
6. māius, minus
7. plūrēs, plūrimōs

Exercitium 2
1. uxor, marītus
2. tēctō
3. columnās, signa
4. coniūnx, dea
5. amōris, pulchritūdinis, ūlla, pulchritūdō
6. amantibus
7. mātrōna, virgō, domō
8. adulēscēns
9. vocātur
10. templum
11. magnificae
12. forum, conveniunt

Exercitium 4
1. duās, ūnam
2. duōs, ūnum
3. ūnus, duo, duae, ūna
4. trēs, duo, ūna
5. trium, duōrum, ūnīus
6. tribus, duābus
7. duōbus
8. tria, ūnum, duo
9. duārum, ūnīus
10. trium, tribus
11. trēs
12. trium, tribus

Exercitium 5
1. pāret, computat, scrībit, dormit
2. laudātur, reprehenditur
3. erat, habitābat
4. erat, est
5. pārēbat, computābat, scrībēbat, dormiēbat
6. audiēbantur
7. laudābātur, reprehendēbātur
8. dormiunt, computant, scrībunt, pārent
9. reprehenduntur, verberantur
10. erant, habitābant
11. erant, sunt
12. computābant, scrībēbant, pārēbant
13. dormiēbant, clāmābant, rīdēbant
14. audiēbātur
15. timēbant, reprehendēbantur, verberābantur
16. timēbātur, timēbantur

Exercitium 6
1. dīves
2. pauper, possidēbat
3. tamen, dōna, cotīdiē
4. remittēbat
5. beātus, miser
6. flōrēs, mittere

Exercitium 8
1. dormiēbat, clāmābat, rīdēbat, agēbat
2. laudābātur, reprehendēbātur, pūniēbātur
3. discēbat, docēbātur
4. erās
5. eram
6. dormiēbās, clāmābās, rīdēbās, agēbās
7. dormiēbam, clāmābam, rīdēbam, agēbam
8. discēbam, docēbar, reprehendēbar, pūniēbar, laudābar
9. reprehendēbāris, pūniēbāris, laudābāris, docēbāris
10. erant, dormiēbant, clāmābant, rīdēbant, agēbant
11. laudābantur, reprehendēbantur, pūniēbantur
12. discēbant, docēbantur
13. erātis
14. erāmus
15. dormiēbātis, clāmābātis, rīdēbātis, agēbātis
16. dormiēbāmus, clāmābāmus, rīdēbāmus, agēbāmus
17. discēbāmus, docēbāmur, reprehendēbāmur, pūniēbāmur, laudābāmur
18. reprehendēbāminī, pūniēbāminī, laudābāminī, docēbāminī

Exercitium 9
1. Cornēlī
2. Iūlī, mī
3. Aemilī, mī
4. mī fīlī

Exercitium 10
1. ōsculātur
2. ergā, minuitur, augētur
3. dē
4. dignus
5. minus gracilis
6. plūs, opus

Exercitium 12
1. praesēns
2. praeteritum
3. *-bās, -bātis, -ēbās, -ēbātis; -bam, -bāmus, -ēbam, -ēbāmus*
4. *-bam -bāmus -bam -bāmus*
5. *-bās -bātis -bās -bātis*
6. *-bat -bant -bat -bant*
7. *-ēbam -ēbāmus -ēbam -ēbāmus*
8. *-ēbās -ēbātis -ēbās -ēbātis*
9. *-ēbat -ēbant -ēbat -ēbant*
10. *erās, erat, erāmus, erātis, erant*
11. praeteritum
12. *-bāris, -bāminī, -ēbāris, -ēbāminī; -bar, -bāmur, -ēbar, -ēbāmur*
13. *-bar -bāmur -bar -bāmur*
14. *-bāris -bāminī -bāris -bāminī*
15. *-bātur -bantur -bātur -bantur*
16. *-ēbar -ēbāmur -ēbar -ēbāmur*
17. *-ēbāris -ēbāminī -ēbāris -ēbāminī*
18. *-ēbātur -ēbantur -ēbātur -ēbantur*

CAPITVLVM XX

Exercitium 1
1. erat, timēbat, habitābat
2. erit, habitābit, timēbit
3. erant, timēbant, habitābant
4. erunt, habitābunt, timēbunt

Exercitium 2
1. pugnābit, pārēbit, dormiet, audiet
2. computābit, scrībet
3. reprehendētur, verberābitur, pūniētur
4. pugnābunt, pārēbunt, dormient, audient
5. computābunt, scrībent
6. reprehendentur, verberābuntur, pūnientur

Exercitium 3
1. fārī, īnfāns
2. cūnīs
3. parvulus, somnus, necessārius
4. caret, vāgit, postulat
5. lacte
6. alere 7. nūtrīcibus
7. mulier, aliēnum
8. gradūs
9. mox

Exercitium 5
1. erit, geret
2. pugnābit, timēbit, fugiet
3. reveniet
4. erō, geram, pugnābō, timēbō, fugiam, reveniam
5. eris, gerēs, pugnābis, timēbis, fugiēs, reveniēs
6. erunt, gerent, pugnābunt, timēbunt, fugient, revenient
7. erimus, gerēmus, pugnābimus, timēbimus, fugiēmus, reveniēmus
8. eritis, gerētis, pugnābitis, timēbitis, fugiētis, reveniētis
9. servābit, vehet
10. servābor, vehar
11. servāberis, vehēris, servābuntur
12. servābimur, vehēmur
13. servābiminī, vehēminī

Exercitium 6
1. colloquuntur, futūrīs
2. profectō
3. fīliolam
4. magis
5. rārō
6. adversus
7. nōlī
8. manet, pergit
9. colloquium, sermō
10. dēbet, officium
11. cūrāre

Exercitium 8
1. volunt
2. vultis
3. volumus
4. vultis
5. nōlumus
6. volō, nōlō, velle, nōlle
7. vīs, volō
8. vult
9. nōlī
10. nōlīte
11. volunt, nōlunt

Exercitium 9
1. occurrit
2. ūnā
3. silent, silentium
4. crās, domum, revertētur
5. dīligunt
6. decet
7. ūmidus
10. advehunt

Exercitium 11
1. praesēns
2. praeteritum
3. futūrum
4. *-bis, -bitis, -ēs, -ētis; -bō, -bimus, -am, -ēmus*
5. *-bō -bimus -bō -bimus*
6. *-bis -bitis -bis -bitis*
7. *-bit -bunt -bit -bunt*
8. *-am -ēmus -am -ēmus*
9. *-ēs -ētis -ēs -ētis*
10. *-et -ent -et -ent*
11. *eris, erit, erimus, eritis, erunt*
12. futūrum
13. *-beris, -biminī, -ēris, -ēminī; -bor, -bimur, -ar, -ēmur*
14. *-bor -bimur -bor -bimur*
15. *-beris -biminī -beris -biminī*
16. *-bitur -buntur -bitur -buntur*
17. *-ar -ēmur -ar -ēmur*
18. *-ēris -ēminī -ēris -ēminī*
19. *-ētur -entur -ētur -entur*

CAPITVLVM XXI

Exercitium 1
1. verberāvit
2. lacrimāvit
3. lacrimāvērunt
4. ambulāvit
5. iacuit, tenuērunt, tenuit
6. ambulāvērunt, iacuērunt
7. excitāvit
8. excitāvērunt
9. dormīvit
10. dormīvērunt
11. vocāvit, audīvērunt
12. vocāvērunt, audīvit
13. docuit

Exercitium 2
1. puer ā servō excitātus est
2. Iūlia ā Mārcō pulsāta est
3. ancillae ā dominā vocātae sunt
4. servī ā dominō interrogātī sunt
5. Dāvus ā Mēdō accūsātus est
6. vōx dominī ā Mēdō audīta nōn est
7. litterae Sextī ā magistrō laudātae sunt

8. discipulus piger ā magistrō pūnītus est
9. oppidum hostium ā Rōmānīs expugnātum est
10. castra Rōmāna ab hostibus oppugnāta sunt
11. Aemilia verbīs Iūliī dēlectāta est
12. caelum fulgure illūstrātum est
13. Iūlia ā puerīs vocāta est nec eōs audīvit
14. Iūlia puerōs vocāvit nec ab iīs audīta est

Exercitium 3

1. mundus
2. candida
3. vestis
4. genua, humī
5. humus
6. cognōscit
7. fert, angusta

Exercitium 5

1. cornū, cornua
2. cornua
3. cornuum
4. cornūs
5. cornū
6. cornibus
7. genū
8. genua, genibus
9. genua, genū, genū
10. genuum

Exercitium 6

1. vocāvī
2. vocāvistī, audīvī, audīvērunt
3. vocāvit
4. audīvistis
5. audīvimus, vocāvistī
6. vocāvimus
7. vocāvistis, audīvī, audīvit
8. vocāvērunt
9. audīvistī
10. audīvī, vocāvistis
11. pulsāvit, pulsātus est, pulsātī sunt
12. pulsāvimus, pulsātī sumus
13. pulsāvistis, pulsātī estis
14. pulsātus sum
15. pulsātus es
16. pulsāta est
17. pulsāta es
18. pulsāta sum
19. pulsātae sunt
20. pulsātae estis
21. pulsātae sumus

Exercitium 7

1. cruōrem, cōnspicit
2. causā
3. validus, vincere
4. excūsāre
5. bōs, cornua
6. porcus
7. pugnā
8. nārrāre, indignā
9. pōnit, mūtat
10. interim
11. sordēs
12. aliquis, solō
13. ait
14. ais, āiō
15. ain'

Exercitium 9

1. Mārcum intrāvisse
2. puerōs, pugnāvisse, iacuisse
3. Iūliam, pulsātam esse
4. sē pāruisse
5. sē laudātum esse
6. Quīntum, vigilāvisse, dormīvisse
7. sē, dormīvisse, excitātum esse
8. sē, excitātam esse
9. discipulōs, laudātōs esse
10. Mārcum, laudātum, pūnītum esse
11. Mārcum, scrīpsisse
12. eās litterās, scrīptās esse
13. Mārcum, puerum improbum, fuisse
14. epistulam suam, scrīptam, signātam esse

Exercitium 10

1. scrīpsit, pāruī, scrīpsī
2. numerāvit, pāruistī, scrīpsistī, numerāvī, audīvistī, dīxī
3. audīvī, dīxistī, numerāvistī
4. audīvistis
5. audīvimus, numerāvērunt, numerāvimus
6. numerāvistis
7. pāruimus
8. pāruistis, scrīpsistis
9. scrīpsimus
10. pāruērunt, scrīpsērunt
11. pāruit, scrīpsit
12. pāruisse, scrīpsisse, numerāvisse
13. audīvisse, audīvērunt
14. fuistī
15. fuī, fuimus
16. fuistis
17. fuisse, fuit, fuērunt

Exercitium 11

1. postquam
2. multa, aliquid
3. tabellam
4. inter
5. falsum, mentītur
6. crēdit, dubitat
7. fallere
8. omnia, nōbīs
9. vōbīs

Exercitium 13

1. praeteritum, praeteritum
2. imperfectum
3. perfectum

Exercitium 14

1. *vocāvisse, pāruisse, scrīpsisse, audīvisse*
2. *-istī, -it, -imus, -istis, -ērunt*
3. 6. *-ī -imus*
4. 7. *-istī -istis*
5. 8. *-it -ērunt*
9. *vocātum esse, audītum esse*
10. *sum -ī sumus sum -ī sumus*
11. *-us es -ī estis -us es -ī estis*
12. *-us est -ī sunt -us est -ī sunt*
13. *vocātus, audītus, vocāta, audīta, vocātum, audītum*

CAPITVLVM XXII

Exercitium 1

1. aureus
2. ligneum
3. ferrea
4. aureī
5. ex/ē ferrō factus
6. ex aurō factum
7. ē/ex lignō factae

Exercitium 2

1. cōnstat, foribus, cardinibus
2. līmen
3. iānitor, admittit
4. cūstōdit
5. ferōx, vincītur
6. anteā
7. catēna, inter sē
8. aurō
9. pretiī
10. lignō, sīcut
11. tabellārius
12. heus, quīn, quis
13. tandem, rogitat
14. prius, posteā
15. intrā, extrā
16. fabrōrum

Exercitium 4

1. ambulātum
2. lavātum
3. dormītum
4. salūtātum
5. habitātum
6. oppugnātum
7. postulātum
8. audītū
9. dictū
10. scītū

Exercitium 5

1. ferre
2. fert
3. ferunt
4. fers
5. ferō, fertis
6. ferimus
7. ferte
8. ferre, fer
9. ferrī, fertur
10. feruntur

Exercitium 6

1. forīs, fremit
2. mordēre, retinētur
3. monet, cavē
4. resistit
5. solvere
6. imāgō

7. accēdere, terret
8. rumpit, prehendit
9. pallium, nūper, scinditur
10. cēdere
11. prōcedere, recēdere
12. sinit
13. dērīdet
14. pellit
15. istum, tremēns
16. arbitrārī
17. removet
18. sine, forās

Exercitium 8
1. supīnum, supīnum
2. *≈tum, ≈tū*
3. *īre*
4. *facilis*

Exercitium 9
1. praesentis, perfectī, thema supīnī
2. *terrē-, terru-, territ-*
3. *dīc-, dīx-, dict-*
4. *pūnī-, pūnīv-, pūnīt-*

Exercitium 10
1. *aperuisse, apertum*
2. *clausisse, clausum*
3. *ēmisse, ēmptum*
4. *pepulisse, pulsum*
5. *potuisse*
6. *rūpisse, ruptum*
7. *scidisse, scissum*
8. *solvisse, solūtum*
9. *vīnxisse, vīnctum*
10. *vēnisse*

CAPITVLVM XXIII

Exercitium 1
1. scrīpsit, scrīpta
2. mīsit, missus
3. tulit, lāta
4. scidit, scissum
5. rūpit, ruptum
6. lēgit, lēctae
7. dīxit, dictum
8. sūmpsit, sūmpta
9. terruit, territus

Exercitium 2
1. illinc, trādit
2. -nam, -nam
3. hinc, dīmittit
4. signum
5. integrum
6. dēbeō, continēre
7. fortasse
8. salūtem
9. umquam
10. vultus
11. pallidum
12. pallet, ob

Exercitium 4
1. neque
2. neque ūllum
3. neque umquam
4. neque ūlla
5. neque
6. neque umquam

Exercitium 5
1. litterīs
2. plānam
3. plānē
4. laudem
5. āvertit
6. īnscrīptum, superiōre
7. negat, fatētur
8. factum
9. rubet, pudōrem
10. pudet
11. solvere, meret/meruit
12. perdere

Exercitium 7
1. verberātūrus
2. verberātūrum
3. futūrus
4. futūrum, pulsātūrum
5. factūrum
6. verberātūrus
7. pāritūrī
8. pāritūrōs
9. factūrōs
10. scrīptūrus
11. scrīptūrus
12. scrīptūrum, scrīptūrus
13. futūram
14. habitūram
15. sānātum

Exercitium 8
1. epistulā trāditā
2. iānitōre dīmissō
3. signō ruptō
4. nōmine ... audītō
5. Mārcō ... ductō, inclūsō
6. litterīs ... lēctīs
7. hōc dictō

Exercitium 9
1. dīc
2. dūc
3. fac
4. ēs, fer
5. es

Exercitium 10
1. posthāc, prōmittō
2. prōmissum
3. antehāc
4. verbera
5. inclūdit
6. clāvem
7. comitārī, herī, comite
8. nōlle
9. perdere

Exercitium 12
1. futūrī
2. *amātūrus, monitūrus, lēctūrus, audītūrus*
3. *futūrus*
4. *scrīptūrus sum, scrīptūrus es, scrīptūrus est*
5. īnfīnītīvus
6. *vocātūrum*
7. īnfīnītīvus
8. īnfīnītīvus futūrī
9. *mūtātum īrī*

Exercitium 13
1. *attulisse, allātum*
2. *dūxisse, ductum*
3. *tulisse, lātum*
4. *fēcisse, factum*
5. *fūgisse*
6. *inclūsisse, inclūsum*
7. *lēgisse, lēctum*
8. *mīsisse, missum*
9. *ostendisse*
10. *perdidisse*
11. *trādidisse, trāditum*

CAPITVLVM XXIV

Exercitium 1
1. ego, vōs. vōbīs
2. nōs, tibi, tū
3. vōs, mihi, mē
4. tē, tē
5. mē, sē
6. nōs, tibi
7. sē, sē
8. tē
9. mē, mē, mihi
10. sibi
11. vōbīs, vōbīs
12. nōbīs, tē, nōbīs, nōbīs

Exercitium 2
1. aegrōtus, convertit, latere, laevō
2. continuō, recumbit
3. dēnuō, dolōrem
4. mīrātur, parēs, imparēs
5. sonus, subitā
6. subitō, strepitū
7. percutere
8. valdē
9. frangere, aliter
10. iūxtā
11. os, ossa
12. flēre, etsī, patitur
13. ignōrat
14. intus, nōscere, cupit

Exercitium 4
1. laetāre
2. cōnsōlārī, loquī, cōnsōlāre, loquere
3. comitārī, comitāre
4. intuērī, intuēre
5. opperīrī, opperīre

Exercitium 5
1. ambulāverat, iacuerat
2. pugnāverant, iacuerant
3. pulsāverat, pulsātus erat
4. verberātī erant, dormīverant
5. lēgerat, scrīpserat
6. mīserat
7. laudāta erat

8. laudātae erant
9. frāctum ... erat

Exercitium 6
1. comitātus est
2. veritus est
3. ōsculātus est, ōsculāta est
4. arbitrāta est
5. cōnsōlātī sunt
6. cōnātus es
7. cōnātum esse, cōnātus sum
8. mentītus est
9. locūtus est
10. mentītum esse, fassus est, mentītus sum, locūtus sum
11. locūtī sumus, mentītī sumus
12. locūtōs esse, mentītōs esse

Exercitium 7
1. verberātus erat
2. fuerat, dormīverat, pugnāverat, dīxerat, mentītus erat
3. verberātus eram, pūnītus eram
4. verberātus erās, fuerās, dormīverās, pugnāverās, dīxerās, pūnītus erās
5. fueram, dormīveram, pugnāveram, dīxeram
6. fuerant, dormīverant
7. fuerāmus, dormīverāmus, fuerātis, audīverātis
8. appellātī erant
9. pulsātī erātis
10. appellātī erāmus

Exercitium 8
1. digitō mediō
2. monte Vesuviō
3. cēterīs viīs
4. Venere
5. ānulō gemmātō
6. Mārcō
7. lupō
8. nive
9. ōceanō
10. sōle

Exercitium 9
1. perfectum, plūsquamperfectum
2. perfectī
3. *~erās, ~erat, ~erāmus, ~erātis, ~erant*
4. *~eram ~erāmus ~eram ~erāmus*
5. *~erās ~erātis ~erās ~erātis*
6. *~erat ~erant ~erat ~erant*
7. *~eram ~erāmus ~eram ~erāmus*
8. *~erās ~erātis ~erās ~erātis*
9. *~erat ~erant ~erat ~erant*
10. *fueram, fuerās, fuerat, fuerāmus, fuerātis, fuerant*
11. plūsquamperfectum
12. themate, imperfectō
13. *≈us eram ≈ī erāmus*
14. *≈us erās ≈ī erātis*
15. *≈us erat ≈ī erant*

Exercitium 10
1. *cecidisse*
2. *cognōvisse, cognitum*
3. *cupīvisse*
4. *dedisse, datum*
5. *fassum*
6. *frēgisse, frāctum*
7. *iisse*
8. *lāvisse, lautum/lavātum*
9. *locūtum*
10. *lūsisse*
11. *momordisse, morsum*
12. *nōvisse*
13. *rediisse*
14. *reprehendisse, reprehēnsum*
15. *voluisse*
16. *vīdisse, vīsum*

CAPITVLVM XXV

Exercitium 1
1. agnus, forte
2. trahunt, regere
3. currum
4. moenia, interfēcit
5. aedificāvit, humilēs
6. fābulam
7. mōnstrō, vorat
8. saevum, timidus
9. ōlim, terribile, taurī
10. complūrēs, quotannīs
11. aedificium, patet
12. mīrābilēs

Exercitium 3
1. hīc, hinc
2. hinc, hūc
3. illūc, illīc
4. illinc, hūc
5. illinc

Exercitium 4
1. rēx
2. expugnātiōnem
3. mortem
4. cupidus
5. glōriae, necāre, cīvēs, cōnstituit
6. parātus
7. fīlum, auxilium
8. brevī, polliceor
9. morā, occīdit
10. exitum

Exercitium 6
1. comitāminī, opperīminī
2. pollicēre
3. proficīscere, comitāre
4. intuēminī, proficīsciminī
5. sequere
6. laetāminī, sequiminī, revertiminī
7. verēre, opperīre

Exercitium 7
1. necem, solvit
2. dēseruit
3. lītore
4. saxum, prōspiciēns
5. cōnspectū, dēscendit
6. ibi, maerent
7. rēxit
8. nārrātiōnis
9. oblīvīscī

Exercitium 8
1. urbem, urbis
2. vocābula Latīna, vocābulōrum Latīnōrum
3. patriam, glōriam, patriae, glōriae
4. mortem, mortis
5. patriae, glōriae, Mīnōtaurum
6. Mīnōtaurī
7. Mārcum, Mārcī

Exercitium 10
1. imperātīvus
2. imperātīvus, plūrālis
3. *cōnāre, cōnāminī*
4. *verēre, verēminī*
5. *loquere, loquiminī*
6. *partīre, partīminī*

Exercitium 11
1. *accessisse*
2. *cōnscendisse*
3. *cōnspexisse, cōnspectum*
4. *cōnstituisse, cōnstitūtum*
5. *dēseruisse, dēsertum*
6. *gessisse, gestum*
7. *iēcisse, iactum*
8. *coepisse, coeptum*
9. *interfēcisse, interfectum*
10. *iussisse, iussum*
11. *oblītum*
12. *occīdisse, occīsum*
13. *petīvisse, petītum*
14. *profectum*
15. *quaesīvisse, quaesītum*
16. *reddidisse, redditum*
17. *rēxisse, rēctum*
18. *relīquisse, relictum*
19. *repperisse, repertum*
20. *secūtum*
21. *trāxisse, tractum*

CAPITVLVM XXVI

Exercitium 1
1. celer
2. celeris
3. celer
4. celeris
5. celer
6. celere

Exercitium 2
1. persecūtus
2. celeris
3. cōnsequī
4. cōnfēcerat, carcerem
5. haud, cōnsūmpsit
6. vērum, reliquam
7. fugā
8. invenīre, quisquam, iūvit
9. quoniam, audāx, effugere
10. cōnsilium
11. paene

Exercitium 4
1. nāvigandum
2. nārrandī, nārrandō

3. audiendī, dormiendum
4. scrībendum
5. scrībendō, legendō, computandō, discendī
6. scrībendō, scrībendī
7. nāvigandō
8. ambulandō, aspiciendō
9. fugiendī
10. volandī, volandī
11. vīvendum
12. audiendō, imitandō

Exercitium 5
1. līber
2. trāns
3. orbem
4. excōgitāverat, ēvolāre
5. opus, ingentēs, pennīs, fīxit
6. quidem, nātūram
7. perfectum, artis, imitārī
8. studiōsus, levāre
9. sūrsum, deorsum, tamquam
10. īnfimō, summō, ignis, mollīre, ūrere, cautus
11. lacertus

Exercitium 7
1. persecūtus
2. ōsculātus
3. locūtus
4. secūtus
5. veritus
6. arbitrātus

Exercitium 8
1. paenīnsula
2. lībertāte, multitūdinem
3. suspiciēns, orbem, dēspiciēns
4. temerārius
5. accidit, propinquus
6. quatiēns
7. vērum, causā
8. cāsū, māximē
9. revocat
10. videntur
11. vidētur
12. sīn
13. aberrāre

Exercitium 10
1. gerundium
2. genetīvus, ablātīvus
3. *vocandum, vocandī, vocandō*
4. *videndum, videndī, videndō*
5. *legendum, legendī, legendō*
6. *audiendum, audiendī, audiendō*

Exercitium 11
1. *accidisse*
2. *cēpisse, captum*
3. *cōnsēdisse*
4. *-fēcisse, -fectum*
5. *fīxisse, fīxum*
6. *invēnisse, inventum*
7. *iūnxisse, iūnctum*
8. *iūvisse, iūtum*
9. *mersisse, mersum*
10. *mōvisse, mōtum*
11. *-spexisse, -spectum*
12. *ussisse, ustum*

CAPITVLVM XXVII

Exercitium 1
1. stilō
2. stilō, tabulā
3. gladiō, scūtō, aliīs armīs
4. gladiō, scūtō, aliīs armīs
5. nāve, currū, equō
6. ālīs, pedibus
7. linguā, auribus

Exercitium 2
1. amoenus, cingitur
2. frūmentum, agrī
3. negōtium, agricola
4. arat, ūtitur
5. īnstrūmentum
6. arātor, arātrum, prae, agit
7. spargit
8. crēscit, sēminibus
9. metere, mātūrum
10. falx
11. serunt, dēnique, colunt
12. frūgēs, fertilēs
13. pāscuntur
14. pecus
15. parum, cōpia, invehitur
16. -ve
17. regiō
18. rudēs
19. vītēs
20. vīnum, ūvae

Exercitium 4
1. cōnsīdant et taceant
2. magister Mārcō imperat ut surgat et respondeat
3. domina ancillae imperat ut intret
4. gubernātor nautīs imperat ut aquam hauriant
5. dominus servīs imperat ut industriē labōrent
6. Iūlius iānitōrī imperat ut vigilet et domum bene cūstōdiat
7. dux mīlitibus imperat ut oppidum hostium oppugnent
8. Iūlius servō imperat ut medicum arcessat
9. medicus Quīntō imperat ut ōs aperiat et linguam ostendat
10. medicus Iūliō imperat ut bracchium puerī teneat
11. Iūlius servīs imperat ut cōnsistant et maneant

Exercitium 5
1. praedium
2. labōrant, labōrem, exīstimant
3. suburbānō, quiēscit
4. prae, cēnset
5. urbāna, ōtium
6. circā
7. rūs
8. colōnus, prō
9. quīdam
10. ut, abs
11. nē ... quidem, prōicit, ōrat
12. patiēns
13. rapere
14. precibus, gravidam, trīcēsimum
15. cūra, patientiam
16. neglegit

Exercitium 7
1. solvat, solvās
2. solvam
3. pugnent, vincant, pugnētis, vincātis
4. pugnēmus, vincāmus
5. scrībās, veniās, valeās, amēs
6. sim, sītis
7. sīs, sīmus

Exercitium 8
1. vocētur, interrogētur (vocārī, interrogārī)
2. prehendātur, teneātur (prehendī, tenērī)
3. prohibeantur
4. ēgrediātur, mittātur
5. videāris, audiāris
6. lavētur, lavēris, proficīscāris
7. laver, proficīscar
8. laventur, lavēminī, proficīscāminī
9. lavēmur, proficīscāmur

Exercitium 9
1. rūsticīs
2. calor
3. prōdest, quidquam, nocet, frīgus
4. siccum
5. grex
6. nē, nēve
7. nēquam
8. immātūrum, prohibēre
9. nē
10. inhūmānus

Exercitium 11
1. praesēns
2. coniūnctīvus
3. coniūnctīvus praesentis
4. *-ēs, -ētis, -ās, -ātis; -em, -ēmus, -am, -āmus*
5. *-em -ēmus -am -āmus*
6. *-ēs -ētis -ās -ātis*
7. *-et -ent -at -ant*
8. *-am -āmus -am -āmus*
9. *-ās -ātis -ās -ātis*
10. *-at -ant -at -ant*
11. *sīs, sit, sīmus, sītis, sint*
12. coniūnctīvus
13. coniūnctīvus praesentis passīvī
14. *-ēris, -ēminī, -āris, -āminī; -er, -ēmur, -ar, -āmur*
15. *-er -ēmur -ar -āmur*
16. *-ēris -ēminī -āris -āminī*
17. *-ētur -entur -ātur -antur*
18. *-ar -āmur -ar -āmur*
19. *-āris -āminī -āris -āminī*
20. *-ātur -antur -ātur -antur*

Exercitium 12

1. *crēvisse*
2. *dēslisse*
3. *neglēxisse, neglēctum*
4. *poposcisse*
5. *prōfuisse*
6. *quiēvisse*
7. *rapuisse, raptum*
8. *sparsisse, sparsum*

CAPITVLVM XXVIII

Exercitium 1

1. trīgintā, trīcēsimō
2. quadrāgintā, quadrāgēsimō
3. quīnquāgintā, quīnquāgēsimō
4. sexāgintā, sexāgēsimō
5. septuāgintā, septuāgēsimō
6. octōgintā, octōgēsimō
7. nōnāgintā, nōnāgēsimō
8. centum, centēsimō
9. ducentīs, ducentēsimō
10. trecentīs, trecentēsimō
11. quadringentīs, quadringentēsimō
12. quīngentīs, quīngentēsimō
13. sescentīs, sescentēsimō
14. septingentīs, septingentēsimō
15. octingentīs, octingentēsimō
16. nōngentīs, nōngentēsimō
17. mīlle, mīllēsimō

Exercitium 2

1. fretum, disiungit
2. ēicere
3. animus
4. utrum, oboedīre
5. nātus, eō, velut, adōrāvērunt
6. turba
7. ūniversā, fāmam
8. mortālis, immortālis
9. nāscuntur, moriuntur
10. caecus, surdus, mūtus, claudus
11. extendit, libellum, apprehendit
12. dicta, memorat

Exercitium 4

1. surgeret, ambulāret
2. aperīret, ostenderet
3. pugnārent, timērent
4. mitterentur
5. cavēret, occīderētur
6. opperīrētur
7. inclūderētur
8. esset
9. vidērent, audīrent, loquerentur, essent

Exercitium 5

1. rogat
2. ēvolvit, prīncipe, suscitāvit
3. per, potestātem
4. mundum
5. habētur
6. rēgnat, Īnferōs, animae, versārī
7. vigiliā, nāviculā
8. cōnstantēs
9. salvum
10. cessāvit

Exercitium 7

1. essem
2. manērem, venīrem
3. manērēs, venīrēs
4. ascenderētis
5. essēmus, ascenderēmus, ascenderem
6. ascenderēs, essēs, facerēs
7. essētis, servārēminī
8. servārēris, servārer
9. servārēmur

Exercitium 8

1. ut scrībat
2. ut ... faciant
3. nē ... ambulet
4. nē frīgeant
5. ut ... servāret
6. ut ... ēvolāret
7. nē ... vidēret
8. ut ... sānārentur

Exercitium 9

1. salvā, perīmus
2. tranquillitās
3. perīcula, impendent
4. praedōnēs
5. tūtum
6. perīculōsum
7. vorāgō
8. vītāre
9. spērat
10. māvult, servīre, eundī
11. mālle, mālō
12. potius, pervenient
13. persuādēre
14. admīrātur
15. attentus
16. pecūlium

Exercitium 11

1. coniūnctīvus
2. coniūnctīvus imperfectī
3. *-rēs, -ret, -rēmus, -rētis, -rent*
4. *-rem -rēmus -rem -rēmus*
5. *-rēs -rētis -rēs -rētis*
6. *-ret -rent -ret -rent*
7. *-erem -erēmus -rem -rēmus*
8. *-erēs -erētis -rēs -rētis*
9. *-eret -erent -ret -rent*
10. *essēs, esset, essēmus, essētis, essent*
11. coniūnctīvus
12. coniūnctīvus imperfectī passīvī
13. *-rēris, -rētur, -rēmur, -rēminī, -rentur*
14. *-rer -rēmur -rer -rēmur*
15. *-rēris -rēminī -rēris -rēminī*
16. *-rētur -rentur -rētur -rentur*
17. *-erer -erēmur -rer -rēmur*
18. *-erēris -erēminī -rēris -rēminī*
19. *-erētur -erentur -rētur -rentur*

Exercitium 12

1. *didicisse*
2. *dīvīsisse. dīvīsum*
3. *ēiēcisse, ēiectum*
4. *mortuum*
5. *nātum*
6. *persuāsisse*
7. *prōmpsisse, prōmptum*
8. *surrēxisse*
9. *vīxisse*

CAPITVLVM XXIX

Exercitium 1

1. faciam, alam, vīvāmus
2. respondeam, dīcam, taceam, excūsem
3. respondeat
4. agam, vertam, petam, invocem
5. faciāmus, inveniāmus, petāmus
6. maneam, proficīscar, rīdeam, plōrem, rīdeat, plōret

Exercitium 2

1. fundō
2. nōnnūllī, dēterrentur
3. remanent
4. aestimāre
5. lucrum, spēs
6. queritur, āmīsī
7. fēlīcēs, nostrum, vītam
8. maestum, frūstrā
9. iactūrā, dīvitiās
10. vestrum, mīrum
11. laetitia, afficit, trīstitia
12. perturbātus, precātur
13. adicitur

Exercitium 4

1. illūstret
2. discat
3. laudētur
4. crēdat
5. timeant
6. cognōscat eret
7. accēderent
8. appellārētur
9. remanērent
10. operīrētur

Exercitium 5

1. nōtus, ignārus
2. nōbilis
3. ignōtus
4. rapidī, cantum
5. parcerent, permittite
6. permōtī, abstinērent
7. dēsiluit, fidēs, celsā, carmen
8. allectus, subiit, dorsō, exposuit
9. inde, prōtinus
10. quasi, fallācem
11. repente, appāruit
12. maleficium, cōnfessī
13. salūte
14. dēspērāre

Exercitium 7

1. nāvigāret, habēret
2. dormīret
3. vidēret
4. appropinquāret
5. intellegeret

6. amāret
7. habēret, relinqueret
8. iactārētur
9. vidērent
10. esset, metueret
11. habeam

Exercitium 8
1. plōret
2. sit
3. dolēret
4. dīceret
5. doleat
6. habeat
7. habeās
8. esset
9. scīrent, esset, faceret
10. vīveret

Exercitium 9
1. fūrem, surripuit
2. fūrtum, dōnāret
3. dētrahit, abiciat
4. fēlīcitās, invidērent
5. pretiōsum, invidiam, sēsē
6. secābat
7. nōnnumquam, fīnītur
8. fortūnam
9. vēlōcem, appropinquāre, suādet
10. rēmīs
11. beneficium

Exercitium 11
1. *allēxisse, allectum*
2. *āmīsisse, āmissum*
3. *cecinisse*
4. *cōnfessum*
5. *crēdidisse*
6. *dēsiluisse*
7. *ēripuisse, ēreptum*
8. *lāpsum*
9. *posuisse, positum*
10. *secuisse, sectum*
11. *suāsisse*
12. *vēxisse, vectum*

CAPITVLVM XXX

Exercitium 1
1. prūdenter
2. dīligenter
3. neglegenter
4. frequenter
5. cōnstanter, patienter

Exercitium 2
1. cēna, circiter
2. hospitēs, recipiuntur, balneō
3. tardum, diū
4. dēmum, salvēre
5. vīsere
6. fruitur, requiēscit
7. iūcundam, molestam
8. itinere, nūntiāre
9. dīligēns
10. praeest
11. contrahit

Exercitium 4
1. labōrāvit
2. labōrāverat
3. labōrāverit
4. labōrāvērunt
5. labōrāverant
6. labōrāverint

Exercitium 5
1. parāverit, exōrnāverint
2. exōrnātum erit
3. ambulāverint
4. pulsātae erunt
5. dormīverit, ambulāverit
6. pugnāverint
7. fuerit, laudātus erit

Exercitium 6
1. cēnant
2. famem, sitim
3. paulisper
4. equidem, bonum
5. ēligere
6. culīna, coquitur
7. parat, cocus
8. ministrī
9. convīvium, exōrnātur, sternitur
10. triclīniō, īmus
11. convīvae, accubant, singulī, bīnī, ternī
12. prīdem

Exercitium 8
1. fuerit, computāverit, scrīpserit, dormīverit
2. fueris, dormīveris
3. fuerō, computāverō, scrīpserō, dormīverō
4. computāveris, scrīpseris
5. fuerint, computāverint, scrīpserint, dormīverint
6. fueritis, dormīveritis
7. fuerimus, computāverimus, scrīpserimus
8. computāveritis, scrīpseritis
9. pulsātus eris
10. pulsātus erō
11. pulsātī eritis
12. pulsātī erimus

Exercitium 9
1. ambulēmus
2. gaudeāmus
3. bibāmus, canāmus
4. exhauriāmus
5. cōnscendāmus, proficīscāmur

Exercitium 10
1. accumbunt
2. vāsa, argentea, argentō
3. apportant
4. holeribus, carō, genera, appōnuntur
5. acūtō
6. gustāvit, aspergit, sale, placet
7. miscēre, merum, pōtat
8. lībertīnus, līberātus
9. mel

10. acerbum, dulce
11. prōferre, fundere
12. exhausit
13. complentur
14. sānē, sententiam
15. glōriōsus

Exercitium 12
1. futūrum, perfectum
2. perfectī
3. *~eris, ~erit, ~erimus, ~eritis, ~erint*
4. 7. *~erō ~erimus*
5. 8. *~eris ~eritis*
6. 9. *~erit ~erint*
10. *fueris, fuerit, fuerimus, fueritis, fuerint*
11. futūrum, perfectum passīvī
12. themate, futūrō
13. *≈us erō ≈ī erimus*
14. *≈us eris ≈ī eritis*
15. *≈us erit ≈ī erunt*

Exercitium 13
1. *coxisse, coctum*
2. *ēlēgisse, ēlēctum*
3. *exhausisse, exhaustum*
4. *fūdisse, fūsum*
5. *induisse, indūtum*
6. *miscuisse, mixtum*
7. *revertisse/reversum*
8. *strāvisse, strātum*
9. *ūsum*

CAPITVLVM XXXI

Exercitium 1
1. quādam, quīdam
2. quaedam
3. quandam
4. quoddam
5. cuidam, cuidam
6. quendam
7. cuiusdam, quōdam
8. quōdam
9. quīdam, quibusdam
10. quibusdam
11. quāsdam
12. quibusdam
13. quaedam
14. quōrundam, quārundam

Exercitium 2
1. memoria
2. avārus, optat
3. quidquid
4. mūnus
5. pōtiō
6. impatiēns, asinīnīs
7. aufūgit, aliquantum, abstulit
8. quantum
9. fīdēbat, fīdum, infīdōs, fīdē
10. cōnfīdet
11. praesentem
12. quamobrem
13. simul atque
14. īnfēlīx

Exercitium 4
1. quam
2. quot
3. quanta
4. quantum
5. quot, quot, tot
6. quālis
7. quot, tot

Exercitium 5
1. latēre
2. praemium, retrāxerit, priusquam
3. fugitīvus, cruce, cruciātur, ideō
4. clēmēns, ignōscit
5. iūstus
6. iniūstus, iniūriam
7. ōdērunt
8. scelus, suppliciō, iūs
9. scelestōs
10. sapiēns, lēgēs, poenam, statuit
11. crūdēlis, cōram
12. vetat
13. nimium
14. iuvenis

Exercitium 7
1. laudandī, pūniendī
2. interrogandus
3. corrigenda, vertendus
4. dēlendae
5. dīcendum
6. ferendī
7. scrībendae
8. lavandās
9. mittendōs
10. solvendam
11. bibendum, dormiendum
12. tacendum
13. cōnsōlanda
14. sequendum
15. dīcendum, mentiendum

Exercitium 8
1. iānitōrī
2. servō
3. nōbīs
4. mihi
5. mihi, tibi
6. nōbīs, vōbīs
7. cui
8. cēterīs
9. omnibus

Exercitium 9
1. dēbilēs, mōs
2. super, rūmor
3. ēducātus
4. abdūxit, namque
5. senex, nōnāgēsimum
6. funditus
7. quisquis
8. ēbrius, nimium
9. fābulātur
10. nūgās
11. vetus
12. quidquid
13. invalidus

Exercitium 11
1. gerundīvum
2. *laudandus, monendus, legendus, audiendus*
3. scrībenda est

Exercitium 12
1. *accēpisse, acceptum*
2. *ausum*
3. *abstulisse, ablātum*
4. *bibisse*
5. *statuisse, statūtum*
6. *tetigisse, tāctum*

CAPITVLVM XXXII

Exercitium 1
1. cūncta, ~~referta~~ īnfesta
2. servitūtem
3. incolīs
4. vīs, audācia, contemnerent
5. praepositus, ēgregius, ubīque
6. victōriā, populō, grātus
7. cārum, aliquot, inopiā, vīle
8. victōrem
9. proximum
10. classis, percurrit, mercātōriās, tuētur
11. gentēs
12. commūnia
13. nūbilum, adversus
14. vīribus, rēmigāre

Exercitium 3
1. ā servīs quaerit
2. ā nautīs quaesīvit
3. ab Aemiliā quaerēbat
4. ā Syrā petit
5. ab amīcā petīvit
6. mē rogās/ōrās

Exercitium 4
1. verberātus sit, verberātus sīs
2. verberātus sim
3. dīxerit, fuerit, pāruerit
4. fueris, pārueris
5. fuerim, pāruerim
6. dīxeris
7. dīxerim
8. verberātī sint, verberātī sītis
9. verberātī sīmus
10. dīxerint, fuerint, pāruerint
11. fueritis, pārueritis
12. fuerimus, pāruerimus
13. dīxeritis
14. dīxerimus

Exercitium 5
1. neu
2. ēdūcit, inermis, dissuādet, resistat
3. dōnec
4. intereā, flexīs, voluntās
5. offerre, praefert
6. redimere, grātiam
7. reminīscitur, poēta
8. meminit
9. deest, amīcitia
10. grātiam, agere, referre

Exercitium 7
1. nē plōrāveris
2. nē clāmāveritis
3. nē timueritis
4. nē ... fēceris
5. nōlīte fugere
6. nōlī ... relinquere

Exercitium 8
1. aliquandō
2. mūtuam, condiciōne
3. utinam
4. pīrātae, talenta
5. superbus, minātus
6. armāvit
7. dēsistunt
8. nē, amphitheātrō
9. cursum
10. etiamnunc

Exercitium 9
1. valeat, pereat
2. dent
3. valeant, sint
4. perdat
5. errēs
6. revertar
7. mergātur, prohibeant

Exercitium 10
1. nē ... aberrent
2. nē ... accidat
3. nē ... occīderētur
4. nē ... appropinquāret
5. nē mergerētur
6. nē ... vītent

Exercitium 12
1. coniūnctīvus
2. perfectī
3. *~eris, ~erit, ~erimus, ~eritis, ~erint*
4. *~erim ~erimus ~erim ~erimus*
5. *~eris ~eritis ~eris ~eritis*
6. *~erit ~erint ~erit ~erint*
7. *~erim ~erimus ~erim ~erimus*
8. *~eris ~eritis ~eris ~eritis*
9. *~erit ~erint ~erit ~erint*
10. fueris, fuerit, fuerimus, fueritis, fuerint
11. coniūnctīvus perfectī
12. themate, coniūnctīvō
13. *≈us sim ≈ī sīmus*
14. *≈us sīs ≈ī sītis*
15. *≈us sit ≈ī sint*

Exercitium 13
1. *affuisse*
2. *ēgisse, āctum*
3. *flexisse, flexum*
4. *obtulisse, oblātum*
5. *redēmisse, redēmptum*
6. *sustulisse, sublātum*
7. *vīcisse, victum*

CAPITVLVM XXXIII

Exercitium 1
1. bīna
2. terna
3. quaterna
4. quīna
5. sēna
6. dēna
7. dēnās
8. quaterna, quīna, sēna
9. singulīs, singulī, bīnī, ternī
10. dēnōs, quīnī
11. bīnae, bīnī

Exercitium 2
1. legiō, cohortēs
2. adiunguntur, auxilia
3. ōrdine
4. prōgreditur, agmen
5. signum, argentea
6. idōneum, īnstruuntur
7. proelium, aciēs
8. hortātur
9. prōcurrunt, caedunt
10. imperātor
11. circumdantur, mūnīta
12. commemorātur, virtūs
13. nātus, aetātis
14. mīlitārem, studēbat, studium, cōgere
15. stipendia
16. praecipuē, pūblicīs, prīvātīs
17. prīdiē, posterō
18 fatīgātur

Exercitium 4
1. nārrandum, fābulam nārrandam
2. nārrandī, narrandō, fābulae nārrandae, fābulā nārrandā
3. scrībendum, scrībendās
4. scrībendō, scrībendīs
5. discendum, discendam, discenda
6. legendī, legendōrum
7. cūstōdiendārum
8. cūstōdiendās
9. cūstōdiendīs
10. persequendōs
11. patriae videndae

Exercitium 5
1. arduī
2. ferē, properāre
3. trānsferre
4. longē, dēsīderat
5. gaudiō, valētūdine
6. effundere
7. citrā, ultrā, amnem, trānsīre
8. tamdiū, quamdiū
9. praestāre
10. trīnās, ūnās
11. rīdiculum

Exercitium 7
1. dormīvisset, scrīpsisset, pāruisset
2. accēpisset, lēgisset, fuisset
3. negāvisset, fuissēs, pāruissēs, scrīpta ... esset
4. audīvissēs, scrīpsissēs, laudātus essēs, accēpissem
5. fuissem, pāruissem, laudātus ... essem, audīvissem, scrīpsissem, accēpissēs
6. dormīvissent, scrīpsissent, pāruissent
7. accēpissent, lēgissent, fuissent
8. negāvissent, fuissētis, pāruissētis, scrīptae ... essent
9. audīvissētis, scrīpsissētis, laudātī essētis, accēpissēmus
10. fuissēmus, pāruissēmus, laudātī ... essēmus, audīvissēmus, scrīpsissēmus, accēpissētis
11. aedificāvisset, necāvisset

Exercitium 8
1. habērem, habērem, ambulārem
2. scīrem, essem, legerem, scīrem
3. essem
4. fēcissem, vīveret, fēcissem, vīveret
5. essem, essēs, essēmus, īrēmus
6. ascendissem, essem, cubārem, ascendissem, essem

Exercitium 9
1. ratibus, cōpulātīs, secundum
2. convocātī, excurrere
3. ērūpērunt
4. diūtius, etenim
5. rīpam, ulteriōrem, citeriōre
6. caedem
7. vulnerātus, vulnus
8. plērīque, incolumēs
9. lēgātōs, pācem
10. fore
11. dīram, ēnsēs, horrendōs
12. ōtiōsus

Exercitium 10
1. estō, pārētō
2. estōte, pārētōte
3. respondētō, dīcitō
4. facitōte
5. venītō
6. nūntiātō
7. scrībitō

Exercitium 12
1. coniūnctīvus
2. perfectī
3. *~issēs, ~isset, ~issēmus, ~issētis, ~issent*
4. 7. *~issem ~issēmus*
5. 8. *~issēs ~issētis*
6. 9. *~isset ~issent*
10. *fuissem, fuissēs, fuisset, fuissēmus, fuissētis, fuissent*
11. coniūnctīvus plūsquamperfectī
12. themate, coniūnctīvō imperfectī
13. *≈us essem ≈ī essēmus*
14. *≈us essēs ≈ī essētis*
15. *≈us esset ≈ī essent*

Exercitium 13
1. futūrī
2. imperātīvus, imperātīvus futūrī plūrālis
3. praesentis
4. *amātō, amātōte*
5. *monētō, monētōte*
6. *legitō, legitōte*
7. *audītō, audītōte*
8. *estō, estōte*

Exercitium 14
1. *cecīdisse, caesum*
2. *coēgisse, coāctum*
3. *dēstitisse*
4. *effūdisse, effūsum*
5. *īnstrūxisse, īnstrūctum*
6. *percussisse, percussum*
7. *intellēxisse, intellēctum*
8. *prōcurrisse*
9. *prōgressum*

CAPITVLVM XXXIV

Exercitium 1
1. fore, futūrum
2. fore, futūram
3. fore, futūrōs
4. fore
5. fore

Exercitium 2
1. operam
2. scalpellō, misellō, laesit
3. lūdum, certāmen
4. dummodo, certet
5. gladiātōrēs, spectātōrēs, plaudunt
6. rētia
7. implicāre
8. plērumque, favent, palmam
9. libet, circō, scaenicōs, theātrō
10. aurīga, circēnsibus,
11. lūgent
12. cōmoediam, ācrī, geminōs
13. ingenium, ratiōnem, iuvat

Exercitium 4
1. nōvisse
2. nōvisse, nōvī
3. nōvit
4. nōverat
5. ōdī
6. ōdisse
7. ōdērunt
8. ōderat
9. meministī
10. meminērunt
11. meminisse

Exercitium 5
1. poēticae, prīncipium, libenter
2. venustā, gremiō, bāsia
3. fātō
4. tenebrae, accendunt
5. lucernīs, passere, dēliciae
6. bella, dēvorāre
7. ultimī, ocellīs, turgidīs

8. perpetuum, affirmābat, dūcere, nūbere
9. mēns, dubia, odium
10. sēria, arāneārum

Exercitium 7
1. multīs servīs, dominō suō
2. dominō sevērō, eī
3. puerō, eī
4. Lȳdiae
5. nautīs, iīs
6. Arionī, eīque, sibi, mihi, mihi
7. castrīs Rōmānīs, castrīs, mīlitibus suīs
8. amīcō, tibi
9. Mēdō, praedōnibus
10. gladiātōribus, quibus
11. litterīs, eī
12. omnibus, omnibus
13. Catullō, amīcae suae

Exercitium 8
1. iocōsī, rīsum
2. epigrammata
3. sinū
4. ōscitāre
5. versiculōs
6. nīl
7. nivea
8. anus
9. sapit
10. ērubēscit
11. testibus, prōsiliunt
12. opēs

Exercitium 10
1. syllabīs, brevēs
2. vōcālem
3. longa, diphthongum, cōnsonantem
4. *na, mo, sa, bi, ce, re; nō, tē, dī, nec, pos, sum, dī, quā, rē*
5. *im-pli-cu-it-que- su-ōs- cir-cum-me-a- col-la- la-cer-tōs*
6. *quis-qui-s‿a-mat-va-le-at- pe-re-at- quī- nes-ci-t‿a-mā-re*
7. *ō-d'e-t‿a-mō- quā-r'id- fa-ci-am- for-tas-se- re-quī-ris*
8. pedēs
9. *nō-n‿a-mo, tē- sa-bi-, dī-ce-re; -dī- nec-, pos-sum, quā-rē*
10. dactylus
11. spondēus
12. trochaeus
13. hexameter, spondēī, dactylus, spondēus
14. pentameter
15. hendecasyllabus
16. *nīl mihi| dās vī|vus dī|cis post| fāta da|tūrum*
laudat‿a|mat cant|at nos|trōs mea| Rōma li|bellōs
cui lē|gisse sa|tis nō|n‿est epi| grammata| centum
nīl‿il|lī sati|s‿est ||Caedici|āne ma|lī

Eercitium 11
1. *accendisse, accēnsum*
2. *dēlēvisse, dēlētum*
3. *implicuisse, implicitum*
4. *laesisse, laesum*
5. *peperisse, partum*
6. *plausisse*
7. *retinuisse, retentum*
8. *sapiisse*
9. *sēdisse*

CAPITVLVM XXXV

Exercitium 1
1. ōrātiōnis, coniūnctiō, interiectiō
2. propria, appellātīva
3. sacerdōs
4. quālitātem, comparārī
5. gradūs, positīvus
6. genera
7. cāsūs
8. persōnālia
9. possessīva
10. dēmōnstrātīva
11. relātīvum
12. interrogātīva
13. īnflectere

Exercitium 2
1. modī
2. persōna, dēmitur
3. significātiōnem, explānat
4. cōpulātīva, disiūnctīva, causālis
5. praepositiōnēs
6. quandō
7. mentiōnem
8. affectūs, īra, admīrātiō
9. similēs

Exercitium 3
1. dēclīnātiōnēs, *-ī, -ae, -is, -ūs, -ēī*
2. *via viam viae..., annus, annum, annī......*
3. coniugātiōnēs, *-āre, -ēre, -ere, -īre*
4. *laudō laudās laudat..., claudō claudis claudit......*
5. indēclīnābilēs, *celerius, celerrimē*
6. synōnyma, *forsitan*
7. *dēmpsisse, dēmptum; adiēcisse, adiectum*

Exercitia Latina Solvta

Pars II: Roma Aeterna

CAPITVLVM XXXVI

Exercitium 1

1. templum Iovis magnō incendiō cōnsūmptum est
2. tēctum templī columnīs pulcherrimīs sustinētur
3. forum signīs deōrum exōrnātur
4. palūs cloācā siccāta est
5. populus nūntiō victōriae dēlectātur
6. Rōmānī clāmōre hostium excitātī sunt
7. exercitus fugā celerī servātus est
8. hominēs scelestī poenā sevērā dēterrentur
9. timōre mortis perturbāmur
10. cantū avium dēlector

Exercitium 2

1. quadrāta, restat
2. casa, tegitur
3. arx, fīrmīs
4. praecipitābantur
5. sacrum
6. expulsus, cōnsulēs
7. augustum, sacrātum
8. incendiō, refectum, cōnsecrātum
9. splendet, marmore
10. cellā, simulācrum, sēde
11. triumphō
12. sacrificium
13. locātum, metallīs
14. aes
15. Tabulārium, amplum, servantur
16. palūs
17. subterrāneā, dēducta, siccātum
18. basilicīs
19. Cūria, exstrūctum, senātus
20. senātōribus
21. celeber
22. vīcus
23. vēneunt

Exercitium 3

1. dīcunt 'Iūlium dominum sevērum esse': Iūlius dominus sevērus esse dīcitur
2. 'Iānum duās faciēs habēre' dīcunt: Iānus duās faciēs habēre dīcitur
3. 'Rōmulum Palātium mūnīvisse dīcunt/nārrant: Rōmulus Palātium mūnīvisse dīcitur/nārrātur
4. dīcunt 'prīmōs mūrōs Rōmānōs quadrātōs fuisse': prīmī mūrī Rōmānī quadrātī fuisse dīcuntur
5. 'Cinnam versiculōs in mē scrībere' nārrant: versiculōs in mē nārrātur scrībere Cinna
6. dīcunt 'Solōnem virum sapientem et iūstum fuisse': Solō vir sapiēns et iūstus fuisse dīcitur

Exercitium 4

1. sacer, sacrum
2. Sacra, sacra
3. sacrīs, sacerrimum
4. celeber, celeberrimus
5. celebris, celeberrima
6. celebre
7. ācer
8. ācerrima, ācerrimum
9. ācerrimum

Exercitium 6

1. in mediō forō
2. medium forum
3. in mediō marī
4. medius diēs
5. mediō diē
6. media nox
7. postrēmus mēnsis, prīma aestās
8. summus mōns
9. in summō monte
10. in īnfimō Capitōliō
11. ad īnfimum Argīlētum
12. in postrēmā cōmoediā
13. in postrēmō librō

Exercitium 7

1. ōrātōrēs
2. rōstrīs, prōrīs
3. illūstrissimus
4. dēstrūcta
5. focī
6. aede, rotundam, ārdet
7. exstinguitur, aeternam
8. rēgia, pontificis. praefectus
9. dīvīnās
10. Dīvus
11. cremāre
12. restituit
13. aerārium, dēpōnitur
14. discordia, factiōnēs, patriciōs, plēbēiōs
15. concordiā
16. vetustāte, collāpsa, faciem
17. odor
18. dēdicāta
19. porticū, aurāta
20. clīvō, triumphantēs
21. boāriō, pecudēs
22. āra
23. prōmunturium, ēminet

Exercitium 8

1. diīs, deābus
2. tribus sorōribus, Iūnōne, Cerere, fīliīs, Mārte, Apolline, duābus fīliābus, Venere, Iovis
3. coniūnx
4. Iūnōnis, Cereris
5. geminī
6. domesticārum
7. duābus deābus
8. sapientiae
9. Iuppiter, Iūnō, Vesta, Cerēs, Neptūnus, Mārs, Mercurius, Vulcānus, Apollō, Minerva, Diāna, Venus, Sāturnus

Exercitium 9

1. interiecta
2. renovātus
3. superāvit
4. genetrīcis
5. statuae
6. ulcīscī, commīsit
7. vōverat, incohāvit
8. monumentum, Ultōris
9. marmorea, lateribus
10. glōriātus, latericiam
11. mausōlēō
12. balneae, thermae
13. ibīdem, exercent
14. ductus, inductus, longitūdinem
15. arcuātī
16. bibliothēcā

Exercitium 10

1. ... theātrum aedificandum cūrāvit
2. ... Circum Māximum renovandum cūrāvit
3. ... viam Appiam mūniendam cūrāvit
4. ... aedēs collāpsās reficiendās cūrāvit
5. ... novum forum faciendum cūrāvit
6. ... novam domum aedificandam cūrāre
7. ... sacrificia facienda cūrāre

Exercitium 12

1. flammae
2. absūmeret, iniit
3. īnsānus, incendisse
4. splendidam
5. vestibulō, aerea, collocāta
6. probāvit/probābat, stāgnī
7. dēlēvit, adēmit
8. laurus
9. morbus
10. candēlābrum
11. tubae/tubārum
12. pontem
13. praeclārum
14. orīgine, magnitūdinem

Exercitium 13

1. annō ducentēsimō vīcēsimō, eōdem tempore
2. Īdibus Octōbribus, annō septuāgēsimō, ūnum et quīnquāgintā annōs
3. eō diē quō
4. novem annōs
5. Īdibus Mārtiīs quārtō annō
6. ūndēvīgintī annōs
7. annum, quattuor mēnsēs
8. prīmā lūce, diē nocteque, paucās hōrās nocte

Exercitium 14

1. *Iūnō | Vesta Mi|nerva Ce|rēs Dī|āna Ve|nus Mārs*
   Mercuri|us Iovi | Neptū|nus Vul|cānus A|pollō
2. *Hīc ubi | nunc Rō|ma'st or|bis caput | arbor e|t herbae*
   et pau|cae pecu|dēs || et casa | rāra fu|it
3. *Iuppiter | arce su|ā cum | tō tum | spectat i|n orbem*
   nīl nisi | Rōmā|num || quod tue|ā|tur ha|bet

Exercitium 16

1. erant
2. valē
3. ferōx
4. ingēns
5. palūs
6. palūdis
7. similis
8. servīlis
9. antīqua
10. Augustus
11. convenit
12. convēnit
13. appārēre
14. trīgintā
15. amīcus
16. pūblicus
17. imperium
18. circumdare
19. interficit
20. interfectus
21. senātor
22. senātōrēs
23. integra
24. celerrimus
25. pontifex
26. mūnītus
27. priusquam
28. iuventūs
29. sacerdōs
30. cōnstituit
31. īnstituere
32. Neptūnus
33. genetrīx
34. theātrum
35. illīus
36. interior
37. triumphus
38. cōnsequī
39. cōnsequitur
40. salūtātus
41. salūtāns
42. intellegit
43. intellēxit
44. referre
45. recipere
46. recipit
47. duodecim
48. ducentī

Exercitium 17

1. servōs fīdōs
2. opera difficilia
3. diēbus longīs
4. bēstiīs ferīs
5. magnae partēs
6. collēs altōs
7. meīs sorōribus
8. mīlitum fortium
9. litterīs Graecīs
10. virīs sapientibus
11. hostēs superbī
12. vōcibus clārīs
13. versibus brevibus
14. nautās Rōmānōs
15. currūs novōs
16. passuum

Exercitium 18

1. adēmisse, adēmptum
2. auxisse, auctum
3. collāpsum
4. cōnstituisse, cōnstitūtum
5. dēlēvisse, dēlētum
6. dēstrūxisse, dēstrūctum
7. expulisse, expulsum
8. exstīnxisse, exstīnctum
9. exstrūxisse, exstrūctum
10. incendisse, incēnsum
11. operuisse, opertum
12. ortum
13. praefēcisse, praefectum
14. refēcisse, refectum
15. restituisse, restitūtum
16. tēxisse, tēctum
17. ultum
18. vēniisse
19. vōvisse, vōtum

CAPITVLVM XXXVII

Exercitium 1

1. iūstitiā, rēgnum
2. fēstī, discumbunt
3. profugō, arva
4. iuventūte
5. diūturna
6. dolō, fabricāvērunt
7. benigna
8. āvectōs, cūrā, mōlem
9. dēcurrēns, suspectum
10. penetrāvit, occultōs, rōbore
11. anguēs, immolat
12. amplectuntur, explicāre
13. corripiunt, tenera
14. clipeum, cōnfugiunt, contingere
15. pavōre, conclāmant
16. īnsānia, fronde
17. penitus, sonāre, īnspicere
18. praedīcēbat/praedīxit
19. suprēmus
20. patefactō, fūnem, dēmissum
21. cūstōdēs
22. māchina
23. scelerāta

Exercitium 2

1. mercēs ēicī iussit iubet
2. servum improbum pūnīrī ~~iussit~~
3. Daedalum in l. dūcī iussit
4. novam Cūriam aedificārī iussit
5. Iānum tertium claudī iussit
6. equum in arce locārī iussērunt
7. eum in m. prōicī aut ūrī iussērunt
8. interiōrem equī partem īnspicī iussērunt

Exercitium 4

1. barbam, crīnēs
2. gemēns, flagrantī
3. nāte, ruit, culmine
4. somniō, āmēns, strīnxit, incitāvit
5. sacra, tēlīs, ēlāpsus
6. dominantur, gemitū
7. moritūrī, vādunt
8. passīs, vinculīs, ērigere
9. speciem, undique, ruēbant
10. aedēs
11. trabēs, coniciēbant
12. ululātū, resonābat/resonat
13. concidunt
14. dēfēnsōrēs, trucīdant
15. īnfirmī, inūtile
16. pavidīs, egēmus, concēde
17. nēquīquam, haesit
18. laevā, comam, dēfīxit
19. quondam
20. turris

Exercitium 5

1. Latīnō in Italiā rēgnante
2. puerīs puellīsque canentibus
3. Trōiānīs dormientibus
4. hominibus perterritīs clāmantibus
5. Priamō spectante
6. Venere dūcente/duce
7. Nerōne imperante
8. multīs plaudentibus

Exercitium 6

1. rēge Tarquiniō expulsō
2. multīs domibus prīvātīs dēstrūctīs
3. Titō mortuō
4. equō ligneō in lītore collocātō
5. equō hastā percussō
6. rēge Priamō occīsō
7. nocte iam cōnsūmptā
8. Ariadnā Naxī relictā
9. lucernīs accēnsīs
10. ālīs cōnfectīs
11. ēiectīs mercibus

Exercitium 8

1. *ferentēs*
2. ārdentibus
3. praedīcentī
4. gemēns, flagrantī
5. prōcurrentibus
6. ascendentēs
7. trementem, lābentem
8. abeuntis
9. portāns, dūcēns
10. aberrantem
11. stupentī
12. lacrimantem, volentem
13. effugientem

Exercitium 9

1. obtruncātum, horrōre, perfūsus
2. recūsāvit, nepōs
3. efferre, īnstaurāta, revīsam, inultī
4. prōdigium, lūmen
5. restinguunt, tonat, fragōre, fulgēns
6. tendit, alloquitur, quā, patriī, nepōtem
7. piō, onus
8. famulōs, tumulum
9. pariter
10. dūdum, commovēbātur, aurā
11. ubi, micantēs, respexit
12. sociōs, repetīvit, quīn
13. cōnferēbant
14. ūberem, rēgiam, vāsta
15. comprehendere

Exercitium 10

1. moenibus
2. rēgnō
3. domibus
4. arce suā
5. hīs, flammīs
6. dolīs
7. tēlīs, auxiliō
8. locō

Exercitium 12

1. urbs *f:* urbis *gen sg,* urbe *abl sg,* urbium *gen pl*
2. mōns *m:* montem *acc sg,* montibus *dat/abl pl*
3. annus *m:* annōs *acc pl,* annī *gen sg* aut *nōm pl*
4. scelus *n:* scelus *nōm/acc sg,* scelerum *gen pl*
5. via *f:* viā *abl sg,* viās *acc pl,* viārum *gen pl*

6. nauta *m:* nautae *gen/dat sg* aut *nōm pl,* nautīs *dat/abl pl*
7. templum *n:* templō *dat/abl sg;* templī *gen sg,* templa *nōm/acc pl*
8. rēx *m:* rēgī *dat sg,* rēge *abl sg;* rēgēs *nōm/acc pl*
9. portus *m:* portūs *gen sg* aut *nōm/acc pl*
10. porta *f:* portās *acc pl,* portīs *dat/abl pl*
11. tempus *n:* temporī *dat sg,* temporibus *dat/abl pl*
12. amīcus *m:* amīcō *dat/abl sg,* amīce *voc sg*
13. rēs *f:* reī *gen/dat sg,* rēs *nōm sg* aut *nōm/acc pl*
14. avis *f:* avī *dat sg,* ave *abl sg,* avēs *nōm/acc pl*
15. carmen *n:* carmine *abl sg,* carmina *nōm/acc pl*
16. manus *f:* manū *abl sg,* manum *acc sg;* manuum *gen pl*
17. collum *n:* collī *gen sg,* colla *nōm/acc pl,* collīs *dat/abl pl*
18. collis *m:* collis *nōm/gen sg,* collī *dat sg,* collēs *nōm/acc pl*

Exercitium 13

1. mors	13. aes	25. rēx
2. pōns	14. iūs	26. pontifex
3. flōs	15. bōs	27. arx
4. eques	16. iter	28. prīnceps
5. portus	17. senex	29. virtūs
6. cornū	18. hiems	30. palūs
7. pecus	19. mare	31. flūmen
8. caput	20. faciēs	32. orīgō
9. lectus	21. opera	33. līberī
10. tēctum	22. opus	34. thermae
11. ager	23. aedēs	35. castra
12. theātrum	24. sēdēs	36. moenia

Exercitium 14
1. attigisse, attāctum
2. complēvisse, complētum
3. contulisse, collātum
4. coniēcisse, coniectum
5. cōnstitisse
6. contigisse, contāctum
7. corripuisse, correptum
8. ēgressum
9. ērēxisse, ērēctum
10. haesisse
11. occidisse
12. pandisse, passum
13. perfūdisse, perfūsum
14. recessisse
15. respexisse
16. revīsisse
17. sonuisse
18. strīnxisse, strictum
19. stetisse
20. suāsisse
21. tonuisse
22. vāsisse

CAPITVLVM XXXVIII

Exercitium 1
1. quam multī virī petēbant
2. cui rēx Faunus arva colenda dedit
3. quī eum hortātus est ut fugeret
4. quam speciem cīvēs ferre nōn poterant
5. quod cum coniūnx eius vidēret...
6. cui Pyrrhus "nunc morere!" inquit
7. quae cum ... occidisset...
8. quā rē perturbātus... discessit
9. quod cum diū fēcisset...
10. quōs omnēs sēcum dūxit
11. quō factō patrem certiōrem fēcit

Exercitium 2
1. pondere, potītus
2. condere
3. citō, prōvectī
4. posterīs
5. subductae, pestilentia
6. adeō, torrēbat
7. noctū, adstāre, sēdem, longinquā, cōnsīderet
8. stupefactus, parentem, certiōrem
9. aequor, nimbus, repentīnus
10. discernere
11. interdiū
12. totidem, quoad, dēlātae
13. curvus, tumidus, volucris, unda, sacrificāre, linquere

Exercitium 3
1. ūsī sunt
2. ultus est
3. glōriātus est
4. profectī sunt
5. complexī sunt, passus est
6. lāpsī sunt
7. orta est
8. allocūtus est
9. ēgressus est
10. potītus est
11. pollicitus est
12. cōnsōlātī sunt, secūtī sumus

Exercitium 5
1. Augustus: "urbem marmoream relinquō" Augustus dīxit 'sē urbem marmoream relinquere'
2. Nerō: "quasi homō tandem habitāre coepī" Nerō dīxit 'sē quasi hominem tandem habitāre coepisse'
3. Lāocoōn: "timeō Danaōs..." Lāocoōn dīxit 'sē Danaōs timēre'
4. Aenēās dīxit 'sē patrem suum portātūrum esse, nec sibi grave fore id onus'
5. Aenēās dīxit 'sē fīlium suum sēcum ductūrum esse'
6. Aenēās interrogāvit 'ubi esset uxor sua? cūr sē nōn sequerētur?'
7. Andromachē Aenēam ōrāvit ut sibi dīceret ubi Hector suus esset
8. Andromachē nārrāvit 'sē et Helenum in Ēpīrum abductōs esse; posteā vērō Helenum Chāoniā potītum esse et sē uxōrem dūxisse'
9. Aenēās ab Helenō quaesīvit 'quae perīcula sibi vītanda essent?'
10. Aenēās ōrat ut dī immortālēs sē et sociōs suōs servent

Exercitium 6
1. incrēdibile
2. extrēmā, viduam
3. lūcō, Mānēs
4. ut, agnōvit, exterrita, palluit, rēbātur
5. cāsū, invītāvit
6. iuvencōs,
7. antrō, gurgitem
8. praestat, circumīre, experīrī
9. vātēs
10. dīgressī, occāsum
11. aurōra
12. pateram, potentēs
13. morārī

Exercitium 8
1. omnēs dēspērābant, cum subitō prōdigium vīsum est
2. iam portīs appropinquābant, cum Anchīsēs exclāmat...
3. Aenēās dormiēbat, cum Hector eī appāruit
4. Aenēās diū uxōrem vocāverat, cum imāgō Creūsae eī appāruit
5. Trōiānī iam arva nova colēbant, cum pestilentia eōs afficere coepit
6. iam aurōra rubēbat, cum procul humilēs collēs appāruērunt
7. vix haec dīxerat, cum Polyphēmum vīdērunt

Exercitium 9
1. horribilis, scopulī, ēdēbant
2. nīmīrum
3. fūmus
4. lapidēs, ēmittēbantur/ēmittuntur
5. ~~occāsum,~~ ortum cōnfectus
6. contulit, flētū
7. supplex, quāscumque
8. terror, īnfandō, vescēbātur
9. egomet
10. acūtam
11. trepidī, īnfōrme
12. incīdērunt, incitāvērunt
13. contremuit, cavus
14. concurrērunt
15. genitor, sepultus
16. sepulcrum

Exercitium 11

1. hic	haec	hoc	hī	hae	haec
2. hunc	hanc	hoc	hōs	hās	haec
3. huius	huius	huius	hōrum	hārum	hōrum
4. huic	huic	huic	hīs	hīs	hīs
5. hōc	hāc	hōc	hīs	hīs	hīs

6. hōc modō, hoc prōnōmen
7. huius prōnōminis
8. haec prōnōmina
9. hīs prōnōminibus
10. hōrum prōnōminum
11. huic libellō
12. hic libellus
13. haec pāgina, hōc prōnōmine

14. hōc libellō
15. hunc libellum, haec exercitia

Exercitium 12

1. dolet *praes ind,* colet *fut,* ambulet *praes coni*
2. scrībet *fut,* habet *praes ind,* turbet *praes coni*
3. movet *praes ind,* vīvet *fut,* servet *praes coni*
4. gaudet *praes ind,* claudet *fut,* laudet *praes coni*
5. vocet *praes coni,* docet *praes ind,* dūcet *fut*
6. manet *praes ind,* canet *fut,* cēnet *praes coni*
7. amet *praes coni,* timet *praes ind,* sūmet *fut*
8. aget *fut,* neget *praes coni,* auget *praes ind*
9. pāret *praes ind,* ōret *praes coni,* curret *fut*
10. portet *praes coni,* patet *praes ind,* mittet *fut*
11. iaciet *fut,* cruciet *praes coni,* sciet *fut*
12. nūntiet *praes coni,* sentiet *fut,* rapiet *fut*
13. fatētur *praes ind,* ūtētur *fut,* mūtētur *praes coni*
14. fruētur *fut,* tuētur *praes ind,* statuētur *fut*

Exercitium 13

1. agnōvisse
2. concurrisse
3. condidisse, conditum
4. contremuisse
5. dīgressum
6. ēdidisse, ēditum
7. extulisse, ēlātum
8. excessisse
9. incīdisse, incīsum
10. līquisse, lictum
11. palluisse
12. prōcessisse
13. restitisse
14. sēnsisse, sēnsum
15. sepelīvisse, sepultum
16. torruisse, tōstum

CAPITVLVM XXXIX

Exercitium 1

1. rēgīna, iūdicium, iūdicāverat
2. memor, arcēbat
3. mōlis
4. disiceret
5. impulit, volvunt
6. crēbra
7. rīgent
8. abripiuntur, vadum
9. ferītur, verticem
10. nantēs
11. sēdāvit, dispulit
12. collēgit, sinum
13. tridēns, scēptrum, pontī
14. bellicōsus

Exercitium 2

1. pecūniam, cupidus pecūniae
2. patriam, amāns patriae
3. viam, viae ignārus
4. litterās, studiōsus litterārum
5. vīnō, plēnus vīnī
6. marī, maris potēns
7. dī maris et terrae tempestātumque potentēs
8. iūdiciī/iūdicium, iūdiciī memor

Exercitium 4

1. paucī vigilant
2. vīta rūstica mihi iūcunda est
3. servus semper adest
4. hiems est tempus frīgidum
5. frīgus vīneīs nocet
6. māne sōl oritur
7. discipulus industrius laudātur
8. nōn omnēs pauperēs miserī sunt
9. agricola in umbrā quiēscit
10. in vallem dēscende!
11. hieme nāvēs subdūcuntur
12. prōra est pars nāvis prior
13. puer versūs intellegit etsī/quamquam difficilēs sunt

Exercitium 5

1. cervōs
2. praedam
3. animōs, forsan
4. discrīmina, tendimus, resurgere
5. dūrāte, vōsmet
6. explōrāre
7. comitātus, graditur
8. obviam, gestāns, simulābat, vēnārī
9. aprum
10. quaecumque, fēlīx, ōrīs
11. hostiās
12. honōre
13. clam, cēlāre
14. nūdāvit, patefēcit
15. thēsaurōs, onerāret
16. impium, dēvēnit
17. appulsum
18. decōre, incūsāvit, ēlūdis
19. nebula

Exercitium 6

1. fōrmā pulcherrimam
2. mente sānus
3. alterō pede claudus
4. numerō superiōrēs
5. numerō septem
6. nōmine Mīnōtaurus
7. aliās viās longitūdine superat
8. aetāte māior
9. pār pulchritūdine
10. meā sententiā V. et O. ingeniō comparandī nōn sunt

Exercitium 8

1. ut... caperet, fugeret
2. ut... dēfenderet
3. ut... arment, praecipitent
4. ut... fugeret
5. nē... perderet
6. ut... proficīscerentur
7. nē... nāvigāret
8. ut... disiceret
9. ut... explōrāret
10. ut... excēderet
11. nē... arceās, ut... faciāmus, ut... liceat
12. nē... posset
13. nē... recūsāret, nē recūsāveris!
14. nē dubitāret, nē dubitāveris!

Exercitium 9

1. scandunt, imminet
2. industriam, fundāmenta
3. fortūnātī, lūstrat
4. pictae
5. bellantēs, perfūdit
6. īnstāret
7. incessit, catervā, soliō
8. addūcī
9. Austrō, compulsōs
10. ōrsa, obtūnsa
11. statuō
12. saltem
13. paenitet
14. superbia

Exercitium 11

1. sīdera
2. cōram, obstupuit
3. genuērunt, succēdite, succurrere
4. apparāvit
5. torī, pictā, purpurā
6. praemīsit
7. faciē
8. ministrae, dapēs
9. pendēbant, facēs
10. īnscia
11. paulātim, abolēre, temptāvit
12. lībāvit
13. conticuērunt, intentī, ut, īnsidiīs
14. errōrēs, fūnus, quiētī

Exercitium 12

1. Tyriī discumbere iubentur
2. Daedalus inclūdī iussus est
3. Catilīna ex urbe ēgredī iubēbātur
4. Gallī arma pōnere iussī sunt

Exercitium 14

1. volat *ind,* colat *coni*
2. ēdūcat *coni,* ēducat *ind*
3. sentiat *coni,* nūntiat *ind*
4. nārrat *ind,* currat *coni*
5. cōgat *coni,* rogat *ind*
6. dōnat *ind,* pōnat *coni*
7. emat *coni,* amat *ind*
8. sacrificat *ind,* perficiat *coni*
9. occīdat *coni,* trucīdat *ind*
10. negat *ind,* legat *coni*
11. vertat *coni,* certat *ind*
12. canat *coni,* cēnat *ind*
13. cūrat *ind,* ūrat *coni*
14. vīvat *coni,* servat *ind*

Exercitium 15

1. plaudit, plaudunt, plaudere
2. audit, audiunt, audīre
3. pūnit, pūniunt, pūnīre
4. pōnit, pōnunt, pōnere
5. alit, alunt, alere

6. salit, saliunt, salīre
7. tollit, tollunt, tollere
8. mollit, molliunt, mollīre
9. discit, discunt, discere
10. efficit, efficiunt, efficere
11. gerit, gerunt, gerere
12. parit, pariunt, parere
13. perit, pereunt, perīre
14. aperit, aperiunt, aperīre
15. redit, redeunt, redīre
16. reddit, reddunt, reddere

Exercitium 16

1. accubuisse
2. appulisse, appulsum
3. collēgisse, collēctum
4. compulisse, compulsum
5. conticuisse
6. dīlēxisse, dīlēctum
7. disiēcisse, disiectum
8. dispulisse, dispulsum
9. ēlūsisse, ēlūsum
10. genuisse, genitum
11. impulisse, impulsum
12. incessisse
13. obstupuisse
14. pīnxisse, pictum
15. restitisse

CAPITVLVM XL

Exerctium 1

1. placidum
2. coniugiō, succubuit
3. quīn, velim, fulmine
4. dīlēctam, placitō, veniam
5. īnflammāre
6. furēns
7. ostentat, incumbit
8. extemplō, grandine, īnsequitur
9. spēluncam
10. vigilēs, plūmae
11. concubuisse, luxū, cupīdine
12. respicit
13 caprae
14. praeterit
15. invictī
16. cinis
17. potentia

Exercitium 2

1. dubitō num/an fābula vēra sit
2. nōn dubitō quīn fābula vēra sit
3. dubitō num Neptūnus marī imperāre possit
4. nōn dubitō quīn Deus nōs servāverit
5. dubitō num Nerō urbem incenderit
6. nōn dubitō quīn gēns Iūlia ā Venere orta sit
7. nōn dubitō quīn deā nātus sit

Exercitium 4

1. Trōiānī classem XX nāvium habēbant
2. Dīdōnī coniūnx erat Sychaeus
3. "rēgem habēbāmus Aenēam"
4. Aenēae vestis pretiōsa erat
5. Habēbat ēnsem gemmīs fulgentem
6. Aenēae in animō erat Dīdōnem dēserere
7. "tē uxōrem nōn habeō"
8. "sī saltem īnfāns mihi esset dē tē"
9. "dīvīnam nōn habēs parentem!"
10. quot caelum stēllās, tot habet tua Rōma puellās
11. fāma est mōnstrum cui tot oculī, tot linguae, tot aurēs sunt quot plūmae in corpore

Exercitium 5

1. struit, mandātum
2. nectit, ālātīs, dēferat
3. amictū, attonitus, obmūtuit
4. ēvānuit
5. advocāvit, mandāvit, ōrnārent
6. praesēnsit
7. nefās, dissimulāre, hībernō, dēcēdere
8. miserērētur, īnfēnsīs
9. quī, aulā, omnīnō
10. meritam, cōnūbium
11. querēllīs, sponte
12. refellit, poenās
13. cūnctātur, abrumpit
14. famulae, suscipiunt
15. quotiēs, astra, admonet
16. subicerent
17. tigris
18. ūbera, admovet
19. perfidus
20. thalamus, dēmēns, moribundus, excipere

Exercitium 7

1. quam, quantus
2. quālis, quam, quam, quae
3. quālis, quantum
4. quot
5. quanta, quanta
6. quō, quōs

Exercitium 8

1. sōlārī
2. iussa, exsecūtī sunt
3. implōrat
4. obstant
5. taedet
6. reputat, praedictīs
7. dīvō, rogum, exuviās, iugālem
8. exsolvī
9. peragit
10. effigiem, altāria
11. discessum
12. aethere, festīnāret
13. ovantēs, vāgīnā
14. ārdōre
15. mūtābilis
16. carīna
17. praeceps, collūcēre, fervēre

Exercitium 10

1. Dīdō: "Nōlī meī oblīvīscī!" Dīdō timet nē Aenēās suī oblīvīscātur
2. Aenēās: "Numquam tuī oblīvīscar. Semper tuī meminerō. Sed amor tuī mē hīc tenēre nōn potest"
3. "Miserēminī nostrī, pīrātae!" "Nōs vestrī nōn miserēmur." Pīrātae nautārum nōn miserentur.
4. Ariadna: "Nēmō meī miserētur!" Bacchus: "Ego tuī misereor. Ob amōrem tuī tē hinc mēcum dūcam"
5. Dīdō: "Utinam īnfantem dē tē habērem, quī memoriam tuī referret mihi!" Fīlius memoriam patris referre potest
6. Syra: "Nōlō in speculō imāginem aspicere meī"
7. "magna meī sub terrās ībit imāgō"

Exercitium 11

1. prō, advena
2. illūsisse
3. ultrīcēs
4. īnsepultus, exoriātur
5. sanguineōs, cubīlī
6. novissima
7. praeteriisset
8. iaculum
9. fortitūdinem
10. colōnus
11. ūsum
12. mementō, impōnere, dēbellāre

Exercitium 12

1. Dīdō: "Taedet mē vīvere" = "Taedet mē vītae"
2. Dīdōnem vīvere taedēbat = Dīdōnem vītae taedēbat
3. Mīlitēs Rōmānōs fūgisse pudet = mīlitēs Rōmānōs fugae suae pudet
4. Cōnsulem paenitet iniūriam fēcisse = Cōnsulem paenitet iniūriae suae
5. Discipulum prāvē scrīpsisse pudet; discipulus, quem mendī suī pudet, sē excūsat
6. Fēminās Trōiānās longē errāre taedēbat. Fēminae, quās longī errōris taedēbat, nāvēs incendērunt
7. Fēminae in Siciliā relictae sunt, etsī eās male fēcisse paenitēbat = etsī eās maleficiī suī paenitēbat

Exercitium 14

1. Valē, mī marīte! Valēte, meī līberī!
2. Heu fuge, nāte deā! Fugite, Trōiānī!
3. Tacē et audī, Sexte! Tacēte et audīte, discipulī!
4. Tū sequere mē, serve! Sequiminī mē, servī!
5. Age, curre, Mārce! Agite, ō tēctīs, iuvenēs, succēdite nostrīs!
6. Intuēre caelum, nauta! Intuēminī caelum, nautae!
7. Manē! nōlī abīre, Iūlī! Manēte! nōlīte abīre, sociī!
8. Servā mē, Neptūne! Dī immortālēs, servāte nōs!
9. Partīre mēcum, Lūcī! Partīminī praedam, mīlitēs!
10. Laetāre, Tite, mī fīlī! Laetāminī, cīvēs meī!
11. Fer mihi vīnum, Dāve! Arma, virī, ferte arma!

12. Dīc quid cēnseās, Cornēlī! Dīcite quid cēnseātis, amīcī!
13. Domine! salvum mē fac! Impetum facite, mīlitēs!
14. Dūc puerum hūc, Achātē! Subdūcite nāvēs, Trōiānī!
15. Aequō animō es, Aenēā! Este clēmentēs, victōrēs!

Exercitium 15

1. flagrat: *3 sg praes ind āct*
2. successit: *3 sg perf ind āct*
3. nātus sit: *3 sg perf coni dēp*
4. nārrābat: *3 sg imperf ind āct*
5. potuī: *1 sg perf ind āct*
6. agnōscō: *1 sg praes ind āct*
7. velim: *1 sg praes coni āct*
8. dēvoret: *3 sg praes coni āct*
9. habeat: *3 sg praes coni āct*
10. agēs: *2 sg fut ind āct* fut perf ind
11. nōveris: *2 sg ~~perf coni~~ āct*
12. dīmīsistī: *2 sg perf ind āct*
13. repugnābis: *2 sg fut ind āct*
14. cingant: *3 pl praes coni āct*
15. minātur: *3 sg praes ind dēp*
16. reor: *1 sg praes ind dēp*
17. coniūxeris: *2 sg fut perf ind āct*
18. nāviget: *3 sg praes coni āct*
19. morāris: *2 sg praes ind dēp*
20. agat: *3 sg praes coni āct*
21. ōrnent, pārent: *3 pl praes coni āct*
22. ōrnās, properās: *2 sg praes ind āct*
23. ōdērunt: *3 pl perf ind āct*
24. exstīnxī: *1 sg perf ind āct*
25. habērem: *1 sg imperf coni āct*
26. vidērer: *1 sg imperf coni ~~āct~~* pass
27. loquar: *1 sg fut ind dēp*
28. vīdī: *1 sg perf ind āct*
29. dabis: *2 sg fut ind āct*
30. cōnferunt: *3 pl praes ind āct*
31. afficiēbātur: *3 sg imperf ind pass*
32. vidēret: *3 sg imperf coni āct*
33. doceat: *3 sg praes coni āct*
34. terrent: *3 pl praes ind āct*
35. reddat: *3 sg praes coni āct*
36. periī: *1 sg perf ind āct*
37. volō: *1 sg praes ind āct*
38. comitābor: *1 sg fut ind dēp*
39. merita es: *2 sg perf ind dēp*
40. potes: *2 sg praes ind āct*
41. vidēbis: *2 sg fut ind āct*
42. attigerit: *3 sg fut perf ind āct*
43. pāreāmus: *1 pl praes coni āct*
44. abībit: *3 sg fut ind āct*
45. illūserit: *3 sg fut perf ind āct*
46. capient: *3 pl fut ind āct*
47. tulissem: *1 sg plusqperf coni āct*
48. implōret: *3 sg praes coni āct*
49. exoriātur: *3 sg praes coni dēp*
50. dabuntur: *3 pl fut ind pass*

Exercitium 16

1. concubuisse
2. ēvānuisse
3. excēpisse, exceptum
4. fefellisse, falsum
5. flexisse, flexum
6. illūsisse
7. meritum
8. nexuisse, nexum
9. obmūtuisse
10. refellise, refulsum
11. subiēcisse, subiectum
12. succubuisse

CAPITVLVM XLI

Exercitium 1

1. cōnstat
2. prīmōrēs, ēvocāvit
3. nōbilitātem, societātem
4. mātrimōnium
5. stirps, virīlis
6. adventum, spōnsa
7. molestē
8. diffīdēbat, intulit
9. conciliāvit
10. opulentō, opēs
11. iūnxit
12. cōpiās
13. prosperum, nusquam
14. pūbēs
15. muliebre, pueritiam, fīnitima
16. auctōrem
17. sitū

Exercitium 2

1. vīvāmus, amēmus
2. sīs, doceās
3. ferant
4. habeat, servet
5. nāviget
6. pareāmus
7. implōret videatque
8. fruātur, cadat

Exercitium 4

1. prōcreāvit, cāsū
2. adeptus
3. ictus, lēgāvit
4. interēmit, lēgit
5. virginitāte, partūs
6. compressam
7. crūdēlitās
8. iussū
9. alveus
10. lupa, sitiēns, vāgītum, puerīlem
11. mītis, praebēret, lamberet
12. ambō
13. adolēvērunt, saltibus, sēgnēs
14. latrōnēs
15. īnsidiīs, falsō, hostīlem
16. dēditus
17. cūstōdiā, suspicābātur
18. necessitāte
19. servīle
20. avum, grātulantēs
21. conciliō
22. sōlitūdinēs
23. vetustum
24. stabulum

Exercitium 5

1. ēiectum, āmissam, locūta
2. collāpsam
3. admīrātus
4. factus
5. conditam
6. nātus
7. ictus
8. sepultus
9. compressa
10. genitī, ēducātī
11. āmissam
12. captus, coāctus
13. profectus
14. prōgressī
15. conditā
16. nātum

Exercitium 7

1. cōnsulere, discrīmen
2. convēnit, auspicārētur
3. vulturēs, auspicium, duplex
4. ferret, trānsiluit
5. inde, conditōris
6. sacra, rītū
7. armentō
8. abdidit
9. cōnfūsus, abigere
10. mūgīrent
11. clāvā, interiit
12. facinus
13. eximiā
14. trepidāre

Exercitium 8

1. quīcumque est
2. quodcumque accidet
3. quaecumque es
4. in quāscumque terrās
5. quōcumque modō
6. quōcumque tempore
7. ubicumque, quācumque mātre
8. quīcumque trānsiliet moenia mea

Exercitium 10

1. patruus
2. ēdidit
3. lacrimōsum
4. nescioquem, vigōris
5. opem, orba
6. gemellīs, ūdīs
7. dēficiente, līmō, opācā
8. fēta, nūtrīvit
9. linter
10. tumet
11. arguitur

Exercitium 11

1. nōtum est veterēs Rōmānōs crūdēlēs fuisse
2. ignis Vestae Rōmam urbem aeternam esse significat
3. Augustus glōriātus est 'marmoream sē relinquere urbem'
4. Venus prōmīsit sē ipsam fīlium ad līmen domūs patriae ductūram esse'
5. Nōn fās est tē hinc comitem portāre Creūsam
6. Anchīsēs terram illam longinquam quaerendam esse cēnsuit
7. Fateor 'mē Īlium bellō petīvisse'
8. Vidēsne omnia tūta esse et classem sociōsque servātōs...?

9. Fāma nārrābat Aenēam Trōiā vēnisse et cum Dīdōne concubuisse; eōs nunc rēgnī oblītōs in luxū vīvere turpī cupīdine captōs'
10. Fāma rēgīnae dētulit 'armārī classem cursumque parārī'
11. Crēdisne cinerem aut Mānēs sepultōs fidem nostram cūrāre? Ego reor nūmine deōrum Trōiānōs hūc vēnisse
12. Numquam negābō 'tē bene meritam esse dē mē', neque ego spērāvī hanc fugam cēlārī posse
13. Anna nōn intellegit sorōrem furentem fūnus parāre
14. Cōnstat Aenēam domō profugum prīmō in Macedoniam vēnisse, inde in Siciliam dēlātum esse, ab Siciliā ad Latium tenuisse
15. Turnus molestē ferēbat advenam sibi praelātum esse
16. Mezentius rēbātur opēs Latīnōrum nimis crēscere
17. Faustulō spēs erat rēgiam stirpem apud sē ēducārī, nam iussū rēgis īnfantēs expositōs esse sciēbat
18. Silvia, cum geminōs peperisset, 'Mārtem patrem esse' affirmāvit
19. Numitor, cum audīvisset geminōs esse frātrēs, nepōtēs suōs servātōs esse suspicābātur
20. Herculēs, cum partem gregis abesse sēnsisset, pergit ad proximam spēluncam
21. Herculēs 'sē fātum implētūrum esse' ait
22. Euander: "Māter mea 'tē deōrum numerum auctūrum esse' cecinit, 'tibique āram hīc dicātum īrī'"
23. Quis crēdat puerīs nōn nocuisse feram?
24. Paris Venerem deam pulcherrimam esse iūdicāvit

Exercitium 13
1. classe: *abl sg 3 f*
2. agrum: *acc sg 2 m*
3. arma: *acc pl 2 n*
4. nāvēs: *acc pl 3 f*
5. rēx: *nōm sg 3 m*
6. advenārum: *gen pl 1 m*
7. aciēs: *nōm pl 5 f*
8. signum: *nōm sg 2 n*
9. ducem: *acc sg 3 m*
10. Trōiānōs: *acc pl 2 m*
11. sēdem: *acc sg 3 f*
12. gentis: *gen sg 3 f*
13. bellō: *dat sg 2 n*
14. dextrā: *abl sg 1 f*
15. societātem; *acc sg 3 f*
16. spem: *acc sg 5 f*
17. uxōris: *gen sg 3 f*
18. stirps: *nōm sg 3 f*
19. adventum: *acc sg 4 m*
20. certāmine: *abl sg 3 n*
21. rēbus: *dat pl 5 f*
22. opēs: *acc pl 3 f*
23. cōpiās: *acc pl 1 f*
24. sitū: *abl sg 4 m*
25. flūminī: *dat sg 3 n*
26. fīliae: *dat sg 1 f*
27. partūs: *gen sg 4 m*
28. frātribus: *dat pl 3 m*
29. pecus: *acc sg 3 n*
30. nāte: *voc sg 2 m*

Exercitium 14
1. abdidisse, abditum
2. abēgisse, abāctum
3. adeptum
4. adolēvisse
5. arcessīvisse, arcessītum
6. compressisse, compressum
7. crēvisse
8. coēgisse, coāctum
9. cōnfūdisse, cōnfūsum
10. consuluisse, cōnsultum
11. dēdidisse, dēditum
12. īcisse, ictum
13. intulisse, illātum
14. īnstituisse, īnstitūtum
15. interēmisse, interēmptum
16. mānsisse
17. oppressisse, oppressum
18. recubuisse
19. spopondisse, spōnsum
20. trānsiluisse

CAPITVLVM XLII

Exercitium 1
1. ... quō Rhēnum trānsīret
2. ... quibus nova urbs dēfenderētur
3. ... quī fascēs et secūrēs gererent rēgīque anteīrent
4. ... quī societātem novō populō peterent
5. ... quī lūdōs spectārent
6. ... quī Ascaniō haec nūntiet eumque in urbem dūcat
7. ... quī in Tiberim expōnerentur
8. ... quā amīcae suae dōnum emeret
9. ... quae alterī saeculō prōsint

Exercitium 2
1. rīte, iūra, agrestēs, coalēscere
2. līctōrēs, fascibus, secūribus, anteīrent, creāvit
3. īnsignia
4. asȳlum, quīlibet, perfugere
5. cum, tum
6. cīvitās, vīcīnīs
7. spernerent, lēgātiō
8. aegrē, lūdicrum, hospitāliter
9. spectāculum, discurrērunt
10. profūgērunt
11. indignātiōnem, mītigābat, blandīs
12. proinde
13. admodum, concitābant
14. lentē, occāsiōnem
15. vāna, fugat/-āvit, spoliat/-āvit
16. ēscendit, spolia
17. quercum, dēsignāvit
18. opīma, decus

Exercitium 4
1. ubi, unde, quō
2. illīc, illinc, illūc, hinc, ibi
3. hūc illūc
4. eō
5. hīc, inde, hūc, hinc, hīc

Exercitium 5
1. invāsērunt
2. clādēs, migrāvērunt
3. prōdidit, armillās, impūne
4. reciperārent, inīquō
5. effūsōs
6. dēmeret, sisteret
7. cōnfestim, iterāvērunt, prōvolāvit
8. clāmitābat, imbellēs, globō
9. aegrē, ēvāsit
10. fundere
11. pigēbat, īnfēstās, nefandō, respergerent
12. impetrāvērunt
13. foedus, prōdiērunt
14. cōnsociāvērunt, concors
15. cūriās, centuriās, cōnscrīpsit
16. Quirītēs

Exercitium 7
1. antequam Rōmam condidit
2. priusquam urbs R. validior esset
3. priusquam equitēs impetum facerent
4. antequam sōl ortus est
5. priusquam portae clauderentur

Exercitium 8
1. concursū, īnspērāta
2. convalēscere
3. immīsērunt, vāstārētur
4. populābātur
5. īnsidiīs, excīvit
6. modicum
7. perculsī
8. oppōnerentur, irrūpērunt
9. dīmicāvērunt
10. mīlitiae, acceptus
11. cōntiōnem, coorta, dēnsō
12. aliquamdiū
13. patrēs, sublīmem
14. plēbe, arguēbant
15. hodiernā, dēlāpsus, obvius
16. fānum
17. praesidium

Exercitium 9
1. ut pācem pet~~ant~~ peterent
2. quī pācem pet~~ant~~ peterent
3. ad pācen petendam
4. pācem petītum
5. pācis petendae causā

Exercitium 11
1. auxiliī ferendī
2. puerō intuendō
3. ad arcendam vim
4. novae urbis videndae
5. ad rapiendās virginēs
6. eius decoris adipīscendī
7. aurō pollicendō
8. arcis reciperandae

9. rēgis creandī
10. dē sacrīs faciendīs
11. ad sacerdōtēs creandōs
12. ad rēs dīvīnās cūrandās
13. ad turbandam omnium pācem
14. in diīs colendīs, in pāce cōnservandā

Exercitium 12
1. peregrīnum
2. externī, adorīrentur
3. deinceps, imperitābant, interrēgēs, interrēgnum
4. concessērunt, dēcrēvērunt, auctōrēs
5. faustum
6. augure, lituum, aduncum
7. vēlātō, uti, dēclārāret
8. dē integrō
9. indicāvit
10. discrīpsit, fāstōs, nefāstōs, ūtilēs
11. iniceret, monitū, nocturnōs
12. mīrāculō
13. assiduus, flāmen
14. ancīlia, saltāre
15. sānctās
16. generum, mandāvit
17. cōnservāta, violāre, dīligentiā, coleret
18. temperātam
19. adverte

Exercitium 14
1. notant
2. plausū
3. exsiliunt
4. columbae, agna, novella, cōnstitit
5. faciēs, laniat
6. geniālis
7. corrumpere
8. commoda
9. tubicen
10. nātae, pignora
11. prōcumbit
12. socer

Exercitium 15
1. in lītore, in īnsulam propinquam
2. in latus, in firmō rōbore, in partem interiōrem
3. in summam arcem, sub clipeō
4. in faciem, in gremium suum, in gremiō (/super gremium)
5. super lectum medium, super Priamō, super Hectore
6. sub tēctum, in spēluncam
7. in sinistrīs manibus, in eam, super Tarpēiā

Exercitium 17
1. ā + *abl:* ā senātū
2. ab + *abl:* ab urbe
3. ad + *acc:* ad vīllam
4. adversus + *acc:* adversus ōram
5. ante + *acc:* ante templum
6. apud + *acc:* apud medicum
7. circum + *acc:* circum ~~digitum~~ collem
8. citrā/cis + *acc:* citrā Tiberim
9. contrā + *acc:* contrā nātūram
10. cōram + *abl:* cōram populō
11. cum + *abl:* cum uxōre
12. dē + *abl:* dē caelō
13. ē + *abl:* ē castrīs
14. ergā + *acc:* ergā parentēs
15. ex + *abl:* ex urbe
16. extrā + *acc;* extrā moenia
17. in + *abl/acc: vidē ex. 15!*
18. īnfrā + *acc:* īnfrā lūnam
19. inter + *acc:* inter manūs
20. intrā + *acc:* intrā vāllum
21. iuxtā + *acc:* iuxtā viam
22. ob + *acc:* ob timōrem
23. per + *acc:* per fenestram
24. post + *acc:* post tergum
25. prae + *abl:* prae dolōre
26. praeter + *acc:* praeter ūnum
27. prō + *abl:* prō patriā
28. prope + *acc:* prope oppidum
29. propter + *acc:* propter īram
30. secundum + *acc:* s. flūmen
31. sine + *abl:* sine cūrā
32. sub + *abl/acc: vidē ex. 15!*
33. super + *acc/abl: vidē ex. 15!*
34. suprā + *acc:* suprā terram
35. trāns + *acc:* trāns Rhēnum
36. ultrā + *acc:* ultrā mare

Exercitium 18
1. timēre *īnf,* timuēre *perf*
2. necāvēre *perf,* cavēre *īnf*
3. fēcēre *perf,* decēre *īnf*
4. vīdēre *perf,* rīdēre *īnf*
5. fūgēre *perf,* augēre *īnf*
6. audēre *īnf,* dedēre *perf*
7. tulēre *perf,* dolēre *īnf*
8. movēre *īnf,* mōvēre *perf*
9. ēgēre *perf,* egēre *īnf*

Exercitium 19
1. cōnstitisse
2. convaluisse
3. coortum
4. dēcrēvisse, dēcrētum
5. ēscendisse
6. fūdisse, fūsum
7. invāsisse, invāsum
8. perculisse, perculsum
9. prōcubuisse
10. prōdidisse, prōditum

CAPITVLVM XLIII

Exercitium 1
1. indole, dissimilis
2. avītā, stimulābātur
3. repeterent
4. renūntiāvērunt
5. interfuērunt
6. pūrgāre, invītī, displicēret
7. indīcere
8. utrimque
9. cognātōs, cīvīlī
10. statīva, spatium
11. dictātōrem
12. pertinēbat
13. aggrederentur
14. trigeminī
15. disparēs
16. ictum
17. abolēvit
18. senēscere
19. quō, eō

Exercitium 2
1. tantīs... ut... posset
2. ita... ut... nōminārētur
3. ita... ut... dīceret
4. tantā... ut... servīret
5. adeō.. ut... posset
6. tanta... ut... implēvisset
7. tantum... ut... ausī sint
8. adeō... ut... praebēret
6. adeō... ut... esset
10. tantum... ut... habēret
11. tam... ut... abstulerit
12. ita... ut... esset
13. convēnit ut... auspicārētur
14. ēvēnit ut... agerent
15. mōs est ut... accumbant
16. ut... veniat, incendat
17. ita... ut... daret, retinēret
18. hīs lēgibus ut... imperitāret

Exercitium 4
1. uter
2. uterque, neuter
3. utrīque, alterōrum
4. utrimque
5. uter, alterius
6. utrimque
7. utrīusque, utrī utrīs
8. utrōque, utrīque
9. neutrī
10. alterī
11. utrīque
12. alter, alter
13. utrīque

Exercitium 5
1. adhortantur
2. prō, servitiō
3. increpuēre, mōtus, agitātiō anceps
4. exspīrantēs, integer
5. nēquāquam
6. intervāllīs
7. inclāmat
8. intāctus
9. strāgem, obiectus
10. dēfūnctus, iugulō
11. dēspōnsa
12. palūdāmentum, flēbiliter
13. complōrātiōne, increpat /increpuit, trānsfīgit/trānsfīxit
14. atrōx, duumvirīs
15. perduelliōnem, obnūbitō, reste, suspenditō, pōmērium
16. gemінātur

Exercitium 7
1. "ego fīliam meam iūre caesam iūdicō"
2. "ad vōs trānsībō, Fidēnātēs!"
3. "abeunt Albānī!"
4. "redī in proelium!"
5. "meō iussū circumdūcitur Albānus exercitus"
6. 'iniussū suō Albānōs subiisse...'

7. 'unde venīrent et quid quaererent': "unde venītis et quid quaeritis?"
8. 'sē Trōiā venīre et novam sēdem quaerere': "Trōiā venīmus et novam sēdem quaerimus

Exercitium 8
1. iūdicēs, condemnāvērunt
2. colligāre, laqueum
3. prōvocāvit
4. prōvocātiōne, prōclāmāvit
5. decorātum, cruciātūs, dēfōrme
6. crīmen, līberātōrem, absolvit
7. foeditāte
8. vulgī, populārium, reconciliāre
9. palam, prōditiōnem
10. dēficerent
11. cōnfluunt
12. cornū, dīrēxit
13. sēnsim
14. circumdūcī
15. interclūderentur
16. trepidātiōne
17 citātus

Exercitium 10
1. voluissent, servāvissent
2. invēnerimus
3. esset, succumberem
4. coniūnxeris
5. habērem, lūderet, vidērer
6. fuisset, tulissem, dēlēvissem, exstīnxissem, iēcissem
7. tetigissent
8. capta esset, volverentur
9. esset, ferret
10. ferret, egēret
11. sēnsisset
12. creāveritis
13. dederis
14. victus esset, dīvīsisset
15. voluissem, fēcissētis
16. possēs, docuissem

Exercitium 11
1. grātulātus
2. illūxit
3. hesternō, cōntiōnantem
4. circumsistunt
5. iniussū
6. culpa, ductor, ruptor
7. perfidiā, dīmicātiōnem
8. centuriōnēs, saepiunt, īnsānābile, at, violāta
9. ligātus, quadrīgae, dīversās, lacerātum
10. distractum
11. trādūcere
12. dīruta
13. maestitia, vagārentur
14. pulvis
15. continēns, miserābilium
16. passim
17. occupāta, ēdictum
18. duplicātus, ruīnīs
19. turmās
20. effringere
21. supplenda

Exercitium 13
1. tempestāte, secundum
2. ope
3. dēvīcit, invectīs
4. suscēperant, cultum
5. mīlitiā, dōnec
6. religiōne
7. statum
8. cōnflagrāvit
9. inventiōne, ōrātōriae, argūmentīs
10. causam
11. reciperet, identidem, lāmentātiōne
12. intentiō
13. dēpulsiō
14. quaestiō
15. ratiō
16. īnfirmātiō, indemnātam
17. iūdicātiō

Exercitium 15
1. parāre, parere, reperīre
2. dōnāre, pōnere, pūnīre, cōnārī
3. claudere, laudāre, plaudere, audīre
4. sentīre, nūntiāre, mentīrī
5. redīre, rīdēre, reddere
6. ēducāre, ēdūcere, docēre
7. pārēre, perīre, aperīre, prōcreāre
8. conciliāre, dēsilīre, spoliāre
9. cōnficere, cōnsociāre, convenīre
10. fugāre, fugere, vāgīre
11. servāre, servīre, solvere
12. orīrī, morī, glōriārī, morārī
13. complectī, comitārī, potīrī
14. cūstōdīre, ōrdīrī, prōgredī
15. nescīre, nāscī, nōscere, secāre
16. abigere, nāvigāre, corrigere, ligāre
17. venīre, vēnīre, vēndere, vēnārī
18. vincere, vincīre, cruciāre, efficere
19. vertere, certāre, nūdāre, lūdere
20. indicāre, indīcere, dēdicāre, necāre
21. appellāre/-ere, colligāre/-ere
22. trucīdāre, occīdere

Exercitium 16
1. abolēvisse
2. aggressum
3. dēfūnctum
4. dēspondisse, dēspōnsum
5. dīrēxisse, dīrēctum
6. dīruisse, dīrutum
7. effrēgisse, effrāctum
8. illūxisse
9. increpuisse
10. ratum
11. saepsisse, saeptum
12. senuisse
13. supplēvisse, supplētum

CAPITVLVM XLIV

Exercitium 1
1. comitia
2. incursiōnem
3. fētiāle
4. ingreditur, postulāta
5. exposcit, fermē
6. terrestrēs, īnfernī, testor, persolvere
7. fētiālis, māiōrēs nātū, quō pactō
8. duellō, cōnsentiō, cōnscīscō
9. ferrātam, dēlīquerant
10. īnstitūtum
11. dēmandātā
12. mūnītiōnibus, fīrmāta
13. quandō
14. amplificāvit, clandestīnīs
15. prōlātum, salīnae
16. lēgātur
17. compos

Exercitium 3
1. sēditiōnem, commigrāvit
2. hērēs, dēcesserat, nurum
3. testāmentō
4. locō, honōrātum
5. exsule, indignitātem
6. bonīs, māternā, āmigrāret
7. apta, strēnuō
8. carpentō, pilleum, volitāns
9. perīta, ālitem, nūntiam, dīvīnitus
10. augurium, cōgitātiōnibus
11. novitātem, cōnspicuus, cōmiter
12. tūtor
13. cōnsēnsū, compositam
14. accītus
15. funguntur

Exercitium 4
1. "relinquō, accēpī", 'sē relinquere, accēpisset'
2. 'Lāocoontem, dedisse, laeserit'
3. 'Aenēam, vēnisse, concubuisset'
4. 'sē, essent, īnstituisse
5. 'sē, cōnspexissent, facerent'
6. 'sit, futūrum locum'
7. "petō, rēgnāvērunt", 'sē, petere, rēgnāvissent"
8. 'fungantur, sē, vīxisse'

Exercitium 6
1. vī, dolō ūsī sunt
2. pāce fruuntur
3. officiō iūdicis fungēbātur
4. rēgnō potītus est
5. carne hūmānā vescēbātur

Exercitium 7
1. captīvōs, revēxit
2. forī
3. lapideum, coeptīs, intervēnit
4. cōnflīxērunt
5. praeterquam, impedīvērunt
6. praecipua, incurrentēs
7. fōrmula, dēditiōnis
8. terminōs, dēlūbra, diciōnem
9. domuit
10. exōrdium, convallēs
11. ferunt, experrēctus
12. sēcrētum
13. ērudīre, ēvāsit
14. servā

Exercitium 9
1. secūrim
2. secūrī
3. puppim, puppī
4. turrī

5. turrim
6. sitim, sitī
7. febrim, febrī
8. Tiberim
9. Tiberī
10. Charybdim

Exercitium 10

1. fraude
2. rīxam
3. coercitī
4. ex compositō, dēiēcit
5. exsanguem, arbitrōs, properē
6. portendērunt
7. sōpītus, ictū
8. dictō audientem
9. mūneribus
10. exsulātum
11. probātus
12. cēnsum, virītim, habitū, distribuerentur
13. cēnsuit, classēs, centuriās
14. seniōrēs, iūniōrēs
15. pedester
16. immūnēs, prōlētāriī
17. tribūs
18. cornicen

Exercitium 12

1. condidit, suovetaurīlibus, lūstrāvit
2. lūstrō, scrīptor
3. dignitās
4. aggere
5. prīvātim, hospitia, inclutum
6. perpulit
7. cōnfessiō
8. affectābat
9. ārdentis, īnstīgābat, temeritāte
10. parricīdiīs, nūptiīs
11. continua, conquiēscere
12. accingerētur, rēgāle
13. facesse
14. furōre, īnstīnctus, contumēliīs
15. senectūs
16. grātuīta
17. frūstrā~~rī~~ tor

Exercitium 13

1. admīrārī, dīcere, spernere
2. parcere
3. spectāre
4. patī
5. circumīre, conciliāre
6. admonēre, repetere, allicere

Exercitium 14

1. puerō egentī post avī mortem nātō 'Egeriō' nōmen datum est
2. 'sibi nōmen esse Tarquiniō'
3. cui Serviō Tulliō fuit nōmen
4. ultimō rēgī Rōmānō 'Superbō' cognōmen datum est
5. nōmen Mercuriō est mihi

Exercitium 16

1. bellō pār
2. cum indole tum spē ... ferōcior
3. nec aetāte nec vīribus disparēs
4. nec spē nec vīribus parēs
5. glōriā pār
6. neque quisquam ... ūllā arte cum Serviō cōnferrī potuit
7. disparēs mōribus
8. et aetāte et vīribus validior

Exercitium 17

1. sēdit, praecōnem, praeparātī
2. maledīcere, suffrāgium
3. intervēnit, corripere, potiōrem
4. fautōrēs, arripuit, gradūs
5. comitātū, admonitū, abhorret
6. profundēns
7. sanguinulentum, fertur
8. pietāte, paternō, tīnxit
9. lēgitima, licentia
10. amār~~us~~ a
11. vehiculum, rotārum, iūmentīs

Exercitium 19

1. avītae *gen sg f* ~~2~~ 1
2. proximus *nōm sg m* ~~1~~ 2
3. pūblica *acc pl n 2*
4. cupidīs *dat pl m 2*
5. ōtiōsum *acc sg m 2*
6. medium *nōm sg n 2*
7. necessāriam *acc sg f* ~~2~~ 1
8. ferōcī *abl sg m 3*
9. compotem *acc sg m 3*
10. paucīs *abl pl n 2*
11. caelestēs *voc (nōm) pl m 3*
12. īnfernī *voc (nōm) pl m 2*
13. iniūstum *acc sg m 2*
14. nostrum *acc sg n 2*
15. pūrō, piō *abl sg n 2*
16. māior *nōm sg f 3*
17. praesentibus *abl pl m 3*
18. priōrum *gen pl m 3*
19. omnem *acc sg f 3*
20. veterum *gen pl m 3*
21. novae *dat sg f 1*
22. variā *abl sg f 1*
23. ingentī *abl sg f 3*
24. potēns *nōm sg m 3*
25. impiger *nōm sg m 2*
26. omnibus *abl pl n 3*
27. magnī *gen sg m 2*
28. humiliōrem *acc sg m 3*
29. aptissima *nōm sg f 1*
30. fortī *dat sg m 3*
31. cupidō *dat sg m 2*
32. prīvātīs *dat pl n 2*

Exercitium 20

1. arripuisse, arreptum
2. coluisse, cultum
3. cōnflīxisse, cōnflīctum
4. cōnscīvisse, cōnscītum
5. cōnsuluisse, cōnsultum
6. dēiēcisse, dēiectum
7. dēlēgisse, dēlēctum
8. dēlīquisse, dēlictum
9. distribuisse, distribūtum
10. domuisse, domitum
11. experrēctum
12. fūnctum
13. incurrisse
14. ingressum
15. īnstīgāvisse, īnstīgātum/īnstīnctum
16. nūpsisse, nūptum
17. perpulisse, perpulsum
18. portendisse, portentum
19. retinuisse, retentum
20. sēdisse
21. sīvisse, situm
22. solitum
23. tīnxisse, tīnctum

CAPITVLVM XLV

Exercitium 1

1. ... Rōmānīs auxiliō vēnērunt
2. cum victōria Horātiō honōrī et glōriae esset, nex sorōris eī crīminī fuit
3. rapīna Sabīnārum iuvenibus Rōmānīs magnō fuit gaudiō, at magnō dolōrī fuit parentibus, quibus fortūna fīliārum cordī erat
4. ... dea cui coniugia cūrae sunt
5. "memor estō hās duās aciēs spectāculō fore Etrūscīs"
6. Lucumō ... cīvibus invidiae erat
7. comitia rēgī creandō
8. Servius cēnsum īnstituit, id quod reī pūblicae magnō ūsuī erat et rēgī magnō honōrī
9. Tarquinius Superbus dīxit 'moram suam salūtī sibi atque illīs fuisse'
10. ... ea rēs eī crīminī fuit
11. Mīnōtaurus odiō erat Athēniēnsibus, Daedalus iīs admīrātiōnī erat
12. Dīdō Aenēae ēnsem mūnerī (= dōnō) dederat.

Exercitium 2

1. invīsōs, exsilium
2. dictitāret
3. imminuit, paucitāte, contēmptus
4. administrābat
5. nūptum, auctōritās
6. invectī
7. īnsolēns, quicquam
8. eōdem
9. invidiā, minās, iactāvit
10. māchinātus
11. hospitium
12. prōtraherentur, enimvērō, manifēsta
13. īnsōns, crāte
14. collaudātīs, difficulter
15. manipulīs

Exercitium 4

1. adulēscēns ūnīus et vīgintī annōrum
2. frātrēs geminī eiusdem aetātis sunt
3. longitūdinem passuum XI mīlium CXC (opus arcuātum passuum LX)
4. classem vīgintī nāvium
5. virī omnis generis
6. armillās magnī ponderis
7. eius modī ānulus magnī pretiī est
8. huius modī litterae, ars scrībendī
9. rēx ingeniī bellicōsī
10. quadringentōrum annōrum opus

11. iuvenis indolis rēgiae
12. cīvēs prīmae classis, cēnsum centum mīlium habent
13. cīvēs īnfimī ōrdinis
14. altera ferōcis animī erat, altera mītis ingeniī
15. mōrem senātum dē rē pūblicā cōnsulendī solvit
16. nūntius dubiae fideī vidēbātur
17. opera labōris māiōris
18. tantae mōlis erat...

Exercitium 5
1. aequābat
2. talenta
3. trānsfugere, saevitiam
4. usquam
5. prōtegerent
6. assentīre, rebellandum
7. prūdentiam, assūmpsit
8. prōmptissimīs, praedātum
9. ad ultimum, obībat, tolerābat
10. scīscitātum
11. dēlīberāre
12. inambulāns, papāverum, dēcussit
13. imperfectā, praeciperet
14. operāriī, indignābantur
15. pererrābat

Exercitium 7
1. tantā audāciā erant
2. tantā iūstitiā fuisse dīcitur
3. bovēs mīrā speciē
4. māximā cāritāte erat
5. bonō animō esse
6. equum ingentī magnitūdine
7. fīlia inhūmānā crūdēlitāte
8. dea mīrābilī pulchritūdine

Exercitium 8
1. portentum. ānxiīs
2. ōrāculum
3. specū
4. stultitiam
5. lūdibrium
6. sortī
7. aliō
8. praepotentī
9. dītārī, magnificentiā
10. lēnīre
11. obsidēre
12. iuvenālibus, terēbant
13. incaluerant, mentiō
14. castissimam
15. praestāre
16. iuventae, invīsimus
17. āvolant
18. aequālibus
19. sērā
20. castitāte, penes
21. libīdō, stuprandae
22. expers

Exercitium 10
1. multī Trōiānī duce Aenēā ē patriā profectī sunt
2. Ascaniō puerō Lāvinia rēgnāvit
3. Rōmulō rēge numerus cīvium Rōmānōrum duplicātus est
4. nōn auctōribus patribus rēgnāvit
5. Brūtus dīs testibus iūrāvit
6. T. Mānliō cōnsule Iānus clausus est
7. servī rēgis lūdis genīs rediērunt
8. dubiā victōriā, magnā caede
9. mē vīvō
10. dictīs factīsque omnibus ad fallendum aptīs, īnsciā multitūdine
11. rē imperfectā
12. īnsciō Collātīnō
13. patre et virō praesentibus

Exercitium 11
1. hospitālī
2. pudīcae, inclīnārī
3. dēdecus
4. iugulātum, adulteriō
5. obstināta
6. fidēlibus, mātūrātō, incidisse
7. obortae
8. satin', pudīcitiā
9. dexterās, adulterō
10. noxam, dēlictī
11. peccat
12. peccātō, impudīca
13. prōlāpsa
14. mānantem, extractum
15. iūrāvit, exsecūtūrum
16. victrīx
17. pestifer, pestem

Exercitium 13
1. pugnābātur
2. pugnātum est
3. dīmicātum est
4. certātum erat
5. ventum est
6. reditum est
7. curritur, ventum est
8. rēgnātum est
9. nunc est bibendum, dormiendum nōn est

Exercitium 14
1. concientur
2. inertēs, castīgāvit, voluntāriī
3. quācumque
4. tribūnum, magistrātū
5. stuprō, orbitāte, miseriā/miseriīs
6. opificēs, bellātōribus
7. abrogāret
8. ultrō, praefectō
9. exsecrantur
10. mōtūs, comprimeret, exāctus
11. simultātem, rapīnīs
12. centuriātīs

Exercitium 16
1. aerātā
2. epulās, errōris
3. nūptae, pudīcae
4. pavet, dēprehēnsa, īnfēstō
5. palmīs, urgentur
6. grandaevum
7. exsequiās
8. reticet, pudibunda, perennis
9. ēloquī, mātrōnālēs
10. veniam dant
11. damnum, generōsō, stīllantem, prōle
12. sēmianimis, concussā, impavida
13. ināne
14. honestī, annuum

Exercitium 18

1. superbē	15. postrēmō
2. iūstē	16. ferōciter
3. leviter	17. libenter
4. celeriter	18. facile
5. pulchrē	19. difficulter
6. ācriter	20. gravius
7. subitō	21. fortissimē
8. benignē	22. melius
9. cōmiter	23. prius
10. falsō	24. male
11. pariter	25. bene
12. sapienter	26. quīnquiēs
13. pūblicē	27. sexiēs
14. prīvātim	28. deciēs

Exercitium 19
1. concīvisse, concitum
2. concussisse, concussum
3. dēcussisse, dēcussum
4. dēprēndisse, dēprēnsum
5. ērubuisse
6. exēgisse, exāctum
7. fāvisse
8. incaluisse
9. obsēdisse, obsessum
10. oppressisse, oppressum
11. praestitisse
12. prōlāpsum

CAPITVLVM XLVI

Exercitium 1
1. ducentēsimō, coercēret
2. placuit, diūturnitās, redderet
3. prīvātōs
4. patrimōniō
5. collēgam
6. commōvit, restituerētur
7. invicem
8. cōnsenuit
9. vindicāret, dictātor
10. dictātūra, cōnsulātus
11. magister equitum, obsequitur
12. tribūnōs plēbis
13. contendit, mīliārium
14. repudiāvit, dēprecātiōne
15. omnīnō
16. iūgerum, sūdōre, praetextam
17. trecentēsimō, decemvirī
18. damnātus, cōnsulāre
19. excīsae
20. dītissimam
21. labōrārent, regressī
22. supervēnit

Exercitium 2
1. nē vāna urbis magnitūdō esset
2. nē quis impūne ... prōderet
3. nē ... sacra neglegerentur
4. nē quandō ea arx hostium esset
5. nē ipse rem tam trīstem iūdicāret
6. nē obvius fieret

7. nē stuprum ā decemvirō sustinēret
8. nē Capitōlium obsidērent
9. nē cōnsulēs longius imperium habērent, nē īnsolentiōrēs redderentur
10. nē sē orbum līberīs facerent
11. nē inultam mortem esse sinat

Exercitium 4
1. sexāgēsimō, tribūnī mīlitārēs
2. persevērāvērunt, quadriennium
3. praesūmpsērunt, triennium
4. honor
5. singulārī, torquem
6. tīrōnibus, amplius
7. corvus, unguibus
8. prōvocāverat, meritum
9. subāctī, perdomitī
10. iugum
11. cēnsor, strāvit
12. tribūnī mīlitum
13. lēgātus

Exercitium 6
1. ante diem ūndecimum kalendās Māiās annō septingentēsimō quīnquāgēsimō tertiō a.C.n.
2. annō ducentēsimō quadrāgēsimō quīntō a.u.c. sīve annō quīngentēsimō nōnō a.C.n. rēgēs exāctī sunt
3. sextō decimō annō post rēgēs exāctōs tribūnī plēbis creātī sunt
4. annō a.u.c. trecentēsimō sexāgēsimō quartō Rōma ā Gallīs capta est
5. L. Genūciō Q. Servīliō cōnsulibus mortuus est Camillus
6. T.Veturiō Sp. Postumiō cōnsulibus annō quadringentēsimō trīcēsimō tertiō a.u.c. ...
7. Ap. Claudiō M. Fulviō cōnsulibus annō a.u.c. quadringentēsimō nōnāgēsimō ...
8. ante diem quārtum īdūs Mārtiās annō quīngentēsimō tertiō decimō a. u.c. Q. Lutātiō A. Mānliō cōnsulibus
9. īdibus Mārtiīs annō quadrāgēsimō quārtō a.C.n., id est a.u.c. septingentēsimō decimō
10. ante diem tertium nōnās Iānuāriās annō sescentēsimō duodēquīnquāgēsimō a.u.c., centēsimō sextō a.C.n.

Exercitium 7
1. trānsmarīnus
2. elephantōrum, incognitās
3. contigit
4. honōrificē, tractāvit
5. īnfāmēs
6. comperisset, sollicitāvit
7. aequīs, remandātum
8. venēnō
9. honestāte
10. obtinuit
11. quadringentēsimō, septuāgēsimō
12. expāvērunt
13. trucī
14. adversō
15. explōrātor

Exercitium 9

1. A. = Aulus	9. M'. = Mānius
2. Ap. = Appius	10. P. = Pūblius
3. C. = Gāius	11. Q. = Quīntus
4. Cn. = Gnaeus	12. Sex. = Sextus
5. D. = Decimus	13. Ser. = Servius
6. K. = Kaesō	14. Sp. = Spurius
7. L. = Lūcius	15. T. = Titus
8. M. = Mārcus	16. Tib. = Tiberius

Exercitium 10
1. rōstrātīs, nāvālī
2. dēceptus
3. retrō
4. fidem, castella
5. perniciē, refūgērunt, coniectus
6. dēmersit, pugnātōribus
7. naufragium, calamitāte, īnfrāctus
8. pompā
9. permūtātiōnem
10. negāvit
11. complexū
12. īnfīnītum, redāctum
13. tractum
14. trānsāctō, tribūta
15. fiscō
16. modiōrum
17. trīticum
18. contigerat
19. historicus
20. grandem
21. perēmisset, stīpitī
22. īnsignis, ingreditur, superēminet

Exercitium 12
1. pectus -oris *n;* lectus -ī *m;* flūctus -ūs *m*
2. sonus -ī *m;* onus -eris *n;* genus -eris *n*
3. pontus -ī *m;* pondus -eris *n;* mundus -ī *m*
4. nīdus -ī *m;* sīdus -eris *n;* gradus -ūs *m*
5. rītus -ūs *m;* lītus -oris *n;* frīgus -oris *n*
6. latus -eris *n;* status -ūs *m;* metus -ūs *m*
7. lupus -ī *m;* opus -eris *n;* foedus -eris *n*
8. corpus -oris *n;* hortus -ī *m;* portus -ūs *m*
9. tempus -oris *n;* campus -ī *m;* pignus -oris *n*
10. vultus -ūs *m;* vulnus -eris *n;* mūnus -eris *n*
11. dolus -ī *m;* holus -eris *n;* scelus -eris *n*
12. facinus -oris *n;* asinus -ī *m;* manus -ūs *f*
13. porticus -ūs *f;* dēdecus -oris *n;* pecus -oris *n* 14. domus -ūs f. humus -ī f. vulgus -ī n.

Exercitium 13
1. cessisse
2. comperisse, compertum
3. cōnsenuisse
4. contēmpsisse, contēmptum
5. contendisse
6. dēcēpisse, dēceptum
7. excīdisse, excīsum
8. expāvisse
9. flūxisse
10. īnfrēgisse, īnfrāctum
11. lūxisse
12. perrēxisse
13. perēmisse, perēmptum
14. redēgisse, redāctum
15. rettulisse, relātum
16. regressum
17. subēgisse, subāctum
18. trānsēgisse, trānsāctum
19. tribuisse, tribūtum

CAPITVLVM XLVII

Exercitium 1
1. commentārius, flōruērunt
2. excerpsit, chronicī, annālēs
3. cōnspectum, incōnspectum, temere
4. cognōmentum
5. poēmata
6. obiit
7. tragoediās, exagitātus, vexātus. dēscīvit
8. cōnscrīpsērunt, philosophiae, nātūrālī
9. tragicī, nōbilitātī
10. philosophus, convictus
11. obsidiōne, obrēpentēs, dēpulit
12. coniectūram

Exercitium 3
1. decem mīlia sēstertium/nummum
2. Iuppiter, pater deum hominumque
3. Cincinnātus agrum IV iūgerum colēbat
4. Sp. Carvīlius iūrāvit 'uxōrem sē habēre līberum quaerundōrum causā'

Exercitium 4
1. trānsgressus, orientālēs
2. diūtinō, circumvāllātī
3. notam, subscrīpsērunt, pondō, lībrās
4. celebrātus
5. quīngentēsimō, dīvortium, sterilis
6. cōmicus, prōposuit
7. obtrectāvit
8. historiam, prōdit
9. hospita, vēnundare
10. percontātus, dēsipere
11. foculō, deussit, subinde
12. dēlīrāre
13. exussit, ecquid
14. cōnstantiam, cōnfīdentiam, mercātus
15. sacrārium, conditī
16. quīndecimvirī, cōnflīctātur
17. dēiūrant, scrīptīs
18. mecastor, iūs iūrandum, meherc(u)le
19. edepol

Exercitium 6
1. exīre = ēgredī; exit = ēgreditur; exeunt = ēgrediuntur; exiit = ēgressus est; exī! = ēgredere!
2. timēre = verērī; timeō = vereor; timēmus = verēmur; timēbāmus = verēbāmur
3. exspectāre = opperīrī; exspectāte! = opperīminī!
4. occidere ↔ orīrī; occidēns ↔ oriēns
5. temptāre = cōnārī; temptābat = cōnābātur; temptāvit = cōnātus est; temptātūrus = cōnātūrus
6. cēnsēre = arbitrārī = rērī; cēnseō = arbitror = reor; cēnsēbat = arbitrābātur = rēbātur
7. ambulāre = gradī; ambulat = graditur; ambulābat = gradiēbātur
8. āmittere ↔ adipīscī; āmittit ↔ adipīscitur; āmīsit ↔ adeptus est
9. errāre = vagārī; errāns = vagāns; errābam = vagābar; errābō = vagābor
10. interrogāre = percontārī; interrogant = percontantur; interrogāvērunt = percontātī sunt
11. ōrāre = precārī; ōrābit = precābitur; ōrēmus! = precēmur!
12. emere = mercārī; emō = mercor; ēmī = mercātus sum
13. prōmittere = pollicērī; prōmittō = polliceor; prōmīsī = pollicitus sum; prōmīsit = pollicitus est
14. redīre = revertī; redeō = revertor; redeunt = revertuntur; redībō = revertar; redībunt = revertentur; redīte! = revertiminī!
15. dīvidere = partīrī; dīvidit = partītur; dīvide! = partīre!
16. gaudēre = laetārī; gaudeō = laetor; gaudeāmus! = laetēmur!
17. spectāre = intuērī; spectābat = intuēbātur; spectā! = intuēre!
18. tolerāre = patī; tolerō = patior; tolerāvī = passus sum; tolerābam = patiēbar

Exercitium 7
1. convīcisse, convictum
2. dēpulisse, dēpulsum
3. dēscīvisse
4. excerpsisse, excerptum
5. exussisse, exustum
6. flōruisse
7. trānsgressum

CAP. XLVIII

Exercitium 1
1. memorābile, contulērunt
2. ultrō
3. blandiēbātur
4. trāiceret, adēgit
5. successit, distulit
6. vixdum, assuēsceret
7. magistrātibus, exsuscitāret
8. assentiēbantur, meruit
9. habile
10. nītēbātur
11. praetōrium, assēnsū
12. dīripuit, hīberna
13. prōmōvit, oppidānīs
14. trāicientēs, , dispositīs
15. impedītum, haudquāquam, alveō

Exercitium 3
1. intrōductīs, dēnūntiārent
2. necdum, pervāstātīs
3. angulus, plānam, vergēbat
4. vīneās, arietēs, quassāre, ēmūnītus
5. obsistēbant, missilibus, submōvērunt
6. tumultuāriō, incautē, trāgulā
7. quīn, oppugnātiō
8. circumsedēbant, apparātū
9. prōcideret, redēgērunt
10. tūtō
11. irrītātī, dēposcerent
12. grātificārī
13. perōrāvisset
14. in diēs, dēspērātiō, exspectātiō, ūnica
15. succīnctus
16. cōnsultant, excissum

Exercitium 5
1. praetōrem
2. assignātūrum
3. inviolātī
4. prīvātō, sēmet
5. pervāsit
6. statiōnibus, mōmentō
7. excidiō, maeror, summā
8. sortītī sunt, ēvēnit
9. equestrēs, īnsuper, quīnquerēmēs
10. comparātīs
11. auctōritāte, obligāre
12. omittite, mentiōnem, parturit
13. succlāmāvērunt
14. labōriōsum, trānsitum
15. periochae

Exercitium 7
1. vigiliās
2. victimīs
3. angustiās
4. perangusta, patēscit, assurgunt
5. armātūram
6. inexplōrātō, faucēs, nebulā
7. adversō, imprōvīsīs
8. repēns, expedīrī
9. adhortātor, prōstrāvit
10. nōscitāns, dēpopulātus
11. calcāribus subditīs , cōnfertōs, lanceā
12. vagī
13. praetor
14. propinquōs
15. circumfundēbantur, āvellī, inquīsīvissent
16. sōspitēs, exanimātae
17. prōpraetōrem
18. rescinderent
19. quandō, nequīverant

Exercitium 9
1. Cūnctātōre
2. crīminārētur, aequātum
3. īnsidēbant
4. callidus, sarmentīs, alligātīs
5. vīcum, commūnīvērunt, affluēbat
6. aquātōrēs, aquābantur, aditum, ēvectī
7. impatientiam, contrādīcēbat
8. interpositus
9. cuneus, prōminēbat
10. irruentēs
11. inīqua, recentibus
12. fundā, dēficiēbant
13. opplētus, praetervectus/-vehēns, fūnestam
14. macte, cavē
15. obruērunt

Exercitium 11
1. mūnīmentō
2. quaestōrēs, cōnsulārēs, praetōriī
3. perfūnctus
4. epulāberis, ~~praedēceam~~ praecēdam
5. pēnsandum
6. exclūsisset, mātūra
7. ad, viāticum
8. pālātī
9. reliquiīs, speciēs
10. absterruērunt
11. libēns, celebrāvit
12. perblandā, praeposuissent
13. aedīlis

Exercitium 13
1. exposuit, grātēs
2. suprā, exuit
3. dīmidium, explēret
4. īnsigne
5. supplēmentum, commeātum
6. tolerābilī, vidēlicet
7. ecquōs
8. cōnsultum
9. luxuriātus, ēnervārentur
10. prōcōnsul
11. dēscrīpserat
12. speculandī, obequitāvit
13. cōnscīvērunt
14. pālōs
15. professus
16. trānscendit, ductū
17. acervus

Exercitium 15
1. dēbellāvit,.trānsvectus
2. renūntiāvit
3. adamāvit
4. castīgārētur, hausit
5. possessiōne
6. frendēns, temperāns
7. obtrectātiōne
8. dēfōrmitāte, reditūs, exsultābit
9. compōnere
10. alibī
11. disseruit
12. indūtiae, aliō
13. perfugās, trirēmēs, ~~portiōnibus,~~ pēnsiōnibus obsidēs
14. lūgubre

Exercitum 17
1. thema
2. thema praesentis, perfectī, supīnī
3. (1) īnfīnītīvus praesentis
(2) participium praesentis
(3) praesēns indicātīvī
(4) imperfectum indicātīvī
(5) futūrum
(6) praesēns coniūnctīvī
(7) imperfectum coniūnctīvī
(8) gerundium
(9) gerundīvum
(10) imperātīvus praesentis
(11) imperātīvus futūrī
4. (1) īnfīnītīvus perfectī
(2) perfectum indicātīvī
(3) plūsquamperfectum indicātīvī
(4) futūrum perfectum
(5) perfectum coniūnctīvī
(6) plūsquamperfectum coniūnctīvī
5. (1) supīnum I
(2) supīnum II
(3) participium perfectī (passīvī)
(4) participium futūrī

Exercitium 18
1. adēgisse, adāctum
2. cucurrisse
3. dēfēcisse, dēfectum
4. distulisse, dīlātum
5. dīripuisse, dīreptum
6. disseruisse, dissertum
7. explēvisse, explētum
8. exscidisse, exscissum
9. exuisse, exūtum
10. hausisse, haustum
11. inquīsīvisse, inquīsītum
12. nequīvisse
13. obiēcisse, obiectum
14. obruisse, obrutum
15. opplēvisse, opplētum
16. permiscuisse, permixtum
17. prōcidisse
18. prōfessum
19. trāiēcisse, trāiectum
20. trānscendisse

CAPITVLVM XLIX

Exercitium ~~3~~ 1
1. īnfitiātur, antecēdere
2. nātiōnēs, praestat, quotiēscumque, congressus
3. dēbilitātus
4. hērēditās, puerulum
5. obitum, utpote, suffectus
6. comprobātum
7. posteāquam, foederātam
8. concīdit
9. eā
10. cōnseruit, prōflīgāvit
11. indiguisset
12. verba dedit, dētrīmentō, expedīvit
13. obductā, dēligātīs, dispālātōs, vīsū
14. operam, suspīciōnem
15. sēiungit
16. rēpit

Exercitium 3
1. quamdiū
2. ēnumerāre
3. facultātēs, impraesentiārum, compōneret
4. bīduō
5. nihilō sētius/minus
6. corōnā
7. vectīgāl~~l~~ibus, pendī
8. grātiā, adversārius
9. palam, pūblicāvērunt, disiēcērunt
10. cōnsīderāret
11. prōvīdit, avāritiam
12. plumbō
13. īnscientibus, aēneās, prōpatulō
14. praebuit
15. dīlēctū

Exercitium 5
1. rōbustum, dissidēbat
2. utrobīque
3. cōnsiliō
4. serpentēs, venēnātās, fictilia
5. cohortātiōnem, classiāriōrum
6. praeceptō
7. nautica
8. aliās
9. ūsū vēnit
10. patrēs cōnscrīptī
11. cōnsuētūdinem, fortuītō
12. arbitriō, cōnsuēverat
13. prīstinārum, acquiēvit
14. districtus, nōnnihil, doctōre
15. concēperat, eximere
16. dūcēbat, innumerābilēs, peragrāvisset
17. mētārī
18. ēlegāns

Exercitium 7
1. vocāsse, vocāstī, vocāsset
2. vocārat, vocārit, vocārunt
3. cōnsuēsse, cōnsuēstī, cōnsuēsset
4. cōnsuērat, cōnsuērit, cōnsuērunt
5. nōsse, nōstī, nōsset
6. nōrat, nōrit, nōrunt
7. petiisse/petīsse, petiistī/petīstī, petiisset/petīsset
8. petierat, petierit, petiērunt

CAPITVLVM L

Exercitium 1
1. initum, quīnquāgēsimō
2. vexāvit, collātīs
3. supplicātiōnēs
4. hībernābat, trānsfugīs
5. mercātus
6. āream, prōnūntiāvit, immūnēs
7. percēnsuit
8. avēbant, mīrābundī
9. raptim, praeoccupāverat
10. sēnsū, voluptātis, impēnsā
11. tantummodo, vīcīnitātis, quod
12. citeriōrem, pācāvit
13. conventus, ēdisseruit, subiēcit, dēportāre
14. prōsecūtī, servātōrem, acclāmant
15. trānsportāvit
16. trīduum, īnfectum
17. continēns
18. māiōrēs

Exercitium 3
1. porrō
2. iugum, dirimit
3. permūnīverat
4. verticēs, īnsīderent, callibus, circuīrent
5. artā, nī, subsidiō
6. incautōs
7. sēniermibus, trānsmīsit
8. circumvectus, contemplārētur
9. diurnō, continuātus
10. intermissā
11. dīlūcēsceret, scālīs
12. exaequātus
13. peculātūs, intercessit
14. dūxit
15 rādīx

Exercitium 5
1. expedītiōnibus, ēventū
2. līs
3. deinceps
4. iactūrā
5. praecepta, (post) quam, murmur
6. increvit, fremitus, immemor, vērī similem
7. ēvānuit, ōmen, īnsidēbat
8. augurium, laureātās
9. dēnūntiāvit
10. pulvīnāria
11. nāvālibus, coniūrātī
12. inviōs

Exercitium 7
1. contentus, extorris
2. miserātiōne, sortī, illacrimāvisse
3. ignōbilēs
4. clēmentiam
5. abaliēnāvisset
6. mercātūrās/-am, lembō, dēveheret
7. cōnsciīs, postīcum, māceriam
8. dēlituit
9. ministeriō, abscēdēbant
10. incolumitātem, trānsitiō
11. praetoriam
12. pullō, tabernāculum, introiit
13. cōnsurrēxit, porrēxit, submittere
14. subāctus, violenter, percontātiōnem
15. fīdūciam, utcumque
16. cōnspectum, effulgēbant
17. mūtātiōnis
18. flātū
19. accessiō

Exercitium 9
1. superfūdit
2. continentī
3. praeses
4. distat, salūtāribus
5. disciplīnā

6. solitō, secus
7. tribūnālī, tribūtum
8. artificibus, lūdicram, athlētae
9. opulentiā
10. vulgō
11. remedium
12. adoptāvit

Exercitium 11

1. successor
2. documentum
3. adoptiōnem, turmātim
4. praetextātōs
5. prōgeniē
6. cōnfūdit, dēflēvisset
7. quaesō
8. inexpugnābilia
9. prōventus, gaza
10. impedīmentum
11. dēstinat

Exercitium 13

1. 'cūr Iūlia plōret?'
2. 'Iūliam plōrāre, quia Mārcus eam pulsāverit'
3. 'puerum quī puellam pulset improbum esse'
4. 'Lāocoontem poenam meruisse, quod ... sacrum rōbur laesisset'
5. 'Aenēam Trōiā vēnisse, cum quō virō pulchra Dīdō concubuisset'
6. 'quid petentēs vēnerint?' 'sē invītōs aliquid quod Tullō displiceat dictūrōs esse: rēs repetītum sē vēnisse'
7. 'fīliam suam iūre caesam esse!' 'nē sē, quem paulō ante cum ēgregiā stirpe cōnspexissent, orbum līberīs facerent!'
8. 'rēgiōs puerōs Macedonēs/-asque aliōs quī Samothrācae essent, sī trānsiissent ad Rōmānōs, incolumitātem lībertātemque et sua omnia servātūrōs quae aut sēcum habērent aut in Macedoniā relīquissent'
9. 'omnēs ut in Eumenis rēgis concurrerent nāvem; quem sī cēpissent aut interfēcissent, magnō iīs praemiō fore'
10. 'nē id ā sē fierī postulārent quod adversus iūs hospitiī esset'
11. 'et convīvium īnstruere et lūdōs parāre eiusdem esse quī vincere bellō scīret'
12. 'quod bellum per quadriennium quattuor ante sē cōnsulēs gessissent id sē quīndecim diēbus perfēcisse!'

Exercitium 14

1. dēlituisse
2. dirēmisse, dirēmptum
3. īnsēdisse, īnsessum
4. pependisse, pēnsum
5. perrēxisse
6. porrēxisse, porrēctum
7. questum
8. subēgisse, subāctum
9. trānstulisse, trānslātum/trālātum
10. vīsisse

CAPITVLVM LI

Exercitium 1

1. struī, dīlēctūs
2. dēprehendisse
3. perrogārentur
4. ēvīcit, dēcrētō, perstāret
5. remōtum
6. compulērunt
7. irrita, explicitī
8. vituperandum, prōsecūtus, vigēre
9. Pseudo-, fīnxit, paelice
10. coībant, dētēcta, revicta
11. arbitrō, ērudītus
12. suffrāgābātur, aedīlitātem
13. sortem, obstrūxit
14. circuitū
15. senecta, nervī

Exercitium 3

1. praedīvitem
2. abstinentem
3. vēnātor
4. lābem, īnfīrmāvit
5. prōditōribus, complōrātus
6. furcā, salū~~tāre~~ bre
7. caveā, accidit
8. ignōminiōsam, ratam
9. probātum
10. ultrō, luxuriā, disciplīnam
11. scorta, sēcernī, recīdit
12. septēnōs, vāllōs, vāllāre
13. exonerārentur
14. ēruptiōnēs
15. pābulātum, per vicem
16. dēlēvit

Exercitium 5

1. agrāriās, triumvirōs
2. prōmulgāvit, ōrdinis, offēnsā, modum
3. exārsit, partis
4. optimātibus, fragmentīs, subselliī
5. rogātiōnem
6. triumvirālibus, adversātus
7. quaestiō
8. ēloquentior
9. frūmentāriam, triente
10. admiscērentur, sublegerentur
11. perniciōsae
12. tribūnātum, colōniās
13. sēditiōsum

Exercitium 7

1. modestam, agitābat
2. formīdō, artibus
3. abundantiam, lascīvia
4. dominātiōnis, abstracta, dīlacerāta
5. nōbilitās, pollēbat
6. dispersa, asperā
7. bellicās, dīripiēbant
8. cōnfīnēs
9. modestiā, polluere
10. antepōnerent
11. vindicāre, noxia, āctiōnibus
12. dissēnsiō, permixtiō
13. moderāta
14. quōvīs, pessum dedit.

Exercitium 9

1. accurrere
2. adicere
3. alligāre
4. acquīrere
5. aspergere
6. attingere
7. cōgere
8. collābī
9. comprimere
10. corripere
11. corrigere
12. dēligere
13. dēscendere
14. diffīdere
15. dīgredī
16. displicēre
17. excerpere
18. effundere
19. illūdere
20. impellere
21. īnstituere
22. occidere
23. offerre
24. opprimere
25. perficere
26. pergere
27. prōsilīre
28. prōmere
29. redigere
30. suscipere
31. succēdere
32. trādere

Exercitium 10

1. dispersisse, dispersum
2. exārsisse
3. explicuisse, explicitum
4. fīnxisse, fictum
5. obstrūxisse, obstrūctum
6. polluisse, pollūtum
7. recīdisse, recīsum

CAPITVLVM LII

Exercitium 1

1. expedīre, dehinc
2. attrīverat
3. permānsit
4. concubīnā
5. dērelīquerat, decōrā
6. pollēns, inertiam, equitābat, iaculābātur
7. huius modī, anteībat
8. tametsī, negōtiō, vehementer
9. avidam
10. difficultātem, obiectāre
11. appetēbat
12. clāritūdinem, grātiam
13. factiōsī
14. pollicitābantur, vēnālia
15. sēcrētō, īnsuēsceret
16. aggressus, pariter
17. exāctā, novissimē, obtestātus, cārōs habēret
18. equidem, imbēcillum, dīlābuntur
19. observārent, ēnīterentur
20. sapientiā, ficta, agitābat
21. quit, mediocrī
22. -que -que

Exercitium 3

1. rēgulī, iūsta
2. disceptārent
3. quīnquenniī, rescindī
4. adoptātiōne
5. mōliēbātur
6. distribuendam, adulterīnīs
7. occursant, abdita, scrūtantur, tuguriō
8. dīvulgātur
9. frētus, contendere
10. contendit
11. quīs, acquīrant

12. largītiōne, commūtātiōnem, patrāvit
13. subvenīrent, tābēscere
14. flāgitia, anteferrent
15. dēprāvāta, extollēbat
16. accūrātissimē
17. commoda

Exercitium 5

1. dīvīsiō, portuōsior
2. pollicitātiōnibus, intendit
3. ex imprōvīsō, praedātōriā
4. contumēliōsa
5. quippe quī
6. necessāriō, sēmisomnōs
7. īnsecūtī
8. mātūrantēs, malitiā
9. adulēscentiā
10. cōpia
11. pēnūriam
12. cōnfirmāvit
13. honōribus, ōcissimē
14. inceptō
15. dēfēnsābant, pacīscerētur
16. negōtiātōrēs

Exercitium 7

1. obvēnit
2. familiārēs, adventārent, īnfectīs
3. flāgitiōsam
4. impugnāverat, administrum, assūmpsit
5. fidē, indicium
6. permagnā, patefierent
7. impudentiam, lūdibriō, augēscēbant
8. īnsidiātōrēs
9. artificēs, ēgressūs, īncōnsultē
10. reus
11. mātūrē, ēmptōrem
12. meditābātur
13. aspera
14. homō novus
15. ignāviā, socordiā
16. meamet, inīquī, arrogant, imāginēs

Exercitium 9

1. dōna, vexillum, phalerās, cicātrīcēs
2. artificium, composita, faciēbat, ācta, praecepta
3. tūtāta, imperītiam
4. sciēns, adnītiminī, cōnsultor, iūxtā
5. abundē
6. capite cēnsōs
7. asperitāte, inculta, egentia
8. tumulōsum, imprōvīsum
9. gentis, fācundus, facilis, largītor
10. illēxit
11. decimā parte, sarcinās, latrōciniō
12. sustentābant, strepentibus

Exercitium 11

1. dēfessīs, dē imprōvīsō
2. sonitū
3. hībernāculīs
4. quīs, expedītīs, funditōribus
5. praesidiō, speculātōribus
6. pertimēscere, haesitāret
7. īlicō
8. rēferre, in prōmptū, cōpiam
9. negitābat
10. exquīrit
11. accersī
12. necessāriīs
13. sita

Exercitium ~~12~~ 13

1. equitāre
2. iaculārī
3. sitīre
4. blandīrī
5. īnsidiārī
6. cūstōdīre
7. ōrdināre
8. sortīrī
9. epulārī
10. partīrī
11. sacrāre
12. largīrī
13. hībernāre
14. laetārī
15. pācāre
16. fīnīre
17. iūdicāre
18. mollīre
19. ~~largīrī~~ laudāre
20. nōmināre
21. ōsculārī
22. precārī
23. servīre
24. comitārī

Exercitium ~~13~~ 14

1. accersīvisse, accersītum
2. adeptum
3. attrīvisse, attrītum
4. cōnfīsum
5. disseruisse
6. docuisse, doctum
7. illēxisse, illectum
8. intendisse, intentum
9. occidisse, occāsūrum
10. pactum
11. patefactum
12. pertimuisse
13. possēdisse
14. praestitisse
15. quīvisse
16. reppulisse, repulsum
17. strepuisse, strepitum

CAPITVLVM LIII

Exercitium 1

1. interniciōne
2. secundō
3. prōtraherētur
4. īnfīnīta
5. reportāvit
6. sescentēsimō, sociāle, asserere
7. lēctōrum
8. numerōsōs, prōscrīpsērunt, ēvertērunt
9. Collīnam, īnsatiābilī
10. agēns
11. ultrā, aedīliciī

Exercitium 3

1. composuisset, successū
2. commorātur
3. lūdō, congregātō
4. sagittāriīs
5. īnfēstābant, celeritāte
6. pīrāticō, praesertim
7. disertissimus, locuplētis
8. togam virīlem, īnstituēbātur, rhētore
9. excellēbant
10. ēloquentiā, exercitābātur, causās
11. patrōnus, patrōciniō
12. fervēns, nervōs
13. remitteret, abundantī, moderārētur
14. doctrīnā, iuvenīlī

Exercitium 5

1. meditātiōnibus, exercitātiōnibus
2. commentābātur, dēclāmitābat, suppeditat
3. commendātiōnem, ēlabōrātās, ēlūcubrātās
4. biennium, celebrātum
5. gracilitās, īnfirmitās, prōcērum
6. figūra
7. remissiōne, varietāte, contentiōne
8. moderātiōne, temperātius
9. applicāvit, āctōrem, praestantem
10. redundantem, impūnitāte, repressit, diffluentem
11. commūtātus, resēdisset, dēfervisset
12. remissus, lēnis, ōrnātus
13. quaestūrā, mātūritātem
14. dēsignātus
15. stilō, quicquid, quantumcumque
16. assiduitātem, exquīsītum, vulgāre
17. praetūram
18. prōpositum, perspiciāmus

Exercitium 7

1. puerīlis
2. hostīlis
3. aureus
4. poētica
5. ōrātōria
6. cīvīle
7. pīrāticum
8. Mārtius
9. nautica
10. foederātae
11. marmorea
12. hospitāle
13. triumphālis
14. immortālēs
15. studiōsus
16. fōrmōsa
17. dīvīna
18. pecūniōsus
19. agrāriae
20. circēnsēs
21. scaenicī
22. glōriōsus
23. Albānus
24. urbānī
25. lapideus
26. mercātōria
27. perīculōsa
28. Tiberīnum
29. patria
30. bellica
31. nāvāle
32. flāgitiōsa
33. vulgāris
34. repentīna
35. virīlis
36. argentea
37. contumēliōsa
38. pretiōsa
39. togātus
40. Vestālēs
41. ōtiōsa
42. fēminīnum

CAPITVLVM LIV

Exercitium 1

1. vectīgālibus
2. lacessītus
3. expetī
4. agitur
5. suscēpit
6. macula, īnsēdit, inveterāvit
7. latebrīs, ēmergit
8. iniūriōsē
9. cōnsulere
10. requīrent
11. comparātiōnem

12. disiūnctīs, contentiōne
13. fīrmāmentum, singulārī
14. oblīviō
15. tribuendum
16. affīcta
17. exōrsus
18. nāviculārius

Exercitium 3
1. propter, retardātōs
2. commendārent
3. temperantiā, mānsuētūdine, hūmānitāte
4. differēbat
5. opīma, antecellat, ūbertāte, frūctuum, pāstiōnis
6. exportantur
7. irruptiō, pecua, cultūra
8. decimā, scrīptūrā
9. pēnsitant, pūblicānī, exercent, exigunt
10. excursiōne, perbrevī
11. cūstōdiīs, ūtilitātī
12. gnāvī, negōtiantur, ratiō
13. diūtissimē

Exercitium 5
1. dēpressam, domicilia, permultās
2. opīnātur, impertīvisse
3. congesserat
4. collēctiō, tardāvit
5. misericordiā, afflīctum, recreāvit
6. opīniō, religiōsissimī
7. longinquitāte, dēsīderiō, prōgressiōnem
8. adventī ciīs
9. offēnsiōnem, praeterit
10. incommodīs, medērī
11. cōnsultō, coniectūrā
12. praedicant, dissipāvisse

Exercitium 7
1. restat
2. dēlīberātiōnem, antīquitātis
3. scientiam
4. concupīvit, concertāvit
5. imperātōria, pār, inaudītum
6. prōstrātī
7. taetrum, attenuātum
8. tempestīvō, quaestūs
9. adōrnāvit, ūndēquīnquāgēsimō
10. prō, extrēmā, ineunte

Exercitium 9
1. administrae, innocentia, facilitās
2. centuriātūs, dēprōmptam, quaestū
3. admurmurātiōne, īrāscitur
4. quōcumque, recordantur
5. continēre
6. continentiā, sūmptum
7. perfugium
8. remorātum, dēvocāvit, amoenitās, dēlectātiōnem, cognitiōnem
9. querimōniae
10. gravitāte
11.vīlitās, cāritāte
12. īnsolitā, īnflātum, minitantem
13. splendōrem
14. rēmigēs

Exercitium 11
1. moderātiōne, ingrātus
2. obtemperāverint, obsecundāverint
3. impudentem, dētulērunt
4. opportūnitās
5. prōfēcisset
6. petītiōne, repulsam
7. coniūrāvit
8. coniūrātiō, ēruta
9. coniūrātī
10. cōnspīrātiōnem
11. cōnsalūtātus, amplitūdinem
12. successit, lacrimābile

Exercitium 13
1. aditus
2. admīrātiō
3. aedificium
4. argūmentum
5. ārdor
6. cāsus
7. calor
8. clāmor
9. cognitiō
10. collēctiō
11. colloquium
12. conventus
13. cōgitātiō
14. cōnfessiō
15. cōnspectus
16. decor
17. dēditiō
18. dēsīderium
19. discessus
20. dīvīsiō
21. documentum
22. dolor
23. ductus
24. error
25. exitus
26. exspectātiō
27. favor
28. fīrmāmentum
29. flētus
30. furor
31. gemitus
32. horror
33. impedīmentum
34. imperium
35. largītiō
36. lūctus
37. maeror
38. meditātiō
39. mōtus
40. nāvigātiō
41. oppugnātiō
42. partus
43. pavor
44. plausus
45. pudor
46. rīsus
47. sacrificium
48. sēnsus
49. splendor
50 studium
51. supplēmentum
52. terror
53. ūsus
54. vestīmentum
55. vigor
56. vāgītus

Exercitium 14
1. affinxisse, affictum
2. afflīxisse, afflīctum
3. concupīvisse
4. dēfervisse
5. dēpressisse, dēpressum
6. dēprōmpsisse, dēprōmptum
7. ēruere, ēruisse, ērutum
8. inveterāvisse
9. lacessīvisse, lacessītum
10. resēdisse

CAPITVLVM LV Ex 1
1. fēriīs, relaxāret
2. ventitātūrōs
3. nancīscī, commodō, abūtī
4. disputāre, investīgāre
5. vel, conquīrere, attinēre
6. interventus, propter, assīdere
7. puer, pergrātus
8. paululum, fēriātī, prātō, aprīcō
9. sīquidem
10. atquī, cōnsīderātiō

11. vicissim
12. parietēs
13. sērō

Exercitium 3
1. globō, sphaerā, ratōs
2. disputātiōnēs, dissentiēbat
3. mūnus, ūsuī
4. explicāret, statum
5. approbāvērunt
6. persaepe
7. ingressus
8. coetus, commūniōne
9. coniūnctiō, distīncta
10. cōnstitūtiō, populāris
11. quodvīs, dēvincit
12. dominātū, particeps
13. quamvīs, aequābilitās, inīquitātem
14. excidērunt
15. secus

Exercitium 5
1. temperātum
2.firmitūdinem, exsistere, cōnfūsiō
3. discrīptiōne
4. accommodābit
5. silvestris, bēluae, perhibentur
6. perceleriter, ascīvit, commūnicātīs
7. ōrātrīcēs
8. interitum, reccidit
9. fultus, locuplētāvit
10. cooptāvit
11. assecūtus, obscūrātō, compāruisset
12. subagrestis, impulsū, fertur
13. nūncupātus
14. cūnābulīs, adultum
15. ferōcitātem, labefactātam

Exercitium 7
1. āream, arbitrātū
2. exemplārī
3. excessum, flāgitāret
4. dūxit, generātus, quāliscumque
5. prōgeniem
6. aliēnigena
7. virītim, dēpopulātiōne, abundārent, perceptiō
8. immānēs, caerimōniīs
9. celebritātēs
10. quamvīs
11. maculātus
12. pudēns, recordātiōne
13. dēterrimam
14. prōnum
15. īnflexerit, invīsius
16. rīte, immānitāte
17. prōcūrātor
18. postrīdiē
19. rēctōribus
20. stabiliōra, sempiternā

Exercitium 9
1. altitūdō
2. amīcitia
3. amplitūdō
4. audācia
5. avāritia
6. celebritās
7. concordia
8. cōnstantia

9. crūdēlitās
10. dignitās
11. dīligentia
12. fēlīcitās
13. firmitās/-itūdō
14. foeditās
15. fortitūdō
16. grātia
17. gravitās
18. hūmānitās
19. īnsānia
20. iūstitia
21. laetitia
22. longitūdō
23. maestitia
24. magnitūdō
25. malitia
26. miseria
27. multitūdō
28. nōbilitās
29. patientia
30. paucitās
31. perfidia
32. potentia
33. pudīcitia
34. pulchritūdō
35. saevitia
36. sōlitūdō
37. stultitia
38. trīstitia
39. superbia
40. ūtilitās

Exercitia 10

1. ascīvisse
2. distīnxisse, distīnctum
3. excidisse
4. exstitisse
5. fulsisse, fultum
6. nactum
7. placuisse/placitum esse
8. reccidisse
9. solitum

CAPITVLVM LVI

Exercitium 1

1. collacrimāvit, caelitibus
2. citrō, multam
3. cubitum, excelsō, illūstrī
4. cohorruit, ēvertēs, hērēditārium
5. octiēs, fātālis,
6. ingemuit, arrīdēns
7. potius
8. offendit
9. ānfrāctū
10. nītitur

Exercitium 3

1. cōnservātōribus, dēfīnītum, aevō
2. exstīnctās, vinclīs
3. alacer, dēfugeret
4. quī, templō, globōsae, animātae, circōs
5. pietātem, laxātī, lacteus
6. candōre, ēlūcēns
7. volvuntur, extimus, īnfixae
8. subiectī, moderātor, temperātiō, radiīs, lūstrat
9. citima, fulgōre
10. subter, cadūcum
11. tellūs, nūtū
12. cōnexa
13. quoūsque
14. rutilus
15. pūnctum

Exercitium 5

1. concentus, gravibus, aequābiliter
2. ratā, distīnctīs
3. stēllifer, conversiō, concitātior, acūtō, lūnāris
4. immōbilis
5. sphaerae, nōdus
6. nervōs
7. obsurduērunt, accolunt, praecipitat
8. sēnsus, hebes, aciēs
9. cingulīs, redimīta, subnīxī, obriguērunt
10. habitābilēs, austrālem, trānsversī, adversī, īnsistunt
11. interruptī, dīlātārī
12. interest
13. ēluviōnēs, exustiōnēs
14. populāriter, mētiuntur, discrīptiōnem, vīcēsima
15. amputārī
16. pruīnā
17. trānatāvit

Exercitium 7

1. contuērētur, illecebrīs
2. perennis, obruitur, posteritātis
3. ciētur, inanimum, aliunde, pulsū
4. fragile
5. integer, ōcius, pervolābit
6. volūtantur, exagitātī
7. renāscī
8. aestuōsās, inhospitālem, fābulōsum
9. aestīvā
10. torridā, ārida, quōcircā
11. pharetrā

Exercitium 9

1. exārdēscere, exārsisse
2. dēfervēscere, dēfervisse
3. ingemēscere, ingemuisse
4. cohorrēscere, cohorruisse
5. dēlitēscere, dēlituisse
6. illūcēscere, illūxisse
7. pallēscere, palluisse
8. expavēscere, expāvisse
9. obrigēscere, obriguisse
10. ērubēscere, ērubuisse
11. obstupēscere, obstupuisse
12. conticēscere. conticuisse
13. pertimēscere, pertimuisse
14. contremēscere, contremuisse
15. convalēscere, convaluisse

Exercitium 10

1. pōne|sub cur|rū nimi|um pro|pinquī
— ∪ — — — ∪ ∪ — ∪ — —
2. sōli|s͡ in ter|rā domi|bus ne|gātā
— ∪ — — — ∪ ∪ — ∪ — —
3. dulce|rīden|tem Lala|gēn͡ a|mābō
— ∪ — — — ∪ ∪ — ∪ — —
4. dulce lo|quentem
— ∪ ∪ — —

This book contains all the instructor's materials originally included in separate booklets:

- Teacher's Materials: 84 pages. Includes advice for the instructor and all Pensa from Books I and II, on separate sheets for photocopying and distribution.
- Lingua Latina Answer Key (Pensa Soluta) to Books I and II: 42 pages. Answers to all the Pensa (Exercises) in the two text volumes.
- Answer Key for Exercitia Latina I
- Answer Key for Exercitia Latina II

For further information on the complete series, as well as the complete list of titles available from Focus Publishing, additional student materials, and online ordering, please visit www.pullins.com.

ISBN 10: 1-58510-074-9

ISBN 978-1-58510-074-3

9 781585 100743

Focus Publishing
R. Pullins Company
PO Box 369
Newburyport, MA 01950
www.pullins.com

C. IVLII CAESARIS

Commentarii De Bello Gallico

Ex Libris I, IV, V
Discipvlis Legenda
Edidit
Hans H. Ørberg

LATIN-ENGLISH VOCABULARY

ABBREVIATIONS

abl	ablative
acc	accusative
adj	adjective
adv	adverb
comp	comparative
conj	conjunctive
dat	dative
f	feminine
fut	future
gen	genitive
ger	gerund
indecl	indeclinable
inf	infinitive
m	masculine
n	neuter
pass	passive
perf	perfect
pl	plural
prp	preposition
sg	singular
subj	subjunctive
sup	superlative

Missing words can be found in *Latin-English Vocabulary I*, the vocabulary for LINGVA LATINA PER SE ILLVSTRATA, PARS I: FAMILIA ROMANA.

Document typeset with LaTeX based on the PDF document available at `http://focusbookstore.com/LLdownloads.aspx`, with minor changes.

A

ab/ā (mīlibus passuum…)	at a distance of
ab-dere -didisse -ditum	hide
ab-esse: nōn multum abest quīn +*subj*	little is wanting (but) that
abies -etis *f*	fir
ab-sistere	stop, refrain
abs-tinēre	abstain (from)
ac *see* atque	
ac-cēdere	be added
accēdit (quod/ut)	moreover…
accersere -īvisse -ītum	fetch
āctuārius -a -um (nāvis)	fast-moving (with sails and oars)
ad (: ferē)	about, approximately
ad-aequāre	come up to, equal
ad-dūcere	bring, lead
in cōnsuētūdinem a.	accustom
adductus +*abl*	prompted, impelled
ad-eō	so (very), to such an extent
ad-haerēre -sisse -sum	cling, stick
ad-hibēre	bring in, summon
ad-hortārī	encourage, urge on
ad-igere -ēgisse -āctum	drive, hurl
ad-ipīscī -eptum	obtain, win
aditus -ūs *m*	access, coming
adiūtor -ōris *m*	helper, supporter
ad-ministrāre	perform, organize
ad-mittere	admit, allow, give rein
equō admissō	at a gallop
ad-modum *adv*	very much, greatly, quite, no less than
ad-monēre	advise, urge
ad-orīrī	attack, assault
adventus -ūs *m*	approach, arrival
adversus -a -um: adversā nocte	in the face of night
in adversum ōs	straight in the face
ad-vertere: animum a.	notice
ad-volāre	rush
aedificium -ī *n*	building, farmhouse
aegrē *adv*, *sup* aegerrimē	hardly, with difficulty
aequāre	make equal
aequus -a -um	(locus) level, even; fair, just
aes aeris *n*	copper, bronze
aestus -ūs *m*	tide, current
af-flīctāre	shatter
af-flīgere -xisse -ctum	strike, shatter
af-fore *fut inf* = af-futūrum esse < ad- esse	'would be present'
Āfricus -ī *m*	south-west wind
ager agrī *m*	territory, country
agere (cum, inter sē)	talk, discuss
agger -is *m*	earthwork, ramp
ag-gredī -ior -gressum	attack
ag-gregāre, sē	join, follow
alacer -cris -cre	eager, keen
alacritās -ātis *f*	eagerness, zeal
alere -uisse altum	feed, nourish, support
aliēnus -a -um	unfavorable
ali-quam-diū *adv*	for some time
ali-quī = aliquis	someone
alius aliā ex nāvī	one from one ship and one from another
altitūdō -inis *f*	height, depth
ambō -ae -ō	both
ammentum -ī *n*	thong
amplitūdō -inis *f*	size, extent
amplius *adv*	more
amplus -a -um	large, great
anceps -cipitis *adj*	undecided
ancora -ae *f*	anchor
angulus -ī *m*	angle, corner
angustiae -ārum *f pl*	narrowness, pass, narrow passage
angustius *adv comp*	closer together; more scantily
animus: in a.ō est +*dat*	have in mind, intend
a.um advertere	notice
a.ī causā	for pleasure
annōtinus -a -um	of last year
ānser -eris *m*	goose
ante *adv*	previously, beforehand, above
ante-cēdere	go before, precede
ante-currere	run before
antecursōrēs -um *m pl*	vanguard
ante-ferre	prefer
ante-pōnere	place before/above
apertus -a -um	uncovered, exposed
ap-pellere -pulisse -pulsum	drive to; *pass* (of ships) put in, sail (to)
aptus -a -um (ad)	fitted (for)
aqua -ae *f*	water, water-clock (to measure time)
aquārī	fetch water
aquātiō -ōnis *f*	fetching of water
aquili-fer -ferī *m*	standard-bearer
arbiter -trī *m*	assessor, umpire
ārdēre -sisse	burn, be inflamed
argilla -ae *f*	clay
āridus -a -um	dry; *n* dry land
armāmenta -ōrum *n pl*	rigging
armāre	equip, rig
armātī -ōrum *m pl*	armed men
ar-ripere -iō -uisse -reptum	seize, grab
ascēnsus -ūs *m*	ascent, way of ascending
a-scīscere -īvisse -ītum	admit
asper -era -erum	hard, severe
as-suē-facere	accustom
atque/ac: (pār) a.	as
(aliter) a.	than
contrā a.	contrary to
at-texere -uisse -xtum	weave on
at-tingere -tigisse -tāctum	adjoin, reach
at-tribuere -uisse -ūtum	assign
auctor -ōris *m*	one who advocates, supporter, adviser
a. esse	propose
auctōritās -ātis *f*	authority, prestige
audācter *adv*	boldly

audītiō -ōnis *f*	hearsay, report
aurīga -ae *m*	charioteer
auxiliārī	give help
auxilium: *dat* auxiliō (venīre/mittere)	to the assistance (of)
ā-vertere	turn away, divert
āversus	with the back turned
avus -ī *m*	grandfather

B

balteus -ī *m*	baldric
bellāre	wage war
bellicōsus -a -um	warlike
benevolēns -entis *adj*	friendly
benevolentia -ae *f*	goodwill
bīduum -ī *n*	two days
biennium -ī *n*	two years
bi-pertītō *adv*	in two parts
bonitās -ātis *f*	good quality
breviārium -ī *n*	abstract, summary
brevitās -ātis *f*	shortness
brūma -ae *f*	winter solstice

C

cadere cecidisse	fall (in battle), be killed
caeruleus -a -um	blue
caespes -itis *m*	turf
calamitās -ātis *f*	disaster, defeat
capere (locum)	reach
cōnsilium c.	form a plan, make a decision
captīvus -ī *m*	prisoner of war
captus -ūs *m*	capacity, notion
caput (fluviī)	mouth
capita *pl*	individuals
carrus -ī *m*	waggon
casa -ae *f*	cottage, hut
castellum -ī *n*	fort, stronghold
cāsus -ūs *m*	chance, accident, fortune
cāsū	accidentally
causa -ae *f*	situation
celeritās -ātis *f*	speed, swiftness
cēnsus -ūs *m*	census
centuria -ae *f*	century (unit of up to 100 soldiers, 1/6 of a cohort)
centuriō -ōnis *m*	centurion (officer commanding a century)
certiōrem facere	inform
pass certior fierī	be informed, learn
cibāria -ōrum *n pl*	food, provisions
circu(m)-īre	go round
circu-itus -ūs *m*	circumference
circum-cīdere	cut out
circum-mittere	send round
circum-sistere -stetisse	gather round, surround
circum-spicere	look round (for)
circum-venīre	surround
cis *prp +acc*	on the near side of
citātus -a -um	moving quickly
citerior -ius	nearer
citus -a -um	quick
adv citō, *sup* citissimē	fast, quickly
cīvitās -ātis *f*	state, citizens (of a state)
clādēs -is *f*	disaster, defeat
clam *adv*	secretly
clāmitāre	shout
clārus -a -um	famous; (vōx) loud
cliēns -entis *m*	client
coāctū *+gen*	under compulsion
co-emere	buy
cōgere coēgisse coāctum	bring together, assemble, collect
cognitus -a -um	known
co-hortārī	exhort, encourage
col-laudāre	praise, commend
col-ligāre	tie up, fix together
col-ligere -lēgisse -lēctum	collect
sē colligere	recover
col-locāre	put, place, station, set up
comb-ūrere -ussisse -ustum	burn
com-meāre	come and go, travel
commeātus -ūs *m*	supplies, provisions; passage, convoy
com-mendāre	entrust, commit
commentārius -ī *m*	record
comminus *adv*	at close quarters
com-mittere	commit, do
proelium c.	join battle
+dat	entrust
commodum -ī *n*	advantage, convenience;
commodō *+gen*	without inconveniencing
commodus -a -um	convenient, advantageous
adv -ē	readily, easily
com-movēre	trouble, frighten
commūnicāre (cum)	communicate, discuss, consult
com-mūnīre	fortify
com-mūtāre	change
commūtātiō -ōnis *f*	change
com-parāre	prepare, provide
com-pellere -pulisse -pulsum	drive (together)
comperīre -erisse -ertum	find out, learn, be told
com-portāre	carry, bring (together)
com-prehendere	catch hold of, seize, arrest
ignem c.	catch fire
cōnātus -ūs *m*	effort, attempt
con-cēdere	give in, yield, concede, allow
con-cidere -disse	fall down
con-cīdere -disse -sum	cut down, kill
concilium -ī *n*	assembly, public meeting
con-citāre	incite, stir up
con-clāmāre	shout, cry out
con-currere	hurry together
concursāre	run to and fro
con-cursus -ūs *m*	gathering, concourse, running about; (nāvium) collision
con-dere -didisse -ditum	found
ab urbe conditā	from the founding of the city
condiciō -ōnis *f*	condition, terms, (legal) position
con-dūcere	hire
cōn-fectus -a -um *+abl*	worn out, exhausted

cōn-ferre con-tulisse col-lātum — bring together, collect
sē cōnferre — go, resort
cōnfertus -a -um — close, in close order
cōnfestim *adv* — at once
cōn-fīdere -fīsum esse — trust, have confidence in
+*acc* +*inf* — be sure
cōn-fīnium -ī *n* — boundary
cōn-fīrmāre — establish, secure, strengthen
+*acc* +*inf* — confirm
cōn-flagrāre — be destroyed by fire
cōnflīctāre — strike, harass
cōn-flīgere -xisse -ctum — clash
cōnfluēns -entis *m* — confluence
cōn-fluere — flow together, meet
con-gredī -ior -gressum — meet
con-icere -iō -iēcisse -iectum — throw
in fugam c. — put to flight
in vincula c. — put in chains
culpam c. in — lay the blame on
con-iūrātiō -ōnis *f* — conspiracy, plot
con-quīrere — search out
cōnsanguineus -a -um — related; *m* relative, kinsman
cōn-scrībere — write; (mīlitēs) enlist, enrol
cōnsectārī — pursue, hunt down
cōn-sentīre — be in agreement, agree
cōn-sequī — follow, reach, acquire, gain, win
cōn-sīdere — take up a position, encamp, settle
cōnsilium -ī *n* — deliberation, decision, intention, judgement, discretion; council (of war)
cōn-similis -e — similar, like
cōn-sistere -stitisse — halt, stop, take one's stand
cōnspectus -ūs *m*: in cōnspectū +*gen* — before the eyes of
cōn-spicārī — catch sight of, see
cōnstāre: cōnstat +*acc* +*inf* — it is apparent, it is plain
cōnstīpāre, sē — crowd together
cōn-stituere — place, locate; appoint
cōn-suēr- = cōn-suēver-, -suēvēr-
cōn-suēss- = cōn-sēviss-
cōn-suēscere -ēvisse — become accustomed, accustom oneself
perf cōn-suēvisse — be accustomed /used (to), be in the habit of; usually (do)
cōnsuētūdō -inis *f* — usage, habit, practice, custom
cōnsul -is *m* — consul
cōn-sulere -uisse -sultum — consult, deliberate
+*dat* — consult the interests of, show consideration for
cōnsultāre — deliberate, debate
cōnsultō *adv* — deliberately
cōn-surgere — stand up, rise
contabulāre — cover with boards, equip with floors
contemptiō -ōnis *f* — scorn, contempt
con-tendere — make an effort, strive, hasten, contend, fight
contentiō -ōnis *f* — conflict, contention
con-testārī — call to witness
continēns -entis *adj* — uninterrupted
continēns -entis *f* (*abl* -ī) — continent
continenter *adv* — continuously
con-tinēre — keep together, keep, confine, limit
con-tingere -tigisse -tāctum — touch, be in contact with
continuus -a -um — continuous, successive
cōntiō -ōnis *f* — assembly, parade
contrā atque — contrary to
con-trahere (nāvēs) — draw together, gather, reduce in size, contract
contrōversia -ae *f* — dispute
contumēlia -ae *f* — indignity, affront
convallis -is *f* — narrow valley
con-venīre +*acc* — meet
conventus -ūs *m* — meeting, assize
co-orīrī — arise, break out
cōpia -ae *f* — supply
cōpiae -ārum *f pl* — forces, troops
cōpiōsus -a -um — rich
cōram *adv* — before his own eyes
cotīdiānus -a -um — daily
crātis -is *f* — wickerwork
crēber -bra -brum, *sup* -errimus — close together, frequent
cruciātus -ūs *m* — torture
culpa -ae *f* — blame, fault
cultūra -ae *f* — cultivation
cultus -ūs *m* — standard of living, civilization
cūnctārī — linger, hesitate
cūrāre +*acc* +*ger* — undertake, have (something done)
cursus -ūs *m* — running, speed, passage
cūstōdia -ae *f* — guard

D

dē (III vigiliā) — starting with, at
dē-cēdere — go away, retire
decem et octō — eighteen
dē-cernere -crēvisse -crētum — decide, decree
dē-certāre — fight it out, fight to a finish
dēclīvis -e — sloping
decuria -ae *f* — squad of ten cavalrymen
decuriō -ōnis *m* — officer commanding a *decuria*
decus -oris *n* — honor
dē-decus -oris *n* — disgrace
dē-dere (sē) — give up, surrender
dēditīcius -a -um — having surrendered
dēditiō -ōnis *f* — surrender
dē-dūcere — lead away, remove, conduct, (nāvem) launch
dēfectiō -ōnis *f* — defection, revolt
dēfēnsor -ōris *m* — defender
dē-ferre — bring, carry, report
dē-fessus -a -um — worn out
dē-fetīgāre — exhaust, wear out

dē-ficere -iō -fēcisse -fectum	run short, fail, revolt, defect
dē-fīgere	fix, plant
dē-fluere	flow
dē-fōrmis -e	misshapen, ugly
dē-icere -iō -iēcisse -iectum	throw down, divert, (spē) disappoint
deinceps *adv*	in succession, in turn
dē-līberāre	deliberate, consider
dē-ligāre	tie, fasten
dē-ligere -lēgisse -lēctum	choose, pick out
dē-litēscere -tuisse	hide, go into hiding
dē-mēns -entis *adj*	mad, insane
dēmentia -ae *f*	madness, insanity
dēmere -mpsisse -mptum	take away, remove
dē-metere — -messum	mow
dē-migrāre	go away, move
dē-mittere, sē	go down, descend
dē-mōnstrāre	indicate, point out, explain, describe
dēnsus -a -um	thick
dē-perīre	perish, be lost
dē-pōnere	lay down, put, place, abandon
dē-populārī/-āre	sack, plunder
dē-precārī	beg relief, plead for
dēprecātor -ōris *m*	one who pleads for someone, intercessor
dē-prehendere	seize, intercept
dēsertus -a -um	deserted
dēscendere ad (cōnsilium)	resort to
dēsīderāre +*acc* +*inf*	want, require; *pass* be missing
dē-sistere -stitisse +*abl*	cease from
dēspērātiō -ōnis *f*	despair
dē-stringere -strīnxisse -strictum	(gladium) draw
dētrīmentum -ī *n*	harm, loss
dē-turbāre	dislodge
dē-vehere	convey, transport
diēs -ēī *m/f*	(fixed) day, time
in diēs	day by day
dif-ferre	differ, be different
dif-ferre dis-tulisse dī-lātum	scatter, disperse
difficultās -ātis *f*	difficulty
dif-fīdere	have no confidence in, distrust
dignitās -ātis *f*	dignity
dī-iūdicāre	settle, decide
dīmicāre	fight
dīmidium -ī *n*	half
d.ō minor	half as big
dī-mittere	send off (in different directions); give up control of, abandon; let go
dīs dītis *adj* (= dīves), *sup* dītissimus	rich, wealthy
dis-cēdere ab armīs	give up arms
dis-cessus -ūs *m*	departure
disciplīna -ae *f*	training, discipline
dis-icere -iō -iēcisse -iectum	scatter
dis-pār -paris *adj*	unequal
di-spergere -sisse -sum	scatter
dis-pōnere	distribute, post, station
dis-putāre	argue, debate
disputātiō -īnis *f*	discussion, debate, dispute
dissēnsiō -ōnis *f*	disagreement, dissension
dis-sentīre	disagree
dis-simulāre	conceal, dissemble
dis-tribuere	distribute
dis-tul- < dif-ferre	
dītissimus -a -um *sup* < dīs dītis	
diūtinus -a -um	lasting, prolonged
docēre +*acc* +*inf*	tell, inform, declare
dolus -ī *m*	deceit, guile, trickery
domāre -uisse -itum	tame, subdue
domesticus -a -um	domestic, internal
dubitāre	waver, hesitate
dubitātiō -ōnis *f*	doubt
dūcere +*acc* +*inf*	consider
dum *conj* +*subj*	until
duodēnī -ae -a	twelve each
duplex -icis *adj*	double
duplicāre	double
dūrus -a -um	hard, severe

E

eā *adv*	that way
ē-dūcere	lead out
ef-fēmināre	unman, enervate
ef-ferre ex-tulisse ē-lātum	carry out
efferrī (victōriā)	be elated, exult
ef-fugere +*acc*	escape from
ē-gredī -ior -gressum	go out
ēgressus -ūs *m*	going out, (ē nāvibus) disembarcation, landing
ē-icere -iō -iēcisse -iectum	throw out, turn out
sē ēicere	rush out
eius-modī	of that kind, such
ē-lābī -lāpsum	slip out, manage to get out
ē-licere -iō -uisse -itum	entice, lure out
ē-mittere	send out, let go
eō +*comp*	so much (the more/ less)
eō *adv*	for that reason
eō quod	because
eō ut	in order that
eō-dem *adv*	to the same place, to the same purpose
ephippiātus -a -um	furnished with an *ephippium*
ephippium -ī *n*	saddle-cloth
epistola -ae *f*	letter
eques (Rōmānus)	knight, member of the equestrian order
equester -tris -tre	cavalry-
errāre (= fallī)	be mistaken
ēruptiō -ōnis *f*	sally, sortie
essedārius -ī *m*	fighter in a war-chariot
essedum -ī *n*	war-chariot
ē-vellere	tear out, pull out
ē-venīre	turn out, happen
ēventus -ūs *m*	outcome, event

ē-vocāre	call out, summon
ex-agitāre	stir up, harass
exāmināre	weigh
ex-animāre	kill
ex-cēdere (+*abl*)	go out, go away, leave
ex-cipere	follow after, succeed
ex-citāre	build, erect
ex-clūdere -sisse -sum	shut out, exclude, prevent
exemplum -ī *n*	precedent, model
exercitāre	train, exercise
exercitātiō -ōnis *f*	exercise, training
exiguitās -ātis *f*	smallness, scantiness
exīstimātiō -ōnis *f*	opinion, judgement
expedītiō -ōnis *f*	raid, expedition
ex-pedītus -a -um	ready for action, moving easily; easy
ex-pellere -pulisse -pulsum (+*abl*)	drive out, expel, banish
ex-perīrī -pertum	try, attempt
ex-piāre	make amends, atone for
ex-plōrāre	investigate, explore
explōrātor -ōris *m*	scout, spy
explōrātus -a -um	secured, certain
ex-pōnere	put out, put on shore, land; expose, display
ex-portāre	carry out, take away
ex-sistere -stitisse	emerge, arise
ex-stāre	project, stand out
ex-stinguere -stīnxisse -stīnctum	extinguish, wipe out
ex-trahere	protract, spend (time)
extrēmus -a -um	outermost, hindmost, last
ad extrēmum	finally
ex-uere -uisse -ūtum	deprive
ex-ūrere -ussisse -ustum	destroy by fire

F

factū *supine II*: optimum f.	the best to be done
facultās -ātis *f*	possibility, opportunity
fāgus -ī *f*	beech-tree
falx -cis *f*	sickle-like hook fitted on a long pole, siege-hook
familiāris -is *m/f*	close friend
familiāritās -ātis *f*	close friendship
fās *n indecl*	right, proper
femur -oris/-inis *n*	thigh
ferrāmenta -ōrum *n pl*	iron tools
ferre: ut fert illōrum opīniō	as far as their opinion goes
fervē-facere	heat
fervēfactus	red-hot, incandescent
fervēns -entis *adj*	red-hot
ficta -ōrum *n pl*	made-up stories
fidēs -eī *f*	trust, guarantee, promise, protection, credibility, allegiance
figūra -ae *f*	form, shape
fīnēs -ium *m pl*	land, territory
fingere fīnxisse fictum	make up, invent
ficta *n pl*	made-up stories
fīnīre	form the boundary of
fīnitimus -a -um (+*dat*)	bordering, neighboring; *m pl* neighboring people
fīrmus -a -um (*adv* -iter)	strong, firm, steady
flamma -ae *f*	flame, fire
flētus -ūs *m*	weeping
flōrēre	bloom, flourish
fore *fut inf* < esse/fierī	‘would be, would happen’
fortitūdō -inis *f*	bravery
fortūnae -ārum *f pl*	property
fremitus -ūs *m*	roar, growl
frequēns	numerous
quam freqentissimī	in the greatest possible number
frūmentārī	gather corn, forage
frūmentārius -a -um	corn-, corn-producing
rēs f.a	corn-supply
fuga -ae *f*	in fugam dare, put to flight
fugitīvus -ī *m*	runaway, fugitive
fūmus -ī *m*	smoke
funda -ae *f*	sling
fundere fūdisse fūsum: (proeliō) f.	rout
fūnis -is *m*	rope
fūsilis -e	molten, fusible

G

gallīna -ae *f*	hen
gaudēre gavīsum	be glad, rejoice
genus -eris *n*	stock, descent
gerere gessisse gestum	carry on, perform, do
rēs gesta	action, event, achievement
glāns -andis *f*	acorn, acorn-shaped missile
grātia -ae *f*	favor, popularity
grātulārī	congratulate
grātulātiō -ōnis *f*	congratulation
gravitās -ātis *f*	heaviness, weight, importance

H

habēre	regard
magnī h.	value highly
in hostium numerō h.	regard as enemies
hīberna -ōrum *n pl*	winter camp
hiemāre	pass the winter
historia -ae *f*	history
hōc *abl* +*comp*: hōc facilius	so much the more easily
honestus -a -um	honorable
honōs -ōris *m*	esteem, honor
horridus -a -um	rough, horrible
hospitium -ī *n*	tie between host and guest, hospitable relations
hūmānitās -ātis *f*	civilization
hūmānus -a -um	civilized
humilis -e	humble
humilitās -ātis *f*	lowness, lowliness

I

iaculum -ī *n*	throwing-spear, javelin
ictus -ūs *m*	stroke, impact
idcircō *adv*	for that reason, therefore
ignōbilis -e	not well known, obscure
ignōscere +*dat*	forgive

il-lāt- < īn-ferre	
illō *adv*	to that place, to that end
illūstris -e	clear, lucid
immānis -e	vast, tremendous
im-mittere	throw, hurl
impedīmenta -ōrum *n pl*	baggage
impedīmentum -ī *n*	hindrance
impedīre	encumber, hinder, impede
impedītus -a -um	hindered from moving freely, encumbered
im-pellere -pulisse -pulsum	impel
im-pendēre	overhang, tower
impēnsus -a -um	excessive
imperāre	rule, hold power
+*acc* (+*dat*)	order, levy, requisition
imperātum -ī *n*	command, order
im-perītus -a -um (+*gen*)	ignorant (of)
impetrāre	obtain (by request)
impetus -ūs *m*	impulse, onset
im-portāre	import
im-prōvīsus -a -um: dē -ō	unexpectedly, without warning
im-prūdēns -entis *adj*	ignorant, unaware
imprūdentia -ae *f*	ignorance, unawareness, imprudence
impulsus -ūs *m*	impulse, instigation
inānis -e	empty
in-cendere -disse -cēnsum	set on fire
incendium -ī *n*	fire, conflagration
in-citāre	cause to move fast, urge on, spur on, impel
in-cognitus -a -um	unknown
in-colere	dwell, live
in-commodus -a -um, *adv* incommodē	inconvenient
incommodum -ī *n*	harm, disadvantage, misfortune, setback
in-crēdibilis -e	incredible
in-currere	rush in, charge
incursiō -ōnis *f*	inroad, raid
in-dūcere -xisse -ductum	lead, induce, prompt
indūtiae -ārum *f pl*	armistice
in-ers -ertis *adj*	inactive, lazy, idle
īn-ferre in-tulisse il-lātum	cause, inflict
signa ī.	advance to the attack
bellum ī. (+*dat*)	make war (on)
īn-ficere -iō -fēcisse -fectum	dye
īn-fīnītus -a -um	infinite, great
īnfīrmitās -ātis *f*	weakness (of character), unreliability
īn-fīrmus -a -um	weak
īn-flectere	bend
īnfrā *adv*	below, further down
in-gredī -ior -gressum	enter, get in
in-icere -iō -iēcisse -iectum	throw in
+*dat*	instil, inspire (with)
in-īquus -a -um	uneven, unfavorable
in-īre	enter on, begin
cōnsilium i.	form a plan
in-iussū +*gen*	without orders
in-opīnāns -antis *adj*	unprepared
īn-scius -a -um	unaware
īn-sequī	follow closely, pursue
īnsidiae -ārum *f pl*	ambush, plot, treachery
īnsigne -is *n*	distinctive mark
īnsignis -e	conspicuous, sensational
īn-sinuāre, sē	make one's way in
īn-sistere -stitisse	stand, take one's stand
īn-stabilis -e	unsteady
īn-stāre	press on, attack
īn-stituere -uisse -ūtum	put up, set up, institute, start on, instruct
īnstitūtum -ī *n*	custom, institution
īnstruere -ūxisse -ūctum	build, equip
īnstrūmentum -ī *n*	equipment
īn-suēfacere	accustom
integer -gra -grum	fresh
inter-cēdere	come in between, be interposed
inter-cipere -iō -cēpisse -ceptum	cut off, intercept
inter-clūdere -sisse -sum	cut off, stop
inter-dīcere	forbid
inter-diū *adv*	by day
inter-esse +*dat*	take part in
interior -ius	interior, inner; *m pl* peoples of the interior
inter-īre	perish, die, be killed
interitus -ūs *m*	death
inter-mittere	interrupt, leave off, leave (unused), miss
(tempore) intermissō	after a lapse of
inter-pōnere	put between, insert, interpose
fidem i.	pledge one's word
interpres -etis *m*	intermediary, interpreter
intervāllum -ī *n*	interval, distance
intro-īre	come inside, enter
introitus -ūs *m*	entrance
intrō-rumpere	break in
intus *adv*	inside
in-ūsitātus -a -um	unusual, unfamiliar
in-ūtilis -e	useless
inveterāscere -rāvisse	become old, become established
in-vicem	in their turn
in-vītāre	urge, invite
invītus -a -um	unwilling, against one's wishes
eō invītō	against his will
ir-rumpere	break in
ita: nōn +*adj*	not very…
iter itineris *n*	route, march, day's march
magnīs itineribus	by forced marches
iūdicāre	judge, decide, consider
iūdicium -ī *n*	judgement, decision
iugum -ī *n*	yoke; (montis) ridge
sub i. mittere	send under the yoke (humiliating defeated army)
iūmentum -ī *n*	beast of burden, draught-animal (horse, mule…)
iūrāre	swear
-ius *adv comp*	too…

iūs iūrandum	oath
iūstitia -ae *f*	justice

L

lābī lāpsum	lapse, fall into error
labōrāre	be distressed, be in trouble
labōriōsus -a -um	hard, laborious
lacessere	challenge, provoke
laetātiō -ōnis *f*	rejoicing
lapis -idis *m*	stone
largītiō -ōnis *f*	largesse, bribery
lassitūdō -inis *f*	weariness
lassus -a -um	weary
lātē *adv*, *comp* lātius, *sup* lātissimē	widely
longē lātēque	far and wide
lātitūdō -inis *f*	breadth, width
lēgātiō -ōnis *f*	delegation
lēgātus -ī *m*	delegate, envoy; staff-officer, legate
lēnis -e, *adv comp* lēnius	slow, gentle, light
lēnitās -ātis *f*	slowness, gentleness
lepus -oris *m*	hare
levāre +*abl*	free from, relieve of
levis -e	irresponsible, fickle
levitās -ātis *f*	lightness
līberālis -e, *adv* līberāliter	generous, noble
ligāre	fasten, tie
lignārī	collect firewood
lignātiō -ōnis *f*	collecting of firewood
lignātor -ōris *m*	one who collects firewood
linter -tris *m*	light boat
līs lītis *f*	dispute
litterae pūblicae	documents, records
locus -ī *m*	scope, opportunity; position, rank, status
obsidum locō	as hostages
longē *adv*	far; +*sup* by far…
longinquus -a -um	far-off, remote; long, prolonged
longitūdō -inis *f*	length
longius *adv comp*	further, longer
lōrīca -ae *f*	cuirass, parapet
lūx lūcis *f*	daylight
prīma lūx	dawn, daybreak

M

magnī habēre	value highly
magnitūdō -inis *f*	size, force
magnopere	urgently, greatly
māiōrēs -um *m pl*	ancestors
m. nātū	elders, seniors
mandāre	order
sē fugae m.	take to flight, fly
mandātum -ī *n*	order, commission
manēre mānsisse	remain
manus -ūs *f*	armed force, troop
manūs dare	surrender, give up
matara -ae *f*	Gallic throwing-spear
māteria -ae *f*	wood, timber
mātrimōnium -ī *n*	marriage
in m. dūcere	marry
mātūrāre	make haste, hurry
mātūrus -a -um	premature, early
adv mātūrē, *comp* mātūrius	early
māximam partem *adv*	mostly
medērī +*dat*	cure, remedy
mediocris -e	moderate
mediterrāneus -a -um	inland
medius -a -um	the middle of
memoria -ae *f*	memory
memoriā prōdere	hand down
mēnsūra -ae *f*	measurement
merērī (dē)	deserve well (of), behave well (towards)
merīdiānus -a -um	of midday
meritum -ī *n*	benefit, service
metallum -ī *n*	metal
mētīrī mēnsum	measure, measure out, apportion
migrāre	migrate, move
mīlia -ium (passuum) *n pl*	(Roman) mile
missū Caesaris	as Caesar's envoy
mittere	send word
mōbilis -e	inconstant, fickle
mōbilitās -ātis *f*	freedom of movement, mobility
moderārī	direct, guide
molere -uisse -itum	grind
mollis -e	(lītus) gentle, open
morārī	stay, linger, check, delay
mōtus -ūs *m*	motion, movement, commotion, insurrection
movēre, castra	move camp, move forward
multus -a -um: multō diē	in broad daylight
ad multam noctem	till late in the night
mūnītiō -ōnis *f*	fortification, defense work
mūrālis -e: pīlum mūrāle	spear used to defend walls

N

nancīscī nactum	get, obtain, acquire
nātiō -ōnis *f*	people, nation
nātū *abl*	of age
nātus -a -um	born
nātus… locō/ genere	of… descent/rank
nāvālis -e	naval, ships'
nāvigium -ī *n*	vessel, ship
necessāriō *adv*	of necessity
necessārius -ī *m*	kinsman, relative
neglegere -ēxisse -ēctum	neglect, omit
negōtium -ī *n*	work, difficulty, trouble
nē-quāquam *adv*	by no means, not at all
nihil *adv*	in no way, not at all
nōbilitās -ātis *f*	nobility, the aristocracy, the nobles
nocēre: *pass* nocērī +*dat*	come to harm
noctū *adv*	by night
nocturnus -a -um	night-, nightly, nocturnal
nōminātim	by name, specifically
nostrī *gen* (< nōs)	of us
novae rēs	revolution

novissimus -a -um	last, hindmost; *pl* the rear
novitās -ātis *f*	novelty, unfamiliarity
nūdāre	lay open, expose
numerus: n.ō	in number, in all
ad n.um	to make up the number
obsidum n.ō	as hostages
nummus -ī *m sg*	coinage
nūtus -ūs *m*	nod
ad nūtum	at the nod, instantly

O

ob-icere -iō -iēcisse -iectum	put in front, set before
obiectus +*dat*	situated opposite to
ob-īre	visit, inspect
ob-lāt- < of-ferre	
ob-servāre	observe, follow
obses -idis *m/f*	hostage
ob-sidēre	besiege, blockade
obsidiō -ōnis *f*	siege, blockade
obstrictus -a -um	obliged
ob-struere -ūxisse -ūctum	bar, block
ob-temperāre	comply with, obey
ob-tinēre	hold, occupy
ob-tul- < of-ferre	
occāsiō -ōnis *f*	opportunity
occāsus -ūs *m*	(sōlis) sunset, west
occultus -a -um	hidden, secret
occupāre	seize, occupy
occupātiō -ōnis *f*	preoccupation
occupātus -a -um	occupied, busy, engaged
oc-currere	encounter, come upon, run into
of-ferre ob-tulisse ob-lātum	offer, present, expose, deliver
officium -ī *n*: in officiō	loyal
omnīnō *adv*	altogether, only, at all
onerāre	load
onerārius -a -um: nāvis onerāria	cargo vessel
onus -eris *n*	burden, load, cargo
opīnārī	think, suppose
opīniō -ōnis *f*	opinion, expectation, reputation
opportūnus -a -um, *adv* -ē	convenient, favorable, suitable
op-primere -pressisse -pressum	overpower, overwhelm, crush
oppugnātiō -ōnis *f*	attack, assault
opus -eris *n*	work, effort, defense work (opere mūnītus)
opus esse, *pl* opus sunt	be needed
ōrātiō -ōnis *f*	speech, words
ōrātor -ōris *m*	speaker, envoy
orbis -is *m*	circle, ring
ōrdō -inis *m*	rank; century (centuria)
prīmī ōrdinēs	the 6 centuries of the 1st cohort, their commanders (senior centurions)
ōrnātus -ūs *m*	embellishment
ostendere (verbīs)	declare, point out, explain
ostentāre	display

P

pābulārī	collect fodder, forage
pābulātor -ōris *m*	forager
pācāre	pacify, subdue
pācātus	settled, peaceful
paenitēre +*acc* +*gen*	(cause to) regret, repent
pāgus -ī *m*	district, tribe
palam *adv*	openly
palūs -ūdis *f*	swamp, marsh
pār paris *adj*	equal
parāre (pretiō)	acquire, buy
parātus -a -um +*inf*	ready to
pars: quā ex parte	for which reason
trēs partēs	three quarters
māximam partem *adv*	mostly
parvulus -a -um	small, slight
passim *adv*	all over the place, in every direction
patēns -entis *adj*	open, accessible
patēre	extend, stretch
patī +*acc* +*inf*	allow
paucitās -ātis *f*	fewness, small number
pecus -oris *n* (*sg/pl*)	livestock, cattle
pedester -tris -tre	pedestrian, infantry-
peditātus -ūs *m*	infantry
pellis -is *f*	skin, hide
pendere	pay
per *prp* +*acc*	because of
(licet) per mē	with me, on my part
per-agere	carry out, perform
per-cipere -iō -cēpisse -ceptum	perceive, apprehend
per-contārī	make inquiries, question
percontātiō -ōnis *f*	inquiry, questioning
per-currere	run over, run along
per-dūcere	conduct, extend, prolong, construct
perendinō diē *abl*	the day after tomorrow
per-equitāre	ride around
per-exiguus -a -um	very small
per-facilis -e	very easy
per-ferre	convey, deliver, bring news
perfidia -ae *f*	faithlessness, treachery
per-fringere -frēgisse -frāctum	break through
perfuga -ae *m*	deserter, renegade
per-fugere	take refuge (with the enemy)
perfugium -ī *n*	place of refuge
perīculum facere	make an attempt, try
perītus -a -um (+*gen*)	experienced, expert
per-legere	read through
per-manēre -mānsisse	remain, stay
per-mittere	permit, commit, entrust
per-mulcēre -sisse -sum	soothe, calm
per-paucī -ae -a	very few
perpetuum: in p.	for ever
per-rumpere	break through
per-scrībere	write (in full)
per-sequī (bellō)	pursue, press
per-sevērāre	persist

per-solvere, poenās	pay the penalty, suffer punishment
per-spicere -iō -exisse -ectum	inspect, discern, see
persuādēre sibi	persuade oneself, be convinced
persuāsum mihi est	I am convinced
pertinācia -ae *f*	obstinacy
pertināx -ācis *adj*	obstinate
per-tinēre	extend
p. (ad)	tend, relate, pertain (to)
per-turbāre	throw into confusion, discompose
perturbātiō -ōnis *f*	confusion, disturbance
phalanx -ngis *f*	phalanx
pietās -ātis *f*	devotion, sense of duty
pīlus -ī *m*	century (centuria)
pinna -ae *f*	breastwork, parapet
pius -a -um	devoted, dutiful
plānus -a -um	level, flat
plēbs -bis *f*	the common people
plumbum -ī *n*	lead
p. album	tin
plūrimum *sup*	most of all
poenās persolvere	pay the penalty
pondus -eris *n*	weight
pōnere (arma)	lay down
spem p. in	place one's hopes in
positus in	dependent on
pōns pontis *m*	bridge
populārī	ravage, plunder
populātiō -ōnis *f*	plundering
porrō	moreover
poscere poposcisse	demand
positus -a -um: p. in	dependent on
posse (plūrimum)	have power
possessiō -ōnis *f*	possession, holding
pos-sīdere -sēdisse	take possession of
post... quam	after
posteā-quam, posteā... quam	after
postrī-diē (eius diēī)	the day after
postulāre +*acc* +*inf*	claim
postulātum -ī *n*	demand
potestās -ātis *f*	opportunity
potestātem facere	give a chance, allow
potīrī +*abl*	take possession of, gain control of
prae-cēdere	precede, surpass
praeceps -cipitis *adj*	headlong, precipitous
praeceptum -ī *n*	instruction, order
prae-cipere -iō -cēpisse -ceptum	command, order
praecipitāre	throw headlong
prae-clūdere -sisse -sum	block
praecō -ōnis *m*	crier, herald
praeda -ae *f*	booty
praedārī	rob, plunder
praedicāre	proclaim, declare
praefectus -ī *m*	officer, commander (of cavalry, auxiliary troops)
prae-ficere -iō -fēcisse -fectum +*dat*	put in charge of, set over
prae-fīgere	attach by the end
prae-mittere	send in advance, send word ahead
prae-optāre	prefer
prae-parāre	prepare beforehand
praesēns -entis *n*	present
in praesēns/praesentia	for the present
praesentia -ae *f*	presence
p. animī	resolution
praesertim *adv*	especially
praesidium -ī *n*	guard, protection, protective force, garrison
praesidiō *dat*	in defense
prae-stāre -stitisse	fulfil, show, prove
+*dat*	be superior
praestat	it is preferable, it is better
praestō esse +*dat*	be ready, meet
praeter-mittere	omit, let slip
praeter-quam	apart from, except
praetor -ōris *m*	praetor
prō praetōre	ex-praetor
prae-ūrere	burn at the end
premere pressisse pressum	press, harass, attack
prī-diē	the day before
prīmus -a -um	the front part of, the beginning of
prīnceps -ipis *adj*	first, leading
prīncipātus -ūs *m*	chief position
prīstinus -a -um	old, former
p. diēs	the day before
prius quam	before
prīvātim *adv*	privately
prō *prp* +*abl*	in front of; in relation to, considering, according to; instead of, as
prō praetōre	ex-praetor
probāre	approve of, prove
probārī +*dat*	be commended by
prō-currere	run forward
prō-dere -didisse -ditum	abandon, betray
memoriā p.	hand down
prōd-īre	go/come forward
prō-dūcere	lead forth; draw out
proeliārī	engage in battle, fight
profectiō -ōnis *f*	departure
prō-ficere -iō -fēcisse -fectum	achieve
pro-fitērī -fessum	declare, offer
prō-fluere	flow forth, rise
pro-fugere	run away, fly, flee
pro-inde	accordingly
prōmissus -a -um	(capillus) long
prō-nūntiāre	proclaim, announce, relate
prō-pellere	push forward, drive forth, drive away
propinquus -ī *m*	relative
propinquitās -ātis *f*	nearness, proximity
prō-pōnere	put forward, set forth, hold out, offer

prōptereā *adv*	for that reason, therefore
p. quod	because
prō-pugnāre	fight in defense
prō-sequī	pursue
prōspectus -ūs *m*	view, sight
prosperus -a -um	successful
prō-spicere +*dat*	provide for
prō-tegere	protect
prō-vehere	carry forth, convey
prō-venīre	come forth, grow up
prō-vidēre	foresee, provide for
prō-vocāre	provoke, challenge
proximē *adv*	most recently
pulvis -eris *m*	dust
pūrgāre	clean, purge, excuse

Q

qua *f* (sī/nē/num qua…)	any
nē qua legiō	so that no legion
quā *adv*	by which road, where
quae-cumque *n pl*	whatever, anything that
quaestor -ōris *m*	quaestor (officer)
quam +*sup* (potest)	as… as possible
q. māximus	as large as possible
q. plūrimī	as many as possible
q. māximē	as much as possible
quam prīmum	as soon as possible
quam-vīs +*adj*	no matter how…, however…
quantō +*comp* **tantō** +*comp*	the more…, the more…
quantus-vīs -a- -um-	however big
quārta pars	fourth part, quarter
querī questum	complain, protest
quibus-cum	with whom
quic-quam = quidquam	
quī-cumque quae- quod-/quid-	whoever, whatever
quiēs -ētis *f*	repose, rest
quīn *conj* +*subj*	(but) that
quīn etiam	indeed, in fact
quis-piam quae- quod-	some
quī-vīs quae- quod-	whatever, any
quō +*comp* +*subj*	so that the more
quō *adv*	because
quo-ad *conj*	until, as long as
quō-minus *conj* +*subj*	so that… not
quotiēs	as often as, whenever

R

rādere -sisse -sum	shave
rapiditās -ātis *f*	rapidity
rapīna -ae *f*	plunder
rārus -a -um	sparse, scattered
ratiō -ōnis *f*	account, register, transaction, system
r.em habēre +*gen*	pay regard to
r.em reposcere	demand an account
re-bellāre	revolt, rebel
rebelliō -ōnis *f*	rising, revolt
recēns -entis *adj*	fresh, recent
receptus -ūs *m*	retreat
recessus -ūs *m*	retreat
reciperāre	recover, regain
re-cipere, sē	retire, (ex fugā/timōre) recover
re-cūsāre	object to, reject
nōn re-cūsāre quīn	not hesitate to
red-igere -ēgisse -āctum	drive back
r. in/sub imperium	bring under the power (of)
+*adj*	make, render
red-integrāre	restore, renew
reditiō -ōnis *f*	return
reditus -ūs *m*	return
re-ferre rettulisse -lātum	bring back, carry back, report
pedem r.	go back, withdraw
re-ficere -iō -fēcisse -fectum	restore, repair
re-fugere	run away, recoil
rēgnum -ī *m*	kingship, kingdom
re-gredī -ior -gressum	retreat
re-icere -iō -iēcisse -iectum	throw back, drive back, repulse
re-lēgāre	banish
relinquere +*dat*	leave, allow
pass relinquī	be left, remain
relinquēbātur ut	add to this that
reliquum -ī *n*	what is left
nihil reliquī	nothing left
reliquus -a -um: tempus r.	future
re-migrāre	move back, return
remissus -a -um	mild, moderate
re-mittere	relax
re-mollēscere	become soft
re-nūntiāre	report (back)
re-pellere reppulisse -pulsum	repel, repulse
ā spē repulsus	disappointed in one's hopes
repentīnus -a -um	sudden
reperīre	find out, discover
re-petere	request again
re-portāre	bring back, carry back
re-poscere	claim
ratiōnem r. ab	call to account
reprehendere	censure
re-scindere -scidisse -scissum	break down, demolish
re-scīscere -īvisse/-iisse	get to know, learn
re-servāre	reserve
re-sistere -stitisse	resist
re-stituere -uisse -ūtum	set up again, rebuild, restore, give back
re-tinēre -uisse -tentum	detain
rettul- < re-ferre	
rota -ae *f*	wheel

S

sagulum -ī *n*	soldier's cloak
sānus -a -um	sane, sensible
sarcina -ae *f*	pack, soldier's kit
satis habēre	be content (with)
satis-facere +*dat*	give satisfaction, make amends, satisfy
saucius -a -um	wounded
scalae -ārum *f pl*	ladder
scapha -ae *f*	light boat, skiff
scindere	tear apart, demolish
scrīptor -ōris *m*	writer, author

sēdēs -is *f*	seat, homeland
sēmentis -is *f*	sowing
sēmita -ae *f*	path, track
senātor -ōris *m*	senator
senātus -ūs *m*	senate
sentīre sēnsisse sēnsum	feel, realize
sēparāre	separate
sēparātim *adv*	separately
sēparātus -a -um	separate
sepelīre -īvisse -ultum	bury
sepultūra -ae *f*	burial
sērō *adv*	late, too late
servāre	watch, keep, maintain
servīre +*dat*	be guided by, go by
ses-centēsimus -a -um	600th
siccitās -ātis *f*	dryness, drought
sīc-utī *conj*	as, just as, just as if
signa īnferre	launch an attack
significātiō -ōnis *f*	sign, indication
silvestris -e	wooded
simul *conj* (= simul atque)	as soon as
simulāre	pretend
simulātiō -ōnis *f*	pretence
simultās -ātis *f*	animosity, quarrel
singillātim *adv*	one by one, singly
singulāris -e	single, one at a time, singular, unique
socer -erī *m*	father-in-law
socius -ī *m*	ally
sōlitūdō -inis *f*	loneliness
sollicitāre	incite
solvere (nāvēs)	cast off, set sail
spatium -ī *n*	area, space, distance, interval, time
speciēs -ēī *f*	look, semblance
in s.em	in semblance, speciously
spectāre ad	face, lie towards
speculātor -ōris *m*	scout, spy
speculātōrius -a -um	scout-, reconnaissance-
sponte, suā	of one's own accord, by oneself, alone
stabilis -e	firm, stable
stabilitās -ātis *f*	stability
stāre stetisse	stand
statiō -ōnis *f*	post, guard, picket
statuere -uisse -ūtum +*acc* +*inf*	decide, judge, consider
stipendium -ī *n*	tax
strāmentum -ī *n*	straw
sub-dūcere	draw up, (nāvēs) haul up, beach
sub-ductiō -ōnis *f*	hauling up
sub-esse	be close
sub-fodere -iō -fōdisse -fossum	stab from below (in the belly)
sub-icere -iō -iēcisse -iectum	throw from below
(+*dat*)	subject (to)
sub-iectus -a -um	situated below
sub-īre	undergo, expose oneself to
sublāt- < tollere	

sub-ministrāre	supply, furnish
sub-mittere	send (relief)
sub-movēre	remove, drive off
sub-sequī	follow closely
subsidium -ī *n*	reinforcements, reserves, help
(venīre/mittere) s.ō *dat*	in support, to the rescue
sub-sistere	stand firm
sub-venīre +*dat*	come to help, give assistance to
suc-cēdere	move up, come close, take the place of, follow
suc-cendere -disse -cēnsum	kindle
successus -ūs *m*	success
suc-cīdere -disse -sum	cut down
suc-currere +*dat*	run to help
sudis -is *f*	stake
suī *gen* (< sē)	themselves
summa -ae *f*	total, whole
summa imperiī	total power, supremacy
summus -a -um	the top of
superāre	overcome, defeat, win
super-esse	be left, survive
superior -ius	higher, upper, earlier, previous, superior
sup-petere	be available
supplex -icis, *adv* -iciter	suppliant
supplicātiō -ōnis *f*	thanksgiving
suprā *adv*	above
sus-cipere -iō -cēpisse -ceptum	take up, undertake
suspicārī	guess, imagine
suspīciō -ōnis *f*	suspicion
sustentāre	endure

T

tālea -ae *f*	bar, ingot
tam-etsī	even though
tangere	reach, border on
tantulus -a -um	so small
tegere tēxisse tēctum	cover
tēlum -ī *n*	spear, weapon
temere *adv*	recklessly, without reason
temeritās -ātis *f*	recklessness
tēmō -ōnis *m*	pole
temperāre	refrain
temperātus -a -um	(loca) temperate, mild
tempestās -ātis *f*	weather
tenuis -e	faint, weak
tergum -ī *n*	terga vertere, turn tail
testimōnium -ī *n*	evidence
t.ō esse	be evidence, demonstrate
testūdō -inis *f*	tortoise, shield-cover
tolerāre	bear, endure
tollere sus-tulisse sub-lātum	lift, remove, take away, take on board
sublātus (+*abl*)	uplifted
tormentum -ī *n*	catapult
torrēre -uisse tostum	scorch
trā-dūcere	bring/lead across
trāgula -ae *f*	spear
trā-icere -iō -iēcisse -iectum	cross, pierce
trā-iectus -ūs *m*	way across

tranquillitās -ātis *f*	calm
trāns *prp +acc*	on the other side of
trān-scendere -disse -ēnsum	cross
trāns-fīgere	pierce
trāns-īre	go over
trāns-missus -ūs *m*	crossing
trāns-mittere	cross
trāns-portāre	carry across
trepidāre	be in a panic
trepidus -a -um	alarmed
tribūnus -ī *m*: t. mīlitum	military tribune (senior officer)
trīduum -ī *n*	three days
tri-ennium -ī *n*	three years
trīnī -ae -a	three
tri-pertītō *adv*	in three parts
triplex -icis *adj*	triple
triquetrus -a -um	triangular
turma -ae *f*	troop (of cavalry)
turris -is *f* (*acc* -im, *abl* -ī)	tower, assault/defense tower

U

ubi *conj*	when
ubi prīmum	as soon as
ulcīscī ultum	take revenge on, avenge
ulterior -ius	more distant
Gallia (prōvincia) u.	Transalpine Gaul
ultimus -a -um	most distant
ultrō *adv*	even, of one's own accord, without any reason
ululātus -ūs *m*	howling, yelling
ūnā *adv*: cum… ūnā	together with
undique *adv*	from all parts/sides
ūnī -ae -a	only, alone
ūnus: ad ūnum (omnēs)	without exception, one and all
ūsus -ūs *m*	use, practice
ūsus est	it is needed
ūsuī esse	be of use
utī *conj* = ut	
ūtilis -e	useful
ūtilitās -ātis *f*	utility
utrīque *m pl*	both parties

V

vacāre	be empty, be unoccupied
vadum -ī *n*	ford, shallow
vagārī	wander, roam
vagīna -ae *f*	sheath
vagus -a -um	roaming
valēre	be strong, have power
vallēs -is *f*	valley
vāstāre	lay waste, devastate
vectīgal -ālis *n*	tax, toll
vectīgālis -e	tax-paying, tributary
vectōrius -a -um: nāvis vectōria	cargo vessel
vehementer *adv*	strongly
vēnārī	hunt
vēnātiō -ōnis *f*	hunting
venīre: ventum est *perf pass*	'they have/had come'
ventitāre	come often, keep coming
vergere	slope towards, face
verērī *+dat*	be anxious about
versāre	turn this way and that
vērus -a -um: vērum est	it is fair
verūtum -ī *n*	spear
vestīgium -ī *n*	footprint, spot
in vestīgiō	on the spot, at once
vestītus -ūs *m*	clothes
vetāre -uisse -itum	forbid, prohibit
veterānus -a -um	veteran
viātor -ōris *m*	traveller
vīciēs *adv*	twenty times
vīcus -ī *m*	village
vidērī vīsum esse	seem right
sī (tibi) vidētur	if you think fit
vigiliae -ārum *f pl*	wakefulness, keeping watch
vinculum -ī *n*	bond, fetter
-vīs: quī-vīs, quam-vīs, quantus-vīs	-ever, however…, no matter how…
vitrum -ī *n*	woad (plant), blue dye made from woad leaves
voluptās -ātis *f*	pleasure, delight
vulgō *adv*	commonly
vulgus -ī *n*	the common people

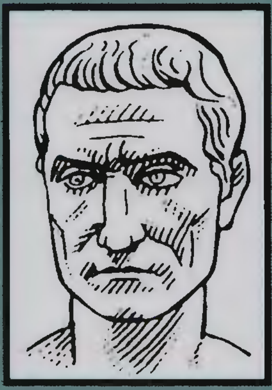
Hans H. Ørberg

LINGVA LATINA

PER SE ILLVSTRATA

C. IVLII CAESARIS

Commentarii De Bello Gallico

Ex Libris I, IV, V
Discipvlis Legenda
Edidit
Hans H. Ørberg

C. IVLII CAESARIS

COMMENTARII

DE BELLO GALLICO

EX LIBRIS I, IV, V
DISCIPVLIS LEGENDA
EDIDIT
HANS H. ØRBERG

DOMVS LATINA
MMIII

LINGVA LATINA
PER SE ILLVSTRATA

Pars I:
Familia Romana (978-1-58510-201-3); hard cover (978-1-58510-238-5)
Latine Disco: Student's Manual (978-1-58510-050-7)
Grammatica Latina (978-1-58510-223-5)
Exercitia Latina I (978-1-58510-212-9)
Latin-English Vocabulary (978-1-58510-049-1)
Lingva Latina: Familia Romana CD-ROM for PC (87-90696-08-5)
Exercitia Latina I CD-ROM for PC (978-87-90696-10-8)

Pars II:
Roma Aeterna (978-1-58510-233-4); hardcover (978-1-58510-314-0)
Exercitia Latina II (978-1-58510-067-5)
Indices (87-997016-9-3)
Instructions for Part II (978-1-58510-055-2)
Latin-English Vocabulary (978-1-58510-052-1)
Lingva Latina: Roma Aeterna CD-ROM For PC (87-90696-09-3)
Exercitia Latina II CD-ROM for PC (978-87-90696-12-2)

Ancillaries:
CD-ROM for Mac, contains Familia Romana, Roma Aeterna, Exercitia Latina I & II (978-87-90696-13-9)
Caesaris: Commentarii De Bello Gallico (978-1-58510-232-7)
Colloqvia Personarvm (978-1-58510-156-6)
Menaechmi ex Plavti Comoedia (1-58510-051-X)
P. Vergilii Maronis: Aeneis, Libros I et IV (978-87-90696-17-7)
Petronivs: Cena Trimalchionis (87-90696-04-2)
Plavtus: Amphitryo (87-997016-7-7)
Sallustius & Cicero: Catilina (87-90696-11-5)
Sermones Romani (97-90696-07-7)

For College Students:
Lingva Latina: A College Companion (978-1-58510-191-7)

For further information on the complete series and new titles, visit www.pullins.com.

ISBN 10: 1-58510-232-6
ISBN 13: 978-1-58510-232-7

Printed in Canada.

0310TC

RES QVAE HOC LIBRO CONTINENTVR

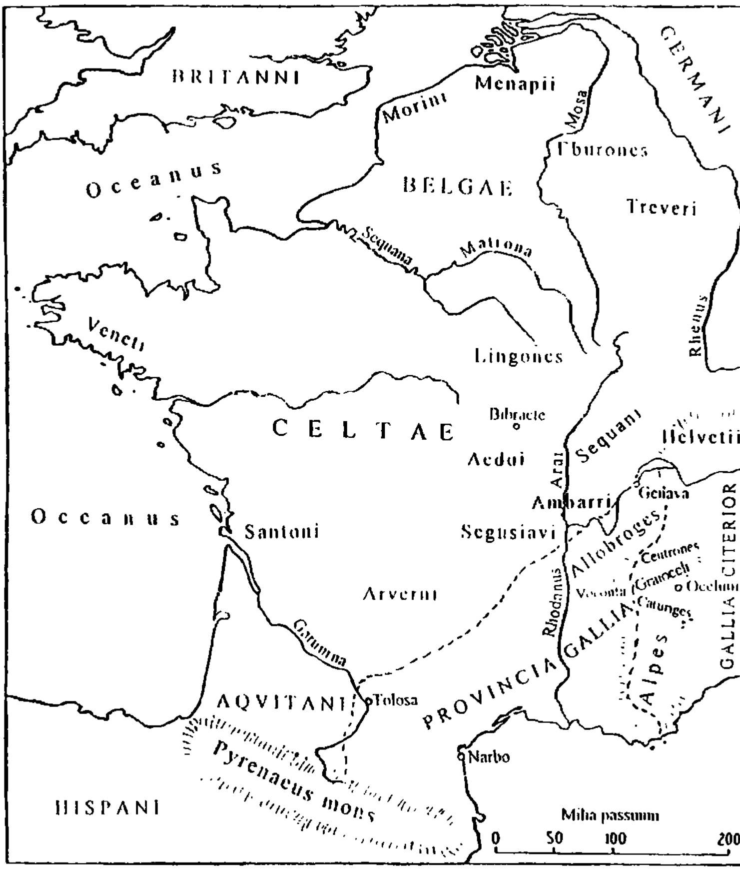
In margine pāginārum explānantur vocābula quae nōn reperiuntur in librō cui titulus est LINGVA LATINA PER SE ILLVSTRATA, PARS I: FAMILIA ROMANA (ISBN 87-997016-5-0).

GALLIA OMNIS

Gentēs (*m pl*)
Aeduī -ōrum
Allobrogēs -um
Ambarrī -ōrum
Aquitānī -ōrum
Arvernī -ōrum
Belgae -ārum
Caturīgēs -um
Celtae -ārum
Ceutronēs -um
Eburōnēs -um
Grāiocelī -ōrum
Helvētiī -ōrum
Lingonēs -um
Morinī -ōrum
Menapiī -ōrum
Santonī -ōrum
Segūsiāvī -ōrum
Sēquanī -ōrum
Trēverī -ōrum
Venetī -ōrum
Vocontiī -ōrum

Flūmina
Arar -is *m*
Garumna -ae *m*
Mātrona -ae *m*
Mosa -ae *m*
Rhēnus -ī *m*
Rhodanus -ī *m*
Sēquana -ae *m*

Oppida
Bibracte *indēcl n*
Genāva -ae *f*
Narbō -ōnis *m*
Ocelum -ī *n*
Tolōsa -ae *f*

cōnsul -is *m* (cōs.): bīnī cōnsulēs quotannīs reī pūblicae Rōmānae praeerant
a.C. = ante Chrīstum (nātum)
a.u.c. = ab urbe *conditā*
condere -didisse -ditum: Rōma condita est annō 753 a.C.
Pīsō -ōnis *m*

Cn. = Gnaeus (praenōmen)
II = iterum (prius: annō 70 a.C.)

Ap. = Appius (praenōmen)

CONSVLES ROMANI

annō a. C.		annō a. u. c.
61	M. Valerius Messalla M. Pūpius Pīsō	DCXCIII
59	C. Iūlius Caesar M. Calpurnius Bibulus	DCXCV
58	L. Calpurnius Pīsō A. Gabīnius	DCXCVI
55	Cn. Pompēius Magnus II M. Licinius Crassus II	DCXCIX
54	L. Domitius Ap. Claudius	DCC

DE CAESARE IMPERATORE ET SCRIPTORE

[*Ex Eutropiī BREVIARII AB VRBE CONDITA librō VI*]

17 Annō urbis conditae sescentēsimō nōnāgēsimō quīntō C. Iūlius Caesar, quī posteā imperāvit, cum M. Bibulō cōnsul est factus. Dēcrēta est eī Gallia et Illyricum cum legiōnibus decem.

2 Is prīmus vīcit Helvētiōs, deinde vincendō per bella gravissima ūsque ad Ōceanum Britannicum prōcessit.

3 Domuit autem annīs novem ferē omnem Galliam, quae inter Alpēs, flūmen Rhodanum, Rhēnum et Ōceanum est. ... Britannīs mox bellum intulit, quibus ante eum nē nōmen quidem Rōmānōrum cognitum erat..., Germānōsque trāns Rhēnum aggressus immānibus proeliīs vīcit. Inter tot successūs ter male pugnāvit, apud Arvernōs semel praesēns et absēns in Germāniā bis. Nam lēgātī eius duo, Titūrius et Aurunculēius, per īnsidiās caesī sunt.

[*Ex T. Līviī AB VRBE CONDITA librōrum CIII–CVI breviāriō*]

103 Caesar in prōvinciam Galliam profectus Helvētiōs,
10 vagam gentem, domuit, quae sēdem quaerēns per prōvinciam Caesaris Narbōnēnsem iter facere volēbat.

104 C. Caesar, cum adversus Germānōs, quī Ariovistō duce
2 in Galliam trānscenderant, exercitum dūceret, rogātus ab Aeduīs et Sēquanīs, quōrum ager possīdēbātur, ... victōs proeliō Germānōs Galliā expulit. ...

8 C. Caesar Venetōs, gentem Ōceanō iūnctam, nāvālī proeliō vīcit.

scrīptor -ōris *m* = quī (librōs) scrībit
Eutropius vīxit saeculō IV post Chrīstum nātum (p.C.)
breviārium -ī *n* = liber brevis
annō urbis conditae (= ab urbe conditā) DCXCV: annō 59 a.C.
imperāvit : imperātor fuit
dē-cernere -crēvisse -crētum = cōnstituere; dēcrēta est eī Gallia = dēcrētum est eī trādere Galliam (prōvinciam)
Illyricum -ī *n*, prōvincia ultrā mare Hadriāticum sita

Britannicus -a -um; Ōceanus B.: inter Britanniam et Galliam
domāre -uisse -itum = sibi pārentem facere

īn-ferre in-tulisse il-lātum = afferre; bellum ī. +*dat* = bellum facere
cognitus -a -um = nōtus
ag-gredī -ior -gressum = oppugnāre
immānis -e = ingēns, māximus
successus -ūs *m* = exitus fēlīx

lēgātus -ī *m* = dux mīlitum quī imperātōrem adiuvat
īnsidiae -ārum *f pl* = impetus ab hostibus latentibus factus

T. Līvius, quī aetāte Augustī vīxit, rēs Rōmānās scrīpsit *Ab urbe conditā* librōs I–CXLII, quōrum XXXV servātī sunt; ex cēterīs breviārium habēmus
vagus -a -um = errāns
sēdēs -is *f* = locus ubi aliquis sedet/incolit
Narbōnēnsis -e < Narbō -ōnis *m*, oppidum Galliae prōvinciae
Ariovistus -ī, rēx Germānōrum

trānscendere -disse = trānsīre
ager agrī *m* = terra, regiō
pos-sīdere -sēdisse -sessum = (rem aliēnam) suam facere
ex-pellere -pulisse -pulsum; *ē* Galliā expulit
Ōceanō (*dat*) : ad Ōceanum
nāvālis -e < nāvis

Victīs Germānīs in Galliā, Caesar Rhēnum trānscendit 105
et proximam partem Germāniae domuit. Ac deinde Ōceanō 5
in Britanniam, prīmō parum prosperē, tempestātibus ad-
versīs, trāiēcit, iterum fēlīcius, magnāque multitūdine
hostium caesā aliquam partem īnsulae in potestātem
redēgit.

Gallōrum aliquot populī, Ambiorīge duce, Eburōnum 106
rēge, dēfēcērunt. Ā quibus Cotta et Titūrius, lēgātī Caesa- 2 3
ris, circumventī īnsidiīs cum exercitū cui praeerant caesī
sunt. Et cum aliārum quoque legiōnum castra oppugnāta 4
magnō labōre dēfēnsa essent, inter quae eius cui in Trē-
verīs praeerat Q. Cicerō, ab ipsō Caesare hostēs proeliō
fūsī sunt.

[Ex M. Tulliī Cicerōnis librō cui titulus est BRVTVS sīve DE CLARIS ORATORIBVS]

[M. Tullius Cicerō annō 46 a.C. cum M. Iūniō Brūtō disputat dē Caesaris ōrātiōnibus et commentāriīs dē bellō Gallicō:]

Tum Brūtus: "Ōrātiōnēs quidem eius mihi vehementer 262
probantur. Complūrēs autem lēgī, atque etiam commentā-
riōs, quōs īdem scrīpsit rērum suārum."

[Cicerō:] "Valdē quidem" inquam "probandōs; nūdī enim sunt, rēctī et venustī, omnī ōrnātū ōrātiōnis tamquam veste dētractā. Sed dum voluit aliōs habēre parāta unde sūmerent quī vellent scrībere historiam, ... sānōs quidem hominēs ā scrībendō dēterruit; nihil est enim in historiā pūrā et illūstrī brevitāte dulcius."

Ōceanō = per Ōceanum (Britannicum)
prīmō *adv* = prīmum
prosperus -era -erum = fēlīx
trā-icere -iō -iēcisse -iectum = trānsīre

red-igere -ēgisse -āctum < re- + agere; in potestātem *Rōmānōrum* redēgit (: coēgit)
Ambiorīx -īgis *m*
dē-ficere -iō -fēcisse -fectum = deesse; d. (ā Rōmānīs) = deesse (Rōmānīs), dēserere (Rōmānōs)
circum-venīre = circumdare
L. Arunculēius Cotta
Q. Titūrius *Sabīnus*

in Trēverīs : in regiōne Trēverōrum
Q. *Tullius* Cicerō -ōnis; frāter M.Tulliī Cicerōnis (vidē īnfrā)
fundere fūdisse fūsum; hostēs f. = sparsōs in fugam vertere
M.Tullius Cicerō, *ōrātor clārissimus*, cōs. annō 63 a.C.
ōrātor -ōris *m* = quī verba (ōrātiōnēs) facit ad populum
clārus -a -um = nōbilis, ēgregius
M.Iūnius Brūtus: annō 44 a.C. cum aliīs Caesarem necāvit
dis-putāre = variās sententiās dīcere (prō/contrā), colloquī
commentārius -ī *m* = liber reminīscendī causā scrīptus
Gallicus -a -um < Gallia
vehementer *adv* = valdē
probāre (< probus) = probum esse putāre; rēs mihi probātur = rem probō, rēs mihi placet
rērum... : dē rēbus gestīs suīs

inquam *pers 1 sg* < inquit
eōs probandōs *esse putō*
ōrnātus -ūs *m* < ōrnāre
voluit aliōs quī vellent scrībere historiam habēre *rēs parātās* unde (: ut inde) sūmerent
historia -ae *f* = rēs gestae
(mente) sānus = prūdēns

illūstris -e = clārus, nōbilis
brevitās -ātis *f* < brevis; dulcius *quam* pūra et illūstris brevitās

DE BELLO GALLICO

LIBER PRIMVS

[*Dē Galliae gentibus*]

1 Gallia est omnis dīvīsa in partēs trēs, quārum ūnam incolunt Belgae, aliam Aquitānī, tertiam quī ipsōrum linguā
2 Celtae, nostrā Gallī appellantur. Hī omnēs linguā, īnstitūtīs, lēgibus inter sē differunt.

Gallōs ab Aquitānīs Garumna flūmen, ā Belgīs Mātrona et Sēquana dīvidit.

3 Hōrum omnium fortissimī sunt Belgae, proptereā quod ā cultū atque hūmānitāte Prōvinciae longissimē absunt, minimēque ad eōs mercātōrēs saepe commeant atque ea quae ad effēminandōs animōs pertinent important, proximīque sunt Germānīs, quī trāns Rhēnum incolunt, quibuscum continenter bellum gerunt.

4 Quā dē causā Helvētiī quoque reliquōs Gallōs virtūte praecēdunt, quod ferē cotīdiānīs proeliīs cum Germānīs contendunt, cum aut suīs fīnibus eōs prohibent aut ipsī in eōrum fīnibus bellum gerunt. ...

Gallia omnis: nōn modo Gallia Narbōnēnsis, prōvincia Rōmāna
aliam : alteram
nostrā *linguā* : Latīnē
īnstitūtum -ī *n* = mōs
dif-ferre (inter sē) ↔ parēs (similēs) esse
Garumna, Mātrona, Sēquana -ae *m:* flūmina Galliae
proptereā quod = quod
cultus -ūs *m* (< colere) = modus vīvendī
hūmānitās -ātis *f* < hūmānus
minimē saepe = rārissimē
com-meāre = īre/venīre, versārī
ef-fēmināre < fēmina
per-tinēre ad = ferre ad
im-portāre = invehere
trāns (↔ cis) = ultrā
quibus-cum = cum quibus
continenter *adv* = sine morā
prae-cēdere (↔ sequī) = *praestāre + dat* = melior esse quam; virtūte p. = fortior esse
cotīdiānus -a -um < cotīdiē
contendere = certāre
ā suīs fīnibus
fīnēs -ium *m pl* = terra (intrā fīnēs)

[*Helvētiī ē fīnibus exīre cōnstituunt spē redeundī sublātā*]

2 Apud Helvētiōs longē nōbilissimus fuit et dītissimus Orgetorīx. Is, M. Messallā et M. Pūpiō Pīsōne cōnsulibus, rēgnī cupiditāte inductus coniūrātiōnem nōbilitātis fēcit, et cīvitātī persuāsit ut dē fīnibus suīs cum omnibus
2 cōpiīs exīrent: 'perfacile esse, cum virtūte omnibus praestārent, tōtīus Galliae imperiō potīrī!'

(red-)īre, *ger* (-)eundum -ī -ō
tollere sus-tulisse sub-lātum = auferre, dēmere
dītissimus = dī*vi*tissimus
Orgetorīx -īgis *m*
: annō 61 a. C.
rēgnum -ī *n* = rēgis imperium
in-/*ad*-ductus + *abl* = permōtus
con-iūrātiō -ōnis *f* = quī malī cōnsiliī causā coniunguntur
nōbilitās -ātis *f* = cūnctī nōbilēs
cīvitās -ātis *f* = cūnctī cīvēs
per-facilis -e = valdē facilis
potīrī + *abl* = in potestātem suam redigere, possīdere

hōc facilius = tantō facilius
undique = ex omnibus partibus
continentur : intrā angustōs fīnēs tenentur
Helvētius -a -um; ager H. = fīnēs/terra Helvētiōrum
Germānī, Sēquanī, Helvētiī...: fīnēs/terra Germānōrum, Sēquanōrum, Helvētiōrum...
tertiā *ex parte*

Id hōc facilius eīs persuāsit quod undique locī nātūrā 3
Helvētiī continentur: ūnā ex parte flūmine Rhēnō lātissimō atque altissimō, quī agrum Helvētium ā Germānīs dīvidit; alterā ex parte monte Iūrā altissimō, quī est inter Sēquanōs et Helvētiōs; tertiā lacū Lemannō et flūmine Rhodanō, quī prōvinciam nostram ab Helvētiīs dīvidit.

vagārī (< vagus) = errāre
fīnitimus -a -um = quī ad fīnēs incolit; *m pl* populī fīnitimī
quā ex parte = quā dē causā
bellāre = bellum gerere

Hīs rēbus fīēbat ut et minus lātē vagārentur et minus 4
facile fīnitimīs bellum īnferre possent – quā ex parte hominēs bellandī cupidī magnō dolōre afficiēbantur!

-itūdō -inis *f*: fortitūdō, longitūdō, lātitūdō, altitūdō < fortis, longus, lātus, altus
in longitūdinem/lātitūdinem patēre = longus/lātus esse

Prō multitūdine autem hominum et prō glōriā bellī 5
atque fortitūdinis angustōs sē fīnēs habēre arbitrābantur, quī in longitūdinem mīlia passuum CCXL, in lātitūdinem CLXXX patēbant.

auctōritās -ātis *f* = potestās, iūs imperandī
com-parāre = parāre (multa)
iūmentum -ī *n* = bēstia vehēns
carrus -ī *m* = currus Gallicus
quam + *sup*: q. māximus = tantus quantus māximē fierī potest
co-emere = emere (multa)
sēmentis -is *f*: -ēs facere = serere
sup-petere ↔ deesse
cōn-fīrmāre = certum statuere

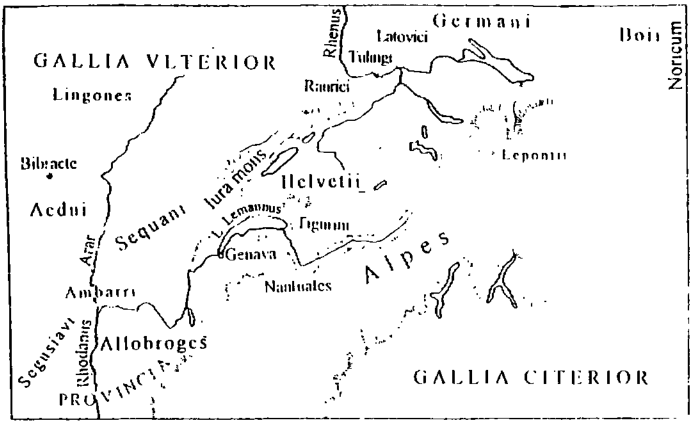
bi-ennium -ī *n* = duo annī
dūcere + *acc+īnf* = putāre
profectiō -ōnis *f* < proficīscī

Hīs rēbus adductī et auctōritāte Orgetorīgis permōtī 3
cōnstituērunt ea quae ad proficīscendum pertinērent comparāre: iūmentōrum et carrōrum quam māximum numerum coemere, sēmentēs quam māximās facere, ut in itinere cōpia frūmentī suppeteret, cum proximīs cīvitātibus pācem et amīcitiam cōnfīrmāre. Ad eās rēs 2
cōnficiendās biennium sibi satis esse dūxērunt: in tertium annum profectiōnem lēge cōnfīrmant. ....

ubi (+*perf*) = cum (prīmum)

(numerō); ad XII = ferē XII
vīcus -ī *m* = oppidum exiguum
in-cendere -cendisse -cēnsum = accendere, igne perdere
praeter-quam (: praeter id) quod
comb-ūrere = ūrere (multum)
reditiō -ōnis *f* < red-īre
(perīculum) sub-īre = adīre
molere -uisse -itum: ē molitō frūmentō (*farīnā*) fit pānis
cibāria -ōrum *n pl* = cibus
ef-ferre < ex + ferre

Ubi iam sē ad eam rem parātōs esse arbitrātī sunt, oppida **5**
sua omnia, numerō ad duodecim, vīcōs ad quadringentōs, 2
reliqua prīvāta aedificia incendunt; frūmentum omne, 3
praeterquam quod sēcum portātūrī erant, combūrunt, ut domum reditiōnis spē sublātā parātiōrēs ad omnia perīcula subeunda essent; trium mēnsium molita cibāria sibi quemque domō efferre iubent.

Allobrogēs -um *m pl*
Aeduī -ōrum *m pl*
Ambarrī -ōrum *m pl*
Arar -is *m*, flūmen
Bōiī -ōrum *m pl*
Genāva -ae *f*, oppidum
Helvētiī -ōrum *m pl*
Iūra -ae *m*, mōns
lacus Lemannus
Latovicī -ōrum *m pl*
Lēpontiī -ōrum *m pl*
Lingonēs -um *m pl*
Nantuātēs -ium *m pl*
Rauricī -ōrum *m pl*
Sēquanī -ōrum *m pl*
Segūsiāvī -ōrum *m pl*
Tigurīnī -ōrum *m pl*
Tulingī -ōrum *m pl*

4 Persuādent Rauricīs et Tulingīs et Latovicīs, fīnitimīs suīs, utī eōdem ūsī cōnsiliō, oppidīs suīs vīcīsque exustīs, ūnā cum eīs proficīscantur; Bōiōsque, quī trāns Rhēnum incoluerant et in agrum Nōricum trānsierant Nōrēiamque oppugnārant, receptōs ad sē sociōs sibi ascīscunt.

utī = ut
ex-ūrere = ūrere, incendere
cum eīs (= iīs) : sēcum
ager Nōricus: Nōricum -ī *n*, regiō Alpium; Nōrēia, oppidum
-ārant = -*āv*erant
socius -ī *m*: sociī sunt quī commūnī negōtiō iunguntur
a-scīscere -īvisse -ītum = (sibi) adiungere, accipere (socium)

6 Erant omnīnō itinera duo quibus itineribus domō exīre possent: ūnum per Sēquanōs, angustum et difficile, inter montem Iūram et flūmen Rhodanum, vix quā singulī carrī dūcerentur, mōns autem altissimus impendēbat, ut facile
2 perpaucī prohibēre possent; alterum per prōvinciam nostram, multō facilius atque expedītius, proptereā quod inter fīnēs Helvētiōrum et Allobrogum, quī nūper pācātī erant, Rhodanus fluit, isque nōnnūllīs locīs vadō trānsītur.

omnīnō *adv* = omnibus numerātīs, tantum
Sēquanī : fīnēs Sēquanōrum
quā = quā viā, ubi; quā vix...
dūcerentur : dūcī poterant
impendēre = suprā stāre
per-paucī = paucissimī
expedītus -a -um = facilis
nūper : annō 61 a.C.
pācāre = ad pācem cōgere
vadum -ī *n* = aqua parum alta
extrēmus -a -um *sup* < extrā

3 Extrēmum oppidum Allobrogum est proximumque Helvētiōrum fīnibus Genāva; ex eō oppidō pōns ad Helvētiōs pertinet. Allobrogibus sēsē vel persuāsūrōs, quod nōndum bonō animō in populum Rōmānum vidērentur, exīstimābant vel vī coāctūrōs ut per suōs fīnēs eōs īre paterentur.

pōns pontis *m*

Helvētiī exīstimābant sēsē vel Allobrogibus persuāsūrōs... vel *eōs* vī coāctūrōs *esse* ut per suōs fīnēs *sē* īre paterentur
bonō animō in populum R.um (: populō R.ō amīcī) *esse*
patī + *acc*+ *īnf* = sinere (↔ vetāre)

iugum -ī *n*

Omnibus rēbus ad profectiōnem comparātīs, diem dī- 4
cunt quā diē ad rīpam Rhodanī omnēs conveniant. Is diēs
erat a. d. v kal. Aprīl., L. Pīsōne A. Gabīniō cōnsulibus.

[*Helvētiī perrumpere cōnātī mūnītiōne et tēlīs repelluntur*]

Caesarī cum id nūntiātum esset 'eōs per prōvinciam 7
nostram iter facere cōnārī', mātūrat ab urbe proficīscī, et
quam māximīs potest itineribus in Galliam ulteriōrem
contendit, et ad Genāvam pervenit. Prōvinciae tōtī quam 2
māximum potest mīlitum numerum imperat (erat omnīnō
in Galliā ulteriōre legiō ūna), pontem quī erat ad
Genāvam iubet rescindī.

Ubi dē eius adventū Helvētiī certiōrēs factī sunt, 3
lēgātōs ad eum mittunt nōbilissimōs cīvitātis (cuius
lēgātiōnis Nammēius et Verucloetius prīncipem locum
obtinēbant) quī dīcerent 'sibi esse in animō sine ūllō
maleficiō iter per Prōvinciam facere, proptereā quod
aliud iter habērent nūllum; rogāre ut eius voluntāte id sibi
facere liceat'.

Caesar, quod memoriā tenēbat L. Cassium cōnsulem 4
occīsum exercitumque eius ab Helvētiīs pulsum et sub
iugum missum, concēdendum nōn putābat: neque hominēs inimīcō animō, datā facultāte per Prōvinciam itineris
faciendī, temperātūrōs ab iniūriā et maleficiō exīstimābat.
Tamen, ut spatium intercēdere posset, dum mīlitēs quōs 5
imperāverat convenīrent, lēgātīs respondit 'diem sē ad
dēlīberandum sūmptūrum: sī quid vellent, ad īdūs Aprīlēs
reverterentur.'

annō 58 a. C.
L. *Calpurniō* Pīsōne (cuius fīlia *Calpurnia* Caesaris uxor fuit)
per-rumpere
mūnītiō -ōnis *f* < mūnīre
tēlum -ī *n* = pīlum, *pl* arma
re-pellere reppulisse -pulsum
mātūrāre = *mātūrē* (ante tempus) īre, properāre
māximīs (singulōrum diērum) itineribus : celerrimē
Gallia ulterior : ultrā Alpēs
(īre) contendere = properāre
imperāre + *acc* = poscere; alicui rem imperāre = imperāre ut aliquis rem det, rem poscere ab aliquō

re-scindere = rumpere
adventus -ūs < advenīre
certiōrem facere = docēre, nūntiāre; *pass* certior fierī: certior factus est = eī nūntiātum est
lēgātōs... quī (: *ut*) dīcerent
lēgātiō -ōnis *f* = grex lēgātōrum
prīnceps -ipis *adi* = prīmus
ob-tinēre = tenēre, habēre
Helvētiī: "*nōbīs est* in animō (: cōnsilium est)... iter per P. facere, proptereā quod aliud iter hab*ēmus* nūllum; rog*āmus* ut *tuā* voluntāte id *nōbīs* facere liceat"; '*sē* rogāre...'
L. Cassius, cōs. annō 107 a.C.
iugum = lignum quod iūmentīs impōnitur; exercitus victus dērīdētur 'sub iugum missus'
sub iugum missum *esse*
con-cēdere = permittere; concēdendum *esse* nōn putābat
facultās -ātis *f* (< facilis) = potestās (faciendī aliquid)
temperāre = sē abstinēre
temperātūrōs/sūmptūrum *esse*
spatium -ī *n* = locus/tempus quod inter-cēdit (: inter-est)
dum + *coni*: dum... convenī*rent* = ut intereā ... convenīrent
dēlīberāre = cōgitāre (dē rē)
"diem (: tempus) ad dēlīberandum sūm*am*: sī quid *vultis*, ad īdūs Aprīlēs revert*iminī*!"

8 Intereā eā legiōne quam sēcum habēbat mīlitibusque quī ex Prōvinciā convēnerant ā lacū Lemannō (quī in flūmen Rhodanum īnfluit) ad montem Iūram (quī fīnēs Sēquanōrum ab Helvētiīs dīvidit) mīlia passuum decem novem mūrum in altitūdinem pedum sēdecim fossamque
2 perdūcit. Eō opere perfectō, praesidia dispōnit, castella commūnit, quō facilius, sī sē invītō trānsīre cōnārentur, prohibēre possit.
3 Ubi ea diēs quam cōnstituerat cum lēgātīs vēnit et lēgātī ad eum revertērunt, negat 'sē mōre et exemplō populī Rōmānī posse iter ūllī per Prōvinciam dare', et 'sī vim facere cōnentur, prohibitūrum!' ostendit.
4 Helvētiī eā spē dēiectī, nāvibus iūnctīs ratibusque complūribus factīs, aliī vadīs Rhodanī, quā minima altitūdō flūminis erat, nōnnumquam interdiū, saepius noctū, sī perrumpere possent cōnātī, operis mūnītiōne et mīlitum concursū et tēlīs repulsī, hōc cōnātū dēstitērunt.

: in quem flūmen Rhodanus īnfluit
: mūrum mīlia passuum decem novem (XIX) longum, XVI pedēs altum ....per-dūcit (: perficit)
praesidium -ī *n* = quod tuētur; mīlitēs quī locum tuentur
dis-pōnere = ubīque pōnere
castellum -ī *n* = locus mūnītus
com-mūnīre = bene mūnīre
quō facilius + *coni* = ut eō f.ius...
invītus -a -um = nōlēns; sē i.ō = contrā suam (: Caesaris) voluntātem
"... *nūllī* (= nēminī) iter per Prōvinciam dare *possum*"
"sī vim facere cōn*āminī* (: cōnātī eritis), prohib*ēbō!*"
'*sē* prohibitūrum *esse*' ostendit (= clārē dīcit)
dē-icere -iō -iēcisse -iectum < dē + iacere; *dē* eā spē dēiectī
quā *adv* = ubi
inter-diū ↔ noctū (= nocte)
saepius *comp* < saepe
cōnātī sī possent = cōnātī *an* p.
con-cursus -ūs *m* < *con-currere* = in eundem locum currere
cōnātus -ūs *m* < cōnārī; *ab* hōc -ū (: hoc cōnārī) dēstitērunt

[*Dē Helvētiōrum itinere per Sēquanōs in Aeduōs*]

9 Relinquēbātur ūna per Sēquanōs via, quā Sēquanīs invī-
2 tīs propter angustiās īre nōn poterant. Hīs cum suā sponte persuādēre nōn possent, lēgātōs ad Dumnorīgem Aeduum mittunt, ut eō dēprecātōre ā Sēquanīs impetrārent.
3 Dumnorīx grātiā et largītiōne apud Sēquanōs plūrimum poterat, et Helvētiīs erat amīcus, quod ex eā cīvitāte Orgetorīgis fīliam in mātrimōnium dūxerat, et cupiditāte rēgnī adductus novīs rēbus studēbat et quam plūrimās
4 cīvitātēs suō beneficiō habēre obstrictās volēbat. Itaque

Aeduī sociī Rōmānōrum fuērunt (*sg* Aeduus -ī *m*)
relinquī = reliquus esse
angustiae -ārum *f pl* < angustus
suā sponte = per sē
Dumnorīx -īgis *m*
dē-precātor -ōris *m* = quī *dēprecātur* = precātur prō aliquō
impetrāre = cōnsequī id quod rogātur, precibus efficere
largītiō -ōnis *f* < largīrī
plūrimum *sup* < multum, plūs posse = potestātem habēre
mātrimōnium -ī *n*: in mātrimōnium dūcere = uxōrem dūcere
novīs rēbus (: in rē pūblicā)
quam + *sup* (: quam māximum numerum cīvitātum)
ob-strictus -a -um = grātus (ob beneficium)

sus-cipere -iō -cēpisse -ceptum = sibi agendum accipere
obses -idis *m* = homō nōbilis quī victōrī trāditur nē condiciōnēs rumpantur

rem suscipit et ā Sēquanīs impetrat ut per fīnēs suōs Helvētiōs īre patiantur, obsidēsque utī inter sēsē dent perficit: Sēquanī 'nē itinere Helvētiōs prohibeant', Helvētiī 'ut sine maleficiō et iniūriā trānseant'.

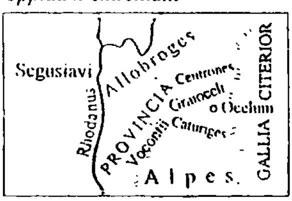
re-nūntiāre
Santonī -ōrum *m pl*; Santon*um* = Santon*ōrum*
longē ā = procul ā
Tolōsātēs -ium *m pl* < Tolōsa -ae *f*, cīvitās (= oppidum)
futūrum *esse* : fore
bellicōsus -a -um = bellandī studiōsus
(locus) patēns : sine montibus
frūmentārius -a -um; (locus) f. = quī frūmentum fert, fertilis
fīnitimī + *dat* (: proximī)

Caesarī renūntiātur 'Helvētiīs esse in animō per agrum Sēquanōrum et Aeduōrum iter in Santonum fīnēs facere', quī nōn longē ā Tolōsātium fīnibus absunt, quae cīvitās est in Prōvinciā. Id sī fieret, intellegēbat magnō cum perī- 2 culō Prōvinciae futūrum ut hominēs bellicōsōs, populī Rōmānī inimīcōs, locīs patentibus māximēque frūmentāriīs fīnitimōs habēret. 10

prae-ficere -iō -fēcisse -fectum = praepōnere
(mīlitēs) cōn-scrībere = in exercitum cōgere
hiemāre = hiemem cōnsūmere
(castra) hīberna -ōrum *n pl* = castra ubi mīlitēs hiemant
(iter) proximum : brevissimum
Aquilēia -ae *f*, cīvitās citeriōris Galliae ad mare Hadriāticum
superior = suprā situs, altior

Ob eās causās eī mūnītiōnī quam fēcerat T. Labiēnum 3 lēgātum praefēcit; ipse in Italiam magnīs itineribus contendit, duāsque ibi legiōnēs cōnscrībit, et trēs, quae circum Aquilēiam hiemābant, ex hībernīs ēdūcit. Et, quā proximum iter in ulteriōrem Galliam per Alpēs erat, cum eīs quīnque legiōnibus īre contendit.

(locum) occupāre = vī capere et suum facere, potīrī (locō)
citerior/ulterior prōvincia : Gallia citerior/ulterior
oppidum extrēmum

Ibi Ceutronēs et Grāiocelī et Caturīgēs, locīs superiō- 4 ribus occupātīs, itinere exercitum prohibēre cōnantur. Complūribus eīs proeliīs pulsīs, ab Ocelō (quod est citeri- 5 ōris prōvinciae extrēmum) in fīnēs Vocontiōrum ulteriōris prōvinciae diē septimō pervēnit; inde in Allobrogum fīnēs, ab Allobrogibus in Segūsiāvōs, exercitum dūcit (hī sunt extrā Prōvinciam trāns Rhodanum prīmī).

cōpiae -ārum *f pl* = mīlitēs
trā-dūcere < trāns + dūcere
(agrōs) populārī = vāstāre = frūgēs agrōrum perdere

Helvētiī iam per angustiās et fīnēs Sēquanōrum suās 11 cōpiās trādūxerant, et in Aeduōrum fīnēs pervēnerant eōrumque agrōs populābantur. Aeduī, cum sē suaque ab 2 eīs dēfendere nōn possent, lēgātōs ad Caesarem mittunt

3 rogātum auxilium: 'ita sē omnī tempore dē populō Rōmānō meritōs esse ut paene in cōnspectū exercitūs nostrī agrī vāstārī, līberī eōrum in servitūtem abdūcī, oppida expugnārī nōn dēbuerint!'

"ita... dē p. R. meritī *sumus*..."
merērī -itum = merēre; m. dē aliquō = bene facere alicui
līberī *eōrum* : *suī* (: "nostrī")
ut agrī vāstārī... nōn dēbuerint : ut agrōs vāstārī, līberōs suōs abdūcī... nōn oportuerit

4 Eōdem tempore Ambarrī, necessāriī et cōnsanguineī Aeduōrum, Caesarem certiōrem faciunt 'sēsē, dēpopulātīs agrīs, nōn facile ab oppidīs vim hostium prohibēre'.
5 Item Allobrogēs, quī trāns Rhodanum vīcōs possessiōnēsque habēbant, fugā sē ad Caesarem recipiunt, et dēmōnstrant 'sibi praeter agrī solum nihil esse reliquī!'
6 Quibus rēbus adductus Caesar nōn exspectandum sibi statuit, dum, omnibus fortūnīs sociōrum cōnsūmptīs, in Santonōs Helvētiī pervenīrent.

necessārius -ī *m* = amīcus, socius
cōn-sanguineus -a -um = eōdem sanguine (: eādem gente) nātus
dē-populārī/-āre = populārī
"nōn facile ab oppidīs vim hostium prohibē*mus*"
possessiō -ōnis *f* = rēs quae possidētur
sē re-cipere = recēdere; fugā sē recipere = *re-fugere*
"*nōbīs*... nihil *est* reliquī!"
reliquum -ī *n*; nihil est reliquī (*gen*) = nihil relinquitur
nōn exspectandum sibi *esse* statuit (: cēnsuit)
fortūnae -ārum *f pl* = possessiōnēs

12 Flūmen est Arar, quod per fīnēs Aeduōrum et Sēquanōrum in Rhodanum īnfluit incrēdibilī lēnitāte, ita ut oculīs in utram partem fluat iūdicārī nōn possit. Id Helvētiī ratibus ac lintribus iūnctīs trānsībant.

Arar -is *m*, *acc* -im
in-crēdibilis -e = vix crēdendus, mīrus
lēnitās -ātis *f* < *lēnis -e* ↔ celer
iūdicāre = cēnsēre, statuere (quid vērum sit)
linter -tris *m* = nāvicula levis

2 Ubi per explōrātōrēs Caesar certior factus est 'trēs iam partēs cōpiārum Helvētiōs id flūmen trādūxisse, quārtam ferē partem citrā flūmen Ararim reliquam esse', dē tertiā vigiliā cum legiōnibus tribus ē castrīs profectus ad eam
3 partem pervēnit quae nōndum flūmen trānsierat. Eōs impedītōs et inopīnantēs aggressus magnam partem eōrum concīdit, reliquī sēsē fugae mandārunt atque in proximās silvās abdidērunt.

explōrātor -ōris *m* = quī cōnsilia hostium cognōscere cōnātur
trēs *quārtās* partēs (¾)
trāns id flūmen trādūxisse
dē tertiā vigiliā : nōnā hōrā noctis
im-pedīre = difficilem/tardum facere; impedītus = quī haud facile movētur (↔ expedītus)
in-opīnāns = nōn exspectāns
con-cīdere -disse -sum = caedere
mandāre = trādere; sē fugae mandāvērunt = fūgērunt
ab-dere -didisse -ditum = occultāre

4 Is pāgus appellābātur Tigurīnus (nam omnis cīvitās
5 Helvētia in quattuor pāgōs dīvīsa est). Hic pāgus ūnus, cum domō exīsset, patrum nostrōrum memoriā L. Cassium

pāgus -ī *m* = regiō eiusque cīvēs; is pāgus : cuius cīvēs (Tigurīnī) flūmen nōndum trānsierant
-*īsset* = -*iisset*

cōnsulem interfēcerat et eius exercitum sub iugum mīse-
rat! Ita, sīve cāsū sīve cōnsiliō deōrum immortālium, quae 6
pars cīvitātis Helvētiae īnsignem calamitātem populō Rō-
mānō intulerat, ea prīnceps poenās persolvit. (Quā in rē 7
Caesar nōn sōlum pūblicās sed etiam prīvātās iniūriās ul-
tus est, quod eius socerī L. Pīsōnis avum, L. Pīsōnem lēgā-
tum, Tigurīnī eōdem proeliō quō Cassium interfēcerant.)

Hōc proeliō factō, reliquās cōpiās Helvētiōrum ut cōn- **13**
sequī posset, pontem in Arare faciendum cūrat, atque ita
exercitum trādūcit. Helvētiī repentīnō eius adventū com- 2
mōtī, cum id quod ipsī diēbus vīgintī aegerrimē cōn-
fēcerant, ut flūmen trānsīrent, illum ūnō diē fēcisse intel-
legerent, lēgātōs ad eum mittunt; cuius lēgātiōnis Dīvicō
prīnceps fuit, quī bellō Cassiānō dux Helvētiōrum fuerat.

Is ita cum Caesare ēgit: 'sī pācem populus Rōmānus 3
cum Helvētiīs faceret, in eam partem itūrōs atque ibi
futūrōs Helvētiōs ubi eōs Caesar cōnstituisset atque esse
voluisset; sīn bellō persequī persevērāret, reminīscerētur 4
et veteris incommodī populī Rōmānī et prīstinae virtūtis
Helvētiōrum! ....'

Hīs Caesar ita respondit: '... Sī obsidēs ab eīs sibi dentur, **14**
utī ea quae polliceantur factūrōs intellegat, et sī Aeduīs dē 6
iniūriīs quās ipsīs sociīsque eōrum intulerint, item sī Allo-
brogibus satisfaciant, sēsē cum eīs pācem esse factūrum.'

Dīvicō respondit 'ita Helvētiōs ā māiōribus suīs īnstitū- 7
tōs esse utī obsidēs accipere, nōn dare, cōnsuērint: eius reī
populum Rōmānum esse testem'.

Hōc respōnsō datō, discessit.

annō 107 a.C.

cāsū = forte
quae pars... : ea pars... quae
īnsignis -e = magnus et nōtus
calamitās -ātis *f* = mala fortūna
poenās per-solvere = pūnīrī
ulcīscī ultum: iniūriam u. = pūnīre eum quī iniūriam fēcit
socer -erī *m* = pater uxōris (L. Pīsō, cōs. annō 58 a.C.)
avus -ī *m* = pater patris/mātris
T. *interfēcerant* eōdem proeliō quō Cassium interfēcerant

pontem faciendum (*gerundīvum*) cūrāre = cūrāre ut pōns fiat
repentīnus -a -um < repente
com-movēre = permovēre
aegrē *adv* ↔ facile, *sup* aegerrimē ↔ facillimē

Dīvicō -ōnis *m*

Cassiānus -a -um < Cassius
agere cum = colloquī cum
Dīvicō: "sī pācem p. R. *nōbīscum* fac*it*, in eam partem *ībimus* atque ibi *erimus* ubi *nōs tū* cōnstitu*eris*/esse volu*eris*"
cōnstituere : incolere iubēre
"sīn bellō *nōs* persequī persevērā*s*, reminīsc*ere*...!"
per-sevērāre = pergere (sevērē)
in-commodum -ī *n* : calamitās
prīstinus -a -um = antīquus

Caesar: "sī obsidēs ā *vōbīs mihi* da*tī erunt*, ut ea quae pollicē*minī vōs* factūrōs *esse* intelle*gam*, et sī Aeduīs dē iniūriīs quās ipsīs sociīsque eōrum intul*istis* ... satisf*ēceritis*, *vōbīscum* pācem faci*am*"
satis-facere + *dat* = facere (reddere) quod postulātur
māiōrēs *m pl*: patrēs, avī, cēt.
īn-stituere -uisse -ūtum = (animum) parāre, docēre
cōn-suēscere -ēvisse = mōrem sibi facere; cōnsuēvisse = solēre; cōnsuēverint = soleant; -ērint = -ēverint

15 Posterō diē castra ex eō locō movent. Idem facit Caesar
equitātumque omnem ad numerum quattuor mīlium,
quem ex omnī Prōvinciā et Aeduīs atque eōrum sociīs
coāctum habēbat, praemittit, quī videant quās in partēs
2 hostēs iter faciant. Quī, cupidius novissimum agmen
īnsecūtī, aliēnō locō cum equitātū Helvētiōrum proelium
committunt – et paucī dē nostrīs cadunt.
3 Quō proeliō sublātī Helvētiī, quod quīngentīs equitibus
tantam multitūdinem equitum prōpulerant, audācius sub-
sistere nōnnumquam et novissimō agmine proeliō nostrōs
lacessere coepērunt.
4 Caesar suōs ā proeliō continēbat, ac satis habēbat in
praesentia hostem rapīnīs populātiōnibusque prohibēre.
5 Ita diēs circiter quīndecim iter fēcērunt utī inter novis-
simum hostium agmen et nostrum prīmum nōn amplius
quīnīs aut sēnīs mīlibus passuum interesset. ....

castra movēre = prōgredī cum exercitū
ad numerum IV mīlium : numerō ad (: ferē) IV mīlia
cōgere (<con- + agere) = in eundem locum agere, cōnscrībere
prae-mittere
quī videant : *ut* videant
cupid*ius* = nimis cupidē
novissimus -a -um = postrēmus
īn-sequī = persequī
(locus) aliēnus ↔ idōneus
com-mittere: proelium c. = proelium facere/incipere
tollere (animum) : superbum facere; sublātus = superbus
prō-pellere -pulisse -pulsum
sub-sistere = cōnsistere ac resistere
lacessere (proeliō) = *prōvocāre* (ad proelium)
con-tinēre = retinēre
satis habēbat = satis eī erat
in praesentia = in praesēns (tempus) | rapīna -ae *f* < rapere
populātiō -ōnis *f* < populārī
amplius *comp adv* = plūs

[*Ob nūntium falsum Rōmānī proeliō abstinent*]

21 Eōdem diē ab explōrātōribus certior factus 'hostēs sub
monte cōnsēdisse mīlia passuum ab ipsīus castrīs octō',
quālis esset nātūra montis et quālis in circuitū ascēnsus,
2 quī cognōscerent, mīsit. Renūntiātum est 'facilem esse'.
Dē tertiā vigiliā T. Labiēnum, lēgātum prō praetōre,
cum duābus legiōnibus et eīs ducibus quī iter cognōve-
rant summum iugum montis ascendere iubet; quid suī
3 cōnsiliī sit ostendit. Ipse dē quārtā vigiliā eōdem itinere
quō hostēs ierant ad eōs contendit equitātumque omnem
4 ante sē mittit. P. Cōnsidius, quī reī mīlitāris perītissimus

abs-tinēre (+*abl*) = sē abstinēre (ab)
cōn-sēdisse : castra posuisse
circuitus -ūs *m* < *circu(m)-īre*
ascēnsus -ūs *m* < ascendere
explōrātōrēs mīsit quī (: *ut*) cognōscerent quālis esset...
prō praetōre : quī praetor fuit
praetor -ōris *m* = quī Rōmae iūrī praeest et cūrat ut cīvēs lēgibus pāreant
iugum (montis) = mōns longus
quid suī cōnsiliī sit = quāle suum cōnsilium sit
perītus -a -um = sciēns; p. reī (*gen*) = quī rem bene scit

L. *Cornēlius* Sulla, cōs. annō 88 a.C.
M. *Licinius* Crassus, cōs. (cum Pompēiō) annō 70 et 55 a.C.

prīmā lūce = oriente sōle
summus mōns = summa pars (/summum) montis
captīvus -ī *m* = mīles captus
com-perīre -perisse -pertum = cognōscere
(equum) admittere = celerrimē currentem facere; equō admissō : celerrimē vectus
"mōns quem ā L.ō occupārī voluis*tī* ab hostibus ten*ētur*: id ā Gallicīs armīs... cognōv*ī*"
īnsigne -is *n* = quod aliquem significat/nōscendum facit
sub-dūcere = sūrsum dūcere

prae-cipere -iō -cēpisse -ceptum = faciendum dīcere, imperāre
"*nōlī* proelium committere nisi *meae* cōpiae prope hostium castra vīsae *erunt*..."

multō diē : multō post māne

prō vīsō : quasi vīsum

-āsse = -āvisse

cōnsuērat = -ēverat = solēbat
intervāllum -ī *n* = spatium quod interest; *eō* -ō quō cōnsuērat
postrīdiē = posterō diē (eius diēī: ab eō diē)
bī-duum -ī *n* = duo diēs
super-esse = reliquus esse
mētīrī mēnsum = statuere quantum sit; +*dat* partem statūtam dare
cōpiōsus -a -um (<cōpia) = dīves

prō-spicere +*dat* = cūrāre (dē); reī frūmentāriae p. = cūrāre ut frūmentum suppetat
fugitīvus -ī *m* = servus fugitīvus
decuriō -ōnis *m* = quī *decuriae* (: x equitibus) praefectus est

habēbātur et in exercitū L. Sullae et posteā in M. Crassī fuerat, cum explōrātōribus praemittitur.

Prīmā lūce, cum summus mōns ā Labiēnō tenērētur, 22
ipse ab hostium castrīs nōn longius mīlle et quīngentīs passibus abesset, neque, ut posteā ex captīvīs comperit,
aut ipsīus adventus aut Labiēnī cognitus esset, Cōnsidius 2
equō admissō ad eum accurrit; dīcit 'montem quem ā Labiēnō occupārī voluerit ab hostibus tenērī: id sē ā Gallicīs armīs atque īnsignibus cognōvisse'.

Caesar suās cōpiās in proximum collem subdūcit, aciem 3
īnstruit. Labiēnus, ut erat eī praeceptum ā Caesare 'nē proelium committeret nisi ipsīus cōpiae prope hostium castra vīsae essent, ut undique ūnō tempore in hostēs impetus fieret', monte occupātō nostrōs exspectābat proeliōque abstinēbat.

Multō dēnique diē per explōrātōrēs Caesar cognōvit 'et 4
montem ā suīs tenērī, et Helvētiōs castra mōvisse – et Cōnsidium timōre perterritum quod nōn vīdisset prō vīsō sibi renūntiāsse!'

Eō diē quō cōnsuērat intervāllō hostēs sequitur, et mīlia 5
passuum tria ab eōrum castrīs castra pōnit.

Postrīdiē eius diēī, quod omnīnō bīduum supererat cum 23
excercituī frūmentum mētīrī oportēret, et quod ā Bibracte, oppidō Aeduōrum longē māximō et cōpiōsissimō, nōn amplius mīlibus passuum XVIII aberat, reī frūmentāriae prōspiciendum exīstimāvit: iter ab Helvētiīs āvertit ac
Bibracte īre contendit. Ea rēs per fugitīvōs L. Aemiliī, 2
decuriōnis equitum Gallōrum, hostibus nūntiātur.

[*Dē proeliō apud Bibracte*]

3 Helvētiī, seu quod timōre perterritōs Rōmānōs discēdere
ā sē exīstimārent – eō magis quod prīdiē, superiōribus
locīs occupātīs, proelium nōn commīsissent – sīve eō
quod rē frūmentāriā interclūdī posse cōnfīderent, com-
mūtātō cōnsiliō atque itinere conversō, nostrōs ā novis-
simō agmine īnsequī ac lacessere coepērunt.

eō magis = tantō magis
prīdiē ↔ postrīdiē
eō *adv* = ideō, propterea
inter-clūdere (< -claudere) = circumdandō prohibēre (ā)
eōs interclūdī posse cōnfīderent (= crēderent)
com-mūtāre = mūtāre

24 Postquam id animum advertit, cōpiās suās Caesar in
proximum collem subdūcit, equitātumque quī sustinēret
2 hostium impetum mīsit. Ipse interim in colle mediō tri-
plicem aciem īnstrūxit legiōnum quattuor veterānārum;
3 sed in summō iugō duās legiōnēs quās in Galliā citeriōre
proximē cōnscrīpserat et omnia auxilia collocārī ac tōtum
montem hominibus complērī et intereā sarcinās in ūnum
locum cōnferrī et eum ab eīs quī in superiōre aciē cōn-
stiterant mūnīrī iussit.

animum ad-vertere = animadvertere
quī sustinē*ret* = *ut* sustinēret
collis medius = media collis pars
tri-plex -icis *adi* = in trēs partēs dīvīsus
veterānus -a -um (< vetus) = quī anteā mīlitāvit
proximē = nūper
col-locāre (< locus) = pōnere
sarcina -ae *f* = quod mīles sēcum portat
cōn-ferre con-tulisse col-lātum = in eundem locum ferre
cōn-sistere -stitisse; cōnstiterant : stābant

4 Helvētiī cum omnibus suīs carrīs secūtī impedīmenta in
ūnum locum contulērunt; ipsī cōnfertissimā aciē, reiectō
nostrō equitātū, phalange factā sub prīmam nostram
aciem successērunt.

impedīmenta -ōrum *n pl* = rēs quās agmen sēcum vehit
cōnfertus -a -um ↔ sparsus
re-icere -iēcisse -iectum < -iacere
phalanx -gis *f* = aciēs cōnferta
prīma aciēs = prīma aciēī pars
suc-cēdere = subīre, accēdere

25 Caesar, prīmum suō, deinde omnium ex cōnspectū re-
mōtīs equīs, ut aequātō omnium perīculō spem fugae
2 tolleret, cohortātus suōs proelium commīsit. Mīlitēs ē
locō superiōre pīlīs missīs facile hostium phalangem per-
frēgērunt. Eā disiectā, gladiīs dēstrictīs in eōs impetum
fēcērunt.

suō *equō*
aequāre = aequum facere
co-hortārī = hortārī (multōs)
per-fringere -frēgisse -frāctum < per + frangere
dis-icere -iō -iēcisse -iectum (< dis- + iacere) = spargere
dē-stringere -īnxisse -ictum; (gladium) d. = ēdūcere

3 Gallīs magnō ad pugnam erat impedīmentō quod,
plūribus eōrum scūtīs ūnō ictū pīlōrum trānsfīxīs et

impedīmentum -ī *n* < impedīre; eī -ō (*dat*) est = eum impedit
ictus -ūs *m* < īcere = percutere
trāns-fīgere

col-ligāre = *ligāre* (= vincīre) inter sē, coniungere (ligandō)
īn-flectere = flectere
ē-vellere = vī ēripere; *pīla* ē.
commodus -a -um = facilis
prae-optāre = praeferre; (ita) ut multī... praeoptārent
ē-mittere (*ē* manū)

colligātīs, cum ferrum sē īnflēxisset, neque ēvellere neque sinistrā impedītā satis commodē pugnāre poterant – multī ut diū iactātō bracchiō praeoptārent scūtum manū 4
ēmittere et nūdō corpore pugnāre.

dē-fessus -a -um = fatīgātus
pedem re-ferre : recēdere
sub-esse; sub-erat : aberat

Tandem vulneribus dēfessī et pedem referre et, quod 5
mōns suberat circiter mīlle passuum, eō sē recipere coepērunt.

(agmen) claudere = fīnīre

alicui praesidiō (*dat*) esse = aliquem tuērī
-ēre = -ērunt
cōn-spicārī = cōnspicere
īn-stāre = ācriter aggredī

Captō monte, et succēdentibus nostrīs, Bōiī et Tulingī, 6
quī hominum mīlibus circiter XV agmen hostium claudēbant et novissimīs praesidiō erant, ex itinere nostrōs latere apertō aggressī circumvēnēre, et id cōnspicātī Helvētiī, quī in montem sēsē recēperant, rūrsus īnstāre et proelium redintegrāre coepērunt. Rōmānī conversa signa 7
bipertītō intulērunt: prīma et secunda aciēs, ut victīs ac submōtīs resisteret, tertia, ut venientēs sustinēret.

red-integrāre = dēnuō facere
signa īnferre = aggredī
bi-pertītus -a -um = in duās partēs dīvīsus; *adv* -ō
sub-movēre = ē locō removēre

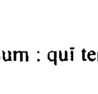
anceps -cipitis *adi* = in duās partes versus, dubius

sē cōnferre = īre

ā-versum : quī tergum vertēbat

Ita ancipitī proeliō diū atque ācriter pugnātum est. **26**
Diūtius cum sustinēre nostrōrum impetūs nōn possent, alterī sē, ut coeperant, in montem recēpērunt, alterī ad impedīmenta et carrōs suōs sē contulērunt. Nam hōc tōtō 2
proeliō, cum ab hōrā septimā ad vesperum pugnātum sit, āversum hostem vidēre nēmō potuit.

prō vāllō = tamquam vāllum
ob-icere -iō -iēcisse -iectum = ante pōnere
con-icere = iacere
matara, trāgula -ae *f* = pīla Gallica (ad iaciendum)
sub-icere = iacere (ē locō īnferiōre)

rota -ae *f*

Ad multam noctem etiam ad impedīmenta pugnātum 3
est, proptereā quod prō vāllō carrōs obiēcerant, et ē locō superiōre in nostrōs venientēs tēla coniciēbant, et nōnnūllī inter carrōs rotāsque matarās ac trāgulās subiciēbant nostrōsque vulnerābant. Diū cum esset pugnātum, im- 4
pedīmentīs castrīsque nostrī potītī sunt. Ibi Orgetorīgis fīlia atque ūnus ē fīliīs captus est.

5 Ex eō proeliō circiter hominum mīlia CXXX superfuē-
runt, eāque tōtā nocte continenter iērunt: nūllam partem
noctis itinere intermissō in fīnēs Lingonum diē quārtō per-
vēnērunt, cum et propter vulnera mīlitum et propter sepul-
tūram occīsōrum nostrī trīduum morātī eōs sequī nōn
potuissent.

inter-mittere = inter rem moram facere; nūllam partem noctis itinere intermissō : tōtam noctem sine morā itinere factō
sepultūra -ae *f* < *sepelīre* -īvisse -pultum: corpora mortuōrum sepeliuntur (sub terrā)
trīduum -ī *n* = trēs diēs
morārī = moram facere

6 Caesar ad Lingonas litterās nūntiōsque mīsit: 'nē eōs
frūmentō nēve aliā rē iuvārent; quī sī iūvissent, sē eōdem
locō quō Helvētiōs habitūrum'. Ipse, trīduō intermissō,
cum omnibus cōpiīs eōs sequī coepit.

Lingon*as* *acc pl* = Lingon*ēs*
"nōlīte eōs... iuvāre! sī (*eōs*) iūv*eritis*, *vōs* eōdem locō quō Helvētiōs hab*ēbō*"
eōdem locō quō Helvētiōs : in hostium numerō
trīduō inter-missō : post trīduī moram, trīduō post

27 Helvētiī omnium rērum inopiā adductī lēgātōs dē dēdi-
2 tiōne ad eum mīsērunt. Quī cum eum in itinere convēnis-
sent sēque ad pedēs prōiēcissent suppliciterque locūtī
flentēs pācem petīssent, atque eōs in eō locō quō tum
essent suum adventum exspectāre iussisset, pāruērunt.

dēditiō -ōnis *f* < *dē-dere* -didisse -ditum = trādere; sē dēdere: dē hoste victō dīcitur
eum convenīre = cum eō c.
supplex -icis *adi* = ōrāns; suppliciter *adv* = cum precibus
-īssent = -*ii*ssent = -*īv*issent
atque *Caesar* eōs... iussisset

3 Eō postquam Caesar pervēnit, obsidēs, arma, servōs quī
4 ad eōs perfūgissent poposcit. Dum ea conquīruntur et
cōnferuntur, nocte intermissā, circiter hominum mīlia sex
eius pāgī quī Verbigenus appellātur, sīve timōre perterritī
nē armīs trāditīs suppliciō afficerentur, sīve spē salūtis in-
ductī, quod in tantā multitūdine dēditīciōrum suam fugam
aut occultārī aut omnīnō ignōrārī posse exīstimārent,
prīmā nocte ē castrīs Helvētiōrum ēgressī ad Rhēnum
fīnēsque Germānōrum contendērunt.

per-fugere
poscere poposcisse
con-quīrere = quaerere
dēditīcius -a -um = quī sē dēdidit
omnīnō = plānē
prīmā nocte = initiō noctis
ē-gredī -ior -gressum = exīre

28 Quod ubi Caesar rescīit, quōrum per fīnēs ierant hīs utī
conquīrerent et redūcerent, 'sī sibi pūrgātī esse vellent',
2 imperāvit; reductōs in hostium numerō habuit. Reliquōs
omnēs, obsidibus, armīs, perfugīs trāditīs, in dēditiōnem

re-scīscere -īvisse -ītum = cognōscere; -*iit* = -*īvit*
imperāvit hīs per quōrum fīnēs ierant ut *eōs* conquīrerent...
pūrgāre = pūrum (: iūstum) facere, excūsāre; "sī *mihi* (: ā mē) pūrgātī esse *vultis*"
per-fuga -ae *m* = mīles quī ad hostēs perfūgit

accēpit. Helvētiōs, Tulingōs, Latovicōs in fīnēs suōs, 3
unde erant profectī, revertī iussit, et, quod omnibus
frūgibus āmissīs domī nihil erat quō famem tolerārent,
Allobrogibus imperāvit ut hīs frūmentī cōpiam facerent;
ipsōs oppida vīcōsque quōs incenderant restituere iussit.
Id eā māximē ratiōne fēcit quod nōluit eum locum unde 4
Helvētiī discesserant vacāre, nē propter bonitātem agrō-
rum Germānī quī trāns Rhēnum incolunt ē suīs fīnibus in
Helvētiōrum fīnēs trānsīrent et fīnitimī Galliae prōvinciae
Allobrogibusque essent. Bōiōs, petentibus Aeduīs, quod 5
ēgregiā virtūte erant cognitī, ut in fīnibus suīs collocā-
rent, concessit; quibus illī agrōs dedērunt quōsque posteā
in parem iūris lībertātisque condiciōnem atque ipsī erant
recēpērunt.

In castrīs Helvētiōrum tabulae repertae sunt litterīs 29
Graecīs cōnfectae, et ad Caesarem relātae, quibus in
tabulīs nōminātim ratiō cōnfecta erat: quī numerus domō
exīsset eōrum quī arma ferre possent, et item sēparātim
puerī, senēs mulierēsque. Quārum omnium rērum summa 2
erat capitum Helvētiōrum mīlia CCLXIII, Tulingōrum mīlia
XXXVI, Latovicōrum XIIII, Rauricōrum XXIII, Bōiōrum
XXXII. Ex hīs quī arma ferre possent, ad mīlia nōnāgintā
duo. Summa omnium fuērunt ad mīlia CCCLXVIII. Eōrum 3
quī domum rediērunt, cēnsū habitō ut Caesar imperā-
verat, repertus est numerus mīlium C et decem.

tolerāre = patī, ferre

frūmentī cōpiam facere = satis frūmentī dare
ipsōs: *Helvētiōs...*
re-stituere -uisse -ūtum (< re- + statuere) = rūrsus facere
vacāre = vacuum esse (: sine frūgibus)
bonitās -ātis *f* < bonus

Aeduīs petentibus 'ut Bōiōs... in fīnibus suīs collocārent (: collocāre sibi licēret)' concessit (= permīsit)
illī : Aeduī

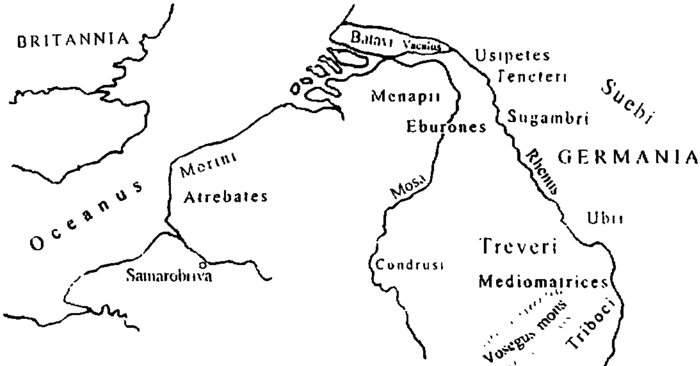
pār atque = īdem atque; (īdem/pār/aequus/alius/contrā) atque = quam

re-ferre rettulisse re-lātum

nōminātim = nōminibus datīs
ratiō = numerus computātus
sēparātus -a -um *part* < *sēparāre* ↔ coniungere; *adv* -im
summa -ae *f* (↔ pars) = tōtus numerus
capitum : hominum

XIIII = XIV

cēnsus -ūs *m* < cēnsēre = capita numerāre; cēnsū habitō = capitibus numerātīs

Atrebatēs -um *m pl*
Batāvī -ōrum *m pl*
Eburōnēs -um *m pl*
Lingonēs -um *m pl*
Mediōmātricēs -um *m pl*
Menapiī -ōrum *m pl*
Morinī -ōrum *m pl*
Mosa -ae *m*, flūmen
Suēbi -ōrum *m pl*
Sugambrī -ōrum *m pl*
Tencterī -ōrum *m pl*
Trēverī -ōrum *m pl*
Tribocī -ōrum *m pl*
Ūbiī -ōrum *m pl*
Ūsipetēs -um *m pl*
Vacalus -ī *m*, fluvius
Vosegus -ī *m*, mōns

LIBER QVARTVS

[*Dē Suēbīs quī aliōs Germānōs in Galliam migrāre cōgunt*]

1 Eā quae secūta est hieme, quī fuit annus Cn. Pompēiō M. Crassō cōnsulibus, Ūsipetēs Germānī et item Tencterī magnā cum multitūdine hominum flūmen Rhēnum trāns-
2 iērunt nōn longē ā marī quō Rhēnus īnfluit. Causa trānseundī fuit quod, ab Suēbīs complūrēs annōs exagitātī, bellō premēbantur et agrī cultūrā prohibēbantur.

3 Suēbōrum gēns est longē māxima et bellicōsissima
4 Germānōrum omnium. Hī centum pāgōs habēre dīcuntur, ex quibus quotannīs singula mīlia armātōrum bellandī
5 causā ex fīnibus ēdūcunt. Reliquī quī domī mānsērunt sē atque illōs alunt. Hī rūrsus invicem annō post in armīs
6 sunt, illī domī remanent. Sīc neque agrī cultūra nec ratiō atque ūsus bellī intermittitur.

7 Sed prīvātī ac sēparātī agrī apud eōs nihil est, neque longius annō remanēre ūnō in locō incolendī causā licet.
8 Neque multum frūmentō, sed māximam partem lacte atque
9 pecore vīvunt, multumque sunt in vēnātiōnibus; quae rēs et cibī genere et cotīdiānā exercitātiōne et lībertāte vītae, quod ā puerīs nūllō officiō aut disciplīnā assuēfactī nihil omnīnō contrā voluntātem faciant, et vīrēs alit et immānī

migrāre = in alium locum īre habitātum
annus 55 a.C.
ex-agitāre = molestē perturbāre
cultūra -ae *f* < colere
: agrōs colere prohibēbantur
armātī -ōrum *m pl* : mīlitēs
manēre mānsisse
in-vicem = partibus mūtātīs
ratiō -ōnis *f* = ars cūrandī/parandī, cūra et studium
ūsus -ūs *m* < ūtī
sēparātus -a -um ↔ commūnis
longius annō < diūtius quam annum (ūnum)
māximam partem = māximē
vēnātiō -ōnis *f* < *vēnārī* = ferās persequī atque caedere
exercitātiō -ōnis *f* < *exercitāre* = (sē) movēre ut vīrēs augeantur
disciplīna -ae *f* (< discipulus) = quod discendum est
assuē-facere aliquem (+ *abl*) = facere ut aliquis cōnsuēscat
alit : auget

corporum magnitūdine hominēs efficit. Atque in eam sē
cōnsuētūdinem addūxērunt ut locīs frīgidissimīs neque
vestītūs praeter pellēs habērent quicquam,
quārum propter exiguitātem magna est cor-
poris pars aperta, et lavantur in flūminibus.

pellis -is *f*

Mercātōribus est aditus magis eō ut quae bellō cēperint **2**
quibus vēndant habeant, quam quō ūllam rem ad sē im-
portārī dēsīderent. Quīn etiam iūmentīs, quibus māximē 2
Gallī dēlectantur quaeque impēnsō parant pretiō, Ger-
mānī importātīs nōn ūtuntur, sed quae sunt apud eōs nāta,
prāva atque dēfōrmia, haec cotīdiānā exercitātiōne summī
ut sint labōris efficiunt.

Equestribus proeliīs saepe ex equīs dēsiliunt ac pedibus 3
proeliantur equōsque eōdem remanēre vestīgiō assuēfēcē-
runt, ad quōs sē celeriter cum ūsus est recipiunt; neque 4
eōrum mōribus turpius quicquam aut inertius habētur
quam ephippiīs ūtī. Itaque ad quemvīs numerum ephippi- 5
ātōrum equitum quamvīs paucī adīre audent.

Vīnum ad sē omnīnō importārī nōn sinunt, quod eā rē 6
ad labōrem ferendum remollēscere hominēs atque ef-
fēminārī arbitrantur.

Pūblicē māximam putant esse laudem quam lātissimē ā **3**
suīs fīnibus vacāre agrōs: hāc rē significārī magnum
numerum cīvitātum suam vim sustinēre nōn posse. Itaque 2
ūnā ex parte ā Suēbīs circiter mīlia passuum sescenta agrī
vacāre dīcuntur.

Ad alteram partem succēdunt Ubiī, quōrum fuit cīvitās 3
ampla atque flōrēns, ut est captus Germānōrum, et paulō

magnitūdō -inis *f* < magnus
cōnsuētūdō -inis *f* = quod cōnsuēvit/solet fierī, mōs; in -em sē ad-dūcere = cōnsuēscere
vestītus -ūs *m* = vestis
quic-quam = qui*d*quam
exiguitās -ātis *f* < exiguus

aperta : nūda

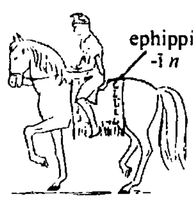
aditus -ūs *m* < ad-īre
eō (= ideō) ut habeant *aliquōs* quibus vēndant *ea* quae...
quam quō = quam (eō) quod
dēsīderent : cupiant
quīn etiam = vērum etiam
impēnsus -a -um = nimius
(pretiō) parāre = emere

dē-fōrmis -e = foedus
summī labōris (*gen quālitātis*) = quī summum (: māximum) labōrem ferre potest
equester -tris -tre < eques

proeliārī (< proelium) = pugnāre
vestīgiō : locō (quō stant)
ūsus est = opus est

in-ers -rtis *adi* = piger
quī- quae- quod-vīs: quī-vīs numerus : quisquis numerus est, sīve magnus sīve parvus
quam-vīs paucī : etiam sī paucissimī sunt
-vīs *pers 2 sg praes ind* < velle

re-mollēscere = mollis fierī

eques ephippiātus

succēdunt : sub iīs (prope eōs) sunt, fīnitimī sunt
amplus -a -um = magnus
flōrēre = in flōre esse, valēre
captus -ūs *m* < capere (mente)

sunt quam eiusdem generis cēterī hūmāniōrēs, propterea
quod Rhēnum attingunt multumque ad eōs mercātōrēs
ventitant, et ipsī propter propinquitātem Gallicīs sunt
4 mōribus assuēfactī. Hōs cum Suēbī, multīs saepe bellīs
expertī, propter amplitūdinem gravitātemque cīvitātis
fīnibus expellere nōn potuissent, tamen vectīgālēs sibi
fēcērunt ac multō humiliōrēs īnfirmiōrēsque redēgērunt.
4 In eādem causā fuērunt Usipetēs et Tencterī, quōs
suprā dīximus, quī complūrēs annōs Suēbōrum vim sus-
tinuērunt, ad extrēmum tamen agrīs expulsī et multīs
locīs Germāniae triennium vagātī ad Rhēnum pervēnē-
2 runt; quās regiōnēs Menapiī incolēbant et ad utramque
3 rīpam flūminis agrōs, aedificia, vīcōsque habēbant; sed
tantae multitūdinis aditū perterritī ex eīs aedificiīs quae
trāns flūmen habuerant dēmigrāvērunt, et cis Rhēnum
dispositīs praesidiīs Germānōs trānsīre prohibēbant.
4 Illī omnia expertī, cum neque vī contendere propter
inopiam nāvium neque clam trānsīre propter cūstōdiās
Menapiōrum possent, revertī sē in suās sēdēs regiōnēsque
simulāvērunt, et triduī viam prōgressī rūrsus revertērunt,
5 atque omnī hōc itinere ūnā nocte equitātū cōnfectō, īn-
6 sciōs inopīnantēsque Menapiōs oppressērunt, quī dē Ger-
mānōrum discessū per explōrātōrēs certiōrēs factī sine
7 metū trāns Rhēnum in suōs vīcōs remigrāverant. Hīs
interfectīs nāvibusque eōrum occupātīs, prius quam ea
pars Menapiōrum quae citrā Rhēnum erat certior fieret,
flūmen trānsiērunt, atque omnibus eōrum aedificiīs occu-
pātīs, reliquam partem hiemis sē eōrum cōpiīs aluērunt.

paulō hūmāniōrēs sunt quam cēterī eiusdem generis
hūmānus ↔ ferus (barbarus)
at-tingere -tigisse -tāctum < ad + tangere
ventitāre = saepe venīre
propinquitās -ātis *f* < propinquus
ex-perīrī -pertum = cōnārī
amplitūdō -inis *f* < amplus
gravitās -ātis *f* < gravis
vectīgālis -e = quī cīvitātī pecūniam solvere dēbet
īn-fīrmus -a -um = invalidus
red-igere + *adi* = facere
causa : condiciō, fortūna
suprā (*adv*): cap. 1.1
ad extrēmum = postrēmō
ex agrīs expulsī
tri-ennium -ī *n* = trēs annī
dē-migrāre
prohibēbant : prohibēre cōnābantur (*imperf dē cōnātū*)
illī : Germānī
clam ↔ apertē
cūstōdia -ae *f* = praesidium (quō locus cūstōdītur)
simulāre = similem facere; revertī sē simulāvērunt = fēcērunt ut revertī vidērentur
īn-scius -a -um = nesciēns
op-primere -pressisse -pressum < ob + premere
dis-cessus -ūs *m* < discēdere
re-migrāre
prius quam = priusquam (+ *coni* : nē prius...)
alere -uisse altum

[*Caesar citō profectus Germānōs ē Galliā exīre iubet*]

Hīs dē rēbus Caesar certior factus et īnfīrmitātem Gal- **5**
lōrum veritus, quod sunt in cōnsiliīs capiendīs mōbilēs et
novīs plērumque rēbus student, nihil hīs committendum
exīstimāvit. Est enim hoc Gallicae cōnsuētūdinis utī et 2
viātōrēs etiam invītōs cōnsistere cōgant et quod quisque
eōrum dē quāque rē audierit aut cognōverit quaerant, et
mercātōrēs in oppidīs vulgus circumsistat, quibusque ex
regiōnibus veniant quāsque ibi rēs cognōverint prōnūn-
tiāre cōgant. Hīs rēbus atque audītiōnibus permōtī dē 3
summīs saepe rēbus cōnsilia ineunt, quōrum eōs in vestī-
giō paenitēre necesse est, cum incertīs rūmōribus serviant
et plērīque ad voluntātem eōrum ficta respondeant.

Quā cōnsuētūdine cognitā Caesar, nē graviōrī bellō **6**
occurreret, mātūrius quam cōnsuērat ad exercitum pro-
ficīscitur. Eō cum vēnisset, ea quae fore suspicātus erat 2
facta cognōvit: missās lēgātiōnēs ab nōnnūllīs cīvitātibus 3
ad Germānōs invītātōsque eōs 'utī ab Rhēnō discēderent,
omniaque quae postulāssent ab sē fore parāta'. Quā spē 4
adductī Germānī lātius vagābantur et in fīnēs Eburōnum
et Condrūsōrum, quī sunt Trēverōrum clientēs, per-
vēnerant.

Prīncipibus Galliae ēvocātīs, Caesar ea quae cognōverat 5
dissimulanda sibi exīstimāvit, eōrumque animīs per-
mulsīs et cōnfīrmātīs equitātūque imperātō, bellum cum
Germānīs gerere cōnstituit.

Rē frūmentāriā comparātā equitibusque dēlēctīs, iter in **7**
ea loca facere coepit quibus in locīs esse Germānōs

citus -a -um = celer; *adv* citō

īnfirmitās -ātis *f* = animus īnfirmus (īnfīdus)
mōbilis -e = quī facile movētur /permovētur
committere + *dat* = crēdere, cōnfīdere
est hoc Gallicae cōnsuētūdinis = Gallī hoc facere cōnsuēvērunt
viātor -ōris *m* (< via) = quī iter facit
-*i*erit = -īverit

vulgus -ī *n* = populus, cīvēs
circum-sistere -stetisse = cōnsistere et circumdare
prō-nūntiāre = multīs nūntiāre
audītiō -ōnis *f* = quod audītur
in-īre: cōnsilium i. = c. capere
in vestīgiō : statim
paenitēre (+*acc, gen*): *mē* paenitet fact*ī* = doleō quod fēcī
(rūmōribus) servīre : pārēre
fingere fīnxisse fictum = falsa excōgitāre; ficta *n pl* = rēs fictae (falsae)
mātūrē = ante tempus; *comp* mātūrius = prius, celerius
cōnsuē*v*erat = solēbat
fore *īnf fut* < esse/fierī
suspicārī = crēdere incipere
facta *esse*

invītāre = rogāre ut veniat
ab Rhēnō *in Galliam*
"omnia quae postulā*veritis* ā *nōbīs* parāta *erunt*"; -āssent = -ā*v*issent

cliēns -entis *m* = cīvis pauper quī cīvī nōbilī et dīvitī operam dat; cīvitās quae māiōrī cīvitātī pāret

ē-vocāre
dis-simulāre = simulāre sē nescīre, occultāre
per-mulcēre -sisse -sum ↔ perturbāre
cōn-fīrmāre = *fīrmum* facere; fīrmus -a -um = validus et cōnstāns
dē-ligere -lēgisse -lēctum = ēligere

2 audiēbat. Ā quibus cum paucōrum diērum iter abesset,
lēgātī ab eīs vēnērunt, quōrum haec fuit ōrātiō:
3 'Germānōs neque priōrēs populō Rōmānō bellum īn-
ferre neque tamen recūsāre, sī lacessantur, quīn armīs
contendant, quod Germānōrum cōnsuētūdō haec sit ā
māiōribus trādita: quīcumque bellum īnferant resistere
neque dēprecārī. Haec tamen dīcere: vēnisse invītōs, ē-
4 iectōs domō; sī suam grātiam Rōmānī velint, posse eīs
ūtilēs esse amīcōs; vel sibi agrōs attribuant vel patiantur
5 eōs tenēre quōs armīs possēderint: sēsē ūnīs Suēbīs
concēdere, quibus nē dī quidem immortālēs parēs esse
possint – reliquum quidem in terrīs esse nēminem quem
nōn superāre possint!'

8 Ad haec quae vīsum est Caesar respondit; sed exitus
fuit ōrātiōnis: 'sibi nūllam cum hīs amīcitiam esse posse,
2 sī in Galliā remanērent; neque vērum esse, quī suōs fīnēs
tuērī nōn potuerint aliēnōs occupāre; neque ūllōs in
Galliā vacāre agrōs quī darī tantae praesertim multitūdinī
3 sine iniūriā possint; sed licēre, sī velint, in Ūbiōrum
fīnibus cōnsīdere, quōrum sint lēgātī apud sē et dē
Suēbōrum iniūriīs querantur et ā sē auxilium petant: hoc
sē Ūbiīs imperātūrum'.

9 Lēgātī 'haec sē ad suōs relātūrōs' dīxērunt, 'et, rē dē-
līberātā, post diem tertium ad Caesarem reversūrōs';
intereā 'nē propius sē castra movēret' petiērunt.
2 'Nē id quidem' Caesar 'ab sē impetrārī posse' dīxit.
3 Cognōverat enim 'magnam partem equitātūs ab eīs ali-
quot diēbus ante praedandī frūmentandīque causā ad

"*nōs* Germān*ī* neque priōr*ēs* p.ō R.ō bellum īnfer*imus* neque tamen recūs*āmus*, sī lacess*imur*, quīn armīs contend*āmus*..."
recūsāre = nōlle; nōn recūsō quīn + *coni* = nōn nōlō (immō volō)
quī-cumque = quisquis
dē-precārī = precibus prohibēre
sē dīcere, *sē* vēnisse: "haec tamen dīc*imus*: vēn*imus* invīt*ī* ēiect*ī* domō; sī *nostram* grātiam *vultis*, poss*umus vōbīs* ūtil*ēs* esse amīc*ī*"
ūtilis -e (< ūtī) = quī ūsū prōdest
at-tribuere = dare quod dēbētur
"vel *nōbīs* agrōs attribu*ite* vel *nōs* pat*iminī* eōs tenēre quōs armīs possēd*imus*: ūnīs Suēbīs concēd*imus* ... reliqu*us*... *est* nēm*ō* quem nōn superāre poss*īmus*!'
(con-)cēdere + *dat* ↔ pār esse
superāre (< super) = vincere
quae *eī* vīsum est = quod respondendum esse cēnsuit
"*mihi* nūll*a* cum *vōbīs* amīciti*a* esse *potest*, sī in Galliā remanē*tis*; neque vērum *est*..."
vērum est : iūstum est, oportet (*eōs* quī...)
praesertim = praecipuē
"sed *(vōbīs)* lic*et*, sī *vultis*..."
cōn-sīdere = sēdem capere
"quōrum *sunt* lēgātī apud *mē* et ... quer*untur* et ā *mē* auxilium pet*unt*: hoc Ūbiīs imperā*bō*"
imperātūrum *esse*
re-ferre = re-nūntiāre
"haec ad *nostrōs* refer*ēmus*, et ... ad *tē* revert*ēmur*"
reversūrōs *esse*
"nē propius *nōs* castra *mōveris*!"
-*iē*runt = -*īvē*runt
praedārī < *praeda* -ae *f* = quod vī capitur (in bellō)
frūmentārī = frūmentum parāre

Ambivarītī -ōrum *m pl*
Mosa -ae *m*, flūmen
inter-pōnere

Ambivarītōs trāns Mosam missam': hōs exspectārī equitēs atque eius reī causā moram interpōnī arbitrābātur.

[*Dē Mosā flūmine et Rhēnō*]

prō-fluere
Vosegus -ī *m*, mōns (inter Mosam et Rhēnum)
Vacalus -ī *m*, fluvius (Rhēnī pars in Ōceanum īnfluēns)

Mosa prōfluit ex monte Vosegō, quī est in fīnibus 10
Lingonum, et parte quādam ex Rhēnō receptā, quae
appellātur Vacalus, īnsulam efficit Batāvōrum, neque 2
longius ab Ōceanō mīlibus passuum LXXX in Rhēnum īnfluit.

Nantuātēs -ium *m pl*, gēns Alpium (procul ā Rhēnō!)
Mediōmātricēs -um, Tribocī -ōrum *m pl*, gentēs Galliae Rhēnō fīnitimae
citātus -a -um = citus, citō fluēns
dē-fluere
nātiō -ōnis *f* = gēns, populus
caput (flūminis) : ōstium

Rhēnus autem oritur ex Lēpontiīs, quī Alpēs incolunt, 3
et longō spatiō per fīnēs Nantuātium, Helvētiōrum,
Sēquanōrum, Mediōmātricum, Tribocōrum, Trēverōrum
citātus fertur et, ubi Ōceanō appropinquāvit, in plūrēs 4
dēfluit partēs, multīs ingentibus īnsulīs effectīs – quārum
pars magna ā ferīs barbarīsque nātiōnibus incolitur, ex 5
quibus sunt quī piscibus atque ōvīs avium vīvere
exīstimantur – multīsque capitibus in Ōceanum īnfluit.

dolus -ī *m* = cōnsilium fallendī

[*Equitēs Germānōrum per dolum Rōmānōs aggrediuntur*]

con-gredī -ior -gressum = convenīre; *eum* congressī
magnopere *adv* (< magnō opere) = valdē; m. ōrābant
ante-cēdere = praecēdere
nūntium praemitteret
potestātem (agendī) facere + *dat* = facere ut liceat (agere)
senātus -ūs *m* = cīvēs ēlēctī quī cōnsilia capiunt dē rē pūblicā
iūrāre = dīs testibus affirmāre; iūs iūrandum : quod iūrātur
fidēs = prōmissum; "sī prīncipēs ac senātus *nōbīs*... fidem fēcerit, eā condiciōne quae ā *tē fertur ūtēmur*; ad hās rēs cōnficiendās *dā nōbīs* triduī spatium!"

Caesar cum ab hoste nōn amplius passuum XII mīlibus 11
abesset, ut erat cōnstitūtum, ad eum lēgātī revertuntur;
quī in itinere congressī magnopere 'nē longius prōgrederētur' ōrābant. Cum id nōn impetrāssent, petēbant 'utī ad 2
eōs equitēs quī agmen antecessissent praemitteret eōsque
pugnā prohibēret, sibique ut potestātem faceret in Ūbiōs
lēgātōs mittendī'; 'quōrum sī prīncipēs ac senātus sibi 3
iūre iūrandō fidem fēcisset, eā condiciōne quae ā Caesare
ferrētur sē ūsūrōs' ostendēbant; 'ad hās rēs cōnficiendās
sibi triduī spatium daret'.

4 Haec omnia Caesar eōdem illō pertinēre arbitrābātur:
ut, trīduī morā interpositā, equitēs eōrum quī abessent
reverterentur. Tamen 'sēsē nōn longius mīlibus passuum
5 quattuor aquātiōnis causā prōcessūrum eō diē' dīxit, 'hūc
posterō diē quam frequentissimī convenīrent, ut dē eōrum
6 postulātīs cognōsceret'. Interim ad praefectōs quī cum
omnī equitātū antecesserant mittit quī nūntiārent 'nē
hostēs proeliō lacesserent et, sī ipsī lacesserentur, sustinē-
rent, quoad ipse cum exercitū propius accessisset'.

12 At hostēs, ubi prīmum nostrōs equitēs cōnspexērunt,
quōrum erat V mīlium numerus, cum ipsī nōn amplius
octingentōs equitēs habērent (quod eī quī frūmentandī
causā ierant trāns Mosam nōndum redierant), nihil timen-
tibus nostrīs – quod lēgātī eōrum paulō ante ā Caesare
discesserant atque is diēs indūtiīs erat ab hīs petītus –
2 impetū factō celeriter nostrōs perturbāvērunt! Rūrsus hīs
resistentibus, cōnsuētūdine suā ad pedēs dēsiluērunt, sub-
fossīs equīs complūribusque nostrīs dēiectīs reliquōs in
fugam coniēcērunt atque ita perterritōs ēgērunt ut nōn
prius fugā dēsisterent quam in cōnspectum agminis nostrī
vēnissent.

3 In eō proeliō ex equitibus nostrīs interficiuntur quattuor
4 et septuāgintā, in hīs vir fortissimus Pīsō Aquitānus,
amplissimō genere nātus, cuius avus in cīvitāte suā
rēgnum obtinuerat, 'amīcus' ab senātū nostrō appellātus.
5 Hic cum frātrī interclūsō ab hostibus auxilium ferret,
illum ex perīculō ēripuit, ipse equō vulnerātō dēiectus
6 quoad potuit fortissimē restitit; cum circumventus multīs

eō-dem *adv* = in eundem locum, ad eandem rem
illō *adv* = illūc, ad illud

prōcessūrum *esse*
aquātiō -ōnis *f* < *aquārī* = aquam arcessere
postulātum -ī *n* = quod postulātur; "hūc *crās*... convenī*te*, ut dē *vestrīs* postulātīs cognōsc*am*"
praefectus -ī *m* = quī equitibus praefectus est
nūntiōs mittit (*ut* nūntiārent...)
"*nōlīte* hostēs proeliō lacess*ere*, et sī *vōs* lacess*iminī*, sustin*ēte*, quoad *ego*... access*erō*!"
quo-ad = ad id tempus quō, dum
ubi prīmum + *perf* = cum prīmum
nōn amplius (= plūs) *quam*

eī = iī (*nōm pl m* < is)

indūtiae -ārum *f pl* = tempus quō bellum intermittitur
hīs : nostrīs

sub-fodere -iō -fōdisse -fossum = ex īnferiōre parte trānsfīgere

(ā) fugā dēsistere = fugere dēsistere

Aquitānī, *sg* Aquitānus -ī *m*
genus -eris *n* = gēns : cūnctī cōnsanguineī; *ex* amplissimō genere nātus (ortus)
senātus -ūs *m*: s. Rōmānus cōnstat ex DC *senātōribus*, cīvibus prīncipibus quōrum cōnsiliō cōnsulēs ūtuntur
inter-clūdere -sisse -sum

quo-ad = (tamdiū) quamdiū, dum
re-sistere -stitisse

ex-cēdere = exīre (*ē* proeliō)
in-citāre = citum (citō currentem) facere
(hostibus) sē of-ferre = occurrere sine metū

vulneribus acceptīs cecidisset, atque id frāter, quī iam
proeliō excesserat, procul animadvertisset, incitātō equō
sē hostibus obtulit atque interfectus est.

re-tinēre -uisse -tentum

audiendōs/accipiendās *esse*

īnsidiae = dolus malus
ultrō *adv* = suā sponte (nōn lacessītus)

dēmentia -ae *f* < *dē-mēns* -entis *adi* = cui mēns sāna nōn est; summae dēmentiae (*gen*) est : dēmentissimum est
cōn-sequī = habēre incipere (↔ āmittere)
nihil spatiī = nihil temporis
dandum *esse*

[*Caesar, lēgātīs retentīs, castra Germānōrum expugnat*]

Hōc factō proeliō, Caesar neque iam sibi lēgātōs 13
audiendōs neque condiciōnēs accipiendās arbitrābātur ab
eīs quī, per dolum atque īnsidiās petītā pāce, ultrō bellum
intulissent. Exspectāre vērō, dum hostium cōpiae augē- 2
rentur equitātusque reverterētur, summae dēmentiae esse
iūdicābat. Et, cognitā Gallōrum īnfirmitāte, quantum iam 3
apud eōs hostēs ūnō proeliō auctōritātis essent cōnsecūtī
sentiēbat; quibus ad cōnsilia capienda nihil spatiī dandum
exīstimābat.

quaestor -ōris *m* = vir cui negōtium est pecūniās pūblicās cūrāre (apud exercitum)
commūnicāre: rem c. cum eō = eum certiōrem facere dē rē
praeter-mittere
opportūnus -a -um = idōneus et fēlīx
perfidia -ae *f* ↔ fidēs
simulātiō -ōnis *f* < simulāre
nātū *abl m* < nāscī; māior nātū = māior aetāte
ad-hibēre < ad + -habēre
suī (*gen* < sē) pūrgandī causā = ut sē pūrgārent
contrā *adv*; c. atque (= quam) esset dictum (: prōmissum)

Hīs cōnstitūtīs rēbus, et cōnsiliō cum lēgātīs et quaes- 4
tōre commūnicātō 'nē quem diem pugnae praeter-
mitteret', opportūnissima rēs accidit quod postrīdiē eius
diēī māne, eādem et perfidiā et simulātiōne ūsī, Germānī
frequentēs, omnibus prīncipibus māiōribusque nātū ad-
hibitīs, ad eum in castra vēnērunt, simul, ut dīcēbātur, suī 5
pūrgandī causā 'quod contrā atque esset dictum et ipsī
petīssent, proelium prīdiē commīsissent' simul ut, sī quid
possent, dē indūtiīs fallendō impetrārent. Quōs sibi 6
Caesar oblātōs gavīsus, illōs retinērī iussit, ipse omnēs
cōpiās castrīs ēdūxit equitātumque, quod recentī proeliō
perterritum esse exīstimābat, agmen subsequī iussit

gaudēre gavīsum esse; gavīsus = gaudēns (eōs sibi oblātōs esse)
ē castrīs ēdūxit
recēns -entis = nūper factus
sub-sequī = sequī (↔ praecēdere)
(aciem) īnstituere = īnstruere
octō mīlium *passuum*

Aciē triplicī īnstitūtā et celeriter octō mīlium itinere 14
cōnfectō, prius ad hostium castra pervēnit quam quid

2 agerētur Germānī sentīre possent. Quī omnibus rēbus
subitō perterritī, et celeritāte adventūs nostrī et discessū
suōrum, neque cōnsiliī habendī neque arma capiendī
spatiō datō, perturbantur, cōpiāsne adversus hostem
dūcere an castra dēfendere an fugā salūtem petere prae-
3 stāret? Quōrum timor cum fremitū et concursū signi-
ficārētur, mīlitēs nostrī, prīstinī diēī perfidiā incitātī, in
4 castra irrūpērunt. Quō locō quī celeriter arma capere
potuērunt paulisper nostrīs restitērunt atque inter carrōs
5 impedīmentaque proelium commīsērunt; at reliqua
multitūdō puerōrum mulierumque (nam cum omnibus
suīs domō excesserant Rhēnumque trānsierant) passim
fugere coepit; ad quōs cōnsectandōs Caesar equitātum
mīsit.

15 Germānī, post tergum clāmōre audītō, cum suōs inter-
ficī vidērent, armīs abiectīs signīsque mīlitāribus relictīs
2 sē ex castrīs ēiēcērunt; et cum ad cōnfluentem Mosae et
Rhēnī pervēnissent, reliquā fugā dēspērātā, magnō
numerō interfectō, reliquī sē in flūmen praecipitāvērunt
atque ibi timōre, lassitūdine, vī flūminis oppressī per-
iērunt.
3 Nostrī ad ūnum omnēs incolumēs, perpaucīs vulnerātīs,
ex tantī bellī timōre – cum hostium numerus capitum
4 CCCCXXX mīlium fuisset – sē in castra recēpērunt. Caesar
eīs quōs in castrīs retinuerat discēdendī potestātem fēcit.
5 Illī supplicia cruciātūsque Gallōrum veritī, quōrum agrōs
vāstāverant, 'remanēre sē apud eum velle' dīxērunt. Hīs
Caesar lībertātem concessit.

celeritās -ātis *f* < celer

perturbantur, -ne.. an... prae-stāret? = perturbātī dubitant praestāretne... an... an...?

prae-stat = melius est

fremitus -ūs *m* (< fremere) = sonus perturbātus

prīstinus diēs ↔ posterus diēs

in-citāre = animum excitāre (ad īram), īrātum facere

ir-rumpere < in + rumpere (↔ ē-rumpere)

passim = ubīque, in omnēs partēs

cōn-sectārī = ācriter cōn-sequī/persequī

sē ē-icere = subitō excurrere

cōn-fluēns -entis *m* = locus quō fluviī *cōn-fluunt:* alter in alterum īnfluit

praecipitāre (< prae + caput) = prōicere (capite prīmō)

lassitūdō -inis *f* < *lassus* -a -um = fessus

ad ūnum omnēs = omnīnō omnēs

CCCCXXX : quadringentōrum trīgintā

cruciātus -ūs *m* < cruciāre

"apud *tē* remanēre vol*umus*"

con-cēdere = dōnāre (quod postulātur)

[*Caesar Rhēnum trānsit, ut Germānīs metum iniciat*]

Germānicō bellō cōnfectō, multīs dē causīs Caesar statuit sibi Rhēnum esse trānseundum – quārum illa fuit iūstissima quod, cum vidēret Germānōs tam facile impellī ut in Galliam venīrent, suīs quoque rēbus eōs timēre voluit, cum intellegerent et posse et audēre populī Rōmānī exercitum Rhēnum trānsīre. 16

Accessit etiam quod illa pars equitātūs Ūsipetum et Tencterōrum quam suprā commemorāvī 'praedandī frūmentandīque causā Mosam trānsīsse neque proeliō interfuisse', post fugam suōrum sē trāns Rhēnum in fīnēs Sugambrōrum recēperat sēque cum eīs coniūnxerat. Ad quōs cum Caesar nūntiōs mīsisset quī postulārent 'eōs quī sibi Galliaeque bellum intulissent sibi dēderent', respondērunt: 'populī Rōmānī imperium Rhēnum fīnīre: sī sē invītō Germānōs in Galliam trānsīre nōn aequum exīstimāret, cūr suī quicquam esse imperiī aut potestātis trāns Rhēnum postulāret?' 2 3 4

Ūbiī autem, quī ūnī ex Trānsrhēnānīs ad Caesarem lēgātōs mīserant, amīcitiam fēcerant, obsidēs dederant, magnopere ōrābant 'ut sibi auxilium ferret, quod graviter ab Suēbīs premerentur; vel, sī id facere occupātiōnibus reī pūblicae prohibērētur, exercitum modo Rhēnum trānsportāret: id sibi ad auxilium spemque reliquī temporis satis futūrum. Tantum esse nōmen atque opīniōnem eius exercitūs, Ariovistō pulsō et hōc novissimō proeliō factō, etiam ad ultimās Germānōrum nātiōnēs, utī opīniōne et amīcitiā populī Rōmānī tūtī esse possint'. Nāvium mag- 5 6 7 8

in-icere -iō -iēcisse -iectum (+*dat*) < in + iacere

im-pellere -pulisse -pulsum

suīs rēbus (*dat*) : suae salūtis causā

ad hoc accessit etiam (haec causa:) quod...
suprā: cap. 9.3
illa pars............ sē... recēperat
-*īsse* = -*iisse*

inter-esse +*dat*: proeliō i. = in proeliō (inter proelium) adesse

quī (: *ut*) postulārent *ut*...
"dēd*ite mihi* eōs quī *mihi* Galliaeque bellum intul*ērunt*"
dē-dere -didisse -ditum = trādere (in manūs hostium)
imperium fīnīre = imperiī fīnis esse
aequum = iūstum
"sī *tē* invītō Germānōs in Galliam trānsīre nōn aequum exīstim*ās*, cūr *tuī* quicquam esse imperiī aut potestātis trāns Rhēnum postul*ās*?"
Trāns-rhēnānī -ōrum *m pl*: quī trāns Rhēnum incolunt

"*nōbīs* auxilium *fer*, quod graviter ab Suēbīs prem*imur*"
occupātiō -ōnis *f* < occupātus = quī negōtiīs tenētur
"sī id facere... prohibē*ris*, exercitum modo Rhēnum trānsport*ā*; id *nōbīs*... satis *erit*"
trāns-portāre = trādūcere
reliquum tempus = futūrum t.
opīniō -ōnis *f* = quod exīstimātur, fāma (< *opīnārī* = exīstimāre)
"tantum *est* nōmen atque opīniō *tuī* exercitūs .... utī opīniōne et amīcitiā populī Rōmānī tūtī esse poss*īmus*"

nam cōpiam ad trānsportandum exercitum pollicēbantur.

17 Caesar hīs dē causīs quās commemorāvī Rhēnum trānsīre dēcrēverat, sed nāvibus trānsīre neque satis tūtum esse arbitrābātur neque suae neque populī Rōmānī dignitātis
2 esse statuēbat. Itaque, etsī summa difficultās faciendī pontis prōpōnēbātur propter lātitūdinem, rapiditātem altitūdinemque flūminis, tamen id sibi contendendum, aut aliter nōn trānsportandum exercitum, exīstimābat. ....

18 Diēbus decem quibus māteria coepta erat comportārī,
2 omnī opere effectō, exercitus trādūcitur. Caesar, ad utramque partem pontis firmō praesidiō relictō, in fīnēs Sugambrōrum contendit.

3 Interim ā complūribus cīvitātibus ad eum lēgātī veniunt, quibus pācem atque amīcitiam petentibus līberāliter respondit obsidēsque ad sē addūcī iubet.

4 Sugambrī ex eō tempore quō pōns īnstituī coeptus est, fugā comparātā, hortantibus eīs quōs ex Tencterīs atque Ūsipetibus apud sē habēbant, fīnibus suīs excesserant suaque omnia exportāverant sēque in sōlitūdinem ac silvās abdiderant.

19 Caesar paucōs diēs in eōrum fīnibus morātus, omnibus vīcīs aedificiīsque incēnsīs frūmentīsque succīsīs, sē in fīnēs Ūbiōrum recēpit atque eīs auxilium suum pollicitus,
2 'sī ab Suēbīs premerentur', haec ab eīs cognōvit: 'Suēbōs, posteāquam per explōrātōrēs pontem fierī comperissent, mōre suō conciliō habitō, nūntiōs in omnēs partēs dīmīsisse 'utī dē oppidīs dēmigrārent, līberōs, uxōrēs suaque omnia in silvīs dēpōnerent, atque omnēs

dē-cernere -crēvisse -crētum (+*īnf*) = cōnstituere
dignitās -ātis *f* < dignus; meae dignitātis est = mē dignum est
difficultās -ātis *f* < difficilis; summa d. = māxima d.
prō-pōnere (: ostendere)
rapiditās -ātis *f* < rapidus
contendere = valdē cōnārī, cūrāre ut efficiātur aliquid; contendendum *esse*
(diēbus x) quibus : postquam
com-portāre = cōn-ferre
coepta erat comportārī = coeperat comportārī
firmus -a -um = validus et cōnstāns
līberālis -e (< līber) = dignus homine līberō, hūmānus
īn-stituere = (parātum) facere
īnstituī coeptus est = īnstituī (fierī) coepit
ē fīnibus suīs excesserant
ex-portāre
sōlitūdō -inis *f* < sōlus
: sēque sōlōs in silvās abdiderant
suc-cīdere -disse -sum (< sub + caedere) = ab īnferiōre parte caedere
"sī ab Suēbīs prem*iminī*"
posteā-quam = postquam
concilium -ī *n* = populus convocātus
dī-mittere (< dis- + mittere) = in variās partēs mittere
dē-pōnere = pōnere (in tūtō locō, servandī causā)

quī arma ferre possent ūnum in locum convenīrent': hunc 3
esse dēlēctum medium ferē regiōnum eārum quās Suēbī
obtinērent; hīc Rōmānōrum adventum exspectāre atque
ibi dēcertāre cōnstituisse'.

hīc *eōs* (*Suēbōs*)... cōnstituisse
dē-certāre = certāre ūsque ad fīnem

Quod ubi Caesar comperit, omnibus rēbus eīs cōnfectīs 4
quārum rērum causā trādūcere exercitum cōnstituerat
– ut Germānīs metum iniceret, ut Sugambrōs ulcīscerē-
tur, ut Ūbiōs obsidiōne līberāret – diēbus omnīnō decem
et octō trāns Rhēnum cōnsūmptīs, satis et ad laudem et ad
ūtilitātem prōfectum arbitrātus, sē in Galliam recēpit
pontemque rescidit.

aliquem ulcīscī = ulcīscī iniūriam quam aliquis fēcit
obsidiō -ōnis *f* < *ob-sidēre* = exercitū circumdare
decem et octō = duodēvīgintī
ūtilitās -ātis *f* < ūtilis
prō-ficere -iō -fēcisse -fectum = efficere (quod prōsit)
re-scindere -scidisse -scissum

[*Caesar, nāvibus parātīs, in Britanniam trāicit*]

Exiguā parte aestātis reliquā Caesar, etsī in hīs locīs, **20**
quod omnis Gallia ad septentriōnēs vergit, mātūrae sunt
hiemēs, tamen in Britanniam proficīscī contendit, quod
omnibus ferē Gallicīs bellīs hostibus nostrīs inde sub-
ministrāta auxilia intellegēbat, et, sī tempus annī ad 2
bellum gerendum dēficeret, tamen magnō sibi ūsuī fore
arbitrābātur, sī modo īnsulam adīsset et genus hominum
perspexisset, loca, portūs, aditūs cognōvisset – quae
omnia ferē Gallīs erant incognita. Neque enim temere 3
praeter mercātōrēs illō adit quisquam, neque eīs ipsīs
quicquam praeter ōram maritimam atque eās regiōnēs
quae sunt contrā Galliās nōtum est. Itaque vocātīs ad sē 4
undique mercātōribus, neque quanta esset īnsulae magni-
tūdō, neque quae aut quantae nātiōnēs incolerent, neque
quem ūsum bellī habērent aut quibus īnstitūtīs ūterentur,

trā-icere = trānsīre
vergere = versus esse
mātūrus -a -um = quī ante tempus venit
sub-ministrāre = offerre, apportāre; subministrāta *esse*
dē-ficere = parum esse
ūsuī esse = ūtile esse
(Caesar: "magnō *mihi* ūsuī *erit*, sī modo īnsulam adi*erō*...")
per-spicere -iō -exisse -ectum = aspicere cognōscendī causā
in-cognitus -a -um = ignōtus
temere *adv* = temerāriō modō; nōn t. = nōn sine causā
illō *adv* = illūc, eō
Galliae (*pl*): Galliae partēs
neque quanta esset īnsulae magnitūdō reperīre poterat neque quae.....

neque quī essent ad māiōrum navium multitūdinem
21 idōneī portūs, reperīre poterat. Ad haec cognōscenda,
prius quam perīculum faceret, idōneum esse arbitrātus C.
2 Volusēnum cum nāvī longā praemittit. Huic mandat 'ut
explōrātīs omnibus rēbus ad sē quam prīmum revertātur'.
3 Ipse cum omnibus cōpiīs in Morinōs proficīscitur, quod
4 inde erat brevissimus in Britanniam trāiectus. Hūc nāvēs
undique ex fīnitimīs regiōnibus et quam superiōre aestāte
ad Veneticum bellum effēcerat classem iubet convenīre.
5 Interim, cōnsiliō eius cognitō et per mercātōrēs perlātō
ad Britannōs, ā complūribus īnsulae cīvitātibus ad eum
lēgātī veniunt, quī polliceantur obsidēs dare atque impe-
6 riō populī Rōmānī obtemperāre. Quibus audītīs, līberāli-
ter pollicitus hortātusque ut in eā sententiā permanērent,
7 eōs domum remittit et cum eīs ūnā Commium (quem
ipse, Atrebatibus superātīs, rēgem ibi cōnstituerat, cuius
et virtūtem et cōnsilium probābat et quem sibi fidēlem
esse arbitrābātur cuiusque auctōritās in hīs regiōnibus
8 magnī habēbātur) mittit. Huic imperat quās possit adeat
cīvitātēs hortēturque ut populī Rōmānī fidem sequantur
'sē'que 'celeriter eō ventūrum' nūntiet.
9 Volusēnus, perspectīs regiōnibus omnibus – quantum eī
facultātis darī potuit quī navī ēgredī ac sē barbarīs com-
mittere nōn audēret – quīntō diē ad Caesarem revertitur,
quaeque ibi perspexisset renūntiat.

22 Dum in hīs locīs Caesar nāvium parandārum causā
morātur, ex magnā parte Morinōrum ad eum lēgātī vēnē-
runt quī sē dē superiōris temporis cōnsiliō excūsārent

quī portūs essent...

perīculum facere = experīrī
nāvī *abl* = nāve
mandāre = rem faciendam dare, imperāre
ex-plōrāre = quaerere quālis sit
quam prīmum : quam celerrimē

trā-iectus -ūs *m* < trā-icere

classem quam superiōre (= priōre) aestāte... effēcerat
Veneticus -a -um < Venetī; cum iīs Caesar priōre annō bellum nāvāle gesserat (vidē pāg. 5)
per-ferre -tulisse -lātum

(lēgātī vēniunt) quī + *coni* = ut
: 'sē obsidēs datūrōs atque ... obtemperātūrōs esse'
ob-temperāre + *dat* = pārēre

per-manēre

ūnā cum eīs Commium... mittit

Atrebatēs -um *m pl*

cōnsilium = mēns bonī cōnsiliī

(magnī) habēre = aestimāre

imperat *ut* adeat cīvitātēs quās possit *eās*que hortētur...
alicuius fidem sequī = alicui fīdus esse, alicui pārēre
'sē (: Caesarem) celeriter eō ventūrum *esse*'
tantum facultātis quantum eī darī potuit quī (: cum) *ē* nāve ēgredī... nōn audēret

Morinī priōre annō bellum populō Rōmānō fēcerant
superior -ius (tempus) = prior

'quod hominēs barbarī et nostrae cōnsuētūdinis imperītī
bellum populō Rōmānō fēcissent', 'sē'que 'ea quae
imperāvisset factūrōs' pollicērentur. Hoc sibi Caesar satis 2
opportūnē accidisse arbitrātus – quod neque post tergum
hostem relinquere volēbat neque bellī gerendī propter
annī tempus facultātem habēbat neque hās tantulārum
rērum occupātiōnēs Britanniae antepōnendās iūdicābat –
magnum eīs numerum obsidum imperat. Quibus ad-
ductīs, eōs in fidem recēpit.

Nāvibus circiter LXXX onerāriīs coāctīs contractīsque, 3
quod satis esse ad duās trānsportandās legiōnēs exīstimā-
bat, quod praetereā nāvium longārum habēbat quaestōrī,
lēgātīs, praefectīsque distribuit. Hūc accēdēbant XVIII 4
onerāriae nāvēs, quae ex eō locō ab mīlibus passuum
octō ventō tenēbantur, quōminus in eundem portum
venīre possent; hās equitibus distribuit.

Reliquum exercitum Q. Titūriō Sabīnō et L. Auruncu- 5
lēiō Cottae lēgātīs in Menapiōs atque in eōs pāgōs Mori-
nōrum ab quibus ad eum lēgātī nōn vēnerant dūcendum
dedit. P. Sulpicium Rūfum lēgātum cum eō praesidiō 6
quod satis esse arbitrābātur portum tenēre iussit.

Hīs cōnstitūtīs rēbus, nactus idōneam ad nāvigandum **23**
tempestātem, tertiā ferē vigiliā solvit equitēsque in
ulteriōrem portum prōgredī et nāvēs cōnscendere et sē
sequī iussit. Ā quibus cum paulō tardius esset ad- 2
ministrātum, ipse hōrā circiter diēī quārtā cum prīmīs
nāvibus Britanniam attigit – atque ibi in omnibus collibus
expositās hostium cōpiās armātās cōnspexit!

im-perītus -a -um ↔ perītus
"quod hominēs barbarī et *vestrae* cōnsuētūdinis imperītī bellum populō Rōmānō fēc*imus*"
"ea quae imperāv*eris* faci*ēmus*"

neque facultātem bellī gerendī habēbat
tantulus -a -um = tam parvus

ante-pōnere (+ *dat*)

in fidem recipere = in dēditiōnem recipere
onerārius -a -um < *onus* -eris *n* = id quod portātur/vehitur
cōgere = eōdem agere
con-trahere = eōdem trahere

id quod nāvium habēbat = eās nāvēs quās habēbat
dis-tribuere -uisse -ūtum (+ *dat*) = suam cuique partem dare
accēdēbant = addēbantur
(ab) mīlibus passuum octō
quō-minus + *coni* = nē (ut nē)
tenēbantur : prohibēbantur (in eundem portum venīre)

exercitum... dūcendum (*gerundīvum*) dedit = exercitum dedit quī... dūcerētur

nancīscī nactum = habēre incipere, cōnsequī (rem bonam)
tempestās = caelum (: sōl, nūbēs, ventī, imbrēs, tonitrūs...)
nāvēs solvit (: profectus est)

tardius *comp adv* = nimis tardē
ad-ministrāre = agere (suum negōtium); ā quibus cum... administrātum esset = quī cum... administrāvissent

3 Cuius locī haec erat nātūra atque ita montibus angustīs mare continēbātur, utī ex locīs superiōribus in lītus tēlum 4 adigī posset. Hunc ad ēgrediendum nēquāquam idōneum locum arbitrātus, dum reliquae nāvēs eō convenīrent, ad hōram nōnam in ancorīs exspectāvit.

montibus angustīs mare continēbātur : inter montēs et mare angustum erat spatium
ad-igere -ēgisse -āctum < ad + agere; (tēlum) adigere = iacere
nē-quā-quam = nūllō modō
ancora -ae *f*
in ancorīs : ancorīs iactīs

5 Interim, lēgātīs tribūnīsque mīlitum convocātīs, et quae ex Volusēnō cognōsset et quae fierī vellet, ostendit, monuitque – ut reī mīlitāris ratiō, māximē ut maritimae rēs postulārent, ut quae celerem atque īnstabilem mōtum habērent – 'ad nūtum et ad tempus omnēs rēs ab eīs administrārentur'.

tribūnus -ī *m*: tribūnī mīlitum sēnī cuique legiōnī praesunt
cognōsset = cognōvisset
monuitque ... *ut* ad nūtum... omnēs rēs ab eīs administrārentur
ut quae : quoniam, cum
īn-stabilis ↔ *stabilis* -e = cōnstāns
mōtus -ūs *m* < movēre
nūtus -ūs *m* = mōtus capitis: signum agendī; ad nūtum : prōtinus, sine morā
administrāre = agere, cūrāre

6 Hīs dīmissīs, et ventum et aestum ūnō tempore nactus secundum, datō signō et sublātīs ancorīs, circiter mīlia passuum septem ab eō locō prōgressus, apertō ac plānō lītore nāvēs cōnstituit.

aestus -ūs *m* = mōtus aquae
ancoram tollere ↔ a. iacere
plānus -a -um = sine montibus
in apertō ac plānō lītore
cōnstituere = collocāre

essedārius

essedum

[*Britannī Rōmānōs ēgredī prohibēre cōnantur*]

24 At barbarī, cōnsiliō Rōmānōrum cognitō praemissō equitātū et essedāriīs (quō plērumque genere in proeliīs ūtī cōnsuērunt), reliquīs cōpiīs subsecūtī nostrōs nāvibus ēgredī prohibēbant.

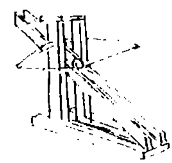
essedārius -ī *m* = mīles quī ex *essedō* pugnat; essedum -ī *n* = currus mīlitāris
cōnsuērunt = -ēvērunt = solent
prohibēbant : prohibēre cōnābantur

2 Erat ob hās causās summa difficultās: quod nāvēs propter magnitūdinem nisi in altō cōnstituī nōn poterant, mīlitibus autem, ignōtīs locīs, impedītīs manibus, magnō et gravī onere armōrum oppressīs simul et dē nāvibus dēsiliendum et in flūctibus cōnsistendum et cum hostibus 3 erat pugnandum, cum illī aut ex āridō aut paulum in aquam prōgressī, omnibus membrīs expedītīs, nōtissimīs

onus -eris *n* = id quod portātur
mīlitibus... dēsiliendum/cōnsistendum/pugnandum erat = mīlitibus necesse erat dēsilīre/cōnsistere/pugnāre
āridus -a -um = siccus; *n* = locus āridus
expedītus ↔ impedītus

locīs, audācter tēla conicerent et equōs īnsuēfactōs incitā-
rent. Quibus rēbus nostrī perterritī atque huius omnīnō 4
generis pugnae imperītī, nōn eādem alacritāte ac studiō
quō in pedestribus ūtī proeliīs consuērant ūtēbantur.

Quod ubi Caesar animadvertit, nāvēs longās (quārum et **25**
speciēs erat barbarīs inūsitātior et mōtus ad ūsum ex-
pedītior) paulum removērī ab onerāriīs nāvibus et rēmīs
incitārī et ad latus apertum hostium cōnstituī atque inde
fundīs, sagittīs, tormentīs hostēs prōpellī ac submovērī
iussit. Quae rēs magnō ūsuī nostrīs fuit,
nam et nāvium figūrā et rēmōrum mōtū 2
et inūsitātō genere tormentōrum permōtī
barbarī cōnstitērunt ac paulum modo
pedem rettulērunt.

tormentum -ī *n*

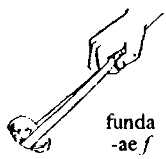
Atque nostrīs mīlitibus cūnctantibus, māximē propter 3
altitūdinem maris, quī decimae legiōnis aquilam ferēbat,
contestātus deōs 'ut ea rēs legiōnī fēlīciter ēvenīret',
"Dēsilīte" inquit, "mīlitēs! nisi vultis aquilam hostibus
prōdere. Ego certē meum reī pūblicae atque imperātōrī
officium praestiterō!" Hoc cum vōce magnā dīxisset, sē 4
ex nāvī prōiēcit atque in hostēs aquilam ferre coepit. Tum 5
nostrī, cohortātī inter sē 'nē tantum dēdecus admitterē-
tur!' ūniversī ex nāvī dēsiluērunt. Hōs item ex proximīs 6
nāvibus cum cōnspexissent, subsecūtī hostibus appropin-
quārunt.

Pugnātum est ab utrīsque ācriter. Nostrī tamen, quod **26**
neque ōrdinēs servāre neque firmiter īnsistere neque
signa subsequī poterant, atque alius aliā ex nāvī quibus-

audācter *adv* = audāciter
īn-suēfacere = assuēfacere

alacritās -ātis *f* < *alacer* -cris -cre = ācer et studiōsus
pedester -tris -tre < pedes
cōnsuērant = -ēverant = solēbant

speciēs -ēī *f* = fōrma spectāta
in-ūsitātus -a -um = novus et parum nōtus

funda -ae *f*

figūra -ae *f* = fōrma

cōn-sistere -stitisse

cūnctārī = dubitāns morārī

is quī... aquilam ferēbat
con-testārī = (deōs) testēs facere, dīs testibus precārī
ē-venīre = accidere

prō-dere -didisse -ditum = in hostium manūs trādere
prae-stāre -stitisse; praestiterō *fut perf*: iam praestābō (meum officium)

dēdecus -oris *n* = rēs indigna (↔ *decus* -oris *n* < decēre)
admittere = permittere
: hōs cum iī quī in proximīs nāvibus erant cōnspexissent...

-ārunt = -āvērunt

nostrī tamen .... magnopere perturbābantur
firmiter (= firmē) *adv* < firmus
īn-sistere = stāre (incipere)
alius ex aliā nāve *alius ex aliā* : ex suā quisque nāve

cumque signīs occurrerat sē aggregābat, magnopere per-
2 turbābantur. Hostēs vērō, nōtīs omnibus vadīs, ubi ex lītore aliquōs singulārēs ex nāvī ēgredientēs cōnspexe-
3 rant, incitātīs equīs impedītōs adoriēbantur, plūrēs paucōs circumsistēbant, aliī ab latere apertō in ūniversōs tēla coniciēbant.

4 Quod cum animadvertisset Caesar, scaphās longārum nāvium, item speculātōria nāvigia mīlitibus complērī iussit et, quōs labōrantēs cōnspexerat, hīs subsidia submittēbat.

5 Nostrī, simul in āridō cōnstitērunt, suīs omnibus cōnsecūtīs, in hostēs impetum fēcērunt atque eōs in fugam dedērunt; neque longius prōsequī potuērunt, quod equitēs cursum tenēre atque īnsulam capere nōn potuerant. Hoc ūnum ad prīstinam fortūnam Caesarī dēfuit.

27 Hostēs proeliō superātī, simul atque sē ex fugā recēpērunt, statim ad Caesarem lēgātōs dē pāce mīsērunt: 'obsidēs datūrōs quaeque imperāsset sēsē factūrōs' pollicitī sunt.

2 Ūnā cum hīs lēgātīs Commius Atrebas vēnit, quem suprā dēmōnstrāveram 'ā Caesare in Britanniam praemis-
3 sum'. Hunc illī ē nāvī ēgressum, cum ad eōs ōrātōris modō Caesaris mandāta dēferret, comprehenderant atque
4 in vincula coniēcerant – tum, proeliō factō, remīsērunt. In petendā pāce eius reī culpam in multitūdinem coniēcērunt et 'propter imprūdentiam ut ignōscerētur' petīvērunt.

5 Caesar questus quod, cum ultrō in continentem lēgātīs missīs pācem ab sē petīssent, bellum sine causā

quī- quae- quod-cumque = quisquis, quīvīs (omnis) quī
ag-gregāre = adiungere (gregī)

singulāris -e < singulī (singulārēs : singulōs)
ad-orīrī -ortum = aggredī, oppugnāre

scapha -ae *f*

speculātōrius -a -um < *speculātor* -ōris *m* = explōrātor
nāvigium -ī *n* = nāvis
labōrāre = in difficultāte esse
subsidium -ī *n* = auxilium
sub-mittere = mittere (adiūtum)

simul *atque*... cōnstitērunt
cōn-sequī = sequī
in fugam dare = in fugam vertere

prō-sequī = persequī
equitēs : nāvēs equitum

īnsulam capere : ad īnsulam pervenire

sē re-cipere = animum cōnfirmāre (ex timōre)
"obsidēs da*bimus* quaeque (= et quae) imperā*veris* faci*ēmus*"
sē datūrōs/factūrōs *esse*
-āsset = -ā*vi*sset

Atrebatēs, *sg* Atrebas -atis *m*

suprā: cap. 21.7
praemissum *esse*
ōrātor -ōris *m* (< ōrāre) = lēgātus
mandātum -ī *n* = imperium
cum dē-ferret = etsī dē-ferēbat
com-prehendere = vī capere
vinculum -ī *n* (< vincīre) = catēna
culpa -ae *f* = causa accūsandī (eius reī : eius maleficiī)
imprūdentia -ae *f* < *im-prūdēns*
ut *sibi* ignōscerētur (ā Caesare) : ut sibi Caesar ignōsceret
querī questum; questus : querēns
(terra) continēns -entis *f* (*abl* -ī) ↔ īnsula

intulissent, 'ignōscere imprūdentiae' dīxit, obsidēsque
imperāvit; quōrum illī partem statim dedērunt, partem 'ex 6
longinquiōribus locīs accersītam paucīs diēbus sēsē datū-
rōs' dīxērunt. Intereā suōs remigrāre in agrōs iussērunt, 7
prīncipēsque undique convenīre et sē cīvitātēsque Caesarī
commendāre coepērunt.

[*Nāvēs Rōmānōrum tempestāte afflīguntur*]

28 Hīs rēbus pāce cōnfirmātā, post diem quārtum quam est
in Britanniam ventum, nāvēs XVIII, dē quibus suprā
dēmōnstrātum est, quae equitēs sustulerant, ex superiōre
portū lēnī ventō solvērunt. Quae cum appropinquārent 2
Britanniae et ex castrīs vidērentur, tanta tempestās subitō
coorta est ut nūlla eārum cursum tenēre posset, sed aliae
eōdem unde erant profectae referrentur, aliae ad īnferi-
ōrem partem īnsulae, quae est propius sōlis occāsum,
magnō suī cum perīculō dēicerentur; quae tamen, ancorīs 3
iactīs, cum flūctibus complērentur, necessāriō adversā
nocte in altum prōvectae, continentem petiērunt.

29 Eādem nocte accidit ut esset lūna plēna, quī diēs mari-
timōs aestūs māximōs in Ōceanō efficere cōnsuēvit,
nostrīsque id erat incognitum. Ita ūnō tempore et longās 2
nāvēs, quibus Caesar exercitum trānsportandum cūrā-
verat quāsque in āridum subdūxerat, aestus complēverat,
et onerāriās, quae ad ancorās erant dēligātae, tempestās
afflīctābat, neque ūlla nostrīs facultās aut administrandī
aut auxiliandī dabātur. Complūribus nāvibus frāctīs, 3
reliquae cum essent, fūnibus, ancorīs, reliquīsque armā-

sē ignōscere imprūdentiae (: iīs propter imprūdentiam)

longinquus -a -um ↔ propinquus
accersere -īvisse -ītum = arcessere
sēsē datūrōs *esse*

com-mendāre (< -mandāre) = servandum/tuendum trādere

af-flīgere -xisse -ctum = perdere pulsandō, iactandō frangere
post diem quārtum quam = quārtō diē postquam
ventum est (ab eīs) = vēnērunt
suprā: cap. 22.4
tollere (in nāvem)

solvērunt = profectae sunt

co-orīrī -ortum = orīrī

eōdem = in eundem locum

occāsus -ūs *m* < occidere; sōlis occāsus : occidēns
suī *gen* = dē sē

necessāriō *adv*
adversus -a -um *part* < ad-vertere; a.ā nocte = prīmā nocte
prō-vehere

cōnsuēvit = solet

fūnis -is *m*

(nāvēs) sub-dūcere : ē marī in lītus dūcere
dē-ligāre = vincīre

afflīctāre = valdē afflīgere

auxiliārī = auxilium ferre

armāmenta -ōrum *n pl*: īnstrūmenta nāvis

mentīs āmissīs, ad nāvigandum inūtilēs, magna – id quod
necesse erat accidere – tōtīus exercitūs perturbātiō facta
4 est. Neque enim nāvēs erant aliae quibus reportārī
possent, et omnia deerant quae ad reficiendās nāvēs erant
ūsuī, et, quod omnibus cōnstābat hiemāre in Galliā
oportēre, frūmentum hīs in locīs in hiemem prōvīsum
nōn erat.

in-ūtilis -e ↔ ūtilis
perturbātiō -ōnis *f* < perturbāre
re-portāre
re-ficere < re- + facere
ūsuī esse = ad ūsum (ūtendum) esse, necessārium esse
cōnstat + *acc+īnf* = certum est; omnibus cōnstābat = omnēs prō certō habēbant/sciēbant
(rem) prō-vidēre = cūrāre ut rēs parētur, prae-parāre

[*Britannī rebellant*]

re-bellāre = bellum redintegrāre

30 Quibus rēbus cognitīs, prīncipēs Britanniae, quī post
proelium ad Caesarem convēnerant, inter sē collocūtī,
cum equitēs et nāvēs et frūmentum Rōmānīs deesse intel-
legerent et paucitātem mīlitum ex castrōrum exiguitāte
cognōscerent – quae hōc erant etiam angustiōra quod
2 sine impedīmentīs Caesar legiōnēs trānsportāverat – opti-
mum factū esse dūxērunt, rebelliōne factā, frūmentō
commeātūque nostrōs prohibēre et rem in hiemem prō-
dūcere, quod eīs superātīs aut reditū interclūsīs nēminem
posteā bellī īnferendī causā in Britanniam trānsitūrum
3 cōnfīdēbant. Itaque, rūrsus coniūrātiōne factā, paulātim
ex castrīs discēdere ac suōs clam ex agrīs dēdūcere
coepērunt.

paucitās -ātis *f* < paucī
rebelliō -ōnis *f* < re-bellāre
commeātus -ūs *m* = rēs quae advehuntur, rēs necessāriae
prō-dūcere = longiōrem facere
reditus -ūs *m* < red-īre
trānsitūrum *esse* cōnfīdēbant (= crēdēbant)
dē-dūcere = ab-dūcere

31 At Caesar, etsī nōndum eōrum cōnsilia cognōverat,
tamen, et ex ēventū nāvium suārum et ex eō quod obsidēs
dare intermīserant, fore id quod accidit suspicābātur.
2 Itaque ad omnēs cāsūs subsidia comparābat. Nam et
frūmentum ex agrīs cotīdiē in castra cōnferēbat et, quae
gravissimē afflīctae erant nāvēs, eārum māteriā atque

ēventus -ūs *m* (< ē-venīre) = quod ēvenit, fortūna; ex -ū nāvium : (ex eō) quod nāvēs frāctae erant
Britannī intermīserant
cāsus -ūs *m* = quod accidit, ēventus, fortūna
māteriā (: lignō) eārum nāvium quae gravissimē afflīctae erant ... ūtēbātur

aes aeris *n: metallum* ex quō assēs fiunt; metalla: ferrum [*Fe*], aes [*Cu*], argentum [*Ag*], aurum [*Au*]
ā mīlitibus administrārētur = mīlitēs administrārent
effēcit ut reliquīs commodē nāvigārī posset

aere ad reliquās reficiendās ūtēbātur, et quae ad eās rēs
erant ūsuī ex continentī comportārī iubēbat. Itaque, cum 3
summō studiō ā mīlitibus administrārētur, duodecim
nāvibus āmissīs, reliquīs ut nāvigārī commodē posset
effēcit.

ex cōnsuētūdine : ut fierī solēbat
neque ūllā bellī suspīciōne interpositā : cum intereā nūlla bellī suspīciō fuisset
suspīciō -ōnis *f* < suspicārī
eī = iī
prō portīs = ante portās stantēs
statiō -ōnis *f* (< stāre) = praesidium, locus praesidiī
pulvis -eris *m* = terra sicca quae ventō spargitur quasi nūbēs
in eā parte in quam (partem)...
id quod *factum* erat
aliquid novī cōnsiliī = aliquod novum cōnsilium (ā barbarīs initum *esse*)
succēdere = in locum alicuius sequī
cōnfestim = statim

Dum ea geruntur, legiōne ex cōnsuētūdine ūnā frūmen- **32**
tātum missā (quae appellābātur septima), neque ūllā ad id
tempus bellī suspīciōne interpositā, cum pars hominum in
agrīs remanēret, pars etiam in castra ventitāret, eī quī prō
portīs castrōrum in statiōne erant Caesarī nūntiāvērunt
'pulverem māiōrem quam cōnsuētūdō ferret in eā parte
vidērī quam in partem legiō iter fēcisset'. Caesar, id quod 2
erat suspicātus: aliquid novī ā barbarīs initum cōnsiliī,
cohortēs quae in statiōnibus erant sēcum in eam partem
proficīscī, ex reliquīs duās in statiōnem cohortēs suc-
cēdere, reliquās armārī et cōnfestim sēsē subsequī iussit.

suōs *mīlitēs*
aegrē ↔ facile *adv*
dē-metere -messuisse -messum = metere
dē-litēscere -tuisse = sē abdere
di-spergere -sisse -sum = passim spargere; *mīlitēs* dispersōs ... adortī (= aggressī)

Cum paulō longius ā castrīs prōcessisset, suōs ab 3
hostibus premī atque aegrē sustinēre et, cōnfertā legiōne,
ex omnibus partibus tēla conicī animadvertit. Nam quod, 4
omnī ex reliquīs partibus dēmessō frūmentō, pars ūna
erat reliqua, suspicātī hostēs hūc nostrōs esse ventūrōs,
noctū in silvīs dēlituerant, tum dispersōs, dēpositīs armīs 5
in metendō occupātōs subitō adortī, paucīs interfectīs re-
liquōs incertīs ōrdinibus perturbāverant, simul equitātū
atque essedīs circumdederant.

per-equitāre (< eques) = equō vehī (per locum)

– Genus hoc est ex essedīs pugnae: Prīmō per omnēs **33**
partēs perequitant et tēla coniciunt atque ipsō terrōre
equōrum et strepitū rotārum ōrdinēs plērumque per-

turbant, et, cum sē inter equitum turmās īnsinuāvērunt, ex
2 essedīs dēsiliunt et pedibus proeliantur. Aurīgae interim
paulātim ex proeliō excēdunt atque ita currūs collocant
ut, sī illī ā multitūdine hostium premantur, expedītum ad
3 suōs receptum habeant. Ita mōbilitātem equitum, stabili-
tātem peditum in proeliīs praestant, ac tantum ūsū
cotīdiānō et exercitātiōne efficiunt utī in dēclīvī ac
praecipitī locō incitātōs equōs sustinēre et brevī moderārī
ac flectere et per tēmōnem percurrere et in iugō īnsistere
et sē inde in currūs citissimē recipere cōnsuērint. –

[*Caesar Britannīs superātīs in continentem redit*]

34 Quibus rēbus perturbātīs nostrīs novitāte pugnae, tem-
pore opportūnissimō Caesar auxilium tulit: namque eius
adventū hostēs cōnstitērunt, nostrī sē ex timōre recēpē-
2 runt. Quō factō, ad lacessendum et ad committendum
proelium aliēnum esse tempus arbitrātus, suō sē locō
continuit et, brevī tempore intermissō, in castra legiōnēs
redūxit.

3 Dum haec geruntur, nostrīs omnibus occupātīs, quī
erant in agrīs reliquī discessērunt.

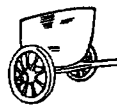
4 Secūtae sunt continuōs complūrēs diēs tempestātēs
quae et nostrōs in castrīs continērent et hostem ā pugnā
prohibērent.

5 Interim barbarī nūntiōs in omnēs partēs dīmīsērunt
paucitātemque nostrōrum mīlitum suīs praedicāvērunt et
'quanta praedae faciendae atque in perpetuum suī
līberandī facultās darētur, sī Rōmānōs castrīs expulissent'

turma -ae *f* = parvus equitum numerus (xxx ferē)
in-sinuāre = īnferre; sē ī. = vī intrāre
aurīga -ae *m* = quī currum regit

receptus -ūs *m* < (sē) recipere
mōbilitās -ātis *f* < mōbilis
stabilitās -ātis *f* ↔ mōbilitās (< stabilis -e ↔ mōbilis)

dēclīvis -e ↔ plānus; (locus) d. = paulum dēscendēns
praeceps -cipitis *adi* = arduus
moderārī = regere
citō *adv* = celeriter; *comp* citius, *sup* citissimē
cōnsuē*ve*rint = soleant

tēmō -ōnis *m*

novitās -ātis *f* < novus; novitāte pugnae : propter novitātem p.
Caesar nostrīs perturbātīs... auxilium tulit

(tempus) aliēnum ↔ idōneum

Britannī quī ...

continuus -a -um = sine intervāllō
tempestātēs quae... contin*ērent* = *tantae* tempestātēs *ut*... continērent

praedicāre = clārē dīcere
perpetuum -ī *n* : tempus p.
suī (*gen*) līberandī facultās = facultās *sē* līberandī
"... sī Rōmānōs *ē* castrīs expul*erimus*"

dēmōnstrāvērunt. Hīs rēbus celeriter magnā multitūdine 6
peditātūs equitātūsque coāctā, ad castra vēnērunt.

peditātus -ūs *m* = peditum numerus

Caesar, etsī idem quod superiōribus diēbus acciderat 35
fore vidēbat – ut, sī essent hostēs pulsī, celeritāte perīculum effugerent – tamen, nactus equitēs circiter XXX,
quōs Commius Atrebas, dē quō ante dictum est, sēcum
trānsportāverat, legiōnēs in aciē prō castrīs cōnstituit.
Commissō proeliō, diūtius nostrōrum mīlitum impetum 2
hostēs ferre nōn potuērunt, ac terga vertērunt. Quōs tantō 3
spatiō persecūtī quantum cursū et vīribus efficere potuērunt, complūrēs ex eīs occīdērunt, deinde omnibus longē
lātēque aedificiīs incēnsīs, sē in castra recēpērunt.

ante: cap. 21.7; 27.2-3
prō castrīs = ante castra
nostrī persecūtī
cursus -ūs *m* < currere; cursū et vīribus = omnibus vīribus currendō

Eōdem diē lēgātī ab hostibus missī ad Caesarem dē 36
pāce vēnērunt. Hīs Caesar numerum obsidum quem ante 2
imperāverat duplicāvit eōsque in continentem addūcī
iussit, quod, propinquā diē aequinoctiī, īnfīrmīs nāvibus
hiemī nāvigātiōnem subiciendam nōn exīstimāvit. Ipse 3
idōneam tempestātem nactus paulō post mediam noctem
nāvēs solvit, quae omnēs incolumēs ad continentem pervēnērunt; sed ex eīs onerāriae duae eōsdem quōs reliquī 4
portūs capere nōn potuērunt et paulō īnfrā dēlātae sunt.

duplicāre = bis tantō māiōrem facere (< *du-plex* -icis *adi* = bis tantus)
aequinoctium: a.d. VIII kal.Oct.
sub-icere *+dat*: nāvigātiōnem hiemī subicere = nāvigandō perīcula hiemis subīre

[*Rebelliō Morinōrum*]

Quibus ex nāvibus cum essent expositī mīlitēs circiter 37
trecentī atque in castra contenderent, Morinī, quōs Caesar
in Britanniam proficīscēns pācātōs relīquerat, spē praedae
adductī prīmō nōn ita magnō suōrum numerō circumstetērunt ac ‘sī sēsē interficī nōllent’ arma pōnere iussērunt.

nōn ita magnus = certē nōn m.
suōrum *mīlitum*
nostrōs circum-stetērunt
“sī *vōs* interficī nōn *vultis*, arma pōnite!”

2 Cum illī, orbe factō, sēsē dēfenderent, celeriter ad clāmōrem hominum circiter mīlia sex convēnērunt. Quā rē nūntiātā, Caesar omnem ex castrīs equitātum suīs auxiliō mīsit.

orbis -is *m:* exercitus in orbem īnstrūctus (ut undique sē dēfendat)

auxiliō (*dat*) = ad auxilium (venīre/mittere)

3 Interim nostrī mīlitēs impetum hostium sustinuērunt atque amplius hōrīs quattuor fortissimē pugnāvērunt et, paucīs vulneribus acceptīs, complūrēs ex eīs occīdērunt.

4 Posteā vērō quam equitātus noster in cōnspectum vēnit, hostēs abiectīs armīs terga vertērunt magnusque eōrum numerus est occīsus.

posteā... quam = posteāquam

38 Caesar posterō diē T. Labiēnum cum eīs legiōnibus
quās ex Britanniā redūxerat in Morinōs quī rebelliōnem
2 fēcerant mīsit. Quī cum propter siccitātēs palūdum quō sē
reciperent nōn habērent (quō superiōre annō perfugiō
erant ūsī) omnēs ferē in potestātem Labiēnī pervēnērunt.

siccitās -ātis *f* < siccus
palūs -ūdis *f* = locus ūmidus
quō sē reciperent : locum quō sē recipere poterant
perfugium -ī *n* = locus quō hominēs perfugiunt; quō perfugiō ... ūsī erant

3 At Q. Titūrius et L. Cotta lēgātī, quī in Menapiōrum fīnēs legiōnēs dūxerant, omnibus eōrum agrīs vāstātīs, frūmentīs succīsīs, aedificiīs incēnsīs, quod Menapiī sē omnēs in dēnsissimās silvās abdiderant, sē ad Caesarem recēpērunt.

dēnsus -a -um = cōnfertus

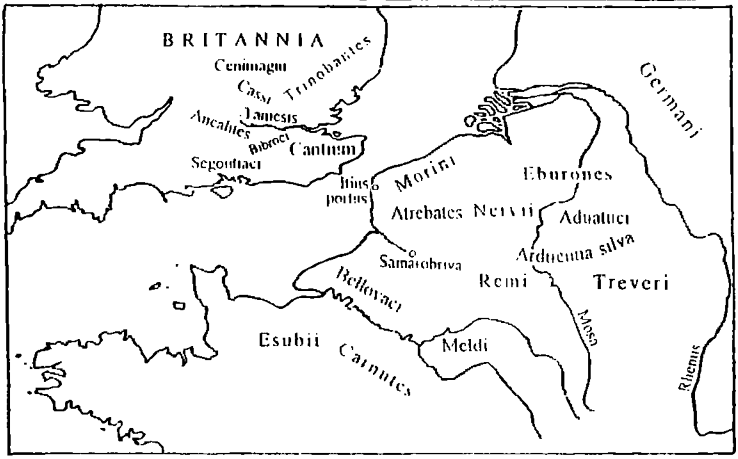
4 Caesar in Belgīs omnium legiōnum hīberna cōnstituit. Eō duae omnīnō cīvitātēs ex Britanniā obsidēs mīsērunt, reliquae neglēxērunt.

neglēxērunt : nōn fēcērunt

5 Hīs rēbus gestīs, ex litterīs Caesaris diērum vīgintī supplicātiō ā senātū dēcrēta est.

supplicātiō -ōnis *f* = diēs quō populus ad omnia templa dīs grātiās agit

Aduātucī -ōrum *m pl*
Ancalitēs -um *m pl*
Arduenna silva
Bellovacī -ōrum *m pl*
Bibrocī -ōrum *m pl*
Cantium -ī *n*
Carnūtēs -um *m pl*
Cassī -ōrum *m pl*
Cenimagnī -ōrum *m pl*
Esubiī -ōrum *m pl*
Itius portus
Meldī -ōrum *m pl*
Nerviī -ōrum *m pl*
Rēmī -ōrum *m pl*
Samarobrīva -ae *f*, oppidum
Segontiacī -ōrum *m pl*
Tamesis -is *m*, flūmen
Trīnobantēs -ium *m pl*

LIBER QVINTVS

[*Classe comparātā Caesar iterum in Britanniam trāicit*]

annō 54 a.C.

cōnsuē*verat* = solēbat

L. Domitiō Ap. Claudiō cōnsulibus, discēdēns ab hībernīs Caesar in Italiam, ut quotannīs facere cōnsuērat, lēgātīs imperat quōs legiōnibus praefēcerat utī quam plūrimās possent hieme nāvēs aedificandās veterēsque reficiendās cūrārent. Eārum modum fōrmamque dēmōnstrat: 1

onerāre = onere complēre
subductiō -ōnis *f* < subdūcere
eās facit paulō humiliōrēs quam *eae* (*nāvēs*) quibus...
cōnsuēvimus = solēmus
crēber -bra -brum = frequēns
commūtātiō -ōnis *f* < commūtāre

eās facit paulō lātiōrēs quam *eae* quibus...

(nāvis) āctuāria = quae rēmīs agitur; hās -ās imperat fierī = imperat ut hae -ae fīant
humilitās -ātis *f* < humilis
(nāvem) armāre = armāmentīs parāre
conventus -ūs *m* (< convenīre) = diēs quō iūs inter cīvēs dīcitur
per-agere
Pirustae -ārum *m pl*, gēns Illyricī

Ad celeritātem onerandī subductiōnēsque paulō facit humiliōrēs quam quibus in nostrō marī ūtī cōnsuēvimus, atque id eō magis quod propter crēbrās commūtātiōnēs aestuum minus magnōs ibi flūctūs fierī cognōverat. Ad onera ac multitūdinem iūmentōrum trānsportandam paulō lātiōrēs quam quibus in reliquīs ūtimur maribus. Hās omnēs āctuāriās imperat fierī, quam ad rem multum humilitās adiuvat. Ea quae sunt ūsuī ad armandās nāvēs ex Hispāniā apportārī iubet. 2 3 4

Ipse, conventibus Galliae citeriōris perāctīs, in Illyricum proficīscitur, quod ā Pirustīs fīnitimam partem prōvinciae 5

6 incursiōnibus vāstārī audiēbat. Eō cum vēnisset, cīvitāti-
bus mīlitēs imperat certumque in locum convenīre iubet.
7 Quā rē nūntiātā, Pirustae lēgātōs ad eum mittunt quī
doceant 'nihil eārum rērum pūblicō factum cōnsiliō';
'sēsē'que 'parātōs esse' dēmōnstrant 'omnibus ratiōnibus
8 dē iniūriīs satisfacere'. Perceptā ōrātiōne eōrum, Caesar
obsidēs imperat eōsque ad certam diem addūcī iubet;
'nisi ita fēcerint, sēsē bellō cīvitātem persecūtūrum' dē-
9 mōnstrat. Eīs ad diem adductīs, ut imperāverat, arbitrōs
inter cīvitātēs dat quī lītem aestiment poenamque cōn-
stituant.

incursiō -ōnis *f* < in-currere
pūblicō cōnsiliō factum *esse*
parātōs... satisfacere = parātōs ad satisfaciendum
per-cipere -iō -cēpisse -ceptum = audīre et cognōscere
C. *iīs* obsidēs imperat
"nisi ita fēceritis, bellō cīvitātem *vestram* persequar"
arbiter -trī *m* = quī iūdicat quid aequum (iūstum) sit
līs lītis *f* = certāmen, id dē quō certātur

2 Hīs cōnfectīs rēbus conventibusque perāctīs, in citeriō-
rem Galliam revertitur atque inde ad exercitum proficīs-
2 citur. Eō cum vēnisset, circuitīs omnibus hībernīs, singu-
lārī mīlitum studiō in summā omnium rērum inopiā circi-
ter sescentās eius generis cuius suprā dēmōnstrāvimus
nāvēs et longās XXVIII invēnit īnstrūctās neque multum
abesse ab eō quīn paucīs diēbus dēdūcī possint.

circu-īre = circum-īre
singulāris -e = ēgregius
DC nāvēs eius generis cuius *generis nāvēs* suprā (cap. 1.2) d.
īnstruere = (omnī rē) parāre
nōn multum abest (ab eō) *quīn* fierī pos*sit* = paene fierī potest
(nāvem) dēdūcere ↔ subdūcere

3 Collaudātīs mīlitibus atque eīs quī negōtiō praefuerant,
quid fierī velit ostendit atque omnēs ad portum Itium
convenīre iubet, quō ex portū commodissimum in Britan-
niam trāiectum esse cognōverat, circiter mīlium passuum
XXX trānsmissum ā continentī. Huic reī quod satis esse
vīsum est mīlitum relīquit.

col-laudāre (< con-) = laudāre (multōs)
trānsmissus -ūs *m* = trāiectus (< *trāns-mittere* = trānsīre)
huic reī (: ad praesidium portūs) relīquit quod mīlitum (: quot mīlitēs) satis esse *eī* vīsum est

4 Ipse cum legiōnibus expedītīs IIII et equitibus DCCC in
fīnēs Trēverōrum proficīscitur, quod hī neque ad concilia
veniēbant neque imperiō pārēbant Germānōsque Trāns-
rhēnānōs sollicitāre dīcēbantur.

expedītus = parātus ad pugnam
IIII = IV
imperiō *Caesaris* pārēbant
sollicitāre = incitāre

Haec cīvitās longē plūrimum tōtīus Galliae equitātū **3**
valet magnāsque habet cōpiās peditum, Rhēnumque (ut
suprā dēmōnstrāvimus) tangit. In eā cīvitāte duō dē prīn- 2
cipātū inter sē contendēbant, Indutiomārus et Cingetorīx;
ē quibus alter, simulatque dē Caesaris legiōnumque ad- 3
ventū cognitum est, ad eum vēnit, 'sē suōsque omnēs in
officiō futūrōs neque ab amīcitiā populī Rōmānī dēfectū-
rōs' cōnfīrmāvit, quaeque in Trēverīs gererentur ostendit.
At Indutiomārus equitātum peditātumque cōgere, eīsque 4
quī per aetātem in armīs esse nōn poterant in silvam
Arduennam abditīs (quae ingentī magnitūdine per mediōs
fīnēs Trēverōrum ā flūmine Rhēnō ad initium Rēmōrum
pertinet) bellum parāre īnstituit. Sed posteāquam nōnnūllī 5
prīncipēs ex eā cīvitāte – et familiāritāte Cingetorīgis ad-
ductī et adventū nostrī exercitūs perterritī – ad Caesarem
vēnērunt et dē suīs prīvātim rēbus ab eō petere coepērunt,
quoniam cīvitātī cōnsulere nōn possent, veritus nē ab
omnibus dēsererētur Indutiomārus lēgātōs ad Caesarem
mittit: 'sēsē idcircō ab suīs discēdere atque ad eum venīre 6
nōluisse quō facilius cīvitātem in officiō continēret, nē
omnis nōbilitātis discessū plēbs propter imprūdentiam
lāberētur; itaque esse cīvitātem in suā potestāte sēque, sī 7
Caesar permitteret, ad eum in castra ventūrum, suās
cīvitātisque fortūnās eius fideī permissūrum'.

Caesar, etsī intellegēbat quā dē causā ea dīcerentur **4**
quaeque eum rēs ab īnstitūtō cōnsiliō dēterrēret, tamen,
nē aestātem in Trēverīs cōnsūmere cōgerētur omnibus ad
Britannicum bellum rēbus comparātīs, Indutiomārum ad

valēre = validus esse

tangit : attingit
prīncipātus -ūs *m* = prīnceps locus
Cingetorīx -īgis *m*
dē adventū cognitum est = adventus cognitus est
"*ego meī*que omnēs in officiō *erimus* neque ab amīcitiā populī Rōmānī dē*ficiēmus*"
in officiō : Caesarī oboediēns
cōn-firmāre = affirmāre

cōgere *īnstituit* (= coepit)

initium Rēmōrum : fīnis R. (unde Rēmī incipiunt)

familiāritās -ātis *f* = amīcitia (< *familiāris* -is *m* = amīcus)

prīvātim *adv* ↔ pūblicē
ab eō petere = eum (dē)precārī
cōnsulere +*dat* = prōdesse, cūram habēre dē, cūrāre; cīvitātī c. : dē cīvitāte ab eō petere
lēgātōs mittit *quī dīcant* '.....'
idcircō = ideō
"idcircō ab *meīs* discēdere atque ad *tē* venīre nōlu*ī* quō (: ut eō) facilius ... continē*rem*"
plēbs -is *f* = populus (↔ nōbilitās)
lābī = prāvē facere, dēficere
"itaque *est* cīvitā*s* in *meā* potestāte et, sī permitt*is*, ad *tē* in castra veni*am*, *meās* cīvitātisque fortūnās *tuae* fideī permitt*am*"
rem fideī alicuius permittere = rem alicui cōnfīdere/crēdere (servandam dare)
: et quae rēs eum...
īnstitūtō cōnsiliō: vidē suprā cap. 3.4

2 sē cum ducentīs obsidibus venīre iussit. Hīs adductīs – in
eīs fīliō propinquīsque eius omnibus quōs nōminātim
ēvocāverat – cōnsolātus Indutiomārum hortātusque est
utī in officiō manēret. .....

propinquī -ōrum *m pl* = cōnsanguineī et amīcī
nōminātim *adv* = nōmine, singulīs nōminātīs

5 Hīs rēbus cōnstitūtīs, Caesar ad portum Itium cum
2 legiōnibus pervēnit. Ibi cognōscit LX nāvēs, quae in
Meldīs factae erant, tempestāte reiectās cursum tenēre
nōn potuisse atque eōdem unde erant profectae revertisse;
reliquās parātās ad nāvigandum atque omnibus rēbus
3 īnstrūctās invēnit. Eōdem equitātus tōtīus Galliae con-
vēnit, numerō mīlium quattuor, prīncipēsque ex omnibus
4 cīvitātibus. Ex quibus perpaucōs, quōrum in sē fidem
perspexerat, relinquere in Galliā, reliquōs obsidum locō
sēcum dūcere dēcrēverat, quod, cum ipse abesset, mōtum
Galliae verēbātur. ....

īnstruere + *abl* = parātum facere, ōrnāre, armāre
obsidum locō : ut obsidēs
mōtus : rebelliō

8 Hīs rēbus gestīs, Labiēnō in continentī cum tribus
legiōnibus et equitum mīlibus duōbus relictō, ut portūs
tuērētur et rem frūmentāriam prōvidēret quaeque in
Galliā gererentur cognōsceret cōnsiliumque prō tempore
2 et prō rē caperet, ipse cum quīnque legiōnibus et parī
numerō equitum quem in continentī relīquerat, ad sōlis
occāsum nāvēs solvit et lēnī Āfricō prōvectus, mediā
circiter nocte ventō intermissō cursum nōn tenuit, et
longius dēlātus aestū ortā lūce sub sinistrā Britanniam
3 relictam cōnspexit. Tum rūrsus aestūs commūtātiōnem
secūtus rēmīs contendit ut eam partem īnsulae caperet
quā optimum esse ēgressum superiōre aestāte cognōverat.
4 Quā in rē admodum fuit mīlitum virtūs laudanda, quī

prō tempore et prō rē = ut tempus et rēs postulāret
ipse : Caesar
parī numerō : eōdem numerō
Āfricus -ī *m* = ventus quī ab Āfricā (inter merīdiem et occidentem) flat
orīrī ortum; ortā lūce : ortō sōle, prīmā lūce
ēgressus -ūs *m* < ēgredī
ad-modum *adv* = valdē

vectōrius -a -um < vehere; nāvis vectōria = nāvis onerāria
ad-aequāre = aequus esse atque; cursum a. = aequē currere
accessum est : accessērunt
merīdianus -a -um < merīdiēs; merīdiānō tempore = merīdiē
manus -ūs *f* = numerus armātōrum, exercitus
annōtinus -a -um = ex priōre annō, priōre annō factus

vectōriīs gravibusque nāvigiīs nōn intermissō rēmigandī labōre longārum nāvium cursum adaequārunt.

Accessum est ad Britanniam omnibus nāvibus merī- 5
diānō ferē tempore, neque in eō locō hostis est vīsus;
sed, ut posteā Caesar ex captīvīs cognōvit, cum magnae 6
manūs eō convēnissent, multitūdine nāvium perterritae
– quae cum annōtinīs prīvātīsque amplius octingentae
ūnō erant vīsae tempore – ā lītore discesserant ac sē in
superiōra loca abdiderant.

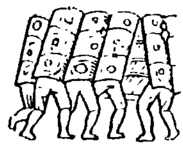
praesidiō *dat* = ad praesidium
verērī + *dat:* verērī nāvibus = v. nē quid accidat nāvibus
mollis -e: lītus molle : molliter (: paulum) dēclīve
cum equitātū atque essedīs
nātūrā et opere : locō (arduō) et mūnītiōne (vāllō, fossā, cēt.)
domesticus -a -um < domus; bellum -um = b. inter cīvēs
prae-parāre = ante parāre
introitus -ūs *m* ↔ exitus
prae-clūdere -sisse -sum < prae + claudere
prō-pugnāre
in-gredī -gressum = intrāre

[*Castellō hostium captō, Caesar ad nāvēs afflīctās redit*]

Caesar, expositō exercitū et locō castrīs idōneō captō, 9
ubi ex captīvīs cognōvit quō in locō hostium cōpiae cōnsēdissent, cohortibus decem ad mare relictīs et equitibus trecentīs quī praesidiō nāvibus essent, dē tertiā vigiliā ad hostēs contendit, eō minus veritus nāvibus quod in lītore mollī atque apertō dēligātās ad ancoram relinquēbat, et praesidiō nāvibus Q. Ātrium praefēcit.

Ipse noctū prōgressus mīlia passuum circiter XII 2
hostium cōpiās cōnspicātus est. Illī equitātū atque essedīs 3
ad flūmen prōgressī ex locō superiōre nostrōs prohibēre
et proelium committere coepērunt. Repulsī ab equitātū sē 4
in silvās abdidērunt, locum nactī ēgregiē et nātūrā et
opere mūnītum, quem domesticī bellī, ut vidēbātur, causā
iam ante praeparāverant; nam crēbrīs arboribus succīsīs
omnēs introitūs erant praeclūsī. Ipsī ex silvīs rārī 5
prōpugnābant nostrōsque intrā mūnītiōnēs ingredī prohibēbant.

testūdō

6 At mīlitēs legiōnis septimae, testūdine
factā et aggere ad mūnītiōnēs adiectō,
locum cēpērunt eōsque ex silvīs ex-
7 pulērunt paucīs vulneribus acceptīs. Sed
eōs fugientēs longius Caesar prōsequī vetuit, et quod locī
nātūram ignōrābat et quod, magnā parte diēī cōnsūmptā,
mūnītiōnī castrōrum tempus relinquī volēbat.

10 Postrīdiē eius diēī māne tripertītō mīlitēs equitēsque in
expedītiōnem mīsit, ut eōs quī fūgerant persequerentur.
2 Hīs aliquantum itineris prōgressīs, cum iam extrēmī
essent in prōspectū, equitēs ā Q. Ātriō ad Caesarem
vēnērunt quī nūntiārent 'superiōre nocte māximā coortā
tempestāte prope omnēs nāvēs afflīctās atque in lītore
ēiectās esse, quod neque ancorae fūnēsque subsisterent
neque nautae gubernātōrēsque vim tempestātis patī
3 possent; itaque ex eō concursū nāvium magnum esse
incommodum acceptum'.

11 Hīs rēbus cognitīs, Caesar legiōnēs equitātumue re-
vocārī atque in itinere resistere iubet, ipse ad nāvēs
2 revertitur. Eadem ferē quae ex nūntiīs litterīsque
cognōverat cōram perspicit, sīc ut āmissīs circiter XL
nāvibus reliquae tamen reficī posse magnō negōtiō
vidērentur.

3 Itaque ex legiōnibus fabrōs dēligit et ex continentī aliōs
4 arcessī iubet. Labiēnō scrībit 'ut quam plūrimās posset eīs
5 legiōnibus quae sunt apud eum nāvēs īnstituat'. Ipse, etsī
rēs erat multae operae ac labōris, tamen commodissimum
esse statuit omnēs nāvēs subdūcī et cum castrīs ūnā

testūdō -inis *f* = tēctum ē scūtīs coniūnctīs factum
agger -is *m* = vāllum ē terrā factum

testūdō -inis *f*

vetāre -uisse -itum

relinquī : reliquum esse

tri-pertītus -a -um = in trēs partēs dīvīsus; *adv* -ō
expedītiō -ōnis *f* = iter mīlitum expedītōrum
extrēmus = postrēmus
prōspectus -ūs *m* < prōspicere; in -ū = in cōnspectū (procul)

sub-sistere = firmē stāre, sustinēre

cōram *adv* = ante oculōs, praesēns
magnō negōtiō = magnō labōre

quam plūrimās nāvēs posset

īnstituere : facere incipere

rēs multī labōris = rēs *labōriōsa*
commodus -a -um = idōneus, facilis

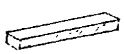
nocturnus -a -um < nox
praesidiō (*dat*) = ad praesidium

mūnītiōne coniungī. In hīs rēbus circiter diēs X cōnsūmit, 6
nē nocturnīs quidem temporibus ad labōrem mīlitum inter-
missīs. Subductīs nāvibus castrīsque ēgregiē mūnītīs, eās- 7
dem cōpiās, quās ante, praesidiō nāvibus relīquit.

summa -ae *f* (↔ pars) = tōta rēs, cūnctum negōtium; s. imperiī = summum/tōtum imperium
Cassivellaunus -ī *m*, rēx Britannōrum
Tamesis -is *m*, *acc* -im
continēns -entis *adi* = continuus, nōn intermissus
inter-cēdere = intervenīre; huic cum reliquīs cīvitātibus bella intercesserant : inter hunc et reliquās cīvitātēs bella fuerant

Ipse eōdem unde redierat proficīscitur. Eō cum vēnis- 8
set, māiōrēs iam undique in eum locum cōpiae Britannō-
rum convēnerant, summā imperiī bellīque administrandī
commūnī cōnsiliō permissā Cassivellaunō, cuius fīnēs ā
maritimīs cīvitātibus flūmen dīvidit quod appellātur
Tamesis, ā marī circiter mīlia passuum LXXX. Huic 9
superiōre tempore cum reliquīs cīvitātibus continentia
bella intercesserant, sed nostrō adventū permōtī Britannī
hunc tōtī bellō imperiōque praefēcerant.

[*Dē Britanniā eiusque incolīs*]

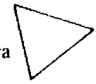
interior -ius *comp* < intrā
memoriā prōdere = nārrāre (rēs antīquās ē memoriā)
Belgium -ī *n*, fīnēs Belgārum
ex quibus cīvitātibus ortī
īn-fīnītus -a-um = sine fīne, māximus
cōn-similis -e = similis
tālea -ae *f*

pondus -eris *n* = gravitās (onus grave magnum *pondus* habet)
exāmināre = pondus statuere, mētīrī (quam gravis rēs sit)
plumbum -ī *n*, metallum molle, vīle; p. nigrum [*Pb*] gravissimum est; p. album [*St*] levius
mediterrāneus -a -um = situs in mediā terrā (↔ maritimus)

Britanniae pars interior ab eīs incolitur quōs nātōs in 12
īnsulā ipsī memoriā prōditum dīcunt, maritima pars ab eīs 2
quī praedae ac bellī īnferendī causā ex Belgiō trānsierant,
quī omnēs ferē eīs nōminibus cīvitātum appellantur qui-
bus ortī ex cīvitātibus eō pervēnērunt et bellō illātō ibi
permānsērunt atque agrōs colere coepērunt.

Hominum est īnfīnīta multitūdō crēberrimaqe aedificia 3
ferē Gallicīs cōnsimilia; pecorum magnus numerus.

Ūtuntur aut aere aut nummō aureō aut tāleīs ferreīs 4
ad certum pondus exāmīnātīs prō nummō. Nāscitur ibi
plumbum album in mediterrāneīs regiōnibus, in maritimīs
ferrum, sed eius exigua est cōpia; aere ūtuntur importātō.
Māteria cuiusque generis ut in Galliā est praeter 5

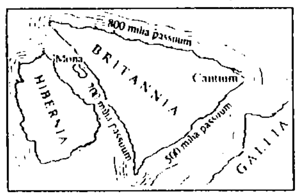
fōrma triquetra ← angulus -ī *m*

6 fāgum atque abietem. Leporem et gallīnam et ānserem
gustāre fās nōn putant; haec tamen alunt animī volup-
7 tātisque causā. Loca sunt temperātiōra quam in Galliā,
remissiōribus frīgoribus.

13 Īnsula nātūrā triquetra, cuius ūnum latus est contrā
Galliam. Huius lateris alter angulus, quī est ad Cantium,
quō ferē omnēs ex Galliā nāvēs appelluntur, ad orientem
sōlem, īnferior ad merīdiem spectat. Hoc pertinet circiter
2 mīlia passuum quīngenta. Alterum vergit ad Hispāniam
atque occidentem sōlem; quā ex parte est Hibernia, dīmi-
diō minor, ut exīstimātur, quam Britannia, sed parī spatiō
3 trānsmissūs atque ex Galliā est in Britanniam. In hōc
mediō cursū est īnsula quae appellātur Mona; complūrēs
praetereā minōrēs subiectae īnsulae exīstimantur, dē
quibus īnsulīs nōnnūllī scrīpsērunt 'diēs continuōs XXX
4 sub brūmā esse noctem'. Nōs nihil dē eō percontātiōnibus
reperiēbāmus, nisi certīs ex aquā mēnsūrīs breviōrēs esse
5 quam in continentī noctēs vidēbāmus. Huius est longi-
tūdō lateris, ut fert illōrum opīniō, septingentōrum
6 mīlium. Tertium est contrā septentriōnēs, cui partī nūlla
est obiecta terra; sed eius angulus lateris māximē ad
Germāniam spectat. Hoc mīlia passuum octingenta in
7 longitūdinem esse exīstimātur. Ita omnis īnsula est in
circuitū vīciēs centum mīlium passuum.

fās *indēcl n* = quod per deōs licet; fās est = licet (per deōs)
voluptās -ātis *f* = quod dēlectat, dēliciae
temperātus -a -um = nec calidus nec frīgidus
remissus -a -um (*part* < re-mittere) = lēnis, moderātus
triquetrus -a -um = quī tria latera et trēs angulōs habet

ap-pellere < ad + pellere
īnferior *angulus*
spectāre ad = vergere ad
hoc *latus* pertinet (: longum est)
alterum *latus*
dīmidium -ī *n* = dīmidia pars

sub-iectae : īnfrā (prope) sitae; subiectae *esse* exīstimantur
brūma -ae *f* = diēs annī brevissimus (a. d. VIII kal. Iān.)
percontātiō -ōnis *f* < *percontārī* = interrogāre
mēnsūra -ae *f* < mētīrī; aqua: *clepsydra*, īnstrūmentum ad hōrās mētiendās
ut fert illōrum opīniō = ut illī *opīnantur* (= exīstimant)
DCC mīlium *passuum*
tertium *latus*
(terra) ob-iecta = sita contrā

vīciēs = 20×; v. centum mīlia = v. *centēna* mīlia (2000000); centēnī -ae -a = C et C...

hīs : incolīs
interiōrēs *m pl* = incolae interiōris partis

Ex hīs omnibus longē sunt hūmānissimī quī Cantium 14
incolunt, quae regiō est maritima omnis, neque multum ā
Gallicā differunt cōnsuētūdine. Interiōrēs plērīque frū- 2
menta nōn serunt, sed lacte et carne vīvunt pellibusque
sunt vestītī.

īn-ficere = colōre afficere
vitrum -ī *n* = herba ex quā color efficitur *caeruleus* (: color caelī serēnī vel maris tranquillī)
horridus -a -um = horrendus
(capillus) prō-missus = longus; capillō (*abl*) esse prōmissō = capillum habēre prōmissum
rādere -sisse -sum = capillum vel *barbam* auferre cultrō
duo-dēnī -ae -a = XII et XII...

Omnēs vērō sē Britannī vitrō īnficiunt, 3
quod caeruleum efficit colōrem, atque hōc
horridiōrēs sunt in pugnā aspectū; capillō-
que sunt prōmissō atque omnī parte corpo-
ris rāsā praeter caput et labrum superius.

barba -ae *f*

Uxōrēs habent dēnī duodēnīque inter sē commūnēs, et 4
māximē frātrēs cum frātribus parentēsque cum līberīs.
Sed quī sunt ex eīs nātī eōrum habentur līberī quō prī- 5
mum virgō quaeque dēducta est.

īnfantēs quī sunt ex eīs nātī
quō : ad quōs

[*Victō Cassivellaunō, Caesar exercitum redūcit*]

cōn-flīgere -īxisse -īctum = ācriter concurrere (proeliō)
com-pellere -pulisse -pulsum = eōdem pellere (multōs)
cupidius = nimis cupidē

Equitēs hostium essedāriīque ācriter proeliō cum 15
equitātū nostrō in itinere cōnflīxērunt, ita tamen ut nostrī
omnibus partibus superiōrēs fuerint atque eōs in silvās
collēsque compulerint. Sed, complūribus interfectīs, 2
cupidius īnsecūtī nōnnūllōs ex suīs āmīsērunt. At illī, 3
intermissō spatiō, imprūdentibus nostrīs atque occupātīs
in mūnītiōne castrōrum, subitō sē ex silvīs ēiēcērunt,
impetūque in eōs factō quī erant in statiōne prō castrīs
collocātī, ācriter pugnāvērunt. Duābusque missīs sub- 4
sidiō cohortibus ā Caesare (atque eīs prīmīs legiōnum
duārum), cum hae perexiguō intermissō locī spatiō inter
sē cōnstitissent, novō genere pugnae perterritīs nostrīs,

subsidiō (*dat*) mittere = ad subsidium mittere, submittere
prīmīs *cohortibus*
per-exiguus = valdē exiguus

per mediōs audācissimē perrūpērunt sēque inde incolu-
5 mēs recēpērunt. Eō diē Q. Laberius Dūrus, tribūnus mīli-
tum, interficitur. Illī plūribus submissīs cohortibus re-
pelluntur.

Britannī per mediōs *nostrōs*... perrūpērunt

16 Tōtō hōc in genere pugnae, cum sub oculīs omnium ac
prō castrīs dīmicārētur, intellēctum est nostrōs propter
gravitātem armōrum, quod neque īnsequī cēdentēs pos-
sent neque ab signīs discēdere audērent, minus aptōs esse
2 ad huius generis hostem, equitēs autem magnō cum perī-
culō proeliō dīmicāre, proptereā quod illī etiam cōnsultō
plērumque cēderent et, cum paulum ab legiōnibus nostrōs
remōvissent, ex essedīs dēsilīrent et pedibus disparī proe-
4 liō contenderent. Accēdēbat hūc ut numquam cōnfertī,
sed rārī magnīsque intervāllīs proeliārentur statiōnēsque
dispositās habērent atque aliī aliōs deinceps exciperent
integrīque et recentēs dēfetīgātīs succēderent.

dīmicāre = pugnāre
nostrōs *peditēs*
aptus -a -um = idōneus, parātus
illī : Britannī
cōnsultō *adv* = cōnsiliō (↔ forte)
nostrōs *equitēs*
dis-pār -paris (↔ pār) = impār
accēdēbat hūc = ad hoc accēdēbat (: addendum erat)
rārī ↔ cōnfertī
deinceps = alter post alterum
aliōs excipere : aliōrum locum excipere, aliīs succēdere
integer -gra -grum : incolumis
recēns -entis *adj* ↔ fessus
dē-fetīgātus -a -um = fatīgātus

17 Posterō diē procul ā castrīs hostēs in collibus cōnstitē-
runt, rārīque sē ostendere et lēnius quam prīdiē nostrōs
2 equitēs proeliō lacessere coepērunt. Sed merīdiē, cum
Caesar pābulandī causā trēs legiōnēs atque omnem
equitātum cum C. Trebōniō lēgātō mīsisset, repente ex
omnibus partibus ad pābulātōrēs advolāvērunt, sīc utī ab
signīs legiōnibusque nōn absisterent.
3 Nostrī ācriter in eōs impetū factō reppulērunt neque
fīnem sequendī fēcērunt quoad subsidiō cōnfīsī equitēs,
cum post sē legiōnēs vidērent, praecipitēs hostēs ēgērunt,
4 magnōque eōrum numerō interfectō, neque suī colligendī
neque cōnsistendī aut ex essedīs dēsiliendī facultātem

pābulārī = pābulum quaerere
pābulātor -ōris *m* = quī pābulātur
ad-volāre
sīc : tam ācriter
ab-sistere = (sē) abstinēre
reppulērunt *eōs*
cōn-fīdere -fīsum esse *perf dēp*; cōnfīsī = cōnfīdentēs (+*dat/abl*)
praeceps -cipitis (< prae + caput) = sē praecipitāns
sē col-ligere = sē recipere; neque *iīs* suī (sē) colligendī ... facultātem dedērunt

dedērunt. Ex hāc fugā prōtinus quae undique convēnerant 5
auxilia discessērunt, neque post id tempus umquam
summīs nōbīscum cōpiīs contendērunt.

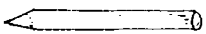
Caesar, cognitō cōnsiliō eōrum, ad flūmen Tamesim in **18**
fīnēs Cassivellaunī exercitum dūxit; quod flūmen ūnō
omnīnō locō pedibus, atque hoc aegrē, trānsīrī potest. Eō 2
cum vēnisset, animum advertit ad alteram flūminis rīpam
magnās esse cōpiās hostium īnstrūctās.

Rīpa autem erat acūtīs sudibus praefīxīsque mūnīta, 3
eiusdemque generis sub aquā dēfīxae sudēs flūmine
tegēbantur. Eīs rēbus cognitīs ā captīvīs perfugīsque, 4
Caesar, praemissō equitātū, cōnfestim legiōnēs subsequī
iussit. Sed eā celeritāte atque eō impetū mīlitēs iērunt, 5
cum capite sōlō ex aquā exstārent, ut hostēs impetum
legiōnum atque equitum sustinēre nōn possent rīpāsque
dīmitterent ac sē fugae mandārent.

Cassivellaunus, ut suprā dēmōnstrāvimus, omnī dē- **19**
positā spē contentiōnis, dīmissīs ampliōribus cōpiīs,
mīlibus circiter quattuor essedāriōrum relictīs, itinera
nostra servābat paulumque ex viā excēdēbat locīsque im-
pedītīs ac silvestribus sēsē occultābat, atque eīs regiō-
nibus quibus nōs iter factūrōs cognōverat pecora atque
hominēs ex agrīs in silvās compellēbat; et, cum equitātus 2
noster līberius praedandī vāstandīque causā sē in agrōs
ēiēcerat, omnibus viīs sēmitīsque essedāriōs ex silvīs
ēmittēbat et magnō cum perīculō nostrōrum equitum cum
eīs cōnflīgēbat atque hōc metū lātius vagārī prohibēbat.
Relinquēbātur ut neque longius ab agmine legiōnum 3

ea auxilia quae undique convēnerant
ā Cassivellaunō discessērunt

nōbīs-cum = cum nōbīs

sūdis -is *f*

prae-figere -fixisse -fixum = ante figere
dē-figere -fixisse -fixum = figere (īnfrā)
tegere tēxisse tēctum = operīre

impetus -ūs *m* = studium prōgrediendī ācerrimum
ex-stāre; cum... exstārent : etsī... exstābant

dīmitterent : relinquerent

spem dē-pōnere = spērare dēsinere; dēpositā spē : spē dēiectus
contentiō -ōnis *f* (< contendere) = certāmen
: praeter IV circiter mīlia...

servāre = perspicere
(locus) impedītus = difficilis aditū, arduus
silvestris -e < silva
in eīs regiōnibus *in* quibus nōs iter factūrōs *esse* cognōverat

sēmita -ae *f* = via angusta

hōc metū : ob huius reī metum *eōs* prohibēbat
relinquēbātur = reliquum erat

discēdī Caesar paterētur, et tantum in agrīs vāstandīs
incendiīsque faciendīs hostibus nocērētur quantum labōre
atque itinere legiōnāriī mīlitēs efficere poterant.

> discēdī Caesar paterētur : *eōs discēdere* C. paterētur
> tantum... quantum
> incendium -ī *n* < incendere
> labōre atque itinere : (in) itinere labōriōsō

20 Interim Trīnobantēs, prope fīrmissima eārum regiōnum
cīvitās – ex quā Mandubracius adulēscēns Caesaris fidem
secūtus ad eum in continentem Galliam vēnerat (cuius
pater in eā cīvitāte rēgnum obtinuerat interfectusque erat
ā Cassivellaunō, ipse mortem fugā vītāverat) – legātōs ad
Caesarem mittunt pollicenturque 'sēsē eī dēditūrōs atque
2 imperāta factūrōs'; petunt 'ut Mandubracium ab iniūriā
Cassivellaunī dēfendat atque in cīvitātem mittat, quī
3 praesit imperiumque obtineat'. Eīs Caesar imperat
obsidēs XL frūmentumque exercituī, Mandubraciumque
4 ad eōs mittit. Illī imperāta celeriter fēcērunt, obsidēs ad
numerum frūmentumque mīsērunt.

> fīrmissima : validissima
> imperātum -ī *n* = quod imperātur
> quī (: *ut*) *cīvitātī* praesit
> ad numerum : XL

21 Trīnobantibus dēfēnsīs atque ab omnī mīlitum iniūriā
prohibitīs, Cenimagnī, Segontiacī, Ancalitēs, Bibrocī,
2 Cassī lēgātiōnibus missīs sēsē Caesarī dēdunt. Ab eīs
cognōscit 'nōn longē ex eō locō oppidum Cassivellaunī
abesse silvīs palūdibusque mūnītum, quō satis magnus
3 hominum pecorisque numerus convēnerit'. ('Oppidum'
autem Britannī vocant, cum silvās impedītās vāllō atque
fossā mūniērunt, quō incursiōnis hostium vītandae causā
convenīre cōnsuērunt.)

> *Caesar* cognōscit
> -iērunt = -īvērunt
> cōnsuē*ve*runt = solent

4 Eō proficīscitur cum legiōnibus. Locum reperit ēgregiē
nātūrā atque opere mūnītum. Tamen hunc duābus ex
5 partibus oppugnāre contendit. Hostēs paulisper morātī
mīlitum nostrōrum impetum nōn tulērunt sēsēque aliā ex

> contendit + *īnf* = properat

repertus *est*
suprā: cap. 14.1
Cingetorīx -īgis *m*
Segovāx -ācis *m*
castra nāvālia: vidē cap. 11.5-7
im-prōvīsus -a -um = nōn exspectātus; dē imprōvīsō = modō imprōvīsō, subitō
eī = iī
ēruptiō -ōnis *f* < ē-rumpere
Lugotorīx -īgis *m*
dētrīmentum -ī *n* = malum quō alicui nocētur, iactūra
dēfectiō -ōnis *f* < dēficere; dēfectiōne cīvitātum : quod cīvitātēs dēfēcerant (cap. 21.1)
Commius: cap. 21.6
(tempus) ex-trahere = cōnsūmere
quid (: quantum) vectīgālis
vectīgal -ālis *n* = pecūnia quae cīvitātī penditur
pendere = solvere
inter-dīcere (nē...) = vetāre (+ *īnf*)
nōnnūllae nāvēs
dē-perīre = perīre
commeātus -ūs *m* = nāvigātiō quā rēs vel hominēs vehuntur

parte oppidī ēiēcērunt. Magnus ibi numerus pecoris re- 6
pertus multīque in fugā sunt comprehēnsī atque interfectī.

Dum haec in hīs locīs geruntur, Cassivellaunus ad 22
Cantium – quod esse ad mare suprā dēmōnstrāvimus,
quibus regiōnibus quattuor rēgēs praeerant, Cingetorīx,
Carvīlius, Taximagulus, Segovāx – nūntiōs mittit atque
eīs imperat 'utī coāctīs omnibus cōpiīs castra nāvālia dē
imprōvīsō adoriantur atque oppugnent'.

Eī cum ad castra vēnissent, nostrī ēruptiōne factā, 2
multīs eōrum interfectīs, captō etiam nōbilī duce
Lugotorīge, suōs incolumēs redūxērunt.

Cassivellaunus, hōc proeliō nūntiātō, tot dētrīmentīs 3
acceptīs, vāstātīs fīnibus, māximē etiam permōtus dē-
fectiōne cīvitātum, lēgātōs per Atrebatem Commium dē
dēditiōne ad Caesarem mittit. Caesar, cum cōnstituisset 4
hiemāre in continentī propter repentīnōs Galliae mōtūs
neque multum aestātis superesset atque id facile extrahī
posse intellegeret, obsidēs imperat et quid in annōs
singulōs vectīgālis populō Rōmānō Britannia penderet
cōnstituit. Interdīcit atque imperat Cassivellaunō 'nē 5
Mandubraciō neu Trīnobantibus noceat'.

Obsidibus acceptīs, exercitum redūcit ad mare. Nāvēs 23
invēnit refectās. Eīs dēductīs, quod et captīvōrum 2
magnum numerum habēbat et nōnnūllae tempestāte dē-
perierant nāvēs, duōbus commeātibus exercitum repor-
tāre īnstituit.

Ac sīc accidit utī ex tantō nāvium numerō tot nāvigātiō- 3
nibus neque hōc neque superiōre annō ūlla omnīnō nāvis,

4 quae mīlitēs portāret, dēsīderārētur – at ex eīs quae inānēs
ex continentī ad eum remitterentur, et priōris commeātūs
expositīs mīlitibus et quās posteā Labiēnus faciendās cū-
rāverat numerō LX, perpaucae locum caperent, reliquae
5 ferē omnēs reicerentur. Quās cum Caesar aliquamdiū
frūstrā exspectāsset, nē annī tempore ā nāvigātiōne ex-
clūderētur, quod aequinoctium suberat, necessāriō angus-
6 tius mīlitēs collocāvit, ac summā tranquillitāte cōnsecūtā,
secundā initā cum solvisset vigiliā, prīmā lūce terram
attigit omnēsque incolumēs nāvēs perdūxit.

inānis -e = vacuus
et *ex eīs* quās
ali-quamdiū = aliquantum temporis (nesciō quamdiū)
ex-clūdere -sisse -sum (< ex + claudere) : prohibēre
necessāriō *adv*
tranquillitās -ātis *f* < tranquillus
in-īre = incipere; secundā initā vigiliā = initiō secundae vigiliae (postquam solvit)

[*Legiōnēs in hībernīs collocātae. Tasgetius interfectus*]

24 Subductīs nāvibus conciliōque Gallōrum Samarobrīvae
perāctō, quod eō annō frūmentum in Galliā propter sic-
citātēs angustius prōvēnerat, coāctus est aliter ac superiō-
ribus annīs exercitum in hībernīs collocāre legiōnēsque
2 in plūrēs cīvitātēs distribuere. Ex quibus ūnam in
Morinōs dūcendam C. Fabiō lēgātō dedit, alteram in
Nerviōs Q. Cicerōnī, tertiam in Esubiōs L. Rōsciō;
quārtam in Rēmīs cum T. Labiēnō in cōnfīniō Trēve-
3 rōrum hiemāre iussit; trēs in Bellovacīs collocāvit, hīs M.
Crassum quaestōrem et L. Mūnātium Plancum et C.
4 Trebōnium lēgātōs praefēcit. Ūnam legiōnem, quam
proximē trāns Padum cōnscrīpserat, et cohortēs quīnque
in Eburōnēs, quōrum pars māxima est inter Mosam ac
Rhēnum, quī sub imperiō Ambiorīgis et Catuvolcī erant,
5 mīsit; eīs mīlitibus Q. Titūrium Sabīnum et L. Aurun-
culēium Cottam lēgātōs praeesse iussit.

Samarobrīva -ae *f*, oppidum
angustē = exiguē
prō-venīre
aliter ac = aliter quam
Q. *Tullius* Cicerō, frāter M. Tullii Cicerōnis ōrātōris
cōnfīnium -ī *n* = fīnis
Ambiorīx -īgis *m*

Ad hunc modum distribūtīs legiōnibus, facillimē in- 6
opiae frūmentāriae sēsē medērī posse exīstimāvit. Atque 7
hārum tamen omnium legiōnum hīberna, praeter eam
quam L. Rōsciō in pācātissimam partem dūcendam
dederat, mīlibus passuum centum continēbantur.

Ipse intereā, quoad legiōnēs collocātās mūnītaque 8
hīberna cognōvisset, in Galliā morārī cōnstituit.

Erat in Carnūtibus summō locō nātus Tasgetius, cuius **25**
māiōrēs in suā cīvitāte rēgnum obtinuerant; huic Caesar 2
prō eius virtūte atque in sē benevolentiā, quod in omnibus
bellīs singulārī eius operā fuerat ūsus, māiōrum locum
restituerat. Tertium iam hunc annum rēgnantem inimīcī, 3
multīs palam ex cīvitāte auctōribus, interfēcērunt. Dēfer-
tur ea rēs ad Caesarem. Ille veritus, quod ad plūrēs per- 4
tinēbat, nē cīvitās eōrum impulsū dēficeret, L. Plancum
cum legiōne ex Belgiō celeriter in Carnūtēs proficīscī
iubet ibique hiemāre, quōrumque operā cognōverat Tas-
getium interfectum, hōs comprehēnsōs ad sē mittere.

Interim ab omnibus lēgātīs quaestōribusque quibus 5
legiōnēs trādiderat certior factus est 'in hīberna per-
ventum locumque hībernīs esse mūnītum'.

[*Ambiorīx Rōmānīs suādet ut ex hībernīs proficīscantur*]

Diēbus circiter quīndecim quibus in hīberna ventum est **26**
initium repentīnī tumultūs ac dēfectiōnis ortum est ab
Ambiorīge et Catuvolcō; quī, cum ad fīnēs rēgnī suī 2
Sabīnō Cottaeque praestō fuissent frūmentumque in
hīberna comportāvissent, Indutiomārī Trēverī nūntiīs

ad hunc modum = hōc modō

medērī + *dat* = sānāre; inopiae medērī = cūrāre nē inopia sit

pācātus -a -um *part* < pācāre
hīberna C mīlibus passuum continēbantur = inter bīna hīberna nōn plūs C mīlibus passuum intererat
collocātās *esse*

summō locō nātus = summō (nōbilissimō) genere nātus

benevolentia -ae *f* < *benevolēns* -entis = quī bene vult
fuerat ūsus = ūsus erat
māiōrum locum restituerat : rēgnum reddiderat
palam ↔ clam
auctor -ōris *m* = quī suādet; aliquō auctōre = aliquō suādente
dēfertur : nūntiātur

impulsus -ūs *m* < impellere; eōrum -ū: ab iīs impulsa
Belgium -ī *n*, regiō Belgārum

hōsque, quōrum operā cognōverat T.um interfectum *esse*, comprehēnsōs ad sē mittere *iubet*

in hīberna perventum *esse* : eōs in hīberna pervēnisse

diēbus XV quibus in hīberna ventum est : diēbus XV postquam in hīberna vēnērunt
dēfectiō -ōnis *f* < dēficere
cum fuissent/comportāvissent : etsī fuerant/comportāverant
praestō (*indēcl*) esse (+*dat*) = praesēns esse, occurrere
Trēverī, *sg* Trēver -ī *m*

impulsī suōs concitāvērunt, subitōque oppressīs lignā-
tōribus magnā manū ad castra oppugnātum vēnērunt.
3 Cum celeriter nostrī arma cēpissent vāllumque ascen-
dissent atque, ūnā ex parte Hispānīs equitibus ēmissīs,
equestrī proeliō superiōrēs fuissent, dēspērātā rē hostēs
4 suōs ab oppugnātiōne redūxērunt. Tum suō mōre con-
clāmāvērunt 'utī aliquī ex nostrīs ad colloquium prōdīret:
habēre sēsē quae dē rē commūnī dīcere vellent, quibus
rēbus contrōversiās minuī posse spērārent'.
27 Mittitur ad eōs colloquendī causā C. Arpīnēius, eques
Rōmānus, familiāris Q. Titūriī, et Q. Iūnius ex Hispāniā
quīdam quī iam ante missū Caesaris ad Ambiorīgem ven-
titāre cōnsuērat. Apud quōs Ambiorīx ad hunc modum
locūtus est:
2 'Sēsē prō Caesaris in sē beneficiīs plūrimum eī cōnfitērī
dēbēre, quod eius operā stipendiō līberātus esset quod
Aduātucīs fīnitimīs suīs pendere cōnsuēsset, quodque eī
et fīlius et frātris fīlius ab Caesare remissī essent, quōs
Aduātucī obsidum numerō missōs apud sē in servitūte et
3 catēnīs tenuissent; neque id quod fēcerit dē oppugnātiōne
castrōrum aut iūdiciō aut voluntāte suā fēcisse, sed
coāctū cīvitātis, suaque esse eiusmodī imperia ut nōn
minus habēret iūris in sē multitūdō quam ipse in multi-
4 tūdinem. Cīvitātī porrō hanc fuisse bellī causam, quod
repentīnae Gallōrum coniūrātiōnī resistere nōn potuerit.
Id sē facile ex humilitāte suā probāre posse, quod nōn
adeō sit imperītus rērum ut suīs cōpiīs populum Rō-
5 mānum superārī posse cōnfīdat. Sed esse Galliae com-

con-citāre = in-citāre
lignātor -ōris *m* = quī *lignātur*; lignārī = lignum cōnferre
cum magnā manū

superior esse = superāre
oppugnātiō -ōnis *f* < oppugnāre
con-clāmāre = simul clāmāre
aliquī = aliquis
prōd-īre = prōcēdere
"habē*mus* quae (: rēs quās) dē rē commūnī dīcere *volumus* quibus rēbus... spērā*mus*"
contrōversia -ae *f* = certāmen (dē iūre)
eques Rōmānus: cīvis dīves nec tam nōbilis quam senātor
familiāris -is *m* = amīcus
Q. Titūriī *Sabīnī*
missū (*m abl*): m. Caesaris = ā Caesare missus
cōnsuē*ve*rat = solēbat

Ambiorīx: "Prō C.is in *mē* beneficiīs plūrimum *mē* eī dēbēre cōnfite*or*, quod eius operā stipendiō līberātus *sum* quod A.īs fīnitimīs *meīs* pendere cōnsuē*veram* (= solēbam) quodque *mihi*... remissī *sunt*"; eī : sibi
stipendium = vectīgal
cōnsuēsset = -ē*v*isset = solēret

obsidum numerō = ut obsidēs

"neque id quod fēc*ī*... aut iūdiciō aut voluntāte *meā* fēc*ī*"
iūdicium -ī *n* < iūdicāre
coāctū *m abl*: c. cīvitātis = ā cīvitāte (/cīvibus) coāctus
eius-modī = eius generis, tālis
"*mea*que *sunt* eiusmodī imperia ut nōn minus iūris in *mē* habe*at* multitūdō quam *ego habeō* in multitūdinem"
porrō *adv* = praetereā, ad hoc
probāre = vērum esse ostendere
"id facile ex humilitāte *meā* probāre pos*sum*, quod nōn adeō (= tam) imperītus rērum *sum* ut *meīs* cōpiīs populum R.um superārī posse cōnfīd*am*"
ad-eō = tam, tam valdē

mūne cōnsilium: omnibus hībernīs Caesaris oppugnandīs
hunc esse dictum diem, nē qua legiō alterae legiōnī
subsidiō venīre posset. Nōn facile Gallōs Gallīs negāre 6
potuisse, praesertim cum dē reciperandā commūnī līber-
tāte cōnsilium initum vidērētur. Quibus quoniam prō pie- 7
tāte satisfēcerit, habēre nunc sē ratiōnem officiī prō
beneficiīs Caesaris: monēre, ōrāre Titūrium prō hospitiō
ut suae ac mīlitum salūtī cōnsulat. Magnam manum 8
Germānōrum conductam Rhēnum trānsīsse: hanc affore
bīduō. Ipsōrum esse cōnsilium, velintne, prius quam fīni- 9
timī sentiant, ēductōs ex hībernīs mīlitēs aut ad Cicerō-
nem aut ad Labiēnum dēdūcere, quōrum alter mīlia
passuum circiter quīnquāgintā, alter paulō amplius ab eīs
absit. Illud sē pollicērī et iūre iūrandō cōnfirmāre: tūtum 10
sē iter per fīnēs suōs datūrum. Quod cum faciat, et 11
cīvitātī sēsē cōnsulere, quod hībernīs levētur, et Caesarī
prō eius meritīs grātiam referre'.

Hāc ōrātiōne habitā, discēdit Ambiorīx.

: ad omnia hīberna C.is oppugnanda hunc esse dictum (: cōnstitūtum) diem nē qua (: aliqua) legiō alterī legiōnī...
subsidiō (*dat*) venīre = ad subsidium venīre
reciperāre = rūrsus capere (rem āmissam)
pietās -ātis *f* < *pius* -a -um = quī deōs et patriam dīligit
ratiōnem habēre + *gen* = cōnsulere + *dat* = cūram habēre dē
sē monēre...: "moneō, ōrō *tē*... ut *tuae*... salūtī cōnsulās"
hospitium = amīcitia hospitum
con-dūcere = mercēde addūcere (ad agendum)
af-fore *īnf fut* < ad-esse
"*Vestrum* est cōnsilium velītisne..."
: ad hīberna Cicerōnis...

"Illud pollice*or* et iūre iūrandō cōnfirm*ō*: tūtum *mē* iter per fīnēs *meōs* datūrum *esse*. Quod cum faci*am*, et cīvitātī cōnsul*ō*, quod hībernīs lev*ātur*, et Caesarī ... grātiam refer*ō*"
levāre + *abl* = līberāre
meritum -ī *n* (< merēre) = beneficium

[*Contrōversia lēgātōrum*]

Arpīnēius et Iūnius quae audiērunt ad lēgātōs dēferunt. **28**
Illī repentīnā rē perturbātī, etsī ab hoste ea dīcēbantur,
tamen nōn neglegenda exīstimābant, māximēque hāc rē
permovēbantur quod cīvitātem ignōbilem atque humilem
Eburōnum suā sponte populō Rōmānō bellum facere
ausam vix erat crēdendum. Itaque ad cōnsilium rem 2
dēferunt, magnaque inter eōs exsistit contrōversia. L. 3
Aurunculēius complūrēsque tribūnī militum et prīmōrum

audiērunt = audīvērunt
lēgātōs: Sabīnum et Cottam
ignōbilis ↔ nōbilis
suā sponte = per sē
ausam *esse* (*īnf perf*) < audēre
cōnsilium (mīlitāre) = prīncipēs exercitūs quī conveniunt ut cōnsilia capiant dē rē mīlitārī
ex-sistere -stitisse = orīrī
L. Aurunculēius *Cotta*

ōrdinum centuriōnēs nihil temere agendum neque ex
hībernīs iniussū Caesaris discēdendum exīstimābant;
4 'quantāsvīs cōpiās etiam Germānōrum sustinērī posse
5 mūnītīs hībernīs' docēbant: 'rem esse testimōniō quod
prīmum hostium impetum multīs ultrō vulneribus illātīs
6 fortissimē sustinuerint; rē frūmentāriā nōn premī; intereā
et ex proximīs hībernīs et ā Caesare conventūra subsidia;
7 postrēmō quid esset levius aut turpius quam auctōre hoste
dē summīs rēbus capere cōnsilium?'
29 Contrā ea Titūrius 'sērō factūrōs' clāmitābat 'cum
māiōrēs manūs hostium, adiūnctīs Germānīs, convēnis-
sent, aut dum aliquid calamitātīs in proximīs hībernīs
esset acceptum. Brevem cōnsulendī esse occāsiōnem.
2 Caesarem arbitrārī profectum in Italiam – neque aliter
Carnūtēs interficiendī Tasgetiī cōnsilium fuisse captūrōs
neque Eburōnēs, sī ille adesset, tantā contemptiōne nostrī
3 ad castra ventūrōs esse. Nōn hostem auctōrem, sed rem
spectāre. Subesse Rhēnum; magnō esse Germānīs dolōrī
4 Ariovistī mortem et superiōrēs nostrās victōriās; ārdēre
Galliam tot contumēliīs acceptīs sub populī Rōmānī
imperium redāctam, superiōre glōriā reī mīlitāris ex-
5 stīnctā. Postrēmō quis hoc sibi persuādēret, sine certā rē
6 Ambiorīgem ad eiusmodī cōnsilium dēscendisse? Suam
sententiam in utramque partem esse tūtam: sī nihil esset
dūrius, nūllō cum perīculō ad proximam legiōnem per-
ventūrōs; sī Gallia omnis cum Germānīs cōnsentīret,
7 ūnam esse in celeritāte positam salūtem. Cottae quidem
atque eōrum quī dissentīrent cōnsilium quem habēret

ōrdō = *centuria* = C ferē mīlitēs
centuriō -ōnis *m* = quī centuriae praefectus est
in-iussū Caesaris = contrā ac iussit Caesar (discēdendum *esse*)
quantus-vīs : etiam māximus
testimōnium -ī *n* = quod testis affirmat, quod rem dēmōnstrat; testimōniō (*dat*) esse = dēmōnstrāre ("quod... sustinu*imus*")
ultrō = etiam, ad hoc
'*sē* nōn premī': "rē frūmentāriā nōn prem*imur*; intereā... conveni*ent* subsidia; postrēmō quid *est* levius...?"
levis -e = temerārius
auctōre hoste = hoste suādente

sērō *adv* ↔ mātūrē
clāmitāre = clāmāre (multīs)
'... *sē* factūrōs *esse*': "sērō faci*ēmus*, cum māiōrēs manūs ... convēn*erint*, aut dum aliquid calamitātis... acceptum *erit*"
cōn-sulere -uisse -sultum = cōnsilium quaerere/capere
occāsiō -ōnis *f* = facultās
'*sē* arbitrārī' ("arbitr*or*")
"neque aliter C.ēs ... cōnsilium cēp*issent* neque Eburōnēs, sī ille adesset, ... ven*īrent*"
contemptiō -ōnis *f* < contemnere; nostrī *gen* < nōs
'rem *sē* spectāre'("rem spect*ō*")
sub-esse = prope esse
Germānīs magnō dolōrī est = G.ōs magnō dolōre afficit
ārdēre -sisse -sum = igne cōnsūmī, incēnsus esse
contumēlia -ae *f* = iniūria indigna
ex-stinguere -īnxisse -īnctum ↔ accendere; (glōriam) exstinguere = dēlēre, tollere
sibi persuādēre +*acc*+*īnf* = prō certō habēre; "quis sibi -*et*?"
dēscendere ad = inīre (cōnsilium)
"*mea* sententi*a*... *est* tūta; sī nihil *est* dūrius (: male accidit), nūllō cum perīculō ad proximam legiōnem perveni*ēmus*"
sē perventūrōs *esse*
cōn-sentīre (cum) = idem sentīre (atque)

dis-sentīre ↔ cōn-sentīre
"Cottae... cōnsilium quem hab*et* exitum?"

exitum? in quō sī nōn praesēns perīculum, at certē lon-
ginquā obsidiōne famēs esset timenda.'

Hāc in utramque partem disputātiōne habitā, cum ā 30
Cottā prīmīsque ōrdinibus ācriter resisterētur, "Vincite"
inquit, "sī ita vultis" Sabīnus, et id clāriōre vōce ut
magna pars mīlitum exaudīret; "neque is sum" inquit 2
"quī gravissimē ex vōbīs mortis perīculō terrear. Hī
sapient: sī gravius quid acciderit, abs tē ratiōnem re-
poscent, quī, sī per tē liceat, perendinō diē cum proximīs 3
hībernīs coniūnctī commūnem cum reliquīs bellī cāsum
sustineant, nōn reiectī et relēgātī longē ā cēterīs aut ferrō
aut fame intereant!"

Cōnsurgitur ex cōnsiliō. Comprehendunt utrumque et 31
ōrant 'nē suā dissēnsiōne et pertināciā rem in summum
perīculum dēdūcant; facilem esse rem, seu maneant seu 2
proficīscantur, sī modo ūnum omnēs sentiant ac probent
– contrā in dissēnsiōne nūllam sē salūtem perspicere'.
Rēs disputātiōne ad mediam noctem perdūcitur. Tan- 3
dem dat Cotta permōtus manūs: superat sententia Sabīnī.

[*Profectiō ex hībernīs. Clādēs Rōmānōrum*]

Prōnūntiātur 'prīmā lūce itūrōs'. Cōnsūmitur vigiliīs 4
reliqua pars noctis, cum sua quisque mīles circum-
spiceret, quid sēcum portāre posset, quid ex īnstrūmentō
hībernōrum relinquere cōgerētur... Prīmā lūce sīc ex 6
castrīs proficīscuntur ut quibus esset persuāsum nōn ab
hoste sed ab homine amīcissimō Ambiorīge cōnsilium
datum, longissimō agmine māximīsque impedīmentīs.

longinquus = longus, quī longē (= diū) manet

disputātiō -ōnis *f* < disputāre

prīmī ōrdinēs = centuriōnēs prīmōrum ōrdinum (prīmārum centuriārum)

hī : mīlitēs

ratiōnem re-poscere ab aliquō = culpam conicere in aliquem, accūsāre aliquem

perendinus diēs = diēs tertius

re-lēgāre = domō dīmittere

inter-īre = per-īre

cōn-surgere = surgere (simul); cōnsurgitur : cōnsurgunt

utrumque : utrīusque manum

dissēnsiō -ōnis *f* < dis-sentīre

pertinācia -ae *f* < *pertindruāx* -ācis *adi* = quī alterī nōn cēdit

"facil*is est rēs* seu man*ēmus* seu proficīsc*imur*, sī modo ūnum omnēs sent*īmus* ac prob*āmus* – contrā in dissēnsiōne nūllam salūtem perspic*imus*"

contrā *adv*

manūs dare : sē victum esse ostendere/fatērī

clādēs -is *f* ↔ victōria

vigiliae -ārum *f pl* ↔ somnus

circum-spicere = circum sē aspicere

mihi persuāsum est = mihi persuādeō, prō certō habeō/crēdō; ut quibus esset persuāsum : velut sī iīs esset persuāsum

32 At hostēs, posteāquam ex nocturnō fremitū vigiliīsque
dē profectiōne eōrum sēnsērunt, collocātīs īnsidiīs bi-
pertītō in silvīs opportūnō atque occultō locō ā mīlibus
passuum circiter duōbus Rōmānōrum adventum exspec-
2 tābant. Et, cum sē māior pars agminis in magnam con-
vallem dēmīsisset, ex utrāque parte eius vallis subitō sē
ostendērunt, novissimōsque premere et prīmōs prohibēre
ascēnsū atque inīquissimō nostrīs locō proelium com-
mittere coepērunt.
33 Tum dēmum Titūrius, quī nihil ante prōvīdisset, trepi-
dāre et concursāre cohortēsque dispōnere, haec tamen ipsa
timidē atque ut eum omnia dēficere vidērentur – quod
plērumque eīs accidere cōnsuēvit quī in ipsō negōtiō cōn-
2 silium capere cōguntur. At Cotta, quī cōgitāsset haec
posse in itinere accidere atque ob eam causam profectiō-
nis auctor nōn fuisset, nūllā in rē commūnī salūtī deerat
et in appellandīs cohortandīsque mīlitibus imperātōris et
in pugnā mīlitis officia praestābat.
3 Cum propter longitūdinem agminis minus facile omnia
per sē obīre et quid quōque locō faciendum esset prō-
vidēre possent, iussērunt prōnūntiāre 'ut impedīmenta re-
4 linquerent atque in orbem cōnsisterent!' Quod cōnsilium,
etsī in eiusmodī cāsū reprehendendum nōn est, tamen in-
5 commodē accidit: nam et nostrīs mīlitibus spem minuit et
hostēs ad pugnam alacriōrēs effēcit, quod nōn sine
summō timōre et dēspērātiōne id factum vidēbātur.
6 Praetereā accidit – quod fierī necesse erat – ut vulgō
mīlitēs ab signīs discēderent, quae quisque eōrum cāris-

sentīre sēnsisse sēnsum
īnsidiae = quī dolō impetum faciunt ē locō occultō
occultus -a -um = quī occultātur, abditus, latēns
ā mīlibus passuum duōbus: duo mīlia passuum *ā castrīs*
convallis -is *f* = vallis angusta (monte circumclūsa)
sē dē-mittere = dēscendere
in-īquus -a -um (< in- + aequus) ↔ idōneus
quī (: cum) nihil prōvīd*isset*
trepidāre = perturbārī
concursāre = hūc illūc currere
trepid*āre*, concurs*āre*, dispōn*ere* : trepid*at*, concurs*at*, dispōn*it* (*īnf* prō *ind*)
eum omnia dēficiunt = omnibus dēficitur, dēspērat
quī (: cum) cōgitā*v*isset
auctor esse reī = rem suādēre
ob-īre = ad-īre (labōrem)
ducēs iussērunt
in-commodus -a -um = molestus, inīquus, īnfēlīx; *adv* -ē
alacer -cris -cre = ācer et studiōsus
dēspērātiō -ōnis *f* < dēspērāre
vulgō *adv* = frequenter, ubīque
ea quae quisque eōrum cārissima habēret...

sima habēret ab impedīmentīs petere atque arripere pro-
perāret, clāmōre et flētū omnia complērentur.

At barbarīs cōnsilium nōn dēfuit. Nam ducēs eōrum 34
tōtā aciē prōnūntiāre iussērunt 'nē quis ab locō discēde-
ret! Illōrum esse praedam atque illīs reservārī quaecum-
que Rōmānī relīquissent: proinde omnia in victōriā posita
exīstimārent!'

Erant et virtūte et studiō pugnandī parēs. Nostrī, tametsī 2
ab duce et ā fortūnā dēserēbantur, tamen omnem spem
salūtis in virtūte pōnēbant, et quotiēs quaeque cohors prō-
currerat, ab eā parte magnus numerus hostium cadēbat.

Quā rē animadversā, Ambiorīx prōnūntiārī iubet 'ut 3
procul tēla coniciant, neu propius accēdant, et quam in
partem Rōmānī impetum fēcerint cēdant – levitāte armō- 4
rum et cotīdiānā exercitātiōne nihil eīs nocērī posse;
rūrsus sē ad signa recipientēs īnsequantur'.

Quō praeceptō ab eīs dīligentissimē observātō, cum 35
quaepiam cohors ex orbe excesserat atque impetum
fēcerat, hostēs vēlōcissimē refugiēbant. Interim eam 2
partem nūdārī necesse erat et ab latere apertō tēla recipī.
Rūrsus cum in eum locum unde erant ēgressī revertī 3
coeperant, et ab eīs quī cesserant et ab eīs quī proximī
steterant circumveniēbantur. Sīn autem locum tenēre 4
vellent, nec virtūtī locus relinquēbātur neque ab tantā
multitūdine coniecta tēla cōnfertī vītāre poterant.

Tamen tot incommodīs cōnflīctātī, multīs vulneribus 5
acceptīs, resistēbant, et, magnā parte diēī cōnsūmptā,
cum ā prīmā lūce ad hōram octāvam pugnārētur, nihil

ar-ripere -iō -uisse -reptum < ad + rapere
flētus -ūs *m* < flēre

re-servāre = salvum servāre
quae-cumque *n pl* = omnia quae; "*vestra* est praeda atque *vōbīs* reserv*antur* q. R.ī relīqu*erint*"
pro-inde = ergō, itaque
"omnia (: omnem spem) in victōriā posita *esse* exīstim*āte!*"
tam-etsī = etsī

totiēs quotiēs
prō-currere -currisse

"quam in partem (: in eā parte in quam) Rōmānī impetum fēc*ērunt* cēd*ite!*"
levitās -ātis *f* < levis; levitāte... : ob levitātem...
"nihil (= nōn) *vōbīs* nocērī *potest;* rūrsus sē ad signa recipientēs *Rōmānōs* īnsequ*iminī!*"
praeceptum -ī *n* = quod praeceptum (imperātum) est
ob-servāre ↔ neglegere
quis- quae- quod-piam = aliquis -qua -quod
re-fugere

nūdāre = nūdum facere (latere apertō)

stāre stetisse

incommodum -ī *n* = rēs incommoda
cōn-flīctāre = percutere et perturbāre

6 quod ipsīs esset indignum committēbant. Tum T. Bal-
ventiō, quī superiōre annō prīmum pīlum dūxerat, virō
fortī et magnae auctōritātis, utrumque femur trāgulā trā-
7 icitur; Q. Lūcānius eiusdem ōrdinis, fortissimē pugnāns,
8 cum circumventō fīliō subvenit, interficitur; L. Cotta
lēgātus omnēs cohortēs ōrdinēsque adhortāns in ad-
versum ōs fundā vulnerātur.

36 Hīs rēbus permōtus Q. Titūrius, cum procul Ambiorī-
gem suōs cohortantem cōnspexisset, interpretem suum
Cn. Pompēium ad eum mittit rogātum 'ut sibi mīlitibus-
2 que parcat'. Ille appellātus respondit 'sī velit sēcum col-
loquī, licēre; spērāre ā multitūdine impetrārī posse quod
ad mīlitum salūtem pertineat, ipsī vērō nihil nocitum īrī,
inque eam rem sē suam fidem interpōnere'.
3 Ille cum Cottā sauciō commūnicat 'sī videātur, pugnā
ut excēdant et cum Ambiorīge ūnā colloquantur: spērāre
ab eō dē suā ac mīlitum salūte impetrārī posse'. Cotta 'sē
ad armātum hostem itūrum' negat atque in eō persevērat.

37 Sabīnus quōs in praesentia tribūnōs mīlitum circum sē
habēbat et prīmōrum ōrdinum centuriōnēs sē sequī iubet,
et, cum propius Ambiorīgem accessisset, iussus arma ab-
icere imperātum facit suīsque ut idem faciant imperat.
2 Interim, dum dē condiciōnibus inter sē agunt longiorque
cōnsultō ab Ambiorīge īnstituitur sermō, paulātim circum-
ventus interficitur!
3 Tum vērō suō mōre 'victōriam!' conclāmant atque
ululātum tollunt, impetūque in nostrōs factō, ōrdinēs
4 perturbant. Ibi L. Cotta pugnāns interficitur cum māximā

committere = facere
pīlus -ī *m* = centuria; quī prīmum pīlum dūcit est centuriō prīnceps (centuriō prīmī pīlī)
femur -minis/-moris *n* = crūs superius (suprā genū)
trā-icere = trānsfīgere
sub-venīre = auxiliō venīre
ad-hortārī = cohortārī
adversus -a -um *part* < ad-vertere ↔ ā-vertere

interpres -etis *m* = vir linguārum perītus quī sermōnem in alteram linguam vertit

"sī *vīs mē*cun colloquī, lic*et*"
'*sē* spērāre...': "spēr*ō* ā multitūdine impetrārī posse quod ad mīlitum salūtem pertin*et*, *tibi* vērō nihil noc*ēbitur*, inque eam rem *meam* fidem interpōn*ō*" (: id prōmittō)
saucius -a -um = vulnerātus
Sabīnus: "sī *tibi* vid*ētur*, *ē* pugnā excēd*āmus* et ūnā cum A. colloqu*āmur*: spēr*ō* ab eō dē *nostrā* ... salūte impetrārī posse"
Cotta: "*ego* ad armātum hostem *nōn ībō!*"
per-sevērāre = cōnstanter permanēre (↔ cessāre)

inter sē agere = colloquī
cōnsultō *adv* (< cōnsulere) = cōnsiliō; ↔ forte
Sabīnus interficitur

ululātus -ūs *m* < ululāre; -um tollere = ululāre

aquili-fer -ferī = mīles quī aquilam fert

parte mīlitum. Reliquī sē in castra recipiunt unde erant ēgressī. Ex quibus L. Petrosidius aquilifer, cum magnā 5
multitūdine hostium premerētur, aquilam intrā vāllum prōiēcit; ipse prō castrīs fortissimē pugnāns occīditur.

ē-lābī -lāpsum = aegrē excēdere

Illī aegrē ad noctem oppugnātiōnem sustinent. Noctū ad 6
ūnum omnēs, dēspērātā salūte, sē ipsī interficiunt. Paucī 7
ex proeliō ēlāpsī incertīs itineribus per silvās ad T. Labiēnum lēgātum in hīberna perveniunt atque eum dē rēbus gestīs certiōrem faciunt.

[*Ambiorīx cum sociīs hīberna Cicerōnis aggreditur*]

*eōs*que hortātur nē occāsiōnem suī (/sē) līberandī... dīmittant

nihil est negōtiī : facillimum est

pro-fitērī (< prō + fatērī) = prōmittere (sē fore...)
ad-iūtor -ōris *m* = quī adiuvat

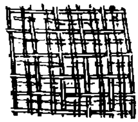
Hāc victōriā sublātus Ambiorīx statim cum equitātū in 38
Aduātucōs, quī erant eius rēgnō fīnitimī, proficīscitur; neque noctem neque diem intermittit, peditātumque sēsē subsequī iubet. Rē dēmōnstrātā Aduātucīsque concitātīs, 2
posterō diē in Nerviōs pervenit hortāturque 'nē suī in perpetuum līberandī atque ulcīscendī Rōmānōs prō eīs quās accēperint iniūriās occāsiōnem dīmittant; interfectōs 3
esse lēgātōs duōs magnamque partem exercitūs interīsse' dēmōnstrat; 'nihil esse negōtiī subitō oppressam legiō- 4
nem quae cum Cicerōne hiemet interficī'; sē ad eam rem profitētur adiūtōrem. Facile hāc ōrātiōne Nerviīs persuādet.

Ceutronēs, Grudiī, Levacī, Pleumoxiī, Geidumnī, gentēs Belgiī, Nerviōrum clientēs
eōrum : Nerviōrum

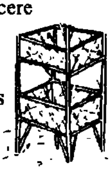
Itaque cōnfestim dīmissīs nūntiīs ad Ceutronēs, Grudiōs, 39
Levacōs, Pleumoxiōs, Geidumnōs, quī omnēs sub eōrum imperiō sunt, quam māximās manūs possunt cōgunt et dē imprōvīsō ad Cicerōnis hīberna advolant, nōndum ad eum fāmā dē Titūriī morte perlātā.

2 Huic quoque accidit – quod fuit necesse – ut nōnnūllī
mīlitēs, quī lignātiōnis mūnītiōnisque causā in silvās dis-
3 cessissent, repentīnō equitum adventū interciperentur. Eīs
circumventīs, magnā manū Eburōnēs, Nerviī, Aduātucī
atque hōrum omnium sociī et clientēs legiōnem oppug-
nāre incipiunt. Nostrī celeriter ad arma concurrunt, vāl-
4 lum cōnscendunt. Aegrē is diēs sustentātur, quod omnem
spem hostēs in celeritāte pōnēbant, atque hanc adeptī
victōriam in perpetuum sē fore victōrēs cōnfīdēbant.

40 Mittuntur ad Caesarem cōnfestim ab Cicerōne litterae,
magnīs prōpositīs praemiīs 'sī pertulissent': obsessīs om-
nibus viīs, missī intercipiuntur.
2 Noctū ex māteriā quam mūnītiōnis causā comportāve-
rant turrēs admodum CXX excitantur incrēdibilī celeritāte;
quae deesse operī vidēbantur perficiuntur.
3 Hostēs posterō diē multō māiōribus coāctīs cōpiīs
castra oppugnant, fossam complent. Eādem ratiōne quā
4 prīdiē ā nostrīs resistitur. Hoc idem reliquīs deinceps fit
5 diēbus. Nūlla pars nocturnī temporis ad labōrem inter-
mittitur, nōn aegrīs, nōn vulnerātīs facultās quiētis datur.
6 Quaecumque ad proximī diēī oppugnātiōnem opus sunt
noctū comparantur: multae praeustae sudēs, magnus
mūrālium pīlōrum numerus īnstituitur, turrēs contabulan-
7 tur, pinnae lōrīcaeque ex crātibus attexuntur. Ipse Cicerō,
cum tenuissimā valētūdine esset, nē noc-
turnum quidem sibi tempus ad quiētem
relinquēbat, ut ultrō mīlitum concursū ac
vōcibus sibi parcere cōgerētur.

crātis -is *f*

huic : Cicerōnī
lignātiō -ōnis *f* < lignārī
inter-cipere = reditū inter-clūdere
con-currere = eōdem currere
is diēs : oppugnātiō eius diēī
sustentāre = sustinēre
ad-ipīscī -eptum (↔ āmittere) = cōnsequī (suō labōre); *sī* hanc victōriam adeptī *essent*
(Cicerō: "magna praemia vōbīs prōpōnō (: prōmittō) sī litterās pertul*eritis*")
ob-sidēre -sēdisse -sessum = armīs occupāre
nūntiī missī intercipiuntur
turris -is *f* = aedificium altum
admodum CXX = omnīnō CXX
excitāre = citō facere
opus : mūnītiō

turris

ā nostrīs resistitur = nostrī resistunt
quiēs -ētis *f* = tempus quiēscendī, somnus
quae-cumque (omnia quae) opus sunt = quibus-cumque opus est = quaecumque necessāria sunt
prae-ūrere = ūrere parte priōre
mūrālis -e < mūrus; pīlum -e: p. grave quod dē mūrō iacitur
con-tabulāre = tabulīs tegere
pinna, lōrīca -ae *f*: mūnītiōnēs levēs super vāllum positae
at-texere = fīlīs adiungere
cum tenuissimā (: īnfirmissimā) valētūdine esset = etsī... erat
relinquere + *dat* = concēdere
ultrō mīlitum concursū...: mīlitibus ultrō concurrentibus ac monentibus ("tibi parce!")

Tunc ducēs prīncipēsque Nerviōrum, quī aliquem 41
sermōnis aditum causamque amīcitiae cum Cicerōne
habēbant, 'colloquī sēsē velle' dīcunt. Factā potestāte, 2
eadem quae Ambiorīx cum Titūriō ēgerat commemorant:
'omnem esse in armīs Galliam; Germānōs Rhēnum trāns- 3
īsse; Caesaris reliquōrumque hīberna oppugnārī'. Addunt 4
etiam dē Sabīnī morte. Ambiorīgem ostentant fideī faci-
endae causā. 'Errāre eōs' dīcunt 'sī quicquam ab eīs 5
praesidiī spērent quī suīs rēbus diffīdant. Sēsē tamen hōc
esse in Cicerōnem populumque Rōmānum animō ut nihil
nisi hīberna recūsent atque hanc inveterāscere cōnsuētū-
dinem nōlint. Licēre illīs incolumibus per sē ex hībernīs 6
discēdere et quāscumque in partēs velint sine metū
proficīscī'.

Cicerō ad haec ūnum modo respondit: 'nōn esse cōn- 7
suētūdinem populī Rōmānī accipere ab hoste armātō con-
diciōnem; sī ab armīs discēdere velint, sē adiūtōre ūtantur 8
lēgātōsque ad Caesarem mittant; spērāre prō eius iūstitiā
quae petierint impetrātūrōs'.

Ab hāc spē repulsī Nerviī vāllō pedum IX et fossā 42
pedum XV hīberna cingunt. Haec et superiōrum annōrum 2
cōnsuētūdine ab nōbīs cognōverant et quōs clam dē exer-
citū habēbant captīvōs ab eīs docēbantur; sed nūllā ferrā- 3
mentōrum cōpiā quae esset ad hunc ūsum idōnea, gladiīs
caespitēs circumcīdere, manibus sagulīsque terram ex-
haurīre vidēbantur. Quā quidem ex rē hominum multi- 4
tūdō cognōscī potuit, nam minus hōrīs tribus mīlium
passuum XV in circuitū mūnītiōnem perfēcērunt; reliquīs- 5

ostentāre = glōriōsē ostendere
fidem facere = facere ut fīdātur
errāre = fallī, prāvē exīstimāre
"errā*tis* sī quicquam praesidiī (= ūllum praesidium) spērā*tis* ab eīs quī suīs rēbus diffīd*unt*"
dif-fīdere (< dis-) ↔ cōnfīdere
"hōc animō in C. ... *sumus* ut nihil nisi hīberna recūs*ēmus*"
recūsāre = nōlle (habēre)
in-veterāscere = vetus fierī
"licet *vōbīs* incolumibus per *nōs* ex hībernīs discēdere et quāscumque in partēs *vultis* (= in *quās-vīs* partēs) ... proficīscī"

caespes

Cicerō: "sī ab armīs discēdere *vultis, mē* adiūtōre ūt*iminī* lēgātōsque ad C. mitt*ite*; spēr*ō vōs* prō eius iūstitiā (< iūstus) quae pet*īveritis* impetrātūrōs *esse*"
pet*ierint* = pet*īverint*

vāllō pedum IX *in altitūdinem*
fossā pedum XV *in lātitūdinem*

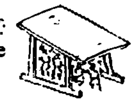
: et docēbantur ab eīs captīvīs quōs clam dē exercitū *nostrō* habēbant
ferrāmenta -ōrum *n pl* = īnstrūmenta ferrea; nūllā -ōrum cōpiā : cum nūlla -ōrum cōpia esset (nūlla cōpia = inopia)
caespes -itis *m* = terra cum herbā
circum-cīdere < -caedere
sag(ul)um -ī *n* = pallium mīlitis

minus *quam* tribus hōrīs mūnītiōnem mīlium passuum XV [?] in circuitū

que diēbus turrēs ad altitūdinem vāllī, falcēs testūdinēsque, quās iīdem captīvī docuerant, parāre ac facere coepērunt.

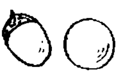
falx falcis *f*

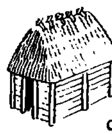
testūdō -inis *f*: tēctum mōbile mīlitum

43 Septimō oppugnātiōnis diē, māximō coortō ventō, ferventēs fūsilī ex argillā glandēs fundīs et fervēfacta iacula

fervēns -entis = ārdēns; fervēfacere = ferventem facere
fūsilis -e (< fundere) = quī fundī potest
argilla -ae *f* = terra mollis ex quā vāsa fierī possunt
iaculum -ī *n* = pīlum (ad iaciendum)

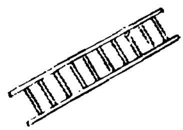

glāns -andis *f*

strāmentum -ī *n*

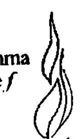
casa

scālae -ārum *f pl*

in casās, quae mōre Gallicā strāmentīs erant tēctae, iacere
2 coepērunt. Hae celeriter ignem comprehendērunt et ventī magnitūdine in omnem locum castrōrum distulērunt.
3 Hostēs māximō clāmōre, sīcutī partā iam et explōrātā victōriā, turrēs testūdinēsque agere et scālīs vāllum
4 ascendere coepērunt. At tanta mīlitum virtūs atque ea praesentia animī fuit ut, cum ubīque flammā torrērentur māximāque tēlōrum multitūdine premerentur suaque omnia impedīmenta atque omnēs fortūnās cōnflagrāre intellegerent, nōn modo dēmigrandī causā dē vāllō dēcēderet nēmō, sed paene nē respiceret quidem quisquam, ac tum omnēs ācerrimē fortissimēque pugnārent.

casa -ae *f* = parva domus pauper
ignem comprehendere = incendī
dif-ferre dis-tulisse dī-lātum = in variās partēs ferre
sīc-utī (= sīc-ut) : tamquam
victōriam parere = vincere
explōrātus -a -um = certus
praesentia animī = animus cōnstāns
torrēre = paulum ūrere (flammā : igne)
cōn-flagrāre = ārdēre
dē-cēdere

flamma -ae *f*

5 Hic diēs nostrīs longē gravissimus fuit, sed tamen hunc habuit ēventum ut eō diē māximus numerus hostium vulnerārētur atque interficerētur, ut sē sub ipsō vāllō cōnstīpāverant recessumque prīmīs ultimī nōn dabant.
6 Paulum quidem intermissā flammā et quōdam locō turrī adāctā et contingente vāllum, tertiae cohortis centuriōnēs ex eō quō stābant locō recessērunt suōsque omnēs

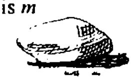
ēventus -ūs *m* (< ē-venīre) = exitus
ut sē cōnstīpāverant : quoniam sē cōnstīpāverant
cōn-stīpāre = cōnfertum facere
recessus -ūs *m* < re-cēdere
turris -is *f*, *acc* -im, *abl* -ī
ad-igere -ēgisse -āctum < ad + agere; adāctā *ad vāllum*
con-tingere -tigisse -tāctum = tangere

“sī introīre vultis...”
intro-īre = intrāre

remōvērunt. Nūtū vōcibusque hostēs ‘sī introīre vellent’ vocāre coepērunt: quōrum prōgredī ausus est nēmō. 7 Tum ex omnī parte lapidibus coniectīs dēturbātī, turrisque succēnsa est.

dē-turbāre = vī dēicere
dēturbātī *sunt*
suc-cendere -disse -cēnsum = incendere (ex parte īnferiōre)

lapis -idis *m*

Pullō -ōnis *m*

[*Pullō et Vorēnus*]

44 Erant in eā legiōne fortissimī virī, centuriōnēs, quī prīmīs ōrdinibus appropinquārent, T. Pullō et L. Vorēnus. 2 Hī perpetuās inter sē contrōversiās habēbant, quīnam anteferrētur, omnibusque annīs dē locīs summīs simultātibus contendēbant.

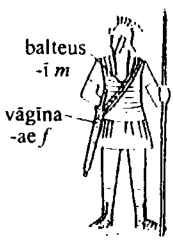
quī-nam : uter-nam (utrī)
ante-ferre (+*dat*) = praeferre
simultās -ātis *f* = animus certāns, certāmen

3 Ex hīs Pullō, cum ācerrimē ad mūnītiōnēs pugnārētur, “Quid dubitās” inquit, “Vorēne? aut quem locum tuae probandae virtūtis exspectās? Hic diēs dē nostrīs contrōversiīs iūdicābit.” 4 Haec cum dīxisset, prōcēdit extrā mūnītiōnēs, quaeque pars hostium cōnfertissima est vīsa irrumpit.

dubitāre = cūnctārī
locus +*gen* = facultās, occāsiō
quae pars hostium = in eam partem hostium quae...

5 Nē Vorēnus quidem sēsē vāllō continet, sed omnium veritus exīstimātiōnem subsequitur. 6 Tum, mediocrī spatiō relictō, Pullō pīlum in hostēs immittit atque ūnum ex multitūdine prōcurrentem trāicit; quō percussō et exanimātō, hunc scūtīs prōtegunt, in hostem tēla ūniversī coniciunt, neque dant regrediendī facultātem.

vāllō : intrā vāllum
exīstimātiō -ōnis *f* (< exīstimāre) = opīniō
mediocris -e = nec parvus nec magnus, ali-quantus
im-mittere < in-mittere
prō-currere
ex-animāre = interficere
prō-tegere = tuērī
in hostem : in Pullōnem
re-gredī -ior -gressum = recēdere
verūtum -ī *n* = pīlum

7 Trānsfīgitur scūtum Pullōnī et verūtum in balteō dēfīgitur. 8 Āvertit hic cāsus vāgīnam et gladium ēdūcere cōnantī dextram morātur manum, impedītumque hostēs circumsistunt.

et *Pullōnī* gladium (ē vāgīnā) ēdūcere cōnantī
morārī = morantem facere

9 Succurrit inimīcus illī Vorēnus et labōrantī subvenit.
10 Ad hunc sē cōnfestim ā Pullōne ommnis multitūdō
11 convertit – illum verūtō arbitrantur occīsum. Gladiō com-
minus rem gerit Vorēnus, atque ūnō interfectō reliquōs
paulum prōpellit. Dum cupidius īnstat, in locum dēiectus
īnferiōrem concidit.
12 Huic rūrsus circumventō fert subsidium Pullō, atque
ambō incolumēs, complūribus interfectīs, summā cum
laude sēsē intrā mūnītiōnēs recipiunt.
13 Sīc fortūna in contentiōne et certāmine utrumque versā-
vit, ut alter alterī inimīcus auxiliō salūtīque esset neque
dīiūdicārī posset uter utrī virtūte anteferendus vidērētur.

suc-currere + *dat* = subsidiō currere
com-minus *adv* (< con- + manus) = proximē (pugnāns)
rem gerere : pugnāre
con-cidere = cadere (in locō)
ambō -ae -ō *pl* = duo (et ūnus et alter), uterque
versāre = hūc illūc ferre
auxiliō salūtīque (*dat*) esse = auxilium salūtemque afferre
dī-iūdicāre = iūdicāre (inter duōs)

[*Litterae ad Caesarem missae*]

45 Quantō erat in diēs gravior atque asperior oppugnātiō
– et māximē quod, magnā parte mīlitum cōnfectā vulne-
ribus, rēs ad paucitātem dēfēnsōrum pervēnerat – tantō
crēbriōrēs litterae nūntiīque ad Caesarem mittēbantur.
Quōrum pars dēprehēnsa in cōnspectū nostrōrum mīlitum
cum cruciātū necābātur.
2 Erat ūnus intus Nervius, nōmine Verticō, locō nātus
honestō, quī ā prīmā obsidiōne ad Cicerōnem perfūgerat
3 suamque eī fidem praestiterat. Hic servō spē lībertātis
magnīsque persuādet praemiīs ut litterās ad Caesarem
4 dēferat. Hās ille in iaculō illigātās effert, et Gallus inter
Gallōs sine ūllā suspīciōne versātus ad Caesarem
5 pervenit. Ab eō dē perīculīs Cicerōnis legiōnisque
cognōscitur.

in diēs = in singulōs diēs
quantō + *comp* ... tantō + *comp*
asper -era -erum = difficilis et molestus
cōnfectus = male affectus
dēfēnsor -ōris *m* = quī dēfendit
quōrum *nūntiōrum*
dē-prehendere = comprehendere
in cōnspectū mīlitum = mīlitibus spectantibus, cōram mīlitibus
intus *adv* (↔ forīs) : in castrīs
Nerviī, *sg* Nervius -ī *m*
Verticō -ōnis *m*
honestus -a -um = laude dignus (< *honōs* -ōris *m* = glōria, dignitās)
prae-stāre -stitisse; fidem p. = sē fīdum p. (ostendere)
ille : servus Verticōnis
il-ligāre < in-ligāre
suspīciō ↔ fidēs

Caesar, acceptīs litterīs hōrā circiter ūndecimā diēī, 46
statim nūntium in Bellovacōs ad M. Crassum quaestōrem
mittit, cuius hīberna aberant ab eō mīlia passuum XXV;
iubet 'mediā nocte legiōnem proficīscī celeriterque ad sē 2
venīre.' Exit cum nūntiō Crassus. Alterum ad C. Fabium 3
lēgātum mittit 'ut in Atrebatum fīnēs legiōnem addūcat',
quā sibi iter faciendum sciēbat. Scrībit Labiēnō, 'sī reī 4
pūblicae commodō facere posset, cum legiōne ad fīnēs
Nerviōrum veniat'. Reliquam partem exercitūs, quod 5
paulō aberat longius, nōn putat exspectandam. Equitēs
circiter quadringentōs ex proximīs hībernīs colligit.

acceptis litterīs *Samarobrīvae*
M. Crassus: fīlius M. Crassī quī annō 55 a.C. cōnsul fuit cum Pompēiō
alterum *nūntium*
scrībit Labiēnō *ut*... veniat
reī pūblicae commodō = sine reī pūblicae incommodō
longius : nimis longē
col-ligere (↔ spargere) = eōdem ferre, convenīre iubēre, cōgere

Hōrā circiter tertiā ab antecursōribus dē Crassī adventū 47
certior factus, eō diē mīlia passuum XX prōcēdit. Crassum 2
Samarobrīvae praeficit legiōnemque attribuit, quod ibi
impedīmenta exercitūs, obsidēs cīvitātum, litterās pūblicās, frūmentumque omne quod eō tolerandae hiemis
causā dēvēxerat relinquēbat.

ante-cursor -ōris *m* = quī *ante-currit*
dē-vehere -vēxisse -vectum

Fabius, ut imperātum erat, nōn ita multum morātus in 3
itinere cum legiōne occurrit. Labiēnus, interitū Sabīnī et 4
caede cohortium cognitā, cum omnēs ad eum Trēverōrum
cōpiae vēnissent, veritus nē, sī ex hībernīs fugae similem
profectiōnem fēcisset, hostium impetum sustinēre nōn
posset, praesertim quōs recentī victōriā efferrī scīret, 5
litterās Caesarī remittit: 'quantō cum perīculō legiōnem ex hībernīs ēductūrus esset'; rem gestam in Eburōnibus perscrībit, docet 'omnēs equitātūs peditātūsque cōpiās Trēverōrum tria mīlia passuum longē ab suīs castrīs cōnsēdisse'.

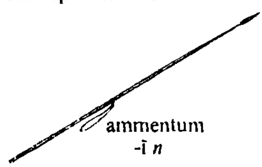
nōn ita multum = certē nōn m.
Caesarī occurrit
interitus -ūs *m* < interīre
praesertim *cum eōs* recentī victōriā efferrī scīret
ef-ferrī (+ *abl*) = superbus (sublātus) esse
rem gestam in Eburōnibus: clādem Sabīnī et Cottae
per-scrībere = multīs verbīs scrībere

48 Caesar, cōnsiliō eius probātō, etsī opīniōne trium legiō-
num dēiectus ad duās redierat, tamen ūnum commūnis
2 salūtis auxilium in celeritāte pōnēbat. Vēnit magnīs itine-
ribus in Nerviōrum fīnēs. Ibi ex captīvīs cognōscit quae
apud Cicerōnem gerantur quantōque in perīculō rēs sit.
3 Tum cuidam ex equitibus Gallīs magnīs praemiīs per-
4 suādet utī ad Cicerōnem epistolam dēferat. Hanc Graecīs
cōnscrīptam litterīs mittit, nē interceptā epistolā nostra ab
5 hostibus cōnsilia cognōscantur. 'Sī adīre nōn possit',
monet 'ut trāgulam cum epistolā ad ammentum dēligātā
6 intrā mūnītiōnem castrōrum abiciat'. In litterīs scrībit 'sē
cum legiōnibus profectum celeriter affore'; hortātur 'ut
prīstinam virtūtem retineat!'
7 Gallus perīculum veritus, ut erat praeceptum, trāgulam
8 mittit. Haec cāsū ad turrim adhaesit, neque ab nostrīs
bīduō animadversa tertiō diē ā quōdam mīlite cōnspicitur;
9 dēmpta ad Cicerōnem dēfertur. Ille perlēctam in con-
ventū mīlitum recitat, māximāque omnēs laetitiā afficit.
10 Tum fūmī incendiōrum procul vidēbantur, quae rēs
omnem dubitātiōnem adventūs legiōnum expulit.

49 Gallī, rē cognitā per explōrātōrēs, obsidiōnem re-
linquunt, ad Caesarem omnibus cōpiīs contendunt. Haec
erant armāta circiter mīlia LX.
2 Cicerō, datā facultāte, Gallum ab eōdem Verticōne
quem suprā dēmōnstrāvimus repetit, quī litterās ad
Caesarem dēferat. Hunc admonet 'iter cautē dīligenterque
3 faciat'. Perscrībit in litterīs 'hostēs ab sē discessisse
omnemque ad eum multitūdinem convertisse'.

etsī *ab* opīniōne (: spē) trium legiōnum dēiectus ad duās redierat (: reductus erat)
ūnum : sōlum

epistola -ae *f* = epistula
cōn-scrībere = scrībere
"sī adīre nōn potes, trāgulam cum epistolā... abice!"

cāsū : forte
ad-haerēre -sisse -sum = fīgī; adhaesit = fīxa est
dēmere -psisse -ptum = deorsum sūmere; dēmpta *epistola*
per-legere
conventus -ūs < convenīre; c. mīlitum = mīlitēs convocātī
fūmus -ī *m*: quod ex igne oritur velut nūbēs ātra
dubitātiō -ōnis *f* < dubitāre

rē cognitā : adventū Caesaris cognitō
cum omnibus cōpiīs

Gallum *servum*
suprā: cap. 45.2
re-petere = iterum petere
ad-monēre = monēre; admonet *ut* iter... faciat
"hostēs ā *mē* discessē*runt* omnemque ad *tē* multitūdinem convert*ērunt*"

Quibus litterīs circiter mediā nocte Caesar allātīs suōs 4
facit certiōrēs eōsque ad dīmicandum animō cōnfirmat.
Posterō diē lūce prīmā movet castra et circiter mīlia 5
passuum quattuor prōgressus trāns vallem et rīvum multi-
tūdinem hostium cōnspicātur.

Erat magnī perīculī rēs tantulīs cōpiīs inīquō locō 6
dīmicāre. Tum, quoniam obsidiōne līberātum Cicerōnem
sciēbat, aequō animō remittendum dē celeritāte exīstimā-
bat. Cōnsēdit et quam aequissimō locō potest castra com- 7
mūnit, atque haec – etsī erant exigua per sē, vix hominum
mīlium septem, praesertim nūllīs cum impedīmentīs –
tamen angustiīs viārum quam māximē potest contrahit eō
cōnsiliō ut in summam contemptiōnem hostibus veniat.
Interim speculātōribus in omnēs partēs dīmissīs explōrat 8
quō commodissimē itinere vallēs trānsīrī possit.

Eō diē parvulīs equestribus proeliīs ad aquam factīs, **50**
utrīque sēsē suō locō continent: Gallī, quod ampliōrēs 2
cōpiās, quae nōndum convēnerant, exspectābant; Caesar, 3
sī forte timōris simulātiōne hostēs in suum locum ēlicere
posset, ut citrā vallem prō castrīs proeliō contenderet – sī
id efficere nōn posset, ut explōrātīs itineribus minōre cum
perīculō vallem rīvumque trānsīret.

Prīmā lūce hostium equitātus ad castra accēdit proe- 4
liumque cum nostrīs equitibus committit. Caesar cōnsultō 5
equitēs cēdere sēque in castra recipere iubet. Simul ex
omnibus partibus castra altiōre vāllō mūnīrī portāsque
obstruī atque in hīs administrandīs rēbus quam māximē
concursārī et cum simulātiōne agī timōris iubet.

quibus litterīs... allātīs, Caesar...

(animō) cōn-fīrmāre = fīrmum (validum/fortem) facere

rēs magnī perīculī = rēs perīculōsa

re-mittere dē celeritāte = minuere celeritātem, cessāre

(locus) aequus ↔ inīquus

: praesertim cum nūlla impedīmenta habērent

contrahit : minōra facit

in contemptiōnem hostibus (*dat*) venīre = contemnī ab hostibus

vallēs -is *f* = vallis

parvulus = valdē parvus

ad aquam : ad rīvum

utrīque *pl:* et Rōmānī et Gallī

Caesar *sē suō locō continet* ut citrā vallem... contenderet, sī forte timōris simulātiōne (: timōrem simulandō) hostēs in suum locum ēlicere posset

ē-licere = ē locō ad sē allicere

ob-struere -ūxisse -ūctum = rē obiectā claudere

51 Quibus omnibus rēbus hostēs invītātī cōpiās trādūcunt
aciemque inīquō locō cōnstituunt, nostrīs vērō etiam dē
vāllō dēductīs propius accēdunt et tēla intrā mūnītiōnem
2 ex omnibus partibus coniciunt, praecōnibusque circum-
missīs prōnūntiārī iubent 'seu quis Gallus seu Rōmānus
velit ante hōram tertiam ad sē trānsīre, sine perīculō
3 licēre – post id tempus nōn fore potestātem'. Ac sīc
nostrōs contempsērunt ut, obstrūctīs in speciem portīs
singulīs ōrdinibus caespitum, quod eā nōn posse intrō-
rumpere vidēbantur, aliī vāllum manū scindere, aliī
fossās complēre inciperent.

praecō -ōnis *m* = quī magnā vōce nūntiōs pūblicōs prōnūntiat
circum-mittere
"seu (= sīve) quis (= *ali*quis) G. seu R. *vult* ... ad *nōs* trānsīre, sine perīculō lic*et* – post id tempus nōn *erit* potest*ās* (: facultās)"
speciēs -ēī *f* = quod vidētur; (porta) in speciem obstrūcta = quae obstrūcta esse vidētur
eā *adv* = eā viā (: per portās)
intrō-rumpere = irrumpere; nōn posse i. *sibi* vidēbantur = sē nōn posse i. exīstimābant

4 Tum Caesar, omnibus portīs ēruptiōne factā equitātū-
que ēmissō, hostēs in fugam dat, sīc utī omnīnō pugnandī
causā resisteret nēmō, magnumque ex eīs numerum
occīdit atque omnēs armīs exuit.

ex-uere -uisse -ūtum ↔ induere; omnēs armīs (*abl*) exuit = omnēs arma abicere cōgit

52 Longius prōsequī veritus, quod silvae palūdēsque inter-
cēdēbant neque etiam parvulō dētrīmentō illōrum locum
relinquī vidēbat, omnibus suīs incolumibus cōpiīs eōdem
2 diē ad Cicerōnem pervēnit. Īnstitūtās turrēs, testūdinēs,
mūnītiōnēsque hostium admīrātur. Legiōne prōductā,
cognōscit nōn decimum quemque esse reliquum mīlitem
3 sine vulnere. Ex eīs omnibus iūdicat rēbus quantō cum
perīculō et quantā cum virtūte rēs sint administrātae.
4 Cicerōnem prō eius meritō legiōnemque collaudat.
Centuriōnēs singillātim tribūnōsque mīlitum appellat,
quōrum ēgregiam fuisse virtūtem testimōniō Cicerōnis
cognōverat. Dē cāsū Sabīnī et Cottae certius ex captīvīs
cognōscit.

: neque etiam parvulī dētrīmentī illīs faciendī locum (: facultātem) *sibi* relinquī vidēbat
prō-dūcere
ex eīs omnibus rēbus
singillātim *adv* : singulōs

cōntiō -ōnis *f* = conventus mīlitum

temeritās -ātis *f* < temere
lēgātī : Sabīnī
ferendum *esse*
ex-piāre = piē agendō iniūriam tollere (excūsāre)
diūtinus -a -um = diū manēns
laetātiō -ōnis *f* < laetārī

Posterō diē cōntiōne habitā rem gestam prōpōnit; 5
mīlitēs cōnsōlātur et cōnfirmat: 'quod dētrīmentum culpā 6
et temeritāte lēgātī sit acceptum, hōc aequiōre animō
ferendum' docet 'quod, beneficiō deōrum immortālium et
virtūte eōrum expiātō incommodō, neque hostibus diūtina
laetātiō neque ipsīs longior dolor relinquātur'.

eō : ad hiberna Cicerōnis

ad portās castrōrum *Labiēnī*
orerētur *coni imperf* = orīrētur
grātulātiō -ōnis *f* < *grātulārī* ↔ cōnsōlārī

Interim ad Labiēnum per Rēmōs incrēdibilī celeritāte 53
dē victōriā Caesaris fāma perfertur: ut, cum ab hībernīs
Cicerōnis mīlia passuum abesset circiter LX eōque post
hōram nōnam diēī Caesar pervēnisset, ante mediam noc-
tem ad portās castrōrum clāmor orerētur, quō clāmōre
significātiō victōriae grātulātiōque ab Rēmīs Labiēnō
fieret.

pro-fugere ↔ re-fugere

Hāc fāmā ad Trēverōs perlātā, Indutiomārus, quī 2
posterō diē castra Labiēnī oppugnāre dēcrēverat, noctū
profugit cōpiāsque omnēs in Trēverōs redūcit.

trīnī -ae -a (+ *plūrāle tantum*) = III
ex-sistere -stitisse

illō incommodō perlātō : fāmā dē illō incommodō perlātā
cōnsultāre = cōnsilium capere

(locus) dēsertus (*part perf* < dēserere) = sōlus, sine incolīs

Caesar Fabium cum suā legiōne remittit in hīberna, ipse 3
cum tribus legiōnibus circum Samarobrīvam trīnīs hīber-
nīs hiemāre cōnstituit et, quod tantī mōtūs Galliae ex-
stiterant, tōtam hiemem ipse ad exercitum manēre dēcrē-
vit. Nam illō incommodō dē Sabīnī morte perlātō, omnēs 4
ferē Galliae cīvitātēs dē bellō cōnsultābant, nūntiōs
lēgātiōnēsque in omnēs partēs dīmittēbant et quid reliquī
cōnsiliī caperent atque unde initium bellī fieret explōrā-
bant, nocturnaque in locīs dēsertīs concilia habēbant.

INDEX NOMINVM

INDEX VOCABVLORVM

NOTAE

=	idem atque
↔	contrārium
:	id est
<	factum/ortum ex
/	sīve
+	atque, cum
×	-iēs
"..."	ōrātiō rēcta
'...'	ōrātiō oblīqua
A.	Aulus (praenōmen)
a.C.	ante Chrīstum (nātum)
a.d.	ante diem
a.u.c.	ab urbe conditā
abl	ablātīvus
acc	accūsātīvus
adi	adiectīvum
adv	adverbium
Ap.	Appius (praenōmen)
Aprīl.	Aprīlēs
Brūt.	Brūtus (pāg. 6)
C.	Gāius (praenōmen)
cap.	capitulum
cēt.	cēterī -ae -a
Cn.	Gnaeus (praenōmen)
comp	comparātīvus
coni	coniūnctīvus
cōs.	cōnsul
dat	datīvus
Dec.	Decembrēs
dēp	dēpōnēns (verbum)
Eutr.	Eutropius (pāg. 5)
f	fēminīnum
fut	futūrum
gen	genetīvus
ger	gerundium/gerundīvum
ind	indicātīvus
indēcl	indēclīnābile
īnf	īnfīnītīvus
kal.	kalendās
L.	Lūcius (praenōmen)
Līv.	Līvius (pāg. 5-6)
m	masculīnum
M.	Mārcus (praenōmen)
n	neutrum
nōm	nōminātīvus
Oct.	Octōbrēs
p. C.	post Chrīstum (nātum)
pāg.	pāgina
part	participium
pass	passīvum
perf	perfectum
pers	persōna
pl	plūrālis
prp	praepositiō
Q.	Quīntus (praenōmen)
sg	singulāris
sup	superlātīvus
T.	Titus (praenōmen)

Lingua Latina is a Latin course written entirely in Latin. It consists of two parts, *Familia Romana* the fundamental course, and *Roma Aeterna*, an advanced course drawing on Latin authors, with a volume of Indices. It is considered a complete immersion course providing a way for students to learn Latin through Laitn.

This edition is one of Focus' North America versions, identical to the original Ørberg edition in content, but printed and distributed in all English speaking countries as well as South America.

After completing *Familia Romana*, the student is ready to read Latin authors, either through the *Roma Aeterna* volume or through any of the Latin Readers in the Ørberg method, *Caesaris Commentarii De Bello Gallico* (Caesar Books I [partial], IV, and V). These abridged annotated editions continue the Ørberg series by providing text and marginal notes all in Latin, along with an index of names, and a vocabulary.

Please visit our Lingua Latina page on our web-site for detailed series information, along with a Frequently Asked Questions page, teaching suggestions and helpful links and other books in the series. Vocabulary for this text and other Ørberg books can be downloaded for free at www.pullins.com/txt/LinguaLatina.htm

For the complete list of titles available from Focus Publishing, additional student materials, and online ordering, visit www.pullins.com.

Printed in Canada.

Focus Publishing
R. Pullins Company
PO Box 369
Newburyport, MA 01950
www.pullins.com

ISBN 978-1-58510-232-7

Foreign Language Study | Latin

CATILINA

EX C. SALLVSTII CRISPI
DE CATILINAE CONIVRATIONE LIBRO
ET M. TVLLII CICERONIS
ORATIONIBVS IN CATILINAM

AD VSVM DISCIPVLORVM EDIDIT
HANS H. ØRBERG

DOMVS LATINA

CATILINA

EX C. SALLVSTII CRISPI
DE CATILINAE CONIVRATIONE LIBRO
ET M. TVLLII CICERONIS
ORATIONIBVS IN CATILINAM

AD VSVM DISCIPVLORVM EDIDIT
HANS H. ØRBERG

DOMVS LATINA
ANNO MMV

CATILINA

Ex officina typographica *Special-Trykkeriet Viborg*

ISBN 87-90696-11-5

RES QVAE HOC LIBRO CONTINENTVR

In margine pāginārum explānantur vocābula
quae nōn reperiuntur in librīs quī īnscrībuntur
LINGVA LATINA PER SE ILLVSTRATA
PARS I: FAMILIA ROMANA
PARS II: ROMA AETERNA

CONSVLES ROMANI

annō a. C.		annō a. u. c.
66	*M'. Aemilius Lepidus* *L. Volcatius Tullus*	DCLXXXVIII
65	*L. Aurēlius Cotta* *L. Mānlius Torquātus*	DCLXXXIX
64	*L. Iūlius Caesar* *C. Mārcius Figulus*	DCXC
63	*M. Tullius Cicerō* *C. Antōnius*	DCXCI
62	*D. Iūnius Sīlānus* *L. Licinius Mūrēna*	DCXCII

C. SALLVSTII CRISPI
DE CATILINAE CONIVRATIONE

[*Dē fāmā quaerendā*]

1 Omnēs hominēs quī sēsē student praestāre cēterīs animā-
libus summā ope nītī decet, nē vītam silentiō trānseant
velutī pecora, quae nātūra prōna atque ventrī oboedi-
entia fīnxit. Sed nostra omnis vīs in animō et corpore
sita est; animī imperiō, corporis servitiō magis ūtimur,
alterum nōbīs cum dīs, alterum cum bēluīs commūne
est. Quō mihi rēctius vidētur ingenī quam vīrium opibus
glōriam quaerere et, quoniam vīta ipsa quā fruimur
brevis est, memoriam nostrī quam māximē longam
efficere. Nam dīvitiārum et fōrmae glōria flūxa atque
2 fragilis est, virtūs clāra aeternaque habētur. ... Sed multī
mortālēs, dēditī ventrī atque somnō, indoctī incultīque
vītam sīcutī peregrīnantēs trānsiēre; quibus profectō
contrā nātūram corpus voluptātī, animus onerī fuit.
Eōrum ego vītam mortemque iūxtā aestimō, quoniam
dē utrāque silētur. Vērum enimvērō is dēmum mihi
vīvere atque fruī animā vidētur quī aliquō negōtiō in-
tentus praeclārī facinoris aut artis bonae fāmam quaerit.

Sed in magnā cōpiā rērum aliud aliī nātūra iter osten-
3 dit. Pulchrum est bene facere reī pūblicae, etiam bene
dīcere haud absurdum est; vel pāce vel bellō clārum
fierī licet; et quī fēcēre et quī facta aliōrum scrīpsēre,
multī laudantur. Ac mihi quidem, tametsī haudquāquam
pār glōria sequitur scrīptōrem et āctōrem rērum, tamen
in prīmīs arduum vidētur rēs gestās scrībere: prīmum

studēre + *acc*+*īnf*: cupere
silentiō : ita ut dē iīs sileā-tur (: nūlla sit fāma)
vel-utī = velut
prōnus -a -um = inclīnātus (↔ ērēctus)
fingere = efficere (figūrā), (reī) figūram dare
bēlua -ae *f* = bēstia
nōm -ium/-ius, *gen* -ī = -iī: ingenī = ingeniī [in'genī]
nostrī (*gen*) = dē nōbīs
flūxus -a -um (< fluere) = varius, incertus
virtūs (↔ vitium) = honestās, dignitās, fidēs
in-cultus -a -um = rudis
peregrīnārī (< peregrīnus) = terrās aliēnās peragrāre
voluptātī esse : voluptātem afferre, iūcundum esse
onerī esse = molestum esse
iūxtā *adv* = aequē
dē utrāque silētur : dē iīs nec vīvīs nec mortuīs fāma est
anima : vīta
aliud aliī (*dat*), *aliud aliī*
absurdus -a -um = vānus, stultus
haud-quāquam = nē-quāquam
āctor rērum = quī rēs agit
in prīmīs = praecipuē
arduum : difficile

quod factīs dicta exaequanda sunt; dehinc quia plērīque, quae dēlicta reprehenderis, malevolentiā et invidiā dicta putant; ubi dē magnā virtūte atque glōriā bonōrum memorēs, quae sibi quisque facilia factū putat, aequō animō accipit, suprā ea velutī ficta prō falsīs dūcit.

Sed ego adulēscentulus initiō, sīcutī plērīque, studiō ad rem pūblicam lātus sum, ibique mihi multa adversa fuēre. Nam prō pudōre, prō abstinentiā, prō virtūte audācia, largītiō, avāritia vigēbant. Quae tametsī animus aspernābātur īnsolēns malārum artium, tamen inter tanta vitia imbēcilla aetās ambitiōne corrupta tenēbātur; ac mē, cum ab reliquōrum malīs mōribus dissentīrem, nihilō minus honōris cupīdō eādem quā cēterōs fāmā atque invidiā vexābat.

Igitur, ubi animus ex multīs miseriīs atque perīculīs 4
requiēvit et mihi reliquam aetātem ā rē pūblicā procul habendam dēcrēvī, nōn fuit cōnsilium socordiā atque dēsidiā bonum ōtium conterere, neque vērō agrum colundō aut vēnandō, servīlibus officiīs, intentum aetātem agere; sed ā quō inceptō studiōque mē ambitiō mala dētinuerat, eōdem regressus statuī rēs gestās populī Rōmānī carptim, ut quaeque memoriā digna vidēbantur, perscrībere, eō magis quod mihi ā spē, metū, partibus reī pūblicae animus līber erat. Igitur dē Catilīnae coniūrātiōne quam vērissimē poterō paucīs absolvam; nam id facinus in prīmīs ego memorābile exīstimō sceleris atque perīculī novitāte. Dē cuius hominis mōribus pauca prius explānanda sunt quam initium nārrandī faciam.

ex-aequāre (+*dat*) = aequum facere (atque)
: *ea* quae dīxeris cum dēlicta reprehenderis
male-volentia < *male-volēns* (< male velle)

quae suprā ea (: difficiliōra) *sunt*
prō falsīs dūcere = falsa esse exīstimāre
adulēscentulus -ī *m* = adulēscēns (vix XX annōrum)

pudor = modestia
abstinentia -ae *f* < abstinēns
animus *meus* (: ego)
a-spernārī = spernere
īn-solēns + *gen* = quī nōn solet (facere), ignārus
ambitiō -ōnis *f* = cupiditās honōris
cum... dissentīrem = etsī ... dissentiēbam
fāmā : malā fāmā

vexāre = turbāre; honōris cupīdō... mē vexābat
animus *meus* (: ego)

aetātem : vītam

mihi nōn fuit cōnsilium
socordia -ae *f* = dēsidia -ae *f* = inertia, ignāvia
con-terere = cōnsūmere
aetātem/vītam agere = vīvere
ā quō inceptō....., eōdem regressus : regressus ad idem inceptum studiumque ā quō mē ambitiō mala detinuerat
dē-tinēre = abs-, retinēre
carptim *adv* = singulās excerpēns
per-scrībere = accūrātē s.
partēs (reī pūblicae) = factiōnēs

ab-solvere = plānē expōnere, nārrāre

[*Dē Catilīnae mōribus*]

5 L. Catilīna, nōbilī genere nātus, fuit magnā vī et animī et corporis, sed ingeniō malō prāvōque. Huic ab adulēscentiā bella intestīna, caedēs, rapīnae, discordia cīvīlis grāta fuēre, ibique iuventūtem suam exercuit. Corpus patiēns inediae, algōris, vigiliae, suprā quam cuiquam crēdibile est. Animus audāx, subdolus, varius, cuius reī libet simulātor aut dissimulātor; aliēnī appetēns, suī profūsus; ārdēns in cupiditātibus; satis ēloquentiae, sapientiae parum. Vāstus animus immoderāta, incrēdibilia, nimis alta semper cupiēbat.

L. *Sergius* Catilīna
genus = gēns (: gēns *Sergia*)
intestīnus -a -um = internus
ibi : in iīs rēbus
in-edia -ae *f* = famēs
algor -ōris *m* = frīgus
crēdibilis -e ↔ incrēdibilis
subdolus -a -um = dolō ūtēns
cuius-libet reī
(dis)simulātor -ōris *m* = quī (dis)simulat
profūsus = largus; suī p. = quī suum pro-fundit (: largītur)
satis ēloquentiae *eī erat*
im-moderātus -a -um ↔ moderātus

Hunc post dominātiōnem L. Sullae libīdō māxima invāserat reī pūblicae capiundae, neque id quibus modīs adsequerētur, dum sibi rēgnum parāret, quicquam pēnsī habēbat. Agitābātur magis magisque in diēs animus ferōx inopiā reī familiāris et cōnscientiā scelerum, quae utraque iīs artibus auxerat quās suprā memorāvī. Incitābant praetereā corruptī cīvitātis mōrēs, quōs pessima ac dīversa inter sē mala, luxuria atque avāritia, vexābant. ...

ad-sequī = as-sequī
dum + *coni* = dummodo
nihil (nec quicquam) pēnsī habēre = nihil cūrāre
familiāris -e < familia; rēs f. = pecūnia, bona
cōnscientia -ae *f* = mēns cōnscia (suī sceleris)
utraque (*n pl*): inopiam... et cōnscientiam...
incitābant *eum*

[*Hīc disseritur dē mōribus cīvitātis:* 'ut paulātim immūtāta ex pulcherrimā atque optimā pessima ac flāgitiōsissima facta sit.']

im-mūtāre = mūtāre

14 In tantā tamque corruptā cīvitāte Catilīna – id quod factū facillimum erat – omnium flāgitiōrum atque facinorum circum sē tamquam stīpātōrum catervās habēbat. Nam quīcumque impudīcus, adulter, gāneō, manū, ventre, pene bona patria lacerāverat, quīque aliēnum aes grande cōnflāverat, quō flāgitium aut facinus

flāgitia/facinora: cīvēs flāgitiōsī/*facinorōsī* (= scelestī)
stīpātor -ōris *m* = satelles
gāneō -ōnis *m* = vir luxuī dēditus
penis -is *m* = membrum virīle
(bona) lacerāre : perdere
aes aliēnum = pecūnia mūtua
cōn-flāre = colligere

facinus redimere = sē redimere ā poenā facinoris
sacrilegus -ī *m* = quī templum dīripuit, impius
ad hoc = praetereā
per-iūrium -ī *n* = falsum iūs iūrandum
egestās -ātis *f* (< egēre) = inopia rērum necessāriārum
cōnscius animus = cōnscientia (sceleris)
etiam : etiam tum
ā culpā vacuus = īnsōns
in-cidere -cidisse < in- + cadere

familiāritās -ātis *f* (< familiāris) = amīcitia

praebēre, mercārī, parcere : praebē*bat*, mercā*bātur*, parcē*bat*

obnoxius -a -um (+ *dat*) = quī (multum) dēbet, obsequēns, serviēns

cuius (*in quā*) nihil umquam *vir* bonus laudāvit praeter fōrmam (*pulchram*)
dubitāre + *īnf* = cūnctārī
prīvignus -ī *m* = coniugis fīlius priōre coniuge nātus
prō certō = certō *adv*

mātūrāre = mātūrē facere, properāre
im-pūrus -a -um ↔ pūrus

ex-ciēre -cīvisse -citum = excitāre, concitāre
vāstābat : perturbābat
ex-sanguis -e = pallidus
incessus -ūs *m* < incēdere
prōrsus *adv* = plānē
vēcordia -ae *f* = īnsānia
dīximus : dīxī

redimeret, praetereā omnēs undique parricīdae, sacrilegī, convictī iūdiciīs aut prō factīs iūdicium timentēs, ad hoc quōs manus atque lingua periūriō aut sanguine cīvīlī alēbat, postrēmō omnēs quōs flāgitium, egestās, cōnscius animus exagitābat, eī Catilīnae proximī familiārēsque erant. Quod sī quis etiam ā culpā vacuus in amīcitiam eius inciderat, cotīdiānō ūsū atque illecebrīs facile pār similisque cēterīs efficiēbātur. Sed māximē adulēscentium familiāritātēs appetēbat: eōrum animī mollēs etiam et flūxī dolīs haud difficulter capiēbantur. Nam ut cuiusque studium ex aetāte flagrābat, aliīs scorta praebēre, aliīs canēs atque equōs mercārī, postrēmō neque sūmptuī neque modestiae suae parcere, dum illōs obnoxiōs fīdōsque sibi faceret. ...

Iam prīmum adulēscēns Catilīna multa nefanda stupra 15
fēcerat, cum virgine nōbilī, cum sacerdōte Vestae, alia huiusce modī contrā iūs fāsque. Postrēmō captus amōre Aurēliae Orestillae (cuius praeter fōrmam nihil umquam bonus laudāvit!), quod ea nūbere illī dubitābat timēns prīvignum adultā aetāte, prō certō crēditur necātō fīliō vacuam domum scelestīs nuptiīs fēcisse! Quae quidem rēs mihi in prīmīs vidētur causa fuisse facinus mātūrandī. Namque animus impūrus, dīs hominibusque īnfēstus, neque vigiliīs neque quiētibus sēdārī poterat: ita cōnscientia mentem excitam vāstābat. Igitur color eī exsanguis, foedī oculī, citus modo, modo tardus incessus: prōrsus in faciē vultūque vēcordia inerat.

Sed iuventūtem quam, ut suprā dīximus, illēxerat, 16

multīs modīs mala facinora ēdocēbat. Ex illīs testēs signātōrēsque falsōs commodāre; fidem, fortūnās, perīcula vīlia habēre, post, ubi eōrum fāmam atque pudōrem attrīverat, māiōra alia imperābat. Sī causa peccandī in praesēns minus suppetēbat, nihilō minus īnsontēs sīcutī sontēs circumvenīre, iugulāre; scīlicet nē per ōtium torpēscerent manūs aut animus, grātuītō potius malus atque crūdēlis erat.

ē-docēre = docēre
signātor -ōris *m* = quī signat (testāmentum)
commodāre = ūtendum praebēre; (: commodā*bat*)
vīlia habēre *eōs ēdocēbat*
at-terere -trīvisse -trītum = absūmere
in praesēns *tempus*
sup-petere = (satis) adesse
sōns sontis ↔ īnsōns
circumvenīre = falsō accūsāre
: circumveni*ēbat*, iugulā*bat*
torpēscere = iners fierī
grātuītō *adv* = sine mercēde, sine causā

[*Dē coniūrātiōne Catilīnae*]

Eīs amīcīs sociīsque cōnfīsus Catilīna, simul quod aes aliēnum per omnēs terrās ingēns erat, et quod plērīque Sullānī mīlitēs, largius suō ūsī, rapīnārum et victōriae veteris memorēs, cīvīle bellum exoptābant, opprimundae reī pūblicae cōnsilium cēpit. In Italiā nūllus exercitus; Cn. Pompēius in extrēmīs terrīs bellum gerēbat; ipsī cōnsulātum petentī magna spēs; senātus nihil sānē intentus; tūtae tranquillaeque rēs omnēs – sed ea prōrsus opportūna Catilīnae.

cōnfīsus = cōnfīdēns
Sullānus -a -um < Sulla
suō : suīs bonīs
ex-optāre = optāre
nūllus exercitus *erat*
bellum *Mithridāticum*
ipsī... magna spēs *erat*
nihil *adv* = minimē

17 Igitur circiter kalendās Iūniās, L. Caesare et C. Figulō cōnsulibus, prīmō singulōs appellāre, hortārī aliōs, aliōs temptāre: opēs suās, imparātam rem pūblicam, magna praemia coniūrātiōnis docēre. Ubi satis explōrāta sunt quae voluit, in ūnum omnēs convocat quibus māxima necessitūdō et plūrimum audāciae inerat. Eō convēnēre senātōriī ōrdinis P. Lentulus Sūra, P. Autrōnius, L. Cassius Longīnus, C. Cethēgus, P. et Ser. Sullae Ser. fīliī, L. Varguntēius, Q. Annius, M. Porcius Laeca, L. Bēstia,

circiter *adv/prp + acc*
[annō 64 a. C.]
: appellā*bat*, hortā*bātur*, temptā*bat*
im-parātus -a -um ↔ parātus
: docē*bat* (*eōs*)
in ūnum *locum*
in-esse + *dat:* quibus inerat : (in) quibus erat
necessitūdō -inis *f* = necessitās (: egestās)
senātōrius -a -um: ōrdō senātōrius = senātōrēs
P. *Cornēlius* Lentulus Sūra: cōs. annō 71 a. C.

Nōbilior -ōris, Capitō -ōnis (cognōmina)
colōniae dīcuntur cīvitātēs Italiae ā colōnīs Rōmānīs conditae; cēterae dīcuntur *mūnicipia* (-cipium -ī *n*)
cōnsilī *gen* = cōnsiliī [cōn'silī]

plēraque iuventūs = plērīque iuvenēs

iī quibus...
cōpia = occāsiō; cōpia erat : licēbat

Q. Curius; praetereā ex equestrī ōrdine M. Fulvius Nōbilior, L. Statilius, P. Gabīnius Capitō, C. Cornēlius; ad hoc multī ex colōniīs et mūnicipiīs, domī nōbilēs. Erant praetereā complūrēs paulō occultius cōnsilī huiusce participēs nōbilēs, quōs magis dominātiōnis spēs hortābātur quam inopia aut alia necessitūdō. Cēterum iuventūs plēraque, sed māximē nōbilium, Catilīnae inceptīs favēbat: quibus in ōtiō vel magnificē vel molliter vīvere cōpia erat, incerta prō certīs, bellum quam pācem mālēbant.

fuēre quī crēderent = aliquī crēdēbant
M. Crassus, Cn. Pompēius: cōnsulēs annō 70 a.C.
ipsī : Crassō
ductāre = dūcere, dux esse
Crassum voluisse (crēdēbant)
illōs : coniūrātōs

Fuēre item eā tempestāte quī crēderent M. Licinium Crassum nōn ignārum eius cōnsilī fuisse: quia Cn. Pompēius, invīsus ipsī, magnum exercitum ductābat, cuiusvīs opēs voluisse contrā illīus potentiam crēscere, simul cōnfīsum, sī coniūrātiō valuisset, facile apud illōs prīncipem sē fore.

dē quā *coniūrātiōne*

– Sed anteā item coniūrāvēre paucī contrā rem pūbli- 18
cam, in quibus Catilīna fuit; dē quā quam vērissimē poterō dīcam:

[annō 66 a. C.]
ambitus -ūs *m* = facinus largītiōne magistrātum petendī
(lēge) interrogāre (+ *gen*) = reum facere, accūsāre
pecūniae repetundae : quae in iūdiciō repetuntur ab eō quī prōvinciam dīripuit; facinus prōvinciam dīripiendī (Catilīna prōvinciam Āfricam dīripuit annō 67)
(nōmen) profitērī = nōmen dare

inopia : egestās

kal. Iān. novī cōnsulēs magistrātum ineunt

L. Tullō et M'. Lepidō cōnsulibus, P. Autrōnius et P. Sulla, dēsignātī cōnsulēs, lēgibus ambitūs interrogātī poenās dederant. Post paulō Catilīna, pecūniārum repetundārum reus, prohibitus erat cōnsulātum petere, quod intrā lēgitimōs diēs profitērī nēquīverat. Erat eōdem tempore Cn. Pīsō, adulēscēns nōbilis, summae audāciae, egēns, factiōsus, quem ad perturbandam rem pūblicam inopia atque malī mōrēs stimulābant. Cum hōc Catilīna et Autrōnius circiter nōnās Decembrēs cōnsiliō commūnicātō parābant in Capitōliō kalendīs Iānuāriīs L.

Cottam et L. Torquātum cōnsulēs interficere, ipsī fascibus correptīs Pīsōnem cum exercitū ad obtinendās duās Hispāniās mittere. Eā rē cognitā, rūrsus in nōnās Februāriās cōnsilium caedis trānstulerant. Iam tum nōn cōnsulibus modo, sed plērīsque senātōribus perniciem māchinābantur. Quod nī Catilīna mātūrāsset prō Cūriā signum sociīs dare, eō diē post conditam urbem Rōmam pessimum facinus patrātum foret. Quia nōndum frequentēs armātī convēnerant, ea rēs cōnsilium dirēmit. ...

19 Dē superiōre coniūrātiōne satis dictum. –

20 Catilīna, ubi eōs quōs paulō ante memorāvī convēnisse videt, tametsī cum singulīs multa saepe ēgerat, tamen in rem fore crēdēns ūniversōs appellāre et cohortārī, in abditam partem aedium sēcēdit atque ibi, omnibus arbitrīs procul āmōtīs, ōrātiōnem huiusce modī habuit:

"Nī virtūs fidēsque vestra satis spectāta mihi forent, nēquīquam opportūna rēs cecidisset; spēs magna, dominātiō in manibus frūstrā fuissent, neque ego per ignāviam aut vāna ingenia incerta prō certīs captārem. Sed quia multīs et magnīs tempestātibus vōs cognōvī fortēs fīdōsque mihi, eō animus ausus est māximum atque pulcherrimum facinus incipere, simul quia vōbīs eadem quae mihi bona malaque esse intellēxī: nam idem velle atque idem nōlle, ea dēmum fīrma amīcitia est.

"Sed ego quae mente agitāvī omnēs iam anteā dīversī audīstis. Cēterum mihi in diēs magis animus accenditur, cum cōnsīderō quae condiciō vītae futūra sit, nisi nōsmet

[annō 65 a. C.]
fascēs : magistrātūs potestās (: cōnsulātus)
duae Hispāniae : Hispānia citerior et ulterior
perniciem : necem
quod nī = nisi autem
patrātum foret = patrātum (factum) esset
dir-imere -ēmisse -ēmptum = abrumpere, prohibēre
dictum *est*
paulō ante : cap. 17 (p. 9)
agere (cum) = colloquī
in rem esse = ūtile esse
co-hortārī = hortārī
sē-cēdere = discēdere ā cēterīs
spectātus -a -um = probātus
forent = essent
cecidisset : *nōbīs* contigisset
per ignāviam : per virōs *ignāvōs* (↔ strēnuōs)
captāre = capere cōnārī, appetere
tempestās = tempus, occāsiō
eō : ideō
animus (meus) ausus est : ausus sum
mente agitāre = cōgitāre
dīversī : suō quisque locō vel tempore
condiciō vītae : fortūna
nōs-met = nōs

ipsī vindicāmus in lībertātem. Nam postquam rēs pūblica in paucōrum potentium iūs atque diciōnem concessit, semper illīs rēgēs, tetrarchae vectīgālēs esse, populī, nātiōnēs stipendia pendere – cēterī omnēs, strēnuī, bonī, nōbilēs atque ignōbilēs, vulgus fuimus sine grātiā, sine auctōritāte, eīs obnoxiī quibus, sī rēs pūblica valēret, formīdinī essēmus. Itaque omnis grātia, potentia, honōs, dīvitiae apud illōs sunt aut ubi illī volunt – nōbīs relīquēre perīcula, repulsās, iūdicia, egestātem! Quae quō ūsque tandem patiēminī, ō fortissimī virī? Nōnne ēmorī per virtūtem praestat quam vītam miseram atque inhonestam, ubi aliēnae superbiae lūdibriō fueris, per dēdecus āmittere? Vērum enimvērō – prō deum atque hominum fidem! – victōria in manū nōbīs est. Viget aetās, animus valet – contrā illīs annīs atque dīvitiīs omnia cōnsenuērunt. Tantummodo inceptō opus est: cētera rēs expediet.

"Etenim quis mortālium, cui virīle ingenium est, tolerāre potest illīs dīvitiās superāre, quās profundant in exstruendō marī et montibus coaequandīs – nōbīs rem familiārem etiam ad necessāria deesse? illōs bīnās aut amplius domōs continuāre – nōbīs Larem familiārem nusquam ūllum esse? Cum tabulās, signa, toreumata emunt, nova dīruunt, alia aedificant, postrēmō omnibus modīs pecūniam trahunt, vexant, tamen summā libīdine dīvitiās suās vincere nequeunt! At nōbīs est domī inopia, forīs aes aliēnum, mala rēs, spēs multō asperior. Dēnique, quid reliquī habēmus praeter miseram animam?

in lībertātem vindicāre = līberāre
tetrarchēs -ae *m* = rēgulus
vectīgālēs *sunt*
stipendium -ī *n* = tribūtum; stipendia pend*unt*
cēterī *nōs* omnēs
fuimus : factī sumus
formīdinī esse alicui = ab aliquō *formīdārī* (= valdē timērī), aliquem terrēre
repulsa -ae *f* < re-pellere (dē eō dīcitur quī frūstrā magistrātum petīvit)
quō ūsque = quo-ūsque, quamdiū
ē-morī = morī
in-honestus ↔ honestus
lūdibriō (*dat*) esse alicui = dēlūdī ab aliquō; aliēnae superbiae : aliīs superbīs
prō! = ō!
de*um* = de*ōrum*
annīs...: ob annōs (aetātem) atque dīvitiās
inceptō (coeptō) opus est = incipere opus est
ex-pedīre = peragere (: cētera per sē expedientur)
superāre = super-esse, nimium esse (dīvitiārum)
ex-struere mare = in marī (domōs) exstruere
co-aequāre = aequum (plānum/patentem) facere
continuāre = continuum facere, coniungere
Lar (familiāris) -is *m*, deus quī focum tuētur, focus
toreuma -atis *n* = vās opere *caelātō* (ēminentī) ōrnātum
trahunt : quaerunt
vexant : perdunt

toreuma

anima : vīta

"Quīn igitur expergīsciminī? Ēn illa, illa quam saepe optāstis lībertās! Praetereā dīvitiae, decus, glōria in oculīs sita sunt: fortūna omnia ea victōribus praemia posuit. Rēs, tempus, perīcula, egestās, bellī spolia magnifica magis quam ōrātiō mea vōs hortantur. Vel imperātōre vel mīlite mē ūtiminī! neque animus neque corpus ā vōbīs aberit.

animus *meus*

"Haec ipsa, ut spērō, vōbīscum ūnā cōnsul agam – nisi forte mē animus fallit et vōs servīre magis quam imperāre parātī estis."

ūnā vōbīscum
nisi mē animus fallit = nisi fallor
parātus servīre = parātus ad serviendum

21 Postquam accēpēre ea hominēs, quibus mala abundē omnia erant, sed neque rēs neque spēs bona ūlla, tametsī illīs quiēta movēre magna mercēs vidēbātur, tamen postulāvēre plērīque, ut prōpōneret, quae condiciō bellī foret, quae praemia armīs peterent, quid ubīque opis aut speī habērent. Tum Catilīna pollicērī tabulās novās, prōscrīptiōnem locuplētium, magistrātūs, sacerdōtia, rapīnās, alia omnia quae bellum atque libīdō victōrum fert. 'Praetereā esse in Hispāniā citeriōre Pīsōnem, in Maurētāniā cum exercitū P. Sittium Nūcerīnum, cōnsilī suī participēs; petere cōnsulātum C. Antōnium, quem sibi collēgam fore spērāret, hominem et familiārem et omnibus necessitūdinibus circumventum: cum eō sē cōnsulem initium agundī factūrum.' Ad hoc maledictīs increpābat omnēs bonōs; suōrum ūnumquemque nōmināns laudāre; admonēbat alium egestātis, complūrēs perīculī aut ignōminiae, multōs victōriae Sullānae, quibus ea praedae fuerat. Postquam

accipere : audīre
mala abundē erant : nimium erat malōrum
movēre : turbāre
mercēs : praemium
ubīque : omnīnō
pollicērī : pollicitus est
tabulās novās : dēlētum īrī aes aliēnum (ē tabulīs)
prōscrīptiō < prō-scrībere
sacerdōtium -ī *n* = sacerdōtis officium
Maurētānia -ae *f*, Āfricae regiō contrā Hispāniam
Nūcerīnus < Nūceria, oppidum Campāniae
familiāris -e = amīcus
male-dictum -ī *n* (< male-dīcere) = contumēlia
laudāre : laudā*bat*
admonēre +*gen* (reī = dē rē)
ignōminia -ae *f* = dēdecus, mala fāma
praedae (*dat*) esse = praedam afferre

omnium animōs alacrēs videt, cohortātus ut petītiōnem
suam cūrae habērent, conventum dīmīsit.

Fuēre eā tempestāte quī dīcerent 'Catilīnam, ōrātiōne 22
habitā, cum ad iūs iūrandum populārēs sceleris suī ad-
igeret, hūmānī corporis sanguinem vīnō permixtum in
paterīs circumtulisse! inde cum post exsecrātiōnem
omnēs dēgustāvissent, sīcutī in sollemnibus sacrīs fierī
cōnsuēvit, aperuisse cōnsilium suum, atque eō ita
fēcisse, quō inter sē fīdī magis forent, alius aliī tantī
facinoris cōnsciī.' Nōnnūllī ficta et haec et multa
praetereā exīstimābant ab eīs quī Cicerōnis invidiam,
quae posteā orta est, lēnīrī crēdēbant atrōcitāte sceleris
eōrum quī poenās dederant. Nōbīs ea rēs prō magni-
tūdine parum comperta est.

Sed in eā coniūrātiōne fuit Q. Curius, nātus haud 23
obscūrō locō, flāgitiīs atque facinoribus coopertus,
quem cēnsōrēs senātū probrī grātiā mōverant. Huic
hominī nōn minor vānitās inerat quam audācia: neque
reticēre quae audierat, neque suamet ipse scelera oc-
cultāre; prōrsus neque dīcere neque facere quicquam
pēnsī habēbat. Erat eī cum Fulviā, muliere nōbilī, stuprī
vetus cōnsuētūdō; cui cum minus grātus esset, quia
inopiā minus largīrī poterat, repente glōriāns maria
montēsque pollicērī coepit et minārī interdum ferrō
'nī sibi obnoxia foret'; postrēmō ferōcius agitāre quam
solitus erat. At Fulvia, īnsolentiae Curī causā cognitā,
tāle perīculum reī pūblicae haud occultum habuit, sed
sublātō auctōre dē Catilīnae coniūrātiōne quae quōque

petītiōnem *cōnsulātūs*
cūrae (*dat*) habēre = cūrāre

populārēs = sociī

circum-ferre
exsecrātiō -ōnis *f* < ex-secrārī
dē-gustāre = gustāre
sollemnis -e = quī rītū fit
eō quō (: ideō ut) magis fīdī (: fīdiōrēs) forent (essent)
aliī (*dat*) = cum aliō (...cōnsci*us*)
ficta *esse*

Cicerōnis invidia : populī invidia in Cicerōnem
atrōcitās -ātis *f* < atrōx

nōbīs : mihi
prō magnitūdine : ut reī magnitūdō est
compertus (< comperīre) = quī certō scītur, certus

obscūrus : ignōbilis
co-operīre = operīre
probrum -ī *n* = flāgitium

vānitās -ātis *f* (< vānus) = vāna (stulta) superbia
: reticē*bat*, occultā*bat*,
sua-met = sua
: neque quid dīceret neque quid faceret quicquam pēnsī habēbat (cūrābat)

cōnsuētūdō -inis *f* = mōs coeundī
inopiā = propter inopiam (egestātem)
ferrō : gladiō

solēre solitum esse *dēp perf* (solitus erat : solēbat)
nōm -ius, *gen* -ī = -iī: Curī
occultum habēre = occultāre

sublātō : nōn nōminātō

modō audierat complūribus nārrāvit. Ea rēs in prīmīs studia hominum accendit ad cōnsulātum mandandum M. Tulliō Cicerōnī – namque anteā plēraque nōbilitās invidiā aestuābat et quasi pollui cōnsulātum crēdēbant sī eum quamvīs ēgregius 'homō novus' adeptus foret. Sed ubi perīculum advēnit, invidia atque superbia post fuēre.

audierat = audīverat
plēraque nōbilitās = plērīque nōbilēs
aestuāre = fervēre
post fuēre = cessērunt

24 Igitur comitiīs habitīs cōnsulēs dēclārantur M. Tullius et C. Antōnius. Quod factum prīmō populārēs coniūrātiōnis concusserat; neque tamen Catilīnae furor minuēbātur, sed in diēs plūra agitāre, arma per Italiam locīs opportūnīs parāre, pecūniam suā aut amīcōrum fidē sūmptam mūtuam Faesulās ad Mānlium quendam portāre, quī posteā prīnceps fuit bellī faciundī.

M. Tullius *Cicerō*
con-cutere -iō -cussisse -cussum = quassāre, perturbāre
: agitā*bat*
: parā*bat*
Faesulae -ārum *f pl*, oppidum Etrūriae
: portā*bat* (portandam cūrāvit)

Eā tempestāte plūrimōs cuiusque generis hominēs adscīvisse sibi dīcitur, mulierēs etiam aliquot, quae prīmō ingentēs sūmptūs stuprō corporis tolerāverant, post, ubi aetās tantummodo quaestuī neque luxuriae modum fēcerat, aes aliēnum grande cōnflāverant. Per eās sē Catilīna crēdēbat posse servitia urbāna sollicitāre, urbem incendere, virōs eārum vel adiungere sibi vel interficere.

ad-scīscere -īvisse -ītum = a-scīscere (sociōs)
sūmptūs tolerāre = pecūniam cōnsūmere
modum facere = fīnem facere
servitia -ōrum *n pl* = servī

25 – Sed in eīs erat Semprōnia, quae multa saepe virīlis audāciae facinora commīserat. Haec mulier genere atque fōrmā, praetereā virō atque līberīs satis fortūnāta fuit; litterīs Graecīs et Latīnīs docta, psallere et saltāre ēlegantius quam necesse est probae, multa alia, quae īnstrūmenta luxuriae sunt. Sed eī cāriōra semper omnia quam decus atque pudīcitia fuit. Pecūniae an fāmae minus parceret, haud facile discernerēs;

(scelus/facinus) committere = facere
psallere = fidibus canere
: psall*ēbat*, saltā*bat*
fuit : fu*ērunt*
utrum pecūniae an fāmae *suae*...

libīdine sīc accēnsa, ut saepius peteret virōs quam peterētur. Sed ea saepe antehāc fidem prōdiderat, crēditum abiūrāverat, caedis cōnscia fuerat, luxuriā atque inopiā praeceps abierat. Vērum ingenium eius haud absurdum: posse versūs facere, iocum movēre, sermōne ūtī vel modestō, vel mollī, vel procācī – prōrsus multae facētiae multusque lepōs inerat. –

Hīs rēbus comparātīs, Catilīna nihilō minus in proxi- 26
mum annum cōnsulātum petēbat, spērāns, sī dēsignātus foret, facile sē ex voluntāte Antōniō ūsūrum. Neque intereā quiētus erat, sed omnibus modīs īnsidiās parābat Cicerōnī. Neque illī tamen ad cavendum dolus aut astūtiae deerant. Namque ā prīncipiō cōnsulātūs suī multa pollicendō per Fulviam effēcerat ut Q. Curius (dē quō paulō ante memorāvī) cōnsilia Catilīnae sibi prōderet. Ad hoc collēgam suum Antōnium pactiōne prōvinciae perpulerat nē contrā rem pūblicam sentīret; circum sē praesidia amīcōrum atque clientium occultē habēbat.

Postquam diēs comitiōrum vēnit, et Catilīnae neque petītiō neque īnsidiae quās cōnsulibus in Campō fēcerat prosperē cessēre, cōnstituit bellum facere et extrēma omnia experīrī, quoniam quae occultē temptāverat aspera foedaque ēvēnerant.

Igitur C. Mānlium Faesulās atque in eam partem Etrū- 27
riae, Septimium quendam Camertem in agrum Pīcēnum, C. Iūlium in Āpuliam dīmīsit; praetereā alium aliō, quem ubīque opportūnum sibi fore crēdēbat. Intereā Rōmae multa simul mōlīrī, cōnsulibus īnsidiās tendere,

accēnsa *fuit*
(fidem) prōdere : fallere
crēditum -ī *n* = pecūnia crēdita (mūtua data)
ab-iūrāre = iūre iūrandō negāre (sē accēpisse)
praeceps abīre = sē praecipitāre (in perniciem)
posse : poterat

procāx -ācis = impudēns
facētiae -ārum *f pl* = sermō ēlegāns, sāl
lepōs -ōris *m* = grātia, facilitās; ... lepōs *eī* inerat

ex voluntāte (suā) = sīcut volēbat

astūtia -ae *f* = prūdentia callida, cōnsilium callidum

pactiō -ōnis *f* < pacīscī (Cicerō Antōniō prōvinciam Macedoniam prōmīserat)
per-pellere -pulisse -pulsum = impellere
cliēns -entis *m* = vir pauper cīvī nōbilī (*patrōnō* suō) obnoxius

in Campō *Mārtiō*

cessēre = ēvēnērunt

Camers -ertis *m* < Camerīnum, cīvitās Umbriae
ager Pīcēnus: Pīcēnum
alium aliō *alium aliō* (= in alium locum)

: mōli*ēbātur*, tend*ēbat*

parāre incendia, opportūna loca armātīs hominibus obsidēre, ipse cum tēlō esse, item aliōs iubēre, hortārī utī semper intentī parātīque essent, diēs noctēsque festīnāre, vigilāre, neque īnsomniīs neque labōre fatīgārī.

: parā*bat*, obsidē*bat*, *erat*, iubē*bat*, hortā*bātur*
item : cum tēlō esse
: festīnā*bat*, vigilā*bat*, fatīgā*bātur*
īn-somnia -ae *f* = vigiliae

Postrēmō, ubi multa agitantī nihil prōcēdit, rūrsus intempestā nocte coniūrātiōnis prīncipēs convocat per M. Porcium Laecam, ibique multa dē ignāviā eōrum questus docet 'sē Mānlium praemīsisse ad eam multitūdinem quam ad capiunda arma parāverat, item aliōs in alia loca opportūna, quī initium bellī facerent, sēque ad exercitum proficīscī cupere, sī prius Cicerōnem oppressisset: eum suīs cōnsiliīs multum officere.'

ubi *eī* multa agitantī nihil *bene* prōcēdit
intempestus -a -um: intempesta nox = media nox
ibi : in M. Laecae domō
querī questum esse; questus : postquam questus est, querēns
"*ego* ad exercitum proficīscī cupi*ō*, sī prius (: cum prīmum) Cicerōnem oppres*serō*: *is meīs* cōnsiliīs multum offic*it*"
of-ficere (+*dat*) = obstāre

28 Igitur, perterritīs ac dubitantibus cēterīs, C. Cornēlius, eques Rōmānus, operam suam pollicitus, et cum eō L. Varguntēius senātor cōnstituēre eā nocte paulō post cum armātīs hominibus sīcutī 'salūtātum' introīre ad Cicerōnem ac dē imprōvīsō domī suae imparātum cōnfodere! Curius, ubi intellegit quantum perīculum cōnsulī impendeat, properē per Fulviam Cicerōnī dolum quī parābātur ēnūntiat. Ita illī iānuā prohibitī tantum facinus frūstrā suscēperant.

sīcutī : quasi
cōn-fodere -iō -fōdisse -fossum = trānsfīgere (gladiō)
ē-nūntiāre = nōtum facere

Intereā Mānlius in Etrūriā plēbem sollicitāre egestāte simul ac dolōre iniūriae novārum rērum cupidam, quod Sullae dominātiōne agrōs bonaque omnia āmīserat, praetereā latrōnēs cuiusque generis, quōrum in eā regiōne magna cōpia erat, nōnnūllōs ex Sullānīs colōniīs, quibus libīdō atque luxuria ex magnīs rapīnīs nihil reliquī fēcerat.

: sollicitā*bat*
: ob egestātem/dolōrem
novae rēs = rēs pūblica renovāta, commūtātiō rērum pūblicārum
colōniae Sullānae: quās Sulla mīlitibus suīs cōnstituerat

Ea cum Cicerōnī nūntiārentur, ancipitī malō permō- 29
tus, quod neque urbem ab īnsidiīs prīvātō cōnsiliō longius tuērī poterat, neque exercitus Mānlī quantus aut quō cōnsiliō foret satis compertum habēbat, rem ad senātum refert iam anteā vulgī rūmōribus exagitātum. Itaque, quod plērumque in atrōcī negōtiō solet, senātus dēcrēvit *'darent operam cōnsulēs nē quid rēs pūblica dētrīmentī caperet.'* – Ea potestās per senātum mōre Rōmānō magistrātuī māxima permittitur: exercitum parāre, bellum gerere, coercēre omnibus modīs sociōs atque cīvēs, domī mīlitiaeque imperium atque iūdicium summum habēre. Aliter sine populī iussū nūllīus eārum rērum cōnsulī iūs est. –

Mānlī *gen* = Mānl*iī*
compertum habēre = certō scīre
exagitāre = sollicitāre, commovēre
fierī solet
dēcrēvit *ut*...

Post paucōs diēs L. Saenius senātor in senātū litterās 30
recitāvit, quās 'Faesulīs adlātās sibi' dīcēbat, in quibus scrīptum erat 'C. Mānlium arma cēpisse cum magnā multitūdine ante diem VI kalendās Novembrēs.' Simul, id quod in tālī rē solet, aliī portenta atque prōdigia nūntiābant, aliī 'conventūs fierī, arma portārī, Capuae atque in Āpuliā servīle bellum movērī.'

ad-ferre ad-tulisse ad-lātum = af-ferre at-tulisse al-lātum
fierī solet

Igitur senātī dēcrētō Q. Mārcius Rēx Faesulās, Q. Metellus Crēticus in Āpuliam circumque ea loca missī (hī utrīque ad urbem imperātōrēs erant, impedītī nē triumphārent calumniā paucōrum quibus omnia honesta atque inhonesta vēndere mōs erat), sed praetōrēs Q. Pompēius Rūfus Capuam, Q. Metellus Celer in agrum Pīcēnum, eīsque permissum 'utī prō tempore atque perīculō exercitum comparārent.' Ad hoc, 'sī quis indi-

senātī (*gen*) = senāt*ūs*
Q. Metellus Crēticus, v. LL cap. 53.264 | missī *sunt*
utrīque *pl* = ambō
imperātōrī nisi triumphantī Rōmam intrāre nōn licēbat
calumnia -ae *f* = falsum crīmen, obtrectātiō
permissum *est*
prō tempore : ut tempus postulāret

cāvisset dē coniūrātiōne quae contrā rem pūblicam facta erat, praemium servō lībertātem et sēstertia centum, līberō impūnitātem eius reī et sēstertia ducenta'; itemque dēcrēvēre 'utī gladiātōriae familiae Capuam et in cētera mūnicipia distribuerentur prō cuiusque opibus, Rōmae per tōtam urbem vigiliae habērentur eīsque minōrēs magistrātūs praeessent.'

31 Quibus rēbus permōta cīvitās atque immūtāta urbis faciēs est. Ex summā laetitiā atque lascīviā, quae diūturna quiēs pepererat, repente omnēs trīstitia invāsit: festīnāre, trepidāre, neque locō neque hominī cuiquam satis crēdere, neque bellum gerere neque pācem habēre, suō quisque metū perīcula mētīrī. Ad hoc mulierēs, quibus reī pūblicae magnitūdine bellī timor īnsolitus incesserat, adflīctāre sēsē, manūs supplicēs ad caelum tendere, miserārī parvōs līberōs, rogitāre, omnia pavēre, superbiā atque dēliciīs omissīs sibi patriaeque diffīdere!

At Catilīnae crūdēlis animus eadem illa movēbat, tametsī praesidia parābantur et ipse lēge Plautiā interrogātus erat ab L. Paulō.

Postrēmō, dissimulandī causā aut suī expūrgandī, sīcut iūrgiō lacessītus foret, in senātum vēnit! Tum M. Tullius cōnsul, sīve praesentiam eius timēns sīve īrā commōtus, ōrātiōnem habuit lūculentam atque ūtilem reī pūblicae, quam posteā scrīptam ēdidit.

[*Sequitur ōrātiō M. Tulliī Cicerōnis.*]

praemium *dēcrēvērunt*
sēstert*ia n pl* = *mīlia* sēstertium; c sēstert*ia* = c *mīlia* sēstertium
familia gladiātōria = grex gladiātōrum
prō opibus = secundum opēs, ut opēs erant
vigiliae = praesidia nocturna
minōrēs magistrātūs : aedīlēs, quaestōrēs, tribūnī plēbis

: festīn*ābant*, trepid*ābant*
(hominī) cuiquam : ūllī
: crēd*ēbant*, ger*ēbant*, hab*ēbant*, mēti*ēbantur*
mētīrī : aestimāre
: bellī timor ob reī pūblicae magnitūdinem īnsolitus
in-cēdere + *dat/acc*
ad-/af-flīctāre = afflīgere; sē a. = pectus pulsāre
: adflīct*ābant*, tend*ēbant*...
reī dif-fīdere = dē rē dēspērāre

lēx Plautia dē vī, lāta annō 70 a.C. in cīvēs sēditiōsōs
L. *Aemilius* Paulus (cōs. annō 50 a.C.)
ex-pūrgāre = pūrgāre, suspīciōne līberāre
sīcut : velut sī, quasi
iūrgium -ī *n* = certāmen dē iūre
praesentia -ae *f* < praesēns
lūculentus -a -um = praeclārus
(librum) ē-dere -didisse -ditum = multīs legendum dare

M. TVLLII CICERONIS
IN L. CATILINAM ORATIO PRIMA

habita in senātū in templō Iovis Statōris

a. d. VI īd. Nov. annō DCXCI a. u. c.

ab-ūtī (+*abl*) = īnsolenter ūtī; -*ēre* = -*ēris* (*pers 2 fut*)
quem ad fīnem : quō ūsque, quam diū
effrēnātus -a -um (↔ domitus) = immoderātus, ferōx
nihil-ne tē......... mōvērunt?
Palātī *gen* = Palāt*iī*

Quō ūsque tandem abūtēre, Catilīna, patientiā nostrā? 1
Quam diū etiam furor iste tuus nōs ēlūdet? Quem ad fīnem sēsē effrēnāta iactābit audācia?

locus: templum Iovis Statōris
hōrum : senātōrum
cōn-stringere -strīnxisse -strictum = colligāre, coercēre
quid cōnsil*iī* : quod/quāle cōnsilium

Nihilne tē nocturnum praesidium Palātī, nihil urbis vigiliae, nihil timor populī, nihil concursus bonōrum omnium, nihil hic mūnītissimus habendī senātūs locus, nihil hōrum ōra vultūsque mōvērunt? Patēre tua cōnsilia nōn sentīs? cōnstrictam iam hōrum omnium scientiā tenērī coniūrātiōnem tuam nōn vidēs? Quid proximā, quid superiōre nocte ēgeris, ubi fueris, quōs convocāveris, quid consilī cēperis, quem nostrum ignōrāre arbitrāris?

immō vērō etiam... : nōn modo vīvit, sed etiam...

Ō tempora! ō mōrēs! Senātus haec intellegit, cōnsul 2
videt – hic tamen vīvit! Vīvit? Immō vērō etiam in senātum venit, fit pūblicī cōnsilī particeps, notat et dēsignat oculīs ad caedem ūnumquemque nostrum! Nōs autem – 'fortēs virī'! – satis facere reī pūblicae vidēmur sī istīus furōrem ac tēla vītāmus!

pestis -is *f* = nex, perniciēs
P. *Cornēlius* Scīpiō *Nāsīca Serāpiō:* v. LL cap.51.239 [annō 133 a. C.]
mediocriter = modicē
prīvātus : nōn magistrātus, sine imperiō

Ad mortem tē, Catilīna, dūcī iussū cōnsulis iam prīdem oportēbat, in tē cōnferrī pestem quam tū in nōs
omnēs iam diū māchināris! An vērō vir amplissimus P. 3
Scīpiō, pontifex māximus, Ti. Gracchum, mediocriter labefactantem statum reī pūblicae, prīvātus interfēcit – Catilīnam, orbem terrae caede atque incendiīs vāstāre

cupientem, nōs cōnsulēs perferēmus? Nam illa nimis antīqua praetereō – quod C. Servīlius Ahala Sp. Maelium, novīs rēbus studentem, manū suā occīdit! – Fuit, fuit ista quondam in hāc rē pūblicā virtūs, ut virī fortēs ācriōribus suppliciīs cīvem perniciōsum quam acerbissimum hostem coercērent. Habēmus senātūs cōnsultum in tē, Catilīna, vehemēns et grave; nōn deest reī pūblicae cōnsilium neque auctōritās huius ōrdinis: nōs, nōs, dīcō apertē, cōnsulēs dēsumus!

Sp. Maelius rēgnum affectāns ā C. Servīliō Ahalā magistrō equitum occīsus est [annō 439 a. C.]

perniciōsus -a -um < perniciēs

senātūs cōnsultum: v. p. 18

hic ōrdō : senātus

4 Dēcrēvit quondam senātus *'utī L. Opīmius cōnsul vidēret, nē quid rēs pūblica dētrīmentī caperet'* – nox nūlla intercessit: interfectus est propter quāsdam sēditiōnum suspīciōnēs C. Gracchus, clārissimō patre, avō, māiōribus, occīsus est cum līberīs M. Fulvius cōnsulāris. Similī senātūs cōnsultō C. Mariō et L. Valeriō cōnsulibus est permissa rēs pūblica: num ūnum diem posteā L. Sāturnīnum tribūnum plēbis et C. Servīlium praetōrem mors ac reī pūblicae poena remorāta est? At vērō nōs vīcēsimum iam diem patimur hebēscere aciem hōrum auctōritātis! Habēmus enim huius modī senātūs cōnsultum, vērum inclūsum in tabulīs tamquam in vāgīnā reconditum, quō ex senātūs cōnsultō cōnfestim tē interfectum esse, Catilīna, convēnit! Vīvis – et vīvis nōn ad dēpōnendam, sed ad cōnfīrmandam audāciam!

[annō 121 a.C.]

C. Gracchus, M. Fulvius *Flaccus:* v. LL cap. 51. 275-279

[annō 100 a.C.]

Sāturnīnus tribūnus plēbis sēditiōsus et C. Servīlius *Glaucia* praetor ex senātūs cōnsultō occīsī sunt

aliquem re-morārī = alicui moram afferre

hebēscere = hebes fierī

aciēs -ēī *f* = quālitās acūtī gladiī, ingenium ācre

re-condere = repōnere, abdere

convēnit : oportuit

Cupiō, patrēs cōnscrīptī, mē esse clēmentem, cupiō in tantīs reī pūblicae perīculīs mē nōn dissolūtum vidērī; sed
5 iam mē ipse inertiae nēquitiaeque condemnō. Castra sunt in Italiā contrā populum Rōmānum in Etrūriae faucibus

dissolūtus -a -um = neglegēns, parum sevērus

nēquitia -ae *f* < nēquam

collocāta, crēscit in diēs singulōs hostium numerus; eōrum autem castrōrum imperātōrem ducemque hostium intrā moenia atque adeō in senātū vidēmus intestīnam aliquam cotīdiē perniciem reī pūblicae mōlientem! Sī tē iam, Catilīna, comprehendī, sī interficī iusserō, crēdō, erit verendum mihi nē nōn potius hoc omnēs bonī 'sērius' ā mē quam quisquam 'crūdēlius' factum esse dīcat.

Vērum ego hoc quod iam prīdem factum esse oportuit certā dē causā nōndum addūcor ut faciam. Tum dēnique interficiēre, cum iam nēmō tam improbus, tam perditus, tam tuī similis invenīrī poterit quī id nōn 'iūre factum esse' fateātur. Quam diū quisquam erit quī tē dēfendere 6
audeat, vīvēs – et vīvēs ita ut vīvis: multīs meīs et firmīs praesidiīs oppressus, nē commovēre tē contrā rem pūblicam possīs; multōrum tē etiam oculī et aurēs nōn sentientem, sīcut adhūc fēcērunt, speculābuntur atque cūstōdient.

Etenim quid est, Catilīna, quod iam amplius exspectēs, sī neque nox tenebrīs obscūrāre coetūs nefāriōs neque prīvāta domus parietibus continēre vōcēs coniūrātiōnis tuae potest? sī illūstrantur, sī ērumpunt omnia? Mūtā iam istam mentem, mihi crēde! Oblīvīscere caedis atque incendiōrum! Tenēris undique, lūce sunt clāriōra nōbīs tua cōnsilia omnia – quae iam mēcum licet recognōscās:

Meministīne mē ante diem XII kalendās Novembrēs 7
dīcere in senātū 'fore in armīs certō diē, quī diēs futūrus esset ante diem VI kalendās Novembrēs, C. Mānlium,

atque adeō = atque etiam
mōlīrī = māchinārī
'sērius ā mē *factum esse' dīcant*
ego... nōndum addūcor ut faciam hoc quod...
-*ēre* = -*ēris* (*pass pers 2 fut*)
perditus -a -um = corruptus, nēquam
quam diū = tam diū quam
speculārī = clam spectāre
obscūrāre : occultāre
coetus -ūs *m* = conventus
nefārius -a -um (< nefās) = scelestus, impius
licet recognōscās = licet tibi recognōscere (: reminīscī)

audāciae satellitem atque administrum tuae'? Num mē
fefellit, Catilīna, nōn modo rēs tanta, tam atrōx tamque
incrēdibilis, vērum – id quod multō magis est admīran-
dum – diēs? Dīxī ego īdem in senātū 'caedem tē opti-
mātium contulisse in ante diem V kalendās Novembrēs',
tum cum multī prīncipēs cīvitātis Rōmā – nōn tam suī
cōnservandī quam tuōrum cōnsiliōrum reprimendōrum
causā – profūgērunt. Num īnfitiārī potes tē illō ipsō diē
meīs praesidiīs, meā dīligentiā circumclūsum commo-
vēre tē contrā rem pūblicam nōn potuisse, cum tū, dis-
cessū cēterōrum, 'nostrā tamen quī remānsissēmus caede
8 contentum tē esse' dīcēbās? Quid? cum tē Praeneste
kalendīs ipsīs Novembribus occupātūrum nocturnō im-
petū esse cōnfīderēs, sēnsistīne illam colōniam meō
iussū, meīs praesidiīs, cūstōdiīs, vigiliīs esse mūnītam?
Nihil agis, nihil mōlīris, nihil cōgitās, quod nōn ego nōn
modo audiam, sed etiam videam plānēque sentiam.

fallere fefellisse falsum
rēs mē fallit = rē fallor

contulisse : cōnstituisse

circum-clūdere -sisse -sum = circumventum inclūdere

discessū cēterōrum : cum cēterī discessissent

Recognōsce mēcum tandem noctem illam superiō-
rem: iam intellegēs multō mē vigilāre ācrius ad salūtem
quam tē ad perniciem reī pūblicae. Dīcō 'tē priōre nocte
vēnisse inter falcāriōs' – nōn agam obscūrē – 'in M.
Laecae domum, convēnisse eōdem complūrēs eiusdem
āmentiae scelerisque sociōs.' Num negāre audēs? quid
tacēs? Convincam, sī negās; videō enim esse hīc in se-
9 nātū quōsdam quī tēcum ūnā fuērunt! – Ō dī immortālēs!
ubinam gentium sumus? quam rem pūblicam habēmus?
in quā urbe vīvimus? Hīc, hīc sunt in nostrō numerō,
patrēs cōnscrīptī, in hōc orbis terrae sānctissimō gravis-

multō ācrius

falcārius -ī *m* = faber quī falcēs efficit; inter falcāriōs : in vīcum falcāriōrum

āmentia -ae *f* < āmēns

convincam *tē*

ūnā tēcum

ubi(nam) gentium? = ubi terrārum (in terrīs)?

sānctissimum gravissimumque cōnsilium : senātus
exitium -ī *n* = interitus
eōs quōs...
duo equitēs: Sallustius equitem et senātōrem memorat (p. 17)
comperī: per Fulviam
id temporis = eō tempore
aliquandō = tandem aliquandō
Mānliānus -a -um <Mānlius
sī minus : sī nōn omnēs
modo +*coni* = dummodo
magna grātia dīs... habenda est
taeter -tra -trum = turpis

simōque cōnsiliō, quī dē nostrō omnium interitū, quī dē
huius urbis atque adeō dē orbis terrārum exitiō cōgitent!
Hōs ego videō cōnsul et dē rē pūblicā sententiam rogō,
et quōs ferrō trucīdārī oportēbat, eōs nōndum vōce vul-
nerō! – Fuistī igitur apud Laecam illā nocte, Catilīna;
distribuistī partēs Italiae, statuistī quō quemque profi-
cīscī placēret, dēlēgistī quōs Rōmae relinquerēs, quōs
tēcum ēdūcerēs, discrīpsistī urbis partēs ad incendia,
cōnfirmāstī 'tē ipsum iam esse exitūrum', dīxistī 'pau-
lum tibi esse etiam nunc morae, quod ego vīverem!'
Repertī sunt duo equitēs Rōmānī, quī tē istā 'cūrā' lībe-
rārent et 'sē illā ipsā nocte paulō ante lūcem mē in meō
lectō interfectūrōs esse' pollicērentur. Haec ego omnia, 10
vixdum etiam coetū vestrō dīmissō, comperī; domum
meam māiōribus praesidiīs mūnīvī atque fīrmāvī, ex-
clūsī eōs quōs tū ad mē 'salūtātum' māne mīserās, cum
illī ipsī vēnissent quōs ego iam multīs ac summīs virīs
'ad mē id temporis ventūrōs esse' praedīxeram.

Quae cum ita sint, Catilīna, perge quō coepistī,
ēgredere aliquandō ex urbe! Patent portae: proficīscere!
Nimium diū tē imperātōrem tua illa Mānliāna castra dē-
sīderant. Ēdūc tēcum etiam omnēs tuōs – sī minus,
quam plūrimōs! Pūrgā urbem! Magnō mē metū līberā-
veris, modo inter mē atque tē mūrus intersit. Nōbīscum
versārī iam diūtius nōn potes; nōn feram, nōn patiar,
nōn sinam! Magna dīs immortālibus habenda est atque 11
huic ipsī Iovī Statōrī, antīquissimō cūstōdī huius urbis,
grātia, quod hanc tam taetram, tam horribilem tamque

īnfēstam reī pūblicae pestem totiēs iam effūgimus. Nōn
est saepius in ūnō homine summa salūs perīclitanda reī
pūblicae. Quam diū mihi cōnsulī dēsignātō, Catilīna,
īnsidiātus es, nōn pūblicō mē praesidiō, sed prīvātā
dīligentiā dēfendī. Cum proximīs comitiīs cōnsulāribus
mē cōnsulem in Campō et competītōrēs tuōs interficere
voluistī, compressī cōnātūs tuōs nefāriōs amīcōrum
praesidiō et cōpiīs, nūllō tumultū pūblicē concitātō;
dēnique, quotiēscumque mē petīstī, per mē tibi obstitī,
quamquam vidēbam perniciem meam cum magnā cala-
12 mitāte reī pūblicae esse coniūnctam. Nunc iam apertē
rem pūblicam ūniversam petis, templa deōrum im-
mortālium, tēcta urbis, vītam omnium cīvium, Italiam
tōtam ad exitium et vāstitātem vocās! Quārē, quoniam
id quod est prīmum, et quod huius imperī disciplīnaeque
māiōrum proprium est, facere nōndum audeō, faciam id
quod est ad sevēritātem lēnius, ad commūnem salūtem
ūtilius. Nam sī tē interficī iusserō, residēbit in rē pūblicā
reliqua coniūrātōrum manus; sīn tū – quod tē iam
dūdum hortor – exieris, exhauriētur ex urbe tuōrum
13 comitum magna et perniciōsa sentīna reī pūblicae. Quid
est, Catilīna? num dubitās id mē imperante facere quod
iam tuā sponte faciēbās? 'Exīre ex urbe!' iubet cōnsul
hostem. Interrogās mē 'num in exsilium?' Nōn iubeō,
sed, sī mē cōnsulis, suādeō.

Quid est enim, Catilīna, quod tē iam in hāc urbe dēlectāre possit? in quā nēmō est extrā istam coniūrātiōnem perditōrum hominum quī tē nōn metuat,

perīclitārī = perīculō obicere

proximīs comitiīs: v. p. 16

com-petītor -ōris *m* = quī eandem rem petit

cōnātus -ūs *m* < cōnārī

per mē : meā operā

ob-sistere -stitisse = resistere

vāstitās -ātis *f* < vāstus

proprium est (+*gen*) = pertinet ad, convenit (+*dat*)

sevēritās -ātis *f* < sevērus

re-sidēre (< -sedēre) = remanēre

sentīna -ae *f* = aqua sordida quae in īmā nāve cōnfluit; hominēs nēquissimī

faciēbās : facere volēbās

suādeō *ut in exsilium eās*

nēmō quī nōn ōderit! Quae nota domesticae turpitūdinis nōn inusta vītae tuae est? Quod prīvātārum rērum dēdecus nōn haeret in fāmā? Quae libīdō ab oculīs, quod facinus ā manibus umquam tuīs, quod flāgitium ā tōtō corpore āfuit? Cui tū adulēscentulō, quem corruptēlārum illecebrīs irrētīssēs, nōn aut ad audāciam ferrum aut ad libīdinem facem praetulistī? Quid vērō? nūper, 14
cum morte superiōris uxōris novīs nuptiīs domum vacuēfēcissēs, nōnne etiam aliō incrēdibilī scelere hoc scelus cumulāvistī? quod ego praetermittō et facile patior silērī, nē in hāc cīvitāte tantī facinoris immānitās aut exstitisse aut nōn vindicāta esse videātur.

Praetermittō ruīnās fortūnārum tuārum, quās omnēs proximīs īdibus tibi impendēre sentiēs. Ad illa veniō, quae nōn ad prīvātam ignōminiam vitiōrum tuōrum, nōn ad domesticam tuam difficultātem ac turpitūdinem, sed ad summam rem pūblicam atque ad omnium nostrum vītam salūtemque pertinent: Potestne tibi haec lūx, 15
Catilīna, aut huius caelī spīritus esse iūcundus, cum sciās esse hōrum nēminem quī nesciat tē prīdiē kalendās Iānuāriās, Lepidō et Tullō cōnsulibus, stetisse in Comitiō cum tēlō, manum cōnsulum et prīncipum cīvitātis interficiendōrum causā parāvisse, scelerī ac furōrī tuō nōn mentem aliquam aut timōrem tuum, sed fortūnam populī Rōmānī obstitisse? Ac iam illa omittō – neque enim sunt aut obscūra aut nōn multa commissa posteā – : quotiēs tū mē dēsignātum, quotiēs vērō cōnsulem interficere cōnātus es! quot ego tuās petītiōnēs ita coniectās

nota : lābēs (*nota* servīs improbīs *in-ūrēbātur*)
turpitūdō -inis *f* < turpis
in-ūrere -ussisse -ustum (+ *dat*)

corruptēla -ae *f* = rēs quā mōrēs corrumpuntur
ir-rētīre = rētī capere
ferrum : gladium
alicui prae-ferre = ante aliquem ferre

vacuē-facere = vacuum facere
aliō scelere: nece fīliī
cumulāre = augendō perficere
rem silēre = dē rē silēre
tantī facinoris immānitās = tantum facinus immāne
ex-sistere -stitisse = orīrī, (prīmum) fierī

proximīs īdibus: īd. Nov. (nam pecūnia mūtua īdibus repetēbātur)

summa rēs pūblica = cūncta reī pūblicae fortūna

caelī : āeris
spīritus -ūs *m* < spīrāre
hōrum : senātōrum

[annō 66 a.C.]

cōnsulum : L. Cottae et L. Torquātī (v. p. 10-11)

mentem aliquam : mentem dubiam

: nam et nōta sunt et multa posteā ā tē commissa

mē *cōnsulem* dēsignātum

petītiō -ōnis *f* = impetus (gladiātōris)

ut vītārī posse nōn vidērentur, parvā quādam dēclīnā-
tiōne et, ut āiunt, 'corpore' effūgī! Nihil agis, nihil
16 assequeris, neque tamen cōnārī ac velle dēsistis. Quotiēs
iam tibi extorta est ista sīca dē manibus, quotiēs excidit
cāsū aliquō et ēlāpsa est! Quae quidem quibus abs tē
initiāta sacrīs ac dēvōta sit, nesciō, quod eam necesse
putās esse in cōnsulis corpore dēfīgere!

Nunc vērō quae tua est ista vīta? Sīc enim iam tēcum
loquar, nōn ut odiō permōtus esse videar, quō dēbeō,
sed ut misericordiā, quae tibi nūlla dēbētur. Vēnistī
paulō ante in senātum. Quis tē ex hāc tantā frequentiā,
tot ex tuīs amīcīs ac necessāriīs salūtāvit? Sī hoc post
hominum memoriam contigit nēminī, vōcis exspectās
contumēliam, cum sīs gravissimō iūdiciō taciturnitātis
oppressus? Quid? quod adventū tuō ista subsellia vacuē-
facta sunt, quod omnēs cōnsulārēs, quī tibi persaepe ad
caedem cōnstitūtī fuērunt, simul atque assēdistī, partem
istam subselliōrum nūdam atque inānem relīquērunt,
17 quō tandem animō tibi ferendum putās? Servī me-
hercule meī sī mē istō pactō metuerent ut tē metuunt
omnēs cīvēs tuī, domum meam relinquendam putārem
– tū tibi urbem nōn arbitrāris? Et sī mē meīs cīvibus
iniūriā suspectum tam graviter atque offēnsum vidērem,
carēre mē aspectū cīvium quam īnfēstīs omnium oculīs
cōnspicī māllem – tū, cum cōnscientiā scelerum tuōrum
agnōscās odium omnium iūstum et iam diū tibi dēbitum,
dubitās, quōrum mentēs sēnsūsque vulnerās, eōrum
aspectum praesentiamque vītāre? Sī tē parentēs timērent

dēclīnātiō < dē-clīnāre = inclīnandō āvertere
corpore : mōtū corporis
sīca -ae *f*
ex-torquēre -rsisse -rtum = vī ēripere
initiāre = clam sacrāre
dē-vovēre = vovēre (dīs īnferīs)
ut misericordiā *permōtus esse videar*
frequentia -ae *f* = multitūdō
vōcis : loquentium
taciturnitās -ātis *f* = silentium; taciturnitātis : tacitōrum
tibi : ā tē
sī servī meī...
istō pactō = istō modō
mihi relinquendam *esse*
tibi urbem *relinquendam esse* nōn arbitrāris?
offēnsus -a -um = invīsus
aspectus -ūs *m* <aspicere
dubitās*ne* vītāre aspectum praesentiamque eōrum quōrum...?

atque ōdissent tuī neque eōs ratiōne ūllā plācāre possēs,
ut opīnor, ab eōrum oculīs aliquō concēderēs – nunc tē
patria, quae commūnis est parēns omnium nostrum, ōdit
ac metuit et iam diū nihil tē iūdicat nisi dē parricīdiō
suō cōgitāre: huius tū neque auctōritātem verēbere nec
iūdicium sequēre nec vim pertimēscēs? Quae tēcum, 18
Catilīna, sīc agit et quōdam modō tacita loquitur:
"Nūllum iam aliquot annīs facinus exstitit nisi per tē,
nūllum flāgitium sine tē; tibi ūnī multōrum cīvium
necēs, tibi vexātiō dīreptiōque sociōrum impūnīta fuit ac
lībera; tū nōn sōlum ad neglegendās lēgēs et quaestiō-
nēs, vērum etiam ad ēvertendās perfringendāsque valu-
istī. Superiōra illa, quamquam ferenda nōn fuērunt,
tamen, ut potuī, tulī; nunc vērō mē tōtam esse in metū
propter ūnum tē, quicquid increpuerit Catilīnam timērī,
nūllum vidērī contrā mē cōnsilium inīrī posse quod ā
tuō scelere abhorreat, nōn est ferendum. Quam ob rem
discēde atque hunc mihi timōrem ēripe! Sī est vērus, nē
opprimar, sīn falsus, ut tandem aliquandō timēre dēsi-
nam." Haec sī tēcum, ut dīxī, patria loquātur, nōnne im- 19
petrāre dēbeat, etiam sī vim adhibēre nōn possit?

Quid? quod tū tē in cūstōdiam dedistī, quod vītandae suspīciōnis causā 'ad M'. Lepidum tē habitāre velle' dīxistī? Ā quō nōn receptus etiam ad mē venīre ausus es, atque 'ut domī meae tē adservārem' rogāstī. Cum ā mē quoque id respōnsum tulissēs 'mē nūllō modō posse iīsdem parietibus tūtō esse tēcum, quia magnō in perīculō essem quod iīsdem moenibus continērēmur!'

plācāre = conciliāre, mītigāre
ali-quō *adv* = in aliquem (quemcumque) locum

iūdicat (: cēnset) nihil (: dē nūllā rē) tē cōgitāre nisi dē parricīdiō suō
pers 2 fut pass (dēp): -bere = -be*ris*, -ēre = -ē*ris*
iūdicium sequī : i.ō pārēre

Catilīna, cum Āfricam prōvinciam dīripuisset, repetundārum reus absolūtus est quia iūdicēs corrūperat

vexātiō, dīreptiō -ōnis *f* < vexāre, dīripere
im-pūnītus -a -um
quaestiō = iūdicium

ad *lēgēs* ēvertendās...
per-fringere < -frangere

quod ā tuō scelere abhorreat : quod cum tuō scelere nōn coniūnctum sit

impetrāre *ut discēdās*

rem ad-hibēre = rē ūtī

Catilīna, lēge Plautiā reus, in cūstōdiam sē obtulerat ad virōs nōbilēs
M'. *Aemilius* Lepidus, cōs. annō 66 a.C.

ad-servāre = cūstōdīre

ad Q. Metellum praetōrem vēnistī. Ā quō repudiātus
ad sodālem tuum, 'virum optimum', M. Metellum dē-
migrāstī, quem tū vidēlicet et ad cūstōdiendum tē
dīligentissimum et ad suspicandum sagācissimum et ad
vindicandum fortissimum fore putāstī! Sed quam longē
vidētur ā carcere atque ā vinculīs abesse dēbēre quī sē
ipse iam dignum cūstōdiā iūdicārit?
20 Quae cum ita sint, Catilīna, dubitās, sī ēmorī aequō
animō nōn potes, abīre in aliquās terrās et vītam istam,
multīs suppliciīs iūstīs dēbitīsque ēreptam, fugae sōli-
tūdinīque mandāre?

"Refer" inquis "ad senātum!" Id enim postulās, et 'sī
hic ōrdō sibi placēre dēcrēverit tē īre in exsilium, ob-
temperātūrum tē esse' dīcis. Nōn referam – id quod ab-
horret ā meīs mōribus –, et tamen faciam ut intellegās
quid hī dē tē sentiant: Ēgredere ex urbe, Catilīna!
Līberā rem pūblicam metū! In exsilium, sī hanc
vōcem exspectās, proficīscere!

Quid est? Ecquid attendis, ecquid animadvertis hōrum
silentium? Patiuntur, tacent. Quid exspectās auctōri-
tātem loquentium, quōrum voluntātem tacitōrum per-
21 spicis? At sī hoc idem huic adulēscentī optimō P. Sestiō,
sī fortissimō virō M. Mārcellō dīxissem, iam mihi
cōnsulī hōc ipsō in templō senātus iūre optimō vim et
manūs intulisset. Dē tē autem, Catilīna, cum quiēscunt,
probant, cum patiuntur, dēcernunt, cum tacent, clāmant!
neque hī sōlum, quōrum tibi auctōritās est vidēlicet
cāra, vīta vīlissima, sed etiam illī equitēs Rōmānī,

re-pudiāre = repellere
sodālis -is *m* = amīcus, socius
M. Metellus, vir ignōbilis
dē-migrāre = migrāre habitātum
suspicārī = suspectum habēre
sagāx -ācis *adi* = callidus, ācer (animō)

-ārit = -āverit

hic ōrdō : ōrdō senātōrius, senātus

hī : senātōrēs

hanc vōcem = hoc verbum

at-tendere = attentē audīre /notāre

hoc idem : haec eadem verba ("in exsilium proficīscere!")
P. Sestius, M. Mārcellus: senātōrēs, Cicerōnis amīcī
alicui (vim et) manūs īn-ferre = aliquem (vī) comprehendere

circum-stāre
continēō : retineō
tē haec (: haec loca, hanc urbem) ... relinquentem

honestissimī atque optimī virī, cēterīque fortissimī cīvēs quī circumstant senātum, quōrum tū et frequentiam vidēre et studia perspicere et vōcēs paulō ante exaudīre potuistī. Quōrum ego vix abs tē iam diū manūs ac tēla contineō, eōsdem facile addūcam ut tē haec quae vāstāre iam prīdem studēs relinquentem ūsque ad portās prōsequantur.

quamquam = sed, vērum
quid : quārē
meditēre = meditēris
duint (*coni* < dare) = dent
(in) animum in-dūcere + *īnf* = cōnsilium capere
sī minus (= sī nōn) in praesēns tempus..., at *certē* in posteritātem (= futūrum)
recentī memoriā : dum recēns est memoria
est tantī (pretiī) : nihil pensī habeō, nōn cūrō
commoveāre = -āris
tempora : condiciō, fortūna
cēdere + *dat* = concēdere
ratiō = mēns sāna

Quamquam quid loquor? tē ut ūlla rēs frangat, tū ut 22
umquam tē corrigās, tū ut ūllam fugam meditēre, tū ut ūllum exsilium cōgitēs? Utinam tibi istam mentem dī immortālēs duint! – tametsī videō, sī meā vōce perterritus īre in exsilium animum indūxeris, quanta tempestās invidiae nōbīs, sī minus in praesēns tempus recentī memoriā scelerum tuōrum, at in posteritātem impendeat. Sed est tantī, dummodo tua ista sit prīvāta calamitās et ā reī pūblicae perīculīs sēiungātur. Sed tū ut vitiīs tuīs commoveāre, ut lēgum poenās pertimēscās, ut temporibus reī pūblicae cēdās, nōn est postulandum. Neque enim is es, Catilīna, ut tē aut pudor ā turpitūdine aut metus ā perīculō aut ratiō ā furōre revocārit.

(invidiam) cōn-flāre = accendere, excitāre
rēctā *viā*
importūnus -a -um = inīquus, molestus
exsultāre (+ *abl*) = valdē dēlectārī, ovāre

Quam ob rem, ut saepe iam dīxī, proficīscere ac, sī 23
mihi 'inimīcō' ut praedicās 'tuō' cōnflāre vīs invidiam, rēctā perge in exsilium! Vix feram sermōnēs hominum, sī id fēceris, vix mōlem istīus invidiae, sī in exsilium iussū cōnsulis ieris, sustinēbō. Sīn autem servīre meae laudī et glōriae māvīs, ēgredere cum importūnā scelerātōrum manū, cōnfer tē ad Mānlium, concitā perditōs cīvēs, sēcerne tē ā bonīs, īnfer patriae bellum, exsultā

impiō latrōciniō, ut ā mē nōn ēiectus ad aliēnōs, sed invītātus ad tuōs īsse videāris!

īsse = iisse

24 Quamquam quid ego tē invītem, ā quō iam sciam esse praemissōs quī tibi ad Forum Aurēlium praestōlārentur armātī? cui sciam pactam et cōnstitūtam cum Mānliō diem? ā quō etiam aquilam illam argenteam, quam tibi ac tuīs omnibus cōnfīdō perniciōsam ac fūnestam futūram, cui domī tuae sacrārium scelerātum cōnstitūtum fuit, sciam esse praemissam? Tū ut illā carēre diūtius possīs, quam venerārī ad caedem proficīscēns solēbās, ā cuius altāribus saepe istam impiam dexteram ad necem cīvium trānstulistī?

Forum Aurēlium: cīvitās Etrūriae in viā Aurēliā
praestōlārī +*dat* = opperīrī
pacīscere = ex compositō statuere, convenīre dē; cui (: ā quō) sciam diem pactam et cōnstitūtam *esse*
Catilīna aquilam argenteam quam Marius bellō Cimbricō sēcum tulisse dīcitur in sacrāriō domesticō *venerārī* (= adōrāre) solēbat
ut... possīs = quōmodo... possīs
venerārī = (deum) colere, adōrāre

25 Ībis tandem aliquandō quō tē iam prīdem tua ista cupiditās effrēnāta ac furiōsa rapiēbat. Neque enim tibi haec rēs adfert dolōrem, sed quandam incrēdibilem voluptātem. Ad hanc tē āmentiam nātūra peperit, voluntās exercuit, fortūna servāvit. Numquam tū nōn modo ōtium sed nē bellum quidem nisi nefārium concupīstī. Nactus es ex perditīs atque ab omnī nōn modo fortūnā vērum
26 etiam spē dērelictīs cōnflātam improbōrum manum. Hīc tū quā laetitiā perfruēre, quibus gaudiīs exsultābis, quantā in voluptāte bacchābere, cum in tantō numerō tuōrum neque audiēs virum bonum quemquam neque vidēbis! Ad huius vītae studium meditātī illī sunt quī feruntur 'labōrēs' tuī: iacēre humī nōn sōlum ad obsidendum stuprum, vērum etiam ad facinus obeundum, vigilāre nōn sōlum īnsidiantem somnō marītōrum, vērum etiam bonīs ōtiōsōrum. Habēs ubi ostentēs illam tuam

furiōsus -a -um = āmēns
ad-ferre = af-ferre
āmentia -ae *f* < āmēns
con-cupīscere -īvisse/-iisse; -īstī = -*ii*stī
dē-relinquere = dēserere; ab spē dērelictus : dēspērāns
cōn-flāre = congregāre
per-fruī = plēnē fruī
-ēre/-bere *fut* = -ēris/-beris
bacchārī = furere ut *Bacchae* (mulierēs furiōsae quae Bacchum comitantur)
ad huius vītae studium : ad hanc vītam cui studēs
meditātī *pass* = excōgitātī
feruntur = praedicantur
ad obsidendum stuprum : ad obsidendam mulierem stuprandam
ōtiōsus = pācis amāns
habēs *locum* ubi...

praeclāram patientiam famis, frīgoris, inopiae rērum omnium, quibus tē brevī tempore cōnfectum esse sentiēs.

re-pellere reppulisse re-pulsum
temptāre = oppugnāre

Tantum prōfēcī, cum tē ā cōnsulātū reppulī, ut exsul 27
potius temptāre quam cōnsul vexāre rem pūblicam possēs, atque ut id quod esset abs tē scelerātē susceptum 'latrōcinium' potius quam 'bellum' nōminārētur.

dē-testārī = (dīs testibus) ā sē āvertere, arcēre
dē-precārī = precibus āvertere, prohibēre
per-cipere = attendere, animadvertere

Nunc, ut ā mē, patrēs cōnscrīptī, quandam prope iūstam patriae querimōniam dētester ac dēprecer, percipite, quaesō, dīligenter quae dīcam, et ea penitus animīs vestrīs mentibusque mandāte! Etenim sī mēcum patria, quae mihi vītā meā multō est cārior, sī cūncta Italia, sī omnis rēs pūblica loquātur: "M. Tullī, quid agis? Tūne eum quem esse hostem comperistī, quem ducem bellī futūrum vidēs, quem exspectārī imperātōrem in castrīs hostium sentīs, auctōrem sceleris, prīn-

ēvocātor servōrum = quī servōs ad bellum ēvocat
patiēre = *-ēris (pers 2 fut)*

cipem coniūrātiōnis, ēvocātōrem servōrum et cīvium perditōrum, exīre patiēre, ut abs tē nōn ēmissus ex urbe, sed immissus in urbem esse videātur? Nōnne hunc in

summum supplicium = supplicium capitis
mactāre = occīdere (hostiam)
(hunc... dūcī/rapī/mactārī) imperābis = iubēbis

vincula dūcī, nōn ad mortem rapī, nōn summō suppliciō mactārī imperābis? Quid tandem tē impedit? mōsne
māiōrum? At persaepe etiam prīvātī in hāc rē pūblicā 28
perniciōsōs cīvēs morte multārunt. An lēgēs quae dē

multāre = pūnīre
(lēgem) rogāre = ferre
lēgēs *Porciae* vetant cīvem Rōmānum morte multārī
quī ā rē pūblicā dēfēcērunt : 'hostēs patriae'
posteritās -ātis *f* = posterī

cīvium Rōmānōrum suppliciō rogātae sunt? At numquam in hāc urbe quī ā rē pūblicā dēfēcērunt cīvium iūra tenuērunt. An invidiam posteritātis timēs? Praeclāram

hominem per tē (nōn per māiōrēs tuōs) cognitum : 'hominem novum'

vērō populō Rōmānō refers grātiam, quī tē, hominem per tē cognitum, nūllā commendātiōne māiōrum, tam

mātūrē ad summum imperium per omnēs honōrum gradūs extulit, sī propter invidiam aut alicuius perīculī
29 metum salūtem cīvium tuōrum neglegis! Sed sī quis est invidiae metus, nōn est vehementius sevēritātis ac fortitūdinis invidia quam inertiae ac nēquitiae pertimēscenda! An, cum bellō vāstābitur Italia, vexābuntur urbēs, tēcta ārdēbunt, tum tē nōn exīstimās invidiae incendiō cōnflagrātūrum?"

honōrum gradūs: v. LL cap. 53.408–411
extulit = sustulit

Hīs ego sānctissimīs reī pūblicae vōcibus et eōrum hominum quī hoc idem sentiunt mentibus pauca respondēbō: Ego sī hoc optimum factū iūdicārem, patrēs cōnscrīptī, Catilīnam morte multārī, ūnīus ūsūram hōrae gladiātōrī istī ad vīvendum nōn dedissem. Etenim sī summī virī et clārissimī cīvēs Sāturnīnī et Gracchōrum et Flaccī et superiōrum complūrium sanguine nōn modo sē nōn contāminārunt, sed etiam honestārunt, certē verendum mihi nōn erat nē quid, hōc parricīdā cīvium interfectō, invidiae mihi in posteritātem redundāret. Quod sī ea mihi māximē impendēret, tamen hōc animō fuī semper, ut invidiam virtūte partam glōriam, nōn invidiam putārem.

vōcibus : verbīs
ūsūra -ae *f* = ūsus
gladiātor : latrō
M. Fulviī Flaccī
contāmināre = polluere, dēdecore afficere
honestāre = honōre afficere
nē quid invidiae
mihi (/in mē) redundāre = mē obruere, afflīgere

30 Quamquam nōnnūllī sunt in hōc ōrdine quī aut ea quae imminent nōn videant aut ea quae vident dissimulent; quī spem Catilīnae mollibus sententiīs aluērunt coniūrātiōnemque nāscentem nōn crēdendō corrōborāvērunt; quōrum auctōritāte multī, nōn sōlum improbī, vērum etiam imperītī, sī in hunc animadvertissem, 'crūdēliter et rēgiē factum esse' dīcerent. Nunc intellegō,

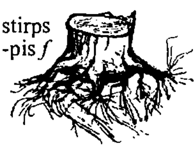
quamquam = et tamen
dis-simulent : simulent sē nōn vidēre
cor-rōborāre = firmāre
im-perītus ↔ perītus
amimadvertere in = pūnīre
rēgiē *adv* = mōre rēgis vel tyrannī

quō *īre* intendit

naufragus -ī *m* = quī naufragium fēcit
ag-gregāre = congregāre

stirps : orīgō

stirps -pis *f*

sī iste, quō intendit, in Mānliāna castra pervēnerit, nēminem tam stultum fore quī nōn videat coniūrātiōnem esse factam, nēminem tam improbum quī nōn fateātur. Hōc autem ūnō interfectō, intellegō hanc reī pūblicae pestem paulisper reprimī, nōn in perpetuum comprimī posse. Quod sī sēsē ēiēcerit sēcumque suōs ēdūxerit et eōdem cēterōs undique collēctōs naufragōs aggregārit, exstinguētur atque dēlēbitur nōn modo haec tam adulta reī pūblicae pestis, vērum etiam stirps ac sēmen malōrum omnium.

latrōcinium : grex latrōnum

re-levāre = levem facere, līberāre (onere, dolōre, metū), recreāre

aestus -ūs *m* = ārdor
febris -is (*acc* -im, *abl* -ī) = nimius calor corporis
gelidus -a -um = frīgidissimus
afflīctāre = afflīgere
: *sī* relevātus *erit*

in-gravēscere = gravior fierī

Etenim iam diū, patrēs cōnscrīptī, in hīs perīculīs 31
coniūrātiōnis īnsidiīsque versāmur, sed nesciō quō pactō omnium scelerum ac veteris furōris et audāciae mātūritās in nostrī cōnsulātūs tempus ērūpit. Quod sī ex tantō latrōciniō iste tollētur, vidēbimur fortasse ad breve quoddam tempus cūrā et metū esse relevātī, perīculum autem residēbit et erit inclūsum penitus in vēnīs atque in visceribus reī pūblicae. Ut saepe hominēs aegrī morbō gravī, cum aestū febrīque iactantur, sī aquam gelidam bibērunt, prīmō relevārī videntur, deinde multō gravius vehementiusque afflīctantur, sīc hic morbus quī est in rē pūblicā, relevātus istīus poenā, vehementius reliquīs vīvīs ingravēscet.

praetor urbānus iūs dīcit ex tribūnālī in Forō Rōmānō
malleolus -ī *m* = sagitta ārdēns

Quārē sēcēdant improbī, sēcernant sē ā bonīs, ūnum 32
in locum congregentur, mūrō dēnique, quod saepe iam dīxī, sēcernantur ā nōbīs, dēsinant īnsidiārī domī suae cōnsulī, circumstāre tribūnal praetōris urbānī, obsidēre cum gladiīs Cūriam, malleolōs et facēs ad īnflamman-

dam urbem comparāre! Sit dēnique īnscrīptum in fronte ūnīus cuiusque, quid dē rē pūblicā sentiat!

Polliceor hoc vōbīs, patrēs cōnscrīptī, tantam in nōbīs cōnsulibus fore dīligentiam, tantam in vōbīs auctōritātem, tantam in equitibus Rōmānīs virtūtem, tantam in omnibus bonīs cōnsēnsiōnem, ut Catilīnae profectiōne omnia patefacta, illūstrāta, oppressa, vindicāta esse videātis.

cōnsēnsiō -ōnis *f* (< cōnsentīre) = cōnsēnsus
profectiō -ōnis *f* < proficīscī

33 Hīsce ōminibus, Catilīna, cum summā reī pūblicae salūte, cum tuā peste ac perniciē cumque eōrum exitiō quī sē tēcum omnī scelere parricīdiōque iūnxērunt proficīscere ad impium bellum ac nefārium!

ōmina : verba quibus rēs futūrae portenduntur, vōta

Tū, Iuppiter, quī iīsdem quibus haec urbs auspiciīs ā Rōmulō es cōnstitūtus, quem 'Statōrem' huius urbis atque imperī vērē nōmināmus, hunc et huius sociōs ā tuīs cēterīsque templīs, ā tēctīs urbis ac moenibus, ā vītā fortūnīsque cīvium omnium arcēbis, et hominēs bonōrum inimīcōs, hostēs patriae, latrōnēs Italiae, scelerum foedere inter sē ac nefāriā societāte coniūnctōs, aeternīs suppliciīs vīvōs mortuōsque mactābis!

tū, Iuppiter : Cicerō signum Iovis Statōris appellat
ā Rōmulō: v. LL cap. 42.130
stator = quī statuit, quī sustinet, servātor

C. SALLVSTII CRISPI
DE CATILINAE CONIVRATIONE

[*Dē coniūrātiōne patefactā*]

Sed ubi ille adsēdit, Catilīna, ut erat parātus ad dis- 31
simulanda omnia, dēmissō vultū, vōce supplicī postulāre ā patribus coepit 'nē quid dē sē temere crēderent: eā familiā ortum, ita sē ab adulēscentiā vītam īnstituisse, ut omnia bona in spē habēret; nē exīstimārent sibi patriciō hominī, cuius ipsīus atque māiōrum plūrima beneficia in plēbem Rōmānam essent, perditā rē pūblicā opus esse, cum eam servāret M. Tullius, inquilīnus cīvis urbis Rōmae!' Ad hoc maledicta alia cum adderet, obstrepere omnēs, 'hostem!' atque 'parricīdam!' vocāre. Tum ille furibundus: "Quoniam quidem circumventus" inquit "ab inimīcīs praeceps agor, incendium meum ruīnā exstinguam!"

Deinde sē ex cūriā domum prōripuit. Ibi multa ipse 32
sēcum volvēns, quod neque īnsidiae cōnsulī prōcēdēbant, et ab incendiō intellegēbat urbem vigiliīs mūnītam, optimum factū crēdēns exercitum augēre, ac, prius quam legiōnēs scrīberentur, multa antecapere quae bellō ūsuī forent, nocte intempestā cum paucīs in Mānliāna castra profectus est. Sed Cethēgō atque Lentulō cēterīsque quōrum cognōverat prōmptam audāciam mandat 'quibus rēbus possent opēs factiōnis cōnfirment, īnsidiās cōnsulī mātūrent, caedem, incendia, aliaque bellī facinora

ille : Cicerō
ad-sīdere = as-sīdere, cōnsīdere

temere = sine causā

sē ortum *esse* (dīxit)

(*ōrātiō rēcta:*) "nōlīte exīstimāre mihi..."

inquilīnus -a -um = quī aliēnam patriam incolit
ob-strepere -uisse = strepitū interpellāre
: obstrep*uērunt*, vocā*vērunt*

furibundus -a -um = furiōsus
ruīnā : dīruendō domum incēnsam meam (: Rōmam)

ex cūriā : ex senātū
prō-ripere -iō -uisse -reptum < -rapere; sē p. = ruere
(sēcum) volvere = reputāre
bene prōcēdēbant

ante-capere = praeparāre

mandat (: imperat) *ut* (*iīs*) rēbus quibus possent...
factiōnis : coniūrātiōnis

parent; sēsē propediem cum magnō exercitū ad urbem accessūrum'. ...

prope-diem = post paucōs diēs, brevī

34 At Catilīna ex itinere plērīsque cōnsulāribus, praetereā optimō cuique litterās mittit *'sē falsīs crīminibus circumventum, quoniam factiōnī inimīcōrum resistere nequīverit, fortūnae cēdere: Massiliam in exsilium proficīscī, nōn quō sibi tantī sceleris cōnscius esset, sed utī rēs pūblica quiēta foret nēve ex suā contentiōne sēditiō*
36 *orerētur.'* ... Sed ipse paucōs diēs commorātus apud C. Flāminium in agrō Arrētīnō, dum vīcīnitātem anteā sollicitātam armīs exōrnat, cum fascibus atque aliīs imperī īnsignibus in castra ad Mānlium contendit.

Massilia -ae *f*, urbs Galliae maritima prope ōstium Rhodanī sita
sē proficīscī
nōn quō = nōn quod
contentiō -ōnis *f* = certāmen
ager Arrētīnus: circum Arrētium, oppidum Etrūriae
vīcīnitātem : vīcīnōs
rē (ex-)ōrnāre = rem ūtilem dare

Haec ubi Rōmae comperta sunt, senātus Catilīnam et Mānlium 'hostēs' iūdicat, cēterae multitūdinī diem statuit ante quam licēret sine fraude ab armīs discēdere praeter rērum capitālium condemnātīs. Praetereā dēcernit 'utī cōnsulēs dīlēctum habeant, Antōnius cum exercitū Catilīnam persequī mātūret, Cicerō urbī praesidiō sit.'

'hostēs *patriae*'
sine fraude : impūne
capitālis -e < caput; rēs capitālis = scelus capite pūniendum

– Eā tempestāte mihi imperium populī Rōmānī multō māximē miserābile vīsum est. Cui cum ad occāsum ab ortū sōlis omnia domita armīs pārērent, domī ōtium atque dīvitiae, quae prīma mortālēs putant, adfluerent, fuēre tamen cīvēs quī sēque remque pūblicam obstinātīs animīs perditum īrent! Namque, duōbus senātī dēcrētīs, ex tantā multitūdine neque praemiō inductus coniūrātiōnem patefēcerat neque ex castrīs Catilīnae quisquam omnium discesserat: tanta vīs morbī ac velutī
37 tābēs plērōsque cīvium animōs invāserat. Neque sōlum

cum... pārērent = etsī... pārēbant
ad occāsum ab ortū sōlis = ab oriente ad occidentem
domita (armīs) : subācta
ad-/af-fluere = abundāre
-que... -que = et... et
perditum (*supīnum*) īre = perdere velle
duōbus senātī dēcrētīs : etsī duo senātūs dēcrēta facta erant
patefēcerat quisquam omnium (: quisquam omnīnō)
tanta vīs morbī = tantus et tam violentus morbus
tābēs -is *f* = morbus quō tābēscit corpus

illīs aliēna mēns erat quī cōnsciī coniūrātiōnis fuerant, sed omnīnō cūncta plēbēs novārum rērum studiō Catilīnae incepta probābat. Id adeō suō mōre vidēbātur facere: nam semper in cīvitāte quibus opēs nūllae sunt bonīs invident, malōs extollunt, vetera ōdēre, nova exoptant, odiō suārum rērum mūtārī omnia student. ... –

Īsdem temporibus Rōmae Lentulus, sīcutī Catilīna 39
praecēperat, quōscumque mōribus aut fortūnā novīs rēbus idōneōs crēdēbat, aut per sē aut per aliōs sollicitābat; neque sōlum cīvēs, sed cuiusque modī genus hominum, quod modo bellō ūsuī foret.

Igitur P. Umbrēnō cuidam negōtium dat 'utī lēgātōs 40
Allobrogum requīrat eōsque, sī possit, impellat ad societātem bellī', exīstimāns pūblicē prīvātimque aere aliēnō oppressōs, praetereā quod nātūrā gēns Gallica bellicōsa esset, facile eōs ad tāle cōnsilium addūcī posse. Umbrēnus, quod in Galliā negōtiātus erat, plērīsque prīncipibus cīvitātum nōtus erat atque eōs nōverat – itaque sine morā, ubi prīmum lēgātōs in Forō cōnspexit, percontātus pauca dē statū cīvitātis et quasi dolēns eius cāsum, requīrere coepit 'quem exitum tantīs malīs spērārent?' Postquam illōs videt querī dē avāritiā magistrātuum, accūsāre senātum 'quod in eō auxilī nihil esset – miseriīs suīs remedium mortem exspectāre!' "At ego" inquit "vōbīs, sī modo virī esse vultis, ratiōnem ostendam, quā tanta ista mala effugiātis." Haec ubi dīxit, Allobrogēs in māximam spem adductī Umbrēnum ōrāre, 'utī suī miserērētur: nihil tam asperum neque tam

(mēns) aliēna : turbāta, furēns

adeō = etiam

iī quibus...

ōdēre = ōd*ērunt*

īsdem = iīsdem

mōribus aut fortūnā : ob mōrēs aut fortūnam

cuiusque modī genus hominum = hominēs cuiusque generis (quī... forent)

Allobrogēs -um *m pl*: gēns Galliae (Alpium), quae lēgātōs Rōmam mīserat

re-quīrere = quaerendī causā adīre

exīstimāns eōs... oppressōs

negōtiārī = negōtia gerere, negōtiātor esse

dē statū cīvitātis *eōrum* (*Allobrogum*)

magistrātuum *Rōmānōrum*

sē exspectāre

ōrāre : ōr*ant*

(*ōrātiō rēcta:*) "miserēre nostrī!"

difficile esse, quod nōn cupidissimē factūrī essent, dum ea rēs cīvitātem aere aliēnō līberāret.' Ille eōs in domum D. Brūtī perdūcit, quod forō propinqua erat neque aliēna cōnsilī propter Semprōniam; nam tum Brūtus ab Rōmā aberat. Praetereā Gabīnium arcessit, quō māior auctōritās sermōnī inesset; eō praesente coniūrātiōnem aperit, nōminat sociōs, praetereā multōs cuiusque generis innoxiōs, quō lēgātīs animus amplior esset. Deinde eōs pollicitōs operam suam domum dīmittit.

dum + coni = dummodo
D. *Iūnius* Brūtus, cōs. annō 77 a.C., marītus Semprōniae (v. p. 15)
per-dūcere
aliēna cōnsil*iī* = aliēna ā cōnsiliō
quō -ior... +*coni* = ut eō -ior...
in-noxius = innocēns, īnsōns

41 Sed Allobrogēs diū in incertō habuēre, quidnam cōnsilī caperent. In alterā parte erat aes aliēnum, studium bellī, magna mercēs in spē victōriae; at in alterā māiōrēs opēs, tūta cōnsilia, prō incertā spē certa praemia. Haec illīs volventibus, tandem vīcit fortūna reī pūblicae. Itaque Q. Fabiō Sangae, cuius patrōciniō cīvitās plūrimum ūtēbātur, rem omnem utī cognōverant aperiunt. Cicerō, per Sangam cōnsiliō cognitō, lēgātīs praecipit 'ut studium coniūrātiōnis vehementer simulent, cēterōs adeant, bene polliceantur, dentque operam utī eōs quam māximē manifēstōs habeant.'

in incertō habēre = incertus esse, dubitāre
: quō patrōnō cīvitās (*Allobrogum*) ... ūtēbātur
aperīre = nōtum facere
cēterōs *coniūrātōs*
manifēstus -a -um = plānē noxius

42 Īsdem ferē temporibus in Galliā citeriōre atque ulteriōre, item in agrō Pīcēnō, Bruttiō, Āpuliā mōtus erat. Namque illī quōs ante Catilīna dīmīserat incōnsultē ac velutī per dēmentiam cūncta simul agēbant: nocturnīs cōnsiliīs, armōrum atque tēlōrum portātiōnibus, festīnandō, agitandō omnia, plūs timōris quam perīculī effēcerant. Ex eō numerō complūrēs Q. Metellus Celer praetor ex senātūs cōnsultō, causā cognitā, in vincula

Bruttium -ī *n:* regiō Bruttiōrum
in-cōnsultē = temere, incautē
dēmentia -ae *f* < dēmēns
portātiō -ōnis *f* < portāre
causā cognitā : quaestiōne habitā

C. *Licinius* Mūrēna, lēgātus frātrī L. Liciniō Mūrēnae (quī Rōmae cōnsulātum petēbat)

coniēcerat, item in ulteriōre Galliā C. Mūrēna, quī eī prōvinciae lēgātus praeerat.

ager Faesulānus: circum Faesulās oppidum

invidiam (ob bellum gravissimum)

ea : negōtia

At Rōmae Lentulus cum cēterīs quī prīncipēs coniūrātiōnis erant – parātīs, ut vidēbātur, magnīs cōpiīs – cōnstituerat utī, cum Catilīna in agrum Faesulānum cum exercitū vēnisset, L. Bēstia tribūnus plēbis cōntiōne habitā quererētur dē āctiōnibus Cicerōnis bellīque gravissimī invidiam optimō cōnsulī impōneret: eō signō proximā nocte cētera multitūdō coniūrātiōnis suum quisque negōtium exsequerētur. Sed ea dīvīsa hōc modō dīcēbantur: Statilius et Gabīnius utī cum magnā manū duodecim simul opportūna loca urbis incenderent, quō tumultū facilior aditus ad cōnsulem cēterōsque quibus īnsidiae parābantur fieret; Cethēgus Cicerōnis iānuam obsidēret eumque vī aggrederētur – alius autem alium, sed fīliī familiārum, quōrum ex nōbilitāte māxima pars erat, parentēs interficerent; simul, caede et incendiō perculsīs omnibus, ad Catilīnam ērumperent. 43

alius autem alium *interficeret, alius alium*

inter haec parāta atque dēcrēta : dum haec parantur atque dēcernuntur

(diem) prō-lātāre = (rem in diem posterum) prōferre

: fac*ere* nōn cōnsul*ere*... opus esse

languēre = sēgnis esse; languentibus aliīs : etsī aliī languērent

Inter haec parāta atque dēcrēta Cethēgus semper querēbātur dē ignāviā sociōrum: 'illōs dubitandō et diēs prōlātandō magnās opportūnitātēs corrumpere; factō, nōn cōnsultō in tālī perīculō opus esse, sēque, sī paucī adiuvārent, languentibus aliīs, impetum in Cūriam factūrum!' Nātūrā ferōx, vehemēns, manū prōmptus erat, māximum bonum in celeritāte putābat.

cēterōs conveniunt = cum cēterīs conveniunt

Sed Allobrogēs ex praeceptō Cicerōnis per Gabīnium cēterōs conveniunt. Ab Lentulō, Cethēgō, Statiliō, item Cassiō postulant iūs iūrandum, quod signātum ad cīvēs 44

perferant: 'aliter haud facile eōs ad tantum negōtium impellī posse.' Cēterī nihil suspicantēs dant, Cassius 'sēmet eō brevī ventūrum' pollicētur, ac paulō ante lēgātōs ex urbe proficīscitur. Lentulus cum eīs T. Volturcium quendam Crotōniēnsem mittit, ut Allobrogēs, prius quam domum pergerent, cum Catilīnā, datā atque acceptā fidē, societātem cōnfīrmārent. Ipse Volturciō litterās ad Catilīnam dat, quārum exemplum īnfrā scrīptum est:

cēterī : omnēs praeter Cassium

Crōtōniēnsis -is *m* < Crōtōn -ōnis *f*, cīvitās Bruttiōrum

"Quis sim, ex eō quem ad tē mīsī cognōscēs. Fac cōgitēs in quantā calamitāte sīs, et memineris tē virum esse! Cōnsīderēs quid tuae ratiōnēs postulent. Auxilium petās ab omnibus, etiam ab īnfimīs." Ad hoc mandāta verbīs dat: 'cum ab senātū hostis iūdicātus sit, quō cōnsiliō servitia repudiet? In urbe parāta esse quae iusserit: nē cūnctētur ipse propius accēdere.'

fac cōgitēs = cūrā ut cōgitēs, cōgitā
memineris : mementō
cōnsīderēs, petās : cōnsīderā, pete
īnfimī : servī
(*ōrātiō rēcta:*) "cum...hostis iūdicātus *sīs*, quō cōnsiliō (: quārē) servitia repudi*ās?* In urbe parāta *sunt* quae iuss*istī:* nē cūnct*ēris* ipse propius accēdere!"

45 Hīs rēbus ita āctīs, cōnstitūtā nocte quā proficīscerentur, Cicerō, per lēgātōs cūncta ēdoctus, L. Valeriō Flaccō et C. Pomptīnō praetōribus imperat ut in ponte Mulviō per īnsidiās Allobrogum comitātūs dēprehendant. Rem omnem aperit cuius grātiā mittēbantur; cētera utī factō opus sit ita agant, permittit.

cūncta ēdoctus : dē cūnctīs rēbus certior factus

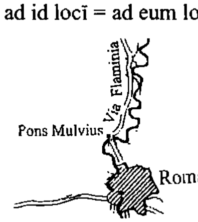
pōns Mulvius: quō Tiberim trānsit via Flāminia

permittit *iīs ut* cētera ita agant utī fac*ere* opus sit

Illī, hominēs mīlitārēs, sine tumultū praesidiīs collocātīs, sīcutī praeceptum erat, occultē pontem obsīdunt. Postquam ad id locī lēgātī cum Volturciō vēnērunt et simul utrimque clāmor exortus est, Gallī, citō cognitō cōnsiliō, sine morā praetōribus sē trādunt. Volturcius prīmō cohortātus cēterōs gladiō sē ā multitūdine dēfendit; deinde, ubi ā lēgātīs dēsertus est, multa prius dē

mīlitāris = reī mīlitāris perītus
ob-sīdere = occupāre

ad id locī = ad eum locum

salūte suā Pomptīnum obtestātus, quod eī nōtus erat, postrēmō timidus ac vītae diffīdēns velut hostibus sēsē praetōribus dēdit.

vītae (*dat*) diffīdere = vītam dēspērāre

Quibus rēbus cōnfectīs, omnia properē per nūntiōs 46
cōnsulī dēclārantur. At illum ingēns cūra atque laetitia simul occupāvēre: nam laetābātur intellegēns coniūrātiōne patefactā cīvitātem perīculīs ēreptam esse; porrō autem anxius erat dubitāns, in māximō scelere tantīs cīvibus dēprehēnsīs, quid factō opus esset: poenam illōrum sibi onerī, impūnitātem perdundae reī pūblicae fore crēdēbat.

porrō = ad hoc, praetereā

onerī esse = molestum esse
perdundae reī pūblicae (*dat*) fore : rem pūblicam perditūram esse

Igitur, cōnfīrmātō animō, vocārī ad sēsē iubet Lentulum, Cethēgum, Statilium, Gabīnium, itemque Caepārium Tarracīnēnsem, quī in Āpuliam ad concitanda servitia proficīscī parābat. Cēterī sine morā veniunt, Caepārius, paulō ante domō ēgressus, cognitō indiciō ex urbe profūgerat.

Tarracīnēnsis -is *m* < Tarracīna, oppidum Latiī maritimum

indicium -ī *n* = quod indicātur (dē maleficiō); cognitō indiciō : cum cognōvisset indicium factum esse

Cōnsul Lentulum, quod praetor erat, ipse manū tenēns in senātum perdūcit, reliquōs cum cūstōdibus in aedem Concordiae venīre iubet. Eō senātum advocat, magnāque frequentiā eius ōrdinis Volturcium cum lēgātīs intrōdūcit; Flaccum praetōrem scrīnium cum litterīs, quās ā lēgātīs accēperat, eōdem adferre iubet.

eius ōrdinis : senātōrum

scrīnium -ī *n*

Volturcius interrogātus dē itinere, dē litterīs, postrēmō 47
'quid aut quā dē causā cōnsilī habuisset?' prīmō fingere alia, dissimulāre dē coniūrātiōne; post, ubi fidē pūblicā dīcere iussus est, omnia utī gesta erant aperit, docetque 'sē, paucīs ante diēbus ā Gabīniō et Caepāriō socium

quid cōnsilī (= quod cōnsilium) habuisset
dis-simulāre = simulāre sē ignōrāre; fing*it*, dissimul*at*
fidē pūblicā (*impūnitātis*) *datā*

adscītum, nihil amplius scīre quam lēgātōs, tantummodo audīre solitum ex Gabīniō P. Autrōnium, Ser. Sullam, L. Varguntēium, multōs praetereā in eā coniūrātiōne esse.' Eadem Gallī fatentur, ac Lentulum dissimulantem coarguunt, praeter litterās, sermōnibus quōs ille habēre solitus erat: 'ex librīs Sibyllīnīs rēgnum Rōmae tribus Cornēliīs portendī: Cinnam atque Sullam anteā, sē tertium esse cui fātum foret urbis potīrī! Praetereā ab incēnsō Capitōliō illum esse vīcēsimum annum, quem saepe ex prōdigiīs haruspicēs respondissent bellō cīvīlī cruentum fore.'

a(d)-scīscere -īvisse -ītum
solitum *esse*
co-arguere = convincere (facinoris)
'*Cornēlium* Cinnam atque *Cornēlium* Sullam anteā *fuisse*'
urb*is* potīrī = urbis potēns fierī, urb*e* potīrī
templum Iovis Capitōlīnī incēnsum est annō 83 a.C.
haruspex -icis *m* = vātēs quī ex prōdigiīs futūra praedīcit

Igitur, perlēctīs litterīs, cum prius omnēs signa sua cognōvissent, senātus dēcernit 'utī abdicātō magistrātū Lentulus itemque cēterī in līberīs cūstōdiīs habeantur.' Itaque Lentulus P. Lentulō Spinthērī, quī tum aedīlis erat, Cethēgus Q. Cornificiō, Statilius C. Caesarī, Gabīnius M. Crassō, Caepārius – nam is paulō ante ex fugā retractus erat – Cn. Terentiō senātōrī trāduntur.

per-legere
cognōscere = agnōscere
magistrātū (sē) ab-dicāre = magistrātum dēpōnere
in līberīs cūstōdiīs: apud cīvēs nōbilēs
P. *Cornēlius* Lentulus Spinthēr (-ēris), cōs. annō 57 a.C.

48 Intereā plēbs, coniūrātiōne patefactā, quae prīmō cupida rērum novārum nimis bellō favēbat, mūtātā mente Catilīnae cōnsilia exsecrārī, Cicerōnem ad caelum tollere: velutī ex servitūte ērepta gaudium atque laetitiam agitābat. Namque alia bellī facinora praedae magis quam dētrīmentō fore, incendium vērō crūdēle, immoderātum ac sibi māximē calamitōsum putābat, quippe cui omnēs cōpiae in ūsū cotīdiānō et cultū corporis erant.

: exsecr*ābātur*
: ad caelum toll*ēbat* (: summīs laudibus afficiēbat)
gaudium/laetitiam agitābat : gaudēbat/laetābātur
praedae magis quam dētrīmentō *sibi* fore *putābat*
calamitōsus -a -um < calamitās
quippe cui = quia eī (: plēbī)
cōpiae = opēs, bona
ūsus -ūs *m* = quod ūsuī est, rēs necessāriae

M. TVLLII CICERONIS
IN L. CATILINAM ORATIO TERTIA

habita ad populum a. d. III nōn. Dec.
annō DCXCI a. u. c.

Rem pūblicam, Quirītēs, vītamque omnium vestrum, 1
bona, fortūnās, coniugēs līberōsque vestrōs, atque hoc
domicilium clārissimī imperī, fortūnātissimam pulcher-
rimamque urbem, hodiernō diē, deōrum immortālium
summō ergā vōs amōre, labōribus, cōnsiliīs, perīculīs
meīs, ē flammā atque ferrō ac paene ex faucibus fātī
ēreptam et vōbīs cōnservātam ac restitūtam vidētis. Et sī 2
nōn minus nōbīs iūcundī atque illūstrēs sunt eī diēs
quibus cōnservāmur quam illī quibus nāscimur, quod
salūtis certa laetitia est, nāscendī incerta condiciō, et
quod sine sēnsū nāscimur, cum voluptāte servāmur,
profectō, quoniam illum quī hanc urbem condidit ad deōs
immortālēs benevolentiā fāmāque sustulimus, esse apud
vōs posterōsque vestrōs in honōre dēbēbit is quī eandem
hanc urbem conditam amplificātamque servāvit! Nam
tōtī urbī, templīs, dēlūbrīs, tēctīs ac moenibus subiectōs
prope iam ignēs circumdatōsque restīnximus, iīdem-
que gladiōs in rem pūblicam dēstrictōs rettudimus
mūcrōnēsque eōrum ā iugulīs vestrīs dēiēcimus!

Quae quoniam in senātū illūstrāta, patefacta, com- 3
perta sunt per mē, vōbīs iam expōnam breviter, ut, et
quanta et quam manifēsta et quā ratiōne investīgāta et

rem pūblicam vītamque omnium vestrum (= vestram omnium), bona... atque... urbem... restitūtam vidētis

hodiernō diē = hodiē

labōribus... meīs

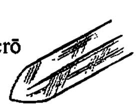
faucēs -ium *f* = ōs avidum dēvorandī

nāscendī condiciō = condiciō (fortūna) eius quī nāscitur

illum : Rōmulum

bene-volentia ↔ male-volentia
is : Cicerō

nam ignēs tōtī urbī... prope iam subiectōs circumdatōsque restīnximus (: restīnxī, *pers 1 pl prō sg*)
iīdemque : itemque (nōs)
dē-stringere = stringere
re-tundere rettudisse -tūsum = repellere
mūcrō -ōnis *m* = extrēmus gladius acūtus

mūcrō

comprehēnsa sint, vōs quī et ignōrātis et exspectātis scīre possītis.

ut vōs..... scīre possītis et quanta et quam manifēsta et quā ratiōne investīgāta et comprehēnsa sint

Prīncipiō, ut Catilīna paucīs ante diēbus ērūpit ex urbe, cum sceleris suī sociōs huiusce nefāriī bellī ācerrimōs ducēs Rōmae relīquisset, semper vigilāvī et prōvīdī, Quirītēs, quemadmodum in tantīs ac tam absconditīs īnsidiīs salvī esse possēmus. Nam tum cum ex urbe Catilīnam ēiciēbam – nōn enim iam vereor huius verbī invidiam, cum illa magis sit timenda, quod vīvus exierit! – sed tum cum illum extermināri volēbam, aut reliquam coniūrātōrum manum simul exitūram aut eōs quī resti-
4 tissent īnfīrmōs sine illō ac dēbilēs fore putābam. Atque ego ut vīdī quōs māximō furōre et scelere esse īnflammātōs sciēbam eōs nōbīscum esse et Rōmae remānsisse, in eō omnēs diēs noctēsque cōnsūmpsī ut quid agerent, quid mōlīrentur sentīrem ac vidērem, ut, quoniam auribus vestrīs propter incrēdibilem magnitūdinem sceleris minōrem fidem faceret ōrātiō mea, rem ita comprehenderem, ut tum dēmum animīs salūtī vestrae prōvidērētis, cum oculīs maleficium ipsum vidērētis.

prō-vīdēre = ante vidēre et cūrāre
abs-conditus -a -um = abditus
huius verbī invidiam : invidiam ob hoc verbum
ex-termināre = ē terminīs (in exsilium) expellere
re-stāre -stitisse = remanēre
ut vīdī nōbīscum esse... eōs quōs māximō furōre et scelere īnflammātōs esse sciēbam
minōrem fidem faceret : minus crēdibilis esset
prō-vidēre + *dat:* salūtī prōvidēre = dē salūte p.

Itaque, ut comperī 'lēgātōs Allobrogum bellī Trānsalpīnī et tumultūs Gallicī excitandī causā ā P. Lentulō esse sollicitātōs, eōsque in Galliam ad suōs cīvēs cum litterīs mandātīsque eōdemque itinere ad Catilīnam esse missōs, comitemque eīs adiūnctum esse T. Volturcium atque huic esse ad Catilīnam datās litterās', facultātem mihi oblātam putāvī ut – quod erat difficillimum quodque ego semper optābam ab dīs immortālibus – tōta rēs

oblātam *esse*

manifēstō *adv* = palam

nōn sōlum ā mē, sed etiam ā senātū et ā vōbīs manifēstō dēprehenderētur.

hesternō diē = herī

quī... sentīrent : cum... sentīrent

recūsātiō -ōnis *f* < recūsāre

ad-vesperāscere: advesperāscit = vesper fit

bi-pertītus -a -um = in duās partēs dīvīsus; *adv* -ō

praefectūra -ae *f* = cīvitās Italiae quae ā praefectō Rōmānō administrābātur

Reātīnus -a -um < Reāte -is *n*, cīvitās Sabīnōrum, cui Cicerō erat patrōnus

Itaque hesternō diē L. Flaccum et C. Pomptīnum 5
praetōrēs, fortissimōs atque amantissimōs reī pūblicae virōs, ad mē vocāvī; rem exposuī, quid fierī placēret ostendī. Illī autem, quī omnia dē rē pūblicā praeclāra atque ēgregia sentīrent, sine recūsātiōne ac sine ūllā morā negōtium suscēpērunt, et, cum advesperāsceret, occultē ad pontem Mulvium pervēnērunt atque ibi in proximīs vīllīs ita bipertītō fuērunt ut Tiberis inter eōs et pōns interesset. Eōdem autem et ipsī, sine cuiusquam suspīciōne, multōs fortēs virōs ēdūxerant, et ego ex praefectūrā Reātīnā complūrēs dēlēctōs adulēscentēs, quōrum operā ūtor assiduē in reī pūblicae praesidiō, cum gladiīs mīseram.

III vigiliā exāctā (: fīnītā) : IX hōrā noctis

ūnāque *cum iīs*

(gladium) dūcere = ēdūcere, stringere

dī-lūcēscere = illūcēscere (↔ advesperāscere)

Interim tertiā ferē vigiliā exāctā, cum iam pontem 6
Mulvium magnō comitātū lēgātī Allobrogēs ingredī inciperent ūnāque Volturcius, fit in eōs impetus; dūcuntur et ab illīs gladiī et ā nostrīs. Rēs praetōribus erat nōta sōlīs, ignōrābātur ā cēterīs. Tum interventū Pomptīnī atque Flaccī pugna quae erat commissa sēdātur. Litterae quaecumque erant in eō comitātū integrīs signīs praetōribus trāduntur; ipsī comprehēnsī ad mē, cum iam dīlūcēsceret, dēdūcuntur.

māchinātor -ōris *m* = quī māchinātur

nihil-dum = nihil adhūc

Cimber -brī (cognōmen): P. Gabīnius Cimber (= P. Gabīnius *Capitō*, p. 10)

Atque hōrum omnium scelerum improbissimum māchinātōrem, Cimbrum Gabīnium, statim ad mē nihildum suspicantem vocāvī, deinde item accersītus est L. Statilius et post eum Cethēgus; tardissimē autem Lentulus

vēnit – credō quod in litterīs dandīs praeter cōnsuētūdinem proximā nocte vigilārat!

-ārat = -āverat

7 Cum summīs et clārissimīs huius cīvitātis virīs, quī audītā rē frequentēs ad mē māne convēnerant, litterās ā mē prius aperīrī quam ad senātum dēferrī placēret, 'nē, sī nihil esset inventum, temere ā mē tantus tumultus iniectus cīvitātī vidērētur', negāvī 'mē esse factūrum ut dē perīculō pūblicō nōn ad cōnsilium pūblicum rem integram dēferrem.' Etenim, Quirītēs, sī ea quae erant ad mē dēlāta reperta nōn essent, tamen ego nōn arbitrābar in tantīs reī pūblicae perīculīs esse mihi nimiam dīligentiam pertimēscendam.

cum summīs... virīs... placēret (= etsī...placēbat) litterās ā mē prius aperīrī...

(*ōrātiō rēcta:*) "nē, sī nihil *erit* inventum, temere ā *tē* tantus tumultus iniectus *esse* cīvitātī vide*ātur*"

negāvī 'mē esse factūrum ut...' = dīxī 'mē nōn esse factūrum ut...' ("nōn faci*am* ut ... nōn ... rem integram dēfer*am*")

dēlāta : indicāta

8 Senātum frequentem celeriter, ut vīdistis, coēgī. Atque intereā statim, admonitū Allobrogum, C. Sulpicium praetōrem, fortem virum, mīsī, quī ex aedibus Cethēgī, sī quid tēlōrum esset, efferret: ex quibus ille māximum sīcārum numerum et gladiōrum extulit!

quī... efferret : ut... efferret

sī quid tēlōrum esset = sī (ali)qua tēla ibi essent

Intrōdūxī Volturcium sine Gallīs; fidem pūblicam iussū senātūs dedī; hortātus sum 'ut ea quae scīret sine timōre indicāret'. Tum ille dīxit, cum vix sē ex magnō timōre recreāsset, 'ā P. Lentulō sē habēre ad Catilīnam mandāta et litterās: ut servōrum praesidiō ūterētur, ut ad urbem quam prīmum cum exercitū accēderet! – id autem eō cōnsiliō, ut, cum urbem ex omnibus partibus, quemadmodum dēscrīptum distribūtumque erat, incendissent caedemque īnfīnītam cīvium fēcissent, praestō esset ille, quī et fugientēs exciperet et sē cum hīs urbānīs ducibus coniungeret!'

fidem pūblicam dare : impūnitātem prōmittere

dē-scrībere = litterīs expōnere

praestō *adv:* praestō esse = parātus adesse

quī... exciperet = ut... exciperet

Intrōductī autem Gallī 'iūs iūrandum sibi et litterās ā P. 9
Lentulō, Cethēgō, Statiliō ad suam gentem datās esse'
dīxērunt, 'atque ita sibi ab hīs et ā L. Cassiō esse prae-
scrīptum, ut equitātum in Italiam quam prīmum mit-
terent: 'pedestrēs sibi cōpiās nōn dēfutūrās'; Lentulum
autem sibi cōnfīrmāsse 'ex fātīs Sibyllīnīs haruspicum-
que respōnsīs sē esse tertium illum Cornēlium ad
quem rēgnum huius urbis atque imperium pervenīre
esset necesse – Cinnam ante sē et Sullam fuisse';
eundemque dīxisse 'fātālem hunc annum esse ad
interitum huius urbis atque imperī, quī esset annus
decimus post virginum absolūtiōnem, post Capitōlī
autem incēnsiōnem vīcēsimus'. Hanc autem Cethēgō 10
cum cēterīs contrōversiam fuisse' dīxērunt 'quod Lentulō
et aliīs Sāturnālibus caedem fierī atque urbem incendī
placēret, Cethēgō nimium id longum vidērētur.'

Ac nē longum sit, Quirītēs, tabellās prōferrī iussimus quae ā quōque dīcēbantur datae. Prīmō ostendimus Cethēgō; signum cognōvit. Nōs līnum incīdimus, lēgimus. Erat scrīptum ipsīus manū Allobrogum senātuī et populō: *'sēsē quae eōrum lēgātīs cōnfīrmāsset factūrum esse; ōrāre ut item illī facerent quae sibi eōrum lēgātī recēpissent.'*

Tum Cethēgus, quī paulō ante aliquid tamen dē gladiīs ac sīcīs quae apud ipsum erant dēprehēnsae respondisset dīxissetque 'sē semper bonōrum ferrāmentōrum studiōsum fuisse!', recitātīs litterīs dēbilitātus atque abiectus cōnscientiā repente conticuit.

(Gallī:) "iūs iūrandum *nōbīs* et litter*ae* ā P.L. ... ad *nostram* gentem dat*ae sunt*, atque ita *nōbīs* ab hīs et ā L.C. *est* praescrīptum ut equitātum... mitter*ēmus*"
prae-scrībere = praecipere

(coniūrātī:) "pedestr*ēs* cōpi*ae nōbīs* nōn de*erunt*"
(Gallī:) "Lentul*us* autem *nōbīs* cōnfīrmāv*it* '...'"

eundemque dīxisse = itemque eum dīxisse

absolūtiō -ōnis *f* < absolvere (virginēs Vestālēs stuprī absolūtae erant)
incēnsiō -ōnis *f* < incendere

contrōversia -ae *f* = iūrgium

Sāturnālibus: a. d. XVI kal. Iān.
(nimium) longum : sērum
nē longum sit : ut breviter dīcam
tabellae = litterae
datae *esse*

līnum -ī *n* = līnea (quā tabellae colligantur)

"*ego* quae *vestrīs* lēgātīs cōnfīrmāv*ī* faci*am*; ōrō ut item *vōs* faci*ātis* quae *mihi* *vestrī* lēgātī recēp*ērunt*"
recipere + *dat* = prōmittere

ferrāmentum -ī *n* = īnstrūmentum ferreum
ab-iectus = afflīctus

Indrōductus Statilius cognōvit et litterās et manum suam. Recitātae sunt tabellae in eandem ferē sententiam; cōnfessus est.

manum suam : litterās suā manū scrīptās

Tum ostendī tabellās Lentulō et quaesīvī 'cognōsceretne signum?' Adnuit. "Est vērō" inquam "nōtum quidem signum: imāgō avī tuī, clārissimī virī, quī amāvit ūnicē patriam et cīvēs suōs: quae quidem tē ā tantō scelere
11 etiam mūta revocāre dēbuit!" Leguntur eādem ratiōne ad senātum Allobrogum populumque litterae. Sī quid dē hīs rēbus dīcere vellet, fēcī potestātem.

"cognōscis-ne signum?"
ad-nuere -nuisse = assentīre nūtū (mōtū capitis)
avī tuī: P. Cornēliī Lentulī, cōs. annō 162 a.C.
eādem ratiōne : in eandem sententiam

Atque ille prīmō quidem negāvit. Post autem aliquantō, tōtō iam indiciō expositō atque ēditō, surrēxit, quaesīvit ā Gallīs 'quid sibi esset cum eīs, quamobrem domum suam vēnissent?' itemque ā Volturciō. Quī cum illī breviter cōnstanterque respondissent, per quem ad eum quotiēsque vēnissent, quaesīssentque ab eō 'nihilne sēcum esset dē fātīs Sibyllīnīs locūtus?' tum ille subitō, scelere dēmēns, quanta cōnscientiae vīs esset ostendit: nam cum id posset īnfitiārī, repente praeter opīniōnem omnium cōnfessus est. Ita eum nōn modo ingenium illud et dīcendī exercitātiō, quā semper valuit, sed etiam – propter vim sceleris manifēstī atque dēprehēnsī – impudentia, quā superābat omnēs, improbitāsque dēfēcit!

aliquantō post
quid : quid *negōtiī*
"quid *mihi* est *vōbīs*cum, quamobrem domum *meam* vēn*eritis?*"
quaesīssent = quaesī*v*issent
"nihilne *nōbīs*cum dē fātīs Sibyllīnīs locūtus *es*?"
fāta Sibyllīna: librī Sibyllīnī (quibus praedīcuntur fāta)
cum... posset : etsī... poterat
īnfitiārī ↔ cōnfitērī
eum... dēfēcit (: eī dēfuit)
dīcendī exercitātiō : ars dīcendī, ēloquentia
improbitās -ātis *f* < improbus

12 Volturcius vērō subitō litterās prōferrī atque aperīrī iubet, 'quās sibi ā Lentulō ad Catilīnam datās esse' dīcēbat. Atque ibi vehementissimē perturbātus Lentulus tamen et signum et manum suam cognōvit. Erant autem sine nōmine, sed ita:

(Volturcius:) "prōfer litterās quae *mihi* ā Lentulō ad Catilīnam dat*ae sunt!*"

ecquid = num quid

"Quis sim, sciēs ex eō quem ad tē mīsī. Cūrā ut vir sīs, et cōgitā quem in locum sīs prōgressus. Vidē ecquid tibi iam sit necesse, et cūrā ut omnium tibi auxilia adiungās, etiam īnfimōrum."

ad extrēmum = postrēmō

īnsimulāre = accūsāre

Gabīnius deinde intrōductus, cum prīmō impudenter respondēre coepisset, ad extrēmum nihil ex eīs quae Gallī īnsimulābant negāvit.

cum (illa...), tum (...illa) = nōn modo..., sed etiam...

argūmentum = id quod aliquid vērum esse dēclārat

fūrtim = fūris modō, clam

indicāre = male fēcisse indicāre

Ac mihi quidem, Quirītēs, cum illa certissima vīsa sunt 13
argūmenta atque indicia sceleris: tabellae, signa, manūs, dēnique ūnīus cuiusque cōnfessiō, tum multō certiōra illa: color, oculī, vultūs, taciturnitās. Sīc enim obstupuerant, sīc terram intuēbantur, sīc fūrtim nōnnumquam inter sēsē aspiciēbant, ut nōn iam ab aliīs indicārī, sed indicāre sē ipsī vidērentur.

summa rēs pūblica : salūs reī pūblicae

Indiciīs expositīs atque ēditīs, Quirītēs, senātum cōnsuluī 'dē summā rē pūblicā quid fierī placēret?' Dictae sunt ā prīncipibus ācerrimae ac fortissimae sententiae, quās senātus sine ūllā varietāte est secūtus. Et quoniam nōndum est perscrīptum senātūs cōnsultum, ex memoriā vōbīs, Quirītēs, quid senatus cēnsuerit expōnam:

prōvidentia -ae *f* < prōvidēre

meritō *adv* : ut meruērunt

collēgae : C. Antōniō

Prīmum mihi grātiae verbīs amplissimīs aguntur, 14
'quod virtūte, cōnsiliō, prōvidentiā meā rēs pūblica māximīs perīculīs sit līberāta.' Deinde L. Flaccus et C. Pomptīnus praetōrēs, quod eōrum operā fortī fidēlīque ūsus essem, meritō ac iūre laudantur. Atque etiam virō fortī, collēgae meō, laus impertītur 'quod eōs quī huius coniūrātiōnis participēs fuissent ā suīs et ā reī pūblicae cōnsiliīs remōvisset.' Atque ita cēnsuērunt 'ut P. Lentulus,

cum sē praetūrā abdicāsset, in cūstōdiam trāderētur'; itemque 'utī C. Cethēgus, L. Statilius, P. Gabīnius', quī omnēs praesentēs erant, 'in cūstōdiam trāderentur'; atque idem hoc dēcrētum est in L. Cassium, quī sibi prōcūrātiōnem incendendae urbis dēpoposcerat, in M. Cēpārium, cui ad sollicitandōs pāstōrēs Āpuliam attribūtam esse erat indicātum, in P. Fūrium, quī est ex eīs colōnīs quōs Faesulās L. Sulla dēdūxit, in Q. Annium Chīlōnem, quī ūnā cum hōc Fūriō semper erat in hāc Allobrogum sollicitātiōne versātus, in P. Umbrēnum, lībertīnum hominem, ā quō prīmum Gallōs ad Gabīnium perductōs esse cōnstābat. Atque eā lēnitāte senātus est ūsus, Quirītēs, ut ex tantā coniūrātiōne tantāque hāc multitūdine domesticōrum hostium, novem hominum perditissimōrum poenā rē pūblicā cōnservātā, reliquōrum mentēs sānārī posse arbitrārētur.

prōcūrātiō (< prō-cūrāre) = rēs cūranda, mūnus
dē-poscere = poscere
Cēpārius = Caepārius
at-tribuere = tribuere (rem agendam)

Chīlō -ōnis, cognōmen
sollicitātiō -ōnis *f* < sollicitāre
in rē versārī : rem agitāre, reī operam dare

lēnitās -ātis *f* (< lēnis) = clēmentia

Atque etiam supplicātiō dīs immortālibus prō singulārī eōrum meritō meō nōmine dēcrēta est, quod mihi prīmum post hanc urbem conditam togātō contigit, et hīs dēcrēta verbīs est: 'quod urbem incendiīs, caede cīvēs, Italiam bellō līberāssem.' Quae supplicātiō sī cum cēterīs supplicātiōnibus cōnferātur, hoc interest, quod cēterae bene gestā, haec ūna cōnservātā rē pūblicā cōnstitūta est.

cōn-ferre = comparāre

cēterae bene gestā *rē pūblicā cōnstitūtae sunt*

Atque illud quod faciendum prīmum fuit factum atque trānsāctum est: nam P. Lentulus, quamquam patefactīs indiciīs, cōnfessiōnibus suīs, iūdiciō senātūs nōn modo praetōris iūs, vērum etiam cīvis āmīserat, tamen

ut nōs in prīvātō P. Lentulō pūniendō eā religiōne līberārēmur quae C. Mariō... nōn fuerat *quōminus* C. G. ... praetōrem occīderet
(nōn) quō-minus + *coni* = nē
nōminātim *adv* = cum nōmine

magistrātū sē abdicāvit, ut quae religiō C. Mariō,
clārissimō virō, nōn fuerat quōminus C. Glauciam, dē
quō nihil nōminātim erat dēcrētum, praetōrem occīderet,
eā nōs religiōne in prīvātō P. Lentulō pūniendō līberā-
rēmur.

cōnscelerātus -a -um = scelerātus

Nunc quoniam, Quirītēs, cōnscelerātissimī perīculō- 16
sissimīque bellī nefāriōs ducēs captōs iam et com-
prehēnsōs tenētis, exīstimāre dēbētis omnēs Catilīnae
cōpiās, omnēs spēs atque opēs hīs dēpulsīs urbis perī-
culīs concidisse. Quem quidem ego cum ex urbe pel-
lēbam, hoc prōvidēbam animō, Quirītēs, remōtō Catilīnā
nōn mihi esse P. Lentulī somnum, nec L. Cassī adipēs
nec C. Cethēgī furiōsam temeritātem pertimēscendam.
Ille erat ūnus timendus ex istīs omnibus, sed tam diū
dum urbis moenibus continēbātur.

adeps -ipis *f.*: in corpore crassō multum est *adipis*
: nōn mihi pertimēscendum esse *somniculōsum* P. Lentulum nec *pinguem* L. Cassium nec furiōsum et temerārium C. Cethēgum
somniculōsus -a -um = cupidus somnī, sēgnis
pinguis -e = crassus (ob nimium adipis)
omnium aditūs tenēbat : omnēs adīre poterat
cōnsilium : mēns callida
neque lingua neque manus : neque verba neque vīrēs
cum aliquid *aliīs* mandārat
nisi ego hunc hominem ... compulissem
castrēnsis -e < castra
cervīx -īcis *f* = collī pars posterior

Omnia nōrat, omnium aditūs tenēbat; appellāre, temp-
tāre, sollicitāre poterat, audēbat. Erat eī cōnsilium ad
facinus aptum, cōnsiliō autem neque lingua neque manus
deerat. Iam ad certās rēs cōnficiendās certōs hominēs
dēlēctōs ac discrīptōs habēbat. Neque vērō, cum aliquid
mandārat, cōnfectum putābat: nihil erat quod nōn ipse
obīret, occurreret, vigilāret, labōrāret; frīgus, sitim,
famem ferre poterat. Hunc ego hominem tam ācrem, 17
tam audācem, tam parātum, tam callidum, tam in scelere
vigilantem, tam in perditīs rēbus dīligentem, nisi ex
domesticīs īnsidiīs in castrēnse latrōcinium compulissem
– dīcam id quod sentiō, Quirītēs – , nōn facile hanc
tantam mōlem malī ā cervīcibus vestrīs dēpulissem. Nōn

ille nōbīs Sāturnālia cōnstituisset neque tantō ante exitī ac fātī diem reī pūblicae dēnūntiāvisset, neque commīsisset ut signum, ut litterae suae testēs manifēstī sceleris dēprehenderentur. Quae nunc illō absente sīc gesta sunt ut nūllum in prīvātā domō fūrtum umquam sit tam palam inventum quam haec in tōtā rē pūblicā coniūrātiō manifēstō comprehēnsa est.

committere ut... = ita facere ut...

palam invenīre = pate-facere

manifēstō *adv*

Quod sī Catilīna in urbe ad hanc diem remānsisset, quamquam, quoad fuit, omnibus eius cōnsiliīs occurrī atque obstitī, tamen – ut levissimē dīcam – dīmicandum nōbīs cum illō fuisset, neque nōs umquam, cum ille in urbe hostis esset, tantīs perīculīs rem pūblicam tantā pāce, tantō ōtiō, tantō silentiō līberāssēmus.

(*ā*) tantīs perīculīs (*in*) tantā pāce...

....

29 Vōs, Quirītēs, quoniam iam est nox, venerātī Iovem illum cūstōdem huius urbis ac vestrum, in vestra tēcta discēdite et ea, quamquam iam est perīculum dēpulsum, tamen aequē ac priōre nocte cūstōdiīs vigiliīsque dēfendite! Id nē vōbīs diūtius faciendum sit, atque ut in perpetuā pāce esse possītis, prōvidēbō, Quirītēs.

aequē : eōdem modō

C. SALLVSTII CRISPI
DE CATILINAE CONIVRATIONE

[*Dē suppliciō coniūrātōrum*]

Post eum diem quīdam L. Tarquinius ad senātum ad- 48
ductus erat, 'quem ad Catilīnam proficīscentem ex itinere retractum' āiēbant. Is cum 'sē' dīceret 'indicātūrum dē coniūrātiōne, sī fidēs pūblica data esset', iussus ā cōnsule quae scīret ēdīcere, eadem ferē quae Volturcius dē parātīs incendiīs, dē caede bonōrum, dē itinere hostium senātum docet; praetereā 'sē missum ā M. Crassō, quī Catilīnae nūntiāret nē eum Lentulus et Cethēgus aliīque ex coniūrātiōne dēprehēnsī terrērent, eōque magis properāret ad urbem accēdere, quō et cēterōrum animōs reficeret et illī facilius ē perīculō ēriperentur.'

post eum diem = posterō diē (: prīdiē nōn. Dec.)
(*ōrātiō rēcta:*)
"indicā*bō* dē coniūrātiōne sī *mihi* fidēs pūblica data *erit*"
'sī *sibi* fidēs pūblica data esset'
ē-dīcere = clārē dīcere
quī nūntiāret = ut nūntiāret
nē eum Lentulus et Cethēgus... dēprehēnsī terrērent : nē eum terrēret quod L. et C. ... dēprehēnsī essent
quō reficeret = ut reficeret
(animum) re-ficere = recreāre, cōnfirmāre

Sed ubi Tarquinius Crassum nōmināvit, hominem nōbilem māximīs dīvitiīs, summā potentiā, aliī rem incrēdibilem ratī, pars tametsī vērum exīstimābant, tamen quia in tālī tempore tanta vīs hominis magis lēniunda quam exagitanda vidēbātur, plērīque Crassō ex negōtiīs prīvātīs obnoxiī, conclāmant 'indicem falsum esse!' dēque eā rē postulant utī referātur. Itaque cōnsulente Cicerōne frequēns senātus dēcernit 'Tarquinī indicium falsum vidērī, eumque in vinculīs retinendum.' ...

aliī... pars... = aliī... aliī..
id vērum *esse* exīstimābant
tanta vīs hominis = tam potēns homō (*nōn* exagitan*dus sed* magis lēnien*dus*)
Crassō obnoxiī : quī Crassō multum dēbēbant
index -icis *m* = quī indicat; i. falsus : quī mentītur
referātur *ad senātum*

Dum haec in senātū aguntur, et dum lēgātīs Allobro- 50
gum et T. Volturciō, comprobātō eōrum indiciō, praemia dēcernuntur, lībertī et paucī ex clientibus Lentulī dīversīs itineribus opificēs atque servitia in vīcīs ad eum

com-probāre = vērum esse ostendere
lībertus Lentulī = lībertīnus quī Lentulī servus fuit

ēripiundum sollicitābant, partim exquīrēbant ducēs multitūdinum quī pretiō rem pūblicam vexāre solitī erant. Cethēgus autem per nūntiōs familiam atque lībertōs suōs lēctōs atque exercitātōs ōrābat ut grege factō cum tēlīs ad sēsē irrumperent.

multitūdinēs : turbae plēbis
solitī erant : solēbant
familiam : servōs
lēctus = ēlēctus

Cōnsul ubi ea parārī cognōvit, dispositīs praesidiīs ut rēs atque tempus monēbat, convocātō senātū refert 'quid dē eīs fierī placeat quī in cūstōdiam trāditī erant.' (Sed eōs paulō ante frequēns senātus iūdicāverat 'contrā rem pūblicam fēcisse'.) Tum D. Sīlānus, prīmus sententiam rogātus, quod eō tempore cōnsul dēsignātus erat, 'dē eīs quī in cūstōdiīs tenēbantur et praetereā dē L Cassiō, P. Fūriō, P. Umbrēnō, Q. Anniō, sī dēprehēnsī forent, supplicium sūmundum' dēcrēverat – isque posteā, permōtus ōrātiōne C. Caesaris, 'pedibus in sententiam Ti. Nerōnis itūrum sē' dīxerat, quī dē eā rē praesidiīs additīs referundum cēnsuerat.

convocātō senātū: nōn. Dec. in aedem Concordiae

supplicium sūmere dē aliquō = aliquem suppliciō afficere
(pedibus) īre in sententiam alicuius = sententiam alicuius sequī, alicuī assentīrī
dīxerat : dīxit
ad senātum referendum *esse* cēnsuerat

51 Sed Caesar, ubi ad eum ventum est, rogātus sententiam ā cōnsule huiusce modī verba locūtus est:

rogātus sententiam ā cōnsule = cum cōnsul eum sententiam rogāvisset

"Omnēs hominēs, patrēs cōnscrīptī, quī dē rēbus dubiīs cōnsultant, ab odiō, amīcitiā, īrā atque misericordiā vacuōs esse decet. Haud facile animus vērum prōvidet ubi illa officiunt, neque quisquam omnium libīdinī simul et ūsuī pāruit. Ubi intenderis ingenium, valet; sī libīdō possidet, ea dominātur, animus nihil valet.

vērum = rēctum, iūstum, quod rēctum/iūstum est
quisquam omnium = quisquam omnīnō
ūsus = ūtilitās (quod ūtile est)
tē possidet

"Magna mihi cōpia est memorandī, patrēs cōnscrīptī, quī rēgēs atque populī īrā aut misericordiā impulsī male cōnsuluerint; sed ea mālō dīcere quae māiōrēs nostrī

cōpia (+*gen* -ndī) = occāsiō, facultās
cōnsulere = cōnsultāre, cōnsilium capere

ōrdine = ut fierī oportet

Persēs -ae *m, abl* -ē = Perseus
Rhodiī Rōmānōs contrā Perseum adiuvāre recūsāvērunt

cōn-sulere -uisse -sultum; cōnsultum est (ā senātū): senātus cōnsuluit

inceptum = coeptum *esse*

cum... fēcissent : etsī... fēcerant

ipsī : Rōmānī
per occāsiōnem = occāsiōne datā

reī (*dat*) cōn-sulere = cūram habēre dē rē, rem cūrāre
digna poena : iūsta poena
novum cōnsilium : supplicium capitis
ex-superāre = superāre
eīs *suppliciīs*
lēgēs cīvem Rōmānum capite pūnīrī vetābant
compositē = ōrdinātē, ēleganter

dī-vellere = āvellere

col-libēre = libēre

spoliāre = dīripere

cadāver -eris *n* = corpus mortuum

contrā libīdinem animī suī rēctē atque ōrdine fēcēre. Bellō Macedonicō, quod cum rēge Persē gessimus, Rhodiōrum cīvitās magna atque magnifica, quae populī Rōmānī opibus crēverat, īnfīda atque adversa nōbīs fuit; sed postquam bellō cōnfectō dē Rhodiīs cōnsultum est, māiōrēs nostrī, nē quis 'dīvitiārum magis quam iniūriae causā bellum inceptum' dīceret, impūnītōs eōs dīmīsēre. Item bellīs Pūnicīs omnibus, cum saepe Carthāginiēnsēs et in pāce et per indūtiās multa nefāria facinora fēcissent, numquam ipsī per occāsiōnem tālia fēcēre: magis quid sē dignum foret quam quid in illōs fierī posset quaerēbant.

"Hoc item vōbīs prōvidendum est, patrēs cōnscrīptī, nē plūs apud vōs valeat P. Lentulī et cēterōrum scelus quam vestra dignitās, neu magis īrae vestrae quam fāmae cōnsulātis. Nam sī digna poena prō factīs eōrum reperītur, novum cōnsilium approbō; sīn magnitūdō sceleris omnium ingenia exsuperat, eīs ūtendum cēnseō quae lēgibus comparāta sunt.

"Plērīque eōrum quī ante mē sententiās dīxērunt compositē atque magnificē cāsum reī pūblicae miserātī sunt. Quae bellī saevitia esset, quae victīs acciderent, ēnumerāvēre: 'rapī virginēs, puerōs, dīvellī līberōs ā parentum complexū, mātrēs familiārum patī quae victōribus collibuisset; fāna atque domōs spoliārī; caedem, incendia fierī; postrēmō armīs, cadāveribus, cruōre atque lūctū omnia complērī!' Sed, per deōs immortālēs, quō illa ōrātiō pertinuit? An utī vōs īnfēstōs coniūrātiōnī faceret?

Scīlicet quem rēs tanta et tam atrōx nōn permōvit, eum ōrātiō accendet! Nōn ita est, neque cuiquam mortālium iniūriae suae parvae videntur, multī eās gravius aequō habuēre. Sed alia aliīs licentia est, patrēs cōnscrīptī. Quī dēmissī in obscūrō vītam habent, sī quid īrācundiā dēlīquērunt, paucī sciunt; fāma atque fortūna eōrum parēs sunt. Quī magnō imperiō praeditī in excelsō aetātem agunt, eōrum facta cūnctī mortālēs nōvēre. Ita in māximā fortūnā minima licentia est: neque studēre neque ōdisse, sed minimē īrāscī decet. Quae apud aliōs 'īrācundia' dīcitur, ea in imperiō 'superbia' atque 'crūdēlitās' appellātur.

suae : in sē (factae)
graviter ferre/habēre = aegrē ferre; gravius aequō : gravius quam aequum est
alia licentia est = alia facere licet; alia aliīs *alia aliīs*
obscūrum = obscūrus locus
īrācundia -ae *f* = mēns quae facile īrāscitur
parēs : aequē obscūrae
praeditus -a -um + *abl:* rē praeditus = rem habēns
excelsum = excelsus locus, dignitās (↔ obscūrum)
studēre : favēre
in imperiō : in iīs quī imperiō praeditī sunt

"Equidem ego sīc exīstimō, patrēs cōnscrīptī, omnēs cruciātūs minōrēs quam facinora illōrum esse. Sed plērīque mortālēs postrēma meminēre, et in hominibus impiīs sceleris eōrum oblītī dē poenā disserunt, sī ea paulō sevērior fuit.

in hominibus impiīs : cum dē hominibus impiīs agitur
paulō sevērior *solitō*

"D. Sīlānum, virum fortem atque strēnuum, certō sciō quae dīxerit studiō reī pūblicae dīxisse neque illum in tantā rē grātiam aut inimīcitiās exercēre: eōs mōrēs eamque modestiam virī cognōvī. Vērum sententiam eius mihi nōn crūdēlis – quid enim in tālēs hominēs crūdēle fierī potest? – sed aliēna ā rē pūblicā nostrā vidētur. Nam profectō aut metus aut iniūria tē subēgit, Sīlāne, cōnsulem dēsignātum, genus poenae novum dēcernere. Dē timōre supervacāneum est disserere, cum praesertim dīligentiā clārissimī virī cōnsulis tanta praesidia sint in armīs. Dē poenā possum equidem dīcere, id quod rēs

grātiam/inimīcitiās exercēre = grātiā/inimīcitiīs affici
aliēna ā : abhorrēns ā, nōn conveniēns cum
iniūria *in rem pūblicam*
sub-igere -ēgisse -āctum = cōgere
supervacāneus -a -um ↔ necessārius
id quod rēs habet = rē vērā

aerumna -ae *f* = labor, dolor
requiēs -ētis *f*, *acc* -iem = quiēs
dis-solvere = abolēre, tollere

habet, 'in lūctū atque miseriīs mortem aerumnārum requiem, nōn cruciātum esse, eam cūncta mortālium mala dissolvere, ultrā neque cūrae neque gaudiō locum esse.' Sed, per deōs immortālēs, quam ob rem in sententiam nōn addidistī, utī prius verberibus in eōs animadverterētur? An quia lēx Porcia vetat? At aliae lēgēs item condemnātīs cīvibus nōn animam ēripī, sed exsilium permittī iubent. An quia gravius est verberārī quam necārī? Quid autem acerbum aut nimis grave est in hominēs tantī facinoris convictōs? Sīn quia levius est, quī convenit in minōre negōtiō lēgem timēre, cum eam in māiōre neglēxeris?

lēx Porcia 'dē tergō cīvium' vetat cīvem Rōmānum verberārī
cīvibus nōn animam ēripī iubent = cīvēs necārī vetant
exsilium permittere = in exsilium īre permittere
con-vincere/condemnāre + *gen:* facinor*is* convincere = facinor*is* condemnāre
quī *adv* = quōmodo

"At enim quis reprehendet quod in parricīdās reī pūblicae dēcrētum erit? Tempus, diēs, fortūna, cuius libīdō gentibus moderātur. Illīs meritō accidet quicquid ēvēnerit; cēterum vōs, patrēs cōnscrīptī, quid in aliōs statuātis, cōnsīderāte! Omnia mala exempla ex rēbus bonīs orta sunt. Sed ubi imperium ad ignārōs eius aut minus bonōs pervēnit, novum illud exemplum ab dignīs et idōneīs ad indignōs et nōn idōneōs trānsfertur.

libīdō -inis *f* = quod fierī libet, voluntās, arbitrium
moderārī + *dat* = regere, gubernāre
quid : quod exemplum
eius : imperiī
ab dignīs (*poenā*) et idōneīs ad indignōs et nōn idōneōs : ab noxiīs ad īnsontēs

"Lacedaemoniī dēvictīs Athēniēnsibus trīgintā virōs imposuēre, quī rem pūblicam eōrum tractārent. Eī prīmō coepēre pessimum quemque et omnibus invīsum indemnātum necāre; ea populus laetārī et 'meritō' dīcere 'fierī.' Post, ubi paulātim licentia crēvit, iūxtā bonōs et malōs libīdinōsē interficere, cēterōs metū terrēre. Ita cīvitās, servitūte oppressa, stultae laetitiae gravēs poenās dedit. Nostrā memoriā victor Sulla cum

im-posuēre : praeposuērunt
(rem pūblicam) tractāre : administrāre
in-demnātum = nōn damnātum, sine iūdiciō
ea (: ea *fierī*) populus laetābātur et... dīcēbat
iūxtā *adv* : sine discrīmine
libīdinōsus -a -um < libīdō; *adv* -ē = ut libet
: interfici*ēbant*, terr*ēbant*
stultae laetitiae (*gen*) = prō stultā laetitiā

Damasippum et aliōs eius modī, quī malō reī pūblicae crēverant, iugulārī iussit, quis nōn factum eius laudābat? 'Hominēs scelestōs et factiōsōs, quī sēditiōnibus rem pūblicam exagitāverant, meritō necātōs' āiēbant. Sed ea rēs magnae initium clādis fuit: nam utī quisque domum aut vīllam, postrēmō vās aut vestīmentum alicuius concupīverat, dabat operam ut is in prōscrīptōrum numerō esset. Ita illī quibus Damasippī mors laetitiae fuerat paulō post ipsī trahēbantur, neque prius fīnis iugulandī fuit quam Sulla omnēs suōs dīvitiīs explēvit!

Damasippus: Mariānus quī bellō cīvīlī amīcōs Sullae Rōmae interfēcit

ex-agitāre = vexāre

clādēs -is *f* = mala fortūna

bello cīvīlī *prōscrīptī* in exsilium pellēbantur aut impūne necābantur

laetitiae (*dat*) esse = laetitiam afferre

trahēbantur *ad supplicium*

suōs : sociōs, propinquōs

"Atque ego haec nōn in M. Tulliō neque hīs temporibus vereor; sed in magnā cīvitāte multa et varia ingenia sunt. Potest aliō tempore, aliō cōnsule, cui item exercitus in manū sit, falsum aliquid prō vērō crēdī; ubi hōc exemplō per senātūs dēcrētum cōnsul gladium ēdūxerit, quis illī fīnem statuet aut quis moderābitur?

in M. Tulliō : M. Tulliō *Cicerōne* cōnsule

"Māiōrēs nostrī, patrēs cōnscrīptī, neque cōnsilī neque audāciae umquam eguēre; neque illīs superbia obstābat, quōminus aliēna īnstitūta, sī modo proba erant, imitārentur. Arma atque tēla mīlitāria ab Samnītibus, īnsignia magistrātuum ab Tūscīs plēraque sūmpsērunt; postrēmō, quod ubīque apud sociōs aut hostēs idōneum vidēbātur, cum summō studiō exsequēbantur: imitārī quam invidēre bonīs mālēbant. Sed eōdem illō tempore, Graeciae mōrem imitātī, verberibus animadvertēbant in cīvēs, dē condemnātīs summum supplicium sūmēbant. Postquam rēs pūblica adolēvit et multitūdine cīvium factiōnēs valuēre, circumvenīrī innocentēs, alia huiusce

egēre -uisse +*gen/abl.*: reī egēre = rē egēre

quō-minus +*coni* = nē

īnsignia magistrātuum: ut fascēs et secūrēs

ex-sequī = appetere

imitārī *bonōs*

summum supplicium = supplicium capitis

coepēre : coepta sunt

exsilium : ut in exsilium īrent

causam quō-minus +*coni* : causam (ut) nē

modī fierī coepēre. Tum lēx Porcia aliaeque lēgēs parātae sunt, quibus lēgibus exsilium damnātīs permissum est. Hanc ego causam, patrēs cōnscrīptī, quōminus novum cōnsilium capiāmus, in prīmīs magnam putō. Profectō virtūs atque sapientia māior in illīs fuit quī ex parvīs opibus tantum imperium fēcēre quam in nōbīs quī ea bene parta vix retinēmus!

per mūnicipia : in variīs mūnicipiīs

"Placet igitur eōs dīmittī et augērī exercitum Catilīnae? Minimē. Sed ita cēnseō: '*pūblicandās eōrum pecūniās, ipsōs in vinculīs habendōs per mūnicipia quae māximē opibus valent; neu quis dē eīs posteā ad senātum referat nēve cum populō agat; quī aliter fēcerit, senātum exīstimāre eum contrā rem pūblicam et salūtem omnium factūrum*'."

verbō : sine multīs verbīs

ad-sentīrī +*dat* (aliī) = as-sentīrī

M. Porcius Catō, Caesaris adversārius, trib. pl. annō 62 a.C.

Postquam Caesar dicundī fīnem fēcit, cēterī verbō 52
alius aliī variē adsentiēbantur. At M. Porcius Catō rogātus sententiam huiusce modī ōrātiōnem habuit:

ārīs atque focīs : templīs atque domibus

quid : quam poenam

persequāre (= -*āris*) : persequī licet

nihil reliquī fit = nihil relinquitur, nihil restat

"Longē mihi alia mēns est, patrēs cōnscrīptī, cum rēs atque perīcula nostra cōnsīderō et cum sententiās nōnnūllōrum ipse mēcum reputō. Illī mihi disseruisse videntur dē poenā eōrum quī patriae, parentibus, ārīs atque focīs suīs bellum parāvēre; rēs autem monet cavēre ab illīs magis quam quid in illōs statuāmus cōnsultāre. Nam cētera maleficia tum persequāre ubi facta sunt; hoc nisi prōvīderis nē accidat, ubi ēvēnit frūstrā iūdicia implōrēs: captā urbe nihil fit reliquī victīs.

tabulās *pictās*

"Sed, per deōs immortālēs, vōs ego appellō, quī semper domōs, vīllās, signa, tabulās vestrās plūris quam

rem pūblicam fēcistis: sī ista, cuiuscumque modī sunt, quae amplexāminī retinēre, sī voluptātibus vestrīs ōtium praebēre vultis, expergīsciminī aliquandō et capessite rem pūblicam! Nōn agitur dē vectīgālibus neque dē sociōrum iniūriīs: lībertās et anima nostra in dubiō est.

"Saepe numerō, patrēs cōnscrīptī, multa verba in hōc ōrdine fēcī, saepe dē luxuriā atque avāritiā nostrōrum cīvium questus sum, multōsque mortālēs eā causā adversōs habeō. Quī mihi atque animō meō nūllīus umquam dēlictī grātiam fēcissem, haud facile alterīus libīdinī male facta condōnābam. Sed ea tametsī vōs parvī pendēbātis, tamen rēs pūblica fīrma erat: opulentia neglegentiam tolerābat.

"Nunc vērō nōn id agitur, bonīsne an malīs mōribus vīvāmus, neque quantum aut quam magnificum imperium populī Rōmānī sit, sed haec, cuiuscumque modī videntur, nostra an nōbīscum ūnā hostium futūra sint. Hīc mihi quisquam 'mānsuētūdinem' et 'misericordiam' nōminat? Iam prīdem equidem nōs vēra vocābula rērum āmīsimus: quia bona aliēna largīrī 'līberālitās', malārum rērum audācia 'fortitūdō' vocātur, eō res pūblica in extrēmō sita est. Sint sānē, quoniam ita sē mōrēs habent, 'līberālēs' ex sociōrum fortūnīs, sint 'misericordēs' in fūribus aerārī, nē illī sanguinem nostrum largiantur et, dum paucīs scelerātīs parcunt, bonōs omnēs perditum eant!

"Bene et compositē C. Caesar paulō ante in hōc ōrdine dē vītā et morte disseruit, crēdō falsa exīstimāns ea quae dē Īnferīs memorantur: 'dīversō itinere malōs ā

(magnī/parvī/plūris/minōris) facere = aestimāre
cuius-cumque modī = quālia-cumque
amplexārī = amplectī, amāre
capessere -īvisse -ītum = suscipere; rem pūblicam c. = reī pūblicae operam dare
in dubiō : in perīculō
saepe numerō = saepe
in hōc ōrdine = in senātū
adversōs : adversāriōs
ego quī (: cum) ...
grātiam facere (+*gen*) = con-dōnāre = ignōscere
: alterī libīdinōsō male facta (= maleficia) condōnābam
(parvī) pendere = aestimāre
: neglegentia tolerābātur ob opulentiam
haec : omnia quae possidēmus
utrum nostra an...
ūnā nōbīs-cum
līberālitās -ātis *f* < *līberālis* = quī sua largītur
eō = ideō
in extrēmō = in summō perīculō
misericors -rdis *adi*
nē = dummodo nē
dīversō itinere : cum dīversō itinere discēdant

formīdolōsus -a -um = horribilis

con-dūcere = mercēde addūcere ad aliquid faciendum

audācia : audācēs

rē-fert = opus est

languēre = iners/ignāvus esse

iam : continuō

multō +*sup* = longē

quippe = etenim

illīs : māiōribus nostrīs

(dēlictō/libīdinī) obnoxius = dēditus (: dēlinquēns/ libīdinōsus)

egestās ↔ opulentia

inertia -ae *f* (< iners) ↔ industria

discrīmen nūllum *fit*

bonīs loca taetra, inculta, foeda atque formīdolōsa habēre.' Itaque cēnsuit 'pecūniās eōrum pūblicandās, ipsōs per mūnicipia in cūstōdiā habendōs', vidēlicet timēns nē, sī Rōmae sint, aut ā populāribus coniūrātiōnis aut ā multitūdine conductā per vim ēripiantur – quasi vērō malī atque scelestī tantummodo in urbe et nōn per totam Italiam sint, aut nōn ibi plūs possit audācia ubi ad dēfendundum opēs minōrēs sunt. Quārē vānum equidem hoc cōnsilium est, sī perīculum ex illīs metuit; sīn in tantō omnium metū sōlus nōn timet, eō magis rēfert mē mihi atque vōbīs timēre. Quārē, cum dē P. Lentulō cēterīsque statuētis, prō certō habētōte vōs simul dē exercitū Catilīnae et dē omnibus coniūrātīs dēcernere. Quantō vōs attentius ea agētis, tantō illīs animus īnfīrmior erit; sī paululum modo vōs languēre vīderint, iam omnēs ferōcēs aderunt.

"Nōlīte exīstimāre māiōrēs nostrōs armīs rem pūblicam ex parvā magnam fēcisse. Sī ita rēs esset, multō pulcherrimam eam nōs habērēmus, quippe sociōrum atque cīvium, praetereā armōrum atque equōrum māior cōpia nōbīs quam illīs est. Sed alia fuēre quae illōs magnōs fēcēre, quae nōbīs nūlla sunt: domī industria, forīs iūstum imperium, animus in cōnsulundō līber neque dēlictō neque libīdinī obnoxius. Prō hīs nōs habēmus luxuriam atque avāritiam, pūblicē egestātem, prīvātim opulentiam; laudāmus dīvitiās, sequimur inertiam; inter bonōs et malōs discrīmen nūllum; omnia virtūtis praemia ambitiō possidet. Neque mīrum: ubi vōs

sēparātim sibi quisque cōnsilium capitis, ubi domī voluptātibus, hīc pecūniae aut grātiae servītis, eō fit ut impetus fiat in vacuam rem pūblicam.

"Sed ego haec omittō. Coniūrāvēre nōbilissimī cīvēs patriam incendere, Gallōrum gentem īnfēstissimam nōminī Rōmānō ad bellum arcessunt; dux hostium cum exercitū suprā caput est: vōs cūnctāminī etiam nunc et dubitātis, quid intrā moenia dēprēnsīs hostibus faciātis? Misereāminī, cēnseō – 'dēlīquēre hominēs adulēscentulī per ambitiōnem!' – atque etiam armātōs dīmittātis! Nē ista vōbīs mānsuētūdō et misericordia, sī illī arma cēperint, in miseriam convertat! Scīlicet rēs ipsa aspera est, sed vōs nōn timētis eam – immō vērō māximē, sed inertiā et mollitiā animī alius alium exspectantēs cūnctāminī, vidēlicet dīs immortālibus cōnfīsī, quī hanc rem pūblicam saepe in māximīs perīculīs servāvēre. Nōn vōtīs neque suppliciīs muliebribus auxilia deōrum parantur: vigilandō, agundō, bene cōnsulundō prospera omnia cēdunt. Ubi socordiae tē atque ignāviae trādideris, nēquīquam deōs implōrēs: īrātī īnfēstīque sunt.

"Apud māiōrēs nostrōs T. Mānlius Torquātus bellō Gallicō fīlium suum, quod is contrā imperium in hostem pugnāverat, necārī iussit, atque ille ēgregius adulēscēns immoderātae fortitūdinis morte poenās dedit – vōs dē crūdēlissimīs parricīdīs quid statuātis cūnctāminī? Vidēlicet 'cētera vīta eōrum huic scelerī obstat' – vērum parcite dignitātī Lentulī, sī ipse pudīcitiae, sī fāmae suae, sī dīs aut hominibus umquam ūllīs pepercit!

sēparātim = sēcrētō, per sē
hīc : in senātū
servītis : obnoxiī estis
: ut patriam incenderent
dē-prēndere -prēndisse -prēnsum = -prehendere -prehendisse -prehēnsum
nē : *utinam* nē...
convertat = *sē* convertat
mollitia -ae *f* < mollis; m. animī : ignāvia, socordia
cōnfīsus = cōnfīdēns
supplicia -ōrum *n* = supplicātiōnēs
cēdunt : ēveniunt
(socordiae/ignaviae) sē trādere = servīre, obnoxius esse
[annō 340 a.C., v. LL cap. 31.121-123]
: prō im-moderātā fortitūdine
ob-stāre + *dat* = differre ab, abhorrēre ab
: parcite Lentulō ob dignitātem...!
parcere pepercisse parsum

: ignōscite Cethēgō ob adulēscentiam!
iterum: is etiam priōris coniūrātiōnis socius fuit
nihil iīs pēnsī est = nihil pēnsī habent
sī peccātō locus esset : sī locus esset peccātī (errōris) corrigendī
faucibus urget : nōs dēvorāre (absūmere) avet
in sinū urbis : in mediā urbe
manifēstus (= noxius) + *gen*
sūmendum *esse*
ad caelum ferre (laudibus) = valdē laudāre
multa legentī/audientī : dum multa legō/audiō
mihi ... libuit attendere
negōtium sustinēre = fundāmentum/causa esse negōtiī
legiōnibus : exercitibus
Rōmānōs contendisse

ignōscite Cethēgī adulēscentiae, nisi iterum patriae bellum fēcit! Nam quid ego dē Gabīniō, Statiliō, Caepāriō loquar? quibus sī quicquam umquam pēnsī fuisset, nōn ea cōnsilia dē rē pūblicā habuissent.

"Postrēmō, patrēs cōnscrīptī, sī mehercule peccātō locus esset, facile paterer vōs ipsā rē corrigī, quoniam verba contemnitis. Sed undique circumventī sumus, Catilīna cum exercitū faucibus urget, aliī intrā moenia atque in sinū urbis sunt hostēs, neque parārī neque cōnsulī quicquam potest occultē: quō magis properandum est.

"Quārē ego ita cēnseō: *Cum nefāriō cōnsiliō scelerātōrum cīvium rēs pūblica in māxima perīcula vēnerit, eīque indiciō T. Volturcī et lēgātōrum Allobrogum convictī cōnfessīque sint caedem, incendia aliaque sē foeda atque crūdēlia facinora in cīvēs patriamque parāvisse, dē cōnfessīs, sīcutī dē manifēstīs rērum capitālium, mōre māiōrum supplicium sūmundum.*"

Postquam Catō adsēdit, cōnsulārēs omnēs itemque 53
senātūs magna pars sententiam eius laudant, virtūtem animī ad caelum ferunt; aliī aliōs increpantēs 'timidōs!' vocant. Catō clārus atque magnus habētur. Senātī dēcrētum fit sīcutī ille cēnsuerat.

– Sed mihi multa legentī, multa audientī quae populus Rōmānus domī mīlitiaeque, marī atque terrā praeclāra facinora fēcit, forte libuit attendere quae rēs māximē tanta negōtia sustinuisset. Sciēbam saepe numerō parvā manū cum magnīs legiōnibus hostium contendisse, cognōveram parvīs cōpiīs bella gesta cum opulentīs

rēgibus, ad hoc saepe fortūnae violentiam tolerāvisse, fācundiā Graecōs, glōriā bellī Gallōs ante Rōmānōs fuisse. Ac mihi multa agitantī cōnstābat paucōrum cīvium ēgregiam virtūtem cūncta patrāvisse, eōque factum utī dīvitiās paupertās, multitūdinem paucitās superāret. Sed postquam luxū atque dēsidiā cīvitās corrupta est, rūrsus rēs pūblica magnitūdine suā imperātōrum atque magistrātuum vitia sustentābat ac, sīcutī esset effēta pariendō, multīs tempestātibus haud sānē quisquam Rōmae virtūte magnus fuit. Sed memoriā meā ingentī virtūte, dīversīs mōribus fuēre virī duo, M. Catō et C. Caesar. Quōs quoniam rēs obtulerat, silentiō praeterīre nōn fuit cōnsilium, quīn utrīusque nātūram et mōrēs, quantum ingeniō possem, aperīrem.

Rōmānōs tolerāvisse
fācundia -ae *f* (< fācundus) = ēloquentia
ante Rōmānōs fuisse = Rōmānīs superiōrēs fuisse
agitāre (animō) = cōgitāre
: utī dīvitēs (Graecōs) pauperēs (Rōmānī), multōs paucī superārent
paupertās -ātis *f* ↔ dīvitiae
paucitās -ātis *f* ↔ multitūdō (< pauper/paucī)
sustentābat : tolerābat
sīc-utī : quasi
effētus -a -um: (mulier) effēta = partū fatīgāta
: quōs quoniam rēs (: haec nārrātiō) *nōbīs* obtul*it* (*nōscendōs*)
nōn *mihi* fuit cōnsilium
quīn + *coni* = ut nōn

54 Igitur eīs genus, aetās, ēloquentia prope aequālia fuēre, magnitūdō animī pār, item glōria, sed alia aliī. Caesar beneficiīs ac mūnificentiā magnus habēbātur, integritāte vītae Catō. Ille mānsuētūdine et misericordiā clārus factus, huic sevēritās dignitātem addiderat. Caesar dandō, sublevandō, ignōscundō, Catō nihil largiundō glōriam adeptus est. In alterō miserīs perfugium erat, in alterō malīs perniciēs. Illīus facilitās, huius cōnstantia laudābātur. Postrēmō Caesar in animum indūxerat labōrāre, vigilāre, negōtiīs amīcōrum intentus sua neglegere, nihil dēnegāre quod dōnō dignum esset; sibi magnum imperium, exercitum, bellum novum exoptābat, ubi virtūs ēnitēscere posset. At Catōnī studium modestiae, decoris, sed māximē sevēritātis erat. Nōn dīvitiīs cum dīvite

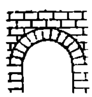
aequālis -e = aequus
alia aliī : altera alterī
mūnificentia -ae *f* = līberālitās, largītiō
integritās -ātis *f* (< integer) = innocentia
clārus factus *est*
sub-levāre = adiuvāre
perniciēs = exitium
in animum in-dūcere = sibi prōpōnere, cōnstituere
dē-negāre = negāre, dare nōlle; d. *amīcīs*
ē-nitēscere -tuisse = effulgēre

factiō = studium factiōnum

neque factiōne cum factiōsō, sed cum strēnuō virtūte, cum modestō pudōre, cum innocente abstinentiā certābat. Esse quam vidērī bonus mālēbat: ita, quō minus petēbat glōriam, eō magis illum sequēbātur. –

in sententiam īre/discēdere : sententiae assentīre
optimum factū *esse* ratus (: arbitrātus)
īn-stāre = prope adesse
(rēs) novāre = statum reī pūblicae commūtāre
trēs-virī *capitālēs* Carcerem cūstōdiendum et supplicia sūmenda cūrābant

Postquam, ut dīxī, senātus in Catōnis sententiam discessit, cōnsul optimum factū ratus noctem quae īnstābat antecapere, nē quid eō spatiō novārētur, trēsvirōs quae ad supplicium postulābantur parāre iubet; ipse, praesidiīs dispositīs, Lentulum in Carcerem dēdūcit; idem fit cēterīs per praetōrēs.

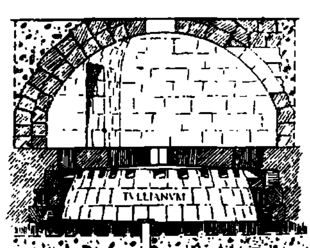
fornix -icis *m* = arcus lapideus

humī dē-pressus = sub terrā situs
īn-super *adv* = suprā
camera -ae *f* = tēctum arcuātum
incultus -ūs *m* = status incultus/neglēctus, sordēs

vindex -icis *m* < quī vindicat; vindicēs rērum capitālium = trēsvirī capitālēs
gula -ae *f* = collum interius, iugulum

exitus vītae : mors

Est in Carcere locus, quod Tulliānum appellātur, ubi paululum ascenderis ad laevam, circiter duodecim pedēs humī dēpressus. Eum mūniunt undique parietēs atque īnsuper camera lapideīs fornicibus iūncta; sed incultū, tenebrīs, odōre foeda atque terribilis eius faciēs est. In eum locum postquam dēmissus est Lentulus, vindicēs rērum capitālium, quibus praeceptum erat, laqueō gulam frēgēre. Ita ille patricius ex gente clārissimā Cornēliōrum, quī cōnsulāre imperium Rōmae habuerat, dignum mōribus factīsque suīs exitum vītae invēnit. Dē Cethēgō, Statiliō, Gabīniō, Caepāriō eōdem modō supplicium sūmptum est.

Carcer

[*Dē bellō Catilīnāriō*]

56 Dum ea Rōmae geruntur, Catilīna ex omnī cōpiā quam et ipse addūxerat et Mānlius habuerat duās legiōnēs īnstituit; cohortēs prō numerō mīlitum complet. Deinde, ut quisque voluntārius aut ex sociīs in castra vēnerat, aequāliter distribuerat, ac brevī spatiō legiōnēs numerō hominum explēverat, cum initiō nōn amplius duōbus mīlibus habuisset. Sed ex omnī cōpiā circiter pars quārta erat mīlitāribus armīs īnstrūcta; cēterī, ut quemque cāsus armāverat, sparōs aut lanceās, aliī praeacūtās sudēs portābant.

Catilīnārius -a -um < Catilīna
prō numerō = ut numerus erat
ex sociīs *coniūrātiōnis*
aequāliter = aequē (per singulās cohortēs)
iūstō numerō (sēnīs mīlibus)
cum... habuisset = etsī... habuerat
cāsus = occāsiō
sparus -ī *m* = pīlum vēnātōris
prae-acuere -uisse -ūtum = prīmum acūtum facere
sudis -is *f* = pālus tenuis

Sed postquam Antōnius cum exercitū adventābat, Catilīna per montēs iter facere; modo ad urbem, modo ad Galliam versus castra movēre, hostibus occāsiōnem pugnandī nōn dare: spērābat propediem magnās cōpiās sēsē habitūrum, sī Rōmae sociī incepta patrāvissent. Intereā servitia repudiābat, cuius initiō ad eum magnae cōpiae concurrēbant, opibus coniūrātiōnis frētus, simul aliēnum suīs ratiōnibus exīstimāns vidērī causam cīvium cum servīs fugitīvīs commūnicāvisse.

: faci*ēbat*
: movē*bat*
: da*bat*
cuius : quōrum
aliēnum suīs ratiōnibus = aliēnum (: abhorrēns) *ā* suīs ratiōnibus (: cōnsiliīs)

57 Sed postquam in castra nūntius pervēnit 'Rōmae coniūrātiōnem patefactam, dē Lentulō et Cethēgō cēterīsque (quōs suprā memorāvī) supplicium sūmptum', plērīque, quōs ad bellum spēs rapīnārum aut novārum rērum studium illēxerat, dīlābuntur; reliquōs Catilīna per montēs asperōs magnīs itineribus in agrum Pistōriēnsem abdūcit eō cōnsiliō utī per trāmitēs occultē perfugeret in Galliam Trānsalpīnam.

dīlābuntur : clam discēdunt
Pistōriēnsis -e < Pistōria, oppidum Etrūriae
trāmes -itis *m* = via angusta, callis

At Q. Metellus Celer cum tribus legiōnibus in agrō Pīcēnō praesidēbat, ex difficultāte rērum eadem illa exīstimāns quae suprā dīximus Catilīnam agitāre. Igitur, ubi iter eius ex perfugīs cognōvit, castra properē mōvit ac sub ipsīs rādīcibus montium cōnsēdit, quā illī dēscēnsus erat in Galliam properantī. Neque tamen Antōnius procul aberat, utpote quī magnō exercitū locīs aequiōribus expedītus impedītōs in fugā sequerētur. Sed Catilīna, postquam videt montibus atque cōpiīs hostium sēsē clausum, in urbe rēs adversās, neque fugae neque praesidī ūllam spem, optimum factū ratus in tālī rē fortūnam bellī temptāre statuit cum Antōniō quam prīmum cōnflīgere. Itaque cōntiōne advocātā huiusce modī ōrātiōnem habuit:

prae-sidēre = exercituī praeesse
eius : Catilīnae
dēscēnsus -ūs *m* < dēscendere; illī d. erat = illī dēscendendum erat
utpote = scīlicet, quippe quī... sequerētur : ut... s.
expedītus ↔ impedītus

58 "Compertum ego habeō, mīlitēs, verba virtūtem nōn addere neque ex ignāvō strēnuum neque fortem ex timidō exercitum ōrātiōne imperātōris fierī. Quanta cuiusque animō audācia nātūrā aut mōribus inest, tanta in bellō patēre solet. Quem neque glōria neque perīcula excitant, nēquīquam hortēre: timor animī auribus officit. Sed ego vōs quō pauca monērem advocāvī, simul utī causam meī cōnsilī aperīrem.

ignāvus -a -um ↔ strēnuus
patēre : appārēre
hortē*re* = hortē*ris* (*eum* quem...)
of-ficere + *dat* = obstruere
quō... monērem = ut... monērem
meī cōnsil*ī* : cum Antōniō proeliō cōnflīgendī

"Scītis equidem, mīlitēs, socordia atque ignāvia Lentulī quantam ipsī nōbīsque clādem attulerit, quōque modō, dum ex urbe praesidia opperior, in Galliam proficīscī nequīverim. Nunc vērō, quō locō rēs nostrae sint, iūxtā mēcum omnēs intellegitis: Exercitūs hostium duo, ūnus ab urbe, alter ā Galliā obstant. Diūtius in hīs locīs

quō-que modō... : et quō modō factum sit ut... nequīverim (= nōn potuerim)
quō locō : in quō perīculō, quam difficilēs
iūxtā = aequē; i. mēcum : tam bene quam ego

esse, sī māximē animus ferat, frūmentī atque aliārum rērum egestās prohibet. Quōcumque īre placet, ferrō iter aperiundum est. Quāpropter vōs moneō, utī fortī atque parātō animō sītis et, cum proelium inībitis, memineritis vōs dīvitiās, decus, glōriam, praetereā lībertātem atque patriam in dextrīs vestrīs portāre. Sī vincimus, omnia nōbīs tūta erunt, commeātūs abundē, mūnicipia atque colōniae patēbunt. Sī metū cesserimus, eadem illa adversa fient, neque locus neque amīcus quisquam teget quem arma nōn tēxerint. Praetereā, mīlitēs, nōn eadem nōbīs et illīs necessitūdō impendet: nōs prō patriā, prō lībertāte, prō vītā certāmus; illīs supervacāneum est prō potentiā paucōrum pugnāre. Quō audācius aggrediminī, memorēs prīstinae virtūtis!

sī : etiam sī
ferat : (nōs) impellat
quā-propter = quam ob rem
adversa : contrāria
tegere = prō-tegere
quō audācius = itaque eō audācius

"Licuit vōbīs cum summā turpitūdine in exsiliō aetātem agere; potuistis nōnnūllī Rōmae, āmissīs bonīs, aliēnās opēs exspectāre: quia illa foeda atque intoleranda virīs vidēbantur, haec sequī dēcrēvistis. Sī haec relinquere vultis, audāciā opus est: nēmō nisi victor pāce bellum mūtāvit. Nam in fugā salūtem spērāre, cum arma quibus corpus tegitur ab hostibus āverteris, ea vērō dēmentia est. Semper in proeliō eīs māximum est perīculum quī māximē timent; audācia prō mūrō habētur.

in-tolerandus -a -um = nōn tolerandus
haec : mea cōnsilia (: bellum cīvīle)
pāce bellum mūtāre : prō bellō pācem habēre
prō mūrō : tamquam mūrus

"Cum vōs cōnsīderō, mīlitēs, et cum facta vestra aestimō, magna mē spēs victōriae tenet. Animus, aetās, virtūs vestra mē hortantur, praetereā necessitūdō, quae etiam timidōs fortēs facit. Nam multitūdō hostium nē circumvenīre queat, prohibent angustiae locī. Quod sī

angustiae locī prohibent nē multitūdō hostium *nōs* circumvenīre queat (= possit)

invīderit : praemium (victōriam) negāverit
cavēte *nē* inultī animam (vītam) āmittātis!
lūctuōsus -a -um (< lūctus) = lūctūs plēnus

virtūtī vestrae fortūna invīderit, cavēte inultī animam āmittātis neu captī potius sīcutī pecora trucīdēminī quam virōrum mōre pugnantēs cruentam atque lūctuōsam victōriam hostibus relinquātis!"

Haec ubi dīxit, paululum commorātus signa canere 59
iubet atque īnstrūctōs ōrdinēs in locum aequum dēdūcit. Dein, remōtīs omnium equīs, quō mīlitibus exaequātō perīculō animus amplior esset, ipse pedes exercitum prō locō atque cōpiīs īnstruit. Nam utī plānitiēs erat inter sinistrōs montēs et ab dextrā rūpēs asperās, octō cohortēs in fronte cōnstituit, reliquārum signa in subsidiō artius collocat. Ab eīs centuriōnēs, omnēs lēctōs et ēvocātōs, praetereā ex gregāriīs mīlitibus optimum quemque armātum in prīmam aciem subdūcit. C. Mānlium in dextrā, Faesulānum quendam in sinistrā parte cūrāre iubet; ipse cum lībertīs et cālōnibus propter aquilam adsistit, quam bellō Cimbricō C. Marius in exercitū habuisse dīcēbātur.

quō... amplior esset = ut... eō amplior (māior) esset
prō locō/cōpiīs : ut locus/cōpiae postulābant
plānitiēs -ēī *f* = campus plānus (aequus)
reliquārum signa : reliquās cohortēs
ēvocātus = iterum ad mīlitiam ēvocātus, *veterānus*
gregārius -a -um < grex; mīles gregārius = quī aliīs praefectus nōn est
cūrāre : imperāre
cālō -ōnis *m* = servus mīlitis
propter = prope
ad-sistere = prope cōnsistere

At ex alterā parte C. Antōnius, pedibus aeger, quod proeliō adesse nequībat, M. Petrēiō lēgātō exercitum permittit. Ille cohortēs veterānās, quās tumultūs causā cōnscrīpserat, in fronte, post eās cēterum exercitum in subsidiīs locat. Ipse equō circumiēns ūnum quemque nōmināns appellat, hortātur, rogat 'ut meminerint sē contrā latrōnēs inermēs prō patriā, prō līberīs, prō ārīs atque focīs certāre.' Homō mīlitāris, quod amplius annōs trīgintā tribūnus aut praefectus aut lēgātus aut praetor cum magnā glōriā in exercitū fuerat, plērōsque

ne-quīre, *imperf* -ībat
proeliō adesse = in proeliō adesse
permittere = committere
veterānus -a -um (< vetus) = quī anteā mīlitāvit, expertus; *m* ↔ tīrō
amplius *quam* annōs XXX
praefectus (auxiliōrum)
praetor : prō-praetor (imperātor)

ipsōs factaque eōrum fortia nōverat; ea commemorandō mīlitum animōs accendēbat.

60 Sed ubi, omnibus rēbus explōrātīs, Petrēius tubā signum dat, cohortēs paulātim incēdere iubet. Idem facit hostium exercitus. Postquam eō ventum est unde ā ferentāriīs proelium committī posset, māximō clāmōre cum īnfēstīs signīs concurrunt; pīla omittunt, gladiīs rēs geritur. Veterānī prīstinae virtūtis memorēs comminus ācriter īnstāre, illī haud timidī resistunt. Māximā vī certātur.

ferentārius -ī *m* = mīles leviter armātus

com-minus *adv* (< com- + manus) : gladiīs

: īnst*ant*

Intereā Catilīna cum expedītīs in prīmā aciē versārī, labōrantibus succurrere, integrōs prō sauciīs arcessere, omnia prōvidēre, multum ipse pugnāre, saepe hostem ferīre: strēnuī mīlitis et bonī imperātōris officia simul exsequēbātur.

: versā*bātur*, succurr*ēbat*...

labōrāns : auxiliō egēns

Petrēius ubi videt Catilīnam, contrā ac ratus erat, magnā vī tendere, cohortem praetōriam in mediōs hostēs indūcit eōsque perturbātōs atque aliōs alibī resistentēs interficit; deinde utrimque ex lateribus cēterōs aggreditur. Mānlius et Faesulānus in prīmīs pugnantēs cadunt. Catilīna, postquam fūsās cōpiās sēque cum paucīs relictum videt, memor generis atque prīstinae suae dignitātis in cōnfertissimōs hostēs incurrit ibique pugnāns cōnfoditur.

tendere = contendere

cohors praetōria: mīlitēs ēlēctī quī imperātōrem cūstōdiunt

aliōs alibī, *aliōs alibī*

in prīmīs *ōrdinibus* pugnantēs

61 Sed cōnfectō proeliō tum vērō cernerēs quanta audācia quantaque animī vīs fuisset in exercitū Catilīnae. Nam ferē quem quisque vīvus pugnandō locum cēperat, eum āmissā animā corpore tegēbat. Paucī autem, quōs

ferē : paene

locum quem quisque... pugnandō *dat* = ad pugnandum

dīversē = dīversīs locīs
vulnus adversum : in pectore
etiam *tum*
ferōcia -ae *f* = ferōcitās
ingenuus -a -um = līberīs parentibus nātus
: suae nōn magis quam hostium vītae pepercerant
in-cruentus -a -um
vīsere = vīsum īre, aspicere
hostīlia cadāvera = cadāvera hostium
aliī..., pars... = aliī..., aliī...

mediōs cohors praetōria disiēcerat, paulō dīversius, sed omnēs tamen adversīs vulneribus conciderant. Catilīna vērō longē ā suīs inter hostium cadāvera repertus est, paululum etiam spīrāns ferōciamque animī quam habuerat vīvus in vultū retinēns. Postrēmō ex omnī cōpiā neque in proeliō neque in fugā quisquam cīvis ingenuus captus est: ita cūnctī suae hostiumque vītae iūxtā pepercerant!

Neque tamen exercitus populī Rōmānī laetam aut incruentam victōriam adeptus erat; nam strēnuissimus quisque aut occiderat in proeliō aut graviter vulnerātus discesserat. Multī autem, quī ē castrīs vīsundī aut spoliandī grātiā prōcesserant, volventēs hostīlia cadāvera amīcum aliī, pars hospitem aut cognātum reperiēbant; fuēre item quī inimīcōs suōs cognōscerent. Ita variē per omnem exercitum laetitia, maeror, lūctus atque gaudia agitābantur.

M. TVLLII CICERONIS
PRO M. CAELIO ORATIO

habita ad iūdicēs annō DCXCVIII a. u. c.

M. Caelius *Rūfus*, quī adulēscēns Catilīnae cōnsulātum petentī studuit, dē vī reus ā Cicerōne dēfēnsus est annō 56 a.C.

[*Dē nātūrā Catilīnae*]

12 At studuit Catilīnae, cum iam aliquot annōs esset in forō, Caelius! Et multī hoc idem ex omnī ōrdine atque ex omnī aetāte fēcērunt. Habuit enim ille, sīcutī meminisse vōs arbitror, permulta māximārum nōn expressa signa sed adumbrāta virtūtum.

Ūtēbātur hominibus improbīs multīs – et quidem optimīs sē virīs dēditum esse simulābat! Erant apud illum illecebrae libīdinum multae – erant etiam industriae quīdam stimulī ac labōris! Flagrābant vitia libīdinis apud illum – vigēbant etiam studia reī mīlitāris!

Neque ego umquam fuisse tāle mōnstrum in terrīs ūllum putō, tam ex contrāriīs dīversīsque atque inter sē pugnantibus nātūrae studiīs cupiditātibusque cōnflātum!

13 Quis clāriōribus virīs quōdam tempore iūcundior – quis turpiōribus coniūnctior? Quis cīvis meliōrum partium aliquandō – quis taetrior hostis huic cīvitātī? Quis in voluptātibus inquinātior – quis in labōribus patientior? quis in rapācitāte avārior – quis in largītiōne effūsior?

Illa vērō, iūdicēs, in illō homine admīrābilia fuērunt: comprehendere multōs amīcitiā, tuērī obsequiō; cum omnibus commūnicāre quod habēbat; servīre temporibus suōrum omnium pecūniā, grātiā, labōre corporis, scelere etiam, sī opus esset, et audāciā; versāre suam

in forō esse : arte ōrātōriā exercitārī

permulta signa māximārum virtūtum nōn expressa...
ex-pressus = plānus, vērus
adumbrātus = in speciem fictus, simulātus
ūtī (aliquō) = familiāriter vīvere (cum aliquō)

stimulus -ī *m* (+ *gen*) = quod stimulat (ad...)

quis... *fuit?* (nēmō!)

bonārum partium esse : bonīs partibus (optimātibus) studēre

inquinātus = sordidus
rapācitās -ātis *f* < *rapāx* -ācis *adi* = rapīnae avidus
effūsus -a -um = immoderātus, profūsus

tuērī = servāre (sibi)
obsequium -ī *n* < obsequī

servīre temporibus suōrum = suīs (sociīs) servīre temporibus adversīs

scelere et audāciā : scelere audācī

torquēre -rsisse -rtum = circum vertere
remissus -a -um = quī sine cūrā est, laetus
facinorōsus -a -um (< facinus) = scelestus
luxuriōsus -a -um < luxuria
multi-plex -icis ↔ simplex

nātūram et regere ad tempus atque hūc et illūc torquēre ac flectere; cum trīstibus sevērē, cum remissīs iūcundē, cum senibus graviter, cum iuventūte cōmiter, cum facinorōsīs audāciter, cum libīdinōsīs luxuriōsē vīvere!

Hāc ille tam variā multiplicīque nātūrā cum omnēs 14
omnibus ex terrīs hominēs improbōs audācēsque collēgerat, tum etiam multōs fortēs virōs et bonōs speciē quādam virtūtis adsimulātae tenēbat. Neque umquam ex illō dēlendī huius imperī tam cōnscelerātus impetus exstitisset, nisi tot vitiōrum tanta immānitās quibusdam facilitātis et patientiae rādīcibus nīterētur.

ad-simulāre = simulāre; adsimulātus = fictus
immānitās -ātis *f* < immānis; tot vitiōrum tanta i. : tot et tanta vitia immānia

condiciō : argūmentum
re-spuere = repudiāre
crīmen haereat *in Caeliō;* crīmen haeret in aliquō = aliquis accūsātur

Quārē ista condiciō, iūdicēs, respuātur, nec Catilīnae familiāritātis crīmen haereat; est enim commūne cum multīs – et cum quibusdam bonīs. Mē ipsum, mē, inquam, quondam paene ille dēcēpit, cum et cīvis mihi bonus et optimī cuiusque cupidus et firmus amīcus ac fīdēlis vidērētur! Cuius ego facinora oculīs prius quam opīniōne, manibus ante quam suspīciōne dēprēndī.

magis est ut... : magis (causa) est quod...
mē errōris meī paenitet = mē errāsse molestē ferō
re-formīdāre (< formīdō) = formīdāre, timēre

Cuius in magnīs catervīs amīcōrum sī fuit etiam Caelius, magis est ut ipse molestē ferat errāsse sē – sīcutī nōnnumquam in eōdem homine mē quoque errōris meī paenitet! – quam ut istīus amīcitiae crīmen reformīdet.

INDEX VOCABVLORVM

INDEX NOMINVM

NOTAE

=	idem atque
:	id est
↔	contrārium
<	factum/ortum ex
/	sīve
+	cum
a. C.	ante Chrīstum (nātum)
a. d.	ante diem
abl	ablātīvus
acc	accūsātīvus
adi	adiectīvum
adv	adverbium
a. u. c.	ab urbe conditā
cap.	capitulum
coni	coniūnctīvus
cōs.	cōnsul
dat	datīvus
Dec.	Decembrēs
dēp	dēpōnēns
f	fēminīnum
fut	futūrum
gen	genetīvus
Iān.	Iānuāriās, -īs
īd.	īdūs, īdibus
īnf	īnfīnītīvus
imperf	imperfectum
kal.	kalendās, -īs
LL	LINGVA LATINA
m	masculīnum
n	neutrum
nōm	nōminātīvus
nōn.	nōnās, -īs
Nov.	Novembrēs
p.	pāgina
pass	passīvum
perf	perfectum
pers	persōna
pl	plūrālis
prp	praepositiō
sg	singulāris
sup	superlātīvus
v.	vidē

In INDICIBVS numerī pāginās significant.

LINGVA LATINA
PER SE ILLVSTRATA
Hans H. Ørberg

Pars I: **FAMILIA ROMANA**
Pars II: **ROMA AETERNA** & INDICES

EXERCITIA LATINA I
EXERCITIA LATINA II
GRAMMATICA LATINA
COLLOQVIA PERSONARVM

SERMONES ROMANI. Auctores varii
AMPHITRYO. Plautus
DE BELLO GALLICO. Caesar
CENA TRIMALCHIONIS. Petronius
CATILINA. Sallustius & Cicero

CD-ROM FAMILIA ROMANA
CD-ROM ROMA AETERNA
CD-ROM EXERCITIA LATINA I
CD-ROM EXERCITIA LATINA II
CD LATINE AVDIO cap. I–X

Domus Latina, Hans H. Ørberg
Skovvangen 7, DK-8500 Grenaa, Dania
www.lingua-latina.dk
orberg@lingua-latina.dk

ISBN 87-90696-11-5

HANS H. ØRBERG

LINGVA LATINA

PER SE ILLVSTRATA

COLLOQVIA PERSONARVM

DOMVS LATINA
ANNO MMV

COLLOQVIA PERSONARVM

Ex officina typographica *Special-Trykkeriet Viborg*
anno 1998, 2001, 2005

Imagines delineavit *Peer Lauritzen*

ISBN 87-997016-6-9

LINGVA LATINA
PER SE ILLVSTRATA

PARS I: FAMILIA ROMANA
PARS II: ROMA AETERNA
INDICES
GRAMMATICA LATINA
EXERCITIA LATINA I & II
COLLOQVIA PERSONARVM
SERMONES ROMANI
Plautus: AMPHITRYO COMOEDIA
CATILINA. Sallustius & Cicero
Caesar: DE BELLO GALLICO
Petronius: CENA TRIMALCHIONIS

Domus Latina, *Skovvangen 7*
DK-8500 Grenaa, Dania
www.lingua-latina.dk

AD DISCIPVLVM

Colloquia quae hoc libro continentur legenda sunt post singula capitula eius libri cui titulus est FAMILIA ROMANA: Colloquium I post Capitulum I, Colloquium II post Capitulum II, item cetera.

Discipulus qui hunc ordinem sequetur in legendo nullas declinationes sibi ignotas inveniet nec ulla vocabula nova praeter pauca quae illustrantur in marginibus paginarum aut per se intelleguntur. Itaque his amicorum Romanorum colloquiis legendis discipulus studiosus res grammaticas necessarias et vocabula Latina frequentissima, quae in ipsis capitulis iam cognovit, etiam certius discet ac memoria retinebit.

Hans H. Ørberg

Suavis autem est narratio quae habet
... colloquia personarum

CICERO, *Partitiones oratoriae* 32

INDEX COLLOQVIORVM

PERSONAE

Aemilia, uxor Iūliī

Albīnus, tabernārius

Cornēlius, dominus

Dāvus, servus Iūliī

Diodōrus, lūdī magister

Dōrippa, amīca Lȳdiae

Fabia, uxor Cornēliī

Faustīnus, pāstor

Flōra, puella

Iānitor Iūliī

Iūlia, puella, fīlia Iūliī et Aemiliae

Iūlius, dominus

Lēander, servus Iūliī

Lȳdia, amīca Mēdī

Mārcus, puer, fīlius Iūliī et Aemiliae

Mēdus, servus Iūliī

Mīles Rōmānus

Quīntus, puer, fīlius Iūliī et Aemiliae

Rūfus, agricola

Sanniō, iānitor

Sextus, puer, fīlius Cornēliī et Fabiae

Symmachus, medicus

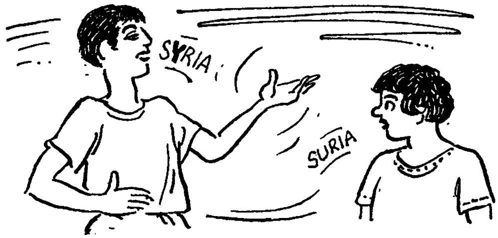
Syra, ancilla Aemiliae

Syrus, servus Iūliī

Titus, puer

Tlēpolemus, servus Diodōrī

Ursus, servus Iūliī

COLLOQVIVM PRIMVM

Persōnae: Mārcus, Iūlia

Mārcus: "Ubi est Syria, Iūlia?"

Iūlia: "Suria est in Asiā."

Mārcus: "Nōn S*u*ria, sed S*y*ria in Asiā est."

Iūlia: "Siria..."

Mārcus: "Ō Iūlia! S*y*ria, nōn S*i*ria: littera secunda est *y,* nōn *i.*"

Iūlia: "Nōn *i,* sed *y: i–y, i–y.* Num *y* littera Latīna est?"

Mārcus: "*Y* nōn est littera Latīna, sed littera Graeca. *Syria* est vocābulum Graecum."

Iūlia: "S*i*ria, S*y*ria: nōn S*i*ria, sed S*y*ria."

Mārcus: "Ubi est Syria?"

Iūlia: "Syria in Asiā est."

Mārcus: "Ubi est Aegyptus?"

Iūlia: "Aegiptus..."

Mārcus: "Aeg*y*ptus!"

Iūlia: "Aegyptus quoque in Asiā est."

Mārcus: "In Asiā? Aegyptus nōn est in Asiā!"

Iūlia: "Aegyptus in Āfricā est — sed Barabia est in Asiā."

Mārcus: "Quid? Barabia? In Asiā nōn est Barabia!"

Iūlia: "Estne Barabia in Āfricā?"

Mārcus: "Barabia nōn est in Āfricā."

Iūlia: "Num Barabia in Eurōpā est?"

Mārcus: "Barabia in Eurōpā, in Āfricā, in Asiā *nōn* est!"

Iūlia: "Sed ubi *est* Barabia?"

Mārcus: "*A*rabia, nōn *Ba*rabia, in Asiā est. In *Arabiā* littera prīma est *a,* nōn *b.*"

Iūlia: "*A*rabia, Aeg*y*ptus, S*y*ria. Syria et Arabia sunt in Asiā, sed Aegyptus in Āfricā est. Nīlus quoque in Āfricā est."

Mārcus: "Quid est Nīlus?"

Iūlia: "Nīlus magnus fluvius est."

Mārcus: "Quid est Sparta?"

Iūlia: "Sparta est magnum oppidum Graecum."

Mārcus: "Estne Crēta oppidum Graecum?"

Iūlia: "Est."

Mārcus: "Nōn est!"

Iūlia: "Quid est Crēta?"

Mārcus: "Crēta est īnsula Graeca. Crēta et Naxus et Rhodus īnsulae Graecae sunt. In Graeciā sunt multae īnsulae. Estne Syria īnsula Graeca?"

Iūlia: "Nōn est."

Mārcus: "Quid est Syria?"

Iūlia: "Siria est..."

Mārcus: "S*y*ria!"

Iūlia: "Syria est... vocābulum Graecum!"

COLLOQVIVM SECVNDVM

Persōnae: Dēlia, Libanus

Dēlia ancilla est. Libanus est servus.

Libanus: "Quae est domina tua, Dēlia?"

Dēlia: "Domina mea est Aemilia. Iūlius dominus meus est. Quis est dominus tuus?"

Libanus: "Dominus meus est Cornēlius, et Fabia est domina mea. Estne magna familia Iūliī?"

Dēlia: "Est magna."

Libanus: "Mea quoque familia magna est."

Dēlia: "Tua familia? Nōn tua, sed Cornēliī familia est. Num cēterī servī Cornēliī tuī servī sunt?"

Libanus: "Familia dominī meī est familia mea! Quot servī sunt in familiā tuā?"

Dēlia: "Centum servī ancillaeque."

Libanus: "Līberī quot sunt?"

Dēlia: "Trēs: duo fīliī et ūna fīlia. In familiā Iūliī sunt multī servī et paucī līberī. Quot sunt līberī in familiā Cornēliī?"

Libanus: "In familiā Cornēliī nōn trēs, sed duo līberī sunt: ūna fīlia, Cornēlia, et ūnus fīlius, Sextus. Numerus līberōrum parvus est, sed numerus servōrum nōn est parvus."

Dēlia: "Quot servī et quot ancillae sunt in familiā dominī tuī?"

Libanus: "Decem servī decemque ancillae." decem = X (10)

Dēlia: "Decem parvus numerus est."

Libanus: "Sed decem et decem sunt vīgintī. Vīgintī nōn est parvus numerus. Familia mea est magna!" vīgintī = XX (20)

Dēlia. "Nōn magna, sed parva est — neque tua est familia!"

COLLOQVIVM TERTIVM

Persōnae: Dēlia, Syra, Aemilia, Iūlia

Puella dormit. Quae est puella quae dormit? Puella quae dormit est Iūlia, fīlia Aemiliae.

Ancilla cantat: "Lalla." Quae est ancilla quae cantat? Ancilla quae cantat est Dēlia. Cūr Dēlia cantat? Dēlia cantat quia laeta est. Syra Dēliam audit. Syra et Dēlia sunt ancillae Aemiliae.

Syra: "St, Dēlia! Puella mea dormit."

Dēlia: "Puella tua? Quae est puella tua?"

Syra: "Est Iūlia."

Dēlia: "Iūlia nōn est tua puella, Iūlia puella Aemiliae est."

Syra: "Iūlia est fīlia Aemiliae — et mea quoque puella est."

Dēlia: "Lalla, lalla." Ancilla laeta cantat.

Syra: "Ssst! Iūlia tē audit." Syra īrāta est.

Dēlia: "Hahahae! Iūlia mē nōn audit, quia dormit. Lalla, lalla, lalla!" Dēlia rīdet et cantat.

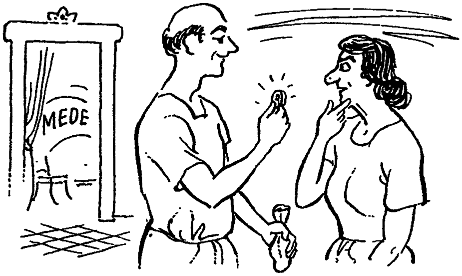
Iūlia Dēliam audit. Iam nōn dormit puella.

Venit Aemilia, domina ancillārum. Dēlia iam nōn cantat neque rīdet, quia dominam videt.

Aemilia, quae Iūliam nōn videt, Syram interrogat: "Ubi est Iūlia, Syra?"

Dēlia respondet: "Fīlia tua nōn hīc est, domina."
Syra: "Domina nōn tē, sed mē interrogat."
Aemilia interrogat Syram: "Cūr fīlia mea hīc nōn est?"
Syra: "Iūlia hīc nōn est, quia dormit."
Iūlia, quae iam nōn dormit, Syram vocat: "Syra!"
Syra puellam nōn audit, sed Aemilia eam audit.
Aemilia: "Iūlia nōn dormit; tē vocat."
Syra interrogat: "Quem Iūlia vocat?"
Aemilia respondet: "Tē."
Iūlia Aemiliam vocat: "Mamma! Mam-ma!"
Iam Syra Iūliam audit.
Syra: "Iūlia nōn mē, sed tē vocat, domina."

Iūlia venit et Aemiliam interrogat: "Cūr Syra nōn venit?"
Aemilia: "Nōn venit, quia tē nōn audit."
Syra: "Ō, hīc est mea Iūlia puella."
Aemilia: "Mea puella est Iūlia, nōn tua. Sed cūr nōn dormit?"
Nōn Syra, sed Iūlia respondet: "Quia ancilla cantat et rīdet."
Aemilia īrāta Syram interrogat: "Quae est ancilla improba quae cantat et rīdet?"
Syra nōn respondet. Cūr nōn respondet Syra? Nōn respondet, quia dominam videt īrātam. Syra ancilla proba est.
Iūlia: "Iam nōn cantat ancilla neque rīdet."
Aemilia: "Neque iam dormit mea puella!"

COLLOQVIVM QVARTVM

Persōnae: Syra, Dāvus, Iūlius

Dāvus, servus Iūliī, laetus est, quia nummum habet in sacculō suō. Syra eum laetum videt.

Syra: "Quid est, Dāve?"

Dāvus: "Ecce sacculus meus, Syra."

Syra sacculum Dāvī videt, nummum in sacculō nōn videt.

Syra: "Vacuus est sacculus."

Dāvus: "Nōn est. In sacculō meō est pecūnia."

Syra: "Quot nummī sunt in sacculō tuō?"

Dāvus: "Ūnus nummus. Ecce nummus meus."

Syra: "Ūnus tantum nummus? Nōn magna est pecūnia tua! In sacculō Mēdī nōn ūnus tantum, sed multī nummī sunt."

Dāvus: "Sed meus est nummus quī in sacculō meō est."

Syra: "Quid? Nōnne Mēdī est pecūnia quae est in sacculō eius?"

Dāvus, quī probus est servus, tacet neque Mēdum accūsat. Servus probus servum nōn accūsat.

Syra: "Respondē, Dāve!"

Dāvus: "Mēdum interrogā!"

Syra: "Sed is nōn adest. Ubi est Mēdus?"

(Iūlius Mēdum vocat: "Mēde! Venī!")

Dāvus: "Mēdus abest. Audī! Dominus eum vocat."

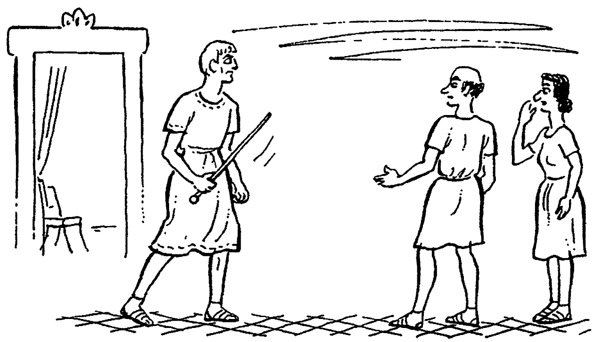
(Iūlius rūrsus Mēdum vocat: "Mē-de! Venī, improbe serve!")

Iam Syra dominum audit.

Syra: "Cūr dominus īrātus est?"

Dāvus nōn respondet.

Syra: "Respondē, Dāve! Cūr īrātus est dominus?"

Iūlius venit. Syra dominum īrātum — et baculum eius — videt.

Iūlius: "Ubi est Mēdus, Dāve?"

Dāvus: "Nōn est hīc."

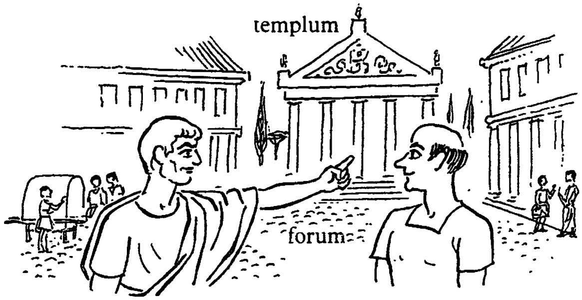
Iūlius: "Ō, servum improbum...!"

Syra: "Quid est, domine? Nōnne servus probus est Mēdus?"

Iūlius: "Num probus est servus quī pecūniam dominī in sacculō suō habet?"

Syra tacet.

Dominus īrātus discēdit.

COLLOQVIVM QVINTVM

Persōnae: Iūlius, Dāvus, Mēdus

In oppidō Tūsculō magnum forum est. In forō est templum antīquum. Iūlius in forō est cum quattuor servīs, neque Mēdus in iīs est.

Ubi est Mēdus? Mēdus quoque in oppidō Tūsculō est, neque is in forō est cum dominō, sed sine dominō in templō. Mēdus sōlus est in magnō templō vacuō. Quid agit servus Iūliī in templō? Nummōs numerat.

Mēdus: "Quot nummī sunt in sacculō meō? Ūnus, duo, trēs, quattuor, quīnque, sex, septem, octō, novem, decem....... nōnāgintā. Ecce nōnāgintā nummī: magna pecūnia mea est!"

nōnāgintā = XC (90)

"...mea est!" respondet templum vacuum.

Mēdus: "Quid? Num dominus adest?"

"...adest" respondet templum vacuum.

Sed sōlus est servus in templō. Nūllus dominus verba eius audit. Nōn in templō, sed in forō est Iūlius. Quid agit Iūlius in forō Tūsculānō? Dominus servum suum quaerit.

Tūsculānus -a -um < Tūsculum

Iūlius imperat: "Quaere Mēdum, Dāve!"

Dāvus: "Ubi?"

Iūlius: "Quaere eum in templō!"

Dāvus ab Iūliō discēdit.
Iam Dāvus in templō est et Mēdum quaerit.
Dāvus Mēdum in templō videt.
Dāvus: "Ō Mēde...!"
Mēdus: "St, tacē, Dāve! Tacē et discēde!"
Dāvus: "Dominus in oppidō est et tē quaerit. Īrātus est dominus."
Mēdus: "Mēne quaerit dominus? Cūr mē quaerit?"
Dāvus: "Quia nummī eius in sacculō tuō sunt! Dominus nummōs suōs quaerit."
Mēdus: "Iūlius meus dominus iam nōn est. Neque nummī eius in sacculō meō sunt."
Dāvus: "Ō improbe serve!"
Mēdus: "Age, discēde, Dāve — et tacē! Improbus est servus quī servum accūsat."
Dāvus tacet, neque ab eō discēdit.
Mēdus ex sacculō suō sūmit duōs nummōs.
Mēdus: "Ecce nummī tuī, probe serve!"
Dāvus: "Nōn meī sunt nummī, neque tuī, sed Iūliī sunt."
Dāvus nummōs nōn sūmit, et sōlus discēdit ex templō.

In forō Iūlius Dāvum interrogat: "Estne Mēdus in templō?"
Dāvus tacet.
Iūlius: "Respondē, Dāve! In templōne est servus meus?" templō-ne...?
Dāvus respondet: "In templō est... servus tuus nūllus. (Mēdus servus tuus iam nōn est!)"
Iūlius, quī prīma tantum verba Dāvī audit, ex oppidō discēdit sine Mēdō.
Mēdus sine dominō ex oppidō discēdit.

COLLOQVIVM SEXTVM

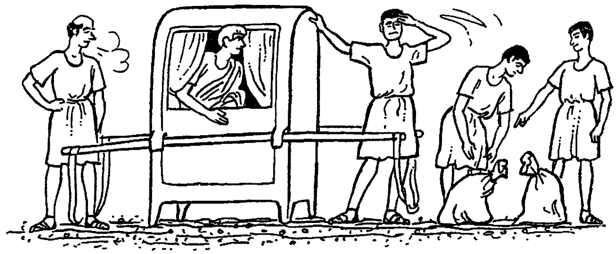
Persōnae: Mēdus, Iūlius, Dāvus, Syrus, Lēander, Ursus

Via Latīna est longa, sed Mēdus, quī viā Latīnā Tūsculō Rōmam ambulat, fessus nōn est, nam is ambulat ad Lȳdiam amīcam, quae Rōmae habitat. Lȳdia Mēdum amat et ab eō amātur.

Mēdus cantat: *"Nōn via longa est Rōmam..."*

Mēdus autem sōlus ambulat; itaque id quod cantat ā nūllō audītur.

Via quae est inter Tūsculum et vīllam Iūliī nōn tam longa est quam via Latīna, sed servī quattuor quī Tūsculō ad vīllam ambulant fessī sunt, quia lectīcam et saccōs portant. Duo servī, Dāvus et Ursus, lectīcam cum dominō portant. Saccōs portant Syrus et Lēander.

Iūlius, quī lectīcā vehitur, servōs videt fessōs et imperat: "Pōnite lectīcam in viā, servī!"

Servī fessī lectīcam in viā pōnunt neque iam ambulant. Syrus et Lēander saccōs pōnunt.

Dāvus: "Phū! Via longa est ab oppidō ad vīllam!"

Syrus: "Nōn longa est via, sed saccī magnī sunt."

Lēander: "Tuus saccus est parvus. Ecce saccus meus magnus! Dāvus autem lectīcam cum dominō portat, nōn saccum."

Syrus: "Dāvus nōn sōlus, sed cum Ursō lectīcam portat."

Ursus: “Neque vacua est lectīca! Dominus nōn tam parvus est quam saccus tuus, Syre.”

Iūlius, quī Dāvum fessum videt, imperat: “Iam saccum Syrī portā, Dāve! Urse, sūme saccum Lēandrī! Agite, Syre et Lēander, lectīcam portāte!”

Servī pārent: Dāvus et Ursus saccōs sūmunt, lectīcam sūmunt Syrus et Lēander.

Iūlius imperat: “Ambulāte, servī!”

Iam rūrsus ambulant servī. Syrus et Lēander lectīcam cum dominō portant, et saccī portantur ab Ursō et Dāvō: Ursus saccum magnum portat, saccus parvus ā Dāvō portātur. Iam Dāvus nōn tam fessus est quam Syrus.

Syrus: “Phū! Via longa est ab oppidō ad vīllam!”

Dāvus rīdet.

Ursus (ad Dāvum): “Cūr nōn ambulat dominus post lectīcam?”

Dāvus: “Dominus fessus vehitur, nōn ambulat, quia nōn est servus.”

Ursus: “Et servī fessī ambulant, nōn vehuntur, quia dominī nōn sunt.”

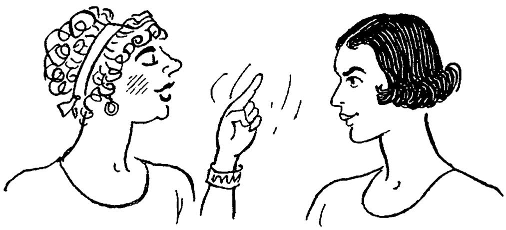
Lēander: “Num fessus est dominus, quī lectīcā vehitur?”

Dāvus: “Tacē, Lēander! Dominus tē audit.”

Iūlius stertit: “Ssst–rrrch, ssst–rrrch...!”

Lēander: “Ecce dominus iam dormit, quia longā viā fessus est! Is mē nōn audit.”

Verba servōrum ā Iūliō nōn audiuntur, nam dominus fessus iam dormit in lectīcā! Dominus quī dormit ā servīs nōn timētur.

COLLOQVIVM SEPTIMVM

Persōnae: Dōrippa, Lȳdia, Mēdus

Dōrippa, quae amīca Lȳdiae est, amīcam suam interrogat: "Quis est amīcus tuus?"

Lȳdia respondet: "Amīcus meus est Mēdus."

Dōrippa: "Estne vir Rōmānus?"

Lȳdia: "Nōn Rōmānus, sed Graecus est amīcus meus."

Dōrippa: "Habitatne Rōmae?"

Lȳdia: "Mēdus nōn Rōmae, sed prope Tūsculum habitat."

Dōrippa: "Quid est Tūsculum?"

Lȳdia: "Tūsculum est oppidum in viā Latīnā nōn procul ā Rōmā. Mēdus in vīllā prope Tūsculum habitat."

Dōrippa: "Vīllamne habet amīcus tuus?"

Lȳdia: "Nōn Mēdus, sed dominus eius habet vīllam."

Dōrippa: "Āh! Servus est amīcus tuus! Meus amīcus, Lepidus, nōn est servus. Pater eius vīllam habet et magnam pecūniam."

Lȳdia: "Mēdus bonus servus est et bonus amīcus, quī mē sōlam amat."

Dōrippa: "Cūr amīcus tuus Rōmam ad tē nōn venit?"

Lȳdia nōn respondet.

Dōrippa: "Quia in vīllā multae sunt ancillae fōrmōsae..."

Lȳdia: "Quid?"

Dōrippa: "Amīcus tuus nōn sōlum tē, sed etiam ancillam amat!"

Lȳdia: "Tacē, Dōrippa!"

Pulsātur ōstium.

Lȳdia: "Intrā!"

Mēdus ōstium aperit et intrat.

Mēdus: "Salvē, mea Lȳdia! Ecce amīcus tuus, quī sōlus Rōmam ad tē venit."

Lȳdia: "Ō amīce, salvē!"

Mēdus laetus ad Lȳdiam adit et eī multa ōscula dat. Lȳdia verbīs et ōsculīs Mēdī dēlectātur.

Lȳdia: "Ecce Dōrippa. Salūtā eam!"

Mēdus sē vertit ad Dōrippam eamque salūtat: "Salvē, Dōrippa!"

Dōrippa Mēdum salūtat: "Salvē, serve!"

Mēdus Lȳdiam interrogat: "Estne Dōrippa ancilla tua?"

Lȳdia: "Dōrippa nōn est ancilla, neque amīcus eius servus est."

Mēdus: "Neque tuus amīcus servus est, Lȳdia."

Lȳdia: "Quid? Ubi est dominus tuus?"

Mēdus: "Iūlius in vīllā est apud servōs suōs — neque is iam meus dominus est!"

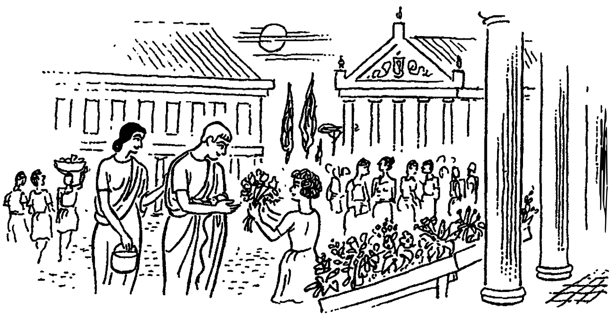
Lȳdia laeta sē vertit ad Dōrippam: "Audī, Dōrippa: amīcus meus iam servus nōn est."

Dōrippa: "Neque ancilla est amīca tua!"

Dōrippa īrāta per ōstium exit. In viā ante ōstium videt Lepidum, amīcum suum. Lepidus autem Dōrippam nōn salūtat neque ab eā salūtātur, nam is cum ancillā fōrmōsā in viā ambulat! Lepidus ancillae ōsculum dat!

Dōrippa discēdit. In oculīs eius lacrimae sunt.

COLLOQVIVM OCTAVVM

Persōnae: Iūlius, Aemilia, Flōra, Iūlia

Ecce Iūlius et Aemilia in forō Tūsculānō. Forum plēnum est virōrum et fēminārum quī emunt aut vēndunt, in hīs Flōra, puella fōrmōsa, quae rosās vēndit. Aemilia rosās videt.

Iūlius
Iūlī! *(voc)*

Aemilia: "Aspice rosās, Iūlī!"

Iūlius: "Quās rosās?"

Aemilia: "Quās illa puella vēndit." Puellam digitō mōnstrat.

Iūlius puellam aspicit.

Iūlius: "Fōrmōsa est puella."

Flōra clāmat: "Ecce rosae! Emite rosās!"

Aemilia cum Iūliō adit ad Flōram, quae eōs salūtat: "Salvēte, domine et domina! Aspicite hās rosās!"

Aemilia: "Ō, quam pulchrae sunt rosae tuae!"

noster -tra -trum = meus et tuus

Iūlius: "Hortus noster plēnus est rosārum."

Aemilia: "Sed illae rosae quae sunt in hortō nostrō nōn tam pulchrae sunt quam hae."

Iūlius: "Neque fīlia nostra tam pulchra est quam haec puella."

Aemilia: "Tacē, Iūlī! Rosās aspice, nōn puellam!"

Flōra ad Iūlium rīdet. Aemilia nōn rīdet.

Iūlius ūnam rosam sūmit et puellam interrogat: "Quantum est pretium huius rosae?"

Aemilia: “Nōn ūnam tantum, sed multās rosās eme, Iūlī!”

Flōra Iūliō et Aemiliae decem rosās ostendit: “Ecce decem rosae. Pretium hārum rosārum est duo sēstertiī tantum.”

Iūlius: “Id magnum pretium nōn est. Ecce duo sēstertiī.”

Iūlius Flōrae duōs sēstertiōs dat. Puella nummōs sūmit et Iūliō decem rosās vēndit. Iūlius rosās sūmit et Aemiliae dat.

Iūlius: “Accipe hās rosās ā virō tuō, quī tē amat, Aemilia!”

Aemilia laeta rosās accipit, et virō suō ōsculum dat.

Iūlius et Aemilia ad vīllam suam adveniunt et ā Iūliā laetā salūtantur: “Salvēte, pater et māter!”

Iūlius et Aemilia: “Salvē, Iūlia!”

Iūlia, quae venit ex hortō, decem rosās pulchrās ante sē tenet.

Iūlia: “Ecce rosae. Nōnne pulchrae sunt?”

Aemilia: “Ō, quam pulchrae sunt rosae tuae! Unde sunt illae rosae?”

Iūlia: “Ex hortō sunt. Accipe rosās, mamma!”

Iūlia Aemiliae decem rosās dat.

Iūlia: “Iam nōn meae, sed tuae sunt.”

Aemilia laeta rosās accipit, et fīliae suae ōsculum dat.

Iūlia: “Pretium decem rosārum nōn est ūnum ōsculum, sed decem!”

Iūlius: “Id magnum pretium est!”

Aemilia rīdet et fīliae suae decem ōscula dat.

Iūlius: “Māter tua aliās decem rosās habet. Ecce rosae eius.” Ex lectīcā decem rosās sūmit et Iūliae ostendit. Illae rosae iam nōn tam pulchrae sunt quam in forō, quia in aquā nōn sunt.

Iūlia rosās aspicit et interrogat: “Unde sunt illae rosae?”

Iūlius: “Ex forō Tūsculānō, ubi puella fōrmōsa rosās vēndit.”

Iūlia: “Quantum est pretium illārum rosārum?”

Iūlius: “Duo sēstertiī — et ūnum tantum ōsculum!”

Iūlia: “Duo sēstertiī? Id est magnum pretium! In hortō nostrō sunt mīlle rosae, quārum pretium nūllum est.”

Aemilia: “Num decem ōscula nūllum est pretium?”

Iūlia: “Cūr pater, quī hortum habet plēnum rosārum, aliās rosās emit ā puellā Tūsculānā? Nōnne rosae hortī nostrī tam pulchrae sunt quam eae quae tantō pretiō in forō emuntur?”

Iūlius Aemiliam aspicit, quae nōn respondet.

Iūlius: “Respondē, Aemilia! Iūlia tē interrogat.”

Aemilia: “Sine aquā rosae nōn tam pulchrae sunt...”

Iūlia Iūlium interrogat: “Nōnne fīlia tua tam pulchra est quam puella quae rosās vēndit?”

Aemilia Iūlium aspicit, quī nōn respondet.

Aemilia: “Respondē, Iūlī! Iūlia tē interrogat.”

Iūlius: “Fīlia mea tam pulchra est quam rosa...”

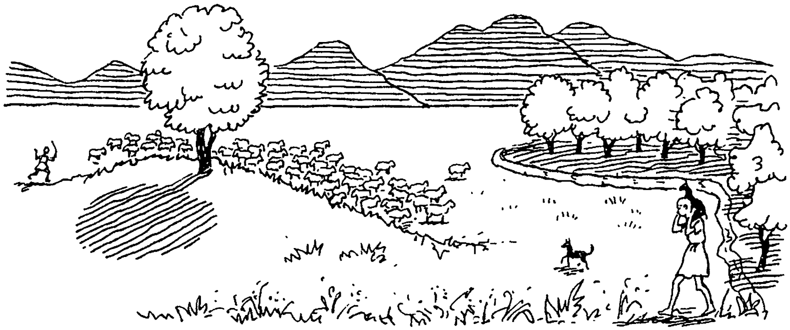
Iūlia: “Num illa puella tam pulchra est?” Iūlius tacet.

Aemilia: “Age, sūme rosās meās vīgintī, Iūlia, eāsque in aquā pōne!”

Iūlia vīgintī rosās sūmit et cum iīs abit.

Iūlius: “Pretium decem rosārum nōn est ūnum ōsculum tantum, sed decem ōscula!”

Aemilia rīdet et Iūliō quoque decem ōscula dat.

COLLOQVIVM NONVM

Persōnae: Faustīnus, Rūfus

Faustīnus, pāstor Iūliī, abest ab ovibus suīs, quia ovem nigram in silvā quaerit. Ovēs sine pāstōre in campō errant.

Ecce Faustīnus cum cane suō ex silvā venit. Pāstor ovem nigram umerīs portat.

Canis lātrat: "Baubau!"

Ovēs canem audiunt et ad pāstōrem suum currunt.

Faustīnus ovem nigram in terrā pōnit sub arbore.

Ovis bālat: "Bābā!"

Pāstor ovēs numerat: "Ūna, duae, trēs, quattuor, quīnque......"

Dum ovēs ā pāstōre numerantur, vir īrātus accurrit. Est Rūfus, quī parvam vīllam cum hortō prope silvam habet.

Rūfus īrātus baculum ante sē tenet et clāmat: "Ō improbe pāstor! Ovēs tuae in hortō meō sunt!"

Faustīnus: "Quid agunt ovēs meae in hortō tuō?"

Rūfus: "Rosās meās edunt."

Faustīnus: "Ovēs nōn rosās, sed herbam edunt. Neque ovēs meae ā pāstōre suō abeunt. Quot ovēs sunt in hortō tuō?"

Rūfus: "Quattuor."

Faustīnus: "Nōn meae sunt illae ovēs. Ecce ovēs meae, quae apud mē sunt. Numerus eārum est centum. Age, numerā eās!"

Rūfus ovēs aspicit, neque eās numerat.
Rūfus: "Hīc centum ovēs nōn sunt."
Faustīnus: "Sunt centum. Nūlla ovis abest."

Ecce autem quattuor ovēs albae accurrunt! Post eās venit parvus canis īrātus, quī ūnam ovem dentibus petit.
Rūfus: "Ecce Persa, canis meus, quī cum ovibus tuīs venit."
mordēre = dentibus petere
Faustīnus: "Vocā canem tuum! Ovem meam mordet!"
Rūfus: "Persa, venī!"
Canis īrātus nōn venit, sed ovem mordet. Ovis, quae mordētur, bālat: "Bābaā!"
Iam canis pāstōris parvum canem videt et ad eum currit.
Persa sē vertit ab ove ad canem pāstōris, quī ante eum cōnsistit et dentēs ostendit.
Canis pāstōris lātrat: "Baubaubau!"
Parvus canis, quī magnum canem timet, nōn lātrat, sed ululat: "Uhuhū!" et ad dominum suum currit.
Ovēs quattuor, quae canem parvum iam nōn timent, laetae ad pāstōrem adeunt et ad eum bālant.
Rūfus: "Ovēs dominum suum amant. Nōnne tuae sunt?"
Faustīnus: "Nūllae ovēs meae iam sunt in hortō tuō."
Rūfus: "Sed vestīgia ovium tuārum in hortō meō sunt."
Faustīnus: "Et in collō ovis meae sunt vestīgia dentium canis tuī! Canis ille parvus tam malus est quam lupus!"
Rūfus: "Immō bonus canis est Persa. Canis meus ovēs nōn ēst."
Faustīnus: "Neque ovēs meae rosās edunt."

COLLOQVIVM DECIMVM

Persōnae: Iūlia, Syra

Iūlia et Syra in hortō ambulant cum Margarītā, cane Iūliae parvā et crassā. Sōl lūcet in caelō sine nūbibus. Iūlia laeta canit. Canis eam canere audit et caudam movet.

Ecce avis ante canem volat. Canis avem ante sē volāre videt et currit, sed avis iam procul ā cane est. Canis, quae avem capere vult neque potest, īrāta lātrat: "Baubau!"

Iūlia canem suam vocat: "Margarīta! Venī!"

Canis cōnsistit et ad Iūliam, dominam suam, currit.

Syra: "Necesse nōn est canem vocāre, neque enim canis avēs capere potest."

Iūlia: "Sed avēs canem timent."

Canis iam fessa iacet ad pedēs Iūliae. Syra canem crassam in herbā iacēre videt eamque spīrāre audit.

Syra: "Canem tuam crassam nūlla avis timet."

Iūlia: "Margarīta nōn est crassa!"

Canis aspicit Iūliam et caudam movet.

Iūlia: "Sed cūr nōn canunt avēs? Quid timent?"

Syra: "Nōn canem fessam, sed avem feram timent."

Iūlia: "Quam avem feram?"

Syra magnam avem quae suprā hortum volat digitō mōnstrat: "Ecce avis fera quae ā parvīs avibus timētur."

Iūlia caelum aspicit et magnam avem suprā sē volāre videt. Avis magnīs ālīs sustinētur, neque Iūlia ālās movērī videt.

Iūlia: "Quae est illa avis?"

Syra: "Est aquila, quae cibum quaerit."

Iūlia: "In caelō cibum reperīre nōn potest."

Syra: "Nōn in caelō, sed in terrā cibum quaerit. Aquila enim bonōs oculōs habet et parva animālia procul vidēre potest. Aquila est avis fera, quae aliās avēs capit et ēst."

Iūlia: "Avis improba est aquila!"

Syra: "Magna aquila etiam parvam puellam capere potest et ad nīdum suum portāre."

Iūlia: "Quid? Mēne aquila portāre potest?"

Syra Iūliam aspicit: puella tam crassa est quam canis sua. Syra rīdet neque respondet. Iūlia eam rīdēre nōn videt, nam caelum aspicit neque iam aquilam videt.

Iūlia: "Iam abest aquila."

Syra: "Est apud nīdum suum."

Iūlia: "Ubi est nīdus aquilae?"

Syra: "Procul in monte est, quō nēmō potest ascendere. Puerī nīdum aquilae reperīre nōn possunt."

Iūlia: "Sed aliōs nīdōs reperīre possunt. Ecce puerī quī nīdōs quaerunt in arboribus." Iūlia Mārcum et Quīntum in umbrā inter arborēs errāre et nīdōs quaerere videt.

Iūlia et Syra in sōle sunt.

Syra: "Venī in umbram, Iūlia!"

Iūlia canem, quae ad pedēs eius iacet, pede pulsat: "Age, curre, Margarīta crassa!"

Syra canem aspicit, et rīdet. Etiam Iūlia rīdet.

Margarīta ante Iūliam currit ad parvam arborem. Canis caudam movet et lātrat: "Baubau!"

Ecce avis perterrita ex arbore volat. Iūlia et Syra cōnsistunt ante arborem, unde parvae vōcēs audiuntur: "Pīpīpī, pīpīpī!"
Iūlia Syram interrogat: "Quid hoc est?"
Syra rāmōs et folia arboris movet et inter rāmōs parvum nīdum videt. Syra nīdum prope aspicit.
Syra: "Ecce nīdus in quō quīnque pullī sunt. Aspice, Iūlia!"
Iūlia nīdum aspicit, neque pullōs videt, quia nimis parva est.
Iūlia, quae pullōs aspicere vult, imperat: "Impōne mē in umerōs tuōs, Syra!"
Syra: "Umerī meī tē portāre nōn possunt."
Iūlia: "Sustinē mē tantum!"
Syra Iūliam ā terrā sustinet. Iam puella pullōs videt in nīdō. Pullī autem tacent neque iam pīpiant.
Iūlia: "Ō, quam parvī sunt! Cūr nōn pīpiant neque sē movent?"

pullus pīpiat: "pīpīpī!"

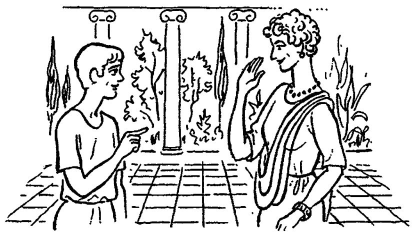
Syra: "Quia perterritī sunt; tē enim vident."
Iūlia: "Pullī mē vidēre nōn possunt, neque enim oculōs aperiunt."
Syra fessa puellam crassam in terrā pōnit.
Syra: "Sed vōcem tuam audiunt pullī — et māter pullōrum tē nōn sōlum audit, sed etiam videt. Audī: avis pīpiat, quia ad nīdum suum adīre nōn audet."

Audītur vōx Mārcī: "Venī, Quīnte! In hāc arbore nīdus est."
Iūlia: "Ō, Mārcus nīdum videt."
Syra: "Discēde ab arbore, Iūlia! Mārcus alium nīdum videt, hunc nīdum reperīre nōn potest." Iūlia et Syra cum cane ab arbore discēdunt. Avis eās discēdere videt et ad nīdum suum volat.

Pullī, quī mātrem suam venīre vident, rūrsus pīpiant: "Pīpīpī!" Pullī cibum exspectant.
Avis pullīs suīs cibum dat.

māter *(nōm)*
mātrem *(acc)*

COLLOQVIVM VNDECIMVM

Persōnae: Sextus, Fabia

Cornēlius et Fabia, quī Tūsculī habitant, ūnum fīlium, Sextum, habent. Sextus Tūsculī apud mātrem suam est, sed Cornēlius abest. Fabia virum suum exspectat.

māter mātris *f*

Sextus mātrem interrogat: "Cūr nōn venit pater?"

Fabia: "Rōmā Tūsculum via longa est."

Sextus: "Nōn longa est via. Atque bonum equum habet pater."

Fabia: "Equus bonus est. Cornēlius equum suum amat neque eum verberat; itaque equus nōn currit, sed ambulat."

Sextus: "Estne sōlus pater?"

Fabia: "Nōn sōlus, nam equus est apud eum."

pater patris *m*

Sextus: "Cūr nūllus servus apud patrem meum est?"

Fabia: "Quia pater tuus ūnum tantum equum habet, neque ūnus equus duōs hominēs Tūsculō Rōmam vehere potest."

Sextus: "Cūr pater meus ūnum tantum equum habet? Pater Mārcī multōs equōs habet."

Fabia: "Quis dīcit 'Iūlium multōs equōs habēre'?"

Sextus: "Mārcus id dīcit."

Mārcus: "Pater *meus* X equōs habet."

Fabia: "Quot equōs habet Iūlius?"

M. dīcit 'patrem *suum* X equōs habēre'

Sextus: "Mārcus dīcit 'patrem suum decem equōs fōrmōsōs habēre.' Cūr pater meus decem equōs nōn habet?"

magnam familiam = multōs servōs

Fabia: "Quia pater tuus nōn tam pecūniōsus est quam pater Mārcī. Iūlius magnam familiam habet et magnam vīllam."

Sextus: "Quot servōs habet Iūlius?"

Fabia: "Interrogā Mārcum!"

Sextus: "Mārcus dīcit 'servōs eius numerārī nōn posse!'"

Fabia: "Iūlius habet centum servōs, ut ipse dīcit — sed Mārcus centum numerāre nōn potest!"

Fabia Mārcum puerum stultum esse putat.

Sextus: "Mārcus nōn potest centum servōs numerāre, sed decem equōs numerāre potest! Cūr Iūlius, quī decem equōs habet, patrī meō equum nōn dat? Nōnne Iūlius amīcus patris est?"

Fabia: "Est. Sed Iūlius multōs amīcōs habet."

Sextus: "Quid Iūlius nōn habet?"

Fabia: "Cornēlius quoque multōs habet amīcōs. Pecūniōsus nōn est vir meus, sed bonus vir, bonus pater, bonus amīcus est."

Sextus: "Etiam Iūlius bonus pater est. Cum revenit ex oppidō, līberīs suīs multa dōna dat."

dōnum -ī *n* = id quod datur

Fabia: "Quī magnam pecūniam habet, multa et magna dōna emere potest."

Sextus: "Nec sōlum līberīs suīs, sed etiam mātrī eōrum magna dōna dat. Māter Mārcī multa ōrnāmenta accipit ā virō suō. Mārcus dīcit 'mātrem suam et gemmīs et margarītīs et ānulīs pulchrīs ōrnārī nec aliam fēminam tam fōrmōsam esse...'"

Fabia: "Num māter Mārcī sine ōrnāmentīs tam fōrmōsa est quam māter tua?"

Sextus: "Nūlla fēmina tam pulchra est quam māter mea!"

Fabia verbīs fīliī dēlectātur eumque interrogat: "Quis id dīcit?"

Sextus nōn respondet, nam equum accurrere audit.

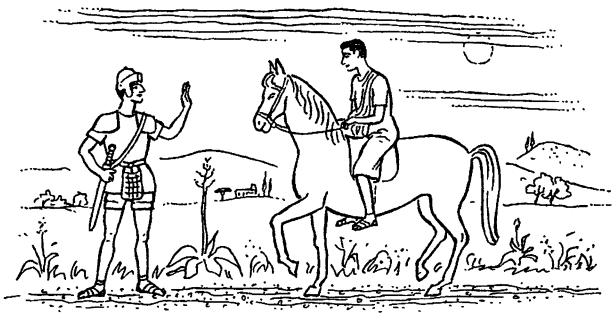
Sextus: "Audī! Pater venit. Equus eius nōn ambulat, sed currit."

Fabia: "Quid est? Cūr equus currit? Age, exī ante ōstium!"

Exit Sextus.

Cūr equus Cornēliī currit? Vidē colloquium duodecimum!

duo-decimus -a -um = XII. (12.)

COLLOQVIVM DVODECIMVM

Persōnae: Mīles, Cornēlius, Mēdus.

Cornēlius viā Latīnā Rōmā Tūsculum it. In viā Latīnā mīles Rōmānus, quī ipse Rōmā Tūsculum it, Cornēlium post sē venīre audit.

Mīles, quī in sōle ambulat, fessus est, quia arma gravia fert. Cornēlius dominus, quī equō vehitur, nōn est fessus, sed fessus est equus quī dominum gravem vehit. Itaque equus Cornēliī nōn currit, sed ambulat. Cornēlius nōn verberat equum suum fessum.

Mīles Cornēlium salūtat: "Salvē, domine! Equus tuus bonus est, nec sōlum tē, sed etiam mē portāre potest!"

Cornēlius virum armātum timet, quia ipse arma nōn fert; itaque mīlitem equum ascendere iubet: "Ascende! Hīc post mē sedē!"

Mīles equum ascendit. Iam duo hominēs ūnō equō vehuntur: mīles sedet post Cornēlium, Cornēlius ante mīlitem sedet.

Equus Cornēliī, quī duōs virōs gravēs Tūsculum vehere nōn potest, īrātus hinnit: "Hihihī!" atque in viā cōnsistit.

Cornēlius equum ambulāre iubet: "Ambulā, eque!" Equus autem rūrsus hinnit neque sē movet.

Mīles equum hinnīre audit et Cornēlium interrogat: "Cūr nōn ambulat equus?"

Cornēlius respondet: "Quia ūnum tantum hominem vehere potest."

Mīles: "Improbus est equus. Verberā eum!"

Cornēlius: "Equus meus probus est; eum verberāre necesse nōn est." Cornēlius equum suum amat neque eum verberāre vult.

Mīles īrātus clāmat: "Age, curre, eque!" atque equum gladiō verberat!

Equus perterritus currit, atque mīles ad terram cadit! Caput eius viam pulsat.

Cornēlius equum cōnsistere iubet, sed equus perterritus Tūsculum currit. Sextus, fīlius Cornēliī, quī ex ōstiō viam spectat, equum accurrere videt ac perterritus ab eō fugit. Equus cum dominō ante ōstium cōnsistit.

Mīles autem quiētus in viā iacet ut mortuus. Dē fronte eius sanguis fluit.

Dum mīles illīc in sōle iacet, Mēdus advenit. Unde venit Mēdus? Is Tūsculō venit et viā Latīnā Rōmam ambulat.

Mēdus laetus canit: *"Nōn via longa est Rōmam..."*

Hīc Mēdus hominem in viā iacēre videt et ante eum cōnsistit.

Mēdus sē interrogat: "Quis est hic vir quī in mediā viā iacet?" et ipse respondet: "Est mīles, nam armātus est."

in mediā viā = in mediā parte viae

Servus caput mīlitis manū sustinet et, dum sanguinem dēterget, interrogat eum: "Quid est, amīce? Doletne caput?"

Vōx Mēdī ā mīlite nōn audītur. Mīles sē nōn movet, nec Mēdus eum spīrāre audit. Ergō Mēdus mīlitem mortuum esse putat.

Sed ecce mīles oculōs aperit et parvā vōce dīcit: "Aquam...!"

Mēdus, quī mīlitem vīvere gaudet, ex parvō rīvō aquam arcessit et mīlitī dat.

Mīles laetus ē manū Mēdī bibit et 'aquam bonam esse' dīcit: "Aqua bona est. Iam necesse nōn est mē sustinēre, amīce!"

Mēdus: "Doletne caput?"

Mīles: "Nōn male dolet..."

Mēdus: "Venī Rōmam ad medicum!"

Mīles: "Id necesse nōn est — sed necesse est mē Tūsculum īre: illīc enim dux exercitūs in castrīs mē exspectat."

Mēdus: "Rōmae mē exspectat amīca mea."

Mīles: "Id mē dēlectat. Mē quoque puella Rōmāna amat et Rōmam vocat... Sed iam dux mē vocat in castra. Bonus mīles ducī suō pāret, ut bonus servus dominō suō. Ergō valē, bone serve, ac bene ambulā!"

"Salvē!" dīcit is quī advenit
"Valē!" dīcit is quī discēdit

Mēdus rīdet et respondet: "Valē, bone mīles!"

Mīles, quī ducem exercitūs timet, Mēdum relinquit et Tūsculum ad exercitum ambulat. Mīles ducī suō pāret.

Mēdus, quī Rōmam ambulat ad amīcam suam, mīlitem stultum esse putat. Mēdus dominō suō nōn pāret.

COLLOQVIVM TERTIVM DECIMVM

Persōnae: Medicus, Syrus, Iūlius, Aemilia, Syra

Hōra octāva est. Dum Quīntus in lectō iacet in cubiculō suō, Medicus in ātriō Iūlium exspectat. Servus adest Syrus.

Iūlius ex cubiculō Quīntī venit.

Medicus interrogat: "Dormitne puer?"

"Nōn dormit" respondet Iūlius, "Quīntus dormīre nōn potest, quod iam nōn modo pēs eius dolet, sed etiam bracchium."

Medicus: "Pēs tantum aegrōtat."

Iūlius: "Cum pēs aegrōtat, necesse nōn est vēnam bracchiī aperīre. Hōc modō pēs aeger nōn sānātur."

Medicus: "Sanguis ā corde per vēnās fluit in tōtum corpus hūmānum, ut dīcit Hippocratēs..." Hippocratēs -is *m*

Hīc intrat Aemilia cum Syrā ancillā, quae pōculum fert plēnum sanguinis.

Aemilia: "Ecce sanguis Quīntī in pōculō. In corpore eius iam nōn multum sanguinis est, ut ostendit color eius albus. Fīlius noster nunc aegrior est quam erat!"

Medicus: "Sed faciēs eius nimis rubra erat. Puer crassus..."

Aemilia: "Num fīlius meus puer crassus est?"

Syra (parvā vōce ad Aemiliam): "Is nōn est tam crassus quam ipse medicus!" Sed ea verba ā crassō medicō nōn audiuntur.

Medicus: "Nōn nimis crassus est puer. Homō autem crassus, cui color faciēī ruber est, nimis multum sanguinis habet..."

Iūlius: "...ut dīcit Hippocratēs!"

Aemilia: "Quis est Hippocratēs?"

Medicus: "Est medicus Graecus clārissimus. Ille dīcit 'hominem crassum ac rubrum nimis multum sanguinis habēre in corpore'."

Iūlius: "Ergō in corpore tuō crassō nimis multum est sanguinis!"

Medicus: "Num crassum est corpus meum?"

Iūlius: "Crassius est quam corpus Quīntī. Atque ecce faciēs tua rubra. Sānā tē ipsum, medice!"

Medicus: "Quō modō?"

Iūlius: "Sūme cultrum ac vēnam aperī tuam!"

Rīdent Aemilia et Syra. Item Syrus rīdēre incipit.

Medicus (īrātus): "Servus tuus mē rīdet!"

Iūlius Syrum tacēre iubet: "Tacē, Syre! Exī atque equum medicī dūc ante ōstium!"

Exit Syrus.

Vōx Quīntī audītur ex cubiculō: "Venī, māter!"

Iūlius: "Audī, Aemilia! Quīntus tē vocat. Estne sōlus in cubiculō?"

"Nōn est" respondet Aemilia, "Dēlia est apud eum. Quīntus gaudet medicum abesse, et mē exspectat."

Medicus: "Cūr mē abesse gaudet?"

Aemilia: “Quia tē atque cultrum tuum metuit. Dīcit ‘tē esse malum medicum!’”

Medicus: “Quid? Ille puer id dīcere audet?”

Syra (parvā vōce in aurem Aemiliae): “Nōn puer tantum id dīcit!”

Iūlius: “Nōnne malus est medicus quī hominēs aegrōs nōn sānat, sed aegriōrēs facit?”

Medicus: “Quī medicus id facit?”

Iūlius medicum aspicit nec respondet.

Quīntus rūrsus mātrem vocat: “Māter! Ma-ā-ter!”

Iūlius: “Ī ad Quīntum, Aemilia, atque iubē eum dormīre! Hōra octāva est.”

Aemilia abit ad fīlium suum aegrum.

Medicus: “Iam tempus est mē abīre.”

Iūlius: “Nēmō tē hīc tenet.”

Medicus: “Ubi est equus meus?”

Iūlius: “Iam stat ante ōstium.”

Iūlius cum medicō ante ōstium exit. Illīc stat equus medicī, quī ā Syrō tenētur. Medicus equum ascendit.

Medicus: “Valē, domine!”

Iūlius: “Valē, medice! Necesse nōn est tē post hunc diem revenīre.”

Medicus sōlus discēdit.

COLLOQVIVM QVARTVM DECIMVM

Persōnae: Aemilia, Iūlius

Vesper est. Aemilia in peristȳlō est cum Iūliō.

Aemilia: "Venī mēcum in hortum, Iūlī. Dēlectat mē tēcum ambulāre in hortō nostrō."

Iūlius: "Mē quoque id dēlectat. Sed sōl iam nōn lūcet. Vesper est."

Aemilius: "Cum sōl lūcet, nimis calidus est āēr in hortō. Merīdiē in sōle ambulāre mē nōn dēlectat, sed vesperī āēr nec nimis calidus nec nimis frīgidus est."

vesperī *(adv)* ↔ māne

Iūlius: "Sed obscūrus est hortus vesperī. Rosae vidērī nōn possunt."

Aemilia: "Hāc nocte hortus obscūrus nōn est, nam lūna et stēllae lūcent. Ecce magna lūna quae suprā montem ascendit."

Lūnam spectāns Iūlius "Lūna plēna est hāc nocte" inquit "quae est ante kalendās Iūniās. Sed rēs male illūstrantur lūce lūnae. Rosārum color vidērī nōn potest."

Aemilia: "Lūx lūnae hortum nostrum pulchrum etiam pulchriōrem facit. Age, venī mēcum, Iūlī!"

Aemilia manum Iūliī capit eumque sēcum dūcit in hortum.

In hortō Aemilia "Nōnne pulchra est lūna?" inquit, "Est ut faciēs hūmāna. Ecce ōs eius quod ad tē rīdet."

Iūlius prīmum lūnam spectat, deinde faciem Aemiliae rīdentem: “Ad mē” inquit “nōn sōlum ōs lūnae rīdet, sed etiam ōs tuum rubrum ut rosa.”

Aemilia rīdēns “Hāc lūce” inquit “color rosārum vidērī nōn potest — num ōris meī color vidērī potest?”

Iūlius rūrsus Aemiliam aspiciēns “Etiam sine colōre” inquit “faciēs tua fōrmōsa est, Aemilia: oculī tuī ut stēllae lūcent et dentēs ut margarītae! Atque collum tuum album bene vidētur. Ō, quam fōrmōsum est collum tuum!” Iūlius collō Aemiliae ōsculum fert.

ōsculum ferre = ōsculum dare

Aemilia: “Ō Iūlī! Verba tua mē dēlectant.”

Iūlius: “Ubi sunt margarītae quibus collum tuum ōrnārī solet?”

Aemilia: “Nōnne fōrmōsum est collum meum sine margarītīs?”

Iūlius: “Nōn tam fōrmōsum quam cum margarītīs! Margarītae tē, fēminam pulchram, etiam pulchriōrem faciunt. Ubi sunt cētera ōrnāmenta tua?”

Aemilia: “Ecce gemmae in auribus et ānulī in digitīs.”

Iūlius: “Sed collum tibi nūdum est. Ubi sunt eae margarītae, Aemilia?” Iūlius terram ante Aemiliam spectat.

Aemilia: “Sunt in cubiculō nostrō.”

Iūlius, quī margarītās in herbā quaerit, haec verba nōn audit, sed “Quid est hoc” inquit “quod ante pedēs tuōs iacet?”

Aemilia: “Nōn est margarīta.”

Iūlius id quod in herbā iacet manū tangit atque “Fui!” inquit horrēns, “Est parva bēstia nūda.”

Aemilia: “Quae bēstia? Vīvitne?”

“Hāc lūce” inquit Iūlius “nihil vidērī potest”, ac deinde: “Nōn ūna, sed quattuor parvae bēstiae hīc iacent. Nōn vīvunt, nam frīgidae sunt nec sē movent.”

Iūlius corpora bēstiārum rūrsus tangit et ālās brevēs sentit.

Iūlius: “Pullī avium sunt. Ō, quam foedī sunt pullī mortuī!”

Aemilia: "Hāc lūce vidērī nōn possunt."

Iūlius: "Nōn vidērī, sed tangī possunt. Corpora eōrum nūda sunt atque foeda et sordida, colla longa et nūda..."

Aemilia: "Mihi quoque nūdum est collum."

Iūlius: "Cūr quattuor pullī mortuī hīc iacent?"

Aemilia: "Interrogā Iūliam: ea respondēre potest."

Iūlius: "Eane etiam margarītās tuās reperīre potest?"

Aemilia "Surge, Iūlī!" inquit, "Neque enim necesse est margarītās in hortō quaerere: in cubiculō nostrō sunt. Ī in cubiculum atque affer mihi margarītās!"

Iūlius autem Aemiliam aspiciēns "Margarītās tibi afferre" inquit "necesse nōn est. Sine ōrnāmentō fōrmōsissimum est collum tuum atque umerī tuī..."

Hīc Iūlius collō et umerīs Aemiliae ōscula fert atque "Iam venī mēcum" inquit "in cubiculum nostrum!"

Iūlius manum Aemiliae capit eamque sēcum dūcit in cubiculum.

COLLOQVIVM QVINTVM DECIMVM

Persōnae: Mārcus, Iūlia, Aemilia, Iūlius, servī

Post merīdiem Mārcus in hortō ambulāns Iūliam inter rosās sedentem videt. Puella quiēta est neque canit.

Frāter apud sorōrem cōnsīdit eamque interrogat: "Cūr tam quiēta es, Iūlia, neque canis?"

Iūlia: "Nōn canō, quia trīstis sum."

Mārcus: "Quid trīstis es? Nōnne rosae tē dēlectant?"

Mārcus Iūliae rosās pulchrās mōnstrat, neque ea rosās aspicit. In oculīs puellae lacrimae sunt. Mārcus eam lacrimāre videt.

Mārcus: "Quid est, Iūlia? Quid plōrās?"

Iūlia: "Nōn plōrō. Lacrimō quod pullī sunt mortuī. Ecce pullī."

Iūlia nīdum ē rosīs sūmit et frātrī ostendit. In nīdō sunt quattuor pullī mortuī.

Mārcus tacitus pullōs aspicit, tum rīdēre incipit: "Hahaha!"

Iūlia: "Quid rīdēs, Mārce?"

Mārcus: "Rīdeō, quod pullī foedī sunt!"

Iūlia: "Fōrmōsī sunt pullī mortuī. Cūr tū eōs foedōs esse putās?"

Mārcus: "Aspice, Iūlia: corpora eōrum sunt nūda et sordida, colla nimis longa, ālae nimis brevēs. Nihil foedius est quam pullus mortuus!"

Haec verba audiēns Iūlia plōrāre incipit atque mātrem vocat: "Uhuhū! Mamma!"

Mārcus rīdēns ā sorōre plōrante discēdit.

Aemilia accurrit et Iūliam oculōs tergēre ac laetam esse iubet: "Tergē oculōs, Iūlia! Es laeta! Quid manū tenēs?"

"Nīdum cum pullīs teneō" inquit Iūlia, et mātrī nīdum et pullōs ostendit.

Aemilia nīdum aspiciēns "At mortuī sunt pullī!" inquit, "Cūr eōs pullōs foedōs nōn relinquis et mēcum venīs in vīllam?"

Haec verba audiēns Iūlia rūrsus plōrāre incipit.

Aemilia: "Dēsine plōrāre, Iūlia! Venī in cubiculum! Fessa es."

Iūlia exclāmat: "Nōn sum fessa! Nōn sum fessa!" sed māter manum eius capit et eam sēcum in vīllam dūcit.

Nīdus ad terram cadit. Quattuor pullī mortuī in herbā iacent.

Iam Iūlia quiēta in lectulō suō dormit. Servī autem quiētī nōn sunt, sed canunt et rīdent, quia dominum nōn vident; servī enim dominum sevērum ā vīllā abesse putant.

Sed Iūlius, quī in peristȳlō est, servōs canere et rīdēre audit eōsque quiētōs esse iubet: "Este quiētī, servī! Cūr canitis et rīdētis, dum Iūlia dormit?"

Respondent servī: "Canimus et rīdēmus quia laetī sumus. Nōnne tū canis et rīdēs cum laetus es?"

Dominus īrātus magnā vōce clāmat: "Tacēte!!! Ego dominus sum, vōs servī estis! Iūlia dormit."

Puella dormiēns clāmōre patris excitātur. Iūlia ē lectō surgit atque ē cubiculō exit.

Iūlius fīliam suam venīre videt eamque interrogat: "Quid nōn dormīs, Iūlia?"

Iūlia: "Nōn dormiō, quod tē clāmāre audiō; itaque nōn possum dormīre. Cūr clāmās, pater?"

Iūlius: "Ego servōs clāmantēs tacēre iubeō. Nōnne servōs improbōs clāmāre audīs?"

COLLOQVIVM SEXTVM DECIMVM

Persōnae: Dōrippa, Lepidus, Lȳdia, Mēdus

Māne est. Urbs Rōma prīmā lūce sōlis orientis illūstrātur. Ventus frīgidus ā montibus flāre incipit.

Dōrippa, amīca Lȳdiae, ē lectō surgit et fenestram aperit. In viā īnfrā fenestram Lepidum advenīre videt.

Lepidus, quī multās rosās sēcum fert, ad cubiculum Dōrippae ascendit atque intrāns "Salvē" inquit, "amīca mea!"

Dōrippa eum nōn salūtat.

Lepidus: "Ecce rosās quās tibi afferō, Dōrippa, rosa mea! Accipe hās rosās ab amīcō tuō!"

Dōrippa tacita Lepidum intuētur neque locō sē movet.

Lepidus: "Nōnne rosae tē dēlectant?"

Dōrippa rosās manū capit et ad terram iacit!

Lepidus: "Quid agis, Dōrippa? Cūr rosās pulchrās ad terram iacis?"

Dōrippa: "Eās rosās dā amīcae tuae!"

Lepidus: "At rosās amīcae meae dō."

Dōrippa: "Nōn sum ego amīca tua."

Lepidus: "Quid audiō?"

Dōrippa: "Id quod vērum est."

Lepidus: "Sed ego tē amō, Dōrippa."

Dōrippa: "Tū nōn mē, sed ancillam amās."

Lepidus: "Quid dīcis?"

Dōrippa: "Dīcō 'nōn mē, sed ancillam ā tē amārī'."

Lepidus: "Quam ancillam dīcis?"

Dōrippa: "Eam ancillam fōrmōsam cum quā ambulāre solēs."

Lepidus: "Ego nōn soleō ambulāre cum ancillā."

Dōrippa: "Putāsne mē oculōs nōn habēre? In mediā viā ancillae ōscula dās!"

acc mē *dat* mihi
tē tibi
sē *sibi*

D.: "*Mihi* frāter est"
D. dīcit '*sibi* frātrem esse'

Lepidus: "Dēsine mē accūsāre, Dōrippa! Ea fēmina quam tū 'ancillam' dīcis nōn ancilla, sed... soror mea est."

Dōrippa: "Vērum nōn dīcis. Tibi soror nūlla est. Sed mihi est frāter magnus quī tē pulsāre potest!" Dōrippa 'sibi frātrem esse' dīcit — id quod vērum nōn est!

Lepidus: "Ubi est ille frāter tuus?"

Dōrippa: "Hīc apud mē habitat."

Lepidus: "Id vērum nōn est. Ego frātrem tuum nōn timeō!"

Dōrippa: "Nec frāter meus tē timet. Iam discēde, Lepide, antequam ille revenit!"

Dum Dōrippa loquitur, aperītur ōstium, atque Lȳdia cum Mēdō cubiculum intrat. Lȳdia et Mēdus Dōrippam salūtant et ab eā salūtantur, Lepidō spectante.

Dōrippa sē ad Lepidum vertit et "Ecce frāter meus" inquit "quī cum amīcā suā venit!"

Mēdus: "Quid dīcis?"

Dōrippa: "Sūme rosās tuās, Lepide, atque abī, antequam frāter meus tē per fenestram iacit!"

Lepidus, quī Mēdum virum magnum et fortem atque fenestram apertam videt, statim per ōstium ēgreditur neque rosās sēcum fert. Dōrippa autem rosās sūmit eāsque per fenestram iacit in viam!

Lȳdia: "Quid agis, Dōrippa? Cūr amīcum tuum abīre iubēs ac rosās per fenestram iacis?"

Dōrippa: "Is amīcus meus iam nōn est."

Mēdus: "Cūr mē 'frātrem tuum' appellās?"

Dōrippa: "Quia Lepidus frātrem meum verētur."

Lȳdia: "Sed tibi nūllus est frāter, Dōrippa."

Dōrippa: "Nec Lepidō soror est! Ille dīcit 'sibi sorōrem esse', ergō ego 'mihi frātrem esse' dīcō!"

Lȳdia: "Cūr Lepidus dīcit 'sorōrem sibi esse'?"

Dōrippa: "Quia nōn mē, sed aliam fēminam amat. Eam fēminam 'sorōrem suam esse' dīcit — id quod vērum nōn est."

Hoc dīcēns Dōrippa lacrimās tenēre nōn potest. Lȳdia amīcam lacrimantem complectitur atque cōnsōlārī cōnātur.

Lȳdia: "Dēsine lacrimāre, Dōrippa mea! Gaudē quod ille vir improbus tē nōn amat!"

Dōrippa: "Omnēs virī sunt improbī!"

Lȳdia: "Nōn omnēs, Dōrippa. Aspice Mēdum: is est vir probus atque vērus amīcus, quī amīcam suam nōn relinquit.

Dōrippa Mēdum aspicit, tum ad Lȳdiam sē vertēns "Et tū" inquit "es fēmina proba atque vēra amīca, quae nōn relinquis amīcam tuam. — Sed quid hodiē māne ad mē venīs?"

Lȳdia: "Veniō quia mihi necesse est Rōmā proficīscī cum amīcō meō. In portū Ōstiēnsī bona nāvis nōs opperītur, atque ventus secundus est."

Dōrippa: "Ergō tū quoque mē relinquis! Iam neque amīcum neque amīcam Rōmae habeō."

Lȳdia: "Multae aliae amīcae sunt tibi, Dōrippa. Ego omnēs amīcās meās Rōmānās relinquō."

Dōrippa: "Sed cūr necesse est tē Rōmā proficīscī atque amīcās tuās relinquere? Id tē interrogō."

Lȳdia: "Quia amīcus meus mē Rōmae relinquere nōn vult. Necesse est enim Mēdum Rōmā fugere, quia dominus eius hīc eum reperīre potest. In Italiā quiētī vīvere nōn possumus, quod Mēdus dominum suum sevērum metuit."

Mēdus: "Ego nūllum dominum metuō nec Rōmā fugiō!"

Lȳdia: "Sed necesse est nōs Rōmā profiscīscī."

Mēdus: "Vērum dīcis: necesse est nōs simul in patriam nostram redīre."

Dōrippa: "Quae est patria vestra?"

Lȳdia: "Est Graecia. Mēdus in Graeciam, patriam suam, redīre vult, itaque necesse est mē simul in Graeciam īre, quae mea quoque patria est; neque enim sine amīcō meō vīvere possum."

Mēdus: "Age, venī mēcum, Lȳdia! Tempus est abīre."

dolēre ↔ gaudēre

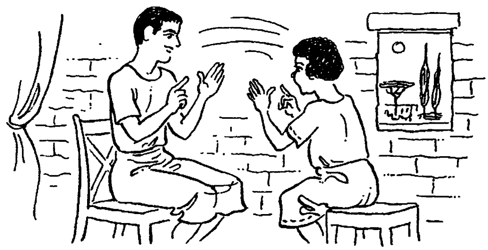
Lȳdia amīcae suae ōsculum fert et "Doleō" inquit "quod mihi necesse est tē relinquere, mea Dōrippa. Bene vīve valēque!"

Mēdus: "Valē, Dōrippa!"

et vōs = etiam vōs

Dōrippa: "Et vōs valēte! Bene nāvigāte!"

Exit Mēdus, Lȳdiā sequente.

COLLOQVIVM SEPTIMVM DECIMVM

Persōnae: Iūlia, Mārcus

Iūlia Mārcum interrogat: "Quid vōs discitis apud magistrum?"

Mārcus sorōrī respondet: "Computāre discimus."

Iūlia: "Tū docē mē computāre, Mārce!"

Mārcus: "Ego nōn possum tē docēre, nec enim sum magister. Sed tē interrogāre possum. Ergō respondē mihi: Quot oculī sunt tibi?"

Iūlia statim respondet: "Duo."

Mārcus: "Rēctē respondēs, Iūlia. Quot oculī sunt deō Iānō?"

Iūlia: "Nōnne eī quoque duo oculī sunt?"

Mārcus: "Nōn duo tantum, nam Iānus est deus cui duae faciēs sunt."

Iūlia: "Quōmodo?"

Mārcus: "Est ut dīcō. In faciē eius priōre sunt duo oculī, et in faciē posteriōre alterī duo oculī sunt. Iānus simul ante sē et post sē aspicere potest."

Iūlia: "Ergō Iānus quattuor oculōs habet, nam duo et duo sunt quattuor."

Mārcus sorōrem laudat: "Rēctē respondēs, Iūlia. Bene computās."

Iūliā tacente, Mārcus "Nōnne tū gaudēs" inquit "quod ā mē laudāris?"

Iūlia: "Gaudeō quod ā tē laudor, sed id quod interrogor nimis facile est. Ego nōn parvōs tantum numerōs sciō."

Mārcus: "Ā parvīs numerīs incipere oportet. Nunc autem ad hoc respondē: Quot digitī sunt tibi?"

Iūlia digitōs manūs sinistrae numerat: "Ūnus, duo, trēs, quattuor, quīnque. In hāc manū sunt quīnque digitī."

Mārcus: "Et in manū dextrā item quīnque digitī sunt. Quot digitī sunt in duābus manibus tuīs?"

Iūlia: "Id nesciō. "

Mārcus: "Quot sunt quīnque et quīnque? Sī nescīs ad hoc respondēre, puella stulta es. Digitīs computā!"

Iūlia quemque digitum manūs dextrae tangit, dum numerōs dīcit ā sex ūsque ad decem: "Sex, septem, octō, novem, decem. Quīnque et quīnque sunt decem. Mihi sunt decem digitī."

Mārcus: "Alterum respōnsum est rēctum — alterum nōn rēctum! Nec enim in manibus tantum, sed etiam in pedibus sunt digitī. In duōbus pedibus tuīs tot digitī sunt quot in manibus: quot igitur digitī sunt tibi?"

tot... quot = tam multī... quam

Iūlia: "Tot digitōs numerāre nōn possum."

Mārcus: "Quot sunt decem et decem?"

Iūlia: "Duodecim, putō; nec vērō certa sum." Iūlia Mārcō respōnsum incertum atque prāvum dat.

Mārcus: "Duodecim? Id respōnsum prāvum ac stultum est! Nōn cōgitās antequam mihi respondēs, Iūlia; itaque prāvē ac stultē respondēs!"

Iūlia, quae lacrimās tenēre vix potest, "Sed nimis difficile est" inquit "id quod interrogor ā tē, Mārce; quamquam multum cōgitō, nōn possum rēctē respondēre."

Mārcus: "Id quod tū ā mē interrogāris multō facilius est quam id quod nōs interrogāmur ā magistrō. Difficile nōn est numerāre omnēs digitōs suōs, et manuum et pedum. Incipe ab ūndecim!"

Iūlia lacrimam dētergēns ab ūndecim numerāre incipit: "Ūndecim, duodecim, trēdecim, quattuordecim..." Hīc puella numerāre dēsinit atque "Cēterōs" inquit "numerōs nesciō."

Mārcus: "...quīndecim, sēdecim, septendecim, duodēvīgintī, ūndēvīgintī, vīgintī. Decem et decem sunt vīgintī. Tibi sunt vīgintī digitī."

Iūlia frātrem laudat: "Tū bene computās, Mārce."

Mārcus rīdēns "Laetor" inquit "quod ā sorōre meā laudor. Ā magistrō meō semper reprehendor, numquam laudor."

Iūlia: "Vērum nōn dīcis; nam sī bene computās, ā magistrō laudāris, nōn reprehenderis."

Mārcus: "At ab illō magistrō ego numquam laudor. Diodōrus mē laudāre nōn vult, quamquam saepe rēctē respondeō."

Iūlia: "Cūr tē laudāre nōn vult magister?"

Mārcus: "Quia mē malum discipulum esse putat. Ego vērō putō Diodōrum malum esse magistrum!"

Iūlia: "Quid? Nōnne doctus est magister tuus?"

Mārcus: "Nōn dīcō 'eum indoctum esse', nam is multās rēs scit quās nōs discipulī nescīmus; sed malus est magister, quia nihil nōs docēre potest. Cum ille tergum vertit, nōs eum rīdēmus atque aliās rēs agimus — nec enim magister post sē aspicere potest ut Iānus! Et cum ille ē librō suō recitat, nōs semper dormīmus!"

Iūlia: "Vōsne dormītis magistrō recitante?"

Mārcus: "Nōn possumus nōn dormīre, cum magister doctus ē magnō librō recitāre incipit."

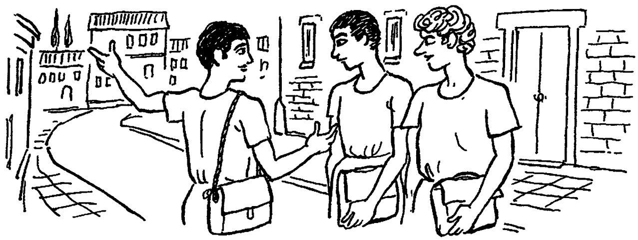
Iūlia: "Nōnne ā magistrō excitāminī?"

Mārcus: "Magister recitāns oculōs ā librō suō nōn tollit. Nihil igitur videt praeter librum, nihil audit praeter vōcem suam! Ergō nōs bene dormīmus, nec rūrsus excitāmur antequam is recitāre dēsinit; tum clāmōre magistrī īrātī excitāmur, nec

modo verbīs reprehendimur, sed etiam virgā verberāmur!"

Iūlia: "Sī magistrum rīdētis atque in lūdō dormītis, rēctē reprehendiminī et verberāminī, neque enim in lūdō dormīre licet. Ego tē discipulum improbum nōn cōnsōlor, quod tergum tibi dolet, at dēlector lacrimīs tuīs!"

Mārcus: "Putāsne mē lacrimāre? Immō magister mē lacrimantem facere nōn potest, etiam sī mē iterum atque iterum verberat. Ego putō bracchium eius dextrum tam dolēre quam tergum meum!"

COLLOQVIVM DVODEVICESIMVM

Persōnae: Sextus, Mārcus, Titus

Merīdiē discipulī "Valē" inquiunt, "magister!" atque ē lūdō exeunt.

In viā ante lūdum Sextus Mārcum interrogat: "Ubi est is servus quī solet tē hīc exspectāre?"

Mārcus breviter respondet: "Hodiē abest."

Titus: "Ergō necesse est tē ipsum rēs tuās portāre, ut ego et Sextus rēs nostrās ipsī portāmus."

Mārcus: "Cūr vōs semper sōlī in lūdum ītis?"

Titus: "Quia nōs in ipsō oppidō Tūsculō habitāmus, nōn procul ab oppidō, ut tū. Ego gaudeō quod mihi necesse nōn est servum mēcum habēre."

Mārcus: "At ego gaudeō quod mihi necesse nōn est tabulam et librōs portāre."

Sextus: "Id necesse est hodiē."

Mārcus rīdēns "Necesse nōn est" inquit, "sī vōs mēcum venītis ac rēs meās portātis!"

Titus: "Quid? putāsne nōs servōs esse tuōs?"

Sextus: "Mihi nōn licet tēcum venīre, nam domī māter mē exspectat."

Mārcus: "Itane mātrem tuam verēris, Sexte?"

Sextus, quī mātrem suam amat atque verētur ut fīlius probus, nihil ad hoc respondet.

Mārcus: "Certē vōs fīliī probī estis, sī semper rēctā viā ad mammās vestrās redītis!"

inter sē aspiciunt : Titus Sextum aspicit et Sextus Titum

Titus et Sextus inter sē aspiciunt. Paulō post trēs puerī simul per portam ex oppidō ēgrediuntur, Mārcus autem ipse librum et tabulam suam portat.

Dum puerī in viā ambulant, Sextus Mārcō "Ubi est" inquit "is servus quem dīcis hodiē abesse?"

Mārcus: "Putō Mēdum esse Rōmae, nam sciō puellam Rōmānam ab eō amārī. Mēdus dīcit 'amīcam suam esse fēminam pulcherrimam'."

Titus: "Omnēs virī id dīcere solent. Nōnne pater tuus dīcit 'fēminam pulcherrimam esse mātrem tuam'?"

Mārcus: "Saepe ita dīcit pater — et vērē dīcit. Itaque mātrī ōrnāmenta et vestīmenta pulchra largītur. Māter mea gemmīs et margarītīs clārissimīs ōrnātur."

Sextus: "Pater meus dīcit 'mātrem meam etiam sine ōrnāmentīs fēminam esse pulcherrimam'."

Mārcus: "Quārē id dīcit pater tuus? Ita mātrem tuam cōnsōlātur, quod nūlla eī dat ōrnāmenta."

Sextus: "Necesse nōn est fēminam fōrmōsam gemmīs et margarītīs ōrnārī."

Mārcus rīdēns "Ergō" inquit "necesse est mātrem tuam ita ōrnārī!"

Ad haec verba Sextus īrātus exclāmat: "Quid? Tūne dīcis 'mātrem meam fēminam turpem esse'?" simulque ōs Mārcī pugnō pulsat! Mārcus perterritus sē dēfendere cōnātur, sed Sextus corpus eius complectitur eumque ad terram iacit. Antequam Mārcus rūrsus surgere potest, Sextus, quī puer gravior est, super pectus eius cōnsīdit.

Sextus pugnum ante oculōs Mārcī tenēns "Dīc" inquit "'fēminam pulchriōrem esse mātrem meam quam tuam'!"

Mārcus: "Fēmina pulchrior est māter mea quam tua!"

Sextus īrātus "Prāvē dīcis" inquit, ac puerum iacentem pulsat.

Mārcus: "Quid mē pulsās? Dīcō id quod mē iubēs."

Sextus: "Iubeō tē 'mātrem *meam* pulchriōrem esse' dīcere."

Mārcus: "Atque ego id ipsum 'mātrem *meam* pulchriōrem esse' dīcō."

Sextus: "Nōn 'meam', sed 'tuam' dīcere oportet."

Mārcus: "Tuam."

Sextus: "Dīc tōtam sententiam: 'Māter tua pulchrior est quam mea'."

Mārcus: "Iam ipse dīcis 'mātrem meam pulchriōrem esse'!"

Sextus: "Id nōn dīcō, sed tē ita dīcere iubeō."

Mārcus: "Cūr igitur mē pulsās, cum id dīcō?"

Sextus: "Quia prāvē dīcis. Iam dīc rēctē!"

Mārcus: "Rēctē!"

Sextus: "Etiamne mē rīdēre audēs? Iam satis est. Hoc accipe!" Ita dīcēns Sextus nāsum Mārcī pugnō pulsat.

Mārcus perterritus Titum vocat: "Tite! Tite! Dēfende mē ab hōc puerō barbarō!"

Statim Titus, quī sanguinem dē nāsō Mārcī fluere videt, Sextum ā tergō oppugnat. Sextus, quamquam puer fortis est, simul contrā duōs puerōs pugnāre nōn potest: iam is in viā dūrā iacet sub Titō et Mārcō, quī eum semel atque iterum pugnīs pulsant. Sextus sē locō movēre nōn potest, quod duo puerī super corpus eius sedent alter bracchia, alter crūra tenēns.

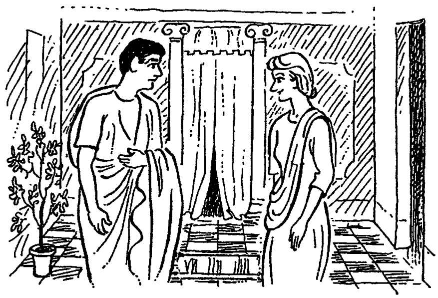
Tum Sextus “Aspicite caelum!” inquit, “Ecce nūbēs ātrae. Nōnne tempestātem ac fulgura verēminī?”

Eōdem tempore caelum magnō fulgure illūstrātur atque imber cadere incipit. Titus et Mārcus, quī fulgura ac tonitrum verentur, statim surgunt et Sextum in viā iacentem relinquunt. Titus librum tabulamque suam tollit et rēctā viā ad oppidum currit.

Item Mārcus rēs suās tollit atque abīre vult, cum tabulam Sextī in mollī herbā apud viam iacēre videt. Quid tum facit Mārcus? Tabulam Sextī capit tabulamque suam in locō eius pōnit. Deinde sōlus per imbrem ambulat ad vīllam.

Postrēmō surgit Sextus. Vestīmenta eius sordida sunt, sanguis dē nāsō fluit, deest ūnus ē dentibus priōribus. Antequam ad oppidum īre incipit, tabulam in herbā iacentem tollit. Sextus, quī eam putat tabulam suam esse, Tūsculum ad mātrem redit.

COLLOQVIVM VNDEVICESIMVM

Persōnae: Fabia, Cornēlius

Cornēlius iam domī est apud Fabiam uxōrem, quae marītum adesse gaudet. Post merīdiem marītus et uxor in ātriō Sextum, fīlium suum, exspectant.

Fabia: "Ō, quam sōla hīc eram sine tē, mī Cornēlī! Sed iam gaudeō tē mēcum esse."

Cornēlius: "Ego nōn minus gaudeō mē esse domī apud tē, uxōrem meam amantissimam. In urbe Rōmā male mē habeō, sed Tūsculī semper dēlector domō meā pulcherrimā..."

Fabia: "Num domō tuā plūs dēlectāris quam uxōre tuā?"

Cornēlius: "Scīs nihil ā mē plūs amārī quam tē, mea Fabia. Hāc domō dēlector et quia ipsa per sē pulchra est et quia hīc uxōrem meam pulcherrimam aspiciō."

Fabia: "Mē quoque dēlectat domus nostra, quamquam minor est quam aliae domūs nec signīs deōrum ōrnātur."

Cornēlius: "Sciō multās domōs Tūsculānās et māiōrēs et meliōrēs esse quam nostram atque columnīs et signīs pulchriōribus ōrnārī, nec tamen haec domus mihi vidētur minus pulchra esse. Domūs hominum dīvitum signīs deārum magnificīs ōrnantur — domus mea fēminā ōrnātur optimā et pulcherrimā!"

rēs pulchra (esse) mihi vidētur = rem pulchram esse putō

Fabia: "Verbīs magnificīs scīs tū laudāre et uxōrem et domum tuam, Cornēlī. Mihi quoque haec domus pulchra vidētur, nec

ūllum peristȳlum flōribus pulchriōribus ōrnātur quam nostrum; sed hoc ātrium nimis obscūrum est."

Cornēlius: "Cum sōl lūcet, ātrium nostrum satis clārum est. Iam vērō caelum nūbibus ātrīs operītur, itaque obscūrum est ātrium."

Fabia caelum obscūrum aspicit et "Rēctē dīcis" inquit, "Sed, nesciō quōmodo, merīdiē prope tam obscūrum est quam vesperī."

Cornēlius: "Nōn merīdiēs, sed hōra septima est."

Fabia: "Iamne hōra septima est? Ubi igitur est Sextus? Nōn multō post merīdiem ē lūdō redīre solet. Quid eum in viā agere putās?"

Cornēlius: "Nesciō. Sunt puerī puerī..."

Fabia: "At Sextus semper rēctā viā domum redit."

Cornēlius: "Sī improbī sunt discipulī, ūsque ad hōram septimam in lūdō tenentur ā magistrō."

Fabia: "Sextus nōn est discipulus improbus. Praetereā ille lūdī magister pigerrimus numquam discipulōs suōs post merīdiem tenet: hōrā sextā omnēs domum remittit, neque eōs post merīdiem revenīre iubet — ut aliī magistrī."

domum = ad domum

Cornēlius: "Ego nōn putō pigrum esse magistrum Sextī. Certē nōn optimus est magister, sed tamen melior est quam tū putās. Nōnne fīlium nostrum bene legere, scrībere, computāre docet?"

Fabia: "Sextus discipulus industrius ac prūdēns est, ut scīs; ergō bene discit, quamquam male docētur ā magistrō pigrō atque stultō!"

Cornēlius: "Ita sunt mātrēs discipulōrum: sī fīliī eārum male discunt, magistrum accūsant 'eum'que 'male docēre' dīcunt; sī autem bene discunt fīliī, nōn magistrum, sed discipulōs laudant."

Fabia: “Nōnne licet mihi laudāre Sextum? An putās tuum Sextum malum esse discipulum?”

Cornēlius: “Id nōn dīcō. Sciō Sextum bonum discipulum esse, nec vērō Diodōrum malum esse magistrum putō.”

Fabia: “Cūr igitur aliī parentēs fīliōs suōs ad aliōs magistrōs mittunt?”

Cornēlius: “Nōn omnēs id faciunt. Fīliī Iūliī ab eōdem magistrō docentur ac fīlius noster.”

Fabia: “Sciō Diodōrum adhūc quattuor discipulōs habēre, quōrum duo sunt fīliī Iūliī; sed ante paucōs mēnsēs octō discipulōs habēbat. Iamne intellegis malum esse magistrum, quī ā discipulīs suīs relinquitur?”

Cornēlius: “Certē nōn pēior lūdī magister est Diodōrus quam ille quī mē Rōmae docēbat.”

Fabia: “Neque Sextus, ut ego putō, pēior discipulus est quam tū apud magistrum tuum erās.”

Cornēlius: “Ergō optimus discipulus est Sextus!”

Fabia: “Hīs verbīs nōn modo Sextum, sed etiam tē ipsum laudās, Cornēlī.”

Cornēlius: “Ego ipse nōn plūs mē laudō quam magister meus mē laudābat: semper enim dīcēbat ‘optimum mē esse discipulum’.”

Fabia: “Itane dīcēbat magister tuus?”

Cornēlius: “Ita, atque vērē dīcēbat; nam cēterī discipulī omnēs pēiōrēs erant: male computābant, male scrībēbant, male recitābant, quia cotīdiē in lūdō dormiēbant nec magistrō pārēbant — ego sōlus bene computābam, bene scrībēbam, bene recitābam, quia numquam in lūdō dormiēbam, sed omnia verba magistrī audiēbam et semper eī pārēbam!”

Fabia: “Sī hoc vērum est, tū certē optimus erās omnium discipulōrum!”

Cornēlius: “Rēctē dīcis, Fabia: ego optimus discipulus eram!”

Fabia: “Tacē, Cornēlī! Nōn oportet sē ipsum ita laudāre. Num vērē eōdem modō ā magistrō tuō laudābāris?”

Cornēlius: “Iīs ipsīs verbīs laudābar ā magistrō meō. Sed iam taceō. Hoc tantum addō: Cum ita mē laudō, simul laudō magistrum meum; ego enim bonus discipulus eram et bene discēbam, quod ab optimō magistrō docēbar.”

Fabia: “Cūr cēterī discipulī tam male docēbantur ab illō magistrō optimō?”

Cornēlius: “Nōn male docēbantur, sed tamen male discēbant, quia ipsī tam pigrī erant quam fīlius Iūliī.”

Fabia: “Utrum fīlium dīcis, māiōremne an minōrem?”

Cornēlius: “Fīlium eius māiōrem dīcō, eum cui praenōmen est Mārcus.”

Fabia: “Rēctē dīcis, Cornēlī. Is enim discipulus omnium pigerrimus est atque tam stultus quam puer barbarus!”

Cornēlius: “Nimis sevēra es, Fabia. Discipulum pigrum esse Mārcum sciō — Iūlius ipse id dīcit —, nec tamen putō eum stultiōrem esse quam cēterōs discipulōs.”

Fabia: “Ergō Mārcus, putō, tam prūdēns est discipulus quam Sextus noster! Nōnne tibi satis est laudāre malum magistrum — etiamne discipulum eius pessimum laudāre audēs? Verbīs tuīs laudantibus omnēs rēs in contrāriam partem vertis!”

Tum Cornēlius rīdēns “Id nōn dīcis” inquit “cum pulchritūdinem tuam laudō!” — sed eō ipsō tempore ātrium illūstrātur clārissimō fulgure atque māximus tonitrus audītur. Verba Cornēliī propter tonitrum ā Fabiā nōn audiuntur.

COLLOQVIVM VICESIMVM

Persōnae: Diodōrus, Tlēpolemus, Symmachus

Diodōrus, lūdī magister, quī laetātur discipulōs improbōs iam abesse, suum Tlēpolemum servum vocat.

Tlēpolemus intrāns silentium dominī animadvertit eumque interrogat: “Valēsne, domine?”

Diodōrus: “Nōn rēctē valeō, Tlēpoleme. Fessus sum. Caput dolet — et bracchium dextrum.”

Tlēpolemus: “Cūr medicum nōn adīs?”

Diodōrus: “Medicus stultus est. Ipse melius mē sānāre possum. Prīmum ēsse et bibere volō, tum dormīre. Affer mihi cibum!”

Exit Tlēpolemus. Paulō post pānem et duōs piscēs et pōculum aquae plēnum dominō affert.

Diodōrus aquam vidēns “Quid?” inquit, “Aquamne mihi affers?”

Tlēpolemus: “Merīdiē aquam bibere oportet.”

Diodōrus: “Servōs oportet aquam bibere. Ego nōn aquam, sed vīnum bibere volō.” vīnum -ī *n*

Tlēpolemus: “Sine pecūniā vīnum tibi emere nōn possum, nec tū mihi ūllam pecūniam dās.”

Diodōrus sacculum nummōrum plēnum servō ostendit atque “Hodiē” inquit “nummōs habeō. Nescīsne kalendās Iūniās esse hodiē? Kalendīs mercēdem accipiō ā discipulīs. Iam bonum vīnum emere possum.”

Tlēpolemus: "Ego ad tabernam ībō vīnumque tibi emam."

Diodōrus: "Bene faciēs. Ecce pecūnia." Magister servō suō dēnārium dat.

Servus ad ōstium versus gradum facit, cum Diodōrus "Manē!" inquit, "Nōlī abīre! Ipse ad tabernam ībō."

vīs-ne *mē* tē-cum ven*īre?* (: iubēs-ne mē... v.?) volō *tē*... man*ēre* (: iubeō tē... m.)

Tlēpolemus: "Vīsne mē tēcum venīre? Ego vīnum feram."

Diodōrus: "Volō tē hīc manēre. Vīnum ē tabernā nōn feram, sed illīc bibam. Redde mihi nummum!"

Servus dominō dēnārium reddēns "Paulum bibe!" inquit, "Cūrā corpus tuum!"

"Tū officium tuum cūrā!" inquit Diodōrus, "Nōn medicus, sed servus meus es."

Tlēpolemus: "Quid vīs mē facere?"

Magister epistulam prōmit atque "Hanc epistulam" inquit "volō tē ad Lūcium Iūlium Balbum ferre."

Tlēpolemus: "Ubi habitat ille?"

"Aspice per hanc fenestram!" inquit Diodōrus, "Vidēsne illum montem?"

Tlēpolemus per fenestram apertam montem Albānum aspicit. Inter Tūsculum et montem Albānum parva vallis interest.

"Videō" inquit Tlēpolemus, "Est mōns Albānus."

angustus -a -um ↔ lātus

Diodōrus: "Vīlla Iūliī sub illō monte sita est, nec vērō ab hōc locō cernī potest; sed ecce via angusta quae ad vīllam fert. Age, discēde!"

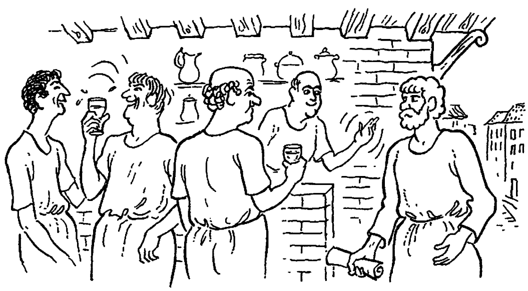
facere *imp* fac! facite!

Tlēpolemus: "Quid est in epistulā?"

Diodōrus: "Nihil ad tē, serve! Modo fac officium tuum! Valē!"

Tlēpolemus discēdit epistulam magistrī ferēns.

Sōlus Diodōrus pānem et piscēs ēst atque paulum aquae bibit. Hodiē autem, quamquam fessus est, post cibum nōn dormit,

sed statim domō exit. Magister viam angustam intrat, ubi tabernam obscūram adit. Ea taberna plena est hominum bibentium quī inter sē colloquuntur, aliī clāmant rīdentque, aliī canunt. Iam Diodōrus quoque ē magnō pōculō vīnum bibit, dum colloquitur cum amīcīs.

“Salvē, lūdī magister!” inquit ūnus ē bibentibus.

Diodōrus pōculum tollēns “Et tū salvē, Symmache!” inquit.

Symmachus: “Quid agis? puerōs nōn docēs?”

Diodōrus: “Quid tū, medice? aegrōs nōn cūrās?”

Symmachus: “Hōc annī tempore paucī sunt aegrī.”

Diodōrus: “Mihi sunt paucī discipulī — quōs merīdiē domum remittō, neque eōs post merīdiem revenīre iubeō. Sex hōrās puerōs docēre satis est mihi! Nunc vērō vīnum bibere volō.”

Symmachus: “Merīdiē nōn vīnum, sed aquam bibere oportet.”

Diodōrus: “Cūr nōn lac bibere mē iubēs, medice, ut parvulum īnfantem?”

Symmachus: “Sī vīs sānus vīvere, paulum vīnī bibe! Cūrā corpus tuum!”

Diodōrus: “Semper mē paulum bibere iubēs, sed ipse plūra pōcula bibis quam ego.”

Symmachus: “Ego rēctē valeō, nec plūs bibō quam opus est. Tē autem male valēre videō, Diodōre, ac medicus tuus sum.”

Diodōrus: “Ego satis bene valeō, quamquam fessus sum atque caput mihi dolet.”

sanguinem mittere = vēnam aperīre

Symmachus: "Ergō sanguis tibi superest. Vīsne me sanguinem mittere tibi?"

Diodōrus: "Nōlō profectō! Iam satis dolet bracchium. Eō modō mē sānāre nōn potes."

Symmachus: "Mēne malum esse medicum putās?"

Diodōrus: "Immō optimum tē esse medicum putō. Sed hoc quod mē fessum ac dolentem facit nūllus medicus potest sānāre."

Symmachus: "Quid est hoc quod ā nūllō medicō sānārī potest?"

Diodōrus: "Quod ego malus sum magister! Discipulī meī male discunt nec mihi pārent..."

Symmachus: "Atque ego optimum tē esse magistrum putābam."

Diodōrus: "Parentēs id nōn putant, neque igitur līberōs suōs ad mē mittere volunt."

Symmachus: "Quot discipulī sunt tibi?"

Diodōrus: "Adhūc quattuor; sed mox iī quoque mē relinquent."

Symmachus: "Cūr hoc metuis?"

Diodōrus: "Quia Iūlius, pater duōrum discipulōrum, mox epistulam leget in quā scrībō 'discipulum improbum ac pigrum esse eius fīlium māiōrem' — id quod vērum est!"

Symmachus: "Etiam sī vērum est, necesse nōn erat tē id scrībere. Certē Iūlius nōn minus īrātus erit tibi, quod tū fīlium eius māiōrem nihil docēre potes, quam mihi iam est, quia ego nōn possum sānāre fīlium eius minōrem."

Diodōrus: "Nesciēbam tē eius familiae medicum esse. Sed cūr fīlium Iūliī sānāre nōn potes?"

Symmachus: "Profectō possum. Puer pede tantum aeger est, atque etiam sine medicō mox sānus erit. Neque igitur, ut nunc putō, necesse erat sanguinem eī mittere. Iūlius dīcit 'fīlium suum propter medicum iam nōn sōlum pede, sed etiam bracchiō aegrum esse, atque mē esse malum medicum!'"

Diodōrus: "Nōlī id cūrāre, Symmache!"

Symmachus: "Facile est hoc dīcere, sed Iūlius mē rūrsus arcessere nōn vult nec mihi mercēdem meam dare."

Diodōrus: "Īdem Iūlius iam dīcet 'mē esse lūdī magistrum pessimum', neque mihi ex hōc diē mercēdem dabit. Sed ego id nōn cūrō. Iam nōlō puerōs docēre. Lūdum meum claudam. Dum discipulōs pigrōs litterās et numerōs docēre cōnor, nūllum mihi tempus vacuum est ad librōs meōs."

Symmachus: "At quōmodo tū vīvēs sine mercēde?"

Diodōrus: "Ego neque uxōrem neque līberōs habeō. Paulum mihi satis est. Omnēs rēs meās vēndam praeter librōs: etiam sī nihil aliud possidēbō, parvō bene vīvere poterō."

parvum -ī *n* = paulum

Symmachus: "Etiamne vīnō carēbis?"

Diodōrus: "Sī necesse erit, aquam bibam — dum bonōs librōs legam."

Symmachus: "Quōs tū 'bonōs librōs' dīcis?"

Diodōrus: "Multōs 'bonōs librōs' dīcere possum, sed in prīmīs librōs Platōnis, in quibus Sōcratem cum amīcīs colloquentem facit. Semper dēlector cum legō sermōnēs illōs clārissimōs, quamquam multa sunt in iīs quae ego nōn bene intellegō; neque Aristotelēs, discipulus Platōnis doctissimus, facilior esse mihi vidētur. Iam vērō Epicūrī librōs legere incipiam."

in prīmīs = ante aliōs omnēs
Platō -ōnis *m*
Sōcratēs -is *m*
Aristotelēs -is *m*
Epicūrus -ī *m*

Symmachus: "Quis est Epicūrus?"

Diodōrus: "Epicūrus est philosophus Graecus, ut Sōcratēs et Platō et Aristotelēs."

philosophus -ī *m*

Symmachus: "Ego numquam philosophum audiō aut legō. Cūr tū philosophōs Graecōs ita dīligis?"

Diodōrus: "Quia philosophī nōs rēctē beātēque vīvere docent. Nōlī putāre, Symmache, hominī satis esse corpus cūrāre: etiam mentem cūrāre opus est, neque id fierī potest sine librīs philosophōrum. Is sōlus beātus esse mihi vidētur cui nōn modo corpus sānum est, sed etiam mēns sāna in corpore sānō."

mēns mentis *f* ↔ corpus

Symmachus: “Ego beātē vīvō ac mentem sānam habeō, quamquam philosophōs nōn legō neque deōs vereor.”

Diodōrus: “Epicūrus docet deōs rēs hūmānās nōn cūrāre.”

Symmachus: “Ego putō nūllōs esse deōs. Tūne Iovem cēterōsque deōs verēris?”

Diodōrus. “Nōn vereor eōs, ut mē docet Epicūrus. Sed, nesciō quōmodo, multās rēs videō quae incertum mē faciunt. Sī nūllus est deus, quōmodo sōl et stēllae movērī possunt? unde oriuntur ventī et imbrēs? quis fulgura tonitrūsque efficit?”

Symmachus: “Interrogā Epicūrum, magistrum tuum!”

particula = parva pars
atomus -ī *f*

Diodōrus: “Sī Epicūrum rēctē intellegō, ‘haec omnia per sē fierī’ dīcit. Praetereā dīcit, ut ante eum Dēmocritus, ‘omnem rem, omnem māteriam efficī ex partibus minimīs, quae semper moventur.’ Eae particulae minimae, quae dīvidī nōn possunt, Graecē appellantur ‘atomī’.”

cōnstāre ex = efficī ex

Symmachus pōculum tollēns “Quid?” inquit, “Etiamne hoc pōculum ex minimīs particulīs cōnstāre putās? Cum tam stultē loqueris, nōn putō mentem tibi sānam esse!”

nātūra -ae *f*
Lucrētius -ī *m*

Diodōrus: “Adhūc incertus sum, sed iam plūra dē nātūrā rērum legam apud Epicūrum et apud Lucrētium.”

Symmachus: “Quis est Lucrētius?”

Diodōrus: “Est discipulus Epicūrī Rōmānus. Sex librōs eius possideō quibus titulus est *Dē rērum nātūrā*.”

ex-haurīre ↔ implēre

Hīc Symmachus pōculum exhauriēns “Bene valē” inquit, “discipule Epicūrī!” Sed eō ipsō tempore fulgur clārissimum tabernam obscūram illūstrat, sequente tonitrū māximō.

“Iuppiter Optime Māxime!” exclāmat medicus perterritus, dum pōculum eī ē manū lābitur.

Diodōrus rīdēns “Vidēsne” inquit “pōculum tuum cōnstāre ex particulīs minimīs?”

COLLOQVIVM VNVM ET VICESIMVM

Persōnae: Diodōrus, Symmachus, Sextus

Viae oppidī, quae paulō ante plēnae erant hominum, iam propter tonitrum atque imbrem vacuae sunt. Hominēs enim fulgura tonitrumque metuunt neque per imbrem ambulāre volunt. Diodōrus quoque cum amīcō suō Symmachō sub tēctō manet. Iterum atque iterum taberna obscūra fulgure clārissimō illūstrātur. Inter tonitrūs amīcī colloquī ac vīnum bibere pergunt. Medicus iam novum pōculum vīnī plēnum tenet.

Diodōrus autem pōculum vacuum in mēnsā pōnit et "Tempus iam est" inquit "domum mē redīre. Post merīdiem hōram dormīre soleō."

Symmachus: "Per hunc tonitrum dormīre nōn potes. Manē sub tēctō atque alterum pōculum bibe mēcum!"

Diodōrus: "Num melius est bibere quam dormīre?"

Symmachus: "Certē vīnum bibere melius est quam per imbrem frīgidum ambulāre. Ecce vacuae sunt viae. Nēmō per hunc imbrem inter tot fulgura ambulāre audet."

Diodōrus alterum pōculum vīnī poscit. Tum viam aspiciēns puerum sōlum ambulantem videt atque "Vidēsne" inquit "parvum puerum quī nec fulgura nec imbrem metuit?"

Symmachus puerum vocat: "Heus, puer! Venī sub tēctum! Nōlī per imbrem frīgidum ambulāre!"

heus! : audī!
sub + *abl/acc:*
manē sub tēct*ō*
venī sub tēct*um*

Ad vōcem Symmachī puer sē vertit et tabernam adit. Nōn sōlum ūmida, sed etiam sordida sunt vestīmenta eius, atque faciēs cruōre et sordibus operītur. Itaque Diodōrus nōn cognōscit discipulum suum Sextum, neque Sextus in tabernā obscūrā magistrum suum cognōscit.

Symmachus puerum sordidum spectāns exclāmat: "Ō, quam sordidus es, puer! Unde venīs et quō īs?"

Sextus respondet: "Ē lūdō veniō et domum eō."

At Symmachus "Nōn rēctā viā" inquit "ē lūdō venīs."

Hīc taberna novō fulgure illūstrātur. Symmachus cruōrem in faciē puerī cōnspiciēns "Quid?" inquit, "unde est cruor ille? Num magister lūdī ōs tuum ita pulsāvit?"

Simul Sextus magistrum suum inter hominēs bibentēs cognōscit et "Salvē" inquit, "magister!"

Symmachus Diodōrō "Tūne" inquit "eius puerī es magister?"

"Ita sum" inquit Diodōrus, "Iam discipulum meum cognōscō. Sextus est discipulus meus optimus."

Ad hoc Symmachus "At tū" inquit "magister es sevērissimus, sī discipulum tuum optimum pugnō pulsāvistī!"

Diodōrus: "Ego nōn pulsāvī eum."

Symmachus: "Sed ecce cruor in faciē puerī. Aliquis ōs et nāsum eius pulsāvit. Quis tē pulsāvit, puer?"

Tacente Sextō, Diodōrus "Certē" inquit "is cum aliīs puerīs pugnāvit et ab iīs pulsātus est."

Symmachus: "Nōn magistrum, sed discipulum interrogāvī. Tū respondē, Sexte: ā quō pulsātus es?"

Sextus: "Ā Mārcō pulsātus sum. Sed ego ipse Mārcum pulsāvī."

Diodōrus: "Cūr tū Mārcum pulsāvistī?"

Sextus: "Quia puer improbus est. Prīmum dīxit 'mātrem meam turpem esse', deinde mē 'puerum barbarum' appellāvit! Itaque eum pulsāvī!"

Diodōrus: "Profectō nōn sine causā Mārcum pulsāvistī. Ego tē nōn reprehendō. Sed quid tū ipse ab eō pulsātus es? Nōn putō Mārcum tam validum esse quam tē."

Sextus: "Nōn ā Mārcō sōlō, sed ā Mārcō et Titō pulsātus sum. Duo puerī mē ūnum pulsāvērunt!"

Diodōrus: "Ubi pugnāvistis?"

Sextus: "Pugnāvimus in viā nōn procul ā portā."

Symmachus: "Cūr tam sordida est vestis tua?"

Sextus: "Quia humī iacuī. Sed vestis Mārcī tam sordida est quam mea: is quoque humī iacuit..." Sīc Sextus dē pugnā puerōrum nārrāre pergit.

Symmachus, postquam omnia audīvit, "Iam satis nōbīs nārrāvistī" inquit "dē pugnā vestrā. Ostende mihi tabulam tuam! Magister iam dīxit 'tē esse discipulum optimum'."

Sextus medicō tabulam ostendit, in quā litterae scrīptae sunt.

Symmachus litterās legere cōnātur et "Hās litterās foedās" inquit "vix legere possum."

Diodōrus: "Quid ais? Nōnne pulchrae tibi videntur litterae Sextī? Ego illās litterās laudāvī: dīxī 'Sextum et pulchrē et rēctē scrīpsisse'."

Symmachus: "Tūne hās litterās foedās laudāvistī? Neque sōlum foedē, sed etiam prāvē scrīpsit discipulus tuus optimus! Itane tū eum scrībere docuistī?"

"Ego Sextum pulchrē et rēctē scrībere docuī" inquit Diodōrus, "Dā mihi tabulam!" Et, postquam tabulam in manūs sūmpsit: "Quid hoc est? Tūne hās litterās scrīpsistī?"

Sextus: "Quārē id mē interrogās, magister? Certē ego litterās scrīpsī, atque tū eās laudāvistī: dīxistī 'mē pulcherrimē et rēctissimē scrīpsisse'."

Diodōrus: "Hae litterae foedissimae ā tē scrīptae nōn sunt.

ferre:
ferō ferimus
fers fertis
fert ferunt

Nōn tua, sed Mārcī est haec tabula. Cūr tū tabulam Mārcī tēcum fers? Vōsne tabulās mūtāvistis?"

Sextus: "Nesciēbam mē tabulam aliēnam ferre. Sed iam intellegō Mārcum tabulās mūtāvisse. Eum putō meam tabellam sūmpsisse."

Symmachus: "Cūr Mārcus tabellās mūtāvit?"

Diodōrus: "Stultē interrogās, medice. Mārcus patrī suō tabellam Sextī ostendet atque dīcet 'sē eās litterās pulchrās scrīpsisse'."

Symmachus: "Et simul Sextus patrī suō hanc tabellam ostendet atque dīcet 'Mārcum hās litterās foedās scrīpsisse'."

Diodōrus: "Rēctē dīcis. Sed neque Iūlius, pater Mārcī, neque Cornēlius, pater Sextī, fīliō suō crēdet. Iam nōn sōlum Iūlius, sed etiam Cornēlius dīcet 'mē esse pessimum magistrum'!"

Sextus: "Meus pater mihi crēdet: scit enim mē nōn mentīrī. Ego semper vērum dīcō ac parentibus meīs pāreō."

Symmachus: "Sī id vērum est, profectō nōn sōlum bonus discipulus es, sed etiam bonus fīlius."

Diodōrus: "Bonus fīlius semper rēctā viā ē lūdō domum redīre dēbet."

Sextus: "Ego rēctā viā redīre soleō. Hodiē vērō Mārcus rīdēns dīxit 'mē, ut fīliolum probum, semper rēctā viā ad mammam meam redīre!' Ita Mārcus mē sēcum dūxit."

*dūc*ere
*dūx*isse
dū*x*- < dū*cs*-

Symmachus: "Ergō nōn parentibus, sed Mārcō pāruistī hodiē."

Sextus: "Est ut dīcis: Mārcō pāruī — sed paulō post pulsāvī eum! Iam rēctā viā domum ībō ac parentibus meīs nārrābō hoc quod vērum est: 'Mārcum mātrem meam fēminam turpem et mē puerum barbarum appellāvisse!' Tum māter nōn mihi, sed Mārcō īrāta erit, atque gaudēbit puerum illum improbum ā mē pulsātum esse!"

Hoc dīcēns Sextus ex tabernā exit et domum īre pergit.

COLLOQVIVM ALTERVM ET VICESIMVM

Persōnae: Dōrippa,Anniō, Albīnus

Sōla in cubiculō suō Dōrippa forem clausam aspicit, tum ad fenestram apertam accēdit, unde Tiberim flūmen spectat et pontem Fabricium, quī dūcit ad parvam īnsulam in mediō flūmine sitam.

pōns pontis *m*

Dōrippa sīc loquitur sēcum: "Quid iam hīc exspectō? Ab omnibus amīcīs relinquor. Quārē maneō in hāc urbe, ubi nēmō mihi est amīcus?" Tum oculōs terget atque ē cubiculō exit.

Iānitor, cui nōmen est Sanniō, Dōrippam ēgredientem interrogat: "Quō īs, Dōrippa?"

Sanniō -ōnis *m*

Dōrippa intrā līmen resistēns "Ad forum eō" inquit, "Nōlō sōla manēre in hāc domō. Sī Lepidus revenit, nōlī admittere eum!"

Iānitor faciem Dōrippae trīstem aspiciēns "Numquam" inquit "tē trīstiōrem vīdī. Quid tibi est?"

*vid*ēre
*vīd*isse

Dōrippa: "Nūlla fēmina mē miserior vīvit, Sanniō. Melius est mē mortuam esse quam sine amīcīs in hāc urbe vīvere!"

mē *(abl)* miserior = miserior quam ego

Sanniō: "Quid ais: 'sine amīcīs'? Nūper nōn modo Lepidus amīcus, sed etiam Lȳdia amīca tua hīc fuērunt. Ipse vīdī Lepidum flōrēs tibi afferre."

Dōrippa flōrēs extrā līmen iacentēs iānitōrī mōnstrat et "Ecce" inquit "flōrēs Lepidī in viā. Nōlō flōrēs accipere ab illō virō

*da*re
*ded*isse

improbō. Nec hunc ānulum, quem ille mihi dedit, iam gerere volō." Dōrippa Sanniōnī magnum ānulum aureum ostendit.

"Ō, quam magnificum dōnum!" inquit Sanniō, "Tantum ānulum aureum numquam anteā mē vīdisse arbitror. Profectō vir dīvitissimus est amīcus tuus."

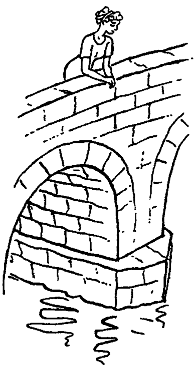
Dōrippa: "In flūmen eum iaciam!"

Sanniō: "Ain' tū? Lepidumne in flūmen iaciēs?"

Dōrippa: "Nōn Lepidum scīlicet, sed ānulum eius iaciam in Tiberim!"

Sanniō: "Nōlī stultē agere, Dōrippa, moneō tē! Tantus ānulus aureus magnī pretiī est. Quīn vēndis eum? Certē Albīnus, quī tabernam habet prope forum Rōmānum, magnum pretium dabit tibi."

At Dōrippa "Dōnum vēndere" inquit "nōn decet. Nec pecūnia mē miseram cōnsōlārī potest. Ego nōn modo hunc ānulum, sed etiam mē ipsam in Tiberim iacere volō! Valē, Sanniō!"

"Manē, Dōrippa! Sāna nōn es" inquit iānitor, nec vērō puellam miseram retinēre potest. Dōrippa rēctā viā ad Tiberim flūmen it ac statim pontem Fabricium intrat. In mediō ponte cōnsistit atque aquam spectat sub ponte fluentem. In speculō aquae videt imāginem suam. Puella tremēns atque horrēns oculōs claudit, deinde sē vertit ac pontem relinquit.

Quō it Dōrippa? Ad forum versus it. In viā quae ad forum dūcit Albīnum clāmāre audit: "Ōrnāmenta! Emite ōrnāmenta!"

Dōrippa ad tabernam accēdit.

"Salvē, Dōrippa!" inquit Albīnus, "Vīsne ōrnāmentum?"

Dōrippa: "Nōlō ōrnāmentum emere, sed hunc ānulum aureum vēndere volō. Quantum pretium mihi dabis?"

Albīnus, postquam ānulum in manūs sūmpsit, "Nōn magnī pretiī" inquit "est iste ānulus."

Dōrippa: "Quantum dabis?"

Albīnus: "Octō sēstertiōs."

Dōrippa: "Mē dērīdēs! Putāsne mē tantum atque tam pulchrum ānulum aureum octō sēstertiīs vēndere. Nōn sum ego tam stulta!"

"Iste ānulus nōn est aureus" inquit Albīnus, "Audī!" et ānulum in mēnsam iacit.

Ānulus tinnit: "Tintintin..."

Dōrippa: "Ānulum tinnīre audiō. Quid igitur?"

Albīnus: "Nōn ut aurum, sed ut ferrum tinnit iste ānulus: est ānulus ferreus aurō opertus. Nunc vērō audī ānulum aureum!" Albīnus ānulum aureum prōmit eumque iacit in mēnsam.

*operī*re
*operu*isse
*opert*um esse

Dōrippa: "Certē nōn eōdem modō tinniunt ānulī."

Albīnus: "Neque eiusdem pretiī sunt. Hic ānulus ex aurō pūrō factus est, ānulus tuus ex ferrō, quod tenuī aurō operītur. Bene factus est ānulus tuus, nec tamen mē fallere potes."

Dōrippa: "Nōlō ego tē fallere, Albīne. Iam vērō intellegō Lepidum, quī ānulum ferreum mihi dedit, falsum amīcum esse. Quantī est ānulus aureus?"

quantī est? = quantī pretiī est?

Albīnus Dōrippae ānulum aureum gemmātum ostendit et "Hic ānulus" inquit "centum sēstertiīs cōnstat. Tālem ānulum habet amīca tua Lȳdia."

Dōrippa: "Quōmodo Lȳdia tantō pretiō ānulum emere potuit?"

*pos*se
*potu*isse

Albīnus: "Ipsa tantam pecūniam nōn habet, sed nūper ad tabernam meam vēnit cum amīcō pecūniōsō, quī nummīs numerātīs ānulum aureum gemmātum ēmit et Lȳdiae dedit."

Dōrippa: "Facile erat amīcum Lȳdiae fallere. Cūr nōn ānulum ferreum eī vēndidistī?"

*vēnd*ere
*vēndid*isse

Albīnus: "Ego ānulōs ferreōs neque emō neque vēndō."

Dōrippa ānulum suum capit et iterum ad Tiberim flūmen abit.

COLLOQVIVM VICESIMVM TERTIVM

Persōnae: Iānitor, Tlēpolemus, Dāvus

In vīllā Iūliī Tlēpolemus, postquam epistulam iānitōrī trādidit, intrā forēs respōnsum Iūliī exspectat. Canis īrātus dentēs ostendit ac fremit. Tabellārius vērō canem vīnctum nōn timet.

dī-*mitt*ere
dī-*mīs*isse
dī-*miss*um esse

Paulō post redit iānitor. "Epistulam" inquit "dominō trādidī; ille mē dīmīsit sine respōnsō. Necesse est tē respōnsum opperīrī."

red-īre
red-*i*isse
red-*it*ūrum esse
(inf fut)

Tlēpolemus: "Sed erō meō prōmīsī 'mē brevī tempore reditūrum esse.' Neque enim aliōs habet servōs."

Iānitor: "Quis est iste dominus pauper cui ūnus servus est?"

Tlēpolemus: "Est Diodōrus, lūdī magister. Certē nōn dīves est erus meus, sed vir doctus est, quī multōs librōs habet et Latīnōs et Graecōs."

Iānitor: "Sed magnī pretiī sunt librī. Quōmodo pauper magister tot librōs emere potest?"

Tlēpolemus: "Erus meus nec uxōrem nec līberōs habet. Nōn multum eī necessārium est, nec vērō sine librīs potest vīvere. Cum puerōs nōn docet, librōs legit philosophōrum Graecōrum. Nōn putō eum umquam ante mediam noctem dormītum īre."

Α α : alpha
Β β : bēta
Γ γ : gamma

Iānitor: "Ego sine librīs bene vīvō, neque enim legere sciō. Tūne scīs Graecē legere?"

Tlēpolemus: "Sciō nōmina litterārum: *alpha, bēta, gamma...*"

Iānitor: "Nōlī mihi Graecē loquī! Eam linguam nōn intellegō."

Tlēpolemus: "Graecē nec loquī nec legere sciō, sed sciō Latīnē legere."

Iānitor: "Ergō lege mihi id quod in solō īnscrīptum est īnfrā hanc imāginem."

Tlēpolemus: "C-A ca, V-E vē: ca-vē, C-A ca, N-E-M nem: ca-nem: cavē canem!" V littera dīcitur 'ū'

Iānitor: "Profectō vir doctus es!"

Tlēpolemus: "Nōn tam doctus quam erus meus. Nēmō mē legere docuit; sed saepe Diodōrum puerōs docentem audiō, ita litterās et syllabās discō."

Iānitor: "Meus quoque dominus est vir doctus, ego vērō servus indoctus sum ac stultus. Litterās Latīnās nesciō. Dominus dīcit 'mē tam stultum esse quam canem meum!'"

Tlēpolemus: "Fortasse nōn tam stultus est canis tuus: certē ūnam litteram scit."

Iānitor: "Quam litteram?"

"Canis īrātus R litteram plānius dīcit quam homō" inquit Tlēpolemus baculum tollēns, "Audī!"

Canis rūrsus fremere incipit: "Rrrr!" Tum vērō, tonitrū territus, post iānitōrem recēdit atque ululāre incipit: "Uuuū!"

"Atque canis territus tam plānē dīcit litteram V" inquit iānitor, "Sed stultus est quod tonitrū terrētur."

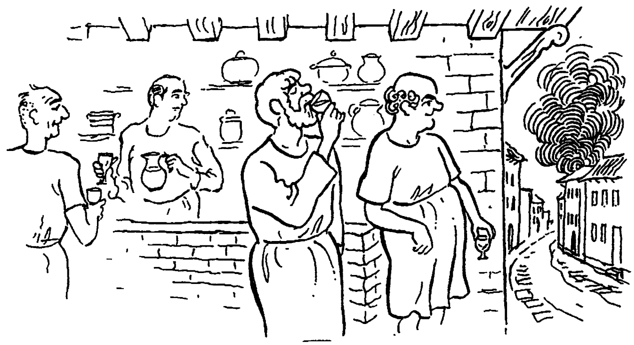
Tlēpolemus: "Nōn stultus, sed prūdēns est quī tonitrum metuit."

Exit Dāvus ex ātriō; quī tabellārium cōnspiciēns "Quārē hīc manēs?" inquit, "Quid exspectās?"

Tlēpolemus: "Respōnsum exspectō dominī tuī."

Dāvus: "Tempus perdis. Tibi respōnsum nōn dabitur hodiē, crās magistrō dabitur ā Mārcō. Quīn hinc discēdis? Num quid vīs?"

"Nōlō plūs temporis perdere. Redeō ad dominum meum. Valēte!" inquit Tlēpolemus, atque ab iīs discēdit.

COLLOQVIVM VICESIMVM QVARTVM

Persōnae: Diodōrus, Symmachus, Tlēpolemus

ab-īre
ab-iisse

Postquam Sextus abiit, magister pōculum suum exhaurit et “Ego quoque” inquit “redīre volō, etsī nēmō domī mē opperītur.”

Symmachus: “Nōnne iānitor cūstōdit domum tuam?”

Diodōrus: “Mihi, ut magistrō pauperrimō, ūnus tantum est servus, neque is nunc domī est.”

Symmachus: “Quid servus tuus agit forīs?”

Diodōrus: “Multa sunt servī meī officia. Hodiē tabellārius est: epistulam fert ad patrem Mārcī, neque eum ante hōram nōnam reditūrum esse putō. Sed eō absente canis meus ferōx domum cūstōdit.”

domus ārdet

Symmachus: “Ergō nōn opus est tē iam redīre. Quīn hīc exspectās dum dēsinit imber ac tonitrus? Mox sōl rūrsus lūcēbit.”

Diodōrus caelum spectāns “Id nōn arbitror” inquit, “Ecce nova nūbēs ātra oritur.”

Item Symmachus caelum intuētur et “Nōn nūbēs” inquit, “sed fūmus est.”

Diodōrus: “Fūmus? Unde venit ille fūmus?”

Symmachus: “Semper ex igne venit fūmus. Ego aliquam domum ārdēre putō.”

Subitō aliquis magnā vōce "Incendium!" clāmāre incipit, atque brevī tempore viae oppidī implentur hominibus, quī omnēs in eam partem currunt unde fūmus oritur. Diodōrus quoque et Symmachus ē tabernā exeunt atque cēterōs sequuntur.

incendium -ī *n* = domus ārdēns

"Quō īmus?" interrogat Diodōrus.

"In eam partem ubi tū habitās, putō" respondet Symmachus.

Diodōrus quoque currere incipit.

Paulō post Diodōrus ante domum suam ārdentem cōnsistit. Intrā forēs clausās canis vīnctus ululat.

"Age, aperī iānuam, Diodōre! Solve canem tuum!" clāmat aliquis, dum aliī magnō cum strepitū forēs frangere cōnantur.

Diodōrus continuō clāvem prōmit, forēs aperit et canem territum solvit. Canis laetus ē domō excurrit. At dominus, etsī propter fūmum crassum vix spīrāre potest, in mediam domum prōcēdit librōs suōs quaerēns. Tandem, ūnō librō captō, recēdit, ac vix vīvus intrā forēs lābitur.

ex-currere

capere
cēpisse
captum esse

Eō ipsō tempore Tlēpolemus revertitur. "Ubi est erus meus?" inquit.

"Intrā līmen iacet" respondet aliquis, "Tū servā dominum tuum!"

Vix haec verba dicta erant, cum Tlēpolemus per forēs apertās currit, dominum iacentem tollit eumque extrā forēs portat.

Diodōrus, quī ūnum librum manū tenet, oculōs aperit.

"Ō domine!" inquit Tlēpolemus, "Gaudeō tē vīvere!"

At magister "Mēne vīvere" inquit "sine domō ac sine librīs?"

Hīc advenit Symmachus et "Ō mī Diodōre!" inquit, "Quid tibi factum est?"

Diodōrus: "Nōnne vidēs domum meam ārdēre? Iuppiter mē perdidit. Egone hoc meruī? Quid male fēcī? Cūr mē sīc pūnīvit Iuppiter?"

Symmachus: "Ipse dīcis 'tē deōs nōn verērī.' Cūr igitur putās tē ā Iove pūnītum esse?"

Diodōrus: "Quia Iuppiter est deus caelī quī tonitrum ac fulgura efficit. Ille domum meam perdidit. Mihi necesse erit sub caelō apertō vīvere!"

Symmachus: "Certē sub tēctō vīvēs, Diodōre. Venī apud mē habitātum. Domus mea satis magna est."

Diodōrus: "Quid fīet lūdō ac discipulīs meīs?"

Symmachus: "Nūper dīxistī 'tē lūdum clausūrum esse.' Iam clausus est lūdus. Discipulī tuī novum magistrum quaerent. Neque iam opus est tē puerōs improbōs docēre: omne tempus tibi vacuum est ad librōs tuōs."

Diodōrus: "Quid mē dērīdēs, Symmache? Ex omnibus librīs meīs ūnum tantum servāvī."

Symmachus: "Quōmodo librum ex incendiō servāvistī? Tūne sōlus domum ārdentem intrāvistī?"

ex-īre
ex-*i*isse

Diodōrus: "Sōlus intrāvī, nec sōlus illinc exiī: servus meus, quī interim advēnerat, mē vix vīvum ē domō ārdentī tulit. Ecce servus fortis quī erum suum servāvit."

Tlēpolemus: "Antequam ego erum servāvī, ille canem suum servāverat."

"Nec sōlum canem servāveram, sed etiam hunc librum" inquit Diodōrus et medicō librum ostendit.

Symmachus: "Quī liber est iste?"

Diodōrus titulum aspiciēns "Lucrētiī" inquit "*Dē rērum nātūrā* liber sextus. Is est liber dē caelō ac dē tonitrū fulguribusque."

Symmachus: "Quid dīcit Lucrētius dē causā tonitrūs?"

con-currere = simul in eundem locum currere

Diodōrus: "Lucrētius dīcit 'tonitrum fierī quia nūbēs volantēs in caelō concurrunt ventīs pugnantibus...' Certē negat 'Iovem facere tonitrum'."

Symmachus: "Neque igitur Iuppiter tē pūnīvit."

DECLINATIONES

NOMINA

	Dēclīnātiō I		*Dēclīnātiō II*					
	sing	*plūr*	*sing*	*plūr*	*sing*	*plūr*	*sing*	*plūr*
nōm	hōr|a *f*	hōr|ae	serv|us *m*	serv|ī	liber *m*	libr|ī	verb|um *n*	verb|a
acc	hōr|am	hōr|ās	serv|um	serv|ōs	libr|um	libr|ōs	verb|um	verb|a
gen	hōr|ae	hōr|ārum	serv|ī	serv|ōrum	libr|ī	libr|ōrum	verb|ī	verb|ōrum
dat	hōr|ae	hōr|īs	serv|ō	serv|īs	libr|ō	libr|īs	verb|ō	verb|īs
abl	hōr|ā	hōr|īs	serv|ō	serv|īs	libr|ō	libr|īs	verb|ō	verb|īs
voc			serv|e					

Dēclīnātiō III

nōm	sōl *m*	sōl|ēs	leō *m*	leōn|ēs	vōx	vōc|ēs	nōmen *n*	nōmin|a
acc	sōl|em	sōl|ēs	leōn|em	leōn|ēs	vōc|em	vōc|ēs	nōmen	nōmin|a
gen	sōl|is	sōl|um	leōn|is	leōn|um	vōc|is	vōc|um	nōmin|is	nōmin|um
dat	sōl|ī	sōl|ibus	leōn|ī	leōn|ibus	vōc|ī	vōc|ibus	nōmin|ī	nōmin|ibus
abl	sōl|e	sōl|ibus	leōn|e	leōn|ibus	vōc|e	vōc|ibus	nōmin|e	nōmin|ibus
nōm	nāv|is *f*	nāv|ēs	urb|s *f*	urb|ēs	mōns *m*	mont|ēs	mar|e *n*	mar|ia
acc	nāv|em	nāv|ēs	urb|em	urb|ēs	mont|em	mont|ēs	mar|e	mar|ia
gen	nāv|is	nāv|ium	urb|is	urb|ium	mont|is	mont|ium	mar|is	mar|ium
dat	nāv|ī	nāv|ibus	urb|ī	urb|ibus	mont|ī	mont|ibus	mar|ī	mar|ibus
abl	nāv|e	nāv|ibus	urb|e	urb|ibus	mont|e	mont|ibus	mar|ī	mar|ibus

	Dēclīnātiō IV				*Dēclīnātiō V*			
nōm	man|us *f*	man|ūs	corn|ū *n*	corn|ua	di|ēs *m*	di|ēs	r|ēs *f*	r|ēs
acc	man|um	man|ūs	corn|ū	corn|ua	di|em	di|ēs	r|em	r|ēs
gen	man|ūs	man|uum	corn|ūs	corn|uum	di|ēī	di|ērum	r|eī	r|ērum
dat	man|uī	man|ibus	corn|ū	corn|ibus	di|ēī	di|ēbus	r|eī	r|ēbus
abl	man|ū	man|ibus	corn|ū	corn|ibus	di|ē	di|ēbus	r|ē	r|ēbus

Dēcliīnātiō I et II: adiectīva

		m	*f*	*n*	*m*	*f*	*n*
sing	*nōm*	magn|us	magn|a	magn|um	nūll|us	nūll|a	nūll|um
	acc	magn|um	magn|am	magn|um	nūll|um	nūll|am	nūll|um
	gen	magn|ī	magn|ae	magn|ī	nūll|īus	nūll|īus	nūll|īus
	dat	magn|ō	magn|ae	magn|ō	nūll|ī	nūll|ī	nūll|ī
	abl	magn|ō	magn|ā	magn|ō	nūll|ō	nūll|ā	nūll|ō
plūr	*nōm*	magn|ī	magn|ae	magn|a	nūll|ī	nūll|ae	nūll|a
	acc	magn|ōs	magn|ās	magn|a	nūll|ōs	nūll|ās	nūll|a
	gen	magn|ōrum	magn|ārum	magn|ōrum	nūll|ōrum	nūll|ārum	nūll|ōrum
	dat	magn|īs	magn|īs	magn|īs	nūll|īs	nūll|īs	nūll|īs
	abl	magn|īs	magn|īs	magn|īs	nūll|īs	nūll|īs	nūll|īs

Dēclīnātiō III: adiectīva

		m / f	*n*	*m / f*	*n*	*m / f*	*n*
sing	*nōm*	brev|is	brev|e	prūdēns	prūdēns	melior	melius
	acc	brev|em	brev|e	prūdēns	prūdēns	melior	melius
	gen	brev|is	brev|is	prūdent|is	prūdent|is	meliōr|is	meliōr|is
	dat	brev|ī	brev|ī	prūdent|ī	prūdent|ī	meliōr|ī	meliōr|ī
	abl	brev|ī	brev|ī	prūdent|ī	prūdent|ī	meliōr|e	meliōr|e
plūr	*nōm*	brev|ēs	brev|ia	prūdent|ēs	prūdent|ia	meliōr|ēs	meliōr|a
	acc	brev|ēs	brev|ia	prūdent|ēs	prūdent|ia	meliōr|ēs	meliōr|a
	gen	brev|ium	brev|ium	prūdent|ium	prūdent|ium	meliōr|um	meliōr|um
	dat	brev|ibus	brev|ibus	prūdent|ibus	prūdent|ibus	meliōr|ibus	meliōr|ibus
	abl	brev|ibus	brev|ibus	prūdent|ibus	prūdent|ibus	meliōr|ibus	meliōr|ibus

ADIECTIVA ET ADVERBIA

Comparātiō

	adiectīvum	*adverbium*	*adiectīvum*	*adverbium*
positīvus	rēct|us -a -um	rēct|ē	brev|is -e	brev|iter
comparātīvus	rēct|ior -ius -iōr|is	rēct|ius	brev|ior -ius -iōr|is	brev|ius
superlātīvus	rēct|issim|us -a -um	rēct|issimē	brev|issim|us -a -um	brev|issimē

NVMERI

1	ūn|us -a um	I	prīm|us -a -um	11	ūndecim	XI	ūndecim|us -a -um
2	du|o -ae -o	II	secund|us	12	duodecim	XII	duodecim|us
3	tr|ēs -ia	III	terti|us	13	trēdecim	XIII	tertiu|s decim|us
4	quattuor	IV	quārt|us	14	quattuordecim	XIV	quārt|us decim|us
5	quīnque	V	quīnt|us	15	quīndecim	XV	quīnt|us decim|us
6	sex	VI	sext|us	16	sēdecim	XVI	sext|us decim|us
7	septem	VII	septim|us	17	septendecim	XVII	septim|us decim|us
8	octō	VIII	octāv|us	18	duodēvīgintī	XVIII	duodēvīcēsim|us
9	novem	IX	nōn|us	19	ūndēvīgintī	XIX	ūndēvīcēsim|us
10	decem	X	decim|us				
20	vīgintī	XX	vīcēsim|us	200	ducent|ī -ae -a	CC	ducentēsim|us -a -um
30	trīgintā	XXX	trīcēsim|us	300	trecent|ī	CCC	trecentēsim|us
40	quadrāgintā	XL	quadrāgēsim|us	400	quadringent|ī	CCCC	quadringentēsim|us
50	quīnquāgintā	L	quīnquāgēsim|us	500	quīngent|ī	D	quīngentēsim|us
60	sexāgintā	LX	sexāgēsim|us	600	sescent|ī	DC	sescentēsim|us
70	septuāgintā	LXX	septuāgēsim|us	700	septingent|ī	DCC	septingentēsim|us
80	octōgintā	LXXX	octōgēsim|us	800	octingent|ī	DCCC	octingentēsim|us
90	nōnāgintā	XC	nōnāgēsim|us	900	nōngent|ī	DCCCC	nōngentēsim|us
100	centum	C	centēsim|us	1000	mīlle	M	mīllēsim|us

PRONOMINA

Persōnālia

nōm	ego	tū		nōs	vōs
acc	mē	tē	sē	nōs	vōs
dat	mihi	tibi	sibi	nōbīs	vōbīs
abl	mē	tē	sē	nōbīs	vōbīs

Possessīva

me|us -a -um	noster -tr|a -tr|um
voc mī	
tu|us -a -um	vester -tr|a -tr|um
su|us -a -um	

Dēmōnstrātīva

		m	*f*	*n*	*m*	*f*	*n*	*m*	*f*	*n*
sing	*nōm*	i|s	e|a	i|d	hic	haec	hoc	ill|e	ill|a	ill|ud
	acc	e|um	e|am	i|d	hunc	hanc	hoc	ill|um	ill|am	ill|ud
	gen.	e|ius	e|ius	e|ius	huius	huius	huius	ill|īus	ill|īus	ill|īus
	dat	e|ī	e|ī	e|ī	huic	huic	huic	ill|ī	ill|ī	ill|ī
	abl	e|ō	e|ā	e|ō	hōc	hāc	hōc	ill|ō	ill|ā	ill|ō
plūr	*nōm*	i|ī	e|ae	e|a	hī	hae	haec	ill|ī	ill|ae	ill|a
	acc	e|ōs	e|ās	e|a	hōs	hās	haec	ill|ōs	ill|ās	ill|a
	gen	e|ōrum	e|ārum	e|ōrum	hōrum	hārum	hārum	ill|ōrum	ill|ārum	ill|ārum
	dat	i|īs	i|īs	i|īs	hīs	hīs	hīs	ill|īs	ill|īs	ill|īs
	abl	i|īs	i|īs	i|īs	hīs	hīs	hīs	ill|īs	ill|īs	ill|īs

Interrogātīvum/relātīvum

		m	*f*	*n*			*m*	*f*	*n*
sing	*nōm*	qu|is/qu|ī	qu|ae	qu|id/qu|od	*plūr*	*nōm*	qu|ī	qu|ae	qu|ae
	acc	qu|em	qu|am	qu|id/qu|od		*acc*	qu|ōs	qu|ās	qu|ae
	gen	cu|ius	cu|ius	cu|ius		*gen*	qu|ōrum	qu|ārum	qu|ōrum
	dat	cu|i	cu|i	cu|i		*dat*	qu|ibus	qu|ibus	qu|ibus
	abl	qu|ō	qu|ā	qu|ō		*abl*	qu|ibus	qu|ibus	qu|ibus

[A] *Āctīvum*

Īnfīnītīvus

praes	amā|re	monē|re	leg|*e*re	audī|re	es|se
perf	amāv|isse	monu|isse	lēg|isse	audīv|isse	fu|isse
fut	amā|tū|rum esse	monit|ūr|um esse	lēct|ūr|um esse	audīt|ūr|um esse	fut|ūr|um esse

Imperātīvus

sing	amā	monē	leg|*e*	audī	es
plūr	amā|te	monē|te	leg|*i*te	audī|te	es|te

Indicātīvus

praesēns

sing 1	am|ō	mone|ō	leg|ō	audi|ō	s|*u*m
2	amā|s	monē|s	leg|*i*s	audī|s	es
3	ama|t	mone|t	leg|*i*s	audi|t	es|t
plūr 1	amā|mus	monē|mus	leg|*i*mus	audī|mus	s|*u*mus
2	amā|tis	monē|tis	leg|*i*tis	audī|tis	es|tis
3	ama|nt	mone|nt	leg|*u*nt	audi|*u*nt	s|*u*nt

imperfectum

sing 1	amā|ba|m	monē|ba|m	leg|ēba|m	audi|ēba|m	era|m
2	amā|bā|s	monē|bā|s	leg|ēbā|s	audi|ēbā|s	erā|s
3	amā|ba|t	monē|ba|t	leg|ēba|t	audi|ēba|t	era|t
plūr 1	amā|bā|mus	monē|bā|mus	leg|ēbā|mus	audi|ēbā|mus	erā|mus
2	amā|bā|tis	monē|bā|tis	leg|ēbā|tis	audi|ēbā|tis	erā|tis
3	amā|ba|nt	monē|ba|nt	leg|ēba|nt	audi|ēba|nt	era|nt

futūrum

sing 1	amā|b|ō	monē|b|ō	leg|a|m	audi|a|m	er|ō
2	amā|b|*i*s	monē|b|*i*s	leg|ē|s	audi|ē|s	er|*i*s
3	amā|b|*i*t	monē|b|*i*t	leg|e|t	audi|e|t	er|*i*t
plūr 1	amā|b|*i*mus	monē|b|*i*mus	leg|ē|mus	audi|ē|mus	er|*i*mus
2	amā|b|*i*tis	monē|b|*i*tis	leg|ē|tis	audi|ē|tis	er|*i*tis
3	amā|b|*u*nt	monē|b|*u*nt	leg|e|nt	audi|e|nt	er|*u*nt

perfectum

sing 1	amāv|ī	monu|ī	lēg|ī	audīv|ī	fu|ī
2	amāv|istī	monu|istī	lēg|istī	audīv|istī	fu|istī
3	amāv|it	monu|it	lēg|it	audīv|it	fu|it
plūr 1	amāv|imus	monu|imus	lēg|imus	audīv|imus	fu|imus
2	amāv|istis	monu|istis	lēg|istis	audīv|istis	fu|istis
3	amāv|ērunt	monu|ērunt	lēg|ērunt	audīv|ērunt	fu|ērunt

plūsquamperfectum

sing 1	amāv|era|m	monu|era|m	lēg|era|m	audīv|era|m	fu|era|m
2	amāv|erā|s	monu|erā|s	lēg|erā|s	audīv|erā|s	fu|erā|s
3	amāv|era|t	monu|era|t	lēg|era|t	audīv|era|t	fu|era|t
plūr 1	amāv|erā|mus	monu|erā|mus	lēg|erā|mus	audīv|erā|mus	fu|erā|mus
2	amāv|erā|tis	monu|erā|tis	lēg|erā|tis	audīv|erā|tis	fu|erā|tis
3	amāv|era|nt	monu|era|nt	lēg|era|nt	audīv|era|nt	fu|era|nt

Participium

praes	amā|ns -a|nt|is	monē|ns -e|nt|is	leg|ēns -ent|is	audi|ēns -ent|is	–
fut	amāt|ūr|us	monit|ūr|us	lēct|ūr|us	audīt|ūr|us	fut|ūr|us

[B] *Passīvum*

Īnfīnītīvus

praes	amā|rī	monē|rī	leg|ī	audī|rī
perf	amāt|um esse	monit|um esse	lēct|um esse	audīt|um esse

Indicātīvus

praesēns

sing 1	am|or	mone|or	leg|or	audi|or
2	amā|ris	monē|ris	leg|*e*ris	audī|ris
3	amā|tur	monē|tur	leg|*i*tur	audī|tur
plūr 1	amā|mur	monē|mur	leg|*i*mur	audī|mur
2	amā|minī	monē|minī	leg|*i*minī	audī|minī
3	ama|ntur	mone|ntur	leg|*u*ntur	audi|*u*ntur

imperfectum

sing 1	amā|ba|r	monē|ba|r	leg|ēba|r	audi|ēba|r
2	amā|bā|ris	monē|bā|ris	leg|ēbā|ris	audi|ēbā|ris
3	amā|bā|tur	monē|bā|tur	leg|ēbā|tur	audi|ēbā|tur
plūr 1	amā|bā|mur	monē|bā|mur	leg|ēbā|mur	audi|ēbā|mur
2	amā|bā|minī	monē|bā|minī	leg|ēbā|minī	audi|ēbā|minī
3	amā|ba|ntur	monē|ba|ntur	leg|ēba|ntur	audi|ēba|ntur

futūrum

sing 1	amā|b|or	monē|b|or	leg|a|r	audi|a|r
2	amā|b|*e*ris	monē|b|*e*ris	leg|ē|ris	audi|ē|ris
3	amā|b|*i*tur	monē|b|*i*tur	leg|ē|tur	audi|ē|tur
plūr 1	amā|b|*i*mur	monē|b|*i*mur	leg|ē|mur	audi|ē|mur
2	amā|b|*i*minī	monē|b|*i*minī	leg|ē|minī	audi|ē|minī
3	amā|b|*u*ntur	monē|b|*u*ntur	leg|e|ntur	audi|e|ntur

perfectum

sing 1	amāt|us sum	monit|us sum	lēct|us sum	audīt|us sum
2	amāt|us es	monit|us es	lēct|us es	audīt|us es
3	amāt|us est	monit|us est	lēct|us est	audīt|us est
plūr 1	amāt|ī sumus	monit|ī sumus	lēct|ī sumus	audīt|ī sumus
2	amāt|ī estis	monit|ī estis	lēct|ī estis	audīt|ī estis
3	amāt|ī sunt	monit|ī sunt	lēct|ī sunt	audīt|ī sunt

plūsquamperfectum

sing 1	amāt|us eram	monit|us eram	lēct|us eram	audīt|us eram
2	amāt|us erās	monit|us erās	lēct|us erās	audīt|us erās
3	amāt|us erat	monit|us erat	lēct|us erat	audīt|us erat
plūr 1	amāt|ī erāmus	monit|ī erāmus	lēct|ī erāmus	audīt|ī erāmus
2	amāt|ī erātis	monit|ī erātis	lēct|ī erātis	audīt|ī erātis
3	amāt|ī erant	monit|ī erant	lēct|ī erant	audīt|ī erant

Participium

perf	amāt|us	monit|us	lēct|us	audīt|us

NOTAE

abl	*ablātīvus*
acc	*accūsātīvus*
adv	*adverbium*
dat	*datīvus*
f	*fēminīnum*
fut	*futūrum*
gen	*genetīvus*
imp	*imperātīvus*
īnf	*īnfīnītīvus*
m	*masculīnum*
n	*neutrum*
nōm	*nōminātīvus*
perf	*perfectum*
plūr	*plūrālis*
praes	*praesēns*
sing	*singulāris*
voc	*vocātīvus*
1	*persōna prīma*
2	*persōna secunda*
3	*persōna tertia*
↔	*contrārium*
<	*ex*

COLLOQVIA PERSONARVM

Latin-English Vocabulary

HANS H. ØRBERG

LINGVA
LATINA
PER SE ILLVSTRATA

ABBREVIATIONS

abl	ablātīvus	ablative
acc	accūsātīvus	accusative
adi	adiectīvum	adjective
adv	adverbium	adverb
comp	comparātīvus	comparative
dat	datīvus	dative
f	fēminīnum	feminine
fut	futūrum	future
gen	genetīvus	genitive
imp	imperātīvus	imperative
indēcl	indēclīnābile	indeclinable
īnf	īnfīnītīvus	infinitive
m	masculīnum	masculine
n	neutrum	neuter
nōm	nōminātīvus	nominative
perf	perfectum	perfect
pl, plūr	plūrālis	plural
praes	praesēns	present
prōn	prōnōmen	pronoun
prp	praepositiō	preposition
sing	singulāris	singular
sup	superlātīvus	superlative
v.	vidē	see
voc	vocātīvus	vocative
1	persōna prīma	1st person
2	persōna secunda	2nd person
3	persōna tertia	3rd person

A

ā/ab *prp +abl*	from, of, by
ab-esse -sunt	be absent/away/distant
ab-īre -eunt -iisse	go away
absēns -entis *adi*	absent
ac/atque	and, as, than
ac-cēdere	go (to), come near
ac-cipere -iunt	receive, get
ac-currere	come running
accūsāre	accuse
ad *prp +acc*	to, towards, by, till
ad-dere	add
ad-esse -sunt	be present
ad-hūc	so far, still
ad-īre -eunt	go (to), approach
ad-mittere	let in, admit
ad-venīre -vēnisse	arrive
aeger -gra -grum	sick, ill
aegrōtāre	be ill
āēr āeris *m*	air
af-ferre	bring
agere	do
age agite	come on! well, now
agricola -ae *m*	farmer, peasant
āiō ais ait āiunt	say
ain' (tū)?	you don't say? really?
āla -ae *f*	wing
albus -a -um	white
aliēnus -a -um	somebody else's
ali-quī -qua -quod *adi*	some
ali-quid	something
ali-quis	somebody, some one
alius -a -ud	other, another
aliī... aliī	some... others
alter -era -erum	one, the other (of two)
amāns -antis *adi*	loving, beloved
amāre	love
ambulāre	walk
amīca -ae *f*	girlfriend
amīcus -ī *m*	friend
an	or
ancilla -ae *f*	female slave, servant
angustus -a -um	narrow
anim-ad-vertere	notice
animal -ālis *n*	animal, living being
annus -ī *m*	year
ante *prp +acc, adv*	in front of, before
anteā *adv*	formerly
ante-quam	before
antīquus -a -um	old, ancient
ānulus -ī *m*	ring
aperīre	open
apertus -a -um	open
appellāre	call, address
apud *prp +acc*	beside, near, by
aqua -ae *f*	water
aquila -ae *f*	eagle
arbitrārī	think, believe
arbor -oris *f*	tree
arcessere	send for, fetch
ārdēre	be on fire, burn
arma -ōrum *n pl*	arms
armātus -a -um	armed
ascendere	climb up, go up, mount
a-spicere -iunt	look at
at	but
āter -tra -trum	black, dark
atomus -ī *f*	atom
atque/ac	and, as, than
ātrium -ī *n*	hall
audēre	dare, venture
audīre	hear, listen
aureus -a -um	gold-, golden
auris -is *f*	ear
aurum -ī *n*	gold
aut	or
autem	but, however
avis -is *f*	bird

B

baculum -ī *n*	stick
bālāre	bleat
barbarus -a -um	foreign, barbarian
beātus -a -um	happy
bene	well
bēstia -ae *f*	beast, animal
bibere	drink
bonus -a -um	good
bracchium -ī *n*	arm
brevis -e	short, brief

C

cadere	fall
caelum -ī *n*	sky, heaven
calidus -a -um	warm, hot
campus -ī *m*	plain, field
canere	sing, play
canis -is *m/f*	dog
cantāre	sing
capere -iunt cēpisse	take, catch
caput -itis *n*	head
carēre *+abl*	be without, lack
castra -ōrum *n pl*	camp
cauda -ae *f*	tail
causa -ae *f*	cause, reason
cavēre	beware (of)
centum	a hundred
cernere	discern, perceive

certē	certainly, at any rate
certus -a -um	certain, sure
cēterī -ae -a	the other(s), the rest
cibus -ī *m*	food
clāmāre	shout
clāmor -ōris *m*	shout, shouting
clārus -a -um	bright, clear, famous
claudere -sisse -sum	shut, close
clausus -a -um	shut, closed
clāvis -is *f*	key
cōgitāre	think
cognōscere	get to know, recognize
col-loquī	talk, converse
colloquium -ī *n*	conversation, talk
collum -ī *n*	neck
color -ōris *m*	colour
columna -ae *f*	column
complectī	embrace
computāre	calculate, reckon
cōnārī	attempt, try
con-currere	meet, collide, clash
cōn-sīdere	sit down
cōn-sistere	stop, halt
cōnsōlārī	comfort, console
cōn-spicere -iunt	catch sight of, see
cōn-stāre	cost
cōnstāre ex	consist of
continuō *adv*	immediately
contrā *prp +acc*	against
contrārius -a -um	opposite, contrary
cor cordis *n*	heart
corpus -oris *n*	body
cotīdiē	every day
crās	tomorrow
crassus -a -um	thick, fat
crēdere *+dat*	believe, trust
cruor -ōris *m*	blood
crūs -ūris *n*	leg
cubiculum -ī *n*	bedroom, room
culter -trī *m*	knife
cum *prp +abl*	with
cum *coniūnctiō*	when, as
cūr	why
cūrāre	look after, care about
currere	run
cūstōdīre	guard

D

dare dedisse	give
dē *prp +abl*	(down) from, of, about
dea -ae *f*	goddess
dēbēre	owe, be obliged
decem	ten
decēre	be fitting, become
decimus -a -um	tenth
de-esse de-est dē-sunt	be lacking
dēfendere	defend
de-inde	afterwards, then
dēlectāre	delight, please
dēnārius -ī *m*	denarius (silver coin)
dēns dentis *m*	tooth
dē-rīdēre	laugh at, make fun of
dē-sinere	finish, stop
dē-tergēre	wipe off
deus -ī *m*	god
dexter -tra -trum	right
dīcere -xisse	say, call
diēs -ēī *m*	day
difficilis -e	difficult
digitus -ī *m*	finger
dīligere	love, be fond of
dī-mittere	send away, dismiss
dis-cēdere	go away, depart
discere	learn
discipulus -ī *m*	pupil, schoolboy
dīves -itis *adi*	rich
dīvidere	divide, separate
docēre	teach
doctus -a -um	learned, skilled
dolēre	ache, feel pain, grieve
domī *adv*	at home
domina -ae *f*	mistress
dominus -i *m*	master
domus -ūs *f, abl* -ō	house
acc/abl domum/-ō	home / from home
dōnum -ī *n*	gift, present
dormīre	sleep
dūcere -xisse	guide, lead, take
dum	while, as long as, until
duo -ae -o	two
duo-decim	twelve
duo-decimus -a -um	twelfth
duo-dē-vīgintī	eighteen
dūrus -a -um	hard
dux ducis *m*	leader, general

E

ē/ex *prp +abl*	out of, from, since
ea... *prōn, v.* is ea id	
ecce	see, look, here is
ef-ficere -iunt	make, cause
ego mē mihi	I, me
ē-gredī -iuntur	go out
emere ēmisse	buy
enim	for, in fact
epistula -ae *f*	letter
equus -ī *m*	horse
ergō	therefore, so

errāre wander, stray
erus -ī *m* master
esse est sunt fuisse be
ēsse ēst edunt eat
et and, also
  et... et both... and
etiam also, even, yet
  etiam sī even if
et-sī even if, although
ex/ē *prp +abl* out of, from, since
excitāre wake up, arouse
ex-clāmāre cry out, exclaim
ex-currere run out, rush out
exercitus -ūs *m* army
ex-haurīre drain, empty
ex-īre -eunt -iisse go out
ex-spectāre wait (for), expect
extrā *prp +acc* outside

F
facere -iunt fēcisse make, do
faciēs -ēī *f* face
facilis -e easy
fallere deceive
falsus -a -um false
familia -ae *f* domestic staff, family
fēmina -ae *f* woman
fenestra -ae *f* window
ferōx -ōcis *adi* fierce, ferocious
ferre tulisse carry, bring, bear
ferreus -a -um of iron, iron-
ferrum -ī *n* iron
ferus -a -um wild
fessus -a -um tired
fierī fit fiunt factum be done, become, happen
fīlia -ae *f* daughter
fīliolus -ī *m* little son
fīlius -ī *m*, *voc* fīlī son
flāre blow
flōs -ōris *m* flower
fluere flow
flūmen -inis *n* river
fluvius -ī *m* river
foedus -a -um ugly, hideous
folium -ī *n* leaf
foris -is *f* door
forīs *adv* outside, out of doors
fōrmōsus -a -um beautiful, pretty
fortasse perhaps, maybe
fortis -e strong, brave
forum -ī *n* square, market-place
frangere break, shatter
frāter -tris *m* brother
fremere growl
frīgidus -a -um cold
frōns -ontis *f* forehead
fugere -iunt run away, flee
fulgur -uris *n* flash of lightning
fūmus -ī *m* smoke

G
gaudēre be glad, be pleased
gemma -ae *f* jewel
gemmātus -a -um set with jewels
gerere wear, have
gladius -ī *m* sword
gradus -ūs *m* step
Graecus -a -um Greek
gravis -e heavy

H
habēre have
  sē habēre feel, be
habitāre dwell, live
herba -ae *f* grass
heus! hey! hello!
hic haec hoc this
hīc here
hinc from here
hinnīre neigh
hodiē today
homō -inis *m* human being, person
hōra -ae *f* hour
horrēre shudder
hortus -ī *m* garden
hūmānus -a -um human
humī *adv* on the ground

I
iacere -iunt throw
iacēre lie
iam now, already
iānitor -ōris *m* doorkeeper
id *prōn n*, *v.* is ea id that, it
īdem eadem idem the same
igitur therefore, so
ignis -is *m* fire
ille -a -ud that, he
illīc there
illinc from there
illūstrāre illuminate
imāgō -inis *f* picture
imber -bris *m* rain
immō no, on the contrary
imperāre order, command
implēre fill
im-pōnere place (in/on), put
im-probus -a -um bad, wicked

in *prp +abl*	in, on, at, among
prp +acc	into, to, against
incendium -ī *n*	fire
in-certus -a -um	uncertain
in-cipere -iunt	begin, start
in-doctus -a -um	ignorant
industrius -a -um	industrious, diligent
īnfāns -antis *m/f*	little child, baby
īnfrā *prp +acc*	below
inquit -iunt	says (he/she)
īn-scrībere	write on
īnsula -ae *f*	island
intellegere	understand
inter *prp +acc*	between, among
inter sē	one another
inter-esse	be between
interim	meanwhile
inter-rogāre	ask, question
intrā *prp +acc*	within, inside
intrāre	enter
intuērī	look at, watch
ipse -a -um	himself
īrātus -a -um	angry
īre eō eunt iisse	go
is ea id	he, she, it, that
iste -a -ud	this, that (of yours)
ita	so, in such a way
itaque	therefore
item	similarly, as well
iterum	again, a second time
iubēre	order, tell
Iūnius -ī (mēnsis)	June

K

kalendae -ārum *f pl*	the 1st (of the month)

L

lābī	slip, drop, fall
lac lactis *n*	milk
lacrima -ae *f*	tear
lacrimāre	shed tears, weep
laetārī	be glad, rejoice
laetus -a -um	glad, cheerful
largīrī	give generously
Latīnus -a -um	Latin
Latīnē	(in) Latin
lātrāre	bark
laudāre	praise
lectīca -ae *f*	litter, sedan
lectulus -ī *m*	(little) bed
lectus -ī *m*	bed
legere lēgisse	read
liber -brī *m*	book
līberī -ōrum *m pl*	children
licet	it is allowed, one may
līmen -inis *n*	threshold
lingua -ae *f*	tongue, language
littera -ae *f*	letter
locus -ī *m*	place
longus -a -um	long
loquī	speak, talk
lūcēre	shine
lūdus -ī *m*	school
lūdī magister	schoolmaster, teacher
lūna -ae *f*	moon
lupus -ī *m*	wolf
lūx lūcis *f*	light

M

magister -ī *m*	teacher
magnificus -a -um	magnificent, splendid
magnus -a -um	big, large, great
māior -ius -iōris *comp*	bigger, greater, older
male *adv*	badly
malus -a -um	bad, wicked, evil
mamma -ae *f*	mummy
māne *n indēcl*	morning
māne *adv*	in the morning
manēre	stay, remain
manus -ūs *f*	hand
margarīta -ae *f*	pearl
marītus -ī *m*	husband
māter -tris *f*	mother
māteria -ae *f*	material, substance
māximus -a -um *sup*	biggest, greatest
mē *acc/abl, v.* ego	me
mē-cum	with me
medicus -ī *m*	physician, doctor
medius -a -um	middle, mid
in mediā viā	in the middle of the road
melior -ius -iōris *comp*	better
mēns mentis *f*	mind
mēnsa -ae *f*	table
mēnsis -is *m*	month
mentīrī	lie
mercēs -ēdis *f*	wage, fee
merēre -uisse	earn, deserve
merīdiēs -ēī *m*	midday, noon
metuere	fear
meus -a -um, *voc* mī	my, mine
mīles -itis *m*	soldier
minimus -a -um *sup*	smallest
minor -us -ōris *comp*	smaller, younger
minus *adv*	less
miser -era -erum	unhappy, miserable
mittere mīsisse	send
sanguinem mittere	let blood
modo	only, just

modus -ī *m*	manner, way
mollis -e	soft
monēre	remind, advise, warn
mōns montis *m*	mountain
mōnstrāre	point out, show
mordēre	bite
mortuus -a -um	dead
movēre	move
mox	soon
multī -ae -a	many, a great many
multō *+comp*	much
multum	much
mūtāre	change, exchange

N

nam	for
nārrāre	relate, tell
nāsus -ī *m*	nose
nātūra -ae *f*	nature
nāvigāre	sail
nāvis -is *f*	ship
-ne	...?
nec *v.* ne-que/nec	and not, but not, nor
necessārius -a -um	necessary
necesse est	it is necessary, one must
negāre	deny, say that... not
nēmō, *acc* -inem	nobody, no one
ne-que/nec	and not, but not, nor
n. ... n.	neither... nor
n. enim	for... not
n. vērō	but... not
ne-scīre	not know
nīdus -ī *m*	nest
niger -gra -grum	black
nihil	nothing
nimis	too
nōlī -īte *+īnf*	don't...!
nōlle nōlō nōlunt	not want, be unwilling
nōmen -inis *n*	name
nōn	not
nōnāgintā	ninety
nōn-ne	... not?
nōnus -a -um	ninth
nōs nōbīs	we, us
noster -tra -trum	our, ours
novem	nine
novus -a -um	new
nox noctis *f*	night
nūbēs -is *f*	cloud
nūdus -a -um	naked, bare
nūllus -a -um -īus	no
num	...?
numerāre	count
numerus -ī *m*	number
nummus -ī *m*	coin, sesterce
numquam	never
nunc	now
nūper	recently

O

ō!	o!
obscūrus -a -um	dark
octāvus -a -um	eighth
octō	eight
oculus -ī *m*	eye
officium -ī *n*	duty, task
omnis -e	all, every
omnia *n pl*	everything
operīre -uisse -ertum	cover
oportet	it is proper, you should
opperīrī	wait for
oppidum -ī *n*	town
op-pugnāre	attack
optimus -a -um *sup*	best
opus est	it is needed
orīrī	rise
ōrnāmentum -ī *n*	ornament, jewel
ōrnāre	adorn
ōs ōris *n*	mouth
ōsculum -ī *n*	kiss
ostendere	show
ōstium -ī *n*	door
ovis -is *f*	sheep

P

pānis -is *m*	bread, loaf
parentēs -um *m pl*	parents
pārēre -uisse (*+dat*)	obey
pars partis *f*	part, direction
particula -ae *f*	particle
parvulus -a -um	little, tiny
parvus -a -um	little, small
pāstor -ōris *m*	shepherd
pater -tris *m*	father
patria -ae *f*	native country
paucī -ae -a	few, a few
paulum -ī *n*	little, a little
paulō post	soon after
pauper -eris *adi*	poor
pectus -oris *n*	breast
pecūnia -ae *f*	money
pecūniōsus -a -um	wealthy
pēior -ius -iōris *comp*	worse
per *prp +acc*	through, by
per sē	by itslef, alone
perdere -didisse	ruin, lose, waste
pergere	go on, proceed
peristȳlum -ī *n*	peristyle (courtyard)

persōna -ae *f*	character, person
perterritus -a -um	terrified
pēs pedis *m*	foot
pessimus -a -um *sup*	worst
petere	make for, seek, attack
philosophus -ī *m*	philosopher
piger -gra -grum	lazy
pīpiāre	chirp
piscis -is *m*	fish
plānē	plainly
plēnus -a -um	full
plōrāre	cry
plūrēs -a *comp*	more
plūs	more
pōculum -ī *n*	cup
pōnere	place, put
pōns pontis *m*	bridge
porta -ae *f*	gate
portāre	carry
portus -ūs *m*	harbour
poscere	demand, call for
posse potest potuisse	be able
possidēre	possess, own
post *prp +acc*	behind, after
posterior -ius -ōris	hindmost, rear
postrēmō *adv*	at last, finally
post-quam	after
prae-nōmen -inis *n*	first name
praeter *prp +acc*	besides, except
praetereā	besides
prāvus -a -um	faulty, wrong
pretium -ī *n*	price, value
prīmum *adv*	first
prīmus -a -um	first
in prīmīs	especially
prior -ius -iōris	front-, former
probus -a -um	good, honest
prō-cēdere	go forward, advance
procul	far, far away
profectō	indeed, certainly
proficīscī	set out, depart
prōmere	take out
prō-mittere	promise
prope *prp +acc*	near, near by
propter *prp +acc*	because of
prūdēns -entis *adi*	prudent, clever
puella -ae *f*	girl
puer -erī *m*	boy
pugna -ae *f*	fight
pugnāre	fight
pugnus -ī *m*	fist
pulcher -chra -chrum	beautiful, pretty
pulchritūdō -inis *f*	beauty
pullus -ī *m*	young (of an animal)

pulsāre	strike, hit, knock
pūnīre	punish
pūrus -a -um	clean, pure
putāre	think, suppose

Q

quaerere	look for
quam	how, as, than
quamquam	although
quantum -ī *n*	how much
quantus -a -um	how large, (as large) as
quārē	why
quārtus -a -um	fourth
quattuor	four
quattuor-decim	fourteen
-que	and
quī quae quod	who, which, the one who
quī quae quod (...?)	what, which
quia	because
quid (v. quis)	what, why
quid (num/sī q.)	anything, something
quiētus -a -um	quiet
quīn	why not
quīn-decim	fifteen
quīnque	five
quīntus -a -um	fifth
quis quae quid	who, what
quis quid (sī/num q.)	anyone, anything
quis-que quae- quod-	each
quō *adv*	where (to)
quod *coniūnctiō*	because, that
quō-modo	how
quoque	also, too
quot *indēcl*	how many, (as many) as

R

rāmus -ī *m*	branch
re-cēdere	go back, retire
recitāre	read aloud
rēctā (viā)	straight
rēctus -a -um	straight, right, correct
red-dere	give back
red-īre -iisse -itūrum	go back, return
re-linquere	leave
re-mittere	send back
reperīre	find
re-prehendere	blame, censure
rēs reī *f*	thing, matter, affair
re-sistere	halt
respondēre	answer
respōnsum -ī *n*	answer
re-tinēre	hold back
re-venīre	come back
re-vertī	turn back, return

rīdēre	laugh (at), smile
rīvus -ī *m*	brook
Rōmānus -a -um	Roman
rosa -ae *f*	rose
ruber -bra -brum	red
rūrsus	again

S

sacculus -ī *m*	small bag, purse
saccus -ī *m*	sack
saepe	often
salūtāre	greet
salvē -ēte	hallo, how do you do
sānāre	heal, cure
sanguis -inis *m*	blood
sānus -a -um	healthy, well
satis	enough
scīlicet	of course
scīre	know
scrībere -psisse -ptum	write
sē *acc/abl, dat* sibi	himself, herself
sē-cum	with him/her
secundus -a -um	second, favourable
sed	but
sē-decim	sixteen
sedēre	sit
semel	once
semper	always
sententia -ae *f*	sentence
sentīre	feel
septem	seven
septen-decim	seventeen
septimus -a -um	seventh
sequī	follow
sermō -ōnis *m*	talk, conversation
servāre	preserve, save
servus -ī *m*	slave, servant
sēstertius -ī *m*	sesterce (brass coin)
sevērus -a -um	stern, severe
sex	six
sextus -a -um	sixth
sī	if
sīc	in this way, so
signum -ī *n*	sign, statue
silentium -ī *n*	silence
silva -ae *f*	wood, forest
simul	at the same time
sine *prp +abl*	without
sinister -tra -trum	left
situs -a -um	situated
sōl sōlis *m*	sun
solēre	be accustomed
solum -ī *n*	soil, ground, floor
sōlum *adv*	only
sōlus -a -um	alone, lonely
solvere	untie
sordēs -ium *f pl*	dirt
sordidus -a -um	dirty
soror -ōris *f*	sister
spectāre	watch, look at
speculum -ī *n*	mirror
spīrāre	breathe
stāre	stand
statim	at once
stēlla -ae *f*	star
stertere	snore
strepitus -ūs *m*	noise, din
stultus -a -um	stupid, foolish
sub *prp +abl/acc*	under, at the foot of
subitō *adv*	suddenly
sūmere -mpsisse	take
super *prp +acc*	on
super-esse	be left, be in excess
suprā *prp +acc*	above
surgere	rise, get up
sus-tinēre	support
suus -a -um	his/her/their (own)
syllaba -ae *f*	syllable

T

tabella -ae *f*	writing-tablet
tabellārius -ī *m*	letter-carrier
taberna -ae *f*	shop, stall, pub
tabernārius -ī *m*	shopkeeper
tabula -ae *f*	writing-tablet
tacēre	be silent
tacitus -a -um	silent
tālis -e	such
tam	so, as, so much
tamen	nevertheless, yet
tandem	at length, at last
tangere	touch
tantum *adv*	only
tantus -a -um	so big, so great
tē *acc/abl, v.* tū	you
tē-cum	with you
tēctum -ī *n*	roof
tempestās -ātis *f*	storm
templum -ī *n*	temple
tempus -oris *n*	time
tenēre	hold, hold back
tenuis -e	thin
tergēre	wipe
tergum -ī *n*	back
terra -ae *f*	earth, ground, land
terrēre -uisse -itum	frighten
tertius -a -um	third
timēre	fear, be afraid (of)

tinnīre	ring, jingle
titulus -ī *m*	title
tollere	raise, pick up
tonitrus -ūs *m*	thunder
tot *indēcl*	so many
tōtus -a -um	the whole of, all
trā-dere	hand over, deliver
trē-decim	thirteen
tremere	tremble
trēs tria	three
trīstis -e	sad
tū, *acc/abl* tē, *dat* tibi	you
tum	then
turpis -e	ugly
tuus -a -um	your, yours

U

ubi	where
ūllus -a -um	any
ululāre	howl
umbra -ae *f*	shade, shadow
umerus -ī *m*	shoulder
ūmidus -a -um	wet, moist
umquam	ever
unde	from where
ūn-decim	eleven
ūn-decimus -a -um	eleventh
ūn-dē-vīgintī	nineteen
ūnus -a -um	one, only
urbs -bis *f*	city
ūsque	up to
ut	like, as
uter utra utrum	which (of the two)
uxor -ōris *f*	wife

V

vacuus -a -um	empty
valēre	be strong, be well
valē -ēte	goodbye
validus -a -um	strong
vallis -is *f*	valley
vehere	carry, convey
equō vehī	ride
velle volō vīs vult vol-	be willing
vēna -ae *f*	vein
vēndere -didisse	sell
venīre vēnisse	come
ventus -ī *m*	wind
verberāre	beat, flog
verbum -ī *n*	word
vērē	truly
verērī	fear
vērō *adv*	however, but
nec/neque vērō	but not
versus, ad... versus	towards
vertere	turn
vērum -ī *n*	truth
vērus -a -um	true
vesper -erī *m*	evening
vesperī *adv*	in the evening
vester -tra -trum	your, yours
vestīgium -ī *n*	footprint, trace
vestīmenta -ōrum *n pl*	clothes
vestis -is *f*	clothes
via -ae *f*	road, street
vīcēsimus -a -um	twentieth
vidēre vīdisse	see
vidērī (+*dat*)	seem
vīgintī	twenty
villa -ae *f*	country house, villa
vincīre	tie
vīnum -ī *n*	wine
vir -ī *m*	man, husband
virga -ae *f*	rod
vīvere	live, be alive
vīvus -a -um	living, alive
vix	hardly
vocābulum -ī *n*	word
vocāre	call
volāre	fly
vōs vōbis	you
vōx vōcis *f*	voice

Glossary for pp. II–IV

aeternus -a –um	eternal
capitulum -ī *n*	chapter
cōmoedia	comedy
continēre	contain
dēlīneāre	draw
exercitium -ī *n*	exercise
frequēns -entis *adi*	frequent
grammaticus -a -um	grammatical
grammatica –ae *f*	grammar
ignōtus -a -um	unknown
index -icis *m*	index, list
invenīre	find
iūs iūris *n*	right
legendum -ī -ō *gerundium*	reading
in legendō	in reading
legendus -a -um *gerundīvum*	to be read
legenda sunt	are to be read
his colloquiīs legendis	by reading these talks
margō -inis *m*	margin
memoria -ae *f*	memory
memoriā retinēre	remember
nārrātiō -ōnis *f*	narrative, story
ōrātōrius -a -um	oratorical, of a speech
ōrdō -inis *m*	order
pāgina -ae *f*	page
partītiō -ōnis *f*	division (into sections)
Partītiōnēs ōrātōriae	textbook of rhetoric by Cicero
proprietās -ātis *f*	ownership, property
reservāre	reserve
singulī -ae -a	each one of, every single
studiōsus -a -um	interested, diligent
suāvis -e	pleasant, delightful

HANS H. ØRBERG

LINGVA LATINA

PER SE ILLVSTRATA

FABELLAE LATINAE
ad cap. I–XXV

DOMVS LATINA
MMVI

LINGVA LATINA PER SE ILLVSTRATA
FABELLAE LATINAE ad cap. I–XXV

ISBN 87-90696-15-8
Domus Latina. www.lingua-latina.dk

Ex hīs fābulīs aliās (11, 12, 17, 18, 23) prīmum exarāvit vel adumbrāvit *Milena Minkova,* aliās (24, 25) discipulae Neāpolitānae.

Contents

PERSONAE

Aemilia, domina, māter Mārcī, Quīntī, Iūliae
Aemilius, mīles, frāter Aemiliae
Cornēlia, puella, fīlia Cornēliī et Fabiae
Cornēlius dominus, pater Sextī et Cornēliae
Dāvus, servus Iūliī
Dēlia, ancilla Aemiliae
Diodōrus, magister
Dōrippa, amīca Lȳdiae
Fabia, uxor Cornēliī
Grūmiō, tabernārius
Iūlia, puella, fīlia Iūliī et Aemiliae
Iūlius, dominus, pater Mārcī, Quīntī, Iūliae
Lēander, servus Iūliī
Lepidus, adulēscēns
Libanus, servus Cornēliī
Lȳdia, amīca Mēdī
Mārcus, puer, fīlius Iūliī et Aemiliae
Marīnus, adulēscēns, fīlius Mīciōnis
Medicus Tūsculānus
Mīciō, mercātor, pater Marīnī
Mopsus, tabernārius
Sanniō, iānitor
Sextus, puer, fīlius Cornēliī et Fabiae
Syra, ancilla Aemiliae

FABELLAE LATINAE

1. Prōvinciae Rōmānae (cap. I)

In imperiō Rōmānō multae sunt prōvinciae. Hispānia et Gallia sunt prōvinciae Rōmānae. Britannia quoque prōvincia Rōmāna est. Hispānia et Gallia et Britannia trēs prōvinciae in Eurōpā sunt. Ubi sunt prōvinciae Syria et Aegyptus? Syria in Asiā est, Aegyptus est in Āfricā. Britannia īnsula est. Num īnsulae sunt Gallia et Hispānia? Nōn sunt īnsulae; sed Corsica, Sardinia, Sicilia īnsulae sunt. Magna īnsula est Britannia. Sicilia quoque et Sardinia et Corsica magnae sunt īnsulae. Melita īnsula parva est.

Quid est Brundisium? Brundisium oppidum est. Quid est Dānuvius? Dānuvius est fluvius. Rhēnus quoque fluvius est. Rhēnus et Dānuvius sunt duo magnī fluviī in Eurōpā. Nīlus quoque magnus fluvius est. Estne Nīlus in Eurōpā? Nōn in Eurōpā, sed in Āfricā est Nīlus. Num Rhodus fluvius est? Nōn fluvius, sed īnsula est. Rhodus est īnsula Graeca. In Graeciā multae sunt īnsulae parvae et magnae.

INSVLA et OPPIDVM vocābula Latīna sunt. In vocābulō INSVLA sunt sex litterae: littera prīma I, secunda N, tertia S... I est littera et numerus. Numerī prīmī sunt I, II, III, litterae prīmae A, B, C.

2. Līberī et librī (cap. I–II)

Quid est Tūsculum? Tūsculum est oppidum Rōmānum. Estne magnum oppidum? Tūsculum nōn magnum, sed parvum oppidum est. Ubi est Tūsculum? Tūsculum est in Italiā.

Quis est Iūlius? Iūlius est vir Rōmānus. Cuius vir est? Vir Aemiliae est. Ubi est Iūlius? Est in oppidō Tūsculō. Estne Aemilia in oppidō? Nōn est.

Cornēlius: "Ubi est vir tuus, Aemilia?"

Aemilia: "Iūlius, vir meus, in oppidō Tūsculō est. Sed ecce Mārcus, fīlius meus, et Dēlia."

Cornēlius: "Quae est Dēlia?"

Aemilia: "Dēlia ancilla mea est."

Cornēlius: "Estne Syra quoque ancilla tua?"

Aemilia: "Dēlia et Syra et cēterae multae sunt ancillae meae. In familiā meā sunt multae ancillae multīque servī – et paucī līberī."

Cornēlius: "Quot līberī in familiā tuā sunt?"

Aemilia: "Trēs."

Cornēlius: "Quot fīliī et quot fīliae?"

Aemilia: "Duo fīliī et ūna fīlia. Fīliī meī sunt Mārcus et Quīntus, fīlia mea est Iūlia. In familiā meā sunt centum servī et trēs līberī."

Cornēlius: "Centum est magnus numerus! In meā familiā parvus numerus servōrum est. Neque magnus est numerus līberōrum meōrum."

Aemilia: "Quot sunt līberī tuī?"

Cornēlius: "Duo: ūnus fīlius, Sextus, et ūna fīlia, Cornēlia. Parvus est numerus *līberōrum* – sed numerus *librōrum* meōrum nōn parvus est! Librī meī sunt magnī et parvī, antīquī novīque: centum librī Latīnī et Graecī."

Aemilia: "Centum librī! Magnus est numerus librōrum tuōrum!"

Cornēlius: "Ecce liber meus novus; titulus librī est GRAMMATICA LATINA."

Līberī et *liber* duo vocābula masculīna sunt. *Līberī* est plūrālis, *liber* singulāris – plūrālis: *librī.*

3. Pater dormit (cap. I–III)

Iūlia, fīlia Iūliī et Aemiliae, est parva puella laeta quae cantat et rīdet. Sed iam nōn cantat puella neque rīdet, sed plōrat: “Uhuhū!” Cūr plōrat Iūlia? Puella plōrat quia Mārcus eam pulsat. Mārcus est puer improbus quī parvam puellam pulsat – et rīdet!

Aemilia audit fīliam quae plōrat.

Iūlia Iūlium vocat: “Pater! Pa-ater!”

Māter fīliam audit, neque pater eam audit.

Aemilia Iūlium nōn videt et Syram ancillam interrogat: “Ubi est vir meus? Iūlia eum vocat. Cūr nōn venit?”

Syra: “Dominus dormit.”

Aemilia: “Ō! Fīlia plōrat – et pater dormit!”

Iūlia: “Uhuhū! Mārcus mē pulsat!”

Mārcus rīdet: “Hahahae!”

Pater audit fīliam quae plōrat et fīlium quī rīdet. Iam nōn dormit Iūlius.

Iūlius venit et Aemiliam interrogat: “Cūr Iūlia plōrat et Mārcus rīdet?”

Aemilia respondet: “Mārcus rīdet, quia Iūlia plōrat, et Iūlia plōrat et tē vocat, quia Mārcus eam pulsat. Puer improbus est Mārcus!”

Iūlius Mārcum vocat. Mārcus venit et Iūlium īrātum videt, neque iam rīdet puer. Pater īrātus fīlium improbum verberat!

Iam nōn Iūlia, sed Mārcus plōrat.

4. Nummus Dāvī (cap. I–IV)

Aemilia, quae virum suum nōn videt, Dāvum interrogat: "Ubi est vir meus? Cūr nōn venit?"
Dāvus audit dominum, quī Mēdum vocat: "Venī, Mēde! Venī, improbe serve!"
Dāvus: "Audī! Dominus Mēdum vocat, sed Mēdus abest neque venit."
Aemilia: "Mēdus nōn venit quia pecūniam dominī suī habet. Is servus improbus est! Sed ecce venit vir meus."
Aemilia laeta est, quia Iūlius venit. Is īrātus est, et sacculum suum in mēnsā pōnit.
Iūlius: "Ecce sacculus meus. Iam nōn centum, sed tantum decem nummī in sacculō meō sunt. Cēterī nummī meī sunt in sacculō Mēdī!" Dominus suum Mēdum servum accūsat.
Aemilia: "Nōn decem, sed tantum novem sunt nummī in sacculō tuō."
Iūlius pecūniam numerat: "Ūnus, duo, trēs, quattuor, quīnque, sex, septem, octō, novem. Quid? Novem tantum? Cūr ūnus nummus abest?"
Aemilia: "Quia in sacculō Dāvī est, neque tuus, sed Dāvī est nummus.
Ecce Dāvus adest. Is nūllum tuum nummum habet. Nōn Dāvum, sed Mēdum accūsā!"
Dāvus: "Ecce parvus sacculus meus, domine. In sacculō ūnus est nummus, quī meus est."
Iūlius: "Ō Dāve, nummum habē, bone serve! Nōn meus, sed tuus est. Sūme sacculum tuum et discēde!"
Rīdet Aemilia. Iam Iūlius quoque rīdet neque Dāvum, servum probum, accūsat.
Dāvus sacculum suum sūmit et discēdit.
Iūlius: "Probus servus est Dāvus, eius est pecūnia quae in sacculō eius est. Sed mea est pecūnia quae est in sacculō Mēdī!"

5. Liber novus (cap. I–V)

Cornēlius est dominus Rōmānus, quī in oppidō Tūsculō habitat. Cornēlius duōs līberōs habet, Sextum fīlium et Cornēliam fīliam, et decem tantum servōs. Paucī sunt servī Cornēliī, quia Cornēlius nōn magnam pecūniam habet. Neque magnam vīllam habet Cornēlius, sed multōs librōs Latīnōs et Graecōs habet. Cornēlius est dominus quī librōs et litterās amat. Bonī et pulchrī librī eum dēlectant. Etiam Sextus, fīlius Cornēliī, librōs et litterās amat.

Cornēlius suum Libanum servum vocat: "Venī, Libane!"

Libanus venit et dominum salūtat: "Salvē, domine! Ecce, servus tuus adest."

Cornēlius salūtat servum suum: "Salvē, Libane! Tacē et audī!"

Servus tacet et audit.

Cornēlius eum interrogat: "Ubi est liber meus novus? Cūr hīc in mēnsā nōn est?"

Libanus tacet neque respondet.

Cornēlius imperat: "Respondē, serve!"

Libanus: "Nōn mē, sed fīlium tuum interrogā!"

Cornēlius: "Quid?"

Libanus: "Liber tuus novus est in cubiculō Sextī. Is habet librum tuum."

Cornēlius: "Quid agit puer cum librō meō?"

In cubiculō suō Sextus habet librum Cornēliī novum. Titulus librī est GRAMMATICA LATINA.

Sextus Cornēliam vocat: "Venī, Cornēlia! Ecce liber novus. Titulus eius est GRAMMATICA LATINA. In librō multa capitula sunt. Titulus capitulī prīmī est LITTERAE ET SYLLABAE. Ecce litterae Latīnae in pāginā prīmā: A, B, C, D, E, cēterae. Iam respondē, Cornēlia: quot litterae sunt in vocābulō LATINA?"

Cornēlia litterās numerat: "Ūna, duae, trēs, quattuor, quīnque, sex. In vocābulō LATINA sunt sex litterae: L, A, T, I, N, A."

Sextus: "Et quot syllabae?"

Co rnēlia: "Trēs: syllaba prīma LA, secunda TI, tertia NA."

Sextus rūrsus eam interrogat: "Vocābulum GRAMMATICA quot litterās habet?"

Cornēlia litterās numerat et respondet: "Decem."

Sextus: "Et quot syllabās?"

Cornēlia: "GRAM-MA-TI-CA: quattuor syllabās habet."

Cornēlius fīlium suum vocat: "Sexte, venī!"

Sextus pāret: ex cubiculō venit cum librō Cornēliī.

Pater īrātus fīlium interrogat: "Estne liber meus novus in cubiculō tuō?"

Sextus librum in mēnsā pōnit: "Nōn est in cubiculō meō. Ecce liber tuus in mēnsā tuā!"

Iam Cornēlius rīdet neque īrātus est. Pater, quem librī et litterae dēlectant, laetus est quia etiam fīlius librōs et litterās amat.

6. Puella in hortō (cap. I–V)

Iūlius, quī magnam pecūniam habet, in magnā et pulchrā vīllā habitat cum familiā suā. Vīlla eius habet ātrium et peristȳlum et multa cubicula. Iūlius et Aemilia trēs līberōs habent: duōs fīliōs, Mārcum et Quīntum, et ūnam fīliam, Iūliam. Iūlia parva puella est.

Ubi est fīlia Iūliī et Aemiliae? Iūlia est in hortō vīllae. Puella laeta rīdet et rosās carpit. Quot rosās carpit Iūlia? Quīnque rosās magnās et pulchrās carpit. Rosae Iūliam dēlectant.

Iūlia, quae sōla est in hortō, puerōs vocat: "Venīte, Mārce et Quīnte!"

Puerī ex peristȳlō veniunt et Iūliam in hortō vident.

Iūlia: "Ecce quīnque rosae. Vidēte rosās meās!"

Quīntus: "Quīnque parvus numerus est! In hortō est magnus numerus rosārum. Centum rosae hīc sunt!"

Mārcus: "Nōn centum tantum, sed mīlle rosae in hortō meō sunt."

Iūlia: "Nōn tuus est hortus!"

Mārcus: "Neque tuae sunt rosae!"

Puerī ab Iūliā discēdunt. Rosae eōs nōn dēlectant.

Iūlia rūrsus quīnque rosās pulchrās carpit. Quot rosās iam habet Iūlia? Puella nōn quīnque tantum, sed decem rosās habet: quīnque et quīnque sunt decem.

Estne decem magnus numerus? Nōn magnus numerus est, neque parvus.

Puella, quae rosās amat, laeta est et cantat.

Iūlius, pater Iūliae, ex vīllā venit. Iūlius, quī baculum habet, īrātus est et fīliam suam interrogat: "Estne Mēdus hīc in hortō?"

Iūlia respondet: "Nōn est. In hortō nūllus est servus, sed ecce fīlia tua hīc est. Salūtā mē, pater!"

Iūlius: "Salvē, mea fīlia!"

Iūlia: "Ecce decem rosae! Habē eās, pater! Tuae sunt rosae. Nōnne pulchrae sunt?"

Iūlius nōn respondet, sed Mēdum vocat: "Mēde! Venī, improbe serve!"

Iūlia interrogat: "Cūr improbus est Mēdus?" neque pater respondet, sed ab fīliā suā discēdit – sine rosīs.

Iūlia: "Cūr discēdit pater neque respondet? Is nōn amat rosās – num fīliam suam amat?" Iūlia iam nōn laeta est neque cantat.

Iūlius rūrsus Mēdum vocat: "Mēde! Me-ē-de!" sed Mēdus, quī nummōs dominī habet, iam abest ab vīllā et ab hortō.

7. Mēdus et Cornēlius (cap. I–VI)

Lӯdia est fēmina pulchra quae Rōmae habitat. Estne fēmina Rōmāna? Nōn Rōmāna est, sed Graeca. Lӯdia autem procul ā Graeciā habitat. Estne sōla? Lӯdia sōla habitat, neque sōla est Rōmae, nam multās amīcās Rōmānās et Graecās habet. Etiam amīcum habet Lӯdia, neque is Rōmānus est, sed Graecus, neque Rōmae habitat, sed prope oppidum Tūsculum. Amīcus Lӯdiae est Mēdus, servus Iūliī. Lӯdia Mēdum amat et ab eō amātur.

Estne Mēdus apud dominum suum? Nōn est in vīllā apud dominum, neque Tūsculī est, sed in viā Latīnā inter Rōmam et Tūsculum. Quō it Mēdus sine dominō suō? Rōmam it. Post eum est Tūsculum, Rōma ante eum est.

Mēdus laetus est et cantat, quia ad amīcam suam ambulat. Sed iam tacet Mēdus. Cūr iam nōn cantat servus? Mēdus tacet neque cantat, quia videt dominum Rōmānum quī equō vehitur Rōmā Tūsculum. Quis est dominus quem videt Mēdus? Est Cornēlius, quī Tūsculī habitat. Is ā Mēdō timētur, quia Iūliī est amīcus.

Cornēlius (ad equum suum): “Ecce servus quī sōlus Rōmam ambulat. Cuius is est servus? estne servus Iūliī? Is est!” Verba Cornēliī ab equō tantum, nōn ā Mēdō audiuntur.

Iam Cornēlius prope Mēdum est, neque ab eō salūtātur. Neque servum salūtat Cornēlius, sed interrogat: “Quis est dominus tuus, serve? Estne Iūlius?”

Mēdus, quī amīcum Iūliī timet, nūllum verbum respondet, et Rōmam ad amīcam suam ambulat. Iam Cornēlius post Mēdum est neque eum rūrsus interrogat. Cornēlius, quī sōlus equō vehitur, interrogat equum: “Cūr servus mē nōn salūtat, sed tacet neque respondet?”

Equus verba dominī audit neque verbum respondet, sed tantum “Hihihī!” – nam equus verba nōn habet!

Ecce Mēdus per portam Capēnam Rōmam intrat et laetus ad ōstium Lӯdiae ambulat. Mēdus ōstium pulsat et intrat.

Lӯdia laeta amīcum suum salūtat et ab amīcō suō salūtātur.

8. Speculum Aemiliae (cap. I–VII)

Syra et Dēlia, ancillae amīcae, ex ātriō exeunt.
Syra: "Venī in cubiculum Iūliae. Illīc bonum speculum est. Iūlia speculum Aemiliae in cubiculō suō habet."
Syra et Dēlia in cubiculum Iūliae intrant. In cubiculō eius est parva mēnsa. Syra videt speculum, quod in mēnsā est.
Syra. "Ecce speculum. Claude oculōs, Dēlia!"
Dēlia oculōs claudit. Syra speculum sūmit et ante Dēliam tenet.
Syra: "Iam aperī oculōs!"
Dēlia oculōs aperit et sē videt in speculō, quod ā Syrā tenētur. Oculī Dēliae pulchrī sunt et fōrmōsus est nāsus eius. Dēlia est ancilla fōrmōsa.
Syra: "Ecce oculī tuī pulchrī et nāsus tuus fōrmōsus."
Dēlia verbīs Syrae dēlectātur et sē ad eam vertit. In oculīs Syrae lacrimās videt.
Dēlia: "Quid est, Syra? Ecce lacrimae in oculīs tuīs!"
Syra: "Oculī meī nōn tam pulchrī sunt quam tuī et foedus est nāsus meus ."
Dēlia: "Ō Syra! Tergē oculōs! Nōn pulchrī sunt oculī plēnī lacrimārum. Sine lacrimīs pulchrī sunt oculī tuī, neque nāsus tuus foedus est, sed tam fōrmōsus quam... Iūliae."
Syra oculōs terget et Dēliam interrogat: "Iamne pulchrī sunt oculī meī?"
Dēlia rīdet et eī speculum dat: "Ecce speculum. Vidē oculōs tuōs in speculō."
Syra speculum ante sē tenet – neque rīdet neque lacrimat.
Aemilia in cubiculō suō ancillās suās exspectat, neque ancillae veniunt; itaque Aemilia eās vocat: "Syra et Dēlia! Venīte!"
Ancillae, quae dominam suam vocāre audiunt, ex cubiculō Iūliae exeunt et in cubiculum Aemiliae intrant. Illīc nōn sōlum Aemilia, sed etiam Iūlia adest.
Aemilia imperat: "Syra, ī cum Iūliā in hortum! Illīc inter rosās ambulāte, nam Iūlia rosīs dēlectātur."
Syra cum Iūliā discēdit.
Aemilia (ad Dēliam): "Sūme speculum, Dēlia, et ante mē tenē!"
Dēlia: "Sed speculum tuum hīc nōn est."
Aemilia: "Quid? Ubi est speculum meum?"
Dēlia: "Iūlia in cubiculō suō habet speculum tuum."
Aemilia: "Quid agit Iūlia cum speculō meō?"

9. Ōrnāmenta dominae (cap. I–VIII)

Aemilia in cubiculō suō est cum Dēliā ancillā. Dēlia dominam suam ōrnat: margarītās circum collum Aemiliae pōnit. Aemilia ōrnāmentīs dēlectātur neque sine ōrnāmentīs ē cubiculō exit. Multās margārītas et gemmās pulchrās habet, neque ūnum tantum ānulum, sed decem ānulōs gemmātōs. Aemilia multa ōrnāmenta ā virō suō pecūniōsō accipit – et multās rosās ā fīliā suā.

Domina ancillae suae sacculum ostendit: “In hōc sacculō nōn nummī, sed ānulī sunt. Ecce ānulī gemmātī quī mē dēlectant.” Aemilia quattuor ānulōs gemmātōs ē sacculō sūmit et in mēnsā pōnit.

Dēlia: “Ō, quam pulchrī sunt illī ānulī!”

Aemilia ūnum ex quattuor ānulīs sūmit et Dēliae ostendit: “Aspice hunc ānulum! Pretium huius ānulī est mīlle et centum sēstertiī.”

Dēlia: “Id magnum pretium est!”

Dēlia ānulum sūmit et ante ōculōs suōs tenet; gemmam ānulī aspicit.

Dēlia: “In hōc ānulō nōn tanta gemma est quanta in illō.” Dēlia mōnstrat alium ānulum gemmātum.

Aemilia: “Tanta gemma ad tam parvum ānulum nōn convenit. Neque pretium illīus gemmae tantum est quantum huius. Haec gemma sōla mīlle sēstertiīs cōnstat. Hunc ānulum pōne in digitō meō!”

Ancilla ānulum gemmātum in digitō dominae pōnit. In quō digitō? In digitō quārtō, nam ānulus ad eum digitum convenit. Aemilia laeta aspicit digitum suum quī ānulō ōrnātur.

Aemilia: “Speculum tenē ante mē!”

Dēlia speculum tenet ante dominam, quae sē cum margarītīs suīs fōrmōsīs aspicit. Et ānulō et margarītīs dēlectātur.

Aemilia cum ōrnāmentīs ē cubiculō exit neque ōstium post sē claudit.

Dēlia, quae iam sōla est in cubiculō, sacculum et ānulōs trēs quī in mēnsā sunt aspicit. Ōstium claudit, et ex ānulīs sūmit eum quī magnam gemmam habet.

Dēlia: “Quam pulcher est hic ānulus! Neque haec gemma nimis magna est. Etiam ad meum digitum convenit ānulus gemmātus!”

Ancilla, quae nūllum ōrnāmentum habet, ānulum Aemiliae in digitō suō pōnit! Digitum cum ānulō laeta aspicit – neque ea cum ōrnāmentīs exit.

Dēlia, ancilla proba, quae tam pulchra est quam domina sua, trēs ānulōs rūrsus in sacculō dominae pōnit et sine ōrnāmentīs ē cubiculō exit. Dēlia ōstium post sē claudit.

Dominae Rōmānae multīs ōrnāmentīs pulchrīs ōrnantur. Ancillae nūlla aut pauca ōrnāmenta habent.

10. Dominī et equī (cap. I–IX)

Iūlius et Cornēlius sunt dominī Rōmānī. Iūlius est dominus pecūniōsus, quī magnam vīllam habet et magnam familiam, id est multōs servōs. Etiam decem equōs fōrmōsōs habet Iūlius. Cornēlius nōn tam pecūniōsus est quam Iūlius: is decem tantum servōs habet, et ūnum equum album. Cornēlius equum suum amat.

Iūlius imperat: “Dūc equum ante ōstium, Syre!”

Ex decem equīs Iūliī Syrus sūmit illum nigrum quem dominus ante aliōs amat eumque ante ōstium dūcit. Iam dominus in equō est. Iūlius equō vehitur Tūsculum ad amīcum suum Cornēlium.

Iūlius ante ōstium Cornēliī cōnsistit et amīcum suum, quī exit, salūtat: “Salvē, amīce! Sūme equum tuum et venī in silvam cum amīcō tuō!”

Amīcī duo oppidum relinquunt et per vallem ad silvam eunt. Equī laetī per campum currunt. Ovēs, quae errant in campō, equōs timent et ad pāstōrēs suōs accurrunt. Canēs pāstōrum lātrant. Iam equī fessī ante rīvum cōnsistunt. Dum equī aquam bibunt ē rīvō, dominī caelum aspiciunt. Nūlla nūbēs vidētur, sōl lūcet in caelō sine nūbibus. Itaque Iūlius et Cornēlius umbram petunt: campum relinquunt et in silvam intrant. Iam in umbrā sunt sub arboribus. Equī iam nōn currunt, sed inter arborēs ambulant.

Hīc equus Cornēliī consistit et hinnit: “Hihihī!” Equus terram ante sē aspicit et nāsum pōnit ad terram.

Iūlius, quī equum Cornēliī hinnīre audit, equum suum nigrum vertit et interrogat: “Cūr equus tuus cōnsistit?”

Cornēlius: “Quia vestīgia videt in terrā.”

Iūlius: “Quae vestīgia?”

Cornēlius, quī iam in terrā est ante equum, vestīgia quaerit, dum Iūlius in equō suō exspectat.

Cornēlius in terrā reperit vestīgia lupī, quae digitō mōnstrat: “Ecce vestīgia lupī. Nōn procul abest lupus ipse.”

Lupus autem procul in monte ululat: “Huhuhū!”

Equus Cornēliī, quī lupum ululāre audit, rūrsus hinnit: “Hihihī!” Equus Iūliī lupum nōn audit neque hinnit.

Cornēlius: “Equus meus lupum timet.” Cornēlius equum suum album tenet.

Iūlius: “Meus equus nōn timet lupum!”

Cornēlius: “Neque lupus equum tuum timet!”

Cornēlius, quī prope vestīgia lupī etiam alia vestīgia reperit: “Quid hoc est? Nōn sōlum lupī, sed etiam ovis vestīgia hīc sunt!”

Iūlius: “Quid agit ovis in silvā cum lupō? Num lupum amat ovis?”

Cornēlius: “Nōn lupum ovis, sed lupus ovem amat – et amīcam suam ēst!”

11. Tabernae Iūliī (I–X)

Iūlius est vir pecūniōsus quī magnam vīllam habet prope Tūsculum oppidum. Iūlius etiam tabernās habet in oppidō.

Grūmiō est tabernārius quī Tūsculī pānem vēndit. Quī ipsī pānem suum facere nōn possunt pānem ā Grūmiōne emunt. Hōc modō ille pecūniam facit. Sed taberna ubi Grūmiō pānem vēndit nōn Grūmiōnis, sed Iūliī est. Iūlius est dominus Grūmiōnis et tabernae eius. Ergō Grūmiōnī necesse est pecūniam Iūliō dare. Iūlius ā tabernāriō suō pecūniam accipit.

Iūlius cum servīs Ursō et Dāvō Tūsculum it. Dominus equō vehitur, servī nōn equīs sed asinīs vehuntur. Grūmiō nōn sine timōre dominum venīre videt.

Iūlius ante tabernam Grūmiōnis cōnsistit eumque salūtat: “Salvē, Grūmiō!” et ab eō salūtātur: “Salvē, domine!”

Grūmiō parvā vōce Ursum interrogat: “Cūr dominus Tūsculum venit?”

Ursus respondet: “Dominus ad tabernāriōs suōs adit quia pecūniam accipere vult.”

Rīdet Ursus. Grūmiō nōn rīdet: is verbīs Ursī nōn dēlectātur.

Grūmiō Iūliō pānem ostendit: “Ecce pānis meus bonus.”

Iūlius: “Quī pānem bonum vēndit magnam pecūniam facit.”

Grūmiō: “Sed multī aliī sunt tabernāriī quī pānem vēndunt. Ergō necesse est pānem parvō pretiō vēndere. Nēmō quī pānem vēndit magnam pecūniam facit.”

Iūlius: “Mea est haec taberna: necesse est pecūniam dominō tabernae dare. Centum sēstertiōs dā!”

Grūmiō: “Centum sēstertiōs! Tanta pecūnia apud mē in hāc tabernā nōn reperītur.”

Grūmiō Iūliō ostendit sacculum suum, quī neque plēnus neque vacuus est.

Iūlius: “Quot sēstertiī īnsunt in sacculō tuō?”

Grūmiō nummōs numerat: “Ūnus, duo, trēs, quattuor, quīnque..... nōnāgintā; ecce nōnāgintā sēstertiī īnsunt.”

Iūlius (īrātus): “Nōn satis est!” – sed pecūniam sūmit et in sacculō suō pōnit.

Iam sacculus Grūmiōnis vacuus est – sed in cubiculō sub lectō suō Grūmiō nōn parvam pecūniam occultat!

Iūlius rūrsus in equum ascendit et ā tabernā Grūmiōnis it ad aliam tabernam suam, quae est in viā ubi multī hominēs pecūniōsī habitant. Tabernārius est Eumolpus, neque is pānem, sed gemmās vēndit. Quī gemmās vēndit magnam pecūniam facere potest. Ergō Iūlius ā tabernāriō suō Eumolpō magnam pecūniam accipere vult.

12. Pater abest, adest māter (cap. I–X)

Līberī in lectīs suīs dormiunt. Aemilia dormīre nōn potest, quia sōla iacet in magnō lectō sine virō suō. Cūr Aemilia sōla est in cubiculō? Sōla est, quia Iūlius, vir eius, abest. Ubi est Iūlius? Is Rōmae est.

Aemilia exit ē cubiculō, ōstium post sē claudit et intrat in ātrium, ubi circum impluvium ambulat.

Mārcus, quī hominem in ātriō ambulāre audit, timet et sē interrogat: “Quis est quī ambulat in ātriō, dum servī et līberī dormiunt? Quid agit ille homō? – Pater familiae Rōmae est. Dum dominus ā vīllā abest, fīlius eius est dominus! Necesse est sine timōre virum improbum petere...!”

Mārcus exit ē lectō atque ōstium aperit, neque ē cubiculō suō exīre audet. Baculum crassum, quod sub lectō iacet, sūmit, quia virum illum improbum, quī in vīllam intrāre audet, baculō pulsāre vult!

Aemilia, quae ōstium aperīrī audit, ad cubiculum Mārcī sē vertit, et Mārcus, quī hominem per umbram ad sē venīre audit, perterritus est: baculum pōnit, ōstium claudit, et lectum post ōstium pōnit!

Māter, quae ōstium aperīre vult neque potest, imperat: “Age! Aperī ōstium, Mārce! Māter tua est.”

Mārcus vōcem Aemiliae audit et ōstium aperit.

Mārcus: “Ō mamma! Vir improbus in ātriō ambulat et...”

Aemilia rīdet et fīliō suō ōsculum dat: “Nōn est vir improbus, sed fēmina proba, quae virum suum probum exspectat. Pater abest, sed māter tua apud tē adest. Nēmō improbus in hanc vīllam intrāre potest aut audet.”

Et māter et fīlius rīdent et rūrsus lectōs suōs petunt.

13. Servī dormiunt (cap. I–XI)

In vīllā Iūliī multa sunt cubicula parva et magna. Magnum est cubiculum Iūliī et Aemiliae, in eō magnus lectus est. Pater et māter in magnō lectō dormiunt. Cubicula līberōrum parva sunt et in iīs lectī sunt parvī. Mārcus et Quīntus et Iūlia in parvīs lectīs dormiunt.

Servī multī in ūnō cubiculō magnō dormiunt. In cubiculō servōrum nūllī sunt lectī. Servī quī dormiunt nōn in lectīs, sed in terrā iacent. Etiam multae ancillae in ūnō cubiculō dormiunt neque eae lectōs habent.

Ecce Dāvus quī cum aliīs servīs fessīs in magnō cubiculō iacet. Paucī servī iam dormiunt, aliī verba faciunt, aliī rīdent. Servī quī dormīre volunt vōcēs aliōrum audiunt nec dormīre possunt.

Syrus, quī Mēdum apud sē nōn videt, Lēandrum interrogat: "Ubi est Mēdus? Cūr hīc nōn dormit? Estne aeger?"

Lēander: "Mēdus sānus est, sed ā vīllā abest, quia nummōs dominī nostrī habet! Dāvus dīcit 'Mēdum Rōmae amīcam habēre.' Putat eum Rōmae esse apud amīcam suam."

Syrus: "Ergō Mēdus nōn sōlus in terrā dormit, sed in lectō cum amīcā suā!"

Syrus et Lēander rīdent.

Dāvus servōs tacēre iubet: "Tacēte, servī! Iam necesse est dormīre."

Servī tacent atque oculōs claudunt. Iam nūlla vōx audītur.

Iam Dāvus et aliī multī dormiunt, sed Syrus et Lēander et aliī quī prope Dāvum iacent dormīre nōn possunt, quia Dāvum animam dūcere audiunt!

Dāvus enim stertit: "Zzzzz...ārrch, zzzzz...ārrch!" Syrus, quī fessus est, dormīre vult atque oculōs claudit, nec dormīre potest, quod Dāvum stertere audit. Anima Dāvī nōn vidērī, sed audīrī potest! Syrus oculōs claudere potest, aurēs claudere nōn potest.

Syrus (īrātus): "Ssst!"

Dāvus rūrsus stertit: "Zzzzz...ārrch!"

Syrus: "Tacē, Dāve!"

Dāvus nōn respondet, sed Lēander: "Tacē, Syre! Dāvus nūllum verbum facit!"

Syrus: "Verbum nōn facit, sed stertit. Audī! Nēmō hīc dormīre potest!"

Syrus sē ad Dāvum vertit et digitum suum ad nāsum eius appōnit!

Iam nōn stertit Dāvus. Is atque cēterī servī bene dormiunt.

14. Puer armātus (I–XII)

Avunculus Mārcī, cui nōmen est Aemilius, in Germāniā mīlitat. Illīc exercitus Rōmānus fīnēs imperiī Rōmānī ā Germānīs dēfendit. Castra exercitūs mīlle passūs ā flūmine Rhēnō sunt in magnā silvā, ubi hostēs sē occultant. Mīlitēs Rōmānī impetum Germānōrum exspectant, neque hostēs barbarōs timent. Rōmānī enim bona arma habent atque circum castra fossa et vāllum altum est. Germānī castra Rōmāna expugnāre nōn possunt.

Mārcus Aemilium mīlitem fortem esse putat. Puer ipse mīlitāre vult ut avunculus suus, neque arma habet Mārcus, et Iūlius dīcit 'nūllōs puerōs mīlitāre aut arma ferre posse.'

Quid igitur facit Mārcus? Arcum facit ex rāmō et līneā; etiam sagittās facit ex rāmīs tenuibus.

Dum Mārcus arcum facit, Iūlia in hortō lūdit cum cane suā Margarītā. Sub arbore puella rāmum reperit. Iūlia canī rāmum ostendit: "Ecce rāmus, Margarīta! Quaere eum!" rāmumque procul ā cane iacit. Canis rāmum quaerit, reperit, ad Iūliam portat. Canis rāmum ante pedēs Iūliae pōnit et caudam movet.

Mārcus frātrem suum vocat atque eī arcum suum novum ostendit: "Ecce arcus meus, Quīnte. Iam mīles fortis est frāter tuus!"

Quīntus: "Mīles Rōmānus gladiō et pīlō armātus est, nōn arcū et sagittīs. Ea arma sunt Hispānōrum et Gallōrum quī in exercitū Rōmānō mīlitant."

Mārcus: "Sed exercituī necesse est arcūs et sagittās habēre, neque enim pīla gravia procul iacī possunt. Sagittae procul volant quia levēs sunt."

Mārcus sagittam sūmit et in arcū pōnit. Ecce sagitta ex arcū iacitur et in hortō prope Iūliam ad terram cadit. Iūlia perterrita sagittam prope caput suum volāre sentit – sagitta aurem eius tangit!

Syra, quae cum Iūliā in hortō est, sagittam prope Iūliam volāre videt atque īrāta ad Mārcum currit. Mārcus, quī Syram accurrere videt, arcum ad terram iacit atque fugit. Syra arcum Mārcī manū capit eumque procul ex hortō iacit. Mārcus trīstis arcum suum volāre aspicit.

Canis quoque arcum volāre videt. Canis etiam illum rāmum quaerit ac reperit, neque eum ad Mārcum portat.

Quīntus rīdet, quod 'mīlitem fortem' sine armīs fugere videt!

15. Kalendārium Rōmānum (I–XIII)

Cornēlius suō Sextō fīliō kalendārium mōnstrat: "Ecce kalendārium Rōmānum, Sexte, cum nōminibus mēnsium et numerō diērum. Annus tōtus quot mēnsēs et quot diēs habet?"

Sextus: "Duodecim mēnsēs et trecentōs sexāgintā quīnque diēs."

Cornēlius: "Hoc est kalendārium novum. In kalendāriō Rōmānō antīquissimō numerus mēnsium erat decem tantum, non duodecim. Tunc mēnsis annī prīmus erat Mārtius, id est initium vēris; ante Mārtium hiems erat sine nōmine mēnsium. Ergō necesse erat annō dare duōs novōs mēnsēs: Iānuārium et Februārium. Quam longus est mēnsis Iānuārius?"

Sextus: "Iānuārius ūnum et trīgintā diēs longus est."

Cornēlius: "Quī mēnsis brevissimus est?"

Sextus: "Februārius, quī duodētrīgintā tantum diēs habet."

Cornēlius interrogat: "Quī diēs annī brevissimus est?"

Sextus nōn respondet, neque enim diēs nōmināre potest.

Cornēlius: "Diēs brevissimus – et nox longissima – est ante diem octāvum kalendās Iānuāriās. Diēs longissimus – et nox brevissima – ante diem octāvum kalendās Iūliās est. Eō diē sōl altissimus est in caelō. Diēs et hōrae longiōrēs sunt aestāte quam hieme et breviōrēs hieme quam aestāte."

Sextus: "Quid? Nōnne tōtō annō aequae sunt hōrae?"

Cornēlius: "Tōtō annō, et aestāte et hieme, diēs in duodecim hōrās dīviditur, ergō hōrae diēī longiōrēs sunt aestāte quam hieme."

Sextus: "Aestāte diēs et hōrae nōn sōlum longiōrēs, sed etiam calidiōrēs sunt. Quī mēnsis annī calidissimus est?"

Cornēlius: "Mēnsis annī calidissimus est Iūlius, et Augustus prope tam calidus est quam Iūlius. Iī duo mēnsēs nōn ā deīs, sed ab hominibus nōminantur: Iūlius ā Iūliō Caesare et Augustus ā Caesare Augustō. Ante tempora Iūliī Caesaris et Caesaris Augustī nōmina eōrum mēnsium erant 'Quīntīlis' et 'Sextīlis' ā numerīs 'quīntō' et 'sextō', quia in kalendāriō antīquō mēnsis prīmus erat Mārtius; Iūlius igitur mēnsis quīntus erat et Augustus mēnsis sextus."

Sextus: "Etiam praenōmina sunt 'Quīntus' et 'Sextus'. Mēnsis Sextīlis igitur nōminātur ā meō praenōmine 'Sextō' et Quīntīlis ā praenōmine amīcī meī 'Quīntī'! Cūr numerī sunt praenōmina nostra?"

Cornēlius: "In familiīs antīquīs magnus numerus erat līberōrum, ergō fīliō quīntō nōmen erat 'Quīntus' et fīliō sextō 'Sextus'. Nunc, quia paucī sunt līberī, etiam fīliō prīmō aut secundō praenōmen datur 'Quīntus', ut fīliō Iūliī secundō, aut 'Sextus', ut fīliō meō prīmō."

Sextus gaudet quod patrī eius nōn sex fīliī sunt, sed ūnus tantum!

16. Asinus currēns (cap. I–XIV)

In campō prope hortum Iūliī puerī pilā lūdere solent. Mārcus pilam sūmit et “Venī mēcum in campum, Quīnte!” inquit. Mārcus in campō cum frātre suō pilā lūdere vult.

Mārcus et Quīntus campum petunt cum cane, cui nōmen est Cerberus. Puerī pilā lūdere incipiunt. Alter ad alterum pilam iacit, prīmum Mārcus ad Quīntum, quī pilam capit et ad Mārcum iacit. Mārcus pilam capit et rūrsus ad Quīntum iacit neque Quīntus pilam capere potest – sed canis pilam capit! Iam canis ante Quīntum stat pilam ōre tenēns.

Quīntus pilam ā cane poscit: “Dā mihi pilam, Cerbere!” Canis autem pilam dentibus tenet neque eam relinquit.

Prope puerōs lūdentēs parvus asinus in herbā iacet. “Ille asinus mē portāre potest” inquit Mārcus, atque ad asinum adit.

“Surge, asine!” inquit, et asinum pede pulsat. Asinus surgit, et Mārcus eum ascendit. Iam puer super asinum sedēns “Ecce equus meus, Quīnte!” inquit, “Eques fortis est frāter tuus!”

Quīntus: “Quī asinō vehitur eques nōn est! Neque asinus tē vehere vult.”

Mārcus asinum manū verberat et clāmat: “Curre, asine!” sed asinus, quī puerum gravem vehere nōn vult, quiētus stat neque sē movet.

Asinus rudit: “Hīaāhīaā!”

Canis asinum rudere audit et lātrat: “Baubau!” Pila ex ōre canis cadit. Quīntus pilam capit eamque in asinum iacit! Asinus perterritus currit – et Mārcus ad terram cadit! Asinus eum cadentem pede pulsat.

In herbā iacēns Mārcus asinum currentem aspicit. “Cōnsiste, asine!” clāmat puer, sed asinus ab eō fugit. Canis post asinum currit.

Quīntus rīdet quod ‘equitem fortem’ in herbā iacentem videt.

Mārcus īrātus “Stultus est asinus!” inquit.

Quīntus: “Quī asinō vehitur tam stultus est quam asinus suus! Surge, ‘asine’!”

17. Puer aeger et medicus (cap. I–XV)

Hodiē māne Mārcus dīcit 'sē ē lectō surgere nōn posse nec lūdum petere.'

"Cūr surgere nōn potes?" interrogat Dāvus.

"Surgere nōn possum" respondet Mārcus, "quia aegrōtō. Caput mihi dolet." Hoc dīcēns puer oculōs claudit et tergum ad Dāvum vertit.

Dāvus Iūlium, patrem Mārcī, vocat: "Venī, domine, et aspice tuum Mārcum fīlium, quī dīcit 'sē aegrōtāre'!"

Iūlius intrat et spectat fīlium in lectō iacentem.

Mārcus sē vertit et faciem dolentem ostendit; manum ad frontem appōnit et "Aegrōtō, pater" inquit, "Ei, ei! quam dolet caput! Surgere nōn possum."

"Sī aegrōtās" inquit Iūlius, "necesse est medicum vocāre. Is tē sānāre potest."

Iūlius statim servum iubet Tūsculum īre atque medicum arcessere.

Post hōram servus cum medicō ad vīllam Iūliī redit. Medicus Mārcum linguam ostendere iubet, et linguam eius rubram esse videt. Tum oculōs et aurēs eius spectat et frontem eius tangit: nec nimis calida nec nimis frīgida est frōns. Deinde medicus manum super pectus puerī impōnit et eum bene spīrāre atque cor eius bene palpitāre sentit; puer pulmōnēs bonōs et cor bonum habet."

"Quid tibi dolet?" interrogat medicus.

"Caput et venter dolet" respondet Mārcus.

Tum medicus "Ergō" inquit "corpus tuum nimis plēnum est sanguinis. Necesse est vēnam aperīre. Ecce culter meus." Medicus puerō cultrum suum ostendit.

Cultrum medicī vidēns Mārcus "Iam nōn tam male mē habeō" inquit, "Satis bene mē valēre sentiō. Caput iam nōn dolet neque mē ventrem malum habēre putō."

Rīdet medicus. At pater īrātus iubet fīlium suum statim ē lectō surgere atque lūdum petere!

18. Canis ululāns (cap. I–XV)

Nox est. Vīlla Iūliī obscūra et quiēta est. Omnēs dormiunt. Parentēs in magnō cubiculō suō dormiunt. Uterque fīlius, Mārcus et Quīntus, in cubiculō suō parvō dormit. Soror eōrum Iūlia etiam in parvō cubiculō cubat, sed hāc nocte male dormit, quia caput eī dolet; puella vigilāns gallum canentem exspectat. Fenestra cubiculī clausa nōn est, āēr frīgidus cubiculum intrat. Puella per fenestram apertam nihil videt praeter caelum obscūrum, nam lūna et stēllae nūbibus operiuntur. Iūlia noctem obscūram timet, ea enim sōlem et caelum clārum amat, hortō et rosīs dēlectātur.

Tum per noctem obscūram et quiētam canis ululat: "Uhuhuhū!"

Iūlia canem ululāre audit et perterrita est: capillī horrent, cor palpitat, puella in lectō sē movēre nōn audet, et clāmat: "Mamma! Venī!"

Aemilia clāmōre fīliae excitātur et statim accurrit. "Quid est, mea fīlia?" interrogat, "Nōn dormīs? Adhūc nox est."

Iūlia: "Nōn dormiō quod lupum timeō. Audī, mamma: lupus ululat. In hortō nostrō est lupus ferus!"

Aemilia canem rūrsus ululāre audit et "Nōn est lupus, Iūlia" inquit, "est canis tua Margarīta quae ululat. Num tū canem tuam timēs?"

Etiam Mārcus et Quīntus clāmōrem vōcēsque audiunt et cubiculum Iūliae intrant.

"Quid nōn dormītis?" interrogant, "Num iam tempus est ē lectō surgere?"

"Nōndum māne est" inquit māter, "Iūlia perterrita est quia putat canem ululantem esse lupum! Sed nunc vōs omnēs dormīte!"

Mārcus "Ō, quam stulta es, Iūlia!" inquit rīdēns.

"Tacē, Mārce!" inquit māter, "Adhūc tempus est dormīre. Audīmus ululantem canem, nōn gallum canentem."

19. Via Ōstiēnsis (cap. I–XVI)

Mēdus cum amīcā suā in patriam suam Graeciam īre vult.

Mēdus: "In portū Ōstiēnsī bona nāvis nōs opperītur. Necesse est nōs ambulāre Ōstiam, neque enim equum aut asinum habēmus."

Lӯdia: "Ōstiam ambulāre nōn possumus. Nimis longa est via."

Mēdus: "Via Ōstiēnsis paulō longior est quam via Latīna Tūsculō Rōmam. Sī fessa es, ego tē portāre possum!" Hoc dīcēns Mēdus amīcam suam complectitur eīque ōsculum dat.

Lӯdia: "Tū mē portāre nōn potes. At sī necesse est, tēcum Ōstiam ambulō. Fessa nōn sum ac paucās rēs mēcum ferō."

Ergō Mēdus et Lӯdia Rōmā ēgrediuntur et Ōstiam ambulāre incipiunt. Mēdus saccum portat cum rēbus Lӯdiae et suīs. Post trēs hōrās Lӯdia cōnsistit ac fessa apud viam cōnsīdit. Mēdus quoque cōnsistit et trīstis viam longam ante sē intuētur. Tum viam post sē spectat. Illīc venit vir crassus cum asinō quī duōs saccōs gravēs vehit.

Mēdus illum virum salūtat: "Salvē, bone vir!" et "Ecce amīca mea fessa" inquit, "iam nōn potest ambulāre. Potestne eam portāre asinus tuus?"

"Asinus meus iam duōs saccōs gravēs portat" inquit vir crassus; "mē portāre nōn potest aut nōn vult, quia ego nimis crassus sum. Sed amīca tua tenuis et levis est. Asinum meum ascende, fōrmōsa! Dā mihi manum!"

Lӯdia surgit. Mēdus ipse amīcam suam asinum ascendentem manū sustinet.

Super asinum sedēns Lӯdia "Ambulā, asine!" inquit, sed asinus in viā stat neque ē locō sē movet. Tum Mēdus herbam carpit et ante asinum tenet. Asinus herbam ēsse vult atque ambulāre incipit. Lӯdia laeta asinō vehitur.

Mēdus: "Bonus es vir quod asinō tuō amīcam meam vehis. Nōs Rōmā venīmus et Ōstiam īmus. Tūne quoque Ōstiam īs? Quod nōmen tibi est?"

"Mihi nōmen est Mopsus" inquit ille, "Ōstiam eō, nam illīc habitō. Cūr vōs Ōstiam ītis?"

Mēdus: "Ex portū Ōstiēnsī in patriam nostram Graeciam nāve vehī possumus. Illīc bona nāvis nōs opperītur."

Mēdus ē saccō suō mālum sūmit et "Ecce" inquit "mālum tibi dō, amīce!"

Mopsus: "At saccī quōs asinus meus portat plēnī sunt mālōrum. Tabernārius sum, māla et pira vēndō. Mālum ā tē nōn accipiō."

Mēdus: "Sed nihil aliud habeō quod tibi dare possum."

Mopsus: "Id necesse nōn est. Mē dēlectat amīcam tuam fōrmōsam mēcum vehere."

Dum Mēdus cum Mopsō loquitur, Ōstiam adveniunt. Asinus ante tabernam Mopsī cōnsistit. Dominus asinō suō fessō māla dat.

Mēdus: "Valē, Mopse, bone amīce!"

Mopsus: "Etiam vōs valēte, amīcī meī! Bene nāvigāte!"

Item Lӯdia "Valē, amīce!" inquit, "Nihil habeō quod tibi dare possum – praeter ōsculum" et Mopsō ōsculum dat. Ille ōsculō tam pulchrae fēminae laetātur.

Mēdus id spectāns nōn laetātur. "Venī mēcum, Lӯdia!" inquit, et statim ad portum īre incipit.

Lӯdia Mopsum trīstem relinquit et amīcum suum sequitur.

20. Medicus doctus (cap. I–XVII)

Dominus, cum Tūsculum it, equō vehitur aut lectīcā portātur ā servīs suīs. Servī vērō asinīs vehī solent; sed servus quī medicum arcessere iubētur, nōn asinō pigrō, sed equō currente vehitur. Medicus quoque equō vehitur. Itaque brevī tempore ad aegrum venīre potest.

Lēander Syrum equum ascendere vidēns interrogat: “Cūr tū hodiē equō veheris, Syre? Nōs servī asinīs vehimur, nōn equīs!”

Syrus: “Equō vehor quia medicum arcessere iubeor. Equō currente brevī tempore Tūsculum ad medicum vehor. Medicus quoque equō vehitur.”

Syrus igitur equō vehitur Tūsculum ac post hōram cum medicō redit.

Medicus ōstiāriō “Aperī ōstium!” inquit, “Medicus sum, ā dominō tuō exspector.”

“Rēctē dīcis, medice” inquit ōstiārius ōstium aperiēns, “tū ā dominō exspectāris, quia fīlius eius aegrōtat. Ātrium intrā!”

Medicus ātrium intrat atque illīc ā Dāvō servō salūtātur: “Salvē, medice!”

Medicus: “Ubi est dominus tuus? Cūr ā servō, nōn ā dominō, salūtor?”

Iūlius intrāns “Salvē, medice!” inquit, “Laetor tē iam adesse, nam tū ut ‘medicus doctus’ ab aegrīs laudāris. Venī mēcum ad fīlium meum aegrum!”

Medicus: “Rēctē dīcis: laudor ā multīs aegrīs quōs sānō vel sānāre cōnor.”

Iūlius: “Vōs medicī laudāminī ab aegrīs quōs bene sānātis, nōn laudāminī ab iīs quōs male sānāre cōnāminī et quī adhūc aegrī sunt – aut iam mortuī!”

21. Numerī et litterae (cap. I–XVIII)

Quibus litterīs significantur numerī? Litterae septem quibus numerī significantur sunt C, D, I, L, M, V, X. Litterā I significātur numerus 'ūnus', V 'quīnque', X 'decem', L 'quīnquāgintā', C 'centum', D 'quīngentī', M 'mīlle'. Ecce magnus numerus in quō omnēs numerōrum litterae iunguntur: MDCLXVI = mīlle sescentī sexāgintā sex [= 1666].

Sī bis scrībuntur litterae I, X, C, M, significantur numerī 'duo' II, 'vigintī' XX, 'ducentī' CC, 'duo mīlia' MM. Sī eaedem litterae ter scrībuntur, numerī significantur 'trēs' III, 'trīgintā' XXX, 'trecentī' CCC, 'tria mīlia' MMM.

Sī ante V et X pōnitur I, fīunt numerī 'quattuor' IV et 'novem' IX; sī X ante L et C pōnitur fīunt numerī 'quadrāgintā' XL et 'nōnāgintā' XC. Numerī 'sex', 'septem', 'octō' significantur cum ad V adduntur I, II, III: VI, VII, VIII. Hī omnēs numerōrum litterae adduntur ad litterās X, L, C, D, M.

Diodōrus magister discipulōs suōs et litterās et numerōs docet. "Ecce" inquit "trēs litterae: X, C, M. Quaeque littera numerum significat. Quōs numerōs?"

Titus: "Littera X numerum 'decem' significat, C 'centum', M 'mīlle'."

Magister: "Dīvidite quemque numerum in dīmidiās partēs! Quid est dīmidium 'decem', dīmidium 'centum', dīmidium 'mīlle'?"

Sextus: "Dīmidium decem est quīnque, dīmidium centum quīnquāgintā, dīmidium mīlle quīncentī."

Magister: "'Quīn*g*entī', nōn 'quīn*c*entī'! Quōmodo hī numerī breviter scrībuntur?"

Sextus "'Quīnque' scrībitur litterā V, 'quīnquāgintā' L, 'quīngentī' D."

Magister: "Prōme tabulam et stilum, Mārce, et scrībe X bis et ter!"

Mārcus bis X scrībit: XX, tum eandem litteram ter scrībit: XXX.

Magister: "Quōs numerōs scrībis?"

Mārcus: "Scrībō numerōs 'duodecim' et 'trēdecim'."

Magister: "Ō Mārce! quam stultē respondēs! 'Duodecim' et 'trēdecim' scrībuntur XII et XIII, nōn XX et XXX! Iīs litterīs significantur numerī 'vīgintī' et 'trīgintā'. Iam scrībe 'quadrāgintā' et 'quīnquāgintā'!"

Mārcus X scrībit quater: XXXX, et quīnquiēs: XXXXX.

Magister: "Prāvē scrībis! Nōn oportet totiēs X scrībere, nam 'quadrāgintā' scrībitur XL et 'quīnquāgintā' breviter scrībitur L."

Sextus: "Litterā L nōn modo numerus significātur, sed etiam praenōmen, id est 'Lūcius'. Itemque litterīs M et C significantur praenōmina 'Mārcus' et 'Gāius'. Cūr praenōmen 'Gāius' scrībitur litterā C, nōn G?"

Magister: "Quia antīquīs temporibus ūna littera erat C significāns et C et G."

Sextus: "Ergō numerus QVINGENTI tunc erat QVINCENTI!"

Magister: "Rēctē dīcis. At nunc additur parva līnea quae litteram G, nōn C, esse significat."

22. Amor adulēscentium (cap. I–XIX)

Iūlius in peristȳlō suō magnificō, quod columnīs et signīs deōrum ōrnātur, cum amīcō suō Cornēliō loquitur.

"Certē tū vir beātus es, Iūlī", inquit Cornēlius, "nam vīllam magnificam possidēs cum magnā familiā atque uxōre pulcherrimā."

Iūlius: "Mea uxor nōn pulchrior est quam tua. Tū quoque es vir beātus, Cornēlī, quamquam tibi nōn tanta vīlla atque minor familia est. Neque enim eae sunt rēs quae hominēs beātōs faciunt."

Ad hoc Cornēlius "Ita est ut dīcis", inquit, "sed vir pauper ā fēminīs dīvitibus nōn amātur neque virgō pauper amātur ā virīs dīvitibus!"

Iūlius: "Immō ego adulēscēns dīves virginem pauperem amābam – nec vērō ab eā amābar! Numquam ab eā salūtābar, epistulae ac flōrēs, quōs ad eam mittēbam, ad mē remittēbantur. Itaque trīstis eram ac miser. Parentēs meī multīs modīs mē dēlectāre cōnābantur, optimum cibum mihi dabant, sed ego paulum edēbam et nocte male dormiēbam."

Cornēlius: "Cūr illa virgō pauper tē adulēscentem dīvitem nōn amābat?"

Iūlius: "Quia alium virum dīvitem amābat – nec vērō ab illō virō pessimō amābātur, quod virgō pauper erat!"

Cornēlius: "Quae erat illa virgō pauper?"

Iūlius: "Erat Aemilia, quae nunc uxor mea est ac mē nec ūllum alium virum amat. Hodiē beātī coniugēs sumus."

Cornēlius: "Ego quoque adulēscēns virginem pauperem amābam, neque putābam mē ab eā amārī quia ipse pauper eram. Sed illa mē nec ūllum alium virum amābat – ac nunc uxor mea est. Nōs beātissimī sumus coniugēs, quamquam dīvitēs nōn sumus. Uxor mea mulier est optima ac pulcherrima."

Iūlius: "Uxor tua nōn melior neque pulchrior est quam mea Aemilia!"

23. Dē novō īnfante (cap. I–XX)

Aemilia, quae iam duōs fīliōs et ūnam fīliam habet, novum īnfantem exspectat. Illa alteram fīliam habēre vult, sed marītus eius Iūlius magis gaudēbit sī fīlium habēbit, quamquam dīcit 'sē velle fīliam habēre.'

Herī Iūlius nesciēbat uxōrem suam novum īnfantem exspectāre, quamquam vidēbat eam minus gracilem esse. Nunc autem intellegit Aemiliam nōn propter cibum crassiōrem fierī!

Iūlia parentēs dē 'alterā fīliā' loquentēs audit, atque ita scit dē novō īnfante. Neque vērō gaudet Iūlia, nam sōla vult tōtum amōrem parentum sibi habēre! Verba Aemiliae dē parvulā sorōre quae aequē amābitur eam nōn satis cōnsōlantur.

Mārcus et Quīntus dē īnfante quī exspectātur nesciunt. Iūlia autem dē hāc rē tacēre nōn potest. Frātrēs vocat et iīs "Audīte!" inquit, "Mox ego nōn erō sōla puella cum duōbus puerīs. Post paucōs mēnsēs mihi soror erit."

Puerī statim ad mātrem adeunt eamque interrogant: "Estne vērum quod dīcit Iūlia? Sorōremne habēbimus?"

Aemilia: "Certē novum īnfantem habēbō, sed fīliumne an fīliam, nēmō scit. Vōsne frātrem an sorōrem habēre vultis? Nōnne laetābiminī sī alteram sorōrem habēbitis?"

Mārcus: "Ego parvulīs īnfantibus nōn dēlector. Semper in cūnīs iacent, mēcum lūdere nōn possunt, nihil dīcunt, sed magnā vōce vāgiunt!"

Aemilia: "Nōlī ita loquī, Mārce! Ante octō annōs tū ipse in cūnīs iacēbās ac vāgiēbās nec cum aliīs puerīs lūdere poterās."

Quīntus: "Ego nōn frātrem, sed sorōrem volō, etiam sī fīlia illa parvula sōla ā mātre cūrābitur, nōs līberī māiōrēs nōn cūrābimur!"

Aemilia: "Vōs omnēs bene cūrābiminī, etiam sī fīliolam habēbō. Nōlīte timēre!"

24. Fīlius mercātōris (cap. I–XX)

Mīciō est mercātor quī Ōstiae prope portum habitat. Vir dīves est, quī mercēs suās, quae ex terrīs aliēnīs advehuntur, magnō pretiō in Italiā vēndit. Fīlius Mīciōnis, cui nōmen est Marīnus, iam adulēscēns est septendecim annōrum. Marīnus puer apud magistrum suum optimus discipulus erat, quī nōn modo litterās et numerōs bene discēbat, sed etiam ipse per sē librōs legēbat.

Mercātor sīc fīliō suō loquitur: “Ab hōc annō puer nōn es, Marīne. Volō tēcum loquī dē tempore futūrō. Vīsne mercātor esse ut pater tuus? an nauta?”

Marīnus respondet: “Ego nec mercātor nec nauta esse volō, nam nōn sōlum nautae, sed etiam mercātōrēs nāvigāre dēbent, ac multae nāvēs cum mercibus in flūctūs merguntur. Tempestātēs et mare turbidum metuō. Sed nōlō domī manēre. In Graeciam ībō, quia litterās Graecās ac linguam Graecam discere volō. Doctus erō ut magister meus, nec sōlum librōs Latīnōs, sed etiam librōs Graecōs legam. In Graeciā virōs doctōs audīre poterō ac multās rēs ab optimīs magistrīs discere. Vīsne mē tēcum in Graeciam dūcere?”

Verba fīliī patrem nōn dēlectant, nam is putābat fīlium suum velle mercātōrem esse. Nec tamen adulēscentem tam prūdentem domī tenēre vult, itaque fīliō “Gaudeō” inquit “quod vīs mēcum in Graeciam īre, quamquam mercātor esse nōn vīs. Bene intellegō tē, ut adulēscentem prūdentem, plūra discere velle in Graeciā apud magistrōs doctissimōs. Sed nāvigāre necesse est, sī in Graeciam īre volumus, et tū dīcis ‘tē mare metuere neque nāvigāre velle’!”

Marīnus: “Sī bonam nāvem et gubernātōrem prūdentem habēbimus ac ventum secundum, sine metū tēcum nāvigābō, pater.”

Septimō diē post hoc colloquium, ventō secundō atque caelō serēnō, Mīciō cum Marīnō fīliō proficīscitur. In portū Ōstiēnsī fīlius mātrem suam complectitur et ōsculātur. “Valē, māter mea!” inquit, et māter lacrimam dētergēns “Ō Marīne! Vīve valēque!” Tum fīlius cum patre nāvem cōnscendit.

Vēla ventō implentur et nāvis plēnīs vēlīs ē portū ēgreditur.

25. Gubernātor optimus (cap. I–XX)

Mīciō mercātor cum fīliō suō Marīnō Graeciam petit. Mercēs suās magnō pretiō in Graeciā vēndere vult et illīc novās mercēs minōre pretiō emere, quās deinde in Italiā vēndet pretiō māiōre. Hōc modō mercātor prūdēns magnam pecūniam facere solet. Certē mercātor dīves est Mīciō.

Dum nāvis ventō secundō per mare vehitur, Marīnus in puppī sedet et librum dē optimō gubernātōre, cui nōmen erat Palinūrus, legere cōnātur. At difficile est in puppī librum legere, quia gubernātor absentem cantat amīcam. Marīnus eum tacēre iubet, sed ille foedā vōce cantāre pergit!

Adulēscēns oculōs ā librō suō tollēns mare et caelum intuētur. Suprā mare nūbēs ātrās orīrī videt et procul tonitrum audit. Statim patrem adit et "Vidēsne" inquit "illās nūbēs ātrās? Quid eās significāre putās? Ego tonitrum ac tempestātem venientem timeō, nam tonitrus iam procul audītur. Nōlō in mediō marī tempestātem opperīrī. Iubē gubernātōrem portum petere, pater! Illīc fīnem tempestātis opperīrī poterimus."

Mercātor vērō "Nōlī timēre!" inquit, "Gubernātor noster est bonus nauta, quī officium suum scit. Certē tū plūrēs librōs legis quam ille, et multās rēs difficilēs scīs, sed nāvigāre nescīs – id librī tuī tē docēre nōn possunt. Manē tranquillus in puppī et perge librum tuum legere!"

"Ego tranquillus sum" inquit fīlius, "nec iam tranquillum erit mare!"

Marīnus ad gubernātōrem redit, quī māiōre vōce cantāre incipit, dum tōtum caelum nūbibus ātrīs operītur et iam prīma fulgura mare illūstrant. Gubernātor vērō neque caelum neque mare aspicit, et male canere pergit!

"Tacē, gubernātor!" inquit adulēscēns, "Spectā caelum! Fac officium tuum! Necesse est portum petere, antequam māxima tempestās oritur."

Gubernātor nūllum verbum respondet, sed rīdēns sē ad Marīnum vertit eumque ūmidīs oculīs intuētur. Tum adulēscēns animadvertit eum manū tenēre pōculum – ex quō nōn aquam bibit!

Subitō magnus ventus flāre incipit ac nāvis magnīs flūctibus iactātur. Gubernātor surgere cōnātur nec pedibus stāre potest et ante Marīnum lābitur. Clāmant omnēs et Neptūnum invocant: "Servā nōs, Neptūne!" Nāvis sine gubernātōre in marī turbidō errat atque aquā implērī incipit. Nautae aquam haurīre cōnantur ac mercēs gravēs in mare iaciunt.

Tum vērō, omnibus perterritīs, Marīnus tranquillus in locō gubernātōris cōnsīdit: is nāvem contrā ventum vertit et in mediīs flūctibus rēctē gubernat. Ita nāvis servātur nec flūctibus mergitur. Paulō post ventus cadere incipit.

Laetantur omnēs et Marīnum ut optimum gubernātōrem laudant eumque 'alterum Palinūrum' vocant.

Mīciō laetus fīlium complectitur et "Profectō" inquit "tū nōn sōlum librōs legere, sed etiam nāvem gubernāre scīs!"

Marīnus autem "Librum legēbam" inquit "dē Palinūrō, optimō gubernātōre. Ut vidēs, librī meī multās rēs mē docēre possunt."

26. Magister numerōs dictat (cap. I–XXI)

Magister Diodōrus, postquam discipulōs numerōs breviter scrībere docuit, sex numerōs iīs dictat: 'quattuor', 'novem', 'quattuordecim', 'ūndēvīgintī', 'quadringenta', 'nōngenta'. Cūr magister 'quadringent*a*' et 'nōngent*a*' dīcit, nōn 'quadringent*ī*' et nōngent*ī*'? Numerī quī in -gent*a* dēsinunt sunt neutrum plūrālis.

Quisque discipulus suō modō numerōs scrībit. Sextus sīc scrībit: IV, IX, XI, XIX, CD, CM; Titus sīc: IV, IX, XIV, XIX, XL, XC; Mārcus sīc: IIII, VIIII, XIIII, XVIIII, CCCC, DCCCC.

Diodōrus, postquam numerōs dictāvit et discipulī eōs scrīpsērunt, tabulam cuiusque discipulī in manūs sūmit et spectat id quod scrīptum est. Nēmō discipulus omnēs numerōs rēctē scrīpsit, at magister Sextum et Titum quattuor numerōs rēctē scrīpsisse videt. "Vōs" inquit "quattuor numerōs rēctē scrīpsistis, Sexte et Tite."

Sextus: "Scrīpsimus ita ut nōs numerōs scrībere docuistī."

Diodōrus: "Nec vērō tē CD et CM scrībere docuī, Sexte, nam C rārō pōnitur ante D et M, 'quadringenta' et 'nōngenta' rēctius scrībuntur CCCC et DCCCC."

Mārcus: "Ego ita scrīpsī!" Mārcus dīcit 'sē ita scrīpsisse'

Magister: "Tū rēctē C quater scrīpsistī in iīs numerīs, sed etiam I quater scrīpsistī in numerīs 'quattuor', 'novem', 'quattuordecim', 'ūndēvīgintī': IIII, VIIII, XIIII, XVIIII. Id tē nōn docuī! Sciō antīquōs Rōmānōs totiēs I scrīpsisse, sed hodiē littera I pōnitur ante V et X: 'quattuor' scrībitur IV, 'novem' IX, 'quattuordecim' XIV, 'ūndēvīgintī' XIX – hī numerī rēctē scrīptī sunt ā Sextō et Titō." Magister dīcit 'hōs numerōs ā Sextō et Titō rectē scrīptōs esse.'

Tum magister sē vertit ad Titum, quī XL et XC scrīpsit, et "Sed cūr tū" inquit "XL et XC scrīpsistī? Eae litterae significant 'quadrāgintā et 'nōnāgintā', nōn 'quadringenta' et 'nōngenta', ut ego vōbīs dictāvī."

Titus: "Ego tē 'quadrāgintā' et 'nōnāgintā' dīcere audīvī."

Magister: "Male audīvistī! Tūne malās aurēs habēs? Profectō 'quadringenta' et 'nōngenta' dīxī. Nōnne vōs mē ita dīcere audīvistis, Mārce et Sexte?"

Sextus: "Certē nōs ita tē dīcere audīvimus. Scrīpsimus eōs numerōs quōs nōbīs dictāvistī." Sextus et Mārcus magistrum numerōs 'quadringenta' et 'nōngenta' dictantem bene audīvērunt, Titus male audīvit.

Mārcus: "Sed ego ūnus ex tribus discipulīs eōs numerōs rēctē scrīpsī! Cūr mē nōn laudāvistī, magister?"

Magister: "Tē nōn laudāvī, quia aliōs quattuor numerōs prāvē scrīpsistī."

Mārcus: "Ego scrīpsī ut antīquī Rōmānī scrībēbant. Num tū antīquōs Rōmānōs prāvē scrīpsisse putās?"

27. Iānitor probus (cap. I–XXII)

Dōrippa, amīca Lȳdiae, sōla habitat Rōmae in domō apud Tiberim flūmen. Forēs domūs cūstōdit iānitor, cui nōmen est Sanniō.

Dōrippa Lepidum amīcum habēbat, sed iam eum ē domō suā pepulit, quia eum falsum amīcum esse arbitrātur.

Domum reversus Dōrippa iānitōrī "Sī Lepidus redit" inquit, "nōlī admittere eum! Virum illum improbum iam vidēre nōlō. Nōn mē, sed ancillam amat."

Vesperī Lepidus cum novīs flōribus redit atque iānuam pulsat clāmāns: "Heus, iānitor! Aperī iānuam! Lepidus sum. Veniō amīcam meam salūtātum."

Sanniō: "Nōn licet mihi tē admittere. Dōrippa tēcum colloquī nōn vult. Putō eam iam dormītum iisse. Dīcit 'nōn sē, sed aliam fēminam ā tē amārī'."

Lepidus: "Nōn vērum est quod illa dīcit. Ego sum vērus amīcus quī amīcam meam nōn fallō. Necesse mihi est cum eā colloquī."

Sanniō: "Sed Dōrippa mē iubet tibi iānuam claudere."

Lepidus: "Nōn oportet illī fēminae sevērae pārēre! Iam aperī iānuam!"

Sanniō: "Profectō dominae meae pārēbō. Tē nōn admittō."

Lepidus dēnārium prōmit et iānitōrī ostendit: "Ecce dēnārius" inquit, "sī iānuam mihi aperīs, dēnārium tibi dō."

Sanniō: "Quamquam pauper sum, istam pecūniam ā tē accipere nōlō. Ego dominam meam nōn fallō!"

Tandem Lepidus intellegit sē iānitōrem probum nūllō modō movēre posse. Flōrēs ante forēs iaciēns "Valē" inquit, "iānitor – dūrior quam forēs tuae!"

28. Neuter recēdere vult (cap. I–XXIII)

Lēander, servus Iūliī, postquam in forō Tūsculānō piscēs et ōva ēmit, viam angustam intrat quae ā forō ad portam oppidī dūcit. In eā viā dominō Cornēliō occurrit, quī equō vehitur ad forum. Lēander ipse ā forō vehitur asinō. Necesse est utrumque cōnsistere, nam nimis angusta est via. Sed neuter eōrum, nec dominus nec servus, recēdere vult.

Cornēlius vultū sevērō servum aspiciēns "Heus tū, serve!" inquit, "Cēde mihi! Iubē asinum tuum ad forum revertī!"

Ad hoc Lēander, quī scit asinum suum pāritūrum nōn esse, "Asinus meus" inquit "mihi hoc iubentī nōn pārēbit. Prōcēdere vult, recēdere nōn vult! Atque ego iam procul absum ā forō. Tū redī ad portam!"

At dominus īrātus "Profectō" inquit "nōlō tibi, sordidō servō, cēdere! Nisi tū mihi cēdis, hōc baculō tē et asinum tuum verberātūrus sum!" Cornēlius dīcit 'sē servum et asinum eius verberātūrum esse' ac sōlus adversus Lēandrum accēdit baculum ante sē tenēns.

Tum vērō asinus rudere incipit: "Hīaāhīaā...!" Turpissimā asinī vōce territus equus in pedēs posteriōrēs surgēns sē vertit atque ē locō fugit. Asinus cum Lēandrō equum currentem sequitur neque Cornēlius eum retinēre potest.

Rubēns ob pudōrem Cornēlius redit ad equum suum, quī intrā portam dominum exspectat.

29. Redit Sextus (cap. I–XXIV)

Hōra septima est. Eā hōrā Cornēlius ambulātum īre solet antequam lavātum it, sed hodiē propter imbrem et tonitrum ambulāre nōn potest. Domī manet apud uxōrem suam Fabiam, quae in ātriō Sextum fīlium exspectat.

Fabia: "Sextus ante hōram septimam redīre solet. Quid eum agere putās?"

Cornēlius: "Per hunc imbrem ac tonitrum ambulāre nōn potest. Putō eum sub tēctō exspectāre dum tonitrus dēsinet."

Tandem iānua aperītur et Sextus ātrium intrat. Parentēs vērō fīlium suum vix cognōscunt, nam faciēs puerī cruenta est atque vestis eius sordida.

"Salvēte, pater et māter!" inquit puer.

"Ō mī fīlī!" inquit māter cruōrem cōnspiciēns, "Quid tibi factum est?"

Sextus: "Pugnāvī cum Mārcō et Titō. Iī mē pulsāvērunt, postquam ego Mārcum pulsāvī."

Fabia: "Cūr tū Mārcum pulsāvistī?

Sextus: "Quia ille dīxerat 'mātrem meam fēminam turpem esse!'"

Cornēlius : "Quid? Itane dīxit ille puer improbus?"

Sextus: "Nōn iīs ipsīs verbīs. Dīxit 'suam mātrem fōrmōsissimam esse' ac 'mātrem meam sine ōrnāmentīs fōrmōsam nōn esse.' Posteā mē 'puerum barbarum' vocāvit, quod eum pulsāveram."

Cornēlius: "Profectō nōn sine causā Mārcum pulsāvistī, quia mātrī tuae male dīxerat! Nam māter tua fōrmōsior est quam māter Mārcī, etiam sī illa plūra et pulchriōra ōrnāmenta habet. Nec tū puer barbarus es, sed doctior Mārcō."

Sextus: "Certē nōn tam indoctus sum quam ille: rēctius et pulchrius scrībō ac melius computō. Magister mē laudāvit quod rēctissimē et pulcherrimē scrīpseram atque etiam assem mihi dedit quod optimē computāveram." Sextus assem prōmit et parentibus ostendit.

Fabia: "Gaudēmus tē optimum discipulum esse. Nōn modo laudem, sed etiam dōnum meruistī. Ostende nōbīs litterās tuās quae laudātae sunt ā magistrō!"

Sextus prōmit tabellam, quam suam esse putābat, eamque parentibus ostendit.

Cornēlius tabellam spectāns mīrātur litterās foedās ac difficilēs lēctū esse. "Quidnam hoc est?" inquit, "Num magister hās litterās laudāvit?"

Sextus: "Immō 'litterās foedās esse' dīxit, sed hae litterae ā Mārcō scrīptae sunt. Iam intellegō Mārcum tabulās nostrās mūtāvisse inter pugnam. Is meam tabulam sūmpsit – mīror eum assem meum nōn sūmpsisse!"

Fabia: "Mārcus multōs nummōs ā patre suō dīvite accipit."

Sextus: "Rēctē dīcis: is multōs nummōs habet – ac nescit numerāre pecūniam suam! Ego ūnum assem habeō ac sciō quattuor assēs facere sēstertium et quattuor sēstertiōs dēnārium."

Cornēlius: "Quot assēs faciunt quattuor sēstertiī?"

Sextus: "Sēdecim scīlicet. Hoc idem magister nōs interrogāvit. Sed id quod mē interrogāvit multō difficilius erat. Ecce exemplum: Quot dēnāriōs faciunt duodēquīnquāgintā sēstertiī? Tū mihi respondē, pater!"

30. Puer barbarus (cap. I–XXV)

Prīmā lūce Mārcus cum Dāvō Tūsculum ambulat. Dāvus nōn modo rēs Mārcī fert, sed etiam epistulam quam Iūlius ad magistrum scrīpsit.

Dāvus: "Ecce epistulam dominī ferō, quam tū ipse magistrō tuō trādēs."

Mārcus: "Etiamne mercēdem fers, quam magistrō dēbēmus?"

Dāvus: "Pecūniam nōn ferō. Pater tuus mercēdem solvere nōn vult."

Mārcus: "Ergō magister īrātus erit mihi."

Dāvus: "Nōn tibi, sed patrī tuō īrātus erit. Dominus enim plānē scrībit 'magistrum nihil tē docēre posse neque igitur mercēdem meruisse!'"

Mārcus: "Ita est ut scrībit pater: nihil discō ab illō magistrō!"

Mārcus et Dāvus incipiunt montem ascendere in quō situm est Tūsculum.

Mārcus: "Mīror quod oppidum nōn in valle, sed in monte situm est."

Dāvus: "Oppida in montibus aedificantur, quia facilius est montem dēfendere. Difficile enim est hostibus montem ascendere."

Mārcus frontem tergēns "Nōn sōlum hostibus" inquit "difficile est. Ego semper fessus sum cum tandem ad lūdum advēnī. Ob eam causam necesse est in lūdō dormīre!"

Dāvus: "Id tē nōn excūsat. Posthāc necesse erit tē in lūdō vigilāre ac magistrō pārēre. Laetāre quod tibi licet in lūdum īre – mihi puerō nōn licēbat."

Mārcus: "Sed tū servus es, Dāve."

Dāvus: "In patriā meā servus nōn eram. Patria mea est Britannia."

Mārcus: "Ergō puer barbarus erās."

Dāvus: "Laetāre quod tū puer barbarus nōn es! Puerīs barbarīs nōn licet litterās et numerōs discere."

Mārcus: "At puerīs barbarīs licet diēs tōtōs cum aliīs puerīs lūdere, per campōs et silvās errāre, in flūminibus natāre, equōs regere, ferās occīdere, nec iīs necesse est ante lūcem surgere."

Dāvus: "Puerī barbarī nōn tam beātē vīvunt quam tū putās. Multa mihi puerō erant officia, nec enim servum nec ancillam habēbat pater meus."

Mārcus: "Quārē ex patriā tuā profectus es?"

Dāvus: "Parentēs meī ā mīlitibus Rōmānīs necātī sunt, quia Rōmānīs auxilium ferre nōlēbant."

Mārcus: "Cūr Rōmānīs auxilium negābant?"

Mārcus: "Quia Rōmānī hostēs erant Britannōrum. Ego cum parentibus meīs habitābam in parvā domō apud magnam silvam in quā exercitus Britannōrum sē occultābat. Subitō mīlitēs Rōmānī domum nostram intrāvērunt ac patrem meum interrogāre coepērunt. Ille vērō cīvēs suōs, quī patriam suam ab hostibus Rōmānīs dēfendēbant, fallere nōlēbat neque ūllum verbum fēcit dē exercitū Britannōrum quī in silvīs occultābātur. Meīs oculīs vīdī patrem et mātrem ā saevīs mīlitibus occīdī. Ipse puer quīndecim annōrum cum cēterīs Britannīs captīs Rōmam missus sum et servus factus. Pater Iūliī mē sescentīs sēstertiīs ēmit."

P. OVIDII NASONIS

ARS AMATORIA

AD VSVM DISCIPVLORVM EDIDIT
HANS H. ØRBERG
NONNVLLIS VERSIBVS DEMPTIS

DOMVS LATINA

P. OVIDII NASONIS

ARS AMATORIA

AD VSVM DISCIPVLORVM EDIDIT
HANS H. ØRBERG
NONNVLLIS VERSIBVS DEMPTIS

DOMVS LATINA
MMX

NOTAE

=	idem atque	*f*	fēminīnum
:	id est	*fut*	futūrum
↔	contrārium	*gen*	genetīvus
<	factum/ortum ex	*Gr*	Graecē
/	sīve	*ind*	indicātīvus
+	cum, atque, additur	*indēcl*	indēclīnābile
—	syllaba longa	*īnf*	īnfīnītīvus
ᴗ	syllaba brevis	*m*	masculīnum
|	syllabae dīvidendae	*n*	neutrum
⁀	vōcālēs coniungendae	*nōm*	nōminātīvus
....	versūs dēmptī	*pāg.*	pāgina
1, 2, 3	persōna I, II, III	*part*	participium
a.C.	ante Chrīstum (nātum)	*pass*	passīvum
abl	ablātīvus	*perf*	perfectum
acc	accūsātīvus	*pl, plūr*	plūrālis
adi	adiectīvum	*praes*	praesēns
adv	adverbium	*prp*	praepositiō
cap.	capitulum	*sg, sing*	singulāris
comp	comparātīvus	*sup I/II*	supīnum I/II
coni	coniūnctīvus	*v.*	versus
dat	datīvus	*voc*	vocātīvus

OVIDII ARS AMATORIA
edidit Hans H. Ørberg

www.lingua-latina.dk

ISBN 978-87-90696-18-2

RES QVAE HOC LIBRO CONTINENTVR

In margine pāginārum explānantur vocābula
quae nōn reperiuntur in librīs quibus titulus est
LINGVA LATINA PER SE ILLVSTRATA
I. FAMILIA ROMANA, II. ROMA AETERNA cap. XXXVI–XL

Moesia
Tomi
Pontus Euxinus
Chaonia
Thracia
Odrysae
Macedonia
Samothraca
Hellespontus
Athos
Troia
Phrygia
Lemnos
Gargara
Thessalia
Pherae
Lesbos
Methymna
Mysia
Asia
Caicus
Lydia
Helicon
Boeotia
Ascra
Chios
Claros
Arcadia
Maenalus
Samos
Icaria
Cilicia
Peleponnesus
Delos
Cydnus
Sparta
Naxos
Paros
Calymne
Lebinthos
Coos
Astypalaea
Cythera
Rhodus
Syria
Creta
Cydonia
Cnosos
Ida
Cyprus
Paphos
Sidon
Tyros
Palaestina

DE OVIDIO POETA

P. Ovidius Nāsō nātus est Sulmōne in cīvitāte mediae Italiae annō XLIII ante Chrīstum nātum.

Postquam Rōmam migrāvit pater fīlium adulēscentem ad studium artis ōrātōriae hortābātur, quamvīs fīliō magis placēret ars poētica. Ipse haec refert dē studiō suō:

Saepe pater dīxit: "Studium quid inūtile temptās?
Maeonidēs nūllās ipse relīquit opēs!"
Mōtus eram dictīs, tōtōque Helicōne relictō
scrībere temptābam verba solūta modīs.
Sponte suā carmen numerōs veniēbat ad aptōs,
et quod temptābam dīcere versus erat!

Rōmae Ovidius, cum poētās cognōvisset Vergilium, Horātium, Tibullum, Propertium, ipse versūs elegōs scrībere coepit: *Amōrēs*, trēs librōs dē amōribus suīs cum puellā quam fictō nōmine 'Corinnam' vocat, et *Hērōidēs*, epistulās quās fēminās celebrēs, 'hērōidēs' quae vocantur, ad virōs et amātōrēs suōs scrīpsisse fingit, ut *Penelopē Ulixī, Dīdō Aenēae,*

Nāsō -ōnis *m*, cognōmen
Sulmō -ōnis *m*
cīvitās -ātis *f* (< cīvis) = oppidum

migrāre = in alium locum habitātum trānsīre

ōrātōrius -a -um < ōrātor

quam-vīs +*coni/ind* = quamquam +*ind*

re-ferre = memorāre, nārrāre

Trīstia IV.10.21–26
temptāre = cōnārī

Maeonidēs -is *m*, Homērus, poēta Graecus illūstrissimus (< Maeonia = Lȳdia, Homērī patria); nūllās opēs relīquit : pauper mortuus est
Helicōn -ōnis *m*, mōns Boeōtiae Mūsīs et Apollinī sacer : ars poētica

verba solūta modīs : ōrātiōnem solūtam (*ā* modīs : ā lēgibus versuum)

sponte suā = per sē (nūllō adiuvante)
aptus -a -um = idōneus, conveniēns
ad aptōs numerōs : ad aptās syllabās et pedēs (dactylōs et spondēōs)

Propertius -ī *m*, poēta Rōmānus (annō 60–19 a.C.); versūs *elegōs* scrīpsit
(versūs) elegī -ōrum *m pl:* hexametrī + pentametrī; hī versūs praecipuē sunt dē amōre

fingere fīnxisse fictum = arte efficere, falsum excōgitāre (fictus -a -um : falsus)

celeber -bris -e = nōbilis, illūstris
hērōs -ōis *m*, hērōis -idis *f* = homō ēgregius antīquae aetātis
amātor -ōris *m* = quī amat, amāns

Penelopē -ēs *f*, uxor Ulixis fīdissima; Ulixēs (-is *m*) post errōrēs X annōrum Trōiā rediit ad uxōrem suam

Ariadna Thēseō, Mēdēa Iāsonī. Hī librī tam grātī vulgō fuērunt ut poēta novum carmen dē ‘arte amandī’ scrībere inciperet. Annō post Chrīstum nātum secundō ēdidit duōs librōs, quibus amātor perītus virīs praecipit quōmodo fēminās amandās nancīscantur, mox tertium librum addidit ad fēminās scrīptum. Huic operī titulus est *Ars amātōria.* Secūtus est liber quī īnscrībitur *Remedia amōris*, quō poēta ‘vulneribus amōris’ mederī cōnātur.

Aetāte prōgressus Ovidius carmina amātōria relinquēns opera graviōra scribere cōnstituit. Prīmum ēdidit *Metamorphōsēs*, quīndecim librōs in quibus versibus hexametrīs prīscās fābulās nārrat dē mūtātiōnibus mīrābilibus hominum atque rērum, deinde *Fāstōs* scrībere coepit, id est kalendārium poēticum dē rēbus gestīs Rōmānōrum quae certīs annī diēbus ēvēnērunt. Poēta in animō habēbat tot librōs cōnscrībere quot mēnsēs sunt in annō, sed cum dīmidiam operis partem, sex librōs, cōnfēcisset, Caesar Augustus subitō ēdīxit ut P. Ovidius Nāsō Tomōs, in cīvitātem Moesiae maritimam, relēgārētur! Duo

---

Iāsōn -onis *m*, dux *Argonautārum*, hērōum quī nāve (nōmine *Argō*) in *Colchidem* profectī sunt, ubi Iāsōn *Mēdēam* rēgis fīliam uxōrem dūxit, sed posteā dēseruit
Argonautae -ārum *m pl* | Argō -ūs *f*
Colchis -idis *f*, regiō Asiae longinqua
vulgus -ī *n* (*acc* -us, *dat/abl* -ō) = populus, cīvēs

(librum) ē-dere -didisse -ditum = vulgō legendum dare

perītus -a -um = expertus, doctus
prae-cipere -iō -cēpisse -ceptum = dīcere quid agendum sit, docēre
nancīscī nactum = habēre incipere, invenīre

amātōrius -a -um < amātor; ars amātōria = ars amandī

remedium -ī *n* = rēs quā aegrī sānantur

medērī + *dat* = sānāre

gravis -e : sērius

metamorphōsis -is *f*, *pl* -ēs -eōn (*Gr*) = *mūtātiō* -ōnis *f* < mūtāre

prīscus -a -um = antīquus

(diēs) fāstus/nefāstus: quō fās/nefās est negōtia agere (iūs dīcere)
‘fāstī’ (-ōrum *m pl*) dīcitur kalendārium diērum fāstōrum et fēstōrum

cōn-scrībere = scrībere

ē-dīcere = pūblicē imperāre
Tomī -ōrum *m*
Moesia -ae *f*, prōvincia Rōmāna inter Dāciam et Thrāciam
re-lēgāre = ex patriā exīre cōgere

crīmina in eum allāta sunt, quae ipse 'carmen' et 'errōrem' vocat. 'Carmen' est *Ars amātōria*, quā 'adulterium docēre' arguēbātur atque 'mātrōnās pudīcās corrumpere', sed quāle factum Ovidiī 'error' dīcātur, ignōrāmus, ipse enim dīcit 'factī culpam sibi silendam esse':

Perdiderint cum mē duo crīmina: carmen et error,
alterius factī culpa silenda mihī. ....
Altera pars superest, quā 'turpī carmine factus'
arguor 'obscēnī doctor adulteriī!'

Māximō cum dolōre poēta urbem dīlēctam atque amīcōs suōs Rōmānōs relīquit ut exul in terram sibi ignōtam proficīscerētur. Ex exiliō suō duo carmina Rōmam mīsit quae īnscrībuntur *Trīstia* et *Epistulae ex Pontō*. In illīs carminibus dē fortūnā suā adversā flēbiliter questus est.

Post exilium decem annōrum Ovidius Tomīs dē vītā dēcessit annō XVIII post Chrīstum nātum.

crīmen -inis *n* = quod accūsātur, maleficium accūsandum
error -ōris *m* : mendum, factum eius quī dē rēctīs mōribus aberrat
adulterium -ī *n* < *adulter* -erī *m* = vir quī aliēnam uxōrem amat
arguere -uisse -ūtum = accūsāre
pudīca -ae *adi f* = quae nūllum virum nisi marītum suum amat
cor-rumpere = prāvum facere
culpa -ae *f* = causa accūsandī
(rem) silēre/tacēre = nōn dīcere
Trīstia II.207-208, 211-212
cum duo crīmina mē perdiderint: ...
culpa alterīus factī mihī silenda *est*
super-esse = re-stāre
quā arguor 'turpī carmine doctor obscēnī adulteriī factus *esse*'
obscēnus -a -um = sordidus, turpis
doctor -ōris *m* = quī docet; adulteriī doctor factus esse : adulterium docuisse
dīligere -lēxisse -lēctum: dīlēctus -a -um = cārus
exul -is *adi* = extrā patriam vīvēns, profugus
exilium -ī *n* (< exul) = vīta extrā patriam
Pontus *Euxinus* (-ī *m*), mare inter Eurōpam et Asiam; terrae quibus Pontus cingitur (ut Moesia)
flēbilis -e (< flēre) = trīstissimus
querī questum esse
dē vītā dē-cēdere : morī

Chīrōn centaurus Achillem
puerum citharā docet

centaurus -ī *m*, mōnstrum cui pars corporis superior virī, īnferior equī erat

cithara -ae *f* = fidēs; citharā docēre = citharā/fidibus canere docēre

ARTIS AMATORIAE

LIBER PRIMVS

[*Poēta: artifex et praeceptor amōris*]

Sī quis in hōc artem populō nōn nōvit amandī
  hoc legat – et lēctō carmine doctus amet!
Arte citae vēlōque ratēs rēmōque moventur,
  arte levēs currūs: arte regendus amor.
Curribus Automedōn lentīsque erat aptus habēnīs,
  Tīphys et Haemoniā puppe magister erat:
mē Venus artificem tenerō praefēcit Amōrī;
  'Tīphys et Automedōn' dīcar 'Amōris' egō.
Ille quidem ferus est et quī mihi saepe repugnet,
  sed puer est, aetās mollis et apta regī.
Phillyridēs puerum citharā perfēcit Achillem,
  atque animōs placidā contudit arte ferōs.
Quī totiēns sociōs, totiēns exterruit hostēs,
  crēditur annōsum pertimuisse senem:
quās Hector sēnsūrus erat, poscente magistrō
  verberibus iussās praebuit ille manūs.
Aeacidae Chīrōn, ego sum praeceptor Amōris:

artifex -ficis *m* = quī artem scit
praeceptor -ōris *m* = quī praecipit, magister

sī quis in hōc populō (: populō Rōmānō) artem amandī nōn nōvit

habēnae -ārum *f pl*

citus -a -um = celer | ratis -is *f*: nāvis
arte vēlōque rēmōque citae ratēs moventur, arte *moventur* levēs currūs: arte regendus *est* amor
Automedōn -ontis *m*, auriga Achillis
lentus -a -um = mollis, quī flectitur
aptus habēnīs (*dat*) = aptus ad habēnās (: ad regendōs equōs)
Tīphys -yis *m*, gubernātor Argūs; et T. erat magister *in* puppī Haemoniā (: gubernātor nāvis Haemoniae)
Haemonius -a -um < *Haemoenia* -ae *f* = Thessalia, unde vēnit Argō
Venus mē artificem (: praeceptōrem) praefēcit tenerō (: puerō) Amōrī
Amor -ōris *m* = Cupīdō, deus amōris (puer arcū et face armātus) | eg*o*

et quī ... repugn*et*: et tam ferus ut ... repugnet

aetās *eī est* mollis et apta regī (: ad regendum)
Phillyridēs -ae *m*: *Chīrōn* -ōnis *m*, fīlius *Phillyrae* Nymphae, centaurus doctus quī Achillem puerum citharā (fidibus) perfēcit (: docuit)
con-tundere -tudisse -tūsum = frangere; placidā arte anim*um* fer*um* contudit (: pārentem fēcit)
is (: Achillēs) quī... | totiēns = totiēs *adv* -iēns = -iēs: tot*iēns*, quot*iēns*
annōsus -a -um = multōrum annōrum; annōsum senem : Chīrōnem
per-timēscere -muisse = timēre incipere
eās manūs quās Hector sēnsūrus erat ... ille iussās (: ut iussum erat) verberibus (: verberandās) praebuit
praebēre -uisse -itum = offerre, dare

Aeacidēs -ae *m*: Achillēs, *Aeacī* nepōs (Aeacus -ī *m*, Iovis fīlius, rēx); Aeacidae *praeceptor fuit* Chīrōn

uterque : et Achillēs et Amor
nātus deā : fīlius deae: Achillēs, fīlius *Thetidis*, deae maris (Thetis -idis *f*)

saevus uterque puer, nātus uterque deā.

cervīx -īcis *f* = collī pars posterior
frēna -ōrum *n* = ferrum positum in ōre equī ad eum regendum
magn-animus -a -um = fortis
frēna teruntur dente equī magnanimī
terere = ūsū cōnsūmere/minuere

Sed tamen et taurī cervīx onerātur arātrō,
frēnaque magnanimī dente teruntur equī;

cēdere +*dat* (↔ repugnāre) : pārēre
quamvīs me*um* pect*us* vulneret arcū (: sagittā)
ex-cutere -iō -cussisse -cussum (< ex + quatere) = quatere; iactā*tam* face*m*

et mihi cēdet Amor, quamvīs mea vulneret arcū
pectora, iactātās excutiatque facēs.

(sagittā) fīgere = percutere, laedere
violentus -a -um = vī ūtēns; *adv* violenter, *comp* violentius
quō ... hōc +*comp* = quantō ... tantō; quō violentius mē fīxit Amor ......, hōc melior factī vulneris ultor erō (: melius vulnus factum ulcīscar)

Quō mē fīxit Amor, quō mē violentius ussit,
hōc melior factī vulneris ultor erō.

Phoebus -ī *m* = Apollō: deus vātum et poētārum | artēs mihi datās *esse*
nec *ego* mone*or* | āerius -a -um < āēr
cantū avium poētae monērī solent
Clīō -ūs *f*, Mūsa; Clīūs sorōrēs: cēterae Mūsae (Iovis fīliae)
mihi vīsae sunt = mihi appāruērunt
Hēsiodus poēta nārrat 'sibi Mūsās appāruisse, dum ovēs servāret (cūstōdīret) in valle ad Ascram oppidum'
in vall*e* tu*ā*, Ascra (sub Helicōne)
Ascra -ae *f*, in Boeōtiā, Hēsiodī patria
ūsus (: quod expertus sum) hoc opus movet | vātēs -is *m* : poēta

Nōn ego, Phoebe, 'datās ā tē mihi' mentiar 'artēs',
nec nōs āeriae vōce monēmur avis;
nec mihi sunt vīsae Clīō Clīūsque sorōrēs
servantī pecudēs vallibus, Ascra, tuīs.
Ūsus opus movet hoc: vātī pārēte perītō,

coepta -ōrum *n pl* = opus coeptum
māter Amōris: Venus

vēra canam – coeptīs, māter Amōris, ades!

vitta -ae *f*, mātrōnae vēlum capitis
īnsigne -is *n* = quod rem significat; ī. pudōris : quod pudōrem significat
pudor : *pudīcitia* -ae *f* < pudīca
īnstita -ae *f*, mātrōnae vestis longa
*tū*que īnstita longa quae tegis...

Este procul, vittae tenuēs, īnsigne pudōris,
quaeque tegis mediōs īnstita longa pedēs!

ego... can*am* | venus -eris *f* = amor
con-cēdere = permittere (↔ vetāre)
fūrtum -ī *n* = quod clam fit
in meō carmine nūllum crīmen erit

Nōs venerem tūtam concessaque fūrta canēmus
inque meō nūllum carmine crīmen erit.

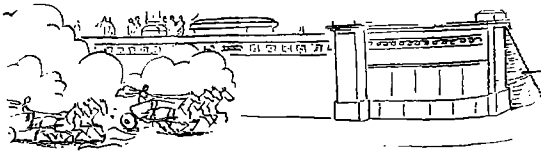
ex-ōrāre (+*acc*) = persuādēre (+*dat*)

[*Dē puellā reperiendā, exōrandā, tenendā*]

quod (: eam quam) amāre velis reperīre labōrā! = labōrā ut reperiās! [*labor prīmus*]
tū quī nunc prīmum venīs mīles in nova arma! (: amātor mīlitāns!)

Prīncipiō, quod amāre velīs reperīre labōrā
quī nova nunc prīmum mīles in arma venīs!

Proximus huic labor est placitam exōrāre puellam;
tertius: ut longō tempore dūret amor.
Hic modus. Haec nostrō signābitur ārea currū;
haec erit admissā mēta premenda rotā.

[*Ubi puella quaerenda sit*]

Dum licet et lōrīs passim potes īre solūtīs
ēlige cui dīcās "tū mihi sōla placēs!"
Haec tibi nōn tenuēs veniet dēlāpsa per aurās:
quaerenda est oculīs apta puella tuīs.
Scit bene vēnātor, cervīs ubi rētia tendat,
scit bene, quā frendēns valle morētur aper;
aucupibus nōtī fruticēs; quī sustinet hāmōs
nōvit quae multō pisce natentur aquae.
Tū quoque, māteriam longō quī quaeris amōrī,
ante frequēns quō sit disce puella locō!
Nōn ego quaerentem ventō dare vēla iubēbō,
nec tibi ut inveniās longa terenda via est.
Andromedam Perseus nigrīs portārit ab Indīs,
raptaque sit Phrygiō Grāia puella virō –

proximus huic labor: *labor secundus*
placitus -a -um = quī placet, grātus
[*labor prīmus:* I.41–262, *secundus:* I.263–770, *tertius:* II]
dūrāre = (diū) manēre

modus = fīnis statūtus; hic *est* modus
signāre = (signō) statuere; haec ārea nostrō (: meō) currū signābitur
ārea -ae *f* = locus apertus : circus
mēta -ae *f* = (in circō) lapis quō extrēmus cursus signātur; haec erit mēta admissā rotā premenda
admittere = currere sinere; admissus -a -um : celerrimus
poēta simulat sē aurīgam circēnsibus mētam premere (tangere) currū

lōra -ōrum *n pl* = habēnae; lōrīs solūtīs : līberē (nōndum uxōre ductā!)
passim *adv* = longē lātēque, ubīque

ēlige *aliquam* cui dīcās (: tam pulchram ut eī dīcās): "..."

dē-lābī -lāpsum; per tenuēs aurās

vēnātor -ōris *m* = quī vēnātur (rētia in silvā tendit ut bēstiās capiat)
in quā valle frendēns aper morētur
frendere = īrātus dentēs movēre/ostendere
auceps -cupis *m* = quī avēs capit
frutex -icis *m* = arbor humilis; fruticēs aucupibus nōtī *sunt*
quī sustinet hāmōs : piscātor
aquam natāre = in aquā natāre: quae aquae mult*īs* pisc*ibus* nātentur : in quibus aquīs multī piscēs natent
māteriam longō amōrī : fēminam diū amandam

ante *adv* = anteā, prius; disce quō locō frequēns sit puella (: frequentēs sint puellae)

tē quaerentem
ventō vēla dare : nāve proficīscī

viam terere = viā ūtī, viā īre
Andromeda -ae *f*, virgō quam amāvit *Perseus* (-ī *m*) et ab *Indīs* servāvit
Indī -ōrum *m pl* < *India* -ae *f* | nig|rīs
portāverit *coni perf*: portāvit quidem
Grāius -a -um = Graecus; Grāia puella (: *Helena*) *ā* virō Phrygiō (: *Paride*) rapta sit (: rapta quidem est)
Phrygius -a -um < *Phrygia* -ae *f*

(*at*) Rōma tibi dabit tot tamque fōrmōsās puellās ut dīcās: "..."

haec *urbs* (: Rōma)
quic-quid = qui*d*-quid (puellārum)

Gargara/Mēthymna -ae *f*, loca Phrygiae/Lesbī frūmentō/vīnō fertilissima | seges -etis *f* = ager frūmentī
racēmus -ī *m* = ūva
quot ......, tot: quot segetēs G. *habet*, quot racēmōs habet M., quot piscēs *in* aequore *sunt, quot* avēs fronde teguntur, quot caelum stēllās *habet*, tot puellās habet tua Rōma

māter Aenēae (: Venus) in urbe suī *fīliī* cōnstitit | cōnsistere -stitisse

(*amōre*) capī : incendī
prīmīs ... annīs : prīmā aetāte (puellae)

iuvenis -is *f* = fēmina iuvenis

vōtum -ī *n* = quod optātur, voluntās
ne-scius -a -um +*gen* = ne-sciēns; tuī vōtī nescius esse : nescīre quid tibi optandum sit
sērus -a -um = posterior (tempore); *adv* sērō, *comp* sērius
hoc agmen (: haec multitūdō *fēminārum aetātis sapientiōris*)
plēnius *comp* = satis plēnum

Octāvia, Augustī soror, porticum dēdicāvit fīliō *Mārcellō*, cui iam alia mūnera (ut theātrum) dēdicāta erant

porticūs: *Pompēiī, Octāviae* (in campō Mārtiō), *Līviae* (in Ēsquiliīs)
sub umbrā Pompēiā : in porticū Pompēiī | lentus ↔ celer
spatiārī = ambulāre
Leō: sīdus; cum sōl terg*um* Leōnis adit : mēnse Iūliō/Augustō
Herculeus -a -um < Herculēs; Leō Herculeus: ab Hercule necātus
māter (Octāvia) mūneribus nātī (Mārcellī) su*um* mūn*us* (: porticum) addidit, opus externō marmore dīves
externus -a -um (↔ internus) : extrā Italiam repertus
nec tibi vītētur (: vītanda est) porticus quae nōmen auctōris habet: '*Līvia*'
prīscīs sparsa tabellīs : ōrnāta multīs prīscīs tabellīs *pictīs* (: imāginibus)
auctor -ōris *m/f* = quī/quae prīmum rem cōnstituit; *Līvia*, uxor Augustī, porticum cōnstituit in Ēsquiliīs

tot tibi tamque dabit fōrmōsās Rōma puellās
"haec habet" ut dīcās "quicquid in orbe fuit!"
Gargara quot segetēs, quot habet Mēthymna racēmōs,
aequore quot piscēs, fronde teguntur avēs,
quot caelum stēllās, tot habet tua Rōma puellās:
māter in Aenēae cōnstitit urbe suī.
Seu caperis prīmīs et adhūc crēscentibus annīs,
ante oculōs veniet vēra puella tuōs;
sīve cupis iuvenem, iuvenēs tibi mīlle placēbunt:
cōgēris vōtī nescius esse tuī.
Seu tē forte iuvat sēra et sapientior aetās,
hoc quoque – crēde mihī! – plēnius agmen erit.

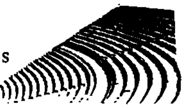
[*Porticūs*]

Tū modo Pompēiā lentus spatiāre sub umbrā,
cum sōl Herculeī terga Leōnis adit,
aut ubi mūneribus nātī sua mūnera māter
addidit, externō marmore dīves opus;
nec tibi vītētur quae – prīscīs sparsa tabellīs –
porticus auctōris 'Līvia' nōmen habet.

.... [*Templa, Forum*]

[*Theātrum*]

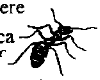
Sed tū praecipuē curvīs vēnāre theātrīs,
  haec loca sunt vōtō fertiliōra tuō.
Illīc inveniēs quod amēs, quod lūdere possīs,
  quodque semel tangās, quodque tenēre velīs.
Ut redit itque frequēns longum formīca per agmen,
  grāniferō solitum cum vehit ōre cibum,
aut ut apēs saltūsque suōs et olentia nactae
  pāscua per flōrēs et thyma summa volant,
sīc ruit ad celebrēs cultissima fēmina lūdōs;
  cōpia iūdicium saepe morāta meum est.
Spectātum veniunt – veniunt spectentur ut ipsae!
  Ille locus castī damna pudōris habet.

gradūs

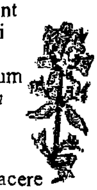
in curvīs theātrīs (: quibus curvī sunt gradūs spectātōrum)

vōtō tuō fertiliora = fertiliōra quam vōtum tuum (: quam optās)

inveniēs *aliquod* quod amēs, quod... : *aliquam quam* amēs, *quam*...
lūdere +*acc* = ē-lūdere

formīca -ae *f*

ut formīca frequēns per longum agmen redit it-que (: it redit-que)
grānum -ī *n* = sēmen frūmentī
grāni-fer -a -um = grānum ferēns
cum solitum cibum vehit ōre grāniferō
cibus *solitus* : cibus quem ēsse solet
saltus -ūs *m* = silva in montibus
olēre = (bonum) odōrem ēmittere
saltūsque ... nactae : cum saltūs suōs et olentia pāscua nactae sunt
pāscua -ōrum *n pl* = loca ubi pecus pāscitur

thymum -ī *n*

cultus -a -um = mundus, ōrnātus

cōpia -ae *f* = multitūdō
morārī +*acc* = morantem facere

castus -a -um = probus, pūrus
damnum -ī *n* = iactūra (↔ lucrum)
: illō locō casta pudīcitia perit

[*Rapīna Sabīnārum*]

Prīmus sollicitōs fēcistī, Rōmule, lūdōs,
  cum iūvit viduōs rapta Sabīna virōs.
Tunc neque marmoreō pendēbant vēla theātrō,
  nec fuerant liquidō pulpita rubra crocō;
illīc quās tulerant nemorōsa Palātia frondēs
  simpliciter positae, scaena sine arte fuit;

Sabīnī -ōrum *m pl* = gēns Italiae; *adi* Sabīnus -a -um, *f* fēmina Sabīna
Rōmulus, cum Romam condidisset, Sabīnōs in novam urbem vocāvit et lūdīs virginēs Sabīnās rapī iussit!
rapīna -ae *f* < rapere

sollicitus -a -um (↔ tūtus) = cūrā affectus
iuvāre iūvisse = dēlectāre; cum rap*tae* Sabīn*ae* virōs viduōs iūv*ērunt*
viduus -a -um = sine coniuge
in marmoreō theātrō; vēla: quae spectātōribus umbram dant
pulpita -ōrum *n pl* = scaena | fu*ērunt*
liquidus -a -um = fluēns (ut aqua, lac, vīnum), *n* māteria liquida | rub-ra
crocum -ī *n* = fluidum rubrum et olēns quō perfunduntur pulpita
nemorōsus -a um < *nemus* -oris *n* = silva; nemorōs*um* Palāti*um* tuler*at*
sim-plex -icis *adi* = ē singulīs cōnstāns, nōn ōrnātus; *adv* simpliciter = sine arte | positae *erant*

caespes -itis *m* = herba cum terrā secta
quī- quae- quod-libet = quīcumque (libet); quā-libet fronde tegente...
hirsūtus -a -um = horrēns

notāre = animadvertere, quaerēns spectāre

(pectore) movent = cōgitant

lūdīs scaenicīs *tībīcen* canit et *lūdius* ad cantum *saltat;* saltāre = arte salīre et membra movēre
modus -ī *m* = cantus; rudem modum praebēre = rudī modō canere
Tūscus -a -um, ex Etrūriā
lūdius -ī *m* = quī saltat in theātrō
aequāre = aequum facere; aequātus ↔ curvus (aequātam humum : solum scaenae, pulpita)
plausus -ūs *m* < plaudere

sign*a* : sign*um*
◡ — ◡ : dēsunt 3 syllabae [pe|tī-ta?]

ex-silīre -uisse < ex + salīre

virginibus-que in-iciunt...
in-icere -iō -iēcisse -iectum (+*dat*) < in + iacere
ut columbae, timidissima turba, aquilās fugiunt
agnus -ī *m*; agna -ae *f*
novellus -a -um = parvulus

columba -ae *f*

~ēre = ~ērunt: timuē*re* = timuē*runt*

cōn-stāre -stitisse = cōnstāns manēre
color quī ante (: anteā) fuit

faciēs -ēī *f* = fōrma

laniāre = scindere

geniālis -e = iugālis (lectus geniālis = lectus coniugum)

decēre : pulchriōrēs facere

in gradibus sēdit populus dē caespite factīs,
quālibet hirsūtās fronde tegente comās.
Respiciunt oculīsque notant sibi quisque puellam
quam velit, et tacitō pectore multa movent.
Dumque – rudem praebente modum tībīcine Tūscō –

tībīcen et lūdius

lūdius aequātam ter pede pulsat humum,
in mediō plausū – plausūs tunc arte carēbant –
rēx populō praedae signa ◡ — ◡ dedit.
Prōtinus exsiliunt animum clāmōre fatentēs,
virginibus cupidās iniciuntque manūs!
Ut fugiunt aquilās – timidissima turba – columbae
utque fugit vīsōs agna novella lupōs,
sīc illae timuēre virōs sine lēge ruentēs
– cōnstitit in nūllā quī fuit ante color!
Nam timor ūnus erat, faciēs nōn ūna timōris:
pars laniat crīnēs, pars sine mente sedet;
altera maesta silet, frūstrā vocat altera 'mātrem!'
haec queritur, stupet haec, haec manet, illa fugit.
Dūcuntur raptae – geniālis praeda – puellae,
et potuit multās ipse decēre timor!

Sī qua repugnārat nimium comitemque negārat,
  sublātam cupidō vir tulit ipse sinū
atque ita "Quid tenerōs lacrimīs corrumpis ocellōs?
  Quod mātrī pater est hoc tibi" dīxit "erō."
Rōmule, mīlitibus scīstī dare commoda sōlus
  – haec mihi sī dederis commoda, mīles erō!
Scīlicet ex illō sollemnia mōre theātra
  nunc quoque fōrmōsīs īnsidiōsa manent.

sī qua = sī aliqua (puella)
-ārat = -āverat (*plūsquamperf*)
sinus -ūs *m* = pectus
vir *eam* sublātam ipse tulit *in* cupidō sinū (pectore)
cor-rumpere = prāvum facere, foedum facere
scīstī = scīvistī
commodus -a -um = aptus, grātus; *n* = bonum, rēs grāta, beneficium
mōs mōris *m* : factum imitandum
sollemnis -e = quī fēstīs diēbus fierī solet, diīs dignus
īnsidiōsus -a -um (< īnsidiae) = perīculōsus

[*Circus et Amphitheātrum (Forum)*]

Nec tē nōbilium fugiat certāmen equōrum,
  multa capāx populī commoda Circus habet.
Nīl opus est digitīs per quōs arcāna loquāris,
  nec tibi per nūtūs accipienda nota est.
Proximus ā dominā nūllō prohibente sedētō;
  iunge tuum laterī quā potes ūsque latus!
Et bene, quod cōgit – sī nōlīs – līnea iungī,
  quod tibi tangenda est lēge puella locī.
Hīc tibi quaerātur sociī sermōnis orīgō,
  et moveant prīmōs pūblica verba sonōs:
'Cuius equī veniant?'· facitō – studiōse! – requīrās

lūdī gladiātōriī nōn modo in *Amphitheātrō* sed etiam in *Forō* dabantur
nec tē fugiat : nec tibi vītanda est
certāmen equōrum : lūdī circēnsēs
capāx -ācis *adi* = quī multōs capit; +*gen*: (Circus) capāx populī = quī populum (cīvēs multōs) capit
nīl = *nihil*, *adv* = nūllō modō, nōn
digitīs : signīs digitīs factīs
arcānus -a -um = clam factus, cēlandus; *n* = rēs cēlanda/tacenda
nūtus -ūs *m* = signum caput movendī
nota -ae *f* = nūntius signō datus
proximus ā +*abl* = proximus +*dat*
domina : amīca (quae dominātur!)
iunge tuum latus laterī ūsque (: ūsque ad latus *puellae*) quā potes (: tantum quantum potes)
et bene *est* quod līnea *vōs* iungī cōgit *sīve velīs* sīve nōlīs; līnea: quā locus singulōrum spectātōrum signātur
quod puella tibi tangenda est lēge locī (: ut lēge dē locō statūtum est)
tibi (: ā tē) quaerātur orīgō sermōnis : tū initium faciās sermōnis
socius -a -um = commūnis; sermō socius = sermō inter sociōs
pūblica verba prīmōs sonōs moveant (: prīmum dīcantur)
fac + *coni*: fac/facitō (*ut*) requīrās! = requīre! (fac*itō imp fut*)
studiōse! *voc* (: quasi studiōsus sīs!)

nec mora (*adv*) = ac prōtinus
quisquis *aurīga* erit cui favet illa, *eī* favē!

pompa -ae *f* = agmen sollemne cīvium; p. frequēns : multōrum cīvium
caelestēs -ium *m pl* = diī; *cum* caelestibus (: signīs deōrum) eburnīs
eburnus -a -um = ex ebore factus; *ebur* -oris *n*, māteria candida et pretiōsa: dēns *elephantī*

pulvis -eris *m* = sordēs sicca sparsa
sī forte in gremium puellae pulvis dē-ciderit, ut fit (: ut fierī solet)
dē-cidere -disse < dē + cadere
ex-cutere < ex + quatere = tollere (dētergēre) quatiendō
excute nūllum *pulverem!* : simulā tē pulverem excutere!

quae-libet causa sit apta officiō tuō : ad officium tuum praestandum

sī pall*ium* nimium dēmiss*um* (: pendēns) *in* terrā iacēb*it*
im-mundus -a -um (in-) = sordidus
sēdulus -a -um = dīligēns
ef-fer *ex* immundā humō!

pretium : praemium
patiente puellā : dum puella patitur (: permittit)
crūra (*puellae*) oculīs tuīs videnda contingent (: ēveniet ut videantur)

respice, nē genū oppositō mollia terga premat *is*, quīcumque *est*, *quī* post vōs sedēbit!
op-pōnere (< ob-) = contrā pōnere

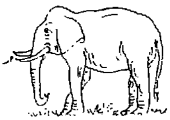
parva *n pl* = parvae rēs (: officia)
(animus) levis ↔ sērius
ūtilis -e = quī prōdest; fuit ūtile multīs = multīs *virīs* prōfuit
com-pōnere = rēctē pōnere
~isse *īnf perf* : ~re *īnf praes*: compōn*ere*, mov*ēre*, d*are*

tabella tenuis

scamnum -ī *n* = sella humilis (quā pēs sustinētur); cav*um* (: leve) scamn*um dare* sub tenerum pedem
aditus -ūs *m* < ad-īre : causa puellam adeundī | -que ... -que = et ... et
harēna -ae *f* = terra alba et sicca quae spargitur in amphitheātrō; scaena ('trīstis' quia cruōre miscētur)
in sollicitō Forō (amphitheātrō): 'sollicitō' quia certāmen spectātur
in illā harēnā | puer Veneris : Amor

– nec mora, quisquis erit
cui favet illa, favē!

ebur

elephantus -ī *m*

At cum pompa frequēns caelestibus ībit eburnīs,
tū Venerī dominae plaude favente manū!
Utque fit, in gremium pulvis sī forte puellae
dēciderit, digitīs excutiendus erit;
etsī nūllus erit pulvis, tamen excute nūllum!
Quaelibet officiō causa sit apta tuō:
Pallia sī terrā nimium dēmissa iacēbunt,
collige et immundā sēdulus effer humō!
Prōtinus – officiī pretium – patiente puellā
contingent oculīs crūra videnda tuīs.
Respice praetereā, post vōs quīcumque sedēbit,
nē premat oppositō mollia terga genū!
Parva levēs capiunt animōs: fuit ūtile multīs
pulvīnum facilī composuisse manū;

pulvīnus -ī *m*

prōfuit et tenuī ventōs mōvisse tabellā
et cava sub tenerum scamna dedisse pedem.
Hōs aditūs Circusque novō praebēbit amōrī
sparsaque sollicitō trīstis harēna Forō.
Illā saepe puer Veneris pugnāvit harēnā

et, quī spectāvit vulnera, vulnus habet!
Dum loquitur tangitque manum poscitque libellum
et quaerit, positō pignore, 'vincat uter?'
saucius ingemuit tēlumque volātile sēnsit
et pars spectātī mūneris ipse fuit.

ipse vulnus habet (*amōris*)
libellum : in quō leguntur nōmina gladiātōrum certantium
pignus -oris *n* = pecūnia solvenda sī victus erit gladiātor cui favēs
in-gemēscere -muisse = gemere
volātilis -e = volāns, vēlōx; tēlum volātile : sagitta (*Amōris*)
mūnus -eris *n* : lūdī gladiātōriī (quī populō dantur); ipse pars mūneris spectātī fuit (quia vulnerātus erat!)

[*Spectāculum Augustī: proelium nāvāle*]

Quid? modo cum bellī nāvālis imāgine Caesar
Persidas indūxit Cecropiāsque ratēs?
Nempe ab utrōque marī iuvenēs, ab utrōque puellae
vēnēre, atque ingēns orbis in Urbe fuit!
Quis nōn invēnit turbā, quod amāret, in illā?
Ēheu, quam multōs advena torsit amor!
.... [*Triumphus*]

Caesar Augustus *spectāculum* magnificum populō dedit: proelium nāvāle in lacū arte factō trāns Tiberim
spectāculum -ī *n* = quod spectātur
nāvālis -e < nāvis
quid *ais?* | modo: annō 2 a.C.
imāgine : spectāculō
Persis -idis *adi* (*acc pl Gr -as*) = Persicus -a -um < Persia, regiō Asiae
Cecropius -a -um (< Cecrops -pis, rēx quī Athēnās condidit) = Athēniēnsis
Cec-ro-pi|ās-que | ratēs : nāvēs
nempe *adv* = scīlicet, certē
ab utrōque marī : ab ōrīs orientis et occidentis
vēnē*runt*
orbis *terrārum* : cīvēs omnium terrārum
quis nōn invēnit quod amāret (: *fēminam* quam amāret) in illā turbā?
ēheu! = heu! | advena -ae *adi* = ex aliō locō adveniēns; (amor) advena : fēminae advenae
torquēre torsisse tortum = cruciāre

[*Convīvia*]

Dant etiam positīs aditum convīvia mēnsīs:
est aliquid praeter vīna quod inde petās!

etiam convīvia aditum (novō amōrī) dant, mēnsīs positīs

....

Vīna parant animōs faciuntque calōribus aptōs;
cūra fugit multō dīluiturque merō.

calor -ōris *m* : ārdēns amor
dī-luere -uisse -ūtum = mergere

cornua sūmit : fortis et audāx fit

rūga -ae *f*

aevum -ī *n* = aetās
tunc simplicitās – aevō nostrō rārissima – mentēs aperit, deō (Bacchō) artēs excutiente
simplicitās -ātis *f* (↔ artēs) < simplex

rapuē*runt*

Tunc veniunt rīsūs, tum pauper cornua sūmit,
  tum dolor et cūrae rūgaque frontis abit.
Tunc aperit mentēs aevō rārissima nostrō
  simplicitās, artēs excutiente deō.
Illīc saepe animōs iuvenum rapuēre puellae,
  et Venus in vīnīs ignis in igne fuit.

nē crēde (= nōlī crēdere) fallācī lucernae!

fōrma (corporis) = pulchritūdō
-que ... -que = et ... et

lūce = diē, interdiū (lūcente sōle)
deās: Venerem, Iūnōnem, Minervam

"*fōrmā* vincis utramque (: Iūnōnem et Minervam), Venus!": iūdicium Paridis

menda -ae *f* = mendum (corporis)
vitium -ī *n* = rēs prāva, mendum

quī- quae- quod-libet = quī-cumque (libet); illa hōra (noctis) quam-libet *fēminam* fōrmōsam facit

cōnsulere -uisse -ultum = cōnsilium rogāre, interrogāre (quālis sit)
cōnsule diem (: lūcem) dē gemmīs...!
tingere tīnxisse tīnctum = colōre afficere | mūrex -icis *m* = purpura

Hīc tū fallācī nimium nē crēde lucernae,
  iūdiciō fōrmae noxque merumque nocent.
Lūce deās caelōque Paris spectāvit apertō,
  cum dīxit Venerī: "Vincis utramque, Venus!"
Nocte latent mendae vitiōque ignōscitur omnī,
  hōraque fōrmōsam quamlibet illa facit.
Cōnsule dē gemmīs, dē tīnctā mūrice lānā,
  cōnsule dē faciē corporibusque diem!

Bāiae -ārum *f pl*, oppidum Campāniae cum aquīs calidīs

.... [*Bāiae, locus celeberrimus*]

blandus -a -um = dulcis, grātus, laudāns

[*Dē puellā blandīs verbīs capiendā*]

hāc-tenus *adv* = adhūc
legere lēgisse lēctum = ēligere

imparibus rotīs (: versibus) : elegīs
Thalēa -ae *f*, Mūsa cōmoediae et elegōrum

nunc 'per quās artēs capienda sit *ea* quae tibi placuit' dīcere mōlior: opus praecipuae artis
mōlīrī (+*īnf*) = labōrāre (ut...)
praecipuus -a -um = ēgregius

Hāctenus, unde legās quod amēs, ubi rētia pōnās, 263
  praecipit imparibus vecta Thalēa rotīs.
Nunc tibi quae placuit, quās sit capienda per artēs
  dīcere praecipuae mōlior artis opus.

Quisquis ubīque, virī, docilēs advertite mentēs,
pollicitīsque favēns, vulgus, adeste meīs!
Prīma tuae mentī veniat fīdūcia cūnctās
posse capī: capiēs, tū modo tende plagās!
Vēre prius volucrēs taceant, aestāte cicādae,
Maenalius leporī det sua terga canis,

lepus -oris *m*

fēmina quam iuvenī blandē temptāta repugnet:
haec quoque, quam poteris crēdere nōlle, volet!
Utque virō fūrtīva venus, sīc grāta puellae;
vir male dissimulat, tēctius illa cupit.
Conveniat maribus nē quam nōs ante rogēmus,
fēmina iam partēs victa rogantis aget.
Mollibus in prātīs admūgit fēmina taurō,
fēmina cornipedī semper adhinnit equō.
Parcior in nōbīs nec tam furiōsa libīdō est:
lēgitimum fīnem flamma virīlis habet.
Byblida quid referam, vetitō quae frātris amōre
ārsit et est laqueō fortiter ulta nefās?

laqueus -ī *m*

Myrrha patrem, sed nōn quā fīlia dēbet, amāvit,
et nunc obductō cortice pressa latet;
illīus lacrimīs, quās arbore fundit odōrā,

myrrha

quisquis ubīque *estis*
docilis -e = quī docērī vult, studiōsus
pollicitum -ī *n* = prōmissum; pollicitīs meīs (: ad pollicita mea) adeste, vulgus (*voc*)!
favēns -entis *adi* = silēns, intentus

fīdūcia -ae *f* = fidēs; prīma fīdūcia tuae mentī (: tibi) veniat : prīmum tū cōnfīdās ...
plaga -ae *f* = rēte vēnātōris

cicāda -ae *f*

prius ... quam (*v.* 273)
cicādae aestāte canentēs audiuntur
canis Maenalius (: celerrimus) < Maenalus, mōns Arcadiae
alicui tergum dare = ab aliquō fugere
prius...., quam fēmina blandē temptāta iuvenī repugnet (repugnābit)
blandē *adv* = blandīs verbīs
poteris crēdere : crēdās
volet *fut* < velle

fūrtīvus -a -um (< fūrtum) = occultus
ut venus fūrtīva virō *grāta est*, sīc grāta *est* puellae : venus fūrtīva tam grāta est puellae quam virō
dis-simulāre = cēlāre (simulāns)
tēctē (*adv part* < tegere) ↔ apertē
mās maris *adi* = masculīnus, *m* vir
convenit (+*dat*) = statūtum est (ut conveniēns); *sī* conveniat maribus (: inter marēs) nē quam *fēminam* nōs ante rogēmus, fēmina iam victa partēs *virī* rogantis aget
partēs alicuius agere = agere ut aliquis
prātum -ī *n* = campus herbā opertus
ad-mūgīre + *dat* = *mūgīre* ('mū') ad
bōs fēmina (*adi* ↔ mās) = *vacca* -ae *f*
equus fēmina = *equa* -ae *f*
ad-hinnīre + *dat* = *hinnīre* ('hi-hī') ad
cornipēs -pedis *adi* < cornū + pēs
parcus -a -um ↔ largus | nōbīs : virīs
furiōsus -a -um = āmēns, ferōx
libīdō -inis *f* = cupīdō amātōria
lēgitimus -a -um = lēge statūtus
flamma : amor ārdēns | virīlis -e < vir

Byblis -idis *f* (*acc Gr* -a), virgō quae frātrem amāvit (amor vetitus, nefās) et dēspērāns laqueō sē necāvit : nefās ulta est (: pūnīvit) | Byb-li-da
ārdēre ārsisse

Myrrha -ae *f*: fīlia ob vetitum amōrem patris in *myrrham* mūtāta
nōn quā : nōn eō modō quō
cortex -icis *m*: arbor *cortice obdūcitur*
ob-dūcere = operīre | pressa : inclūsa
myrrha -ae *f* = arbor et liquidum ex eā effūsa: 'Myrrhae lacrimae', quās *illa ex* arbore odōrā *ef*fundit
odōrus -a -um = bene olēns

unguere ūnxisse ūnctum = perfundere
gutta (: liquidum) nōm*en* dominae tenet: 'myrrha'
gutta -ae *f*

unguimur, et dominae nōmina gutta tenet.

Pāsiphaē -ēs *f*, fīlia Sōlis, rēgīna, Mīnōis coniūnx
dē-cipere -iō -cēpisse -ceptum = fallere

[*Pāsiphaē et taurus dēceptus*]

umbrōsus -a -um < umbra
Īda -ae *f*, mōns Crētae

Forte sub umbrōsīs nemorōsae vallibus Īdae

armentum -ī *n* = grex boum (bōs bovis *m/f*, *pl* bovēs boum)

candidus – armentī glōria – taurus erat

signāre = signō nōtum facere
nigrum -ī *n* = nota nigra | nig-rō

signātus tenuī media inter cornua nigrō,

lābēs -is *f* = menda; *ea* ūna lābēs fuit
lactis : candida ut lac

ūna fuit lābēs, cētera lactis erant.

Cnōsias -adis *adi*, Cydōnēus -a -um < Cnōsos, Cydōnia, urbēs Crētae
iuvenca -ae *f* = vacca iuvenis

Illum Cnōsiadēsque Cydōnēaeque iuvencae

optā*vē*runt tergō suō sustin*ēre*

optārunt tergō sustinuisse suō.

adultera -ae *f* = mātrōna quae marītum aliēnum amat | fierī : fore

Pāsiphaē fierī gaudēbat adultera taurī;

invidus -a -um = quī invidet
bōs bovis *f* = vacca, iuvenca

invida fōrmōsās ōderat illa bovēs.

nōta *n pl* : rēs nōtās, fābulam nōtam
Crēta, quae centum urbēs sustinet (: habet), hoc negāre nōn potest
mendāx -ācis *adi* = quī mentītur; Crētēnsēs mendācēs esse dīcuntur

Nōta canō; nōn hoc, centum quae sustinet urbēs,
quamvīs sit mendāx, Crēta negāre potest.

prāta : herbās

Ipsa novās frondēs et prāta tenerrima taurō

fertur = dīcitur, nārrātur
in-adsuētus -a -um (↔ solitus) = quī nōn solet (ita facere)
sub-secāre = secāre, falce carpere
nec cūra (: amor) coniugis *eam* itūram morātur (: retinet)

fertur inadsuētā subsecuisse manū;
it comes armentīs, nec itūram cūra morātur
coniugis, et Mīnōs ā bove victus erat!

quō tibi ...? : quid tibi prōdest ...?

Quō tibi, Pāsiphaē, pretiōsās sūmere vestēs?

adulter -erī *m* = vir quī aliēnam uxōrem amat; ille tuus adulter (: taurus) nūllās opēs (: dīvitiās) sentit

Ille tuus nūllās sentit adulter opēs.

montānus -a -um < mōns

Quid tibi cum speculō, montāna armenta petentī?

fingere = novā fōrmā ōrnāre
(comās) pōnere ↔ turbāre
in-eptus -a -um = stultus

quid totiēns positās fingis, inepta, comās?

Crēde tamen speculō, quod tē negat esse iuvencam:
quam cuperēs frontī cornua nāta tuae!

: quod mōnstrat tē iuvencam nōn esse

quam cuperēs frontī tuae (: in fronte tuā) cornua nāta (: orta) esse!

Sīve placet Mīnōs, nūllus quaerātur adulter;
sīve virum māvīs fallere, falle virō!

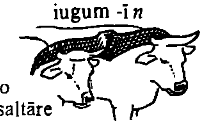
sīve *tibi* placet Mīnōs, nūllus adulter *ā tē* quaerātur; sīve virum (: marītum) māvīs fallere, falle *eum cum* virō (nōn taurō!)

In nemus et saltūs thalamō rēgīna relictō
fertur, ut Āoniō concita Baccha deō.

nemus -oris *n* = silva
thalamō relictō, rēgīna in nemus et saltūs fertur (= sē fert, it), ut Baccha *ā* deō Āoniō (: Bacchō) concita
con-ciēre -cīvisse -citum = incitāre
Āonius -a -um < Āonia = Boeōtia, patria Bacchī | Baccha -ae *f*, fēmina furiōsa quae Bacchum saltāns adōrat

Ā, quotiēns vaccam vultū spectāvit inīquō
et dīxit: "Dominō cūr placet ista meō?

in-īquus (< in- + aequus) = inimīcus, invidus
dominō meō : taurō

Aspice ut ante ipsum tenerīs exsultet in herbīs
– nec dubitō quīn sē, stulta, decēre putet!"

ut = quōmodo
ex-sultāre = saltāre

nec dubitō quīn *id* sē decēre putet! = et crēdō eam putāre id sē decēre!

Dīxit, et ingentī iam dūdum dē grege dūcī
iussit et immeritam sub iuga curva trahī,

iam dūdum = iam prīdem, prōtinus
vaccam dē grege ingentī dūcī iussit

im-meritus -a -um (in-) = quī nōn ita meruit | sub iug*um* curv*um*

aut cadere ante ārās commentaque sacra coēgit.
et tenuit laetā paelicis exta manū.

aut *eam* ante ārās commentaque sacra (: sacrificia) cadere coēgit | sac-ra
commentus -a -um = simulātus, fictus
paelex -icis *f* = adultera (: vacca quae eundem taurum amat ac Pāsiphaē!)
exta -ōrum *n pl* = viscera (cor...)

Paelicibus quotiēns plācāvit nūmina caesīs
atque ait exta tenēns: "Īte, placēte meō!"

quotiēns paelicibus (: vaccīs!) caesīs nūmina (: deōs) plācāvit!
plācāre = faventem facere

"placēte meō *dominō* (taurō)!"

et modo sē Eurōpam fierī, modo postulat Īōn:
altera quod bōs est, altera vecta bove!

Eurōpa -ae *f*, fēmina quam Iuppiter *in taurum mūtātus* abdūxit
Īō -ōnis (*acc Gr* Īōn) *f*, paelex Iovis, quae *in vaccam mutāta* est
postulāre + *acc + īnf*: postulat sē Eurōpam/Īōn*em* fierī : ut Eurōpa/Īō fīat

Hanc tamen implēvit vaccā dēceptus acernā
dux gregis! – et partū prōditus auctor erat.

acer -eris *n*

hanc dux gregis implēvit (: gravidam fēcit): ita *Mīnōtaurum* genuit
acernus -a -um = ē lignō *aceris* factus; vaccā acernā dēceptus: Pāsiphaē taurum dēcēpit cum in *vaccā ligneā* (ā Daedalō factā) latēret!
partus -ūs *m* < parere; partū (*Mīnōtaurī*) auctor (: pater) prōditus *est*
prō-dere -didisse -ditum = patefacere
auctor -ōris *m* = is ā quō rēs orta est

[*Dē libīdine fēminārum*]

furere = furiōsus esse

.... [*Scelera fēminārum libīdine furentium*]

fēmineus -a -um < fēmina
omnia ista *scelera* libīdine fēmineā (: fēminārum) mōta sunt
libīdō fēminārum ācrior est nostrā (: quam virōrum)
furor -ōris *m* < furere

Omnia fēmineā sunt ista libīdine mōta:
ācrior est nostrā plūsque furōris habet.

nē dubitā = nē dubitāveris
dubitāre + *īnf* = cūnctārī, cessāre
vix erit ūna ē multīs quae tibī neget

Ergō age, nē dubitā cūnctās spērāre puellās!
vix erit ē multīs quae neget ūna tibī.

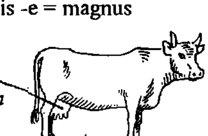
quae dant quaeque negant : sīve dant sīve negant
gaudent esse rogātae : gaudent sē rogātās esse
ut iam fallāris : etiam sī fallāris
repulsa -ae *f* < re-pellere reppulisse re-pulsum

Quae dant quaeque negant, gaudent tamen esse rogātae!
Ut iam fallāris, tūta repulsa tua est.

voluptās -ātis *f* = gaudium, quod dēlectat; cum nova voluptās grāta sit
et aliēna animōs capiant plūs suīs (: quam sua) : et cum rēs aliēnae (fēminīs) placeant plūs quam suae

Sed cūr fallāris, cum sit nova grāta voluptās
et capiant animōs plūs aliēna suīs?

sem|pe-r i|n ag-rīs
vīcīnus -a -um = quī prope habitat, prope fīnēs locātus
grandis -e = magnus

Fertilior seges est aliēnīs semper in agrīs
vīcīnumque pecus grandius ūber habet!

[*Ancilla dominae nōscenda*]

captāre = capere cōnārī
cūra sit ancillam nōvisse = cūrandum est ut ancillam nōveris
accessus -ūs *m* (< ac-cēdere) = aditus
mollīre : faciliōrem facere

Sed prius ancillam captandae nōsse puellae
cūra sit: accessūs molliet illa tuōs.

vidētō (: cūrātō) ut illa proxima cōnsiliīs dominae sit nēve parum fīda (= ac satis fīda), cōnscia tacitīs iocīs (: cum tacitōs iocōs *dominae* sciat)
cōn-scius -a -um + *gen/abl* = sciēns
iocus -ī *m* = rēs iocōsa, lūdus, rīsus

Proxima cōnsiliīs dominae sit ut illa, vidētō,
nēve parum tacitīs cōnscia fīda iocīs.

aliquem cor-rumpere = mercēde alicui persuādēre ut male faciat
ex facilī = facile *adv*

Hanc tū pollicitīs, hanc tū corrumpe rogandō:
quod petis ex facilī, sī volet illa, ferēs.

Illa leget tempus (medicī quoque tempora servant)
quō facilis dominae mēns sit et apta capī.
Mēns erit apta capī tum cum laetissima rērum,
ut seges in pinguī luxuriābit humō.
Pectora, dum gaudent nec sunt adstricta dolōre,
ipsa patent; blandā tum subit arte Venus.
Tum cum trīstis erat, dēfēnsa est Īlios armīs;
mīlitibus gravidum laeta recēpit equum.
Tum quoque temptanda est cum paelice laesa dolēbit;
tum faciēs operā nē sit inulta tuā.
Hanc mātūtīnōs pectēns ancilla capillōs
incitet et vēlō rēmigis addat opem,
et sēcum tenuī suspīrāns murmure dīcat:
“At, putō, nōn poterās ipsa referre vicem?”
Tum dē tē nārret, tum persuādentia verba
addat, et ‘īnsānō’ iūret ‘amōre morī!’
Sed properā, nē vēla cadant auraeque resīdant:
ut fragilis glaciēs interit īra morā.
.... [*Nōlī ancillam violāre!*]

legere = ēligere

apta capī : apta ad capiendum

tum cum *est* laetissima rērum (: ob rēs secundās)

pinguis -e: pinguis fit quī nimium ēst; (humus) pinguis : fertilis

luxuriāre = valdē crēscere

pectora : corda, animī

ad-stringere -strīnxisse -strictum = contrahere, afficere (rē gravī)

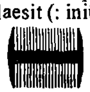
sub-īre = intrāre; tum Venus sub-it blandā (grātā) arte

Īlios -ī *f* = Īlium -ī *n*, Trōia (trīstis: ob mortem Hectoris)

laeta equum (*ligneum*) mīlitibus gravidum (: plēnum) recēpit

fēmina temptanda est

paelice laesa = quia paelex marītī eam laesit (: iniūriā affēcit)

pecten

-inis *m*

tum operā tuā faciēs nē sit in-ulta (: ut iniūriam ulcīscātur)

mātūtīnus -a -um = māne factus

pectere pexisse pexum = (capillōs) *pectine* ōrdināre, ōrnātē pōnere

rēmex -igis *m* = nauta quī rēmigat

opem -is -e *acc gen abl f* = auxilium

vēlō opem rēmigis addat : vēlīs rēmīsque (: omnibus vīribus) labōret

su-spīrāre = altē spīrāre ob dolōrem

murmur -is *n* = vōx quae vix audītur

vicem *acc* = quod prō rē redditur; vicem re-ferre : malam grātiam referre, ulcīscī (marītum fallendō)

iūrāre = dīs testibus affīrmāre

‘īn-sānō amōre *tē* morī (: moritūrum esse)!’

re-sīdere = cessāre

: nē īra minuātur/exstinguātur

fragilis -e = quī facile frangitur

inter-īre = perīre

violāre aliquem = vim afferre alicui

nātālis -e < nātus; (diēs) nātālis = diēs quō nātus est aliquis

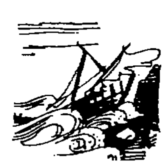
[*Diē nātālī et Sāturnālibus: dōna danda!*]

operōsus -a -um < opera
is quī putat sōlīs operōsa arva colentibus (: agricolīs) et nautīs tempora aspicienda *esse*, fallitur: nōn sōlum agricolae et nautae tempora (apta) aspicere dēbent
nec semper Cerēs (: sēmen) arvīs fallācibus nec semper concava puppis (: nāvis) viridī aquae crēdenda *est*
con-cavus -a -um = cavus
viridis -e: color herbae/frondis/aquae
: nec semper frūmentum serendum est nec semper nāvigandum est – nec semper tūtum *est* tenerās puellās captāre
saepe datō (: aptō) tempore idem (*opus*) melius fīet

Tempora quī sōlīs operōsa colentibus arva,
fallitur, et nautīs aspicienda putat;
nec semper crēdenda Cerēs fallācibus arvīs
nec semper viridī concava puppis aquae
– nec tenerās semper tūtum captāre puellās:
saepe datō melius tempore fīet idem.

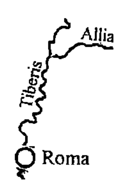
sīve sub-erit (: ad-erit) diēs nātālis sīve kalendae *Aprīlēs* quās Venerem Mārtī (Aprīlem Mārtiō) continuāsse iuvat | -āsse = -āvisse
continuāre (+*dat*) = coniungī (cum)
Aprīlis: *mēnsis Veneris*
sigillum -ī *n* = parvum signum vīle
... sīve *Sāturnālia, cum* Circus nōn sigillīs ōrnātus erit, ut fuit ante, sed habēbit 'rēgum opēs' *ex*positās
Sāturnālibus dōna pretiōsa ('opēs rēgum') in Circō Māximō vēneunt
dif-ferre = post/sērius facere, morārī
īn-stāre = impendēre | trīstis ↔ grātus
Plīades -um *f pl*, Haedus -ī *m*, sīdera, tempestātem afferunt; (-*es pl Gr*)
aequoreus -a -um < aequor
haedus -ī *m* = pullus caprae (tener)
bene dēsinitur : melius est dēsinere
sī quis crēditur altō (: sē crēdit marī *Veneris!*)
lacer -era -erum = scissus, frāctus
naufragus -a -um = quī *naufragium* (< nāvis + frangere) passus est
membra ratis : partēs (trabēs) nāvis
vix tenu*er*it membra naufraga lacerae ratis : vix servāverit quod restat ex naufragiō *amōris*

Sīve diēs suberit nātālis sīve kalendae
quās Venerem Mārtī continuāsse iuvat,
sīve erit ōrnātus nōn, ut fuit ante, sigillīs,
sed rēgum positās Circus habēbit opēs,
differ opus! tunc trīstis hiems, tunc Plīades īnstant,
tunc tener aequoreā mergitur Haedus aquā;
tunc bene dēsinitur; tunc sī quis crēditur altō,
vix tenuit lacerae naufraga membra ratis.

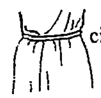

naufragium -ī *n*

licet incipiās = licet tē incipere (puellās captāre)
quā lūce = quā/quō diē, eō diē quō
Allia -ae *f*, parvus fluvius Latiī; 'flēbilis': ibi Rōmānī ā Gallīs victī sunt a.d. XV kal. Aug. annō 390 a.C.
sanguinolentus -a -um = cruentus
redeunt septima fēsta (: diēs fēstī) minus apta rēbus gerendīs, culta *ā* Syrō Palaestīnō (: ā Iūdaeīs)
fēsta *Iūdaeōrum* (*sabbata*) VII quōque diē redeunt nec apta sunt ad negōtia gerenda | colere = fēstum habēre

Tum licet incipiās quā flēbilis Allia lūce
vulneribus nostrīs sanguinolenta fuit,
quāque diē redeunt rēbus minus apta gerendīs
culta Palaestīnō septima fēsta Syrō.

Magna superstitiō tibi sit nātālis amicae,
  quāque aliquid dandum est, illa sit ātra diēs!
Cum bene vītāris, tamen auferet: invenit artem
  fēmina, quā cupidī carpat amantis opēs:
Institor ad dominam veniet discīnctus emācem,
  expediet mercēs tēque sedente suās;

cingulum

quās illa 'īnspiciās!', sapere ut videāre, rogābit;
  ōscula dēinde dabit, dēinde rogābit 'emās!'
'Hōc fore contentam multōs' iūrābit 'in annōs;
  nunc opus esse sibī, nunc bene' dīcet 'emī.'
Sī 'nōn esse domī quōs dēs' causābere 'nummōs',
  littera poscētur, nē didicisse iuvet.
Quid? quasi nātālī cum poscit mūnera lībō
  et, quotiēns opus est, nāscitur illa sibī?!
Quid? cum mendācī damnō maestissima plōrat
  ēlāpsusque cavā fingitur aure lapis?
Multa rogant ūtenda darī, data reddere nōlunt;
  perdis, et in damnō grātia nūlla tuō.
Nōn mihi, sacrilegās meretrīcum ut persequar artēs,
  cum totidem linguīs sint satis ōra decem!

Syrus -ī *m*, incola Syriae; Palaestīnus -a -um < Palaestīna -ae *f*, Iūdaea
superstitiō -ōnis *f* = rēs metuenda
illa diēs, quā aliquid dandum est, sit ātra diēs!
diēs āter/ātra: diēs īnfēlīx

cum (: quamvīs) bene vītā*ve*ris, tamen *dōnum* auferet (fēmina)

fēmina artem invenit quā opēs amantis cupidī carpat (: rapiat)

īnstitor -ōris *m* = quī rēs vēndit
dis-cīnctus -a -um = sine *cingulō;* cingulum -ī *n:* quō cingitur tunica
emāx -ācis *adi* = cupidus emendī
ex-pedīre = explicāre, ostendere
mercēsque suās expediet tē sedente

quās illa rogābit *ut* īnspiciās ("īnspice!"), ut sapere videā*ris!*
-re *pass 2 sg* = -ris (+ I.427,449, 460,468...)
rogābit *ut* emās ("eme!")

contentus -a -um +*abl:* contentus esse rē = rem satis esse putāre
'hōc *sē* fore contentam...' iūrābit: "hōc contenta erō in multōs annōs; nunc mihi opus est, nunc bene emitur" (: bonō pretiō emitur)
causārī = causam afferre, sē excūsāre
sī causābe*ris* 'domī nōn esse nummōs quōs dēs'
littera poscētur : poscētur ut scrībās 'tē pecūniam dēbēre'
nē *tē litterās* didicisse iuvet!
lībum -ī *n* = pānis dulcis (diē nātālī edendus); lībō nātālī : diē nātālī
quid? cum mūnera poscit quasi lībō nātālī (: quasi diēs nātālis sit!)?
quotiēns opus est illa sib*i* nāscitur : illa 'sibi diem nātālem esse' dīcit!

mendācī damnō : ob damnum quod 'sē tulisse' mentītur

lapis (: gemma) *ex* aure cavā ē-lāpsus *esse* fingitur (: simulātur) | ē-lābī
cava fit auris ut ōrnāmentum fīgātur

ūtenda : mūtua; rogant multa ūtenda darī : rogant ut multa mūtua dentur

ea perdis, et in damnō tuō nūlla *est* grātia (illa tibi grātiam nōn habet)

nōn mihi satis sint decem ōra cum totidem linguīs, ut artēs meretrīcum sacrilegās persequar (: nārrem)!
sacrilegus -a -um = impius | sac-ri-
meretrīx -īcis *f* = fēmina quae prō mercēde virōs amat

blanditiae -ārum *f pl* = blanda verba
cēra (tabellīs *īn-fūsa*) : epistula
īn-fundere *+dat* = fundere in
vadō fluvius trānsītur; vadum temptet : temptet trānsīre (ad fēminam)
rādere -sisse -sum; tabellam rādere : veterēs litterās ē tabellā *dēlēre*
cēra prīmum cōnscia tuae mentis eat (: tuam mentem nūntiet)
verba imitāta amantem = verba quae amantem imitantur
nec exiguās precēs adde! : et adde *nōn exiguās* (: magnās) precēs!

[*Cēra blanditiās ferat*]

Cēra vadum temptet rāsīs īnfūsa tabellīs,
  cēra tuae prīmum cōnscia mentis eat;
blanditiās ferat illa tuās imitātaque amantem
  verba, nec exiguās, quisquis es, adde precēs!

Hector -oris *m* (*acc Gr* -a = -em)
Achillēs prec*ibus* mōtus Hectora (: corpus Hectoris) Priamō dōnāvit
deus īrātus vōce rogante (: precibus) flectitur (: movētur)
facitō *ut* prōmittās! : prōmitte!
quid laedit? : quid nocet?

Hectora dōnāvit Priamō prece mōtus Achillēs;
  flectitur īrātus vōce rogante deus.
Prōmittās facitō, quid enim prōmittere laedit?
  Pollicitīs dīves quīlibet esse potest!

spēs tenet (: dūrat) in tempus longum sī semel crēdita est
Spēs -eī *f*, dea
illa (Spēs) quidem dea fallāx est

Spēs tenet in tempus, semel est sī crēdita, longum;
  illa quidem fallāx, sed tamen apta, dea est.

sī *amīcae* dederis aliquid, ratiōne *ab eā* relinquī poteris
dōnum praeteritum tulerit (: cēperit) perdideritque nihil (tē relinquendō)
videār*is* datūrus *esse* (: simulēs tē datūrum esse)
dominus *agrī* = quī *agrum* possidet
sterilis -e ↔ fertilis

Sī dederis aliquid, poteris ratiōne relinquī:
  praeteritum tulerit perdideritque nihil.
At quod nōn dederis, semper videāre datūrus:
  sīc dominum sterilis saepe fefellit ager.

sīc lūsor, nē *pecūniam* perd*at*, nōn cessat (: dēsinit) perdere
lūsor -ōris *m* (< lūdere) = quī lūdit *āleā* (quā pecūniam perdit!)
ālea -ae *f* = lūdus quō *tesserīs* iaciendīs pretium quaerātur

tessera -ae *f*

Sīc, nē perdiderit, nōn cessat perdere lūsor,
  et revocat cupidās ālea saepe manūs.

grātīs (< grātiīs) = sine mercēde
nē grātīs dederit quae *tibi* dedit (: amōrem suum), *amīca tua* ūsque dabit (: dare perget)
per-arāre (litterās) = īnscrībere
littera eat (: epistula mittātur) et blandīs verbīs perarētur
iter : aditum

Hoc | opus, hic labor est: prīmō sine mūnere iungī:
  nē dederit grātīs quae dedit, ūsque dabit.
Ergō eat et blandīs perarētur littera verbīs
  explōretque animōs prīmaque temptet iter.

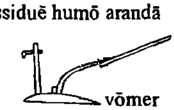
Littera Cȳdippēn pōmō perlāta fefellit,
  īnsciaque est verbīs capta puella suīs. –

pōmum -ī *n* = mālum; littera *in* pōmō per-lāta (: allāta) Cȳdippēn fefellit
Cȳdippē -ēs *f* (*acc Gr* -ēn), virgō cui *Acontius* pōmum dedit īnscrīptum "per Diānam iūrō mē Acontiō nuptūram esse!" Hoc vōtum clārā vōce legēns īnscia in coniugium data est

[*Dē ēloquentiā litterārum*]

Disce bonās artēs, moneō, Rōmāna iuventūs,
  nōn tantum trepidōs ut tueāre reōs;
quam populus iūdexque gravis lēctusque senātus,
  tam dabit ēloquiō victa puella manūs.
Sed lateant vīrēs, nec sīs in fronte disertus;
  effugiant vōcēs verba molesta tuae.
Quis, nisi mentis inops, tenerae dēclāmat amīcae?
  saepe valēns odiī littera causa fuit.
Sit tibi crēdibilis sermō cōnsuētaque verba,
  blanda tamen, praesēns ut videāre loquī.
Sī nōn accipiet scrīptum inlēctumque remittet,
  lēctūram spērā prōpositumque tenē!
Tempore difficilēs veniunt ad arātra iuvencī,
  tempore lenta patī frēna docentur equī.
Ferreus assiduō cōnsūmitur ānulus ūsū,
  interit assiduā vōmer aduncus humō.
Quid magis est saxō dūrum, quid mollius undā?

ēloquentia -ae *f* = *ēloquium* -ī *n* = ars bene loquendī, ars ōrātōria (< *ēloquēns* -entis *adi* = bene loquēns)
iuventūs -ūtis *f* = iuvenēs
reus -ī *m* = quī accūsātur apud *iūdicem;* ut trepidōs reōs tueār*is* (: dēfendās ēloquentiā)
quam... tam... = sīcut... ita...
iūdex -icis *m* = quī iūs dīcit
(senātus) lēctus : ēlēctus
manūs dare alicui = sē ab aliquō victum esse ostendere/fatērī
puella victa manūs dat ēloquiō ita ut populus, iūdex..., ...senātus
disertus -a -um = ēloquēns
vīrēs *tuae* lateant, nec sīs in fronte (: apertē) disertus
vōcēs tuae (: sermō tuus) verba molesta (: difficilia) effugiant (: vītent)
in-ops -opis *adi* (+*gen*) = pauper; mentis inops = stultus
dē-clāmāre = ōrātiōnem habēre
saepe littera valēns (: epistula ēloquēns) causa odiī fuit
crēdibilis -e = crēdendus
cōn-suētus -a -um = solitus (↔ rārus)
ut videār*is* praesēns loquī (: loquēns adesse)
scrīptum -ī *n* = litterae, epistula
in-lēctus -a -um = nōn lēctus
spērā *eam* lēctūram *esse!*
prōpositum -ī *n* = cōnsilium; prōpositum tenē! : perge litterās mittere!
iuvencus -ī *m* = bōs iuvenis
tempore difficilēs iuvencī ad arātra veniunt
tempore equī docentur lenta frēna (: lentās habēnās) patī
assiduus -a -um = perpetuus
ferreus ānulus cōnsūmitur (: teritur) assiduō ūsū
aduncus -a -um = curvus
assiduā humō : assiduē humō arandā
vōmer -eris *m* = pars arātrī acūta
magis dūrum = dūrius

vōmer

tamen dūra saxa mollī aquā cavantur
cavāre = cavum facere

dūra tamen mollī saxa cavantur aquā.

Pēnelopē -ēs *f* (*acc Gr* -ēn) : fēmina cōnstantissima (uxor Ulixis)
per-stāre = cōnstanter pergere, īnstāre

Pēnelopēn ipsam – perstā modo! – tempore vincēs:

sērō *adv* = post longum tempus
Pergama -ōrum *n pl*, arx Trōiae (capta post bellum X annōrum)

capta vidēs sērō Pergama, capta tamen.

sī lēgerit et nōlit re-scrībere (: litterīs respondēre), nōlī *eam* cōgere!

Lēgerit et nōlit rescrībere – cōgere nōlī!

modo fac *ut* blanditiās tuās ūsque (: semper) legat!

Tū modo blanditiās fac legat ūsque tuās!

ea quae *litterās* lēgisse (: leg*ere*) voluit, re-scrībere volet *litterīs* lēctīs

Quae voluit lēgisse, volet rescrībere lēctīs:

per numerōs = per gradūs = paulātim
ista *n pl* : istae rēs (ista voluntās)

per numerōs veniunt ista gradūsque suōs.

prīmō *adv* = prīmum
littera : litterae, epistula
trīstis ↔ grātus

Forsitan et prīmō veniet tibi littera trīstis

quae-que roget : quā illa roget
sollicitāre = sollicitum facere, cūrā afficere | "nōlī mē sollicitāre!"

quaeque roget 'nē sē sollicitāre velīs!'

Quod rogat illa, timet; quod nōn rogat, optat: ut īnstēs!

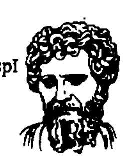
īn-stāre = perstāre

īn-sequere! = perge!
post-modo *adv* = brevī, mox
compos -potis *adi* +*gen* = possidēns, potēns; vōtī compos esse = vōtō potīrī, vōtum habēre

Īnsequere! – et vōtī postmodo compos eris.

.... [*Ubīque sequere illam!*]

pūmex

capillī crispī

munditia -ae/-itiēs -ēī *f* < mundus
tōnsūra -ae *f* < *tondēre* totondisse tōnsum = (capillōs/barbam) secāre
torquēre = circum vertere; capillōs torquēre (ferrō *calidō*) : *crispōs* facere | crispus -a -um
mordāx -ācis *adi* = quī mordet/radit
pūmex -icis *m* = lapis levis quō corpus radī, terī, mollīrī potest
iubē *ut* ista faciant *iī* quōrum...
Cybelēia māter (Magna Māter), Cybelē -ēs *f*, dea Phrygia quae adōrātur cantū et ululātū | Cy-be|lē-i-a
con-cinere = cantū adōrāre
ex-ululāre = ululātū invocāre
modus -ī *m* = modus canendī, versus
Mīnōis -idis (*acc Gr* -a) *f*, fīlia rēgis Mīnōis, Ariadna | neg|lēc-ta

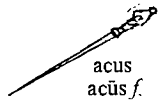
[*Dē munditiā et tōnsūrā virōrum*]

Sed tibi nec ferrō placeat torquēre capillōs,
nec tua mordācī pūmice crūra terās
– ista iubē faciant, quōrum Cybelēia māter
concinitur Phrygiīs exululāta modīs.
Fōrma virōs neglēcta decet. Mīnōida Thēseus

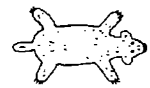
abstulit, ā nūllā tempora cōmptus acū;
Hippolytum Phaedrā, nec erat bene cultus, amāvit;
cūra deae silvīs aptus Adōnis erat.
Munditiē placeant, fuscentur corpora Campō.
Sit bene conveniēns et sine lābe toga.
.... [*Versus corruptus (dē fōrmā calceī?)*]
nec vagus in laxā pēs tibi pelle natet;
nec male dēfōrmet rigidōs tōnsūra capillōs:
sit coma, sit trītā barba resecta manū.
Et nihil ēmineant et sint sine sordibus unguēs,
inque cavā nūllus stet tibi nāre pilus!
Nec male odōrātī sit trīstis anhēlitus ōris,
nec laedat nārēs virque paterque gregis!
Cētera lascīvae faciant concēde puellae,
et sī quis male vir quaerit habēre virum.

[*Ariadna ā Bacchō servāta*]

Ecce, suum vātem Līber vocat: hic quoque amantēs
adiuvat et flammae, quā calet ipse, favet. –
Cnōsis in ignōtīs āmēns errābat harēnīs,
quā brevis aequoreīs Dīa ferītur aquīs;

acus acūs *f*

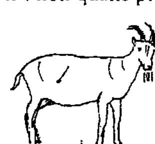
cōmere -mpsisse -mptum = ōrnāre
tempus -oris *n* = latus frontis; tempora cōmptus ā nūllā acū: quī tempora nūllā acū cōmpta habēbat
Phaedrā (*nōm*), uxor Thēseī, Hippolytum, fīlium Thēseī, amāvit
Adōnis -idis *m*, vēnātor; cūra deae erat : ā deā (*Venere*) amābātur
silvīs aptus : rūsticus (nōn cōmptus)
corpora munditiē placeant, fuscentur *in* Campō *Mārtiō* (: exercendō)
fuscāre = *fuscum* facere; fuscus -a -um = āter (sōle ustus)

pellis -is *f*

nec tibi pēs vagus in laxā pelle (: calceō ē pelle factō) 'natet'
vagus -a -um = errāns
laxus -a -um = solūtus (↔ fīxus)
dē-fōrmāre = foedum facere
rigidus -a -um = horrēns
trītus -a -um = expertus, perītus
re-secāre -uisse -sectum = tondēre
(coma, barba) scītā manū resecta sit
nihil *adv* = nōn

unguis -is *m*

nāris -is *f* = nāsus
pilus -ī *m* = capillus
in cavā nāre nūllus pilus tibi stet!
odōrātus -a -um = olēns
anhēlitus -ūs *m* = anima
nec sit trīstis (: molestus) anhēlitus ōris male odōrātī
pater gregis : *caper* (-prī *m*) – quī male olet: nārēs (nāsum) laedit!
vir paterque gregis! : vir male olēns
lascīvus -a -um = temerārius
con-cēdere = permittere; concēde *ut* lascīvae puellae cētera faciant
male vir : nōn quālis plērīque virī

caper

vātem : poētam (suum vātem : *mē*)
Līber -erī *m*, Bacchus, deus vīnī
flamma : amor
calēre = calidus esse, ārdēre
Cnōsis -idis *f* (< Cnosos -ī *f*, urbs Crētae) : Ariadna
harēnae : lītus
Dīa -ae *f* = Naxus; quā brevis (: parva) Dīa aequoreīs aquīs (: flūctibus) ferītur

vēlāre = (vēlō) operīre, vestīre
re-cīnctus -a -um = dis-cīnctus

utque erat ē somnō tunicā vēlāta recīnctā,

nūda ped*em* = nūda ped*e*
croceus -a -um (< *crocus* -ī *m*, genus flōris): color aureus
(re-)ligāre = vincīre, fīlō fīgere; in-religāta comās = quae comās nōn religāvit, comīs passīs/sparsīs

nūda pedem, croceās inreligāta comās,

crocus

Thēseus, *acc Gr* -a = -um
"crūdēlis Thēseu!" clāmābat

'Thēsea crūdēlem!' surdās clāmābat ad undās,

indignō imbre tenerās genās rigante: dum indignus imber (: flētus) tenerās genās rigat (: ūmidās facit)

indignō tenerās imbre rigante genās.

utrumque (: et clāmor et flētus) *eam* decēbat

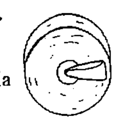
Clāmābat flēbatque simul, sed utrumque decēbat:
nōn facta est lacrimīs turpior illa suīs.

iamque iterum : iterum iterumque
tundere tutudisse tūnsum = verberāre
palma -ae *f* = manus (aperta)

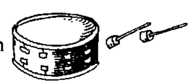
Iamque iterum tundēns mollissima pectora palmīs
"Perfidus ille abiit! Quid mihi fīet?" ait.

cymbala -ōrum *n pl*

"Quid mihi fīet?" ait –

cymbala

tympanum -ī *n*
in tōtō lītore
at-tonitus -a -um (ad-) = (tonitrū) perturbātus, furiōsus
pellere pepulisse pulsum = pulsāre

tympanum

sonuērunt cymbala tōtō
lītore et attonitā tympana pulsa manū!

ex-cidere -disse (< ex + cadere) = sine mente cadere
rumpere = ab-rumpere
ex-animis -e = sine animā

Excidit illa metū rūpitque novissima verba;
nūllus in exanimī corpore sanguis erat.

Mimallonis -idis *f* = Baccha

Ecce, Mimallonidēs sparsīs in terga capillīs,

Satyrus -ī *m; pl*, diī silvārum ferī, comitēs Bacchī; levēs : saltantēs
pae-vius -a -um ↔ sequēns

ecce, levēs Satyrī, praevia turba deī.

Silēnus -ī *m*

.... [*Dē Silēnō, Satyrō ēbriō*]

deus : Bacchus (quī vehitur currū ūvīs ōrnātō et tigribus tractō)

Iam deus in currū, quem summum tēxerat ūvīs,

lōra dare = līberum cursum dare
tig-ri-bu|s

tigribus adiūnctīs aurea lōra dabat.

et color et vōx - et Thēseus! - abiē*runt* puellae : puella et palluit et conticuit – et Thēseī oblīta est!
pet*iit* = pet*īvit*

Et color – et Thēseus – et vōx abiēre puellae,
terque fugam petiit terque retenta metū est.

Horruit, ut sterilēs agitat quās ventus aristae,
ut levis in madidā canna palūde tremit.

arista canna corōna

arista -ae *f* = summum frūmentum
ut sterilēs (?) aristae quās ventus agitat | agitāre = movēre, quatere
madidus -a -um = ūmidus
canna -ae *f* = herba cava quae in palūdibus crēscit, calamus; ut levis canna in madidā palūde tremit

Cui deus "Ēn, adsum tibi cūra fidēlior" inquit;
"pōne metum! Bacchī, Cnōsias, uxor eris.
Mūnus habē caelum: caelō spectābere sīdus;
saepe reget dubiam Cressa Corōna ratem."
Dīxit, et ē currū, nē tigrēs illa timēret,
dēsilit – impositō cessit harēna pede –

fidēlis -e = fīdus
cūra (: amor, amātor) fidēlior (*quam Thēseus*)
Cnōsias -adis *f* = Cnōsis (: Ariadna)
mūnus habē caelum : caelum tibi dō
in caelō spectāb*eris* sīdus: Ariadnae *corōna* sīdus facta est
corōna -ae *f* = orbis flōrum (capitis ōrnāmentum) | ratem : nāvem
Cressa *f adi* = Crētēnsis (: Ariadnae)
tig-rēs

implicitamque sinū, neque enim pugnāre valēbat,
abstulit: in facilī est omnia posse deō.
Pars "Hymenaee!" canunt, pars clāmant "Euhion, euhoe!"
Sīc coeunt sacrō nupta deusque torō.

implicitam (: illam complexus) *in* sinū abstulit, neque enim pugnāre valēbat (: valida erat, poterat)
in facilī est = facile est
pars ... pars = aliī/aliae ... aliī/aliae
"Hymenaee!": clāmor quō novī coniugēs salūtantur
"Euhion, euhoe!": clāmor Bacchārum quō Bacchum invocant
co-īre -eō -iisse = convenīre; co-eunt (: concumbunt) *in* sacrō torō | sac|rō
nupta -ae *f* = quae virō nūpsit, uxor

[*Mūnera Bacchī*]

Ergō, ubi contigerint positī tibi mūnera Bacchī
atque erit in sociī fēmina parte torī,
Nycteliumque patrem nocturnaque sacra precāre,
nē iubeant capitī vīna nocēre tuō.
Hīc tibi multa licet sermōne latentia tēctō

con-tingere -tigisse + *dat* = ēvenīre
ubi tibi contigerint (: tibi data erunt) mūnera Bacchī positī (: vīna posita *in mēnsā*)
atque fēmina erit in parte torī sociī (: iūxtā tē)
pater Nyctelius (< *nyx Gr* = nox), Bacchus (quī noctū adōrātur)
nocturnus -a -um < nox | sac-ra
sacra : deōs quibus sacra fīunt
: ut iubeant vīna capitī tuō (: mentī tuae) nōn nocēre
hīc : in convīviō, inter pōcula
tibi licet multa latentia (: clam) dīcere sermōne tēctō (↔ apertō)

dīcere, quae dīcī sentiat illa sibī,

hīc tibi licet ... per-scrībere ... spectāre...
(tenuī vīnō in mēnsā effūsō convīvae litterās per-scrībere possunt)
per-scrībere = scrībere (cum cūrā)

blanditiāsque levēs tenuī perscrībere vīnō,

ut illa in mēnsā legat 'sē dominam tuam *esse*' ("tū domina mea es")

ut 'dominam' in mēnsā 'sē' legat illa 'tuam',

oculōs *illīus* spectāre oculīs ignem (: amōrem) fatentibus

atque oculōs oculīs spectāre fatentibus ignem:

saepe vultus tacēns vōcem verbaque habet

saepe tacēns vōcem verbaque vultus habet.

labellum -ī *n* = labrum (parvum)
fac (*ut*) prīmus rapiās pōcul*um* illīus labellīs tāct*um*

Fac prīmus rapiās illīus tācta labellīs

quā-que bibet parte puella, bibās! : atque bibās ex eā parte ex quā puella bibet!

pōcula, quāque bibet parte puella, bibās!

lībāre = tangere et gustāre

et quemcumque cibum digitīs lībāverit illa,

sit tibi (: ā tē) tācta manus *illīus*

tū pete, dumque petēs sit tibi tācta manus.

.... [*Dē virō amīcae fallendō*]

mēnsūra -ae *f* = quantitās, modus statūtus (< *mētīrī* mēnsum = modum statuere, 'quantum?')

Certa tibi ā nōbīs dabitur mēnsūra bibendī:

mēnsque pedēsque suum officium praestent! : rēctē cōgitandum et ambulandum est!

officium praestent mēnsque pedēsque suum!

iūrgium -ī *n* = certāmen dē iūre
stimulāre = incitāre

Iūrgia praecipuē vīnō stimulāta cavētō

nimium *adv* = nimis

et nimium facilēs ad fera bella manūs!

Eurytiōn -ōnis *m*, centaurus; occīsus est cum ēbrius in convīviō pugnāret

Occidit Eurytiōn stultē data vīna bibendō:

mēnsa : convīvium

aptior est dulcī mēnsa merumque iocō.

sī vōx *tibi* est, cantā! sī mollia bracchia *tibi sunt*, saltā! (quī saltat bracchia molliter movet)

Sī vōx est, cantā! sī mollia bracchia, saltā!

dōs dōtis *f* = dōnum nātūrae; et quācumque dōte placēre potes, placē!

et quācumque potes dōte placēre, placē!

ēbrietās -ātis *f* < ēbrius
fictus -a -um = simulātus, falsus

Ēbrietās ut vēra nocet, sīc ficta iuvābit:

titubāre = paene cadere/lābī, turbārī
blaesus -a -um = inconditus ('bla-bla')
sub-dolus -a -um = fallāx

fac titubet blaesō subdola lingua sonō!

protervus -a -um = audāx, temerārius
aequus = iūstus; protervius aequō : p. quam aequum est, nimis protervē

ut quicquid faciās dīcāsve protervius aequō

crēdātur nimium causa fuisse merum!	nimium merum = nimium (nimis multum) merī | fuisse : esse
Et 'bene' dīc 'dominae! bene cum quō dormiat illa!'	bene sit +*dat* : bene vīvat! 'bene *sit* dominae! bene *sit eī* cum quō dormiat illa!' (: virō illīus)
sed 'male sit' tacitā mente precāre 'virō!'	male sit! ↔ bene sit!
At cum discēdet mēnsā convīva remōtā,	cum discēd*ent* convīv*ae* (post convīvium removētur mēnsa)
ipsa tibi accessūs turba locumque dabit.	locum dare : facere ut (aliquid) fierī possit
Īnsere tē turbae leviterque admōtus euntī	īn-serere -uisse -rtum = *īn-ferre;* sē īnserere +*dat* = penetrāre in; ad-mōtus *fēminae* euntī
velle latus digitīs et pede tange pedem!	vellere -lisse vulsum = prehendere et trahere, carpere
Colloquiī iam tempus adest; fuge rūstice longē	
hinc pudor! audentem Forsque Venusque iuvat.	rūstice pudor! *voc*; fors fortis *f* = fortūna; Fors, dea
Nōn tua sub nostrās veniat fācundia lēgēs;	fācundia -ae *f* = ēloquentia; tua fācundia nōn veniat sub lēgēs nostrās (: poētārum)
fac tantum cupiās, sponte disertus eris.	sponte suā/tuā/meā = per sē/tē/mē; sponte *tuā* (: per tē) disertus eris
Est tibi agendus amāns imitandaque vulnera verbīs:	amantem agere = agere quasi amāns sīs, sē amantem simulāre; vulnera (*amōris*) *tibi* imitanda *sunt*
haec tibi quaerātur quālibet arte fidēs.	haec fidēs tibi quaerātur : tibi quaerendum (cūrandum) est ut hoc crēdātur
Nec crēdī labor est: sibi quaeque vidētur amanda:	labor est : difficile est
pessima sit, nūllī nōn sua fōrma placet!	pessima sit : quamvīs pessima sit
Saepe tamen vērē coepit simulātor amāre;	simulātor -ōris *m* = quī simulat
saepe quod incipiēns fīnxerat esse, fuit.	fingere fīnxisse fictum = simulāre
Quō magis, ō, facilēs imitantibus este, puellae!	quō magis = eō magis, tantō magis; imitantēs -ium *m pl* (*part* < imitārī) = simulātōrēs
Fīet amor vērus quī modo falsus erat.	
Blanditiīs animum fūrtim dēprēndere nunc sit,	fūrtim *adv* = fūrtī modō, clam; nunc *tempus* sit animum *puellae* dēpre*he*ndere (= captāre)
ut pendēns liquidā rīpa subēstur aquā.	ut pendēns rīpa aquā liquidā subēstur; sub-ēsse -edō -ēdisse = īnfrā cōnsūmere/terere (-ēstur *pass praes 3 sg*)

pigēre; mē piget = mihi molestum est (↔ mē dēlectat, mihi placet); : *nōn* tē pigeat laudāre faciem et capillōs et teretēs digitōs...
teres -etis *adi* = longus et rotundus, fōrmōsus

Nec faciem nec tē pigeat laudāre capillōs
et teretēs digitōs exiguumque pedem:

praecōnium -ī *f* = magna laus
praecōnia fōrmae etiam castās *fēminās* dēlectant
virginibus fōrma sua cūrae (*dat*) grātaque est : virginēs fōrmam suam grātam et cūrandam esse putant

dēlectant etiam castās praecōnia fōrmae;
virginibus cūrae grātaque fōrma sua est.

Pallas -adis *f* (*acc Gr* -a), Minerva
in Phrygiīs silvīs Paris iūdicium fēcit
cūr Iūnōnem et Pallada nunc quoque (: etiamnuc) pudet in Phrygiīs silvīs iūdicium *secundum* nōn tenuisse?

Nam cūr in Phrygiīs Iūnōnem et Pallada silvīs
nunc quoque iūdicium nōn tenuisse pudet?

Iūnōnius -a -um < Iūnō; avis Iūnōnia: *pāvō* -ōnis *m*; *pinnās* (= pennās) ostendit laudātās (: cum laudantur)
re-condere -didisse -ditum = cēlāre
opēs : pinnās pulcherrimās

Laudātās ostendit avis Iūnōnia pinnās;
sī tacitus spectēs, illa recondit opēs.

pāvō

quadrupēs -edis *m* (< IV + pēs) : equus
dēpexaeque iubae plausaque colla quadrupedēs iuvant | quad-ru-
dē-pectere — -pexum = pectere
iuba -ae *f* = equī coma cervīcis longa
plaudere -sisse -sum + *acc* = manū levī tangere/ferīre laudandī causā

Quadrupedēs inter rapidī certāmina cursūs
dēpexaeque iubae plausaque colla iuvant.

prōmissa puellās trahunt (: alliciunt)

Nec timidē prōmitte: trahunt prōmissa puellās;

pollicitō (*dat*) quōs-libet deōs testēs adde! : pollicēre iūrandō per quōslibet deōs!

pollicitō testēs quōslibet adde deōs!

per-iūrium -ī *n* = quod falsum iūrātur
Aeolius -a -um < Aeolus -ī *m*, rēx ventōrum; et iubet Notōs (: ventōs) Aeoliōs *periūria* ir-rita *au*ferre
ir-ritus -a -um = frūstrā factus (< in- + *ratus* = statūtus, certus)

Iuppiter ex altō periūria rīdet amantum
et iubet Aeoliōs irrita ferre Notōs.

Styx -ygis *f* (*acc Gr* -a), flūmen apud Inferōs
Iuppiter Iūnōnī falsum iūrāre solēbat
ipse favet exemplō suō : periūriō favet (: ignōscit) ex exemplō suō

'Per Styga' Iūnōnī falsum iūrāre solēbat
Iuppiter: exemplō nunc favet ipse suō.

expedit (+*acc* +*īnf*) = ūtile est
deōs esse putēmus!

Expedit esse deōs et, ut expedit, esse putēmus!

sacrīs domesticīs in focō ūritur *tūs*
tūs tūris *n*: ē tūre incēnsō fit fūmus odōrus | tūra *pl* : tūs *sg*

– dentur in antīquōs tūra merumque focōs.

sēcūrus -a -um = sine cūrā
sopor -ōris *m* = somnus
nec quiēs sēcūra similisque sopōrī illōs (: deōs) dē-tinet (= tenet/re-tinet) – sīcut docet *Epicūrus* (-ī *m*)
in-nocuus -a -um = sine maleficiō
Epicūrus *philosophus* (vir sapiēns) docet deōs (nūmina) rēs hūmānās nōn cūrāre nec maleficia pūnīre

Nec sēcūra quiēs illōs similisque sopōrī
dētinet: innocuē vīvite – nūmen adest!

....

[*Lacrimae, ōscula, rapīna*]

Et lacrimae prōsunt. Lacrimīs adamanta movēbis:
fac madidās videat, sī potes, illa genās!
Sī lacrimae (neque enim veniunt in tempore semper)
dēficient, ūdā lūmina tange manū!
Quis sapiēns blandīs nōn misceat ōscula verbīs?
Illa licet nōn det, nōn data sūme tamen!
Pugnābit prīmō fortassis et "improbe!" dīcet
– pugnandō vincī sē tamen illa volet.
Tantum, nē noceant tenerīs male rapta labellīs
nēve querī possit 'dūra fuisse', cavē!
Ōscula quī sūmpsit, sī nōn et cētera sūmit,
haec quoque quae data sunt perdere dignus erit.
Quantum dēfuerat plēnō post ōscula vōtō?
Ei mihi! rūsticitās, nōn pudor ille fuit.
'Vim' licet appellēs, grāta est vīs ista puellīs;
quod iuvat, invītae saepe dedisse volunt.
Quaecumque est Veneris subitā violāta rapīnā,
gaudet, et improbitās mūneris īnstar habet.
At quae, cum posset cōgī, nōn tācta recessit,
ut simulet vultū gaudia, trīstis erit.

adamās -antis *m* (*acc Gr* -a) = māteria dūrissima (lapis/ferrum), animus dūrissimus
fac (*ut*) illa madidās genās videat!
dē-ficere -iō -fēcisse -fectum = deesse
tange lūmina (: oculōs) ūdā manū!
ūdus -a -um = madidus, ūmidus
ōscula blandīs verbīs (*dat*) miscēre = blanda verba cum ōsculīs miscēre
licet +*coni* = quamvīs; licet illa nōn det = quamvīs illa *ōscula* nōn det
fortassis = fortasse
cavē nē *ōscula* male rapta tenerīs labellīs noceant nē-ve *puella* 'dūra fuisse' querī possit!
"*ōscula* dūra fuērunt!"
et (: etiam) cētera *optanda*
dignus +*īnf:* perdere dignus est = dignus est quī perdat (ut perdat)
plēnō vōtō (*dat*) : ad plēnum vōtum (ad vōtum complendum)
ei! = heu!
rūsticitās -ātis *f* < rūsticus
: rūsticē (: stultē), nōn pudīcē factum est
licet (: quamvīs) 'vim' appellēs
invītus -a -um (↔ libēns) : recūsāns
quae-cumque subitā rapīnā Veneris (: amōris) violāta est, gaudet
improbitās -ātis *f* < improbus
īnstar *n indēcl* +*gen* = quod pār est, tantum quantum; mūneris īnstar habet = mūnus esse vidētur
cum cōgī posset = etsī cōgī poterat
nōn tācta = *in-tācta*
ut simulet : quamvīs simulet

Vim passa est Phoebē, vīs est allāta sorōrī
– et grātus raptae raptor uterque fuit!
.... [*Achillēs Dēidamīam grātam violāvit*]

Phoebē (-ēs *f*) et soror eius (fīliae *Leucippī* rēgis) ā Castore et Pollūce violātae (raptae) sunt
raptor -ōris *m* = quī rapuit; uterque raptor (: et Castor et Pollūx) raptae (*dat*) grātus fuit (: placuit)
Dēidamīa -ae *f*, virgō rēgia ab Achille violāta

[*Vir prior roget, fēmina rogārī cupit*]

Ā, nimia est iuvenī propriae fīdūcia fōrmae
exspectat sī quis dum prior illa roget.
Vir prior accēdat, vir verba precantia dīcat,
excipiet blandās cōmiter illa precēs.
Ut potiāre, rogā! tantum cupit illa rogārī:
dā causam vōtī prīncipiumque tuī.
Iuppiter ad veterēs supplex hērōidas ībat
– corrūpit magnum nūlla puella Iovem!
Sī tamen ā precibus tumidōs accēdere fāstūs
sēnseris, inceptō parce referque pedem!
Quod refugit, multae cupiunt – ōdēre quod īnstat:
lēnius īnstandō taedia tolle tuī!
Nec semper veneris spēs est profitenda rogantī;
intret 'amīcitiae' nōmine tēctus amor.
Hōc aditū vīdī tetricae data verba puellae:
quī fuerat cultor, factus amātor erat.

iuvenī nimia fīdūcia est propriae fōrmae : iuvenis nimis cōnfīdit propriae (: suae) fōrmae, sī (quis) exspectat dum illa prior roget
vir prior *ad fēminam* accēdat
illa blandās precēs cōmiter excipiet
cōmis -e = benignus; *adv* cōmiter
ut *fēminā* potiā*ris*, rogā *illam!*
dā causam prīncipiumque vōtī tuī : dīc quid optēs et quid prīmum tē ad vōtum tuum incenderit
veterēs hērōidēs, ut Eurōpa, Īō, Alcmēna... (*acc pl Gr* -as = -ēs)
nūlla puella magnum Iovem corrūpit (: adulterum fēcit)
fāstus -ūs *m* = superbia (fāstū*s* : -*um*) : sī sēnseris precēs tuās illam superbam (superbiā tumidam) facere
inceptō parce! = ab inceptō dēsiste!
inceptum -ī *n* = quod coeptum est
pedem re-ferre = recēdere
quod refugit ↔ quod īnstat (: virōs quī refugiunt/īnstant) | ōdē*runt*
lēnis -e (↔ ācer) = placidus, mollis
taedium -ī *n* < taedēre; tolle taedi*um* tuī! : fac nē illam taedeat tuī!
tuī *gen* < tū
pro-fitērī -fessum (< prō + fatērī) = apertē fatērī, dēmōnstrāre
: nec semper tibi rogantī profitendum est 'tē venerem (amōrem) spērāre'
amor intret nōmine 'amīcitiae' tēctus
tetricus -a -um = sevērus, inimīcus
verba dare +*dat* = dēcipere, fallere
vīdī verba data tetricae puellae : vīdī tetricam puellam dēceptam
cultor -ōris *m* = quī colit (: dīligit), amīcus

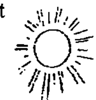
[*Figūra apta amantī. – Diffide amīcō!*]

Candidus in nautā turpis color: aequoris undā
dēbet et ā radiīs sīderis esse niger;
turpis et agricolae, quī vōmere semper aduncō
et gravibus rastrīs sub Iove versat humum;
et tua, Palladiae petitur cui fāma corōnae,
candida sī fuerint corpora, turpis eris.
Palleat omnis amāns, hic | est color aptus amantī;
hoc decet, hoc multī †nōn valuisse putant†
Pallidus in Sīdē silvīs errābat Ŏrīōn;
pallidus in lentā Nāide Daphnis erat.
Arguat et maciēs animum, nec turpe putāris
palliolum nitidīs imposuisse comīs.
Attenuant iuvenum vigilātae corpora noctēs
cūraque et in magnō quī fit amōre dolor.
Ut vōtō potiāre tuō, miserābilis estō,
ut quī tē videat dīcere possit "amās!" –
Conquerar an moneam mixtum fās omne nefāsque?
Nōmen 'amīcitia' est, nōmen ināne 'fidēs'.
Ei mihi! nōn tūtum est quod amēs laudāre sōdālī:
cum tibi laudantī crēdidit, ipse subit! ....

figūra -ae *f* = fōrma corporis, faciēs
dif-fīdere +*dat* ↔ cōn-fīdere

color candidus in nautā turpis *est* *ab* aequoris undā et ā radiīs sīderis (: sōlis) niger esse dēbet

rastrum

radius -ī *m*

turpis *est color candidus etiam* agricolae
sub Iove : sub caelō apertō
rastrum -ī *n*, īnstrūmentum quō agricola ipse humum versat (= vertit)
Palladius -a -um < Pallas; Palladia corōna: *lūdīs Olympicīs* praemium victōris; et *tū*, cui (: ā quō) petitur fāma Palladiae corōnae, sī corp*us* tu*um* candid*um* fueri*t*; turpis eris
Olympicus -a -um < Olympia, locus Iovī sacer in mediā Graeciā; *lūdī Olympicī* quīntō quōque annō ibi habēbantur

†...† *verba nōn intelleguntur*
Sīdē -ēs, Nāis -idis *f*, Nymphae
Ŏrīōn -onis, vēnātor, Daphnis -idis, pāstor (uterque Nympham amābat)
Ŏrīōn pallidus in *amandā* Sīdē *in* silvīs errābat; Daphnis pallidus erat in *amandā* lentā (: morantī) Nāide
(Ŏrīōn ā Diānā occīsus sīdus factus)
arguere -uisse = dēmōnstrāre
maciēs -ēī *f* = figūra tenuis; *etiam* maciēs animum (: amōrem) arguat
putā*veris* : putēs
palliolum -ī *n* = pallium capitis
nitidus -a -um = splendidus, bellus

at-tenuāre = tenuem facere
corpora (*acc*) iuvenum attenuant noctēs vigilātae (: sine somnō) cūraque et dolor quī in magnō amōre fit

ut potiā*ris*
miserābilis -e = miserandus

"amās!" : "amōre captus es!"

con-querī -questum = querī
utrum conquerar an *tē* moneam 'fās nefāsque omne mixtum *esse*'?
inānis -e = vacuus, sine sententiā
'amīcitia' nōmen *ināne* est, nōmen ināne *est* 'fidēs'

quod amēs : amīcam tuam
sōdālis -ī *m* = socius et amīcus

ipse *in locum tuum* sub-it

[*Animī puellārum dīversī*]

olea -ae *f*

Fīnītūrus eram, sed sunt dīversa puellīs
pectora; mīlle animōs excipe mīlle modīs.
Nec tellūs eadem parit omnia: vītibus illa
convenit, haec oleīs; hīc bene farra virent.
Pectoribus mōrēs tot sunt quot in ōre figūrae;
quī sapit, innumerīs mōribus aptus erit,
utque levēs Prōteūs modo sē tenuābit in undās
nunc leō, nunc arbor, nunc erit hirtus aper.
Hī iaculō piscēs, illī capiuntur ab hāmīs,
hōs cava contentō rētia fūne trahunt:
nec tibi conveniet cūnctōs modus ūnus ad annōs;
longius īnsidiās cerva vidēbit anus.
Sī doctus videāre rudī petulānsve pudentī,
diffīdet miserae prōtinus illa sibī.
Inde fit ut, quae sē timuit committere honestō
vīlis ad amplexūs īnferiōris eat.

ancora -ae *f*

Pars superat coeptī, pars est exhausta labōris;
hīc teneat nostrās ancora iacta ratēs.

dī-versus -a -um = varius, contrārius

dīversa pectora : dīversī animī

ex-cipere = capere (praedam)

tellūs -ūris *f* = terra

con-venīre + *dat* = convenīre ad
far farris *n* = genus frūmentī
virēre = viridis esse, crēscere

quī sapit : vir sapiēns
in-numerus -a -um = sine numerō, *pl* quī numerārī nōn possunt
Prōteus -ī *m*, deus maris, quī in variās fōrmās mūtārī potest
tenuāre = at-tenuāre, levem facere
in levēs undās sē tenuābit ut Prōteus
hirtus -a -um = hirsūtus, capillōs rigidōs gerēns

hī piscēs iaculō capiuntur, illī hāmīs

(rētia) cava : vacua, implenda
hōs cava rētia fūne contentō trahunt
(fūnem) con-tendere -disse -tentum = tendere, trahendō rēctum facere
nec tibi ūnus modus ad cūnctōs annōs conveniet
cerv*us* -ī *m*, cerv*a* -ae *f*
cerva anus (: vetus) īnsidiās (vēnātōrum) longius vidēbit | anus *f adi*

sī rudī *fēminae* doctus videā*ris*
petulāns -antis *adi* = protervus, *impudēns* ↔ pudēns = pudīcus

sib*i* dif-fīdere : dēspērāre

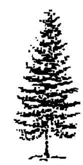
sē com-mittere = sē dare/crēdere
honestus -a -um (< honōs) = probus
inde (: eā dē causā) fit ut *illa* quae timuit sē committere *virō* honestō, vīlis eat ad amplexūs *virī* īnferiōris
amplexus -ūs *m* < amplectī

superāre = superesse, restāre
pars superat labōris coeptī, pars exhausta (perfecta) est (: *Liber I*)

hīc ancora iacta nostrās ratēs (: meam nāvem) teneat

LIBER SECVNDVS

Dīcite "iō Paeān!" et "iō" bis dīcite "Paeān!"
– dēcidit in cassēs praeda petīta meōs.
Laetus amāns dōnat viridī mea carmina palmā
praelāta Ascraeō Maeoniōque senī!
Tālis ab armiferīs Priamēius hospes Amyclīs
candida cum raptā coniuge vēla dedit:
Tālis erat quī tē currū victōre ferēbat,
vecta peregrīnīs, Hippodamīa, rotīs.
Quid properās iuvenis? mediīs tua pīnus in undīs
nāvigat, et longē quem petō portus abest.
Nōn satis est vēnisse tibī mē vāte puellam;
arte meā capta est, arte tenenda meā est.
Nec minor est virtūs quam quaerere parta tuērī;
cāsus inest illīc, hoc | erit artis opus.
Nunc mihi, sī quandō, puer et Cytherēa, favēte!
nunc Eratō! nam tū nōmen Amōris habēs.
Magna parō: quās possit Amor remanēre per artēs
dīcere, tam vāstō pervagus orbe puer.
Et levis est et habet geminās, quibus āvolet, ālās;
difficile est illīs imposuisse modum.

pīnus

poētae Graecī antīquissimī: *Homērus*, Maeonius(< Maeonia) et *Hēsiodus*, Ascraeus (< Ascra)

iō! *interiectiō* deōs invocantis
Paeān -ānis *m* = Apollō

cassis -is *m* = plaga; praeda (: fēmina) petīta in meōs cassēs dē-cidit
dōnāre '+*abl:* aliquem rē dōnāre = alicui rem dōnāre; laetus amāns viridī palmā dōnat mea carmina praelāta (: quae praeferuntur) *Hēsiodō* et *Homērō* senī!

tālis : laetus amāns
armi-fer -a -um = quī arma fert, bellicōsus; Amyclae -ārum *f pl:* Sparta
Priamēius -a -um < Priamus; hospes P.: Paris | Pri-a|mē-i-u|s, A|myc-līs
(candida) vēla *ventīs* dedit
raptā coniuge (*Menelāī*): Helenā
tālis erat *is* quī tē, Hippodamīa, currū victōre ferēbat: *Pelops,* cum rēgem *Oenomaum* cursū equōrum vīcisset, fīliam rēgis *Hippodamīam* āvēxit
peregrīnus -a -um = ex aliā terrā
pe|reg-rī-nīs | rotīs : currū

pīnus -ūs *f*, genus arboris, lignum
pīnūs : nāvis (ē pīnū facta)

portus quem petō longē abest

nōn satis est puellam tib*i* vēnisse mē vāte (: arte meā poēticā)

arte meā *puella* capta est

nec minor (: tanta) virtūs est parta (: reperta) tuērī quam quaerere
virtūs : opus laudandum

cāsus -ūs *m* : fortūna (↔ ars)
illīc : in quaerendō | hoc : parta tuērī

sī quandō = sī umquam | puer: Amor
Cytherēa -ae *f*, Venus (< Cythēra -ōrum *n pl*, īnsula Venerī sacra)
Eratō -ūs *f*, Mūsa; nunc *mihi favē,* E.!
nōmen Amōris: *Gr* Erōs -ōtos *m* (*Eratō* et *Erōs:* nōmina similia!)

magna parō: dīcere per quās artēs possit remanēre Amor, puer pervagus *in* orbe tam vāstō
per-vagus -a -um = ubīque errāns

geminās (: duās) ālās habet quibus ā-vol*et* (: ā-volāre potest – sīcut *Daedalus* et *Īcarus*)

modus -ī *m* = fīnis nōn excēdendus; difficile est illīs impōn*ere* modum

[Effugium Daedalī et Īcarī]

Hospitis effugiō praestrūxerat omnia Mīnōs
– audācem pinnīs repperit ille viam!
Daedalus, ut clausit conceptum crīmine mātris
sēmibovemque virum sēmivirumque bovem,
"Sit modus exiliō," dīxit "iūstissime Mīnōs!
Accipiat cinerēs terra paterna meōs.
Et, quoniam in patriā fātīs agitātus inīquīs
vīvere nōn potuī, dā mihi posse morī!
Dā reditum puerō, senis est sī grātia vīlis,
sī nōn vīs puerō parcere, parce senī!"
Dīxerat haec, sed et haec et multō plūra licēbat
dīceret, ēgressūs nōn dabat ille virō!
Quod simul ut sēnsit, "Nunc nunc, ō Daedale" dīxit,
"māteriam quā sīs ingeniōsus habēs.
Possidet et terrās et possidet aequora Mīnōs,
nec tellūs nostrae nec patet unda fugae.
Restat iter caelī: caelō temptābimus īre.
Dā veniam coeptō, Iuppiter alte, meō!
Nōn ego sīdereās affectō tangere sēdēs,
quā fugiam dominum, nūlla nisi ista via est.

effugium -ī *n* (< ef-fugere) = fuga (ē locō)
Mīnōs hospitis effugiō (*dat*) omnia prae-strūxerat : omnia (ex)strūxerat nē hospes (: Daedalus) effugeret
prae-struere -ūxisse –ūctum (+*dat*) = ante (ex)struere (prohibendī causā)
pinna -ae *f* = penna, āla
clausit : inclūsit (in labyrinthum)
con-cipere -iō -cēpisse -ceptum = in sē recipere, gignere | mātris : Pasiphaēs
sēmi- = dīmidiā parte: sēmi-bōs, sēmi-vir : Mīnōtaurus
modus = fīnis
cinerēs : ossa cremāta
paternus -a -um = patrius; terra paterna = patria
agitāre = male afficere, persequī
in-īquus -a -um = iniūstus (vērē expulsus ob necem fīliī sorōris!)
dā mihi posse = fac ut possim, permitte mihi
reditus -ūs *m* < red-īre; dā reditum puerō (Īcarō) : sine puerum redīre
sī grātia senis vīlis est = sī grātiam senis parvī aestimās
licēbat (: licet) dīceret : quamvīs dīceret, etsī dīcēbat
ēgressus -ūs *m* < ē-gredī -gressum; ille virō (Daedalō) ēgress*um* nōn dabat : virum ēgredī nōn sinēbat
simul ut = simul ac | *sibi* dīxit
māteriam : rem agendam
ingeniōsus -a -um = ingeniō ēgregius
quā sīs ingeniōsus : quā ingeniōsus esse potes
nec tellūs nec unda (: mare) nostrae fugae (: nōbīs fugientibus) patet
venia -ae *f* (↔ poena) = animus ignōscēns; veniam dare = ignōscere
sīdereus -a -um (< sīdus) : caelestis
affectāre = protervē cōnārī
nūlla via est nisi ista (: via caelī) quā dominum (Mīnōem) fugiam

Per Styga dētur iter, Stygiās trānsnābimus undās!
Sunt mihi nātūrae iūra novanda meae."
Ingenium mala saepe movent: quis crēderet umquam
āeriās hominem carpere posse viās?
Rēmigium volucrum, dispōnit in ōrdine pinnās,
et leve per līnī vincula nectit opus;
īmaque pars cērīs adstringitur igne solūtīs,
fīnītusque novae iam labor artis erat.
Tractābat cēramque puer pinnāsque renīdēns
nescius haec umerīs arma parāta suīs.
Cui pater "Hīs" inquit "patria est adeunda carīnīs;
hāc nōbīs Mīnōs effugiendus ope.
Āera nōn potuit Mīnōs, alia omnia clausit:
quem licet inventīs āera rumpe meīs!
Sed tibi nōn virgō Tegeaea comesque Boōtēs
ēnsiger Ōrīōnque aspiciendus erit:
mē pinnīs sectāre datīs, ego praevius ībō:
sit tua cūra sequī, mē duce tūtus eris.
Nam, sīve aetheriās vīcīno sōle per aurās
ībimus, impatiēns cēra calōris erit;
sīve humilēs propiōre fretō iactābimus ālās,

sī per Styga dētur iter, ...
Stygius -a -um <Styx
trāns-nāre = *nāre* (= natāre) trāns

iūra (: lēgēs) nātūrae meae mihi novanda sunt
novāre = re-novāre

ingenium movēre : ingeniōsum facere

viam carpere = viā īre

līnum

rēmigium -ī *n* = rēmī
pinnās, rēmigium volucrum, in ōrdine dis-pōnit
dis-pōnere = variīs locīs pōnere
līnum -ī *n* = herba ex quā fīlum fit, fīlum (ē līnō) | leve opus : pinnās

īmaque pars (pinnārum) cērā igne solūtā (: mollītā) adstringitur
ad-stringere = fīlō fīgere, ligāre

labor novae artis (ālās faciendī)

tractāre = manibus tangere
re-nīdēre = gaudiō splendēre/rīdēre
puer cēramque pinnāsque (: et cēram et pinnās) tractābat renīdēns
nescius (: nesciēns, cum nescīret) haec arma umerīs suīs parāta *esse*

carīna -ae *f* = trabs nāvis īnfima, nāvis; hīs carīnīs : hīs vēlīs (: ālīs)
ope *abl f* = auxiliō
hāc ope (: ope hārum ālārum) Mīnōs nōbīs effugiendus *est*

āera *claudere* nōn potuit Mīnōs

āera quem *rumpere* (: penetrāre) licet rumpe inventīs meīs!
inventum -ī *n* = quod inventum est
virgō Tegeaea (< Tegea, cīvitās Arcadiae): *Callistō* -ūs *f*, quae sīdus facta est; Boōtēs (-ae *f*), sīdus, comes Callistūs; Ōrīōnque ēnsiger
ēnsi-ger -a -um = quī ēnsem gerit

sectārī = sequī | pinnīs : ālīs
praevius īre (= *prae-cēdere*) ↔ sequī

sit tua cūra sequī = cūrā ut sequāris!

aetherius -a um < aethēr; sīve ībimus per aetheriās aurās sōle vīcīnō
vīcīnus -a -um = propinquus
im-patiēns -entis *adi+gen* = quī nōn patitur; cēra impatiēns calōris erit : cēra calōrem nōn patiētur
propior -ius *comp* (+ *dat*) < prope
fretum -ī *n* : mare | humilēs ālās iactāre : in humilī āere volāre

mōbilis -e = quī movērī potest
madēscere = madidus fierī
mōbil*ēs* pinn*ae* (: ālae) madēsc*ent*

utrumque : caelum et mare

: vēla datō *(imp fut)* quā ferent aurae secund*ae!*
vēla dare = nāvigāre (: volāre)

aptāre = aptum facere; opus (: ālās) puerō aptat mōnstrat-que movērī (: docet-que eum ālās movēre)
ē-rudīre (< ē + rudis) = docēre
ut māter *suās* īnfirmās avēs (: pullōs) ērudit
inde = deinde; inde ālās sib*i* (: ā sē) factās umerīs accommodat
ac-commodāre (*+dat*) = aptāre
lībrāre = aequē sustinēre (in āere)
per-que novum iter (: per āera)

con-tinēre -uisse = re-tinēre; nec patriae genae (: patris oculī) lacrimās continuēr*unt*

collis erat monte minor, altior campīs aequīs
(campus) aequus = sine collibus

hinc (: ab hōc colle) bina (: duo) corpora miserae fugae data sunt

Daedalus et ipse suās ālās movet et *ālās* nātī re-spicit
re-spicere = post sē aspicere

sus-tinēre = tardum facere, morārī
cursūs *suōs* : suum et fīliī

Īcarus audācī arte fortius volat

aliquis : aliquī piscātor
tremulus -a -um = tremēns
harundō -inis *f* = virga piscātōris (unde pendet hāmus)
dextra *manus* opus inceptum (: coeptum) relīquit
Samos, Naxos, Paros, Dēlos, Lebinthos -ī *f*, īnsulae maris Aegaeī
iam Samos ā laevā *erat* (Naxosque et Paros et Dēlos ... relictae *erant*)
Clarius deus: Apollō, cui Dēlos sacra ('amāta') est (Clarius < Claros -ī *f*, cīvitās Lȳdiae Apollinī sacra)
dextra *adi* : ā dextrā
Calymnē -ēs, Astypalaea -ae *f*, īnsulae maris Aegaeī
piscōsus -a -um = plēnus piscium

mōbilis aequoreīs pinna madēscet aquīs.
Inter utrumque volā! Ventōs quoque, nāte, timētō,
quāque ferent aurae vēla secunda datō!"
Dum monet, aptat opus puerō mōnstratque movērī,
ērudit īnfīrmās ut sua māter avēs;
inde sibī factās umerīs accommodat ālās
perque novum timidē corpora lībrat iter.
Iamque volātūrus parvō dedit ōscula nātō,
nec patriae lacrimās continuēre genae.
Monte minor collis, campīs erat altior aequīs;
hinc data sunt miserae corpora bina fugae.
Et movet ipse suās et nātī respicit ālās
Daedalus, et cursūs sustinet ūsque suōs.
Iamque novum dēlectat iter, positōque timōre
Īcarus audācī fortius arte volat.
– Hōs aliquis, tremulā dum captat harundine piscēs
vīdit, et inceptum dextra relīquit opus. –
Iam Samos ā laevā (fuerant Naxosque relictae
et Paros et Clariō Dēlos amāta deō),
dextra Lebinthos erat silvīsque umbrōsa Calymnē
cīnctaque piscōsīs Astypalaea vadīs,

cum puer incautīs nimium temerārius annīs
altius ēgit iter dēseruitque patrem.
Vincla labant et cēra deō propiōre liquēscit,
nec tenuēs ventī bracchia mōta tenent.
Territus ā summō dēspexit in aequora caelō;
nox oculīs pavidō vēnit oborta metū.
Tābuerant cērae; nūdōs quatit ille lacertōs,
et trepidat nec quō sustineātur habet.
Dēcidit, atque cadēns “Pater, ō pater, auferor!” inquit
– clausērunt viridēs ōra loquentis aquae!
At pater īnfēlīx (nec iam pater) “Īcare!” clāmat,
“Īcare!” clāmat, “ubi es? quōque sub axe volās?
Īcare!” clāmābat – pinnās aspexit in undīs!
Ossa tegit tellūs, aequora nōmen habent. –
Nōn potuit Mīnōs hominis compescere pinnās,
ipse deum volucrem dētinuisse parō.

in-cautus -a -um ↔ cautus
puer incautīs annīs nimium temerārius
altius ēgit iter : altius volāvit
vincula: quibus pinnae fīxae erant
labāre = titubāre, solvī | deō : Sōle
liquēscere = liquidus fierī, mollīrī
tenent : sustinent
ā summō caelō
ob-orīrī -ortum = orīrī
pavidō metū nox oborta oculīs vēnit (: tenebrae oculīs obortae sunt) : caecus factus est
tābēscere -buisse = paulātim perīre, ēvānēscere
trepidāre = trepidus esse
nec *quidquam* habet quō sustineātur
viridēs aquae *ōs puerī* loquentis clausērunt
axis -is *m* = orbis caelī, pars caelī
sub quō axe...?
ossa tegit tellūs: sepultus est (in *Īcariā* īnsulā)
aequor nōmen *eius* habet: ‘mare *Īcarium*’
com-pescere -uisse = dē-tinēre = re-tinēre, prohibēre, fīnīre
volucer -cris -cre = quī volāre potest; deus volucer: Amor, Cupīdō
dē-tin*uisse* : dē-tin*ēre*

magicus -a -um; ars magica: quā rēs contrā nātūram fierī videntur
dē-currere = cōnfugere; sī quis ad artēs Haemoniās dēcurrit ..., fallitur
ars Haemonia : ars magica (quae in Haemoniā/Thessaliā colitur)
re-vellere -lisse -vulsum = abripere
capillī ā fronte pullī (tenerī equī) revulsī amōrem servāre dīcuntur!
Mēdēis -idis (*pl Gr -es*) *adi* < Mēdēa, artis magicae perīta (perītus +*gen*)
Mārsus -a -um, *pl* Mārsī, gēns mediae Italiae artis magicae studiōsa
nēnia -ae *f* = carmen magicum
Phāsias -adis *f* = Mēdēa (< Phasis, fluvius Colchidis) | Aesonidēs -ae *m* = Iāsōn (pater: Aesōn -onis)
Circē -ae *f*, Nympha, quae arte magicā hominēs in bēstiās mūtābat
Mēdēa Iāsonem, Circē Ulixem amāvit nec arte magicā tenēre potuit
prō-fuerint (*fut perf*) : prōderunt
philtrum -ī *n* = pōtiō magica
pallentia : quae pallentēs faciunt

[Nōlī arte magicā ūtī!]

Fallitur, Haemoniās sī quis dēcurrit ad artēs
datque quod ā tenerī fronte revellit equī.
Nōn facient ut vīvat amor Mēdēides herbae
mixtaque cum magicīs nēnia Mārsa sonīs:
Phāsias Aesonidēn, Circē tenuisset Ulixem,
sī modo servārī carmine posset amor.
Nec data prōfuerint pallentia philtra puellīs;
philtra nocent animīs vimque furōris habent.

amābilis -ē = dignus quī amētur, amandus
nefās : ars magica
Nīreus -ī, 'vir Graecus pulcherrimus' ut ait Homērus; *Hylās* -ae *m*, adulēscēns fōrmōsus ā Nymphīs raptus
licet (: quamvīs) sīs (*tam fōrmōsus quam*) Nīreus... Hylās...
ad-amāre = amāre incipere; adamātus *ab* antīqūō Homērō
Nāiās -adis *f*, Nympha fluviōrum; tener Hylās Nāiadum crīmine raptus | Nā-i-a|dum-que
nec (: nēve) tē relictum *esse* mīrēris
bonīs corporis (: fōrmae) adde dōtēs ingeniī (: bona mentis)!
quantumque ad annōs (: māiōrem aetātem) accēdit, *tantō* minor fit
spatium -ī *n* = tempus (interiectum); spatiō suō : tempore exeunte
carpitur : perit (ut flōs fōrmōsus)
flōrēre -uisse = in flōre esse
nec semper flōrent violae nec līlia hiantia | hiāre = patēre, aperīrī

[Ut amēris, amābilis estō!]

Sit procul omne nefās! Ut amēris, amābilis estō!
quod tibi nōn faciēs sōlave fōrma dabit.
Sīs licet antīquō Nīreus adamātus Homērō
Nāiadumque tener crīmine raptus Hylās,
ut dominam teneās nec tē mīrēre relictum,
ingeniī dōtēs corporis adde bonīs!
Fōrma bonum fragile est, quantumque accēdit ad annōs
fit minor et spatiō carpitur ipsa suō.
Nec violae semper nec hiantia līlia flōrent,

viola

et riget āmissā spīna relicta rosā;

et tibi iam venient cānī – fōrmōse! – capillī,
iam venient rūgae, quae tibi corpus arent.
Iam mōlīre animum quī dūret et adstrue fōrmae:
sōlus ad extrēmōs permanet ille rogōs.
Nec levis ingenuās pectus coluisse per artēs
cūra sit et linguās ēdidicisse duās.

[*Ulixēs et Calypsō*]

Nōn fōrmōsus erat, sed erat fācundus Ulixēs,
et tamen aequoreās torsit amōre deās.
Ō, quotiēns illum doluit properāre Calypsō
'rēmigiōque aptās esse' negāvit 'aquās'!
Haec Trōiae cāsūs iterumque iterumque rogābat;
ille referre aliter saepe solēbat idem.
Lītore cōnstiterant; illīc quoque pulchra Calypsō
exigit Odrysiī fāta cruenta ducis.
Ille levī virgā – virgam nam forte tenēbat –
quod rogat in spissō lītore pingit opus.
"Haec" inquit "Trōia est" – mūrōs in lītore fēcit –
"hīc tibi sit Simoīs; haec mea castra putā!

rigēre : dūrus/acūtus esse, horrēre
rosā āmissā (: postquam rosa periit) spīna relicta riget

cānus -a -um = paene albus (colōre cineris, pulveris, capillōrum senis)

rūgae frontem/corpus 'arant'
mōlīrī (< mōlēs) = labōre efficere, exstruere; mōlīre animum quī dūret : parā animum ita ut dūret
ad-struere = addere (struendō); et *animum* adstrue fōrmae (: ad fōrmam)
per-manēre = diū manēre, dūrāre
ille (animus) sōlus permanet ad extrēmōs rogōs (: ad mortem)
ingenuus -a -um = līber nātus, līberō homine dignus; per ingenuās artēs
nec levis cūra sit... pectus col*ere* et linguās duās ē-disc*ere* (= bene discere) : nec leviter cūrandum est ut per ingenuās artēs pectus (: ingenium) colās et linguās duās ēdiscās
linguās duās : Graecam et Latīnam

Calypsō -ūs (*acc Gr* -ōn) *f*, Nympha quae Ulixem amāvit neque eum in īnsulā suā retinēre potuit
fācundus -a -um (< fārī) = ēloquēns

amōre torquēre = amōre dolentem facere
deās (Nymphās) aequoreās: Circēn et Calypsōn
Calypsō doluit illum properāre (: quod ille abīre properābat)

Calypsō: "aquae rēmigiō aptae nōn sunt"

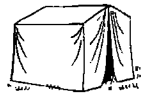
Trōiae cās*um* rogābat : rogābat ut ille Trōiae cāsum nārrāret

re-ferre = nārrāre
aliter : novō modō

in lītore cōnstiterant (*plūsquamperf* < cōnsistere : stābant)
ex-igere = poscere; exigit *ut referat* fāta ducis Odrysiī cruenta | Od-ry-
Odrysius -a -um < Odrysae -ārum *m pl*, gēns Thrāciae; dux O.: *Rhēsus*, socius Priamī ā *Diomēde* occīsus (Diomēdēs -is *m*, dux Graecōrum)
spissus -a -um ↔ liquidus; in spissō lītore (: in harēnā lītoris) opus quod rogat (: cāsum Trōiae) pingit
pingere pīnxisse pictum = imāgine faciendo ostendere
mūrōs in lītore fēcit (: pīnxit)

Simoīs -entis *m*, fluvius ad Trōiam
putā haec mea castra *esse!*

hic campus erat | caede : cruōre
Dolōn -ōnis *m*, vir Trōiānus ā Diomēde occīsus quod castra Graecōrum explōrātum ībat noctū (vigil) dum praemium optat quod Hector eī prōmīserat: equōs Haemoniōs (: Achillis, ex Haemoniā/Thessaliā)
Sīthonius -a -um < Sīthonia -ae *f* = Thrācia
tentōrium -ī *n* = casa mīlitum pellibus /vēlīs tēcta; tentōria : castra (Rhēsus in tentōriō dormiēns occīsus est)
hāc *viā* ego nocte re-vectus sum captīs equīs (Ulixēs et Diomēdēs equōs Rhēsī pulcherrimōs rapuērunt)
plūraque *in lītore* pingēbat – cum subitus flūctus Pergama abstulit (: dēlēvit) et castra Rhēsī cum duce suō! (: castra ablāta sunt cum Rhēsō duce suō)

Campus erat" – campumque facit – "quem caede
tentōrium Dolōnis
sparsimus, Haemoniōs dum vigil optat equōs.
Illīc Sīthoniī fuerant tentōria Rhēsī;
hāc ego sum captīs nocte revectus equīs..."
Plūraque pingēbat – subitus cum Pergama flūctus
abstulit et Rhēsī cum duce castra suō!

dea (Calypsō): "vidēs*ne* quanta nōmina (: opera nōbilia) perdiderint undae quās tibi itūrō fīdās (: tūtās) *esse* crēdis?"

Tum dea "Quās" inquit "fīdās tibi crēdis itūrō,
perdiderint undae nōmina quanta, vidēs?"

timidē cōnfīde (: nōlī cōnfīdere) fallācī figūrae (= fōrmae)!
aliquid plūris corpore (: plūris pretiī quam corpus) : animum, ingenium

– Ergō age, fallācī timidē cōnfīde figūrae,
quisquis es, aut aliquid corpore plūris habē!

hirundō -inis *f*
līs lītis *f* = iūrgium
ob-sequī + *dat* = cēdere, pārēre

accipiter

[*Este procul lītēs! Obsequere fēminīs!*]

dexter -a -um = aptus, commodus
indulgentia -ae *n* = venia, patientia; dextera indulgentia praecipuē mentēs capit
asperitās -ātis *f* (↔ indulgentia) < *asper* -era -erum = ferus, sevērus
accipiter -tris *m*, avis fera
ōdimus accipitrem, quia semper vīvit in armīs (: bellāns), et lupōs solitōs (: quī solent) in pavidum pecus īre (: impetum facere)
at hirundō īnsidiīs hominum caret (: ab hominibus nōn capitur) quia mītis *est* | mītis -e ↔ ferus
āles -itis *f* (< āla) = avis
Chāonis -idis *adi f* < Chāonia, regiō Ēpīrī; āles Chāonis (: columba) habet turrēs (*tūtās*) quās *in*colat
amārus -a -um = acerbus
proelium linguae : iūrgium
mollis (: tener) amor dulcibus verbīs alendus est

Dextera praecipuē capit indulgentia mentēs;
asperitās odium saevaque bella movet.
Ōdimus accipitrem, quia vīvit semper in armīs,
et pavidum solitōs in pecus īre lupōs;
at caret īnsidiīs hominum, quia mītis, hirundō,
quāsque colat turrēs Chāonis āles habet.
Este procul lītēs et amārae proelia linguae!
Dulcibus est verbīs mollis alendus amor.

Līte fugent nuptaeque virōs nuptāsque marītī
  inque vicem crēdant rēs sibi semper agī;
hoc decet uxōrēs, dōs est uxōria lītēs
  – audiat optātōs semper amīca sonōs.
Nōn lēgis iussū lectum vēnistis in ūnum;
  fungitur in vōbīs mūnere lēgis Amor.
Blanditiās mollēs auremque iuvantia verba
  affer, ut adventū laeta sit illa tuō.
Nōn ego dīvitibus veniō praeceptor amandī;
  nīl opus est illī quī dabit arte meā.
Sēcum habet ingenium quī cum libet "accipe" dīcit;
  cēdimus, inventīs plūs placet ille meīs.
Pauperibus vātēs ego sum, quia pauper amāvī;
  cum dare nōn possem mūnera, verba dabam.
Pauper amet cautē, timeat maledīcere pauper,
  multaque dīvitibus nōn patienda ferat.
Mē meminī īrātum dominae turbāsse capillōs
  – haec mihi quam multōs abstulit īra diēs!
Nec putō nec sēnsī tunicam laniāsse, sed ipsa
  dīxerat, et pretiō est illa redēmpta meō.
At vōs, sī sapitis, vestrī peccāta magistrī

fugāre = in fugam dare, persequī
nupta -ae *f* (*part* < nūbere) = uxor
: et nuptae virōs et marītī nuptās līte fugent! (: *coniugēs* inter sē certent!)
in vicem = alter alterum, uterque
rēs agitur +*dat* = iūs datur; uterque crēdat iūs sibi darī/esse
hoc : lītēs facere
uxōrius -a -um < uxor

amīca semper optātōs sonōs (: optāta verba, blanditiās) audiat
iussū alicuius = ut aliquis iussit; nōn lēgis iussū (: coniugiō lēgitimō) in ūnum lectum vēnistis (tū et amīca)
in vōbīs Amor lēgis mūnere fungitur
mūnus -eris *n* = officium
fungī fūnctum +*abl*: officiō/mūnere fungī = officium/mūnus praestāre
verba aurem iuvantia (: quae aurem dēlectant)

adventus -ūs m < ad-venīre
illa : amīca tua

ni*hi*l arte meā opus est illī quī dabit (: quī *amīcae multa* dabit)

sēcum habet ingenium : ipse artem nōvit (: nōn eget mē praeceptōre)
"accipe!" dīcit : largītur
cēdimus : cēdō (cum illō nōn certō)
ille *fēminīs* plūs placet inventīs meīs (: quam inventa mea) | inventum -ī *n* = quod inventum/excōgitātum est
vātēs : poēta

male-dīcere (+*dat*) = mala verba dīcere; timeat maledīcere : timeat (: caveat) nē *amīcae* maledīcat
ferat : patiātur

meminī mē īrātum capillōs dominae (: amīcae) turbā*vi*sse

haec īra quam multōs diēs (amōris) mihi abstulit!

nec putō nec sēnsī *mē* tunicam *eius* laniā*vi*sse, sed ipsa *ita* dīxerat

illa (tunica) meō pretiō redēmpta est : meā pecūniā nova tunica ēmpta est

peccātum -ī *m* < *peccāre* = prāvē facere | vestrī magistrī : mea

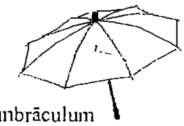
effugite (: vītāte) peccāta vestrī magistrī et timēte dam*num* culpae meae (ut tunicam restituendam!)
proelia *sint* cum Parthīs, cum cultā amīcā sit pāx et iocus et quicquid causās amōris habet
Parthī -ōrum *m pl*, gēns Asiae, hostēs Rōmānōrum; *adi* Parthus -a -um
sī *amīca* tibi amantī nec satis blanda nec *satis* cōmis erit
cōmis -e = benignus
ob-dūrāre = dūrus/patiēns esse
obsequium -ī *n* (< obsequī) = indulgentia, patientia
curvāre = curvum facere
rāmum frangis
sī vīrēs tuās experiā*ris* : sī omnibus vīribus temptēs
trā-nāre = trāns-nāre (-natāre)
nec flūmina vincere (: trānāre) possīs, sī natēs contrā quam *tē* rapit unda (: flūmen)
domāre -uisse -itum = mītem/pārentem facere | tig|rēs-que
Numida -ae *adi m* < Numidia, regiō Āfricae
taurus paulātim rūstica arātra sub-it
asper -era -erum = ferus, sevērus
cēde *fēminae* repugnantī!
fac modo *ut* agās *eās* partēs quās illa *tē agere* iubēbit! (: age ita ut illa tē agere iubēbit!)
arguere = suam sententiam dīcere, affirmāre; *sī* arguet *illa*, arguitō!
rīdēre rīsisse
sī rīserit, ad-rīdē (: rīdē ad illam)
mementō! *imp fut* < meminisse
illa impōnat lēgēs vult*ū* tu*ō* (: vultum tuum laetum/trīstem... faciat)
seu *āleā* lūdet | iactāre = iacere
numerōs eburnōs : tesserās eburnās cum numerīs (I–VI) quī tesserās bene/male iactās ostendunt
male iacta *n pl* = tesserae male iactae
: tū pretium prō male iactīs datō!
tālus -ī *m* = tessera ex osse ovis facta
victam nē poena sequātur = nē victa damnum patiātur (pretiō solvendō)

effugite et culpae damna timēte meae!
Proelia cum Parthīs, cum cultā pāx sit amīcā
et iocus et causās quicquid amōris habet.
Sī nec blanda satis nec erit tibi cōmis amantī,
perfer et obdūrā: postmodo mītis erit.
Flectitur obsequiō curvātus ab arbore rāmus;
frangis, sī vīrēs experiāre tuās.
Obsequiō trānantur aquae, nec vincere possīs
flūmina, sī contrā quam rapit unda natēs.
Obsequium tigrēsque domat Numidāsque leōnēs;
rūstica paulātim taurus arātra subit.
.... [*Fēmina aspera obsequiō domātur*]
Cēde repugnantī: cēdendō victor abībis,
fac modo quās partēs illa iubēbit agās!
Arguet: arguitō! quicquid probat illa, probātō!
quod dīcit, dīcās! quod negat illa, negēs!
Rīserit: adrīdē! sī flēbit, flēre mementō!
Impōnat lēgēs vultibus illa tuīs!
Seu lūdet numerōsque manū iactābit eburnōs,
tū male iactātō, tū male iacta datō!
seu iaciēs tālōs, victam nē poena sequātur,

damnōsī facitō stent tibi saepe canēs.

.... [*Etiam aliīs lūdīs fac ut illa vincat!*]

damnōsus -a -um < damnum
canis -is *m* = tālī male iactī (IV× I)
facitō *ut* damnōsī canēs saepe tibi stent (: pretiō cōnstent)
stāre = pretiō cōnstāre

[*Servitium et mīlitia amōris*]

servitium -ī *n* = officium servōrum
mīlitia -ae *f* = officium mīlitum

Ipse tenē distenta suīs umbrācula virgīs,
ipse fac in turbā, quā venit illa, locum.

dis-tendere -disse -tum = lātē tendere
umbrāculum -ī *n:* quod umbram dat
ipse (: tū, *prō ancillā*) tenē umbrāculum suīs virgīs distent*um*
ipse fac locum in turbā quā illa venit

Nec dubitā teretī scamnum prōdūcere lectō
et tenerō soleam dēme vel adde pedī.

dubitāre + *inf* = cūnctārī, cessāre
nec dubitā scamnum prō-dūcere (: afferre) teretī lectō (: ad teretem lectum); (lectus) teres : altus
solea -ae *f* = calceus levis
dēme vel adde soleam tenerō pedī

Saepe etiam dominae, quamvīs horrēbis et ipse,
algentī manus est calfacienda sinū.

quamvīs *frīgore* horrēbis (horre*ās*)

algēre = frīgēre; dominae algentī manus sinū *tuō* calfacienda est
cal-facere = calidum facere

Nec tibi turpe putā (quamvīs sit turpe, placēbit)
ingenuā speculum sustinuisse manū.

nec putā tibi turpe *esse* speculum *dominae* sustin*ēre* manū ingenuā (id officium est *ancillae*, nōn *virī ingenuī*)

....

Iussus adesse Forō iussā mātūrius hōrā
fac semper veniās nec nisi sērus abī!

mātūrus -a -um ↔ sērus, *adv* mātūrē ↔ sērō, *comp* mātūrius ↔ sērius
sī iussus *es* adesse *in* Forō, fac (ut) semper veniās mātūrius *quam* hōrā iussā (quā adesse iussus es) nec nisi sērus abī (: ac semper sērō abī)!

'Occurrās aliquō' tibi dīxerit: omnia differ,
curre, nec inceptum turba morētur iter!

ali-quō *adv* = in aliquem locum
sī tibi dīxerit *ut sibi* occurrās ("mihi occurre!") aliquō, *alia* omnia differ!
dif-ferre dis-tulisse dī-lātum = post /sērius facere
nec turba iter inceptum (: cursum coeptum) morētur!

Nocte domum repetēns epulīs perfūncta redībit:
tunc quoque prō servō, sī vocat illa, venī!

epulae -ārum *f pl* = cēna, convīvium
per-fungī -fūnctum + *abl* = peragere, fīnīre
prō servō : in locō servī, ut servus

Rūre erit, et dīcet 'veniās!' Amor ōdit inertēs:
sī rota dēfuerit, tū pede carpe viam!

rūre = rūrī *loc*
in-ers -ertis *adi* (< in- + ars) = quī artem nescit, piger
sī rota *tibi* dēfuerit : sī currum nōn habēs

Canīcula -ae *f*, sīdus calōrem afferēns sitīre = sitim patī tardāre = tardum facere	Nec grave tē tempus sitiēnsque Canīcula tardet
nec via per iactās nivēs candida facta	nec via per iactās candida facta nivēs.
speciēs -ēī *f* = quod aspicitur/vidētur; mīlitiae s.: quod mīlitia esse vidētur sēgnis -e = piger, iners	Mīlitiae speciēs amor est: discēdite, sēgnēs!
haec signa : 'signa' amōris	nōn sunt haec timīdīs signa tuenda virīs.
	Nox et hiems longaeque viae saevīque dolōrēs
mollia castra : 'castra' amōris castrīs (*dat*) in-est = in castrīs in-est	mollibus hīs castrīs et labor omnis inest.
dē caelestī nūbe solūtum	Saepe ferēs imbrem caelestī nūbe solūtum,
et saepe frīgidus iacēbis *in* nūdā humō Cynthius -ī, Apollō (< Cynthus -ī *m*, mōns Dēlī, ubi nātus est Apollō) Admētus -ī, rēx Pheraeus (< Pherae -ārum *f pl*, oppidum Thessaliae)	frīgidus et nūdā saepe iacēbis humō.
	Cynthius Admētī vaccās pāvisse Pheraeī
Apollō bovēs Admētī novem annōs pāvisse fertur (= nārrātur) dē-litēscere -lituisse = latēre	fertur et in parvā dēlituisse casā:
ex-uere -uisse -ūtum = dēmere exue fāst*um* (= superbiam) quisquis cūram amōris mānsūrī habēs : quisquis es quī cūrās ut amor mānsūrus sit (:: diū maneat)	quod Phoebum decuit, quem nōn decet? exue fāstūs,
	cūram mānsūrī quisquis amōris habēs.
sī tibi negābitur (: tibi nōn licet) īre per tūtum plānumque *n* : per *iter* tūtum plānumque | plānus = aequus	Sī tibi per tūtum plānumque negābitur īre
fulcīre fulsisse fultum = sustinēre, mūnīre; (serā) fulta : bene clausa sera -ae *f* = trabs quā iānua clauditur	atque erit oppositā iānua fulta serā,
per praeceps (*n*) = praecipitāns dē-lābī = deorsum lābī; dēlābere *dē* tēctō apertō (in ātrium)	at tū per praeceps tēctō dēlābere apertō,
alta fenestra *tibi* fūrtīv*am* vi*am* det (: tē fūrtim intrāre sinat)	det quoque fūrtīvās alta fenestra viās.
et sciet sē esse causam perīc*u*lī tibi perīclum -ī *n* = perīc*u*lum	Laeta erit et causam tibi sē sciet esse perīclī;
pignus amōris : id quod amōrem vērum esse affīrmat	hoc dominae certī pignus amōris erit.
Lēandrus -ī *m*, adulēscēns quī noctū fretum *Hellēspontum* trānsnābat ut vīseret amīcam , nōmine *Hērō*	Saepe tuā poterās, Lēandre, carēre puellā;
fretum trānsnābās ut illa (Hērō) animum tuum (fortem ac fīdum) nōvisset	trānsnābās, animum nōsset ut illa tuum.

....

[*Mūnera danda*]

calathus -ī *m*

Nec dominam iubeō pretiōsō mūnere dōnēs;
parva, sed ē parvīs callidus apta datō.

iubeō (ut) dōnēs = iubeō tē dōnāre
parva *mūnera* datō, sed ē parvīs apta : ita apta ut parva nōn videantur
callidus -a -um = prūdēns et fallāx

Cum bene dīves ager, cum rāmī pondere nūtant,
afferat in calathō rūstica dōna puer
(‘rūre suburbānō’ poteris ‘tibi’ dīcere ‘missa
illa’ – vel in Sacrā sint licet ēmpta Viā!);

cum bene dīves *est* ager
pondere *pōmōrum, ūvārum...*
nūtāre = flectī deōrsum
rūstica dōna : pōma, ūvae, nucēs...
puer : servus
poteris dīcere ‘*ā* rūre (: praediō) suburbānō illa tibi missa *esse*’
vel (: etiam) licet (: quamvīs) in Sacrā Viā ēmpta sint! | Sac|rā

afferat aut ūvās aut ‘quās Amaryllis amābat’
(at nunc...) castaneās (...nōn amat illa!) nucēs.

aut castaneās nucēs, ‘quās Amaryllis amābat’ (Vergilius: *Ecloga* II.52) – at nunc illa (amīca tua) nōn amat
Amaryllis -idis *f*, amīca pāstōrum (in carminibus Vergiliī poētae)
nux castanea = castanea

Quīn etiam turdōque licet missāque columbā
tē memorem dominae testificēre tuae.

licet testificē*ris* (: licet tē testificārī) ‘tē dominae tuae memorem *esse*’
testificārī = affirmāre, dēmōnstrāre (: mūneribus: turdō et columbā)

....

castanea -ae *f*

turdus -ī *m*

Quid tibi praecipiam tenerōs quoque mittere versūs?
Ei mihi, nōn multum carmen honōris habet!

(versūs) tenerī : amātōriī
nōn multum honōris habet : nōn magnī aestimātur

Carmina laudantur – sed mūnera magna petuntur:
dummodo sit dīves, barbarus ipse placet.

barbarus ipse : etiam barbarus

Aurea sunt vērē nunc saecula: plūrimus aurō
vēnit honōs, aurō conciliātur amor.

saecula = aetās
plūrimus (: māximus) honōs aurō vēn-it (: emī potest)
aurō : magnā pecūniā
conciliāre = sibi adiungere, sibi quaerere, emere

Ipse licet veniās Mūsīs comitātus, Homēre
– sī nihil attuleris, ībis, Homēre, forās!

licet (: quamvīs) veniās
Mūsīs comitātus : cum carminibus
sī nihil (: nūllum mūnus) attuleris
forās ībis : forās dīmittēris, ēiciēris

Sunt tamen et doctae – rārissima turba! – puellae,
  altera nōn doctae turba, sed esse volunt.
Utraque laudētur per carmina; carmina lēctor
  commendet dulcī quāliacumque sonō.
Hīs ergō aut illīs vigilātum carmen in ipsās
  forsitan exiguī mūneris īnstar erit.

altera turba nōn doctae *sunt*, sed *doctae* esse volunt
utraque *turba* (et doctae et indoctae)
lēctor -ōris *m* = quī legit/recitat
lēctor carmina dulcī sonō (: vōce) commendet quālia-cumque *sunt* (: sīve bona sīve mala sunt)
com-mendāre = grātum facere
hīs/illīs *dat* : doctīs/indoctīs (puellīs)
vigilātum carmen in ipsās : carmen nocte vigilātā scrīptum *ad* ipsās
hīs aut illīs carmen .... forsitan exiguī mūneris īnstar erit (: exiguum mūnus esse vidēbitur)

....

Sed tē, cuicumque est retinendae cūra puellae,
  attonitum fōrmā fac putet esse suā!
Sīve erit in Tyriīs, Tyriōs laudābis amictūs;
  sīve erit in Cōīs, 'Cōa decēre' putā!
Aurāta est: ipsō tibi sit pretiōsior aurō!
  Gausapa sī sūmit, gausapa sūmpta probā!
Adstiterit tunicāta: "Movēs incendia!" clāmā!
  – sed timidā 'caveat frīgora' vōce rogā!
Compositum discrīmen erit: discrīmina laudā!
  Torserit igne comam: torte capille, placē!
Bracchia saltantis, vōcem mīrāre canentis,
  et quod dēsierit verba querentis habē!

cui-cumque (: quī-cumque es cui) cūra est retinendae puellae (: ut puellam retineās)
fac (ut) *illa* putet tē fōrmā suā attonitum esse!
Tyrius -a -um (< Tyros -ī *f*, urbs Syriae, unde venit purpura pretiōsa), *purpureus; n pl* vestīmenta Tyria
Cōus -a -um (< Coos -ī *f*, īnsula); *n pl*, vestīmenta Cōa; 'Cōa decēre' putā : dīc: "Cōa tē decēre putō"
aurāta : veste aurātā vestīta
: dīc eī: "tū mihi pretiōsior es ipsō aurō!"
gausapum -ī *n* = pallium ē lānā facta (gausap*a* : gausap*um*)
ad-stāre -stitisse; *sī* adstiterit
tunicātus -a -um = tunicā vestītus
"movēs incendia!" : "mē incendis!"
timidā vōce rogā *illam ut* caveat frīg*us*: "cavē frīg*us*!"
discrīmen (capillōrum): quō dīviduntur capillī
sī torserit igne (: ferrō calidō) comam: torte capille *(voc!)*, placē! : tortus (crispus) capillus tibi placeat
mīrāre (= admīrāre) bracchia *puellae* saltantis, vōcem canentis!
verba querentis (= querēllam) habē : querere!

....

discrīmen

[*Amīca languēns cūranda*]

Saepe sub autumnum, cum fōrmōsissimus annus
plēnaque purpureō subrubet ūva merō,
cum modo frīgoribus premimur, modo solvimur aestū,
āere nōn certō corpora languor habet.
Illa quidem valeat – sed sī male fīrma cubābit
et vitium caelī sēnserit aegra suī,
tunc amor et pietās tua sit manifesta puellae;
tum sere quod plēnā postmodo falce metās.

....

languēre = īnfīrmus esse, aegrōtāre

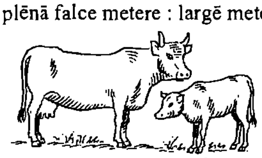
cum fōrmōsissimus *est* annus plēnaque merō purpureō ūva sub-rubet
purpureus –a –um = colōre purpurae
sub-rubēre = rubēre (paulum)

aestus -ūs *m* = calor

āere nōn certō : cum āēr mūtātur
languor -ōris *m* < languēre; languor corpora habet : corpora languent
male fīrma = īnfīrma, aegra

vitium caelī : mala tempestās (ut frīgus/calor/imber)

pietās -ātis *f* < pius
manifestus -a -um = quī clārē sentī tur, plānus
plēnā falce metere : largē metere

[*Amor novus tempore fīrmātur*]

Sed nōn cui dederās ā lītore carbasa ventō
ūtendum, mediō cum potiēre fretō.
Dum novus errat amor, vīrēs sibi colligat ūsū:
sī bene nūtrieris, tempore fīrmus erit.
quem taurum metuis, vitulum mulcēre solēbās;
sub quā nunc recubās arbore, virga fuit;
nāscitur exiguus, sed opēs acquīrit eundō,
quāque venit, multās accipit amnis aquās.

fīrmāre = fīrmum facere

nōn *tibi* ūtendum *est* (: nōn ūtāris) ventō cui ā lītore carbasa dederās
carbasa -ōrum *n pl* = vēla; ventō vēla /carbasa dare = nāve proficīscī
cum mediō fretō potiē*ris* = cum in medium mare veniēs

sibi colligere = sibi parāre, nancīscī

nūtrīre -īvisse/-iisse -ītum = alere
sī *amōrem* bene nūtrieris, ...
vitulus -ī *m* = pullus vaccae
mulcēre = blandē tangere, plaudere
taurum, quem *nunc* metuis, vitulum mulcēre solēbās; *arbor*, sub quā nunc recubās, virga fuit
re-cubāre = cubāre
amnis nāscitur (: oritur) exiguus, sed opēs (: vīrēs) acquīrit eundō
ac-quīrere (< ad + quaerere) = sibi quaerere, nancīscī

cōn-/ad-suēscere -ēvisse +*dat* = ūsū nōscere; fac (ut) *illa* tibi cōnsuēscat
cōn-/ad-suētūdō -inis *f* (< -*suēscere*) = vīta ūsū coniūncta; nīl māius *est* adsuētūdine (: quam adsuētūdō)
taedium -ī *n* = rēs molesta cuius tē taedet; taedi*um* nūll*um* fuge (: vītā)!
tibi praebeat aurēs : tē loquentem audiat
ex-hibēre = ostendere; noxque diēsque vult*um* tu*um* exhibeat : et nocte et diē exhibeātur vultus tuus
cum tibi māior fīdūcia erit *tē* posse requīrī (: dēsīderārī) : cum magis cōnfīdis tē *ab illā* dēsīderātum īrī
cum procul absentī *puellae* cūra futūrus eris : cum puella procul absēns cūram dē tē habēbit
re-quiēs -ētis (*acc* -iem) *f* = quiēs
(ager) requiētus = quī requiēvit (sine frūgibus) | serere sēvisse satum
crēdita : sēmina sata (agrō crēdita)
āridus -a -um = siccus; terra ārida caelestēs aquās (: imbrēs) sorbet
sorbēre = bibere

Fac tibi consuēscat: nīl adsuētūdine māius,
quam tū dum capiās, taedia nūlla fuge!
Tē semper videat, tibi semper praebeat aurēs,
exhibeat vultūs noxque diēsque tuōs.
Cum tibi māior erit fīdūcia, posse requīrī,
cum procul absentī cūra futurus eris,
dā requiem! Requiētus ager bene crēdita reddit,
terraque caelestēs ārida sorbet aquās.

....

Helenē -ēs *f* (*acc Gr* -ēn) = Helena, uxor Menelāī
sed mora tūta brevis *est*
lentēscere = lentus fierī, neglegī
cūrae : amōrēs
vānēscere = ē-vānēscere, dēsinere
amor absēns (: absentis) vānēscit et novus amor (: amātor) intrat
tepidus -a -um = placidē calidus
nocte *in* tepidō sinū hospitis recepta est; hospes: Paris
stupor -ōris *m* = factum stultum, *stultitia*
īsdem = iīsdem; sub *eō*dem tēct*ō*
furiōse! *voc*
ovīle -is *n* = locus quō inclūduntur ovēs; plēnum ovīle (: omnēs ovēs tuās) montānō lupō crēdis!
peccāre = prāvē facere
com-mittere = (malum) facere
ille (Paris) facit *id* quod tū *facerēs*, quod quī-libet *vir* faceret

[*Helenē et Paris adulter*]

Sed mora tūta brevis: lentēscunt tempore cūrae
vānēscitque absēns et novus intrat amor.
Dum Menelāus abest, Helenē, nē sōla iacēret,
hospitis est tepidō nocte recepta sinū.
Quī stupor hic, Menelāe, fuit! Tū sōlus abībās,
īsdem sub tēctīs hospes et uxor erant!
Accipitrī timidās crēdis – furiōse! – columbās,
plēnum montānō crēdis ovīle lupō!
Nīl Helenē peccat, nihil hic committit adulter;
quod tū, quod faceret quīlibet, ille facit.

Cōgis adulterium dandō tempusque locumque;
quid nisi consiliō est ūsa puella tuō?
Quid faciat? vir abest, et adest nōn rūsticus hospes,
et timet in vacuō sōla cubāre torō.
Vīderit Atrīdēs; Helenēn ego crīmine solvō:
ūsa est hūmānī commoditāte virī.

cōgis *uxōrem ad* adulterium

quid *fēcit* puella nisi *quod* cōnsiliō tuō ūsa est?

nōn rūsticus : urbānus

Atrīdēs -ae *m*, Menelāus, Atreī fīlius
vīderit Atrīdēs : Atrīdēs videat (reputet) quid fēcerit | At-rī|dēs
crīmine solvere : excūsāre
hūmānus = urbānus et cōmis
commoditās -ātis *f* = tempus aptum
ūsa est commoditāte virī hūmānī (: ā virō hūmānō datā)

vīpera

[*Īra fēminae paelice in lectō iugālī dēprehēnsā*]

Sed neque fulvus aper mediā tam saevus in īrā est,
fulmineō rabidōs cum rotat ōre canēs,
nec lea, cum catulīs lactentibus ūbera praebet,
nec brevis ignārō vīpera laesa pede
fēmina quam sociī dēprēnsā paelice lectī:
ārdet et in vultū pignora mentis habet;
in ferrum flammāsque ruit positōque decōre
fertur, ut Āoniī cornibus icta deī.

dē-prehendere/-prēndere -disse -ēnsum = prehendere, subitō invenīre

fulvus -a -um: color leōnis et aprī
tam saevus ... quam fēmina (*v.* 377)
fulmineus -a -um < fulmen; ōre fulmineō : dentibus fulmineīs
rabidus -a -um = irā saevā incēnsus
rotāre (< rota) = circum iactāre
lea -ae *f* = leō fēmina
catulus -ī *m* = pullus (canis/leae)
lactēns -entis *adi* = lac mātris bibēns

vīpera -ae *f* = anguis parva (brevis)
nec brevis vīpera ignārō (: incautō) pede laesa *tam saeva in īrā est* quam fēmina paelice lectī sociī (: in lectō iugālī) dēpre*h*ēnsā

pignus -oris *n* = signum (testificāns)
pign*us* mentis *furiōsae*

in ferrum flammāsque : parata ad paelicem gladiō et igne necandam
positō (: neglēctō) decōre fertur (: it) : ut *Baccha* cornibus *Bacchī* icta
īcere īcisse ictum = percutere

Coniugis admissum violātaque iūra marīta est
barbara per natōs Phāsias ulta suōs;
altera dīra parēns haec est quam cernis hirundō:
aspice, signātum sanguine pectus habet.
Hoc bene compositōs, hoc fīrmōs solvit amōrēs;

admissum -ī *n* = peccātum
marītus -a -um = iugālis
Phāsias (*Mēdēa*) barbara admissum coniugis (*Iāsonis*) violātaque iūra marīta ulta est per nātōs suōs (: nātōs suōs necandō: ita Mēdēa furiōsa Iāsonem adulterum pūnīvit)
dīra parēns: *Procnē* -ēs *f*, quae item marītī adulterium ulta est necandō fīliō – et mūtāta est in hirundinem, cui est pectus ruber (sanguineus)

hoc : adulterium

crīmina sunt cautīs ista timenda virīs.
Nec mea vōs ūnī dōnat cēnsūra puellae;
dī melius! – vix hoc nupta tenēre potest.
Lūdite, sed fūrtō cēlētur culpa modestō;
glōria peccātī nūlla petenda suī est.
Nec dederis mūnus, cognōsse quod altera possit,
nec sint nēquitiae tempora certa tuae,
et, nē tē capiat latebrīs sibi fēmina nōtīs,
nōn ūnō est omnis convenienda locō;
et, quotiēns scrībēs, tōtās prius ipse tabellās
īnspice: plūs multae quam sibi missa legunt.

ista crīmina : crīmina adulteriī

cēnsūra -ae *f* (< cēnsēre) = sententia : nec cēnseō *tē* ūnī puellae dōnandum esse

dī melius *faciant!*–nupta hoc (: ūnum virum amandum) vix tenēre potest

lūdite! : gaudēte (amandō)!
modestus -a -um (< modus) = modum nōn excēdēns, cautus

nūlla glōria peccātī suī (: ob peccātum suum) *cuiquam* petenda est

nec (nē) dederis = nōlī dare
cognōvisse : re-cognōvisse

nēquitia -ae *f* (< nēquam) = peccātum, amor fūrtīvus

latebra -e *f* = locus ubi latet aliquis
nē fēmina tē capiat (: dēprehendat) *in* latebrīs sibi nōtīs

con-venīre +*acc.*: aliquem (= cum aliquō) con-venīre; nōn omnis *fēmina* ūnō (: eōdem) locō convenienda est

plūs quam sibi missa : aliās litterās quae male dēlētae sunt

....

[*Dē amōre torpentī excitandō*]

Sunt quibus ingrātē timida indulgentia servit
et, sī nūlla subest aemula, languet amor;
luxuriant animī rēbus plērumque secundīs,
nec facile est aequā commoda mente patī.
Ut levis absūmptīs paulātim vīribus ignis
ipse latet, summō cānet in igne cinis,
sed tamen exstīnctās admōtō sulphure flammās

torpēre = languēre, iners esse, fatīgārī

sunt *fēminae* quibus timida indulgentia in-grātē servit : quibus indulgentia virī timidī grāta nōn est
in-grātus -a -um; *adv* -ē = sine grātiā
sub-esse = clam adesse
aemula -ae *f* = altera amīca, paelex

luxuriāre = superbē gaudēre

commoda patī : rēs secundās ferre

ut ignis, absūmptīs ... vīribus, ipse levis (: exiguus) latet ..., sīc (*v.* 443)

cānēre = cānus esse
cinis in summō igne cānet : cinis cānus ignem operit

sulphur -uris *n*, māteria fulva et olēns quae facile incenditur

invenit, et lūmen quod fuit ante redit:
sīc, ubi pigra sitū sēcūraque pectora torpent,
ācribus est stimulīs ēliciendus amor.
Fac timeat dē tē tepidamque recalface mentem;
palleat indiciō crīminis illa tuī!
Ō quater et quotiēns numerō comprēndere nōn est
fēlīcem dē quō laesa puella dolet!
quae simul invītās crīmen pervēnit ad aurēs,
excidit, et miserae vōxque colorque fugit.
Ille ego sim cuius laniet furiōsa capillōs,
ille ego sim tenerās cui petat ungue genās,
quem videat lacrimāns, quem torvīs spectet ocellīs,
quō sine nōn possit vīvere – posse velit!
Sī spatium quaerās, breve sit, quō laesa querātur,
nē lentā vīrēs colligat īra morā.
Candida iam dūdum cingantur colla lacertīs,
inque tuōs flēns est accipienda sinūs.
Ōscula dā flentī, Veneris dā gaudia flentī:
pāx erit – hōc ūnō solvitur īra modō.
Cum bene saevierit, cum certa vidēbitur hostis,
tum pete concubitūs foedera: mītis erit.

invenit : suscitat
lūmen : flammae

situs -ūs *m* = quiēs, languor | pig-ra
ubi pectora sitū pigra sēcūraque torpent | sē-cūra = sine cūrā, tūta

stimulus -ī *m* = rēs quae stimulat
ē-licere -iō -uisse -itum = excitāre

fac *ut illa* timeat dē tē (: tuō amōre)
tepidus = parum calidus
re-calfacere = iterum calfacere

indicium -ī *n* = nūntius (maleficiī)

ō quater ... fēlīcem (: fēlīcissimum) *virum*...!
nōn est + *īnf* = fierī nōn potest, nōn licet; numerō com-pre*he*ndere nōn est : numerārī nōn potest
laesa puella : quae virī peccātō laesa esse vidētur
simul crīmen ad invītās aurēs pervēnit : simul *atque* invīta crīmen *virī* audīvit
ex-cidere = concidere (sine mente)
miserae vōxque colorque fugit (: deest) : misera *puella* mūta pallēscit
utinam ego sim ille cuius capillōs furiōsa *puella* laniet, ... cui tenerās genās ungue petat!

torvus -a -um = mināns, sevērus

sine quō vīvere nōn possit, *quamvīs* posse velit!

breve sit *spatium* (tempus) quō laesa querātur

nē īra vīrēs colligat (: validior fīat) lentā morā

coll*um* candid*um* lacertīs cing*ātur* : collum *puellae* candidum complectāris
flēns in tu*um* sin*um* accipienda est

saevīre -iisse = saevus esse
hostis -is *f* ↔ amīca
con-cubitus -ūs *m* < con-cumbere
foedus -eris *n* = lēx quā pāx statuitur; pete foedera concubitūs = pete pācem concubitū

illīc : in concubitū
dē-pōnere; tēlīs (: armīs) dēpositīs
Concordia -ae *f*, dea
illō locō : in amantium lectō
Grātia -ae *f*, dea
columbae quae modo pugnāvērunt sua rōstra iungunt (: 'ōsculantur')
rōstrum -ī *n* = ōs avis
blanditiās verbaque : blanda verba
murmur : vōx columbārum

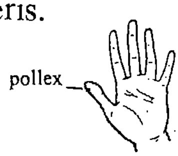
Illīc dēpositīs habitat Concordia tēlīs,
  illō – crēde mihī – Grātia nāta locō est.
Quae modo pugnārunt, iungunt sua rōstra columbae,
  quārum blanditiās verbaque murmur habet.

[*Animus ferus amōre mollītur*]

cōn-fūsus -a -um = turbātus, mixtus
mōlēs -is *f* = ingēns fōrma incondita, *Gr chaos n*
sīdera : caelum; fretum : mare
caelum terrīs (: super terrās) impositum *est*
suās partēs : caelum, terram, mare
ināne chaos : chaos sine ōrdine
habendās : *incolās* habendās
piscēs! *voc*
dē-litēscere -lituisse (< latēre) = sē occultāre
genus hūmānum = genus hominum
sōlīs : vāstīs | ag-rīs
id (: genus hūmānum)
merae vīrēs : nihil praeter vīrēs
fuerat : erat
: in silvā habitābant, herbam edēbant, in frondibus cubābant
cognitus -a -um = nōtus; nūllī alter cognitus erat = inter sē ignōtī erant
trux trucis *adi* = ferōx, saevus
blanda voluptās (: amor grātus) trucēs animōs mollīvisse fertur (: dīcitur)
cōnstiterant : stābant
ipsī didicērunt nūllō magistrō docente
Venus nūllā arte dulce opus amandī per-ēgit

Prīma fuit rērum cōnfūsa sine ōrdine mōles
  unaque erat faciēs sīdera, terra, fretum;
mox caelum impositum terrīs, humus aequore cīncta est
  inque suās partēs cessit ināne chaos;
silva ferās, volucrēs āēr accēpit habendās;
  in liquidā, piscēs, dēlituistis aquā.
Tum genus hūmānum sōlīs errābat in agrīs
  idque merae vīrēs et rude corpus erat;
silva domus fuerat, cibus herba, cubīlia frondēs,
  iamque diū nūllī cognitus alter erat.
Blanda trucēs animōs fertur mollīsse voluptās:
  cōnstiterant ūnō fēmina virque locō.
Quid facerent, ipsī nūllō didicēre magistrō;
  arte Venus nūllā dulce perēgit opus.

Āles habet quod amet; cum quō sua gaudia iungat
invenit in mediā fēmina piscis aquā,
cerva parem sequitur, serpēns serpente tenētur;
haeret 'adulteriō' cum cane nexa canis;
laeta salītur ovis, taurō quoque laeta iuvenca est;
sustinet immundum sīma capella marem.
In furiās agitantur equae spatiōque remōta
per loca dīviduōs amne sequuntur equōs.
Ergō age et īrātae medicāmina fortia praebē!
illa ferī requiem sōla dolōris habent,
illa Machāoniōs superant medicāmina sūcōs;
hīs, ubi peccāris, restituendus eris.

[*Phoebō pārēte monentī!*]

Haec ego cum canerem, subitō manifestus Apollō
mōvit inaurātae pollice fīla lyrae.
In manibus laurus, sacrīs indūta capillīs
laurus erat: vātēs ille videndus adit.
Is mihi "Lascīvī" dīxit "praeceptor Amōris,
dūc, age, discipulōs ad mea templa tuōs!
Est ubi dīversum fāmā celebrāta per orbem

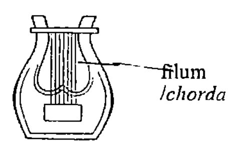
quod amet : mārem quem amet
piscis fēmina (↔ mās) in mediā aquā invenit *marem* cum quō sua gaudia iungat (: cum quō gaudēns sē iungat)

cervus -ī *m*, mās; *cerva* -ae *f*
pār paris *m* = socius; parem : cervum
serpēns -entis *f/m* = anguis

canis -is *m/f*
nectere nexuisse nexum = iungere

salīre +*acc:* mās fēminam salīre vult

capella –ae *f* = capra
sīmus -a -um = cui nārēs lātae sunt; sīma capella marem (: caprum) immundum *tergō* sustinet
furia -ae *f* = furor
spatium -ī *n* = locus quī interest
remōtus -a -um = longinquus
equae per loca spatiō remōta equōs amne *ab sē* dīviduōs sequuntur
dīviduus -a -um = dīvīsus
īrātae *fēminae* (*dat*)
medicāmen -inis *n* = remedium; medicāmina fortia (: valida) : Veneris gaudia (*v.* 459)
illa sōla requiem ferī dolōris habent (: fīnem ferī dolōris faciunt)
sūcus -ī *m* = pōtiō ē pōmīs pressa
Machāonius -a -um < Machāōn -onis *m*, medicus Graecus perītus
ubi (: cum) peccāveris
re-stituere : sānāre, corrigere

lyra -ae *f*
= fidēs

in-aurātus -a -um = aurātus
fīla lyrae inaurātae pollice mōvit

induere +*dat:* sacrīs capillīs laurus indūta (: imposita) erat | sac|rīs

vātēs: Apollō est deus vātum

lascīvus -a -um = laetus, libenter lūdēns

ad me*um* templ*um* (: Delphōs)

per dīversum orbem : per ūniversum orbem terrārum
celebrātus -a -um = multīs nōtus

littera : īnscrīptiō: "nōsce tē ipsum" (Graecē: γνωθι σεαυτον)
quae iubet quemque 'sibi (: ā sē) cognōscī' (: 'sē cognōscere')
sibi nōtus esse = sē nōvisse

littera 'cognōscī' quae 'sibi' quemque iubet.
Quī sibi nōtus erit, sōlus sapienter amābit

omne opus ad vīrēs suās (: prō vīribus, ut poterit) ex-iget
ex-igere -ēgisse -āctum = peragere

atque opus ad vīrēs exiget omne suās:

is cui faciem *pulchram* nātūra dedit ab illā (: puellā) spectētur

cui faciem nātūra dedit, spectētur ab illā;

is cui color *pulcher* est
umerō patente (: nūdō) *ac*cubet

cui color est, umerō saepe patente cubet;

is quī sermōne placet
taciturnus -a -um = tacitus, quī tacēre solet

quī sermōne placet, taciturna silentia vītet;
quī canit arte, canat; quī bibit arte, bibat.

in mediō sermōne
ōrātōrēs disertī

Sed neque dēclāment mediō sermōne disertī,

nec nōn sānus (: īnsānus) poēta sua scrīpta legat (: recitet)

nec sua nōn sānus scrīpta poēta legat!"
Sīc monuit Phoebus: Phoebō pārēte monentī!

certa fidēs est in ōre sacrō huius deī : verbīs sacrīs huius deī fīdendum est
sac|rō

certa deī sacrō est huius in ōre fidēs. -

[*Dolōrēs amātōrī ferendī*]

propiōra *n pl* : rēs propiōrēs (meam Artem)

Ad propiōra vocor: quisquis sapienter amābit,

ē nostrā (: meā) 'Arte *amātōriā*' feret *id* quod petet
sulcus -ī *m* = līnea per agrum arāta
nōn semper sulcī (: ager arātus) crēdita (: sēmina) cum faenore reddunt
faenus -oris *n* = lucrum ē rē crēditā factum
ratēs : nāvēs

vincet et ē nostrā quod petet Arte feret.
Crēdita nōn semper sulcī cum faenore reddunt,
nec semper dubiās adiuvat aura ratēs:

id quod *amantēs* iuvat exiguum *est*
laed*at* : laedere potest

quod iuvat exiguum, plūs est quod laedat amantēs,

amantēs animō suō (: sibi) multa ferenda (: patienda) prō-pōnant (exspectent)

prōpōnant animō multa ferenda suō.

Athos -ī *m*, mōns Macedoniae
quot leporēs *sunt* in Athō, quot .... – tot sunt in amōre dolōrēs (*v.* 519)
Hybla -ae *f*, regiō Siciliae unde venit mel optimum | Hyb-lā

Quot leporēs in Athō, quot apēs pāscuntur in Hyblā,

caerula quot bācās Palladis arbor habet,
lītore quot conchae – tot sunt in amōre dolōrēs;
quae patimur multō spīcula felle madent.

caerul(e)us -a -um: color caelī/maris/oleae; caerula arbor Palladis: *olea*
quot bācās caerula Palladis arbor habet, quot conchae *sunt in* lītore – tot dolōrēs in amōre sunt

spīculum -ī *n* = sagitta; spīcula (*amōris*) quae patimur multō felle madent | madēre = madidus esse
fel fellis *n* = liquidum iecoris acerbum (: *venēnum* -ī *n* = quod morbum vel mortem affert)

bāca -ae *f*

concha -ae *f*

Dicta erit 'īsse forās' quam tū fortasse vidēbis:
īsse forās et tē falsa vidēre putā!

sī dicta erit '*i*isse forās' *ea* quam tū fortasse *intus* vidēbis, ...
putā (: crēde) *eam* iisse forās...!

Clausa tibī fuerit prōmissā iānua nocte:
perfer et immundā pōnere corpus humō!
Forsitan et vultū mendāx ancilla superbō
dīcet "Quid nostrās obsidet iste forēs?"

sī iānua tib*i* clausa erit prōmissā nocte (: nocte quae tibi amantī prōmissa est)
et *in* immundā humō perfer corpus pōnere!

mendāx -ācis *adi* = quī mentītur
ob-sidēre = sedēre ante...

Postibus et dūrae supplex blandīre puellae
et capitī dēmptās in fore pōne rosās!
Cum volet, accēdēs, cum tē vītābit, abībis:
dēdecet ingenuōs taedia ferre suī.

blandīrī +*dat* = blanditiīs suādēre; postibus (: foribus, ut aperiantur!)
dēmere +*dat:* rosās capitī (: dē capite) dēmptās (rosās : rosārum corōnam, quā ōrnātur convīva)
cum *amīca* volet (ut accēdās) accēdēs : accēde! abībis : abī!
dē-decet (↔ decet) = indignum est taedia suī ferre = ferre (: sinere) *puellam* suī taedēre | suī *gen* < sē

....

Nec maledicta putā nec verbera ferre puellae
turpe nec ad tenerōs ōscula ferre pedēs. –

male-dictum -ī *n* < male dīcere
nec maledicta nec verbera puellae ferre turpe putā nec .... : nōlī putāre *tibi* turpe *esse* maledicta et verbera puellae ferre (: patī) – et ōscula ferre ad tenerōs pedēs!

[*Labor arduus poscitur*]

arduus -a -um = difficilis

Quid moror in parvīs? animus māiōribus īnstat;
magna canō: tōtō pectore, vulgus, ades!

in parvīs : in parvīs rēbus
īnstāre +*dat* = operam dare, studēre
animus *meus* māiōribus īnstat
tōtō pectore (: animō) ades! : attentē audī! | vulgus! *voc*

Ardua mōlīmur, sed nūlla – nisi ardua – virtūs;
difficilis nostrā poscitur Arte labor.
Rīvālem patienter habē: victōria tēcum
stābit, eris magnī victor in Arce Iovis.

....

Innuet illa, ferās! scrībet, nē tange tabellās!
unde volet, veniat! quōque libēbit, eat!
Haec in lēgitimā praestant uxōre marītī,
cum, tener, ad partēs tū quoque, Somne, venīs.
Hāc ego, cōnfiteor, nōn sum perfectus in arte.
Quid faciam? monitīs sum minor ipse meīs!
Mēne palam nostrae det quisquam signa puellae
et patiar nec mē quō libet īra ferat?
Ōscula vir dederat, meminī, suus; ōscula questus
sum data: barbariā noster abundat amor.
Nōn semel hoc vitium nocuit mihi; doctior ille
quō veniunt aliī conciliante virī.
Sed melius nescīsse fuit: sine fūrta tegantur,
nē fugiat fassō victus ab ōre pudor.
Quō magis, ō iuvenēs, dēprēndere parcite vestrās;
peccent – peccantēs verba dedisse putent!

ardua (: rēs arduās) mōli*or*, sed nūlla virtūs *est* nisi ardua

nostrā (: meā) Arte

rīvālis -is *m* = alter vir cui eadem est amīca
victōria tēcum stābit : vincēs

Arx Iovis, Capitōlium

in-nuere = capite mōtō signum dare
sī illa (*rīvālī*) innuet, ferās (: patiāris)! *sī* (*epistulam eī*) scrībet, nē tange (: nōlī tangere) tabellās!
unde volet *venīre*, *inde* veniat! quōque *eī* libēbit *īre*, *eō* eat!

haec marītī in lēgitimā uxōre praestant (: lēgitimae uxōrī permittunt)

Somnus, deus; cum tū quoque, tener (: placide) Somne, ad partēs venīs
ad partēs venīre : partēs suās agere : cum marītō placidum somnum dās
in hāc arte : in arte rīvālem patiendī
perfectus -a -um = optimus

monēre : docēre; monitī : discipulī
ipse minor (: minus doctus) sum monitīs meīs (*abl* : quam monitī meī)

palam *adv/prp* + *abl* ↔ clam; mē palam = cōram mē; mē-ne palam quisquam *meae* puellae signa det?
nec mē quō libet īra ferat : nec īrā quō libet (ad quid-libet) ferar?

vir suus (meae amīcae) ōscula dederat; ōscula data *esse* questus sum
barbaria -ae *f* = mōs barbarus
ab-undāre + *abl* = nimis plēnus esse
meus amor barbariā abundat

nōn semel : saepius

conciliāre = amīcitiā coniungere, amīcōs facere; doctior *est* ille quō conciliante aliī virī veniunt

nescīsse = nescīvisse
sine *ut* fūrta *amīcae* tegantur (: cēlentur) | fūrtum : amor fūrtīvus

nē pudor ab ōre fassō (: quod *fūrtum* fassum est) victus fugiat (?)

parcere + *inf* = dēsistere; parcite dēprēndere (: nōlīte dēprēndere) vestrās *amīcās!*

verba dare + *dat* = fallere; (facite) putent *sē vōbīs* verba dedisse

Crēscit amor prēnsīs: ubi pār fortūna duōrum est,
in causā damnī perstat uterque suī.

prēnsīs : iīs quī (dē)prehēnsī sunt
ubi *mala* fortūna pār est duōrum, uterque perstat in causā damnī suī (: in causā quae iīs damnum dedit) – *sīcut Mārs et Venus!*

[*Mārs et Venus dēprehēnsī dolīs Vulcānī*]

Fābula nārrātur tōtō nōtissima caelō:
Mulciberis captī Mārsque Venusque dolīs.
Mārs pater īnsānō Veneris turbātus amōre
dē duce terribilī factus amātor erat;
nec Venus ōrantī (neque enim dea mollior ūlla est)
rūstica Grādīvō difficilisque fuit.
Ā, quotiēns lascīva pedēs rīsisse marītī
dīcitur et dūrās igne vel arte manūs!
Mārte palam simul est Vulcānum imitāta – decēbat,
multaque cum fōrmā grātia mixta fuit.
Sed bene concubitūs prīmō cēlāre solēbant:
plēna verēcundī culpa pudōris erat.
Indiciō Sōlis – quis Sōlem fallere potest? –
cognita Vulcānō coniugis ācta suae.
(Quam mala, Sōl, exempla movēs! Pete mūnus ab ipsā:
et tibi, sī taceās, quod dare possit, habet.)

Vulcānus -ī *m*, deus fabrōrum claudus, marītus Veneris
tōtō caelō (: omnibus dīīs) nōtissima
Mulciber -eris *m*, Vulcānus
Mārs Venusque dolīs Mulciberis captī
Mārs pater īnsānō amōre Veneris turbātus | Mārs: pater *Rōmulī*
dux : dux bellī
nec Venus Grādīvō ōrantī rūstica (: invīta) difficilisque fuit
Grādīvus -ī *m* = Mārs
quotiēns *Venus* lascīva pedēs marītī rīsisse dīcitur! (Vulcanō claudō pedēs prāvī erant)
: manūs quae igne vel arte *fabrī* dūrae factae erant
Mārte palam (: cōram Mārte) *Venus* simul Vulcānum *claudum* imitāta est (dērīdendī causā) – decēbat *eam!*
cum fōrmā (: pulchritūdine) multa grātia (: grātus modus agendī) mixta fuit
verēcundus -a -um = modestus, timidus (ob pudōrem)
(Sōl omnia videt)
āctum -ī *n* = quod āctum est, factum
Vulcānō ācta coniugis suae cognita *sunt* : Vulcānus ācta coniugis suae cognōvit
quam mala exempla movēs (: dās)!
pete mūnus (*amōris*) ab ipsā *Venere:* sī taceās, habet quod et*iam* tibi dare possit

: Mulciber et circā et super lectum obscūrōs laqueōs dispōnit
laqueus -ī *m* = vinculum, rēte
lūmina (: oculōs) fallit opus : opus vidērī nōn potest (*obscūrum* est)
fingit iter (: sē īre) Lēmn*on* (*acc Gr*)
Lēmnos -ī *f*, īnsula Vulcānō sacra
foedus -eris *n* = quod inter duōs statuitur, locus et tempus statūtum
uterque iac*et*
ille : Vulcānus
(Venus et Mārs) captī spectācul*um* *diīs* praebent
Venerem lacrimās vix continuisse putant = Venus lacrimās vix continuisse putātur
vultūs suōs *tegere* nōn possunt, nōn dēnique (: nē quidem) partibus obscēnīs op-*pōnere* manūs
partēs (corporis) obscēnae : partēs pudendae, *pudenda* (*n pl*)
deus aliquis (Mercurius)
Māvors -rtis *m* = Mārs
onerī esse = gravis esse, molestus esse
captīvus -a -um = captus (ab hoste)
vix *tandem* (precibus tuīs, Neptūne) *Vulcānus* captīva corpora re-solvit
Thrācē -ēs *f* (*acc Gr* -ēn) = Thrācia
occupāre = (locum) suum facere, in suum locum īre
Paphos -ī *f* (*acc Gr* -on), urbs Cyprī Venerī sacra; Cyprus -ī *f*, īnsula
hōc tibi (: *ā tē*) perfectō, Vulcane, *Mārs et Venus* līberius faciunt quod ante tegēbant (: cēlābant)
'*tē* stultē fēcisse!' fatēris (: "stultē fēcī!")
paenitēre -uisse; paenitet +*acc/gen*: ferunt (: dīcunt) 'tē paenit*ēre* artis tuae' (Vulcānus: "mē paenitet artis meae")
vetāre -uī -itum; hoc vōs vetitī este : vōbīs nōn licet hoc facere
Diōnē -ēs *f* = Venus (/dea, Veneris māter)
ex-cipere : captāre
notāre = scrībere
ista virī (: marītī) captent, sī iam *ea* captanda *esse* putābunt

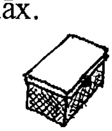
Mulciber obscūrōs lectum circāque superque
dispōnit laqueōs; lūmina fallit opus.
Fingit iter Lēmnon. Veniunt ad foedus amantēs:
implicitī laqueīs nūdus uterque iacent!
Convocat ille deōs; praebent spectācula captī,
vix lacrimās Venerem continuisse putant.
Nōn vultūs tēxisse suōs, nōn dēnique possunt
partibus obscēnīs opposuisse manūs.
Hīc aliquis rīdēns "In mē, fortissime Māvors,
sī tibi sunt onerī, vincula trānsfer!" ait.
Vix precibus, Neptūne, tuīs captīva resolvit
corpora; Mārs Thrācēn occupat, illa Paphon.
Hōc tibi perfectō, Vulcāne, quod ante tegēbant,
līberius faciunt, et pudor omnis abest.
Saepe tamen dēmēns 'stultē fēcisse!' fatēris,
'tē'que ferunt 'artis paenituisse tuae'.
Hoc vetitī vōs este! vetat dēprēnsa Diōnē
īnsidiās illās quās tulit ipsa dare.
Nec vōs rīvālī laqueōs dispōnite nec vōs
excipite arcānā verba notāta manū;
ista virī captent, sī iam captanda putābunt,

quōs faciet iūstōs ignis et unda virōs.
Ēn iterum testor: nīl hīc nisi lēge remissum
lūditur; in nostrīs īnstita nūlla iocīs.

(virī) quōs ignis et unda (: aqua) virōs iūstōs (: marītōs lēgitimōs) faciet
ignis et aqua novae nuptae datur
testārī = affirmāre
lēge remissum (: permissum) : lēgitimum (Caesaris Augustī *lēx Iūlia dē adulteriīs* adulterium vetuit)
lūdere : iocōsē dīcere
in nostrīs iocīs (: in meīs versibus iocōsīs) nūlla īnstita (: nupta) *est*

[*'Mystēria' Veneris cēlanda sunt*]

Quis Cereris rītūs ausit vulgāre profānīs
magnaque Thrēiciā sacra reperta Samō?
Exigua est virtūs praestāre silentia rēbus;
at contrā gravis est culpa tacenda loquī.
Ō bene, quod frūstrā captātīs arbore pōmīs
garrulus in mediā Tantalus āret aquā!
Praecipuē Cytherēa iubet sua 'sacra' tacērī;
admoneō, veniat nē quis ad illa loquāx.
Condita sī nōn sunt Veneris 'mystēria' cistīs
nec cava vēsānīs ictibus aera sonant,
at tamen inter nōs mediō versantur in ūsū,
sed sīc, inter nōs ut latuisse velint.
Ipsa Venus pūbem, quotiēns vēlāmina pōnit,
prōtegitur laevā sēmireducta manū.

cista -ae *f*

Venus

mystēria -ōrum *n pl* = sacra arcāna
rītus -ūs *m* = modus sacra faciendī
rītūs Cereris arcānī sunt: *mystēria*
ausit (*coni praes* < audēre) = audeat
vulgāre = vulgō nōtum facere
profānus -a -um = quī deōs nōn colit, quī sacra neglegit | sac-ra
Thrēicius -a -um < Thrēcē/Thrācia; Thrēicia Samos = Samothrāca -ae *f*, īnsula ubi mystēria Cybelēs reperiuntur (: fiunt): *in* Thrēiciā Samō
rēbus silentia praestāre = rēs silēre
tacenda *n pl* : silenda, arcāna; tacēre +*acc:* rem tacēre = dē rē tacēre
ō bene *accidit* quod...
Tantalus -ī *m*, rēx Phrygiae; quia arcāna deōrum patefēcit, apud Inferōs sitim et famem patitur in aquā stāns dum pōma frūstrā *ex* arbore captat
garrulus -a -um = quī nimis loquitur
ārēre = āridus esse, sitim patī
Veneris 'sacra/mystēria' : ācta amātōria | sac-ra
loquāx -ācis *adi* = garrulus; admoneō nē quis loquāx ad illa (sacra) veniat
con-dere -didisse -ditum = dēpōnere
*et*sī Veneris 'mystēria' *in* cistīs condita nōn sunt nec cava aera (: cymbala) vēsānīs ictibus sonant, ...
vēsānus -a -um = furiōsus
ictus -ūs *m* < īcere
arcāna sacra in *cistīs* servantur et in rītū *cymbala* (cava aera) pulsantur
at tamen *Veneris 'mystēria'* inter nōs in mediō ūsū versantur
latuisse : lat*ēre*; inter nōs latēre : ab aliīs non vidērī
pūbēs -is *f* = pars vorporis pudenda
vēlāmen -inis *n* (< vēlāre) : vestis
prō-tegere = tegere, tuērī; pūb*em* prōteg*itur* : pūbem prōteg*it*
sēmi-reducta : quae partem corporis dīmidiam re-dūcit (pudīcē)

in mediō : palam
co-īre -eō -iisse: pecus co-it : marēs cum fēminīs co-eunt (concubitū)
vult*ūs* su*ōs* : vult*um* su*um*

In mediō passimque coit pecus: hōc quoque vīsō
āvertit vultūs saepe puella suōs.

thalamī et iānua (*clausa*) conveniunt fūrtīs nostrīs (: ad fūrta nostra : ad amōrēs nostrōs fūrtīvōs)
pars pudenda latet sub veste in-iectā

Conveniunt thalamī fūrtīs et iānua nostrīs
parsque sub iniectā veste pudenda latet,

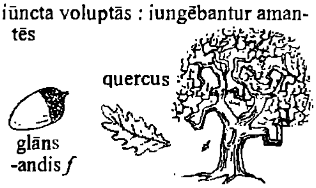
opācus -a -um = umbrōsus; quiddam nūbis opācae : locum satis obscūrum
lūce patente minus = minus quam lūx patēns (: clāra)

et, sī nōn tenebrās, at quiddam nūbis opācae
quaerimus atque aliquid lūce patente minus.

tunc : antīquīs temporibus
cum sōlem et imbrem nōndum prohibēbat tēgula

tēgula -ae *f*: tēctum ē tēgulīs cōnstat
quercus -ūs *f*, arbor cuius frūgēs, *glandēs*, hominēs prīscī edēbant
iūncta voluptās : iungēbantur amantēs

Tunc quoque, cum sōlem nōndum prohibēbat et imbrem
tēgula, sed quercus tēcta cibumque dabat,
in nemore atque antrīs, nōn sub Iove, iūncta voluptās:
tanta rudī populō cūra pudōris erat.

āctīs titulōs (*glōriōsōs*) impōnere : dē āctīs glōriārī
magnō *pretiō* emitur
loquī : glōriārī

At nunc nocturnīs titulōs impōnimus āctīs,
atque emitur magnō nīl – nisi posse loquī!

ex-cutere : quaerere (ē numerō) omnēs puellās, ubi quaeque *est*
nostra (: mea) fuit

Scīlicet excutiēs omnēs, ubi quaeque, puellās,
cuilibet ut dīcās "Haec quoque nostra fuit!"

....

parva (: dē parvīs rēbus) queror (*at sequentur māiōra: ...*)
quīdam *facta* fingunt quae vēra *esse* negārent (*sī facta essent*)
nūllī : cum nūllā | ferunt : dīcunt

Parva queror: fingunt quīdam quae vēra negārent
et 'nūllī nōn sē concubuisse!' ferunt.

ne-quīre -eō -eunt = nōn posse
sī corpora *tangere* nequeunt, nōmina quae possunt tangunt (: memorant)
fāma *fēminae* (: quod dīcitur dē fēminā), nōn tāctō corpore (: etsī corpus tāctum nōn est), crīmen habet

Corpora sī nequeunt, quae possunt nōmina tangunt,
fāmaque, nōn tāctō corpore, crīmen habet.

Ī nunc, claude forēs, cūstōs odiōse puellae,
  et centum dūrīs postibus obde serās!
Quid tūtī superest, cum nōminis exstat adulter
  et crēdī quod nōn contigit esse cupit?
Nōs etiam vērōs parcē profitēmur amōrēs,
  tēctaque sunt solidā mystica fūrta fidē.

cūstōs *voc*
odiōsus -a -um (<odium) ↔ cārus
ob-dere -didisse -ditum (+*dat*) = oppōnere (prohibendī causā); centum serās obde dūrīs postibus!
quid tūtī superest? (: nihil...!)
ex-stāre = (ad)esse, reperīrī
cum exstat adulter nōminis (: nōmine 'adulter') et cupit crēdī *sē* esse quod nōn *sibi* contigit *esse*
nōs : ego (et meī discipulī)
parcē *adv* (↔ largē) = modestē, cautē
solidus -a -um = fīrmus, cōnstāns,
mysticus -a -um = arcānus; mystica fūrta (: 'mystēria Veneris') tēcta sunt solidā fidē (: quia mihi cōnfīdendum est)

[*Vitia puellīs obicienda nōn sunt*]

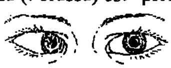
Parcite praecipuē vitia exprobrāre puellīs
  ūtile quae multīs dissimulāsse fuit.
Nec suus Andromedae color est obiectus ab illō
  mōbilis in geminō cui pede pinna fuit;
omnibus Andromachē vīsa est spatiōsior aequō,
  ūnus quī 'modicam' dīceret Hector erat.
Quod male fers, adsuēsce: ferēs bene: multa vetustās
  lēniet; incipiēns omnia sentit amor.

vitia (menda) *corporis*
ob-icere -iō -iēcisse -iectum +*dat:* vitium alicui ob-icere : ob vitium aliquem reprehendere
parce/parcite +*īnf* = nōlī/nōlīte
ex-probrāre = obicere
quae dissimulā*vi*sse multīs ūtile fuit (= prōfuit)
Andromeda, uxor Perseī, fīlia rēgis Aethiopiae, fuscō colōre fuit
nec Andromedae suus color obiectus est ab illō (: Perseō) cui in geminō (: utrōque) pede mōbilis pinna (: āla) fuit: Perseus ālās gessit in pedibus
Andromachē -ēs *f*, uxor Hectoris
spatiōsus -a -um = amplus; spatiōsior aequō = spatiōsior (corpore) quam aequum erat, nimis spatiōsa
modicus -a -um = nec magnus nec parvus, nōn nimis magnus; ūnus quī '*eam* modicam *esse*' dīceret
male ferre ↔ bene ferre, probāre
ad-suēscere -ēvisse = cōnsuēscere, solitum facere
vetustās -ātis *f* < vetus
lēnīre = lēnem facere, mollīre

....

Eximit ipsa diēs omnēs ē corpore mendās,
  quodque fuit vitium dēsinit esse morā.

ex-imere = dēmere
diēs *f* : tempus, spatium
dēsinit *vitium* esse
morā : ob moram/spatium

mala : menda (corporis)
'fusca' vocētur cui sanguis (: corpus) *est* nigrior pice Illyricā | nig-ri-o|r
pix picis *f*, liquidum nigerrimum quō pingitur lignum servandī causā
Illyricus -a -um < Illyricum -ī *n*, terra ultrā mare Superum
paetus -a -um = cui dīversē spectant oculī (Venus paeta esse dīcitur)
rāvus -a -um = cui color oculōrum est inter nigrum et fulvum
quae male (: vix) vīva est maciē suā (: ob maciem suam)
habilis -e = facilis ad habendum
dīc 'habilem' quaecumque brevis *est*, quae turgida (: crassa) *est* 'plēnam' *dīc!*
oculī paetī
proximitās -ātis *f* < proximus; proximitāte bonī : bonō proximō

Nōminibus mollīre licet mala: 'fusca' vocētur
nigrior Illyricā cui pice sanguis erit;
sī paeta est, 'Venerī similis', sī rāva, 'Minervae',
sit 'gracilis' maciē quae male vīva suā est;
dīc 'habilem' quaecumque brevis, quae turgida 'plēnam',
et lateat vitium proximitāte bonī.

cēnsor -ōris *m* = vir cuius *mūnus* est mōrēs cīvium īnspicere
mūnus -eris *n* = officium lēgitimum
quotus -a -um; quotus annus? : quī annus (prīmus/secundus/tertius...)?
quotus annus *eī* eat : quot annōs habeat | quō cōnsule : quō annō (nam quotannīs novī cōnsulēs eliguntur)
quae mūnera (*aetātem requīrendī*) rigidus (: sevērus) cēnsor habet
flōs *aetātis* : iuventūs
meliusque tempus perāctum *est*
albēns -entis *adi* = albus, cānus
legere = colligere, carpere
ūtilis (*ad amōrēs*) *est* aut haec aut sērior (: posterior) aetās
iste ager feret segetēs, iste serendus *est* ('ager' : fēmina mātūra)

[Nōlī aetātem amīcae requīrere – ut cēnsor!]

Nec quotus annus eat nec quō sit nāta requīre
cōnsule – quae rigidus mūnera cēnsor habet –
praecipuē sī flōre caret meliusque perāctum
tempus et albentēs iam legit illa comās.
Ūtilis, ō iuvenēs, aut haec aut sērior aetās:
iste feret segetēs, iste serendus ager.

....

prūdentia -ae *f* < prūdēns
illīs (*fēminīs mātūrīs*) est māior prūdentia operum : illae prūdentiōrēs sunt in operibus
et sōlus adest ūsus quī artificēs facit
munditiae : rēs quibus mundae fīunt
re-pendere = restituere; annōrum damna : quod annīs periit
cūrā *corporis*

Adde, quod est illīs operum prūdentia māior,
sōlus et artificēs quī facit ūsus adest.
Illae munditiīs annōrum damna rependunt
et faciunt cūrā nē videantur anūs!

.... *[Dē concubitū]*

[*Nāsō magister erat*]

serta

myrtus -ī *f*, frutex Venerī sacer

Fīnis adest operī: palmam date, grāta iuventūs!
  sertaque odōrātae myrtea ferte comae!
Quantus apud Danaōs Podalīrius arte medendī,
  Aeacidēs dextrā, pectore Nestor erat,
quantus erat Calchās extīs, Telamōnius armīs,
  Automedōn currū, tantus amātor ego!
Mē vātem celebrāte, virī, mihi dīcite laudēs!
  cantētur tōtō nōmen in orbe meum!
Arma dedī vōbīs – dederat Vulcānus Achillī:
  vincite mūneribus vīcit ut ille datīs!
Sed quīcumque meō superārit Amāzona ferrō
  īnscrībat spoliīs: "Nāsō magister erat."

Ecce rogant tenerae 'sibi dem praecepta' puellae:
  vōs eritis chartae proxima cūra meae.

palmam date *mihi!*

serta -ōrum *n pl* = catēna flōrum
ferte serta myrtea comae odōrātae (: in comam *meam* odōrātam)
myrteus -a -um < myrtus

quantus *erat*........, tantus... (*v.* 738)
Danaī -ōrum *m pl* = Graecī
Podalīrius -ī *m*, medicus doctus
quantus Aeacidēs dextrā (: pugnā), Nestor pectore (: prūdentiā) erat
exta -ōrum *n pl* = viscera hostiae
Calchās -antis *m*, vātēs quī extīs īnspiciendīs futūra praedīcēbat
Telamōnius -ī *m* = Āiāx -ācis *m*, fīlius *Telamōnis*, dux Graecōrum
: tantus ego *sum arte amandī!*

celebrāre = celebrem (: omnibus nōtum) facere

nōmen meum in tōtō orbe cantētur!

Vulcānus Achillī *arma* dederat

mūneribus datīs vincite ut ille vīcit!

Amāzōn -onis *f* (*acc Gr* -a), fēmina mīlitāns
quīcumque meō ferrō (: meīs armīs) Amāzona superāverit
spolia -ōrum *n pl* = arma hostī victō ērepta

praeceptum -ī *n* = quod praecipitur
tenerae puellae rogant *ut* sibi dem praecepta (: "dā nōbīs praecepta!")
charta : liber; vōs eritis cūra proxima chartae meae : vōs cūrābō in librō meō proximō (librō III)

LIBER TERTIVS

Amāzon*as acc pl Gr* = Amāzon*ēs*

Arma dedī Danaīs in Amāzonas; arma supersunt

turma -ae *f* = equitum numerus
Penthesilēa -ae *f*, Amāzonum rēgīna

quae tibi dem et turmae, Penthesilēa, tuae.

parēs : pariter armātī
almus -a -um = benignus

Īte in bella parēs – vincant quibus alma Diōnē

favēre fāvisse fautum
puer quī *in* tōtō orbe volat : Amor

fāverit et tōtō quī volat orbe puer.

nōn aequum (: inīquum) erat *fēminās* nūdās (: inermēs) con-currere *virīs* armātīs | con-currere +*dat* = pugnā concurrere cum
sīc vincere etiam vōbīs turpe *est*

Nōn erat armātīs aequum concurrere nūdās,

sīc etiam vōbīs vincere turpe, virī!

dīxerit *coni perf*: fortasse dīcet
vīrus -ī *n* (*acc* = *nōm*) = venēnum ex ōre anguis ēmissum
rabidus -a -um = furēns, saevus
lupus -ī *m*, lupa -ae *f*

Dīxerit ē multīs aliquis: "Quid vīrus in anguēs

adicis et rabidae trādis ovīle lupae?"

parcite (: nōlīte) crīmen paucārum in omnēs dif-fundere
dif-fundere = passim fundere/spargere
meritum -ī *n* = factum laudandum
Atrīdēs -is m, fīlius Atreī; Atrīdēs minor et māior: Menelāus et Agamemnōn (-onis) | At|rī-dēs (*bis*)
crīmine premere = accūsare
sī Atrīdēs minor *crīmen* habet quō Helenēn premat, Atrīdēsque māior *crīmen habet* quō premat Helenēs sorōrem (uxōrem suam *Clytaemēstram* quae eum necandum cūrāvit)

Parcite paucārum diffundere crīmen in omnēs;

spectētur meritīs quaeque puella suīs.

Sī minor Atrīdēs Helenēn, Helenēsque sorōrem

quō premat Atrīdēs crīmine māior habet,

....

lūstrum -ī *n* = spatium X annōrum
pia *uxor* est Pēnelopē virō duōbus lūstrīs (: X annīs) errante et totidem lūstrīs bella gerente : dum vir (Ulixēs) ... errat et ... bella gerit
Ulixēs nōn habet crīmen quō Pēnelopēn premat!

est pia Pēnelopē lūstrīs errante duōbus

et totidem lūstrīs bella gerente virō.

....

Saepe virī fallunt, tenerae nōn saepe puellae

fraus fraudis *f* = dolus
crīmen habēre = accūsārī

paucaque, sī quaerās, crīmina fraudis habent:

Phāsida (*acc*) = Mēdēam | I|ā-sōn
in Aesoniōs sinūs : in sinūs Aesonidae (Iāsonis)
altera nupta: *Creūsa*, nova uxor Iāsonis Mēdēā dīmissā

Phāsida, iam mātrem, fallāx dīmīsit Iāsōn,

vēnit in Aesoniōs altera nupta sinūs.

Quantum in tē, Thēseu, volucrēs Ariadna marīnās
pāvit in ignōtō sōla relicta locō!

…………

Et fāmam pietātis habet, tamen hospes et ēnsem
praebuit et causam mortis, Elissa, tuae!
Quid vōs perdiderit dīcam: nescīstis amāre!
dēfuit ars vōbīs: arte perennat amor.
Nunc quoque nescīrent – sed mē Cytherēa docēre
iussit, et ante oculōs cōnstitit ipsa meōs.
Tum mihi "Quid miserae" dīxit "meruēre puellae?
Trāditur armātīs vulgus inerme virīs.
Illōs artificēs geminī fēcēre libellī;
haec quoque pars monitīs ērudienda tuīs."

…………

[*Carpite flōrem!*]

Dum facit ingenium, petite hinc praecepta, puellae,
quās pudor et lēgēs et sua iūra sinunt.
Ventūrae memorēs iam nunc estōte senectae:
sīc nūllum vōbīs tempus abībit iners.
Dum licet et vērōs etiamnunc ēditis annōs,

quantum in tē *est* = tuā causā
marīnus -a -um < mare

pāscere pāvisse pāstum = alere
in ignōtō locō (: Naxī) relicta

et fāmam pietātis habet *Aenēās*

Elissa = Dīdō

vōs: *Mēdēam, Ariadnam, Dīdōnem,* et cēterās | nescī*vi*stis

per-ennāre = (annōs) permanēre, dūrāre

amāre nescīrent (*nisi ego eās docuissem*)

meruē*runt*

vulgus inerme : turba fēminarum inermium

illōs (: virōs) geminī libellī *(I et II)* artificēs fēcē*runt* (: artem docuērunt)

haec pars : fēminae
monita -ōrum *n pl* = quae monentur, praecepta | ērudienda *est*

facere : agere, valēre
hinc : ā mē

praecepta petere sinunt

senecta -ae *f* = senectūs

(tempus) in-ers : ōtiōsum

ē-dere = nōtum facere; vērōs annōs : vēram aetātem

lūdite: eunt annī mōre fluentis aquae.
Nec quae praeteriit iterum revocābitur hōra,
nec quae praeteriit hōra redīre potest.
Ūtendum est aetāte: citō pede lābitur aetās,
nec bona tam sequitur quam bona prīma fuit.

....

Tempus erit quō tū, quae nunc exclūdis amantēs,
frīgida dēsertā nocte iacēbis anus,
nec tua frangētur nocturnā iānua rixā,
sparsa nec inveniēs līmina māne rosā.
Quam citō – mē miserum! – laxantur corpora rūgīs
et perit in nitidō quī fuit ōre color!
quāsque 'fuisse tibī cānās ā virgine' iūrās
sparguntur subitō per caput omne comae!
Anguibus exuitur tenuī cum pelle vetustās,
nec faciunt cervōs cornua iacta senēs;
nostra sine auxiliō fugiunt bona: carpite flōrem!
quī, nisi carptus erit, turpiter ipse cadet.
Adde quod et partūs faciunt breviōra iuventae
tempora: continuā messe senēscit ager.

....

mōre (: modō) fluentis aquae : sīcut fluēns aqua

praeter-īre
hōra quae praeter-iit

citus -a -um = celer
(tempus) lābitur : praeterit

nec *aetās* tam bona sequitur quam (bona) prīma (: prior) fuit

ex-clūdere (< ex + claudere) ↔ ad-mittere

dēsertā nocte iacēbis : nocte dēserta iacēbis

rixa -ae *f* = iūrgium violentum, certāmen

nec māne līm*en* ros*īs* *sparsum* inveniēs

citō *adv* < citus -a -um
laxāre (↔ firmāre) = laxum facere

et perit color quī in nitidō ōre fuit

comaeque quās 'tibi ā virgine cānās fuisse' iūrās ("mihi ā virgine cānae comae fuērut!")

ex-uere (↔ induere) : adimere: exuitur vetustās (: redditur iuventūs)

carpere carpsisse carptum

partus -ūs *m* < parere
iuventa -ae *f* = iuventūs

continuus -a -um = sine morā
messis -is *f* < metere – messum
senēscere senuisse = senex fierī

[*Cultus fēminārum*]

Ōrdior ā cultū: cultīs bene Līber ab ūvīs
  prōvenit, et cultō stat seges alta solō.
Fōrma deī mūnus; fōrmā quota quaeque superbit!
  Pars vestrum tālī mūnere magna caret.
Cūra dabit faciem; faciēs neglēcta perībit,
  Īdaliae similis sit licet illa deae.
Corpora sī veterēs nōn sīc coluēre puellae,
  nec veterēs cultōs sīc habuēre virōs:
sī fuit Andromachē tunicās indūta valentēs,
  quid mīrum? Dūrī mīlitis uxor erat.
Scīlicet Āiācī coniūnx ōrnāta venīrēs?
  cui tegimen septem terga fuēre boum!
Simplicitās rudis ante fuit; nunc aurea Rōma est
  et domitī magnās possidet orbis opēs.
Aspice quae nunc sunt Capitōlia, quaeque fuērunt:
  'alterius' dīcēs 'illa fuisse Iovis.'
Cūria cōnsiliō nunc est dignissima tantō,
  dē stipulā Tatiō rēgna tenente fuit.
Quae nunc sub Phoebō ducibusque Palātia fulgent
  quid nisi arātūrīs pāscua būbus erant?

cultus -ūs *m* (< colere) = cūra corporis/fōrmae

Līber (: vīnum) ab ūvīs bene cultīs prō-venit, et *in bene* cultō solō...

prō-venīre = orīrī

fōrma deī mūnus *est*
quota quaeque : quot, quam paucae
superbīre +*abl* = superbē glōriārī

magna pars vestrum (: fēminārum)

faciēs -ēī *f* = fōrma | neg|lēc-ta
Īdalius -a -um < Īdalium -ī *n*, cīvitās Cyprī, Venerī sacra
licet (: quamvīs) illa sit similis *faciēī* deae Īdaliae (: Veneris)

sī veterēs puellae nōn sīc coluē*runt* corpora

sīc cultōs virōs habuē*runt*

: tunic*īs* indūta valent*ibus*
valēns -entis *adi* = dūrus

dūrī mīlitis : Hectoris

Āiāx -ācis *m*, dux Graecus fortissimus
scīlicet ōrnāta venīrēs *ad* Āiācem coniūnx (: sī coniūnx eius essēs)?
bōs bovis, *pl* bovēs, boum, būbus
tegimen -inis *n* = quod tegit; clipeus Āiācis VII tergīs (: pellibus) boum tēctus erat | fuē*runt*

magnās opēs orbis domitī possidet

qu*od* nunc *est* Capitōli*um*, *quod*-que *fuit;* Capitōlium : templum Iovis Capitōlīnī

cōnsiliō tantō : senātū Rōmānō

stīpula -ae *f* = strāmentum
rēgnum tenēre = rēgnāre
Tatius (-ī *m*) cum Rōmulō rēgnāvit
Palāti*um* qu*od* nunc sub Phoebō ducibusque (: sub aede Apollinis et domibus prīncipum) fulg*et*
aedēs Apollinis in Palātiō sita est
(bōs) arātūrus : quī arātrum trahet

prīsca *n pl* : tempora prīsca

Prīsca iuvent aliōs, ego mē nunc dēnique nātum

grātulārī +*acc*+*īnf* = dēlectārī
haec aetās mōribus meīs apta *est*

grātulor: haec aetās mōribus apta meīs,

(aurum) lentum : molle, grave
sub-dūcere +*dat* = sūrsum dūcere ē

nōn quia nunc terrae lentum subdūcitur aurum

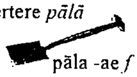
concha (: margarīta) *ē* dīversō lītore
lēcta (: collēcta) venit

lēctaque dīversō lītore concha venit,

dē-crēscere ↔ crēscere
ef-fodere < ex +*fodere* -iō fōdisse
fossum = terram vertere *pālā*

nec quia dēcrēscunt effossō marmore montēs,

caeruleus = caerulus
mōlēs -is *f* = ingēns aedificium

pāla -ae *f*

nec quia caeruleae mōle fugantur aquae,

cultus (urbānus) ↔ rūsticitās -ātis *f* (< rūsticus)

sed quia cultus adest nec nostrōs mānsit in annōs

super-stes -itis *adi* +*dat* = quī restat/ superest | avus -ī *m* = pater patris
illa rūsticitās prīscīs avīs superstes

rūsticitās prīscīs illa superstes avīs.

ōrnātus -ūs *m* = modus ōrnandī

[*Ōrnātus fēminārum*]

lapillus -ī *m* = parvus lapis : gemma

Vōs quoque nec cārīs aurēs onerāte lapillīs,

legere = colligere
dē-color -ōris *adi* = mūtātō colōre, fuscus

quōs legit in viridī dēcolor Indus aquā.

īn-suere -suisse -sūtum < in + *suere* (+*dat*) = fīlō fīgere; suere = vestēs fīlīs iungere

nec prōdīte gravēs īnsūtō vestibus aurō:

per quās opēs (: per opēs. per quās) nōs *virōs* petitis, saepe *nōs* fugātis

per quās nōs petitis, saepe fugātis opēs.

(capillī) sine lēge : sparsī, passī

Munditiīs capimur: nōn sint sine lēge capillī;

admōtae manūs fōrmam *capillīs* dantque negantque

admōtae fōrmam dantque negantque manūs;

nōdus -ī *m*

nec genus ōrnātūs ūnum est: quod quamque decēbit

ēligat et speculum cōnsulat ante suum.

longa faciēs probat discrīmina capitis pūrī (: mundī)

Longa probat faciēs capitis discrīmina pūrī:

Lāodamīa -ae *f*, virō suō ad Trōiam occīsō ipsa mortem petīvit

sīc erat ōrnātīs Lāodamīa comīs.

ōra rotunda *in* summā fronte nōdum exiguum sibi relinquī volunt (: faciēs rotunda ...... vult)

Exiguum summā nōdum sibi fronte relinquī

ut pateant aurēs, ōra rotunda volunt.
Alterius crīnēs umerō iactentur utrōque
– tālis es adsūmptā, Phoebe canōre, lyrā –
altera succīnctae religētur mōre Diānae,
ut solet, attonitās cum petit illa ferās.
Huic decet īnflātōs laxē iacuisse capillōs,
illa est adstrictīs impedienda comīs;

....

Sed neque rāmōsā numerābis in īlice glandēs,
nec quot apēs Hyblā nec quot in Alpe ferae,
nec mihi tot positūs numerō comprēndere fās est:
adicit ōrnātūs proxima quaeque diēs.
Et neglēcta decet multās coma: saepe iacēre
hesternam crēdās – illa repexa modo est.

....

Tālem tē Bacchus, Satyrīs clāmantibus "euhoe!",
sustulit in currūs, Cnōsi relicta, suōs.
Ō, quantum indulget vestrō nātūra decōrī,
quārum sunt multīs damna pianda modīs!
Nōs male dētegimur, raptīque aetāte capillī,
ut Boreā frondēs excutiente cadunt.

ut pateant (: appāreant) aurēs
ōs ōris *n, pl* ōra -um = faciēs, vultus

in utrōque umerō iactentur (: pandantur)

ad-sūmere = sūmere (ūtendum)
canōrus -a -um = canēns

suc-cīnctus -a -um = cuius vestīmenta cingulō colliguntur
altera (*comīs*) religētur mōre Dianae succīnctae, ut illa solet cum attonitās ferās petit

īn-flāre = āere implēre : pandere
iac*uisse* : iac*ēre*

im-pedīre = implicāre
adstrictus (< ad-stringere) ↔ laxus

rāmōsus -a -um < rāmus
īlex -icis *f* = quercus semper viridis

quot apēs *in* Hyblā *sint* nec quot ferae in Alp*ibus* | Hyb|lā

positus -ūs *m* = ratiō comās pōnendī
nec mihi fās est (: licet) tot positūs numerō comprēndere (: numerāre)

proxima quaeque diēs (*f*) = proximus (: novus) quisque diēs (*m*)

et neglēcta coma multās decet
neg|lēc-ta

hesternus -a -um = herī factus
re-pectere = iterum pectere

tālem : comīs neglēctīs
tē, *Ariadna*

Cnōsis -idis *f, voc* Gnōsi (: Ariadna)
in curr*um* su*um*

indulgēre + *dat* = veniam dare, favēre
ō *fēminae*, quantum nātūra vestrō decōrī indulget, quārum damna (: vitia) multīs modīs pianda sunt!
piāre = pium/bonum facere

dē-tegere ↔ tegere; nōs *virī* male dētegimur (: capillōs āmittimus), raptīque *sunt* capillī aetāte
Boreās -ae *m* = Aquilō, ventus quī ā septentriōnibus flat

cānitiēs -ēī *f* = capillī cānī
īn-ficere -iō -fēcisse -fectum = tingere colōre (ex herbīs Germānīs)

Fēmina cānitiem Germānīs īnficit herbīs,

color melior vērō (; quam vērus)

et melior vērō quaeritur arte color,

dēnsus -a -um ↔ tenuis; (fēmina) dēnsa : cui sunt crīnēs dēnsī

fēmina prōcēdit dēnsissima crīnibus ēmptīs

aes aeris *n* : pecūnia; aere suōs efficit : pretiō emit

prōque suīs aliōs efficit aere suōs.

rubor -ōris *m* < rubēre; nec rubor *eī* est : nec rubet, nec eam pudet
crīnēs palam vēnīre vidēmus
virgineus -a -um < virgō
chorus -ī *m* = canentium caterva
ante oculōs Herculis : ante aedem Herculis, in Circō, cum statuā Herculis et Mūsārum ('virgineī chorī')

Nec rubor est ēmisse: palam vēnīre vidēmus
Herculis ante oculōs virgineumque chorum.

[*Dē veste et colōribus*]

segmentum -ī *n* = pars vestis sectum (quae ōrnandī causā geritur)
segmenta, lāna *voc*
nec *tē*, lāna, quae dē Tyriō mūrice rubēs; mūrex Tyrius: purpura pretiōsa

Quid dē veste loquar? Nec vōs, segmenta, requīrō
nec quae dē Tyriō mūrice, lāna, rubēs.

prōd-īre -eō -iisse = prōvenīre, fierī
pretiō leviōre : vīliōrēs, minus cārī

Cum tot prōdierint pretiō leviōre colōrēs,

quī furor est...! : quam furiōsum est...!
cēnsus -ūs *m* = opēs, pecūnia omnis

quis furor est cēnsūs corpore ferre suōs!

āeris : caelī (color : caeruleus); tum cum āēr (: caelum) sine nūbibus *est*

Āeris ecce color, tum cum sine nūbibus āēr

pluvius -a -um < *pluvia* -ae *f* = imber; aqua pluvia : imber

nec tepidus pluviās concitat Auster aquās.

grūs

....

hic *color* (caeruleus/viridis): nōmen ab undīs: *cūmatilis* -e (< *Gr* *cūma* = unda)
ego crēdiderim (: crēdere velim)

Hic | undās imitātur, habet quoque nōmen ab undīs:
crēdiderim Nymphās hāc ego veste tegī;

ille *color* (fulvus/aureus) crocum simulat (: imitātur)
rōscidus -a -um < *rōs* rōris *m* = aqua tenuis quā māne herbae operiuntur
dea rōscida : *Aurōra* -ae *f*
lūcifer -a -um = quī lūcem fert
hic *color* (viridis) Paphiās myrtōs *imitātur;* Paphius -a -um < Paphos
amethystus -ī *f*, gemma pretiōsa
grūs -uis *f*, avis (cui color cānus est, longa et tenuia crūra et collum)

ille crocum simulat (croceō vēlātur amictū,
rōscida lūciferōs cum dea iungit equōs),
hic Paphiās myrtōs, hic purpureās amethystōs
albentēsque rosās Thrēiciamve gruem.

....

Quot nova terra parit flōrēs, cum vēre tepentī
vītis agit gemmās pigraque fūgit hiems,
lāna tot aut plūrēs sūcōs bibit: ēlige certōs,
nam nōn conveniēns omnibus omnis erit.

....

[*Cultus corporis*]

Quam paene admonuī 'nē trux caper īret in ālās!'
'nē've 'forent dūrīs aspera crūra pilīs!'
Sed nōn Caucaseā doceō dē rūpe puellās
quaeque bibant undās, Mȳse Caīce, tuās.
Quid sī praecipiam 'nē fuscet inertia dentēs
ōraque susceptā māne laventur aquā'?
Scītis et inductā candōrem quaerere crētā;
sanguine quae verō nōn rubet, arte rubet.
Arte superciliī cōnfīnia nūda replētis
parvaque sincērās vēlat alūta genās.
Nec pudor est oculōs tenuī signāre favillā
vel prope tē nātō, lūcide Cydne, crocō.
Est mihi quō dīxī vestrae medicāmina fōrmae
parvus, sed cūrā grande libellus opus:

quot flōrēs ...... tot sūcōs (*v.*187)
tepēns -entis *adi* = tepidus

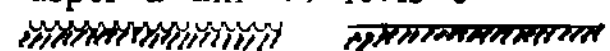
pig-ra-que

gemma -ae *f*

(lāna) sūcōs bibit : sūcīs (colōribus) tingitur

asper -a -um ↔ lēvis -e

solum asperum solum lēve

āla -ae *f*

ad-monēre = monēre
trux caper : odor foedus

forent = essent

Caucaseus -a -um < Caucasus -ī *m*, mōns Asiae longinquus; puellae dē rūpe Caucaseā : puellae barbarae
Mȳsus -a -um < Mȳsia, regiō Asiae
Caīcus -ī *m*, flūmen Mȳsiae

inertia -ae *f* < iners
nē inertia dentēs fuscet = nē inertiā dentēs fuscentur
susceptā : haustā

candor -ōris *m* = color candidus
crēta -ae *f* = māteria candida (ad īnficiendum)
(*puella*) quae sanguine vērō nōn rubet, arte (: rubrō colōre tīncta) rubet

supercilium -ī *n* = pilī super oculōs
cōnfīnium -ī *n* = fīnis, pars dīvidua
re-plēre -ēvisse -ētum = complēre
sincērus -a -um = pūrus, in-corruptus
alūta -ae *f* = parvum segmentum (ad mendum tegendum)

pudor est : pudet
favilla -ae *f* = cinis

lūcidus -a -um = lūcēns, clārus
Cydnus -ī *m*, flūmen Ciliciae, ubi nāscitur crocus

est mihi ... parvus libellus : fēcī parvum libellum: *Medicāmina faciēī*

parvus libellus, sed cūrā grande opus

hinc quoque praesidium laesae petītōte figūrae;
– nōn est prō vestrīs ars mea rēbus iners!
Nōn tamen expositās mēnsā dēprēndat amātor
pyxidas: ars faciem dissimulāta iuvat.

....

Nec cōram mixtās cervae sūmpsisse medullās,
nec cōram dentēs dēfricuisse probem.
Ista dabunt fōrmam, sed erunt dēfōrmia vīsū,
multaque dum fiunt turpia, facta placent.
Quae nunc nōmen habent operōsī signa Myrōnis
pondus iners quondam dūraque massa fuit.
Ānulus ut fīat, prīmō collīditur aurum;
quās geritis vestēs sordida lāna fuit.
Cum fieret, lapis asper erat – nunc nōbile signum:
nūda Venus madidās exprimit imbre comās.
Tū quoque dum coleris, nōs tē dormīre putēmus:
aptius ā summā cōnspiciēre manū.
Cūr mihi nōta tuō causa est candōris in ōre?
Claude forem thalamī: quid rude prōdis opus?
Multa virōs nescīre decet; pars māxima rērum
offendat, sī nōn interiōra tegās.

hinc : ab hōc librō
praesidium -ī *n* = modus tuendī

nōn iners est ars mea prō vestrīs rēbus

amātor tamen nōn dēpr*eh*endat pyxidas *in* mēnsā expositās

pyxis -idis *f* (*acc pl Gr* -idas) = parva cista (quā continentur medicāmina)

pēniculus -ī *m*

medullae -ārum *f pl* = ossis media pars mollis (medicāmen faciēī)
nec probem cōram *virō* medullās cervae mixtās sūm*ere* nec cōram *virō* dentēs dē-fric*āre*
(dē-)fricāre -uisse = tergēre *pēniculō*

dē-fōrmis -e (↔ fōrmōsus) = foedus
vīsū *sup II* < vidēre

multa, *quae* turpia *sunt* dum fiunt, *cum* facta *sunt* placent

signa quae nunc nōmen habent...
operōsus -a -um (< opus) = industrius
Myrōn -ōnis *m*, signōrum artifex
massa -ae *f* = mōlēs (marmoris/aeris)

prīmō *adv* = prīmum
col-līdere -sisse -sum (< con + laedere) = percutere

cum *signum* fieret

Venus *Anadyomenē*: ē marī exorta
ex-primere -pressisse -pressum < ex + premere; comās imbre exprimit : imbrem (aquam) ē comīs exprimit
(corpus) colere = ōrnāre | nōs *virī*

aptius cōnspiciē*ris* ā summā manū : post ultimam manum, postquam manū culta es
cūr mihi nōta ta est causa candōris in ōre tuō? (: crēta!)

rudis -e : nōn cultus/perfectus; quid prōdis (: cūr ostendis) rude opus?

decet (: oportet) virōs multa nescīre

of-fendere -disse -ēnsum = laedere (animum) | interiōra *n pl* : arcāna

Aurea quae splendent ōrnātō signa theātrō
  īnspice quam tenuis brattea ligna tegat!
Sed neque ad illa licet populō, nisi facta, venīre,
  nec nisi summōtīs fōrma paranda virīs.
At nōn pectendōs cōram praebēre capillōs,
  ut iaceant fūsī per tua terga, vetō.
Illō praecipuē nē sīs mōrōsa cavētō
  tempore nec nexās saepe resolve comās!
Tūta sit ōrnātrīx: ōdī quae sauciat ōra
  unguibus et raptā bracchia fīgit acū.
Dēvovet – et tangit – dominae caput illa, simulque
  plōrat in invīsās sanguinolenta comās.
Quae male crīnīta est, cūstōdem in līmine pōnat
  ōrnēturque Bonae semper in aede Deae.
Dictus eram subitō cuidam vēnisse puellae:
  turbida perversās induit illa comās!
Hostibus ēveniat tam foedī causa pudōris
  inque nurūs Parthās dēdecus illud eat!
Turpe pecus mutilum, turpis sine grāmine campus
  et sine fronde frutex – et sine crīne caput!

aurea (: aurāta) signa quae splendent *in* ōrnātō theātrō

brattea -ae *f* = tenue aurum, color aureus

ad illa *signa*

sum-movēre = removēre
nec fōrma *fēminae* paranda *est* nisi summōtīs virīs

at nōn vetō capillōs pectendōs praebēre cōram *virō*

praecipuē illō tempore cavētō nē sīs mōrōsa
mōrōsus -a -um = difficilis (ad placendum)
re-solvere

ōrnātrīx -īcis *f* = ancilla quae ōrnat
ōdī illam quae ōs *ōrnātrīcis* unguibus sauciat et bracchia raptā acū fīgit
sauciāre (< saucius) = vulnerāre
fīgere = laedere scū impressā

dē-vovēre = Īnferīs vovēre
illa (: ōrnātrīx) dominae caput dēvovet – et tangit

in-vīsus -a -um = odiōsus (↔ dīlēctus)

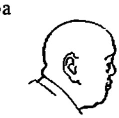
crīnītus -a -um = quī crīnēs habet; male crīnītus = vix crīnītus

Bona Dea, dea fēminārum, in cuius aedem virī nōn admittuntur

(subitō cuidam puellae) dictus eram vēnisse : dictum erat 'mē vēnisse'

turbida : turbāta
perversus -a -um = prāvus

causa tam foedī pudōris hostibus ēveniat!
nurus -ūs *f* = uxor fīliī; nurūs Parthās : barbarās hostēs
dē-decus -oris *n* = rēs indigna
turpe *est* ...
mutilus -a -um = sine cornibus
grāmen -inis *n* = herba
:
caput sine crīne = caput *calvum*
calvus -a -um ↔ crīnītus

caput calvum

[*Vitia corporis*]

Nōn mihi vēnistis, Semelē Lēdēve, docendae,
perque fretum falsō, Sīdoni, vecta bove,
aut Helenē, quam nōn stultē, Menelāe, reposcis,
tū quoque nōn stultē, Trōice raptor, habēs.
Turba docenda venit pulchrae turpēsque puellae
– plūraque sunt semper dēteriōra bonīs.
Fōrmōsae nōn artis opem praeceptaque quaerunt;
est illīs sua dōs, fōrma, sine arte potēns:
cum mare compositum est, sēcūrus nāvita cessat;
cum tumet, auxiliīs adsidet ille suīs.
Rāra tamen mendā faciēs caret: occule mendās,
quāque potes vitium corporis abde tuī.
Sī brevis es, sedeās, nē stāns videāre sedēre,
inque tuō iaceās quantulacumque torō;
hīc quoque, nē possit fierī mēnsūra cubantis,
iniectā lateant fac tibi veste pedēs.
Quae nimium gracilis, plēnō vēlāmina fīlō
sūmat, et ex umerīs laxus amictus eat.

. . . .

Pēs malus in niveā semper cēlētur alūtā 271

Semelē, Lēdē/Lēda, Eurōpa, fēminae pulcherrimae, quās Iuppiter amāvit (mātrēs Bacchī, Helenae, Mīnōis)
fretum : mare
Sidonis -idis (*voc* -oni) *f*, Eurōpa, ā Iove in bovem mūtātō āvecta (patria: Sīdōn -ōnis *f*, urbs Phoenīcēs)
re-poscere
Trōicus -a -um = Trōiānus
raptor Trōicus: Paris
dēterior -ius *comp* = pēior; dēteriōra semper sunt plūra bonīs (: quam bona)
potēns: ad virōs capiendōs
compositus -a -um ↔ turbidus
nāvita -ae *m* = nauta; cessat : quiēscit
tumēre = tumidum (: turbidum) esse
ad-sidēre +*dat* = sedēre apud, ūtī
rāra faciēs (: f. rārō) mendā caret
oc-culere -uisse -tum = occultāre
quā potes = quantum potes
ab-dere -didisse -ditum = cēlāre
videā*ris*
quantulus -a -um = quam parvus
quantulus-cumque; inque tuō torō iaceās quantula-cumque (: quamvīs parva sīs)
mēnsūra cubantis fierī : statuī quanta (quam brevis) sīs cubāns
in-iectā veste fac (*ut*) pedēs tibi lateant
quae nimium gracilis *est*
vēlāmen plēnō fīlō : vestis crassō fīlō factum
eat : pendeat
alūta -ae *f* = calceus (ē pelle factus)

ārida nec vinclīs crūra resolve suīs.
Conveniunt tenuēs scapulīs analectrides altīs
angustum circā fascia pectus eat.
Exiguō signet gestū quodcumque loquētur
cui digitī pinguēs et scaber unguis erit.
Cui gravis ōris odor, numquam iēiūna loquātur
et semper spatiō distat ab ōre virī.
Sī niger aut ingēns aut nōn erit ōrdine nātus
dēns tibi, rīdendō māxima damna ferēs.

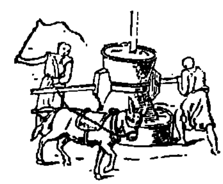

fascia -ae *f*

nec ārida (: tenuia) crūra *ē* vinclīs suīs resolve
scapulae -ārum *f pl* = summum tergum, umerī
analectris -idis *f* = segmentum ad scapulās; tenuēs analectridēs scapulīs altīs conveniunt
circā angustum (: parvum) pectus fascia eat
gestus -ūs *m* = modus manūs movendī (ut signētur aliquid)
pinguis -e = crassus
scaber -bra -brum = asper, turpis
ea cui gravis (: foedus) *est*...
iēiūnus -a -um = quī nihil ēdit
di-stāre = procul stāre, abesse
sī dēns tibi niger aut ingēns erit
ōrdine nātus : rēctē positus
dēns : dentēs

[Rīsus atque flētus]

lacūna -ae *f*

Quis crēdat? discunt etiam rīdēre puellae,
quaeritur atque illīs hāc quoque parte decor:
sint modicī rictūs parvaeque utrimque lacūnae,
et summōs dentēs īma labella tegant;
nec sua perpetuō contendant īlia rīsū,
sed leve nescioquid fēmineumque sonet.
Est quae perversō distorqueat ōra cachinnō;
cum rīsū laeta est altera, flēre putēs;
illa sonat raucum quiddam atque inamābile: rīdet
ut rudit ā scabrā turpis asella molā!

mola

asella -ae *f* = asina (asinus fēmina)
atque *ab* illīs quaeritur decor hāc quoque parte (: in rīdendō)
rictus -ūs *m* = ōs apertum
utrim-que *adv* = ex utrāque parte
contendant : contrahant
īlia -ium *n pl* = latus corporis īnferior, venter īnfimus
nescio-quid = aliquid
est *puella* quae
dis-torquēre = foedē torquēre
ōra : ōs
eam flēre putēs
raucus -a -um = (sonus) asper
in-amābilis -e (↔ amābilis) = turpis
rudere -īvisse = raucum sonum ēdere
mola -ae *f*: īnstrūmentum rotundum quō vertendō sēmen *molitur:* molere -uisse -itum | scab|rā

Quō nōn ars penetrat? Discunt lacrimāre decenter
  quōque volunt plōrant tempore quōque modō.
Quid, cum lēgitimā fraudātur littera vōce
  blaesaque fit iussō lingua coācta sonō?
In vitiō decor est: quaedam male reddere verba
  discunt: posse minus quam potuēre loquī.
Omnibus hīs, quoniam prōsunt, impendite cūram!
  Discite fēmineō corpora ferre gradū:
est et in incessū pars nōn contempta decōris;
  allicit ignōtōs ille fugatque virōs.

puellae discunt lacrimāre decenter
decēns -entis *adi* (*part* < decēre): *adv* decenter = cum decōre
plōrant quō tempore quō-que modō volunt
fraudāre +*abl* = fraude dēmere ē lēgitima vōx ; rēctus sermō
blaesus -a -um = prāvē loquēns
lingua coācta blaesa fit (: lingua cōgitur prāvē loquī) iussō sonō
(verba) reddere : dīcere
minus *bene* quam potuē*runt*
omnibus hīs : omnibus hīs *rēbus*
im-pendere = ūtī; cūram impendere +*dat* = cūram pōnere, operam dare
gradū : gradibus
incessus -ūs *m* = modus incēdendī
contemptus -a -um (*part* < contemnere) = contemnendus

....

[*Cantus*]

Mōnstra maris Sīrēnes erant, quae vōce canōrā
  quamlibet admissās dētinuēre ratēs.
Hīs sua Sīsyphidēs audītīs paene resolvit
  corpora – nam sociīs inlita cēra fuit.
Rēs est blanda canor: discant cantāre puellae
  – prō faciē multīs vōx sua lēna fuit.
Et modo marmoreīs referant audīta theātrīs
  et modo Nīliacīs carmina lūsa modīs.
nec plectrum dextrā, citharam tenuisse sinistrā

Sīrēn -ēnis *f*, *pl Gr* -ēnes: II virginēs quae cantū nautās ad īnsulam suam alliciēbant ut eōs necārent
quam-libet admissās : tam admissās (: celerēs) quam libet (etiam celerrimās) | dētinuē*runt* | ratēs: nāvēs
Sīsyphidēs -is, Sīsyphī fīlius: Ulixēs; hīs audītīs Sīsyphidēs *suum* corpus paene resolvit (nam vīnctus erat. et aurēs sociōrum cērā opertae erant)
linere lēvisse litum = operīre māteriā mollī/liquidā; in-linere +*dat*
canor -ōris *m* = cantus
lēna -ae *f* = fēmina quae virīs puellās amandās vēndit
: multae vōce suā virōs sllēxērunt
audīta (: uae audīvērunt) *in* marmoreīs theātrīs referant (: cantent)
Nīliacus -a -um < Nīlus (: Aegyptius)
(carmen) lūdere = leviter canere
plectrum -ī *n*, quō chordae pulsantur
nec nesciat (: et sciat) fēmina... plectrum dextrā, citharam sinistrā ten*ēre*

nesciat arbitriō fēmina docta meō.

plectrum

....

Sit tibi Callimachī, sit Cōī nōta poētae,
  sit quoque vīnōsī Tēia Mūsa senis;
nōta sit et Sapphō – quid enim lascīvius illā? –
  cuive pater vafrī lūditur arte Getae.
Et tenerī possīs carmen lēgisse Propertī,
  sīve aliquid Gallī, sīve, Tibulle, tuum,

....

et profugum Aenēān, altae prīmordia Rōmae,
  quō nūllum Latiō clārius exstat opus.
Forsitan et nostrum nōmen miscēbitur istīs
  nec mea Lēthaeīs scrīpta dabuntur aquīs,
atque aliquis dīcet: "Nostrī lege culta magistrī
  carmina quīs partēs īnstruit ille duās,
dēve tribus librīs titulō quōs signat *Amōrum*
  ēlige quod docilī molliter ōre legās,
vel tibi compositā cantētur *Epistula* vōce;
  ignōtum hoc |aliīs ille novāvit opus."
Ō |ita, Phoebe, velīs, ita vōs, pia nūmina vātum,
  īnsignis cornū Bacche, novemque deae!

arbitrium -ī *n* = quod aliquis artitrātur, voluntās: fēmina meō arbitriō docta
Mūsa poētae : carmina, versūs
Callimachus -ī, *Philētās* -ae (Cōus).
Anacreōn -ontis (Tēius) *m*, poētae
sit tibi nōta *Mūsa* Callimachī *et* Cōī poētae (Philētae), *nōta* sit quoque Tēia Mūsa vīnōsī senis (Anacreontis) | Tēius -a -um < Teos -ī *f*, cīvitās Asiae, patria Anacreontis | Te-i-a
vīnōsus -a -um = quī vīnō fruitur
Sapphō -ūs *f*, poēta fēmina ē Lesbō

vafer -fra -frum = callidus | vaf|rī
cui-ve (: vel ille cui) pater arte vafrī Getae ēlūditur: *Menander* -drī *m*, poēta, in cuius *cōmoediīs* patrem senem ēlūdit servus Geta (-ae *m*)
tenerī Propert*iī* carmen leg*ere* possīs
tener : poēta elegōrum (dē amōre)
Gallus -ī *m*, poēta Rōmānus elegōrum (ut Tibullus)

profugum Aenēān (*acc Gr*) ... : opus dē Aenēā profugō, dē altae Rōmae prīmōrdiīs : *Aenēidem* Vergiliī
prīmōrdium -ī *n* = orīgen
ex-stāre = esse, reperīrī; quō nūllum clārius opus exstat *in* Latiō = quod opus Latiī (: Latīnum) clārissimum est

Lēthaeus -a um < Lēthē -ēs *f*, fluvius apud Īnferōs; quī inde bibit omnia oblivīscitur
scrīptum -ī *n* = opus scrīptum

qu*īs* = qu*ibus abl pl*
partēs duās : virōs et fēminās
īn-struere = docēre

dē-ve = vel dē | lib|rīs
quōs titulō *Amōrum* signat : quibus titulum dat *Amōrēs*

ēlige quod docilī ōre molliter legās

tibi : ā tē
compositus -a -um = placidus
Epistula. ex *Hērōidibus*

hoc opus aliīs ignōtum (: ab aliīs nōn factum) ille novāvit
ita (: ut carmina legantur)
ita vōs *velītis*, pia nūmina vātum (: diī poētārum)
īn-signis -e + *abl* = signātus (rē); īnsignis cornū : cui cornū signum est
novem deae = Mūsae

saltātiō -ōnis *f* < saltāre lūsus -ūs *m* < lūdere (āleā)	[*Saltātiō, lūsus, loca vīsenda*]
quis dubitet ...? = nēmō dubitat ...!	Quis dubitet quīn scīre velim saltāre puellam,
ut, *ap*positō merō, moveat bracchia iussa (: ut iubentur)	ut moveat positō bracchia iussa merō?
artifex (*f*) lateris : quae saltāns latera arte movet	Artificēs lateris, scaenae spectācula, amantur:
mōbilitās -ātis *f* < mōbilis; illa mōbilitās tantum decōris habet	tantum mōbilitās illa decōris habet. –
mē pudet iactus -ūs *m* < iacere dīcere ut sciat iactūs tālōrum et vīrēs tuās, tessera missa (*voc*)	Parva monēre pudet: tālōrum dīcere iactūs ut sciat, et vīrēs, tessera missa, tuās.
	....
facessere -īvisse -ītum = facere iocōs : lūsūs	Mīlle facesse iocōs; turpe est nescīre puellam
āleā lūdere	lūdere: lūdendō saepe parātur amor.
	Sed minimus labor est sapienter iactibus ūtī,
mōrēs (: animōs) suōs compōn*ere* (: compescere)	māius opus mōrēs composuisse suōs.
in ipsō studiō (: lūsū studiōsō) aperīmur (: apertē/palam vidēmur)	Tum sumus incautī studiōque aperīmur in ipsō
pectora : animī	nūdaque per lūsūs pectora nostra patent:
luc|crī-que	īra subit – dēfōrme malum! – lucrīque cupīdō
	iūrgiaque et rixae sollicitusque dolor;
	crīmina dīcuntur, resonat clāmōribus aethēr,
et quisque sibi invocat deōs īrātōs	invocat īrātōs et sibi quisque deōs!
	....
Iuppiter tam turpia crīmina pellat ā vōbīs in quibus cūra est ūllī virō placēre	Iuppiter ā vōbīs tam turpia crīmina pellat, in quibus est ūllī cūra placēre virō!

Hōs ignāva iocōs tribuit nātūra puellīs
– māteriā lūdunt ūberiōre virī:
sunt illīs celerēsque pilae iaculumque trochīque
armaque et in gȳrōs īre coāctus equus;
nec vōs Campus habet nec vōs gelidissima Virgō
nec Tūscus placidā dēvehit amnis aquā.
At licet et prōdest Pompēiās īre per umbrās,
Virginis aetheriīs cum caput ārdet equīs.
Vīsite laurigerō sacrāta Palātia Phoebō
– ille Paraetoniās mersit in alta ratēs –
quaeque soror coniūnxque ducis monimenta parārunt
nāvālīque gener cīnctus honōre caput.
Vīsite tūricremās vaccae Memphītidos ārās,
vīsite cōnspicuīs terna theātra locīs;
spectentur tepidō maculōsae sanguine harēnae
mētaque ferventī circumeunda rotā.
Quod latet ignōtum est, ignōtī nūlla cupīdō:
frūctus abest, faciēs cum bona teste caret.
Tū licet et Thamyrān superēs et Amoebea cantū,
nōn erit ignōtae grātia magna lyrae.

ignāvus -a -um = iners; hōs iocōs (: lūsūs) ignāva nātūra puellīs tribuit
tribuere -uisse -ūtum = praebēre

ūber -eris *adi* = fertilis, ūtilis; virī māteriā ūberiōre lūdunt

trochus -ī *m*

gȳrus -ī *m* = orbis

vōs *puellās* | gelidus -a -um = frīgidus
(aqua) Virgō -inis *f*, aquae ductus ab Agrippā perfectus annō 19 a.C.
Tūscus amnis: Tiberis
dē-vehere: nec vōs *natantēs* dēvehit

vōbīs licet et prōdest īre per umbrās Pompēiās (: porticum Pompēiam)
Virgō, sīdus, in cuius capite Sōl cum equīs suīs stat *mēnse Augustō:* cum caput Virginis aetheriīs equīs ārdet
lauriger -era -erus = laurum gerēns
vīsite Palāti*um* sacrāt*um* Phoebō laurigerō (: aede Apollinis) | sac|rā-ta
Paraetonius -a -um (< Paraetonium, cīvitās Aegyptī) : Aegyptius
Apollō ad Actium nāvēs Antōniī ex Aegyptō venientēs mersisse dīcitur
mon*u*menta quae soror coniūnxque (Octāvia et Līvia) ducis (Augustī) parāv*ē*runt: porticūs Octāviae et Līviae (et M. Agrippae?)

gener -erī *m* = marītus fīliae; gener Augustī: M. Agrippa; cīnctus caput (: in capite) nāvālī honōre (corōnā)
tūri-cremus -a -um = tūs cremāns
Memphītis -idos *adi f* < Memphis -is *f*, urbs Aegyptī; vacca Memphītis: Īsis -idis *f*, dea Aegyptia (= Īō)
cōnspicuus -a -um = cōnspiciendus
terna (tria) theātra: theātrum Pompēiī, Mārcellī, Balbī (in Campō)
maculōsus -a -um = sordidus factus
spectentur (in amphitheātrō) harēnae sanguine tepidō maculōsae, (in circō) mēta circumeunda ferventī rotā
fervēns -entis *adi* (*part* < fervēre) = ārdēns : rapidus
ignōtī (: reī ignōtae) nūlla *est* cupīdō

frūctus -ūs *m* (< fruī) = frūgēs, praemium; frūctus abest cum bona faciēs teste caret

tū licet superēs = etiam sī tū superās
Thamyrās -ae, Amoebeus -ī *m* (*acc Gr* -ān, -a) *m*, fidicinēs ēgregiī

ignōtae lyrae nōn magna grātia erit

Apellēs -is *m*, pictor Cōus illūstris;
pictor -ōris *m* = artifex quī pingit
Venerem *pictam*

hedera -ae *f*

quid nisi tantum fāma petitur *ā* sacrīs poētīs? | sac|rīs

summa -ae *f* ↔ pars; summa nostrī labōris = tōtus noster labor

ōlim poētae fu*ē*runt cūra de*ō*rum rēgumque

chorīque antīquī magna praemia tulē*runt*

sānctus -a -um = sacer, dīvīnus
māiestās -ātis *f* (< māior) = *dignitās*
et vātibus (: poētīs) erat sāncta māiestās et venerābile nōmen
venerābilis -e = augustus
Ennius -ī *m*, nātus annō 239 a.C. in Calabriā: *adi* Calaber -bra -brum
Ennius ē-meruit (= meruit) contiguus tib*i*, magne Scīpi*ō*, pōnī (statua Enniī iūxtā Scīpiōnis posita est)
contiguus -a -um +*dat* = cintingēns
Scīpiō -ōnis *m*, dux Rōmānōrum quī Poenōs vīcit (annō 201 a.C.)
hedera (corōna poētae) : ars poētica
operātus -a -um +*dat* = studiōsus, operam dāns
cūra vigil doctīs Mūsīs operāta : labor poētārum nocturnus

vigilāre +*dat* = vigil (sēdulus) esse dē | nōsset = nō*vi*sset

Īlias -adis *f*, magnum opus Homērī dē bellō Trōiānō
Danaē -ēs (*acc Gr* -ēn) *f*, ā patre suō in turrim inclūsa, effūgit
clūdere -sisse -sum = claudere, inclūdere
per-latēre = semper latēre, latēre pergere

turba ūtilis est vōbīs, fōrmōsae puellae!

vagus -a -um = errāns

tendere = properāre
praedārī = praedam capere

āles Iovis (: aquila) in multās avēs dē-volat
speciōsus -a -um = speciē fōrmōsus
mulier quoque speciōsa populō sē videndam det

Sī Venerem Cōus nusquam posuisset Apellēs
  mersa sub aequoreīs illa latēret aquīs.
– Quid petitur sacrīs nisi tantum fāma poētīs?
  Hoc vōtum nostrī summa labōris habet.
Cūra deum fuērunt ōlim rēgumque poētae
  praemiaque antīquī magna tulēre chorī,
sānctaque māiestās et erat venerābile nōmen
  vātibus, et largae saepe dabantur opēs:
Ennius ēmeruit, Calabrīs in montibus ortus,
  contiguus pōnī, Scīpiō magne, tibī;
nunc hederae sine honōre iacent, operātaque doctīs
  cūra vigil Mūsīs nōmen 'inertis' habet.
Sed fāmae vigilāre iuvat: quis nōsset Homērum
  Īlias aeternum sī latuisset opus?
Quis Danaēn nōsset, sī semper clūsa fuisset
  inque suā turrī perlatuisset anus? –
Ūtilis est vōbīs, fōrmōsae, turba, puellae;
  saepe vagōs ultrā līmina ferte pedēs.
Ad multās lupa tendit ovēs praedētur ut ūnam,
  et Iovis in multās dēvolat āles avēs.
Sē quoque det populō mulier speciōsa videndam,

quem trahat ē multīs forsitan ūnus erit.	ē multīs forsitan erit ūnus *vir* quem trahat
Omnibus illa locīs maneat studiōsa placendī	studiōsa *virīs* placendī
et cūram tōtā mente decōris agat.	cūram decōris agere : decōrem cūrāre
Cāsus ubīque valet: semper tibi pendeat hāmus;	cāsus : quod cāsū/forte fit
quō minimē crēdis gurgite piscis erit.	gurges -itis *m* = aqua turbida *in* quō gurgite minimē crēdis piscis erit
Saepe canēs frūstrā nemorōsīs montibus errant,	*in* nemorōsīs montibus
inque plagam nūllō cervus agente venit.	cervusque in plagam venit nūllō agente
....	
Fūnere saepe virī vir quaeritur: īre solūtīs	fūnere virī (: dum vir mortuus effertur)
crīnibus et flētūs nōn tenuisse decet.	et flētūs (: lacrimās) nōn ten*ēre* *viduam* decet

[*Virī vītandī*]

Sed vītāte virōs cultum fōrmamque professōs	pro-fitērī -fessum = dēmōnstrāre
quīque suās pōnunt in statiōne comās!	statiō -ōnis *f* < stāre; (comās) in statiōne pōnere : ōrnāre ita ut ōrdine stent
Quae vōbīs dīcunt, dīxērunt mīlle puellīs:	
errat et in nūllā sēde morātur Amor.	
....	
Sunt quī mendācī speciē grassentur amōris	mendāx -ācis *adi* : falsus grassārī = gradī (praedam quaerēns)
perque aditūs tālēs lucra pudenda petant.	luc-ra
Nec coma vōs fallat liquidō nitidissima nardō	nardum -ī *n* = *oleum* olēns magnī pretiī; oleum -ī *n* = liquidum ex oleīs
nec brevis in rūgās lingula pressa suās,	lingula -ae *f* = 'lingua' calceī

nec toga dēcipiat fīlō tenuissima, nec sī
ānulus in digitīs alter et alter erit:
forsitan ex hōrum numerō cultissimus ille
fūr sit et ūrātur vestis amōre tuae!
"Redde meum!" clāmant spoliātae saepe puellae,
"redde meum!" tōtō vōce boante forō.
Hās, Venus, ē templīs multō radiantibus aurō
lenta vidēs lītēs Appiadēsque tuae;
sunt quoque nōn dubiā quaedam mala nōmina fāmā:
dēceptae multī crīmen amantis habent!
Discite ab alterīus vestrās timuisse querēllīs,
iānua fallācī nē sit aperta virō!

....

[*Epistulae*]

Verba vadum temptent abiegnīs scrīpta tabellīs,
accipiat missās apta ministra notās.
Īnspice! quodque legēs, ex ipsīs collige verbīs,
fingat an ex animō sollicitusque roget;
Postque brevem rescribe moram: mora semper amantēs
incitat, exiguum sī modo tempus habet.

vōs dēcipiat
fīlō tenuissima : ex fīlō tenuissimō

ānulus alter et alter : complūrēs ānulī

ūrātur : incendātur

spoliāre (↔ vestīre) = vestem dē-mere/ēripere

boāre = magnā vōce clāmāre

templīs : templō Veneris Genetrīcis
radiāre (< radius) = splendēre
hās lītēs, Venus, ē templō multō aurō radiante lenta vidēs Appiadēsque tuae *vident* | lenta : nihil agēns
Appias -adis *f*, Nympha (aquae Appiae), statua in Forō Iūliō
quaedam mala nōmina nōn dubiā fāmā (ut Thēseus...)

multī crīmen amantis dēceptae habent; crīmen habēre = accūsārī

discite ab alterīus querēllīs vestrās *querēllās timēre* (: timēre nē ipsae habeātis quod querāminī)

abiēs -etis *f*

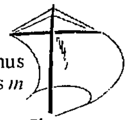
vadum temptāre : trānsīre temptāre
abiegnus -a -um (< *abiēs*) = ē lignō abietis factus; *in* abiegnīs tabellīs
notās : litterās

colligere : cēnsēre

utrum fingat an ex animō ... roget?

sī modo exiguum tempus habet : sī modo exiguī temporis est

Sed neque tē facilem iuvenī prōmitte rogantī	
nec tamen ē dūrō quod petat ille negā!	ē dūrō : dūrō modō
Fac timeat spēretque simul, quotiēnsque remittēs,	*epistulam* re-mittēs
spēsque magis veniat certa minorque metus.	magis certa : certior
Munda sed ē mediō cōnsuētaque verba, puellae,	(verba) munda : decentia, urbāna ē mediō : ē sermōne commūnī cōnsuētus -a -um (*part* < cōnsuēs-ere) = solitus
scrībite: sermōnis pūblica fōrma placet.	sermōnis pūblica fōrma = semō populī
Ā! quotiēns dubius scrīptīs exārsit amātor	ex-ārdēscere -ārsisse = incendī
et nocuit fōrmae barbara lingua bonae!	barbara lingua fōrmae bonae nocuit
Sed quoniam, quamvīs vittae careātis honōre,	vittae honōre careātis : mātrōnae nōn sītis
est vōbīs vestrōs fallere cūra virōs,	quoniam ... vōbīs cūra est virōs vestrōs fallere
ancillae puerīque manū perarāte tabellās,	per-arāre = īnscrībere
pignora nec puerō crēdite vestra novō!	pignora : vōta nec puerō novō pignora vestra crēdite!
....	
Iūdice mē fraus est concessa repellere fraudem,	iūdice mē : ut ego iūdicō concessus = permissus, lēgitimus re-pelleere reppulisse re-pulsum
armaque in armātōs sūmere iūra sinunt.	sinunt = permittunt
Dūcere cōnsuēscat multās manus ūna figūrās	cōn-suēscere = mōrem sibi facere ūna manus cōnsuēscat multās figūrās dūcere (: multīs modīs scrībere)
– ā! pereant per quōs ista monenda mihī!	pereant *iī* per quōs ista mih*i* monenda *sunt!*
Nec nisi dēlētīs tūtum rescrībere cērīs,	nec tūtum *est* re-scrībere nisi cērīs dēlētīs
nē teneat geminās ūna tabella manūs.	geminās (: duās) manūs : litterās duābus manibus scrīptās
'Fēmina' dīcātur scrībentī semper amātor:	scrībentī : ā puellā scrībentī
'illa' sit in vestrīs quī fuit 'ille' notīs!	*is* quī fuit 'ille' in vestrīs notīs (: litterīs) sit 'illa'!

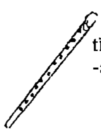
sinus -ūs *m* = fōrma curvāta
plēnaque vēla pandere curvātō sinū
per-tinēre ad = afficere, agī dē

pertinet ad faciem = agitur dē faciē (: fōrmā, pulchritūdine)

candidus -a -um : placidus
candida pāx hominēs *decet*, trux īra decet ferās

nigrēscere = niger fierī | nig|rēs-cunt
Gorgoneus -a -um < Gorgō -onis *f*, mōnstrum quod spectantēs in lapidēs mūtābat; lūmina (: oculī) saevius igne Gorgoneō micant

tantī = tantī pretiī
Pallas tībiam suam novam abiēcit ut canēns vultum suum prāvum vīdit in amnis speculō
ut vīdit vult*um* su*um*

in mediā īrā

nec minus damnōsa *est* superbia in vultū vestrō

ōdimus (: ōdī) im-modic*um* fāst*um*
im-modicus -a -um (↔ modicus) = nimius

saepe tacēns vultus sēmina odiī habet

virum spectantem spectā! *virō* mollia (: molliter) rīdentī rīdē!

sī in-nuet, tū quoque redde acceptās notās!
prō-lūdere = ante (pugnam) lūdere
rudis -is *f* = baculum quō gladiātor lūdit/exercētur; rud*e* relict*ā*
puer ille : Amor
spīcula acūta dē pharetrā suā prōmit
pharetra -ae *f*, quā continentur sagittae (spīcula)
Tecmessa -ae *f*, Trōiāna, rēgis fīlia, maesta quia ancilla Āiācis facta est
hilaris -e (↔ maestus) = laetus, rīdēns
nōs *virōs*, hilarem populum, fēmina laeta capit

[Īra, superbia, trīstitia]

Sī licet ā parvīs animum ad māiōra referre
plēnaque curvātō pandere vēla sinū,
pertinet ad faciem rabidōs compescere mōrēs:
candida pāx hominēs, trux decet īra ferās.
Ōra tument īrā, nigrēscunt sanguine vēnae,
lūmina Gorgoneō saevius igne micant.
"Ī procul hinc!" dīxit "nōn es mihi, tībia, tantī",
ut vīdit vultūs Pallas in amne suōs:
vōs quoque sī mediā speculum spectētis in īrā,
cognōscat faciem vix satis ūlla suam.
Nec minus in vultū damnōsa superbia vestrō:
cōmibus est oculīs alliciendus Amor.
Ōdimus immodicōs – expertō crēdite! – fāstūs
saepe tacēns odiī sēmina vultus habet.
Spectantem spectā; rīdentī mollia rīdē;
innuet: acceptās tū quoque redde notās.
Sīc ubi prōlūsit, rudibus puer ille relictīs
spīcula dē pharetrā prōmit acūta suā.
Ōdimus et maestās; Tecmessam dīligit Āiāx,
nōs, hilarem populum, fēmina laeta capit.

pharetra

Numquam ego tē, Andromachē, nec tē, Tecmessa, rogārem,
ut mea dē vōbīs altera amīca foret;
crēdere vix videor – cum cōgar crēdere partū! –
vōs ego cum vestrīs concubuisse virīs!
Scīlicet Āiācī mulier maestissima dīxit
"lūx mea!" quaeque solent verba iuvāre virōs!?

Andromachē: maesta ob mortem Hectoris, virī suī
ut altera dē vōbīs mea amīca foret (= esset)
ego vix crēdere videor ... vōs cum vestrīs virīs concubuisse
cum (: quamvīs) crēdere cōgar partū (: quia utraque peperit)

....

[*Dē cūstōde fallendō*]

Quā vafer ēlūdī possit ratiōne marītus,
quāque vigil cūstōs, praeteritūrus eram.
Nupta virum timeat, rata sit cūstōdia nuptae,
hoc decet, hoc lēgēs iūsque pudorque iubent.
Tē quoque servārī, modo quam vindicta redēmit,
quis ferat? Ut fallās ad mea sacra venī!
Tot licet observent, adsit modo certa voluntās,
quot fuerant Argō lūmina, verba dabis.
Scīlicet obstābit cūstōs nē scrībere possīs,
sūmendae dētur cum tibi tempus aquae?
cōnscia cum possit scrīptās portāre tabellās
quās tegat in tepidō fascia lāta sinū?

quā ratiōne vafer marītus auā-que vigil cūstōs ēlūdī possit...
praeteritūrus eram = paene praeteriī (: nōn dīxī)
ratus -a -um = lēgitimus
cūstōdia -ae *f* < cūstōs
servārī : cūstōdīrī
vindicta -ae *f* = lēx quā servus/ancilla līberātur; quam vindicta redēmit : lībertīnam
mea sacra : mea praecepta poētica
sac-ra
ob-servāre = īnspicere, spectāre
licet tot lūmina (: oculī) *tē* observent quot Argō fu*ē*runt, *dum*modo adsit certa voluntās, verba dabis (= fallēs)
Argus -ī *m*, cūstōs Īōnis cui centum oculī erant
ob-stāre = prohibēre
aquam sūmere : lavārī
cum tibi dētur tempus aquae sūmendae
cum *ancilla* cōnscia possit portāre scrīptās tabellās (: epistulam)
quās fascia lāta in tepidō sinū tegat

sūra -ae *f* = pars crūris posterior ligāre = vincīre: *in* sūrā ligātās	cum possit sūrā chartās cēlāre ligātās
sub vīnctō pede : sub calceō	et vīnctō blandās sub pede ferre notās?
cavēre cāvisse cautum *sī* cūstōs haec cāverit, *ancilla* cōnscia prō chartā tergum *īnscrībendum* praebeat	Cāverit haec cūstōs, prō chartā cōnscia tergum
	praebeat inque suō corpore verba ferat!
recēns -entis *adi* = novus; (littera) ē lacte recentī = lacte recentī scrīpta	Tūta quoque est fallitque oculōs ē lacte recentī
carbō -ōnis *m* pulvis carbōnis	littera – carbōnis pulvere tange: legēs.
	....
	Quid faciat cūstōs cum sint tot in Urbe theātra,
iūnctōs equōs : quaternōs equōs (in Circō)	cum spectet iūnctōs illa libenter equōs?
	....
; cūstōde forīs tunicās puellae servante (: dum cūstōs ... servat)	cum, cūstōde forīs tunicās servante puellae,
multa balnea fūrtīvōs iocōs (: amōrēs) cēlent	cēlent fūrtīvōs balnea multa iocōs?
	cum, quotiēns opus est, fallāx aegrōtet amīca
ē lectō suō cēdat	et cēdat lectō – quamlibet 'aegra' – suō?
clāvis adultera = clāvis falsa cum clāvis 'adultera' nōmine doceat quid agāmus (: adulterium!))	nōmine cum doceat quid agāmus adultera clāvis,
(nōn iānua sōla : etiam fenestra!)	quāsque petās nōn det iānua sōla viās?
Lyaeus -ī *m* = Bacchus; vīnum	Fallitur et multō cūstōdis cūra Lyaeō,
Hispānus -a -um < Hispānia vel (: quanvīs) ūva *in* Hispānō iugō (: monte) *col*lēcta sit	illa vel Hispānō lēcta sit ūva iugō.
sunt quoque medicāmina quae altōs somnōs faciant	Sunt quoque quae faciant altōs medicāmina somnōs
victa lūmina (: victōs oculōs) nocte Lēthaeā premant	victaque Lēthaeā lūmina nocte premant.
	....

[*Nōlīte crēdere rūmōribus!*]

Quō feror īnsānus? quid apertō pectore in hostem	quō feror : quō eō apertō pectore : nūdō pectore
mittor et indiciō prōdor ab ipse meō?	prō-dere = hostī trādere ipse prōdor (ab) indiciō meō
Nōn avis aucupibus mōnstrat quā parte petātur,	quā parte : ubi
nōn docet īnfestōs currere cerva canēs!	īnfestus -a -um ↔ benignus; cerva nōn docet īnfestōs canēs currere
Vīderit ūtilitās: ego coepta fidēliter ēdam:	ūtilitās -ātis *f* < ūtilis; vīderit ūtilitās : nesciō an ūtile sit mihi ē-dam : perficiam
Lēmniasīn gladiōs in mea fāta dabō.	Lēmnias -adis *f* = fēmina ex Lēmnō (*dat pl Gr* -asīn); Lēmniadēs virōs suōs īnfīdōs occīdērunt in me*um* fāt*um*: in meam necem
Efficite – et facile est – ut nōs crēdāmus amārī:	
prōna venit cupidīs in sua vōta fidēs.	prōnus -a -um = parātus fidēs in sua vōta prōna venit : facile crēdimus quod crēdere cupimus
Spectet amābilius iuvenem et suspīret ab īmō	ab īmō *pectore*
fēmina, 'tam sērō cūr veniat'que roget.	roget : interroget
Accēdant lacrimae, dolor et dē paelice fictus,	et fictus dolor dē paelice
et laniet digitīs illĭus ōra suīs!	digitīs : unguibus
Iamdūdum persuāsus erit, miserēbitur ultrō	persuāsus erit = eī persuāsum erit miserēbitur *illĭus* = miserābitur *illam* ultrō *adv* = suā sponte
et dīcet: "Cūrā carpitur ista meī!"	carpitur : afficitur meī *gen* < ego; cūra meī : amor meī (in mē)
Praecipuē sī cultus erit speculōque placēbit,	speculō placēbit : sibi placēbit cum sē in speculō videt
posse suō tangī crēdet amōre deās!	
Sed tē, quaecumque est, moderātē iniūria turbet,	moderātus -a -um = nodicus
nec sīs audītā paelice mentis inops,	audītā paelice : cum dē paelice audīveris
nec citŏ crēdideris: quantum citŏ crēdere laedat	nec (nē) citŏ crēdideris = nōlī citō crēdere
exemplum vōbīs nōn leve Procris erit.	(exemplum) nōn leve : grave Proc-ri|s e-rit

Cephalus -ī *m*, fīlius Mercuriī, vēnātor; Procris -is *f*, uxor Cephalī	[*Cephalus et Procris*]
Hymettos -ī *m*, mōns prope Athēnās	Est prope purpureōs collēs flōrentis Hymettī
fōns fontis *m* = aqua ē terrā ērumpēns caespes -itis *m* = terra herbā operta	fōns sacer et viridī caespite mollis humus;
arbutus -ī *f* 	silva nemus nōn alta facit, tegit arbutus herbam;
rōs rōris *m* = aqua tenuis quae noctū herbam operit | nig-ra-que	rōs maris et laurī nigraque myrtus olent.
	....
im-pellere -pulisse -pulsum < in- + pellere salūbris -e = quī salūtem affert, quī sānum facit	Lēnibus impulsae Zephyrīs aurāque salūbrī
	tot generum frondēs herbaque summa tremit.
quiēs Cephalō grāta *fuit*	Grāta quiēs Cephalō: famulīs canibusque relictīs
lassus -a -um = fessus re-sidēre -sēdisse = sedēre (post labōrem)	lassus in hāc iuvenis saepe resēdit humō.
re-levāre = levāre, levem facere	"Quae"que "meōs relevēs aestūs" cantāre solēbat
"mōbilis aura, quae meōs aestūs relevēs. venī accipienda sinū!"	"accipienda sinū, mōbilis aura, venī!"
aliquis male (: nimis) sēdulus ad coniugis aurēs timidās memorī ōre audītōs sonōs rettulit (: audīta verba nūntiāvit)	Coniugis ad timidās aliquis male sēdulus aurēs
	audītōs memorī rettulit ōre sonōs.
accēpit : audīvit Proc-ri-s u|t ac-cē-pit	Procris ut accēpit nōmen quasi paelicis 'Aurae'
	excidit et subitō mūta dolōre fuit;
palluit ut pallēscunt sērae frondēs...	palluit ut sērae, lēctīs dē vīte racēmīs,
	pallēscunt frondēs quās nova laesit hiems.
	....
	Ut rediit | animus, tenuēs ā pectore vestēs
rumpit : scindit indignās : quae nōn ita merēbant	rumpit et indignās sauciat ungue genās!

Nec mora, per mediās passīs furibunda capillīs	furibundus -a -um = furiōsus per mediās viās āvolat passīs capillīs ut Baccha thyrsō concita
Āvolat, ut thyrsō concita Baccha, viās.	thyrsus -i *m*, baculum Bacchī hederā et vītibus ōrnātum
Ut prope perventum, comitēs in valle relinquit,	ut prope perventum *est* (. pervēnit)
ipsa nemus tacitō clam pede fortis init,	clan tacitō pede fortis nemus in-it
Quid tibi mentis erat, cum sīc male sāna latērēs,	male sānus = īnsānus
Procri? quis attonitī pectoris ārdor erat?	Procr*i* *voc Gr* | Proc-*ri* quis ārdor = quī ārdor
Iamiam ventūram, quaecumque erat Aura, putābās	iam-iam (= prōtinus) *eam* ventūran *esse* putābās
scīlicet atque oculīs probra videnda tuīs!	probrum -ī *n* = rēs indigna/turpis orob-ra
Nunc vēnisse piget (neque enim dēprēndere vellēs),	vēnisse *tē* piget (: paenitet)
nunc iuvat: incertus pectora versat amor.	nunc *tē vēnisse* iuvat versat : afficit
Crēdere quae iubeant locus est et nōmen et index	index -icis *m* = quī indicat est locus et nōmen et index quae crēdere iubeant
et quia mēns senper quod timet esse putat.	
Vīdit ut oppressā vestīgia corporis herbā,	ut vīdit vestīgia corporis... op-primere -pressisse -pressum (< ob + premere) = premere (deorsum)
pulsantur trepidī corde micante sinūs.	trepidī sinūs (: pectus) corde micante pulsantur | micāre : palpitāre
Iamque diēs medius tenuēs contrāxerat umbrās	diēs medius = merīdiēs
inque parī spatiō vesper et ortus erant:	in parī spatiō : parī spatiō dīvīsī ortus (sōlis) : māne
ecce redit Cephalus silvīs, Cyllēnia prōlēs,	Cyllēnius -a -um < Cyllēnē -ēs *f*, Arcadiae mōns Mercuriō sacer; Cyllēnia prōlēs : fīlius Mercuriī prōlēs -is *f* = fīlius/fīlia | *ē* silvīs
ōraque fontānā fervida pulsat aquā.	fontānus -a -um < fōns; aquā fontānā fervidus -a -um = fervēns
Anxia, Procri, latēs. Solitās iacet ille per herbās	anxius -a -um = sollicitus | Proc-ri
et "Zephyrī mollēs auraque" dīxit, "ades!"	
Ut patuit miserae iūcundus nōminis error,	patuit : patefactus est nōminis error : quod nōmine 'aurae' dēcepta erat

et mēns rediit et vērus color in *ōs*	et mēns et rediit vērus in ōra color;
oppositās frondēs	surgit et oppositās agitātō corpore frondēs
uxor in amplexūs virī itūra	mōvit in amplexūs uxor itūra virī.
sē feram vīdisse ratus (= arbitrātus) iuvenālis -e < iuvenis; *adv* ut iuvenis	Ille feram vīdisse ratus iuvenāliter arcūs
fuēr*unt*	corripit: in dextrā tēla fuēre manū.
sup-primere -pressisse -pressum < sub + premere	Quid facis, īnfēlīx? nōn est fera – supprime tēla!
fīgere = percutere, trāns-fīgere	Mē miserum! Iaculō fīxa puella tuō est! –
con-clāmat *Procris* pectus amīcum (: anīcae)	“Ei mihi!” conclāmat, “Fīxistī pectus amīcun!
hic locus : pectus meum	Hic locus ā Cephalō vulnera semper habet.
ante diem (quō moriendum erat)	Ante diem morior, sed nūllā paelice laesā:
hoc mihi positae (: sepultae) tē, terra (*voc*). levem faciet	hoc faciet positae tē mihi, terra, levem.
spīritus -us *m* (< spīrāre) = anima iam spīritus *meus* exit in ‘aurās’ nōmine suspectās	Nōmine suspectās iam spīritus exit in aurās.
lābor (*ad Inferōs*) lūmina : oculōs; oculōs condere = mortuō oculōs claudere	Lābor, iō! Cārā lūmina conde manū!”
ille *in* sinū maestō dominae mori*ēns* corp*us* sustinet	Ille sinū dominae morientia corpora maestō
vuln*us* saev*um*	sustinet et lacrimīs vulnera saeva lavat.
spīritus exit et, paulātim lāpsus *ex* incautō pectore, ōre miserī virī excipitur	Exit et incautō paulātim pectore lāpsus
	excipitur miserī spīritus ōre virī.

[*In convīviīs*]

nūdīs rēbus : sine ōrnāmentīs mihi eundun est : īre dēbeō	Sed repetāmus opus. Mihi nūdīs rēbus eundum est,
ut fessa carīna (: nāvis) port*um* su*um* tangat (: attingat)	ut tangat portūs fessa carīna suōs.

Sollicitē exspectās dum tē in convīvia dūcam
et quaeris monitūs hāc quoque parte meōs.

monitus -ūs m < monēre

Sēra venī, positāque decēns incēde lucernā!
Grāta morā veniēs, māxima lēna mora est.

morā : propter moram
lēna .ae f = fēmina quae virīs puellās amandās vēndit

Etsī turpis eris, fōrmōsa vidēbere pōtīs

vidēberis
pōtus -a -um = quī pōtāvit, ēbrius

et latebrās vitiīs nox dabit ipsa tuīs.

nox ipsa vitiīs tuīs latebrās dabit (: vitia tua cēlābit)

Carpe cibōs digitīs – est quiddam gestus edendī –

gestus -ūs m (< gerere) = modus sē gerendī

ōra nec immundā tōta perungue manū!

per-unguere | ōra tōta : ōs tōtum

nēve domī praesūme dapēs, sed dēsine citrā
quam capis: ēs paulō quam potes ēsse minus!

prae-sūmere = ante sūmere
dēsine citrā quam capis : antequam ēdistī quod capere potes

Prīamidēs Helenēn avidē sī spectet edentem.
ōderit et dīcat: “Stulta rapīna mea est!”

Priamidēs -is m, fīlius Priamī: Paris
avidus -a -um = valdē cupidus
sī Helenēn avidē edentem spectāvisset, eam ōdisset et dīxisset; ...

Aptius est deceatque magis pōtāre puellās,
cum Veneris puerō nōn male, Bacche, facis.

Veneris puer : Amor

Hoc quoque: quā patiēns caput est, animusque pedēsque

hoc quoque dīcam: quā (= ubi) caput vīnī patiēns est

cōnstant, nec quae sunt singula bīna vidē!

cōnstāre = cōnstāns esse

Turpe iacēns mulier multō madefacta Lyaeō,

made-facere = madidum (: ēbrium) facere

digna est concubitūs quōslibet illa patī!
Nec somnīs positā tūtum succumbere mēnsā,

nec tūtum est somnīs succumbere mēnsā psitā (: in convīviō)

per somnōs fierī multa pudenda solent.

[In cubiculō]

ultreriōra : quae ultrā (: in cubiculō) fiunt; ulteriōra *mē* pudet docēre

"quod *tē* pudet praecipuē nostrum (: meum) opus est"

Ulteriōra pudet docuisse; sed alma Diōnē
"Praecipuē nostrum est quod pudet" inquit "opus."

quaeque *fēmina* sib*i* nōta sit (: sē nōverit)
mnodōs ā corpore : figūrās corporis

Nōta sibī sit quaeque; modōs ā corpore certōs
sūmite: nōn omnēs ūna figūra decet.

prae-signis -e = īnsignis, ēgregius
re-supīnus -a -um = in tergō (iacēns)

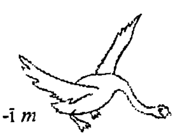
spectentur *ā* tergō *eae* qu*ibus* sua terga placent

Quae faciē praesignis erit, resupīna iacētō.
spectentur tergō quīs sua terga placent.

....

807 Nec lūcem in thalamōs tōtīs admitte fenestrīs,
aptius in vestrō corpore multa latent.

[Fīnis lūsūs]

cycnus -ī *m*

poēta (et Venus) vehitur currū cycnīs tractō

tempus *est* dēscendere cycnīs quī iug*um* nostr*um* (: currum meum) collō suō dūxērunt

Lūsus habet fīnem. Cycnīs dēscendere tempus
dūxērunt collō quī iuga nostra suō.

quondam: II.744

Ut quondam iuvenēs, ita nunc, mea turba, puellae
īnscrībant spoliīs: "Nāsō magister erat."

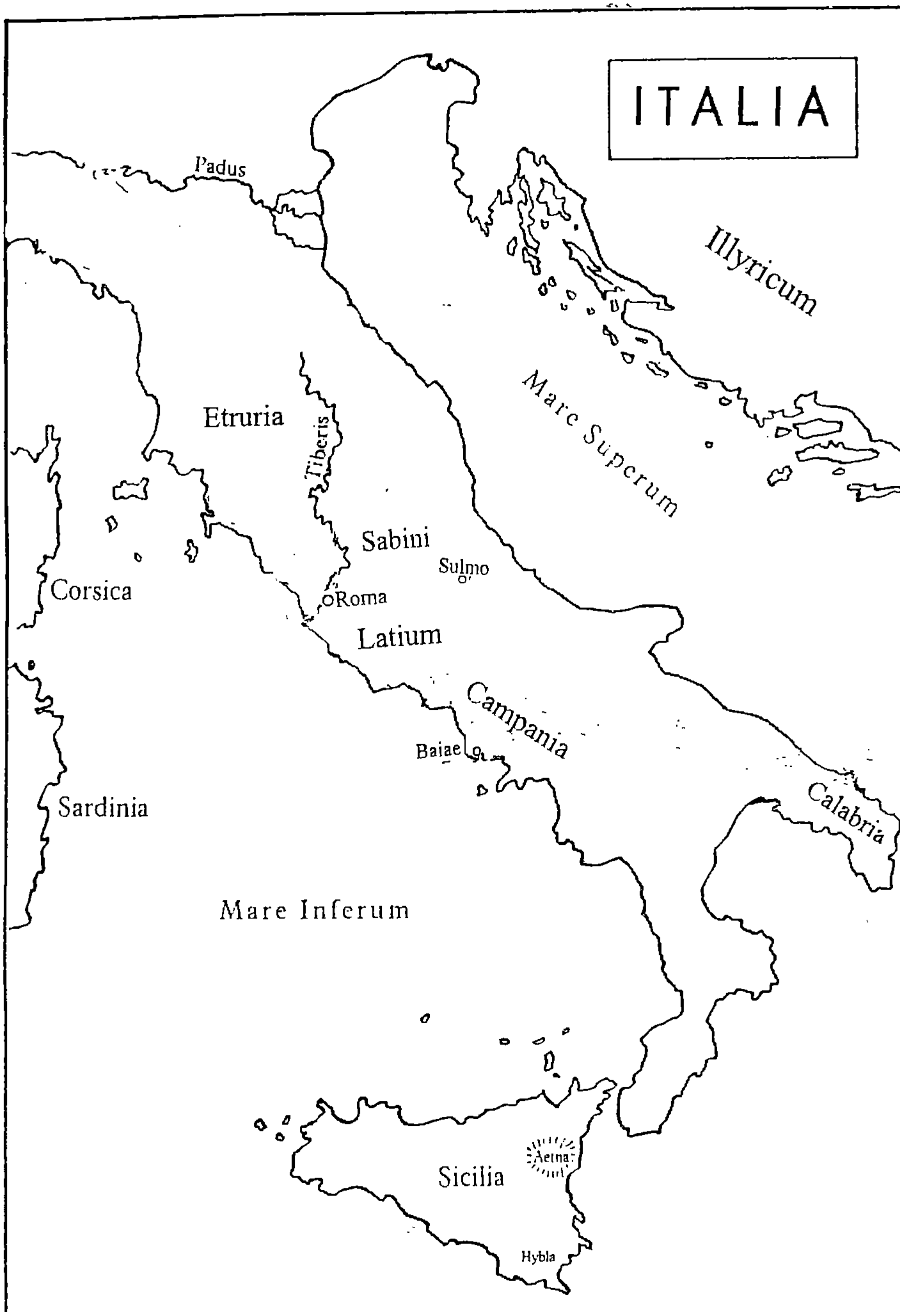
FINIS

INDEX VOCABVLORVM

(Litterīs oblīquīs [*abc*...] scrībuntur vocābula quae appārent in ROMA AETERNA cap. XXXVI–XL)

per-manēre II.120
per-scrībere I.571
per-sequī I.435
per-stāre I.477; II.560
per-timēscere -muisse I.14
per-tinēre III.501
per-unguere III.756
per-vagus -a -um II.18
per-versus -a -um III.246,287
petulāns -antis *adi* I.767
pharetra -ae *f* III.516
philtrum -ī *n* II.105,106
piāre III.160
pictor -ōris *m* III.(401)
pietās -ātis *f* II.321; III.39
pigēre, piget (+*acc*) I.621; III.717
pignus -oris *n* I.168; II.248,378; III.486
pilus -ī *m* I.520; III.194
pingere pīnxisse pictum II.132,139
pinguis -e I.360; III.276
pinna -ae *f* I.627; II.22,45,49,57,62, 95,97,644
pīnus -ūs *f* II.9
piscōsus -a -um II.82
pix picis *f* II.658
pius -a -um III.14,347
plācāre I.321
placidus -a -um I.12; III.386
placitus -a -um I.37
plaga -ae *f* I.270; III.428
plānus -a -um, *n* II.243
plaudere -sisse -sum I.630
plausus -ūs *m* I.113
plectrum -ī *n* III.319
plēnus -a -um III.267
pluvia -ae *f* III.(174)
pluvius -a -um III.174
pollex -icis *m* II.494
pollicitum -ī *n* I.268,355,444,632
pompa -ae *f* I.147
pōmum -ī *n* I.457; II.605
pondus -eris *n* II.263; III.220
pōnere posuisse positum III.740
porticus -ūs *f* I.(67),72
postis -is *m* II.527,636
post-modo *adv* I.486; II.178,322
potēns -entis *adi* III.258
potīrī -itum +*abl* I.711,737; II.338
pōtus -a -um III.753
praebēre -uisse -itum I.16,111,163; II.347,375,489,581; III.40,235, 626
prae-cēdere II.(57)
prae-ceps -cipitis *adi*, *n* per praeceps. II.245
praeceptor -ōris *m* I.(0),17; II.161, 497
praeceptum -ī *n* II.745; III.57,257
prae-cipere -iō -cēpisse -ceptum pāg.6.24; I.264; II.273; III.197
praecipuus -a -um I.266
praecōnium -ī *n* I.623
praeda -ae *f* I.114,125; II.2
praedārī III.419
prae-ficere -iō -fēcisse -fectum I.7
praesidium -ī *n* III.207
prae-struere -ūxisse -ūctum II.21
prae-sūmere III.757
praeter-īre -eō -iisse III.63,64,612
prae-vius -a -um I.542; II.57
prātum -ī *n* I.279,299
precēs, *sg abl* prece I.441
premere pressisse pressum I.286; III.12
prēndere -disse -sum = prehendere II.559
pretium -ī *n* I.155
prīmōrdium -ī *n* III.337
prīscus -a -um pāg.6.32; I.71; III.128; *n pl* III.121
prō *prp* +*abl* II.228
probāre II.199,300; III.137
probrum -ī *n* III.716
prō-dere -didisse -ditum I.326; III.228,668
prōd-īre -eō -iisse III.171
prō-dūcere II.211
pro-fānus -a -um II.601
pro-fitērī -fessum I.719; II.639; III.433
profugus -a -um III.337
prō-gredī -gressum pāg.6.29
prōls -is *f* III.725
prō-lūdere III.515
prōnus -a -um III.674
propior -ius *comp* (+*dat*) II.61,85, *n pl* II.511
prō-pōnere II.516
prō-positum -ī *n* I.470
protervus -a -um; *adv* protervē, *comp* protervius I.599
proximitās -ātis *f* II.662
prō-venīre III.102
prūdentia -ae *f* II.675
pudendus -a -um II.(613),618; III.442,768
pudēns -entis *adi* I.767
pudīcitia -ae *f* I.(31,100)
pudīcus -a -um pāg.7.44; I.(31); *adv* -ē I.(672)
pudor -ōris *m* I.31,100,608,672; II.624; III.58,247,614; pudor est III.203
puer -erī *m* II.264
pulpita -ae *f* I.104
pulvīnus -ī *m* I.160
pulvis -eris *m* I.149,151; (carbōnis) III.628
pūmex -icis *m* I.506
puppis -is *f* (: nāvis) I.6,402
purpureus -a -um II.(297),316; III.181,687
pūrus -a -um III.137
pyxis -idis *f* III.210
Q
qua (= aliqua) *f* I.127
quā adv I.285,528; II.64; III.763; quā potes I.140; III.262
quadru-pēs -pedis *m* I.629
quaerere -sīvisse -sītum III.199
quālis-cumque quāle- II.284
quam-libet III.312,642
quam-vīs pāg.5.5; I.21,298; II.213, 215; III.483
quandō, sī quandō II.15
quantulus-cumque -a- -um- III.264
quantum in tē III.35
-que ... -que I.163-164,246,293; II.49,127,153,183,269,348; III.478, 763
quercus -ūs *f* II.622
querēlla -ae *f* III.455
querī questum pāg.7.56; II.551
quic-quid I.56,599; II.176,199
quī-cumque quae- quid/quod- I.157, 577,596,675; II.295,661,743; III.275,683,715
quiēs -ētis *f* I.639; III.695
quī-libet quae- quod- I.108,152,250, 444,612,632; II.366,628; III.766
quīn I.316; *quīn etiam* II.269
quis *adi* (= quī) III.172
quō I.303
quondam adv III.220,811
quotiēns I.(13),313,321,430; II.125, 395,447,567; III.477,481,641
quotus -a -um II.663; quotus quisque III.103
R
rabidus -a -um II.374; III.8,501
racēmus -ī *m* I.57; III.703
rādere -sisse -sum I.437
radiāre III.451
radius -ī *m* I.724
rāmōsus -a -um III.149
rapīna -ae *f* I.(101),675; III.760
raptor -ōris *m* I.680; III.254
rārus -a -um III.261
rastrum -ī *n* I.726
ratiō -ōnis *f*: ratiōne I.447
ratis -is *f* (: nāvis) I.3,172,412,558, 772; II.514; III.312,390
ratus -a -um I.(634); III.613
raucus -a -um III.289
rāvus -a -um II.659
-re = -ris *pass 2 sg* I.423,427,449, 460,468,711,737,767; II.111,180, 270, 338; III.263.753
re-cal-facere II.445; *imp* -face
re-cēns -entis *adi* III.627
re-cīnctus -a -um I.529
re-condere -didisse -ditum I.628
re-cubāre II.342
red-dere -didisse -ditum III.295
red-imere -ēmisse -ēmptum II.172
reditus -ūs *m* II.29

Dīdō -ōnis *f* = Elissa, rēgīna Carthāgi-niēnsium. quae ab Aenēā dēserta sē interfēcit pāg.5.19; III.(40)
Diōnē -ēs *f*, dea, māter Veneris; Venus II.593; III.3,769
Dolōn -ōnis *m*, Trōiānus, ā Diomēde occīsus II.135
E
Elissa -ae *f* = Dīdō, III.40
Ennius -ī *m*, poēta Rōmānus antīquus III.409
Epicūrus -ī *m*, philosophus Graecus I.(640)
Epistulae ex Ponto, titulus carminum Ovidiī pāg.7.54
Eratō -ūs *f*, Mūsa II.16
Erōs -ōtos *m* (*Gr*), Cupīdō II.(16)
Eurōpa -ae *f*, quam Iuppiter in taurum mūtātus abdūxit I.323; III.(252)
Eurytiōn -ōnis *m*, centaurus I.593
F
Fāstī -ōrum *m pl*, titulus carminis Ovidiī pāg.6.34
Fors -rtis *f*, Fortūna, dea I.608
Forum (Rōmānum) I.164; II.223
G
Gallus -ī *m*, poēta Rōmānus III.334
Gargara -ae *f*, pars Phrygiae fertilis-sima I.57
Germānus -a -um < Germānia III.163
Geta -ae *m*, nōmen servī (in cōmoe-diīs) III.332
Gorgō -onis *f*, mōnstrum; *adi* **Gorgo-neus** -a -um III.504
Grādīvus -ī *m* = Mārs II.566
Grāius -a -um = Graecus I.54
Grātia -ae *f*, dea II.464
H
Haedus -ī *m*, sīdus I.410
Haemonia -ae *f* = Thessalia; *adi* **Haemonius** -a -um I.6; II.99,136
Hector -oris *m*, dux Trōiānus I.15, 441; II.646
Helena -ae/**Helenē** -ēs *f*, fīlia Iovis et Lēdae, uxor Menelāī, ā Paride rapta I.(54); II.(6,357),359,365,371; III.11,253.759
Helicōn -ōnis *m*, mōns Boeōtiae, sēdēs Apollinis et Mūsārum pāg.6.9
Hellēspontus -ī *m*, fretum angustum inter Eurōpam et Asiam II.(250)
Herculēs -is *m* II.(217); III.168
Herculeus -a -um < Herculēs I.68
Hērō -ūs *f*, Veneris sacerdōs, quam Lēandrus amābat II.(249)
Hērōidēs -um *f pl*, titulus carminum Ovidiī pāg.5.17; III.(345)
Hēsiodus -ī *m*, poēta Graecus I.(28); II.(4)
Hippodamīa -ae *f*, fīlia rēgis Oenonaī quam Pelops rapuit II.
Hippolytus -ī *m*, fīlius Thēseī I.511
Homērus -ī *m*, poēta Graecus clāris-simus pāg.5. (8); II.(4),109,279,280; III.413
Horātius Flaccus, Q., poēta Rōmā-nus pāg.6.14
Hybla -ae *f*, regiō Siciliae II.517; III.150
Hylās -ae *m*, adulēscēns fōrmōsus ā Nymphīs raptus II.110
Hymettus .ī *m*, mōns prope Athēnās III.687
I
Iāsōn -onis *m*, dux Argonautārum pāg.6.20; I.(0); III.33
Īcaria -ae *f*, īnsula maris Aegaeī II.(96)
Īcarium -ī *n*, mare, II.(96)
Īcarus -ī *m*, fīlius Daedalī II.(29,30), 76,93,94,95
Īda -ae *f*, mōns Crētae I.289
Īdalium -ī *n*, cīvitās Cyprī; *adi* **Īdali-us** -a -um, dea Idalia, Venus III.106
Īlias -adis *f*, opus Homērī dē bellō Trōiānō III.414
Īlios *f* = Īlium, Trōia I.363
Illyricum -ī *n*, regiō ultrā mare Hadri-āticum; *adi* **Illyricus** -a -um II.658
India -ae *f*, regiō Asiae; *incolae* **Indī** -ōrum *m pl* I.53; *sg* III.130
Īō -ōnis *f*, paelex Iovis, in vaccam mūtāta I.323
Īsis –idos *f*, dea Aegyptia III.(393)
Italia -ae *f* pāg.6.2
Iūnō -ōnis *f*, dea, Iovis coniunx I.625, 635; *adi* **Iūnōnius** -a -um I.627
Iuppiter Iovis *m*, rēx deōrum I.633, 636,713,714,726; II.38,540; sub Iove I.726; II.623; III.116,379,420
L
Lāodamīa -ae *f*, uxor Prōtesilāī, ducis Graecī III.138
Latium -ī *n*, regiō Italiae III.338
Lēandrus -ī *m*, adulēscēns II.251
Lebinthos -ī *f*, īnsula maris Aegaeī II.81
Lēda -ae/**Lēdē** -ēs *f*, femina pulcher-rima, quam Iuppiter amāvit, māter Helenae III.251
Lēmnos -ī *f*, īnsula maris Aegaeī Vul-canō sacra II.579; **Lēmnias** -adis *f*, incola III.672
Leō -ōnis *n*, sīdus I.68
Lēthē -ēs *f*, fluvius apud Īnferōs; *adi* **Lēthaeus** -a -um III.340,647
Līber -erī *m*, Bacchus I.525; III.101
Līvia, porticus, in Ēsquiliīs, < Līvia -ae *f*, coniūnx Augustī I.72; III.(391)
Lyaeus -ī *m*, Bacchus, vīnum III.644, 765
M
Machāonius -a -um < Machāon -onis *m*, medicus Graecōrum II.491
Maenalius -a -um < Maenalus -ī *m*, mōns Peleponnēsī I.272
Maeonia -ae *f*, Lӯdia, Homērī patria pāg.5.(8); *incola* **Maeonidēs** -is *m*, Homērus pāg.5.8; **Maeonius** -ī *m* II(0).4
Magna Māter, Cybelē, dea Phrygia I.(507)
Mārcellus -ī *m*, fīlius Octāviae I.(67,69)
Mārs Martis *m*, deus bellī I.406; II.562,563,569,587
Mārsus -a -um < Marsī, gēns Italiae II.102
Māvors -rtis *m* = Mārs II.585
Mēdēa -ae *f*, uxor Iāsonis pāg.6.20; II.(101,103); *adi* **Mēdēis** -idis II.101
Memphis -is *f*, urbs Aegyptī; *adi f* **Menphītis** -idos III.393
Menander -drī *m*, poēta Graecus cōmoediārum III.(332)
Menelāus -ī *m*, rēx Spartae, Helenae marītus II.359,361,(371); III.253
Metamorphōsēs *m pl*, titulus Ovidiī carminum pāg.6.31
Methymna -ae *f*, oppidum Lesbī īnsulae I.57
Mimallonis -idis *f*, Baccha I.541
Minerva -ae *f*, dea = Pallas I,(625); II.559
Mīnōis -idis *f*, Ariadna, fīlia Mīnōis I.509
Mīnōs -ōis *m*, rēx Crētae I.302,309; II.21,25,35,52,53,97
Mīnōtaurus -ī *m* I.(326); II.(24)
Moesia -ae *f*, prōvincia Rōmana ad Pontum Euxinum pāg.6.40
Mulciber -eris *m* = Vulcānus II.562, 577
Mūsae -ārum *f pl*, novem deae quae singulīs artibus praesunt II.279, III. (348),412; *sg* III.330
Myrōn -ōnis *m*, artifex signōrum III.219
Myrrha -ae *f* I.285
Mӯsia -ae *f*, regiō Asiae; *adi* **Mӯsus** -a -um III.196
N
Nāiadēs -um *f pl*, Nymphae fluvi-ōrum II.110
Nāis -idis *f*, Nympha I.732
Nāsō -ōnis *m*, cognōmen: **P. Ovidius Nāsō**, poēta, pāg.5.1; 6.39; II.744; III.812
Naxos -ī *f*, īnsula maris Aegaeī I,(323); II.79
Neptūnus -ī *m*, deus maris II.587
Nestor -oris *m*, senex sapientissimus 4II.736
Nīliacus -a -um < Nīlus III.318
Nīreus -ī *m*, vir Graecus fōrmōsus II.109

ITALIA
Padus
Illyricum
Mare Superum
Etruria
Tiberis
Sabini
Sulmo
Corsica
Roma
Latium
Campania
Baiae
Calabria
Sardinia
Mare Inferum
Aetna
Sicilia
Hybla

FABVLAE

ISBN 978-87-90696-18-4

PETRONIUS

CENA TRIMALCHIONIS

EDITED BY

HANS H. ØRBERG

LATIN-ENGLISH VOCABULARY

DOMUS LATINA

MMI

LATIN-ENGLISH VOCABULARY FOR *CENA TRIMALCHIONIS*

This vocabulary explains all the words found in the text with the exception of a basic vocabulary of some 650 words. A list of these 650 commonest Latin words will be found on the end cover.

ABBREVIATIONS

abl	ablative
adj	adjective
adv	adverb
acc	accusative
dat	dative
dep	deponent
f	feminine
gen	genitive
indecl	indeclinable
comp	comparative
m	masculine
n	neuter
part	participle
pass	passive
perf	perfect
pl	plural
prep	preposition
sup	superlative
impers	impersonal

Domus Latina, Hans H. Ørberg
Skovvangen 7, DK-8500 Grenaa, Denmark
www.lingua-latina.dk

Focus Publishing, Ron Pullins
P.O.Box 369, Newburyport, MA 01950, USA
www.pullins.com

A

ab-errāre	go astray, 'slip up'
ab-icere -iō -iēcisse -iectum	throw away
ab-igere -ēgisse -āctum	drive away
abs-condere -disse	hide
absēns -entis *adj*	absent
abs-tināx -ācis *adj*	abstemious
abundāns -antis *adj*	overflowing
accersere -īvisse -ītum	fetch, invite
ac-cumbere -cubuisse	lie down (recline) at table
ac-currere -risse	run to
acētum -ī *n*	vinegar
acia -ae *f*	thread
acidus -a -um	sour, grating
acroāma -atis *n*	(entertainment) act, 'turn'
ācta -ōrum *n pl*	transactions, record
āctuārius -ī *m*	keeper of records
acus -ūs *m*	needle
acūtus -a -um	sharp, pointed, shrewd
ad-dūcere	lead (to)
ad-eō *adv*	to such an extent, so
ad-icere -iō -iēcisse -iectum	add
aditus -ūs *m*	entrance (hall)
ad-iūtāre	help
admīrātiō -ōnis *f*	wonder, astonishment
ad-mittere	admit
ad-monēre +*gen*	remind of
ad-movēre	move near (to)
ad-rādere -sisse -sum	shave close
ad-spergere -sisse -sum	sprinkle
adulēscentulus -ī *m*	young man
ad-ūrere -ussisse -ustum	burn, scorch
adversus *prep +acc*	opposite, against
aedēs -ium *f pl*	house
aedicula -ae *f*	small shrine, chapel
aedificāre	build
aedīlis -is	aedile (magistrate)
aēneus -a -um	bronze-
aēnum -ī *n*	bronze vessel, pot
aequum -ī *n*	what is right
aequāre	be equal to
aerārius -ī *m*	coppersmith
aerumna -ae *f*	trouble, distress
aerumnae (Herculis)	labors
aerumnōsus -a -um	wretched, distressed
aes aeris *n*	copper, bronze
affābilitās -ātis *f*	friendliness, courtesy
af-figere	fix, fasten
age agite	come! come on!
agellus -ī *m*	plot of land
agere	act
agere (in forō)	deliver a speech
ag-gredī -ior -gressum	deal with, tackle
agināre	do one's utmost [?]
āiunt: ut/quod āiunt	as the saying goes
āla -ae *f*	wing, upper arm, armpit
sub ālā	'in your bosom'
alabaster -trī *m*	perfume bottle
albus -a -um	white, (of olives) 'green'
algēre	feel cold, be cold
alicula -ae *f*	light hunting-cloak
ali-quandō	at some time, once
ali-quantum -ī *n*	a certain amount, a bit
ali-ubī	elsewhere
aliōquīn	otherwise, or else
al-ligāre	tie (to), tie up
altilia -ium *n pl*	fattened poultry
altilis -e	fattened
amasiuncula -ae *f*	darling
amasiunculus -ī *m*	paramour, lover
ambūbāia -ae *f*	singing-girl, courtesan
ambulāre	walk
amicīre -uisse -ctum	dress
amphitheātrum -ī *n*	amphitheater
amphora -ae *f*	amphora, jar
amplius *adv comp*	more
amplus -a -um	large, ample
ampulla -ae *f*	flask
anathȳmiāsis *f*	exhalation, vapors
angulus -ī *m*	corner
angustiae -ārum *f pl*	trouble, straits
angustus -a -um	narrow
anima -ae *f*	breath
-am abicere (ēbullīre)	breathe one's last, die
anim-ad-vertere	notice
annālēs -ium *m pl*	annals
annōna -ae *f*	price of corn
ānser -eris *m*	goose
ānserīnus -a -um	goose-
ānulus -ī *m*	ring
aper aprī *m*	wild boar
apis -is *f*	bee
apoculāre sē	go away, leave
apophorētus -a -um	to take away
ap-parāre	prepare, arrange
apparātus -ūs *m*	equipment
appārēre	appear
ap-petere	apply oneself to, tackle
ap-plicāre	place
ap-probāre	approve, prove, confirm
aptāre	fit, prepare
aquārius -ī *m*	water-carrier, Aquarius
arbiter -trī *m*	judge
arbitrātus -ūs *m*: ex -ū	as desired, at will
arca -ae *f*	money chest, coffer
arcisellium -ī *n*	chair with rounded back [?]
arcus -ūs *m*	arch, vault
ārdēre -sisse	burn
ārea -ae *f*	open space, threshing-floor
arēna -ae *f*	sand, arena
argenteus -a -um	silver-
argūmentum -ī *n*	subject, plot
argūtāre	talk about, babble
ariēs -etis *m*	ram
arietillus -a -um	pugnacious [?]
arietīnus -a -um	ram-like (of chick-pea)
armārium -ī *n*	cabinet, cupboard
armilla -ae *f*	bracelet

articulus -ī *m*	joint
artificium -ī *n*	skill, art, craftsmanship
as assis *m*	copper coin (¼ *sēstertius*)
ascia -ae *f*	axe
asellus -ī *m*	ass, donkey
assentārī	agree, assent
as-surgere	rise, stand up
astrologus -ī *m*	astronomer, astrologer
atquī	but, and yet
ātriēnsis -is *m*	household steward, butler
at-tinēre ad	concern
quod ad me attinet	as far as I am concerned
au!	oh! oh dear!
auceps -upis *m*	fowler
auctiō -ōnis *f*	auction
auctor -ōris *m*	author
au-ferre +*dat*	take away from
aureolus -a -um	gold-
aureus -ī *m*	gold coin (= 100 *sēstertiī*)
auricula -ae *f*	ear
automatum -ī *n*	contrivance
autopȳrus -a -um	wholemeal
avē	hail!
ā-vocāre	call away, divert

B

babae babae!	why! indeed!
bacciballum -ī *n*	female, 'piece'
balneum -ī *n* (-us -ī *m*)	bath, baths
barba -ae *f*	beard
barbaria -ae *f*	barbarousness
barbātōria -ae *f*	first shaving (ceremony)
barbātus -a -um	bearded
barcala -ae *m*	fool
bārō -ōnis *m*	lout
bāsium -ī *n*	kiss
bāsiāre	kiss
beātitūdō -inis *f*	happiness, prosperity
bellē esse	have a nice time
bellus -a -um	lovely, pretty
bene esse	enjoy oneself
beneficium -ī *n*	service, favor, kindness
benemōrius -a -um	of good morals, decent
benignus -a -um	kind, benevolent
bēstia -ae *f*	beast, animal
ad bēstiās dare	send to fight with beasts
bēstiārius -ī *m*	beast-fighter
bēta -ae *f*	beet
bibere -bisse	drink
bibliothēca -ae *f*	library
bifurcum -ī *n*	fork of the thighs, crutch
bīgae -ārum *f*	pair of horses
bilychnis -e	with two lights
bīmus -a -um	two years old
bīnī -ae -a	two each
bisaccium -ī *n*	pair of saddle-bags
bōlētus -ī *m*	mushroom
bona -ōrum *n pl*	property, estate
bonātus -a -um	good-natured
bōs bovis	ox
botulus -ī *m*	black pudding
bovis -is *m* = bōs	ox
bracchium -ī *n*	arm
būb(u)lus -a -um	ox-
būbula -ae *f*	beef
bubulcus -ī *m*	cowherd, herdsman
bucca -ae *f*	chaps, jaw, mouthful
būcinātor -ōris *m*	trumpeter
būcinus -ī *m*	trumpeter
bulla -ae *f*	bubble, knob
buxeus -a -um	boxwood-
buxus -ī *f*	box-tree

C

cacāre	shit
caccabus -ī *m*	cooking-pot
cādūceum -ī *n*	staff of Mercury
caedere cecīdisse caesum	strike, beat, flog
caespes -itis *m*	sod, turf
calcitrāre	kick (with the heels)
calcitrōsus -a -um	recalcitrant
calculus -ī *m*	piece (used in board game)
cal(i)da -ae *f*	hot water
caldicerebrius -a -um	hotheaded
cal(i)dus -a -um	warm, hot
calēre	be hot, be warm
cal-facere	heat
caliga -ae *f*	(soldier's) boot
caligārius -a -um	stuck-up [?]
calix -icis *m*	wine-cup
calva -ae *f*	hazelnut
calvus -a -um	bald
calx -cis *f*	heel, kick
camera -ae *f*	arched roof, vault, ceiling
cancer -crī *m*	crab
candēlābrum -ī *n* (-us *m*)	tall lamp stand
candidus -a -um	bright, white
canis -is *m/f*	dog
canticum -ī *n*	song
cantābundus -a -um	singing, chanting
cantāre	sing, crow, play
canōrus -a -um	resonant
capāx -ācis *adj*	capacious
capere	contain, hold
capillus -ī *m*	hair
capillātus -a -um	long-haired
capis -idis *f*	bowl, cup
capistrum -ī *n*	halter
capitulum -ī *n* (cap.)	chapter
cāpō -ōnis *m*	capon, young cockerel
capricornus -ī *m*	Capricorn
capsella -ae *f*	casket
card(u)ēlis -is *f*	goldfinch
carnārium -ī *n*	butchery
carpere	pick, pluck, carve
cārus -a -um	dear
caryōta -ae *f*	date
cāseus -ī *m*	cheese
castīgāre	chastise, correct, subdue
casula -ae *f*	small cottage

cāsus -ūs *m*	accident, happening
cataphagās -ae *m*	glutton
catastropha -ae *f*	sensational act
catella -ae *f*	lille dog, lap-dog
catēna-ae *f*	chain
catēnārius -a -um	on a chain, chained
catēnātiō -ōnis *f*	jointed figure
catīllus -ī *m*/-um -ī *n*	bowl, dish
caunia -ae *f*	fig (from Caunus)
causa -ae *f*	(legal) case
causidicus -ī *m*	advocate
cavea -ae *f*	cage
cavēre cāvisse cautum	beware of, take care (that ... not)
celeritās -ātis *f*	speed, quickness
cella -ae *f*	small room, porter's lodge
cellātiō -ōnis *f*	[?]
cēna -ae *f*	dinner
cēnāculum -ī *n*	top-storey, attic
cēnāre	have dinner, dine
cēnātiō -ōnis *f*	dining-hall
centēnī -ae -a	a hundred (each)
centiēs (centēna mīlia) sēstertium	100 × 100,000 (= 10 million) sesterces
centōnārius -ī *m*	rag dealer [?]
cerasinus -a -um	cherry-red
cerasum -ī *n*	cherry
cerebellum -ī *n*	brain, 'fancy'
cerebrum -ī *n*	brain, temper
certus -a -um	dependable
cerva -ae *f*	hind
cervīcal -ālis *n*	cushion
cervīx -īcis *f (pl)*	(back of the) neck
cēterum *adv*	besides, however
chīramaxium -ī *n*	hand-cart
choraulēs -ae *m*	piper, flute-player
chorda -ae *f*	tripe
chorus -ī *m*	chorus (singers, dancers)
cicarō -ōnis *m*	small boy
cicer -eris *n*	chick-pea
cingillum -ī *n*	girdle, belt
cingulum -ī *n*	belt
cinis -eris *m*	ashes
circēnsēs -ium *m pl*	races in the circus
circulus -ī *m*	circle, ring (of players, spectators), 'sideshow'
circum-dare	put round, surround
circum-ferre	carry round, take round
circum-īre	go round
circum-mēiere	piss round
circum-spicere -iō	look round, survey
circā *adv*	round
cisterna -ae *f*	cistern
citō *adv*	quickly
clāmāre	shout
clāmor -ōris *m*	shout, cry
classis -is *f*	class, band
clāvus -ī *m*	nail, purple stripe on tunic
clībanus -ī *m*	bread-vessel
cliēns -entis *m*	client

clīvus -ī *m*	slope, hill (: *Capitōlium*)
in mediō clīvo	halfway up the hill
coccin(e)us -a -um	scarlet-dyed
cochlea -ae *f*	snail
cochlear -āris *n*	spoon
cocococō!	cock-a-doodle-doo
cocus -ī *m*	cook
cōdex -icis *m* = caudex	blockhead; manuscript
cōdicillī -ōrum *m pl*	writing-tablets
co-emere	buy up
cōgitāre	think
cōgitātiō -ōnis *f*	thinking, reflection
co-haerēre	stick/cling together
co-hērēs -ēdis *m*	joint heir
co-īre	come together, coagulate
colaphus -ī *m*	blow, buffet
coleī -ōrum *m pl*	testicles, balls
cōlēpium -ī *n*	knuckle [?]
colere -uisse cultum	adorn
collēga -ae *m*	colleague, companion
col-lībertus -ī *m*	fellow freedman
col-līdere -sisse -sum	dent, batter
col-ligere -lēgisse	gather, collect
-lēctum; spīritum c.	recover one's breath
col-locāre	place, deposit, invest
col-loquī -locūtum	talk, converse
collum -ī *n*	neck
col-lūdere -sisse -sum	act in collusion with
colōnia -ae *f*	colony, town, borough
columba -ae *f*	pigeon
comb-ūrere	burn
comes -itis *m*	companion
com-ēsse -ēdisse	eat
cōmissātor -ōris *m*	reveler
com-mendāre	entrust, recommend
com-mundāre	clean
cōmoedia -ae *f*	comedy
cōmoedus -ī *m*	comedian
com-parāre	compare
compedēs -um *f pl*	shackles, fetters
compedītus -a -um	fettered
compertum habēre	know for certain
compīlāre	rob
com-plōdere -sisse	clap
com-pōnere	settle, arrange
com-probāre	express approval of
com-putāre	calculate, count up
conchȳliātus -a -um	purple-dyed
con-cīdere -disse -sum	cut up, carve
con-cinere	sing together
con-cipere	conceive, be fertilized
conceptus -a -um	fertilized, hatched
con-citāre	stir up, awaken
con-clāmāre	shout, cry out
con-coquere	digest, ponder [?]
con-crepāre -uisse	grate, clash, snap
con-cupīscere -īvisse	want to
con-currere -risse	hurry together
con-dere -didisse -ditum	put away, preserve, found
condīmentum -ī *n*	seasoning, spice

conditūra -ae *f*	process of tempering
cōn-fīgere +*abl*	stud
cōnfīnis -e +*dat*	adjacent (to)
cōn-fodere -iō -fōdisse -fossum	beat up
cōn-fundere -fūdisse -fūsum	upset, confuse
con-gerere	bring together, heap up
congāgātus -a -um	[?]
con-icere -iō -iēcisse -iectum	throw, put, add
conicere sē	rush, plunge
con-iungere	join, connect
cōn-sīdere -sēdisse	sit down
cōn-sīderāre	observe, look at
cōnsiliātor -ōris *m*	adviser, counselor
cōn-sistere -stitisse	stand, place oneself
cōnsōlātiō -ōnis *f*	consolation
cōn-sonāre	sound together, strike up
cōnspectus -ūs *m*	sight, view
cōn-spuere	spit
cōnsternāre	shock
cōn-surgere	stand up, rise
con-temnere	look down on, despise
contentiō -ōnis *f*	competition, bet
contentus -a -um	content, satisfied
con-terrēre	frighten
con-tinēre	restrain (oneself)
con-tingere -tigisse -tāctum	touch
impers +*dat*	befall, be granted to
continuō *adv*	immediately
contrā aurum	'worth its weight in gold'
contrōversia -ae *f*	legal dispute, issue
contubernālis -is *m/f*	(slave's) mate
con-tundere -tudisse -tūsum	crush, bruise
con-turbāre	go bankrupt
con-venīre	fit
con-vertere	turn, attract, change
convīcium -ī *n*	clamor, abuse
convīctus -ūs *m*	gathering, company, party
convīva -ae *m/f*	table companion, guest
cōpiōsus -a -um	abundant, well-filled
cōpō -ōnis *m* = caupō	shopkeeper, innkeeper
coptoplacenta -ae *f*	hardbaked cake
coquere -xisse -ctum	cook, boil, bake
cor cordis *n*	heart, wits, good sense
corbis -is *f*	basket
corcillum -ī *n*	heart, brains
cordāx -ācis *m*	a lively dance
corneolus -a -um	horny, tough, hardy
cornicen -inis *m*	trumpeter
corōllārium -ī *n*	garland, reward
corōna -ae *f*	wreath
corōnāre	wreathe, crown
corporālis -e	bodily, physical
cor-rigere -rēxisse -rēctum	straighten
cor-ripere -iō -uisse -reptum	seize, snatch up
cor-rotundāre	make the round sum of
corvus -ī *m*	raven
cotīdiē *adv*	every day
crās *adv*	tomorrow
crassus -a -um	thick, fat
crātīcula -ae *f*	gridiron, grill
crēber -bra -brum	frequent
crēditor -ōris *m*	creditor
credrae	[?]
crēscere crēvisse	grow, increase
crotalia -ōrum *n pl*	eardrops
crūdēlis -e	cruel
crūrālis -e	of the legs, leg-
crūs crūris *n*	leg
crux -ucis *f*	cross
in crucem agere	crucifix
crystallinus -a -um	crystal-
crystallum -ī *n*	crystal
cubiculum -ī *n*	bedroom
cubitōrius -a -um	dinner-
cubitum -ī *n*	elbow
cubitum (re-)pōnere	lie down to dinner (again)
cucurbita -ae *f*	gourd
cūlāre	slap [?]
culcita -ae *f*	mattress
culīna -ae *f*	kitchen
culpa -ae *f*	blame, fault
culter -trī *m*	knife
cultus -a -um	well-appointed
cumīnum -ī *n*	cummin
cūnctus -a -um	all, whole, *pl* all
cūra: cūrae (*dat*) esse	be of concern
cūriōsus -a -um	careful, painstaking
cursor -ōris *m*	runner
cursus -ūs *m*	journey, course, orbit
cūstōdia -ae *f*	guard, watch
cūstōdīre	guard
cusuc	hut [?]

D

dē suō sibi	home-made
dēbet	must
dē-cēdere -cessisse	depart, die
decēre	be fitting, become
dē-cernere -crēvisse -crētum	decide, pass judgement
dē-cidere -disse	fall down
deciēs (centēna mīlia) sēstertium	10× 100,000 (= 1 million) sesterces
decima pars	a tenth
dē-clāmāre	practice oratory
dēclāmātiō -ōnis *f*	practice speech
dē-collāre	behead
dēcrepitus -a -um	decrepit
dēcrētum -ī *n*	decision, decree
decuria -ae *f*	decuria, group of ten
dēdecus -oris *n*	disgrace
dē-dūcere	lead away, remove
dē-ferre	bring down, put down

dē-ficere -iō -fēcisse -fectum	fail, falter, terminate
dē-fīgere	fasten
dē-icere -iō -iēcisse -iectum	throw down
dein *adv* = deinde	afterwards, then
dē-lābī -lāpsum	fall, slip down
dēlectāre (-ārī)	delight, please
dēlicātus -a -um	elegant, fastidious
dēliciae -ārum *f pl*	delight, favorite, pet
dē-mandāre	entrust
dē-minuere	diminish, lower
dē-mittere	drop, lower
dēnārius -ī *m*	silver coin (= 4 *sēstertiī*)
d. aureus = aureus -ī *m*	gold coin (= 100 *sēstertiī*)
dēnique *adv*	finally, at last
dē-pendēre	hang down
dēpraesentiārum *adv*	here and now
dē-precārī	beg (pardon), entreat
dē-prehendere -disse -ēnsum	catch, surprise
dē-rīdēre -sisse -sum	make fun of, mock
dē-scendere -disse	go down, come down
dē-sinere -siisse	finish, stop
dē-sistere -stitisse	leave off, cease
dēsomnis -e	sleepless
dē-spoliāre	strip
dēstināre	decide
dē-tergēre -sisse -sum	wipe off
dē-trahere -xisse -ctum	pull off
dē-vorāre	swallow up
dexter -era -erum	right, *f* right hand
diārium -ī *n*	daily allowance
dictō citius	sooner than spoken
dī-dūcere	draw apart, open wide
dif-fundere	spread, expand, cheer
digitus -ī *m*	finger
dīligentia -ae *f*	carefulness, thrift
dīmidius -a -um	half
dī-mittere	send away, let go
dipundiārius -a -um	worth 2 *assēs,* worthless
dīrēctus -a -um	straightforward
dis-cumbere -cubuisse	lie down a table
dis-currere	run about
dis-cutere -iō -cussisse -cussum	shake off, dispel
dispēnsātor -ōris *m*	treasurer, accountant
dis-pōnere	arrange
dis-silīre -uisse	burst
di-stinguere -stīnxisse -stīnctum	distinguish, mark off
dis-torquēre	twist, wring
cōgitātiōnem d.	rack one's brain
dis-tribuere -uisse -ūtum	distribute
dīversus -a -um	separate, opposite
dīves -itis *adj*	rich
dīvitiae -ārum *f pl*	riches
doctus -a -um	learned, clever
domesticus -a -um	domestic, familiar
dominicus -a -um	of the master
domūsiō -ōnis *f*: ad/in domūsiōnem	for household use, to meet one's needs
domāre -uisse -itum	tame, domesticate
dōnec	until
dōnāre	give, grant, forgive
dubium: sine dubiō	without doubt, certainly
ducēnārius -a -um	weighing 200 pounds
dūcere	swill, drink; perform
dūdum *adv*: iam dūdum	some time ago, just now, already
duo-virī -ōrum *m pl*	board of two, chief municipal magistrates

E

ēbrietās -ātis *f*	drunkenness
ēbrius -a -um	drunk
ē-bullīre, animam ē.	breathe one's last
echīnus -ī *m*	sea-urchin
ē-dere -didisse -ditum	publish
ēditiō -ōnis *f*	edition
ef-ferre ex-tulisse ē-lātum	carry/bring out, carry out for burial, bury
ef-ficere -iō -fēcisse -fectum	form, represent
ef-flāre	blow out, blather
ef-fluere	(allow to) flow out
ef-fringere -frēgisse -frāctum	break open
ef-fugere	escape, run away, avoid
ef-fundere -fūdisse -fūsum	pour out, shed, spill, *pass* flow out
effūsus -a -um	unrestrained, effusive
ēheu	alas!
eius-modī	of that kind, such
ēlēctiō -ōnis *f*	choice
ēlēctus -a -um	choice, picked
ēlegāns -antis *adj*	refined, elegant
ēlegantia -ae *f*	good taste, elegance
ēlixus -a -um	boiled
ēloquēns -entis *adj*	eloquent
ēloquentia -ae *f*	eloquence
ē-lūdere -sisse -sum	deceive, mock
embolum -ī *n*	beak of a ship, ram
emere ēmisse ēmptum	buy
ē-mittere	send out, let out
ēmptīcius -a -um	bought, purchased
epidīpnis -idis *f*	dessert, savory
epigramma -atis *n*	epigram
epulum -ī *n*	public feast, banquet
ē-rigere -rēxisse -rēctum	lift, erect
ē-ripere -iō -ripuisse -reptum (+*dat*)	snatch away, deprive, deliver
errāre	be mistaken
error -ōris *m*	wandering
ē-rubēscere -buisse	blush, feel ashamed
ē-ruere -ruisse -rutum	dig up, pluck out
essedārius -a -um	fighting from a chariot
essedārius -ī *m*	chariot fighter
essedum -ī *n*	war-chariot
est tē vidēre?	nice to see you!

ēsurītiō -ōnis *f*	hunger, famine
etiam-num = -nunc	still, yet
eurīpus -ī *m*	channel
ē-venīre	happen, come about
ē-vītāre	avoid
ē-volāre	fly out
ex-candēscere -duisse	flare up
ex-catarissāre	clean out
ex-cellēns -entis *adj*	outstanding, excellent
excelsus -a -um	lofty, high
excerptum -ī *n*	extract, excerpt
excessus -ūs *m*	departure, death
ex-cidere -disse	fall, drop (out/off)
(ē memoriā) excidere	be forgotten
ex-cīdere -sisse -sum	cut out
ex-cipere -iō -cēpisse -ceptum	catch, pick up, take up, applaud
ex-clāmāre	cry out
ex-clūdere -sisse -sum	bring out, uncover
exemplar -āris *n*	copy, transcript
ex-ercēre	exercise, carry on
ex-hibēre	display, impersonate
ex-hortārī (*perf* -āvit)	encourage, urge
ex-interāre	disembowel
exitus -ūs *m*	way out, conclusion, end
ex-onerāre	unload, relieve
ex-opīnissāre	think
ex-ōrāre	pray for, persuade
ex-ōrdīrī -ōrsum	begin
ex-ōrnare	adorn, decorate
ex-pavēscere -pāvisse	be frightened
expectātiō -ōnis *f*	expectation
ex-pedīre	provide, offer for sale
ex-(s)pīrāre	expire, die
ex-plānāre	explain
ex-plicāre	unfold, explain
ex-pōnere	relate, describe
ex-primere -pressisse -pressum	press out, elicit, express, reproduce
expudōrātus -a -um	shameless
ex-(s)puere	spit
ex-sonāre	resound
ex-surgere	stand up
ex-tendere sē	stretch, exert oneself
ex-torquēre -sisse -tum	wrench, twist
extrēmus -a -um	utmost, last; the end of, the edge of
ex-uere -uisse -ūtum	strip

F

faba -ae *f*	bean
faber -brī *m*	artisan, smith
fābula -ae *f*	tale, talk
facere: ad sē facere	appropriate
facere +*gen*	esteem, value
(assem) facere	make, earn
facere (suā rē causā)	relieve oneself
faciēs -ēī *f*	face
factiō -ōnis *f*	band, troop, party
faenerāre	lend money at interest
Falernus -a -um, *n*	Falernian (wine)
fallere fefellisse falsum (fefellitum)	deceive, trick
famēs -is *f*	hunger
familia (gladiātōria)	team, troop
familiāris -is *m*	close friend
fāmōsus -a -um	noted, notorious
farcīre -sisse -tum/-sum	stuff
farīna -ae *f*	meal, flour
fascia -ae *f, pl*	ribbon, band, *pl* puttees
nostrae fasciae	one of our set
fascis -is *m*	bundle (of rods)
fascēs et secūrēs	(symbols of power)
fastīdīre	scorn, disdain
fatuus -a -um	foolish, silly
favor -ōris *m*	goodwill, favor, support
favus -ī *m*	honeycomb
fēlīcitās -ātis *f*	good fortune, luck
ferculum -ī *n* (-us -ī *m*)	dish, course
fermentum -ī *n*	yeast, 'germ'
ferrūmināre	solder
fervēns -entis *adj*	scalding hot, boiling
fervēre	boil
fēstus -a -um, diēs f.	holiday, festival
fētēre = foetēre	stink
fīcēdula -ae *f*	beccafico, fig-pecker
fīcus -ūs *f*	fig
fīgere -xisse -xum	fasten
figūra -ae *f*	figure, form, plan
figūrāre	form, mold
fīliolus -ī *m*	little son
fīlum -ī *n*	thread
bonō fīlō	'made of good stuff'
fimbriae -ārum *f pl*	fringe
fingere finxisse fictum	imagine, suppose
fīnīre	end, finish
firmus -a -um	firm, well-established
flectere -xisse -xum	bend
flēre -ēvisse	weep, cry
flūctus -ūs *m*	wave, flood, flux
fluere -ūxisse	flow
follis -is *m*	bag, sack
forās *adv*	out, outside
forsitan	maybe, perhaps
forte	by chance, accidentally
fortitūdō -inis *f*	strength
fortūnae -ārum *f pl*	fortune, wealth
fortūnātus -a -um	fortunate, lucky
forum -ī *n*	public square, market
frangere sē	relent
frequēns -entis *adj*	frequent
frequentia -ae *f*	numerous people
frīgida -ae *f*	cold water
frīgidārius -a -um	for cold water
frīgidus -a -um	cold
frīgus -oris *n*	cold
frōns -ontis *f*	forehead, front
frūgī *adj indecl*	honest, thrifty
frūgālis -e	honest, thrifty
frūgālitās -ātis *f*	thriftiness, temperance

frūnīscī	enjoy
frustum -ī *n*	scrap, morsel
fugitīvus -ī *m*	runaway slave
fulcipedia -ae *f*	stuck-up hussy
fulcīre -sisse -tum	support, prop up
fullō -ōnis *m*	fuller, launderer
fulmen -inis *n*	thunderbolt, diatribe
fundus -ī *m*	country estate, farm
fūnebris -e	funerary
fūnus -eris *n*	funeral
furnus -ī *m*	oven
furor -ōris *m*	madness, fury, rage
fūrtim	stealthily, secretly
fustis -is *m*	club, cudgel

G

galbinus -a -um	greenish-yellow
galea -ae *f*	helmet
galeātus -a -um	wearing a helmet
gallicinium -ī *n*	cockcrow
gallīna -ae *f*	hen
gallīnāceus -a -um	poultry-, hen's
gallus (gallīnāceus) -ī *m*	cock, rooster
garrīre	chatter, jabber
garum -ī *n*	fish sauce, dressing
gastra -ae *f*	jar
gaudēre	rejoice, be pleased
gaudimōnium -ī *n*	joy
gausapa -ae *f*	woolen cloak
gausapātus -a -um	[?] (wearing a *gausapa*)
gemere -uisse	groan
genesis -is *f*	nativity, horoscope
genius -ī *m*	tutelary deity of a person
genū -ūs *n*	knee
genus -eris *n*	kind, family
gesticulārī	mime, gesticulate
gingiliphō!	[?] (an outcry)
gizeria -ōrum *n pl*	giblets
gladiātor -ōris *n*	gladiator
gladiātōrius -a -um	gladiatorial
gladius -ī *m*	sword
glāns -andis *f*	acorn
glīs -īris *m*	dormouse
glōriōsus -a -um	boastful, glorious
gradus -ūs *m*	step, rung
grandis -e	big, large
grānum -ī *n*	grain
grātia -ae *f*	favor
grātiam referre	make requital, repay
grātiās agere (+*dat*)	thank (for)
gravitās -ātis *f*	gravity, dignity
gremium -ī *n*	lap, bosom
gressus -ūs *m*	step, *pl* feet
grex gregis *m*	flock, herd, troop
gurges -itis *m*	whirlpool, deep
gustāre	taste, eat hors d'œuvre
gustātiō -ōnis *f*	hors d'œuvre
gustātōrium -ī *n*	tray, platter
gustus -ūs (-ī) *m*	tasting, taste
nōn mī gustī fuit	'didn't bother me'

gypsāre	seal with gypsum
gypsum -ī *n*	gypsum

H

habitāre	live, dwell
hāc *adv*	this way
harundō -inis *f*	reed, limed twig
haurīre -sisse -stum	draw off, ladle out
hēpatia *n pl*	liver
herba -ae *f*	grass
hērēditās -ātis *f*	inheritance
hērēs -ēdis *m/f*	heir
herī *adv*	yesterday
heu	alas!
hilaris -e	cheerful, gay
hilaria *n pl*	cheerfulness
hilaritās -ātis *f*	cheerfulness, gaiety
hinc	from here, hence, now
hinc atque illinc	from/on both sides, in all directions, crisscross
historicus -ī *m*	historian
histriō -ōnis *m*	actor
hōc: et hōc et illōc	in both places
holus -eris *n*	vegetable
homunciō -ōnis *m*	human being, man
honestus -a -um	honorable
honōrāre	honor
hōrologium -ī *n*	sundial or water-clock
horreum -ī *n*	barn
horribilis -e	dreadful, horrible
hortus -ī *m*	garden, *pl* country house
hospes -itis *m*	guest, guest friend
hospitārī	put up (as a guest)
hospitium -ī *n*	guest friendship, accommodation
hūmānitās -ātis *f*	human nature, kindness
humilis -e	low, lowly, mean
hydraulēs -ae *m/f*	water-organ player
hydraulus -ī *m*	water-organ

I

iactāre	toss, boast of, prate on
iactātiō -ōnis *f*	boasting
iactūra -ae *f*	loss
iānua -ae *f*	door
Iānuārius (mēnsis) -ī *m*	January
kalendae Iānuāriae	1st January
iātralīptēs -ae *m*	masseur
ideō	therefore
iēiūnium -ī *n*	fasting, fast
ignōscere -ōvisse +*dat*	forgive
illinc (*see* hinc atque i.)	from there
illōc	there
illūc	to that place, there
hūc atque illūc	to and fro
imitārī	imitate
imminēre +*dat*	overhang, bend over
im-mittere	throw (in), put (in)
immō *adv*	on the contrary, nay, indeed
im-pendere -disse -sum	pay, spend

imperiōsus -a -um	domineering
im-petrāre	obtain (by request)
im-pingere -pēgisse -pāctum	fix, dash, thrust
im-plēre -ēvisse -ētum	fill
im-pōnere	put (on), impose, confer
im-precārī +*dat*	pray for
improbāre	disapprove, object
improperāre +*dat*	blame
im-prūdēns -entis	foolish, inadvertent
īmus -a -um	lowest, bottom
in-audītus -a -um	unheard of
inaurātus -a -um	gilded
in-cendere -disse -sum	set fire to, kindle, inflame
incendium -ī *n*	fire
incēnsus -a -um	glowing
inceptus -a -um *part*	begun
inclīnāre	lean, *pass* decline
inclīnātiō -ōnis *f*	tilt, pressure
in-clūdere -sisse -sum	shut up, confine
in-commodus -a -um	unfavorable
in-cubāre	lie on, sit on
in-cumbere -cubuisse	lie down on, bend over
index -icis *m*	informer; list
indīligentia -ae *f*	negligence
in-doctus -a -um	unlearned, ignorant
indulgentia -ae *f*	thoughtfulness, kindness
ineptiae -ārum *f pl*	tomfoolery, frivolities
īn-fēlīx -īcis *adj*	unfortunate
īn-ferre	enter
īn-flāre	inflate, puff up
īn-fundere	pour
in-gemēscere -muisse	groan
ingeniōsus -a -um	clever, gifted
ingenium -ī *n*	ingenuity
in-gerere	say repeatedly
in-grātus -a -um	ungrateful
in-imīcus -ī *m*	enemy
īnsānīre	be mad
īn-scrībere	write on
īnscrīptiō -ōnis *f*	inscription, legend
īn-sequī	follow
īn-solēns -entis *adj*	haughty, arrogant
īnsolentia -ae *f*	arrogance
īn-speciōsus -a -um	unsightly, ill-looking
īn-spicere -iō -spexisse -spectum	examine, inspect, look at
īn-spuere	spit (into)
īnsula -ae *f*	block (of houses)
īnsulsus -a -um	dull, stupid
integer -gra -grum	intact, whole
intellegere *n indecl*	understanding, expertise
intentāre	direct, fix
intereā *adv*	meanwhile
inter-esse (+*dat*)	attend, be present
inter-īre	die (out), become extinct
inter-mittere	interrupt (temporarily)
inter-pellāre	interrupt
inter-pōnere	interpose
spatiō interpositō	after some time

interventus -ūs *m*	intervention
intestīna -ōrum *n pl* (-ae -ārum *f pl*)	intestines, entrails
in-tonāre -uisse	thunder, sound loudly
intrāre	enter
in-tremere	tremble, shake
intrō *adv*	in, inside
in-tuērī	look at, inspect
in-vādere -sisse -sum	set on, rush on
invenīre sē	find a way
in-vidēre +*dat*	envy
invītāre	invite, urge, attract
in-volvere	wrap up
iocārī	jest, joke
ipsima -ae *f*	the mistress
ipsimus -ī *m*	the master
īrāscī	get angry
īrātus -a -um	angry
iterāre	repeat
Iūlius (mēnsis) -ī *m*	July
kalendae Iūliae	1st July
iūmentum -ī *n*	daught animal (horse, mule)
iūrāre	swear
iūs iūris *n*	law, right; broth, sauce
iūs dīcere	pass sentence
iussū *abl*	order, command
iuvāre	help, benefit, gratify

K

kalendae -ārum *f pl*	the first (of the month)
k. Iānuāriae, k. Iūliae	1st January, 1st July

L

lābī lāpsum	slip. drop, fall
labōrāre	work, toil, suffer distress
labrum -ī *n*	lip
lābrum -ī *n*	large basin, bath
labyrinthus -ī *m*	labyrinth
lacerāre	tear, rend, 'murder'
lacte -is *n* = lac	milk
lacūnar -āris *n*	panel; *pl* paneled ceiling
lacus -ūs *m*	lake
laecasīn	fuck!
laedere -sisse -sum	injure
lāmentātiō -ōnis *f*	wailing, lamentation
lāna -ae *f*	wool
lānātus -a -um	covered with wool, wooly
lancea -ae *f*	spear, lance
laniō -ōnis *m* = lanius	butcher
lanista -ae *m*	trainer (of gladiators)
lanisticius -a -um	trained by a *lanista*
lanius -ī *m*	butcher
lanx -cis *f*	dish, plate
lapidārius -ī *m*	stone-cutter
lapideus -a -um	stone-, of stone
lārdum -ī *n* = lāridum	bacon
largiter	abundantly
larva -ae *f*	specter, skeleton
lasanum -ī *n* (-us -ī *m*)	lavatory, toilet
lassāre	tire, weary

lāticlāvius -a -um	worthy of a senator, lordly
lātifundium -ī *n*	large estate
lātrāns -antis *m*	dog
laudātiō -ōnis *f*	praise, eulogy
lautitia -ae *f*	elegance, luxury
lautus -a -um	fine, elegant, luxurious
lavāre lāvisse lautum	wash (oneself), have a bath
laxātus -a -um	loose
lectīca -ae *f*	litter
lectus -ī *m*	bed, couch
lēgāre	bequeath
lentus -a -um	slow, 'drawling'
leō -ōnis *m*	lion
lepus -oris *m*	hare
levāre	lift, raise
levis -e	light, inconstant
libellus -ī *m*	notice
libenter *adv*	with pleasure, gladly
sup libentissimē	with the greatest pleasure
lībera cēna	free/open feast [?]
līberālis -e	generous
līberālitās -ātis *f*	generosity
libēre: mihi libet	I feel like, I want
lībertās -ātis *f*	freedom, liberty
lībertīnus -ī *m*	freedman
lībertus -ī *m*	freedman
libīdō -inis *f*	desire, passion, lust
libitīnārius -ī *m*	(funeral) undertaker
libra *n pl* = librōs	books
lībra -ae *f*	balance, pound (327 g)
ligneus -a -um	wooden, of wood
lignum -ī *n*	wood
līmen -inis *n*	threshold, doorstep
linere lēvisse litum	smear, plaster
linteum -ī *n*	towel
lippus -a -um	bleary-eyed
liquēscere	become liquid, disintegrate
liquidus -a -um	liquid
līs lītis *f*	dispute, quarrel
lītigāre	litigate, quarrel
locāre	hire out, let
locusta marīna -ae *f*	lobster
longum erat	it would take too long
lōtus -a -um = lautus	washed; fine, delicious
lūcēre	shine
lucerna -ae *f*	lamp
lucrum -ī *n*	gain, profit
lūdere -sisse -sum	play
lūdus -ī *m*	game, play, show, *pl* fun
sibi lūdōs facere	enjoy oneself
lupīnum -ī *n*	lupin
lupātria -ae *f*	virago [?]
lupus -ī *m*	wolf
luscinia -ae *f*	nightingale
lūsus -ūs *m*	game
lutum -ī *n*	mud, dirt
luxuria -ae *f*	luxury, extravagance

M

māchina -ae *f*	sales platform (for slaves)

madeia perimadeia	(unexplained jingle)
maestus -a -um	sad
magistrātus -ūs *m*	magistrate
magnitūdō -inis *f*	size
māiestās -ātis *f*	dignity, majesty
māla -ae *f*	jaws
male-dīcere + *dat*	abuse, insult
mālicorium -ī *n*	apple rind
malignus -a -um	mean, grudging
mālum -ī *n*	apple
m. Pūnicum	pomegranate
m. Cydōnium	quince
mancipium -ī *n*	slave
mandūcāre	chew, eat
Mānii -ōrum *m pl*	[?]
manū mittere	manumit, emancipate, free
mappa -ae *f*	napkin, scarf
margō -inis *f*	border, edge, margin
marīnus -a -um	sea-
marmoreus -a -um	marble-
martiolus -ī *n*	hammer
massa -ae *f*	mass
matauitatau!	[?]
matella -ae *f*	chamber pot, 'bitch'
māteria -ae *f*	stuff, material
mathēmaticus -ī *m*	mathematician, astrologer
mattea -ae *f*	dainty dish, delicacy
matus -a -um	drunk, pickled
maxilla -ae *f*	jaw, *m* glutton
medicus -ī *m*	physician, doctor
medium: dē mediō	gone, far away
mehercules!	by Hercules!
mēiere mīnxisse	piss
mel mellis *n*	honey
meliusculus -a -um	better
meminisse + *gen/acc*	remember
mēnsa -ae *f*	table
mēnsae secundae	dessert
mentiō -ōnis *f*	mention
mentīrī	lie
mentum -ī *n*	chin
merīdiēs -ēī *m*	midday, noon
merō merīdiē	at high noon
meritum -ī *n*	merit
methodium -ī *n*	trick, artifice
mētīrī	measure
mīca -ae *f*	crumb
micāre	play morra
mīcārius -a -um	thrifty
mīliārium -ī *n*	milestone
mīllēsima -ae *f*	a thousandth
milva -ae *f*, milvus -ī *m*	kite
minerva -ae *f*	nature, capacity
minister -trī *m*	servant
ministrāre	serve, wait on
ministrātor -ōris *m*	servant, waiter
minūtālia -ium *n pl*	small things, trifles
minūtus -a -um	small, tiny
mīrābilis -e	marvelous, wonderful
miscellāneus -a -um	mixed

miscēre -uisse mixtum	mix
misellus -a -um	poor, wretched
miserērī +*gen*	have pity on, pity
missiō -ōnis *f*	release, liberation, pardon
mītis -e	mild, gentle
mittere	allow to go, release
mixcix	niggardly [?]
mōbilis -e	movable
modius -ī *m*	peck (8.75 l)
mola -ae *f*	millstone, mill
molere -uisse -itum	grind
molestus -a -um	troublesome, annoying
mōmentum -ī *n*	moment
mōnstrōsus -a -um	monstrous
monumentum -ī *n* (-i-)	monument, tomb
mora -ae *f*	delay
morae (*dat*) esse	cause delay
morbōsus -a -um	sickly
morbōsus in (+*acc*)	'keen on'
mordēre	bite, nip
mordicus *adv*	with the teeth
mucrō -ōnis *m*	point (of sword/knife)
mūla -ae *f*	mule
mulier -eris *f*	woman
mullus -ī *m*	mullet (a fish)
mulsum -ī *n*	honey wine, mead
mundus -a -um	clean, tidy, nice
mūnus -eris *n*	present, public show
muria -ae *f*	brine
mūs mūris *m*	mouse
musca -ae *f*	fly
mūstella -ae *f*	weasel
muttīre	mutter, murmur

N

nam (quidem)	and, again, besides
namque	for
nancīscī nactum	get, obtain
nardus -ī *m*	nard-oil
nārrātor -ōris *m*	narrator
nāscī nātum	be produced
nāsus -ī *m*	nose
natāre	swim
nātālis -is *m*	birthday
nātū: māximus nātū	oldest
naufragāre	be wrecked
nausea -ae *f*	nausea, loathing
nē (= nē quidem)	not even
nec minus	(and) also, likewise
nec nōn	(and) also, furthermore
nec-dum	and not yet
necesse habēre	be obliged to, have to
nectere -xisse -xum	attach, join together
neglegentia -ae *f*	carelessness
negōtiārī	do business, trade
negōtiātiō -ōnis *f*	business, trade
nēniae -ārum *f pl*	hobby
nēquam *adj indecl, sup* nēquissimus	worthless, bad
nesapius -a -um	ignorant
nesciō quī/quae/quod	some
nesciō quid	something
adv	for some reason
nihil: dē nihilō crēvit	started from scratch
nihilō minus *adv*	nevertheless, all the same
nīl = nihil	nothing
nivātus -a -um	cooled with snow
nōmenclātor -ōris *m*	announcer
nōmināre	name, call, speak of
nota -ae *f*	mark, sign, note
notāre	mark, note
novendiāle -is *n*	funeral feast
novitās -ātis *f*	novelty
nūdāre	strip, bare
nūgae -ārum *f pl*	idle talk, nonsense
oblītus nūgārum	'turning serious'
nūgāx -ācis *adj*	foolish, clumsy
numerāre	count
numerus: ad numerum	rhythmically, in time
nummus -ī *m*	coin, *pl* money
num-quid = num	...?
nūntiāre	announce, report
nusquam	nowhere
nūtrīcāre	nourish
nux nucis *f*	nut

O

ob-dūcere	swallow, drink
ob-īre (suprēmum diem)	meet one's death, die
ob-iter *adv*	in passing, incidentally
ob-iūrgāre	chastise, punish
ob-ligāre	oblige
oblīvīscī -ītum (+*gen*)	forget
obrussa -ae *f*	fine gold
obsōnātor -ōris *m*	caterer
obsōnium -ī *n*	provisions, victuals
occāsiō -ōnis *f*	opportunity, chance
occupāre	occupy
oc-currere -risse	meet
oclopeta -ae *f*	[?]
ocrea -ae *f*	greave
per scūtum per ocream	'by hook or by crook'
octingentī -ae -um	eight hundred
oculus:	
ab oculō legere	read at sight
in oculīs ferre	cherish
ōdarium -ī *n*	song, ditty
of-fendere -disse -sum	hurt, annoy, displease
officiōsus -a -um	dutiful, attentive
olere = olēre	smell
oleum -ī *n*	oil
ol-facere	smell
ōlim ōliōrum	a long time ago
olīva -ae *f*	olive
onager -grī *m*	wild ass
onerāre	load
opem *acc*	aid, help
operae pretium	worth while
operam dare +*dat*	apply oneself to
operīre -uisse -rtum	cover, close

opīnārī	think
opportūnus -a -um	favorable
op-primere -pressisse -pressum	oppress
Orcus -ī *m*	the god of Hades, death
os ossis *n*	bone, *pl* 'mortal remains'
ōsculārī	kiss
ossucula -ōrum *n pl*	bones, dead body
ōstiārius -ī *m*	doorkeeper, porter
ostreum -ī *n*	oyster
ōtium: ōtiō *abl*	at leisure
ōvum -ī *n*	egg

P

paenitēre *impers*	regret
+*acc* paenitet mē	I regret
pāgina -ae *f*	page
palam *prep* +*abl*	in the presence of
palea	chaff
pallium -ī *n*	cloak, bathing wrap
palma -ae *f*	palm(-leaf), victory; date
palmula -ae *f*	palm-leaf
palumbus -ī *m*	wood-pigeon
pānis -is *m*	bread, loaf
pannus -ī *m*	cloth, rag
papāver -eris *n*	poppy, poppy-seed
pār paris *adj*	equal
parāre	acquire, buy
parātus -a -um	ready
parcere +*dat*	spare
parentālia -ium *n pl*	festival of the dead
pariēs -etis *m*	wall (of a house)
pariter	together, simultaneously
parōnychium -ī *n*	whitlow
paropsis -idis *f*	dish
partēs dīcere, IV/X	divide (by 4/10)
partīrī	share, distribute
parum bonus	not good enough
parvum: ex parvō	from poor circumstances
pāscere	feed
passus -a -um	spread out
ūvae passae	raisins
pataracina	[?]
patēre	be open, spread
paternus -a -um	paternal, (his) father's
patrimōnium -ī *n*	private fortune
patrōnus -ī *m*	former master
paulisper *adv*	for a short while
paululum *adv*	slightly
pauper -eris *adj*	poor
pavīmentum -ī *n*	paved floor
pāvō -ōnis *m*	peacock
pāvōnīnus -a -um	peafowl-
pax!	enough!
peccāre	make a mistake, do wrong
peccātum -ī *n*	mistake, offence
pecora -um *n pl*	sheep
pecten -inis *m*	comb, scallop
pecūlium -ī *n*	(a slave's) money, fortune
pecūniōsus -a -um	rich, wealthy
pellis -is *f*	skin, hide
pelvis -is *f*	bowl
pendere pependisse pēnsum	weigh
pendēre	hang
pēnsum -ī *n*	(allotted) work, task
penthiacum -ī *n*	hash [?]
per-bonus -a -um	very good
per-coquere	cook thoroughly
per-currere	run
percussor -ōris *m*	assassin
per-cutere -iō -cussisse -cussum	strike, hit, knock at
per-dūcere	bring, lead
perduelliō -ōnis *f*	treason
per-fodere -iō -fōdisse -fossum	pierce, stab, pick
per-fundere	pour over, overspread
pergula -ae *f*	penthouse, shed
perīclitārī	be at risk, be on trial
perīculum -ī *n*: meō -ō	at my risk, 'I'll guarantee'
periscelis -idis *f*	anklet
peristasis -is *f*	theme
perītus -a -um	experienced
per-legere	read (through)
per-mittere	allow, permit
perna -ae *f*	ham
perperam *adv*	wrongly, amiss
per-sequī (oculīs)	go over, inspect
per-sevērāre	keep on, persist
per-suādēre +*dat (acc)*	persuade
per-tinēre ad	concern, relate to
per-tundere -tudisse -tūsum	make a hole in, crack
pessimē mihi erat nē	I was very worried that
petauristārius -ī *m*	acrobat
phaecasia -ae *f*	fine Greek shoe
phalerae -ārum *f pl*	medals, decorations
phalerātus -a -um	decorated with medals
phantasia -ae *f*	fancy
phiala -ae *f*	dish, plate
philologia -ae *f*	literature
philosophus -ī *m*	philosopher
pīca -ae *f*	jay
pictor -ōris *m*	painter
pictūra -ae *f*	painting, picture
pila -ae *f*	ball
pilleus -ī *m*	cap, hat
pilleātus -a -um	wearing a cap [?]
pilus -ī *m*	hair
pilī facere	not care a straw about
pingere pīnxisse pictum	paint
pinguis -e	fat
pinna -ae *f*	feather, toothpick, wing
pīnus -ūs *f*	pine
piper -eris *n*	pepper
piperātus -a -um	peppery
pisciculus -ī *m*	small fish
piscīna -ae *f*	fishpond, pond, pool
pistor -ōris *m*	baker

pistōrius -a -um	baker's
pistrīnum -ī *n*	bakery
pīsum -ī *n*	pea, peas
pittacium -ī *n*	label
pius -a -um	dutiful
plācāre	conciliate, calm
placenta -ae *f*	cake
placēre sibi	be complacent
plāga -ae *f*	blow, wound, gash
plānē	clearly, absolutely, quite
plangere -xisse -ctum	beat the breast, mourn for
plaudere -sisse	clap, applaud
plausus -ūs *m*	clapping, applause
plōrāre	cry, wail, bewail
pluere -uisse (plovēbat)	rain
plumbum -ī *n*	lead
plūs minus	more or less
pluvia -ae *f*	rain
pōculum -ī *n*	cup
poēta -ae *m*	poet
pollex -icis *m*	thumb
polymitus -a -um	damasked
pōmum -ī *n*	fruit
ponderōsus -a -um	weighty, massive
pondus -eris *n*	weight
pondō *indecl*	pound (327 g)
ponticulus -ī *m*	little bridge
porcellus -ī *m*	piglet, sucking-pig
porcus -ī *m*	pig
por-rigere -rēxisse -rēctum	stretch out, hold out, offer
porrō *adv*	further, besides
portentum -ī *n*	portent, trick
porticus -ūs *f* (*m*)	portico, colonnade
poscere poposcisse	demand, call for
possidēre	own, possess
postis -is *m*	doorpost
pōtāre	drink
pote (potest): nōn pote valdius quam	exceedingly
potentia -ae *f*	power
potestātem facere	give a chance
pōtiō -ōnis *f*	drink
pōtiuncula -ae *f*	little drink, gulp
prae *prep* +*acc*	in view of, because of
prae-cēdere	go in front, precede
praeceps -cipitis: in p.ī	on the brink of disaster
praeceptum -ī *n*	instruction, order
prae-cīdere	cut off
praecipuē	especially
praedicāre	declare, call
praedium -ī *n*	estate
praefiscinī	it is safe to say
prae-pōnere +*dat*	put in charge of
prae-stāre	furnish, supply
praestō esse	be ready, stand by
praeter-īre	omit, pass over
praetexta -ae *f*	toga with purple border
praetextātus -a -um	wearing the *praetexta*
praetor -ōris *m*	chief municipal magistrate

praetōrius -a -um	praetor's
prasinātus -a -um	in green
prasiniānus -ī *m*	'green-fan' at the Circus
prasinus -a -um	green, *m* one of the 'green' charioteers at the Circus
praxis -is *f*: -im habēre	demonstrate
precārium -ī *n*	[?]
precēs -um *f pl*	prayers
pretiōsus -a -um	precious
prīdem: iam prīdem	long ago
prī-diē *adv, prep* +*acc*	the day before
prīmitiae -ārum *f pl* : ā prīmitiīs	from the beginning, thoroughly
prīmitus *adv*	at first
prīncipium -ī *n*	beginning
prō *prep* +*abl*	according to, in view of
probāre	approve of, test
procella -ae *f*	storm, trouble
prō-clāmāre	cry out, proclaim, exclaim
prō-cumbere -cubuisse	prostrate oneself
prō-currere -risse	run forward
prōcūrātor -ōris *m*	manager
prōd-īre -iisse	go forward
proeliārī	fight
prō-ferre	bring forth, fetch out
prō-icere -iō -iēcisse -iectum	throw forth
prōmulsidāre -is *n*	tray, platter
propīn *n indecl*	welcoming glass, apéritif
propitius -a -um	propitious
prō-pōnere	exhibit
proprius -a -um	own, peculiar, appropriate
prō-scrībere	announce for sale
prō-sequī	accompany, attend, honor
prōspectus -ūs *m*	view, prospect
in prōspectū	[?] (on the menu?)
prō-vidēre	provide for, see to
proximē	lately
prūnum -ī *n*	plum
pūblicāre	make public
pūblicātus -a -um	general
pūblicum: in pūblicō	in public
pudērī *dep* = pudēre	be ashamed
pullārius -ī *m*	pederast
pullus -ī *m*	young, chicken
pulsāre	strike, hit, beat
pultārius -ī *m*	pot
pulvīnāris -e	[?] (slanderous?)
pulvīnus -ī *m*	cushion
pūrgāmentum -ī *n*	rubbish, filth
pūrgāre	clean
pīsum pūrgāre	shell peas
pusillus -a -um	tiny
putāmen -īnis *n*	shell, pod
pūtidus -a -um	rotten, stinking, foul
pyxis -idis *f*	small box, casket

Q

quā *adv*	where, as far as
quā-cumque	wherever

quadrāgēsimus -a -um	fortieth
quadrāns -antis *m*	small copper coin (= ¼ *as*)
quadrāre	fit in
quadrātus -a -um	square
omnia -a currunt	everything goes smoothly
quadringentī -ae -a	four hundred
quam +*sup* (plūrima)	as (much) as possible
quater *adv*	four times
quattuor-decim	fourteen
quem-ad-modum	in what way, how, as
querī questum	complain
quic-quam =quid-quam	anything
quic-quid = quid-quid	whatever, all that
quid *adv*	why
nec quid nec quārē	who knows why and how?
quid multa?	to be brief
quiēs -ētis *f*	repose, peace
quiēscere -ēvisse	rest
quīngentī -ae -a	five hundred
quisquilia *n pl*	worthless stuff, trash
quō-cum	with whom
quod: nōn/nec est quod	there is no reason to
quō-modo = ut	as, like
quotīdiē = cotīdiē	every day
quotiē(n)s-cumque	every time, as often as
quotus -a -um	which (in number)

R

rādere -sisse -sum	scrape, shave
rāna -ae *f*	frog
rāpa -ae *f*	turnip
raptim	hurriedly
ratiō -ōnis *f*	account
ratiōcinārī	keep accounts
rē vērā	in fact, in reality
recitāre	read aloud, recite
re-clīnāre	lean back
re-creāre	restore, revive
rēctā *adv*	straight
rēctus -a -um	erect, upright
re-cumbere -cubuisse	lie down, recline
red-dere -didisse -ditum	give back, return, render
red-imere -ēmisse -ēmptum	buy back
re-ferre rettulisse -lātum	bring back, report, relate
re-ficere -iō -fēcisse -fectum	restore, *pass* recover
re-laxāre	relax
religiōsus -a -um	godfearing, religious
reliquiae -ārum *f pl*	remnants, remains
re-mittere (poenam)	remit
rēnēs -ium *m pl*	kidneys
repente *adv*	suddenly
re-petere (pilam)	make for again, pick up
re-plēre -ēvisse -ētum	fill
re-pōnere cubitum	lie down to dinner again
re-porrigere	hand back
repositōrium -ī *n*	serving table, platter
re-quiēscere	rest, lie at rest
re-salūtāre	return a greeting
re-solvere	undo, unfasten
re-spicere -iō -spexisse -spectum	look back, look round at
re-spondēre	react, function
re-stāre	remain, be left
re-stringere	tie behind one's back
re-supīnāre	bowl over
rēte -is *n*	net
rēticulus -ī *m*	small net, hairnet
retrō-versus *adv*	backward
re-vocāre	invite again
rhētor -oris *m*	rhetorician
rīdiculum -ī *n:* per r.	in fun, for a joke
ringī	show the teeth
rīsus -ūs *m*	laughter, laugh
rīxa -ae *f*	brawl
rīxārī	wrangle, brawl
rogāre	ask, invite
rogus -ī *m*	pyre
rōstrum -ī *n*	beak, snout
rotundus -a -um	round
rubor -ōris *m*	blush
rubricātus -a -um	with headings in red
russeus -a -um	red-dyed
rūsticus -ī *m*	peasant

S

sacculus -ī *m*	moneybag, purse
saeculum -ī *n*	century
sagittārius -ī *m*	archer
salāx -ācis *adj*	lascivious
salīva -ae *f*	spittle, saliva
saltāre	dance
saltātiō -ōnis *f*	dancing
saltem	at least
salūtāre	greet
salvus -a -um	safe, unharmed, alive
sānē *adv*	certainly, really
sanguis (-en) -inis *n*	blood
sanguinem mittere	bleed, slaughter
sangunculus -ī *m*	black-pudding
sapa -ae *f*	must
sapere -iō -īvisse	taste of
saplūtus -a -um	filthy rich
satis-facere	satisfy
satius *adv comp*	better
satur -ra -rum	satiated
Sāturnālia -ium *n pl*	festival of Saturn (in Dec.)
satyrus -ī *m*	satyr
saucius -a -um	wounded, tipsy
scaena -ae *f*	scene, spectacle
scālae -ārum *f pl*	ladder
scelerātus -a -um	criminal, vicious
schēma -ae *f*	circumlocution
scholasticus -ī *m*	student, scholar
scīlicet	naturally, to be sure
scindere -idisse -issum	tear apart, carve
scīscitārī	inquire, ask
scissor -ōris *m*	carver
scōpae -ārum *f pl*	broom

scordaliae -ārum *f pl*	dissension, brawling
scorpiō -ōnis *m*	scorpion
scriblīta -ae *f*	tart
scrūta scīta *n pl*	odds and ends
scrūtārī	search
scrōfa -ae *f*	sow
sculpere -psisse -ptum	carve
scūtum -ī *n*	shield
scyphus -ī *m*	drinking-vessel, goblet
secāre -uisse -ctum	cut, gash
sēcrētō *adv*	in private, secretly
secundum *prep +acc*	along, beside
secūris -is *f*	axe
sē-dūcere	draw aside
sē-lībra -ae *f*	half a *lībra* (½ lb)
semel	once
sēmen -inis *n*	seed
sēmis -issis *m*	half an *as*
sempiternō *adv*	eternally, for ever
sententia -ae *f*	decision, sentence
sēplasium -ī *n*	ointment (from Capua)
sepulcrum -ī *n*	tomb
sērō *adv*	late
servāre	reserve, observe
servīlis -e	slave-, slave's
servulus -ī *m*	young slave
sessōrium -ī *n*	[?] (sitting-room?)
sēstertiārius -a -um	worth 1 sesterce, worthless
sēstertius -ī *m*	sesterce (brass coin)
decem sēstertiōrum	worth 10 sesterces
(deciēs) sēstertium	(10 ×) 100.000 sesterces
sevēritās -ātis *f*	sternness, severity
sēvir -ī *m*	one of board of six
sēvir (Augustālis)	priest of cult of Augustus
sēvirātus -ūs *m*	office of *sēvir*
sexennis -e	six years old
Sextīlis (mēnsis) -is *m*	August
VII kalendās Sextīlēs	26 July
siccāre	dry
siccitās -ātis *f*	dryness, drought
siccus -a -um	dry, sober, temperate
signa (XII)	signs (of the zodiac)
significāre	indicate
silentium -ī *n*	silence
silīgineus -a -um	made of wheat (flour)
silīgō -inis *f*	wheat (flour)
silvāticus -a -um	wood-
singulī -ae -a	one each
sinister -tra -trum	left
sinistra -ae *f*	left hand
sinus -ūs *m*	breast, bosom
sōbrius -a -um	sober
solea -ae *f*	sandal
soleātus -a -um	wearing sandals
solidē	solid, without cavity
solidus -a -um	solid, full, complete
solium -ī *n*	throne, bath-tub
solium Iovis tenēre	be at the height of fortune
somniāre/-rī	dream (of)
sonāre -uisse	sound, rumble
sonus -ī *m*	sound, 'resonance'
sophōs *adv*	bravo!
sorbilis -e	able to be sucked, liquid
spadō -ōnis *m*	eunuch
spargere -sisse -sum	scatter, sprinkle
spatium -ī *n*	time, interval
spatiō ... interpositō	after a ... time
speciōsus -a -um	good-looking, beautiful
spectāculum -ī *n*	spectacle, show
spīna -ae *f*	thorn
spīritus -ūs *m*	breath
spissus -a -um	dense, thick
spōnsiō -ōnis *f*	wager
sportella -ae *f*	small basket
spuere -uisse	spit
spūtum -ī *n*	spittle
staminātus -a -um	[?]
statēra -ae *f*	balance
statua -ae *f*	statue
statunculum -ī *n*	statuette
stēla -ae *f*	pillar, tombstone
stēliō -ōnis *m*	gecko, cheat
stercus -oris *n*	dung, muck
sterilicula -ae *f*	womb of a young sow
sternere strāvisse strātum	spread (with blankets)
stertēia -ae *f*	snorer
stertere	snore
stola -ae *f*	long robe of matrons
stolāta	wearing a *stola*
stomachus -ī *n*	stomach
strabō -ōnis *m*	one who squints
strāgula -ae *f*	bedspread, funeral pall
strātum -ī *n*	coverlet, saddle-cloth
strepitus -ūs *m*	noise
stringere -īnxisse -ictum	draw, unsheathe
stropha -ae *f*	trick
strūctor -ōris *m*	arranger of dishes
studiōsus -a -um	interested, engaged
stultus -a -um	stupid
stupēre	be astonished (at)
suādēre -sisse	urge, advise
suāvis -e	pleasant, sweet, tasty
adv suāviter -ius: s. esse, s. sibi facere	enjoy oneself
subalapa	[?] (egocentric?)
sub-aurātus -a -um	gilt
sub-dūcere	steal (from)
sub-icere -iō -iēcisse -iectum	place under, substitute
sub-inde	presently, promptly
sub-īre -eō -iisse	come in to relieve
subitō *adv*	suddenly
sub-ol-facere	scent
sub-ōrnāre	equip, dress up
sub-rīdēre -sisse	smile
sub-sequī	follow close behind
subsessor -ōris *m*	hunter who lies in wait
subtīlitās -ātis *f*	subtlety, meticulousness
suburbānum -ī *n*	country estate near the city

suc-cingere -xisse -ctum	gird
succīnctus cingulō	with a belt round the waist
sūcōsus -a -um	juicy, rich
sūdāre	sweat
sūdārium -ī *n*	napkin
sūdor -ōris *m*	sweat
suf-ficere -iō -fēcisse -fectum	supply
suf-flāre	blow on
sūmen -inis *n*	sow's udder
summa -ae *f*: ad -am	to sum up, in short, in fact
summum: in summō	as the last course
supellecticārius -ī *m*	slave in charge of furniture
superbus -a -um	haughty
supervacuus -a -um	superfluous
supīna -ae *f*	hand turned palm upward
sup-pōnere	place under
sup-primere -pressisse -pressum	stop, check, suppress
suprā *adv*	on top
suprēmus -a -um	highest, last
sūs suis *m/f*	pig
suspicārī	guess, suspect
suspīciō -ōnis *f*	suspicion
sūsum *adv* = sūrsum	above, upstairs
symphōnia -ae *f*	band, music
symphōniacus -ī *m*	musician

T

tabula -ae *f*	board, tablet
tacēre	be silent
taeda -ae *f*	pine-wood, pine-resin
taeter -tra -trum	foul, horrible
tālus -ī *m*	ankle
tam-quam (sī)	just as, as if
tangomenas	[?]
taurulus -ī *m*	bull
taurus -ī *m*	bull
tegere tēxisse tēctum	cover
temerārius -a -um	reckless, thoughtless
temptāre	try, attempt
tenebrae -ārum *f pl*	darkness
tenēre (memoriā)	retain, remember
terebinthinus -a -um	of terebinth wood
terere trīvisse trītum	wear down, grind, thresh
tergēre -sisse -sum	dry
tessera -ae *f*	dice
testāmentum -ī *n*	testament
testiculus -ī *m*	testicle
texere -uisse -xtum	weave
thēbaica -ae *f*	kind of date
thēca -ae *f*	case, box
thēsaurus -ī *m* (-um -ī *n*)	treasure
thrētium -ī *n*	[?]
tībiae -ārum *f pl*	reed-pipe, flute
timidus -a -um	timid, fearful
tinea -ae *f*	moth
tintinnābulum -ī *n*	bell
titulus -ī *m*	title, label
tolerābilis -e	tolerable, bearable
tomāculum -ī *n*	sausage
tōmentum -ī *n*	stuffing
topanta *n pl*	all in all
toral -ālis *n*	coverlet
tormentum -ī *n*	torture, torment
torquēre -sisse -tum	twist, twine
tortor -ōris *m*	torturer
torus -ī *m*	bed, couch
tot-idem *indecl*	as many
totiē(n)s	so often
trabālis -e	beam-, used for beams
tractāre	handle, deal with, treat
trā-dūcere sē	give oneself away
tragoedia -ae *f*	tragedy
tragoedus -ī *m*	tragic actor
trā-icere -iō -iēcisse -iectum	transfix, pierce, transfer
trānsilīre -uisse	jump over, leap through
trāns-īre -eō -iisse	pass by
trānsversō, ex t.	unexpectedly
trecentiēs (centēna mīlia) sēstertium	300×100,000 (= 30 million) sesterces
tremere -uisse	tremble
tremulus -a -um	trembling, tremulous
trepidāns -antis	anxious, nervous
tribūnal -ālis *n*	platform
trīcae -ārum *f pl*	trifles, nonsense
triclīnium -ī *n*	dining-room
trīduum -ī *n*	three days
trīmus -a -um	three years old
tripudiāre	dance (a ritual dance)
trūdere	push, *pass* roll on
trulla -ae *f*	scoop, ladle
tuba -ae *f*	trumpet
tuērī (officium)	attend to
tumultuārī	make a commotion
tumultus -ūs *m*	commotion, turbulence
tunica -ae *f*	tunic
turba -ae *f*	turmoil, crowd
turbāre	disturb, upset
turdus -ī *m*	thrush
turtur -uris *m*	turtle-dove
tyrannus -ī *m*	tyrant

U

ūbertim	copiously
ubīque	everywhere
ūdus -a -um	wet
ultimō *adv*	finally
ultrā *adv*, nōn ultrā	no longer, no more
ultrō	of one's own accord
ululāre	howl
umbra -ae *f*	shadow, shade
umerus -ī *m*	shoulder
ūnā cum	together with
ungere ūnxisse ūnctum	smear, anoint
unguentārius -ī *m*	dealer in ointments
unguentum -ī *n*	ointment
unguis -is *m*	nail
ūniversus -a -um	whole, *pl* all

urbānitās -ātis *f*	humor, wit
urbānus -a -um	polished, smart, witty
urceātim	in jugfuls, in buckets
urceolus -ī *m*	small jug
urceus -ī *m*	jug, pitcher
urna -ae *f*	urn: ½ amphora (13 l)
urnālis -e	holding 1 *urna* (13 l)
ursīna -ae *f*	bear's meat
ursus -ī *m*	bear
ūsque	right (up to), thoroughly
ūsū venīre	happen
uter utris *m*	leather bag
utique	certainly, at least
utriculus -ī *m*	small leather bottle
ūva -ae *f*	grapes
ūvae passae	raisins

V

vacca -ae *f*	cow
vacillāre	stagger, totter
vacāre	be vacant, be unemployed
vafer -fra -frum	artful, cunning
valdē	strongly, extremely, very
valdius *adv comp*	more
nōn pote(st) v. quam	exceedingly
valē -ēte	goodbye
valēre	be valid, be worth
valētūdō -inis *f*	health
valvae -ārum *f pl*	door
varius -a -um	variegated, pied
vās -is *n, pl* vāsa -ōrum	vessel
vāsum -ī *n* = vās	vessel
vehemēns -entis *adj*	violent
vel	even
velit nōlit	whether he likes it or not
vēlum -ī *n*	sail
vel-utī = vel-ut	just as, just like, as if
vēn-dere -didisse	sell
vēnābulum -ī *n*	hunting-spear
vēnālicium -ī *n*	slave-market
vēnālis -e	for sale
vēnātiō -ōnis *f*	hunting
venātor -ōris *m*	hunter
vēnātōrius -a -um	hunting-
venēnārius -ī *m*	poison dealer
venerius -a -um	erotic, sexual
venetī -ōrum *m pl*	'the blue' (faction at the Circus races)
venter -tris *m*	belly, stomach
verba dare	deceive
verberāre	flog
vernāculus -a -um	home-bred, native
vernula -ae *m*	young home-born slave
vērō *adv*	indeed
verrere	sweep (out)
versāre	turn
versipellis -e	who changes into different forms
versus -ūs *m*	verse
vertebra -ae *f*	joint, vertebra
vēsīca -ae *f*	bladder
vestiārius -ī *m*	clothes dealer
vestīmenta -ōrum *n pl*	clothes
vestītus -a -um	clothed, dressed
vetāre (-uō) -uisse -itum	forbid, prohibit
vetulus -a -um	ageing
viātor -ōris *m*	traveler, messenger
vibrāre	move to and fro
vicem: in vicem	in return
+*gen*	instead of
vīcēsima -ae *f*	twentieth part, 5 per cent
vīcīnia -ae *f*	neighborhood
vīcīnus -a -um	neighboring, nearby
vīcus -ī *m*	street
vigilāre	stay awake, keep watch
vigilēs -um *m pl*	watchmen, firemen
vīlicus -ī *m*	farm-overseer
vīlis -e	cheap, common, simple
vincīre -nxisse -nctum	tie, bind
vīnārium -ī *n*	wine vessel
vīnea -ae *f*	vineyard, vine
vīpera -ae *f*	viper
vītālia -ium *n pl*	grave-clothes
vītālis -e	life-, death-
vītālis lectus	bier
vitellus -ī *m*	yolk
vitreus -a -um	made of glass, glass-
n pl	glassware
vitrum -ī *n*	glass
vitulus -ī *m*	calf
vocābulum -ī *n*	word
vocāre	invite
volāre	fly, pour
volitāre	fly about
voluptās -ātis *f*	pleasure, delight
vomere -uisse -itum	be sick, vomit
vōtum -ī *n*	desire, hope
vulpēs -is *f*	fox
vulva -ae *f*	sow's womb

Z

zēlotypus -a -um	jealous

THE 650 COMMONEST LATIN WORDS

A
ā/ab, from, of, by
abesse, be absent
abīre, go away
ac/atque, and, as, than
accēdere, approach
accidere, happen
accipere, get, receive
ācer, keen, active
ad, to, by, at, till
adesse, be present
adhūc, so far, still
adīre, go to, approach
adulēscēns, young man
aequus, equal
aetās, age
afferre, bring
ager, field
agere, drive, do
ait, says
aliēnus, someone else's
aliquī -qua -quod, some
aliquid, something
aliquis, someone
aliquot, some, several
alius, another, other
alter, one, the other
altus, high, tall, deep
amāre, love
amīcus, friend
āmittere, lose
amor, love
an, or, if
animus, mind, soul
annus, year
ante, in front of, before
anteā, before, formerly
aperīre, open
appellāre, call, address
apud, beside, near, by
aqua, water
arbitrārī, think, believe
argentum, silver
arma, arms
ars, art, skill
aspicere, look at, look at, but
atque/ac, and, as, than
auctor, author
audāx, bold, audacious
audēre, dare, venture
audīre, hear, listen
auferre, take away
augēre, increase
aureus, gold-, of gold
auris, ear
aurum, gold
aut, or
autem, but, however
auxilium, help
avis, bird
B
beātus, happy
bellum, war
bene, well
bonus, good
brevis, short
C
cadere, fall
caedere, beat, fell, kill
caelum, sky, heaven
campus, plain
capere, catch, take
caput, head
castra, camp
cāsus, fall, case
causa, cause, reason
cēdere, go, withdraw
celer, swift, quick
cēnsēre, think
centum, a hundred
certē, certainly, at any rate
certus, certain, sure
cēterī, the others
cibus, food
circā/circum, round
cīvis, citizen
cīvitās, state, city
clārus, bright, clear
claudere, shut, close
cōgere, compel, force
cognōscere, get to know
colere, cultivate
commūnis, common
cōnārī, attempt, try
cōnficere, make, finish
cōnsequī, follow, attain
cōnsilium, advice, plan
cōnstituere, fix, decide
cōnsulere, consult
contrā, against
convenīre, come together, meet
cōpia, abundance, lot
cornū, horn
corpus, body
crēdere, believe, trust
crīmen, accusation
cum + *abl*, with
cum, when, as
cupere, desire
cūr, why
cūra, care, anxiety
cūrāre, care for, take care
currere, run
D
dare, give
dē, from, of, about
dēbēre, owe, ought
decem, ten
deesse, be missing, fail
dēfendere, defend
deinde, next, then
dēns, tooth
deus, god
dīcere, say, call, speak
diēs, day
dignus, worthy
dīligēns, careful
discēdere, go away
discere, learn
diū, long
dīvidere, divide, separate
docēre, teach, inform
dolor, pain, grief
domī, at home
dominus, master
domus, house, home
dormīre, sleep
dubitāre, doubt
dubius, doubtful
dūcere, guide, lead
dulcis, sweet
dum, while, until
duo, two
dūrus, hard
E
ē/ex, out of, from, of
ecce, see, look, here is
efficere, make, effect
ego mē mihi, I, me
enim, for
eō, to that place, there
eques, horseman
equus, horse
ergō, therefore, so
ēripere, tear out, deprive
errāre, wander, stray
esse, be
et, and, also
etiam, also, even, yet
ex/ē, out of, from, of
exercitus, army
exīre, go out
exīstimāre, think
exspectāre, wait (for)
extrā, outside
extrēmus, last, extreme
F
facere, make, do
facilis, easy
fallere, deceive
falsus, false
fāma, report, rumor
familia, family, slaves
fātum, destiny, fate
fēlīx, fortunate, lucky
fēmina, woman
ferē, about, almost
ferre, carry, bring, bear
ferrum, iron, steel
ferus, wild
fidēs, trust, loyalty
fierī, be made, become, be done, happen
fīlia, daughter
fīlius, son
fīnis, boundary, end
flūmen, river
fōrma, form, shape
fortasse, maybe
fortis, brave
fortūna, fortune, lot
frangere, break, shatter
frāter, brother
fuga, flight
fundere, pour, shed
G
gaudēre, be glad
gēns, family, nation
genus, kind, race
gerere, carry, wear, do
glōria, glory
grātia, favor, gratitude, *pl* thanks
grātus, pleasing, grateful
gravis, heavy, weighty
H
habēre, have, hold, consider
haud, not
hic haec hoc, this
hīc, here
hinc, from here, hence
hodiē, today
homō, human being
honōs, honor
hōra, hour
hortārī, encourage
hostis, enemy
hūc, here, to this place
hūmānus, human
I
iacere, throw
iacēre, lie
iam, now, already
ibi, there
īdem, the same
igitur, therefore, so
ignis, fire
ille, that, the one, he
imāgō, picture
imperāre, command
imperium, command, dominion, empire
impōnere, place in/on
in, in, on, into, at
incipere,begin
inde, from there
īnfrā, below
ingenium, nature, character
ingēns, huge, vast
initium, beginning
iniūria, wrong
inquit, says, said
īnstituere, establish
īnsula, island
intellegere, understand
inter, between, among
interficere, kill
interim, meanwhile
interrogāre, ask
intrā, inside, within
invenīre, find
ipse, himself
īra, anger
īre, go
is ea id, he, she, it, that
iste, this, that
ita, so, in such a way
itaque, therefore
item, likewise, also
iter, journey, march
iterum, igain
iubēre, order, tell
iūdex, judge
iūdicium, judgement
iungere, join, combine
iūs, right, justice, law
iūstus, just, lawful
iuvenis, young man
L
labor, work, toil
laetus, glad, happy
latus, side
lātus, broad, wide
laudāre, praise
legere, read
levis, light, slight
lēx, law
liber, book
līber, free
licēre, be allowed
lingua, tongue, language
littera, letter
lītus, beach, shore
locus, place
longus, long
loquī, speak
lūna, moon
lūx, light
M
magis, more
magister, teacher
magnitūdō, size
magnus, big, large
māior, bigger, older
mālle, prefer
malus, bad, wicked
māne, (in the) morning
manēre, remain, stay
manus, hand
mare, sea
māter, mother
māximus, biggest
medius, mid, middle
melior, better
meminisse, remember
memoria, memory
mēns, mind
metuere, fear
metus, fear
meus, my, mine
mīles, soldier
mīlle, a thousand
minimus, smallest
minor, smaller
minus, less
mīrārī, wonder (at)
miser, unhappy
mittere, send, throw
modo, only, just
modus, manner, way
mollis, soft
monēre, remind, warn
mōns, mountain
morārī, delay, stay
morī, die
mors, death
mortālis, mortal
mortuus, dead
mōs, custom, fashion
movēre, move
mox, soon
multī, many
multitūdō, large number
multum, much
mūrus, wall
mūtāre, change
N
nam, for
nārrāre, relate, tell
nāscī, be born
nātūra, nature
nāvis, ship
nē, that not, lest, that
-ne, ...?
necesse, necessary
negāre, deny
negōtium, business
nēmō, no one, nobody

neque/nec, and/but not, nor
nescire, not know
neuter, neither
niger, black
nihil/nīl, nothing
nimis, too
nisi/nī, if not
nōbilis, well known, famous
nocēre, harm
nōlī, don't
nōlle, be unwilling
nōmen, name
nōn, not
nōndum, not yet
nōnne, ... not?
nōnnūllī, some, several
nōs nōbīs, we, us
nōscere, get to know; nōvisse, know
noster, our, ours
nostrum, of us
nōtus, known
novem, nine
novus, new
nox, night
nūdus, naked, bare
nūllus, no
num, ...?, if
numerus, number
numquam, never
nunc, now
nūntius, message, messenger
O
ob, on account of, for
occīdere, kill
octō, eight
oculus, eye
officium, duty, task
omnis, all, every
oportet, it is right, you should
oppidum, town
optāre, wish
optimus, best
opus, work
opus est, it is needed
ōrāre, pray, beg
ōrātiō, speech
orbis, circle, orbit
ōrdō, row, order
orīrī, rise, appear
ōrnāre, equip, adorn
ōs, mouth
ostendere, show
ōtium, leisure, peace
P
paene, almost, nearly
pār, equal
parāre, prepare, make ready
parentēs, parents
pārēre, obey
pars, part
parum, too little
parvus, little, small
pater, father
patī, suffer, bear
patria, native country
paucī, few, a few
paulum, a little, little
pāx, peace
pectus, breast
pecūnia, money
pēior, worse
pellere, push, drive off
per, through, by, during
perdere, destroy, ruin, waste
perficere, complete, accomplish
perīculum, danger
perīre, perish, be lost
pervenīre, get to, reach
pēs, foot
pessimus, worst
petere, make for, seek, ask for
piscis, fish
placēre, please
plēnus, full
plērīque, most
plūrēs, more
plūrimī, most
plūs, more
poena, punishment
pōnere, place, put
populus, people
porta, gate
posse, be able to
post, behind, after
posteā, later, afterward
posterus, next
post(eā)quam, after
postrēmus, last
potēns, powerful
potestās, power
potius, rather
praesēns, present
praesertim, especially
praeter, past, besides, except
praetereā, besides
premere, press
pretium, price, value
prīmus, first
prīnceps, chief, leader
prior, first, former
prō, for, instead of
probāre, approve of
prōcēdere, go forward, advance
procul, far (from)
prōdesse, do good
proelium, battle
profectō, indeed
proficīscī, depart, leave
prope, near, nearly
proprius, own, peculiar
propter, because of
proximus, nearest
pūblicus, public
pudēre: mē pudet, I am ashamed
puella, girl
puer, boy
pugna, fight
pugnāre, fight
pulcher, beautiful
pūrus, clean
putāre, think
Q
quaerere, look for, seek, ask (for)
quālis, what sort of
quam, how, as, than
quamquam, although
quandō, when
quantus, how large
quārē, why
quārtus, fourth
quasi, as, like, as if
quattuor, four
-que, and
quī quae quod, who, which, he who
quia, because
quīcumque, whoever
quid, what, anything, why
quīdam, a certain, some
quidem, certainly; nē q., not even
quidquam, anything
quidquid, whatever
quīn, (but) that
quīnque, five
quīntus, fifth
quis, who, anyone
quisquam, anyone
quisque, each
quisquis, whoever
quō, where (to)
quod, because, that
quōmodo, how
quoniam, as, since
quoque, also, too
quot, how many
R
rapere, carry off
ratiō, reason, method
recipere, receive
rēctus, straight, correct
reddere, give back
redīre, go back, return
referre, bring back, return, report, refer
regere, steer, govern
rēgnum, kingdom, reign
relinquere, leave
reliquus, remaining
reperīre, find
rērī, think, believe
rēs, thing, matter
respicere, look back (at), heed
respondēre, answer
retinēre, hold back
revertī, return
rēx, king
rīdēre, laugh
rogāre, ask (for)
rūrsus, again
S
sacer, holy, sacred
saepe, often
salūs, health, safety
sanguis, blood
satis, enough, rather
scelus, crime
scīre, know
scrībere, write
sē/sēsē, sibi, himself
secundus, second, favorable
sed, but
sedēre, sit
semper, always
senex, old man
sententia, opinion, sentence
sentīre, feel, think
septem, seven
sequī, follow
sermō, talk
servāre, preserve, save
servīre, serve
servus, slave, servant
sex, six
sī, if
sīc, in this way, so
sīcut, just as, as
signum, sign, statue
silva, wood, forest
similis, similar, like
simul, at the same time; s. atque, as soon as
sine, without
singulī, one (each)
sīve/seu, or, or if
socius, companion
sōl, sun
solēre, be accustomed
sōlum, only
sōlus, alone, lonely
solvere, untie, pay
somnus, sleep
soror, sister
spatium, space, time
spectāre, watch, look at
spērāre, hope
spēs, hope
stāre, stand
statim, at once
stēlla, star
studium, interest
sub, under
sūmere, take
super, on, over
superior, higher
suprā, above, on, over
surgere, rise, get up
sustinēre, support
suus, his (own)
T
tālis, such
tam, so, as
tamen, yet
tamquam, as, like
tandem, at last
tangere, touch
tantum, so much, only
tantus, so large
tēctum, roof
templum, temple
tempus, time
tenēre, hold
tergum, back
terra, earth, land
terrēre, frighten
tertius, third
timēre, fear, be afraid
timor, fear
tollere, lift, remove
tot, so many
tōtus, whole
trādere, hand over
trahere, pull, draw
trānsīre, cross, pass
trēs tria, three
trīstis, sad
tū tē tibi, you
tum, then
tunc, then
turpis, ugly, foul
tūtus, safe
tuus, your, yours
U
ubi, where, when
ūllus, any
ultimus, last
umquam, ever
unde, from where
ūnus, one, only
urbs, city
ūsque, up (to), right
ūsus, use, practice
ut, like, as, as soon as, that, in order that, to
uter, which (of two)
uterque, each (of two), both
ūtī, use
utinam, I wish, if only
utrum... an, (if) ... or?
uxor, wife
V
valdē, very, much
valēre, be strong/well
varius, different
-ve, or
vel, or
velle volō, be willing, want
velut, like, as
venīre, come
ventus, wind
verbum, word
verērī, fear
vērō, but, really
vertere, turn
vērum, but
vērus, true
vester, your, yours
vestis, clothes
vestrum, of you
vetus, old
via, road
victor, victor, winner
victōria, victory
vidēre, see, *pass* seem
vīlla, country house
vincere, defeat, win
vīnum, wine
vir, man
vīrēs, strength
virgō, young girl
virtūs, valor, courage
vīs, force, violence
vīta, life
vitium, defect, fault
vīvere, live
vīvus, living, alive
vix, hardly
vocāre, call
voluntās, will
voluptās, pleasure
vōs vōbīs, you
vōx, voice
vulnus, wound
vultus, countenance

PETRONII

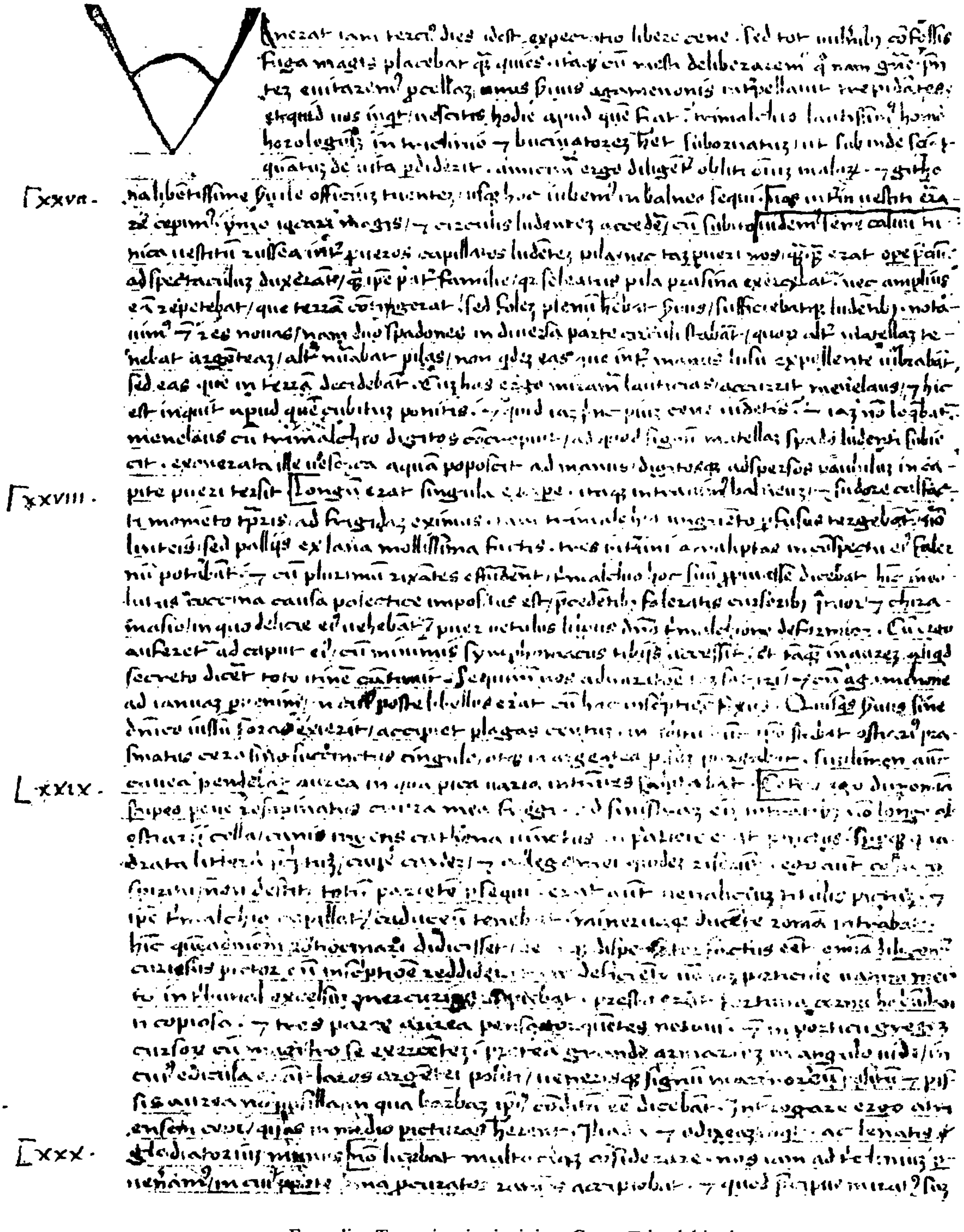
CENA TRIMALCHIONIS

AD VSVM DISCIPVLORVM EDIDIT

HANS H. ØRBERG

ALIQVOT LOCIS OMISSIS

Ex codice Traguriensi principium Cenae Trimalchionis:
Venerat iam tertius dies — — — — —

PETRONII

CENA TRIMALCHIONIS

AD VSVM DISCIPVLORVM EDIDIT
HANS H. ØRBERG
ALIQVOT LOCIS OMISSIS

DOMVS LATINA
ANNO MMIII

PETRONII CENA TRIMALCHIONIS

Ex officina typographica *Special-Trykkeriet Viborg*
anno 2000 & 2003

ISBN 87-90696-04-2

NOTAE

=	idem atque	*coni*	coniūnctīvus
↔	contrārium	*dat*	datīvus
:	id est	*dēp*	dēpōnēns (verbum)
<	factum/ortum ex	*f*	fēminīnum
/	sīve	*fut*	futūrum
+	cum	*gen*	genetīvus
[?]	incertum s. ignōtum	*Gr*	Graecē
⟨*⟩	dēsunt aliqua	*indēcl*	indēclīnābile
...	omissa aliqua	kal.	kalendās
±	circiter	*m*	masculīnum
a. C.	ante Chrīstum (nātum)	*n*	neutrum
a. d.	ante diem	*nōm*	nōminātīvus
abl	ablātīvus	p. C.	post Chrīstum (nātum)
acc	accūsātīvus	pāg.	pāgina
adi	adiectīvum	*part*	participium
adv	adverbium	*perf*	perfectum
C.	Gāius	*pl*	plūrālis
cap.	capitulum	*prp*	praepositiō
cēt.	cēterī -ae -a	s.	sīve

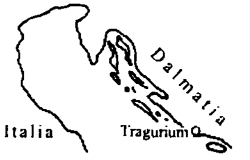
Inter hās notās ⟨...⟩ adduntur verba ferē quae deesse videntur, inter hās [...] titulī nostrī.

LINGVA LATINA
PER SE ILLVSTRATA

PARS I: FAMILIA ROMANA
PARS II: ROMA AETERNA
INDICES
COLLOQVIA PERSONARVM
EXERCITIA LATINA I & II
GRAMMATICA LATINA
PLAVTVS: AMPHITRYO
CAESAR: DE BELLO GALLICO
PETRONIVS: CENA TRIMALCHIONIS

Domus Latina, *Skovvangen 7*
DK-8500 Grenaa, Dania
orberg@lingua-latina.dk

DE PETRONII *SATYRICON* LIBRIS

Librī *Satyricōn* quī nōminantur ā Petrōniō quōdam scrīptī sunt prīmō, ut vidētur, saeculō post Chrīstum nātum. Ex XVI ferē librīs plērīque iam prīdem periērunt, excerpta tantum aliquot ex ultimīs restābant ūsque ad annum 1650, namque eō annō Traguriī in oppidō Dalmatiae inventus est cōdex vetus quō ferē integer servātur Petrōniī liber XV. Ille liber est dē cēnā excellentī quam Trimalchiō, lībertīnus pecūniōsus atque indoctus, familiāribus suīs dat.

Petrōnius -ī *m*
Satyrica -ōrum *n pl* < satyrī, diī silvārum ferōcēs; Satyricōn = -ōrum *gen pl (Gr)*
excerptum -ī *n* = pars librī excerpta
Tragurium -ī *n* (hodiē *Trogir*)
Dalmatia -ae *f*, regiō Illyricī
cōdex -icis *m* = liber manū scrīptus quī ē pāginīs colligātīs cōnstat
excellēns -entis = ēgregius
Trimalchiō -ōnis *m*
familiāris -is *m* = amīcus

In excerptīs quae servāta sunt Encolpius quīdam, adulēscēns satis ēloquēns et perītus, sed temerārius atque īnsolēns, suōs et sociōrum cāsūs et errōrēs nārrat.

ēloquēns -entis *adi* = quī bene loquitur

Dē auctōre Petrōniō nihil compertum habēmus. Incertum est an īdem sit ac Petrōnius ille quī ob mōrēs urbānōs atque ēlegantēs inter familiārēs imperātōris Nerōnis acceptus est atque ‘ēlegantiae arbiter’ nōminātus, tum vērō ab inimīcō perduelliōnis accūsātus et ad mortem coāctus annō 66 p. C. Haec nārrat Tacitus historicus in *Annālium* librō XVI, cap. 18-19.

compertum (*part* < comperīre) habēre = certō scīre
ēlegāns -antis *adi* = quī luxū et arte urbānā placet
ēlegantia -ae *f* < ēlegāns
arbiter -trī *m* = quī dē rē dēcernit s. iūdicat, iūdex
Tacitus -ī *m*, nātus ±55 p. C., opera: *Historiae* et *Annālēs* s. *Ab excessū Dīvī Augustī*
excessus -ūs *m* (< excēdere) = mors

Nostra ēditiō *Cēnae Trimalchiōnis* ita apparāta est ut notīs in margine pāginārum scrīptīs vel imāginibus explānentur vocābula quae nōn reperiuntur in cap. I–XLVII eōrum librōrum quibus titulus est LINGVA LATINA PER SE ILLVSTRATA. Porrō in extrēmō librō posita sunt *indicēs* quibus nōmina et vocābula nova quaerī possunt.

ēditiō -ōnis *f* (< ē-dere) = liber ēditus (librum ēdere : multīs legendum dare)
margō -inis *f* = ōra, extrēma pars
porrō *adv* = ad hoc, praetereā
index -icis *m*

PERSONAE

nārrātor -ōris *m* = quī nārrat

Ascyltos -ī *m, acc* -on

Gītōn -onis *m, acc* -ona

Agamemnōn -onis *m*
rhētor -oris *m* = magister dīcendī
Menelāus -ī *m*
lībertus Pompēiī: lībertīnus quondam servus Pompēiī

fortūnātus -a -um (< fortūna) = fēlīx
Habinnās -ae *m, voc* -ā
lapidārius -ī *m* = quī lapidēs caedit et monumenta facit
Dāma -ae *m*
Diogenēs, Ganymēdēs -is *m*
Echīōn -onis *m*
Hermerōs, Nīcerōs, Philerōs -ōtis *m*
col-lībertus -ī *m* = lībertus eiusdem dominī

ENCOLPIVS, adulēscēns, nārrātor.

ASCYLTOS, adulēscēns, amīcus Encolpiī.

GITON, puer.

AGAMEMNON, rhētor.

MENELAVS, minister Agamemnonis.

C. POMPEIVS TRIMALCHIO, homō dīvitissimus, lībertus Pompēiī cuiusdam.

FORTVNATA, uxor Trimalchiōnis.

HABINNAS, lapidārius, amīcus Trimalchiōnis.

SCINTILLA, uxor Habinnae.

Cēterī convīvae: DAMA, DIOGENES, ECHION, GANYMEDES, HERMEROS, NICEROS, PHILEROS, PROCVLVS, SELEVCVS, collībertī Trimalchiōnis.

SERVI.

colōnia -ae *f* = cīvitās ā Rōmānīs condita, cui praefectī sunt II *aedīlēs* et II *praetōrēs* s. *duovirī (iūre dīcundō)*
aedīlis -is *m*
praetor -ōris *m*
duo-vir -ī *m*

LOCVS

Domus Trimalchiōnis in colōniā quādam Campāniae, fortasse Puteolīs.

CENA TRIMALCHIONIS

[EX PETRONII *SATYRICON* LIBRO XV]

[*In parte librī praecēdentī, quae periit, haec ferē nārrāta esse videntur:*

prae-cēdere ↔ sequī

Encolpius et Ascyltos, amīcī adulēscentulī, quī ūnā cum Gītone puerō iter in Italiā faciēbant, in quādam colōniā Campāniae rhētorem Agamemnonem convēnerant, quōcum ad 'līberam cēnam' vocātī erant apud Trimalchiōnem, lībertīnum dīvitissimum atque lautissimum.

adulēscentulus -ī *m* = adulēscēns (vix XX annōrum)
lībera cēna : cēna magnifica cui multī intersunt [?]
lautus -a -um = mundus, bellē ōrnātus, ēlegāns

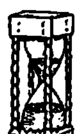
Intereā amīcī in quōdam tumultū pulsātī atque cōnfossī erant. Itaque, cum nova 'procella' iīs imminēre vidērētur, fugere mālēbant quam in oppidō morārī.]

cōn-fodere -iō -fōdisse -fossum = laedere, vulnerāre
procella : impetus

26 Vēnerat iam tertius diēs, id est expectātiō līberae cēnae, sed tot vulneribus cōnfossīs fuga magis placēbat quam quiēs.

ex(s)pectātiō -ōnis *f* < ex(s)pectāre
sed *nōbīs*... placēbat

Itaque cum maestī dēlīberārēmus, quōnam genere praesentem ēvītārēmus procellam, ūnus servus Agamemnonis interpellāvit trepidantēs et "Quid? vōs" inquit "nescītis hodiē apud quem fīat? – Trimalchiō, lautissimus homō, hōrologium in triclīniō et būcinātōrem habet subōrnātum, ut subinde sciat quantum dē vītā perdiderit!"

hōrologium

quō genere = quō modō
praesentem : imminentem
ē-vītāre = vītāre
nōs trepidantēs
fīat : *convīvium* fīat
hōrologium -ī *n* = īnstrūmentum quod hōrās mōnstrat
būcinātor -ōris *m* = cornicen
sub-ōrnāre = bellē vestīre
sub-inde = continuō

Amicīmur ergō dīligenter, oblītī omnium malōrum, et Gītona, libentissimē servīle officium tuentem, iubēmus in balneum sequī.

amicīre -uisse -ctum = vestīre
libenter, *sup* libentissimē
(officium) tuērī = cūrāre
in balneum : in balne*ās*

[*Dē Trimalchiōne in balneō*]

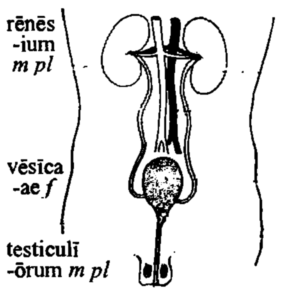
⟨*⟩ Nōs interim vestītī errāre coepimus, immō iocārī 27
magis et circulīs lūdentium accēdere, cum subitō vidēmus senem calvum, tunicā vestītum russeā, inter puerōs capillātōs lūdentem pilā. Nec tam puerī nōs (quamquam erat operae pretium!) ad spectāculum dūxerant quam ipse pater familiās, quī soleātus pilā prasinā exercēbātur. Nec amplius eam repetēbat quae terram contigerat, sed follem plēnum habēbat servus sufficiēbatque lūdentibus.

Notāvimus etiam rēs novās: nam duo spadōnēs in dīversā parte circulī stābant, quōrum alter matellam tenēbat argenteam, alter numerābat pilās – nōn quidem eās quae inter manūs... vibrābant, sed eās quae in terram dēcidēbant.

matella -ae *f*

Cum hās ergō mīrārēmur lautitiās, accurrit Menelāus et "Hic est" inquit "apud quem cubitum pōnētis, et quidem iam prīncipium cēnae vidētis."

Et iam nōn loquēbātur Menelāus, cum Trimalchiō digitōs concrepuit, ad quod signum matellam spadō lūdentī subiēcit. Exonerātā ille vēsīcā aquam poposcit ad manūs, digitōsque paululum adspersōs in capite puerī tersit.

Longum erat singula excipere. Itaque intrāvimus bal- 28
neum, et sūdōre calfactī mōmentō temporis ad frīgidam exīmus.

iocārī = iocōsē loquī
circulus -ī *m* = orbis, hominēs in orbe stantēs; circulīs accēdere = ad circulōs a.
calvus -a -um = quī capillō caret; ↔ capillātus -a um
russeus -a -um = ruber
erat operae pretium (: praemium) : spectandī erant
soleātus -a -um = *soleās* (calceōs levēs) gerēns
prasinus -a -um: quō colōre est herba nova
amplius = plūs (: rūrsus)
follis -is *m* = saccus
suf-ficere = dare quod deest
spadō -ōnis *m* = vir cui *testiculī* dēmptī sunt

solea
-ae *f*

vibrāre = celeriter hūc illūc movērī
dē-cidere -disse < -cadere

lautitia -ae *f* = rēs lauta

cubitum pōnere : accumbere

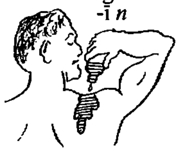
cubitum
-ī *n*

con-crepāre -uisse = strepitum facere (digit*īs*)

sub-icere +*dat* = pōnere sub
ex-onerāre ↔ implēre
poscere poposcisse

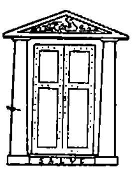
paululum = paulum
a(d)-spergere -sisse -sum
tergēre -sisse -sum
nimis longum erat (: *esset*)
ex-cipere (< -capere) : notāre
cal-facere = calidum facere
mōmentum -ī *n* < movēre; m. temporis = breve tempus
aquam frīgidam
exīmus = ex*iī*mus (*perf*)

Iam Trimalchiō unguentō perfūsus tergēbātur, nōn linteīs, sed palliīs ex lānā mollissimā factīs. Trēs interim iātralīptae in cōnspectū eius Falernum pōtābant, et cum plūrimum rīxantēs effunderent, Trimalchiō 'hoc suum propīn esse' dīcēbat.

unguentum -ī *n*

Hinc, involūtus coccinā gausapā, lectīcae impositus est, praecēdentibus phalerātīs cursōribus quattuor et chīramaxiō in quō dēliciae eius vehēbantur, puer vetulus, lippus, dominō Trimalchiōne dēfōrmior. Cum ergō auferrētur, ad caput eius symphōniacus cum minimīs tībiīs accessit et, tamquam in aurem aliquid sēcrētō dīceret, tōtō itinere cantāvit.

phalerae -ārum *f pl*

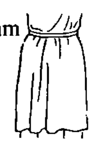

postis -is *m*

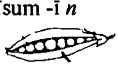
linteum -ī *n* = vestis ad corpus tergendum
iātralīptēs -ae *m* = quī corpus cūrat premendō ac pulsandō
rīxārī (< rīxa) = certāre
propīn *n indēcl* = pōtiō quae ante cēnam sūmitur
in-volvere -visse -volūtum = veste circumdare, vestīre
coccinus -a -um = ruberrimus
gausapa -ae *f* = pallium ē lānā
phalerātus -a -um < *phalerae*
cursor -ōris *m* = quī currit
chīramaxium -ī *n* = parvus currus quī manū trahitur
vetulus -a -um = vetus
lippus -a -um = cui oculī aegrī (ūmidī, turgidī) sunt
symphōniacus -ī *m* = quī cum aliīs canit (< *symphōnia* -ae *f* = cantus multōrum)
sēcrētō *adv* = ita ut nōn audiātur ab aliīs, clam

[*Dē domō Trimalchiōnis*]

Sequimur nōs, admīrātiōne iam saturī, et cum Agamemnone ad iānuam pervenīmus, in cuius poste libellus erat cum hāc īnscrīptiōne fīxus: *Quisquis servus sine dominicō iussū forās exierit accipiet plāgās centum.*

satur -ra -rum = quī satis habet (cibī)
libellus : charta
dominicus -a -um < dominus
iussus -ūs *m* < iubēre
plāga -ae *f; pl* = verbera

cingulum -ī *n*

pīsum -ī *n*

putāmen -inis *n*

cerasum -ī *n*

lanx lancis *f*

cavea -ae *f*

pīca -ae *f*

In aditū autem ipsō stābat ōstiārius prasinātus, cerasinō succīnctus cingulō, atque in lance argenteā pīsum pūrgābat. Super līmen autem cavea pendēbat aurea, in quā pīca varia intrantēs salūtābat.

aditus -ūs *m* (<ad-īre) ↔ exitus
prasinātus -a -um = prasinā veste indūtus
cerasinus -a -um < *cerasum*
suc-cingere = cingere
pīsum (: pīsa) pūrgāre : ē *putāmine* dēmere
varius : variīs colōribus

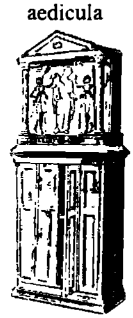
Cēterum ego, dum omnia stupeō, paene resupīnātus 29
crūra mea frēgī: Ad sinistram enim intrantibus, nōn longē ab ōstiāriī cellā, canis ingēns catēnā vīnctus in pariete erat pictus, superque quadrātā litterā scrīptum: CAVE CANEM. Et collēgae quidem meī rīsērunt; ego autem, collēctō spīritū, nōn dēstitī tōtum parietem persequī. Erat autem vēnālicium cum titulīs pictum, et ipse Trimalchiō capillātus cādūceum tenēbat Minervāque dūcente Rōmam intrābat. Hinc, quemadmodum ratiōcinārī didicisset, deinque dispēnsātor factus esset, omnia dīligenter cūriōsus pictor cum īnscrīptiōne reddiderat. In dēficiente vērō iam porticū mentō levātum in tribūnal excelsum Mercurius rapiēbat. Praestō erat Fortūna cum cornū abundantī et trēs Parcae aurea pēnsa torquentēs.

Fortūna dea

cornū cōpiae (abundāns)

Parcae -ārum *f pl*

Notāvī etiam in porticū gregem cursōrum cum magistrō sē exercentem. Praetereā grande armārium in angulō vīdī, in cuius aediculā erant Larēs argenteī positī Venerisque signum marmoreum et pyxis aurea nōn pusilla, in quā barbam ipsīus conditam esse dīcēbant.

aedicula

armārium -ī *n*

Interrogāre ego ātriēnsem coepī 'quās in mediō pictūrās habērent?' "Īliada et Odys-

pyxis -idis *f*

re-supīnāre = recumbentem facere, ad terram iacere
cella -ae *f* = locus in domō intrā quattuor parietēs
pariēs -etis *m* = mūrus quī domum dīvidit
littera quadrāta: A B C D E...
collēgae : sociī, amīcī
rīdēre rīsisse
spīritus -ūs *m* < spīrāre
persequī *oculīs* : spectāre
vēnālicium -ī *n* = locus in forō ubi servī vēneunt
cādūceum: virga Mercuriī

quem-ad-modum = quōmodo
ratiōcinārī = computāre
dispēnsātor -ōris *m* = quī dominī negōtia cūrat
cūriōsus -a -um = dīligēns
pictor -ōris *m* = quī pingit
dēficiēns porticus : extrēma p.
mentum -ī *n*

tribūnal -ālis *n* = locus superior cum sēde honōrificā
ex-celsus -a -um = celsus
eum rapiēbat
praestō (*adv*) esse = adesse
abundāns -antis = plēnissimus
Parcae, trēs deae quae fīlum vītae hūmānae torquent
torquēre -sisse -tum = circum vertere (fīlum facere ē lānā)
pēnsum = opus faciendum

angulus -ī *m*
grandis -e = magnus
aedicula -ae *f* = parva aedēs (: locus sacer) domestica
Lār Laris *m*, deus quī focum (domum) et familiam tuētur
pusillus -a -um = exiguus
con-dere = dēpōnere
ātriēnsis -is *m* (< ātrium) = servus cēterīs praefectus
pictūra -ae *f* = imāgō picta
Īlias -adis, Odyssīa -ae *f* (*acc* -a, -an), Homērī carmina

sīan" inquit "ac Laenātis gladiātōrium mūnus." ... ⟨*⟩

Nōs iam ad triclīnium pervēnerāmus, in cuius parte prīmā prōcūrātor ratiōnēs accipiēbat. Et quod praecipuē mīrātus sum: in postibus triclīniī fascēs erant cum secūribus fīxī, quōrum īmam partem quasi embolum nāvis aēneum fīniēbat, in quō erat scrīptum:

C. POMPEIO TRIMALCHIONI

SEVIRO AVGVSTALI

CINNAMVS DISPENSATOR

Sub eōdem titulō et lucerna bilychnis dē camerā pendēbat, et duae tabulae in utrōque poste dēfīxae erant, quārum altera – sī bene meminī – hoc habēbat īnscrīptum:

III ET PRIDIE KALENDAS IANVARIAS

C. NOSTER FORAS CENAT

altera lūnae cursum stēllārumque septem imāginēs pictās; et quī diēs bonī quīque incommodī essent distinguente bullā notābantur.

Hīs replētī voluptātibus cum cōnārēmur intrāre, exclāmāvit ūnus ex puerīs, quī super hoc officium erat positus: "Dextrō pede!" Sine dubiō paulisper trepidāvimus, nē contrā praeceptum aliquis nostrum līmen trānsīret. Cēterum ut pariter mōvimus dextrōs gressūs, servus nōbīs dēspoliātus prōcubuit ad pedēs ac rogāre coepit 'ut sē poenae ēriperēmus: nec magnum esse peccātum suum, propter quod perīclitārētur: subducta enim sibi vestīmenta dispēnsātōris in balneō, quae vix fuissent decem sēstertiōrum!'

Laenās -ātis *m*, aedīlis quīdam
mūnus = spectāculum quod populō datur (ab aedīlī)
prōcūrātor -ōris *m* = quī prō alterō negōtia cūrat
ratiō -ōnis *f* = computandī negōtium
embolum -ī *n* = rōstrum nāvis
aēneus -a -um = aereus
sē-vir Augustālis: ūnus ē sex virīs quibus officium est sacrificia facere Augustō prīncipī Rōmānō; sēvirō anteit līctor cum fascibus
bilychnis -e: lucerna b. = quae duās flammās habet
camera -ae *f* = tēctum arcuātum

lucerna bilychnis

III (tertiō) kal. = a. d. III kal.
forās = forīs
bulla -ae *f* = nota arcuāta

in-commodus -a -um : īnfēlīx
di-stinguere = mōnstrāre dīvidendō ab aliīs
bullā *suō quāque colōre*
notāre = notā significāre
re-plēre -visse -tum = implēre
voluptās -ātis *f* = dēliciae, rēs iūcunda
dubium -ī *n*: sine dubiō = certē
praeceptum -ī *n* = imperium
gressus -ūs *m* = gradus; (dextrōs) gressūs : pedēs
dē-spoliāre = spoliāre (↔ vestīre)
poenae (*dat*) ēripere = poenā līberāre
perīclitārī = in perīculō esse
sub-dūcere = surripere
decem sēstertiōrum *pretiī*

precārium -ī *n* [?]
dē-precārī = precārī (nē quid fīat)
re-mittere ↔ poscere
neglegentia -ae *f* < neglegēns
cubitōrius -a -um (< cubāre) = ad accubandum
nātālis -e < nātus; *m* = diēs n.
cliēns -entis *m* = vir pauper dīvitī subiectus
Tyria : ex purpurā Tyriā
lōtus = lautus (*part* < lavāre)
dōnō vōbīs eum : ignōscō eī vestrā grātiā
ob-ligāre = grātum facere

spissus -a -um = frequēns
im-pingere -pēgisse -pāctum = imprimere
hūmānitās -ātis *f* < hūmānus
summa -ae *f* ↔ pars; ad summam : omnīnō, plānē
ministrātor -ōris *m* = quī convīvīs *ministrat* (= servit)

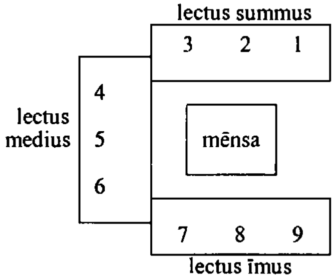
Rettulimus ergō dextrōs pedēs dispēnsātōremque in precāriō aureōs numerantem dēprecātī sumus 'ut servō remitteret poenam.' Superbus ille sustulit vultum et "Nōn tam iactūra mē movet" inquit "quam neglegentia nēquissimī servī. Vestīmenta mea cubitōria perdidit, quae mihi nātālī meō cliēns quīdam dōnāverat – Tyria sine dubiō, sed iam semel lōta. Quid ergō est? Dōnō vōbīs eum."

Obligātī tam grandī beneficiō cum intrāssēmus triclī- 31
nium, occurrit nōbīs ille īdem servus prō quō rogāverāmus, et stupentibus spissisissima bāsia impēgit grātiās agēns hūmānitātī nostrae. "Ad summam, statim sciētis" ait "cui dederitis beneficium. Vīnum dominicum ministrātōris grātia est."

figūra -ae *f* = fōrma

1. Trimalchiō
2. Agamemnōn
3. Hermerōs
4. Encolpius
5. Ascyltos
6. Habinnās
7. Scintilla et Fortūnāta
8. Proculus
9. Diogenēs

Figūra triclīniī

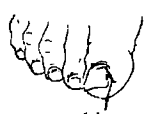
1. summus in summō
2. medius in summō
3. īmus in summō
4. summus in mediō
5. medius in mediō
6. īmus in mediō
7. summus in īmō
8. medius in īmō
9. īmus in īmō

gustātiō -ōnis *f* (< gustāre) = prīma cēna
Alexandrīnus -a -um < Alexandrīa, urbs Aegyptī
nivātus -a -um < nix
īn-fundere

subtīlitās -ātis *f* = dīligentia, cūra
ob-iter = ad hoc, simul

[*Discumbunt convīvae. Gustātiō affertur*]

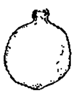
Tandem ergō discubuimus, puerīs Alexandrīnīs aquam in manūs nivātam īnfundentibus aliīsque īnsequentibus ad pedēs ac parōnychia cum ingentī subtīlitāte tollentibus. Ac nē in hōc quidem tam molestō tacēbant officiō, sed obiter cantābant! ...

parōnychium -ī *n*

Allāta est tamen gustātiō valdē lauta (nam iam omnēs discubuerant praeter ūnum Trimalchiōnem, cui locus novō mōre prīmus servābātur). Cēterum in prōmulsidārī asellus erat Corinthius cum bisacciō positus, quī habēbat olīvās in alterā parte albās, in alterā nigrās. Tegēbant asellum duae lancēs, in quārum marginibus nōmen Trimalchiōnis īnscrīptum erat et argentī pondus. Ponticulī etiam ferrūminātī sustinēbant glīrēs melle ac papāvere sparsōs. Fuērunt et tomācula ferventia suprā crāticulam argenteam posita, et īnfrā crāticulam Syriaca prūna cum grānīs Pūnicī mālī.

glīs -īris *m*
tomāculum -ī *n*

prūnum -ī *n*

mālum Pūnicum

servāre (+*dat*) = integrum/parātum servāre/tenēre
prōmulsidāre -is *n* = tabula in quā gustātiō appōnitur
asellus -ī *m* = parvus asinus
Corinthius = ex aere Corinthiō
bisaccium -ī *n* = duo saccī coniūnctī

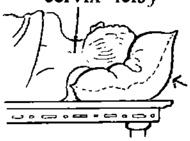

olīva -ae *f*

ex olīvīs fit *oleum* -ī *n*
ponticulus -ī *m* = parvus pōns
ferrūmināre = fīgere metallō mollītō
papāver : sēmen papāveris
fervēns -entis = calidissimus
crāticula -ae *f* = parva crātis
Syriacus -a -um < Syria
grānum -ī *n* = sēmen

[*Trimalchiō accumbit mīrābiliter exōrnātus*]

32 In hīs erāmus lautitiīs, cum ipse Trimalchiō ad symphōniam allātus est, positusque inter cervīcālia minūtissima expressit imprūdentibus rīsum. Palliō enim coccineō adrāsum exclūserat caput, circāque onerātās veste cervīcēs lāticlāviam immīserat mappam fimbriīs hinc atque illinc pendentibus. Habēbat etiam in minimō digitō sinistrae manūs ānulum grandem subaurātum, extrēmō

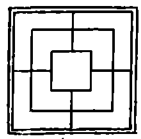

mappa -ae *f*
fimbriae -ārum *f pl*

cervīx -īcis *f*
cervīcal -ālis *n*

minūtus -a -um = parvus
ex-primere -essisse -essum; expressit... rīsum: nōs imprūdentēs rīdēre coēgit
ex palliō coccin*eō* (=coccinō)
(ad-)rādere -sisse -sum = cultrō capillum/barbam tollere
ex-clūdere -s- ↔ in-clūdere
cervīcēs -um *f pl* = cervīx
lāticlāvius -a -um < lātus *clāvus* -ī *m*: līnea purpurea quā ōrnātur tunica senātōris
im-mittere = impōnere
mappa -ae *f* = linteum (ad tergendum ōs et manūs)
sub-aurātus -a -um = aurātus

vērō articulō digitī sequentis minōrem, ut mihi vidēbātur, tōtum aureum, sed plānē ferreīs velutī stēllīs ferrūminātum. Et nē hās tantum ostenderet dīvitiās, dextrum nūdāvit lacertum armillā aureā cultum ...

Ut deinde pinnā argenteā dentēs perfōdit, "Amīcī!" in- 33
quit, "Nōndum mihi suāve erat in triclīnium venīre, sed nē diūtius absēns morae vōbīs essem, omnem voluptātem mihi negāvī. Permittitis tamen fīnīrī lūsum?"

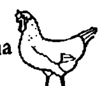

tabula

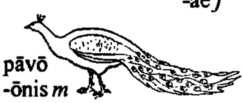
tesserae

calculī

Sequēbātur puer cum tabulā terebinthinā et crystallinīs tesserīs, notāvīque rem omnium dēlicātissimam: prō calculīs enim albīs ac nigrīs aureōs argenteōsque habēbat dēnāriōs.

Interim, ... gustantibus adhūc nōbīs, repositōrium allātum est cum corbe in quō gallīna erat lignea patentibus in orbem ālīs, quālēs esse solent quae incubant ōva. Accessēre continuō duo servī, et symphōniā strepente scrūtārī paleam coepērunt, ērutaque subinde pāvōnīna ōva dīvīsēre convīvīs.

gallīna -ae *f*

palea -ae *f*

pāvō -ōnis *m*

Convertit ad hanc scaenam Trimalchiō vultum, et "Amīcī!" ait, "Pāvōnis ōva gallīnae iussī suppōnī, et mehercules timeō nē iam concepta sint! Temptēmus tamen, sī adhūc sorbilia sunt."

cochlear -āris *n*

Accipimus nōs cochleāria nōn minus sēlībrās pendentia, ōvaque – ex farīnā pinguī figūrāta – pertundimus. Ego quidem paene prōiēcī partem

articulus -ī *m*: singulī digitī ternōs articulōs habent

articulus

colere -uisse cultum = ōrnāre

pinna -ae *f* = penna
per-fodere -iō -fōdisse -fossum = pūrgāre
suāvis -e = dulcis, iūcundus
morae (*dat*) esse = moram afferre
lūsus -ūs *m* < lūdere
terebinthinus -a -um < *terebinthus* -ī *f*, arbor Syriaca
crystallinus -a -um < *crystallum* -ī *n*, māteria dūra similis glaciēī
dēlicātus -a -um = lautus
tessera -ae *f*; calculus -ī *m*

dēnārius aureus = aureus -ī *m*

gustāre = gustātiōnem ēsse
repositōrium -ī *n* = mēnsa s. tabula in quā cibus affertur

corbis -is *f*

in-cubāre (ōva : ōvīs)

strepere = strepitum facere
scrūtārī = īnspicere
ē-ruere -ruisse -rutum = prōmere ē locō occultō
pāvōnīnus -a -um < *pāvō*

sup-pōnere *+dat* < sub-pōnere
me-herculēs! = mehercule!
con-cipere -cēpisse -ceptum: ōvum c. = pullum facere
sorbilis -e = quī bibī potest
sī... sunt = an... sint
sē-lībra -ae *f* = lībra dīmidia
pendere = pondus habēre
farīna -ae *m*: ē farīnā fit pānis; f. pinguis : oleō mixta
pinguis -e = crassus
figūrāre (< figūra) = cōnficere
per-tundere = percutere

meam, nam vidēbātur mihi iam in pullum coīsse. Deinde, ut audīvī veterem convīvam: "Hīc nesciō quid bonī dēbet esse," persecūtus putāmen manū, pinguissimam fīcēdulam invēnī piperātō vitellō circumdatam.

co-īre (< con-); in pullum co-*iisse* : pullus factus esse
nesciō quid = aliquid
dēbet esse = certē est

piperātus -a -um <*piper* -eris *n;* cum pipere et sale gustantur ōva (carō, holera, cēt.)
vitellus -ī *m:* ōvum dīviditur in album et vitellum

34 Iam Trimalchiō eadem omnia, lūsū intermissō, poposcerat, fēceratque potestātem clārā vōce 'sī quis nostrum iterum vellet mulsum sūmere', cum subitō signum symphōniā datur et gustātōria pariter ā chorō cantante rapiuntur.

potestātem facere = occāsiōnem dare
mulsum -ī *n* = vīnum melle mixtum
gustātōrium -ī *n*=prōmulsidāre
chorus -ī *m* = grex canentium

Cēterum inter tumultum cum forte paropsis excidisset et puer iacentem sustulisset, animadvertit Trimalchiō, colaphīsque obiūrgārī puerum ac prōicere rūrsus paropsidem iussit. Īnsecūtus est supellecticārius, argentumque inter reliqua pūrgāmenta scōpīs coepit verrere!

paropsis -idis *f* = lanx argentea
ex-cidere -disse < -cadere

colaphus -ī *m* = plāga pugnī
ob-iūrgāre = pūnīre
supellecticārius -ī *m* = servus quī domum ōrnandam cūrat
pūrgāmentum -ī *n* = sordēs, rēs sordida quae abicitur
verrere = scōpīs ūtī

Subinde intrāvērunt duo Aethiopēs capillātī cum pusillīs utribus (quālēs solent esse quī arēnam in amphitheātrō spargunt), vīnumque dedēre in manūs – aquam enim nēmō porrēxit...

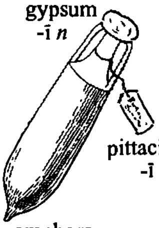
Aethiops -opis *m* < Aethiopia, Āfricae pars interior
uter utris *m* = saccus quō continētur māteria *liquida* (ut aqua/vīnum/lac/oleum)
arēna -ae *f* = solum amphitheātrī; *aquā* spargunt
por-rigere -rēxisse -rēctum = offerre (manū extendendā)

[*Vīnum centum annōrum*]

Statim allātae sunt amphorae vitreae dīligenter gypsātae quārum in cervīcibus pittacia erant affīxa cum hōc titulō:

FALERNVM OPIMIANVM

ANNORVM CENTVM

vitreus -a -um < *vitrum* -ī *n:* māteria dūra per quam penetrat lūx
gypsāre = claudere *gypsō* (māteriā albā quae ūmida mollis siccāta dūra fit)
af-fīgere < ad-fīgere
Opīmiānus < Opīmius, cōnsul annō 121 a. C.

Dum titulōs perlegimus, complōsit Trimalchiō manūs et "Ēheu!" inquit, "Ergō diūtius vīvit vīnum quam homunciō. Quārē *tangomenas* faciāmus! Vīnum vīta est. Vērum Opīmiānum praestō. Herī nōn tam bonum posuī – et multō honestiōrēs cēnābant."

Pōtantibus ergō nōbīs et lautitiās mīrantibus, larvam argenteam attulit servus sīc aptātam ut articulī eius vertebraeque laxātae in omnem partem flecterentur. Hanc cum super mēnsam semel iterumque abiēcisset, et catēnātiō mōbilis aliquot figūrās exprimeret, Trimalchiō adiēcit:

Ēheu nōs miserōs! Quam tōtus homunciŏ nīl est!
Sīc erimus cūnctī, postquam nōs auferet Orcus.
Ergō vīvāmus, dum licet esse bene!

[*Ferculum prīmum: duodecim signa caelestia!*]

Laudātiōnem ferculum est īnsecūtum, plānē nōn prō expectātiōne magnum – novitās tamen omnium convertit oculōs: rotundum enim repositōrium duodecim habēbat signa in orbe disposita, super quae proprium convenientemque māteriae strūctor imposuerat cibum:

[1] super *Arietem:*
cicer arietīnum;

Ariēs

[2] super *Taurum:*
būbulae frustum;

Taurus

[3] super *Geminōs:*
testiculōs ac rēnēs;

Geminī

[4] super *Cancrum:*
corōnam;

Cancer

per-legere
com-plōdere -sisse -sum = plaudere (man*ibus*)
ēheu! = heu!
homunciō -ōnis *m* = homō
tangomenas [?]
prae-stāre = praebēre, offerre

larva -ae *f*
aptāre = aptē cōnficere
vertebra -ae *f* = articulus tergī
laxāre ↔ fīgere

catēnātiō -ōnis *f* = catēnae similis fōrma
mōbilis -e = quī movērī potest
(figūrās) ex-primere : efficere, ostendere

auferet : abstulerit

bene esse = bene sē habēre, valēre; bene est mihi = bene mē habeō
ferculum -ī *n* = cibus quī ōrdine affertur (I, II, III...)
laudātiō -ōnis *f* < laudāre
prō expectātiōne = ut expectābātur
novitās -ātis *f* < novus
XII signa *caelestia*

dis-pōnere = variīs locīs (suō quidque locō) pōnere
strūctor -ōris *m* = quī (ex)struit

ariēs -etis *m*
cicer -eris *n*: pīsī genus vīle
arietīnus -a -um < ariēs; cicer a.um: arietīnō capitī simile

būbula -ae *f* = carō bovis
frustum -ī *n* = pars secta carnis

corōna -ae *f*

cancer -crī *m*

[5] super *Leōnem:*
fīcum Āfricānam;

Leō

fīcus -ūs *f*
Āfricānus -a -um < Āfrica

[6] super *Virginem:*
steriliculam;

Virgō

sterilicula -ae *f* (< sterilis) = *vulva* suis virginis; vulva -ae *f* = venter suis fēminae

[7] super *Lībram:*
statēram in cuius alterā parte scriblīta erat, in alterā placenta;

Lībra

lībra/statēra -ae *f* = īnstrūmentum quō pondus statuitur
scriblīta -ae *f* = magna *placenta* mollis
placenta -ae *f* = pānis dulcis

[8] super *Scorpiōnem:*
pisciculum marīnum;

Scorpiō

scorpiō -ōnis *m*
pisciculus -ī *m* = parvus piscis
marīnus -a -um < mare

[9] super *Sagittārium:*
oclopetam;

Sagittārius

sagittārius -ī *m* = mīles quī arcum et sagittās gerit
oclopeta [?]

[10] super *Capricornum:*
locustam marīnam;

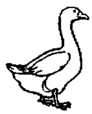

Capricornus

capricornus -ī *m*

locusta marīna

[11] super *Aquārium:*
ānserem;

Aquārius

aquārius -ī *m* = quī aquam fert

ānser -eris *m*

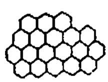
[12] super *Piscēs:*
duōs mullōs.

Piscēs

mullus -ī *m:* genus piscis

In mediō autem caespes cum herbīs excīsus favum sustinēbat. Circumferēbat Aegyptius puer clībanō argenteō pānem.

caespes -itis *m*

favus -ī *m*

ex-cīdere -disse -sum < ex + caedere
circum-ferre
Aegyptius -a -um < Aegyptus
clībanus -ī *m:* vās clausum in quō pānis calidus servātur

⟨*⟩ ...

Nōs ut trīstiōrēs ad tam vīlēs accessimus cibōs, "Suādeō" inquit Trimalchiō "cēnēmus! Hoc est iūs cēnae."

suādeō *ut* cēnēmus
iūs iūris *n* = (1) quod iūstum est; (2) pōtiō quae ex carne coctā parātur

36 Haec ut dīxit, ad symphōniam quattuor tripudiantēs prōcurrērunt superiōremque partem repositōriī abstulē-

tripudiāre = graviter saltāre

altilis -e = quī bene altus est, pinguis; altilia -ium *n pl* = gallī/gallīnae altilēs
sūmen -inis *n* = ūber suis

Pēgasus -ī *m*, equus ālātus
Marsyās -ae *m*, satyrus quī tībiārum cantū cum Apolline certāvit
utriculus -ī *m* = parvus uter

garum -ī *n* = iūs amārum quod parātur ex piscibus

eurīpus -ī *m* = fretum, fossa aquae plēna
inceptum = coeptum

ēlēctus -a -um = ēgregius

eius-modī = tālis
methodium -ī *n* = ars mīrābilis
(carnem) carpere : secāre

scissor -ōris *m* = quī scindit vel lacerat (: carnem secat)
gesticulārī = mōtū corporis mōrēs alicuius imitārī
obsōnium -ī *n* = cibus (carō) quī ad cēnam parātur
essedārius -a -um = ex *essedō* pugnāns; *m* mīles e.
hydraulēs canit *hydraulō* (quī aquā fluente clārē sonat)
in-gerere = identidem dīcere
nihil, *abl* nihilō; nihilō minus *adv* = tamen

urbānitās -ātis *f* < urbānus
-iēns = *-iēs*: totiēns = totiēs, quotiēns = quotiēs
ē-rubēscere -buisse; ego nōn ērubuī = mē nōn puduit

ille: Hermerōs

quotiē(n)s-cumque = totiē(n)s quotiē(n)s

runt. Quō factō, vidēmus īnfrā altilia et sūmina leporemque in mediō pinnīs subōrnātum, ut Pēgasus vidērētur. Notāvimus etiam circā angulōs repositōriī Marsyās quattuor, ex quōrum utriculīs garum piperātum currēbat super piscēs, quī tamquam in eurīpō natābant.

Damus omnēs plausum – ā familiā inceptum – et rēs ēlēctissimās rīdentēs aggredimur.

Nōn minus et Trimalchiō eiusmodī methodiō laetus "Carpe!" inquit.

Prōcessit statim scissor, et ad symphōniam gesticulātus ita lacerāvit obsōnium, ut putārēs essedārium hydraulē cantante pugnāre.

Ingerēbat nihilō minus Trimalchiō lentissimā vōce: "Carpe! Carpe!"

Ego, suspicātus ad aliquam urbānitātem totiēns iterātam vōcem pertinēre, nōn ērubuī eum quī suprā mē accumbēbat hoc ipsum interrogāre.

At ille, quī saepius eiusmodī lūdōs spectāverat, "Vidēs illum" inquit "quī obsōnium carpit: 'Carpus' vocātur. Itaque quotiēnscumque dīcit "Carpe!" eōdem verbō et vocat et imperat!"

[*Dē Fortūnātā, dē dīvitiīs Trimalchiōnis, dē collībertīs*]

37 Nōn potuī amplius quicquam gustāre, sed conversus ad eum, ut quam plūrima exciperem, longē accersere fābulās coepī scīscitārīque 'quae esset mulier illa quae hūc atque illūc discurreret?'

"Uxor" inquit "Trimalchiōnis, 'Fortūnāta' appellātur; quae nummōs modiō mētītur. Et modo modo quid fuit? Ignōscet mihi genius tuus – nōluissēs dē manū illīus pānem accipere! Nunc – nec quid nec quārē – in caelum abiit, et Trimalchiōnis topanta est. Ad summam: merō merīdiē sī dīxerit illī 'tenebrās esse', crēdet!

"Ipse nescit quid habeat, adeō saplūtus est. Sed haec lupātria prōvidet omnia – est ubi nōn putēs. Est sicca, sōbria, bonōrum cōnsiliōrum. Est tamen malae linguae, pīca pulvīnāris. Quem amat, amat; quem nōn amat, nōn amat!

milvus

"Ipse Trimalchiō fundōs habet quā milvī volant, nummōrum nummōs. Argentum in ōstiāriī illīus cellā plūs iacet quam quisquam in fortūnīs habet. Familia vērō – babae babae! – nōn mehercules putō decimam partem
38 esse quae dominum suum nōverit. ... Nec est quod putēs illum quicquam emere: omnia domī nāscuntur: lāna, credrae, piper. Ad summam, lacte gallīnāceum sī quaesieris, inveniēs! – Parum illī bona lāna nāscēbātur: arietēs ā Tarentō ēmit et eōs cūlāvit in gregem. – Mel Atticum ut domī nāscerētur, apēs ab Athēnīs iussit afferrī: obiter et

amplius *adv* = plūs; nōn amplius = iam nōn
ex-cipere : cognōscere
ac-cersere = arcessere (: petere)
fābula (< fārī) = sermō

modius -ī *m* [*8,75 l*]

mētīrī = quantitātem statuere numerandō
genius -ī *m* = deus prīvātus (hominēs suum quisque genium tuentem habent)
nec quid nec quārē = nesciō quōmodo
topanta *n pl* = ūna omnium
merō merīdiē = merīdiē ipsō

saplūtus -a -um = pecūniōsus
lupātria -ae *f* = mulier ācris [?]
prō-vidēre = ante cūrāre
sōbrius -a -um ↔ ēbrius
pulvīnāris -e < *pulvīnus* -ī *m* = cervīcal; pīca pulvīnāris = fēmina maledīcēns [?]

fundus -ī *m* = agrī, praedium
milvus -ī *m* (-a -ae *f*): avis fera
nummōrum nummī : ingēns numerus nummōrum
plūs argentī
quisquam *nostrum*
babae! = mīrum quantum!

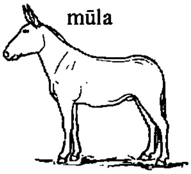
nec est quod putēs : nec causa est cūr putēs (: nōlī putāre)
credrae [?]
lacte -is *n* = lac
gallīnāceus -a -um < gallīna
-ieris = -īveris

cūlāre = pellere, immittere [?]
Atticus -a -um < Attica, regiō Graeciae (caput: Athēnae)

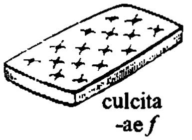
bōlētus -ī *m*

vernāculae quae sunt meliusculae ā Graeculīs fīent. – Ecce intrā hōs diēs scrīpsit, ut illī ex Indiā sēmen bōlētōrum mitterētur. – Nam mūlam quidem nūllam habet quae nōn ex onagrō nāta sit. – Vidēs tot culcitās: nūlla nōn aut conchȳliātum aut coccineum tōmentum habet. – Tanta est animī beātitūdō!

mūla

culcita -ae *f*

"Reliquōs autem collībertōs eius cavē contemnās! Valdē sūcōsī sunt. Vidēs illum quī in īmō īmus recumbit: hodiē sua octingenta possidet. Dē nihilō crēvit. Modo solēbat collō suō ligna portāre! Sed quōmodo dīcunt – ego nihil sciō, sed audīvī – : cum Incubōnī pilleum rapuisset, thēsaurum invēnit. (Ego nēminī invideō, sī quid deus dedit.) Est tamen subalapa et nōn vult sibi male. Itaque proximē cēnāculum hōc titulō prōscrīpsit: *C. Pompēius Diogenēs ex kalendīs Iūliīs cēnāculum locat; ipse enim domum ēmit.*

"Quid ille quī lībertīnī locō iacet, quam bene sē habuit! Nōn improperō illī. Sēstertium suum vīdit deciēs, sed male vacillāvit. Nōn putō illum capillōs līberōs habēre, nec meherculēs suā culpā: ipsō enim homō melior nōn est; sed lībertī scelerātī, quī omnia ad sē fēcērunt! Scītō autem: ... ubi semel rēs inclīnāta est, amīcī dē mediō! Et quam honestam negōtiātiōnem exercuit, quod illum sīc vidēs: libitīnārius fuit. Solēbat sīc cēnāre quōmodo rēx: aprōs gausapātōs, opera pistōria ... ⟨*⟩ cocōs, pistōrēs

vernāculus -a -um = domī nātus
meliusculus -a -um = melior
Graeculus -a -um = Graecus
ut *sibi* ex Indiā (India -ae *f*, Asiae regiō longinqua)
nam (quidem) = atque (etiam)
mūla -ae *f*/-us -ī *m* = iūmentum nātum ex asinō et equā
onager -grī *m* = asinus ferus
conchȳliātus -a -um = purpureus
coccineus -a -um = coccinus

tōmentum -ī *n* = culcita interior

beātitūdō -inis *f* < beātus; animī b. : eius b. (dīvitiae)
cavē *nē* contemnās! (= nōlī contemnere!)
sūcōsus -a -um = pecūniōsus

octingenta *mīlia sēstertium*
crēscere crēvisse
quōmodo = ut

Incubō -ōnis *m*, deus cūstōs thēsaurī occultī, quī pilleō eius raptō invenītur
subalapa = vir glōriōsus [?]
nōn male (: bene) sibi vult
proximē = nūper
cēnāculum -ī *n* = domūs pars superior
prō-scrībere = vēndendum/locandum nūntiāre pūblicē
locāre = prō pretiō ūtendum dare
lībertīnī locus: medius in īmō
improperāre = reprehendere
sēstertium deciēs *centēna mīlia* (10 × 100.000)
vacillāre = incertō pede stāre
capillōs līberōs : quicquam suum (nōn dēbitum)
ipsō melior : melior quam ille
ad sē fēcērunt : sua fēcērunt
in-clīnāre = deorsum flectere; *pass* dēficere, recēdere
negōtiātiō -ōnis *f* < *negōtiārī* = negōtium gerere/exercēre
libitīnārius -ī *m* = vir cuius negōtium est fūnera apparāre
gausapātōs [?] (< gausapa)
pistōrius -a -um < pistor -ōris *m* = quī pānem cōnficit

– plūs vīnī sub mēnsā effundēbātur quam aliquis in cellā habet. Phantasia, nōn homō! Inclīnātīs quoque rēbus suīs, cum timēret nē crēditōrēs illum conturbāre exīstimārent, hōc titulō auctiōnem prōscrīpsit: *C. Iūlius Proculus auctiōnem faciet rērum supervacuārum.*"

phantasia -ae *f* = quod esse vidētur, nōn est
crēditor -ōris *m* = cui dēbētur
con-turbāre (ratiōnēs): suum cuique solvere nōn posse
auctiō -ōnis *f* (< augēre): quā rēs pūblicē vēneunt auctīs quam māximē pretiīs
super-vacuus -a -um ↔ necessārius

[*Trimalchiō astrologus dē duodecim signīs*]

astrologus -ī *m* = quī astrīs studet

39 Interpellāvit tam dulcēs fābulās Trimalchiō; nam iam sublātum erat ferculum, hilarēsque convīvae vīnō sermōnibusque pūblicātīs operam coeperant dare. Is ergō reclīnātus in cubitum "Hoc vīnum" inquit "vōs oportet suāve faciātis. Piscēs natāre oportet. Rogō, mē putātis illā cēnā esse contentum quam in thēcā repositōriī vīderātis? *Sīc nōtus Ulixēs?* – Quid ergō est? Oportet etiam inter cēnandum philologiam nōsse. Patrōnō meō ossa bene quiēscant, quī mē hominem inter hominēs voluit esse! Nam mihi nihil novī potest afferrī, sīcut ille ferculus iam habuit praxim:

hilaris -e = laetus ac rīdēns
pūblicāre = pūblicum (omnium commūnem) facere
operam dare = intentus esse
re-clīnāre sē = recumbere; reclīnātus = recumbēns
= oportet vōs suāve facere
contentus -a -um: rē c. esse = rem satis esse putāre
thēca -ae *f* = id quō aliquid continētur
Sīc nōtus U.? Aenēis II.44
philologia -ae *f* = litterārum studia (nōsse = nōvisse)
patrōnus -ī *m* = lībertī quondam dominus (: Pompēius)
fercul*us* = fercul*um*
praxis -is *f* (*acc* -im): habēre praxim = dēmōnstrāre

"Caelus hic, in quō duodecim diī habitant, in totidem sē figūrās convertit, et modo fit *Ariēs;* itaque quisquis nāscitur illō signō multa pecora habet, multum lānae, caput praetereā dūrum, frontem expudōrātam, cornū acūtum. Plūrimī hōc signō scholasticī nāscuntur et arietillī."

cael*us* = cael*um*
in illō signō
pecora = pecudēs (ovēs)
expudōrātus -a -um = sine pudōre
scholasticus -ī *m* = rhētor vel rhētoris discipulus
arietillus -a -um = pugnandī cupidus [?]

Laudāmus urbānitātem mathēmaticī; itaque adiēcit: "Deinde tōtus caelus *Taurulus* fit. Itaque tunc calcitrōsī nāscuntur et bubulcī et quī sē ipsī pāscunt.

mathēmaticus -ī *m* = astrologus
taurulus -ī *m* = taurus
calcitrōsus -a -um = quī *calcitrat* (: pedibus pulsat)
bubulcus -ī *m* = pāstor boum

"In *Geminīs* autem nāscuntur bīgae et bovēs et coleī et quī utrōsque parietēs linunt.

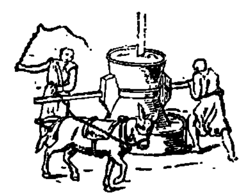
"In *Cancrō* ego nātus sum, ideō multīs pedibus stō, et in marī et in terrā multa possideō, nam cancer et hōc et illōc quadrat. Et ideō iam dūdum nihil super illum posuī nē genesim meam premerem.

laniō -ōnis *m*, quī pecudēs occīdit et carnem vēndit

"In *Leōne* cataphagae nāscuntur et imperiōsī; in *Virgine* mulierēs et fugitīvī et compedītī; in *Lībrā* laniōnēs et unguentāriī et quīcumque aliquid expediunt; in *Scorpiōne* venēnāriī et percussōrēs; in *Sagittāriō* strabōnēs, quī holera spectant, lārdum tollunt; in *Capricornō* aerumnōsī, quibus prae mala sua cornua nāscuntur; in *Aquāriō* cōpōnēs et cucurbitae; in *Piscibus* obsōnātōrēs et rhētorēs.

"Sīc orbis vertitur tamquam mola, et semper aliquid malī facit, ut hominēs aut nāscantur aut pereant. Quod autem in mediō caespitem vidētis et super caespitem favum – nihil sine ratiōne faciō: terra māter est in mediō quasi ōvum corrotundāta, et omnia bona in sē habet tamquam favus."

mola

bīgae = duo equī currū iūnctī
coleī -ōrum *m pl* = testiculī
: utr*um*que pariet*em*
linere lēvisse litum = operīre māteriā mollī (ut cērā, gypsō, colōre), pingere
hōc, illōc = ad hoc, ad illud
quadrāre = convenīre (ad)
genesis -is *f* (*acc* -im) = nāscendī tempus, fātum
cataphagās -ae *m* = homō edendī cupidus
imperiōsus -a -um = imperāns
compedītus -a -um = quī *compedēs* (vincula pedum) gerit
unguent*ārius* unguentum, venēn*ārius* venēnum vēndit
ex-pedīre = vēnundare
percussor -ōris *m* (< percutere) = quī hominem occīdit
strabō -ōnis *m* = cui oculī in utramque partem spectant
lār(i)dum -ī *n* = carō pinguis
aerumnōsus -a -um = miser
prae *prp+acc* = propter
cōpō -ōnis *m* = tabernārius
obsōnātor -ōris *m* = quī obsōnia emit
mola -ae *f*: īnstrūmentum rotundum quod cum frūmentō vertitur; ita sēmen *molitur* ut farīna fīat
molere -uisse -itum

cucurbita -ae *f*

cor-rotundāre = rotundum facere

[*Ferculum secundum: aper cum vēnātiōnis apparātū*]

"Sophōs!" ūniversī clāmāmus, et sublātīs manibus ad cameram iūrāmus 'Hipparchum Arātumque comparandōs illī nōn fuisse' – dōnec advēnērunt ministrī ac torālia prō-

vēnātiō -ōnis *f* < vēnārī
apparātus -ūs *m* < apparāre
sophōs *adv (Gr)* = optimē
Hipparchus, Arātus -ī *m*, astrologī Graecī
comparāre +*dat:* illī : cum illō
torāl -ālis *n* = vestis picta quā ōrnātur torus

posuērunt in quibus rētia erant picta subsessōrēsque cum vēnābulīs et tōtus vēnātiōnis apparātus. Necdum sciēbāmus quō mitterēmus suspīciōnēs nostrās, cum extrā triclīnium clāmor sublātus est ingēns, et ecce canēs Lacōnicī etiam circā mēnsam discurrere coepērunt. Secūtum est hōs repositōrium in quō positus erat prīmae magnitūdinis

palma (arbor, folium)

palma (frūctus)

aper ..., ē cuius dentibus sportellae dēpendēbant duae palmulīs textae, altera caryōtīs altera thēbaicīs replēta. Circā autem minōrēs porcellī ex coptoplacentīs factī, quasi ūberibus imminērent, scrōfam esse positam significābant. Et hī quidem apophorētī fuērunt.

Cēterum ad scindendum aprum nōn ille Carpus accessit quī altilia lacerāverat, sed barbātus ingēns, fasciīs

fascia -ae *f*

fasciae crūrālēs

crūrālibus alligātus et aliculā subōrnātus polymitā, strictōque vēnātōriō cultrō latus aprī vehementer percussit – ex cuius plāgā turdī ēvolāvērunt! Parātī aucupēs cum harundinibus fuērunt et eōs circā triclīnium volitantēs mōmentō excēpērunt.

turdus -ī *m*

Inde cum suum cuique iussisset referrī Trimalchiō, adiēcit: "Etiam vidēte quam porcus ille silvāticus lōtam comēderit glandem." Statim puerī ad sportellās accessērunt quae pendēbant ē dentibus, thēbaicāsque et caryōtās ad numerum dīvīsēre cēnantibus. ...

subsessor -ōris *m* = *vēnātor* quī ex īnsidiīs vēnātur
vēnābulum -ī *n* = iaculum vēnātōris
nec-dum = nec adhūc
suspīciō -ōnis *f* < suspicārī
Lacōnicus -a -um < Lacōnica, regiō Peloponnēsī (caput: Sparta)

sportella -ae *f*

dē-pendēre
palmula -ae *f* = palma (folium)
texere -uisse -xtum = crātem/vestem cōnficere ē fīlīs
(*palma*) caryōta, thēbaica: duo genera palmārum (frūctuum)
porcellus -ī *m* = parvus porcus
copto-placenta = placenta dūra
ūberibus im-minēre : nūtrīrī
scrōfa -ae *f* = sūs fēmina

apophorētus -a -um = quī convīvīs sēcum ferendus datur

barbātus = quī barbam gerit
crūrālis -e < crūs
al-ligāre: fasciīs alligātus : cui fasciae ligātae erant
alicula -ae *f* = pallium breve
polymitus -a -um = fīlīs variōrum colōrum textus
vēnātōrius -a -um < vēnātor
vehemēns -entis *adi* = quī vī ūtitur; *adv* -enter
plāga = vulnus
auceps -upis *m* = quī avēs capit
harundō -inis *f* = calamus quō avēs haerentēs capiuntur

ex-cipere = capere

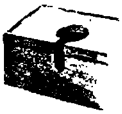
re-ferrī : afferrī
silvāticus -a -um < silva
lōtus -a -um = lautus
com-ēsse -ēdisse -ēsum = ēsse

glāns -andis *f* frūctus quercūs

ad numerum : ad symphōniam numerō canentem

lasanum -ī *n* (ubi venter exonerātur)

nancīscī nactum = adipīscī
sermōnem invītāre = ad sermōnem hortārī

pataracina [?]

rēctā *adv* = rēctā viā

balne*us*, vīn*us* = -um
caldus -a -um = calidus
vestiārius = quī vestēs vēndit
stāminātās [=merās?] *pōtiōnēs*
(ob)dūcere = bibere
matus -a -um = ēbrius

fullō -ōnis *m* = quī nova texta mollit pulsandō
liquēscere = liquidus fierī
pultārius -ī *m* = magnum vās
laecasīn (*λαικάζειν*), verbum impudīcum Graecum

plangere plānxisse plānctum = pectus pulsāre (ob lūctum), maerēre

[*Sermō convīvārum: Dāma dē frīgore, Seleucus dē fūnere*]

41 Ab hōc ferculō Trimalchiō ad lasanum surrēxit. Nōs, lībertātem sine "tyrannō" nactī, coepimus invītāre convīvārum sermōnēs.

Dāma itaque prīmus, cum pataracina poposcisset, "Diēs" inquit "nihil est. Dum versās tē, nox fit. Itaque nihil est melius quam dē cubiculō rēctā in triclīnium īre! – Et mundum frīgus habuimus. Vix mē balneus calfēcit. Tamen calda pōtiō vestiārius est. Stāminātās dūxī, et plānē matus sum. Vīnus mihi in cerebrum abiit."

42 Excēpit Seleucus fābulae partem, et "Ego" inquit "nōn cotīdiē lavor, balneus enim fullō est, aqua dentēs habet, et cor nostrum cotīdiē liquēscit. Sed cum mulsī pultārium obdūxī, frīgorī *laecasīn* dīcō!

fēminae plangunt — cornicinēs et tībīcinēs

fūnus

homō mortuus in lectō vītālī effertur

vītālis -e < vīta; lectus v.: quō mortuus *effertur*

lavāre = lavārī

ē-bullīre (< bulla): animam ē. : exspīrāre, morī

īn-flāre = āere implēre
minōris/plūris *pretiī*

musca -ae *f*

"Nec sānē lavāre potuī, fuī enim hodiē in fūnus. Homō bellus, tam bonus Chrȳsanthus animam ēbulliit. Modo modo mē appellāvit. Videor mihi cum illō loquī. – Heu! Ēheu! Utrēs īnflātī ambulāmus. Minōris quam muscae sumus: muscae tamen aliquam virtūtem habent – nōs nōn plūris sumus quam bullae!

bulla -ae *f*

"Et quid sī nōn abstināx fuisset? Quīnque diēs aquam in ōs suum nōn coniēcit, nōn mīcam pānis. Tamen abiit ad plūrēs. Medicī illum perdidērunt – immō magis malus fātus, medicus enim nihil aliud est quam animī cōnsōlātiō! Tamen bene ēlātus est, vītālī lectō, strāgulīs bonīs. Plānctus est optimē – manū mīsit aliquot – etiam sī malignē illum plōrāvit uxor. ..."

abstināx -ācis = abstinēns
con-icere = mittere, pōnere
mīca -ae *f* = minimum (pānis)
plūrēs : mortuōs
fāt*us* = fāt*um*
cōnsōlātiō -ōnis *f* < cōnsōlārī
(vestis) strāgula = quae sternitur (super lectum)
mortuum plangere/plōrāre : plangere/plōrāre dē mortuō
(servum) manū (: ē potestāte suā) mittere = līberāre
malignus -a -um ↔ largus (malignē : parum)

[*Philerōs dē Chrȳsanthō mortuō*]

43 Molestus fuit, Philerōsque prōclāmāvit: "Vīvōrum meminerimus! Ille habet quod sibi dēbēbātur: honestē vīxit, honestē obiit. Quid habet quod querātur? Ab asse crēvit, et parātus fuit quadrantem dē stercore mordicus tollere! Itaque crēvit quicquid tetigit tamquam favus. Putō meherculēs illum relīquisse solida centum, et omnia in nummīs habuit. ... Plānē Fortūnae fīlius: in manū illīus plumbum aurum fīēbat. Facile est autem ubi omnia quadrāta currunt.

stercus -oris *n*

quod *eī* dēbēbātur
ob-īre = mortem ob-īre, morī
quid habet = quam causam h.
quadrāns -antis *m* = nummus minimus, quārta pars assis
mordicus *adv* = dentibus
quic-quid = quid-quid
solidus -a -um ↔ liquidus; solida centum : integra centum *mīlia sēstertium*
plumbum -ī *n* = metallum vīlissimum
: omnia facile prōcēdunt

"Et quot putās illum annōs sēcum tulisse? Septuāgintā et suprā. Sed corneolus fuit, aetātem bene ferēbat – niger tamquam corvus. Nōveram hominem ōlim ōliōrum, et adhūc salāx erat. Nōn meherculēs illum putō in domō canem relīquisse! Immō etiam pullārius erat – omnis minervae homō! Nec improbō – hoc sōlum enim sēcum tulit."

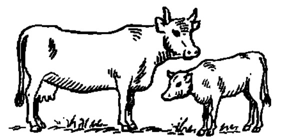
sēcum *in sepulcrum* tulisse
corne(ol)us -a -um = dūrus ac siccus (ut cornū)
ōlim ōliōrum = ōlim
salāx -ācis (< salīre) = parātus ad fēminās comprimendās
pullārius -ī *m* (< pullus) = vir quī puerōs amat
minerva -ae *f* = ars, nāturae genus
improbāre ↔ probāre

[*Ganymēdēs dē annōnā, dē aedīlibus, dē diīs īrātīs*]

Haec Philerōs dīxit, illa Ganymēdēs: "Nārrātis quod 44
nec ad caelum nec ad terram pertinet – cum interim nēmō cūrat quid annōna mordet. Nōn mehercules hodiē buccam pānis invenīre potuī. Et quōmodo siccitās persevērat! Iam annum ēsuritiō fuit. Aedīlēs – male ēveniat! – quī cum pistōribus collūdunt: "Servā mē, servābō tē!" Itaque populus minūtus labōrat. Nam istī māiōrēs maxillae semper Sāturnālia agunt.

"Ō, sī habērēmus illōs leōnēs quōs ego hīc invēnī cum prīmum ex Asiā vēnī! Illud erat vīvere! ... Meminī Safīnium: tunc habitābat ad arcum veterem, mē puerō. Piper, nōn homō! Is, quācumque ībat, terram adūrēbat. Sed rēctus, sed certus, amīcus amīcō, cum quō audācter possēs in tenebrīs micāre. In Cūriā autem – quōmodo singulōs tractābat! Nec schēmās loquēbātur, sed dīrēctum. Cum ageret porrō in forō, sīc illīus vōx crēscēbat tamquam tuba! Nec sūdāvit umquam nec expuit. ... Et quam benignus resalūtāre, nōmina omnium reddere, tamquam ūnus dē nōbīs. Itaque illō tempore annōna prō lutō erat. Asse pānem quem ēmissēs, nōn potuissēs cum alterō dēvorāre – nunc oculum būblum vīdī māiōrem!

"Heu, heu! Quotīdiē pēius! Haec colōnia retrōversus crēscit tamquam cōda vitulī. Sed quārē? Habēmus aedīlem nōn trium cauniārum, quī sibi māvult assem quam vītam nostram! Itaque domī

vacca -ae *f* vitulus -ī *m*

bucca s.
māla s.
maxilla
-ae *f*

annōna -ae *f* = frūmentum eiusque pretium; quid a. mord*eat*
bucca -ae *f* = *māla*, ōs, quantum ōs capit
siccitās -ātis *f* = tempus siccum
ēsuritiō -ōnis *f* = famēs
male ēveniat *iīs!*
col-lūdere = sē coniungere illūdendī causā
maxilla -ae *f* = māla, bucca; maxillae : hominēs avidī
Sāturnālia agere : in luxū vītam agere
leō : vir fortis ac ferōx

Safīnius -ī *m*
: magis piper quam homō! (: homō ācerrimus)
ad-ūrere = ūrere, torrēre
rēctus, certus: probus, fīdus *fuit*
audāx, *adv* audācter < -āciter
micāre: lūdere digitīs extentīs numerandīs
schēma -ae *f* = ōrnāmenta ōrātiōnis (↔ dīrēctum)
dīrēctus -a -um = quī rēctā it
cum *causās* ageret
sūdāre = sūdōrem ēdere
ex-(s)puere -uisse = *spuere* = *spūtum* (-ī *n*) ex ōre ēmittere
re-salūt*ābat*, redd*ēbat*
lutum -ī *n* = sordēs; prō lutō esse = minimī pretiī esse
pānem quem asse ēmissēs...

būb(u)lus -a -um < bōs
quotīdiē = cotīdiē
retrō-versus *adv* = retrō

cōda -ae *f* = cauda
Caunius -a -um < Caunus, cīvitās Asiae; *f* = fīcūs genus vīle; nōn trium cauniārum = minimī pretiī, nēquam

gaudet: plūs in diē nummōrum accipit quam alter patrimōnium habet. Iam sciō unde accēperit dēnāriōs mīlle aureōs. Sed sī nōs coleōs habērēmus, nōn tantum sibi placēret! Nunc populus est domī leōnēs, forās vulpēs.

"Quod ad mē attinet, iam pannōs meōs comēdī, et sī persevērat haec annōna, casulās meās vēndam. Quid enim futūrum est, sī nec diī nec hominēs huius colōniae

stola -ae *f*

miserentur? Ita meōs frūnīscar ut ego putō omnia illa ā diibus fierī. Nēmō enim caelum caelum putat, nēmō ieiūnium servat, nēmō Iovem pilī facit, sed omnēs, opertīs oculīs, bona sua computant. Anteā stolātae ībant nūdīs pedibus in clīvum, passīs capillīs, mentibus pūrīs, et Iovem aquam exōrābant. Itaque statim urceātim plovēbat – aut tunc aut numquam – et omnēs redībant ūdī tamquam mūrēs! Itaque diī pedēs lānātōs habent, quia nōs religiōsī nōn sumus. Agrī iacent –."

urceus -ī *m*

[*Echīōn dē Titī mūnere gladiātōriō et dē fīliolō suō*]

"Ōrō tē" inquit Echīōn centōnārius, "melius loquere! "Modo sīc, modo sīc!" inquit rūsticus: varium porcum perdiderat. Quod hodiē nōn est, crās erit – sīc vīta trūditur. Nōn mehercules patria melior dīcī potest, sī hominēs habēret. Sed labōrat hōc tempore, nec haec sōla. Nōn dēbēmus dēlicātī esse: ubīque medius caelus est. Tū sī aliubī fueris, dīcēs 'hīc porcōs coctōs ambulāre!'

vulpēs -is *f*

mūs mūris *m*

coleōs habēre = vir esse

forās = forīs

at-tinēre = pertinēre
pannus -ī *m* = vestis vetus; comēdī : prō cibō vēndidī
casula -ae *f* = (parva) casa; *pl* domus

frūnīscī (+ *acc*) = fruī; ita meōs frūnīscar ut = profectō
diibus *abl pl* = diīs

ieiūnium -ī *n* = tempus quō nihil ēstur (religiōnis causā)
pilus -ī *m* = capillus ūnus; pilī facere = minimī aestimāre
stolāta = quae *stolam* (vestem mātrōnae) gerit
clīvum *Capitōlīnum*
ex-ōrāre = precibus petere; Iovem : ā Iove; aquam : *pluviam* = imbrem
urceātim *adv* = quasi ex *urceīs*
pluere -uisse: pluit = pluvia cadit; plovēbat = pluēbat
ūdus -a -um = ūmidus
lānātus < lāna; diī pedēs lānātōs habent : diī auxiliō venīre nōlunt [?]
religiōsus -a -um (< religiō) = quī deōs verētur, pius

Titus, aedīlis quī mūnus dabit

centōnārius -ī *m* = quī *centōnēs* vēndit (centō -ōnis *m* = vestis strāgula ex pannīs cōnfecta)
trūdere = pellere, agere

dēlicātus = cui nihil placet (↔ contentus)
ali-ubī = aliō locō

"Et ecce habitūrī sumus mūnus excellente in trīduō diē fēstā. Familia nōn lanisticia, sed plūrimī lībertī. Et Titus noster magnum animum habet et est caldicerebrius: aut hoc aut illud, erit quid utique. Nam illī domesticus sum: nōn est mixcix. Ferrum optimum datūrus est, sine fugā:

carnārium
in mediō

carnārium in mediō, ut amphitheātrum videat. Et habet unde: relictum est illī sēstertium trecentiēs: dēcessit illīus pater – male! – ; ut quadringenta impendat, nōn sentiet patrimōnium illīus – et sempiternō nōminābitur! Iam Māniōs aliquot habet, et mulierem essedāriam, et dispēnsātōrem Glycōnis, quī dēprehēnsus est cum dominam suam dēlectārētur. Vidēbis populī rīxam inter zēlotypōs et amāsiunculōs! Glycō autem, sēstertiārius homō, dispēnsātōrem ad bēstiās dedit. Hoc est sē ipsum trādūcere! Quid servus peccāvit, quī coāctus est facere? Magis illa matella digna fuit quam taurus iactāret! Sed quī asinum nōn potest, strātum caedit. ...

"Sed subolfaciō quia nōbīs epulum datūrus est Mammaea: bīnōs dēnāriōs mihi et meīs. Quod sī hoc fēcerit, ēripiet Norbānō tōtum favōrem. Sciās oportet plēnīs vēlīs hunc vincitūrum. Et rē vērā, quid ille nōbīs bonī fēcit?

excellent*e* *n* = excellēns
trīduum -ī *n* = trēs diēs
familia : grex gladiātōrum
lanisticius -a -um = quem exercuit *lanista*
caldi-cerebrius = caldī cerebrī
erit *ali*quid
utique = certē quidem
domesticus : familiāris
mixcix [?]
ferrum : gladiōs

lanista -ae *m:* quī gladiātōrēs exercet

carnārium -ī *n* (< carō) = caedēs multōrum, strāgēs
habet unde *sūmat pecūniam*
sēstertium trecentiēs *centēna mīlia* (300 × 100.000)
quadringenta *mīlia*
im-pendere -disse = solvere; ut ... impendat : etiam sī i.erit
sempiternus -a -um = aeternus; *adv* -ō
Māniī -ōrum *m pl* [?]
Glycō -ōnis *m*
dēlectār*ētur* (*dēp*) = dēlectār*et*
zēlotypus -a -um = quī coniugis adulterō invidet
amāsiunculus -ī *m* = adulter
sēstertiārius -a -um = vīlis
trā-dūcere : expōnere (populō)

matella : mulier impudīca
digna quam... = d. ut eam...
iactāret *cornibus*
asinum *caedere* nōn potest
strātum -ī *n* = strāgula
(sub)ol-facere = odōrem sentīre nāsō, praesentīre
quia... = M.am...datūrum esse
epulum -ī *n* = cēna pūblica
sciās oportet : tē scīre o., scītō
plēnīs vēlīs (: facile) v*incit*ūrum = victūrum *esse* (comitiīs quibus M. et N. certābunt)

Dedit gladiātōrēs sēstertiāriōs iam dēcrepitōs, quōs sī sufflāssēs, cecidissent! – iam meliōrēs bēstiāriōs vīdī. ...

46 “Vidēris mihi, Agamemnōn, dīcere: “Quid iste argūtat molestus?” Quia tū, quī potes loquī, nōn loqueris. Nōn es nostrae fasciae et ideō pauperōrum verba dērīdēs. Scīmus tē prae litterās fatuum esse. Quid ergō est? Aliquā diē tē persuādeam, ut ad vīllam veniās et videās casulās nostrās? Inveniēmus quod mandūcēmus: pullum, ōva. Bellē erit. ...

“Et iam tibi discipulus crēscit cicarō meus. Iam quattuor partēs dīcit. Sī vīxerit, habēbis ad latus servulum. Nam quicquid illī vacat, caput dē tabulā nōn tollit. Ingeniōsus est et bonō fīlō, etiam sī in avēs morbōsus est. Ego illī iam trēs cardēlēs occīdī – et dīxī quia mūstella comēdit!

cardēlis -is *f*

mūstella -ae *f*

Invēnit tamen aliās nēniās, et libentissimē pingit. Cēterum iam Graeculīs calcem impingit, et Latīnās coepit nōn male appetere. ... Ēmī ergō nunc puerō aliquot libra rubricāta, quia volō illum ad domūsiōnem aliquid dē iūre gustāre. Habet haec rēs pānem. ... Ideō illī cotīdiē clāmō: “Prīmigenī, crēde mihi: quicquid discis tibi discis. Vidēs Philerōnem causidicum: sī nōn didicisset, hodiē famem ā labrīs nōn abigeret; modo modo collō suō circumferēbat onera vēnālia – nunc etiam adversus Norbānum sē extendit. Litterae thēsaurum est, et artificium numquam moritur.”

calx -cis *f*: pedis pars posterior

dēcrepitus -a -um = cōnfectus aetāte, dēbilis
suf-flāre = flāre (paulum)
bēstiārius -ī *m* = quī cum bēstiīs pugnat in amphitheātrō
argūtāre = fābulārī

nostrae fasciae (*gen*) = nostrī generis, ūnus dē nōbīs
pauper*ōrum* = pauper*um*
fatuus -a -um = stultus

tibi persuādeam (: -ēbō)

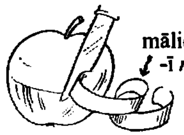
mandūcāre = dentibus ūtī, ēsse

bellē esse = bene esse
cicarō -ōnis *m* = fīliolus
IV partēs dīcere = numerōs in quārtās partēs dīvidere
servulus -ī *m* = parvus servus
quicquid *temporis*
vacāre = vacuum esse
ingeniōsus -a -um (< ingenium) = bonō ingeniō
bonō fīlō = bonā nātūrā
morbōsus -a -um < morbus; in avēs m. : avium nimis studiōsus

: ‘mūstellam *eās* comēdisse’

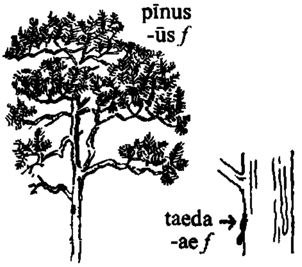
nēniae -ārum *f pl* = nūgae
Graec(ul)īs *litterīs* calcem impingit (calcitrat) : Graecās litterās recūsat/repudiat
ap-petere = cupidē petere
libr*a n pl* = librōs
rubricātus -a -um: liber r. = rubrō colōre scrīptus (dē iūre)
ad/in domūsiōnem (< domus + ūsus) = ad ūsum domī
Prīmigenius -ī *m*, nōmen fīliī
Philerō -ōnis *m*
causidicus -ī *m* = cuius negōtium est causās dīcere/agere

vēnālis -e = vēndendus, quī vēnit
: Norbānum aequāre cōnātur
thēsaur*um* = thēsaur*us*
artificium -ī *n* = ars, id quod discitur

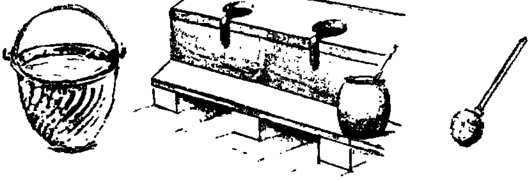
[*Trimalchiō dē ventre suō*]

Eiusmodī fābulae vibrābant, cum Trimalchiō intrāvit, 47
et, dētersā fronte, unguentō manūs lāvit; spatiōque minimō interpositō, "Ignōscite mihi" inquit, "amīcī! Multīs iam diēbus venter mihi nōn respondit. Nec medicī sē inveniunt. Prōfuit mihi tamen mālicorium et taeda ex acētō. Spērō tamen, iam pudōrem sibi impōnet. Aliōquīn circā stomachum mihi sonat – putēs taurum! Itaque, sī quis vestrum voluerit suā rē causā facere, nōn est quod illum pudeātur. Nēmō nostrum solidē nātus est. Ego nūllum putō tam magnum tormentum esse quam continēre. Hoc sōlum vetāre nē Iovis potest.

"Rīdēs, Fortūnāta? quae solēs mē nocte dēsomnem facere! Nec tamen in triclīniō ūllum vetuī facere quod sē iuvet. Et medicī vetant continēre. – Vel sī quid plūs venit, omnia forās parāta sunt: aqua, lasanī et cētera minūtālia. Crēdite mihi: anathȳmiāsis in cerebrum it et in tōtō corpore flūctum facit. Multōs sciō sīc periisse, dum nōlunt sibi vērum dīcere."

Grātiās agimus līberālitātī indulgentiaeque eius – et subinde castīgāmus crēbrīs pōtiunculīs rīsum!

aqua, lasana et cētera minūtālia

spatium = tempus; spatiō inter-positō = post spatium
respondēre : suō mūnere fungī
nōn sē invenīre = nescīre quid faciendum sit
taeda -ae *f* = quod ē *pīnū* fluit
acētum -ī *n* = vīnum amārum; ex acētō = cum acētō cocta
: iam *ventrem* pudōrem sibi *impositūrum esse*
aliō-quīn *adv* = aliter
stomachus -ī *m* = venter
tam sonat (tantus sonus fit) *ut* putēs taurum *esse*

suā rē causā facere = rem necessāriam facere
nōn est quod illum pude*at* = causa nōn est cūr...
solidē (: ut statua marmorea!)
tormentum -ī *n* = cruciātus
ventrem con-tinēre
nē Iovis (= Iuppiter) *quidem*

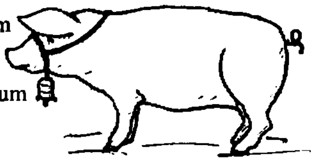
dē-somnis -e = vigilāns

ūllum : quemquam

lasan*ī* = lasan*a*
minūtālia -ium *n pl* = rēs minūtae
anathȳmiāsis *f* = āēr ascendēns

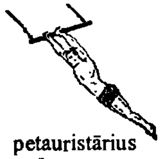
flūctus -ūs *m* < fluere

līberālitās -ātis *f* < *līberālis -e* = benignus et largus
indulgentia -ae *f* = animus quī multa permittit
castīgāmus : sēdāmus
pōtiuncula -ae *f* = pōtiō

capistrum -ī *n*

tintinnābulum -ī *n*

petauristārius -ī *m*

[*Ferculum tertium: sūs tomāculīs replētus*]

Nec adhūc sciēbāmus nōs 'in mediō' quod āiunt 'clīvō' labōrāre. Nam, commundātīs ad symphōniam mēnsīs, trēs albī suēs in triclīnium adductī sunt, capistrīs et tintinnābulīs cultī, quōrum ūnum 'bīmum' nōmenclātor esse dīcēbat, alterum 'trīmum', tertium vērō iam 'sexennem'.

in mediō clīvō labōrāmus = restant nōbīs tot labōrēs quot iam passī sumus
com-mundāre = mundum facere
nōmenclātor -ōris *m* = servus quī nōmina prōclāmat
bīmus -a -um = II annōrum
trīmus -a -um = III annōrum
sexennis -e = VI annōrum

Ego putābam petauristāriōs intrāsse, et porcōs, sīcut in circulīs mōs est, portenta aliqua factūrōs. Sed Trimalchiō, expectātiōne discussā, "Quem" inquit "ex eīs vultis in cēnam statim fierī? Gallum enim gallīnāceum, penthiacum et eiusmodī nēniās rūsticī faciunt – meī cocī etiam vitulōs aēnō coctōs solent facere!" Continuōque cocum vocārī iussit et, nōn expectātā ēlēctiōne nostrā, māximum nātū iussit occīdī; et clārā vōce: "Ex quotā decuriā es?"

circulus = locus forī quem spectātōrēs circumstant
portenta : mīrācula
dis-cutere -iō -ssisse -ssum = dispellere, omittere
gallus gallīnāceus = gallus
penthiacum -ī *n* = frusta carnis cocta [?]
aēnum -ī *n* = vās aēneum
ēlēctiō -ōnis *f* < ēligere
quotus -a -um? : prīmus? secundus? tertius? quārtus? ...
decuria -ae *f* (< decem) = dēnī hominēs (servī)

Cum ille 'sē ex quadrāgēsimā' respondisset, "Ēmptīcius an" inquit "domī nātus?"

(servus) ēmptīcius = ēmptus

"Neutrum" inquit cocus, "sed testāmentō Pānsae tibi relictus sum."

relictus : lēgātus

"Vidē ergō" ait "ut dīligenter pōnās! Sī nōn, tē iubēbō in decuriam viātōrum conicī."

pōnās : appōnās (convīvīs), coquās
viātor -ōris *m* = cursor

Et cocum quidem, potentiae admonitum, in culīnam obsōnium dūxit.

potentiae (*gen* = dē potentiā) *dominī* admonitum
obsōnium (*nōm!*) : sūs coquendus

48 Trimalchiō autem mītī ad nōs vultū respexit, et "Vīnum" inquit "sī nōn placet, mūtābō. Vōs illud oportet

: oportet vōs illud bonum facere

bonum faciātis. Deōrum beneficiō nōn emō, sed nunc quicquid ad salīvam facit in suburbānō nāscitur eō quod ego adhūc nōn nōvī – dīcitur cōnfīne esse Tarracīniēnsibus et Tarentīnīs! Nunc coniungere agellīs Siciliam volō, ut cum in Āfricam libuerit īre, per meōs fīnēs nāvigem!

"Sed nārrā tū mihi, Agamemnōn: quam contrōversiam hodiē dēclāmāstī? – Ego autem, sī causās nōn agō, in domūsiōnem tamen litterās didicī. Et nē mē putēs studia fastīdītum, trēs bibliothēcās habeō, ūnam Graecam, alteram Latīnam –. Dīc ergō, sī mē amās, peristasim dēclāmātiōnis tuae."

Cum dīxisset Agamemnōn: "Pauper et dīves inimīcī erant – " ait Trimalchiō: "Quid est 'pauper'?" "Urbānē!" inquit Agamemnōn, et nesciō quam contrōversiam exposuit.

Statim Trimalchiō "Hoc" inquit "sī factum est, contrōversia nōn est. Sī factum nōn est, nihil est!"

Haec aliaque cum effūsissimīs prōsequerēmur laudātiōnibus, "Rogō" inquit, "Agamemnōn mihi cārissime, numquid duodecim aerumnās Herculis tenēs, aut dē Ulixe fābulam quemadmodum illī Cyclōps pollicem extorsit? Solēbam haec ego puer apud Homērum legere. Nam Sibyllam quidem Cūmīs ego ipse oculīs meīs vīdī in ampullā pendēre, et cum illī puerī dīcerent: "Σίβυλλα, τί θέλεις;" respondēbat illa: "Αποθανεῖν θέλω.""

Nōndum efflāverat omnia, cum repositōrium cum sue 49
ingentī mēnsam occupāvit. Mīrārī nōs celeritātem coepi-

salīva -ae *f* = spūtum; ad s.am facit = facit ut salīva fluat
in *praediō* suburbānō
cōn-fīnis -e (+*dat*) = cui fīnis commūnis est, fīnitimus
Tarracīn(i)ēnsēs < Tarracīna, oppidum Latiī maritimum
agellus -ī *m* = (parvus) ager
mihi libuerit īre

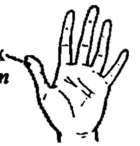
contrōversia -ae *f* = certāmen dē iūre
dē-clāmāre = ōrātiōnēs habēre discendī causā ad rhētorem

fastīdīre = dēspicere, spernere; fastīdītum = fastīdientem
peristasis -is (*acc* -im) *f* = rēs prōposita, causa
dēclāmātiō -ōnis *f* < dēclāmāre

urbānē *dīxistī*

nesciō quam = aliquam

pollex -icis *m*

effūsus -a -um = abundāns
prō-sequī laudātiōne = laudāre
num-quid = num
aerumna -ae *f* = labor
tenēs : *memoriā* tenēs, nōvistī
ex-torquēre -sisse -tum = torquendō laedere

ampulla -ae *f* = parva amphora

Σίβυλλα = Sibylla (*Gr*)
τί θέλεις; [*ti theleis?*] = quid vīs? (*Gr*)
αποθανεῖν θέλω [*apothanein thelō*] = morī volō (*Gr*)
ef-flāre < ex- + flāre
occupāre = complēre, operīre
celeritās -ātis *f* < celer

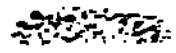
mus et iūrāre 'nē gallum quidem gallīnāceum tam citō percoquī potuisse!' – tantō quidem magis quod longē māior nōbīs porcus vidēbātur esse quam paulō ante aper fuerat.

per-coquere

Deinde magis magisque Trimalchiō intuēns eum "Quid? Quid?" inquit, "Porcus hic nōn est exinterātus? Nōn mehercules est! Vocā, vocā cocum in mediō!"

ex-interāre = viscera dēmere
in mediō : in medi*um*

Cum cōnstitisset ad mēnsam cocus trīstis et dīceret 'sē oblītum esse exinterāre', "Quid? oblītus?" Trimalchiō exclāmat, "Putēs illum piper et cumīnum nōn coniēcisse! Dēspoliā!"

cumīnum -ī *n*

dēspoliā *eum*

Nōn fit mora: dēspoliātur cocus, atque inter duōs tortōrēs maestus cōnsistit. Dēprecārī tamen omnēs coepērunt et dīcere: "Solet fierī. Rogāmus, mittās! Posteā sī fēcerit, nēmō nostrum prō illō rogābit."

tortor -ōris *m* (< torquēre) = quī cruciat
rogāmus *ut eum* mittās (: impūne dīmittās)

Ego, crūdēlissimae sevēritātis, nōn potuī mē tenēre, sed inclīnātus ad aurem Agamemnonis "Plānē" inquam "hic dēbet servus esse nēquissimus: aliquis oblīvīscerētur porcum exinterāre?! Nōn mehercules illī ignōscerem sī piscem praeterīsset!"

sevēritās -ātis *f* < sevērus
dēbet esse = certē est
sī piscem *exinterāre* praeteriisset (= neglēxisset)

At nōn Trimalchiō – quī relaxātō in hilaritātem vultū "Ergō" inquit "quia tam malae memoriae es, palam nōbīs illum exinterā!"

re-laxāre = solvere, lēnīre
hilaritās -ātis *f* < hilaris
palam *prp* + *abl* = cōram

Receptā cocus tunicā cultrum arripuit, porcīque ventrem hinc atque illinc timidā manū secuit. Nec mora: ex plāgīs ponderis inclīnātiōne crēscentibus tomācula cum botulīs effūsa sunt!

ar-ripere -uisse -reptum < ad + rapere
inclīnātiō -ōnis *f* < inclīnāre; ponderis i.e : quia pondus inclīnābat (premēbat)
botulus -ī *m* = tomāculum nigrum

[*Trimalchiō dē aere Corinthiō, dē vitrō, dē argentō*]

Plausum post hoc automatum familia dedit et "Gāiō 50
fēlīciter!" conclāmāvit. Nec nōn cocus pōtiōne honōrātus est et argenteā corōnā, pōculumque in lance accēpit Corinthiā. Quam cum Agamemnōn propius cōnsīderāret, ait Trimalchiō: "Sōlus sum quī vēra Corinthea habeam."

Expectābam ut prō reliquā īnsolentiā dīceret 'sibi vāsa Corinthō afferrī', sed ille melius "Et forsitan" inquit "quaeris, quārē sōlus Corinthea vēra possideam? Quia scīlicet aerārius ā quō emō 'Corinthus' vocātur! Quid est autem Corintheum nisi quis ā Corinthō habet?

"Et nē mē putētis nesapium esse, valdē bene sciō unde prīmum Corinthea nāta sint: Cum Īlium captum est, Hannibal, homō vafer et magnus stēliō, omnēs statuās aēneās et aureās et argenteās in ūnum rogum congessit et eās incendit: factae sunt in ūnum aera miscellānea. Ita ex hāc massā fabrī sustulērunt et fēcērunt catīlla et paropsidēs et statuncula. Sīc Corinthea nāta sunt, ex omnibus in ūnum, nec hoc nec illud.

"Ignōscētis mihi quod dīxerō: ego mālō mihi vitrea, certē nōn olunt. Quod sī nōn frangerentur, māllem mihi quam aurum. Nunc autem vīlia sunt.

"Fuit tamen faber quī fēcit phialam vitream quae nōn 51
frangēbātur. Admissus ergō ad Caesarem est cum suō mūnere. ⟨Phialam porrēxit⟩ Caesarī, deinde fēcit reporrigere – et illam in pavīmentum prōiēcit! Caesar nōn pote valdius quam expāvit. At ille sustulit phialam dē terrā:

automatum -ī *n* = rēs arte mīrābilī facta
Gāiō fēlīciter *ēveniat!*
nec nōn = atque etiam
cōnsīderāre = intuērī
vāsa Corinth*ia*
īnsolentia -ae *f* < īnsolēns

stēliō -ōnis *m*

aerārius -ī *m* = quī rēs aereās vēndit
nesapius -a -um (< ne- + sapere) = ignārus
vafer -fra -frum = quī dolō ūtitur
stēliō : vir fallāx
con-gerere = cōnferre
miscellāneus -a -um = mixtus
massa -ae *f* = magna metallī cōpia, mōlēs
catīllus -ī *m* /-um -ī *n* = vās
statunculum -ī *n* = parva statua
vitrea *n pl* = vāsa vitrea
olēre/olere = odōrem ēmittere
phiala -ae *f* = patera
fēcit re-porrigere : rogāvit ut *sibi* re-porrigeret
pavīmentum -ī *n* = solum dūrum (lapidibus opertum)
pote (est) = potest; nōn pote valdius quam = valdissimē

collīsa erat tamquam vāsum aēneum. Deinde martiolum dē sinū prōtulit, et phialam ōtiō bellē corrēxit. Hōc factō, putābat sē solium Iovis tenēre, utique postquam ille dīxit: "Numquid alius scit hanc condītūram vitreōrum?" Vidē modo: postquam negāvit, iussit illum Caesar dēcollārī! – quia enim, sī scītum esset, aurum prō lutō habērēmus.

martiolus -ī *m*

52 "In argentō plānē studiōsus sum. Habeō scyphōs urnālēs – plūs minus – ⟨*⟩ quemadmodum Cassandra occīdit fīliōs suōs, et puerī mortuī iacent sīc ut vīvere putēs! Habeō capidem ... ubi Daedalus Niobam in equum Trōiānum inclūdit. Nam Hermerōtis pugnās et Petraītis in pōculīs habeō, omnia ponderōsa. Meum enim intellegere nūllā pecūniā vēndō!"

scyphus -ī *m*

capis -idis *f*

calix -icis *m*

Haec dum refert, puer calicem prōiēcit. Ad quem respiciēns Trimalchiō "Citō" inquit "tē ipsum caede, quia nūgāx es!" Statim puer dēmissō labrō ōrāre. At ille "Quid mē" inquit "rogās? Tamquam ego tibi molestus sim! Suādeō, ā tē impetrēs nē sīs nūgāx!" Tandem ergō exōrātus ā nōbīs missiōnem dedit puerō. Ille dīmissus circā mēnsam percucurrit. ⟨*⟩

⟨Hīc matellam poposcit Trimalchiō⟩ et "Aquam forās, vīnum intrō!" clāmāvit. Excipimus urbānitātem iocantis, et ante omnēs Agamemnōn, quī sciēbat quibus meritīs revocārētur ad cēnam! Cēterum laudātus Trimalchiō hila-

col-līdere -sisse -sum < con- + laedere
vāsum -ī *n* = vās
ōtiō (*abl*) : quiētē
solium Iovis tenēre : fēlīcissimum esse
condītūra -ae *f* = modus cōnficiendī
dē-collāre (< collum) = secūrī necāre
prō lutō habēre = minimī aestimāre
in argentō studiōsus : argentī s.
urnālis -e = quī *urnam* (= amphorae dīmidium) capit
⟨*⟩ ⟨ōrnātōs imāginibus⟩
nōn Cassandra, sed *Mēdēa* fīliōs suōs occīdit
Daedalus *Pāsiphaēn* in *vaccam* ligneam inclūsit (Pāsiphaē -ēs *f*, Sōlis fīlia, coniūnx Mīnōis, māter Mīnōtaurī)
Hermerōs -ōtis, Petraītēs -is, gladiātōrēs illūstrēs
ponderōsus -a -um = gravis
intellegere *n indēcl* = mēns intellegēns
re-ferre = memorāre, nārrāre
caede : verberā
nūgāx -ācis *adi* < nūgae
ōrāre *coepit*
tibi suādeō *ut*...
ex-ōrāre = ōrandō mītigāre
missiō -ōnis *f* < mittere; missiōnem dare = ignōscere
per-currere
intrō *adv* ↔ forās
plausū excipimus
re-vocāre = iterum vocāre

ēbriō proximus = paene ēbrius

cordāx -ācis *m* = genus saltandī rapidum

histriō -ōnis *m* = quī in theātrō fābulās agit
ex-hibēre = imitārī
con-cinere = simul canere

madeia perimadeia [?]

dīxerit : eam dīxisse

gravitās -ātis *f* < gravis
ineptiae -ārum *f pl* = nūgae

cordāx

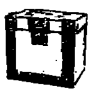
rius bibit et iam ēbriō proximus "Nēmō" inquit "vestrum rogat Fortūnātam meam ut saltet? Crēdite mihi: cordācem nēmō melius dūcit." Atque ipse, ērēctīs suprā frontem manibus, Syrum histriōnem exhibēbat, concinente tōtā familiā: *Madeia perimadeia!* Et prōdīsset in medium, nisi Fortūnāta ad aurem accessisset – crēdō, dīxerit 'nōn decēre gravitātem eius tam humilēs ineptiās!' ...

āctuārius -ī *m* = servus quī *ācta* scrībit et recitat
ācta -ōrum *n pl* = negōtia ācta quae scrībuntur
saltātiō -ōnis *f* < saltāre

Cūmānus -a -um < Cūmae

horreum -ī *n* = aedificium ubi frūmentum servātur
ārea -ae *f* = locus ubi frūmentum *teritur*
modi*um* = modi*ōrum*
domāre -uisse -itum = mītem facere (bēstiam feram)
in crucem agere = crucī fīgere

Gāī *gen* = Gāiī

arca -ae *f*

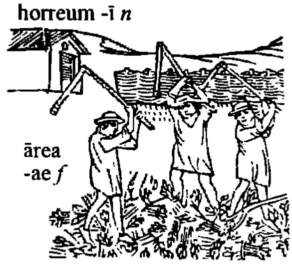
centiēs *centēna mīlia*

hortī = vīlla (cum hortō)
Pompēiānus -a -um < Pompēiī, oppidum Campāniae
vīlicus -ī *m* = servus quī vīllae rūsticae (praediō) praepositus est

[*Āctuārius ācta praediōrum recitat*]

Et plānē interpellāvit saltātiōnis libīdinem āctuārius, 53
quī tamquam urbis ācta recitāvit:

horreum -ī *n*

frūmentum teritur (pulsātur ut sēmen dīvidātur ā paleā)

VII kalendās Sextīlēs: in praediō Cūmānō, quod est Trimalchiōnis, nātī sunt puerī XXX, puellae XL; sublāta in horreum ex āreā trīticī mīlia modium quīngenta; bovēs domitī quīngentī.

Eōdem diē: Mithridātēs servus in crucem āctus est, quia Gāī nostrī geniō male dīxerat.

Eōdem diē: In arcam relātum est quod collocārī nōn potuit: sēstertium centiēs.

Eōdem diē: Incendium factum est in hortīs Pompēiānīs, ortum ex aedibus Nastae vīlicī.

"Quid?" inquit Trimalchiō, "Quandō mihi Pompēiānī hortī ēmptī sunt?"

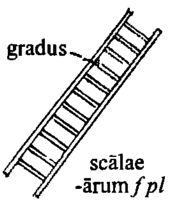
"Annō priōre" inquit āctuārius, "et ideō in ratiōnem nōndum vēnērunt."

Excanduit Trimalchiō et "Quīcumque" inquit "mihi fundī ēmptī fuerint, nisi intrā sextum mēnsem scierō, in ratiōnēs meās īnferrī vetuō." ...

ex-candēscere -duisse = īrā incendī
ēmptī *fuerint* = ēmptī *erunt*
scierō = scīverō
vetuō : vetō

[*Petauristārius dēlāpsus bracchium dominī contundit*]

Petauristāriī autem tandem vēnērunt. Bārō īnsulsissimus cum scālīs cōnstitit, puerumque iussit per gradūs et in summā parte ōdaria saltāre, circulōs deinde ārdentēs trānsilīre et dentibus amphoram sustinēre. Mīrābātur haec sōlus Trimalchiō dīcēbatque 'ingrātum artificium esse. Cēterum duo esse in rēbus hūmānīs quae libentissimē spectāret: petauristāriōs et cornicinēs – reliqua acroāmata trīcās merās esse.' "Nam et cōmoedōs" inquit "ēmeram, et māluī illōs Ātellāniam facere, et choraulēn meum iussī Latīnē cantāre."

con-tundere -tudisse -tūsum = laedere
bārō -ōnis *m* = vir stultus
īnsulsus -a -um = molestus
ōdarium -ī *n* = carmen; ōdaria saltāre = saltāre ad ōdaria
in-grātus -a -um ↔ grātus
acroāma -atis *n* = rēs quā convīvae dēlectantur
trīcae -ārum *f pl* = nūgae
cōmoedus -ī *m* = histriō quī cōmoediās agit
Ātellānia -ae *f* = cōmoedia Campāna rīdicula
choraulēs -ae *m* = tībīcen

54 Cum māximē haec dīcente eō, puer ⟨* in lectum⟩ Trimalchiōnis dēlāpsus est. Conclāmāvit familia, nec minus convīvae, nōn propter hominem tam pūtidum, cuius etiam cervīcēs frāctās libenter vīdissent, sed propter malum exitum cēnae, nē necesse habērent aliēnum mortuum plōrāre. Ipse Trimalchiō cum graviter ingemuisset superque bracchium tamquam laesum incubuisset, concurrēre medicī, et inter prīmōs Fortūnāta crīnibus

cum māximē (haec dīcente eō) = eō ipsō tempore quō (haec dīxit)
nec minus = nec nōn, atque etiam
pūtidus -a -um = male olēns, foedus
necesse habeō = mihi necesse est
in-gemēscere -muisse = gemere incipere
in-cumbere -cubuisse

passīs cum scyphō, 'miseramque sē atque īnfēlīcem!' prōclāmāvit. Nam puer quidem quī ceciderat circumībat iam dūdum pedēs nostrōs et missiōnem rogābat. Pessimē mihi erat nē hīs precibus per rīdiculum aliquid catastrophae quaererētur; nec enim adhūc exciderat cocus ille quī oblītus fuerat porcum exinterāre. Itaque tōtum circumspicere triclīnium coepī, nē per parietem automatum aliquod exīret, utique postquam servus verberārī coepit quī bracchium dominī contūsum albā potius quam conchȳliātā involverat lānā. Nec longē aberrāvit suspīciō mea: in vicem enim poenae vēnit dēcrētum Trimalchiōnis quō puerum iussit līberum esse, 'nē quis posset dīcere tantum virum esse ā servō vulnerātum!'

Comprobāmus nōs factum, et 'quam in praecipitī rēs 55
hūmānae essent' variō sermōne garrīmus.

"Ita" inquit Trimalchiō "nōn oportet hunc cāsum sine īnscrīptiōne trānsīre," statimque cōdicillōs poposcit et, nōn diū cōgitātiōne distortā, haec recitāvit:

Quod nōn expectēs, ex trānsversō fit ⟨⏑ — —,
— ⟩ *et suprā nōs Fortūna negōtia cūrat.*
Quārē dā nōbīs vīna Falerna, puer!

Ab hōc epigrammate coepit poētārum esse mentiō. ...

[*Capitula 55–58:*
Poētārum mentiōne factā, Trimalchiō versūs dē luxuriā Rōmānōrum recitat. Apophorēta convīvīs distribuuntur. Ascyltos et Gītōn cum omnia ēlūdant ac rīdeant, Hermerōs ēloquēns iīs convīcium facit.]

pessimē mihi erat = māximae cūrae mihi erat, timēbam
per rīdiculum = rīdiculī causā
catastropha -ae *f* = rēs mīra inexspectāta
ex-cidere -disse <-cadere; *mihi* (*ē memoriā*) exciderat
oblītus *fuerat* = oblītus *erat*
circum-spicere = circum sē aspicere

albā potius quam conchȳliātā : nōn conchȳliātā, sed albā

in vicem poenae = in locō poenae, prō poenā
dēcrētum -ī *n* = quod dēcrētum est, imperium

com-probāre = probāre
in praecipitī = in perīculō
garrīre = fābulārī

cōdicillī -ōrum *m pl* = tabella

dis-torquēre: hūc illūc torquēre
ex trānsversō = praeter exspectātiōnem, repente
nostra negōtia

mentiō +*gen.*: mentiō est/fit alicuius = dē aliquō (= aliquis memorātur)

luxuria -ae *f* = luxus

apophorētum -ī *n* = dōnum a.

convīcium -ī *n* = verba maledīcentia et dērīdentia

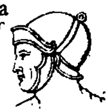
[*Homēristae*]

59 Coeperat Ascyltos respondēre convīciō, sed Trimalchiō dēlectātus collībertī ēloquentiā "Agite!" inquit "scordaliās dē mediō! Suāviter sit potius, et tū, Hermerōs, parce adulēscentulō! Sanguen illī fervet, tū melior estō! Semper in hāc rē quī vincitur vincit. Et tū cum essēs cāpō: "Cocococō!" atque cor nōn habēbās. Sīmus ergō, quod melius est, ā prīmitiīs hilarēs et *Homēristās* spectēmus."

Intrāvit factiō statim hastīsque scūta concrepuit. Ipse Trimalchiō in pulvīnō cōnsēdit, et cum Homēristae Graecīs versibus colloquerentur, ut īnsolenter solent, ille canōrā vōce Latīnē legēbat librum.

Mox silentiō factō "Scītis" inquit "quam fābulam agant? Diomēdēs et Ganymēdēs duo frātrēs fuērunt. Hōrum soror erat Helena. Agamemnōn illam rapuit et Diānae cervam subiēcit. Ita nunc Homēros dīcit quemadmodum inter sē pugnent Trōiānī et Parentīnī. Vīcit scīlicet, et Īphigenīam, fīliam suam, Achillī dedit uxōrem. Ob eam rem Āiāx īnsānit et statim argūmentum explicābit."

galea -ae *f*

Haec ut dīxit Trimalchiō, clāmōrem Homēristae sustulērunt, interque familiam discurrentem vitulus in lance ducēnāriā ēlixus allātus est, et quidem galeātus. Secūtus est Āiāx, strictōque gladiō, tamquam īnsānīret, vitulum concīdit, ac modo versā modo supīnā gesticulātus mucrōne frusta collēgit mīrantibusque partītus est.

mucrō -ōnis *m*

Homērista -ae *m* = histriō quī versūs Homērī recitat

ēloquentia -ae *f* < ēloquēns

scordaliae -ārum *f pl* = rīxa

suāviter sit *nōbīs* (= suāviter nōs habeāmus)

sanguen -inis *n* = sanguis

cāpō -ōnis *m* = gallus iuvenis "Cocococō" *faciēbās*

cor nōn habēre = nōn sapere

prīmitiae -ārum *f pl* = initium; ā prīmitiīs = funditus

factiō : grex

pulvīnus -ī *m* = cervīcal

canōrus -a -um = canēns

Diomēdēs et Ganymēdēs : *Castor* et *Pollūx*

Agamemnōn : *Paris*

cervus -ī *m*, cerva -ae *f*

sub-icere (+*dat*) = in locō eius pōnere (*Diāna* cervam subiēcit *Īphigenīae* sacrificandae)

Parentīnī [?] : *Graecī*

vīcit scīlicet *Agamemnōn*

īnsānīre = īnsānus esse, furere

argūmentum -ī *n*: a. (fābulae) = quae in fābulā aguntur

explicāre = explānāre

ducēnārius -a -um = CC lībrārum

ēlixus -a -um = aquā ferventī coctus

galeātus = *galeam* gerēns

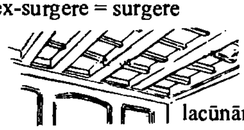
con-cīdere -disse -sum = secāre

versā *manū*

supīnus -a -um = iacēns faciē sūrsum versā; supīnā *manū* = manū sūrsum versā.

Nec diū mīrārī licuit tam ēlegantēs strophās; nam repente lacūnāria sonāre coepērunt tōtumque triclīnium intremuit. Cōnsternātus ego exsurrēxī et timuī nē per tēctum petauristārius aliquis dēscenderet. Nec minus reliquī convīvae mīrantēs ērēxēre vultūs, expectantēs quid novī dē caelō nūntiārētur. Ecce autem dēductus lacūnāribus subitō circulus ingēns dēmittitur, cuius per tōtum orbem corōnae aureae cum alabastrīs unguentī pendēbant. 60

stropha -ae *f* = rēs mīranda
lacūnar -āris *n* = pars tēctī quadrāta; *pl* tēctum (interius)
in-tremere = tremere
cōnsternāre = perturbāre
ex-surgere = surgere

lacūnāria

dē lacūnāribus

alabaster -trī *m* = ampulla

Dum haec apophorēta iubēmur sūmere, respiciēns ad mēnsam ⟨*⟩ ; iam illīc repositōrium cum placentīs aliquot erat positum, quod medium Priāpus ā pistōre factus tenēbat, gremiōque satis amplō omnis generis pōma et ūvās sustinēbat. ...

⟨*⟩ ...

Priāpus -ī *m*, deus frūctuum et hortōrum
pōmum -ī *n* = frūctus arboris (ut mālum, pirum, prūnum, fīcus...)

[*Fābula dē mīlite in lupum mūtātō*]

Postquam ergō omnēs bonam mentem bonamque valētūdinem sibi optārunt, Trimalchiō ad Nīcerōtem respexit et "Solēbās" inquit "suāvius esse in convīctū; nesciō quid nunc tacēs nec muttīs. Ōrō tē – sīc fēlīcem mē videās! – nārrā illud quod tibi ūsū vēnit." 61

Nīcerōs -ōtis *m*
suāvius esse : s. tē habēre
convīctus -ūs *m* = convīvium
nesciō quid = aliquā dē causā
muttīre = quicquam loquī

ūsū venīre = ēvenīre

Nīcerōs dēlectātus affābilitāte amīcī "Omne mē" inquit "lucrum trānseat, nisi iam dūdum gaudimōniō dissiliō, quod tē tālem videō. Itaque hilaria mera sint, etsī timeō istōs scholasticōs, nē mē rīdeant. Vīderint: nārrābō tamen – quid enim mihi aufert quī rīdet? Satius est rīdērī quam dērīdērī."

affābilitās -ātis *f* = līberālitās
trānseat : praetereat
gaudimōnium -ī *n* = gaudium
dis-silīre < dis- + salīre
hilaria *n pl* : hilaritās

vīderint (: videant) *quid faciant* : rīdeant modo
auferre + *dat* = adimere
satius = melius

Haec ubi dicta dedit, tālem fābulam exōrsus est:

"Cum adhūc servīrem, habitābāmus in vīcō angustō, nunc Gavillae domus est. Ibi, quōmodo diī volunt, amāre coepī uxōrem Terentiī cōpōnis – nōverātis Melissam Tarentīnam, pulcherrimum bacciballum. Sed ego nōn mehercules corporāliter illam aut propter rēs veneriās cūrāvī, sed magis quod benemōria fuit. Sī quid ab illā petiī, numquam mihi negātum; fēcit assem, sēmissem habuī – in illīus sinum dēmandāvī, nec umquam fefellitus sum.

"Huius contubernālis ad vīllam suprēmum diem obiit. Itaque per scūtum per ocream ēgī agināvī quemadmodum ad illam pervenīrem – ut āiunt: in angustiīs amīcī appārent.

Haec ubi...: Aenēis II.790...
ex-ōrdīrī -ōrsum = ōrdīrī

ocrea -ae *f*

bacciballum -ī *n* = bella fēmina amanda [?]
corporālis -e < corpus
venerius -a -um < Venus
benemōrius -a -um = bonīs mōribus
sēmis -issis *m* = as dīmidius
dē-mandāre = trādere, crēdere
fefellitus = falsus *part* < fallere
contubernālis -is *m/f* = servus /ancilla cum ancillā/servō habitāns (quasi coniugēs)
per scūtum per ocream = omnibus modīs
agināre = festīnāre [?]
angustiae -ārum *f pl* (< angustus) = rēs difficilēs

62 "Forte dominus Capuae exierat ad scrūta scīta expedienda. Nactus ego occāsiōnem persuādeō hospitem nostrum ut mēcum ad quīntum mīliārium veniat. Erat autem mīles, fortis tamquam Orcus.

Capu*ae* : Capu*am*
scrūta (scīta) -ōrum *n pl* = variae rēs
persuādeō hospit*ī* nostr*ō*

"Apoculāmus nōs circā gallicinia. Lūna lūcēbat tamquam merīdiē. Venīmus inter monimenta. Homō meus coepit ad stēlās facere. Sedeō ego cantābundus et stēlās numerō. Deinde ut respexī ad comitem, ille exuit sē et omnia vestīmenta secundum viam posuit. Mihi anima in nāsō esse, stābam tamquam mortuus. At ille circumminxit vestīmenta sua – et subitō lupus factus est!

apoculāre sē = proficīscī
gallicinium -ī *n* = gallī cantus
mon*u*menta : sepulcra, quae extrā portam locata sunt
facere *suā rē causā*
cantābundus -a -um = cantāns
stēla -ae *f* = statua lapidea
ex-uere -uisse ↔ induere; sē exuere = vestem pōnere
secundum *prp* + *acc* = iūxtā
esse : erat
mēiere mīnxisse mictum = vēsīcam exonerāre; circumminxit

"Nōlīte mē iocārī putāre! Ut mentiar, nūllīus patrimōnium tantī faciō. Sed, quod coeperam dīcere, postquam lupus factus est, ululāre coepit et in silvās fūgit.

facere (+*gen*) = aestimāre; tantī faciō = tantī (pretiī) aestimō (ut mentiar)

prīmitus *adv* = prīmō

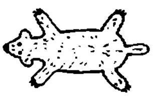
"Ego prīmitus nesciēbam ubi essem. Deinde accessī, ut vestīmenta eius tollerem: illa autem lapidea facta sunt!

quī = quis
morī : moriēbātur
matauitatau [?]
in larvam *mūtātus* : ut larva
bifurcum -ī *n* = corpus et crūra
volābat : fluēbat
re-ficī = ad sē redīre, convalēscere

"Quī morī timōre nisi ego? Gladium tamen strīnxī et – *matauitatau!* – umbrās cecīdī, dōnec ad vīllam amīcae meae pervenīrem. In larvam intrāvī, paene animam ēbullīvī, sūdor mihi per bifurcum volābat, oculī mortuī, vix umquam refectus sum.

sērō *adv* = sērā nocte
ad-iūtāre = adiuvāre; *nōs* adiūtā*v*issēs
lanius -ī *m* = laniō; sanguinem illīs mīsit : illa trucīdāvit
nōs dērīsit
lancea -ae *f* = hasta
trā-icere -iēcisse -iectum (< trāns- + iacere) = trānsfīgere

"Melissa mea mīrārī coepit quod tam sērō ambulārem, et "Sī ante" inquit "vēnissēs, saltem nōbīs adiūtāssēs: lupus enim vīllam intrāvit et omnia pecora – tamquam lanius sanguinem illīs mīsit! Nec tamen dērīsit, etiam sī fūgit, servus enim noster lanceā collum eius trāiēcit."

operīre oculōs = claudere o.
com-pīlāre = spoliāre (cōpō quīdam nārrātur compīlātus esse ab hospite quī dīxit 'sē lupum fierī')
bovis *nōm* = bōs
pellis -is *f*

versi-pellis -e = quī *pellem* vertit (: mūtat)

"Haec ut audīvī, operīre oculōs amplius nōn potuī, sed lūce clārā domum fūgī tamquam cōpō compīlātus, et postquam vēnī in illum locum in quō lapidea vestīmenta erant facta, nihil invēnī nisi sanguinem! Ut vērō domum vēnī, iacēbat mīles meus in lectō tamquam bovis, et collum illīus medicus cūrābat.

"Intellēxī illum versipellem esse, nec posteā cum illō pānem gustāre potuī, nōn sī mē occīdissēs!

ex-opīnissāre = putāre, cōgitāre (= *opīnārī*)

"Vīderint aliī quid dē hōc exopīnissent. Ego sī mentior, geniōs vestrōs īrātōs habeam!"

mattea -ae *f* = cibus dēlicātus
ānserīnus -a -um < ānser

[*Cap. 63–64:*
Trimalchiō item fābulam horribilem nārrat. Tum alium convīvam ad cantandum hortātur. Canem suum addūcī iubet, quī cum parvō cane pugnāns tumultum facit. Īnsequuntur matteae: gallīnae altilēs et ōva ānserīna.]

[*Habinnās et Scintilla*]

65 Inter haec triclīniī valvās līctor percussit, amictusque veste albā cum ingentī frequentiā cōmissātor intrāvit. Ego māiestāte conterritus praetōrem putābam vēnisse; itaque temptāvī assurgere et nūdōs pedēs in terram dēferre. Rīsit hanc trepidātiōnem Agamemnōn et "Continē tē" inquit, "homō stultissime! Habinnās sēvir est īdemque lapidārius, quī vidētur monumenta optimē facere."

valvae -ārum *f pl* = forēs
frequentia -ae *f* (< frequēns) = multitūdō (hominum)
cōmissātor -ōris *m* = convīva hilaris atque ēbrius
māiestās -ātis *f* = auctōritās
con-terrēre = terrēre
as-surgere = surgere
sēvir *Augustālis* (cui anteit līctor cum fascibus)

Recreātus hōc sermōne reposuī cubitum, Habinnamque intrantem cum admīrātiōne ingentī spectābam.

re-creāre = rūrsus cōnstantem facere

Ille autem iam ēbrius uxōris suae umerīs imposuerat manūs, onerātusque aliquot corōnīs, et unguentō per frontem in oculōs fluente, praetōriō locō sē posuit, continuōque vīnum et caldam poposcit.

corōnīs, unguentō: mōs est cōmissātōrī caput ungī et corōnīs ōrnārī
praetōrius -a -um < praetor; p. locus : īmus in mediō
cal(i)da -ae *f* = aqua calida

Dēlectātus hāc Trimalchiō hilaritāte et ipse capāciōrem poposcit scyphum quaesīvitque 'quōmodo acceptus esset?'

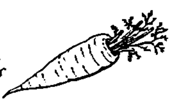
capāx -ācis = quī multum capit (: continet)

"Omnia" inquit "habuimus praeter tē; oculī enim meī hīc erant. Et mehercules bene fuit. Scissa lautum novendiāle servō suō misellō faciēbat, quem mortuum manū mīserat. ... Sed tamen suāviter fuit, etiam sī coāctī sumus dīmidiās pōtiōnēs super ossucula eius effundere!"

Scissa, dominus conviviī
novendiāle -is *n* (< novem + diēs) = cena quae nōnō diē post fūnus datur
ossucula -ōrum *n pl* = ossa

66 "Tamen" inquit Trimalchiō "quid habuistis in cēnā?"

"Dīcam" inquit "sī potuerō – nam tam bonae memoriae sum ut frequenter nōmen meum oblīvīscar! Habuimus tamen in prīmō porcum pōculō corōnātum, et circā sanguunculum et gizeria optimē facta, et certē bētam et pānem autopȳrum dē suō sibi, quem ego mālō quam candidum:

bēta -ae *f*

in prīmō *ferculō*
corōnāre < corōna; [pōculō?]
sanguunculus -ī *m* = botulus
gizeria -ōrum *n pl* = viscera gallīnae (cor, iecur, cēt.)
pānis autopȳrus = ē farīnā crassā (nōn pūrgātā) coctus
dē suō sibi : domī coctum

lupīnum -ī *n*

calva -ae *f*

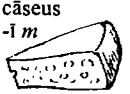
nōn minimum = plūrimum
mē ūsque tetigī = mē implēvī
calvae *nucēs* : nucēs parvae
arbitrātus -ūs *m* < arbitrārī; arbitrātū (tuō) = quantum vīs, quantum/quot libet
vern(ul)a -ae *m* = servus domī nātus

et vīrēs facit et cum meā rē causā faciō nōn plōrō! Sequēns ferculum fuit scriblīta frīgida, et suprā mel caldum īnfūsum excellente Hispānum. Itaque dē scriblītā quidem nōn minimum ēdī, dē melle mē ūsque tetigī. Circā cicer et lupīnum, calvae arbitrātū, et māla singula – ego tamen duo sustulī, et ecce in mappā alligāta habeō; nam sī aliquid mūneris meō vernulae nōn tulerō, habēbō convīcium.

prōspectus -ūs *m* <prōspicere; in prōspectū [?]
ursīnus -a -um < *ursus; f* carō ursīna
intestīna -ōrum *n pl* = viscera
vomere -uisse -itum = per ōs ēmittere
plūs *quam* lībram
sapere: aprum s. = gustantī aper vidērī

in summō = postrēmō
sapa -ae *f* = pōtiō ē pōmīs; ex sapā : cum sapā parātum
chorda -ae *f* = venter bovis
hēpatia *n pl* = iecur coctum
pilleātus < pilleus; ōva p.a [?]
(catīllum) concagātum [?]
pax! = satis! (Palamēdēs [?])

"Bene mē admonet domina mea: in prōspectū habuimus ursīnae frustum, dē quō cum imprūdēns Scintilla gustāsset, paene intestīna sua vomuit! Ego contrā plūs lībram comēdī, nam ipsum aprum sapiēbat. Et sī, inquam, ursus homunciōnem comēst, quantō magis homunciō dēbet ursum comēsse? In summō habuimus cāseum mollem ex sapā et cochleās singulās et chordae frusta et hēpatia in catīllīs et ōva pilleāta et rāpam et senāpe et catīllum concagātum – *pax Palamēdēs!* .....

cāseus -ī *m*

cochlea -ae *f*

rāpa -ae *f*

senāpe *indēcl*

ursus -ī *m*

nōvistī
com-pōnere = suō locō pōnere (↔ prōmere)
reliquiae -ārum *f pl* = quae reliqua sunt

atquī = at tamen

quater amplius = amplius (plūs) quam quater

"Sed nārrā mihi, Gāī, rogō, Fortūnāta quārē nōn re- 67
cumbit?"

"Quōmodo nōstī" inquit "illam" Trimalchiō, "nisi argentum composuerit, nisi reliquiās puerīs dīvīserit, aquam in ōs suum nōn coniciet."

"Atquī" respondit Habinnās "nisi illa discumbit, ego mē apoculō," et coepit surgere – nisi signō datō Fortūnāta quater amplius ā tōtā familiā esset vocāta.

Vēnit ergō, galbinō succīncta cingillō, ita ut īnfrā cerasina appārēret tunica et periscelidēs tortae phaecasiaeque inaurātae. Tunc sūdāriō manūs tergēns, quod in collō habēbat, applicat sē illī torō in quō Scintilla Habinnae discumbēbat uxor, ōsculātaque plaudentem "Est tē" inquit "vidēre?"

galbinus -a -um = colōre frūmentī immātūrī
cingillum -ī *n* = cingulum
periscelis -idis *f*: ōrnāmentum crūris
phaecasia -ae *f*: calceus ōrnātus
in-aurātus -a -um = aurātus
sūdārium -ī *n* = mappa

ap-plicāre sē (+*dat*) = sē pōnere (in), incumbere
est tē vidēre? = licet tē vidēre?

Eō deinde perventum est ut Fortūnāta armillās suās crassissimīs dētraheret lacertīs Scintillaeque mīrantī ostenderet. Ultimō etiam periscelidēs resolvit et rēticulum aureum quem 'ex obrussā' esse dīcēbat.

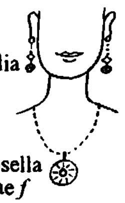
dē crassissimīs lacertīs
ultimō *adv* = postrēmō
re-solvere
rēticulus -ī *m* = parvum rēte (quō capillus retineātur)
obrussa -ae *f* = aurum pūrum

Notāvit haec Trimalchiō iussitque afferrī omnia, et "Vidētis" inquit "mulieris compedēs: sīc nōs barcalae dēspoliāmur. Sex pondō et sēlībram dēbet habēre. Et ipse nihilō minus habeō decem pondō armillam ex mīllēsimīs Mercuriī factam." Ultimō etiam, nē mentīrī vidērētur, statēram iussit afferrī et circumlātum approbārī pondus.

com-pedēs -um *f pl* = vincula pedum
barcala -ae *m* = vir stultus [?]
dēbet habēre = certē habet
VI/X pondō : VI/X lībrās/-ārum
mīllēsima (pars) = 1/1000; Trimalchiō vidētur mīllēsimam lucrī suī Mercuriō vōvisse

ap-probāre = probāre, experīrī

Nec melior Scintilla, quae dē cervīce suā capsellam dētrāxit aureolam, quam 'Fēlīciōnem' appellābat. Inde duo crotalia prōtulit et Fortūnātae in vicem cōnsīderanda dedit, et "Dominī" inquit "meī beneficiō nēmō habet meliōra."

nec melior *fuit* Scintilla

aureolus -a -um = aureus
Fēlīciō -ōnis *f* < fēlīx
crotalia -ōrum *n pl* = gemmae dē auribus pendentēs
in vicem : contrā

"Quid?" inquit Habinnās, "excatarissāstī mē, ut tibi emerem fabam vitream. Plānē sī fīliam habērem, auriculās illī praecīderem! Mulierēs sī nōn essent, omnia prō lutō habērēmus – nunc hoc est caldum mēiere et frīgidum pōtāre!"

ex-catarissāre = spoliāre, compīlāre
faba vitrea (!) : gemma
auricula -ae *f* = auris
prae-cīdere = secāre

sauciae : ēbriae

dēliciās : amīcās
in-dīligentia = neglegentia
co-haerēre = coniungī
fūrtim *adv* = velut fūr, clam
cōn-surgere = surgere

Interim mulierēs sauciae inter sē rīsērunt ēbriaque iūnxērunt ōscula, dum altera dīligentiam mātris familiae iactat, altera dēliciās et indīligentiam virī. Dumque sīc cohaerent, Habinnās fūrtim cōnsurrēxit pedēsque Fortūnātae correptōs super lectum immīsit.

composita : cum vestem composuisset
rubor -ōris *m* = color ruber
abs-condere -disse -ditum = cēlāre

"Au, au!" illa prōclāmāvit, aberrante tunicā super genua. Composita ergō in gremiō Scintillae, incēnsissimam rubōre faciem sūdāriō abscondit.

epidīpnis -idis *f* = mēnsa secunda

[*Mēnsae secundae sīve epidīpnis*]

Interpositō deinde spatiō, cum 'secundās mēnsās' Tri- 68
malchiō iussisset afferrī, sustulērunt servī omnēs mēnsās et aliās attulērunt. ...

luscinia -ae *f*

Statim Trimalchiō "Poteram quidem" inquit "hōc ferculō esse contentus, 'secundās' enim 'mēnsās' habētis! Sed, sī quid bellī habēs, affer!"

ministrāre = convīvīs dare

Interim puer Alexandrīnus, quī caldam ministrābat, lusciniās coepit imitārī, clāmante Trimalchiōne subinde: "Mūtā!"

ad pedēs: in convīviō servus ad pedēs dominī sedet

Ecce alius lūdus: servus quī ad pedēs Habinnae sedēbat, iussus, crēdō, ā dominō suō, prōclāmāvit subitō canōrā vōce:

Intereā medium...: Aenēis V.1 (: in mediō marī nāvigābat)
acidus -a -um = acerbus
barbaria -ae *f*=animus barbarus
: praeterquam quod errāns barbarus aut adiēcit (auxit) aut (dē)minuit clāmōrem
dē-minuere = minuere
Ātellānicus -a -um < Ātellānia
offendere -disse -ēnsum = laedere (animum), displicēre

Intereā medium Aenēās iam classe tenēbat –

Nūllus sonus umquam acidior percussit aurēs meās, nam – praeter errantis barbariae aut adiectum aut dēminūtum clāmōrem – miscēbat Ātellānicōs versūs, ut tunc prīmum mē etiam Vergilius offenderit! ...

69 Nec ūllus tot malōrum fīnis fuisset nisi epidīpnis esset allāta: turdī silīgineī ūvīs passīs nucibusque farsī. Īnsecūta sunt Cydōnia etiam māla spīnīs cōnfīxa, ut echīnōs efficerent.

spīna -ae *f* mālum Cydōnium echīnus -ī *m*

silīgineus -a -um < *silīgō* -inis *f* = genus trīticī (farīnae)
ūvae passae = ūvae siccātae
farcīre -sisse -sum = implēre comprimendō
cōn-fīgere = fīgere

Cydōnius -a -um < Cydōnea -ae *f*, cīvitās Crētae

Et haec quidem tolerābilia erant, sī nōn ferculum longē mōnstrōsius effēcisset ut vel fame perīre māllēmus! Nam cum positus esset – ut nōs putābāmus – ānser altilis circāque piscēs et omnium genera avium, "Amīcī" inquit Trimalchiō, "quicquid vidētis hīc positum, dē ūnō corpore est factum."

tolerābilis -e = quī tolerārī potest
mōnstrōsus -a -um (< mōnstrum) = horribilis
vel = etiam

omn*ium* genera avium = om*nia* genera avium

Ego, scīlicet homō prūdentissimus, statim intellēxī quid esset, et respiciēns Agamemnonem "Mīrābor" inquam "nisi omnia ista dē ⟨*⟩ facta sunt aut certē dē lutō. Vīdī Rōmae Sāturnālibus eiusmodī cēnārum imāginem fierī."

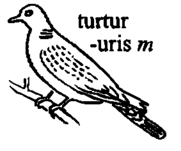

palumbus -ī *m*: columba silvātica

⟨*⟩ vocābulum deest

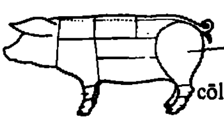
imāgō reī = quod rem imitātur

70 Necdum fīnieram sermōnem, cum Trimalchiō ait: "Ita crēscam patrimōniō (nōn corpore!) ut ista cocus meus dē porcō fēcit. Nōn potest esse pretiōsior homō. Volueris: dē vulvā faciet piscem, dē lārdō palumbum, dē pernā turturem, dē cōlēpiō gallīnam. Et ideō ingeniō meō impositum est illī nōmen bellissimum, nam 'Daedalus' vocātur. Et quia bonam mentem habet, attulī illī Rōmā mūnus: cultrōs Nōricō ferrō." Quōs statim iussit afferrī īnspectōsque mīrātus est; etiam nōbīs potestātem fēcit ut mucrōnem ad buccam probārēmus.

-*ieram* = -*īveram*

turtur -uris *m*

sī volueris

perna -ae *f*
cōlēpium -ī *n*

Nōricus -a -um < Nōricum -ī *n*, prōvincia Alpium ad Dānuvium; *ē* Nōricō ferrō

ad buccam *expertī*

pecten -inis *m*

lītigāre = certāre (dē iūre)
sententiam tulit dēcernentis : dēcrētum probāvit iūdicis *alter* alterīus amphoram...
fustis -is *m* = baculum grave
intentāre oculōs in = intentē spectāre
proeliārī (<proelium)=pugnāre
gastra -ae *f* = amphora crassa

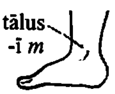

ostreum -ī *n* pecten -inis *m*

tremulus -a -um = tremēns
taeter -tra -trum = foedus

Subitō intrāvērunt duo servī, tamquam quī rīxam ad lacum fēcissent: certē in collō adhūc amphorās habēbant. Cum ergō Trimalchiō iūs inter lītigantēs dīceret, neuter sententiam tulit dēcernentis, sed alterīus amphoram fuste percussit. Cōnsternātī nōs īnsolentiā ēbriōrum intentāvimus oculōs in proeliantēs, notāvimusque ostrea pectinēsque ē gastrīs lābentia, quae collēcta puer lance circumtulit.

Hās lautitiās aequāvit ingeniōsus cocus: in crāticulā enim argenteā cochleās attulit et tremulā taeterrimāque vōce cantāvit.

secuntur = sequuntur
in-audītus -a -um = īnsolēns
pelvis -is *f* = vās humile
ungere ūnxisse ūnctum = unguentō lavāre
ante *adv* = anteā
vīnārium -ī *n* = vās vīnī

Pudet referre quae secuntur: inaudītō enim mōre puerī capillātī attulērunt unguentum in argenteā pelve pedēsque recumbentium ūnxērunt, cum ante crūra tālōsque corōnīs vīnxissent. Hinc ex eōdem unguentō in vīnārium atque lucernam aliquantum est īnfūsum.

factiōnēs II circēnsēs: (1) *prasinī,* (2) *venetī* (colōre maris)
permittō *ut discumbās*
prasiniānus -ī *m* = fautor prasinōrum lūdīs circēnsibus
fāmōsus -a -um < fāma
quid multa *dīcam?*

Iam coeperat Fortūnāta velle saltāre, iam Scintilla frequentius plaudēbat quam loquēbātur, cum Trimalchiō "Permittō" inquit, "Philargyre, etsī prasiniānus es fāmōsus – dīc et Mēnophilae, contubernālī tuae, 'discumbat'!"

muria -ae *f* = aqua sale mixta
condīmentum -ī *n* = quod cibō additur (ut sāl, piper, cēt.)
fētēre/foetēre = foedē olēre
tragoedus -ī *m* = histriō quī *tragoediās* (fābulās sēriās, ↔ cōmoediās) agit
spōnsiō -ōnis *f* = prōmissum pecūniae alterī solvendae sī nōn fīat quod affīrmātur
prīmam palmam *lātūrus esset*

Quid multa? Paene dē lectīs dēiectī sumus, adeō tōtum triclīnium familia occupāverat! Certē ego notāvī super mē positum cocum quī dē porcō ānserem fēcerat, muriā condīmentīsque fētentem. Nec contentus fuit recumbere, sed continuō Ephesum tragoedum coepit imitārī et subinde dominum suum spōnsiōne prōvocāre: 'sī prasinus proximīs circēnsibus prīmam palmam?'

[*Trimalchiō dē testāmentō et monumentō suō*]

71 Diffūsus hāc contentiōne Trimalchiō "Amīcī!" inquit, "Et servī hominēs sunt et aequē ūnum lactem bibērunt, etiam sī illōs malus fātus oppresserit. Tamen, mē salvō, citō aquam līberam gustābunt. Ad summam: omnēs illōs in testāmentō meō manū mittō. Philargyrō etiam fundum lēgō et contubernālem suam, Cariōnī quoque īnsulam et vīcēsimam et lectum strātum. Nam Fortūnātam meam hērēdem faciō, et commendō illam omnibus amīcīs meīs. Et haec ideō omnia pūblicō, ut familia mea iam nunc sīc mē amet tamquam mortuum!"

Grātiās agere omnēs indulgentiae coeperant dominī, cum ille – oblītus nūgārum – exemplar testāmentī iussit afferrī, et tōtum ā prīmō ad ultimum, ingemēscente familiā, recitāvit.

Respiciēns deinde Habinnam "Quid dīcis" inquit, "amīce cārissime? Aedificās monumentum meum quemadmodum tē iussī? Valdē tē rogō ut secundum pedēs statuae meae catellam pōnās et corōnās et unguenta et Petraītis omnēs pugnās, ut mihi contingat tuō beneficiō post mortem vīvere. Praetereā ut sint in fronte pedēs centum, in agrum pedēs ducentī. Omne genus enim pōma volō sint circum cinerēs meōs, et vīneārum largiter. Valdē enim falsum est: vīvō quidem domōs cultās esse, nōn cūrārī eās ubi diūtius nōbīs habitandum est. Et ideō ante omnia adicī volō:

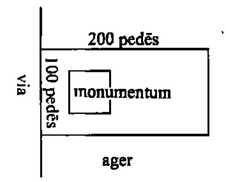
HOC MONVMENTVM HEREDEM NON SEQVATVR

dif-fundere = spargere, pandere; diffūsus = dēlectātus
contentiō -ōnis *f* = prōvocātiō
aequē *ac nōs*
ūnum lac*tem* (*acc*) : idem lac (s. lacte)

aquam līberam : lībertātem

contubernālem: Menophilam
īnsula = domūs in oppidō inter quattuor viās sitae
vīcēsima -ae *f*: vīcēsima pars (1/20) pretiī suī quam servus manū missus dēbet
com-mendāre = cūrandum et tuendum trādere
pūblicāre = omnibus nōtum facere

exemplar -āris *n:* complūra exemplāria eiusdem librī ēduntur

catella -ae *f* = parva canis

frōns = prīma pars; in fronte : ad viam
omne genus pom*ōrum*

cinerēs : ossa cremāta
largiter *adv* = magna cōpia
falsum : prāvum
cultus -a -um = ōrnātus
eās *domōs* : sepulcra

hērēdem *nē* sequātur : nē hērēdī lēgētur (H. M. H. N. S. monumentīs īnscrībitur nē ab hērēdibus vēneant)

"Cēterum erit mihi cūrae ut testāmentō caveam nē mortuus iniūriam accipiam. Praepōnam enim ūnum ex lībertīs sepulcrō meō cūstōdiae causā, nē in monumentum meum populus cacātum currat!

"Tē rogō ut nāvēs etiam ⟨in fronte⟩ monumentī meī faciās plēnīs vēlīs euntēs, et mē in tribūnālī sedentem praetextātum cum ānulīs aureīs quīnque et nummōs in pūblicō dē sacculō effundentem – scīs enim quod epulum dedī: bīnōs dēnāriōs. Faciantur, sī tibi vidētur, et triclīnia. Faciās et tōtum populum sibi suāviter facientem!

"Ad dexteram meam pōnās statuam Fortūnātae meae columbam tenentem, et catellam cingulō alligātam dūcat; et cicarōnem meum; et amphorās cōpiōsās gypsātās, nē effluant vīnum – et ūnam licet frāctam sculpās, et super eam puerum plōrantem. Hōrologium in mediō, ut quisquis hōrās īnspiciet, velit nōlit, nōmen meum legat.

"Īnscrīptiō quoque vidē dīligenter sī haec satis idōnea tibi vidētur:

C. POMPEIVS TRIMALCHIO MAECENATIANVS

HIC REQVIESCIT

HVIC SEVIRATVS ABSENTI DECRETVS EST

CVM POSSET IN OMNIBVS DECVRIIS ROMAE ESSE

TAMEN NOLVIT

PIVS FORTIS FIDELIS   EX PARVO CREVIT

SESTERTIVM RELIQVIT TRECENTIES

NEC VMQVAM PHILOSOPHVM AVDIVIT

VALE   ET TV

---

erit mihi cūrae = mihi cūrandum erit

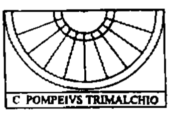
cacāre = ventrem exonerāre

tribūnal: cum sēde *magistrātūs* (praetōris, aedīlis, cēt.)
praetextātus -a -um = togā praetextā indūtus
in pūblicō : ad populum
quod dedī = mē dedisse
faciantur (!) = fīant

sibi suāviter facere = sibi placēre

cicarō : servulus dīlēctus
cōpiōsus -a -um = plēnus
ef-fluere < ex + fluere; effluant : effluere sinant
sculpere = figūrāre (ē marmore); licet sculpās = tibi licet sculpere (: volō tē s.)
velit nōlit = sīve vult sīve nōn vult

hōrologium

Maecēnātiānus: cognōmen quod sibi assūmpsit Trimalchiō (< Maecēnās -ātis *m*, patrōnus poētārum)
sēvirātus -ūs *m* < officium sēvirī
cum posset : etsī poterat
decuriīs: magistrātuum ministrī lībertīnī in decuriās ōrdinātī erant
ex parvō : ex parvīs rēbus

sēstertium trecentiēs *centēna mīlia* (300 × 100.000)

et tū *(quī haec legis) valē!*

[*Balneum prīvātum*]

72 Haec ut dīxit Trimalchiō, flēre coepit ūbertim. Flēbat et Fortūnāta, flēbat et Habinnās – tōta dēnique familia, tamquam in fūnus rogāta, lāmentātiōne triclīnium implēvit.

Immō iam coeperam etiam ego plōrāre, cum Trimalchiō “Ergō” inquit, “cum sciāmus nōs moritūrōs esse, quārē nōn vīvāmus? Sīc vōs fēlīcēs videam, coniciāmus nōs in balneum! – meō perīculō: nōn paenitēbit. Sīc calet tamquam furnus.”

“Vērō, vērō!” inquit Habinnās, “Dē ūnā diē duās facere, nihil mālō!” nūdīsque cōnsurrēxit pedibus et Trimalchiōnem gaudentem subsequī ⟨coepit⟩.

Ego respiciēns ad Ascylton “Quid cōgitās?” inquam, “Ego enim, sī vīderō balneum, statim expīrābō!”

“Assentēmur” ait ille, “et dum illī balneum petunt, nōs in turbā exeāmus!”

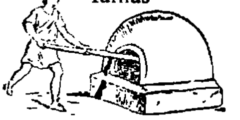
Cum haec placuissent, dūcente per porticum Gītone ad iānuam vēnimus – ubi canis catēnārius tantō nōs tumultū excēpit ut Ascyltos etiam in piscīnam ceciderit! Nec nōn ego quoque ēbrius, dum natantī opem ferō, in eundem gurgitem tractus sum!

Servāvit nōs tamen ātriēnsis, quī interventū suō et canem plācāvit et nōs trementēs extrāxit in siccum. – Et Gītōn quidem iam dūdum sē ratiōne acūtissimā redēmerat ā cane: quicquid enim ā nōbīs accēperat dē cēnā lātrantī sparserat, et ille, āvocātus cibō, furōrem suppresserat.

ūbertim *adv* = cōpiōsē

rogāta : vocāta

furnus

sīc ... videam : profectō

meō perīculō (*sī fallor*): *vōs* nōn paenitēbit

calēre = calidum esse

furnus -ī *m* = focus clausus ubi pistor pānem coquit

vērō *adv* = enimvērō

sub-sequī = sequī

expīrāre = ex-spīrāre

assentārī = assentīre

nōbīs placuissent

catēnārius -a -um < catēna

piscīna -ae *f* = impluvium (in quō piscēs sunt)

interventus -ūs *m* < inter-venīre

plācāre = lēnīre, sēdāre

acūtus = prūdēns

lātrāns -antis *m* = canis

ā-vocāre

sup-primere -pressisse -pressum < sub + premere

algēre = frīgēre
petīssēmus = pet*iī*ssēmus
errāre = fallī

hāc *adv* = hāc viā

aliā *iānuā*

Cēterum cum algentēs ūdīque petīssēmus ab ātriēnse ut nōs extrā iānuam ēmitteret, "Errās" inquit "sī putās tē exīre hāc posse quā vēnistī. Nēmō umquam convīvārum per eandem iānuam ēmissus est: aliā intrant, aliā exeunt."

vōtum -ī *n* = quod optātur

ultrō *adv* = per nōs, ipsī

cisterna -ae *f* = lacus subterrāneus arte factus
frīgidārius -a -um = quī aquam frīgidam continet

Quid faciāmus hominēs miserrimī et novī generis laby- 73
rinthō inclūsī, quibus lavārī iam coeperat vōtum esse? Ultrō ergō rogāvimus 'ut nōs ad balneum dūceret', prōiectīsque vestīmentīs, quae Gītōn in aditū siccāre coepit, balneum intrāvimus, angustum scīlicet et cisternae frīgidāriae simile, in quō Trimalchiō rēctus stābat.

iactātiō -ōnis *f* (< iactāre) = sermō glōriōsus

pistrīnum -ī *n* (<pistor): locus cum furnō ubi pānis fit
lassāre = fatīgāre
invītāre = adhortārī
(ōs) dī-dūcere = lātē aperīre
Menecratēs -is *m*, fidicen
canticum -ī *n* = carmen
(canticum) lacerāre : foedē cantāre

Ac nē sīc quidem pūtidissimam eius iactātiōnem licuit effugere, nam 'nihil melius esse' dīcēbat 'quam sine turbā lavārī' et 'eō ipsō locō aliquandō pistrīnum fuisse'. Deinde ut lassātus cōnsēdit, invītātus balneī sonō dīdūxit ūsque ad cameram ōs ēbrium et coepit Menecratis cantica lacerāre (sīcut illī dīcēbant quī linguam eius intellegēbant).

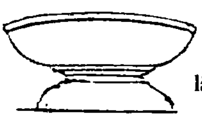
nectere -xisse -xum = iungere
lābrum -ī *n* = magnus alveus
gingiliphō [?]
ex-sonāre
re-stringere = ligāre post tergum

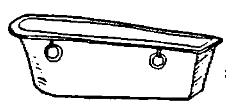

pollex pedis

Cēterī convīvae circā lābrum manibus nexīs currēbant et *"Gin-gi-li-phō!"* ingentī clāmōre exsonābant. Aliī autem aut restrictīs manibus ānulōs dē pavīmentō cōnābantur tollere, aut positō genū cervīcēs post terga flectere et pedum extrēmōs pollicēs tangere.

sibi lūdōs facere = dēlectārī
solium -ī *n* = lābrum prīvātum

Nōs, dum illī sibi lūdōs faciunt, in solium quod Trimalchiōnī servābātur dēscendimus.

lābrum -ī *n*

solium -ī *n*

[*Aliud triclīnium et aliī ministrī*]

Ergō, ēbrietāte discussā, in aliud triclīnium dēductī sumus, ubi Fortūnāta disposuerat lautitiās. ...

ēbrietās -ātis *f* < ēbrius

⟨*⟩ ...

Tum Trimalchiō "Amīcī!" inquit, "Hodiē servus meus barbātōriam fēcit, homō – praefiscinī – frūgī et mīcārius. Itaque *tangomenas* faciāmus et ūsque in lūcem cēnēmus!"

barbātōria -ae *f* = diēs quō prīma barba rāditur
praefiscinī *adv* = sī licet ita dīcere, nē nimis dīcam
frūgī *adi indēcl* ↔ nēquam
mīcārius -a -um (< mīca) = dīligentissimus

74 Haec dīcente eō, gallus gallīnāceus cantāvit. Quā vōce cōnfūsus Trimalchiō vīnum sub mēnsā iussit effundī lucernamque etiam merō spargī. Immō ānulum trāiēcit in dexteram manum, et "Nōn sine causā" inquit "hic būcinus signum dedit; nam aut incendium oportet fīat, aut aliquis in vīcīniā animam abiciet. Longē ā nōbīs! Itaque quisquis hunc indicem attulerit, corōllārium accipiet."

trā-icere = trānsferre
dexter -(e)ra -(e)rum
būcinus -ī *m* = būcinātor
oportet fīat = dēbet fierī
vīcīnia -ae *f* = loca vīcīna
longē ā nōbīs *sit!*
quisquis = is quī
index -icis *m* = quī indicat
corōllārium -ī *n* = praemium

Dictō citius dē vīcīniā gallus allātus est, quem Trimalchiō iussit ut aēnō coctus fieret. Lacerātus igitur ab illō doctissimō cocō quī paulō ante dē porcō avēs piscēsque fēcerat, in caccabum est coniectus, dumque Daedalus pōtiōnem ferventissimam haurit, Fortūnāta molā buxeā piper trīvit.

dictō citius = citius quam dictum est
iussit ut coctus fieret = iussit coquī
caccabus -ī *m* = vās ubi cibus coquitur
buxeus -a -um < *buxus* -ī *f*, arbor eiusque lignum dūrum
terere trīvisse trītum = molere

mola buxus

Sūmptīs igitur matteīs, respiciēns ad familiam Trimalchiō "Quid vōs" inquit "adhūc nōn cēnāstis? Abīte, ut aliī veniant ad officium!"

Subiit igitur alia classis, et illī quidem exclāmāvēre: "Valē, Gāī!" hī autem: "Avē, Gāī!"

sub-īre (+*dat*) = inīre in locum alicuius; subiit *illīs*
classis = grex
avē! = salvē!

[*Trimalchiō uxōrī convīcium facit*]

Hinc prīmum hilaritās nostra turbāta est. Nam cum puer nōn īnspeciōsus inter novōs intrāsset ministrōs, invāsit eum Trimalchiō et ōsculārī diūtius coepit! Itaque Fortūnāta, ut ex aequō iūs firmum approbāret, maledīcere Trimalchiōnī coepit et 'pūrgāmentum' 'dēdecus'que praedicāre 'quī nōn continēret libīdinem suam!' Ultimō etiam adiēcit: "Canis!"

Trimalchiō contrā, offēnsus convīciō, calicem in faciem Fortūnātae immīsit! Illa, tamquam oculum perdidisset, exclāmāvit manūsque trementēs ad faciem suam admōvit. Cōnsternāta est etiam Scintilla trepidantemque sinū suō tēxit. Immō puer quoque officiōsus urceolum frīgidum ad mālam eius admōvit, super quem incumbēns Fortūnāta gemere ac flēre coepit.

Contrā Trimalchiō "Quid enim?" inquit, "Ambūbāiam nōn meminit sē? Dē māchinā illam sustulī, hominem inter hominēs fēcī. At īnflat sē tamquam rāna, et in sinum suum cōnspuit – cōdex, nōn mulier! Sed hic quī in pergulā nātus est aedēs nōn somniātur. Ita genium meum propitium habeam: cūrābō domāta sit Cassandra caligāria! – Et ego, homō dipundiārius, sēstertium centiēs accipere potuī. Scīs tū mē nōn mentīrī: Agathō unguentārius proximē sēdūxit mē et "Suādeō" inquit "nōn patiāris genus tuum interīre." At ego, dum

rāna -ae *f*

caliga -ae *f*

īnspeciōsus -a -um ↔ *speciōsus* = fōrmōsus; nōn īnspeciōsus : speciōsus
in-vādere (*in*) = aggredī
ex aequō : ut aequum est
iūs *coniugis*
approbāre = dēmōnstrāre
dēdecus -oris *n* = rēs indigna
praedicāre = appellāre

perdere = āmittere

sinus = pectus

officiōsus -a -um < officium
urceolus -ī *m* = parvus urceus
māla -ae *m* = maxilla, bucca

ambūbāia -ae *f* = ancilla quae tībiīs canendō et saltandō populum dēlectat; ambūbāiam nōn meminit sē *esse?*
māchina : mēnsa in vēnāliciō dē quā vēneunt servī et ancillae
cōn-spuere = spuere; in sinum suum c. = glōriārī [?]
cōdex = caudex : homō stultus
pergula -ae *f* = casa
somniāre/-rī = somniō vidēre
propitius -a -um = favēns
cūrābō *ut* domita sit (domētur)
Cassandra : Fortūnāta
caligārius -a -um = quī *caligās* gerit (ut mīles), audāx [?]
dipundiārius -a -um (< *dipundius:* II assēs) = sēstertiārius

Agathō -ōnis *m*
sē-dūcere = in sēcrētum dūcere
suādeō *nē* patiāris
interīre : exstinguī (quia Fortūnāta sterilis sit)

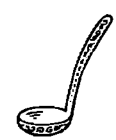
bonātus agō et nōlō vidērī levis, ipse mihi asciam in crūs impēgī!

"Rēctē! Cūrābō mē unguibus quaerās! Et ut dēpraesentiārum intellegās quid tibi fēceris: Habinnā, nōlō statuam eius in monumentō meō pōnās, nē mortuus quidem lītēs habeam. Immō, ut sciat mē posse malum dare, nōlō mē mortuum bāsiet!"

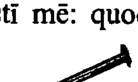
Post hoc fulmen Habinnās rogāre coepit 'ut iam dēsineret īrāscī!' et "Nēmō" inquit "nostrum nōn peccat. Hominēs sumus, nōn deī." Idem et Scintilla flēns dīxit, ac per genium eius 'Gāium' appellandō rogāre coepit 'ut sē frangeret!'

Nōn tenuit ultrā lacrimās Trimalchiō, et "Rogō" inquit, "Habinnā, ... sī quid perperam fēcī, in faciem meam īnspue! Puerum bāsiāvī frūgālissimum, nōn propter fōrmam, sed quia frūgī est: decem partēs dīcit, librum ab oculō legit, thretium sibi dē diāriīs fēcit, arcisellium dē suō parāvit et duās trullās – nōn est dignus quem in oculīs feram? Sed Fortūnāta vetat!

arcisellium

trulla -ae *f*

"Ita tibi vidētur, fulcipedia? Suādeō bonum tuum concoquās, milva, et mē nōn faciās ringentem, amasiuncula! – aliōquīn experiēris cerebrum meum! Nōstī mē: quod semel dēstināvī, clāvō trabālī fīxum est!"

clāvus (ferreus)

bonātus -a -um = nimis bonus
levis ↔ cōnstāns
ascia -ae *f* = secūris
ut mē (sepultum) unguibus *ēruere* quaerās [?]
dēpraesentiārum *adv* = hīc et nunc
nōlō statuam pōnās = nōlō tē statuam pōnere

līs lītis *f* = certāmen
bāsiāre (< bāsium) = ōsculārī
: nōlō eam mē mortuum bāsiāre!
fulmen : convīcium
īrāscī = īrātus fierī

sē frangere : īram suam sēdāre
ultrā *adv;* nōn ultrā = nōn iam
Habinnās, *voc* -ā
perperam *adv* = prāvē
īn-spuere
frūgālis -e = frūgī

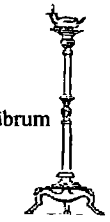
ab oculō : ut litterās vīdit
thretium [?] sibi fēcit (: ēmit)
diārium -ī *n* = cibus quī cotīdiē servō datur
arcisellium -ī *n:* sella arcuāta
dē suō *pecūliō* parāvit (: ēmit)
trulla: vās quō haurītur vīnum
dignus quem = dignus ut eum in oculīs ferre = dīligere

fulcipedia -ae *f* = fēmina superba et glōriōsa
con-coquere : reputāre [?]
ringī = dentēs ostendere; mē *nē* faciās ringentem
amasiuncula -ae *f* = amīca
cerebrum : īra
dēstināre = dēcernere
trabālis -e < trabs; clāvus t.: magnus c. quō trabs fīgātur

[*Trimalchiō dē vītā suā*]

"Sed vīvōrum meminerimus! Vōs rogō, amīcī, ut vōbīs suāviter sit. Nam ego quoque tam fuī quam vōs estis, sed virtūte meā ad hoc pervēnī. Corcillum est quod hominēs facit, cētera quisquilia omnia! "Bene emō, bene vēndō." Alius alia vōbīs dīcet. Fēlīcitāte dissiliō!

"– Tū autem, stertēia, etiamnum plōrās? Iam cūrābō fātum tuum plōrēs! –

candēlābrum

"Sed, ut coeperam dīcere, ad hanc mē fortūnam frūgālitās mea perdūxit. Tam magnus ex Asiā vēnī quam hic candēlābrus est. Ad summam, quotīdiē mē solēbam ad illum mētīrī, et ut celerius rōstrum barbātum habērem, labra dē lucernā ungēbam. Tamen ad dēliciās ipsimī annōs quattuordecim fuī. Nec turpe est quod dominus iubet. Ego tamen et ipsimae satisfaciēbam. Scītis quid dīcam: taceō, quia nōn sum dē glōriōsīs!

"Cēterum, quemadmodum dī volunt, dominus in domō 76
factus sum, et ecce cēpī ipsimī cerebellum. Quid multa? cohērēdem mē Caesarī fēcit, et accēpī patrimōnium lāticlāvium.

"Nēminī tamen nihil satis est. Concupīvī negōtiārī. Nē multīs vōs morer: quīnque nāvēs aedificāvī, onerāvī vīnum – et tunc erat contrā aurum – , mīsī Rōmam. Putārēs mē hoc iussisse: omnēs nāvēs naufragārunt – factum, nōn fābula! Ūnō diē Neptūnus trecentiēs sēstertium dēvorāvit!

"Putātis mē dēfēcisse? Nōn meherculēs mī haec iactūra

: bene vīvāmus!

tam... quam : tālis... quālēs

corcillum -ī *n* = cor (: mēns, vīs ingeniī)
quisquilia *n pl* = rēs inūtilēs, nūgae

stertēia -ae *f* < *stertere*, nāsō sonāre (dormiēns)
etiam-num = etiam-nunc
cūrābō *ut*...plōrēs

frūgālitās -ātis *f* < frūgālis
per-dūcere

candēlābr*us* -ī *m* = candēlā-br*um* -ī *n*

rōstrum : mentum

oleō dē lucernā

ipsimus -ī *m* (*sup* < ipse) = dominus
ipsima -ae *f* (< ipsa) = domina
satis-facere + *dat* = facere quod postulātur, placēre

cerebellum -ī *n* (= cerebrum) : grātiam
co-hērēs -ēdis *m* = hērēs cum alterō (pars patrimōniī imperātōrī Caesarī lēganda erat)
lāticlāvius : māximus (ut senātōris)
nēminī nihil : nihil cuiquam
con-cupīscere -īvisse = cupere
nē multīs *verbīs* vōs morer: nē ... vōbīs moram faciam
contrā aurum = tantī (pretiī) quantī aurum
naufragāre = naufragium facere
trecentiēs *centēna mīlia*

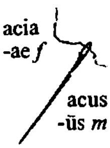
dē-ficere : dēspērāre

gustī fuit: tamquam nihil factī! Alterās fēcī māiōrēs et meliōrēs – et fēlīciōrēs, ut nēmō 'nōn mē virum fortem' dīceret. Scītis: magna nāvis magnam fortitūdinem habet. Onerāvī rūrsus vīnum, lārdum, fabam, sēplasium, mancipia.

"Hōc locō Fortūnāta rem piam fēcit: omne enim aurum suum, omnia vestīmenta vēndidit, et mī centum aureōs in manū posuit. Hoc fuit pecūliī meī fermentum. Citō fit quod dī volunt: ūnō cursū centiēs sēstertium corrotundāvī!

"Statim redēmī fundōs omnēs quī patrōnī meī fuerant. Aedificō domum, vēnālicia coemō, iūmenta – quicquid tangēbam crēscēbat tamquam favus. Postquam coepī plūs habēre quam tōta patria mea habet, manum dē tabulā! Sustulī mē dē negōtiātiōne et coepī per lībertōs faenerāre.

"Et sānē nōlentem mē negōtium meum agere exhortāvit mathēmaticus, quī vēnerat forte in colōniam nostram, Graeculiō, Serāpa nōmine, cōnsiliātor deōrum! Hic mihi dīxit etiam ea quae oblītus eram: ab aciā et acū mī omnia exposuit, intestīnās meās nōverat – tantum quod mihi nōn dīxerat: quid prīdiē cēnāveram! Putāssēs eum semper mēcum habitāsse.

77 "Rogō, Habinnā – putō, interfuistī –: *"Tū dominam tuam dē rēbus illīs fēcistī. Tū parum fēlīx in amīcīs es. Nēmō umquam tibi parem grātiam refert. Tū lātifundia possidēs. Tū vīperam sub ālā nūtrīcās"*, et – quod vōbīs nōn dīxerim – *'etiam nunc mī restāre vītae annōs trīgintā*

gustus -ūs/-ī *m* < gustāre; nōn mihi gustī fuit (rēs) = (rem) gustāre (sentīre) nōn potuī

sēplasium -ī *n* = unguentum
mancipium -ī *n* = servus (vēnālis)

hōc locō : hōc tempore

fermentum -ī *n* = id quod pānem crēscentem facit
centiēs sēstertium corrotundāvī : circiter centiēs *centēna mīlia* sēstertium fēcī

red-imere = rūrsus emere (quod vēnierat)
co-emere = emere (multa)

manum dē tabulā! : ā lūsū abstinendum!
faenerāre = pecūniam mūtuam dare magnō pretiō
ex-hortārī = hortārī; exhortāv*it* = exhortāt*us est*

Graeculiō -ōnis *m* = vir Graecus (= Graeculus)
cōnsiliātor -ōris *m* = quī cōnsilium dat
ab aciā et acū : ā prīmō initiō
intestīn*ās* = intestīn*a*

cēnāveram : cēnāvissem

rogō *ut testis sīs eum sīc dīxisse: "..."*
lātifundium -ī *n* (< lātus fundus) = magnum praedium
vīpera -ae *f* = anguis
āla = lacertus; sub ālā : in sinū
nūtrīcāre (= nūtrīre) vīperam sub ālā = bene facere malō (: maledīcentī uxōrī!)
dīxerim : dīcere dēbuī

et mēnsēs quattuor et diēs duōs'. Praetereā citō accipiam hērēditātem.

"Hoc mihi dīcit fātus meus. Quod sī contigerit fundōs Āpuliae iungere, satis vīvus pervēnerō.

"Interim, dum Mercurius vigilat, aedificāvī hanc domum. Ut scītis, cusuc erat – nunc templum est! Habet quattuor cēnātiōnēs, cubicula vīgintī, porticūs marmorātōs duōs, sūsum cellātiōnem, cubiculum in quō ipse dormiō, vīperae huius sessōrium, ōstiāriī cellam perbonam. Hospitium hospitēs capit. Ad summam: Scaurus cum hūc vēnit, nusquam māvoluit hospitārī – et habet ad mare paternum hospitium. Et multa alia sunt, quae statim vōbīs ostendam. Crēdite mihi: assem habeās, assem valeās; habēs, habēberis. Sīc amīcus vester, quī fuit rāna, nunc est rēx.

"Interim, Stiche, prōfer vītālia in quibus volō mē efferrī! Prōfer et unguentum et ex illā amphorā gustum ex quā iubeō lavārī ossa mea!"

Nōn est morātus Stichus, sed et strāgulam albam et 78
praetextam in triclīnium attulit. ⟨Quās Trimalchiō mīrātus est⟩ iussitque nōs temptāre an bonīs lānīs essent cōnfecta. Tum subrīdēns "Vidē tū" inquit, "Stiche, nē ista mūrēs tangant aut tineae – aliōquīn tē vīvum combūram! Ego glōriōsus volō efferrī, ut tōtus mihi populus bene imprecētur.

Statim ampullam nardī aperuit omnēsque nōs ūnxit, et "Spērō" inquit "futūrum ut aequē mē mortuum iuvet

hērēditās -ātis *f* = quod hērēdī lēgātur
sī *mihi* contigerit fundōs *meōs*

vigilat : diēs noctēsque mē tuētur
cusuc [= casa?]
cēnātiō -ōnis *f* = magnum triclīnium
porticūs marmorāt*ās* du*ās*
sū(r)sum : in superiōre parte
cellātiō -ōnis *f* [?]
sessōrium -ī *n* (< sedēre) [?]
per-bonus = valdē bonus
hospitium -ī *n* = domus hospitibus servāta; hospitēs *meōs*
māvoluit = māluit
hospitārī = hospes recipī

: sī assem habēs, assem valēs
valēre = pretiī esse
quantum habēs, *tantī* habēberis (: aestimāberis)

Stichus -ī *m*, servus
vestīmenta vītālia (: mortuī)
vīnī gustum (quod gustētur)

praetexta -ae *f* = toga praetexta

sub-rīdēre = tacitē rīdēre
vidēre nē... = cavēre nē...
comb-ūrere = ūrere

tinea -ae *f*

im-precārī = precārī

nardus -ī *f*: unguentī genus pretiōsum
futūrum ut... iuvet = iuvātūrum esse

tamquam vīvum." Nam vīnum quidem in vīnārium iussit īnfundī, et "Putāte vōs" inquit "ad parentālia mea invītātōs esse!"

Ībat rēs ad summam nauseam, cum Trimalchiō, ēbrietāte turpissimā gravis, novum acroāma, cornicinēs, in triclīnium iussit addūcī; fultusque cervīcālibus multīs extendit sē suprā torum extrēmum, et "Fingite mē" inquit "mortuum esse! Dīcite aliquid bellī!"

Cōnsonuēre cornicinēs fūnebrī strepitū. Ūnus praecipuē, servus libitīnāriī illīus quī inter hōs honestissimus erat, tam valdē intonuit ut tōtam concitāret vīcīniam!

Itaque vigilēs, quī cūstōdiēbant vīcīnam regiōnem, ratī ārdēre Trimalchiōnis domum, effrēgērunt iānuam subitō et cum aquā secūribusque tumultuārī suō iūre coepērunt.

Nōs, occāsiōnem opportūnissimam nactī, Agamemnonī verba dedimus, raptimque tam plānē quam ex incendiō fūgimus.

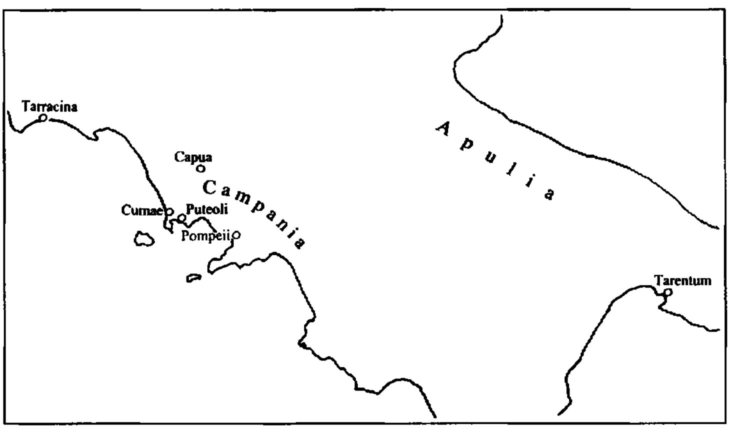
aequē... tamquam = aequē... atque
parentālia -ium *n pl:* diēs fēstī quibus mortuī celebrantur, novendiāle

nausea -ae *f* = morbus eius quī vomit, foeditās

fulcīre -sisse -tum = sustinēre
torus extrēmus = torī pars extrēma
fingere (animō) = sibi vidērī, putāre
cōn-sonāre -uisse = simul sonāre
fūnebris -e < fūnus

in-tonāre -uisse = tamquam tonitrus sonāre
vigilēs -um *m pl* = virī quibus officium est oppidum cūstōdīre

suō iūre : ut iīs iūs est
opportūnus -a -um = idōneus, prosperus
verba dare + *dat* = fallere
raptim *adv* = citō
tam plānē quam = plānē tamquam

INDEX NOMINVM

(*Numerī pāginās significant*)

INDEX VOCABVLORVM

(*Numerī pāginās significant*)

Sed vivorum meminerimus. vos rogo amici ut vobis suaviter sit. nam ego quoque tam fui quam
vos estis. sed virtute mea ad hoc perveni. corcillum est quod homines facit. cetera quis-
quilia omnia. bene emo. bene vendo. alius alia vobis dicet. felicitate dissilio. Tu
autem sterteia et num ploras. iam curabo fatum tuum plores. Sed ut ceperam dicere
ad hanc me fortunam frugalitas mea perduxit. tam magnus ex asia veni quam hic
candelabrus est. ad summa quotidie me solebam ad illum metiri. et ut celerius
rostrum barbatum haberem labra de lucerna ungebam. tamen ad delicias femina ipsi
mi domini annos quattuordecim fui. nec turpe est quod dominus iubet. ego tamen et ipsim-
[LXXVI ae domine satisfaciebam. scitis quid dicam. taceo quia non sum de gloriosis. ceterum
quemadmodum di voluit dominus in domo factus sum. et ecce cepi ipsimi cerebellum.
quid multa coheredem me cesari fecit. et accepit patrimonium laticlavium. ne-
mini tamen nihil satis est. concupivi negotiari. ne multis vos morer quinque na-
ves edificavi. oneravi vinum. et tunc erat contra aurum misi romam. puta-
res me hoc iussisse. omnes naves naufragarunt. factum non fabula. uno di-
e neptunnus trecenties sextertium devoravit. putatis me defecisse. non me
hercules mi hec iactura gusti fuit. tamquam nihil facti. alteras feci maio-
res et meliores et feliciores. ut nemo non me virum fortem diceret. scis m-
agna navis magnam fortitudinem habet. oneravi rursus vinum lardum fabam
seplasium mancipia. hoc loco fortunata rem piam fecit. omne enim aurum su-
um omnia vestimenta vendidit. et mi centum aureos in manu posuit. hoc fu-
it peculii mei fermentum. cito fio quod di volunt. uno cursu centies sextertium
corrotundavi. statim redemi fundos omnes qui patroni mei fuerat. edifico
domum. venalicia coemo iumenta. quicquid tangebam crescebat tamquam favus. Postquam
cepi plus habere quam tota patria mea habet manum de tabula sustuli me de negotiati-
one. et cepi libertos fenerare. et sane nolente me negocium meum agere exo-
ravit mathematicus qui venerat forte in coloniam nostram graeculus serapa no-
mine consiliator deorum. hic mihi dixit et ea que oblitus eram ab acia et acu mi
mihi omnia exposuit. intestinas meas noverat. tantum quod non dixerat quid pridie cena-
[LXXVII veram. putasses illum semper mecum habitasse. Rogo habinna puto interfuisti
tu dominam tuam de rebus illis fecisti. tu parum felix in amicos es. nemo umquam tibi
parem gratiam refert. tu latifundia possides. tu viperam sub ala nutricas. et quod ad
vobis non dixerim et nunc mi restare vite annos triginta et menses quattuor et di-
es duos. preterea cito accipiam hereditatem. hoc mihi dicit fatus meus. quod si
contigerit fundos apulie iungere satis vivus pervenero. interim dum mercurius
vigilat edificavi hanc domum ut scitis cusuc erat. nunc templum est. habet
quattuor cenationes cubicula viginti porticus marmoratos duos susum cel-
lationem cubiculum in quo ipse dormio vipere huius sessorium hostiarii cellam
perbonam hospitium hospites capit. ad summa scaurus cum huc venit nusquam ma-
voluit hospitari. et habet ad mare paternum hospitium. et multa alia sunt que sta-
tim vobis ostendam. credite mihi. assem habeas. assem valeas. habes habeber-
is. sic amicus vester qui fuit rana nunc est rex. Interim stiche profer in talia

Codicis Traguriensis pars extrema (huius libri pag. 54–57):
Sed vivorum meminerimus – – – – –

in quibus volo me efferri. profer et unguentum. et ex illa amphora gustum ex qua iubeo lavari ossa
mea. Non est moratus Stichus, sed et stragulam albam et pretextam in triclinium attulit, iussitque nos LXXVIII
temptare an bonis lanis essent confecta. tum subridens. vide tu inquit Stiche, ne ista mures
tangant, aut tineae, alioquin te vivum comburam. ego gloriosus volo efferri, ut totus mihi p-
opulus bene imprecetur. Statim ampullam nardi aperuit, omnesque nos unxit. et spero in
quit futurum ut eque me mortuum iuvet tamquam vivum. nam vinum quidem in vinarium iussit
infundi. et putate vos ait ad parentalia mea invitatos esse. Ibat res ad summam nauseam
cum Trimalchio ebrietate turpissima gravis novum acroama cornicines in triclinium
iussit adduci fultusque cervicalibus multis extendit se super torum extremum. et fingite me
inquit mortuum esse. dicite aliquid belli. consonuere cornicines funebri strepitu. unus
precipue servus libertinarii illius qui inter hos honestissimus erat, tam valde intonuit, ut totam
concitaret viciniam. itaque vigiles qui custodiebant vicinam regionem rati ardere Tri-
malchionis domum, effregerunt ianuam subito. et cum aqua et securibusque tumultua-
ri suo iure ceperunt. Nos occasionem oportunissimam nacti agamenoni verba
dedimus. raptimque tam plane quam ex incendio fugimus.

ISBN: 978-87-90696-04-7

9 788790 696047

PLAVTI

AMPHITRYO

AMPHITRYO

COMOEDIA

AMPHITRYO

T. MACCII PLAVTI

AMPHITRYO

COMOEDIA

AD VSVM DISCIPVLORVM EDIDIT

HANS H. ØRBERG

ALIQVOT VERSIBVS OMISSIS

DOMVS LATINA

ANNO MMIII

PLAVTI AMPHITRYO COMOEDIA

Ex officina typographica *Special-Trykkeriet Viborg*
anno 1993, 1998, 2000, 2003

ISBN 87-997016-7-7

LINGVA LATINA
PER SE ILLVSTRATA

PARS I: FAMILIA ROMANA
PARS II: ROMA AETERNA
INDICES
COLLOQVIA PERSONARVM
EXERCITIA LATINA I & II
GRAMMATICA LATINA
PLAVTVS: AMPHITRYO
CAESAR: DE BELLO GALLICO
PETRONIVS: CENA TRIMALCHIONIS

Domus Latina, *Skovvangen 7*
DK-8500 Grenaa, Dania
orberg@lingua-latina.dk

RES QVAE HOC LIBRO CONTINENTVR

NOTAE

In margine pāginārum explānantur vocābula quae nōn reperiuntur in librō quī īnscrībitur LINGVA LATINA PER SE ILLVSTRATA, PARS I: FAMILIA ROMANA

In explānandīs vocābulīs hīs notīs ūtimur:

=	idem atque	*ger*	gerundium/gerundīvum
:	id est	*i.e.*	id est
↔	contrārium	*imp*	imperātīvus
/	sīve	*ind*	indicātīvus
<	factum/ortum ex	*īnf*	īnfīnītīvus
>	fit, mūtātur in	*interi*	interiectiō
'	excidit littera	*loc*	locātīvus
1, 2, 3	persōna I, II, III	*m/masc*	masculīnum
abl	ablātīvus	*n/neutr*	neutrum
acc	accūsātīvus	*nōm*	nōminātīvus
adi	adiectīvum	*p.*	pāgina
adv	adverbium	*part*	participium
comp	comparātīvus	*pass*	passīvum
coni	coniūnctīvus	*perf*	perfectum
dēp	dēpōnēns	*pl/plūr*	plūrālis
dat	datīvus	*praes*	praesēns
f/fēm	fēminīnum	*prp*	praepositiō
fut	futūrum	*sg/sing*	singulāris
gen	genetīvus	*v.*	vidē

Syllabae versuum cōmoediae hīs notīs significantur:

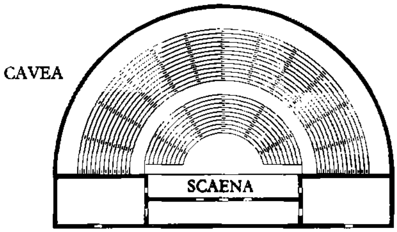
| haec nota pōnitur inter syllabās quae nōn contrahuntur (v. p. 72)

⌒ synīzēsis: haec nota pōnitur super vōcālēs quae in ūnam syllabam contrahuntur (v. p. 73)

˘ syllaba correpta: haec nota pōnitur super vōcālem/syllabam quae corripitur (v. p. 73-74)

-s littera *-s* quae in syllabīs *-us* et *-is* excidit scrībitur *-s* prō -s: -u*s* et -i*s* legitur *-u'* et *-i'* (v. p. 73)

Numerī quī inveniuntur in capitulīs DE GRAMMATICA et DE VERSIBVS et in INDICIBVS (p. 70–84) dēmōnstrant versūs cōmoediae; ubi ante numerōs pōnuntur litterae *Prf* aut *Arg*, versūs *Praefātiōnis* aut *Argūmentī* dēmōnstrantur.

PRAEFATIO

Dē theātrō Rōmānō

Theātrum Rōmānum cōnstat ex caveā et scaenā. Cavea, quae fōrmam habet lūnae dīmidiae, est locus unde populus in gradibus sedēns fābulās spectat. In scaenā longā histriōnēs, persōnās aliēnās gerentēs, fābulās agunt.

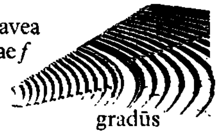
Fābulae scaenicae dispertiuntur in cōmoediās et tragoediās. Cōmoedia est fābula dē rēbus levibus et iocōsīs atque dē vītā prīvātā, tragoedia appellātur fābula in quā aguntur rēs gravēs sēriaeque, velut acerba fūnera aliaeque hominum miseriae.

Fābulās spectāre Rōmānīs libet, nec vērō quōlibet diē iīs licet spectātum īre, sed tantum fēstīs diēbus, quī Rōmae satis crēbrī sunt. Diēs fēstī sunt quibus diī in templīs pūblicē adōrantur atque hominēs ōtiō fruuntur; tum lūdī scaenicī populō ōtiōsō apparantur ac theātrum citō spectātōribus complētur.

Cōmoedia antīqua incipit ā prologō, quō ūnus ex histriōnibus argūmentum fābulae nārrat, postquam spectātōrēs hortātus est ut animum advertant nēve tumultum faciant in caveā. Dum fābula agitur, plērumque bīnae

Theātrum Rōmānum

cavea -ae *f*

gradūs

praefātiō -ōnis *f* < *prae-fārī*

persōnae

histriō -ōnis *m*

dispertīre = dīvidere
tragoedia -ae *f* ↔ cōmoedia

fūnus -eris *n* = corpus mortuum, mors
miseria -ae *f* < miser

quī- quae- quod-libet: *abl* quō-libet diē = omnī diē quō libet
fēstus -a -um
crēber -bra -brum = frequēns; *adv* crēbrō

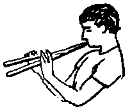
ap-parāre = parāre

citus -a -um = celer; *adv* citō = celeriter
prologus -ī *m*

argūmentum -ī *n*: a. fābulae = rēs quae in fābulā aguntur
ad-vertere: animum a. = attentē audīre

aut ternae persōnae in scaenā inter sē colloquuntur, interdum ūna persōna sēcum loquitur. Sī scaena paulisper vacua relinquitur, interim tībiae dulciter sonant. Rēs quae in fābulā aguntur omnēs eōdem diē atque eōdem locō ēveniunt, et quidem plērumque in aliquō oppidō Graecō. Scaena enim stabilis, nūllā rē mūtātā, quemvīs locum vel quodvīs oppidum significāre potest. Postquam perācta est fābula, spectātōrēs semper monentur utī clārē plaudant.

tībiae -ārum *f pl*

sonāre = sonum dare

ē-venīre -vēnisse -ventūrum = accidere
stabilis -e (< stāre) = quī nōn movētur/mūtātur
quī- quae- quod-vīs = quīlibet

per-agere = ad fīnem agere, fīnīre
utī = ut

Dē Plautō poētā

Titus Maccius Plautus eōdem ferē tempore vīxit quō Scīpiō, dux Rōmānōrum ēgregius, quī Hannibalem, ducem Carthāginiēnsium, bellō superāvit. Nātus Sarsinae in oppidō Umbriae Plautus Rōmam migrāvit ibique histriō factus est. Cum vērō fortūnā frētus mercātūram facere occēpisset, brevī tempore pecūniam omnem quam histriō fēcerat mercātor perdidit. Deinde cōmoediās scrībere coepit, quae populō adeō complacuērunt ut posteā nec fāma nec fortūna poētae industriō deesset. Senex dē vītā dēcessit annō centēsimō octōgēsimō quārtō ante Chrīstum nātum.

Cōmoediae Plautī ē linguā Graecā in Latīnam versae sunt, nec vērō Plautus ipsa verba poētārum Graecōrum

Scīpiō -ōnis *m*
Hannibal -alis *m*
Carthāginiēnsēs -ium *m pl* < Carthāgō -inis *f*, urbs Āfricae
superāre = vincere
Umbria -ae *f*, regiō Italiae

migrāre = in alium locum īre habitātum

(rē) frētus -a -um = (reī/rē) fīdēns
mercātūra -ae *f* = mercātōris negōtium
oc-cipere -iō -cēpisse -ceptum = incipere

ad-eō *adv* = tam valdē
com-placēre -uisse/-itum esse = placēre
dē-cēdere (dē vītā): morī

octōgēsimus -a -um = LXXX (80.)
vertere vertisse versum : mūtāre

secūtus est, sed multa mūtāsse ac nōn pauca sua addidisse vidētur, cum sermōnem et mōrēs Rōmānōrum dīligenter imitārētur.

-āsse = -ā*vi*sse

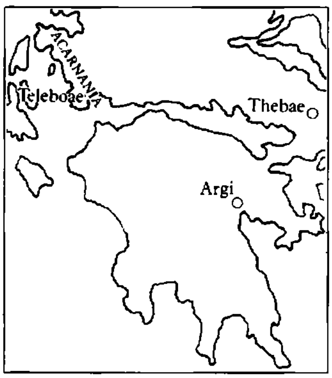
Incertum est quot cōmoediās Plautus scrīpserit, nam virī doctī aliī eum quīnque et vīgintī cōmoediās ēdidisse opīnantur, aliī centum et trīgintā. Sed ūna et vīgintī tantum cōmoediae Plautī ad nostram aetātem servātae sunt, in quārum numerō prīmum locum tenet illa cui titulus est *Amphitryō*.

ē-dere -didisse -ditum < ē + dare
opīnārī = putāre
Amphitryō -ōnis *m* = Amphitryōn

Dē Amphitryōne cōmoediā

In *Amphitryōne* cōmoediā ipse Iuppiter, suprēmus rēx dīvōrum, cum Mercuriō, fīliō et nūntiō suō, in scaenam indūcitur, itemque Amphitryōn, dux bellī nōbilis, cum Alcmēnā, uxōre suā piā et pudīcā; nec tamen tragoedia appellanda est haec fābula, nam diī in fōrmam hūmānam sē mūtārunt atque rēs rīdiculās et iocōs agunt dīcuntque. Argūmentum huius cōmoediae dūcitur ā fābulā Graecā quae nārrātur dē Amphitryōne et Alcmēnā hōc modō:

suprēmus -a -um = summus
dīvus -ī *m* = deus
in-dūcere
pius -a -um = quī deōs amat et verētur
pudīcus -a -um: (uxor) p.a = quae marītum sōlum amat
-ārunt = -ā*vē*runt
iocus -ī *n* = dictum iocōsum

Amphitryōn (Alcaeī fīlius) postquam cum Alcmēnā (fīliā Ēlectryōnis) Argīs ex patriā suā Thēbās migrāvit, ā Creonte, rēge Thēbānō, exercituī praefectus est, ut bellum gereret cum Tēleboīs, gente Acarnāniae, quī

Alcaeus -ī *m*
Ēlectryōn -ōnis *m*, rēx Argīvōrum
Argī -ōrum *m pl*; *adi* Argīvus -a -um, *pl* cīvēs
Thēbae -ārum *f pl*; *adi* Thēbānus -a -um
Creōn -ontis/Creō -ōnis *m*
prae-ficere -iō -fēcisse -fectum = praepōnere
Tēleboae -ārum *m pl*
Acarnānia -ae *f*, regiō Graeciae ad occidentem sita

frātrēs Alcmēnae interfēcerant et praedam rapuerant ē rēgnō Ēlectryōnis. Amphitryōn ad bellum profectus Tēleboās proeliō vīcit fugāvitque, oppidō eōrum potītus est ac Pterelāum, rēgem eōrum, manū suā interfēcit. Intereā, dum Amphitryōn procul ā patriā bellum prosperum gerit, Iuppiter, amōre captus, fōrmam eius suscēpit, ut Alcmēnam clam vīseret.

Dē Alcmēnā et amātōre eius dīvīnō Hygīnus quīdam, vir doctus quī saeculō secundō post Chrīstum nātum librum *Fābulārum* ad ūsum discipulōrum ēdidit, haec refert (in *Fābulīs* XXIX et XXX):

XXIX. ALCIMENA

Amphitryōn cum abesset ad expugnandam Oechaliam, Alcimēna, aestimāns Iovem coniugem suum esse, eum in thalamīs recēpit. Quī cum in thalamōs vēnisset et eī referret quae in Oechaliā gessisset, ea crēdēns coniugem esse cum eō concubuit. Quī tam libēns cum eā concubuit ut duās noctēs congemināret, ita ut Alcimēna tam longam noctem admīrārētur.

Posteā cum nūntiārētur eī 'coniugem victōrem adesse', minimē cūrāvit, quod iam putābat sē coniugem suum vīdisse. Quī cum in rēgiam intrāsset et eam vidēret neglegentius sēcūram, mīrārī coepit et querī 'quod sē advenientem nōn excēpisset'. Cui Alcimēna respondit: "Iam prīdem vēnistī et mēcum concubuistī et mihi nārrāstī quae in Oechaliā gessissēs." Quae cum signa omnia dīceret, sēnsit Amphitryōn

praeda -ae *f* = rēs quae in bellō rapiuntur
rēgnum -ī *n* = imperium rēgis
fugāre=in fugam vertere
potīrī +*abl/gen*: rē p. = rem suam facere
Pterelāus -ī *m*
prosperus -a -um = fēlīx

sus-cipere = in sē accipere/sūmere
clam *adv* ↔ apertē
amātor -ōris *m* = quī amat, amāns
dīvīnus -a -um < dīvus

ūsus -ūs *m* < ūtī ūsum

referre = nārrāre
XXIX = ūndētrīcēsimus

Alcimēna = Alcmēna

Oechalia, locus ignōtus (: Acarnānia?)
aestimāns : exīstimāns
thalamus -ī *m* = cubiculum coniugum; *pl* : *sg*
con-cumbere -cubuisse = in eōdem lectō cubantem sē pōnere
libēns (*part* < libēre) : libenter
con-gemināre (< geminus) = ex ūnō duōs/ex duōbus ūnum facere

rēgia -ae *f*=domus rēgis
-āsset = -*āv*isset
sē-cūrus -a -um = nihil cūrāns, sine cūrā
ex-cipere = (bene) recipere
-āstī = ā*v*istī
signum = id quod rem significat
sentīre sēnsisse sēnsum

nūmen aliquod fuisse prō sē, ex quā diē cum eā nōn concubuit. Quae ex Iove compressa peperit Herculem.

nūmen -inis *n* = deī voluntās, deus
com-primere -pressisse -pressum: eam c. = cum eā concumbere
quae (: Alcmēna) *ā* Iove compressa

XXX. [*HERCVLES*]

Īnfāns cum esset, dracōnēs duōs duābus manibus necāvit, quōs Iūnō mīserat...

dracō -ōnis *m* = *anguis* -is *m*

Herculēs īnfāns duōs anguēs necat

In Plautī cōmoediā, cui scaena est Thēbīs ante aedēs Amphitryōnis, quaedam novae persōnae inductae sunt, in prīmīs Sōsia, servus Amphitryōnis, et Mercurius deus, quī fōrmam Sōsiae gerēns simulat sē servum esse. Ita nōn sōlum Iuppiter et Amphitryōn inter sē similēs sunt, sed etiam Mercurius et Sōsia, quāpropter familia Amphitryōnis admodum perturbātur. Mercurius enim, cum Sōsiae servī tam similis sit utī nēmō eōs internōscere possit, et servum et dominum omnibus modīs ēlūdit, atque Iuppiter, cōnsimilis Amphitryōnis, uxōrem eius īnscientem facile dēcipit.

In parte cōmoediae posteriōre adulter dīvīnus cum ipsō marītō coiisse et eum magnō cum tumultū dērīsisse

aedēs -ium *f pl* = domus
in prīmīs = praecipuē
simulāre = similem facere; s.at sē esse = agit velut sī esset
similis -e = quī īdem esse vidētur
ad-modum = valdē
servī similis = servī fōrmam gerēns
inter-nōscere
ē-lūdere = dērīdēre
cōn-similis -e = similis
īn-sciēns = nesciēns
dē-cipere = fallere
adulter -erī *m* = amātor uxōris aliēnae
co-īre -iisse = convenīre

atque increpuisse vidētur, sed in librīs antīquīs dēsunt versūs ferē trecentī quibus continēbātur illud iūrgium ācerrimum inter marītum atque adulterum; proptereā ex eā scaenā iocōsā nihil hodiē legī potest praeter paucōs versūs quī in librīs grammaticōrum Latīnōrum exemplī grātiā afferuntur.

Haud necesse est plūs dīcere dē persōnīs et dē argūmentō huius cōmoedia, praesertim cum Mercurius in Prologō argūmentum nārret; praetereā post Plautī aetātem aliquī grammaticus addidit *Argūmentum* decem versuum, in quō eaedem ferē rēs iterantur.

in-crepāre -uisse -itum = clāmandō reprehendere
iūrgium -ī *n* = certāmen verbīs factum (dē iūre)

grammaticus -ī *m* = vir doctus quī grammaticae et litterīs studet
grātiā (+*gen*) = causā

praesertim = praecipuē, māximē
aetās : vīta

iterāre = iterum dīcere

T. MACCII PLAVTI
AMPHITRYO

ARGVMENTVM

In faciem versus Amphitryōnis Iuppiter,
dum bellum gereret cum Tēloboīs hostibus,
Alcmēnam uxōrem cēpit ūsūrāriam.
Mercurius fōrmam Sōsiae servī gerit
absentis. Hīs Alcmēna dēcipitur dolīs.
Postquam rediēre vērī Amphitryō et Sōsia,
uterque dēlūduntur in mīrum modum.
Hinc iūrgium, tumultus uxōrī et virō,
dōnec cum tonitrū vōce missā ex aethere
adulterum sē Iuppiter cōnfessus est.

faciēs = fōrma
versus : mūtātus
dum *ille* bellum ger*it*
Tēloboae = Tēleboae
ūsūrārius -a -um: rēs ū.a = rēs aliēna quā ūtitur aliquis; rem capere ū.am = rē aliēnā ūtī
dolus -ī *m* = cōnsilium fallendī
-ēre (3 pl perf) = -ērunt

dē-lūdere = ēlūdere
uterque dēlūd*itur*

dōnec = ad tempus quō
aethēr -eris *m* = āēr summus, caelum
'sē adulterum *esse*'

PERSONAE

Iuppiter ♡ Māia
Mercurius

Mercurius, deus, Iovis fīlius

Sōsia, servus Amphitryōnis

Iuppiter, deus summus

Alcumēna = Alcmēna
Ēlectrius -ī *m* = Ēlectryōn; *gen* -ī = -iī

Alcumēna, Ēlectrī fīlia, uxor Amphitryōnis

Amphitryō, Alcaeī fīlius, dux Thēbānōrum

Blepharō -ōnis *m*

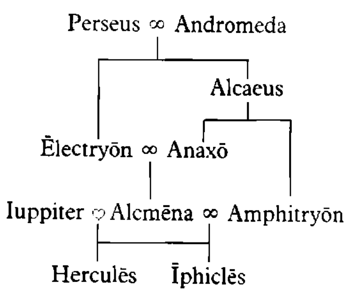
Blepharō, gubernātor

Bromia, ancilla Amphitryōnis

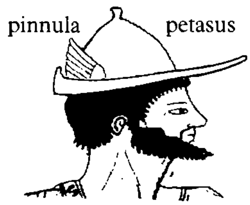
SCAENA

Thēbīs, ante aedēs Amphitryōnis

Perseus -ī *m*, Iovis fīlius, quī Andromedam ā mōnstrō servāvit

Īphiclēs -is *m*

PROLOGVS

[*Nox est. Mercurius ex aedibus Amphitryōnis exit. Vestītum servīlem gerēns atque in fōrmam Sōsiae servī commūtātus nūllō modō deī similis est—nisi quod pinnulae, quās in petasō gerit, significant eum esse Mercurium. In scaenam prōcēdit et spectātōrēs alloquitur.*]

MERCVRIVS

Iovis iussū veniō. Nōmen Mercuriō est mihi.—
Nunc argūmentum huius ēloquar tragoediae.
Quid contrāxistis frontem? quia *tragoediam*
dīxī futūram hanc? Deus sum, commūtāverō:
eāndem hanc, sī vultis, faciam iam ex tragoediā
cōmoedia ut sit—omnibus īsdem versibus!—
Ipse hanc āctūru'st Iuppiter cōmoediam
et ego ūnā cum illō. Nunc vōs animum advertite,
dum huius argūmentum | ēloquar cōmoediae:
Haec urbs est Thēbae. In illīsce habitat aedibus
Amphitryō, nātus Argīs Alcaeō patre,
quīcum Alcumēna est nupta, Ēlectrī fīlia.
Is nunc Amphitryō praefectu'st legiōnibus,
nam cum Tēloboīs bellum est Thēbānō poplō.
Is prius quam hinc abiit ipsemet in exercitum,
gravidam Alcumēnam fēcit uxōrem suam.
Nam ego vōs nōvisse crēdō, ut sit pater meus,

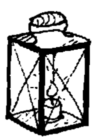
vestītus -ūs *m* = vestis
servīlis -e < servus
com-mūtāre = mūtāre
pinnula -ae *f* = parva *pinna* (= penna)
al-loquī < ad-loquī
iussus -ūs *m* < iubēre; Iovis iussū = ut iussit Iuppiter, Iove iubente
ē-loquī
quia dīxī 'hanc (fābulam) tragoediam futūram *esse*'
commūtāverō : -mūtābō
faciam ut e*a*dem h*aec*... cōmoedia sit
omnibus *īī*sdem : nūllīs mūtātīs
ipse Iuppiter hanc cōmoediam āctūru*s est*
-u'st = -us est
huius cōmoediae
illīs-ce = illīs
quī-cum = quō-cum
nupta *part perf* < nūbere; quīcum nupta est = cui nupta (: uxor) est
poplus -ī *m* = populus
ipse-met = ipse
ut = quōmodo (: quālis)

quam līber hārum rērum multārum siet,
quantusque amātor sit quod complacitum est semel:
Is amāre occēpit Alcumēnam clam virum
ūsūramque eius corporis cēpit sibi,
et gravidam fēcit is eam compressū suō.
Nunc dē Alcumēnā ut rem teneātis rēctius:
utrimque est gravida, et ex virō et ex summō Iove!
Et meus pater nunc intus hīc cum illā cubat,
et haec ob eam rem nox est facta longior,
dum cum illā quācum vult voluptātem capit.
Sed ita adsimulāvit sē quasi Amphitryō siet.
[*Vestem suam servīlem ostendēns.*]
Nunc nē hunc ōrnātum vōs meum admīrēminī,
quod ego hūc prōcessī sīc cum servīlī schemā:
veterem atque antīquam rem novam ad vōs prōferam,
propterea ōrnātus in novum incessī modum.
Nam meus pater intus nunc est eccum Iuppiter;
in Amphitryōnis vertit sēsē imāginem,
omnēsque eum esse cēnsent servī quī vident
—ita versipellem sē facit quandō libet!
Ego servī sūmpsī Sōsiae mihi imāginem,
quī cum Amphitryōne | abiit hinc in ĕxercitum,
ut praeservīre amantī meŏ possem patrī,
atque ut nē, quī essem, familiārēs quaererent,
versārī crēbrō hīc cum vidērent mē domī;
nunc, cum esse crēdent servum et cōnservum suum,
haud quisquam quaeret, quī siem aut quid vēnerim.

: in hīs rēbus (: amōribus) multīs
siet sient = sit sint
eius quod *eī* complacitum est (= complacuit)
clam *prp+acc:* c. virum = virō īnsciente
ūsūra -ae *f* = ūsus; ū.am capere reī = rē ūtī
compressus -ūs *m* < comprimere
teneātis : sciātis
utrim-que = ab utrāque parte, ex utrōque
quā-cum = cum quā
voluptās -ātis *f* ↔ dolor
ad-simulāre = simulāre
quasi (+*coni*) = velut sī (esset)
ōrnātus -ūs *m* = ōrnāmentum, vestītus
schema -ae *f* (/schēma -atis *n*) = fōrma
in-cēdere -cessisse = prōcēdere
eccum = ecce (vidē) eum
imāgō : fōrma
versi-pellis -e = quī *pellem* vertit (: fōrmam mūtat)
quandō (: cum) *eī* libet
pellis -is *f*

prae-servīre = servīre
familiāris -is *m* = servus
quī = quis: nē familiārēs quaererent 'qu*is* essem?'
cum vidērent mē crēbrō (*adv*) hīc versārī
cum crēdent *mē* esse...
cōn-servus -ī *m* = servus eiusdem familiae
siem = sim: 'qu*is* s*im*?'

Pater nunc intus suō animō mōrem gerit:
cubat complexus cuius cupiēns māximē est.
Quae illī ad legiōnem facta sunt memorat pater
meus Alcumēnae;| illa illum cēnset virum
suum esse, quae cum moechō est! Ibi nunc meu*s* pater
memorat legiōnēs hostium ut fugāverit,
quō pactō sit dōnīs dōnātus plūrimīs.
(Ea dōna quae illīc Amphitryōnī sunt data
abstulimus—facile meu*s* pater quod vult facit!)
Nunc hodiē Amphitryō veniet hūc ab ĕxercitū
et servus, cuius ego ferō hanc imāginem.
Nunc internōsse ut nōs possītis facilius,
ego hās habēbō ūsque hīc in petasō pinnulās,
tum meŏ patrī autem torulus inerit aureus
sub petasō | —id signum Amphitryōnī nōn erit;
ea signa nēmō | hōrum familiārium
vidēre poterit, vērum vōs vidēbitis.
[*Sōsiam ā dextrā advenientem cōnspicit.*]
Sed Amphitryōnis illī est servus Sōsia,
ā portū illic nunc hūc cum lanternā advenit.
Abigam iam ego illunc advenientem ab aedibus!
[*Mercurius in ōstium concēdit ita ut ā Sōsiā nōn videātur.*]

mōrem gerere +*dat* = grātum facere (suō animō : sibi)
complectī -exum; complexus *eam* cuius māx. cupiēns (= cupidus) est
illī *adv* (*loc*) = illīc

moechus -ī *m* = adulter

ut = quōmodo
pactum -ī *n* = modus; quō pactō = quō modō
dōnāre (+*abl*): aliquem rē dōnāre = alicui rem d.

nōsse = nōvisse
inter-nōvisse (nōs : deōs ab hominibus)
ūsque = ūsque ab initiō ad fīnem, semper

torulus -ī *m*

illī *adv* (*loc*) = illīc

illic (*nōm m*) = ille

ab-igere < ab + agere
illunc (*acc m*) = illum
con-cēdere = cēdere, recēdere

lanterna -ae *f*

ACTVS PRIMVS

[*Sōsia dēfessus ā portū advenit ab erō suō Amphitryōne praemissus, ut Alcumēnae erae adventum virī victōriamque eius ēgregiam nūntiet. Prīmum dūram servitūtem queritur atque vānīs verbīs dominō suō absentī maledīcit 'quod sē noctū ambulāre iusserit'; tum lanternam pōnit neque eam exstinguit, et verbīs magnificīs dē victōriā sēcum fābulārī incipit.*]

SOSIA

Quod numquam opīnātus fuī — neque alius quisquam cīvium
sibi ēventūrum, id contigit:| ut salvī poterēmur domī.
Victōrēs victīs hostibus legiōnēs reveniunt domum,
duellō exstīnctō māximō atque internecātīs hostibus!
Quod multa Thēbānō poplō | acerba obiēcit fūnera
id vī et virtūte mīlitum victum atque expugnātum oppidum est
imperiō atque auspiciō meī | erī Amphitryōnis māximē;
praedā atque agrō | adōriāque affēcit populārēs suōs
rēgīque Thēbānō Creōnī rēgnum stabilīvit suum.
Mē ā portū praemīsit domum,| ut hāec nūntiem uxōrī suae:
ut gesserit rem pūblicam ductū, imperiō, auspiciō suō.
Ea nunc meditābor quō modō illī dīcam, cum illō advēnerō.

āctus -ūs *m* < agere

dē-fessus -a -um = fessus
prae-mittere
era -ae *f* = domina
adventus -ūs *m* < advenīre
vānus -a -um = vacuus, frūstrā factus/dictus
male-dīcere (+*dat*)
noctū *adv* = nocte

ex-stinguere -īnxisse -īnctum ↔ accendere; bellum e. : b. fīnīre, bellī fīnem facere

opīnātus fuī (: sum) *mihi ēventūrum (esse)* neque alius ... *opīnātus est*
con-tingere -tigisse = ēvenīre
potīrī domī (*gen*) = domum redīre (poter- = potīr-)
duellum -ī *n* = bellum
inter-necāre = omnēs n.
id oppidum quod pop*u*lō Thēbānō multa acerba fūnera ob-iēcit
ob-icere -iēcisse -iectum (< ob+iacere) : afferre
auspicium -ī *n* = imperium ducis (quī habet iūs *auspiciī*: avēs aspiciendī ut bellī exitum sciat!)
adōria -ae *f* = glōria
populāris -is *m/f* = cīvis
stabilīre = stabilem facere

rem (pūblicam) gerere = bellum gerere
ductus -ūs *m* < dūcere
meditārī = cōgitāre
illō *adv* = illūc, eō

Sī dīxerō mendācium, solēns meō mōre fēcerō,
nam cum pugnābant māximē, | ego tum fugiēbam māximē!
Vērum quasi affuerim tamen simulābō atque audīta ēloquar.
Sed quō modō et verbīs quibus mē deceat fābulārier,
prius ipse mēcum etiam volō hīc meditārī. Sīc hoc prōloquar:
"Prīncipiō ut illō advēnimus, | ubi prīmum terram tetigimus,
continuō Amphitryō dēlēgit virōs prīmōrum prīncipēs;
eōs lēgat, Tēloboīs iubet sententiam ut dīcant suam:
'Sī sine vī et sine bellō velint rapta et raptōrēs trādere,
sī quae asportāssent reddere, sē exercitum extemplō domum
reductūrum, abitūrōs agrō | Argīvōs, pācem atque ōtium
dare illīs; sīn aliter sient animātī neque dent quae petat,
sēsē igitur summā vī virīsque eōrum oppidum oppugnassere.'
Haec ubi Tēloboīs ōrdine | iterārunt quōs praefēcerat
Amphitryō, magnanimī virī frētī virtūte et vīribus
superbē nimis ferōciter lēgātōs nostrōs increpant;
respondent 'bellō sē et suōs tūtārī posse, proinde utī
properē suīs dē fīnibus | exercitūs dēdūcerent!'
Haec ubi lēgātī pertulēre, Amphitryō castrīs īlicō
prōdūcit omnem exercitum. Contrā Tēloboae ex oppidō
legiōnēs ēdūcunt suās nimis pulchrīs armīs praeditās.

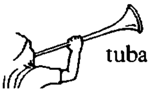
mendācium -ī *n* = falsum dictum
solēns : ut soleō
audīta *n pl* = ea quae audīta sunt
-ier *īnf pass* = -ī: -ār*ier* = -ārī
prō-loquī = ēloquī
ut/ubi (prīmum) +*perf* = postquam, cum prīmum, simul atque
dē-ligere -lēgisse -lēctum = ēligere
prīmōrēs -um *m pl* = prīmī (virī), prīncipēs
lēgāre = mittere lēgātum
raptor -ōris *m* = quī rapit
as-portāre = auferre
'sī *ea* quae asportā*vis*sent reddere *velint*...'
extemplō = statim
reductūrum *esse*
abitūrōs *esse ex* agrō
animātus esse = in animō habēre
sient = sint
oppugnassere (*īnf fut*) = oppugnātūrum esse
ubi (= postquam) *iī* quōs A. praefēcerat haec (verba) T.īs iterā*vē*runt
ōrdine : ōrdinātō modō
magnanimus -a -um = magnī animī, superbus
nimis = valdē
tūtārī = tuērī
pro-inde = ergō
properē = celeriter
dē-dūcere
per-tulēre : ret-tulērunt
īlicō = statim
ē castrīs prō-dūcit
contrā *adv* (: c. eōs)
praeditus -a -um = ōrnātus; rē p. = rem habēns

Postquam utrimque exitum est māximā cōpiā,
dispertītī virī, dispertītī ōrdinēs:
nōs nostrās mōre nostrō et modō īnstrūximus
legiōnēs; item hostēs contrā legiōnēs suās īnstruunt.
Postquam id āctum est, tubae utrimque canunt contrā,
cōnsonat terra, clāmōrem utrimque efferunt.
Imperātōr utrimque, hinc et illinc, Iovī
vōta suscipere, utrimque hortārī exercitum.
Tum prō sē quisque id quod quisque potest et valet
ēdit, ferrō ferit...
Dēnique, ut voluimus, nostra superat manus,
hostēs crēbrī cadunt, nostrī contrā ingruunt.
Vīcimus vī ferōcēs!"

MERCVRIVS [*mīrātur eum haud vāna loquī; ad spectātōrēs*]
Numquam etiam quicquam adhūc verbōrum est prōlocūtus perperam;
namque ego fuī illī in rē praesentī et meus, cum pugnātum est, pater.

SOSIA
"Perduellēs penetrant sē in fugam;| ibi nostrīs animus additu'st.
Vertentibus Tēloboīs tēlīs complēbantur corpora,
ipsusque Amphitryō rēgem Pterelam suā | obtruncāvit manū.
Haec illīc est pugnāta pugna | ūsque ā māne ad vesperum
—hoc adeō hōc commeminī magis quia illō diē imprānsus fuī!

utrimque exitum est = utrīque exiērunt
cōpia = multitūdō
dispertītī *sunt*
nostrās legiōnēs

tuba -ae *f*

cōn-sonāre=simul sonāre
ef-ferre < ex+ferre; clāmōrem e. = c. tollere
vōtum -ī *n*=quod deō prōmittitur; v. suscipere = deō aliquid prōmittere
suscipe*re*/hortā*rī* (*īnf*) : suscipi*t*/hortā*tur* (*ind*)

ēdit : ostendit, praestat
ferīre = pulsāre
manus = exercitus

in-gruere = prōcurrere

vāna *n pl* = verba vāna (: falsa)
qui*c*quam = qui*d*quam; q. verbōrum = ūlla verba
perperam *adv* ↔ rēctē
illī *adv* (*loc*) = illīc
in rē praesentī = in ipsō locō, praesēns
pugnātum est (ab iīs) = pugnāvērunt

perduellis -is *m* = hostis
penetrāre (sē) = intrāre; in fugam sē p. : fugere
animus ↔ timor

vertentibus : fugientibus
tēlum -ī *n*=pīlum/sagitta
ipsus = ipse
obtruncāre = occīdere
Pterela -ae *m* = Pterelāus

ad-eō = vērō
hōc (: eō/tantō) magis
com-meminisse = meminisse
im-prānsus -a -um = quī nōndum cibum sūmpsit

Postrīdiē in castra ex urbe ad nōs veniunt flentēs prīncipēs
vēlātīs manibus ōrant 'ignōscāmus peccātum suum!'
dēduntque sē, dīvīna hūmānaque omnia, urbem et līberōs
in diciōnem atque in arbitrātum cūnctī Thēbānō poplō.
Post ob virtūtem erō Amphitryōnī patera dōnāta aurea est,
quī Pterela pōtitāre solitus est rēx."—Haec sīc dīcam erae.
Nunc pergam erī imperium exsequī | et mē domum capessere.

MERCVRIVS [*ad spectātōrēs*]

Attat! Illic hūc itūru'st. Ībō ego illīc obviam;
neque ego hunc hominem | hodiē ad aedēs hās sinam umquam accēdere.
Quandō imāgō est huius in mē, certum est hominem ēlūdere!
[*Ex ōstiō exit*] Sed quid illuc? caelum aspectat. Observābō quam rem agat.

SOSIA [*caelum spectāns longitūdinem noctis mīrātur*]

Neque ego hāc nocte longiōrem mē vīdisse cēnseō
nisi noctem ūnam, verberātus quam pependī perpetem
—eăm quoque edepol etiam multō haec vīcit longitūdine!
Crēdō edepol equidem dormīre Sōlem—atque adpōtum probē!

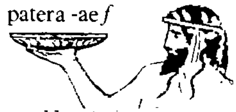
MERCVRIVS

Āin' vērō, verberō? Deōs esse tuī similēs putās?

postrī-diē = posterō diē

vēlāre = operīre veste (quā significātur pāx)
ut ignōscāmus
peccātum -ī *n*=maleficium
dē-dere = trādere
diciō -ōnis *f* = arbitrātus -ūs *m* = potestās

patera -ae *f*

quī *abl* = (ex) quā
pōtitāre = pōtāre
solēre sol*itum esse*

ex-sequī = facere
sē capessere = īre

attat! *interi* = ō! cavē!
illīc *dat* = illī
ob-viam īre (+*dat*) = occurrere

quandō = quoniam
(mihi) certum est = meum cōnsilium est, equidem volō
illuc *n* = illud
quid illuc *est*?
aspectāre = aspicere
ob-servāre = spectandō animadvertere
longitūdō -inis *f* < longus

pendēre pependisse : in cruce fixus esse
perpes -etis = perpetuus (noctem p.em : n. tōtam)
(ede)pol *interi* < Pollūx -ūcis, deus (: profectō)
ad-pōtus -a -um = ēbrius

verberō -ōnis *m* = quī verbera meret
tuī *gen* (: Sōsiae)

nōm ego tū
gen meī tuī

hoc noctis = hōc noctis tempore
mihi nōn placet

formīdāre = valdē timēre

certē enim = profectō
nescio-quis = aliquis; *acc* nescio-quem

autumāre = dīcere
certō *adv* = certē
pergere = īre pergere, prōcēdere

torpēre = sē movēre nōn posse
rogāre = interrogāre
com-movēre = movēre
formīdō -inis *f* = timor magnus
re-cipere < re- + capere
cōnfīdēns : audāx
contrā colloquī = alloquī

quī (= quō) possim = ut possim
Vulcānus : ignis (V. est deus ignis)
cornū : lanterna ē cornū facta
con-clūdere -sisse -sum = inclūdere
ex-quīrere = quaerere
(ōs) ex-ossāre = (ōris) ossa frangere

SOSIA [*quī verba Mercuriī nōn audit*]

Ībō ut erus quod imperāvit Alcumēnae nūntiem. 291

[*Mercurium ante ōstium stantem cōnspicit*]

Sed quis hic est homō quem ante aedēs videō hoc noctis? Nōn placet!

MERCVRIVS

Timet homō. Dēlūdam ego illum! 295

SOSIA [*formīdāns*] Periī, sī mē aspexerit! 320

MERCVRIVS [*clārā vōce*]

Certē enim hīc nescioquis loquitur. 331

SOSIA [*verba eius exaudit*] Salvus sum, nōn mē videt:

'*Nescioquem* loquī' autumat—mihi certō nōmen *Sōsia* est!

[*Sōsia ad aedēs Amphitryōnis pergit.*]

MERCVRIVS

Optimē eccum incēdit ad mē! 335

SOSIA [*perterritus cōnsistit*] Timeō, tōtus torpeō.

Nōn edepol nunc ubi terrārum sim sciō, sī quis roget,

neque miser mē commovēre possum prae formīdine!

[*Animō receptō*] Vērum certum est cōnfīdenter hominem contrā colloquī, 339

quī possim vidērī huic fortis, ā mē ut abstineat manum. 340

MERCVRIVS [*ad Sōsiam appropinquantem*]

Quō ambulās tū, quī Vulcānum in cornū conclūsum geris?

SOSIA

Quid id exquīris tū, quī pugnīs ōs exossās hominibus?

MERCVRIVS

Servus esne an līber?

SOSIA Utcumque animō collibitum est meō!

MERCVRIVS

Āin' vērō?|

SOSIA Āiō enĭmvērō.

MERCVRIVS Verberō!

SOSIA Mentīre nunc.

MERCVRIVS

At iam faciam ut vērum dīcās dīcere!

SOSIA Quid eō est opus?

MERCVRIVS

Possum scīre quō profectus, cuīus sīs, aut quid vēneris?

SOSIA

Hūc eō.| Erī sum servus. Numquid nunc es certior?

MERCVRIVS

Quid apud hāsce aedēs negōtiī est tibi?

SOSIA Immō, quid tibi est?

Hīc, inquam, habitō ego atque hōrunc servus sum.|

MERCVRIVS At scīn' quō modō?

faciam ego hodiē tē *superbum,* nī hinc abīs.

SOSIA Quōnam modō?

MERCVRIVS

Auferēre, nōn abībis, sī | ego fūstem sūmpserō!

SOSIA

Quīn 'mēd esse huius familiae familiārem' praedicō.

Tūn' domō prohibēre peregrē mē advenientem postulās?

MERCVRIVS

Haecine tua domu'st?

ut-cumque = quōquō modō
col-libēre -uisse/-itum esse = libēre; animō meō c.itum est: mihi libet

enim-vērō = profectō

-re (2 sg pass) = *-ris*
mentī*re* = mentī*ris*: "verber*ō*" ais nec mē verberās!

ut dīcās '*mē* vērum dīcere'
eō opus est : id facere opus est

quō profectus *sīs* (: quō eās)
cuius *servus* sīs

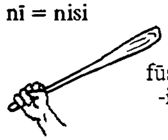
num-quid = num

hās-ce = hās
quid negōtiī = quod negōtium

hōrunc = hōrum

scīn' = scīs-ne

nī = nisi

fūstis -is *m*

auferē*re* = auferē*ris* (vir superbus lectīcā *fertur*, nōn ambulat)
quīn = at (enim)
mēd (*ante vōcālem*) = mē
praedicāre = plānē dīcere
peregrē = ex aliēnā terrā
postulāre (+*īnf*) = velle

haecine = haec-ne

SOSIA Ita inquam.

MERCVRIVS Quis erus est igitur tibi?

SOSIA

Amphitryō, quī nunc praefectu'st Thēbānīs legiōnibus,
quīcum nupta est Alcumēna.

MERCVRIVS Quid ais? quod nōmen tibi est?

SOSIA

Sōsiam vocant Thēbānī, Dāvō prōgnātum patre. 365

MERCVRIVS

At mentīris— 369
[*Sōsiam pulsat*] nunc profectō vāpulā ob mendācium! 370

SOSIA

Prō! fidem, Thēbānī cīvēs! 376

MERCVRIVS Etiam clāmās, carnifex?
Loquere, quid vēnistī?

SOSIA Ut esset quem tū pugnīs caederēs!

MERCVRIVS

Cuius es?

SOSIA Amphitryōnis, inquam, Sōsia.

MERCVRIVS Ergō istōc magis,
quia vāniloquu's, vāpulābis! Ego sum, nōn tū, Sōsia.

SOSIA [*parvā vōce*]

Ita dī faciant, ut tū potius sīs atque ego tē ut verberem! 380

MERCVRIVS

Etiam muttīs?

SOSIA Iam tacēbō.

MERCVRIVS Quis tibi eru'st?

---

quid ais : dīc mihi

mē vocant
prō-gnātus = nātus; Dāvō patre p. = Dāvī fīlius

vāpulāre = verberārī

prō! *interī* = ō!
fidem (: auxilium) *rogō*
carnifex -ficis *m* = vir contemnendus, verberō

ut esset *aliquis* quem...

istōc = istō (*abl*); istōc magis = eō/tantō magis
vāni-loquus -a -um = quī vāna loquitur
-u's = -us *es*

ut ego tē verberem

muttīre = parvā vōce loquī

SOSIA — Quem tū volēs!

MERCVRIVS
Quid igitur? quī nunc vocāre?

SOSIA — Nēmō nisi quem iusseris.

MERCVRIVS
'Amphitryōnis tē esse' āiēbās 'Sōsiam.'

SOSIA — Peccāveram.

MERCVRIVS
Scībam equidem nūllum esse nōbīs nisi mē servum Sōsiam.
Ego sum Sōsia ille quem tū dūdum esse āiēbās mihi.

SOSIA
Obsecrō ut per pācem liceat tē alloquī, ut nē vāpulem.

MERCVRIVS
Immō indūtiae parumper fīant, sī quid vīs loquī.

SOSIA
Nōn loquar nisi pāce factā, quandō pugnīs plūs valēs.

MERCVRIVS
Dīcitō quidvīs, nōn nocēbō.

SOSIA — Tuāe fideī crēdō?

MERCVRIVS — Meae.

SOSIA
Quid, sī fallēs?

MERCVRIVS — Tum Mercurius Sōsiae īrātus siet!

SOSIA
Animum adverte—nunc licet mihi līberē quidvīs loquī:
Amphitryōnis ego sum servus Sōsia.

---

is quem tū *mihi esse* volēs (*fut* < velle)

quī vocā*re*? = qu*is* vocā*ris*? (: quō nōmine v.?)
quem *mē vocārī* iusseris

peccāre = prāvē facere
peccāveram : peccāvī

scībam = sciēbam

dūdum *adv* = nūper
'*tē* esse' āiēbās

ob-secrāre = rogāre
ut *mihi* liceat
indūtiae -ārum *f* = tempus quō bellum cessat (antequam pāx fit)
parum-per = paulisper

plūs valēre = validior esse

quid-vīs : quidquid vīs, quid-libet
nōn nocēbō *tibi*
fidēs = prōmissum
crēdō? : crēdam?

sī *fidem* fallēs

quid-vīs : quidquid volō, quid-libet

MERCVRIVS Etiam dēnuō?

SOSIA

foedus -eris *n* = lēx quā pāx statuitur
con-tundere -tudisse -tūsum = pulsāre, laedere

Pācem fēcī, foedus fēcī: vēra dīcō.

MERCVRIVS [*Sōsiam pugnīs contundit*] Vāpulā!

SOSIA

quid : quidquid
ut-ut = utcumque
hercle *interi* = per Herculem! (: profectō)
re-ticēre = tacēre, nōn dīcere

Ut libet, quid tibi libet fac, quoniam pugnīs plūs valēs.
Vērum, utut es factūrus, hoc quidem hercle haud reticēbō tamen,
nec nōbīs praeter mēd alius quisquam est servus Sōsia.

MERCVRIVS

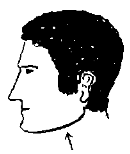
sānus : mente sānus
vitium = mendum (corporis vel mentis)
id vitium quod mihi *esse* praedicās tibi est (: ipse sānus nōn es)

Hic homō sānus nōn est.

SOSIA Quod mihi praedicās vitium, id tibi est!
Quid?—malum!—nōn ego sum servus Amphitryōnis Sōsia?

noctū *abl* = nocte
portus Persicus: portus ignōtus unde Amphitryō rediēns nāvem solvit

Nōnne hāc noctū nostra nāvis huc ex portū Persicō
vēnit, quae mē advēxit? Nōnne mē hūc erus mīsit meus?
Nōnne ego nunc stō ante aedēs nostrās? Nōn mī est lanterna in manū?
Nōn loquŏr? nōn vigilō? Nōnne hic homō modo mē pugnīs contudit?
Fēcit hercle, nam | etiam nunc mī miserō mālae dolent!
[*Sōsia mālās dolentēs manū contingit.*]

māla -ae *f*

con-tingere -tigisse -tāctum = tangere
intrō *adv* ↔ forās; i. īre = intrāre

Quid igitur ego dubitō? aut cūr nōn intrō eō in nostram domum?

MERCVRIVS

Quid? domum vestram?

SOSIA Ita enimvērō!

MERCVRIVS Quīn quae dīxistī modo
omnia ēmentītu's: equidem Sōsia Amphitryōnis sum.
Nam noctū hāc solūta est nāvis nostra ē portū Persicō,
et ubi Pterela rēx rēgnāvit oppidum expugnāvimus,
et legiōnēs Tēloboārum vī pugnandō cēpimus,
et īpsus Amphitryō obtruncāvit rēgem Pterelam in proeliō.

quīn = at, immō
omnia quae dīxistī...
ē-mentīrī = falsa excōgitāre/dīcere

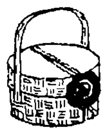
SOSIA [*sēcum*]
Egomet mihi nōn crēdō, cum illaec autumāre illum audiō:
hic quidĕm certē quae illīc sunt rēs gestae memorat memoriter.
[*Ad Mercurium*] Sed quid ais? quid Amphitryōnī dōnī ā Tēloboīs datum est?

ego-met = ego (ipse)
illaec (*n pl*) = illa
rēs quae illīc gestae sunt
memoriter = ē memoriā
quid dōnī = quod dōnum

MERCVRIVS
Pterela rēx quī pōtitāre solitus est patera aurea.

patera aurea quī (: ex quā) P. rēx...

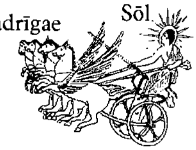
SOSIA [*sēcum*]
Ēlocūtus est. [*Ad Mercurium*] Ubi patera nunc est?
MERCVRIVS Est in cistulā,
Amphitryōnis obsignāta signō est.
SOSIA Signī, dīc, quid est?
MERCVRIVS
Cum quadrīgīs Sōl exoriēns. Quid mē captās, carnifex?

ob-signāre = signāre
quid signī = quod signum
quadrīgae -ārum *f* = equī IV quī currum trahunt
ex-orīrī = orīrī
captāre = capere cōnārī

SOSIA [*sēcum*]
Argūmentīs vīcit, aliud nōmen quaerendum est mihi.
Nesciō unde haec hic spectāvit.—Iam | ego hunc dēcipiam probē,
nam quod egomet sōlus fēcī, nec quisquam alius affuit,

argūmentum -ī *n* = ratiō quā aliquid vērum esse dēmōnstrātur

in tabernāclō, id quidem hodiē numquam poterit dīcere.
[*Ad Mercurium*] Sī tū Sōsia es, legiōnēs cum pugnābant māximē,
quid in tabernāclō fēcistī? Victus sum, sī dīxeris.

MERCVRIVS

Cadus erat vīnī, inde implēvī | hirneam...

SOSIA [*sēcum*] Ingressu'st viam.

MERCVRIVS

Eam ego, ut mātre fuerat nātum, vīnī | ēdūxī merī.

SOSIA [*sēcum*]

Factum'st illud, ut ego illīc vīnī hirneam ēbiberim merī.
Mīra sunt, nisi latuit intus illic in illāc hirneā!

MERCVRIVS

Quid nunc? Vincōn' argūmentīs tē nōn esse Sōsiam?

SOSIA

Tū negās mēd esse?

MERCVRIVS Quid ego nī negem, quī egomet siem?

SOSIA

Per Iovem iūrō 'mēd esse neque mē falsum dīcere.'

MERCVRIVS

At ego per Mercurium iūrō 'tibi Iovem nōn crēdere',
nam iniūrātō, sciō, plūs crēdet mihi quam iūrātō tibi!

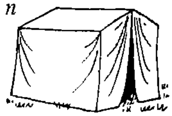
SOSIA

Quis ego sum saltem, sī nōn sum Sōsia? Id tē interrogō.

MERCVRIVS

Ubi ego nōlim Sōsia esse, tū estō sānē Sōsia!
Nunc quandō ego sum vāpulābis, nī hinc abīs, ignōbilis!

tabernāc(u)lum -ī *n*

cadus -ī *m*

hirnea -ae *f*

in-gredī -ior -gressum (↔ ē-gredī) = intrāre

eam *hirneam* vīnī merī
mātre : ex ūvīs (?)
fuerat nātum = erat n.
ē-dūcere = exhaurīre

factum *est*
ē-bibere = exhaurīre
illāc (*abl f*) = illā

-n' = -ne
vincōn'= vincō-ne (: persuādeō-ne tibi)

'mē *Sōsiam* esse'

quid nī = cūr nōn
quī *sim* : cum sim

iūrāre = diīs testibus affirmāre

iūrātus -a -um = quī iūrāvit; in-iūrātus = quī nōn iūrāvit
mihi iniūrātō plūs crēdet quam tibi iūrātō
saltem = modo tamen

ubi = cum
nōlim < ne- + velim
ignōbilis -e = ignōtus

SOSIA [*Mercurium īnspiciēns*] Certē edepol, cum illum contemplō et fōrmam cognōscō meam
quem ad modum ego sum (saepe in speculum īnspexī), nimis simile'st meī:
itidem habet petasum ac vestītum — tam cōnsimile'st atque ego:
sūra, pēs, statūra, tōnsus, oculī, nāsus, vel labra,
mālae, mentum, barba, collum—tōtus! Quid verbīs opu'st?
Sed cum cōgitō, equidem certō īdem sum quī semper fuī:
nōvī erum, nōvī aedēs nostrās—sānē sapiō et sentiō.
Nōn ego illī obtemperō quod loquitur. Pultābō forēs.

MERCVRIVS
Quō | agis tē?

SOSIA Domum.

MERCVRIVS Quadrīgās sī nunc īnscendās Iovis
atque hinc fugiās, ita vix poteris effugere īnfortūnium!

SOSIA
Nōnne erae meăe nūntiāre quod erus meus iussit licet?

MERCVRIVS
Tuăe, sī quid vīs, nūntiā! Tē hanc nostram adīre nōn sinam.

SOSIA [*sēcum*]
Abeō potius.—Dī immortālēs, obsecrō vestram fidem!
Ubi ego periī? ubi immūtātus sum? ubi ego fōrmam perdidī?
An egomet mē illīc relīquī, sī forte oblītus fuī?

īn-spicere -exisse -ectum = dīligenter aspicere
contemplāre = spectāre, īnspicere
quem ad modum = quōmodo, sīcut
simil*e*'st = simil*is* *e*st
itidem = eōdem modō, item
tam cōnsimil*is* est *meī* atque (= quam) ego
sūra -ae *f* = crūris pars posterior
statūra -ae *f* = corporis longitūdō; tōnsus -ūs *m* = capillī fōrma

ob-temperāre=oboedīre
pultāre = pulsāre

quō agis tē? = quō īs?

īn-scendere = ascendere

īnfortūnium -ī *n* = mala fortūna

nōnne *mihi* licet...

tuae *erae* (: amīcae!)

im-mūtāre = commūtāre
perdere = āmittere

an = num
sī forte = fortasse
meī oblītus fuī (: sum)

Nam hic quidem omnem imāginem meăm quae antehāc fuerat, possidet.—
Ībō ad portum atque haec ut facta sunt erō dīcam meō. 460
[*Sōsia ad portum sē cōnfert.*]

MERCVRIVS [*ad spectātōrēs*]

Bene prosperē hoc hodiē operis prōcessit mihi. 463
Āmōvī ā foribus māximam molestiam,
patrī ut licēret tūtō illam amplexārier. 465
Iam ille illūc ad erum cum Amphitryōnem advēnerit,
nārrābit 'servum hinc sēsē ā foribus Sōsiam
āmōvisse!' Ille adeō illum mentīrī sibi
crēdet, neque crēdet hūc profectum, ut iusserat. —
Nunc dē Alcumēnā dūdum quod dīxī minus: 479
hodiē illa pariet fīliōs geminōs duōs; 480
alter decimō post mēnse nāscētur puer
quam sēminātu'st, alter mēnse septimō;
eōrum Amphitryōnis alter est, alter Iovis;
vērum minōrī puerō māior est pater,
minor māiōrī. Iamne hoc scītis quid siet? — 485
Ōrātiōnem comprimam: crepuit foris. 496
Amphitryō subditīvus eccum exit forās
cum | Alcumēnā | —uxōre ūsūrāriā.

[*Iuppiter in fōrmam Amphitryōnis mūtātus forās ēgreditur cum Alcumēnā, uxōre Amphitryōnis gravidā.*]

IVPPITER

Bene valē, Alcumēna! Cūrā rem commūnem — quod facis;

fuerat : fuit

cōn-ferre con-tulisse col-lātum = ferre (in locum); sē c. = īre

hoc operis = hoc opus
ā-movēre
molestia -ae *f* = rēs molesta
tūtō *adv* < tūtus -a -um
amplexārī = complectī
cum illūc ad erum A. advēnerit

ad-eō = vērō

neque crēdet *illum* hūc profectum *esse*
dīxī minus = nōn dīxī

alter puer nāscētur x. mēnse postquam sēminātus *est* (: postquam māter gravida facta est)
sēmināre < sēmen

māior pater: Iuppiter
minor (pater): Amphitryō
: iamne hoc intellegitis?
ōrātiōnem comprimere = loquendī fīnem facere
crepāre -uisse = molestē sonāre
subditīvus -a -um = simulātus, falsus

rem commūnem : domum nostram

500 atque imperce, quaesō: mēnsēs iam tibi esse āctōs vidēs.
Mihi necesse est īre hinc; vērum quod erit nātum tollitō!

ALCVMENA

508 Ēcastor! tē experior, quantī faciās uxōrem tuam!

IVPPITER

Satin' habēs sī fēminārum nūlla est quam aequē dīligam?

ALCVMENA

512 Experīrī istuc māvellem mē quam mihi memorārier.
514 Herī vēnistī mediā nocte, nunc abīs—hocin' placet?

MERCVRIVS [*sēcum*]

515 Accēdam atque hanc appellābō et subparasītābor patrī.
[*Ad Alcumēnam*] Numquam edepol quemquam mortālem crēdō ego uxōrem suam
sīc efflīctim amāre proinde ut hic tē efflīctim dēperit.

IVPPITER [*ad Mercurium*]

Carnifex! Nōn ego tē nōvī? Abīn' ē cōnspectū meō?
520 cui egō iam hōc scīpiōne...!

ALCVMENA [*ad Iovem*] Āh, nōlī!

IVPPITER [*ad Mercurium*] Muttītō modo!

522 [*Ad Alcumēnam*] Vērum quod tū dīcis, mea uxor: nōn tē mī īrāscī decet.
Clanculum abiī | ā legiōne—
527 clam illūc redeundum est mihi,
nē 'mē uxōrem praevertisse' dīcant 'prae rē pūblicā.'

ALCVMENA [*lacrimāns*]

Lacrimantem ex abitū concinnās tū tuam uxōrem.

---

im-percere = parcere
imperce *tibi*
quaesō = rogō (tē)
āctōs : per-āctōs
quod...nātum: fīlium/am
tollitō: *pater* solēbat īnfantem suum modo nātum *tollere*
ē-castor *interi* < Castor -oris, deus (: profectō)
experīrī = cognōscere quālis sit
facere +*gen* = aestimāre
satis-ne habēs : nōnne satis est tibi

mā-vellem = māllem
māllem mē istu*d* experīrī (: sentīre) quam mihi memorār*ī*
hocin' = hocine (hoc-ne)

sub-parasītārī +*dat* = laudibus grātiam petere, dīligenter servīre

efflīctim = ācerrimē
pro-inde ut = ita ut
dē-perīre = amāre ūsque ad mortem

abīn' = abīs-ne (: abī!)
scīpiō -ōnis *m*=baculum
cui ego iam hōc scīpiōne *tergum verberābō*!
āh! *interi*

īrāscī = īrātus fierī

clanculum = clam

red-eundum (*ger*) est mihi = redīre dēbeō
prae-vertere = magis cūrāre (quam...: prae...), praeferre
abitus -ūs *m* < abīre
concinnāre (+*adi*/*part acc*) = facere

cor-rumpere = prāvum facere, perdere, nocēre
nē corrumpe = nōlī corrumpere
āctūtum *adv* = statim
libēns : libenter
eādem nocte quā
lūcēscere < lūcēre incipere; lūcēscit = lūx (: diēs) fit
dōnō (*dat*) dare = dōnāre
nunc hanc pateram... tibi condōnō
quī (: ex quā) P. rēx pōtitāvit
con-dōnāre = dōnāre
ut aliās rēs *mihi facere* solēs
con-dignus = dignus
(tāle) quāl*is est is* quī dōnum dedit
-e'st = -is est
quāl*is est ea* cui dōnō datum est
pergin' = pergis-ne
furcifer -erī *m* = verberō
amābō (tē) = quaesō
ex amōre : ob amōrem
ad-modum = valdē, sānē

IVPPITER — Tacē!
Nē corrumpe oculōs! Redībō āctūtum.
ALCVMENA — Id 'āctūtum' diū est!
IVPPITER
Nōn ego tē hīc libēns relinquō neque abeō abs tē.
ALCVMENA — Sentiō,
nam quā nocte ad mē vēnistī, eādem abīs!
IVPPITER — Cūr mē tenēs?
Tempus est: exīre ex urbe prius quam lūcēscat volō.
[*Pateram auream prōmit atque Alcumēnae ostendit.*]
Nunc hanc pateram, quae dōnō mī illīc ob virtūtem data est,
Pterela rēx quī pōtitāvit, quem ego meā occīdī manū,
Alcumēna, tibi condōnō.
ALCVMENA [*grāta*] — Facis ut aliās rēs solēs.
Ēcastor condignum dōnum, quāle'st quī dōnum dedit.
MERCVRIVS
Immō sīc: condignum dōnum, quāle'st cui dōnō datum est!
IVPPITER [*ad Mercurium*]
Pergin' autem? Nōnne ego possum, furcifer, tē perdere?
ALCVMENA [*ad Iovem*]
Nōlī, amābō, Amphitryō, īrāscī Sōsiae causā meā!
IVPPITER
Faciam ita ut vīs.
MERCVRIVS [*sēcum*] Ex amōre hic admodum quam saevus est!

IVPPITER [*ad Alcumēnam*]

Num quid vīs?

ALCVMENA Ut cum absim mē | amēs, mē tuăm tē absentī tamen.

MERCVRIVS [*ad Iovem*]

Eāmus, Amphitryō! Lūcēscit hoc iam.

IVPPITER [*ad Mercurium*] Abī prae, Sōsia!

Iam ego sequar.

[*Abit Mercurius.*]

IVPPITER [*ad Alcumēnam*] Num quid vīs?

ALCVMENA Etiam: ut āctūtum adveniās!

IVPPITER Licet.

Nam prius tuā opīniōne | hīc aderō. Bonum animum habē!

[*Alcumēna intrō in aedēs abit.*]

IVPPITER [*quī adhūc diem morātus est*]

Nunc tē, nox, quae mē mānsistī, mittō ut concēdās diēī,

ut mortālēs illūcēscat lūce clārā et candidā.—

Diēs ē nocte accēdat!—Ībō | et Mercurium subsequar.

[*Abit Iuppiter.*]

num quid *aliud* vīs?
volō ut mē amēs
cum absim (: etsī absum) *abs tē*
tē absentī : cum absīs (: mē quae, cum absīs, tamen tua sum)

īre, *coni praes* eam eās eat eāmus eātis eant
prae (*adv*) : ante mē

iam (+*fut*) = mox

adveniās : reveniās

opīniō -ōnis *f* < opīnārī; prius tuā opīniōne = p. quam tū opīnāris

morārī (< mora) = tardum facere, retinēre
manēre mānsisse = exspectāre
mittere = dīmittere
il-lūcēscere = lūcēscere; (+*acc*) illūstrāre
sub-sequī = sequī

ACTVS SECVNDVS

[Prīmā lūce Amphitryō ā portū advenit cum Sōsiā servō, quī cistulam obsignātam fert. Sōsia dominō iam nārrāvit 'sē ante aedēs alterum Sōsiam offendisse.']

offendere -disse -ēnsum = forte invenīre (rem inexspectātam)

AMPHITRYO

secundum (*adv*) īre = sequī

Age, ī tū secundum! 551

SOSIA Sequor, subsequor tē.

AMPHITRYO

Scelestissime, audēs mihī praedicāre id: 561
'domī tē esse nunc' quī hīc ades?

SOSIA Vēra dīcō.

AMPHITRYO

lūdificārī/-āre = ēlūdere

Tūn' mē, verberō, audēs erum lūdificārī? 565
Tūne id dīcere audēs quod nēmō umquam homō antehāc
vīdit, nec potest fierī: tempore ūnō
homō īdem duōbus locīs ut simul sit?

ut tempore ūnō...

duōbus locīs (*abl*) = in duōbus locīs

SOSIA

Profectō, ut loquor, rēs ita est.

per-ciēre -ciisse -citum = permovēre

AMPHITRYO [*īrā percitus*] Iuppiter tē perdat!

SOSIA

merērī -itum esse (*dēp*) = merēre -uisse

meritō *adv* = ut meritus sum, iūre

uti rēs facta *est*

Meritō maledīcās mihi, sī nōn id ita factum est. 572
Vērum haud mentior, rēsque utī facta dīcō.

AMPHITRYO

Homō hic ēbrius est, ut opīnor.

SOSIA
575 Utinam ita essem!
AMPHITRYO Optās quae facta.
SOSIA
Egone?
AMPHITRYO Tū istic. Ubi bibistī?
SOSIA
576 Nusquam equidem bibī.
AMPHITRYO Quid hoc sit
hominis?
SOSIA Equidem deciēs dīxī:
577 domī ego sum, inquam—ecquid audīs?—
et apud tē adsum Sōsia īdem!
578 Satin' hoc plānē, satin' disertē,
ere, nunc videor tibi locūtus esse?
AMPHITRYO
592 Quō id pactō potest nam
593 fierī, nunc ut tū hīc sīs et domī?
SOSIA
Sum profectō et hīc et illīc, hoc cuivīs mīrārī licet;
595 neque tibi, Amphitryō, istuc mīrum magis vidētur quam mihi.
AMPHITRYO
Quō modō?
SOSIA Nihilō, inquam, mīrum magis tibi istuc quam mihi.
Neque — ita mē dī ament! — crēdēbam prīmō mihimet Sōsiae,

quae facta *sunt*

istic (*nōm m*) = iste; tū istic = tū ipse

nusquam *adv* = nūllō locō
sit : potest esse
quid hominis = quī homō, quālis homō

ec-quid = numquid, num

satin' = satis-ne
disertus -a -um = quī bene loquitur; *adv* disertē : plānē

quō-nam pactō (=modō) id fierī potest ut tū nunc...?

cui-vīs (*dat*) = cui-libet (omnī hominī)
mīrum, *comp* magis m.

nihil, *abl* nihilō (*ante comp* = nūllō modō)
nihilō magis mīrum istud tibi *vidētur*
mihi-met = mihi (ipsī)

illic egomet : ille alter ego
quid-que (*n*) = quaeque rēs
sedēre = in castrīs esse
ē-dissertāre = dīligenter nārrāre
ūnā cum nōmine
magis simile = similius
ille *alter* ego

dōnec Sōsia illic egomet fēcit sibi utī crēderem!
Ōrdine omnia, ut quidque āctum est, dum | apud hostēs sēdimus,
ēdissertāvit. Tum fōrmam ūnā abstulit cum nōmine!
Neque lac lactis magis est simile quam ille ego similis est meī.

ut (+*perf*) = postquam

Nam ut dūdum ante lūcem ā portū mē praemīsistī domum...

AMPHITRYO
Quid igitur?

multō prius... quam
illō *adv* = illūc

SOSIA ...prius multō ante aedēs stābam quam illō advēneram!

īn-sānus -a -um

AMPHITRYO [*quī eum īnsānum esse cēnset*]

quās nūgās *nārrās*?

Quās—malum!—nūgās? Satin' tū sānus es?

SOSIA Sīc sum ut vidēs.

nescio-quid = aliquid
nescioquid malī malā manū ob-iectum est (quod eum īnsānum fēcit!)
ob-tundere -tudisse -tūsum = contundere

AMPHITRYO
Huic hominī nescioquid est malī malā obiectum manū,
postquam ā mē abiit.

SOSIA Fateor, nam sum obtūsus pugnīs pessimē!

AMPHITRYO
Quis tē verberāvit?

mē-met = mē (ipsum)

SOSIA Egomet mēmet, quī nunc sum domī!

qui = quis

AMPHITRYO
Omnium prīmum, iste quī sit Sōsia, hoc dīcī volō.

SOSIA
Tuus est servus.

ūnō tē : cum tē ūnum habeam

AMPHITRYO Mihi quidem ūnō tē plūs etiam est quam volō!

Neque postquam sum nātus habuī nisi tē servum Sōsiam.

SOSIA

At ego nunc, Amphitryō, dīcō: Sōsiam servum tuum
praeter mē alterum, inquam, adveniēns faciam ut offendās domī,
Dāvō prōgnātum patre eōdem quō ego sum, fōrmā, aetāte item
quā ego sum. Quid opu'st verbīs? Geminus Sōsia hīc factu'st tibi!

AMPHITRYO

Nimia memorās mīra. Sed vīdistīn' uxōrem meam?

SOSIA

Quīn intrō īre in aedēs numquam licitum est.

AMPHITRYO

Quis tē prohibuit?

SOSIA

Sōsia ille quem iam dūdum dīcō, is quī mē contudit.

AMPHITRYO

Quis īstic Sōsia est?

SOSIA

Ego, inquam. Quotiēs dīcendum est tibi?

AMPHITRYO

Sed quid ais? num obdormīvistī dūdum?

SOSIA

Nusquam gentium.

AMPHITRYO

Ibi forte istum sī vīdissēs quendam in somnīs Sōsiam?

SOSIA

Ego nōn soleō somniculōsē meī erī imperia persequī.
Vigilāns vīdī, vigilāns nunc ut videō, vigilāns fābulor

faciam ut Sōsiam... alterum offendās

eādem fōrmā *abl* (: eandem fōrmam gerentem)

geminus : alter īdem

nimius : māximus
mīra -ōrum *n pl* = mīrae rēs
quīn = at (enim)
licēre -uisse/-itum esse
mihi licitum est (= licuit)

iam dūdum (+*praes*) = iam diū

ob-dormīre = dormīre incipere
nusquam gentium = n. terrārum (: in terrīs)

forte sī vīdissēs = fortasse vīdistī

somniculōsē = in somnīs
persequī = exsequī

mē vigilantem ille vigilāns... contudit

—vigilantem ille mē iam dūdum vigilāns pugnīs contudit!

AMPHITRYO

Quis homō?

SOSIA Sōsia, inquam, ego ille. Quaesō, nōnne intellegis?

AMPHITRYO

quī *adv* (*abl*) = quōmodo
potis est = potest
blatīre = stultē loquī

Quī—malum!—intellegere quisquam potis est? Ita nūgās blatīs!

SOSIA

Vērum āctūtum nōscēs, cum illum nōscēs servum Sōsiam.

AMPHITRYO

hāc *adv* = hāc viā
ex-quīrere -sīvisse -sītum = quaerere (causam)
exquīsītō opus est = exquīrere opus est
rērī ratum = arbitrārī
aliquō comitātus = aliquem comitem habēns

Sequere hāc igitur mē; nam mī istuc prīmum exquīsītō est opus.

[*Alcumēna, quae Amphitryōnem modo ā sē abiisse rētur, maesta forās exit Thessalā ancillā comitāta, neque virum suum advenientem videt.*]

ALCVMENA

placitum est = placuit
maeror -ōris *m* < maerēre
cōnsequī = sequī
domō : ex meā rē
virī videndī potestās mihi fuit : virum vidēre potuī
praeter omnēs : prae omnibus

Ita dīvīs est placitum, voluptātem ut maeror comes cōnsequātur.
Nam ego id nunc experior domō atque ipsa dē mē sciō, cui voluptās
parumper data est, dum virī mī potestās videndī fuit
noctem ūnam modo—atque is repente abiit ā mē | hinc ante lūcem!
Sōla hīc mihi nunc videor, quia ille hinc abest quem | ego amō praeter omnēs.

Plūs aegrī | ex abitū virī quam ex adventū voluptātis cēpī. Sed hoc mē beat
saltem, cum perdu͡ellēs vīcit | et domum laudis compos revēnit:
id sōlāciō est.
Absit, dummodō laude partā
domum recipiat sē; feram et perferam ūsque
abitum e͡ius animō fortī atque offīrmātō, id modo sī mercēdis
datur mī, ut meus victor vir bellī clueat.
Virtūs praemium est optimum,
virtūs omnibus rēbus ante͡it profectō:
lībertās, salūs, vīta, rēs et parentēs, patria et prōgnātī
tūtantur, servantur...

AMPHITRYO [*quī uxōrem nōndum videt, ad Sōsiam*]
Edepol mē uxōrī exoptātum crēdō adventūrum domum,
quae mē amat, quam contrā amō, praesertim rē gestā bene,
victīs hostibus: quōs nēmō posse superārī ratu'st,
eōs auspiciō meō ătque ductū prīmō coetū vīcimus.
Certē enim mē illī exspectātum optātō ventūrum sciō.

SOSIA
Quid? mē nōn rēre exspectātum amīcae ventūrum meae?

ALCVMENA [*Amphitryōnem cōnspiciēns*]
Meus vir hic quidem est.

AMPHITRYO [*ad Sōsiam*] Sequere hāc tū mē!

ALCVMENA Quidnam ille revertitur
quī dūdum 'properāre sē' aībat? An ille mē temptat sciēns

aegrum -ī *n* = dolor
capere = accipere
beāre = beātum facere
compos -otis (+*gen*) = possidēns; laudis c. = laudem possidēns
sōlācium -ī *n* = quod cōnsōlātur; s.ō (*dat*) est *mihi* = cōnsōlātur mē
parere = facere, efficere
sē re-cipere = redīre
offīrmātus -a -um = cōnstāns
sī modo id mercēdis (: ea mercēs : id praemium)
cluēre = appellārī
ut meus vir 'victor bellī' appellētur
ante-īre (+*dat*) = praeferendum esse
prōgnātī = līberī
tūtāre = tūtārī (*dēp*)
ex-optātus (+*dat*) = valdē optātus, grātissimus
ad-ventūrum *esse* (*īnf fut* < ad-venīre)
ratu*s est* (< rērī) = arbitrātus est
coetus -ūs *m* < co-īre
exspectātus (+*dat*) = spērātus, optātus
optātō *adv* = ut optātur
rē*re* = rē*ris*
nōn*ne* rē*ris* mē amīcae meae exspectātum ventūrum *esse*?
quid-nam? = quid?
aībat = āiēbat
temptāre = experīrī

: ut (= quōmodo) sē absentem dēsīderem
invītus -a -um ↔ libēns; mē invītā : mē nōlente
adversum (*adv*) īre = obviam īre (eam *coni praes 1 sg* < īre)

atque id sē vult experīrī, suum abitum ut dēsīderem?—
Ēcastor! mēd haud invītā sē domum recipit suam!
Magis nunc mē meum ŏfficium facere, sī huic eam adversum, arbitror.

[*Alcumēna tacita virō obviam it.*]

AMPHITRYO [*laetus ad Alcumēnam accēdēns*]

spērātus = exspectātus, optātus
dī-iūdicāre = exīstimāre, statuere
vērō *adv* = vērē
rūmiferāre = praedicāre
-un' = -us-ne

Amphitryō uxōrem salūtat laetus spērātam suam,
quam omnium Thēbīs vir ūnam esse optimam dīiūdicat,
quamque adeō cīvēs Thēbānī vērō rūmiferant probam!
Valuistīn' ūsque? Exspectātun' adveniō?

haud vīdī magis *exspectātum advenīre quemquam*
haud quisquam (: nēmō) eum magis exspectātum salūtat quam canem

SOSIA [*sēcum*] Haud vīdī magis!
Exspectātum eum salūtat magis haud quisquam quam canem!

AMPHITRYO [*ad Alcumēnam*]

cum : quoniam

Cum tē gravidam et cum tē pulchrē plēnam aspiciō, gaudeō.

ALCVMENA

obsecrō *tē* (: dīc mihi, quaesō)
dērīdiculum -ī *n* = rēs rīdicula; d.ī grātiā = dērīdendī grātiā (= d. causā)

Obsecrō, ēcastor, quid tū mē dērīdiculī grātiā
sīc salūtās atque appellās, quasi dūdum nōn vīderis?

AMPHITRYO

Immō equidem tē, nisi nunc, hodiē nusquam vīdī gentium.

ALCVMENA

Cūr negās?

AMPHITRYO Quia vēra didicī dīcere.

aequum -ī *n* = quod rēctum/iūstum est
dē-discere = oblīvīscī
perīclitārī = experīrī

ALCVMENA Haud aequum facit
quī quod didicit id dēdiscit. An perīclitāminī

quid animī habeam? Sed quid hūc revertiminī vōs tam citō?
An tē auspicium commorātum est an tempestās continet,
quī nōn abiistī ad legiōnēs, ita utī dūdum dīxerās?

AMPHITRYO
Dūdum? quam dūdum istuc factum est?

ALCVMENA Temptās. Iam dūdum, modo.

AMPHITRYO [*ad Sōsiam*]
Haec quidem dēlīrāmenta loquitur!

SOSIA [*ad Amphitryōnem*] Paulisper manē,
dum ēdormīscat ūnum somnum!

AMPHITRYO Quaene vigilāns somniat?

ALCVMENA
Equidem ēcastor vigilō et vigilāns id quod factum est fābulor:
nam dūdum ante lūcem et istunc et tē vīdī.

AMPHITRYO Quō in locō?

ALCVMENA
Hīc in aedibus ubi tū habitās.

AMPHITRYO Numquam factum est!

SOSIA Nōn tacēs?
Quid sī ē portū nāvis hūc nōs dormientēs dētulit?

AMPHITRYO
Etiam tū quoque adsentāris huic?

SOSIA Quid vīs fierī?—

— — —

AMPHITRYO Tacē!

com-morārī = morārī
auspicium... : an avēs tē proficīscī vetant?
con-tinēre = tenēre
dīxerās : dīxistī

mē temptās

dēlīrāmenta -ōrum *n pl* = verba hominis īnsānī
manē : exspectā

ē-dormīscere (somnum) = dormīre dēsinere
quae-ne = ea-ne quae
somniāre = in somnīs vidēre aliquid

istunc (*acc m*) = istum (: Sōsiam)

nōn tacēs? : quīn tacēs?

dē-ferre -tulisse -lātum

ad-sentārī (+*dat*) = idem sentīre (atque)

rogāre = interrogāre

[*ad Alcumēnam*] Alcumēna, ūnum rogāre tē volō.

ALCVMENA Quidvīs rogā!

AMPHITRYO

stultitia -ae *f* < stultus
superbia -ae *f* < superbus
superāre = superesse

Num tibi aut stultitia accessit aut superat superbia?

ALCVMENA

quī *adv* = quōmodo
: in mentem *venit*
percontārī = quaerere

Quī istuc in mentem est tibi ex mē, mī vir, percontārier?

AMPHITRYO

antid-hāc = antehāc
ut *eae* quae pudīcae sunt suōs virōs *appellāre* solent
ex-pers -rtis (< ex+pars) +*gen/abl*: e. reī/rē = quī rem nōn habet, sine rē

Quia salūtāre advenientem mē solēbās antidhāc,
appellāre itidem ut pudīcae suōs virōs quae sunt solent
—eō mōre expertem tē factam adveniēns offendī domī.

ALCVMENA

Ēcastor equidem tē certō herī hūc advenientem īlicō
et salūtāvī et 'valuissēsne ūsque' exquīsīvī simul,

ōsculum ferre = ō. dare
ferre tulisse/tetulisse: tetulī *perf 1 sg* = tulī

mī vir, et manum prehendī et ōsculum tetulī tibi.

SOSIA [*ad Alcumēnam*]

Tūn' herī hunc salūtāvistī?

ALCVMENA Et tē quoque etiam, Sōsia.

AMPHITRYO

Tū mē herī hīc vīdistī?

sī vīs *mē* deciēs (idem) dīcere

ALCVMENA Ego, inquam, sī vīs deciēs dīcere.

AMPHITRYO

In somnīs fortasse?|

ALCVMENA Immō vigilāns.

vae! *interī* (+*dat*) = heu! (+*acc*)

AMPHITRYO Vae miserō mihi!

SOSIA

Quid tibi est?

dēlīrāre = īnsānus esse

AMPHITRYO Dēlīrat uxor.

SOSIA Ātrā bīlī percita est:
nūlla rēs tam dēlīrantēs hominēs concinnat citō.

> bīlis -is *f*: ātra b. ē iecore fluēns hominēs īnsānōs facere dīcitur
> tam citō hominēs dēlīrantēs concinnat (= facit)

ALCVMENA
Equidem ēcastor sāna et salva sum.

AMPHITRYO Cūr igitur praedicās
'tē | herī mē vīdisse', quī hāc noctū in portum advectī sumus?
Ibi cēnāvī atque ibi quiēvī in nāvī noctem perpetem,
neque meum pedem hūc intulī etiam in aedēs, ut cum exercitū
hinc profectus sum ad Tēloboās hostēs eōsque ut vīcimus.

> advectī sumus : advect*us sum* (cum cēterīs)
> quiēscere -ēvisse
> nāvī (*abl*) = nāve
> īn-ferre in-tulisse il-lātum: pedem ī. = intrāre
> ut (+*perf*) = postquam

ALCVMENA
Immō mēcum cēnāvistī et mēcum cubuistī.

> cubāre -uisse -itum

AMPHITRYO Quid est?

ALCVMENA
Vēra dīcō.

AMPHITRYO Nōn quidem hercle dē hāc rē! — dē aliīs nesciō.

> dē aliīs *rēbus* nesciō *an vēra dīcās*

ALCVMENA
Prīmulō dīlūculō abiistī ad legiōnēs.

> prīmulus -a -um = prīmus
> dīlūculum -ī *n* = prīma lūx (diēī)

AMPHITRYO Quō modō?

SOSIA
Rēctē dīcit ut commeminit: somnium nārrat tibi.

> somnium -ī *n* = quod in somnīs vidētur

AMPHITRYO
Tacē tū! [*Ad Alcumēnam*] Tū dīc! Egone abs tē abiī hinc hodiē cum dīlūculō?

ALCVMENA

Quis igitur nisi vōs nārrāvit mī illī ut fuerit proelium?

illī = illīc
ut = quōmodo

AMPHITRYO

An iam id tū scīs?

ALCVMENA Quippe quī ex tē audīvī, ut urbem māximam expugnāvissēs rēgemque Pterelam tūte occīderis.

quippe quī = quoniam, namque
tū-te = tū (ipse)

AMPHITRYO

Egone istuc dīxī?

ALCVMENA Tūte istic, etiam adstante hōc Sōsiā.

tūte istic = tū ipse
ad-stāre = prope stāre

AMPHITRYO [*ad Sōsiam*]

Audīvistīn' tū mē nārrāre haec hodiē?

SOSIA Ubi ego audīverim?

audīverim = audīre potuī

AMPHITRYO

Hanc rogā!

hanc : Alcumēnam

SOSIA Mē quidem praesente numquam factum'st, quod sciam.

ALCVMENA [*ad Amphitryōnem*]

Mīrum quīn tē adversus dīcat!

mīrum *est* quīn (: cūr nōn) adversus (= contrā) tē dīcat

AMPHITRYO [*ad Sōsiam*] Sōsia, age, mē hūc aspice!

SOSIA

Spectō.

AMPHITRYO Vēra volō loquī tē, nōlō adsentārī mihi:
Audīvistīn' tū hodiē mē illī dīcere ea quae illa autumat?

tē adsentārī

SOSIA

Quaesō edepol, num tū quoque etiam īnsānīs, cum id mē interrogās,

īnsānīre = īnsānus esse, dēlīrāre

quī ipsus equidem nunc prīmum istanc tēcum cōnspiciō simul?

AMPHITRYO [*ad Alcumēnam*]

Quid nunc, mulier? audīn' illum?

ALCVMENA Ego vērō—ac falsum dīcere!

AMPHITRYO

Neque tū illī neque mihi virō ipsī crēdis?

ALCVMENA Eō fit, quia mihi

plūrimum crēdō et sciō istaec facta proinde ut prōloquor.

AMPHITRYO

Tūn' 'mē herī advēnisse' dīcis?

ALCVMENA Tūn' 'tē abiisse hodiē hinc' negās?

AMPHITRYO

Negō enimvērō, et 'mē advenīre nunc prīmum' āiō 'ad tē domum.'

ALCVMENA

Obsecrō, etiamne hoc negābis: tē auream pateram mihi

dedisse dōnō hodiē, 'quā tē illī dōnātum esse' dīxerās?

AMPHITRYO

Neque edepol dedī neque dīxī—vērum ita animātus fuī

itaque nunc sum, ut eā tē paterā dōnem. Sed quis ĭstuc tibi dīxit?

ALCVMENA Ego equidem ex tē audīvī et ex tuā accēpī manū

pateram.

AMPHITRYO Manē, manē, obsecrō tē! [*Ad Sōsiam*] Nimis dēmīror, Sōsia,

quī illaec illīc mē dōnātum esse aureā paterā sciat,

istanc (*acc f*) = istam

audīn' = audīs-ne

ego vērō *eum audiō*

eō = ideō, ob eam rem

istaec (= ista *n pl*) facta *esse*

illī = illīc
dīxerās : dīxistī

nimis : valdē

dē-mīrārī = mīrārī

quī *adv* = quōmodo
illaec (*nōm f*) = illa

con-venīre +*acc* = adīre

nisi tū dūdum hanc convēnistī et nārrāvistī haec omnia.

SOSIA

Neque edepol ego dīxī neque īstam vīdī nisi tēcum simul.

AMPHITRYO

Quid hŏc sit hominis?

vīn' = vīs-ne

ALCVMENA Vīn' prōferrī pateram?

eam prōferrī volō

AMPHITRYO Prōferrī volō.

ALCVMENA

intus : ē domō

prō-fertō -tōte *imp fut*

Fīat. [*Ad ancillam*] Ī tū, Thessala, intus pateram prōfertō forās,

quā hodiē meus vir dōnāvit mē.

[*Thessala aedēs intrat.*]

sē-cēdere = ā cēterīs discēdere

AMPHITRYO [*ad Sōsiam*] Sēcēde hūc tū, Sōsia!—

Enimvērō illud praeter alia mīra mīror māximē,

sī haec habet pateram illam.

id : *Alcumēnam habēre pateram*, quae...

SOSIA An etiam crēdis id?—quae in hāc cistulā

tuō signō obsignātā fertur.

salvum : integrum

AMPHITRYO Salvum signum est?

SOSIA Īnspice!

AMPHITRYO [*signum īnspiciēns*]

Rēctē, ita est ut obsignāvī.— —

[*Thessala pateram effert et Alcumēnae trādit.*]

ALCVMENA Quid verbīs opu'st? 777

em = ecce

eccam = ecce (vidē) eam

Em tibi pateram, eccam!

cedo! *interi* = dā!

AMPHITRYO Cedo mī!

sīs (< sī vīs) = quaesō

nunc-iam = nunc (*3 syllabae:* nun-ci-am)

ALCVMENA Age, aspice hūc, sīs, nunciam:

estne haec patera quā dōnātu's illīc?

AMPHITRYO Summe Iuppiter!
Quid ego videō? Haec eă est profectō patera.—Periī, Sōsia!

SOSIA
Aut pol haec praestīgiātrīx mulier multō māxima est,
aut pateram hīc inesse oportet. [*Cistulam ostendit.*]

AMPHITRYO Agedum, exsolve cistulam!

SOSIA
Quid ego istam exsolvam? Obsignāta est rēctē.—Rēs gesta est bene:
tū peperistī Amphitryōnem alium, ego alium peperī Sōsiam,
nunc sī patera pateram peperit, omnēs congemināvimus!

AMPHITRYO
Certum est aperīre atque īnspicere.

SOSIA Vidĕ, sīs, signī quid siet,
nē posterius in mē culpam cōnferās.

AMPHITRYO Aperī modo!
nam haec quidem nōs dēlīrantēs facere dictīs postulat.

ALCVMENA [*pateram ostendēns*]
Unde haec igitur est nisi abs tē, quae mihī dōnō data est?

AMPHITRYO
Opus mī est istuc exquīsītō.

SOSIA [*cistulam aperiēns*] Iuppiter, prō Iuppiter!

AMPHITRYO
Quid tibi est?

SOSIA Hīc patera nūlla in cistulā est!

pol *interi* = edepol
haec mulier
praestīgiātor -ōris *m* /-trīx -īcis *f* = quī /quae mīrīs artibus hominēs ēlūdit
age-dum = age
ex-solvere = solvere (: aperīre)

(nōs) congemināvimus = congeminātī sumus (geminī factī sumus)

certum *mihi* est

quid signī = quod signum
posterius *adv* ↔ prius
culpa -ae *f* = causa accūsandī; c.am cōnferre in eum = eum accūsāre
postulat : vult

: mihi opus est istud exquīrere

AMPHITRYO Quid ego audiō?

SOSIA

Id quod vērum'st.

cruciātus -ūs *m* < cruciāre; cum cruciātū tuō *erit* (: cruciāberis)

AMPHITRYO At cum cruciātū iam, nisi ăppāret, tuō!

ALCVMENA [*pateram ostendēns*]

Haec quidem appāret.

AMPHITRYO Quis igitur tibi dedit?

is quī mē *inter*rogat

ALCVMENA Quī mē rogat.

SOSIA [*ad Amphitryōnem*]

prae-currere -cucurrisse
ex-imere -ēmisse -ēmptum = prōmere

rūrsum = rūrsus
hanc *cistulam* rūrsus obsignā*v*istī

Mē captās, quia tūte ab nāvī clanculum hūc aliā viā
praecucurristī, atque hinc pateram tūte exēmistī atque eam
huic dedistī, post hanc rūrsum | obsignāstī clanculum!

AMPHITRYO

ei mihi! = vae mihi!
īnsānia -ae *f* < īnsānus

Ei mihī! Iam tū quoque huius adiuvās īnsāniam?
[*Ad Alcumēnam*] Ain' 'herī nōs advēnisse hūc?'

ALCVMENA Āiō, adveniēnsque īlicō
mē salūtāvistī, et ego tē, et ōsculum tetulī tibi.

SOSIA

Iam illud nōn placet prīncipium dē ōsculō!

(verbīs) exsequī = ōrdine nārrāre

AMPHITRYO [*ad Alcumēnam*] Perge exsequī!

ALCVMENA

lavāre = lavātum īre, lavārī

Lāvistī.

AMPHITRYO Quid postquam lāvī?|

ac-cumbere -cubuisse

ALCVMENA Accubuistī.

euge! *interi* = bene!

SOSIA [*ad Amphitryōnem*] Euge, optimē!
Nunc exquīre!

AMPHITRYO Nē interpellā! [*Ad Alcumēnam*] Perge porrō dīcere!

ALCVMENA
Cēna apposita est. Cēnāvistī mēcum — ego accubuī simul.

nē interpellā = nōlī interpellāre
porrō *adv* [→]: p. dīcere = loquī pergere, plūra dīcere
simul *tē-cum*

AMPHITRYO
In eōdem lectō?

ALCVMENA In eōdem.

SOSIA Ei! Nōn placet convīvium.

AMPHITRYO
Sine modo argūmenta dīcat. [*Ad Alcumēnam*] Quid postquam cēnāvimus?

sine dīcat = sine eam dīcere

ALCVMENA
'Tē dormītāre' aībās. Mēnsa ablāta est. Cubitum hinc abiimus.

dormītāre = dormīre velle
aībās = āiēbās
cubitum *supīn* < cubāre; c. īre : dormītum īre

AMPHITRYO
Ubi tū cubuistī?

ALCVMENA In eōdem lectō tēcum ūnā in cubiculō.

AMPHITRYO [*quī iam uxōrem suam impudīcam exīstimat*]
Perdidistī!

ūnā tē-cum
im-pudīcus -a -um
mē perdidistī

SOSIA Quid tibi est?

AMPHITRYO Haec mē modo ad mortem dedit!

ALCVMENA
Quid iam, amābō?

AMPHITRYO Nē mē appellā!

SOSIA Quid tibi est?

AMPHITRYO Periī miser,

ad mortem dare : interficere
amābō *tē* : quaesō (dīc mihi)

pudīcitia -ae *f* < pudīcus
pudīcitiae vitium additum est : pudīcitia corrupta est

quia pudīcitiae huius vitium mē hinc absente est additum.

ALCVMENA

tēd (*ante vōcālem*) = tē

Obsecrō, ēcastor, cūr istuc, mī vir, ex tēd audiō?

AMPHITRYO

Vir ego tuus sim? Nē mē appellā, falsa, falsō nōmine!

SOSIA [*sēcum*]

haerēre = fīxa esse, locō movērī nōn posse
rēs haeret : rēs nōn prōcēdit

Haeret haec rēs, sī quidem hic iam mulier facta est ex virō!

ALCVMENA

quā... propter = quāpropter, quamobrem
quāpropter ist*a* dicta dīcantur mihi

Quid ego fēcī, quā istaec propter dicta dīcantur mihi? 815

AMPHITRYO

ēdictāre = praedicāre
dē-linquere -līquisse -lictum = male facere, peccāre

Tūte ēdictās facta tua—ex mē quaeris quid dēlīqueris?

ALCVMENA

sī fuī tēcum cui nupta sum

Quid ego tibi dēlīquī, sī cui nupta sum tēcum fuī?

AMPHITRYO

im-pudēns -entis = quem nihil pudet
quid ill*āc* (= ill*ā*) ... audācius *est?*
cognōscin' = cognōscisne

Tūn' mēcum fueris? Quid illāc impudente audācius?

Prō, dī immortālēs! [*Ad Sōsiam*] Cognōscin' tū mē saltem, Sōsia? 822

SOSIA

prope-modum = prope, paene

Propemodum.

AMPHITRYO Cēnāvīn' ego herī in nāvī in portū Persicō?

ALCVMENA

ad-sentīre=idem sentīre, vērum esse dīcere

Mihi quoque adsunt testēs quī illud quod ego dīcam adsentiant.

AMPHITRYO

frūstrārī = dēcipere, ēlūdere

Nescioquis praestīgiātor hanc frūstrātur mulierem. 830

ALCVMENA
Per suprēmī rēgis rēgnum iūrō et mātrem familiās
Iūnōnem, quam mē verērī et metuere est pār māximē,
ut mī extrā ūnum tē mortālis nēmō corpus corpore
contigit, quō mē impudīcam faceret.

AMPHITRYO Vēra istaec velim!

ALCVMENA
Vēra dīcō, sed nēquīquam, quoniam nōn vīs crēdere.

AMPHITRYO
Mulier es | —audācter iūrās!

ALCVMENA Quae nōn dēlīquit, decet
audācem esse, cōnfīdenter prō sē et prōtervē loquī.

AMPHITRYO [*cōnfīdentiam eius admīrāns*]
Satis audācter.

ALCVMENA Ut pudīcam decet.

AMPHITRYO Ain'? Verbīs proba's!—
Mulier, istam rem inquīsītam certum est nōn āmittere.

ALCVMENA
Edepol mē libente faciēs.

AMPHITRYO Quid ais? respondē mihi:
Quid sī addūcō tuŭm cognātum | hūc ā nāvī Naucratem,
quī mēcum ūnā vectu'st ūnā nāvī, atque is sī dēnegat
facta quae tū facta dīcis, quid tibi aequum est fierī?
Numquid causam dīcis quīn tē hōc multem mātrimōniō?

ALCVMENA
Sī dēlīquī, nūlla causa est.

AMPHITRYO Convenit. [*Ad Sōsiam*] Tū, Sōsia,

suprēmī rēgis (Iovis) rēgnum: caelum
pār est = aequum est, oportet
ut nēmō... : 'nēminem mortālem extrā (: praeter) tē ūnum mī corpus corpore *suō* contigisse'
quō (+*coni*) = ut (eō)
velim (: utinam) ist*a* vēra *essent*
nēquīquam = frūstrā
audāx, *adv* audācter
eam decet
prōtervus -a -um = audāx; *adv* -ē
cōnfīdentia -ae *f* < cōnfīdēns
proba *es*
in-quīsītus -a -um = nōn exquīsītus; rem i.am nōn ā-mittere : rem exquīrere
mē libente=ut mihi libet (↔ mē invītā)
ad-dūcere
co-gnātus -ī *m* = vir sanguine coniūnctus (ut avunculī fīlius)
dē-negāre = negāre
facta *esse*
multāre (rē) = pūnīre (rē āmissā)
mātrimōnium -ī *n* = vīta coniugum commūnis; (uxōrem) m.ō multāre : dīmittere ē m.ō
convenit = statūtum est (inter nōs)

hōs : servōs (quī rēs Amphitryōnis in aedēs cōnferant)

dūc hōs intrō!—Ego hūc ab nāvī mēcum addūcam Naucratem.

[*Amphitryō ad portum abit.*]

SOSIA [*ad Alcumēnam*]

sēriō *adv* < sērius -a -um

ec-quis = num quis

Nunc quidem praeter nōs nēmō est—dīc mihi vērum sēriō:
ecquis alius Sōsia intu'st, quī meī similis siet?

ALCVMENA

abīn' = abīs-ne (: abī!)
dignus *est*

Abīn' hinc ā mē? — Dignus dominō servus!

SOSIA Abeō, sī iubēs.

[*Sōsia intrō abit.*]

ALCVMENA

facinus -oris *n* = factum
quī *adv* = quōmodo
īn-simulāre = accūsāre
falsō *adv* ↔ vērē
Naucratē (*abl*) cognātō meō

Nimis ēcastor facinus mīrum est, quī illī collibitum siet
meō virō sīc mē īnsimulāre falsō facinus tam malum!
Quidquid est, iam ex Naucratē cognātō id cognōscam meō.

[*Alcumēna aedēs intrat.*]

ACTVS TERTIVS

[*Iuppiter fōrmam et vestītum Amphitryōnis gerēns in scaenam prōcēdit et spectātōrēs alloquitur.*]

IVPPITER

Ego sum ille Amphitryō, cui est servus Sōsia,
īdem Mercurius quī fit quandō commodum'st,
in superiōre quī | habitō cēnāculō,
quī interdum fīō Iuppiter quandō libet.
865 Hūc autem cum extemplō adventum apportō, īlicō
Amphitryō fīō et vestītum immūtō meum.
869 Nunc Alcumēnae, quam vir īnsontem probrī
870 Amphitryō accūsat, vēnī ut auxilium feram.
880 Mercurium iussī mē continuō cōnsequī,
sī quid vellem imperāre.
[*Alcumēna īrā permōta ex aedibus ēgreditur.*]
Nunc hanc alloquar.

ALCVMENA [*quae Iovem nōn videt*]

Dūrāre nequeō in aedibus. Ita mē probrī,
stuprī, dēdecoris ā virō argūtam meō!—
[*Iovem cōnspiciēns*]
897 Sed eccum videō, quī modo mē miseram arguit
stuprī, dēdecoris.

[*Iuppiter ad Alcumēnam accēdit. Illa sē ab eō āvertit.*]

IVPPITER Tē volō, uxor, colloquī.
Cūr ā mē tē āvertistī?

quandō = cum
commodus -a -um = conveniēns
cēnāculum -ī *n* = domūs pars superior; in superiōre c.ō : in caelō!
cum extemplō= cum prīmum
adventum apportō= adveniō
īnsōns -ontis = quī nōn dēlīquit, sine culpā
probrum -ī *n* = factum indignum/impudīcum

dūrāre = sē tenēre
ne-quīre -eō = nōn posse
stuprum -ī *n* = probrum
dēdecus -oris *n* = factum indignum
arguere -uisse -ūtum = accūsāre

tē colloquī = tēcum c.

ALCVMENA Ita ingenium meum est:
inimīcōs semper ōsa sum obtuērier.

IVPPITER
Heia autem, 'inimīcōs'?

ALCVMENA Sīc est, vēra praedicō
—nisi etiam hoc falsō dīcī īnsimulātūrus es?

IVPPITER [*manum extendēns*]
Nimis īrācunda es.

ALCVMENA Potin' ut abstineās manum?
Nam certō, sī sīs sānus aut sapiās satis,
quam tū impudīcam esse arbitrēre et praedicēs,
cum eă tū sermōnem nec iocō nec sēriō
tibi habeās, nisi sīs stultior stultissimō!

IVPPITER
Sī dīxī, nihilō magis es, neque ego esse arbitror,
et id hūc revertī utī mē pūrgārem tibi.
Nam numquam quicquam meō animō fuit aegrius
quam postquam audīvī tēd esse īrātam mihi.
"Cūr dīxistī?" inquiēs. Ego expediam tibi:
nōn edepol quō tē esse impudīcam crēderem,
vērum perīclitātus sum | animum tuum,
quid facerēs et quō pactō id ferre indūcerēs.
Equidem iocō illa dīxeram dūdum tibi,
rīdiculī causā. Vel rogātō Sōsiam!

ALCVMENA
Quīn hūc addūcis meŭm cognātum Naucratem,
'testem quem' dūdum 'tē adductūrum' dīxerās

ōsa sum = ōdī
ob-tuērī = intuērī
heia *interi* = ain'
īrācundus -a -um = quī facile īrāscitur
potisne *est* ut abstineās = potestne *fierī* ut abstineās : abstinē
sī sīs... : sī essēs...
cum eā quam tū...
arbitrēre = arbitrēris
iocō (*abl*) = per iocum, iocī causā (↔ sēriō)
habeās : habērēs
sī dīxī 'tē impudīcam esse'
id (*adv*) : ideō
pūrgāre = pūrum facere, excūsāre
aegrē est (+*dat*) ↔ placet (meō animō : mihi)
ex-pedīre = explānāre, nārrāre
nōn quō (+*coni*) = nōn quod
(in animum) indūcere = cōnstituere
dīxeram : dīxī
rīdiculum -ī *n* = iocus
vel : modo
dīxerās : dīxistī

'tē hūc nōn vēnisse'?

IVPPITER Sī quid dictum est per iocum,

nōn aequum est id tē sēriō praevertier.

ALCVMENA

Ego illud sciŏ quam doluerit cordī meō!

IVPPITER

Per dexteram tuăm tē, Alcumēna, ōrō, obsecrō:

dā mihi | hanc veniam, ignōsce, īrāta nē siēs!

ALCVMENA

Ego istaec fēcī verba virtūte irrita.

Nunc, quandō factīs mē impudīcīs abstinī,

ab impudīcīs dictīs āvertī volō.

Valeās! Tibi habeās rēs tuās, reddās meās!

Iubĕn' mī īre comitēs?

IVPPITER Sānan' es?

ALCVMENA Sī nōn iubēs,

ībō egomet—comitem mihi Pudĭcitiam dūxerō.

IVPPITER

Manē! Arbitrātū tuŏ iūs iūrandum dabō

'mē meăm pudīcam esse uxōrem arbitrārier'!

Id ego sī fallō, tum tē, summe Iuppiter,

quaesō Amphitryōnī ut semper īrātus siēs!

ALCVMENA

Ā, propitius sit potius!

IVPPITER Cōnfīdō fore,

nam iūs iūrandum vērum tē adversum dedī.

Iam nunc īrāta nōn es?

prae-vertī (+*dat*) = praevertere, praeferre
sēriō praevertī : magis cūrāre quam quod sēriō dictum est

: quantō dolōre cor meum affēcerit

dextera -ae *f* = dextra (: fidēs, prōmissum)
venia -ae *f*: veniam dare = ignōscere
nē *sīs* = nōlī esse
virtūs : pudīcitia
irritus -a -um = nihil significāns, vānus
ā factīs impudīcīs mē abstin*uī*

valeās! = valē!

iubēn' = iubēs-ne

dūxerō : dūcam (*fut*)
Pudīcitia, dea

arbitrātū tuō = ex voluntāte tuā, ut tū vīs
iūs iūrandum = quod iūrātur; i. i. dare = iūrāre
uxōrem : Iūnōnem!

ā! *interi* = āh!
propitius -a -um = favēns

eum propitium fore

tē adversum : tibi

ALCVMENA Nōn sum.

IVPPITER Bene facis.

Nam in hominum aetāte multa ēveniunt huius modī:
capiunt volŭptātēs, capiunt rūrsum miseriās,
īrae interveniunt, redeunt rūrsum in grātiam.
Vērum īrae sī quae forte ēveniunt huius modī
inter eōs, rūrsum sī reventum in grātiam est,
bis tantō amīcī sunt inter sē quam prius.—

ALCVMENA

Prīmum cāvisse oportuit nē dīcerēs;
vērum eadem sī īdem pūrgās mī, patienda sunt.

IVPPITER

Iubĕ vērō vāsa pūra adōrnārī mihi,
ut quae apŭd legiōnēs vōta vōvī 'sī domum
rediissem salvus' ea ego | exsolvam omnia.

ALCVMENA

Ego istuc cūrābō.

IVPPITER [*ad servōs*] Ēvocāte hūc Sōsiam!—
Gubernātōrem quī in meā nāvī fuit
Blepharōnem arcessat, quī nōbīscum prandeat.

[*Exit Sōsia ex aedibus.*]

SOSIA

Amphitryō, adsum. Sī quid opus est, imperā: imperium exsequar.

IVPPITER

Sōsia, optimē advenīs.

SOSIA Iam pāx est inter vōs duōs?

aetās = vīta
huius modī = huius generis, tālis
capiunt : accipiunt

inter-venīre
grātiam : amīcitiam
sī quae = sī aliquae (īrae)
venīre vēnisse ventum
re-ventum est (ab iīs) = re-vēnērunt
bis tantō *magis* amīcī

cāvisse : cavēre

sī *tū* īdem (quī dīxistī) eadem *verba* mihi pūrgās

ad-ōrnāre = apparāre
vovēre vōvisse vōtum = deō prōmittere
ea vōta quae... vōvī
(vōtum) exsolvere = solvere, exsequī

ē-vocāre

prandēre = ante merīdiem cibum sūmere
quī prandeat (*coni*) = ut prandeat

Nam quia vōs tranquillōs videō, gaudeō et volup est mihi.	volup est = placet (↔ aegrē est)
IVPPITER	
Dērīdēs, quī scīs haec dūdum mē dīxisse per iocum.	*mē* dērīdēs
SOSIA	
An id iocō dīxistī? Equidem sēriō ac vērō ratus.	*tē dīxisse* ratus *sum*
IVPPITER	
Habuī expūrgātiōnem; facta pāx est.	expūrgātiō -ōnis *f* < *expūrgāre* = pūrgāre; e.em habēre = sē expūrgāre
SOSIA Optimē est.	
IVPPITER	
Ego rem dīvīnam intus faciam, vōta quae sunt.	*ea* quae vōta sunt
SOSIA Cēnseō.	cēnseō *ita faciendum esse*
IVPPITER	
Tū gubernātōrem ā nāvī hūc ēvocā verbīs meīs	
Blepharōnem, quī rē dīvīnā factā mēcum prandeat.	
SOSIA	
Iam hīc erō cum illīc cēnsēbis esse mē!	
IVPPITER Āctūtum hūc redī!	
[*Sōsia ad portum properat.*]	
ALCVMENA	
Num quid vīs, quīn abeam iam intrō, ut apparentur quibus opu'st?	*ea* quibus opus *est*
IVPPITER	
Ī sānē, et quantum potest parāta fac sint omnia!	quantum (: quam celerrimē) *fierī* potest; fac *ut* parāta sint (: parentur)
ALCVMENA	
Quīn venīs quandō vīs intrō? Faxō haud quicquam sit morae.	faxō = faciam (*fut*); faciam *ut* haud quicquam morae (= nūlla mora) sit

loquere = loqueris
proinde ut dīligentem uxōrem *loquī* decet (: oportet)

ambō -ae -ō = duo simul
frūstrā esse = errāre = fallī

fac *ut* adsīs = ades (*imp*)

tam etsī (tametsī) = etsī

fac ut abigās = abige
quō-vīs (*abl*) = quō-libet
com-minīscī -mentum = excōgitāre; fac *ut* commentus sīs (: comminīscāris)
mōrigerāre=mōremgerere
fac, *sī vīs*, *ut* haec cūrāta sint (: cūrentur)
ad-eō = quidem, sānē
ministrāre = servīre
sacrificāre = rem dīvīnam facere: bovem/ovem/porcum (*hostiam*) occīdere et deō offerre

abs-cēdere = dē-cēdere (↔ accēdere)
dictō audiēns esse (+*dat*) = oboedīre, pārēre
sē afferre = sē cōnferre, īre
mihi *dē* viā dēcēdere

eius imperiō dictō audiēns sum (= oboediō)

ad-monēre = monēre

IVPPITER

Rēctē loquere et dīligentem proinde ut uxōrem decet.

[*Alcumēna aedēs intrat.*]

IVPPITER

Iam hī | ambō, et servus et era, frūstrā sunt duo,
quī mē Amphitryōnem rentur esse: errant probē!
Nunc tū, dīvīne Sōsia, hūc fac adsiēs!
(Audīs quae dīcō, tam etsī praesēns nōn ades.)
Fac Amphitryōnem | advenientem ab aedibus
ut abigās: quōvīs pactō fac commentus sīs!
Volō dēlūdī illunc, dum cum hāc ūsūrāriā
uxōre nunc mī mōrigerō. Haec cūrāta sint
fac, sīs, proinde adeō ut velle mēd intellegis,
atque ut ministrēs mihi cum sacrificem mihi!

[*Iuppiter aedēs ingreditur.*]

[*Mercurius accurrit Sōsiae similis ut anteā.*]

MERCVRIVS

Concēdite atque abscēdite omnēs, dē viā dēcēdite!
Ego sum Iovī dictō audiēns, eius iussū nunc hūc mē afferō,
quam ob rem mihi magis pār est viā dēcēdere et concēdere.
Pater vocat mē, eum sequor,| eius dictō imperiō sum audiēns:
ut fīlium bonum patrī esse oportet, itidem ego sum patrī:
amantī subparasītor, hortor, adstō, admoneō, gaudeō;

sī quid patrī volup est, voluptās ea mihi multō māxima est.
Amat: sapit, rēctē facit,| animō quandō obsequitur suō
—quod omnēs hominēs facere oportet, dum id modō fīat bonō.
Nunc Amphitryōnem vult dēlūdī meus pater — faxō probē!
Iam hic dēlūdētur, spectātōrēs, vōbīs īnspectantibus!
Capiam corōnam mī in caput,| adsimulābō mē esse ēbrium,
[*tēctum mōnstrāns*] atque illūc sūrsum ēscenderō,| inde optimē aspellam virum
dē superō, cum hūc accesserit; faciam ut sit madidus sōbrius!

[*Amphitryōnem advenientem cōnspicit.*]

Sed eccum Amphitryōnem, advenit; iam ille hīc dēlūdētur probē!
Ībō intrō, ōrnātum capiam quī pōtīs decet,
dein sūrsum ascendam in tēctum, ut illum hinc prohibeam.

[*Mercurius aedēs intrat.*]

ob-sequī (+*dat*) = oboedīre, mōrem gerere
dum (+*coni*) = dummodo

corōna -ae *f*

īn-spectāre = spectāre

inter pōcula convīvae *corōnīs* sē ōrnāre solent

ē-scendere -disse=ascendere; -derō : -dam (*fut*)
as-pellere (< abs-) = abigere
dē superō : dē tēctō
madidus -a -um = ūmidus, ēbrius
sōbrius -a -um ↔ ēbrius

ōrnātum : corōnam
pōtus -a -um = ēbrius
decēre (+*dat*) = convenīre

ACTVS QVARTVS

[*Amphitryō sōlus ā portū revertitur.*]

AMPHITRYO

Naucratem quem convenīre voluī in nāvī nōn erat
neque domī, neque in urbe inveniō quemquam quī illum vīderit.
Sum dēfessus quaeritandō, nusquam inveniō Naucratem.
Nunc domum ībō atque ex uxōre | hanc rem pergam exquīrere,
quis fuerit quem propter corpus suŭm stuprī complēverit.
Nam mē quam illam quaestiōnem inquīsītam hodiē āmittere
mortuum satiu'st!
[*Ad ōstium accēdit.*] Sed aedēs occlūsērunt. Eugepae!
pariter hoc fit atque ut alia facta sunt! Feriam forēs.
[*Forēs pulsat.*] Aperīte hoc!| Heus, ecquis hīc est? Ecquis hoc aperit ōstium?

[*Mercurius in tēctō aedium appāret corōnā ōrnātus.*]

MERCVRIVS

Quis ad forēs est?

AMPHITRYO Ego sum.

MERCVRIVS Quid 'ego sum'?

AMPHITRYO Ita loquor.

Naucratēs quem
quaeritāre = quaerere (iterum atque iterum)
propter quem
quaestiō -ōnis *f* < quaerere; q.em in-quīsītam āmittere = rem nōn exquīrere
satius *comp* = melius; mē mortuum *esse* satius *est*
oc-clūdere -sisse -sum = claudere (clāve)
eugepae! *interi* = euge!
pariter (atque ut) = eōdem modō (ut)
aperīte hoc *ōstium*
quid *ais* 'ego sum'

MERCVRIVS Tibi Iuppiter
dīque omnēs īrātī certō sunt, quī sīc frangās forēs!

quī frangās (*coni*) = quia frangis

AMPHITRYO
Quō modō?

MERCVRIVS Eō modō ut profectō vīvās aetātem miser!

aetātem : vītam (tōtam)

AMPHITRYO [*Mercurium in tēctō cōnspicātur*]
Sōsia!!!

cōnspicārī = cōnspicere

MERCVRIVS Ita, sum Sōsia, nisi mē id esse oblītum exīstimās?
Quid nunc vīs?

AMPHITRYO Sceleste! at etiam 'quid velim?' id tū mē rogās?

MERCVRIVS
Ita, rogō. Paene effrēgistī, fatue, foribus cardinēs!
Quid mē aspectās, stolide? Quid nunc vīs tibi, aut quis tū es homō?

ef-fringere -frēgisse -frāctum < ex + frangere
ē foribus
fatuus -a -um = stolidus -a -um = stultus

AMPHITRYO
Verberō! etiam 'quis ego sim?' mē rogitās? . . . .

. . . .

[*Dēsunt trecentī ferē versūs.*]

[*Mercurius, postquam Amphitryōnī dērīsō etiam aquam in caput fūdit eumque ita madidum atque perturbātum ab ōstiō pepulit, tandem dē tēctō dēscendit in aedēs.*

Intereā Alcumēna tumultū et clāmōribus ēvocāta forās ēgreditur. Amphitryō rūrsus uxōrem stuprī accūsat ac tam ācriter increpat ut illa, quae iam nōn dubitat quīn vir īnsānus sit, īrāta in aedēs sē recipiat.

nōn dubitat *quīn* (+ *coni*) = certō crēdit (virum īnsānum esse)

Sōsia cum Blepharōne gubernātōre ā portū reversus dominum cōnfidenter adit, sed Amphitryō servō suō, quem eundem esse cēnset quī paulō ante sē ab aedibus prohibuerit, ācerrimē maledīcit ac verbera minātur.

Tum ipse Iuppiter Amphitryōnis fōrmam gerēns in ōstiō appāret, quem marītus īrātus 'moechum' appellat; ille vērō marītum pariter increpat eumque ab ōstiō pellit. Amphitryō dēspērāns cīvēs Thēbānōs advocat, nec quisquam eōrum adulterum ac marītum internōscere potest.

ad-vocāre

Postquam omnēs praeter Blepharōnem turbātī atque incertī discessērunt, Amphitryō amīcum suum cōnsulit, quid sibi faciendum esse cēnseat; nec vērō Blepharō dīiūdicāre quit, uter sit vērus Amphitryō atque Alcumēnae marītus.]

cōnsulere -uisse -sultum = interrogāre quid faciendum sit

quīre -eō -īvisse = posse

BLEPHARO

Vōs inter vōs partīte! Ego abeō, mihī negōtium est.
Neque ego umquam usquam tanta mīra mē vīdisse cēnseō.

partīre = partīrī
partīte *eam*
usquam *adv* = ūllō locō

AMPHITRYO

Blepharō, quaesō ut advocātus mī adsīs nēve abeās!

BLEPHARO

Valē!

Quid opu'st mē advocātō, quī | utrī sim advocātus nesciō?

advocātus -ī *m* = vir quī adest amīcō quī accūsātur

[*Abit Blepharō ad portum.*]

IVPPITER [*parvā vōce*]

Intrō ego hinc eō: Alcumēna parturit.

parturīre (< parere) = paritūra esse

[*Iuppiter intrō properat neque Amphitryō hoc videt.*]

AMPHITRYO

Periī miser!

Quid ego faciam, quem advocātī iam atque amīcī dēserunt?

Numquam edepol mē inultus istic lūdificābit, quisquis est!
Iam ad rēgem rēctā mē dūcam rēsque ut facta est ēloquar.
[*Circumspiciēns adulterum abesse animadvertit.*]
Sed ubi ille'st? Intrō edepol abiit, crēdō, ad uxōrem meam!
Quī mē Thēbīs alter vīvit miserior? Quid nunc agam,
quem omnēs mortālēs ignōrant et lūdificant ut libet?
Certum'st: intrō rumpam in aedēs, ubi quemque hominem aspexerō,
sī ancillam seu servum, sīve uxōrem sīve adulterum,
seu patrem sīve avŭm vidēbō | —obtruncābō in aedibus!
Neque mē Iuppiter neque dī omnēs id prohibēbunt, sī volent,
quīn sīc faciam utī cōnstituī! Pergam in aedēs nunciam!
[*Amphitryō ad ōstium versus properat, cum subitō ita clārē fulget ac tam validē tonat ut ille quasi mortuus ante forēs concidat.*]

in-ultus -a -um = sine poenā meritā
rēctā *viā*
mē dūcam : mē agam, ībō
circum-spicere = circum sē aspicere
quī = quis
mē (*abl*) miserior (= m. quam ego)
ut *iīs* libet
intrō rumpere = vī intrāre/penetrāre
avus -ī *m* = pater patris/mātris
etiam sī volent
quīn (+*coni*) = nē
fulgēre = subitō lūcēre; fulget = fulgur fit
tonāre -uisse: tonat = tonitrus fit
con-cidere -disse = ad terram cadere/lābī

ACTVS QVINTVS

[*Bromia ancilla terrōre perturbāta ex aedibus properat nec Amphitryōnem humī iacentem videt.*]

BROMIA

Spēs atque opēs vītae meae iacent sepultae in pectore,
neque ūlla'st cōnfīdentia iam in corde, quīn āmīserim!
Ita mī videntur omnia, mare, terra, caelum, cōnsequī,
iam ut opprimār, ut ēnicer. Mē miseram! Quid agam, nesciō.
Ita tanta mīra in aedibus sunt facta. Vae miserae mihi!
Animō male'st, aquam velim. Corrupta sum atque absūmpta sum!
Caput dolet, neque audiō, nec oculīs prōspiciō satis,
nec mē miserior fēmina est neque ūlla videātur magis!
Ita erae meae hodiē contigit: nam ubi parturit, deōs invocat
— strepitus, crepitus, sonitus, tonitrus! Ut subitō, ut prope, ut validē tonuit!
Ubi quisque īnstiterat, concidit crepitū. Ibi nescioquis māximā
vōce exclāmat: "Alcumēna, adest auxilium, nē timē!
Et tibi et tuīs propitius caelī cultor advenit.
Exsurgite" inquit "quī terrōre meō occidistis prae metū!"
Ut iacuī exsurgō. Ārdēre cēnsuī aedēs, ita tum cōnfulgē-

terror -ōris *m* < terrēre
opēs = vīrēs (animī)
sepelīre -īvisse -pultum = (fūnus) terrā operīre, mergere
quīn āmīserim = (tanta) ut eam nōn āmīserim
mē cōnsequī (: persequī)
op-primere = vī superāre
ē-nicāre = necāre
animō (*dat*) : mihi
ab-sūmere = cōnsūmere, perdere
videātur : vidērī (invenīrī) potest
contingere (+*dat*) = accidere
crepitus -ūs *m* < crepāre
sonitus -ūs *m* < sonāre
ut...! = quam...!
īn-sistere -stitisse = cōnsistere; īnstiterat : stābat
cultor -ōris *m* = incola; caelī c. : deus
ex-surgere = surgere
oc-cidere -disse = concidere
ārdēre = igne cōnsūmī
cōn-fulgēre = fulgēre

bant. Ibi mē inclāmat Alcumēna; iam ea rēs mē horrōre afficit.
Erīlis praevertit metus:| accurrō ut scīscam quid velit,
atque illam geminōs fīliōs puerōs peperisse cōnspicor!
Neque nostrum quisquam sēnsimus cum peperit, neque prōvīdimus.
[*Amphitryōnem cōnspicātur.*] Sed quid hoc? Quis hic est senex quī ante aedēs nostrās sīc iacet?
Numnam hunc percussit Iuppiter?
Crēdō edepol, nam—prō Iuppiter!—sepultu'st quasi sit mortuus.
Ībō et cognōscam, quisquis est. [*Ad dominum accēdit.*] Est Amphitryō hic quidem, erus meus!
Amphitryō!
AMPHITRYO Periī!
BROMIA Surge!
AMPHITRYO Interiī!
BROMIA [*manum eius prehendēns*] Cedo manum!
AMPHITRYO Quis mē tenet?
BROMIA
Tua Bromia ancilla.
AMPHITRYO Tōtus timeō,| ita mē increpuit Iuppiter.
Nec secus est quasi sī ab Accherunte veniam. Sed quid tū forās ēgressa es?
BROMIA Eadem nōs formīdō timidās terrōre impulit.
In aedibus tū ubi habitās nimia mīra vīdī. Vae mihi,

in-clāmāre
horror -ōris *m* < horrēre
erīlis -e < erus/era
prae-vertere = plūs valēre, superāre
scīscere = cognōscere
sēns*it*, prōvīd*it*
prō-vidēre = (rem futūram) ante vidēre ac parāre
quid hoc *est*?
num-nam = num
inter-īre -iisse = perīre
in-crepāre = crepitū terrēre
secus = aliter
quasi sī = quam sī
Accherūns -untis *m* = Īnferī
ē-gredī -ior -gressum
eadem formīdō nōs...
im-pellere -pulisse -pulsum = percutere

Amphitryō! | Ita mihi animus etiam nunc abest.

AMPHITRYO Agedum expedī:

scīn' mē tuum esse erum Amphitryōnem?

BROMIA Sciō.

etiam nunc : iterum

AMPHITRYO Vidē etiam nunc!

BROMIA Sciō.

AMPHITRYO

gestāre = gerere

Haec sōla sānam mentem gestat meōrum familiārium.

BROMIA

Immō omnēs sānī sunt profectō.

AMPHITRYO At mē uxor īnsānum facit

suīs foedīs factīs!

ut tū īdem

BROMIA At ego faciam tū īdem ut aliter praedicēs,

ut sciās tuam uxōrem esse piam et pudīcam

Amphitryō, piam et pudīcam | esse tuam uxōrem ut sciās.

Dē eā rē signa atque argūmenta paucīs verbīs ēloquar.

Omnium prīmum: Alcumēna geminōs peperit fīliōs.

AMPHITRYO

Ain' tū, geminōs?

BROMIA Geminōs.

AMPHITRYO Dī mē servant!

dīcere : loquī

BROMIA Sine mē dīcere,

ut sciās tibi tuāeque uxōrī deōs esse omnēs propitiōs.

AMPHITRYO

Loquere!

uterus -ī *m* = venter mulieris

ex uterō exortī *sunt*

puerpera -ae *f* = mulier pariēns

BROMIA Postquam parturīre hodiē uxor occēpit tua,

ubi uterō exortī dolōrēs, ut solent puerperae,

invocat deōs immortālēs, ut sibi auxilium ferant,

manibus pūrīs, capite opertō.| Ibi continuō contonat
sonitū māximō! Aedēs prīmō ruere rēbāmur tuās.
Aedēs tōtae cōnfulgēbant tuăe, quasi essent aureae!

AMPHITRYO
Quaesō, absolvitō hinc mē extemplō, quandō satis dēlūseris!
Quid fit dēinde?

BROMIA
Dum haec aguntur, intereā uxōrem tuam
neque gementem neque plōrantem nostrum quisquam audīvimus,
ita profectō sine dolōre peperit.

AMPHITRYO
Iam istuc gaudeō,
utut ergā mē merita est.

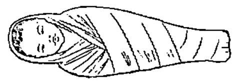
BROMIA
Mitte ista, atque haec quae dīcam accipe:
Postquam peperit, puerōs lavere iussit nōs. Occēpimus.
Sed puer ille quem | ego lāvī, ut magnu'st et multum valet!
Neque eum quisquam colligāre quīvit incūnābulīs!

AMPHITRYO
Nimia mīra memorās. Sī istaec vēra sunt, dīvīnitus
nōn metuō quīn meăe | uxōrī lātae suppetiae sient.

BROMIA
Magis iam, faxō, mīra dīcēs: Postquam in cūnās conditu'st,
dēvolant anguēs iubātī dĕorsum in impluvium duo
māximī; continuō extollunt ambō capita.|

AMPHITRYO [*pavēns*]
Ei mihi!

operīre -uisse opertum
con-tonāre = tonāre
ruere = concidere
ab-solvere = līberāre
hinc : (ā) metū

īnfāns incūnābulīs colligātus

gemere -uisse = graviter spīrāre ob dolōrem
audīv*it*

anguis iubātus

accipe : audī
lavere lāvisse lautum = lavāre
puer ille: Herculēs
: ut magnus et validus est!
col-ligāre = vincīre, veste cingere
incūnābula -ōrum *n pl* = vestis quā colligātur īnfāns
dīvīnitus *adv* = ā dīvīs
nōn metuō quīn (+*coni*) = nōn dubitō quīn...
suppetiae -ārum *f pl* = auxilium
faxō : ita faciam
mīrum, *comp* magis m.
con-dere -didisse -ditum = pōnere (↔ prōmere)
dē-volāre
iubātus -a -um = iubam gerēns
ex-tollere = tollere
pavēre = formīdāre

BROMIA

Nē pavē! Sed anguēs oculīs omnēs circumvīsere.
Postquam puerōs cōnspicātī, pergunt ad cūnās citī.
Ego cūnās recessim rūrsum versum trahere et dūcere,
metuēns puerīs, mihi formīdāns; tantōque anguēs ācrius
persequī. Postquam cōnspexit anguēs ille alter puer,
citus ē cūnīs exsilit, facit rēctā in anguēs impetum:
alterum alterā prehendit eōs manū perniciter!

AMPHITRYO

Mīra memorās, nimis formīdolōsum facinus praedicās;
nam mihi horror membra miserō percipit dictīs tuīs.
Quid fit deinde? Porrō loquere!

BROMIA
Puer ambō anguēs ēnicat!—
Dum haec aguntur, vōce clārā exclāmat uxōrem tuam…

AMPHITRYO

Quis homō?

BROMIA
…summus imperātor dīvum atque hominum Iuppiter.
Is 'sē' dīxit 'cum Alcumēnā clam cōnsuētum cubitibus,
eūmque fīlium suum esse quī illōs anguēs vīcerit
—alterum tuum esse' dīxit 'puerum.'

AMPHITRYO
Pol mē haud paenitet,
sī licet bonī dīmidium mihi dīvidere cum Iove.
Abī domum, iubē vāsa pūra āctūtum adōrnārī mihi,
ut Iovis suprēmī multīs hostiīs pācem expetam.
[*Bromia intrō abit.*]
Ego Tēresiam coniectōrem | advocābō et cōnsulam

circum-vīsere = circumspicere; (*īnf prō ind.*) circum-vīs*ere* : -vīs*unt*
cōnspicātī *sunt*
recessim (< recēdere) = rūrsum versum = retrah*ere*/dūc*ere* (*īnf*) : trah*ō*/dūc*ō* (*ind*)
persequ*ī* (*īnf*) : persequ*untur* (*ind*)
ex-silīre < ex + salīre
alterum alterā (*bis*)
pernīx -īcis = vēlōx; *adv* perniciter
formīdolōsus -a -um = terribilis
mihi miserō
per-cipere = capere
exclāmat uxōrem tuam : e. nōmen uxōris tuae ("Alcumēna!")
dīv*um* = dīv*ōrum*
cōn-suēscere -ētum esse: c. (cubitū) cum = concumbere cum
(con-)cubitus -ūs *m* < (con-)cumbere
cōnsuētum *esse* cubitibus = concubuisse
paenitēre: mē paenitet = molestē ferō, doleō
dīmidium -ī *n* = dīmidia pars; bonī d. dīvidere : bonum aequē dīvidere
ex-petere = petere; Iovis pācem e. = ā Iove p. e.
hostia -ae *f* = bēstia quae sacrificandī causā occīditur
coniector -ōris *m* = quī signa dīvīna intellegit

quid faciendum cēnseat. Simul hanc rem, ut facta est, ēloquar.
[*Iterum tonat.*] Sed quid hoc? quam validē tonuit!—Dī, obsecrō vestram fidem!

[*Cum tonitrū appāret Iuppiter.*]

IVPPITER

Bonō animō es! Adsum auxiliō, Amphitryō, tibi ĕt tuīs.
Nihil est quod timeās. Hariolōs, haruspicēs
mitte omnēs! Quae futūra et quae facta ēloquar
multō adeō melius quam illī, cum sum Iuppiter.
Prīmum omnium Alcumēnae ūsūram corporis
cēpī, et concubitū gravidam fēcī fīliō.
Tū gravidam item fēcistī, cum | in ĕxercitum
profectu's. Ūnō partū duŏs peperit simul.
Eŏrum alter, nostrō quī est susceptus sēmine,
suĭs factīs tē immortālī afficiet glōriā.
Tū cum Alcumēnā uxōre antīquam in grātiam
redī! Haud prōmeruit quam ob rem vitiō verterēs:
meă vī subācta'st facere.—Ego in caelum migrō.

[*Abit Iuppiter in caelum.*]

AMPHITRYO

Faciam ita ut iubēs, et tē ōrō prōmissa ut servēs tua.
Ībō ad uxōrem intrō. Missum faciō Tēresiam senem.

[*Ad spectātōrēs versus.*]

Nunc, spectātōrēs, Iovis summī causā clārē plaudite!

---

faciendum *esse*

auxiliō (*dat*) = ad auxilium
hariolus -ī *m*, haruspex -icis *m*: coniectōrēs quī variīs modīs nūmen deōrum exquīrunt
quae futūra/facta *sunt*

con-cubitus -ūs *m* < concumbere

partus -ūs *m* < parere
alter: Herculēs
nostrō (: meō) sēmine susceptus est : ā mē sēminātus est (meus fīlius est)

prō-merēre = merēre
quam ob rem : ut
(id) vitiō (*dat*) vertere = vitium exīstimāre
sub-igere -ēgisse -āctum = cōgere

missum facere = dīmittere

DE GRAMMATICA

I. Dē prōnōminibus

A. Prōnōmina persōnālia.

egomet = ego (ipse)
mēmet = mē (ipsum)
mihimet = mihi (ipsī)

[1] Aliquandō adicitur syllaba *-met: egomet, mēmet, mihimet* (= *ego, mē, mihi*).

tūte = tū (ipse)

[2] Ad persōnam secundam singulāris aliquandō adicitur *-te: tūte* (= *tū*).

ante vōcālem:
mēd = mē
tēd = tē

[3] Accūsātīvus et ablātīvus singulāris ante vōcālem interdum dēsinit in *-d: mēd, tēd* (= *mē, tē*).

B. Prōnōmina dēmōnstrātīva.

-s-ce

Ad fōrmās prōnōminum *hic* et *ille* in *-s* dēsinentēs interdum adicitur *-ce: hāsce, illīsce* (= *hās, illīs*).

-ic = *-e*
-aec = *-a*
-uc = *-ud*
-unc = *-um*
-anc = *-am*
-īc = *-ī*
-ōc = *-ō*
-āc = *-ā*
-aec = *-a*

Ad prōnōmina *ille* et *iste* aliquandō adicitur *-c:*

		Masc.	Fēm.	Neutr.
Sing.	nōm.	*illic*	*illaec*	
		istic	*istaec*	*illuc*
	acc.	*illunc*	*illanc*	*istuc*
		istunc	*istanc*	
	dat.		*illīc*	
			istīc	
	abl.	*illōc*	*illāc*	*illōc*
		istōc	*istāc*	*istōc*
Plūr.	nōm.			*illaec*
	acc.			*istaec*

ipsus = ipse
ipsemet = ipse

Prōnōmen *ipse:* nōm. masc. sing. *ipsus* (= *ipse*); adicitur *-met: ipsemet* (= *ipse*).

C. Prōnōmen interrogātīvum.

quī = *quis*

Masculīnum: nōminātīvus singulāris *quī* (127, 130, 382, 609, 1046 = *quis*).

D. Prōnōmen relātīvum.

quī = *quō/quā*

Ablātīvus singulāris: *quī* (261,419,535 = *quā*, 340 = *quō*); *quīcum* (99, 364 = *quōcum*).

II. Dē verbīs

A. Persōna.

Persōna secunda singulāris passivī nōnnumquam dēsinit in *-re* prō *-ris*: *mentīre* (344 = *mentīris*), *auferēre* (358 = *auferēris*), *vocāre* (382 = *vocāris*), *rēre* (659 = *rēris*), *arbitrēre* (905 = *arbitrēris*), *loquere* 973 = *loqueris*).

-re = -ris

B. Īnfīnītīvus.

Īnfīnītivus praesentis passīvī aliquandō dēsinit in *-ier* prō *-ī*: *fābulārier* (201 = *fābulārī*), *amplexārier* (465 = *amplexārī*), *memorārier* (512 = *memorārī*), *percontārier* (710 = *percontārī*), *arbitrārier* (932 = *arbitrārī*), *obtuērier* (900 = *obtuērī*), *praevertier* (921 = *praevertī*).

-ārier = -ārī
-ērier = -ērī
-ier = -ī
-īrier = -īrī

Īnfīnītīvus futūrī āctīvī: *-assere*: *oppugnassere* (210 = *oppugnātūrum esse*).

-assere = -ātūrum esse

Īnfīnītīvus praesentis prō indicātīvō: *suscipere*, *hortārī* (230 = *suscipit*, *hortātur*), *circumvīsere* (1110 = *circumvīsunt*), *trahere*, *dūcere* (1112 = *trahō*, *dūcō*), *persequī* (1114 = *persequuntur*).

C. Imperātīvus.

Ante imperātīvum pōnitur *nē*: *nē interpellā* (803 = *nōlī interpellāre*, *nē interpellāveris*), *nē mē appellā* (810, 813 = *nōlī mē appellāre*), *nē timē* (1064 = *nōlī timēre*), *nē pavē* (1110 = *nōlī pavēre*), *nē corrumpe* (530 = *nōlī corrumpere*).

nē -ā = nōlī -āre
nē -ē = nōlī -ēre
nē -e = nōlī -ere
nē -ī = nōlī -īre

D. Indicātīvus.

Imperfectum *-ība-* prō *-iēba-*: *scībam* (385 = *sciēbam*), *aībās* (807 = *āiēbās*), *aībat* (661 = *āiēbat*).

-ībam = -iēbam
-ībās = -iēbās
-ībat = -iēbat

E. Coniūnctīvus.

Coniūnctīvus praesentis verbī *esse*:

	Sing.	Plūr.
Pers. I	*siem*	—
Pers. II	*siēs*	—
Pers. III	*siet*	*sient*

siem = sim
siēs = sīs
siet = sit
sient = sint

DE VERSIBVS

I. Syllabae brevēs et longae.

Is amār’ occēpit Alcumēnam clam virum.

Hic versus trēdecim syllabās continet: *i-s͡a-mā-r’oc-cē-pi-t͡Al-cu-mē-nam- clam- vi-rum.*

Syllaba **brevis** in vōcālem brevem dēsinit, ut *i, sa, pi, cu, vi*; syllaba **longa** dēsinit in vōcālem longam aut in diphthongum aut in cōnsonantem, ut *mā, roc, cē, tal, mē, nam, clam, rum.* In versibus legendīs ūna syllaba longa aequē prōdūcitur ac duae brevēs.

prō-dūcere = longum facere

In exemplīs quae sequuntur haec nota [◡] syllabam brevem significat, haec [—] syllabam longam.

◡ = syllaba brevis
— = syllaba longa

II. Contractiō syllabārum.

con-tractiō -ōnis *f* < contrahere

[A] Cōnsonāns vocābulī ultima cum vōcālī prīmā (vel *h-*) vocābulī sequentis ita contrahitur ut initium syllabae faciat:

Exempla ex *Amphitryōne:*

I-s͡a-mā-r’oc-cē-pi-t͡Al-cu-mē-nam 107
Ti-me-l͡ho-mō 295
Qui-d͡i-d͡ex-quī-ris 342
Qui-s͡e-ru-s͡es-t͡i-gi-tur- ti-bi 362

[B] Vōcālis vocābulī ultima (item *-am, -em, -im, -um*) ēlīditur ante vōcālem prīmam (vel *h-*) vocābulī sequentis.

Exempla:

Īb(ō) eg(o) illīc obviam 263
Tū m(ē) her(ī) hīc vīdist(ī)? Eg(o), inquam 725
c(um) extempl(ō) advent(um) apport(ō), īlicō 865

legendum sīc:
Īb’eg’illīc obviam
Tū m’her’hīc vīdist’ eg’inquam
c’extempl’advent’apport’ īlicō
Mercuriō’st
Alcumēna’st
bellum’st
Sōsia’s

In vocābulīs *est* et *es* ēlīditur *e* post vōcālem et *-m*: *Nōmen Mercuriō (e)st mihi* 19, *Alcumēna (e)st* 99, *bellum (e)st* 101, *Sōsia (e)s* 427. Aliquandō scrībitur *-st, -s*: *factum’st* 431, 749, *ille’st* 1045, *ūlla’st* 1054, *proba’s* 838.

Inter vocābula quae nōn contrahuntur pōnitur līnea tenuis [|]: *sī* | *ego* 358, *quō* | *agis tē?* 450, *quī* | *habitō* 863, *advēnimus,*| *ubi* 203, *facit,*| *animō* 995.

[C] Nōnnumquam etiam in eōdem vocābulō bīnae vōcālēs in singulās syllabās contrahuntur (id quod **synīzēsis** vocātur et hāc notā [⌒] significātur).

⌒ = synīzēsis -is *f*

Exempla ex *Amphitryōne: perdŭellēs* 250, *antehāc* 458, *eāmus* 543, *anteit* 649, *aībās* 807, *proinde* 973, *deorsum* 1108, *huius* 96, *cuius* 346, *eius* 989.

III. Syllabae acūtae.

Is amā́re occḗpit Álcumḗnam clám virúm.

In hōc versū sex syllabae **acūtae** sunt: *mā́, cé, tál, mḗ, clám, rúm*. Syllabae acūtae, quae hāc notā [´] significantur, vōce māiōre seu clāriōre leguntur quam cēterae.

´ = syllaba acūta

In versibus nōn sōlum syllaba vocābulī paenultima (i. e. secunda ā fīne) et antepaenultima (i. e. tertia ā fīne) acuī potest, sed etiam ultima.

paen-ultimus -a -um < paene ultimus
acuere -uisse -ūtum = acūtum facere

IV. Syllabae correptae.

[A] Littera -*s* vocābulī postrēma interdum excidit post *u* vel *i* brevēs, ita ut syllabae *-us* et *-is* corripiantur in *-u'* et *-i'* (id quod in hōc librō scrībitur -u*s* et -i*s*):

ex-cidere -disse < ex + cadere
cor-ripere -iō -uisse -reptum = brevem facere (↔ prōdūcere)

Exempla ex *Amphitryōne: Iovis: Iovi'* 19; *prius: priu'* 102; *meus: meu'* 112; *nimis: nimi'* 213; *agis: agi'* 450; *magis: magi'* 595; *opus: opu'* 791.

Syllaba *-us* in *-u'* correpta cum *est* et *es* contrahitur in *-u'st* et *-u's;* item *-is* (i.e. *-i'* > *-e*) interdum cum *est* contrahitur in *-e'st:*

-u'st < *-us est*
-u's < *-us es*
-e'st < *-is est*

Exempla: *āctūru'st* 88, *praefectu'st* 100, *itūru'st* 263, *domu'st* 362, *eru'st* 381, *opu'st* 445, *vāniloquu's* 379, *dōnātu's* 780, *simile'st* 442, *quale'st* 537.

[B] Nōnnumquam corripitur syllaba longa quae syllabam brevem sequitur. Id fierī potest:

(1) sī syllaba brevis acuitur, ut *vídē* > *vídĕ*.

⏑́ — > ⏑́ ⏑

Exempla: *méŏ* 126, *scíŏ* 437, *hérĭ* 514, *tácĕ* 743, *mánĕ* 765, *vídĕ* 787, *túŏ* 774, *ábĭ* 1126, *éŏs* 657, *túăe* 453, *méăe* 1106, *éăm* 281, *súŏs* 712, *ápŭd* 947.

◡ — ´ > ◡ ◡ ´

(2) sī syllabam brevem et longam sequitur syllaba acūta, ut *meō mṓre* > *meŏ mṓre*.

Exempla: *eŏr' óppidum* 210; *herĭ mḗ* 731; *iubĕ vḗrō* 946; *meă ví* 1143; *deŏs ésse* 284; *deŏs ínvocat* 1061; *in ĕxércitum* 125; *eŏs lḗgat* 205; *quidĕm cértē* 417; *meăe nūntiāre* 452; *enĭmvḗrō* 344; *volŭptā́tēs* 939; *suĭs fáctīs* 1140.

breviāre = brevem facere, corripere

Haec lēx, quā syllaba brevis syllabam sequentem breviāre vidētur, **brevis breviāns** appellātur. Ut ex exemplīs appāret, hāc lēge corripiuntur vel breviantur etiam syllabae quae dēsinunt in cōnsonantem aut in diphthongum.

˘ = syllaba correpta

Syllabae quae hāc lēge breviantur notā [˘] significāvimus.

V. Pedēs.

Is amā|r' occē|pit Al|cumē|nam clam| virum.

Īdem versus dīviditur in sex **pedēs**, quōrum prīmus est *i-sa-mā-*, secundus *roc-cē-*, tertius *pi-tal-*, quārtus *cu-mē-*, quīntus *nam-clam*, sextus *vi-rum*. Pēs dīcitur versūs pars quae plērumque duās aut trēs syllabās continet.

— ◡ trochaeus -ī *m*
◡ — iambus -ī *m*

Pedēs bīnārum syllabārum sunt **trochaeī** et **iambī**. Trochaeus cōnstat ex syllabā longā et brevī, ut *Rō-ma*; iambus ex brevī et longā, ut *vi-rō*.

— ◡ ◡ dactylus -ī *m*
◡ ◡ — anapaestus -ī *m*

Pedēs ternārum syllabārum sunt **dactylī** et **anapaestī**. Dactylus cōnstat ex syllabā longā et duābus brevibus, ut *fā-bu-la*; anapaestus ex duābus brevibus et longā, ut *do-mi-nō*.

— — spondēus -ī *m*
◡ ◡ ◡ tribrachys -yis *m*

◡ ◡ ◡ ◡ proceleusmaticus -ī *m*

Saepe prō duābus syllabīs brevibus pōnitur ūna longa itemque prō ūnā longā duae brevēs. Ita in locō dactylī [— ◡ ◡] vel anapaestī [◡ ◡ —] duae syllabae longae [— —] inveniuntur, id est **spondēus**, et prō trochaeō [— ◡] vel iambō [◡ —] trēs brevēs [◡ ◡ ◡], id est **tribrachys**. Rārius in locō dactylī vel anapaestī inveniuntur quattuor syllabae brevēs [◡ ◡ ◡ ◡], id est pēs **proceleusmaticus**.

In singulīs pedibus acuitur syllaba longa aut prior ex bīnīs brevibus: trochaeus —́ ◡, iambus ◡ —́, dactylus —́ ◡ ◡ aut — ◡́ ◡, anapaestus ◡ ◡ —́ aut ◡́ ◡ —, spondéus —́ — aut — —́, tribrachys ◡́ ◡ ◡ aut ◡ ◡́ ◡, proceleusmaticus ◡́ ◡ ◡ ◡ aut ◡ ◡ ◡́ ◡.

[VI] Versuum genera.

Versūs quī in sēnōs pedēs dīviduntur **sēnāriī** appellantur; item **septēnāriī** dicuntur versūs quī septēnōs, **octōnāriī** quī octōnōs pedēs continent.

sēnārius -a -um < sēnī
septēnārius -a -um < septēnī -ae -a = 7 et 7...
octōnārius -a -um < octōnī -ae -a = 8 et 8...

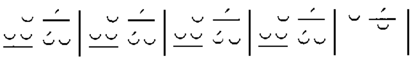
Trochaicus dīcitur versus quī nūllōs iambōs continet, sed tantum trochaeōs aliōsve pedēs quōrum prīmae syllabae acuuntur; quī nūllōs trochaeōs continet, sed tantum iambōs aliōsve pedēs quōrum nōn prīmae, sed ultimae aut paenultimae syllabae acuuntur, versus **iambicus** dīcitur.

VII. Versūs iambicī.

Versūs iambicī quibus ūtitur Plautus nōn sōlum iambōs [⏑ –́] continent, sed etiam hōs pedēs quōrum ultimae aut paenultimae syllabae acuuntur: anapaestōs [⏑⏑ –́], dactylōs [— ⏑́⏑], spondēōs [— –́], tribrachyēs [⏑⏑́⏑], rārius proceleusmaticōs [⏑⏑⏑́⏑]; sed pēs postrēmus aut iambus est aut ex duābus syllabīs brevibus cōnstat [⏑⏑], pēs **pyrrichius** quī vocātur.

⏑ –́
⏑⏑ –́
— ⏑́⏑
— –́
⏑⏑́⏑
⏑⏑⏑́⏑
⏑⏑ pyrrichius -ī *m*

[A] Versus **iambicus sēnārius** dīviditur in sex pedēs quī sīc ōrdinantur:

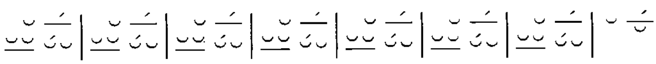
Exempla ex *Amphitryōne:*

versus

Iovi' iús|sū véni|ō. Nṓ|men Mér|curiṓ'st| mihi. 19
Haec úrb|s est Thḗ|b'In͡ íl|līsc'hábi|tat͡ áe|dibús 97
Amphítry|ō, nā́|tus͡ Ár|gīs Ál|caeṓ| patre, 98
quīc'Ál|cumḗ|na'st núp|t'Ēléc|trī fī́|lia. 99
Bene prós|per'hóc͡ ho|di'ópe|ris prṓ|cessít| mihi. 463

In *Amphitryōne* versūs sēnāriī iambicī sunt: 1–152, 463–498, 861–955, 974–983, 1007–1008, 1131–1143.

[B] Versus **iambicus octōnārius** cōnstat ex octō pedibus:

Versus iambicus octōnārius saepe in duās partēs dīviditur, quārum uterque quaternōs pedēs continet. In versū ita dīvīsō

nōn modo pēs postrēmus, sed etiam pēs quārtus semper iambus (vel pyrrichius) est:

⏑–́ / ⏑⏑⏑́ / –⏑́⏑ | ⏑–́ / ⏑⏑⏑́ / –⏑́⏑ | ⏑–́ / ⏑⏑⏑́ / –⏑́⏑ | ⏑–́ / ⏑⏑́ ‖ ⏑–́ / ⏑⏑⏑́ / –⏑́⏑ | ⏑–́ / ⏑⏑⏑́ / –⏑́⏑ | ⏑–́ / ⏑⏑⏑́ / –⏑́⏑ | ⏑–́ / ⏑⏑́

Exempla ex *Amphitryōne:*

versus

188 *Victṓ|rēs víc|tīs hós|tibús‖ legiṓ|nēs réve|niúnt| domúm*

190 *Quod múl|ta Thḗ|bānṓ| poplṓ‖ acér|b'obiḗ|cit fū́|nera*

191 *id v'ét| virtū́|te mī́|litúm‖ vict'át|qu'expúg|nāt'óp|pidúm'st*

216 *Haec úbi| lēgā́|tī pér|tulḗ|r'Amphítry|'ē cás|trīs ī́|licō*

217 *prōdū́|cit ͡ óm|n'exér|citúm.‖ Contrā́| Tēlóbo'|ex óp|pidṓ*

218 *legiṓ|nēs ḗ|dūcúnt| suā́s‖ nimí' púl|chrīs ár|mīs práe|ditā́s*

251 *Vertén|tibús| Tēlóbo|īs tḗ|līs cóm|plēbán|tur cór|pora*

984 *Concḗ|dit'át|qu'abscḗ|dit'óm|nēs, dḗ| viā́| dēcḗ|dite!*

999 *Capiám| corṓ|nam m'ín| capút,‖ adsímu|lābṓ| m'ess'ḗ|briúm*

1053 *Spēs át|qu'opḗs| vītáe| meáe‖ iacént| sepúl|t'in péc|tore*

1055 *Ita mī́| vidén|tur ͡ óm|nia,‖ mare, tér|ra cáe|lum cṓn|sequī́*

In *Amphitryōne* versūs iambicī octōnāriī sunt: 180–218, 248–262, 984–1005, 1053–1061, 1063, 1066–1071, 1074–1085.

VIII. Versūs trochaicī.

–́ ⏑
–́ ⏑⏑
⏑́⏑ –
–́ –
⏑́⏑⏑
⏑́⏑⏑⏑

Versūs trochaicī nōn modo trochaeōs [–́ ⏑] continent, sed etiam aliōs pedēs quōrum prīmae syllabae acuuntur: dactylōs [–́ ⏑⏑], anapaestōs [⏑́⏑ –], spondēōs [–́ –], tribrachyēs [⏑́⏑⏑], rārius proceleusmaticōs [⏑́⏑⏑⏑].

Versus **trochaicus septēnārius** cōnstat ex septem pedibus integrīs et ūnā syllabā longā vel brevī. Pēs septima semper trochaeus [–́ ⏑] vel tribrachys [⏑́⏑⏑] est.

–́⏑ / ⏑́⏑– / ⏑́⏑⏑ | –́⏑ / ⏑́⏑– / ⏑́⏑⏑ | –́⏑ / ⏑́⏑– / ⏑́⏑⏑ | –́⏑ / ⏑́⏑– / ⏑́⏑⏑ | –́⏑ / ⏑́⏑– / ⏑́⏑⏑ | –́⏑ / ⏑́⏑– / ⏑́⏑⏑ | –́⏑ / ⏑́⏑⏑ | –́ / ⏑́

Exempla ex *Amphitryōne:*

versus

263 *Átta|ᵗ illi|ᶜ hūc ͡ i|tūru's|ᵗ íb'e|g'íllī|ᶜ óbvi|ám,*

264 *néqu'eg'hun|ᶜ hóminem| hódi'a|ᵈ áedē|ˢ hā́s si|n'úmqu' ac|cḗde|re.*

291 *Ī́b'uᵗ er|ús quo|ᵈ ímpe|rā́vi|ᵗ Álcu|mēnae| nū́nti|ém.*

336 *Nṓn ͡ ede|pól nun|ᶜ úbi ter|rā́rum| sím sci|ṓ, sī́| quís ro|gét,*

néque mi|sér mē| cómmo|vēre| póssum| práe for|mīdi|ne! 337
Béne va|l'Álcu|mēna!| Cūrā| rém com|mūnem,| quód fa|cís. 499
Nímia| mémorās| mīra.| Séd vī|dístī|n'úxō|rém me|ám? 616
Ámphitry'|úxō|rém sa|lūtat| láetus| spērā|tám su|ám! 676
Pér su|prēmī| rēgis| rēgnum| iūr'et| mātrem| fámili|ās 831

In *Amphitryōne* versūs trochaicī septēnāriī sunt: 263–462, 499–550, 585–860, 956–973, 1009–1052, 1064–1065, 1072, 1086–1130, 1144–1146.

IX. Versūs crēticī et bacchiacī.

Pēs **crēticus** cōnstat ex syllabā longā et brevī et longā, ut *fē-mi-nae;* **bacchīus** ex syllabā brevī et duābus longīs cōnstat, ut *se-cun-dum.*

— ᴗ — crēticus -ī *m*

ᴗ — — bacchīus -ī *m*

[A] **Crēticus tetrameter** dīcitur versus quī quattuor pedēs crēticōs continet:

tetrameter -trī *m* = versus quattuor pedum (= quaternārius)

— ᴗ — | — ᴗ — | — ᴗ — | — ᴗ —

Exempla ex *Amphitryōne:*

versus

Póstqu'utrím|qu'éxitúm'st| māximā| cōpiā 219
cōnsonát| térra, clā|mōr'utrím|qu'éfferúnt. 228
Ímperā|tōr utrím|qu'hínc et ĭl|línc Iovī 229

Interdum prō syllabā brevī longa invenītur: [— — —], i.e. pēs trium syllabārum longārum (**molossus** quī vocātur):

— — — molossus -ī *m*

nōs nostrās| mōre nós|tr'ét mod'īn|strūximús 221
hóstēs crē|brī cadúnt,| nóstrī cón|tr'íngruúnt 236

Prō syllabā longā etiam bīnae brevēs pōnī possunt, ut in hōc versū:

Dēniqu'út| vóluimús,| nóstra súpe|rát manús 235

In *Amphitryōne* versūs crēticī tetrametrī sunt: 219–221, 227–236.

[B] Versus **bacchiacus tetrameter** ex quattuor bacchīīs cōnstat:

ᴗ — — | ᴗ — — | ᴗ — — | ᴗ — —

Exempla ex *Amphitryōne:*

Ag'ī tū| secúndum!| Sequór sub|sequór tē. 551
Sceléstis|sim'áudēs| mihī prae|dicār'id: 561

562 *domī t'es|se núnc qu'hī|c adés? Vē|ra dīcō.*
568 *hom'īdem| duōbus| locīs ut| simúl sit*

Nōnnumquam prō syllabā brevī longa invenītur: [— — —] (pēs molossus), ut in hīs versibus:

566 *Tūn'id dī|cer'áudēs| quod nēm'um|qu'hom'ánt'hāc*
567 *vīdít, nec| potést fī|erī, tem|por'ūnō*

Rārius prō syllabīs longīs bīnae brevēs pōnuntur, ut in hīs versibus:

565 *Tūn' mē, ver|ber'áudē|s, erúm lū|dificārī?*
572 *Meritō male|dīcās mihi,| sī nōn id ī|ta fáctum'st*

In *Amphitryōne* versūs bacchiacī tetrametrī sunt 551–573. Versūs bacchiacī variī, quī et pedēs bacchīōs et aliōs continent, sunt 635–651.

X. Index versuum *Amphitryōnis* cōmoediae

Argūmentum: iambicī sēnāriī	654–860 trochaicī septēnāriī
Prologus: iambicī sēnāriī	861–955 iambicī sēnāriī
— — —	956–973 trochaicī septēnāriī
186–218 iambicī octōnāriī	974–983 iambicī sēnāriī
219–221 crēticī tetrametrī	984–1005 iambicī octōnāriī
222 trochaicus septēnārius	1006–1008 iambicī sēnāriī
227–236 crēticī tetrametrī	1009–1052 trochaicī septēnāriī
— — —	1053–1061 iambicī octōnāriī
248–262 iambicī octōnāriī	1062 anapaesticus
263–462 trochaicī septēnāriī	1063 iambicus octōnārius
463–498 iambicī sēnāriī	1064–1065 trochaicī septēnāriī
499–550 trochaicī septēnāriī	1066–1071 iambicī octōnāriī
551–573 bacchiacī tetrametrī	1072 trochaicus septēnārius
574–579 incertī	1073 iambicus quaternārius
— — —	1074–1085 iambicī octōnāriī
592–628 trochaicī septēnāriī	1086–1130 trochaicī septēnāriī
— — —	1131–1143 iambicī sēnāriī
635–651 bacchiacī variī	1144–1146 trochaicī septēnāriī

INDEX VOCABVLORVM

INDEX NOMINVM

ISBN 87-997016-7-7